GOVERNMENT OF INDIA
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA

Class No. 180. Ja.

Book No. 86. 16.

N. L. 38.

MGIPC—S1—19 LNL/62—27-3-63—100,000.

॥ अथ श्रीमहाभारते द्रोणपर्व प्रारभ्यते ॥

द्रोणपर्व

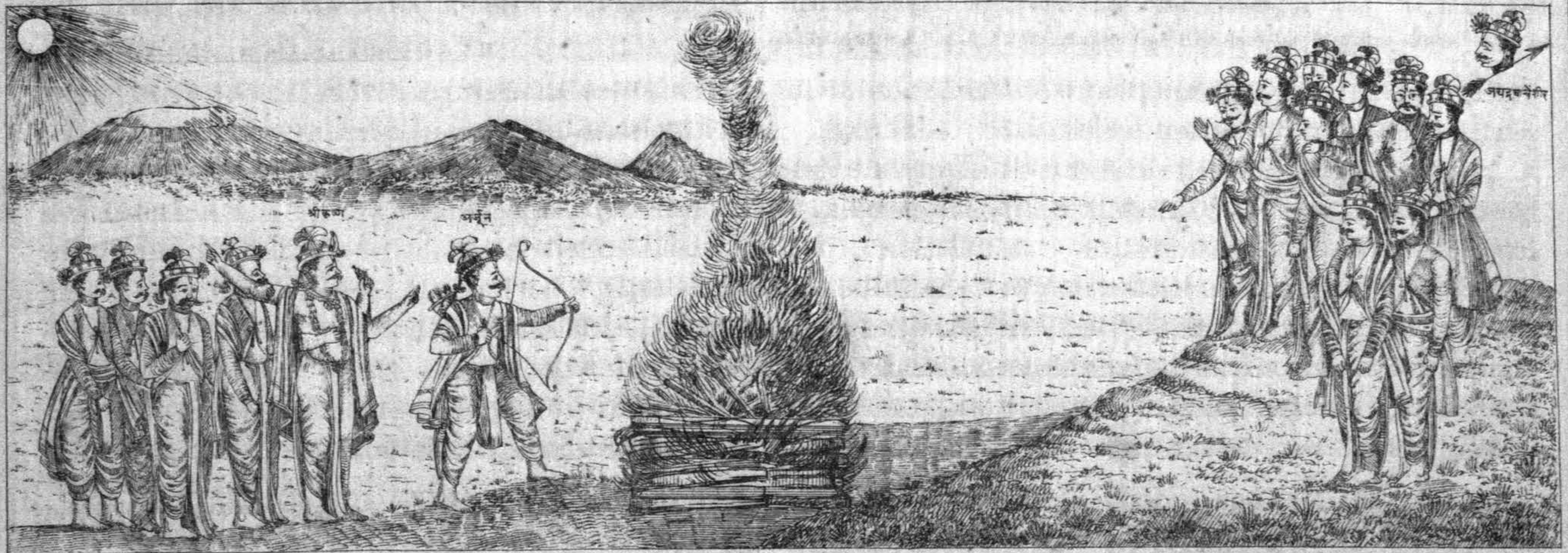

श्रीगणेशायनमः प्रणम्यपरमात्मानंप्राचीनाचार्यवर्त्मना द्रोणपर्वणिसंक्षेपाद्भावदीपोवितन्यते ॥ १ ॥ पूर्वस्मिन्पर्वणिविश्वरूपप्रदर्शनंतद्विदांचार्चिरादिमार्गापेक्षांचभीष्मकृतकालप्रतीक्षयादर्शिता तत्रैवनि
ष्कलंरूपंतमेवशरणंगच्छ तमेवचाद्यंपुरुषंप्रपद्ये उत्तमःपुरुषस्त्वन्यइत्यादिनाउक्तं तदधिगमवतांचनास्तितन्मार्गापेक्षेतिद्रोणनिर्वाणनिदर्शनेनदर्शयिष्यन्द्रोणपर्वसमारभते तमप्रतिमसत्वौजइत्यादिना तत्रा
ख्यायिकायोधोत्साहार्थामहतामपिमृत्युरस्तीत्यादिनाजगदनित्यत्वप्रदर्शनार्थाच तत्रसत्वंधैर्यमहत्यपिदुःखकारणेवैकल्यराहित्यं ओजोमानसंबलं बलंशरीरदार्ढ्यं वीर्यमुत्साहादिहेतुः पराक्रमःपरा

श्रीगणेशायनमः॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं ॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ जनमेजयउवाच तमप्रतिमसत्वौजोबलवी
र्यसमन्वितं ॥ हतंदेवव्रतंश्रुत्वापांचाल्येनशिखंडिना ॥ १ ॥ धृतराष्ट्रस्ततोराजाशोकव्याकुललोचनः ॥ किमचेष्टतविप्रर्षेहतेपितरिवीर्यवान् ॥ २ ॥ तस्यपुत्रोहि
भगवान्भीष्मद्रोणमुखैरथैः ॥ पराजित्यमहेष्वासान्पांडवान्राज्यमिच्छति ॥ ३ ॥ तस्मिन्हतेतुभगवन्केतौसर्वधनुष्मतां ॥ यदचेष्टतकौरव्यस्तन्मेब्रूहितपोधन ॥
॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच निहतंपितरंश्रुत्वाधृतराष्ट्रोजनाधिपः ॥ लेभेनशांतिंकौरव्यश्चिंताशोकपरायणः ॥ ५ ॥ तस्यचिंतयतोदुःखमनिशंपार्थिवस्य
तत् ॥ आजगामविशुद्धात्मापुनर्गावल्गणिस्तदा ॥ ६ ॥ शिबिरात्संजयंप्राप्तंनिशिनागाह्वयंपुरं ॥ आंबिकेयोमहाराजधृतराष्ट्रोन्वपृच्छत ॥ ७ ॥ श्रुत्वाभी
ष्मस्यनिधनमप्रहृष्टमनाभृशं ॥ पुत्राणांजयमाकांक्षन्विललापातुरोयथा ॥ ८ ॥ धृतराष्ट्रउवाच संशोच्यतुमहात्मानंभीष्मंभीमपराक्रमं ॥ किम
कार्षुःपरंतातकुरवःकालचोदिताः ॥ ९ ॥ तस्मिन्विनिहतेशूरेदुराधर्षेमहात्मनि ॥ किंनुस्वित्कुरवोकार्षुर्निमग्नाःशोकसागरे ॥ १० ॥ तदुदीर्णमहत्सैन्यंत्रैलोक्य
स्यापिसंजय ॥ भयमुत्पादयेत्तीव्रंपांडवानांमहात्मनां ॥ ११ ॥ कोहिदौर्योधनेसैन्येपुमानासीन्महारथः ॥ यंप्राप्यसमरेवीरानत्रस्यंतिमहाभये ॥ १२ ॥ देवव्र
तेतुनिहतेकुरूणामृषभेतदा ॥ किमकार्षुर्नृपतयस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १३ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्नेकमनावचनंब्रुवतोमम ॥ यत्तेपुत्रास्तदाकार्षु
र्हतेदेवव्रतेमृधे ॥ १४ ॥ निहतेतुतदाभीष्मेराजन्सत्यपराक्रमे ॥ तावकाःपांडवेयाश्चप्राध्यायंतपृथक्पृथक् ॥ १५ ॥ विस्मिताश्चप्रहृष्टाश्चक्षत्रधर्मंनिशाम्यते ॥
स्वधर्मंनिंदमानास्तेप्रणिपत्यमहात्मने ॥ १६ ॥

भिभवसामर्थ्यं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ केतौचिन्हभूते एवंभूतोधनुर्धरोनभवतीत्यन्येषामभिज्ञापके ॥ ४ ॥ चिं
ताध्येयविषयेमनोवृत्तिप्रवाहः शोकइष्टस्यपुनःपुनर्मनसिनिवेशनं ॥ ५ ॥ दुःखंदुःखहेतुं ॥ ६ ॥ शिबिरात्तद्गतःकुरुक्षेत्रात् पृच्छेर्द्विकर्मकत्वात्पुत्राणांजयंअन्वपृच्छतेतिसंबंधः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥
॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ प्राध्यायंतपृथक्पृथक् एकेपराजयंप्राप्ताःस्मइतिअन्येजयंप्राप्स्यंतइतिचध्यानंकृतवंतः ॥ १५ ॥ विस्मितागुरुवधेपिदोषाभावात् प्रहृष्टामहाफलत्वाद्युद्धमरणस्य ॥ १६ ॥

॥१७॥१८॥१९॥२०॥ अर्यम्णिसूर्येव्यावृत्ते अपराण्हावलंबिनि ॥२१॥२२॥ मोहात्त्वयाशारूपात् शांतनवस्यवधादितिपरेषांबलवत्त्वात् मृत्युसाद्भूतामृत्युवशाःमृत्युनाहूताइत्यपिपाठः ॥२३॥ २४॥

शयनंकल्पयामासुर्भीष्मायामितकर्मणे॥ सोपधानंनरव्याघ्रशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १७॥ विधायरक्षांभीष्मायसमाभाष्यपरस्परं ॥ अनुमान्यचगांगेयंकृत्वाचापिप्रदक्षिणं ॥ १८॥ क्रोधसंरक्तनयनाःसमवेत्यपरस्परं॥पुनर्युद्धायनिर्जग्मुःक्षत्रियाःकालचोदिताः॥ १९॥ ततस्तूर्यनिनादैश्चभेरीणांनिनदेनच॥ तावकानामनीकानिपरेषांचविनिर्ययुः॥२०॥व्यावृत्तेऽर्यम्णिराजेंद्रपतितेजान्हवीसुते॥ अमर्षवशमापन्नाःकालोपहतचेतसः॥२१॥अनादृत्यवचःपथ्यंगांगेयस्यमहात्मनः॥ निर्ययुर्भरतश्रेष्ठाःशस्त्राण्यादायसत्वराः ॥ २२॥ मोहात्तवसपुत्रस्यवधाच्छांतनवस्यच ॥ कौरव्यामृत्युसाद्भूताःसहिताःसर्वराजभिः॥ ॥ २३ ॥ अजावयइवागोपावनेश्वापदसंकुले॥ भृशमुद्विग्नमनसोहीनादेवव्रतेनते ॥ २४॥ पतितेभरतश्रेष्ठेबभूवकुरुवाहिनी ॥ द्यौरिवापेतनक्षत्राहीनंखमिववायुना ॥ २५॥ विपन्नसस्येवमहीवाक्चैवासंस्कृतायथा ॥ आसुरीवयथासेनानिगृहीतेनृपेबलौ ॥ २६ ॥ विधवेववरारोहाशुष्कतोयेवनिम्नगा ॥ वृकैरिववनेरुद्धापृषतीहतयूथपा ॥२७॥ शरभाहतसिंहेवमहतीगिरिकंदरा॥ भारतीभरतश्रेष्ठेपतितेजान्हवीसुते॥२८॥ विष्वग्वाताहतारुग्णानौरिवासीन्महार्णवे॥ बलिभिःपांडवैर्वीरैर्लब्धलक्षैर्भृशार्दिता॥ २९॥ सातदासीद्भृशंसेनाव्याकुलाश्वरथद्विपा ॥ विपन्नभूयिष्ठनराकृपणाध्वस्तमानसा ॥ ३० ॥ तस्यांत्रस्तानृपतयःसैनिकाश्चपृथग्विधाः ॥पातालइवमज्जंतोहीनादेवव्रतेनते॥ ३१॥ कर्णंहिकुरवोऽस्मार्षुःसहिदेवव्रतोपमः॥ सर्वशस्त्रभृतांश्रेष्ठंरोचमानमिवातिथिं॥ ३२॥ बंधुमापद्गतस्येवतमेवोपागमन्मनः ॥ चुकुशुःकर्णकर्णेतितत्रभारतपार्थिवाः॥ ३३ ॥ राधेयंहितमस्माकंसूतपुत्रंतनुत्यजं ॥ सहिनायुध्यततदादशाहानिमहायशाः॥ ३४॥ सामात्यबंधुःकर्णोवैतमानयतमाचिरं॥ भीष्मेणहिमहाबाहुःसर्वक्षत्रस्यपश्यतः॥३५॥ रथेषुगण्यमानेषुबलविक्रमशालिषु॥ संख्यातोर्धरथःकर्णोद्विगुणःसन्नरर्षभः ॥ ३६॥ रथातिरथसंख्यायांयोग्रणीःशूरसंमतः॥ सासुरानपिदेवेशान्रणेयोयोद्धुमुत्सहेत् ॥ ३७ ॥ सतुतेनैवकोपेनराजन्गांगेयमुक्तवान्॥ त्वयिजीवतिकौरव्यनाहंयोत्स्येकदाचन॥ ३८॥

द्यौरिवनिःश्रीका खमिवशून्या ॥ २५॥ विपन्नसस्येवनिःसारा असंस्कृतावाग्यथाकर्तव्येअसमर्था आसुरीवसेनाव्याकुला इवशब्दोवाक्यालंकारे ॥ २६ ॥ विधवेवनिरलंकारा शुष्कतोयेवनिरुपयोगा वृकैरिवनिरुद्धाआसन्नमरणा पृषतीचित्रमृगी ॥२७॥२८॥ विष्वग्वाताअनेकदिग्वाता॥२९॥३०॥ तस्यांसेनायां ॥ ३१ ॥ रोचमानांविख्यातपोभ्यामितिशेषः ॥३२॥३३॥३४॥ ३५॥३६॥३७ ॥ ३८॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ आक्रंदन्नाहूतवंतः कालोयंत्वत्पराक्रमस्येतिशेषः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ जामदग्न्येनअभ्यनुज्ञातंशिक्षितं नःअस्मत्संबंधिनां ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ तनुत्यजंदेह व्ययेनाप्यस्मद्धितैषिणं ॥ अपश्यतयूयमितिशेषः ॥ ४९ ॥ तत्अस्मदीयानांचिंतितं ॥ ५० ॥ भीष्मेत्विनिहतेसतितत्तदायदपाकृतंन्यूनंतरपूरयांचक्रेअपीत्यन्वयः ॥ ५१ ॥ खंडंरिक्तं ॥ ५२ ॥ कृत

त्वयातुपांडवेयेषुनिहतेषुमहामृधे ॥ दुर्योधनमनुज्ञाप्यवनंयास्यामिकौरव ॥ ३९ ॥ पांडवैर्वाहतेभीष्मेत्वयिस्वर्गमुपेयुषि ॥ हंतास्म्येकरथेनैवकुरुत्स्नान्यान्म न्यसेरथान् ॥ ४० ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्दशाहानिमहायशाः ॥ नायुध्यततः कर्णःपुत्रस्यतवसंमते ॥ ४१ ॥ भीष्मःसमरविक्रांतःपांडवेयस्यभारत ॥ जघान समरेयोधानसंख्येयपराक्रमः ॥ ४२ ॥ तस्मिंस्तुनिहतेशूरेसत्यसंधेमहौजसि ॥ त्वत्सुताःकर्णमस्मार्षुस्तर्तुकामाइवप्लवं ॥ ४३ ॥ तावकास्तवपुत्राश्चसहिताः सर्वराजभिः ॥ हाकर्णइतिचाक्रंदन्कालोयमितिचाब्रुवन् ॥ ४४ ॥ एवंतस्मिन्हिराधेयंसूतपुत्रंतनुत्यजं ॥ चुक्रुशुःसहितायोधास्तत्रतत्रमहाबलाः ॥ ४५ ॥ जाम दग्न्याभ्यनुज्ञातमस्त्रेदुर्वारपौरुषं ॥ अगमन्नोमनःकर्णंबंधुमात्ययिकेष्विव ॥ ४६ ॥ सहिसक्तोरणेराजंस्त्रातुमस्मान्महाभयात् ॥ त्रिदशानिवगोविंदःसततंसु महाभयात् ॥ ४७ ॥ वैशंपायनउवाच तथातुसंजयंकर्णंकीर्त्तयंतंपुनःपुनः ॥ आशीविषवदुच्छ्वस्यधृतराष्ट्रोब्रवीदिदं ॥ ४८ ॥ धृतराष्ट्रउवाच य त्तद्वैकर्त्तनंकर्णमगमद्वोमनस्तदा ॥ अप्यपश्यतराधेयंसूतपुत्रंतनुत्यजं ॥ ४९ ॥ अपितन्नमृषाकार्षीत्किंचित्सत्यपराक्रमः ॥ संभ्रांतानांतदार्त्तानांत्रस्तानांत्रा णमिच्छतां ॥ ५० ॥ अपितत्पूरयांचक्रेधनुर्धरवरोयुधि ॥ यत्तद्विनिहतेभीष्मेकौरवाणामपाकृतं ॥ ५१ ॥ तत्खंडंपूरयन्कर्णःपरेषामादधद्भयं ॥ सहिवैपुरुष व्याघ्रोलोकेसंजयकथ्यते ॥ ५२ ॥ आर्त्तानांबांधवानांचक्रंदतांचविशेषतः ॥ परित्यज्यरणेप्राणांस्त्त्राणार्थंचशर्मच ॥ कृतवान्ममपुत्राणांजयाशांसफला मपि ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृतराष्ट्रप्रश्नेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच हतंभीष्मम थाधिरथिर्विदित्वाभिन्नांनावमिवात्यगाधेकुरूणां ॥ सोदर्यवद्व्यसनात्सूतपुत्रःसंतारयिष्यंस्तवपुत्रस्यसेनां ॥ १ ॥ श्रुत्वातुकर्णःपुरुषेंद्रमच्युतंनिपातितंशांत नवंमहारथं ॥ अथोपयायात्सहसारिकर्षणोधनुर्धराणांप्रवरस्तदानृप ॥ २ ॥ हतेतुभीष्मेरथसत्तमेपरैर्निमज्जतींनावमिवार्णवेकुरून् ॥ पितेवपुत्रांस्त्वरितोभ्य यात्ततःसंतारयिष्यंस्तवपुत्रस्यसेनां ॥ ३ ॥

वान्नवेतिशेषः ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणिपर्वणिटीकायां प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ हतमिति विदित्वाचारमुखात् उपयायादित्यपकृष्यते ॥ १ ॥ श्रुत्वायोधमुखात् अच्युतंअस्खलितव्रतादिं ॥ २ ॥ ३ ॥

चंद्रमसिलक्ष्मेवयस्मिन्धृत्यादिकंसनातनंसार्वकालिकमितिद्वयोरन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ महाव्रतेदृढब्रह्मचर्येहतेसतिश्वःसूर्योदयोभविष्यतीतिकस्यनिश्चयःस्यात् मृत्युजयिनोपिमृत्युश्चेत्काऽस्माकंजीविताशे त्यर्थः ॥६॥ वसुवीर्यसंभवेवसूनामिववीर्यंयस्यशांतनोस्तस्मात्संभवोजन्मयस्य ॥ ७ ॥ ८ ॥ इदंयस्मिन्धृतिरित्यादिपूर्वोक्तमवधेयंवचनं ॥ ९ ॥ १० ॥ प्रधावतिमृत्यवे स्थिरंनकिमपीतिलक्षये ॥ ११ ॥

कर्णउवाच यस्मिन्धृतिर्बुद्धिपराक्रमौजःसत्यंस्मृतिर्वीरगुणाश्चसर्वे ॥ अस्त्राणिदिव्यान्यथसंनतिर्ह्रीःप्रियाचवागनसूयाचभीष्मे ॥ ४ ॥ सदाकृतज्ञेद्वि जशत्रुघातकेसनातनंचंद्रमसीवलक्ष्म ॥ सचेत्प्रशांतःपरवीरहंतामन्येहतानेवचसर्ववीरान् ॥ ५ ॥ नेहध्रुवंकिंचनजातुविद्यतेलोकेह्यस्मिन्कर्मणोऽनित्ययो गात् ॥ सूर्योदयेकोहिविमुक्तसंशयोभावंकुर्वीतार्यमहाव्रतेहते ॥६॥ वसुप्रभावेवसुवीर्यसंभवेगतेवसूनेववसुंधराधिपे ॥ वसूनिपुत्रांश्चवसुंधरांतथाकुरूंश्च शोचध्वमिमांचवाहिनीं ॥ ७॥ संजयउवाच महाप्रभावेवरदेनिपातितेलोकेश्वरेशास्तरिचामितौजसि ॥ पराजितेषुभरतेषुदुर्मनाःकर्णोभृशंन्यश्वस दश्रुवर्त्तयन् ॥ ८ ॥ इदंचराधेयवचोनिशम्यसुताश्चराजंस्तवसैनिकाश्चह ॥ परस्परंचुक्रुशुरार्त्तिजंमुहुस्तदाश्रुनेत्रैर्मुमुचुश्चशब्दवत् ॥ ९ ॥ प्रवर्त्तमानेतुपुन र्महाहवेविगाह्यमानासुचमूषुपार्थिवैः ॥ अथाब्रवीद्धर्षकरंतदावचोरथर्षभान्सर्वमहारथर्षभः ॥ १० ॥ जगत्यनित्येसततंप्रधावतिप्रचिंतयन्नस्थिरमद्यल क्षये ॥ भवत्सुतिष्ठत्स्विहपातितोमृधेगिरिप्रकाशःकुरुपुंगवःकथं ॥ ११ ॥ निपातितेशांतनवेमहारथेदिवाकरेभूतलमास्थितेयथा ॥ नपार्थिवाःसोढुमलंधनं जयंगिरिप्रवोढारमिवानिलंद्रुमाः ॥ १२ ॥ हतप्रधानंत्विदमार्त्तरूपंपरैर्हतोत्साहमनाथमद्यवै ॥ मयाकुरूणांपरिपाल्यमाहवेबलंयथातेनमहात्मनातथा ॥ १३ ॥ समाहितंचात्मनिभारमीदृशंजगत्तथानित्यमिदंचलक्षये ॥ निपातितंचाहवशौंडमाहवेकथंनुकुर्यामहमीदृशेभयं ॥ १४ ॥ अहंतुतान्कुरुवृषभानजिह्मगैःप्र वेशयन्यमसदनंचरन्रणे ॥ यशःपरंजगतिविभाव्यवर्त्तितापरैर्हतोभुविशयितायवापुनः ॥ १५ ॥ युधिष्ठिरोधृतिमतिसत्यसत्त्ववान्वृकोदरोगजशततुल्य विक्रमः ॥ तथार्जुनस्त्रिदशवरात्मजोयुवानतद्बलंसुजयमिहामरैरपि ॥ १६ ॥ यमौरणेयत्रयमोपमौबलेससात्यकिर्यत्रचदेवकीसुतः ॥ नतद्बलंकापुरुषो भ्युपेयिवान्निवर्त्ततेमृत्युमुखान्नचासुभृत् ॥ १७ ॥ तपोभ्युदीर्णंतपसैवबाध्यतेबलंबलेनैवतथामनस्विभिः ॥ मनश्चमेशत्रुनिवारणेध्रुवंस्वरक्षणेचाचलवद्व्य वस्थितं ॥ १८ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ प्रवेशयन्प्रापयन् प्रवेरयन्नितिपाठेपिसएवार्थः विभाव्यप्रकाश्यवर्तितास्थाता ॥ १५ ॥ धृतिमतिसत्यसत्त्ववान् नित्ययोगेमतुप् ॥ १६ ॥ तद्बलंअभ्युपेयिवान्कापुरुषोननिवर्तते तत्रदृष्टांतः मृत्युमुखादिति लुप्तोपमेयं असुभृत्प्राणी ॥ १७ ॥ नाहंकापुरुषइत्याह तपइति ॥ १८ ॥

एवंमनस्यनुकूलेसति एषांशत्रूणां गत्वैवगमनानंतरं तान्शत्रून् ॥ १९ ॥ सत्पुरुषाणांयोग्यमार्यकर्मश्रेष्ठकार्यं ॥ २० ॥ संप्राकुष्टेयेनकेनापिरक्षरक्षेत्युक्तेसति मयाकृत्यंकार्यंयुद्धमितिशेषः ॥ २१ ॥ २२ ॥

एवंचैषांबाधमानःप्रभावंगत्वैवाहंतान्जयाम्यद्यसूत ॥ मित्रद्रोहोमर्षणीयोनमेयंभग्नेसैन्येयःसमेयात्समित्रं ॥ १९ ॥ कर्त्तास्म्येतत्सत्पुरुषार्यकर्मत्यक्त्वाप्राणाननुयास्यामिभीष्मं ॥ सर्वान्संख्येशत्रुसंघान्हनिष्येहतस्तैर्वावीरलोकंप्रपत्स्ये ॥ २० ॥ संप्राकुष्टेरुदितस्त्रीकुमारेपराहतेपौरुषेधार्त्तराष्ट्रे ॥ मयाकृत्यमितिजानामिसूततस्माद्राज्ञस्त्वद्यशत्रून्विजेष्ये ॥ २१ ॥ कुरून्रक्षन्पांडुपुत्रान्जिघांसंस्त्यक्त्वाप्राणान्घोररूपेरणेस्मिन् ॥ सर्वान्संख्येशत्रुसंघान्निहत्यदास्याम्यहंधार्त्तराष्ट्रायराज्यं ॥ २२ ॥ निबध्यतांमेकवचंविचित्रंहैमंशुभ्रंमणिरत्नावभासि ॥ शिरस्त्राणंचार्कसमानभासंधनुःशरांश्चाग्निविषाहिकल्पान् ॥ २३ ॥ उपासंगान्षोडशयोजयंतुधनूंषिदिव्यानितथाहरंतु ॥ असींश्चशक्तीश्चगदाश्चगुर्वीःशंखंचजांबूनदचित्रनालं ॥ २४ ॥ इमांरौक्मींनागकक्ष्यांविचित्रांध्वजंचित्रंदिव्यमिंदीवरांकं ॥ श्लक्ष्णैर्वस्त्रैर्विप्रमृज्यानयंतुचित्रांमालांचारुबद्धांसलाजां ॥ २५ ॥ अश्वानग्र्यान्पांडुराभ्रप्रकाशान्पुष्टान्स्नातान्मंत्रपूताभिरद्भिः ॥ तप्तैर्भांडैःकांचनैरभ्युपेतान्शीघ्रान्शीघ्रंसूतपुत्रानयस्व ॥ २६ ॥ रथंचाग्र्यंहेममालावनद्धंरत्नैश्चित्रंसूर्यचंद्रप्रकाशैः ॥ द्रव्यैर्युक्तंसंप्रहारोपपन्नैर्वाहैर्युक्तंतूर्णमावर्त्तयस्व ॥ २७ ॥ चित्राणिचापानिचवेगवंतिज्याश्चोत्तमाःसन्नहनोपपन्नाः ॥ तूणांश्चपूर्णान्महतःशराणामासाद्यगात्रावरणानिचैव ॥ २८ ॥ प्रायात्रिकंचानयताशुसर्वंदध्नापूर्णंवीरकांस्यंचहैमं ॥ आनीयमालामवबध्यचांगेप्रवादयंत्वाशुजयायभेरीः ॥ २९ ॥ प्रयाहिसूताशुयतःकिरीटीवृकोदरोधर्मसुतोयमौच ॥ तान्वाहनिष्यामिसमेत्यसंख्येभीष्मायगच्छामिहतोद्विषद्भिः ॥ ३० ॥ यस्मिन्राजासत्यधृतिर्युधिष्ठिरःसमास्थितोभीमसेनार्जुनौच ॥ वासुदेवःसात्यकिःसृंजयाश्चमन्येबलंतदजय्यंमहीपैः ॥ ३१ ॥ तंचेन्मृत्युःसर्वहरोभिरक्षेत्सदाऽप्रमत्तःसमरेकिरीटिनं ॥ तथापिहंतास्मिसमेत्यसंख्येयास्यामिवाभीष्मपथायमाय ॥ ३२ ॥ नत्वेवाहंनगमिष्यामितेषांमध्येशूराणांतत्रचाहंब्रवीमि ॥ मित्रद्रुहोदुर्बलभक्तयोयेपापात्मानोनममैतेसहायाः ॥ ३३ ॥

संजयउवाच

समृद्धिमंतंरथमुत्तमंदृढंसकूबरंहेमपरिष्कृतंशुभं ॥ पताकिनंवातजवैर्हयोत्तमैर्युक्तंसमास्थायययौजयाय ॥ ३४ ॥

शुभ्रमुद्दीप्तं ॥ २३ ॥ उपासंगान्शरंपूर्णांस्तूणान् ॥ २४ ॥ नागकक्ष्यांशृंखलां जैत्रंजयख्यापकं इंदीवरांकंकमलचिन्हं ॥ २५ ॥ तप्तैरारोपितवर्णकैर्भांडैरलंकारैः ॥ २६ ॥ संप्रहारोपपन्नैर्युद्धोचितैः आवर्तयस्वआनय ॥ २७ ॥ गात्रावरणानिकवचानि ॥ २८ ॥ प्रायात्रिकंप्रयात्रायुद्धार्थंप्रयाणंतत्रार्हं ॥ २९ ॥ भीष्मायकर्मणिचतुर्थी ॥ ३० ॥ ३१ ॥ यमाययमंद्रष्टुं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥७॥ शरतल्पेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ककुदंश्रेष्ठं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

संपूज्यमानःकुरुभिर्महात्मारथर्षभोदेवगणैर्यथेंद्रः ॥ ययौतदायोधनमुग्रधन्वायत्रावसानंभरतर्षभस्य ॥ ३५ ॥ वरूथिनामहतासध्वजेनसुवर्णमुक्तामणि
रत्नमालिना ॥ सदश्वयुक्तेनरथेनकर्णोमेघस्वनेनार्कइवामितौजाः ॥ ३६ ॥ हुताशनाभःसहुताशनप्रभेशुभःशुभेवैस्वरथेधनुर्धरः ॥ स्थितोरराजाधिरथि
र्महारथःस्वयंविमानेसुरराडिवास्थितः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णनिर्याणेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥७॥ ॥७॥
संजयउवाच शरतल्पेमहात्मानंशयानममितौजसं ॥ महावातसमूहेनसमुद्रमिवशोषितं ॥ १ ॥ दृष्ट्वापितामहंभीष्मंसर्वक्षत्रांतकंगुरुं ॥ दिव्यैरस्त्रैर्महेष्वा
संपातितंसव्यसाचिना ॥ २ ॥ जयाशातवपुत्राणांसंभग्नाशर्मवर्मच ॥ अपाराणामिवद्वीपमगाधेगाधमिच्छतां ॥ ३ ॥ स्रोतसायामुनेनेवशरौघेणपरिप्लुतं ॥
महेंद्रेणेवमैनाकमसह्यंभुविपातितं ॥ ४ ॥ नभश्च्युतमिवादित्यंपतितंधरणीतले ॥ शतक्रतुमिवाचिंत्यंपुरावृत्रेणनिर्जितं ॥ ५ ॥ मोहनंसर्वसैन्यस्ययुधिभीष्म
स्यपातनं ॥ ककुदंसर्वसैन्यानांलक्ष्मसर्वधनुष्मतां ॥ ६ ॥ धनंजयशरैर्व्याप्तंपितरंमेमहाव्रतं ॥ तंवीरशयनेवीरंशयानंपुरुषर्षभं ॥ ७ ॥ भीष्ममाधिरथिर्दृष्ट्वा
भरतानांमहाद्युतिः ॥ अवतीर्यरथादार्त्तोबाष्पव्याकुलिताक्षरं ॥ ८ ॥ अभिवाद्यांजलिंबध्वावंदमानोभ्यभाषत ॥ कर्णोहमस्मिभद्रंतेवदमामभिभारत ॥
॥ ९ ॥ पुण्ययाक्षेम्ययावाचाचक्षुषाचावलोकय ॥ ननूनंसुकृतस्येहफलंकश्चित्समश्नुते ॥ १० ॥ यत्रधर्मपरोवृद्धःशेतेभूविभवानिह ॥ कोशसंचयनेमंत्रेव्यू
हेप्रहरणेषुच ॥ ११ ॥ नाहमन्यंप्रपश्यामिकुरूणांकुरुपुंगव ॥ बुद्ध्याविशुद्धयायुक्तोयःकुरूंस्तारयेद्भयात् ॥ १२ ॥ योधांस्तुबहुधाहत्वापितृलोकंगमिष्यति ॥
अद्यप्रभृतिसंक्रुद्धाव्याघ्राइवमृगक्षयं ॥ १३ ॥ पांडवाभरतश्रेष्ठकरिष्यंतिकुरुक्षयं ॥ अद्यगांडीवघोषस्यवीर्यज्ञाःसव्यसाचिनः ॥ १४ ॥ कुरवःसंत्रसिष्यंति
वज्रपाणेरिवासुराः ॥ अद्यगांडीवमुक्तानामशनीनामिवस्वनः ॥ १५ ॥ त्रासयिष्यतिबाणानांकुरूनन्यांश्चपार्थिवान् ॥ समिद्धोग्निर्यथावीरमहाज्वालोद्रु
मान्दहेत् ॥ १६ ॥ धार्त्तराष्ट्रान्प्रधक्ष्यंतितथाबाणाःकिरीटिनः ॥ येनयेनप्रसरतोवाय्वग्नीसहितौवने ॥ १७ ॥ तेनतेनप्रदहतोभूरिगुल्मतृणद्रुमान् ॥ यादृशो
ग्निःसमुद्भूतस्तादृक्पार्थोनसंशयः ॥ १८ ॥ यथावायुर्नरव्याघ्रतथाकृष्णोनसंशयः ॥ नदतःपांचजन्यस्यरसतोगांडिवस्यच ॥ १९ ॥ श्रुत्वासर्वाणिसैन्यानि
त्रासंयास्यंतिभारत ॥ कपिध्वजस्योत्पततोरथस्यामित्रकर्षिणः ॥ २० ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ रसतःशब्दंकुर्वतः ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ अमानुषैर्निवातकवचादिभिः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥ तस्येति ॥ १ ॥ २ ॥

शब्दंसोढुंनशक्ष्यंतित्वामृतेवीरपार्थिवाः ॥ कोन्यर्जुनंयोधयितुंत्वदन्यःपार्थिवोर्हति ॥ २१ ॥ यस्यदिव्यानिकर्माणिप्रवदंतिमनीषिणः ॥ अमानुषैश्चसंग्राम
स्त्र्यंबकेणमहात्मना ॥ २२ ॥ तस्माच्चैववरंप्राप्तोदुष्प्रापमकृतात्मभिः ॥ कोन्यःशक्तोरणेजेतुंपूर्वंयोनजितस्त्वया ॥ २३ ॥ जितोयेनरणेरामोभवतावीर्यशा
लिना ॥ क्षत्रियांतकरोघोरोदेवदानवदर्पहा ॥ २४ ॥ तमद्याहंपांडवंयुद्धशौंडममृष्यमाणोभवताचानुशिष्टः ॥ आशीविषंदृष्टिहरंसुघोरंशूरंशक्ष्याम्यस्त्रब
लान्निहंतुं ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णवाक्येतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥ संजयउवाच तस्यला
लप्यमानस्यकुरुवृद्धःपितामहः ॥ देशकालोचितंवाक्यमब्रवीत्प्रीतमानसः ॥ १ ॥ समुद्रइवसिंधूनांज्योतिषामिवभास्करः ॥ सत्यस्यचयथासंतोबीजानामि
वचोर्वरा ॥ २ ॥ पर्जन्यइवभूतानांप्रतिष्ठासुहृदांभव ॥ बांधवास्त्वानुजीवंतुसहस्राक्षमिवामराः ॥ ३ ॥ मानहाभवशत्रूणांमित्राणांनंदिवर्धनः ॥ कौरवाणां
भवगतिर्यथाविष्णुर्दिवौकसां ॥ ४ ॥ स्वबाहुबलवीर्येणधार्तराष्ट्रजयैषिणा ॥ कर्णराजपुरंगत्वाकांबोजानिर्जितास्त्वया ॥ ५ ॥ गिरिव्रजगताश्चापिनग्नजित्प्र
मुखान्नृपाः ॥ अंबष्ठाश्चविदेहाश्चगांधाराश्चजितास्त्वया ॥ ६ ॥ हिमवद्दुर्गनिलयाःकिरातारणकर्कशाः ॥ दुर्योधनस्य[illegible]गास्त्वयाकर्णपुराकृताः ॥ ७ ॥ उत्क
लामेकलाःपौंड्राःकलिंगांध्राश्चसंयुगे ॥ निषादाश्चत्रिगर्त्ताश्चबाल्हीकाश्चजितास्त्वया ॥ ८ ॥ तत्रतत्रचसंग्रामेदुर्योधनहितैषिणा ॥ बहवश्चजिताःकर्णत्वया
वीरमहौजसा ॥ ९ ॥ यथादुर्योधनस्तातसज्ञातिकुलबांधवः ॥ तथात्वमपिसर्वेषांकौरवाणांगतिर्भव ॥ १० ॥ शिवेनाभिवदामित्वांगच्छयुध्यस्वशत्रुभिः ॥
अनुशाधिकुरून्संख्येधत्स्वदुर्योधनेजयं ॥ ११ ॥ भवान्पौत्रसमोस्माकंयथादुर्योधनस्तथा ॥ तवापिधर्मतःसर्वेयथातस्यवयंतथा ॥ १२ ॥ यौनात्संबंधका
ल्लोकेविशिष्टंसंगतंसतां ॥ सद्भिःसहनरश्रेष्ठप्रवदंतिमनीषिणः ॥ १३ ॥ ससत्यसंगतोभूत्वाममेदमितिनिश्चितः ॥ कुरूणांपालयबलंयथादुर्योधनस्तथा ॥ १४ ॥
निशम्यवचनंतस्यचरणावभिवाद्यच ॥ ययौवैकर्त्तनःकर्णःसमीपंसर्वधन्विनां ॥ १५ ॥ सोभिवीक्ष्यनरौघाणांस्थानमप्रतिमंमहत् ॥ व्यूढप्रहरणोरस्कंसैन्यं
तत्समबृंहयत् ॥ १६ ॥ हृषिताःकुरवःसर्वेदुर्योधनपुरोगमाः ॥ उपागतंमहाबाहुंसर्वानीकपुरःसरं ॥ १७ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ रथस्थमिति ॥ १ ॥ २ ॥ अर्थपतिःप्रधानस्वामी ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ नेताकर्णधारः ॥

कर्णंदृष्ट्वामहात्मानंयुद्धायसमुपस्थितं॥क्ष्वेडितास्फोटितरवैःसिंहनादरवैरपि॥धनुःशब्दैश्चविविधैःकुरवःसमपूजयन् ॥ १८॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोण
पर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णाश्वासेचतुर्थोऽध्यायः॥ ४॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच रथस्थंपुरुषव्याघ्रंदृष्ट्वाकर्णमवस्थितं ॥ हृष्टोदुर्योध
नोराजन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ १॥ सनाथमिवमन्येहंभवतापालितंबलं॥ अत्रकिंनुसमर्थंयद्धितंतत्संप्रधार्यतां॥ २॥ कर्णउवाच ब्रूहिनःपुरुषव्याघ्रत्वंहि
प्राज्ञतमोनृप॥ यथाचार्थपतिःकृत्यंपश्यतेनतथेतरः॥ ३॥ तेस्मसर्वेतववचःश्रोतुकामानरेश्वर॥ नान्याय्यंहिभवान्वाक्यंब्रूयादितिमतिर्मम॥ ४ ॥ दुर्यो
धनउवाच भीष्मःसेनाप्रणेतासीद्वयसाविक्रमेणच॥ श्रुतेनचोपसंपन्नःसर्वैर्योधगणैस्तथा॥ ५॥ तेनातियशसाकर्णघ्नताशत्रुगणान्मम॥ सुयुद्धेनदशा
हानिपालिताःस्मोमहात्मना ॥ ६ ॥ तस्मिन्नसुकरंकर्मकृतवत्यास्थितेदिवं ॥ कंनुसेनाप्रणेतारंमन्यसेतदनंतरं ॥ ७ ॥ नविनानायकंसेनामुहूर्त्तमपितिष्ठ
ति॥ आहवेष्वाहवश्रेष्ठनेतृहीनेवनौर्जले॥ ८॥ यथाह्यकर्णधारानौरथश्चासारथिर्यथा ॥ द्रवेद्यथेष्टंतद्वत्स्यादृतेसेनापतिंबलं ॥ ९ ॥ अदेशिकोयथासार्थःस
र्वःकृच्छ्रंसमृच्छति॥ अनायकातथासेनासर्वान्दोषान्समर्छति॥ १०॥ सभवान्वीक्ष्यसर्वेषुमामकेषुमहात्मसु॥ पश्यसेनापतिंयुक्तमनुशांतनवादिह॥ ११॥
यंहिसेनाप्रणेतारंभवान्वक्ष्यतिसंयुगे॥ तंवयंसहिताःसर्वेकरिष्यामोनसंशयः ॥ १२ ॥ कर्णउवाच सर्वएवमहात्मानइमेपुरुषसत्तमाः॥ सेनापतित्व
मर्हंतिनात्रकार्याविचारणा॥ १३॥ कुलसंहननज्ञानैर्बलविक्रमबुद्धिभिः॥ युक्ताःश्रुतज्ञाधीमंतआहवेष्वनिवर्त्तिनः ॥ १४ ॥ युगपन्नतुतेशक्याःकर्त्तुंसर्वेपु
रःसराः॥ एकएवतुकर्त्तव्योयस्मिन्वैशेषिकागुणाः॥ १५॥ अन्योन्यस्पर्धिनांत्वेषांयद्येकंयंकरिष्यसि ॥ शेषाविमनसोव्यक्तंनयोत्स्यंतिहितास्तव ॥ १६॥
अयंचसर्वयोधानामाचार्यःस्थविरोगुरुः॥ युक्तःसेनापतिःकर्त्तुंद्रोणःशस्त्रभृतांवरः॥ १७॥ कोहितिष्ठतिदुर्धर्षेद्रोणेशस्त्रभृतांवरे ॥ सेनापतिःस्यादन्योस्मा
च्छुक्रांगिरसदर्शनात् ॥ १८॥ नचसोप्यस्तितेयोधःसर्वराजसुभारत॥ द्रोणंयःसमरेयांतमनुयास्यतिसंयुगे॥ १९॥ एषसेनाप्रणेतॄणामेषशस्त्रभृतामपि ॥
एषबुद्धिमतांचैवश्रेष्ठोराजन्गुरुस्तव॥ २०॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ अदेशिकोऽग्रेसररहितः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ संहननंशरीरं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ शुक्रांगिरसदर्शनात्शुक्रबृहस्पतितुल्यात् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥२१॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचमोऽध्यायः॥५॥ ॥७॥ ॥७॥ कर्णस्येति॥१॥२॥३॥ भवान्नेत्रंनेतायेषांते ॥४॥५॥ धर्मेंद्रोयमः अंबुराड्वरुणः ॥६॥७॥८॥ पावकिःस्कंदः॥९॥१०॥

एवंदुर्योधनाचार्यमाशुसेनापतिंकुरु॥ जिगीषंतोसुरान्संख्येकार्त्तिकेयमिवामराः ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णवाक्ये पंचमोऽध्यायः॥५॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच कर्णस्यवचनंश्रुत्वाराजादुर्योधनस्तदा॥ सेनामध्यगतंद्रोणमिदंवचनमब्रवीत्॥ १ ॥ दुर्योधनउवाच वर्णश्रैष्ठ्यात्कुलोत्पत्त्याश्रुतेनवयसाधिया॥ वीर्याद्दाक्ष्यादधृष्यत्वादर्थज्ञानान्नयाज्जयात्॥२॥ तपसाचकृतज्ञत्वाद्वृद्धःसर्वगुणैरपि॥ युक्तोभवत्समोगोप्ताराज्ञामन्योनविद्यते॥ ३॥ सभवान्पातुनःसर्वान्देवानिवशतक्रतुः॥ भवन्नेत्राःपरान्जेतुमिच्छामोद्विजसत्तम ॥ ४ ॥ रुद्राणामिवकापाली वसूनामिवपावकः॥ कुबेरइवयक्षाणांमरुतामिववासवः॥५॥ वसिष्ठइवविप्राणांतेजसामिवभास्करः॥ पितॄणामिवधर्मेंद्रोयादसामिवचांबुराट् ॥ ६ ॥ नक्षत्राणामिवशशीदितिजानामिवोशनाः॥ श्रेष्ठःसेनाप्रणेतॄणांसनःसेनापतिर्भव ॥ ७ ॥ अक्षौहिण्योदशैकाचवशगाःसंतुतेनघ ॥ ताभिःशत्रून्प्रतिव्यूह्यजहींद्रोदानवानिव॥८॥ प्रयातुनोभवानग्रेदेवानामिवपावकिः॥ अनुयास्यामहेत्वाजौसौरभेयाइवर्षभं ॥ ९ ॥ उग्रधन्वामहेष्वासोदिव्यंविस्फारयन्धनुः॥ अग्रेभवंत्वांतुदृष्ट्वानार्जुनःप्रहरिष्यति ॥ १० ॥ ध्रुवंयुधिष्ठिरंसंख्येसानुबंधंसबांधवं॥ जेष्यामिपुरुषव्याघ्रभवान्सेनापतिर्यदि॥ ११ ॥ संजयउवाच एवमुक्तेततोद्रोणंजयेत्यूचुर्नराधिपाः॥ सिंहनादेनमहताहर्षयंतस्तवात्मजं॥ १२ ॥ सैनिकाश्चमुदायुक्तावर्धयंतिद्विजोत्तमं॥ दुर्योधनंपुरस्कृत्यप्रार्थयंतोमहद्यशः॥ दुर्योधनंततोराजन्द्रोणोवचनमब्रवीत्॥१३॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणप्रोत्साहनेषष्ठोऽध्यायः॥६॥ ॥७॥ द्रोणउवाच वेदंषडंगंवेदाहमर्थविद्यांचमानवीं॥ त्रैयंबकमथेष्वस्त्रंशस्त्राणिविविधानिच ॥ १ ॥ येचाप्युक्तामयिगुणाभवद्भिर्जयकांक्षिभिः॥ चिकीर्षुस्तानहंसर्वान्योधयिष्यामिपांडवान्॥ २ ॥ पार्षतंतुरणेराजन्नहनिष्येकथंचन॥ सहिसृष्टोवधार्थायममैवपुरुषर्षभः॥ ३॥ योधयिष्यामिसैन्यानिनाशयन्सर्वसोमकान्॥ नचमांपांडवायुद्धेयोधयिष्यंतिहर्षिताः॥ ४॥ संजयउवाच सएवमभ्यनुज्ञातश्चक्रेसेनापतिंततः॥ द्रोणंतवसुतोराजन्विधिदृष्टेनकर्मणा॥५॥ अथाभिषिषिचुर्द्रोणंदुर्योधनमुखान्नृपाः॥ सैनापत्येयथास्कंदंपुराशक्रमुखाःसुराः ॥ ६ ॥ ततोवादित्रघोषेणशंखानांचमहास्वनैः॥ प्रादुरासीत्कृतेद्रोणेहर्षःसेनापतौतदा॥७॥

॥११॥१२॥१३॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषष्ठोऽध्यायः॥६॥ ॥७॥ वेदमिति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

ततःपुण्याहघोषेणस्वस्तिवादस्वनेनच ॥ संस्तवैर्गीतशब्दैश्चसूतमागधवंदिनां ॥ ८ ॥ जयशब्दैर्द्विजाग्र्याणांसुभगानर्त्तैस्तथा ॥ सत्कृत्यविधिनाद्रोणंमेनि
रेपांडवान्जितान् ॥ ९ ॥ संजयउवाच सैनापत्यंतुसंप्राप्यभारद्वाजोमहारथः ॥ युयुत्सुर्व्यूह्यसैन्यानिप्रायात्तवसुतैःसह ॥ १० ॥ सैंधवश्चकलिंगश्च
विकर्णश्चतवात्मजः ॥ दक्षिणंपार्श्वमास्थायसमतिष्ठंतदंशिताः ॥ ११ ॥ प्रपक्षःशकुनिस्तेषांप्रवरैर्हयसादिभिः ॥ ययौगांधारकैःसार्धंविमलप्रासयोधिभिः ॥
॥ १२ ॥ कृपश्चकृतवर्माचचित्रसेनोविविंशतिः ॥ दुःशासनमुखायत्ताःसव्यंपक्षमपालयन् ॥ १३ ॥ तेषांप्रपक्षाःकांबोजाःसुदक्षिणपुरःसराः ॥ ययुरश्वैर्महावे
गैःशकाश्चयवनैःसह ॥ १४ ॥ मद्रास्त्रिगर्त्ताःसांवष्ठाःप्रतीच्योदीच्यमालवाः ॥ शिबयःशूरसेनाश्चशूद्राश्चमलदैःसह ॥ १५ ॥ सौवीराःकितवाःप्राच्यादाक्षिणात्या
श्चसर्वशः ॥ तवात्मजंपुरस्कृत्यसूतपुत्रस्यपृष्ठतः ॥ १६ ॥ हर्षयंतःस्वसैन्यानिययुस्तवसुतैःसह ॥ प्रवरःसर्वयोधानांबलेषुबलमादधत् ॥ १७ ॥ ययौवैकर्त्तनःक
र्णःप्रमुखेसर्वधन्विनां ॥ तस्यदीप्तोमहाकायःस्वान्यनीकानिहर्षयन् ॥ १८ ॥ हस्तिकक्ष्योमहाकेतुर्बभौसूर्यसमद्युतिः ॥ नभीष्मव्यसनंकश्चिद्दृष्ट्वाकर्णममन्य
त ॥ १९ ॥ विशोकाश्चाभवन्सर्वेराजानःकुरुभिःसह ॥ हृष्टाश्चबहवोयोधास्तत्राजल्पंतवेगतः ॥ २० ॥ नहिकर्णंरणेदृष्ट्वायुधिस्थास्यंतिपांडवाः ॥ कर्णोहिसमरे
शक्तोजेतुंदेवान्सवासवान् ॥ २१ ॥ किमुपांडुसुतान्युद्धेहीनवीर्यपराक्रमान् ॥ भीष्मेणतुरणेपार्थाःपालितावाहुशालिना ॥ २२ ॥ तांस्तुकर्णःशरैस्तीक्ष्णैर्नाशयिष्य
तिसंयुगे ॥ एवंब्रुवंतस्तेन्योन्यंहृष्टरूपाविशांपते ॥ २३ ॥ राधेयंपूजयंतश्चप्रशंसंतश्चनिर्ययुः ॥ अस्माकंशकटव्यूहोद्रोणेनविहितोभवत् ॥ २४ ॥ परेषांक्रौंचएवा
सीद्व्यूहोराजन्महात्मनां ॥ प्रीयमाणेनविहितोधर्मराजेनभारत ॥ २५ ॥ व्यूहप्रमुखतस्तेषांतस्थतुःपुरुषर्षभौ ॥ वानरध्वजमुच्छ्रित्यविष्वक्सेनधनंजयौ ॥
॥ २६ ॥ ककुदंसर्वसैन्यानांधामसर्वधनुष्मतां ॥ आदित्यपथगःकेतुःपार्थस्यामिततेजसः ॥ २७ ॥ दीपयामासतत्सैन्यंकौरव्यस्यमहात्मनः ॥ यथाप्रज्वलि
तःसूर्योयुगांतेवैवसुंधरां ॥ २८ ॥ दीप्यन्दृश्येतहितथाकेतुःसर्वत्रधीमतः ॥ योधानामर्जुनःश्रेष्ठोगांडीवंधनुषांवरं ॥ २९ ॥ वासुदेवश्चभूतानांचक्राणांचसु
दर्शनं ॥ चत्वार्येतानितेजांसिवहन्श्वेतहयोरथः ॥ ३० ॥ परेषामग्रतस्तस्थौकालचक्रमिवोद्यतं ॥ एवंतौसुमहात्मानौबलसेनाग्रगावुभौ ॥ ३१ ॥ तावकानां
मुखेकर्णःपरेषांचधनंजयः ॥ ततोजयाभिसंरब्धौपरस्परवधैषिणौ ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ल्हादनंयोद्धुरानंदजननं ॥ ५४ ॥

अवेक्षेतांतदान्योन्यंसमरेकर्णपांडवौ॥ ततःप्रयातेसहसाभारद्वाजेमहारथे॥३३॥ आर्त्तनादेनघोरेणवसुधासमकंपत॥ततस्तुमुलमाकाशमावृणोत्सदिवा
करं॥ ३४॥ वातोद्धूतंरजस्तीव्रंकौशेयनिकरोपमं॥ ववर्षद्यौरनभ्रापिमांसास्थिरुधिराण्युत॥ ३५ ॥ गृध्राःश्येनाबकाःकंकावायसाश्वसहस्रशः॥ उपर्युपरि
सेनांतेतदापर्यपतन्नृप॥ ३६॥ गोमायवश्चप्राक्रोशन्भयदान्दारुणान्रवान्॥ अकार्षुरपसव्यंचबहुशःपृतनांतव॥ ३७॥ चिखादिषंतोमांसानिपिपासंत
श्चशोणितं॥ अपतद्दीप्यमानाचसनिर्घातासकंपना॥ ३८॥ उल्काज्वलंतीसंग्रामेपुच्छेनावृत्यसर्वशः॥ परिवेषोमहांश्चापिसविद्युत्स्तनयित्नुमान्॥ ३९॥
भास्करस्याभवद्राजन्प्रयातेवाहिनीपतौ॥ एतेचान्येचबहवःप्रादुरासन्सुदारुणाः॥४०॥ उत्पातायुधिवीराणांजीवितक्षयकारिणः॥ ततःप्रववृतेयुद्धंपरस्पर
वधैषिणां॥ ४१॥ कुरुपांडवसैन्यानांशब्देनापूरयज्जगत्॥ तेत्वन्योन्यंसुसंरब्धाःपांडवाःकौरवैःसह॥ ४२॥ अभ्यघ्नन्निशितैःशस्त्रैर्जयगृद्धाःप्रहारिणः॥
सपांडवानांमहतींमहेष्वासोमहाद्युतिः॥ ४३॥ वेगेनाभ्यद्रवत्सेनांकिरन्शरशतैःशितैः॥ द्रोणमभ्युद्यतंदृष्ट्वापांडवाःसहसृंजयैः॥ ४४॥ प्रत्यगृह्णंस्तदाराज
ञ्छरवर्षैःपृथक्पृथक्॥ विक्षोभ्यमाणाद्रोणेनभिद्यमानामहाचमूः॥ ४५॥ व्यशीर्यतसपांचालावातेनेवबलाहकाः॥ बहूनीहविकुर्वाणोदिव्यान्यस्त्राणिसं
युगे॥ ४६॥ अपीडयत्क्षणेनैवद्रोणःपांडवसृंजयान्॥ तेवध्यमानाद्रोणेनवासवेनेवदानवाः॥ ४७॥ पंचालाःसमकंपंतधृष्टद्युम्नपुरोगमाः॥ ततोदिव्यास्त्रवि
च्छूरोयाज्ञसेनिर्महारथः॥ ४८॥ अभिनच्छरवर्षेणद्रोणानीकमनेकधा॥ द्रोणस्यशरवर्षाणिशरवर्षेणपार्षतः॥ ४९॥ सन्निवार्यततःसर्वान्कुरूनप्यव
धीद्बली॥ संयम्यतुततोद्रोणःसमवस्थाप्यचाहवे॥ ५०॥ स्वमनीकंमहेष्वासःपार्षतंसमुपाद्रवत्॥ सबाणवर्षंसुमहदसृजत्पार्षतंप्रति॥ ५१॥ मघवान्सम
भिक्रुद्धःसहसादानवानिव॥ तेकंप्यमानाद्रोणेनबाणैःपांडवसृंजयाः॥ ५२॥ पुनःपुनरभज्यंतसिंहेनेवेतरेमृगाः॥ तथापर्यचरद्द्रोणःपांडवानांबलेबली॥
अलातचक्रवद्राजंस्तदद्भुतमिवाभवत्॥ ५३॥ खचरनगरकल्पंकल्पितंशास्त्रदृष्ट्याचलदनिलपताकंल्हादनंवल्गिताश्वं॥ स्फटिकविमलकेतुंत्रासनंशात्रवा
णांरथवरमधिरूढःसंजहारारिसेनां॥ ५४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणपराक्रमेसप्तमोऽध्यायः॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

संजयउवाच तथाद्रोणमभिघ्नंतंसाश्वसूतरथद्विपान्॥ व्यथिताःपांडवादृष्ट्वानचैनंपर्यवारयन्॥ १॥ इतिद्रोणपर्वणिटी॰ सप्तमोऽध्यायः॥ ७॥ ॥ ७॥ तथेति॥ १॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ भीमःशब्दइतिसंबंधः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

ततोयुधिष्ठिरोराजाधृष्टद्युम्नधनंजयौ ॥ अब्रवीत्सर्वतोयत्तैःकुंभयोनिर्निवार्यतां ॥ २ ॥ तत्रैनमर्जुनश्चैवपार्षतश्चसहानुगः ॥ प्रत्यगृण्हांस्ततःसर्वेसमापेतुर्महा
रथाः ॥ ३ ॥ केकयाभीमसेनश्चसौभद्रोथघटोत्कचः ॥ युधिष्ठिरोयमौमत्स्याद्रुपदस्यात्मजास्तथा ॥ ४ ॥ द्रौपदेयाश्चसंहृष्टाधृष्टकेतुःससात्यकिः ॥ चेकितान
श्चसंक्रुद्धोयुयुत्सुश्चमहारथः ॥ ५ ॥ येचान्येपार्थिवाराजन्पांडवस्यानुयायिनः ॥ कुलवीर्यानुरूपाणिचक्रुःकर्माण्यनेकशः ॥ ६ ॥ संरक्ष्यमाणांतांदृष्ट्वापांडवै
र्वाहिनींरणे ॥ व्यावृत्यचक्षुषीकोपाद्भारद्वाजोन्ववैक्षत ॥ ७ ॥ सतीव्रंकोपमास्थायरथेसमरदुर्जयः ॥ व्यधमत्पांडवानीकमभ्राणीवसदागतिः ॥ ८ ॥ रथान
श्वान्नरान्नागानभिधावन्नितस्ततः ॥ चचारोन्मत्तवद्द्रोणोवृद्धोपितरुणोयथा ॥ ९ ॥ तस्यशोणितदिग्धांगाःशोणास्तेवातरंहसः ॥ आजानेयाहयाराजन्नवि
श्रांताध्रुवंययुः ॥ १० ॥ तमंतकमिवक्रुद्धमापतंतंयतव्रतं ॥ दृष्ट्वासंप्राद्रवन्योधाःपांडवस्यततस्ततः ॥ ११ ॥ तेषांप्राद्रवतांभीमःपुनरावर्त्ततामपि ॥ पश्यतांति
ष्ठतांचासीच्छब्दःपरमदारुणः ॥ १२ ॥ शूराणांहर्षजननोभीरूणांभयवर्धनः ॥ द्यावापृथिव्योर्विवरंपूरयामाससर्वतः ॥ १३ ॥ ततःपुनरपिद्रोणोनामविश्रा
वयन्युधि ॥ अकरोद्रौद्रमात्मानंकिरञ्छरशतैःपरान् ॥ १४ ॥ सतथातेष्वनीकेषुपांडुपुत्रस्यमारिष ॥ कालवद्व्यचरद्द्रोणोयुवेवस्थविरोबली ॥ १५ ॥ उत्कृत्यच
शिरांस्युग्रान्बाहूनपिसुभूषणान् ॥ कृत्वाशून्यान्रथोपस्थानुदक्रोशन्महारथान् ॥ १६ ॥ तस्यहर्षप्रणादेनबाणवेगेनवाविभो ॥ प्राकंपंतरणेयोधागावःशी
तार्दिताइव ॥ १७ ॥ द्रोणस्यरथघोषेणमौर्वीनिष्पेषणेनच ॥ धनुःशब्देनचाकाशेशब्दःसमभवन्महान् ॥ १८ ॥ अथास्यधनुषोबाणानिश्चरंतःसहस्रशः ॥
व्याप्यसर्वादिशःपेतुर्नागाश्वरथपत्तिषु ॥ १९ ॥ तंकार्मुकमहावेगमस्त्रज्वलितपावकं ॥ द्रोणमासादयांचक्रुःपंचालाःपांडवैःसह ॥ २० ॥ तान्सकुंजरपत्त्यश्वान्
प्राहिणोद्यमसादनं ॥ चक्रेऽचिरेणचद्रोणोमहींशोणितकर्दमां ॥ २१ ॥ तन्वतापरमास्त्राणिशरान्सततमस्यता ॥ द्रोणेनविहितंदिक्षुशरजालमदृश्यत ॥ २२ ॥
पदातिषुरथाश्वेषुवारणेषुचसर्वशः ॥ तस्यविद्युदिवाभ्रेषुचरन्केतुरदृश्यत ॥ २३ ॥ सकेकयानांप्रवरांश्चपंचपंचालराजंचशरैःप्रमथ्य ॥ युधिष्ठिरानीकमदीन
सत्वोद्रोणोभ्ययात्कार्मुकबाणपाणिः ॥ २४ ॥ तंभीमसेनश्चधनंजयश्चशिनेश्चनप्ताद्रुपदात्मजश्च ॥ शैब्यात्मजःकाशिपतिःशिबिश्चहृष्टानदंतोव्यकिरञ्छ
रौघैः ॥ २५ ॥ तेषामथद्रोणधनुर्विमुक्ताःपतत्रिणःकांचनचित्रपुंखाः ॥ भित्वाशरीराणिगजाश्वयूनांजग्मुर्महींशोणितदिग्धवाजाः ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ किंकुर्वाणमिति ॥ १ ॥

सायोधसंघैश्वरथैश्वभूमिः शरैर्विभिन्नैर्गजवाजिभिश्व ॥ प्रच्छाद्यमानापतितैर्बभूवसमाहतायौरिवकालमेघैः ॥ २७ ॥ शैनेयभीमार्जुनवाहिनीशंसौभद्र
पांचालसकाशिराजं ॥ अन्यांश्ववीरान्समरेममर्दद्रोणःसुतानांतवभूतिकामः ॥ २८ ॥ एतानिचान्यानिचकौरवेंद्रकर्माणिकृत्वासमरेमहात्मा ॥ प्रताप्यलो
कानिवकालसूर्योद्रोणोगतःस्वर्गमितोहिराजन् ॥ २९ ॥ एवंरुक्मरथःशूरोहत्वाशतसहस्रशः ॥ पांडवानांरणेयोधान्पार्षतेननिपातितः ॥ ३० ॥ अक्षौहिणी
मभ्यधिकांशूराणामनिवर्तिनां ॥ निहत्यपश्चाद्धृतिमानगच्छत्परमांगतिं ॥ ३१ ॥ पांडवैःसहपंचालैरशिवैःक्रूरकर्मभिः ॥ हतोरुक्मरथोराजन्कृत्वाकर्मसु
दुष्करं ॥ ३२ ॥ ततोनिनादोभूतानामाकाशेसमजायत ॥ सैन्यानांचततोराजन्नाचार्येनिहतेयुधि ॥ ३३ ॥ द्यांधरांखंदिशोवापिप्रदिशश्वानुनादयन् ॥ अ
होधिगितिभूतानांशब्दःसमभवद्भृशं ॥ ३४ ॥ देवताःपितरश्चैवपूर्वेयेचास्यबांधवाः ॥ ददृशुर्निहतंतत्रभारद्वाजंमहारथं ॥ ३५ ॥ पांडवास्तुजयंलब्ध्वासिंहना
दान्प्रचक्रिरे ॥ सिंहनादेनमहतासमकंपतमेदिनी ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणवधश्रवणेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥
धृतराष्ट्रउवाच किंकुर्वाणंरणेद्रोणंजघ्नुःपांडवसृंजयाः ॥ तथानिपुणमस्त्रेषुसर्वशस्त्रभृतामपि ॥ १ ॥ रथभंगोबभूवास्यधनुर्वाशीर्यतास्यतः ॥ प्रमत्तोवा
भवद्द्रोणस्ततोमृत्युमुपेयिवान् ॥ २ ॥ कथंनुपार्षतस्तातशत्रुभिर्दुष्प्रधर्षणं ॥ किरंतमिषुसंघातान्रुक्मपुंखाननेकशः ॥ ३ ॥ क्षिप्रहस्तंद्विजश्रेष्ठंकृतिनंचित्र
योधिनं ॥ दूरेषुपातिनंदांतमस्त्रयुद्धेषुपारगं ॥ ४ ॥ पांचालपुत्रोन्यवधीद्दिव्यास्त्रधरमच्युतं ॥ कुर्वाणंदारुणंकर्मरणेयत्तंमहारथं ॥ ५ ॥ व्यक्तंहिदैवंबलवत्पौरु
षादितिमेमतिः ॥ यद्द्रोणोनिहतःशूरःपार्षतेनमहात्मना ॥ ६ ॥ अस्त्रंचतुर्विधंवीरेयस्मिन्नासीत्प्रतिष्ठितं ॥ तमिष्वस्त्रधराचार्यंद्रोणंशंससिमेहतं ॥ ७ ॥ श्रुत्वा
हतंरुक्मरथंवैयाघ्रपरिवारितं ॥ जातरूपपरिष्कारंनाद्यशोकमुपाददे ॥ ८ ॥ ननूनंपरदुःखेनम्रियतेकोपिसंजय ॥ यत्रद्रोणमहंश्रुत्वाहतंजीवामिमंदधीः ॥
॥ ९ ॥ दैवमेवपरंमन्येनन्वनर्थंहिपौरुषं ॥ अश्मसारमयंनूनंहृदयंसुदृढंमम ॥ १० ॥ यच्छ्रुत्वानिहतंद्रोणंशतधानविदीर्यते ॥ ब्राह्मेदैवेतथेष्वस्त्रेयमुपासन्गु
णार्थिनः ॥ ११ ॥ ब्राह्मणाराजपुत्राश्वसकथंमृत्युनाहतः ॥ शोषणंसागरस्येवमेरोरिवविसर्पणं ॥ १२ ॥

अस्यतःशरानितिशेषः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ इष्वस्त्रधराचार्यंधनुर्धराचार्यं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अश्मसारोलोहं ॥ १० ॥ विसर्पणंक्षेपणं ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ बलिनस्तेजस्विनः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ महामात्रंप्रधानं ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ पांचाल्यप्रग्रहः पांचाल्यःप्रग्रहोबंधनरज्जुर्यस्य ॥ २५ ॥

पतनंभास्करस्येवनमृष्येद्रोणपातनं ॥ दुष्टानांप्रतिषेद्धासीद्धार्मिकाणांचरक्षिता ॥ १३॥ योऽहासीत्कृपणस्यार्थेप्राणानपिपरंतपः ॥ मंदानांममपुत्राणांज
याशायस्यविक्रमे ॥ १४ ॥ बृहस्पत्युशनस्तुल्योबुद्ध्यासनिहतःकथं ॥ तेचशोणाबृहंतोश्वाश्छन्नाजालैर्हिरण्मयैः ॥ १५ ॥ रथेवातजवायुक्ताःसर्वशस्त्रातिगा
रणे ॥ बलिनोन्हेषिणोदांताःसैंधवाःसाधुवाहिनः ॥ १६ ॥ दृढाःसंग्राममध्येषुकच्चिदासन्नविह्वलाः ॥ करिणांबृंहतांयुद्धेशंखदुंदुभिनिःस्वनैः ॥ १७॥ ज्याक्षे
पशरवर्षाणांशस्त्राणांचसहिष्णवः ॥ आशंसंतःपरान्जेतुंजितश्वासाजितव्यथाः ॥ १८ ॥ हयाःपराजिताःशीघ्राभारद्वाजरथोद्वहाः ॥ तेस्मरुक्मरथेयुक्तानर
वीरसमाहताः ॥ १९ ॥ कथंनाभ्यतरंस्तातपांडवानामनीकिनीं ॥ जातरूपपरिष्कारमास्थायरथमुत्तमं ॥ २० ॥ भारद्वाजःकिमकरोद्युधिसत्यपराक्रमः ॥ वि
द्यांयस्योपजीवंतिसर्वलोकधनुर्धराः ॥ २१ ॥ ससत्यसंधोबलवान्द्रोणःकिमकरोद्युधि ॥ दिविशक्रमिवश्रेष्ठंमहामात्रंधनुर्भृतां ॥ २२ ॥ केनुतंरौद्रकर्माणंयुद्धे
प्रत्युद्ययूरथाः ॥ ननुरुक्मरथंदृष्ट्वाप्राद्रवंतिस्मपांडवाः ॥ २३ ॥ दिव्यमस्त्रंविकुर्वाणंरणेतस्मिन्महाबलं ॥ उताहोसर्वसैन्येनधर्मराजःसहानुजः ॥ २४ ॥ पां
चाल्यप्रग्रहोद्रोणंसर्वतःसमवारयत् ॥ नूनमावारयत्पार्थोरथिनोन्यानजिह्मगैः ॥ २५ ॥ ततोद्रोणंसमारोहत्पार्षतःपापकर्मकृत् ॥ नह्यहंपरिपश्यामिवधेकंच
नशुष्मिणः ॥ २६ ॥ धृष्टद्युम्नादृतेरौद्रात्पाल्यमानात्किरीटिना ॥ तैर्वृतःसर्वतःशूरःपांचाल्यापसदस्ततः ॥ २७॥ केकयैश्चेदिकारूषैर्मत्स्यैरन्यैश्चभूमिपैः ॥ व्याकु
लीकृतमाचार्यंपिपीलैरुरगंयथा ॥ २८ ॥ कर्मण्यसुकरेसक्तंजघानेतिमतिर्मम ॥ योधीत्यचतुरोवेदान्सांगानाख्यानपंचमान् ॥ २९ ॥ ब्राह्मणानांप्रतिष्ठासी
त्स्रोतसामिवसागरः ॥ क्षत्रंचब्रह्मचैवेहयोऽभ्यतिष्ठत्परंतपः ॥ ३० ॥ सकथंब्राह्मणोवृद्धःशस्त्रेणवधमाप्तवान् ॥ अमर्षिणामर्षितवान्क्लिश्यमानान्सदामया
॥ ३१ ॥ अनर्हमाणान्कौंतेयान्कर्मणस्तस्यतत्फलं ॥ यस्यकर्मानुजीवंतिलोकेसर्वधनुर्भृतः ॥ ३२ ॥ ससत्यसंधःसुकृतीश्रीकामैर्निहतःकथं ॥ दिविशक्रइव
श्रेष्ठोमहासत्वोमहाबलः ॥ ३३ ॥ सकथंनिहतःपार्थैःक्षुद्रमत्स्यैर्यथातिमिः ॥ क्षिप्रहस्तश्चबलवान्दृढधन्वारिमर्दनः ॥ ३४ ॥ नयस्यविजयाकांक्षीविषयंप्रा
प्यजीवति ॥ यंद्वौनजहतःशब्दौजीवमानंकदाचन ॥ ३५ ॥ ब्राह्मश्चवेदकामानांज्याघोषश्चधनुष्मतां ॥ अदीनंपुरुषव्याघ्रंह्रीमंतमपराजितं ॥ ३६ ॥

शुष्मिणस्तेजस्विनः ॥ २६ ॥ अपसदोधमः ॥ २७ ॥ २८ ॥ आख्यानंपुराणभारतादि ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एतदिति ॥ १ ॥

नाहंमृष्येहतंद्रोणंसिंहद्विरदविक्रमं ॥ कथंसंजयदुर्धर्षमनाधृष्ययशोबलं ॥ ३७ ॥ पश्यतांपुरुषेंद्राणांसमरेपार्षतोवधीत् ॥ केपुरस्तादयुध्यंतरक्षंतोद्रोणमंतिकात् ॥ ३८ ॥ केनुपश्चादवर्त्तंतगच्छतोदुर्गमांगतिं ॥ केऽरक्षन्दक्षिणंचक्रंसव्यंकेचमहात्मनः ॥ ३९ ॥ पुरस्तात्केचवीरस्ययुध्यमानस्यसंयुगे ॥ केचतस्मिंस्तनूस्त्यक्त्वाप्रतीपंमृत्युमाव्रजन् ॥ ४० ॥ द्रोणस्यसमरेवीराःकेकुर्वंतपरांधृतिं ॥ कच्चिन्नैनंभयान्मंदाःक्षत्रियाव्यजहन्रणे ॥ ४१ ॥ रक्षितारस्ततःशून्येकच्चित्तैर्नहतःपरैः ॥ नसपृष्ठमरेस्त्रासाद्रणेशौर्यात्प्रदर्शयेत् ॥ ४२ ॥ परामप्यापदंप्राप्यसकथंनिहतःपरैः ॥ एतदार्येणकर्त्तव्यंकृच्छ्रास्वापत्सुसंजय ॥ ४३ ॥ पराक्रमेद्यथाशक्त्यातच्चतस्मिन्प्रतिष्ठितं ॥ मुह्यतेमेमनस्तातकथातावन्निवार्यतां ॥ ४४ ॥ भूयस्तुलब्धसंज्ञस्त्वांपरिपृच्छामिसंजय ॥ ४५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृतराष्ट्रशोकेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच एतत्पृष्ट्वासूतपुत्रंहृच्छोकेनार्दितोभृशं ॥ जयेनिराशःपुत्राणांधृतराष्ट्रोपतत्क्षितौ ॥ १ ॥ तंविसंज्ञंनिपतितंसिषिचुःपरिचारिकाः ॥ जलेनात्यर्थशीतेनवीजंत्यःपुण्यगंधिना ॥ २ ॥ पतितंचैनमालोक्यसमंताद्भरतस्त्रियः ॥ परिवव्रुर्महाराजमस्पृशंश्चैवपाणिभिः ॥ ३ ॥ उत्थाप्यचैनंशनकैराजानंपृथिवीतलात् ॥ आसनंप्रापयामासुर्बाष्पकंठ्योवराननाः ॥ ४ ॥ आसनंप्राप्यराजातुमूर्छयाभिपरिप्लुतः ॥ निश्चेष्टोतिष्ठततदावीज्यमानःसमंततः ॥ ५ ॥ सलब्ध्वाशनकैःसंज्ञांवेपमानोमहीपतिः ॥ पुनर्गावल्गणिंसूतंपर्यपृच्छद्यथातथं ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यःसउद्यन्निवादित्योज्योतिषाप्रणुदंस्तमः ॥ अजातशत्रुमायांतंकस्तंद्रोणादवारयत् ॥ ७ ॥ प्रभिन्नमिवमातंगंयथाक्रुद्धंतरस्विनं ॥ प्रसन्नवदनंदृष्ट्वाप्रतिद्विरदगामिनं ॥ ८ ॥ वासितासंगमेयद्वद्जय्यंप्रतियूथपैः ॥ निजघानरणेवीरान्वीरःपुरुषसत्तमः ॥ ९ ॥ योह्येकोहिमहावीर्योनिर्दहेद्घोरचक्षुषा ॥ कृत्स्नंदुर्योधनबलंधृतिमान्सत्यसंगरः ॥ १० ॥ चक्षुर्हणंजयेसक्तमिष्वासधरमच्युतं ॥ दांतंबहुमतंलोकेकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ११ ॥ केदुष्प्रधर्षंराजानमिष्वासधरमच्युतं ॥ समासेदुर्नरव्याघ्रंकौंतेयंतत्रमामकाः ॥ १२ ॥ तरसैवाभिपद्याथयोवैद्रोणमुपाद्रवत् ॥ यःकरोतिमहत्कर्मशत्रूणांवैमहाबलः ॥ महाकायोमहोत्साहोनागायुतसमोबले ॥ तंभीमसेनमायांतंकेशूराःपर्यवारयन् ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ सःप्रसिद्धः तमजातशत्रुंआयांतंदृष्ट्वाद्रोणात्कःअवारयदित्यन्वयः सार्धश्लोकद्वयमेकंवाक्यं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

यदाअयात्यदाचदुर्योधनपुरोगमान्गार्ध्रपत्रैरभ्यर्षिचत्तदावोमनःकीदृशमभूदितिषष्ठेनान्वयः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

यदायाज्जलदप्रख्योरथःपरमवीर्यवान्॥ पर्जन्यइववीभत्सुस्तुमुलामशनींस्सृजन्॥ १५॥ विसृजञ्छरजालानिवर्षाणिमघवानिव॥ अवस्फूर्जन्दिशःसर्वा
स्तलनेमिस्वनेनच॥१६॥ चापविद्युत्प्रभोघोरोरथगुल्मबलाहकः॥ सनेमिघोषस्तनितःशरशब्दातिबंधुरः॥१७॥ रोषनिर्जितजीमूतोमनोभिप्रायशीघ्रगः॥
मर्मातिगोबाणधरस्तुमुलःशोणितोदकैः॥ १८॥ संप्लावयन्दिशःसर्वामानवैरास्तरन्महीं॥ भीमनिःस्वनितोरौद्रोदुर्योधनपुरोगमान्॥ १९ ॥ युद्धेभ्यर्षिंचद्वि
जयोगार्ध्रपत्रैःशिलाशितैः॥ गांडीवंधारयन्धीमान्कीदृशंवोमनस्तदा॥२०॥ इषुसंबाधमाकाशंकुर्वन्कपिवरध्वजः॥यदायात्कथमासीत्तुतदापार्थंसमीक्षतां
॥ २१ ॥ कच्चिद्गांडीवशब्देननप्रणश्यतिवैबलं॥ यद्वःसभैरवंकुर्वन्नर्जुनोभृशमन्वयात्॥ २२ ॥ कच्चिन्नापानुदत्प्राणानिषुभिर्वोधनंजयः॥ वातोवेगादिवा
विध्यन्मेघान्शरगणैर्नृपान्॥ २३ ॥ कोहिगांडीवधन्वानंरणेसोढुंनरोर्हति॥ यमुपश्रुत्यसेनाग्रेजनःसर्वोविदीर्यते ॥ २४ ॥ यत्सेनाःसमकंपंतयद्वीरानस्पृ
शद्भयं॥ केतत्रनाजहुर्द्रोणंकेक्षुद्राःप्राद्रवन्भयात्॥ २५॥ केवातत्रतनूस्त्यक्त्वाप्रतीपंमृत्युमाव्रजन्॥ अमानुषाणांजेतारंयुद्धेष्वपिधनंजयं॥ २६ ॥ नच
वेगंसिताश्वस्यविसहिष्यंतिमामकाः॥ गांडीवस्यचनिर्घोषंप्रावृड्जलदनिःस्वनं॥ २७॥ विष्वक्सेनोयस्ययंतायस्ययोद्धाधनंजयः॥ अशक्यःसरथोजेतुंम
न्येदेवासुरैरपि॥ २८॥ सुकुमारोयुवाशूरोदर्शनीयश्चपांडवः॥ मेधावीनिपुणोधीमान्युधिसत्यपराक्रमः॥ २९॥ आरावंविपुलंकुर्वन्व्यथयन्सर्वसैनिका
न्॥ यदायान्नकुलोद्रोणंकेशूराःपर्यवारयन्॥ ३०॥ आशीविषइवक्रुद्धःसहदेवोयदाभ्ययात्॥ कदनंकरिष्यन्शत्रूणांतेजसादुर्जयोयुधि॥ ३१॥ आर्यव्रत
ममोघेषुंह्रीमंतमपराजितं॥ सहदेवंतमायांतंकेशूराःपर्यवारयन्॥ ३२॥ यस्तुसौवीरराजस्यप्रमथ्यमहतींचमूं॥ आदत्तमहिषींभोजांकाम्यांसर्वांगशोभ
नां॥ ३३॥ सत्यंधृतिश्चशौर्यंचब्रह्मचर्यंचकेवलं॥ सर्वाणियुयुधानेस्मिन्नित्यानिपुरुषर्षभे॥ ३४॥ बलिनंसत्यकर्माणमदीनमपराजितं॥ वासुदेवसमं
युद्धेवासुदेवादनंतरं॥ ३५॥ धनंजयोपदेशेनश्रेष्ठमिष्वस्त्रकर्मणि॥ पार्थेनसममस्त्रेषुकस्तंद्रोणादवारयत्॥ ३६॥ वृष्णीनांप्रवरंवीरंशूरंसर्वधनुष्मतां॥ रा
मेणसममस्त्रेषुयशसाविक्रमेणच॥ ३७॥ सत्यंधृतिर्मतिःशौर्यंब्राह्मंचास्त्रमनुत्तमं॥ सात्वतेतानिसर्वाणित्रैलोक्यमिवकेशवे॥ ३८॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ युयुधानेसात्यकौ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ सात्वतेसात्यकौ ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

तमेवंगुणसंपन्नंदुर्वारमपिदैवतैः ॥ समासाद्यमहेष्वासंकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ३९ ॥ पंचालेषूत्तमंवीरमुत्तमाभिजनप्रियं ॥ नित्यमुत्तमकर्माणमुत्तमौजस
माहवे ॥ ४० ॥ युक्तंधनंजयहितेममानर्थार्थमुत्थितं ॥ यमवैश्रवणादित्यमहेंद्रवरुणोपमं ॥ ४१ ॥ महारथंसमाख्यातंद्रोणायोद्यतमाहवे ॥ त्यजंतंतुमुलेप्राणा
न्केशूराःसमवारयन् ॥ ४२ ॥ एकोपस्त्यच्चेदिभ्यःपांडवान्यःसमाश्रितः ॥ धृष्टकेतुंसमायांतंद्रोणंकस्तंन्यवारयत् ॥ ४३ ॥ योवधीत्केतुमान्वीरोराजपुत्रंदुरा
सदं ॥ अपरांतगिरिद्वारेद्रोणात्कस्तंन्यवारयत् ॥ ४४ ॥ स्त्रीपुंसयोर्नरव्याघ्रोयःसवेदगुणागुणान् ॥ शिखंडिनंयाज्ञसेनिमम्लानमनसंयुधि ॥ ४५ ॥ देवव्रतस्य
समरेहेतुंमृत्योर्महात्मनः ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ४६ ॥ यस्मिन्नभ्यधिकावीरेगुणाःसर्वेधनंजयात् ॥ यस्मिन्नस्त्राणिसत्यंचब्रह्मचर्यंच
सर्वदा ॥ ४७ ॥ वासुदेवसमंवीर्येधनंजयसमंबले ॥ तेजसादित्यसदृशंबृहस्पतिसमंमतौ ॥ ४८ ॥ अभिमन्युंमहात्मानंव्यात्ताननमिवांतकं ॥ द्रोणायाभिमु
खंयांतंकेशूराःसमवारयन् ॥ ४९ ॥ तरुणस्तरुणप्रज्ञःसौभद्रःपरवीरहा ॥ यदाभ्यधावद्वैद्रोणंतदासीद्वोमनःकथं ॥ ५० ॥ द्रौपदेयानरव्याघ्राःसमुद्रमिवसिंध
वः ॥ यद्द्रोणमाद्रवन्संख्येकेशूरास्तान्न्यवारयन् ॥ ५१ ॥ एतेद्वादशवर्षाणिक्रीडामुत्सृज्यबालकाः ॥ अस्त्रार्थमवसन्भीष्मेबिभ्रतोव्रतमुत्तमं ॥ ५२ ॥ क्षत्रंज
यःक्षत्रदेवःक्षत्रवर्माचमानदः ॥ धृष्टद्युम्नात्मजावीराःकेतान्द्रोणादवारयन् ॥ ५३ ॥ शताद्विशिष्टंयंयुद्धेसममन्यंतवृष्णयः ॥ चेकितानंमहेष्वासंकस्तंद्रोणाद
वारयत् ॥ ५४ ॥ वार्धक्षेमिःकलिंगानांयःकन्यामाहरद्युधि ॥ अनाधृष्टिरदीनात्माकस्तंद्रोणादवारयत् ॥ ५५ ॥ भ्रातरःपंचकैकेयाधार्मिकाःसत्यविक्रमाः ॥
इंद्रगोपकसंकाशारक्तवर्मायुधध्वजाः ॥ ५६ ॥ मातृष्वसुःसुतावीराःपांडवानांजयार्थिनः ॥ तान्द्रोणंहंतुमायातान्केवीराःपर्यवारयन् ॥ ५७ ॥ यंयोधयंतो
राजानोनाजयन्वारणावते ॥ षण्मासानपिसंरब्धाजिघांसंतोयुधांपतिं ॥ ५८ ॥ धनुष्मतांवरंशूरंसत्यसंधंमहाबलं ॥ द्रोणात्कस्तंनरव्याघ्रंयुयुत्सुंपर्यवारयत् ॥
॥ ५९ ॥ यःपुत्रंकाशिराजस्यवाराणस्यांमहारथं ॥ समरेस्त्रीषुगृध्यंतंभल्लेनापाहरद्रथात् ॥ ६० ॥ धृष्टद्युम्नंमहेष्वासंपार्थानांमंत्रधारिणं ॥ युक्तंदुर्योधनानर्थेसृ
ष्टंद्रोणवधायच ॥ ६१ ॥ निर्दहंतंरणेयोधान्दारयंतंचसर्वतः ॥ द्रोणाभिमुखमायांतंकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ६२ ॥ उत्संगइवसंवृद्धंद्रुपदस्यास्त्रवित्तमं ॥ शैखंडि
नंशस्त्रगुप्तंकेचद्रोणादवारयन् ॥ ६३ ॥ यइमांपृथिवींकृत्स्नांचर्मवत्समवेष्टयत् ॥ महतारथघोषेणमुख्यारिघ्नोमहारथः ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ स्थास्नुचारिषुस्थावरजंगमात्मकेषु समित्यस्यव्यवहितेनपश्यामइत्यनेनसंबंधः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ इतिद्रो

दशाश्वमेधानाजह्रेस्वन्नपानानाप्तदक्षिणान् ॥ निरर्गलान्सर्वमेधान्पुत्रवत्पालयन्प्रजाः ॥ ६५ ॥ गंगास्रोतसियावत्यःसिकताअप्यशेषतः ॥ तावतीर्गाददौवीर
उशीनरसुतोध्वरे ॥ ६६ ॥ नपूर्वेनापरेचक्रुरिदंकेचनमानवाः ॥ इतीदंचुक्रुशुर्देवाःकृतेकर्मणिदुष्करे ॥ ६७ ॥ पश्यामस्त्रिषुलोकेषुनतंसंस्थास्नुचारिषु ॥ जातं
चापिजनिष्यंतंद्वितीयंचापिसांप्रतं ॥ ६८ ॥ अन्यमौशीनराच्छैब्याद्धुरोवोढारमित्युत ॥ गतिंयस्यनयास्यंतिमानुषालोकवासिनः ॥ ६९ ॥ तस्यनप्तारमा
यांतंशैब्यंकःसमवारयत् ॥ द्रोणायाभिमुखंयत्तंव्यात्ताननमिवांतकं ॥ ७० ॥ विराटस्यरथानीकंमत्स्यस्यामित्रघातिनः ॥ प्रेप्संतंसमरेद्रोणंकेवीराःपर्यवार
यन् ॥ ७१ ॥ सद्योवृकोदराज्जातोमहाबलपराक्रमः ॥ मायावीराक्षसोवीरोयस्मान्ममहद्भयं ॥ ७२ ॥ पार्थानांजयकामंतंपुत्राणांममकंटकं ॥ घटोत्कचंम
हात्मानंकस्तंद्रोणादवारयत् ॥ ७३ ॥ एतेचान्येचबहवोयेषामर्थायसंजय ॥ त्यक्तारःसंयुगेप्राणान्किंतेषामजितंयुधि ॥ ७४ ॥ येषांचपुरुषव्याघ्रःशार्ङ्गधन्वाव्य
पाश्रयः ॥ हितार्थीचापिपार्थानांकथंतेषांपराजयः ॥ ७५ ॥ लोकानांगुरुरत्यर्थंलोकनाथःसनातनः ॥ नारायणोरणेनाथोदिव्योदिव्यात्मकःप्रभुः ॥ ७६ ॥
यस्यदिव्यानिकर्माणिप्रवदंतिमनीषिणः ॥ तान्यहंकीर्त्तयिष्यामिभक्त्यास्थैर्यार्थमात्मनः ॥ ७७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृत
राष्ट्रवाक्येदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच श्रृणुदिव्यानिकर्माणिवासुदेवस्यसंजय ॥ कृतवान्यानिगोविंदोयथानान्यः
पुमान्क्वचित् ॥ १ ॥ संवर्धतागोपकुलेबालेनैवमहात्मना ॥ विख्यापितंबलंबाह्वोस्त्रिषुलोकेषुसंजय ॥ २ ॥ उच्चैःश्रवस्तुल्यबलंवायुवेगसमंजवे ॥ जघानहयरा
जंतंयमुनावनवासिनं ॥ ३ ॥ दानवंघोरकर्माणंगवांमृत्युमिवोत्थितं ॥ वृषरूपधरंबाल्येभुजाभ्यांनिजघानह ॥ ४ ॥ प्रलंबंनरकंजंभंपीठंचापिमहासुरं ॥ मुरुं
चांतकसंकाशमवधीत्पुष्करेक्षणः ॥ ५ ॥ तथाकंसोमहातेजाजरासंधेनपालितः ॥ विक्रमेणैवकृष्णेनसगणःपातितोरणे ॥ ६ ॥ सुनामारणविक्रांतःसमग्रा
क्षौहिणीपतिः ॥ भोजराजस्यमध्यस्थोभ्राताकंसस्यवीर्यवान् ॥ ७ ॥ बलदेवद्वितीयेनकृष्णेनामित्रघातिना ॥ तरस्वीसमरेदग्धःससैन्यःशूरसेनराट् ॥ ८ ॥ दु
र्वासानामविप्रर्षिस्तथापरमकोपनः ॥ आराधितःसदारेणसचास्मैप्रददौवरान् ॥ ९ ॥

णपर्वणिटीकायांदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ श्रृण्विति ॥ १ ॥ २ ॥ हयराजंकेशिनं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ विक्रमेणैवअस्त्रंविना ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥१०॥ ११ ॥ परेणभीमेन ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥ ३०॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

तथागांधारराजस्यसुतांवीरःस्वयंवरे॥ निर्जित्यपृथिवीपालानावहत्पुष्करेक्षणः ॥ १० ॥ अमृष्यमाणाराजानोयस्यजात्याहयाइव ॥ रथेवैवाहिकेयुक्ताःप्र
तोदेनकृतव्रणाः॥ ११ ॥ जरासंधंमहाबाहुमुपायेनजनार्दनः॥ परेणघातयामाससमग्राक्षौहिणीपतिं ॥ १२ ॥ चेदिराजंचविक्रांतंराजसेनापतिंबली॥ अ
र्घेविवदमानंचजघानपशुवत्तदा ॥ १३॥ सौभंदैत्यपुरंखस्थंशाल्वगुप्तंदुरासदं॥ समुद्रकुक्षौविक्रम्यपातयामासमाधवः ॥ १४ ॥ अंगान्वंगान्कलिंगांश्च
मागधान्काशिकोसलान्॥ वात्स्यगार्ग्यकरूषांश्चपौंड्रांश्चाप्यजयद्रणे॥ १५॥ आवंत्यान्दाक्षिणात्यांश्चपार्वतीयान्दशेरकान्॥ काश्मीरकानौरसिकान्पिशा
चांश्चसमुद्गलान्॥ १६॥ कांबोजान्वाटधानांश्चचोलान्पांड्यांश्चसंजय॥ त्रिगर्त्तान्मालवांश्चैवदरदांश्चसुदुर्जयान्॥ १७॥ नानादिग्भ्यश्चसंप्राप्तान्खशांश्चैवश
कांस्तथा॥ जितवान्पुंडरीकाक्षोयवनंचसहानुगं॥ १८॥ प्रविश्यमकरावासंयादोगणनिषेवितं॥ जिगायवरुणंसंख्येसलिलांतर्गतंपुरा॥ १९ ॥ युधिपंचज
नंहत्वादैत्यंपातालवासिनं॥ पांचजन्यंहृषीकेशोदिव्यंशंखमवाप्तवान्॥ २० ॥ खांडवेपार्थसहितस्तोषयित्वाहुताशनं ॥ आग्नेयमस्त्रंदुर्धर्षंचक्रंलेभेमहाब
लः॥ २१ ॥ वैनतेयंसमारुह्यत्रासयित्वामरावतीं॥ महेंद्रभवनाद्वीरःपारिजातमुपानयत्॥ २२ ॥ तच्चमर्षितवान्शक्रोजानंस्तस्यपराक्रमं॥ राज्ञांचाप्यजि
तंकंचित्कृष्णेनेहनशुश्रुम॥ २३ ॥ यच्चतन्महदाश्चर्यंसभायांममसंजय॥ कृतवान्पुंडरीकाक्षःकस्तदन्यइहार्हति ॥ २४ ॥ यच्चभक्त्याप्रसन्नोहमद्राक्षंकृष्णमी
श्वरं॥ तन्मेसुविदितंसर्वंप्रत्यक्षमिवचागमं॥ २५॥ नांतोविक्रमयुक्तस्यबुद्ध्यायुक्तस्यवापुनः॥ कर्मणांशक्यतेगंतुंहृषीकेशस्यसंजय ॥ २६ ॥ तथागदश्च
सांबश्चप्रद्युम्नोथविदूरथः॥ अगावहोनिरुद्धश्चचारुदेष्णःससारणः ॥ २७॥ उल्मुकोनिशठश्चैवझिल्लीबभ्रुश्चवीर्यवान्॥ पृथुश्चविपृथुश्चैवशमीकोथारिमे
जयः॥ २८॥ एतेन्येबलवंतश्चवृष्णिवीराःप्रहारिणः॥ कथंचित्पांडवानीकंश्रयेयुःसमरेस्थिताः ॥ २९ ॥ आहूतावृष्णिवीरेणकेशवेनमहात्मना ॥ ततःसंश
यितंसर्वंभवेदितिमतिर्मम॥ ३० ॥ नागायुतबलोवीरःकैलासशिखरोपमः॥ वनमालीहलीरामस्तत्रयत्रजनार्दनः॥ ३१ ॥ यमाहुःसर्वपितरंवासुदेवंद्विजात
यः॥ अपिवाह्येषपांडूनांयोत्स्यतेर्थायसंजय॥ ३२॥ सयदातातसंनह्येत्पांडवार्थायसंजय॥ ननदाप्रतिसंयोद्धाभवितातत्रकश्चन॥ ३३॥ यदिस्मकुरवःस
र्वेजयेयुर्नामपांडवान्॥ वार्ष्णेयोर्थायतेषांवैगृह्णीयाच्छस्त्रमुत्तमं॥ ३४॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥७॥

ततःसर्वान्नरव्याघ्रोहत्वानरपतीनूरणे ॥ कौरवांश्चमहाबाहुःकुंत्यैदद्यात्समेदिनीं ॥ ३५ ॥ यस्ययंतात्दृषीकेशोयोद्धायस्यधनंजयः ॥ रथस्यतस्यकःसंख्येप्र
त्यनीकोभवेद्रथः ॥ ३६ ॥ नकेनचिदुपायेनकुरूणांदृश्यतेजयः ॥ तस्मान्मेसर्वमाचक्ष्वयथायुद्धमवर्त्तत ॥ ३७॥ अर्जुनःकेशवस्यात्माकृष्णोप्यात्माकिरीटि
नः ॥ अर्जुनेविजयोनित्यंकृष्णेकीर्त्तिश्चशाश्वती ॥ ३८ ॥ सर्वेष्वपिचलोकेषुबीभत्सुरपराजितः ॥ प्राधान्येनैवभूयिष्ठममेयाःकेशवेगुणाः ॥ ३९ ॥ मोहाद्दुर्यो
धनःकृष्णंयोनवेत्तीहकेशवं ॥ मोहितोदैवयोगेनमृत्युपाशपुरस्कृतः ॥ ४० ॥ नवेदकृष्णंदाशार्हमर्जुनंचैवपांडवं ॥ पूर्वदेवौमहात्मानौनरनारायणावुभौ ॥
॥ ४१ ॥ एकात्मानौद्विधाभूतौदृश्येतेमानवैर्भुवि ॥ मनसापिहिदुर्धर्षौसेनामेतांयशस्विनौ ॥ ४२ ॥ नाशयेतामिहेच्छंतौमानुषत्वाच्चनेच्छतः ॥ युगस्येवविप
र्यासोलोकानामिवमोहनं ॥ ४३ ॥ भीष्मस्यचवधस्तातद्रोणस्यचमहात्मनः ॥ नह्येवब्रह्मचर्येणनवेदाध्ययनेनच ॥ ४४ ॥ नक्रियाभिर्नचास्त्रेणमृत्योःक
श्चिन्निवार्यते ॥ लोकसंभावितौवीरौकृतास्त्रौयुद्धदुर्मदौ ॥ ४५॥ भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वाकिंनुजीवामिसंजय ॥ यांतांश्रियमसूयामःपुरादृष्ट्वायुधिष्ठिरे ॥ ४६ ॥
अद्यतामनुजानीमोभीष्मद्रोणवधेनह ॥ मत्कृतेचाप्यनुप्राप्तःकुरूणामेषसंक्षयः ॥ ४७॥ पक्वानांहिवधेसूतवज्रायंतेतृणान्युत ॥ अनंतमिदमैश्वर्यंलोकेप्राप्तो
युधिष्ठिरः ॥ ४८ ॥ यस्यकोपान्महात्मानौभीष्मद्रोणौनिपातितौ ॥ प्राप्तःप्रकृतितोधर्मोनधर्मोमामकान्प्रति ॥ ४९ ॥ क्रूरःसर्वविनाशायकालोसौनातिवर्त्त
ते ॥ अन्यथाचिंतिताह्यर्थानरैस्तातमनस्विभिः ॥ ५० ॥ अन्यथैवप्रपद्यंतेदैवादितिमतिर्मम ॥ तस्मादपरिहार्येर्थेसंप्राप्तेकृच्छ्रउत्तमे ॥ अपारणीयेदुश्चिंत्येय
थाभूतंप्रचक्ष्वमे ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृतराष्ट्रविलापेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच
हंततेकथयिष्यामिसर्वंप्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ यथासन्यपतद्द्रोणःसूदितःपांडुसृंजयैः ॥ १ ॥ सेनापतित्वंसंप्राप्यभारद्वाजोमहारथः ॥ मध्येसर्वस्यसैन्यस्यपुत्रंते
वाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ यत्कौरवाणामृषभादापगेयादनंतरं ॥ सैनापत्येनयद्राजन्मामद्यकृतवानसि ॥ ३ ॥ सदृशंकर्मणस्तस्यफलंप्राप्नुहिभारत ॥ करोमिका
मंकंतेद्यप्रवृणीष्वयमिच्छसि ॥ ४ ॥ ततोदुर्योधनोराजाकर्णदुःशासनादिभिः ॥ संमंत्र्योवाचदुर्धर्षमाचार्यंजयतांवरं ॥ ५॥ ददासिचेद्वरंमह्यंजीवग्राहंयुधि
ष्ठिरं ॥ गृहीत्वारथिनांश्रेष्ठंमत्समीपमिहानय ॥ ६ ॥

हंतेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ एतांत्रयरूपांक्रियांमेत्तोनाशंससिनसंभावयसि ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ सुजातंशोभनंजन्म ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ व्यक्तंनियतं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ आमर्ष

ततःकुरुणामाचार्यःश्रुत्वापुत्रस्यतेवचः॥ सेनांप्रहर्षयन्सर्वामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ७॥ धन्यःकुंतीसुतोराजन्यस्यग्रहणमिच्छसि ॥ नवधार्थंसुदुर्धर्षवरमद्य
प्रयाचसे॥ ८॥ किमर्थंचनरव्याघ्रनवधंतस्यकांक्षसे॥ नाशंससिक्रियामेतांमत्तोदुर्योधनध्रुवं ॥ ९॥ आहोस्विद्धर्मराजस्यद्वेष्टातस्यनविद्यते॥ यदीच्छसि
त्वंजीवंतंकुलंरक्षसिचात्मनः॥ १०॥ अथवाभरतश्रेष्ठनिर्जित्ययुधिपांडवान्॥ राज्यंसंप्रतिदत्वाचसौभ्रात्रंकर्तुमिच्छसि ॥ ११ ॥ धन्यःकुंतीसुतोराजासु
जातंचास्यधीमतः॥ अजातशत्रुतासत्यातस्ययत्स्निह्यतेभवान्॥ १२॥ द्रोणेनचैवमुक्तस्यतवपुत्रस्यभारत॥ सहसानिःसृतोभावोयोस्यनित्यंहृदिस्थितः॥
॥ १३॥ नाकारोगूहितुंशक्योबृहस्पतिसमैरपि॥ तस्मात्तवसुतोराजन्प्रहृष्टोवाक्यमब्रवीत् ॥ १४ ॥ वधेकुंतीसुतस्याजौनाचार्यविजयोमम॥ हतेयुधिष्ठिरे
पार्थाहन्युःसर्वान्हिनोध्रुवं ॥ १५॥ नचशक्यारणेसर्वेनिहंतुममरैरपि॥ यएवतेषांशेषःस्यात्सएवास्मान्नशेषयेत् ॥ १६ ॥ सत्यप्रतिज्ञेत्वानीतेपुनर्द्यूतेननि
र्जिते॥ पुनर्यास्यंत्यरण्यायपांडवास्तमनुव्रताः १७॥ सोयंममजयोव्यक्तंदीर्घकालंभविष्यति॥ अतोनवधमिच्छामिधर्मराजस्यकर्हिचित् ॥१८॥ तस्यजिह्म
मभिप्रायंज्ञात्वाद्रोणोऽर्थतत्त्ववित्॥ तंवरंसांतरंतस्मैददौसंचिंत्यबुद्धिमान्॥ १९॥ द्रोणउवाच नचेद्युधिष्ठिरंवीरःपालयत्यर्जुनोयुधि ॥ मन्यस्वपांड
वश्रेष्ठमानीतंवशमात्मनः ॥ २०॥ नहिशक्योरणेपार्थःसेंद्रैर्देवासुरैरपि॥ प्रत्युद्यातुमतस्तातनैतदामर्षयाम्यहं॥ २१॥ असंशयंसमेशिष्योमत्पूर्वश्चास्त्रकर्म
णि॥ तरुणःसुकृतैर्युक्तएकायनगतश्चह॥ २२॥ अस्त्राणींद्राच्चरुद्राच्चभूयःससमवाप्तवान्॥ अमर्षितश्चतेराजंस्ततोनामर्षयाम्यहं॥ २३ ॥ सचापक्रम्यतां
युद्धाद्येनोपायेनशक्यते ॥ अपनीतेततःपार्थेधर्मराजोजितस्त्वया ॥ २४ ॥ ग्रहणेहिजयस्तस्यनवधेपुरुषर्षभ॥ एतेनचाप्युपायेनग्रहणंसमुपैष्यसि॥ २५॥
अहंगृहीत्वाराजानंसत्यधर्मपरायणं॥ आनयिष्यामितेराजन्वशमद्यनसंशयः ॥ २६॥ यदिस्थास्यतिसंग्रामेमुहूर्तमपिमेग्रतः ॥ अपनीतेनरव्याघ्रेकुंतीपुत्रे
धनंजये॥ २७॥ फाल्गुनस्यसमीपेतुनहिशक्योयुधिष्ठिरः॥ ग्रहीतुंसमरेराजन्सेंद्रैरपिसुरासुरैः॥ २८॥ संजयउवाच सांतरंतुप्रतिज्ञातेराज्ञोद्रोणे
ननिग्रहे॥ गृहीतंतममन्यंततवपुत्राःसुबालिशाः॥ २९॥

यामिउत्सहे ॥ २१ ॥ मत्पूर्वःअहंपूर्वोगुरुर्यस्य एकायनगतःजयमरणान्यतरनिश्चयवान् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

बहुलीकृतःप्रतिज्ञांनत्यजंदितिबहुधुप्रकाशितः ॥ २० ॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सांतरेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

पांडवेयेषुसापेक्षंद्रोणंजानातितेसुतः ॥ ततःप्रतिज्ञास्थैर्यार्थंसमंत्रोबहुलीकृतः ॥ ३० ॥ ततोदुर्योधनेनापिग्रहणंपांडवस्यतत् ॥ सैन्यस्थानेषुसर्वेषुसुघोषि

तमरिंदम ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणप्रतिज्ञायांद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
सांतरेतुप्रतिज्ञातेराज्ञोद्रोणेननिग्रहे ॥ ततस्तेसैनिकाःश्रुत्वातंयुधिष्ठिरनिग्रहं ॥ १ ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुर्बाहुशब्दांश्चकृत्स्नशः ॥ तच्चसर्वंयथान्यायंधर्मराजेन
भारत ॥ २ ॥ आप्तैराशुपरिज्ञातंभारद्वाजचिकीर्षितं ॥ ततःसर्वान्समानाय्यभ्रातॄनन्यांश्चसर्वशः ॥ ३ ॥ अब्रवीद्धर्मराजस्तुधनंजयमिदंवचः ॥ श्रुतंतेपुरुष
व्याघ्रद्रोणस्याद्यचिकीर्षितं ॥ ४ ॥ यथातन्नभवेत्सत्यंतथानीतिर्विधीयतां ॥ सांतरंहिप्रतिज्ञातंद्रोणेनामित्रकर्षिणा ॥ ५ ॥ तच्चांतरंमहेष्वासत्वयितेनसमाहि
तं ॥ सत्वमद्यमहाबाहोयुध्यस्वमदनंतरं ॥ ६ ॥ यथादुर्योधनःकामंनेमंद्रोणादवाप्नुयात् ॥ अर्जुनउवाच यथामेनवधःकार्यआचार्यस्यकदाचन ॥ ७ ॥ त
थातवपरित्यागोनमेराजंश्चिकीर्षितः ॥ अप्येवंपांडवप्राणानुत्सृजेयमहंयुधि ॥ ८ ॥ प्रतीपोनाहमाचार्येभवेयंवैकथंचन ॥ त्वांनिगृह्याहवेराज्यंधार्तराष्ट्रोय
मिच्छति ॥ ९ ॥ नसतंजीवलोकेस्मिन्कामंप्राप्स्येत्कथंचन ॥ प्रपतेत्द्यौःसनक्षत्रापृथिवीशकलीभवेत् ॥ १० ॥ नत्वांद्रोणोनिगृह्णीयाज्जीवमानेमयिध्रुवं ॥
यदितस्यरणेसाह्यंकुरुतेवज्रभृत्स्वयं ॥ ११ ॥ विष्णुर्वासहितोदेवैर्नत्वांप्राप्स्यत्यसौमृधे ॥ मयिजीवतिराजेंद्रनभयंकर्तुमर्हसि ॥ १२ ॥ द्रोणादस्त्रभृतांश्रेष्ठा
त्सर्वशस्त्रभृतामपि ॥ अन्यच्चब्रूयांराजेंद्रप्रतिज्ञांममनिश्चलां ॥ १३ ॥ नस्मराम्यनृतंतावन्नस्मरामिपराजयं ॥ नस्मरामिप्रतिश्रुत्यकिंचिदप्यनृतंकृतं ॥ १४ ॥
संजयउवाच ततःशंखाश्चभेर्यश्चमृदंगाश्चानकैःसह ॥ प्रावाद्यंतमहाराजपांडवानांनिवेशने ॥ १५ ॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेपांडवानांमहात्मनां ॥ धनुर्ज्यातल
शब्दश्चगगनस्पृक्सुभैरवः ॥ १६ ॥ श्रुत्वाशंखस्यनिर्घोषंपांडवस्यमहौजसः ॥ त्वदीयेष्वप्यनीकेषुवादित्राण्यभिजघ्निरे ॥ १७ ॥ ततोव्यूढान्यनीकानितवते
पांचभारत ॥ शनैरुपेयुरन्योन्यंयोध्यमानानिसंयुगे ॥ १८ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ पांडवानांकुरूणांचद्रोणपांचाल्ययोरपि ॥ १९ ॥ यतमानाः
प्रयत्नेनद्रोणानीकविशातने ॥ नशेकुःसृंजयायुद्धेतद्धिद्रोणेनपालितं ॥ २० ॥ तथैवतवपुत्रस्यरथोदाराःप्रहारिणः ॥ नशेकुःपांडवींसेनांपाल्यमानांकिरी

टिना ॥ २१ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

संप्रसुप्तेकृतपत्रसंकोचे ॥ २२ ॥ वरूथिनारथेन ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ५ ॥

आस्तांतेस्तिमितेसेनेरक्ष्यमाणेपरस्परं ॥ संप्रसुप्तेयथानक्तंवनराज्यौसुपुष्पिते ॥ २२ ॥ ततोरुक्मरथोराजन्अर्केणैवविराजता ॥ वरूथिनाविनिष्पत्यव्यच रत्पृतनामुखे ॥ २३ ॥ तमुद्यंतंरथेनैकमाशुकारिणमाहवे ॥ अनेकमिवसंत्रासान्मेनिरेपांडुसृंजयाः ॥ २४ ॥ तेनमुक्ताःशराघोराविचेरुःसर्वतोदिशं ॥ त्रास यंतोमहाराजपांडवेयस्यवाहिनीं ॥ २५ ॥ मध्यंदिनमनुप्राप्तोगभस्तिशतसंवृतः ॥ यथादृश्येतघर्मांशुस्तथाद्रोणोप्यदृश्यत ॥ २६ ॥ नचैनंपांडवेयानांकश्चि च्छक्तोतिभारत ॥ वीक्षितुंसमरेक्रुद्धंमहेंद्रमिवदानवाः ॥ २७ ॥ मोहयित्वाततःसैन्यंभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ धृष्टद्युम्नबलंतूर्णंव्यधमन्निशितैःशरैः ॥ २८ ॥ स दिशःसर्वतोरुध्वासंवृत्यखमजिह्मगैः ॥ पार्षतोयत्रतत्रैवममृदेपांडुवाहिनीं ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिअर्जुनकृतयुधि ष्ठिराश्वासनेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच ततःसपांडवानीकेजनयन्सुमहद्भयं ॥ व्यचरत्पृतनांद्रोणोदहन्कक्षमिवा नलः ॥ १ ॥ निर्दहंतमनीकानिसाक्षादग्निमिवोत्थितं ॥ दृष्ट्वारुक्मरथंक्रुद्धंसमकंपंतसृंजयाः ॥ २ ॥ सततंकृष्यतःसंख्येधनुषोस्याशुकारिणः ॥ ज्याघोषःशुश्रु वेत्यर्थंविस्फूर्जितमिवाशनेः ॥ ३ ॥ रथिनःसादिनश्चैवनागानश्वान्पदातिनः ॥ रौद्राहस्तवतामुक्ताःसंमृद्नंतिस्मसायकाः ॥ ४ ॥ नानद्यमानःपर्जन्यःप्रवृद्धः शुचिसंक्षये ॥ अश्मवर्षमिवावर्षत्परेषामावहद्भयं ॥ ५ ॥ विचरन्सतदाराजन्सेनांसंक्षोभयन्प्रभुः ॥ वर्धयामाससंत्रासंशात्रवाणाममानुषं ॥ ६ ॥ तस्यविद्यु दिवाभ्रेषुचापंहेमपरिष्कृतं ॥ भ्रमद्रथांबुदेचास्मिन्दृश्यतेस्मपुनःपुनः ॥ ७ ॥ सवीरःसत्यवान्प्राज्ञोधर्मनित्यःसदापुनः ॥ युगांतकालवद्घोरांरौद्रांप्रावर्तय न्नदीं ॥ ८ ॥ अमर्षवेगप्रभवांक्रव्यादगणसंकुलां ॥ बलौघैःसर्वतःपूर्णांध्वजवृक्षापहारिणीं ॥ ९ ॥ शोणितोदांरथावर्तांहस्त्यश्वकृतरोधसं ॥ कवचोडुपसंयु क्तांमांसपंकसमाकुलां ॥ १० ॥ मेदोमज्जास्थिसिकतामुष्णीषचयफेनिलां ॥ संग्रामजलदापूर्णांप्रासमत्स्यसमाकुलां ॥ ११ ॥ नरनागाश्वकलिलांशरवेगौ घवाहिनीं ॥ शरीरदारुसंघट्टांरथकच्छपसंकुलां ॥ १२ ॥ उत्तमांगैःपंकजिनींनिस्त्रिंशझषसंकुलां ॥ रथनागह्रदोपेतांनानाभरणभूषितां ॥ १३ ॥ महारथश तावर्तांभूमिरेणूर्मिमालिनीं ॥ महावीर्यवतांसंख्येसुतरांभीरुदुस्तरां ॥ १४ ॥ शरीरशतसंबाधांगृध्रकंकनिषेवितां ॥ महारथसहस्राणिनयंतींयमसादनं ॥ १५ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ शुचिसंक्षयेग्रीष्मांते ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

प्राणिनएववाजिनःपक्षिणः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अभ्यस्तोविद्धः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

शूलव्यालसमाकीर्णांप्राणिवाजिनिषेवितां ॥ छिन्नक्षत्रमहाहंसांमुकुटांडजसेवितां ॥ १६ ॥ चक्रकूर्मांगदानक्रांशरक्षुद्रझषाकुलां ॥ बकगृध्रसृगालानांघो
रसंघैर्निषेवितां ॥ १७ ॥ निहतान्प्राणिनःसंख्येद्रोणेनबलिनारणे ॥ वहंतींपितृलोकायशतशोराजसत्तम ॥ १८ ॥ शरीरशतसंबाधांकेशशैवलशाद्वलां ॥ नदीं
प्रावर्त्तयद्राजन्भीरूणांभयवर्धिनीं ॥ १९ ॥ तर्जयंतमनीकानितानितानिमहारथं ॥ सर्वतोभ्यद्रवन्द्रोणंयुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ २० ॥ तानभिद्रवतःशूरांस्तावका
दृढविक्रमाः ॥ सर्वतःप्रत्यगृण्हंततदभूल्लोमहर्षणं ॥ २१ ॥ शतमायस्तुशकुनिःसहदेवंसमाद्रवत् ॥ सनियंतृध्वजरथंविव्याधनिशितैःशरैः ॥ २२ ॥ तस्यमा
द्रीसुतःकेतुंधनुःसूतंहयानपि ॥ नातिक्रुद्धःशरैश्छित्वाषष्ट्याविव्याधसौबलं ॥ २३ ॥ सौबलस्तुगदांगृह्यप्रचस्कंदरथोत्तमात् ॥ सतस्यगदयाराजन्रथात्सूत
मपातयत् ॥ २४ ॥ ततस्तौविरथौराजन्गदाहस्तौमहाबलौ ॥ चिक्रीडतूरणेशूरौसशृंगाविवपर्वतौ ॥ २५ ॥ द्रोणःपांचालराजानंविध्वादशभिराशुगैः ॥ बहु
भिस्तेनचाभ्यस्तस्तंविव्याधततोधिकैः ॥ २६ ॥ विविंशतिंभीमसेनोविंशत्यानिशितैःशरैः ॥ विध्वानाकंपयद्वीरस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २७ ॥ विविंशतिस्तुसह
साव्यश्वकेतुशरासनं ॥ भीमंचक्रेमहाराजततःसैन्यान्यपूजयन् ॥ २८ ॥ सतन्नममृषेवीरःशत्रोर्विक्रममाहवे ॥ ततोस्यगदयादांतान्हयान्सर्वानपातयत् ॥ २९ ॥
हताश्वात्सरथाद्राजन्गृह्यचर्ममहाबलः ॥ अभ्ययाद्भीमसेनंतुमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ३० ॥ शल्यस्तुनकुलंवीरःस्वस्रीयंप्रियमात्मनः ॥ विव्याधप्रहसन्बाणैर्ला
लयन्कोपयन्निव ॥ ३१ ॥ तस्याश्वानातपत्रंचध्वजंसूतमथोधनुः ॥ निपात्यनकुलःसंख्येशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ धृष्टकेतुःकृपेणास्तान्छित्वाबहुवि
धाञ्छरान् ॥ कृपंविव्याधसप्तत्यालक्ष्मचास्याहरत्त्रिभिः ॥ ३३ ॥ तंकृपःशरवर्षेणमहतासमवारयत् ॥ विव्याधचरणेविप्रोधृष्टकेतुममर्षणं ॥ ३४ ॥ सात्यकिः
कृतवर्माणंनाराचेनस्तनांतरे ॥ विध्वाविव्याधसप्तत्यापुनरन्यैःस्मयन्निव ॥ ३५ ॥ तंभोजःसप्तसप्तत्याविध्वाशुनिशितैःशरैः ॥ नाकंपयतशैनेयंशीघ्रोवायु
रिवाचलं ॥ ३६ ॥ सेनापतिःसुशर्माणंभृशंमर्मस्वताडयत् ॥ सचापितंतोमरेणजत्रुदेशेभ्यताडयत् ॥ ३७ ॥ वैकर्त्तनंतुसमरेविराटःप्रत्यवारयत् ॥ सहमत्स्यै
र्महावीर्यैस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३८ ॥ तत्पौरुषमभूत्तत्रसूतपुत्रस्यदारुणं ॥ यत्सैन्यंवारयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३९ ॥ द्रुपदस्तुस्वयंराजाभगदत्तेनसंग
तः ॥ तयोर्युद्धंमहाराजचित्ररूपमिवाभवत् ॥ ४० ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ उद्ववर्हउच्चकर्ष शरावरंचर्म ॥ ५६ ॥ ५७॥५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

भगदत्तस्तुराजानंद्रुपदंनतपर्वभिः ॥ सनियंतृध्वजरथंविव्याधपुरुषर्षभः ॥ ४१ ॥ द्रुपदस्तुततःक्रुद्धोभगदत्तंमहारथं ॥ आजघानोरसिक्षिप्रंशरेणानतपर्व
णा ॥ ४२ ॥ युद्धंयोधवरौलोकेसौमदत्तिशिखंडिनौ ॥ भूतानांत्रासजननंचक्रातेऽस्त्रविशारदौ ॥ ४३ ॥ भूरिश्रवारणेराजन्याज्ञसेनिंमहारथं ॥ महतासाय
कौघेनच्छादयामासवीर्यवान् ॥ ४४ ॥ शिखंडीतुततःक्रुद्धःसौमदत्तिंविशांपते ॥ नवत्यासायकानांतुकंपयामासभारत ॥ ४५ ॥ राक्षसौरौद्रकर्माणौहैडिंबा
लंबुषावुभौ ॥ चक्रातेऽत्यद्भुतंयुद्धंपरस्परजयैषिणौ ॥ ४६ ॥ मायाशतसृजौदृप्तौमायाभिरितरेतरं ॥ अंतर्हितौचेरतुस्तौभृशंविस्मयकारिणौ ॥ ४७ ॥ चेकिता
नोनुविंदेनयुयुधेचातिभैरवं ॥ यथादेवासुरेयुद्धेबलशक्रौमहाबलौ ॥ ४८ ॥ लक्ष्मणःक्षत्रदेवेनविमर्दमकरोद्भृशं ॥ यथाविष्णुःपुराराजन्हिरण्याक्षेणसंयुगे
॥ ४९ ॥ ततःप्रचलिताश्वेनविधिवत्कल्पितेनच ॥ रथेनाभ्यपतद्राजन्सौभद्रंपौरवोनदन् ॥ ५० ॥ ततोभ्ययात्सत्वरितोयुद्धाकांक्षीमहाबलः ॥ तेनचक्रेमह
द्युद्धमभिमन्युररिंदमः ॥ ५१ ॥ पौरवस्त्वथसौभद्रंशरव्रातैरवाकिरत् ॥ तस्यार्जुनिर्ध्वजंछत्रंधनुश्चोर्व्यामपातयत् ॥ ५२ ॥ सौभद्रःपौरवंत्वन्यैर्विध्वासप्त
भिराशुगैः ॥ पंचभिस्तस्यविव्याधहयान्सूतंचसायकैः ॥ ५३ ॥ ततःप्रहर्षयन्सेनांसिंहवद्विनदन्मुहुः ॥ समादत्तार्जुनिस्तूर्णंपौरवांतकरंशरं ॥ ५४ ॥ तंतुसंधित
माज्ञायसायकंघोरदर्शनं ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांहार्दिक्यश्चिच्छेदसशरंधनुः ॥ ५५ ॥ तदुत्सृज्यधनुश्छिन्नंसौभद्रःपरवीरहा ॥ उद्ववर्हसितंखड्गमाददानःशरावरं
॥ ५६ ॥ सतेनानेकतारेणचर्मणाकृतहस्तवत् ॥ भ्रांतासिनाचरन्मार्गान्दर्शयन्वीर्यमात्मनः ॥ ५७ ॥ भ्रामितंपुनरुद्भ्रांतमाधूतंपुनरुत्थितं ॥ चर्मनिस्त्रिंशयोरा
जन्निर्विशेषमदृश्यत ॥ ५८ ॥ सपौरवरथस्येषामाप्लुत्यसहसानदन् ॥ पौरवंरथमास्थायकेशपक्षेपरामृशत् ॥ ५९ ॥ जघानास्यपदासूतमसिनापातयद्ध्व
जं ॥ विक्षोभ्यांभोनिधिंतार्क्ष्यस्तंनागमिवचाक्षिपत् ॥ ६० ॥ तमागलितकेशांतंददृशुःसर्वपार्थिवाः ॥ उक्षाणमिवसिंहेनपात्यमानमचेतसं ॥ ६१ ॥ तमार्जु
निवशंप्राप्तंकृष्यमाणमनाथवत् ॥ पौरवंपातितंदृष्ट्वानामृष्यतजयद्रथः ॥ ६२ ॥ सबर्हिंबर्हावततंकिंकिणीशतजालवत् ॥ चर्मचादायखड्गंचनदन्पर्यपतद्रथा
त् ॥ ६३ ॥ ततःसैंधवमालोक्यकार्ष्णिरुत्सृज्यपौरवं ॥ उत्पपातरथात्तूर्णंश्येनवन्निपपातच ॥ ६४ ॥ प्रासपट्टिशनिस्त्रिंशाञ्छत्रुभिःसंप्रचोदितान् ॥ चिच्छे
दचासिनाकार्ष्णिश्चर्मणासंरुरोधच ॥ ६५ ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

सदर्शयित्वासैन्यानांस्वबाहुबलमात्मनः ॥ तमुद्यम्यमहाखड्गंचर्मचाथपुनर्बली ॥ ६६ ॥ वृद्धक्षत्रस्यदायादंपितुरत्यंतवैरिणं ॥ ससाराभिमुखःशूरःशार्दूलइव
कुंजरं ॥६७॥ तौपरस्परमासाद्यखड्गदंतनखायुधौ ॥ हृष्टवत्संप्रजह्रातेव्याघ्रकेसरिणाविव ॥६८॥ संपातेष्वभिघातेषुनिपातेष्वसिचर्मणोः ॥नतयोरंतरंकश्चि
द्ददर्शनरसिंहयोः ॥ ६९ ॥ अवक्षेपोसिनिर्ह्रादःशस्त्रांतरनिदर्शनं ॥ बाह्यांतरनिपातश्चनिर्विशेषमदृश्यत ॥ ७० ॥ बाह्यमाभ्यंतरंचैवचरंतौमार्गमुत्तमं ॥ ददृ
शातेमहात्मानौसपक्षाविवपर्वतौ ॥ ७१ ॥ ततोविक्षिपतःखड्गंसौभद्रस्ययशस्विनः ॥ शरावरणपक्षांतिप्रजहारजयद्रथः ॥ ७२ ॥ रुक्मपत्रांतरेसक्तस्तस्मिंश्च
र्मणिभास्वरे ॥ सिंधुराजबलोद्धूतःसोभज्यतमहानसिः ॥ ७३ ॥ भग्नमाज्ञायनिस्त्रिंशमवप्लुत्यपदानिषट् ॥ अदृश्यतनिमेषेणस्वरथंपुनरास्थितः ॥ ७४ ॥ तंका
र्ष्णिसमरान्मुक्तमास्थितंरथमुत्तमं ॥ सहिताःसर्वराजानःपरिवव्रुःसमंततः ॥ ७५ ॥ ततश्चर्मचखड्गंचसमुत्क्षिप्यमहाबलः ॥ ननादार्जुनदायादःप्रेक्षमाणो
जयद्रथं ॥ ७६ ॥ सिंधुराजंपरित्यज्यसौभद्रःपरवीरहा ॥ तापयामासतत्सैन्यंभुवनंभास्करोयथा ॥ ७७ ॥ तस्यसर्वायसींशक्तिंशल्यःकनकभूषणां ॥ चिक्षेप
समरेघोरांदीप्तामग्निशिखामिव ॥ ७८ ॥ तामवप्लुत्यजग्राहविकोशंचाकरोदसिं ॥ वैनतेयोयथाकार्ष्णिःपतंतमुरगोत्तमं ॥ ७९ ॥ तस्यलाघवमाज्ञायसत्वं
चामिततेजसः ॥ सहिताःसर्वराजानःसिंहनादमथानदन् ॥ ८० ॥ ततस्तामेवशल्यस्यसौभद्रःपरवीरहा ॥ मुमोचभुजवीर्येणवैदूर्यविकृतांशितां ॥ ८१ ॥ सा
तस्यरथमासाद्यनिर्मुक्तभुजगोपमा ॥ जघानसूतंशल्यस्यरथाच्चैनमपातयत् ॥ ८२ ॥ ततोविराटद्रुपदौधृष्टकेतुर्युधिष्ठिरः ॥ सात्यकिःकेकयाभीमोधृष्टद्युम्न
शिखंडिनौ ॥ ८३ ॥ यमौचद्रौपदेयाश्चसाधुसाध्वितिचुक्रुशुः ॥ बाणशब्दाश्चविविधाःसिंहनादाश्चपुष्कलाः ॥ ८४ ॥ प्रादुरासन्हर्षयंतःसौभद्रमपलायिनं ॥
तन्नामृष्यंतपुत्रास्तेशत्रोर्विजयलक्षणं ॥८५॥ अथैनंसहसासर्वेसमंतान्निशितैःशरैः ॥ अभ्याकिरन्महाराजजलदाइवपर्वतं ॥८६॥ तेषांचप्रियमन्विच्छन्सूत
स्यचपराभवं ॥ आर्त्तायनिरमित्रघ्नःक्रुद्धःसौभद्रमभ्ययात् ॥ ८७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेचतुर्दशोऽध्यायः ॥
॥१४॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच बहूनिसुविचित्राणिद्वंद्वयुद्धानिसंजय ॥ त्वयोक्तानिनिशम्याहंस्पृहयामिसचक्षुषां ॥ १ ॥ आश्चर्यभूतंलोकेषुकथयि
ष्यंतिमानवाः ॥ कुरूणांपांडवानांचयुद्धंदेवासुरोपमं ॥ २ ॥ पराजयंप्रेक्ष्येतिशेषः ॥ ८७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ बहूनीति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ वद्वार्थें ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

नहिमेत्वत्तिरस्तीहश्रृण्वतोयुद्धमुत्तमं ॥ तस्मादार्त्तायनेर्युद्धंसौभद्रस्यचशंसमे ॥ ३ ॥ संजयउवाच सादितंप्रेक्ष्ययंतारंशल्यःसर्वायसींगदां ॥ समुत्क्षि
प्यनदन्क्रुद्धःप्रचस्कंदरथोत्तमात् ॥ ४ ॥ तंदीप्तमिवकालाग्निंदंडहस्तमिवांतकं ॥ जवेनाभ्यपतद्भीमःप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ५ ॥ सौभद्रोप्यशनिप्रख्यांप्रगृह्य
महतींगदां ॥ एह्येहीत्यब्रवीच्छल्यंयत्नाद्भीमेनवारितः ॥ ६ ॥ वारयित्वातुसौभद्रंभीमसेनःप्रतापवान् ॥ शल्यमासाद्यसमरेतस्थौगिरिरिवाचलः ॥ ७ ॥ तथैव
मद्रराजोपिभीमंदृष्ट्वामहाबलं ॥ ससाराभिमुखस्तूर्णंशार्दूलइवकुंजरं ॥ ८ ॥ ततस्तूर्यनिनादाश्चशंखानांचसहस्रशः ॥ सिंहनादाश्चसंजज्ञुर्भेरीणांचमहास्व
नाः ॥ ९ ॥ पश्यतांशतशोत्यासीदन्योन्यमभिधावतां ॥ पांडवानांकुरूणांचसाधुसाध्वितिनिःस्वनः ॥ १० ॥ नहिमद्राधिपादन्यःसर्वराजसुभारत ॥ सोढुमुत्स
हतेवेगंभीमसेनस्यसंयुगे ॥ ११ ॥ तथामद्राधिपस्यापिगदावेगंमहात्मनः ॥ सोढुमुत्सहतेलोकेयुधिकोन्योवृकोदरात् ॥ १२ ॥ पट्टैर्जांबूनदैर्बद्धाबभूवजनह
र्षणी ॥ प्रजज्वालतदाविद्धाभीमेनमहतीगदा ॥ १३ ॥ तथैवचरतोमार्गान्मंडलानिचसर्वशः ॥ महाविद्युत्प्रतीकाशाशल्यस्यशुशुभेगदा ॥ १४ ॥ तौवृषावि
वनर्दंतौमंडलानिविचेरतुः ॥ आवर्त्तितगदाशृंगावुभौशल्यवृकोदरौ ॥ १५ ॥ मंडलावर्त्तमार्गेषुगदाविहरणेषुच ॥ निर्विशेषमभूद्युद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ १६ ॥
ताडिताभीमसेनेनशल्यस्यमहतीगदा ॥ साग्निज्वालामहारौद्रातदातूर्णमशीर्यत ॥ १७ ॥ तथैवभीमसेनस्यद्विषताभिहतागदा ॥ वर्षाप्रदोषेखद्योतैर्वृतोवृक्ष
इवाबभौ ॥ १८ ॥ गदाक्षिप्तातुसमरेमद्रराजेनभारत ॥ व्योमदीपयमानासासस्रुजेपावकंमुहुः ॥ १९ ॥ तथैवभीमसेनेनद्विषतेप्रेषितागदा ॥ तापयामासत
त्सैन्यंमहोल्कापततीयथा ॥ २० ॥ तेगदेगदिनांश्रेष्ठेसमासाद्यपरस्परं ॥ श्वसंत्यौनागकन्येवससृजातेविभावसुं ॥ २१ ॥ नखैरिवमहाव्याघ्रौदंतैरिवमहाग
जौ ॥ तौविचेरतुरासाद्यगदाग्र्याभ्यांपरस्परं ॥ २२ ॥ ततोगदाग्राभिहतौक्षणेनरुधिरोक्षितौ ॥ ददृशातेमहात्मानौकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥ २३ ॥ शुश्रुवेदिक्षुसर्वा
सुतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ गदाभिघातसंह्रादःशक्राशनिरवोपमः ॥ २४ ॥ गदयामद्रराजेनसव्यदक्षिणमाहतः ॥ नाकंपततदाभीमोभिद्यमानइवाचलः ॥
॥ २५ ॥ तथाभीमगदावेगैस्ताड्यमानोमहाबलः ॥ धैर्यान्मद्राधिपस्तस्थौवज्रैर्गिरिरिवाहतः ॥ २६ ॥ आपेततुर्महावेगौसमुच्छ्रितगदावुभौ ॥ पुनरंतरमार्ग
स्थौमंडलानिविचेरतुः ॥ २७ ॥ अथाप्लुत्यपदान्यष्टौसन्निपत्यगजाविव ॥ सहसालोहदंडाभ्यामन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥३०॥३१ ॥३२ ॥ क्षीबवन्मत्तवत् ॥ ३३॥ ३४ ॥३५॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचदशोऽध्यायः ॥ १५॥ ॥ ७॥ तदिति अस्त्रमायया अस्त्रकौ

तौपरस्परवेगाच्चगदाभ्यांचभृशाहतौ॥ युगपत्पेततुर्वीरौक्षिताविंद्रध्वजाविव॥ २९ ॥ ततोविह्वलमानंतंनिःश्वसंतंपुनःपुनः ॥ शल्यमभ्यपतत्तूर्णंकृतवर्मा
महारथः॥ ३०॥ दृष्ट्वाचैनंमहाराजगदयाभिनिपीडितं॥ विचेष्टंतंयथानागंमूर्च्छयाभिपरिप्लुतं॥ ३१ ॥ ततःस्वरथमारोप्यमद्राणामधिपंरणे ॥ अपोवाहर
णात्तूर्णंकृतवर्मामहारथः॥३२॥ क्षीबवद्विह्वलोवीरोनिमेषात्पुनरुत्थितः॥ भीमोपिसुमहाबाहुर्गदापाणिरदृश्यत॥ ३३॥ ततोमद्राधिपंदृष्ट्वातवपुत्राःपराङ्मु
खं॥सनागपत्त्यश्वरथाःसमकंपंतमारिष॥३४॥ तेपांडवैरर्द्यमानास्तावकाजितकाशिभिः॥ भीतादिशोन्वपद्यंतवातनुन्नाघनाइव॥ ३५॥ निर्जित्यधार्त्तराष्ट्रां
स्तुपांडवेयामहारथाः॥ व्यरोचंतरणेराजन्दीप्यमानाइवाग्नयः॥ ३६॥ सिंहनादान्भृशंचक्रुःशंखान्दध्मुश्चहर्षिताः ॥ भेरीश्चवादयामासुर्मृदंगांश्चानकैःसह
॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिशल्यापयानेपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच तद्बलंसुमहद्दी
र्णंत्वदीयंप्रेक्ष्यवीर्यवान्॥ दधारैकोरणेराजन्वृषसेनोस्त्रमायया॥ १ ॥ शरादशदिशोमुक्तावृषसेनेनसंयुगे ॥ विचेरुस्तेविनिर्भिद्यनरवाजिरथद्विपान्॥ २॥
तस्यदीप्तामहाबाणाविनिश्चेरुःसहस्रशः॥ भानोरिवमहाराजघर्मकालेमरीचयः ॥ ३ ॥ तेनार्दितामहाराजरथिनःसादिनस्तथा॥ निपेतुरुर्व्यांसहसावातभ
ग्नाइवद्रुमाः ॥ ४ ॥ हयौघांश्चरथौघांश्चगजौघांश्चमहारथः ॥ अपातयद्रणेराजन्शतशोथसहस्रशः ॥ ५ ॥ दृष्ट्वातमेकंसमरेविचरंतमभीतवत्॥ सहिताः
सर्वराजानःपरिवव्रुःसमंततः॥ ६॥ नाकुलिस्तुशतानीकोवृषसेनंसमभ्ययात्॥ विव्याधचैनंदशभिर्नाराचैर्मर्मभेदिभिः॥ ७॥ तस्यकर्णात्मजश्चापंछित्वा
केतुमपातयत्॥ तंभ्रातरंपरीप्संतोद्रौपदेयाःसमभ्ययुः ॥ ८॥ कर्णात्मजंशरव्रातैरदृश्यंचक्रुरंजसा॥ तान्नदंतोभ्यधावंतद्रोणपुत्रमुखारथाः॥ ९॥ छादयंतो
महाराजद्रौपदेयान्महारथान्॥ शरैर्नानाविधैस्तूर्णंपर्वतान्जलदाइव ॥ १० ॥ तान्पांडवाःप्रत्यगृह्णंस्त्वरिताःपुत्रगृद्धिनः॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःसृंजया
श्चोद्यतायुधाः॥ ११ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंसुमहल्लोमहर्षणं॥ त्वदीयैःपांडुपुत्राणांदेवानामिवदानवैः॥ १२॥ एवंयुयुधिरेवीराःसंरब्धाःकुरुपांडवाः॥ परस्परमु
दीक्षंतःपरस्परकृतागसः॥ १३॥ तेषांददृशिरेकोपाद्वपूंष्यमिततेजसां॥ युयुत्सूनामिवाकाशेपतत्रिवरभोगिनां॥ १४॥

शलेन ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ कथंयुयुधिरेइत्यस्योत्तरं एवंयुयुधिरेइति ॥ १३ ॥ पतत्रिवरभोगिनामिव पतत्रिवरोगरुडः भोगिनःसर्पाः ॥१४॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ द्रुतेनपलायितेन ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

भीमकर्णकृपद्रोणद्रौणिपार्षतसात्यकैः ॥ बभासेसरणोद्देशःकालसूर्यइवोदितः ॥ १५ ॥ तदासीत्तुमुलंयुद्धंनिघ्नतामितरेतरं ॥ महाबलानांबलिभिर्दानवानां
यथासुरैः ॥ १६ ॥ ततोयुधिष्ठिरानीकमुद्धूतार्णवनिःस्वनं ॥ त्वदीयमवधीत्सैन्यंसंप्रद्रुतमहारथं ॥ १७ ॥ तद्भग्नंबलंदृष्ट्वाशत्रुभिर्भृशमर्दितं ॥ अलंद्रुतेनवः
शूराइतिद्रोणोभ्यभाषत ॥ १८ ॥ ततःशोणहयःक्रुद्धश्चतुर्दंतइवद्विपः ॥ प्रविश्यपांडवानीकंयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ १९ ॥ तमाविध्यच्छितैर्बाणैःकंकपत्रैर्युधि
ष्ठिरः ॥ तस्यद्रोणोधनुश्छित्वातंद्रुतंसमुपाद्रवत् ॥ २० ॥ चक्ररक्षःकुमारस्तुपंचालानांयशस्करः ॥ दधारद्रोणमायांतंवेलेवसरितांपतिं ॥ २१ ॥ द्रोणंनिवारि
तंदृष्ट्वाकुमारेणद्विजर्षभं ॥ सिंहनादरवोत्यासीत्साधुसाध्वितिभाषितं ॥ २२ ॥ कुमारस्तुततोद्रोणंसायकेनमहाहवे ॥ विव्याधोरसिसंक्रुद्धःसिंहवच्चनदन्मुहुः
॥ २३ ॥ संवार्यचरणेद्रोणंकुमारस्तुमहाबलः ॥ शरैरनेकसाहस्रैःकृतहस्तोजितश्रमः ॥ २४ ॥ तंशूरमार्यव्रतिनंमंत्रास्त्रेषुकृतश्रमं ॥ चक्ररक्षंपरामृद्नात्कुमारंद्वि
जपुंगवः ॥ २५ ॥ समध्यंप्राप्यसैन्यानांसर्वाःप्रविचरन्दिशः ॥ तवसैन्यस्यगोप्तासीद्भारद्वाजोद्विजर्षभः ॥ २६ ॥ शिखंडिनंद्वादशभिर्विंशत्याचोत्तमौजसं ॥
नकुलंपंचभिर्विध्वासहदेवंचसप्तभिः ॥ २७ ॥ युधिष्ठिरंद्वादशभिर्द्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ सात्यकिंपंचभिर्विध्वामत्स्यंचदशभिःशरैः ॥ २८ ॥ व्यक्षोभयद्र
णेयोधान्यथामुख्यमभिद्रवन् ॥ अभ्यवर्त्ततसंप्रेप्सुःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ २९ ॥ युगंधरस्ततोराजन्भारद्वाजंमहारथं ॥ वारयामाससंक्रुद्धंवातोद्धतमिवार्णवं
॥ ३० ॥ युधिष्ठिरंसविध्वातुशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ युगंधरंतुभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ३१ ॥ ततोविराटद्रुपदौकेकयाःसात्यकिःशिबिः ॥ व्याघ्रदत्तश्चपांचा
ल्यःसिंहसेनश्चवीर्यवान् ॥ ३२ ॥ एतेचान्येचबहवःपरीप्संतोयुधिष्ठिरं ॥ आवव्रुस्तस्यपंथानंकिरंतःसायकान्बहून् ॥ ३३ ॥ व्याघ्रदत्तस्तुपांचाल्योद्रोणंविव्या
धमार्गणैः ॥ पंचाशताशितैराजंस्ततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ३४ ॥ त्वरितंसिंहसेनस्तुद्रोणंविध्वामहारथं ॥ प्राहसत्सहसाहृष्टस्त्रासयन्वैमहारथान् ॥ ३५ ॥ ततोविस्फा
र्यनयनेधनुर्ज्यामवमृज्यच ॥ तलशब्दंमहत्कृत्वाद्रोणस्तंसमुपाद्रवत् ॥ ३६ ॥ ततस्तुसिंहसेनस्यशिरःकायात्सकुंडलं ॥ व्याघ्रदत्तस्यचाक्रम्यभल्लाभ्यामाहरद्ब
ली ॥ ३७ ॥ तान्प्रमृज्यशरव्रातैःपांडवानांमहारथान् ॥ युधिष्ठिररथाभ्याशेतस्थौमृत्युरिवांतकः ॥ ३८ ॥ ततोभवन्महाशब्दोराजन्यौधिष्ठिरेबले ॥ हतोराजेति
योधानांसमीपस्थेयतव्रते ॥ ३९ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ विशसनेयुद्धे ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ मसारइंद्रनीलः गल्वर्कःपद्मरागः ॥ ५४ ॥

अब्रुवन्सैनिकास्तत्रदृष्ट्वाद्रोणस्यविक्रमं ॥ अद्यराजाधार्त्तराष्ट्रःकृतार्थोवैभविष्यति ॥ ४० ॥ अस्मिन्मुहूर्त्तेद्रोणस्तुपांडवंगृह्यहर्षितः ॥ आगमिष्यतिनोनूनं
धार्त्तराष्ट्रस्यसंयुगे ॥ ४१ ॥ एवंसंजल्पतांतेषांतावकानांमहारथः ॥ आयाज्जवेनकौंतेयोरथघोषेणनादयन् ॥ ४२ ॥ शोणितोदांरथावर्त्तांकृत्वाविशसनेन
दीं ॥ शूरास्थिचयसंकीर्णांप्रेतकूलापहारिणीं ॥ ४३ ॥ तांशरौघमहाफेनांप्रासमत्स्यसमाकुलां ॥ नदीमुत्तीर्यवेगेनकुरून्विद्राव्यपांडवः ॥ ४४ ॥ ततःकिरीटी
सहसाद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ छादयन्निषुजालेनमहतामोहयन्निव ॥ ४५ ॥ शीघ्रमभ्यस्यतोबाणान्संदधानस्यचानिशं ॥ नांतरंददृशेकश्चित्कौंतेयस्ययश
स्विनः ॥ ४६ ॥ नदिशोनांतरिक्षंचनद्यौर्नैवचमेदिनी ॥ अदृश्यंतमहाराजबाणभूताइवाभवन् ॥ ४७ ॥ नादृश्यततदाराजंस्तत्रकिंचनसंयुगे ॥ बाणांधकारेम
हतिकृतेगांडीवधन्वना ॥ ४८ ॥ सूर्येचास्तमनुप्राप्तेतमसाचाभिसंवृते ॥ नाज्ञायततदाशत्रुर्नसुहृन्नचकश्चन ॥ ४९ ॥ ततोवहारंचक्रुस्तेद्रोणदुर्योधनादयः ॥
तान्विदित्वापुनस्त्रस्तानयुद्धमनसःपरान् ॥ ५० ॥ स्वान्यनीकानिबीभत्सुःशनकैरवहारयत् ॥ ततोभितुष्टुवुःपार्थंप्रहृष्टाःपांडुसृंजयाः ॥ ५१ ॥ पंचालाश्चमनो
ज्ञाभिर्वाग्भिःसूर्यमिवर्षयः ॥ एवंस्वशिबिरंप्रायाज्जित्वाशत्रून्धनंजयः ॥ ५२ ॥ पृष्ठतःसर्वसैन्यानांमुदितोवैसकेशवः ॥ ५३ ॥ मसारगल्वर्कसुवर्णरूपैर्वज्र
प्रवालस्फटिकैश्चमुख्यैः ॥ चित्रेरथेपांडुसुतोबभासेनक्षत्रचित्रेवियतीवचंद्रः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिप्रथमदिवसाव
हारेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ समाप्तंचद्रोणाभिषेकपर्व ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अथसंशप्तकवधपर्व ॥ संजयउवाच तेसेनेशिबिरं
गत्वान्यविशेतांविशांपते ॥ यथाभागंयथान्यायंयथागुल्मंचसर्वशः ॥ १ ॥ कृत्वावहारंसैन्यानांद्रोणःपरमदुर्मनाः ॥ दुर्योधनमभिप्रेक्ष्यसव्रीडमिदमब्रवीत्
॥ २ ॥ उक्तमेतन्मयापूर्वंनतिष्ठतिधनंजये ॥ शक्योग्रहीतुंसंग्रामेदेवैरपियुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ इतितद्वःप्रयततांकृतंपार्थेनसंयुगे ॥ माविशंकीर्वचोमह्यमजेयौकृ
ष्णपांडवौ ॥ ४ ॥ अपनीतेतुयोगेनकेनचिच्छ्वेतवाहने ॥ ततएष्यतितेराजन्वशमेषयुधिष्ठिरः ॥ ५ ॥ कश्चिदाहूयतंसंख्येदेशमन्यंप्रकर्षतु ॥ तमजित्वानकौंते
योनिवर्त्तेतकथंचन ॥ ६ ॥ एतस्मिन्नंतरेशून्येधर्मराजमहंनृप ॥ ग्रहीष्यामिचमूंभित्वाधृष्टद्युम्नस्यपश्यतः ॥ ७ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तेसेनेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ योगेनउपायेन ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ लोक्याः पुण्यलोकार्हाः ॥ २४ ॥ ब्रह्मचर्यंवेदव्रताचरणं

अर्जुनेनविहीनस्तुयदिनोत्स्यजतेरणं ॥ मामुपायांतमालोक्यगृहीतंविद्धिपांडवं ॥ ८ ॥ एवंतेहंमहाराजधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ समानेष्यामिसगणंवशमद्यनसं
शयः ॥ ९ ॥ यदितिष्ठतिसंग्रामेमुहूर्त्तमपिपांडवः ॥ अथापयातिसंग्रामाद्विजयात्तद्विशिष्यते ॥ १० ॥ संजयउवाच द्रोणस्यतद्वचःश्रुत्वात्रिगर्त्ताधिपति
स्तदा ॥ भ्रातृभिःसहितोराजन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ ११ ॥ वयंविनिकृताराजन्सदागांडीवधन्वना ॥ अनागःस्वपिचागस्तत्कृतमस्मासुतेनवै ॥ १२ ॥ तेवयं
स्मरमाणास्तान्विनिकारान्पृथग्विधान् ॥ क्रोधाग्निनादह्यमानानशेमहिसदानिशि ॥ १३ ॥ सनोदिष्ट्यास्त्रसंपन्नश्चक्षुर्विषयमागतः ॥ कर्तारःस्मवयंकर्मय
च्चिकीर्षामहृद्गतं ॥ १४ ॥ भवतश्चप्रियंयत्स्यादस्माकंचयशस्करं ॥ वयमेनंहनिष्यामोनिकृष्यायोधनाद्बहिः ॥ १५ ॥ अद्यास्त्वनर्जुनाभूमिरत्रिगर्त्ताथवापुनः ॥
सत्यंतेप्रतिजानीमोनैतन्मिथ्याभविष्यति ॥ १६ ॥ एवंसत्यरथश्चोक्त्वासत्यवर्माचभारत ॥ सत्यव्रतश्चसत्येषुःसत्यकर्मातथैवच ॥ १७ ॥ सहिताभ्रातरःपं
चरथानामयुतेनच ॥ न्यवर्त्तंतमहाराजकृत्वाशपथमाहवे ॥ १८ ॥ मालवास्तुंडिकेराश्चरथानामयुतैस्त्रिभिः ॥ सुशर्माचनरव्याघ्रस्त्रिगर्त्तःप्रस्थलाधिपः ॥
॥ १९ ॥ मावेल्लकैर्ललित्थैश्चसहितोमद्रकैरपि ॥ रथानामयुतेनैवसोगमद्भ्रातृभिःसह ॥ २० ॥ नानाजनपदेभ्यश्चरथानामयुतंपुनः ॥ समुत्थितंविशिष्टानां
शपथार्थमुपागमत् ॥ २१ ॥ ततोज्वलनमानर्च्यहुत्वासर्वेपृथक्पृथक् ॥ जगृहुःकुशचीराणिचित्राणिकवचानिच ॥ २२ ॥ तेचबद्धतनुत्राणाघृताक्ताःकुशची
रिणः ॥ मौर्वीमेखलिनोवीराःसहस्रशतदक्षिणाः ॥ २३ ॥ यज्वानःपुत्रिणोलोक्याःकृतकृत्यास्तनुत्यजः ॥ योक्ष्यमाणास्तदात्मानंयशसाविजयेनच ॥ २४ ॥
ब्रह्मचर्यश्रुतिमुखैःक्रतुभिश्चाप्तदक्षिणैः ॥ प्राप्यान्लोकान्सुयुद्धेनक्षिप्रमेवयियासवः ॥ २५ ॥ ब्राह्मणांस्तर्पयित्वाचनिष्कान्दत्वापृथक्पृथक् ॥ गाश्चवासां
सिचपुनःसमाभाष्यपरस्परं ॥ २६ ॥ प्रज्वाल्यकृष्णवर्त्मानमुपागम्यरणव्रतं ॥ तस्मिन्नग्नौतदाचक्रुःप्रतिज्ञांदृढनिश्चयाः ॥ २७ ॥ शृण्वतांसर्वभूतानामुच्चैर्वा
चोबभाषिरे ॥ सर्वेधनंजयवधेप्रतिज्ञांचापिचक्रिरे ॥ २८ ॥ येवैलोकाश्चाव्रतिनांयेचैवब्रह्मघातिनां ॥ मद्यपस्यचयेलोकागुरुदाररतस्यच ॥ २९ ॥ ब्रह्मस्वहा
रिणश्चैवराजपिंडापहारिणः ॥ शरणागतंचत्यजतोयाचमानंतथाघ्नतः ॥ ३० ॥

श्रुतिर्वेदाध्ययनंतेएवमुखंप्रधानंयेषुतैः कर्मभिरितिशेषः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ आत्मापहारिणांस्वजातिगोपकानां ॥ ३२ ॥ श्रुतंप्रतिज्ञातं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अपदांतरमव्यवहितं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

अगारदाहिनांचैवयेचगांनिघ्नतामपि॥ अपकारिणांचयेलोकायेचब्रह्मद्विषामपि ॥ ३१ ॥ स्वभार्यांमृतुकालेषुमोहाद्वैनाभिगच्छतां ॥ श्राद्धमैथुनिकानांच येचाप्यात्मापहारिणां॥ ३२ ॥ न्यासापहारिणांयेचश्रुतंनाशयतांचये ॥ क्लीबेनयुध्यमानानांयेचनीचानुसारिणां ॥ ३३ ॥ नास्तिकानांचयेलोकायेग्निमा तृपितृत्यजां ॥ तानाप्नुयामहेलोकान्येचपापकृतामपि ॥ ३४ ॥ यद्यहत्वावयंयुद्धेनिवर्त्तेमधनंजयं ॥ तेनचाभ्यर्दितास्त्रासाद्भवेमहिपराङ्मुखाः ॥ ३५ ॥ यदिव्वसुकरंलोकेकर्मकुर्यामसंयुगे॥ इष्टाँल्लोकान्प्राप्नुयामोवयमद्यनसंशयः ॥ ३६ ॥ एवमुक्त्वातदाराजंस्तेऽभ्यवर्त्तंतसंयुगे॥ आह्वयंतोर्जुनंवीराःपितृजु ष्टांदिशंप्रति॥ ३७॥ आहूतस्तैर्नरव्याघ्रैःपार्थःपरपुरंजयः॥ धर्मराजमिदंवाक्यमपदांतरमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ आहूतोननिवर्त्तेयमितिमेव्रतमाहितं ॥संशप्तका श्चमांराजन्नाह्वयंतिमहामृधे॥ ३९ ॥ एषचभ्रातृभिःसार्धंसुशर्माह्वयतेरणे॥ वधायसगणस्यास्यमामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ४० ॥ नैतच्छक्नोमिसंसोढुमाह्वानं पुरुषर्षभ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिहतान्विद्धिपरान्युधि॥ ४१॥ युधिष्ठिरउवाच श्रुतंतेतत्त्वतस्तातयद्द्रोणस्यचिकीर्षितं॥ यथातदनृतंतस्यभवेत्तत्त्वंसमा चर॥ ४२ ॥ द्रोणोहिबलवाञ्छूरःकृतास्त्रश्चजितश्रमः॥ प्रतिज्ञातंचतेनैतद्ग्रहणंमेमहारथ ॥ ४३॥ अर्जुनउवाच अयंवैसत्यजिद्राजन्नद्यत्वांरक्षिता युधि॥ ध्रियमाणेचपांचाल्येनाचार्यःकाममाप्स्यति॥ ४४॥ हतेतुपुरुषव्याघ्रेरणेसत्यजितिप्रभो॥ सर्वैरपिसमेतैर्वानस्थातव्यंकथंचन॥ ४५॥ संजयउ वाच अनुज्ञातस्ततोराज्ञापरिष्वक्तश्चफाल्गुनः॥ प्रेम्णादृष्टश्चबहुधात्याशिषश्चास्ययोजिताः ॥ ४६॥ विहायैनंततःपार्थस्त्रिगर्त्तान्प्रत्ययाद्बली॥ क्षुधितः क्षुद्विघातार्थंसिंहोमृगगणानिव॥ ४७॥ ततोदौर्योधनंसैन्यंमुदापरमयायुतं॥ ऋतेर्जुनंभृशंक्रुद्धंधर्मराजस्यनिग्रहे॥ ४८॥ ततोन्योन्येनतेसैन्येसमाजग्मतु रोजसा॥ गंगासरय्वौवेगेनप्रावृषीवोल्बणोदके॥ ४९॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिधनंजययानेसप्तदशोऽध्यायः॥१७॥ ॥७॥ संजयउवाच ततःसंशप्तकाराजन्समेदेशेव्यवस्थिताः॥ व्यूह्यानीकंरथैरेवचंद्राकारंमुदायुताः ॥ १ ॥ तेकिरीटिनमायांतंदृष्ट्वाहर्षेणमारिष॥ उदक्रोश न्नरव्याघ्राःशब्देनमहतातदा॥ २॥ सशब्दःप्रदिशःसर्वादिशःखंचसमावृणोत्॥ आवृतत्वाच्चलोकस्यनासीत्तत्रप्रतिस्वनः॥ ३॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

सोतीवसंप्रहृष्टांस्तानुपलभ्यधनंजयः ॥ किंचिदभ्युत्स्मयन्कृष्णमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥ पश्यैतान्देवकीमातर्मुमूर्षूनद्यसंयुगे ॥ भ्रातॄंस्त्रैगर्त्तकानेवंरोदितव्ये
प्रहर्षितान् ॥ ५ ॥ अथवाहर्षकालोयंत्रैगर्त्तानामसंशयं ॥ कुनरैर्दुरवापान्हिलोकान्प्राप्स्यंत्यनुत्तमान् ॥ ६ ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्हृषीकेशंततोऽर्जुनः ॥ आस
सादरणेव्यूढांत्रिगर्त्तानामनीकिनीं ॥ ७ ॥ सदेवदत्तमादायशंखंहेमपरिष्कृतं ॥ दध्मौवेगेनमहताघोषेणापूरयन्दिशः ॥ ८ ॥ तेनशब्देनवित्रस्तासंशप्तकव
रूथिनी ॥ विचेष्टावस्थितासंख्येत्यश्मसारमयीयथा ॥ ९ ॥ वाहास्तेषांविवृत्ताक्षाःस्तब्धकर्णशिरोधराः ॥ विष्टब्धचरणामूत्रंरुधिरंचप्रसुस्रुवुः ॥ १० ॥ उप
लभ्यततःसंज्ञामवस्थाप्यचवाहिनीं ॥ युगपत्पांडुपुत्रायचिक्षिपुःकंकपत्रिणः ॥ ११ ॥ तान्यर्जुनःसहस्राणिदशपंचभिराशुगैः ॥ अनागतान्येवशरैश्चिच्छेदा
शुपराक्रमी ॥ १२ ॥ ततोर्जुनंशितैर्बाणैर्दशभिर्दशभिःपुनः ॥ प्राविध्यंततत:पार्थस्तानविध्यत्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ १३ ॥ एकैकस्तुततःपार्थंराजन्विव्याधपंचभिः ॥
सचतान्प्रतिविव्याधद्वाभ्यांद्वाभ्यांपराक्रमी ॥ १४ ॥ भूयएवतुसंक्रुद्धास्त्वर्जुनंसहकेशवं ॥ आपूरयन्शरैस्तीक्ष्णैस्तडागमिववृष्टिभिः ॥ १५ ॥ ततःशरसहस्रा
णिप्रापतन्नर्जुनंप्रति ॥ भ्रमराणामिवव्राताःफुल्लंद्रुमगणंवने ॥ १६ ॥ ततःसुबाहुस्त्रिंशद्भिरद्रिसारमयैःशरैः ॥ अविध्यदिषुभिर्गाढंकिरीटेसव्यसाचिनं ॥ १७ ॥
तैःकिरीटीकिरीटस्थैर्हेमपुंखैरजिह्मगैः ॥ शातकुंभमयापीडोबभौसूर्यइवोत्थितः ॥ १८ ॥ हस्तावापंसुबाहोस्तुभल्लेनयुधिपांडवः ॥ चिच्छेदतंचैवपुनःशरवर्षै
रवाकिरत् ॥ १९ ॥ ततःसुशर्मादशभिःसुरथस्तुकिरीटिनं ॥ सुधर्मासुधनुश्चैवसुबाहुश्चसमार्पयत् ॥ २० ॥ तांस्तुसर्वान्पृथग्बाणैर्वानरप्रवरध्वजः ॥ प्रत्यविध्य
द्ध्वजांश्चैषांभल्लैश्चिच्छेदसायकान् ॥ २१ ॥ सुधन्वनोधनुश्छित्वाहयांश्चास्यावधीच्छरैः ॥ अथास्यसशिरस्त्राणंशिरःकायादपातयत् ॥ २२ ॥ तस्मिन्निप
तितेवीरेत्रस्तास्तस्यपदानुगाः ॥ व्यद्रवंतभयाद्भीतायत्रदौर्योधनंबलं ॥ २३ ॥ ततोजघानसंक्रुद्धोवासविस्तांमहाचमूं ॥ शरजालैरविच्छिन्नैस्तमःसूर्यइवां
शुभिः ॥ २४ ॥ ततोभग्नेबलेतस्मिन्विप्रलीनेसमंततः ॥ सव्यसाचिनिसंक्रुद्धेत्रैगर्त्तान्भयमाविशत् ॥ २५ ॥ तेवध्यमानाःपार्थेनशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ अमु
ह्यंस्तत्रतत्रैवत्रस्ताम्मृगगणाइव ॥ २६ ॥ ततस्त्रिगर्त्तराट्क्रुद्धस्तानुवाचमहारथान् ॥ अलंद्रुतेनवःशूरानभयंकर्तुमर्हथ ॥ २७ ॥ शप्त्वाथशपथान्घोरान्सर्वसै
न्यस्यपश्यतः ॥ गत्वादौर्योधनंसैन्यंकिंवैवक्ष्यथमुख्यशः ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

नावहास्याःकथंलोकेकर्मणानेनसंयुगे ॥ भवेमसहिताःसर्वेनिवर्तध्वंयथाबलं ॥ २९ ॥ एवमुक्तास्तुतेराजन्नुदक्रोशन्मुहुर्मुहुः ॥ शंखांश्चदध्मिरेवीराहर्षयंतःप रस्परं ॥ ३० ॥ ततस्तेसंन्यवर्त्तंतसंशप्तकगणाःपुनः ॥ नारायणाश्चगोपालामृत्युंकृत्वाऽनिवर्त्तनं ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणि सुधन्ववधेअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वातुसंनिवृत्तांस्तान्संशप्तकगणान्पुनः ॥ वासुदेवंमहात्मानम र्जुनःसमभाषत ॥ १ ॥ चोदयाश्वान्हृषीकेशसंशप्तकगणान्प्रति ॥ नैतेहास्यंतिसंग्रामंजीवंतइतिमेमतिः ॥ २ ॥ पश्यमेऽस्त्रबलंघोरंबाह्वोरिष्वसनस्यच ॥ अद्यै तान्पातयिष्यामिक्रुद्धोरुद्रःपशूनिव ॥ ३ ॥ ततःकृष्णःस्मितंकृत्वाप्रतिनंद्यशिवेनतं ॥ प्रावेशयतदुर्धर्षोयत्रयत्रैच्छदर्जुनः ॥ ४ ॥ सरथोभ्राजतेत्यर्थमुह्य मानोरणेतदा ॥ उह्यमानमिवाकाशेविमानंपांडुरैर्हयैः ॥ ५ ॥ मंडलानिततश्चक्रेगतप्रत्यागतानिच ॥ यथाशक्ररथोराजन्युद्धेदेवासुरेपुरा ॥ ६ ॥ अथना रायणाःक्रुद्धाविविधायुधपाणयः ॥ छादयंतःशरव्रातैःपरिवव्रुर्धनंजयं ॥ ७ ॥ अदृश्यंचमुहूर्त्तेनचक्रुस्तेभरतर्षभ ॥ कृष्णेनसहितंयुद्धेकुंतीपुत्रंधनंजयं ॥ ८ ॥ क्रुद्धस्तुफाल्गुनःसंख्येद्विगुणीकृतविक्रमः ॥ गांडीवंधनुरामृज्यतूर्णंजग्राहसंयुगे ॥ ९ ॥ बध्वाचभ्रुकुटिंवक्त्रेक्रोधस्यप्रतिलक्षणं ॥ देवदत्तंमहाशंखंपूरयामा सपांडवः ॥ १० ॥ अथास्त्रमरिसंघघ्नंत्वाष्ट्रमभ्यस्यदर्जुनः ॥ ततोरूपसहस्राणिप्रादुरासन्पृथक्पृथक् ॥ ११ ॥ आत्मनःप्रतिरूपैस्तैर्नानारूपैर्विमोहिताः ॥ अ न्योन्येनार्जुनंमत्वास्वमात्मानंचजघ्निरे ॥ १२ ॥ अयमर्जुनोयंगोविंदइमौपांडवयादवौ ॥ इतिब्रुवाणाःसंमूढाजघ्नुरन्योन्यमाहवे ॥ १३ ॥ मोहिताःपरमास्त्रे णक्षयंजग्मुःपरस्परं ॥ अशोभंतरणेयोधाःपुष्पिताइवकिंशुकाः ॥ १४ ॥ ततःशरसहस्राणितैर्विमुक्तानिभस्मसात् ॥ कृत्वातदस्त्रंतान्वीराननयद्यमसादनं ॥ ॥ १५ ॥ अथप्रहस्यबीभत्सुर्ललित्थान्मालवानपि ॥ मावेल्लकांस्त्रिगर्तांश्चयौधेयांश्चार्दयच्छरैः ॥ १६ ॥ तेहन्यमानावीरेणक्षत्रियाःकालचोदिताः ॥ व्यसृज ञ्छरजालानिपार्थेनानाविधानिच ॥ १७ ॥ नध्वजोनार्जुनस्तत्रनरथोनचकेशवः ॥ प्रत्यदृश्यतघोरेणशरवर्षेणसंवृतः ॥ १८ ॥ ततस्तेलब्धलक्षत्वादन्योन्यम भिचुक्रुशुः ॥ हतौकृष्णावितिप्रीत्यावासांस्यादुधुवुस्तदा ॥ १९ ॥ भेरीमृदंगशंखांश्चदध्मुर्वीराःसहस्रशः ॥ सिंहनादरवांश्चोग्रांश्चक्रिरेतत्रमारिष ॥ २० ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ सोत्तरायुधिनः उपरिगतैर्योधैःसहिताः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

ततःप्रसिष्विदेकृष्णःखिन्नश्चार्जुनमब्रवीत् ॥ क्वासिपार्थनपश्येत्वांकच्चिज्जीवसिशत्रुहन् ॥ २१ ॥ तस्यतद्भाषितंश्रुत्वात्वरमाणोधनंजयः ॥ वायव्यास्त्रेणतैर
स्तांशरवृष्टिमपाहरत् ॥ २२ ॥ ततःसंशप्तकव्रातान्साश्वद्वीपरथायुधान् ॥ उवाहभगवान्वायुःशुष्कपर्णचयानिव ॥ २३ ॥ उह्यमानास्तुतेराजन्बह्वशोभंतवा
युना ॥ प्रडीनाःपक्षिणःकालेवृक्षेभ्यइवमारिष ॥ २४ ॥ तांस्तथाव्याकुलीकृत्यत्वरमाणोधनंजयः ॥ जघाननिशितैर्बाणैःसहस्राणिशतानिच ॥ २५ ॥ शिरां
सिभल्लैरहरद्बाहूनपिचसायुधान् ॥ हस्तिहस्तोपमांश्चोरूञ्शरैरुर्व्यामपातयत् ॥ २६ ॥ पृष्ठच्छिन्नान्विचरणान्बाहुपार्श्वेक्षणाकुलान् ॥ नानांगावयवैर्हीनांश्च
कारारीन्धनंजयः ॥ २७ ॥ गंधर्वनगराकारान्विधिवत्कल्पितान्रथान् ॥ शरैर्विशकलीकुर्वंश्चक्रेव्यश्वरथद्विपान् ॥ २८ ॥ मुंडतालवनानीवतत्रतत्रचकाशि
रे ॥ छिन्नारथध्वजव्राताःकेचित्तत्रक्वचित्क्वचित् ॥ २९ ॥ सोत्तरायुधिनोनागाःसपताकांकुशध्वजाः ॥ पेतुःशक्राशनिहताद्रुमवंतइवाचलाः ॥ ३० ॥ चाम
रापीडकवचाःस्रस्तांत्रनयनास्तथा ॥ सारोहास्तुरगाःपेतुःपार्थबाणहताःक्षितौ ॥ ३१ ॥ विप्रविद्धासिनखराश्छिन्नवर्मर्ष्टिशक्तयः ॥ पत्तयश्छिन्नवर्माणःकृप
णाःशेरतेहताः ॥ ३२ ॥ तैर्हतैर्हन्यमानैश्चपतद्भिःपतितैरपि ॥ भ्रमद्भिर्निष्टनद्भिश्चक्रूरमायोधनंबभौ ॥ ३३ ॥ रजश्चसुमहज्जातंशांतंरुधिरवृष्टिभिः ॥ महीचा
प्यभवद्दुर्गाकबंधशतसंकुला ॥ ३४ ॥ तद्बभौरौद्रबीभत्संबीभत्सोर्यानमाहवे ॥ आक्रीडमिवरुद्रस्यघ्नतःकालात्ययेपशून् ॥ ३५ ॥ तेवध्यमानाःपार्थेनव्याकु
लाश्वरथद्विपाः ॥ तमेवाभिमुखाःक्षीणाःशक्रस्यातिथितांगताः ॥ ३६ ॥ साभूमिर्भरतश्रेष्ठनिहतैस्तैर्महारथैः ॥ आस्तीर्णासंबभौसर्वाप्रेतीभूतैःसमंततः ॥
॥ ३७ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैवप्रमत्तेसव्यसाचिनि ॥ व्यूढानीकस्ततोद्रोणोयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ ३८ ॥ तंप्रत्यगृह्णंस्त्वरिताव्यूढानीकाःप्रहारिणः ॥ युधिष्ठिरंपरी
प्संतस्तदासीत्तुमुलंमहत् ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिअर्जुनसंशप्तकयुद्धेऊनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच परिणाम्यनिशांतांतुभारद्वाजोमहारथः ॥ उक्त्वासुबहुराजेंद्रवचनंवैसुयोधनं ॥ १ ॥ विधाययोगंपार्थेनसंशप्तकगणैःसह ॥ निष्क्रांतेचतदा
पार्थेसंशप्तकवधंप्रति ॥ २ ॥ व्यूढानीकस्ततोद्रोणःपांडवानांमहाचमूं ॥ अभ्ययाद्भरतश्रेष्ठधर्मराजजिघृक्षया ॥ ३ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ परिणाम्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ उष्णगेघर्मात्यये ॥ १६ ॥ १७ ॥ पौर्णमास्यांकृत्तिकायोगयुक्तेनइंदुना शारदपूर्णचंद्रेणेत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

व्यूढंदृष्ट्वासुपर्णंतुभारद्वाजकृतंतदा ॥ व्यूहेनमंडलार्धेनप्रत्यव्यूहद्युधिष्ठिरः ॥ मुखंत्वासीत्सुपर्णस्यभारद्वाजोमहारथः ॥ ४ ॥ शिरोदुर्योधनोराजासोदर्यैःसानु
गैर्वृतः ॥ चक्षुषीकृतवर्मासीद्गौतमश्चास्यतांवरः ॥ ५ ॥ भूतशर्माक्षेमशर्माकरकाक्षश्चवीर्यवान् ॥ कलिंगाःसिंहलाःप्राच्याःशूराभीरादशेरकाः ॥ ६ ॥ शका
यवनकांबोजास्तथाहंसपथाश्चये ॥ ग्रीवायांशूरसेनाश्चदरदामद्रकेकयाः ॥ ७ ॥ गजाश्वरथपत्त्योघास्तस्थुःपरमदंशिताः ॥ भूरिश्रवास्तथाशल्यःसोमदत्तश्च
बाल्हिकः ॥ ८ ॥ अक्षौहिण्यावृतावीरादक्षिणंपार्श्वमास्थिताः ॥ विंदानुविंदावावंत्यौकांबोजश्चसुदक्षिणः ॥ ९ ॥ वामंपार्श्वंसमाश्रित्यद्रोणपुत्राग्रतःस्थिताः ॥
पृष्ठेकलिंगाःसांबष्ठामागधाःपौंड्रमद्रकाः ॥ १० ॥ गांधाराःशकुनाःप्राच्याःपार्वतीयावसातयः ॥ पुच्छेवैकर्त्तनःकर्णःसपुत्रज्ञातिबांधवः ॥ ११ ॥ महत्यासे
नयातस्थौनानाजनपदोत्थया ॥ जयद्रथोभीमरथःसंपातिर्ऋषभोजयः ॥ १२ ॥ भूमिंजयोवृषक्राथोनैषधश्चमहाबलः ॥ वृताबलेनमहताब्रह्मलोकपरिष्कृ
ताः ॥ १३ ॥ व्यूहस्योरसितेराजन्स्थितायुद्धविशारदाः ॥ द्रोणेनविहितोव्यूहःपदात्यश्वरथद्विपैः ॥ १४ ॥ वातोद्धूतार्णवाकारःप्रनृत्तइवलक्ष्यते ॥ तस्यपक्षप्र
पक्षेभ्योनिष्पतंतियुयुत्सवः ॥ १५ ॥ सविद्युत्स्तनितामेघाःसर्वदिग्भ्यइवोष्णगे ॥ तस्यप्राग्ज्योतिषोमध्येविधिवत्कल्पितंगजं ॥ १६ ॥ आस्थितःशुशुभेराज
न्नंशुमानुदयेयथा ॥ माल्यदामवताराजन्श्वेतच्छत्रेणधार्यता ॥ १७ ॥ कृत्तिकायोगयुक्तेनपौर्णमास्यामिवेंदुना ॥ नीलांजनचयप्रख्योमदांधोद्विरदोबभौ
॥ १८ ॥ अतिवृष्टोमहामेघैर्यथास्यात्पर्वतोमहान् ॥ नानानृपतिभिर्वीरैर्विविधायुधभूषणैः ॥ १९ ॥ समन्वितःपार्वतीयैःशक्रोदेवगणैरिव ॥ ततोयुधिष्ठिरः
प्रेक्ष्यव्यूहंतमतिमानुषं ॥ २० ॥ अजय्यमरिभिःसंख्येपार्षतंवाक्यमब्रवीत् ॥ ब्राह्मणस्यवशंनाहमियामद्ययथाप्रभो ॥ पारावतसवर्णाश्वतथानीतिर्विधीय
तां ॥ २१ ॥ धृष्टद्युम्नउवाच द्रोणस्ययतमानस्यवशंनैष्यसिसुव्रत ॥ अहमावारयिष्यामिद्रोणमद्यसहानुगं ॥ २२ ॥ मयिजीवतिकौरव्यनोद्वेगंकर्त्तुम
र्हसि ॥ नहिशक्तोरणेद्रोणोविजेतुंमांकथंचन ॥ २३ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाकिरन्बाणान्द्रुपदस्यसुतोबली ॥ पारावतसवर्णाश्वःस्वयंद्रोणमुपाद्र
वत् ॥ २४ ॥ अनिष्टदर्शनंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नमवस्थितं ॥ क्षणेनैवाभवद्द्रोणोनातिहृष्टमनाइव ॥ २५ ॥ तंतुसंप्रेक्ष्यपुत्रस्तेदुर्मुखःशत्रुकर्षणः ॥ प्रियंचिकीर्षुर्द्रोण
स्यधृष्टद्युम्नमवारयत् ॥ २६ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अनिष्टदर्शनंस्वमृत्युहेतुत्वात् ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ भृशायस्तोऽतिप्रयत्नवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

ससंप्रहारस्तुमुलःसुघोरःसमपद्यत ॥ पार्षतस्यचशूरस्यदुर्मुखस्यचभारत ॥ २७ ॥ पार्षतःशरजालेनक्षिप्रंप्रच्छाद्यदुर्मुखं ॥ भारद्वाजंशरौघेणमहतासमवा
रयत् ॥ २८ ॥ द्रोणमावारितंदृष्ट्वाभृशायस्तस्तवात्मजः ॥ नानालिंगैःशरव्रातैःपार्षतंसममोहयत् ॥ २९ ॥ तयोर्विषक्तयोःसंख्येपांचाल्यकुरुमुख्ययोः ॥ द्रो
णोयौधिष्ठिरंसैन्यंबहुधाव्यधमच्छरैः ॥ ३० ॥ अनिलेनयथाभ्राणिविच्छिन्नानिसमंततः ॥ तथापार्थस्यसैन्यानिविच्छिन्नानिक्वचित्क्वचित् ॥ ३१ ॥
मुहूर्तमिवतद्युद्धमासीन्मधुरदर्शनं ॥ ततउन्मत्तवद्राजन्निर्मर्यादमवर्त्तत ॥ ३२ ॥ नैवस्वेनपरेराजन्नाज्ञायंतपरस्परं ॥ अनुमानेनसंज्ञाभिर्युद्धंतत्समव
र्तत ॥ ३३ ॥ चूडामणिषुनिष्केषुभूषणेष्वपिवर्मसु ॥ तेषामादित्यवर्णाभारश्मयःप्रचकाशिरे ॥ ३४ ॥ तत्प्रकीर्णपताकानांरथवारणवाजिनां ॥ बला
काशबलाभ्राभंददृशेरूपमाहवे ॥ ३५ ॥ नरानेवनराजघ्नुरुदग्राश्वहयाहयान् ॥ रथांश्वरथिनोजघ्नुर्वारणावरवारणान् ॥ ३६ ॥ समुच्छ्रितपताकानांग
जानांपरमद्विपैः ॥ क्षणेनतुमुलोघोरःसंग्रामःसमपद्यत ॥ ३७ ॥ तेषांसंसक्तगात्राणांकर्षतामितरेतरं ॥ दंतसंघातसंघर्षात्सधूमोग्निरजायत ॥ ३८ ॥ विप्रकी
र्णपताकास्तेविषाणजनिताग्नयः ॥ बभूवुःखंसमासाद्यसविद्युतइवांबुदाः ॥ ३९ ॥ विक्षिपद्भिर्नदद्भिश्चनिपतद्भिश्चवारणैः ॥ संबभूवमहीकीर्णामेघैर्द्यौरिव
शारदी ॥ ४० ॥ तेषामाहन्यमानानांबाणतोमरऋष्टिभिः ॥ वारणानांरवोजज्ञेमेघानामिवसंप्लवे ॥ ४१ ॥ तोमराभिहताःकेचिद्बाणैश्चपरमद्विपाः ॥ वित्रेसुः
सर्वनागानांशब्दमेवापरेऽव्रजन् ॥ ४२ ॥ विषाणाभिहताश्चापिकेचित्तत्रगजागजैः ॥ चक्रुरार्तस्वनंघोरमुत्पातजलदाइव ॥ ४३ ॥ प्रतीपाःक्रियमाणाश्चवा
रणावरवारणैः ॥ उन्मथ्यपुनराजग्मुःप्रेरिताःपरमांकुशैः ॥ ४४ ॥ महामात्रैर्महामात्रास्ताडिताःशरतोमरैः ॥ गजेभ्यःपृथिवींजग्मुर्मुक्तप्रहरणांकुशाः ॥
॥ ४५ ॥ निर्मनुष्याश्चमातंगाविनदंतस्ततस्ततः ॥ छिन्नाभ्राणीवसंपेतुःसंप्रविश्यपरस्परं ॥ ४६ ॥ हतान्परिवहंतश्चपतितान्पतितायुधान् ॥ दिशोजग्मुर्महाना
गाःकेचिदेकचराइव ॥ ४७ ॥ ताडितास्ताड्यमानाश्चतोमरर्ष्टिपरश्वधैः ॥ पेतुरार्त्तस्वनंकृत्वातदाविशसनेगजाः ॥ ४८ ॥ तेषांशैलोपमैःकायैर्निपतद्भिःसमंत
तः ॥ आहतासहसाभूमिश्चकंपेचननादच ॥ ४९ ॥ सादितैःसगजारोहैःसपताकैःसमंततः ॥ मातंगैःशुशुभेभूमिर्विकीर्णैरिवपर्वतैः ॥ ५० ॥ गजस्थाश्चमहा
मात्रानिर्भिन्नहृदयारणे ॥ रथिभिःपातिताभल्लैर्विकीर्णांकुशतोमराः ॥ ५१ ॥

एकचराः द्विपांतरदर्शनासहाः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ अचित्ततांमोहं आहतलक्षणोध्वस्तचिन्हः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांविंशोऽध्यायः ॥२०॥ ॥७॥

क्रौंचवद्विनदंतोन्येनाराचाभिहतागजाः ॥ परान्स्वांश्चापिमृद्नंतःपरिपेतुर्दिशोदश ॥ ५२ ॥ गजाश्वरथयोधानांशरीरौघसमावृता ॥ बभूवपृथिवीराजन्मांस
शोणितकर्दमा ॥ ५३ ॥ प्रमथ्यचविषाणाग्रैःसमुत्क्षिप्ताश्चवारणैः ॥ सचक्राश्चविचक्राश्चरथैरेवमहारथाः ॥ ५४ ॥ रथाश्चरथिभिर्हीनानिर्मनुष्याश्चवाजि
नः ॥ हतारोहाश्चमातंगादिशोजग्मुर्भयातुराः ॥ ५५ ॥ जघानात्रपितापुत्रंपुत्रश्चपितरंतथा ॥ इत्यासीत्तुमुलंयुद्धंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ ५६ ॥ आगुल्फेभ्योव
सीदंतेनरालोहितकर्दमैः ॥ दीप्यमानैःपरिक्षिप्तादावैरिवमहाद्रुमाः ॥ ५७ ॥ शोणितैःसिच्यमानानिवस्त्राणिकवचानिच ॥ छत्राणिचपताकाश्चसर्वंरक्तमदृ
श्यत ॥ ५८ ॥ हयौघाश्चरथौघाश्चनरौघाश्चनिपातिताः ॥ संक्षुण्णाःपुनरावृत्यबहुधारथनेमिभिः ॥ ५९ ॥ सगजौघमहावेगःपरासुनरशैवलः ॥ रथौघतुमुला
वर्तःप्रबभौसैन्यसागरः ॥ ६० ॥ तंवाहनमहानौभिर्योधाजयधनैषिणः ॥ अवगाह्याथमज्जंतोनैवमोहंप्रचक्रिरे ॥ ६१ ॥ शरवर्षाभिवृष्टेषुयोधेष्वंचितलक्ष्मसु ॥
नतेष्वचित्ततांलेभेकश्चिदाहतलक्षणः ॥ ६२ ॥ वर्त्तमानेतथायुद्धेघोररूपेभयंकरे ॥ मोहयित्वापरान्द्रोणोयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिसंकुलयुद्धेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरोद्रोणंदृष्ट्वांतिकमुपागतं ॥ महताश
रवर्षेणप्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ १ ॥ ततोहलहलाशब्दआसीद्यौधिष्ठिरेबले ॥ जिघृक्षतिमहासिंहेगजानामिवयूथपं ॥ २ ॥ दृष्ट्वाद्रोणंततःशूरःसत्यजित्सत्यविक्र
मः ॥ युधिष्ठिरमभिप्रेप्सुराचार्यसमुपाद्रवत् ॥ ३ ॥ ततआचार्यपांचाल्यौयुयुधातेमहाबलौ ॥ विक्षोभयंतौतत्सैन्यमिंद्रवैरोचनाविव ॥ ४ ॥ ततोद्रोणंमहे
ष्वासःसत्यजित्सत्यविक्रमः ॥ अविध्यन्निशिताग्रेणपरमास्त्रंविदर्शयन् ॥ ५ ॥ तथास्यसारथेःपंचशरान्सर्पविषोपमान् ॥ अमुंचदंतकप्रख्यान्संमुमोहास्य
सारथिः ॥ ६ ॥ अथास्यसहसाविध्यद्धयान्दशभिराशुगैः ॥ दशभिर्दशभिःक्रुद्धउभौचपार्ष्णिसारथी ॥ ७ ॥ मंडलंतुसमावृत्यविचरन्पृतनामुखे ॥ ध्वजंचिच्छे
दचक्रुद्धोद्रोणस्यामित्रकर्षणः ॥ ८ ॥ द्रोणस्तुतत्समालोक्यचरितंतस्यसंयुगे ॥ मनसाचिंतयामासप्राप्तकालमरिंदमः ॥ ९ ॥ ततःसत्यजितंतीक्ष्णैर्दशभिर्मर्म
भेदिभिः ॥ अविध्यच्छीघ्रमाचार्यश्छित्वास्यसशरंधनुः ॥ १० ॥ सशीघ्रतरमादायधनुरन्यत्प्रतापवान् ॥ द्रोणमभ्यहनद्राजंस्त्रिंशताकंकपत्रिभिः ॥ ११ ॥ दृष्ट्वास
त्यजिताद्रोणंग्रस्यमानमिवाहवे ॥ वृकःशरशतैस्तीक्ष्णैःपांचाल्योद्रोणमार्दयत् ॥ १२ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

संछाद्यमानंसमरेद्रोणंदृष्ट्वामहारथं ॥ चुक्रुशुःपांडवाराजन्वस्त्राणिदुधुवुश्चह ॥ १३ ॥ वृकस्तुपरमक्रुद्धोद्रोणंषष्ट्यास्तनांतरे ॥ विव्याधबलवान्राजंस्तदद्भुत
मिवाभवत् ॥ १४ ॥ द्रोणस्तुशरवर्षेणच्छाद्यमानोमहारथः ॥ वेगंचक्रेमहावेगःक्रोधादुद्वृत्यचक्षुषी ॥ १५ ॥ ततःसत्यजितश्चापंछित्वाद्रोणोवृकस्यच ॥ ष
ड्भिःससूतंसहयंशरैर्द्रोणोवधीद्वृकं ॥ १६ ॥ अथान्यद्धनुरादायसत्यजिद्वेगवत्तरं ॥ साश्वंससूतंविशिखैर्द्रोणंविव्याधसध्वजं ॥ १७ ॥ सतन्नममृषेद्रोणःपांचा
ल्येनार्दितोमृधे ॥ ततस्तस्यविनाशायसत्वरंव्यसृजच्छरान् ॥ १८ ॥ हयान्ध्वजंधनुर्मुष्टिमुभौचपार्ष्णिसारथी ॥ अवाकिरत्ततोद्रोणःशरवर्षैःसहस्रशः ॥ १९ ॥
तथासंछिद्यमानेषुकार्मुकेषुपुनःपुनः ॥ पांचाल्यःपरमास्त्रज्ञःशोणाश्वंसमयोधयत् ॥ २० ॥ ससत्यजितमालोक्यतथोदीर्णमहाहवे ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदशि
रस्तस्यमहात्मनः ॥ २१ ॥ तस्मिन्हतेमहामात्रेपंचालानांमहारथे ॥ अपायाज्जवनैरश्वैर्द्रोणात्त्रस्तोयुधिष्ठिरः ॥ २२ ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याश्चेदिकारूषको
सलाः ॥ युधिष्ठिरमभीप्संतोदृष्ट्वाद्रोणमुपाद्रवन् ॥ २३ ॥ ततोयुधिष्ठिरंप्रेप्सुराचार्यःशत्रुपूगहा ॥ व्यधमत्तान्यनीकानितूलराशिमिवानलः ॥ २४ ॥ निर्दहंतमनी
कानितानितानिपुनःपुनः ॥ द्रोणंमत्स्यादवरजःशतानीकोभ्यवर्तत ॥ २५ ॥ सूर्यरश्मिप्रतीकाशैःकर्मारपरिमार्जितैः ॥ षड्भिःससूतंसहयंद्रोणंविध्वाऽनदद्भृशं ॥
॥ २६ ॥ क्रूरायकर्मणेयुक्तश्चिकीर्षुःकर्मदुष्करं ॥ अवाकिरच्छरशतैर्भारद्वाजंमहारथं ॥ २७ ॥ तस्यनानदतोद्रोणःशिरःकायात्सकुंडलं ॥ क्षुरेणापाहरत्तूर्णंत
तोमत्स्याःप्रदुद्रुवुः ॥ २८ ॥ मत्स्यान्जित्वाऽजयच्चेदीन्करूषान्केकयानपि ॥ पंचालान्सृंजयान्पांडून्भारद्वाजःपुनःपुनः ॥ २९ ॥ तंदहंतमनीकानिक्रुद्धम
ग्निंयथावनं ॥ दृष्ट्वारुक्मरथंवीरंसमकंपंतसृंजयाः ॥ ३० ॥ उत्तमंत्याददानस्यधनुरस्याशुकारिणः ॥ ज्याघोषोनिघ्नतोमित्रान्दिक्षुसर्वासुशुश्रुवे ॥ ३१ ॥ ना
गानश्वान्पदातींश्चरथिनोगजसादिनः ॥ रौद्राहस्तवतामुक्ताःप्रमथ्नंतिस्मसायकाः ॥ ३२ ॥ नानद्यमानःपर्जन्योमिश्रवातोहिमात्यये ॥ अश्मवर्षमिवावर्ष
न्परेषांभयमादधत् ॥ ३३ ॥ सर्वादिशःसमचरत्सैन्यंविक्षोभयन्निव ॥ बलीशूरोमहेष्वासोमित्राणामभयंकरः ॥ ३४ ॥ तस्यविद्युदिवाभ्रेषुचापंहेमपरिष्कृतं ॥
दिक्षुसर्वासुपश्यामोद्रोणस्यामिततेजसः ॥ ३५ ॥ शोभमानांध्वजेचास्यवेदीमद्राक्ष्मभारत ॥ हिमवच्छिखराकारांचरतःसंयुगेभृशं ॥ ३६ ॥ द्रोणस्तुपांडवा
नीकेचकारकदनंमहत् ॥ यथादैत्यगणेविष्णुःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ उभयत्रविश्वेतिशेषः ॥ ५५॥ ५६ ॥ ५७ ॥ पांचाल्योनाम्ना

सशूरःसत्यवाक्प्राज्ञोबलवान्सत्यविक्रमः॥ महानुभावःकल्पांतेरौद्रांभीरुविभीषणां॥ ३८॥ कवचोर्मिध्वजावर्त्तांमर्त्यकूलापहारिणीं॥ गजवाजिमहाग्राहा
मसिमीनांदुरासदां॥ ३९॥ वीरास्थिशर्करांरौद्रांभेरीमुरजकच्छपां ॥ चर्मवर्मप्लवांघोरांकेशशैवलशाद्वलां ॥ ४० ॥ शरौघिणींधनुःस्रोतांबाहुपन्नगसंकु
लां॥ रणभूमिवहांतीव्रांकुरुसृंजयवाहिनीं॥ ४१ ॥ मनुष्यशीर्षपाषाणांशक्तिमीनांगदोडुपां॥ उष्णीषफेनवसनांविकीर्णांत्रसरीसृपां॥ ४२ ॥ वीरापहारिणी
मुग्रांमांसशोणितकर्दमां॥ हस्तिग्राहांकेतुवृक्षांक्षत्रियाणांनिमज्जनीं॥४३॥ क्रूरांशरीरसंघट्टांसादिनक्रांदुरत्ययां॥ द्रोणःप्रावर्त्तयत्तत्रनदीमंतकगामिनीं
॥ ४४॥ क्रव्यादगणसंजुष्टांश्वशृगालगणायुतां॥ निषेवितांमहारौद्रैःपिशिताशैःसमंततः॥ ४५॥ तंदहंतमनीकानिरथोदारंकृतांतवत्॥ सर्वतोभ्यद्रवन्द्रोणंकुं
तीपुत्रपुरोगमाः॥ ४६॥ तेद्रोणंसहिताःशूराःसर्वतःप्रत्यवारयन्॥ गभस्तिभिरिवादित्यंतपंतंभुवनंयथा॥ ४७॥ तंतुशूरंमहेष्वासंतावकाभ्युद्यतायुधाः॥ राजा
नोराजपुत्राश्चसमंतात्पर्यवारयन्॥ ४८॥ शिखंडीतुततोद्रोणंपंचभिर्नतपर्वभिः॥ क्षत्रवर्माचविंशत्यावसुदानश्चपंचभिः॥ ४९॥ उत्तमौजास्त्रिभिर्बाणैःक्ष
त्रदेवश्चसप्तभिः॥ सात्यकिश्चशतेनाजौयुधामन्युस्तथाष्टभिः॥ ५०॥ युधिष्ठिरोद्वादशभिर्द्रोणंविव्याधसायकैः॥ धृष्टद्युम्नश्चदशभिश्चेकितानस्त्रिभिःशरैः॥
॥ ५१ ॥॥ ततोद्रोणःसत्यसंधःप्रभिन्नइवकुंजरः॥ अभ्यतीत्यरथानीकंदृढसेनमपातयत्॥ ५२॥ ततोराजानमासाद्यप्रहरंतमभीतवत्॥ अविध्यन्नवभिःक्षे
मंसहतःप्रापतद्रथात्॥ ५३॥ समध्यंप्राप्यसैन्यानांसर्वाःप्रविचरन्दिशः॥ त्राताह्यभवदन्येषांनत्रातव्यःकथंचन॥ ५४॥ शिखंडिनंद्वादशभिर्विंशत्याचोत्त
मौजसं॥ वसुदानंचभल्लेनप्रैषयद्यमसादनं॥ ५५॥ अशीत्याक्षत्रवर्माणंषड्विंशत्यासुदक्षिणं ॥ क्षत्रदेवंतुभल्लेनरथनीडादपातयत्॥ ५६॥ युधामन्युंचतुः
षष्ट्यात्रिंशताचैवसात्यकिं॥ विध्वारुक्मरथस्तूर्णंयुधिष्ठिरमुपाद्रवत्॥ ५७॥ ततोयुधिष्ठिरःक्षिप्रंगुरुतोराजसत्तमः॥ अपायाज्जवनैरश्वैःपांचाल्योद्रोणमभ्य
यात्॥ ५८॥ तंद्रोणःसधनुष्कंतुसाश्वयंतारमाक्षिणोत्॥ सहतःप्रापतद्भूमौरथाज्ज्योतिरिवांबरात्॥ ५९॥ तस्मिन्हतेराजपुत्रेपंचालानांयशस्करे॥ हतद्रोणं
हतद्रोणमित्यासीन्निःस्वनोमहान्॥ ६०॥ तांस्तथाभृशसंरब्धान्पंचालान्मत्स्यकेकयान्॥ सृंजयान्पांडवांश्चैवद्रोणोव्यक्षोभयद्बली॥ ६१॥ सात्यकिंचेकितानं
चधृष्टद्युम्नशिखंडिनौ॥ वार्धक्षेमिंचैत्रसेनिंसेनाबिंदुंसुवर्चसं॥ ६२॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भारद्वाजेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

एतांश्चान्यांश्चसुबहून्नानाजनपदेश्वरान् ॥ सर्वान्द्रोणोजयद्युद्धेकुरुभिःपरिवारितः ॥ ६३ ॥ तावकाश्चमहाराजजयंलब्ध्वामहाहवे ॥ पांडवेयान्रणेजघ्नुर्द्रव
माणान्समंततः ॥ ६४ ॥ तेदानवाइवेंद्रेणवध्यमानामहात्मना ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःसमकंपंतभारत ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तक
वधपर्वणिद्रोणयुद्धेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच भारद्वाजेनभग्नेषुपांडवेषुमहामृधे ॥ पंचालेषुचसर्वेषुक
श्चिदन्योभ्यवर्त्तत ॥ १ ॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वाक्षत्रियाणांयशस्करीं ॥ असेवितांकापुरुषैःसेवितांपुरुषर्षभैः ॥ २ ॥ सहिवीरोन्नतःशूरोयोभग्नेषुनिवर्त्तते ॥ अ
होनासीत्पुमान्कश्चिद्दृष्ट्वाद्रोणंव्यवस्थितं ॥ ३ ॥ जृंभमाणमिवव्याघ्रंप्रभिन्नमिवकुंजरं ॥ त्यजंतमाहवेप्राणान्सन्नद्धंचित्रयोधिनं ॥ ४ ॥ महेष्वासंनरव्याघ्रं
द्विषतांभयवर्धनं ॥ कृतज्ञंसत्यनिरतंदुर्योधनहितैषिणं ॥ ५ ॥ भारद्वाजंतथानीकेदृष्ट्वाशूरमवस्थितं ॥ केशूराःसंन्यवर्त्ततन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ६ ॥ संजय
उवाच तान्दृष्ट्वाचलितान्संख्येप्रणुन्नान्द्रोणसायकैः ॥ पंचालान्पांडवान्मत्स्यान्सृंजयांश्चेदिकेकयान् ॥ ७ ॥ द्रोणचापविमुक्तेनशरौघेणाशुहारिणा ॥ सिं
धोरिवमहौघेनह्रियमाणान्यथाप्लवान् ॥ ८ ॥ कौरवाःसिंहनादेननानावाद्यस्वनेनच ॥ रथद्विपनरांश्चैवसर्वतःसमवारयन् ॥ ९ ॥ तान्पश्यन्सैन्यमध्यस्थोरा
जास्वजनसंवृतः ॥ दुर्योधनोब्रवीत्कर्णंप्रहृष्टःप्रहसन्निव ॥ १० ॥ दुर्योधनउवाच पश्यराधेयपंचालान्प्रणुन्नान्द्रोणसायकैः ॥ सिंहेनेवमृगान्वन्यांस्त्रा
सितान्दृढधन्वना ॥ ११ ॥ नैतेजातुपुनर्युद्धमीहेयुरितिमेमतिः ॥ यथातुभग्नाद्रोणेनवातेनेवमहाद्रुमाः ॥ १२ ॥ अर्द्यमानाःशरैरेतेरुक्मपुंखैर्महात्मना ॥ पथा
नैकेनगच्छंतिघूर्णमानास्ततस्ततः ॥ १३ ॥ सन्निरुद्धाश्चकौरव्यैर्द्रोणेनचमहात्मना ॥ एतेऽन्येमंडलीभूताःपावकेनेवकुंजराः ॥ १४ ॥ भ्रमरैरिवचाविष्टाद्रोणस्य
निशितैःशरैः ॥ अन्योन्यंसमलीयंतपलायनपरायणाः ॥ १५ ॥ एषभीमोमहाक्रोधीहीनःपांडवसृंजयैः ॥ मदीयैरावृतोयोधैःकर्णनंदयतीवमां ॥ १६ ॥ व्य
क्तंद्रोणमयंलोकमद्यपश्यतिदुर्मतिः ॥ निराशोजीवितान्नूनमद्यराज्याच्चपांडवः ॥ १७ ॥ कर्णउवाच नैषजातुमहाबाहुर्जीवन्नाहवमुत्सृजेत् ॥ नचेमा
न्पुरुषव्याघ्रसिंहनादान्सहिष्यति ॥ १८ ॥ नचापिपांडवायुद्धेभज्येरन्नितिमेमतिः ॥ शूराश्चबलवंतश्चकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः ॥ १९ ॥ विषाग्निद्यूतसंक्लेशान्वन
वासंचपांडवाः ॥ स्मरमाणानहास्यंतिसंग्राममितिमेमतिः ॥ २० ॥ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

IMPERIAL LIBRARY

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ कोकोदकः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सर्वेषामिति रथचिन्हानि रथशब्दोहयोपलक्षणं रथान्हयान्चिन्हानिध्वजांश्चेत्यर्थः ॥ १ ॥ व्यायच्छंतंनिवर्तमानं ॥ २ ॥ सितनीलारुणोवर्णःसारंगसदृशश्वसः ॥ ३ ॥ पारावतकपोताभःसितनीलसमन्वयात् ॥ ४ ॥ शोणः

निवृत्तोहिमहाबाहुरमितौजावृकोदरः ॥ वरान्वरान्हिकौंतेयोरथोदारान्हनिष्यति ॥ २१ ॥ असिनाधनुषाशक्त्याहयैर्नागैर्नरैरथैः ॥ आयसेनचदंडेनव्रातान्व्रा
तान्हनिष्यति ॥ २२ ॥ तमेनमनुवर्त्तंतेसात्यकिप्रमुखारथाः ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःपांडवाश्चविशेषतः ॥ २३ ॥ शूराश्चबलवंतश्चविक्रांताश्चमहारथाः ॥
विनिघ्नंतश्चभीमेनसंरब्धेनाभिचोदिताः ॥ २४ ॥ तेद्रोणमभिवर्त्तंतेसर्वतःकुरुपुंगवाः ॥ वृकोदरंपरीप्संतःसूर्यमभ्रगणाइव ॥ २५ ॥ एकायनगताह्येतेपीडयेयु
र्यतव्रतं ॥ अरक्ष्यमाणंशलभायथादीपंमुमूर्षवः ॥ २६ ॥ असंशयंकृतास्त्राश्चपर्याप्ताश्चापिवारणे ॥ अतिभारमहंमन्येभारद्वाजेसमाहितं ॥ २७ ॥ शीघ्रमनुग
मिष्यामोयत्रद्रोणोव्यवस्थितः ॥ कोकाइवमहानागंमावैहन्युर्यतव्रतं ॥ २८ ॥ संजयउवाच राधेयस्यवचःश्रुत्वाराजादुर्योधनस्ततः ॥ भ्रातृभिःसहि
तोराजन्प्रायाद्द्रोणरथंप्रति ॥ २९ ॥ तत्रारावोमहानासीदेकंद्रोणंजिघांसतां ॥ पांडवानांनिवृत्तानांनानावर्णैर्हयोत्तमैः ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप
र्वणिसंशप्तकवधपर्वणिद्रोणयुद्धेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच सर्वेषामेवमेब्रूहिरथचिन्हानिसंजय ॥ येद्रोणमभ्य
वर्त्तंतक्रुद्धाभीमपुरोगमाः ॥ १ ॥ संजयउवाच ऋक्षवर्णैर्हयैर्दृष्ट्वाव्यायच्छंतंवृकोदरं ॥ रजताश्वस्ततःशूरःशैनेयःसंन्यवर्त्तत ॥ २ ॥ सारंगाश्वोयुधाम
न्युःस्वयंप्रत्वरयन्हयान् ॥ पर्यवर्त्ततदुर्धर्षःक्रुद्धोद्रोणरथंप्रति ॥ ३ ॥ पारावतसवर्णैस्तुहेमभांडैर्महाजवैः ॥ पांचालराजस्यसुतोधृष्टद्युम्नोन्यवर्त्तत ॥ ४ ॥ पित
रंतुपरिप्रेप्सुःक्षत्रधर्मायतव्रतः ॥ सिद्धिंचास्यपरांकांक्षन्शोणाश्वःसंन्यवर्त्तत ॥ ५ ॥ पद्मपत्रनिभांश्चाश्वान्मल्लिकाक्षान्स्वलंकृतान् ॥ शैखंडिःक्षत्रदेवस्तुस्व
यंप्रत्वरयन्ययौ ॥ ६ ॥ दर्शनीयास्तुकांबोजाःशुकपत्रपरिच्छदाः ॥ वहंतोनकुलंशीघ्रंतावकानभिदुद्रुवुः ॥ ७ ॥ कृष्णास्तुमेघसंकाशाअवहन्नुत्तमौजसं ॥ दु
र्धर्षायाभिसंधायक्रुद्धंयुद्धायभारत ॥ ८ ॥ तथातित्तिरिकल्माषाहयावातसमाजवे ॥ अवहंस्तुमुलेयुद्धेसहदेवमुदायुधं ॥ ९ ॥

कोकनदच्छविः ॥ ५ ॥ मल्लिकाक्षान्निर्मलेक्षणान् ॥ ६ ॥ महाललाटजघनस्कंधवक्षोजवाहयाः दीर्घग्रीवायताङ्गस्वमुष्काःकांबोजकाःस्मृताः शुकपत्रपरिच्छदाःशुकपत्राभरोमाणः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९॥

दंतवर्णाः गजदंतगौराः॥ १०॥ ११ ॥ १२ ॥ श्वेतंललाटमध्यस्थंताराख्पंहयस्ययत् ललामंचापितत्प्राहुर्ललामोश्वस्तदन्वितः सकेसराणिरोमाणिसुवर्णाभानियस्यतु हरिःसवर्णतोश्वस्तुपीतकौशेयसन्निभः ॥ १३ ॥ १४ ॥ पाटलिपुष्पाणांसमवर्णाःश्वेतरक्ताः ॥ १५ ॥ १६ ॥ विराटराजस्यपुत्रंउत्तरं ॥ १७ ॥ १८ ॥ आमपात्रनिकाशाःमलिनश्वेताः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ सारंगशबलाःसारंगाएवअं

दंतवर्णास्तुराजानंकालवालायुधिष्ठिरं॥ भीमवेगानरव्याघ्रमवहन्वातरंहसः॥१०॥ हेमोत्तमप्रतिच्छन्नैर्हयैर्वातसमैर्जवे ॥ अभ्यवर्त्ततसैन्यानिसर्वाण्येवयुधिष्ठिरं॥ ११ ॥ राज्ञस्त्वनंतरोराजापांचाल्योद्रुपदोभवत्॥ जातरूपमयच्छत्रःसर्वैस्तैरभिरक्षितः॥ १२ ॥ ललामैर्हरिभिर्युक्तःसर्वशब्दक्षमैर्युधि॥ राज्ञांमध्ये महेष्वासःशांतभीरभ्यवर्तत॥ १३ ॥ तंविराटोन्वयाच्छीघ्रंसहसर्वैर्महारथैः॥ केकयाश्वशिखंडीचधृष्टकेतुस्तथैवच॥ १४ ॥ स्वैःस्वैःसैन्यैःपरिवृतामत्स्यराजानमन्वयुः॥ तंतुपाटलिपुष्पाणांसमवर्णाहयोत्तमाः॥ १५ ॥ वहमानाव्यराजंतमत्स्यस्यामित्रघातिनः॥ हरिद्रासमवर्णास्तुजवनाहेममालिनः॥ १६ ॥ पुत्रंविराटराजस्यसत्वरंसमुदावहन्॥ इंद्रगोपकवर्णैश्वभ्रातरःपंचकेकयाः ॥ १७ ॥ जातरूपसमाभासाःसर्वेलोहितकध्वजाः ॥ तेहेममालिनःशूराःसर्वेयुद्धविशारदाः॥ १८ ॥ वर्षंतइवजीमूताःप्रत्यदृश्यंतदंशिताः॥ आमपात्रनिकाशास्तुपांचाल्यममितौजसं॥ १९ ॥ दत्तास्तुंबुरुणादिव्याःशिखंडिनमुदावहन् ॥ तथाद्वादशसाहस्राःपंचालानांमहारथाः॥ २० ॥ तेषांतुषट्सहस्राणियेशिखंडिनमन्वयुः ॥ पुत्रंतुशिशुपालस्यनरसिंहस्यमारिष ॥ २१ ॥ आक्रीडंतोवहंतिस्मसारंगशबलाहयाः॥ धृष्टकेतुस्तुचेदीनामृषभोतिबलोदितः॥ २२ ॥ कांबोजैःशबलैरश्वैरभ्यवर्ततदुर्जयः॥ बृहत्क्षत्रंतुकैकेयंसुकुमारंहयोत्तमाः ॥ २३ ॥ पलालधूमसंकाशाःसैंधवाःशीघ्रमावहन्॥ मल्लिकाक्षाःपद्मवर्णाबाल्हिजाताःस्वलंकृताः॥ २४ ॥ शूरंशिखंडिनःपुत्रमृक्षदेवमुदावहन् ॥ रुक्मभांडप्रतिच्छन्नाःकौशेयसदृशाहयाः॥ २५ ॥ क्षमावंतोवहन्संख्येसेनाबिंदुमरिंदमं॥ युवानमवहन्युद्धेक्रौंचवर्णाहयोत्तमाः ॥ २६ ॥ काश्यस्याभिभुवःपुत्रंसुकुमारंमहारथं॥ श्वेतास्तुप्रतिविंध्यंतंकृष्णग्रीवामनोजवाः॥ यंतुःप्रेष्यकराराजन्राजपुत्रमुदावहन्॥ २७ ॥

तरेबिंदुचित्राः ॥ २२ ॥ २३ ॥ पलालधूमसंकाशाःविशदनीलाः दीर्घग्रीवामुखालंबमेहनाःपृथुलोचनाः महांतस्तनुरोमाणोबलिनःसैंधवाहयाः पद्मवर्णाः सितरक्तसमायोगात्पद्मवर्णःप्रकीर्त्यते कांबोजसमसंस्थानाबाल्हिजाताश्ववाजिनः विशेषःपुनरेतेषांदीर्घपृष्ठांगतोच्यते ॥ २४ ॥ कौशेयसदृशाःसितपीताः ॥ २५॥ क्षमावंतोविनीताः सितलोमकेसराढ्याःकृष्णत्वग्गुह्यलोचनोष्ठखुराः येस्युर्मुनिभिर्वाहानिर्दिष्टाःक्रौंचवर्णास्ते ॥ २६ ॥ प्रेष्यकराःइच्छानुविधायिनः ॥ २७ ॥

माषपुष्पसवर्णाआपांडुपीताः ॥ २८ ॥ सहस्रसोमप्रतिमःसोमसहस्रसमःसौम्यतमइत्यर्थः तस्मिन् उदयेंदुनाम्निउदयेंदुपर्यायेपुरेशक्रप्रस्थएव सोमसंक्रंदः सोमाभिषवणंतस्यमध्ये तमधिकृत्यतत्फेनेनेत्यर्थः तस्माद्धेतोः ॥ २९ ॥ शालपुष्पनिभाःरक्तपीताः ॥ ३० ॥ योक्त्रैरावंधैः मयूरग्रीवोमरकतविशेषः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ पिशंगाःकपिलाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ पलालकांडोनिष्फलव्रीहिदंडस्तद्वर्णाइतिपूर्वेणा

सुतसोमंतुयःसौम्यंपार्थःपुत्रमजीजनत् ॥ माषपुष्पसवर्णास्तमवहन्वाजिनोरणे ॥ २८ ॥ सहस्रसोमप्रतिमोबभूवपुरेकुरूणामुदयेंदुनाम्नि ॥ तस्मिन्जातः सोमसंक्रंदमध्येयस्मात्तस्मात्सुतसोमोभवत्सः ॥ २९ ॥ नाकुलिंतुशतानीकंशालपुष्पनिभाहयाः ॥ आदित्यतरुणप्रख्याःश्लाघनीयमुदावहन् ॥ ३० ॥ कांचनापिहितैर्योक्त्रैर्मयूरग्रीवसन्निभाः ॥ द्रौपदेयंनरव्याघ्रंश्रुतकर्माणमाहवे ॥ ३१ ॥ श्रुतकीर्तिंश्रुतनिधिंद्रौपदेयंहयोत्तमाः ॥ ऊहुःपार्थसमंयुद्धेचाषपत्रनिभाहयाः ॥ ३२ ॥ यमाहुरध्यर्धगुणंकृष्णात्पार्थाच्चसंयुगे ॥ अभिमन्युंपिशंगास्तंकुमारमवहन्रणे ॥ ३३ ॥ एकस्तुधार्तराष्ट्रेभ्यःपांडवान्यःसमाश्रितः ॥ तंबृहंतोमहाकायायुयुत्सुमवहन्रणे ॥ ३४ ॥ पलालकांडवर्णास्तुवार्धक्षेमिंतरस्विनं ॥ ऊहुःसुतुमुलेयुद्धेहयाःकृष्णाःस्वलंकृताः ॥ ३५ ॥ कुमारंशितिपादास्तुरुक्मचित्रैरुरश्छदैः ॥ सौचित्तिमवहन्युद्धेयंतुःप्रेष्यकराहयाः ॥ ३६ ॥ रुक्मपीठावकीर्णास्तुकौशेयसदृशाहयाः ॥ सुवर्णमालिनःक्षांताःश्रेणिमंतमुदावहन् ॥ ३७ ॥ रुक्ममालाधराःशूराहेमपृष्ठाःस्वलंकृताः ॥ काशिराजंनरश्रेष्ठंश्लाघनीयमुदावहन् ॥ ३८ ॥ अस्त्राणांचधनुर्वेदेब्राह्मेवेदेचपारगं ॥ तंसत्यधृतिमायांतमरुणाःसमुपावहन् ॥ ३९ ॥ यःसपांचालसेनानीर्द्रोणमंशमकल्पयत् ॥ पारावतसवर्णास्तंधृष्टद्युम्नमुदावहन् ॥ ४० ॥ तमन्वयात्सत्यधृतिःसौचित्तिर्युद्धदुर्मदः ॥ श्रेणिमान्वसुदानश्चपुत्रःकाश्यस्यचाभिभूः ॥ ४१ ॥ युक्तैःपरमकांबोजैर्जवनैर्हेममालिभिः ॥ भीषयंतोद्विषत्सैन्यंयमवैश्रवणोपमाः ॥ ४२ ॥ प्रभद्रकास्तुकांबोजाःषट्सहस्राण्युदायुधाः ॥ नानावर्णैर्हयैःश्रेष्ठैर्हेमवर्णरथध्वजाः ॥ ४३ ॥ शरव्रातैर्विधुन्वंतःशत्रून्विततकार्मुकाः ॥ समानमृत्यवोभूत्वाधृष्टद्युम्नंसमन्वयुः ॥ ४४ ॥ बभ्रुकौशेयवर्णास्तुसुवर्णवरमालिनः ॥ ऊहुरम्लानमनसश्चेकितानंहयोत्तमाः ॥ ४५ ॥ इंद्रायुधसवर्णैस्तुकुंतिभोजोहयोत्तमैः ॥ आयात्सदश्वैःपुरुजिन्मातुलःसव्यसाचिनः ॥ ४६ ॥ अंतरिक्षसवर्णास्तुतारकाचित्रिताइव ॥ राजानंरोचमानंतेहयाःसंख्येसमावहन् ॥ ४७ ॥ कर्बुराःशितिपादास्तुस्वर्णजालपरिच्छदाः ॥ जारासंधिंहयाःश्रेष्ठाःसहदेवमुदावहन् ॥ ४८ ॥

न्वयः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ रुक्मपीठेनरुक्मवर्णेनपीठेनपृष्ठेनावकीर्णाव्याप्ताः ॥ ३७ ॥ हेमपृष्ठाःश्वेताएव ॥ ३८ ॥ अरुणाअव्यक्तरागाः ॥ ३९ ॥ धृष्टद्युम्नस्यपुनर्वचनंद्रोणहंतृत्वदृढीकरणार्थं ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ बभ्रुकौशेयवर्णाःपिंगगौराः ॥ ४५ ॥ इंद्रायुधसवर्णैस्त्रिवर्णैः ॥ ४६ ॥ अंतरिक्षसवर्णानीलाः ॥ ४७ ॥ कर्बुराश्चित्राः ॥ ४८ ॥

॥४९॥शशलोहितवर्णाःसितारुणाः ॥५०॥५१॥ माषवर्णाःमलिनश्यामाः॥५२॥ भद्रकाःशोभनशिरसः शरकांडनिभाःसितगौराः ॥५३॥ रासभारुणवर्णाअरुणमलिनाः मूषिकप्रभामलिनश्वेताः॥५४॥ कालकाः कृष्णमस्तकाः ॥ ५५ ॥ चित्रांतराविचित्रावकाशाः चित्राअद्भुतदर्शनाः ॥ ५६ ॥ चक्रवाकोदराईषच्छ्वेताः ॥ ५७ ॥ ५८॥५९॥६० ॥ ६१ ॥ कलायपुष्पवर्णाःमिश्रश्यामाः ॥ ६२ ॥

येतुपुष्करनालस्यसमवर्णाहयोत्तमाः॥ जवेश्येनसमाश्चित्राःसुदामानमुदावहन् ॥ ४९ ॥ शशलोहितवर्णास्तुपांडुरोद्गतराजयः॥ पांचाल्यंगोपतेःपुत्रंसिंहसेनमुदावहन्॥ ५० ॥ पंचालानांनरव्याघ्रोयःख्यातोजनमेजयः॥ तस्यसर्षपपुष्पाणांतुल्यवर्णाहयोत्तमाः॥ ५१ ॥ माषवर्णाश्चजवनाबृहंतोहेममालिनः॥ दधिपृष्ठाश्चित्रमुखाःपांचाल्यमवहन्द्रुतं॥ ५२ ॥ शूराश्चभद्रकाश्चैवशरकांडनिभाहयाः॥ पद्मकिंजल्कवर्णाभादंडधारमुदावहन् ॥ ५३ ॥ रासभारुणवर्णाभाःपृष्ठतोमूषिकप्रभाः॥ वल्गंतइवसंयत्ताव्याघ्रदत्तमुदावहन् ॥ ५४ ॥ हरयःकालकाश्चित्राश्चित्रमाल्यविभूषिताः॥ सुधन्वानंनरव्याघ्रंपांचाल्यंसमुदावहन्॥ ५५ ॥ इंद्राशनिसमस्पर्शाइंद्रगोपकसन्निभाः॥ कायेचित्रांतराश्चित्राश्चित्रायुधमुदावहन् ॥ ५६ ॥ बिभ्रतोहेममालास्तुचक्रवाकोदराहयाः॥ कोसलाधिपतेःपुत्रंसुक्षत्रंवाजिनोऽवहन्॥ ५७॥शबलास्तुबृहंतोश्वादांताजांबूनदस्रजः॥ युद्धेसत्यधृतिंक्षेमिमवहन्प्रांशवःशुभाः ॥ ५८ ॥ एकवर्णेनसर्वेणध्वजेनकवचेनच॥ अश्वैश्चधनुषाचैवशुक्लैःशुक्लोन्यवर्त्तत॥ ५९ ॥ समुद्रसेनपुत्रंतुसामुद्रारुद्रतेजसं॥ अश्वाःशशांकसदृशाश्चंद्रसेनमुदावहन्॥ ६० ॥ नीलोत्पलसवर्णास्तुतपनीयविभूषिताः॥ शैब्यंचित्ररथंसंख्येचित्रमाल्यावहन्हयाः॥ ६१ ॥ कलायपुष्पवर्णास्तुश्वेतलोहितराजयः॥ रथसेनंहयश्रेष्ठाःसमूहुर्युद्धदुर्मदं॥ ६२ ॥ यंतुसर्वमनुष्येभ्यःप्राहुःशूरतरंनृपं॥ तंपटच्चरहंतारंशुकवर्णावहन्हयाः ॥ ६३ ॥ चित्रायुधंचित्रमाल्यंचित्रवर्मायुधध्वजं ॥ ऊहुःकिंशुकपुष्पाणांसमवर्णाहयोत्तमाः॥ ६४॥ एकवर्णेनसर्वेणध्वजेनकवचेनच॥ धनुषारथवाहैश्चनीलैर्नीलोभ्यवर्तत॥ ६५ ॥ नानारूपैरत्नचित्रैर्वरूथरथकार्मुकैः॥ वाजिध्वजपताकाभिश्चित्रैश्चित्रोभ्यवर्त्तत॥ ६६ ॥ येतुपुष्करवर्णस्यतुल्यवर्णाहयोत्तमाः॥ तेरोचमानस्यसुतंहेमवर्णमुदावहन्॥ ६७॥ योधाश्चभद्रकाराश्चशरदंडानुदंडयः॥ श्वेतांडाःकुक्कुटांडाभादंडकेतुंहयावहन्॥ ६८ ॥ केशवेनहतेसंख्येपितर्यथनराधिपे॥ भिन्नेकपाटेपांड्यानांविद्रुतेषुचबंधुषु ॥ ६९ ॥

पटच्चराणामसुरविशेषाणांहंतारंसमुद्राधिपं ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ योधायुद्धक्षमाः भद्रकाराःशोभनक्रियाः शरदंडःशरप्रकांडइवअनुदंडिःपृष्ठवंशोयेषां सितगौरपृष्ठाइत्यर्थः ॥ ६८ ॥ कपाटेनगविशेषे ॥ ६९ ॥

भीष्माद्वाप्यचास्त्राणिद्रोणाद्रामात्कृपात्तथा ॥ अस्त्रैःसमत्वंसंप्राप्यरुक्मिकर्णार्जुनाच्युतैः ॥ ७० ॥ इयेषद्वारकांहंतुंकुरूंश्चांजेतुंचमेदिनीं ॥ निवारितस्ततःप्राज्ञैःसुहृद्भिर्हितकाम्यया ॥ ७१ ॥ वैरानुबंधमुत्सृज्यस्वराज्यमनुशास्तियः ॥ ससागरध्वजःपांड्यश्चंद्ररश्मिनिभैर्हयैः ॥ ७२ ॥ वैदूर्यजालसंछन्नैर्वीर्यद्रविणमाश्रितः ॥ दिव्यंविस्फारयंश्चापंद्रोणमभ्यद्रवद्बली ॥ ७३ ॥ आटरूषकवर्णाभाहयाःपांड्यानुयायिनां ॥ अवहन्रथमुख्यानामयुतानिचतुर्दश ॥ ७४ ॥ नानावर्णेनरूपेणनानाकृतिमुखाहयाः ॥रथचक्रध्वजंवीरंघटोत्कचमुदावहन् ॥ ७५ ॥ भरतानांसमेतानामुत्सृज्यैकोमतानियः ॥ गतोयुधिष्ठिरंभक्त्यात्यक्त्वासर्वमभीप्सितं ॥ ७६ ॥ लोहिताक्षंमहाबाहुंबृहंतंतमरट्टजाः ॥ महासत्वामहाकायाःसौवर्णस्यंदनेस्थितं ॥ ७७ ॥ सुवर्णवर्णाधर्मज्ञमनीकस्थंयुधिष्ठिरं ॥ राजश्रेष्ठंहयश्रेष्ठाःसर्वतःपृष्ठतोऽन्वयुः ॥ ७८ ॥ वर्णैरुच्चावचैरन्यैःसदश्वानांप्रभद्रकाः ॥ संन्यवर्त्ततयुद्धायबहवोदेवरूपिणः ॥ ७९ ॥ तेयत्ताभीमसेनेनसहिताःकांचनध्वजाः ॥ प्रत्यदृश्यंतराजेंद्रसेंद्राइवदिवौकसः ॥ ८० ॥ अत्यरोचततान्सर्वान्धृष्टद्युम्नःसमागतान् ॥ सर्वाण्यतिचसैन्यानिभारद्वाजोव्यरोचत ॥ ८१ ॥ अतीवशुशुभेतस्यध्वजःकृष्णाजिनोत्तरः ॥ कमंडलुर्महाराजजातरूपमयःशुभः ॥ ८२ ॥ ध्वजंतुभीमसेनस्यवैदूर्यमणिलोचनं ॥ भ्राजमानंमहासिंहंराजंतंदृष्टवानहं ॥ ८३ ॥ ध्वजंतुकुरुराजस्यपांडवस्यमहौजसः ॥ दृष्टवानस्मिसौवर्णसोमंग्रहगणान्वितं ॥ ८४ ॥ मृदंगौचात्रविपुलौदिव्यौनंदोपनंदकौ ॥ यंत्रेणाहन्यमानौचसुस्वनौहर्षवर्धनौ ॥ ८५ ॥ शरभंपृष्ठसौवर्णंनकुलस्यमहाध्वजं ॥ अपश्यामरथेत्युग्रंभीषयाणमवस्थितं ॥ ८६ ॥ हंसस्तुराजतःश्रीमान्ध्वजेघंटापताकवान् ॥ सहदेवस्यदुर्धर्षोद्विषतांशोकवर्धनः ॥ ८७ ॥ पंचानांद्रौपदेयानांप्रतिमाध्वजभूषणं ॥ धर्ममारुतशक्राणामश्विनोश्चमहात्मनोः ॥ ८८ ॥ अभिमन्योःकुमारस्यशार्ङ्गपक्षीहिरण्मयः ॥ रथेध्वजवरोराजंस्तप्तचामीकरोज्वलः ॥ ८९ ॥ घटोत्कचस्यराजेंद्रध्वजेगृध्रोव्यरोचत ॥ अश्वाश्चकामगास्तस्यरावणस्यपुरायथा ॥ ९० ॥ माहेंद्रंचधनुर्दिव्यंधर्मराजेयुधिष्ठिरे ॥ वायव्यंभीमसेनस्यधनुर्दिव्यमभून्नृप ॥ ९१ ॥

पूर्वोत्तरान्वयि ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ नंदोपनंदकौनाम्ना ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥

॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ व्यथयेयुरिति

त्रैलोक्यरक्षणार्थायब्रह्मणास्तृष्टमायुधं ॥ तद्दिव्यमजरंचैवफाल्गुनार्थायवैधनुः ॥ ९२ ॥ वैष्णवंनकुलायाथसहदेवायचाश्विजं ॥ घटोत्कचायपौलस्त्यंधनु दिव्यंभयानकं ॥ ९३ ॥ रौद्रमाग्नेयकौबेरंयाम्यंगिरिशमेवच ॥ पंचानांद्रौपदेयानांधनूरत्नानिभारत ॥ ९४ ॥ रौद्रंधनुर्वरंश्रेष्ठंलेभेयद्रोहिणीसुतः ॥ तत्तुष्टःप्रद दौरामःसौभद्रायमहात्मने ॥ ९५ ॥ एतेचान्येचबहवोध्वजाहेमविभूषिताः ॥ तत्रादृश्यंतशूराणांद्विषतांशोकवर्धनाः ॥ ९६ ॥ तदभूध्वजसंबाधमकापुरुषसेवि तं ॥ द्रोणानीकंमहाराजपटेचित्रमिवार्पितं ॥ ९७ ॥ शुश्रुवुर्नामगोत्राणिवीराणांसंयुगेतदा ॥ द्रोणमाद्रवतांराजन्स्वयंवरइवाहवे ॥ ९८ ॥ इतिश्रीमहा भारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिहयध्वजादिकथनेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच व्यथयेयुरिमेसे नांदेवानामपिसंजय ॥ आहवेयेन्यवर्त्तंतवृकोदरमुखान्नृपाः ॥ १ ॥ संप्रयुक्तःकिलैवायंदिष्टैर्भवतिपूरुषः ॥ तस्मिन्नेवचसर्वार्थाःप्रदृश्यंतेपृथग्विधाः ॥ २ ॥ दीर्घंविप्रोषितःकालमरण्येजटिलोजिनी ॥ अज्ञातश्चैवलोकस्यविजहारयुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ सएवमहतींसेनांसमावर्त्तयदाहवे ॥ किमन्यद्दैवसंयोगान्ममपुत्र स्यचाभवत् ॥ ४ ॥ युक्तएवहिभाग्येनध्रुवमुत्पद्यतेनरः ॥ सतथाकृष्यतेतेननयथास्वयमिच्छति ॥ ५ ॥ द्यूतव्यसनमासाद्यक्लेशितोहियुधिष्ठिरः ॥ सपुनर्भागधे येनसहायानुपलब्धवान् ॥ ६ ॥ अर्धमेकेकयालब्धाःकाशिकाःकोसलाश्चये ॥ चेदयश्चापरेवंगामामेवसमुपाश्रिताः ॥ ७ ॥ पृथिवीभूयसीतातममपार्थस्य नोतथा ॥ इतिमामब्रवीत्सूतमंदोदुर्योधनःपुरा ॥ ८ ॥ तस्यसेनासमूहस्यमध्येद्रोणःसुरक्षितः ॥ निहतःपार्षतेनाजौकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ९ ॥ मध्येराज्ञां महाबाहुंसदायुद्धाभिनंदिनं ॥ सर्वास्त्रपारगंद्रोणंकथंमृत्युरुपेयिवान् ॥ १० ॥ समनुप्राप्तकृच्छ्रोहंमोहंपरममागतः ॥ भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वानाहंजीवितुमुत्स हे ॥ ११ ॥ यन्मांक्षत्ताब्रवीत्तातप्रपश्यन्पुत्रगृद्धिनं ॥ दुर्योधनेनतत्सर्वंप्राप्तंसूतमयासह ॥ १२ ॥ नृशंसंतुपरंतुस्यात्त्यक्त्वादुर्योधनंयदि ॥ पुत्रशेषंचिकीर्षेयंकृ त्स्नंनमरणंव्रजेत् ॥ १३ ॥ योहिधर्मंपरित्यज्यभवत्यर्थपरोनरः ॥ सोस्माच्चहीयतेलोकात्क्षुद्रभावंचगच्छति ॥ १४ ॥

॥ १ ॥ संप्रयुक्तःसंबद्धः भवतिउत्पद्यते तस्मिन्दिष्टएव ॥ २ ॥ अत्रोदाहरणमाह दीर्घमिति ॥ ३ ॥ ममपुत्रस्ययदभवद्राज्यंअर्थात्तदपिदैवसंयोगादित्यनुषंगः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥
॥ ११ ॥ १२ ॥ दुर्योधनंत्यक्त्वायदिपुत्रशेषंचिकीर्षेयंतत्परंकेवलंनृशंसंस्यात्कृत्स्नंमरणंतुनभवेदित्यन्वयः ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ भ्रातृव्यादमित्रात् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अद्यचाप्यस्यराष्ट्रस्यहतोत्साहस्यसंजय ॥ अवशेषंनपश्यामिककुदेमृदितेसति ॥ १५ ॥ कथंस्यादवशेषोहिधुर्ययोरभ्यतीतयोः ॥ यौनित्यमुपजीवामःक्षमिणौपुरुषर्षभौ ॥ १६ ॥ व्यक्तमेवचमेशंसयथायुद्धमवर्त्तत ॥ केयुध्यन्केव्यपाकुर्वन्केक्षुद्राःप्राद्रवन्भयात् ॥ १७ ॥ धनंजयंचमेशंसयद्यच्चक्रेरथर्षभः ॥ तस्माद्भयंनोभूयिष्ठंभ्रातृव्याच्चवृकोदरात् ॥ १८ ॥ यथासीच्चनिवृत्तेषुपांडवेयेषुसंजय ॥ ममसैन्यावशेषस्यसन्निपातःसुदारुणः ॥ १९ ॥ कथंचवोमनस्तातनिवृत्तेष्वभवत्तदा ॥ मामकानांचयेशूराःकेकांस्तत्रन्यवारयन् ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिधृतराष्ट्रवाक्येचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच महद्भैरवमासीन्नःसन्निवृत्तेषुपांडुषु ॥ दृष्ट्वाद्रोणंछाद्यमानंतैर्भास्करमिवांबुदैः ॥ १ ॥ तैश्चोद्धूतंरजस्तीव्रमवचक्रेचमूंतव ॥ ततोहतममंस्यामद्रोणंदृष्टिपथेहते ॥ २ ॥ तांस्तुशूरान्महेष्वासान्क्रूरंकर्मचिकीर्षतः ॥ दृष्ट्वादुर्योधनस्तूर्णंस्वसैन्यंसमचूचुदत् ॥ ३ ॥ यथाशक्तियथोत्साहंयथासत्वंनराधिपाः ॥ वारयध्वंयथायोगंपांडवानामनीकिनीं ॥ ४ ॥ ततोदुर्मर्षणोभीममभ्यगच्छत्सुतस्तव ॥ आराद्दृष्ट्वाकिरन्बाणैर्जिघृक्षुस्तस्यजीवितं ॥ ५ ॥ तंबाणैरवतस्तारक्रुद्धोमृत्युरिवाहवे ॥ तंचभीमोऽतुदद्बाणैस्तदासीत्तुमुलंमहत् ॥ ६ ॥ तईश्वरसमादिष्टाःप्राज्ञाःशूराःप्रहारिणः ॥ राज्यंमृत्युभयंत्यक्त्वाप्रत्यतिष्ठन्परान्युधि ॥ ७ ॥ कृतवर्माशिनेःपौत्रंद्रोणंप्रेप्सुंविशांपते ॥ पर्यवारयदायांतंशूरंसमरशोभिनं ॥ ८ ॥ तंशैनेयःशरव्रातैःक्रुद्धःक्रुद्धमवारयत् ॥ कृतवर्माचशैनेयंमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ९ ॥ सैंधवःक्षत्रवर्माणमायांतंनिशितैःशरैः ॥ उग्रधन्वामहेष्वासंयत्तोद्रोणादवारयत् ॥ १० ॥ क्षत्रवर्मासिंधुपतेश्छित्वाकेतनकार्मुके ॥ नाराचैर्दशभिःक्रुद्धःसर्वमर्मस्वताडयत् ॥ ११ ॥ अथान्यद्धनुरादायसैंधवःकृतहस्तवत् ॥ विव्याधक्षत्रवर्माणंरणेसर्वायसैःशरैः ॥ १२ ॥ युयुत्सुंपांडवार्थाययतमानंमहारथं ॥ सुबाहुर्भ्रातरंशूरंयत्तोद्रोणादवारयत् ॥ १३ ॥ सुबाहोःसुधनुर्बाणावस्यतःपरिघोपमौ ॥ युयुत्सुःशितपीताभ्यांक्षुराभ्यामच्छिनद्भुजौ ॥ १४ ॥ राजानंपांडवश्रेष्ठंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ वेलेवसागरंक्षुब्धंमद्रराट्समवारयत् ॥ १५ ॥ तंधर्मराजोबहुभिर्मर्मभिद्भिरवाकिरत् ॥ मद्रेशस्तंचतुःषष्ट्याशरैर्विद्ध्वाऽनदद्भृशं ॥ १६ ॥ तस्यनानदतःकेतुमुच्चकर्तचकार्मुकं ॥ क्षुराभ्यांपांडवोज्येष्ठस्ततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ १७ ॥

महदिति भीरोर्भावोभैरवंभयमितियावत् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ उत्पिजलकमत्यंताकुलं ॥ २१ ॥ भूतकर्मासभापतिरितिद्विनामा ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ भीमरथोराजभ्राता ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥
तथैवराजाबाल्हीकोराजानंद्रुपदंशरैः ॥ आद्रवंतंसहानीकःसहानीकंन्यवारयत् ॥ १८ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंवृद्धयोःसहसेनयोः ॥ यथामहायूथपयोर्द्विपयोःसंप्र
भिन्नयोः ॥ १९ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौविराटंमत्स्यमार्च्छतां ॥ सहसैन्यौसहानीकंयथेंद्राग्नीपुराबलिं ॥ २० ॥ तदुत्पिंजलकंयुद्धमासीद्देवासुरोपमं ॥ मत्स्यानां
केकयैःसार्धमभीताश्वरथद्विपं ॥ २१ ॥ नाकुलिंतुशतानीकंभूतकर्मासभापतिः ॥ अस्यंतमिषुजालानियांतंद्रोणादवारयत् ॥ २२ ॥ ततोनकुलदायादस्त्रिभिर्भ
ल्लैःसुसंशितैः ॥ चक्रेविबाहुशिरसंभूतकर्माणमाहवे ॥ २३ ॥ सुतसोमंतुविक्रांतमायांतंतंशरौघिणं ॥ द्रोणायाभिमुखंवीरंविविंशतिरवारयत् ॥ २४ ॥ सुत
सोमस्तुसंक्रुद्धःस्वपितृव्यमजिह्मगैः ॥ विविंशतिंशरैर्भित्वानाभ्यवर्ततदंशितः ॥ २५ ॥ अथभीमरथःशाल्वमाशुगैरायसैःशितैः ॥ षड्भिःसाश्वनियंतारमन
यद्यमसादनं ॥ २६ ॥ श्रुतकर्माणमायांतंमयूरसदृशैर्हयैः ॥ चैत्रसेनिर्महाराजतवपौत्रंन्यवारयत् ॥ २७ ॥ तौपौत्रौतवदुर्धर्षौपरस्परवधैषिणौ ॥ पितॄणामर्थ
सिद्ध्यर्थंचक्रतुर्युद्धमुत्तमं ॥ २८ ॥ तिष्ठंतमग्रेतंदृष्ट्वाप्रतिविंध्यंमहाहवे ॥ द्रौणिर्मानंपितुःकुर्वन्मार्गणैःसमवारयत् ॥ २९ ॥ तंक्रुद्धंप्रतिविव्याधप्रतिविंध्यःशि
तैःशरैः ॥ सिंहलांगूललक्ष्माणंपितुरर्थेव्यवस्थितं ॥ ३० ॥ प्रववपन्निवबीजानिबीजकालेनरर्षभ ॥ द्रौणायनिंद्रौपदेयाःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ ३१ ॥ आर्जुनिंश्रु
तकीर्तिंतुद्रौपदेयंमहारथं ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंदौःशासनिरवारयत् ॥ ३२ ॥ तस्यकृष्णसमःकार्ष्णिस्त्रिभिर्भल्लैःसुसंशितैः ॥ धनुर्ध्वजंचसूतंचछित्वाद्रोणां
तिकंययौ ॥ ३३ ॥ यस्तुशूरतमोराजन्नुभयोःसेनयोर्मतः ॥ तंपटच्चरहंतारंलक्ष्मणःसमवारयत् ॥ ३४ ॥ सलक्ष्मणस्येष्वसनंछित्वालक्ष्मचभारत ॥ लक्ष्मणे
शरजालानिविसृजन्बह्वशोभत ॥ ३५ ॥ विकर्णस्तुमहाप्राज्ञोयाज्ञसेनिंशिखंडिनं ॥ पर्यवारयदायांतंयुवानंसमरेयुवा ॥ ३६ ॥ ततस्तमिषुजालेनयाज्ञसे
निःसमावृणोत् ॥ विधूयतद्बाणजालंबभौतवसुतोबली ॥ ३७ ॥ अंगदोभिमुखंवीरमुत्तमौजसमाहवे ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंशरौघेणन्यवारयत् ॥ ३८ ॥ स
संप्रहारस्तुमुलस्तयोःपुरुषसिंहयोः ॥ सैनिकानांचसर्वेषांतयोश्चप्रीतिवर्धनः ॥ ३९ ॥ दुर्मुखस्तुमहेष्वासोवीरंपुरुजितंबली ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंवत्सदंतैर
वारयत् ॥ ४० ॥ सदुर्मुखंभ्रुवोर्मध्येनाराचेनाभ्यताडयत् ॥ तस्यतद्विबभौवक्रंसनालमिवपंकजं ॥ ४१ ॥ कर्णस्तुकेकयान्भ्रातॄन्पंचलोहितकध्वजान् ॥ द्रो
णायाभिमुखंयातान्शरवर्षैरवारयत् ॥ ४२ ॥
॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ शलाकयाशंकुना ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ अयोघनालगुडाः कडंगरैर्दंडैः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ आतु

तेचैनंभृशसंतप्ताःशरवर्षैरवाकिरन्॥ सचतांश्छादयामासशरजालैःपुनःपुनः ॥ ४३ ॥ नैवकर्णोनतेपंचदद्दशुर्बाणसंवृताः॥ साश्वसूतध्वजरथाःपरस्परश
राचिताः॥ ४४॥ पुत्रास्तेदुर्जयश्चैवजयश्चविजयश्चह॥ नीलकाश्यजयत्सेनांस्त्रयस्त्रीन्प्रत्यवारयन्॥ ४५॥ तद्युद्धमभवद्घोरमीक्षितृप्रीतिवर्धनं॥ सिंहव्याघ्र
तरक्षूणांयथर्क्षमहिषर्षभैः॥ ४६॥ क्षेमधूर्त्तिबृहंतौतुभ्रातरौसात्वतंयुधि॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंशरैस्तीक्ष्णैस्ततक्षतुः ॥ ४७॥ तयोस्तस्यचतद्युद्धमत्यद्भुतमि
वाभवत्॥ सिंहस्यद्विपमुख्याभ्यांप्रभिन्नाभ्यांयथावने॥ ४८॥ राजानंतुतथांबष्ठमेकंयुद्धाभिनंदिनं॥ चेदिराजःशरानस्यन्क्रुद्धोद्रोणादवारयत् ॥ ४९ ॥
ततोंबष्ठोस्थिभेदिन्यानिरभिद्यच्छलाकया॥ सत्यक्त्वासशरंचापंरथाद्भूमिमुपागमत्॥ ५०॥ वार्धक्षेमिंतुवार्ष्णेयंकृपःशारद्वतःशरैः ॥ अक्षुद्रःक्षुद्रकैर्बाणैःकु
द्धरूपमवारयत्॥ ५१॥ युध्यंतौकृपवार्ष्णेयौयेऽपश्यंश्चित्रयोधिनौ॥ तेयुद्धासक्तमनसोनान्यांबुबुधिरेक्रियां॥५२॥ सौमदत्तिस्तुराजानंमणिमंतमतंद्रितं॥
पर्यवारयदायांतंयशोद्रोणस्यवर्धयन्॥ ५३॥ ससौमदत्तेस्त्वरितश्चित्रेष्वसनकेतने॥ पुनःपताकांसूतंचच्छत्रंचापातयद्रथात्॥ ५४ ॥ अथाप्लुत्यरथात्तूर्णं
यूपकेतुरमित्रहा॥ साश्वसूतध्वजरथंतंचकर्त्तवरासिना॥ ५५॥ रथंचस्वंसमास्थायधनुरादायचापरं॥ स्वयंयच्छन्हयान्राजन्व्यधमत्पांडवींचमूं ॥५६॥
पांड्यमिंद्रमिवायांतमसुरान्प्रतिदुर्जयं॥ समर्थःसायकौघेनवृषसेनोन्यवारयत् ॥५७॥ गदापरिघनिस्त्रिंशपट्टिशायोघनोपलैः॥ कडंगरैर्भुशुंडीभिःप्रासै
स्तोमरसायकैः॥५८॥ मुसलैर्मुद्गरैश्चक्रैर्भिंदिपालपरश्वधैः॥ पांसुवाताग्निसलिलैर्भस्मलोष्ठतृणद्रुमैः॥५९॥ आतुदन्प्ररुजन्भंजन्निघ्नन्विद्रावयन्क्षिपन्॥
सेनांविभीषयन्नायाद्द्रोणप्रेप्सुर्घटोत्कचः॥ ६०॥ तंतुनानाप्रहरणैर्नानायुद्धविशेषणैः॥ राक्षसंराक्षसःक्रुद्धःसमाजघ्नेत्यलंबुषः ॥ ६१ ॥ तयोस्तदभवद्युद्धं
रक्षोग्रामणिमुख्ययोः॥ तादृग्यादृक्पुरावृत्तंशंबरामरराजयोः॥ ६२॥ एवंद्वंद्वशतान्यासन्रथवारणवाजिनां ॥ पदातीनांचभद्रंतेतवतेषांचसंकुले ॥ ६३॥
नैतादृशोदृष्टपूर्वःसंग्रामोनैवचश्रुतः॥ द्रोणस्याभावभावेतुप्रसक्तानांयथाभवत्॥ ६४॥

दन्व्यथयन् प्ररुजन्विध्यन् भंजन्आमर्दयन् निघ्नन्मारयन् विद्रावयन्पलाययन् क्षिपन्प्रेरयन् ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ अभावभावेमारणेरक्षणेच ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

इदंघोरमिदंचित्रमिदंरौद्रमितिप्रभो ॥ तत्रयुद्धान्यदृश्यंतप्रततानिबहूनिच॥६५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिद्वंद्वयुद्धेपंचविंशोऽध्यायः
॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तेष्वेवंसन्निवृत्तेषुप्रत्युद्यातेषुभागशः ॥ कथंयुयुधिरेपार्थामामकाश्चतरस्विनः ॥ १ ॥ किमर्जुनश्चाप्य
करोत्संशप्तकबलंप्रति ॥ संशप्तकावापार्थस्यकिमकुर्वतसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच तथातेषुनिवृत्तेषुप्रत्युद्यातेषुभागशः ॥ स्वयमभ्यद्रवद्भीमंनागा
नीकेनतेसुतः ॥ ३ ॥ सनागइवनागेनगोवृषेणेवगोवृषः ॥ समाहूतःस्वयंराज्ञानागानीकमुपाद्रवत् ॥ ४ ॥ सयुद्धकुशलःपार्थोबाहुवीर्येणचान्वितः ॥ अभि
नत्कुंजरानीकमचिरेणैवमारिष ॥ ५ ॥ तेगजागिरिसंकाशाःक्षरंतःसर्वतोमदं ॥ भीमसेनस्यनाराचैर्विमुखाविमदीकृताः ॥ ६ ॥ विधमेदभ्रजालानियथावा
युःसमुद्धतः ॥ व्यधमत्तान्यनीकानितथैवपवनात्मजः ॥ ७ ॥ सतेषुविसृजन्बाणान्भीमोनागेष्वशोभत ॥ भुवनेष्विवसर्वेषुगभस्तीनुदितोरविः ॥ ८ ॥ तेभी
मबाणाभिहताःसंस्यूताविबभुर्गजाः ॥ गभस्तिभिरिवार्कस्यव्योम्निनानाबलाहकाः ॥ ९ ॥ तथागजानांकदनंकुर्वाणमनिलात्मजं ॥ क्रुद्धोदुर्योधनोभ्येत्यप्र
त्यविध्यच्छितैःशरैः ॥ १० ॥ ततःक्षणेनक्षितिपंक्षतजप्रतिमेक्षणः ॥ क्षयंनिनीषुर्निशितैर्भीमोविव्याधपत्रिभिः ॥ ११ ॥ सशराचितसर्वांगःक्रुद्धोविव्याध
पांडवं ॥ नाराचैरर्करश्म्याभैर्भीमसेनंस्मयन्निव ॥ १२ ॥ तस्यनागंमणिमयंरत्नचित्रध्वजेस्थितं ॥ भल्लाभ्यांकार्मुकंचैवक्षिप्रंचिच्छेदपांडवः ॥ १३ ॥ दुर्यो
धनंपीड्यमानंदृष्ट्वाभीमेनमारिष ॥ चुक्षोभयिषुरभ्यागादंगोमातंगमास्थितः ॥ १४ ॥ तमापतंतंनागेंद्रमंबुदप्रतिमस्वनं ॥ कुंभांतरेभीमसेनोनाराचैरार्दयद्भृ
शं ॥ १५ ॥ तस्यकायंविनिर्भिद्यन्यमज्जद्धरणीतले ॥ ततःपपातद्विरदोवज्राहतइवाचलः ॥ १६ ॥ तस्यावर्जितनागस्यम्लेच्छस्याधःपतिष्यतः ॥ शिरश्चिच्छे
दभल्लेनक्षिप्रकारीवृकोदरः ॥ १७ ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेसंप्राद्रवतसाचमूः ॥ संभ्रांताश्वद्विपरथापदातीनवमृद्नती ॥ १८ ॥ तेष्वनीकेषुभग्नेषुविद्रवत्सुसमंत
तः ॥ प्राग्ज्योतिषस्ततोभीमंकुंजरेणसमाद्रवत् ॥ १९ ॥ येननागेनमघवानजयद्दैत्यदानवान् ॥ तदन्वयेननागेनभीमसेनमुपाद्रवत् ॥ २० ॥ सनागप्रवरो
भीमंसहसासमुपाद्रवत् ॥ चरणाभ्यामथोद्वाभ्यांसंहतेनकरेणच ॥ २१ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ आवर्जितःपतनप्रवणोनागोयस्य ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ संहतेनसंकुचितेन ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तिर्यग्यातेन पार्श्वतोगामिना ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ व्यवच्छिद्यविध्वा ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

व्यावृत्तनयनःक्रुद्धःप्रमथन्निवपांडवं॥ वृकोदररथंसाश्वमविशेषमचूर्णयत् ॥ २२ ॥ पद्भ्यांभीमोप्यथोधावंस्तस्यगात्रेष्वलीयत ॥ जानन्नंजलिकावेधंना
पाक्रामतपांडवः ॥ २३ ॥ गात्राभ्यंतरगोभूत्वाकरेणाताडयन्मुहुः॥ लालयामासतंनागंवधाकांक्षिणमव्ययं॥ २४ ॥ कुलालचक्रवन्नागस्तदातूर्णमथाभ्र
मत्॥ नागायुतबलःश्रीमान्कालयानोवृकोदरं॥ २५ ॥ भीमोपिनिष्क्रम्यततःसुप्रतीकाग्रतोभवत् ॥ भीमंकरेणावनम्यजानुभ्यामभ्यताडयत् ॥ २६ ॥ ग्री
वायांवेष्टयित्वैनंसगजोहंतुमैहत ॥ करवेष्टंभीमसेनोभ्रमंदत्वाव्यमोचयत्॥ २७ ॥ पुनर्गात्राणिनागस्यप्रविवेशवृकोदरः ॥ यावत्प्रतिगजायातंस्वबलेप्रत्य
वैक्षत॥ २८ ॥ भीमोपिनागगात्रेभ्योविनिःसृत्यापयाज्जवात् ॥ ततःसर्वस्यसैन्यस्यनादःसमभवन्महान्॥ २९ ॥ अहोधिङ्निहतोभीमःकुंजरेणेतिमारिष॥
तेननागेनसंत्रस्तापांडवानामनीकिनी ॥३०॥ सहसाभ्यद्रवद्राजन्यत्रतस्थौवृकोदरः॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाहतंमत्वावृकोदरं॥३१॥ भगदत्तंसपांचाल्यःस
र्वतःसमवारयत्॥ तंरथंरथिनांश्रेष्ठाःपरिवार्यपरंतपाः॥ ३२ ॥ अवाकिरन्शरैस्तीक्ष्णैःशतशोथसहस्रशः ॥ सविघातंपृषत्कानामंकुशेनसमाहरन् ॥ ३३ ॥
गजेनपांडुपंचालान्व्यधमत्पर्वतेश्वरः ॥ तदद्भुतमपश्यामभगदत्तस्यसंयुगे ॥ ३४ ॥ तथावृद्धस्यचरितंकुंजरेणविशांपते ॥ ततोराजादशार्णानांप्राग्ज्यो
तिषमुपाद्रवत्॥ ३५ ॥ तिर्यग्यातेननागेनसमदेनाशुगामिना॥ तयोर्युद्धंसमभवन्नागयोर्भीमरूपयोः ॥ ३६ ॥ सपक्षयोःपर्वतयोर्यथासद्रुमयोःपुरा ॥ प्रा
ग्ज्योतिषपतेर्नागःसन्निवृत्यापसृत्यच॥ ३७॥ पार्श्वेदशार्णाधिपतेर्भित्वानागमपातयत्॥ तोमरैःसूर्यरश्म्याभैर्भगदत्तोथसप्तभिः॥ ३८ ॥ जघानद्विरदस्थं
तंशत्रुंप्रचलितासनं॥ व्यवच्छिद्यतुराजानंभगदत्तंयुधिष्ठिरः॥ ३९ ॥ रथानीकेनमहतासर्वतःपर्यवारयत् ॥ सकुंजरस्थोरथिभिःशुशुभेसर्वतोवृतः॥ ४० ॥
पर्वतेवनमध्यस्थोज्वलन्निवहुताशनः॥ मंडलंसर्वतःश्लिष्टंरथिनामुग्रधन्विनां॥ ४१ ॥ किरतांशरवर्षाणिसनागःपर्यवर्तत ॥ ततःप्राग्ज्योतिषोराजापरिगृ
ह्यमहागजं॥ ४२ ॥ प्रेषयामाससहसायुयुधानरथंप्रति ॥ शिनेःपौत्रस्यतुरथंपरिगृह्यमहाद्विपः ॥ ४३ ॥ अभिचिक्षेपवेगेनयुयुधानस्त्वपाक्रमत् ॥ बृहतः
सैंधवानश्वान्समुत्थाप्याथसारथिः॥ ४४ ॥ तस्थौसात्यकिमासाद्यसंप्लुतस्तंरथंप्रति ॥ सतुलब्ध्वांतरंनागस्त्वरितोरथमंडलात् ॥ ४५ ॥ निश्चक्रामततःसर्वा
न्नरांश्चिक्षेपपार्थिवान्॥ तेत्वाशुगतिनातेनत्रास्यमानानरर्षभाः॥ ४६॥

पर्यवर्ततभ्रांतवान् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ समुत्थाप्यस्थिरीकृत्य ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ सुपर्वाशोभनांगसंधिः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ वियद्राकाशंद्यांस्वर्गं

तमेकंद्विरदंसंख्येमेनिरेशतशोद्विपान् ॥ तेगजस्थेनकाल्यंतेभगदत्तेनपांडवाः ॥ ४७ ॥ ऐरावतस्थेनयथादेवराजेनदानवाः ॥ तेषांप्रद्रवतांभीमःपंचालानामि
तस्ततः ॥ ४८ ॥ गजवाजिकृतःशब्दःसुमहान्समजायत ॥ भगदत्तेनसमरेकाल्यमानेषुपांडुषु ॥ ४९ ॥ प्राग्ज्योतिषमभिक्रुद्धःपुनर्भीमःसमभ्ययात् ॥ तस्या
भिद्रवतोवाहान्हस्तमुक्तेनवारिणा ॥ ५० ॥ सिक्त्वाव्यत्रासयन्नागस्तेपार्थमहरंस्ततः ॥ ततस्तमभ्ययात्तूर्णंरुचिपर्वाकृतीसुतः ॥ ५१ ॥ समभ्रञ्छरवर्षेणरथ
स्थोंतकसन्निभः ॥ ततःसरुचिपर्वाणंशरेणानतपर्वणा ॥ ५२ ॥ सुपर्वापर्वतपतिर्निन्येवैवस्वतक्षयं ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेसौभद्रोद्रौपदीसुतः ॥ ५३ ॥ चेकि
तानोधृष्टकेतुर्युयुत्सुश्चार्दयन्द्विपं ॥ तएनंशरधाराभिर्धाराभिरिवतोयदाः ॥ ५४ ॥ सिषिचुर्भैरवान्नादान्विनदंतोजिघांसवः ॥ ततःपार्ष्ण्यंकुशांगुष्ठैःकृतिना
चोदितोद्विपः ॥ ५५ ॥ प्रसारितकरःप्रायात्स्तब्धकर्णेक्षणोद्रुतं ॥ सोधिष्ठायपदावाहान्युयुत्सोःसूतमारुजत् ॥ ५६ ॥ युयुत्सुस्तुरथाद्राजन्नपाक्रामत्त्वरान्वि
तः ॥ ततःपांडवयोधास्तेनागराजंशरैर्द्रुतं ॥ ५७ ॥ सिषिचुर्भैरवान्नादान्विनदंतोजिघांसवः ॥ पुत्रस्तुतवसंभ्रांतःसौभद्रस्याप्लुतोरथं ॥ ५८ ॥ सकुंजरस्थोवि
सृजन्निषूनरिपुपार्थिवः ॥ बभौरश्मीनिवादित्योभुवनेषुसमुत्सृजन् ॥ ५९ ॥ तमार्जुनिर्द्वादशभिर्युयुत्सुर्दशभिःशरैः ॥ त्रिभिस्त्रिभिर्द्रौपदेयाधृष्टकेतुश्चविव्य
धुः ॥ ६० ॥ सोऽतियत्नार्पितैर्बाणैराचितोद्विरदोबभौ ॥ संस्यूतइवसूर्यस्यरश्मिभिर्जलदोमहान् ॥ ६१ ॥ नियंतुःशिल्पयत्नाभ्यांप्रेरितोरिशरार्दितः ॥ परिचि
क्षेपतान्नागःसरिपून्सव्यदक्षिणं ॥ ६२ ॥ गोपालइवदंडेनयथापशुगणान्वने ॥ आवेष्टयततांसेनांभगदत्तस्तथामुहुः ॥ ६३ ॥ क्षिप्रंश्येनाभिपन्नानांवायसा
नामिवस्वनः ॥ बभूवपांडवेयानांभृशंविद्रवतांस्वनः ॥ ६४ ॥ सनागराजःप्रवरांकुशाहतःपुरासपक्षोद्रिवरोयथानृप ॥ भयंतदारिपुषुसमादधद्भृशंवणिग्ज
नानांक्षुभितोयथार्णवः ॥ ६५ ॥ ततोध्वनिर्द्विरदरथाश्वपार्थिवैर्भयाद्द्रवद्भिर्जनितोतिभैरवः ॥ क्षितिंवियत्द्यांविदिशोदिशस्तथासमावृणोत्पार्थिवसंयुगेत
तः ॥ ६६ ॥ सतेननागप्रवरेणपार्थिवोभृशंजगाहेद्विषतामनीकिनीं ॥ पुरासुगुप्तांविबुधैरिवाहवेविरोचनोदेववरूथिनीमिव ॥ ६७ ॥ भृशंववौज्वलनसखो
वियद्रजःसमावृणोन्मुहुरपिचैवसैनिकान् ॥ तमेकनागंगणशोयथागजान्समंततोद्रुतमथमेनिरेजनाः ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप०संशप्तकवध
प०भगदत्तयुद्धेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥

यदिति ॥ १ ॥ विकुर्वाणेविविधाःक्रियाःकुर्वाणे ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अप्रतिगजइतिच्छेदः ॥ ५ ॥ सहःसोढा पचाद्यच् ॥ ६ ॥ ७ ॥ विस्मितंरूढाहंकारं ॥ ८॥ ९ ॥ समारोहन्संदंशितवंतः ॥ १० ॥ ११ ॥

संजयउवाच यन्मांपार्थस्यसंग्रामेकर्माणिपरिपृच्छसि ॥ तच्छृणुष्वमहाबाहोपार्थोयदकरोद्रणे ॥ १ ॥ रजोदृष्ट्वासमुद्भूतंश्रुत्वाचगजनिःस्वनं ॥ भगदत्ते विकुर्वाणेकौंतेयःकृष्णमब्रवीत् ॥ २ ॥ यथाप्राग्ज्योतिषोराजागजेनमधुसूदन ॥ त्वरमाणोभिनिष्क्रांतोध्रुवंतस्यैषनिःस्वनः ॥ ३ ॥ इंद्रादनवरःसंख्येगजयानविशारदः ॥ प्रथमोगजयोधानांपृथिव्यामितिमेमतिः ॥ ४ ॥ सचापिद्विरदश्रेष्ठःसदाऽप्रतिगजोयुधि ॥ सर्वशस्त्रातिगःसंख्येकृतकर्माजितक्लमः ॥ ५ ॥ सहःशस्त्रनिपातानामग्निस्पर्शस्यचानघ ॥ सपांडवबलंसर्वमद्यैकोनाशयिष्यति ॥ ६ ॥ नचावाभ्यामृतेन्योस्तिशक्तस्तंप्रतिबाधितुं ॥ त्वरमाणस्ततोयाहि यतःप्राग्ज्योतिषाधिपः ॥ ७ ॥ दृप्तंसंख्येद्विपबलाद्वयसाचापिविस्मितं ॥ अथैनंप्रेषयिष्यामिबलहंतुःप्रियातिथिं ॥ ८ ॥ वचनादथकृष्णस्तुप्रययौसव्यसाचिनः ॥ दीर्यतेभगदत्तेनयत्रपांडववाहिनी ॥ ९ ॥ तंप्रयांतंततःपश्चादाह्वयंतोमहारथाः ॥ संशप्तकाःसमारोहन्सहस्राणिचतुर्दश ॥ १० ॥ दशैवतुसहस्राणित्रिगर्त्तानांमहारथाः ॥ चत्वारिचसहस्राणिवासुदेवस्यचानुगाः ॥ ११ ॥ दीर्यमाणांचमूंदृष्ट्वाभगदत्तेनमारिष ॥ आहूयमानस्यचतैरभवद्धृदयंद्विधा ॥ १२ ॥ किंनुश्रेयस्करंकर्मभवेदद्येतिचिंतयन् ॥ इहवाविनिवर्त्तेयंगच्छेयंवायुधिष्ठिरं ॥ १३ ॥ तस्यबुद्ध्याविचार्यैवमर्जुनस्यकुरूद्वह ॥ अभवद्भूयसीबुद्धिःसंशप्तकवधेस्थिरा ॥ १४ ॥ ससन्निवृत्तःसहसाकपिप्रवरकेतनः ॥ एकोरथसहस्राणिनिहंतुंवासवीरणे ॥ १५ ॥ साहिदुर्योधनस्यासीन्मतिःकर्णस्यचोभयोः ॥ अर्जुनस्यवधोपायेतेनद्वैधमकल्पयत् ॥ १६ ॥ सतुदोलायमानोभूद्द्वैधीभावेनपांडवः ॥ वधेनतुनराग्र्याणामकरोत्तांमृषातदा ॥ १७ ॥ ततःशतसहस्राणिशराणांनतपर्वणां ॥ असृजन्नर्जुनेराजन्संशप्तकमहारथाः ॥ १८ ॥ नैवकुंतीसुतःपार्थोनैवकृष्णोजनार्दनः ॥ नहयानरथोराजन्दृश्यंतेस्मशरैश्चिताः ॥ १९ ॥ तदामोहमनुप्राप्तःसिष्विदेहिजनार्दनः ॥ ततस्तान्प्रायशःपार्थोब्रह्मास्त्रेणनिजघ्निवान् ॥ २० ॥ शतशःपाणयश्छिन्नाःसेषुज्यातलकार्मुकाः ॥ केतवोवाजिनःसूतारथिनश्चापतन्क्षितौ ॥ २१ ॥ द्रुमाचलाग्रांबुधरैःसमकायाःसुकल्पिताः ॥ हतारोहाःक्षितौपेतुर्द्विपाःपार्थशराहताः ॥ २२ ॥ विप्रविद्धकुथानागाश्छिन्नभांडाःपरासवः ॥ सारोहास्तुरणेपेतुर्मथितामार्गणैर्भृशं ॥ २३ ॥ सर्ष्टिप्रासासिनखराःसमुद्गरपरश्वधाः ॥ विच्छिन्नाबाहवःपेतुर्नृणांभल्लैःकिरीटिना ॥ २४ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तविंशोऽध्यायः ॥२७॥ ॥ ७ ॥ यियासतइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥ भूरिवर्षमितिवासवविशेषणं ॥११॥

बालादित्यांबुजेंदूनांतुल्यरूपाणिमारिष ॥ संच्छिन्नान्यर्जुनशरैःशिरांस्युर्व्यांप्रपेदिरे ॥ २५ ॥ जज्वालालंकृतासेनापत्रिभिःप्राणिभोजनैः ॥ नानारूपैस्तदाऽ
मित्रान्क्रुद्धेनिघ्नतिफाल्गुने ॥ २६ ॥ क्षोभयंतंतदासेनांद्विरदंनलिनीमिव ॥ धनंजयंभूतगणाःसाधुसाध्वित्यपूजयन् ॥ २७ ॥ दृष्ट्वातत्कर्मपार्थस्यवासवस्ये
वमाधवः ॥ विस्मयंपरमंगत्वाप्रांजलिस्तमुवाचह ॥ २८ ॥ कर्मैतत्पार्थशक्रेणयमेनधनदेनच ॥ दुष्करंसमरेयत्तेकृतमद्येतिमेमतिः ॥ २९ ॥ युगपच्चै
वसंग्रामेशतशोथसहस्रशः ॥ पतिताएवमेदृष्टाःसंशप्तकमहारथाः ॥ ३० ॥ संशप्तकांस्ततोहत्वाभूयिष्ठायेव्यवस्थिताः ॥ भगदत्तायग्राहीतिकृष्णंपार्थोभ्यनो
दयत् ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिसंशप्तकवधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
यियासतस्ततःकृष्णःपार्थस्याश्वान्मनोजवान् ॥ संप्रैषीद्धेमसंछन्नान्द्रोणानीकायसत्वरन् ॥ १ ॥ तंप्रयांतंकुरुश्रेष्ठंस्वान्भ्रातॄन्द्रोणतापितान् ॥ सुशर्माभ्रा
तृभिःसार्धंयुद्धार्थीपृष्ठतोऽन्वयात् ॥ २ ॥ ततःश्वेतहयःकृष्णमब्रवीदजितंजयः ॥ एषमांभ्रातृभिःसार्धंसुशर्माह्वयतेऽच्युत ॥ ३ ॥ दीर्यतेचोत्तरेणैवतत्सैन्यंम
धुसूदन ॥ द्वैधीभूतंमनोमेऽद्यकृतंसंशप्तकैरिदं ॥ ४ ॥ किंनुसंशप्तकान्हन्मिस्वान्रक्षाम्यहितार्दितान् ॥ इतिमेत्वंमतंवेत्सितत्रकिंसुकृतंभवेत् ॥ ५ ॥ एवमुक्तस्तुदा
शार्हःस्यंदनंप्रत्यवर्त्तयत् ॥ येनत्रिगर्त्ताधिपतिःपांडवंसमुपाह्वयत् ॥ ६ ॥ ततोऽर्जुनःसुशर्माणंविध्वासप्तभिराशुगैः ॥ ध्वजंधनुश्चास्यतथाक्षुराभ्यांसमकृंत
त ॥ ७ ॥ त्रिगर्त्ताधिपतेश्चापिभ्रातरंषड्भिराशुगैः ॥ साश्वंससूतंत्वरितःपार्थःप्रैषीद्यमक्षयं ॥ ८ ॥ ततोभुजगसंकाशांसुशर्माशक्तिमायसीं ॥ चिक्षेपार्जुनमा
दिश्यवासुदेवायतोमरं ॥ ९ ॥ शक्तिंत्रिभिःशरैश्छित्वातोमरंत्रिभिरर्जुनः ॥ सुशर्माणंशरव्रातैर्मोहयित्वान्यवर्त्तयत् ॥ १० ॥ तंवासवमिवायांतंभूरिवर्षंश
रौघिणं ॥ राजंस्तावकसैन्यानांनोग्रंकश्चिदवारयत् ॥ ११ ॥ ततोधनंजयोबाणैःसर्वानेवमहारथान् ॥ आयाद्विनिघ्नन्कौरव्यान्दहन्कक्षमिवानलः ॥ १२ ॥ त
स्यवेगमसह्यंतंकुंतीपुत्रस्यधीमतः ॥ नाशक्नुवंस्तेसंसोढुंस्पर्शमग्नेरिवप्रजाः ॥ १३ ॥ संवेष्टयन्ननीकानिशरवर्षेणपांडवः ॥ सुपर्णपातवद्राजन्नायात्प्राग्ज्यो
तिषंप्रति ॥ १४ ॥ यत्तदानामयज्जिष्णुर्भरतानामपापिनां ॥ धनुःक्षेमकरंसंख्येद्विषतामश्रुवर्धनं ॥ १५ ॥ तदेवतवपुत्रस्यराजन्दुर्द्यूतदेविनः ॥ कृतेक्षत्रवि
नाशायधनुरायच्छदर्जुनः ॥ १६ ॥ ॥१२॥१३॥१४॥१५॥ आयच्छद्गृहीतवान् यदेवार्जुनस्यधनुर्भरतानांक्षेमकरमासीत्तदेवत्वत्पुत्रनिमित्तंक्षत्रक्षयकरमभवदितिवाक्यार्थः॥१६॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टाविंशोऽध्यायः॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तथाविक्षोभ्यमाणासापार्थेनतववाहिनी॥ व्यशीर्यतमहाराजनौरिवासाद्यपर्वतं ॥ १७ ॥ ततोदशसहस्राणिन्यवर्त्ततधनुष्मतां॥ मतिंकृत्वारणेक्रूरांवीराज
यपराजये॥ १८॥ व्यपेतहृदयत्रासाआवव्रुस्तंमहारथाः॥ आर्च्छत्पार्थोगुरुंभारंसर्वभारसहोयुधि ॥ १९ ॥ यथानलवनंक्रुद्धःप्रभिन्नःषष्टिहायनः ॥ मृद्नी
यात्तद्वदायस्तःपार्थोमृद्नाच्चमूंतव॥ २०॥ तस्मिन्प्रमथितेसैन्येभगदत्तोनराधिपः॥ तेननागेनसहसाधनंजयमुपाद्रवत् ॥ २१ ॥ तंरथेननरव्याघ्रःप्रत्यगृह्णा
द्धनंजयः॥ ससन्निपातस्तुमुलोबभूवरथनागयोः॥ २२॥ कल्पिताभ्यांयथाशास्त्रंरथेनचगजेनच॥ संग्रामेचेरतुर्वीरौभगदत्तधनंजयौ ॥ २३॥ ततोजीमूत
संकाशान्नागादिंद्रइवप्रभुः॥ अभ्यवर्षच्छरौघेणभगदत्तोधनंजयं॥ २४॥ सचापिशरवर्षंतंशरवर्षेणवासविः॥ अप्राप्तमेवचिच्छेदभगदत्तस्यवीर्यवान्॥
॥ २५॥ ततःप्राग्ज्योतिषोराजाशरवर्षंनिवारयत्॥ शरैर्जघ्नेमहाबाहुंपार्थंकृष्णंचमारिष ॥ २६॥ ततस्तुशरजालेनमहताभ्यवकीर्यतौ॥ चोदयामासतंनागं
वधायाच्युतपार्थयोः॥ २७॥ तमापतंतंद्विरदंदृष्ट्वाक्रुद्धमिवांतकं॥ चक्रेऽपसव्यंत्वरितःस्यंदनेनजनार्दनः॥ २८॥ संप्राप्तमपिनेयेषपरावृत्तंमहाद्विपं॥ सारो
हंमृत्युसात्कर्तुंस्मरन्धर्मंधनंजयः॥ २९॥ सतुनागोद्विपरथान्हयांश्चाम्रद्यमारिष॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायततःक्रुद्धोधनंजयः॥ ३०॥ इतिश्रीमहाभारते
द्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिभगदत्तयुद्धेअष्टाविंशोऽध्यायः॥ २८॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच तथाक्रुद्धःकिमकरोद्भगद
त्तस्यपांडवः॥ प्राग्ज्योतिषोवापार्थस्यतन्मेशंसयथातथं॥ १॥ संजयउवाच प्राग्ज्योतिषेणसंसक्तावुभौदाशार्हपांडवौ ॥ मृत्युदंष्ट्रांतिकंप्राप्तौसर्वभू
तानिमेनिरे॥ २॥ तथातुशरवर्षाणिपातयत्यनिशंप्रभो ॥ गजस्कंधान्महाराजकृष्णयोःस्यंदनस्थयोः ॥ ३ ॥ अथकार्ष्णायसैर्बाणैःपूर्णकार्मुकनिःसृतैः॥
अविध्यद्देवकीपुत्रंहेमपुंखैःशिलाशितैः॥ ४॥ अग्निस्पर्शसमाकीर्णाभगत्तेनचोदिताः॥ निर्भिद्यदेवकीपुत्रंक्षितिंजग्मुःसुवाससः ॥ ५॥ तस्यपार्थोधनुश्छि
त्वापरिवारंनिहत्यच॥ लालयन्निवराजानंभगदत्तमयोधयत् ॥ ६ ॥ सोर्करश्मिनिभांस्तीक्ष्णांस्तोमरान्वैचतुर्दश ॥ अप्रेषयत्सव्यसाचीद्विधैकैकमथाच्छि
नत्॥ ७॥ ततोनागस्यतद्वर्मव्यधमत्पाकशासनिः॥ शरजालेनमहतातद्व्यशीर्यतभूतले॥ ८॥ शीर्णवर्मासतुगजःशरैःसुभृशमर्दितः॥ बभौधारानिपाताक्तो
व्यभ्रःपर्वतराडिव॥ ९॥

तथाक्रुद्धइति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ एकामूर्तिर्बदरिकाश्रमेनारायणरूपा अपरापरमात्मरूपा

ततःप्राग्ज्योतिषःशक्तिंहेमदंडामयस्मयीं॥व्यसृजद्वासुदेवायद्विधातामर्जुनोच्छिनत्॥१०॥ततश्छत्रंध्वजंचैवच्छित्वाराज्ञोर्जुनःशरैः॥विव्याधदशभिस्तूर्ण
मुत्स्मयन्पर्वतेश्वरं॥११॥सोतिविद्धोर्जुनशरैःसुपुंखैःकंकपत्रिभिः॥भगदत्तस्ततःक्रुद्धःपांडवस्यजनाधिपः॥१२॥व्यसृजत्तोमरान्मूर्ध्निश्वेताश्वस्योन्ननाद
च॥तैरर्जुनस्यसमरेकिरीटंपरिवर्त्तितं॥१३॥परिवृत्तंकिरीटंतद्यमयन्नेवपांडवः॥सुदृष्टःक्रियतांलोकइतिराजानमब्रवीत्॥१४॥एवमुक्तस्तुसंक्रुद्धःशरव
र्षेणपांडवं॥अभ्यवर्षत्सगोविंदंधनुरादायभास्वरं॥१५॥तस्यपार्थोधनुश्छित्वातूणीरान्सन्निकृत्यच॥त्वरमाणोद्विसप्तत्यासर्वमर्मस्वताडयत्॥१६॥विद्ध
स्तथोऽतिव्यथितोवैष्णवास्त्रमुदीरयन्॥अभिमंत्र्यांकुशंक्रुद्धोव्यसृजत्पांडवोरसि॥१७॥विसृष्टंभगदत्तेनतदस्त्रंसर्वघातिवै॥उरसाप्रतिजग्राहपार्थसंच्छा
द्यकेशवः॥१८॥वैजयंत्यभवन्मालातदस्त्रंकेशवोरसि॥पद्मकोशविचित्राढ्यासर्वत्रकुसुमोत्कटा॥१९॥ज्वलनार्केंदुवर्णाभापावकोज्ज्वलपल्लवा॥तयाप
द्मपलाशिन्यावातकंपितपत्रया॥२०॥शुशुभेऽभ्यधिकंशौरिरतसीपुष्पसन्निभः॥ततोर्जुनःक्लांतमनाःकेशवंप्रत्यभाषत॥२१॥अयुध्यमानस्तुरगान्संयं
तास्मीतिचानघ॥इत्युक्त्वापुंडरीकाक्षप्रतिज्ञांस्वांनरक्षसि॥२२॥यद्यहंव्यसनीवास्यामशक्तोवानिवारणे॥ततस्त्वयैवंकार्यंस्यान्नतत्कार्यंमयिस्थिते॥
॥२३॥सबाणःसधनुश्चाहंससुरासुरमानुषान्॥शक्तोलोकानिमान्जेतुंतच्चापिविदितंतव॥२४॥ततोर्जुनंवासुदेवःप्रत्युवाचार्थवद्वचः॥शृणुगुह्यमिदं
पार्थपुरावृत्तंयथानघ॥२५॥चतुर्मूर्त्तिरहंशश्वल्लोकत्राणार्थमुद्यतः॥आत्मानंप्रविभज्येहलोकानांहितमादधे॥२६॥एकामूर्त्तिस्तपश्चर्यांकुरुतेमेभुवि
स्थिता॥अपरापश्यतिजगत्कुर्वाणंसाध्वसाधुनी॥२७॥अपराकुरुतेकर्ममानुषंलोकमाश्रिता॥शेतेचतुर्थीत्वपरानिद्रांवर्षसहस्रिकीं॥२८॥यासौवर्षस
हस्रांतेमूर्त्तिरुत्तिष्ठतेमम॥वरार्हेभ्योवरान्श्रेष्ठांस्तस्मिन्कालेददातिसा॥२९॥तंतुकालमनुप्राप्तंविदित्वापृथिवीतदा॥अयाचतवरंयन्मांनरकार्थायतच्छृणु
॥३०॥देवानांदानवानांचअवध्यस्तनयोस्तुमे॥उपेतोवैष्णवास्त्रेणतन्मेत्वंदातुमर्हसि॥३१॥एवंवरमहंश्रुत्वाजगत्यास्तनयेतदा॥अमोघमस्त्रंप्रायच्छं
वैष्णवंपरमंपुरा॥३२॥अवोचंचैतदस्त्रंवैत्वंह्यमोघंभवतुक्षमे॥नरकस्याभिरक्षार्थंनैनंकश्चिद्वधिष्यति॥३३॥

॥ २७ ॥ अपराक्षेत्रज्ञरूपा अपराजलशायिनी ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥३६॥ व्यपनामितं स्वार्थेणिच् व्यपनीतमित्यर्थः ॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥योषिताभगुरिमतेटाप् ॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायां

अनेनास्त्रेणतेगुप्तःसुतःपरबलार्दनः॥ भविष्यतिदुराधर्षःसर्वलोकेषुसर्वदा॥३४॥ तथेत्युक्त्वागतादेवीकृतकामामनस्विनी॥ सचाप्यासीद्दुराधर्षोनरकःशत्रु
तापनः॥३५॥तस्मात्प्राग्ज्योतिषंप्रामंतदस्त्रंपार्थमामकं॥ नास्यावध्योस्तिलोकेषुसेंद्ररुद्रेषुमारिष॥ ३६ ॥ तन्मयात्वत्कृतेचैतदन्यथाव्यपनामितं॥ विमुक्तंप
रमास्त्रेणजहिपार्थमहासुरं॥३७॥ वैरिणंजहिदुर्धर्षंभगदत्तंसुरद्विषं ॥ यथाहंजघ्निवान्पूर्वंहितार्थंनरकंतथा ॥ ३८॥ एवमुक्तस्तदापार्थःकेशवेनमहात्मना॥
भगदत्तंशितैर्बाणैःसहसासमवाकिरत्॥ ३९ ॥ ततःपार्थोमहाबाहुरसंभ्रांतोमहामनाः॥ कुंभयोरंतरेनागंनाराचेनसमार्पयत्॥४०॥ ससमासाद्यतंनागंबा
णोवज्रइवाचलं॥ अभ्यगात्सहपुंखेनवल्मीकमिवपन्नगः॥४१॥ सकरीभगदत्तेनप्रेर्यमाणोमुहुर्मुहुः॥ नकरोतिवचस्तस्यदरिद्रस्येवयोषिता॥४२॥ सतु
विष्टभ्यगात्राणिदंताभ्यामवनिंययौ॥ नदन्नार्तस्वनंप्राणानुत्ससर्जमहाद्विपः ॥ ४३ ॥ ततोगांडीवधन्वानमभ्यभाषतकेशवः॥ अयंमहत्तरःपार्थपलितेन
समावृतः ॥ ४४ ॥ वलीसंछन्ननयनःशूरःपरमदुर्जयः ॥ अक्ष्णोरुन्मीलनार्थायबद्धपट्टोह्यसौनृपः ॥ ४५ ॥ देववाक्यात्प्रचिच्छेदशरेणभृशमर्जुनः॥
छिन्नमात्रेंशुकेतस्मिन्रुद्धनेत्रोबभूवसः॥ ४६॥ तमोमयंजगन्मेनेभगदत्तःप्रतापवान्॥ततश्चंद्रार्धबिंबेनबाणेननतपर्वणा ॥४७॥ बिभेदहृदयंराज्ञोभग
दत्तस्यपांडवः॥ सभिन्नहृदयोराजाभगदत्तःकिरीटिना॥४८॥शरासनंशरांश्चैवगतासुःप्रमुमोचह॥ शिरसस्तस्यविभ्रष्टंपपातचवरांशुकं॥ नालताडन
विभ्रष्टंपलाशंनलिनादिव॥४९॥ सहेममालीतपनीयभांडात्पपातनागाद्गिरिसन्निकाशात्॥सुपुष्पितोमारुतवेगरुग्णोमहीधराग्रादिवकर्णिकारः॥५०॥
निहत्यतंनरपतिमिंद्रविक्रमंसखायमिंद्रस्यतदैंद्रिराहवे॥ ततोपरांस्तवजयकांक्षिणोनरान्बभंजवायुर्बलवान्द्रुमानिव॥५१॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप
र्वणिसंशप्तकवधपर्वणिभगदत्तवधेएकोनत्रिंशोऽध्यायः॥ २९॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच प्रियमिंद्रस्यसततंसखायममि
तौजसं॥हत्वाप्राग्ज्योतिषंपार्थःप्रदक्षिणमवर्त्तत॥ १॥ ततोगांधारराजस्यसुतौपरपुरंजयौ॥ अर्देतामर्जुनंसंख्येभ्रातरौवृषकाचलौ॥ २ ॥ तौसमेत्यार्जुनं
वीरौपुरःपश्चाच्चधन्विनौ॥ अविध्येतांमहावेगैर्निशितैराशुगैर्भृशं॥ ३॥ वृषकस्यहयान्सूतंधनुश्छत्रंरथंध्वजं॥ तिलशोव्यधमत्पार्थःसौबलस्यशितैःशरैः॥
॥ ४॥ ततोर्जुनःशरव्रातैर्नानाप्रहरणैरपि॥ गांधारानाकुलांश्चक्रेसौबलप्रमुखान्पुनः॥५॥ एकोनत्रिंशोऽध्यायः॥२९॥ ॥७॥ प्रियमिति॥१॥२॥३॥४॥५॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ वर्षशब्दोयमृतुवचनः निदाघर्तुसंबंधिनावित्यर्थः घर्मांशुभिस्तीक्ष्णकिरणैः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ कंपनायस्यः क्षुराःक्षुराकृतिफलकाः क्षुरप्रा

ततःपंचशतान्वीरान्गांधारानुद्यतायुधान् ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायक्रुद्धोबाणैर्धनंजयः ॥ ६ ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवतीर्यमहाभुजः ॥ आरुरोहरथंभ्रातुरन्यद्धनुराददे ॥ ७ ॥ तावेकरथमारूढौभ्रातरौवृषकाचलौ ॥ शरवर्षेणबीभत्सुमविध्येतांमुहुर्मुहुः ॥ ८ ॥ स्यालौतवमहात्मानौराजानौवृषकाचलौ ॥ भृशंविजघ्नतुःपार्थमिंद्रंवृत्रबलाविव ॥ ९ ॥ लब्धलक्षौतुगांधाराबहतांपांडवंपुनः ॥ निदाघवार्षिकौमासौलोकंघर्मांशुभिर्यथा ॥ १० ॥ तौरथस्थौनरव्याघ्रौराजानौवृषकाचलौ ॥ संश्लिष्टांगौस्थितौराजन्जघानैकेषुणार्जुनः ॥ ११ ॥ तौरथात्सिंहसंकाशौलोहिताक्षौमहाभुजौ ॥ राजन्संपेततुर्वीरौसोदर्यावेकलक्षणौ ॥ १२ ॥ तयोर्भूमिंगतौदेहौरथाद्बंधुजनप्रियौ ॥ यशोदशदिशःपुण्यंगमयित्वाव्यवस्थितौ ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाविनिहतौसंख्येमातुलावपलायिनौ ॥ भृशंमुमुचुरश्रूणिपुत्रास्तवविशांपते ॥ १४ ॥ निहतौभ्रातरौदृष्ट्वामायाशतविशारदः ॥ कृष्णौसंमोहयन्मायांविदधेशकुनिस्ततः ॥ १५ ॥ लगुडायोगुडाश्मानःशतघ्न्यश्चसशक्तयः ॥ गदापरिघनिस्त्रिंशशूलमुद्गरपट्टिशाः ॥ १६ ॥ सकंपनर्ष्टिनखरामुसलानिपरश्वधाः ॥ क्षुराःक्षुरप्रनालीकावत्सदंतास्थिसंधयः ॥ १७ ॥ चक्राणिविशिखाःप्रासाविविधान्यायुधानिच ॥ प्रपेतुःशतशोदिग्भ्यःप्रदिग्भ्यश्चार्जुनंप्रति ॥ १८ ॥ खरोष्ट्रमहिषाःसिंहाव्याघ्राःसृमरचित्रकाः ॥ ऋक्षाःशालावृकागृध्राःकपयश्चसरीसृपाः ॥ १९ ॥ विविधानिचरक्षांसिक्षुधितान्यर्जुनंप्रति ॥ संक्रुद्धान्यभ्यधावंतविविधानिवयांसिच ॥ २० ॥ ततोदिव्यास्त्रविच्छूरःकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ विसृजन्निषुजालानिसहसातान्यताडयत् ॥ २१ ॥ तेहन्यमानाःशूरेणप्रवरैःसायकैर्दृढैः ॥ विरुवंतोमहारावान्विनेशुःसर्वतोहताः ॥ २२ ॥ ततस्तमःप्रादुरभूदर्जुनस्यरथंप्रति ॥ तस्माच्चतमसोवाचःक्रूराःपार्थमभर्त्सयन् ॥ २३ ॥ तत्तमोभैरवंघोरंभयकर्तृमहाहवे ॥ उत्तमास्त्रेणमहताज्योतिषेणार्जुनोऽवधीत् ॥ २४ ॥ हतेतस्मिन्जलौघास्तुप्रादुरासन्भयानकाः ॥ अंभसस्तस्यनाशार्थमादित्यास्त्रमथार्जुनः ॥ २५ ॥ प्रायुंक्तांभस्ततस्तेनप्रायशोस्त्रेणशोषितं ॥ एवंबहुविधामायाःसौबलस्यकृताःकृताः ॥ २६ ॥ जघानास्त्रबलेनाशुप्रहसन्नर्जुनस्तदा ॥ तदाहतासुमायासुत्रस्तोऽर्जुनशराहतः ॥ २७ ॥

सूपमध्यफलकाः नालीकानलिकयाक्षेप्याः वत्सदंतागोपोतकदंताकारफलकाः अस्थिसंधयोऽस्थिमयफलकाः ॥ १७ ॥ विशिखाःफणित्राकारफलकाः ॥ १८ ॥ सृमरागवयाः चित्रकोव्याघ्रभेदः शालावृकाःश्वानः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ एनंअर्जुनं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ शराभिस्त्वष्टैर्बाणाभिहतैः आयोधशिरोरणांगनं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिद्रो

अपायाज्जवनैरश्वैःशकुनिःप्राकृतोयथा ॥ ततोर्जुनोस्त्रविच्छैघ्र्यंदर्शयन्नात्मनोरिपु ॥ २८ ॥ अभ्यवर्षच्छरौघेणकौरवाणामनीकिनीं ॥ साहन्यमानापार्थेनतवपुत्रस्यवाहिनी ॥ २९ ॥ द्वैधीभूतामहाराजगंगेवासाद्यपर्वतं ॥ द्रोणमेवान्वपद्यंतकेचित्तत्रनरर्षभाः ॥ ३० ॥ केचिद्दुर्योधनंराजन्नर्द्यमानाकिरीटिना ॥ नापश्यामततस्त्वेनंसैन्येवैरजसावृते ॥ ३१ ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषःश्रुतोदक्षिणतोमया ॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषंवादित्राणांचनिःस्वनं ॥ ३२ ॥ गांडीवस्यतुनीर्घोषोव्यतिक्रम्यास्पृशद्दिवं ॥ ततःपुनर्दक्षिणतःसंग्रामश्चित्रयोधिनां ॥ ३३ ॥ सुयुद्धंचार्जुनस्यासीदहंतुद्रोणमन्वियां ॥ यौधिष्ठिराण्यनीकानिप्रहरंतितततस्ततः ॥ ३४ ॥ नानाविधान्यनीकानिपुत्राणांतवभारत ॥ अर्जुनोव्यधमत्कालेदिवीवाभ्राणिमारुतः ॥ ३५ ॥ तंवासवमिवायांतंभूरिवर्षशरौघिणं ॥ महेष्वासानरव्याघ्रानोग्रंकेचिदवारयन् ॥ ३६ ॥ तेहन्यमानाःपार्थेनत्वदीयाव्यथिताभृशं ॥ स्वानेवबहवोजघ्नुर्विद्रवंतस्ततस्ततः ॥ ३७ ॥ तेर्जुनेनशरामुक्ताःकंकपत्रास्तनुच्छिदः ॥ शलभाइवसंपेतुःसंवृण्वानादिशोदश ॥ ३८ ॥ तुरगंरथिनंनागंपदातिमपिमारिष ॥ विनिर्भिद्यक्षितिंजग्मुर्वल्मीकमिवपन्नगाः ॥ ३९ ॥ नचद्वितीयंव्यसृजत्कुंजराश्वनरेषुसः ॥ पृथगेकशरारुग्णानिपेतुस्तेगतासवः ॥ ४० ॥ हतैर्मनुष्यैर्द्विरदैश्वसर्वतःशराभिस्तृष्टैश्वहयैर्निपातितैः ॥ तदाश्वगोमायुबलाभिनादितंविचित्रमायोधशिरोबभूवतत् ॥ ४१ ॥ पितासुतंत्यजतिसुहृद्वरंसुहृत्तथैवपुत्रःपितरंशरातुरः ॥ स्वरक्षणेकृतमतयस्तदाजनास्त्यजंतिवाहानपिपार्थपीडिताः ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधप०शकुनिपलायनेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच तेष्वनीकेषुभग्नेषुपांडुपुत्रेणसंजय ॥ चलितानांद्रुतानांचकथमासीन्मनोहिवः ॥ १ ॥ अनीकानांप्रभग्नानामवस्थानमपश्यतां ॥ दुष्करंप्रतिसंधानंतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच तथापितवपुत्रस्यप्रियकामाविशांपते ॥ यशःप्रवीरालोकेषुरक्षंतोद्रोणमन्वयुः ॥ ३ ॥ समुद्यतेषुचास्त्रेषुसंप्राप्तेचयुधिष्ठिरे ॥ अकुर्वन्नार्यकर्माणिभैरवेसत्यभीतवत् ॥ ४ ॥ अंतरंभीमसेनस्यप्रापतन्नमितौजसः ॥ सात्यकेश्चैववीरस्यधृष्टद्युम्नस्यवाविभो ॥ ५ ॥ द्रोणंद्रोणमितिक्रूराःपंचालाःसमचोदयन् ॥ माद्रोणमितिपुत्रास्तेकुरून्सर्वानचोदयन् ॥ ६ ॥

णपर्वणिटीकायांत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अंतरंछिद्रं प्रापतन्स्तुतवंतः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ समासदन्प्रतिगतवंतः ॥ ९ ॥ १० ॥ न्यवर्तंतभयेभ्योनिवृत्ताः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥

द्रोणंद्रोणमितित्वेकेमाद्रोणमितिचापरे ॥ कुरूणांपांडवानांचद्रोणद्यूतमवर्त्तत ॥७॥ यंयंप्रमथतेद्रोणःपंचालानांरथव्रजं ॥ तत्रतत्रतुपांचाल्योधृष्टद्युम्नोभ्यव
र्त्तत ॥ ८ ॥ तथाभागविपर्यासैःसंग्रामेभैरवेसति ॥ वीराःसमासदन्वीरान्कुर्वंतोभैरवंरवं ॥ ९ ॥ अकंपनीयाःशत्रूणांबभूवुस्तत्रपांडवाः ॥ अकंपयन्ननीका
निस्मरंतःक्लेशमात्मनः ॥ १० ॥ तेत्वमर्षवशंप्राप्ताह्रीमंतःसत्वचोदिताः ॥ त्यक्त्वाप्राणान्न्यवर्त्तंतघ्नंतोद्रोणंमहाहवे ॥ ११ ॥ अयसामिवसंपातःशिलानामिव
चाभवत् ॥ दीव्यतांतुमुलेयुद्धेप्राणैरमिततेजसां ॥ १२ ॥ नतुस्मरंतिसंग्राममपिवृद्धास्तथाविधं ॥ दृष्टपूर्वंमहाराजश्रुतपूर्वमथापिवा ॥ १३ ॥ प्राकंपतेवपृथि
वीतस्मिन्वीरावसादने ॥ निवर्त्ततावलौघेनमहताभारपीडिता ॥ १४ ॥ घूर्णतोपिबलौघस्यदिवंस्तब्ध्वेवनिःस्वनः ॥ अजातशत्रोस्तत्सैन्यमाविवेशसुभैरवः
॥ १५ ॥ समासाद्यतुपांडूनामनीकानिसहस्रशः ॥ द्रोणेनचरतासंख्येप्रभग्नानिशितैःशरैः ॥ १६ ॥ तेषुप्रमथ्यमानेषुद्रोणेनाद्भुतकर्मणा ॥ पर्यवारयदासा
द्यद्रोणंसेनापतिःस्वयं ॥ १७ ॥ तदद्भुतमभूद्युद्धंद्रोणपांचालयोस्तथा ॥ नैवतस्योपमाकाचिदितिमेनिश्चितामतिः ॥ १८ ॥ ततोनीलोऽनलप्रख्योददाहकुरुवा
हिनीं ॥ शरस्फुलिंगश्चापार्चिर्दहन्कक्षमिवानलः ॥ १९ ॥ तंदहतमनीकानिद्रोणपुत्रःप्रतापवान् ॥ पूर्वाभिभाषीसुश्लक्ष्णंस्मयमानोभ्यभाषत ॥ २० ॥ नील
किंबहुभिर्दग्धैस्तवयोधैःशरार्चिषा ॥ मयैकेनहियुध्यस्वक्रुद्धःप्रहरचाशुमां ॥ २१ ॥ तंपद्मनिकराकारंपद्मपत्रनिभेक्षणं ॥ व्याकोशपद्माभमुखोनीलोवि
व्याधसायकैः ॥ २२ ॥ तेनापिविद्धःसहसाद्रौणिर्भल्लैःशितैस्त्रिभिः ॥ धनुर्ध्वजंचच्छत्रंचद्विषतःसन्यकृंतत ॥ २३ ॥ सप्लुतःस्यंदनात्तस्मान्नीलश्चर्मवरासिभृ
त् ॥ द्रौणायनेःशिरःकायाद्धर्तुमैच्छत्पतत्रिवत् ॥ २४ ॥ तस्योन्नतांसंसुनसंशिरःकायात्सकुंडलं ॥ भल्लेनापाहरद्द्रौणिःस्मयमानइवानघ ॥ २५ ॥ संपूर्णचंद्रा
भमुखःपद्मपत्रनिभेक्षणः ॥ प्रांशुरुत्पलपत्राभोनिहतोन्यपतद्भुवि ॥ २६ ॥ ततःप्रविव्यथेसेनापांडवीभृशमाकुला ॥ आचार्यपुत्रेणहतेनीलेज्वलिततेजसि
॥ २७ ॥ अचिंतयंश्चतेसर्वेपांडवानांमहारथाः ॥ कथंनोवासविस्त्रायाच्छत्रुभ्यइतिमारिष ॥ २८ ॥ दक्षिणेनतुसेनायाःकुरुतेकदनंबली ॥ संशप्तकावशेषस्य
नारायणबलस्यच ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिनीलवधेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच
प्रतिघातंतुसैन्यस्यनामृष्यतवृकोदरः ॥ सोभ्याहनद्गुरुंषष्ट्याकर्णंचदशभिःशरैः ॥ १ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ प्रतिघातमिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ मृत्युसाधारणीकृतेमरणतुल्यावस्थांगमिते ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ कटुकंस्यपरुषस्योदयोयत्र ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

तस्यद्रोणःशितैर्बाणैस्तीक्ष्णधारैरजिह्मगैः॥ जीवितांतमभिप्रेप्सुर्मर्मण्याशुजघानह ॥ २ ॥ आनंतर्यमभिप्रेप्सुःषड्विंशत्यासमार्पयत् ॥ कर्णोद्वादशभिर्बाणै
रश्वत्थामाचसप्तभिः ॥ ३ ॥ षड्भिर्दुर्योधनोराजाततएनमथाकिरत् ॥ भीमसेनोपितान्सर्वान्प्रत्यविध्यन्महाबलः ॥४ ॥ द्रोणंपंचाशतेषूणांकर्णंचदशभिःशरैः॥
दुर्योधनंद्वादशभिर्द्रौणिमष्टाभिराशुगैः॥ ५ ॥ आरावंतुमुलंकुर्वन्नभ्यवर्त्ततताव्रणे ॥ तस्मिन्संत्यजतिप्राणान्मृत्युसाधारणीकृते ॥ ६ ॥ अजातशत्रुस्तान्यो
धान्भीमंत्रातेत्यचोदयत् ॥ तेययुर्भीमसेनस्यसमीपममितौजसः॥ ७॥ युयुधानप्रभृतयोमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ तेसमेत्यसुसंरब्धाःसहिताःपुरुषर्षभाः॥ ८॥
महेष्वासवरैर्गुप्ताद्द्रोणानीकंबिभित्सवः॥ समापेतुर्महावीर्याभीमप्रभृतयोरथाः ॥ ९ ॥ तान्प्रत्यगृह्णादव्यग्रोद्रोणोपिरथिनांवरः॥ महारथानतिबलान्वीरान्स
मरयोधिनः॥ १० ॥ बाह्यंमृत्युभयंकृत्वातावकान्पांडवाययुः ॥ सादिनःसादिनोभ्यघ्नंस्तथैवरथिनोरथान् ॥ ११ ॥ आसीच्छक्त्यसिसंपातोयुद्धमासीत्पर
श्वधैः॥ प्रकृष्टमसियुद्धंचबभूवकटुकोदयं॥ १२ ॥ कुंजराणांचसंपातेयुद्धमासीत्सुदारुणं॥ अपतत्कुंजरादन्योहयादन्यस्त्ववाक्शिराः ॥ १३ ॥ नरोबाणवि
निर्भिन्नोरथादन्यश्चमारिष॥ तत्रान्यस्यचसंमर्देपतितस्यविवर्मणः॥ १४॥ शिरःप्रध्वंसयामासवक्षस्याक्रम्यकुंजरः॥ अपरांश्चापरेऽमृद्नन्वारणाःपतितान्न
रान्॥ १५॥ विषाणैश्चावनिंगत्वाव्यभिंदन्रथिनोबहून्॥ नरांत्रैःकेचिदपरेविषाणालग्नसंश्रयैः॥ १६॥ बभ्रमुःसमरेनागामृद्नंतःशतशोनरान्॥ कार्ष्णाय
सतनुत्राणान्नराश्वरथकुंजरान्॥ १७॥ पतितान्पोथयांचक्रुर्द्विपाःस्थूलनलानिव ॥ गृध्रपत्राधिवासांसिशयनानिनराधिपाः॥ १८॥ ह्रीमंतःकालसंपर्का
त्सुदुःखान्यनुशेरते ॥ हंतिस्मात्रपितापुत्रंरथेनाभ्येत्यसंयुगे ॥ १९ ॥ पुत्रश्चपितरंमोहान्निर्मर्यादमवर्त्तत ॥ रथोभग्नोध्वजश्छिन्नश्छत्रमुर्व्यांनिपातितं ॥
॥ २० ॥ युगार्द्धंच्छिन्नमादायप्रदुद्रावतथाहयः॥ सासिर्बाहुर्निपतितःशिरश्छिन्नंसकुंडलं॥ २१ ॥ गजेनाक्षिप्यबलिनारथःसंचूर्णितःक्षितौ ॥ रथिनाताडि
तोनागोनाराचेनापतत्क्षितौ॥ २२ ॥ सारोहश्चापतद्वाजीगजेनाभ्याहतोभृशं॥ निर्मर्यादंमहद्युद्धमवर्त्ततसुदारुणं॥ २३॥

अवनिंगत्वाअभिहत्य विषाणालग्नसंश्रयैःदंतलग्नैकदेशैः ॥ १६ ॥ १७ ॥ गृध्रपक्षाधिवासांसिगृध्रपक्षास्तरणानि ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ समसज्जतघनतामगमत् ॥ २५ ॥ २६ ॥ अतीतःइषुपथःशरावकाशोयत्र ॥ २७ ॥ अद्वीपेनिराश्रये द्वीपमाश्रयं ॥ २८ ॥ आक्रोशत्आहूतवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ क्षरन्मदमितिशे

हातातहापुत्रसखेक्कासितिष्ठक्कधावसि॥ प्रहराहरजह्येनंस्मितक्ष्वेडितगर्जितैः॥ २४॥ इत्येवमुच्चरंतिस्मश्रूयंतेविविधागिरः॥ नरस्याश्वस्यनागस्यसमसज्जतशोणितं॥ २५॥ उपाशाम्यद्रजोभौमंभीरूक्कश्मलमाविशत्॥ चक्रेणचक्रमासाद्यवीरोवीरस्यसंयुगे॥ २६॥ अतीतेषुपथेकालेजहारगदयाशिरः॥ आसीत्केशपरामर्शोमुष्टियुद्धंचदारुणं॥ २७॥ नखैर्दंतैश्चशूराणामद्वीपेद्वीपमिच्छतां॥ तत्राच्छिद्यतशूरस्यसखड्गोबाहुरुद्यतः॥ २८॥ सधनुश्चापरस्यापिसशरःसांकुशस्तथा॥ आक्रोशदन्यमन्योत्रतथान्योविमुखोद्रवत्॥ २९॥ अन्यःप्राप्तस्यचान्यस्यशिरःकायादपाहरत्॥ सशब्दमद्रवच्चान्यःशब्दादन्योऽत्रसद्गृशं॥ ३०॥ स्वानन्योथपरानन्योजघाननिशितैःशरैः॥ गिरिशृंगोपमश्चात्रनाराचेननिपातितः॥ ३१॥ मातंगोन्यपतद्भूमौनदीरोधइवोष्णगे॥ तथैवरथिनंनागःक्षरन्गिरिरिवारुजन्॥ ३२॥ अभ्यतिष्ठत्पदाभूमौसहाश्वंसहसारथिं॥ शूरान्प्रहरतोदृष्ट्वाकृतास्त्रान्रुधिरोक्षितान्॥ ३३॥ बहूनप्याविशन्मोहोभीरून्हृदयदुर्बलान्॥ सर्वमाविग्नमभवन्नप्राज्ञायतकिंचन॥ ३४॥ सैन्येनरजसाध्वस्तंनिर्मर्यादमवर्त्तत॥ ततःसेनापतिःशीघ्रमयंकालइतिब्रुवन्॥ ३५॥ नित्याभित्वरितानेवत्वरयामासपांडवान्॥ कुर्वंतःशासनंतस्यपांडवाबाहुशालिनः॥ ३६॥ सरोहंसाइवापेतुर्घ्नंतोद्रोणरथंप्रति॥ गृह्णीताद्रवतान्योन्यंविभीताविनिकृंतत॥ ३७॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दोदुर्धर्षस्यरथंप्रति॥ ततोद्रोणःकृपःकर्णोद्रौणीराजाजयद्रथः॥ ३८॥ विंदानुविंदावावंत्यौशल्यश्चैतान्यवारयन्॥ तेत्वार्यधर्मसंरब्धादुर्निवारादुरासदाः॥ ३९॥ शरार्त्तानजहुर्द्रोणंपंचालाःपांडवैःसह॥ ततोद्रोणोतिसंक्रुद्धोविसृजन्शतशःशरान्॥ ४०॥ चेदिपंचालपांडूनामकरोत्कदनंमहत्॥ तस्यज्यातलनिर्घोषःशुश्रुवेदिक्षुमारिष॥ ४१॥ वज्रसंह्रादसंकाशस्त्रासयन्मानवान्बहून्॥ एतस्मिन्नंतरेजिष्णुर्जित्वासंशप्तकान्बहून्॥ ४२॥ अभ्ययात्तत्रयत्रासौद्रोणःपांडून्प्रमर्दति॥ तान्शरौघान्महावर्त्तान्शोणितोदान्महाह्रदान्॥ ४३॥ तीर्णःसंशप्तकान्हत्वाप्रत्यदृश्यतफाल्गुनः॥ तस्यकीर्त्तिमतोलक्ष्मसूर्यप्रतिमतेजसः॥ ४४॥ दीप्यमानमपश्यामतेजसावानरध्वजं॥ संशप्तकसमुद्रंतमुच्छोष्यास्त्रगभस्तिभिः॥ ४५॥

षः रथिनंतथैवसहाश्वंसहसारथिंअर्थाद्रथंचपदाआरुजन्भूमौअभ्यतिष्ठदित्यन्वयः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ विभीताअभीताः ॥ ३७ ॥ दुर्धर्षस्यद्रोणस्य ॥ ३८ ॥ आर्यधर्मेणसंरब्धाःसोद्यमाः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३॥ विद्रुधावखंडितवान् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२॥६३॥६४॥६५॥ ६६॥६७॥६८॥६९॥७०॥

सपांडवयुगांतार्कःकुरूनप्यभ्यतीतपत्॥ प्रददाहकुरून्सर्वानर्जुनःशस्त्रतेजसा ॥ ४६॥ युगांतेसर्वभूतानिधूमकेतुरिवोत्थितः ॥ तेनबाणसहस्रौघैर्गजाश्वरथ
योधिनः॥ ४७॥ ताड्यमानाःक्षितिंजग्मुर्मुक्तकेशाःशरार्दिताः॥ केचिदार्त्तस्वनंचक्रुर्विनेशुरपरेपुनः ॥ ४८॥ पार्थबाणहताःकेचिन्निपेतुर्विगतासवः॥ तेषा
मुत्पतितान्कांश्चित्पतितांश्चपराङ्मुखान्॥ ४९॥ नजघानार्जुनोयोधान्योधव्रतमनुस्मरन्॥ तेविकीर्णरथाश्चित्राःप्रायशश्चपराङ्मुखाः ॥ ५० ॥ कुरवःकर्ण
कर्णेतिहाहेतिचविचुकुशुः॥ तमाधिरथिराक्रंदंविज्ञायशरणैषिणां ॥ ५१ ॥ माभैष्टेतिप्रतिश्रुत्ययययावभिमुखोर्जुनं ॥ सभारतरथश्रेष्ठःसर्वभारतहर्षणः॥
॥ ५२ ॥ प्रादुश्चक्रेतदाग्नेयमस्त्रमस्त्रविदांवरः॥ तस्यदीप्तशरौघस्यदीप्तचापधरस्यच ॥ ५३॥ शरौघान्शरजालेनविदुधावधनंजयः॥ तथैवाधिरथिस्तस्य
बाणान्ज्वलिततेजसः॥ ५४॥ अस्त्रमस्त्रेणसंवार्यप्राणदद्विसृजन्शरान्॥ धृष्टद्युम्नश्चभीमश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ ५५॥ विव्यधुःकर्णमासाद्यत्रिभिस्त्रिभि
रजिह्मगैः॥ अर्जुनास्त्रंतुराधेयःसंवार्यशरवृष्टिभिः॥ ५६॥ तेषांत्रयाणांचापानिचिच्छेदविशिखैस्त्रिभिः ॥ तेनिकृत्तायुधाःशूरानिर्विषाभुजगाइव॥ ५७॥
रथशक्तीःसमुत्क्षिप्यभृशंसिंहाइवानदन्॥ ताभुजाग्रैर्महावेगानिसृष्टाभुजगोपमाः ॥५८॥ दीप्यमानामहाशक्त्योजग्मुराधिरथिंप्रति ॥ तानिकृत्यशरव्रा
तैस्त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः॥५९॥ ननादबलवान्कर्णःपार्थायविसृजन्शरान्॥ अर्जुनश्चापिराधेयंविध्वासप्तभिराशुगैः ॥ ६० ॥ कर्णादवरजंबाणैर्जघाननि
शितैःशरैः॥ ततःशत्रुंजयंहत्वापार्थःषड्भिरजिह्मगैः ॥६१ ॥ जहारसद्योभल्लेनविपाटस्यशिरोरथात् ॥ पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणामेकेनैवकिरीटिना ॥ ६२ ॥ प्रमु
खेसूतपुत्रस्यसोदर्यानिहतास्त्रयः॥ ततोभीमःसमुत्पत्यस्वरथाद्वैनतेयवत्॥ ६३॥ वरासिनाकर्णपक्षान्जघानदशपंचच॥ पुनस्तुरथमास्थायधनुरादायचा
परं ॥ ६४ ॥ विव्याधदशभिःकर्णंसूतमश्वांश्चपंचभिः ॥ धृष्टद्युम्नोप्यसिवरंचर्मचादायभास्वरं ॥ ६५ ॥ जघानचंद्रवर्माणंबृहत्क्षत्रंचनैषधं ॥ ततःस्वरथ
मास्थायपांचाल्योन्यच्चकार्मुकं ॥ ६६ ॥ आदायकर्णंविव्याधत्रिसप्तत्यानदन्रणे ॥ शैनेयोप्यन्यदादायधनुरिंदुसमद्युतिः ॥ ६७॥ सूतपुत्रंचतुःषष्ट्यावि
ध्वासिंहइवानदत्॥ भल्लाभ्यांसाधुमुक्ताभ्यांछित्वाकर्णस्यकार्मुकं ॥ ६८ ॥ पुनःकर्णंत्रिभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ ततोदुर्योधनोद्रोणोराजाचैवजय
द्रथः॥ ६९॥ निमज्जमानंराधेयमुज्जह्रुःसात्यकार्णवात्॥ पत्त्यश्वरथमातंगास्त्वदीयाःशतशोपरे॥७०॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ प्राणांस्त्यक्त्वायुत्थ्यतामितिशेषः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ अभीतानांअभिमुखागतानांभयहीनानांवा ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ बहुकरणैरनेकप्रक्रियैः रथमुखानांरथमुख्यानांनेमिभिश्च

कर्णमेवाभ्यधावंतत्रास्यमानाःप्रहारिणः॥ धृष्टद्युम्नश्चभीमश्चसौभद्रोर्जुनएवच॥ ७१ ॥ नकुलःसहदेवश्चसात्यकिंजुगुपूरणे॥ एवमेषमहारौद्रःक्षयार्थंसर्व धन्विनां॥ ७२ ॥ तावकानांपरेषांचत्यक्त्वाप्राणानभूद्रणः॥ पदातिरथनागाश्वागजाश्वरथपत्तिभिः ॥ ७३ ॥ रथिनोनागपत्त्यश्वैरथपत्तीरथद्विपैः॥ अश्वैर श्वागजैर्नागारथिनोरथिभिःसह॥ ७४ ॥ संयुक्ताःसमदृश्यंतपत्तयश्चापिपत्तिभिः ॥ एवंसुकलिलंयुद्धमासीत्क्रव्यादहर्षणं॥ महद्भिस्तैरभीतानांयमराष्ट्रवि वर्धनं॥ ७५ ॥ ततोहतानररथवाजिकुंजरैरनेकशोद्विपरथपत्तिवाजिनः॥ गजैर्गजारथिभिरुदायुधारथाहयैर्हयाःपत्तिगणैश्चपत्तयः ॥ ७६ ॥ रथैर्द्विपाद्विरद वरैर्महाहयाहयैर्नरावररथिभिश्चवाजिनः॥ निरस्तजिह्वादशनेक्षणाःक्षितौक्षयंगताःप्रमथितवर्मभूषणाः ॥ ७७ ॥ तथापरैर्बहुकरणैर्वरायुधैर्हतागताःप्रति भयदर्शनाःक्षितिं॥ विपोथिताहयगजपादताडिताभृशाकुलारथमुखनेमिभिःक्षताः॥ ७८ ॥ प्रमोदनेश्वापदपक्षिरक्षसांजनक्षयेवर्त्ततितत्रदारुणे ॥ महा बलास्तेकुपिताःपरस्परंनिषूदयंतःप्रविचेरुरोजसा ॥ ७९ ॥ ततोबलेभृशलुलितेपरस्परंनिरीक्षमाणेरुधिरौघसंप्लुते॥ दिवाकरेस्तंगिरिमास्थितेशनैरुभेप्रया तेशिबिरायभारत ॥ ८० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिद्वितीयदिवसावहारेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

समाप्तंचसंशप्तकवधपर्व॥ ॥ अथाभिमन्युवधपर्व॥ संजयउवाच पूर्वमस्मासुभग्नेषुफाल्गुनेनामितौजसा॥ द्रोणेचमोघसंकल्पेरक्षितेचयुधिष्ठि रे॥ १ ॥ सर्वेविध्वस्तकवचास्तावकायुधिनिर्जिताः॥ रजस्वलाभृशोद्विग्नावीक्षमाणादिशोदश ॥ २ ॥ अवहारंततःकृत्वाभारद्वाजस्यसंमते ॥ लब्धलक्षैःश रैर्भिन्नाभृशावहसितारणे॥ ३ ॥ श्लाघमानेषुभूतेषुफाल्गुनस्यामितान्गुणान्॥ केशवस्यचसौहार्देकीर्त्यमानेर्जुनंप्रति ॥ ४ ॥ अभिशस्ताइवाभूवन्ध्यान मूकत्वमास्थिताः॥ ततःप्रभातसमयेद्रोणंदुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ५ ॥ प्रणयादभिमानाच्चद्विषद्वृद्ध्याचदुर्मनाः ॥ शृण्वतांसर्वयोधानांसंरब्धोवाक्यकोविदः॥ ॥ ६ ॥ नूनंवयंवध्यपक्षेभवतोद्विजसत्तम॥ तथाहिनाग्रहीःप्राप्तंसमीपेऽद्ययुधिष्ठिरं॥ ७ ॥ इच्छतस्तेनमुच्येतचक्षुःप्राप्तोरणेरिपुः ॥ जिघृक्षतोरक्ष्यमाणःसा मरैरपिपांडवैः॥ ८ ॥ वरंदत्वाममप्रीतःपश्चाद्विकृतवानसि॥ आशाभंगंनकुर्वंतिभक्तस्यार्याःकथंचन॥ ९ ॥

कृतैः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ पूर्वमिति ॥ १ ॥ रजस्वलाधूलिव्याप्ताः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ विकृतवान्अन्यथाकृतवान् ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कलाभिःसहितंसकलं इतोस्मत्तः ततोऽन्यतः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ षट्सुद्रोणद्रौणिकृपकर्णभोजशल्येषु ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ धर्म

ततोऽप्रीतस्तथोक्तःसन्भारद्वाजोब्रवीन्नृपं ॥ नार्हसेमांतथाज्ञातुंघटमानंतवप्रिये ॥ १० ॥ ससुरासुरगंधर्वाःसयक्षोरगराक्षसाः ॥ नालंलोकारणेजेतुंपाल्य
मानंकिरीटिना ॥ ११ ॥ विश्वसृग्यत्रगोविंदःपृतनानीस्तथार्जुनः ॥ तत्रकस्यबलंक्रामेदन्यत्रत्र्यंबकात्प्रभोः ॥ १२ ॥ सत्यंतातब्रवीम्यद्यनैतज्जात्वन्यथाभ्र
वेत् ॥ अद्यैकंप्रवरंकंचित्पातयिष्येमहारथं ॥ १३ ॥ तंचव्यूहंविधास्यामियोऽभेद्यस्त्रिदशैरपि ॥ योगेनकेनचिद्राजन्नर्जुनस्त्वपनीयतां ॥ १४ ॥ नह्यज्ञातम
साध्यंवातस्यसंख्येस्तिकिंचन ॥ तेनह्युपात्तंसकलंसर्वज्ञानमितस्ततः ॥ १५ ॥ द्रोणेनव्याहृतेत्वेवंसंशप्तकगणाःपुनः ॥ आह्वयन्नर्जुनंसंख्येदक्षिणामभितो
दिशं ॥ १६ ॥ ततोऽर्जुनस्याथपरैःसार्धसमभवद्रणः ॥ तादृशोयादृशोनान्यःश्रुतोदृष्टोपिवाक्वचित् ॥ १७ ॥ तत्रद्रोणेनविहितोव्यूहोराजन्व्यरोचत ॥ चरन्म
ध्यंदिनेसूर्यःप्रतपन्निवदुर्दृशः ॥ १८ ॥ तंचाभिमन्युर्वचनात्पितुर्ज्येष्ठस्यभारत ॥ बिभेददुर्भिदंसंख्येचक्रव्यूहमनेकधा ॥ १९ ॥ सकृत्वादुष्करंकर्महत्वावीरा
न्सहस्रशः ॥ षट्सुवीरेषुसंसक्तोदौःशासनिवशंगतः ॥ २० ॥ सौभद्रःपृथिवीपालजहौप्राणान्परंतप ॥ वयंपरमसंहृष्टाःपांडवाःशोककर्षिताः ॥ सौभद्रेनिहते
राजन्नवहारमकुर्महि ॥ २१ ॥ धृतराष्ट्रउवाच पुत्रंपुरुषसिंहस्यसंजयाप्राप्तयौवनं ॥ रणेविनिहतंश्रुत्वाभृशंमेदीर्यतेमनः ॥ २२ ॥ दारुणःक्षत्रधर्मोयं
विहितोधर्मकर्तृभिः ॥ यत्रराज्येप्सवःशूराबालेशस्त्रमपातयन् ॥ २३ ॥ बालमत्यंतसुखिनंविचरंतमभीतवत् ॥ कृतास्त्रावहवोजघ्नुर्ब्रूहिगावल्गणेकथं ॥ २४ ॥
बिभित्सतारथानीकंसौभद्रेणामितौजसा ॥ विक्रीडितंयथासंख्येतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २५ ॥ संजयउवाच यन्मांपृच्छसिराजेंद्रसौभद्रस्यनिपातनं ॥
तत्तेकात्स्न्र्येनवक्ष्यामिश्रृणुराजन्समाहितः ॥ २६ ॥ विक्रीडितंकुमारेणयथानीकंबिभित्सता ॥ आरुग्णाश्चयथावीरादुःसाध्याश्चापिविप्लवे ॥ २७ ॥ दावा
ग्न्यभिपरीतानांभूरिगुल्मतृणद्रुमे ॥ वनौकसामिवारण्येत्वदीयानामभूद्भयं ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युवध
संक्षेपकथनेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच समरेऽत्युग्रकर्माणःकर्माभिर्व्यंजितश्रमाः ॥ सकृष्णाःपांडवाःपंचदेवैर
पिदुरासदाः ॥ १ ॥ सत्वकर्मान्वयैर्बुद्ध्याकीर्त्याचयशसाश्रिया ॥ नैवभूतोनभवितानैवतुल्यगुणःपुमान् ॥ २ ॥

कर्तृभिर्मन्वादिभिः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ समरइति ॥ १ ॥ कीर्त्तिःसाधुतयान्यैःकथनं यशःपरचित्तचमत्कृतोगुणौघः ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ नैभृत्यंकृतकर्तव्याप्रकाशनं अप्रातिरूप्यंसौंदर्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ प्रमुखेऽग्रे सैन्यस्यना

सत्यधर्मरतोदांतोविप्रपूजादिभिर्गुणैः॥ सदैवत्रिदिवंप्राप्तोराजाकिलयुधिष्ठिरः॥ ३ ॥ युगांतेचांतकोराजन्जामदग्न्यश्ववीर्यवान्॥ रथस्थोभीमसेनश्चक
थ्यंतेसदृशास्त्रयः॥ ४ ॥ प्रतिज्ञाकर्मदक्षस्यरणेगांडीवधन्वनः॥ उपमांनाधिगच्छामिपार्थस्यसदृशींक्षितौ ॥ ५ ॥ गुरुवात्सल्यमत्यंतंनैभृत्यंविनयोदमः ॥
नकुलेऽप्रातिरूप्यंचशौर्यंचनियतानिषट्॥ ६ ॥ श्रुतगांभीर्यमाधुर्यसत्यरूपपराक्रमैः ॥ सदृशोदेवयोर्वीरःसहदेवःकिलाश्विनोः ॥ ७ ॥ येचकृष्णेगुणाःस्फी
ताःपांडवेषुचयेगुणाः॥ अभिमन्यौकिलैकस्थादृश्यंतेगुणसंचयाः॥ ८ ॥ युधिष्ठिरस्यवीर्येणकृष्णस्यचरितेनच ॥ कर्मभिर्भीमसेनस्यसदृशोभीमकर्मणः ॥
॥ ९ ॥ धनंजयस्यरूपेणविक्रमेणश्रुतेनच॥ विनयात्सहदेवस्यसदृशोनकुलस्यच॥ १० ॥ धृतराष्ट्रउवाच अभिमन्युमहंसूतसौभद्रमपराजितं॥ श्रोतु
मिच्छामिकात्स्न्येनकथमायोधनेहतः॥ ११ ॥ संजयउवाच स्थिरोभवमहाराजशोकंधारयदुर्धरं ॥ महांतंबंधुनाशंतेकथयिष्यामितच्छृणु॥ १२ ॥
चक्रव्यूहोमहाराजआचार्येणाभिकल्पितः॥ तत्रशक्रोपमाःसर्वेराजानोविनिवेशिताः॥ १३ ॥ अरास्थानेषुविन्यस्ताःकुमाराःसूर्यवर्चसः ॥ संघातोराजपु
त्राणांसर्वेषामभवत्तदा॥ १४ ॥ कृताभिसमयाःसर्वेसुवर्णविकृतध्वजाः॥ रक्तांबरधराःसर्वेसर्वेरक्तविभूषणाः ॥ १५ ॥ सर्वेरक्तपताकाश्चसर्वेवैहेममालि
नः॥ चंदनागुरुदिग्धांगाःस्रग्विणःसूक्ष्मवाससः॥ १६॥ सहिताःपर्यधावंतकार्ष्णिंप्रतियुयुत्सवः॥ तेषांदशसहस्राणिबभूवुर्दृढधन्विनां॥ १७॥ पौत्रंतवपुरस्कृ
त्यलक्ष्मणंप्रियदर्शनं॥ अन्योन्यसमदुःखास्तेअन्योन्यसमसाहसाः॥ १८ ॥ अन्योन्यंस्पर्धमानाश्चअन्योन्यस्यहितेरताः॥ दुर्योधनस्तुराजेंद्रसैन्यमध्येव्यव
स्थितः॥ १९ ॥ कर्णदुःशासनकृपैर्वृतोराजामहारथैः ॥ देवराजोपमःश्रीमान्श्वेतच्छत्राभिसंवृतः ॥ २० ॥ चामरव्यजनाक्षेपैरुदयन्निवभास्करः ॥ प्रमु
खेतस्यसैन्यस्यद्रोणोवस्थितनायकः॥ २१ ॥ सिंधुराजस्तथाऽतिष्ठच्छ्रीमान्मेरुरिवाचलः॥ सिंधुराजस्यपार्श्वस्थाअश्वत्थामपुरोगमाः॥ २२ ॥ सुतास्तवम
हाराजत्रिंशत्त्रिदशसन्निभाः॥ गांधारराजःकितवःशल्योभूरिश्रवास्तथा॥ २३॥ पार्श्वतःसिंधुराजस्यव्यराजंतमहारथाः॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं
॥ २४॥ तावकानांपरेषांचमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं॥ २५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप० अभिमन्युवधप० चक्रव्यूहनिर्माणेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः॥ ३४॥ ॥ ७॥

यकोद्रोणः अवस्थितेतिच्छंदोनुरोधाद्विसर्गलोपः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तदनीकमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मातुलानांसात्यकिप्रभृतीनां ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ योगउपायोयुक्तिर्वा ॥ १९ ॥

संजयउवाच तदनीकमनाधृष्यंभारद्वाजेनरक्षितं॥पार्थाःसमभ्यवर्त्तंतभीमसेनपुरोगमाः ॥ १ ॥ सात्यकिश्चेकितानश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥कुंतिभोजश्चविक्रांतोद्रुपदश्चमहारथः॥ २॥ आर्जुनिःक्षत्रधर्माचबृहत्क्षत्रश्चवीर्यवान्॥ चेदिपोधृष्टकेतुश्चमाद्रीपुत्रौघटोत्कचः ॥ ३॥ युधामन्युश्चविक्रांतःशिखंडीचापराजितः॥ उत्तमौजाश्चदुर्धर्षोविराटश्चमहारथः॥ ४॥ द्रौपदेयाश्चसंरब्धाःशैशुपालिश्चवीर्यवान्॥ केकयाश्चमहावीर्याःसृंजयाश्चसहस्रशः ॥५॥ एते चान्येचसगणाःकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः॥ समभ्यधावन्सहसाभारद्वाजंयुयुत्सवः ॥ ६ ॥ समीपेवर्त्तमानांस्तान्भारद्वाजोऽतिवीर्यवान्॥ असंभ्रांतःशरौघेणमहतासमवारयत् ॥ ७॥ महौघःसलिलस्येवगिरिमासाद्यदुर्भिदं॥ द्रोणंतेनाभ्यवर्त्तंतवेलामिवजलाशयाः ॥ ८॥ पीड्यमानाःशरैराजन्द्रोणचापविनिःसृतैः॥ नशेकुःप्रमुखेस्थातुंभारद्वाजस्यपांडवाः॥ ९॥ तदद्भुतमपश्यामद्रोणस्यभुजयोर्बलं॥ यदेनंनाभ्यवर्त्तंतपंचालाःसृंजयैःसह॥१०॥ तमायांतमभिक्रुद्धंद्रोणंदृष्ट्वायुधिष्ठिरः॥ बहुधाचिंतयामासद्रोणस्यप्रतिवारणं॥ ११ ॥ अशक्यंतुतमन्येनद्रोणंमत्वायुधिष्ठिरः ॥ अविषह्यंगुरुंभारंसौभद्रेसमवासृजत् ॥ १२ ॥ वासुदेवादनवरंफाल्गुनाच्चामितौजसं॥ अब्रवीत्परवीरघ्नमभिमन्युमिदंवचः ॥ १३ ॥ एत्यनोनार्जुनोगर्हयेद्यथाताततथाकुरु॥ चक्रव्यूहस्यनवयंविद्मोभेदंकथंचन॥ १४॥ त्वंवार्जुनोवाकृष्णोवाभिंद्यात्प्रद्युम्नएववा ॥ चक्रव्यूहंमहाबाहोपंचमोनोपपद्यते ॥ १५ ॥ अभिमन्योवरंतातयाचतांदातुमर्हसि ॥ पितॄणांमातुलानांचसैन्यानांचैवसर्वशः॥ १६॥ धनंजयोहिनस्तातगर्हयेदेत्यसंयुगात्॥ क्षिप्रमस्त्रंसमादायद्रोणानीकंविशातय॥१७॥ अभिमन्युरुवाच द्रोणस्यदृढमत्युग्रमनीकप्रवरंयुधि॥ पितॄणांजयमाकांक्षन्नवगाहेऽविलंबितं॥ १८ ॥ उपदिष्टोहिमेपित्रायोगोनीकविशातने ॥ नोत्सहेहिविनिर्गंतुमहंकस्यांचिदापदि॥ १९॥ युधिष्ठिरउवाच भिंध्यनीकंयुधांश्रेष्ठद्वारंसंजनयस्वनः॥ वयंत्वानुगमिष्यामोयेनत्वंतातयास्यसि॥ २ ॥ धनंजयसमंयुद्धेत्वांवयंतातसंयुगे॥ प्रणिधायानुयास्यामोरक्षंतःसर्वतोमुखाः॥ २१॥ भीमउवाच अहंत्वानुगमिष्यामिधृष्टद्युम्नोथसात्यकिः॥ पंचालाःकेकयामत्स्यास्तथासर्वेप्रभद्रकाः॥ २२॥ सकृद्भिन्नंत्वयाव्यूहंतत्रतत्रपुनःपुनः॥ वयंप्रध्वंसयिष्यामोनिघ्नमानावरान्वरान्॥ २३॥

॥ २० ॥ प्रणिधायप्रविश्य ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

अभिमन्युरुवाच अहमेतत्प्रवेक्ष्यामिद्रोणानीकंदुरासदं ॥ पतंगइवसंक्रुद्धोज्वलितंजातवेदसं ॥ २४ ॥ तत्कर्माद्यकरिष्यामिहितंयद्वंशयोर्द्वयोः ॥ मातुलस्यचयत्प्रीतिंकरिष्यतिपितुश्चमे ॥ २५ ॥ शिशुनैकेनसंग्रामेकाल्यमानानिसंघशः ॥ द्रक्ष्यंतिसर्वभूतानिद्विषत्सैन्यानिवैमया ॥ २६ ॥ नाहंपार्थेनजातःस्यांनचजातःसुभद्रया ॥ यदिमेसंयुगेकश्चिज्जीवितोनाद्यमुच्यते ॥ २७ ॥ यदिचैकरथेनाहंसमग्रंक्षत्रमंडलं ॥ नकरोम्यष्टधायुद्धेनभवाम्यर्जुनात्मजः ॥ २८ ॥ युधिष्ठिरउवाच एवंतेभाषमाणस्यबलंसौभद्रवर्धतां ॥ यत्समुत्सहसेभेत्तुंद्रोणानीकंदुरासदं ॥ २९ ॥ रक्षितंपुरुषव्याघ्रैर्महेष्वासैर्महाबलैः ॥ साध्यरुद्रमरुत्तुल्यैर्वस्वग्न्यादित्यविक्रमैः ॥ ३० ॥ संजयउवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वासयंतारमचोदयत् ॥ ३१ ॥ सुमित्राश्वान्रणेक्षिप्रंद्रोणानीकायचोदय ॥ ३२ ॥ इति श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युप्रतिज्ञायांपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सौभद्रस्तद्वचःश्रुत्वाधर्मराजस्यधीमतः ॥ अचोदयतयंतारंद्रोणानीकायभारत ॥ १ ॥ तेनसंचोद्यमानस्तुयाहियाहीतिसारथिः ॥ प्रत्युवाचततोराजन्नभिमन्युमिदंवचः ॥ २ ॥ अतिभारोयमायुष्मन्नाहितस्त्वयिपांडवैः ॥ संप्रधार्यक्षणंबुद्ध्याततस्त्वंयोद्धुमर्हसि ॥ ३ ॥ आचार्योहिकृतीद्रोणःपरमास्त्रेकृतश्रमः ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धस्त्वंचायुद्धविशारदः ॥ ४ ॥ ततोभिमन्युःप्रहसन्सारथिंवाक्यमब्रवीत् ॥ सारथेकोन्वयंद्रोणःसमग्रंक्षत्रमेववा ॥ ५ ॥ ऐरावतगतंशक्रंसहामरगणैरहं ॥ अथवारुद्रमीशानंसर्वभूतगणार्चितं ॥ योधयेयंरणमुखेनमेक्षत्रेऽद्यविस्मयः ॥ ६ ॥ नममैतद्द्विषत्सैन्यंकलामर्हतिषोडशीं ॥ अपिविश्वजितंविष्णुंमातुलंप्राप्यसूतज ॥ ॥ ७ ॥ पितरंचार्जुनंयुद्धेनभीर्मामुपयास्यति ॥ अभिमन्युश्चतांवाचंकदर्थीकृत्यसारथेः ॥ ८ ॥ याहीत्येवाब्रवीदेनंद्रोणानीकायमाचिरं ॥ ततःसंनोदयामासहयानाशुत्रिहायनान् ॥ ९ ॥ नातिहृष्टमनाःसूतोहेमभांडपरिच्छदान् ॥ तेप्रेषिताःसुमित्रेणद्रोणानीकायवाजिनः ॥ १० ॥ द्रोणमभ्यद्रवन्राजन्महावेगपराक्रमं ॥ तमुदीक्ष्यतथायांतंसर्वेद्रोणपुरोगमाः ॥ अभ्यवर्त्तंतकौरव्याःपांडवाश्चतमन्वयुः ॥ ११ ॥ सकर्णिकारप्रवरोच्छ्रितध्वजःसुवर्णवर्मार्जुनिरर्जुनाद्वरः ॥ युयुत्सयाद्रोणमुखान्महारथान्समासदत्सिंहशिशुर्यथाद्विपान् ॥ १२ ॥ तेविंशतिपदेयत्ताःसंप्रहारंप्रचक्रिरे ॥ आसीद्गांगइवावर्त्तोमुहूर्त्तमुदधाविव ॥ १३ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विंशतिरितिव्यूहपर्यायः तदुक्तं विंशत्यंगतयाव्यूहोविंशतिर्व्यपदिश्यतेइति विंशतेःपदेरक्षणे पदंव्यवसितत्राणस्थानलक्ष्मांघ्रिवस्तुष्वित्यमरः ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ क्ष्वेडितंध्वनिविशेषःउत्कुष्टमाव्हानं गर्जितंहन्यंतांहन्यंतामितिवचः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२॥ २३ ॥ २४ ॥ कचग्रहोंकुशः ॥ २५ ॥ २६ ॥

शूराणांयुध्यमानानांनिघ्नतामितरेतरं ॥ संग्रामस्तुमुलोराजन्प्रावर्ततसुदारुणः ॥ १४ ॥ प्रवर्तमानेसंग्रामेतस्मिन्नतिभयंकरे ॥ द्रोणस्यमिषतोव्यूहंभित्वा
प्राविशदार्जुनिः ॥ १५ ॥ तंप्रविष्टंविनिघ्नंतंशत्रुसंघान्महाबलं ॥ हस्त्यश्वरथपत्त्यौघाःपरिवव्रुरुदायुधाः ॥ १६ ॥ नानावादित्रनिनदैःक्ष्वेडितोत्क्रुष्टगर्जितैः ॥
हुंकारैःसिंहनादैश्चतिष्ठतिष्ठेतिनिःस्वनैः ॥ १७ ॥ घोरैर्हलहलाशब्दैर्मागास्तिष्ठैहिमामिति ॥ असावहममित्रेतिप्रवदंतोमुहुर्मुहुः ॥ १८ ॥ बृंहितैःसिंजितैर्हासैः
करनेमिस्वनैरपि ॥ सन्नादयंतोवसुधामभिदुद्रुवुरार्जुनिं ॥ १९ ॥ तेषामापततांवीरःशीघ्रयोधीमहाबलः ॥ क्षिप्रास्त्रोन्यवधीद्राजन्मर्मज्ञोमर्मभेदिभिः ॥ २० ॥
तेहन्यमानाविवशानानालिंगैःशितैःशरैः ॥ अभिपेतुःसुबहुशःशलभाइवपावकं ॥ २१ ॥ ततस्तेषांशरीरैश्चशरीरावयवैश्चसः ॥ संतस्तारक्षितिंक्षिप्रंकुशैर्वे
दिमिवाध्वरे ॥ २२ ॥ बद्धगोधांगुलित्राणान्सशरासनसायकान् ॥ सासिचर्मांकुशाभीषून्सतोमरपरश्वधान् ॥ २३ ॥ सगदायोगुडप्रासान्सर्ष्टितोमरपट्टि
शान् ॥ सभिंदिपालपरिघान्सशक्तिवरकंपनान् ॥ २४ ॥ सप्रतोदमहाशंखान्सकुंतान्सकचग्रहान् ॥ समुद्गरक्षेपणीयान्सपाशपरिघोपलान् ॥ २५ ॥ सकेयू
रांगदान्बाहून्हृद्यगंधानुलेपनान् ॥ संचिच्छेदार्जुनिर्वृत्तांस्त्वदीयानांसहस्रशः ॥ २६ ॥ तैःस्फुरद्भिर्महाराजशुशुभेभूःसुलोहितैः ॥ पंचास्यैःपन्नगैश्छिन्नैर्ग
रुडेनेवमारिष ॥ २७ ॥ सुनासाननकेशान्तैरव्रणैश्चारुकुंडलैः ॥ संदष्टौष्ठपुटैःक्रोधात्क्षरद्भिःशोणितंबहु ॥ २८ ॥ सचारुमुकुटोष्णीषैर्मणिरत्नविभूषितैः ॥ वि
नालनलिनाकारैर्दिवाकरशशिप्रभैः ॥ २९ ॥ हितप्रियंवदैःकालेबहुभिःपुण्यगंधिभिः ॥ द्विषच्छिरोभिःपृथिवींसवैतस्तारफाल्गुनिः ॥ ३० ॥ गंधर्वनगराका
रान्विधिवत्कल्पितान्रथान् ॥ ईषामुखान्द्वित्रिवेणून्न्यस्तदंडकबंधुरान् ॥ ३१ ॥ विजंघाकूबरांस्तत्रविनेमिदशनानपि ॥ विचक्रोपस्करोपस्थान्भग्नोपकर
णानपि ॥ ३२ ॥ प्रपातितोपस्तरणान्हतयोधान्सहस्रशः ॥ शरैर्विशकलीकुर्वन्दिक्षुसर्वास्वदृश्यत ॥ ३३ ॥ पुनर्द्विपान्द्विपारोहान्वैजयंत्यंकुशध्वजान् ॥ तूणान्व
र्माण्यथोकक्ष्याग्रैवेयांश्चसकंबलान् ॥ ३४ ॥ घंटाःशुंडाविषाणाग्रान्छत्रमालाःपदानुगान् ॥ शरैर्निशितधाराग्रैःशात्रवाणामशातयत् ॥ ३५ ॥ वनायुजा
न्पार्वतीयान्कांबोजानथबाल्हिकान् ॥ स्थिरवालधिकर्णाक्षान्जवनान्साधुवाहिनः ॥ ३६ ॥ आरूढान्शिक्षितैर्योधैःशक्त्यृष्टिप्रासयोधिभिः ॥ विध्वस्तचामर
मुखान्विप्रविद्धप्रकीर्णकान् ॥ ३७ ॥ निरस्तजिह्वानयनान्निष्कीर्णांत्रयकृद्धनान् ॥ हतारोहांश्छिन्नघंटान्क्रव्यादगणमोदकान् ॥ ३८ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ उपस्थोरथक्रोडः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ यकृत्कालखंडं ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ त्रास्यमानाःपाल

निकृत्तचर्मकवचान्शकृन्मूत्रासृगाप्लुतान् ॥ निपातयन्नश्ववरांस्तावकान्स्व्यरोचत ॥ ३९ ॥ एकोविष्णुरिवाचिंत्यंकृत्वाकर्मसुदुष्करं ॥ तथानिर्मथितंतेनत्र्यंगंतवबलंमहत् ॥ ४० ॥ यथासुरबलंघोरंत्र्यंबकेनमहौजसा ॥ कृत्वाकर्मरणेऽसह्यंपरैरार्जुनिराहवे ॥ ४१ ॥ अभिनच्चपदात्योघांस्त्वदीयानेवसर्वशः ॥ एवमेकेनतांसेनांसौभद्रेणशितैःशरैः ॥ ४२ ॥ भृशंविप्रहतांदृष्ट्वास्कंदेनेवासुरींचमूं ॥ त्वदीयास्तवपुत्राश्ववीक्षमाणादिशोदश ॥ ४३ ॥ संशुष्कास्याश्चलन्नेत्राःप्रस्विन्नारोमहर्षिणः ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ ४४ ॥ गोत्रनामभिरन्योन्यंक्रंदंतोजीवितैषिणः ॥ हतान्पुत्रान्पितॄन्भ्रातॄन्बंधून्संबंधिनस्तथा ॥ ४५ ॥ प्रातिष्ठंतसमुत्सृज्यत्वरयंतोहयद्विपान् ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तांप्रभग्नांचमूंदृष्ट्वासौभद्रेणामितौजसा ॥ दुर्योधनोभृशंक्रुद्धःस्वयंसौभद्रमभ्ययात् ॥ १ ॥ ततोराजानमावृत्तंसौभद्रंप्रतिसंयुगे ॥ दृष्ट्वाद्रोणोब्रवीद्योधान्परीप्सध्वंनराधिपं ॥ २ ॥ पुराभिमन्युर्लक्षंनःपश्यतांहंतिवीर्यवान् ॥ तमाद्रवतमाभैष्टक्षिप्रंरक्षतकौरवं ॥ ॥ ३ ॥ ततःकृतज्ञाबलिनःसुहृदोजितकाशिनः ॥ त्रास्यमानाभयाद्वीरंपरिवव्रुस्तवात्मजं ॥ ४ ॥ द्रोणोद्रौणिःकृपःकर्णःकृतवर्माचसौबलः ॥ बृहद्बलोमद्रराजोभूरिर्भूरिश्रवाःशलः ॥ ५ ॥ पौरवोवृषसेनश्वविसृजंतःशितान्शरान् ॥ सौभद्रंशरवर्षेणमहतासमवाकिरन् ॥ ६ ॥ संमोहयित्वातमथदुर्योधनममोचयन् ॥ आस्याद्ग्रासमिवाक्षिप्तंममृषेनार्जुनात्मजः ॥ ७ ॥ तान्शरौघेणमहतासाश्वसूतान्महारथान् ॥ विमुखीकृत्यसौभद्रःसिंहनादमथानदत् ॥ ८ ॥ तस्यनादंततःश्रुत्वासिंहस्येवामिषैषिणः ॥ नामृष्यंतसुसंरब्धाःपुनर्द्रोणमुखारथाः ॥ ९ ॥ तएनंकोष्ठकीकृत्यरथवंशेनमारिष ॥ व्यसृजन्निषुजालानिनानालिंगानिसंघशः ॥ १० ॥ तान्यंतरिक्षेचिच्छेदपौत्रस्तेनिशितैःशरैः ॥ तांश्चैवप्रतिविव्याधतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ११ ॥ ततस्तेकोपितास्तेनशरैराशीविषोपमैः ॥ परिवव्रुर्जिघांसंतःसौभद्रमपराजितं ॥ १२ ॥ समुद्रमिवपर्यस्तंत्वदीयंतंबलार्णवं ॥ दधारैकोर्जुनिर्बाणैर्वेलेवभरतर्षभ ॥ १३ ॥ शूराणांयुध्यमानानांनिघ्नतामितरेतरं ॥ अभिमन्योःपरेषांचनासीत्कश्चित्पराङ्मुखः ॥ १४ ॥ तस्मिंस्तुघोरेसंग्रामेवर्तमानेभयंकरे ॥ दुःसहोनवभिर्बाणैरभिमन्युमविध्यत ॥ १५ ॥

यिष्यंतः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ पर्यस्तंउत्क्रांतमर्यादं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ शिक्षौरसकृतंअभ्यासकृतंनिसर्गभवंच ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

दुःशासनोद्वादशभिःकृपःशारद्वतस्त्रिभिः ॥ द्रोणस्तुसप्तदशभिःशरैराशीविषोपमैः ॥ १६ ॥ विविंशतिस्तुसप्तत्याकृतवर्माचसप्तभिः ॥ बृहद्बलस्तथाष्टाभिर
श्वत्थामाचसप्तभिः ॥ १७ ॥ भूरिश्रवास्त्रिभिर्बाणैर्मद्रेशःषड्भिराशुगैः ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांशकुनिस्त्रिभिर्दुर्योधनोनृपः ॥ १८ ॥ सतुतान्प्रतिविव्याधत्रिभिस्त्रिभि
रजिह्मगैः ॥ नृत्यन्निवमहाराजचापहस्तःप्रतापवान् ॥ १९ ॥ ततोऽभिमन्युःसंक्रुद्धस्त्रास्यमानस्तवात्मजैः ॥ विदर्शयन्वैसुमहच्छिक्षौरसकृतंबलं ॥ २० ॥ ग
रुडानिलरंहोभिर्यंतुर्वाक्यकरैर्हयैः ॥ दांतैरश्मकदायादंत्वरमाणोऽभ्यवारयत् ॥ २१ ॥ विव्याधदशभिर्बाणैस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ तस्याभिमन्युर्दशभिर्ह
यान्सूतंध्वजंशरैः ॥ २२ ॥ बाहूधनुःशिरश्चोर्व्यांस्मयमानोऽभ्यपातयत् ॥ ततस्तस्मिन्हतेवीरेसौभद्रेणाश्मकेश्वरे ॥ २३ ॥ संचचालबलंसर्वंपलायनपरायणं ॥
ततःकर्णःकृपोद्रोणोद्रौणिर्गांधारराट्शलः ॥ २४ ॥ शल्योभूरिश्रवाःक्राथःसोमदत्तोविविंशतिः ॥ वृषसेनःसुषेणश्चकुंडभेदीप्रतर्दनः ॥ २५ ॥ वृंदारकोल
लित्थश्चप्रबाहुर्दीर्घलोचनः ॥ दुर्योधनश्चसंक्रुद्धःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ २६ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासैरभिमन्युरजिह्मगैः ॥ शरमादत्तकर्णायवर्मकायावभेदिनं
॥ २७ ॥ तस्यभित्वातनुत्राणंदेहंनिर्भिद्यचाशुगः ॥ प्राविशद्धरणींवेगाद्वल्मीकमिवपन्नगः ॥ २८ ॥ सतेनातिप्रहारेणव्यथितोविह्वलन्निव ॥ संचचालरणे
कर्णःक्षितिकंपेयथाचलः ॥ २९ ॥ तथान्यैर्निशितैर्बाणैःसुषेणंदीर्घलोचनं ॥ कुंडभेदिंचसंक्रुद्धस्त्रिभिस्त्रीनवधीद्बली ॥ ३० ॥ कर्णस्तंपंचविंशत्यानाराचानां
समार्पयत् ॥ अश्वत्थामाचविंशत्याकृतवर्माचसप्तभिः ॥ ३१ ॥ सशराचितसर्वांगःक्रुद्धःशक्रात्मजात्मजः ॥ विचरन्दद्दृशेसैन्येपाशहस्तइवांतकः ॥ ३२ ॥ श
ल्यंचशरवर्षेणसमीपस्थमवाकिरत् ॥ उदक्रोशन्महाबाहुस्तवसैन्यानिभीषयन् ॥ ३३ ॥ ततःसविद्धोस्त्रविदामर्मभिद्भिरजिह्मगैः ॥ शल्योराजन्रथोपस्थेनि
षसादमुमोहच ॥ ३४ ॥ तंहिदृष्ट्वातथाविद्धंसौभद्रेणयशस्विना ॥ संप्राद्रवच्चमूःसर्वाभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ ३५ ॥ संप्रेक्ष्यतंमहाबाहुंरुक्मपुंखैःसमावृतं ॥ त्व
दीयाःप्रपलायंतेमृगाःसिंहार्दिताइव ॥ ३६ ॥ सतुरणयशसाभिपूज्यमानःपितृसुरचारणसिद्धयक्षसंघैः ॥ अवनितलगतैश्चभूतसंघैरतिविबभौहुतभुग्य
थाज्यसिक्तः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तयेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तल्पंरथगतशय्यां ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अधिवासोनिवासः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अविशेषवत्तुल्यमित्यर्थः

धृतराष्ट्रउवाच तथाप्रमथमानंतंमहेष्वासानजिह्मगैः ॥ आर्जुनिंमामकाःसंख्येकेत्वेनंसमवारयन् ॥ १ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्कुमारस्यरणेवि
क्रीडितंमहत् ॥ बिभित्सतोरथानीकंभारद्वाजेनरक्षितं ॥ २ ॥ मद्रेशंसादितंदृष्ट्वासौभद्रेणाशुगैरणे ॥ शल्यादवरजःक्रुद्धःकिरन्बाणान्समभ्ययात् ॥ ३ ॥ सवि
ध्वादशभिर्बाणैःसाश्वयंतारमार्जुनिं ॥ उदक्रोशन्महाशब्दंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ४ ॥ तस्यार्जुनिःशिरोग्रीवंपाणिपादंधनुर्हयान् ॥ छत्रंध्वजंनियंतारंत्रिवे
णुंतल्पमेवच ॥ ५ ॥ चक्रंयुगंचतूणीरंह्यनुकर्षंचसायकैः ॥ पताकांचक्रगोप्तारौसर्वोपकरणानिच ॥ ६ ॥ लघुहस्तःप्रचिच्छेददद्दृशेतंनकश्चन ॥ सपपातक्षि
तौक्षीणःप्रविद्धाभरणांबरः ॥ ७ ॥ वायुनेवमहाशैलःसंभग्नोऽमिततेजसा ॥ अनुगास्तस्यवित्रस्ताःप्राद्रवन्सर्वतोदिशः ॥ ८ ॥ आर्जुनेःकर्मतद्दृष्ट्वासंप्रणेदुः
समंततः ॥ नादेनसर्वभूतानिसाधुसाध्वितिभारत ॥ ९ ॥ शल्यभ्रातर्यथारुग्णेबहुशस्तस्यसैनिकाः ॥ कुलाधिवासनामानिश्रावयंतोर्जुनात्मजं ॥ १० ॥ अ
भ्यधावंतसंक्रुद्धाविविधायुधपाणयः ॥ रथैरश्वैर्गजैश्चान्येपद्भिश्चान्येबलोत्कटाः ॥ ११ ॥ बाणशब्देनमहतारथनेमिस्वनेनच ॥ हुंकारैःक्ष्वेडितोत्कुष्टैःसिंह
नादैःसगर्जितैः ॥ १२ ॥ ज्यातलत्रस्वनैरन्येगर्जंतोर्जुननंदनं ॥ ब्रुवंतश्चननोजीवन्मोक्ष्यसेजीवितादिति ॥ १३ ॥ तांस्तथाब्रुवतोदृष्ट्वासौभद्रःप्रहसन्निव ॥
योयोस्मैप्राहरत्पूर्वंतंतंविव्याधपत्रिभिः ॥ १४ ॥ संदर्शयिष्यन्नस्त्राणिविचित्राणिलघूनिच ॥ आर्जुनिःसमरेशूरोमृदुपूर्वमयुध्यत ॥ १५ ॥ वासुदेवादुपात्तं
यदस्त्रंयच्चधनंजयात् ॥ अदर्शयततत्कार्ष्णिःकृष्णाभ्यामविशेषवत् ॥ १६ ॥ दूरमस्यगुरुंभारंसाध्वसंचपुनःपुनः ॥ संदधद्विसृजंश्चेषून्निर्विशेषमदृश्यत ॥
॥ १७ ॥ चापमंडलमेवास्यविस्फुरद्दिक्ष्वदृश्यत ॥ सुदीप्तस्यशरत्कालेसवितुर्मंडलंयथा ॥ १८ ॥ ज्याशब्दःशुश्रुवेतस्यतलशब्दश्चदारुणः ॥ महाशनिमुचः
कालेपयोदस्येवनिःस्वनः ॥ १९ ॥ ह्रीमानमर्षीसौभद्रोमानकृत्प्रियदर्शनः ॥ संमिमानयिषुर्वीरानिष्वस्त्रैश्चाप्ययुध्यत ॥ २० ॥ मृदुर्भूत्वामहाराजदारुणःस
मपद्यत ॥ वर्षाभ्यतीतोभगवाञ्शरदीवदिवाकरः ॥ २१ ॥ शरान्विचित्रान्सुबहून्रुक्मपुंखाञ्शिलाशितान् ॥ मुमोचशतशःक्रुद्धोगभस्तीनिवभास्करः ॥
॥ २२ ॥ क्षुरप्रैर्वत्सदंतैश्चविपाठैश्चमहायशाः ॥ नाराचैरर्धचंद्राभैर्भल्लैरंजलिकैरपि ॥ २३ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ द्वैधीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

अवाकिरद्रथानीकंभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ ततस्तत्सैन्यमभवद्विमुखंशरपीडितं ॥ २४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपरा
क्रमेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच द्वैधीभवतिमेचित्तंभियातुष्ट्याचसंजय ॥ ममपुत्रस्ययत्सैन्यंसौभ
द्रःसमवारयत् ॥ १॥ विस्तरेणैवमेशंससर्वंगावल्गणेपुनः ॥ विक्रीडितंकुमारस्यस्कंदस्येवासुरैःसह ॥ २ ॥ संजयउवाच हंततेसंप्रवक्ष्यामिविमर्दमति
दारुणं ॥ एकस्यचबहूनांचयथासीत्तुमुलोरणः ॥ ३ ॥ अभिमन्युःकृतोत्साहःकृतोत्साहानरिंदमान् ॥ रथस्थोरथिनःसर्वांस्तावकानभ्यवर्षयत् ॥ ४ ॥ द्रोणंक
र्णंकृपंशल्यंद्रौणिंभोजंबृहद्बलं ॥ दुर्योधनंसौमदत्तिंशकुनिंचमहाबलं ॥ ५॥ नानानृपान्नृपसुतान्सैन्यानिविविधानिच ॥ अलातचक्रवत्सर्वांश्चरन्बाणैःस
मार्पयत् ॥ ६ ॥ निघ्नन्नमित्रान्सौभद्रःपरमास्त्रैःप्रतापवान् ॥ अदर्शयततेजस्वीदिक्षुसर्वासुभारत ॥ ७ ॥ तद्दृष्ट्वाचरितंतस्यसौभद्रस्यामितौजसः ॥ समकंपंत
सैन्यानित्वदीयानिसहस्रशः ॥ ८ ॥ अथाब्रवीन्महाप्राज्ञोभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ हर्षेणोत्फुल्लनयनःकृपमाभाष्यसत्वरं ॥ ९ ॥ घट्टयन्निवमर्माणिपुत्रस्यतव
भारत ॥ अभिमन्युंरणेदृष्ट्वातदारणविशारदं ॥ १० ॥ एषगच्छतिसौभद्रःपार्थानांप्रथितोयुवा ॥ नंदयन्सुहृदःसर्वान्राजानंचयुधिष्ठिरं ॥ ११ ॥ नकुलंसह
देवंचभीमसेनंचपांडवं ॥ बंधून्संबंधिनश्चान्यान्मध्यस्थान्सुहृदस्तथा ॥ १२ ॥ नास्ययुद्धेसमंमन्येकंचिदन्यंधनुर्धरं ॥ इच्छन्हन्यादिमांसेनांकिमर्थमपिनेच्छ
ति ॥ १३ ॥ द्रोणस्यप्रीतिसंयुक्तंश्रुत्वावाक्यंतवात्मजः ॥ आर्जुनिंप्रतिसंक्रुद्धोद्रोणंदृष्ट्वास्मयन्निव ॥ १४ ॥ अथदुर्योधनःकर्णमब्रवीद्बाल्हिकंनृपः ॥ दुःशा
सनंमद्रराजंतांस्तथान्यान्महारथान् ॥ १५॥ सर्वमूर्धाभिषिक्तानामाचार्योब्रह्मवित्तमः ॥ अर्जुनस्यसुतंमूढंनायंहंतुमिहेच्छति ॥ १६ ॥ नह्यस्यसमरेयुद्ध्येदं
तकोप्याततायिनः ॥ किमंगपुनरेवान्योमर्त्यःसत्यंब्रवीमिवः ॥ १७ ॥ अर्जुनस्यसुतंत्वेषशिष्यत्वादभिरक्षति ॥ शिष्याःपुत्राश्चदयितास्तदपत्यंचधर्मिणां ॥
॥ १८ ॥ संरक्ष्यमाणोद्रोणेनमन्यतेवीर्यमात्मनः ॥ आत्मसंभावितोमूढस्तंप्रमथ्नीतमाचिरं ॥ १९॥ एवमुक्तास्तुतेराज्ञासात्वतीपुत्रमभ्ययुः ॥ संरब्धास्तेजि
घांसंतोभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ २० ॥ दुःशासनस्तुतच्छ्रुत्वादुर्योधनवचस्तदा ॥ अब्रवीत्कुरुशार्दूलदुर्योधनमिदंवचः ॥ २१ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ अंगेत्यसूयायां ॥ १७ ॥ धर्मिणामितिसोल्लुंठं ॥ १८ ॥ आत्मसंभावितोहमेवेतिसंभावनामारूढः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अहमेनंहनिष्यामिमहाराजब्रवीमिते ॥ मिषतांपांडुपुत्राणांपंचालानांचपश्यतां ॥ २२ ॥ ग्रसिष्याम्यघसौभद्रंयथाराहुर्दिवाकरं ॥ उत्क्रुश्यचाब्रवीद्वाक्यंकुरु
राजमिदंपुनः ॥ २३ ॥ श्रुत्वाकृष्णौमयाग्रस्तंसौभद्रमतिमानिनौ ॥ गमिष्यतःप्रेतलोकंजीवलोकान्नसंशयः ॥ २४ ॥ तौचश्रुत्वाम्टतौव्यक्तंपांडोःक्षेत्रोद्भवाः
सुताः ॥ एकाह्नासमुहृद्वर्गाःक्लैब्याद्धास्यंतिजीवितं ॥ २५ ॥ तस्मादस्मिन्हतेशत्रौहताःसर्वेऽहितास्तव ॥ शिवेनमांध्याहिराजन्नेषहन्मिरिपूंस्तव ॥ २६ ॥ एव
मुक्त्वाऽनदद्राजन्पुत्रोदुःशासनस्तव ॥ सौभद्रमभ्ययात्क्रुद्धःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ २७ ॥ तमतिक्रुद्धमायांतंतवपुत्रमरिंदमः ॥ अभिमन्युःशरैस्तीक्ष्णैःषड्विंश
त्यासमार्पयत् ॥ २८ ॥ दुःशासनस्तुसंक्रुद्धःप्रभिन्नइवकुंजरः ॥ अयोधयतसौभद्रमभिमन्युश्चतंरणे ॥ २९ ॥ तौमंडलानिचित्राणिरथाभ्यांसव्यदक्षिणं ॥ च
रमाणावयुध्येतांरथशिक्षाविशारदौ ॥ ३० ॥ अथपणवमृदंगदुंदुभीनांक्रकचमहानकभेरिझर्झराणां ॥ निनदमतिभृशंनराःप्रचक्रुर्लवणजलोद्भवसिंहना
दमिश्रं ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप० अभिमन्युवधपर्वणिदुःशासनयुद्धेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
शरविक्षतगात्रस्तुप्रत्यमित्रमवस्थितं ॥ अभिमन्युःस्मयन्धीमान्दुःशासनमथाब्रवीत् ॥ १ ॥ दिष्ट्यापश्यामिसंग्रामेमानिनंशूरमागतं ॥ निष्ठुरंत्यक्तधर्माण
माक्रोशनपरायणं ॥ २ ॥ यत्सभायांत्वयाराज्ञोधृतराष्ट्रस्यशृण्वतः ॥ कोपितःपरुषैर्वाक्यैर्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ जयोन्मत्तेनभीमश्चबद्धबद्धंप्रभाषितः ॥
अक्षकूटंसमाश्रित्यसौबलस्यात्मनोबलं ॥ ४ ॥ तत्त्वयेदमनुप्राप्तंतस्यकोपान्महात्मनः ॥ परवित्तापहारस्यक्रोधस्याप्रशमस्यच ॥ ५ ॥ लोभस्यज्ञाननाशस्य
द्रोहस्यात्याहितस्यच ॥ पितॄणांममराज्यस्यहरणस्योग्रधन्विनां ॥ ६ ॥ तत्त्वयेदमनुप्राप्तंप्रकोपाद्वैमहात्मनां ॥ सतस्योग्रमधर्मस्यफलंप्राप्नुहिदुर्मते ॥ ७ ॥ शा
सितास्म्यद्यतेबाणैःसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ अद्याहमनृणस्तस्यकोपस्यभवितारणे ॥ ८ ॥ अमर्षितायाःकृष्णायाःकांक्षितस्यचमेपितुः ॥ अद्यकौरव्यभीमस्य
भवितास्म्यनृणोयुधि ॥ ९ ॥ नहिमेमोक्ष्यसेजीवन्यदिनोत्सृजसेरणं ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्बाणंदुःशासनांतकं ॥ १० ॥ संदधेपरवीरघ्नःकालाग्न्यनिलवर्चसं ॥
तस्योरस्तूर्णमासाद्यजत्रुदेशेविभिद्यतं ॥ ११ ॥ जगामसहपुंखेनवल्मीलमिवपन्नगः ॥ अथैनंपंचविंशत्यापुनरेवसमार्पयत् ॥ १२ ॥

शरेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अत्याहितस्यजीवानपेक्षकर्मणःसाहसस्येतियावत् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥१७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

शरैरग्निसमस्पर्शैराकर्णसमचोदितैः ॥ सगाढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत् ॥ १३ ॥ दुःशासनोमहाराजकश्मलंचाविशन्महत् ॥ सारथिस्त्वरमाणस्तु
दुःशासनमचेतनं ॥ १४ ॥ रणमध्यादपोवाहसौभद्रशरपीडितं ॥ पांडवाद्रौपदेयाश्चविराटश्चसमीक्ष्यतं ॥ १५ ॥ पंचालाःकेकयाश्चैवसिंहनादमथानदन् ॥
वादित्राणिचसर्वाणिनानालिंगानिसर्वशः ॥ १६ ॥ प्रावादयंतसंहृष्टाःपांडूनांतत्रसैनिकाः ॥ अपश्यन्स्मयमानाश्चसौभद्रस्यविचेष्टितं ॥ १७ ॥ अत्यंतवैरि
णंदृप्तंदृष्ट्वाशत्रुंपराजितं ॥ धर्ममारुतशक्राणामश्विनोःप्रतिमास्तथा ॥ १८ ॥ धारयंतोध्वजाग्रेषुद्रौपदेयामहारथाः ॥ सात्यकिश्चेकितानश्चधृष्टद्युम्नशिखंडि
नौ ॥ १९ ॥ केकयाधृष्टकेतुश्चमत्स्याःपंचालसृंजयाः ॥ पांडवाश्चमुदायुक्तायुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ २० ॥ अभ्यद्रवंतत्वरिताद्रोणानीकंविभित्सवः ॥ ततोऽभव
न्महायुद्धंत्वदीयानांपरैःसह ॥ २१ ॥ जयमाकांक्षमाणानांशूराणामनिवर्त्तिनां ॥ तथातुवर्त्तमानेवैसंग्रामेतिभयंकरे ॥ २२ ॥ दुर्योधनोमहाराजराधेयमिद
मब्रवीत् ॥ पश्यदुःशासनंवीरमभिमन्युवशंगतं ॥ २३ ॥ प्रतपंतमिवादित्यंनिघ्नंतंशात्रवान्रणे ॥ अथचैतेसुसंरब्धाःसिंहाइवबलोत्कटाः ॥ २४ ॥ सौभद्रमुद्य
तास्त्रातुमभ्यधावंतपांडवाः ॥ ततःकर्णःशरैस्तीक्ष्णैरभिमन्युंदुरासदं ॥ २५ ॥ अभ्यवर्षतसंक्रुद्धःपुत्रस्यहितकृत्तव ॥ तस्यचानुचरांस्तीक्ष्णैर्विव्याधपरमेषुभिः ॥
॥ २६ ॥ अवज्ञापूर्वकंशूरःसौभद्रस्यरणाजिरे ॥ अभिमन्युस्तुराधेयंत्रिसप्तत्याशिलीमुखैः ॥ २७ ॥ अविध्यत्त्वरितोराजन्द्रोणंप्रेप्सुर्महामनाः ॥ तंतथानाश
कत्कश्चिद्द्रोणाद्वारयितुंरथी ॥ २८ ॥ आरुजंतंरथव्रातान्वज्रहस्तात्मजात्मजं ॥ ततःकर्णोजयप्रेप्सुर्मानीसर्वधनुष्मतां ॥ २९ ॥ सौभद्रंशतशोविध्यदुत्तमा
स्त्राणिदर्शयन् ॥ सोस्त्रैरस्त्रविदांश्रेष्ठोरामशिष्यःप्रतापवान् ॥ ३० ॥ समरेशत्रुदुर्धर्षमभिमन्युमपीडयत् ॥ सतथापीड्यमानस्तुराधेयेनास्त्रवृष्टिभिः ॥ ३१ ॥
समरेऽमरसंकाशःसौभद्रोनव्यशीर्यत ॥ ततःशिलाशितैस्तीक्ष्णैर्भल्लैरानतपर्वभिः ॥ ३२ ॥ छित्वाधनूंषिशूराणामार्जुनिःकर्णमार्दयत् ॥ धनुर्मंडलनिर्मुक्तैः
शरैराशीविषोपमैः ॥ ३३ ॥ सच्छत्रध्वजयंतारंसाश्वमाशुस्मयन्निव ॥ कर्णोपिचास्यचिक्षेपबाणान्सन्नतपर्वणः ॥ ३४ ॥ असंभ्रांतश्चतान्सर्वानगृह्णात्फा
ल्गुनात्मजः ॥ ततोमुहूर्त्तात्कर्णस्यबाणेनैकेनवीर्यवान् ॥ ३५ ॥

|| ३६ || ३७ || इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचत्वारिंशोऽध्यायः || ४० || || ७ || ७ || || ७ || || ७ || सइति || १ || २ || ३ || ४ || ५ ||

सध्वजंकार्मुकंवीरश्छित्वाभूमावपातयत् ॥ ततःकृच्छ्रगतंकर्णंदृष्ट्वाकर्णादनंतरः ॥ ३६ ॥ सौभद्रमभ्ययात्तूर्णंदृढमुद्यम्यकार्मुकं ॥ ततउच्चुक्रुशुःपार्थास्तेषां
चानुचराजनाः ॥ वादित्राणिचसंजघ्नुःसौभद्रंचापितुष्टुवुः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिकर्णदुःशानपराक्रमेचत्वारिंशोऽ
ध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सोतिगर्जन्धनुष्पाणिर्ज्यांविकर्षन्पुनःपुनः ॥ तयोर्महात्मनोस्तूर्णंरथांतरमवापतत् ॥ १ ॥ सोवि
ध्यद्दशभिर्बाणैरभिमन्युंदुरासदं ॥ सच्छत्रध्वजयंतारंसाश्वमाशुस्मयन्निव ॥ २ ॥ पितृपैतामहंकर्मकुर्वाणमतिमानुषं ॥ दृष्ट्वार्दितंशरैःकार्ष्णिंत्वदीयाहृषि
ताभवन् ॥ ३ ॥ तस्याभिमन्युरायम्यस्मयन्नेकेनपत्रिणा ॥ शिरःप्रच्यावयामासतद्रथात्प्रापतद्भुवि ॥ ४ ॥ कर्णिकारमिवाधूतंवातेनापतितंनगात् ॥ भ्रातरंनि
हतंदृष्ट्वाराजन्कर्णोव्यथांययौ ॥ ५ ॥ विमुखीकृत्यकर्णंतुसौभद्रःकंकपत्रिभिः ॥ अन्यानपिमहेष्वासांस्तूर्णमेवाभिदुद्रुवे ॥ ६ ॥ ततस्तद्विततंसैन्यंहस्त्यश्वरथप
त्तिमत् ॥ क्रुद्धोभिमन्युरभिनत्तिग्मतेजामहारथः ॥ ७ ॥ कर्णस्तुबहुभिर्बाणैरर्द्यमानोभिमन्युना ॥ अपायाज्जवनैरश्वैस्ततोनीकमभज्यत ॥ ८ ॥ शलभैरिव
चाकाशेधाराभिरिवचावृते ॥ अभिमन्योःशरैराजन्नप्राज्ञायतकिंचन ॥ ९ ॥ तावकानांतुयोधानांवध्यतांनिशितैःशरैः ॥ अन्यत्रसैंधवाद्राजन्नस्मकश्चिद
तिष्ठत ॥ १० ॥ सौभद्रस्तुततःशंखंप्रध्माप्यपुरुषर्षभः ॥ शीघ्रमभ्यपतत्सेनांभारतींभरतर्षभ ॥ ११ ॥ सकक्षेग्निरिवोत्सृष्टोनिर्दहंस्तरसारिपून् ॥ मध्येभारत
सैन्यानामार्जुनिःपर्यवर्त्तत ॥ १२ ॥ रथनागाश्वमनुजानर्दयन्निशितैःशरैः ॥ संप्रविश्याकरोद्भूमिंकबंधगणसंकुलां ॥ १३ ॥ सौभद्रचापप्रभवैर्निकृत्ताःपर
मेषुभिः ॥ स्वानेवाभिमुखान्घ्नंतःप्राद्रवन्जीवितार्थिनः ॥ १४ ॥ तेघोरारौद्रकर्माणोविपाठावहवःशिताः ॥ निघ्नंतोरथनागाश्वान्जग्मुराशुवसुंधरां ॥ १५ ॥
सायुधाःसांगुलित्राणाःसगदाःसांगदारणे ॥ दृश्यंतेबाहवश्छिन्नाहेमाभरणभूषिताः ॥ १६ ॥ शराश्चापानिखड्गाश्चशरीराणिशिरांसिच ॥ सकुंडलानिस्रग्वी
णिभूमावासन्सहस्रशः ॥ १७ ॥ सोपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडैश्चबंधुरैः ॥ अक्षैर्विमथितैश्चक्रैर्बहुधापतितैर्युगैः ॥ १८ ॥ शक्तिचापासिभिश्चैवपतितैश्चमहाध्व
जैः ॥ चर्मचापशरैश्चैवव्यवकीर्णैःसमंततः ॥ १९ ॥ निहतैःक्षत्रियैरश्वैर्वारणैश्चविशांपते ॥ अगम्यरूपापृथिवीक्षणेनासीत्सुदारुणा ॥ २० ॥

|| ६ || ७ || ८ || ९ || १० || ११ || १२ || १३ || १४ || १५ || १६ || १७ || १८ || १९ || २० ||

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ बालमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ॥३ ॥ ४ ॥

वध्यतांराजपुत्राणांक्रंदतामितरेतरं॥ प्रादुरासीन्महाशब्दोभीरूणांभयवर्धनः॥ २१ ॥ सशब्दोभरतश्रेष्ठदिशःसर्वाव्यनादयत्॥ सौभद्रश्चाद्रवत्सेनांमन्वराश्वरथद्विपान्॥ २२ ॥ कक्षमग्निरिवोत्सृष्टोनिर्दहंस्तरसारिपून्॥ मध्येभारतसैन्यानामार्जुनिःप्रत्यदृश्यत ॥ २३ ॥ विचरंतंदिशःसर्वाःप्रदिशश्चापिभारत॥ तंतदानानुपश्यामःसैन्येचरजसावृते॥ २४ ॥ आददानंगजाश्वानांनृणांचायूंषिभारत॥ क्षणेनभूयःपश्यामःसूर्यंमध्यंदिनेयथा॥ २५ ॥ अभिमन्युंमहाराजप्रतपंतंद्विषद्गणान्॥ सवासवसमःसंख्येवासवस्यात्मजात्मजः॥ अभिमन्युर्महाराजसैन्यमध्येव्यरोचत॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच बालमत्यंतसुखिनंस्वबाहुबलदर्पितं॥ युद्धेषुकुशलंवीरंकुलपुत्रंतनुत्यजं॥ १ ॥ गाहमानमनीकानिसदश्वैश्चत्रिहायनैः॥ अपियौधिष्ठिरात्सैन्यात्कश्चिदन्वपतद्बली॥ २॥ संजयउवाच युधिष्ठिरोभीमसेनःशिखंडीसात्यकिर्यमौ॥ धृष्टद्युम्नोविराटश्चद्रुपदश्चसकेकयः ॥ ३ ॥ धृष्टकेतुश्चसंरब्धोमत्स्याश्चाभ्यपतन्रणे ॥ तेनैवतुपथायांतःपितरोमातुलैःसह ॥ ॥ ४ ॥ अभ्यद्रवन्परीप्संतोव्यूढानीकाःप्रहारिणः॥ तान्दृष्ट्वाद्रवतःशूरांस्त्वदीयाविमुखाभवन्॥ ५ ॥ ततस्तद्विमुखंदृष्ट्वातवसूनोर्महद्बलं ॥ जामातातवतेजस्वीसंस्तंभयिषुराद्रवत्॥ ६॥ सैंधवस्यमहाराजपुत्रोराजाजयद्रथः॥ सपुत्रगृद्धिनःपार्थान्सहसैन्यानवारयत्॥ ७॥ उग्रधन्वामहेष्वासोदिव्यमस्त्रमुदीरयन्॥ वार्धक्षत्रिरुपासेधत्प्रवणादिवकुंजरः॥८॥ धृतराष्ट्रउवाच अतिभारमहंमन्येसैंधवेसंजयाहितं॥ यदेकःपांडवान्क्रुद्धान्पुत्रप्रेप्सूनवारयत्॥ ९ ॥ अत्यद्भुतमहंमन्येबलंशौर्यंचसैंधवे॥ तस्यप्रब्रूहिमेवीर्यंकर्मचाग्र्यंमहात्मनः ॥ १० ॥ किंदत्तंहुतमिष्टंवाकिंसुतप्तमथोतपः॥ सिंधुराजोहियेनैकःपांडवान्समवारयत्॥ ११॥ संजयउवाच द्रौपदीहरणेयत्तद्भीमसेनेननिर्जितः॥ मानात्सतप्तवान्राजावरार्थीसुमहत्तपः॥ १२॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यःप्रियेभ्यःसन्निवर्त्यसः॥ क्षुत्पिपासातपसहःकृशोधमनिसंततः ॥ १३ ॥ देवमाराधयञ्छर्वंगृणन्ब्रह्मसनातनं॥ भक्तानुकंपीभगवान्तस्यचक्रेततोदयां ॥ १४ ॥ स्वप्नांतेप्यथचैवाहहरःसिंधुपतेःसुतं॥ वरंवृणीष्वप्रीतोस्मिजयद्रथकिमिच्छसि॥ १५॥

॥ ५॥ ६ ॥ ७॥ प्रवणान्निम्नप्रदेशंप्राप्य ॥ ८ ॥ ९ ॥ बलंसामर्थ्यं शौर्यमुत्साहः वीर्यंप्रभावं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥३९॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ यदिति

एवमुक्तस्तुशर्वेणसिंधुराजोजयद्रथः॥ उवाचप्रणतोरुद्रंप्रांजलिर्नियतात्मवान् ॥ १६ ॥ पांडवेयानहंसंख्येभीमवीर्यपराक्रमान् ॥ वारयेयंरथेनैकःसमस्ता
नितिभारत ॥ १७ ॥ एवमुक्तस्तुदेवेशोजयद्रथमथाब्रवीत् ॥ ददामितेवरंसौम्यविनापार्थंधनंजयं ॥ १८ ॥ वारयिष्यसिसंग्रामेचतुरःपांडुनंदनान् ॥ एवम
स्त्वितिदेवेशमुक्त्वाबुध्यतपार्थिवः ॥ १९ ॥ सतेनवरदानेनदिव्येनास्त्रबलेनच ॥ एकःसंवारयामासपांडवानामनीकिनीं ॥ २० ॥ तस्यज्यातलघोषेणक्षत्रि
यान्भयमाविशत् ॥ परांस्तुतवसैन्यस्यहर्षःपरमकोभवत् ॥ २१ ॥ दृष्ट्वातुक्षत्रियाभारंसैंधवेसर्वमाहितं ॥ उत्क्रुश्याभ्यद्रवन्राजन्येनयौधिष्ठिरंबलं ॥ २२ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिजयद्रथयुद्धेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच यन्मांपृच्छसि
राजेंद्रसिंधुराजस्यविक्रमं ॥ शृणुतत्सर्वमाख्यास्येयथापांडूनयोधयत् ॥ १ ॥ तमूहुर्वाजिनोवश्याःसैंधवाःसाधुवाहिनः ॥ विकुर्वाणाबृहंतोश्वाःश्वसनोपमरं
हसः ॥ २ ॥ गंधर्वनगराकारंविधिवत्कल्पितंरथं ॥ तस्याभ्यशोभयत्केतुर्वाराहोराजतोमहान् ॥ ३ ॥ श्वेतच्छत्रपताकाभिश्चामरव्यजनेनच ॥ सबभौराजलिं
गैस्तैस्तारापतिरिवांबरे ॥ ४ ॥ मुक्तावज्रमणिस्वर्णैर्भूषितंतमयस्मयं ॥ वरूथंविबभौतस्यज्योतिर्भिःखमिवावृतं ॥ ५ ॥ सविस्फार्यमहच्चापंकिरन्निषुगणान्ब
हून् ॥ तत्खंडंपूरयामासयद्व्दारयदार्जुनिः ॥ ६ ॥ ससात्यकिंत्रिभिर्बाणैरष्टभिश्चवृकोदरं ॥ धृष्टद्युम्नंतथाषष्ट्याविराटंदशभिःशरैः ॥ ७ ॥ द्रुपदंपंचभिस्तीक्ष्णैः
सप्तभिश्चशिखंडिनं ॥ केकयान्पंचविंशत्याद्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरंतुसप्तत्याततःशेषानपानुदत् ॥ इषुजालेनमहतातदद्भुतमिवाभवत् ॥ ९ ॥
अथास्यशितपीतेनभल्लेनादिश्यकार्मुकं ॥ चिच्छेदप्रहसन्राजाधर्मपुत्रःप्रतापवान् ॥ १० ॥ अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणसोन्यदादायकार्मुकं ॥ विव्याधदशभिःपा
र्थंतांश्चैवान्यांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ११ ॥ तत्तस्यलाघवंज्ञात्वाभीमोभल्लैस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ धनुर्ध्वजंचच्छत्रंचक्षितौक्षिप्रमपातयत् ॥ १२ ॥ सोन्यदादायबलवान्स
ज्जंकृत्वाचकार्मुकं ॥ भीमस्यापातयत्केतुंधनुरश्वांश्चमारिष ॥ १३ ॥ सहताश्वादवप्लुत्यच्छिन्नधन्वारथोत्तमात् ॥ सात्यकेराप्लुतोयानंगिर्यग्रमिवकेसरी ॥
॥ १४ ॥ ततस्त्वदीयाःसंहृष्टाःसाधुसाध्वितिवादिनः ॥ सिंधुराजस्यतत्कर्मप्रेक्ष्याश्रद्धेयमद्भुतं ॥ १५ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ वरूथंरथवेष्टनं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ आदिश्यएषच्छिनद्मीत्युद्दिश्य ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सैंधवेनेति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

संक्रुद्धान्पांडवानेकोयद्धारास्त्रतेजसा ॥ तत्तस्यकर्मभूतानिसर्वाण्येवाभ्यपूजयन् ॥ १६ ॥ सौभद्रेणहतैःपूर्वंसोत्तरायोधिभिर्द्विपैः ॥ पांडूनांदर्शितःपंथाःसैंधवेननिवारितः ॥ १७ ॥ यतमानास्तुतेवीरामत्स्यपंचालकेकयाः ॥ पांडवाश्चान्वपद्यंतप्रतिशेकुर्नसैंधवं ॥ १८ ॥ योयोहियततेभेत्तुंद्रोणानीकंतवाहितः ॥ तंतमेववरंप्राप्यसैंधवःप्रत्यवारयत् ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिजयद्रथयुद्धेत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच सैंधवेननिरुद्धेषुजयगृद्धिषुपांडुषु ॥ सुघोरमभवद्युद्धंत्वदीयानांपरैःसह ॥ १ ॥ प्रविश्याथार्जुनिःसेनांसत्यसंधोदुरासदः ॥ व्यक्षोभयततेजस्वीमकरःसागरंयथा ॥ २ ॥ तंतथाशरवर्षेणक्षोभयंतमरिंदमं ॥ यथाप्रधानाःसौभद्रमभ्ययूरथसत्तमाः ॥ ३ ॥ तेषांतस्यचसंमर्दोदारुणःसमपद्यत ॥ सृजतांशरवर्षाणिप्रसक्तममितौजसां ॥ ४ ॥ रथव्रजेनसंरुद्धस्तैरमित्रैस्तथार्जुनिः ॥ वृषसेनस्ययंतारंहत्वाचिच्छेदकार्मुकं ॥ ५ ॥ तस्यविव्याधबलवान्शरैरश्वानजिह्मगैः ॥ वातायमानैरथतैरश्वैरपहृतोरणात् ॥ ६ ॥ तेनांतरेणाभिमन्योर्यतापासारयद्रथं ॥ रथव्रजास्ततोहृष्टाःसाधुसाध्वितिचुक्रुशुः ॥ ७ ॥ तंसिंहमिवसंक्रुद्धंप्रमथ्नंतंशरैररीन् ॥ आरादायांतमभ्येत्यवसातीयोभ्ययाद्द्रुतं ॥ ८ ॥ सोभिमन्युंशरैःषष्ट्यारुक्मपुंखैरवाकिरत् ॥ अब्रवीच्चनमेजीवन्जीवतोयुधिमोक्ष्यसे ॥ ९ ॥ तमयस्मयवर्माणमिषुणादूरपातिना ॥ विव्याधहृदिसौभद्रःसपपातव्यसुःक्षितौ ॥ १० ॥ वसातीयंहतंदृष्ट्वाक्रुद्धाःक्षत्रियपुंगवाः ॥ परिवव्रुस्तदाराजंस्तवपौत्रंजिघांसवः ॥ ११ ॥ विस्फारयंतश्चापानिनानारूपाण्यनेकशः ॥ तद्युद्धमभवद्रौद्रंसौभद्रस्यारिभिःसह ॥ १२ ॥ तेषांशरान्सेष्वसनान्शरीराणिशिरांसिच ॥ सकुंडलानिस्रग्वीणिक्रुद्धश्चिच्छेदफाल्गुनिः ॥ १३ ॥ सखड्गाःसांगुलित्राणाःसपट्टिशपरश्वधाः ॥ अपश्यंतभुजाश्छिन्नाहेमाभरणभूषिताः ॥ १४ ॥ स्रग्भिराभरणैर्वस्त्रैःपातितैश्चमहाभुजैः ॥ वर्मभिश्चर्मभिर्हारैर्मुकुटैश्छत्रचामरैः ॥ १५ ॥ उपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडकबंधुरैः ॥ अक्षैर्विमथितैश्चक्रैर्भग्नैश्चबहुधायुगैः ॥ १६ ॥ अनुकर्षैःपताकाभिस्तथासारथिवाजिभिः ॥ रथैश्चभग्नैर्नागैश्चहतैःकीर्णाभवन्मही ॥ १७ ॥ निहतैःक्षत्रियैःशूरैर्नानाजनपदेश्वरैः ॥ जयगृद्धैर्वृताभूमिर्दारुणासमपद्यत ॥ १८ ॥ दिशोविचरतस्तस्यसर्वाश्चप्रदिशस्तथा ॥ रणेऽभिमन्योःक्रुद्धस्यरूपमंतरधीयत ॥ १९ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ आददानइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

कांचनंयद्यदस्यासीद्वर्मचाभरणानिच ॥ धनुषश्चशराणांचतदपश्यामकेवलं ॥ २० ॥ तंतदानाशकत्कश्चिच्चक्षुर्भ्यामभिवीक्षितुं ॥ आददानंशरैर्योधान्मध्येसूर्यमिवस्थितं ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच आददानस्तुशूराणामायूंष्यभवदार्जुनिः ॥ अंतकःसर्वभूतानांप्राणान्कालइवागते ॥ १ ॥ सशक्रइवविक्रांतःशक्रसूनोःसुतोबली ॥ अभिमन्युस्तदानीकंलोडयन्समदृश्यत ॥ २ ॥ प्रविश्यैवतुराजेंद्रक्षत्रियेंद्रांतकोपमः ॥ सत्यश्रवसमादत्तव्याघ्रोमृगमिवोल्बणः ॥ ३ ॥ सत्यश्रवसिचाक्षिप्तेत्वरमाणामहारथाः ॥ प्रगृह्यविपुलंशस्त्रमभिमन्युमुपाद्रवन् ॥ ४ ॥ अहंपूर्वमहंपूर्वमितिक्षत्रियपुंगवाः ॥ स्पर्धमानाःसमाजग्मुर्जिघांसंतोर्जुनात्मजं ॥ ५ ॥ क्षत्रियाणामनीकानिप्रद्रुतान्यभिधावतां ॥ जग्राहतिमिरासाद्यक्षुद्रमत्स्यानिवार्णवे ॥ ६ ॥ येकेचनगतास्तस्यसमीपमपलायिनः ॥ नतेप्रतिन्यवर्तंतसमुद्रादिवसिंधवः ॥ ७ ॥ महाग्राहगृहीतेववातवेगभयार्दिता ॥ समकंपतसासेनाविभ्रष्टानौरिवार्णवे ॥ ८ ॥ अथरुक्मरथोनाममद्रेश्वरसुतोबली ॥ त्रस्तामाश्वासयन्सेनामत्रस्तोवाक्यमब्रवीत् ॥ अलंत्रासेनवःशूरानैषकश्चिन्मयिस्थिते ॥ अहमेनंग्रहीष्यामिजीवग्राहंनसंशयः ॥ १० ॥ एवमुक्त्वातुसौभद्रमभिदुद्राववीर्यवान् ॥ सुकल्पितेनोह्यमानःस्यंदनेनविराजता ॥ ११ ॥ सोभिमन्युंत्रिभिर्बाणैर्विध्वावक्षस्यथानदत् ॥ त्रिभिश्चदक्षिणेबाहौसव्येचनिशितैस्त्रिभिः ॥ १२ ॥ सतस्येष्वसनंछित्वाफाल्गुनिःसव्यदक्षिणौ ॥ भुजौशिरश्चस्वक्षिभ्रुक्षितौक्षिप्रमपातयत् ॥ १३ ॥ दृष्ट्वारुक्मरथंरुग्णंपुत्रंशल्यस्यमानिनं ॥ जीवग्राहंजिघृक्षंतंसौभद्रेणयशस्विना ॥ १४ ॥ संग्रामदुर्मदाराजन्राजपुत्राःप्रहारिणः ॥ वयस्याःशल्यपुत्रस्यसुवर्णविकृतध्वजाः ॥ १५ ॥ तालमात्राणिचापानिविकर्षंतोमहाबलाः ॥ आर्जुनिंशरवर्षेणसमंतात्पर्यवारयन् ॥ १६ ॥ शूरैःशिक्षाबलोपेतैस्तरुणैरत्यमर्षणैः ॥ दृष्ट्वैकंसमरेशूरंसौभद्रमपराजितं ॥ १७ ॥ छाद्यमानंशरव्रातैर्हृष्टोदुर्योधनोभवत् ॥ वैवस्वतस्यभवनंगतंह्येनममन्यत ॥ १८ ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिर्नानालिंगैःसुतेजनैः ॥ अदृश्यमार्जुनिंचक्रुर्निमेषात्तेनृपात्मजाः ॥ १९ ॥ ससूताश्वध्वजंतस्यस्यंदनंतंचमारिष ॥ आचितंसमपश्यामश्वाविधंशललैरिव ॥ २० ॥ सगाढविद्धःक्रुद्धश्चतोत्रैर्गजइवार्दितः ॥ गांधर्वमस्त्रमायच्छद्रथमायांचभारत ॥ २१ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ आयच्छत्प्रयुक्तवान् रथमायांदुर्लक्ष्यांरथशिक्षां ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ फलोपगःफलोन्मुखः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अर्जुनेनतपस्तप्त्वागंधर्वेभ्योयदाहृतं ॥ तुंबुरुप्रमुखेभ्योवैतेनामोहयताहितान् ॥ २२ ॥ एकधाशतधाराजन्दृश्यतेस्मसहस्रधा ॥ अलातचक्रवत्संख्येक्षिप्रमस्त्राणिदर्शयन् ॥ २३ ॥ रथचर्यास्त्रमायाभिर्मोहयित्वापरंतपः ॥ बिभेदशतधाराजन्शरीराणिमहीक्षितां ॥ २४ ॥ प्राणाःप्राणभृतांसंख्येप्रेषितानिशितैःशरैः ॥ राजन्प्रापुरमुंलोकंशरीराण्यवनिंययुः ॥ २५ ॥ धनूंष्यश्वान्नियंतॄंश्चध्वजान्बाहूंश्चसांगदान् ॥ शिरांसिचसितैर्बाणैस्तेषांचिच्छेदफाल्गुनिः ॥ २६ ॥ चूतारामोयथाभग्नःपंचवर्षःफलोपगः ॥ राजपुत्रशतंतद्वत्सौभद्रेणनिपातितं ॥ २७ ॥ क्रुद्धाशीविषसंकाशान्सुकुमारान्सुखोचितान् ॥ एकेननिहतान्दृष्ट्वाभीतोदुर्योधनोऽभवत् ॥ २८ ॥ रथिनःकुंजरानश्वान्पदातींश्चापिमज्जतः ॥ दृष्ट्वादुर्योधनःक्षिप्रमुपायात्तममर्षितः ॥ २९ ॥ तयोःक्षणमिवापूर्णःसंग्रामःसमपद्यत ॥ अथाभवत्तेविमुखःपुत्रःशरशताहतः ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिदुर्योधनपराजयेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४५॥ ॥७॥

धृतराष्ट्रउवाच यथावदसिमेसूतएकस्यबहुभिःसह ॥ संग्रामंतुमुलंघोरंजयंचैवमहात्मनः ॥ १ ॥ अश्रद्धेयमिवाश्चर्यंसौभद्रस्याथविक्रमं ॥ किंतुनात्यद्भुतंतेषांयेषांधर्मोव्यपाश्रयः ॥ २ ॥ दुर्योधनेचविमुखेराजपुत्रशतेहते ॥ सौभद्रेप्रतिपत्तिकांप्रत्यपद्यंतमामकाः ॥ ३ ॥ संजयउवाच संशुष्कास्याश्चलन्नेत्राःप्रस्विन्नालोमहर्षणाः ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ ४ ॥ हतान्भ्रातॄन्पितॄन्पुत्रान्सुहृत्संबंधिबांधवान् ॥ उत्सृज्योत्सृज्यसंजग्मुस्त्वरयंतोहयद्विपान् ॥ ५ ॥ तान्प्रभग्नांस्तथादृष्ट्वाद्रोणोद्रौणिर्बृहद्बलः ॥ कृपोदुर्योधनःकर्णःकृतवर्माथसौबलः ॥ ६ ॥ अभ्यधावन्सुसंक्रुद्धाःसौभद्रमपराजितं ॥ तेतुपौत्रेणतेराजन्प्रायशोविमुखीकृताः ॥ ७ ॥ एकस्तुसुखसंवृद्धोबाल्याद्दर्पाच्चनिर्भयः ॥ इष्वस्त्रविन्महातेजालक्ष्मणोर्जुनिमभ्ययात् ॥ ८ ॥ तमन्वगेवास्यपितापुत्रगृद्धीन्यवर्त्तत ॥ अनुदुर्योधनंचान्येन्यवर्त्ततमहारथाः ॥ ९ ॥ तंतेभिषिषिचुर्बाणैर्मेघागिरिमिवांबुभिः ॥ सतुतान्प्रममाथैकोविष्वग्वातोयथांबुदान् ॥ १० ॥ पौत्रंतवचदुर्धर्षंलक्ष्मणंप्रियदर्शनं ॥ पितुःसमीपेतिष्ठंतंशूरमुद्यतकार्मुकं ॥ ११ ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धंधनेश्वरसुतोपमं ॥ आससादरणेकार्ष्णिर्मत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ १२ ॥ लक्ष्मणेनतुसंगम्यसौभद्रःपरवीरहा ॥ शरैःसुनिशितैस्तीक्ष्णैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ १३ ॥

यथेति ॥ १ ॥ २ ॥ प्रतिपत्तिप्रतिविधानं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ विष्वग्वातोऽशेषदिग्वातः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ केशांतंकेशैर्मनोहरं अंतःप्रांतेतिकेमध्येस्वरूपेचमनोहरेइत्यभिधानात् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ धृष्टंप्रगल्भं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

संक्रुद्धोवैमहाराजदंडाहतइवोरगः ॥ पौत्रस्तवमहाराजतवपौत्रमभाषत ॥ १४ ॥ सुदृष्टःक्रियतांलोकोह्यमुंलोकंगमिष्यसि ॥ पश्यतांबांधवानांत्वांनयामियमसादनं ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वाततोभल्लंसौभद्रःपरवीरहा ॥ उद्बवर्हमहाबाहुर्निर्मुक्तोरगसन्निभं ॥ १६ ॥ सतस्यभुजनिर्मुक्तोलक्ष्मणस्यसुदर्शनं ॥ सुनसंसुभ्रुकेशांतंशिरोऽहार्षीत्सकुंडलं ॥ १७ ॥ लक्ष्मणंनिहतंदृष्ट्वाहाहेत्युच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धःप्रियेपुत्रेनिपातिते ॥ १८ ॥ हतैनमितिचुक्रोशक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः ॥ ततोद्रोणःकृपःकर्णोद्रोणपुत्रोबृहद्बलः ॥ १९ ॥ कृतवर्माचहार्दिक्यःषड्रथाःपर्यवारयन् ॥ तांस्तुविद्ध्वाशितैर्बाणैर्विमुखीकृत्यचार्जुनिः ॥ २० ॥ वेगेनाभ्यपतत्क्रुद्धःसैंधवस्यमहद्बलं ॥ आवव्रुस्तस्यपंथानंगजानीकेनदंशिताः ॥ २१ ॥ कलिंगाश्चनिषादाश्चक्राथपुत्रश्चवीर्यवान् ॥ तत्प्रसक्तमिवात्यर्थंयुद्धमासीद्विशांपते ॥ २२ ॥ ततस्तत्कुंजरानीकंव्यधमद्धृष्टमार्जुनिः ॥ यथावायुर्नित्यगतिर्जलदान्शतशोंबरे ॥ २३ ॥ ततःक्राथःशरव्रातैरार्जुनिंसमवाकिरत् ॥ अथेतरेसन्निवृत्ताःपुनर्द्रोणमुखारथाः ॥ २४ ॥ परमास्त्राणिधुन्वानाःसौभद्रमभिदुद्रुवुः ॥ तान्निवार्यार्जुनिर्बाणैःक्राथपुत्रमथार्दयत् ॥ २५ ॥ शरौघेणाप्रमेयेणत्वरमाणोजिघांसया ॥ सधनुर्बाणकेयूरौबाहूसमुकुटंशिरः ॥ २६ ॥ सच्छत्रध्वजयंतारंरथंचाश्वान्यपातयत् ॥ कुलशीलश्रुतिबलैःकीर्त्याचास्त्रबलेनच ॥ युक्तेतस्मिन्हतेवीराःप्रायशोविमुखाभवन् ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिलक्ष्मणवधेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

धृतराष्ट्रउवाच तथाप्रविष्टंतरुणंसौभद्रमपराजितं ॥ कुलानुरूपंकुर्वाणंसंग्रामेष्वपराजितं ॥ १ ॥ आजानेयैःसुबलिभिर्यांतमश्वैस्त्रिहायनैः ॥ प्लवमानमिवाकाशेकेशूराःसमवारयन् ॥ २ ॥ संजयउवाच अभिमन्युःप्रविश्यैतांस्तावकान्निशितैःशरैः ॥ अकरोत्पार्थिवान्सर्वान्विमुखान्पांडुनंदनः ॥ ३ ॥ तंतुद्रोणःकृपःकर्णोद्रौणिश्चसबृहद्बलः ॥ कृतवर्माचहार्दिक्यःषड्रथाःपर्यवारयन् ॥ ४ ॥ दृष्ट्वातुसैंधवेभारमतिमात्रंसमाहितं ॥ सैन्यंतवमहाराजयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ ५ ॥ सौभद्रमितरेवीरमभ्यवर्षन्शरांबुभिः ॥ तालमात्राणिचापानिविकर्षंतोमहाबलाः ॥ ६ ॥ तांस्तुसर्वान्महेष्वासान्सर्वविद्यासुनिष्ठितान् ॥ व्यष्टंभयद्रणेबाणैःसौभद्रःपरवीरहा ॥ ७ ॥ द्रोणंपंचाशताविध्यद्विंशत्याचबृहद्बलं ॥ अशीत्याकृतवर्माणंकृपंषष्ट्याशिलीमुखैः ॥ ८ ॥

॥ २७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥

रुक्मपुंखैर्महावेगैराकर्णसमचोदितैः ॥ अविध्यद्दशभिर्बाणैरश्वत्थामानमार्जुनिः ॥ ९ ॥ सकर्णंकर्णिनाकर्णेपीतेनचशितेनच ॥ फाल्गुनिर्द्विषतांमध्ये विव्याधपरमेषुणा॥१०॥पातयित्वाकृपस्याश्वांस्तथोभौपार्ष्णिसारथी॥ अथैनंदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ ११ ॥ ततोवृंदारकंवीरंकुरूणांकीर्त्तिवर्द्धनं॥पुत्राणांतववीराणांपश्यतामवधीद्बली॥ १२ ॥ तंद्रौणिःपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ वरंवरममित्राणामारुजंतमभीतवत् ॥ १३ ॥ सतुबाणैःशितैस्तूर्णंप्रत्यविध्यतमारिष॥पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणामश्वत्थामानमार्जुनिः॥१४॥षष्ट्याशराणांतंद्रौणिस्तिग्मधारैःसुतेजनैः॥ उग्रैर्नाकंपयद्विध्वामैनाकमिवपर्वतं॥ १५॥ सतुद्रौणिंत्रिसप्तत्याहेमपुंखैरजिह्मगैः॥प्रत्यविध्यन्महातेजाबलवानपकारिणं ॥ १६॥ तस्मिन्द्रोणोबाणशतंपुत्रगृद्धीन्यपातयत् ॥ अश्वत्थामातथाष्टौचपरीप्सन्पितरंरणे॥ १७॥ कर्णोद्वाविंशतिंभल्लान्कृतवर्माचविंशतिं ॥ बृहद्बलस्तुपंचाशत्कृपःशारद्वतोदश ॥ १८ ॥ तांस्तुप्रत्यवधीत्सर्वान्दशभिर्दशभिःशरैः॥ तैरर्द्यमानःसौभद्रःसर्वतोनिशितैःशरैः ॥ १९ ॥ तंकोसलानामधिपःकर्णिनाताडयद्धृदि ॥ सतस्याश्वान्ध्वजंचापंसूतंचापातयत्क्षितौ ॥ २० ॥ अथकोसलराजस्तुविरथःखड्गचर्मधृत् ॥इयेषफाल्गुनेःकायाच्छिरोहर्त्तुंसकुंडलं ॥ २१ ॥ सकोसलानामधिपंराजपुत्रंबृहद्बलं ॥ हृदिविव्याधबाणेनसभिन्नहृदयोऽपतत्॥ २२ ॥ बभंजचसहस्राणिदशराज्ञांमहात्मनां॥सृजतामशिवावाचःखड्गकार्मुकधारिणां ॥ २३ ॥ तथाबृहद्बलंहत्वासौभद्रोव्यचरद्रणे॥ व्यष्टंभयन्महेष्वासोयोधांस्तवशरांबुभिः॥ २४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिबृहद्बलवधेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४७॥ ॥ ७॥

संजयउवाच सकर्णंकर्णिनाकर्णेपुनर्विव्याधफाल्गुनिः॥शरैःपंचाशताचैनमविध्यत्कोपयन्भृशं॥ १ ॥ प्रतिविव्याधराधेयस्तावद्भिरथतंपुनः ॥शरैराचितसर्वांगोबह्वशोभतभारत॥ २॥ कर्णंचाप्यकरोत्क्रुद्धोरुधिरोत्पीडवाहिनं॥ कर्णोपिविबभौशूरःशरैश्छिन्नोऽसृगाप्लुतः॥३॥ तावुभौशरचित्रांगौरुधिरेणसमुक्षितौ॥ बभूवतुर्महात्मानौपुष्पिताविवकिंशुकौ॥ ४ ॥ अथकर्णस्यसचिवान्षट्शूरांश्चित्रयोधिनः ॥ साश्वसूतध्वजरथान्सौभद्रोनिजघानह ॥ ५॥ तथेतरान्महेष्वासान्दशभिर्दशभिःशरैः ॥ प्रत्यविध्यदसंभ्रांतस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ६ ॥ मागधस्यतथापुत्रंहत्वाषड्भिरजिह्मगैः॥ साश्वंससूतंतरुणमश्वकेतुमपातयत् ॥ ७॥

सकर्णमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ वधंवधोपायं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१॥२२॥२३॥ २४ ॥२५॥२६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२॥
मार्तिकावतकंभोजंततःकुंजरकेतनं॥ क्षुरप्रेणसमुन्मथ्यननादविसृजन्शरान्॥ ८ ॥ तस्यदौःशासनिर्विध्वाचतुर्भिश्चतुरोहयान्॥ सूतमेकेनविव्याधदश
भिश्चार्जुनात्मजं॥ ९॥ ततोदौःशासनिंकार्ष्णिर्विध्वासप्तभिराशुगैः॥ संरंभाद्रक्तनयनोवाक्यमुच्चैरथाब्रवीत्॥ १०॥ वितातवाहवंत्यक्त्वागतःकापुरुषोयथा॥
दिष्ट्यात्वमपिजानीषेयोद्धुंनत्वद्यमोक्ष्यसे॥ ११ ॥ एतावदुक्त्वावचनंकर्मारपरिमार्जितं॥ नाराचंविससर्जास्मैतंद्रौणिस्त्रिभिराच्छिनत्॥ १२॥ तस्यार्जुनि
र्ध्वजंछित्वाशल्यंत्रिभिरताडयत्॥ तंशल्योनवभिर्बाणैर्गार्ध्रपत्रैरताडयत्॥ १३ ॥ हृयसंभ्रांतवद्राजंस्तदद्भुतमिवाभवत्॥ तस्यार्जुनिर्ध्वजंछित्वाहत्वो
भौपार्ष्णिसारथी॥ १४॥ तंविव्याधायसैःषड्भिःसोपाक्रामद्रथांतरं॥ शत्रुंजयंचंद्रकेतुंमेघवेगंसुवर्चसं॥ १५॥ सूर्यभासंचपंचैतान्हत्वाविव्याधसौबलं॥ तंसौ
बलस्त्रिभिर्विध्वादुर्योधनमथाब्रवीत्॥ १६॥ सर्वएनंविमथ्नीमःपुरैकैकंहिनस्तिनः॥ अथाब्रवीत्पुनर्द्रोणंकर्णोवैकर्तनोरणे॥ १७॥ पुरासर्वान्प्रमथ्नातिब्रूह्य
स्यवधमाशुनः॥ ततोद्रोणोमहेष्वासःसर्वांस्तान्प्रत्यभाषत॥ १८ ॥ अस्तिवास्यांतरंकिंचित्कुमारस्याथपश्यत॥ अण्वप्यस्यांतरंह्यद्यचरतःसर्वतोदिशं॥
॥ १९॥ शीघ्रतांनरसिंहस्यपांडवेयस्यपश्यत॥ धनुर्मंडलमेवास्यरथमार्गेषुदृश्यते॥ २०॥ संदधानस्यविशिखान्शीघ्रंचैवविमुंचतः॥ आरुजन्नपिमेप्राणा
न्मोहयन्नपिसायकैः॥ २१॥ प्रहर्षयतिमांभूयःसौभद्रःपरवीरहा॥ अतिमांनंदयत्येषसौभद्रोविचरन्रणे॥ २२॥ अंतरंयस्यसंरब्धानपश्यंतिमहारथाः॥ अ
स्यतोलघुहस्तस्यदिशःसर्वामहेषुभिः॥ २३॥ नविशेषंप्रपश्यामिरणेगांडीवधन्वनः॥ अथकर्णःपुनर्द्रोणमाहार्जुनिशराहतः॥ २४॥ स्यातव्यमितितिष्ठामि
पीड्यमानोभिमन्युना॥ तेजस्विनःकुमारस्यशराःपरमदारुणाः॥ २५॥ क्षिण्वंतिहृदयंमेद्यघोराःपावकतेजसः॥ तमाचार्योब्रवीत्कर्णंशनकैःप्रहसन्निव॥
॥ २६॥ अभेद्यमस्यकवचंयुवाचाशुपराक्रमः॥ उपदिष्टामयाचास्यपितुःकवचधारणा॥ २७॥ तामेषनिखिलांवेत्तिध्रुवंपरपुरंजयः॥ शक्यंत्वस्यधनुश्छे
त्तुंज्यांचबाणैःसमाहितैः॥ २८॥ अभीषूंश्चहयांश्चैवतथोभौपार्ष्णिसारथी॥ एतत्कुरुमहेष्वासराधेययदिशक्यसे॥ २९॥ अथैनंविमुखीकृत्यपश्चात्प्रहरणंकु
रु॥ सधनुष्कोनशक्योयमपिजेतुंसुरासुरैः॥ ३०॥ विरथंविधनुष्कंचकुरुष्वैनंयदीच्छसि॥ तदाचार्यवचःश्रुत्वाकर्णोवैकर्तनस्त्वरन्॥ ३१॥ अस्यतोलघु
हस्तस्यपृषत्कैर्धनुराच्छिनत्॥ अश्वानस्यावधीद्भोजोगौतमःपार्ष्णिसारथी॥ ३२॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ कौशिकंसर्वतोभद्रं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ विष्णोरिति ॥ १ ॥

शेषास्तुच्छिन्नधन्वानंशरवर्षैरवाकिरन् ॥ त्वरमाणास्त्वराकालेविरथंषण्महारथाः ॥ ३३ ॥ शरवर्षैरकरुणाबालमेकमवाकिरन् ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःस्वधर्ममनुपालयन् ॥ ३४ ॥ खड्गचर्मधरःश्रीमानुत्पपातविहायसा ॥ मार्गैःसकौशिकाद्यैश्चलाघवेनबलेनच ॥ ३५ ॥ आर्जुनिर्व्यचरद्व्योम्निभृशंवैपक्षिराडिव ॥ मय्येवनिपतत्येषसासिरित्यूर्ध्वदृष्टयः ॥ ३६ ॥ विव्यधुस्तंमहेष्वासंसमरेछिद्रदर्शिनः ॥ तस्यद्रोणोच्छिनन्मुष्टौखड्गंमणिमयत्सरुं ॥ ३७ ॥ क्षुरप्रेणमहातेजास्त्वरमाणःसपत्नजित् ॥ राधेयोनिशितैर्बाणैर्व्यधमच्चर्मचोत्तमं ॥ ३८ ॥ व्यसिचर्मेषुपूर्णांगःसोंतरिक्षात्पुनःक्षितिं ॥ आस्थितश्चक्रमुद्यम्यद्रोणंक्रुद्धोभ्यधावत ॥ ३९ ॥ सचक्ररेणूज्ज्वलशोभितांगोबभावतीवोज्ज्वलचक्रपाणिः ॥ रणेभिमन्युःक्षणमासरौद्रःसवासुदेवानुकृतिंप्रकुर्वन् ॥ ४० ॥ स्रुतरुधिरकृतैकरागवक्त्रोभ्रुकुटिपुटाकुलितोतिसिंहनादः ॥ प्रभुरमितबलोरणेभिमन्युर्नृपवरमध्यगतोभृशंव्यराजत् ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युविरथकरणेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच विष्णोःस्वसुर्नंदकरःसविष्णवायुधभूषणः ॥ रराजातिरथःसंख्येजनार्दनइवापरः ॥ १ ॥ मारुतोद्धूतकेशांतमुद्यतारिवरायुधं ॥ वपुःसमीक्ष्यपृथ्वीशादुःसमीक्ष्यंसुरैरपि ॥ २ ॥ तच्चक्रंभृशमुद्विग्नाःसंचिच्छिदुरनेकधा ॥ महारथस्ततःकार्ष्णिःसजग्राहमहागदां ॥ ३ ॥ विधनुःस्यंदनासिस्तैर्विचक्रश्चारिभिःकृतः ॥ अभिमन्युर्गदापाणिरश्वत्थामानमार्दयत् ॥ ४ ॥ सगदामुद्यतांदृष्ट्वाज्वलंतीमशनीमिव ॥ अपाक्रामद्रथोपस्थाद्विक्रमांस्त्रीन्नरर्षभः ॥ ५ ॥ तस्याश्वान्गदयाहत्वातथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ शराचितांगःसौभद्रःश्वाविद्वत्समदृश्यत ॥ ६ ॥ ततःसुबलदायादंकालिकेयमपोथयत् ॥ जघानचास्यानुचरान्गांधारान्सप्तसप्ततिं ॥ ७ ॥ पुनश्चैववसातीयान्जघानरथिनोदश ॥ केकयानांरथान्सप्तहत्वाचदशकुंजरान् ॥ ८ ॥ दौःशासनिरथंसाश्वंगदयासमपोथयत् ॥ ततोदौःशासनिःक्रुद्धोगदामुद्यम्यमारिष ॥ ९ ॥ अभिदुद्रावसौभद्रंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ तावुद्यतगदौवीरावन्योन्यवधकांक्षिणौ ॥ १० ॥ भ्रातृव्यौसंप्रजह्रातेपुरेवत्र्यंबकांधकौ ॥ तावन्योन्यंगदाग्राभ्यामाहत्यपतितौक्षितौ ॥ ११ ॥ इंद्रध्वजाविवोत्सृष्टौरणमध्येपरंतपौ ॥ दौःशासनिरथोत्थायकुरूणांकीर्तिवर्धनः ॥ १२ ॥ उत्तिष्ठमानंसौभद्रंगदयामूर्ध्न्यताडयत् ॥ गदावेगेनमहताव्यायामेनचमोहितः ॥ १३ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ उपप्लुतंराहुग्रस्तं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥

विचेतान्यपतद्भूमौसौभद्रःपरवीरहा ॥ एवंविनिहतोराजन्नेकोबहुभिराहवे ॥ १४ ॥ क्षोभयित्वाचमूंसर्वांनलिनीमिवकुंजरः ॥ अशोभतहतोवीरोव्याधैर्वन
गजोयथा ॥ १५ ॥ तंतथापतितंशूरंतावकाःपर्यवारयन् ॥ दावंदग्ध्वायथाशांतंपावकंशिशिरात्यये ॥ १६ ॥ विमृद्यनगशृंगाणिसन्निवृत्तमिवानिलं ॥ अस्तं
गतमिवादित्यंतप्त्वाभारतवाहिनीं ॥ १७ ॥ उपप्लुतंयथासोमंसंशुष्कमिवसागरं ॥ पूर्णचंद्राभवदनंकाकपक्षवृताक्षिकं ॥ १८ ॥ तंभूमौपतितंदृष्ट्वातावका
स्तेमहारथाः ॥ मुदापरमयायुक्ताश्चुक्रुशुःसिंहवन्मुहुः ॥ १९ ॥ आसीत्परमकोहर्षस्तावकानांविशांपते ॥ इतरेषांतुवीराणांनेत्रेभ्यःप्रापतज्जलं ॥ २० ॥ अंत
रिक्षेचभूतानिप्राक्रोशंतविशांपते ॥ दृष्ट्वानिपतितंवीरंच्युतंचंद्रमिवांबरात् ॥ २१ ॥ द्रोणकर्णमुखैःषड्भिर्धार्त्तराष्ट्रैर्महारथैः ॥ एकोयंनिहतःशेतेनैषधर्मोमतोहिनः
॥ २२ ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेबह्वशोभतमेदिनी ॥ द्यौर्यथापूर्णचंद्रेणनक्षत्रगणमालिनी ॥ २३ ॥ रुक्मपुंखैश्चसंपूर्णारुधिरौघपरिप्लुता ॥ उत्तमांगैश्चशूराणां
भ्राजमानैःसकुंडलैः ॥ २४ ॥ विचित्रैश्चपरिस्तोमैःपताकाभिश्चसंवृता ॥ चामरैश्चकुथाभिश्चप्रविद्धैश्चांबरोत्तमैः ॥ २५ ॥ तथाश्वनरनागानामलंकारैश्चसु
प्रभैः ॥ खड्गैःसुनिशितैःपीतैर्निर्मुक्तैर्भुजगैरिव ॥ २६ ॥ चापैश्चविविधैश्छिन्नैःशक्त्यृष्टिप्रासकंपनैः ॥ विविधैश्चायुधैश्चान्यैःसंवृताभूरशोभत ॥ २७ ॥ वाजि
भिश्चापिनिर्जीवैःश्वसद्भिःशोणितोक्षितैः ॥ सारोहैर्विषमाभूमिःसौभद्रेणनिपातितैः ॥ २८ ॥ सांकुशैःसमहामात्रैःसवर्मायुधकेतुभिः ॥ पर्वतैरिवविध्वस्तै
र्विशिखैर्मथितैर्गजैः ॥ २९ ॥ पृथिव्यामनुकीर्णैश्चव्यश्वसारथियोधिभिः ॥ ह्रदैरिवप्रक्षुभितैर्हतनागैरथोत्तमैः ॥ ३० ॥ पदातिसंघैश्चहतैर्विविधायुधभूष
णैः ॥ भीरूणांत्रासजननीघोररूपाभवन्मही ॥ ३१ ॥ तंदृष्ट्वापतितंभूमौचंद्रार्कसदृशद्युतिं ॥ तावकानांपराप्रीतिःपांडूनांचाभवद्व्यथा ॥ ३२ ॥ अभिमन्यौहते
राजन्शिशुकेऽप्राप्तयौवने ॥ संप्राद्रवच्चमूःसर्वाधर्मराजस्यपश्यतः ॥ ३३ ॥ दीर्यमाणंबलंदृष्ट्वासौभद्रेविनिपातिते ॥ अजातशत्रुस्तान्वीरानिदंवचनमब्रवी
त् ॥ ३४ ॥ स्वर्गमेषगतःशूरोयोहतोनपराङ्मुखः ॥ संस्तंभयतमाभैष्टविजेष्यामोरणेरिपून् ॥ ३५ ॥ इत्येवंसमहातेजादुःखितेभ्योमहाद्युतिः ॥ धर्मराजोयुधां
श्रेष्ठोब्रुवन्दुःखमपानुदत् ॥ ३६ ॥ युद्धेत्याशीविषाकारान्राजपुत्रान्रणेरिपून् ॥ पूर्वंनिहत्यसंग्रामेपश्चादार्जुनिरभ्ययात् ॥ ३७ ॥ हत्वादशसहस्राणिकौस
ल्यंचमहारथं ॥ कृष्णार्जुनसमःकार्ष्णिःशक्रलोकंगतोध्रुवं ॥ ३८ ॥

॥४४॥

रथाश्वनरमातंगान्विनिहत्यसहस्रशः॥ अविक्लवःससंग्रामादशोच्यःपुण्यकर्मकृत्॥ गतःपुण्यकृतांलोकान्शाश्वतान्पुण्यनिर्जितान्॥ ३९॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युवधेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ४९॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच वयंतुप्रवरंहत्वातेषांतैःशरपीडिताः॥ निवेशायाभ्युपायामःसायान्हेरुधिरोक्षिताः॥ १॥ निरीक्षमाणास्तुवयंपरेचायोधनंशनैः॥ अपयातामहाराजग्लानिंप्राप्ताविचेतसः॥ २॥ ततोनिशायादिवसस्यचाशिवःशिवारुतैःसंधिरवर्त्ततानुद्भुतः॥ कुशेशयापीडनिभेदिवाकरेविलंबमानेऽस्तमुपेत्यपर्वतं॥ ३॥ वरासिशक्त्यृष्टिवरूथचर्मणांविभूषणानांचसमाक्षिपन्प्रभाः॥ दिवंचभूमिंचसमानयन्निवप्रियांतनुंभानुरुपैतिपावकं॥ ४॥ महाभ्रकूटाचलशृंगसन्निभैर्गजैरनेकैरिववज्रपातितैः॥ सवैजयंत्यंकुशवर्मयंतृभिर्निपातितैर्नष्टगतिश्चिताक्षितिः॥ ५॥ हतेश्वरैश्चूर्णितपत्त्युपस्करैर्हताश्वसूतैर्विपताककेतुभिः॥ महारथैर्भूःशुशुभेविचूर्णितैःपुरैरिवामित्रहतैर्नराधिप॥ ६॥ रथाश्ववृंदैःसहसादिभिर्हतैःप्रविद्धभांडाभरणैःपृथग्विधैः॥ निरस्तजिह्वादशनांत्रलोचनैर्धरावभौघोरविरूपदर्शना॥ ॥ ७॥ प्रविद्धवर्माभरणांवरायुधाविपन्नहस्त्यश्वरथानुगानराः॥ महार्हशय्यास्तरणोचितास्तदाक्षितावनाथाइवशेरतेहताः॥ ८॥ अतीवहृष्टाःश्वशृगालवायसावकाःसुपर्णाश्ववृकास्तरक्षवः॥ वयांस्यसृक्पान्यथरक्षसांगणाःपिशाचसंघाश्चसुदारुणारणे॥ ९॥ त्वचोविनिर्भिद्यपिबन्वसामसृक्तथैवमज्जाःपिशितानिचाश्नुवन्॥ वपांविलुंपंतिहसंतिगांतिचप्रकर्षमाणाःकुणपान्यनेकशः॥ १०॥ शरीरसंघातवहाह्यसृग्जलारथोडुपाकुंजरशैलसंकटा॥ मनुष्यशीर्षोपलमांसकर्दमाप्रविद्धनानाविधशस्त्रमालिनी॥ ११॥ भयावहावैतरणीवदुस्तराप्रवर्त्तितायोधवरैस्तदानदी॥ उवाहमध्येनरणाजिरेभृशंभयावहाजीवमृतप्रवाहिनी॥ १२॥ पिबंतिचाश्नंतिचयत्रदुर्दृशाःपिशाचसंघास्तुनदंतिभैरवाः॥ सुनंदिताःप्राणभृतांक्षयंकराःसमानभक्षाःश्वसृगालपक्षिणः॥ ॥ १३॥ तथातदायोधनमुग्रदर्शनंनिशामुखेपितृपतिराष्ट्रवर्धनं॥ निरीक्षमाणाःशनकैर्जहुर्नराःसमुत्थितानृत्तकबंधसंकुलं॥ १४॥

॥४४॥

॥ २ ॥ ३ ॥ समाक्षिपन्संहरन् समानयन्नेकतांनयन् ॥ ४ ॥ ५ ॥ पत्तयःपादरक्षाः उपस्कराउपकरणानि ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

सदसिप्राग्वंशे॥ १५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५०॥ ॥७॥ हतेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ असंबाधंअप्रतीघातं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ असमंजसमयुक्तरूपं ॥ ९॥ १०॥

अपेतविध्वस्तमहार्हभूषणंनिपातितंशक्रसमंमहाबलं॥ रणेभिमन्युंददृशुस्तदाजनाव्यपोढहव्यंसदसीवपावकं॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणितृतीयदिवसावहारेसमरभूमिवर्णनेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५०॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच हतेतस्मिन्महावीर्येसौभद्रे रथयूथपे॥ विमुक्तरथसन्नाहाःसर्वेनिक्षिप्तकार्मुकाः॥ १ ॥ उपोपविष्टाराजानंपरिवार्ययुधिष्ठिरं॥ तदेवयुद्धंध्यायंतःसौभद्रगतमानसाः ॥ २ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाविललापसुदुःखितः॥ अभिमन्यौहतेवीरेभ्रातुःपुत्रेमहारथे॥ ३ ॥ द्रोणानीकमसंबाधंममप्रियचिकीर्षया ॥ भित्वाव्यूहंप्रविष्टोऽसौगोमध्यमिवकेसरी॥४ ॥ यस्यशूरामहेष्वासाःप्रत्यनीकगतारणे॥ प्रभग्नाविनिवर्त्तंतेकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः॥५॥ अत्यंतशत्रुरस्माकंयेनदुःशासनःशरैः॥ क्षिप्रंत्वभिमुखःसंख्येविसंज्ञोविमुखीकृतः॥ ६ ॥ सतीर्त्वादुस्तरंवीरोद्रोणानीकमहार्णवं॥ प्राप्यदौःशासनिंकार्ष्णिःप्राप्तोवैवस्वतक्षयं॥ ७॥ कथंद्रक्ष्यामिकौंतेयंसौभद्रेनिहतेर्जुनं॥ सुभद्रांवामहाभागांप्रियंपुत्रमपश्यतीं॥ ८ ॥ किंस्विद्वयमपेतार्थमक्लिष्टमसमंजसं ॥ तावुभौप्रतिवक्ष्यामोहृषीकेशधनंजयौ ॥ ९ ॥ अहमेवसुभद्रायाःकेशवार्जुनयोरपि॥ प्रियकामोजयाकांक्षीकृतवानिदमप्रियं ॥ १० ॥ नलुब्धोबुध्यतेदोषान्मोहात्संप्रवर्तते ॥ मधुलिप्सुर्हिनापश्यंप्रपातमहमीदृशं॥ ॥ ११ ॥ योहिभोज्येपुरस्कार्योयानेषुशयनेषुच॥ भूषणेषुचसोऽस्माभिर्बालोयुधिपुरस्कृतः ॥ १२ ॥ कथंहिबालस्तरुणोयुद्धानामविशारदः ॥ सदश्वइवसंबाधेविषमेक्षेममर्हति॥ १३ ॥ नोचेद्धिवयमप्येनंमहीमनुशयीमहि॥ बीभत्सोःकोपदीप्तस्यदग्धाःकृपणचक्षुषा ॥ १४ ॥ अलुब्धोमतिमान्ह्रीमान्क्षमावान्रूपवान्बली॥ वपुष्मान्मानकृद्वीरःप्रियःसत्यपराक्रमः ॥ १५ ॥ यस्यश्लाघंतिविबुधाःकर्माण्यूर्जितकर्मणः ॥ निवातकवचान्जघ्नेकालकेयांश्चवीर्यवान् ॥ १६ ॥ महेंद्रशत्रवोयेनहिरण्यपुरवासिनः॥ अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणपौलोमाःसगणाहताः ॥ १७॥ परेभ्योप्यभयार्थिभ्योयोददात्यभयंविभुः॥ तस्यास्माभिर्नशकितस्त्रातुमप्यात्मजोबली॥ १८ ॥ भयंतुसुमहत्प्राप्तंधार्त्तराष्ट्रान्महाबलान्॥ पार्थःपुत्रवधात्क्रुद्धःकौरवान्शोषयिष्यति॥ १९॥ क्षुद्रःक्षुद्रसहायश्चस्वपक्षक्षयकारकः॥ व्यक्तंदुर्योधनोदृष्ट्वाशोचन्हास्यतिजीवितं॥ २० ॥

॥११ ॥ १२॥ संबाधेगहने ॥१३॥ एनंअभिमन्युंअनुचेन्नमहींशयीमहितदाक्रोधदीप्तस्यबीभत्सोःकृपणेनावसन्नेनचक्षुषादग्धास्तेमहीशय्यत्वय ॥१४॥ वपुष्मांस्तेजस्वी ॥ १६॥१७॥१८॥१९॥२०॥

॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथैनंविलपंतंतमित्यादेःशीघ्रंयोद्धुमुपाक्रामदित्यंतस्यग्रंथस्यतात्पर्यं त्वस्तनोद्यननोवापिकामरोगादिरूप धृत् स्वदोषःपुरुषंहंतिनशस्त्ररिपुमृत्यवइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ द्वारंसंजनयस्वेतिमयाउक्तइतिसंबंधः निवारिताः तमनुप्रविशंतइतिशेषः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १०॥ विधिःस्वकर्मसएवमृत्युः

नमेजयःप्रीतिकरोनराज्यंनचामरत्वंनसुरैःसलोकता॥ इमंसमीक्ष्याप्रतिवीर्यपौरुषंनिपातितंदेववरात्मजात्मजं ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि अभिमन्युवधपर्वणियुधिष्ठिरप्रलापेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अथैनंविलपंतंतंकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ कृष्णद्वैपायनस्तत्रआजगाममहानृषिः ॥ १ ॥ अर्चयित्वायथान्यायमुपविष्टंयुधिष्ठिरः॥ अब्रवीच्छोकसंतप्तोभ्रातुःपुत्रवधेनच ॥ २ ॥ अधर्मयुक्तैर्बहुभिःप रिवार्यमहारथैः॥ युध्यमानोमहेष्वासैःसौभद्रोनिहतोरणे॥३॥ बालश्चबालबुद्धिश्चसौभद्रःपरवीरहा॥ अनुपायेनसंग्रामेयुध्यमानोविशेषतः॥ ४॥ मयाप्रो क्तःससंग्रामेद्वारंसंजनयस्वनः॥ प्रविष्टेभ्यंतरेतस्मिन्सैंधवेननिवारिताः ॥ ५ ॥ ननुनामसमंयुद्धमेष्टव्यंयुद्धजीविभिः॥ इदंचैवासमंयुद्धमीदृशंयत्कृतंपरैः॥ ॥ ६ ॥ तेनास्मिभृशसंतप्तःशोकबाष्पसमाकुलः॥ शमंनैवाधिगच्छामिचिंतयानःपुनःपुनः॥ ७॥ संजयउवाच तंतथाविलपंतंवैशोकव्याकुलमान सं॥ उवाचभगवान्व्यासोयुधिष्ठिरमिदंवचः ॥ ८॥ व्यासउवाच युधिष्ठिरमहाप्राज्ञसर्वशास्त्रविशारद ॥ व्यसनेषुनमुह्यंतित्वादृशाभरतर्षभ॥ ९ ॥ स्वर्गमेपगतःशूरःशत्रून्हत्वाबहून्रणे॥ अबालसदृशंकर्मकृत्वावैपुरुषोत्तमः ॥ १० ॥ अनतिक्रमणीयोवैविधिरेषयुधिष्ठिर ॥ देवदानवगंधर्वान्मृत्युर्हरतिभा रत॥ ११ ॥ युधिष्ठिरउवाच इमेवैपृथिवीपालाःशेरतेपृथिवीतले ॥ निहताःपृतनामध्येमृतसंज्ञामहाबलाः ॥ १२ ॥ नागायुतबलाश्चान्येवायुवेगब लास्तथा॥ तएतेनिहताःसंख्येतुल्यरूपानरैर्नराः॥ १३ ॥ नैषांपश्यामिहंतारंप्राणिनांसंयुगेक्वचित् ॥ विक्रमेणोपसंपन्नास्तपोबलसमन्विताः ॥ १४॥ जेतव्य मितिचान्योन्यंयेषांनित्यंहृदिस्थितं॥ अथचेमेहताःप्राज्ञाःशेरतेविगतायुषः ॥ १५ ॥ मृताइतिचशब्दोयंवर्त्ततेचततोर्थवत्॥ इमेमृतामहीपालाःप्रायशो भीमविक्रमाः॥ १६॥ निश्चेष्टानिरभीमानाःशूराःशत्रुवशंगताः॥ राजपुत्राश्चसंरब्धावैश्वानरमुखंगताः॥ १७॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ अथेति विगतायुषइतिशब्देनदेहवियोगेपुरुषस्यपारतंत्र्यंप्रतीयते ॥ १५ ॥ मृताइतिशब्देनधात्वर्थानुगमात् प्राणत्यागेपुरुषस्यस्वातंत्र्यंप्रतीयते ततःपुरुषंकिमन्योमार यति उतस्वयमेवस्वात्मानंमारयतीतिप्रश्नार्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥

कस्यमृत्युःकइतिशेषः अंतिमपक्षेकुतोहेतोःपुमान्स्वयंस्वस्यमृत्युर्भवतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

अत्रमेसंशयःप्राप्तःकुतःसंज्ञाम्रताइति ॥ कस्यमृत्युःकुतोमृत्युःकथंसंहरतेप्रजाः ॥ १८ ॥ हरत्यमरसंकाशतन्मेब्रूहिपितामह ॥ संजयउवाच तंतथाप
रिपृच्छंतंकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ आश्वासनमिदंवाक्यमुवाचभगवानृषिः ॥ १९ ॥ व्यासउवाच अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनं ॥ अकंपनस्यक
थितंनारदेनपुरानृप ॥ २० ॥ सचापिराजाराजेंद्रपुत्रव्यसनमुत्तमं ॥ अप्रसह्यतमंलोकेप्राप्तवानितिमेमतिः ॥ २१ ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिमृत्योःप्रभवमुत्त
मं ॥ ततस्त्वंमोक्ष्यसेदुःखात्स्नेहबंधनसंश्रयात् ॥ २२ ॥ समस्तपापराशिघ्नंशृणुकीर्तयतोमम ॥ धन्यमाख्यानमायुष्यंशोकघ्नंपुष्टिवर्धनं ॥ २३ ॥ पवित्रमरिसं
घघ्नंमंगलानांचमंगलं ॥ यथैववेदाध्ययनमुपाख्यानमिदंतथा ॥ २४ ॥ श्रवणीयंमहाराजप्रातर्नित्यंनृपोत्तमैः ॥ पुत्रानायुष्मतोराज्यमीहमानैःश्रियंतथा ॥
॥ २५ ॥ पुराकृतयुगेतातआसीद्राजात्व्यकंपनः ॥ सशत्रुवशमापन्नोमध्येसंग्राममूर्धनि ॥ २६ ॥ तस्यपुत्रोहरिर्नामनारायणसमोबले ॥ श्रीमान्कृतास्त्रोमे
धावीयुधिशक्रोपमोबली ॥ २७ ॥ सशत्रुभिःपरिवृतोबहुधारणमूर्धनि ॥ व्यस्यन्बाणसहस्राणियोधेषुचगजेषुच ॥ २८ ॥ सकर्मदुष्करंकृत्वासंग्रामेशत्रु
तापनः ॥ शत्रुभिर्निहतःसंख्येपृतनायांयुधिष्ठिर ॥ २९ ॥ सराजाप्रेतकृत्यानितस्यकृत्वाशुचान्वितः ॥ शोचन्नहनिरात्रौचनालभत्सुखमात्मनः ॥ ३० ॥ त
स्यशोकंविदित्वातुपुत्रव्यसनसंभवं ॥ आजगामाथदेवर्षिर्नारदोस्यसमीपतः ॥ ३१ ॥ सतुराजामहाभागोदृष्ट्वादेवर्षिसत्तमं ॥ पूजयित्वायथान्यायंकथामक
थयत्तदा ॥ ३२ ॥ तस्यसर्वंसमाचष्टयथावृत्तंनरेश्वरः ॥ शत्रुभिर्विजयंसंख्येपुत्रस्यचवधंतथा ॥ ३३ ॥ ममपुत्रोमहावीर्यइंद्रविष्णुसमद्युतिः ॥ शत्रुभिर्बहु
भिःसंख्येपराक्रम्यहतोबली ॥ ३४ ॥ कएषमृत्युर्भगवन्किंवीर्यबलपौरुषः ॥ एतदिच्छामितत्त्वेनश्रोतुंमतिमतांवर ॥ ३५ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वानारदोवरदः
प्रभुः ॥ आख्यानमिदमाचष्टपुत्रशोकापहंमहत् ॥ ३६ ॥ नारदउवाच शृणुराजन्महाबाहोआख्यानंबहुविस्तरं ॥ यथावृत्तंश्रुतंचैवमयापिवसुधाधिप
॥ ३७ ॥ प्रजाःसृष्ट्वातदाब्रह्माआदिसर्गेपितामहः ॥ असंहृतंमहातेजादृष्ट्वाजगदिदंप्रभुः ॥ ३८ ॥ तस्यचिंतासमुत्पन्नासंहारंप्रतिपार्थिव ॥ चिंतयन्नत्वसौ
वेदसंहारंवसुधाधिप ॥ ३९ ॥ तस्यरोषान्महाराजखेभ्योग्निरुदतिष्ठत ॥ तेनसर्वादिशोव्याप्ताःसांतर्देशादिधक्षता ॥ ४० ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ खेभ्यःश्रोत्रादिच्छिद्रेभ्यः ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ प्रजेति ॥ १ ॥ कारुण्यंजातमितिशेषः ॥ २ ॥
॥ ३ ॥ ४ ॥ अप्रमेयस्यानंतस्यजगतइतिशेषः अहिंस्यस्येतिवार्थः ॥ ५ ॥ संहारार्थमारुषः रोषंमाकार्षीः किंतुप्रसीदस्व ॥ ६ ॥ तवेतिअनागतादिप्रकारत्रययुक्तंसर्वंदेवजगदस्तुनत्वस्य निरन्वयोच्छेदः

ततोदिवंभुवंचैवज्वालामालासमाकुलं॥ चराचरंजगत्सर्वंददाहभगवान्प्रभुः ॥ ४१ ॥ ततोहतानिभूतानिचराणिस्थावराणिच ॥ महताक्रोधवेगेनत्रासय
न्निववीर्यवान्॥ ४२ ॥ ततोरुद्रोजटीस्थाणुर्निशाचरपतिर्हरः ॥ जगामशरणंदेवंब्रह्माणंपरमेष्ठिनं ॥ ४३ ॥ तस्मिन्नापतितेस्थाणौप्रजानांहितकाम्यया॥
अब्रवीत्परमोदेवोज्वलन्निवमहामुनिः॥ ४४॥ किंकुर्मकामंकामार्हकामाज्जातोसिपुत्रक॥ करिष्यामिप्रियंसर्वंब्रूहिस्थाणोयदिच्छसि॥ ४५॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ स्थाणुरुवाच प्रजासर्गनिमित्तंहि
कृतोयत्नस्त्वयाविभो॥ त्वयासृष्टाश्चवृद्धाश्चभूतग्रामाःपृथग्विधाः॥ १ ॥ तास्तवेहपुनःक्रोधात्प्रजादह्यंतिसर्वशः॥ ताद्दष्ट्वाममकारुण्यंप्रसीदभगवन्प्रभो॥
॥ २॥ ब्रह्मोवाच संहर्तुंनचमेकामोएतदेवंभवेदिति॥ पृथिव्याहितकामंतुततोमांमन्युराविशत् ॥ ३ ॥ इयंहिमांसहादेवीभारार्त्तासमचूचुदत्॥ संहा
रार्थमहादेवभारेणाभिहतासती॥ ४॥ ततोहंनाधिगच्छामितथाबहुविधंतदा॥ संहारमप्रमेयस्यततोमांमन्युराविशत्॥ ५॥ रुद्रउवाच संहारार्थंप्रसी
दस्वमारुषोवसुधाधिप॥ माप्रजाःस्थावराश्चैवजंगमाश्चव्यनीनशः ॥ ६ ॥ तवप्रसादाद्भगवन्निदंवर्त्तेत्रिधाजगत्॥ अनागतमतीतंचयच्चसंप्रतिवर्त्तते॥
॥ ७॥ भगवन्क्रोधसंदीप्तःक्रोधादग्निमवासृजत्॥ सदहत्यश्मकूटानिद्रुमांश्चसरितस्तथा ॥ ८ ॥ पल्वलानिचसर्वाणिसर्वंचैवतृणोलपाः ॥ स्थावरंजंगमं
चैवनिःशेषंकुरुतेजगत्॥ ९॥ तदेतद्भस्मसाद्भूतंजगत्स्थावरजंगमं॥ प्रसीदभगवन्सत्वंरोषोनस्याद्वरोमम॥ १०॥ सर्वेहिसृष्टानश्यंतितवदेवकथंचन॥ तस्मा
न्निवर्त्ततांतेजस्त्वय्येवेदंप्रलीयतां॥ ११॥ तत्पश्यदेवसुभृशंप्रजानांहितकाम्यया॥ यथेमेप्राणिनःसर्वेनिवर्त्तेरंस्तथाकुरु॥ १२॥ अभावंनेहगच्छेयुरुत्सन्नज
ननाःप्रजाः॥ आदिदेवनियुक्तोस्मित्वयालोकेषुलोककृत्॥ १३॥ माविनश्येज्जगन्नाथजगत्स्थावरजंगमं॥ प्रसादाभिमुखंदेवंतस्मादेवंब्रवीम्यहं॥ १४॥

कार्यइत्याशयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ तवरोषोनस्यादितिमममत्वंवरोस्त्वितियोजना ॥ १० ॥ ११ ॥ उत्सन्नजननाःप्रक्षीणसंतानाः ॥ १२ ॥ आदीति मांलोकसंतानेनियोज्यकथंलोकान्नाश
यसीत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥१५॥ प्रवृत्तंकर्मसृष्टिहेतुंनिवृत्तंकर्ममोक्षहेतुंकथयामास ॥१६॥ गोभ्यइंद्रियच्छिद्रेभ्यः ॥१७॥१८॥ देवौब्रह्मरुद्रौ ॥१९॥ देवोब्रह्मा मरणंमृत्युःप्राणवियोगस्तमन्यंस्येच्छतीतिमृत्युरित्यर्थः इतिआहेतिशेषः

नारदउवाच श्रुत्वाहिवचनंदेवःप्रजानांहितकारणे ॥ तेजःसंधारयामासपुनरेवांतरात्मनि ॥ १५ ॥ ततोग्निमुपसंहृत्यभगवाँल्लोकसत्कृतः ॥ प्रवृत्तंचनिवृत्तंचकथयामासवैप्रभुः ॥ १६ ॥ उपसंहरतस्तस्यतमग्निंरोषजंतथा ॥ प्रादुर्बभूवविश्वेभ्योगोभ्योनारीमहात्मनः ॥ १७॥ कृष्णरक्तातथापिंगारक्तजिह्वास्यलोचना ॥ कुंडलाभ्यांचराजेंद्रतप्ताभ्यांतमभूषणा ॥ १८ ॥ सनिःसृत्यतथाखेभ्योदक्षिणांदिशमाश्रिता ॥ स्मयमानाचसावेक्ष्यदेवौविश्वेश्वरावुभौ ॥ १९॥ तामाहूयतदादेवोलोकादिनिधनेश्वरः ॥ मृत्योइतिमहीपालजहिचेमाःप्रजाइति ॥ २० ॥ त्वंहिसंहारबुद्ध्याथप्रादुर्भूतारुषोमम ॥ तस्मात्संहरसर्वास्त्वंप्रजाःसजडपंडिताः ॥ २१ ॥ ममत्वंहिनियोगेनततःश्रेयोत्यवाप्स्यसि ॥ एवमुक्तातुसातेनमृत्युःकमललोचना ॥ २२ ॥ दध्यौचात्यर्थमबलाप्ररुरोदचसुस्वरं ॥ पाणिभ्यांप्रतिजग्राहतान्यश्रूणिपितामहः ॥ सर्वभूतहितार्थायतांचाप्यनुनयत्तदा ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिमृत्युकथनेत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच विनीयदुःखमबलाआत्मन्येवप्रजापतिं ॥ उवाचप्रांजलिर्भूत्वालतेवावर्जितापुनः ॥ १ ॥ मृत्युरुवाच त्वयासृष्टाकथंनारीईदृशीवदतांवर ॥ क्रूरंकर्माहितंकुर्यांतदेवकिमुजानती ॥ २ ॥ बिभेम्यहमधर्माद्धिप्रसीदभगवन्प्रभो ॥ प्रियान्पुत्रान्वयस्यांश्चभ्रातॄन्मातॄःपितॄन्पतीन् ॥ ३ ॥ अपध्यास्यंतिमेदेवमृतेष्वेभ्योबिभेम्यहं ॥ कृपणानांहिरुदतांयेपतंत्यश्रुबिंदवः ॥ ४ ॥ तेभ्योहंभगवन्भीताशरणंत्वाहमागता ॥ यमस्यभवनंदेवगच्छेयंनसुरोत्तम ॥ ५ ॥ कायेनविनयोपेतामूर्ध्नोदग्रनखेनच ॥ एतदिच्छाम्यहंकामंत्वत्तोलोकपितामह ॥ ६ ॥ इच्छेयंत्वत्प्रसादाद्धितपस्तप्तुंप्रजेश्वर ॥ प्रदिशेमंवरंदेवत्वंमह्यंभगवन्प्रभो ॥ ७ ॥ त्वयाह्युक्तागमिष्यामिधेनुकाश्रममुत्तमं ॥ तत्रतप्स्येतपस्तीव्रंतवैवाराधनेरता ॥ ८ ॥ नहिशक्ष्यामिदेवेशप्राणान्प्राणभृतांप्रियान् ॥ हर्तुंविलपमानानामधर्मादभिरक्षमां ॥ ९ ॥ ब्रह्मोवाच मृत्योसंकल्पितासित्वंप्रजासंहारहेतुना ॥ गच्छसंहरसर्वास्त्वंप्रजामातेविचारणा ॥ १० ॥ भवितात्वेतदेवंहिनैतज्जात्वन्यथाभवेत् ॥ भवत्वनिंदितालोकेकुरुष्ववचनंमम ॥ ११ ॥

॥२०॥ रुषोरोषात् ॥२१॥२२॥२३॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५३॥ ॥७॥ विनीयेति लतेवेतित्वदेकशरण्यत्वेदृष्टांतः ॥१॥२॥३॥प्रियादीन् घ्नतीमितिशेषः तत्संबंधिनःअपध्यास्यंति परानिष्टचिंतनमपध्यानं मृतेषुमयामारितेषुलोकेषुसत्सु मेमां ॥४॥ यमःशास्ता मृत्युःप्राणवियोगकर्त्रीदेवता ॥५॥ उदग्रनखेनअंजलिना विनयोपेताशरणागतास्मीत्यर्थः ॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ अपमन्युनागतामर्षेणेत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ अप्रतिश्रुत्यानंगीकृत्य ॥ १६ ॥ पद्मंशतंकोट्योवर्षाणितानिषोडशपंचच ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

नारदउवाच एवमुक्ताभवत्प्रीताप्रांजलिर्भगवन्मुखी ॥ संहारेनाकरोद्बुद्धिंप्रजानांहितकाम्यया ॥ १२ ॥ तूष्णीमासीत्तदादेवःप्रजानामीश्वरेश्वरः ॥ प्रसा
दंचागमत्क्षिप्रमात्मनैवप्रजापतिः ॥ १३ ॥ स्मयमानश्चदेवेशोलोकान्सर्वानवेक्ष्यच ॥ लोकास्त्वासन्यथापूर्वंदृष्टास्तेनापमन्युना ॥ १४ ॥ निवृत्तरोपेतस्मिं
स्तुभगवत्यपराजिते ॥ साकन्यापिजगामाथसमीपात्तस्यधीमतः ॥ १५ ॥ अपसृत्याप्रतिश्रुत्यप्रजासंहरणंतदा ॥ त्वरमाणाचराजेंद्रमृत्युर्धेनुकमभ्यगात्
॥ १६ ॥ सातत्रपरमंतीव्रंचचारव्रतमुत्तमं ॥ सातदात्वेकपादेनतस्थौपद्मानिषोडश ॥ १७ ॥ पंचचाब्दानिकारुण्यात्प्रजानांतुहितैषिणी ॥ इंद्रियाणींद्रिया
र्थेभ्यःप्रियेभ्यःसन्निवर्त्यसा ॥ १८ ॥ ततस्त्वेकेनपादेनपुनरन्यानिसप्तवै ॥ तस्थौपद्मानिषट्चैवसप्तचैकंचपार्थिव ॥ १९ ॥ ततःपद्मायुतंतातमृगैःसहचचार
सा ॥ पुनर्गत्वाततोनंदांपुण्यांशीतामलोदकां ॥ २० ॥ अप्सुवर्षसहस्राणिसप्तचैकंचसानयत् ॥ धारयित्वातुनियमंनंदायांवीतकल्मषा ॥ २१ ॥ सापूर्वंकौ
शिकींपुण्यांजगामनियमैधिता ॥ तत्रवायुजलाहाराचचारनियमंपुनः ॥ २२ ॥ पंचगंगासुसापुण्याकन्यावेतसकेषुच ॥ तपोविशेषैर्बहुभिःकर्षयद्देहमात्म
नः ॥ २३ ॥ ततोगत्वातुसागंगांमहामेरुंचकेवलं ॥ तस्थौचाश्मेवनिश्चेष्टाप्राणायामपरायणा ॥ २४ ॥ पुनर्हिमवतोमूर्ध्नियत्रदेवाःपुरायजन् ॥ तत्रांगुष्ठेनसा
तस्थौनिखर्वंपरमाशुभा ॥ २५ ॥ पुष्करेष्वथगोकर्णेनैमिषेमलयेतथा ॥ अपाकर्षत्स्वकंदेहंनियमैर्मानसप्रियैः ॥ २६ ॥ अनन्यदेवतानित्यंदृढभक्तापितामहे ॥
तस्थौपितामहंचैवतोषयामासधर्मतः ॥ २७ ॥ ततस्तामब्रवीत्प्रीतोलोकानांप्रभवोव्ययः ॥ सौम्येनमनसाराजन्प्रीतःप्रीतमनास्तदा ॥ २८ ॥ मृत्योकिमिदम
त्यंतंतपांसिचरसीतिह ॥ ततोब्रवीत्पुनर्मृत्युर्भगवंतंपितामहं ॥ २९ ॥ नाहंहन्यांप्रजादेवस्वस्थाश्चाक्रोशतीस्तथा ॥ एतदिच्छामिसर्वेशत्वत्तोवरमहंप्रभो ॥ ३० ॥
अधर्मभयभीतास्मिततोहंतपआस्थिता ॥ भीतायास्तुमहाभागप्रयच्छाभयमव्यय ॥ ३१ ॥ आर्त्तांचानागसीनारीयाचामिभवमेगतिः ॥ तामब्रवीत्ततोदेवो
भूतभव्यभविष्यवित् ॥ ३२ ॥ अधर्मोनास्तितेमृत्योसंहरंत्याइमाःप्रजाः ॥ मयाह्युक्तंमृषाभद्रेभवितानकथंचन ॥ ३३ ॥ तस्मात्संहरकल्याणिप्रजाःसर्वा
श्चतुर्विधाः ॥ धर्मःसनातनश्चत्वांसर्वथापावयिष्यति ॥ ३४ ॥ लोकपालोयमश्चैवसहायाव्याधयश्चते ॥ अहंचविबुधाश्चैवपुनर्दास्यामतेवरं ॥ ३५ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अन्योन्यपरुषावागितिशेषः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ प्रायणांतेआयुष्यकर्मणोवसाने ॥ ४५ ॥ सर्वेइति देवाइंद्रियाणि प्राणिभिःजंतुभिःसह गत्वातत्रै
वपरलोके वृत्तावृत्तवंतः पुनर्भूत्वासन्निवृत्ताभवंति मर्त्यभावार्थाएव देवाइंद्रादयःमर्त्यवदेवगत्वावृत्ताभवंति ननुनिवृत्ताभवंतिमर्त्यभावाय कर्मदेवाएवनिवर्त्तंते नत्वाजानदेवास्तेषांक्रमसुक्तियोग्यत्वादिति

यथात्वमेनसामुक्ताविरजाःस्यातिमेष्यसि ॥ सैवमुक्तामहाराजकृतांजलिरिदंविभुं ॥ ३६ ॥ पुनरेवाब्रवीद्वाक्यंप्रसाद्यशिरसातदा ॥ यद्येवमेतत्कर्तव्यंमया
नस्याद्धिनाप्रभो ॥ ३७ ॥ तवाज्ञामूर्ध्निमेन्यस्तायत्तेवक्ष्यामितच्छृणु ॥ लोभःक्रोधोभ्यसूयेर्ष्याद्रोहोमोहश्चदेहिनां ॥ ३८ ॥ अह्रीश्चान्योन्यपरुषादेहंभिंद्युःपृथ
ग्विधाः ॥ ब्रह्मोवाच तथाभविष्यतेमृत्योसाधुसंहरभोःप्रजाः ॥ अधर्मस्तेनभवितानापध्यास्याम्यहंशुभे ॥ ३९ ॥ यान्यश्रुबिंदूनिकरेममासंस्तेव्याधयः
प्राणिनामात्मजाताः ॥ तेमारयिष्यंतिनरान्गतासूंन्नाधर्मस्तेभवितामास्मभैषीः ॥ ४० ॥ नाधर्मस्तेभविताप्राणिनांवैत्वंवैधर्मस्त्वंहिधर्मस्यचेशा ॥ धर्म्याभू
त्वाधर्मनित्याधरित्रीतस्मात्प्राणान्सर्वथेमान्नियच्छ ॥ ४१ ॥ सर्वेषांवैप्राणिनांकामरोषौसंत्यज्यत्वंसंहरस्वेहजीवान् ॥ एवंधर्मस्त्वांभविष्यत्यनंतोमिथ्यावृ
तान्मारयिष्यत्यधर्मः ॥ ४२ ॥ तेनात्मानंपावयस्वात्मनात्वंपापेत्मानंमज्जयिष्यंत्यसत्यात् ॥ तस्मात्कामंरोषमप्यागतंत्वंसंत्यज्यांतःसंहरस्वेतिजीवान् ॥ ४३ ॥
नारदउवाच सावैभीतामृत्युसंज्ञोपदेशाच्छापाद्भीतावाढमित्यब्रवीत्तं ॥ साचप्राणंप्राणिनामंतकालेकामक्रोधौत्यज्यहरत्यसक्ता ॥ ४४ ॥ मृत्युस्त्वेषांव्या
धयस्तत्प्रसूताव्याधीरोगोरुज्यतेयेनजंतुः ॥ सर्वेषांचप्राणिनांप्रायणांतेतस्माच्छोकंमाकृथानिष्फलंत्वं ॥ ४५ ॥ सर्वेदेवाःप्राणिभिःप्रायणांतेगत्वावृत्ताःस
न्निवृत्तास्तथैव ॥ एवंसर्वेप्राणिनस्तत्रगत्वावृत्तादेवामर्त्यवद्राजसिंह ॥ ४६ ॥ वायुर्भीमोभीमनादोमहौजाभेत्तादेहात्प्राणिनांसर्वगोऽसौ ॥ नोवावर्त्तिनैववृ
त्तिंकदाचित्प्राप्नोत्युग्रोनंततेजोविशिष्टः ॥ ४७ ॥ सर्वेदेवामर्त्यसंज्ञाविशिष्टास्तस्मात्पुत्रंमाशुचोराजसिंह ॥ स्वर्गंप्राप्तोमोदतेतेतनूजोनित्यंरम्यान्वीरलोका
नवाप्य ॥ ४८ ॥ त्यक्त्वादुःखंसंगतःपुण्यकृद्भिरेषामृत्युर्देवदिष्टाप्रजानां ॥ प्राप्तेकालेसंहरंतीयथावत्स्वयंकृताप्राणहराप्रजानां ॥ ४९ ॥

भावः ॥ ४६ ॥ प्राणवायोरेवगत्यागतीतदुपहितेप्राणिनिउपचर्येते ननुप्राणेभ्योनिष्क्रष्टस्यतस्यतेस्तइत्याह वायुरिति प्राणिनश्चेतनस्यदेहानेवभिनत्तिनतुतंयतोऽसौसर्वगः अतएवावृत्त्यादिरहितश्चेति
भावः ॥ ४७ ॥ सर्वेदेवाइति मर्त्यत्वंमरणधर्मत्वं ब्रह्मादीनामपिस्वाभाविकमस्त्यतोऽनर्थकःशोकइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ स्वयमेवस्वस्यमृत्युः अथापिजनानांप्राणहरामृत्युर्जनादन्येतिकल्पनाकृताअनभि
ज्ञैरितिशेषः ॥ ४९ ॥

एतदेवाह आत्मानमिति नष्टान्जातमितिशेषः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ५ ॥

आत्मानंवैप्राणिनोघ्नंतिसर्वेनैतान्मृत्युर्दंडपाणिर्हिनस्ति ॥ तस्मान्मृतान्नानुशोचंतिधीरामृत्युंज्ञात्वानिश्चयंब्रह्मसृष्टं ॥ इत्थंसृष्टिंदेवकृतांविदित्वापुत्रान्नष्टा
न्छोकमाशुत्यजस्व ॥ ५० ॥ द्वैपायनउवाच एतच्छ्रुत्वार्थवद्वाक्यंनारदेनप्रकाशितं ॥ उवाचाकंपनोराजासखायंनारदंतथा ॥ ५१ ॥ व्यपेतशोकःप्री
तोस्मिभगवन्नृपिसत्तम ॥ श्रुत्वेतिहासंत्वत्तस्तुकृतार्थोस्म्यभिवादये ॥ ५२ ॥ तथोक्तोनारदस्तेनराज्ञाऋषिवरोत्तमः ॥ जगामनंदनंशीघ्रंदेवर्षिरमितात्मवा
न ॥ ५३ ॥ पुण्यंयशस्यंस्वर्ग्यंचधन्यमायुष्यमेवच ॥ अस्येतिहासस्यसदाश्रवणंश्रावणंतथा ॥ ५४ ॥ एतदर्थपदंश्रुत्वातदाराजायुधिष्ठिरः ॥ क्षत्रधर्मंचवि
ज्ञायशूराणांचपरांगतिं ॥ ५५ ॥ संप्राप्तोसौमहावीर्यःस्वर्गलोकंमहारथः ॥ अभिमन्युःपरान्हत्वाप्रमुखेसर्वधन्विनां ॥ ५६ ॥ युध्यमानोमहेष्वासोहतःसोभि
मुखोरणे ॥ असिनागदयाशक्त्याधनुषाचमहारथः ॥ ५७ ॥ विरजाःसोमसूनुःसपुनस्तत्रप्रलीयते ॥ तस्मात्परांधृतिंकृत्वाभ्रातृभिःसहपांडव ॥ अप्रमत्तःसु
सन्नद्धःशीघ्रंयोद्धुमुपाक्रम ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिमृत्युप्रजापतिसंवादेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ५ ॥
संजयउवाच श्रुत्वामृत्युसमुत्पत्तिंकर्माण्यनुपमानिच ॥ धर्मराजःपुनर्वाक्यंप्रसाद्यैनमथाब्रवीत् ॥ १ ॥ युधिष्ठिरउवाच गुरवःपुण्यकर्माणःशक्र
प्रतिमविक्रमाः ॥ स्थानेराजर्षयोब्रह्मन्ननघाःसत्यवादिनः ॥ २ ॥ भूयएवतुमांतथ्यैर्वचोभिरभिबृंहय ॥ राजर्षीणांपुराणानांसमाश्वासयकर्मभिः ॥ ३ ॥ कि
यंत्योदक्षिणादत्ताःकैश्चदत्तामहात्मभिः ॥ राजर्षिभिःपुण्यकृद्भिस्तद्भवान्प्रब्रवीतुमे ॥ ४ ॥ व्यासउवाच शैब्यस्यनृपतेःपुत्रःसृंजयोनामनामतः ॥ स
खायौतस्यचैवोभौऋषीपर्वतनारदौ ॥ ५ ॥ तौकदाचिद्गृहंतस्यप्रविष्टौतद्दिदृक्षया ॥ विधिवच्चार्चितौतेनप्रीतौतत्रोषतुःसुखं ॥ ६ ॥ तंकदाचित्सुखासीनंता
भ्यांसहशुचिस्मिता ॥ दुहिताभ्यागमत्कन्यासृंजयंवरवर्णिनी ॥ ७ ॥

श्रुत्वेति ॥ १ ॥ ननुमृत्योःस्वाभाविकत्वेपिगुणवत्पुरुषवियोगोदुःखयत्येवेत्याशंक्य दुःखेदुःखाधिकान्पश्येत्तेनशोकोपनीयतइत्युक्तेःशोकापनोदार्थंअतीतान्गुणवत्तरान्पृच्छति गुरवइति सतिशोभने स्थानेसत्यलोकादौपुण्यकर्माणोगुरवोवसंतीतिशेषः अवादिनःमौनिनः ॥ २ ॥ गुणवत्तरत्वबुभुत्सयातेषांकर्माणिपृच्छति भूयइति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

तत्सलिंगाभिस्तस्यअनुरूपाभिः अभितःपार्श्वतः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥हृदयेनेति मदवज्ञानान्मानुषीवरणाच्चस्वर्गतिस्तेप्रतिबद्धेत्यर्थः ॥ १४ ॥ मनोवागिति वरलक्षणं वरणंवरः क
न्यापरिग्रहस्तस्यलक्षणंसाधकंप्रथितंसप्तविधंप्रसिद्धं तत्रवरस्यमनोवचोभ्यांदातुर्बुध्याउभयोःसंभाषयालौकिकं वरवध्वोःसंधानं उदकपूर्वकंदानेनपाणिग्रहणेनचमंत्रवद्वैदिकंसंधानंभवति एषाषड्विधापि

तयाभिवादितःकन्यामभ्यनंदद्यथाविधि ॥ तत्सलिंगाभिराशिर्भिरिष्टाभिरभितःस्थितां ॥ ८ ॥ तांनिरीक्ष्याब्रवीद्वाक्यंपर्वतःप्रहसन्निव ॥ कस्येयंचंचलापां
गीसर्वलक्षणसंमता ॥ ९ ॥ उताहोभाःस्विदर्कस्यज्वलनस्यशिखास्वियं ॥ श्रीर्ह्रीःकीर्तिर्धृतिःपुष्टिःसिद्धिश्चंद्रमसःप्रभा ॥ १० ॥ एवंब्रुवाणंदेवर्षिंनृपतिःसृं
जयोब्रवीत् ॥ ममेयंभगवन्कन्यामत्तोवरमभीप्सति ॥ ११ ॥ नारदस्त्वब्रवीदेनंदेहिमह्यमिमांनृप ॥ भार्यार्थंसुमहच्छ्रेयःप्राप्तुंचेदिच्छसेनृप ॥ १२ ॥ ददानी
त्येवसंहृष्टःसृंजयःप्राहनारदं ॥ पर्वतस्तुसुसंक्रुद्धोनारदंवाक्यमब्रवीत् ॥ १३ ॥ हृदयेनमयापूर्वंवृतांवैवृतवानसि ॥ यस्माद्वृतात्वयाविप्रमागाःस्वर्गंयथेप्स
या ॥ १४ ॥ एवमुक्तोनारदस्तंप्रत्युवाचोत्तरंवचः ॥ मनोवाग्बुद्धिसंभाषादत्ताचोदकपूर्वकं ॥ १५ ॥ पाणिग्रहणमंत्राश्चप्रथितंवरलक्षणं ॥ नत्वेषानिश्चिता
निष्ठानिष्ठासप्तपदीस्मृता ॥ १६ ॥ अनुत्पन्नेचकार्यार्थेमांत्वंव्याहृतवानसि ॥ तस्मात्त्वमपिनस्वर्गंगमिष्यसिमयाविना ॥ १७ ॥ अन्योन्यमेवंशप्त्वावैतस्थ
तुस्तत्रतौतदा ॥ अथसोपिनृपोविप्रान्पानाच्छादनभोजनैः ॥ १८ ॥ पुत्रकामःपरंशक्त्यायत्नाच्चोपाचरच्छुचिः ॥ तस्यप्रसन्नाविप्रेंद्राःकदाचित्पुत्रमीप्सवः ॥
॥ १९ ॥ तपःस्वाध्यायनिरतावेदवेदांगपारगाः ॥ सहितानारदंप्राहुर्देह्यस्मैपुत्रमीप्सितं ॥ २० ॥ तथेत्युक्तःद्विजैरुक्तःसृंजयंनारदोब्रवीत् ॥ तुभ्यंप्रसन्नाराज
र्षेपुत्रमीप्संतिब्राह्मणाः ॥ २१ ॥ वरंवृणीष्वभद्रंतेयादृशंपुत्रमीप्सितं ॥ तथोक्तःप्रांजलीराजापुत्रंवव्रेगुणान्वितं ॥ २२ ॥ यशस्विनंकीर्तिमंतंतेजस्विनमरिंदमं ॥
यस्यमूत्रंपुरीषंचक्लेदःस्वेदश्चकांचनं ॥ २३ ॥ सुवर्णष्ठीविरित्येवंतस्यनामाभवत्कृतं ॥ तस्मिन्वरप्रदानेनवर्धयत्यमितंधनं ॥ २४ ॥ कारयामासनृपतिःसौव
र्णंसर्वमीप्सितं ॥ गृहप्राकारदुर्गाणिब्राह्मणावसथान्यपि ॥ २५ ॥ शय्यासनानियानानिस्थालीपिठरभाजनं ॥ तस्यराज्ञोपियद्वेश्मबाह्याश्चोपस्कराश्चये ॥
॥ २६ ॥ सर्वंतत्कांचनमयंकालेनपरिवर्धितं ॥ अथदस्युगणाःश्रुत्वादृष्ट्वाचैनंतथाविधं ॥ २७ ॥

मुख्यानिष्ठानभवति किंतुसप्तमैवनिश्चितानिष्ठा पाणिग्रहणमंत्राणांनिष्ठास्यात्सप्तमेपदेइतिवचनात् सप्तमोद्देशेनभार्यात्वंभवतिनततःप्रागितिभावः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ द्विजैरुक्तो
नारदस्तथेत्युक्त्वासृंजयमब्रवीदित्यन्वयः ॥ २१ ॥ यस्यमूत्रादिकंकांचनंतंपुत्रंवव्रेइतिसंबंधः ॥ २२ ॥ क्लेदःश्लेष्मादिः ॥ २३ ॥ सुवर्णष्ठीवीत्यनेनगंडूषादिकमपिकांचनंभवतीतिसूचितं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

चिकीर्षितुमपकारंकर्तुं कृहिंसायामित्यस्यरूपं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ सर्वैःयज्ञैः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

संभूयतस्यनृपतेःसमारब्धाश्चिकीर्षितुं ॥ केचित्तत्राब्रुवन्राज्ञःपुत्रंगृह्णीमवैस्वयं ॥ २८ ॥ सोस्याकरःकांचनस्यतस्ययत्नंचरामहे ॥ ततस्तेदस्यवोलुब्धाःप्रवि
श्यनृपतेर्गृहं ॥ २९ ॥ राजपुत्रंतथाजन्हुःसुवर्णष्ठीविनंबलात् ॥ गृह्यैनमनुपायज्ञानीत्वारण्यमचेतसः ॥ ३० ॥ हत्वाविशस्यचापश्यन्लुब्धावसुनकिंचन ॥
तस्यप्राणैर्विमुक्तस्यनष्टंतद्वरदंवसु ॥ ३१ ॥ दस्यवश्चतदान्योन्यंजघ्नुर्मूर्खाविचेतसः ॥ हत्वापरस्परंनष्टाःकुमारंचाद्भुतंभुवि ॥ ३२ ॥ असंभाव्यंगताघोरंनरकं
दुष्टकारिणः ॥ तंदृष्ट्वानिहतंपुत्रंवरदत्तंमहातपाः ॥ ३३ ॥ विललापसुदुःखार्त्तोबहुधाकरुणंनृपः ॥ विलपंतंनिशम्याथपुत्रशोकहतंनृपं ॥ ३४ ॥ प्रत्यदृश्यतदे
वर्षिर्नारदस्तस्यसन्निधौ ॥ उवाचचैनंदुःखार्तंविलपंतमचेतसं ॥ ३५ ॥ स्तंजयंनारदोभ्येत्यतन्निबोधयुधिष्ठिर ॥ कामानामवितृप्तस्त्वंस्तंजयेहमरिष्यसि ॥
॥ ३६ ॥ यस्यचैतेवयंगेहेउषिताब्रह्मवादिनः ॥ आविक्षितंमरुत्तंचमृतंस्तंजयशुश्रुम ॥ ३७ ॥ संवर्तोयाजयामासस्पर्धयावैबृहस्पतेः ॥ यस्मैराजर्षयेप्रादाद्धनं
सभगवान्प्रभुः ॥ ३८ ॥ हैमंहिमवतःपादंयियक्षोर्विविधैःसवैः ॥ यस्यसेंद्रामरगणाबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ३९ ॥ देवाविश्वसृजःसर्वेयजनांतेसमासते ॥ यज्ञवाट
स्यसौवर्णाःसर्वेचासन्परिच्छदाः ॥ ४० ॥ यस्यसर्वंतदात्व्यन्नंमनोभिप्रायगंशुचि ॥ कामतोबुभुजुर्विप्राःसर्वेचान्नार्थिनोद्विजाः ॥ ४१ ॥ पयोदधिघृतंक्षौद्रं
भक्ष्यंभोज्यंचशोभनं ॥ यस्ययज्ञेषुसर्वेषुवासांस्याभरणानिच ॥ ४२ ॥ ईप्सितान्युपतिष्ठंतेप्रहृष्टान्वेदपारगान् ॥ मरुतःपरिवेष्टारोमरुत्तस्याभवन्गृहे ॥ ४३ ॥
आविक्षितस्यराजर्षेर्विश्वेदेवाःसभासदः ॥ यस्यवीर्यवतोराज्ञःसुवृष्ट्यासस्यसंपदः ॥ ४४ ॥ हविर्भिस्तर्पितायेनसम्यक्कृप्तैर्दिवौकसः ॥ ऋषीणांचपितॄणांच
देवानांसुखजीविनां ॥ ४५ ॥ ब्रह्मचर्यश्रुतिमुखैःसर्वैर्दानैश्चसर्वदा ॥ शयनासनपानानिस्वर्णराशीश्चदुस्त्यजाः ॥ ४६ ॥ तत्सर्वममितंवित्तंदत्तंविप्रेभ्यइच्छ
या ॥ सोनुध्यातस्तुशक्रेणप्रजाःकृत्वानिरामयाः ॥ ४७ ॥ श्रद्दधानोजितान्लोकान्गतःपुण्यदुहोऽक्षयान् ॥ सप्रजःसनृपामात्यःसदारापत्यबांधवः ॥ ४८ ॥
यौवनेनसहस्राब्दंमरुत्तोराज्यमन्वशात् ॥ सचेन्ममारस्तंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ ४९ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ चतुर्भद्रतरःधर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्याणिचत्वारिभद्राणि धर्मार्थकामबलानीत्यन्ये वित्तंदानसमेतंज्ञानमगर्वंक्षमान्वितंशौर्यं भोगःसंगविहीनोदुर्लभमेतच्चतुर्भद्रमितिवा त्वयात्वत्तः ४९ ॥

तुभ्यंतव मरुत्तात्त्वंनिर्गुणस्त्वत्तोपिनिर्गुणस्त्वत्पुत्रइतिनतदर्थंशोकोयुक्तइतिभावः अयज्वानमदाक्षिण्यंपुत्रंअभिलक्ष्यमानुतप्यथाः हेश्वैत्यश्वित्यपुत्रइतिव्याहरन्नारदःसंजयंप्रतीतिव्यासवाक्यं ॥ ५० ॥
इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सुहोत्रमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ हैरण्याहिरण्मयाःग्राहादयोपि वाहिन्योनद्यः

पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडश
राजकीयेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच सुहोत्रंनामराजानंमृतंसंजयशुश्रुम ॥ एकवीरमशक्यंतममरैरभिवी
क्षितुं ॥ १ ॥ यःप्राप्यराज्यंधर्मेणऋत्विक्ब्रह्मपुरोहितान् ॥ अपृच्छदात्मनःश्रेयःपृष्ट्वातेषांमतेस्थितः ॥ २ ॥ प्रजानांपालनंधर्मोदानमिज्याद्विषज्जयः ॥ एतत्सु
होत्रोविज्ञायधर्मेणैच्छद्धनागमं ॥ ३ ॥ धर्मेणाराधयन्देवान्बाणैःशत्रूञ्जयंस्तथा ॥ सर्वाण्यपिचभूतानिस्वगुणैरप्यरंजयत् ॥ ४ ॥ योभुक्तेमांवसुमतींम्ले
च्छाटविकवर्जितां ॥ यस्मैववर्षपर्जन्योहिरण्यंपरिवत्सरान् ॥ ५ ॥ हैरण्यास्तत्रवाहिन्यःस्वैरिण्योव्यवहन्पुरा ॥ ग्राहान्कर्कटकांश्चैवमत्स्यांश्चविविधान्बहून् ॥
॥ ६ ॥ कामान्वर्षतिपर्जन्योरूपाणिविविधानिच ॥ सौवर्णान्यप्रमेयाणिवाप्यश्चक्रोशसंमिताः ॥ ७ ॥ सहस्रंवामनान्कुब्जान्नक्रान्मकरकच्छपान् ॥ सौवर्णा
न्विहितान्दृष्ट्वाततोऽस्मयतवैतदा ॥ ८ ॥ तत्सुवर्णमपर्यंतंराजर्षिःकुरुजांगले ॥ ईजानोविततेयज्ञेब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत ॥ ९ ॥ सोश्वमेधसहस्रेणराजसूयशतेनच ॥
पुण्यैःक्षत्रिययज्ञैश्चप्रभूतवरदक्षिणैः ॥ १० ॥ काम्यनैमित्तिकाजस्रैरिष्टांगतिमवाप्तवान् ॥ सचेन्ममारस्तंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ ११ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमा
पुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेषट्पंचाशत्त
मोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ॥ नारदउवाच राजानंपौरवंवीरंमृतंसंजयशुश्रुम ॥ सहस्रंयःसहस्राणांश्वेतानश्वानवासृजत् ॥ १ ॥ तस्याश्वमेधे
राजर्षेर्देशाद्देशात्समीयुषां ॥ शिक्षाक्षरविधिज्ञानांनासीत्संख्याविपश्चितां ॥ २ ॥ वेदविद्याव्रतस्नातावदान्याःप्रियदर्शनाः ॥ सुभिक्षाच्छादनगृहाःसुशय्या
सनभोजनाः ॥ ३ ॥ नटनर्तकगंधर्वैःपूर्णकैर्वर्धमानकैः ॥ नित्योद्योगैश्चक्रीडद्भिस्तत्रस्मपरिहर्षिताः ॥ ४ ॥

स्वैरिण्यःसर्वजनोपभोग्याः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
राजानमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पूर्णकैःस्वर्णचूडैःडांकुलताइतिदाक्षिणात्यप्रसिद्धैः वर्धमानकैः आरार्तिकहस्तैः ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शिबिमिति

यज्ञेयज्ञेयथाकालंदक्षिणाःसोत्यकालयत् ॥ द्विपादशसहस्राख्याःप्रमदाःकांचनप्रभाः ॥५॥ सध्वजाःसपताकाश्वरथाहेममयास्तथा ॥ यःसहस्रंसहस्राणिकन्याहेमविभूषिताः ॥ ६ ॥ धूर्युजाश्वगजारूढाःस्वगृहक्षेत्रगोशताः ॥ शतंशतसहस्राणिस्वर्णमालीमहात्मनां ॥ ७ ॥ गवांसहस्रानुचरान्दक्षिणामत्यकालयत् ॥ हेमशृंग्योरौप्यखुराःसवत्साःकांस्यदोहनाः ॥८॥ दासीदासखरोष्ट्रांश्चप्रादादाजाविकंबहु ॥ रत्नानांविविधानांचविविधांश्चान्नपर्वतान् ॥९॥ तस्मिन्संविततेयज्ञेदक्षिणामत्यकालयत् ॥ तत्रास्यगाथागायंतियेपुराणविदोजनाः ॥ १० ॥ अंगस्ययजमानस्यस्वधर्माधिगताःशुभाः ॥ गुणोत्तरास्तुक्रतवस्तस्यासन्सार्वकामिकाः ॥ ११ ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ ॥ १२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नारदउवाच शिबिमौशीनरंचापिमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यइमांपृथिवींसर्वांचर्मवत्पर्यवेष्टयत् ॥ १ ॥ साद्रिद्वीपार्णववनांरथघोषेणनादयन् ॥ सशिबिर्वैरिपून्नित्यंमुख्यान्निघ्नन्सपत्नजित् ॥ २ ॥ तेनयज्ञैर्बहुविधैरिष्टंपर्याप्तदक्षिणैः ॥ सराजावीर्यवान्धीमानवाप्यवसुपुष्कलं ॥ ३ ॥ सर्वमूर्धाभिषिक्तानांसंमतःसोभवद्युधि ॥ अयजच्चाश्वमेधैर्योविजित्यपृथिवीमिमां ॥ ४ ॥ निरर्गलैर्बहुफलैर्निष्ककोटिसहस्रदः ॥ हस्त्यश्वपशुभिर्धान्यैर्मृगैर्गोजाविभिस्तथा ॥ ५ ॥ विविधांपृथिवींपुण्यांशिबिर्ब्राह्मणसात्करोत् ॥ यावत्योवर्षतोधारायावत्योदिवितारकाः ॥ ६ ॥ यावत्यःसिकतागांग्योयावन्मेरोर्महोपलाः ॥ उदन्वतिचयावंतिरत्नानिप्राणिनोपिच ॥ तावतीरददद्गावैशिबिरौशीनरोध्वरे ॥७॥ नोयंतारंधुरस्तस्यकंचिदन्यंप्रजापतिः ॥ भूतंभव्यंभवंतंवानाध्यगच्छन्नरोत्तमं ॥ ८ ॥ तस्यासन्विविधायज्ञाःसर्वकामैःसमन्विताः ॥९॥ हेमयूपासनगृहाहेमप्राकारतोरणाः ॥शुचिस्वाद्वन्नपानंचब्राह्मणाःप्रयुतायुताः ॥१०॥ नानाभक्ष्यैःप्रियकथाःपयोदधिमहाह्रदाः ॥ तस्यासन्यज्ञवाटेपुनद्यःशुभ्रान्नपर्वताः ॥ ११ ॥ पिबतस्नातखादध्वमितियद्रोचतेजनाः ॥यस्मैप्रादाद्वरंरुद्रस्तुष्टःपुण्येनकर्मणा ॥ १२ ॥

पर्यवेष्टयत्स्वाधीनामकरोत् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ धूर्युजारथाः ॥ ७ ॥ त्रैकालिकेषुराजसुतदन्यंराजानं तस्यशिबेः धुरःकार्यभारस्ययंतारंवोढारं प्रजापतिःस्रष्टास्वस्रष्टौनाध्यगच्छत् ॥ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

ददतोराज्ञोवित्तादिकमक्षयमस्त्वितिरुद्रोवरंददाविविसंबंधः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ राममिति प्रजानांपुत्रवद्वि

अक्षयंददतोवित्तंश्रद्धाकीर्तिस्तथाक्रियाः ॥ यथोक्तमेवभूतानांप्रियत्वंस्वर्गमुत्तमं ॥ १३ ॥ एतान्लब्ध्वावरानिष्टान्शिबिःकालेदिवंगतः ॥ सचेन्ममारसृंज
यचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ १४ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि
अभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीये अष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच रामंदाशरथिंचैवमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यं
प्रजाअन्वमोदंतपितापुत्रानिवौरसान् ॥ १ ॥ असंख्येयागुणायस्मिन्नासन्नमिततेजसि ॥ यश्चतुर्दशवर्षाणिनिदेशात्पितुरच्युतः ॥ २ ॥ वनेवनितयासार्धम
वसल्लक्ष्मणाग्रजः ॥ जघानचजनस्थानेराक्षसान्मनुजर्षभः ॥ ३ ॥ तपस्विनांरक्षणार्थंसहस्राणिचतुर्दश ॥ तत्रैववसतस्तस्यरावणोनामराक्षसः ॥ ४ ॥
जहारभार्यांवैदेहींसंमोह्यैनंसहानुजं ॥ तमागस्कारिणंरामःपौलस्त्यमजितंपरैः ॥ ५ ॥ जघानसमरेक्रुद्धःपुरेवत्र्यंबकोंधकं ॥ सुरासुरैरवध्यंतंदेवब्राह्मणकंट
कं ॥ ६ ॥ जघानसमहाबाहुःपौलस्त्यंसगणंरणे ॥ सप्रजानुग्रहंकृत्वात्रिदशैरभिपूजितः ॥ ७ ॥ व्याप्यकृत्स्नंजगत्कीर्त्यासुरर्षिगणसेवितः ॥ सप्राप्यविविधं
राज्यंसर्वभूतानुकंपकः ॥ ८ ॥ आजहारमहायज्ञंप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ निरर्गलंसजारूथ्यमश्वमेधंचतंविभुः ॥ ९ ॥ आजहारसुरेशस्यहविषामुदमाहरत् ॥
अन्यैश्चविविधैर्यज्ञैरीजेबहुगुणैर्नृपः ॥ १० ॥ क्षुत्पिपासेऽजयद्रामःसर्वरोगांश्चदेहिनां ॥ सततंगुणसंपन्नोदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ ११ ॥ अतिसर्वाणिभूतानि
रामोदाशरथिर्बभौ ॥ ऋषीणांदेवतानांचमानुषाणांचसर्वशः ॥ पृथिव्यांसहवासोभूद्रामेराज्यंप्रशासति ॥ १२ ॥ नाहीयततदाप्राणःप्राणिनांनतदन्यथा ॥
प्राणोपानःसमानश्चरामेराज्यंप्रशासति ॥ १३ ॥ पर्यदीप्यंततेजांसितदानर्थाश्चनाभवन् ॥ १४ ॥ दीर्घायुषःप्रजाःसर्वायुवानम्रियतेतदा ॥ वेदैश्चतुर्भिःसु
प्रीताःप्राप्नुवंतिदिवौकसः ॥ १५ ॥ हव्यंकव्यंचविविधंनिष्पूर्तंहुतमेवच ॥ अदंशमशकादेशानष्टव्यालसरीसृपाः ॥ १६ ॥ नाप्सुप्राणभृतांमृत्युर्नाकालेज्व
लनोदहत् ॥ अधर्मरुचयोलुब्धामूर्खावानाभवंस्तदा ॥ १७ ॥ शिष्टेष्टप्राज्ञकर्माणःसर्वेवर्णास्तदाभवन् ॥ स्वधांपूजांचरक्षोभिर्जनस्थानेप्रणाशितां ॥ १८ ॥

योभूदित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ पृथिव्यांमानुषाणांप्रत्यक्षादेवादयोविचरंतिपुण्यातिशयात् ॥ १२ ॥ प्राणोवलं प्राणादयश्चतदन्यथाप्राणाद्यन्यथा
भावेननाहीयंत अतिश्वासानिश्वासादयोरोगानाभवन्नित्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ निष्पूर्तंतटागारामादि हुतंइष्टं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ रामंअभिरामं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनषष्टितमोऽध्यायः॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भगीरथमिति चयनैःकांचनैश्चितास्व र्णेष्टकमयैःक्रत्वर्थस्थंडिलैर्व्याप्ताचयनैरिष्टकासोपानैर्वाकूलद्वयेउद्गमात्संगमपर्यंतंनिचितेतिवार्थः ॥ १ ॥ राज्ञश्चराजपुत्रांश्चातिक्रम्येतिशेषः ब्राह्मणेभ्यःअमन्यतदत्तवान् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ येनहेतुना

प्रादान्निहत्यरक्षांसिपितृदेवेभ्यईश्वरः ॥ सहस्रपुत्राःपुरुषादशवर्षशतायुषः ॥ १९ ॥ नचज्येष्ठाःकनिष्ठेभ्यस्तदाश्राद्धान्यकारयन् ॥ श्यामोयुवालोहिता क्षोमत्तमातंगविक्रमः॥ २०॥ आजानुबाहुःसुभुजःसिंहस्कंधोमहाबलः॥दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ॥ २१ ॥ सर्वभूतमनःकांतोरामोराज्यमका रयत्॥ रामोरामोरामइतिप्रजानामभवत्कथा ॥ २२ ॥ रामाद्रामंजगद्भूद्रामेराज्यंप्रशासति ॥ चतुर्विधाःप्रजारामःस्वर्गंनीत्वादिवंगतः ॥ २३ ॥ आत्मा नंसंप्रतिष्ठाप्यराजवंशमिहाष्टधा॥ सचेन्ममारसंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ २४ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्ये तिव्याहरन्॥ २५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकोनषष्टितमोऽध्यायः॥ ५९ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥

नारदउवाच भगीरथंचराजानंमृतंसृंजयशुश्रुम॥ येनभागीरथीगंगाचयनैःकांचनैश्चिता ॥ १ ॥ यःसहस्रंसहस्राणांकन्याहेमविभूषिताः॥ राज्ञश्चराज पुत्रांश्चब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत॥सर्वारथगताःकन्यारथाःसर्वेचतुर्युजः॥२॥ रथेरथेशतंनागाःसर्वेवैहेममालिनः॥३॥सहस्रमश्वाश्वैकैकंगजानांपृष्ठतोऽन्वयुः॥ अश्वेअश्वेशतंगावोगवांपश्चादजाविकं॥ ४॥ तेनाक्रांताजलौघेनदक्षिणाभूयसीर्ददत् ॥ उपह्वरेतिव्यथितातस्यांकेनिषसादह ॥ ५ ॥ तथाभागीरथीगंगा उर्वशीचाभवत्पुरा॥ दुहितृत्वंगताराज्ञःपुत्रत्वमगमत्तदा॥ ६॥ तांतुगाथांजगुःप्रीतागंधर्वाःसूर्यवर्चसः॥ पितृदेवमनुष्याणांशृण्वतांवल्गुवादिनः॥ ७॥ भ गीरथंयजमानमैक्ष्वाकुंभूरिदक्षिणं॥ गंगासमुद्रगादेवीवव्रेपितरमीश्वरं॥ ८॥ तस्यसेंद्रैःसुरगणैर्देवैर्यज्ञःस्वलंकृतः ॥ सम्यक्परिगृहीतश्चशांतविघ्नोनिराम यः॥ ९॥ योयइच्छेतविप्रोवैयत्रयत्रात्मनःप्रियं॥ भगीरथस्तदाप्रीतस्तत्रतत्राददद्वशी ॥ १०॥ नादेयंब्राह्मणस्यासीद्यस्ययत्स्यात्प्रियंधनं॥ सोपिविप्रप्रसा देनब्रह्मलोकंगतोनृपः॥ ११॥

उपह्वरेसमीपेभूयसीर्दक्षिणाददत्राजाआस्ते तेनहेतुनागंगाजनौघभारे णआक्रांतावेत्रयष्टिवत्तीरप्रदेशेनतिंप्राप्तासतीअतिव्यथितातस्त्यांकेनिषसादह दक्षिणाभारेणतीरप्रदेशेऽवनतेप्रवाहांबुराज्ञोंकपर्यंतमागतमित्यर्थः ॥ ५ ॥ तथातेनप्रकारेणगंगाऊरुंभारमश्नुतइतिवा राज्ञऊ रुमश्नुतेइतिवायोगात् उर्वशीअभवत् द्वितीयपक्षेपृषोदरादित्वादादेर्ऋत्त्वं पुत्रत्वंनरकात्त्राणकर्तृत्वं ॥६॥७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ वशीयोगीयोगप्रभावात् योयत्रदेशेयत्नइच्छेत्सतत्रप्रामुयादित्यर्थः ॥ १० ॥ ११॥

येनेति पादपामरीचिपाऋषयःयेनकारणेनयदर्थंयातौउदितौ मखौकर्मयज्ञयोगयज्ञौमुखेप्रमिद्वारभूतौययोस्तौमखमुखौ सूर्यतदंतर्यामिणौ अवस्थातुमुपस्थातुमिच्छंति तेनैवप्रयोजनेनतंभगीरथंअवस्थातुमिच्छंति तत्रहेतुद्वयं गत्वाराजमितीश्वरमितिच गच्छतीतिगत्वात्रिजगतीतस्यांराजतइतिगत्वाराजःसूर्यः नृपश्च ईश्वरःईशनशीलस्तदंतर्यामीनृपश्च अयंभावः यत्सूर्यदर्शनेनफलंपापनाशादि तदस्यदर्शनेनभवति यच्चसूर्यांतर्यामिणःउपासनेनफलंसत्यसंकल्पत्वादितदस्योपासनेनभवतीतिमरीचिपादीनामयमेवद्रष्टव्यउपास्यश्चजातइति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषष्टितमोऽध्यायः

येनयातौमखमुखौदिशौशाविहपादपाः ॥ तेनावस्थातुमिच्छंतितंगत्वाराजमीश्वरं ॥ १२ ॥ सचेन्ममारस्तंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ १३ ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ नारदउवाच दिलीपंचैवैलविलंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यस्ययज्ञशतेष्वासन्प्रयुतायुतशोद्विजाः ॥ १ ॥ तंत्रज्ञानार्थसपन्नायज्वानःपुत्रपौत्रिणः ॥ यइमांवसुसंपूर्णांवसुधांवसुधाधिपः ॥ ईजानोविततेयज्ञेब्राह्मणेभ्योत्यमन्यत ॥ २ ॥ दिलीपस्यतुयज्ञेषुकृतःपंथाहिरण्मयः ॥ तंधर्मइवकुर्वाणाःसेंद्रादेवाःसमागमन् ॥ ३ ॥ सहस्रंयत्रमातंगागच्छंतिपर्वतोपमाः ॥ सौवर्णंचाभवत्सर्वंसदःपरमभास्वरं ॥ ४ ॥ रसानांचाभवन्कुल्याभक्ष्याणांचापिपर्वताः ॥ सहस्रव्यामानृपतेयूपाश्चासन्हिरण्मयाः ॥ ५ ॥ चषालंप्रचषालंचयस्ययूपेहिरण्मये ॥ नृत्यंतेप्सरसस्तस्यषट्सहस्राणिसप्तधा ॥ ६ ॥ यत्रवीणांवादयतिप्रीत्याविश्वावसुःस्वयं ॥ सर्वभूतान्यमन्यंतराजानंसत्यशीलिनं ॥ ७ ॥ रागखांडवभोज्यैश्चमत्ताःपतिपुशेरते ॥ तदेतदद्भुतंमन्येअन्यैर्नसदृशंनृपैः ॥ ८ ॥ यदप्सुयुध्यमानस्यचक्रेनपरिपेततुः ॥ राजानंदृढधन्वानंदिलीपंसत्यवादिनं ॥ ९ ॥ येपश्यन्भूरिदाक्षिण्यंतेपिस्वर्गजितोनराः ॥ पंचशब्दानजीर्यंतिखट्वांगस्यनिवेशने ॥ १० ॥ स्वाध्यायघोषोज्याघोषःपिबताश्नीतखादत ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ ११ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ दिलीपमिति ॥ १ ॥ तंत्रंक्रिया सार्द्धश्लोकः ॥ २ ॥ पंथाहिरण्मयः हिरण्मय्यःस्रुचोभवंतीतिविधिमार्गस्ततआरभ्यप्रवृत्तइत्यर्थः धर्मेनिमित्तेपुण्योत्पत्त्यर्थमिवदेवास्तमलंकुर्वंतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ रागखांडवंगुडोदनं षर्पटिकेतिवैदर्भाः ॥ ८ ॥ अप्सुनपरिपेततुःनममज्जतुः ॥ ९ ॥ खट्वांगइतिऐलविलस्यदिलीपस्यैवनामांतरं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मांधातेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ द्वादशसमोद्वादशवार्षिकः शयइतिपाठे द्वादशहस्तः व्यजीजयद्विजितवान् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२॥ रोहितान् लोहितभूप्रदेशान्पद्मरागख

नारदउवाच मांधाताचेद्यौवनाश्वोमृतःसृंजयशुश्रुम ॥ देवासुरमनुष्याणांत्रैलोक्यविजयीनृपः ॥ १ ॥ यंदेवावश्विनौगर्भात्पितुःपूर्वंचकर्षतुः ॥ मृगयां विचरन्राजातृषितःक्लांतवाहनः ॥ २ ॥ धूमंदृष्ट्वागमत्सत्रंपृषदाज्यमवापसः ॥ तंदृष्ट्वायुवनाश्वस्यजठरेसूनुतांगतं ॥ ३ ॥ गर्भाद्विजह्रतुर्देवावश्विनौभिषजां वरौ ॥ तंदृष्ट्वापितुरुत्संगेशयानंदेववर्चसं ॥ ४ ॥ अन्योन्यमब्रुवन्देवाःकमयंधास्यतीतिवै ॥ मामेवायंधयत्वग्रेइतिहस्माहवासवः ॥ ५ ॥ ततोंगुलिभ्योहींद्रस्य प्रादुरासीत्पयोमृतं ॥ मांधास्यतीतिकारुण्याद्यदिंद्रोह्यन्वकंपयत् ॥६॥ तस्मात्तुमांधातेत्येवंनामतस्याद्भुतंकृतं ॥ ततस्तुधारांपयसोघृतस्यचमहात्मनः ॥ ७॥ तस्यास्येयौवनाश्वस्यपाणिरिंद्रस्यचास्रवत् ॥ अपिबत्पाणिमिंद्रस्यसचाप्यन्हाभ्यवर्धत ॥८॥ सोभवद्द्वादशसमोद्वादशाहेनवीर्यवान् ॥ इमांचपृथिवींकृत्स्ना मेकान्हासव्यजीजयत् ॥ ९ ॥ धर्मात्माधृतिमान्वीरःसत्यसंधोजितेंद्रियः ॥ जनमेजयंसुधन्वानंगयंपूरुंबृहद्रथं ॥ १० ॥ असितंचनृगंचैवमांधातामनुजोजय त् ॥ उदेतिचयतःसूर्योयत्रचप्रतितिष्ठति ॥ ११ ॥ तत्सर्वंयौवनाश्वस्यमांधातुःक्षेत्रमुच्यते ॥ सोश्वमेधशतैरिष्ट्वाराजसूयशतेनच ॥ १२ ॥ अददद्रोहितान्म त्स्यान्ब्राह्मणेभ्योविशांपते ॥ हैरण्यान्योजनोत्सेधानायतान्शतयोजनं ॥ १३ ॥ बहुप्रकारान्सुस्वादून्भक्ष्यभोज्यान्नपर्वतान् ॥ अतिरिक्तंब्राह्मणेभ्योभुंजा नोहीयतेजनः ॥ १४ ॥ भक्ष्यान्नपाननिचयाःशुशुभुस्त्वन्नपर्वताः ॥ घृतह्रदाःसूपपंकादधिफेनागुडोदकाः ॥ १५ ॥ रुरुधुःपर्वतान्नद्योमधुक्षीरवहाःशुभाः ॥ देवासुरानरायक्षागंधर्वोरगपक्षिणः ॥ १६ ॥ विप्रास्तत्रागताश्चासन्वेदवेदांगपारगाः ॥ ब्राह्मणाऋषयश्चापिनासंस्तत्राविपश्चितः ॥ १७ ॥ समुद्रांतांवसु मतींवसुपूर्णांतुसर्वतः ॥ सतांब्राह्मणसात्कृत्वाजगामास्तंतदानृपः ॥ १८ ॥ गतःपुण्यकृतांलोकान्व्याप्यस्वयशसादिशः ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्व या ॥ १९ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवध पर्वणिषोडशराजकीयेद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

निमतोवामत्स्यान्देशविशेषान् हैरण्यान् स्वर्णाकरयुक्तान् जनोत्सेधान् जनेषुउत्सेधउच्छ्रायोयेषांतान् मत्स्यदशोत्पन्नेहिनद्यावद्यापिपरंपरयापूर्वापरौसमुद्रौगच्छतइतितेषामुच्छ्रितत्वंप्रसिद्धं ॥ १३॥ अति रिक्तमवशिष्टंभुंजानोजनएवहीयतेनत्वन्नमित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

यथातिमिति ॥ १ ॥ प्राज्यदक्षिणैः बहुदक्षिणैः ॥ २ ॥ अब्राह्मणानांब्राह्मणद्वेषिणां म्लेच्छानामितियावत् परिसंख्यायअपहृत्य ॥ ३ ॥ ४ ॥ चतुर्भ्यःऋत्विग्भ्यः प्राचीदिग्घोतुदक्षिणाध्वर्योरित्यादि

नारदउवाच ययातिंनाहुषंचैवमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ राजसूयशतैरिष्ट्वासोश्वमेधशतेनच ॥ १ ॥ पुंडरीकसहस्रेणवाजपेयशतैस्तथा ॥ अतिरात्रसहस्रेण चातुर्मास्यैश्चैकामतः ॥ अग्निष्टोमैश्चविविधैःसत्रैश्चप्राज्यदक्षिणैः ॥ २ ॥ अब्राह्मणानांयद्वित्तंपृथिव्यामस्तिकिंचन ॥ तत्सर्वंपरिसंख्यायततोब्राह्मणसात्क रोत् ॥ ३॥ सरस्वतीपुण्यतमानदीनांतथासमुद्राःसरितःसाद्रयश्च॥ ईजानायपुण्यतमायराज्ञेघृतंपयोदुदुहुर्नाहुषाय॥ ४॥व्यूढेदेवासुरेयुद्धेकृत्वादेवसहायतां॥ चतुर्धाव्यभजत्सर्वांचतुर्भ्यःपृथिवीमिमां ॥ ५॥ यज्ञैर्नानाविधैरिष्ट्वाप्रजामुत्पाद्यचोत्तमां ॥ देवयान्यांचौशनस्यांशर्मिष्ठायांचधर्मतः ॥ ६॥ देवारण्येपुसर्वे षुविजहारामरोपमः ॥ आत्मनःकामचारेणद्वितीयइववासवः ॥ ७॥ यदानाभ्यगमच्छांतिंकामानांसर्ववेदवित् ॥ ततोगाथामिमांगीत्वासदारःप्राविशद्वनं॥ ॥ ८ ॥ यत्पृथिव्यांव्रीहियवंहिरण्यंपशवःस्त्रियः ॥नालमेकस्यतत्सर्वमितिमत्वाशमंव्रजेत् ॥ ९ ॥ एवंकामान्परित्यज्यययातिर्धृतिमेत्यच ॥ पूरुंराज्येप्रतिष्ठाप्य प्रयातोवनमीश्वरः ॥ १० ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ ११॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेत्रिषष्टितमोऽध्यायः॥ ६३॥ ॥६४॥ नारदउवाच नाभागमंबरीषंचमृतंसृंजयशु श्रुम ॥ यःसहस्रंसहस्राणांराज्ञांचैकस्त्वयोधयत् ॥ १ ॥ जिगीषमाणाःसंग्रामेसमंताद्वैरिणोभ्ययुः॥ अस्त्रयुद्धविदोघोराःसृजंतश्चाशिवागिरः ॥ २॥ बललाघवशिक्षाभिस्तेषांसोस्त्रबलेनच॥ छत्रायुधध्वजरथांश्छित्वाप्रासान्गतव्यथः ॥ ३॥ तएनंमुक्तसन्नाहाःप्रार्थयन्जीवितैषिणः ॥शरण्यमीयुःशरणंतवास्म इतिवादिनः॥ ४ ॥ सतुतान्वशगान्कृत्वाजित्वाचेमांवसुंधरां ॥ ईजेयज्ञशतैरिष्टैर्यथाशास्त्रंतथानघ ॥ ५ ॥ बुभुजुःसर्वसंपन्नमन्नमन्येजनाःसदा ॥ तस्मि न्यज्ञेतुविप्रेंद्राःसंतृप्ताःपरमार्चिताः ॥ ६॥ मोदकान्पूरिकापूपान्स्वादुपूर्णाश्चशष्कुलीः ॥ करंभान्पृथुमृद्वीकाअन्नानिसुकृतानिच ॥ ७॥ सूपान्मैरेयकापूपा न्रागखांडवपानकान् ॥ मृष्टान्नानिसुयुक्तानिमृदूनिसुरभीणिच ॥ ८॥ घृतंमधुपयस्तोयंदधीनिरसवंतिच ॥ फलंमूलंचसुस्वादुद्विजास्तत्रोपभुंजते ॥ ९ ॥ मादनीयानिपापानिविदित्वाचात्मनःसुखं ॥ अपिबंतयथाकामंपानपागीतवादितैः ॥ १० ॥

श्रुतेः ॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥ इतिद्रोणपर्वणिटी कायांत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ नाभागमिति ॥ १ ॥ २॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥ मादनीयानिमदकराणिसुरादीनि पापानिपापहेतूनीतिज्ञात्वापिसुखलिप्सवःपिबंतीत्यर्थः ॥ १०॥

॥ ११ ॥ अत्यकालयद्दातुंनिष्कासितवान् जिताराजानएवसोपस्करदक्षिणात्वेनदत्ताः तेषांराज्यानितेराजानश्चब्राह्मणसात्कृताइत्यर्थः ॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुः

तत्रस्मगाथागायंतिक्षीबाहृष्टाःपठंतिच ॥ नाभागस्तुतिसंयुक्तानन्तृतुश्वसहस्रशः ॥ ११ ॥ तेषुयज्ञेष्वंबरीषोदक्षिणामत्यकालयत् ॥ राज्ञांशतसहस्राणिदशप्र
युतयाजिनां ॥ १२ ॥ हिरण्यकवचान्सर्वान्श्वेतच्छत्रप्रकीर्णकान् ॥ हिरण्यस्यंदनारूढान्सानुयात्रपरिच्छदान् ॥ १३ ॥ ईजानोविततेयज्ञेदक्षिणामत्यकाल
यत् ॥ मूर्धाभिषिक्तांश्चनृपान्राजपुत्रशतानिच ॥ १४ ॥ सदंडकोशनिचयान्ब्राह्मणेभ्योव्यमन्यत ॥ नैवंपूर्वेजनाश्चक्रुर्नकरिष्यंतिचापरे ॥ १५ ॥ यदंबरी
षोनृपतिःकरोत्यमितदक्षिणः ॥ इत्येवमनुमोदंतेप्रीतायस्यमहर्षयः ॥ १६ ॥ सचेन्ममारस्रंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥
अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच शशबिंदुंचराजानंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ ईजेसविविधैर्यज्ञैःश्रीमान्सत्यपराक्रमः ॥ १ ॥ तस्यभार्यासहस्राणां
शतमासीन्महात्मनः ॥ एकैकस्यांचभार्यायांसहस्रंतनयाभवन् ॥ २ ॥ तेकुमाराःपराक्रांताःसर्वेनियुतयाजिनः ॥ राजानःक्रतुभिर्मुख्यैरीजानावेदपारगाः ॥
॥ ३ ॥ हिरण्यकवचाःसर्वेसर्वेचोत्तमधन्विनः ॥ सर्वेश्वमेधैरीजानाःकुमाराःशाशबिंदवाः ॥ ४ ॥ तानश्वमेधेराजेंद्रोब्राह्मणेभ्योददत्पिता ॥ शतंशतंरथगजा
एकैकंपृष्ठतोन्वयुः ॥ ५ ॥ राजपुत्रंतदाकन्यास्तपनीयस्वलंकृताः ॥ कन्यांकन्यांशतंनागानागेनागेशतंरथाः ॥ ६ ॥ रथेरथेशतंचाश्वाबलिनोहेममालिनः ॥ अश्वे
अश्वेगोसहस्रंगवांपंचाशदाविकाः ॥ ७ ॥ एतद्धनमपर्यासमश्वमेधेमहामखे ॥ शशबिंदुर्महाभागोब्राह्मणेभ्योव्यमन्यत ॥ ८ ॥ वार्क्षाश्चयूपायावंतअश्वमेधेम
हामखे ॥ ततथैवपुनश्चान्येतावंतःकांचनाभवन् ॥ ९ ॥ भक्ष्यान्नपाननिचयाःपर्वताःक्रोशमुच्छ्रिताः ॥ तस्याश्वमेधेनिर्वृत्तेराज्ञःशिष्टास्त्रयोदश ॥ १० ॥ तुष्ट
पुष्टजनाकीर्णाशांतविघ्नामनामयां ॥ शशबिंदुरिमांभूमिंचिरंभुक्त्वादिवंगतः ॥ ११ ॥ सचेन्ममारस्रंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनु
तप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १२ ॥ इतिश्रीम० द्रोणप० अभि० षोडशराजकीयेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ ७ ॥

षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शशबिंदुमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ त्रयोदशात्रनिचयाःशिष्टाः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥
इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

गयमितिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ नक्षत्रविहितादक्षिणाः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

नारदउवाच गयंचामूर्त्तरयसंमृतंस्त्वंजयशुश्रुम ॥ योवैवर्षशतंराजाहुतशिष्टाशनोऽभवत् ॥ १ ॥ तस्मैत्यग्निर्वरंप्रादात्ततोवव्रेवरंगयः ॥ तपसाब्रह्मचर्येण
व्रतेननियमेनच ॥ २ ॥ गुरूणांचप्रसादेनवेदानिच्छामिवेदितुं ॥ स्वधर्मेणाविहिंस्यान्यान्धनमिच्छामिचाक्षयं ॥ ३ ॥ विप्रेषुददतश्चैवश्रद्धाभवतुनित्यशः ॥
अनन्यासुसवर्णासुपुत्रजन्मचमेभवेत् ॥४॥ अन्नंमेददतःश्रद्धाधर्मेमेरमतांमनः ॥ अविघ्नंचास्तुमेनित्यंधर्मकार्येषुपावक ॥ ५ ॥ तथाभविष्यतीत्युक्त्वातत्रैवां
तरधीयत ॥ गयोप्यवाप्यतत्सर्वंधर्मेणारीनजीजयत् ॥ ६ ॥ सदर्शपौर्णमासीभ्यांकालेष्वाग्रयणेनच ॥ चातुर्मास्यैश्चविविधैर्यज्ञैश्चावाप्तदक्षिणैः ॥ ७ ॥ अय
जच्छ्रद्धयाराजापरिसंवत्सरान्शतं ॥ गवांशतसहस्राणिशतमश्वशतानिच ॥ ८ ॥ शतंनिष्कसहस्राणिगवांचाप्ययुतानिषट् ॥ उत्थायोत्थायसंप्रादात्परिसं
वत्सरान्शतं ॥ ९ ॥ नक्षत्रेषुचसर्वेषुददन्नक्षत्रदक्षिणाः ॥ ईजेचविविधैर्यज्ञैर्यथासोमोंगिरायथा ॥ १० ॥ सौवर्णांपृथिवींकृत्वायइमांमणिशर्करां ॥ विप्रेभ्यः
प्रादद्राजासोश्वमेधेमहामखे ॥ ११ ॥ जांबूनदमयायूपाःसर्वेरत्नपरिच्छदाः ॥ गयस्यासन्समृद्धास्तुसर्वभूतमनोहराः ॥ १२ ॥ सर्वकामसमृद्धंचप्रादादन्नं
गयस्तदा ॥ ब्राह्मणेभ्यःप्रहृष्टेभ्यःसर्वभूतेभ्यएवच ॥ १३ ॥ ससमुद्रवनद्वीपनदीनदवनेषुच ॥ नगरेषुचराष्ट्रेषुदिविव्योम्निचयेऽवसन् ॥ १४ ॥ भूतग्रामाश्च
विविधाःसंतृप्तायज्ञसंपदा ॥ गयस्यसदृशोयज्ञोनास्त्यन्यइतितेब्रुवन् ॥ १५ ॥ षट्त्रिंशद्योजनायामात्रिंशद्योजनमायता ॥ पश्चात्पुरश्चतुर्विंशद्वेदीत्यासी
द्धिरणमयी ॥ १६ ॥ गयस्ययजमानस्यमुक्तावज्रमणिस्तृता ॥ प्रादात्सब्राह्मणेभ्योथवासांस्याभरणानिच ॥ १७ ॥ यथोक्तादक्षिणाश्चान्याविप्रेभ्योभूरिद
क्षिणः ॥ यत्रभोजनशिष्टस्यपर्वताःपंचविंशतिः ॥ १८ ॥ कुल्याःकुशलवाहिन्योरसानामभवंस्तदा ॥ वस्त्राभरणगंधानांराशयश्चपृथग्विधाः ॥ १९ ॥ यस्यप्र
भावाच्चगयस्त्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ वटश्चाक्षय्यकरणःपुण्यंब्रह्मसरश्चतत् ॥ २० ॥ सचेन्ममारसंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्य
थाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच सांकृतिंरंतिदेवंचमृतंस्त्वंजयशुश्रुम ॥ यस्यद्विशतसाहस्राआसन्सूदामहात्मनः ॥ १ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सांकृतिमिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पारिभाषिकंनिष्कमाह सहस्रशइति ॥ १० ॥ अध्यर्धमासंपक्षेपक्षेइत्यर्थः शतंसमाइतिवाक्यशेषात् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

गृहानभ्यागतान्विप्रानतिथीन्परिवेषकाः॥पक्कापक्कंदिवारात्रंवरान्नममृतोपमं॥२॥न्यायेनाधिगतंवित्तंब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत॥ वेदानधीत्यधर्मेणयश्चक्रेद्विषतोवशे ॥३॥ उपस्थिताश्चपशवःस्वयंयंशंसितव्रतं॥बहवःस्वर्गमिच्छंतोविधिवत्सत्रयाजिनं॥४॥ नदीमहानसाद्यस्यप्रवृत्ताचर्मराशितः॥तस्माच्चर्मण्वतीपूर्वमग्निहोत्रेऽभवत्पुरा ॥ ५ ॥ ब्राह्मणेभ्योददन्निष्कान्सौवर्णान्सप्रभावतः ॥ तुभ्यंनिष्कंतुभ्यंनिष्कमितिहस्मप्रभाषते ॥ ६ ॥ तुभ्यंतुभ्यमितिप्रादान्निष्कान्निष्कान्सहस्रशः ॥ ततःपुनःसमाश्वास्यनिष्कानेवप्रयच्छति ॥ ७ ॥ अल्पंदत्तंमयाद्येतिनिष्ककोटिंसहस्रशः ॥ एकाह्नादास्यतिपुनःकोन्यस्तत्संप्रदास्यति ॥ ८ ॥ द्विजपाणिवियोगेनदुःखंमेशाश्वतंमहत् ॥ भविष्यतिनसंदेहएवंराजाददद्वसु ॥ ९ ॥ सहस्रशश्चसौवर्णान्वृषभान्गोशतानुगान् ॥ साष्टंशतंसुवर्णानांनिष्कमाहुर्धनंतथा ॥ १० ॥ अध्यर्धमासमददद्ब्राह्मणेभ्यःशतंसमाः ॥ अग्निहोत्रोपकरणंयज्ञोपकरणंचयत् ॥ ११ ॥ ऋषिभ्यःकरकान्कुंभान्स्थालीःपिठरमेवच ॥ शयनासनयानानिप्रासादांश्चगृहाणिच ॥ १२ ॥ वृक्षांश्चविविधान्दद्यादन्नानिचधनानिच ॥ सर्वसौवर्णमेवासीद्रंतिदेवस्यधीमतः ॥ १३ ॥ तत्रास्यगाथागायंतियेपुराणविदोजनाः ॥ रंतिदेवस्यतांदृष्ट्वासमृद्धिमतिमानुषीं ॥ १४ ॥ नैतादृशंदृष्टपूर्वंकुबेरसदनेष्वपि ॥ धनंचपूर्यमाणंनःकिंपुनर्मनुजेष्विति ॥ १५ ॥ व्यक्तंवस्वोकसारेयमित्यूचुस्तत्रविस्मिताः ॥ सांकृतेरंतिदेवस्ययांरात्रिमतिथिर्वसेत् ॥ १६ ॥ आलभ्यंततदागावःसहस्राण्येकविंशतिः ॥ तत्रस्मसूदाःक्रोशंतिसुमृष्टमणिकुंडलाः ॥ १७ ॥ सूपंभूयिष्ठमश्नीध्वंनाद्यमांसंयथापुरा ॥ रंतिदेवस्ययत्किंचित्सौवर्णमभवत्तदा ॥ १८ ॥ तत्सर्वंविततेयज्ञेब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत ॥ प्रत्यक्षंतस्यहव्यानिप्रतिगृह्णंतिदेवताः ॥ १९ ॥ कव्यानिपितरःकालेसर्वकामान्द्विजोत्तमाः ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ २० ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

वस्वोकसारासलोपआर्षः कनकमयानिओकांसिसारोयस्याःसातथा ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दौष्यंतिमिति ॥ १ ॥ २ ॥ क्रूरानिति यथामनःशिलामयाःशिलाःजतुराशिभिर्लाक्षापुंजैर्युक्तास्तत्सदृशान्रक्तबिंदुयुक्तान्रक्तपीतवर्णान्व्याघ्रविशेषान्वशेऽकरोदित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

नारदउवाच दौष्यंतिंभरतंचापिमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ कर्माण्यसुकराण्यन्यैःकृतवान्यःशिशुर्वने ॥ १ ॥ हिमावदातान्यःसिंहान्नखदंष्ट्रायुधान्बली ॥ निर्वीर्यांस्तरसाकृत्वाविचकर्षबबंधच ॥ २ ॥ क्रूरांश्चोग्रतरान्व्याघ्रान्दमित्वाचाकरोद्वशे ॥ मनःशिलाइवशिलाःसंयुक्ताजतुराशिभिः ॥ ३ ॥ व्यालादींश्चातिबलवान्सुप्रतीकान्गजानपि ॥ दंष्ट्रासुगृह्यविमुखान्शुष्कास्यानकरोद्वशे ॥ ४ ॥ महिषानप्यतिबलोबलिनोविचकर्षह ॥ सिंहानांचसुदृप्तानांशतान्याकर्षयद्बलात् ॥ ५ ॥ बलिनःसृमरान्खड्गान्नानासत्वानिचाप्युत ॥ कृच्छ्रप्राणंवनेबध्वादमयित्वाप्यवासृजत् ॥ ६ ॥ तंसर्वदमनेत्याहुर्द्विजास्तेनास्यकर्मणा ॥ तंप्रत्यषेधज्जननीमासत्वानिविजीजहि ॥ ७ ॥ सोश्वमेधशतेनेष्ट्वायमुनामनुवीर्यवान् ॥ त्रिशताश्वान्सरस्वत्यांगंगामनुचतुःशतान् ॥ ८ ॥ सोश्वमेधसहस्रेणराजसूयशतेनच ॥ पुनरीजेमहायज्ञैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ ९ ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यामिष्ट्वाविश्वजिताअपि ॥ वाजपेयसहस्राणांसहस्रैश्चसुसंवृतैः ॥ १० ॥ इष्ट्वाशाकुंतलोराजातर्पयित्वाद्विजान्धनैः ॥ सहस्रंयत्रपद्मानांकण्वायभरतोददौ ॥ ११ ॥ जांबूनदस्यशुद्धस्यकनकस्यमहायशाः ॥ यस्ययूपःशतव्यामःपरिणाहेनकांचनः ॥ १२ ॥ समागम्यद्विजैःसार्धंसेंद्रैर्देवैःसमुच्छ्रितः ॥ अलंकृतान्राजमानान्सर्वरत्नैर्मनोहरैः ॥ १३ ॥ हैरण्यानश्वान्द्विरदान्रथानुष्ट्रानजाविकं ॥ दासीदासंधनंधान्यंगाःसवत्साःपयस्विनीः ॥ १४ ॥ ग्रामान्गृहांश्चक्षेत्राणिविविधांश्चपरिच्छदान् ॥ कोटीशतायुतांश्चैवब्राह्मणेभ्योत्यमन्यत ॥ १५ ॥ चक्रवर्त्त्यदीनात्माजितारिर्ह्यजितःपरैः ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ १६ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच पृथुंवैन्यंचराजानंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यमभ्यषिंचन्साम्राज्येराजसूयेमहर्षयः ॥ १ ॥ यत्नतःप्रथितेत्यूचुःसर्वानभिभवन्पृथुः ॥ क्षतान्नस्त्रास्यतेसर्वानित्येवंक्षत्रियोभवत् ॥ २ ॥ पृथुंवैन्यंप्रजादृष्ट्वारक्ताःस्मेतियदब्रुवन् ॥ ततोराजेतिनामास्यअनुरागादजायत ॥ ३ ॥

कृच्छ्रप्राणंसंकटगतंयथास्यात्तथाबध्वा ॥ ६ ॥ माविजीजहि माहिंसीः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ व्यामोहस्तचतुष्टयं परिणाहेनदैर्घ्येण ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥
इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पृथुमिति ॥ १ ॥ प्रथितापृथ्वीअनेनेतिपृथुरित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ तेषांदर्भाणामेवचीराणिवल्कलानियैःप्रजाःसंवीताः तान्येवपरिधानीयानिशयनानिचेत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ध्वजभंगस्तोरणादिना ॥ ९ ॥ १०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥

अकृष्टपच्यापृथिवीआसीद्वैन्यस्यकामधुक् ॥ सर्वाःकामदुघागावःपुटकेपुटकेमधु ॥ ४ ॥ आसन्हिरण्मयादर्भाःसुखस्पर्शाःसुखावहाः ॥ तेषांचीराणिसंवी
ताःप्रजास्तेष्वेवशेरते ॥५॥ फलान्यमृतकल्पानिस्वादूनिचमधूनिच ॥ तेषामासीत्तदाहारोनिराहाराश्चनाभवन् ॥ ६ ॥ अरोगाःसर्वसिद्धार्थामनुष्याह्यकुतो
भयाः ॥ न्यवसंतयथाकामंवृक्षेषुचगुहासुच ॥ ७॥ प्रविभागोनराष्ट्राणांपुराणांचाभवत्तदा ॥ यथासुखंयथाकामंतथैतामुदिताःप्रजाः ॥८॥ तस्यसंस्तंभिता
ह्यापःसमुद्रमभियास्यतः ॥ पर्वताश्चददुर्मार्गंध्वजभंगश्चनाभवत् ॥९॥ तंवनस्पतयःशैलादेवासुरनरोरगाः ॥ सप्तर्षयःपुण्यजनागंधर्वाप्सरसोपिच ॥१०॥
पितरश्चसुखासीनमभिगम्येदमब्रुवन् ॥ सम्राडसिक्षत्रियोसिराजागोप्तापितासिनः ॥ ११ ॥ देह्यस्मभ्यंमहाराजप्रभुःसन्नीप्सितान्वरान् ॥ यैर्वयंशाश्वती
स्तृप्तीर्वर्त्तयिष्यामहेसुखं ॥ १२ ॥ तथेत्युक्त्वापृथुर्वैन्योगृहीत्वाजगवंधनुः ॥ शरांश्चाप्रतिमान्घोरांश्चिंतयित्वाब्रवीन्महीं ॥ १३ ॥ एह्येहिवसुधेक्षिप्रंक्षरैभ्यः
कांक्षितंपयः ॥ ततोदास्यामिभद्रंतेअन्नंयस्ययथेप्सितं ॥ १४ ॥ वसुधोवाच दुहितृत्वेनमांवीरसंकल्पयितुमर्हसि ॥ तथेत्युक्त्वापृथुःसर्वविधानमकरो
द्वशी ॥ १५ ॥ ततोभूतनिकायास्तांवसुधांदुदुहुस्तदा ॥ तांवनस्पतयःपूर्वंसमुत्तस्थुर्दुधुक्षवः ॥ १६ ॥ सातिष्ठद्वत्सलावत्संदोग्धृपात्राणिचेच्छती ॥ वत्सोभूत्पु
ष्पितःशालःप्लक्षोदोग्धाभवत्तदा ॥१७॥ छिन्नप्ररोहणंदुग्धंपात्रमौदुंबरंशुभं ॥ उदयःपर्वतोवत्सोमेरुर्दोग्धामहागिरिः ॥१८॥ रत्नान्योषधयोदुग्धंपात्रमश्ममम
यंतथा ॥ दोग्धाचासीत्तदादेवोदुग्धमूर्जस्करंप्रियं ॥ १९ ॥ असुरादुदुहुर्मायामामपात्रेतुतेतदा ॥ दोग्धाद्विमूर्धातत्रासीद्वत्सश्चासीद्विरोचनः ॥ २० ॥ कृषिं
चसस्यंचनरादुदुहुःपृथिवीतले ॥ स्वायंभुवोमनुर्वत्सस्तेषांदोग्धाभवत्पृथुः ॥ २१ ॥ अलाबुपात्रेचतथाविषंदुग्धावसुंधरा ॥ धृतराष्ट्रोभवद्दोग्धातेषांवत्सस्तुत
क्षकः ॥२२॥ सप्तर्षिभिर्ब्रह्मदुग्धातथाचाक्लिष्टकर्मभिः ॥ दोग्धाबृहस्पतिःपात्रंछंदोवत्सश्चसोमराट् ॥ २३ ॥ अंतर्धानंचामपात्रेदुग्धापुण्यजनैर्विराट् ॥ दोग्धावै
श्रवणस्तेषांवत्सश्चासीद्वृषध्वजः ॥ २४ ॥ पुण्यगंधान्पद्मपात्रेगंधर्वाप्सरसोऽदुहन् ॥ वत्सश्चित्ररथस्तेषांदोग्धाविश्वरुचिःप्रभुः ॥ २५ ॥ स्वधांरजतपात्रेषुदुदुहुः
पितरश्चतां ॥ वत्सोवैवस्वतस्तेषांयमोदोग्धांतकस्तदा ॥ २६ ॥ एवंनिकायैस्तैर्दुग्धापयोभीष्टंहिसाविराट् ॥ यैर्वर्त्तयंतितेत्वद्यपात्रैर्वत्सैश्चनित्यशः ॥ २७ ॥

॥ १८ ॥ दोग्धेति चाद्वत्सोपिदेवएव प्रियंदुग्धं पात्रमप्यर्थान्मनएवेतिकल्प्यं ग्रंथांतराद्वावत्सपात्रेज्ञेये एवमन्यत्रापि ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ विराट्पृथिवी ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ पार्थिवाःपृथ्वीसंबंधिपदार्थाः ॥ २९ ॥३०॥३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९॥ ॥ ७ ॥ येमृतास्तेतीतायेवर्तमानास्तेपिमरिष्यंत्येवेत्याह

यज्ञैश्चविविधैरिष्ट्वापृथुर्वैन्यःप्रतापवान् ॥ संतर्पयित्वाभूतानिसर्वैःकामैर्मनःप्रियैः ॥ २८ ॥ हैरण्यानकरोद्राजायेकेचित्पार्थिवाभुवि ॥ तान्ब्राह्मणेभ्यःप्राय च्छदश्वमेधेमहामखे ॥ २९ ॥ षष्टिनागसहस्राणिषष्टिनागशतानिच ॥ सौवर्णानकरोद्राजाब्राह्मणेभ्यश्चतान्ददौ ॥ ३० ॥ इमांचपृथिवींसर्वांमणिरत्नविभू षितां ॥ सौवर्णीमकरोद्राजाब्राह्मणेभ्यश्चतांददौ ॥ ३१ ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ ३२ ॥ अयज्वानम दाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७ ॥

नारदउवाच रामोमहातपाःशूरोवीरलोकनमस्कृतः ॥ जामदग्न्योप्यतियशाअवितृप्तोमरिष्यति ॥ १ ॥ यस्माद्यमनुपर्येतिभूमिंकुर्वन्निमांसुखां ॥ नचा सीद्विक्रियायस्यप्राप्यश्रियमनुत्तमां ॥ २ ॥ यःक्षत्रियैःपरामृष्टेवत्सेपितरिचाब्रुवन् ॥ ततोवधीत्कार्त्तवीर्यमजितंसमरेपरैः ॥ ३ ॥ क्षत्रियाणांचतुःषष्टिमयुता निसहस्रशः ॥ तदामृत्योःसमेतानिएकेनधनुषाजयत् ॥ ४ ॥ ब्रह्मद्विषांचाथतस्मिन्सहस्राणिचतुर्दश ॥ पुनरन्यान्निजग्राहदंतक्रूरंजघानह ॥ ५ ॥ सहस्रंमुस लेनाहन्सहस्रमसिनावधीत् ॥ उद्बंधनात्सहस्रंचसहस्रमुदकेधृतं ॥ ६ ॥ दंतान्भंक्त्वासहस्रस्यकर्णान्नासान्यकृंतत ॥ ततःसप्तसहस्राणांकटुधूममपाययत् ॥ ७ ॥ शिष्टान्बध्वाचहत्वावैतेषांमूर्ध्निविभिद्यच ॥ गुणावतीमुत्तरेणखांडवाद्दक्षिणेनच ॥ गिर्यंतेशतसाहस्राहैहयाःसमरेहताः ॥ ८ ॥ सरथाश्वगजावीरानिहतास्तत्रशे रते ॥ पितुर्वधामर्षितेनजामदग्न्येनधीमता ॥ ९ ॥ निजघ्नेदशसाहस्रान्रामःपरशुनातदा ॥ नह्यमृष्यततावाचोयास्तैर्भृशमुदीरिताः ॥ १० ॥ भृगोरामाभिधावे तियदाक्रंदन्द्विजोत्तमाः ॥ ततःकाश्मीरदरदान्कुंतिक्षुद्रकमालवान् ॥ ११ ॥ अंगवंगकलिंगांश्चविदेहांस्ताम्रलिप्तकान् ॥ रक्षोवाहान्वीतिहोत्रांस्त्रिगर्त्तान्मा र्त्तिकावतान् ॥ १२ ॥ शिवीनन्यांश्चराजन्यान्देशान्देशान्सहस्रशः ॥ निजघानशितैर्बाणैर्जामदग्न्यःप्रतापवान् ॥ १३ ॥ कोटीशतसहस्राणिक्षत्रियाणांसहस्र शः ॥ इंद्रगोपकवर्णस्यबंधुजीवनिभस्यच ॥ १४ ॥ रुधिरस्यपरीवाहैःपूरयित्वासरांसिच ॥ सर्वानष्टादशद्वीपान्वशमानीयभार्गवः ॥ १५ ॥

रामइति ॥ १ ॥ योरामःइमांपृथ्वींसुखामनुपद्रवांकुर्वन्आद्यमादियुगविहितंधर्ममनुपर्येतिस्मअनुप्रवर्तितवानित्यर्थः ॥ २ ॥ क्षत्रियैःकार्तवीर्यपुत्रैः अब्रुवन्विकत्थयन् ॥ ३ ॥ मृत्योर्मृत्युमवधीकृत्य ॥ ४ ॥ तस्मिंस्तन्मध्येएव दंतक्रूरंतद्देशाधिपतिं ॥ ५ ॥ उद्बंधनाद्वृक्षशाखावलंबनात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ तैराश्रमवासिभिः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

अष्टनलेत्यत्रनलशब्दश्चतुर्हस्तवचनः ॥ १६ ॥ १७॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥

ईजेक्रतुशतैःपुण्यैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ वेदीमष्टनलोत्सेधांसौवर्णांविधिनिर्मितां ॥ १६ ॥ सर्वरत्नशतैःपूर्णांपताकाशतमालिनीं ॥ ग्राम्यारण्यैःपशुगणैःसंपू
र्णांचमहीमिमां ॥ १७॥ रामस्यजामदग्न्यस्यप्रतिजग्राहकश्यपः ॥ ततःशतसहस्राणिद्विपेंद्रान्हेमभूषणान् ॥ १८ ॥ निर्दस्युंपृथिवींकृत्वाशिष्टेष्टजनसंकुलां ॥
कश्यपायददौरामोहयमेधेमहामखे ॥ १९ ॥ त्रिःसप्तकृत्वःपृथिवींकृत्वानिःक्षत्रियांप्रभुः ॥ इष्ट्वाक्रतुशतैर्वीरोब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत ॥ २० ॥ सप्तद्वीपांवसुम
तींमारीचोगृह्णतद्विजः ॥ रामंप्रोवाचनिर्गच्छवसुधातोममाज्ञया ॥ २१ ॥ सकश्यपस्यवचनात्प्रोत्सार्यसरितांपतिं ॥ इषुपातेयुधांश्रेष्ठःकुर्वन्ब्राह्मणशासनं ॥
॥ २२ ॥ अध्यावसद्गिरिश्रेष्ठंमहेंद्रंपर्वतोत्तमं ॥ एवंगुणशतैर्युक्तोभृगूणांकीर्तिवर्धनः ॥ २३ ॥ जामदग्न्योत्यतियशामरिष्यतिमहाद्युतिः ॥ त्वयाचतुर्भद्रतरः
पुत्रात्पुण्यतरस्तव ॥ २४ ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ एतेचतुर्भद्रतरास्त्वयाभद्रशताधिकाः ॥ मृतानरवरश्रेष्ठमरिष्यंतिचसृंजय ॥ २५ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ व्यासउवाच पुण्यमाख्यानमायु
ष्यंश्रुत्वाषोडशराजिकं ॥ अव्याहरन्नरपतिस्तूष्णीमासीत्ससृंजयः ॥ १ ॥ तमब्रवीत्तथासीनंनारदोभगवानृषिः ॥ श्रुतंकीर्तयतोमह्यंगृहीतंतेमहाद्युते ॥ २ ॥
आहोस्विदंततोनष्टंश्राद्धंशूद्रीपताविव ॥ सएवमुक्तःप्रत्याहप्रांजलिःसृंजयस्तदा ॥ ३ ॥ एतच्छ्रुत्वामहाबाहोधन्यमाख्यानमुत्तमं ॥ राजर्षीणांपुराणानांयज्वनां
दक्षिणावतां ॥ ४ ॥ विस्मयेनहृतेशोकेतमसीवार्कतेजसा ॥ विपाप्मास्म्यव्यथोपेतोब्रूहिकिंकरवाण्यहं ॥ ५ ॥ नारदउवाच दिष्ट्याऽपहृतशोकस्त्वंवृणी
ष्वेहयदिच्छसि ॥ तत्तत्प्रपत्स्यसेसर्वंनमृषावादिनोवयं ॥ ६ ॥ सृंजयउवाच एतेनैवप्रतीतोहंप्रसन्नोयद्भवान्मम ॥ प्रसन्नोयस्यभगवान्नतस्यास्तीहदु
र्लभं ॥ ७ ॥ नारदउवाच मृतंददानितेपुत्रंदस्युभिर्निहतंवृथा ॥ उद्धृत्यनरकात्कष्टात्पशुवत्प्रोक्षितंयथा ॥ ८ ॥ व्यासउवाच प्रादुरासीत्ततःपुत्रः
सृंजयस्याद्भुतप्रभः ॥ प्रसन्नेनर्षिणादत्तःकुबेरतनयोपमः ॥ ९ ॥ ततःसंगम्यपुत्रेणप्रीतिमानभवन्नृपः ॥ ईजेचक्रतुभिःपुण्यैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ १० ॥
अकृतार्थश्चभीतश्चनचसान्नाहिकोहतः ॥ अयज्वात्वनपत्यश्चततोसौजीवितःपुनः ॥ ११ ॥

पुण्यमाख्यानमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ विस्मयेनपुण्याख्यानश्रवणजनितचित्तविस्तारेण ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ प्रतीतःप्रीतः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ सान्नाहिकःयुद्धोद्यतः ॥ ११ ॥

॥१२॥१३॥१४॥अप्राप्यंईहितमीप्सितंकिंचिदपिनशक्यंनसुलभं ॥१५॥१६॥ अंतान्मरणात् भावगतःसंपत्प्राप्तः द्विजोचितांद्विजैरभिमतां ॥१७॥१८॥ अघंदुःखं ॥१९॥ अभिमानंमानातिशयं चिंतयन्च

शूरोवीरःकृतार्थश्चप्रताप्यारीन्सहस्रशः ॥ अभिमन्युर्गतोवीरःपृतनाभिमुखोहतः ॥१२॥ ब्रह्मचर्येणयान्कांश्चित्प्रज्ञयाचश्रुतेनच ॥ इष्टैश्चक्रतुभिर्यांतितांस्तेपु
त्रोक्षयान्गतः ॥ १३ ॥ विद्वांसःकर्मभिःपुण्यैःस्वर्गमीहंतिनित्यशः ॥ नतुस्वर्गादयंलोकःकाम्यतेस्वर्गवासिभिः ॥१४॥ तस्मात्स्वर्गगतंपुत्रमर्जुनस्यहतंरणे ॥
नचेहानयितुंशक्यंकिंचिदप्राप्यमीहितं ॥ १५ ॥ यांयोगिनोध्यानविविक्तदर्शनाःप्रयांतियांचोत्तमयज्विनोजनाः ॥ तपोभिरिद्धैरनुयांतियांतथातामक्षयां
तेतनयोगतोगतिं ॥ १६ ॥ अंतात्पुनर्भावगतोविराजतेराजेववीरोह्यमृतात्मरश्मिभिः ॥ तामैंदवीमात्मतनुंद्विजोचितांगतोभिमन्युर्नसशोकमर्हति ॥ १७ ॥
एवंज्ञात्वास्थिरोभूत्वाजह्यरीन्धैर्यमाप्नुहि ॥ जीवंतएवनःशोच्यानतुस्वर्गगतानघ ॥ १८ ॥ शोचतोहिमहाराजअघमेवाभिवर्धते ॥ तस्माच्छोकंपरित्यज्यश्रे
यसेप्रयतेद्बुधः ॥ १९ ॥ प्रहर्षमभिमानंचसुखप्राप्तिंचचिंतयन् ॥ एतद्बुध्वाबुधाःशोकंनशोकःशोकउच्यते ॥ २० ॥ एवंविद्वन्समुत्तिष्ठप्रयतोभवमाशुचः ॥
श्रुतस्तेसंभवोमृत्योस्तपांस्यनुपमानिच ॥ २१ ॥ सर्वभूतसमत्वंचचंचलाश्चविभूतयः ॥ सृंजयस्यतुतंपुत्रंमृतंसंजीवितंपुनः ॥ २२ ॥ एवंविद्वन्महाराजमाशु
चःसाधयाम्यहं ॥ एतावदुक्त्वाभगवांस्तत्रैवांतरधीयत ॥ २३ ॥ वागीशानेभगवतिव्यासेव्यभ्रनभःप्रभे ॥ गतेमतिमतांश्रेष्ठेसमाश्वास्ययुधिष्ठिरं ॥ २४ ॥
पूर्वेषांपार्थिवेंद्राणांमहेंद्रप्रतिमौजसां ॥ न्यायाधिगतवित्तानांतांश्रुत्वायज्ञसंपदं ॥ २५ ॥ संपूज्यमनसाविद्वान्विशोकोभूद्युधिष्ठिरः ॥ पुनश्चाचिंतयद्दीनः
किंस्विद्वक्ष्येधनंजयं ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
समाप्तमभिमन्युवधपर्व ॥ अथप्रतिज्ञापर्व ॥ संजयउवाच तस्मिन्नहनिनिर्वृत्तेघोरेप्राणभृतांक्षये ॥ आदित्येऽस्तंगतेश्रीमान्संध्याकालउपस्थि
ते ॥ १ ॥ व्यपयातेषुवासायसर्वेषुभरतर्षभ ॥ हत्वासंशप्तकव्रातान्दिव्यैरस्त्रैःकपिध्वजः ॥ २ ॥ प्रायात्स्वशिबिरंजिष्णुर्जैत्रमास्थायतंरथं ॥ गच्छन्नेवचगोविंदं
साश्रुकंठोभ्यभाषत ॥ ३ ॥ किंनुमेहृदयंत्रस्तंवाक्सज्जतिकेशव ॥ स्पंदंतिचाप्यनिष्टानिगात्रंसीदतिचाप्युत ॥ ४ ॥

भिलपन्शोकंनकुर्वंतीतिशेषः नशोकःशोकउच्यतेकिंत्वात्मैवशोकइत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ सृंजयस्यपुत्रंउद्दिश्यचंचलाविभूतयश्चश्रुताइतिशेषानुषंगः ॥२२॥२३ ॥ २४ ॥ २५ ॥२६ ॥ इतिद्रोणपर्व
णिटीकायांएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

अनिष्टंचैवमेश्लिष्टंहृदयान्नापसर्पति ॥ भुवियेदिक्षुचात्युग्राउत्पातास्त्रासयंतिमां ॥ ५ ॥ बहुप्रकाराहृश्यंतेसर्वएवाघशंसिनः ॥ अपिस्वस्तिभवेद्राज्ञःसामात्य
स्यगुरोर्मम ॥ ६ ॥ वासुदेवउवाच व्यक्तंशिवंतवभ्रातुःसामात्यस्यभविष्यति ॥ माशुचःकिंचिदेवान्यत्तत्रानिष्टंभविष्यति ॥ ७ ॥ संजयउवाच त
तःसंध्यामुपास्यैववीरौवीरावसादने ॥ कथयंतौरणेवृत्तंप्रयातौरथमास्थितौ ॥ ८ ॥ ततःस्वशिबिरंप्राप्तौहतानंदंहतत्विषं ॥ वासुदेवोर्जुनश्चैवकृत्वाकर्मसुदु
ष्करं ॥ ९ ॥ ध्वस्ताकारंसमालक्ष्यशिबिरंपरवीरहा ॥ बीभत्सुरब्रवीत्कृष्णमस्वस्थहृदयस्ततः ॥ १० ॥ नदंतिनाद्यतूर्याणिमंगल्यानिजनार्दन ॥ मिश्रादुंदुभि
निर्घोषैःशंखाश्चाडंबरैःसह ॥ ११ ॥ वीणानैवाद्यवाद्यंतेशम्यातालस्वनैःसह ॥ मंगल्यानिचगीतानिनगायंतिपठंतिच ॥ १२ ॥ स्तुतियुक्तानिरम्याणिममानी
केषुबंदिनः ॥ योधाश्चापिहिमांदृष्ट्वानिवर्त्तंतेत्व्यधोमुखाः ॥ १३ ॥ कर्माणिचयथापूर्वंकृत्वानाभिवदंतिमां ॥ अपिस्वस्तिभवेदद्यभ्रातृभ्योममम माधव ॥ १४ ॥
नहिशुद्ध्यतिमेभावोदृष्ट्वास्वजनमाकुलं ॥ अपिपांचालराजस्यविराटस्यचमानद ॥ १५ ॥ सर्वेषांचैवयोधानांसामग्र्यंस्यान्ममाच्युत ॥ नचमामद्यसौभद्रःप्रहृ
ष्टोभ्रातृभिःसह ॥ रणादायांतमुचितंप्रत्युद्यातिहसन्निव ॥ १६ ॥ संजयउवाच एवंसंकथयंतौतौप्रविष्टौशिबिरंस्वकं ॥ ददृशातेभृशास्वस्थान्पांडवा
न्नष्टचेतसः ॥ १७ ॥ दृष्ट्वाभ्रातॄंश्चपुत्रांश्चविमनावानरध्वजः ॥ अपश्यंश्चैवसौभद्रमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १८ ॥ मुखवर्णोऽप्रसन्नोवःसर्वेषामेवलक्ष्यते ॥ नचा
भिमन्युंपश्यामिनचमांप्रतिनंदथ ॥ १९ ॥ मयाश्रुतश्चद्रोणेनचक्रव्यूहोविनिर्मितः ॥ नचवस्तस्यभेत्तास्तिविनासौभद्रमर्भकं ॥ २० ॥ नचोपदिष्टस्तस्यासी
न्मयानीकाद्विनिर्गमः ॥ कच्चिन्नबालोयुष्माभिःपरानीकंप्रवेशितः ॥ २१ ॥ भित्वानीकंमहेष्वासःपरेषांबहुशोयुधि ॥ कच्चिन्ननिहतःसंख्येसौभद्रःपरवीरहा
॥ २२ ॥ लोहिताक्षंमहाबाहुंजातंसिंहमिवाद्रिषु ॥ उपेंद्रसदृशंब्रूतकथमायोधनेहतः ॥ २३ ॥ सुकुमारंमहेष्वासंवासवस्यात्मजात्मजं ॥ सदाममप्रियंब्रूतक
थमायोधनेहतः ॥ २४ ॥ सुभद्रायाःप्रियंपुत्रंद्रौपद्याःकेशवस्यच ॥ अंबायाश्चप्रियंनित्यंकोवधीत्कालमोहितः ॥ २५ ॥ सदृशोवृष्णिवीरस्यकेशवस्यमहात्म
नः ॥ विक्रमश्रुतमाहात्म्यैःकथमायोधनेहतः ॥ २६ ॥ वार्ष्णेयीदयितंशूरंमयासततलालितं ॥ यदिपुत्रंनपश्यामियास्यामियमसादनं ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ यथेतिकथमर्थे ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ यदिमेपिता

मृदुकुंचितकेशांतंबालंबालमृगेक्षणं ॥ मत्तद्विरदविक्रांतंसिंहपोतमिवोद्धतं ॥ २८ ॥ स्मिताभिभाषिणंदांतंगुरुवाक्यकरंसदा ॥ बाल्येप्यतुलकर्माणंप्रियवाक्यममत्सरं ॥ २९ ॥ महोत्साहंमहाबाहुंदीर्घराजीवलोचनं ॥ भक्तानुकंपिनंदांतंनचनीचानुसारिणं ॥ ३० ॥ कृतज्ञंज्ञानसंपन्नंकृतास्त्रमनिवर्तिनं ॥ युद्धाभिनंदिनंनित्यंद्विषतांभयवर्धनं ॥ ३१ ॥ स्वेषांप्रियहितेयुक्तंपितॄणांजयगृद्धिनं ॥ नचपूर्वंप्रहर्तारंसंग्रामेनष्टसंभ्रमं ॥ ३२ ॥ यदिपुत्रंनपश्यामियास्यामियमसादनं ॥ रथेषुगण्यमानेषुगणितंतंमहारथं ॥ ३३ ॥ मयाध्यर्धगुणंसंख्येतरुणंबाहुशालिनं ॥ प्रद्युम्नस्यप्रियंनित्यंकेशवस्यममैवच ॥ ३४ ॥ यदिपुत्रंनपश्यामियास्यामियमसादनं ॥ सुनसंसुललाटांतंस्वक्षिभ्रूदशनच्छदं ॥ ३५ ॥ अपश्यतस्तद्वदनंकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ तंत्रीस्वनसुखंरम्यंपुंस्कोकिलसमध्वनिं ॥ ॥ ३६ ॥ अशृण्वतःस्वनंतस्यकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ रूपंचाप्रतिमंतस्यत्रिदशैश्चापिदुर्लभं ॥ ३७ ॥ अपश्यतोहिवीरस्यकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ अभिवादनदक्षंतंपितॄणांवचनेरतं ॥ ३८ ॥ नाद्याहंयदिपश्यामिकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ सुकुमारःसदावीरोमहार्हशयनोचितः ॥ ३९ ॥ भूमावनाथवच्छेतेनूनंनाथवतांवरः ॥ शयानंसमुपासंतियंपुरापरमस्त्रियः ॥ ४० ॥ तमद्यविप्रविद्धांगमुपासंत्यशिवाःशिवाः ॥ यःपुराबोध्यतेसुप्तःसूतमागधबंदिभिः ॥ ४१ ॥ बोधयंत्यद्यतंनूनंश्वापदाविकृतैःस्वनैः ॥ छत्रच्छायासमुचितंतस्यतद्वदनंशुभं ॥ ४२ ॥ नूनमद्यरजोध्वस्तंरणरेणुःकरिष्यति ॥ हापुत्रकावितृप्तस्यसततंपुत्रदर्शने ॥ ४३ ॥ भाग्यहीनस्यकालेनयथामेनीयसेबलात् ॥ साचसंयमनीनूनंसदासुकृतिनांगतिः ॥ ४४ ॥ स्वभाभिर्मोहितारम्यात्वयात्यर्थंविराजते ॥ नूनंवैवस्वतश्चत्वांवरुणश्चप्रियातिथिं ॥ ४५ ॥ शतक्रतुर्धनेशश्चप्राप्तमर्चंत्यभीरुकं ॥ एवंविलप्यबहुधाभिन्नपोतोवणिग्यथा ॥ ४६ ॥ दुःखेनमहताविष्टोयुधिष्ठिरमपृच्छत ॥ कच्चित्सकदनंकृत्वापरेषांकुरुनंदन ॥ ४७ ॥ स्वर्गतोभिमुखःसंख्येयुध्यमानोनरर्षभैः ॥ सनूनंबहुभिर्यत्तैर्युध्यमानोनरर्षभैः ॥ ४८ ॥ असहायःसहायार्थीमामनुध्यातवान्ध्रुवं ॥ पीड्यमानःशरैस्तीक्ष्णैःकर्णद्रोणकृपादिभिः ॥ ४९ ॥ नानालिंगैःसुधौताग्रैर्ममपुत्रोल्पचेतनः ॥ इहमेस्यात्परित्राणंपितेतिसपुनःपुनः ॥ ५० ॥ इत्येवंविलपन्मन्येनृशंसैर्भुविपातितः ॥ अथवामत्प्रसूतःसस्वस्त्रीयोमाधवस्यच ॥ ५१ ॥ सुभद्रायांचसंभूतोनचैवंवक्तुमर्हति ॥ वज्रसारमयंनूनंहृदयंसुदृढंमम ॥ ॥ ५२ ॥ अपश्यतोदीर्घबाहुंरक्ताक्षंयन्नदीर्यते ॥ कथंबालेमहेष्वासान्नृशंसामर्मभेदिनः ॥ ५३ ॥

स्यात्तदामेत्राणंस्यादित्यन्वयः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

स्वस्रीयेवासुदेवस्यममपुत्रेऽक्षिपन्शरान् ॥ योमांनित्यमदीनात्माप्रत्युद्गम्याभिनंदति ॥ ५४ ॥ उपयांतंरिपून्हत्वासोद्यमांकिंनपश्यति ॥ नूनंसपातितःशेतेधर
ण्यांरुधिरोक्षितः ॥ ५५ ॥ शोभयन्मेदिनींगात्रैरादित्यइवपातितः ॥ सुभद्रामनुशोचामियापुत्रमपलायिनं ॥ ५६ ॥ रणेविनिहितंश्रुत्वाशोकार्त्तावैविनंक्ष्यति ॥
सुभद्रावक्ष्यतेकिंमामभिमन्युमपश्यती ॥ ५७ ॥ द्रौपदीचैवदुःखार्तेतेचवक्ष्यामिकिंत्वहं ॥ वज्रसारमयंनूनंहृदयंयन्नयास्यति ॥ ५८ ॥ सहस्रधावधूंदृष्ट्वारुद
तींशोककर्शितां ॥ दृप्तानांधार्त्तराष्ट्राणांसिंहनादोमयाश्रुतः ॥ ५९ ॥ युयुत्सुश्चापिकृष्णेनश्रुतोवीरानुपालभन् ॥ अशक्नुवंतोबीभत्सुंबालंहत्वामहारथाः ॥
॥ ६० ॥ किंमोदध्वमधर्मज्ञाःपांडवंदृश्यतांबलं ॥ किंतयोर्विप्रियंकृत्वाकेशवार्जुनयोर्मृधे ॥ ६१ ॥ सिंहवन्नदथप्रीताःशोककालउपस्थिते ॥ आगमिष्यतिवः
क्षिप्रंफलंपापस्यकर्मणः ॥ ६२ ॥ अधर्मोहिकृतस्तीव्रःकथंस्यादफलश्चिरं ॥ इतितान्परिभाषन्वैवैश्यापुत्रोमहामतिः ॥ ६३ ॥ अपायाच्छस्त्रमुत्सृज्यकोपदुःख
समन्वितः ॥ किमर्थमेतन्नाख्यातंत्वयाकृष्णरणेमम ॥ ६४ ॥ अधाक्षंतानहंक्रूरांस्तदासर्वान्महारथान् ॥ संजयउवाच पुत्रशोकार्दितंपार्थंध्यायंतंसाश्रु
लोचनं ॥ ६५ ॥ निगृह्यवासुदेवस्तंपुत्राधिभिरभिप्लुतं ॥ मैवमित्यब्रवीत्कृष्णस्तीव्रशोकसमन्वितं ॥ ६६ ॥ सर्वेषामेषवैपंथाःशूराणामनिवर्तिनां ॥ क्षत्रिया
णांविशेषेणयेषांयुद्धेनजीविका ॥ ६७ ॥ एषावैयुध्यमानानांशूराणामनिवर्तिनां ॥ विहितासर्वशास्त्रज्ञैर्गतिर्मतिमतांवर ॥ ६८ ॥ ध्रुवंहियुद्धेमरणंशूराणाम
निवर्तिनां ॥ गतःपुण्यकृतांलोकानभिमन्युर्नसंशयः ॥ ६९ ॥ एतच्चसर्ववीराणांकांक्षितंभरतर्षभ ॥ संग्रामेभिमुखोमृत्युंप्राप्नुयादितिमानद ॥ ७० ॥ सचवी
रान्रणेहत्वाराजपुत्रान्महाबलान् ॥ वीरैराकांक्षितंमृत्युंसंप्राप्तोभिमुखंरणे ॥ ७१ ॥ माशुचःपुरुषव्याघ्रपूर्वैरेषसनातनः ॥ धर्मकृद्भिःकृतोधर्मःक्षत्रियाणांर
णेक्षयः ॥ ७२ ॥ इमेतेभ्रातरःसर्वेदीनाभरतसत्तम ॥ त्वयिशोकसमाविष्टेनृपाश्चसुहृदस्तव ॥ ७३ ॥ एतांश्चवचसासाम्नासमाश्वासयमानद ॥ विदितंवेदि
तव्यंतेनशोकंकर्तुमर्हसि ॥ ७४ ॥ एवमाश्वासितःपार्थःकृष्णेनाद्भुतकर्मणा ॥ ततोब्रवीत्तदाभ्रातॄन्सर्वान्पार्थःसगद्गदान् ॥ ७५ ॥ सदीर्घबाहुःपृथ्वंसोदीर्घराजी
वलोचनः ॥ अभिमन्युर्यथावृत्तःश्रोतुमिच्छाम्यहंतथा ॥ ७६ ॥ सनागस्यंदनहयान्द्रक्ष्यध्वंनिहतान्मया ॥ संग्रामेसानुबंधांस्तान्ममपुत्रस्यवैरिणः ॥ ७७ ॥
कथंचवःकृतास्त्राणांसर्वेषांशस्त्रपाणिनां ॥ सौभद्रोनिधनंगच्छेद्वज्रिणापिसमागतः ॥ ७८ ॥

॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

यद्येवमहमज्ञास्यमशक्तान्रक्षणेमम ॥ पुत्रस्यपांडुपंचालान्मयागुप्तोभवेत्ततः ॥ ७९ ॥ कथंचवोरथस्थानांशरवर्षाणिमुंचतां ॥ नीतोभिमन्युर्निधनंकदर्थी
कृत्यवःपरैः ॥ ८० ॥ अहोवःपौरुषंनास्तिनचवोस्तिपराक्रमः ॥ यत्राभिमन्युःसमरेपश्यतांवोनिपातितः ॥ ८१ ॥ आत्मानमेवगर्हेयंयदहंवैसुदुर्बलान् ॥ यु
ष्मानाज्ञायनिर्यातोभीरूनकृतनिश्चयान् ॥ ८२ ॥ आहोस्विद्भूषणार्थायवर्मशस्त्रायुधानिवः ॥ वाचस्तुवक्तुंसंसत्सुममपुत्रमरक्षतां ॥ ८३ ॥ एवमुक्त्वाततोवा
क्यंतिष्ठंश्चापवरासिमान् ॥ नस्माशक्यतबीभत्सुःकेनचित्प्रसमीक्षितुं ॥ ८४ ॥ तमंतकमिवक्रुद्धंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तमश्रुपूर्णमुखंतदा ॥
॥ ८५ ॥ नभाषितुंशक्नुवंतिद्रष्टुंवासुहृदोर्जुनं ॥ अन्यत्रवासुदेवाद्वाज्येष्ठाद्वापांडुनंदनात् ॥ ८६ ॥ सर्वास्ववस्थासुहितावर्जुनस्यमनोनुगौ ॥ बहुमानात्प्रिय
त्वाच्चतावेनंवक्तुमर्हतः ॥ ८७ ॥ ततस्तंपुत्रशोकेनभृशंपीडितमानसं ॥ राजीवलोचनंक्रुद्धंराजावचनमब्रवीत् ॥ ८८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्र
तिज्ञापर्वणिअर्जुनकोपेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ युधिष्ठिरउवाच त्वयियातेमहाबाहोसंशप्तकबलंप्रति ॥ प्रयत्नमकरो
त्तीव्रमाचार्योग्रहणेमम ॥ १ ॥ व्यूढानीकावयंद्रोणंवारयामःस्मसर्वशः ॥ प्रतिव्यूह्यरथानीकंयतमानंतथारणे ॥ २ ॥ सवार्यमाणोरथिभिर्मयिचापिसुरक्षि
ते ॥ अस्मानभिजगामाशुपीडयन्निशितैःशरैः ॥ ३ ॥ तेपीड्यमानाद्रोणेनद्रोणानीकंनशक्नुमः ॥ प्रतिवीक्षितुमप्याजौभेत्तुंतत्कुतएवतु ॥ ४ ॥ वयंत्वप्रतिमं
वीर्येसर्वेसौभद्रमात्मजं ॥ उक्तवंतःस्मतंतातभिंध्यनीकमितिप्रभो ॥ ५ ॥ सतथानोदितोऽस्माभिःसदश्वइववीर्यवान् ॥ असह्यमपितंभारंवोढुमेवोपचक्रमे
॥ ६ ॥ सतवास्त्रोपदेशेनवीर्येणचसमन्वितः ॥ प्राविशत्तद्बलंबालःसुपर्णइवसागरं ॥ ७ ॥ तेनुयातावयंवीरंसात्वतीपुत्रमाहवे ॥ प्रवेष्टुकामास्तेनैवयेनसप्रा
विशच्चमूं ॥ ८ ॥ ततःसैंधवकोराजाक्षुद्रस्तातजयद्रथः ॥ वरदानेनरुद्रस्यसर्वान्नःसमवारयत् ॥ ९ ॥ ततोद्रोणःकृपःकर्णोद्रौणिःकौसल्यएवच ॥ कृतवर्माचसौ
भद्रंषड्रथाःपर्यवारयन् ॥ १० ॥ परिवार्यतुतैःसर्वैर्युधिबालोमहारथैः ॥ यतमानःपरंशक्त्याबहुभिर्विरथीकृतः ॥ ११ ॥ ततोदौःशासनिःक्षिप्रंतथातैर्विरथी
कृतं ॥ संशयंपरमंप्राप्यदिष्टांतेनाभ्ययोजयत् ॥ १२ ॥ सतुहत्वासहस्राणिनराश्वरथदंतिनां ॥ अष्टौरथसहस्राणिनवदंतिशतानिच ॥ १३ ॥

त्वयीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ कौसल्योबृहद्बलः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ भुक्तपूर्वामन्योपभुक्तां विंदतांस्त्रीकुर्वतां ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

राजपुत्रसहस्रेद्वेवीरांश्चालक्षितान्बहून् ॥ बृहद्बलंचराजानंस्वर्गेणाजौप्रयोज्यह ॥ १४ ॥ ततःपरमधर्मात्मादिष्टांतमुपजग्मिवान् ॥ एतावदेवनिर्वृत्तमस्माकं
शोकवर्धनं ॥ १५ ॥ सचैवंपुरुषव्याघ्रःस्वर्गलोकमवाप्तवान् ॥ ततोऽर्जुनोवचःश्रुत्वाधर्मराजेनभाषितं ॥ १६ ॥ हापुत्रइतिनिःश्वस्यव्यथितोन्यपतद्भुवि ॥ विष
ण्णवदनाःसर्वेपरिवार्यधनंजयं ॥ १७ ॥ नेत्रैरनिमिषैर्दीनाःप्रत्यवैक्षन्परस्परं ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांवासविःक्रोधमूर्छितः ॥ १८ ॥ कंपमानोज्वरेणेवनिःश्व
संश्चमुहुर्मुहुः ॥ पाणिंपाणौविनिष्पिष्यश्वसमानोश्रुनेत्रवान् ॥ १९ ॥ उन्मत्तइवविप्रेक्षन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ अर्जुनउवाच सत्यंवःप्रतिजानामिश्वो
स्मिहंताजयद्रथं ॥ नचेद्वधभयाद्भीतोधार्तराष्ट्रान्प्रहास्यति ॥ २० ॥ नचास्मान्शरणंगच्छेत्कृष्णंवापुरुषोत्तमं ॥ भवंतंवामहाराजश्वोस्मिहंताजयद्रथं ॥ २१ ॥
धार्त्तराष्ट्रप्रियकरंमयिविस्मृतसौहृदं ॥ पापंबालवधेहेतुंश्वोस्मिहंताजयद्रथं ॥ २२ ॥ रक्षमाणाश्चतंसंख्येयेमांयोत्स्यंतिकेचन ॥ अपिद्रोणकृपौराजन्छाद
यिष्यामितान्शरैः ॥ २३ ॥ यद्येतदेवंसंग्रामेनकुर्यांपुरुषर्षभाः ॥ मास्मपुण्यकृतांलोकान्प्राप्नुयांशूरसंमतान् ॥ २४ ॥ येलोकामातृहंतॄणांयेचापिपितृघाति
नां ॥ गुरुदारगतानांयेपिशुनानांचयेसदा ॥ २५ ॥ साधूनसूयतांयेचयेचापिपरिवादिनां ॥ येचनिक्षेपहर्तॄणांयेचविश्वासघातिनां ॥ २६ ॥ भुक्तपूर्वांस्त्रियं
येचविंदतामघशंसिनां ॥ ब्रह्मघ्नानांचयेलोकायेचगोघातिनामपि ॥ २७ ॥ पायसंवायवान्नंवाशाकंकृसरमेववा ॥ संयावापूपमांसानियेचलोकावृथाश्नतां
॥ २८ ॥ तानन्हायाधिगच्छेयंनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ वेदाध्यायिनमत्यर्थंसंशितंवाद्विजोत्तमं ॥ २९ ॥ अवमन्यमानोयान्यातिवृद्धान्साधून्गुरूंस्तथा ॥ स्पृश
तोब्राह्मणंगांचपादेनाग्निंचयाभवेत् ॥ ३० ॥ याप्सुश्लेष्मपुरीषंचमूत्रंवामुंचतांगतिः ॥ तांगच्छेयंगतिंकष्टांनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ ३१ ॥ नग्नस्यस्नायमानस्य
याचवंध्यातिथेर्गतिः ॥ उत्कोचिनांमृषोक्तीनांवंचकानांचयागतिः ॥ ३२ ॥ आत्मापहारिणांयाचयाचमिथ्याभिशंसिनां ॥ भृत्यैःसंदिश्यमानानांपुत्रदारा
श्रितैस्तथा ॥ ३३ ॥ असंविभज्यक्षुद्राणांयागतिर्मिष्टमश्नतां ॥ तांगच्छेयंगतिंघोरांनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ ३४ ॥ संश्रितंचापियस्त्यक्त्वासाधुंतद्वचनेरतं ॥ नवि
भर्तिनृशंसात्मानिंदतेचोपकारिणं ॥ ३५ ॥ अर्हतेप्रातिवेश्यायश्राद्धंयोनददातिच ॥ अनर्हेभ्यश्चयोदद्याद्वृषलीपतयेतथा ॥ ३६ ॥

आत्मापहारिणांआत्मानमन्यथाप्रकाशयतां मिथ्याभिशंसिनांअसद्दोषोत्त्यापरान्दूषयतां संदिश्यमानानांनियुज्यमानानां ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ वृषलीशूद्राकन्याभावेरजस्वलावा ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ तदपितेपील्यर्थः ॥ ४८ ॥ दितेरिति कार्येकारणोपचाराद्दैत्यानामित्यर्थः ॥ ४९ ॥ शब्दंशब्दांतरं ॥

मद्यपोभिन्नमर्यादःकृतघ्नोभर्तृनिंदकः ॥ तेषांगतिमियांक्षिप्रंनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ ३७ ॥ भुंजानानांतुसव्येनउत्संगेचापिखादतां ॥ पालाशमासनंचैवतिंदुकैर्दंतधावनं ॥ ३८ ॥ येचावर्जयतांलोकाःस्वपतांचतथोषसि ॥ शीतभीताश्चयेविप्रारणभीताश्चक्षत्रियाः ॥ ३९ ॥ एककूपोदकग्रामेवेदध्वनिविवर्जिते ॥ षण्मासंतत्रवसतांतथाशास्त्रंविनिंदतां ॥ ४० ॥ दिवामैथुनिनांचापिदिवसेषुचशेरते ॥ अगारदाहिनांचैवगरदानांचयेमताः ॥ ४१ ॥ अग्न्यातिथ्यविहीनाश्च गोपानेषुचविघ्नदाः ॥ रजस्वलांसेवयंतःकन्यांशुल्केनदायिनः ॥ ४२ ॥ याचवैबहुयाजिनांब्राह्मणानांश्ववृत्तिनां ॥ आस्यमैथुनिकानांचयेदिवामैथुनेरताः ॥ ४३ ॥ ब्राह्मणस्यप्रतिश्रुत्ययोवैलोभाद्ददातिन ॥ तेषांगतिंगमिष्यामिश्वोनहन्यांजयद्रथं ॥ ४४ ॥ धर्मादपेतायेचान्येमयानात्रानुकीर्तिताः ॥ येचानुकीर्तितास्तेषांगतिंक्षिप्रमवाप्नुयां ॥ ४५ ॥ यदिव्युष्टामिमांरात्रिंश्वोनहन्यांजयद्रथं ॥ इमांचाप्यपरांभूयःप्रतिज्ञांमेनिबोधत ॥ ४६ ॥ यद्यस्मिन्नहतेपापेसूर्योस्तमुपयास्यति ॥ इहैवसंप्रवेष्टाहंज्वलितंजातवेदसं ॥ ४७ ॥ असुरसुरमनुष्याःपक्षिणोवोरगावापितृरजनिचरावाब्रह्मदेवर्षयोवा ॥ चरमचरमपीदंयत्परंचापितस्मात्तदपिममरिपुंतंरक्षितुंनैवशक्ताः ॥ ४८ ॥ यदिविशतिरसातलंतदग्र्यंवियदपिदेवपुरंदितेःपुरंवा ॥ तदपिशरशतैरहंप्रभातेभृशमभिमन्युरिपोःशिरोभिहर्ता ॥ ॥ ४९ ॥ एवमुक्त्वाविचिक्षेपगांडीवंसव्यदक्षिणं ॥ तस्यशब्दमतिक्रम्यधनुःशब्दोस्पृशद्दिवं ॥ ५० ॥ अर्जुनेनप्रतिज्ञातेपांचजन्यंजनार्दनः ॥ प्रदध्मौतत्रसंक्रुद्धोदेवदत्तंचफाल्गुनः ॥ ५१ ॥ सपांचजन्योच्युतवक्रवायुनाभृशंसुपूर्णोदरनिःसृतध्वनिः ॥ जगत्सपातालवियद्दिगीश्वरंप्रकंपयामासयुगात्ययेयथा ॥ ॥ ५२ ॥ ततोवादित्रघोषाश्चप्रादुरासन्सहस्रशः ॥ सिंहनादश्चपांडूनांप्रतिज्ञातेमहात्मना ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनप्रतिज्ञायांत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच श्रुत्वातुतंमहाशब्दंपांडूनांजयगृद्धिनां ॥ चारैःप्रवेदितेतत्रसमुत्थायजयद्रथः ॥ १ ॥ शोकसंमूढहृदयोदुःखेनाभिपरिप्लुतः ॥ मज्जमानइवागाधेविपुलेशोकसागरे ॥ २ ॥ जगामसमितिंराज्ञांसैंधवोविमृशन्बहु ॥ सतेषांनरदेवानांसकाशेपर्यदेवयत् ॥ ३ ॥ अभिमन्योःपितुर्भीतःसव्रीडोवाक्यमब्रवीत् ॥ योसौपांडोःकिलक्षेत्रेजातःशक्रेणकामिना ॥ ४ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

किलेत्यरुचौ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अक्षौहिण्यइतिप्रत्यक्षौहिणीशेषमादायोक्तं ॥ २० ॥ २१ ॥ उपसं

सनिनीषतिदुर्बुद्धिर्मांकिलैकंयमक्षयं ॥ तत्स्वस्तिवोस्तुयास्यामिस्वगृहंजीवितेप्सया ॥ ५ ॥ अथवाभ्यनुजानीध्वंप्रतिबलाक्षत्रियर्षभाः ॥ पार्थेनप्रार्थितंवीरा
स्तेसंदत्तममाभयं ॥ ६ ॥ द्रोणदुर्योधनकृपाःकर्णमद्रेशबाल्हिकाः ॥ दुःशासनादयःशक्तास्त्रातुंमामंतकार्दितं ॥ ७ ॥ किमंगपुनरेकेनफाल्गुनेनजिघांसता ॥
नत्रायेयुर्भवंतोमांसमस्ताःपतयःक्षितेः ॥ ८ ॥ प्रहर्षंपांडवेयानांश्रुत्वाममहद्भयं ॥ सीदंतिममगात्राणिमुमूर्षोरिवपार्थिवाः ॥ ९ ॥ वधोनूनंप्रतिज्ञातोमम
गांडीवधन्वना ॥ तथाहिहृष्टाःक्रोशंतिशोककालेस्मपांडवाः ॥ १० ॥ तन्नदेवानगंधर्वानासुरोरगराक्षसाः ॥ उत्सहंतेन्यथाकर्तुंकुतएवनराधिपाः ॥ ११ ॥ त
स्मान्मामनुजानीतभद्रंवोस्तुनरर्षभाः ॥ अदर्शनंगमिष्यामिनमांद्रक्ष्यंतिपांडवाः ॥ १२ ॥ एवंविलपमानंतंभयाद्व्याकुलचेतसं ॥ आत्मकार्यंगरीयस्त्वाद्राजा
दुर्योधनोब्रवीत् ॥ १३ ॥ नभेतव्यंनरव्याघ्रकोहित्वांपुरुषर्षभ ॥ मध्येक्षत्रियवीराणांतिष्ठंतंप्रार्थयेद्युधि ॥ १४ ॥ अहंवैकर्त्तनःकर्णश्चित्रसेनोविविंशतिः ॥
भूरिश्रवाःशलःशल्योवृषसेनोदुरासदः ॥ १५ ॥ पुरुमित्रोजयोभोजःकांबोजश्चसुदक्षिणः ॥ सत्यव्रतोमहाबाहुर्विकर्णोदुर्मुखश्चह ॥ १६ ॥ दुःशासनः
सुबाहुश्चकालिंगश्चाप्युदायुधः ॥ विंदानुविंदावावंत्यौद्रोणोद्रौणिश्चसौबलः ॥ १७ ॥ एतेचान्येचबहवोनानाजनपदेश्वराः ॥ ससैन्यास्त्वाभियास्यंतिव्येतुते
मानसोज्वरः ॥ १८ ॥ त्वंचापिरथिनांश्रेष्ठःस्वयंशूरोमितद्युते ॥ सकथंपांडवेयेभ्योभयंपश्यसिसैंधव ॥ १९ ॥ अक्षौहिण्योदशैकाचमदीयास्तवरक्षणे ॥ य
त्तायोत्स्यंतिमाभैस्त्वंसैंधवव्येतुतेभयं ॥ २० ॥ संजयउवाच एवमाश्वासितोराजन्पुत्रेणतवसैंधवः ॥ दुर्योधनेनसहितोद्रोणंरात्रावुपागमत् ॥ २१ ॥
उपसंग्रहणंकृत्वाद्रोणायसविशांपते ॥ उपोपविश्यप्रणतःपर्यपृच्छदिदंतदा ॥ २२ ॥ निमित्तेदूरपातित्वेलघुत्वेदृढवेधने ॥ ममब्रवीतुभगवान्विशेषंफाल्गुन
स्यच ॥ २३ ॥ विद्याविशेषमिच्छामिज्ञातुमाचार्यतत्त्वतः ॥ अर्जुनस्यात्मनश्चैवयाथातथ्यंप्रचक्ष्वमे ॥ २४ ॥ द्रोणउवाच सममाचार्यकंतातवचै
वार्जुनस्यच ॥ योगाद्दुःखोषितत्वाच्चतस्मात्त्वत्तोधिकोऽर्जुनः ॥ २५ ॥ नतुतेयुधिसंत्रासःकार्यःपार्थात्कथंचन ॥ अहंहिरक्षितातातभयात्त्वांनात्रसंशयः ॥
॥ २६ ॥ नहिमद्बाहुगुप्तस्यप्रभवंत्यमराअपि ॥ व्यूहयिष्यामितंव्यूहंयंपार्थोनतरिष्यति ॥ २७ ॥

ग्रहणंपादाभिवंदनं ॥ २२ ॥ निमित्तेलक्ष्यभेदने ॥ २३ ॥ २४ ॥ योगादभ्यासात् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तस्माद्युध्यस्वमाभैस्त्वंस्वधर्ममनुपालय ॥ पितृपैतामहंमार्गमनुयाहिमहारथ ॥ २८ ॥ अधीत्यविधिवद्वेदानग्नयःसुहुतास्त्वया ॥ इष्टंचबहुभिर्यज्ञैर्नतेमृत्यु
र्भयंकरः ॥ २९ ॥ दुर्लभंमानुषैर्मंदैर्महाभाग्यमवाप्यतु ॥ भुजवीर्यार्जितान्लोकान्दिव्यान्प्राप्स्यस्यनुत्तमान् ॥ ३० ॥ कुरवःपांडवाश्चैववृष्णयोन्येचमानवाः ॥
अहंचसहपुत्रेणअध्रुवाइतिचिंत्यतां ॥ ३१ ॥ पर्यायेणवयंसर्वेकालेनबलिनाहताः ॥ परलोकंगमिष्यामःस्वैःस्वैःकर्मभिरन्विताः ॥ ३२ ॥ तपस्तप्त्वातुयान्लोका
न्प्राप्नुवंतितपस्विनः ॥ क्षत्रधर्माश्रितावीराःक्षत्रियाःप्राप्नुवंतितान् ॥ ३३ ॥ एवमाश्वासितोराजाभारद्वाजेनसैंधवः ॥ अपानुदद्भयंपार्थाद्युद्धायचमनोदधे ॥
॥ ३४ ॥ ततःप्रहर्षःसैन्यानांतवाप्यासीद्विशांपते ॥ वादित्राणांध्वनिश्चोग्रःसिंहनादरवैःसह ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिजयद्र
थाश्वासेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच प्रतिज्ञातेतुपार्थेनसिंधुराजवधेतदा ॥ वासुदेवोमहाबाहुर्धनं
जयमभाषत ॥ १ ॥ भ्रातॄणांमतमज्ञायत्वयावाचाप्रतिश्रुतं ॥ सैंधवंचास्मिहंतेतितत्साहसमिदंकृतं ॥ २ ॥ असंमंत्र्यमयासार्धमतिभारोयमुद्यतः ॥ कथंतुसर्व
लोकस्यनावहास्याभवेमहि ॥ ३ ॥ धार्त्तराष्ट्रस्यशिबिरेमयाप्रणिहिताश्चराः ॥ तइमेशीघ्रमागम्यप्रवृत्तिंवेदयंतिनः ॥ ४ ॥ त्वयावैसंप्रतिज्ञातेसिंधुराजवधेप्र
भो ॥ सिंहनादःसवादित्रःसुमहानिहतैःश्रुतः ॥ ५ ॥ तेनशब्देनवित्रस्ताधार्त्तराष्ट्राःससैंधवाः ॥ नाकस्मात्सिंहनादोयमितिमत्वाव्यवस्थिताः ॥ ६ ॥ सुमहान्
शब्दसंपातःकौरवाणांमहाभुज ॥ आसीन्नागाश्वपत्तीनांरथघोषश्चभैरवः ॥ ७ ॥ अभिमन्योर्वधंश्रुत्वाध्रुवमार्त्तोधनंजयः ॥ रात्रौनिर्यास्यतिक्रोधादितिमत्वा
व्यवस्थिताः ॥ ८ ॥ तैर्यतद्भिरियंसत्याश्रुतासत्यवतस्तव ॥ प्रतिज्ञासिंधुराजस्यवधेराजीवलोचन ॥ ९ ॥ ततोविमनसःसर्वेत्रस्ताःक्षुद्रमृगाइव ॥ आसन्सुयो
धनामात्याःसचराजाजयद्रथः ॥ १० ॥ अथोत्थायसहामात्यैर्दीनःशिबिरमात्मनः ॥ आयात्सौवीरसिंधूनामीश्वरोभृशदुःखितः ॥ ११ ॥ समंत्रकालेसंमंत्र्य
सर्वान्नैश्रेयसींक्रियां ॥ सुयोधनमिदंवाक्यमब्रवीद्राजसंसदि ॥ १२ ॥ मामसौपुत्रहंतेतिश्वोभियाताधनंजयः ॥ प्रतिज्ञातोहिसेनायामध्येतेनवधोमम ॥ १३ ॥
तांनदेवानगंधर्वानासुरोरगराक्षसाः ॥ उत्सहंतेऽन्यथाकर्त्तुंप्रतिज्ञांसव्यसाचिनः ॥ १४ ॥

प्रतिज्ञातइति ॥ १ ॥ अशब्दोनिषेधे अज्ञात्वेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

विधीयतांरक्षेतिपरतःसंबध्यते ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ संविधानंप्रतिविधानं ॥ २५ ॥ २६ ॥ पद्मव्यूहःपश्चार्धेपश्चाद्भागेयस्य सूचीमु

तेमांरक्षतसंग्रामेमावोमूर्ध्निधनंजयः ॥ पदंकृत्वाप्नुयाल्लक्ष्यंतस्मादत्रविधीयतां ॥ १५ ॥ अथरक्षानमेसंख्येक्रियतेकुरुनंदन ॥ अनुजानीहिमांराजन्गमिष्याम्यहंगृहान्प्रति ॥ १६ ॥ एवमुक्तस्त्ववाक्शीर्षोविमनाःससुयोधनः ॥ श्रुत्वातंसमयंतस्यध्यानमेवान्वपद्यत ॥ १७ ॥ तमार्तमभिसंप्रेक्ष्यराजाकिलससैंधवः ॥ मृदुचात्महितंचैवसापेक्षमिदमुक्तवान् ॥ १८ ॥ नेहपश्यामिभवतांतथावीर्यंधनुर्धरं ॥ योर्जुनस्यास्त्रमस्त्रेणप्रतिहन्यान्महाहवे ॥ १९ ॥ वासुदेवसहायस्यगांडीवंधुन्वतोधनुः ॥ कोर्जुनस्याग्रतस्तिष्ठेत्साक्षादपिशतक्रतुः ॥ २० ॥ महेश्वरोपिपार्थेनश्रूयतेयोधितःपुरा ॥ पदातिनामहावीर्योगिरौहिमवतिप्रभुः ॥ २१ ॥ दानवानांसहस्राणिहिरण्यपुरवासिनां ॥ जघानैकरथेनैवदेवराजप्रचोदितः ॥ २२ ॥ समायुक्तोहिकौंतेयोवासुदेवेनधीमता ॥ सामरानपिलोकांस्त्रीन्हन्यादितिमतिर्मम ॥ २३ ॥ सोहमिच्छाम्यनुज्ञातुंरक्षितुंवामहात्मना ॥ द्रोणेनसहपुत्रेणवीरेणयदिमन्यसे ॥ २४ ॥ सराज्ञास्वयमाचार्योभृशमत्रार्थितोर्जुन ॥ संविधानंचविहितंरथाश्वकिलसज्जिताः ॥ २५ ॥ कर्णोभूरिश्रवाद्रौणिर्वृषसेनश्चदुर्जयः ॥ कृपश्चमद्रराजश्चषडेतेऽस्यपुरोगमाः ॥ २६ ॥ शकटःपद्मकश्चार्धोव्यूहोद्रोणेननिर्मितः ॥ पद्मकर्णिकमध्यस्थःसूचीपार्श्वेजयद्रथः ॥ २७ ॥ स्थास्यतेरक्षितोवीरैःसिंधुराट्ससुदुर्मदः ॥ धनुष्यस्त्रेचवीर्येचप्राणेचैवतथौरसे ॥ २८ ॥ अविषह्यतमाह्येतेनिश्चिताःपार्थषड्रथाः ॥ एतानजित्वाषड्रथान्नैवप्राप्योजयद्रथः ॥ २९ ॥ तेषामेकैकशोवीर्यंषण्णांत्वमनुचिंतय ॥ सहिताहिनरव्याघ्रनशक्याजेतुमंजसा ॥ ३० ॥ भूयस्तुमंत्रयिष्यामिनीतिमात्महितायवै ॥ मंत्रज्ञैःसचिवैःसार्धंसुहृद्भिःकार्यसिद्धये ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिकृष्णवाक्येपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनउवाच षड्रथान्धार्तराष्ट्रस्यमन्यसेयान्बलाधिकान् ॥ तेषांवीर्यममार्धेननतुल्यमितिमेमतिः ॥ १ ॥ अस्त्रमस्त्रेणसर्वेषामेतेषांमधुसूदन ॥ मयाद्रक्ष्यसिनिर्भिन्नंजयद्रथवधैषिणा ॥ २ ॥ द्रोणस्यमिषतश्चाहंसगणस्यविलप्यतः ॥ मूर्धानंसिंधुराजस्यपातयिष्यामिभूतले ॥ ३ ॥ यदिसाध्याश्चरुद्राश्चवसवश्चसहाश्विनः ॥ मरुतश्चसहेंद्रेणविश्वेदेवाःसहेश्वराः ॥ ४ ॥ पितरःसहगंधर्वाःसुपर्णाःसागरादयः ॥ द्यौर्वियत्पृथिवीचेयंदिशश्चसदिगीश्वराः ॥ ५ ॥

चीमुखोव्यूहः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ षड्रथानिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तस्मिन्द्रोणे, द्यूतंयुद्धद्यूतं बद्धमिवबद्धंएकांतजयेनस्थिरीकृतं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

ग्राम्यारण्यानिभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥ त्रातारःसिंधुराजस्यभवंतिमधुसूदन ॥ ६ ॥ तथापिबाणैर्निहतंश्वोद्रष्टासिरणेमया ॥ सत्येनचशपेकृष्णतथै
वायुधमालभे ॥ ७॥ यस्यगोप्तामहेष्वासस्तस्यपापस्यदुर्मतेः ॥ तमेवप्रथमंद्रोणमभियास्यामिकेशव ॥ ८ ॥ तस्मिन्द्यूतमिदंबद्धंमन्यतेससुयोधनः ॥ त
स्मात्तस्यैवसेनाग्रंभित्वायास्यामिसैंधवं ॥ ९ ॥ द्रष्टासिश्वोमहेष्वासान्नाराचैस्तिग्मतेजितैः ॥ शृंगाणीवगिरेर्वज्रैर्दार्यमाणान्मयायुधि ॥ १० ॥ नरनागाश्व
देहेभ्योविस्रविष्यतिशोणितं ॥ पतद्भ्यःपतितेभ्यश्चविभिन्नेभ्यःशितैःशरैः ॥ ११ ॥ गांडीवप्रेषिताबाणामनोनिलसमाजवे ॥ नृनागाश्वान्विदेहासून्कर्त्तारश्च
सहस्रशः ॥ १२ ॥ यमात्कुबेराद्वरुणादिंद्राद्रुद्राच्चयन्मया ॥ उपात्तमस्त्रंघोरंतद्द्रष्टारोत्रनरायुधि ॥ १३ ॥ ब्राह्मेणास्त्रेणचास्त्राणिहन्यमानानिसंयुगे ॥ मयाद्र
ष्टासिसर्वेषांसैंधवस्याभिरक्षिणां ॥ १४ ॥ शरवेगसमुत्कृत्तैराज्ञांकेशवमूर्धभिः ॥ आस्तीर्यमाणांपृथिवींद्रष्टासिश्वोमयायुधि ॥ १५॥ क्रव्यादांस्तर्पयिष्या
मिद्रावयिष्यामिशात्रवान् ॥ सुहृदोनंदयिष्यामिप्रमथिष्यामिसैंधवं ॥ १६ ॥ बह्वागस्कृत्कुसंबंधीपापदेशसमुद्भवः ॥ मयासैंधवकोराजाहतःस्वान्शोचयि
ष्यति ॥ १७॥ सर्वक्षीरान्नभोक्तारंपापाचाररंरणाजिरे ॥ मयासराजकंबाणैर्भिन्नंद्रक्ष्यसिसैंधवं ॥ १८ ॥तथाप्रभातेकर्त्तास्मियथाकृष्णसुयोधनः ॥ नान्यंधनु
र्धरंलोकेमंस्यतेमत्समंयुधि ॥ १९ ॥ गांडीवंचधनुर्दिव्यंयोद्धाचाहंनरर्षभ ॥ त्वंचयंतात्दृषीकेशकिंनुस्याद्जितंमया ॥ २० ॥ तवप्रसादाद्भगवन्किन्नावाप्तंर
णेमम ॥ अविषह्यंहृषीकेशकिंजानन्मांविगर्हसे ॥ २१ ॥ यथालक्ष्मस्थिरंचंद्रेसमुद्रेचयथाजलं ॥ एवमेतांप्रतिज्ञांमेसत्यांविद्धिजनार्दन ॥ २२ ॥ मावमंस्था
ममास्त्राणिमावमंस्थाधनुर्दृढं ॥ मावमंस्थाबलंबाह्वोर्मावमंस्थाधनंजयं ॥ २३ ॥ तथाभियामिसंग्रामंनजीयेयंजयामिच ॥ तेनसत्येनसंग्रामेहतंविद्धिजय
द्रथं ॥ २४ ॥ ध्रुवंवैब्राह्मणेसत्यंध्रुवासाधुषुसन्नतिः ॥ श्रीर्ध्रुवापिचयज्ञेषुध्रुवोनारायणेजयः ॥ २५ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाहृषीकेशंस्वयमात्मानमात्म
ना ॥ संदिदेशार्जुनोनर्दन्वासविःकेशवंप्रभुं ॥ २६ ॥ यथाप्रभातांरजनींकल्पितःस्याद्रथोमम ॥ तथाकार्यंत्वयाकृष्णकार्यंहिमहदुद्यतं ॥ २७ ॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनवाक्येषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नजीयेयंनकेनापिजितोस्मि ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अवलेपस्यापराधस्य ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

संजयउवाच तांनिशांदुःखशोकार्त्तौनिःश्वसंताविवोरगौ ॥ निद्रांनैवोपलेभातेवासुदेवधनंजयौ ॥ १ ॥ नरनारायणौक्रुद्धौज्ञात्वादेवाःसवासवाः ॥ व्य
थिताश्चिंतयामासुःकिंस्विदेतद्भविष्यति ॥ २ ॥ ववुश्चदारुणावातारूक्षाघोराभिशंसिनः ॥ सकबंधस्तथादित्येपरिघःसमदृश्यत ॥ ३ ॥ शुष्काशन्यश्चनिष्पेतुः
सनिर्घाताःसविद्युतः ॥ चचालचापिपृथिवीसशैलवनकानना ॥ ४ ॥ चुक्षुभुश्चमहाराजसागरामकरालयाः ॥ प्रतिस्रोतःप्रवृत्ताश्चतथागंतुंसमुद्रगाः ॥ ५ ॥
रथाश्वनरनागानांप्रवृत्तमधरोत्तरं ॥ क्रव्यादानांप्रमोदार्थंयमराष्ट्रविवृद्धये ॥ ६ ॥ वाहनानिशकृन्मूत्रेमुमुचूरुरुदुश्चह ॥ तान्दृष्ट्वादारुणान्सर्वानुत्पातान्लो
महर्षणान् ॥ ७ ॥ सर्वेतेव्यथिताःसैन्यास्त्वदीयाभरतर्षभ ॥ श्रुत्वामहाबलस्योग्रांप्रतिज्ञांसव्यसाचिनः ॥ ८ ॥ अथकृष्णंमहाबाहुरब्रवीत्पाकशासनिः ॥ आश्वा
सयसुभद्रांत्वंभगिनींस्नुषयासह ॥ ९ ॥ स्नुषांचास्यावयस्याश्चविशोकाःकुरुमाधव ॥ साम्नासत्येनयुक्तेनवचसाश्वासयप्रभो ॥ १० ॥ ततोर्जुनगृहंगत्वावासु
देवःसुदुर्मनाः ॥ भगिनींपुत्रशोकार्त्तामाश्वासयतदुःखितां ॥ ११ ॥ वासुदेवउवाच माशोकंकुरुवार्ष्णेयिकुमारंप्रतिसस्नुषा ॥ सर्वेषांप्राणिनांभीरु
निष्ठैषाकालनिर्मिता ॥ १२ ॥ कुलेजातस्यधीरस्यक्षत्रियस्यविशेषतः ॥ सदृशंमरणंह्येतत्तवपुत्रस्यमाशुचः ॥ १३ ॥ दिष्ट्यामहारथोधीरःपितुस्तुल्यपराक्रमः ॥
क्षात्रेणविधिनाप्राप्तोवीराभिलषितांगतिं ॥ १४ ॥ जित्वासुबहुशःशत्रून्प्रेषयित्वाचमृत्यवे ॥ गतःपुण्यकृतांलोकान्सर्वकामदुहोऽक्षयान् ॥ १५ ॥ तपसाब्रह्म
चर्येणश्रुतेनप्रज्ञयापिच ॥ संतोयांगतिमिच्छंतितांप्राप्तस्तवपुत्रकः ॥ १६ ॥ वीरसूर्वीरपत्नीत्वंवीरजावीरबांधवा ॥ माशुचस्तनयंभद्रेगतःसपरमांगतिं ॥
॥ १७ ॥ प्राप्स्यतेचाप्यसौपापःसैंधवोबालघातकः ॥ अस्यावलेपस्यफलंससुहृद्गणबांधवः ॥ १८ ॥ व्युष्टायांतुवरारोहेरजन्यांपापकर्मकृत् ॥ नहिमोक्ष्यतिपा
र्थात्सप्रविष्टोप्यमरावतीं ॥ १९ ॥ श्वःशिरःश्रोष्यसेतस्यसैंधवस्यरणेहृतं ॥ समंतपंचकाद्बाह्यंविशोकाभवमारुदः ॥ २० ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यगतःशूरःसतां
गतिं ॥ यांगतिंप्राप्नुयामेहयेचान्येशस्त्रजीविनः ॥ २१ ॥ व्यूढोरस्कोमहाबाहुरनिवर्त्तीरथप्रणुत् ॥ गतस्त्ववरारोहेपुत्रःस्वर्गंज्वरंजहि ॥ २२ ॥ अनुयातश्चपित
रंमातृपक्षंचवीर्यवान् ॥ सहस्रशोरिपून्हत्वाहतःशूरोमहारथः ॥ २३ ॥ आश्वासयस्नुषांराज्ञिमाशुचःक्षत्रियेभृशं ॥ श्वःप्रियंसुमहच्छ्रुत्वाविशोकाभवनंदिनि
॥ २४ ॥ यत्पार्थेनप्रतिज्ञातंतत्तथानतदन्यथा ॥ चिकीर्षितंहितेभर्त्तुर्नभवेज्जातुनिष्फलं ॥ २५ ॥

अभियांतिरक्षिष्यंति ॥ २६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ एतदिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

यदिचमनुजपन्नगाःपिशाचारजनिचराःपतगाःसुरासुराश्च ॥ रणगतमभियांतिसिंधुराजंनसभवितासहतैरपिप्रभाते ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिसुभद्राश्वासनेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यकेशवस्यमहात्मनः॥ सुभद्रापुत्रशोकार्त्ताविललापसुदुःखिता ॥ १ ॥ हापुत्रममंदायाःकथमेत्यासिसंयुगं ॥ निधनंप्राप्तवांस्तातपितुस्तुल्यपराक्रमः ॥ २ ॥ कथमिंदीवरश्यामं सुदंष्ट्रंचारुलोचनं ॥ मुखंतेदृश्यतेवत्सगुंठितंरणरेणुना ॥ ३ ॥ नूनंशूरंनिपतितंत्वांपश्यंत्यनिवर्त्तिनं ॥ सुशिरोग्रीवबाह्वंसंव्यूढोरस्कंनतोदरं ॥ ४ ॥ चारूपचित सर्वांगंस्वक्षंशस्त्रक्षताचितं ॥ भूतानित्वांनिरीक्षंतेनूनंचंद्रमिवोदितं ॥ ५ ॥ शयनीयंपुरायस्यस्पर्ध्यास्तरणसंवृतं ॥ भूमावद्यकथंशेषेविप्रविद्धःसुखोचितः ॥ ॥ ६ ॥ योन्वास्यतपुरावीरोवरस्त्रीभिर्महाभुजः ॥ कथमन्वास्यतेसोद्यशिवाभिःपतितोमृधे ॥ ७ ॥ योस्तूयतपुराहृष्टैःसूतमागधबंदिभिः॥ सोद्यक्रव्याद्गणैर्घोरै र्विनदद्भिरुपास्यते ॥ ८ ॥ पांडवेषुचनाथेषुवृष्णिवीरेषुवाविभो ॥ पंचालेषुचवीरेषुहतःकेनास्यनाथवत् ॥ ९ ॥ अतृप्तदर्शनापुत्रदर्शनस्यतवानघ ॥ मंद भाग्यागमिष्यामिव्यक्तमद्ययमक्षयं ॥ १० ॥ विशालाक्षंसुकेशांतंचारुवाक्यंसुगंधिच ॥ तवपुत्रकदाभूयोमुखंद्रक्ष्यामिनिर्व्रणं ॥ ११ ॥ धिग्बलंभीमसेन स्यधिक्पार्थस्यधनुष्मतां ॥ धिग्वीर्यंवृष्णिवीराणांपंचालानांचधिग्बलं ॥ १२ ॥ धिक्केकयांस्तथाचेदीन्मत्स्यांश्चैवाथसंजयान् ॥ येत्वांरणगतंवीरंनशेकुरभि रक्षितुं ॥ १३ ॥ अद्यपश्यामिपृथिवींशून्यामिवहतत्विषं ॥ अभिमन्युमपश्यंतीशोकव्याकुललोचना ॥ १४ ॥ स्वस्रीयंवासुदेवस्यपुत्रंगांडीवधन्वनः ॥ कथंत्वा तिरथंवीरंद्रक्ष्याम्यद्यनिपातितं ॥ १५ ॥ एह्येहितृषितोवत्सस्तनौपूर्णौपिबाशुमे ॥ अंकमारुह्यमंदायाह्यतृप्तायाश्चदर्शने ॥ १६ ॥ हावीरदृष्टोनष्टश्चधनंस्वप्न इवासिमे ॥ अहोह्यनित्यंमानुष्यंजलबुद्बुदचंचलं ॥ १७ ॥ इमांतेतरुणींभार्यांतवाधिभिरभिप्लुतां ॥ कथंसंधारयिष्यामिविवत्सामिवधेनुकां ॥ १८ ॥ अहोह्य कालेप्रस्थानंकृतवानसिपुत्रक ॥ विहायफलकालेमांसुगृद्धांतवदर्शने ॥ १९ ॥ नूनंगतिःकृतांतस्यप्राज्ञैरपिसुदुर्विदा ॥ यत्रत्वंकेशवेनाथेसंग्रामेऽनाथवद्ध तः ॥ २० ॥ यज्वनांदानशीलानांब्राह्मणानांकृतात्मनां ॥ चरितब्रह्मचर्याणांपुण्यतीर्थावगाहिनां ॥ २१ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ नैवेशिकंसोपकरणंगृहं नैवेशिकायेतिपाठेगृहाश्रमोन्मुखायविद्याव्रतस्नाताय अभिमतंविवाहोपयुक्तं ॥ २४ ॥ न्यस्तदंडानांनिरस्ताभिमानानां दंडोक्षीलगुंडेपुमानित्युपक्रम्यदमे

कृतज्ञानांवदान्यानांगुरुशुश्रूषिणामपि ॥ सहस्रदक्षिणानांचयागतिस्तामवाप्नुहि ॥ २२ ॥ यागतिर्युद्ध्यमानानांशूराणामनिवर्त्तिनां ॥ हत्वारीन्निहतानां चसंग्रामेतांगतिंव्रज॥ २३ ॥ गोसहस्रप्रदातॄणांक्रतुदानांचयागतिः ॥ नैवेशिकंचाभिमतंददतांयागतिःशुभा ॥ २४ ॥ ब्राह्मणेभ्यःशरण्येभ्योनिधिंनि दधतांचया ॥ याचापिन्यस्तदंडानांतांगतिंव्रजपुत्रक ॥ २५ ॥ ब्रह्मचर्येणयांयांतिमुनयःसंशितव्रताः ॥ एकपत्न्यश्चयांयांतितांगतिंव्रजपुत्रक ॥ २६ ॥ राज्ञांसुचरितैर्याचगतिर्भवतिशाश्वती ॥ चतुराश्रमिणांपुण्यैःपावितानांसुरक्षितैः ॥ २७॥ दीनानुकंपिनांयाचसततंसंविभागिनां ॥ पैशुन्याच्चनिवृत्ता नांतांगतिंव्रजपुत्रक॥ २८ ॥ व्रतिनांधर्मशीलानांगुरुशुश्रूषिणामपि ॥ अमोघातिथिनांयाचतांगतिंव्रजपुत्रक ॥ २९ ॥ कृच्छ्रेषुयाधारयतामात्मानंव्यसने षुच॥ गतिःशोकाग्निदग्धानांतांगतिंव्रजपुत्रक॥ ३० ॥ मातापित्रोश्चशुश्रूषांकल्पयंतीहयेसदा॥ स्वदारनिरतानांचयागतिस्तामवाप्नुहि ॥ ३१ ॥ ऋतुकाले स्वकांभार्यांगच्छतांयामनीषिणां॥ परस्त्रीभ्योनिवृत्तानांतांगतिंव्रजपुत्रक॥ ३२ ॥ साम्नायेसर्वभूतानिपश्यंतिगतमत्सराः॥ नारुंतुदानांक्षमिणांयागतिस्ता मवाप्नुहि॥ ३३॥ मधुमांसनिवृत्तानांमदाद्दंभात्तथाऽनृतात्॥ परोपतापत्यक्तानांतांगतिंव्रजपुत्रक॥ ३४॥ ह्रीमंतःसर्वशास्त्रज्ञाज्ञानतृप्ताजितेंद्रियाः॥ यांगतिं साधवोयांतितांगतिंव्रजपुत्रक॥ ३५॥ एवंविलपतींदीनांसुभद्रांशोककर्शितां॥ अन्वपद्यतपांचालीवैराटिसहितातदा॥ ३६॥ ताःप्रकामंरुदित्वाचविलप्य चसुदुःखिताः॥ उन्मत्तवत्तदाराजन्विसंज्ञान्यपतन्क्षितौ॥ ३७॥ सोपचारस्तुकृष्णश्चदुःखितांभृशदुःखितः॥ सिक्त्वांभसासमाश्वास्यतत्तदुक्त्वाहितंवचः॥ ॥ ३८॥ विसंज्ञकल्पांरुदतींमर्मविद्धांप्रवेपतीं॥ भगिनींपुंडरीकाक्षइदंवचनमब्रवीत्॥ ३९॥ सुभद्रेमाशुचःपुत्रंपांचाल्याश्वासयोत्तरां॥ गतोभिमन्युःप्रथि तांगतिंक्षत्रियपुंगवः॥ ४०॥ येचान्येपिकुलेसंतिपुरुषानोवरानने॥ सर्वेतेतांगतिंयांतुत्व्यभिमन्योर्यशस्विनः॥ ४१॥ कुर्यामतद्वयंकर्मक्रियासुसुहृदश्चनः॥ कृतवान्यादृगद्यैकस्तवपुत्रोमहारथः॥ ४२ ॥ एवमाश्वास्यभगिनींद्रौपदीमपिचोत्तरां॥ पार्थस्यैवमहाबाहुःपार्श्वमागादरिंदमः॥ ४३॥

यमेभिमानेचेतिमेदिनी ॥ २५ ॥ एकपत्न्यःपतिव्रताः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ लाजैरक्षतैः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

ततोभ्यनुज्ञायनृपान्कृष्णोबंधूंस्तथार्जुनं ॥ विवेशांतःपुरेराजंस्तेचजग्मुर्यथालयं ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिसुभद्राप्रविलापे
अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोर्जुनस्यभवनंप्रविश्याप्रतिमंविभुः ॥ स्पृष्ट्वांभःपुंडरीकाक्षःस्थंडिलेशुभल
क्षणे ॥ १॥ संतस्तारशुभांशय्यांदर्भैर्वैदूर्यसन्निभैः ॥ ततोमाल्येनविधिवल्लाजैर्गंधैःसुमंगलैः ॥ २ ॥ अलंचकारतांशय्यांपरिवार्यायुधोत्तमैः ॥ ततःस्पृष्टोदके
पार्थेविनीताःपरिचारकाः ॥ ३ ॥ दर्शयंतोंतिकेचक्रुर्नैशंत्रैयंबकंबलिं ॥ ततःप्रीतमनाःपार्थोगंधमाल्यैश्चमाधवं ॥४ ॥ अलंकृत्योपहारंतंनैशंतस्मैन्यवेदयत्॥
स्मयमानस्तुगोविंदःफाल्गुनंप्रत्यभाषत ॥ ५ ॥ सुप्यतांपार्थभद्रंतेकल्याणायव्रजाम्यहं ॥ स्थापयित्वाततोद्वास्थान्गोप्तॄंश्चात्तायुधान्नरान् ॥ ६ ॥ दारुकानुग
तःश्रीमान्विवेशशिबिरंस्वकं ॥ शिश्येचशयनेशुभ्रेबहुकृत्यंविचिंतयन् ॥ ७ ॥ पार्थायसर्वंभगवान्शोकदुःखापहंविधिं ॥ व्यदधात्पुंडरीकाक्षस्तेजोद्युतिवि
वर्धनं ॥ ८ ॥ योगमास्थाययुक्तात्मासर्वेषामीश्वरेश्वरः ॥ श्रेयस्कामःपृथुयशाविष्णुर्जिष्णुप्रियंकरः ॥ ९ ॥ नपांडवानांशिबिरेकश्चित्सुष्वापतांनिशां ॥ प्रजा
गरःसर्वजनंत्याविवेशविशांपते ॥ १० ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनप्रतिज्ञातोमहात्मना ॥ सहसासिंधुराजस्यवधोगांडीवधन्वना ॥ ११ ॥ तत्कथंनुमहाबाहुर्वास
विःपरवीरहा ॥ प्रतिज्ञांसफलांकुर्यादितितेसमचिंतयन् ॥ १२ ॥ कष्टंहीदंव्यवसितंपांडवेनमहात्मना ॥ सचराजामहावीर्यःपारयत्वर्जुनःसतां ॥ १३ ॥ पुत्र
शोकाभितप्तेनप्रतिज्ञामहतीकृता ॥ भ्रातरश्चापिविक्रांताबहुलानिबलानिच ॥ १४॥ धृतराष्ट्रस्यपुत्रेणसर्वंतस्मैनिवेदितं ॥ सहत्वासैंधवंसंख्येपुनरेतुधनंजयः
॥ १५ ॥ जित्वारिपुगणांश्चैवपारयन्नर्जुनोव्रतं ॥ श्वोऽहत्वासिंधुराजंवैधूमकेतुंप्रवेक्ष्यति ॥ १६ ॥ नह्यसावनृतंकर्त्तुमलंपार्थोधनंजयः ॥ धर्मपुत्रःकथंराजाभ
विष्यतिमृतेऽर्जुने ॥ १७॥ तस्मिन्हिविजयःकृत्स्नःपांडवेनसमाहितः ॥ यदिनोस्तिकृतंकिंचिद्यदिदत्तंहुतंयदि ॥ १८ ॥ फलेनतस्यसर्वस्यसव्यसाचीजयत्व
रीन् ॥ एवंकथयतांतेषांजयमाशंसतांप्रभो ॥ १९ ॥ कृच्छ्रेणमहताराजन्रजनीव्यत्यवर्त्तत ॥ तस्यारजन्यामध्येतुप्रतिबुद्धोजनार्दनः ॥ २० ॥ स्मृत्वाप्रतिज्ञां
पार्थस्यदारुकंप्रत्यभाषत ॥ अर्जुनेनप्रतिज्ञातमार्त्तेनहतबंधुना ॥ २१ ॥

तस्मैत्र्यंबकाय ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ पार्थायतादर्थ्येचतुर्थी तेजःप्रतापः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ सहसाबलेन ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अनुअनुगतः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ आर्षभेणऋषभस्वरप्रकारेण ॥ ३९ ॥

जयद्रथंवधिष्यामिश्वोभूतइतिदारुक ॥ तत्तुदुर्योधनःश्रुत्वामंत्रिभिर्मंत्रयिष्यति ॥ २२ ॥ यथाजयद्रथंपार्थोनहन्यादितिसंयुगे ॥ अक्षौहिण्योहिताःसर्वारक्षि
ष्यंतिजयद्रथं ॥ २३ ॥ द्रोणश्चसहपुत्रेणसर्वास्त्रविधिपारगः ॥ एकोवीरःसहस्राक्षोदैत्यदानवदर्पहा ॥ २४ ॥ सोपितंनोत्सहेताजौहंतुंद्रोणेनरक्षितं ॥ सोहंश्वस्तत्क
रिष्यामियथाकुंतीसुतोर्जुनः ॥ २५ ॥ अप्राप्तेऽस्तंदिनकरेहनिष्यतिजयद्रथं ॥ नहिदारानमित्राणिज्ञातयोनचबांधवाः ॥ २६ ॥ कश्चिदन्यःप्रियतरःकुंतीपुत्रान्म
मार्जुनात् ॥ अनर्जुनमिमंलोकंमुहूर्त्तमपिदारुक ॥ २७ ॥ उदीक्षितुंनशक्तोहंभवितानचतत्तथा ॥ अहंविजित्यतान्सर्वान्सहसासहयद्विपान् ॥ २८ ॥ अर्जुनार्थे
हनिष्यामिसकर्णान्ससुयोधनान् ॥ श्वोनिरीक्षंतुमेवीर्यंत्रयोलोकामहाहवे ॥ २९ ॥ धनंजयार्थेसमरेपराक्रांतस्यदारुक ॥ श्वोनरेंद्रसहस्राणिराजपुत्रशतानिच
॥ ३० ॥ साश्वद्विपरथान्याजौविद्रविष्यामिदारुक ॥ श्वस्तांचक्रप्रमथितांद्रक्ष्यसेनृपवाहिनीं ॥ ३१ ॥ मयाक्रुद्धेनसमरेपांडवार्थेनिपातितां ॥ श्वःसदेवाःसगं
धर्वाःपिशाचोरगराक्षसाः ॥ ३२ ॥ ज्ञास्यंतिलोकाःसर्वेमांसुहृदंसव्यसाचिनः ॥ यस्तंद्वेष्टिसमांद्वेष्टियस्तंचानुसमामनु ॥ ३३ ॥ इतिसंकल्प्यतांबुद्ध्याशरीरार्धं
ममार्जुनः ॥ यथात्वंमेप्रभातायामस्यांनिशिरथोत्तमं ॥ ३४ ॥ कल्पयित्वायथाशास्त्रमादायव्रजसंयतः ॥ गदांकौमोदकींदिव्यांशक्तिंचक्रंधनुःशरान् ॥ ३५ ॥
आरोप्यवैरथेसूतसर्वोपकरणानिच ॥ स्थानंचकल्पयित्वाथरथोपस्थेध्वजस्यमे ॥ ३६ ॥ वैनतेयस्यवीरस्यसमरेरथशोभिनः ॥ छत्रंजांबूनदैर्जालैरर्कज्वल
नसप्रभैः ॥ ३७ ॥ विश्वकर्मकृतैर्दिव्यैरश्वानपिविभूषितान् ॥ बलाहकंमेघपुष्पंशैब्यंसुग्रीवमेवच ॥ ३८ ॥ युक्तान्वाजिवरान्यत्तःकवचीतिष्ठदारुक ॥ पांज
जन्यस्यनिर्घोषमार्षभेणैवपूरितं ॥ ३९ ॥ श्रुत्वाचभैरवंनादमुपेयास्त्वंजवेनमां ॥ एकान्हाहममर्षंचसर्वंदुःखानिचैवह ॥ ४० ॥ भ्रातुःपैतृष्वसेयस्यव्यपने
ष्यामिदारुक ॥ सर्वोपायैर्यतिष्यामियथाबीभत्सुराहवे ॥ ४१ ॥ पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणांहनिष्यतिजयद्रथं ॥ यस्ययस्यचबीभत्सुर्वधेयत्नंकरिष्यति ॥ आशंसे
सारथेतत्रभवितास्यध्रुवोजयः ॥ ४२ ॥ दारुकउवाच जयएवध्रुवस्तस्यकुतएवपराजयः ॥ यस्यत्वंपुरुषव्याघ्रसारथ्यमुपजग्मिवान् ॥ ४३ ॥ एवंचैत
त्करिष्यामियथामामनुशाससि ॥ सुप्रभातामिमांरात्रिंजयायविजयस्यहि ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिकृष्णदारुकसंभाषणेए
कोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ ७ ॥

कुंतीपुत्रस्त्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ परेअवश्यंआविनि विधौविधाने नियच्छतिप्रवर्तयति ॥ ६ ॥ नशोच्यंशोकोनाचरणीयः ॥ ७ ॥ कार्यंकृत्यं कार्यंकरणीयंभवेत्इत्यन्वयः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

संजयउवाच कुंतीपुत्रस्तुतंमंत्रंस्मरन्नेवधनंजयः ॥ प्रतिज्ञामात्मनोरक्षन्मुमोहाचिंत्यविक्रमः ॥ १ ॥ तंतुशोकेनसंतप्तंस्वप्नेकपिवरध्वजं ॥ आससादमहाते जाध्यायंतंगरुडध्वजः ॥ २ ॥ प्रत्युत्थानंचकृष्णस्यसर्वावस्थोधनंजयः ॥ नलोपयतिधर्मात्माभक्त्याप्रेम्णाचसर्वदा ॥ ३ ॥ प्रत्युत्थायचगोविंदंसतस्माआ सनंददौ ॥ नचासनेस्वयंबुद्धिंबीभत्सुर्व्यदधात्तदा ॥ ४ ॥ ततःकृष्णोमहातेजाजानन्पार्थस्यनिश्चयं ॥ कुंतीपुत्रमिदंवाक्यमासीनःस्थितमब्रवीत् ॥ ५ ॥ मा विषादेमनःपार्थकृथाःकालोहिदुर्जयः ॥ कालःसर्वाणिभूतानिनियच्छतिपरेविधौ ॥ ६ ॥ किमर्थंचविषादस्तेतद्ब्रूहिद्विपदांवर ॥ नशोच्यंविदुषांश्रेष्ठशोकः कार्यविनाशनः ॥ ७ ॥ यत्तुकार्यंभवेत्कार्यंकर्मणातत्समाचर ॥ हीनचेष्टस्ययःशोकःसहिशत्रुर्धनंजय ॥ ८ ॥ शोचन्नंदयतेशत्रून्कर्शयत्यपिबांधवान् ॥ क्षी यतेचनरस्तस्मान्नत्वंशोचितुमर्हसि ॥ ९ ॥ इत्युक्तोवासुदेवेनबीभत्सुरपराजितः ॥ आबभाषेतदाविद्वानिदंवचनमर्थवत् ॥ १० ॥ मयाप्रतिज्ञामहतीजय द्रथवधेकृता ॥ श्वोस्मिहंतादुरात्मानंपुत्रघ्नमितिकेशव ॥ ११ ॥ मत्प्रतिज्ञाविघातार्थंधार्त्तराष्ट्रैःकिलाच्युत ॥ पृष्ठतःसैंधवःकार्यःसर्वैर्गुप्तोमहारथैः ॥ १२ ॥ दशचैकाचताःकृष्णअक्षौहिण्यःसुदुर्जयाः ॥ हतावशेषास्तत्रेमाहंतमाधवसंख्यया ॥ १३ ॥ ताभिःपरिवृतःसंख्येसर्वैश्चैवमहारथैः ॥ कथंशक्येतसंद्रष्टुंदुरा त्माकृष्णसैंधवः ॥ १४ ॥ प्रतिज्ञापारणंचापिनभविष्यतिकेशव ॥ प्रतिज्ञायांचहीनायांकथंजीवतिमद्विधः ॥ १५ ॥ दुःखोपायस्यमेवीरविकांक्षापरिवर्त्तते ॥ द्रुतंचयातिसवितातततएतद्ब्रवीम्यहं ॥ १६ ॥ शोकस्थानंतुतच्छ्रुत्वापार्थस्यद्विजकेतनः ॥ संस्पृश्यांभस्ततःकृष्णःप्राङ्मुखःसमवस्थितः ॥ १७ ॥ इदंवाक्यंमहाते जावभाषेपुष्करेक्षणः ॥ हितार्थंपांडुपुत्रस्यसैंधवस्यवधेकृती ॥ १८ ॥ पार्थपाशुपतंनामपरमास्त्रंसनातनं ॥ येनसर्वान्मृधेदैत्यान्जघ्नेदेवोमहेश्वरः ॥ १९ ॥ य दितद्विदितंतेद्यश्वोहंतासिजयद्रथं ॥ अथाज्ञातंप्रपद्यस्वमनसावृषभध्वजं ॥ २० ॥ तंदेवंमनसाध्यात्वाजोषमास्वधनंजय ॥ ततस्तस्यप्रसादात्त्वंभक्तःप्राप्स्य सितन्महत् ॥ २१ ॥ ततःकृष्णवचःश्रुत्वासंस्पृश्यांभोधनंजयः ॥ भूमावासीनएकाग्रोजगाममनसाभवं ॥ २२ ॥ ततःप्रणिहितोब्राह्मेमुहूर्त्तेशुभलक्षणे ॥ आ त्मानमर्जुनोपश्यद्गगनेसहकेशवं ॥ २३ ॥ पुण्यंहिमवतःपादंमणिमंतंचपर्वतं ॥ ज्योतिर्भिश्चसमाकीर्णंसिद्धचारणसेवितं ॥ २४ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ दुःखोपायस्यदुःखद्वारस्यप्रतिज्ञायाःविकांक्षाविसंवादःपरिवर्त्ततेप्रतिभाति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रणिहितःसमाहितमनाः ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ अथर्वणस्यमुनेः ॥३२॥३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तथाचव्रजन्विष्णुपदमाकाशमभ्यगादित्यन्वयः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ लास्यंनृत्यं वल्गितमि

वायुवेगगतिःपार्थःखंभेजेसहकेशवः॥ केशवेनगृहीतःसदक्षिणेविभुनाभुजे॥ २५॥ प्रेक्षमाणोबहून्भावान्जगामाद्भुतदर्शनान् ॥ उदीच्यांदिशिधर्मात्मा सोपश्यच्छ्वेतपर्वतं॥ २६॥ कुबेरस्यविहारेचनलिनींपद्मभूषितां ॥ सरिच्छ्रेष्ठांचतांगंगांवीक्षमाणोबहूदकां ॥ २७ ॥ सदापुष्पफलैर्वृक्षैरुपेतांस्फटिकोपलां॥ सिंहव्याघ्रसमाकीर्णांनानामृगसमाकुलां॥ २८॥ पुण्याश्रमवतींरम्यांमनोज्ञांडजसेवितां ॥ मंदरस्यप्रदेशांश्चकिन्नरोद्गीतनादितान् ॥ २९॥ हेमरूप्यमयैः शृंगैर्नानौषधिविदीपितान्॥ तथामंदारवृक्षैश्चपुष्पितैरुपशोभितान्॥ ३० ॥ स्निग्धांजनचयाकारंसंप्राप्तःकालपर्वतं॥ ब्रह्मतुंगंनदीश्चान्यास्तथाजनपदानपि॥ ३१ ॥ सतुंगंशतशृंगंचशर्यातिवनमेवच॥ पुण्यमश्वशिरस्थानंस्थानमाथर्वणस्यच॥ ३२॥ वृषदंशंचशैलेंद्रंमहामंदरमेवच ॥ अप्सरोभिःसमाकीर्णंकिन्नरैश्चोपशोभितं॥ ३३॥ तस्मिन्शैलेव्रजन्पार्थःसकृष्णःसमवैक्षत ॥ शुभैःप्रस्रवणैर्जुष्टांहेमधातुविभूषितां॥ ३४ ॥ चंद्ररश्मिप्रकाशांगींपृथिवींपुरमालिनीं॥ समुद्रांश्चाद्भुताकारानपश्यद्बहुलाकरान्॥ ३५॥ वियद्द्यांपृथिवींचैवतथाविष्णुपदंव्रजन्॥ विस्मितःसहकृष्णेनक्षिप्तोबाणइवाभ्यगात् ॥ ३६॥ ग्रहनक्षत्रसोमानांसूर्याग्न्योश्चसमत्विषं॥ अपश्यततदापार्थोज्वलंतमिवपर्वतं॥३७॥ समासाद्यतुतंशैलंशैलाग्रेसमवस्थितं॥ तपोनित्यंमहात्मानमपश्यद्वृषभध्वजं॥ ३८॥ सहस्रमिवसूर्याणांदीप्यमानंस्वतेजसा॥ शूलिनंजटिलंगौरंवल्कलाजिनवाससं॥ ३९॥ नयनानांसहस्रैश्चविचित्रांगंमहौजसं॥ पार्वत्यासहितंदेवंभूतसंघैश्चभास्वरैः ॥ ४० ॥ गीतवादित्रसन्नादैर्हास्यलास्यसमन्वितं ॥ वल्गितास्फोटितोत्कुष्टैःपुण्यैर्गंधैश्चसेवितं ॥ ४१॥ स्तूयमानंस्तवैर्दिव्यैर्ऋषिभिर्ब्रह्मवादिभिः॥ गोप्तारंसर्वभूतानामिष्वासधरमच्युतं॥ ४२॥ वासुदेवस्तुतंदृष्ट्वाजगामशिरसाक्षितिं॥ पार्थेनसहधर्मात्मागृणन्ब्रह्मसनातनं॥ ४३॥ लोकादिंविश्वकर्माणमजमीशानमव्ययं॥ मनसःपरमंयोनिंखंवायुंज्योतिषांनिधिं॥ ४४॥ स्रष्टारंवारिधाराणांभुवश्चप्रकृतिंपरां॥ देवदानवयक्षाणांमानवानांचसाधनं॥ ४५॥ योगानांचपरंधामदृष्टंब्रह्मविदांनिधिं॥ चराचरस्यस्रष्टारंप्रतिहर्त्तारमेवच॥ ४६॥

तस्ततःप्रचारः आस्फोटितंभुजाडंबरःउत्कुष्टमुच्चैःस्वनितं ॥४१॥४२॥४३॥ लोकानामादिमुपादानं विश्वंजगत्कर्मप्राप्यंयस्य ईशानमप्रतिहतेच्छं अव्ययमविकारं मनसःपरमंप्रवृत्तिनिवृत्तिकारणं योनिमुत्पत्तिस्थानंच ज्योतिषांतेजसांनिधिमधिष्ठानं ॥४४॥ परांमूलभूतांप्रकृतिंप्रधानं साधनंसिद्धेर्निधानं ॥४५॥ योगानांयोगदर्शिनांपरंधामपरमाश्रयंदृष्टंसाक्षाद्भूतंब्रह्मतत्त्वंतद्विदांनिधिंरहस्यं ॥ ४६ ॥

कालइवकोपोयस्य शक्रस्य गुणाऐश्वर्यादयः सूर्यस्यगुणाःप्रतापादयः तेषामुदयोयस्मात् ॥ ४७ ॥ कारणात्मानंकारणैकस्वभावं ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ भवःसर्व प्रभुत्वात् शर्वःसंहरणात् ॥ ५५ ॥ शांतिःशमप्रधानत्वात् ॥ ५६ ॥ हविष्यःहविष्ययोग्यत्वात् सत्यायसदैकस्वभावत्वात् विभुर्व्यापकत्वात् ॥ ५७ ॥ व्याधायमृगहननात् द्विरुक्तिर्द्दिस्तथाकरणात् अ

कालकोपंमहात्मानंशक्रसूर्यगुणोदयं ॥ ववंदेतंतदाकृष्णोवाङ्मनोबुद्धिकर्मभिः ॥ ४७ ॥ यंप्रपद्यंतिविद्वांसःसूक्ष्माध्यात्मपदैषिणः ॥ तमजंकारणात्मानंजग्मतुःशरणंभवं ॥ ४८ ॥ अर्जुनश्चापितंदेवंभूयोभूयोप्यवंदत ॥ ज्ञात्वातंसर्वभूतादिंभूतभव्यभवोद्भवं ॥ ४९ ॥ ततस्तावागतौदृष्ट्वानरनारायणावुभौ ॥ सुप्रसन्नमनाःशर्वःप्रोवाचप्रहसन्निव ॥ ५० ॥ स्वागतंवोनरश्रेष्ठावुत्तिष्ठेतांगतक्लमौ ॥ किंचवामीप्सितंवीरौमनसःक्षिप्रमुच्यतां ॥ ५१ ॥ येनकार्येणसंप्राप्तौयुवांतत्साधयामिकिं ॥ व्रियतामात्मनःश्रेयस्तत्सर्वंप्रददानिवां ॥ ५२ ॥ ततस्तद्वचनंश्रुत्वाप्रत्युत्थायकृतांजली ॥ वासुदेवार्जुनौसर्वंतुष्टुवातेमहामती ॥ ५३ ॥ भक्त्यास्तवेनदिव्येनमहात्मानावनिंदितौ ॥ ५४ ॥ कृष्णार्जुनावूचतुः नमोभवायशर्वायरुद्रायवरदायच ॥ पशूनांपतयेनित्यमुग्रायचकपर्दिने ॥ ५५ ॥ महादेवायभीमायत्र्यंबकायचशांतये ॥ ईशानायमखघ्नायनमोस्त्वंधकघातिने ॥ ५६ ॥ कुमारगुरवेतुभ्यंनीलग्रीवायवेधसे ॥ पिनाकिनेहविष्यायसत्यायविभवेसदा ॥ ५७ ॥ विलोहितायधूम्रायव्याधायानपराजिते ॥ नित्यंनीलशिखंडायशूलिनेदिव्यचक्षुषे ॥ ५८ ॥ होत्रेपोत्रेत्रिनेत्रायव्याधायवसुरेतसे ॥ अचिंत्यायांबिकाभर्त्रेसर्वदेवस्तुतायच ॥ ५९ ॥ वृषध्वजायमुंडायजटिनेब्रह्मचारिणे ॥ तप्यमानायसलिलेब्रह्मण्यायाजितायच ॥ ६० ॥ विश्वात्मनेविश्वस्रजेविश्वमावृत्यतिष्ठते ॥ नमोनमस्तेसेव्यायभूतानांप्रभवेसदा ॥ ६१ ॥ ब्रह्मवक्रायसर्वायशंकरायशिवायच ॥ नमोस्तुवाचस्पतयेप्रजानांपतयेनमः ॥ ६२ ॥ नमोविश्वस्यपतयेमहतांपतयेनमः ॥ नमःसहस्रशिरसेसहस्रभुजमृत्यवे ॥ ६३ ॥ सहस्रनेत्रपादायनमोऽसंख्येयकर्मणे ॥ नमोहिरण्यवर्णायहिरण्यकवचायच ॥ भक्तानुकंपिनेनित्यंसिध्यतांनोवरःप्रभो ॥ ६४ ॥

नान्प्राणिनःपराजयतीतिअनपराजिस्सर्वभूतोत्तमत्वात् नीलशिखंडोनीलकेशत्वात् ॥ ५८ ॥ होतादीक्षितःभावेनहवनशीलत्वात् वसुरेताअग्नौरेतःक्षेपणात् ॥ ५९ ॥ मुंडोदीक्षितत्वात् ब्रह्मचारीरेतोविधारणात् ॥ ६० ॥ भूतानांप्राणिनांप्रमथादीनां ॥ ६१ ॥ ब्रह्मवक्रोवेदपूर्णमुखत्वात् सर्वःसर्वस्वरूपत्वात् शिवोमोक्षहेतुत्वात् वाचस्पतिर्वाङ्मयप्रवर्त्तनात् ॥ ६२ ॥ सहस्रभुजायमृत्यवेचमन्यवेइतिपाठः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ आत्मनासुकृतंसुपकल्पितं

संजयउवाच एवंस्तुत्वामहादेवंवासुदेवःसहार्जुनः ॥ प्रसादयामासभवंतदास्त्रोपलब्धये ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनस्वप्नेअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततःपार्थःप्रसन्नात्माप्रांजलिर्वृषभध्वजं ॥ ददर्शोत्फुल्लनयनःसमस्तंतेजसांनिधिं ॥ १ ॥ तंचोपहारंसुकृतंनैशंनैत्यकमात्मना ॥ ददर्शत्र्यंबकाभ्याशेवासुदेवनिवेदितं ॥ २ ॥ ततोभिपूज्यमनसाकृष्णंशर्वंचपांडवः ॥ इच्छाम्यहंदिव्यमस्त्रमित्यभाषतशंकरं ॥ ३ ॥ ततःपार्थस्यविज्ञायवरार्थेवचनंतदा ॥ वासुदेवार्जुनौदेवःस्मयमानोभ्यभाषत ॥ ४ ॥ स्वागतंवांनरश्रेष्ठौविज्ञातंमनसेप्सितं ॥ येनकामेनसंप्राप्तौभवद्भ्यांतंददाम्यहं ॥ ५ ॥ सरोम्रतमयंदिव्यमभ्याशेशत्रुसूदनौ ॥ तत्रमेतद्धनुर्दिव्यंशरश्चनिहितःपुरा ॥ ६ ॥ येनदेवारयःसर्वेमयायुधिनिपातिताः ॥ ततआनीयतांकृष्णौसशरंधनुरुत्तमं ॥ ७ ॥ तथेत्युक्त्वातुतौवीरौसर्वपारिषदैःसह ॥ प्रस्थितौतत्सरोदिव्यंदिव्यैश्वर्यशतैर्युतं ॥ ८ ॥ निर्दिष्टंयद्वृषांकेणपुण्यंसर्वार्थसाधकं ॥ तौजग्मतुरसंभ्रांतौनरनारायणावृषी ॥ ९ ॥ ततस्तौतत्सरोगत्वासूर्यमंडलसन्निभं ॥ नागमंतर्जलेघोरंददृशातेर्जुनाच्युतौ ॥ १० ॥ द्वितीयंचापरंनागंसहस्रशिरसंवरं ॥ वमंतंविपुलाज्ज्वालाददृशातेग्निवर्चसं ॥ ११ ॥ ततःकृष्णश्चपार्थश्चसंस्पृश्यांभःकृतांजली ॥ तौनागावुपतस्थातेनमस्यंतौवृषध्वजं ॥ १२ ॥ गृणंतौवेदविद्वांसौतद्ब्रह्मशतरुद्रियं ॥ अप्रमेयंप्रणमतोगत्वासर्वात्मनाभवं ॥ १३ ॥ ततस्तौरुद्रमाहात्म्याद्धित्वारूपंमहोरगौ ॥ धनुर्बाणश्चशत्रुघ्नंतद्वंद्वंसमपद्यत ॥ १४ ॥ तौतज्जगृहतुःप्रीतौधनुर्बाणंचसुप्रभं ॥ आजह्रतुर्महात्मानौददतुश्चमहात्मने ॥ १५ ॥ ततःपार्श्वाद्वृषांकस्यब्रह्मचारीन्यवर्त्तत ॥ पिंगाक्षस्तपसःक्षेत्रंबलवान्नीललोहितः ॥ १६ ॥ सतद्गृह्यधनुःश्रेष्ठंतस्थौस्थानंसमाहितः ॥ विचकर्षाथविधिवत्सशरंधनुरुत्तमं ॥ १७ ॥ तस्यमौर्वींचमुष्टिंचस्थानंचालक्ष्यपांडवः ॥ श्रुत्वामंत्रंभवप्रोक्तंजग्राहाचिंत्यविक्रमः ॥ १८ ॥ ससरस्येवतंबाणंमुमोचातिबलःप्रभुः ॥ चकारचपुनर्वीरस्तस्मिन्सरसितद्धनुः ॥ १९ ॥ ततःप्रीतंभवंज्ञात्वास्मृतिमानर्जुनस्तदा ॥ वरमारण्यकेदत्तंदर्शनंशंकरस्यच ॥ २० ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ द्वंद्वंयुगलं ॥ १४ ॥ १५ ॥ नीललोहितःभगवतोऽपरातनुः ॥ १६ ॥ स्थानंस्थापनकं ॥ १७ ॥ जयाहमनसिकृतवान् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तयोरिति ॥ १ ॥ मधुपर्किकाःमांगल्योपस्थापकाः पाणिस्वनिकाहस्तेनतालस्वनंकुर्वते मधुपर्किकाःमधुपर्कसमयेपठंतइतिदेवबोधः ॥ २॥ रक्तकंठिनोरंजकस्वराः ॥ ३ ॥ झर्झराझिल्लिकाः भेर्योबृहड्ढकाः पणवामुरजाः आनकाःपटहाः गोमुखाःत्रागडाः आडं

मनसाचिंतयामासतन्मेसंपद्यतामिति ॥ तस्यतन्मतमाज्ञायप्रीतःप्रादाद्वरंभवः ॥ २१ ॥ तच्चपाशुपतंघोरंप्रतिज्ञायाश्चपारणं ॥ ततःपाशुपतंदिव्यमवाप्यपुनरीश्वरात् ॥ २२ ॥ संहृष्टरोमादुर्धर्षःकृतंकार्यममन्यत ॥ ववंदतुश्चसंहृष्टौशिरोभ्यांतंमहेश्वरं ॥ २३ ॥ अनुज्ञातौक्षणेतस्मिन्भवेनार्जुनकेशवौ ॥ प्राप्तौस्वशिबिरंवीरौमुदापरमयायुतौ ॥ २४ ॥ तथाभवेनानुमतौमहासुरनिघातिना ॥ इंद्राविष्णूयथाप्रीतौजंभस्यवधकांक्षिणौ ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनस्यपुनःपाशुपतास्त्रप्राप्तौएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तयोःसंवदतोरेवंकृष्णदारुकयोस्तथा ॥ सात्यगाद्रजनीराजन्नथराजान्वबुध्यत ॥ १ ॥ पठंतिपाणिस्वनिकामागधामधुपर्किकाः ॥ वैतालिकाश्चसूताश्चतुष्टुवुःपुरुषर्षभं ॥ २ ॥ नर्तकाश्चाप्यनृत्यंतजगुर्गीतानिगायकाः ॥ कुरुवंशस्तवार्थानिमधुरंरक्तकंठिनः ॥ ३ ॥ मृदंगाझर्झराभेर्यःपणवानकगोमुखाः ॥ आडंबराश्चशंखाश्चदुंदुभ्यश्चमहास्वनाः ॥ ४ ॥ एवमेतानिसर्वाणितथान्यान्यपिभारत ॥ वादयंतिसुसंहृष्टाःकुशलाःसाधुशिक्षिताः ॥ ५ ॥ समेघसमनिर्घोषोमहान्शब्दोऽस्पृशद्दिवं ॥ पार्थिवप्रवरंसुप्तंयुधिष्ठिरमबोधयत् ॥ ६ ॥ प्रतिबुद्धःसुखंसुप्तोमहार्हेशयनोत्तमे ॥ उत्थायावश्यकार्यार्थंययौस्नानगृहंनृपः ॥ ७ ॥ ततःशुक्लांबराःस्नातास्तरुणाःशतमष्टच ॥ स्नापकाःकांचनैःकुंभैःपूर्णैःसमुपतस्थिरे ॥ ८ ॥ भद्रासनेसूपविष्टःपरिधायांबरंलघु ॥ सस्नौचंदनसंयुक्तैःपानीयैरभिमंत्रितैः ॥ ९ ॥ उत्सादितःकषायेणबलवद्भिःसुशिक्षितैः ॥ आप्लुतःसाधिवासेनजलेनससुगंधिना ॥ १० ॥ राजहंसनिभंप्राप्यउष्णीषंशिथिलार्पितं ॥ जलक्षयनिमित्तंवैवेष्टयामासमूर्धनि ॥ ११ ॥ हरिणाचंदनेनांगमुपलिप्यमहाभुजः ॥ स्रग्वीचाक्लिष्टवसनःप्राङ्मुखःप्रांजलिःस्थितः ॥ १२ ॥ जजापजप्यंकौंतेयःसतांमार्गमनुष्ठितः ॥ तत्राग्निशरणंदीप्तंप्रविवेशविनीतवत् ॥ १३ ॥ समिद्भिःसपवित्राभिरग्निमाहुतिभिस्तथा ॥ मंत्रपूताभिरर्चित्वानिश्चक्रामगृहात्ततः ॥ १४ ॥ द्वितीयांपुरुषव्याघ्रःकक्ष्यांनिर्गम्यपार्थिवः ॥ ततोवेदविदोवृद्धानपश्यद्ब्राह्मणर्षभान् ॥ १५ ॥

बराश्चक्षुद्रपटहाः दुंदुभ्योढक्काः ॥४॥५॥६॥७॥८॥ भद्रासनेचतुःसमासने ॥९॥कषायेणसर्वौषध्यादिकल्केन ॥ १० ॥ ११ ॥ अक्लिष्टंअनुपहतंवसनंयस्य ॥ १२ ॥ दीप्तंज्वलदग्निं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

सौरान्सूर्योपासकान् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ प्रदक्षिणंकृत्वेतिशेषः ॥ १९ ॥ स्वस्तिकानालिंगनानि वर्धमानान्शरावान् नंद्यावर्त्तान्संपुटितान्यर्घपात्राणि ॥ २० ॥ रुचकंमातुलुंगकं ॥ २१ ॥ २२ ॥

दांतान्वेदव्रतस्नातान्स्नातानवभृथेषुच ॥ सहस्रानुचरान्सौरान्सहस्रंचाष्टचापरान् ॥ १६ ॥ अक्षतैःसुमनोभिश्चवाचयित्वामहाभुजः ॥ तान्द्विजान्मधुसर्पिर्भ्यांफलैःश्रेष्ठैःसुमंगलैः ॥ १७ ॥ प्रादात्कांचनमेकैकंनिष्कंविप्रायपांडवः ॥ अलंकृतंचाश्वशतंवासांसीष्टाश्चदक्षिणाः ॥ १८ ॥ तथागाःकपिलादोग्ध्रीःसवत्साःपांडुनंदनः ॥ हेमशृंगारौप्यखुरादत्वातेभ्यःप्रदक्षिणं ॥ १९ ॥ स्वस्तिकान्वर्धमानांश्चनंद्यावर्तांश्चकांचनान् ॥ माल्यंचजलकुंभांश्चज्वलितंचहुताशनं ॥ ॥ २० ॥ पूर्णान्यक्षतपात्राणिरुचकंरोचनास्तथा ॥ स्वलंकृताःशुभाःकन्यादधिसर्पिर्मधूदकं ॥ २१ ॥ मंगल्यान्पक्षिणश्चैवयच्चान्यदपिपूजितं ॥ दृष्ट्वास्पृष्ट्वाचकौंतेयोबाह्यांकक्ष्यांततोगमत् ॥ २२ ॥ ततस्तस्यांमहाबाहोस्तिष्ठतःपरिचारकाः ॥ सौवर्णंसर्वतोभद्रंमुक्तावैदूर्यमंडितं ॥ २३ ॥ परार्ध्यास्तरणास्तीर्णंसोत्तरच्छदमृद्धिमत् ॥ विश्वकर्मकृतंदिव्यमुपजह्रुर्वरासनं ॥ २४ ॥ तत्रतस्योपविष्टस्यभूषणानिमहात्मनः ॥ उपाजह्रुर्महार्हाणिप्रेष्याःशुभ्राणिसर्वशः ॥ २५ ॥ मुक्ताभरणवेषस्यकौंतेयस्यमहात्मनः ॥ रूपमासीन्महाराजद्विषतांशोकवर्धनं ॥ २६ ॥ चामरैश्चंद्ररश्म्याभैर्हैमदंडैःसुशोभनैः ॥ दोधूयमानैःशुशुभेविद्युद्भिरिवतोयदः ॥ २७ ॥ संस्तूयमानःसूतैश्चवंद्यमानश्चवंदिभिः ॥ उपगीयमानोगंधर्वैरास्तेस्मकुरुनंदनः ॥ २८ ॥ ततोमुहूर्तादासीत्तुस्यंदनानांस्वनोमहान् ॥ नेमिघोषश्चरथिनांखुरघोषश्चवाजिनां ॥ २९ ॥ ह्रादेनगजघंटानांशंखानांनिनदेनच ॥ नराणांपदशब्दैश्चकंपतीवस्ममेदिनी ॥ ३० ॥ ततःशुद्धांतमासाद्यजानुभ्यांभूतलेस्थितः ॥ शिरसावंदनीयंतमभिवाद्यजनेश्वरं ॥ ३१ ॥ कुंडलीबद्धनिस्त्रिंशःसन्नद्धकवचोयुवा ॥ अभिप्रणम्यशिरसाद्वास्थोधर्मात्मजायवै ॥ ॥ ३२ ॥ न्यवेदयद्धृषीकेशमुपयांतंमहात्मने ॥ सोब्रवीत्पुरुषव्याघ्रःस्वागतेनैवमाधवं ॥ ३३ ॥ अर्घ्यंचैवासनंचास्मैदीयतांपरमार्चितं ॥ ततःप्रवेश्यवार्ष्णेयमुपवेश्यवरासने ॥ ३४ ॥ पूजयामासविधिवद्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणियुधिष्ठिरसज्जतायांद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २३ ॥ विश्वकर्मकृतंविश्वकर्मप्रणीतेनविधिनानिर्मितं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ वंद्यमानःस्तूयमानः स्तुत्यर्थस्यवदेरूपं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ शुद्धांतंकक्ष्याभ्यंतरं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ स्वागतेनाप्रतिबद्धागमनेन ॥ ३३ ॥ ३४ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ निराक्रियामपसारणं ॥ ११ ॥ यात्रास्थितिः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ वृजिनात्व्यसनात् ॥ १६ ॥ १७ ॥ सनातन

संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरोराजाप्रतिनंद्यजनार्दनं॥ उवाचपरमप्रीतःकौंतेयोदेवकीसुतं॥ १ ॥ सुखेनरजनीव्युष्टाकच्चित्तेमधुसूदन ॥ कच्चिज्ज्ञानानि सर्वाणिप्रसन्नानितवाच्युत ॥ २ ॥ वासुदेवोपितद्युक्तंपर्यपृच्छद्युधिष्ठिरं॥ ततश्चप्रकृतीःक्षत्तान्यवेदयदुपस्थिताः॥ ३॥ अनुज्ञातश्चराज्ञासप्रावेशयततंजनं॥ विराटंभीमसेनंचधृष्टद्युम्नंचसात्यकिं ॥ ४ ॥ चेदिपंधृष्टकेतुंचद्रुपदंचमहारथं ॥ शिखंडिनंयमौचैवचेकितानंसकेकयं ॥ ५ ॥ युयुत्सुंचैवकौरव्यंपांचाल्यंचोत्तमौजसं ॥ युधामन्युंसुबाहुंचद्रौपदेयांश्चसर्वशः ॥ ६ ॥ एतेचान्येचबहवःक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभं ॥ उपतस्थुर्महात्मानंविविशुश्चासनेशुभे ॥ ७ ॥ एकस्मिन्नासनेवीरावुपविष्टौमहाबलौ ॥ कृष्णश्चयुयुधानश्चमहात्मानौमहाद्युती ॥ ८ ॥ ततोयुधिष्ठिरस्तेषांशृण्वतांमधुसूदनं ॥ अब्रवीत्पुंडरीकाक्षमाभाष्यमधुरंवचः॥ ॥ ९ ॥ एकंत्वांवयमाश्रित्यसहस्राक्षमिवामराः ॥ प्रार्थयामोजयंयुद्धेशाश्वतानिसुखानिच ॥ १० ॥ त्वंहिराज्यविनाशंचद्विषद्भिश्चनिराक्रियां ॥ क्लेशांश्चविविधान्कृष्णसर्वांस्तानपिवेदनः ॥ ११ ॥ त्वयिसर्वेशसर्वेषामस्माकंभक्तवत्सल ॥ सुखमायत्तमत्यर्थंयात्राचमधुसूदन ॥ १२ ॥ सतथाकुरुवार्ष्णेययथात्वयिमनोमम ॥ अर्जुनस्ययथासत्याप्रतिज्ञास्याच्चिकीर्षिता ॥ १३ ॥ सभवांस्तारयत्वस्माद्दुःखामर्षमहार्णवात् ॥ पारंतितीर्षतामद्यप्लवोनोभवमाधव ॥ १४ ॥ नहितत्कुरुतेसंख्येरथीरिपुवधोद्यतः ॥ यथावैकुरुतेकृष्णसारथिर्यत्नमास्थितः ॥ १५ ॥ यथैवसर्वास्वापत्सुपासिवृष्णीन्जनार्दन ॥ तथैवास्मान्महाबाहोवृजिनात्त्रातुमर्हसि ॥ १६ ॥ त्वमगाधेऽप्लवेमग्नान्पांडवान्कुरुसागरे ॥ समुद्धरप्लवोभूत्वाशंखचक्रगदाधर ॥ १७ ॥ नमस्तेदेवदेवेशसनातनविशातन ॥ विष्णोजिष्णोहरेकृष्णवैकुंठपुरुषोत्तम ॥ १८ ॥ नारदस्त्वांसमाचख्यौपुराणमृषिसत्तमं ॥ वरदंशार्ङ्गिणंश्रेष्ठंतत्सत्यंकुरुमाधव ॥ १९ ॥ इत्युक्तःपुंडरीकाक्षोधर्मराजेनसंसदि ॥ तोयमेघस्वनोवाग्मीप्रत्युवाचयुधिष्ठिरं ॥ २० ॥ वासुदेवउवाच सामरेष्वपिलोकेषुसर्वेषुनतथाविधः ॥ शरासनधरःकश्चिद्यथापार्थोधनंजयः ॥ २१ ॥ वीर्यवानस्त्रसंपन्नःपराक्रांतोमहाबलः ॥ युद्धशौंडःसदामर्षीतेजसापरमोनृणां ॥ २२ ॥ सयुवावृषभस्कंधोदीर्घबाहुर्महाबलः ॥ सिंहर्षभगतिःश्रीमान्द्विषतस्तेहनिष्यति ॥ २३ ॥ अहंचतत्करिष्यामियथाकुंतीसुतोर्जुनः ॥ धार्त्तराष्ट्रस्यसैन्यानिधक्ष्यत्यग्निरिवेंधनं ॥ २४ ॥

अनादिनिधन विशातनसंहर्त्तः कृष्णसंसारकर्षक पुरुषोत्तमपरमात्मन् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ युद्धशौंडःयुद्धप्रवीणः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

अद्यतंपापकर्माणंक्षुद्रंसौभद्रघातिनं ॥ अपुनर्दर्शनंमार्गमिषुभिःक्षेप्स्यतेऽर्जुनः ॥ २५ ॥ तस्याद्यगृध्राःश्येनाश्चचंडगोमायवस्तथा ॥ भक्षयिष्यंतिमांसानि
येचान्येपुरुषादकाः ॥ २६ ॥ यद्यस्यदेवागोप्तारःसेंद्राःसर्वेतथाप्यसौ ॥ राजधानींयमस्याद्यहतःप्राप्स्यतिसंकुले ॥ २७ ॥ निहत्यसैंधवंजिष्णुरद्यत्वामुपया
स्यति ॥ विशोकोविज्वरोराजन्भवभूतिपुरस्कृतः ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिश्रीकृष्णवाक्येत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ ९ ॥

संजयउवाच तथातुवदतांतेषांप्रादुरासीद्धनंजयः ॥ दिदृक्षुर्भरतश्रेष्ठंराजानंससुहृद्गणं ॥ १ ॥ तंनिविष्टंशुभांकक्ष्यामभिवंद्याग्रतःस्थितं ॥ तमुत्थायार्जु
नंप्रेम्णासस्वजेपांडवर्षभः ॥ २ ॥ मूर्ध्निचैनमुपाघ्रायपरिष्वज्यचबाहुना ॥ आशिषःपरमाःप्रोच्यस्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ ३ ॥ व्यक्तमर्जुनसंग्रामेध्रुवस्तेविज
योमहान् ॥ यादृग्रूपाचतेच्छायाप्रसन्नश्चजनार्दनः ॥ ४ ॥ तमब्रवीत्ततोजिष्णुर्महदाश्चर्यमुत्तमं ॥ दृष्टवानस्मिभद्रंतेकेशवस्यप्रसादजं ॥ ५ ॥ ततस्तत्कथयामा
सयथादृष्टंधनंजयः ॥ आश्वासनार्थंसुहृदांत्र्यंबकेणसमागमं ॥ ६ ॥ ततःशिरोभिरवनिंस्पृष्ट्वासर्वेचविस्मिताः ॥ नमस्कृत्यवृषांकायसाधुसाध्वित्यथाब्रुवन् ॥
॥ ७ ॥ अनुज्ञातास्ततःसर्वेसुहृदोधर्मसूनुना ॥ त्वरमाणाःसुसन्नद्धाहृष्टायुद्धायनिर्ययुः ॥ ८ ॥ अभिवाद्यतुराजानंयुयुधानाच्युतार्जुनाः ॥ हृष्टाविनिर्ययुस्ते
वैयुधिष्ठिरनिवेशनात् ॥ ९ ॥ रथेनैकेनदुर्धर्षौयुयुधानजनार्दनौ ॥ जग्मतुःसहितौवीरावर्जुनस्यनिवेशनं ॥ तत्रगत्वाहृषीकेशःकल्पयामाससूतवत् ॥ १० ॥
रथंरथवरस्याजौवानरर्षभलक्षणं ॥ समेघसमनिर्घोषस्तप्तकांचनसप्रभः ॥ ११ ॥ बभौरथवरःकॢप्तःशिशुर्दिवसकृद्यथा ॥ ततःपुरुषशार्दूलःसज्जंसज्जपुरः
सरः ॥ १२ ॥ कृताह्निकायपार्थायन्यवेदयततंरथं ॥ तंतुलोकवरःपुंसांकिरीटीहेमवर्मभृत् ॥ १३ ॥ चापबाणधरोवाहंप्रदक्षिणमवर्त्तत ॥ तपोविद्यावयोवृद्धैः
क्रियावद्भिर्जितेंद्रियैः ॥ १४ ॥ स्तूयमानोजयाशीर्भिरारुरोहमहारथं ॥ जैत्रैःसांग्रामिकैर्मंत्रैःपूर्वमेवरथोत्तमं ॥ १५ ॥ अभिमंत्रितमर्चिष्मानुदयंभास्करो
यथा ॥ सरथेरथिनांश्रेष्ठःकांचनेकांचनावृतः ॥ १६ ॥ विबभौविमलोऽर्चिष्मान्मेराविवदिवाकरः ॥ अन्वारुरुहतुःपार्थंयुयुधानजनार्दनौ ॥ १७ ॥ शर्यातेर्यज्ञ
मायांतंयथेंद्रंदेवमश्विनौ ॥ अथजग्राहगोविंदोरश्मीन्रश्मिविदांवरः ॥ १८ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ शिशुर्दिवसकृत्बालःसूर्यः सज्जपुरःसरःसामग्रीसमग्रः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ मेरावुदयाद्रौमनोनुकूलार्थेषुसुखसंवेदनंभवति ॥ १७॥१८॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रयतोमंदः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ प्रदक्षिणंछंदोनुवर्तिनं ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अपेक्षाअनुरोधः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

मातलिर्वासवस्येवद्वत्रंहंतुंप्रयास्यतः॥ सताभ्यांसहितःपार्थोरथप्रवरमास्थितः ॥ १९ ॥ सहितोबुधशुक्राभ्यांतमोनिघ्नन्यथाशशी ॥ सैंधवस्यवधंप्रेप्सुःप्र
यातःशत्रुपूगहा॥ २० ॥ सहांबुपतिमित्राभ्यांयथेंद्रस्तारकामये॥ ततोवादित्रनिर्घोषैर्मांगल्यैश्चस्तवैःशुभैः॥ २१ ॥ प्रयांतमर्जुनंवीरंमागधाश्चैवतुष्टुवुः॥
सजयाशीःसपुण्याहःसूतमागधनिःस्वनः॥ २२ ॥ युक्तोवादित्रघोषेणतेषांरतिकरोभवत् ॥ तमनुप्रयतोवायुःपुण्यगंधवहःशुभः॥ २३ ॥ ववौसंहर्षयन्पार्थं
द्विषतश्चापिशोषयन्॥ ततस्तस्मिन्क्षणेराजन्विविधानिशुभानिच ॥ २४ ॥ प्रादुरासन्निमित्तानिविजयायबहूनिच ॥ पांडवानांत्वदीयानांविपरीतानिमा
रिष॥ २५ ॥ दृष्ट्वार्जुनोनिमित्तानिविजयायप्रदक्षिणं॥ युयुधानंमहेष्वासमिदंवचनमब्रवीत्॥ २६ ॥ युयुधानाद्ययुद्धेमेदृश्यतेविजयोध्रुवः ॥ यथाहीमानि
लिंगानिदृश्यंतेशिनिपुंगव॥ २७ ॥ सोहंतत्रगमिष्यामियत्रसैंधवकोनृपः॥ यियासुर्यमलोकायममवीर्यंप्रतीक्षते ॥ २८ ॥ यथापरमकंकृत्यंसैंधवस्यवधोम
म॥ तथैवसुमहत्कृत्यंधर्मराजस्यरक्षणं॥ २९ ॥ सत्वमद्यमहाबाहोराजानंपरिपालय॥ यथैवहिमयागुप्तस्त्वयागुप्तोभवेत्तथा ॥ ३० ॥ नपश्यामिचतंलोकेय
स्त्वांयुद्धेपराजयेत्॥ वासुदेवसमंयुद्धेस्वयमप्यमरेश्वरः॥ ३१ ॥ त्वयिचाहंपराश्वस्तःप्रद्युम्नेवामहारथे॥ शक्नुयांसैंधवंहंतुमनपेक्षोनरर्षभ॥ ३२ ॥ मय्यपेक्षा
नकर्तव्याकथंचिदपिसात्वत॥ राजन्येवपरागुप्तिःकार्यासर्वात्मनात्वया ॥ ३३ ॥ नहियत्रमहाबाहुर्वासुदेवोव्यवस्थितः ॥ किंचिद्व्यापद्यतेतत्रयत्राहमपिच
ध्रुवं॥ ३४ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनसात्यकिःपरवीरहा॥ तथेत्युक्त्वागमत्तत्रयत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुन
वाक्येचतुरशीतितमोऽध्यायः॥८४॥ समाप्तंप्रतिज्ञापर्व ॥ ७॥ ॥ ७॥ अथजयद्रथवधपर्व धृतराष्ट्रउवाच श्वोभूतेकिमकार्षुस्तेदुःख
शोकसमन्विताः॥ अभिमन्यौहतेतत्रकेवाऽयुध्यंतमामकाः॥ १ ॥ जानंतस्तस्यकर्माणिकुरवःसव्यसाचिनः॥ कथंतत्किल्बिषंकृत्वानिर्भयाब्रूहिमामकाः॥
॥ २ ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंक्रुद्धंमृत्युमिवांतकं॥ आयांतंपुरुषव्याघ्रंकथंददृशुराहवे॥ ३ ॥ कपिराजध्वजंसंख्येविधुन्वानंमहद्धनुः ॥ दृष्ट्वापुत्रपरिद्यूनंकिमकुर्व
तमामकाः॥ ४ ॥ किंनुसंजयसंग्रामेवृत्तंदुर्योधनंप्रति॥ परिदेवोमहानद्यश्रुतोमेनाभिनंदनं॥ ५ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ श्वोभूतेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पुत्रपरिद्यूनंपुत्रवधदुःखितं ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ यत्रेतितृतीयार्थेसप्तमी ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ स्वपक्षस्थापनहीनःप्रतिपक्षेप्रतिक्षेपोवितंडा आलापोभाषणं संलापोमिथोभाषणं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

बभूवुर्येमनोग्राह्याःशब्दाःश्रुतिसुखावहाः॥ नश्रूयंतेद्यसर्वेतेसैंधवस्यनिवेशने॥ ६॥ स्तुवतांनाद्यश्रूयंतेपुत्राणांशिबिरेमम ॥ सूतमागधसंघानांनर्त्तकानां
चसर्वशः॥ ७॥ शब्देननादिताभीक्ष्णमभवद्यत्रमेश्रुतिः॥ दीनानामद्यतंशब्दंनश्टणोमिसमीरितं॥ ८॥ निवेशनेसत्यधृतेःसोमदत्तस्यसंजय ॥ आसीनोहं
पुरातातशब्दमश्रौषमुत्तमं॥ ९ ॥ तदद्यपुण्यहीनोहमार्त्तस्वरनिनादितं॥ निवेशनंगतोत्साहंपुत्राणांममलक्षये॥ १० ॥ विविंशतेर्दुर्मुखस्यचित्रसेनविकर्ण
योः॥ अन्येषांचसुतानांमेनतथाश्रूयतेध्वनिः॥ ११ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यायंशिष्याःपर्युपासते॥ द्रोणपुत्रंमहेष्वासंपुत्राणांमेपरायणं॥ १२॥ वितंडाला
पसंलापैर्द्रुतवादित्रवादितैः॥ गीतैश्चविविधैरिष्टैरमतेयोदिवानिशं॥ १३॥ उपास्यमानोबहुभिःकुरुपांडवसात्वतैः॥ सूततस्यगृहेशब्दोनाद्यद्रौणेर्यथापुरा॥
॥ १४॥ द्रोणपुत्रंमहेष्वासंगायनानर्तकाश्चये॥ अत्यर्थमुपतिष्ठंतितेषांनश्रूयतेध्वनिः॥ १५॥ विंदानुविंदयोःसायंशिबिरेयोमहाध्वनिः॥ १६॥ श्रूयतेसोद्य
नतथाकेकयानांचवेश्मसु॥ नित्यंप्रमुदितानांचतालगीतस्वनोमहान्॥ १७॥ नृत्यतांश्रूयतेतातगणानांसोद्यनस्वनः॥ सप्ततंतून्वितन्वानायाजकायमुपा
सते॥ १८॥ सौमदत्तिंश्रुतनिधिंतेषांनश्रूयतेध्वनिः॥ ज्याघोषोब्रह्मघोषश्चतोमरासिरथध्वनिः॥ १९॥ द्रोणस्यासीदविरतोगृहेतंनश्टणोम्यहं॥ नानादेशस
मुत्थानांगीतानांयोभवत्स्वनः॥ २०॥ वादित्रनादितानांचसोद्यनश्रूयतेमहान्॥ यदाप्रभृत्युपप्लव्याच्छांतिमिच्छन्जनार्दनः॥ २१ ॥ आगतःसर्वभूताना
मनुकंपार्थमच्युतः॥ ततोहमब्रुवंसूतमंदंदुर्योधनंतदा ॥ २२॥ वासुदेवेनतीर्थेनपुत्रसंशाम्यपांडवैः॥ कालप्राप्तमहंमन्येमात्वंदुर्योधनातिगाः॥ २३ ॥ शमं
चेद्याचमानंत्वंप्रत्याख्यास्यसिकेशवं॥ हितार्थमभिजल्पंतंनतवास्तिरणेजयः॥ २४॥ प्रत्याचष्टसदाशार्हमृषभंसर्वधन्विनां॥ अनुनेयानिजल्पंतमनयान्ना
न्वपद्यत॥ २५॥ ततोदुःशासनस्यैवकर्णस्यचमतंद्वयोः॥ अन्ववर्त्ततमांहित्वाकृष्टःकालेनदुर्मतिः॥ २६॥ नह्यहंद्यूतमिच्छामिविदुरोनप्रशंसति॥ सैंधवो
नेच्छतिद्यूतंभीष्मोनद्यूतमिच्छति॥ २७॥ शल्योभूरिश्रवाश्चैवपुरुमित्रोजयस्तथा॥ अश्वत्थामाकृपोद्रोणोद्यूतंनेच्छंतिसंजय॥ २८॥ एतेषांमतमादायय
दिवर्त्तेतपुत्रकः॥ सज्ञातिमित्रःससुहृच्चिरंजीवेदनामयः॥ २९॥

गणानांसंघानां ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ तीर्थेननिदानेनउपायेनवा कालप्राप्तंसमयोचितं ॥ २३ ॥ २४ ॥ अनुनेयानिअनुकूलानि ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

श्लक्ष्णाऋजवः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ साधनेस्वीकरणे ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ दीर्घदर्शनादनागतानुसंधानात् ॥ ४६ ॥

श्लक्ष्णामधुरसंभाषाज्ञातिबंधुप्रियंवदाः ॥ कुलीनाःसंमताःप्राज्ञाःसुखंप्राप्स्यंतिपांडवाः ॥ ३० ॥ धर्मापेक्षीनरोनित्यंसर्वत्रलभतेसुखं ॥ प्रेत्यभावेचकल्याणंप्रसादंप्रतिपद्यते ॥ ३१ ॥ अर्हास्तेपृथिवींभोक्तुंसमर्थाःसाधनेपिच ॥ तेषामपिसमुद्रांतापितृपैतामहीमही ॥ ३२ ॥ नियुज्यमानाःस्थास्यंतिपांडवाधर्मवर्त्मनि ॥ संतिमेज्ञातयस्तातयेषांश्रोष्यंतिपांडवाः ॥ ३३ ॥ शल्यस्यसोमदत्तस्यभीष्मस्यचमहात्मनः ॥ द्रोणस्याथविकर्णस्यबाल्हीकस्यकृपस्यच ॥ ३४ ॥ अन्येषांचैववृद्धानांभरतानांमहात्मनां ॥ त्वदर्थंब्रुवतांतातकरिष्यंतिवचोहिते ॥ ३५ ॥ कंवात्वंमन्यसेतेषांयस्तान्ब्रूयादतोन्यथा ॥ कृष्णोनधर्मंसंजह्यात्सर्वेतेहितदन्वयाः ॥ ३६ ॥ मयापिचोक्तास्तेवीरावचनंधर्मसंहितं ॥ नान्यथाप्रकरिष्यंतिधर्मात्मानोहिपांडवाः ॥ ३७ ॥ इत्यहंविलपन्सूतबहुशःपुत्रमुक्तवान् ॥ नचमेश्रुतवान्मूढोमन्येकालस्यपर्ययं ॥ ३८ ॥ वृकोदरार्जुनौयत्रवृष्णिवीरश्चसात्यकिः ॥ उत्तमौजाश्चपांचाल्योयुधामन्युश्चदुर्जयः ॥ ३९ ॥ धृष्टद्युम्नश्चदुर्धर्षःशिखंडीचापराजितः ॥ अश्मकाःकेकयाश्चैवक्षत्रधर्माचसौमकिः ॥ ४० ॥ चैद्यश्चचेकितानश्चपुत्रःकाश्यस्यचाभिभूः ॥ द्रौपदेयाविराटश्चद्रुपदश्चमहारथः ॥ ४१ ॥ यमौचपुरुषव्याघ्रौमंत्रीचमधुसूदनः ॥ कएतान्जातुयुध्येतलोकेस्मिन्वैजिजीविषुः ॥ ४२ ॥ दिव्यमस्त्रंविकुर्वाणान्प्रसहेद्धापरान्मम ॥ अन्योदुर्योधनात्कर्णाच्छकुनेश्चापिसौबलात् ॥ ४३ ॥ दुःशासनचतुर्थानांनान्यंपश्यामिपंचमं ॥ येषामभीषुहस्तःस्याद्विष्वक्सेनोरथेस्थितः ॥ ४४ ॥ सन्नद्धश्चार्जुनोयोद्धातेषांनास्तिपराजयः ॥ तेषामथविलापानांनायंदुर्योधनःस्मरेत् ॥ ४५ ॥ हतौहिपुरुषव्याघ्रौभीष्मद्रोणौत्वमात्थवै ॥ तेषांविदुरवाक्यानामुक्तानांदीर्घदर्शनात् ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वेमांफलनिर्वृत्तिंमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ सेनांदृष्ट्वाभिभूतांमेशैनेयनार्जुनेनच ॥ ४७ ॥ शून्यान्दृष्ट्वारथोपस्थान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ हिमात्ययेयथाकक्षंशुष्कंवातेरितोमहान् ॥ ४८ ॥ अग्निर्दहेत्तथासेनांमामिकांसधनंजयः ॥ आचक्ष्वममतत्सर्वंकुशलोह्यसिसंजय ॥ ४९ ॥ यदुपायातसायान्हेकृत्वापार्थस्यकिल्बिषं ॥ अभिमन्यौहतेतातकथमासीन्मनोहिवः ॥ ५० ॥ नजातुतस्यकर्माणियुधिगांडीवधन्वनः ॥ अपकृत्यमहत्तातसोढुंशक्ष्यंतिमामकाः ॥ ५१ ॥ किन्नुदुर्योधनःकृत्यंकर्णःकृत्यंकिमब्रवीत् ॥ दुःशासनःसौबलश्चतेषामेवंगतेष्वपि ॥ ५२ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ यद्यदाउपायातयूयमितिशेषः ॥ ५० ॥ महदत्यर्थं ॥ ५१ ॥ तेषांमध्ये ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ रागोमात्सर्यं रागस्तुमात्सर्येलोहितादिष्विति मेदिनी ॥५४॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥८५॥ ॥ ७ ॥ हंतेति ॥ १ ॥ २ ॥३॥४॥५॥६॥ तेतवबुद्धेर्व्यभिचारंवैषम्यं

सर्वेषांसमवेतानांपुत्राणांममसंजय ॥ यद्वृत्तंतातसंग्रामेमंदस्यापनयैर्भृशं ॥ ५३ ॥ लोभानुगस्यदुर्बुद्धेःक्रोधेनविकृतात्मनः ॥ राज्यकामस्यमूढस्यरागोपहतचेतसः ॥ दुर्नीतंवासुनीतंवातन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिधृतराष्ट्रवाक्येपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच हंततेसंप्रवक्ष्यामिसर्वप्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ शुश्रूषस्वस्थिरोभूत्वातवह्यपनयोमहान् ॥ १ ॥ गतोदकेसेतुबंधोयादृक्तादृगयंतव ॥ विलापोनिष्फलोराजन्माशुचोभरतर्षभ ॥ २ ॥ अनतिक्रमणीयोयंकृतांतस्याद्भुतोविधिः ॥ माशुचोभरतश्रेष्ठदिष्टमेतत्पुरातनं ॥ ३ ॥ यदित्वंहिपुराद्यूतात्कुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ निवर्त्तयेथाःपुत्रांश्चनत्वांव्यसनमाव्रजेत् ॥ ४ ॥ युद्धकालेपुनःप्राप्तेतदैवभवतायदि ॥ निवर्तिताःस्युःसंरब्धानत्वांव्यसनमाव्रजेत् ॥ ५ ॥ दुर्योधनंचाविधेयंबध्नीतेतिपुरायदि ॥ कुरूनचोदयिष्यस्त्वंनत्वांव्यसनमाव्रजेत् ॥ ६ ॥ नतेबुद्धिव्यभीचारमुपलप्स्यंतिपांडवाः ॥ पंचालावृष्णयःसर्वेयेचान्येपिनराधिपाः ॥ ७ ॥ सकृत्वापितृकर्मत्वंपुत्रंसंस्थाप्यसत्पथे ॥ वर्तेथायदिधर्मेणनत्वांव्यसनमाव्रजेत् ॥ ८ ॥ त्वंतुप्राज्ञतमोलोकेहित्वाधर्मंसनातनं ॥ दुर्योधनस्यकर्णस्यशकुनेश्चान्वगामतं ॥ ९ ॥ तत्तेविलपितंसर्वंमयाराजन्निशामितं ॥ अर्थेनिविशमानस्यविषमिश्रंयथामधु ॥ १० ॥ नामन्यततदाकृष्णोराजानंपांडवंपुरा ॥ नभीष्मंनैवचद्रोणंयथात्वांमन्यतेच्युतः ॥ ११ ॥ अजानात्सयदातुत्वांराजधर्माद्धश्च्युतं ॥ तदाप्रभृतिकृष्णस्त्वांनतथाबहुमन्यते ॥ १२ ॥ परुषाण्युच्यमानांश्चयथापार्थानुपेक्षसे ॥ तस्यानुबंधःप्राप्तस्त्वांपुत्राणांराज्यकामुक ॥ १३ ॥ पितृपैतामहंराज्यमपवृत्तंतदानघ ॥ अथपार्थैर्जितांकृत्स्नांपृथिवींप्रत्यपद्यथाः ॥ १४ ॥ पांडुनानिर्जितंराज्यंकौरवाणांयशस्तथा ॥ ततश्चाप्यधिकंभूयःपांडवैर्धर्मचारिभिः ॥ १५ ॥ तेषांतत्तादृशंकर्मत्वामासाद्यसुनिष्फलं ॥ यत्पित्र्याद्भ्रंशिताराज्यात्त्वयेहामिषगृद्धिना ॥ १६ ॥ यत्पुनर्युद्धकालेत्वंपुत्रान्गर्हयसेनृप ॥ बहुधाव्याहरन्दोषान्नतदद्योपपद्यते ॥ १७ ॥ नहिरक्षंतिराजानोयुद्ध्यंतोजीवितंरणे ॥ चमूंविगाह्यपार्थानांयुध्यंतेक्षत्रियर्षभाः ॥ १८ ॥ यांतुकृष्णार्जुनौसेनांयांसात्यकिवृकोदरौ ॥ रक्षेरन्कोनुतांयुद्ध्येच्चमूमन्यत्रकौरवैः ॥ १९ ॥ येषांयोद्धागुडाकेशोयेषांमंत्रीजनार्दनः ॥ येपांचसात्यकिर्योद्धायेषांयोद्धावृकोदरः ॥ २० ॥

उपलप्स्यंत्यनुभविष्यंति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ मन्यतेबहुमन्यते ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ अपवृत्तंसांशयिकंयद्येवंनकरिष्यतितर्हि ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ अंतरज्ञैरवसरवेदिभिः ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्यामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पीतान्पायितोदकान् ॥ ४ ॥

कोहितान्विषहेद्योद्धुंमर्त्यधर्माधनुर्धरः ॥ अन्यत्रकौरवेयेभ्योयेवातेपांपदानुगाः ॥ २१ ॥ यावत्तुशक्यतेकर्तुमंतरज्ञैर्जनाधिपैः ॥ क्षत्रधर्मरतैःशूरैस्तावत्कुर्वंति
कौरवाः ॥ २२ ॥ यथातुपुरुषव्याघ्रैर्युद्धंपरमसंकटं ॥ कुरूणांपांडवैःसार्धंतत्सर्वंश्रृणुतत्त्वतः ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसं
जयवाक्येपडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्यांनिशायांव्युष्टायांद्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ स्वान्यनीकानिसर्वाणि
प्राक्रामद्व्यूहितुंततः ॥ १ ॥ शूराणांगर्जतांराजन्संक्रुद्धानाममर्षिणां ॥ श्रूयंतेस्मगिरश्चित्राःपरस्परवधैषिणां ॥ २ ॥ विस्फार्यचधनूंष्यन्येज्याःपरेपरिमृज्यच ॥
विनिःश्वसंतःप्राक्रोशन्क्वेदानींसधनंजयः ॥ ३ ॥ विकोशान्सुत्सरूनन्येकृतधारान्समाहितान् ॥ पीतानाकाशसंकाशानसीन्केचिच्चचिक्षिपुः ॥ ४ ॥ चरं
तस्त्वसिमार्गांश्चधनुर्मार्गांश्चशिक्षया ॥ संग्राममनसःशूरादृश्यंतेस्मसहस्रशः ॥ ५ ॥ सघंटाश्चंदनादिग्धाःस्वर्णवज्रविभूषिताः ॥ समुत्क्षिप्यगदाश्चान्येपर्य
पृच्छंतपांडवं ॥ ६ ॥ अन्येबलमदोन्मत्ताःपरिघैर्बाहुशालिनः ॥ चक्रुःसंबाधमाकाशमुच्छ्रितेंद्रध्वजोपमैः ॥ ७ ॥ नानाप्रहरणैश्चान्येविचित्रस्रगलंकृताः ॥ सं
ग्राममनसःशूरास्तत्रतत्रव्यवस्थिताः ॥ ८ ॥ क्वार्जुनःक्वसगोविंदःक्वचमानीवृकोदरः ॥ क्वचतेसुहृदस्तेपामाह्वयंतेरणेतदा ॥ ९ ॥ ततःशंखमुपाध्मायत्वरय
न्वाजिनःस्वयं ॥ इतस्ततस्तान्रचयन्द्रोणश्चरतिवेगितः ॥ १० ॥ तेष्वनीकेपुसर्वेषुस्थितेष्वाहवनंदिषु ॥ भारद्वाजोमहाराजजयद्रथमथाब्रवीत् ॥ ११ ॥ त्वंचै
वसौमदत्तिश्चकर्णश्चैवमहारथः ॥ अश्वत्थामाचशल्यश्चवृषसेनःकृपस्तथा ॥ १२ ॥ शतंचाश्वसहस्राणांरथानामयुतानिषट् ॥ द्विरदानांप्रभिन्नानांसहस्रा
णिचतुर्दश ॥ १३ ॥ पदातीनांसहस्राणिदंशितान्येकविंशतिः ॥ गव्यूतिपुत्रिमात्रासुमामनासाद्यतिष्ठत ॥ १४ ॥ तत्रस्थंत्वांनसंसोढुंशक्तादेवाःसवासवाः ॥
किंपुनःपांडवाःसर्वेसमाश्वसिहिसैंधव ॥ १५ ॥ एवमुक्तःसमाश्वस्तःसिंधुराजोजयद्रथः ॥ संप्रायात्सहगांधारैर्वृतस्तैश्चमहारथैः ॥ १६ ॥ वर्मिभिःसादिभि
र्यत्तैःप्रासपाणिभिरास्थितैः ॥ चामरापीडिनःसर्वेजांबूनदविभूषिताः ॥ १७ ॥ जयद्रथस्यराजेंद्रहयाःसाधुप्रवाहिनः ॥ तेचैवसप्तसाहस्रास्त्रिसाहस्राश्चसैंध
वाः ॥ १८ ॥ मत्तानांसुविरूढानांहस्त्यारोहैर्विशारदैः ॥ नागानांभीमरूपाणांवर्मिणांरौद्रकर्मिणां ॥ १९ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ क्वेतिचकारइत्यर्थे इत्याह्वयंतइत्यन्वयः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ त्रिमात्रासुत्रिसंख्यासुतिष्ठेत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ पश्चार्धेपश्चाद्भागेपंचगव्यूतिः चक्रशकटःचक्रगर्भःशकटः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अद्भुतानुरूपमाश्चर्य

अध्यर्धेनसहस्रेणपुत्रोदुर्मर्षणस्तव ॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांयुध्यमानोव्यवस्थितः ॥ २० ॥ ततोदुःशासनश्चैवविकर्णश्चतवात्मजौ ॥ सिंधुराजार्थसिद्ध्यर्थमग्रा
नीकेव्यवस्थितौ ॥ २१ ॥ दीर्घोद्वादशगव्यूतिःपश्चार्धेपंचविस्तृतः ॥ व्यूहस्तुचक्रशकटोभारद्वाजेननिर्मितः ॥ २२ ॥ नानानृपतिभिर्वीरैस्तत्रतत्रव्यवस्थितैः ॥
रथाश्वगजपत्त्योघैर्द्रोणेनविहितःस्वयं ॥ २३ ॥ पश्चार्धेतस्यपद्मस्तुगर्भव्यूहःसुदुर्भिदः ॥ सूचीपद्मस्यगर्भस्थोगूढोव्यूहःकृतःपुनः ॥ २४ ॥ एवमेतंमहाव्यूहंव्यू
ह्यद्रोणोव्यवस्थितः ॥ सूचीमुखेमहेष्वासःकृतवर्माव्यवस्थितः ॥ २५ ॥ अनंतरंचकांबोजोजलसंधश्चमारिष ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चतदनंतरमेवच ॥ २६ ॥ ततःश
तसहस्राणियोधानामनिवर्तिनां ॥ व्यवस्थितानिसर्वाणिशकटेमुखरक्षिणां ॥ २७ ॥ तेषांचपृष्ठतोराजाबलेनमहतावृतः ॥ जयद्रथस्ततोराजासूचीपार्श्वेव्य
वस्थितः ॥ २८ ॥ शकटस्यतुराजेंद्रभारद्वाजोमुखेस्थितः ॥ अनुतस्याभवद्भोजोजुगोपैनंततःस्वयं ॥ २९ ॥ श्वेतवर्मांबरोष्णीषोव्यूढोरस्कोमहाभुजः ॥ धनु
र्विस्फारयन्द्रोणस्तस्थौक्रुद्धइवांतकः ॥ ३० ॥ पताकिनंशोणहयंवेदीकृष्णाजिनध्वजं ॥ द्रोणस्यरथमालोक्यप्रहृष्टाःकुरवोऽभवन् ॥ ३१ ॥ सिद्धचारणसंघा
नांविस्मयःसुमहानभूत् ॥ द्रोणेनविहितंदृष्ट्वाव्यूहंक्षुब्धार्णवोपमं ॥ ३२ ॥ सशैलसागरवनांनानाजनपदाकुलां ॥ ग्रसेद्व्यूहःक्षितिंसर्वामितिभूतानिमेनिरे ॥
॥ ३३ ॥ बहुरथमनुजाश्वपत्तिनागंप्रतिभयनिःस्वनमद्भुतानुरूपं ॥ अहितहृदयभेदनंमहद्धिशकटमवेक्ष्यकृतंननंदराजा ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोण
पर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकौरवव्यूहनिर्माणेसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोव्यूढेष्वनीकेषुसमुत्क्रुष्टेषुमारिष ॥
ताड्यमानासुभेरीषुमृदंगेषुनदत्सुच ॥ १ ॥ अनीकानांचसंह्रादेवादित्राणांचनिःस्वने ॥ प्रध्मापितेषुशंखेषुसन्नादेलोमहर्षणे ॥ २ ॥ अभिहारयत्सुशनकैर्भर
तेषुयुयुत्सुषु ॥ रौद्रेमुहूर्तेसंप्राप्तेसव्यसाचीव्यदृश्यत ॥ ३ ॥ बलानांवायसानांचपुरस्तात्सव्यसाचिनः ॥ बहुलानिसहस्राणिप्राक्रीडंस्तत्रभारत ॥ ४ ॥ मृगाश्च
घोरसंनादाःशिवाश्चाशिवदर्शनाः ॥ दक्षिणेनप्रयातानामस्माकंप्राणदंस्तथा ॥ ५ ॥

रूपंएतत्समययोग्यंच ॥ ३४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ अभिहारयत्सुसन्नह्यमानेषु
अभियुज्यमानेषुवा प्रहरत्स्विनिकेचित् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ शतैःशतैर्दशसहस्रैः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ जयोनाम्ना ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

सनिर्घाताज्वलंत्यश्चपेतुरुल्काःसहस्रशः ॥ चचालचमहीकृत्स्नाभयेघोरेसमुत्थिते ॥ ६ ॥ विष्वग्वाताःसनिर्घातारूक्षाःशर्करकर्षिणः ॥ ववुरायातिकौंतेयेसंग्रा
मेसमुपस्थिते ॥ ७ ॥ नाकुलिश्चशतानीकोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ पांडवानामनीकानिप्राज्ञौतौव्यूहतुस्तदा ॥ ८ ॥ ततोरथसहस्रेणद्विरदानांशतेनच ॥ त्रिभिरश्व
सहस्रैश्चपदातीनांशतैःशतैः ॥ ९ ॥ अध्यर्धमात्रेधनुषांसहस्रेतनयस्तव ॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांस्थित्वादुर्मर्षणोब्रवीत् ॥ १० ॥ अद्यगांडीवधन्वानंतपंतंयुद्धदुर्म
दं ॥ अहमावारयिष्यामिवेलेवमकरालयं ॥ ११ ॥ अद्यपश्यंतुसंग्रामेधनंजयममर्षणं ॥ विषक्तंमयिदुर्धर्षमश्मकूटमिवाश्मनि ॥ १२ ॥ तिष्ठध्वंरथिनोयूयं
संग्राममभिकांक्षिणः ॥ युध्यामिसंहतानेतान्यशोमानंचवर्धयन् ॥ १३ ॥ एवंब्रुवन्महाराजमहात्मासमहामतिः ॥ महेष्वासैर्वृतोराजन्महेष्वासोव्यवस्थि
तः ॥ १४ ॥ ततोंतकइवक्रुद्धःसवज्रइववासवः ॥ दंडपाणिरिवासह्योमृत्युःकालेनचोदितः ॥ १५ ॥ शूलपाणिरिवाक्षोभ्योवरुणःपाशवानिव ॥ युगांताग्नि
रिवार्चिष्मान्प्रधक्ष्यन्वैपुनःप्रजाः ॥ १६ ॥ क्रोधामर्षबलोद्भूतोनिवातकवचांतकः ॥ जयोजेतास्थितःसत्येपारयिष्यन्महाव्रतं ॥ १७ ॥ आमुक्तकवचःखड्गीजां
बूनदकिरीटभृत् ॥ शुभ्रमाल्यांबरधरःस्वंगदश्चारुकुंडलः ॥ १८ ॥ रथप्रवरमास्थायनरोनारायणानुगः ॥ विधुन्वन्गांडिवंसंख्येबभौसूर्यइवोदितः ॥ १९ ॥
सोग्रानीकस्यमहतइषुपातेधनंजयः ॥ व्यवस्थाप्यरथंराजन्शंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ २० ॥ अथकृष्णोप्यसंभ्रांतःपार्थेनसहमारिष ॥ प्राध्मापयत्पांचजन्यं
शंखप्रवरमोजसा ॥ २१ ॥ तयोःशंखप्रणादेनतवसैन्येविशांपते ॥ आसन्संहृष्टरोमाणःकंपितागतचेतसः ॥ २२ ॥ यथात्रस्यंतिभूतानिसर्वाण्यशनिनिःस्व
नात् ॥ तथाशंखप्रणादेनवित्रेसुस्तवसैनिकाः ॥ २३ ॥ प्रसुस्रुवुःशकृन्मूत्रंवाहनानिचसर्वशः ॥ एवंसवाहनंसर्वमाविग्नमभवद्बलं ॥ २४ ॥ सीदंतिस्मनरा
राजन्शंखशब्देनमारिष ॥ विसंज्ञाश्चाभवन्केचित्केचिद्राजन्वितत्रसुः ॥ २५ ॥ ततःकपिर्महानादंसहभूतैर्ध्वजालयैः ॥ अकरोद्व्यादितास्यश्चभीषयंस्तवसै
निकान् ॥ २६ ॥ ततःशंखाश्चभेर्यश्चमृदंगाश्चानकैःसह ॥ पुनरेवाभ्यहन्यंततवसैन्यप्रहर्षणाः ॥ २७ ॥ नानावादित्रसंह्रादैःक्ष्वेडितास्फोटिताकुलैः ॥ सिंहनादैः
समुत्कृष्टैःसमाधूतैर्महारथैः ॥ २८ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ समाधूतैःसंचालितैः ॥ २८ ॥

॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ चोदयाश्वानिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

तस्मिंस्तुतुमुलेशब्देभीरूणांभयवर्धने ॥ अतीवहृष्टोदाशार्हमब्रवीत्पाकशासनिः ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअर्जुनरणप्रवेशेऽष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनउवाच चोदयाश्वान्हृषीकेशयत्रदुर्मर्षणःस्थितः ॥ एतद्भित्वागजानीकंप्रवेक्ष्याम्यरिवाहिनीं ॥ १ ॥ संजयउवाच एवमुक्तोमहाबाहुःकेशवःसव्यसाचिना ॥ अचोदयद्धयांस्तत्रयत्रदुर्मर्षणःस्थितः ॥ २ ॥ ससंप्रहारस्तुमुलःसंप्रवृत्तःसुदारुणः ॥ एकस्यचबहूनांचरथनागनरक्षयः ॥ ३ ॥ ततःसायकवर्षेणपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ परानवाकिरत्पार्थःपर्वतानिवनीरदः ॥ ४ ॥ तेचापिरथिनःसर्वेत्वरिताःकृतहस्तवत् ॥ अवाकिरन्बाणजालैस्तत्रकृष्णधनंजयौ ॥ ५ ॥ ततःक्रुद्धोमहाबाहुर्वार्यमाणःपरैर्युधि ॥ शिरांसिरथिनांपार्थःकायेभ्योपाहरच्छरैः ॥ ६ ॥ उद्भ्रांतनयनैर्वक्त्रैःसंदष्टौष्ठपुटैःशुभैः ॥ सकुंडलशिरस्त्राणैर्वसुधासमकीर्यत ॥ ७ ॥ पुंडरीकवनानीवविध्वस्तानिसमंततः ॥ विनिकीर्णानियोधानांवदनानिचकाशिरे ॥ ८ ॥ (तपनीयतनुत्राणाःसंसिक्तारुधिरेणच ॥ संसक्ताइवदृश्यंतेमेघसंघाःसविद्युतः) ॥ ९ ॥ शिरसांपततांराजन्शब्दोभूद्वसुधातले ॥ कालेनपरिपक्वानांतालानांपततामिव ॥ १० ॥ ततःकबंधंकिंचित्तुधनुरालंब्यतिष्ठति ॥ किंचित्खड्गंविनिष्कृष्यभुजेनोद्यम्यतिष्ठति ॥ ११ ॥ पतितानिनजानंतिशिरांसिपुरुषर्षभाः ॥ अमृष्यमाणाःसंग्रामेकौंतेयंजयगृद्धिनः ॥ १२ ॥ हयानामुत्तमांगैश्चहस्तिहस्तैश्चमेदिनी ॥ बाहुभिश्चशिरोभिश्चवीराणांसमकीर्यत ॥ १३ ॥ अयंपार्थःकुतःपार्थएषपार्थइतिप्रभो ॥ तवसैन्येषुयोधानांपार्थभूतमिवाभवत् ॥ १४ ॥ अन्योन्यमपिचाजघ्नुरात्मानमपिचापरे ॥ पार्थभूतममन्यंतजगत्कालेनमोहिताः ॥ १५ ॥ निष्टनंतःसरुधिराविसंज्ञागाढवेदनाः ॥ शयानाबहवोवीराःकीर्तयंतःस्वबांधवान् ॥ १६ ॥ सभिंदिपालाःसप्रासाःसशक्त्यृष्टिपरश्वधाः ॥ सनिर्व्यूहाःसनिस्त्रिंशाःसशरासनतोमराः ॥ १७ ॥ सबाणवर्माभरणाःसगदाःसांगदारणे ॥ महाभुजगसंकाशाबाहवःपरिघोपमाः ॥ १८ ॥ उद्वेष्टंतिविचेष्टंतिसंचेष्टंतिचसर्वशः ॥ वेगंकुर्वंतिसंरब्धानिकृत्ताःपरमेषुभिः ॥ १९ ॥ योयःस्मसमरेपार्थंप्रतिसंचरतेनरः ॥ तस्यतस्यांतकोबाणःशरीरमुपसर्पति ॥ २० ॥ नृत्यतोरथमार्गेषुधनुर्व्यायच्छतस्तथा ॥ नकश्चित्तत्रपार्थस्यददृशेंतरमण्वपि ॥ २१ ॥ यत्तस्यघटमानस्यक्षिप्रंविक्षिपतःशरान् ॥ लाघवात्पांडुपुत्रस्यव्यस्मयंतपरेजनाः ॥ २२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ निर्व्यूहोयूपिकाआयुधविशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रतिसंचरतेप्रत्युद्गच्छति ॥ २० ॥ २१ ॥ यत्तस्यअवहितस्य ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ द्रुतंविद्रुतं आविग्नंभीतं ॥ २८ ॥ २९ ॥ साधुवाहितैः सुष्टुव्यापारितैः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोननवतितमोऽध्यायः ॥

हस्तिनंहस्तियंतारमश्वमाश्विकमेवच ॥ अभिनत्फाल्गुनोबाणैरथिनंचससारथिं ॥ २३ ॥ आवर्त्तमानमावृत्तंयुध्यमानंचपांडवः ॥ प्रमुखेतिष्ठमानंचन किंचिन्ननिहंतिसः ॥ २४ ॥ यथोदयन्वैगगनेसूर्योहंतिमहत्तमः ॥ तथार्जुनोगजानीकमवधीत्कंकपत्रिभिः ॥ २५ ॥ हस्तिभिःपतितैर्भिन्नैस्तवसैन्यमदृश्यत ॥ अंतकालेयथाभूमिर्व्यवकीर्णामहीधरैः ॥ २६ ॥ यथामध्यंदिनेसूर्योदुष्प्रेक्ष्यःप्राणिभिःसदा ॥ तथाधनंजयःक्रुद्धोदुष्प्रेक्ष्योयुधिशत्रुभिः ॥ २७ ॥ तत्तथातवपु त्रस्यसैन्यंयुधिपरंतप ॥ प्रभग्नंद्रुतमाविग्नमतीवशरपीडितं ॥ २८ ॥ मारुतेनेवमहतामेघानीकंव्यदीर्यत ॥ प्रकाल्यमानंतत्सैन्यंनाशकत्प्रतिवीक्षितुं ॥ २९ ॥ प्रतोदैश्चापकोटीभिर्हुंकारैःसाधुवाहितैः ॥ कशापार्ष्ण्यभिघातैश्चवाग्भिरुग्राभिरेवच ॥ ३० ॥ चोदयंतोहयांस्तूर्णंपलायंतेस्मतावकाः ॥ सादिनोरथिनश्चैव पत्तयश्चार्जुनार्दिताः ॥ ३१ ॥ पार्ष्ण्यंगुष्ठांकुशैर्नागंचोदयंतस्तथापरे ॥ शरैःसंमोहिताश्चान्येतमेवाभिमुखाययुः ॥ ३२ ॥ तवयोधाहतोत्साहाविभ्रांतमनस स्तदा ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअर्जुनयुद्धेएकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच

तस्मिन्प्रभग्नेसैन्याग्रेवध्यमानेकिरीटिना ॥ केतुतत्ररणेवीराःप्रत्युदीयुर्धनंजयं ॥ १ ॥ आहोस्विच्छकटव्यूहंप्रविष्टामोघनिश्चयाः ॥ द्रोणमाश्रित्यतिष्ठंतःप्रा कारमकुतोभयं ॥ २ ॥ संजयउवाच तथार्जुनेनसंभग्नेतस्मिंस्तवबलेऽनघ ॥ हतवीरेहतोत्साहेपलायनकृतक्षणे ॥ ३ ॥ पाकशासनिनाऽभीक्ष्णंवध्यमाने शरोत्तमैः ॥ नतत्रकश्चित्संग्रामेशशाकार्जुनमीक्षितुं ॥ ४ ॥ ततस्तवसुतोराजन्दृष्ट्वासैन्यंतथागतं ॥ दुःशासनोभृशंक्रुद्धोयुद्धायार्जुनमभ्यगात् ॥ ५ ॥ सकां चनविचित्रेणकवचेनसमावृतः ॥ जांबूनदशिरस्त्राणःशूरस्तीव्रपराक्रमः ॥ ६ ॥ नागानीकेनमहताग्रसन्निवमहीमिमां ॥ दुःशासनोमहाराजसव्यसाचि नमावृणोत् ॥ ७ ॥ ह्रादेनगजघंटानांशंखानांनिनदेनच ॥ ज्याक्षेपनिनदैश्चैवविरावेणचदंतिनां ॥ ८ ॥ भूर्दिशश्चांतरिक्षंचशब्देनासीत्समावृतं ॥ समुहूर्तंप्र तिभयोदारुणःसमपद्यत ॥ ९ ॥ तान्दृष्ट्वापततस्तूर्णमंकुशैरभिचोदितान् ॥ व्यालंबहस्तान्संरब्धान्सपक्षानिवपर्वतान् ॥ १० ॥ सिंहनादेनमहतानरसिंहोध नंजयः ॥ गजानीकममित्राणामभितोव्यधमच्छरैः ॥ ११ ॥ महोर्मिणमिवोद्धूतंश्वसनेनमहार्णवं ॥ किरीटीतद्गजानीकंप्राविशन्मकरोयथा ॥ १२ ॥

॥ ८९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ पलायनेकृतःक्षणोऽवसरोयेन ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रतिभयोभयंकरः दारुणःक्रूरः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

काष्ठातीतोऽतिक्रांतदिङ्नियमः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ दंतवेष्टेषुदंतमूलेषु कटेषुकटिषु ॥ १९ ॥ २० ॥ निवेदनमुपाहारं ॥ २१ ॥ यंत्रबद्धायंत्रैरालिखिताः ॥ २२ ॥ २३ ॥

काष्ठातीतइवादित्यःप्रतपन्सयुगक्षये ॥ ददृशेदिक्षुसर्वासुपार्थःपरपुरंजयः ॥ १३ ॥ खुरशब्देनचाश्वानांनेमिघोषेणतेनच ॥ तेनचोत्कृष्टशब्देनज्यानिनादे
नतेनच ॥ १४ ॥ नानावादित्रशब्देनपांचजन्यस्वनेनच ॥ देवदत्तस्यघोषेणगांडीवनिनदेनच ॥ १५ ॥ मंदवेगानरानागाबभूवुस्तेविचेतसः ॥ शरैराशीविष
स्पर्शैर्निर्भिन्नाःसव्यसाचिना ॥ १६ ॥ तेगजाविशिखैस्तीक्ष्णैर्युधिगांडीवचोदितैः ॥ अनेकशतसाहस्रैःसर्वांगेषुसमर्पिताः ॥ १७ ॥ आरावंपरमंकृत्वावध्य
मानाःकिरीटिना ॥ निपेतुरनिशंभूमौछिन्नपक्षाइवाद्रयः ॥ १८ ॥ अपरेदंतवेष्टेषुकुंभेषुचकटेषुच ॥ शरैःसमर्पितानागाःक्रौंचवद्व्यनदन्मुहुः ॥ १९ ॥ गज
स्कंधगतानांचपुरुषाणांकिरीटिना ॥ छिद्यंतेचोत्तमांगानिभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ २० ॥ सकुंडलानांपततांशिरसांधरणीतले ॥ पद्मानामिवसंघातैःपार्थश्चक्रे
निवेदनं ॥ २१ ॥ यंत्रबद्धाविकवचाव्रणार्त्तारुधिरोक्षिताः ॥ भ्रमत्सुयुधिनागेषुमनुष्याविललंबिरे ॥ २२ ॥ केचिदेकेनबाणेनसुयुक्तेनसुपत्रिणा ॥ द्वौत्रयश्च
विनिर्भिन्नानिपेतुर्धरणीतले ॥ २३ ॥ अतिविद्धाश्चनाराचैर्वमंतोरुधिरंमुखैः ॥ सारोहान्यपतन्भूमौद्रुमवंतइवाचलाः ॥ २४ ॥ मौर्वींध्वजंधनुश्चैवयुगमीषांतथै
वच ॥ रथिनांकुट्टयामासभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ २५ ॥ नसंदधन्नचाकर्षन्नविमुंचन्नचोद्वहन् ॥ मंडलेनैवधनुषानृत्यन्पार्थःस्मदृश्यते ॥ २६ ॥ अतिविद्धाश्चनारा
चैर्वमंतोरुधिरंमुखैः ॥ मुहूर्त्तान्न्यपतन्नन्येवारणावसुधातले ॥ २७ ॥ उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः ॥ अदृश्यंतमहाराजतस्मिन्परमसंकुले ॥ २८ ॥
सचापाःसांगुलित्राणाःसखड्गाःसांगदारणे ॥ अदृश्यंतभुजाश्छिन्नाहेमाभरणभूषिताः ॥ २९ ॥ सूपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडकबंधुरैः ॥ चक्रैर्विमथितैरक्षैर्भग्नै
श्चबहुधायुगैः ॥ ३० ॥ चर्मचापधरैश्चैवव्यवकीर्णैस्ततस्ततः ॥ स्रग्भिराभरणैर्वस्त्रैःपतितैश्चमहाध्वजैः ॥ ३१ ॥ निहतैर्वारणैरश्वैःक्षत्रियैश्चनिपातितैः ॥ अदृ
श्यतमहीतत्रदारुणप्रतिदर्शना ॥ ३२ ॥ एवंदुःशासनबलंवध्यमानंकिरीटिना ॥ संप्राद्रवन्महाराजव्यथितंसहनायकं ॥ ३३ ॥ ततोदुःशासनस्त्रस्तःसहानीकः
शरार्दितः ॥ द्रोणंत्रातारमाकांक्षन्शकटव्यूहमभ्यगात् ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुःशासनसैन्यपराभवेनवतितमोऽध्यायः
॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दुःशासनबलंहत्वासव्यसाचीमहारथः ॥ सिंधुराजंपरीप्सन्वैद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ १ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ दुःशासनेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ गिर्यग्रांबुदवेश्मनांवज्रानिलहुताशनैःचूर्णिताक्षिप्तदग्धानां

सतुद्रोणंसमासाद्यव्यूहस्यप्रमुखेस्थितं॥ कृतांजलिरिदंवाक्यंकृष्णस्यानुमतेब्रवीत् ॥ २ ॥ शिवेनध्याहिमांब्रह्मन्स्वस्तिचैववदस्वमे ॥ भवत्प्रासादादिच्छा
मिप्रवेष्टुंदुर्भिदांचमूं ॥ ३ ॥ भवान्पितृसमोमह्यंधर्मराजसमोपिच ॥ तथाकृष्णसमश्चैवसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ४ ॥ अश्वत्थामायथातातरक्षणीयस्त्वयानघ ॥
तथाहमपितेरक्ष्यःसदैवद्विजसत्तम ॥ ५ ॥ तवप्रसादादिच्छेयंसिंधुराजानमाहवे ॥ निहंतुंद्विपदांश्रेष्ठप्रतिज्ञांरक्षमेप्रभो ॥ ६ ॥ संजयउवाच एवमु
क्तस्तदाचार्यःप्रत्युवाचस्मयन्निव ॥ मामजित्वानबीभत्सोशक्योजेतुंजयद्रथः ॥ ७ ॥ एतावदुक्त्वातंद्रोणःशरव्रातैरवाकिरत् ॥ सरथाश्वध्वजंतीक्ष्णैःप्रहसन्वै
ससारथिं ॥ ८ ॥ ततोर्जुनःशरव्रातान्द्रोणस्यावार्यसायकैः ॥ द्रोणमभ्यद्रवद्बाणैर्घोररूपैर्महत्तरैः ॥ ९ ॥ विव्याधचरणेद्रोणमनुमान्यविशांपते ॥ क्षत्रधर्मं
समास्थायनवभिःसायकैःपुनः ॥ १० ॥ तस्येषूनिषुभिश्छित्वाद्रोणोविव्याधतावुभौ ॥ विषाग्निज्वलितप्रख्यैरिषुभिःकृष्णपांडवौ ॥ ११ ॥ इयेषपांडव
स्तस्यबाणैश्छेत्तुंशरासनं ॥ तस्यचिंतयतस्त्वेवंफाल्गुनस्यमहात्मनः ॥ १२ ॥ द्रोणःशरैरसंभ्रांतोज्यांचिच्छेदाशुवीर्यवान् ॥ विव्याधचहयानस्यध्वजंसा
रथिमेवच ॥ १३ ॥ अर्जुनंचशरैर्वीरःस्मयमानोभ्यवाकिरत् ॥ एतस्मिन्नंतरेपार्थःसज्यंकृत्वामहद्धनुः ॥ १४ ॥ विशेषयिष्यन्नाचार्यंसर्वास्त्रविदुषांवरः ॥ मु
मोचषट्शतान्बाणान्गृहीत्वैकमिवद्रुतं ॥ १५ ॥ पुनःसप्तशतानन्यान्सहस्रंचानिवर्तिनः ॥ चिक्षेपायुतशश्चान्यांस्तेघ्नन्द्रोणस्यतांचमूं ॥ १६ ॥ तैःसम्यगस्तैर्बलि
नाकृतिनाचित्रयोधिना ॥ मनुष्यवाजिमातंगाविद्धाःपेतुर्गतासवः ॥ १७ ॥ विसूताश्वध्वजाःपेतुःसंछिन्नायुधजीविताः ॥ रथिनोरथमुख्येभ्यःसहसाशरपी
डिताः ॥ १८ ॥ चूर्णिताक्षिप्तदग्धानांवज्रानिलहुताशनैः ॥ तुल्यरूपागजाःपेतुर्गिर्यग्रांबुदवेश्मनां ॥ १९ ॥ पेतुरश्वसहस्राणिप्रहतान्यर्जुनेषुभिः ॥ हंसाहि
मवतःपृष्ठेवारिविप्रहताइव ॥ २० ॥ रथाश्वद्विपपत्त्योघाःसलिलौघाइवाद्भुताः ॥ युगांतादित्यरश्म्याभैःपांडवास्त्रशरैर्हताः ॥ २१ ॥ तंपांडवादित्यशरांशुजा
लंकुरुप्रवीरान्युधिनिष्टपंतं ॥ सद्रोणमेघःशरवृष्टिवेगैःप्राच्छादयन्मेघइवार्करश्मीन् ॥ २२ ॥ अथात्यर्थंविसृष्टेनद्विषतामसुभोजिना ॥ आजघ्नेवक्षसिद्रो
णोनाराचेनधनंजयं ॥ २३ ॥ सविह्वलितसर्वांगःक्षितिकंपेयथाचलः ॥ धैर्यमालंब्यबीभत्सुर्द्रोणंविव्याधपत्रिभिः ॥ २४ ॥

इतियथासंख्येनान्वयः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ कार्यवत्तांकृत्यबाहुल्यं ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

द्रोणस्तुपंचभिर्बाणैर्वासुदेवमताडयत् ॥ अर्जुनंचत्रिसप्तत्याध्वजंचास्यत्रिभिःशरैः ॥ २५॥ विशेषयिष्यन्शिष्यंचद्रोणोराजन्पराक्रमी ॥ अदृश्यमर्जुनंचक्रेनिमेषाच्छरवृष्टिभिः ॥ २६॥ प्रसक्तान्पततोऽद्राक्ष्मभारद्वाजस्यसायकान् ॥ मंडलीकृतमेवास्यधनुश्चादृश्यताद्भुतं ॥ २७॥ तेऽभ्ययुःसमरेराजन्वासुदेवधनंजयौ ॥ द्रोणसृष्टाःसुबहवःकंकपत्रपरिच्छदाः ॥ २८ ॥ तद्दृष्ट्वाताद्दशंयुद्धंद्रोणपांडवयोस्तदा ॥ वासुदेवोमहाबुद्धिःकार्यवत्तामचिंतयत् ॥ २९ ॥ ततोब्रवीद्वासुदेवोधनंजयमिदंवचः ॥ पार्थपार्थमहाबाहोननःकालात्ययोभवेत् ॥ ३० ॥ द्रोणमुत्सृज्यगच्छामःकृत्यमेतन्महत्तरं ॥ पार्थश्चाप्यब्रवीत्कृष्णंयथेष्टमितिकेशव ॥ ॥ ३१ ॥ ततःप्रदक्षिणंकृत्वाद्रोणंप्रायान्महाभुजं ॥ परिवृत्तश्चबीभत्सुरगच्छद्विसृजन्शरान् ॥ ३२ ॥ ततोब्रवीत्स्वयंद्रोणःक्वेदंपांडवगम्यते ॥ ननुनामरणेशत्रुमजित्वाननिवर्त्तसे ॥ ३३ ॥ अर्जुनउवाच गुरुर्भवान्नमेशत्रुःशिष्यःपुत्रसमोस्मिते ॥ नचास्तिसपुमाँल्लोकेयस्त्वांयुधिपराजयेत् ॥ ॥ ३४॥ संजयउवाच एवंब्रुवाणोबीभत्सुर्जयद्रथवधोत्सुकः ॥ त्वरायुक्तोमहाबाहुस्त्वत्सैन्यंसमुपाद्रवत् ॥ ३५ ॥ तंचक्ररक्षौपांचाल्यौयुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ अन्वयातांमहात्मानौविशंतंतावकंबलं ॥ ३६ ॥ ततोजयोमहाराजकृतवर्माचसात्वतः ॥ कांबोजश्चश्रुतायुश्चधनंजयमवारयन् ॥ ३७॥ तेषांदशसहस्राणिरथानामनुयायिनां ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः ॥ ३८ ॥ मावेल्लकाललित्थाश्चकेकयामद्रकास्तथा ॥ नारायणाश्चगोपालाःकांबोजानांचयेगणाः ॥ ३९ ॥ कर्णेनविजिताःपूर्वंसंग्रामेशूरसंमताः ॥ भारद्वाजंपुरस्कृत्यहृष्टात्मानोर्जुनंप्रति ॥ ४० ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंक्रुद्धंमृत्युमिवांतकं ॥ त्यजंतंतुमुलेप्राणान्सन्नद्धंचित्रयोधिनं ॥ ४१ ॥ गाहमानमनीकानिमातंगमिवयूथपं ॥ महेष्वासंपराक्रांतंनरव्याघ्रमवारयन् ॥ ४२ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ अन्योन्यंवैप्रार्थयतांयोधानामर्जुनस्यच ॥ ४३ ॥ जयद्रथवधप्रेप्सुमायांतंपुरुषर्षभं ॥ न्यवारयंतसहिताःक्रियाव्याधिमिवोत्थितं ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणातिक्रमेएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सन्निरुद्धस्तुतैःपार्थोमहाबलपराक्रमः ॥ द्रुतंसमनुयातश्चद्रोणेनरथिनांवरः ॥ १ ॥ किरन्निषुगणांस्तीक्ष्णान्सरश्मीनिवभास्करः ॥ तापयामासतत्सैन्यंदेहंव्याधिगणोयथा ॥ २ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सन्निरुद्धइति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ तेषांसंयच्छतांविधारयतां ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ आचार्यकंशिक्षां ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

अश्वोविद्धोरथश्छिन्नःसारोहःपातितोगजः ॥ छत्राणिचापविद्धानिरथाश्चक्रैर्विनाकृताः ॥ ३ ॥ विद्रुतानिचसैन्यानिशरार्त्तानिसमंततः ॥ इत्यासीत्तुमुलंयु
द्धंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ ४ ॥ तेषांसंयच्छतांसंख्येपरस्परमजिह्मगैः ॥ अर्जुनोध्वजिनींराजन्नभीक्ष्णंसमकंपयत् ॥ ५ ॥ सत्यांचिकीर्षमाणस्तुप्रतिज्ञांसत्यसं
गरः ॥ अभ्यद्रवद्रथश्रेष्ठंशोणाश्वंश्वेतवाहनः ॥ ६ ॥ तंद्रोणःपंचविंशत्यामर्मभिद्भिरजिह्मगैः ॥ अंतेवासिनमाचार्योमहेष्वासंसमार्पयत् ॥ ७ ॥ तंतूर्णमिवबी
भत्सुःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ अभ्यधावदिषूनस्यन्निषुवेगविघातकान् ॥ ८ ॥ तस्याशुक्षिप्तान्भल्लान्हिभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ प्रत्यविध्यदमेयात्माब्रह्मास्त्रंसमुदीरय
न् ॥ ९ ॥ तदद्भुतमपश्यामद्रोणस्याचार्यकंयुधि ॥ यतमानोयुवानैनंप्रत्यविध्यद्यदर्जुनः ॥ १० ॥ क्षरन्निवमहामेघोवारिधाराःसहस्रशः ॥ द्रोणमेघःपार्थ
शैलंववर्षशरवृष्टिभिः ॥ ११ ॥ अर्जुनःशरवर्षंतद्ब्रह्मास्त्रेणैवमारिष ॥ प्रतिजग्राहतेजस्वीबाणैर्बाणान्निशातयन् ॥ १२ ॥ द्रोणस्तुपंचविंशत्याश्वेतवाहनमार्दय
त् ॥ वासुदेवंचसप्तत्याबाह्वोरुरसिचाशुगैः ॥ १३ ॥ पार्थस्तुप्रहसन्धीमानाचार्यंसशरौघिणं ॥ विसृजंतंशितान्बाणानवारयततंयुधि ॥ १४ ॥ अथतौवध्यमा
नौतुद्रोणेनरथसत्तमौ ॥ आवर्जयेतांदुर्धर्षंयुगांताग्निमिवोत्थितं ॥ १५ ॥ वर्जयन्निशितान्बाणान्द्रोणचापविनिःसृतान् ॥ किरीटमालीकौंतेयोभोजानीकंव्य
शातयत् ॥ १६ ॥ सोंतराकृतवर्माणंकांबोजंचसुदक्षिणं ॥ अभ्ययाद्वर्जयन्द्रोणंमैनाकमिवपर्वतं ॥ १७ ॥ ततोभोजोनरव्याघ्रोदुर्धर्षंकुरुसत्तमं ॥ अविध्यत्तूर्ण
मव्यग्रोदशभिःकंकपत्रिभिः ॥ १८ ॥ तमर्जुनःशतेनाजौराजन्विव्याधपत्रिणां ॥ पुनश्चान्यैस्त्रिभिर्बाणैर्मोहयन्निवसात्वतं ॥ १९ ॥ भोजस्तुप्रहसन्पार्थंवासु
देवंचमाधवं ॥ एकैकंपंचविंशत्यासायकानांसमार्पयत् ॥ २० ॥ तस्यार्जुनोधनुश्छित्वाविव्याधैनंत्रिसप्तभिः ॥ शरैरग्निशिखाकारैःक्रुद्धाशीविषसन्निभैः ॥
॥ २१ ॥ अथान्यद्धनुरादायकृतवर्मामहारथः ॥ पंचभिःसायकैस्तूर्णंविव्याधोरसिभारत ॥ २२ ॥ पुनश्चनिशितैर्बाणैःपार्थंविव्याधपंचभिः ॥ तंपार्थोनवभि
र्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ २३ ॥ दृष्ट्वाविषक्तंकौंतेयंकृतवर्मरथंप्रति ॥ चिंतयामासवार्ष्णेयोननःकालात्ययोभवेत् ॥ २४ ॥ ततःकृष्णोब्रवीत्पार्थंकृतवर्मणि
मादयां ॥ कुरुसंबंधकंहित्वाप्रमथ्यैनंविशातय ॥ २५ ॥ ततःसकृतवर्माणंमोहयित्वार्जुनःशरैः ॥ अभ्यगाज्जवनैरश्वैःकांबोजानामनीकिनीं ॥ २६ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ रथेषुभिःअदूरस्थायिभिर्बाणैः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥

अमर्षितस्तुहार्दिक्यःप्रविष्टेश्वेतवाहने॥ विधुन्वन्सशरंचापंपांचाल्याभ्यांसमागतः ॥ २७॥ चक्ररक्षौतुपांचाल्यावर्जुनस्यपदानुगौ॥ पर्यवारयदायांतौकृत
वर्मारथेषुभिः॥ २८॥ तावविध्यत्ततोभोजःकृतवर्माशितैःशरैः॥ त्रिभिरेवयुधामन्युंचतुर्भिश्चोत्तमौजसं ॥ २९ ॥ तावप्येनंविविधतुर्दशभिर्दशभिःशरैः ॥
त्रिभिरेवयुधामन्युरुत्तमौजास्त्रिभिस्तथा॥ ३०॥ संचिच्छिदतुरप्यस्यध्वजंकार्मुकमेवच॥ अथान्यद्धनुरादायहार्दिक्यःक्रोधमूर्छितः ॥ ३१ ॥ कृत्वाविधनु
षौवीरौशरवर्षैरवाकिरत् ॥ तावन्येधनुषीसज्येकृत्वाभोजंविजघ्नतुः ॥ ३२ ॥ तेनांतरेणबीभत्सुर्विवेशामित्रवाहिनीं॥ नलेभातेतुतौद्वारंवारितौकृतवर्मणा॥
॥ ३३॥ धार्त्तराष्ट्रेष्वनीकेषुयतमानौनरर्षभौ ॥ अनीकान्यर्दयन्युद्धेत्वरितःश्वेतवाहनः॥ ३४॥ नावधीत्कृतवर्माणंप्राप्तमप्यरिसूदनः॥ तंदृष्ट्वातुतथायांतंशू
रोराजाश्रुतायुधः॥ ३५॥ अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धोविधुन्वानोमहद्धनुः॥ सपार्थंत्रिभिरानर्छत्सप्तत्याचजनार्दनं ॥ ३६ ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनपार्थकेतुमताडयत्॥
ततोर्जुनोनवत्यातुशराणांनतपर्वणां॥ ३७॥ आजघानभृशंक्रुद्धस्तोत्रैरिवमहाद्विपं॥ सतन्नममृषेराजन्पांडवेयस्यविक्रमं ॥ ३८ ॥ अथैनंसप्तसप्तत्यानारा
चानांसमार्पयत् ॥ तस्यार्जुनोधनुश्छित्वाशरावापंनिकृत्यच ॥ ३९ ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःसप्तभिर्नतपर्वभिः ॥ अथान्यद्धनुरादायसराजाक्रोधमूर्छितः
॥ ४० ॥ वासविंनवभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत्॥ ततोर्जुनःस्मयन्नेवश्रुतायुधमरिंदमः ॥ ४१ ॥ शरैरनेकसाहस्रैःपीडयामासभारत ॥ अश्वांश्चास्यावधी
त्तूर्णंसारथिंचमहारथः॥४२॥ विव्याधचैनंसप्तत्यानाराचानांमहाबलः॥ हताश्वंरथमुत्सृज्यसतुराजाश्रुतायुधः॥४३॥ अभ्यद्रवद्रणेपार्थंगदामुद्यम्यवीर्यवा
न्॥ वरुणस्यात्मजोवीरःसतुराजाश्रुतायुधः॥ ४४ ॥पर्णाशाजननीयस्यशीततोयामहानदी ॥ तस्यमाताब्रवीद्राजन्वरुणंपुत्रकारणात् ॥ ४५ ॥ अवध्यो
यंभवेल्लोकेशत्रूणांतनयोमम ॥ वरुणस्त्वब्रवीत्प्रीतोददाम्यस्मैवरंहितं ॥ ४६ ॥ दिव्यमस्त्रंसुतस्तेऽयंयेनावध्योभविष्यति ॥ नास्तिचाप्यमरत्वंवैमनुष्यस्य
कथंचन॥ ४७॥ सर्वेणावश्यमर्तव्यंजातेनसरितांवरे॥ दुर्धर्षस्त्वेषशत्रूणांरणेषुभवितासदा॥ ४८ ॥ अस्त्रस्यास्यप्रभावाद्वैव्येतुतेमानसोज्वरः ॥ इत्युक्त्वाव
रुणःप्रादाद्गदांमंत्रपुरस्कृतां॥ ४९ ॥ यामासाद्यदुराधर्षःसर्वलोकेश्रुतायुधः ॥ उवाचचैनंभगवान्पुनरेवजलेश्वरः ॥ ५० ॥ अयुध्यतिनमोक्तव्यासात्वय्येव
पतेदिति॥ हन्यादेषाप्रतीपंहिप्रयोक्तारमपिप्रभो॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ कृत्याअभिचारदेवता ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ध्वजःश

नचाकरोत्सतद्वाक्यंप्राप्तेकालेश्रुतायुधः॥ सतयावीरघातिन्याजनार्दनमताडयत् ॥ ५२ ॥ प्रतिजग्राहतांकृष्णःपीनेनांसेनवीर्यवान् ॥ नाकंपयतशौरिंसाविं
ध्यंगिरिमिवानिलः ॥ ५३ ॥ प्रत्युद्यांतीतमेवैषाकृत्येवदुरधिष्ठिता॥ जघानचास्थितंवीरंश्रुतायुधममर्षणं ॥ ५४ ॥ हत्वाश्रुतायुधंवीरंधरणीमन्वपद्यत॥ गदां
निवर्त्तितांदृष्ट्वानिहतंचश्रुतायुधं ॥ ५५ ॥ हाहाकारोमहांस्तत्रसैन्यानांसमजायत॥ स्वेनास्त्रेणहतंदृष्ट्वाश्रुतायुधमरिंदमं ॥ ५६ ॥ अयुध्यमानायततःकेशवाय
नराधिप॥ क्षिप्ताश्रुतायुधेनाथतस्मात्तमवधीद्गदा॥ ५७॥ यथोक्तंवरुणेनाजौतथासनिधनंगतः ॥ व्यसुश्चाप्यपतद्भूमौप्रेक्षतांसर्वधन्विनां ॥ ५८ ॥ पतमा
नस्तुसबभौपर्णाशायाःप्रियःसुतः॥ सभग्नइववातेनबहुशाखोवनस्पतिः॥ ५९ ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिसेनामुख्याश्चसर्वशः ॥ प्राद्रवंतहतंदृष्ट्वाश्रुतायुधम
रिंदमं ॥ ६० ॥ ततःकांबोजराजस्यपुत्रःशूरःसुदक्षिणः॥ अभ्ययाज्जवनैरश्वैःफाल्गुनंशत्रुसूदनं॥ ६१ ॥ तस्यपार्थःशरान्सप्तप्रेषयामासभारत ॥ तेतंशूरंवि
निर्भिद्यप्राविशन्धरणीतलं॥ ६२ ॥ सोतिविद्धःशरैस्तीक्ष्णैर्गांडीवप्रेषितैर्मृधे ॥ अर्जुनंप्रतिविव्याधदशभिःकंकपत्रिभिः ॥ ६३ ॥ वासुदेवंत्रिभिर्विद्ध्वापुनः
पार्थंचपंचभिः॥ तस्यपार्थोधनुश्छित्वाकेतुंचिच्छेदमारिष॥ ६४ ॥ भल्लाभ्यांभृशतीक्ष्णाभ्यांतंचविव्याधपांडवः ॥ सतुपार्थंत्रिभिर्विद्ध्वासिंहनादमथानदत्
॥ ६५ ॥ सर्वपारशवींचैवशक्तिंशूरःसुदक्षिणः॥ सघंटांप्राहिणोद्घोरांक्रुद्धोगांडीवधन्वने॥ ६६ ॥ साज्वलंतीमहोल्केवतमासाद्यमहारथं ॥ सविस्फुलिंगानि
र्भिद्यनिपपातमहीतले॥ ६७॥ शक्त्यात्वभिहतोगाढंमूर्च्छयाभिपरिप्लुतः॥ समाश्वास्यमहातेजाःसृक्किणीपरिलेलिहन् ॥ ६८॥ तंचतुर्दशभिःपार्थोनाराचैः
कंकपत्रिभिः॥ साश्वध्वजधनुःसूतंविव्याधाचिंत्यविक्रमः॥ ६९ ॥ रथंचान्यैःसुबहुभिश्चक्रेविशकलंशरैः॥ सुदक्षिणंतंकांबोजंमोघसंकल्पविक्रमं॥ ७० ॥
बिभेदहृदिबाणेनपृथुधारेणपांडवः॥ सभिन्नवर्मास्रस्तांगःप्रभ्रष्टमुकुटांगदः ॥ ७१ ॥ पपाताभिमुखःशूरोयंत्रमुक्तइवध्वजः ॥ गिरेःशिखरजःश्रीमान्सुशा
खःसुप्रतिष्ठितः॥ ७२ ॥ निर्भग्नइववातेनकर्णिकारोहिमात्यये॥ शेतेस्मनिहतोभूमौकांबोजास्तरणोचितः॥ ७३ ॥ महार्हाभरणोपेतःसानुमानिवपर्वतः॥ सु
दर्शनीयस्ताम्राक्षःकर्णिनासमुदक्षिणः॥ ७४ ॥ पुत्रःकांबोजराजस्यपार्थेनविनिपातितः॥ धारयन्नग्निसंकाशांशिरसाकांचनींस्रजं॥ ७५॥

कध्वजः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥

॥ ७६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ हतेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

अशोभतमहाबाहुर्व्यसुर्भूमौनिपातितः ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिव्यद्रवंतसुतस्यते ॥ हतंश्रुतायुधंदृष्ट्वाकांबोजंचसुदक्षिणं ॥ ७६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिश्रुतायुधसुदक्षिणवधेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच हतेसुदक्षिणेराजन्वीरेचैवश्रुतायुधे ॥ जवेनाभ्यद्रवन्पार्थंकुपिताःसैनिकास्तव ॥ १ ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः ॥ अभ्यवर्षंस्ततोराजन्शरवर्षैर्धनंजयं ॥ २ ॥ तेषांषष्टिशतान्यान्प्रामश्नात्पांडवःशरैः ॥ तेस्मभीताःपलायंतेव्याघ्रात्क्षुद्रमृगाइव ॥ ३ ॥ तेनिवृत्ताःपुनःपार्थंसर्वतःपर्यवारयन् ॥ रणेसपत्नान्निघ्नंतंजिगीषंतंपरान्युधि ॥ ४ ॥ तेषामापततांतूर्णंगांडीवप्रेषितैःशरैः ॥ शिरांसिपातयामासबाहूंश्चापिधनंजयः ॥ ५ ॥ शिरोभिःपातितैस्तत्रभूमिरासीन्निरंतरा ॥ अभ्रच्छायेवचैवासीत्ध्वांक्षगृध्रबलैर्युधि ॥ ६ ॥ तेषुतूत्साद्यमानेषुक्रोधामर्षसमन्वितौ ॥ श्रुतायुश्चाच्युतायुश्चधनंजयमयुध्यतां ॥ ७ ॥ बलिनौस्पर्धिनौवीरौकुलजौबाहुशालिनौ ॥ तावेनंशरवर्षाणिसव्यदक्षिणमस्यतां ॥ ८ ॥ त्वरायुक्तौमहाराजप्रार्थयानौमहद्यशः ॥ अर्जुनस्यवधप्रेप्सूपुत्रार्थेतवधन्विनौ ॥ ९ ॥ तावर्जुनंसहस्रेणपत्रिणांनतपर्वणां ॥ पूरयामासतुःक्रुद्धौतटागंजलदौयथा ॥ १० ॥ श्रुतायुश्चततःक्रुद्धस्तोमरेणधनंजयं ॥ आजघानरथश्रेष्ठःपीतेननिशितेनच ॥ ११ ॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुकर्शनः ॥ जगामपरमंमोहंमोहयन्केशवंरणे ॥ १२ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुसोच्युतायुर्महारथः ॥ शूलेनभृशतीक्ष्णेनताडयामासपांडवं ॥ १३ ॥ क्षतेक्षारंसहिददौपांडवस्यमहात्मनः ॥ पार्थोपिभृशसंविद्धोध्वजयष्टिंसमाश्रितः ॥ १४ ॥ ततःसर्वस्यसैन्यस्यतावकस्यविशांपते ॥ सिंहनादोमहानासीद्धतंमत्वाधनंजयं ॥ १५ ॥ कृष्णश्चभृशसंतप्तोदृष्ट्वापार्थंविचेतनं ॥ आश्वासयत्सुहृद्याभिर्वाग्भिस्तत्रधनंजयं ॥ १६ ॥ ततस्तौरथिनांश्रेष्ठौलब्धलक्षौधनंजयं ॥ वासुदेवंचवार्ष्णेयंशरवर्षैःसमंततः ॥ १७ ॥ सचक्रकूबररथंसाश्वध्वजपताकिनं ॥ अदृश्यंचक्रतुर्युद्धेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १८ ॥ प्रत्याश्वस्तस्तुबीभत्सुःशनकैरिवभारत ॥ प्रेतराजपुरंप्राप्यपुनःप्रत्यागतोयथा ॥ १९ ॥ संछन्नंशरजालेनरथंदृष्ट्वासकेशवं ॥ शत्रूचाभिमुखौदृष्ट्वादीप्यमानाविवानलौ ॥ २० ॥ प्रादुश्चक्रेततःपार्थःशाक्रमस्त्रंमहारथः ॥ तस्मादासन्सहस्राणिशराणांनतपर्वणां ॥ २१ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

विचेरुरित्यत्रताभ्यांयुक्तांश्चसायकानितिप्रथमांततयाऽनुषज्यते ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

तेजघ्नुस्तौमहेष्वासौताभ्यांमुक्तांश्चसायकान् ॥ विचेरुराकाशगताःपार्थबाणविदारिताः ॥ २२ ॥ प्रतिहत्यशरांस्तूर्णंशरवेगेनपांडवः ॥ प्रतस्थेतत्रतत्रैवयोध
यन्वैमहारथान् ॥ २३ ॥ तौचफाल्गुनबाणौघैर्विबाहुशिरसौकृतौ ॥ वसुधामन्वपद्येतांवातनुन्नाविवद्रुमौ ॥ २४ ॥ श्रुतायुषश्चनिधनंवधश्चैवाच्युतायुषः ॥
लोकविस्मापनमभूत्समुद्रस्येवशोषणं ॥ २५ ॥ तयोःपदानुगान्हत्वापुनःपंचाशतंरथान् ॥ प्रत्यगाद्भारतींसेनांनिघ्नन्पार्थोवरान्वरान् ॥ २६ ॥ श्रुतायुषंचनिह
तंप्रेक्ष्यचैवाच्युतायुषं ॥ नियतायुश्चसंक्रुद्धोदीर्घायुश्चैवभारत ॥ २७ ॥ पुत्रौतयोर्नरश्रेष्ठौकौंतेयंप्रतिजग्मतुः ॥ किरंतौविविधान्बाणान्पितृव्यसनकर्शितौ ॥
॥ २८ ॥ तावर्जुनोमुहूर्तेनशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ प्रैषयत्परमक्रुद्धोयमस्यसदनंप्रति ॥ २९ ॥ लोडयंतमनीकानिद्विपंपद्मसरोयथा ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंपार्थंक्षत्रियपुं
गवाः ॥ ३० ॥ अंगास्तुगजवारेणपांडवंपर्यवारयन् ॥ क्रुद्धाःसहस्रशोराजन्शिक्षिताहस्तिसादिनः ॥ ३१ ॥ दुर्योधनसमादिष्टाःकुंजरैःपर्वतोपमैः ॥ प्राच्याश्चदा
क्षिणात्याश्चकलिंगप्रमुखान्नृपाः ॥ ३२ ॥ तेषामापततांशीघ्रंगांडीवप्रेषितैःशरैः ॥ निचकर्तशिरांस्युग्रोबाहूनपिसुभूषणान् ॥ ३३ ॥ तैःशिरोभिर्महीकीर्णाबाहु
भिश्चसहांगदैः ॥ बभौकनकपाषाणाभुजगैरिवसंवृता ॥ ३४ ॥ बाहवोविशिखैश्छिन्नाःशिरांस्युन्मथितानिच ॥ पतमानान्यदृश्यंतद्रुमेभ्यइवपक्षिणः ॥ ३५ ॥
शरैःसहस्रशोविद्धाद्विपाःप्रस्रुतशोणिताः ॥ अदृश्यंताद्रयःकालेगैरिकांबुस्रवाइव ॥ ३६ ॥ निहताःशेरतेस्मान्येबीभत्सोर्निशितैःशरैः ॥ गजपृष्ठगताम्लेच्छा
नानाविकृतदर्शनाः ॥ ३७ ॥ नानावेषधराराजन्नानाशस्त्रौघसंवृताः ॥ रुधिरेणानुलिप्तांगाभांतिचित्रैःशरैर्हताः ॥ ३८ ॥ शोणितंनिर्वमंतिस्मद्विपाःपार्थश
राहताः ॥ सहस्रशश्छिन्नगात्राःसारोहाःसपदानुगाः ॥ ३९ ॥ चुक्रुशुश्चनिपेतुश्चबभ्रमुश्चापरेदिशः ॥ भृशंत्रस्ताश्चबहवःस्वानेवममृदुर्गजाः ॥ ४० ॥ सांतरायु
धिनश्चैवद्विपास्तीक्ष्णविषोपमाः ॥ विदंत्यसुरमायांयेसुघोराघोरचक्षुषः ॥ ४१ ॥ यवनाःपारदाश्चैवशकाश्चसहबाल्हिकैः ॥ काकवर्णादुराचाराःस्त्रीलोलाःकल
हप्रियाः ॥ ४२ ॥ द्राविडास्तत्रयुध्यंतेमत्तमातंगविक्रमाः ॥ गोयोनिप्रभवाम्लेच्छाःकालकल्पाःप्रहारिणः ॥ ४३ ॥ दार्वातिसारादरदाःपुंड्राश्चैवसहस्रशः ॥ ते
नशक्याःस्मसंख्यातुंव्राताःशतसहस्रशः ॥ ४४ ॥ अभ्यवर्षंततेसर्वेपांडवंनिशितैःशरैः ॥ अवाकिरंश्चतेम्लेच्छानानायुद्धविशारदाः ॥ ४५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ गोयोनिप्रभवानंदिन्यांजाताः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

सृष्टिःसंसृष्टिः ॥ ४६ ॥ जटिलाननान् जटिलानिरूढश्मश्रूण्याननानियेषां ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ प्रच्छन्नेनप्रच्छादनेनकृतोरचितःसंक्रमोयस्यां ॥ ४९ ॥ ५० ॥ उत्तरशोणितांशोणितप्रधानां ॥ ५१ ॥

तेषामपिससर्जाशुशरवृष्टिंधनंजयः॥ सृष्टिस्तथाविधात्यासीच्छलभानामिवायतिः॥४६॥ अभ्रच्छायामिवशरैःसैन्येकृत्वाधनंजयः॥ मुंडार्धमुंडान्जटिला
नशुचीन्जटिलाननान्॥ ४७॥ म्लेच्छानशातयत्सर्वान्समेतानस्त्रतेजसा॥ शरैश्चशतशोविद्धास्तेसंघागिरिचारिणः॥ प्राद्रवंतरणेभीतागिरिगह्वरवासिनः
॥४८॥ गजाश्वसादिम्लेच्छानांपतितानांशितैःशरैः॥बकाःकंकावृकाभूमावपिबन्रुधिरंमुदा॥ पत्त्यश्वरथनागैश्चप्रच्छन्नकृतसंक्रमां॥४९॥ शरवर्षप्लवांघो
रांकेशशैवलशाद्वलां॥ प्रावर्त्तयन्नदीमुग्रांशोणितौघतरंगिणीं॥ ५०॥ छिन्नांगुलीक्षुद्रमत्स्यांयुगांतेकालसन्निभां॥ प्राकरोद्गजसंबाधांनदीमुत्तरशोणितां
॥ ५१ ॥ देहेभ्योराजपुत्राणांनागाश्वरथसादिनां॥ यथास्थलंचनिम्नंचनस्याद्वर्षतिवासवे ॥ ५२ ॥ तथासीत्पृथिवीसर्वाशोणितेनपरिप्लुता ॥ षट्सहस्रान्हया
न्वीरान्पुनर्दशशतान्वरान्॥ ५३॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः॥ शरैःसहस्रशोविद्धाविधिवत्कल्पिताद्विपाः॥ ५४ ॥ शेरतेभूमिमासाद्यशैला
वज्रहताइव॥ सवाजिरथमातंगान्निघ्नन्व्यचरदर्जुनः॥ ५५॥ प्रभिन्नइवमातंगोमृद्नन्नलवनंयथा॥ भूरिद्रुमलतागुल्मंशुष्केंधनतृणोलपं॥ ५६॥ निर्दहेद
नलोरण्यंयथावायुसमीरितः॥ सेनारण्यंतवतथाकृष्णानिलसमीरितः॥ ५७॥ शरार्चिरदहत्क्रुद्धःपांडवाग्निर्धनंजयः॥ शून्यान्कुर्वन्रथोपस्थान्मानवैःसंस्तर
न्महीं॥ ५८॥ प्रानृत्यदिवसंबाधेचापहस्तोधनंजयः॥ वज्रकल्पैःशरैर्भूमिंकुर्वन्नुत्तरशोणितां॥ ५९ ॥ प्राविशद्भारतींसेनांसंक्रुद्धोवैधनंजयः॥ तंश्रुतायुस्त
थांबष्ठोव्रजमानंन्यवारयत्॥ ६० ॥ तस्यार्जुनःशरैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रपरिच्छदैः ॥ न्यपातयद्धयान्शीघ्रंयतमानस्यमारिष॥ ६१ ॥ धनुश्चास्यापरैश्छित्वाश
रैःपार्थोविचक्रमे॥ अंबष्ठस्तुगदांगृह्यक्रोधपर्याकुलेक्षणः॥६२॥ आससादरणेपार्थंकेशवंचमहारथं॥ततःसंप्रहरन्वीरोगदामुद्यम्यभारत॥ ६३॥ रथमावार्य
गदयाकेशवंसमताडयत्॥ गदयाताडितंदृष्ट्वाकेशवंपरवीरहा॥६४॥ अर्जुनोथभृशंक्रुद्धःसोंबष्ठंप्रतिभारत॥ ततःशरैर्हेमपुंखैःसगदंरथिनांवरं॥६५॥ छाद
यामाससमरेमेघःसूर्यमिवोदितं॥ अथापरैःशरैश्चापिगदांतस्यमहात्मनः॥६६॥ अचूर्णयत्तदापार्थस्तदद्भुतमिवाभवत्॥ अथतांपतितांदृष्ट्वागृह्यान्यांचमहा
गदां॥ ६७॥ अर्जुनंवासुदेवंचपुनःपुनरताडयत्॥ तस्यार्जुनःक्षुरप्राभ्यांसगदावुद्यतौभुजौ॥ ६८॥

॥ ५२ ॥ हयान्अश्वारोहान् ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

चिच्छेदेंद्रध्वजाकारौशिरश्चान्येनपत्रिणा ॥ सपपातहतोराजन्वसुधामनुनादयन् ॥ ६९ ॥ इंद्रध्वजइवोत्सृष्टोयंत्रनिर्मुक्तबंधनः ॥ रथानीकावगाढश्चवार
णाश्वशतैर्वृतः ॥ अदृश्यततदापार्थोघनैःसूर्यइवावृतः ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअंबष्ठवधेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततःप्रविष्टेकौंतेयेसिंधुराजजिघांसया ॥ द्रोणानीकंविनिर्भिद्यभोजानीकंचदुस्तरं ॥ १ ॥ कांबोजस्यचदायादेहते
राजन्सुदक्षिणे ॥ श्रुतायुधेचविक्रांतेनिहतेसव्यसाचिना ॥ २ ॥ विप्रद्रुतेष्वनीकेषुविध्वस्तेषुसमंततः ॥ प्रभग्नंस्वबलंदृष्ट्वापुत्रस्तेद्रोणमभ्ययात् ॥ ३ ॥ त्वरन्नेकर
थेनैवसमेत्यद्रोणमब्रवीत् ॥ गतःसपुरुषव्याघ्रःप्रमथ्यैतांमहाचमूं ॥ ४ ॥ अथबुद्ध्यासमीक्षस्वकिन्नुकार्यमनंतरं ॥ अर्जुनस्यविघातायदारुणेस्मिन्जनक्षये
॥ ५ ॥ यथासपुरुषव्याघ्रोनहन्येतजयद्रथः ॥ तथाविधत्स्वभद्रंतेत्वंहिनःपरमागतिः ॥ ६ ॥ असौधनंजयाग्निर्हिकोपमारुतचोदितः ॥ सेनाकक्षंदहतिमेवन्हिः
कक्षमिवोत्थितः ॥ ७ ॥ अतिक्रांतेहिकौंतेयेभित्वासैन्यंपरंतप ॥ जयद्रथस्यगोप्तारःसंशयंपरमंगताः ॥ ८ ॥ स्थिराबुद्धिर्नरेंद्राणामासीद्ब्रह्मविदांवर ॥ नातिक्र
मिष्यतिद्रोणंजातुजीवन्धनंजयः ॥ ९ ॥ योसौपार्थोव्यतिक्रांतोमिषतस्तेमहाद्युते ॥ सर्वंह्यद्यातुरंमन्येनेदमस्तिबलंमम ॥ १० ॥ जानामित्वांमहाभागपांडवा
नांहितेरतं ॥ तथामुह्यामिचब्रह्मन्कार्यवत्तांविचिंतयन् ॥ ११ ॥ यथाशक्तिचतेब्रह्मन्वर्त्तयेवृत्तिमुत्तमां ॥ प्रीणामिचयथाशक्तितच्चत्वंनावबुध्यसे ॥ १२ ॥
अस्मान्नत्वंसदाभक्तानिच्छस्यमितविक्रम ॥ पांडवान्सततंप्रीणास्यस्माकंविप्रियेरतान् ॥ १३ ॥ अस्मानेवोपजीवंस्त्वमस्माकंविप्रियेरतः ॥ नत्वहंत्वांविजा
नामिमधुदिग्धमिवक्षुरं ॥ १४ ॥ नादास्यच्चेद्वरंमह्यंभवान्पांडवनिग्रहे ॥ नावारयिष्यंगच्छंतमहंसिंधुपतिंगृहान् ॥ १५ ॥ मयात्वाशंसमानेनत्वत्तस्त्राणमबु
द्धिना ॥ आश्वासितःसिंधुपतिर्मोहाद्दत्तश्चमृत्यवे ॥ १६ ॥ यमदंष्ट्रांतरंप्राप्तोमुच्येतापिहिमानवः ॥ नार्जुनस्यवशंप्राप्तोमुच्येताजौजयद्रथः ॥ १७ ॥ सतथाकु
रुशोणाश्वययामुच्येतसैंधवः ॥ ममचार्त्तप्रलापानांमाक्रुधःपाहिसैंधवं ॥ १८ ॥ द्रोणउवाच नाभ्यसूयामितेवाक्यमश्वत्थाम्नासिमेसमः ॥ सत्यंतुते
प्रवक्ष्यामितज्जुषस्वविशांपते ॥ १९ ॥ सारथिःप्रवरःकृष्णःशीघ्राश्चास्यहयोत्तमाः ॥ अल्पंचविवरंकृत्वातूर्णंयातिधनंजयः ॥ २० ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ आतुरमनवस्थितं ॥ १० ॥ ११ ॥ नावबुध्यसेनस्मरसि ॥ १२ ॥ नेच्छसिनानुरुध्यसे ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ चोयग्रर्थे यदिधनंजयेनोत्सृष्टःप्रमुखेवर्ततेतर्हियुधिष्ठिरोमेग्राह्यइत्यन्वयः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

किंनपश्यसिबाणौघान्क्रोशमात्रेकिरीटिनः ॥ पश्चाद्रथस्यपतितान्क्षिप्तान्शीघ्रंहिगच्छतः ॥ २१ ॥ नचाहंशीघ्रयानेद्यसमर्थोवयसान्वितः ॥ सेनामुखेच
पार्थानामेतद्बलमुपस्थितं ॥ २२ ॥ युधिष्ठिरश्चमेग्राह्योमिषतांसर्वधन्विनां ॥ एवंमयाप्रतिज्ञातंक्षत्रमध्येमहाभुज ॥ २३ ॥ धनंजयेनचोत्सृष्टोवर्त्ततेप्रमुखे
नृप ॥ तस्माद्व्यूहमुखंहित्वानाहंयोत्स्यामिफाल्गुनं ॥ २४ ॥ तुल्याभिजनकर्माणंशत्रुमेकंसहायवान् ॥ गत्वायोधयमाभैस्त्वंत्वंह्यस्यजगतःपतिः ॥ २५ ॥ रा
जाशूरःकृतीदक्षोनेतुंपरपुरंजयः ॥ वीरःस्वयंप्रयात्यत्रयत्रपार्थोधनंजयः ॥ २६ ॥ दुर्योधनउवाच कथंत्वामप्यतिक्रांतःसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ धनंजयोम
याशक्यआचार्यप्रतिबाधितुं ॥ २७ ॥ अपिशक्योरणेजेतुंवज्रहस्तःपुरंदरः ॥ नार्जुनःसमरेशक्योजेतुंपरपुरंजयः ॥ २८ ॥ येनभोजश्चहार्दिक्योभवांश्चत्रिद
शोपमः ॥ अस्त्रप्रतापेनजितौश्रुतायुश्चनिबर्हितः ॥ २९ ॥ सुदक्षिणश्चनिहतःसचराजाश्रुतायुधः ॥ श्रुतायुश्चाच्युतायुश्चम्लेच्छाश्चायुतशोहताः ॥ ३० ॥ तं
कथंपांडवंयुद्धेदहंतमिवपावकं ॥ प्रतियोत्स्यामिदुर्धर्षंतमहंशस्त्रकोविदं ॥ ३१ ॥ क्षमंचमन्यसेयुद्धंममतेनाद्यसंयुगे ॥ परवानस्मिभवतिप्रेष्यवद्रक्षमेयशः ॥
॥ ३२ ॥ द्रोणउवाच सत्यंवदसिकौरव्यदुराधर्षोधनंजयः ॥ अहंतुतत्करिष्यामियथैनंप्रसहिष्यसि ॥ ३३ ॥ अद्भुतंचाद्यपश्यंतुलोकेसर्वधनुर्धराः ॥ वि
षक्तंत्वयिकौंतेयंवासुदेवस्यपश्यतः ॥ ३४ ॥ एषतेकवचंराजंस्तथाबध्नामिकांचनं ॥ यथानबाणानास्त्राणिप्रहरिष्यंतितेरणे ॥ ३५ ॥ यदित्वांसासुरसुराःसयक्षो
रगराक्षसाः ॥ योधयंतित्रयोलोकाःसनरानास्तितेभयं ॥ ३६ ॥ नकृष्णोनचकौंतेयोनचान्यःशस्त्रभृद्रणे ॥ शरानर्पयितुंकश्चित्कवचेतवशक्ष्यति ॥ ३७ ॥ सत्वं
कवचमास्थायक्रुद्धमद्यरणेर्जुनं ॥ त्वरमाणःस्वयंयाहिनत्वासौविसहिष्यति ॥ ३८ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वात्वरन्द्रोणःस्पृष्ट्वांभोवर्मभास्वरं ॥ आबबंधा
द्भुततमंजपन्मंत्रंयथाविधि ॥ ३९ ॥ रणेतस्मिन्सुमहतिविजयस्यसुतस्यते ॥ विसिस्मापयिषुर्लोकान्विद्ययाब्रह्मवित्तमः ॥ ४० ॥ द्रोणउवाच करोतुस्व
स्तितेब्रह्मब्रह्माचापिद्विजातयः ॥ सरीसृपाश्चयेश्रेष्ठास्तेभ्यस्तेस्वस्तिभारत ॥ ४१ ॥ ययातिर्नाहुषश्चैवधुंधुमारोभगीरथः ॥ तुभ्यंराजर्षयःसर्वेस्वस्तिकुर्वंतुतेस
दा ॥ ४२ ॥ स्वस्तितेस्त्वेकपादेभ्योबहुपादेभ्यएवच ॥ स्वस्त्यस्त्वपादकेभ्यश्चनित्यंतवमहारणे ॥ ४३ ॥ स्वाहास्वधाशचीचैवस्वस्तिकुर्वंतुतेसदा ॥ लक्ष्मीररुंध
तीचैवकुरुतांस्वस्तितेनघ ॥ ४४ ॥

॥ ३४ ॥ तेत्वां ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ चत्वारऐरावतवामनांजनसार्वभौमाः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ अनुज्ञांवरं ॥ ५४ ॥ हन्याद्धंतुमर्हति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

असितोदेवलश्चैवविश्वामित्रस्तथांगिराः ॥ वसिष्ठःकश्यपश्चैवस्वस्तिकुर्वंतुतेनृप॥४५॥ धाताविधातालोकेशोदिशश्चसदिगीश्वराः॥स्वस्तितेऽद्यप्रयच्छंतुकार्तिकेयश्चषण्मुखः॥ ४६ ॥ विवस्वान्भगवान्स्वस्तिकरोतुतवसर्वशः॥ दिग्गजाश्चैवचत्वारःक्षितिश्चगगनंग्रहाः ॥ ४७ ॥ अधस्ताद्धरणींयोसौसदाधारयतेनृप॥ शेषश्चपन्नगश्रेष्ठःस्वस्तितुभ्यंप्रयच्छतु ॥ ४८ ॥ गांधारेयुधिविक्रम्यनिर्जिताःसुरसत्तमाः ॥ पुरावृत्रेणदैत्येनभिन्नदेहाःसहस्रशः ॥ ४९ ॥ हृततेजोबलाःसर्वेतदासेंद्रादिवौकसः॥ब्रह्माणंशरणंजग्मुर्वृत्राद्भीतामहासुरात् ॥ ५० ॥ देवाऊचुः प्रमर्दितानांवृत्रेणदेवानांदेवसत्तम ॥ गतिर्भवसुरश्रेष्ठत्राहिनोमहतोभयात् ॥ ५१ ॥ अथपार्श्वेस्थितंविष्णुंशक्रादींश्चसुरोत्तमान् ॥ प्राहतथ्यमिदंवाक्यंविषण्णान्सुरसत्तमान् ॥ ५२ ॥ रक्ष्यामेसततंदेवाःसहेंद्राःसद्विजातयः ॥ त्वष्टुःसुदुर्धरंतेजोयेनवृत्रोविनिर्मितः ॥ ५३ ॥ त्वष्टापुरातपस्तप्त्वावर्षायुतशतंतदा ॥ वृत्रोविनिर्मितोदेवाःप्राप्यानुज्ञांमहेश्वरात् ॥ ५४ ॥ सतस्यैवप्रसादाद्वोहन्यादेवरिपुर्बली ॥नागत्वाशंकरस्थानंभगवान्दृश्यतेहरः ॥ ५५ ॥ दृष्ट्वाजेष्यथवृत्रंतंक्षिप्रंगच्छतमंदरं ॥ यत्रास्तेतपसांयोनिर्दक्षयज्ञविनाशनः ॥ ५६ ॥ पिनाकीसर्वभूतेशोभगनेत्रनिपातनः ॥ तेगत्वासहितादेवाब्रह्मणासहमंदरं ॥ ५७ ॥ अपश्यंस्तेजसांराशिंसूर्यकोटिसमप्रभं ॥ सोब्रवीत्स्वागतंदेवाब्रूतकिंकरवाण्यहं ॥ ५८ ॥ अमोघंदर्शनंमह्यंकामप्राप्तिरतोऽस्तुवः ॥ एवमुक्तास्तुतेसर्वेप्रत्यूचुस्तंदिवौकसः ॥ ५९ ॥ तेजोहृतंनोवृत्रेणगतिर्भवदिवौकसां ॥ मूर्त्तीरीक्षस्वनोदेवप्रहारैर्जर्जरीकृताः ॥ शरणंत्वांप्रपन्नाःस्मगतिर्भवमहेश्वर ॥ ६० ॥ शर्वउवाच विदितंवोयथादेवाःकृत्येयंसुमहाबला ॥ त्वष्टुस्तेजोभवाघोरादुर्निवार्याऽकृतात्मभिः ॥ ६१ ॥ अवश्यंतुमयाकार्यंसाह्यंसर्वदिवौकसां ॥ ममेदंगात्रजंशक्रकवचंगृह्यभास्वरं ॥ ६२ ॥ बधानानेनमंत्रेणमानसेनसुरेश्वर ॥ वधायासुरमुख्यस्यवृत्रस्यसुरघातिनः ॥ ६३ ॥ द्रोणउवाच इत्युक्त्वावरदःप्रादाद्वर्मतन्मंत्रमेवच ॥ सतेनवर्मणागुप्तःप्रायाद्वृत्रंचमूंप्रति ॥ ६४ ॥ नानाविधैश्चशस्त्रौघैःपात्यमानैर्महारणे ॥ नसंधिःशक्यतेभेत्तुंवर्मबंधस्यतस्यतु ॥ ६५ ॥ ततोजघानसमरेवृत्रंदेवपतिःस्वयं ॥ तंचमंत्रमयंबंधंवर्मचांगिरसेददौ ॥ ६६ ॥ अंगिराःप्राहपुत्रस्यमंत्रज्ञस्यबृहस्पतेः ॥ बृहस्पतिरथोवाचअग्निवेश्यायधीमते ॥ ६७ ॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ मानसेनमनसोच्चारणीयेन ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ब्रह्मसूत्रेणब्रह्मणासूचितेनोपदेशेन ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अग्निवेश्योममप्रादात्तेनवध्नामिवर्मते ॥ तवाद्यदेहरक्षार्थंमंत्रेणनृपसत्तम ॥ ६८ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाततोद्रोणस्तवपुत्रंमहाद्युतिं ॥ पुनरेववचःप्राहशनैराचार्यपुंगवः ॥ ६९ ॥ ब्रह्मसूत्रेणबध्नामिकवचंतवभारत ॥ हिरण्यगर्भेणयथाबद्धंविष्णोःपुरारणे ॥ ७० ॥ यथाचब्रह्मणाबद्धंसंग्रामेतारकामये ॥ शक्रस्यकवचंदिव्यंतथाबध्नाम्यहंतव ॥ ७१ ॥ बध्वातुकवचंतस्यमंत्रेणविधिपूर्वकं ॥ प्रेषयामासराजानंयुद्धायमहतेद्विजः ॥ ७२ ॥ ससन्नद्धोमहाबाहुराचार्येणमहात्मना ॥ रथानांचसहस्रेणत्रिगर्त्तानांप्रहारिणां ॥ ७३ ॥ तथादंतिसहस्रेणमत्तानांवीर्यशालिनां ॥ अश्वानांनियुतेनैवतथान्यैश्चमहारथैः ॥ ॥ ७४ ॥ वृतःप्रायान्महाबाहुरर्जुनस्यरथंप्रति ॥ नानावादित्रघोषेणयथावैरोचनिस्तथा ॥ ७५ ॥ ततःशब्दोमहानासीत्सैन्यानांतवभारत ॥ अगाधंप्रस्थितंदृष्ट्वासमुद्रमिवकौरवं ॥ ७६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनकवचबंधनेचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच प्रविष्टयोर्महाराजपार्थवार्ष्णेययोरणे ॥ दुर्योधनेप्रयातेचपृष्ठतःपुरुषर्षभे ॥ १ ॥ जवेनाभ्यद्रवन्द्रोणंमहतानिःस्वनेनच ॥ पांडवाःसोमकैःसार्धंततोयुद्धमवर्त्तत ॥ २ ॥ तद्युद्धमभवत्तीव्रंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ कुरूणांपांडवानांचव्यूहस्यपुरतोद्भुतं ॥ ३ ॥ राजन्कदाचिन्नास्माभिर्दृष्टंतादृङ्नचश्रुतं ॥ यादृङ्मध्यगतेसूर्येयुद्धमासीद्विशांपते ॥ ४ ॥ धृष्टद्युम्नमुखाःपार्थाव्यूढानीकाःप्रहारिणः ॥ द्रोणस्यसैन्यंतेसर्वेशरवर्षैरवाकिरन् ॥ ५ ॥ वयंद्रोणंपुरस्कृत्यसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ पार्षतप्रमुखान्पार्थानभ्यवर्षामसायकैः ॥ ६ ॥ महामेघाविवोदीर्णौमिश्रवातौहिमात्यये ॥ सेनाग्रेप्रचकाशेतेरुचिरेरथभूषिते ॥ ७ ॥ समेत्यतुमहासेनेचक्रतुर्वेगमुत्तमं ॥ जाह्नवीयमुनेनद्यौप्रावृषीवोल्बणोदके ॥ ८ ॥ नानाशस्त्रपुरोवातोद्विपाश्वरथसंवृतः ॥ गदाविद्युन्महारौद्रःसंग्रामजलदोमहान् ॥ ९ ॥ भारद्वाजानिलोद्धूतःशरधारासहस्रवान् ॥ अभ्यवर्षन्महासैन्यःपांडुसेनाग्निमुद्धतं ॥ १० ॥ समुद्रमिवघर्मांतेविशन्घोरोमहानिलः ॥ व्यक्षोभयदनीकानिपांडवानांद्विजोत्तमः ॥ ११ ॥ तेपिसर्वप्रयत्नेनद्रोणमेवसमाद्रवन् ॥ बिभित्संतोमहासेतुंवार्योघाःप्रबलाइव ॥ १२ ॥ वारयामासतान्द्रोणोजलौघमचलोयथा ॥ पांडवान्समरेक्रुद्धान्पंचालांश्चसकेकयान् ॥ १३ ॥ अथापरेचराजानःपरिवृत्यसमंततः ॥ महाबलारणेशूराःपंचालानन्ववारयन् ॥ १४ ॥

प्रविष्टयोरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ हिमात्ययेशिशिरे सेनाग्रेप्रधानेसेने ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्लावयामासविद्रावितवान् ॥ १८ ॥ अपाकर्षतव्यावर्त्तितवान् १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ संघट्टयतिसंमेलयति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

ततोरणेनरव्याघ्रःपार्षतःपांडवैःसह ॥ संजघानासकृद्द्रोणंविभित्सुररिवाहिनीं ॥ १५ ॥ यथैवशरवर्षाणिद्रोणोवर्षतिपार्षते ॥ तथैवशरवर्षाणिधृष्टद्युम्नोप्य
वर्षत ॥ १६ ॥ सनिस्त्रिंशपुरोवातःशक्तिप्रासर्ष्टिसंवृतः ॥ ज्याविद्युच्चापसंह्रादोधृष्टद्युम्नबलाहकः ॥ १७ ॥ शरधाराश्मवर्षाणिव्यसृजत्सर्वतोदिशं ॥ निघ्नन्रथ
वराश्वौघान्प्लावयामासवाहिनीं ॥ १८ ॥ यंयमार्च्छच्छरैर्द्रोणःपांडवानांरथव्रजं ॥ ततस्ततःशरैर्द्रोणमपाकर्षतपार्षतः ॥ १९ ॥ तथातुयतमानस्यद्रोणस्ययुधि
भारत ॥ धृष्टद्युम्नंसमासाद्यत्रिधासैन्यमभिद्यत ॥ २० ॥ भोजमेकेभ्यवर्त्तंतजलसंधंतथापरे ॥ पांडवैर्हन्यमानाश्चद्रोणमेवापरेययुः ॥ २१ ॥ संघट्टयतिसैन्यानि
द्रोणस्तुरथिनांवरः ॥ व्यधमच्चापितान्यस्यधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ २२ ॥ धार्त्तराष्ट्रास्तथाभूतावध्यंतेपांडुसृंजयैः ॥ अगोपाःपशवोरण्येबहुभिःश्वापदैरिव ॥ २३ ॥
कालःस्मग्रसतेयोधान्धृष्टद्युम्नेनमोहितान् ॥ संग्रामेतुमुलेतस्मिन्निति संमेनिरेजनाः ॥ २४ ॥ कुनृपस्ययथाराष्ट्रंदुर्भिक्षव्याधितस्करैः ॥ द्राव्यतेतद्वदापन्ना
पांडवैस्तववाहिनी ॥ २५ ॥ अर्करश्मिविमिश्रेषुशस्त्रेषुकवचेषुच ॥ चक्षूंषिप्रत्यहन्यंतसैन्येनरजसातथा ॥ २६ ॥ त्रिधाभूतेषुसैन्येषुवध्यमानेषुपांडवैः ॥ अम
र्षितस्ततोद्रोणःपंचालान्व्यधमच्छरैः ॥ २७ ॥ मृद्नतस्तान्यनीकानिनिघ्नतश्चापिसायकैः ॥ बभूवरूपंद्रोणस्यकालाग्नेरिवदीप्यतः ॥ २८ ॥ रथंनागंहयंचापि
पत्तिनश्चविशांपते ॥ एकैकेनेषुणासंख्येनिर्बिभेदमहारथः ॥ २९ ॥ पांडवानांतुसैन्येषुनास्तिकश्चित्सभारत ॥ दधारयोरणेबाणान्द्रोणचापच्युतान्प्रभो ॥ ३० ॥
तत्पच्यमानमर्केणद्रोणसायकतापितं ॥ बभ्रामपार्षतंसैन्यंतत्रतत्रैवभारत ॥ ३१ ॥ तथैवपार्षतेनापिकाल्यमानंबलंतव ॥ अभवत्सर्वतोदीप्तंशुष्कंवनमिवा
ग्निना ॥ ३२ ॥ बाध्यमानेषुसैन्येषुद्रोणपार्षतसायकैः ॥ त्यक्त्वाप्राणान्परंशक्त्यायुध्यंतेसर्वतोमुखाः ॥ ३३ ॥ तावकानांपरेषांचयुध्यतांभरतर्षभ ॥ नासीत्क
श्चिन्महाराजयोत्याक्षीत्संयुगंभयात् ॥ ३४ ॥ भीमसेनंतुकौंतेयंसोदर्याःपर्यवारयन् ॥ विविंशतिश्चित्रसेनोविकर्णश्चमहारथः ॥ ३५ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौ
क्षेमधूर्त्तिश्चवीर्यवान् ॥ त्रयाणांतवपुत्राणांत्रयएवानुयायिनः ॥ ३६ ॥ बाल्हीकराजस्तेजस्वीकुलपुत्रोमहारथः ॥ सहसेनःसहामात्योद्रौपदेयानवारयत् ॥
॥ ३७ ॥ शैब्योगोवासनोराजायोधैर्दशशतावरैः ॥ काश्यस्याभिभुवःपुत्रंपराक्रांतमवारयत् ॥ ३८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ काश्यस्यकाशिराजस्य ॥ ३८ ॥

॥३९॥४०॥४१॥४२॥ ४३ ॥ ४४ ॥ आवंत्योन्यः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अजातशत्रुंकौंतेयंज्वलंतमिवपावकं ॥ मद्राणामीश्वरःशल्योराजाराजानमावृणोत् ॥ ३९ ॥ दुःशासनस्त्ववस्थाप्यस्वमनीकममर्षणः॥सात्यकिंप्रययौक्रुद्धः शूरोरथवरंयुधि ॥ ४० ॥ स्वकेनाहमनीकेनसन्नद्धःकवचावृतः ॥ चतुःशतैर्महेष्वासैश्चेकितानमवारयं ॥ ४१ ॥ शकुनिस्तुसहानीकोमाद्रीपुत्रमवारयत् ॥ गांधारकैःसप्तशतैश्चापशक्त्यसिपाणिभिः ॥ ४२ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौविराटंमत्स्यमार्च्छतां ॥ प्राणांस्त्यक्त्वामहेष्वासौमित्रार्थेभ्युद्यतायुधौ ॥ ४३ ॥ शिखंडिनं याज्ञसेनिंरुंधानमपराजितं ॥ बाल्हिकःप्रतिसंयत्तःपराक्रांतमवारयत् ॥ ४४ ॥ धृष्टद्युम्नंतुपांचाल्यंक्रूरैःसार्धंप्रभद्रकैः ॥ आवंत्यःसहसौवीरैःक्रुद्धरूपमवारयत् ॥ ४५ ॥ घटोत्कचंतथाशूरंराक्षसंक्रूरकर्मिणं॥अलायुधोद्रवत्तूर्णंक्रुद्धमायांतमाहवे॥ ४६ ॥ अलंबुषंराक्षसेंद्रंकुंतिभोजोमहारथः॥सैन्येनमहतायुक्तःक्रुद्धरूपमवारयत् ॥ ४७ ॥ सैंधवःपृष्ठतस्त्वासीत्सर्वसैन्यस्यभारत ॥ रक्षितःपरमेष्वासैःकृपप्रभृतिभीरथैः ॥ ४८ ॥ तस्यास्तांचक्ररक्षौद्वौसैंधवस्यबृहत्तमौ ॥ द्रौणिर्दक्षिणतोराजन्सूतपुत्रश्चवामतः ॥ ४९ ॥ पृष्ठगोपास्तुतस्यासन्सौमदत्तिपुरोगमाः ॥ कृपश्चवृषसेनश्चशलःशल्यश्चदुर्जयः ॥ ५० ॥ नीतिमंतोमहेष्वासाःसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ सैंधवस्यविधायैवंरक्षांयुयुधिरेततः ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच राजन्संग्राममाश्चर्यंशृणुकीर्तयतोमम ॥ कुरूणांपांडवानांचयथायुद्धमवर्त्तत ॥ १ ॥ भारद्वाजंसमासाद्यव्यूहस्यप्रमुखेस्थितं ॥ अयोधयन्रणेपार्थाद्रोणानीकंबिभित्सवः ॥ २ ॥ रक्षमाणःस्वकंव्यूहंद्रोणोपिसहसैनिकैः ॥ अयोधयद्रणेपार्थान्प्रार्थयानोमहद्यशः ॥ ३ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौविराटंदशभिःशरैः ॥ आजघ्नतुःसुसंक्रुद्धौतवपुत्रहितैषिणौ ॥ ४ ॥ विराटश्चमहाराजतावुभौसमरेस्थितौ ॥ पराक्रांतौपराक्रम्ययोधयामाससानुगौ ॥ ५ ॥ तेषांयुद्धंसमभवद्दारुणंशोणितोदकं ॥ सिंहस्यद्विपमुख्याभ्यांप्रभिन्नाभ्यांयथावने ॥ ६ ॥ बाल्हीकंरभसंयुद्धेयाज्ञसेनिर्महाबलः ॥ आजघ्नेविशिखैस्तीक्ष्णैर्घोरैर्मर्मास्थिभेदिभिः ॥ ७ ॥ बाल्हीकोयाज्ञसेनिंतुहेमपुंखैःशिलाशितैः ॥ आजघानभृशंक्रुद्धोनवभिर्नतपर्वभिः ॥ ८ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंशरशक्तिसमाकुलं ॥ भीरूणांत्रासजननंशूराणांहर्षवर्धनं ॥ ९ ॥ ताभ्यांतत्रशरैर्मुक्तैरंतरिक्षंदिशस्तथा ॥ अभवत्संवृतंसर्वंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ १० ॥

राजन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ हुताशनःप्रावर्त्ततेत्यनुषज्यते ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

शैब्योगोवासनोयुद्धेकाश्यपुत्रंमहारथं ॥ ससैन्योयोधयामासगजःप्रतिगजंयथा ॥ ११ ॥ बाल्हीकराजःसंक्रुद्धोद्रौपदेयान्महारथान् ॥ मनःपंचेंद्रियाणीव
शुशुभेयोधयन्रणे ॥ १२ ॥ अयोधयंस्तेसुभृशंतंशरौघैःसमंततः ॥ इंद्रियार्थायथादेहंशश्वद्देहवतांवर ॥ १३ ॥ वार्ष्णेयंसात्यकिंयुद्धेपुत्रोदुःशासनस्तव ॥
आजघ्नेसायकैस्तीक्ष्णैर्नवभिर्नतपर्वभिः ॥ १४ ॥ सोतिविद्धोबलवतामहेष्वासेनधन्विना ॥ ईषन्मूर्च्छांजगामाशुसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ १५ ॥ समाश्वस्त
स्तुवार्ष्णेयस्तवपुत्रंमहारथं ॥ विव्याधदशभिस्तूर्णंसायकैःकंकपत्रिभिः ॥ १६ ॥ तावन्योन्यंदृढंविद्धावन्योन्यशरपीडितौ ॥ रेजतुःसमरेराजन्पुष्पिताविवकिं
शुकौ ॥ १७ ॥ अलंबुषस्तुसंक्रुद्धःकुंतिभोजशरार्दितः ॥ अशोभतभृशंलक्ष्म्यापुष्पाढ्यइवकिंशुकः ॥ १८ ॥ कुंतिभोजंततोरक्षोविध्वाबहुभिरायसैः ॥ अन
दद्भैरवंनादंवाहिन्याःप्रमुखेतव ॥ १९ ॥ ततस्तौसमरेशूरौयोधयंतौपरस्परं ॥ ददृशुःसर्वसैन्यानिशक्रजंभौयथापुरा ॥ २० ॥ शकुनिंरभसंयुद्धेकृतवैरंच
भारत ॥ माद्रीपुत्रौचसंरब्धौशरैश्चार्दयतांभृशं ॥ २१ ॥ तुमुलःसमहान्राजन्प्रावर्त्ततजनक्षयः ॥ त्वयासंजनितोत्यर्थंकर्णेनचविवर्धितः ॥ २२ ॥ रक्षितस्तवपुत्रै
श्चक्रोधमूलोहुताशनः ॥ यइमांपृथिवींराजन्दग्धुंसर्वांसमुद्यतः ॥ २३ ॥ शकुनिःपांडुपुत्राभ्यांकृतःसविमुखःशरैः ॥ नस्मजानातिकर्त्तव्यंयुद्धेकिंचित्पराक्र
मं ॥ २४ ॥ विमुखंचैनमालोक्यमाद्रीपुत्रौमहारथौ ॥ ववर्षतुःपुनर्बाणैर्यथामेघौमहागिरिं ॥ २५ ॥ सवध्यमानोबहुभिःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ संप्रायाज्जवनैरश्वै
र्द्रोणानीकायसौबलः ॥ २६ ॥ घटोत्कचस्तथाशूरंराक्षसंतमलायुधं ॥ अभ्ययाद्रभसंयुद्धेवेगमास्थायमध्यमं ॥ २७ ॥ तयोर्युद्धंमहाराजचित्ररूपमिवाभवत् ॥
यादृशंहिपुरावृत्तंरामरावणयोर्मृधे ॥ २८ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजामद्रराजानमाहवे ॥ विध्वापंचाशताबाणैःपुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ २९ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतयो
रत्यद्भुतंनृप ॥ यथापूर्वंमहद्युद्धंशंबरामरराजयोः ॥ ३० ॥ विविंशतिश्चित्रसेनोविकर्णश्चतवात्मजः ॥ अयोधयन्भीमसेनंमहत्यासेनयावृताः ॥ ३१ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्वंद्वयुद्धेषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तथातस्मिन्प्रवृत्तेतुसंग्रामेलो
महर्षणे ॥ कौरवेयांस्त्रिधाभूतान्पांडवाःसमुपाद्रवन् ॥ १ ॥ जलसंधंमहाबाहुंभीमसेनोभ्यवर्त्तत ॥ युधिष्ठिरःसहानीकःकृतवर्माणमाहवे ॥ २ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ कुंजराश्वनरानितिकाकाक्षिवद्गत्यत्रयथाविभक्तिसंबध्यते ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

किरंस्तुशरवर्षाणिरोचमानइवांशुमान्॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रोणमभ्यद्रवद्रणे ॥ ३ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंत्वरतांसर्वधन्विनां ॥ कुरूणांपांडवानांचसंक्रुद्धानांपर
स्परं॥ ४॥ संक्षयेतुतथाभूतेवर्त्तमानेमहाभये॥ द्वंद्वीभूतेषुसैन्येषुयुध्यमानेष्वभीतवत् ॥ ५ ॥ द्रोणःपांचालपुत्रेणबलीबलवतासह॥ यदक्षिपत्पृषत्कौघांस्तद्
द्भुतमिवाभवत्॥ ६॥ पुंडरीकवनानीवविध्वस्तानिसमंततः॥ चक्रातेद्रोणपांचाल्यौनृणांशीर्षाण्यनेकशः ॥ ७॥ विनिकीर्णानिवीराणामनीकेषुसमंततः॥
वस्त्राभरणशस्त्राणिध्वजवर्मायुधानिच॥ ८॥ तपनीयतनुत्राणाःसंसिक्तारुधिरेणच॥ संसक्ताइवदृश्यंतेमेघसंघाःसविद्युतः ॥ ९॥ कुंजराश्वनरानन्येपातयं
तिस्मपत्त्रिभिः॥ तालमात्राणिचापानिविकर्षंतोमहारथाः ॥ १० ॥ असिचर्माणिचापानिशिरांसिकवचानिच ॥ विप्रकीर्यंतशूराणांसंप्रहारेमहात्मनां ॥
॥ ११ ॥ उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः॥ अदृश्यंतमहाराजतस्मिन्परमसंकुले ॥ १२॥ गृध्राःकंकाबकाःश्येनावायसाजंबुकास्तथा॥ बहुशःपिशिता
शाश्वतत्राहृश्यंतमारिष॥ १३॥ भक्षयंतश्चमांसानिपिबंतश्चापिशोणितं॥ विलुंपंतश्चकेशांश्चमज्जाश्चबहुधानृप ॥ १४ ॥ आकर्षंतःशरीराणिशरीरावयवां
स्तथा॥ नराश्वगजसंघानांशिरांसिचततस्ततः ॥ १५॥ कृतास्त्रारणदीक्षाभिर्दीक्षितारणशालिनः ॥ रणेजयंप्रार्थयानाभृशंयुयुधिरेतदा ॥ १६ ॥ असिमा
र्गान्बहुविधान्विचेरुःसैनिकारणे॥ ऋष्टिभिःशक्तिभिःप्रासैःशूलतोमरपट्टिशैः॥ १७ ॥ गदाभिःपरिघैश्चान्यैरायुधैश्चभुजैरपि ॥ अन्योन्यंजघ्निरेक्रुद्धायुद्धरं
गगतानराः ॥ १८ ॥ रथिनोरथिभिःसार्धमश्वारोहाश्वसादिभिः ॥ मातंगावरमातंगैःपदाताश्चपदातिभिः ॥ १९ ॥ क्षीबाइवान्येचोन्मत्तारंगेष्विवचवा
रणाः॥ उच्चुक्रुशुरथान्योन्यंजघ्नुरन्योन्यमेवच ॥ २० ॥ वर्तमानेतथायुद्धेनिर्मर्यादेविशांपते ॥ धृष्टद्युम्नोहयानश्वैर्द्रोणस्यव्यत्यमिश्रयत् ॥ २१ ॥ तेहयाःसा
ध्वशोभंतमिश्रितावातरंहसः॥ पारावतसवर्णाश्चरक्तशोणाश्वसंयुगे॥ २२॥ पारावतसवर्णास्तेरक्तशोणविमिश्रिताः॥ हयाःशुशुभिरेराजन्मेघाइवसविद्यु
तः ॥ २३ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुसंप्रेक्ष्यद्रोणमभ्याशमागतं ॥ असिचर्माददेवीरोधनुरुत्सृज्यभारत ॥ २४ ॥ चिकीर्षुर्दुष्करंकर्मपार्षतःपरवीरहा ॥ ईषयासमतिक्र
म्यद्रोणस्यरथमाविशत्॥ २५॥ अतिष्ठद्युगमध्येसयुगसन्नहनेषुच॥ जघानार्धेषुचाश्वानांतत्सैन्यान्यभ्यपूजयन्॥ २६॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ युगसन्नहनेषुयुगबंधेषु ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ अवाक्षिपन्‌अपनीतवंतः ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

खड्गेनचरतस्तस्यशोणाश्वानधितिष्ठतः॥ नददर्शांतरंद्रोणस्तदद्भुतमिवाभवत्‌ ॥ २७ ॥ यथाश्येनस्यपतनंवनेष्वामिषगृद्धिनः ॥ तथैवासीदभीसारस्तस्यद्रोणं जिघांसतः ॥ २८ ॥ ततःशरशतेनास्यशतचंद्रंसमाक्षिपत्‌ ॥ द्रोणोद्रुपदपुत्रस्यखड्गंचदशभिःशरैः ॥ २९ ॥ हयांश्चैवचतुःषष्ट्याशराणांजघ्निवान्बली ॥ ध्वजंछ त्रंचभल्लाभ्यांतथातौपार्ष्णिसारथी ॥ ३० ॥ अथास्मैत्वरितोबाणमपरंजीवितांतकं ॥ आकर्णपूर्णंचिक्षेपवज्रंवज्रधरोयथा ॥ ३१ ॥ तंचतुर्दशभिस्तीक्ष्णैर्बा णैश्चिच्छेदसात्यकिः ॥ ग्रस्तमाचार्यमुख्येनधृष्टद्युम्नंव्यमोचयत्‌ ॥ ३२ ॥ सिंहेनेवमृगंग्रस्तंनरसिंहेनमारिष ॥ द्रोणेनमोचयामासपांचाल्यंशिनिपुंगवः ॥ ॥ ३३ ॥ सात्यकिंप्रेक्ष्यगोप्तारंपांचाल्यंचमहाहवे ॥ शराणांत्वरितोद्रोणःषड्विंशत्यासमार्पयत्‌ ॥ ३४ ॥ ततोद्रोणंशिनेःपौत्रोग्रसंतमपिसृंजयान्‌ ॥ प्रत्यविध्य च्छितैर्बाणैःषड्विंशत्यास्तनांतरे ॥ ३५ ॥ ततःसर्वेरथास्तूर्णंपांचाल्याजयगृद्धिनः ॥ सात्वताभिसृतेद्रोणेधृष्टद्युम्नमवाक्षिपन्‌ ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो णपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणधृष्टद्युम्नयुद्धेसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच बाणेतस्मिन्निकृत्तेतुधृष्टद्युम्नेचमो क्षिते ॥ तेनवृष्णिप्रवीरेणयुयुधानेनसंजय ॥ १ ॥ अमर्षितोमहेष्वासःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ नरव्याघ्रःशिनेःपौत्रेद्रोणःकिमकरोद्युधि ॥ २ ॥ संजयउवाच संप्रद्रुतःक्रोधविषोव्यादितास्यशरासनः ॥ तीक्ष्णधारेषुदशनःसितनाराचदंष्ट्रवान्‌ ॥ ३ ॥ संरंभामर्षताम्राक्षोमहोरगइवश्वसन्‌ ॥ नरवीरःप्रमुदितःशोणैरश्वै र्महाजवैः ॥ ४ ॥ उत्पतद्भिरिवाकाशेक्रामद्भिरिवपर्वतं ॥ रुक्मपुंखान्शरानस्यन्युयुधानमुपाद्रवत्‌ ॥ ५ ॥ शरपातमहावर्षंरथघोषबलाहकं ॥ कार्मुकाकर्षवि क्षेपंनाराचबहुविद्युतं ॥ ६ ॥ शक्तिखड्गाशनिधरंक्रोधवेगसमुत्थितं ॥ द्रोणमेघमनावार्यंहयमारुतचोदितं ॥ ७ ॥ दृष्ट्वैवाभिपतंतंतंशूरःपरपुरंजयः ॥ उवाच सूतंशैनेयःप्रहसन्युद्धदुर्मदः ॥ ८ ॥ एनंवैब्राह्मणंशूरंस्वकर्मण्यनवस्थितं ॥ आश्रयंधार्तराष्ट्रस्यराज्ञोदुःखभयापहं ॥ ९ ॥ शीघ्रंप्रजवितैरश्वैःप्रत्युद्याहिप्रहृष्ट वत्‌ ॥ आचार्यंराजपुत्राणांसततंशूरमानिनं ॥ १० ॥ ततोरजतसंकाशामाधवस्यहयोत्तमाः ॥ द्रोणस्याभिमुखाःशीघ्रमगच्छन्वातरंहसः ॥ ११ ॥ ततस्तौद्रो णशैनेयौयुयुधातेपरंतपौ ॥ शरैरनेकसाहस्रैस्ताडयंतौपरस्परं ॥ १२ ॥ इषुजालावृतंव्योमचक्रतुःपुरुषर्षभौ ॥ पूरयामासतुर्वीरावुभौदशदिशःशरैः ॥ १३ ॥

बाणेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कार्मुकाकर्षइवविक्षेपआसारप्रसाधनंयस्य ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ अंतरमवच्छेदः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ रथवाहिन्योरथसेनाः ॥ २८ ॥ वैजयंतीविलक्षणाभिःपताकाभिः

मे घाविवातपापायेधाराभिरितरेतरं॥नस्मसूर्यस्तदाभातिनववौचसमीरणः॥१४॥इषुजालावृतंघोरमंधकारंसमंततः॥अनाधृष्यमिवान्येषांशूराणामभवत्तदा॥१५॥ अंधकारीकृतेलोकेद्रोणशैनेययोःशरैः॥ तयोःशीघ्रास्त्रविदुषोर्द्रोणसात्वतयोस्तदा॥ १६॥ नांतरंशरवृष्टीनांददृशेनरसिंहयोः॥ इषूणांसन्निपातेन शब्दोधाराभिघातजः॥ १७॥ शुश्रुवेशक्रमुक्तानामशनीनामिवस्वनः॥ नाराचैर्व्यतिविद्धानांशराणांरूपमाबभौ॥१८॥ आशीविषविदष्टानांसर्पाणामिव भारत॥तयोर्ज्यातलनिर्घोषःशुश्रुवेयुद्धशौंडयोः॥१९॥ अजस्रंशैलशृंगाणांवज्रेणाहन्यतामिव॥ उभयोस्तौरथौराजंस्तेचाश्वास्तौचसारथी॥२०॥ रुक्मपुंखैःशरैश्छिन्नाश्चित्ररूपाबभुस्तदा॥ निर्मलानामजिह्मानांनाराचानांविशांपते॥२१॥ निर्मुक्ताशीविषाभानांसंपातोभूत्सुदारुणः॥उभयोःपतितेछत्रेतथैवपतितौध्वजौ॥ २२॥ उभौरुधिरसिक्तांगावुभौचविजयैषिणौ॥ स्रवद्भिःशोणितंगात्रैःप्रस्रुताविववारणौ॥ २३॥ अन्योन्यमभ्यविध्येतांजीवितांतकरैःशरैः॥ गर्जितोत्क्रुष्टसन्नादाःशंखदुंदुभिनिःस्वनाः॥ २४॥ उपारमन्महाराजव्याजहारनकश्चन॥ तूष्णींभूतान्यनीकानियोधायुद्धादुपारमन्॥ २५॥ ददर्शद्वैरथंताभ्यांजातकौतूहलोजनः॥ रथिनोहस्तियंतारोहयारोहाःपदातयः॥ २६ ॥ अवैक्षंताचलैर्नेत्रैःपरिवार्यनरर्षभौ ॥ हस्त्यनीकान्यतिष्ठंततथानीकानिवाजिनां॥ ॥ २७॥ तथैवरथवाहिन्यःप्रतिव्यूह्यव्यवस्थिताः॥ मुक्ताविद्रुमचित्रैश्चमणिकांचनभूषितैः॥ २८ ॥ ध्वजैराभरणैश्चित्रैःकवचैश्चहिरण्मयैः ॥ वैजयंतीपताकाभिःपरिस्तोमांगकंबलैः॥ २९॥ विमलैर्निशितैःशस्त्रैर्हयानांचप्रकीर्णकैः॥ जातरूपमयीभिश्चराजतीभिश्चमूर्द्धसु ॥ ३० ॥ गजानांकुंभमालाभिर्दंतवेष्टैश्चभारत॥ सबलाकाःसखद्योताःसैरावतशतह्रदाः॥ ३१॥ अदृश्यंतोष्णपर्यायेमेघानामिववागुराः॥ अपश्यन्नस्मदीयाश्चतेचयौधिष्ठिराःस्थिताः॥ ३२॥ तद्युद्धंयुयुधानस्यद्रोणस्यचमहात्मनः॥ विमानाग्रगतादेवाब्रह्मसोमपुरोगमाः॥ ३३॥ सिद्धचारणसंघाश्चविद्याधरमहोरगाः॥ गतप्रत्यागताक्षेपैश्चित्रैरस्त्रविघातिभिः॥ ३४॥ विविधैर्विस्मयंजग्मुस्तयोःपुरुषसिंहयोः॥ हस्तलाघवमस्त्रेषुदर्शयंतौमहाबलौ॥ ३५॥

परिस्तोमैर्वर्णकंबलैः अंगकंबलैःसूक्ष्मकंबलैः॥ २९॥ ३०॥ ऐरावतमिंद्रधनुः ऐरावतोभ्रमातंगैइत्युपक्रम्यनपुंसकंमहेंद्रस्यऋजुदीर्घशरासनेइतिमेदिनी॥ ३१॥ उष्णस्यपर्यायेअपगमे वागुराःजालानि समूहाइतियावत्॥ ३२॥ ३३॥ प्रत्यागतंनिवर्त्तनं आक्षेपःप्रहरणं॥ ३४॥ ३५॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ आलक्षयामासुर्लक्षितवंतः ॥ ४४ ॥ विदुर्नैत्यनुषज्यते ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ योगेनयुक्त्या ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

अन्योन्यमभिविध्येतांशरैस्तौद्रोणसात्यकी ॥ ततोद्रोणस्यदाशार्हःशरांश्चिच्छेदसंयुगे ॥ ३६ ॥ पत्रिभिःसुदृढैराशुधनुश्चैवमहाद्युतेः ॥ निमेषांतरमात्रेणभा
रद्वाजोऽपरंधनुः ॥ ३७ ॥ सज्यंचकारतदपिचिच्छेदास्यचसात्यकिः ॥ ततस्त्वरन्पुनर्द्रोणोधनुर्हस्तोव्यतिष्ठत ॥ ३८ ॥ सज्यंसज्यंधनुश्चास्यचिच्छेदनिशितैःश
रैः ॥ एवमेकशतंछिन्नंधनुषांदृढधन्विना ॥ ३९ ॥ नचांतरंतयोर्दृष्टंसंधानेच्छेदनेपिच ॥ ततोस्यसंयुगेद्रोणोदृष्ट्वाकर्मातिमानुषं ॥ ४० ॥ युयुधानस्यराजेंद्रमन
सैतदचिंतयत् ॥ एतदस्त्रबलंरामेकार्त्तवीर्येधनंजये ॥ ४१ ॥ भीष्मेचपुरुषव्याघ्रेयदिदंसात्वतांवरे ॥ तंचास्यमनसाद्रोणःपूजयामासविक्रमं ॥ ४२ ॥ लाघवं
वासवस्येवसंप्रेक्ष्यद्विजसत्तमः ॥ तुतोषास्त्रविदांश्रेष्ठस्तथादेवाःसवासवाः ॥ ४३ ॥ नतामालक्षयामासुर्लघुतांशीघ्रचारिणः ॥ देवाश्चयुयुधानस्यगंधर्वाश्च
विशांपते ॥ ४४ ॥ सिद्धचारणसंघाश्चविदुर्द्रोणस्यकर्मतत् ॥ ततोन्यद्धनुरादायद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ४५ ॥ अस्त्रैरस्त्रविदांश्रेष्ठोयोधयामासभारत ॥ तस्या
स्त्राण्यस्त्रमायाभिःप्रतिहत्यससात्यकिः ॥ ४६ ॥ जघाननिशितैर्बाणैस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ तस्यातिमानुषंकर्मदृष्ट्वान्यैरसमंरणे ॥ ४७ ॥ युक्तंयोगेनयोगज्ञास्ताव
काःसमपूजयन् ॥ यदस्त्रमस्यतिद्रोणस्तदेवास्यतिसात्यकिः ॥ ४८ ॥ तमाचार्योथसंभ्रांतोऽयोधयच्छत्रुतापनः ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजधनुर्वेदस्यपारगः ॥ ४९ ॥
वधाययुयुधानस्यदिव्यमस्त्रमुदैरयत् ॥ तदाग्नेयंमहाघोरंरिपुघ्नमुपलक्ष्यसः ॥ ५० ॥ दिव्यमस्त्रंमहेष्वासोवारुणंसमुदैरयत् ॥ हाहाकारोमहानासीद्दृष्ट्वादिव्या
स्त्रधारिणौ ॥ ५१ ॥ नविचेरुस्तदाकाशेभूतान्याकाशगान्यपि ॥ अस्त्रेतेवारुणाग्नेयेताभ्यांबाणसमाहिते ॥ ५२ ॥ नयावदभ्यपद्येतांव्यावर्त्तदथभास्करः ॥ त
तोयुधिष्ठिरोराजाभीमसेनश्चपांडवः ॥ ५३ ॥ नकुलःसहदेवश्चपर्यरक्षंतसात्यकिं ॥ धृष्टद्युम्नमुखैःसार्धंविराटश्चसकेकयः ॥ ५४ ॥ मत्स्याःशाल्वेयसेनाश्चद्रो
णमाजग्मुरंजसा ॥ दुःशासनंपुरस्कृत्यराजपुत्राःसहस्रशः ॥ ५५ ॥ द्रोणमभ्युपपद्यंतसपत्नैःपरिवारितं ॥ ततोयुद्धमभूद्राजंस्तेषांतवचधन्विनां ॥ ५६ ॥ रजसा
संवृतेलोकेशरजालसमावृते ॥ सर्वमाविग्नमभवन्नप्राज्ञायतकिंचन ॥ सैन्येनरजसाध्वस्तेनिर्मर्यादमवर्त्तत ॥ ५७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजय
द्रथवधपर्वणिद्रोणसात्यकियुद्धेअष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नयावदभ्यपद्येतां यावदेवनपराभूते व्यावर्तत्मध्यान्हतःपरावृत्तोभूत् ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

विवर्तमानेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्नायुनद्धाःसूक्ष्मचर्मांघपथिताः ॥ ७ ॥ ८ ॥ क्रोशंक्रोशमुद्दिश्य ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

संजयउवाच विवर्त्तमानेत्वादित्येतत्रास्तशिखरंप्रति ॥ रजसाकीर्यमाणेचमंदीभूतेदिवाकरे ॥ १ ॥ तिष्ठतांयुध्यमानानांपुनरावर्त्ततामपि ॥ भज्यतांज
यतांचैवजगामतदहःशनैः ॥ २ ॥ तथातेषुविषक्तेषुसैन्येषुजयगृद्धिषु ॥ अर्जुनोवासुदेवश्चसैंधवायैवजग्मतुः ॥ ३ ॥ रथमार्गप्रमाणंतुकौंतेयोनिशितैःशरैः ॥ च
कारतत्रपंथानंययौयेनजनार्दनः ॥ ४ ॥ यत्रयत्ररथोयातिपांडवस्यमहात्मनः ॥ तत्रतत्रैवदीर्यंतेसेनास्तवविशांपते ॥ ५ ॥ रथशिक्षांतुदाशार्होदर्शयामास
वीर्यवान् ॥ उत्तमाधममध्यानिमंडलानिविदर्शयन् ॥ ६ ॥ तेतुनामांकिताःपीताःकालज्वलनसन्निभाः ॥ स्नायुनद्धाःसुपर्वाणःपृथवोदीर्घगामिनः ॥ ७ ॥ वै
णवाश्चायसाश्चोग्राग्रसंतोविविधानरीन् ॥ रुधिरंपतगैःसार्धंप्राणिनांपपुराहवे ॥ ८ ॥ रथस्थितोग्रतःक्रोशंयानस्यत्यर्जुनःशरान् ॥ रथेक्रोशमतिक्रांतेतस्यतेघ्नंति
शात्रवान् ॥ ९ ॥ तार्क्ष्यमारुतरंहोभिर्वाजिभिःसाधुवाहिभिः ॥ तदागच्छद्धृषीकेशःकृत्स्नंविस्मापयन्जगत् ॥ १० ॥ नतथागच्छतिरथस्तपनस्यविशांपते ॥ नेंद्रस्यन
तुरुद्रस्यनापिवैश्रवणस्यच ॥ ११ ॥ नान्यस्यसमरेराजन्गतपूर्वस्तथारथः ॥ यथाययावर्जुनस्यमनोभिप्रायशीघ्रगः ॥ १२ ॥ प्रविश्यतुरणेराजन्केशवःपरवीर
हा ॥ सेनामध्येहयांस्तूर्णंचोदयामासभारत ॥ १३ ॥ ततस्तस्यरथौघस्यमध्यंप्राप्यहयोत्तमाः ॥ कृच्छ्रेणरथमूहुस्तंक्षुत्पिपासासमन्विताः ॥ १४ ॥ क्षताश्चबहु
भिःशस्त्रैर्युद्धशौंडैरनेकशः ॥ मंडलानिविचित्राणिविचेरुस्तेमुहुर्मुहुः ॥ १५ ॥ हतानांवाजिनागानांरथानांचनरैःसह ॥ उपरिष्टादतिक्रांताःशैलाभानांसहस्र
शः ॥ १६ ॥ एतस्मिन्नंतरेवीरावावंत्यौभ्रातरौनृप ॥ सहसेनौसमार्च्छेतांपांडवंक्लांतवाहनं ॥ १७ ॥ तावर्जुनंचतुःषष्ट्यासप्तत्याचजनार्दनं ॥ शराणांचशतैर
श्वानविध्येतांमुदान्वितौ ॥ १८ ॥ तावर्जुनोमहाराजनवभिर्नतपर्वभिः ॥ आजघानरणेक्रुद्धोमर्मज्ञोमर्मभेदिभिः ॥ १९ ॥ ततस्तौतुशरौघेणबीभत्सुंसहकेश
वं ॥ आच्छादयेतांसंरब्धौसिंहनादंचचक्रतुः ॥ २० ॥ तयोस्तुधनुषीचित्रेभल्लाभ्यांश्वेतवाहनः ॥ चिच्छेदसमरेतूर्णंध्वजौचकनकोज्वलौ ॥ २१ ॥ अथान्ये
धनुषीराजन्प्रगृह्यसमरेतदा ॥ पांडवंभृशसंक्रुद्धावर्दयामासतुःशरैः ॥ २२ ॥ तयोस्तुभृशसंक्रुद्धःशराभ्यांपांडुनंदनः ॥ धनुषीचिच्छिदेतूर्णंभूयएवधनंज
यः ॥ २३ ॥ तथान्यैर्विशिखैस्तूर्णंरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ जघानाश्वांस्तथासूतौपार्ष्णीचसपदानुगौ ॥ २४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ सूतौसारथी पार्ष्णीपृष्ठरक्षौ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ अद्रिचयोगिरिशृंगं ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

ज्येष्ठस्यचशिरःकायात्क्षुरप्रेणन्यकृंतत ॥ सपपातहतःपृथ्व्यांवातरुग्णइवद्रुमः ॥ २५ ॥ विंदंतुनिहतंदृष्ट्वात्वनुविंदःप्रतापवान् ॥ हताश्वंरथमुत्सृज्यगदां
गृह्यमहाबलः ॥ २६ ॥ अभ्यवर्त्ततसंग्रामेभ्रातुर्वधमनुस्मरन् ॥ गदयारथिनांश्रेष्ठोनृत्यन्निवमहारथः ॥ २७ ॥ अनुविंदस्तुगदयाललाटेमधुसूदनं ॥
स्पृष्ट्वानाकंपयत्क्रुद्धोमैनाकमिवपर्वतं ॥ २८ ॥ तस्यार्जुनःशरैःषड्भिर्ग्रीवांपादौभुजौशिरः ॥ निचकर्तससंछिन्नःपपाताद्रिचयोयथा ॥ २९ ॥ ततस्तौनिहतौ
दृष्ट्वातयोराजन्पदानुगाः ॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धाःकिरंतःशतशःशरान् ॥ ३० ॥ तानर्जुनःशरैस्तूर्णंनिहत्यभरतर्षभ ॥ व्यरोचतयथावह्निर्दावंदग्ध्वाहिमात्यये ॥
॥ ३१ ॥ तयोःसेनामतिक्रम्यकृच्छ्रादिवधनंजयः ॥ विबभौजलदंहित्वादिवाकरइवोदितः ॥ ३२ ॥ तंदृष्ट्वाकुरवस्त्रस्ताःप्रहृष्टाश्चाभवन्पुनः ॥ अभ्यवर्ततपार्थं
चसमंताद्भरतर्षभ ॥ ३३ ॥ श्रांतंचैनंसमालक्ष्यज्ञात्वादूरेचसैंधवं ॥ सिंहनादेनमहतासर्वतःपर्यवारयन् ॥ ३४ ॥ तांस्तुदृष्ट्वासुसंरब्धानुत्स्मयन्पुरुषर्षभः ॥ शनकैरि
वदाशार्हमर्जुनोवाक्यमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ शरार्दिताश्चग्लानाश्चहयादूरेचसैंधवः ॥ किमिहानंतरंकार्यंज्यायिष्ठंतवरोचते ॥ ३६ ॥ ब्रूहिकृष्णयथातत्त्वंत्वंहिप्राज्ञतमः
सदा ॥ भवन्नेत्राराणेशत्रून्विजेष्यंतीहपांडवाः ॥ ३७ ॥ ममत्वनंतरंकृत्यंयद्वैतत्त्वंनिबोधमे ॥ हयान्विमुच्यहिसुखंविशल्यान्कुरुमाधव ॥ ३८ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनके
शवःप्रत्युवाचतं ॥ ममाप्येतन्मतंपार्थयदिदंतेप्रभाषितं ॥ ३९ ॥ अर्जुनउवाच अहमावारयिष्यामिसर्वसैन्यानिकेशव ॥ त्वमप्यत्रयथान्यायंकुरुकार्यमनं
तरं ॥ ४० ॥ संजयउवाच सोवतीर्यरथोपस्थादसंभ्रांतोधनंजयः ॥ गांडीवंधनुरादायतस्थौगिरिरिवाचलः ॥ ४१ ॥ तमभ्यधावन्क्रोशंतःक्षत्रियाज
यकांक्षिणः ॥ इदंछिद्रमितिज्ञात्वाधरणीस्थंधनंजयं ॥ ४२ ॥ तमेकंरथवंशेनमहतापर्यवारयन् ॥ विकर्षंतश्चचापानिविसृजंतश्चसायकान् ॥ ४३ ॥ शस्त्राणि
चविचित्राणिक्रुद्धास्तत्रव्यदर्शयन् ॥ छादयंतःशरैःपार्थंमेघाइवदिवाकरं ॥ ४४ ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभं ॥ नरसिंहंरथोदाराःसिंहंमत्ताइवद्विपाः
॥ ४५ ॥ तत्रपार्थस्यभुजयोर्महद्बलमदृश्यत ॥ यत्क्रुद्धोबहुलाःसेनाःसर्वतःसमवारयत् ॥ ४६ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यद्विषतांसर्वतोविभुः ॥ इषुभिर्बहुभिस्तूर्णंसर्वानि
वसमावृणोत् ॥ ४७ ॥ तत्रांतरिक्षेबाणानांप्रगाढानांविशांपते ॥ संघर्षेणमहार्चिष्मान्पावकःसमजायत ॥ ४८ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ प्रगाढानांव्यवगाढानां ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ शराएवोर्मयोवेगायस्य ऊर्मिःस्त्रीपुंसयोर्वीच्यांप्रकाशेवेगभंगयोरितिमेदिनी ॥ ५१ ॥ रथाएवोर्मयोभंगायत्र ॥ ५२ ॥ वेलाभूतोमर्यादारूपः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

तत्रतत्रमहेष्वासैःश्वसद्भिःशोणितोक्षितैः॥ हयैर्नागैश्चसंभिन्नैर्नदद्भिश्चारिकर्षणैः॥ ४९ ॥ संरब्धैश्चारिभिर्वीरैःप्रार्थयद्भिर्जयंमृधे ॥ एकस्थैर्बहुभिःक्रुद्धैरूष्मे वसमजायत॥ ५० ॥ शरोर्मिणंध्वजावर्त्तंनागनक्रंदुरत्ययं॥ पदातिमत्स्यकलिलंशंखदुंदुभिनिःस्वनं॥ ५१ ॥ असंख्येयमपारंचरथोर्मिणमतीवच॥ उष्णी षकमठंछत्रपताकाफेनमालिनं॥ ५२ ॥ रथसागरमक्षोभ्यंमातंगांगशिलाचितं॥ वेलाभूतस्तदापार्थःपत्रिभिःसमवारयत् ॥ ५३ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अ र्जुनेधरणींप्राप्तेहयहस्तेचकेशवे॥ एतदंतरमासाद्यकथंपार्थोनघातितः॥५४॥ संजयउवाच सद्यःपार्थिवपार्थेननिरुद्धाःसर्वपार्थिवाः॥ रथस्थाधरणी स्थेनवाक्यमच्छांदसंयथा॥ ५५॥ सपार्थःपार्थिवान्सर्वान्भूमिस्थोपिरथस्थितान् ॥ एकोनिवारयामासलोभःसर्वगुणानिव ॥ ५६ ॥ ततोजनार्दनःसंख्ये प्रियंपुरुषसत्तमं॥ असंभ्रांतोमहाबाहुरर्जुनंवाक्यमब्रवीत्॥ ५७॥ उदपानमिहाश्वानांनालमस्तिरणेर्जुन ॥ परीप्संतेजलंचेमेपेयंनत्ववगाहनं॥ ५८ ॥ इदम स्तीत्यसंभ्रांतोब्रुवन्नस्त्रेणमेदिनीं॥ अभिहत्यार्जुनश्चक्रेवाजिपानंसरःशुभं॥ ५९ ॥ हंसकारंडवाकीर्णंचक्रवाकोपशोभितं॥ सुविस्तीर्णंप्रसन्नांभःप्रफुल्लवर पंकजं॥ ६० ॥ कूर्ममत्स्यगणाकीर्णमगाधमृषिसेवितं॥ आगच्छन्नारदमुनिर्दर्शनार्थंकृतंक्षणात्॥ ६१ ॥ शरवंशंशरस्थूणंशराच्छादनमद्भुतं ॥ शरवेश्मा करोत्पार्थस्त्वष्टेवाद्भुतकर्मकृत्॥ ६२ ॥ ततःप्रहस्यगोविंदःसाधुसाध्वित्यथाब्रवीत्॥ शरवेश्मनिपार्थेनकृतेतस्मिन्महात्मना॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो णपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिविंदानुविंदवधेअर्जुनसरोनिर्माणेचएकोनशततमोऽध्यायः॥ ९९ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच सलिलेजनिते तस्मिन्कौंतेयेनमहात्मना॥ निस्तारितेद्विषत्सैन्येकृतेचशरवेश्मनि॥ १ ॥ वासुदेवोरथात्तूर्णमवतीर्यमहाद्युतिः॥ मोचयामासतुरगान्वितुन्नान्कंकपत्रिभिः॥ ॥ २ ॥ अदृष्टपूर्वंतद्दृष्ट्वासाधुवादोमहानभूत्॥ सिद्धचारणसंघानांसैनिकानांचसर्वशः॥ ३ ॥ पदातिनंतुकौंतेयंयुध्यमानंमहारथाः॥ नाशक्नुवन्वारयितुंतदद्भु तमिवाभवत्॥४॥ आपतत्सुरथौघेषुप्रभूतगजवाजिषु॥ नासंभ्रमत्तदापार्थस्तदस्यपुरुषानति॥ ५॥

अलंपर्याप्तं ॥ ५८ ॥ अभिहत्यखात्वा वाजिपानंअश्वपानीयं ॥ ५९ ॥ हंसकारंडवाकीर्णमित्यादियोग्यतयावर्णनं ॥ ६० ॥ ६१ ॥ वंशःशालाधारकाष्ठंस्थूणामध्यस्तंभः ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सलिलेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पुरुषानतिपुरुषेभ्योतिशयः असंभ्रमत्उपसर्गात्पूर्वमार्षोऽट् ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ विदधतुर्दर्शितवंतौ ॥ ११ ॥ १२ ॥ उपावर्त्तयत्परिलोडितवान् ॥ १३ ॥ श्रमंमनःकायखेदं ग्लानिंबलापचयं वमथुंफेनोद्गमं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

व्यस्तजंतशरौघांस्तेपांडवंप्रतिपार्थिवाः॥ नचाव्यथतधर्मात्मावासविःपरवीरहा ॥ ६ ॥ सतानिशरजालानिगदाःप्रासांश्चवीर्यवान्॥ आगतानग्रसत्पार्थः
सरितःसागरोयथा॥ ७॥ अस्त्रवेगेनमहतापार्थोबाहुबलेनच॥ सर्वेषांपार्थिवेंद्राणामग्रसत्तान्शरोत्तमान्॥ ८॥ तत्तुपार्थस्यविक्रांतंवासुदेवस्यचोभयोः॥
अपूजयन्महाराजकौरवामहदद्भुतं॥ ९॥ किमद्भुततमंलोकेभविताप्यथवाप्यभूत्॥ यदश्वान्पार्थगोविंदौमोचयामासतूरणे॥ १०॥ भयंविपुलमस्मासुता
वधत्तांनरोत्तमौ॥ तेजोविदधतुश्चोग्रंविस्रब्धौरणमूर्धनि॥ ११॥ अथस्मयन्हृषीकेशःस्त्रीमध्यइवभारत॥ अर्जुनेनकृतेसंख्येशरगर्भगृहेतदा॥ १२॥ उपा
वर्त्तयदव्यग्रस्तानश्वान्पुष्करेक्षणः॥ मिषतांसर्वसैन्यानांत्वदीयानांविशांपते॥ १३॥ तेषांश्रमंचग्लानिंचवमथुंवेपथुंव्रणान्॥ सर्वंव्यपानुदत्कृष्णःकुशलो
ह्यश्वकर्मणि॥ १४॥ शल्यानुद्धृत्यपाणिभ्यांपरिमृज्यचतान्हयान्॥ उपावर्त्यंयथान्यायंपाययामासवारिसः॥ १५॥ सतॉल्लब्धोदकान्स्नातान्जग्धान्ना
न्विगतक्लमान्॥ योजयामाससंहृष्टःपुनरेवरथोत्तमे॥ १६॥ सतंरथवरंशौरिःसर्वशस्त्रभृतांवरः॥ समास्थायमहातेजाःसार्जुनःप्रययौद्रुतं॥ १७॥ रथंरथव
रस्याजौयुक्तंलब्धोदकैर्हयैः॥ दृष्ट्वाकुरुबलश्रेष्ठाःपुनर्विमनसोभवन्॥ १८॥ विनिःश्वसंतस्तेराजन्भग्नदंष्ट्राइवोरगाः॥ धिगहोधिग्गतःपार्थःकृष्णश्चेत्यब्रुवन्
पृथक्॥ १९॥ तत्सैन्यंसर्वतोदृष्ट्वालोमहर्षणमद्भुतं॥ त्वरध्वमितिचाक्रंदन्नैतदस्तीतिचाब्रुवन्॥ २०॥ सर्वक्षत्रस्यमिषतोरथेनैकेनदंशितौ॥ बालक्रीडनकेने
वकदर्थीकृत्यनोबलं॥ २१॥ क्रोशतांयतमानानामसंसक्तौपरंतपौ॥ दर्शयित्वात्मनोवीर्यंप्रयातौसर्वराजसु॥ २२॥ तौप्रयातौपुनर्दृष्ट्वातदान्येसैनिकाब्रु
वन्॥ त्वरध्वंकुरवःसर्वेवधेकृष्णकिरीटिनोः॥ २३॥ रथयुक्तोहिदाशार्होमिषतांसर्वधन्विनां॥ जयद्रथाययात्येषकदर्थीकृत्यनोरणे॥ २४॥ तत्रकेचिन्मिथो
राजन्समभाषंतभूमिपाः॥ अदृष्टपूर्वंसंग्रामेतद्दृष्ट्वामहदद्भुतं॥ २५॥ सर्वसैन्यानिराजाचधृतराष्ट्रोऽत्ययंगतः॥ दुर्योधनापराधेनक्षत्रंकृत्स्नाचमेदिनी॥ २६॥
विलयंसमनुप्राप्तातच्चराजानबुध्यते॥ इत्येवंक्षत्रियास्तत्रब्रुवंत्यन्येचभारत॥ २७॥ सिंधुराजस्ययत्कृत्यंगतस्ययमसादनं॥ तत्करोतुवृथादृष्टिर्धार्त्तराष्ट्रोऽनु
पायवित्॥ २८॥ ततःशीघ्रतरंप्रायात्पांडवःसैंधवंप्रति॥ विवर्त्तमानेतिग्मांशौहृष्टैःपीतोदकैर्हयैः॥ २९॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ प्रावहन्‌अत्यक्रामन् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ धिष्ठितंकिंचिद्वस्थितं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

तंप्रयांतंमहाबाहुंसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंयोधाःक्रुद्धमिवांतकं ॥ ३० ॥ विद्राव्यतुततःसैन्यंपांडवःशत्रुतापनः ॥ यथाम्रगगणान्सिंहःसैंधवार्थे व्यलोडयत् ॥ ३१ ॥ गाहमानस्त्वनीकानितूर्णमश्वानचोदयत् ॥ बलाकाभंतुदाशार्हःपांचजन्यंव्यनादयत् ॥ ३२ ॥ कौंतेयेनाग्रतःसृष्टान्यपतन्पृष्ठतःशराः ॥ तूर्णात्तूर्णतरंह्यश्वाःप्रावहन्वातरंहसः ॥ ३३ ॥ ततोनृपतयःक्रुद्धाःपरिवव्रुर्धनंजयं ॥ क्षत्रियाबहवश्चान्येजयद्रथवधैषिणं ॥ ३४ ॥ सैन्येषुविप्रयातेषुधिष्ठितंपुरुषर्षभं ॥ दुर्योधनोन्वयात्पार्थंत्वरमाणोमहाहवे ॥ ३५ ॥ वातोद्धूतपताकंतंरथंजलदनिःस्वनं ॥ घोरंकपिध्वजंदृष्ट्वाविषण्णारथिनोभवन् ॥ ३६ ॥ दिवाकरेथ रजसासर्वतःसंवृतेभृशं ॥ शरार्त्ताश्चरणेयोधाःशेकुःकृष्णौनवीक्षितुं ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसैन्यविस्मयेशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच संसंतइवमज्ज्ञानस्तावकानांभयान्नृप ॥ तौदृष्ट्वासमतिक्रांतौवासुदेवधनंजयौ ॥ १ ॥ सर्वेतुप्रतिसंरब्धाह्रीमंतःसत्वचोदिताः ॥ स्थिरीभूतामहात्मानःप्रत्यगच्छन्धनंजयं ॥ २ ॥ येगताःपांडवंयुद्धेरोषामर्षसमन्विताः ॥ तेद्यापिननिवर्त्तंतेसिंधवःसागरादिव ॥ ३ ॥ असंतस्तुन्यवर्त्तंतवेदेभ्यइवनास्तिकाः ॥ नरकंभजमानास्तेप्रत्यपद्यंतकिल्बिषं ॥ ४ ॥ तावतीत्यरथानीकंविमुक्तौपुरुषर्षभौ ॥ ददृशातेयथाराहोरास्यान्मुक्तौप्रभाकरौ ॥ ५ ॥ मत्स्याविवमहाजालंविदार्यविगतक्लमौ ॥ तथाकृष्णावदृश्येतांसेनाजालंविदार्यतत् ॥ ६ ॥ विमुक्तौशस्त्रसंबाधाद्द्रोणानीकात्सुदुर्भिदात् ॥ अदृश्येतांमहात्मानौकालसूर्याविवोदितौ ॥ ७ ॥ अस्त्रसंबाधनिर्मुक्तौविमुक्तौशस्त्रसंकटात् ॥ अदृश्येतांमहात्मानौशत्रुसंबाधकारिणौ ॥ ८ ॥ विमुक्तौज्वलनस्पर्शान्मकरास्याज्झषाविव ॥ अक्षोभयेतांसेनांतौसमुद्रंमकराविव ॥ ९ ॥ तावकास्तवपुत्राश्चद्रोणानीकस्थयोस्तयोः ॥ नैतौतरिष्यतोद्रोणमितिचक्रुस्तदामतिं ॥ १० ॥ तौतुदृष्ट्वाव्यतिक्रांतौद्रोणानीकंमहाद्युती ॥ नाशशंसुर्महाराजसिंधुराजस्यजीवितं ॥ ११ ॥ आशाबलवतीराजन्सिंधुराजस्यजीविते ॥ द्रोणहार्दिक्ययोःकृष्णौनमोक्ष्येतेइतिप्रभो ॥ १२ ॥ तामाशांविफलीकृत्यसंतीर्णौतौपरंतपौ ॥ द्रोणानीकंमहाराजभोजानीकंचदुस्तरं ॥ १३ ॥ अथदृष्ट्वाव्यतिक्रांतौज्वलिताविवपावकौ ॥ निराशाःसिंधुराजस्यजीवितंनशशंसिरे ॥ १४ ॥

संसंतइति ॥ १ ॥ २ ॥ अमर्षश्चिरानुबद्धःकोपः ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्रभाकरौचंद्रादित्यौ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ मरुधन्वानंमरुस्थलं ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ द्रोणएवग्राहोयस्मिन्ह्रदइवन्हदस्तस्मात् द्रोणानीकादित्यर्थः ॥ २६ ॥ द्रोणास्त्राण्येव

मिथश्चसमभाषेतामभीतौभयवर्धनौ॥ जयद्रथवधेवाचस्तास्ताःकृष्णधनंजयौ ॥ १५ ॥ असौमध्येकृतःषड्भिर्धार्त्तराष्ट्रैर्महारथैः॥ चक्षुर्विषयसंप्राप्तोनमेमो
क्ष्यतिसैंधवः॥ १६॥ यद्यस्यसमरेगोप्ताशक्रोदेवगणैःसह॥ तथाप्येनंनिहंस्यावइतिकृष्णावभाषतां ॥ १७॥ इतिकृष्णौमहाबाहूमिथःकथयतांतदा॥ सिंधु
राजमवेक्षंतौतत्पुत्रावहुचुक्रुशुः॥ १८॥ अतीत्यमरुधन्वानंप्रयांतौतृषितौगजौ॥ पीत्वावारिसमाश्वस्तौतथैवास्तामरिंदमौ॥ १९॥ व्याघ्रसिंहगजाकीर्णा
नतिक्रम्यचपर्वतान्॥ वणिजाविवदृश्येतांहीनमृत्यूजरातिगौ ॥ २० ॥ तथाहिमुखवर्णोयमनयोरितिमेनिरे॥ तावकावीक्ष्यमुक्तौतौविक्रोशंतिस्मसर्वशः ॥
॥ २१ ॥ द्रोणादाशीविषाकाराज्ज्वलितादिवपावकात्॥ अन्येभ्यःपार्थिवेभ्यश्चभास्वंताविवभास्करौ॥ २२॥ विमुक्तौसागरप्रख्याद्द्रोणानीकादरिंदमौ॥ अ
दृश्येतांमुदायुक्तौसमुत्तीर्यार्णवंयथा॥ २३॥ अस्त्रौघान्महतोमुक्तौद्रोणहार्दिक्यरक्षितात्॥ रोचमानावदृश्येतामिंद्राग्न्योःसदृशौरणे ॥ २४ ॥ उद्भिन्नरुधिरौ
कृष्णौभारद्वाजस्यसायकैः॥ शितैश्चितौव्यरोचेतांकर्णिकारैरिवाचलौ॥ २५॥ द्रोणग्राहन्हदान्मुक्तौशक्त्याशीविषसंकटात्॥ अयःशरोग्रमकरात्क्षत्रियप्रव
रांभसः॥ २६॥ ज्याघोषतलनिर्ह्रादाद्गदानिस्त्रिंशविद्युतः॥ द्रोणास्त्रमेघान्निर्मुक्तौसूर्येंदूतिमिरादिव ॥ २७॥ बाहुभ्यामिवसंतीर्णौसिंधुषष्ठाःसमुद्रगाः॥ त
पांतेसरितःपूर्णामहाग्राहसमाकुलाः॥ २८॥ इतिकृष्णौमहेष्वासौप्रशस्तौलोकविश्रुतौ॥ सर्वभूतान्यमन्यंतद्रोणास्त्रबलवारणात्॥ २९॥ जयद्रथंसमीपस्थ
मवेक्षंतौजिघांसया॥ रुरुंनिपानेलिप्संतौव्याघ्राविवव्यतिष्ठतां॥ ३०॥ यथाहिमुखवर्णोयमनयोरितिमेनिरे॥ तवयोधामहाराजहतमेवजयद्रथं॥ ३१॥
लोहिताक्षौमहाबाहूसंयुक्तौकृष्णपांडवौ॥ सिंधुराजमभिप्रेक्ष्यहृष्टौव्यनदतांमुहुः॥ ३२॥ शौरेरभीषुहस्तस्यपार्थस्यचधनुष्मतः॥ तयोरासीत्प्रभाराजन्सूर्य
पावकयोरिव॥ ३३॥ हर्षएवतयोरासीद्द्रोणानीकप्रमुक्तयोः॥ समीपेसैंधवंदृष्ट्वाश्येनयोरामिषंयथा ॥ ३४ ॥ तौतुसैंधवमालोक्यवर्त्तमानमिवांतिके॥ सह
सापेततुःक्रुद्धौक्षिप्रंश्येनाविवामिषं॥ ३५॥ तौदृष्ट्वातुव्यतिक्रांतौहृषीकेशधनंजयौ॥ सिंधुराजस्यरक्षार्थंपराक्रांतःसुतस्तव॥ ३६॥

मेघः ॥ २७॥ सिंधुःषष्ठीयासां ताश्चशतद्रुविपाशेरावतीचंद्रभागावितस्ताः ॥ एताहिनितांतदुस्तराः समुद्रगाइतिसरितांविशेषणंमहानदीत्वद्योतनार्थं ॥२८॥ प्रशस्तौप्रकृष्टतमौ द्रोणास्त्रबलवारणविषयादति
शयनात् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ अपतःप्रमुखे ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

द्रोणेनाबद्धकवचोराजादुर्योधनस्ततः ॥ ययावेकरथेनाजौहयसंस्कारवित्प्रभो ॥ ३७ ॥ कृष्णपार्थौमहेष्वासौव्यतिक्रम्याथतेसुतः ॥ अग्रतःपुंडरीकाक्षंप्रतीयायनराधिप ॥ ३८ ॥ ततःसर्वेषुसैन्येषुवादित्राणिप्रहृष्टवत् ॥ प्रावाद्यंतव्यतिक्रांतेतवपुत्रेधनंजयं ॥ ३९ ॥ सिंहनादरवाश्चासन्शंखशब्दविमिश्रिताः ॥ दृष्ट्वादुर्योधनंतत्रकृष्णयोःप्रमुखेस्थितं ॥ ४० ॥ येचतेसिंधुराजस्यगोप्तारःपावकोपमाः ॥ तेप्राहृष्यंतसमरेदृष्ट्वापुत्रंतवप्रभो ॥ ४१ ॥ दृष्ट्वादुर्योधनंकृष्णोव्यतिक्रांतंसहानुगं ॥ अब्रवीदर्जुनंराजन्प्राप्तकालमिदंवचः ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनागमेएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥ १०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वासुदेवउवाच दुर्योधनमतिक्रांतमेतंपश्यधनंजय ॥ अत्यद्भुतमिमंमन्येनास्त्यस्यसदृशोरथः ॥ १ ॥ दूरपातीमहेष्वासःकृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः ॥ दृढास्त्रश्चित्रयोधीचधार्त्तराष्ट्रोमहाबलः ॥ २ ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धोमानितश्चमहारथः ॥ कृतीचसततंपार्थनित्यंद्वेष्टिचबांधवान् ॥ ३ ॥ तेनयुद्धमहंमन्येप्राप्तकालंतवानघ ॥ अत्रवोद्यूतमायत्तंविजयायेतरायवा ॥ ४ ॥ अत्रक्रोधविषंपार्थविमुंचचिरसंभृतं ॥ एषमूलमनर्थानांपांडवानांमहारथः ॥ ५ ॥ सोयंप्राप्तस्तवाक्षेपंपश्यसाफल्यमात्मनः ॥ कथंहिराजाराज्यार्थीत्वयागच्छेतसंयुगं ॥ ६ ॥ दिष्ट्यात्विदानींसंप्राप्तएषतेबाणगोचरं ॥ यथायंजीवितंजह्यात्तथाकुरुधनंजय ॥ ७ ॥ ऐश्वर्यमदसंमूढोनैषदुःखमुपेयिवान् ॥ नचतेसंयुगेवीर्यंजानातिपुरुषर्षभ ॥ ८ ॥ त्वांहिलोकास्त्रयःपार्थससुरासुरमानुषाः ॥ नोत्सहंतेरणेजेतुंकिमुतैकःसुयोधनः ॥ ९ ॥ सदिष्ट्यासमनुप्राप्तस्तवपार्थरथांतिकं ॥ जह्येनंत्वंमहाबाहोयथावृत्रंपुरंदरः ॥ १० ॥ एषह्यनर्थेसततंपराक्रांतस्तवानघ ॥ निकृत्याधर्मराजंचद्यूतेवंचितवानयं ॥ ११ ॥ बहूनिसुनृशंसानिकृतान्येतेनमानद ॥ युष्मासुपापमतिनाअपापेष्वेवनित्यदा ॥ १२ ॥ तमनार्यंसदाक्रुद्धंपुरुषंकामरूपिणं ॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वाजहिपार्थाविचारयन् ॥ १३ ॥ निकृत्याराज्यहरणंवनवासंचपांडव ॥ परिक्लेशंचकृष्णायाहृदिकृत्वापराक्रमं ॥ १४ ॥ दिष्ट्यैषतवबाणानांगोचरेपरिवर्त्तते ॥ प्रतिघातायकार्यस्यदिष्ट्याचयततेग्रतः ॥ १५ ॥ दिष्ट्याजानातिसंग्रामेयोद्धव्यंहित्वयासह ॥ दिष्ट्याचसफलाःपार्थसर्वेकामाह्यकामिताः ॥ १६ ॥ तस्माज्जहिरणेपार्थधार्त्तराष्ट्रंकुलाधमं ॥ यथेंद्रेणहतःपूर्वंजंभोदेवासुरेमृधे ॥ १७ ॥

दुर्योधनमिति नास्तीत्यर्जुनोत्तेजनं ॥१॥२ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ आक्षेपंशरगोचरं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कार्यस्यजयद्रथवधरूपस्य ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ कृत्यरूपंअत्यंतकरणीयं ॥ १९ ॥ २० ॥ पदंप्रतिपदं ॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥ ३६ ॥ ३७ ॥ स्वामिसत्कारो

अस्मिन्हतेत्वयासैन्यमनाथंभिद्यतामिदं ॥ वैरस्यास्यास्त्ववभृथोमूलंछिंधिदुरात्मनां ॥ १८ ॥ संजयउवाच तंतथेत्यब्रवीत्पार्थःकृत्यरूपमिदंमम ॥
सर्वमन्यदनादृत्यगच्छयत्रसुयोधनः ॥ १९ ॥ येनैतद्दीर्घकालंनोभुक्तंराज्यमकंटकं ॥ अप्यस्ययुधिविक्रम्यछिंद्यांमूर्धानमाहवे ॥ २० ॥ अपितस्यद्यनर्हा
याःपरिक्लेशस्यमाधव ॥ कृष्णायाःशक्नुयांगंतुंपदंकेशप्रधर्षणे ॥ २१ ॥ इत्येवंवादिनौकृष्णौहृष्टौश्वेतान्हयोत्तमान् ॥ प्रेषयामासतुःसंख्येप्रेप्संतौतंनराधिपं ॥
॥ २२ ॥ तयोःसमीपंसंप्राप्यपुत्रस्तेभरतर्षभ ॥ नचकारभयंप्राप्तेभयेमहतिमारिष ॥ २३ ॥ तदस्यक्षत्रियास्तत्रसर्वएवाभ्यपूजयन् ॥ यदर्जुनहृषीकेशौप्रत्यु
द्यातौन्यवारयत् ॥ २४ ॥ ततःसर्वस्यसैन्यस्यतावकस्यविशांपते ॥ महानादोह्यभूत्तत्रदृष्ट्वाराजानमाहवे ॥ २५ ॥ तस्मिन्जनसमुन्नादेप्रवृत्तेभैरवेसति ॥ क
दर्थीकृत्यतेपुत्रःप्रत्यमित्रमवारयत् ॥ २६ ॥ आवारितस्तुकौंतेयस्तवपुत्रेणधन्विना ॥ संरंभमगमद्भूयःसचतस्मिन्परंतपः ॥ २७ ॥ तौदृष्ट्वाप्रतिसंरब्धौदुर्यो
धनधनंजयौ ॥ अभ्यवैक्षंतराजानोभीमरूपाःसमंततः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वातुपार्थंसंरब्धंवासुदेवंचमारिष ॥ प्रहसन्नेवपुत्रस्तेयोद्धुकामःसमाह्वयत् ॥ २९ ॥ ततःप्र
हृष्टोदाशार्हःपांडवश्चधनंजयः ॥ व्यक्रोशेतांमहानादंदध्मतुश्चांबुजोत्तमौ ॥ ३० ॥ तौहृष्टरूपौसंप्रेक्ष्यकौरवेयास्तुसर्वशः ॥ निराशाःसमपद्यंतपुत्रस्यतवजी
विते ॥ ३१ ॥ शोकमापुःपरेचैवकुरवःसर्वएवते ॥ अमन्यंतचपुत्रंतेवैश्वानरमुखेहुतं ॥ ३२ ॥ तथातुदृष्ट्वायोधास्तेप्रहृष्टौकृष्णपांडवौ ॥ हतोराजाहतोराजेत्यू
चिरेचभयार्दिताः ॥ ३३ ॥ जनस्यसन्निनादंतुश्रुत्वादुर्योधनोब्रवीत् ॥ व्येतुवोभीरहंकृष्णौप्रेषयिष्यामिमृत्यवे ॥ ३४ ॥ इत्युक्त्वासैनिकान्सर्वान्जयापेक्षीन
राधिपः ॥ पार्थमाभाष्यसंरंभादिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ पार्थयच्छिक्षितंतेस्त्रंदिव्यंपार्थिवमेवच ॥ तद्दर्शयमयिक्षिप्रंयदिजातोसिपांडुना ॥ ३६ ॥ यद्बलंत
ववीर्यंचकेशवस्यतथैवच ॥ तत्कुरुष्वमयिक्षिप्रंपश्यामस्तवपौरुषं ॥ ३७ ॥ अस्मत्परोक्षंकर्माणिकृतानिप्रवदंतिते ॥ स्वामिसत्कारयुक्तानियानितानीहदर्श
य ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनवचनेद्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥७॥ संजयउवाच एवमुक्त्वार्जुनंराजा
त्रिभिर्मर्मातिगैःशरैः ॥ अभ्यविध्यन्महावेगैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ १ ॥ वासुदेवंचदशभिःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ प्रतोदंचास्यभल्लेनछित्वाभूमावपातयत् ॥ २ ॥

वीरप्रधानोयमितियदन्यैःसत्करणंतेनयुक्तानियोग्यतांगतानि ॥ ३८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥७॥ ॥७॥ एवमिति एवमीदृशप्रभावं ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ युक्तांअन्यप्रयुक्ता ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ससंपहंसोपदेशं दैवंदैवैःकृतं ॥ २० ॥ २१ ॥

तंचतुर्दशभिःपार्थश्चित्रपुंखैःशिलाशितैः॥ अविध्यत्तूर्णमव्यग्रस्तेचाभ्रश्यंतवर्मणि ॥ ३॥ तेषांनैष्फल्यमालोक्यपुनर्नवचपंचच ॥ प्राहिणोन्निशितान्बाणां
स्तेचाभ्रश्यंतवर्मणः ॥४॥ अष्टाविंशांस्तुतान्बाणानस्तान्विप्रेक्ष्यनिष्फलान्॥ अब्रवीत्परवीरघ्नःकृष्णोर्जुनमिदंवचः ॥ ५ ॥ अदृष्टपूर्वंपश्यामिशिलानामिवस
र्पणं ॥ त्वयासंप्रेषिताःपार्थनार्थंकुर्वंतिपत्रिणः ॥ ६॥ कच्चिद्गांडीवजःप्राणस्तथैवभरतर्षभ ॥ मुष्टिश्चतेयथापूर्वंभुजयोश्चबलंतव ॥ ७ ॥ नवाकच्चिदयंकालः
प्राप्तःस्यादद्यपश्चिमः ॥ तवचैवास्यशत्रोश्चतन्ममाचक्ष्वपृच्छतः ॥ ८ ॥ विस्मयोमेमहान्पार्थतवदृष्ट्वाशरानिमान् ॥ व्यर्थान्निपतितान्संख्येदुर्योधनरथंप्रति
॥ ९॥ वज्राशनिसमाघोराःपरकायावभेदिनः ॥शराःकुर्वंतितेनार्थंपार्थकाद्यविडंबना॥१०॥ अर्जुनउवाच द्रोणेनैषामतिःकृष्णधार्त्तराष्ट्रेनिवेशिता॥
अभेद्याहिममास्त्राणामेषाकवचधारणा ॥ ११ ॥ अस्मिन्नंतर्हितंकृष्णत्रैलोक्यमपिवर्मणि ॥ एकोद्रोणोहिवेदैतदहंतस्माच्चसत्तमात्॥ १२ ॥ नशक्यमेतत्क
वचंबाणैर्भेत्तुंकथंचन ॥ अपिवज्रेणगोविंदस्वयंमघवतायुधि ॥ १३॥ जानंस्त्वमपिवैकृष्णमांविमोहयसेकथं ॥ यद्वृत्तंत्रिषुलोकेषुयच्चकेशववर्त्तते ॥१४॥
तथाभविष्यद्यच्चैवतत्सर्वंविदितंतव ॥ नत्विदंवेदवैकश्चिद्यथात्वंमधुसूदन ॥ १५॥ एषदुर्योधनःकृष्णद्रोणेनविहितामिमां ॥ तिष्ठत्यभीतवत्संख्येबिभ्रत्कवच
धारणां ॥ १६ ॥ यत्त्वत्रविहितंकार्यंनैषतद्वेत्तिमाधव ॥ स्त्रीवदेषबिभर्त्येतांयुक्तांकवचधारणां ॥ १७ ॥ पश्यबाह्वोश्चमेवीर्यंधनुषश्चजनार्दन ॥ पराजयिष्येकौ
रव्यंकवचेनापिरक्षितं ॥ १८ ॥ इदमंगिरसेप्रादाद्देवेशोवर्मभास्वरं ॥ तस्माद्बृहस्पतिःप्रापततःप्रापपुरंदरः ॥ १९ ॥ पुनर्ददौसुरपतिर्मह्यंवर्मससंग्रहं ॥ दै
वंयद्यस्यवर्मैतद्ब्रह्मणावास्वयंकृतं ॥ २० ॥ नैनंगोप्स्यतिदुर्बुद्धिमद्यबाणहतंमया ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वार्जुनोबाणानभिमंत्र्यव्यकर्षयत्॥ २१ ॥
मानवास्त्रेणमानार्हस्तीक्ष्णावरणभेदिना ॥ विकृष्यमाणांस्तेनैवधनुर्मध्यगतांञ्छरान्॥ २२ ॥ तानस्यास्त्रेणचिच्छेदद्रौणिःसर्वास्त्रघातिना ॥ तान्निकृत्तानि
षून्दृष्ट्वादूरतोब्रह्मवादिना ॥ २३॥ न्यवेदयत्केशवायविस्मितःश्वेतवाहनः ॥ नैतदस्त्रंमयाशक्यंद्विःप्रयोक्तुंजनार्दन ॥ २४॥ अस्त्रंमामेवहन्याद्धिहन्याच्चापिब
लंमम ॥ ततोदुर्योधनःकृष्णौनवभिर्नवभिःशरैः ॥ २५ ॥ अविध्यतरणेराजन्शरैराशीविषोपमैः ॥ भूयएवाभ्यवर्षच्चसमरेकृष्णपांडवौ ॥ २६॥ शरवर्षेणमह
ताततोहृष्यंततावकाः ॥ चक्रुर्वादित्रनिनदान्सिंहनादरवांस्तथा ॥ २७॥ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ निर्दहान् निकृत्तावयवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ नखमांसांतरेइषुभिराविरुध्य दितिपूर्वेणान्वयः संधिरार्षः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ क्रोशमात्रेसैंधवतोर्थात् ॥ ३७ ॥

ततःक्रुद्धोरणेपार्थःसृक्किणीपरिसंलिहन् ॥ नापश्यच्चततोस्यांगंयन्नस्याद्वर्मरक्षितं ॥ २८ ॥ ततोस्यनिशितैर्बाणैःसुमुक्तैरंतकोपमैः ॥ हयांश्चकारनिर्देहानुभौ चपार्ष्णिसारथी ॥ २९ ॥ धनुरस्याच्छिनत्तूर्णंहस्तावापंचवीर्यवान् ॥ रथंचशकलीकर्तुंसव्यसाचीप्रचक्रमे ॥ ३० ॥ दुर्योधनंचबाणाभ्यांतीक्ष्णाभ्यांविरथीकृ तं ॥ आविद्ध्यद्धस्ततलयोरुभयोरर्जुनस्तदा ॥ ३१ ॥ प्रयत्नज्ञोहिकौंतेयोनखमांसांतरेषुभिः ॥ सवेदनाभिराविग्नःपलायनपरायणः ॥ ३२ ॥ तंकृच्छ्रामापदंप्रा संदृष्ट्वापरमधन्विनः ॥ समापेतुःपरीप्संतोधनंजयशरार्दितं ॥ ३३ ॥ तंरथैर्बहुसाहस्रैःकल्पितैःकुंजरैर्हयैः ॥ पदात्योघैश्चसंरब्धैःपरिवव्रुर्धनंजयं ॥ ३४ ॥ अथ नार्जुनगोविंदौनरथोवाव्यदृश्यत ॥ अस्त्रवर्षेणमहताजनौघैश्चापिसंवृतौ ॥ ३५ ॥ ततोर्जुनोस्त्रवीर्येणनिजघ्नेतांवरूथिनीं ॥ तत्रव्यंगीकृताःपेतुःशतशोथरथ द्विपाः ॥ ३६ ॥ तेहताहन्यमानाश्चन्यगृह्णंस्तंरथोत्तमं ॥ सरथस्तंभितस्तस्थौक्रोशमात्रेसमंततः ॥ ३७ ॥ ततोर्जुनंवृष्णिवीरस्त्वरितोवाक्यमब्रवीत् ॥ धनुर्वि स्फारयात्यर्थमहंध्मास्यामिचांबुजं ॥ ३८ ॥ ततोविस्फार्यबलवद्गांडीवंजघ्निवान्रिपून् ॥ महताशरवर्षेणतलशब्देनचार्जुनः ॥ ३९ ॥ पांचजन्यंचबलवान्द ध्मौतारेणकेशवः ॥ रजसाध्वस्तपक्ष्मांतःप्रस्विन्नवदनोभृशं ॥ ४० ॥ तस्यशंखस्यनादेनधनुषोनिःस्वनेनच ॥ निःसत्वाश्चससत्वाश्चक्षितौपेतुस्तदाजनाः ॥ ॥ ४१ ॥ तैर्विमुक्तोरथोरेजेवाय्वीरितइवांबुदः ॥ जयद्रथस्यगोप्तारस्ततःक्षुब्ध्याःसहानुगाः ॥ ४२ ॥ तेदृष्ट्वासहसापार्थंगोप्तारःसैंधवस्यतु ॥ चक्रुर्नादान्महेष्वा साःकंपयंतोवसुंधरां ॥ ४३ ॥ बाणशब्दरवांश्चोग्रान्विमिश्रान्शंखनिःस्वनैः ॥ प्रादुश्चक्रुर्महात्मानःसिंहनादरवानपि ॥ ४४ ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंतावकानां समुत्थितं ॥ प्रदध्मतुःशंखवरौवासुदेवधनंजयौ ॥ ४५ ॥ तेनशब्देनमहतापूरितेयंवसुंधरा ॥ सशैलासार्णवद्वीपासपातालाविशांपते ॥ ४६ ॥ सशब्दोभरतश्रे ष्ठव्याप्यसर्वादिशोदश ॥ प्रतिसस्वानतत्रैवकुरुपांडवयोर्बले ॥ ४७ ॥ तावकारथिनस्तत्रदृष्ट्वाकृष्णधनंजयौ ॥ संभ्रमंपरमंप्राप्तास्त्वरमाणामहारथाः ॥ ४८ ॥ अथकृष्णौमहाभागौतावकावीक्ष्यदंशितौ ॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धास्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधन पराजयेत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तावकाइति प्रागपएवसमीक्ष्येत्यन्वयः ॥१॥ वैयाघ्रैर्व्याघ्रचर्मचित्रैः ॥ २॥३॥४॥५॥६॥ कौलूतकाःकुलूतदेशजाःपार्वतीयसमानलक्षणाः॥७॥ आजानेयैरिति गुडगंधाःकायेयेसुश्लक्ष्णाःकांतितोजितक्रो

संजयउवाच तावकाहिसमीक्ष्यैवंवृष्ण्यंधककुरूत्तमौ॥ प्रागत्वरन्जिघांसंतस्तथैवविजयःपरान्॥ १ ॥ सुवर्णचित्रैर्वैयाघ्रैःस्वनवद्भिर्महारथैः॥ दीपयंतोदिशःसर्वाज्वलद्भिरिवपावकैः॥ २ ॥ रुक्मपुंखैश्चदुष्प्रेक्ष्यैःकार्मुकैःपृथिवीपते॥ कूजद्भिरतुलान्नादान्कोपितैस्तुरगैरिव॥ ३ ॥ भूरिश्रवाःशलःकर्णोवृषसेनोजयद्रथः॥ कृपश्चमद्रराजश्चद्रौणिश्चरथिनांवरः॥ ४ ॥ तेपिबंतइवाकाशमश्वैरष्टौमहारथाः॥ व्यराजयन्दशदिशोवैयाघ्रैर्हेमचंद्रकैः॥ ५॥ तेदंशिताःसुसंरब्धारथैर्मेघौघनिःस्वनैः॥ समावृण्वन्दशदिशःपार्थस्यनिशितैःशरैः॥ ६ ॥ कौलूतकाहयाश्चित्रावहंतस्तान्महारथान्॥ व्यशोभंततदाशीघ्रादीपयंतोदिशोदश॥ ७॥ आजानेयैर्महावेगैर्नानादेशसमुत्थितैः॥ पार्वतीयैर्नदीजैश्चसैंधवैश्चहयोत्तमैः॥८ ॥ कुरुयोधवराराजंस्तवपुत्रंपरीप्सवः॥ धनंजयरथंशीघ्रंसर्वतःसमुपाद्रवन्॥ ९ ॥ तेप्रगृह्यमहाशंखान्दध्मुःपुरुषसत्तमाः॥ पूरयंतोदिवंराजन्पृथिवींचससागरां॥ १० ॥ तथैवदध्मतुःशंखौवासुदेवधनंजयौ॥ प्रवरौसर्वदेवानांसर्वशंखवरौभुवि॥ ११ ॥ देवदत्तंचकौंतेयःपांचजन्यंचकेशवः॥ शब्दस्तुदेवदत्तस्यधनंजयसमीरितः॥ १२ ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचदिशश्चैवसमावृणोत्॥ तथैवपांचजन्योपिवासुदेवसमीरितः॥ १३॥ सर्वशब्दानतिक्रम्यपूरयामासरोदसी॥ तस्मिंस्तथावर्त्तमानेदारुणेनादसंकुले॥ १४ ॥ भीरूणांत्रासजननेशूराणांहर्षवर्धने॥ प्रवादितासुभेरीषुझर्झरेष्वानकेषुच॥ १५॥ मृदंगेष्वपिराजेंद्रवाद्यमानेष्वनेकशः॥ महारथाःसमाहूतादुर्योधनहितैषिणः॥ १६॥ अमृष्यमाणास्तंशब्दंक्रुद्धाःपरमधन्विनः॥ नानादेश्यामहीपालाःस्वसैन्यपरिरक्षिणः॥ १७॥ अमर्षितामहाशंखान्दध्मुर्वीरामहारथाः॥ कृतेप्रतिकरिष्यंतःकेशवस्यार्जुनस्यच॥ १८॥ बभूवतवतत्सैन्यंशंखशब्दसमीरितं॥ उद्विग्नरथनागाश्वमस्वस्थमिववाविभो॥ १९॥ तत्प्रविद्धमिवाकाशंशूरैःशंखविनादितं॥ बभूवभृशमुद्विग्नंनिर्घातैरिवनादितं॥ २०॥ सशब्दःसुमहान्राजन्दिशःसर्वाव्यनादयत्॥ त्रासयामासतत्सैन्यंयुगांतइवसंभृतः॥ २१॥ ततोदुर्योधनोष्टौचराजानस्तेमहारथाः॥ जयद्रथस्यरक्षार्थंपांडवंपर्यवारयन्॥ २२॥

धाः सारयुतजितेंद्रियाःक्षुत्तृडाहितंचापिनोद्गुःखं जानंत्याजानेयानिर्दिष्टावाजिनोधीरैः वाहास्तुपार्वतीयाबलान्विताःस्निग्धकेशाश्च वृत्तखुरादृढपादामहाजवास्तेतिविख्याताः नदीजैर्नदीतीरजैः अश्वाः सकर्णिकाराःकचननदीतीरजाःसमुद्दिष्टाः पूर्वार्धेषूदपाःपश्चार्धेचानताःकिंचित्॥ ८ ॥ ९॥१०॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥१५॥ १६ ॥ १७॥१८॥१९॥ प्रविद्धमाक्षिप्तं ॥२०॥२१॥२२॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ततोद्रौणिस्त्रिसप्तत्यावासुदेवमताडयत् ॥ अर्जुनंचत्रिभिर्भल्लैर्ध्वजमश्वांश्चपंचभिः ॥ २३ ॥ तमर्जुनःपृषत्कानांशतैःषड्भिरताडयत् ॥ अत्यर्थमिवसंक्रुद्धःप्रति
विद्धेजनार्दने ॥ २४ ॥ कर्णंचदशभिर्विद्ध्वावृषसेनंत्रिभिस्तथा ॥ शल्यस्यसशरंचापंमुष्टौचिच्छेदवीर्यवान् ॥ २५ ॥ गृहीत्वाधनुरन्यत्तुशल्योविव्याधपां
डवं ॥ भूरिश्रवास्त्रिभिर्बाणैर्हेमपुंखैःशिलाशितैः ॥ २६ ॥ कर्णोद्वात्रिंशताचैववृषसेनश्चसप्तभिः ॥ जयद्रथस्त्रिसप्तत्याकृपश्चदशभिःशरैः ॥ २७ ॥ मद्रराजश्च
दशभिर्विव्यधुःफाल्गुनंरणे ॥ ततःशराणांषष्ट्यातुद्रौणिःपार्थमवाकिरत् ॥ २८ ॥ वासुदेवंचविंशत्यापुनःपार्थंचपंचभिः ॥ प्रहसंस्तुनरव्याघ्रःश्वेताश्वःकृष्ण
सारथिः ॥ २९ ॥ प्रत्यविध्यत्सतान्सर्वान्दर्शयन्पाणिलाघवं ॥ कर्णंद्वादशभिर्विद्ध्वावृषसेनंत्रिभिःशरैः ॥ ३० ॥ शल्यस्यसशरंचापंमुष्टिदेशेव्यकृंतत ॥ सौमद
त्तिंत्रिभिर्विद्ध्वाशल्यंचदशभिःशरैः ॥ ३१ ॥ शितैरग्निशिखाकारैर्द्रौणिंविव्याधचाष्टभिः ॥ गौतमंपंचविंशत्यासैंधवंचशतेनह ॥ ३२ ॥ पुनर्द्रौणिंचसप्तत्या
शराणांसोभ्यताडयत् ॥ भूरिश्रवास्तुसंक्रुद्धःप्रतोदंचिच्छिदेहरेः ॥ ३३ ॥ अर्जुनंचत्रिसप्तत्याबाणानामाजघानह ॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैस्तानरीन्श्वेतवाह
नः ॥ ३४ ॥ प्रत्यषेधद्द्रुतंक्रुद्धोमहावातोघनानिव ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १०४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच ध्वजान्बहुविधाकारान्भ्राजमानानतिश्रिया ॥ पार्थानांमामकानांचतान्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥
संजयउवाच ध्वजान्बहुविधाकारान्शृणुतेषांमहात्मनां ॥ रूपतोवर्णतश्चैवनामतश्चनिबोधमे ॥ २ ॥ तेषांतुरथमुख्यानांरथेषुविविधाध्वजाः ॥ प्रत्यदृश्यंत
राजेंद्रज्वलिताइवपावकाः ॥ ३ ॥ कांचनाःकांचनापीडाःकांचनस्रगलंकृताः ॥ कांचनानीवशृंगाणिकांचनस्यमहागिरेः ॥ ४ ॥ अनेकवर्णाविविधाध्वजाः
परमशोभनाः ॥ तेध्वजाःसंवृतास्तेषांपताकाभिःसमंततः ॥ ५ ॥ नानावर्णविरागाभिःशुशुभुःसर्वतोवृताः ॥ पताकाश्चततस्तास्तुश्वसनेनसमीरिताः ॥ ६ ॥
नृत्यमानाव्यदृश्यंतरंगमध्येविलासिकाः ॥ इंद्रायुधसवर्णाभाःपताकाभरतर्षभ ॥ ७ ॥ दोधूयमानारथिनांशोभयंतिमहारथान् ॥ सिंहलांगूलमुग्रास्यंध्वजं
वानरलक्षणं ॥ ८ ॥ धनंजयस्यसंग्रामेप्रत्यदृश्यतभैरवं ॥ सवानरवरोराजन्पताकाभिरलंकृतः ॥ ९ ॥

ध्वजानिति ॥ १ ॥ रूपंआकारः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥१०॥ ध्वजाग्रंध्वजमुख्यं कांचनंकांचनमयं ॥११॥१२॥ स्रग्वीस्रग्विणी ॥१३॥१४॥१५॥१६॥ व्याहरिष्यन्वदिष्यन् ॥१७॥१८॥१९॥२०॥ अलोहितार्कार्भोऽनुपरक्तस्फटिकवर्णः अर्कोर्कपर्णे

त्रासयामासतत्सैन्यंध्वजोगांडीवधन्वनः ॥ तथैवसिंहलांगूलंद्रोणपुत्रस्यभारत ॥ १० ॥ ध्वजाग्रंसमपश्यामबालसूर्यसमप्रभं ॥ कांचनंपवनोद्धूतंशक्रध्वज
समप्रभं ॥ ११ ॥ नंदनंकौरवेंद्राणांद्रौणेर्लक्ष्मसमुच्छ्रितं ॥ हस्तिकक्ष्यापुनर्हैमीबभूवाधिरथेर्ध्वजः ॥ १२ ॥ आहवेखंमहाराजददृशेपूरयन्निव ॥ पताकाकांच
नीस्रग्वीध्वजेकर्णस्यसंयुगे ॥ १३ ॥ नृत्यतीवरथोपस्थेश्वसनेनसमीरिता ॥ आचार्यस्यतुपांडूनांब्राह्मणस्यतपस्विनः ॥ १४ ॥ गोवृषोगौतमस्यासीत्कृपस्य
सुपरिष्कृतः ॥ सतेनभ्राजतेराजन्गोवृषेणमहारथः ॥ १५ ॥ त्रिपुरघ्नरथोयद्वद्वोवृषेणविराजता ॥ मयूरोवृषसेनस्यकांचनोमणिरत्नवान् ॥ १६ ॥ व्याहरिष्य
न्निवातिष्ठत्सेनाग्रमुपशोभयन् ॥ तेनतस्यरथोभातिमयूरेणमहात्मनः ॥ १७ ॥ यथास्कंदस्यराजेंद्रमयूरेणविराजता ॥ मद्रराजस्यशल्यस्यध्वजाग्रेग्निशिखा
मिव ॥ १८ ॥ सौवर्णींप्रतिपश्यामसीतामप्रतिमांशुभां ॥ सासीताभ्राजतेतस्यरथमास्थायमारिष ॥ १९ ॥ सर्वबीजविरूढेवयथासीताश्रियावृता ॥ वराहःसिं
धुराजस्यराजतोभिविराजते ॥ २० ॥ ध्वजाग्रेऽलोहितार्काभोहेमजालपरिष्कृतः ॥ शुशुभेकेतुनातेनराजतेनजयद्रथः ॥ २१ ॥ यथादेवासुरेयुद्धेपुरापूषास्म
शोभते ॥ सौमदत्तेःपुनर्यूपोयज्ञशीलस्यधीमतः ॥ २२ ॥ ध्वजःसूर्यइवाभातिसोमश्चात्रप्रदृश्यते ॥ सयूपःकांचनोराजन्सौमदत्तेर्विराजते ॥ २३ ॥ राजसूये
मखश्रेष्ठेयथायूपःसमुच्छ्रितः ॥ शलस्यतुमहाराजराजतोद्विरदोमहान् ॥ २४ ॥ केतुःकांचनचित्रांगैर्मयूरैरुपशोभितः ॥ सकेतुःशोभयामाससैन्यंतेभरतर्षभ
॥ २५ ॥ यथाश्वेतोमहानागोदेवराजचमूंतथा ॥ नागोमणिमयोराज्ञोध्वजःकनकसंवृतः ॥ २६ ॥ किंकिणीशतसंह्रादोभ्राजंश्चित्रोरथोत्तमे ॥ व्यभ्राजतभृ
शंराजन्पुत्रस्तवविशांपते ॥ २७ ॥ ध्वजेनमहतासंख्येकुरूणामृषभस्तदा ॥ नवैतेतववाहिन्यामुच्छ्रिताःपरमध्वजाः ॥ २८ ॥ व्यदीपयंस्तेपृतनांयुगांतादित्यस
न्निभाः ॥ दशमस्त्वर्जुनस्यासीदेकएवमहाकपिः ॥ २९ ॥ अदीप्यतार्जुनोयेनहिमवानिववह्निना ॥ ततश्चित्राणिशुभ्राणिसुमहांतिमहारथाः ॥ ३० ॥ कार्मु
काण्याददुस्तूर्णमर्जुनार्थेपरंतपाः ॥ तथैवधनुरायच्छत्पार्थःशत्रुविनाशनः ॥ ३१ ॥ गांडीवंदिव्यकर्मातद्राजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ तवापराधाद्राजानोनिहता
बहुशोयुधि ॥ ३२ ॥ नानादिग्भ्यःसमाहूताःसहयाःसरथद्विपाः ॥ तेषामासीद्व्यतिक्षेपोगर्जतामितरेतरं ॥ ३३ ॥

स्फटिकेइतिमेदिनी ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥२७॥२८॥२९॥ हिमवानिववह्निनेति तत्रकिलपराशरेणवह्निःस्थापितः ॥३०॥३१॥३२॥ व्यतिक्षेपःअन्योन्याभिघातः ॥ ३३॥

दुर्योधनमुखानांचपांडूनामृषभस्यच ॥ तत्राद्भुतंपरंचक्रेकौंतेयःकृष्णसारथिः ॥ ३४ ॥ यदेकोबहुभिःसार्धसमागच्छदभीतवत् ॥ अशोभतमहाबाहुर्गांडी
वंविक्षिपन्धनुः ॥ ३५ ॥ जिगीषुस्तान्नरव्याघ्रोजिघांसुश्चजयद्रथं ॥ तत्रार्जुनोनरव्याघ्रःशरैर्मुक्तैःसहस्रशः ॥ ३६ ॥ अदृश्यांस्तावकान्योधान्प्रचक्रेशत्रुताप
नः ॥ ततस्तेपिनरव्याघ्राःपार्थंसर्वेमहारथाः ॥ ३७ ॥ अदृश्यंसमरेचक्रुःसायकौघैःसमंततः ॥ संवृतेनरसिंहैस्तुकुरूणामृषभेऽर्जुने ॥ महानासीत्समुद्भूतस्तस्य
सैन्यस्यनिःस्वनः ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिध्वजवर्णनेपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥
धृतराष्ट्रउवाच अर्जुनेसैंधवंप्राप्तेभारद्वाजेनसंवृताः ॥ पंचालाःकुरुभिःसार्धंकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच अपराह्णेमहाराजसंग्रामेलोमह
र्षणे ॥ पंचालानांकुरूणांचद्रोणद्यूतमवर्त्तत ॥ २ ॥ पंचालाहिजिघांसंतोद्रोणंसंहृष्टचेतसः ॥ अभ्यमुंचंतगर्जंतःशरवर्षाणिमारिष ॥ ३ ॥ ततस्तुतुमुलस्तेषांसं
ग्रामोवर्त्तताद्भुतः ॥ पंचालानांकुरूणांचघोरोदेवासुरोपमः ॥ ४ ॥ सर्वेद्रोणरथंप्राप्यपंचालाःपांडवैःसह ॥ तदनीकंबिभित्संतोमहास्त्राणिव्यदर्शयन् ॥ ५ ॥
द्रोणस्यरथपर्यंतंरथिनोरथमास्थिताः ॥ कंपयंतोऽभ्यवर्त्तंतवेगमास्थायमध्यमं ॥ ६ ॥ तमभ्ययाद्बृहत्क्षत्रःकेकयानांमहारथः ॥ प्रवपन्निशितान्बाणान्महेंद्रा
शनिसन्निभान् ॥ ७ ॥ तंतुप्रत्युद्ययौशीघ्रंक्षेमधूर्तिर्महायशाः ॥ विमुंचन्निशितान्बाणान्शतशोऽथसहस्रशः ॥ ८ ॥ धृष्टकेतुश्चचेदीनामृषभोतिबलोदितः ॥
त्वरितोऽभ्यद्रवद्द्रोणंमहेंद्रइवशंबरं ॥ ९ ॥ तमापतंतंसहसाव्यादितास्यमिवांतकं ॥ वीरधन्वामहेष्वासस्त्वरमाणःसमभ्ययात् ॥ १० ॥ युधिष्ठिरंमहाराजंजिगी
षुंसमवस्थितं ॥ सहानीकंततोद्रोणोन्यवारयतवीर्यवान् ॥ ११ ॥ नकुलंकुशलंयुद्धेपराक्रांतंपराक्रमी ॥ अभ्यगच्छत्समायांतंविकर्णस्तेसुतःप्रभो ॥ १२ ॥ सहदे
वंतथायांतंदुर्मुखःशत्रुकर्षणः ॥ शरैरनेकसाहस्रैःसमवाकिरदाशुगैः ॥ १३ ॥ सात्यकिंतुनरव्याघ्रंव्याघ्रदत्तस्त्ववारयत् ॥ शरैःसुनिशितैस्तीक्ष्णैःकंपयन्वैमुहुर्मुहुः
॥ १४ ॥ द्रौपदेयान्नरव्याघ्रान्मुंचतःसायकोत्तमान् ॥ संरब्धान्रथिनःश्रेष्ठान्सौमदत्तिरवारयत् ॥ १५ ॥ भीमसेनंतदाक्रुद्धंभीमरूपोभयानकः ॥ प्रत्यवारय
दायांतमार्ष्यश्रृंगिर्महारथः ॥ १६ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंनरराक्षसयोर्मृधे ॥ यादृगेवपुरावृत्तंरामरावणयोर्नृप ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ हतोराजेतिअमन्यंतेत्यनुषंगः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

ततोयुधिष्ठिरोद्रोणंनवत्यानतपर्वणां ॥ आजघ्नेभरतश्रेष्ठःसर्वमर्मसुभारत ॥ १८ ॥ तंद्रोणःपंचविंशत्यानिजघानस्तनांतरे ॥ रोषितोभरतश्रेष्ठकौंतेयेनयश
स्विना ॥ १९ ॥ भूयएवतुविंशत्यासायकानांसमाचिनोत् ॥ साश्वसूतध्वजंद्रोणःपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ २० ॥ तान्शरान्द्रोणमुक्तांस्तुशरवर्षेणपांडवः ॥ अ
वारयतधर्मात्मादर्शयन्पाणिलाघवं ॥ २१ ॥ ततोद्रोणोभृशंक्रुद्धोधर्मराजस्यसंयुगे ॥ चिच्छेदसमरेधन्वीधनुस्तस्यमहात्मनः ॥ २२ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानं
त्वरमाणोमहारथः ॥ शरैरनेकसाहस्रैःपूरयामाससर्वतः ॥ २३ ॥ अदृश्यंवीक्ष्यराजानंभारद्वाजस्यसायकैः ॥ सर्वभूतान्यमन्यंतहतमेवयुधिष्ठिरं ॥ २४ ॥ के
चिच्चैनममन्यंततथैवविमुखीकृतं ॥ हतोराजेतिराजेंद्रब्राह्मणेनमहात्मना ॥ २५ ॥ सकृच्छ्रंपरमंप्राप्तोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ त्यक्त्वातत्कार्मुकंछिन्नंभारद्वाजेन
संयुगे ॥ २६ ॥ आददेन्यद्धनुर्दिव्यंभास्वरंवेगवत्तरं ॥ ततस्तान्सायकांस्तत्रद्रोणनुन्नान्सहस्रशः ॥ २७ ॥ चिच्छेदसमरेवीरस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ छित्वातुतान्श
रान्राजन्क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ २८ ॥ शक्तिंजग्राहसमरेगिरीणामपिदारिणीं ॥ स्वर्णदंडांमहाघोरामष्टघंटांभयावहां ॥ २९ ॥ समुत्क्षिप्यचतांहृष्टोननादबलव
द्बली ॥ नादेनसर्वभूतानित्रासयन्निवभारत ॥ ३० ॥ शक्तिंसमुद्यतांदृष्ट्वाधर्मराजेनसंयुगे ॥ स्वस्तिद्रोणायसहसासर्वभूतान्यथाब्रुवन् ॥ ३१ ॥ साराजभुजनिर्मुक्ता
निर्मुक्तोरगसन्निभा ॥ प्रज्वालयंतीगगनंदिशःसप्रदिशस्तथा ॥ ३२ ॥ द्रोणांतिकमनुप्राप्तादीप्तास्यापन्नगीयथा ॥ तामापतंतींसहसादृष्ट्वाद्रोणोविशांपते
॥ ३३ ॥ प्रादुश्चक्रेततोब्राह्ममस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ तदस्त्रंभस्मसात्कृत्वातांशक्तिंघोरदर्शनां ॥ ३४ ॥ जगामस्यंदनंतूर्णंपांडवस्ययशस्विनः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजा
द्रोणास्त्रंतत्समुद्यतं ॥ ३५ ॥ अशामयन्महाप्राज्ञोब्रह्मास्त्रेणैवमारिष ॥ विध्वातंचरणेद्रोणंपंचभिर्नतपर्वभिः ॥ ३६ ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनचिच्छेदास्यमहद्धनुः ॥
तदपास्यधनुश्छिन्नंद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ३७ ॥ गदांचिक्षेपसहसाधर्मपुत्रायमारिष ॥ तामापतंतींसहसागदांदृष्ट्वायुधिष्ठिरः ॥ ३८ ॥ गदामेवाग्रहीत्क्रुद्ध
श्चिक्षेपचपरंतप ॥ तेगदेसहसामुक्तेसमासाद्यपरस्परं ॥ ३९ ॥ संघर्षात्पावकंमुक्त्वासमेयातांमहीतले ॥ ततोद्रोणोभृशंक्रुद्धोधर्मराजस्यमारिष ॥ ४० ॥ चतु
र्भिर्निशितैस्तीक्ष्णैर्हयान्जघ्नेशरोत्तमैः ॥ चिच्छेदैकेनभल्लेनधनुश्चेंद्रध्वजोपमं ॥ ४१ ॥ केतुमेकेनचिच्छेदपांडवंचार्दयत्त्रिभिः ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्य
युधिष्ठिरः ॥ ४२ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ बृहत्क्षत्रमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

तस्यावृर्ध्वभुजोराजाव्यायुधोभरतर्षभ ॥ विरथंतंसमालोक्यव्यायुधंचविशेषतः ॥ ४३ ॥ द्रोणोव्यमोहयच्छत्रून्सर्वसैन्यानिवाविभो ॥ मुंचंश्चेषुगणांस्ती
क्ष्णान्लघुहस्तोदृढव्रतः ॥ ४४ ॥ अभिदुद्रावराजानंसिंहोमृगमिवोल्बणः ॥ तमभिद्रुतमालोक्यद्रोणेनामित्रघातिना ॥ ४५ ॥ हाहेतिसहसाशब्दःपांडूनांसम
जायत ॥ हतोराजाहतोराजाभारद्वाजेनमारिष ॥ ४६ ॥ इत्यासीत्सुमहान्शब्दःपांडुसैन्यस्यभारत ॥ ततस्त्वरितमारुह्यसहदेवरथंनृपः ॥ अपायाज्जवनैरश्वैः
कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरापयानेषडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच बृहत्क्षत्रमथायांतंकैकेयंदृढविक्रमं ॥ क्षेमधूर्तिर्महाराजविव्याधोरसिमार्गणैः ॥ १ ॥ बृहत्क्षत्रस्तुतंराजानवत्यानतपर्वणां ॥ आजघ्नेत्वरितो
राजन्द्रोणानीकबिभित्सया ॥ २ ॥ क्षेमधूर्तिस्तुसंक्रुद्धःकैकेयस्यमहात्मनः ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनपीतेननिशितेनह ॥ ३ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंशरेणानतपर्व
णा ॥ विव्याधसमरेतूर्णंप्रवरंसर्वधन्विनां ॥ ४ ॥ अथान्यद्धनुरादायबृहत्क्षत्रोहसन्निव ॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेक्षेमधूर्तिंमहारथं ॥ ५ ॥ ततोपरेणभल्लेनपीतेननि
शितेनच ॥ जहारनृपतेःकायाच्छिरोज्वलितकुंडलं ॥ ६ ॥ तच्छिन्नंसहसातस्यशिरःकुंचितमूर्धजं ॥ सकिरीटंमहींप्राप्यबभौज्योतिरिवांबरात् ॥ ७ ॥ तंनिह
त्यरणेहृष्टोबृहत्क्षत्रोमहारथः ॥ सहसाभ्यपतत्सैन्यंतावकंपार्थकारणात् ॥ ८ ॥ धृष्टकेतुंतथायांतंद्रोणहेतोःपराक्रमी ॥ वीरधन्वामहेष्वासोवारयामासभारत
॥ ९ ॥ तौपरस्परमासाद्यशरदंष्ट्रौतरस्विनौ ॥ शरैरनेकसाहस्रैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ १० ॥ तावुभौनरशार्दूलौयुयुधातेपरस्परं ॥ महावनेतीव्रमदौवारणावि
वयूथपौ ॥ ११ ॥ गिरिगह्वरमासाद्यशार्दूलाविवरोषितौ ॥ युयुधातेमहावीर्यौपरस्परजिघांसया ॥ १२ ॥ तद्युद्धमासीत्तुमुलंप्रेक्षणीयंविशांपते ॥ सिद्धचार
णसंघानांविस्मयाद्भुतदर्शनं ॥ १३ ॥ वीरधन्वाततःक्रुद्धोधृष्टकेतोःशरासनं ॥ द्विधाचिच्छेदभल्लेनप्रहसन्निवभारत ॥ १४ ॥ तदुत्सृज्यधनुश्छिन्नंचेदिराजो
महारथः ॥ शक्तिंजग्राहविपुलांहेमदंडामयस्मयीं ॥ १५ ॥ तांतुशक्तिंमहावीर्यादोर्भ्यामायम्यभारत ॥ चिक्षेपसहसायत्तोवीरधन्वरथंप्रति ॥ १६ ॥ तयातु
वीरघातिन्याशक्त्यात्वभिहतोभृशं ॥ निर्भिन्नहृदयस्तूर्णंनिपपातरथान्महीं ॥ १७ ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेत्रैगर्तानांमहारथे ॥ बलंतेभज्यतविभोपांडवेयैःस
मंततः ॥ १८ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

सहदेवेततःषष्टिंसायकान्दुर्मुखोऽक्षिपत्॥ ननादचमहानादंतर्जयन्पांडवंरणे ॥ १९ ॥ माद्रेयस्तुततःक्रुद्धोदुर्मुखंचशितैःशरैः ॥ भ्राताभ्रातरमायांतंविव्या
धप्रहसन्निव ॥ २० ॥ तंरणेरभसंदृष्ट्वासहदेवंमहाबलं ॥ दुर्मुखोनवभिर्बाणैस्ताडयामासभारत ॥ २१ ॥ दुर्मुखस्यतुभल्लेनच्छित्वाकेतुंमहाबलः ॥ जघा
नचतुरोवाहांश्चतुर्भिर्निशितैःशरैः ॥ २२ ॥ अथापरेणभल्लेनपीतेननिशितेनह ॥ चिच्छेदसारथेःकायाच्छिरोज्वलितकुंडलं ॥ २३ ॥ क्षुरप्रेणचतीक्ष्णेन
कौरव्यस्यमहद्धनुः ॥ सहदेवोरणेछित्वातंचविव्याधपंचभिः ॥ २४ ॥ हताश्वंतुरथंत्यक्त्वादुर्मुखोविमनास्तदा ॥ आरुरोहरथंराजन्निरमित्रस्यभारत ॥
॥ २५ ॥ सहदेवस्ततःक्रुद्धोनिरमित्रंमहाहवे ॥ जघानपृतनामध्येभल्लेनपरवीरहा ॥ २६ ॥ सपपातरथोपस्थान्निरमित्रोजनेश्वरः ॥ त्रिगर्त्तराजस्यसुतोव्यथ
यंस्तववाहिनीं ॥ २७ ॥ तंतुहत्वामहाबाहुःसहदेवोव्यरोचत ॥ यथादाशरथीरामःखरंहत्वामहाबलं ॥ २८ ॥ हाहाकारोमहानासीत्त्रिगर्त्तानांजनेश्वर ॥ राजपु
त्रंहतंदृष्ट्वानिरमित्रंमहारथं ॥ २९ ॥ नकुलस्तेसुतंराजन्विकर्णंपृथुलोचनं ॥ मुहूर्त्ताज्जितवान्लोकेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३० ॥ सात्यकिंव्याघ्रदत्तस्तुशरैःसन्नत
पर्वभिः ॥ चक्रेऽदृश्यंसाश्वसूतंसध्वजंपृतनांतरे ॥ ३१ ॥ तान्निवार्यशरान्शूरःशैनेयःकृतहस्तवत् ॥ साश्वसूतध्वजंबाणैर्व्याघ्रदत्तमपातयत् ॥ ३२ ॥ कुमारेनि
हतेतस्मिन्मागधस्यसुतेप्रभो ॥ मागधाःसर्वतोयत्तायुयुधानमुपाद्रवन् ॥ ३३ ॥ विसृजंतःशरांश्चैवतोमरांश्चसहस्रशः ॥ भिंदिपालांस्तथाप्रासान्मुद्गरान्मुस
लानपि ॥ ३४ ॥ अयोधयन्रणेशूराःसात्वतंयुद्धदुर्मदं ॥ तांस्तुसर्वान्सबलवान्सात्यकिर्युद्धदुर्मदः ॥ ३५ ॥ नातिकृच्छ्राद्धसन्नेवविजिग्येपुरुषर्षभः ॥ मागधा
न्द्रवतोदृष्ट्वाहतशेषान्समंततः ॥ ३६ ॥ बलंतेभज्यतविभोयुयुधानशरार्दितं ॥ नाशयित्वारणेसैन्यंत्वदीयंमाधवोत्तमः ॥ ३७ ॥ विधुन्वानोधनुःश्रेष्ठंव्यभ्राज
तमहायशाः ॥ भज्यमानंबलंराजन्सात्वतेनमहात्मना ॥ ३८ ॥ नाभ्यवर्त्ततयुद्धायत्रासितंदीर्घबाहुना ॥ ततोद्रोणोभृशंक्रुद्धःसहसोद्वृत्यचक्षुषी ॥ सात्यकिंस
त्यकर्माणंस्वयमेवाभिदुद्रुवे ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेसप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच द्रौपदेयान्महेष्वासान्सौमदत्तिर्महायशाः ॥ एकैकंपंचभिर्विद्ध्वापुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

तेपीडिताभृशंतेनरौद्रेणसहसाविभो ॥ प्रमूढानैवविविदुर्मृधेकृत्यंस्मकिंचन ॥ २ ॥ नाकुलिश्चशतानीकःसौमदत्तिंनरर्षभं ॥ द्वाभ्यांविध्वानदद्धृष्टःशराभ्यांश
त्रुकर्शनः ॥ ३ ॥ तथेतरेरणेयत्तास्त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥ विव्यधुःसमरेतूर्णंसौमदत्तिममर्षणं ॥ ४ ॥ सतान्प्रतिमहाराजचिक्षेपपंचसायकान् ॥ एकैकंत्वदिचा
जघ्नेएकैकेनमहायशाः ॥ ५ ॥ ततस्तेभ्रातरःपंचशरैर्विद्धामहात्मना ॥ परिवार्यरणेवीरंविव्यधुःसायकैर्भृशं ॥ ६ ॥ आर्जुनिस्तुहयांस्तस्यचतुर्भिर्निशितैःशरैः॥
प्रेषयामाससंक्रुद्धोयमस्यसदनंप्रति ॥ ७ ॥ भैमसेनिर्धनुश्छित्वासौमदत्तेर्महात्मनः ॥ ननादबलवन्नादंविव्याधचशितैःशरैः ॥ ८ ॥ यौधिष्ठिरिर्ध्वजंतस्य
च्छित्वाभूमावपातयत् ॥ नाकुलिश्चाथयंतारंरथनीडादपाहरत् ॥ ९ ॥ साहदेविस्तुतंज्ञात्वाभ्रातृभिर्विमुखीकृतं ॥ क्षुरप्रेणशिरोराजन्निचकर्तमहात्मनः ॥ १० ॥
तच्छिरोन्यपतद्भूमौतपनीयविभूषितं॥ भ्राजयत्तंरणोद्देशंबालसूर्यसमप्रभं ॥ ११ ॥ सौमदत्तेःशिरोदृष्ट्वानिहतंतन्महात्मनः॥ वित्रस्तास्तावकाराजन्प्रदुद्रुवुरने
कधा ॥ १२ ॥ अलंबुषस्तुसमरेभीमसेनंमहाबलं ॥ योधयामाससंक्रुद्धोलक्ष्मणंरावणिर्यथा ॥ १३ ॥ संप्रयुद्धौरणेदृष्ट्वातावुभौनरराक्षसौ ॥ विस्मयःसर्वभूता
नांप्रहर्षःसमजायत ॥ १४ ॥ आर्ष्यश्रृंगिंततोभीमोनवभिर्निशितैःशरैः ॥ विव्याधप्रहसन्राजन्राक्षसेंद्रममर्षणं ॥ १५ ॥ तद्रक्षःसमरेविद्धंकृत्वानादंभयाव
हं ॥ अभ्यद्रवत्ततोभीमंयेचतस्यपदानुगाः ॥ १६ ॥ सभीमंपंचभिर्विध्वाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ भैमान्परिजघानाशुरथांस्त्रिशतमाहवे ॥ १७ ॥ पुनश्चतुःशता
न्हत्वाभीमंविव्याधपत्रिणा ॥ सोतिविद्धस्तथाभीमोराक्षसेनमहाबलः ॥ १८ ॥ निपपातरथोपस्थेमूर्छयाभिपरिप्लुतः ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांमारुतिःक्रोधमूर्छि
तः ॥ १९ ॥ विकृष्यकार्मुकंघोरंभारसाधनमुत्तमं ॥ अलंबुषंशरैस्तीक्ष्णैरर्दयामाससर्वतः ॥ २० ॥ सविद्धोबहुभिर्बाणैर्नीलांजनचयोपमः ॥ शुशुभेसर्वतोरा
जन्प्रफुल्लइवकिंशुकः ॥ २१ ॥ सवध्यमानःसमरेभीमचापच्युतैःशरैः ॥ स्मरन्भ्रातृवधंचैवपांडवेनमहात्मना ॥ २२ ॥ घोरंरूपमथोकृत्वाभीमसेनमभाषत ॥ ति
ष्ठेदानींरणेपार्थपश्यमेद्यपराक्रमं ॥ २३ ॥ बकोनामसुदुर्बुद्धेराक्षसप्रवरोबली ॥ परोक्षंममतद्वृत्तंयद्भ्रातामेहतस्त्वया ॥ २४ ॥ एवमुक्त्वाततोभीममंतर्धानंगतस्त
दा ॥ महताशरवर्षेणभृशंतंसमवाकिरत् ॥ २५ ॥ भीमस्तुसमरेराजन्नदृश्येराक्षसेतदा ॥ आकाशंपूरयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २६ ॥ सवध्यमानोभीमे
ननिमेषाद्रथमास्थितः ॥ जगामधरणींचैवक्षुद्रःखंसहसागमत् ॥ २७ ॥

बृहत्बृहत् ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ऋष्टीःऋष्टयः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटी

उच्चावचानिरूपाणिचकारसुबहूनिच ॥ अणुर्बृहत्पुनःस्थूलोनादान्मुंचन्निवांबुदः॥ २८॥ उच्चावचास्तथावाचोव्याजहारसमंततः ॥ निपेतुर्गगनाच्चैवशरधाराःसहस्रशः ॥ २९ ॥शक्तयःकणपाःप्रासाःशूलपट्टिशतोमराः ॥शतघ्न्यःपरिघाश्चैवभिंदिपालाःपरश्वधाः ॥ ३० ॥ शिलाःखड्गागुडाश्चैवऋष्टीर्वज्राणिचैवह ॥ साराक्षसविसृष्टातुशस्त्रवृष्टिःसुदारुणा ॥ ३१ ॥जघानपांडुपुत्रस्यसैनिकान्रणमूर्धनि ॥ तेनपांडवसैन्यानांसूदितायुधिवारणाः ॥ ३२ ॥ हयाश्चबहवोराजन्पत्तयश्चतथापुनः ॥रथेभ्योरथिनःपेतुस्तस्यनुन्नाःस्मसायकैः ॥ ३३ ॥शोणितोदांरथावर्तांहस्तिग्राहसमाकुलां ॥ छत्रहंसांकर्दमिनींबाहुपन्नगसंकुलां ॥ ३४ ॥ नदींप्रावर्त्तयामासरक्षोगणसमाकुलां ॥ वहंतींबहुधाराजंश्चेदिपंचालसृंजयान् ॥ ३५ ॥ तंतथासमरेराजन्विचरंतमभीतवत् ॥ पांडवाभृशसंविग्नाःप्रापश्यंस्तस्यविक्रमं ॥ ३६ ॥तावकानांतुसैन्यानांप्रहर्षःसमजायत ॥ वादित्रनिनदश्चोग्रःसुमहान्रोमहर्षणः ॥ ३७ ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंतवसैन्यस्यपांडवः ॥ नामृष्यतयथानागस्तलशब्दंसमीरितं ॥ ३८ ॥ ततःक्रोधाभिताम्राक्षोनिर्दहन्निवपावकः ॥ संदधेत्वाष्ट्रमस्त्रंसस्वयंत्वष्टेवमारुतिः ॥ ३९ ॥ ततःशरसहस्राणिप्रादुरासन्समंततः ॥ तैःशरैस्तवसैन्यस्यविद्रवःसुमहानभूत् ॥ ४० ॥ तदस्त्रंप्रेरितंतेनभीमसेनेनसंयुगे ॥ राक्षसस्यमहामायांहत्वाराक्षसमार्दयत् ॥ ४१ ॥ सवध्यमानोबहुधाभीमसेनेनराक्षसः ॥ संत्यज्यसमरेभीमंद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ ४२ ॥ तस्मिंस्तुनिर्जितेराजन्राक्षसेंद्रेमहात्मना ॥ अनादयन्सिंहनादैःपांडवाःसर्वतोदिशं ॥ ४३ ॥ अपूजयन्मारुतिंचसंहृष्टास्तेमहाबलं ॥ प्रह्रादंसमरेजित्वायथाशक्रंमरुद्गणाः ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअलंबुषपराजयेअष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अलंबुषंतथायुद्धेविचरंतमभीतवत् ॥ हैडिंबिःप्रययौतूर्णंविव्याधनिशितैःशरैः ॥ १ ॥ तयोःप्रतिभयंयुद्धमासीद्राक्षससिंहयोः ॥ कुर्वतोर्विविधामायाःशक्रशंबरयोरिव ॥ २ ॥ अलंबुषोभृशंक्रुद्धोघटोत्कचमताडयत् ॥ तयोर्युद्धंसमभवद्रक्षोग्रामणिमुख्ययोः ॥ ३ ॥ यादृगेवपुरावृत्तंरामरावणयोःप्रभो ॥ घटोत्कचस्तुविंशत्यानाराचानांस्तनांतरे ॥ ४ ॥ अलंबुषमथोविध्वासिंहवद्व्यनदन्मुहुः ॥ तथैवालंबुषोराजन्हैडिंबिंयुद्धदुर्मदं ॥ ५ ॥

कायांअष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अलंबुषमिति ॥ १ ॥ २ ॥ रक्षोग्रामणिमुख्ययोःरक्षःपतिप्रधानयोः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ मर्त्यधर्मंमरणयोग्यतां ॥ २५ ॥ २६ ॥ आक्षिपत्उ

विध्वाविध्वानदद्धृष्टःपूरयन्खंसमंततः॥ तथातौभृशसंक्रुद्धौराक्षसेंद्रौमहाबलौ ॥ ६ ॥ निर्विशेषमयुध्येतांमायाभिरितरेतरं ॥ मायाशतसृजौनित्यंमोहयं
तौपरस्परं॥ ७ ॥ मायायुद्धेषुकुशलौमायायुद्धमयुध्यतां॥ यांयांघटोत्कचोयुद्धेमायांदर्शयतेनृप॥ ८ ॥ तांतामलंबुषोराजन्माययैवनिजघ्निवान्॥ तंतथायु
ध्यमानंतुमायायुद्धविशारदं ॥ ९ ॥ अलंबुषंराक्षसेंद्रंदृष्ट्वाक्रुध्यंतपांडवाः ॥ तएनंभृशसंविग्नाःसर्वतःप्रवरारथैः ॥ १० ॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धाभीमसेनादयो
नृप॥ तएनंकोष्ठकीकृत्यरथवंशेनमारिष॥ ११॥ सर्वतोव्यकिरन्बाणैरुल्काभिरिवकुंजरं॥ सतेषामस्त्रवेगंतंप्रतिहत्यास्त्रमायया॥ १२॥ तस्माद्रथव्रजान्मुक्तो
वनदाहादिवद्विपः॥ सविस्फार्यधनुर्घोरमिंद्राशनिसमस्वनं॥ १३॥ मारुतिंपंचविंशत्याभैमसेनिंचपंचभिः॥ युधिष्ठिरंत्रिभिर्विध्वासहदेवंचसप्तभिः॥ १४॥
नकुलंचत्रिसप्तत्याद्रौपदेयांश्चमारिष॥ पंचभिःपंचभिर्विध्वाघोरंनादंननादह॥ १५॥ तंभीमसेनोनवभिःसहदेवस्तुपंचभिः॥ युधिष्ठिरःशतेनैवराक्षसंप्रत्य
विध्यत॥ १६॥ नकुलस्तुचतुःषष्ट्याद्रौपदेयास्त्रिभिस्त्रिभिः॥ हैडिंबोराक्षसंविध्वायुद्धेपंचाशताशरैः॥ १७॥ पुनर्विव्याधसप्तत्याननादचमहाबलः॥ तस्यनादे
नमहताकंपितेयंवसुंधरा॥ १८ ॥ सपर्वतवनाराजन्सपादपजलाशया॥ सोतिविद्धोमहेष्वासैःसर्वतस्तैर्महारथैः ॥ १९ ॥ प्रतिविव्याधतान्सर्वान्पंचभिःपंच
भिःशरैः॥ तंक्रुद्धंराक्षसंयुद्धेप्रतिक्रुद्धस्तुराक्षसः॥ २० ॥ हैडिंबोभरतश्रेष्ठशरैर्विव्याधसप्तभिः॥ सोतिविद्धोबलवताराक्षसेंद्रोमहाबलः ॥ २१ ॥ व्यसृजत्साय
कांस्तूर्णंरुक्मपुंखान्शिलाशितान्॥ तेशरानतपर्वाणोविविशूराक्षसंतदा॥ २२॥ रुषिताःपन्नगायद्वद्गिरिश्रृंगंमहाबलाः ॥ ततस्तेपांडवाराजन्समंतान्निशि
तान्शरान्॥ २३॥ प्रेषयामासुरुद्विग्नाहैडिंबश्चघटोत्कचः॥ सविध्यमानःसमरेपांडवैर्जितकाशिभिः॥ २४ ॥ मर्त्यधर्ममनुप्राप्तःकर्त्तव्यंनान्वपद्यत ॥ ततःस
मरशौंडोवैभैमसेनिर्महाबलः॥ २५॥ समीक्ष्यतदवस्थंतंवधायास्यमनोदधे॥ वेगंचक्रेमहांतंचराक्षसेंद्ररथंप्रति॥ २६॥ दग्धाद्रिकूटश्रृंगाभंभिन्नांजनचयोप
मं॥ रथाद्रथमभिद्रुत्यक्रुद्धोहैडिंबिराक्षिपत्॥ २७॥ उद्ववर्हरथाच्चापिपन्नगंगरुडोयथा॥ समुत्क्षिप्यचबाहुभ्यामाविध्यचपुनःपुनः॥ २८॥ निष्पिपेषक्षितौक्षिप्रंपू
र्णकुंभमिवाश्मनि॥ बललाघवसंपन्नःसंपन्नोविक्रमेणच॥ २९॥ भैमसेनीरणेक्रुद्धःसर्वसैन्यान्यभीषयत्॥ सविस्फारितसर्वांगश्चूर्णितास्थिर्विभीषणः॥ ३०॥

हीतवान् ॥ २७ ॥ आविध्यभ्रामयित्वा ॥ २८ ॥ २९ ॥ विस्फारितानिपृथग्भूतानिसर्वांगानियस्य ॥ ३० ॥

॥३१॥३२॥ ३३॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ भुवनंस्वर्लोकं ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

घटोत्कचेनवीरेणहतःशालकटंकटः ॥ ततःसुमनसःपार्थाहतेतस्मिन्निशाचरे ॥ ३१ ॥ चुक्रुशुःसिंहनादांश्चवासांस्यादुधुवुश्चह ॥ तावकाश्चहतंदृष्ट्वाराक्षसें
द्रंमहाबलं ॥ ३२ ॥ अलंबुषंतथाशूराविशीर्णमिवपर्वतं ॥ हाहाकारमकार्षुश्चसैन्यानिभरतर्षभ ॥ ३३ ॥ जनाश्चतद्ददृशिरेरक्षःकौतूहलान्विताः ॥ यदृच्छयानि
पतितंभूमावंगारकंयथा ॥ ३४ ॥ घटोत्कचस्तुतद्धत्वारक्षोबलवतांवरं ॥ मुमोचबलवन्नादंबलंहत्वेववासवः ॥ ३५ ॥ सपूज्यमानःपितृभिःसबांधवैर्घटो
त्कचःकर्मणिदुष्करेकृते ॥ रिपुंनिहत्याभिननंदवैतदात्वलंबुषंपक्कमलंबुषंयथा ॥ ३६ ॥ ततोनिनादःसुमहान्समुत्थितःसशंखनानाविधबाणघोषवान् ॥
निशम्यतंप्रत्यनदंस्तुपाडवास्ततोध्वनिर्भुवनपथास्पृशद्भृशं ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणि अलंबुषवधेनवाधिकशततमो
ऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच भारद्वाजंकथंयुद्धेयुयुधानोन्यवारयत् ॥ संजयाचक्ष्वतत्त्वेनपरंकौतूहलंहिमे ॥ १ ॥
संजयउवाच शृणुराजन्महाप्राज्ञसंग्रामंलोमहर्षणं ॥ द्रोणस्यपांडवैःसार्धंयुयुधानपुरोगमैः ॥ २ ॥ वध्यमानंबलंदृष्ट्वायुयुधानेनमारिष ॥ अभ्यद्रवत्स्वयंद्रो
णःसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ ३ ॥ तमापतंतंसहसाभारद्वाजंमहारथं ॥ सात्यकिःपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ ४ ॥ द्रोणोपियुधिविक्रांतोयुयुधानंसमाहि
तः ॥ अविध्यत्पंचभिस्तूर्णंहेमपुंखैःशरैःशितैः ॥ ५ ॥ तेवर्मभित्वासुदृढंद्विषत्पिशितभोजनाः ॥ अभ्ययुर्धरणींराजन्श्वसंतइवपन्नगाः ॥ ६ ॥ दीर्घबाहुरभिक्रुद्ध
स्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ द्रोणंपंचाशताविध्यन्नाराचैरग्निसन्निभैः ॥ ७ ॥ भारद्वाजोरणेविद्धोयुयुधानेनसत्वरं ॥ सात्यकिंबहुभिर्बाणैर्यतमानमविध्यत ॥ ८ ॥
ततःक्रुद्धोमहेष्वासोभूयएवमहाबलः ॥ सात्वतंपीडयामासशरेणानतपर्वणा ॥ ९ ॥ सवध्यमानःसमरेभारद्वाजेनसात्यकिः ॥ नान्वपद्यतकर्तव्यंकिंचिदेववि
शांपते ॥ १० ॥ विषण्णवदनश्चापियुयुधानोभवन्नृप ॥ भारद्वाजंरणेदृष्ट्वाविसृजंतंशितान्शरान् ॥ ११ ॥ तंतुसंप्रेक्ष्यतेपुत्राःसैनिकाश्चविशांपते ॥ प्रहृष्टम
नसोभूत्वासिंहवद्व्यनदन्मुहुः ॥ १२ ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंपीड्यमानंचमाधवं ॥ युधिष्ठिरोब्रवीद्राजासर्वसैन्यानिभारत ॥ १३ ॥ एषवृष्णिवरोवीरःसात्यकिः
सत्यविक्रमः ॥ ग्रस्यतेयुधिवीरेणभानुमानिवराहुणा ॥ १४ ॥ अभिद्रवतगच्छध्वंसात्यकिर्यत्रयुध्यते ॥ धृष्टद्युम्नंचपांचाल्यमिदमाहजनाधिपः ॥ १५ ॥

भारद्वाजमिति ॥ १ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ तस्मिन्नवसरे ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

अभिद्रवद्रुतंद्रोणंकिमुतिष्ठसिपार्षत ॥ नपश्यसिभयंद्रोणाद्घोरंनःसमुपस्थितं ॥ १६ ॥ असौद्रोणोमहेष्वासोयुयुधानेनसंयुगे ॥ क्रीडतेसूत्रवद्धेनपक्षिणाबा
लकोयथा ॥ १७ ॥ तत्रैवसर्वेगच्छंतुभीमसेनपुरोगमाः ॥ त्वयैवसहिताःसर्वेयुयुधानरथंप्रति ॥ १८ ॥ पृष्ठतोनुगमिष्यामित्वामहंसहसैनिकः ॥ सात्यकिंमो
क्षयस्वाद्ययमदंष्ट्रांतरंगतं ॥ १९ ॥ एवमुक्त्वाततोराजासर्वसैन्येनभारत ॥ अभ्यद्रवद्रणेद्रोणंयुयुधानस्यकारणात् ॥ २० ॥ तत्रारावोमहानासीद्द्रोणमेकंयुयुत्स
तां ॥ पांडवानांचभद्रंतेसृंजयानांचसर्वशः ॥ २१ ॥ तेसमेत्यनरव्याघ्राभारद्वाजंमहारथं ॥ अभ्यवर्षन्शरैस्तीक्ष्णैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २२ ॥ स्मयन्नेवतुता
न्वीरान्द्रोणःप्रत्यग्रहीत्स्वयं ॥ अतिथीनागतान्यद्वत्सलिलेनासनेनच ॥ २३ ॥ तर्पितास्तेशरैस्तस्यभारद्वाजस्यधन्विनः ॥ आतिथेयंगृहंप्राप्यनृपतेऽतिथयोयथा
॥ २४ ॥ भारद्वाजंचतेसर्वेनशेकुःप्रतिवीक्षितुं ॥ मध्यंदिनमनुप्राप्तंसहस्रांशुमिवप्रभो ॥ २५ ॥ तांस्तुसर्वान्महेष्वासान्द्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ अतापयच्छरव्रा
तैर्गभस्तिभिरिवांशुमान् ॥ २६ ॥ वध्यमानामहाराजपांडवाःसृंजयास्तथा ॥ त्रातारंनाध्यगच्छंतपंकमग्नाइवद्विपाः ॥ २७ ॥ द्रोणस्यचव्यदृश्यंतविसर्पंतोम
हाशराः ॥ गभस्तयइवार्कस्यप्रतपंतःसमंततः ॥ २८ ॥ तस्मिन्द्रोणेननिहताःपंचालाःपंचविंशतिः ॥ महारथाःसमाख्याताधृष्टद्युम्नस्यसंमताः ॥ २९ ॥ पांडूनां
सर्वसैन्येषुपंचालानांतथैवच ॥ द्रोणंस्मददृशुःशूरंविनिघ्नंतंवरान्वरान् ॥ ३० ॥ केकयानांशतंहत्वाविद्राव्यचसमंततः ॥ द्रोणस्तस्थौमहाराजव्यादितास्यइ
वांतकः ॥ ३१ ॥ पंचालान्सृंजयान्मत्स्यान्केकयांश्चनराधिप ॥ द्रोणोऽजयन्महाबाहुःशतशोथसहस्रशः ॥ ३२ ॥ तेषांसमभवच्छब्दोविद्धानांद्रोणसायकैः ॥
वनौकसामिवारण्येव्याप्तानांधूमकेतुना ॥ ३३ ॥ तत्रदेवाःसगंधर्वाःपितरश्चाब्रुवन्नृप ॥ एतेद्रवंतिपंचालाःपांडवाश्चससैनिकाः ॥ ३४ ॥ तंतथासमरेद्रोणंनि
घ्नंतंसोमकान्रणे ॥ नचाप्यभिययुःकेचिदपरेनैवविव्यधुः ॥ ३५ ॥ वर्तमानेतथारौद्रेतस्मिन्वीरवरक्षये ॥ अशृणोत्सहसापार्थःपांचजन्यस्यनिःस्वनं ॥ ३६ ॥
पूरितोवासुदेवेनशंखराट्स्वनतेभृशं ॥ युध्यमानेषुवीरेषुसैंधवस्याभिरक्षिषु ॥ ३७ ॥ नदत्सुधार्त्तराष्ट्रेषुविजयस्यरथंप्रति ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषेविप्रनष्टे
समंततः ॥ ३८ ॥ कश्मलाभिहतोराजाचिंतयामासपांडवः ॥ ननूनंस्वस्तिपार्थाययथानदतिशंखराट् ॥ ३९ ॥ कौरवाश्चयथाहृष्टाविनदंतिमुहुर्मुहुः ॥ एवं
संचिंतयित्वातुव्याकुलेनांतरात्मना ॥ ४० ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

कृत्यस्यजयद्रथवधस्यअनंतरापेक्षीअविघ्नाकांक्षी ॥ ४१ ॥ यःसधर्मोमैत्रीलक्षणः सांपरायेआपत्काले ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ वयस्यस्यस्निग्धस्य सहायार्थंसहायप्रयोजनं ॥ ४७॥

अजातशत्रुःकौंतेयःसात्वतंप्रत्यभाषत॥बाष्पगद्गदयावाचामुत्यमानोमुहुर्मुहुः॥कृत्यस्यानंतरापेक्षीशैनेयंशिनिपुंगवं॥ ४१ ॥ युधिष्ठिरउवाच यः
सधर्मःपुरादृष्टःसद्भिःशैनेयशाश्वतः ॥ सांपरायेसुहृत्कृत्येतस्यकालोयमागतः ॥ ४२ ॥ सर्वेष्वपिचयोधेषुचिंतयन्शिनिपुंगव॥त्वत्तःसुहृत्तमंकंचिन्नाभि
जानामिसात्यके॥ ४३ ॥ योहिप्रीतमनानित्यंयश्चनित्यमनुव्रतः॥सकार्येसांपरायेतुनियोज्यइतिमेमतिः ॥ ४४ ॥ यथाचकेशवोनित्यंपांडवानांपरायणं॥
तथात्वमपिवार्ष्णेयकृष्णतुल्यपराक्रमः॥ ४५ ॥ सोहंभारंसमाधास्येत्वयितंवोढुमर्हसि ॥ अभिप्रायंचमेनित्यंनवृथाकर्तुमर्हसि ॥ ४६ ॥ सत्वंभ्रातुर्वयस्य
स्यगुरोरपिचसंयुगे॥कुरुकृच्छ्रेसहायार्थमर्जुनस्यनरर्षभ॥४७॥त्वंहिसत्यव्रतःशूरोमित्राणामभयंकरः॥लोकेविख्यायसेवीरकर्मभिःसत्यवागिति॥४८॥
योहिशैनेयमित्रार्थेयुध्यमानस्त्यजेत्तनुं ॥ पृथिवींचद्विजातिभ्योयोदद्यात्ससमोभवेत्॥ ४९ ॥ श्रुताश्चबहवोस्माभीराजानोयेदिवंगताः ॥ दत्वेमांपृथिवींकृ
त्स्नांब्राह्मणेभ्योयथाविधि॥ ५० ॥ एवंत्वामपिधर्मात्मन्प्रयाचेहंकृतांजलिः॥ पृथिवीदानतुल्यंस्यादधिकंवाफलंविभो ॥ ५१ ॥ एकएवसदाकृष्णोमित्राणा
मभयंकरः॥रणेसंत्यजतिप्राणान्द्वितीयस्त्वंचसात्यके॥ ५२॥ विक्रांतस्यचवीरस्ययुद्धेप्रार्थयतोयशः॥शूरएवसहायःस्यान्नेतरःप्राकृतोजनः॥५३॥ईदृशे
तुपरामर्देवर्त्तमानस्यमाधव॥त्वदन्योहिरणेगोप्ताविजयस्यनविद्यते॥ ५४ ॥ श्लाघन्नेवहिकर्माणिशतशस्तवपांडवः ॥ ममसंजनयन्हर्षंपुनःपुनरकीर्त्तयत्
॥ ५५ ॥ लघुहस्तश्चित्रयोधीतथालघुपराक्रमः॥प्राज्ञःसर्वास्त्रविच्छूरोमुह्यतेनचसंयुगे॥५६॥महास्कंधोमहोरस्कोमहाबाहुर्महाहनुः॥ महाबलोमहावीर्यःस
महात्मामहारथः॥५७॥ शिष्योममसखाचैवप्रियोस्याहंप्रियश्चमे॥ युयुधानःसहायोमेप्रमथिष्यतिकौरवान्॥५८॥अस्मदर्थंचराजेंद्रसंनह्येद्यदिकेशवः॥
रामोवाप्यनिरुद्धोवाप्रद्युम्नोवामहारथः॥ ५९ ॥ गदोवासारणोवापिसांबोवासहवृष्णिभिः ॥ सहायार्थंमहाराजसंग्रामोत्तममूर्धनि॥ ६० ॥तथाप्यहंनरव्या
घ्रंशैनेयंसत्यविक्रमं॥साहाय्येविनियोक्ष्यामिनास्तिमेन्योहितत्समः॥ ६१॥ इतिद्वैतवनेतातमामुवाचधनंजयः॥ परोक्षेत्वद्गुणांस्तथ्यान्कथयन्नार्यसंसदि॥
॥ ६२ ॥ तस्यत्वमेवंसंकल्पंनवृथाकर्तुमर्हसि॥ धनंजयस्यवार्ष्णेयममभीमस्यचोभयोः॥ ६३॥

सत्यव्रतोदृढनिश्चयः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

॥ ६४ ॥ उपप्लवे विमर्दे ॥ ६५ ॥ सख्यादेरनुरूपमित्यनेनान्वयः ॥ ६६ ॥ सत्यस्यांगीकारस्य अनुकंपार्थमर्जुनानुपालननिमित्तं ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५॥

यच्चापितीर्थानिचरन्नगच्छंद्वारकांप्रति ॥ तत्राहमपितेभक्तिमर्जुनंप्रतिदृष्टवान् ॥ ६४ ॥ नतत्सौहृदमन्येषुमयाशैनेयलक्षितं ॥ यथात्वमस्मान्भजसेवर्त्तमा
नानुपप्लवे ॥ ६५ ॥ सोभिजात्याचभक्त्याचसख्यस्याचार्यकस्यच ॥ सौहृदस्यचवीर्यस्यकुलीनत्वस्यमाधव ॥ ६६ ॥ सत्यस्यचमहाबाहोअनुकंपार्थमेवच ॥
अनुरूपंमहेष्वासकर्मत्वंकर्त्तुमर्हसि ॥ ६७ ॥ सुयोधनोहिसहसागतोद्रोणेनदंशितः ॥ पूर्वमेवानुयातास्तेकौरवाणांमहारथाः ॥ ६८ ॥ सुमहान्निनदश्चैवश्रूय
तेविजयंप्रति ॥ सशैनेयजवेनाशुगंतुमर्हसिमानद ॥ ६९ ॥ भीमसेनोवयंचैवसंयत्ताःसहसैनिकाः ॥ द्रोणमावारयिष्यामोयदित्वांप्रतियास्यति ॥ ७० ॥ प
श्यशैनेयसैन्यानिद्रवमाणानिसंयुगे ॥ महांतंचरणेशब्दंदीर्यमाणांचभारतीं ॥ ७१ ॥ महामारुतवेगेनसमुद्रमिवपर्वसु ॥ धार्त्तराष्ट्रबलंतातविक्षिप्तंसव्यसा
चिना ॥ ७२ ॥ रथैर्विपरिधावद्भिर्मनुष्यैश्चहयैश्चह ॥ सैन्यंरजःसमुद्भूतमेतत्संपरिवर्त्तते ॥ ७३ ॥ संवृतःसिंधुसौवीरैर्नखरप्रासयोधिभिः ॥ अत्यंतोपचितैःशूरैः
फाल्गुनःपरवीरहा ॥ ७४ ॥ नैतद्बलमसंवार्यशक्योजेतुंजयद्रथः ॥ एतेहिसैंधवस्यार्थेसर्वेसंत्यक्तजीविताः ॥ ७५ ॥ शरशक्तिध्वजवरंहयनागसमाकुलं ॥ पश्यै
तद्धार्त्तराष्ट्राणामनीकंसुदुरासदं ॥ ७६ ॥ शृणुदुंदुभिनिर्घोषंशंखशब्दांश्चपुष्कलान् ॥ सिंहनादरवांश्चैवरथनेमिस्वनांस्तथा ॥ ७७ ॥ नागानांशृणुशब्दंचप
त्तीनांचसहस्रशः ॥ सादिनांद्रवतांचैवशृणुकंपयतांमहीं ॥ ७८ ॥ पुरस्तात्सैंधवानीकंद्रोणानीकंचपृष्ठतः ॥ बहुत्वाद्धिनरव्याघ्रदेवेंद्रमपिपीडयेत् ॥ ७९ ॥ अपर्य
न्तेबलेमग्नोजह्यादपिचजीवितं ॥ तस्मिंश्चनिहतेयुद्धेकथंजीवेतमादृशः ॥ ८० ॥ सर्वथाहमनुप्राप्तःसुकृच्छ्रंत्वयिजीवति ॥ श्यामोयुवागुडाकेशोदर्शनीयश्च
पांडवः ॥ ८१ ॥ लघ्वस्त्रश्चित्रयोधीचप्रविष्टस्तातभारतीं ॥ सूर्योदयेमहाबाहुर्दिवसश्चातिवर्त्तते ॥ ८२ ॥ तन्नजानामिवार्ष्णेययदिजीवतिवानवा ॥ कुरूणां
चापितत्सैन्यंसागरप्रतिमंमहत् ॥ ८३ ॥ एकएवचबीभत्सुःप्रविष्टस्तातभारतीं ॥ अविषह्यांमहाबाहुःसुरैरपिमहाहवे ॥ ८४ ॥ नहिमेवर्त्ततेबुद्धिरद्ययुद्धेकथं
चन ॥ द्रोणोपिरभसोयुद्धेममपीडयतेबलं ॥ ८५ ॥ प्रत्यक्षंतेमहाबाहोयथासौचरतिद्विजः ॥ युगपच्चसमेतानांकार्याणांत्वंविचक्षणः ॥ ८६ ॥ महार्थंलघुसं
युक्तंकर्तुमर्हसिमानद ॥ तस्यमेसर्वकार्येषुकार्यमेतन्मतंमहत् ॥ ८७ ॥

॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ महार्थंमहांतमर्थं लघुसंयुक्तमविलंबसंपन्नं ॥ ८७ ॥

॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ वीरतायामुत्साहकारणत्वे ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ संभावनाऽस्तिताज्ञानंकुलशीलश्रुतादिषु ॥ ९६ ॥ विभीतवदभीतः ॥ ९७ ॥ अनवस्थानमस्थैर्यं ॥

अर्जुनस्यपरित्राणंकर्त्तव्यमितिसंयुगे॥ नाहंशोचामिदाशार्हंगोप्तारंजगतःपतिं॥ ८८॥ सहिशक्तोरणेतातत्रीन्लोकानपिसंगतान्॥ विजेतुंपुरुषव्याघ्रःसत्य
मेतद्ब्रवीमिते॥ ८९॥ किंपुनर्धार्त्तराष्ट्रस्यबलमेतत्सुदुर्बलं॥ अर्जुनस्त्वेषवार्ष्णेयपीडितोबहुभिर्युधि॥ ९० ॥ प्रजह्यात्समरेप्राणांस्तस्माद्विंदामिकश्मलं ॥ त
स्यत्वंपदवींगच्छगच्छेयुस्त्वादृशायथा॥ ९१ ॥ तादृशस्येदृशेकालेमादृशेनाभिनोदितः ॥ रणेवृष्णिप्रवीराणांद्वावेवातिरथौस्मृतौ ॥ ९२॥ प्रद्युम्नश्चमहाबाहु
स्त्वंचसात्वतविश्रुतः॥ अस्त्रेनारायणसमःसंकर्षणसमोबले॥ ९३॥ वीरतायांनरव्याघ्रधनंजयसमोह्यसि॥ भीष्मद्रोणावतिक्रम्यसर्वयुद्धविशारदं॥ ९४॥
त्वामेवपुरुषव्याघ्रंलोकेसंतःप्रचक्षते॥ नाशक्यंविद्यतेलोकेसात्यकेरितिमाधव॥ ९५ ॥ तत्त्वांयदभिवक्ष्यामितत्कुरुष्वमहाबल ॥ संभावनाहिलोकस्यमम
पार्थस्यचोभयोः॥ ९६॥ नान्यथातांमहाबाहोसंप्रकर्त्तुमिहार्हसि॥ परित्यज्यप्रियान्प्राणान्रणेचरविभीतवत्॥ ९७॥ नहिशैनेयदाशार्हारणेरक्षंतिजीवितं॥
अयुद्धमनवस्थानंसंग्रामेचपलायनं॥ ९८॥ भीरूणामसतांमार्गोनैषदाशार्हसेवितः॥ तवार्जुनोगुरुस्तातधर्मात्माशिनिपुंगव॥ ९९॥ वासुदेवोगुरुश्चापित
वपार्थस्यधीमतः॥ कारणद्वयमेतद्धिजानंस्त्वामहमब्रुवं ॥ १०० ॥ मावमंस्थावचोमह्यंगुरुस्तवगुरोर्ह्यहं ॥ वासुदेवमतंचैवममचैवार्जुनस्यच॥ १०१ ॥
सत्यमेतन्मयोक्तंतेयाहियत्रधनंजयः॥ एतद्वचनमाज्ञायममसत्यपराक्रम॥ २ ॥ प्रविशैतद्बलंतातधार्त्तराष्ट्रस्यदुर्मतेः॥ प्रविश्यचयथान्यायंसंगम्यचमहार
थैः॥ यथार्हमात्मनःकर्मरणेसात्वतदर्शय॥ १०३॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरवाक्येदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११०॥
॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच प्रीतियुक्तंचहृद्यंचमधुराक्षरमेवच॥ कालयुक्तंचचित्रंचन्याय्यंयच्चापिभाषितुं॥ १ ॥ धर्मराजस्यतद्वाक्यं
निशम्यशिनिपुंगवः॥ सात्यकिर्भरतश्रेष्ठप्रत्युवाचयुधिष्ठिरं॥ २॥ श्रुतंतेगदतोवाक्यंसर्वमेतन्मयाच्युत॥ न्याययुक्तंचचित्रंचफाल्गुनार्थेयशस्करं॥ ३ ॥ एवं
विधेतथाकालेमादृशंप्रेक्ष्यसंमतं ॥ वक्तुमर्हसिराजेंद्रयथापार्थंतथैवमां ॥ ४ ॥ नमेधनंजयस्यार्थेप्राणारक्ष्याःकथंचन ॥ त्वत्प्रयुक्तःपुनरहंकिन्नकुर्यांमहा
हवे॥ ५॥ लोकत्रयंयोधयेयंसदेवासुरमानुषं॥ त्वत्प्रयुक्तोनरेंद्रेहकिमुतैतत्सुदुर्बलं॥ ६॥

॥ ९८ ॥ ९९॥ १००॥ १०१॥ १०२॥ १०३॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११० ॥ ॥७॥ ॥७॥ प्रीतियुक्तमिति ॥ १॥ २ ॥ ३ ॥ संमतमनुरक्तं ॥ ४॥ ५॥ ६॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अभिपरीतोयंत्रितः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ एवमीदृश्यामपिकार्यगतौ समाधायनिक्षिप्य ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ एवंगतेग्रहणंप्राप्ते ॥ १८ ॥ व्यक्तंकदाचित् ॥

सुयोधनबलंत्वद्ययोधयिष्येसमंततः॥ विजेष्येचरणेराजन्सत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ७ ॥ कुशल्यहंकुशलिनंसमासाद्यधनंजयं ॥ हतेजयद्रथेराजन्पुनरेष्यामितेंति
कं ॥ ८ ॥ अवश्यंतुमयासर्वंविज्ञाप्यस्त्वंनराधिप ॥ वासुदेवस्ययद्वाक्यंफाल्गुनस्यचधीमतः ॥ ९ ॥ दृढंत्वभिपरीतोहमर्जुनेनपुनःपुनः ॥ मध्येसर्वस्यसैन्यस्य
वासुदेवस्यशृण्वतः ॥ १० ॥ अद्यमाधवराजानमप्रमत्तोनुपालय ॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वायावद्धन्मिजयद्रथं ॥ ११ ॥ त्वयिचाहंमहाबाहोप्रद्युम्नेवामहारथे ॥
नृपंनिक्षिप्यगच्छेयंनिरपेक्षोजयद्रथं ॥ १२ ॥ जानीषेहिरणेद्रोणंकुरुषुश्रेष्ठसंमतं ॥ प्रतिज्ञातंहितेनेदंपश्यमानेनवैप्रभो ॥ १३ ॥ ग्रहणेधर्मराजस्यभारद्वा
जोपिगृध्यति ॥ शक्तश्चापिरणेद्रोणोनिग्रहीतुंयुधिष्ठिरं ॥ १४ ॥ एवंत्वयिसमाधायधर्मराजंनरोत्तमं ॥ अहमद्यगमिष्यामिसैंधवस्यवधायहि ॥ १५ ॥
जयद्रथंचहत्वाहंद्रुतमेष्यामिमाधव ॥ धर्मराजंनचेद्द्रोणोनिगृह्णीयाद्रणेबलात् ॥ १६ ॥ निगृहीतेनरश्रेष्ठेभारद्वाजेनमाधव ॥ सैंधवस्यवधोनस्यान्ममाप्रीति
स्तथाभवेत् ॥ १७ ॥ एवंगतेनरश्रेष्ठेपांडवेसत्यवादिनि ॥ अस्माकंगमनंव्यक्तंवनंप्रतिभवेत्पुनः ॥ १८ ॥ सोयंममजयोव्यक्तंव्यर्थएवभविष्यति ॥ यदिद्रो
णोरणेक्रुद्धोनिगृह्णीयाद्युधिष्ठिरं ॥ १९ ॥ सत्वमद्यमहाबाहोप्रियार्थंमममाधव ॥ जयार्थंचयशोर्थंचरक्षराजानमाहवे ॥ २० ॥ सभवान्मयिनिक्षेपोनिक्षि
प्तःसव्यसाचिना ॥ भारद्वाजाद्धयंनित्यंमन्यमानेनवैप्रभो ॥ २१ ॥ तस्यापिचमहाबाहोनित्यंपश्यामिसंयुगे ॥ नान्यंहिप्रतियोद्धारंरौक्मिणेयादृतेप्रभो ॥
॥ २२ ॥ मांचापिमन्यतेयुद्धेभारद्वाजस्यधीमतः ॥ सोहंसंभावनांचैतामाचार्यवचनंचतत् ॥ २३ ॥ पृष्ठतोनोत्सहेकर्तुंत्वांवात्यक्तुंमहीपते ॥ आचार्योलघुहस्तत्वा
दभेद्यकवचावृतः ॥ २४ ॥ उपलभ्यरणेक्रीडेद्यथाशकुनिनाशिशुः ॥ यदिकार्ष्णिर्धनुष्पाणिरिहस्यान्मकरध्वजः ॥ २५ ॥ तस्मैत्वांविसृजेयंवैसत्वांरक्षेद्यथा
र्जुनः ॥ कुरुत्वमात्मनोगुप्तिंकस्तेगोप्तागतेमयि ॥ २६ ॥ यःप्रतीयाद्रणेद्रोणंयावद्गच्छामिपांडवं ॥ माचतेभयमद्यास्तुराजन्नर्जुनसंभवं ॥ २७ ॥ नसजातुम
हाबाहुर्भारमुद्यम्यसीदति ॥ येचसौवीरकायोधास्तथासैंधवपौरवाः ॥ २८ ॥ उदीच्यादाक्षिणात्याश्चयेचान्येपिमहारथाः ॥ येचकर्णमुखाराजन्रथोदाराःप्र
कीर्त्तिताः ॥ २९ ॥ एतेर्जुनस्यक्रुद्धस्यकलांनार्हंतिषोडशीं ॥ उद्युक्तापृथिवीसर्वासमुरासुरमानुषा ॥ ३० ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ तस्यनिक्षेपणस्यफलंसाध्यंहियस्मात् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ यावद्गच्छामिगमिष्यामि अर्जुनसंभवमर्जुननिषयं २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ दैवममानुषतां योगमभिज्ञानं ॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥ क्वचित्कस्मिंश्चित्अनिक्षिप्येत्यन्वयः ॥३८॥ दृष्ट्वानिश्चित्य ॥३९॥४०॥४१॥४२॥ आतिष्ठप्रक्रमस्व ॥४३॥४४॥४५॥

सराक्षसगणाराजन्सकिन्नरमहोरगा ॥ जंगमाःस्थावराःसर्वेनालंपार्थस्यसंयुगे ॥ ३१ ॥ एवंज्ञात्वामहाराजव्येतुतेभीर्धनंजये ॥ यत्रवीरौमहेष्वासौकृष्णौस
त्यपराक्रमौ ॥ ३२ ॥ नतत्रकर्मणोव्यापत्कथंचिदपिविद्यते ॥ दैवंकृतास्त्रतांयोगममर्षमपिचाहवे ॥ ३३ ॥ कृतज्ञतांदयांचैवभ्रातुस्त्वमनुचिंतय ॥ मयिचाप्य
पयातेवैगच्छमानेर्जुनंप्रति ॥ ३४ ॥ द्रोणेचित्रास्त्रतांसंख्येराजंस्त्वमनुचिंतय ॥ आचार्योहिभृशंराजन्निग्रहेतवगृध्यति ॥ ३५ ॥ प्रतिज्ञामात्मनोरक्षन्सत्यांक
र्तुंचभारत ॥ कुरुष्वाद्यात्मनोगुप्तिंकस्तेगोप्तागतेमयि ॥ ३६ ॥ यस्याहंप्रत्ययात्पार्थगच्छेयंफाल्गुनंप्रति ॥ नत्वहंत्वांमहाराजअनिक्षिप्यमहाहवे ॥ ३७ ॥ क्व
चिद्यास्यामिकौरव्यसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ एतद्विचार्यबहुशोबुद्ध्याबुद्धिमतांवर ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वाश्रेयःपरंबुद्ध्याततोराजन्प्रशाधिमां ॥ ३९ ॥ युधिष्ठिरउवाच
एवमेतन्महाबाहोयथावदसिमाधव ॥ नतुमेशुद्ध्यतेभावःश्वेताश्वंप्रतिमारिष ॥ ४० ॥ करिष्येपरमंयत्नमात्मनोरक्षणेत्वहं ॥ गच्छत्वंसमनुज्ञातोयत्रयातोध
नंजयः ॥ ४१ ॥ आत्मसंरक्षणंसंख्येगमनंचार्जुनंप्रति ॥ विचार्यैतत्स्वयंबुद्ध्यागमनंतत्ररोचये ॥ ४२ ॥ सत्वमातिष्ठयानाययत्रयातोधनंजयः ॥ ममापिरक्ष
णंभीमःकरिष्यतिमहाबलः ॥ ४३ ॥ पार्षतश्वससोदर्यःपार्थिवाश्चमहाबलाः ॥ द्रौपदेयाश्चमांतातरक्षिष्यंतिनसंशयः ॥ ४४ ॥ केकयाभ्रातरःपंचराक्षसश्चघ
टोत्कचः ॥ विराटोद्रुपदश्चैवशिखंडीचमहारथः ॥ ४५ ॥ धृष्टकेतुश्चबलवान्कुंतिभोजश्चमातुलः ॥ नकुलःसहदेवश्चपंचालाःसृंजयास्तथा ॥ ४६ ॥ एतेसमा
हितास्तातरक्षिष्यंतिनसंशयः ॥ नद्रोणःसहसैन्येनकृतवर्माचसंयुगे ॥ ४७ ॥ समासादयितुंशक्तोनचमांधर्षयिष्यति ॥ धृष्टद्युम्नश्चसमरेद्रोणंक्रुद्धंपरंतपः ॥
॥ ४८ ॥ वारयिष्यतिविक्रम्यवेलेवमकरालयं ॥ यत्रस्थास्यतिसंग्रामेपार्षतःपरवीरहा ॥ ४९ ॥ द्रोणोनसैन्यंबलवत्क्रामेत्तत्रकथंचन ॥ एषद्रोणविनाशाय
समुत्पन्नोहुताशनात् ॥ ५० ॥ कवचीसशरीखड्गीधन्वीचवरभूषणः ॥ विश्रब्धंगच्छशैनेयमाकार्षीर्मयिसंभ्रमं ॥ धृष्टद्युम्नोरणेक्रुद्धंद्रोणमावारयिष्यति ॥ ५१ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरसात्यकिवाक्येएकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥ १११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच धर्मराजस्यतद्वाक्यंनिशम्यशिनिपुंगवः ॥ सपार्थाद्भयमाशंसन्परित्यागान्महीपतेः ॥ १ ॥

मातुलःपुरुजित् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मयिमामधिकृत्य संभ्रममुद्वेगं ॥ ५१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ ॥ ७ ॥ धर्मराजस्येति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ आसैंधववधात् सैंधववधाद्यागेव ॥ १३ ॥ १४ ॥ इलाविर्तोमरांतमर्शआयजंतं ॥ १५ ॥ साहस्रंसहस्रप्रतिमं ॥ १६ ॥

अपवादंद्यात्मनश्चलोकात्पश्चन्विशेषतः ॥ तेमांभीतमितिब्रूयुरयांतंफाल्गुनंप्रति ॥ २ ॥ निश्चित्यबहुधैवंससात्यकिर्युद्धदुर्मदः ॥ धर्मराजमिदंवाक्यम ब्रवीत्पुरुषर्षभः ॥ ३ ॥ कृतांचेन्मन्यसेरक्षांस्वस्तितेऽस्तुविशांपते ॥ अनुयास्यामिबीभत्सुंकरिष्येवचनंतव ॥ ४ ॥ नहिमेपांडवात्कश्चित्त्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ यो मेप्रियतरोराजन्सत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ५ ॥ तस्याहंपदवींयास्येसंदेशात्तवमानद ॥ त्वत्कृतेनचमेकिंचिदकर्त्तव्यंकथंचन ॥ ६ ॥ यथाहिमेगुरोर्वाक्यंविशिष्टंद्वि पदांवर ॥ तथातवापिवचनंविशिष्टतरमेवमे ॥ ७ ॥ प्रियेहितववर्त्तेतेभ्रातरौकृष्णपांडवौ ॥ तयोःप्रियेस्थितंचैवविद्धिमांराजपुंगव ॥ ८ ॥ तवाज्ञांशिरसागृ ह्यपांडवार्थमहंप्रभो ॥ भित्वेदंदुर्भिदंसैन्यंप्रयास्येनरपुंगव ॥ ९ ॥ द्रोणानीकंविशाम्येषक्रुद्धोझषइवार्णवं ॥ तत्रयास्यामियत्रासौराजन्राजाजयद्रथः ॥ ॥ १० ॥ यत्रसेनांसमाश्रित्यभीतस्तिष्ठतिपांडवात् ॥ गुप्तोरथवरश्रेष्ठैर्द्रौणिकर्णकृपादिभिः ॥ ११ ॥ इतस्त्रियोजनंमन्येतमध्वानंविशांपते ॥ यत्रतिष्ठतिपा र्थोसौजयद्रथवधोद्यतः ॥ १२ ॥ त्रियोजनगतस्यापितस्ययास्याम्यहंपदं ॥ आसैंधववधाद्राजन्सुदृढेनांतरात्मना ॥ १३ ॥ अनादिष्टस्तुगुरुणाकोनुयुध्येत मानवः ॥ आदिष्टस्तुयथाराजन्कोनयुध्येतमादृशः ॥ १४ ॥ अभिजानामितंदेशंयत्रयास्याम्यहंप्रभो ॥ हलशक्तिगदाप्रासचर्मखड्गर्ष्टितोमरं ॥ १५ ॥ इष्वस्त्र वरसंबाधंक्षोभयिष्येबलार्णवं ॥ यदेतत्कुंजरानीकंसाहस्रमनुपश्यसि ॥ १६ ॥ कुलमांजनकंनामयत्रैतेवीर्यशालिनः ॥ आस्थिताबहुभिर्म्लेच्छैर्युद्धशौंडैःप्रहा रिभिः ॥ १७ ॥ नागामेघनिभाराजन्क्षरंतइवतोयदाः ॥ नैतेजातुनिवर्त्तेरन्प्रेषिताहस्तिसादिभिः ॥ १८ ॥ अन्यत्रहिवधादेषांनास्तिराजन्पराजयः ॥ अथयान्र थिनोराजन्सहस्रमनुपश्यसि ॥ १९ ॥ एतेरुक्मरथानामराजपुत्रामहारथाः ॥ रथेष्वस्त्रेषुनिपुणानागेषुचविशांपते ॥ २० ॥ धनुर्वेदेगताःपारंमुष्टियुद्धेचकोवि दाः ॥ गदायुद्धविशेषज्ञानियुद्धकुशलास्तथा ॥ २१ ॥ खड्गप्रहरणेयुक्ताःसंपातेचासिचर्मणोः ॥ शूराश्चकृतविद्याश्चस्पर्धंतेचपरस्परं ॥ २२ ॥ नित्यंहिसमरे राजन्विजिगीषंतिमानवान् ॥ कर्णेनविहिताराजन्दुःशासनमनुव्रताः ॥ २३ ॥ एतांस्तुवासुदेवोपिरथोदारान्प्रशंसति ॥ सततंप्रियकामाश्चकर्णस्यैतेवशेस्थि ताः ॥ २४ ॥ तस्यैववचनाद्राजन्निवृत्ताःश्वेतवाहनात् ॥ तेनक्लांतानचश्रांताद्दढावरणकार्मुकाः ॥ २५ ॥

एतेनागाः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ संपातेविहरणे ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ तदादिग्विजये ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अंजनस्य अरुणोपवाह्यस्य स्निग्धनीलांबुदप्रख्यावलिनो विपुलैः करैः सुविभक्तमहाशीर्षाः करिणोंजनवंशजाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ उत्तरा

मदर्थैधिष्ठितानूनंधार्तराष्ट्रस्यशासनात् ॥ एतान्प्रमथ्यसंग्रामेप्रियार्थंतवकौरव ॥ २६ ॥ प्रयास्यामिततःपश्चात्पदवींसव्यसाचिनः ॥ यांस्त्वेतानपरान्राज
न्नागान्सप्तशतानिमान् ॥ २७ ॥ प्रेक्षसेवर्मसंछन्नान्किरातैःसमधिष्ठितान् ॥ किरातराजोयान्प्रादाद्द्विरदान्सव्यसाचिनः ॥ २८ ॥ स्वलंकृतांस्तदाप्रेष्यानि
च्छन्जीवितमात्मनः ॥ आसन्नेतेपुराराजंस्तवकर्मकराद्दढं ॥ २९ ॥ त्वामेवाद्ययुयुत्संतेपश्यकालस्यपर्ययं ॥ एषामेतेमहामात्राःकिरातायुद्धदुर्मदाः ॥ ३० ॥
हस्तिशिक्षाविदश्चैवसर्वेचैवाग्नियोनयः ॥ एतेविनिर्जिताःसंख्येसंग्रामेसव्यसाचिना ॥ ३१ ॥ मदर्थमद्यसंयत्ताद्दुर्योधनवशानुगाः ॥ एतान्हत्वाशरैराजन्कि
रातान्युद्धदुर्मदान् ॥ ३२ ॥ सैंधवस्यवधेयत्तमनुयास्यामिपांडवं ॥ येत्वेतेसुमहानागाअंजनस्यकुलोद्भवाः ॥ ३३ ॥ कर्कशाश्चविनीताश्चप्रभिन्नकरटामु
खाः ॥ जांबूनदमयैःसर्वैर्वर्मभिःसुविभूषिताः ॥ ३४ ॥ लब्धलक्षारणेराजन्नैरावणसमायुधि ॥ उत्तरात्पर्वतादेतेतीक्ष्णैर्दस्युभिरास्थिताः ॥ ३५ ॥ कर्कशैःप्रव
रैर्योधैःकार्ष्णायसतनुच्छदैः ॥ संतिगोयोनयश्चात्रसंतिवानरयोनयः ॥ ३६ ॥ अनेकयोनयश्चान्येतथामानुषयोनयः ॥ अनीकंसमवेतानांधूम्रवर्णमुदीर्यते
॥ ३७ ॥ म्लेच्छानांपापकर्तृणांहिमदुर्गनिवासिनां ॥ एतद्दुर्योधनोलब्ध्वासमग्रंराजमंडलं ॥ ३८ ॥ कृपंचसौमदत्तिंचद्रोणंचरथिनांवरं ॥ सिंधुराजंतथाकर्ण
मवमन्यतपांडवान् ॥ ३९ ॥ कृतार्थमथचात्मानंमन्यतेकालचोदितः ॥ तेतुसर्वेऽद्यसंप्राप्तामममनाराचगोचरं ॥ ४० ॥ नविमोक्ष्यंतिकौंतेययद्यपिस्युर्मनोज
वाः ॥ तेनसंभावितानित्यंपरवीर्योपजीविना ॥ ४१ ॥ विनाशमुपयास्यंतिमच्छरौघनिपीडिताः ॥ येत्वेतेरथिनोराजन्दृश्यंतेकांचनध्वजाः ॥ ४२ ॥ एतेदुर्वार
णानामकांबोजायदितेश्रुताः ॥ शूराश्चकृतविद्याश्चधनुर्वेदेचनिष्ठिताः ॥ ४३ ॥ संहताश्चभृशंह्येतेअन्योन्यस्यहितैषिणः ॥ अक्षौहिण्यश्चसंरब्धाधार्त्तराष्ट्रस्य
भारत ॥ ४४ ॥ यत्तामदर्थेतिष्ठंतिकुरुवीराभिरक्षिताः ॥ अप्रमत्तामहाराजमामेवप्रत्युपस्थिताः ॥ ४५ ॥ तानहंप्रमथिष्यामितृणानीवहुताशनः ॥ तस्मात्स
र्वानुपासंगान्सर्वोपकरणानिच ॥ ४६ ॥ रथेकुर्वंतुमेराजन्यथावद्रथकल्पकाः ॥ अस्मिंस्तुकिलसंमर्देग्राह्यंविविधमायुधं ॥ ४७ ॥ यथोपदिष्टमाचार्यैःकार्यः
पंचगुणोरथः ॥ कांबोजैर्हिसमेष्यामितीक्ष्णैराशीविषोपमैः ॥ ४८ ॥

त्पर्वतात्हिमाचलादागतैरर्थात् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ तेनदुर्योधनेन संभाविताःसंवर्धिताः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तानुद्दिश्य ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ पंचगुणःपंचगुणसामग्रीकः ॥ ४८ ॥

नानाशस्त्राणांसमावायःसमूहोयेषु ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ पीताःपायितपेयाः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ महाध्वजेनेतिविशेषणेतृतीया ॥ ५७ ॥ केतकैःकुंदघटितशलाकाभिः ॥ ५८ ॥

नानाशस्त्रसमावायैर्विविधायुधयोधिभिः ॥ किरातैश्चसमेष्यामि विषकल्पैःप्रहारिभिः ॥ ४९ ॥ लालितैःसततंराज्ञादुर्योधनहितैषिभिः ॥ शकैश्चापिसमेष्यामिशक्रतुल्यपराक्रमैः ॥ ५० ॥ अग्निकल्पैर्दुराधर्षैःप्रदीप्तैरिवपावकैः ॥ तथान्यैर्विविधैर्योधैःकालकल्पैर्दुरासदैः ॥ ५१ ॥ समेष्यामिरणेराजन्बहुभिर्युद्धदुर्मदैः ॥ तस्माद्वैवाजिनोमुख्याविश्रुताःशुभलक्षणाः ॥ ५२ ॥ उपावृत्ताश्चपीताश्चपुनर्युज्यंतुमेरथे ॥ संजयउवाच तस्यसर्वानुपासंगान्सर्वोपकरणानिच ॥ ५३ ॥ रथेचास्थापयद्राजाशस्त्राणिविविधानिच ॥ ततस्तान्सर्वतोयुक्तान्सदश्वांश्चतुरोजनाः ॥ ५४ ॥ रसवत्पाययामासुःपानंमदसमीरणं ॥ पीतोपवृत्तान्स्नातांश्चजग्धान्नान्समलंकृतान् ॥ ५५ ॥ विनीतशल्यांस्तुरगांश्चतुरोहेममालिनः ॥ तान्युक्तानुरुक्मवर्णाभान्विनीतान्शीघ्रगामिनः ॥ ५६ ॥ संहृष्टमनसोव्यग्रान्विधिवत्कल्पितान्रथे ॥ महाध्वजेनसिंहेनहेमकेसरमालिना ॥ ५७ ॥ संवृतेकेतकैर्हैमैर्मणिविद्रुमचित्रितैः ॥ पांडुराभ्रप्रकाशाभिःपताकाभिरलंकृते ॥ ५८ ॥ हेमदंडोच्छ्रितच्छत्रेबहुशस्त्रपरिच्छदे ॥ योजयामासविधिवद्धेमभांडविभूषितान् ॥ ५९ ॥ दारुकस्यानुजोभ्रातासूतस्तस्यप्रियःसखा ॥ न्यवेदयद्रथंयुक्तंवासवस्येवमातलिः ॥ ६० ॥ ततःस्नातःशुचिर्भूत्वाकृतकौतुकमंगलः ॥ स्नातकानांसहस्रस्यस्वर्णनिष्कानथोददौ ॥ ६१ ॥ आशीर्वादैःपरिष्वक्तःसात्यकिःश्रीमतांवरः ॥ ततःसमधुपर्कार्हःपीत्वाकैलातकंमधु ॥ ६२ ॥ लोहिताक्षोबभौतत्रमदविह्वललोचनः ॥ आलभ्यवीरकांस्यंचहर्षेणमहतान्वितः ॥ ६३ ॥ द्विगुणीकृततेजाह्निप्रज्वलन्निवपावकः ॥ उत्संगेधनुरादायसशरंरथिनांवरः ॥ ६४ ॥ कृतस्वस्त्ययनोविप्रैःकवचीसमलंकृतः ॥ लाजैर्गंधैस्तथामाल्यैःकन्याभिश्चाभिनंदितः ॥ ६५ ॥ युधिष्ठिरस्यचरणावभिवाद्यकृतांजलिः ॥ तेनमूर्द्धन्युपाघ्रातआरुरोहमहारथं ॥ ६६ ॥ ततस्तेवाजिनोहृष्टाःसुपुष्टावातरंहसः ॥ अजय्याजैत्रमूहुस्तंविकुर्वाणाःस्मसैंधवाः ॥ ६७ ॥ तथैवभीमसेनोपिधर्मराजेनपूजितः ॥ प्रायात्सात्यकिनासार्धमभिवाद्ययुधिष्ठिरं ॥ ६८ ॥ तौदृष्ट्वाप्रविविक्षंतौतवसेनामरिंदमौ ॥ संयत्तास्तावकाःसर्वेतस्थुर्द्रोणपुरोगमाः ॥ ६९ ॥ सन्नद्धमनुगच्छंतंदृष्ट्वाभीमंससात्यकिः ॥ अभिनंद्याब्रवीद्वीरस्तदाहर्षकरंवचः ॥ ७० ॥ त्वंभीमरक्षराजानमेतत्कार्यतमंहिते ॥ अहंभित्वाप्रवेक्ष्यामिकालपक्वमिदंबलं ॥ ७१ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ स्वर्णनिष्कान्दीनारान् ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

आयत्यामुत्तरकाले तदात्वेतत्क्षणे ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

आयत्यांचतदात्वेचश्रेयोराज्ञोभिरक्षणं॥ जानीषेममवीर्यत्वंतवचाहमरिंदम ॥ ७२ ॥ तस्माद्भीमनिवर्तस्वममचेदिच्छसिप्रियं ॥ तथोक्तःसात्यकिंप्राहव्रजत्वंकार्यसिद्धये॥ ७३ ॥ अहंराज्ञःकरिष्यामिरक्षांपुरुषसत्तम॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचभीमसेनंसमाधवः ॥ ७४॥ गच्छगच्छध्रुवंपार्थध्रुवोहिविजयोमम॥ यन्मेगुणानुरक्तश्चत्वमद्यवशमास्थितः॥ ७५॥ निमित्तानिचधन्यानियथाभीमवदंतिमां॥ निहतेसैंधवेपापेपांडवेनमहात्मना ॥ ७६ ॥ परिष्वजिष्येराजानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ ७७॥ एतावदुक्त्वाभीमंतुविसृज्यचमहायशाः ॥ संप्रैक्षत्तावकंसैन्यंव्याघ्रोमृगगणानिव ॥७८॥ तंदृष्ट्वाप्रविविक्षंतंसैन्यंतवजनाधिप॥ भूयएवाभवन्मूढंसुभृशंचाप्यकंपत॥ ७९ ॥ ततःप्रयातःसहसातवसैन्यंससात्यकिः ॥ दिदृक्षुरर्जुनंराजन्धर्मराजस्यशासनात् ॥ ८० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच प्रयातेतवसैन्यंतुयुयुधानेयुयुत्सया ॥ धर्मराजोमहाराजस्वेनानीकेनसंवृतः ॥ १ ॥ प्रायाद्द्रोणरथंप्रेप्सुर्युयुधानस्यपृष्ठतः ॥ ततःपांचालराजस्यपुत्रःसमरदुर्मदः॥ २॥ प्राक्रोशत्पांडवानीकेवसुदानश्चपार्थिवः॥ आगच्छतप्रहरतद्रुतंविपरिधावत ॥३॥ यथासुखेनगच्छेतसात्यकिर्युद्धदुर्मदः॥ महारथाहिवहवोयतिष्यंत्यस्यनिर्जये ॥ ४ ॥ इतिब्रुवंतोवेगेननिपेतुस्तेमहारथाः ॥ वयंप्रतिजिगीषंतस्तत्रतान्समभिद्रुताः ॥ ५ ॥ ततःशब्दोमहानासीद्युयुधानरथंप्रति॥ आकीर्यमाणाधावंतीतवपुत्रस्यवाहिनी ॥ ६ ॥ सात्वतेनमहाराजशतधाभिव्यशीर्यत ॥ तस्यांविदीर्यमाणायांशिनेःपुत्रोमहारथः ॥ ७॥ सप्तवीरान्महेष्वासानग्रानीकेष्वपोथयत्॥ अथान्यानपिराजेंद्रनानाजनपदेश्वरान्॥ ८ ॥ शरैरनलसंकाशैर्निन्येवीरान्यमक्षयं ॥ शतमेकेनविव्याधशतेनैकंचपत्रिणां॥ ९ ॥ द्विपारोहान्द्विपांश्चैवहयारोहान्हयांस्तथा॥ रथिनःसाश्वसूतांश्चजघानेशःपशूनिव॥ १०॥ तंतथाद्भुतकर्माणंशरसंपातवर्षिणं॥ नकेचनाभ्यधावन्वैसात्यकिंतवसैनिकाः॥ ११ ॥ तेभीतामृद्यमानाश्चप्रमृष्टादीर्घबाहुना ॥ आयोधनंजहुर्वीरादृष्ट्वातमतिमानिनं ॥ १२ ॥ तमेकंबहुधापश्यन्मोहितास्तस्यतेजसा ॥ रथैर्विमथितैश्चैवभग्ननीडैश्चमारिष ॥ १३ ॥

प्रयातेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ईशोरुद्रः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ ऋषभस्येवाक्षीणियेषां ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ त्वंहित्वमपि

चक्रैर्विमथितैश्छत्रैर्ध्वजैश्चविनिपातितैः॥ अनुकर्षैःपताकाभिःशिरस्त्राणैःसकांचनैः॥ १४ ॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैःसांगदैश्चविशांपते ॥ हस्तिहस्तोपमैश्चा
पिभुजंगाभोगसन्निभैः॥ १५॥ ऊरुभिःपृथिवीच्छन्नामनुजानांनराधिप॥ शशांकसन्निभैश्चैववदनैश्चारुकुंडलैः ॥ १६ ॥ पतितैर्ऋषभाक्षाणांसाबभाव
तिमेदिनी॥ गजैश्चबहुधाछिन्नैःशयानैःपर्वतोपमैः॥ १७॥ रराजातिभृशंभूमिर्विकीर्णैरिवपर्वतैः॥ तपनीयमयैर्योक्त्रैर्मुक्ताजालविभूषितैः ॥ १८॥ उरश्छ
दैर्विचित्रैश्चव्यशोभंततुरंगमाः॥ गतसत्वामहींप्राप्यप्रमृष्टादीर्घबाहुना॥ १९ ॥ नानाविधानिसैन्यानितवहत्वातुसात्वतः ॥ प्रविष्टस्तावकंसैन्यंद्रावयित्वा
चमूंभृशं॥ २०॥ ततस्तेनैवमार्गेणयेनयातोधनंजयः॥ इयेषसात्यकिर्गंतुंततोद्रोणेनवारितः॥ २१॥ भारद्वाजंसमासाद्ययुयुधानश्चसात्यकिः॥ नन्यवर्त्ततसं
क्रुद्धोवेलामिवजलाशयः॥ २२॥ निवार्यतुरणेद्रोणोयुयुधानंमहारथं॥ विव्याधनिशितैर्बाणैःपंचभिर्मर्मभेदिभिः॥ २३॥ सात्यकिस्तुरणेद्रोणंराजन्विव्या
धसप्तभिः॥ हेमपुंखैःशिलाधौतैःकंकबर्हिणवाजितैः॥ २४॥ तंषड्भिःसायकैर्द्रोणःसाश्वयंतारमार्दयत् ॥ सतंनममृषेद्रोणंयुयुधानोमहारथः॥ २५ ॥ सिंहना
दंततःकृत्वाद्रोणंविव्याधसात्यकिः॥ दशभिःसायकैश्चान्यैःषड्भिरष्टाभिरेवच ॥ २६ ॥ युयुधानःपुनर्द्रोणंविव्याधदशभिःशरैः ॥ एकेनसारथिंचास्यचतुर्भि
श्चतुरोहयान्॥ २७॥ ध्वजमेकेनबाणेनविव्याधयुधिमारिष ॥ तंद्रोणःसाश्वयंतारंसरथध्वजमाशुगैः ॥ २८ ॥ त्वरन्प्राच्छादयद्बाणैःशलभानामिवव्रजैः॥
तथैवयुयुधानोपिद्रोणंबहुभिराशुगैः॥ २९॥ आच्छादयदसंभ्रांतस्ततोद्रोणउवाचह॥ तवाचार्योरणंहित्वागतःकापुरुषोयथा॥ ३० ॥ युध्यमानंचमांहित्वा
प्रदक्षिणमवर्त्तत॥ त्वंहिमेयुध्यतोनाद्यजीवन्यास्यसिमाधव॥ ३१ ॥ यदिमांत्वंरणेहित्वानयास्याचार्यवद्द्रुतं॥ सात्यकिरुवाच धनंजयस्यपदवींध
र्मराजस्यशासनात्॥ ३२॥ गच्छामिस्वस्तितेब्रह्मन्नमेकालात्ययोभवेत्॥ आचार्यानुगतोमार्गःशिष्यैरन्वास्यतेसदा ॥ ३३ ॥ तस्मादेवव्रजाम्याशुयथामे
सगुरुर्गतः॥ संजयउवाच एतावदुक्त्वाशैनेयआचार्यपरिवर्जयन्॥ ३४ ॥ प्रयातःसहसाराजन्सारथिंचेदमब्रवीत्॥ द्रोणःकरिष्यतेयत्नंसर्वथाममम
वारणे ॥ ३५ ॥ यत्तोयाहिरणेसूतशृणुचेदंवचःपरं॥ एतदालोक्यतेसैन्यमावंत्यानांमहाप्रभं ॥ ३६ ॥ अस्यानंतरतस्त्वेतद्दाक्षिणात्यंमहद्बलं ॥ तदनंतरमे
तच्चबाल्हिकानांमहद्बलं॥ ३७॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

भिन्नानिपृथग्भूतानि ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

बाल्हिकाभ्याशतोयुक्तंकर्णस्यचमहद्बलं ॥ अन्योन्येनहिसैन्यानिभिन्नान्येतानिसारथे ॥ ३८ ॥ अन्योन्यंसमुपाश्रित्यनत्यक्ष्यंतिरणाजिरं ॥ एतदंतरमासा
द्यचोदयाश्वान्प्रहृष्टवत् ॥ ३९ ॥ मध्यमंजवमास्थायवहमामत्रसारथे ॥ बाल्हिकायत्रदृश्यंतेनानाप्रहरणोद्यताः ॥ ४० ॥ दाक्षिणात्याश्चबहवःसूतपुत्रपुरोग
माः ॥ हस्त्यश्वरथसंबाधंयच्चानीकंविलोक्यते ॥ ४१ ॥ नानादेशसमुत्थैश्चपदातिभिरधिष्ठितं ॥ एतावदुक्त्वायंतारंब्राह्मणंपरिवर्जयन् ॥ ४२ ॥ मध्यतोयाहि
यच्चोग्रंकर्णस्यचमहद्बलं ॥ तंद्रोणोनुययौक्रुद्धोविकिरन्विशिखान्बहून् ॥ ४३ ॥ युयुधानंमहाभागंगच्छंतमनिवर्तिनं ॥ कर्णस्यसैन्यंसुमहदभिहत्यशितैःशरैः
॥४४॥ प्राविशद्भारतींसेनामपर्यंतांससात्यकिः ॥ प्रविष्टेयुयुधानेतुसैनिकेषुद्रुतेषुच ॥४५॥ अमर्षीकृतवर्मातुसात्यकिंपर्यवारयत् ॥ तमापतंतंविशिखैःषड्भि
राहत्यसात्यकिः ॥ ४६ ॥ चतुर्भिश्चतुरोस्याश्वानाजघानाशुवीर्यवान् ॥ ततःपुनःषोडशभिर्नतपर्वभिराशुगैः ॥ ४७ ॥ सात्यकिःकृतवर्माणंप्रत्यविध्यत्स्तनांत
रे ॥ सताड्यमानोविशिखैर्बहुभिस्तिग्मतेजनैः ॥ ४८ ॥ सात्वतेनमहाराजकृतवर्मानचक्षमे ॥ सवत्सदंतंसंधायजिह्मगानिलसन्निभं ॥ ४९ ॥ आकृष्यराज
न्नाकर्णाद्विव्याधोरसिसात्यकिं ॥ सतस्यदेहावरणंभित्वादेहंचसायकः ॥ ५० ॥ सपुंखपत्रःपृथिवींविवेशरुधिरोक्षितः ॥ अथास्यबहुभिर्बाणैरच्छिनत्परमा
स्त्रवित् ॥ ५१ ॥ समार्गणगणंराजन्कृतवर्माशरासनं ॥ विव्याधचरणेराजन्सात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ ५२ ॥ दशभिर्विशिखैस्तीक्ष्णैरभिक्रुद्धस्तनांतरे ॥ ततःप्र
शीर्णेधनुषिशक्त्याशक्तिमतांवरः ॥ ५३ ॥ जघानदक्षिणंबाहुंसात्यकिःकृतवर्मणः ॥ ततोन्यत्सुदृढंचापंपूर्णमायम्यसात्यकिः ॥ ५४ ॥ व्यसृजद्विशिखांस्तूर्णंश
तशोथसहस्रशः ॥ सरथंकृतवर्माणंसमंतात्पर्यवारयत् ॥ ५५ ॥ छादयित्वारणेराजन्हार्दिक्यंसतुसात्यकिः ॥ अथास्यभल्लेनशिरःसारथेःसमकृंतत ॥ ५६ ॥
सपपातहतःसूतोहार्दिक्यस्यमहारथात् ॥ ततस्तेयंतृरहिताःप्राद्रवंस्तुरगाभृशं ॥ ५७ ॥ अथभोजस्तुसंभ्रांतोनिगृह्यतुरगान्स्वयं ॥ तस्थौवीरोधनुष्पाणिस्तत्सै
न्यान्यभ्यपूजयन् ॥ ५८ ॥ समुहूर्तमिवाश्वस्यसदश्वान्समनोदयत् ॥ व्यपेतभीरमित्राणामावहत्सुमहद्भयं ॥ ५९ ॥ सात्यकिश्चाभ्यगात्तस्मात्सतुभीममुपा
द्रवत् ॥ युयुधानोपिराजेंद्रभोजानीकाद्विनिःसृतः ॥ ६० ॥ प्रययौत्वरितस्तूर्णंकांबोजानांमहाचमूं ॥ सतत्रबहुभिःशूरैःसन्निरुद्धोमहारथैः ॥ ६१ ॥ नचचालत
दाराजन्सात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ संधायचचमूंद्रोणोभोजेभारंनिवेश्यच ॥ ६२ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ संधायययथास्थानमानीय ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ आर्यवत्कुलीनवत् कुलीनत्वादितियावत् ॥ ६७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति बहुगुणंबहवोगुणाः शौर्यादयःसंध्यादयोवायस्मिन् बलंप्रबलं ॥ १ ॥ नःअभिकाममनुरक्तं प्रौढंप्रवृद्धं अत्यद्भुताकारमनुपमसंस्थानं पुरस्तात्प्रागेवदृष्टःपरीक्षोत्तीर्णोविक्रमोयस्य ॥ २ ॥ लघुनोमनोज्ञस्यवृत्तस्यायतमायामःप्रायः

अभ्यधावद्रणेयत्तोयुयुधानंयुयुत्सया ॥ तथातमनुधावंतंयुयुधानस्यपृष्ठतः ॥ ६३ ॥ न्यवारयंतसंहृष्टाःपांडुसैन्येबृहत्तमाः ॥ समासाद्यतुहार्दिक्यंरथानांप्रवरंरथं ॥ ६४ ॥ पंचालाविगतोत्साहाभीमसेनपुरोगमाः ॥ विक्रम्यवारिताराजन्वीरेणकृतवर्मणा ॥ ६५ ॥ यतमानांश्चतान्सर्वानीषद्विगतचेतसः ॥ अभितस्तान्शरौघेणक्लांतवाहानकारयत् ॥ ६६ ॥ निगृहीतास्तुभोजेनभोजानीकेप्सवोरणे ॥ अतिष्ठन्नार्यवद्वीराःप्रार्थयंतोमहद्यशः ॥ ६७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच एवंबहुगुणंसैन्यमेवंप्रविचितंबलं ॥ व्यूढमेवंयथान्यायमेवंबहुचसंजय ॥ १ ॥ नित्यंपूजितमस्माभिरभिकामंचनःसदा ॥ प्रौढमत्यद्भुताकारंपुरस्ताद्दृष्टविक्रमं ॥ २ ॥ नातिवृद्धमबालंचनाकृशंनातिपीवरं ॥ लघुवृत्तायतप्रायंसारगात्रमनामयं ॥ ३ ॥ आत्तसन्नाहसंछन्नंबहुशस्त्रपरिच्छदं ॥ शस्त्रग्रहणविद्यासुबह्वीषुपरिनिष्ठितं ॥ ४ ॥ आरोहेपर्यवस्कंदेसरणेसांतरप्लुते ॥ सम्यक्प्रहरणेयानेव्यपयानेचकोविदं ॥ ५ ॥ नागेष्वश्वेषुबहुशोरथेषुचपरिक्षितं ॥ परीक्ष्यचयथान्यायंवेतनेनोपपादितं ॥ ६ ॥ नगोष्ठ्यानोपकारेणनसंबंधनिमित्ततः ॥ नानाहूतंनाप्यभृतंममसैन्यंबभूवह ॥ ७ ॥ कुलीनार्यजनोपेतंतुष्टपुष्टमनुद्धतं ॥ कृतमानोपचारंचयशस्विचमनस्विच ॥ ८ ॥ सचिवैश्चापरैर्मुख्यैर्बहुभिःपुण्यकर्मभिः ॥ लोकपालोपमैस्तातपालितंनरसत्तमैः ॥ ९ ॥ बहुभिःपार्थिवैर्गुप्तमस्मत्प्रियचिकीर्षुभिः ॥ अस्मानभिसृतैःकामात्सबलैःसपदानुगैः ॥ १० ॥ महोदधिमिवापूर्णमापगाभिःसमंततः ॥ अपक्षैःपक्षिसंकाशैरथैरश्वैश्चसंवृतं ॥ ११ ॥ प्रभिन्नकरटैश्चैवद्विरदैरावृतंमहत् ॥ यदहन्यतमेसैन्यंकिमन्यद्भागधेयतः ॥ १२ ॥ योधाक्षय्यजलंभीमंवाहनोर्मितरंगिणं ॥ क्षेपण्यसिगदाशक्तिशरप्रासझषाकुलं ॥ १३ ॥ ध्वजभूषणसंबाधरत्नोपलसुसंचितं ॥ वाहनैरभिधावद्भिर्वायुवेगविकंपितं ॥ १४ ॥

प्रचुरंयत्र सारगात्रंनिबिडावयवं सारगात्रमसारशून्यमितिवा ॥ ३ ॥ ४ ॥ आरोहेअधिरोहणे पर्यवस्कंदेअवरोहणे सरणेप्रसरणे सांतरप्लुतेप्लवनांतरितायांगतौ यानेप्रयाणे व्यपयानेऽपसरणे ॥ ५ ॥ वेतनेन दिनमासवर्षदेयेनधनेन ॥ ६ ॥ गोष्ठ्यासंलापमात्रेण उपकारेणप्राक्कृतेन उपपादितमुल्लासस्थापितमित्यनुषंगः अनाहूतंयदृच्छोपगतं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ वाहनान्येवोर्मितरंगपरंपरा विद्यतेयत्र क्षेपण्योयंत्राणि ॥ १३ ॥ रत्नैरुपलैश्चसुसंचितंसुष्ठुसंछादितं वाहनाभिधावनान्येववायुवेगतयाकल्पितानि ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ ममसैन्यस्यशेषमित्यन्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ दारुणैकायनेअतिभीषणेऽनन्यगतिके अकालेअतीतेसमये ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ लभ्यतेसैन्येनार्थान् ॥ २३ ॥ २४ ॥

द्रोणगंभीरपातालंकृतवर्ममहाह्रदं ॥ जलसंधमहाग्राहंकर्णचंद्रोदयोद्धतं ॥ १५ ॥ गतेसैन्यार्णवंभित्वातरसापांडवर्षभे ॥ संजयैकरथेनैवयुयुधानेचमामकं ॥ ॥ १६ ॥ तत्रशेषंनपश्यामिप्रविष्टेसव्यसाचिनि ॥ सात्वतेचरथोदारेममसैन्यस्यसंजय ॥ १७ ॥ तौतत्रसमतिक्रांतौदृष्ट्वातीवतरस्विनौ ॥ सिंधुराजंतुसंप्रेक्ष्य गांडीवस्येषुगोचरे ॥ १८ ॥ किंनुवाकुरवःकृत्यंविदधुःकालचोदिताः ॥ दारुणैकायनेऽकालेकथंवाप्रतिपेदिरे ॥ १९ ॥ ग्रस्तान्हिकौरवान्मन्येमृत्युनातातसंगतान् ॥ विक्रमोपिरणेतेषांनतथादृश्यतेहिवै ॥ २० ॥ अक्षतौसंयुगेतत्रप्रविष्टौकृष्णपांडवौ ॥ नचवारयिताकश्चित्तयोरस्तीहसंजय ॥ २१ ॥ भृताश्चबहवोयोधाःपरीक्ष्यैवमहारथाः ॥ वेतनेनयथायोगंप्रियवादेनचापरे ॥ २२ ॥ असत्कारभृतस्तातममसैन्येनविद्यते ॥ कर्मणाह्यनुरूपेणलभ्यतेभक्तवेतनं ॥ २३ ॥ नचायोधोभवत्कश्चिन्ममसैन्येतुसंजय ॥ अल्पदानभृतस्तातत्तथाचाभृतकोनरः ॥ २४ ॥ पूजितोहियथाशक्त्यादानमानासनैर्मया ॥ तथापुत्रैश्चमेतातज्ञातिभिश्चसबांधवैः ॥ २५ ॥ तेचप्राप्यैवसंग्रामेनिर्जिताःसव्यसाचिना ॥ शैनेयेनपरामृष्टाःकिमन्यद्भागधेयतः ॥ २६ ॥ रक्ष्यतेयश्चसंग्रामेयेचसंजयरक्षिणः ॥ एकःसाधारणःपंथारक्ष्यस्यसहरक्षिभिः ॥ २७ ॥ अर्जुनंसमरेदृष्ट्वासैंधवस्याग्रतःस्थितं ॥ पुत्रोममभृशंमूढःकिंकार्यप्रत्यपद्यत ॥ २८ ॥ सात्यकिंचरणेदृष्ट्वाप्रविशंतमभीतवत् ॥ किंनुदुर्योधनःकृत्यंप्राप्तकालममन्यत ॥ २९ ॥ सर्वशस्त्रातिगौसेनांप्रविष्टौरथिसत्तमौ ॥ दृष्ट्वाकांवैधृतिंयुद्धेप्रत्यपद्यंतमामकाः ॥ ३० ॥ दृष्ट्वाकृष्णंतुदाशार्हमर्जुनार्थेव्यवस्थितं ॥ शिनीनामृषभंचैवमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वासेनांव्यतिक्रांतांसात्वतेनार्जुनेनच ॥ पलायमानांश्चकुरून्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३२ ॥ विद्रुतान्रथिनोदृष्ट्वानिरुत्साहान्द्विषज्जये ॥ पलायनकृतोत्साहान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३३ ॥ शून्यान्कृतान्रथोपस्थान्सात्वतेनार्जुनेनच ॥ हतांश्चयोधान्संदृश्यमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३४ ॥ व्यश्वनागरथान्दृष्ट्वातत्रवीरान्सहस्रशः ॥ धावमानान्रणेव्यग्रान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३५ ॥ महानागान्विद्रवतोदृष्ट्वार्जुनशराहतान् ॥ पतितान्पततश्चान्यान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३६ ॥ विहीनांश्चकृतानश्वान्विरथांश्चकृतान्नरान् ॥ तत्रसात्यकिपार्थाभ्यांमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३७ ॥ हयौघान्निहतान्दृष्ट्वाद्रवमाणांस्ततस्ततः ॥ रणेमाधवपार्थाभ्यांमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३८ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ धृतिधारणां ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ व्ययान् अनेकायान् अव्ययान्पलायनैकमनसइतिवा ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ निर्गुणतांगुणवैषम्यं द्वैधीभावमनिश्चयं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ सुमहान्विपुलइतिपर्यायाभ्यांमहत्त्वो

पत्तिसंघान्रणेदृष्ट्वाधावमानांश्चसर्वशः ॥ निराशाविजयेसर्वेमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३९ ॥ द्रोणस्यसमतिक्रांतावनीकमपराजितौ ॥ क्षणेनदृष्ट्वातौवीरौम
न्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ४० ॥ संमूढोस्मिभृशंतातश्रुत्वाकृष्णधनंजयौ ॥ प्रविष्टौमामकंसैन्यंसात्वतेनसहाच्युतौ ॥ ४१ ॥ तस्मिन्प्रविष्टेपृतनांशिनीनांप्रवरेर
थे ॥ भोजानीकंव्यतिक्रांतेकिमकुर्वतकौरवाः ॥ ४२ ॥ तथाद्रोणेनसमरेनिगृहीतेषुपांडुषु ॥ कथंयुद्धमभूत्तत्रतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ४३ ॥ द्रोणोहिबलवान्श्रे
ष्ठःकृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः ॥ पंचालास्तंमहेष्वासंप्रत्यविध्यन्कथंरणे ॥ ४४ ॥ बद्धवैरास्ततोद्रोणेधनंजयजयैषिणः ॥ भारद्वाजसुतस्तेषुदृढवैरोमहारथः ॥ ४५ ॥ अ
र्जुनश्चापियच्चक्रेसिंधुराजवधंप्रति ॥ तन्मेसर्वंसमाचक्ष्वकुशलोह्यसिसंजय ॥ ४६ ॥ संजयउवाच आत्मापराधात्संभूतंव्यसनंभरतर्षभ ॥ प्राप्यप्राकृ
तवद्वीरनत्वंशोचितुमर्हसि ॥ ४७ ॥ पुरायदुच्यसेप्राज्ञैःसुहृद्भिर्विदुरादिभिः ॥ माहार्षीःपांडवान्राजन्निितितन्नत्वयाश्रुतं ॥ ४८ ॥ सुहृदांहितकामानांवाक्यं
योनशृणोतिह ॥ समहद्व्यसनंप्राप्यशोचतेवैयथाभवान् ॥ ४९ ॥ याचितोसिपुराराजन्दाशार्हेणशमंप्रति ॥ नचतंलब्धवान्कामंत्वत्तःकृष्णोमहायशाः ॥ ५० ॥
तवनिर्गुणतांज्ञात्वापक्षपातंसुतेषुच ॥ द्वैधीभावंतथाधर्मेपांडवेषुचमत्सरं ॥ ५१ ॥ तवजिह्ममभिप्रायंविदित्वापांडवान्प्रति ॥ आर्त्तप्रलापांश्चबहून्मनुजाधिप
सत्तम ॥ ५२ ॥ सर्वलोकस्यतत्त्वज्ञःसर्वलोकेश्वरःप्रभुः ॥ वासुदेवस्ततोयुद्धंकुरूणामकरोन्महत् ॥ ५३ ॥ आत्मापराधात्सुमहान्प्राप्तस्तेविपुलःक्षयः ॥ नैनंदुर्यो
धनेदोषंकर्त्तुमर्हसिमानद ॥ ५४ ॥ नहितेसुकृतंकिंचिदादौमध्येचभारत ॥ दृश्यतेपृष्ठतश्चैवत्वन्मूलोहिपराजयः ॥ ५५ ॥ तस्मादवस्थितोभूत्वाज्ञात्वालोकस्य
निर्णयं ॥ शृणुयुद्धंयथावृत्तंघोरंदेवासुरोपमं ॥ ५६ ॥ प्रविष्टेतवसैन्यंतुशैनेयेसत्यविक्रमे ॥ भीमसेनमुखाःपार्थाःप्रतीयुर्वाहिनींतव ॥ ५७ ॥ आगच्छतस्ता
न्सहसाक्रुद्धरूपान्सहानुगान् ॥ दधारैकोरणेपांडून्कृतवर्मामहारथः ॥ ५८ ॥ यथोद्वृत्तंवारयतेवेलावैसलिलार्णवं ॥ पांडुसैन्यंतथासंख्येहार्दिक्यःसमवारयत् ॥
॥ ५९ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामहार्दिक्यस्यपराक्रमं ॥ यदेनंसहिताःपार्थानातिचक्रमुराहवे ॥ ६० ॥ ततोभीमस्त्रिभिर्विध्वाकृतवर्माणमाशुगैः ॥ शंखंदध्मौमहा
बाहुर्हर्षयन्सर्वपांडवान् ॥ ६१ ॥ सहदेवस्तुविंशत्याधर्मराजश्चपंचभिः ॥ शतेननकुलश्चापिहार्दिक्यंसमविध्यत ॥ ६२ ॥

द्रेकः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ निर्णयंनियतस्वभावं ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्यासप्तभिश्चघटोत्कचः ॥ धृष्टद्युम्नस्त्रिभिश्चापिकृतवर्माणमार्दयत् ॥ ६३ ॥ विराटोद्रुपदश्चैवयाज्ञसेनिश्चपंचभिः ॥ शिखंडीचैवहार्दिक्यंवि
ध्वापंचभिराशुगैः ॥ ६४ ॥ पुनर्विव्याधविंशत्यासायकानांहसन्निव ॥ कृतवर्माततोराजन्सर्वतस्तान्महारथान् ॥ ६५ ॥ एकैकंपंचभिर्विध्वाभीमंविव्याधस
प्तभिः ॥ धनुर्ध्वजंचास्यतदारथाद्भूमावपातयत् ॥ ६६ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंत्वरमाणोमहारथः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःसप्तत्यानिशितैःशरैः ॥ ६७ ॥ सगा
ढविद्धोबलवान्हार्दिक्यस्यशरोत्तमैः ॥ चचालरथमध्यस्थःक्षितिकंपेयथाचलः ॥ ६८ ॥ भीमसेनंतथादृष्ट्वाधर्मराजपुरोगमाः ॥ विसृजंतःशरान्राजन्कृतव
र्माणमार्दयन् ॥ ६९ ॥ तंतथाकोष्ठकीकृत्यरथवंशेनमारिष ॥ विव्यधुःसायकैर्हृष्टारक्षार्थंमारुतेर्मृधे ॥ ७० ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांभीमसेनोमहाबलः ॥ शक्तिंज
ग्राहसमरेहेमदंडामयस्मयीं ॥ ७१ ॥ चिक्षेपचरथात्तूर्णंकृतवर्मरथंप्रति ॥ साभीमभुजनिर्मुक्तानिर्मुक्तोरगसन्निभा ॥ ७२ ॥ कृतवर्माणमभितःप्रजज्वाल
सुदारुणा ॥ तामापतंतींसहसायुगांताग्निसमप्रभां ॥ ७३ ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांहार्दिक्योनिजघानद्विधातदा ॥ साछिन्नापतिताभूमौशक्तिःकनकभूषणा ॥ ७४ ॥
द्योतयंतीदिशोराजन्महोल्केवनभश्च्युता ॥ शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वाभीमश्चुक्रोधवैभृशं ॥ ७५ ॥ ततोन्यद्धनुरादायवेगवत्सुमहास्वनं ॥ भीमसेनोरणेक्रुद्धोहार्दिक्यंस
मवारयत् ॥ ७६ ॥ अथैनंपंचभिर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ भीमोभीमबलोराजंस्तवदुर्मंत्रितेनच ॥ ७७ ॥ भोजस्तुक्षतसर्वांगोभीमसेनेनमारिष ॥ रक्ता
शोकइवोत्फुल्लोव्यभ्राजतरणाजिरे ॥ ७८ ॥ ततःक्रुद्धस्त्रिभिर्बाणैर्भीमसेनंहसन्निव ॥ अभिहत्यदृढंयुद्धेतान्सर्वान्प्रत्यविध्यत ॥ ७९ ॥ त्रिभिस्त्रिभिर्महेष्वासो
यतमानान्महारथान् ॥ तेपितंप्रत्यविध्यंतसप्तभिःसप्तभिःशरैः ॥ ८० ॥ शिखंडिनस्ततःक्रुद्धःक्षुरप्रेणमहारथः ॥ धनुश्चिच्छेदसमरेप्रहसन्निवसात्वतः ॥ ८१ ॥ शि
खंडीतुततःक्रुद्धश्छिन्नेधनुषिसत्वरः ॥ असिंजग्राहसमरेशतचंद्रंचभास्वरं ॥ ८२ ॥ भ्रामयित्वामहच्चर्मचामीकरविभूषितं ॥ तमसिंप्रेषयामासकृतवर्मरथं
प्रति ॥ ८३ ॥ सतस्यसशरंचापंछित्वाराजन्महानसिः ॥ अभ्यगाद्धरणींराजंश्च्युतंज्योतिरिवांबरात् ॥ ८४ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुत्वरमाणंमहारथाः ॥ विव्यधुः
सायकैर्गाढंकृतवर्माणमाहवे ॥ ८५ ॥ अथान्यद्धनुरादायत्यक्त्वातच्चमहद्धनुः ॥ विशीर्णंभरतश्रेष्ठहार्दिक्यःपरवीरहा ॥ ८६ ॥ विव्याधपांडवान्युद्धेत्रिभिस्त्रि
भिरजिह्मगैः ॥ शिखंडिनंचविव्याधत्रिभिःपंचभिरेवच ॥ ८७ ॥

कूर्मनखैः कूर्मनखाकृतिफलकैः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायां

धनुरन्यत्समादायशिखंडीतुमहायशाः॥ अवारयत्कूर्मनखैराशुगैर्हृदिकात्मजं ॥ ८८ ॥ ततःक्रुद्धोरणेराजन्हृदिकस्यात्मसंभवः॥ अभिदुद्राववेगेनयाज्ञसे
निंमहारथं॥ ८९ ॥ भीष्मस्यसमरेराजन्मृत्योर्हेतुंमहात्मनः॥ विदर्शयन्बलंशूरःशार्दूलइवकुंजरं॥ ९० ॥ तौदिशागजसंकाशौज्वलिताविवपावकौ॥ समापे
ततुरन्योन्यंशरसंघैररिंदमौ॥ ९१ ॥ विधुन्वानौधनुःश्रेष्ठेसंदधानौचसायकान्॥ विसृजंतौचशतशोगभस्तीनिवभास्करौ॥ ९२ ॥ तापयंतौशरैस्तीक्ष्णैरन्यो
न्यंतौमहारथौ॥ युगांतप्रतिमौवीरौरेजतुर्भास्कराविव॥ ९३ ॥ कृतवर्माचसमरेयाज्ञसेनिंमहारथं॥ विध्वेषुभिस्त्रिसप्तत्यापुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ९४ ॥ सगा
ढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत्॥ विसृज्यसशरंचापंमूर्च्छयाभिपरिप्लुतः॥ ९५ ॥ तंविषण्णंरणेदृष्ट्वातावकाःपुरुषर्षभ॥ हार्दिक्यंपूजयामासुर्वासांस्या
दुधुवुश्चह॥ ९६ ॥ शिखंडिनंतथाज्ञात्वाहार्दिक्यशरपीडितं॥ अपोवाहरणाद्यंतात्वरमाणोमहारथं॥ ९७॥ सादितंतुरथोपस्थेदृष्ट्वापार्थाःशिखंडिनं ॥ परिव
व्रूरथैस्तूर्णंकृतवर्माणमाहवे॥ ९८ ॥ तत्राद्भुतंपरंचक्रेकृतवर्मामहारथः ॥ यदेकःसमरेपार्थान्वारयामाससानुगान्॥ ९९॥ पार्थान्जित्वाऽजयच्चेदीन्पंचाला
न्स्रंजयानपि॥ केकयांश्चमहावीर्यान्कृतवर्मामहारथः॥ १००॥ तेवध्यमानाःसमरेहार्दिक्येनस्मपांडवाः॥ इतश्चेतश्चधावंतोनैवचक्रुर्धृतिंरणे॥ १॥ जित्वापां
डुसुतान्युद्धेभीमसेनपुरोगमान् ॥ हार्दिक्यःसमरेतिष्ठद्विधूमइवपावकः ॥ २ ॥ तेद्राव्यमाणाःसमरेहार्दिक्येनमहारथाः ॥ विमुखाःसमपद्यंतशरवृष्टिभिरा
र्दिताः॥ १०३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेकृतवर्मपराक्रमेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः॥११४॥ ॥ ७॥
संजयउवाच शृणुष्वैकमनाराजन्यन्मांत्वंपरिपृच्छसि॥ द्राव्यमाणेबलेतस्मिन्हार्दिक्येनमहात्मना॥ १ ॥ लज्जयावनतेचापिप्रहृष्टैश्चापितावकैः॥ द्वीपो
यआसीत्पांडूनामगाधेगाधमिच्छतां॥ २॥ श्रुत्वासनिनदंभीमंतावकानांमहाहवे ॥ शैनेयस्त्वरितोराजन्कृतवर्माणमभ्ययात्॥ ३ ॥ उवाचसारथिंतत्रक्रो
धामर्षसमन्वितः॥ हार्दिक्याभिमुखंसूतकुरुमेरथमुत्तमं॥ ४ ॥ कुरुतेकदनंपश्यपांडुसैन्येत्यमर्षितः ॥ एनंजित्वापुनःसूतयास्यामिविजयंप्रति॥ ५ ॥ एवमु
क्तेतुवचनेसूतस्तस्यमहामते॥ निमेषांतरमात्रेणकृतवर्माणमभ्ययात्॥ ६॥

चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ ॥७॥ ॥७॥ शृणुष्वेति हार्दिक्येनतावकैरन्यैश्चद्राव्यमाणेइत्युत्तरश्लोकेनसहान्वयः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ पिंडिकागंडः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

कृतवर्मातुहार्दिक्यःशैनेयंनिशितैःशरैः ॥ अवाकिरत्सुसंक्रुद्धस्ततोक्रुद्धस्ससात्यकिः ॥ ७ ॥ अथाशुनिशितंभल्लंशैनेयःकृतवर्मणः ॥ प्रेषयामाससमरेशरांश्च चतुरोपरान् ॥ ८ ॥ तेतस्यजघ्निरेवाहान्भल्लेनास्याच्छिनद्धनुः ॥ पृष्ठरक्षंतथासूतमविध्यन्निशितैःशरैः ॥ ९ ॥ ततस्तंविरथंकृत्वासात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ सेनामस्यार्दयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १० ॥ अभज्यताथपृतनाशैनेयशरपीडिता ॥ ततःप्रायात्सत्वरितःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ११ ॥ शृणुराजन्यदकरोत्तवसैन्येषुवीर्यवान् ॥ अतीत्यसमहाराजद्रोणानीकमहार्णवं ॥ १२ ॥ पराजित्यतुसंहृष्टःकृतवर्माणमाहवे ॥ यंतारमब्रवीच्छूरःशनैर्याहीत्यसंभ्रमं ॥ १३ ॥ दृष्ट्वातुतवतत्सैन्यंरथाश्वद्विपसंकुलं ॥ पदातिजनसंपूर्णमब्रवीत्सारथिंपुनः ॥ १४ ॥ यदेतन्मेघसंकाशंद्रोणानीकस्यसव्यतः ॥ सुमहत्कुंजरानीकंयस्यरुक्मरथोमुखं ॥ १५ ॥ एतेहिबहवःसूतदुर्निवाराश्चसंयुगे ॥ दुर्योधनसमादिष्टामदर्थेत्यक्तजीविताः ॥ १६ ॥ राजपुत्रामहेष्वासाःसर्वेविक्रांतयोधिनः ॥ त्रिगर्तानांरथोदाराःसुवर्णविकृतध्वजाः ॥ १७ ॥ मामेवाभिमुखावीरायोत्स्यमानाव्यवस्थिताः ॥ अत्रमांप्रापयक्षिप्रमश्वांश्चोदयसारथे ॥ १८ ॥ त्रिगर्तैःसहयोत्स्यामिभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ ततःप्रायाच्छनैःसूतःसात्वतस्यमतेस्थितः ॥ १९ ॥ रथेनादित्यवर्णेनभास्वरेणपताकिना ॥ तमूहुःसारथेर्वश्यावल्गमानाहयोत्तमाः ॥ २० ॥ वायुवेगसमाःसंख्येकुंदेंदुरजतप्रभाः ॥ आपतंतंरणेतंतुशंखवर्णैर्हयोत्तमैः ॥ २१ ॥ परिवव्रुस्ततःशूरागजानीकेनसर्वतः ॥ किरंतोविविधांस्तीक्ष्णान्सायकाँल्लघुवेधिनः ॥ २२ ॥ सात्वतोनिशितैर्बाणैर्गजानीकमयोधयत् ॥ पर्वतानिववर्षेणतपांतेजलदोमहान् ॥ २३ ॥ वज्राशनिसमस्पर्शैर्वध्यमानाःशरैर्गजाः ॥ प्राद्रवन्रणमुत्सृज्यशिनिवीरसमीरितैः ॥ २४ ॥ शीर्णदंताविरुधिराभिन्नमस्तकपिंडिकाः ॥ विशीर्णकर्णास्यकराविनियंतृपताकिनः ॥ ॥ २५ ॥ संभिन्नमर्मघंटाश्वविनिकृत्तमहाध्वजाः ॥ हतारोहादिशोराजन्भेजिरेभ्रष्टकंबलाः ॥ २६ ॥ रुवंतोविविधान्नादान्जलदोपमनिःस्वनाः ॥ नाराचैर्वत्सदंतैश्चभल्लैरंजलिकैस्तथा ॥ २७ ॥ क्षुरप्रैरर्धचंद्रैश्चसात्वतेनविदारिताः ॥ क्षरंतोसृक्तथामूत्रंपुरीषंचप्रदुद्रुवुः ॥ २८ ॥ बभ्रमुश्चस्खलुश्चान्येपेतुर्मम्लुस्तथापरे ॥ एवंतत्कुंजरानीकंयुयुधानेनपीडितं ॥ २९ ॥ शरैरग्न्यर्कसंकाशैःप्रदुद्रावसमंततः ॥ तस्मिन्हतेगजानीकेजलसंधोमहाबलः ॥ ३० ॥ यत्तःसंप्रापयन्नागंरजताश्वरथंप्रति ॥ रुक्मवर्मधरःशूरस्तपनीयांगदःशुचिः ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ कंठसूत्रंहारं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ततोपहृणानंतरंआविध्यभ्रामयित्वा ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

कुंडलीमुकुटीखड्गीरक्तचंदनरूषितः ॥ शिरसाधारयन्दीप्तांतपनीयमयींस्रजं ॥ ३२ ॥ उरसाधारयन्निष्कंकंठसूत्रंचभास्वरं ॥ चापंचरुक्मविकृतंविधुन्वन्गज मूर्धनि ॥ ३३ ॥ अशोभतमहाराजसविद्युदिवतोयदः ॥ तमापतंतंसहसामागधस्यगजोत्तमं ॥ ३४ ॥ सात्यकिर्वारयामासवेलेवमकरालयं ॥ नागंनिवारितं दृष्ट्वाशैनेयस्यशरोत्तमैः ॥ ३५ ॥ अक्रुध्यतरणेराजन्जलसंधोमहाबलः ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजमार्गणैर्भारसाधनैः ॥ ३६ ॥ अविध्यतशिनेःपौत्रंजलसंधोम होरसि ॥ ततोपरेणभल्लेनपीतेननिशितेनच ॥ ३७ ॥ अस्यतोवृष्णिवीरस्यनिचकर्तशरासनं ॥ सात्यकिंछिन्नधन्वानंप्रहसन्निवभारत ॥ ३८ ॥ अविध्यन्मा गधोवीरःपंचभिर्निशितैःशरैः ॥ सविद्धोबहुभिर्बाणैर्जलसंधेनवीर्यवान् ॥ ३९ ॥ नाकंपतमहाबाहुस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ अचिंतयन्वैसशरान्नात्यर्थंसंभ्रमा द्बली ॥ ४० ॥ धनुरन्यत्समादायतिष्ठतिष्ठेत्युवाचह ॥ एतावदुक्त्वाशैनेयोजलसंधंमहोरसि ॥ ४१ ॥ विव्याधषष्ट्यासुभृशंशराणांप्रहसन्निव ॥ क्षुरप्रेणसुती क्ष्णेनमुष्टिदेशेमहद्धनुः ॥ ४२ ॥ जलसंधस्यचिच्छेदविव्याधचत्रिभिःशरैः ॥ जलसंधस्तुतत्त्यक्त्वासशरंवैशरासनं ॥ ४३ ॥ तोमरंव्यसृजत्तूर्णंसात्यकिंप्रति मारिष ॥ सनिर्भिद्यभुजंसव्यंमाधवस्यमहारणे ॥ ४४ ॥ अभ्यगाद्धरणींघोरःश्वसन्निवमहोरगः ॥ निर्भिन्नेतुभुजेसव्येसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ४५ ॥ त्रिं शद्भिर्विशिखैस्तीक्ष्णैर्जलसंधमताडयत् ॥ प्रगृह्यतुततःखड्गंजलसंधोमहाबलः ॥ ४६ ॥ आर्षभंचर्मचमहच्छतचंद्रकसंकुलं ॥ आविध्यचततःखड्गंसात्वतायो त्ससर्जह ॥ ४७ ॥ शैनेयस्यधनुश्छित्वासखड्गोन्यपतन्महीं ॥ अलातचक्रवच्चैवव्यरोचतमहींगतः ॥ ४८ ॥ अथान्यद्धनुरादायसर्वकायावदारणं ॥ शालस्कं धप्रतीकाशमिंद्राशनिसमस्वनं ॥ ४९ ॥ विस्फार्यविव्यधेक्रुद्धोजलसंधंशरेणह ॥ ततःसाभरणौबाहूक्षुराभ्यांमाधवोत्तमः ॥ ५० ॥ सात्यकिर्जलसंधस्यचि च्छेदप्रहसन्निव ॥ तौबाहूपरिघप्रख्यौपेततुर्गजसत्तमात् ॥ ५१ ॥ वसुंधरधराद्भ्रष्टौपंचशीर्षाविवोरगौ ॥ ततःसुदंष्ट्रंसुमहच्चारुकुंडलमंडितं ॥ ५२ ॥ क्षुरेणा स्यतृतीयेनशिरश्चिच्छेदसात्यकिः ॥ तत्पातितशिरोबाहुकबंधंभीमदर्शनं ॥ ५३ ॥ द्विरदंजलसंधस्यरुधिरेणाभ्यषिंचत ॥ जलसंधंनिहत्याजौत्वरमाणस्तु सात्वतः ॥ ५४ ॥ विमानंपातयामासगजस्कंधाद्विशांपते ॥ रुधिरेणावसिक्तांगोजलसंधस्यकुंजरः ॥ ५५ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ वसुंधराधरात्पर्वतात् ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तेकिरंतइति ॥ १ ॥

विलंबमानमवहत्संश्लिष्टंपरमासनं ॥ शरार्दितःसात्वतेनमर्दमानःस्ववाहिनीं ॥ ५६ ॥ घोरमार्त्तस्वरंकृत्वाविदुद्रावमहागजः ॥ हाहाकारोमहानासीत्तवसै
न्यस्यमारिष ॥ ५७ ॥ जलसंधंहतंदृष्ट्वावृष्णीनामृषभेणतु ॥ विमुखाश्चाभ्यधावंततवयोधाःसमंततः ॥ ५८ ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ एत
स्मिन्नंतरेराजन्द्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ ५९ ॥ अभ्ययाज्जवनैरश्वैर्युयुधानंमहारथं ॥ तमुदीर्णंतथादृष्ट्वाशैनेयंकुरुपुंगवाः ॥ ६० ॥ द्रोणेनैवसहक्रुद्धाःसात्यकिंस
मुपाद्रवन् ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकुरूणांसात्वतस्यच ॥ द्रोणस्यचरणेराजन्घोरंदेवासुरोपमं ॥ ६१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्य
किप्रवेशेजलसंधवधोनामपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तेकिरंतःशरव्रातान्सर्वेयत्ताःप्र
हारिणः ॥ त्वरमाणामहाराजयुयुधानमयोधयन् ॥ १ ॥ तंद्रोणःसप्तसप्तत्याजघाननिशितैःशरैः ॥ दुर्मर्षणोद्वादशभिर्दुःसहोदशभिःशरैः ॥ २ ॥ विकर्णश्चापि
निशितैस्त्रिंशद्भिःकंकपत्रिभिः ॥ विव्याधसव्येपार्श्वेतुस्तनाभ्यामंतरेतथा ॥ ३ ॥ दुर्मुखोदशभिर्बाणैस्तथादुःशासनोष्टभिः ॥ चित्रसेनश्चशैनेयंद्वाभ्यांवि
व्याधमारिष ॥ ४ ॥ दुर्योधनश्चमहताशरवर्षेणमाधवं ॥ अपीडयद्रणेराजन्शूराश्चान्येमहारथाः ॥ ५ ॥ सर्वतःप्रतिविद्धस्तुतवपुत्रैर्महारथैः ॥ तान्प्रत्यविध्यद्वा
र्ष्णेयःपृथक्पृथगजिह्मगैः ॥ ६ ॥ भारद्वाजंत्रिभिर्बाणैर्दुःसहंनवभिःशरैः ॥ विकर्णंपंचविंशत्याचित्रसेनंचसप्तभिः ॥ ७ ॥ दुर्मर्षणंद्वादशभिरष्टाभिश्चविविं
शतिं ॥ सत्यव्रतंचनवभिर्विजयंदशभिःशरैः ॥ ८ ॥ ततोरुक्मांगदंचापंविधुन्वानोमहारथः ॥ अभ्ययात्सात्यकिस्तूर्णंपुत्रंतवमहारथं ॥ ९ ॥ राजानंसर्वलोक
स्यसर्वलोकमहारथं ॥ शरैरभ्याहनद्गाढंततोयुद्धमभूत्तयोः ॥ १० ॥ विमुंचंतौशरांस्तीक्ष्णान्संदधानौचसायकान् ॥ अदृश्यंसमरेन्योन्यंचक्रतुस्तौमहारथौ ॥
॥ ११ ॥ सात्यकिःकुरुराजेननिर्विद्धोवह्वशोभत ॥ अस्रवद्रुधिरंभूरिस्वरसंचंदनोयथा ॥ १२ ॥ सात्वतेनचबाणौघैर्निर्विद्धस्तनयस्तव ॥ शातकुंभमयापीडो
वभौयूपइवोच्छ्रितः ॥ १३ ॥ माधवस्तुरणेराजन्कुरुराजस्यधन्विनः ॥ धनुश्चिच्छेदसमरेक्षुरप्रेणहसन्निव ॥ १४ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंशरैर्बहुभिराचिनोत् ॥
निर्भिन्नश्चशरैस्तेनद्विषताक्षिप्रकारिणा ॥ १५ ॥ नामृष्यतरणेराजाशत्रोर्विजयलक्षणं ॥ अथान्यद्धनुरादायहेमपृष्ठंदुरासदं ॥ १६ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ चंदनोरक्तचंदनः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

विव्याधसात्यकिंतूर्णंसायकानांशतेनह ॥ सोतिविद्धोबलवतातवपुत्रेणधन्विना ॥ १७ ॥ अमर्षवशमापन्नस्तवपुत्रमपीडयत् ॥ पीडितंनृपतिंदृष्ट्वातवपुत्राम
हारथाः ॥ १८ ॥ सात्यकिंशरवर्षेणछादयामासुरोजसा ॥ सच्छाद्यमानोबहुभिस्तवपुत्रैर्महारथैः ॥ १९ ॥ एकैकंपंचभिर्विद्ध्वापुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ दुर्योध
नंचत्वरितोविव्याधाष्टभिराशुगैः ॥ २० ॥ प्रहसंश्चास्यचिच्छेदकार्मुकंरिपुभीषणं ॥ नागंमणिमयंचैवशरैर्ध्वजमपातयत् ॥ २१ ॥ हत्वातुचतुरोवाहांश्चतु
र्भिर्निशितैःशरैः ॥ सारथिंपातयामासक्षुरप्रेणमहायशाः ॥ २२ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैवकुरुराजंमहारथं ॥ अवाकिरच्छरैर्हृष्टोबहुभिर्मर्मभेदिभिः ॥ २३ ॥ सव
ध्यमानःसमरेशैनेयस्यशरोत्तमैः ॥ प्राद्रवत्सहसाराजन्पुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ २४ ॥ आप्लुतश्चततोयानंचित्रसेनस्यधन्विनः ॥ हाहाभूतंजगच्चासीद्दृष्ट्वाराजान
माहवे ॥ २५ ॥ ग्रस्यमानंसात्यकिनाखेसोममिवराहुणा ॥ तंतुशब्दमथश्रुत्वाकृतवर्मामहारथः ॥ २६ ॥ अभ्ययात्सहसातत्रयत्रास्तेमाधवःप्रभुः ॥ विधुन्वा
नोधनुःश्रेष्ठंचोदयंश्चैववाजिनः ॥ २७ ॥ भर्त्सयन्सारथिंचाग्रेयाहियाहीतिसत्वरं ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यव्यादितास्यमिवांतकं ॥ २८ ॥ युयुधानोमहाराजयंतार
मिदमब्रवीत् ॥ २८ ॥ कृतवर्मारथेनैषद्रुतमापततेशरी ॥ २९ ॥ प्रत्युद्याहिरथेनैनंप्रवरंसर्वधन्विनां ॥ ततःप्रजविताश्वेनविधिवत्कल्पितेनच ॥ ३० ॥ आस
सादरणेभोजंप्रतिमानंधनुष्मतां ॥ ततःपरमसंक्रुद्धौज्वलिताविवपावकौ ॥ ३१ ॥ समेयातांनरव्याघ्रौव्याघ्राविवतरस्विनौ ॥ कृतवर्मातुशैनेयंषड्विंशत्यास
मार्पयत् ॥ ३२ ॥ निशितैःसायकैस्तीक्ष्णैर्यंतारंचास्यपंचभिः ॥ चतुरश्चतुरोवाहांश्चतुर्भिःपरमेषुभिः ॥ ३३ ॥ अविध्यत्साधुदांतान्वैसैंधवान्सात्वतस्यहि ॥ रु
क्मध्वजोरुक्मपृष्ठंमहद्विस्फार्यकार्मुकं ॥ ३४ ॥ रुक्मांगदीरुक्मवर्मारुक्मपुंखैरवारयत् ॥ ततोशीतिंशिनेःपौत्रःसायकान्कृतवर्मणे ॥ ३५ ॥ प्राहिणोत्त्वरयायु
क्तोद्रष्टुकामोधनंजयं ॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुतापनः ॥ ३६ ॥ समकंपतदुर्धर्षःक्षितिकंपेयथाचलः ॥ त्रिषष्ट्याचतुरोस्याश्वान्सप्तभिःसारथिंतथा ॥
॥ ३७ ॥ विव्याधनिशितैस्तूर्णंसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ सुवर्णपुंखंविशिखंसमाधायचसात्यकिः ॥ ३८ ॥ व्यसृजत्तंमहाज्वालंसंक्रुद्धमिवपन्नगं ॥ सोविध्यत्कृ
तवर्माणंयमदंडोपमःशरः ॥ ३९ ॥ जांबूनदविचित्रंचवर्मनिर्भिद्यभानुमत् ॥ अभ्यगाद्धरणीमुग्रोरुधिरेणसमुक्षितः ॥ ४० ॥ संजातरुधिरश्चाजौसात्वतेषु
भिरर्दितः ॥ सशरंधनुरुत्सृज्यन्यपतत्स्यंदनोत्तमात् ॥ ४१ ॥

दंष्ट्राश्वतस्रोयस्यस्युर्दशनेभ्यःसमुच्छ्रिताः सिंहदंष्ट्रःसगदितश्चतुर्दंष्ट्रश्चसूरिभिः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६॥ ॥ ५ ॥

ससिंहदंष्ट्रोजानुभ्यांपतितोमितविक्रमः ॥ शरार्दितःसात्यकिनारथोपस्थेनरर्षभः ॥ ४२ ॥ सहस्रबाहुसदृशमक्षोभ्यमिवसागरं ॥ निवार्यकृतवर्माणंसात्य किःप्रययौततः ॥ ४३ ॥ खड्गशक्तिधनुःकीर्णांगजाश्वरथसंकुलां ॥ प्रवर्त्तितोग्ररुधिरांशतशःक्षत्रियर्षभैः ॥ ४४ ॥ प्रेक्षतांसर्वसैन्यानांमध्येनशिनिपुंगवः ॥ अभ्यगाद्वाहिनींहित्वावृत्रहेवासुरींचमूं ॥ ४५ ॥ समाश्वस्यचहार्दिक्योगृह्यचान्यन्महद्धनुः ॥ तस्थौसतत्रबलवान्वारयन्युधिपांडवान् ॥ ४६ ॥ इतिश्री महाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेदुर्योधनकृतवर्मपराजयेषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

संजयउवाच काल्यमानेषुसैन्येषुशैनेयेनततस्ततः ॥ भारद्वाजःशरव्रातैर्महद्भिःसमवाकिरत् ॥ १ ॥ ससंप्रहारस्तुमुलोद्रोणसात्वतयोरभूत् ॥ पश्यतांसर्वसै न्यानांबलिवासवयोरिव ॥ २ ॥ ततोद्रोणःशिनेःपौत्रंचित्रैःसर्वायसैःशरैः ॥ त्रिभिराशीविषाकारैर्ललाटेसमविध्यत ॥ ३ ॥ तैर्ललाटार्पितैर्बाणैर्युयुधानस्त्व जिह्मगैः ॥ व्यरोचतमहाराजत्रिशृंगइवपर्वतः ॥ ४ ॥ ततोस्यबाणानपरानिंद्राशनिसमस्वनान् ॥ भारद्वाजोंतरप्रेक्षीप्रेषयामाससंयुगे ॥ ५ ॥ तान्द्रोणचाप निर्मुक्तान्दाशार्हःपततःशरान् ॥ द्वाभ्यांद्वाभ्यांसुपुंखाभ्यांचिच्छेदपरमास्त्रवित् ॥ ६ ॥ तामस्यलघुतांद्रोणःसमवेक्ष्यविशांपते ॥ प्रहस्यसहसाविध्यत्त्रिंशता शिनिपुंगवं ॥ ७ ॥ पुनःपंचाशतेषूणांशितेनचसमार्पयत् ॥ लघुतांयुयुधानस्यलाघवेनविशेषयन् ॥ ८ ॥ समुत्पतंतिवल्मीकाद्यथाक्रुद्धामहोरगाः ॥ तथाद्रो णरथाद्राजन्नापतंतितनुच्छिदः ॥ ९ ॥ तथैवयुयुधानेनसृष्टाःशतसहस्रशः ॥ अवाकिरन्द्रोणरथंशरारुधिरभोजनाः ॥ १० ॥ लाघवाद्द्विजमुख्यस्यसात्वत स्यचमारिष ॥ विशेषंनाध्यगच्छामसमावास्तांनरर्षभौ ॥ ११ ॥ सात्यकिस्तुततोद्रोणंनवभिर्नतपर्वभिः ॥ आजघानभृशंक्रुद्धोध्वजंचनिशितैःशरैः ॥ १२ ॥ सारथिंचशतेनैवभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ लाघवंयुयुधानस्यदृष्ट्वाद्रोणोमहारथः ॥ १३ ॥ सप्तत्यासारथिंविध्वातुरंगांश्चत्रिभिस्त्रिभिः ॥ ध्वजमेकेनचिच्छेदमाध वस्यरथेस्थितं ॥ १४ ॥ अथापरेणभल्लेनहेमपुंखेनपत्रिणा ॥ धनुश्चिच्छेदसमरेमाधवस्यमहात्मनः ॥ १५ ॥ सात्यकिस्तुततःक्रुद्धोधनुस्त्यक्त्वामहारथः ॥ गदां जग्राहमहतींभारद्वाजायचाक्षिपत् ॥ १६ ॥ तामापतंतींसहसापट्टबद्धामयस्मयीं ॥ न्यवारयच्छरैर्द्रोणोबहुभिर्बहुरूपिभिः ॥ १७ ॥

कालमानेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ रथशक्त्याकेतकपत्राकारमुखयाशक्त्या ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

अथान्यद्धनुरादायसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ विव्याधबहुभिर्वीरंभारद्वाजंशिलाशितैः॥ १८ ॥ सविध्वासमरेद्रोणंसिंहनादममुंचत ॥ तंवैनमम्रषेद्रोणःसर्व शस्त्रभृतांवरः॥ १९ ॥ ततःशक्तिंगृहीत्वातुरुक्मदंडामयस्मयीं॥ तरसाप्रेषयामासमाधवस्यरथंप्रति॥ २०॥ अनासाद्यतुशैनेयंसाशक्तिःकालसन्निभा॥ भि त्वारथंजगामोग्राधरणींदारुणस्वना॥ २१ ॥ ततोद्रोणंशिनेःपौत्रोराजन्विव्याधपत्रिणा॥ दक्षिणंभुजमासाद्यपीडयन्भरतर्षभ ॥ २२ ॥ द्रोणोपिसमरेराज न्माधवस्यमहद्धनुः॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदरथशक्त्याचसारथिं॥ २३ ॥ मुमोहसारथिस्तस्यरथशक्त्यासमाहतः॥ सरथोपस्थमासाद्यमुहूर्त्तंसंन्यषीदत ॥ २४॥ चकारसात्यकीराजन्सूतकर्मातिमानुषं॥ आयोधयच्चयद्द्रोणंरश्मीन्जग्राहचस्वयं॥ २५॥ ततःशरशतेनैवयुयुधानोमहारथः॥ अविध्यद्ब्राह्मणंसंख्येहृष्टरूपो विशांपते॥ २६॥ तस्यद्रोणःशरान्पंचप्रेषयामासभारत ॥ तेघोराःकवचंभित्वापपुःशोणितमाहवे ॥ २७॥ निर्विद्धस्तुशरैर्घोरैरक्रुद्ध्यत्सात्यकिर्भृशं॥ साय कान्व्यसृजच्चापिवीरोरुक्मरथंप्रति॥ २८ ॥ ततोद्रोणस्ययंतारंनिपात्यैकेषुणाभुवि॥ अश्वान्व्यद्रावयद्बाणैर्हतसूतांस्ततस्ततः ॥ २९॥ सरथःप्रद्रुतःसंख्येमं डलानिसहस्रशः॥ चकारराजतोराजन्भ्राजमानइवांशुमान्॥३०॥ अभिद्रवतगृह्णीतहयान्द्रोणस्यधावत॥ इतिस्मचुक्रुशुःसर्वेराजपुत्राःसराजकाः॥३१॥ तेसात्यकिमपास्याशुराजन्युधिमहारथाः॥ यतोद्रोणस्ततःसर्वेसहसासमुपाद्रवन्॥ ३२॥ तान्दृष्ट्वाप्रद्रुतान्संख्येसात्वतेनशरार्दितान् ॥ प्रभग्नंपुनरेवासीत्त वसैन्यंसमाकुलं॥ ३३॥ व्यूहस्यैवपुनर्द्वारंगत्वाद्रोणोव्यवस्थितः ॥ वातायमानैस्तैरश्वैर्नीतोवृष्णिशरार्दितैः ॥ ३४ ॥ पांडुपांचालसंभिन्नंव्यूहमालोक्यवीर्य वान्॥ शैनेयेनाकरोद्यत्नंव्यूहमेवाभ्यरक्षतः॥ ३५॥ निवार्यपांडुपंचालान्द्रोणाग्निःप्रदहन्निव॥ तस्थौक्रोधेध्मसंदीप्तःकालसूर्यइवोद्यतः॥ ३६॥ इतिश्री महाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेसात्यकिपराक्रमेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

संजयउवाच द्रोणंसजित्वापुरुषप्रवीरस्तथैवहार्दिक्यमुखांस्त्वदीयान्॥ प्रहस्यसूतंवचनंबभाषेशिनिप्रवीरःकुरुपुंगवाग्र्य ॥ १ ॥ निमित्तमात्रंवयमत्रसू तदग्धारयःकेशवफाल्गुनाभ्यां॥ हतान्निहन्मेहनरर्षभेणवयंसुरेशात्मसमुद्भवेन॥ २॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥११७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ द्रोणमिति ॥ १ ॥ २ ॥

तमेवमुक्त्वाशिनिपुंगवस्तदामहात्मधेसोग्र्यधनुर्धरोरिहा ॥ किरन्समंतात्सहसाशरान्बलीसमापतत्श्येनइवामिषंयथा ॥ ३ ॥ तंयांतमश्वैःशशिशंखवर्णैर्वि
गाह्यसैन्यंपुरुषप्रवीरं ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंसमंतादादित्यरश्मिप्रतिमंरथाग्र्यं ॥ ४ ॥ असह्यविक्रांतमदीनसत्वंसर्वेगणाभारतयेत्वदीयाः ॥ सहस्रनेत्रप्रति
मप्रभावंदिवीवसूर्यंजलदव्यपाये ॥ ५ ॥ अमर्षपूर्णस्त्वतिचित्रयोधीशरासनीकांचनवर्मधारी ॥ सुदर्शनःसात्यकिमापतंतंन्यवारयद्राजवरःप्रसह्य ॥ ६ ॥
तयोरभूद्भारतसंप्रहारःसुदारुणस्तंसमतिप्रशंसन् ॥ योधास्त्वदीयाश्वहिसोमकाश्ववृत्रेंद्रयोर्युद्धमिवामरौघाः ॥ ७ ॥ शरैःसुतीक्ष्णैःशतशोभ्यविध्यत्सुदर्शनः
सात्वतमुख्यमाजौ ॥ अनागतानेवतुतान्पृषत्कांश्चिच्छेदराजन्शिनिपुंगवोपि ॥ ८ ॥ तथैवशक्रप्रतिमोपिसात्यकिःसुदर्शनेयान्क्षिपतिस्मसायकान् ॥ द्विधा
त्रिधातानकरोत्सुदर्शनःशरोत्तमैःस्यंदनवर्यमास्थितः ॥ ९ ॥ तान्वीक्ष्यबाणान्निहतांस्तदानींसुदर्शनःसात्यकिबाणवेगैः ॥ क्रोधाद्दिधक्षन्निवतिग्मतेजाः
शरानमुंचत्तपनीयचित्रान् ॥ १० ॥ पुनःसबाणैस्त्रिभिरग्निकल्पैराकर्णपूर्णैर्निशितैःसुपुंखैः ॥ विव्याधदेहावरणंविभिद्यतेसात्यकेराविविशुःशरीरं ॥ ११ ॥
तथैवतस्यावनिपालपुत्रःसंधायबाणैरपरैर्ज्वलद्भिः ॥ आजघ्निवांस्तान्रजतप्रकाशांश्चतुर्भिरश्वांश्चतुरःप्रसह्य ॥ १२ ॥ तथातुतेनाभिहतस्तरस्वीनप्ताशिने
रिंद्रसमानवीर्यः ॥ सुदर्शनस्येषुगणैःसुतीक्ष्णैर्हयान्निहत्याशुननादनादं ॥ १३ ॥ अथास्यसूतस्यशिरोनिकृत्यभल्लेनशक्राशनिसन्निभेन ॥ सुदर्शनस्यापि
शिनिप्रवीरःक्षुरेणकालानलसंनिभेन ॥ १४ ॥ सकुंडलंपूर्णशशिप्रकाशंभ्राजिष्णुवक्त्रंविचकर्तदेहात् ॥ यथापुरावज्रधरःप्रसह्यबलस्यसंख्येतिबलस्यराज
न् ॥ १५ ॥ निहत्यतंपार्थिवपुत्रपौत्रंरणेयदूनामृषभस्तरस्वी ॥ मुदासमेतःपरयामहात्माररराजराजन्सुरराजकल्पः ॥ १६ ॥ ततोययावर्जुनएवयेननिवार्यसै
न्यंतवमार्गणौघैः ॥ सदश्वयुक्तेनरथेनराजन्लोकंविसिस्मापयिषुर्नृवीरः ॥ १७ ॥ तत्तस्यविस्मापयनीयमग्र्यमपूजयन्योधवराःसमेताः ॥ प्रवर्त्तमानानि
षुगोचरेरीन्ददाहबाणैर्हुतभुग्यथैव ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसुदर्शनवधेअष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच ततःससात्यकिर्धीमान्महात्मावृष्णिपुंगवः ॥ सुदर्शनंनिहत्याजौयंतारंपुनरब्रवीत् ॥ १ ॥ रथाश्वनागकलिलंशरशक्त्यूर्मिमालिनं ॥ खड्गम
त्स्यंगदाग्राहंशूरायुधमहास्वनं ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विश्रंभयन् आश्वासयन् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

प्राणापहारिणंरौद्रंवादित्रोत्कुष्टनादितं ॥ योधानामसुखस्पर्शंदुर्धर्षमजयैषिणां ॥ ३ ॥ तीर्णाःस्मदुस्तरंतातद्रोणानीकमहार्णवं ॥ जलसंधबलेनाजौपुरुषादे
रिवावृतं ॥ ४ ॥ अतोन्यत्पृतनाशेषंमन्येकुनदिकामिव ॥ तर्तव्यामल्पसलिलांचोदयाश्वानसंभ्रमं ॥ ५ ॥ हस्तप्राप्तमहंमन्येसांप्रतंसव्यसाचिनं ॥ निर्जित्यदु
र्धरंद्रोणंसपदानुगमाहवे ॥ ६ ॥ हार्दिक्यंयोधवर्यंचमन्येप्राप्तंधनंजयं ॥ नहिमेजायतेत्रासोदृष्ट्वासैन्यान्यनेकशः ॥ ७ ॥ वन्हेरिवप्रदीप्तस्यवनेशुष्कतृणोलपे ॥
पश्यपांडवमुख्येनयातांभूमिंकिरीटिना ॥ ८ ॥ पत्त्यश्वरथनागौघैःपतितैर्विषमीकृतां ॥ द्रवतेतद्यथासैन्यंतेनभग्नंमहात्मना ॥ ९ ॥ रथैर्विपरिधावद्भिर्गजैरश्वै
श्वसारथे ॥ कौशेयारुणसंकाशमेतदुद्धूयतेरजः ॥ १० ॥ अभ्याशस्थमहंमन्येश्वेताश्वंकृष्णसारथिं ॥ सएषश्रूयतेशब्दोगांडीवस्यामितौजसः ॥ ११ ॥ यादृ
शानिनिमित्तानिममप्रादुर्भवंतिवै ॥ अनस्तंगतआदित्येहंतासैंधवमर्जुनः ॥ १२ ॥ शनैर्विश्रंभयन्नश्वान्याहियत्रारिवाहिनी ॥ यत्रैतेसतलत्राणाःसुयो
धनपुरोगमाः ॥ १३ ॥ दंशिताःक्रूरकर्माणःकांबोजायुद्धदुर्मदाः ॥ शरबाणासनधरायवनाश्वप्रहारिणः ॥ १४ ॥ शकाःकिरातादरदाबर्बरास्ताम्रलिप्तकाः ॥
अन्येचबहवोम्लेच्छाविविधायुधपाणयः ॥ १५ ॥ यत्रैतेसतलत्राणाःसुयोधनपुरोगमाः ॥ मामेवाभिमुखाःसर्वेतिष्ठंतिसमरार्थिनः ॥ १६ ॥ एतान्सरथनागाश्वा
न्निहत्याजौसपत्तिनः ॥ इदंदुर्गमहाघोरंतीर्णमेवोपधारय ॥ १७ ॥ सूतउवाच नसंभ्रमोमेवार्ष्णेयविद्यतेसत्यविक्रम ॥ यद्यपिस्यात्तवक्रुद्धोजामदग्न्यो
ग्रतःस्थितः ॥ १८ ॥ द्रोणोवारथिनांश्रेष्ठःकृपोमद्रेश्वरोपिवा ॥ तथापिसंभ्रमोनस्यात्त्वामाश्रित्यमहाभुज ॥ १९ ॥ त्वयासुबहवोयुद्धेनिर्जिताःशत्रुसूदन ॥
दंशिताःक्रूरकर्माणःकांबोजायुद्धदुर्मदाः ॥ २० ॥ शरबाणासनधरायवनाश्वप्रहारिणः ॥ शकाःकिरातादरदाबर्बरास्ताम्रलिप्तकाः ॥ २१ ॥ अन्येचबहवोम्ले
च्छाविविधायुधपाणयः ॥ नचमेसंभ्रमःकश्चिद्भूतपूर्वःकथंचन ॥ २२ ॥ किमुतैतत्समासाद्यधीरसंयुगगोष्पदं ॥ आयुष्मन्कतरेणत्वांप्रापयामिधनंजयं ॥
॥ २३ ॥ केषांक्रुद्धोसिवार्ष्णेयकेषांमृत्युरुपस्थितः ॥ केषांसंयमनीमद्यगंतुमुत्सहतेमनः ॥ २४ ॥ केत्वांयुधिपराक्रांतंकालांतकयमोपमं ॥ दृष्ट्वाविक्रमसंपन्नं
विद्रविष्यंतिसंयुगे ॥ २५ ॥ केषांवैवस्वतोराजास्मरतेद्यमहाभुज ॥ सात्यकिरुवाच मुंडानेतान्हनिष्यामिदानवानिववासवः ॥ २६ ॥ प्रतिज्ञांपारयि
ष्यामिकांबोजानेवमांवह ॥ अद्यैषांकदनंकृत्वाप्रियंयास्यामिपांडवं ॥ २७ ॥ पारयिष्यामि समापयिष्यामि ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ श्वेताश्वस्यसकाशेकृतमभ्यस्तंमार्गमस्त्रशिक्षामाचार्यस्यद्रोणस्यदर्शयिष्यामीत्यन्वयः अथवाआचार्यस्यविद्योपदेष्टुःश्वेताश्वस्यदर्शयिष्यामीतिसामान्यकर्मकं ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

अद्यद्रक्ष्यंतिमेवीर्यंकौरवाःससुयोधनाः॥मुंडानीकेहतेसूतसर्वसैन्येषुचासकृत्॥ २८॥ अद्यकौरवसैन्यस्यदीर्यमाणस्यसंयुगे॥ श्रुत्वाविरावंबहुधासंतप्स्य
तिसुयोधनः ॥ २९ ॥ अद्यपांडवमुख्यस्यश्वेताश्वस्यमहात्मनः ॥ आचार्यस्यकृतंमार्गंदर्शयिष्यामिसंयुगे ॥ ३० ॥ अद्यमद्वाणनिहतान्योधमुख्यान्सहस्र
शः॥दृष्ट्वादुर्योधनोराजापश्चात्तापंगमिष्यति ॥ ३१ ॥ अद्यमेक्षिप्रहस्तस्यक्षिपतःसायकोत्तमान्॥ अलातचक्रप्रतिमंधनुर्द्रक्ष्यंतिकौरवाः॥ ३२ ॥ मत्सा
यकचितांगानांरुधिरंस्रवतांमुहुः॥ सैनिकानांवधंदृष्ट्वासंतप्स्यतिसुयोधनः ॥ ३३ ॥ अद्यमेक्रुद्धरूपस्यनिघ्नतश्चवरान्वरान्॥ द्विरर्जुनमिमंलोकंमंस्यतेद्य
सुयोधनः ॥ ३४ ॥ अद्यराजसहस्राणिनिहतानिमयारणे॥ दृष्ट्वादुर्योधनोराजासंतप्स्यतिमहामृधे॥ ३५ ॥ अद्यस्नेहंचभक्तिंचपांडवेषुमहात्मसु ॥ हत्वारा
जसहस्राणिदर्शयिष्यामिराजसु ॥ ३६ ॥ बलंवीर्यंकृतज्ञत्वंममज्ञास्यंतिकौरवाः ॥ संजयउवाच एवमुक्तस्तदासूतःशिक्षितान्साधुवाहिनः॥
॥ ३७॥ शशांकसन्निकाशान्वैवाजिनोव्यनुदद्भृशं॥तेपिबंतइवाकाशंयुयुधानंहयोत्तमाः॥ ३८॥ प्रापयन्यवनान्शीघ्रंमनःपवनरंहसः॥ सात्यकिंतेसमा
साद्यपृतनास्वनिवर्तिनं॥ ३९॥ बहवोलघुहस्ताश्चशरवर्षैरवाकिरन्॥ तेषामिषूनथास्त्राणिवेगवान्नतपर्वभिः॥ ४० ॥ अच्छिनत्सात्यकीराजन्नैनंतेप्राप्नुवन्
शराः॥ रुक्मपुंखैःसुनिशितैर्गार्ध्रपत्रैरजिह्मगैः॥४१॥ उच्चकर्तशिरांस्युग्रोयवनानांभुजानपि॥ शैक्यायसानिवर्माणिकांस्यानिचसमंततः॥ ४२॥ भित्वा
देहांस्तथातेषांशराजग्मुर्महीतलं॥ तेहन्यमानावीरेणम्लेच्छाःसात्यकिनारणे॥ ४३॥ शतशोभ्यपतंस्तत्रव्यसवोवसुधातले॥ सुपूर्णायतमुक्तैस्तानव्यवच्छि
न्नपिंडितैः॥ ४४॥ पंचषट्सप्तचाष्टौचबिभेदयवनान्शरैः॥ कांबोजानांसहस्रैश्चशकानांचविशांपते ॥ ४५ ॥ शबराणांकिरातानांबर्बराणांतथैवच ॥ अग
म्यरूपांपृथिवींमांसशोणितकर्दमां॥ ४६ ॥ कृतवांस्तत्रशैनेयःक्षपयंस्तावकंबलं॥ दस्यूनांसशिरस्त्राणैःशिरोभिर्लूनमूर्धजैः ॥ ४७॥ दीर्घकूर्चैर्महीकीर्णा
विबर्हैरंडजैरिव॥ रुधिरोक्षितसर्वांगैस्तैस्तदायोधनंबभौ॥ ४८॥ कबंधैःसंवृतंसर्वंताम्राभ्रैःखमिवावृतं॥ वज्राशनिसमस्पर्शैःसुपर्वभिरजिह्मगैः॥ ४९॥

॥ ३३ ॥ द्विरर्जुनं द्वावर्जुनौयत्र नैरुक्तोवर्णागमः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ शैक्यायसानिशोणितायोमयानि ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सुपूर्णायतमुक्तैराकर्णज्यो
त्सृष्टैः अव्यवच्छिन्नपिंडितैःअनवच्छिन्नसंहतैः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

तेसात्वतेननिहताःसमावव्रुर्वसुंधरां ॥ अल्पावशिष्टाःसंभ्रान्ताःकृच्छ्रप्राणाविचेतसः॥५०॥ जिताःसंख्येमहाराजयुयुधानेनदंशिताः॥ पार्ष्णिभिश्चकशाभिश्च ताडयंतस्तुरंगमान् ॥ ५१ ॥ जवमुत्तममास्थायसर्वतःप्राद्रवन्भयात् ॥ कांबोजसैन्यंविद्राव्यदुर्जयंयुधिभारत ॥ ५२ ॥ यवनानांचतत्सैन्यंशकानांचमहद्बलं ॥ ततःसपुरुषव्याघ्रःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ५३ ॥ प्रविष्टस्तावकान्जित्वासूतंयाहीत्यचोदयत् ॥ तत्तस्यसमरेकर्मदृष्ट्वान्यैरकृतंपुरा ॥ ५४ ॥ चारणाःसहगंधर्वाःपूजयांचक्रिरेभृशं ॥ तंयांतंपृष्ठगोप्तारमर्जुनस्यविशांपते ॥ चारणाःप्रेक्ष्यसंहृष्टास्त्वदीयाश्चाभ्यपूजयन् ॥ ५५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि जयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेयवनपराजयेएकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ ११९॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच जित्वायवनकांबोजान्युयुधानस्ततोर्जुनं ॥ जगामतवसैन्यस्यमध्येनरथिनांवरः ॥ १ ॥ चारुदंष्ट्रोनरव्याघ्रोविचित्रकवचध्वजः ॥ मृगंव्याघ्रइवाजिघ्रंस्तवसैन्यमभीषयत् ॥ २ ॥ सरथेनचरन्मार्गान्धनुरभ्रामयद्भृशं ॥ रुक्मपृष्ठंमहावेगंरुक्मचंद्रकसंकुलं ॥ ३ ॥ रुक्मांगदशिरस्त्राणोरुक्मवर्मसमावृतः ॥ रुक्मध्वजधनुःशूरोमेरुशृंगमिवाबभौ ॥ ४ ॥ सधनुर्मंडलःसंख्येतेजोभास्कररश्मिवान् ॥ शरदीवोदितःसूर्योनृसूर्योविरराजह ॥ ५ ॥ वृषभस्कंधविक्रांतोवृषभाक्षोनरर्षभः ॥ तावकानांबभौमध्येगवांमध्येयथावृषः ॥ ६ ॥ मत्तद्विरदसंकाशंमत्तद्विरदगामिनं ॥ प्रभिन्नमिवमातंगंयूथमध्येव्यवस्थितं ॥ ७ ॥ व्याघ्राइवजिघांसंतस्त्वदीयाःसमुपाद्रवन् ॥ द्रोणानीकमतिक्रांतंभोजानीकंचदुस्तरं ॥ ८ ॥ जलसंधार्णवंतीर्त्वाकांबोजानांचवाहिनीं ॥ हार्दिक्यमकरान्मुक्तंतीर्णंवैसैन्यसागरं ॥ ९ ॥ परिवव्रुःसुसंक्रुद्धास्त्वदीयाःसात्यकिंरथाः ॥ दुर्योधनश्चित्रसेनोदुःशासनविविंशती ॥ १० ॥ शकुनिर्दुःसहश्चैवयुवादुर्धर्षणःक्रथः ॥ अन्येचबहवःशूराःशस्त्रवंतोदुरासदाः ॥ ११ ॥ पृष्ठतःसात्यकिंयांतमन्वधावन्नमर्षिणः ॥ अथशब्दोमहानासीत्तवसैन्यस्यमारिष ॥ १२ ॥ मारुतोद्धूतवेगस्यसागरस्येवपर्वणि ॥ तानभिद्रवतःसर्वान्समीक्ष्यशिनिपुंगवः ॥ १३ ॥ शनैर्याहीतियंतारमब्रवीत्प्रहसन्निव ॥ इदमेतत्समुद्धूतंधार्तराष्ट्रस्ययद्बलं ॥ १४ ॥ मामेवाभिमुखंतूर्णंगजाश्वरथपत्तिमत् ॥ नादयन्वैदिशःसर्वारथघोषेणसारथे ॥ १५ ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचकंपयन्सागरानपि ॥ एतद्बलार्णवंसूतवारयिष्येमहारणे ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

पौर्णमास्यामिवोद्धूतंवेलेवमकरालयं॥ पश्यमेसूतविक्रांतमिंद्रस्येवमहामृधे ॥ १७॥ एषसैन्यानिशत्रूणांविधमामिशितैःशरैः ॥ निहतानाहवेपश्यपदात्य
श्वरथद्विपान्॥ १८॥ मच्छरैरग्निसंकाशैर्विद्धदेहान्सहस्रशः॥ इत्येवंब्रुवतस्तस्यसात्यकेरमितौजसः॥ १९॥समीपेसैनिकास्तेतुशीघ्रमीयुर्युयुत्सवः॥ जह्या
द्रवस्वतिष्ठेतिपश्यपश्येतिवादिनः॥ २० ॥तानेवंब्रुवतोवीरान्सात्यकिर्निशितैःशरैः ॥ जघानत्रिशतानश्वान्कुंजरांश्चचतुःशतान्॥ २१ ॥ ससंप्रहारस्तुमुल
स्तस्यतेषांचधन्विनां ॥ देवासुररणप्रख्यःप्रावर्त्ततजनक्षयः ॥ २२ ॥ मेघजालनिभंसैन्यंतवपुत्रस्यमारिष ॥ प्रत्यगृह्णाच्छिनेःपौत्रःशरैराशीविषोपमैः ॥
॥ २३ ॥ प्रच्छाद्यमानःसमरेशरजालैःसवीर्यवान्॥ असंभ्रमन्महाराजपावकानवधीद्बहून्॥ २४ ॥ आश्चर्यंतत्रराजेंद्रसुमहद्दृष्टवानहं ॥ नमोघःसायकःक
श्चित्सात्यकेरभवद्विभो ॥ २५॥ रथनागाश्वकलिलःपदात्यूर्मिसमाकुलः॥ शैनेयवेलामासाद्यस्थितःसैन्यमहार्णवः॥ २६॥ संभ्रांतनरनागाश्वमावर्त्ततमुहु
र्मुहुः॥ तत्सैन्यमिषुभिस्तेनवध्यमानंसमंततः ॥ २७॥ बभ्रामतत्रतत्रैवगावःशीतार्दिताइव॥ पदातिनंरथंनागंसादिनंतुरगंतथा॥ २८॥ अविद्धंतत्रनाद्रा
क्षंयुयुधानस्यसायकैः॥ नतादृक्कदनंराजन्कृतवांस्तत्रफाल्गुनः॥ २९॥ यादृक्क्षयमनीकानामकरोत्सात्यकिर्नृप ॥ अत्यर्जुनंशिनेःपौत्रोयुध्यतेपुरुषर्षभः॥
॥ ३० ॥ वीतभीर्लाघवोपेतःकृतित्वंसंप्रदर्शयन्॥ ततोदुर्योधनोराजासात्वतस्यत्रिभिःशरैः ॥ ३१ ॥ विव्याधसूतंनिशितैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान्॥ सात्यकिंच
त्रिभिर्विध्वापुनरष्टाभिरेवच॥ ३२॥ दुःशासनःषोडशभिर्विव्याधशिनिपुंगवं ॥ शकुनिःपंचविंशत्याचित्रसेनश्चपंचभिः॥ ३३॥ दुःसहःपंचदशभिर्विव्या
धोरसिसात्यकिं॥ उत्स्मयन्वृष्णिशार्दूलस्तथाबाणैःसमाहतः॥ ३४॥ तानविध्यन्महाराजसर्वानेवत्रिभिस्त्रिभिः॥ गाढविद्धानरीन्कृत्वामार्गणैःसोतितेजनैः
॥ ३५॥ शैनेयःश्येनवत्संख्येव्यचरल्लघुविक्रमः॥ सौबलस्यधनुश्छित्वाहस्तावापंनिकृत्यच॥ ३६॥ दुर्योधनंत्रिभिर्बाणैरभ्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ चित्रसेनंशते
नैवदशभिर्दुःसहंतथा॥ ३७॥ दुःशासनंतुविंशत्याविव्याधशिनिपुंगवः॥ अथान्यद्धनुरादायस्यालस्तवविशांपते ॥ ३८॥ अष्टाभिःसात्यकिंविध्वापुनर्वि
व्याधपंचभिः॥ दुःशासनश्चदशभिर्दुःसहश्चत्रिभिःशरैः॥ ३९॥ दुर्मुखश्चद्वादशभीराजन्विव्याधसात्यकिं॥ दुर्योधनस्त्रिसप्तत्याविध्वाभारतमाधवं॥ ४०॥
ततोस्यनिशितैर्बाणैस्त्रिभिर्विव्याधसारथिं॥ तान्सर्वान्सहितान्शूरान्यतमानान्महारथान्॥ ४१॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संप्रमृद्येति ॥ १ ॥

पंचभिःपंचभिर्बाणैःपुनर्विव्याधसात्यकिः ॥ ततःसरथिनांश्रेष्ठस्तवपुत्रस्यसारथिं ॥ ४२ ॥ आजघानाशुभल्लेनसहतोन्यपतद्भुवि ॥ पतितेसारथौतस्मिंस्तव पुत्ररथःप्रभो ॥ ४३ ॥ वातायमानैस्तैरश्वैरपानीयतसंगरात् ॥ ततस्तवसुतोराजन्सैनिकाश्वविशांपते ॥ ४४ ॥ राज्ञोरथमभिप्रेक्ष्यविद्रुताःशतशोभवन् ॥ विद्रु तंतत्रतत्सैन्यंदृष्ट्वाभारतसात्यकिः ॥ ४५ ॥ अवाकिरच्छरैस्तीक्ष्णैरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ विद्राव्यसर्वसैन्यानितावकानिसहस्रशः ॥ ४६ ॥ प्रययौसात्यकी राजन्श्वेताश्वस्यरथंप्रति ॥ तंशरानाददानंचरक्षमाणंचसारथिं ॥ आत्मानंपालयानंचतावकाःसमपूजयन् ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजय द्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेदुर्योधनपलायनेविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच संप्रमृद्यमहत्सैन्यंयां तंशैनेयमर्जुनं ॥ निर्ह्रीकाममतेपुत्राःकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥ कथंवैषांतदायुद्धेधृतिरासीन्मुमूर्षतां ॥ शैनेयचरितंदृष्ट्वायादृशंसव्यसाचिनः ॥ २ ॥ किंनुवक्ष्यं तितेक्षात्रंसैन्यमध्येपराजिताः ॥ कथंनुसात्यकिर्युद्धेव्यतिक्रांतोमहायशाः ॥ ३ ॥ कथंचममपुत्राणांजीवतांतत्रसंजय ॥ शैनेयोभिययौयुद्धेतन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ४ ॥ अत्यद्भुतमिदंतातत्वत्सकाशाच्छृणोम्यहं ॥ एकस्यबहुभिःसार्धंशत्रुभिस्तैर्महारथैः ॥ ५ ॥ विपरीतमहंमन्येमंदभाग्यंसुतंप्रति ॥ यत्रावध्यंतस मरेसात्वतेनमहारथाः ॥ ६ ॥ एकस्यहिनपर्याप्तंयत्सैन्यंतस्यसंजय ॥ क्रुद्धस्ययुयुधानस्यसर्वेतिष्ठंतुपांडवाः ॥ ७ ॥ निर्जित्यसमरेद्रोणंकृतिनंचित्रयोधिनं ॥ यथापशुगणान्सिंहस्तद्वद्धंतासुतान्मम ॥ ८ ॥ कृतवर्मादिभिःशूरैर्यत्तैर्बहुभिराहवे ॥ युयुधानोनशकितोहंतुंयत्पुरुषर्षभः ॥ ९ ॥ नैतदीदृशकंयुद्धंकृतवांस्तत्र फाल्गुनः ॥ यादृशंकृतवान्युद्धंशिनेर्नप्तामहायशाः ॥ १० ॥ संजयउवाच तवदुर्मंत्रितेराजन्दुर्योधनकृतेनच ॥ शृणुष्वावहितोभूत्वायत्तेवक्ष्यामिभा रत ॥ ११ ॥ तेपुनःसंन्यवर्ततकृत्वासंशप्तकामिथः ॥ परांयुद्धेमतिंक्रूरांतवपुत्रस्यशासनात् ॥ १२ ॥ त्रीणिसादिसहस्राणिदुर्योधनपुरोगमाः ॥ शककांबोज बाल्हीकायवनाःपारदास्तथा ॥ १३ ॥ कुलिंदास्तंगणांबष्ठाःपैशाचाश्वसबर्बराः ॥ पार्वतीयाश्वराजेंद्रक्रुद्धाःपाषाणपाणयः ॥ १४ ॥ अभ्यद्रवंतशैनेयंशलभाः पावकंयथा ॥ युक्ताश्वपार्वतीयानांरथाःपाषाणयोधिनां ॥ १५ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ दुर्योधनस्यकृतेनकर्मणा ॥ ११ ॥ मतिंकृत्वेत्यन्वय ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ वामनस्यायमोपवाह्यस्य चंद्राःकांतशिरोग्रीवानीचस्कंधामनस्विनः व्यढोरस्काःसुनिश्चितावामनान्वयजागजाः सुप्रतीकस्यईशो पवाह्यस्य सुविभक्तमहाशीर्षाजीमूतसदृशप्रभाः प्रभूतहस्तावलिनःसुप्रतीककुलोद्भवाः महापद्मस्यकुमुदस्यकुले चंडाःसमायतत्वक्काःसुबद्धावलिनोपिच महापद्मान्वयभवागजयुद्धप्रियागजाः ॥ २५ ॥

शूराःपंचाशताराजन्शैनेयंसमुपाद्रवन्॥ततोरथसहस्रेणमहारथशतेनच॥१६॥द्विरदानांसहस्रेणद्विसाहस्रैश्चवाजिभिः॥शरवर्षाणिमुंचंतोविविधानिमहारथाः॥१७॥अभ्यद्रवंतशैनेयमसंख्येयाश्चपत्तयः॥तांश्चसंचोदयन्सर्वान्घ्नतैनमितिभारत॥१८॥दुःशासनोमहाराजसात्यकिंपर्यवारयत्॥तत्राद्भुतमपश्यामशैनेयचरितंमहत्॥१९॥यदेकोबहुभिःसार्धमसंभ्रांतमयुध्यत॥अवधीच्चरथानीकंद्विरदानांचतद्बलं॥ २० ॥ सादिनश्चैवतान्सर्वान्दस्यूनपिचसर्वशः॥तत्रचक्रैर्विमथितैर्भग्नैश्चपरमायुधैः॥ २१ ॥ अक्षैश्चबहुधाभग्नैरीषादंडकबंधुरैः॥कुंजरैर्मथितैश्चापिध्वजैश्चविनिपातितैः ॥ २२ ॥ वर्मभिश्चतथानीकैर्व्यवकीर्णावसुंधरा॥स्रग्भिराभरणैर्वस्त्रैरनुकर्षैश्चमारिष॥ २३ ॥ संछन्नावसुधातत्रद्यौर्ग्रहैरिवभारत ॥ गिरिरूपधराश्चापिपतिताःकुंजरोत्तमाः ॥ २४ ॥ अंजनस्यकुलेजातावामनस्यचभारत॥सुप्रतीककुलेजातामहापद्मकुलेतथा॥ २५ ॥ ऐरावतकुलेचैवतथान्येषुकुलेषुच ॥ जातादंतिवराराजन्शेरतेबहवोहताः ॥ २६ ॥ वनायुजान्पार्वतीयान्कांबोजान्बाल्हिकानपि ॥ तथाहयवरान्राजन्निजघ्नेतत्रसात्यकिः ॥ २७ ॥ नानादेशसमुत्थांश्चनानाजातींश्चदंतिनः॥ निजघ्नेतत्रशैनेयःशतशोथसहस्रशः॥ २८ ॥तेषुप्रकाल्यमानेषुदस्यून्दुःशासनोब्रवीत्॥ निवर्तध्वमधर्मज्ञायुध्यध्वंकिंस्तेनवः ॥ २९ ॥ तांश्चातिभग्नान्संप्रेक्ष्यपुत्रोदुःशासनस्तव॥पाषाणयोधिनःशूरान्पार्वतीयानचोदयत्॥ ३० ॥ अश्मयुद्धेषुकुशलानैतज्ज्ञानातिसात्यकिः ॥ अश्मयुद्धमजानंतंहतैनंयुद्धकामुकं॥ ३१ ॥ तथैवकुरवःसर्वेनाश्मयुद्धविशारदाः॥ अभिद्रवतमाभैष्टनवःप्राप्स्यतिसात्यकिः॥३२ ॥ तेपार्वतीयाराजानःसर्वेपाषाणयोधिनः ॥ अभ्यद्रवंतशैनेयंराजानमिवमंत्रिणः॥ ३३ ॥ ततोगजशिरःप्रख्यैरुपलैःशैलवासिनः॥उद्यतैर्युयुधानस्यपुरतस्तस्थुराहवे॥ ३४ ॥

श्वेतवालनखाःशूराःश्वेतत्वक्काःमहाबलाः उदयावर्षवंतश्चगजाऐरावतोद्भवाः अन्येषुकुलेषुपुंडरीकपुष्पदंतसार्वभौमीयेषु स्थिराःस्थूलशिरोदंतनिःशंकाबलिनोपिच शुक्लवर्णनखाःशूराःपुंडरीकोद्भवागजाः श्यामत्वग्दशनाश्चंडालंबोष्ठाश्चारुदर्शनाः पीनायताननकराःपुष्पदंतोद्भवागजाः मंडलाकृतयःशूराःसुवर्माणःसुदर्शनाः पीनायतास्याःपीताभाःसार्वभौमकुलोद्भवाः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥३३॥३४॥

क्षेपणीयैः शस्त्रैः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ व्यात्तमुखाम्लेच्छविशेषाः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अद्रीणांप्रस्तराणां ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

क्षेपणीयैस्तथाप्यन्येसात्वतस्यवधैषिणः ॥ चोदितास्तवपुत्रेणसर्वतोरुरुधुर्दिशः ॥ ३५ ॥ तेषामापततामेवशिलायुद्धंचिकीर्षतां ॥ सात्यकिःप्रतिसंधायनिशिताञ्प्राहिणोच्छरान् ॥ ३६ ॥ तामश्मवृष्टिंतुमुलांपार्वतीयैःसमीरितां ॥ चिच्छेदोरगसंकाशैर्नाराचैःशिनिपुंगवः ॥ ३७ ॥ तैरश्मचूर्णैर्दीप्यद्भिःखद्योतानामिवव्रजैः ॥ प्रायःसैन्यान्यहन्यंतहाहाभूतानिमारिष ॥ ३८ ॥ ततःपंचशतंशूराःसमुद्यतमहाशिलाः ॥ निकृत्तबाहवोराजन्निपेतुर्धरणीतले ॥ ३९ ॥ पुनर्दशशताश्चान्येशतसाहस्रिणस्तथा ॥ सोपलैर्बाहुभिश्छिन्नैःपेतुरप्राप्यसात्यकिं ॥ ४० ॥ पाषाणयोधिनःशूरान्यतमानानवस्थितान् ॥ न्यवधीद्बहुसाहस्रांस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४१ ॥ ततःपुनर्व्यात्तमुखास्तेश्मवृष्टीःसमंततः ॥ अयोहस्ताःशूलहस्तादरदास्तंगणाःखसाः ॥ ४२ ॥ लंपाकाश्चकुलिंदाश्चचिक्षिपुस्तांश्चसात्यकिः ॥ नाराचैःप्रतिचिच्छेदप्रतिपत्तिविशारदः ॥ ४३ ॥ अद्रीणांभिद्यमानानामंतरिक्षेशितैःशरैः ॥ शब्देनप्राद्रवन्संख्येरथाश्वगजपत्तयः ॥ ४४ ॥ अश्मचूर्णैरवाकीर्णामनुष्यगजवाजिनः ॥ नाशक्नुवन्नवस्थातुंभ्रमरैरिवदंशिताः ॥ ४५ ॥ हतशिष्टाःसरुधिराभिन्नमस्तकपिंडिकाः ॥ कुंजरावर्जयामासुर्युयुधानरथंतदा ॥ ४६ ॥ ततःशब्दःसमभवत्तवसैन्यस्यमारिष ॥ माधवेनार्द्यमानस्यसागरस्येवपर्वणि ॥ ४७ ॥ तंशब्दंतुमुलंश्रुत्वाद्रोणोयंतारमब्रवीत् ॥ एषसूतरणेक्रुद्धःसात्वतानांमहारथः ॥ ४८ ॥ दारयन्बहुधासैन्यंरणेचरतिकालवत् ॥ यत्रैषशब्दस्तुमुलस्तत्रसूतरथंनय ॥ ४९ ॥ पाषाणयोधिभिर्नूनंयुयुधानःसमागतः ॥ तथाहिरथिनःसर्वेह्रियंतेविद्रुतैर्हयैः ॥ ५० ॥ विशस्त्रकवचारुग्णास्तत्रतत्रपतंतिच ॥ नशक्नुवंतियंतारःसंयंतुंतुमुलेहयान् ॥ ५१ ॥ इत्येतद्वचनंश्रुत्वाभारद्वाजस्यसारथिः ॥ प्रत्युवाचततोद्रोणंसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ ५२ ॥ सैन्यंद्रवतिचायुष्मन्कौरवेयंसमंततः ॥ पश्ययोधान्रणेभग्नान्धावतोवैततस्ततः ॥ ५३ ॥ इमेचसंहताःशूराःपंचालाःपांडवैःसह ॥ त्वामेवहिजिघांसंतआद्रवंतिसमंततः ॥ ५४ ॥ अत्रकार्यंसमाधत्स्वप्राप्तकालमरिंदम ॥ स्थानेवागमनेवापिदूरंयातश्चसात्यकिः ॥ ५५ ॥ तथैवंवदतस्तस्यभारद्वाजस्यसारथेः ॥ प्रत्यदृश्यतशैनेयोनिघ्नन्बहुविधान्रथान् ॥ ५६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेयुयुधानेनतावकाः ॥ युयुधानरथंत्यक्त्वाद्रोणानीकायदुद्रुवुः ॥ ५७ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

॥ ५८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ दुःशासनरथमिति ॥ १ ॥

यैस्तुदुःशासनःसार्धंरथैःपूर्वंन्यवर्त्तत ॥ तेभीतास्त्वभ्यधावंतसर्वेद्रोणरथंप्रति ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवे शेएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच दुःशासनरथंदृष्ट्वासमीपेपर्यवस्थितं ॥ भारद्वाजस्ततो वाक्यंदुःशासनमथाब्रवीत् ॥ १ ॥ दुःशासनरथाःसर्वेकस्माच्चैतेप्रविद्रुताः ॥ कच्चित्क्षेमंतुनृपतेःकच्चिज्जीवतिसैंधवः ॥ २ ॥ राजपुत्रोभवानत्रराजभ्रातामहा रथः ॥ किमर्थंद्रवतेयुद्धेयौवराज्यमवाप्यहि ॥ ३ ॥ दासीजितासिद्यूतेत्वंयथाकामचरीभव ॥ वाससांवाहिकाराज्ञोभ्रातुर्ज्येष्ठस्यमेभव ॥ ४ ॥ नसंतिपतयः सर्वेतेद्यषंढतिलैःसमाः ॥ दुःशासनैवंकस्मात्त्वंपूर्वमुक्त्वापलायसे ॥ ५ ॥ स्वयंवैरंमहत्कृत्वापंचालैःपांडवैःसह ॥ एकंसात्यकिमासाद्यकथंभीतोसिसंयुगे ॥ ६॥ नजानीषेपुरात्वंतुगृह्णन्नक्षान्दुरोदरे ॥ शराह्येतेभविष्यंतिदारुणाशीविषोपमाः ॥ ७ ॥ अप्रियाणांहिवचसांपांडवस्यविशेषतः ॥ द्रौपद्याश्चपरिक्लेशस्त्वन्मूलो ह्यभवत्पुरा ॥ ८ ॥ क्वतेमानश्चदर्पश्चक्वतेवीर्यंक्वगर्जितं ॥ आशीविषसमान्पार्थान्कोपयित्वाक्वयास्यसि ॥ ९ ॥ शोच्येयंभारतीसेनाराज्यंचैवसुयोधनः ॥ य स्यत्वंकर्कशोभ्रातापलायनपरायणः ॥ १० ॥ ननुनामत्वयावीरदीर्यमाणाभयार्दिता ॥ स्वबाहुबलमास्थायरक्षितव्यात्वनीकिनी ॥ ११॥ सत्वमद्यरणंहित्वा भीतोहर्षयसेपरान् ॥ विद्रुतेत्वयिसैन्यस्यनायकेशत्रुसूदन ॥ १२॥ कोन्यःस्थास्यतिसंग्रामेभीतोभीतेव्यपाश्रये ॥ एकेनसात्वतेनाद्ययुध्यमानस्यतेनवै ॥ १३॥ पलायनेतवमतिःसंग्रामाद्धिप्रवर्त्तते ॥ यदागांडीवधन्वानंभीमसेनंचकौरव ॥ १४ ॥ यमौवायुधिद्रष्टासितदात्वंकिंकरिष्यसि ॥ युधिफाल्गुनबाणानांसूर्या ग्निसमवर्चसां ॥ १५ ॥ नतुल्याःसात्यकिशरायेषांभीतःपलायसे ॥ त्वरितोवीरगच्छत्वंगांधार्युदरमाविश ॥ १६ ॥ पृथिव्यांधावमानस्यनान्यत्पश्यामिजीव नं ॥ यदितावत्कृताबुद्धिःपलायनपरायणा ॥ १७॥ पृथिवीधर्मराजायशमेनैवप्रदीयतां ॥ यावत्फाल्गुननाराचानिर्मुक्तोरगसन्निभाः ॥ १८ ॥ नाविशंति शरीरंतेतावत्संशाम्यपांडवैः ॥ यावत्तेपृथिवींपार्थाहत्वाभ्रातृशतंरणे ॥ १९ ॥ नाक्षिपंतिमहात्मानस्तावत्संशाम्यपांडवैः ॥ यावन्नक्रुध्यतेराजाधर्मपुत्रोयु धिष्ठिरः ॥ २० ॥ कृष्णश्चसमरश्लाघीतावत्संशाम्यपांडवैः ॥ यावद्भीमोमहाबाहुर्विगाह्यमहतींचमूं ॥ २१ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

सोदरांस्तेनगृह्णातितावत्संशाम्यपांडवैः ॥ पूर्वमुक्तश्चतेभ्राताभीष्मेणासौसुयोधनः ॥ २२ ॥ अजेयाःपांडवाःसंख्येसौम्यसंशाम्यतैःसह ॥ नचतत्कृतवान्मंद
स्तवभ्रातासुयोधनः ॥ २३ ॥ सयुद्धेधृतिमास्थाययत्तोयुध्यस्वपांडवैः ॥ तवापिशोणितंभीमःपास्यतीतिमयाश्रुतं ॥ २४ ॥ तच्चाप्यवितथंतस्यतत्तथैवभवि
ष्यति ॥ किंभीमस्यनजानासिविक्रमंत्वंसुबालिश ॥ २५ ॥ यत्त्वयावैरमारब्धंसंयुगेप्रपलायिना ॥ गच्छतूर्णंरथेनैवयत्रतिष्ठतिसात्यकिः ॥ २६ ॥ त्वयाहीनं
बलंच्येतद्विद्रविष्यतिभारत ॥ आत्मार्थंयोधयरणेसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ २७ ॥ एवमुक्तस्तवसुतोनाब्रवीत्किंचिदप्यसौ ॥ श्रुतंचाश्रुतवत्कृत्वाप्रायाद्येनससा
त्यकिः ॥ २८ ॥ सैन्येनमहतायुक्तोम्लेच्छानामनिवर्तिनां ॥ आसाद्यचरणेयत्तोयुयुधानमयोधयत् ॥ २९ ॥ द्रोणोपिरथिनांश्रेष्ठःपंचालान्पांडवांस्तथा ॥ अभ्य
द्रवतसंक्रुद्धोजवमास्थायमध्यमं ॥ ३० ॥ प्रविश्यचरणेद्रोणःपांडवानांवरूथिनीं ॥ द्रावयामासयोधान्वैशतशोथसहस्रशः ॥ ३१ ॥ ततोद्रोणोमहाराजनाम
विश्राव्यसंयुगे ॥ पांडुपांचालमत्स्यानांप्रचक्रेकदनंमहत् ॥ ३२ ॥ तंजयंतमनीकानिभारद्वाजंततस्ततः ॥ पांचालपुत्रोद्युतिमान्वीरकेतुःसमभ्ययात् ॥ ३३ ॥
सद्रोणंपंचभिर्विध्वाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ध्वजमेकेनविव्याधसारथिंचास्यसप्तभिः ॥ ३४ ॥ तत्राद्भुतंमहाराजदृष्टवानस्मिसंयुगे ॥ यद्द्रोणोरभसंयुद्धेपांचाल्यं
नाभ्यवर्त्तत ॥ ३५ ॥ सन्निरुद्धंरणेद्रोणंपंचालावीक्ष्यमारिष ॥ आवव्रुःसर्वतोराजन्धर्मपुत्रजयैषिणः ॥ ३६ ॥ तेशरैरग्निसंकाशैस्तोमरैश्चमहाधनैः ॥ शस्त्रैश्च
विविधैराजन्द्रोणमेकमवाकिरन् ॥ ३७ ॥ निहत्यतान्बाणगणैर्द्रोणोराजन्समंततः ॥ महाजलधरान्व्योम्निमातरिश्वेवचाबभौ ॥ ३८ ॥ ततःशरंमहाघोरंसूर्य
पावकसन्निभं ॥ संदधेपरवीरघ्नोवीरकेतोरथंप्रति ॥ ३९ ॥ सभित्वातुशरोराजन्पांचालकुलनंदनं ॥ अभ्यगाद्धरणींतूर्णंलोहिताद्रोज्वलन्निव ॥ ४० ॥ ततोपत
द्रथात्तूर्णंपांचालकुलनंदनः ॥ पर्वताग्रादिवमहांश्चंपकोवायुपीडितः ॥ ४१ ॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेराजपुत्रेमहाबले ॥ पंचालास्त्वरिताद्रोणंसमंतात्पर्यवारयन्
॥ ४२ ॥ चित्रकेतुःसुधन्वाचचित्रवर्माचभारत ॥ तथाचित्ररथश्चैवभ्रातृव्यसनकर्शिताः ॥ ४३ ॥ अभ्यद्रवंतसहिताभारद्वाजंयुयुत्सवः ॥ मुंचंतःशरवर्षाणितपां
तेजलदाइव ॥ ४४ ॥ सवध्यमानोबहुधाराजपुत्रैर्महारथैः ॥ क्रोधमाहारयत्तेषामभावायद्विजर्षभः ॥ ४५ ॥ ततःशरमयंजालंद्रोणस्तेषामवासृजत् ॥ तेहन्य
मानाद्रोणस्यशरैराकर्णचोदितैः ॥ ४६ ॥ कर्त्तव्यंनाभ्यजानन्वैकुमाराराजसत्तम ॥ तान्विमूढान्रणेद्रोणःप्रहसन्निवभारत ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

व्यश्वसूतरथांश्चक्रे कुमारान्कुपितोरणे ॥ अथापरैः सुनिशितैर्भल्लैस्तेषांमहायशाः ॥ ४८ ॥ पुष्पाणीवविचिन्वन्हिसोत्तमांगान्यपातयत् ॥ तेरथेभ्योहताःपेतुः क्षितौराजन्सुवर्चसः ॥ ४९ ॥ देवासुरेपुरायुद्धेयथादैतेयदानवाः ॥ तान्निहत्यरणेराजन्भारद्वाजःप्रतापवान् ॥ ५० ॥ कार्मुकंभ्रामयामासहेमपृष्ठंदुरासदं ॥ पंचालान्निहतान्दृष्ट्वादेवकल्पान्महारथान् ॥ ५१ ॥ धृष्टद्युम्नोभृशोद्विग्नोनेत्राभ्यांपातयन्जलं ॥ अभ्यवर्त्ततसंग्रामेक्रुद्धोद्रोणरथंप्रति ॥ ५२ ॥ ततोहाहेतिसहसानादःसमभवन्नृप ॥ पांचाल्येनरणेदृष्ट्वाद्रोणमावारितंशरैः ॥ ५३ ॥ सच्छाद्यमानोबहुधापार्षतेनमहात्मना ॥ नविव्यथेततोद्रोणःस्मयन्नेवान्वयुध्यत ॥ ५४ ॥ ततोद्रोणंमहाराजपांचाल्यःक्रोधमूर्छितः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धोनवत्यानतपर्वणां ॥ ५५ ॥ सगाढविद्धोबलिनाभारद्वाजोमहायशाः ॥ निषसादरथोपस्थेकश्मलंचजगामह ॥ ५६ ॥ तंवैतथागतंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नःपराक्रमी ॥ चापमुत्सृज्यशीघ्रंतुअसिंजग्राहवीर्यवान् ॥ ५७ ॥ अवप्लुत्यरथाच्चापित्वरितःसमहारथः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंभारद्वाजस्यमारिष ॥ ५८ ॥ हर्तुमिच्छन्शिरःकायात्क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ प्रत्याश्वस्तस्ततोद्रोणोधनुर्गृह्यमहारवं ॥ ५९ ॥ आसन्नमागतंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नंजिघांसया ॥ शरैर्वैतस्तिकैराजन्विव्याधासन्नवेधिभिः ॥ ६० ॥ योधयामाससमरेधृष्टद्युम्नंमहारथं ॥ तेहिवैतस्तिकानामशराआसन्नयोधिनः ॥ ६१ ॥ द्रोणस्यविहिताराजन्यैर्धृष्टद्युम्नमाक्षिणोत् ॥ सवध्यमानोबहुभिःसायकैस्तैर्महाबलः ॥ ६२ ॥ अवप्लुत्यरथात्तूर्णंभग्नवेगःपराक्रमी ॥ आरुह्यस्वरथंवीरःप्रगृह्यचमहद्धनुः ॥ ६३ ॥ विव्याधसमरेद्रोणंधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ द्रोणश्चापिमहाराजशरैर्विव्याधपार्षतं ॥ ६४ ॥ तदद्भुतमभूद्युद्धंद्रोणपांचालयोस्तदा ॥ त्रैलोक्यकांक्षिणोरासीच्छक्रप्रल्हादयोरिव ॥ ६५ ॥ मंडलानिविचित्राणियमकानीतराणिच ॥ चरंतौयुद्धमार्गज्ञौततक्षतुरथेषुभिः ॥ ६६ ॥ मोहयंतौमनांस्याजौयोधानांद्रोणपार्षतौ ॥ सृजंतौशरवर्षाणिवर्षास्विवबलाहकौ ॥ ६७ ॥ छादयंतौमहात्मानौशरैर्व्योमदिशोमहीं ॥ तदद्भुतंतयोर्युद्धंभूतसंघास्त्यपूजयन् ॥ ६८ ॥ क्षत्रियाश्चमहाराजयेचान्येतवसैनिकाः ॥ अवश्यंसमरेद्रोणोधृष्टद्युम्नेनसंगतः ॥ ६९ ॥ वशमेष्यतिनोराजन्पंचालाइतिचुक्रुशुः ॥ द्रोणस्तुत्वरितोयुद्धेधृष्टद्युम्नस्यसारथेः ॥ ७० ॥ शिरःप्रच्यावयामासफलंपक्वंतरोरिव ॥ ततस्तुप्रद्रुतावाहाराजंस्तस्यमहात्मनः ॥ ७१ ॥ तेषुप्रद्रवमाणेषुपंचालान्सृंजयांस्तथा ॥ अयोधयद्रणेद्रोणस्तत्रतत्रपराक्रमी ॥ ७२ ॥

॥ ७३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततोदुःशासनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

विजित्यपांडुपंचालान्भारद्वाजःप्रतापवान् ॥ स्वंव्यूहंपुनरास्थायस्थितोभवदरिंदमः ॥ नचैनंपांडवायुद्धेजेतुमुत्सेहिरेप्रभो ॥ ७३ ॥ इतिश्रीमहाभारते
द्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेद्रोणपराक्रमेद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
ततोदुःशासनोराजन्शैनेयंसमुपाद्रवत् ॥ किरन्शरसहस्राणिपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ १ ॥ सविध्वासात्यकिंषष्ट्यातथाषोडशभिःशरैः ॥ नाकंपयत्स्थितंयुद्धेमैना
कमिवपर्वतं ॥ २ ॥ तंतुदुःशासनःशूरःसायकैरावृणोद्भृशं ॥ रथव्रातेनमहतानानादेशोद्भवेनच ॥ ३ ॥ सर्वतोभरतश्रेष्ठविसृजन्सायकान्बहून् ॥ पर्जन्यइव
घोषेणनादयन्वैदिशोदश ॥ ४ ॥ तमापतंतमालोक्यसात्यकिःकौरवंरणे ॥ अभिद्रुत्यमहाबाहुश्छादयामाससायकैः ॥ ५ ॥ तेछाद्यमानावाणौघैर्दुःशासनपु
रोगमाः ॥ प्राद्रवन्समरेभीतास्तवसैन्यस्यपश्यतः ॥ ६ ॥ तेषुद्रवत्सुराजेंद्रपुत्रोदुःशासनस्तव ॥ तस्थौव्यपेतभीराजन्सात्यकिंचार्दयच्छरैः ॥ ७ ॥ चतुर्भिर्वाजि
नस्तस्यसारथिंचत्रिभिःशरैः ॥ सात्यकिंचशतेनाजौविध्वानादंमुमोचसः ॥ ८ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजमाधवस्तस्यसंयुगे ॥ रथंसूतंध्वजंतंच चक्रेऽदृश्यमजिह्मगैः
॥ ९ ॥ सतुदुःशासनंशूरंसायकैरावृणोद्भृशं ॥ सशंकंसमनुप्राप्तमूर्णनाभिरिवोर्णया ॥ १० ॥ त्वरन्समावृणोद्बाणैर्दुःशासनममित्रजित् ॥ दृष्ट्वादुःशासनंरा
जातथाशरशताचितं ॥ ११ ॥ त्रिगर्तांश्चोदयामासयुयुधानरथंप्रति ॥ तेगच्छन्युयुधानस्यसमीपंक्रूरकर्मणः ॥ १२ ॥ त्रिगर्तानांत्रिसाहस्रारथायुद्धविशा
रदाः ॥ तेतुतंरथवंशेनमहतापर्यवारयन् ॥ १३ ॥ स्थिरांकृत्वामतिंयुद्धेभूत्वासंशप्तकामिथः ॥ तेषांप्रपततांयुद्धेशरवर्षाणिमुंचतां ॥ १४ ॥ योधान्पंचशतान्मु
ख्यानग्र्यानीकेव्यपोथयत् ॥ तेऽपतन्निहतास्तूर्णंशिनिप्रवरसायकैः ॥ १५ ॥ महामारुतवेगेनभग्नाइववनगाद्रुमाः ॥ नागैश्चबहुधाच्छिन्नैर्ध्वजैश्चैवविशांपते
॥ १६ ॥ हयैश्चकनकापीडैःपतितैस्तत्रमेदिनी ॥ शैनेयशरसंकृत्तैःशोणितौघपरिप्लुतैः ॥ १७ ॥ अशोभतमहाराजकिंशुकैरिवपुष्पितैः ॥ तेवध्यमानाःसमरेयु
युधानेनतावकाः ॥ १८ ॥ त्रातारंनाध्यगच्छंतपंकमग्नाइवद्विपाः ॥ ततस्तेपर्यवर्तंतसर्वेद्रोणरथंप्रति ॥ १९ ॥ भयात्पतगराजस्यगर्तानीवमहोरगाः ॥ हत्वा
पंचशतान्योधाञ्छरैराशीविषोपमैः ॥ २० ॥ प्रायात्सशनकैर्वीरोधनंजयरथंप्रति ॥ तंप्रयांतंनरश्रेष्ठंपुत्रोदुःशासनस्तव ॥ २१ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥

विव्याधनवभिस्तूर्णंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ सतुतंप्रतिविव्याधपंचभिर्निशितैःशरैः ॥ २२ ॥ रुक्मपुंखैर्महेष्वासोगार्ध्रपत्रैरजिह्मगैः ॥ सात्यकिंतुमहाराजप्रहस न्निवभारत ॥ २३ ॥ दुःशासनस्त्रिभिर्विध्वापुनर्विव्याधपंचभिः ॥ शैनेयस्तवपुत्रंतुहत्वापंचभिराशुगैः ॥ २४ ॥ धनुश्चास्यरणेछित्वाविस्मयन्नर्जुनंययौ ॥ ततोदुःशासनःक्रुद्धोवृष्णिवीरायगच्छते ॥ २५ ॥ सर्वपारशवींशक्तिंविससर्जजिघांसया ॥ तांतुशक्तिंतदाघोरांतवपुत्रस्यसात्यकिः ॥ २६ ॥ चिच्छेदशतधा राजन्निशितैःकंकपत्रिभिः ॥ अथान्यद्धनुरादायपुत्रस्तवजनेश्वर ॥ २७ ॥ सात्यकिंचशरैर्विध्वासिंहनादंननर्दह ॥ सात्यकिस्तुरणेक्रुद्धोमोहयित्वासुतंतव ॥ ॥ २८ ॥ शरैरग्निशिखाकारैराजघानस्तनांतरे ॥ त्रिभिरेवमहाभागःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २९ ॥ सर्वायसैस्तीक्ष्णवक्त्रैःपुनर्विव्याधचाष्टभिः ॥ दुःशासनस्तु विंशत्यासात्यकिंप्रत्यविध्यत ॥ ३० ॥ सात्वतोपिमहाराजतंविव्याधस्तनांतरे ॥ त्रिभिरेवमहाभागःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३१ ॥ ततोस्यवाहान्निशितैःशरैर्ज घ्नेमहारथः ॥ सारथिंचसुसंक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३२ ॥ धनुरेकेनभल्लेनहस्तावापंचपंचभिः ॥ ध्वजंचरथशक्तिंचभल्लाभ्यांपरमास्त्रवित् ॥ ३३ ॥ चिच्छे दविशिखैस्तीक्ष्णैस्तथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ ३४ ॥ त्रिगर्तसेनापतिनास्वरथेनापवाहितः ॥ तमभिद्रुत्यशैनेयोमुहू र्तमिवभारत ॥ ३५ ॥ नजघानमहाबाहुर्भीमसेनवचःस्मरन् ॥ भीमसेनेनतुवधःसुतानांतवभारत ॥ ३६ ॥ प्रतिज्ञातःसभामध्येसर्वेषामेवसंयुगे ॥ ततोदुः शासनंजित्वासात्यकिःसंयुगेप्रभो ॥ जगामत्वरितोराजन्येनयातोधनंजयः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेदुः शासनपराजयेत्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच किंतस्यांममसेनायांनासन्केचिन्महारथाः ॥ ये तथासात्यकिंयांतंनैवाघ्नन्नाप्यवारयन् ॥ १ ॥ एकोहिसमरेकर्मकृतवान्सत्यविक्रमः ॥ शक्रतुल्यबलोयुद्धेमहेंद्रोदानवेष्विव ॥ २ ॥ अथवाशून्यमासीत्तद्येन यातःससात्यकिः ॥ हतभूयिष्ठमथवायेनयातःससात्यकिः ॥ ३ ॥ यत्कृतंवृष्णिवीरेणकर्मशंससिमेरणे ॥ नैतदुत्सहतेकर्तुंकर्मशक्रोपिसंजय ॥ ४ ॥ अश्रद्धेय मचिंत्यंचकर्मतस्यमहात्मनः ॥ वृष्ण्यंधकप्रवीरस्यश्रुत्वामेव्यथितंमनः ॥ ५ ॥ नसंतितस्मात्पुत्रामेयथासंजयभाषसे ॥ एकोवैबहुलाःसेनाःप्रामृद्गात्सत्य विक्रमः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ किंतस्यामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ लक्ष्म्येतिविशेषणेतृतीया ॥ २८ ॥

कथंचयुध्यमानानामपक्रांतोमहात्मनां ॥ एकोबहूनांशैनेयस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥७॥ संजयउवाच राजन्सेनासमुद्योगोरथनागाश्वपत्तिमान् ॥ तुमु
लस्तवसैन्यानांयुगांतसदृशोभवत् ॥ ८ ॥ आहूतेषुसमूहेषुतवसैन्यस्यमानद ॥ नाभूल्लोकेसमःकश्चित्समूहइतिमेमतिः ॥ ९ ॥ तत्रदेवास्त्वभाषंतचारणाश्चस
मागताः ॥ एतदंताःसमूहावैभविष्यंतिमहीतले ॥ १० ॥ नचवैतादृशोव्यूहआसीत्कश्चिद्विशांपते ॥ यादृग्जयद्रथवधेद्रोणेनविहितोभवत् ॥ ११ ॥ चंडवातविभि
न्नानांसमुद्राणामिवस्वनः ॥ रणेभवद्बलौघानामन्योन्यमभिधावतां ॥ १२ ॥ पार्थिवानांसमेतानांबहून्यासन्नरोत्तम ॥ त्वद्बलेपांडवानांचसहस्राणिशतानि
च ॥ १३ ॥ संरब्धानांप्रवीराणांसमरेदृढकर्मणां ॥ तत्रासीत्सुमहाशब्दस्तुमुलोलोमहर्षणः ॥ १४ ॥ अथाक्रंदद्भीमसेनोधृष्टद्युम्नश्चमारिष ॥ नकुलःसहदेवश्च
धर्मराजश्चपांडवः ॥ १५ ॥ आगच्छतप्रहरतद्रुतंविपरिधावत ॥ प्रविष्टावरिसेनांहिवीरौमाधवपांडवौ ॥ १६ ॥ यथासुखेनगच्छेतांजयद्रथवधंप्रति ॥ तथाप्र
कुरुतक्षिप्रमितिसैन्यान्यचोदयन् ॥ १७ ॥ तयोरभावेकुरवःकृतार्थाःस्युर्वयंजिताः ॥ तेयूयंसहिताभूत्वातूर्णमेवबलार्णवं ॥ १८ ॥ क्षोभयध्वंमहावेगाःपवनः
सागरंयथा ॥ भीमसेनेनतेराजन्पांचाल्येनचनोदिताः ॥ १९ ॥ आजघ्नुःकौरवान्संख्येत्यक्त्वासूनात्मनःप्रियान् ॥ इच्छंतोनिधनंयुद्धेशस्त्रैरुत्तमतेजसः ॥ २० ॥
स्वर्गेप्सवोमित्रकार्येनाभ्यनंदंतजीवितं ॥ तथैवतावकाराजन्प्रार्थयंतोमहद्यशः ॥ २१ ॥ आर्यांयुद्धमतिंकृत्वायुद्धायैवावस्थिरे ॥ तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमाने
भयावहे ॥ २२ ॥ जित्वासर्वाणिसैन्यानिप्रायात्सात्यकिरर्जुनं ॥ कवचानांप्रभास्तत्रसूर्यरश्मिविराजिताः ॥ २३ ॥ दृष्टीःसंख्येसैनिकानांप्रतिजघ्नुःसमंततः ॥
तथाप्रयतमानानांपांडवानांमहात्मनां ॥ २४ ॥ दुर्योधनोमहाराजन्व्यगाहतमहद्बलं ॥ ससन्निपातस्तुमुलस्तेषांतस्यचभारत ॥ २५ ॥ अभवत्सर्वभूतानाम
भावकरणोमहान् ॥ धृतराष्ट्रउवाच तथायातेषुसैन्येषुतथारूच्छ्रगतःस्वयं ॥ २६ ॥ कच्चिद्दुर्योधनःसूतनाकार्षीत्पृष्ठतोरणं ॥ एकस्यचबहूनांचसन्निपा
तोमहाहवे ॥ २७ ॥ विशेषतोनरपतेर्विषमःप्रतिभातिमे ॥ सोत्यंतसुखसंवृद्धोलक्ष्म्यालोकस्यचेश्वरः ॥ २८ ॥ एकोबहून्समासाद्यकच्चिन्नासीत्पराङ्मुखः ॥
संजयउवाच राजन्संग्राममाश्चर्यंतवपुत्रस्यभारत ॥ २९ ॥ एकस्यबहुभिःसार्धंशृणुष्वगदतोमम ॥ दुर्योधनेनसमरेपृतनापांडवीरणे ॥ ३० ॥ नलि
नीद्विरदेनेवसमंतात्प्रतिलोडिता ॥ ततस्तांप्रहितांसेनांदृष्ट्वापुत्रेणतेनृप ॥ ३१ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ ॥ ७ ॥
भीमसेनपुरोगास्तंपंचालाःसमुपाद्रवन्॥ सभीमसेनंदशभिःशरैर्विव्याधपांडवं॥ ३२॥ त्रिभिस्त्रिभिर्यमौवीरौधर्मराजंचसप्तभिः॥ विराटद्रुपदौषड्भिःशतेन
चशिखंडिनं॥ ३३॥ धृष्टद्युम्नंचविंशत्याद्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः॥शतशश्चापरान्योधान्सद्विपांश्चरथान्रणे॥ ३४॥ शरैरवचकर्तोग्रैःक्रुद्धोंतकइवप्रजाः॥ नसं
दधन्विमुंचन्वामंडलीकृतकार्मुकः॥ ३५॥ अदृश्यतरिपून्निघ्नञ्छिक्षयास्त्रबलेनच॥ तस्यतान्निघ्नतःशत्रून्हेमपृष्ठंमहद्धनुः ॥ ३६॥ अजस्रंमंडलीभूतंददृशुःस
मरेजनाः॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाभल्लाभ्यामच्छिनद्धनुः॥ ३७॥ तवपुत्रस्यकौरव्ययतमानस्यसंयुगे॥ विव्याधचैनंदशभिःसम्यगस्तैःशरोत्तमैः॥ ३८॥ वर्म
चाशुसमासाद्यतेभित्वाक्षितिमाविशन्॥ ततःप्रमुदिताःपार्थाःपरिवव्रुर्युधिष्ठिरं॥३९॥ यथावृत्रवधेदेवाःपुराशक्रंमहर्षयः॥ ततोन्यद्धनुरादायतवपुत्रःप्रता
पवान्॥ ४०॥ तिष्ठतिष्ठेतिराजानंब्रुवन्पांडवमभ्ययात्॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यतवपुत्रंमहामृधे ॥ ४१॥ प्रत्युद्ययुःसमुदिताःपंचालाजयगृद्धिनः ॥ तान्द्रोणःप्र
तिजग्राहपरीप्सन्युधिपांडवं॥ ४२॥ चंडवातोद्धुतान्मेघान्गिरिरंबुमुचोयथा ॥ तत्रराजन्महानासीत्संग्रामोलोमहर्षणः ॥ ४३ ॥ पांडवानांमहाबाहोताव
कानांचसंयुगे॥ रुद्रस्याक्रीडसदृशःसंहारःसर्वदेहिनां॥ ४४॥ ततःशब्दोमहानासीत्पुनर्येनधनंजयः॥ अतीवसर्वशब्देभ्योलोमहर्षकरःप्रभो ॥ ४५॥ अर्जु
नस्यमहाबाहोतावकानांचधन्विनां॥ मध्येभारतसैन्यस्यमाधवस्यमहारणे॥ ४६ ॥द्रोणस्यापिपरैःसार्धंव्यूहद्वारेमहारणे ॥ एवमेषक्षयोवृत्तःपृथिव्यांपृथि
वीपते ॥ क्रुद्धेर्जुनेतथाद्रोणेसात्वतेचमहारथे ॥ ४७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेसंकुलयुद्धेचतुर्विंशत्यधिकशत
तमोऽध्यायः॥ १२४॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच अपराह्णेमहाराजसंग्रामःसुमहानभूत्॥ पर्जन्यसमनिर्घोषःपुनर्द्रोणस्यसोमकैः॥१॥
शोणाश्वंरथमास्थायनरवीरःसमाहितः॥ समरेभ्यद्रवत्पांडून्जवमास्थायमध्यमं ॥ २ ॥ तवप्रियहितेयुक्तोमहेष्वासोमहाबलः॥ चित्रपुंखैःशितैर्बाणैःकल
शोत्तमसंभवः॥ ३॥ वरान्वरान्हियोधानांविचिन्वन्निवभारत॥ आक्रीडतरणेराजन्भारद्वाजःप्रतापवान्॥४॥ तमभ्ययाद्बृहत्क्षत्रःकेकयानांमहारथः॥भ्रातॄ
णांनृपपंचानांश्रेष्ठःसमरकर्कशः॥ ५॥ विमुंचन्विशिखांस्तीक्ष्णानाचार्यंछादयत्॥ महामेघोयथावर्षंविमुंचन्गंधमादने॥ ६ ॥ तस्यद्रोणोमहाराजस्व
र्णपुंखान्शिलाशितान्॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धःसायकान्दशपंचच॥ ७॥ अपराह्णइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

तांस्तुद्रोणविनिर्मुक्तान्क्रुद्धाशीविषसन्निभान् ॥ एकैकंपंचभिर्बाणैर्युधिचिच्छेदहृष्टवत् ॥ ८ ॥ तदस्यलाघवंदृष्ट्वाप्रहस्यद्विजपुंगवः ॥ प्रेषयामासविशिखान
ष्टौसन्नतपर्वणः ॥ ९ ॥ तान्दृष्ट्वापततस्तूर्णंद्रोणचापच्युतान्शरान् ॥ अवारयच्छरैरेवतावद्भिर्निशितैर्मृधे ॥ १० ॥ ततोऽभवन्महाराजतवसैन्यस्यविस्मयः ॥
बृहत्क्षत्रेणतत्कर्मकृतंदृष्ट्वासुदुष्करं ॥ ११ ॥ ततोद्रोणोमहाराजबृहत्क्षत्रंविशेषयन् ॥ प्रादुश्चक्रेरणेदिव्यंब्राह्ममस्त्रंसुदुर्जयं ॥ १२ ॥ कैकेयोस्त्रंसमालोक्यमु
क्तंद्रोणेनसंयुगे ॥ ब्रह्मास्त्रेणैवराजेंद्रब्राह्ममस्त्रमशातयत् ॥ १३ ॥ ततोस्त्रेनिहतेब्राह्मेबृहत्क्षत्रस्तुभारत ॥ विव्याधब्राह्मणंषष्ट्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ १४ ॥
तंद्रोणोद्विपदांश्रेष्ठोनाराचेनसमार्पयत् ॥ सतस्यकवचंभित्वाप्राविशद्धरणीतलं ॥ १५ ॥ कृष्णसर्पोयथामुक्तोवल्मीकंनृपसत्तम ॥ तथात्यगान्महींबाणोभि
त्वाकैकेयमाहवे ॥ १६ ॥ सोतिविद्धोमहाराजकैकेयोद्रोणसायकैः ॥ क्रोधेनमहताविष्टोव्यावृत्यनयनेशुभे ॥ १७ ॥ द्रोणंविव्याधसप्तत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशि
तैः ॥ सारथिंचास्यबाणेनभृशंमर्मस्वताडयत् ॥ १८ ॥ द्रोणस्तुबहुभिर्विद्धोबृहत्क्षत्रेणमारिष ॥ असृजद्विशिखांस्तीक्ष्णान्कैकेयस्यरथंप्रति ॥ १९ ॥ व्याकुली
कृत्यतंद्रोणोबृहत्क्षत्रंमहारथं ॥ अश्वांश्चतुर्भिर्न्यवधीच्चतुरोस्यपतत्रिभिः ॥ २० ॥ सूतंचैकेनबाणेनरथनीडादपातयत् ॥ द्वाभ्यांध्वजंचच्छत्रंचच्छित्वाभूमाव
पातयत् ॥ २१ ॥ ततःसाधुविसृष्टेननाराचेनद्विजर्षभः ॥ हृद्यविध्यद्बृहत्क्षत्रंसच्छिन्नहृदयोपतत् ॥ २२ ॥ बृहत्क्षत्रेहतेराजन्केकयानांमहारथे ॥ शैशुपालिरभिक्रु
द्धोयंतारमिदमब्रवीत् ॥ २३ ॥ सारथेयाहियत्रैषद्रोणस्तिष्ठतिदंशितः ॥ विनिघ्नन्केकयान्सर्वान्पंचालानांचवाहिनीं ॥ २४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासारथीरथिनां
वरं ॥ द्रोणायप्रापयामासकांबोजैर्जवनैर्हयैः ॥ २५ ॥ धृष्टकेतुश्चचेदीनामृषभोतिबलोदितः ॥ वधायाभ्यद्रवद्द्रोणंपतंगइवपावकं ॥ २६ ॥ सोविध्यततदाद्रो
णंषष्ट्यासाश्वरथध्वजं ॥ पुनश्चान्यैःशरैस्तीक्ष्णैःसुप्तंव्याघ्रंतुदन्निव ॥ २७ ॥ तस्यद्रोणोधनुर्मध्येक्षुरप्रेणशितेनच ॥ चकर्तगार्ध्रपत्रेणयतमानस्यशुष्मिणः ॥
॥ २८ ॥ अथान्यद्धनुरादायशैशुपालिर्महारथः ॥ विव्याधसायकैर्द्रोणंकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २९ ॥ तस्यद्रोणोहयान्हत्वाचतुर्भिश्चतुरःशरैः ॥ सारथेश्चशिरः
कायाच्चकर्तप्रहसन्निव ॥ ३० ॥ अथैनंपंचविंशत्यासायकानांसमार्पयत् ॥ अवप्लुत्यरथाच्चैद्योगदामादायसत्वरः ॥ ३१ ॥ भारद्वाजायचिक्षेपरुषितामिवप
न्नगीं ॥ तामापतंतीमालोक्यकालरात्रिमिवोद्यतां ॥ ३२ ॥

अश्मसारमयींगुर्वींतपनीयविभूषितां॥ शरैरनेकसाहस्रैर्भारद्वाजोच्छिनच्छितैः॥ ३३॥ साछिन्नाबहुभिर्बाणैर्भारद्वाजेनमारिष ॥ गदापपातकौरव्यनादयं
तीधरातलं॥ ३४॥ गदांविनिहतांदृष्ट्वाधृष्टकेतुरमर्षणः॥ तोमरंव्यसृजद्वीरःशक्तिंचकनकोज्ज्वलां॥ ३५ ॥ तोमरंपंचभिर्भित्वाशक्तिंचिच्छेदपंचभिः॥ तौज
ग्मतुर्महींछिन्नौसर्पाविवगरुत्मता॥३६॥ ततोस्यविशिखंतीक्ष्णंवधायवधकांक्षिणः॥ प्रेषयामाससमरेभारद्वाजःप्रतापवान्॥ ३७॥ सतस्यकवचंभित्वा
हृदयंचामितौजसः॥ अभ्यगाद्धरणींबाणोहंसःपद्मवनंयथा॥ ३८॥ पतंगंहिग्रसेच्चाषोयथाक्षुद्रंबुभुक्षितः॥ तथाद्रोणोग्रसच्छूरोधृष्टकेतुंमहाहवे ॥ ३९ ॥
निहतेचेदिराजेतुतत्खंडंपित्र्यमाविशत्॥ अमर्षवशमापन्नःपुत्रोस्यपरमास्त्रवित्॥४०॥ तमपिप्रहसन्द्रोणःशरैर्निन्येयमक्षयं॥ महाव्याघ्रोमहारण्येमृगशावं
यथाबली॥ ४१ ॥ तेषुप्रक्षीयमाणेषुपांडवेयेषुभारत ॥ जरासंधसुतोवीरःस्वयंद्रोणमुपाद्रवत्॥ ४२ ॥ सतुद्रोणंमहाबाहुःशरधाराभिराहवे ॥ अदृश्यमकरो
त्तूर्णंजलदोभास्करंयथा॥४३॥ तस्यतल्लाघवंदृष्ट्वाद्रोणःक्षत्रियमर्दनः॥ व्यसृजत्सायकांस्तूर्णंशतशोथसहस्रशः॥ ४४॥ छादयित्वारणेद्रोणंरथस्थंरथिनांव
रं॥ जारासंधिंजघानाशुमिषतांसर्वधन्विनां॥ ४५ ॥ योयःस्मनीयतेतत्रतंद्रोणोत्यंतकोपमः ॥ आदत्तसर्वभूतानिप्राप्तेकालेयथांतकः ॥ ४६ ॥ ततोद्रोणो
महाराजनामविश्राव्यसंयुगे॥ शरैरनेकसाहस्रैःपांडवेयान्समावृणोत् ॥ ४७॥ तेतुनामांकिताबाणाद्रोणेनास्ताःशिलाशिताः ॥ नरान्नागान्हयांश्चैवनिज
घ्नुःशतशोमृधे॥ ४८॥ तेवध्यमानाद्रोणेनशक्रेणेवमहासुराः॥ समकंपंतपंचालागावःशीतार्दिताइव ॥ ४९ ॥ ततोनिष्टानकोघोरःपांडवानामजायत॥ द्रो
णेनवध्यमानेषुसैन्येषुभरतर्षभ॥ ५०॥ प्रताप्यमानाःसूर्येणहन्यमानाश्वसायकैः॥ अन्वपद्यंतपंचालास्तदासंत्रस्तचेतसः॥ ५१ ॥ मोहिताबाणजालेनभार
द्वाजेनसंयुगे॥ ऊरुग्राहगृहीतानांपंचालानांमहारथाः॥ ५२॥ चेदयश्चमहाराजसृंजयाःकाशिकोसलाः॥ अभ्यद्रवंतसंहृष्टाभारद्वाजंयुयुत्सया॥ ५३॥ ब्रुवं
तश्चरणेन्योन्यंचेदिपंचालसृंजयाः॥ हतद्रोणंहतद्रोणमितितेद्रोणमभ्ययुः॥ ५४॥ यतंतःपुरुषव्याघ्राःसर्वशक्त्यामहाद्युतिं॥ निनीषवोरणेद्रोणंयमस्यसदनं
प्रति॥ ५५॥ यतमानांस्तुतान्वीरान्भारद्वाजःशिलीमुखैः॥ यमायप्रेषयामासचेदिमुख्यान्विशेषतः॥ ५६॥ तेषुप्रक्षीयमाणेषुचेदिमुख्येषुसर्वशः॥ पंचालाः
समकंपंतद्रोणसायकपीडिताः॥ ५७॥

॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥६८॥६९॥७०॥७१॥७२॥ आकर्णमुपागतंपलितंकेशादेःशौक्ल्यंयस्य वयसाकालपिंडसंयोगेन अशीतिपंचकः

प्राक्रोशन्भीमसेनंतेधृष्टद्युम्नंचभारत ॥ दृष्ट्वाद्रोणस्यकर्माणितथारूपाणिमारिष ॥ ५८ ॥ ब्राह्मणेनतपोनूनंचरितंदुश्चरंमहत् ॥ तथाहियुधिसंक्रुद्धोदहतिक्ष
त्रियर्षभान् ॥ ५९ ॥ धर्मोयुद्धंक्षत्रियस्यब्राह्मणस्यपरंतपः ॥ तपस्वीकृतविद्यश्चप्रेक्षितेनापिनिर्दहेत् ॥ ६० ॥ द्रोणाग्निमस्त्रसंस्पर्शंप्रविष्टाःक्षत्रियर्षभाः ॥ बह
वोदुस्तरंघोरंयत्रादह्यंतभारत ॥ ६१ ॥ यथाबलंयथोत्साहंयथासत्वंमहाद्युतिः ॥ मोहयन्सर्वभूतानिद्रोणोहंतिबलानिनः ॥ ६२ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाक्षत्रधर्मा
व्यवस्थितः ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदक्षत्रधर्मामहाबलः ॥ ६३ ॥ क्रोधसंविग्नमनसोद्रोणस्यसशरंधनुः ॥ ससंरब्धतरोभूत्वाद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ६४ ॥ अन्यत्का
र्मुकमादायभास्वरंवेगवत्तरं ॥ तत्राधायशरंतीक्ष्णंपरानीकविशातनं ॥ ६५ ॥ आकर्णपूर्णमाचार्योबलवानभ्यवासृजत् ॥ सहत्वाक्षत्रधर्माणंजगामधरणीतलं
॥ ६६ ॥ सभिन्नहृदयोवाहान्न्यपतन्मेदिनीतले ॥ ततःसैन्यान्यकंपंतधृष्टद्युम्नसुतेहते ॥ ६७ ॥ अथद्रोणंसमारोहच्चेकितानोमहाबलः ॥ सद्रोणंदशभिर्विध्वाप्र
त्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ ६८ ॥ चतुर्भिःसारथिंचास्यचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ तमाचार्यस्त्रिभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्दयत् ॥ ६९ ॥ ध्वजंसप्तभिरुन्मथ्ययंतारमवधी
त्त्रिभिः ॥ तस्यसूतेहतेतेश्वारथमादायविद्रुताः ॥ ७० ॥ समरेशरसंवीताभारद्वाजेनमारिष ॥ चेकितानरथंदृष्ट्वाहताश्वंहतसारथिं ॥ ७१ ॥ तान्समेतान्रणेशूरां
श्चेदिपंचालसृंजयान् ॥ समंताद्द्रावयन्द्रोणोबह्वशोभतमारिष ॥ ७२ ॥ आकर्णपलितःश्यामोवयसाशीतिपंचकः ॥ रणेपर्यचरद्द्रोणोवृद्धःषोडशवर्षवत् ॥
॥ ७३ ॥ अथद्रोणंमहाराजविचरंतमभीतवत् ॥ वज्रहस्तममन्यंतशात्रवःशत्रुसूदनं ॥ ७४ ॥ ततोब्रवीन्महाबाहुर्द्रुपदोबुद्धिमान्नृप ॥ लुब्धोयंक्षत्रियान्हंतिव्याघ्रः
क्षुद्रमृगानिव ॥ ७५ ॥ कृच्छ्रान्दुर्योधनोलोकान्पापःप्राप्स्यतिदुर्मतिः ॥ यस्यलोभाद्विनिहताःसमरेक्षत्रियर्षभाः ॥ ७६ ॥ शतशःशेरतेभूमौनिकृत्तागोवृषाइव ॥
रुधिरेणपरीतांगाःश्वसृगालादनीकृताः ॥ ७७ ॥ एवमुक्त्वामहाराजद्रुपदोक्षौहिणीपतिः ॥ पुरस्कृत्यरणेपार्थान्द्रोणमभ्यद्रवद्द्रुतं ॥ ७८ ॥ इतिश्रीमहाभा
रतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणपराक्रमेपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच व्यूहेष्वालोड्यमा
नेषुपांडवानांततस्ततः ॥ सुदूरमन्वयुःपार्थाःपंचालाःसहसोमकैः ॥ १ ॥

चतुःशताब्दः अशीतिकापरइतिपाठेअतिवृद्धतमः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२५ ॥ ॥७॥ व्यूहेष्विति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ वानरर्षभलक्षणंवानरप्रधानंध्वजं वरवानरकेतनमितिपाठोवा ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सत्योदृढप्रतिज्ञः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

वर्तमानेतथारौद्रेसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ संक्षयेजगतस्तीव्रेयुगांतइवभारत ॥ २ ॥ द्रोणेयुधिपराक्रांतेनर्दमानेमुहुर्मुहुः ॥ पंचालेषुचक्षीणेषुवध्यमानेषुपांडुषु ॥
॥ ३ ॥ नापश्यच्छरणंकिंचिद्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ चिंतयामासराजेंद्रकथमेतद्भविष्यति ॥ ४ ॥ ततोवीक्ष्यदिशःसर्वाःसव्यसाचिदिदृक्षया ॥ युधिष्ठिरोददर्शा
थनैवपार्थनमाधवं ॥ ५ ॥ सोपश्यन्नरशार्दूलंवानरर्षभलक्षणं ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषमशृण्वन्व्यथितेंद्रियः ॥ ६ ॥ अपश्यन्सात्यकिंचापिवृष्णीनांप्रवरंरथं ॥
चिंतयाभिपरीतांगोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ७ ॥ नाध्यगच्छत्तदाशांतिंतावपश्यन्नरोत्तमौ ॥ लोकोपक्रोशभीरुत्वाद्धर्मराजोमहामनाः ॥ ८ ॥ अचिंतयन्म
हाबाहुःशैनेयस्यरथंप्रति ॥ पदवींप्रेषितश्चैवफाल्गुनस्यमयारणे ॥ ९ ॥ शैनेयःसात्यकिःसत्योमित्राणामभयंकरः ॥ तदिदंह्येकमेवासीद्विधाजातंममाद्यवै
॥ १० ॥ सात्यकिश्चहिविज्ञेयःपांडवश्चधनंजयः ॥ सात्यकिंप्रेषयित्वातुपांडवस्यपदानुगं ॥ ११ ॥ सात्वतस्यापिकंयुद्धेप्रेषयिष्येपदानुगं ॥ करिष्यामिप्रयत्ने
नभ्रातुरन्वेषणंयदि ॥ १२ ॥ युयुधानमनन्विष्यलोकोमांगर्हयिष्यति ॥ भ्रातुरन्वेषणंकृत्वाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १३ ॥ परित्यजतिवार्ष्णेयंसात्यकिंसत्यवि
क्रमं ॥ लोकापवादभीरुत्वात्सोहंपार्थंवृकोदरं ॥ १४ ॥ पदवींप्रेषयिष्यामिमाधवस्यमहात्मनः ॥ यथैवचममप्रीतिरर्जुनेशत्रुसूदने ॥ १५ ॥ तथैववृष्णिवीरे
पिसात्वतेयुद्धदुर्मदे ॥ अतिभारेनियुक्तश्चमयाशैनेयनंदनः ॥ १६ ॥ सतुमित्रोपरोधेनगौरवात्तुमहाबलः ॥ प्रविष्टोभारतींसेनांमकरःसागरंयथा ॥ १७ ॥ अ
सौहिश्रूयतेशब्दःशूराणामनिवर्तिनां ॥ मिथःसंयुध्यमानानांवृष्णिवीरेणधीमता ॥ १८ ॥ प्राप्तकालंसुबलवन्निश्चितंबहुधाहिमे ॥ तत्रैवपांडवेयस्यभीमसे
नस्यधन्विनः ॥ १९ ॥ गमनंरोचतेमह्यंयत्रयातौमहारथौ ॥ नचाप्यसह्यंभीमस्यविद्यतेभुविकिंचन ॥ २० ॥ शक्तोह्येषरणेयत्तःपृथिव्यांसर्वधन्विनां ॥ स्वबा
हुबलमास्थायप्रतिव्यूहितुमंजसा ॥ २१ ॥ यस्यबाहुबलंसर्वेसमाश्रित्यमहात्मनः ॥ वनवासान्निवृत्ताःस्मनचयुद्धेषुनिर्जिताः ॥ २२ ॥ इतोगतेभीमसेनेसा
त्वतंप्रतिपांडवे ॥ सनाथौभवितारौहियुधिसात्वतफाल्गुनौ ॥ २३ ॥ कामंत्वशोचनीयौतौरणेसात्वतफाल्गुनौ ॥ रक्षितौवासुदेवेनस्वयंशस्त्रविशारदौ ॥ २४ ॥
अवश्यंतुमयाकार्यमात्मनःशोकनाशनं ॥ तस्माद्भीमंनियोक्ष्यामिसात्वतस्यपदानुगं ॥ २५ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

ततःप्रतिकृतंमन्येविधानंसात्यकिंप्रति ॥ एवंनिश्चित्यमनसाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ २६ ॥ यंतारमब्रवीद्राजाभीमंप्रतिनयस्वमां ॥ धर्मराजवचःश्रुत्वासारथिर्हयकोविदः ॥ २७ ॥ रथंहेमपरिष्कारंभीमांतिकमुपानयत् ॥ भीमसेनमनुज्ञाप्यप्राप्तकालमचिंतयत् ॥ २८ ॥ कश्मलंप्राविशद्राजाबहुतत्रसमादिशत् ॥ सकश्मलसमाविष्टोभीममाहूयपार्थिवः ॥ २९ ॥ अब्रवीद्वचनंराजन्कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ यःसदेवान्सगंधर्वान्दैत्यांश्चैकरथोजयत् ॥ ३० ॥ तस्यलक्ष्मनपश्यामिभीमसेनानुजस्यते ॥ ततोब्रवीद्धर्मराजंभीमसेनस्तथागतं ॥ ३१ ॥ नैवाद्राक्षंनचाश्रौषंतवकश्मलमीदृशं ॥ पुरातिदुःखदीर्णानांभवान्गतिरभूद्धिनः ॥ ॥ ३२ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठराजेंद्रशाधिकिंकरवाणिते ॥ नह्यसाध्यमकार्यंवाविद्यतेममानद ॥ ३३ ॥ आज्ञापयकुरुश्रेष्ठमाचशोकेमनःकृथाः ॥ तमब्रवीदश्रुपूर्णःकृष्णसर्पइवश्वसन् ॥ ३४ ॥ भीमसेनमिदंवाक्यंप्रम्लानवदनोनृपः ॥ यथाशंखस्यनिर्घोषःपांचजन्यस्यश्रूयते ॥ ३५ ॥ पूरितोवासुदेवेनसंरब्धेनयशस्विना ॥ नूनमद्यहतःशेतेतवभ्राताधनंजयः ॥ ३६ ॥ तस्मिन्विनिहतेनूनंयुध्यतेसौजनार्दनः ॥ यस्यसत्ववतोवीर्यमुपजीवंतिपांडवाः ॥ ३७ ॥ यंभयेष्वभिगच्छंतिसहस्राक्षमिवामराः ॥ सशूरःसैंधवप्रेप्सुरन्वयाद्भारतींचमूं ॥ ३८ ॥ तस्यवैगमनंविद्मोभीमनावर्तनंपुनः ॥ श्यामोयुवागुडाकेशोदर्शनीयोमहारथः ॥ ३९ ॥ व्यूढोरस्कोमहाबाहुर्मत्तद्विरदविक्रमः ॥ चकोरनेत्रस्ताम्रास्योद्विषतांभयवर्धनः ॥ ४० ॥ तदिदंममभद्रंतेशोकस्यानमरिंदम ॥ अर्जुनार्थेमहाबाहोसात्वतस्यचकारणात् ॥ ४१ ॥ वर्धतेहविषेवाग्निरिध्यमानःपुनःपुनः ॥ तस्यलक्ष्मनपश्यामितेनविंदामिकश्मलं ॥ ४२ ॥ तंविद्धिपुरुषव्याघ्रंसात्वतंचमहारथं ॥ सतंमहारथंपश्चादनुयातस्तवानुजं ॥ ४३ ॥ तमपश्यन्महाबाहुमहंविंदामिकश्मलं ॥ पार्थेतस्मिन्हतेचैवयुध्यतेनूनमग्रणीः ॥ ४४ ॥ सहायोनास्यवैकश्चित्तेनविंदामिकश्मलं ॥ तस्मिन्कृष्णोहतेनूनंयुध्यतेयुद्धकोविदः ॥ ४५ ॥ नहिमेशुध्यतेभावस्तयोरेवपरंतप ॥ सतत्रगच्छकौंतेययत्रयातोधनंजयः ॥ ४६ ॥ सात्यकिश्चमहावीर्यःकर्तव्यंयदिमन्यसे ॥ वचनंममधर्मज्ञभ्राताज्येष्ठोभवामिते ॥ ४७ ॥ नतेर्जुनस्तथाज्ञेयोज्ञातव्यःसात्यकिर्यथा ॥ चिकीर्षुर्मत्प्रियंपार्थसयातःसव्यसाचिनः ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२६॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ब्रह्मेति ॥ १ ॥ संविदंज्ञापनं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ आत्म

पदवींदुर्गमांघोरामगम्यामकृतात्मभिः ॥ दृष्ट्वाकुशलिनौकृष्णौसात्वतंचैवसात्यकिं ॥ संविदंचैवकुर्यास्त्वंसिंहनादेनपांडव ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरचिंतायांषड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भीमसेनउवाच ब्रह्मेशानेंद्रवरुणा
नवहद्यःपुरारथः ॥ तमास्थायगतौकृष्णौनतयोर्विद्यतेभयं ॥ १ ॥ आज्ञांतुशिरसाबिभ्रदेषगच्छामिमाशुचः ॥ समेत्यतान्नरव्याघ्रांस्तवदास्यामिसंविदं ॥
॥ २ ॥ संजयउवाच एतावदुक्त्वाप्रययौपरिदाययुधिष्ठिरं ॥ धृष्टद्युम्नायबलवान्सुहृद्भ्यश्चपुनःपुनः ॥ ३ ॥ धृष्टद्युम्नंचेदमाहभीमसेनोमहाबलः ॥ विदितं
तेमहाबाहोयथाद्रोणोमहारथः ॥ ४ ॥ ग्रहणेधर्मराजस्यसर्वोपायेनवर्तते ॥ नचमेगमनेकृत्यंतादृक्पार्षतविद्यते ॥ ५ ॥ यादृशंरक्षणेराज्ञःकार्यमात्ययिकंहि
नः ॥ एवमुक्तोस्मिपार्थेनप्रतिवक्तुंनचोत्सहे ॥ ६ ॥ प्रयास्येतत्रयत्रासौमुमूर्षुःसैंधवःस्थितः ॥ धर्मराजस्यवचनेस्थातव्यमविशंकया ॥ ७ ॥ यास्यामिपद
वींभ्रातुःसात्वतस्यचधीमतः ॥ सोद्ययत्तोरणेपार्थपरिरक्षयुधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ एतद्धिसर्वकार्याणांपरमंकृत्यमाहवे ॥ तमब्रवीन्महाराजधृष्टद्युम्नोवृकोदरं ॥ ९ ॥
ईप्सितंतेकरिष्यामिगच्छपार्थाविचारयन् ॥ नाहत्वासमरेद्रोणोधृष्टद्युम्नंकथंचन ॥ १० ॥ निग्रहंधर्मराजस्यप्रकरिष्यतिसंयुगे ॥ ततोनिक्षिप्यराजानंधृष्टद्यु
म्नेचपांडवं ॥ ११ ॥ अभिवाद्यगुरुंज्येष्ठंप्रययौयेनफाल्गुनः ॥ परिष्वक्तश्चकौंतेयोधर्मराजेनभारत ॥ १२ ॥ आघ्रातश्चतथामूर्ध्निश्राविवतश्चाशिषःशुभाः ॥
कृत्वाप्रदक्षिणान्विप्रानर्चितांस्तुष्टमानसान् ॥ १३ ॥ आलभ्यमंगलान्यष्टौपीत्वाकैरातकंमधु ॥ द्विगुणद्रविणोवीरोमदरक्तांतलोचनः ॥ १४ ॥ विप्रैःकृतस्वस्त्य
यनोविजयोत्पादसूचितः ॥ पश्यन्नेवात्मनोबुद्धिंविजयानंदकारिणीं ॥ १५ ॥ अनुलोमानिलैश्चाशुप्रदर्शितजयोदयः ॥ भीमसेनोमहाबाहुःकवचीशुभ
कुंडली ॥ १६ ॥ सांगदीसतलत्राणःसरथीरथिनांवरः ॥ तस्यकार्ष्णायसंवर्महेमचित्रंमहर्धिमत् ॥ १७ ॥ विबभौसर्वतःश्लिष्टंसविद्युदिवतोयदः ॥ पीतरक्ता
सितसितैर्वासोभिश्चसुवेष्टितः ॥ १८ ॥ कंठत्राणेनचबभौसेंद्रायुधइवांबुदः ॥ प्रयातेभीमसेनेतुतवसैन्यंयुयुत्सया ॥ १९ ॥

यिकंअतिशयितं हिशब्दोभिमुखीकरणे एवमनंतरोक्तं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ अनलोगोहिरण्यंचदूर्वागोरोचनामृतं अक्षतंदधिचेत्यष्टौमंगलानिप्रचक्षते ॥ १४ ॥
विजयोत्पादसूचितःसूचितविजयोत्पादः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ आर्यामान्यामातेतियावत् निदर्शनंनिमित्तं ॥ २३ ॥ २४ ॥ मुह्यंतिमोहेनाम्रियंते ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ आरुजन्कुंतन् विरुजन्विध्यन् विकर्ष

पांचजन्यरवोघोरःपुनरासीद्विशांपते ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंत्रैलोक्यत्रासनंमहत् ॥ २० ॥ पुनर्भीमंमहाबाहुंधर्मपुत्रोभ्यभाषत ॥ एषवृष्णिप्रवीरेणध्मातःसलि
लजोभृशं ॥ २१ ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचविनादयतिशंखराट् ॥ नूनंव्यसनमापन्नेसुमहत्सव्यसाचिनि ॥ २२ ॥ कुरुभिर्युध्यतेसार्धंसर्वैश्चक्रगदाधरः ॥ आहकुं
तीनूनमार्यापापमघनिदर्शनं ॥ २३ ॥ द्रौपदीचसुभद्राचपश्यंत्यौसहबंधुभिः ॥ सभीमत्वरयायुक्तोयाहियत्रधनंजयः ॥ २४ ॥ मुह्यंतीवहिमेसर्वाधनंजयदि
दृक्षया ॥ दिशश्चप्रदिशःपार्थसात्वतस्यचकारणात् ॥ २५ ॥ गच्छगच्छेतिगुरुणासोनुज्ञातोवृकोदरः ॥ ततःपांडुसुतोराजन्भीमसेनःप्रतापवान् ॥ २६ ॥ ब
द्धगोधांगुलित्राणःप्रगृहीतशरासनः ॥ ज्येष्ठेनप्रहितोभ्रात्राभ्राताभ्रातुःप्रियंकरः ॥ २७ ॥ आहत्यदुंदुभिंभीमःशंखंप्रध्माप्यचासकृत् ॥ विनद्यसिंहनादेन
ज्यांविकर्षन्पुनःपुनः ॥ २८ ॥ तेनशब्देनवीराणांपातयित्वामनांस्युत ॥ दर्शयन्घोरमात्मानममित्रान्सहसाभ्ययात् ॥ २९ ॥ तमूहुर्जवनादांताविरुवंतोहयो
त्तमाः ॥ विशोकेनाभिसंपन्नामनोमारुतरंहसः ॥ ३० ॥ आरुजन्विरुजन्पार्थोज्यांविकर्षंश्चपाणिना ॥ संप्रकर्षन्विकर्षंश्चसेनाग्रंसमलोडयत् ॥ ३१ ॥ तंप्रयां
तंमहाबाहुंपंचालाःसहसोमकाः ॥ पृष्ठतोनुययुःशूरामघवंतमिवामराः ॥ ३२ ॥ तंसमेत्यमहाराजतावकाःपर्यवारयन् ॥ दुःशलश्चित्रसेनश्चकुंडभेदीविविंश
तिः ॥ ३३ ॥ दुर्मुखोदुःसहश्चैवविकर्णश्चशलस्तथा ॥ विंदानुविंदौसुमुखोदीर्घबाहुःसुदर्शनः ॥ ३४ ॥ वृंदारकःसुहस्तश्चसुषेणोदीर्घलोचनः ॥ अभयोरौद्र
कर्माचसुवर्मादुर्विमोचनः ॥ ३५ ॥ शोभंतोरथिनांश्रेष्ठाःसहसैन्यपदानुगाः ॥ संयत्ताःसमरेवीराभीमसेनमुपाद्रवन् ॥ ३६ ॥ तैःसमंताद्वृतःशूरैःसमरेषुमहार
थः ॥ तान्समीक्ष्यतुकौंतेयोभीमसेनः पराक्रमी ॥ अभ्यवर्ततवेगेनसिंहःक्षुद्रमृगानिव ॥ ३७ ॥ तेमहास्त्राणिदिव्यानितत्रवीराअदर्शयन् ॥ छादयंतःशरैर्भीमं
मेघाःसूर्यमिवोदितं ॥ ३८ ॥ सतानतीत्यवेगेनद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ अग्रतश्चगजानीकंशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३९ ॥ सोचिरेणैवकालेनतद्गजानीकमाशुगैः ॥
दिशःसर्वाःसमभ्यस्यव्यधमत्पवनात्मजः ॥ ४० ॥ त्रासिताःशरभस्येवगर्जितेनवनेमृगाः ॥ प्राद्रवन्द्विरदाःसर्वेनदंतोभैरवान्रवान् ॥ ४१ ॥ पुनश्चातीववेगे
नद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ तमवारयदाचार्योवेलोद्वृत्तमिवार्णवं ॥ ४२ ॥ ललाटेताडयच्चैनंनाराचेनस्मयन्निव ॥ ऊर्ध्वरश्मिरिवादित्योविबभौतेनपांडवः ॥ ४३ ॥

न्अत्यर्थंकर्षन् संप्रकर्षन्सम्यक्प्रकर्षेणविलिखन् विकर्षन्विक्षिपन् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥६७॥६८॥६९॥

समन्यमानस्त्वाचार्योममायंफाल्गुनोयथा ॥ भीमःकरिष्यतेपूजामित्युवाचवृकोदरं ॥४४॥ भीमसेननतेशक्याप्रवेष्टुमरिवाहिनी ॥ मामनिर्जित्यसमरेशत्रु
मद्यमहाबल ॥ ४५ ॥ यदितेसोनुजःकृष्णःप्रविष्टोनुमतेमम ॥ अनीकंनतुशक्यंमेप्रवेष्टुमिहवैत्वया ॥ ४६ ॥ अथभीमस्तुतच्छ्रुत्वागुरोर्वाक्यमपेतभीः ॥ क्रुद्धः
प्रोवाचवैद्रोणंरक्तताम्रेक्षणस्त्वरन् ॥ ४७ ॥ तवार्जुनोनानुमतेब्रह्मबंधोरणाजिरं ॥ प्रविष्टःसहिदुर्धर्षःशक्रस्यापिविशेद्बलं ॥ ४८ ॥ तेनवैपरमांपूजांकुर्वतामा
नितोह्यसि ॥ नार्जुनोहंघृणीद्रोणभीमसेनोस्मितेरिपुः ॥ ४९ ॥ पितानस्त्वंगुरुर्बंधुस्तथापुत्रास्तुतेवयं ॥ इतिमन्यामहेसर्वेभवंतंप्रणताःस्थिताः ॥ ५० ॥ अद्यत
द्विपरीतंतेवदतोस्मासुदृश्यते ॥ यदित्वंशत्रुमात्मानंमन्यसेतत्तथास्त्विह ॥ ५१ ॥ एषतेसदृशंशत्रोःकर्मभीमःकरोम्यहं ॥ अथोद्भ्राम्यगदांभीमःकालदंडमिवां
तकः ॥ ५२ ॥ द्रोणायव्यसृजद्राजन्सरथादवपुप्लुवे ॥ साश्वसूतध्वजंयानंद्रोणस्यापोथयत्तदा ॥ ५३ ॥ प्राम्रद्नाच्चबहून्योधान्वायुर्वृक्षानिवौजसा ॥ तंपुनःपरि
वव्रुस्तेतवपुत्रारथोत्तमं ॥५४॥ अन्यंतुरथमास्थायद्रोणःप्रहरतांवरः ॥ व्यूहद्वारंसमासाद्ययुद्धायसमुपस्थितः ॥५५॥ ततःक्रुद्धोमहाराजभीमसेनःपराक्रमी॥
अग्रतःस्यंदनानीकंशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ५६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेतवपुत्रामहारथाः ॥ भीमंभीमबलायुद्धेयोधयंतिजयैषिणः ॥ ५७ ॥ ततोदुःशासनःक्रुद्धो
रथशक्तिंसमाक्षिपत् ॥ सर्वपारशवींतीक्ष्णांजिघांसुःपांडुनंदनं ॥ ५८ ॥ आपतंतींमहाशक्तिंतवपुत्रप्रणोदितां ॥ द्विधाचिच्छेदतांभीमस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥
॥ ५९ ॥ अथान्यैर्विशिखैस्तीक्ष्णैःसंक्रुद्धःकुंडभेदिनं ॥ सुषेणंदीर्घनेत्रंचत्रिभिस्त्रीनवधीद्बली ॥ ६० ॥ ततोवृंदारकंवीरंकुरूणांकीर्तिवर्धनं ॥ पुत्राणांतववीरा
णांयुध्यतामवधीत्पुनः ॥ ६१ ॥ अभयंरौद्रकर्माणंदुर्विमोचनमेवच ॥ त्रिभिस्त्रीनवधीद्भीमःपुनरेवसुतांस्तव ॥ ६२ ॥ वध्यमानामहाराजपुत्रास्तवबली
यसा ॥ भीमंप्रहरतांश्रेष्ठंसमंतात्पर्यवारयन् ॥ ६३ ॥ तेशरैर्भीमकर्माणंववर्षुःपांडवंयुधि ॥ मेघाइवातपापायेधाराभिर्धरणीधरं ॥ ६४ ॥ सतद्बाणमयंवर्षम
श्मवर्षमिवाचलः ॥ प्रतीच्छन्पांडुदायादोनप्राव्यथतशत्रुहा ॥ ६५ ॥ विंदानुविंदौसहितौसुवर्माणंचतेसुतं ॥ प्रहसन्नेवकौंतेयःशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ ६६ ॥
ततःसुदर्शनंवीरंपुत्रंतेभरतर्षभ ॥ विव्याधसमरेतूर्णंसपपातममारच ॥ ६७ ॥ सोचिरेणैवकालेनतद्रथानीकमाशुगैः ॥ दिशःसर्वाःसमालोक्यव्यधमत्पांडु
नंदनः ॥ ६८ ॥ ततोवैरथघोषेणगर्जितेनमृगाइव ॥ भज्यमानाश्चसमरेतवपुत्राविशांपते ॥ ६९ ॥

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समुत्तीर्णमिति ॥ १ ॥

प्राद्रवन्सहसासर्वेभीमसेनभयार्दिताः॥ अनुयायाच्चकौंतेयःपुत्राणांतेमहद्बलं॥ ७० ॥ विव्याधसमरेराजन्कौरवेयान्समंततः॥ वध्यमानामहाराजभीमसेनेन तावकाः ॥ ७१ ॥ त्यक्त्वाभीमंरणाज्जग्मुश्चोदयंतोहयोत्तमान् ॥ तांस्तुनिर्जित्यसमरेभीमसेनोमहाबलः ॥ ७२ ॥ सिंहनादरवंचक्रेबाहुशब्दंचपांडवः॥ तलश ब्दंचसुमहत्कृत्वाभीमोमहाबलः ॥ ७३ ॥ भीषयित्वारथानीकंहत्वायोधान्वरान्वरान् ॥ व्यतीत्यरथिनश्चापिद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ ७४ ॥ इतिश्रीमहाभार तेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमसेनप्रवेशेभीमपराक्रमेसप्तविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच समु त्तीर्णरथानीकंपांडवंविहसन्रणे ॥ विवारयिषुराचार्यःशरवर्षैरवाकिरत् ॥ १ ॥ पिबन्निवशरौघांस्तान्द्रोणचापपरिच्युतान् ॥ सोऽभ्यद्रवतसोदर्यान्मोहय न्बलमायया ॥ २ ॥ तंमृधेवेगमास्थायनृपाःपरमधन्विनः ॥ चोदितास्तवपुत्रैश्चसर्वतःपर्यवारयन् ॥ ३ ॥ सतैस्तुसंवृतोभीमःप्रहसन्निवभारत ॥ उद्यच्छन्स गदांतेभ्यःसुघोरांसिंहवन्नदन् ॥ ४ ॥ अवासृजच्चवेगेनशत्रुपक्षविनाशिनीं ॥ इंद्राशनिरिवेंद्रेणप्रविद्धासंहतात्मना ॥ प्रामथ्नात्सामहाराजसैनिकांस्तव संयुगे ॥ ५ ॥ घोषेणमहताराजन्पूरयंतीवमेदिनीं ॥ ज्वलंतीतेजसाभीमात्रासयामासतेसुतान् ॥ ६ ॥ तांपतंतींमहावेगांदृष्ट्वातेजोभिसंवृतां ॥ प्राद्रवंस्ताव काःसर्वेनदंतोभैरवान्रवान् ॥ ७ ॥ तंचशब्दमसत्यंवैतस्याःसंलक्ष्यमारिष ॥ प्रापतन्मनुजास्तत्ररथेभ्योरथिनस्तदा ॥ ८ ॥ तेहन्यमानाभीमेनगदाहस्तेनता वकाः ॥ प्राद्रवंतरणेभीताव्याघ्रघ्रातामृगाइव ॥ ९ ॥ सतान्विद्राव्यकौंतेयःसंख्येऽमित्रान्दुरासदान् ॥ सुपर्णइववेगेनपक्षिराडत्यगाच्चमूं ॥ १० ॥ तथातुवि प्रकुर्वाणंरथयूथपयूथपं ॥ भारद्वाजोमहाराजभीमसेनंसमभ्ययात् ॥ ११ ॥ भीमंतुसमरेद्रोणोवारयित्वाशरोर्मिभिः ॥ अकरोत्सहसानादंपांडूनांभयमादध त् ॥ १२ ॥ तद्युद्धमासीत्सुमहद्घोरंदेवासुरोपमं ॥ द्रोणस्यचमहाराजभीमस्यचमहात्मनः ॥ १३ ॥ यदातुविशिखैस्तीक्ष्णैर्द्रोणचापविनिःसृतैः ॥ वध्यंतेसमरे वीराःशतशोथसहस्रशः ॥ १४ ॥ ततोरथादवप्लुत्यवेगमास्थायपांडवः ॥ निमील्यनयनेराजन्पदातिर्द्रोणमभ्ययात् ॥ १५ ॥ अंसेशिरोभीमसेनःकरौकृत्वोर सिस्थिरौ ॥ वेगमास्थायबलवान्मनोनिलगरुत्मतां ॥ १६ ॥ यथाहिगोवृषोवर्षंप्रतिगृह्णातिलीलया ॥ तथाभीमोनरव्याघ्रःशरवर्षंसमग्रहीत् ॥ १७ ॥

बलमाययाबलाविष्करणेन ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

सवध्यमानःसमरेरथंद्रोणस्यमारिष॥ईषायांपाणिनागृह्यप्रचिक्षेपमहाबलः॥ १८ ॥द्रोणस्तुसत्वरोराजन्क्षिप्तोभीमेनसंयुगे॥ रथमन्यंसमारुह्यव्यूहद्वारं
ययौपुनः॥ १९ ॥तमायांतंतथादृष्ट्वाभग्नोत्साहंगुरुंतदा॥ गत्वावेगात्पुनर्भीमोधुरंगृह्यरथस्यतु ॥ २० ॥ तमप्यतिरथंभीमश्चिक्षेपभृशरोषितः॥एवमष्टौर
थाःक्षिप्ताभीमसेनेनलीलया॥ २१ ॥ व्यदृश्यतनिमेषेणपुनःस्वरथमास्थितः॥ दृश्यतेतावकैर्योधैर्विस्मयोत्फुल्ललोचनैः ॥ २२॥ तस्मिन्क्षणेतस्ययंतातूर्णम
श्वानचोदयत्॥भीमसेनस्यकौरव्यस्तदद्भुतमिवाभवत्॥२३॥ ततःस्वरथमास्थायभीमसेनोमहाबलः॥ अभ्यद्रवतवेगेनतवपुत्रस्यवाहिनीं॥ २४॥ समृद्नन्
क्षत्रियानाजौवातोवृक्षानिवोद्धतः ॥अगच्छद्दारयन्सेनांसिंधुवेगोनगानिव ॥ २५ ॥ भोजानीकंसमासाद्यहार्दिक्येनाभिरक्षितं ॥ प्रमथ्यतरसावीरस्तद
प्यतिबलोभ्ययात्॥ २६ ॥ संत्रासयन्ननीकानितलशब्देनपांडवः ॥ अजयत्सर्वसैन्यानिशार्दूलइवगोवृषान् ॥ २७ ॥ भोजानीकमतिक्रम्यदरदानांचवाहि
नीं॥ तथाम्लेच्छगणानन्यान्बहून्युद्धविशारदान्॥ २८॥ सात्यकिंचैवसंप्रेक्ष्ययुध्यमानंमहारथं ॥रथेनयत्तःकौंतेयोवेगेनप्रययौतदा ॥ २९ ॥ भीमसेनोम
हाराजद्रष्टुकामोधनंजयं॥ अतीत्यसमरेयोधांस्तावकान्पांडुनंदनः॥३०॥ सोपश्यदर्जुनंतत्रयुध्यमानंमहारथं॥ सैंधवस्यवधार्थंहिपराक्रांतंपराक्रमी॥३१॥
तंदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रश्चुक्रोशमहतोरवान्॥ प्रावृट्कालेमहाराजनर्दन्निवबलाहकः॥ ३२॥ तंतस्यनिनदंघोरंपार्थःशुश्रावनर्दतः ॥ वासुदेवश्चकौरव्यभीमसेन
स्यसंयुगे॥ ३३॥ तौश्रुत्वायुगपद्वीरौनिनदंतस्यशुष्मिणः॥पुनःपुनःप्राणदतांदिदृक्षंतौवृकोदरं ॥ ३४ ॥ ततःपार्थोमहानादंमुंचन्वैमाधवश्चह ॥अभ्ययातां
महाराजनर्दंतौगोवृषाविव॥ ३५॥ भीमसेनरवंश्रुत्वाफाल्गुनस्यचधन्विनः ॥ अप्रीयतमहाराजधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३६ ॥ विशोकश्चाभवद्राजाश्रुत्वातं
निनदंतयोः॥ धनंजयस्यसमरेजयमाशास्तवान्विभुः॥ ३७ ॥तथातुनर्दमानेवैभीमसेनेमदोत्कटे ॥ स्मितंकृत्वामहाबाहुर्धर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३८ ॥ हृद्ग
तंमनसाप्राहध्यात्वाधर्मभृतांवरः॥दत्ताभीमत्वयासंविल्कृतंगुरुवचस्तथा॥३९॥ नहितेषांजयोयुद्धेयेषांद्वेष्टासिपांडव॥ दिष्ट्याजीवतिसंग्रामेसव्यसाचीधनं
जयः॥ ४०॥ दिष्ट्याचकुशलीवीरःसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ दिष्ट्याशृणोमिगर्जंतौवासुदेवधनंजयौ॥४१॥ येनशक्रंरणेजित्वातर्पितोहव्यवाहनः॥ सहंताद्वि
षतांसंख्येदिष्ट्याजीवतिफाल्गुनः॥ ४२॥ यस्यबाहुबलंसर्वेवयमाश्रित्यजीविताः॥ सहंतारिपुसैन्यानांदिष्ट्याजीवतिफाल्गुनः॥ ४३॥

निवातकवचायेनदेवैरपिसुदुर्जयाः॥ निर्जिताधनुषैकेनदिष्ट्यापार्थःसजीवति ॥ ४४॥ कौरवान्सहितान्सर्वान्गोग्रहार्थेसमागतान्॥ योजयन्मत्स्यनगरेदि
ष्ट्यापार्थःसजीवति॥ ४५॥ कालकेयसहस्राणिचतुर्दशमहारणे ॥ योवधीद्भुजवीर्येणदिष्ट्यापार्थःसजीवति॥४६॥ गंधर्वराजंबलिनंदुर्योधनकृतेचवै॥ जित
वान्योस्त्रवीर्येणदिष्ट्यापार्थःसजीवति॥४७॥ किरीटमालीबलवाञ्छ्वेताश्वःकृष्णसारथिः॥ ममप्रियश्चसततंदिष्ट्यापार्थःसजीवति॥ ४८॥ पुत्रशोकाभिसंतप्त
श्चिकीर्षन्कर्मदुष्करं॥ जयद्रथवधान्वेषीप्रतिज्ञांकृतवान्हियः॥ ४९॥ कच्चित्ससैंधवंसंख्येहनिष्यतिधनंजयः॥ कच्चित्तीर्णप्रतिज्ञंहिवासुदेवेनरक्षितं॥ ५०॥
अनस्तमितआदित्येसमेष्याम्यहमर्जुनं॥ कच्चित्सैंधवकोराजादुर्योधनहितेरतः॥५१॥ नंदयिष्यत्यमित्रान्हिफाल्गुनेननिपातितः॥ कच्चिद्दुर्योधनोराजाफाल्गु
नेननिपातितं॥५२॥ दृष्ट्वासैंधवकंसंख्येशममस्मासुधास्यति॥दृष्ट्वाविनिहतान्भ्रातॄन्भीमसेनेनसंयुगे॥ कच्चिद्दुर्योधनोमंदःशममस्मासुधास्यति ॥ ५३॥
दृष्ट्वाचान्यान्महायोधान्पातितान्धरणीतले॥ कच्चिद्दुर्योधनोमंदःपश्चात्तापंगमिष्यति॥५४॥कच्चिद्भीष्मेणनोवैरंशममेकेनयास्यति॥ शेषस्यरक्षणार्थंचसंधा
स्यतिसुयोधनः॥५५॥ एवंबहुविधंतस्यराज्ञश्चिंतयतस्तदा॥ कृपयाभिपरीतस्यघोरंयुद्धमवर्तत॥५६॥ इ०म०द्रोणप०जयद्रथवधप०भीमसेनप्रवेशेयुधि
ष्ठिरहर्षेऽष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२८॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच निनदंतंतथातंतुभीमसेनंमहाबलं॥ मेघस्तनितनिर्घोषंकेवीराःपर्यवारयन्॥१॥
नहिपश्याम्यहंतंवैत्रिषुलोकेषुकंचन॥क्रुद्धस्यभीमसेनस्ययस्तिष्ठेदग्रतोरणे॥२॥गदांयुयुत्समानस्यकालस्येवेहसंजय॥नहिपश्याम्यहंयुद्धेयस्तिष्ठेदग्रतःपुमा
न्॥ ३॥ रथंरथेनयोहन्यात्कुंजरंकुंजरेणच॥ कस्तस्यसमरेस्याताप्साक्षादपिपुरंदरः॥ ४॥ क्रुद्धस्यभीमसेनस्यममपुत्रान्जिघांसतः॥ दुर्योधनहितेयुक्ताःस
मतिष्ठंतकेग्रतः॥ ५॥ भीमसेनदवाग्नेस्तुममपुत्रांस्तृणोपमान्॥ प्रधक्षतोरणमुखेकेतिष्ठन्नग्रतोनराः॥ ६॥ काल्यमानांस्तुपुत्रान्मेदृष्ट्वाभीमस्यसंयुगे॥ का
लेनेवप्रजाःसर्वाःकेभीमंपर्यवारयन्॥ ७॥ नमेर्जुनाद्भयंतादृक्कृष्णान्नापिचसात्वतात्॥ हुतभुग्जन्मनोनैवयादृग्भीमाद्भयंमम॥ ८॥ भीमवन्हेःप्रदीप्तस्यम
मपुत्रान्दिधक्षतः॥ केशूराःपर्यवर्तंतन्ममाचक्ष्वसंजय॥ ९॥

॥ १० ॥ ११ ॥ सावेगंसत्वरं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ संरुद्धामेकतामापन्नां ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

संजयउवाच तथातुनर्दमानंतंभीमसेनंमहाबलं ॥ तुमुलेनैवशब्देनकर्णोप्यभ्यद्रवद्बली ॥ १० ॥ व्याक्षिपन्सुमहच्चापमतिमात्रममर्षणः ॥ कर्णःसुयुद्धमाकांक्षन्दर्शयिष्यन्बलंमृधे ॥ ११ ॥ रुरोधमार्गंभीमस्यवातस्येवमहीरुहः ॥ भीमोपिदृष्ट्वासावेगंपुरोवैकर्तनंस्थितं ॥ १२ ॥ चुकोपबलवद्वीरश्चिक्षेपास्यशिलाशितान् ॥ तान्प्रत्यगृह्णात्कर्णोपिप्रतीपंप्रापयच्छरान् ॥ १३ ॥ ततस्तुसर्वयोधानांयततांप्रेक्षतांतदा ॥ प्रावेपन्निवगात्राणिकर्णभीमसमागमे ॥ १४ ॥ रथिनांसादिनांचैवतयोःश्रुत्वातलस्वनं ॥ भीमसेनस्यनिनदंश्रुत्वाघोरंरणाजिरे ॥ १५ ॥ खंचभूमिंचसंरुद्धांमेनिरेक्षत्रियर्षभाः ॥ पुनर्घोरेणनादेनपांडवस्यमहात्मनः ॥ १६ ॥ समरेसर्वयोधानांधनूंष्यभ्यपतन्क्षितौ ॥ शस्त्राणिन्यपतन्दोर्भ्यःकेषांचिच्चासवोद्रवन् ॥ १७ ॥ वित्रस्तानिचसर्वाणिशकृन्मूत्रंप्रसुस्रुवुः ॥ वाहनानिचसर्वाणिबभूवुर्विमनांसिच ॥ १८ ॥ प्रादुरासन्निमित्तानिघोराणिसुबहून्युत ॥ गृध्रकंकबलैश्चासीदंतरिक्षंसमावृतं ॥ १९ ॥ तस्मिन्सुतुमुलेराजन्कर्णभीमसमागमे ॥ ततःकर्णस्तुविंशत्याशराणांभीममार्दयत् ॥ २० ॥ विव्याधचास्यत्वरितःसूतंपंचभिराशुगैः ॥ प्रहस्यभीमसेनोपिकर्णंप्रत्याद्रवद्रणे ॥ २१ ॥ सायकानांचतुःषष्ट्याक्षिप्रकारीमहायशाः ॥ तस्यकर्णोमहेष्वासःसायकांश्चतुरोक्षिपत् ॥ २२ ॥ असंप्राप्तांश्चतान्भीमःसायकैर्नतपर्वभिः ॥ चिच्छेदबहुधाराजन्दर्शयन्पाणिलाघवं ॥ २३ ॥ तंकर्णश्छादयामासशरव्रातैरनेकशः ॥ संछाद्यमानःकर्णेनबहुधापांडुनंदनः ॥ २४ ॥ चिच्छेदचापंकर्णस्यमुष्टिदेशेमहारथः ॥ विव्याधचैनंबहुभिःसायकैर्नतपर्वभिः ॥ २५ ॥ अथान्यद्धनुरादायसज्जंकृत्वाचसूतजः ॥ विव्याधसमरेभीमंभीमकर्मामहारथः ॥ २६ ॥ तस्यभीमोभृशंक्रुद्धस्त्रीन्शरान्नतपर्वणः ॥ निचखानोरसिक्रुद्धःसूतपुत्रस्यवेगतः ॥ २७ ॥ तैःकर्णोऽराजतशरैरुरोमध्यगतैःसदा ॥ महीधरइवोदग्रस्त्रिशृंगोभरतर्षभ ॥ २८ ॥ सुस्रावचास्यरुधिरंविद्धस्यपरमेषुभिः ॥ धातुप्रस्यंदिनःशैलाद्यथागैरिकधातवः ॥ २९ ॥ किंचिद्विचलितःकर्णःसुप्रहाराभिपीडितः ॥ आकर्णपूर्णमाकृष्यभीमंविव्याधसायकैः ॥ ३० ॥ चिक्षेपचपुनर्बाणान्शतशोथसहस्रशः ॥ सशरैरर्दितस्तेनकर्णेनदृढधन्विना ॥ धनुर्ज्यामच्छिनत्तूर्णंभीमस्तस्यक्षुरेणह ॥ ३१ ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ वाहांश्चचतुरस्तस्यव्यसूंश्चक्रेमहारथः ॥ ३२ ॥ हताश्वात्तुरथात्कर्णःसमाप्लुत्यविशांपते ॥ स्यंदनंवृषसेनस्यतूर्णमापुप्लुवेभयात् ॥ ३३ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

निर्जित्यतुरणेकर्णंभीमसेनःप्रतापवान्॥ ननादबलवान्नादंपर्जन्यनिनदोपमं॥ ३४ ॥ तस्यतंनिनदंश्रुत्वाप्रहृष्टोभूद्युधिष्ठिरः॥ कर्णंपराजितंमत्वाभीमसे
नेनसंयुगे॥ ३५॥ समंताच्छंखनिनदंपांडुसेनाकरोत्तदा॥ शत्रुसेनाध्वनिंश्रुत्वातावकाप्यनदन्भृशं॥ ३६॥ सशंखबाणनिनदैर्हर्षाद्राजास्ववाहिनीं॥ चक्रे
युधिष्ठिरःसंख्येहर्षनादैश्चसंकुलां॥३७॥ गांडीवंव्याक्षिपत्पार्थःकृष्णोप्यब्जमवादयत्॥ तमंतर्धायनिनदंभीमस्यनदतोध्वनिः॥ अश्रूयततदाराजन्सर्वसैन्ये
षुदारुणः॥ ३८॥ ततोव्यायच्छतामस्त्रैःपृथक्पृथगजिह्मगैः॥ मृदुपूर्वंतुराधेयोदृढपूर्वंतुपांडवः॥ ३९॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणि
भीमप्रवेशेकर्णपराजयेएकोनत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः॥ १२९॥ ॥ ॥ ॥ ॥ संजयउवाच तस्मिन्विलुलितेसैन्येसैंधवायार्जुनेगते॥
सात्वतेभीमसेनेचपुत्रस्तेद्रोणमभ्ययात्॥ १ ॥ त्वरन्नेकरथेनैवबहुकृत्यंविचिंतयन्॥ सरथस्तवपुत्रस्यत्वरयापरयायुतः॥ २॥ तूर्णमभ्यद्रवद्द्रोणंमनोमारुत
वेगवान्॥ उवाचचैनंपुत्रस्तेसंरंभाद्रक्तलोचनः॥ ३॥ ससंभ्रममिदंवाक्यमब्रवीत्कुरुनंदनः॥ अर्जुनोभीमसेनश्चसात्यकिश्चापराजितः॥ ४॥ विजित्यसर्व
सैन्यानिसुमहांतिमहारथाः॥ संप्राप्ताःसिंधुराजस्यसमीपमनिवारिताः॥५॥ व्यायच्छंतिचतत्रापिसर्वएवापराजिताः॥ यदितावद्रणेपार्थोव्यतिक्रांतोमहार
थः॥ ६॥ कथंसात्यकिभीमाभ्यांव्यतिक्रांतोसिमानद॥ आश्चर्यभूतंलोकेस्मिन्समुद्रस्येवशोषणं॥ ७॥ निर्जयस्तवविप्राग्र्यसात्वतेनार्जुनेनच॥ तथैवभी
मसेनेनलोकःसंवदतेभृशं॥ ८॥ कथंद्रोणोजितःसंख्येधनुर्वेदस्यपारगः॥ इत्येवंब्रुवतेयोधाअश्रद्धेयमिदंतव॥ ९ ॥ नाशएवतुमेनूनंमंदभाग्यस्यसंयुगे॥
यत्रत्वांपुरुषव्याघ्रंव्यतिक्रांतास्त्रयोरथाः॥ १०॥ एवंगतेतुकृत्येस्मिन्ब्रूहियत्तेविवक्षितं॥ यद्गतंगतमेवेदंशेषंचिंतयमानद॥ ११॥ यत्कृत्यंसिंधुराजस्यप्राप्त
कालमनंतरं॥ तत्संविधीयतांक्षिप्रंसाधुसंचिंत्यनोद्विज॥ १२॥ द्रोणउवाच चिंत्यंबहुविधंतातयत्कृत्यंतच्छृणुष्वमे॥ त्रयोहिसमतिक्रांताःपांडवानां
महारथाः॥ १३॥ यावत्तेषांभयंपश्चात्तावदेषांपुरःसरं॥ तद्गरीयस्तरंमन्येयत्रकृष्णधनंजयौ॥ १४॥ सापुरस्ताच्चपश्चाच्चगृहीताभारतीचमूः॥ तत्रकृत्यमहं
मन्येसैंधवस्याभिरक्षणं॥ १५॥ सनोरक्ष्यतमस्तातक्रुद्धाद्भीतोधनंजयात्॥ गतौचसैंधवंभीमौयुयुधानवृकोदरौ॥ १६॥

॥१७॥ तान्प्रसिद्धान्यानक्षान् अक्षानमन्यमानःप्राग्ग्लहतेस्मइत्यन्वयः ॥ १८ ॥ यत्रसभायां तेऽमी ॥ १९ ॥ दुरोदरंद्यूतकारिणं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥

संप्राप्तंतदिदंद्यूतंयत्तच्छकुनिबुद्धिजं ॥ नसभायांजयोवृत्तोनापितत्रपराजयः ॥१७॥ इहनोग्लहमानानामद्यतावज्जयाजयौ ॥ यान्स्मतान्ग्लहतेघोरांश्छकु
निःकुरुसंसदि ॥ १८ ॥ अक्षान्समन्यमानःप्राक्शरास्तेहिदुरासदाः ॥ यत्रतेबहवस्तातकौरवेयाव्यवस्थिताः ॥१९॥ सेनांदुरोदरंविद्धिशरानक्षान्विशांपते ॥
ग्लहंचसैंधवंराजंस्तत्रद्यूतस्यनिश्चयः ॥ २० ॥ सैंधवेतुमहद्द्यूतंसमासक्तंपरैःसह ॥ अत्रसर्वेमहाराजत्यक्त्वाजीवितमात्मनः ॥ २१ ॥ सैंधवस्यरणेरक्षांविधिव
त्कर्तुमर्हथ ॥ तत्रनोग्लहमानानांध्रुवौजयपराजयौ ॥ २२ ॥ यत्रतेपरमेष्वासायत्तारक्षंतिसैंधवं ॥ तत्रगच्छस्वयंशीघ्रंतांश्चरक्षस्वरक्षिणः ॥ २३ ॥ इहैवत्वह
मासिष्येप्रेषयिष्यामिचापरान् ॥ निरोत्स्यामिचपंचालान्सहितान्पांडुसृंजयैः ॥ २४ ॥ ततोदुर्योधनोगच्छत्तूर्णमाचार्यशासनात् ॥ उद्यम्यात्मानमुग्रायकर्म
णेसपदानुगः ॥ २५ ॥ चक्ररक्षौतुपांचाल्यौयुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ बाह्येनसेनामभ्येत्यजग्मतुःसव्यसाचिनं ॥ २६ ॥ यौतुपूर्वंमहाराजवारितौकृतवर्मणा ॥
प्रविष्टेत्वर्जुनेराजंस्तवसैन्यंयुयुत्सया ॥ २७ ॥ पार्श्वेभित्वाचमूंवीरौप्रविष्टौतववाहिनीं ॥ पार्श्वेनसैन्यमायांतौकुरुराजोददर्शह ॥ २८ ॥ ताभ्यांदुर्योधनःसार्ध
मकरोत्संख्यमुत्तमं ॥ त्वरितस्त्वरमाणाभ्यांभ्रातृभ्यांभारतोबली ॥ २९ ॥ तावेनमभ्यद्रवतामुभावुद्यतकार्मुकौ ॥ महारथसमाख्यातौक्षत्रियप्रवरौयुधि ॥
॥ ३० ॥ तमविध्ययुधामन्युस्त्रिंशताकंकपत्रिभिः ॥ विंशत्यासारथिंचास्यचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ ३१ ॥ दुर्योधनोयुधामन्योर्ध्वजमेकेषुणाच्छिनत् ॥ एकेनका
र्मुकंचास्यचकर्ततनयस्तव ॥ ३२ ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपाहरत् ॥ ततोविध्यच्छरैस्तीक्ष्णैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ ३३ ॥ युधामन्युश्चसंक्रुद्धःशरांस्त्रिं
शतमाहवे ॥ व्यसृजत्तवपुत्रस्यत्वरमाणःस्तनांतरे ॥ ३४ ॥ तथोत्तमौजाःसंक्रुद्धःशरैर्हेमविभूषितैः ॥ अविध्यत्सारथिंचास्यप्राहिणोद्यमसादनं ॥ ३५ ॥ दु
र्योधनोपिराजेंद्रपांचाल्यस्योत्तमौजसः ॥ जघानचतुरोस्याश्वानुभौतौपार्ष्णिसारथी ॥ ३६ ॥ उत्तमौजाहताश्वस्तुहतसूतश्चसंयुगे ॥ आरुरोहरथंभ्रातुर्युधा
मन्योरभित्वरन् ॥ ३७ ॥ सरथंप्राप्यतंभ्रातुर्दुर्योधनहयाञ्शरैः ॥ बहुभिस्ताडयामासतेहताःप्रापतन्भुवि ॥ ३८ ॥ हयेषुपतितेष्वस्यचिच्छेदपरमेषुणा ॥ युधाम
न्युर्धनुःशीघ्रंशरावापंचसंयुगे ॥ ३९ ॥ हताश्वसूतात्सरथादवतीर्यनराधिपः ॥ गदामादायतेपुत्रःपांचाल्यावभ्यधावत ॥ ४० ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यक्रुद्धंकुरुपतिं
तदा ॥ अवप्लुतौरथोपस्थाद्युधामन्यूत्तमौजसौ ॥ ४१ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वर्तमानइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

ततःसहेमचित्रंतंगदयास्यंदनंगदी ॥ संक्रुद्धःपोथयामाससाश्वसूतध्वजंनृप ॥ ४२ ॥ भंक्त्वारथंसपुत्रस्तेहताश्वोहतसारथिः ॥ मद्रराजरथंतूर्णमारुरोहपरं
तपः ॥ ४३ ॥ पंचालानांततोमुख्यौराजपुत्रौमहारथौ ॥ रथावन्यौसमारुह्यबीभत्सुमभिजग्मतुः ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्व
णिदुर्योधनयुद्धेत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच वर्तमानेमहाराजसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ व्याकुलेषुच
सर्वेषुपीड्यमानेषुसर्वशः ॥ १ ॥ राधेयोभीममानर्च्छद्युद्धायभरतर्षभ ॥ यथानागोवनेनागंमत्तोमत्तमभिद्रवन् ॥ २ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यौतौकर्णश्चभी
मश्चसंप्रयुद्धौमहाबलौ ॥ अर्जुनस्यरथोपांतेकीदृशःसोऽभवद्रणः ॥ ३ ॥ पूर्वंहिनिर्जितःकर्णोभीमसेनेनसंयुगे ॥ कथंभूयःसराधेयोभीममागान्महारथः ॥ ४ ॥
भीमोवासूततनयंप्रत्युद्यातःकथंरणे ॥ महारथंसमाख्यातंपृथिव्यांप्रवरंरथं ॥ ५ ॥ भीष्मद्रोणावतिक्रम्यधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ नान्यतोभयमादत्तविनाकर्णा
न्महारथात् ॥ ६ ॥ भयाद्यस्यमहाबाहोनशेतेबहुलाःसमाः ॥ चिंतयन्नित्यशोवीर्यंराधेयस्यमहात्मनः ॥ तंकथंसूतपुत्रंतुभीमोऽयोधयताहवे ॥ ७ ॥ ब्रह्मण्यंवी
र्यसंपन्नंसमरेष्वनिवर्तिनं ॥ कथंकर्णंयुधांश्रेष्ठंयोधयामासपांडवः ॥ ८ ॥ यौतौसमीयतुर्वीरौवैकर्तनवृकोदरौ ॥ कथंतावत्रयुध्येतांमहाबलपराक्रमौ ॥ ९ ॥
भ्रातृत्वंदर्शितंपूर्वंघृणीचापिससूतजः ॥ कथंभीमेनयुयुधेकुंत्यावाक्यमनुस्मरन् ॥ १० ॥ भीमोवासूतपुत्रेणस्मरन्वैरंपुराकृतं ॥ अयुध्यतकथंशूरःकर्णेनस
हसंयुगे ॥ ११ ॥ आशास्तेचसदासूतपुत्रेदुर्योधनोमम ॥ कर्णोजेष्यतिसंग्रामेसमस्तान्पांडवानिति ॥ १२ ॥ जयाशायत्रपुत्रस्यममंदस्यसंयुगे ॥ सक
थंभीमकर्माणंभीमसेनमयोधयत् ॥ १३ ॥ यंसमासाद्यपुत्रैर्मेकृतंवैरंमहारथैः ॥ तंसूततनयंतातकथंभीमोह्ययोधयत् ॥ १४ ॥ अनेकान्विप्रकारांश्चसूत
पुत्रसमुद्भवान् ॥ स्मरमाणःकथंभीमोयुयुधेसूतसूनुना ॥ १५ ॥ योजयत्पृथिवींसर्वांरथेनैकेनवीर्यवान् ॥ तंसूततनयंयुद्धेकथंभीमोह्ययोधयत् ॥ १६ ॥ यो
जातःकुंडलाभ्यांचकवचेनसहैवच ॥ तंसूतपुत्रंसमरेभीमःकथमयोधयत् ॥ १७ ॥ यथातयोर्युद्धमभूद्यश्चासीद्विजयीतयोः ॥ तन्ममाचक्ष्वतत्त्वेनकुशलो
ह्यसिसंजय ॥ १८ ॥ संजयउवाच भीमसेनस्तुराधेयमुत्सृज्यरथिनांवरं ॥ इयेषगंतुंयत्रास्तांवीरौकृष्णधनंजयौ ॥ १९ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पूर्वमुद्योगे दर्शितमुद्भावितं भ्रातृत्वंकुंत्यावाक्यंचचतुर्णामवध्यत्वलक्षणंचानुस्मरन्नित्यन्वयः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अभितःसंमुखे ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

तंप्रयांतमभिद्रुत्यराधेयःकंकपत्रिभिः ॥ अभ्यवर्षन्महाराजमेघोवृष्ट्येवपर्वतं ॥ २० ॥ फुल्लतापंकजेनेववक्रेणविहसन्बली ॥ आजुहावरणेयांतंभीममाधिर
थिस्तदा ॥ २१ ॥ कर्णउवाच भीमाहितैस्त्वरणःस्वप्नेपिनविभावितः ॥ तद्दर्शयसिकस्मान्मेपृष्ठंपार्थदिदृक्षया ॥ २२ ॥ कुंत्याःपुत्रस्यसदृशंनेदंपांडव
नंदन ॥ तेनमामभितःस्थित्वाशरवर्षैरवाकिर ॥ २३ ॥ भीमसेनस्तदाह्वानंकर्णान्नामर्षयद्युधि ॥ अर्धमंडलमावृत्यसूतपुत्रमयोधयत् ॥ २४ ॥ अवक्रगामि
भिर्बाणैरभ्यवर्षन्महायशाः ॥ दंशितंद्वैरथेयत्तंसर्वशस्त्रविशारदं ॥ २५ ॥ विधित्सुःकलहस्यांतंजिघांसुःकर्णमक्षिणोत् ॥ हत्वातस्यानुगांस्तंचहंतुकामोमहाव
लः ॥ २६ ॥ तस्मैव्यसृजदुग्राणिविविधानिपरंतपः ॥ अमर्षात्पांडवःक्रुद्धःशरवर्षाणिमारिष ॥ २७ ॥ तस्यतानीषुवर्षाणिमत्तद्विरदगामिनः ॥ सूतपुत्रोस्त्रमा
याभिरग्रसत्परमास्त्रवित् ॥ २८ ॥ सयथावन्महाबाहुर्विद्ययावैसुपूजितः ॥ आचार्यवन्महेष्वासःकर्णःपर्यचरद्बली ॥ २९ ॥ युध्यमानंतुसंरंभाद्भीमसेनंहस
न्निव ॥ अभ्यपद्यतकौंतेयंकर्णोराजन्वृकोदरं ॥ ३० ॥ तन्नामृष्यतकौंतेयःकर्णस्यस्मितमाहवे ॥ युध्यमानेषुवीरेषुपश्यत्सुचसमंततः ॥ ३१ ॥ तंभीमसेनः
संप्राप्तंवत्सदंतैःस्तनांतरे ॥ विव्याधबलवान्क्रुद्धस्तोत्रैरिवमहाद्विपं ॥ ३२ ॥ पुनश्चसूतपुत्रंतुस्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ सुमुक्तैश्चित्रवर्माणंनिर्बिभेदत्रिसप्तभिः ॥
॥ ३३ ॥ कर्णोजांबूनदैर्जालैःसंछन्नान्वातरंहसः ॥ हयान्विव्याधभीमस्यपंचभिःपंचभिःशरैः ॥ ३४ ॥ ततोबाणमयंजालंभीमसेनरथंप्रति ॥ कर्णेनविहितंराज
न्निमेषार्धाददृश्यत ॥ ३५ ॥ सरथःसध्वजस्तत्रससूतःपांडवस्तदा ॥ प्राच्छाद्यतमहाराजकर्णचापच्युतैःशरैः ॥ ३६ ॥ तस्यकर्णश्चतुःषष्ट्याव्यधमत्कवचंदृढं ॥
क्रुद्धश्चाप्यहनत्पार्थंनाराचैर्मर्मभेदिभिः ॥ ३७ ॥ ततोचिंत्यमहाबाहुःकर्णकार्मुकनिःसृतान् ॥ समाश्लिष्यदसंभ्रांतःसूतपुत्रंवृकोदरः ॥ ३८ ॥ सकर्णचापप्रभ
वानिषूनाशीविषोपमान् ॥ बिभ्रद्भीमोमहाराजनजगामव्यथांरणे ॥ ३९ ॥ ततोद्वात्रिंशताभल्लैर्निशितैस्तिग्मतेजनैः ॥ विव्याधसमरेकर्णंभीमसेनःप्रतापवान्
॥ ४० ॥ अयत्नेनैवतंकर्णःशरैर्भृशमवाकिरत् ॥ भीमसेनंमहाबाहुंसैंधवस्यवधैषिणं ॥ ४१ ॥ मृदुपूर्वंतुराधेयोभीममाजावयोधयत् ॥ क्रोधपूर्वंतथाभीमःपूर्ववै
रमनुस्मरन् ॥ ४२ ॥ तंभीमसेनोनामृष्यदवमानममर्षणः ॥ सतस्मैव्यसृजत्तूर्णंशरवर्षममित्रहा ॥ ४३ ॥ तेशराःप्रेषितास्तेनभीमसेनेनसंयुगे ॥ निपेतुःसर्व
तोवीरेकूजंतइवपक्षिणः ॥ ४४ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

हेमपुंखाःप्रसन्नाग्राभीमसेनधनुश्च्युताः॥ प्राच्छादयंस्तेराधेयंशलभाइवपावकं॥ ४५॥ कर्णस्तुरथिनांश्रेष्ठश्छाद्यमानःसमंततः॥ राजन्व्यसृजदुग्राणि शरवर्षाणिभारत॥ ४६॥ तस्यतानशनिप्रख्यानिपूनसमरशोभिनः॥ चिच्छेदबहुभिर्भल्लैरसंप्राप्तान्वृकोदरः॥ ४७॥ पुनश्चशरवर्षेणच्छादयामासभारत॥ कर्णोवैकर्तनोयुद्धेभीमसेनमरिंदमः॥ ४८॥ तत्रभारतभीमंतुदृष्टवंतस्मसायकैः॥ समाचिततनुंसंख्येश्वाविधंशललैरिव॥ ४९॥ हेमपुंखाञ्छिलाधौता न्कर्णचापच्युताञ्छरान्॥ दधारसमरेवीरःस्वरश्मीनिवरश्मिमान्॥ ५०॥ रुधिरोक्षितसर्वांगोभीमसेनोव्यराजत॥ सन्छन्नकुसुमापीडोवसंतेऽशोकवृक्ष वत्॥ ५१॥ तत्तुभीमोमहाबाहोःकर्णस्यचरितंरणे॥ नामृष्यतमहाबाहुःक्रोधादुद्वृत्तलोचनः॥ ५२॥ सकर्णंपंचविंशत्यानाराचानांसमार्पयत्॥ महीधर मिवश्वेतंगूढपादैर्विषोल्बणैः॥ ५३॥ पुनरेवचविव्याधषड्भिरष्टाभिरेवच॥ मर्मस्वमरविक्रांतःसूतपुत्रंतनुत्यजं॥ ५४॥ पुनरन्येनबाणेनभीमसेनःप्रतापवा न्॥ चिच्छेदकार्मुकंतूर्णंकर्णस्यप्रहसन्निव॥ ५५॥ जघानचतुरश्चाश्वान्सूतंचत्वरितःशरैः॥ नाराचैरर्करश्म्याभैःकर्णंविव्याधचोरसि॥ ५६॥ तेजग्मुर्ध रणीमाशुकर्णंनिर्भिद्यपत्रिणः॥ यथाजलधरंभित्वादिवाकरमरीचयः॥ ५७॥ सवैकृव्यंमहत्प्राप्यछिन्नधन्वाशराहतः॥ तथापुरुषमानीसप्रत्यपायाद्रथां तरं॥ ५८॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकर्णपराजयेएकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १३१॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्र उवाच स्वयंशिष्योमहेशस्यभृगूत्तमधनुर्धरः॥ शिष्यत्वंप्राप्तवान्कर्णस्तस्यतुल्योस्त्रविद्यया॥ १॥ तद्विशिष्टोपिवाकर्णःशिष्यःशिष्यगुणैर्युतः॥ कुंतीपुत्रे णभीमेननिर्जितःसतुलीलया॥ २॥ यस्मिन्जयाशामहतीपुत्राणांममसंजय॥ तंभीमाद्विमुखंदृष्ट्वाकिन्नुदुर्योधनोब्रवीत्॥ ३॥ कथंचयुयुधेभीमोवीर्यश्ला घीमहाबलः॥ कर्णोवासमरेतातकीमकार्षीदतःपरं॥ भीमसेनंरणेदृष्ट्वाज्वलंतमिवपावकं॥ ४॥ संजयउवाच रथमन्यंसमास्थायविधिवत्कल्पितं पुनः॥ अभ्ययात्पांडवंकर्णोवातोद्धूतइवार्णवः॥ ५॥ क्रुद्धमाधिरथिंदृष्ट्वापुत्रास्तवविशांपते॥ भीमसेनममन्यंतवैश्वानरमुखेहुतं॥ ६॥ चापशब्दंततःकृ त्वातलशब्दंचभैरवं॥ अभ्यद्रवतराधेयोभीमसेनरथंप्रति॥ ७॥ पुनरेवतयोराजन्घोरआसीत्समागमः॥ वैकर्तनस्यशूरस्यभीमस्यचमहात्मनः॥ ८॥

॥ ९ ५ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

संरब्धौहिमहाबाहूपरस्परवधैषिणौ ॥ अन्योन्यमीक्षांचक्रातेदहंताविवलोचनैः ॥ ९ ॥ क्रोधरक्तेक्षणौतीव्रौनिःश्वसंताविवोरगौ ॥ शूरावन्योन्यमासाद्यतत
क्षतुररिंदमौ ॥ १० ॥ व्याघ्राविवसुसंरब्धौश्येनाविवचशीघ्रगौ ॥ शरभाविवसंक्रुद्धौयुयुधातेपरस्परं ॥ ११ ॥ ततोभीमःस्मरन्क्लेशानक्षद्यूतेवनेपिच ॥ वि
राटनगरेचैवदुःखंप्राप्तमरिंदमः ॥ १२ ॥ राष्ट्राणांस्फीतरत्नानांहरणंचतवात्मजैः ॥ सततंचपरिक्लेशान्सपुत्रेणत्वयाकृतान् ॥ १३ ॥ दग्धुमैच्छश्चयःकुंतींसपुत्रां
त्वमनागसं ॥ कृष्णायाश्चपरिक्लेशंसभामध्येदुरात्मभिः ॥ १४ ॥ केशपक्षग्रहंचैवदुःशासनकृतंतथा ॥ परुषाणिचवाक्यानिकर्णेनोक्तानिभारत ॥ १५ ॥ पति
मन्यंपरीप्सस्वनसंतिपतयस्तव ॥ पतितानरकेपार्थाःसर्वेषंढतिलोपमाः ॥ १६ ॥ समक्षंतवकौरव्ययदूचुःकौरवास्तदा ॥ दासीभावेनकृष्णांचभोक्तुकामाःसु
तास्तव ॥ १७ ॥ यच्चापितान्प्रव्रजतःकृष्णाजिननिवासिनः ॥ परुषाण्युक्तवान्कर्णःसभायांसन्निधौतव ॥ १८ ॥ तृणीकृत्ययथापार्थांस्तवपुत्रोववल्गह ॥ वि
षमस्थान्समस्थोहिसंरब्धोगतचेतनः ॥ १९ ॥ बाल्यात्प्रभृतिचारिघ्नःस्वानिदुःखानिचिंतयन् ॥ निरविद्यतधर्मात्माजीवितेनवृकोदरः ॥ २० ॥ ततोविस्फार्य
सुमहद्धेमपृष्ठंदुरासदं ॥ चापंभरतशार्दूलस्त्यक्तात्माकर्णमभ्ययात् ॥ २१ ॥ ससायकमयैर्जालैर्भीमःकर्णरथंप्रति ॥ भानुमद्भिःशिलाधौतैर्भानोःप्राच्छाद
यत्प्रभां ॥ २२ ॥ ततःप्रहस्याधिरथिस्तूर्णमस्यशिलाशितैः ॥ व्यधमद्भीमसेनस्यशरजालानिपत्रिभिः ॥ २३ ॥ महारथोमहाबाहुर्महाबाणैर्महाबलः ॥ विव्या
धाधिरथिर्भीमंनवभिर्निशितैस्तदा ॥ २४ ॥ सतोत्त्रैरिवमातंगोवार्यमाणःपतत्रिभिः ॥ अभ्यधावदसंभ्रांतःसूतपुत्रंवृकोदरः ॥ २५ ॥ तमापतंतंवेगेनरभसं
पांडवर्षभं ॥ कर्णःप्रत्युद्ययौयुद्धेमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ २६ ॥ ततःप्रध्माप्यजलजंभेरीशतसमस्वनं ॥ अक्षुभ्यतबलंहर्षादुद्धूतइवसागरः ॥ २७ ॥ तदुद्धूतंबलंदृष्ट्वा
नागाश्वरथपत्तिमत् ॥ भीमःकर्णसमासाद्यच्छादयामाससायकैः ॥ २८ ॥ अश्वानृक्षसवर्णांश्चहंसवर्णैर्हयोत्तमैः ॥ व्यामिश्रयद्रणेकर्णःपांडवंछादयञ्छ
रैः ॥ २९ ॥ ऋक्षवर्णान्हयान्कर्कैर्मिश्रान्मारुतरंहसः ॥ निरीक्ष्यतवपुत्राणांहाहाकृतमभूद्बलं ॥ ३० ॥ तेहयाबह्वशोभंतमिश्रितावातरंहसः ॥ सितासितामहारा
जयथाव्योम्निबलाहकाः ॥ ३१ ॥ संरब्धौक्रोधताम्राक्षौप्रेक्ष्यकर्णवृकोदरौ ॥ संत्रस्ताःसमकंपंतत्वदीयानांमहारथाः ॥ ३२ ॥ यमराष्ट्रोपमंघोरमासीदायोधनं
तयोः ॥ दुर्दर्शंभरतश्रेष्ठप्रेतराजपुरंयथा ॥ ३३ ॥

॥ कर्कैःश्वेतैरश्वैः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

समाजंरंगं एकस्यैवकस्य चित्नान्यस्य ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥

समाजमिवतच्चित्रंप्रेक्षमाणामहारथाः ॥ नालक्षयनूजयंव्यक्तमेकस्यैवमहारणे ॥ ३४ ॥ तयोःप्रैक्षंतसंमर्दंसन्निकृष्टंमहास्त्रयोः ॥ तवदुर्मंत्रितेराजन्सपुत्रस्य विशांपते ॥ ३५ ॥ छादयंतौहिशत्रुघ्नावन्योन्यंसायकैःशितैः ॥ शरजालावृतंव्योमचक्रातेद्भुतविक्रमौ ॥ ३६ ॥ तावन्योन्यंजिघांसंतौशरैस्तीक्ष्णैर्महारथौ ॥ प्रेक्षणीयतरावास्तांवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ ३७ ॥ सुवर्णविकृतान्बाणान्विमुंचंतावरिंदमौ ॥ भास्वरंव्योमचक्रातेमहोल्काभिरिवप्रभो ॥ ३८ ॥ ताभ्यांमुक्ताः शराराजन्गार्ध्रपत्राश्चकाशिरे ॥ श्रेण्यःशरदिमत्तानांसारसानामिवांबरे ॥ ३९ ॥ संसक्तंसूतपुत्रेणदृष्ट्वाभीममरिंदमं ॥ अतिभारममन्येतांभीमेकृष्णधनं जयौ ॥ ४० ॥ तत्राधिरथिभीमाभ्यांशरैर्मुक्तैर्दृढंहताः ॥ इषुपातमतिक्रम्यपेतुरश्वनरद्विपाः ॥ ४१ ॥ पतद्भिःपतितैश्चान्यैर्गतासुभिरनेकशः ॥ कृतोराजन्महारा जपुत्राणांतेजनक्षयः ॥ ४२ ॥ मनुष्याश्वगजानांचशरीरैर्गतजीवितैः ॥ क्षणेनभूमिःसंजज्ञेसंवृताभरतर्षभ ॥ ४३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि जयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णयुद्धेद्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अत्यद्भुतमहंमन्येभीमसे नस्यविक्रमं ॥ यत्कर्णंयोधयामाससमरेलघुविक्रमं ॥ १ ॥ त्रिदशानपिवायुक्तान्सर्वशस्त्रधरान्युधि ॥ वारयेद्योरणेकर्णःसयक्षासुरमानुषान् ॥ २ ॥ सकथं पांडवंयुद्धेभ्राजमानमिवश्रिया ॥ नातरत्संयुगेपार्थंतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ३ ॥ कथंचयुद्धंसंभूतंतयोःप्राणदुरोदरे ॥ अत्रमन्येसमायत्तोजयोवाजयएवच ॥ ४ ॥ कर्णंप्राप्यरणेसूतममपुत्रःसुयोधनः ॥ जेतुमुत्सहतेपार्थान्सगोविंदान्ससात्वतान् ॥ ५ ॥ श्रुत्वातुनिर्जितंकर्णमसकृद्भीमकर्मणा ॥ भीमसेनेनसमरे मोहआविशतीवमां ॥ ६ ॥ विनष्टान्कौरवान्मन्येममपुत्रस्यदुर्नयैः ॥ नहिकर्णोमहेष्वासान्पार्थान्जेष्यतिसंजय ॥ ७ ॥ कृतवान्यानियुद्धानिकर्णःपांडुसुतैः सह ॥ सर्वत्रपांडवाःकर्णमजयंतरणाजिरे ॥ ८ ॥ अजेयाःपांडवास्तातदेवैरपिसवासवैः ॥ नचतद्बुध्यतेमंदःपुत्रोदुर्योधनोमम ॥ ९ ॥ धनंधनेश्वरस्येवहृत्वा पार्थस्यमेसुतः ॥ मधुप्रेप्सुरिवाबुद्धिःप्रपातंनावबुध्यते ॥ १० ॥ निकृत्यानिकृतिप्रज्ञोराज्यंहृत्वामहात्मनां ॥ जितमित्येवमन्वानःपांडवानवमन्यते ॥ ११ ॥ पुत्रस्नेहाभिभूतेनमयाचाप्यकृतात्मना ॥ धर्मेस्थितामहात्मानोनिकृताःपांडुनंदनाः ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

शमकामःससोदर्योदीर्घप्रेक्षीयुधिष्ठिरः ॥ अशक्तइतिमत्वातुममपुत्रैर्निराकृतः ॥ १३ ॥ तानिदुःखान्यनेकानिविप्रकारांश्चसर्वशः ॥ हृदिकृत्वामहाबाहुर्भी
मोयुध्यतसूतजं ॥ १४ ॥ तस्मान्मेसंजयब्रूहिकर्णभीमौयथारणे ॥ अयुध्येतांयुधिश्रेष्ठौपरस्परवधैषिणौ ॥ १५ ॥ संजयउवाच श्टणुराजन्यथावृत्तंसंग्रामं
कर्णभीमयोः ॥ परस्परवधप्रेप्स्वोर्वनकुंजरयोरिव ॥ १६ ॥ राजन्वैकर्तनोभीमंक्रुद्धःक्रुद्धमरिंदमं ॥ पराक्रांतंपराक्रम्यविव्याधत्रिंशताशरैः ॥ १७ ॥ महावेगैः
प्रसन्नाग्रैःशातकुंभपरिष्कृतैः ॥ अहनद्भरतश्रेष्ठभीमंवैकर्तनःशरैः ॥ १८ ॥ तस्यास्यतोधनुर्भीमश्चकर्तनिशितैस्त्रिभिः ॥ रथनीडाच्चयंतारंभल्लेनापातयत्क्षितौ
॥ १९ ॥ सकांक्षन्भीमसेनस्यवधंवैकर्तनोभृशं ॥ शक्तिंकनकवैडूर्यचित्रदंडांपरामृशत् ॥ २० ॥ प्रगृह्यचमहाशक्तिंकालशक्तिमिवापरां ॥ समुत्क्षिप्यचराधे
यःसंधायचमहाबलः ॥ २१ ॥ चिक्षेपभीमसेनायजीवितांतकरीमिव ॥ शक्तिंविसृज्यराधेयःपुरंदरइवाशनिं ॥ २२ ॥ ननादसुमहानादंबलवान्सूतनंदनः ॥
तंचनादंततःश्रुत्वापुत्रास्तेहर्षिताभवन् ॥ २३ ॥ तांकर्णभुजनिर्मुक्तामर्कवैश्वानरप्रभां ॥ शक्तिंवियतिचिच्छेदभीमःसप्तभिराशुगैः ॥ २४ ॥ छित्वाशक्तिं
तोभीमोनिर्मुक्तोरगसन्निभां ॥ मार्गमाणइवप्राणान्सूतपुत्रस्यमारिष ॥ २५ ॥ प्राहिणोत्क्रुद्धसंरंभःशरान्बर्हिणवाससः ॥ स्वर्णपुंखान्शिलाधौतान्यमदंडो
पमान्मृधे ॥ २६ ॥ कर्णोप्यन्यद्धनुर्गृह्यहेमपृष्ठंदुरासदं ॥ विकृष्यतन्महच्चापंव्यसृजत्सायकांस्तदा ॥ २७ ॥ तान्पांडुपुत्रश्चिच्छेदनवभिर्नतपर्वभिः ॥ वसुषेणे
ननिर्मुक्तान्नवराजन्महाशरान् ॥ २८ ॥ छित्वाभीमोमहाराजनादंसिंहइवानदत् ॥ तौवृषाविवनर्दंतौबलिनौवासितांतरे ॥ २९ ॥ शार्दूलाविवचान्योन्यमा
मिषार्थेभ्यगर्जतां ॥ अन्योन्यंप्रजिहीर्षंतावन्योन्यस्यांतरैषिणौ ॥ ३० ॥ अन्योन्यमभिवीक्षंतौगोष्ठेष्विवमहर्षभौ ॥ महागजाविवासाद्यविषाणाग्रैःपरस्परं
॥ ३१ ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ निर्दहंतौमहाराजशस्त्रवृष्ट्यापरस्परं ॥ ३२ ॥ अन्योन्यमभिवीक्षंतौकोपाद्विवृत्तलोचनौ ॥ प्रहसंतौतथान्योन्यं
भर्त्सयंतौमुहुर्मुहुः ॥ ३३ ॥ शंखशब्दंचकुर्वाणौयुयुधातेपरस्परं ॥ तस्यभीमःपुनश्चापंमुष्टौचिच्छेदमारिष ॥ ३४ ॥ शंखवर्णांश्चतानश्वान्बाणैर्निन्येयमक्षयं ॥
सारथिंचतथाप्यस्यरथनीडादपातयत् ॥ ३५ ॥ ततोवैकर्तनःकर्णश्चिंतांप्रापदुरत्ययां ॥ सच्छाद्यमानःसमरेहताश्वोहतसारथिः ॥ ३६ ॥ मोहितःशरजा
लेनकर्तव्यंनाभ्यपद्यत ॥ तथाकृच्छ्रगतंदृष्ट्वाकर्णंदुर्योधनोनृपः ॥ ३७ ॥

|| ३८ || ३९ ||४० || ४१ || ४२ || ४३ || ४४ || ४५ || इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः || १३३ || || ७ || || ७ || सइति || १ || २ ||

वेपमानइवक्रोधाद्व्यादिदेशाथदुर्जयं ॥ गच्छदुर्जयराधेयंपुरोग्रसतिपांडवः ॥ ३८ ॥ जहितूबरकंक्षिप्रंकर्णस्यबलमादधत् ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वातवपुत्रंत
वात्मजः ॥ ३९ ॥ अभ्यद्रवद्भीमसेनंव्यासक्तंविकिरञ्छरैः ॥ सभीमंनवभिर्बाणैरश्वानष्टभिरार्पयत् ॥ ४० ॥ षड्भिःसूतंत्रिभिःकेतुंपुनस्तंचापिसप्तभिः ॥ भी
मसेनोपिसंक्रुद्धःसाश्वयंतारमाशुगैः ॥ ४१ ॥ दुर्जयंभिन्नमर्माणमनयद्यमसादनं ॥ स्वलंकृतंक्षितौक्षुण्णंचेष्टमानंयथोरगं ॥ ४२ ॥ रुदन्नार्तस्तवसुतंकर्ण
श्चक्रेप्रदक्षिणं ॥ सतुतंविरथंकृत्वास्मयन्नत्यंतवैरिणं ॥ ४३ ॥ समाचिनोद्बाणगणैःशतघ्नीभिश्चशंकुभिः ॥ तथाप्यतिरथःकर्णोभिद्यमानोस्यसायकैः ॥ ४४ ॥
नजहौसमरेभीमंक्रुद्धरूपंपरंतपः ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकर्णभीमयुद्धेत्रयस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सर्वथाविरथःकर्णःपुनर्भीमेननिर्जितः ॥ रथमन्यंसमास्थायपुनर्विव्याधपांडवं ॥ १ ॥ महागजाविवासाद्यवि
षाणाग्रैःपरस्परं ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २ ॥ अथकर्णःशरव्रातैर्भीमसेनंसमर्पयत् ॥ ननादचमहानादंपुनर्विव्याधचोरसि ॥ ३ ॥ तंभी
मोदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यदजिह्मगैः ॥ पुनर्विव्याधसप्तत्याशराणांनतपर्वणां ॥ ४ ॥ कर्णंतुनवभिर्भीमोभित्वाराजंस्तनांतरे ॥ ध्वजमेकेनविव्याधसायकेन
शितेनह ॥ ५ ॥ सायकानांततःपार्थस्त्रिषष्ट्याप्रत्यविध्यत ॥ तोत्रैरिवमहानागंकशाभिरिववाजिनं ॥ ६ ॥ सोतिविद्धोमहाराजपांडवेनयशस्विना ॥ सृक्किणी
लेलिहन्वीरःक्रोधरक्तांतलोचनः ॥ ७ ॥ ततःशरंमहाराजसर्वकायावदारणं ॥ प्राहिणोद्भीमसेनायबलायेंद्रइवाशनिं ॥ ८ ॥ सनिर्भिद्यरणेपार्थंसूतपुत्रधनुश्च्यु
तः ॥ अगच्छद्दारयन्भूमिंचित्रपुंखःशिलीमुखः ॥ ९ ॥ ततोभीमोमहाबाहुःक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ वज्रकल्पांचतुष्किष्कुंगुर्वीरुक्मांगदांगदां ॥ १० ॥ प्राहि
णोत्सूतपुत्रायषडस्रामविचारयन् ॥ तयाजघानाधिरथेःसदश्वान्साधुवाहिनः ॥ ११ ॥ गदयाभारतःक्रुद्धोवज्रेणेंद्रइवासुरान् ॥ ततोभीमोमहाबाहुःक्षुरा
भ्यांभरतर्षभ ॥ १२ ॥ ध्वजमाधिरथेश्छित्वासूतमभ्यहनच्छरैः ॥ हताश्वसूतमुत्सृज्यसरथंपतितध्वजं ॥ १३ ॥ विस्फारयन्धनुःकर्णस्तस्थौभारतदुर्मनाः ॥
तत्राद्भुतमपश्यामराधेयस्यपराक्रमं ॥ १४ ॥ विरथोरथिनांश्रेष्ठोवारयामासयद्रिपुं ॥ विरथंतंनरश्रेष्ठंदृष्ट्वाधिरथिमाहवे ॥ १५ ॥

|| ३ || ४ || ५ || ६ || ७ || ८ || ९ || १० || ११ || १२ || १३ || १४ || १५ ||

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सुष्ठुपर्णानांपत्राणांवेगोयेषां ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

दुर्योधनस्ततोराजन्नभ्यभाषतदुर्मुखं ॥ एषदुर्मुखराधेयोभीमेनविरथीकृतः ॥ १६ ॥ तंरथेननरश्रेष्ठंसंपादयमहारथं ॥ ततोदुर्योधनवचःश्रुत्वाभारतदुर्मुखः
॥ १७ ॥ त्वरमाणोभ्ययात्कर्णंभीमंचावारयच्छरैः ॥ दुर्मुखंप्रेक्ष्यसंग्रामेसूतपुत्रपदानुगं ॥ १८ ॥ वायुपुत्रःप्रहृष्टोभूत्सृक्किणीपरिसंलिहन् ॥ ततःकर्णंमहारा
जवारयित्वाशिलीमुखैः ॥ १९ ॥ दुर्मुखायरथंतूर्णंप्रेषयामासपांडवः ॥ तस्मिन्क्षणेमहाराजनवभिर्नतपर्वभिः ॥ २० ॥ सुमुखैर्दुर्मुखंभीमःशरैर्निन्येयमक्ष
यं ॥ ततस्तमेवाधिरथिःस्यंदनंदुर्मुखेहते ॥ २१ ॥ आस्थितःप्रबभौराजन्दीप्यमानइवांशुमान् ॥ शयानंभिन्नमर्माणंदुर्मुखंशोणितोक्षितं ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाकर्णो
श्रुपूर्णाक्षोमुहूर्तंनाभ्यवर्तत ॥ तंगतासुमतिक्रम्यकृत्वाकर्णःप्रदक्षिणं ॥ २३ ॥ दीर्घमुष्णंश्वसन्वीरोनकिंचित्प्रत्यपद्यत ॥ तस्मिंस्तुविवरेराजन्नाराचान्गार्ध्रवा
ससः ॥ २४ ॥ प्राहिणोत्सूतपुत्रायभीमसेनश्चतुर्दश ॥ तेतस्यकवचंभित्वास्वर्णचित्रंमहौजसः ॥ २५ ॥ हेमपुंखामहाराजव्यशोभंतदिशोदश ॥ अपिबन्सूतपु
त्रस्यशोणितंरक्तभोजनाः ॥ २६ ॥ क्रुद्धाइवमनुष्येंद्रभुजंगाःकालचोदिताः ॥ प्रसर्पमाणामेदिन्यांतेव्यरोचंतमार्गणाः ॥ २७ ॥ अर्धप्रविष्टाःसंरब्धाबिला
नीवमहोरगाः ॥ तंप्रत्यविध्यद्राधेयोजांबूनदविभूषितैः ॥ २८ ॥ चतुर्दशभिरत्युग्रैर्नाराचैरविचारयन् ॥ तेभीमसेनस्यभुजंसव्यंनिर्भिद्यपत्रिणः ॥ २९ ॥ प्रा
विशन्मेदिनींभीमाःक्रौंचंपत्ररथाइव ॥ तेव्यरोचंतनाराचाःप्रविशंतोवसुंधरां ॥ ३० ॥ गच्छत्यस्तंदिनकरेदीप्यमानाइवांशवः ॥ सनिर्भिन्नोरणेभीमोनारा
चैर्मर्मभेदिभिः ॥ ३१ ॥ सुस्रावरुधिरंभूरिपर्वतःसलिलंयथा ॥ सभीमस्त्रिभिरायस्तःसूतपुत्रंपतत्रिभिः ॥ ३२ ॥ सुपर्णवेगैर्विव्याधसारथिंचास्यसप्तभिः ॥ स
विह्वलोमहाराजकर्णोभीमशराहतः ॥ ३३ ॥ प्राद्रवज्जवनैरश्वैरणंहित्वामहाभयात् ॥ भीमसेनस्तुविस्फार्यचापंहेमपरिष्कृतं ॥ ३४ ॥ आहवेतिरथोतिष्ठज्ज्वल
न्निवहुताशनः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णापयानेचतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
धृतराष्ट्रउवाच दैवमेवपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकं ॥ यत्राधिरथिरायत्तोनातरत्पांडवंरणे ॥ १ ॥ कर्णःपार्थान्सगोविंदान्जेतुमुत्सहतेरणे ॥ नचकर्णसमंयो
धंलोकेपश्यामिकंचन ॥ २ ॥ इतिदुर्योधनस्याहमश्रौषंजल्पतोमुहुः ॥ कर्णोहिबलवाञ्छूरोदृढधन्वाजितक्लमः ॥ ३ ॥

॥ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दैवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ यमःसंयमनव्यापारःकालःकलनव्यापारःअंतकोमारणव्यापारःतदुपमं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

इतिमामब्रवीत्सूतमंदोदुर्योधनःपुरा॥ वसुषेणसहायंमांनालंदेवापिसंयुगे ॥ ४ ॥ किंनुपांडुसुताराजन्गतसत्वाविचेतसः ॥ तत्रतंनिर्जितंदृष्ट्वाभुजंगमिव
निर्विषं॥ ५॥ युद्धात्कर्णमपक्रांतंकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत्॥ अहोदुर्मुखमेवैकंयुद्धानामविशारदं ॥ ६ ॥ प्रावेशयद्भुतवहंपतंगमिवमोहितः॥ अश्वत्थामामद्र
राजःकृपःकर्णश्चसंगताः ॥ ७॥ नशक्ताःप्रमुखेस्थातुंनूनंभीमस्यसंजय॥ तेपिचास्यमहाघोरंबलंनागायुतोपमं॥८॥ जानंतोव्यवसायंचक्रूरंमारुततेजसः॥
किमर्थंक्रूरकर्माणंयमकालांतकोपमं॥ ९॥ बलसंरंभवीर्यज्ञाःकोपयिष्यंतिसंयुगे॥ कर्णस्त्वेकोमहाबाहुःस्वबाहुबलदर्पितं॥ १० ॥ भीमसेनमनादृत्यरणेयु
ध्यतसूतजः॥ योजयत्समरेकर्णंपुरंदरइवासुरं॥ ११ ॥ नसपांडुसुतोजेतुंशक्यःकेनचिदाहवे॥ द्रोणंयःसंप्रमथ्यैकःप्रविष्टोममवाहिनीं॥ १२ ॥ भीमोधनंज
यान्वेषीकस्तमार्च्छेज्जिजीविषुः॥ कोहिसंजयभीमस्यस्थातुमुत्सहतेग्रतः॥ १३ ॥ उद्यताशनिहस्तस्यमहेंद्रस्येवदानवः ॥ प्रेतराजपुरंप्राप्यनिवर्तेतापिमान
वः॥ १४॥ नभीमसेनंसंप्राप्यनिवर्तेतकदाचन॥ पतंगाइववन्हिंतेप्राविशन्नल्पचेतसः॥ १५ ॥ येभीमसेनंसंक्रुद्धमन्वधावन्विमोहिताः॥ यत्तत्सभायांभी
मेनममपुत्रवधाश्रयं॥ १६॥ उक्तंसंरंभिणोग्रेणकुरूणांशृण्वतांतदा॥ तन्नूनमभिसंचिंत्यदृष्ट्वाकर्णंचनिर्जितं ॥ १७॥ दुःशासनःसहभ्रात्राभयाद्भीमादुपा
रमत्॥ यश्चसंजयदुर्बुद्धिरब्रवीत्समितौमुहुः॥ १८॥ कर्णोदुःशासनोहंचजेष्यामोयुधिपांडवान्॥ सनूनंविरथंदृष्ट्वाकर्णंभीमेननिर्जितं ॥ १९ ॥ प्रत्याख्या
नाच्चकृष्णस्यभृशंतप्यतिपुत्रकः॥ दृष्ट्वाभ्रातॄन्हतान्संख्येभीमसेनेनदंशितान्॥ २० ॥ आत्मापराधेसुमहन्नूनंतप्यतिपुत्रकः॥ कोहिजीवितमन्विच्छन्प्रती
पंपांडवंव्रजेत्॥ २१ ॥ भीमंभीमायुधंक्रुद्धंसाक्षात्कालमिवस्थितं॥ वडवामुखमध्यस्थोमुच्येतापिहिमानवः ॥ २२॥ नभीममुखसंप्राप्तोमुच्येदितिमतिर्मे
म॥ नपार्थानचपंचालानचकेशवसात्यकी॥ २३॥ जानंतेयुधिसंरब्धाजीवितंपरिरक्षितुं॥ अहोममसुतानांहिविपन्नंसूतजीवितं॥ २४ ॥ संजयउवाच
यस्त्वंशोचसिकौरव्यवर्तमानेमहाभये॥ त्वमस्यजगतोमूलंविनाशस्यनसंशयः ॥ २५॥ स्वयंवैरंमहत्कृत्वापुत्राणांवचनेस्थितः॥ उच्यमानोनगृह्णीषेमर्त्यः
पथ्यमिवौषधं॥ २६॥ स्वयंपीत्वामहाराजकालकूटंसुदुर्जरं॥ तस्येदानींफलंकृत्स्नमवाप्नुहिनरोत्तम॥ २७॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६॥ २७ ॥

॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३५॥ ॥७॥ ॥७॥

यत्तुकुत्सयसेयोधान्युध्यमानान्महाबलान्॥ तत्रतेवर्तयिष्यामियथायुद्धमवर्तत॥२८॥ दृष्ट्वाकर्णंतुपुत्रास्तेभीमसेनपराजितं॥ नामृष्यंतमहेष्वासाःसोदर्याः पंचभारत ॥ २९॥ दुर्मर्षणोदुःसहश्चदुर्मदोदुर्धरोजयः॥ पांडवंचित्रसन्नाहास्तंप्रतीपमुपाद्रवन् ॥ ३०॥ तेसमंतान्महाबाहुंपरिवार्यवृकोदरं॥ दिशःशरैः समावृण्वन्शलभानामिवव्रजैः॥ ३१॥ आगच्छतस्तान्सहसाकुमारान्देवरूपिणः॥ प्रतिजग्राहसमरेभीमसेनोहसन्निव॥ ३२॥ तवदृष्ट्वातुतनयान्भीमसेन पुरोगमान्॥ अभ्यवर्तंतराधेयोभीमसेनंमहाबलं॥ ३३॥ विसृजन्विशिखांस्तीक्ष्णान्स्वर्णपुंखाञ्छिलाशितान्॥ तंतुभीमोभ्ययात्तूर्णंवार्यमाणःसुतैस्तव ॥ ३४॥ कुरवस्तुततःकर्णंपरिवार्यसमंततः॥ अवाकिरन्भीमसेनंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३५॥ तान्बाणैःपंचविंशत्यासाश्वान्राजन्नरर्षभान्॥ ससूतान्भीमधनुषोभीमोनिन्येयमक्षयं॥ ३६॥ प्रापतन्स्यंदनेभ्यस्तेसार्धंसूतैर्गतासवः॥ चित्रपुष्पधराभग्नावातेनेवमहाद्रुमाः॥ ३७॥ तत्राद्भुतमपश्यामभीमसेनस्यविक्रमं॥ संवार्याधिरथिंबाणैर्यज्जघानतवात्मजान्॥ ३८॥ सवार्यमाणोभीमेनशितैर्बाणैःसमंततः॥ सूतपुत्रोमहाराजभीमसेनमवैक्षत॥ ३९॥ तंभीमसेनःसंरंभात्क्रोधसंरक्तलोचनः॥ विस्फार्यसुमहच्चापंमुहुःकर्णमवैक्षत ॥ ४०॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमसेनपराक्रमेपंचत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १३५॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच तवात्मजांस्तुपतितान्दृष्ट्वाकर्णःप्रतापवान्॥ क्रोधेनमहताविष्टोनिर्विण्णोभूत्सजीवितात्॥ १॥ आगस्कृतमिवात्मानंमेनेचाधिरथिस्तदा॥ यत्प्रत्यक्षंतवसुताभीमेननिहतारणे॥ २॥ भीमसेनस्ततःक्रुद्धःकर्णस्यनिशितान्शरान्॥ निचखानससंभ्रांतःपूर्ववैरमनुस्मरन्॥ ३॥ सभीमंपंचभिर्विध्वाराधेयःप्रहसन्निव॥ पुनर्विव्याधसप्तत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः॥ ४॥ अविचिंत्याथतान्बाणान्कर्णेनास्तान्वृकोदरः॥ रणेविव्याधराधेयंशतेनानतपर्वणां॥ ५॥ पुनश्चविशिखैस्तीक्ष्णैर्विध्वामर्मसुपंचभिः॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनसूतपुत्रस्यमारिष॥ ६॥ अथान्यद्धनुरादायकर्णोभारतदुर्मनाः॥ इषुभिश्छादयामासभीमसेनंपरंतपः॥ ७॥ तस्यभीमोहयान्हत्वाविनिहत्यचसारथिं॥ प्रजहासमहाहासंकृतेप्रतिकृतेपुनः॥ ८॥ इषुभिःकार्मुकंचास्यचकर्तपुरुषर्षभः॥ तत्पपातमहाराजस्वर्णपृष्ठंमहास्वनं॥ ९॥

तवेति ॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ प्रतिकृतेप्रतिकर्मणिकृतेसतीत्यन्वयः॥ ८॥ ९॥

अवारोहत्अवातरत् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ चित्रोपचित्रः चित्रश्चासावुपचित्रश्चेतिचित्रोपचित्रः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥
अवारोहद्रथात्तस्मादथकर्णोमहारथः ॥ गदांगृहीत्वासमरेभीमायप्राहिणोद्रुषा ॥ १० ॥ तामापतंतीमालक्ष्यभीमसेनोमहागदां ॥ शरैरवारयद्राजन्सर्वसै
न्यस्यपश्यतः ॥ ११ ॥ ततोबाणसहस्राणिप्रेषयामासपांडवः ॥ सूतपुत्रवधाकांक्षीत्वरमाणःपराक्रमी ॥ १२ ॥ तानिषूनिषुभिःकर्णोवारयित्वामहामृधे ॥ कवचं
भीमसेनस्यपाटयामाससायकैः ॥ १३ ॥ अथैनंपंचविंशत्यानाराचानांसमार्पयत् ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १४ ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्नवभि
र्नतपर्वभिः ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धःसूतपुत्रस्यमारिष ॥ १५ ॥ तेतस्यकवचंभित्वातथाबाहुंचदक्षिणं ॥ अभ्ययुर्धरणींतीक्ष्णावल्मीकमिवपन्नगाः ॥ १६ ॥ स
च्छाद्यमानोबाणौघैर्भीमसेनधनुश्च्युतैः ॥ पुनरेवाभवत्कर्णोभीमसेनात्पराङ्मुखः ॥ १७ ॥ तंपराङ्मुखमालोक्यपदातिंसूतनंदनं ॥ कौंतेयशरसंछन्नंराजा
दुर्योधनोब्रवीत् ॥ १८ ॥ त्वरध्वंसर्वतोयत्ताराधेयस्यरथंप्रति ॥ ततस्तवसुताराजन्श्रुत्वाभ्रातुर्वचोद्रुतं ॥ १९ ॥ अभ्ययुःपांडवंयुद्धेविसृजंतःशिलीमुखान् ॥
चित्रोपचित्रश्चित्राक्षश्चारुचित्रःशरासनः ॥ २० ॥ चित्रायुधश्चित्रवर्मासमरेचित्रयोधिनः ॥ तानापततएवाशुभीमसेनोमहारथः ॥ २१ ॥ एकैकेनशरे
णाजौपातयामासतेसुतान् ॥ तेहतान्यपतन्भूमौवातरुग्णाइवद्रुमाः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाविनिहतान्पुत्रांस्तवराजन्महारथान् ॥ अश्रुपूर्णमुखःकर्णःक्षत्तुःसस्मारत
द्वचः ॥ २३ ॥ रथंचान्यंसमास्थायविधिवत्कल्पितंपुनः ॥ अभ्ययात्पांडवंयुद्धेत्वरमाणःपराक्रमी ॥ २४ ॥ तावन्योन्यंशरैर्भित्वास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ व्य
भ्राजेतांयथामेघौसंस्यूतौसूर्यरश्मिभिः ॥ २५ ॥ षट्त्रिंशद्भिस्ततोभल्लैर्निशितैस्तिग्मतेजनैः ॥ व्यधमत्कवचंक्रुद्धःसूतपुत्रस्यपांडवः ॥ २६ ॥ सूतपुत्रोपिकौं
तेयंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ पंचाशतामहाबाहुर्विव्याधभरतर्षभ ॥ २७ ॥ रक्तचंदनदिग्धांगौशरैःकृतमहाव्रणौ ॥ शोणिताक्तौव्यराजेतांचंद्रसूर्याविवोदितौ ॥
॥ २८ ॥ तौशोणितोक्षितैर्गात्रैःशरैश्छिन्नतनुच्छदौ ॥ कर्णभीमौव्यराजेतांनिर्मुक्ताविवपन्नगौ ॥ २९ ॥ व्याघ्राविवनरव्याघ्रौदंष्ट्राभिरितरेतरं ॥ शरधारा
सृजौवीरौमेघाविववर्षतुः ॥ ३० ॥ वारणाविवचान्योन्यंविषाणाभ्यामरिंदमौ ॥ निर्भिदंतौस्वगात्राणिसायकैश्चारुरेजतुः ॥ ३१ ॥ नादयंतौप्रहर्षंतौविक्री
डंतौपरस्परं ॥ मंडलानिविकुर्वाणौरथाभ्यांरथिपूत्तमौ ॥ ३२ ॥ वृषाविवाथनर्दंतौबलिनौवासितांतरे ॥ सिंहाविवपराक्रांतौनरसिंहौमहाबलौ ॥ ३३ ॥ पर
स्परंवीक्षमाणौक्रोधसंरक्तलोचनौ ॥ युयुधातेमहावीर्यौशक्रवैरोचनीयथा ॥ ३४ ॥ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भीमसेनस्येति ॥ १ ॥

ततोभीमोमहाबाहुर्बाहुभ्यांविक्षिपन्धनुः ॥ व्यराजतरणेराजन्सविद्युदिवतोयदः ॥ ३५ ॥ सनेमिघोषस्तनितश्चापविद्युच्छरांबुभिः ॥ भीमसेनमहामेघः कर्णपर्वतमावृणोत् ॥ ३६ ॥ ततःशरसहस्रेणसम्यगस्तेनभारत ॥ पांडवोव्यकिरत्कर्णंभीमोभीमपराक्रमः ॥ ३७ ॥ तत्रापश्यंस्तवसुताभीमसेनस्यविक्रमं ॥ सुपुंखैःकंकवासोभिर्यत्कर्णंछादयन्शरैः ॥ ३८ ॥ सनंदयन्रणेपार्थंकेशवंचयशस्विनं ॥ सात्यकिंचक्रक्षौचभीमःकर्णमयोधयत् ॥ ३९ ॥ विक्रमंभुजयोर्वीर्यंधैर्यंचविदितात्मनः ॥ पुत्रास्तवमहाराजदृष्ट्वाविमनसोभवन् ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमयुद्धेषट्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच भीमसेनस्यराधेयःश्रुत्वाज्यातलनिःस्वनं ॥ नामृष्यतयथामत्तोगजःप्रतिगजस्वनं ॥ १ ॥ सोपक्रम्यमुहूर्तंतुभीमसेनस्यगोचरात् ॥ पुत्रांस्तवददर्शाथभीमसेनेनपातितान् ॥ २ ॥ तानवेक्ष्यनरश्रेष्ठविमनादुःखितस्तदा ॥ निःश्वसन्दीर्घमुष्णंचपुनःपांडवमभ्ययात् ॥ ३ ॥ सताम्रनयनःक्रोधाच्छ्वसन्निवमहोरगः ॥ बभौकर्णःशरानस्यन्रश्मीनिवदिवाकरः ॥ ४ ॥ किरणैरिवसूर्यस्यमहीध्रोभरतर्षभ ॥ कर्णचापच्युतैर्बाणैःप्राच्छाद्यतवृकोदरः ॥ ५ ॥ तेकर्णचापप्रभवाःशराबर्हिणवाससः ॥ विविशुःसर्वतःपार्थंवासायेवांडजाद्रुमं ॥ ६ ॥ कर्णचापच्युताबाणाःसंपतंतस्ततस्ततः ॥ रुक्मपुंखाव्यराजंतहंसाःश्रेणीकृताइव ॥ ७ ॥ चापध्वजोपस्करेभ्यश्छत्रादीषामुखाद्युगात् ॥ प्रभवंतोव्यदृश्यंतराजन्नाधिरथेःशराः ॥ ८ ॥ खंपूरयन्महावेगात्खगमान्गृध्रवाससः ॥ सुवर्णविकृतांश्चित्रान्मुमोचाधिरथिःशरान् ॥ ९ ॥ तमंतकमिवायस्तमापतंतंवृकोदरं ॥ त्यक्त्वाप्राणानतिक्रम्यविव्याधनिशितैःशरैः ॥ १० ॥ तस्यवेगमसह्यंसदृष्ट्वाकर्णस्यपांडवः ॥ महतश्चशरौघांस्तान्व्यवारयतवीर्यवान् ॥ ११ ॥ ततोविधम्याधिरथेःशरजालानिपांडवः ॥ विव्याधकर्णंविंशत्यापुनरन्यैःशिलाशितैः ॥ १२ ॥ यथैवहिसकर्णेनपार्थःप्रच्छादितःशरैः ॥ तथैवसरणेकर्णंछादयामासपांडवः ॥ १३ ॥ दृष्ट्वातुभीमसेनस्यविक्रमंयुधिभारत ॥ अभ्यनंदंस्त्वदीयाश्चसंप्रहृष्टाश्चचारणाः ॥ १४ ॥ भूरिश्रवाःकृपोद्रौणिर्मद्रराजोजयद्रथः ॥ उत्तमौजायुधामन्युःसात्यकिःकेशवार्जुनौ ॥ १५ ॥ कुरुपांडवप्रवरादशराजन्महारथाः ॥ साधुसाध्वितिवेगेनसिंहनादमथानदन् ॥ १६ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

तस्मिन्समुत्थितेशब्देतुमुलेलोमहर्षणे ॥ अभ्यभाषतपुत्रस्तेराजन्दुर्योधनस्त्वरन् ॥ १७ ॥ राज्ञःसराजपुत्रांश्चसोदर्यांश्चविशेषतः ॥ कर्णगच्छतभद्रंवःपरीप्सं
तोवृकोदरात् ॥ १८ ॥ पुरानिघ्नंतिराधेयंभीमचापच्युताःशराः ॥ तेयतध्वंमहेष्वासाःसूतपुत्रस्यरक्षणे ॥ १९ ॥ दुर्योधनसमादिष्टाःसोदर्याःसप्तभारत ॥ भीम
सेनमभिद्रुत्यसंरब्धाःपर्यवारयन् ॥ २० ॥ तेसमासाद्यकौंतेयमावृण्वन्शरवृष्टिभिः ॥ पर्वतंवारिधाराभिःप्रावृषीवबलाहकाः ॥ २१ ॥ तेऽपीडयन्भीमसेनंक्रु
द्धाःसप्तमहारथाः ॥ प्रजासंहरणेराजन्सोमंसप्तग्रहाइव ॥ २२ ॥ ततोवेगेनकौंतेयःपीडयित्वाशरासनं ॥ मुष्टिनापांडवोराजन्दृढेनसुपरिष्कृतं ॥ २३ ॥ मनु
ष्यसमतांज्ञात्वासप्तसंधायसायकान् ॥ तेभ्योव्यसृजदायस्तःसूर्यरश्मिनिभान्प्रभुः ॥ २४ ॥ निरस्यन्निवदेहेभ्यस्तनयानामसूंस्तव ॥ भीमसेनोमहाराजपूर्व
वैरमनुस्मरन् ॥ २५ ॥ तेक्षिप्ताभीमसेनेनशराभारतभारतान् ॥ विदार्यखंसमुत्पेतुःस्वर्णपुंखाःशिलाशिताः ॥ २६ ॥ तेषांविदार्यचेतांसिशराहेमविभूषिताः ॥
व्यराजंतमहाराजसुपर्णाइवखेचराः ॥ २७ ॥ शोणितादिग्धवाजाग्राःसप्तहेमपरिष्कृताः ॥ पुत्राणांतवराजेंद्रपीत्वाशोणितमुद्गताः ॥ २८ ॥ तेशरैर्भिन्नमर्माणो
रथेभ्यःप्रापतन्क्षितौ ॥ गिरिसानुरुहाभग्नाद्विपेनेवमहाद्रुमाः ॥ २९ ॥ शत्रुंजयःशत्रुसहश्चित्रश्चित्रायुधोदृढः ॥ चित्रसेनोविकर्णश्चसप्तैतेविनिपातिताः ॥
॥ ३० ॥ पुत्राणांतवसर्वेषांनिहतानांवृकोदरः ॥ शोचत्यतिभृशंदुःखाद्विकर्णंपांडवःप्रियं ॥ ३१ ॥ प्रतिज्ञेयंमयावृत्तानिहंतव्यास्तुसंयुगे ॥ विकर्णतेनासिहतः
प्रतिज्ञारक्षितामया ॥ ३२ ॥ त्वमागाःसमरंवीरक्षात्रंधर्ममनुस्मरन् ॥ ततोविनिहतःसंख्येयुद्धधर्मोहिनिष्ठुरः ॥ ३३ ॥ विशेषतोहिनृपतेस्तथास्माकंहितेरतः ॥
न्यायतोन्यायतोवापिहतःशेतेमहाद्युतिः ॥ ३४ ॥ अगाधबुद्धिर्गांगेयःक्षितौसुरगुरोःसमः ॥ त्याजितःसमरेप्राणांस्तस्माद्युद्धंहिनिष्ठुरं ॥ ३५ ॥ संजयउवा
च तान्निहत्यमहाबाहूराधेयस्यैवपश्यतः ॥ सिंहनादरवंघोरमसृजत्पांडुनंदनः ॥ ३६ ॥ सरवस्तस्यशूरस्यधर्मराजस्यभारत ॥ आचख्याविवतद्युद्धंविजयं
चात्मनोमहत् ॥ ३७ ॥ तंश्रुत्वातुमहानादंभीमसेनस्यधन्विनः ॥ बभूवपरमाप्रीतिर्धर्मराजस्यधीमतः ॥ ३८ ॥ ततोहृष्टमनाराजन्वादित्राणांमहास्वनैः ॥ सिं
हनादरवंभ्रातुःप्रतिजग्राहपांडवः ॥ ३९ ॥ हर्षेणमहतायुक्तःकृतसंज्ञोवृकोदरे ॥ अभ्ययात्समरेद्रोणंसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ४० ॥ एकत्रिंशन्महाराजपुत्रांस्तव
निपातितान् ॥ हतान्दुर्योधनोदृष्ट्वाक्षत्तुःसस्मारतद्वचः ॥ ४१ ॥

॥ ३९ ॥ कृतसंज्ञोगृहीतसंकेतः ॥ ४० ॥ ४१ ॥

निःश्रेयसंनिश्चितंश्रेयःसाधनं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः

तदिदंसमनुप्राप्तंक्षत्तुर्निःश्रेयसंवचः ॥ इतिसंचिंत्यतेपुत्रोनोत्तरंप्रत्यपद्यत ॥ ४२ ॥ यद्यूतकालेदुर्बुद्धिरब्रवीत्तनयस्तव ॥ सभामानाय्यपांचालींकर्णेनसहि
तोल्पधीः ॥ ४३ ॥ यच्चकर्णोब्रवीत्कृष्णांसभायांपरुषंवचः ॥ प्रमुखेपांडुपुत्राणांतवचैवविशांपते ॥ ४४ ॥ शृण्वतस्तवराजेंद्रकौरवाणांचसर्वशः ॥ विनष्टाःपां
डवाःकृष्णेशाश्वतंनरकंगताः ॥ ४५ ॥ पतिमन्यंवृणीष्वेतितस्येदंफलमागतं ॥ यच्चषंढतिलादीनिपरुषाणितवात्मजैः ॥ श्राविताम्तेमहात्मानःपांडवाःकोप
यिष्णुभिः ॥ ४६ ॥ तंभीमसेनःक्रोधाग्निंत्रयोदशसमाःस्थितं ॥ उद्गिरंस्तवपुत्राणामंतंगच्छतिपांडवः ॥ ४७ ॥ विलपंश्चबहुक्षत्ताशमंनालभतत्वयि ॥ सपुत्रो
भरतश्रेष्ठतस्यभुंक्ष्वफलोदयं ॥ ४८ ॥ त्वयावृद्धेनधीरेणकार्यतत्त्वार्थदर्शिना ॥ नकृतंसुहृदांवाक्यंदैवमत्रपरायणं ॥ ४९ ॥ तन्माशुचोनरव्याघ्रतवैवापनयो
महान् ॥ विनाशहेतुःपुत्राणांभवानेवमतोमम ॥ ५० ॥ हतोविकर्णोराजेंद्रचित्रसेनश्चवीर्यवान् ॥ प्रवराश्चात्मजानांतेसुताश्चान्येमहारथाः ॥ ५१ ॥ यान
न्यान्ददृशेभीमश्चक्षुर्विषयमागतान् ॥ पुत्रांस्तवमहाराजत्वरयातान्जघानह ॥ ५२ ॥ त्वत्कृतेत्यहमद्राक्षंदह्यमानांवरूथिनीं ॥ सहस्रशःशरैर्मुक्तैःपांडवेनवृषे
णच ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमयुद्धेसप्तत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्र
उवाच महानपनयःसूतममैवात्रविशेषतः ॥ सइदानीमनुप्राप्तोमन्येसंजयशोचतः ॥ १ ॥ यद्गतंतद्गतमितिममासीन्मनसिस्थितं ॥ इदानीमत्रकिंकार्यंप्र
करिष्यामिसंजय ॥ २ ॥ यथात्वेषक्षयोवृत्तोममापनयसंभवः ॥ वीराणांतन्ममाचक्ष्वस्थिरीभूतोस्मिसंजय ॥ ३ ॥ संजयउवाच कर्णभीमौमहारा
जपराक्रांतौमहाबलौ ॥ बाणवर्षाण्यसृजतांवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ ४ ॥ भीमनामांकिताबाणाःस्वर्णपुंखाःशिलाशिताः ॥ विविशुःकर्णमासाद्यच्छिंदंतइवजी
वितं ॥ ५ ॥ तथैवकर्णनिर्मुक्ताःशराबर्हिणवाससः ॥ छादयांचक्रिरेवीरंशतशोथसहस्रशः ॥ ६ ॥ तयोःशरैर्महाराजसंपतद्भिःसमंततः ॥ बभूवतत्रसैन्यानांसंक्षो
भःसागरोत्तरः ॥ ७ ॥ भीमचापच्युतैर्बाणैस्तवसैन्यमरिंदम ॥ अवध्यतचमूमध्येघोरैराशीविषोपमैः ॥ ८ ॥ वारणैःपतितैराजन्वाजिभिश्चनरैःसह ॥ अदृश्य
तमहीकीर्णावातभग्नैरिवद्रुमैः ॥ ९ ॥ तेवध्यमानाःसमरेभीमचापच्युतैःशरैः ॥ प्राद्रवंस्तावकायोधाःकिमेतदितिचाब्रुवन् ॥ १० ॥

॥ १३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ महानिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ सागरोत्तरःमहत्तरः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

शरैर्व्युदस्तमाक्षिप्तं प्रोत्सारितंदूरमपसारितं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

ततोव्युदस्तंतत्सैन्यंसिंधुसौवीरकौरवं ॥ प्रोत्सारितंमहावेगैःकर्णपांडवयोःशरैः ॥ ११ ॥ तेशूराहतभूयिष्ठाहताश्वरथवारणाः ॥ उत्सृज्यभीमकर्णौचसर्वतो व्यद्रवन्दिशः ॥ १२ ॥ नूनंपार्थार्थमेवास्मान्मोहयंतिदिवौकसः ॥ यत्कर्णभीमप्रभवैर्वध्यतेनोबलंशरैः ॥ १३ ॥ एवंब्रुवाणायोधास्तेतावकाभयपीडिताः ॥ शरपातंसमुत्सृज्यस्थितायुद्धदिदृक्षवः ॥ १४ ॥ ततःप्रावर्ततनदीघोररूपारणाजिरे ॥ शूराणांहर्षजननीभीरूणांभयवर्धिनी ॥ १५ ॥ वारणाश्वमनुष्याणांरुधिरौघसमुद्भवा ॥ संवृतागतसत्वैश्चमनुष्यगजवाजिभिः ॥ १६ ॥ सानुकर्षपताकैश्चद्विपाश्वरथभूषणैः ॥ स्यंदनैरपविद्धैश्चभग्नचक्राक्षकूबरैः ॥ १७ ॥ जातरूपपरिष्कारैर्धनुर्भिःसुमहास्वनैः ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिर्नाराचैश्चसहस्रशः ॥ १८ ॥ कर्णपांडवनिर्मुक्तैर्निर्मुक्तैरिवपन्नगैः ॥ प्रासतोमरसंघातैःखड्गैश्चसपरश्वधैः ॥ ॥ १९ ॥ सुवर्णविकृतैश्चापिगदामुसलपट्टिशैः ॥ ध्वजैश्चविविधाकारैःशक्तिभिःपरिघैरपि ॥ २० ॥ शतघ्नीभिश्चचित्राभिर्बभौभारतमेदिनी ॥ कनकांगदहारैश्चकुंडलैर्मुकुटैस्तथा ॥ २१ ॥ वलयैरपविद्धैश्चतथैवांगुलिवेष्टकैः ॥ चूडामणिभिरुष्णीषैःस्वर्णसूत्रैश्चमारिष ॥ २२ ॥ तनुत्रैःसतलत्रैश्चहारैर्निष्कैश्चभारत ॥ वस्त्रैश्छत्रैश्चविध्वस्तैश्चामरव्यजनैरपि ॥ २३ ॥ गजाश्वमनुजैर्भिन्नैःशोणिताक्तैश्चपत्रिभिः ॥ तैस्तैश्चविविधैर्भिन्नैस्तत्रतत्रवसुंधरा ॥ २४ ॥ पतितैरपविद्धैश्चविबभौद्यौरिवग्रहैः ॥ अचिंत्यमद्भुतंचैवतयोःकर्मातिमानुषं ॥ २५ ॥ दृष्ट्वाचारणसिद्धानांविस्मयःसमजायत ॥ अग्नेर्वायुसहायस्यगतिःकक्षइवाहवे ॥ २६ ॥ आसीद्भीमसहायस्यरौद्रमाधिरथेर्गतं ॥ निपातितध्वजरथंहतवाजिनरद्विपं ॥ २७ ॥ गजाभ्यांसंप्रयुक्ताभ्यामासीन्नलवनंयथा ॥ मेघजालनिभंसैन्यमासीत्तवनराधिप ॥ २८ ॥ विमर्दःकर्णभीमाभ्यामासीच्चपरमोरणे ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णयुद्धेअष्टत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततःकर्णोमहाराजभीमंविध्वात्रिभिःशरैः ॥ मुमोचशरवर्षाणिविचित्राणिबहूनिच ॥ १ ॥ वध्यमानोमहाबाहुःसूतपुत्रेणपांडवः ॥ नविव्यथेभीमसेनोभिद्यमानइवाचलः ॥ २ ॥ सकर्णंकर्णिनाकर्णेपीतेननिशितेनच ॥ विव्याधसुभृशंसंख्येतैलधौतेनमारिष ॥ ३ ॥ सकुंडलंमहच्चारुकर्णस्यापातयद्भुवि ॥ तपनीयंमहाराजदीप्तंज्योतिरिवांबरात् ॥ ४ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

अथापरेण भल्लेन सूतपुत्रं स्तनांतरे ॥ आजघान भृशं क्रुद्धो हसन्निव वृकोदरः ॥ ५ ॥ पुनरस्य त्वरन्भीमो नाराचान्दश भारत ॥ रणे प्रैषीन्महाबाहुर्निर्मुक्ताशी
विषोपमान् ॥ ६ ॥ ते ललाटं विनिर्भिद्य सूतपुत्रस्य भारत ॥ विविशुश्चोदितास्तेन वल्मीकमिव पन्नगाः ॥ ७ ॥ ललाटस्थैस्ततो बाणैः सूतपुत्रो व्यरोचत ॥ नीलो
त्पलमयीं मालां धारयन्वै यथा पुरा ॥ ८ ॥ सोतिविद्धो भृशं कर्णः पांडवेन तरस्विना ॥ रथकूबरमालंब्य न्यमीलयत लोचने ॥ ९ ॥ समुहूर्तात्पुनः संज्ञां लेभे कर्णः प
रंतपः ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगः क्रोधमाहारयत्परं ॥ १० ॥ ततः क्रुद्धो रणे कर्णः पीडितो दृढधन्वना ॥ वेगं चक्रे महावेगो भीमसेनरथं प्रति ॥ ११ ॥ तस्मै कर्णः श
तं राजन्निषूणां गार्ध्रवाससां ॥ अमर्षी बलवान्क्रुद्धः प्रेषयामास भारत ॥ १२ ॥ ततः प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि पांडवः ॥ समरे तमनादृत्य तस्य वीर्यमचिंतय
न् ॥ १३ ॥ कर्णस्ततो महाराज पांडवं नवभिः शरैः ॥ आजघानोरसि क्रुद्धः क्रुद्धरूपं परंतप ॥ १४ ॥ तावुभौ नरशार्दूलौ शार्दूलाविव दंष्ट्रिणौ ॥ जीमूताविव चान्यो
न्यं प्रववर्षतुराहवे ॥ १५ ॥ तलशब्दरवैश्चैव त्रासयेतां परस्परं ॥ शरजालैश्च विविधैस्त्रासयामासतुर्मृधे ॥ १६ ॥ अन्योन्यं समरे क्रुद्धौ कृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ ततो
भीमो महाबाहुः सूतपुत्रस्य भारत ॥ १७ ॥ क्षुरप्रेण धनुश्छित्वा ननाद परवीरहा ॥ तदपास्य धनुश्छिन्नं सूतपुत्रो महारथः ॥ १८ ॥ अन्यत्कार्मुकमादत्त भारघ्नं वे
गवत्तरं ॥ तदप्यथ निमेषार्धाच्चिच्छेदास्य वृकोदरः ॥ १९ ॥ तृतीयं च चतुर्थं च पंचमं षष्ठमेव हि ॥ सप्तमं चाष्टमं चैव नवमं दशमं तथा ॥ २० ॥ एकादशं द्वादशं
च त्रयोदशमथापि च ॥ चतुर्दशं पंचदशं षोडशं च वृकोदरः ॥ २१ ॥ तथा सप्तदशं वेगादष्टादशमथापि वा ॥ बहूनि भीमश्चिच्छेद कर्णस्यैवं धनूंषि हि ॥ २२ ॥ नि
मेषार्धात्ततः कर्णो धनुर्हस्तो व्यतिष्ठत ॥ दृष्ट्वा स कुरुसौवीरसिंधुवीरबलक्षयं ॥ २३ ॥ सवर्मध्वजशस्त्रैश्च पतितैः संवृतां महीं ॥ हस्त्यश्वरथदेहांश्च गतासून्प्रेक्ष्य सर्व
शः ॥ २४ ॥ सूतपुत्रस्य संरंभाद्दीप्तं वपुरजायत ॥ स विस्फार्य महच्चापं कार्तस्वरविभूषितं ॥ २५ ॥ भीमं प्रैक्षत राधेयो घोरं घोरेण चक्षुषा ॥ ततः क्रुद्धः शरानस्य
न्सूतपुत्रो व्यरोचत ॥ २६ ॥ मध्यंदिनगतोर्चिष्मान्शरदीव दिवाकरः ॥ मरीचिविकचस्येव राजन्भानुमतो वपुः ॥ २७ ॥ आसीदाधिरथेर्घोरं वपुः शरशता
चितं ॥ कराभ्यामाददानस्य संदधानस्य चाशुगान् ॥ २८ ॥ कर्षतो मुंचतो बाणान्नांतरं ददृशे रणे ॥ अग्निचक्रोपमं घोरं मंडलीकृतमायुधं ॥ २९ ॥ कर्णस्यासी
न्महीपाल सव्यदक्षिणमस्यतः ॥ स्वर्णपुंखाः सुनिशिताः कर्णचापच्युताः शराः ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ उपारोहत्सन्निकर्षमगात् ॥ ४७ ॥ वायुभूतानिवातोद्धूतान्यतिवेगवंतिवा ॥ ४८ ॥

प्राच्छादयन्महाराजदिशःसूर्यस्यचप्रभाः॥ ततःकनकपुंखानांशराणांनतपर्वणां॥ ३१ ॥ धनुश्च्युतानांवियतिदद्दशेबहुधाव्रजः॥ बाणासनादाधिरथेःप्रभवं
तिस्मसायकाः॥ ३२ ॥ श्रेणीकृताव्यरोचंतराजन्क्रौंचाइवांबरे॥ गार्ध्रपत्रान्शिलाधौतान्कार्तस्वरविभूषितान्॥ ३३ ॥ महावेगान्प्रदीप्ताग्रान्मुमोचाधिरथिः
शरान्॥ तेतुचापबलोद्भूताःशातकुंभविभूषिताः॥ ३४ ॥ अजस्रमपतन्बाणाभीमसेनरथंप्रति॥ तेव्योम्निरुक्मविकृताव्यकाशंतसहस्रशः॥ ३५ ॥ शलभाना
मिवव्राताःशराःकर्णसमीरिताः॥ चापादाधिरथेर्बाणाःप्रपतंतश्चकाशिरे ॥ ३६ ॥ एकोदीर्घइवात्यर्थमाकाशेसंस्थितःशरः॥ पर्वतंवारिधाराभिश्छादय
न्निवतोयदः॥ ३७ ॥ कर्णःप्राच्छादयत्क्रुद्धोभीमंसायकवृष्टिभिः॥ तत्रभारतभीमस्यबलंवीर्यंपराक्रमं॥ व्यवसायंचपुत्रास्तेददृशुःसहसैनिकाः॥ ३८ ॥
तांसमुद्रमिवोद्भूतांशरवृष्टिंसमुत्थितां॥ अचिंतयित्वाभीमस्तुक्रुद्धःकर्णमुपाद्रवत्॥ ३९ ॥ रुक्मपृष्ठंमहच्चापंभीमस्यासीद्विशांपते॥ आकर्षान्मंडलीभूतं
शक्रचापमिवापरं॥ ४० ॥ तस्माच्छराःप्रादुरासन्पूरयंतइवांबरं॥ ४१ ॥ सुवर्णपुंखैर्भीमेनसायकैर्नतपर्वभिः॥ गगनेरचितामालाकांचनीवव्यरोचत॥
॥ ४२ ॥ ततोव्योम्निविषक्तानिशरजालानिभागशः॥ आहतानिव्यशीर्यंतभीमसेनस्यपत्रिभिः॥ ४३ ॥ कर्णस्यशरजालौघैर्भीमसेनस्यचोभयोः॥ अग्नि
स्फुलिंगसंस्पर्शैरंजोगतिभिराहवे॥ ४४ ॥ तैस्तैःकनकपुंखानांद्यौरासीत्संवृताव्रजैः॥ नस्मसूर्यस्तदाभातिनस्मवातिसमीरणः॥ ४५ ॥ शरजालावृतेव्योम्नि
नप्राज्ञायतकिंचन॥ सभीमंछादयन्बाणैःसूतपुत्रःपृथग्विधैः॥ ४६ ॥ उपारोहदनादृत्यतस्यवीर्यंमहात्मनः॥ तयोर्विसृजतोस्तत्रशरजालानिमारिष॥ ४७ ॥
वायुभूतान्यदृश्यंतसंसक्तानीतरेतरं॥ अन्योन्यशरसंस्पर्शात्तयोर्मनुजसिंहयोः॥ ४८ ॥ आकाशेभरतश्रेष्ठपावकःसमजायत॥ तथाकर्णःशितान्बाणान्क
र्मारपरिमार्जितान्॥ ४९ ॥ सुवर्णविकृतान्क्रुद्धःप्राहिणोद्वधकांक्षया॥ तानंतरिक्षेविशिखैस्त्रिधैकैकमशातयत्॥ ५० ॥ विशेषयन्सूतपुत्रंभीमस्तिष्ठेतिचा
ब्रवीत्॥ पुनश्चास्त्रजदुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः॥ ५१ ॥ अमर्षीबलवान्क्रुद्धोदिधक्षन्निवपावकः॥ ततश्चटचटाशब्दोगोधाघातादभूत्तयोः॥ ५२ ॥ तलश
ब्दश्चसुमहान्सिंहनादश्चभैरवः॥ रथनेमिनिनादश्चज्याशब्दश्चैवदारुणः॥ ५३ ॥ योधाव्युपारमन्युद्धाद्दिदृक्षंतःपराक्रमं॥ कर्णपांडवयोराजन्परस्परवधै
षिणोः॥ ५४ ॥ देवर्षिसिद्धगंधर्वाःसाधुसाध्वित्यपूजयन्॥ मुमुचुःपुष्पवर्षंचविद्याधरगणास्तथा॥ ५५ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ वैहायसमाकाशं ॥ ७५ ॥ लयमंगसंकोचं ॥ ७६ ॥

ततोभीमोमहाबाहुःसंरंभीदृढविक्रमः ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यशरैर्विव्याधसूतजं ॥ ५६ ॥ कर्णोपिभीमसेनस्यनिवार्येषून्महाबलः ॥ प्राहिणोन्नवनाराचानाशी
विषसमान्रणे ॥ ५७ ॥ तावद्भिरथतान्भीमोव्योम्निचिच्छेदपत्रिभिः ॥ नाराचान्सूतपुत्रस्यतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ५८ ॥ ततोभीमोमहाबाहुःशरंक्रुद्धांत
कोपमं ॥ मुमोचाधिरथेर्वीरोयमदंडमिवापरं ॥ ५९ ॥ तमापतंतंचिच्छेदराधेयःप्रहसन्निव ॥ त्रिभिःशरैःशरंराजन्पांडवस्यप्रतापवान् ॥ ६० ॥ पुनश्चासृज
दुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः ॥ तस्यतान्याददेकर्णःसर्वाण्यस्त्राण्यभीतवत् ॥ ६१ ॥ युध्यमानस्यभीमस्यसूतपुत्रोस्त्रमायया ॥ तस्येषुधीधनुर्ज्यांचबाणैःसन्नत
पर्वभिः ॥ ६२ ॥ रश्मीन्योक्त्राणिचाश्वानांक्रुद्धःकर्णोच्छिनन्मृधे ॥ तस्याश्वांश्चपुनर्हत्वासूतंविव्याधपंचभिः ॥ ६३ ॥ सोपसृत्यद्रुतंसूतोयुधामन्योरथंययौ ॥
विहसन्निवभीमस्यक्रुद्धःकालानलद्युतिः ॥ ६४ ॥ ध्वजंचिच्छेदराधेयःपताकांचव्यपातयत् ॥ सविधन्वामहाबाहुरथशक्तिंपरामृशत् ॥ ६५ ॥ तांव्यवासृज
दाविध्यक्रुद्धःकर्णरथंप्रति ॥ तामाधिरथिरायस्तःशक्तिंकांचनभूषणां ॥ ६६ ॥ आपतंतींमहोल्काभांचिच्छेददशभिःशरैः ॥ सापतद्दशधाछिन्नाकर्णस्यनि
शितैःशरैः ॥ ६७ ॥ अस्यतःसूतपुत्रस्यमित्रार्थेचित्रयोधिनः ॥ सचर्मादत्तकौंतेयोजातरूपपरिष्कृतं ॥ ६८ ॥ खड्गंचान्यतरप्रेप्सुर्मृत्योरग्रेजयस्यवा ॥ तदस्य
तरसाक्रुद्धोव्यधमच्चर्मसुप्रभं ॥ ६९ ॥ शरैर्बहुभिरत्युग्रैःप्रहसन्निवभारत ॥ सविचर्मामहाराजविरथःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ७० ॥ असिंप्रासृजदाविध्यत्वरन्क
र्णरथंप्रति ॥ सधनुःसूतपुत्रस्यसज्यंछित्वामहानसिः ॥ ७१ ॥ पपातभुविराजेंद्रक्रुद्धःसर्पइवांबरात् ॥ ततःप्रहस्याधिरथिरन्यदादायकार्मुकं ॥ ७२ ॥ शत्रुघ्नंस
मरेक्रुद्धोदृढज्यंवेगवत्तरं ॥ व्यायच्छत्सशरान्कर्णःकुंतीपुत्रजिघांसया ॥ ७३ ॥ सहस्रशोमहाराजरुक्मपुंखान्सुतेजनान् ॥ सवध्यमानोबलवान्कर्णचापच्यु
तैःशरैः ॥ ७४ ॥ वैहायसंप्राक्रमद्वैकर्णस्यव्यथयन्मनः ॥ सतस्यचरितंदृष्ट्वासंग्रामेविजयैषिणः ॥ ७५ ॥ लयमास्थायराधेयोभीमसेनमवंचयत् ॥ तंचदृष्ट्वारथो
पस्थेनिलीनंव्यथितेंद्रियं ॥ ७६ ॥ ध्वजमस्यसमासाद्यतस्थौभीमोमहीतले ॥ तदस्यकुरवःसर्वेचारणाश्चाभ्यपूजयन् ॥ ७७ ॥ यदियेषरथात्कर्णंहर्तुंतार्क्ष्यइवो
रगं ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःस्वधर्ममनुपालयन् ॥ ७८ ॥ स्वरथंपृष्ठतःकृत्वायुद्धायैवव्यवस्थितः ॥ तद्विहत्यास्यराधेयस्ततएनंसमभ्ययात् ॥ ७९ ॥ संरंभात्पांड
वंसंख्येयुद्धायसमुपस्थितं ॥ तौसमेतौमहाराजस्पर्धमानौमहाबलौ ॥ ८० ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥८७॥ तद्वथादिसाधनं ॥८८॥ वज्रगर्भमंतर्विहितांगुष्ठं ॥८९॥ समर्थःसमीचीनार्थोधर्मापेक्षीतियावत् ॥९०॥९१॥९२॥९३॥९४॥ तूबरकोपुंश्चिन्हरहितः षंढइतियाव

जीमूताविवघर्मांतिगर्जमानौनरर्षभौ ॥ तयोरासीत्संप्रहारःक्रुद्धयोर्नरसिंहयोः ॥ ८१ ॥ अमृष्यमाणयोःसंख्येदेवदानवयोरिव ॥ क्षीणशस्त्रस्तुकौंतेयःकर्णे
नसमभिद्रुतः ॥ ८२ ॥ दृष्ट्वार्जुनहतान्नागान्पतितान्पर्वतोपमान् ॥ रथमार्गविघातार्थंव्यायुधःप्रविवेशह ॥ ८३ ॥ हस्तिनांव्रजमासाद्यरथदुर्गंप्रविश्यच ॥ पां
डवोजीविताकांक्षीराधेयंनाभ्यहारयत् ॥८४॥ व्यवस्थानमथाकांक्षन्धनंजयशरैर्हतं ॥ उद्यम्यकुंजरंपार्थस्तस्थौपरपुरंजयः ॥ ८५ ॥ महौषधिसमायुक्तंहनूमा
निवपर्वतं ॥ तमस्यविशिखैःकर्णोव्यधमत्कुंजरंपुनः ॥ ८६ ॥ हस्त्यंगान्यथकर्णायप्राहिणोत्पांडुनंदनः ॥ चक्राण्यश्वांस्तथाचान्यद्यद्यत्पश्यतिभूतले ॥ ८७ ॥
तत्तदादायचिक्षेपक्रुद्धःकर्णायपांडवः ॥ तदस्यसर्वंचिच्छेदक्षिप्तंक्षिप्तंशितैःशरैः ॥ ८८ ॥ भीमोपिमुष्टिमुद्यम्यवज्रगर्भांसुदारुणं ॥ हंतुमैच्छत्सूतपुत्रंसंस्मर
न्नर्जुनंक्षणात् ॥८९॥ शक्तोपिनावधीत्कर्णंसमर्थःपांडुनंदनः ॥ रक्षमाणःप्रतिज्ञांतांयाकृतासव्यसाचिना ॥९०॥ तमेवंव्याकुलंभीमंभूयोभूयःशितैःशरैः ॥ मू
र्च्छयाभिपरीतांगमकरोत्सूतनंदनः ॥ ९१ ॥ व्यायुधंनावधीच्चैनंकर्णःकुंत्यावचःस्मरन् ॥ धनुषोग्रेणतंकर्णःसोभिद्रुत्यपरामृशत् ॥ ९२ ॥ धनुषास्पृष्टमात्रेण
क्रुद्धःसर्पइवश्वसन् ॥ आच्छिद्यसधनुस्तस्यकर्णंमूर्धन्यताडयत् ॥ ९३ ॥ ताडितोभीमसेनेनक्रोधादारक्तलोचनः ॥ विहसन्निवराधेयोवाक्यमेतदुवाचह ॥
॥ ९४ ॥ पुनःपुनस्तूबरकमूढऔदरिकेतिच ॥ अकृतास्त्रकमायोत्सीर्बालसंग्रामकातर ॥ ९५ ॥ यत्रभोज्यंबहुविधंभक्ष्यंपेयंचपांडव ॥ तत्रत्वंदुर्मतेयोग्योनयु
द्धेषुकदाचन ॥ ९६ ॥ मूलपुष्पफलाहारोव्रतेषुनियमेषुच ॥ उचितस्त्वंवनेभीमनत्वंयुद्धविशारदः ॥ ९७ ॥ क्वयुद्धंक्वमुनित्वंचवनंगच्छवृकोदर ॥ नत्वंयुद्धो
चितस्तातवनवासरतिर्भवान् ॥ ९८ ॥ सूदान्भृत्यजनान्दासांस्त्वंगृहेत्वरयन्भृशं ॥ योग्यस्ताडयितुंक्रोधाद्भोजनार्थंवृकोदर ॥ ९९ ॥ मुनिर्भूत्वाथवाभीमफ
लान्यादत्स्वदुर्मते ॥ वनायव्रजकौंतेयनत्वंयुद्धविशारदः ॥ १०० ॥ फलमूलाशनेशक्तस्त्वंतथातिथिपूजने ॥ नत्वांशस्त्रसमुद्योगेयोग्यंमन्येवृकोदर ॥ १०१ ॥
कौमारेयानिवृत्तानिविप्रियाणिविशांपते ॥ तानिसर्वाणिचाप्येवरूक्षाण्यश्रावयद्भृशं ॥ १०२ ॥ अथैनंतत्रसंलीनमस्पृशद्धनुषापुनः ॥ प्रहसंश्चपुनर्वाक्यं
भीममाहवृषस्तदा ॥ ३ ॥ योद्धव्यंमारिषान्यत्रनयोद्धव्यंचमादृशैः ॥ मादृशैर्युध्यमानानामेतच्चान्यच्चविद्यते ॥ ४ ॥

त् तूबरोऽश्मश्रुपुरुषेइत्युपक्रम्यपुरुषव्यंजनत्यक्तेइतिमेदिनी औदरिकोबह्वाशी ॥९५॥९६॥ व्रतेषुनियमेषुआगंतुकेषु ॥९७॥९८॥९९॥१००॥१०१॥१०२॥ संलीनंसंकुचितांगं ॥ १०३ ॥ १०४ ॥

॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥ १०८ ॥ १०९ ॥ व्यकत्थयत्भर्त्सितवान् ॥ ११० ॥ १११ ॥ ११२ ॥ ११३ ॥ ११४ ॥ ११५ ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ ११८ ॥ ११९ ॥ १२० ॥ १२१ ॥

गच्छवायत्रतौकृष्णौतौत्वांरक्षिष्यतोरणे॥ गृहंवागच्छकौंतेयकिंतेयुद्धेनबालक ॥ ५ ॥ कर्णस्यवचनंश्रुत्वाभीमसेनोतिदारुणं॥ उवाचकर्णंप्रहसन्सर्वेषांशृ
ण्वतांवचः॥६॥ जितस्त्वमसकृद्दुष्टकत्थसेकिंवृथात्मना ॥ जयाजयौमहेंद्रस्यलोकेदृष्टौपुरातनैः॥ ७॥ मल्लयुद्धंमयासार्धंकुरुदुष्कुलसंभव ॥ महाबलोमहा
भोगीकीचकोनिहतोयथा॥८॥ तथात्वांघातयिष्यामिपश्यत्सुसर्वराजसु ॥ भीमस्यमतमाज्ञायकर्णोबुद्धिमतांवरः ॥ ९॥ विरराम रणात्तस्मात्पश्यतांसर्वध
न्विनां॥ एवंतंविरथंकृत्वाकर्णोराजन्व्यकत्थयत् ॥ ११० ॥ प्रमुखेवृष्णिसिंहस्यपार्थस्यचमहात्मनः॥ ततोराजन्शिलाधौतान्शरान्शाखामृगध्वजः॥११॥
प्राहिणोत्सूतपुत्रायकेशवेनप्रचोदितः ॥ ततःपार्थभुजोत्सृष्टाःशराःकनकभूषणाः ॥ १२॥ गांडीवप्रभवाःकर्णंहंसाःक्रौंचमिवाविशन् ॥ सभुजंगैरिवावि
ष्टैर्गांडीवप्रेषितैःशरैः॥ १३॥ भीमसेनादपासेधत्सूतपुत्रंधनंजयः॥ सच्छिन्नधन्वाभीमेनधनंजयशराहतः॥ १४ ॥ कर्णोभीमादपायासीद्रथेनमहताद्रुतं॥
भीमोपिसात्यकेर्वाहंसमारुह्यनरर्षभः॥ १५॥ अन्वयाद्भ्रातरंसंख्येपांडवंसव्यसाचिनं ॥ ततःकर्णंसमुद्दिश्यत्वरमाणोधनंजयः ॥ १६ ॥ नाराचंक्रोधताम्रा
क्षःप्रैषीन्मृत्युमिवांतकः॥ सगरुत्मानिवाकाशेप्रार्थयन्भुजगोत्तमं ॥ १७॥ नाराचोभ्यपतत्कर्णंतूर्णंगांडीवचोदितः॥ तमंतरिक्षेनाराचंद्रौणिश्छिच्छेदप
त्रिणा॥ १८॥ धनंजयभयात्कर्णंमुज्जिहीर्षन्महारथः॥ ततोद्रौणिंचतुःषष्ट्याविव्याधकुपितोर्जुनः ॥ १९॥ शिलीमुखैर्महाराजमागास्तिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ स
तुमत्तगजाकीर्णमनीकंरथसंकुलं॥ १२०॥ तूर्णमभ्याविशद्द्रौणिर्धनंजयशरार्दितः॥ ततःसुवर्णपृष्ठानांचापानांकूजतांरणे॥ २१ ॥शब्दंगांडीवघोषेणकौं
तेयोभ्यभवद्बली ॥ धनंजयस्तथायांतंपृष्ठतोद्रौणिमभ्यगात्॥२२॥ नातिदीर्घमिवाध्वानंशरैःसंत्रासयन्बलं॥ विदार्यदेहान्नाराचैर्नरवारणवाजिनां॥२३॥
कंकबर्हिणवासोभिर्बलंव्यधमदर्जुनः॥ तद्बलंभरतश्रेष्ठसवाजिद्विपमानवं॥ २४॥ पाकशासनिरायत्तःपार्थःसनिजघानह॥१२५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णयुद्धेएकोनचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥१३९॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच अहन्यहनिमे
दीप्तंयशःपततिसंजय॥ हतामेबहवोयोधामन्येकालस्यपर्ययं॥ १॥

॥ १२२ ॥ १२३ ॥ १२४ ॥ १२५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ अहन्यहनीति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ प्रेक्षंतःप्रेक्षकाः बभूवेतितथावचनमनुषज्यते ॥ १३ ॥ प्रसह्यअनादृत्य ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥

धनंजयःसुसंक्रुद्धःप्रविष्टोमामकंबलं॥ रक्षितंद्रौणिकर्णाभ्यामप्रवेश्यंसुरैरपि॥ २ ॥ ताभ्यामूर्जितवीर्याभ्यामाप्यायितपराक्रमः ॥ सहितःकृष्णभीमाभ्यां
शिनीनामृषभेणच ॥ ३ ॥ तदाप्रभृतिमांशोकोदहत्यग्निरिवाशयं॥ ग्रस्तानिवप्रपश्यामिभूमिपालान्ससैंधवान्॥४॥ अप्रियंसुमहत्कृत्वासिंधुराजःकिरीटि
नः॥ चक्षुर्विषयमापन्नःकथंजीवितमाप्नुयात्॥५॥ अनुमानाच्चपश्यामिनास्तिसंजयसैंधवः॥ युद्धंतुतद्यथावृत्तंतन्ममाचक्ष्वतत्त्वतः ॥ ६ ॥ यच्चविक्षोभ्य
महतींसेनामालोड्यचासकृत्॥ एकःप्रविष्टःसंक्रुद्धोनलिनीमिवकुंजरः ॥ ७ ॥ तस्यमेवृष्णिवीरस्यब्रूहियुद्धंयथातथं ॥ धनंजयार्थेयत्तस्यकुशलोह्यसिसंज
य॥८॥ संजयउवाच तथातुवैकर्तनपीडितंतंभीमंप्रयांतंपुरुषप्रवीरं ॥समीक्ष्यराजन्नरवीरमध्येशिनिप्रवीरोनुययौरथेन ॥ ९॥ नदन्यथावज्रधर
स्तपांतेज्वलन्यथाजलदांतेचसूर्यः॥ निघ्नन्नमित्रान्धनुषादृढेनसकंपयंस्तवपुत्रस्यसेनां॥ १० ॥ तंयांतमश्वैरजतप्रकाशैरायोधनेवीरतरंनदंतं ॥ नाशक्नुव
न्वारयितुंत्वदीयाःसर्वेरथाभारतमाधवाग्र्यं॥ ११ ॥ अमर्षपूर्णस्त्वनिवृत्तयोधीशरासनीकांचनधर्मधारी॥ अलंबुषःसात्यकिमाधवाग्र्यमवारयद्राजवरोभि
पत्य ॥ १२ ॥ तयोरभूद्भारतसंप्रहारोयथाविधोनैवबभूवकश्चित्॥ प्रेक्षंतएवाहवशोभिनौतौयोधास्त्वदीयाश्चपरेचसर्वे॥ १३ ॥ आविध्यदेनंदशभिःपृषत्कै
रलंबुषोराजवरःप्रसह्य॥ अनागतानेवतुतान्पृषत्कांश्चिच्छेदबाणैःशिनिपुंगवोपि ॥ १४ ॥ पुनःसबाणैस्त्रिभिरग्निकल्पैराकर्णपूर्णैर्निशितैःसपुंखैः ॥ विव्या
धदेहावरणंविदार्यतेसात्यकेराविविशुःशरीरं॥१५॥तैःकायमस्याग्न्यनिलप्रभावैर्विदार्यबाणैर्निशितैर्ज्वलद्भिः॥ आजघ्निवांस्तान्रजतप्रकाशानश्वांश्चतुर्भि
श्चतुरःप्रसह्य॥ १६ ॥ तथातुतेनाभिहतस्तरस्वीनप्ताशिनेश्चक्रधरप्रभावः॥ अलंबुषस्योत्तमवेगवद्भिरश्वांश्चतुर्भिर्निजघानबाणैः ॥ १७॥ अथास्यसूतस्य
शिरोनिकृत्यभल्लेनकालानलसन्निभेन ॥ सकुंडलंपूर्णशशिप्रकाशंभ्राजिष्णुवक्रंनिचकर्तदेहात् ॥ १८ ॥ निहत्यतंपार्थिवपुत्रपौत्रंसंख्येयदूनामृषभःप्रमा
थी॥ ततोन्वयादर्जुनमेववीरःसैन्यानिराजंस्तवसन्निवार्य॥ १९॥ अन्वागतंवृष्णिवीरंसमीक्ष्यतथारिमध्येपरिवर्तमानं॥ घ्नंतंकुरूणामिषुभिर्बलानिपुनःपुन
र्वायुमिवाभ्रपूगान्॥ २० ॥ ततोवहन्सैंधवाःसाधुदांतागोक्षीरकुंदेंदुहिमप्रकाशाः॥ सुवर्णजालावतताःसदश्वायतोयतःकामयतेनृसिंहः ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तमिति त्वरणीयेषुकृत्येषु ॥ १ ॥ २ ॥

अथात्मजास्तेसहिताभिपेतुरन्येचयोधास्त्वरितास्त्वदीयाः ॥ कृत्वामुखंभारतयोधमुख्यंदुःशासनंत्वत्सुतमाजमीढ ॥ २२ ॥ तेसर्वतःसंपरिवार्यसंख्येशैनेयमाजघ्नुरनीकसाहाः ॥ सचापितान्प्रवरःसात्वतानांन्यवारयद्बाणजालेनवीरः ॥ २३ ॥ निवार्यतांस्तूर्णममित्रघातीनप्ताशिनेःपत्रिभिरग्निकल्पैः ॥ दुःशासनस्याभिजघानवाहानुद्यम्यबाणासनमाजमीढ ॥ २४ ॥ ततोर्जुनोहर्षमवापसंख्येकृष्णश्चदृष्ट्वापुरुषप्रवीरं ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअलंबुषवधेचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तमुद्यतंमहाबाहुंदुःशासनरथंप्रति ॥ त्वरितंत्वरणीयेषुधनंजयजयैषिणं ॥ १ ॥ त्रिगर्तानांमहेष्वासाःसुवर्णविकृतध्वजाः ॥ सेनासमुद्रमाविष्टमनंतंपर्यवारयन् ॥ २ ॥ अथैनंरथवंशेनसर्वतःसन्निवार्यते ॥ अवाकिरञ्छरव्रातैःक्रुद्धाःपरमधन्विनः ॥ ३ ॥ अजयद्राजपुत्रांस्तान्भ्राजमानान्महारणे ॥ एकःपंचाशतंशत्रून्सात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ४ ॥ संप्राप्यभारतीमध्यंतलघोषसमाकुलं ॥ असिशक्तिगदापूर्णमप्लवंसलिलंयथा ॥ ५ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामशैनेयचरितंरणे ॥ प्रतीच्यांदिशितंदृष्ट्वाप्राच्यांपश्यामिलाघवात् ॥ ६ ॥ उदीचींदक्षिणांप्राचींप्रतीचींविदिशस्तथा ॥ नृत्यन्निवाचरच्छूरोयथारथशतंतथा ॥ ७ ॥ तद्दृष्ट्वाचरितंतस्यसिंहविक्रांतगामिनः ॥ त्रिगर्ताःसंन्यवर्तंतसंतप्ताःस्वजनंप्रति ॥ ८ ॥ तमन्येशूरसेनानांशूराःसंख्येन्यवारयन् ॥ नियच्छंतःशरव्रातैर्मत्तंद्विपमिवांकुशैः ॥ ९ ॥ तैर्व्यवाहरदार्यात्मामुहूर्तादेवसात्यकिः ॥ ततःकलिंगैर्युयुधेसोचिंत्यबलविक्रमः ॥ १० ॥ तांचसेनामतिक्रम्यकलिंगानांदुरत्ययां ॥ अथपार्थंमहाबाहुर्धनंजयमुपासदत् ॥ ११ ॥ तरन्निवजलेश्रांतोयथास्थलमुपेयिवान् ॥ तंदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रंयुयुधानःसमाश्वसत् ॥ १२ ॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यकेशवःपार्थमब्रवीत् ॥ असावायातिशैनेयस्तवपार्थपदानुगः ॥ १३ ॥ एषशिष्यःसखाचैवतवसत्यपराक्रमः ॥ सर्वान्योधांस्तृणीकृत्यविजिग्येपुरुषर्षभः ॥ १४ ॥ एषकौरवयोधानांकृत्वाघोरमुपद्रवं ॥ तवप्राणैःप्रियतमःकिरीटिन्नेतिसात्यकिः ॥ १५ ॥ एषद्रोणंतथाभोजंकृतवर्माणमेवच ॥ कदर्थीकृत्यविशिखैःफाल्गुनाभ्येतिसात्यकिः ॥ १६ ॥ धर्मराजप्रियान्वेषीहत्वायोधान्वरान्वरान् ॥ शूरश्चैवकृतास्त्रश्चफाल्गुनाभ्येतिसात्यकिः ॥ १७ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥ इतिद्रो

कृत्वासुदुष्करंकर्मसैन्यमध्येमहाबलः॥ तवदर्शनमन्विच्छन्पांडवाभ्येतिसात्यकिः॥ १८॥ बहूनेकरथेनाजौयोधयित्वामहारथान्॥ आचार्यप्रमुखान्पार्थ
प्रयात्येषससात्यकिः॥ १९॥ स्वबाहुबलमाश्रित्यविदार्यचवरूथिनीं॥ प्रेषितोधर्मराजेनपार्थैषोभ्येतिसात्यकिः॥ २०॥ यस्यनास्तिसमोयोधःकौरवेषुकथं
चन॥ सोयमायातिकौंतेयसात्यकिर्युद्धदुर्मदः॥ २१॥ कुरुसैन्याद्विमुक्तोवैसिंहोमध्याद्गवामिव॥ निहत्यबहुलाःसेनापार्थैषोभ्येतिसात्यकिः॥ २२॥ एषराजस
हस्राणांवक्रैःपंकजसन्निभैः॥ आस्तीर्यवसुधांपार्थक्षिप्रमायातिसात्यकिः॥ २३॥ एषदुर्योधनंजित्वाभ्रातृभिःसहितंरणे॥ निहत्यजलसंधंचक्षिप्रमाया
तिसात्यकिः॥ २४॥ रुधिरौघवतींकृत्वानदींशोणितकर्दमां॥ तृणवद्व्यस्यकौरव्यानेषह्यायातिसात्यकिः॥ २५॥ ततःप्रहृष्टःकौंतेयःकेशवंवाक्यमब्रवी
त्॥ नमेप्रियंमहाबाहोयन्मामभ्येतिसात्यकिः॥ २६॥ नहिजानामिवृत्तांतंधर्मराजस्यकेशव॥ सात्वतेनविहीनःसयदिजीवतिवानवा॥ २७॥ एतेनहिम
हाबाहोरक्षितव्यःसपार्थिवः॥ तमेषकथमुत्सृज्यममकृष्णपदानुगः॥ २८॥ राजाद्रोणायचोत्सृष्टःसैंधवश्चानिपातितः॥ प्रत्युद्यातिचशैनेयमेषभूरिश्रवा
रणे॥ २९॥ सोयंगुरुतरोभारःसैंधवार्थेसमाहितः॥ ज्ञातव्यश्चहिमेराजारक्षितव्यश्चसात्यकिः॥ ३०॥ जयद्रथश्चहंतव्योलंबतेचदिवाकरः॥ श्रांतश्चैषमहाबा
हुरल्पप्राणश्चसांप्रतं॥ ३१॥ परिश्रांताहयाश्चास्यहययंताचमाधव॥ नचभूरिश्रवाःश्रांतःससहायश्चकेशव॥ ३२॥ अपीदानींभवेदस्यक्षेममस्मिन्समाग
मे॥ कच्चिन्नसागरंतीर्त्वासात्यकिःसत्यविक्रमः॥ ३३॥ गोष्पदंप्राप्यसीदेतमहौजाःशिनिपुंगवः॥ अपिकौरवमुख्येनकृतास्त्रेणमहात्मना॥ ३४॥ समेत्यभू
रिश्रवसास्वस्तिमान्सात्यकिर्भवेत्॥ व्यतिक्रममिमंमन्येधर्मराजस्यकेशव॥ ३५॥ आचार्याद्भयमुत्सृज्ययःप्रेषयतसात्यकिं॥ ग्रहणंधर्मराजस्यखगः
श्येनइवामिषं॥ ३६॥ नित्यमाशंसतेद्रोणःकच्चित्स्यात्कुशलीनृपः॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यक्यर्जुनदर्शनेएकचत्वा
रिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १४१॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच तमापतंतंसंप्रेक्ष्यसात्वतंयुद्धदुर्मदं॥ क्रोधाद्भूरिश्रवाराजन्सह
सासमुपाद्रवत्॥ १॥ तमब्रवीन्महाराजकौरव्यःशिनिपुंगवं॥ अद्यप्राप्तोसिदिष्ट्यामेचक्षुर्विषयमित्युत॥ २॥

णपर्वणिटीकायांएकचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १४१॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ तमिति ॥ १॥ उतात्यर्थे॥ २॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ शाश्वतीःसमाःसर्वकालं तुरवधारणे नित्यमेवअसौहन्यात् जयएवतस्येत्यर्थः ॥ १६ ॥

चिराभिलषितंकाममहंप्राप्स्यामिसंयुगे ॥ नहिमेमोक्ष्यसेजीवन्यदिनोत्सृजसेरणं ॥ ३ ॥ अद्यत्वांसमरेहत्वानित्यंशूराभिमानिनं ॥ नंदयिष्यामिदाशार्हकुरु
राजंसुयोधनं ॥ ४ ॥ अद्यमद्बाणनिर्दग्धंपतितंधरणीतले ॥ द्रक्ष्यतस्त्वांरणेवीरौसहितौकेशवार्जुनौ ॥ ५ ॥ अद्यधर्मसुतोराजाश्रुत्वात्वांनिहतंमया ॥ सव्रीडोभ
वितासद्योयेनासीहप्रवेशितः ॥ ६ ॥ अद्यमेविक्रमंपार्थोविज्ञास्यतिधनंजयः ॥ त्वयिभूमौविनिहतेशयानेरुधिरोक्षिते ॥ ७ ॥ चिराभिलषितोह्येषत्वयासह
समागमः ॥ पुरादेवासुरेयुद्धेशक्रस्यबलिनायथा ॥ ८ ॥ अद्ययुद्धंमहाघोरंतवदास्यामिसात्वत ॥ ततोज्ञास्यसितत्त्वेनमद्वीर्यबलपौरुषं ॥ ९ ॥ अद्यसंयमनीं
यातामयात्वंनिहतोरणे ॥ यथारामानुजेनाजौरावणिर्लक्ष्मणेनह ॥ १० ॥ अद्यकृष्णश्वपार्थश्वधर्मराजश्वमाधव ॥ हतेत्वयिनिरुत्साहारणंत्यक्ष्यंत्यसंशयं ॥
॥ ११ ॥ अद्यतेपचितिंकृत्वाशितैर्माधवसायकैः ॥ तत्स्त्रियोनंदयिष्यामियेत्वयानिहतारणे ॥ १२ ॥ मच्चक्षुर्विषयंप्राप्तोनत्वंमाधवमोक्ष्यसे ॥ सिंहस्यविषयं
प्राप्तोयथाक्षुद्रमृगस्तथा ॥ १३ ॥ युयुधानस्तुतंराजन्प्रत्युवाचहसन्निव ॥ कौरवेयनसंत्रासोविद्यतेममसंयुगे ॥ १४ ॥ नाहंभीषयितुंशक्योवाङ्मात्रेणतुके
वलं ॥ समांनिहन्यात्संग्रामेयोमांकुर्यान्निरायुधं ॥ १५ ॥ समास्तुशाश्वतीर्हन्याद्योमांहन्याद्धिसंयुगे ॥ किंवृथोक्तेनबहुनाकर्मणातत्समाचर ॥ १६ ॥ शारद
स्येवमेघस्यगर्जितंनिष्फलंहिते ॥ श्रुत्वात्वद्गर्जितंवीरहास्यंहिममजायते ॥ १७ ॥ चिरकालेप्सितंलोकेयुद्धमद्यास्तुकौरव ॥ त्वरतेमेमतिस्ताततवयुद्धाभिकां
क्षिणी ॥ १८ ॥ नाहत्वाहंनिवर्तिष्येत्वामद्यपुरुषाधम ॥ अन्योन्यंतौतथावाग्भिस्तक्षंतौनरपुंगवौ ॥ १९ ॥ जिघांसूपरमक्रुद्धावभिजघ्नतुराहवे ॥ समेतौतौम
हेष्वासौशुष्मिणौस्पर्धिनौरणे ॥ २० ॥ द्विरदाविवसंक्रुद्धौवासितार्थेमदोत्कटौ ॥ भूरिश्रवाःसात्यकिश्चववर्षतुररिंदमौ ॥ २१ ॥ शरवर्षाणिघोराणिमेघाविव
परस्परं ॥ सौमदत्तिस्तुशैनेयंप्रच्छाद्येषुभिराशुगैः ॥ २२ ॥ जिघांसुर्भरतश्रेष्ठविव्याधनिशितैःशरैः ॥ दशभिःसात्यकिंविध्वासौमदत्तिरथापरान् ॥ २३ ॥
मुमोचनिशितान्बाणान्जिघांसुःशिनिपुंगवं ॥ तानस्यविशिखांस्तीक्ष्णानंतरिक्षेविशांपते ॥ २४ ॥ अप्राप्तानस्त्रमायाभिरग्रसत्सात्यकिःप्रभो ॥ तौपृथक्शू
स्त्रवर्षाभ्यामवर्षेतांपरस्परं ॥ २५ ॥ उत्तमाभिजनौवीरौकुरुवृष्णियशस्करौ ॥ तौनखैरिवशार्दूलौदंतैरिवमहाद्विपौ ॥ २६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ भुजघातोभुजस्फोटः निग्रहोहस्तधारणं प्रग्रहोगलहस्तकः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

रथशक्तिभिरन्योन्यंविशिखैश्चाप्यकंततां॥ निर्भिदंतौहिगात्राणिविक्षरंतौचशोणितं॥ २७॥ व्यष्टंभयेतामन्योन्यंप्राणद्यूताभिदेविनौ ॥ एवमुत्तमकर्माणौ कुरुवृष्णियशस्करौ ॥ २८॥ परस्परमयुध्येतांवारणाविवयूथपौ॥ तावदीर्घेणकालेनब्रह्मलोकपुरस्कृतौ ॥ २९ ॥ यियासंतौपरंस्थानमन्योन्यंसंजगर्जतुः॥ सात्यकिःसौमदत्तिश्चशरवृष्ट्यापरस्परं ॥ हृष्टवद्धार्तराष्ट्राणांपश्यतामभ्यवर्षतां॥ संप्रैक्षंतजनास्तौतुयुध्यमानौयुधांपती ॥ ३१ ॥ यूथपौवासिताहेतोःप्रयुद्धाविवकुंजरौ॥ अन्योन्यस्यहयान्हत्वाधनुषीविनिकृत्यच॥ ३२॥ विरथावसियुद्धायसमेयातांमहारणे॥ आर्षभेचर्मणीचित्रेप्रगृह्यविपुलेशुभे ॥ ३३॥ विकोशौचाप्यसीकृत्वासमरेतौविचेरतुः॥ चरंतौविविधान्मार्गान्मंडलानिचभागशः॥ ३४ ॥ मुहुराजघ्नतुःक्रुद्धावन्योन्यमरिमर्दनौ ॥ सखड्गौचित्रवर्माणौसनिष्कांगदभूषणौ॥ ३५॥ भ्रांतमुद्भ्रांतमाविद्धमाप्लुतंविप्लुतंस्तृतं॥ संपातंसमुदीर्णंचदर्शयंतौयशस्विनौ॥ ३६ ॥ असिभ्यांसंप्रजह्रातेपरस्परमरिंदमौ ॥ उभौछिद्रैषिणौवीरावुभौचित्रंववल्गतुः॥ ३७॥ दर्शयंतावुभौशिक्षांलाघवंसौष्ठवंतथा॥ रणेरणकृतांश्रेष्ठावन्योन्यंपर्यकर्षतां॥ ३८॥ मुहूर्तमिवराजेंद्रसमाहत्यपरस्परं॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांवीरावाश्वसतांपुनः॥ ३९॥ असिभ्यांचर्मणीचित्रेशतचंद्रेनराधिप॥ निकृत्यपुरुषव्याघ्रौबाहुयुद्धंप्रचक्रतुः ॥ ४० ॥ व्यूढोरस्कौदीर्घभुजौनियुद्धकुशलावुभौ॥ बाहुभिःसमसज्जेतामायसैःपरिघैरिव ॥ ४१ ॥ तयोराजन्भुजाघातनिग्रहप्रग्रहास्तथा॥ शिक्षाबलसमुद्भूताःसर्वयोधप्रहर्षणाः॥ ४२ ॥ तयोर्नृवरयोराजन्समरेयुध्यमानयोः॥ भीमोभवन्महाशब्दोवज्रपर्वतयोरिव॥ ४३॥ द्विपाविवविषाणाग्रैःशृंगैरिवमहर्षभौ ॥ भुजयोक्त्रावबंधैश्चशिरोभ्यांचावघातनैः॥ ४४॥ पादावकर्षसंधानैस्तोमरांकुशलासनैः ॥ पादोदरविबंधैश्चभूमावुद्भ्रमणैस्तथा ॥ ४५ ॥ गतप्रत्यागताक्षेपैःपातनोत्थानसंप्लुतैः॥ युयुधातेमहात्मानौकुरुसात्वतपुंगवौ॥ ४६॥ द्वात्रिंशत्करणानिस्युर्यानियुद्धानिभारत॥ तान्यदर्शयतांतत्रयुध्यमानौमहाबलौ ॥ ४७॥ क्षीणायुधेसात्वतेयुध्यमानेततोब्रवीदर्जुनंवासुदेवः॥ पश्यस्वैनंविरथंयुध्यमानंरणेवरंसर्वधनुर्धराणां॥ ४८॥

भुजयोक्त्रावबंधैर्बाहुपाशवेष्टनैः अवघातनैस्ताडनैः ॥ ४४ ॥ पादशब्दःप्रत्येकंसंबध्यते पादावकर्षैश्चरणावकर्षणैः पादसंधानैश्चरणच्छंदितकैः तोमरैरतिस्फोटनैः अंकुशैरवलुंचनैः पादोदरविबंधैः पादाभ्यामुदरक्रोडीकरणैः उद्भ्रमणैःपरिवर्तनैः ॥ ४५ ॥ गतैर्गमनैः प्रत्यागतैरावर्तनैः आक्षिपैरास्फालनैः पातनैर्भूमिप्रापणैः उत्थानैःउत्पतनैः संप्लुतैःविस्फारानुबंधैः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ सममनुरूपं ॥ ५० ॥ अभ्यहनदास्फालितवान् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ कुलालएवकौलालः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

प्रविष्टोभारतींभित्वातवपांडवपृष्ठतः ॥ योधितश्चमहावीर्यैःसर्वैर्भारतभारतैः ॥ ४९ ॥ परिश्रांतंयुधांश्रेष्ठंसंप्राप्तोभूरिदक्षिणः ॥ युद्धाकांक्षीसमायांतंनैतत्स
ममिवार्जुन ॥ ५० ॥ ततोभूरिश्रवाःक्रुद्धःसात्यकिंयुद्धदुर्मदः ॥ उद्यम्याभ्याहनद्राजन्मत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ५१ ॥ रथस्थयोर्द्वयोर्युद्धेक्रुद्धयोर्योधमुख्ययोः ॥ के
शवार्जुनयोराजन्समरेप्रेक्षमाणयोः ॥ ५२ ॥ अथकृष्णोमहाबाहुरर्जुनंप्रत्यभाषत ॥ पश्यवृष्ण्यंधकव्याघ्रंसौमदत्तिवशंगतं ॥ ५३ ॥ परिश्रांतंगतंभूमौकृ
त्वाकर्मसुदुष्करं ॥ तवांतेवासिनंवीरंपालयार्जुनसात्यकिं ॥ ५४ ॥ नवशंयज्ञशीलस्यगच्छेदेषवरोर्जुन ॥ त्वत्कृतेपुरुषव्याघ्रतदाशुक्रियतांविभो ॥ ५५ ॥ अ
थाब्रवीद्धृष्टमनावासुदेवंधनंजयः ॥ पश्यवृष्णिप्रवीरेणक्रीडंतंकुरुपुंगवं ॥ ५६ ॥ महाद्विपेनेववनेमत्तेनहरियूथपं ॥ संजयउवाच इत्येवंभाषमाणे
तुपांडवेवैधनंजये ॥ ५७ ॥ हाहाकारोमहानासीत्सैन्यानांभरतर्षभ ॥ तदुद्यम्यमहाबाहुःसात्यकिंन्यहनद्भुवि ॥ ५८ ॥ ससिंहइवमातंगंविकर्षन्भूरिदक्षिणः ॥
व्यरोचतकुरुश्रेष्ठःसात्वतप्रवरंयुधि ॥ ५९ ॥ अथकोशाद्विनिष्कृष्यखड्गंभूरिश्रवारणे ॥ मूर्द्धजेषुनिजग्राहपदाचोरस्यताडयत् ॥ ६० ॥ ततोस्यच्छेत्तुमारब्धः
शिरःकायात्सकुंडलं ॥ तावत्क्षणात्सात्वतोपिशिरःसंभ्रमयंस्त्वरन् ॥ ६१ ॥ यथाचक्रंतुकौलालोदंडविद्धंतुभारत ॥ सहैवभूरिश्रवसोबाहुनाकेशधारिणा ॥
॥ ६२ ॥ तंतथापरिकृष्यंतंदृष्ट्वासात्वतमाहवे ॥ वासुदेवस्ततोराजन्भूयोर्जुनमभाषत ॥ ६३ ॥ पश्यवृष्ण्यंधकव्याघ्रंसौमदत्तिवशंगतं ॥ तवशिष्यंमहाबाहोधनु
ष्यनवरंत्वया ॥ ६४ ॥ असत्योविक्रमःपार्थयत्रभूरिश्रवारणे ॥ विशेषयतिवार्ष्णेयंसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ ६५ ॥ एवमुक्तोमहाबाहुर्वासुदेवेनपांडवः ॥ मन
सापूजयामासभूरिश्रवसमाहवे ॥ ६६ ॥ विकर्षन्सात्वतश्रेष्ठंक्रीडमानइवाहवे ॥ संहर्षयतिमांभूयःकुरूणांकीर्तिवर्धनः ॥ ६७ ॥ प्रवरंवृष्णिवीराणांयन्नहन्या
द्धिसात्यकिं ॥ महाद्विपमिवारण्येमृगेंद्रइवकर्षति ॥ ६८ ॥ एवंतुमनसाराजन्पार्थःसंपूज्यकौरवं ॥ वासुदेवंमहाबाहुरर्जुनःप्रत्यभाषत ॥ ६९ ॥ सैंधवेसक्तदृष्टि
त्वान्नैनंपश्यामिमाधवं ॥ एतत्त्वसुकरंकर्मयादवार्थेकरोम्यहं ॥ ७० ॥ इत्युक्त्वावचनंकुर्वन्वासुदेवस्यपांडवः ॥ ततःक्षुरप्रंनिशितंगांडीवेसमयोजयत् ॥ ७१ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ नहन्याद्धंतुंनशक्नोति द्वितीयइवशब्दएवार्थे कर्षत्येवेत्यन्वयः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

॥ ७२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ विषक्तस्यअन्यासक्तस्य ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

पार्थबाहुविसृष्टःसमहोल्केवनभश्च्युता ॥ सखड्गंयज्ञशीलस्यसांगदंबाहुमच्छिनत् ॥ ७२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभूरिश्रवो
बाहुच्छेदेद्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सबाहुर्न्यपतद्भूमौसखड्गःसशुभांगदः ॥ आदधज्जीव
लोकस्यदुःखमद्भुतमुत्तमः ॥ १ ॥ प्रहरिष्यन्हृतोबाहुरदृश्येनकिरीटिना ॥ वेगेनन्यपतद्भूमौपंचास्यइवपन्नगः ॥ २ ॥ समोघंकृतमात्मानंदृष्ट्वापार्थेनकौरवः ॥
उत्सृज्यसात्यकिंक्रोधाद्गर्हयामासपांडवं ॥ ३ ॥ भूरिश्रवाउवाच नृशंसंबतकौंतेयकर्मेदंकृतवानसि ॥ अपश्यतोविषक्तस्ययन्मेबाहुमचिच्छिदः ॥ ४ ॥
किंनुवक्ष्यसिराजानंधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ किंकुर्वाणोमयासंख्येहतोभूरिश्रवारणे ॥ ५ ॥ इदमिंद्रेणतेसाक्षादुपदिष्टंमहात्मना ॥ अस्त्रंरुद्रेणवापार्थद्रोणेनाथकृ
पेणवा ॥ ६ ॥ ननुनामास्त्रधर्मज्ञस्त्वंलोकेभ्यधिकःपरैः ॥ सोयुध्यमानस्यकथंरणेप्रहृतवानसि ॥ ७ ॥ नप्रमत्तायभीतायविरथायप्रयाचते ॥ व्यसनेवर्तमा
नायप्रहरंतिमनस्विनः ॥ ८ ॥ इदंतुनीचाचरितमसत्पुरुषसेवितं ॥ कथमाचरितंपार्थपापकर्मसुदुष्करं ॥ ९ ॥ आर्येणसुकरंत्वाहुरार्यकर्मधनंजय ॥ अनार्यक
र्मत्वार्येणसुदुष्करतमंभुवि ॥ १० ॥ येषुयेषुनरव्याघ्रयत्रयत्रचवर्तते ॥ आशुतच्छीलतामेतितदिदंत्वयिदृश्यते ॥ ११ ॥ कथंहिराजवंश्यस्त्वंकौरवेयोविशे
षतः ॥ क्षत्रधर्मादपक्रांतःसुवृत्तश्चरितव्रतः ॥ १२ ॥ इदंतुयदतिक्षुद्रंवार्ष्णेयार्थेकृतंत्वया ॥ वासुदेवमतंनूनंनैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ १३ ॥ कोहिनामप्रमत्तायपरे
णसहयुद्ध्यते ॥ ईदृशंव्यसनंदद्याद्योनकृष्णसखोभवेत् ॥ १४ ॥ व्रात्याःसंक्लिष्टकर्माणःप्रकृत्यैवचगर्हिताः ॥ वृष्ण्यंधकाःकथंपार्थप्रमाणंभवताकृताः ॥ १५ ॥
एवमुक्तोरणेपार्थोभूरिश्रवसमब्रवीत् ॥ अर्जुनउवाच व्यक्तंहिजीर्यमाणोपिवुद्धिंजरयतेनरः ॥ १६ ॥ अनर्थकमिदंसर्वंयत्त्वयाव्याहृतंप्रभो ॥ जान
न्नेवहृषीकेशंगर्हसेमांचपांडवं ॥ १७ ॥ संग्रामाणांहिधर्मज्ञःसर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ नचाधर्ममहंकुर्यांजानंश्चैवहिमुह्यसे ॥ १८ ॥ युद्ध्यंतिक्षत्रियाःशत्रून्स्वैः
स्वैःपरिवृतानराः ॥ भ्रातृभिःपितृभिःपुत्रैस्तथासंबंधिबांधवैः ॥ १९ ॥ वयस्यैरथमित्रैश्चतेचबाहुंसमाश्रिताः ॥ सकथंसात्यकिंशिष्यंसुखसंबंधिमेवच ॥
॥ २० ॥ अस्मदर्थेचयुद्ध्यंतंत्यक्त्वाप्राणान्सुदुस्त्यजान् ॥ ममबाहुंरणेराजन्दक्षिणंयुद्धदुर्मदं ॥ २१ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ येषुयेषुसत्स्वसत्सुवा यत्रयत्रशुभेऽशुभेवाकर्मणि ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ प्रायंआमरणानशनं उपाविशत् प्रारब्धवान् ॥ ३३ ॥ प्राणानसून् प्राणेषुवायुषु अजुहोदाहितवान्

नचात्मारक्षितव्योवैराजन्रणगतेनहि ॥ योयस्ययुज्यतेर्थेषुसवैरक्ष्योनराधिप ॥ २२ ॥ तैरक्ष्यमाणैःसनृपोरक्षितव्योमहाम्वधे ॥ यद्यहंसात्यकिंपश्येवध्यमा
नंमहारणे ॥ २३ ॥ ततस्तस्यवियोगेनपापंमेऽनर्थतोभवेत् ॥ रक्षितश्चमयायस्मात्तस्मात्कुध्यसिकिंमयि ॥ २४ ॥ यच्चमेगर्हसेराजन्नन्येनसहसंगतं ॥ अहं
त्वयाविनिकृतस्तत्रमेबुद्धिविभ्रमः ॥ २५ ॥ कवचंधुन्वतस्तुभ्यंरथंचारोहतःस्वयं ॥ धनुर्ज्याकर्षतश्चैवयुद्ध्यतःसहशत्रुभिः ॥ २६ ॥ एवंरथगजाकीर्णेहयपत्ति
समाकुले ॥ सिंहनादोद्धतरवेगंभीरेसैन्यसागरे ॥ २७ ॥ स्वैःपरैश्चसमेतेभ्यःसात्वतेनचसंगमे ॥ एकस्यैकेनहिकथंसंग्रामःसंभविष्यति ॥ २८ ॥ बहुभिःसह
संगम्यनिर्जित्यचमहारथान् ॥ श्रांतश्चश्रांतवाहश्चविमनाःशस्त्रपीडितः ॥ २९ ॥ ईदृशंसात्यकिंसंख्येनिर्जित्यचमहारथं ॥ अधिकत्वंविजानीषेस्ववीर्यवश
मागतं ॥ ३० ॥ यदिच्छसिशिरश्चास्यअसिनाहंतुमाहवे ॥ तथाकृच्छ्रगतंचैवसात्यकिंकःक्षमिष्यति ॥ ३१ ॥ त्वंवैविगर्हयात्मानमात्मानंयोनरक्षसि ॥ कथं
करिष्यसेवीरयोवात्वांसंश्रयेज्जनः ॥ ३२ ॥ संजयउवाच एवमुक्तोमहाबाहुर्यूपकेतुर्महायशाः ॥ युयुधानंसमुत्सृज्यरणेप्रायमुपाविशत् ॥ ३३ ॥ शरा
नास्तीर्यसव्येनपाणिनापुण्यलक्षणः ॥ यियासुर्ब्रह्मलोकायप्राणान्प्राणेष्वथाजुहोत् ॥ ३४ ॥ सूर्येचक्षुःसमाधायप्रसन्नंसलिलेमनः ॥ ध्यायन्महोपनिषदंयो
गयुक्तोभवन्मुनिः ॥ ३५ ॥ ततःससर्वसेनायांजनःकृष्णधनंजयौ ॥ गर्हयामासतंचापिशशंसपुरुषर्षभं ॥ ३६ ॥ निंद्यमानौतथाकृष्णौनोचतुःकिंचिदप्रियं ॥
ततःप्रशस्यमानश्चनाहृष्यद्यूपकेतनः ॥ ३७ ॥ तांस्तथावादिनोराजन्पुत्रांस्तवधनंजयः ॥ अमृष्यमाणोमनसातेषांतस्यचभाषितं ॥ ३८ ॥ असंक्रुद्धमनावा
चःस्मारयन्निवभारत ॥ उवाचपांडुतनयःसाक्षेपमिवफाल्गुनः ॥ ३९ ॥ ममसर्वेपिराजानोजानंत्येवमहाव्रतं ॥ नशक्योमामकोहंतुंयोमेस्याद्बाणगोचरे ॥
॥ ४० ॥ यूपकेतोनिरीक्ष्यैतन्नमामर्हसिगर्हितुं ॥ नहिधर्ममविज्ञाययुक्तंगर्हयितुंपरं ॥ ४१ ॥ आत्तशस्त्रस्यहिरणेवृष्णिवीरंजिघांसतः ॥ यदहंबाहुमच्छैत्संनस
धर्मोविगर्हितः ॥ ४२ ॥ न्यस्तशस्त्रस्यबालस्यविरथस्यविवर्मणः ॥ अभिमन्योर्वधंतातधार्मिकःकोनपूजयेत् ॥ ४३ ॥ एवमुक्तःसपार्थेनशिरसाभूमिमस्पृश
त् ॥ पाणिनाचैवसव्येनप्राहिणोदस्यदक्षिणं ॥ ४४ ॥ एतत्पार्थस्यतुवचस्ततःश्रुत्वामहाद्युतिः ॥ यूपकेतुर्महाराजतूष्णीमासीदवाङ्मुखः ॥ ४५ ॥

॥ ३४ ॥ प्रसन्नमकल्मषं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ दक्षिणंकृत्तमात्मनःपाणिं अस्यार्जुनस्यसमीपेप्राहिणोत् प्रहितवान् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ सकृद्विभाताःसहप्रकाशाः गरुडस्योत्तमांगेनपृष्ठेनयानंयस्य ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ प्रसक्तमन्यासक्तं ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अर्जुनउवाच यात्रीतिर्धर्मराजेमेभीमेचबलिनांवरे॥ नकुलेसहदेवेचसामेत्वयिशलाग्रज ॥ ४६ ॥ मयात्वंसमनुज्ञातःकृष्णेनचमहात्मना॥ गच्छपुण्य
कृताँल्लोकान्छिबिरौशीनरोयथा॥४७॥ वासुदेवउवाच येलोकाममविमलाःसकृद्विभाताब्रह्माद्यैःसुरवृषभैरपीष्यमाणाः ॥ तान्क्षिप्रंव्रजसततान्नि
होत्रयाजिन्मत्तुल्योभवगरुडोत्तमांगयानः ॥ ४८ ॥ संजयउवाच उत्थितःसतुशैनेयोविमुक्तःसौमदत्तिना ॥ खड्गमादायचिच्छित्सुःशिरस्तस्यम
हात्मनः॥ ४९ ॥ निहतंपांडुपुत्रेणप्रसक्तंभूरिदक्षिणं ॥ इयेषसात्यकिर्हंतुंशलाग्रजमकल्मषं॥ ५० ॥ निकृत्तभुजमासीनंछिन्नहस्तमिवद्विपं॥ क्रोशतांसर्वसै
न्यानांनिंद्यमानःसुदुर्मनाः ॥ ५१ ॥ वार्यमाणःसकृष्णेनपार्थेनचमहात्मना॥ भीमेनचक्ररक्षाभ्यामश्वत्थाम्नाकृपेणच ॥ ५२ ॥ कर्णेनवृषसेनेनसैंधवेनतथै
वच॥ विक्रोशतांचसैन्यानामवधीत्तंधृतव्रतं॥ ५३ ॥ प्रायोपविष्टायरणेपार्थेनच्छिन्नबाहवे ॥ सात्यकिःकौरवेयायखड्गेनापाहरच्छिरः॥५४॥ नाभ्यनंदंत
सैन्यानिसात्यकिंतेनकर्मणा॥ अर्जुनेनहतंपूर्वंयज्जघानकुरूद्वहं॥५५॥ सहस्राक्षसमंचैवसिद्धचारणमानवाः॥ भूरिश्रवसमालोक्ययुद्धेप्रायगतंहतं॥५६॥
अपूजयंततंदेवाविस्मितास्तेऽस्यकर्मभिः॥ पक्षवादांश्चसुबहून्प्रावदंस्तवसैनिकाः॥५७॥ नवार्ष्णेयस्यापराधोभवितव्यंहितत्तथा ॥ तस्मान्मन्युर्नवःकार्यः
क्रोधोदुःखतरोनृणां॥ ५८ ॥ हंतव्यश्चैववीरेणनात्रकार्याविचारणा॥ विहितोह्यस्यधात्रैवमृत्युःसात्यकिराहवे॥ ५९ ॥ सात्यकिरुवाच नहंतव्योनहं
तव्यइतियन्मांप्रभाषत॥ धर्मवादैरधर्मिष्ठाधर्मकंचुकमास्थिताः ॥ ६० ॥ यदाबालःसुभद्रायाःसुतःशस्त्रविनाकृतः॥ युष्माभिर्निहतोयुद्धेतदाधर्मःक्वोगतः
॥ ६१ ॥ मयात्वेतत्प्रतिज्ञातंक्षेपेकस्मिंश्चिदेवहि॥ योमांनिष्पिष्यसंग्रामेजीवन्हन्यात्पदारुषा ॥ ६२ ॥ समेवध्योभवेच्छत्रुर्यद्यपिस्यान्मुनिव्रतः॥ चेष्टमानंप्र
तीघातेसभुजंमांसचक्षुषः॥ ६३ ॥ मन्यध्वंमृतइत्येवमेतद्वोबुद्धिलाघवं ॥ युक्तोह्यस्यप्रतीघातःकृतोमेकुरुपुंगवाः ॥ ६४॥ यत्तुपार्थेनमांदृष्ट्वाप्रतिज्ञामभिर
क्षता॥ सखड्गोस्यहृतोबाहुरेतेनैवास्मिवंचितः॥ ६५॥ भवितव्यंहियद्भाविदैवंचेष्टयतीवच॥ सोयंहतोविमर्देस्मिन्किमत्राधर्मचेष्टितं ॥ ६६ ॥ अपिचायं
पुरागीतःश्लोकोवाल्मीकिनाभुवि॥ नहंतव्याःस्त्रियइतियद्ब्रवीषिप्लवंगम॥ ६७॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ क्षेपेनिंदायां जीवन्निति द्वितीयार्थेप्रथमा ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ इवेत्येवार्थे दैवमेवचेष्टयतीत्यन्वयः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ वरदस्यार्थितार्थप्रदातुः हविर्धानमंतरेणहविर्गृहस्यमध्ये ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सर्वकालंमनुष्येणव्यवसायवतासदा ॥ पीडाकरममित्राणांयत्स्यात्कर्तव्यमेवतत् ॥ ६८ ॥ संजयउवाच एवमुक्तेमहाराजसर्वेकौरवपुंगवाः ॥ नस्म किंचिदभाषंतमनसासमपूजयन् ॥ ६९ ॥ मंत्राभिपूतस्यमहाध्वरेषुयशस्विनोभूरिसहस्रदस्यच ॥ मुनेरिवारण्यगतस्यतस्यनतत्रकश्चिद्वधमभ्यनंदत् ॥ ॥ ७० ॥ सुनीलकेशंवरदस्यतस्यशूरस्यपारावतलोहिताक्षं ॥ अश्वस्यमेध्यस्यशिरोनिकृत्तंन्यस्तंहविर्धानमिवांतरेण ॥ ७१ ॥ सतेजसाशस्त्रकृतेनपूतोमहाहवेदेहवरंविसृज्य ॥ आक्रामदूर्ध्वंवरदोवरार्होव्यावृत्यधर्मेणपरेणरोदसी ॥ ७२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभूरिश्रवोवधेत्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अजितोद्रोणराधेयविकर्णकृतवर्मभिः ॥ तीर्णःसैन्यार्णवंवीरःप्रतिश्रुत्ययुधिष्ठिरे ॥ १ ॥ सकथंकौरवेयेणसमरेष्वनिवारितः ॥ निगृह्यभूरिश्रवसाबलाद्भुविनिपातितः ॥ २ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्निहोत्पत्तिंशैनेयस्ययथापुरा ॥ यथाचभूरिश्रवसोयत्रतेसंशयोनृप ॥ ३ ॥ अत्रेःपुत्रोभवत्सोमःसोमस्यतुबुधःस्मृतः ॥ बुधस्यैकोमहेंद्राभःपुत्रआसीत्पुरूरवाः ॥ ४ ॥ पुरूरवसआयुस्तुआयुषोनहुषःसुतः ॥ नहुषस्यययातिस्तुराजादेवर्षिसंमतः ॥ ५ ॥ ययातेर्देवयान्यांतुयदुर्ज्येष्ठोऽभवत्सुतः ॥ यदोरभूदन्ववायदेवमीढइतिस्मृतः ॥ ६ ॥ यादवस्तस्यतुसुतःशूरस्त्रैलोक्यसंमतः ॥ शूरस्यशौरिर्नृवरोवसुदेवोमहायशाः ॥ ७ ॥ धनुष्यनवरःशूरःकार्तवीर्यसमोयुधि ॥ तद्वीर्यश्चापितत्रैवकुलेशिनिरभून्नृप ॥ ८ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदेवकस्यमहात्मनः ॥ दुहितुःस्वयंवरेराजन्सर्वक्षत्रसमागमे ॥ ९ ॥ तत्रवैदेवकींदेवींवसुदेवार्थमाशुवै ॥ निर्जित्यपार्थिवान्सर्वान्रथमारोपयच्छिनिः ॥ १० ॥ तांदृष्ट्वादेवकींशूरोरथस्थांपुरुषर्षभः ॥ नामृष्यतमहातेजाःसोमदत्तःशिनेर्नृप ॥ ११ ॥ तयोर्युद्धमभूद्राजन्दिनार्धंचित्रमद्भुतं ॥ बाहुयुद्धंसुबलिनोःप्रसक्तंपुरुषर्षभ ॥ १२ ॥ शिनिनासोमदत्तस्तुप्रसह्यभुविपातितः ॥ असिमुद्यम्यकेशेषुप्रगृह्यचपदाहतः ॥ १३ ॥ मध्येराजसहस्राणांप्रेक्षकाणांसमंततः ॥ कृपयाचपुनस्तेनसजीवेतिविसर्जितः ॥ १४ ॥ तदवस्थःकृतस्तेनसोमदत्तोऽथमारिष ॥ प्रासादयन्महादेवममर्षवशमास्थितः ॥ १५ ॥ तस्यतुष्टोमहादेवोवराणांवरदःप्रभुः ॥ वरेणच्छंदयामाससतुवव्रेवरंनृपः ॥ १६ ॥

अजितइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ परपरिग्रहाःपराधीनाः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ चक्रंप्रतापः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तदवस्थइति ॥ १ ॥ २ ॥ हेपुंडरीकाक्षसजयद्रथस्त्रिषुधर्मेषुवर्ततेइतिश्रूयते केपुनस्तेत्रयोधर्माः अत्रोच्यते यद्युध्यमानोह

पुत्रमिच्छामिभगवन्योनिपात्यशिनेःसुतं ॥ मध्येराजसहस्राणांपदाहन्याच्चसंयुगे ॥ १७॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासोमदत्तस्यपार्थिव ॥ एवमस्त्वितितत्रोक्त्वास देवोंतरधीयत ॥ १८ ॥ सतेनवरदानेनलब्धवान्भूरिदक्षिणं ॥ अपातयच्चसमरेसौमदत्तिःशिनेःसुतं ॥ १९ ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांपदाचैनमताडयत् ॥ एतत्तेक थितंराजन्यन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ २० ॥ नहिशक्यारणेजेतुंसात्वतोमनुजर्षभ ॥ लब्धलक्ष्याश्चसंग्रामेबहुशश्चित्रयोधिनः ॥ २१ ॥ देवदानवगंधर्वान्विजेता रोह्यविस्मिताः ॥ स्ववीर्यविजयेयुक्तानैतेपरपरिग्रहाः ॥ २२ ॥ नतुल्यंवृष्णिभिरिहदृश्यतेकिंचनप्रभो ॥ भूतंभव्यंभविष्यच्चबलेनभरतर्षभ ॥ २३ ॥ नज्ञातिम वमन्यंतेवृद्धानांशासनेरताः ॥ नदेवासुरगंधर्वानयक्षोरगराक्षसाः ॥ २४ ॥ जेतारोवृष्णिवीराणांकिंपुनर्मानवारणे ॥ ब्रह्मद्रव्येगुरुद्रव्येज्ञातिस्वेचाप्यहिंस काः ॥ २५ ॥ एतेषांरक्षितारश्चयेस्युःकस्यांचिदापदि ॥ अर्थवंतोनचोत्सिक्ताब्रह्मण्याःसत्यवादिनः ॥ २६ ॥ समर्थान्नावमन्यंतेदीनानभ्युद्धरंतिच ॥ नित्यंदे वपरादांतास्त्रातारश्चाविकत्थनाः ॥ २७ ॥ तेनवृष्णिप्रवीराणांचक्रंनप्रतिहन्यते ॥ अपिमेरुंवहेत्कश्चित्तरेद्वामकरालयं ॥ २८ ॥ नतुवृष्णिप्रवीराणांसमेत्यांतं व्रजेन्नृप ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्रतेसंशयःप्रभो ॥ कुरुराजनरश्रेष्ठतवव्यपनयोमहान् ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकि प्रशंसायांचतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तदवस्थेहतेतस्मिन्भूरिश्रवसिकौरवे ॥ यथाभूयोभवद्युद्धंतन्म माचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच भूरिश्रवसिसंक्रांतेपरलोकायभारत ॥ वासुदेवंमहाबाहुरर्जुनःसमचूचुदत् ॥ २ ॥ चोदयाश्वान्भृशंकृष्णयतोराजा जयद्रथः ॥ श्रूयतेपुंडरीकाक्षत्रिषुधर्मेषुवर्तते ॥ ३ ॥ प्रतिज्ञांसफलांचापिकर्तुमर्हसिमेऽनघ ॥ अस्तमेतिमहाबाहोत्वरमाणोदिवाकरः ॥ ४ ॥ एतद्धिपुरुषव्या घ्रमहदभ्युद्यतंमया ॥ कार्यंसंरक्ष्यतेचैषकुरुसेनामहारथैः ॥ ५ ॥ यथानाभ्येतिसूर्योस्तंयथासत्यंभवेद्वचः ॥ चोदयाश्वांस्तथाकृष्णयथाहन्यांजयद्रथं ॥ ६ ॥

न्यतेतदातूर्णंस्वर्गप्राप्तिरेवतस्यधर्मः अथपलायमानोहन्यतेतदानरकप्राप्तिरेवतस्यधर्मः अथमद्भयात्स्वदेशंगच्छतितदायशःशरीरनाशएवतस्यधर्मः यावदसौयुद्धाभिमुखःप्रथमधर्मेतिष्ठतितावदेवहंतुमुचितः अतःशीघ्रमश्वांश्चोदयेति ॥ २ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

हयज्ञः हयत्त्वदयज्ञः ॥ ७ ॥ आशुगैः मारुतैः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ उपहतो मोहितः विपरीतोऽन्यथाभूतप्रकृतिः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

ततःकृष्णोमहाबाहुरजतप्रतिमान्हयान् ॥ हयज्ञश्चोदयामासजयद्रथवधंप्रति ॥ ७॥ तंप्रायांतममोघेषुमुत्पतद्भिरिवाशुगैः ॥ त्वरमाणामहाराजसेनामुख्याः
समाद्रवन् ॥ ८ ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चवृषसेनोथमद्रराट् ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवस्वयमेवचसैंधवः ॥ ९ ॥ समासाद्यचबीभत्सुःसैंधवंसमुपस्थितं ॥ नेत्राभ्यां
क्रोधदीप्ताभ्यांसंप्रेक्षन्निर्दहन्निव ॥ १० ॥ ततोदुर्योधनोराजाराधेयंत्वरितोब्रवीत् ॥ अर्जुनंप्रेक्ष्यसंयातंजयद्रथवधंप्रति ॥ ११ ॥ अयंसवैकर्तनयुद्धकालो
विदर्शयस्वात्मबलंमहात्मन् ॥ यथानवध्येतरणेर्जुनेनजयद्रथःकर्णतथाकुरुष्व ॥ १२॥ अल्पावशेषोदिवसोन्नृवीरविघातयस्वाद्यरिपुंशरौघैः ॥ दिनक्षयंप्राप्य
नरप्रवीरध्रुवोहिनःकर्णजयोभविष्यति ॥ १३ ॥ सैंधवेरक्ष्यमाणेतुसूर्यस्यास्तमनंप्रति ॥ मिथ्याप्रतिज्ञःकौंतेयःप्रवेक्ष्यतिहुताशनं ॥ १४ ॥ अनर्जुनायांचभु
विमुहूर्तमपिमानद ॥ जीवितुंनोत्सहेरन्वैभ्रातरोस्यसहानुगाः १५॥ विनष्टैःपांडवेयैश्चसशैलवनकाननां ॥ वसुंधरामिमांकर्णभोक्ष्यामोहतकंटकां ॥ १६ ॥
दैवेनोपहतःपार्थोविपरीतश्चमानद ॥ कार्याकार्यमजानानःप्रतिज्ञांकृतवान्रणे ॥ १७ ॥ नूनमात्मविनाशायपांडवेनकिरीटिना ॥ प्रतिज्ञेयंकृताकर्णजय
द्रथवधंप्रति ॥ १८ ॥ कथंजीवतिदुर्धर्षेत्वयिराधेयफाल्गुनः ॥ अनस्तंगतआदित्येहन्यात्सैंधवकंनृपं ॥ १९ ॥ रक्षितंमद्रराजेनकृपेणचमहात्मना ॥ जयद्रथंर
णमुखेकथंहन्याद्धनंजयः ॥ २० ॥ द्रौणिनारक्ष्यमाणंचमयादुःशासनेनच ॥ कथंप्राप्स्यतिबीभत्सुःसैंधवंकालचोदितः ॥ २१ ॥ युध्यंतिबहवःशूरालंबतेच
दिवाकरः ॥ शंकेजयद्रथंपार्थोनैवप्राप्स्यतिमानद ॥ २२ ॥ सत्वंकर्णमयासार्धंशूरैश्चान्यैर्महारथैः ॥ द्रौणिनात्वंहिसहितोमद्रेशेनकृपेणच ॥ २३॥ युध्यस्वय
त्नमास्थायपरंपार्थेनसंयुगे ॥ एवमुक्तस्तुराधेयस्तवपुत्रेणमारिष ॥ २४ ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यंप्रत्युवाचकुरूत्तमं ॥ दृढलक्ष्येणवीरेणभीमसेनेनधन्विना ॥ २५॥
भृशंभिन्नतनुःसंख्येशरजालैरनेकशः ॥ स्थातव्यमितितिष्ठामिरणेसंप्रतिमानद ॥ २६ ॥ नांगमिंगतिकिंचिन्मेसंतप्तस्यमहेषुभिः ॥ योत्स्यामितुयथाशक्त्या
त्वदर्थंजीवितंमम ॥ २७॥ यथापांडवमुख्योसौनहनिष्यतिसैंधवं ॥ नहिमेयुध्यमानस्यसायकानस्यतःशितान् ॥ २८॥ सैंधवंप्राप्स्यतेवीरःसव्यसाचीधनंज
यः ॥ यत्तुभक्तिमताकार्यंसततंहितकांक्षिणा ॥ २९ ॥ तत्करिष्यामिकौरव्यजयोदैवेप्रतिष्ठितः ॥ सैंधवार्थेपरंयत्नंकरिष्याम्यद्यसंयुगे ॥ ३० ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ दृढलक्ष्येणदृढप्रहारेण ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ प्रतिष्ठितोअधीनः ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

त्वत्प्रियार्थमहाराजजयोदैवेप्रतिष्ठितः॥ अद्ययोत्स्येर्जुनमहंपौरुषंस्वंव्यपाश्रितः ॥३१॥ त्वदर्थेपुरुषव्याघ्रजयोदैवेप्रतिष्ठितः॥ अद्ययुद्धंकुरुश्रेष्ठममपार्थस्य
चोभयोः ॥ ३२ ॥ पश्यंतुसर्वसैन्यानिदारुणंलोमहर्षणं ॥ कर्णकौरवयोरेवंरणेसंभाषमाणयोः ॥ ३३ ॥ अर्जुनोनिशितैर्बाणैर्जघानतववाहिनीं ॥ चिच्छेदनि
शितैर्बाणैःशूराणामनिवर्तिनां ॥३४॥ भुजान्परिघसंकाशान्हस्तिहस्तोपमान्रणे॥ शिरांसिचमहाबाहुश्चिच्छेदनिशितैःशरैः॥३५॥ हस्तिहस्तान्हयग्रीवारथा
क्षांश्चसमंततः ॥ शोणिताक्तान्हयारोहान्गृहीतप्रासतोमरान्॥ ३६ ॥ क्षुरैश्चिच्छेदबीभत्सुर्द्विधैकैकंत्रिधैवच॥ हयान्वारणमुख्यांश्चप्रापतंतसमंततः॥ ३७॥
ध्वजाश्छत्राणिचापानिचामराणिशिरांसिच॥ कक्षमग्निरिवोद्धूतःप्रदहंस्तववाहिनीं ॥ ३८ ॥ अचिरेणमहींपार्थश्चकाररुधिरोत्तरां ॥ हतभूयिष्ठयोधंतत्कृ
त्वातवबलंबली॥ ३९ ॥ आससाददुराधर्षःसैंधवंसत्यविक्रमः ॥ बीभत्सुर्भीमसेनेनसात्वतेनचरक्षितः॥ ४०॥ प्रबभौभरतश्रेष्ठज्वलन्निवहुताशनः॥ तंतथा
वस्थितंदृष्ट्वात्वदीयावीर्यसंपदा॥ ४१॥ नामृष्यंतमहेष्वासाःपांडवंपुरुषर्षभाः॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चवृषसेनोथमद्रराट्॥ ४२॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवस्वयमेवच
सैंधवः॥ सन्नद्धाःसैंधवस्यार्थेसमावृण्वन्किरीटिनं॥ ४३ ॥ नृत्यंतंरथमार्गेषुधनुर्ज्यातलनिःस्वनैः॥ संग्रामकोविदंपार्थंसर्वेयुद्धविशारदाः॥ ४४॥ अभीताः
पर्यवर्तंतव्यादितास्यमिवांतकं॥ सैंधवंपृष्ठतःकृत्वाजिघांसंतोच्युतार्जुनौ॥ ४५॥ सूर्यास्तमनमिच्छंतोलोहितायतिभास्करे ॥ तेभुजैर्भोगिभोगाभैर्धनूंष्यान
म्यसायकान्॥ ४६॥ मुमुचुःसूर्यरश्म्याभाञ्छतशःफाल्गुनंप्रति॥ ततस्तानस्यमानांश्चकिरीटीयुद्धदुर्मदः ॥ ४७ ॥ द्विधात्रिधाष्टधैकैकंछित्वाविव्याधतान्
रथान्॥ सिंहलांगूलकेतुस्तुदर्शयन्वीर्यमात्मनः ॥ ४८ ॥ शारद्वतीसुतोराजन्नर्जुनंप्रत्यवारयत् ॥ सविध्वादशभिःपार्थंवासुदेवंचसप्तभिः ॥ ४९ ॥ अतिष्ठ
द्रथमार्गेषुसैंधवंप्रतिपालयन्॥ अथैनंकौरवश्रेष्ठाःसर्वएवमहारथाः ॥ ५० ॥ महतारथवंशेनसर्वतःप्रत्यवारयन् ॥ विस्फारयंतश्चापानिविसृजंतश्चसाय
कान्॥ ५१ ॥ सैंधवंपर्यरक्षंतशासनात्तनयस्यते॥ ततःपार्थस्यशूरस्यबाह्वोर्बलमदृश्यत॥ ५२॥ इषूणामक्षयत्वंचधनुषोगांडिवस्यच॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्य
द्रौणेःशारद्वतस्यच॥ ५३ ॥ एकैकंदशभिर्बाणैःसर्वानेवसमार्पयत्॥ तंद्रौणिःपंचविंशत्यावृषसेनश्चसप्तभिः॥ ५४॥ दुर्योधनस्तुविंशत्याकर्णशल्यौत्रिभि
स्त्रिभिः॥ तएनमभिगर्जंतोविध्यंतश्चपुनःपुनः ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ युध्यतांप्रेक्षणीयावित्यन्वयः

विधुन्वंतश्चचापानिसर्वतःप्रत्यवारयन् ॥ श्लिष्टंचसर्वतश्चक्रूरथमंडलमाशुते ॥ ५६ ॥ सूर्यास्तमनमिच्छंतस्त्वरमाणामहारथाः ॥ तएनमभिनर्दंतोविधुन्वा
नाधनूंषिच ॥ ५७ ॥ सिषिचुर्मार्गणैस्तीक्ष्णैर्गिरिंमेघाइवांबुभिः ॥ तेमहास्त्राणिदिव्यानितत्रराजन्व्यदर्शयन् ॥ ५८ ॥ धनंजयस्यगात्रेतुशूराःपरिघबाहवः ॥
हतभूयिष्ठयोधंतत्कृत्वातवबलंबली ॥ ५९ ॥ आससाददुराधर्षःसैंधवंसत्यविक्रमः ॥ तंकर्णःसंयुगेराजन्प्रत्यवारयदाशुगैः ॥ ६० ॥ मिषतोभीमसेनस्यसा
त्वतस्यचभारत ॥ तंपार्थोदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यद्रणाजिरे ॥ ६१ ॥ सूतपुत्रंमहाबाहुःसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ सात्वतश्चत्रिभिर्बाणैःकर्णंविव्याधमारिष ॥ ६२ ॥
भीमसेनस्त्रिभिश्चैवपुनःपार्थश्चसप्तभिः ॥ तान्कर्णःप्रतिविव्याधषष्ट्याषष्ट्यामहारथः ॥ ६३ ॥ तद्युद्धमभवद्राजन्कर्णस्यबहुभिःसह ॥ तत्राद्भुतमपश्यामसूतपुत्र
स्यमारिष ॥ ६४ ॥ यदेकःसमरेक्रुद्धस्त्रीन्रथान्पर्यवारयत् ॥ फाल्गुनस्तुमहाबाहुःकर्णंवैकर्तनंरणे ॥ ६५ ॥ सायकानांशतेनैवसर्वमर्मस्वताडयत् ॥ रुधिरो
क्षितसर्वांगःसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ ६६ ॥ शरैःपंचाशतावीरःफाल्गुनंप्रत्यविध्यत ॥ तस्यतल्लाघवंदृष्ट्वानामृष्यतरणेऽर्जुनः ॥ ६७ ॥ ततःपार्थोधनुश्छित्वावि
व्याधैनंस्तनांतरे ॥ सायकैर्नवभिर्वीरस्त्वरमाणोधनंजयः ॥ ६८ ॥ अथान्यद्धनुरादायसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ सायकैरष्टसाहस्रैश्छादयामासपांडवं ॥ ६९ ॥
तांबाणवृष्टिमतुलांकर्णचापसमुत्थितां ॥ व्यधमत्सायकैःपार्थःशलभानिवमारुतः ॥ ७० ॥ छादयामासचतदासायकैरर्जुनोरणे ॥ पश्यतांसर्वयोधानांदर्शयन्
पाणिलाघवं ॥ ७१ ॥ वधार्थंचास्यसमरेसायकंसूर्यवर्चसं ॥ चिक्षेपत्वरयायुक्तस्त्वराकालेधनंजयः ॥ ७२ ॥ तमापतंतंवेगेनद्रौणिश्चिच्छेदसायकं ॥ अर्धचंद्रेण
तीक्ष्णेनसच्छिन्नःप्रापतद्भुवि ॥ ७३ ॥ कर्णोपिद्विपतांहंताछादयामासफाल्गुनं ॥ सायकैर्बहुसाहस्रैःकृतप्रतिकृतेप्सया ॥ ७४ ॥ तौवृषाविवनर्दंतौनरसिंहौमहा
रथौ ॥ सायकैस्तुप्रतिच्छन्नंचक्रतुःखमजिह्मगैः ॥ ७५ ॥ अदृश्यौचशरौघैस्तौनिघ्नंतावितरेतरं ॥ कर्णपार्थोस्मितिष्ठत्वंकर्णोहंतिष्ठफाल्गुन ॥ ७६ ॥ इत्येवंतर्जयंतौ
तौवाक्शल्यैस्तुदतांतदा ॥ युध्यतांसमरेवीरौचित्रंलघुचसुष्ठुच ॥ ७७ ॥ प्रेक्षणीयौचाभवतांसर्वयोधसमागमे ॥ प्रशस्यमानौसमरेसिद्धचारणपन्नगैः ॥
॥ ७८ ॥ अयुध्येतांमहाराजपरस्परवधैषिणौ ॥ ततोदुर्योधनोराजंस्तावकानभ्यभाषत ॥ ७९ ॥ यत्नाद्रक्षतराधेयंनाहत्वासमरेर्जुनं ॥ निवर्तिष्यतिराधेयइति
मामुक्तवान्वृषः ॥ ८० ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ प्राप्ययुद्धमितिशेषः ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ आस्यसमंततःक्षिप्त्वा ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥

एतस्मिन्नंतरेराजन्दृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ आकर्णमुक्तैरिषुभिःकर्णस्यचतुरोहयान् ॥ ८१ ॥ अनयत्प्रेतलोकायचतुर्भिःश्वेतवाहनः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथ
नीडादपातयन् ॥ ८२ ॥ छादयामाससशरैस्तवपुत्रस्यपश्यतः ॥ संछाद्यमानःसमरेहताश्वोहतसारथिः ॥ ८३ ॥ मोहितःशरजालेनकर्तव्यंनाभ्यपद्यत ॥ तंत
थाविरथंदृष्ट्वारथमारोप्यतंतदा ॥ ८४ ॥ अश्वत्थामामहाराजभूयोर्जुनमयोधयत् ॥ मद्रराजश्चकौंतेयमविध्यत्त्रिंशताशरैः ॥ ८५ ॥ शारद्वतस्तुविंशत्यावासु
देवंसमार्पयत् ॥ धनंजयंद्वादशभिराजघानशिलीमुखैः ॥ ८६ ॥ चतुर्भिःसिंधुराजश्चवृषसेनश्चसप्तभिः ॥ पृथक्पृथङ्महाराजविव्यधुःकृष्णपांडवौ ॥ ८७ ॥
तथैवतान्प्रत्यविध्यत्कुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ द्रोणपुत्रंचतुःषष्ट्यामद्रराजंशतेनच ॥ ८८ ॥ सैंधवंदशभिर्बाणैर्वृषसेनंत्रिभिःशरैः ॥ शारद्वतंचविंशत्याविद्ध्वापार्थो
ननादह ॥ ८९ ॥ तेप्रतिज्ञाप्रतीघातमिच्छंतःसव्यसाचिनः ॥ सहितास्तावकास्तूर्णमभिपेतुर्धनंजयं ॥ ९० ॥ अथार्जुनःसर्वतोवारुणास्त्रंप्रादुश्चक्रेत्रासय
न्धार्तराष्ट्रान् ॥ तंप्रत्युदीयुःकुरुवःपांडुपुत्रंरथैर्महार्हैःशरवर्षाण्यवर्षन् ॥ ९१ ॥ ततस्तुतस्मिंस्तुमुलेसमुत्थितेसुदारुणेभारतमोहनीये ॥ नोमुह्यतप्राप्यसरा
जपुत्रःकिरीटमालीव्यसृजच्छरौघान् ॥ ९२ ॥ राज्यप्रेप्सुःसव्यसाचीकुरूणांस्मरन्क्लेशान्द्वादशवर्षवृत्तान् ॥ गांडीवमुक्तैरिषुभिर्महात्मासर्वादिशोव्यावृणो
दप्रमेयः ॥ ९३ ॥ प्रदीप्तोल्कमभवच्चांतरिक्षंमृतेषुदेहेष्वपतन्वयांसि ॥ यत्पिंगलज्येनकिरीटमालीक्रुद्धोरिपूनाजगवेनहंति ॥ ९४ ॥ ततःकिरीटीमहतामहाय
शाःशरासनेनास्यशराननीकजित् ॥ हयप्रवेकोत्तमनागघूर्णितान्कुरुप्रवीरानिषुभिर्व्यपातयत् ॥ ९५ ॥ गदाश्चगुर्वीःपरिघानयस्मयानसींश्चशक्तीश्चरणेन
राधिपाः ॥ महांतिशस्त्राणिचभीमदर्शनाःप्रगृह्यपार्थंसहसाभिदुद्रुवुः ॥ ९६ ॥ ततोयुगांताभ्रसमस्वनंमहन्महेंद्रचापप्रतिमंचगांडिवं ॥ चकर्षदोर्भ्यांविहस
न्भृशंययौदहंस्त्वदीयान्यमराष्ट्रवर्धनः ॥ ९७ ॥ सतानुदीर्णान्सरथान्सवारणान्पदातिसंघांश्चमहाधनुर्धरः ॥ विपन्नसर्वायुधजीवितान्रणेचकारवीरोयमरा
ष्ट्रवर्धनान् ॥ ९८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेपंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच श्रुत्वानिनादंधनुषश्चतस्यविस्पष्टमुत्कृष्टमिवांतकस्य ॥ शक्राशनिस्फोटसमंसुघोरंविकृष्यमाणस्यधनंजयेन ॥ १ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुत्वेति ॥ १ ॥

॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥

त्रासोद्विग्नंतथोद्भ्रांतंत्वदीयंतद्बलंनृप॥ युगांतवातसंक्षुब्धंचलद्वीचितरंगितं॥ २॥प्रलीनमीनमकरंसागरांभइवाभवत् ॥सरणेव्यचरत्पार्थःप्रेक्ष्यमाणोधनंजयः
॥३॥ युगपद्दिक्षुसर्वासुसर्वाण्यस्त्राणिदर्शयन्॥ आददानंमहाराजसंदधानंचपांडवं॥ ४॥ उत्कर्षंतंसृजंतंचनस्मपश्यामलाघवात्॥ततःक्रुद्धोमहाबाहुरैंद्रम
स्त्रंदुरासदं॥ ५॥ प्रादुश्चक्रेमहाराजत्रासयन्सर्वभारतान्॥ ततःशराःप्रादुरासन्दिव्यास्त्रप्रतिमंत्रिताः॥ ६॥ प्रदीप्ताश्चशिखिमुखाःशतशोथसहस्रशः ॥ आ
कर्णपूर्णनिर्मुक्तैरग्न्यर्कांशुनिभैःशरैः॥ ७॥ नभोभवत्तद्दुष्प्रेक्ष्यमुल्काभिरिवसंवृतं॥ ततःशस्त्रांधकारंतत्कौरवैःसमुदीरितं ॥ ८ ॥ अशक्यंमनसाप्यन्यैःपांड
वःसंभ्रमन्निव॥ नाशयामासविक्रम्यशरैर्दिव्यास्त्रमंत्रितैः॥ ९ ॥ नैशंतमोंशुभिःक्षिप्रंदिनादाविवभास्करः॥ततस्तुतावकंसैन्यंदीप्तैःशरगभस्तिभिः॥१०॥
आक्षिपत्पल्वलांबूनिनिदाघार्कइवप्रभुः॥ ततोदिव्यास्त्रविदुषाप्रहिताःसायकांशवः॥११॥समाप्लुवन्द्विषत्सैन्यंलोकंभानोरिवांशवः॥अथापरेसमुत्सृष्टावि
शिखास्तिग्मतेजसः॥ १२॥हृदयान्याशुवीराणांविविशुःप्रियबंधुवत्॥ यएनमीयुःसमरेत्वद्योधाःशूरमानिनः ॥ १३ ॥ शलभाइवतेदीप्तमग्निंप्राप्यययुः
क्षयं॥ एवंसम्मृद्नन्शत्रूणांजीवितानियशांसिच॥ १४॥पार्थश्चचारसंग्रामेमृत्युर्विग्रहवानिव॥ सकिरीटानिवस्त्राणिसांगदान्विपुलान्भुजान्॥ १५॥ सकुं
डलयुगान्कर्णान्केषांचिदहरच्छरैः॥ सतोमरान्गजस्थानांसप्रासान्हयसादिनां ॥ १६ ॥ सचर्मणःपदातीनांरथिनांचसधन्वनः ॥ सप्रतोदान्नियंतॄणांबाहूं
श्चिच्छेदपांडवः॥ १७॥ प्रदीप्तोग्रशरार्चिष्मान्बभौतत्रधनंजयः ॥ सविस्फुलिंगाग्रशिखोज्वलन्निवहुताशनः ॥ १८ ॥ तंदेवराजप्रतिमंसर्वशस्त्रभृतांवरं॥
युगपद्दिक्षुसर्वासुरथस्थंपुरुषर्षभं॥ १९ ॥निक्षिपंतंमहास्त्राणिप्रेक्षणीयंधनंजयं॥ नृत्यंतंरथमार्गेषुधनुर्ज्यातलनादिनं ॥ २० ॥ निरीक्षितुंनशेकुस्तेयत्नवं
तोऽपिपार्थिवाः॥ मध्यंदिनगतंसूर्यंप्रतपंतमिवांबरे॥ २१ ॥दीप्तोग्रसंभृतशरःकिरीटीविरराजह ॥ वर्षास्विवोदीर्णजलःसेंद्रधन्वांबुदोमहान् ॥ २२ ॥ महा
स्त्रसंप्लुवेतस्मिन्जिष्णुनासंप्रवर्तिते॥ सुदुस्तरेमहाघोरेममज्जुर्योधपुंगवाः॥ २३ ॥उत्कृत्तवदनैर्देहैःशरीरैःकृत्तबाहुभिः ॥ भुजैश्चपाणिनिर्मुक्तैःपाणिभिर्व्यं
गुलीकृतैः॥ २४ ॥ कृत्ताग्रहस्तैःकरिभिःकृत्तदंतैर्मदोत्कटैः ॥ हयैश्चविधुरग्रीवैरथैश्चशकलीकृतैः ॥ २५॥ निकृत्तांत्रैःकृत्तपादैस्तथान्यैःकृत्तसंधिभिः॥ नि
श्चेष्टैर्विस्फुरद्भिश्चशतशोथसहस्रशः॥ २६॥ मृत्योराघातललितंतत्पार्थायोधनंमहत्॥ अपश्याममहीपालभीरूणांभयवर्धनं॥ २७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

आक्रीडमिवरुद्रस्यपुराभ्यर्दयतःपशून् ॥ गजानांक्षुरनिर्मुक्तैःकरैःसभुजगेवभूः ॥ २८ ॥ क्वचिद्दभौस्रग्विणीववक्रपद्मैःसमाचिता ॥ विचित्रोष्णीषमुकुटैःकेयूरांगदकुंडलैः ॥ २९ ॥ स्वर्णचित्रतनुत्रैश्चभांडैश्चगजवाजिनां ॥ किरीटशतसंकीर्णातत्रतत्रसमाचिता ॥ ३० ॥ विरराजभृशंचित्रामहीनववधूरिव ॥ मज्जामेदःकर्दमिनींशोणितौघतरंगिणीं ॥ ३१ ॥ मर्मास्थिभिरगाधांचकेशशैवलशाद्वलां ॥ शिरोबाहूपलतटांरुग्णक्रोडास्थिसंकटां ॥ ३२ ॥ चित्रध्वजपताकाढ्यांछत्रचापोर्मिमालिनीं ॥ विगतासुमहाकायांगजदेहाभिसंकुलां ॥ ३३ ॥ रथोडुपशताकीर्णांहयसंघातरोधसं ॥ रथचक्रयुगेषाक्षकूबरैरतिदुर्गमां ॥ ॥ ३४ ॥ प्रासासिशक्तिपरश्वविशिखाहिदुरासदां ॥ बलकंकमहानक्रांगोमायुमकरोत्कटां ॥ ३५ ॥ गृध्रोदग्रमहाग्राहांशिवाविरुतभैरवां ॥ नृत्यत्प्रेतपिशाचाद्यैर्भूताकीर्णांसहस्रशः ॥ ३६ ॥ गतासुयोधनिश्चेष्टशरीरशतवाहिनीं ॥ महाप्रतिभयांरौद्रांघोरांवैतरणीमिव ॥ ३७ ॥ नदींप्रवर्तयामासभीरूणांभयवर्धिनीं ॥ तंदृष्ट्वातस्यविक्रांतमंतकस्येवरूपिणः ॥ ३८ ॥ अभूतपूर्वंकुरुषुभयमागाद्रणाजिरे ॥ तंतआदायवीराणामस्त्रैरस्त्राणिपांडवः ॥ ३९ ॥ आत्मानंरौद्रमाचष्टरौद्रकर्मण्यधिष्ठितः ॥ ततोरथवरान्राजन्नत्यतिक्रामदर्जुनः ॥ ४० ॥ मध्यंदिनगतंसूर्यंप्रतपंतमिवांबरे ॥ नशेकुःसर्वभूतानिपांडवंप्रतिवीक्षितुं ॥ ४१ ॥ प्रसृतांस्तस्यगांडीवाच्छरव्रातान्महात्मनः ॥ संग्रामेसंप्रपश्यामोहंसपंक्तिरिवांबरे ॥ ४२ ॥ विनिवार्यसवीराणामस्त्रैरस्त्राणिसर्वतः ॥ दर्शयन्रौद्रमात्मानमुग्रेकर्मणिधिष्ठितः ॥ ४३ ॥ सतान्रथवरान्राजन्नत्याक्रामत्तदार्जुनः ॥ मोहयन्निवनाराचैर्जयद्रथवधेप्सया ॥ विसृजन्दिक्षुसर्वासुशरानसितसारथिः ॥ ४४ ॥ सरथोव्यचरत्तूर्णंप्रेक्षणीयोधनंजयः ॥ भ्रमंतइवशूरस्यशरव्रातामहात्मनः ॥ ४५ ॥ अदृश्यंतांतरिक्षस्थाःशतशोथसहस्रशः ॥ आददानंमहेष्वासंसंदधानंचसायकं ॥ ४६ ॥ विसृजंतंचकौंतेयंनानुपश्यामवैतदा ॥ तथासर्वादिशोराजन्सर्वांश्चरथिनोरणे ॥ ४७ ॥ कदंबीकृत्यकौंतेयोजयद्रथमुपाद्रवत् ॥ विव्याधचचतुःषष्ट्याशराणांनतपर्वणां ॥ ४८ ॥ सैंधवाभिमुखंयांतंयोधाःसंप्रेक्ष्यपांडवं ॥ न्यवर्ततरणाद्वीरानिराशास्तस्यजीविते ॥ ४९ ॥ योयोभ्यधावदाक्रंदेतावकःपांडवंरणे ॥ तस्यतस्यांतगावाणाःशरीरेन्यपतन्प्रभो ॥ ५० ॥ कबंधसंकुलंचक्रेतवसैन्यंमहारथः ॥ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठःशरैरग्न्यंशुसन्निभैः ॥ ५१ ॥

कदंबीकृत्यकदंबकुसुमानीवकृत्वा ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

एवंतत्तवराजेंद्रचतुरंगबलंतदा॥व्याकुलीकृत्यकौंतेयोजयद्रथमुपाद्रवत् ॥ ५२॥ द्रौणिंपंचाशताविध्यवृषसेनंत्रिभिःशरैः ॥ कृपायमाणःकौंतेयःकृपंनव
भिरार्दयत् ॥ ५३ ॥ शल्यंषोडशभिर्बाणैःकर्णंद्वात्रिंशताशरैः॥ सैंधवंतुचतुःषष्ट्याविध्वासिंहइवानदत्॥ ५४॥ सैंधवस्तुतथाविद्धःशरैर्गांडीवधन्वना॥ नचक्ष
मेसुसंक्रुद्धस्तोत्रार्दितइवद्विपः॥ ५५ ॥ सवराहध्वजस्तूर्णंगार्ध्रपत्रानजिह्मगान्॥ क्रुद्धाशीविषसंकाशान्कर्मारपरिमार्जितान् ॥ ५६ ॥ आकर्णपूर्णान्चिक्षे
पफाल्गुनस्यरथंप्रति॥ त्रिभिस्तुविध्वागोविंदंनाराचैःषड्भिरर्जुनं ॥ ५७ ॥ अष्टभिर्वाजिनोविध्यत्ध्वजंचैकेनपत्रिणा ॥ सविक्षिप्यार्जुनस्तूर्णंसैंधवप्रहितान्
शरान्॥ ५८॥ युगपत्तस्यचिच्छेदशराभ्यांसैंधवस्यह॥ सारथेश्वशिरःकायात्ध्वजंचसमलंकृतं॥ ५९॥ सच्छिन्नयष्टिःसुमहान्धनंजयशराहतः ॥ वराहःसिं
धुराजस्यपपाताग्निशिखोपमः॥ ६० ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुद्रुतंगच्छतिभास्करे॥ अब्रवीत्पांडवंराजंस्त्वरमाणोजनार्दनः॥ ६१ ॥ एषमध्येकृतःषड्भिःपार्थवी
रैर्महारथैः॥ जीवितेप्सुर्महाबाहोभीतस्तिष्ठतिसैंधवः॥ ६२ ॥ एताननिर्जित्यरणेषड्रथान्पुरुषर्षभ ॥ नशक्यःसैंधवोहंतुंयतोनिर्व्याजमर्जुन ॥ ६३॥ योग
मत्रविधास्यामिसूर्यस्यावरणंप्रति ॥ अस्तंगतइतिव्यक्तंद्रक्ष्यत्येकःससिंधुराट् ॥ ६४ ॥ हर्षेणजीविताकांक्षीविनाशार्थंतवप्रभो ॥ नगोप्स्यतिदुराचारःस
आत्मानंकथंचन॥ ६५ ॥ तत्रच्छिद्रेप्रहर्तव्यंत्वयास्यकुरुसत्तम॥ व्यपेक्षानैवकर्तव्यागतोस्तमितिभास्करः ॥ ६६ ॥ एवमस्त्वितिबीभत्सुःकेशवंप्रत्यभाष
त॥ ततोसृजत्तमःकृष्णःसूर्यस्यावरणंप्रति॥ ६७॥ योगीयोगेनसंयुक्तोयोगिनामीश्वरोहरिः॥ सृष्टेतमसिकृष्णेनगतोस्तमितिभास्करः॥ ६८ ॥ त्वदीयाज
हृषुर्योधाःपार्थनाशान्नराधिप ॥ तेप्रहृष्टारणेराजन्नापश्यन्सैनिकारविं ॥ ६९ ॥ उन्नाम्यवक्राणितदासचराजाजयद्रथः ॥ वीक्षमाणेततस्तस्मिन्सिंधुरा
जेदिवाकरं॥ ७० ॥ पुनरेवाब्रवीत्कृष्णोधनंजयमिदंवचः॥ पश्यसिंधुपतिंवीरंप्रेक्षमाणंदिवाकरं ॥ ७१ ॥ भयंहिविप्रमुच्यैतत्त्वत्तोभरतसत्तम॥ अयंकालो
महाबाहोवधायास्यदुरात्मनः॥ ७२॥ छिंधिमूर्धानमस्याशुकुरुसाफल्यमात्मनः॥ इत्येवंकेशवेनोक्तःपांडुपुत्रःप्रतापवान् ॥ ७३ ॥ न्यवधीत्तावकंसैन्यंशरै
रर्काग्निसन्निभैः॥ कृपंविव्याधविंशत्याकर्णंपंचाशताशरैः॥ ७४॥ शल्यंदुर्योधनंचैवषड्भिःषड्भिरताडयत्॥ वृषसेनंतथाष्टाभिःषष्ट्यासैंधवमेवच॥ ७५ ॥ त
थैवचमहाबाहुस्त्वदीयान्पांडुनंदनः॥ गाढंविध्वाशरैराजन्जयद्रथमुपाद्रवत्॥ ७६॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥

तंसमीपस्थितंदृष्ट्वालेलिहानमिवानलं ॥ जयद्रथस्यगोप्तारःसंशयंपरमंगताः ॥ ७७ ॥ ततःसर्वेमहाराजतवयोधाजयैषिणः॥ सिषिचुःशरधाराभिःपाकशा
सनिमाहवे ॥ ७८ ॥ संछाद्यमानःकौंतेयःशरजालैरनेकशः॥ अक्रुध्यत्समहाबाहुरजितःकुरुनंदनः ॥ ७९ ॥ ततःशरमयंजालंतुमुलंपाकशासनिः॥ व्यसृज
त्पुरुषव्याघ्रस्तवसैन्यजिघांसया ॥ ८० ॥ तेहन्यमानावीरेणयोधाराजन्रणेतव ॥ प्रजह्रुःसैंधवंभीताद्वौसमंनाप्यधावतां ॥ ८१ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामकुंतीपु
त्रस्यविक्रमं ॥ तादृङ्नभावीभूतोवायच्चकारमहायशाः ॥ ८२ ॥ द्विपान्द्विपगतांश्चैवहयान्हयगतानपि ॥ तथासरथिनश्चैवन्यहनद्रुद्रःपशूनिव ॥ ८३ ॥ नतत्र
समरेकश्चिन्मयादृष्टोनराधिप ॥ गजोवाजीनरोवापियोनपार्थशराहतः ॥ ८४ ॥ रजसातमसाचैवयोधाःसंछन्नचक्षुषः ॥ कश्मलंप्राविशन्घोरंनान्वजानन्प
रस्परं ॥ ८५ ॥ तेशरैर्भिन्नमर्माणःसैनिकाःपार्थचोदितैः ॥ बभ्रमुश्चस्खलुःपेतुःसेदुर्मम्लुश्चभारत ॥ ८६ ॥ तस्मिन्महाभीषणकेप्रजानामिवसंक्षये ॥ रणेमह
तिदुष्पारेवर्तमानेसुदारुणे ॥ ८७ ॥ शोणितस्यप्रसेकेनशीघ्रत्वादनिलस्यच ॥ अशाम्यत्तद्रजोभौममसृक्सिक्तेधरातले ॥ ८८ ॥ आनाभिनिरमज्जंश्चरथच
क्राणिशोणिते ॥ मत्तावेगवताराजंस्तावकानांरणांगने ॥ ८९ ॥ हस्तिनश्चहतारोहादारितांगाःसहस्रशः ॥ स्वान्यनीकानिमृद्नंतआर्तनादाःप्रदुद्रुवुः ॥ ९० ॥
हयाश्चपतितारोहाःपत्तयश्चनराधिप ॥ प्रदुद्रुवुर्भयाद्राजन्धनंजयशराहताः ॥ ९१ ॥ मुक्तकेशाविकवचाःक्षरंतःक्षतजंक्षतैः ॥ प्रापलायंतसंत्रस्तास्त्यक्त्वारण
शिरोजनाः ॥ ९२ ॥ ऊरुग्राहगृहीताश्चकेचित्तत्राभवन्भुवि ॥ हतानांचापरेमध्येद्विरदानांनिलिल्यिरे ॥ ९३ ॥ एवंतवबलंराजन्द्रावयित्वाधनंजयः ॥ न्यवधी
त्सायकैर्घोरैःसिंधुराजस्यरक्षिणः ॥ ९४ ॥ द्रौणिंकृपंकर्णंशल्यौवृषसेनंसुयोधनं ॥ छादयामासतीव्रेणशरजालेनपांडवः ॥ ९५ ॥ नगृह्णन्नक्षिपन्राजन्मुंच
न्नापिचसंदधत् ॥ अदृश्यतार्जुनःसंख्येशीघ्रास्त्रत्वात्कथंचन ॥ ९६ ॥ धनुर्मंडलमेवास्यदृश्यतेस्मास्यतःसदा ॥ सायकाश्चव्यदृश्यंतनिश्चरंतःसमंततः ॥ ९७ ॥
कर्णस्यतुधनुश्छित्वावृषसेनस्यचैवह ॥ शल्यस्यसूतंभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ९८ ॥ गाढविद्धावुभौकृत्वाशरैःस्वस्रीयमातुलौ ॥ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठोद्रौ
णिशारद्वतौरणे ॥ ९९ ॥ एवंतान्व्याकुलीकृत्यत्वदीयानांमहारथान् ॥ उज्जहारशरंघोरंपांडवोनलसन्निभं ॥ १०० ॥ इंद्राशनिसमप्रख्यंदिव्यमस्त्राभिमं
त्रितं ॥ सर्वभारसहंशश्वद्गंधमाल्यार्चितंमहत् ॥ १०१ ॥

॥१०२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥ ११०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ १२०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥१२७॥

वज्रेणास्त्रेणसंयोज्यविधिवत्कुरुनंदनः॥ समादधन्महाबाहुर्गांडीवेक्षिप्रमर्जुनः॥ २ ॥ तस्मिन्संधीयमानेतुशरेज्वलनतेजसि ॥ अंतरिक्षेमहानादोभूताना
मभवन्नृप ॥ ३ ॥ अब्रवीच्चपुनस्तत्रत्वरमाणोजनार्दनः॥ धनंजयशिरश्छिंधिसैंधवस्यदुरात्मनः॥ ४ ॥ अस्तंमहीधरश्रेष्ठंयियासतिदिवाकरः ॥ शृणुष्वैतच्च
वाक्यंमेजयद्रथवधंप्रति ॥ ५॥ वृद्धक्षत्रःसैंधवस्यपिताजगतिविश्रुतः॥ सकालेनेहमहतासैंधवंप्राप्तवान्सुतं ॥ ६ ॥ जयद्रथममित्रघ्नंवागुवाचाशरीरिणी॥
नृपमंतर्हितावाणीमेघदुंदुभिनिःस्वना ॥ ७॥ तवात्मजोमनुष्येंद्रकुलशीलदमादिभिः॥ गुणैर्भविष्यतिविभोसदृशोवंशयोर्द्वयोः ॥ ८ ॥ क्षत्रियप्रवरोलोकेनि
त्यंशूराभिसत्कृतः॥ किंत्वस्ययुध्यमानस्यसंग्रामेक्षत्रियर्षभः॥ ९ ॥ शिरश्छेत्स्यतिसंक्रुद्धःशत्रुश्चालक्षितोभुवि॥ एतच्छ्रुत्वासिंधुराजोध्यात्वाचिरमरिंदमः
॥ १० ॥ ज्ञातीन्सर्वानुवाचेदंपुत्रस्नेहाभिचोदितः॥ संग्रामेयुध्यमानस्यवहतोमहतींधुरं॥ ११ ॥ धरण्यांममपुत्रस्यपातयिष्यतियःशिरः ॥ तस्यापिशतधामू
र्धाफलिष्यतिनसंशयः॥ १२ ॥एवमुक्त्वाततोराज्येस्थापयित्वाजयद्रथं॥ वृद्धक्षत्रोवनंयातस्तपश्चोग्रंसमास्थितः॥ १३ ॥ सोयंतप्यतितेजस्वीतपोघोरंदुरा
सदं॥ समंतपंचकादस्माद्बहिर्वानरकेतन॥ १४ ॥ तस्माज्जयद्रथस्यत्वंशिरश्छित्वामहाम्रधे॥ दिव्येनास्त्रेणरिपुहन्घोरेणाद्भुतकर्मणा ॥ १५ ॥ सकुंडलंसिंधु
पतेःप्रभंजनसुतानुज॥ उत्संगेपातयस्वास्यवृद्धक्षत्रस्यभारत ॥ १६ ॥ अथत्वमस्यमूर्धानंपातयिष्यसिभूतले॥ तवापिशतधामूर्धाफलिष्यसिनसंशयः॥
॥ १७॥ यथाचेदंनजानीयात्सराजातपसिस्थितः॥ तथाकुरुकुरुश्रेष्ठदिव्यमस्त्रमुपाश्रितः ॥ १८ ॥ नह्यसाध्यमकार्यंवाविद्यतेतवकिंचन॥ समस्तेष्वपिलो
केपुत्रिपुवासवनंदन॥ १९॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ इंद्राशनिसमस्पर्शंदिव्यमंत्राभिमंत्रितं॥ २०॥ सर्वभारसहंशश्वद्गंधमाल्यार्चितंशरं॥
विससर्जार्जुनस्तूर्णंसैंधवस्यवधेधृतं॥ २१ ॥ सतुगांडीवनिर्मुक्तःशरःश्येनइवाशुगः॥ छित्वाशिरःसिंधुपतेरुत्पपातविहायसं ॥ २२ ॥ तच्छिरःसिंधुराजस्य
शरैरूर्ध्वमवाहयत्॥ दुर्हृदामप्रहर्षायसुहृदांहर्षणायच॥ २३॥ शरैःकदंबकीकृत्यकालेतस्मिंश्चपांडवः॥ योधयामासतांश्चैवपांडवःषण्महारथान्॥ २४॥
ततःसुमहदाश्चर्यंतत्रापश्यामभारत॥ समंतपंचकाद्बाह्यंशिरोयद्व्यहरत्ततः॥ २५ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुवृद्धक्षत्रोमहीपतिः ॥ संध्यामुपास्तेतेजस्वीसंबंधीतव
मारिष॥ २६॥ उपासीनस्यतस्याथकृष्णकेशंसकुंडलं ॥ सिंधुराजस्यमूर्धानमुत्संगेसमपातयत्॥१२७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ १४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्चत्वारिंशदधिकशतत

तस्योत्संगेनिपतितंशिरस्तच्चारुकुंडलं॥ वृद्धक्षत्रस्यनृपतेरलक्षितमरिंदम ॥ २८ ॥ कृतजप्यस्यतस्याथवृद्धक्षत्रस्यभारत॥ प्रोत्तिष्ठतस्तत्सहसाशिरोगच्छद्ध
रातलं ॥ २९ ॥ ततस्तस्यनरेंद्रस्यपुत्रमूर्धनिभूतले ॥ गतेतस्यापिशतधामूर्धागच्छदरिंदम ॥ ३० ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिविस्मयंजग्मुरुत्तमं ॥ वासुदेवं
चबीभत्सुंप्रशशंसुर्महारथं॥ ३१ ॥ ततोविनिहतेराजन्सिंधुराजेकिरीटिना ॥ तमस्तद्वासुदेवेनसंहृतंभरतर्षभ ॥ ३२ ॥ पश्चाज्ज्ञातंमहीपालतवपुत्रैःसहानु
गैः॥ वासुदेवप्रयुक्तेयंमायेतिनृपसत्तम॥ ३३ ॥ एवंसनिहतोराजन्पार्थेनामिततेजसा ॥ अक्षौहिणीरष्टहत्वाजामातातवसैंधवः ॥ ३४ ॥ हतंजयद्रथंदृष्ट्वा
तवपुत्रानराधिप॥ दुःखादश्रूणिमुमुचुर्निराशाश्चाभवन्जये ॥ ३५ ॥ ततोजयद्रथेराजन्हतेपार्थेनकेशवः ॥ दध्मौशंखंमहाबाहुरर्जुनश्चपरंतपः ॥ ३६ ॥
भीमश्चवृष्णिसिंहश्चयुधामन्युश्चभारत ॥ उत्तमौजाश्चविक्रांतःशंखान्दध्मुःपृथक्पृथक्॥ ३७ ॥ श्रुत्वामहांतंतंशब्दंधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ सैंधवंनिहतंमेने
फाल्गुनेनमहात्मना॥ ३८ ॥ ततोवादित्रघोषेणस्वान्योधान्पर्यहर्षयत् ॥ अभ्यवर्ततसंग्रामेभारद्वाजंयुयुत्सया॥ ३९ ॥ ततःप्रववृतेराजन्नस्तंगच्छतिभास्क
रे॥ द्रोणस्यसोमकैःसार्धंसंग्रामोलोमहर्षणः॥ ४० ॥ तेतुसर्वेप्रयत्नेनभारद्वाजंजिघांसवः ॥ सैंधवेनिहतेराजन्नयुध्यंतमहारथाः ॥ ४१ ॥ पांडवास्तुजयंल
ब्ध्वासैंधवंविनिहत्यच ॥ अयोधयंस्तुतेद्रोणंजयोन्मत्तास्ततस्ततः ॥ ४२ ॥ अर्जुनोपिततोयोधांस्तावकान्रथसत्तमान् ॥ अयोधयन्महाबाहुर्हत्वासैंधवकं
नृपं॥ ४३ ॥ सदेवशत्रून्निवदेवराजःकिरीटमालीव्यधमत्समंतात् ॥ यथातमांस्यभ्युदितस्तमोघ्नःपूर्वप्रतिज्ञांसमवाप्यवीरः॥ १४४ ॥ इतिश्रीमहाभारते
द्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिजयद्रथवधेषट्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १४६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्विनिहतेवीरे
सैंधवेसव्यसाचिना ॥ मामकायदकुर्वंततन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच सैंधवंनिहतंदृष्ट्वारणेपार्थेनभारत॥ अमर्षवशमापन्नःकृपःशारद्वत
स्ततः॥ २ ॥ महताशरवर्षेणपांडवंसमवाकिरत् ॥ द्रौणिश्चाभ्यद्रवद्राजन्रथमास्थायफाल्गुनं॥ ३ ॥ तावेतौरथिनांश्रेष्ठौरथाभ्यांरथसत्तमौ ॥ उभावुभयत
स्तीक्ष्णैर्विशिखैरभ्यवर्षतां॥ ४ ॥ सतथाशरवर्षाभ्यांसुमहद्भ्यांमहाभुजः॥ पीड्यमानःपरामार्तिमगमद्रथिनांवरः॥ ५ ॥

मोऽध्यायः॥ १४६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरइत्यादेराजन्कर्मस्थितेनरेइत्यंतस्यग्रंथस्यपुरुषेणयत्नःकार्यःफलंतुदैवाधीनमितितात्पर्यार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

अजिघांसुः हंतुमनिच्छन् आचार्यकंगुरोःसंमानं ॥ ६ ॥ तमेवाह अस्त्रैरिति मंदवेगान् अत्यनाकृष्टचापत्वादल्पवेगान् ॥ ७ ॥ तेचापि तेबाणास्तथापि ॥ ८ ॥ अवासीदत् अवसन्नः ॥ ९ ॥ भर्तारंसारथे

सोजिघांसुर्गुरुंसंख्येगुरोस्तनयमेवच ॥ चकाराचार्यकंतत्रकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ ६ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यद्रौणेःशारद्वतस्यच ॥ मंदवेगानिषूंस्ताभ्यामजिघांसुरवासृजत् ॥ ७ ॥ तेचापिभृशमभ्यघ्नन्विशिखाःपार्थचोदिताः ॥ बहुत्वात्तुपरामार्तिंशराणांतावगच्छतां ॥ ८ ॥ अथशारद्वतोराजन्कौंतेयशरपीडितः ॥ अवासीदद्रथोपस्थेमूर्च्छामभिजगामह ॥ ९ ॥ विह्वलंतमभिज्ञायभर्तारंशरपीडितं ॥ हतोयमितिचज्ञात्वासारथिस्तमपावहत् ॥ १० ॥ तस्मिन्भग्नेमहाराजकृपेशारद्वतेयुधि ॥ अश्वत्थामाप्यपायासीत्पांडवेयाद्रथांतरं ॥ ११ ॥ दृष्ट्वाशारद्वतंपार्थोमूर्छितंशरपीडितं ॥ रथएवमहेष्वासःसकृपंपर्यदेवयत् ॥ १२ ॥ अश्रुपूर्णमुखोदीनोवचनंचेदमब्रवीत् ॥ पश्यन्निदंमहाप्राज्ञःक्षत्ताराजानमुक्तवान् ॥ १३ ॥ कुलांतकरणेपापेजातमात्रेसुयोधने ॥ नीयतांपरलोकायसाध्वयंकुलपांसनः ॥ १४ ॥ अस्माद्धिकुरुमुख्यानांमहदुत्पत्स्यतेभयं ॥ तदिदंसमनुप्राप्तंवचनंसत्यवादिनः ॥ १५ ॥ तत्कृतेह्यद्यपश्यामिशरतल्पगतंगुरुं ॥ धिगस्तुक्षात्रमाचारंधिगस्तुबलपौरुषं ॥ १६ ॥ कोहिब्राह्मणमाचार्यमभिद्रुह्येतमादृशः ॥ ऋषिपुत्रोममाचार्योद्रोणस्यपरमःसखा ॥ १७ ॥ एषशेतेरथोपस्थेकृपोमद्बाणपीडितः ॥ अकामयानेनमयाविशिखैरर्दितोभृशं ॥ १८ ॥ अवसीदन्रथोपस्थेप्राणान्पीडयतीवमे ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनशरैरभ्यर्दितेनच ॥ १९ ॥ अभ्यस्तोबहुभिर्बाणैर्दशधर्मगतेनवै ॥ शोचयत्येषनियतंभूयःपुत्रवधाद्धिमां ॥ २० ॥ कृपणंस्वरथेसन्नंपश्यकृष्णयथागतं ॥ उपाकृत्यतुवैविद्यामाचार्येभ्योनरर्षभाः ॥ २१ ॥ प्रयच्छंतीहयेकामान्देवत्वमुपयांतिते ॥ येचविद्यामुपादायगुरुभ्यःपुरुषाधमाः ॥ २२ ॥ घ्नंतितानेवदुर्वृत्तास्तेवैनिरयगामिनः ॥ तदिदंनरकायाद्यकृतंकर्ममयाध्रुवं ॥ २३ ॥ आचार्यंशरवर्षेणरथेसादयताकृपं ॥ यत्तत्पूर्वमुपाकुर्वन्नस्त्रंमामब्रवीत्कृपः ॥ २४ ॥ नकथंचनकौरव्यप्रहर्तव्यंगुराविति ॥ तदिदंवचनंसाधोराचार्यस्यमहात्मनः ॥ २५ ॥ नानुष्ठितंतमेवाजौविशिखैरभिवर्षता ॥ नमस्तस्मैसुपूज्यायगौतमायापलायिने ॥ २६ ॥ धिगस्तुममवार्ष्णेययदस्मैप्रहराम्यहं ॥ तथाविलपमानेतुसव्यसाचिनितंप्रति ॥ २७ ॥

रेव ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इदंकुलक्षयगुरुद्रोहादिकं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ शरतल्पगतंशरपंजरगतं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अभ्यस्तःअसकृन्निहतः दशधर्मगतेनदुरवस्थागतेन शोचयतिशोकंकारयति एषद्रोणः भूयोधिकंपुत्रवधात् ॥ २० ॥ यथागतंयंप्रकारंप्राप्तं उपाकृत्यअधीत्य ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ उपाकुर्वन्आध्यापयन् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ वृषःकर्णः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ वासवीशक्तिरितिशेषः ॥ ३५ ॥ यथाप्रयातितथाप्रयात्वितियोज्यं ज्ञास्यामिज्ञापयिष्यामि यत्रकाले ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

सैंधवंनिहतंदृष्ट्वाराधेयःसमुपाद्रवत् ॥ तमापतंतंराधेयमर्जुनस्यरथंप्रति ॥ २८ ॥ पांचाल्यौसात्यकिश्चैवसहसासमुपाद्रवन् ॥ उपायांतंतुराधेयंदृष्ट्वापार्थोमहारथः ॥ २९ ॥ प्रहसन्देवकीपुत्रमिदंवचनमब्रवीत् ॥ एषप्रयात्याधिरथिःसात्यकेःस्यंदनंप्रति ॥ ३० ॥ नमृष्यतिहतंनूनंभूरिश्रवसमाहवे ॥ यत्रयात्येषतत्रत्वंचोदयाश्वान्जनार्दन ॥ ३१ ॥ नसौमदत्तिपदवींगमयेत्सात्यकिंवृषः ॥ एवमुक्तोमहाबाहुःकेशवःसव्यसाचिना ॥ ३२ ॥ प्रत्युवाचमहातेजाःकालयुक्तमिदंवचः ॥ अलमेषमहाबाहुःकर्णायैकोपिपांडव ॥ ३३ ॥ किंपुनर्द्रौपदेयाभ्यांसहितःसात्वतर्षभः ॥ नचतावत्क्षमःपार्थतवकर्णेनसंगरः ॥ ३४ ॥ प्रज्वलंतीमहोल्केवतिष्ठत्यस्यहिवासवी ॥ त्वदर्थंपूज्यमानैषारक्ष्यतेपरवीरहन् ॥ ३५ ॥ अतःकर्णःप्रयात्वत्रसात्वतस्ययथातथा ॥ अहंज्ञास्यामिकौंतेयकालमस्यदुरात्मनः ॥ यत्रैनंविशिखैस्तीक्ष्णैःपातयिष्यसिभूतले ॥ ३६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच योसौकर्णेनवीरस्यवार्ष्णेयस्यसमागमः ॥ हतेतुभूरिश्रवसिसैंधवेचनिपातिते ॥ ३७ ॥ सात्यकिश्चापिविरथःकंसमारूढवान्रथं ॥ चक्ररक्षौचपांचाल्यौतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ३८ ॥ संजयउवाच हंततेवर्तयिष्यामियथावृत्तंमहारणे ॥ शुश्रूषस्वस्थिरोभूत्वादुराचरितमात्मनः ॥ ३९ ॥ पूर्वमेवहिकृष्णस्यमनोगतमिदंप्रभो ॥ विजेतव्योयथावीरःसात्यकिःसौमदत्तिना ॥ ४० ॥ अतीतानागतेराजन्सहिवेत्तिजनार्दनः ॥ ततःसूतंसमाहूयदारुकंसंदिदेशह ॥ ४१ ॥ रथोमेयुज्यतांकल्यमितिराजन्महाबलः ॥ नहिदेवानगंधर्वानयक्षोरगराक्षसाः ॥ ४२ ॥ मानवावापिजेतारःकृष्णयोःसंतिकेचन ॥ पितामहपुरोगाश्चदेवाःसिद्धाश्चतंविदुः ॥ ४३ ॥ तयोःप्रभावमतुलंशृणुयुद्धंतुतत्तथा ॥ सात्यकिंविरथंदृष्ट्वाकर्णंचाभ्युद्यतंरणे ॥ ४४ ॥ दध्मौशंखंमहानादमार्षभेणाथमाधवः ॥ दारुकोऽवेत्यसंदेशंश्रुत्वाशंखस्यचस्वनं ॥ ४५ ॥ रथमन्वानयत्तस्मैसुपर्णोच्छ्रितकेतनं ॥ सकेशवस्यानुमतेरथंदारुकसंयुतं ॥ ४६ ॥ आरुरोहशिनेःपौत्रोज्वलनादित्यसन्निभं ॥ कामगैःशैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकैः ॥ ४७ ॥ हयोदग्रैर्महावेगैर्हेमभांडविभूषितैः ॥ युक्तंसमारुह्यचतंविमानप्रतिमंरथं ॥ ४८ ॥ अभ्यद्रवतराधेयंप्रवपन्सायकान्बहून् ॥ चक्ररक्षावपितदायुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ ४९ ॥ धनंजयरथंहित्वाराधेयंप्रत्युदीयतुः ॥ राधेयोपिमहाराजशरवर्षंसमुत्सृजन् ॥ ५० ॥

वर्तयिष्यामिकथयिष्यामि ॥ ३९ ॥ पूर्वंपूर्वेद्युः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ कल्यंप्रातः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ आर्षभेणस्वार्थेतद्धितः ऋषभस्वरेण ऋषभपुरोद्भवेनेतिप्राञ्चः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ काश्यपेयस्यदारुकस्य ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धोरणेशैनेयमच्युतं ॥ नैवदेवंनगांधर्वंनासुरंनचराक्षसं ॥ ५१ ॥ तादृशंभुविनोयुद्धंदिविवाश्रुतमित्युत ॥ उपारमततत्सैन्यंसरथाश्वनरद्वि
पं ॥ ५२ ॥ तयोर्दृष्ट्वामहाराजकर्मसंमूढचेतसः ॥ सर्वेचसमपश्यंततद्युद्धमतिमानुषं ॥ ५३ ॥ तयोर्नृवरयोराजन्सारथ्यंदारुकस्यच ॥ गतप्रत्यागतावृत्तैर्मं
डलैःसन्निवर्तनैः ॥ ५४ ॥ सारथेस्तुरथस्थस्यकाश्यपेयस्यविस्मिताः ॥ नभस्तलगताश्चैवदेवगंधर्वदानवाः ॥ ५५ ॥ अतीवावहितादृष्टुंकर्णशैनेययोरणं ॥
मित्रार्थेतौपराक्रांतौशुष्मिणौस्पर्धिनौरणे ॥ ५६ ॥ कर्णश्चामरसंकाशोयुयुधानश्चसात्यकिः ॥ अन्योन्यंतौमहाराजशरवर्षैरवर्षतां ॥ ५७ ॥ प्रममाथशिनेःपौ
त्रंकर्णःसायकवृष्टिभिः ॥ अमृष्यमाणोनिधनंकौरव्यजलसंधयोः ॥ ५८ ॥ कर्णःशोकसमाविष्टोमहोरगइवश्वसन् ॥ सशैनेयंरणेक्रुद्धःप्रदहन्निवचक्षुषा ॥
॥ ५९ ॥ अभ्यधावतवेगेनपुनःपुनररिंदम ॥ तंतुसक्रोधमालोक्यसात्यकिःप्रत्ययुध्यत ॥ ६० ॥ महताशरवर्षेणगजंप्रतिगजोयथा ॥ तौसमेतौनरव्याघ्रौव्या
घ्राविवतरस्विनौ ॥ ६१ ॥ अन्योन्यंसंततक्षातेरणेऽनुपमविक्रमौ ॥ ततःकर्णंशिनेःपौत्रःसर्वपारसवैःशरैः ॥ ६२ ॥ बिभेदसर्वगात्रेषुपुनःपुनररिंदम ॥ सारथिं
चास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ६३ ॥ अश्वांश्चचतुरःश्वेतान्निजघानशितैःशरैः ॥ छित्वाध्वजंरथंचैवशतधापुरुषर्षभ ॥ ६४ ॥ चकारविरथंकर्णंतवपुत्रस्यप
श्यतः ॥ ततोविमनसोराजंस्तावकास्तेमहारथाः ॥ ६५ ॥ वृषसेनःकर्णसुतःशल्योमद्राधिपस्तथा ॥ द्रोणपुत्रश्चशैनेयंसर्वतःपर्यवारयन् ॥ ६६ ॥ ततःपर्याकु
लंसर्वंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ तथासात्यकिनावीरेविरथेसूतजेकृते ॥ ६७ ॥ हाहाकारस्ततोराजन्सर्वसैन्येष्वभून्महान् ॥ कर्णोपिविरथोराजन्सात्वतेनकृतःशरैः
॥ ६८ ॥ दुर्योधनरथंतूर्णमारुरोहविनिःश्वसन् ॥ मानयंस्तवपुत्रस्यबाल्यात्प्रभृतिसौहृदं ॥ ६९ ॥ कृतांराज्यप्रदानेनप्रतिज्ञांपरिपालयन् ॥ तथातुविरथंकर्णं
पुत्रांश्चतवपार्थिव ॥ ७० ॥ दुःशासनमुखान्वीरान्नावधीत्सात्यकिर्वशी ॥ रक्षन्प्रतिज्ञांभीमेनपार्थेनचपुराकृतां ॥ ७१ ॥ विरथान्विह्वलांश्चक्रेनतुप्राणैर्व्य
योजयत् ॥ भीमसेनेनतुवधःपुत्राणांतेप्रतिश्रुतः ॥ ७२ ॥ अनुद्यूतेचपार्थेनवधःकर्णस्यसंश्रुतः ॥ वधेत्वकुर्वन्यत्नंतेतस्यकर्णमुखास्तदा ॥ ७३ ॥ नाशक्नुवंस्त
तोहंतुंसात्यकिंप्रवरारथाः ॥ द्रौणिश्चकृतवर्माचतथैवान्येमहारथाः ॥ ७४ ॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ अनुद्यूतेपुनर्द्यूते ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायां

निर्जिताधनुषैकेनशतशःक्षत्रियर्षभाः ॥ कांक्षंतापरलोकंचधर्मराजस्यचप्रियं ॥ ७५ ॥ कृष्णयोःसदृशोवीर्येसात्यकिःशत्रुतापनः ॥ जितवान्सर्वसैन्यानिता
वकानिहसन्निव ॥ ७६ ॥ कृष्णोवापिभवेल्लोकेपार्थोवापिधनुर्धरः ॥ शैनेयोवानरव्याघ्रचतुर्थस्तुनविद्यते ॥ ७७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अजय्यंवासुदेवस्य
रथमास्थायसात्यकिः ॥ विरथंकृतवान्कर्णंवासुदेवसमोयुधि ॥ ७८ ॥ दारुकेणसमायुक्तःस्वबाहुबलदर्पितः ॥ कच्चिदन्यंसमारूढःसात्यकिःशत्रुतापनः ॥
॥ ७९ ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंकुशलोह्यसिभाषितुं ॥ असह्यंतमहंमन्येतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ८० ॥ संजयउवाच शृणुराजन्यथावृत्तंरथमन्यंमहाम
तिः ॥ दारुकस्यानुजस्तूर्णंकल्पनाविधिकल्पितं ॥ ८१ ॥ आयसैःकांचनैश्चापिपट्टैःसन्नद्धकूबरं ॥ तारासहस्रखचितंसिंहध्वजपताकिनं ॥ ८२ ॥ अश्वैर्वातज
वैर्युक्तंहेमभांडपरिच्छदैः ॥ सैंधवैरिंदुसंकाशैःसर्वशब्दातिगैर्दृढैः ॥ ८३ ॥ चित्रकांचनसन्नाहैर्वाजिमुख्यैर्विशांपते ॥ घंटाजालाकुलरवंशक्तितोमरविद्युतं ॥
॥ ८४ ॥ युक्तंसांग्रामिकैर्द्रव्यैर्बहुशस्त्रपरिच्छदैः ॥ रथंसंपादयामासमेघगंभीरनिःस्वनं ॥ ८५ ॥ तंसमारुह्यशैनेयस्तवसैन्यमुपाद्रवत् ॥ दारुकोपियथाकामं
प्रययौकेशवांतिकं ॥ ८६ ॥ कर्णस्यापिरथंराजन्शंखगोक्षीरपांडुरैः ॥ चित्रकांचनसन्नाहैःसदश्वैर्वेगवत्तरैः ॥ ८७ ॥ हेमकक्ष्याध्वजोपेतंक्लृप्तयंत्रपताकिनं ॥
अग्र्यंरथंसुयंतारंबहुशस्त्रपरिच्छदं ॥ ८८ ॥ उपाजन्हुस्तमास्थायकर्णोप्यभ्यद्रवद्रिपून् ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ ८९ ॥ भूयश्चापिनिबोधे
मंतवापनयजंक्षयं ॥ एकत्रिंशत्तवसुताभीमसेनेनपातिताः ॥ ९० ॥ दुर्मुखंप्रमुखेकृत्वासततंचित्रयोधिनं ॥ शतशोनिहताःशूराःसात्वतेनार्जुनेनच ॥ ९१ ॥
भीष्मंप्रमुखतःकृत्वाभगदत्तंचभारत ॥ एवमेषक्षयोवृत्तोराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ९२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकर्णसात्यकियुद्धे
सप्तचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तथागतेषुशूरेषुतेषांममचसंजय ॥ किंवैभीम
स्तदाकार्षीत्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच विरथोभीमसेनोवैकर्णवाक्शल्यपीडितः ॥ अमर्षवशमापन्नःफाल्गुनंवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥
पुनःपुनस्तूबरकमूढऔदरिकेतिच ॥ अकृतास्त्रकमायोत्सीर्बालसंग्रामकातर ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ वृषसेनंतेतवपुत्रमितिशेषः बुद्धिमोहेन बुद्धिविभ्रमेण ॥ २० ॥

इतिमामब्रवीत्कर्णःपश्यतस्तेधनंजय ॥ एवंवक्ताचमेवध्यस्तेनचोक्तोस्मिभारत ॥ ४ ॥ एतद्व्रतंमहाबाहोत्वयासहकृतंमया ॥ तथैतन्ममकौंतेययथातवनसं
शयः ॥५॥ तद्ध्यायनरश्रेष्ठस्मरैतद्वचनंमम ॥ यथाभवतितत्सत्यंतथाकुरुधनंजय ॥६॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यभीमस्यामितविक्रमः ॥ ततोर्जुनोब्रवीत्कर्णंकिंचि
दभ्येत्यसंयुगे ॥ ७ ॥ कर्णकर्णवृथादृष्टेसूतपुत्रात्मसंस्तुत ॥ अधर्मबुद्धेशृणुमेयत्त्वांवक्ष्यामिसांप्रतं ॥ ८ ॥ द्विविधंकर्मशूराणांयुद्धेजयपराजयौ ॥ तौचाप्यनि
त्यौराधेयवासवस्यापियुध्यतः ॥ ९ ॥ मुमूर्षुर्युयुधानेनविरथोविकलेंद्रियः ॥ मद्वध्यस्त्वमितिज्ञात्वाजित्वाजीवन्विसर्जितः ॥ १० ॥ यदृच्छयारणेभीमंयुध्य
मानंमहाबलं ॥ कथंचिद्विरथंकृत्वायत्त्वंरूक्षमभाषथाः ॥ ११ ॥ अधर्मस्त्वेषसुमहाननार्यचरितंचतत् ॥ नारिंजित्वातिकत्थंतेनचजल्पंतिदुर्वचः ॥ १२ ॥ न
चकंचननिंदंतिसंतःशूरानरर्षभाः ॥ त्वंतुप्राकृतविज्ञानस्तत्तद्वदसिसूतज ॥ १३ ॥ बहुबद्धमकर्ण्यंचचापलादपरीक्षितं ॥ युध्यमानंपराक्रांतंशूरमार्यव्रतेरतं ॥
॥ १४ ॥ यदवोचोप्रियंभीमंनैतत्सत्यंवचस्तव ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांकेशवस्यममैवच ॥ १५ ॥ विरथोभीमसेनेनकृतोसिबहुशोरणे ॥ नचत्वांपरुषंकिंचिदु
क्तवान्पांडुनंदनः ॥ १६ ॥ यस्मात्तुबहुरूक्षंचश्रावितस्तेवृकोदरः ॥ परोक्षंयच्चसौभद्रोयुष्माभिर्निहतोमम ॥ १७ ॥ तस्मादस्यावलेपस्यसद्यःफलमवाप्नुहि ॥
त्वयातस्यधनुश्छिन्नमात्मनाशायदुर्मते ॥ १८ ॥ तस्माद्वध्योसिमेमूढसभृत्यसुतबांधवः ॥ कुरुत्वंसर्वकृत्यानिमहत्तेभयमागतं ॥ १९ ॥ हंतास्मिवृषसेनंते
प्रेक्षमाणस्यसंयुगे ॥ येचान्येप्युपयास्यंतिबुद्धिमोहेनमांनृपाः ॥ २० ॥ तांश्चसर्वान्हनिष्यामिसत्येनायुधमालभे ॥ त्वांचमूढाकृतप्रज्ञमतिमानिनमाहवे ॥ २१ ॥
दृष्ट्वादुर्योधनोमंदोभृशंतप्स्यतिपातितं ॥ अर्जुनेनप्रतिज्ञातेवधेकर्णसुतस्यतु ॥ २२ ॥ महान्सुतुमुलःशब्दोबभूवरथिनांतदा ॥ तस्मिन्नाकुलसंग्रामेवर्तमा
नेमहाभये ॥ २३ ॥ मंदरश्मिःसहस्रांशुरस्तंगिरिमुपाद्रवत् ॥ ततोराजन्हृषीकेशःसंग्रामशिरसिस्थितं ॥ २४ ॥ तीर्णप्रतिज्ञंबीभत्सुंपरिष्वज्यैनमब्रवीत् ॥ दि
ष्ट्यासंपादिताजिष्णोप्रतिज्ञामहतीत्वया ॥ २५ ॥ दिष्ट्याविनिहतःपापोवृद्धक्षत्रःसहात्मजः ॥ धार्तराष्ट्रबलंप्राप्यदेवसेनापिभारत ॥ २६ ॥ सीदेतसमरेजिष्णो
नात्रकार्याविचारणा ॥ नतंपश्यामिलोकेषुचिंतयन्पुरुषंक्वचित् ॥ २७ ॥ त्वदृतेपुरुषव्याघ्रयएतद्योधयेद्बलं ॥ महाप्रभावाबहवस्त्वयातुल्याधिकापिवा ॥ २८ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

समेताः पृथिवीपाला धार्तराष्ट्रस्य कारणात् ॥ ते त्वां प्राप्य रणे क्रुद्धा नाभ्यवर्तंत दंशिताः ॥ २९ ॥ तव वीर्यं बलं चैव रुद्रशक्रांतकोपमं ॥ नेदृशं शक्नुयात्कश्चिद्रणे कर्तुं
पराक्रमं ॥ ३० ॥ यादृशं कृतवानद्य त्वमेकः शत्रुतापनः ॥ एवमेव हते कर्णे सानुबंधे दुरात्मनि ॥ ३१ ॥ वर्धयिष्यामि भूयस्त्वां विजितारिं हतद्विषं ॥ तमर्जुनः प्रत्यु
वाच प्रसादात्तव माधव ॥ ३२ ॥ प्रतिज्ञेयं मयातीर्णा विबुधैरपि दुस्तरा ॥ अनाश्चर्यो जयस्तेषां येषां नाथोसि केशव ॥ ३३ ॥ त्वत्प्रसादान्महीं कृत्स्नां संप्राप्स्यति युधि
ष्ठिरः ॥ तव प्रभावो वार्ष्णेय तवैव विजयः प्रभो ॥ ३४ ॥ वर्धनीयास्तव वयं सदैव मधुसूदन ॥ एवमुक्तस्ततः कृष्णः शनकैर्वाहयन्हयान् ॥ दर्शयामास पार्थाय क्रूर
मायोधनं महत् ॥ ३५ ॥ श्रीकृष्ण उवाच प्रार्थयंतो जयं युद्धे प्रथितं च महद्यशः ॥ पृथिव्यां शेरते शूराः पार्थिवास्त्वच्छरैर्हताः ॥ ३६ ॥ विकीर्णशस्त्राभरणा
विपन्नाश्वरथद्विपाः ॥ संछिन्नभिन्नमर्माणो वैक्लव्यं परमं गताः ॥ ३७ ॥ ससत्वा गतसत्वाश्च प्रभया परया युताः ॥ सजीवा इव लक्ष्यंते गतसत्वा नराधिपाः ॥
॥ ३८ ॥ तेषां शरैः स्वर्णपुंखैः शस्त्रैश्च विविधैः शितैः ॥ वाहनैरायुधैश्चैव संपूर्णां पश्य मेदिनीं ॥ ३९ ॥ वर्मभिश्चर्मभिर्हारैः शिरोभिश्च सकुंडलैः ॥ उष्णीषैर्मुकुटैः स्र
ग्भिश्चूडामणिभिरंबरैः ॥ ४० ॥ कंठसूत्रैरंगदैश्च निष्कैरपि च सप्रभैः ॥ अन्यैश्चाभरणैश्चित्रैर्भाति भारत मेदिनी ॥ ४१ ॥ अनुकर्षैरुपासंगैः पताकाभिर्ध्वजैस्त
था ॥ उपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडकबंधुरैः ॥ ४२ ॥ चक्रैः प्रमथितैश्चित्रैरक्षैश्च बहुधा रणे ॥ युगैर्योक्त्रैः कलापैश्च धनुर्भिः सायकैस्तथा ॥ ४३ ॥ परिस्तोमैः कुथाभि
श्च परिघैरंकुशैस्तथा ॥ शक्तिभिर्भिंदिपालैश्च तूणैः शूलैः परश्वधैः ॥ ४४ ॥ प्रासैश्च तोमरैश्चैव कुंतैर्यष्टिभिरेव च ॥ शतघ्नीभिर्भुशुंडीभिः खड्गैः परशुभिस्तथा ॥
॥ ४५ ॥ मुसलैर्मुद्गरैश्चैव गदाभिः कुणपैस्तथा ॥ सुवर्णविकृताभिश्च कशाभिर्भरतर्षभ ॥ ४६ ॥ घंटाभिश्च गजेंद्राणां भांडैश्च विविधैरपि ॥ स्रग्भिश्च नानाभर
णैर्वस्त्रैश्चैव महाधनैः ॥ ४७ ॥ अपविद्धैर्बभौ भूमिर्ग्रहैर्द्यौरिव शारदी ॥ पृथिव्यां पृथिवीहेतोः पृथिवीपतयो हताः ॥ ४८ ॥ पृथिवीमुपगुह्यांगैः सुप्ताः कांतामिव प्रि
यां ॥ इमांश्च गिरिकूटाभान्नागानैरावतोपमान् ॥ ४९ ॥ क्षरतः शोणितं भूरि शस्त्रच्छेददरीमुखैः ॥ दरीमुखैरिव गिरीन्गैरिकांबुपरिस्रवान् ॥ ५० ॥ तांश्च बाण
हतान्वीर पश्य निष्टनतः क्षितौ ॥ हयांश्च पतितान्पश्य स्वर्णभांडविभूषितान् ॥ ५१ ॥ गंधर्वनगराकारान्रथांश्च निहतेश्वरान् ॥ छिन्नध्वजपताकाक्षान्विचक्रान्ह
तसारथीन् ॥ ५२ ॥ निकृत्तकूबरयुगान्भग्नेषान्बंधुरान्प्रभो ॥ पश्य पार्थ हयान्भूमौ विमानोपमदर्शनान् ॥ ५३ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥

पत्तींश्चनिहतान्वीरशतशोथसहस्रशः ॥ धनुर्भृतश्चर्मभृतःशयानानरुधिरोक्षितान् ॥५४॥ महीमालिंग्यसर्वांगैःपांसुध्वस्तशिरोरुहान् ॥ पश्ययोधान्महाबाहो त्वच्छरैर्भिन्नविग्रहान् ॥५५॥ निपातितद्विपरथवाजिसंकुलमसृग्वसापिशितसमृद्धकर्दमं ॥ निशाचरश्वदृकपिशाचमोदनंमहीतलंनरवरपश्यदुर्दृशं ॥५६॥ इदंमहत्त्वय्युपपद्यतेप्रभोरणाजिरेकर्मयशोभिवर्धनं ॥ शतक्रतौचापिचदेवसत्तमेमहाहवेजघ्नुषिदैत्यदानवान् ॥ ५७॥ संजयउवाच एवंसंदर्शयन् कृष्णोरणभूमिंकिरीटिने ॥ स्वैःसमेतःसमुदितैःपांचजन्यंव्यनादयत् ॥ ५८ ॥ सदर्शयन्नेवकिरीटिनेऽरिहाजनार्दनस्तामरिभूमिमंजसा ॥ अजातशत्रुंसमुपेत्यपांडवंनिवेदयामासहतंजयद्रथं ॥ ५९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोराजानमभ्येत्यधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ ववंदेसप्रहृष्टात्माहतेपार्थेनसैंधवे ॥ १ ॥ दिष्ट्यावर्धसिराजेंद्रहतशत्रुर्नरोत्तम ॥ दिष्ट्यानिस्तीर्णवांश्चैवप्रतिज्ञामनुजस्तव ॥ २ ॥ सत्वेवमुक्तःकृष्णेनहृष्टःपरपुरंजयः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजारथादाप्लुत्यभारत ॥ ३ ॥ पर्यष्वजत्तदाकृष्णावानंदाश्रुपरिप्लुतः ॥ प्रमृज्यवदनंशुभ्रंपुंडरीकसमप्रभं ॥ ४ ॥ अब्रवीद्वासुदेवंचपांडवंचधनंजयं ॥ प्रियमेतदुपश्रुत्यत्वत्तःपुष्करलोचन ॥ ५ ॥ नांतंगच्छामिहर्षस्यतितीर्षुरुदधेरिव ॥ अत्यद्भुतमिदंकृष्णकृतंपार्थेनधीमता ॥ ६ ॥ दिष्ट्यापश्यामिसंग्रामेतीर्णभारौमहारथौ ॥ दिष्ट्याचनिहतःपापःसैंधवःपुरुषाधमः ॥ ७॥ कृष्णदिष्ट्याममप्रीतिर्महतीप्रतिपादिता ॥ त्वयागुप्तेनगोविंदघ्नतापापंजयद्रथं ॥ ८॥ किंतुनात्यद्भुतंतेषांयेषांनस्त्वंसमाश्रयः ॥ नतेषांदुष्करंकिंचित्त्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ ९ ॥ सर्वलोकगुरुर्येषांत्वन्नाथोमधुसूदन ॥ त्वत्प्रसादाद्धिगोविंदवयंजेष्यामहेरिपून् ॥ १० ॥ स्थितःसर्वात्मनानित्यंप्रियेषुचहितेषुच ॥ त्वांचैवास्माभिराश्रित्यकृतःशस्त्रसमुद्यमः ॥ ११ ॥ सुरैरिवासुरवधेशक्रंशक्रानुजाहवे ॥ असंभाव्यमिदंकर्मदेवैरपिजनार्दन ॥ १२ ॥ त्वद्बुद्धिबलवीर्येणकृतवानेषफाल्गुनः ॥ बाल्यात्प्रभृतितेकृष्णकर्माणिश्रुतवानहं ॥ १३ ॥ अमानुषाणिदिव्यानिमहांतिचबहूनिच ॥ तदैवाज्ञासिषंशत्रून्हतान्प्राप्तांचमेदिनीं ॥ १४ ॥ त्वत्प्रसादसमुत्थेनविक्रमेणारिसूदन ॥ सुरेशत्वंगतःशक्रोहत्वादैत्यान्सहस्रशः ॥ १५ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ गुप्तेनअर्जुनेनेतिशेषः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ एकार्णवमिति त्वत्प्रसादात्त्वदीक्षावशात् प्राप्तमभिव्यक्तनामरूपत्वमितिशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ यत्परंमायातोपीतिशेषः अतएवपुराणंनित्यसिद्धं पुरुषंसर्वासुपूर्षुशयानं परा णांहिरण्यगर्भादीनामपिपरमंमाबुद्धिस्ततोपिपरंबुद्धेरविषयमित्यर्थः तत्परमंसर्वोत्कृष्टमात्मानंप्रपद्यतःप्रपन्नस्यपराभूतिर्महदैश्वर्यंएषास्यपरमासंपदितिश्रुतिप्रसिद्धंप्रत्यक्षतोविधीयतेस्वसंवेद्यंभवति ॥ २१ ॥ चतुरश्चत्वारः ॥ २२ ॥ पराउत्कृष्टामासंपत्ब्रह्मलोकोरुभोग्यमित्यर्थः तत्परंसर्वोत्कृष्टमात्मासचासावीशश्चेतिसमासः सकलभोग्यस्वरूपोप्यप्रच्युतस्वभावइत्यर्थः परेशःमायाशबलःसचासावीशश्चेतिशा

त्वत्प्रसादाद्धृषीकेशजगत्स्थावरजंगमं॥ स्ववर्मनिस्थितंवीरजपहोमेषुवर्तते॥ १६ ॥एकार्णवमिदंपूर्वंसर्वमासीत्तमोमयं॥ त्वत्प्रसादान्महाबाहोजगत्प्राप्तंनरो त्तम॥ १७॥ स्रष्टारंसर्वलोकानांपरमात्मानमव्ययं॥ येपश्यंतिहृषीकेशनतेमुह्यंतिकर्हिचित् ॥ १८ ॥ पुराणंपरमंदेवंदेवदेवंसनातनं॥ येप्रपन्नाःसुरगुरुंन तेमुह्यंतिकर्हिचित्॥ १९॥ अनादिनिधनंदेवंलोककर्तारमव्ययं॥ येभक्तास्त्वांहृषीकेशदुर्गाण्यतितरंतिते॥ २० ॥ परंपुराणंपुरुषंपराणांपरमंचयत् ॥ प्रप द्यतस्तत्परमंपराभूतिर्विधीयते॥ २१ ॥ गायंतिचतुरोवेदायश्चवेदेषुगीयते॥ तंप्रपद्यमहात्मानंभूतिमश्नाम्यनुत्तमां॥ २२ ॥ परमेशपरेशेशतिर्यगीशनरेश्व र॥ सर्वेश्वरेश्वरेशेशनमस्तेपुरुषोत्तम॥ २३ ॥ त्वमीशेशेश्वरेशानप्रभोवर्धस्वमाधव॥ प्रभवाप्ययसर्वस्यसर्वात्मन्पृथुलोचन॥ २४॥ धनंजयसखायश्च धनंजयहितश्चयः॥ धनंजयस्यगोप्तातंप्रपद्यसुखमेधते ॥ २५ ॥ मार्कंडेयःपुराणर्षिश्चरितज्ञस्तवानघ ॥ माहात्म्यमनुभावंचपुराकीर्तितवान्मुनिः ॥ ॥ २६ ॥ असितोदेवलश्चैवनारदश्चमहातपाः॥ पितामहश्चमेव्यासस्त्वामाहुर्विधिमुत्तमं॥ त्वंतेजस्त्वंपरंब्रह्मत्वंसत्यंत्वंमहत्तपः॥ २७॥ त्वंश्रेयस्त्वंयशश्चाग्र्यं कारणंजगतस्तथा॥ त्वयासृष्टमिदंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं॥ २८॥ प्रलयेसमनुप्राप्तेत्वांवैनिविशतेपुनः॥ अनादिनिधनंदेवंविश्वस्येशंजगत्पते॥ २९॥ धा तारमजमव्यक्तमाहुर्वेदविदोजनाः॥ भूतात्मानंमहात्मानमनंतंविश्वतोमुखं॥ ३०॥

बल्यंप्राप्तोप्यविकृतः एवंतिर्यक्त्वनरत्वरूपजीवत्वंप्राप्तोप्यविकृतइतितिर्यगीशनरेश्वरपदयोरर्थः एतदेवाभ्यासेनद्रढयति सर्वेवियदादिजडईश्वराभोक्तारोजीवाःइश्वरेशोजीवानांनियंतातेषामीशःजगज्जीवे श्वराणामपिसत्तास्फूर्तिप्रदः अतएवपुरुषोत्तमःविराडादिभ्यः शुद्धचिन्मात्रस्तुरीयइत्यर्थः ॥ २३ ॥ कंत्वमेवंविधंपुरुषोत्तमंनमस्करोषीत्याशंक्याह त्वमिति हेईशेशरुद्राद्याराध्य ईश्वराराजानस्तेषामपी शानोधर्मः तदेतत्क्षत्रस्यक्षत्रंयद्धर्मइतिश्रुतेस्तस्यापिप्रभो धर्मस्यप्रभुरच्युतइतिस्मृतेः सर्वस्यस्वातिरिक्तस्यप्रभवाप्ययउत्पत्तिप्रलयाधिष्ठानभूत अतएवसर्वात्मन् ॥ २४ ॥ सखावयस्यः हितःप्रियकृत् गोप्ताडुःखनिवारकः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ उत्तीर्णंलंघितं ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ चक्षुर्हणंक्रोधदृष्टिमात्रेणहंतारं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

अपिदेवानजानंतिगुह्यमाद्यंजगत्पतिं॥ नारायणंपरंदेवंपरमात्मानमीश्वरं ॥ ३१ ॥ ज्ञानयोनिंहरिंविष्णुंमुमुक्षूणांपरायणं ॥ परंपुराणंपुरुषंपुराणानांपरंच
यत् ॥ ३२ ॥ एवमादिगुणानांतेकर्मणांदिविचेहच॥ अतीतभूतभव्यानांसंख्यातात्रनविद्यते ॥ ३३ ॥ सर्वतोरक्षणीयाःस्मशक्रेणेवदिवौकसः॥ यैस्त्वंसर्व
गुणोपेतःसुहृन्नउपपादितः॥ ३४॥ इत्येवंधर्मराजेनहरिरुक्तोमहायशाः॥ अनुरूपमिदंवाक्यंप्रत्युवाचजनार्दनः ॥३५॥ भवतातपसोग्रेणधर्मेणपरमेणच॥
साधुत्वादार्जवाच्चैवहतःपापोजयद्रथः॥ ३६॥अयंचपुरुषव्याघ्रत्वदनुध्यानसंवृतः॥ हत्वायोधसहस्राणिन्यहन्जिष्णुर्जयद्रथं ॥ ३७॥ कृतित्वेबाहुवीर्येचत
थैवासंभ्रमेपिच॥ शीघ्रतामोघबुद्धित्वेनास्तिपार्थसमःक्वचित् ॥ ३८ ॥ तदयंभरतश्रेष्ठभ्रातातेद्ययदर्जुनः॥ सैन्यक्षयंरणेकृत्वासिंधुराजशिरोहरत् ॥ ३९ ॥
ततोधर्मसुतोजिष्णुंपरिष्वज्यविशांपते॥ प्रमृज्यवदनंतस्यपर्याश्वासयतप्रभुः ॥ ४० ॥ अतीवसुमहत्कर्मकृतवानसिफाल्गुन ॥ असह्यंचाविषह्यंचदेवैरपि
सवासवैः॥ ४१ ॥ दिष्ट्यानिस्तीर्णभारोसिहतारिश्चासिशत्रुहन् ॥ दिष्ट्यासत्याप्रतिज्ञेयंकृताहत्वाजयद्रथं ॥ ४२ ॥ एवमुक्त्वागुडाकेशंधर्मराजोमहायशाः॥
पस्पर्शपुण्यगंधेनपृष्ठेहस्तेनपार्थिवः॥ ४३ ॥ एवमुक्तौमहात्मानावुभौकेशवपांडवौ॥ तावब्रूतांतदाकृष्णौराजानंपृथिवीपतिं ॥ ४४ ॥ तवकोपाग्निनादग्धः
पापोराजाजयद्रथः॥ उत्तीर्णंचापिसुमहद्धार्तराष्ट्रबलंरणे॥ ४५ ॥ हन्यंतेनिहताश्चैवविनंक्ष्यंतिचभारत॥तवक्रोधहतात्द्येतेकौरवाःशत्रुसूदन॥ ४६ ॥ त्वांहिच
क्षुर्हणंवीरकोपयित्वासुयोधनः॥ समित्रबंधुःसमरेप्राणांस्त्यक्ष्यतिदुर्मतिः॥ ४७ ॥ तवक्रोधहतःपूर्वंदेवैरपिसुदुर्जयः ॥ शरतल्पगतःशेतेभीष्मःकुरुपिताम
हः॥ ४८॥ दुर्लभोविजयस्तेषांसंग्रामेरिपुघातिनां ॥ यातामृत्युवशंतेवैयेषांक्रुद्धोसिपांडव॥ ४९॥ राज्यंप्राणाःश्रियःपुत्राःसौख्यानिविविधानिच॥ अचि
रात्तस्यनश्यंतियेषांक्रुद्धोसिमानद॥ ५० ॥ विनष्टान्कौरवान्मन्येसपुत्रपशुबांधवान् ॥ राजधर्मपरेनित्यंत्वयिक्रुद्धेपरंतप ॥ ५१ ॥ ततोभीमोमहाबाहुःसात्य
किश्चमहारथः॥ अभिवाद्यगुरुंज्येष्ठंमार्गणैःक्षतविक्षतौ॥ ५२॥ क्षितावास्तांमहेष्वासौपांचाल्यपरिवारितौ॥ तौदृष्ट्वामुदितौवीरौप्रांजलीचाग्रतःस्थितौ॥
॥ ५३ ॥ अभ्यनंदतकौंतेयस्तावुभौभीमसात्यकी॥ दिष्ट्यापश्यामिवांशूरौविमुक्तौसैन्यसागरात् ॥ ५४ ॥ द्रोणग्राहदुराधर्षाद्धार्दिक्यमकरालयात् ॥ दिष्ट्या
विनिर्जिताःसंख्येपृथिव्यांसर्वपार्थिवाः॥ ५५॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ सैंधवेइति ॥ १ ॥ अर्तिमि

युवांविजयिनौचापिदिष्ट्यापश्यामिसंयुगे॥ दिष्ट्याद्रोणोजितःसंख्येहार्दिक्यश्चमहाबलः॥ ५६॥ दिष्ट्याविकर्णिभिःकर्णोरणेनीतःपराभवं॥ विमुखश्चकृतः शल्योयुवाभ्यांपुरुषर्षभौ॥५७॥ दिष्ट्यायुवांकुशलिनौसंग्रामात्पुनरागतौ॥ पश्यामिरथिनांश्रेष्ठावुभौयुद्धविशारदौ॥ ५८॥ ममवाक्यकरौवीरौममगौर वयंत्रितौ॥ सैन्यार्णवंसमुत्तीर्णौदिष्ट्यापश्यामिवामहं॥ ५९॥ समरश्लाघिनौवीरौसमरेष्वपराजितौ॥ ममवाक्यसमौचैवदिष्ट्यापश्यामिवामहं॥ ६०॥ इत्युक्त्वापांडवोराजन्युयुधानवृकोदरौ॥ सस्वजेपुरुषव्याघ्रौहर्षाद्बाष्पंमुमोचह॥ ६१॥ ततःप्रमुदितंसर्वंबलमासीद्विशांपते॥ पांडवानांरणेहृष्टंयुद्धायतुमनो दधे॥ ६२॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरहर्षेएकोनपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १४९॥ ॥ ॥ ॥ ॥

संजयउवाच सैंधवेनिहतेराजन्पुत्रस्तवसुयोधनः॥ अश्रुपूर्णमुखोदीनोनिरुत्साहोद्विषज्जये॥ १॥ दुर्मनानिःश्वसन्दुष्टोभग्नदंष्ट्रइवोरगः॥ आगस्कृत्सर्व लोकस्यपुत्रस्तेऽर्तिपरामगात्॥ २॥ दृष्ट्वातत्कदनंघोरंस्वबलस्यकृतंमहत्॥ जिष्णुनाभीमसेनेनसात्वतेनचसंयुगे॥ ३॥ सविवर्णःकृशोदीनोबाष्पविप्लुतलो चनः॥ अमन्यतार्जुनसमोनयोद्धाभुविविद्यते॥ ४॥ नद्रोणोनचराधेयोनाश्वत्थामाकृपोनच॥ क्रुद्धस्यसमरेस्थातुंपर्याप्ताइतिमारिष॥ ५॥ निर्जित्यहिर णेपार्थःसर्वान्ममहारथान्॥ अवधीत्सैंधवंसंख्येनचकश्चिदवारयत्॥ ६॥ सर्वथाहतमेवेदंकौरवाणांमहद्बलं॥ नह्यस्यविद्यतेत्रातासाक्षादपिपुरंदरः॥७॥ यमुपाश्रित्यसंग्रामेकृतःशस्त्रसमुद्यमः॥ सकर्णोनिर्जितःसंख्येहतश्चैवजयद्रथः॥ ८॥ यस्यवीर्यंसमाश्रित्यशमंयाचंतमच्युतं॥ तृणवत्तमहंमन्येसकर्णोनि र्जितोयुधि॥ ९॥ एवंक्लांतमनाराजन्नुपायाद्द्रोणमीक्षितुं॥ आगस्कृत्सर्वलोकस्यपुत्रस्तेभरतर्षभ॥ १०॥ ततस्तत्सर्वमाचख्यौकुरूणांवैशसंमहत्॥ परान्वि जयतश्चापिधार्तराष्ट्रान्निमज्जतः॥ ११॥ दुर्योधनउवाच पश्यमूर्धाभिषिक्तानामाचार्यकदनंमहत्॥ कृत्वाप्रमुखतःशूरंभीष्मंममपितामहं॥ १२॥ तंनिहत्यप्रलुब्धोयंशिखंडीपूर्णमानसः॥ पांचाल्यैःसहितःसर्वैःसेनाग्रमभिवर्तते॥ १३॥ अपरश्चापिदुर्धर्षःशिष्यस्तेसव्यसाचिना॥ अक्षौहिणीःसप्तहत्वा हतोराजाजयद्रथः॥ १४॥ अस्मद्विजयकामानांसुहृदामुपकारिणां॥ गंतास्मिकथमानृण्यंगतानांयमसादनं॥ १५॥

तिस्छेदः॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ प्रलुब्धःप्रकृष्टोलुब्धकस्तद्वद्वंचकत्वात्॥ १३॥ १४॥ १५॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ धर्मापचायिनःधर्मक्षेपकस्य ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

येमदर्थंपरीप्संतेवसुधांवसुधाधिपाः ॥ तेहित्वावसुधैश्वर्यंवसुधामधिशेरते ॥ १६ ॥ सोहंकापुरुषःकृत्वामित्राणांक्षयमीदृशं ॥ अश्वमेधसहस्रेणपावितुंन समुत्सहे ॥ १७ ॥ ममलुब्धस्यपापस्यतथाधर्मापचायिनः ॥ व्यायामेनजिगीषंतःप्राप्ताववैवस्वतक्षयं ॥ १८ ॥ कथंपतितवृत्तस्यपृथिवीसुहृदांद्रुहः ॥ विवरं नाशकद्दातुंममपार्थिवसंसदि ॥ १९ ॥ योहंरुधिरसिक्तांगंराज्ञांमध्येपितामहं ॥ शयानंनाशकंत्रातुंभीष्ममायोधनेहतं ॥ २० ॥ तंमामनार्यपुरुषंमित्रद्रुहमधार्मिकं ॥ किंवक्ष्यतिहिदुर्धर्षःसमेत्यपरलोकजित् ॥ २१ ॥ जलसंधंमहेष्वासंपश्यसात्यकिनाहतं ॥ मदर्थमुद्यतंशूरंप्राणांस्त्यक्त्वामहारथं ॥ २२ ॥ कांबोजंनिहतंदृष्ट्वातथालंबुषमेवच ॥ अन्यान्बहूंश्चसुहृदोजीवितार्थोद्यकोमम ॥ २३ ॥ व्यायच्छंतोहताःशूरामदर्थेयेपराङ्मुखाः ॥ यतमानाःपरंशक्त्याविजेतुमहितान्मम ॥ २४ ॥ तेषांगत्वाहमानृण्यमद्यशक्त्यापरंतप ॥ तर्पयिष्यामितानेवजलेनयमुनामनु ॥ २५ ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिसर्वशस्त्रभृतांवर ॥ इष्टापूर्तेनच शपेवीर्येणचसुतैरपि ॥ २६ ॥ निहत्यतान्रणेसर्वान्पंचालान्पांडवैःसह ॥ शांतिंलब्धास्मितेषांवारणेगंतासलोकतां ॥ २७ ॥ सोहंतत्रगमिष्यामियत्रतेपुरुषर्षभाः ॥ हतामदर्थेसंग्रामेयुध्यमानाःकिरीटिना ॥ २८ ॥ नहीदानींसहायामेपरीप्संत्यनुपस्कृताः ॥ श्रेयोहिपांडून्मन्यंतेनतथास्मान्महाभुज ॥ २९ ॥ स्वयंहि मृत्युर्विहितःसत्यसंधेनसंयुगे ॥ भवानुपेक्षांकुरुतेशिष्यत्वादर्जुनस्यहि ॥ ३० ॥ अतोविनिहताःसर्वेयेस्मज्जयचिकीर्षवः ॥ कर्णमेवतुपश्यामिसंप्रत्यस्मज्जयैषिणं ॥ ३१ ॥ योहिमित्रमविज्ञाययाथातथ्येनमंदधीः ॥ मित्रार्थेयोजयत्येनंतस्यसोर्थोवसीदति ॥ ३२ ॥ तादृग्रूपंकृतमिदंममकार्यंसुहृत्तमैः ॥ मोहाल्लुब्धस्यपापस्यजिह्मस्यधनमीहतः ॥ ३३ ॥ हतोजयद्रथश्चैवसौमदत्तिश्चवीर्यवान् ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः ॥ ३४ ॥ सोहमद्यगमिष्यामि यत्रतेपुरुषर्षभाः ॥ हतामदर्थेसंग्रामेयुध्यमानाःकिरीटिना ॥ ३५ ॥ नहिमेजीवितेनार्थस्तानृतेपुरुषर्षभान् ॥ आचार्यःपांडुपुत्राणामनुजानातुनोभवान् ॥
॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनानुतापेपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

धृतराष्ट्रउवाच सिंधुराजेहतेतातसमरेसव्यसाचिना ॥ तथैवभूरिश्रवसिकिमासीद्वोमनस्तदा ॥ १ ॥

आचार्यःपांडुपुत्राणामित्युपालंभः ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सिंधुराजइति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ निष्टानकःसव्यथःशब्दः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ इयंसेनानास्तीत्यस्यनष्टेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ग्लहतेपातयति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ नोचेदिति परेलोकेधि

दुर्योधनेनचद्रोणस्तथोक्तःकुरुसंसदि ॥ किमुक्तवान्परंतस्मैतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच निष्टानकोमहानासीत्सैन्यानांतवभारत ॥ सैंधवं निहतंदृष्ट्वाभूरिश्रवसमेवच ॥ ३ ॥ मंत्रितंतवपुत्रस्यतेसर्वमवमेनिरे ॥ येनमंत्रेणनिहताःशतशःक्षत्रियर्षभाः ॥ ४ ॥ द्रोणस्तुतद्वचःश्रुत्वापुत्रस्यतवदुर्मनाः ॥ मुहूर्तमिवतद्ध्यात्वाभृशमार्तोऽभ्यभाषत ॥ ५ ॥ द्रोणउवाच दुर्योधनकिमेवंमांवाक्शरैरपिकृंतसि ॥ अजय्यंसततंसंख्येब्रुवाणंसव्यसाचिनं ॥ ॥ ६ ॥ एतेनैवार्जुनंज्ञातुमलंकौरवसंयुगे ॥ यच्छिखंड्यवधीद्भीष्मंपाल्यमानःकिरीटिना ॥ ७ ॥ अवध्यंनिहतंदृष्ट्वासंयुगेदेवदानवैः ॥ तदैवाज्ञासिषमहंनेयमस्तीतिभारती ॥ ८ ॥ यंपुंसांत्रिषुलोकेषुसर्वशूरममंस्महि ॥ तस्मिन्निपतितेशूरेकिंशेषंपर्युपास्महे ॥ ९ ॥ यांस्मतान्ग्लहतेतातशकुनिःकुरुसंसदि ॥ अक्षान्नतेऽक्षानिशितावाणास्तेशत्रुतापनाः ॥ १० ॥ तएतेघ्नंतिनस्तातविशिखाःपार्थचोदिताः ॥ तांस्तदाख्यायमानस्त्वंविदुरेणनबुद्धवान् ॥ ११ ॥ यास्ताविजयतश्चापिविदुरस्यमहात्मनः ॥ धीरस्यवाचोनाश्रौषीःक्षेमायवदतःशिवाः ॥ १२ ॥ तदिदंवर्ततेघोरमागतंवैशसंमहत् ॥ तस्यावमानाद्वाक्यस्यदुर्योधनकृतेतव ॥ १३ ॥ योवमन्यवचःपथ्यंसुहृदामाप्तकारिणां ॥ स्वमतंकुरुतेमूढःसशोच्योनचिरादिव ॥ १४ ॥ यच्चनःप्रेक्षमाणानांकृष्णामानाय्यतत्सभां ॥ अनर्हतींकुलेजातांसर्वधर्मानुचारिणीं ॥ १५ ॥ तस्याधर्मस्यगांधारेफलंप्राप्तमिदंमहत् ॥ नोचेत्पापंपरेलोकेत्वमर्च्छैथास्ततोऽधिकं ॥ १६ ॥ यच्चतान्पांडवान्द्यूतेविषमेणविजित्यह ॥ प्राव्राजयस्तदारण्येरौरवाजिनवाससः ॥ १७ ॥ पुत्राणामिवचैतेषांधर्ममाचरतांसदा ॥ द्रुह्येत्कोनुनरोलोकेमदन्योब्राह्मणब्रुवः ॥ १८ ॥ पांडवानामयंकोपस्त्वयाशकुनिनासह ॥ आहृतोधृतराष्ट्रस्यसंमतेकुरुसंसदि ॥ १९ ॥ दुःशासनेनसंयुक्तःकर्णेनपरिवर्धितः ॥ क्षत्तुर्वाक्यमनादृत्यत्वयाभ्यस्तःपुनःपुनः ॥ २० ॥ यत्ताःसर्वेपराभूताःपर्यवारयतार्जुनं ॥ सिंधुराजानमाश्रित्यसवोमध्येकथंहतः ॥ २१ ॥ कथंत्वयिचकर्णेचकृपेशल्येचजीवति ॥ अश्वत्थाम्निचकौरव्यनिधनंसैंधवोगमत् ॥ २२ ॥ युध्यंतःसर्वराजानस्तेजस्तिग्ममुपासते ॥ सिंधुराजंपरित्रातुंसवोमध्येकथंहतः ॥ २३ ॥ मय्येवहिविशेषेणतथादुर्योधनत्वयि ॥ आशंसतपरित्राणमर्जुनात्समहीपतिः ॥ २४ ॥ ततस्तस्मिन्परित्राणमलब्ध्वतिफाल्गुनात् ॥ नकिंचिदनुपश्यामिजीवितस्यानमात्मनः ॥ २५ ॥

कःपापिनांक्लेशइहत्वल्पेनैवभोगेननिस्तारइतिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अभ्यस्तआवर्तितः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकपं

मज्ञंतमिवचात्मानंधृष्टद्युम्नस्यकिल्बिषे ॥ पश्चाम्यहत्वापंचालान्सहतेनशिखंडिना ॥ २६ ॥ तन्मांकिमभितप्यंतंवाक्शरैरेवकृंतसि ॥ अशक्तःसिंधुराजस्य
भूत्वात्राणायभारत ॥ २७॥ सौवर्णसत्यसंधस्यध्वजमक्लिष्टकर्मणः ॥ अपश्यन्युधिभीष्मस्यकथमाशंससेजयं ॥ २८॥ मध्येमहारथानांचयत्राहन्यतसैंधवः ॥
हतोभूरिश्रवाश्चैवकिंशेषंतत्रमन्यसे ॥ २९ ॥ कृपएवचदुर्धर्षोयदिजीवतिपार्थिव ॥ योनागात्सिंधुराजस्यवर्त्मतंपूजयाम्यहं ॥ ३० ॥ यत्रापश्यंहतंभीष्मंपश्य
तस्तेऽनुजस्यवै ॥ दुःशासनस्यकौरव्यकुर्वाणंकर्मदुष्करं ॥ ३१ ॥ अवध्यकल्पंसंग्रामेदेवैरपिसवासवैः ॥ नतेवसुंधरास्तीतितदाहंचिंतयेनृप ॥ ३२ ॥ इमानि
पांडवानांचसृंजयानांचभारत ॥ अनीकान्याद्रवंतेमांसहितान्यद्यभारत ॥ ३३ ॥ नाहत्वासर्वपंचालान्कवचस्यविमोक्षणं ॥ कर्तास्मिसमरेकर्मधार्तराष्ट्रहितं
तव ॥ ३४ ॥ राजन्ब्रूयाःसुतंमेत्वमश्वत्थामानमाहवे ॥ नसोमकाःप्रमोक्तव्याजीवितंपरिरक्षता ॥ ३५ ॥ यच्चपित्रानुशिष्टोसितद्वचःपरिपालय ॥ आनृशंस्ये
दमेसत्येचार्जवेचस्थिरोभव ॥ ३६ ॥ धर्मार्थकामकुशलोधर्मार्थावप्यपीडयन् ॥ धर्मप्रधानकार्याणिकुर्याश्चेतिपुनःपुनः ॥ ३७॥ चक्षुर्मनोभ्यांसंतोष्यावि
प्राःपूज्याश्चशक्तितः ॥ नचैषांविप्रियंकार्यंतेहिवह्निशिखोपमाः ॥ ३८ ॥ एषत्वहमनीकानिप्रविशाम्यरिसूदन ॥ रणायमहतेराजंस्त्वयावाक्शरपीडितः ॥
॥ ३९ ॥ त्वंचदुर्योधनबलंयदिशक्तोऽसिपालय ॥ रात्रावपिचयोत्स्यंतेसंरब्धाःकुरुसृंजयाः ॥ ४० ॥ एवमुक्त्वाततःप्रायाद्द्रोणःपांडवसृंजयान् ॥ मुष्णन्क्ष
त्रियतेजांसिनक्षत्राणामिवांशुमान् ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणवाक्येएकपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५१ ॥
॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोराजाद्रोणेनैवंप्रचोदितः ॥ अमर्षवशमापन्नोयुद्धायैवमनोदधे ॥ १ ॥ अब्रवीच्चतदाकर्णंपुत्रोदुर्योध
नस्तव ॥ पश्यकृष्णसहायेनपांडवेनकिरीटिना ॥ २ ॥ आचार्यविहितंव्यूहंभित्वादेवैःसुदुर्भिदं ॥ तवव्यायच्छमानस्यद्रोणस्यचमहात्मनः ॥ ३ ॥ मिषतांयो
धमुख्यानांसैंधवोविनिपातितः ॥ पश्यराधेयपृथ्वीशाःपृथिव्यांप्रवरायुधि ॥ ४ ॥ पार्थेनैकेननिहताःसिंहेनेवेतरेमृगाः ॥ ममव्यायच्छमानस्यद्रोणस्यचम
हात्मनः ॥ ५ ॥ अल्पावशेषंसैन्यंमेकृतंशक्रात्मजेनह ॥ कथंनियच्छमानस्यद्रोणस्ययुधिफाल्गुनः ॥ ६ ॥

चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अन्यथाभावः पराजयोदैवादिष्टः नतुद्रोणापरा

भिंद्यात्सुदुर्भिदंव्यूहंयतमानोपिसंयुगे॥ प्रतिज्ञायागतःपारंहत्वासैंधवमर्जुनः॥ ७ ॥ पश्यराधेयपृथ्वीशान्पृथिव्यांपातितान्बहून् ॥ पार्थेननिहतान्संख्येमहें द्रोपमविक्रमान्॥ ८॥ अनिच्छतःकथंवीरद्रोणस्ययुधिपांडवः ॥ भिंद्यात्सुदुर्भिदंव्यूहंयतमानस्यशुष्मिणः ॥ ९ ॥ दयितःफाल्गुनोनित्यमाचार्यस्यमहात्म नः॥ ततोस्यदत्तवान्द्वारमयुद्धेनैवशत्रुहन्॥ १० ॥ अभयंसिंधुराजायदत्वाद्रोणःपरंतपः ॥ प्रादात्किरीटिनेद्वारंपश्यन्निर्गुणतांमयि॥ ११॥ यद्यदास्यदनुज्ञां वैपूर्वमेवगृहान्प्रति ॥ प्रस्थातुंसिंधुराजस्यनाभविष्यज्जनक्षयः॥ १२॥ जयद्रथोजीवितार्थीगच्छमानोगृहान्प्रति ॥ मयानार्येणसंरुद्धोद्रोणात्प्राप्याभयंसखे ॥ १३॥ अद्यमेभ्रातरःक्षीणाश्चित्रसेनादयोरणे ॥ भीमसेनंसमासाद्यपश्यतांनोदुरात्मनां ॥ १४ ॥ कर्णउवाच आचार्यंमाविगर्हस्वशक्त्यासौयुद्ध तेद्विजः॥ यथाबलंयथोत्साहंत्यक्त्वाजीवितमात्मनः॥ १५॥ यद्येनंसमतिक्रम्यप्रविष्टःश्वेतवाहनः॥ नात्रसूक्ष्मोऽपिदोषःस्यादाचार्यस्यकथंचन ॥ १६ ॥ कृ तीदक्षोयुवाशूरःकृतास्त्रोलघुविक्रमः॥ दिव्यास्त्रयुक्तमास्थायरथंवानरलक्षणं॥ १७॥ कृष्णेनचगृहीताश्वमभेद्यकवचावृतः॥ गांडीवमजरंदिव्यंधनुरादाय वीर्यवान्॥ १८ ॥ प्रवर्षन्निशितान्बाणान्बाहुद्रविणदर्पितः ॥ यदर्जुनोभ्ययाद्द्रोणमुपपन्नंहितस्यतत् ॥ १९ ॥ आचार्यःस्थविरोराजन्शीघ्रयानेतथाऽक्ष मः॥ बाहुव्यायामचेष्टायामशक्तस्तुनराधिप॥ २० ॥ तेनैवमभ्यतिक्रांतःश्वेताश्वःकृष्णसारथिः॥ तस्यदोषंनपश्यामिद्रोणस्यानेनहेतुना ॥ २१ ॥ अजय्या न्पांडवान्मन्येद्रोणेनास्त्रविदामृधे ॥ तथाह्येनमतिक्रम्यप्रविष्टःश्वेतवाहनः ॥ २२ ॥ दैवादिष्टोन्यथाभावोनमन्येविद्यतेक्वचित् ॥ यतोनोयुध्यमानानांपरंश क्त्यासुयोधन॥ २३॥ सैंधवोनिहतोयुद्धेदैवमत्रपरंस्मृतं ॥ परंयत्नंकुर्वतांचत्वयासार्धंरणाजिरे॥ २४ ॥ हत्वास्माकंपौरुषंवैदैवंपश्चात्करोतिनः ॥ सततंचे ष्टमानानांनिकृत्याविक्रमेणच॥ २५॥ दैवोपसृष्टःपुरुषोयत्कर्मकुरुतेक्वचित्॥ कृतंकृतंहितत्कर्मदैवेनविनिपात्यते॥ २६॥ यत्कर्तव्यंमनुष्येणव्यवसायवता सदा॥ तत्कार्यमविशंकेनसिद्धिर्दैवेप्रतिष्ठिता॥ २७॥ निकृत्यावंचिताःपार्थाविषयोगैश्चभारत॥ दग्धाजतुगृहेचापिद्यूतेनचपराजिताः॥ २८॥

धजइतिभावः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ दैवोपसृष्टोदुर्दैवग्रस्तः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ दैवमविगणय्ययत्नमेवातिष्ठेत्याह युध्यस्वेति सुदृढोयमाद्दैवमपिमार्गेणानुकूलेनयास्यतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ तेषांजयहेतुःसुकृतंतववापराजयहेतुःदुष्कृतंनास्तीत्याह नतेषामिति ॥ ३१ ॥ दैव
मिति अनन्यकर्मदैवमपिस्वकृतमेवनत्वधन्यदस्ति ह्यस्तनोदोषोऽद्यतनेनगुणविशेषेणनिराकर्तुंशक्यः एवंदैवमतियत्नेनबाधितुंशक्यमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ देवानामिंद्रियाणामध्यक्षभूतंविज्ञानंदैवंधीव

राजनीतिंव्यपाश्रित्यप्रहिताश्चैवकाननं॥ यत्नेनचकृतंतत्तद्दैवेनविनिपातितं॥ २९॥ युध्यस्वयत्नमास्थायदैवंकृत्वानिरर्थकं॥ यततस्तवतेषांचदैवंमार्गेणया
स्यति॥ ३०॥ नतेषांमतिपूर्वंहिसुकृतंदृश्यतेक्वचित्॥ दुष्कृतंतववावीरबुद्ध्याहीनंकुरूद्वह॥ ३१॥ दैवंप्रमाणंसर्वस्यसुकृतस्येतरस्यवा॥ अनन्यकर्मदैवंहिजा
गर्तिस्वपतामपि॥ ३२॥ बहूनितवसैन्यानियोधाश्चबहवस्तव॥ नतथापांडुपुत्राणामेवंयुद्धमवर्तत॥ ३३॥ तैरल्पैर्बहवोयूयंक्षयंनीताःप्रहारिणः॥ शंकेदैव
स्यतत्कर्मपौरुषंयेननाशितं॥ ३४॥ संजयउवाच एवंसंभाषमाणानांबहुतत्तज्जनाधिप॥ पांडवानामनीकानिसमदृश्यंतसंयुगे॥ ३५॥ ततःप्रववृ
तेयुद्धंव्यतिषक्तरथद्विपं॥ तावकानांपरैःसार्धंराजन्दुर्मंत्रितेतव॥ ३६॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिपुनर्युद्धारंभेद्विपंचाशदधिकशत
तमोऽध्यायः॥ १५२॥ समाप्तंचजयद्रथवधपर्व ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथघटोत्कचवधपर्व॥ संजयउवाच तदुदीर्णगजानीकंबलंतवज
नाधिप॥ पांडुसेनामतिक्रम्ययोधयामाससर्वतः॥ १॥ पंचालाःकुरवश्चैवयोधयंतःपरस्परं॥ यमराष्ट्रायमहतेपरलोकायदीक्षिताः॥ २॥ शूराःशूरैःसमाग
म्यशरतोमरशक्तिभिः॥ विव्यधुःसमरेन्योन्यंनिन्युश्चैवयमक्षयं॥ ३॥ रथिनांरथिभिःसार्धंरुधिरस्रावदारुणं॥ प्रावर्त्ततमहद्युद्धंनिघ्नतामितरेतरं॥ ४॥ वा
रणाश्चमहाराजसमासाद्यपरस्परं॥ विषाणैर्दारयामासुःसुसंक्रुद्धामदोत्कटाः॥ ५॥ हयारोहान्हयारोहाःप्रासशक्तिपरश्वधैः॥ बिभिदुस्तुमुलेयुद्धेप्रार्थयंतोमहद्य
शः॥ ६॥ पत्तयश्चमहाबाहोशतशःशस्त्रपाणयः॥ अन्योन्यमार्दयन्राजन्नित्यंयत्ताःपराक्रमे॥ ७॥ गोत्राणांनामधेयानांकुलानांचैवमारिष॥ श्रवणाद्धि
विजानीमःपंचालान्कुरुभिःसह॥ ८॥ तेन्योन्यंसमरेयोधाःशरशक्तिपरश्वधैः॥ प्रैषयन्परलोकायविचरंतोह्यभीतवत्॥ ९॥ शरादशदिशोराजंस्तेषांमुक्ताः
सहस्रशः॥ नभ्राजंतेयथातत्त्वंभास्करेस्तंगतेपिच॥ १०॥ तथाप्रयुध्यमानेषुपांडवेयेषुभारत॥ दुर्योधनोमहाराजव्यवागाहततद्बलं॥ ११॥

लमित्यर्थः पौरुषंशारीरंबलं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तदुदीर्णमित्यारभ्यरात्रियुद्धंजयद्रथवधात्क्रो
धहर्षविवशाःकौरवपांडवाइवान्येपिनिर्मर्यादंप्रवर्ततेइतिप्रदर्शनार्थं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ गोत्रंपित्रादिनाम शैनेयसात्यकेइत्यादि ॥ कुलंपांड्यपांचाल्येत्यादि ॥ ८ ॥ ९ ॥ १०॥११॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ भ्रातरंदुर्योधनं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

सैंधवस्यवधेनैवभृशंदुःखसमन्वितः ॥ मर्तव्यमितिसंचिंत्यप्राविशच्चद्विषद्बलं ॥ १२ ॥ नादयन्रथघोषेणकंपयन्निवमेदिनीं ॥ अभ्यवर्ततपुत्रस्तेपांडवाना
मनीकिनीं ॥ १३ ॥ ससन्निपातस्तुमुलस्तस्यतेषांचभारत ॥ अभवत्सर्वसैन्यानामभावकरणोमहान् ॥ १४ ॥ यथामध्यंदिनेसूर्यप्रतपंतंगभस्तिभिः ॥ तथात
वसुतंमध्येप्रतपंतंशरार्चिभिः ॥ १५ ॥ नशेकुर्भ्रातरंयुद्धेपांडवाःसमुदीक्षितुं ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ १६ ॥ पर्यधावंतपंचालावध्यमाना
महात्मना ॥ रुक्मपुंखैःप्रसन्नाग्रैस्तवपुत्रेणधन्विना ॥ १७ ॥ अर्द्यमानाःशरैस्तूर्णंन्यपतन्पांडुसैनिकाः ॥ नतादृशंरणेकर्मकृतवंतस्तुतावकाः ॥ १८ ॥ यादृशं
कृतवान्राजापुत्रस्तवविशांपते ॥ पुत्रेणतवसासेनापांडवीमथितारणे ॥ १९ ॥ नलिनीद्विरदेनेवसमंतात्फुल्लपंकजा ॥ क्षीणतोयानिलार्काभ्यांहतत्वि
डिवपद्मिनी ॥ २० ॥ बभूवपांडवीसेनातवपुत्रस्यतेजसा ॥ पांडुसेनांहतांदृष्ट्वातवपुत्रेणभारत ॥ २१ ॥ भीमसेनपुरोगास्तुपंचालाःसमुपाद्रवन् ॥ सभीमसे
नंदशभिर्माद्रीपुत्रौत्रिभिस्त्रिभिः ॥ २२ ॥ विराटद्रुपदौषड्भिःशतेनचशिखंडिनं ॥ धृष्टद्युम्नंचसप्तत्याधर्मपुत्रंचसप्तभिः ॥ २३ ॥ केकयांश्चैवचेदींश्चबहुभिर्नि
शितैःशरैः ॥ सात्वतंपंचभिर्विध्वाद्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ २४ ॥ घटोत्कचंचसमरेविध्वासिंहइवानदत् ॥ शतशश्चापरान्योधान्सद्विपांश्चमहारणे ॥ २५ ॥
शरैरवचकर्तोग्रैःक्रुद्धोंतकइवप्रजाः ॥ सातेनपांडवीसेनावध्यमानाशिलीमुखैः ॥ २६ ॥ तवपुत्रेणसंग्रामेविदुद्रावनराधिप ॥ तंतपंतमिवादित्यंकुरुराजंम
हाहवे ॥ २७ ॥ नाशकन्वीक्षितुंराजन्पांडुपुत्रस्यसैनिकाः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाकुपितोराजसत्तम ॥ २८ ॥ अभ्यधावत्कुरुपतिंतवपुत्रंजिघांसया ॥ तावुभौ
युधिकौरव्यौसमीयतुररिंदमौ ॥ २९ ॥ स्वार्थहेतोःपराक्रांतौदुर्योधनयुधिष्ठिरौ ॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३० ॥ विव्याधदशभिस्तूर्णंध्वजंचि
च्छेदचेषुणा ॥ इंद्रसेनंत्रिभिश्चैवललाटेजघ्निवान्नृप ॥ ३१ ॥ सारथिंदयितंराज्ञःपांडवस्यमहात्मनः ॥ धनुश्चपुनरन्येनचकर्तास्यमहारथः ॥ ३२ ॥ चतुर्भि
श्चतुरश्चैवबाणैर्विव्याधवाजिनः ॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धोनिमेषादिवकार्मुकं ॥ ३३ ॥ अन्यदादायवेगेनकौरवंप्रत्यवारयत् ॥ तस्यतान्निघ्नतःशत्रून्रुक्मपृष्ठंम
हद्धनुः ॥ ३४ ॥ भल्लाभ्यांपांडवोज्येष्ठस्त्रिधाचिच्छेदमारिष ॥ विव्याधचैनंदशभिःसम्यगस्तैःशितैःशरैः ॥ ३५ ॥ मर्मभित्वातुतेसर्वेसंलग्नाःक्षितिमाविशन् ॥
ततःपरिवृतायोधाःपरिवव्रुर्युधिष्ठिरं ॥ ३६ ॥

॥ ३४ ॥ सम्यगस्तैःदृढंप्रक्षिप्तैः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

वृत्रहत्यैइतिवध्यस्तुल्यै ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ बाणशब्दरवःबाणशब्दसहितोरवःप्राणिशब्दः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ रश्मिमुचःसूर्यः इगुपधलक्षणकप्रत्ययांतःशब्दःबहुवचनमेवैतत्प्रलयसूचक

वृत्रहत्यैयथादेवाःपरिवव्रुःपुरंदरं ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजातवपुत्रस्यमारिष ॥ शरंचसूर्यरश्म्याभमत्युग्रमनिवारणं ॥ ३७ ॥ हाहतोसीतिराजानमुक्तामुंचद्युधि
ष्ठिरः ॥ सतेनाकर्णमुक्तेनविद्धोबाणेनकौरवः ॥ ३८ ॥ निषसादरथोपस्थेभृशंसंमूढचेतनः ॥ ततःपांचाल्यसेनानांभृशमासीद्रवोमहान् ॥ ३९ ॥ हतोराजेति
राजेंद्रमुदितानांसमंततः ॥ बाणशब्दरवश्चोग्रःशुश्रुवेतत्रमारिष ॥ ४० ॥ अथद्रोणोद्रुतंतत्रप्रत्यदृश्यतसंयुगे ॥ हृष्टोदुर्योधनश्चापिदृढमादायकार्मुकं ॥ ४१ ॥
तिष्ठेतिष्ठेतिराजानंब्रुवन्पांडवमभ्ययात् ॥ प्रत्युद्ययुस्तंत्वरिताःपंचालाजयगृद्धिनः ॥ ४२ ॥ तान्द्रोणःप्रतिजग्राहपरीप्सन्कुरुसत्तमं ॥ चंडवातोद्धुतान्मेघा
न्निघ्नन्रश्मिमुचोयथा ॥ ४३ ॥ ततोराजन्महानासीत्संग्रामोभूरिवर्धनः ॥ तावकानांपरेषांचसमेतानांयुयुत्सया ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि
घटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदुर्योधनपराभवेत्रिपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यत्तदाप्राविश
त्पांडूनाचार्यःकुपितोबली ॥ उक्त्वादुर्योधनंमंदंममशास्त्रातिगंसुतं ॥ १ ॥ प्रविश्यविचरंतंचरथेशूरमवस्थितं ॥ कथंद्रोणंमहेष्वासंपांडवाःपर्यवारयन् ॥ २ ॥
केऽरक्षन्दक्षिणंचक्रमाचार्यस्यमहाहवे ॥ केचोत्तरमरक्षंतनिघ्नतःशात्रवान्बहून् ॥ ३ ॥ केचास्यपृष्ठतोन्वासन्वीरावीरस्ययोधिनः ॥ केपुरस्तादवर्ततरथिनस्त
स्यशत्रवः ॥ ४ ॥ मन्येतानस्पृशच्छीतमतिवेलमनार्तवं ॥ मन्येतेसमवेपंतगावोवैशिशिरेयथा ॥ ५ ॥ यत्प्राविशन्महेष्वासःपंचालानपराजितः ॥ नृत्यन्सरथ
मार्गेषुसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ६ ॥ निर्दहन्सर्वसैन्यानिपंचालानांरथर्षभः ॥ धूमकेतुरिवक्रुद्धःकथंमृत्युमुपेयिवान् ॥ ७ ॥ संजयउवाच सायाह्नेसैंधवंह
त्वाराज्ञापार्थःसमेत्यच ॥ सात्यकिश्चमहेष्वासोद्रोणमेवाभ्यधावतां ॥ ८ ॥ तथायुधिष्ठिरस्तूर्णंभीमसेनश्चपांडवः ॥ पृथक्चमूभ्यांसंयत्तौद्रोणमेवाभ्यधावतां
॥ ९ ॥ तत्रैवनकुलोधीमान्सहदेवश्चदुर्जयः ॥ धृष्टद्युम्नःसहानीकोविराटश्चसकेकयः ॥ १० ॥ मत्स्याःशाल्वाःससेनाश्चद्रोणमेवययुर्युधि ॥ द्रुपदश्चतथारा
जापंचालैरभिरक्षितः ॥ ११ ॥ धृष्टद्युम्नपिताराजन्द्रोणमेवाभ्यवर्तत ॥ द्रौपदेयामहेष्वासाराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ १२ ॥

मितिवा ॥ ४३ ॥ भूरिवर्धनःबहुच्छेदनः ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यत्तदेति शास्त्रातिगंशास्त्रमाज्ञा ॥ १ ॥
॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ धूमकेतुरग्निः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ संन्यवर्तंतसंमुखंनितरामवर्तंत ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ तमोभ्यगान्नाशमितिशेषः ॥ २८ ॥

ससैन्यास्तेन्यवर्त्तंतद्रोणमेवमहाद्युतिं ॥ प्रभद्रकाश्चपंचालाःषट्सहस्राःप्रहारिणः ॥ १३ ॥ द्रोणमेवाभ्यवर्तंतपुरस्कृत्यशिखंडिनं ॥ तथेतरेनरव्याघ्राःपांडवा
नांमहारथाः ॥ १४ ॥ सहिताःसंन्यवर्तंतद्रोणमेवद्विजर्षभं ॥ तेषुशूरेषुयुद्धायगतेषुभरतर्षभ ॥ १५ ॥ बभूवरजनीघोराभीरूणांभयवर्धिनी ॥ योधानामशिवा
रौद्राराजन्नंतकगामिनी ॥ १६ ॥ कुंजराश्वमनुष्याणांप्राणांतकरणीतदा ॥ तस्यांरजन्यांघोरायांनदंत्यःसर्वतःशिवाः ॥ १७ ॥ न्यवेदयन्भयंघोरंसज्वालक
वलैर्मुखैः ॥ उलूकाश्चाप्यदृश्यंतशंसंतोविपुलंभयं ॥ १८ ॥ विशेषतःकौरवाणांध्वजिन्यामतिदारुणाः ॥ ततःसैन्येषुराजेंद्रशब्दःसमभवन्महान् ॥ १९ ॥ भेरी
शब्देनमहतामृदंगानांस्वनेनच ॥ गजानांबृंहितैश्चापितुरंगाणांचहेषितैः ॥ २० ॥ खुरशब्दनिपातैश्चतुमुलःसर्वतोभवत् ॥ ततःसमभवद्युद्धंसंध्यायामतिदा
रुणं ॥ २१ ॥ द्रोणस्यचमहाराजसृंजयानांचसर्वशः ॥ तमसाचावृतेलोकेनप्राज्ञायतकिंचन ॥ २२ ॥ सैन्येनरजसाचैवसमंतादुत्थितेनह ॥ नरस्याश्वस्यना
गस्यसमसज्जतशोणितं ॥ २३ ॥ नापश्यामरजोभौमंकश्मलेनाभिसंवृताः ॥ रात्रौवंशवनस्येवदह्यमानस्यपर्वते ॥ २४ ॥ घोरश्चटचटाशब्दःशस्त्राणांपतता
मभूत् ॥ मृदंगानकनिर्ह्रादैर्झर्झरैःपटहैस्तथा ॥ २५ ॥ फेत्कारैर्हेषितैःशब्दैःसर्वमेवाकुलंबभौ ॥ नैवस्वेनपरेराजन्प्राज्ञायंततमोवृते ॥ २६ ॥ उन्मत्तमिवतत्सर्वं
बभूवरजनीमुखे ॥ भौमंरजोथराजेंद्रशोणितेनप्रणाशितं ॥ २७ ॥ शातकौंभैश्चकवचैर्भूषणैश्चतमोभ्यगात् ॥ ततःसाभारतीसेनामणिहेमविभूषिता ॥
॥ २८ ॥ द्यौरिवासीत्सनक्षत्रारजन्यांभरतर्षभ ॥ गोमायुबलसंघुष्टाशक्तिध्वजसमाकुला ॥ २९ ॥ वारणाभिरुताघोराक्ष्वेडितोत्कुष्टनादिता ॥ तत्राभवन्महा
शब्दस्तुमुलोलोमहर्षणः ॥ ३० ॥ समावृण्वन्दिशःसर्वामहेंद्राशनिनिःस्वनः ॥ सानिशीथेमहाराजसेनादृश्यतभारती ॥ ३१ ॥ अंगदैःकुंडलैर्निष्कैःशस्त्रैश्चैवा
वभासिता ॥ तत्रनागारथाश्चैवजांबूनदविभूषिताः ॥ ३२ ॥ निशायांप्रत्यदृश्यंतमेघाइवसविद्युतः ॥ ऋष्टिशक्तिगदाबाणमुसलप्रासपट्टिशाः ॥ ३३ ॥ संपतं
तोव्यदृश्यंतभ्राजमानाइवाग्नयः ॥ दुर्योधनपुरोवातांरथनागबलाहकां ॥ ३४ ॥ वादित्रघोषस्तनितांचापविद्युद्ध्वजैर्वृतां ॥ द्रोणपांडवपर्जन्यांखड्गशक्तिग
दाशनिं ॥ ३५ ॥ शरधाराम्रपवनांभृशंशीतोष्णसंकुलां ॥ घोरांविस्मापनीमुग्रांजीवितच्छिदमप्लवां ॥ ३६ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुष्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

तांप्राविशन्नतिभयांसेनांयुद्धचिकीर्षवः ॥ तस्मिन्रात्रिमुखेघोरेमहाशब्दनिनादिते ॥ ३७ ॥ भीरूणांत्रासजननेशूराणांहर्षवर्धने ॥ रात्रियुद्धेमहाघोरेव
र्तमानेसुदारुणे ॥ ३८ ॥ द्रोणमभ्यद्रवन्क्रुद्धाःसहिताःपांडुसृंजयाः ॥ येयेप्रमुखतोराजन्नावर्ततमहारथाः ॥ ३९ ॥ तान्सर्वान्विमुखांश्चक्रेकांश्चिन्निन्येयम
क्षयं ॥ तानिनागसहस्राणिरथानामयुतानिच ॥ ४० ॥ पदातिहयसंघानांप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ द्रोणेनैकेननाराचैर्निर्भिन्नानिनिशामुखे ॥ ४१ ॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेचतुःपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्प्रवि
ष्टेदुर्धर्षेसृंजयानमितौजसि ॥ अमृष्यमाणेसंरब्धेकावोभूद्वैमतिस्तदा ॥ १ ॥ दुर्योधनंतथापुत्रमुक्त्वाशास्त्रातिगंमम ॥ यत्प्राविशदमेयात्माकिंपार्थःप्रत्यपद्य
त ॥ २ ॥ निहतेसैंधवेवीरेभूरिश्रवसिचैवह ॥ यदाभ्यगान्महातेजाःपंचालानपराजितः ॥ ३ ॥ किममन्यतदुर्धर्षेप्रविष्टेशत्रुतापने ॥ दुर्योधनस्तुकिंकृत्यंप्राप्त
कालममन्यत ॥ ४ ॥ केचतंवरदंवीरमन्वयुर्द्विजसत्तमं ॥ केचास्यपृष्ठतोगच्छन्वीराःशूरस्ययुध्यतः ॥ ५ ॥ केपुरस्तादवर्तंतनिघ्नंतःशात्रवान्रणे ॥ मन्येहंपां
डवान्सर्वान्भारद्वाजशरार्दितान् ॥ ६ ॥ शिशिरेकंपमानावैकृशागावइवप्रभो ॥ प्रविश्यसमहेष्वासःपंचालानरिमर्दनः ॥ कथंनुपुरुषव्याघ्रःपंचत्वमुपजग्मि
वान् ॥ ७ ॥ सर्वेषुयोधेषुचसंगतेषुरात्रौसमेतेषुमहारथेषु ॥ संलोड्यमानेषुपृथग्बलेषुकेवस्तदानींमतिमंतआसन् ॥ ८ ॥ हतांश्चैवविषक्तांश्चपराभूतांश्चशंस
सि ॥ रथिनोविरथांश्चैवकृतान्युद्धेषुमामकान् ॥ ९ ॥ तेषांसंलोड्यमानानांपांडवैर्हतचेतसां ॥ अंधेतमसिमग्नानामभवत्कामतिस्तदा ॥ १० ॥ प्रहृष्टांश्चाप्यु
दग्रांश्चसंतुष्टांश्चैवपांडवान् ॥ शंससीहाप्रहृष्टांश्चविभ्रष्टांश्चैवमामकान् ॥ ११ ॥ कथमेषांतदातत्रपार्थानामपलायिनां ॥ प्रकाशमभवद्रात्रौकथंकुरुषुसंज
य ॥ १२ ॥ संजयउवाच रात्रियुद्धेतदाराजन्वर्तमानेसुदारुणे ॥ द्रोणमभ्यद्रवन्सर्वेपांडवाःसहसोमकैः ॥ १३ ॥ ततोद्रोणःकेकयांश्चधृष्टद्युम्नस्यचात्म
जान् ॥ संप्रैषयत्प्रेतलोकंसर्वानिषुभिराशुगैः ॥ १४ ॥ तस्यप्रमुखतोराजन्येऽवर्ततमहारथाः ॥ तान्सर्वान्प्रेषयामासपितृलोकंसभारत ॥ १५ ॥ प्रमथ्नंतंतदावी
रान्भारद्वाजंमहारथं ॥ अभ्यवर्ततसंक्रुद्धःशिबीराजाप्रतापवान् ॥ १६ ॥

॥ ६ ॥ गावःगाः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

तमापतंतंसंप्रेक्ष्यपांडवानांमहारथं ॥ विव्याधदशभिर्बाणैःसर्वपारशवैःशितैः ॥ १७ ॥ तंशिबिःप्रतिविव्याधत्रिंशतानिशितैःशरैः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनस्म
यमानोन्यपातयत् ॥ १८ ॥ तस्यद्रोणोहयान्हत्वासारथिंचमहात्मनः ॥ अथास्यसशिरस्त्राणंशिरःकायादपाहरत् ॥ १९ ॥ ततोस्यसारथिंक्षिप्रमन्यंदुर्योधनोदि
शत् ॥ सतेनसंगृहीताश्वःपुनरभ्यद्रवद्रिपून् ॥ २० ॥ कलिंगानामनीकेनकालिंगस्यसुतोरणे ॥ पूर्वंपितृवधात्क्रुद्धोभीमसेनमुपाद्रवत् ॥ २१ ॥ सभीमंपंचभि
र्विध्वापुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ विशोकंत्रिभिराजघ्नेध्वजमेकेनपत्रिणा ॥ २२ ॥ कलिंगानांतुतंशूरंक्रुद्धंक्रुद्धोवृकोदरः ॥ रथाद्रथमभिद्रुत्यमुष्टिनाभिजघानह
॥ २३ ॥ तस्यमुष्टिहतस्याजौपांडवेनबलीयसा ॥ सर्वाण्यस्थीनिसहसाप्रापतन्वैपृथक्पृथक् ॥ २४ ॥ तंकर्णोभ्रातरश्चास्यनामृष्यंतपरंतप ॥ तेभीमसेनंनाराचैर्जघ्नु
राशीविषोपमैः ॥ २५ ॥ ततःशत्रुरथंत्यक्त्वाभीमोध्रुवरथंगतः ॥ ध्रुवंचास्यंतमनिशंमुष्टिनासमपोथयत् ॥ २६ ॥ सतथापांडुपुत्रेणबलिनाभिहतोपतत् ॥ तंनि
हत्यमहाराजभीमसेनोमहाबलः ॥ २७ ॥ जयरातरथंप्राप्यमुहुःसिंहइवानदत् ॥ जयरातमथाक्षिप्यनदन्सव्येनपाणिना ॥ २८ ॥ तलेननाशयामासकर्ण
स्यैवाग्रतःस्थितः ॥ कर्णस्तुपांडवेशक्तिंकांचनींसमवासृजत् ॥ २९ ॥ ततस्तामेवजग्राहप्रहसन्पांडुनंदनः ॥ कर्णायैवचदुर्धर्षश्चिक्षेपाजौवृकोदरः ॥ ३० ॥
तामापतंतींचिच्छेदशकुनिस्तैलपायिना ॥ एतत्कृत्वामहत्कर्मरणेद्भुतपराक्रमः ॥ ३१ ॥ पुनःस्वरथमास्थायदुद्रावतववाहिनीं ॥ तमायांतंजिघांसंतंभीमंक्रुद्ध
मिवांतकं ॥ ३२ ॥ न्यवारयन्महाबाहुंतवपुत्राविशांपते ॥ महताशरवर्षेणच्छादयंतोमहारथाः ॥ ३३ ॥ दुर्मदस्यततोभीमःप्रहसन्निवसंयुगे ॥ सारथिंचहयां
श्चैवशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ ३४ ॥ दुर्मदस्तुततोयानंदुष्कर्णस्यावचक्रमे ॥ तावेकरथमारूढौभ्रातरौपरतापनौ ॥ ३५ ॥ संग्रामशिरसोमध्येभीमंद्वावप्यधावतां ॥
यथांबुपतिमित्रौहितारकंदैत्यसत्तमं ॥ ३६ ॥ ततस्तुदुर्मदश्चैवदुष्कर्णश्चतवात्मजौ ॥ रथमेकंसमारुह्यभीमंबाणैरविध्यतां ॥ ३७ ॥ ततःकर्णस्यमिषतोद्रौ
णेर्दुर्योधनस्यच ॥ कृपस्यसोमदत्तस्यबाल्हीकस्यचपांडवः ॥ ३८ ॥ दुर्मदस्यचवीरस्यदुष्कर्णस्यचतंरथं ॥ पादप्रहारेणधरांप्रावेशयदरिंदमः ॥ ३९ ॥ ततः
सुतौतेबलिनौशूरौदुष्कर्णदुर्मदौ ॥ मुष्टिनाहत्यसंक्रुद्धोममर्दचननर्दच ॥ ४० ॥ ततोहाहाकृतेसैन्येदृष्ट्वाभीमंनृपाब्रुवन् ॥ रुद्रोयंभीमरूपेणधार्तराष्ट्रेषुयुध्यति
॥ ४१ ॥ एवमुक्त्वापलायंतेसर्वेभारतपार्थिवाः ॥ विसंज्ञावाहयन्वाहान्नचद्वौसहधावतः ॥ ४२ ॥

कमलविबुद्धलोचनोविलसत्पद्मनेत्रः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ गुरुणाद्रोणेन ॥ ४५ ॥ तिमिराण्येवघनास्तैः ॥ ४६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५५ ॥ ॥ ७ ॥

ततोबलेभृशलुलितेनिशामुखेसुपूजितोनृपवृषभैर्वृकोदरः ॥ महाबलःकमलविबुद्धलोचनोयुधिष्ठिरंनृपतिमपूजयद्बली ॥ ४३ ॥ ततोयमौद्रुपदविराटकेकयायुधिष्ठिरश्चापिपरांमुदंययुः ॥ वृकोदरंभृशमनुपूजयंश्चतेयथांधकेप्रतिनिहतेहरंसुराः ॥ ४४ ॥ ततःसुतास्तेवरुणात्मजोपमारुषान्विताःसहगुरुणामहात्मना ॥ वृकोदरंसरथपदातिकुंजरायुयुत्सवोभृशमभिपर्यवारयन् ॥ ४५ ॥ ततोभवत्तिमिरघनैरिवावृतेमहाभयेभयदमतीवदारुणं ॥ निशामुखेवृकबलगृध्रमोदनंमहात्मनांनृपवरयुद्धमद्भुतं ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेभीमपराक्रमेपंचपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥ १५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच

प्रायोपविष्टेतुहतेपुत्रेसात्यकिनातदा ॥ सोमदत्तोभृशंक्रुद्धःसात्यकिंवाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ क्षत्रधर्मःपुरादृष्टोयस्तुदेवैर्महात्मभिः ॥ तंत्वंसात्वतसंत्यज्यदस्युधर्मेकथंरतः ॥ २ ॥ पराङ्मुखायदीनायन्यस्तशस्त्रायसात्यके ॥ क्षत्रधर्मरतःप्राज्ञःकथंनुप्रहरेद्रणे ॥ ३ ॥ द्वावेवकिलवृष्णीनांतत्रख्यातौमहारथौ ॥ प्रद्युम्नश्चमहाबाहुस्त्वंचैवयुधिसात्वत ॥ ४ ॥ कथंप्रायोपविष्टायपार्थेनच्छिन्नबाहवे ॥ नृशंसंपतनीयंचतादृशंकृतवानसि ॥ ५ ॥ कर्मणस्तस्यदुर्वृत्तफलंप्राप्नुहिसंयुगे ॥ अद्यच्छेत्स्यामितेमूढशिरोविक्रम्यपत्रिणा ॥ ६ ॥ शपेसात्वतपुत्राभ्यामिष्टेनसुकृतेनच ॥ अनतीतामिमांरात्रिंयदित्वांवीरमानिनं ॥ ७ ॥ अरक्ष्यमाणंपार्थेनजिष्णुनाससुतानुजं ॥ नहन्यान्नरकेघोरेपतेयंवृष्णिपांसन ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वासुसंक्रुद्धःसोमदत्तोमहाबलः ॥ दध्मौशंखंचतारेणसिंहनादंननादच ॥ ९ ॥ ततःकमलपत्राक्षःसिंहदंष्ट्रोदुरासदः ॥ सात्यकिर्भृशसंक्रुद्धःसोमदत्तमथाब्रवीत् ॥ १० ॥ कौरवेयनमेत्रासःकथंचिदपिविद्यते ॥ त्वयासार्धमथान्यैश्चयुध्यतोहृदिकश्चन ॥ ११ ॥ यदिसर्वेणसैन्येनगुप्तोमांयोधयिष्यसि ॥ तथापिनव्यथाकाचित्त्वयिस्यान्ममकौरव ॥ १२ ॥ युद्धसारेणवाक्येनअसतांसंमतेनच ॥ नाहंभीषयितुंशक्यःक्षत्रवृत्तेस्थितस्त्वया ॥ १३ ॥ यदितेस्तियुयुत्साद्यमयासहनराधिप ॥ निर्दयोनिशितैर्बाणैःप्रहरप्रहरामिते ॥ १४ ॥ हतोभूरिश्रवावीरस्तवपुत्रोमहारथः ॥ शलश्चैवमहाराजभ्रातृव्यसनकर्षितः ॥ १५ ॥ त्वांचाप्यद्यवधिष्यामिसहपुत्रंसबांधवं ॥ तिष्ठेदानींरणेयत्तःकौरवोसिमहारथः ॥ १६ ॥

प्रायइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पतनीयंपातहेतुःपापं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तारेणोच्चस्वरेण ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

दानंस्वद्रव्यस्य परस्वत्वापादनं दमोमनसोयथेष्टंविनियोगयोग्यता शौचंसंकरवर्जनं अहिंसासर्वभूतानामनभिद्रोहः न्हीरकर्तव्यान्निवर्तको धर्मः क्षमाऽपकारिण्यकोपः ॥ १७॥ १८॥ कृष्णचरणैः कृष्णयो

यस्मिन्दानंदमःशौचमहिंसान्हीर्धृतिःक्षमा॥ अनपायानिसर्वाणिनित्यंराज्ञियुधिष्ठिरे॥ १७॥ मृदंगकेतोस्तस्यत्वंतेजसानिहतःपुरा॥ सकर्णसौबलःसंख्येविना
शमुपयास्यसि॥ १८॥ शपेहंकृष्णचरणैरिष्टापूर्तेनचैवह॥ यदित्वांससुतंपापंनहन्यांयुधिरोषितः॥ १९ ॥ अपयास्यसिचेत्त्यक्त्वारणंमुक्तोभविष्यसि ॥ एव
माभाष्यचान्योन्यंक्रोधसंरक्तलोचनौ॥ २० ॥ प्रवृत्तौशरसंपातंकर्तुंपुरुषसत्तमौ॥ ततोरथसहस्रेणनागानामयुतेनच॥ २१ ॥ दुर्योधनःसोमदत्तंपरिवार्य
समंततः॥ शकुनिश्चसुसंक्रुद्धःसर्वशस्त्रभृतांवरः॥ २२॥ पुत्रपौत्रैःपरिवृतोभ्रातृभिश्चेंद्रविक्रमैः॥ स्यालस्तवमहाबाहुर्वज्रसंहननोयुवा॥ २३ ॥ साग्रंशत
सहस्रंतुहयानांतस्यधीमतः॥ सोमदत्तंमहेष्वासंसमंतात्पर्यरक्षत॥ २४॥ रक्ष्यमाणश्चबलिभिश्छादयामाससात्यकिं॥ तंछाद्यमानंविशिखैर्दृष्ट्वासन्नतपर्व
भिः॥ २५॥ धृष्टद्युम्नोभ्ययात्क्रुद्धःप्रगृह्यमहतींचमूं॥ चंडवाताभिसृष्टानामुदधीनामिवस्वनः॥ २६॥ आसीद्राजन्बलौघानामन्योन्यमभिनिघ्नतां॥ वि
व्याधसोमदत्तस्तुसात्वतंनवभिःशरैः॥ २७॥ सात्यकिर्नवभिश्चैनमवधीत्कुरुपुंगवं॥ सोतिविद्धोबलवतासमरेदृढधन्विना॥ २८॥ रथोपस्थंसमासाद्यमुमो
हगतचेतनः॥ तंविमूढंसमालक्ष्यसारथिस्त्वरयान्वितः॥ २९॥ अपोवाहरणाद्वीरंसोमदत्तंमहारथं॥ तंविसंज्ञंसमालक्ष्ययुयुधानशरार्दितं॥ ३०॥ अभ्यद्रवत्त
तोद्रोणोयदुवीरजिघांसया॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्ययुधिष्ठिरपुरोगमाः॥ ३१॥ परिवव्रुर्महात्मानंपरीप्संतोयदूत्तमं॥ ततःप्रववृतेयुद्धंद्रोणस्यसहपांडवैः॥ ३२॥
बलेरिवसुरैःपूर्वंत्रैलोक्यजयकांक्षया॥ ततःसायकजालेनपांडवानीकमावृणोत्॥ ३३॥ भारद्वाजोमहातेजाविव्याधचयुधिष्ठिरं॥ सात्यकिंदशभिर्बाणैर्वि
शत्यापार्षतंशरैः॥ ३४॥ भीमसेनंचनवभिर्नकुलंपंचभिस्तथा॥ सहदेवंतथाष्टाभिःशतेनचशिखंडिनं॥ ३५॥ द्रौपदेयान्महाबाहुःपंचभिःपंचभिःशरैः॥
विराटंमत्स्यमष्टाभिर्द्रुपदंदशभिःशरैः॥ ३६॥ युधामन्युंत्रिभिःषड्भिरुत्तमौजसमाहवे॥ अन्यांश्चसैनिकान्विद्ध्वायुधिष्ठिरमुपाद्रवत्॥ ३७॥ तेवध्यमाना
द्रोणेनपांडुपुत्रस्यसैनिकाः॥ प्राद्रवन्वैभयाद्राजन्सार्तनादादिशोदश॥ ३८॥ काल्यमानंतुतत्सैन्यंदृष्ट्वाद्रोणेनफाल्गुनः॥ किंचिदागतसंरंभोगुरुंपार्थोभ्य
याद्द्रुतं॥ ३९॥ दृष्ट्वाद्रोणस्तुबीभत्सुमभिधावंतमाहवे॥ संन्यवर्तततत्सैन्यंपुनर्यौधिष्ठिरंबलं॥ ४०॥

श्चरणैः॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ कार्ष्णायसंतीक्ष्णलोहमयं ॥ ५७ ॥

ततोयुद्धमभूद्भूयोभारद्वाजस्यपांडवैः ॥ द्रोणस्तवसुतैराजन्सर्वतःपरिवारितः ॥ ४१ ॥ व्यधमत्पांडुसैन्यानितूलराशिमिवानलः ॥ तंज्वलंतमिवादित्यंदीप्तानल
समद्युतिं ॥ ४२ ॥ राजन्ननिशमत्यंतंदृष्ट्वाद्रोणंशरार्चिषं ॥ मंडलीकृतधन्वानंतपंतमिवभास्करं ॥ ४३ ॥ दहंतमहितान्सैन्येनैनंकश्चिदवारयत् ॥ योयोहिप्रमु
खेतस्यतस्थौद्रोणस्यपूरुषः ॥ ४४ ॥ तस्यतस्यशिरश्छित्वाय[illegible]णशराःक्षितिं ॥ एवंसापांडवीसेनावध्यमानामहात्मना ॥ ४५ ॥ प्रदुद्रावपुनर्भीतापश्यतः
सव्यसाचिनः ॥ संप्रभग्नंबलंदृष्ट्वाद्रोणेननिशिभारत ॥ ४[illegible]गोविंदमब्रवीज्जिष्णुर्गच्छद्रोणरथंप्रति ॥ ततोरजतगोक्षीरकुंदेंदुसदृशप्रभान् ॥ ४७ ॥ चोदया
मासदाशार्होहयान्द्रोणरथंप्रति ॥ भीमसेनोपितंदृष्ट्वाय[illegible]द्रोणायफाल्गुनं ॥ ४८ ॥ स्वसारथिमुवाचेदंद्रोणानीकायमांवह ॥ सोपितस्यवचःश्रुत्वाविशोको
वाहयद्धयान् ॥ ४९ ॥ पृष्ठतःसत्यसंधस्यजिष्णोर्भरतसत्तम ॥ तौदृष्ट्वाभ्रातरौयत्तौद्रोणानीकमभिद्रुतौ ॥ ५० ॥ पंचालाःसृंजयामत्स्याश्चेदिकारूषकोसलाः ॥
अन्वगच्छन्महाराजकेकयाश्चमहारथाः ॥ ५१ ॥ ततोराजन्नभूद्धोरःसंग्रामोलोमहर्षणः ॥ बीभत्सुर्दक्षिणंपार्श्वमुत्तरंचवृकोदरः ॥ ५२ ॥ महद्भ्यांरथवृंदाभ्यांब
लंजगृहतुस्तव ॥ तौदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रौभीमसेनधनंजयौ ॥ ५३ ॥ धृष्टद्युम्नोभ्ययाद्राजन्सात्यकिश्चमहाबलः ॥ चंडवाताभिपन्नानामुदधीनामिवस्वनः ॥
॥ ५४ ॥ आसीद्राजन्बलौघानांतदान्योन्यमभिघ्नतां ॥ सौमदत्तिवधात्क्रुद्धोदृष्ट्वासात्यकिमाहवे ॥ ५५ ॥ द्रौणिरभ्यद्रवद्राजन्वधायकृतनिश्चयः ॥ तमापतं
तंसंप्रेक्ष्यशैनेयस्यरथंप्रति ॥ ५६ ॥ भैमसेनिःसुसंक्रुद्धःप्रत्यमित्रमवारयत् ॥ कार्ष्णायसंमहाघोरमृक्षचर्मपरिच्छदं ॥ ५७ ॥ महांतंरथमास्थायत्रिंशन्नल्वां
तरांतरं ॥ विक्षिप्तयंत्रसन्नाहंमहामेघौघनिःस्वनं ॥ ५८ ॥ युक्तंगजनिभैर्वाहैर्नहयैर्नापिवारणैः ॥ विक्षिप्तपक्षचरणविवृताक्षेणकूजता ॥ ५९ ॥ ध्वजेनोच्छ्रितदं
डेनगृध्रराजेनराजितं ॥ लोहितार्द्रपताकंतुअंत्रमालाविभूषितं ॥ ६० ॥ अष्टचक्रसमायुक्तमास्थायविपुलंरथं ॥ शूलमुद्गरधारिण्याशैलपादपहस्तया ॥ ६१ ॥
रक्षसांघोररूपाणामक्षौहिण्यासमावृतः ॥ तमुद्यतमहाचापंनिशम्यव्यथितान्नृपाः ॥ ६२ ॥ युगांतकालसमयेदंडहस्तमिवांतकं ॥ ततस्तंगिरिशृंगाभंभीमरू
पंभयावहं ॥ ६३ ॥ दंष्ट्राकरालोग्रमुखंशंकुकर्णमहाहनुं ॥ ऊर्ध्वकेशंविरूपाक्षंदीप्तास्यंनिम्नितोदरं ॥ ६४ ॥

॥ ५८ ॥ नहयैर्नापिवारणैर्गजैःकिंतुपिशाचैः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

महाश्वभ्रगलद्वारंकिरीटच्छन्नमूर्धजं ॥ त्रासनंसर्वभूतानांव्यात्ताननमिवांतकं ॥ ६५ ॥ वीक्ष्यदीप्तमिवायांतंरिपुविक्षोभकारिणं ॥ तमुद्यतमहाचापंराक्षसें द्रंघटोत्कचं ॥ ६६ ॥ भयार्दिताप्रचुक्षोभपुत्रस्यतववाहिनी ॥ वायुनाक्षोभितावर्तागंगेवोर्ध्वतरंगिणी ॥ ६७ ॥ घटोत्कचप्रयुक्तेनसिंहनादेनभीषिताः ॥ प्रसुस्रुवुर्गजामूत्रंविव्यथुश्चनराभृशं ॥ ६८ ॥ ततोऽश्मवृष्टिरत्यर्थमासीत्तत्रसमंततः ॥ संध्याकालाधिकबलैःप्रयुक्ताराक्षसैःक्षितौ ॥ ६९ ॥ आयसानिचचक्राणि भुशुंड्यःप्रासतोमराः ॥ पतंत्यविरताःशूलाःशतघ्न्यःपट्टिशास्तथा ॥ ७० ॥ तदुग्रमतिरौद्रंचदृष्ट्वायुद्धंनराधिपाः ॥ तनयास्तवकर्णश्चव्यथिताःप्राद्रवन्दिशः ॥ ॥ ७१ ॥ तत्रैकोस्त्रबलश्लाघीद्रौणिर्मानीनविव्यथे ॥ व्यधमच्चशरैर्मायांघटोत्कचविनिर्मितां ॥ ७२ ॥ विहतायांतुमायायाममर्षीसघटोत्कचः ॥ विससर्जशरान्घोरांस्तेश्वत्थामानमाविशन् ॥ ७३ ॥ भुजंगाइववेगेनवल्मीकंक्रोधमूर्छिताः ॥ तेशरारुधिराक्तांगाभित्वाशारद्वतीसुतं ॥ ७४ ॥ विविशुर्धरणींशीघ्रारुक्मपुंखाःशिलाशिताः ॥ अश्वत्थामातुसंक्रुद्धोलघुहस्तःप्रतापवान् ॥ ७५ ॥ घटोत्कचमभिक्रुद्धंबिभेददशभिःशरैः ॥ घटोत्कचोतिविद्धस्तुद्रोणपुत्रेणमर्मसु ॥ चक्रंशतसहस्रारमगृह्णाद्व्यथितोभृशं ॥ क्षुरांतंबालसूर्याभंमणिवज्रविभूषितं ॥ ७७ ॥ अश्वत्थाम्निसचिक्षेपभैमसेनिर्जिघांसया ॥ वेगेनमहतागच्छद्विक्षिप्तंद्रौणिनाशरैः ॥ ७८ ॥ अभाग्यस्येवसंकल्पस्तन्मोघमपतद्भुवि ॥ घटोत्कच ।तस्तूर्णंदृष्ट्वाचक्रंनिपातितं ॥ ७९ ॥ द्रौणिंप्राच्छादयद्बाणैःस्वर्भानुरिवभास्करं ॥ घटोत्कचसुतःश्रीमान्भिन्नांजनचयोपमः ॥ ८० ॥ रुरोधद्रौणिमायांतंप्रभंजनमिवाद्रिराट् ॥ पौत्रेणभीमसेनस्यशरैरंजनपर्वणा ॥ ८१ ॥ बभौमेघेनधाराभिर्गिरिर्मेरुरिवावृतः ॥ अश्वत्थामात्वसंभ्रांतोरुद्रोपेंद्रेंद्रविक्रमः ॥ ८२ ॥ ध्वजमेकेनबाणेनचिच्छेदांजनपर्वणः ॥ द्वाभ्यांतुरथयंतारौत्रिभिश्चास्यत्रिवेणुकं ॥ ८३ ॥ धनुरेकेनचिच्छेदचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ विरथस्योद्यतंहस्ताद्धेमबिंदुभिराचितं ॥ ८४ ॥ विशिखेनसुतीक्ष्णेनखड्गमस्यद्विधाकरोत् ॥ गदाहेमांगदाराजंस्तूर्णंहैडिंबिसूनुना ॥ ८५ ॥ भ्राम्योत्क्षिप्ताशरैःसापिद्रौणिनाभ्याहतापतत् ॥ ततोंतरिक्षमुत्प्लुत्यकालमेघइवोन्नदन् ॥ ८६ ॥ ववर्षांजनपर्वासद्रुमवर्षंनभस्तलात् ॥ ततोमायाधरंद्रौणिर्घटोत्कचसुतंदिवि ॥ ८७ ॥ मार्गणैरभिविव्याधघनंसूर्यइवांशुभिः ॥ सोवतीर्यपुरस्तस्थौरथेहेमविभूषिते ॥ ८८ ॥ महीगतइवात्युग्रःश्रीमानंजनपर्वतः ॥ तमयस्मयवर्माणंद्रौणिर्भीमात्मजात्मजं ॥ ८९ ॥

॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ गच्छवत्सेतिपुत्रेणेतिचभीमसेनसंबंधात् ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ आत्मानमपिहन्यात्किमुपुत्रमतोजीवनार्थीत्वंनिवर्तस्वेतिभावः ॥ ९५ ॥ आयस्तःकोपितः ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

जघानांजनपर्वाणंमहेश्वरइवांधकं ॥ अथदृष्ट्वाहतंपुत्रमश्वत्थाम्रामहाबलं ॥ ९० ॥ द्रौणेःसकाशमभ्येत्यरोपात्प्रज्वलितांगदः ॥ प्राहवाक्यमसंभ्रांतोवीरं शारद्वतीसुतं ॥ ९१ ॥ दहंतंपांडवानीकंवनमग्निमिवोच्छ्रितं ॥ घटोत्कचउवाच तिष्ठतिष्ठनमेजीवन्द्रोणपुत्रगमिष्यसि ॥ ९२ ॥ त्वामद्यनिहनिष्यामि क्रौंचमग्निसुतोयथा ॥ अश्वत्थामोवाच गच्छवत्ससहान्यैस्त्वंयुध्यस्वामरविक्रम ॥ ९३ ॥ नहिपुत्रेणहैडिंबेपितान्याय्यःप्रबाधितुं ॥ कामंखलुनरो षोमेहैडिंबेविद्यतेत्वयि ॥ ९४ ॥ किंतुरोषान्वितोजंतुर्हन्यादात्मानमप्युत ॥ संजयउवाच श्रुत्वैतत्क्रोधताम्राक्षःपुत्रशोकसमन्वितः ॥ ९५ ॥ अश्वत्थामा नमायस्तोभैमसैनिरभाषत ॥ किमहंकातरोद्रौणेपृथग्जनइवाहवे ॥ ९६ ॥ यन्मांभीषयसेवाग्भिरसदेतद्वचस्तव ॥ भीमात्खलुसमुत्पन्नःकुरूणांविपुलेकुले ॥ ॥ ९७ ॥ पांडवानामहंपुत्रःसमरेष्वनिवर्तिनां ॥ रक्षसामधिराजोहंदशग्रीवसमोबले ॥ ९८ ॥ तिष्ठतिष्ठनमेजीवन्द्रोणपुत्रगमिष्यसि ॥ युद्धश्रद्धामहंतेद्यवि नेष्यामिरणाजिरे ॥ ९९ ॥ इत्युक्त्वाक्रोधताम्राक्षोराक्षसःसुमहाबलः ॥ द्रौणिमभ्यद्रवत्क्रुद्धोगजेंद्रमिवकेसरी ॥ १०० ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभिरभ्यवर्षद्घटोत्क चः ॥ रथिनामृषभंद्रौणिंधाराभिरिवतोयदः ॥ १ ॥ शरवृष्टिंशरैर्द्रौणिरप्राप्तांतांव्यशातयत् ॥ ततोंतरिक्षेबाणानांसंग्रामोन्यइवाभवत् ॥ २ ॥ अथास्त्रसं मर्दकृतैर्विस्फुलिंगैस्तदाबभौ ॥ विभावरीमुखेव्योमखद्योतैरिवचित्रितं ॥ ३ ॥ निशाम्यनिहतांमायांद्रौणिनारणमानिना ॥ घटोत्कचस्ततोमायांससर्जांत र्हितःपुनः ॥ ४ ॥ सोभवद्गिरिरत्युच्चःशिखरैस्तरुसंकटैः ॥ शूलप्रासासिमुसलजलप्रस्रवणोमहान् ॥ ५ ॥ तमंजनगिरिप्रख्यंद्रौणिर्दृष्ट्वामहीधरं ॥ प्रपतद्भिश्चब हुभिःशस्त्रसंघैर्नविव्यथे ॥ ६ ॥ ततोहसन्निवद्रौणिर्वज्रमस्त्रमुदैरयत् ॥ सतेनास्त्रेणशैलेंद्रःक्षिप्तःक्षिप्रंव्यनश्यत ॥ ७ ॥ ततःसतोयदोभूत्वानीलःसेंद्रायुधोदि वि ॥ अश्मवृष्टिभिरत्युग्रोद्रौणिमाच्छादयद्रणे ॥ ८ ॥ अथसंधायवायव्यमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ व्यधमद्द्रोणतनयोनीलमेघंसमुत्थितं ॥ ९ ॥ समार्गणगणैर्द्रौणिर्दि शःप्रच्छाद्यसर्वशः ॥ शतंरथसहस्राणांजघानद्विपदांवरः ॥ ११० ॥ सदृष्ट्वापुनरायांतंरथेनायतकार्मुकं ॥ घटोत्कचमसंभ्रांतंराक्षसैर्बहुभिर्वृतं ॥ ११ ॥ सिंह शार्दूलसदृशैर्मत्तद्विरदविक्रमैः ॥ गजस्थैश्चरथस्थैश्चवाजिपृष्ठगतैरपि ॥ १२ ॥

॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ ११२ ॥

॥ ११४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ शारद्वतीकृपी खचरान्बाणान् खचरंराक्षसं ॥

विकृतास्यशिरोग्रीवैर्हैडिंबानुचरैःसह ॥ पौलस्त्यैर्यातुधानैश्वतामसैश्वेंद्रविक्रमैः ॥ १३ ॥ नानाशस्त्रधरैर्वीरैर्नानाकवचभूषणैः ॥ महाबलैर्भीमरवैःसंरंभो
द्वृत्तलोचनैः ॥ १४ ॥ उपस्थितैस्ततोयुद्धेराक्षसैर्युद्धदुर्मदैः ॥ विषण्णमभिसंप्रेक्ष्यपुत्रंतेद्रौणिरब्रवीत् ॥ १५ ॥ तिष्ठदुर्योधनाद्यत्वंनकार्यःसंभ्रमस्त्वया ॥ सहै
भिर्भ्रातृभिर्वीरैःपार्थिवैश्वेंद्रविक्रमैः ॥ १६ ॥ निहनिष्याम्यमित्रांस्तेनतवास्तिपराजयः ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिपर्याश्वासयवाहिनीं ॥ १७ ॥ दुर्योधनउवा
च नत्वेतदद्भुतंमन्येयत्तेमहदिदंमनः ॥ अस्मासुचपराभक्तिस्तवगौतमिनंदन ॥ १८ ॥ संजयउवाच अश्वत्थामानमुक्त्वैवंततःसौबलमब्रवीत् ॥ वृ
तंरथसहस्रेणहयानांरणशोभिनां ॥ १९ ॥ षष्ट्यारथसहस्रैश्वप्रयाहित्वंधनंजयं ॥ कर्णश्ववृषसेनश्वकृपोनीलस्तथैवच ॥ १२० ॥ उदीच्याःकृतवर्माचपुरुमित्रःसु
तापनः ॥ दुःशासनोनिकुंभश्वकुंडभेदीपराक्रमः ॥ २१ ॥ पुरंजयोदृढरथःपताकीहेमकंपनः ॥ शल्यारुणींद्रसेनाश्वसंजयोविजयोजयः ॥ २२ ॥ कमलाक्षः
परक्राथीजयवर्मासुदर्शनः ॥ एतेत्वामनुयास्यंतिपत्तीनामयुतानिषट् ॥ २३ ॥ जहिभीमंयमौचोभौधर्मराजंचमातुल ॥ असुरानिवदेवेंद्रोजयाशामेत्वयि
स्थिता ॥ २४ ॥ दारितान्द्रौणिनाबाणैर्भृशंविक्षतविग्रहान् ॥ जहिमातुलकौंतेयानसुरानिवपावकिः ॥ २५ ॥ एवमुक्तोययौशीघ्रंपुत्रेणतवसौबलः ॥ पिप्रीषु
स्तेसुतान्राजन्दिधक्षुश्चैवपांडवान् ॥ २६ ॥ अथप्रववृतेयुद्धंद्रौणिराक्षसयोर्मृधे ॥ विभावर्यांसुतुमुलंशक्रप्रल्हादयोरिव ॥ २७ ॥ ततोघटोत्कचोबाणैर्दश
भिर्गौतमीसुतं ॥ जघानोरसिसंक्रुद्धोविषाग्निप्रतिमैर्दृढैः ॥ २८ ॥ सतैरभ्याहतोगाढंशरैर्भीमसुतेरितैः ॥ चचालरथमध्यस्थोवातोद्धूतइवद्रुमः ॥ २९ ॥ भूय
श्वांजलिकेनाथमार्गणेनमहाप्रभं ॥ द्रौणिहस्तस्थितंचापंचिच्छेदाशुघटोत्कचः ॥ १३० ॥ ततोन्यद्द्रौणिरादायधनुर्भारसहंमहत् ॥ ववर्षविशिखांस्तीक्ष्णान्वा
रिधाराइवांबुदः ॥ ३१ ॥ ततःशारद्वतीपुत्रःप्रेषयामासभारत ॥ सुवर्णपुंखाञ्छत्रुघ्नान्खचरान्खचरंप्रति ॥ ३२ ॥ तद्बाणैरर्दितंयूथंरक्षसांपीनवक्षसां ॥ सिं
हैरिवबभौमत्तंगजानामाकुलंकुलं ॥ ३३ ॥ विधम्यराक्षसान्बाणैःसाश्वसूतरथद्विपान् ॥ ददाहभगवान्वह्निर्भूतानीवयुगक्षये ॥ ३४ ॥ सदग्ध्वाक्षौहिणींबा
णैर्नैर्ऋतींरुरुचेनृप ॥ पुरेवत्रिपुरंदग्ध्वादिविदेवोमहेश्वरः ॥ ३५ ॥ युगांतेसर्वभूतानिदग्ध्वेववसुरुल्बणः ॥ रराजजयतांश्रेष्ठोद्रोणपुत्रस्तवाहितान् ॥ १३६ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ वसुरुल्बणः अग्निःप्रलयकालिकः ॥ १३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ १४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥१६०॥६१॥

ततोघटोत्कचः क्रुद्धोरक्षसांभीमकर्मणां ॥ द्रौणिंहतेतिमहतींचोदयामासतांचमूं ॥ ३७ ॥ घटोत्कचस्यतामाज्ञांप्रतिगृह्याथराक्षसाः ॥ दंष्ट्रोज्ज्वलामहावक्त्रा
घोररूपाभयानकाः ॥ ३८॥ व्यात्ताननाघोरजिह्वाः क्रोधताम्रेक्षणाभृशं ॥ सिंहनादेनमहतानादयंतोवसुंधरां ॥३९॥ हंतुमभ्यद्रवन्द्रौणिंनानाप्रहरणायुधाः॥
शक्तीःशतघ्नीःपरिघानशनीःशूलपट्टिशान् ॥ ४० ॥ खड्गान्गदाभिंदिपालान्मुसलानिपरश्वधान् ॥ प्रासानसींस्तोमरांश्चकणपान्कंपनाञ्छितान् ॥ ४१ ॥
स्थूलान्भुशुंड्यश्मगदास्थूणान्कार्ष्णायसांस्तथा ॥ मुद्गरांश्चमहाघोरान्समरेशत्रुदारणान् ॥ ४२ ॥ द्रौणिमूर्धन्यसंत्रस्ताराक्षसाभीमविक्रमाः ॥ चिक्षिपुःक्रो
धताम्राक्षाःशतशोथसहस्रशः ॥ ४३ ॥ तच्छस्त्रवर्षंसुमहद्द्रोणपुत्रस्यमूर्धनि ॥ पतमानंसमीक्ष्याथयोधास्तेव्यथिताभवन् ॥ ४४ ॥ द्रोणपुत्रस्तुविक्रांतस्तद्वर्षं
घोरमुच्छ्रितं ॥ शरैर्विध्वंसयामासवज्रकल्पैःशिलाशितैः ॥ ४५ ॥ ततोन्यैर्विशिखैस्तूर्णंस्वर्णपुंखैर्महामनाः ॥ निजघ्नेराक्षसान्द्रौणिर्दिव्यास्त्रप्रतिमंत्रितैः ॥
॥ ४६ ॥ तद्बाणैरर्दितंयूथंरक्षसांपीनवक्षसां ॥ सिंहैरिवबभौमत्तंगजानामाकुलंकुलं ॥ ४७ ॥ तेराक्षसाःसुसंक्रुद्धाद्रोणपुत्रेणताडिताः ॥ क्रुद्धाःस्मप्राद्रवन्द्रौ
णिंजिघांसंतोमहाबलाः ॥ ४८ ॥ तत्राद्भुतमिमंद्रौणिर्दर्शयामासविक्रमं ॥ अशक्यंकर्तुमन्येनसर्वभूतेषुभारत ॥ ४९ ॥ यदेकोराक्षसींसेनांक्षणाद्द्रौणि
र्महास्त्रवित् ॥ ददाहज्वलितैर्बाणैराक्षसेंद्रस्यपश्यतः ॥ १५० ॥ सहत्वाराक्षसानीकंरराजद्रौणिराहवे ॥ युगांतेसर्वभूतानिसंवर्त्तकइवानलः ॥ ५१ ॥ तंदहंतम
नीकानिशरैराशीविषोपमैः ॥ तेषुराजसहस्रेषुपांडवेयेषुभारत ॥ ५२ ॥ नैनंनिरीक्षितुंकश्चिदशक्नोद्द्रौणिमाहवे ॥ ऋतेघटोत्कचाद्वीराद्राक्षसेंद्रान्महाबलात् ॥
॥ ५३ ॥ सपुनर्भरतश्रेष्ठक्रोधादुद्भ्रांतलोचनः ॥ तलंतलेनसंहत्यसंदश्यदशनच्छदं ॥ ५४ ॥ स्वंसूतमब्रवीत्क्रुद्धोद्रोणपुत्रायमांवह ॥ सययौघोररूपेणसुपताके
नभास्वता ॥ ५५ ॥ द्वैरथंद्रोणपुत्रेणपुनरप्यरिसूदनः ॥ सविनद्यमहानादंसिंहवद्भीमविक्रमः ॥ ५६ ॥ चिक्षेपाविध्यसंग्रामेद्रोणपुत्रायराक्षसः ॥ अष्टघंटांम
हाघोरामशनिंदेवनिर्मितां ॥ ५७ ॥ तामवप्लुत्यजग्राहद्रौणिर्न्यस्यरथेधनुः ॥ चिक्षेपचैनांतस्यैवस्यंदनात्सोवपुप्लुवे ॥ ५८ ॥ साश्वसूतध्वजंयानंभस्मकृत्वाम
हाप्रभा ॥ विवेशवसुधांभित्वासाशनिर्भृशदारुणा ॥ ५९ ॥ द्रौणेस्तत्कर्मदृष्ट्वातुसर्वभूतान्यपूजयन् ॥ यदवप्लुत्यजग्राहघोरांशंकरनिर्मितां ॥ १६० ॥ धृष्ट
द्युम्नरथंगत्वाभैमसेनिस्ततोनृप ॥ धनुर्घोरंसमादायमहदिंद्रायुधोपमं ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्पुनर्द्रौणेर्महोरसि ॥ १६१ ॥

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ १७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ १८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

धृष्टद्युम्नस्त्वसंभ्रांतोमुमोचाशीविषोपमान् ॥ सुवर्णपुंखान्विशिखान्द्रोणपुत्रस्यवक्षसि ॥ ६२ ॥ ततोमुमोचनाराचान्द्रौणिस्तांश्चसहस्रशः ॥ तावप्यग्निशि
खप्रख्यैर्जघ्नतुस्तस्यमार्गणान् ॥ ६३ ॥ अतितीव्रंमहद्युद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ योधानांप्रीतिजननंद्रौणेश्चभरतर्षभ ॥ ६४ ॥ ततोरथसहस्रेणद्विरदानांशतैस्त्रि
भिः ॥ षड्भिर्वाजिसहस्रैश्चभीमस्तंदेशमागमत् ॥ ६५ ॥ ततोभीमात्मजंरक्षोधृष्टद्युम्नंचसानुगं ॥ अयोधयतधर्मात्माद्रौणिरक्लिष्टविक्रमः ॥ ६६ ॥ तत्राद्भुततमं
द्रौणिर्दर्शयामासविक्रमं ॥ अशक्यंकर्तुमन्येनसर्वभूतेषुभारत ॥ ६७ ॥ निमेषांतरमात्रेणसाश्वसूतरथद्विपां ॥ अक्षौहिणींराक्षसानांशितैर्बाणैरशातयत् ॥
॥ ६८ ॥ मिषतोभीमसेनस्यहैडिंबेःपार्षतस्यच ॥ यमयोर्धर्मपुत्रस्यविजयस्याच्युतस्यच ॥ ६९ ॥ प्रगाढमंजोगतिभिर्नाराचैरभिताडिताः ॥ निपेतुर्द्विरदाभू
मौसश्रृंगाइवपर्वताः ॥ ॥ १७० ॥ निकृत्तैर्हस्तिहस्तैश्चविचलद्भिरितस्ततः ॥ रराजवसुधाकीर्णाविसर्पद्भिरिवोरगैः ॥ ७१ ॥ क्षिप्तैःकांचनदंडैश्चनृपच्छत्रैःक्षि
तिर्बभौ ॥ द्यौरिवोदितचंद्रार्काग्रहाकीर्णायुगक्षये ॥ ७२ ॥ प्रवृद्धध्वजमंडूकांभेरीविस्तीर्णकच्छपां ॥ छत्रहंसावलीजुष्टांफेनचामरमालिनीं ॥ ७३ ॥ कंकगृध्र
महाग्राहांनैकायुधझषाकुलां ॥ विस्तीर्णगजपाषाणांहताश्वमकराकुलां ॥ ७४ ॥ रथक्षिप्तमहावप्रांपताकारुचिरद्रुमां ॥ शरमीनांमहारौद्रांप्रासशक्त्यृष्टिडुं
डुभां ॥ ७५ ॥ मज्जामांसमहापंकांकबंधावर्जितोडुपां ॥ केशशैवलकल्माषांभीरूणांकश्मलावहां ॥ ७६ ॥ नागेंद्रहययोधानांशरीरव्ययसंभवां ॥ शोणितौ
घमहाघोरांद्रौणिःप्रावर्तयन्नदीं ॥ ७७ ॥ योधार्तरवनिर्घोषांक्षतजोर्मिसमाकुलां ॥ श्वापदातिमहाघोरांयमराष्ट्रमहोदधिं ॥ ७८ ॥ निहत्यराक्षसान्बाणैर्द्रौ
णिर्हैडिंबिमार्दयत् ॥ पुनरप्यतिसंक्रुद्धःसवृकोदरपार्षतान् ॥ ७९ ॥ सनाराचगणैःपार्थान्द्रौणिर्विध्वामहाबलः ॥ जघानसुरथंनामद्रुपदस्यसुतंविभुः ॥
॥ १८० ॥ पुनःशत्रुंजयंनामद्रुपदस्यात्मजंरणे ॥ बलानीकंजयानीकंजयाश्वंचाभिजघ्निवान् ॥ ८१ ॥ श्रुताह्वयंचराजानंद्रौणिर्निन्येयमक्षयं ॥ त्रिभिश्चान्यैः
शरैस्तीक्ष्णैःसुपुंखैर्हेममालिनं ॥ ८२ ॥ जघानसपृषध्रंचचंद्रसेनंचमारिष ॥ कुंतिभोजसुतांश्चासौदशभिर्दशजघ्निवान् ॥ ८३ ॥ अश्वत्थामासुसंक्रुद्धःसंधा
योग्रमजिह्मगं ॥ मुमोचाकर्णपूर्णेनधनुषाशरमुत्तमं ॥ ८४ ॥ यमदंडोपमंघोरमुद्दिश्याशुघटोत्कचं ॥ सभित्वाहृदयंतस्यराक्षसस्यमहाशरः ॥ ८५ ॥ विवेशव
सुधांशीघ्रंसपुंखःपृथिवीपते ॥ तंहतंपतितंज्ञात्वाधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ १८६ ॥

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥१९०॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ द्रुपदस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

द्रौणेःसकाशाद्राजेंद्रव्यपनिन्येरथोत्तमं ॥ ततःपराङ्मुखनृपंसैन्यंयौधिष्ठिरंनृप ॥ ८७ ॥ पराजित्यरणेवीरोद्रोणपुत्रोननादह ॥ पूजितःसर्वभूतेषुतवपुत्रैश्च
भारत ॥ ८८ ॥ अथशरशतभिन्नकृत्तदेहैर्हतपतितैःक्षणदाचरैःसमंतात् ॥ निधनमुपगतैर्महीकृताभूद्गिरिशिखरैरिवदुर्गमातिरौद्रा ॥ ८९ ॥ तंसिद्धगंधर्वपि
शाचसंघानागाःसुपर्णाःपितरोवयांसि ॥ रक्षोगणाभूतगणाश्चद्रौणिमपूजयन्नप्सरसःसुराश्च ॥१९०॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणि
रात्रियुद्धेषट्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच द्रुपदस्यात्मजान्दृष्ट्वाकुंतिभोजसुतांस्तथा ॥ द्रोणपु
त्रेणनिहतान्राक्षसांश्चसहस्रशः ॥ १ ॥ युधिष्ठिरोभीमसेनोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ युयुधानश्चसंयत्तायुद्धायैवमनोदधुः ॥ २ ॥ सोमदत्तःपुनःक्रुद्धोदृष्ट्वासा
त्यकिमाहवे ॥ महताशरवर्षेणच्छादयामासभारत ॥ ३ ॥ ततःसमभवद्युद्धमतीवभयवर्धनं ॥ त्वदीयानांपरेषांचघोरंविजयकांक्षिणं ॥ ४ ॥ तंदृष्ट्वासमुपा
यांतंरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ दशभिःसात्वतस्यार्थेभीमोविव्याधसायकैः ॥ ५ ॥ सोमदत्तोपितंवीरंशतेनप्रत्यविध्यत ॥ सात्वतस्त्वभिसंक्रुद्धःपुत्राधिभिरभि
प्लुतं ॥ ६ ॥ वृद्धंवृद्धगुणैर्युक्तंययातिमिवनाहुषं ॥ विव्याधदशभिस्तीक्ष्णैःशरैर्वज्रनिपातनैः ॥ ७ ॥ शक्त्याचैनंविनिर्भिद्यपुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ततस्तुसात्य
केरर्थेभीमसेनोनवंदृढं ॥ ८ ॥ मुमोचपरिघंघोरंसोमदत्तस्यमूर्धनि ॥ सात्वतोप्यग्निसंकाशंमुमोचशरमुत्तमं ॥ ९ ॥ सोमदत्तोरसिक्रुद्धःसुपत्रंनिशितंयुधि ॥
युगपत्पेततुर्वीरेघोरौपरिघमार्गणौ ॥ १० ॥ शरीरेसोमदत्तस्यसपपातमहारथः ॥ व्यामोहितेतुतनयेबाल्हीकस्तमुपाद्रवत् ॥ ११ ॥ विसृजञ्छरवर्षाणिका
लवर्षीवतोयदः ॥ भीमोथसात्वतस्यार्थेबाल्हीकंनवभिःशरैः ॥ १२ ॥ प्रपीडयन्महात्मानंविव्याधरणमूर्धनि ॥ प्रातिपेयस्तुसंक्रुद्धःशक्तिंभीमस्यवक्षसि ॥
॥ १३ ॥ निचखानमहाबाहुःपुरंदरइवाशनिं ॥ सतथाभिहतोभीमश्चकंपेचमुमोहच ॥ १४ ॥ प्राप्यचेतश्चबलवान्गदामस्मैससर्जह ॥ सापांडवेनप्रहितावा
ल्हीकस्यशिरोहरत् ॥ १५ ॥ सपपातहतःपृथ्व्यांवज्राहतइवाद्रिराट् ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेबाल्हीकेपुरुषर्षभ ॥ १६ ॥ पुत्रास्तेभ्यर्दयन्भीमंदशदाशरथेःसमाः ॥
नागदत्तोदृढरथोमहाबाहुरयोभुजः ॥ १७ ॥ दृढःसुहस्तोविरजाःप्रमाथ्युग्रोनुयाय्यपि ॥ तान्दृष्ट्वाचुक्रुधेभीमोजगृहेभारसाधनान् ॥ १८ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

एकमेकंसमुद्दिश्यपातयामासमर्मसु ॥ तेविद्धाव्यसवःपेतुःस्यंदनेभ्योहतौजसः ॥ १९ ॥ चंडवातप्रभग्नास्तुपर्वताग्रान्महीरुहाः ॥ नाराचैर्दशभिर्भीमस्तां
न्निहत्यतवात्मजान् ॥ २० ॥ कर्णस्यदयितंपुत्रंवृषसेनमवाकिरत् ॥ ततोवृकरथोनामभ्राताकर्णस्यविश्रुतः ॥ २१ ॥ जघानभीमंनाराचैस्तमप्यभ्यद्रवद्ब
ली ॥ ततःसप्तरथान्वीरःस्यालानांतवभारत ॥ २२ ॥ निहत्यभीमोनाराचैःशतचंद्रमपोथयत् ॥ अमर्षयंतोनिहतंशतचंद्रंमहारथं ॥ २३ ॥ शकुनेर्भ्रातरोवी
रागवाक्षःशरभोविभुः ॥ सुभगोभानुदत्तश्चशूराःपंचमहारथाः ॥ २४ ॥ अभिद्रुत्यशरैस्तीक्ष्णैर्भीमसेनमताडयन् ॥ सताड्यमानोनाराचैर्वृष्टिवेगैरिवाच
लः ॥ २५ ॥ जघानपंचभिर्बाणैःपंचैवातिरथान्बली ॥ तान्दृष्ट्वानिहतान्वीरान्विचेलुर्नृपसत्तमाः ॥ २६ ॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धस्तवानीकमशातयत् ॥ मिषतः
कुंभयोनेस्तुपुत्राणांतवचानघ ॥ २७ ॥ अंबष्ठान्मालवाञ्छूरांस्त्रिगर्तान्सशिबीनपि ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायक्रुद्धोयुद्धेयुधिष्ठिरः ॥ २८ ॥ अभीषाहाञ्छूरसे
नान्बाल्हीकान्सवसातिकान् ॥ निकृत्यपृथिवींराजाचक्रेशोणितकर्दमां ॥ २९ ॥ यौधेयान्मालवान्राजन्मद्रकाणांगणान्युधि ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायशू
रान्बाणैर्युधिष्ठिरः ॥ ३० ॥ हताहरतगृह्णीतविध्यतव्यवकृंतत ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दोयुधिष्ठिररथंप्रति ॥ ३१ ॥ सैन्यानिद्रावयंतंतंद्रोणोदृष्ट्वायुधिष्ठिरं ॥ चो
दितस्तवपुत्रेणसायकैरभ्यवाकिरत् ॥ ३२ ॥ द्रोणस्तुपरमक्रुद्धोवायव्यास्त्रेणपार्थिवं ॥ विव्याधसोपितद्दिव्यमस्त्रमस्त्रेणजघ्निवान् ॥ ३३ ॥ तस्मिन्विनिहतेचा
स्त्रेभारद्वाजोयुधिष्ठिरे ॥ वारुणंयाम्यमाग्नेयंत्वाष्ट्रंसावित्रमेवच ॥ ३४ ॥ चिक्षेपपरमक्रुद्धोजिघांसुःपांडुनंदनं ॥ क्षिप्तानिक्षिप्यमाणानितानिचास्त्राणिधर्म
जः ॥ ३५ ॥ जघानास्त्रैर्महाबाहुःकुंभयोनेरवित्रसन् ॥ सत्यांचिकीर्षमाणस्तुप्रतिज्ञांकुंभसंभवः ॥ ३६ ॥ प्रादुश्चक्रेऽस्त्रमैंद्रंवैप्राजापत्यंचभारत ॥ जिघांसुर्धर्म
तनयंतवपुत्रहितेरतः ॥ ३७ ॥ पतिःकुरूणांगजसिंहगामीविशालवक्षाःपृथुलोहिताक्षः ॥ प्रादुश्चकारास्त्रमहीनतेजामाहेंद्रमन्यत्सजघानतेन ॥ ३८ ॥ विहन्य
मानेष्वस्त्रेषुद्रोणःक्रोधसमन्वितः ॥ युधिष्ठिरवधंप्रेप्सुर्ब्राह्ममस्त्रमुदैरयत् ॥ ३९ ॥ ततोनाज्ञासिषंकिंचिद्घोरेणतमसावृते ॥ सर्वभूतानिचपरंत्रासंजग्मुर्महीप
ते ॥ ४० ॥ ब्रह्मास्त्रमुद्यतंदृष्ट्वाकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ब्रह्मास्त्रेणैवराजेंद्रतदस्त्रंप्रत्यवारयत् ॥ ४१ ॥ ततःसैनिकमुख्यास्तेप्रशशंसुर्नरर्षभौ ॥ द्रोणपार्थौमहेष्वा
सौसर्वयुद्धविशारदौ ॥ ४२ ॥

पतिःकुरूणांयुधिष्ठिरः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ उदीर्यमाणंतद्दृष्ट्वेतितथापरुषितं

ततःप्रमुच्यकौंतेयंद्रोणोद्रुपदवाहिनीं ॥ व्यधमत्क्रोधताम्राक्षोवायव्यास्त्रेणभारत॥४३॥ तेहन्यमानाद्रोणेनपंचालाःप्राद्रवन्भयात् ॥ पश्यतोभीमसेनस्यपार्थस्यचमहात्मनः ॥ ४४ ॥ ततःकिरीटीभीमश्चसहसासन्न्यवर्ततां ॥ महद्भ्यांरथवंशाभ्यांपरिगृह्यबलंतदा ॥ ४५ ॥ बीभत्सुर्दक्षिणंपार्श्वमुत्तरंचवृकोदरः ॥ भारद्वाजंशरौघाभ्यांमहद्भ्यामभ्यवर्षतां ॥ ४६ ॥ केकयाःसृंजयाश्चैवपंचालाश्चमहौजसः ॥ अन्वगच्छन्महाराजमत्स्याश्चसहसात्वतैः ॥ ४७॥ ततःसाभारतीसेनावध्यमानाकिरीटिना ॥ तमसानिद्रयाचैवपुनरेवव्यदीर्यत ॥ ४८ ॥ द्रोणेनवार्यमाणास्तेस्वयंतवसुतेनच ॥ नाशक्यंतमहाराजयोधावारयितुंतदा ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेद्रोणयुधिष्ठिरयुद्धेसप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः॥॥ १५७॥ ॥७॥ संजयउवाच उदीर्यमाणंतद्दृष्ट्वापांडवानांमहद्बलं ॥ अविषह्यंचमन्वानःकर्णंदुर्योधनोब्रवीत् ॥ १ ॥ अयंसकालःसंप्राप्तोमित्राणांमित्रवत्सल॥ त्रायस्वसमरेकर्णसर्वान्योधान्महारथान् ॥ २ ॥ पंचालैर्मत्स्यकैकेयैःपांडवैश्चमहारथैः॥ वृतान्समंतात्संक्रुद्धैर्निःश्वसद्भिरिवोरगैः ॥ ३ ॥ एतेनदंतिसंहृष्टाःपांडवाजितकाशिनः ॥ शक्रोपमाश्चबहवःपंचालानांरथव्रजाः॥ ४॥ कर्णउवाच परित्रातुमिहप्राप्तोयदिपार्थंपुरंदरः॥ तमप्याशुपराजित्यततोहंतास्मिपांडवं ॥ ५ ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिसमाश्वसिहिभारत॥ हंतास्मिपांडुतनयान्पंचालांश्चसमागतान् ॥ ६ ॥ जयंतेप्रतिदास्यामिवासवस्येवपावकिः॥ प्रियंतवमयाकार्यमितिजीवामिपार्थिव ॥ ७॥ सर्वेषामेवपार्थानांफाल्गुनोबलवत्तरः॥ तस्याममोघांविमोक्ष्यामिशक्तिंशक्रविनिर्मितां ॥ ८ ॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेभ्रातरस्तस्यमानद॥ तववश्याभविष्यंतिवनंयास्यंतिवापुनः॥ ९ ॥ मयिजीवतिकौरव्यविषादंमाकृथाःक्वचित् ॥ अहंजेष्यामिसमरेसहितान्सर्वपांडवान् ॥ १०॥ पंचालान्केकयांश्चैववृष्णींश्चापिसमागता॥ बाणौघैःशकलीकृत्यतवदास्यामिमेदिनीं॥ ११॥ संजयउवाच एवंब्रुवाणंकर्णंतुकृपःशारद्वतोब्रवीत्॥ स्मयन्निवमहाबाहुःसूतपुत्रमिदंवचः ॥ १२॥ शोभनंशोभनंकर्णसनाथःकुरुपुंगवः॥ त्वयानाथेनराधेयवचसायदिसिध्यति ॥ १३॥ बहुशःकत्थसेकर्णकौरवस्यसमीपतः॥ नतुतेविक्रमःकश्चिद्दृश्यतेफलमेववा॥ १४॥ समागमःपांडुसुतैर्दृष्टस्तेबहुशोयुधि॥ सर्वत्रनिर्जितश्चासिपांडवैःसूतनंदन॥ १५ ॥ ह्रियमाणेतदाकर्णगंधर्वैर्धृतराष्ट्रजे॥ तदायुध्यंतसैन्यानित्वमेकोग्रेऽपलायिथाः॥१६॥ दृष्ट्वेतिचस्पष्टार्थावध्यायौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥१५॥१६॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४०॥४१॥४२॥

विराटनगरेचापिसमेताःसर्वकौरवाः॥पार्थेननिर्जितायुद्धेत्वंचकर्णसहानुजः ॥ १७॥ एकस्याप्यसमर्थस्त्वंफाल्गुनस्यरणाजिरे॥ कथमुत्सहसेजेतुंसकृष्णा
न्सर्वपांडवान्॥ १८॥ अब्रुवन्कर्णयुध्यस्वकत्थसेबहुसूतज॥ अनुक्त्वाविक्रमेद्यस्तुतद्वैसत्पुरुषव्रतं॥ १९॥ गर्जित्वासूतपुत्रत्वंशारदाभ्रमिवाफलं॥ निष्फलो
दृश्यसेकर्णतच्चराजानबुध्यते॥ २०॥ तावद्गर्जस्वराधेययावत्पार्थंनपश्यसि ॥ आरात्पार्थंहितेदृष्ट्वादुर्लभंगर्जितंपुनः ॥ २१ ॥ त्वमनासाद्यतान्बाणान्फाल्गु
नस्यविगर्जसि ॥पार्थसायकविद्धस्यदुर्लभंगर्जितंतव ॥ २२ ॥ बाहुभिःक्षत्रियाःशूरावाग्भिःशूराद्विजातयः ॥ धनुषाफाल्गुनःशूरःकर्णःशूरोमनोरथैः ॥
॥ २३॥ तोषितोयेनरुद्रोपिकःपार्थंप्रतिघातयेत्॥ एवंसंरुषितस्तेनतदाशारद्वतेनह॥ २४॥ कर्णःप्रहरतांश्रेष्ठःकृपंवाक्यमथाब्रवीत् ॥ शूरागर्जंतिसततंप्रावृ
षीवबलाहकाः॥ २५॥ फलंचाशुप्रयच्छंतिबीजमुप्तमृताविव ॥ दोषमत्रनपश्यामिशूराणांरणमूर्धनि ॥ २६ ॥ तत्तद्विकत्थमानानांभारंचोद्वहतांमृधे ॥ यं
भारंपुरुषोवोढुंमनसाहिव्यवस्यति॥२७॥ दैवमस्यध्रुवंतत्रसाहाय्यायोपपद्यते॥ व्यवसायद्वितीयोहंमनसाभारमुद्वहन्॥२८॥हत्वापांडुसुतानाजौसकृष्णा
न्सहसात्वतान्॥गर्जामियद्यहंविप्रतवकिंतत्रनश्यति ॥२९॥ वृथाशूरानगर्जंतिशारदाइवतोयदाः॥ सामर्थ्यमात्मनोज्ञात्वाततोगर्जंतिपंडिताः॥३०॥ सोह
मद्यरणेयत्तौसहितौकृष्णपांडवौ॥उत्सहेमनसाजेतुंततोगर्जामिगौतम॥३१॥पश्यत्वंगर्जितस्यास्यफलंमेविप्रसानुगान्॥हत्वापांडुसुतानाजौसहकृष्णान्ससा
त्वतान्॥३२॥दुर्योधनायदास्यामिपृथिवींहतकंटकां॥ कृपउवाच मनोरथप्रलापामेनग्राह्यास्तवसूतज॥३३॥सदाक्षिपसिवैकृष्णौधर्मराजंचपांडवं॥ध्रु
वस्तत्रजयःकर्णयत्रयुद्धविशारदौ॥ ३४ ॥देवगंधर्वयक्षाणांमनुष्योरगरक्षसां ॥ दंशितानामपिरणेअजेयौकृष्णपांडवौ ॥ ३५ ॥ ब्रह्मण्यःसत्यवाग्दांतो
गुरुदैवतपूजकः॥ नित्यंधर्मरतश्चैवकृतास्त्रश्चविशेषतः॥ ३६॥ धृतिमांश्चकृतज्ञश्चधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ भ्रातरश्चास्यबलिनःसर्वास्त्रेषुकृतश्रमाः॥ ३७ ॥ गु
रुवृत्तिरताःप्राज्ञाधर्मनित्यायशस्विनः॥ संबंधिनश्चेंद्रवीर्याःस्वनुरक्ताःप्रहारिणः ॥ ३८ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचदौर्मुखिर्जनमेजयः ॥ चंद्रसेनोरुद्रसेनःकीर्ति
धर्माध्रुवोधरः॥ ३९॥ वसुचंद्रोदामचंद्रःसिंहचंद्रःसुतेजनः ॥द्रुपदस्यतथापुत्राद्रुपदश्चमहास्त्रवित् ॥ ४० ॥ येषामर्थायसंयत्तोमत्स्यराजःसहानुजः ॥ श
तानीकःसूर्यदत्तःश्रुतानीकःश्रुतध्वजः॥ ४१ ॥बलानीकोजयानीकोजयाश्वोरथवाहनः॥ चंद्रोदयःसमरथोविराटभ्रातरःशुभाः॥ ४२ ॥

यमौचद्रौपदेयाश्चराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ येषामर्थाययुध्यंतेनतेषांविद्यतेक्षयः ॥ ४३ ॥ एतेचान्येचबहवोगणाःपांडुसुतस्यवै ॥ कामंखलुजगत्सर्वंसदेवा
सुरमानुषं ॥ ४४ ॥ सयक्षराक्षसगणंसभूतभुजगद्विपं ॥ निःशेषमस्त्रवीर्येणकुर्वातिभीमफाल्गुनौ ॥ ४५ ॥ युधिष्ठिरश्चपृथिवींनिर्दहेद्घोरचक्षुषा ॥ अप्रमेयबलः
शौरिर्येषामर्थेचदंशितः ॥ ४६ ॥ कथंतान्संयुगेकर्णजेतुमुत्सहसेपरान् ॥ महानपनयस्त्वेषनित्यंहितवसूतज ॥ ४७ ॥ यस्त्वमुत्सहसेयोद्धुंसमरेशौरिणासह ॥
संजयउवाच एवमुक्तस्तुराधेयःप्रहसन्भरतर्षभ ॥ ४८ ॥ अब्रवीच्चतदाकर्णोगुरुंशारद्वतंकृपं ॥ सत्यमुक्तंत्वयाब्रह्मन्पांडवान्प्रतियद्वचः ॥ ४९ ॥ एतेचान्ये
चबहवोगुणाःपांडुसुतेषुवै ॥ अजय्याश्चरणेपार्थादेवैरपिसवासवैः ॥ ५० ॥ सदैत्ययक्षगंधर्वैःपिशाचोरगराक्षसैः ॥ तथापिपार्थान्जेष्यामिशक्त्यावास
वदत्तया ॥ ५१ ॥ ममह्यमोघादत्तेयंशक्तिःशक्रेणवैद्विज ॥ एतयानिहनिष्यामिसव्यसाचिनमाहवे ॥ ५२ ॥ हतेतुपांडवेकृष्णेभ्रातरश्चास्यसोदराः ॥ अनर्जु
नानशक्ष्यंतिमहींभोक्तुंकथंचन ॥ ५३ ॥ तेषुनष्टेषुसर्वेषुपृथिवीयंससागरा ॥ अयत्नात्कौरवेंद्रस्यवशेस्थास्यतिगौतम ॥ ५४ ॥ सुनीतैरिहसर्वार्थाःसिध्यंतेना
त्रसंशयः ॥ एतमर्थमहंज्ञात्वाततोगर्जामिगौतम ॥ ५५ ॥ त्वंतुविप्रश्चवृद्धश्चअशक्तश्चापिसंयुगे ॥ कृतस्नेहश्चपार्थेषुमोहान्मामवमन्यसे ॥ ५६ ॥ यद्येवंवक्ष्य
सेभूयोममाप्रियमिहद्विज ॥ ततस्तेखड्गमुद्यम्यजिह्वांछेत्स्यामिदुर्मते ॥ ५७ ॥ यच्चापिपांडवान्विप्रस्तोतुमिच्छसिसंयुगे ॥ भीषयन्सर्वसैन्यानिकौरवेयाणि
दुर्मते ॥ ५८ ॥ अत्रापिशृणुमेवाक्यंयथावद्ब्रुवतोद्विज ॥ दुर्योधनश्चद्रोणश्चशकुनिर्दुर्मुखोजयः ॥ ५९ ॥ दुःशासनोवृषसेनोमद्रराजस्त्वमेवच ॥ सोमदत्तश्च
भूरिश्चतथाद्रौणिर्विविंशतिः ॥ ६० ॥ तिष्ठेयुर्दंशितायत्रसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ जयेदेतान्नरःकोनुशक्रतुल्यबलोप्यरिः ॥ ६१ ॥ शूराश्चहिकृतास्त्राश्चबलिनःस्व
र्गलिप्सवः ॥ धर्मज्ञायुद्धकुशलाहन्युर्युद्धेसुरानपि ॥ ६२ ॥ एतेस्थास्यंतिसंग्रामेपांडवानांवधार्थिनः ॥ जयमाकांक्षमाणाहिकौरवेयस्यदंशिताः ॥ ६३ ॥ दैवा
यत्तमहंमन्येजयंसुबलिनामपि ॥ यत्रभीष्मोमहाबाहुःशेतेशरशताचितः ॥ ६४ ॥ विकर्णश्चित्रसेनश्चबाल्हीकोथजयद्रथः ॥ भूरिश्रवाजयश्चैवजलसंधःसुद
क्षिणः ॥ ६५ ॥ शलश्चरथिनांश्रेष्ठोभगदत्तश्चवीर्यवान् ॥ एतेचान्येचराजानोदेवैरपिसुदुर्जयाः ॥ ६६ ॥ निहताःसमरेशूराःपांडवैर्बलवत्तराः ॥ किमन्यद्दैवसं
योगान्मन्यसेपुरुषाधम ॥ ६७ ॥ यांश्चतांस्तौषिसततंदुर्योधनरिपून्द्विज ॥ तेषामपिहताःशूराःशतशोथसहस्रशः ॥ ६८ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ कंचिद्धनुर्धरं

क्षीयंतेसर्वसैन्यानिकुरूणांपांडवैःसह ॥ प्रभावंनात्रपश्यामिपांडवानांकथंचन ॥ ६९ ॥ यस्त्वान्बलवतोनित्यंमन्यसेत्वंद्विजाधम ॥ यतिष्येहंयथाशक्तियो द्धुतैःसहसंयुगे ॥ दुर्योधनहितार्थायजयोदैवेप्रतिष्ठितः ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकृपकर्णवाक्येअष्टपंचाशद धिकशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तथापरुषितंदृष्ट्वासूतपुत्रेणमातुलं ॥ खड्गमुद्यम्यवेगेनद्रौणिरभ्यपतद्द्रुतं ॥ ॥ १ ॥ ततःपरमसंक्रुद्धःसिंहोमत्तमिवद्विपं ॥ प्रेक्षतःकुरुराजस्यद्रौणिःकर्णसमभ्ययात् ॥ २ ॥ अश्वत्थामोवाच यदर्जुनगुणांस्तथ्यान्कीर्तयानंनराध म ॥ शूरंद्वेषात्सुदुर्बुद्धेत्वंभर्त्सयसिमातुलं ॥ ३ ॥ विकत्थमानःशौर्येणसर्वलोकधनुर्धरं ॥ दर्पोत्सेधगृहीतोद्यनकंचिद्गणयन्मृधे ॥ ४ ॥ क्वतेवीर्यंक्वचास्त्राणियं त्वांनिर्जित्यसंयुगे ॥ गांडीवधन्वाहतवान्प्रेक्षतस्तेजयद्रथं ॥ ५ ॥ येनसाक्षान्महादेवोयोधितःसमरेपुरा ॥ तमिच्छसित्वथाजेतुंसूताधममनोरथैः ॥ ६ ॥ यंहि कृष्णेनसहितंसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ जेतुंनशक्ताःसहिताःसेंद्राअपिसुरासुराः ॥ ७ ॥ लोकैकवीरमजितमर्जुनंसूतसंयुगे ॥ किंपुनस्त्वंसुदुर्बुद्धेसहैभिर्वसुधाधिपैः ॥ ८ ॥ कर्णपश्यसुदुर्बुद्धेतिष्ठेदानींनराधम ॥ एषतेद्यशिरःकायादुद्धरामिसुदुर्मते ॥ ९ ॥ संजयउवाच तमुद्यतंतुवेगेनराजादुर्योधनःस्वयं ॥ न्यवार यन्महातेजाःकृपश्चद्विपदांवरः ॥ १० ॥ कर्णउवाच शूरोयंसमरश्लाघीदुर्मतिश्चद्विजाधमः ॥ आसादयतुमद्वीर्यंमुंचेमंकुरुसत्तम ॥ ११ ॥ अश्वत्था मोवाच तवैतत्क्षम्यतेस्माभिःसूतात्मजसुदुर्मते ॥ दर्पमुत्सिक्तमेतत्तेफाल्गुनोनाशयिष्यति ॥ १२ ॥ दुर्योधनउवाच अश्वत्थामन्प्रसीदस्वक्षंतुमर्ह सिमानद ॥ कोपःखलुनकर्तव्यःसूतपुत्रंकथंचन ॥ १३ ॥ त्वयिकर्णेकृपेद्रोणेमद्रराजेथसौबले ॥ महत्कार्यंसमासक्तंप्रसीदद्विजसत्तम ॥ १४ ॥ एतेत्वभिमु खाःसर्वेराधेयेनयुयुत्सवः ॥ आयांतिपांडवाब्रह्मन्नाह्वयंतःसमंततः ॥ १५ ॥ संजयउवाच प्रसाद्यमानस्तुततोराज्ञाद्रौणिर्महामनाः ॥ प्रससादमहा राजक्रोधवेगसमन्वितः ॥ १६ ॥ ततःकृपोप्युवाचेदमाचार्यःसुमहामनाः ॥ सौम्यस्वभावाद्राजेंद्रक्षिप्रमागतमार्दवः ॥ १७ ॥ कृपउवाच तवैतत्क्षम्य तेऽस्माभिःसूतात्मजसुदुर्मते ॥ दर्पमुत्सिक्तमेतत्तेफाल्गुनोनाशयिष्यति ॥ १८ ॥

गणयन्नित्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

संजयउवाच ततस्तेपांडवाराजन्पंचालाश्चयशस्विनः॥ आजग्मुःसहिताःकर्णंतर्जयंतःसमंततः॥ १९॥ कर्णोपिरथिनांश्रेष्ठश्चापमुद्यम्यवीर्यवान्॥ कौर
वाग्र्यैःपरिवृतःशक्रोदेवगणैरिव ॥ २० ॥ पर्यतिष्ठततेजस्वीस्वबाहुबलमाश्रितः ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकर्णस्यसहपांडवैः ॥ २१ ॥ भीषणंसुमहाराजसिंहनाद
विराजितं॥ ततस्तेपांडवाराजन्पंचालाश्चयशस्विनः॥२२॥ दृष्ट्वाकर्णंमहाबाहुमुच्चैःशब्दमथानदन्॥ अयंकर्णःकुतःकर्णस्तिष्ठकर्णमहारणे॥ २३॥ युध्यस्व
सहितोस्माभिर्दुरात्मन्पुरुषाधम॥ अन्येतुदृष्ट्वाराधेयंक्रोधरक्तेक्षणाब्रुवन्॥ २४॥ हन्यतामयमुत्सिक्तःसूतपुत्रोल्पचेतनः॥ सर्वैःपार्थिवशार्दूलैर्नानेनार्थोस्ति
जीवता॥ २५॥ अत्यंतवैरीपार्थानांसततंपापपूरुषः॥ एषमूलमनर्थानांदुर्योधनमतेस्थितः॥ २६ ॥ घ्नतैनमितिजल्पंतःक्षत्रियाःसमुपाद्रवन्॥ महताशरव
र्षेणच्छादयंतोमहारथाः॥२७॥ वधार्थंसूतपुत्रस्यपांडवेयेनचोदिताः॥ तांस्तुसर्वांस्तथादृष्ट्वाधावमानान्महारथान्॥२८॥ नविव्यथेसूतपुत्रोनचत्रासमगच्छ
त॥ दृष्ट्वासंहारकल्पंतमुद्धूतंसैन्यसागरं॥ २९॥ पित्रीषुस्तवपुत्राणांसंग्रामेष्वपराजितः ॥ सायकौघेनबलवान्क्षिप्रकारीमहाबलः॥ ३० ॥ वारयामासत
त्सैन्यंसमंताद्भरतर्षभ॥ ततस्तुशरवर्षेणपार्थिवास्तमवारयन्॥ ३१ ॥ धनूंषितेविधुन्वानाःशतशोथसहस्रशः ॥ अयोधयंतराधेयंशक्रंदैत्यगणाइव॥ ३२॥
शरवर्षंतुतत्कर्णःपार्थिवैःसमुदीरितं॥ शरवर्षेणमहतासमंताद्व्यकिरत्प्रभो॥ ३३॥ तद्युद्धमभवत्तेषांकृतप्रतिकृतैषिणां॥ यथादेवासुरेयुद्धेशक्रस्यसहदानवैः
॥ ३४॥ तत्राद्भुतमपश्यामसूतपुत्रस्यलाघवं॥ यदेनंसर्वतोयत्तानाप्नुवंतिपरेयुधि ॥ ३५ ॥ निवार्यचशरौघांस्तान्पार्थिवानांमहारथः॥ युगेष्वीषासुच्छत्रेषु
ध्वजेषुचहयेषुच॥ ३६॥ आत्मनामांकितान्घोरान्राधेयःप्राहिणोच्छरान्॥ ततस्तेव्याकुलीभूताराजानःकर्णपीडिताः॥ ३७॥ बभ्रमुस्तत्रतत्रैवगावःशीता
र्दिताइव॥ हयानांवध्यमानानांगजानांरथिनांतथा ॥ ३८॥ तत्रतत्राभ्यवेक्षामसंघान्कर्णेनताडितान्॥ शिरोभिःपतितैराजन्बाहुभिश्चसमंततः॥ ३९॥
आस्तीर्णावसुधासर्वाशूराणामनिवर्तिनां॥ हतैश्चहन्यमानैश्चनिष्टनद्भिश्चसर्वशः॥ ४० ॥ बभूवायोधनंरौद्रंवैवस्वतपुरोपमं॥ ततोदुर्योधनोराजादृष्ट्वाकर्ण
स्यविक्रमं॥ ४१ ॥ अश्वत्थामानमासाद्यवाक्यमेतदुवाचह॥ युध्यतेसौरणेकर्णोदंशितःसर्वपार्थिवैः ॥ ४२॥ पश्यैतांद्रवतींसेनांकर्णसायकपीडितां॥ कार्ति
केयेनविध्वस्तामासुरींपृतनामिव॥ ४३॥ दृष्ट्वैतांनिर्जितांसेनांरणेकर्णेनधीमता॥ अभियात्येषबीभत्सुःसूतपुत्रजिघांसया॥ ४४॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

तद्यथाप्रेक्षमाणानांसूतपुत्रंमहारथं॥ नहन्यात्पांडवःसंख्येतथानीतिर्विधीयतां॥ ४५ ॥ ततोद्रौणिःकृपःशल्योहार्दिक्यश्चमहारथः॥ प्रत्युद्ययुस्तदापार्थंसूत
पुत्रपरीप्सया॥ ४६॥ आयांतंवीक्ष्यकौंतेयंशक्रंदैत्यचमूमिव॥ बीभत्सुरपिराजेंद्रपंचालैरभिसंवृतः॥ ४७॥ प्रत्युद्ययौतदाकर्णंयथावृत्रंशतक्रतुः॥ धृ
तराष्ट्रउवाच संरब्धंफाल्गुनंदृष्ट्वाकालांतकयमोपमं॥ ४८॥ कर्णोवैकर्तनःसूतप्रत्यपद्यत्किमुत्तरं॥ योह्यस्पर्धतपार्थेननित्यमेवमहारथः॥ ४९ ॥ आशं
सतेचबीभत्सुंयुद्धेजेतुंसुदारुणं॥ सतुतंसहसाप्राप्तंनित्यमत्यंतवैरिणं॥ ५० ॥ कर्णोवैकर्तनःसूतकिमुत्तरमपद्यत॥ संजयउवाच आयांतंपांडवंदृष्ट्वा
गजंप्रतिगजोयथा॥ ५१ ॥ असंभ्रांतोरणेकर्णःप्रत्युदीयाद्धनंजयं॥ तमापतंतंवेगेनवैकर्तनमजिह्मगैः॥ ५२ ॥ छादयामासपार्थोथकर्णस्तुविजयंशरैः॥
सकर्णंशरजालेनच्छादयामासपांडवः॥५३॥ ततःकर्णःसुसंरब्धःशरैस्त्रिभिरविध्यत॥ तस्यतल्लाघवंपार्थोनाचृष्यतमहाबलः॥ ५४॥ तस्मैबाणान्शिलाधौ
तान्प्रसन्नाग्रानजिह्मगान्॥ प्राहिणोत्सूतपुत्रायत्रिशतंशत्रुतापनः॥ ५५॥ विव्याधचैनंसंरब्धोबाणेनैकेनवीर्यवान्॥ सव्येभुजाग्रेबलवान्नाराचेनहसन्निव
॥५६॥तस्यविद्धस्यबाणेनकराच्चापंपपातह॥ पुनरादायतच्चापंनिमेषार्धान्महाबलः॥५७॥ छादयामासबाणौघैःफाल्गुनंकृतहस्तवत्॥ शरवृष्टिंतुतांमुक्तांसूत
पुत्रेणभारत॥ ५८॥ व्यधमच्छरवर्षेणस्मयन्निवधनंजयः॥ तौपरस्परमासाद्यशरवर्षेणपार्थिव॥ ५९ ॥ छादयेतांमहेष्वासौकृतप्रतिकृतैषिणौ॥ तदद्भुतं
महद्युद्धंकर्णपांडवयोर्मृधे॥६०॥क्रुद्धयोर्वाशिताहेतोर्वन्ययोर्गजयोरिव॥ततःपार्थोमहेष्वासोदृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं॥६१॥मुष्टिदेशेधनुस्तस्यचिच्छेदत्वरयान्वि
तः॥ अश्वांश्चचतुरोभल्लैरनयद्यमसादनं॥ ६२॥ सारथेश्वशिरःकायादहरच्छत्रुतापनः॥ अथैनंछिन्नधन्वानंहताश्वंहतसारथिं॥ ६३ ॥ विव्याधसायकैः
पार्थश्चतुर्भिःपांडुनंदनः॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्यनरर्षभः॥ ६४॥ आरुरोहरथंतूर्णंकृपस्यशरपीडितः॥ सनुन्नोर्जुनबाणौघैराचितःशल्यकोयथा॥ ६५॥
जीवितार्थमभिप्रेप्सुःकृपस्यरथमारुहत्॥ राधेयंनिर्जितंदृष्ट्वातावकाभरतर्षभ॥ ६६॥ धनंजयशरैर्नुन्नाःप्राद्रवंतदिशोदश॥ द्रवतस्तान्समालोक्यराजादु
र्योधनोनृप॥ ६७॥ निवर्तयामासतदावाक्यमेतदुवाचह॥ अलंद्रुतेनवःशूरास्तिष्ठध्वंक्षत्रियर्षभाः॥ ६८॥ एषपार्थवधायाहंस्वयंगच्छामिसंयुगे॥ अहंपा
र्थान्हनिष्यामिसपंचालान्ससोमकान्॥ ६९॥

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥

अद्यमेयुध्यमानस्यसहगांडीवधन्वना ॥ द्रक्ष्यंतिविक्रमंपार्थाःकालस्येवयुगक्षये ॥ ७० ॥ अद्यमद्वाणजालानिविमुक्तानिसहस्रशः ॥ द्रक्ष्यंतिसमरेयोधाःश
लभानामिवायतीः ॥ ७१ ॥ अद्यबाणमयंवर्षंसृजतोममधन्विनः ॥ जीमूतस्येवघर्मांतेद्रक्ष्यंतियुधिसैनिकाः ॥ ७२ ॥ जेष्याम्यद्यरणेपार्थंसायकैर्नतपर्वभिः ॥
तिष्ठध्वंसमरेशूराभयंत्यजतफाल्गुनात् ॥ ७३ ॥ नहिमद्वीर्यमासाद्यफाल्गुनःप्रसहिष्यति ॥ यथावेलांसमासाद्यसागरोमकरालयः ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौरा
जासैन्येनमहतावृतः ॥ फाल्गुनंप्रतिदुर्धर्षःक्रोधात्संरक्तलोचनः ॥ ७५ ॥ तंप्रयांतंमहाबाहुंदृष्ट्वाशारद्वतस्तदा ॥ अश्वत्थामानमासाद्यवाक्यमेतदुवाचह ॥
॥ ७६ ॥ एषराजामहाबाहुरमर्षीक्रोधमूर्छितः ॥ पतंगवृत्तिमास्थायफाल्गुनंयोद्धुमिच्छति ॥ ७७ ॥ यावन्नःपश्यमानानांप्राणान्पार्थेनसंगतः ॥ नजह्यात्पुरुषव्या
घ्रस्तावद्वारयकौरवं ॥ ७८ ॥ यावत्फाल्गुनबाणानांगोचरंनाद्यगच्छति ॥ कौरवःपार्थिवोवीरस्तावद्वारयसंयुगे ॥ ७९ ॥ यावत्पार्थशरैर्घोरैर्निर्मुक्तोरगसन्नि
भैः ॥ नभस्मीक्रियतेराजातावद्युद्धान्निवार्यतां ॥ ८० ॥ अयुक्तमिवपश्यामितिष्ठत्स्वस्मासुमानद ॥ स्वयंयुद्धाययद्राजापार्थंयात्यसहायवान् ॥ ८१ ॥ दुर्लभंजी
वितंमन्येकौरव्यस्यकिरीटिना ॥ युध्यमानस्यपार्थेनशार्दूलेनेवहस्तिनः ॥ ८२ ॥ मातुलेनैवमुक्तस्तुद्रौणिःशस्त्रभृतांवरः ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यंत्वरितःसमभा
षत ॥ ८३ ॥ मयिजीवतिगांधारेनयुद्धंगंतुमर्हसि ॥ मामनादृत्यकौरव्यतवनित्यंहितैषिणं ॥ ८४ ॥ नहितेसंभ्रमःकार्यःपार्थस्यविजयंप्रति ॥ अहमावारयि
ष्यामिपार्थंतिष्ठसुयोधन ॥ ८५ ॥ दुर्योधनउवाच आचार्यःपांडुपुत्रान्वैपुत्रवत्परिरक्षति ॥ त्वमप्युपेक्षांकुरुषेतेषुनित्यंद्विजोत्तम ॥ ८६ ॥ ममवामंद
भाग्यत्वान्मंदस्तेविक्रमोयुधि ॥ धर्मराजप्रियार्थंवाद्रौपद्यावानविद्मतत् ॥ ८७ ॥ धिगस्तुममलुब्धस्ययत्कृतेसर्वबांधवाः ॥ सुखार्हाःपरमंदुःखंप्राप्नुवंत्यपराजि
ताः ॥ ८८ ॥ कोहिशस्त्रविदांमुख्योमहेश्वरसमोयुधि ॥ शत्रून्नक्षपयेच्छक्तोयोनस्याद्गौतमीसुतः ॥ ८९ ॥ अश्वत्थामन्प्रसीदस्वनाशयैतान्ममाहितान् ॥ तवा
स्त्रगोचरेशक्ताःस्थातुंदेवानदानवाः ॥ ९० ॥ पंचालान्सोमकांश्चैवजहिद्रौणेसहानुगान् ॥ वयंशेषान्हनिष्यामस्त्वयैवपरिरक्षिताः ॥ ९१ ॥ एतेहिसोमकाविप्रपं
चालाश्चयशस्विनः ॥ ममसैन्येषुसंक्रुद्धाविचरंतिदवाग्निवत् ॥ ९२ ॥ तान्वारयमहाबाहोकेकयांश्चनरोत्तम ॥ पुराकुर्वंतिनिःशेषंरक्ष्यमाणाःकिरीटिना ॥
॥ ९३ ॥ अश्वत्थामंस्त्वरायुक्तोयाहिशीघ्रमरिंदम ॥ आदौवायदिवापश्चात्तवेदंकर्ममारिष ॥ ९४ ॥

॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दुर्योधनेनेति ॥ १ ॥

त्वमुत्पन्नोमहाबाहोपंचालानांवधंप्रति ॥ करिष्यसिजगत्सर्वमपंचालंकिलोद्यतः ॥ ९५ ॥ एवंसिद्धाब्रुवन्वाचोभविष्यतिचतत्तथा ॥ तस्मात्त्वंपुरुषव्याघ्रपंचा
लान्जहिसानुगान् ॥ ९६ ॥ नतेस्त्रगोचरेशक्ताःस्थातुंदेवाःसवासवाः ॥ किमुपार्थाःसपंचालाःसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ९७ ॥ नत्वांसमर्थाःसंग्रामेपांडवाःसहसो
मकैः ॥ बलाद्योधयितुंवीरसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ९८ ॥ गच्छगच्छमहाबाहोननःकालात्ययोभवेत् ॥ इयंहिद्रवतेसेनापार्थसायकपीडिता ॥ ९९ ॥ शक्तोह्यसि
महाबाहोदिव्येनस्वेनतेजसा ॥ निग्रहेपांडुपुत्राणांपंचालानांचमानद ॥ १०० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदुर्योधनवा
क्येएकोनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दुर्योधनेनैवमुक्तोद्रौणिराहवदुर्मदः ॥ चकारारिवधेयत्नमिं
द्रोदैत्यवधेयथा ॥ प्रत्युवाचमहाबाहुस्तवपुत्रमिदंवचः ॥ १ ॥ सत्यमेतन्महाबाहोयथावदसिकौरव ॥ प्रियाहिपांडवानित्यंममचापिपितुश्चमे ॥ २ ॥ तथैवा
वांप्रियौतेषांनतुयुद्धेकुरूद्वह ॥ शक्तितस्तातयुध्यामस्त्यक्त्वाप्राणानभीतवत् ॥ ३ ॥ अहंकर्णश्चशल्यश्चकृपोहार्दिक्यएवच ॥ निमेषात्पांडवींसेनांक्षपयेमनृपो
त्तम ॥ ४ ॥ तेचापिकौरवींसेनांनिमेषार्धात्कुरूद्वह ॥ क्षपयेयुर्महाबाहोनस्यामयदिसंयुगे ॥ ५ ॥ युध्यतांपांडवाञ्छक्त्यातेषांचास्मान्युयुत्सतां ॥ तेजस्तेजःस
मासाद्यप्रशमंयातिभारत ॥ ६ ॥ अशक्यातरसाजेतुंपांडवानामनीकिनी ॥ जीवत्सुपांडुपुत्रेषुतद्धिसत्यंब्रवीमिते ॥ ७ ॥ आत्मार्थंयुध्यमानास्तेसमर्थाःपांडुनं
दनाः ॥ किमर्थंतवसैन्यानिनहनिष्यंतिभारत ॥ ८ ॥ त्वंतुलुब्धतमोराजन्निकृतिज्ञश्चकौरव ॥ सर्वाभिशंकीमानीचततोस्मानभिशंकसे ॥ ९ ॥ मन्येत्वंकुत्सि
तोराजन्पापात्मापापपूरुषः ॥ अन्यानपिसनःक्षुद्रशंकसेपापभावितः ॥ १० ॥ अहंतुयत्नमास्थायत्वदर्थेत्यक्तजीवितः ॥ एषगच्छामिसंग्रामंत्वत्कृतेकुरुनंदन
॥ ११ ॥ योत्स्येहंशत्रुभिःसार्धंजेष्यामिचवरान्वरान् ॥ पंचालैःसहयोत्स्यामिसोमकैःकेकयैस्तथा ॥ १२ ॥ पांडवेयैश्चसंग्रामेत्वत्प्रियार्थमरिंदम ॥ अद्यमद्बा
णनिर्दग्धाःपंचालाःसोमकास्तथा ॥ १३ ॥ सिंहेनेवार्दितागावोविद्रविष्यंतिसर्वशः ॥ अद्यधर्मसुतोराजादृष्ट्वाममपराक्रमं ॥ १४ ॥ अश्वत्थाममयंलोकंमं
स्यतेसहसोमकैः ॥ आगमिष्यतिनिर्वेदंधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १५ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ त्वंत्विति निकृतिर्वंचनंतज्ज्ञत्वादस्मानप्यात्मवत्पश्यसीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

दृष्ट्वाविनिहतान्संख्येपंचालान्सोमकैःसह ॥ येमांयुद्धेभियोत्स्यंतितान्हनिष्यामिभारत ॥ १६ ॥ नहितेवीरमोक्ष्यंतेमद्बाह्वंतरमागताः ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुःपु
त्रंदुर्योधनंतव ॥ १७ ॥ अभ्यवर्ततयुद्धायत्रासयन्सर्वधन्विनः ॥ चिकीर्षुस्तवपुत्राणांप्रियंप्राणभृतांवरः ॥ १८ ॥ ततोब्रवीत्सकैकेयान्पंचालान्गौतमीसुतः ॥
प्रहरध्वमितःसर्वेममगात्रेमहारथाः ॥ १९ ॥ स्थिरीभूताश्चयुद्ध्यध्वंदर्शयंतोस्त्रलाघवं ॥ एवमुक्तास्तुतेसर्वेशस्त्रवृष्टीरपातयन् ॥ २० ॥ द्रौणिंप्रतिमहाराजज
लंजलधराइव ॥ तान्निहत्यशरान्द्रौणिर्दशवीरानपोथयत् ॥ २१ ॥ प्रमुखेपांडुपुत्राणांधृष्टद्युम्नस्यचप्रभो ॥ तेहन्यमानाःसमरेपंचालाःसोमकास्तथा ॥ २२ ॥
परित्यज्यरणेद्रौणिंव्यद्रवंतदिशोदश ॥ तान्दृष्ट्वाद्रवतःशूरान्पंचालान्सहसोमकान् ॥ २३ ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रौणिमभ्यद्रवद्रणे ॥ ततःकांचनचित्राणांसज
लांबुदनादिनां ॥ २४ ॥ वृतःशतेनशूराणांरथानामनिवर्तिनां ॥ पुत्रःपांचालराजस्यधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ २५ ॥ द्रौणिमित्यब्रवीद्वाक्यंदृष्ट्वायोधान्निपातिता
न् ॥ आचार्यपुत्रदुर्बुद्धेकिमन्यैर्निहतैस्तव ॥ २६ ॥ समागच्छमयासार्धंयदिशूरोसिसंयुगे ॥ अहंत्वांनिहनिष्यामितिष्ठेदानीमममाग्रतः ॥ २७ ॥ ततस्तमाचार्य
सुतंधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥ मर्मभिद्भिःशरैस्तीक्ष्णैर्जघानभरतर्षभ ॥ २८ ॥ तेतुपंक्तीकृताद्रौणिंशराविविशुराशुगाः ॥ रुक्मपुंखाःप्रसन्नाग्राःसर्वकायावदार
णाः ॥ २९ ॥ मध्वर्थिनइवोद्दामाभ्रमराःपुष्पितंद्रुमं ॥ सोतिविद्धोभृशंक्रुद्धःपदाक्रांतइवोरगः ॥ ३० ॥ मानीद्रौणिरसंभ्रांतोबाणपाणिरभाषत ॥ धृष्टद्युम्नस्थि
रोभूत्वामुहूर्तंप्रतिपालय ॥ ३१ ॥ यावत्त्वांनिशितैर्बाणैःप्रेषयामियमक्षयं ॥ द्रौणिरेवमथाभाष्यपार्षतंपरवीरहा ॥ ३२ ॥ छादयामासबाणौघैःसमंताल्लघुहस्त
वत् ॥ सबाध्यमानःसमरेद्रौणिनायुद्धदुर्मदः ॥ ३३ ॥ द्रौणिंपांचालतनयोवाग्भिरातर्जयत्तदा ॥ नजानीपेप्रतिज्ञांमेविप्रोत्पत्तिंतथैवच ॥ ३४ ॥ द्रोणंहत्वाकिल
मयाहंतव्यस्त्वंसुदुर्मते ॥ ततस्त्वाहंनहन्म्यद्यद्रोणेजीवतिसंयुगे ॥ ३५ ॥ इमांतुरजनींप्राप्तामप्रभातांसुदुर्मते ॥ निहत्यपितरंतेद्यततस्त्वामपिसंयुगे ॥ ३६ ॥
नेष्यामिप्रेतलोकायत्येतन्मेमनसिस्थितं ॥ यस्तेपार्थेषुविद्वेषोयाभक्तिःकौरवेषुच ॥ ३७ ॥ तांदर्शयस्थिरोभूत्वानमेजीवन्विमोक्ष्यसे ॥ योहिब्राह्मण्यमुत्सृज्य
क्षत्रधर्मरतोद्विजः ॥ ३८ ॥ सवध्यःसर्वलोकस्ययथात्वंपुरुषाधमः ॥ इत्युक्तःपरुषंवाक्यंपार्षतेनद्विजोत्तमः ॥ ३९ ॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्
निर्दहन्निवचक्षुर्भ्यांपार्षतंसोभ्यवैक्षत ॥ ४० ॥ छादयामासचशरैर्निःश्वसन्पन्नगोयथा ॥ सच्छाद्यमानःसमरेद्रौणिनाराजसत्तम ॥ ४१ ॥

सर्वपांचालसेनाभिःसंवृतोरथसत्तमः॥ नाकंपतमहाबाहुःस्ववीर्यसमुपाश्रितः॥ ४२ ॥ सायकांश्चैवविविधानश्वत्थाम्निमुचोचह ॥ तौपुनःसंन्यवर्तेतांप्राण
द्यूतपणेरणे ॥ ४३ ॥ निपीडयंतौबाणौघैःपरस्परममर्षिणौ ॥ उत्सृजंतौमहेष्वासौशरवृष्टीःसमंततः ॥ ४४ ॥ द्रौणिपार्षतयोर्युद्धंघोररूपंभयानकं ॥ दृष्ट्वासंपूज
यामासुःसिद्धचारणवातिकाः ॥ ४५ ॥ शरौघैःपूरयंतौतावाकाशंचदिशस्तथा ॥ अलक्ष्यौसमयुध्येतांमहत्कृत्वाशरैस्तमः ॥ ४६ ॥ नृत्यमानाविवरणेमंडली
कृतकार्मुकौ ॥ परस्परवधेयत्तौसर्वभूतभयंकरौ ॥ ४७ ॥ अयुध्येतांमहाबाहूचित्रंलघुचसुष्ठुच ॥ संपूज्यमानौसमरेयोधमुख्यैःसहस्रशः ॥ ४८ ॥ तौप्रवृद्धौरणेद
प्ताववनेवन्यौगजाविव ॥ उभयोःसेनयोर्हर्षस्तुमुलःसमपद्यत ॥ ४९ ॥ सिंहनादरवाश्चासन्दध्मुःशंखांश्चसैनिकाः ॥ वादित्राण्यभ्यवाद्यंतशतशोथसहस्रशः
॥ ५० ॥ तस्मिंस्तुतुमुलेयुद्धेभीरूणांभयवर्धने ॥ मुहूर्तमपितद्युद्धंसमरूपंतदाभवत् ॥ ५१ ॥ ततोद्रौणिर्महाराजपार्षतस्यमहात्मनः ॥ ध्वजंधनुस्तथाछत्रमुभौ
चपार्ष्णिसारथी ॥ ५२ ॥ सूतमश्वांश्चचतुरोनिहत्याभ्यद्रवद्रणे ॥ पंचालांश्चैवतान्सर्वान्बाणैःसन्नतपर्वभिः ॥ ५३ ॥ व्यद्रावयदमेयात्माशतशोथसहस्रशः ॥
ततस्तुविव्यथेसेनापांडवीभरतर्षभ ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वाद्रौणेर्महत्कर्मवासवस्येवसंयुगे ॥ श तेनचशतंहत्वापंचालानांमहारथः ॥ ५५ ॥ त्रिभिश्चनिशितैर्बाणैर्हत्वा
त्रीन्वैमहारथान् ॥ द्रौणिर्द्रुपदपुत्रस्यफाल्गुनस्यचपश्यतः ॥ ५६ ॥ नाशयामासपंचालान्भूयिष्ठंयेव्यवस्थिताः ॥ तेवध्यमानाःपंचालाःसमरेसहसृंजयैः ॥ ५७ ॥
अगच्छन्द्रौणिमुत्सृज्यविप्रकीर्णरथध्वजाः ॥ सजित्वासमरेशत्रून्द्रोणपुत्रोमहारथः ॥ ५८ ॥ ननादसुमहानादंतपांतेजलदोयथा ॥ सनिहत्यबहूञ्छूरानश्व
त्थामाव्यरोचत ॥ युगांतेसर्वभूतानिभस्मकृत्वेवपावकः ॥ ५९ ॥ संपूज्यमानोयुधिकौरवेयैर्निर्जित्यसंख्येरिगणान्सहस्रशः ॥ व्यरोचतद्रोणसुतःप्रतापवान्
यथासुरेंद्रोरिगणान्निहत्यवै ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअश्वत्थामपराक्रमेषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरश्चैवभीमसेनश्चपांडवः ॥ द्रोणपुत्रंमहाराजसमंतात्पर्यवारयन् ॥ १ ॥ ततोदुर्योधनोरा
जाभारद्वाजेनसंवृतः ॥ अभ्ययात्पांडवान्संख्येततोयुद्धमवर्तत ॥ २ ॥ घोररूपंमहाराजभीरूणांभयवर्धनं ॥ अंबष्ठान्मालवान्वंगाञ्छिबींस्त्रैगर्तकानपि ॥ ३ ॥

प्राहिणोन्मृत्युलोकायगणान्क्रुद्धोवृकोदरः॥ अभीषाहाञ्छूरसेनान्क्षत्रियान्युद्धदुर्मदान्॥४॥ निकृत्यपृथिवींचक्रेभीमःशोणितकर्दमां ॥ यौधेयानद्रि
जान्राजन्मद्रकान्मालवानपि॥५॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायकिरीटीनिशितैःशरैः ॥ प्रगाढमंजोगतिभिर्नाराचैरभिताडिताः ॥ ६ ॥ निपेतुर्द्विरदाभूमौद्विशृं
गाइवपर्वताः॥ निकृत्तैर्हस्तिहस्तैश्चचेष्टमानैरितस्ततः ॥ ७ ॥ रराजवसुधाकीर्णाविसर्पद्भिरिवोरगैः॥ क्षिप्तैःकनकचित्रैश्चनृपच्छत्रैःक्षितिर्बभौ ॥ ८ ॥ द्यौ
रिवादित्यचंद्राद्यैर्ग्रहैःकीर्णायुगक्षये ॥ हतप्रहरताभीताविध्यतव्यवकृंतत ॥ ९ ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दःशोणाश्वस्यरथंप्रति ॥ द्रोणस्तुपरमक्रुद्धोवायव्यास्त्रे
णसंयुगे॥ १०॥ व्यधमत्तान्महावायुर्मेघानिवदुरत्ययः॥ तेहन्यमानाद्रोणेनपंचालाःप्राद्रवन्भयात्॥ ११ ॥ पश्यतोभीमसेनस्यपार्थस्यचमहात्मनः॥ ततः
किरीटीभीमश्चसहसासंन्यवर्ततां॥ १२॥ महतारथवंशेनपरिगृह्यबलंमहत्॥ बीभत्सुर्दक्षिणंपार्श्वमुत्तरंतुवृकोदरः ॥ १३ ॥ भारद्वाजंशरौघाभ्यांमहद्भ्याम
भ्यवर्षतां॥ तौतथास्संजयाश्चैवपंचालाश्चमहौजसः ॥ १४ ॥ अन्वगच्छन्महाराजमत्स्यैश्चसहसोमकैः ॥ तथैवतवपुत्रस्यरथोदाराःप्रहारिणः॥ १५ ॥ मह
त्यासेनयाराजन्जग्मुर्द्रोणरथंप्रति॥ ततःसाभारतीसेनाहन्यमानाकिरीटिना ॥ १६॥ तमसानिद्रयाचैवपुनरेवव्यदीर्यत ॥ द्रोणेनवार्यमाणास्तेस्वयंतवसु
तेनच॥ १७॥ नाशक्यंतमहाराजयोधावारयितुंतदा॥ सापांडुपुत्रस्यशरैर्दीर्यमाणामहाचमूः॥ १८ ॥ तमसासंवृतेलोकेव्यद्रवत्सर्वतोमुखी ॥ उत्सृज्यशत
शोवाहांस्तत्रकेचिन्नराधिपाः ॥ प्राद्रवंतमहाराजभयाविष्टाःसमंततः॥ १९॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेए
कषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सोमदत्तंतुसंप्रेक्ष्यविधुन्वानंमहद्धनुः॥ सात्यकिःप्राहयंतारंसोमद
त्तायमांवह॥ १ ॥ नह्यहत्वारणेशत्रुंसोमदत्तंमहाबलं ॥ निवर्तिष्येरणात्सूतसत्यमेतद्वचोमम॥ २॥ ततःसंप्रैषयद्यंतासैंधवांस्तान्मनोजवान्॥ तुरंगमाञ्छं
खवर्णान्सर्वशब्दातिगान्रणे॥ ३॥ तेवहन्युयुधानंतुमनोमारुतरंहसः॥ यथेंद्रंहरयोराजन्पुरादैत्यवधोद्यतं ॥ ४ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यसात्वतंरभसंरणे॥ सो
मदत्तोमहाबाहुरसंभ्रांतोन्यवर्तत॥ ५॥ विमुंचञ्छरवर्षाणिपर्जन्यइववृष्टिमान्॥ छादयामासशैनेयंजलदोभास्करंयथा॥ ६ ॥

असंभ्रांतश्चसमरेसात्यकिः कुरुपुंगवं ॥ छादयामासबाणौघैःसमंताद्भरतर्षभ ॥ ७ ॥ सोमदत्तस्तुतंषष्ट्याविव्याधोरसिमाधवं ॥ सात्यकिश्चापितंराजन्नवि
ध्यत्सायकैःशितैः ॥ ८ ॥ तावन्योन्यंशरैःकृत्तौव्यराजेतांनरर्षभौ ॥ सुपुष्पौपुष्पसमयेपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ ९ ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगौकुरुवृष्णियशस्करौ ॥
परस्परमवेक्षेतांदहंताविवलोचनैः ॥ १० ॥ रथमंडलमार्गेषुचरंतावरिमर्दनौ ॥ घोररूपौहितावास्तांवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ ११ ॥ शरसंभिन्नगात्रौतुसर्वतःश
कलीकृतौ ॥ श्वाविधाविवराजेंद्रदृश्येतांशरविक्षतौ ॥ १२ ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिराचितौतौव्यराजतां ॥ खद्योतैरावृतौराजन्प्रावृषीववनस्पती ॥ १३ ॥ संप्रदीपि
तसर्वांगौसायकैस्तैर्महारथौ ॥ अदृश्येतांरणेक्रुद्धावुल्काभिरिवकुंजरौ ॥ १४ ॥ ततोयुधिमहाराजसोमदत्तोमहारथः ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदमाधवस्यमहद्धनुः
॥ १५ ॥ अथैनंपंचविंशत्यासायकानांसमार्पयत् ॥ त्वरमाणस्त्वराकालेपुनश्चदशभिःशरैः ॥ १६ ॥ अथान्यद्धनुरादायसात्यकिर्वेगवत्तरं ॥ पंचभिःसाय
कैस्तूर्णंसोमदत्तमविध्यत ॥ १७ ॥ ततोपरेणभल्लेनध्वजंचिच्छेदकांचनं ॥ बाल्हीकस्यरणेराजन्सात्यकिःप्रहसन्निव ॥ १८ ॥ सोमदत्तस्त्वसंभ्रांतोदृष्ट्वाकेतुं
निपातितं ॥ शैनेयंपंचविंशत्यासायकानांसमाचिनोत् ॥ १९ ॥ सात्वतोपिरणेक्रुद्धःसोमदत्तस्यधन्विनः ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनक्षुरप्रेणशितेनह ॥ २० ॥ अथै
नंरुक्मपुंखानांशतेननतपर्वणां ॥ आचिनोद्बहुधाराजन्भग्नदंष्ट्रमिवद्विपं ॥ २१ ॥ अथान्यद्धनुरादायसोमदत्तोमहारथः ॥ सात्यकिंछादयामासशरवृष्ट्याम
हाबलः ॥ २२ ॥ सोमदत्तंतुसंक्रुद्धोरणेविव्याधसात्यकिः ॥ सात्यकिंशरजालेनसोमदत्तोप्यपीडयत् ॥ २३ ॥ दशभिःसात्वतस्यार्थेभीमोहन्बाल्हिकात्मजं ॥
सोमदत्तोप्यसंभ्रांतोभीममार्च्छच्छितैःशरैः ॥ २४ ॥ ततस्तुसात्वतस्यार्थेभीमसेनोनवंदृढं ॥ मुमोचपरिघंघोरंसोमदत्तस्यवक्षसि ॥ २५ ॥ तमापतंतंवेगेन
परिघंघोरदर्शनं ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेप्रहसन्निवकौरवः ॥ २६ ॥ सपपातद्विधाच्छिन्नआयसःपरिघोमहान् ॥ महीधरस्येवमहच्छिखरंवज्रदारितं ॥ २७ ॥
ततस्तुसात्यकीराजन्सोमदत्तस्यसंयुगे ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनहस्तावापंचपंचभिः ॥ २८ ॥ ततश्चतुर्भिश्चशरैस्तूर्णंतांस्तुरगोत्तमान् ॥ समीपंप्रेषयामासप्रेतराज
स्यभारत ॥ २९ ॥ सारथेश्चशिरःकायाद्भल्लेननतपर्वणा ॥ जहारनरशार्दूलःप्रहसञ्छिनिपुंगवः ॥ ३० ॥ ततःशरंमहाघोरंज्वलंतमिवपावकं ॥ मुमोचसात्व
तोराजन्स्वर्णपुंखंशिलाशितं ॥ ३१ ॥

सविमुक्तोवलवताशैनेयेनशरोत्तमः॥ घोरस्तस्योरसिविभोनिपपाताशुभारत ॥ ३२ ॥ सोतिविद्धोमहाराजसात्वतेनमहारथः॥ सोमदत्तोमहाबाहुर्निपपा
तममारच ॥ ३३ ॥ तंदृष्ट्वानिहतंतत्रसोमदत्तंमहारथाः ॥ महताशरवर्षेणयुयुधानमुपाद्रवन् ॥ ३४ ॥ छाद्यमानंशरैर्दृष्ट्वायुयुधानंयुधिष्ठिरः ॥ पांडवाश्च
महाराजसहसर्वैःप्रभद्रकैः॥ महत्यासेनयासार्धंद्रोणानीकमुपाद्रवन्॥ ३५॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धस्तावकानांमहाबलं ॥ शरैर्विद्रावयामासभारद्वाजस्यपश्य
तः॥ ३६॥ सैन्यानिद्रावयंतंतुद्रोणोदृष्ट्वायुधिष्ठिरं॥ अभिदुद्राववेगेनक्रोधसंरक्तलोचनः॥ ३७॥ ततःसुनिशितैर्बाणैःपार्थंविव्याधसप्तभिः ॥ युधिष्ठिरोपि
संक्रुद्धःप्रतिविव्याधपंचभिः॥ ३८॥ सोतिविद्धोमहाबाहुःसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ युधिष्ठिरस्यचिच्छेदध्वजंकार्मुकमेवच ॥ ३९ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथस्त्व
राकालेनृपोत्तमः॥ अन्यदादत्तवेगेनकार्मुकंसमरेदृढं॥ ४० ॥ ततःशरसहस्रेणद्रोणंविव्याधपार्थिवः ॥ साश्वसूतध्वजरथंतदद्भुतमिवाभवत्॥ ४१ ॥ ततो
मुहूर्तंव्यथितःशरपातप्रपीडितः ॥ निषसादरथोपस्थेद्रोणोभरतसत्तम॥ ४२ ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांमुहूर्ताद्द्विजसत्तमः ॥ क्रोधेनमहताविष्टोवायव्यास्त्रमवा
सृजत्॥ ४३ ॥ असंभ्रांतस्ततःपार्थोधनुराकृष्यवीर्यवान्॥ ततस्तदस्त्रमस्त्रेणस्तंभयामासभारत ॥ ४४॥ चिच्छेदचधनुर्दीर्घंब्राह्मणस्यचपांडवः ॥ ततोन्यद्ध
नुरादायद्रोणःक्षत्रियमर्दनः॥ ४५॥ तदप्यस्यशितैर्भल्लैश्चिच्छेदकुरुपुंगवः ॥ ततोब्रवीद्वासुदेवःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ ४६ ॥ युधिष्ठिरमहाबाहोयत्त्वांवक्ष्या
मितच्छृणु॥ उपारमस्वयुद्धेत्वंद्रोणाद्भरतसत्तम॥ ४७॥ यततेहिसदाद्रोणोग्रहणेतवसंयुगे॥ नानुरूपमहंमन्येयुद्धमस्यत्वयासह ॥ ४८ ॥ योस्यसृष्टोविना
शायसएवैनंहनिष्यति॥ परिवर्ज्यगुरुंयाहियत्रराजासुयोधनः॥ ४९ ॥राजाराज्ञाहियोद्धव्योनाराज्ञायुद्धमिष्यते ॥ तत्रत्वंगच्छकौंतेयहस्त्यश्वरथसंवृतः॥
॥५०॥ यावन्मात्रेणचमयासहायेनधनंजयः॥ भीमश्चरथशार्दूलोयुध्यतेकौरवैःसह ॥५१॥ वासुदेववचःश्रुत्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ मुहूर्तंचिंतयित्वातुत
तोदारुणमाहवं॥५२॥ प्रायाद्धुतममित्रघ्नोयत्रभीमोव्यवस्थितः ॥ विनिघ्नंस्तावकान्योधान्व्यादितास्यइवांतकः ॥ ५३ ॥ रथघोषेणमहतानादयन्वसुधा
तलं॥ पर्जन्यइवघर्मांतेनादयन्वैदिशोदश ॥५४॥

॥ ५५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ वर्तमानइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अंधेआंध्यहेतौ ॥ ७ ॥ वोयुष्मत्संबं

भीमस्यानिघ्नतःशत्रून्पार्ष्णिंजग्राहपांडवः ॥ द्रोणोपिपांडुपंचालान्व्यधमद्रजनीमुखे ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि घटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धे द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच वर्तमानेतथायुद्धेघोररूपेभयावहे ॥ तमसासंवृतेलोकेरजसाच महीपते ॥ १ ॥ नापश्यंतरणेयोधाःपरस्परमवस्थिताः ॥ अनुमानेनसंज्ञाभिर्युद्धंतद्ववृधेमहत् ॥ २ ॥ नरनागाश्वमथनंपरमंलोमहर्षणं ॥ द्रोणकर्णकृपावीरा भीमपार्षतसात्यकाः ॥ ३ ॥ अन्योन्यंक्षोभयामासुःसैन्यानिनृपसत्तम ॥ वध्यमानानिसैन्यानिसमंतात्तैर्महारथैः ॥ ४ ॥ तमसासंवृतेचैवसमंताद्विप्रदुद्रुवुः ॥ तेसर्वतोविद्रवंतोयोधाविध्वस्तचेतनाः ॥ ५ ॥ अहन्यंतमहाराजधावमानाश्चसंयुगे ॥ महारथसहस्राणिजघ्नुरन्योन्यमाहवे ॥ ६ ॥ अंधेतमसिमूढानिपुत्रस्यतवमंत्रिते ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिसेनागोपाश्चभारत ॥ व्यमुह्यंतरणेतत्रतमसासंवृतेसति ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तेषांसंलोड्यमानानांपांडवैर्विहतौजसां ॥ अंधेतमसिमग्नानामासीत्किंवोमनस्तदा ॥ ८ ॥ कथंप्रकाशस्तेषांवाममसैन्यस्यवापुनः ॥ बभूवलोकेतमसातथासंजयसंवृते ॥ ९ ॥ संजयउवाच ततःसर्वाणिसैन्यानिहतशिष्टानियानिवै ॥ सेनागोप्तॄनथादिश्यपुनर्व्यूहमकल्पयत् ॥ १० ॥ द्रोणःपुरस्ताज्जघनेतुशल्यस्तथाद्रौणिःकृतवर्मासौबलश्च ॥ स्वयंतुसर्वाणिबलानिराजन्राजाभ्ययाद्गोपयन्वैनिशायां ॥ ११ ॥ उवाचसर्वांश्चपदातिसंघान्दुर्योधनःपार्थिवसांत्वपूर्वं ॥ उत्सृज्यसर्वेपरमायुधानिगृह्णीतहस्तैर्ज्वलितान्प्रदीपान् ॥ १२ ॥ तेचोदिताःपार्थिवसत्तमेनततःप्रहृष्टाजगृहुःप्रदीपान् ॥ देवर्षिगंधर्वसुरर्षिसंघाविद्याधराश्चाप्सरसांगणाश्च ॥ १३ ॥ नागाःसयक्षोरगकिन्नराश्चहृष्टादिविस्थाजगृहुःप्रदीपान् ॥ दिग्दैवतेभ्यश्चसमापतंतोऽदृश्यंतदीपाःससुगंधितैलाः ॥ १४ ॥ विशेषतोनारदपर्वताभ्यांसंबोध्यमानाःकुरुपांडवार्थं ॥ साभूयएवध्वजिनीविभक्ताव्यरोचताग्निप्रभयानिशायां ॥ १५ ॥ महाधनैराभरणैश्चदिव्यैःशस्त्रैश्चदीप्तैरपिसंपतद्भिः ॥ रथेरथेपंचविदीपकास्तुप्रदीपकास्तत्रगजेत्रयश्च ॥ १६ ॥

धिनांमनःकिंकिंविधं कातरंधृष्टंवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ततइति द्रोणइत्यपकृष्यते तेषांसैन्यानांव्यूहमित्यध्याहृत्ययोज्यं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ देवर्षीति भुविपदातिभिर्दीपेषुगृहीतेषुदिविस्थादेवाअपि दीपान्जगृहुर्युद्धोत्सवप्रेक्षकाः ॥ १३ ॥ दिग्दैवतेभ्यइत्यंतरिक्षस्थानामपिदेवानामागमनमुक्तं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

प्रत्यश्वमेकश्चमहाप्रदीपःकृतास्तुतैःपांडवैःकौरवेयैः॥ क्षणेनसर्वेविहिताःप्रदीपाव्यादीपयंतोध्वजिनींतवाशु ॥ १७॥ सर्वास्तुसेनाव्यतिसेव्यमानाःपदाति
भिःपावकतैलहस्तैः॥ प्रकाश्यमानाददृशुर्निशायांयथांतरिक्षेजलदास्तडिद्भिः ॥ १८ ॥ प्रकाशितायांतुततोध्वजिन्यांद्रोणोग्निकल्पःप्रतपन्समंतात् ॥ ररा
जराजेंद्रसुवर्णवर्मामध्यंगतःसूर्यइवांशुमाली॥ १९॥ जांबूनदेष्वाभरणेषुचैवनिष्केषुशुद्धेषुशरासनेषु॥ पीतेषुशस्त्रेषुचपावकस्यप्रतिप्रभास्तत्रतदाबभूवुः
॥ २० ॥ गदाश्चशैक्याःपरिघाश्चशुभ्रारथेषुशक्त्यश्चविवर्तमानाः॥ प्रतिप्रभारश्मिभिराजमीढपुनःपुनःसंजनयंतिदीपान्॥ २१ ॥ छत्राणिवालव्यजनानि
खड्गादीप्तामहोल्काश्चतथैवराजन्॥ व्याघूर्णमानाश्चसुवर्णमालाव्यायच्छतांतत्रतदाविरेजुः ॥ २२ ॥ शस्त्रप्रभाभिश्चविराजमानंदीपप्रभाभिश्चतदाबलं
तत्॥ प्रकाशितंचाभरणप्रभाभिर्भृशंप्रकाशंनृपतेबभूव॥ २३ ॥ पीतानिशस्त्राण्यसृगुक्षितानिवीरावधूतानितनुच्छदानि ॥ दीप्तांप्रभांप्राजनयंततत्रतपा
त्ययेविद्युदिवांतरिक्षे॥ २४॥ प्रकंपितानामभिघातवेगैरभिघ्नतांचापततांजवेन॥ वक्त्राण्यकाशंततदानराणांवाय्वीरितानीवमहांबुजानि ॥ २५॥ महाव
नेदारुमयेप्रदीप्तेयथाप्रभाभास्करस्यापिनश्येत्॥ तथातदासीद्ध्वजिनीप्रदीप्तामहाभयाभारतभीमरूपा ॥ २६ ॥ तत्संप्रदीप्तंबलमस्मदीयंनिशम्यपार्थास्त्व
रितास्तथैव॥ सर्वेषुसैन्येषुपदातिसंघानचोदयंस्तेपिचक्रुःप्रदीपान् ॥ २७॥ गजेगजेसप्तकृताःप्रदीपारथेरथेचैवदशप्रदीपाः॥ द्वावश्वपृष्ठेपरिपार्श्वतोन्येध्व
जेषुचान्येजघनेषुचान्ये॥ २८॥ सेनासुसर्वासुचपार्श्वतोन्येपश्चात्पुरस्ताच्चसमंततश्च॥ मध्येतथान्येज्वलिताग्निहस्ताव्यदीपयन्पांडुसुतस्यसेनां ॥ २९॥ म
ध्येतथान्येज्वलिताग्निहस्ताःसेनाद्वयेपिस्मनराविचेरुः॥ सर्वेषुसैन्येषुपदातिसंघाविमिश्रिताहस्तिरथाश्ववृंदैः॥ ३० ॥ व्यदीपयंस्तेध्वजिनींप्रदीप्तास्तथाबलं
पांडवेयाभिगुप्तं ॥ तेनप्रदीप्तेनतथाप्रदीप्तंबलंतवासीद्बलवद्बलेन ॥ ३१ ॥ भाःकुर्वताभानुमताग्रहेणदिवाकरेणाग्निरिवाभितप्तं ॥ तयोःप्रभाःपृथिवीमंतरि
क्षंसर्वाव्यतिक्रम्यदिशश्चवृद्धाः॥ ३२ ॥ तेनप्रकाशेनभृशंप्रकाशंबभूवतेषांतवचैवसैन्यं ॥ तेनप्रकाशेनदिवंगतेनसंबोधितादेवगणाश्चराजन्॥ ३३ ॥ गं
धर्वयक्षासुरसिद्धसंघाःसमागमन्नप्सरसश्चसर्वाः ॥ तद्देवगंधर्वसमाकुलंचयक्षासुरेंद्राप्सरसांगणैश्च ॥ ३४ ॥ हतैश्चशूरैर्दिवमारुहद्भिरायोधनंदिव्यकल्पं
बभूव॥ रथाश्वनागाकुलदीपदीप्तंसंरब्धयोधंहतविद्रुताश्वं॥ ३५॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ प्रकाशितेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ लोकानाम

महद्बलंव्यूढरथाश्वनागंसुरासुरव्यूहसमंबभूव ॥ तच्छक्तिसंघाकुलचंडवातंमहारथाभ्रंगजवाजिघोषं ॥ ३६ ॥ शस्त्रौघवर्षंरुधिरांबुधारंनिशिप्रवृत्तंरथदुर्दि
नंतत् ॥ तस्मिन्महाग्निप्रतिमोमहात्मासंतापयन्पांडवान्विप्रमुख्यः ॥ गभस्तिभिर्मध्यगतोयथार्कोवर्षात्ययेतद्वदभून्नरेंद्र ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्व
णि घटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदीपोद्योतनेत्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच प्रकाशितेतदालोके
रजसातमसावृते ॥ समाजग्मुरथोवीराःपरस्परवधैषिणः ॥ १ ॥ तेसमेत्यरणेराजन्शस्त्रप्रासासिधारिणः ॥ परस्परमुदैक्षंतपरस्परकृतागसः ॥ २ ॥ प्रदीपा
नांसहस्रैश्चदीप्यमानैःसमंततः ॥ रत्नाचितैःस्वर्णदंडैर्गंधतैलावसिंचितैः ॥ ३ ॥ देवगंधर्वदीपाद्यैःप्रभाभिरधिकोज्ज्वलैः ॥ विरराजतदाभूमिर्ग्रहैर्द्यौरिवभारत
॥ ४ ॥ उल्काशतैःप्रज्वलितैरणभूमिर्व्यराजत ॥ दह्यमानेवलोकानामभावेचवसुंधरा ॥ ५ ॥ व्यदीप्यंतदिशःसर्वाःप्रदीपैस्तैःसमंततः ॥ वर्षाप्रदोषेखद्यो
तैर्वृताव्रक्षाइवाबभुः ॥ ६ ॥ असज्जंततोवीरावीरेष्वेवपृथक्पृथक् ॥ नागानागैःसमाजग्मुस्तुरगाहयसादिभिः ॥ ७ ॥ रथारथवरैरेवसमाजग्मुर्मुदायुताः ॥
तस्मिन्रात्रिमुखेघोरेतवपुत्रस्यशासनात् ॥ ८ ॥ चतुरंगस्यसैन्यस्यसंपातश्चमहानभूत् ॥ ततोर्जुनोमहाराजकौरवाणामनीकिनीं ॥ ९ ॥ व्यधमत्त्वरयायु
क्तःक्षपयन्सर्वपार्थिवान् ॥ धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्प्रविष्टेसंरब्धेममपुत्रस्यवाहिनीं ॥ १० ॥ अमृष्यमाणेदुर्धर्षेकथमासीन्मनोहिवः ॥ किमकुर्वतसैन्या
निप्रविष्टेपरपीडने ॥ ११ ॥ दुर्योधनश्चकिंकृत्यंप्राप्तकालममन्यत ॥ केचैनंसमरेवीरंप्रत्युद्ययुररिंदमाः ॥ १२ ॥ द्रोणंचकेव्यरक्षंतप्रविष्टेश्वेतवाहने ॥ केरक्षन्द
क्षिणंचक्रंकेचद्रोणस्यसव्यतः ॥ १३ ॥ केपृष्ठतश्चाप्यभवन्वीरावीरान्विनिघ्नतः ॥ ॥ केपुरस्तादगच्छंतनिघ्नतःशात्रवान्रणे ॥ १४ ॥ यत्प्राविशन्महेष्वासःपं
चालानपराजितः ॥ नृत्यन्निवनरव्याघ्रोरथमार्गेषुवीर्यवान् ॥ १५ ॥ योददाहशरैर्द्रोणःपंचालानांरथव्रजान् ॥ धूमकेतुरिवक्रुद्धःकथंसमृत्युमुपेयिवान् ॥ १६ ॥
अव्यग्रानेवहिपरान्कथयस्यपराजितान् ॥ हृष्टानुदीर्णान्संग्रामेनतथासूतमामकान् ॥ १७ ॥ हतांश्चैवविदीर्णांश्चविप्रकीर्णांश्चशंससि ॥ रथिनोविरथांश्चैवकृ
तान्युद्धेषुमामकान् ॥ १८ ॥ संजयउवाच द्रोणस्यमतमाज्ञाययोद्धुकामस्यतांनिशां ॥ दुर्योधनोमहाराजवश्यान्भ्रातॄनुवाचह ॥ १९ ॥

भावेप्रलयेइव ॥ ५ ॥ ६ ॥ तुरगास्तुरगसादिनः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥१६३॥

कर्णंचवृषसेनंचमद्रराजंचकौरव ॥ दुर्धर्षंदीर्घबाहुंचयेचतेषांपदानुगाः ॥ २० ॥ द्रोणंयत्ताःपराक्रांताःसर्वैरक्षंतुपृष्ठतः ॥ हार्दिक्योदक्षिणंचक्रंशल्यश्चैवो
त्तरंतथा ॥ २१ ॥ त्रिगर्तानांचयेशूराहतशिष्टामहारथाः ॥ तांश्चैवपुरतःसर्वान्पुत्रस्तेसमचोदयत् ॥ २२ ॥ आचार्योहिसुसंयत्तोभृशंयत्ताश्चपांडवाः ॥ तंरक्ष
तसुसंयत्तानिघ्नंतंशात्रवान्रणे ॥ २३ ॥ द्रोणोहिबलवान्युद्धेक्षिप्रहस्तःप्रतापवान् ॥ निर्जयेत्रिदशान्युद्धेकिमुपार्थान्ससोमकान् ॥ २४ ॥ तेयूयंसहिताःसर्वे
भृशंयत्तामहारथाः ॥ द्रोणंरक्षतपांचालाद्धृष्टद्युम्नान्महारथात् ॥ २५ ॥ पांडवीयेषुसैन्येषुनतंपश्यामकंचन ॥ योयोधयेद्रणेद्रोणंधृष्टद्युम्नादृतेनृपः ॥ २६ ॥ त
स्मात्सर्वात्मनामन्येभारद्वाजस्यरक्षणं ॥ सुगुप्तःपांडवान्हन्यात्सृंजयांश्चससोमकान् ॥ २७ ॥ सृंजयेष्वथसर्वेषुनिहतेषुचमूमुखे ॥ धृष्टद्युम्नंरणेद्रौणिर्हनिष्यति
नसंशयः ॥ २८ ॥ तथार्जुनंचराधेयोहनिष्यतिमहारथः ॥ भीमसेनमहंचापियुद्धेजेष्यामिदीक्षितः ॥ २९ ॥ शेषांश्चपांडवान्योधाःप्रसभंहीनतेजसः ॥ सोयं
ममजयोव्यक्तोदीर्घकालंभविष्यति ॥ ३० ॥ तस्माद्रक्षतसंग्रामेद्रोणमेवमहारथं ॥ इत्युक्त्वाभरतश्रेष्ठपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ ३१ ॥ व्यादिदेशतथासैन्यंतस्मिं
स्तमसिदारुणे ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंरात्रौभरतसत्तम ॥ ३२ ॥ उभयोःसेनयोर्घोरंपरस्परजिगीषया ॥ अर्जुनःकौरवंसैन्यमर्जुनंचापिकौरवाः ॥ ३३ ॥ नानाश
स्त्रसमावापैरन्योन्यंसमपीडयन् ॥ द्रौणिःपांचालराजंचभारद्वाजश्चसृंजयान् ॥ ३४ ॥ छादयांचक्रिरेसंख्येशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ पांडुपांचालसैन्यानांकौरवा
णांचभारत ॥ ३५ ॥ आसीन्निष्टानकोघोरोनिघ्नतामितरेतरं ॥ नैवास्माभिस्तथापूर्वैर्दृष्टपूर्वंतथाविधं ॥ ३६ ॥ श्रुतंवायादृशंयुद्धमासीद्रौद्रंभयानकं ॥ ३७ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेचतुःषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
वर्तमानेतदारौद्रेरात्रियुद्धेविशांपते ॥ सर्वभूतक्षयकरेधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १ ॥ अब्रवीत्पांडवांश्चैवपंचालांश्चैवसोमकान् ॥ अभिद्रवतसंयातद्रोणमेवजि
घांसया ॥ २ ॥ राज्ञस्तेवचनाद्राजन्पंचालाःसृंजयास्तथा ॥ द्रोणमेवाभ्यवर्ततनदंतोभैरवान्रवान् ॥ ३ ॥ तंतुतेप्रतिगर्जंतःप्रत्युद्यातास्त्वमर्षिताः ॥ यथाश
क्तियथोत्साहंयथासत्वंचसंयुगे ॥ ४ ॥ कृतवर्मातुहार्दिक्योयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ द्रोणंप्रतिसमायांतंमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ५ ॥

॥१६३॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ भैमसेनिंघटोत्कचं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

शैनेयंशरवर्षाणिविकिरंतंसमंततः ॥ अभ्ययात्कौरवोराजन्भूरिःसंग्राममूर्धनि ॥ ६ ॥ सहदेवमथायांतंद्रोणंप्रेप्सुंमहारथं ॥ कर्णोवैकर्तनोराजन्वारयामास
पांडवं ॥ ७ ॥ भीमसेनमथायांतंव्यादितास्यमिवांतकं ॥ स्वयंदुर्योधनोराजाप्रतीपंमृत्युमाव्रजत् ॥ ८ ॥ नकुलंचयुधांश्रेष्ठंसर्वयुद्धविशारदं ॥ शकुनिःसौबलो
राजन्वारयामाससत्वरः ॥ ९ ॥ शिखंडिनमथायांतंरथेनरथिनांवरं ॥ कृपःशारद्वतोराजन्वारयामाससंयुगे ॥ १० ॥ प्रतिविंध्यमथायांतंमयूरसदृशैर्हयैः ॥
दुःशासनोमहाराजयत्तोयत्तमवारयत् ॥ ११ ॥ भैमसेनिमथायांतंमायाशतविशारदं ॥ अश्वत्थामामहाराजराक्षसंप्रत्यषेधयत् ॥ १२ ॥ द्रुपदंवृषसेनस्तुस
सैन्यंसपदानुगं ॥ वारयामाससमरेद्रोणप्रेप्सुंमहारथं ॥ १३ ॥ विराटंद्रुतमायांतंद्रोणस्यनिधनंप्रति ॥ मद्रराजःसुसंक्रुद्धोवारयामासभारत ॥ १४ ॥ शतानी
कमथायांतंनाकुलिंरभसंरणे ॥ चित्रसेनोरुरोधाशुशरैर्द्रोणपरीप्सया ॥ १५ ॥ अर्जुनंचयुधांश्रेष्ठंप्राद्रवंतंमहारथं ॥ अलंबुषोमहाराजराक्षसेंद्रोन्यवारयत् ॥
॥ १६ ॥ तथाद्रोणंमहेष्वासंनिघ्नंतंशात्रवान्रणे ॥ धृष्टद्युम्नोथपांचाल्योहृष्टरूपमवारयत् ॥ १७ ॥ तथान्यान्पांडुपुत्राणांसमायातान्महारथान् ॥ तावकारथि
नोराजन्वारयामासुरोजसा ॥ १८ ॥ गजारोहागजैस्तूर्णंसन्निपत्यमहामृधे ॥ योधयंतश्चमद्वंतःशतशोथसहस्रशः ॥ १९ ॥ निशीथेतुरगाराजन्द्रावयंतःपर
स्परं ॥ समदृश्यंतवेगेनपक्षवंतोयथाद्रयः ॥ २० ॥ सादिनःसादिभिःसार्धंप्रासशक्त्यृष्टिपाणयः ॥ समागच्छन्महाराजविनदंतःपृथक्पृथक् ॥ २१ ॥ नरास्तु
बहवस्तत्रसमाजग्मुःपरस्परं ॥ गदाभिर्मुसलैश्चैवनानाशस्त्रैश्चसंयुगे ॥ २२ ॥ कृतवर्मातुहार्दिक्योधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ वारयामाससंक्रुद्धोवेलेवोद्धृत्तमर्णवं ॥
॥ २३ ॥ युधिष्ठिरस्तुहार्दिक्यंविद्ध्वापंचभिराशुगैः ॥ पुनर्विव्याधविंशत्यातिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ २४ ॥ कृतवर्मातुसंक्रुद्धोधर्मपुत्रस्यमारिष ॥ धनुश्चिच्छेद
भल्लेनतंचविव्याधसप्तभिः ॥ २५ ॥ अथान्यद्धनुरादायधर्मपुत्रोमहारथः ॥ हार्दिक्यंदशभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ २६ ॥ माधवस्तुरणेविद्धोधर्मपुत्रेण
मारिष ॥ प्राकंपतचरोषेणसप्तभिश्चार्दयच्छरैः ॥ २७ ॥ तस्यपार्थोधनुश्छित्वाहस्तावापंनिकृत्यच ॥ प्राहिणोन्निशितान्बाणान्पंचराजञ्छिलाशितान् ॥
॥ २८ ॥ तेतस्यकवचंभित्वाहेमचित्रंमहाधनं ॥ प्राविशन्धरणींभित्वावल्मीकमिवपन्नगाः ॥ २९ ॥

॥ २६ ॥ माधवः कृतवर्मा ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणसोन्यदादायकार्मुकं ॥ विव्याधपांडवंषष्ट्यासूतंचनवभिःशरैः ॥ ३० ॥ तस्यशक्तिममेयात्मापांडवोभुजगोत्तमां ॥ चिक्षेपभरतश्रेष्ठर थेन्यस्यमहद्धनुः ॥ ३१ ॥ साहेमचित्रामहतीपांडवेनप्रवेरिता ॥ निर्भिद्यदक्षिणंबाहुंप्राविशद्धरणीतलं ॥ ३२ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुगृह्यपार्थःपुनर्धनुः ॥ हार्दि क्यंछादयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३३ ॥ ततस्तुसमरेशूरोवृष्णीनांप्रवरोरथी ॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेनिमेषार्धाद्युधिष्ठिरं ॥ ३४ ॥ ततस्तुपांडवोज्येष्ठःखड्गचर्म समाददे ॥ तदस्यनिशितैर्बाणैर्व्यधमन्माधवोरणे ॥ ३५ ॥ तोमरंतुततोगृह्यस्वर्णदंडंदुरासदं ॥ अप्रैषीत्समरेतूर्णंहार्दिक्यस्ययुधिष्ठिरः ॥ ३६ ॥ तमापतंतंसह सार्धर्मराजभुजच्युतं ॥ द्विधाचिच्छेदहार्दिक्यःकृतहस्तःस्मयन्निव ॥ ३७ ॥ ततःशरशतेनाजौधर्मपुत्रमवाकिरत् ॥ कवचंचास्यसंक्रुद्धःशरैस्तीक्ष्णैरदारयत् ॥ ॥ ३८ ॥ हार्दिक्यशरसंछन्नंकवचंतन्महाधनं ॥ व्यशीर्यतरणेराजंस्ताराजालमिवांबरात् ॥ ३९ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःशीर्णवर्माशरार्दितः ॥ अपायासीद्र णात्तूर्णंधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ४० ॥ कृतवर्मातुनिर्जित्यधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ पुनर्द्रोणस्यजुगुपेचक्रमेवमहात्मनः ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्व णिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेयुधिष्ठिरापयानंनामपंचषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ॥ भूरिस्तुस मरेराजन्शैनेयंरथिनांवरं ॥ आपतंतमपासेधत्प्रयाणादिवकुंजरं ॥ १ ॥ अथैनंसात्यकिःक्रुद्धःपंचभिर्निशितैःशरैः ॥ विव्याधहृदयेतस्यप्रास्रवत्तस्यशोणितं ॥ २ ॥ तथैवकौरवोयुद्धेशैनेयंयुद्धदुर्मदं ॥ दशभिर्निशितैस्तीक्ष्णैरविध्यतभुजांतरे ॥ ३ ॥ तावन्योन्यंमहाराजततक्षातेशरैर्भृशं ॥ क्रोधसंरक्तनयनौक्रोधाद्वि स्फार्यकार्मुके ॥ ४ ॥ तयोरासीन्महाराजशस्त्रवृष्टिःसुदारुणा ॥ क्रुद्धयोःसायकमुचोर्यमांतकनिकाशयोः ॥ ५ ॥ तावन्योन्यंशरैराजन्संछाद्यसमवस्थितौ ॥ मुहूर्तंचैवतद्युद्धंसमरूपमिवाभवत् ॥ ६ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजशैनेयःप्रहसन्निव ॥ धनुश्चिच्छेदसमरेकौरव्यस्यमहात्मनः ॥ ७ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंनवभिर्नि शितैःशरैः ॥ विव्याधहृदयेतूर्णंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ८ ॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुतापनः ॥ धनुरन्यत्समादायसात्वतंप्रत्यविध्यत ॥ ९ ॥ सविद्ध्वा सात्वतंबाणैस्त्रिभिरेवविशांपते ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनसुतीक्ष्णेनहसन्निव ॥ १० ॥

भूरिरिति प्रयाणाद्यानस्यानाव्रणादितिपाठेप्रवणंप्रकृष्टंवनंजलं ॥ १ ॥ तस्यसात्यकेः तस्यतस्मात्हृदयात् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ लोहितांगःकुजःयदृच्छयादैवेनेत्यभूतोपमा १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ महिषमसुरं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ श्वाविच्छल्यकः शललतःशल्लीभिः ॥ २२ ॥

छिन्नधन्वामहाराजसात्यकिःक्रोधमूर्च्छितः ॥ प्रजहारमहावेगांशक्तिंतस्यमहोरसि ॥ ११ ॥ सतुशक्त्याविभिन्नांगोनिपपातरथोत्तमात् ॥ लोहितां
गइवाकाशाद्दीप्तरश्मिर्यदृच्छया ॥ १२ ॥ तंतुदृष्ट्वाहतंशूरमश्वत्थामामहारथः ॥ अभ्यधावतवेगेनशैनेयंप्रतिसंयुगे ॥ १३ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचाभाष्यशैनेयं
सनराधिप ॥ अभ्यवर्षच्छरौघेणमेरुंवृष्ट्यायथांबुदः ॥ १४ ॥ तमापतंतंसंरब्धंशैनेयस्यरथंप्रति ॥ घटोत्कचोब्रवीद्राजन्नादंमुक्त्वामहारथः ॥ १५ ॥ तिष्ठति
ष्ठनमेजीवन्द्रोणपुत्रगमिष्यसि ॥ एषत्वांनिहनिष्यामिमहिषंषण्मुखोयथा ॥ १६ ॥ युद्धश्रद्धामहंतेद्यविनेष्यामिरणाजिरे ॥ इत्युक्त्वाक्रोधताम्राक्षोराक्षसः
परवीरहा ॥ १७ ॥ द्रौणिमभ्यद्रवत्क्रुद्धोगजेंद्रमिवकेसरी ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभिरभ्यवर्षद्घटोत्कचः ॥ १८ ॥ रथिनामृषभंद्रौणिंधाराभिरिवतोयदः ॥ शरवृष्टिं
तुतांप्राप्तांशरैराशीविषोपमैः ॥ १९ ॥ शातयामाससमरेतरसाद्रौणिरुत्स्मयन् ॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैर्मर्मभेदिभिराशुगैः ॥ २० ॥ समाचिनोद्राक्षसेंद्रंघटो
त्कचमरिंदमं ॥ सशरैराचितस्तेनराक्षसोरणमूर्धनि ॥ २१ ॥ व्यकाशतमहाराजश्वाविच्छललतोयथा ॥ ततःक्रोधसमाविष्टोभैमसेनिःप्रतापवान् ॥ २२ ॥
शरैरवचकर्तोग्रैर्द्रौणिंवज्राशनिप्रभैः ॥ क्षुरप्रैरर्धचंद्रैश्चनाराचैःसशिलीमुखैः ॥ २३ ॥ वराहकर्णैर्नालीकैर्विकर्णैश्चाभ्यवीवृषत् ॥ तांशस्त्रवृष्टिमतुलांव
ज्राशनिसमस्वनां ॥ २४ ॥ पतंतीमुपरिक्रुद्धोद्रौणिरव्यथितेंद्रियः ॥ सुदुःसहांशरैर्घोरैर्दिव्यास्त्रप्रतिमंत्रितैः ॥ २५ ॥ व्यधमत्सुमहातेजामहाभ्राणीवमारुतः ॥
ततोंतरिक्षेबाणानांसंग्रामोन्यइवाभवत् ॥ २६ ॥ घोररूपोमहाराजयोधानांहर्षवर्धनः ॥ ततोस्त्रसंघर्षकृतैर्विस्फुलिंगैःसमंततः ॥ २७ ॥ बभौनिशामुखे
व्योमखद्योतैरिवसंवृतं ॥ समार्गणगणैर्द्रौणिर्दिशःप्रच्छाद्यसर्वतः ॥ २८ ॥ प्रियार्थंतवपुत्राणांराक्षसंसमवाकिरत् ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंद्रौणिराक्षसयोर्मृधे ॥
॥ २९ ॥ विगाढेरजनीमध्येशक्रप्रल्हादयोरिव ॥ ततोघटोत्कचोबाणैर्दशभिर्द्रौणिमाहवे ॥ ३० ॥ जघानोरसिसंक्रुद्धःकालज्वलनसन्निभैः ॥ सतैरभ्यायतै
र्विद्धोराक्षसेनमहाबलः ॥ ३१ ॥ चचालसमरेद्रौणिर्वातनुन्नइवद्रुमः ॥ समोहमनुसंप्राप्तोध्वजयष्टिंसमाश्रितः ॥ ३२ ॥ ततोहाहाकृतंसैन्यंतवसर्वंजनाधि
प ॥ हतंस्ममेनिरेसर्वेतावकास्त्वंविशांपते ॥ ३३ ॥ तंतुदृष्ट्वातथावस्थमश्वत्थामानमाहवे ॥ पंचालाःसृंजयाश्चैवसिंहनादंप्रचक्रिरे ॥ ३४ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ प्रणश्यनिलीनोभूत्वा ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

प्रतिलभ्यततःसंज्ञामश्वत्थामामहाबलः ॥ धनुःप्रपीड्यवामेनकरेणामित्रकर्शनः ॥ ३५ ॥ मुमोचाकर्णपूर्णेनधनुषाशरमुत्तमं ॥ यमदंडोपमंघोरमुद्दिश्या
शुघटोत्कचं ॥ ३६ ॥ सभित्वाहृदयंतस्यराक्षसस्यशरोत्तमः ॥ विवेशवसुधामुग्रःसपुंखःपृथिवीपते ॥ ३७ ॥ सोतिविद्धोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ रा
क्षसेंद्रःसुबलवान्द्रौणिनारणशालिना ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वाविमूढंहैडिंबंसारथिस्तुरणाजिरात् ॥ द्रौणेःसकाशात्संभ्रांतस्त्वपनिन्येत्वरान्वितः ॥ ३९ ॥ तथातुसमरे
विद्ध्वांराक्षसेंद्रंघटोत्कचं ॥ ननादसुमहानादंद्रोणपुत्रोमहारथः ॥ ४० ॥ पूजितस्तवपुत्रैश्चसर्वयोधैश्चभारत ॥ वपुषातिप्रजज्वालमध्याह्नइवभास्करः ॥ ४१ ॥
भीमसेनंतुयुध्यंतंभारद्वाजरथंप्रति ॥ स्वयंदुर्योधनोराजाप्रत्यविध्यच्छितैःशरैः ॥ ४२ ॥ तंभीमसेनोदशभिःशरैर्विव्याधमारिष ॥ दुर्योधनोपिविंशत्याशरा
णांप्रत्यविध्यत ॥ ४३ ॥ तौसायकैरवच्छिन्नावदृश्येतांरणाजिरे ॥ मेघजालसमाच्छन्नौनभसीवेंदुभास्करौ ॥ ४४ ॥ अथदुर्योधनोराजाभीमंविव्याधपत्रि
भिः ॥ पंचभिर्भरतश्रेष्ठतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ४५ ॥ तस्यभीमोधनुश्छित्वाध्वजंचदशभिःशरैः ॥ विव्याधकौरवश्रेष्ठंनवत्यानतपर्वणां ॥ ४६ ॥ ततोदुर्यो
धनःक्रुद्धोधनुरन्यन्महत्तरं ॥ गृहीत्वाभरतश्रेष्ठोभीमसेनंशितैःशरैः ॥ अपीडयद्रणमुखेपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ ४७ ॥ तान्निहत्यशरान्भीमोदुर्योधनधनुश्च्यु
तान् ॥ कौरवंपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ ४८ ॥ दुर्योधनस्तुसंक्रुद्धोभीमसेनस्यमारिष ॥ क्षुरप्रेणधनुश्छित्वादशभिःप्रत्यविध्यत ॥ ४९ ॥ अथान्य
द्धनुरादायभीमसेनोमहाबलः ॥ विव्याधनृपतिंतूर्णंसप्तभिर्निशितैःशरैः ॥ ५० ॥ तदप्यस्यधनुःक्षिप्रंचिच्छेदलघुहस्तवत् ॥ द्वितीयंचतृतीयंचचतुर्थंपंचमंतथा ॥
॥ ५१ ॥ आत्तमात्तंमहाराजभीमस्यधनुराच्छिनत् ॥ तवपुत्रोमहाराजजितकाशीमदोत्कटः ॥ ५२ ॥ सतथाभिद्यमानेषुकार्मुकेषुपुनःपुनः ॥ शक्तिंचिक्षेपस
मरेसर्वपारशवींशुभां ॥ ५३ ॥ मृत्योरिवस्वसारंहिदीप्तांवह्निशिखामिव ॥ सीमंतमिवकुर्वंतींनभसोग्निसमप्रभां ॥ ५४ ॥ अप्राप्तामेवतांशक्तिंत्रिधाचिच्छे
दकौरवः ॥ पश्यतःसर्वलोकस्यभीमस्यचमहात्मनः ॥ ५५ ॥ ततोभीमोमहाराजगदांगुर्वीमहाप्रभां ॥ चिक्षेपाविध्यवेगेनदुर्योधनरथंप्रति ॥ ५६ ॥ ततः
सासहसावाहांस्तवपुत्रस्यसंयुगे ॥ सारथिंचगदागुर्वीममर्दास्यरथंपुनः ॥ ५७ ॥ पुत्रस्तुतवराजेंद्रभीमाद्भीतःप्रणश्यच ॥ आरुरोहरथंचान्यंनंदकस्यमहा
त्मनः ॥ ५८ ॥ ततोभीमोहतंमत्वातवपुत्रंमहारथं ॥ सिंहनादंमहच्चक्रेतर्जयन्निशिकौरवान् ॥ ५९ ॥

तावकःसैनिकाश्चापिमेनिरेनिहतंनृपं ॥ ततोतिचुक्रुशुःसर्वेतेहाहेतिसमंततः ॥ ६० ॥ तेषांतुनिनदंश्रुत्वात्रस्तानांसर्वयोधिनां ॥ भीमसेनस्यनादंचश्रुत्वारा
जन्महात्मनः ॥ ६१ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाहतंमत्वासुयोधनं ॥ अभ्यवर्ततवेगेनयत्रपार्थोवृकोदरः ॥ ६२ ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःसृंजयाश्चविशांपते ॥ स
र्वोद्योगेनाभिजग्मुर्द्रोणमेवयुयुत्सया ॥ ६३ ॥ तत्रासीत्सुमहद्युद्धंद्रोणस्याथपरैःसह ॥ घोरेतमसिमग्नानांनिघ्नतामितरेतरं ॥ ६४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदुर्योधनापयानेषट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सहदेवम
थायांतंद्रोणप्रेप्सुंविशांपते ॥ कर्णोवैकर्तनोयुद्धेवारयामासभारत ॥ १ ॥ सहदेवस्तुराधेयंविध्वानवभिराशुगैः ॥ पुनर्विव्याधदशभिर्विशिखैर्नतपर्वभिः ॥ २ ॥
तंकर्णःप्रतिविव्याधशतेननतपर्वणां ॥ सज्जंचास्यधनुःशीघ्रंचिच्छेदलघुहस्तवत् ॥ ३ ॥ ततोन्यद्धनुरादायमाद्रीपुत्रःप्रतापवान् ॥ कर्णंविव्याधविंशत्यात
दद्भुतमिवाभवत् ॥ ४ ॥ तस्यकर्णोहयान्हत्वाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनद्रुतंनिन्येयमक्षयं ॥ ५ ॥ विरथःसहदेवस्तुखड्गंचर्मसमाददे ॥ तदप्यस्य
शरैःकर्णोव्यधमत्प्रहसन्निव ॥ ६ ॥ अथगुर्वीमहाघोरांहेमचित्रांमहागदां ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धोवैकर्तनरथंप्रति ॥ ७ ॥ तामापतंतींसहसासहदेवप्रचोदितां ॥
व्यष्टंभयच्छरैःकर्णोभूमौचैनामपातयत् ॥ ८ ॥ गदांविनिहतांदृष्ट्वासहदेवस्त्वरान्वितः ॥ शक्तिंचिक्षेपकर्णायतामप्यस्याच्छिनच्छरैः ॥ ९ ॥ ससंभ्रमंततस्तू
र्णमवप्लुत्यरथोत्तमात् ॥ सहदेवोमहाराजदृष्ट्वाकर्णंव्यवस्थितं ॥ १० ॥ रथचक्रंप्रगृह्याजौमुमोचाधिरथंप्रति ॥ तदापतद्वैसहसाकालचक्रमिवोद्यतं ॥ ११ ॥
शरैरनेकसाहस्रैराच्छिनत्सूतनंदनः ॥ तस्मिंस्तुनिहतेचक्रेसूतजेनमहात्मना ॥ १२ ॥ ईषादंडकयोक्त्रांश्चयुगानिविविधानिच ॥ हस्त्यंगानितथाश्वांश्चमृतां
श्चपुरुषान्बहून् ॥ १३ ॥ चिक्षेपकर्णमुद्दिश्यकर्णस्तान्व्यधमच्छरैः ॥ सनिरायुधमात्मानंज्ञात्वामाद्रवतीसुतः ॥ १४ ॥ वार्यमाणस्तुविशिखैःसहदेवोरणंजहौ ॥
तमभिद्रुत्यराधेयोमुहूर्ताद्भरतर्षभ ॥ १५ ॥ अब्रवीत्प्रहसन्वाक्यंसहदेवंविशांपते ॥ मायुध्यस्वरणेऽधीरविशिष्टैरथिभिःसह ॥ १६ ॥ सदृशैर्युध्यमाद्रेयवचोमे
माविशंकिथाः ॥ अथैनंधनुषोग्रेणतुदन्भूयोब्रवीद्वचः ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

एषोर्जुनोरणेतूर्णंयुध्यतेकुरुभिःसह ॥ तत्रगच्छस्वमाद्रेयगृहंवायदिमन्यसे ॥ १८ ॥ एवमुक्कातुतंकर्णोरथेनरथिनांवरः ॥ प्रायात्पांचालपांडूनांसैन्यानिप्र
दहन्निव ॥ १९ ॥ वधंप्राप्तंतुमाद्रेयंनावधीत्समरेरिहा ॥ कुंत्याःस्मृत्वावचोराजन्सत्यसंधोमहायशाः ॥ २० ॥ सहदेवस्ततोराजन्विमनाःशरपीडितः ॥ कर्ण
वाक्शरतप्तश्चजीवितान्निरविद्यत ॥ २१ ॥ आरुरोहरथंचापिपांचाल्यस्यमहात्मनः ॥ जनमेजयस्यसमरेत्वरायुक्तोमहारथः ॥ २२ ॥ विराटंसहसेनंतुद्रोणं
वैद्रुतमागतं ॥ मद्रराजःशरौघेणच्छादयामासधन्विनं ॥ २३ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंसमरेदृढधन्विनोः ॥ यादृशंह्यभवद्राजन्जंभवासवयोःपुरा ॥ २४ ॥ मद्ररा
जोमहाराजविराटंवाहिनीपतिं ॥ आजघ्नेत्वरितस्तूर्णंशतेननतपर्वणां ॥ २५ ॥ प्रतिविव्याधतंराजन्नवभिर्निशितैःशरैः ॥ पुनश्चैनंत्रिसप्तत्याभूयश्चैवशतेन
तु ॥ २६ ॥ तस्यमद्राधिपोहत्वाचतुरोरथवाजिनः ॥ सूतंध्वजंचसमरेशराभ्यांसंन्यपातयत् ॥ २७ ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्यमहारथः ॥ तस्थौविस्फारयं
श्चापंविमुंचंश्चशिताञ्छरान् ॥ २८ ॥ शतानीकस्ततोदृष्ट्वाभ्रातरंहतवाहनं ॥ रथेनाभ्यपतत्तूर्णंसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ २९ ॥ शतानीकमथायांतंमद्रराजोम
हामृधे ॥ विशिखैर्बहुभिर्विद्ध्वाततोनिन्येयमक्षयं ॥ ३० ॥ तस्मिंस्तुनिहतेवीरेविराटोरथसत्तमः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंतमेवध्वजमालिनं ॥ ३१ ॥ ततोविस्फार्यन
यनेक्रोधाद्द्विगुणविक्रमः ॥ मद्रराजरथंतूर्णंछादयामासपत्त्रिभिः ॥ ३२ ॥ ततोमद्राधिपःक्रुद्धःशरेणानतपर्वणा ॥ आजघानोरसिदृढंविराटंवाहिनीपतिं ॥
॥ ३३ ॥ सोतिविद्धोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ कश्मलंचाविशत्तीव्रंविराटोभरतर्षभ ॥ ३४ ॥ सारथिस्तमपोवाहसमरेशरविक्षतं ॥ ततःसामहतीसेना
प्राद्रवन्निशिभारत ॥ ३५ ॥ वध्यमानाशरशतैःशल्येनाहवशोभिना ॥ तांदृष्ट्वाविद्रुतांसेनांवासुदेवधनंजयौ ॥ ३६ ॥ प्रयातौतत्रराजेंद्रयत्रशल्योव्यव
स्थितः ॥ तौतुप्रत्युद्ययौराजन्राक्षसेंद्रोह्यलंबुषः ॥ ३७ ॥ अष्टचक्रसमायुक्तमास्थायप्रवरंरथं ॥ तुरंगममुखैर्युक्तंपिशाचैर्घोरदर्शनैः ॥ ३८ ॥ लोहितार्द्रपताकं
तंरक्तमाल्यविभूषितं ॥ कार्ष्णायसमयंघोरमृक्षचर्मसमावृतं ॥ ३९ ॥ रौद्रेणचित्रपक्षेणविवृताक्षेणकूजता ॥ ध्वजेनोच्छ्रितदंडेनगृध्रराजेनराजता ॥ ४० ॥
सबभौराक्षसोराजन्भिन्नांजनचयोपमः ॥ रुरोधार्जुनमायांतंप्रभंजनमिवाद्रिराट् ॥ ४१ ॥ किरन्बाणगणान्राजन्शतशोर्जुनमूर्धनि ॥ अतितीव्रंमहद्युद्धंनर
राक्षसयोस्तदा ॥ ४२ ॥ द्रष्टृणांप्रीतिजननंसर्वेषांतत्रभारत ॥ गृध्रकाकबलोलूककंकगोमायुहर्षणं ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शतानीकमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

तमर्जुनःशतेनैवपत्रिणांसमताडयत् ॥ नवभिश्चशितैर्बाणैर्ध्वजंचिच्छेदभारत ॥ ४४ ॥ सारथिंचत्रिभिर्बाणैस्त्रिभिरेवत्रिवेणुकं ॥ धनुरेकेनचिच्छेदचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ ४५ ॥ पुनःसज्यंकृतंचापंतदप्यस्यद्विधाच्छिनत् ॥ विरथस्योद्यतंखड्गंशरेणास्यद्विधाकरोत् ॥ ४६ ॥ अथैनंनिशितैर्बाणैश्चतुर्भिर्भरतर्षभ ॥ पार्थोविध्यद्राक्षसेंद्रंसविद्धःप्राद्रवद्भयात् ॥ ४७ ॥ तंविजित्यार्जुनस्तूर्णंद्रोणांतिकमुपाययौ ॥ किरन्शरगणान्राजन्नरवारणवाजिषु ॥ ४८ ॥ वध्यमानामहाराजपांडवेनयशस्विना ॥ सैनिकान्यपतन्नुर्व्यांवातनुन्नाइवद्रुमाः ॥ ४९ ॥ तेषुतूत्साद्यमानेषुफाल्गुनेनमहात्मना ॥ संप्राद्रवद्बलंसर्वंपुत्राणांतेविशांपते ॥ ५० ॥

इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलंबुषपराभवेसप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच शतानीकंशरैस्तूर्णंनिर्दहंतंचमूंतव ॥ चित्रसेनस्तवसुतोवारयामासभारत ॥ १ ॥ नाकुलिश्चित्रसेनंतुविध्वापंचभिराशुगैः ॥ सतुतंप्रतिविव्याधदशभिर्निशितैःशरैः ॥ २ ॥ चित्रसेनोमहाराजशतानीकंपुनर्युधि ॥ नवभिर्निशितैर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ ३ ॥ नाकुलिस्तस्यविशिखैर्वर्मसन्नतपर्वभिः ॥ गात्रात्संच्यावयामासतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४ ॥ सोपेतवर्मापुत्रस्तेविरराजभृशंनृप ॥ उत्सृज्यकालेराजेंद्रनिर्मोकमिवपन्नगः ॥ ५ ॥ ततोस्यनिशितैर्बाणैर्ध्वजंचिच्छेदनाकुलिः ॥ धनुश्चैवमहाराजयतमानस्यसंयुगे ॥ ६ ॥ सच्छिन्नधन्वासमरेविवर्माचमहारथः ॥ धनुरन्यन्महाराजजग्राहारिविदारणं ॥ ७ ॥ ततस्तूर्णंचित्रसेनोनाकुलिंनवभिःशरैः ॥ विव्याधसमरेक्रुद्धोभरतानांमहारथः ॥ ८ ॥ शतानीकोथसंक्रुद्धश्चित्रसेनस्यमारिष ॥ जघानचतुरोवाहान्सारथिंचनरोत्तमः ॥ ९ ॥ अवप्लुत्यरथात्तस्माच्चित्रसेनोमहारथः ॥ नाकुलिंपंचविंशत्याशराणामार्दयद्बली ॥ १० ॥ तस्यतत्कुर्वतःकर्मनकुलस्यसुतोरणे ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदचापंरत्नविभूषितं ॥ ११ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंहार्दिक्यस्यमहात्मनः ॥ १२ ॥ द्रुपदंतुसहानीकंद्रोणप्रेप्सुंमहारथं ॥ वृषसेनोभ्ययात्तूर्णंकिरन्शरशतैस्तदा ॥ १३ ॥ यज्ञसेनस्तुसमरेकर्णपुत्रंमहारथं ॥ षष्ट्याशराणांविव्याधबाह्वोरुरसिचानघ ॥ १४ ॥ वृषसेनस्तुसंक्रुद्धोयज्ञसेनंरथेस्थितं ॥ बहुभिःसायकैस्तीक्ष्णैराजघानस्तनांतरे ॥ १५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

तावुभौशरनुन्नांगौशरकंटकितौरणे ॥ व्यभ्राजेतांमहाराजश्वाविधौशललैरिव ॥ १६ ॥ रुक्मपुंखैःप्रसन्नाग्रैःशरैश्छिन्नतनुच्छदौ ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नौ
व्यभ्राजेतांमहामृधे ॥ १७ ॥ तपनीयनिभौचित्रौकल्पवृक्षाविवाद्भुतौ ॥ किंशुकाविवचोत्फुल्लौव्यकाशेतांरणाजिरे ॥ १८ ॥ वृषसेनस्ततोराजन्द्रुपदंनव
भिःशरैः ॥ विद्ध्वाविव्याधसप्तत्यापुनरन्यैस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ १९ ॥ ततःशरसहस्राणिविमुंचन्विबभौतदा ॥ कर्णपुत्रोमहाराजवर्षमाणइवांबुदः ॥ २० ॥ द्रुपद
सुततःक्रुद्धोवृषसेनस्यकार्मुकं ॥ द्विधाचिच्छेदभल्लेनपीतेननिशितेनच ॥ २१ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायरुक्मबद्धंनवंदृढं ॥ तूणादाकृष्यविमलंभल्लंपीतंशितं
दृढं ॥ २२ ॥ कार्मुकेयोजयित्वातंद्रुपदंसन्निरीक्ष्यच ॥ आकर्णपूर्णमुमुचेत्रासयन्सर्वसोमकान् ॥ २३ ॥ हृदयंतस्यभित्वाचजगामवसुधातलं ॥ कश्मलंप्रा
विशद्राजावृषसेनशराहतः ॥ २४ ॥ सारथिस्तमपोवाहस्मरन्सारथिचेष्टितं ॥ तस्मिन्प्रभग्नेराजेंद्रपंचालानांमहारथे ॥ २५ ॥ ततस्तुद्रुपदानीकंशरैश्छिन्नतनु
च्छदं ॥ संप्राद्रवत्तदाराजन्निशीथेभैरवेसति ॥ २६ ॥ प्रदीपैरपरित्यक्तैर्ज्वलद्भिस्तैःसमंततः ॥ व्यराजतमहाराजवीताभ्राद्यौरिवग्रहैः ॥ २७ ॥ तथांगदैर्निप
तितैर्व्यराजतवसुंधरा ॥ प्रावृट्कालेमहाराजविद्युद्भिरिवतोयदः ॥ २८ ॥ ततःकर्णसुतात्रस्ताःसोमकाविप्रदुद्रुवुः ॥ यथेंद्रभयवित्रस्तादानवास्तारकामये ॥
॥ २९ ॥ तेनार्द्यमानाःसमरेद्रवमाणाश्चसोमकाः ॥ व्यराजंतमहाराजप्रदीपैरवभासिताः ॥ ३० ॥ तांस्तुनिर्जित्यसमरेकर्णपुत्रोप्यरोचत ॥ मध्यंदिनमनुप्रा
प्तोघर्मांशुरिवभारत ॥ ३१ ॥ तेपुराजसहस्रेषुतावकेषुपरेषुच ॥ एकएवज्वलंस्तस्थौवृषसेनःप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ सविजित्यरणेशूरान्सोमकानांमहारथान् ॥
जगामत्वरितस्तत्रयत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ ३३ ॥ प्रतिविंध्यमथक्रुद्धंप्रदहंतंरणेरिपून् ॥ दुःशासनस्तवसुतःप्रत्यगच्छन्महारथः ॥ ३४ ॥ तयोःसमागमोराजं
श्चित्ररूपोबभूवह ॥ व्यपेतजलदेव्योम्निबुधभास्करयोरिव ॥ ३५ ॥ प्रतिविंध्यंतुसमरेकुर्वाणंकर्मदुष्करं ॥ दुःशासनस्त्रिभिर्बाणैर्ललाटेसमविध्यत ॥ ३६ ॥ सो
तिविद्धोबलवतातवपुत्रेणधन्विना ॥ विरराजमहाबाहुःसशृंगइवपर्वतः ॥ ३७ ॥ दुःशासनंतुसमरेप्रतिविंध्योमहारथः ॥ नवभिःसायकैर्विद्ध्वापुनर्विव्याधस
प्तभिः ॥ ३८ ॥ तत्रभारतपुत्रस्तेकृतवान्कर्मदुष्करं ॥ प्रतिविंध्यहयानुग्रैःपातयामाससायकैः ॥ ३९ ॥ सारथिंचास्यभल्लेनध्वजंचसमपातयत् ॥ रथंचतिलशोरा
जन्व्यधमत्तस्यधन्विनः ॥ ४० ॥ पताकाश्चसतूणीरारश्मीन्योक्त्राणिचप्रभो ॥ चिच्छेदतिलशःक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ४१ ॥

विरथःसतुधर्मात्माधनुष्पाणिरवस्थितः ॥ अयोधयत्तवसुतंकिरन्शरशतान्बहून् ॥ ४२ ॥ क्षुरप्रेणधनुस्तस्यचिच्छेदतनयस्तव ॥ अथैनंदशभिर्बाणैश्छिन्न
धन्वानमार्दयत् ॥ ४३ ॥ तंदृष्ट्वाविरथंतत्रभ्रातरोस्यमहारथाः ॥ अन्ववर्ततवेगेनमहत्यासेनयासह ॥ ४४ ॥ आप्लुतःसततोयानंसुतसोमस्यभास्वरं ॥ धनुर्गृ
ह्यमहाराजविव्याधतनयंतव ॥ ४५ ॥ ततस्तुतावकाःसर्वेपरिवार्यसुतंतव ॥ अभ्यवर्ततसंग्रामेमहत्यासेनयावृताः ॥ ४६ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतवतेषांचभारत ॥
निशीथेदारुणेकालेयमराष्ट्रविवर्धनं ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेशतानीकादियुद्धेअष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्या
यः ॥ १६८ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच नकुलंरभसंयुद्धेनिघ्नंतंवाहिनींतव ॥ अभ्ययात्सौबलःक्रुद्धस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ १ ॥
कृतवैरौतुतौवीरावन्योन्यवधकांक्षिणौ ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २ ॥ यथैवनकुलोराजन्शरवर्षाण्यमुंचत ॥ तथैवसौबलश्चापिशिक्षांसं
दर्शयन्युधि ॥ ३ ॥ तावुभौसमरेशूरौशरकंटकिनौतदा ॥ व्यराजेतांमहाराजश्वाविधौशललैरिव ॥ ४ ॥ रुक्मपुंखैरजिह्माग्रैःशरैश्छिन्नतनुच्छदौ ॥ रुधिरौ
घपरिक्लिन्नौव्यभ्राजेतांमहामृधे ॥ ५ ॥ तपनीयनिभौचित्रौकल्पवृक्षाविवद्रुमौ ॥ किंशुकाविवचोत्फुल्लौप्रकाशेतेरणाजिरे ॥ ६ ॥ तावुभौसमरेशूरौशरकंट
किनौतदा ॥ व्यराजेतांमहाराजकंटकैरिवशाल्मली ॥ ७ ॥ सुजिह्मंप्रेक्षमाणौचराजन्विवृतलोचनौ ॥ क्रोधसंरक्तनयनौनिर्दहंतौपरस्परं ॥ ८ ॥ स्यालस्तुतव
संक्रुद्धोमाद्रीपुत्रंहसन्निव ॥ कर्णिनैकेनविव्याधहृदयेनिशितेनह ॥ ९ ॥ नकुलस्तुभृशंविद्धःस्यालेनतवधन्विना ॥ निषसादरथोपस्थेकश्मलंचाविशन्महत्
॥ १० ॥ अत्यंतवैरिणंदृप्तंदृष्ट्वाशत्रुंतथागतं ॥ ननादशकुनीराजंस्तपांतेजलदोयथा ॥ ११ ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांनकुलःपांडुनंदनः ॥ अभ्ययात्सौबलंभूयो
व्यात्ताननइवांतकः ॥ १२ ॥ संक्रुद्धःशकुनिंषष्ट्याविव्याधभरतर्षभ ॥ पुनश्चैनंशतेनैवनाराचानांस्तनांतरे ॥ १३ ॥ अथास्यसशरंचापंमुष्टिदेशेच्छिनत्तदा ॥
ध्वजंचत्वरितंछित्वारथाद्भूमावपातयत् ॥ १४ ॥ विशिखेनचतीक्ष्णेनपीतेननिशितेनच ॥ ऊरूनिर्भिद्यचैकेननकुलःपांडुनंदनः ॥ १५ ॥ श्येनंसपक्षंव्याधे
नपातयामासतंतदा ॥ सोतिविद्धोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ १६ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥
ऊरूइति मंडलंचरतःशकुनेर्द्वावूरूएकेनैवबाणेनबिभेद ॥ १५ ॥ यथाश्येनंपक्षाभ्यांसहितंवामदक्षिणगामिनंपातयेदेवमितिलुप्तोपमा व्याधेनबाणेन विध्यत्यनेनेतिव्याधोबाणः ॥ १६ ॥

परिक्लिश्यक्लेशेनध्वजयष्टिंश्रितइतिशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

ध्वजयष्टिंपरिक्लिश्यकामुकःकामिनींयथा ॥ तंविसंज्ञंनिपतितंदृष्ट्वास्यालंतवानघ ॥ १७ ॥ अपोवाहरथेनाशुसारथिर्ध्वजिनीमुखात् ॥ ततःसंचुकुशुःपार्थायेचतेषांपदानुगाः ॥ १८ ॥ निर्जित्यचरणेशत्रुंनकुलःशत्रुतापनः ॥ अब्रवीत्सारथिंक्रुद्धोद्रोणानीकायमांवह ॥ १९ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वामाद्रीपुत्रस्यसारथिः ॥ प्रायात्तेनतदाराजन्यत्रद्रोणोव्यवस्थितः ॥ २० ॥ शिखंडिनंतुसमरेद्रोणप्रेप्सुंविशांपते ॥ कृपःशारद्वतोयत्तःप्रत्यगच्छत्सवेगितः ॥ २१ ॥ गौतमंद्रुतमायांतंद्रोणानीकमरिंदमं ॥ विव्याधनवभिर्भल्लैःशिखंडीप्रहसन्निव ॥ २२ ॥ तमाचार्योमहाराजविध्वापंचभिराशुगैः ॥ पुनर्विव्याधविंशत्यापुत्राणांप्रियकृत्तव ॥ २३ ॥ महद्युद्धंतयोरासीद्घोररूपंभयानकं ॥ यथादेवासुरेयुद्धेशंबरामरराजयोः ॥ २४ ॥ शरजालावृतंव्योमचक्रतुस्तौमहारथौ ॥ मेघाविवतपापायेवीरौसमरदुर्मदौ ॥ २५ ॥ प्रकृत्याघोररूपंतदासीद्घोरतरंपुनः ॥ रात्रिश्चभरतश्रेष्ठयोधानांयुद्धशालिनां ॥ २६ ॥ कालरात्रिनिभाह्यासीद्घोररूपाभयानका ॥ शिखंडीतुमहाराजगौतमस्यमहद्धनुः ॥ २७ ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदसज्यंसविशिखंतदा ॥ तस्यक्रुद्धःकृपोराजन्शक्तिंचिक्षेपदारुणां ॥ २८ ॥ स्वर्णदंडामकुंठाग्रांकर्मारपरिमार्जितां ॥ तामापतंतींचिच्छेदशिखंडीबहुभिःशरैः ॥ २९ ॥ सापतन्मेदिनींदीप्ताभासयंतीमहाप्रभा ॥ अथान्यद्धनुरादायगौतमोरथिनांवरः ॥ ३० ॥ प्राच्छादयच्छितैर्बाणैर्महाराजशिखंडिनं ॥ सच्छाद्यमानःसमरेगौतमेनयशस्विना ॥ ३१ ॥ न्यषीदतरथोपस्थेशिखंडीरथिनांवरः ॥ सीदंतंचैनमालोक्यकृपःशारद्वतोयुधि ॥ ३२ ॥ आजघ्नेबहुभिर्बाणैर्जिघांसन्निवभारत ॥ विमुखंतुरणेदृष्ट्वायाज्ञसेनिंमहारथं ॥ ३३ ॥ पंचालाःसोमकाश्चैवपरिवव्रुःसमंततः ॥ तथैवतवपुत्राश्चपरिवव्रुर्द्विजोत्तमं ॥ ३४ ॥ महत्यासेनयासार्धंततोयुद्धमवर्तत ॥ रथानांचरणेराजन्नन्योन्यमभिधावतां ॥ ३५ ॥ बभूवतुमुलःशब्दोमेघानांगर्जतामिव ॥ द्रवतांसादिनांचैवगजानांचविशांपते ॥ ३६ ॥ अन्योन्यमभितोराजन्क्रूरमायोधनंबभौ ॥ पत्तीनांद्रवतांचैवपादशब्देनमेदिनी ॥ ॥ ३७ ॥ अकंपतमहाराजभयत्रस्तेवचांगना ॥ रथिनोरथमारुह्यप्रद्रुतावेगवत्तरं ॥ ३८ ॥ अगृह्णन्बहवोराजन्शलभान्वायसाइव ॥ तथागजान्प्रभिन्नांश्चसंप्रभिन्नामहागजाः ॥ ३९ ॥ तस्मिन्नेवपदेयत्तानिगृह्णंतिस्मभारत ॥ सादीसादिनमासाद्यपत्तयश्चपदातिनं ॥ ४० ॥

॥ ३७ ॥ रथिनइति प्रद्रुतारथिनोवेगवत्तरंरथमारुह्यतत्पतिमगृह्णन्शलभानिववायसाइतिउत्तरेणसहयोज्यं रथंरथान् रथिनोरथपतीनितिवा ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

समासाद्यरणेन्योन्यंसंख्यानातिचक्रमुः ॥ धावतांद्रवतांचैवपुनरावर्ततामपि ॥ ४१ ॥ बभूवतत्रसैन्यानांशब्दःसुविपुलोनिशि ॥ दीप्यमानाःप्रदीपाश्चरथ
वारणवाजिषु ॥ ४२ ॥ अदृश्यंतमहाराजमहोल्काइवखाच्च्युताः ॥ सानिशाभारतश्रेष्ठप्रदीपैरवभासिता ॥ ४३ ॥ दिवसप्रतिमाराजन्बभूवरणमूर्धनि ॥ आदि
त्येनयथाव्याप्तंतमोलोकेप्रणश्यति ॥ ४४ ॥ तथानष्टंतमोघोरंदीपैर्दीप्तैरितस्ततः ॥ दिवंचपृथिवींचैवदिशश्चप्रदिशस्तथा ॥ ४५ ॥ रजसातमसाव्याप्ताद्योति
ताःप्रभयापुनः ॥ अस्त्राणांकवचानांचमणीनांचमहात्मनां ॥ ४६ ॥ अंतर्दधुःप्रभाःसर्वादीपैस्तैरवभासिताः ॥ तस्मिन्कोलाहलेयुद्धेवर्तमानेनिशामुखे ॥
॥ ४७ ॥ नकिंचिद्विदुरात्मानमयमस्मीतिभारत ॥ अवधीत्समरेपुत्रंपिताभरतसत्तम ॥ ४८ ॥ पुत्रश्चपितरंमोहात्सखायंचसखातथा ॥ स्वस्रीयंमातुलश्चापि
स्वस्रीयश्चापिमातुलं ॥ ४९ ॥ स्वेस्वान्परेपरांश्चापिनिजघ्नुरितरेतरं ॥ निर्मर्यादमभूद्युद्धंरात्रौभीरुभयानकं ॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कच
वधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेऊनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमानेभया
वहे ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रोणमेवाभ्यवर्तत ॥ १ ॥ संदधानोधनुःश्रेष्ठंज्यांविकर्षन्पुनःपुनः ॥ अभ्यद्रवतद्रोणस्यरथंरुक्मविभूषितं ॥ २ ॥ धृष्टद्युम्नमथायांतंद्रोण
स्यांतंचिकीर्षया ॥ परिवव्रुर्महाराजपंचालाःपांडवैःसह ॥ ३ ॥ तथापरिवृतंदृष्ट्वाद्रोणमाचार्यसत्तमं ॥ पुत्रास्तेसर्वतोयत्तारररक्षुर्द्रोणमाहवे ॥ ४ ॥ बलार्णवौ
ततस्तौतुसमेयातांनिशामुखे ॥ वातोद्धूतौक्षुब्धसत्वौभैरवौसागराविव ॥ ५ ॥ ततोद्रोणंमहाराजपांचाल्यःपंचभिःशरैः ॥ विव्याधहृदयेतूर्णंसिंहनादंननाद
च ॥ ६ ॥ तंद्रोणःपंचविंशत्याविव्याधभारतसंयुगे ॥ चिच्छेदास्यनभल्लेनधनुरस्यमहास्वनं ॥ ७ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुनिर्विद्धोद्रोणेनभरतर्षभ ॥ उत्ससर्जधनुस्तूर्णंसंद
श्यदशनच्छदं ॥ ८ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥ आददेऽन्यद्धनुःश्रेष्ठंद्रोणस्यांतचिकीर्षया ॥ ९ ॥ विकृष्यचधनुश्चित्रमाकर्णात्परवीरहा ॥ द्रोण
स्यांतकरंघोरंव्यसृजत्सायकंततः ॥ १० ॥ सविसृष्टोबलवताशरोघोरोमहामृधे ॥ भासयामासतत्सैन्यंदिवाकरइवोदितः ॥ ११ ॥ तंतुदृष्ट्वाशरंघोरंदेव
गंधर्वमानवाः ॥ स्वस्त्यस्तुसमरेराजन्द्रोणायेत्यब्रुवन्वचः ॥ १२ ॥

तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ हरिःसिंहः ॥ २५ ॥ २६ ॥ षड्रथर्षभाः दुर्योधनदुःशासनद्रोणकर्णशल्यशकुनयः ॥ २७ ॥

तंतुसायकमायांतमाचार्यस्यरथंप्रति ॥ कर्णोद्वादशधाराजंश्चिच्छेदकृतहस्तवत् ॥ १३ ॥ सच्छिन्नोबहुधाराजन्सूतपुत्रेणधन्विना ॥ निपपातशरस्तूर्णंनिर्वि
षोभुजगोयथा ॥ १४ ॥ धृष्टद्युम्नंततःकर्णोविव्याधदशभिःशरैः ॥ पंचभिर्द्रौणपुत्रस्तुस्वयंद्रोणस्तुसप्तभिः ॥ १५ ॥ शल्यश्चदशभिर्बाणैस्त्रिभिर्दुःशासनस्त
था ॥ दुर्योधनस्तुविंशत्याशकुनिश्चापिपंचभिः ॥ १६ ॥ पांचाल्यंत्वरयाविध्यन्सर्वएवमहारथाः ॥ सविद्धःसप्तभिर्घोरैर्द्रोणस्यार्थेमहाहवे ॥ १७ ॥ सर्वानसं
भ्रमाद्राजन्प्रत्यविद्ध्यत्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ द्रोणंद्रौणिंचकर्णंचविव्याधचतवात्मजं ॥ १८ ॥ तेभिन्नाधन्विनातेनधृष्टद्युम्नंपुनर्मृधे ॥ विव्यधुःपंचभिस्तूर्णमेकैकोरथि
नांवरः ॥ १९ ॥ द्रुमसेनस्तुसंक्रुद्धोराजन्विव्याधपत्रिणा ॥ त्रिभिश्चान्यैःशरैस्तूर्णंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ २० ॥ सतुतंप्रतिविव्याधत्रिभिस्तीक्ष्णैरजिह्मगैः ॥
स्वर्णपुंखैःशिलाधौतैःप्राणांतकरणैर्युधि ॥ २१ ॥ भल्लेनान्येनतुपुनःसुवर्णोज्ज्वलकुंडलं ॥ निचकर्तशिरःकायाद्द्रुमसेनस्यवीर्यवान् ॥ २२ ॥ तच्छिरोन्यपतद्भू
मौसंदष्टौष्ठपुटंरणे ॥ महावातसमुद्धूतंपक्वंतालफलंयथा ॥ २३ ॥ तान्सविध्वापुनर्योधान्वीरःसुनिशितैःशरैः ॥ राधेयस्याच्छिनद्भल्लैःकार्मुकंचित्रयोधिनः ॥
॥ २४ ॥ नतुतन्ममृषेकर्णोधनुषश्छेदनंतथा ॥ निकर्तनमिवात्युग्रंलांगूलस्यमहाहरिः ॥ २५ ॥ सोन्यद्धनुःसमादायक्रोधरक्तेक्षणःश्वसन् ॥ अभ्यद्रवच्छरौघै
स्तंधृष्टद्युम्नंमहाबलं ॥ २६ ॥ दृष्ट्वाकर्णंतुसंरब्धंतेवीराःषड्रथर्षभाः ॥ पांचाल्यपुत्रंत्वरिताःपरिवव्रुर्जिघांसया ॥ २७ ॥ षण्णांयोधप्रवीराणांतावकानांपुरस्कृतं ॥
मृत्योरास्यमनुप्राप्तंधृष्टद्युम्नममंस्महि ॥ २८ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदाशार्होविकिरञ्छरान् ॥ धृष्टद्युम्नंपराक्रांतंसात्यकिःप्रत्यपद्यत ॥ २९ ॥ तमायांतंमहेष्वा
संसात्यकिंयुद्धदुर्मदं ॥ राधेयोदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यदजिह्मगैः ॥ ३० ॥ तंसात्यकिर्महाराजविव्याधदशभिःशरैः ॥ पश्यतांसर्ववीराणांमागास्तिष्ठेतिचाब्र
वीन् ॥ ३१ ॥ ससात्यकेस्तुबलिनःकर्णस्यचमहात्मनः ॥ आसीत्समागमोराजन्बलिवासवयोरिव ॥ ३२ ॥ त्रासयन्रथघोषेणक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः ॥ राजी
वलोचनंकर्णंसात्यकिःप्रत्यविध्यत ॥ ३३ ॥ कंपयन्निवघोषेणधनुषोवसुधांबली ॥ सूतपुत्रोमहाराजसात्यकिंप्रत्ययोधयत् ॥ ३४ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥ औपयिकंयुक्तं ॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥ इहसात्यकिरूपंलक्ष्यंलभ्यतेचेत् अयंवशीक्रियतेचेदित्यर्थः ॥ ५४ ॥

विपाठकर्णिनाराचैर्वत्सदंतैःक्षुरैरपि ॥ कर्णःशरशतैश्चापिशैनेयंप्रत्यविध्यत ॥ ३५॥ तथैवयुद्ध्यमानोपिवृष्णीनांप्रवरोयुधि ॥अभ्यवर्षच्छरैःकर्णंतद्युद्धम
भवत्समं ॥ ३६ ॥ तावकाश्चमहाराजकर्णपुत्रश्चदंशितः ॥ सात्यकिंविव्यधुस्तूर्णंसमंतान्निशितैःशरैः ॥ ३७ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यतेषांकर्णस्यवाविभो ॥ अ
विध्यत्सात्यकिःक्रुद्धोवृषसेनंस्तनांतरे ॥ ३८ ॥ तेनबाणेननिर्विद्धोवृषसेनोविशांपते ॥ न्यपतत्सरथेमूढोधनुरुत्सृज्यवीर्यवान् ॥ ३९ ॥ ततःकर्णोहतंमत्वावृ
षसेनंमहारथं ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तःसात्यकिंप्रत्यपीडयत् ॥ ४० ॥ पीड्यमानस्तुकर्णेनयुयुधानोमहारथः ॥ विव्याधबहुभिःकर्णंत्वरमाणःपुनःपुनः ॥ ४१ ॥
सकर्णंदशभिर्विद्ध्वावृषसेनंचसप्तभिः ॥ सहस्तावापधनुषीतयोश्चिच्छेदसात्वतः ॥ ४२ ॥ तावन्येधनुषीसज्जेकृत्वाशत्रुभयंकरे ॥ युयुधानमविध्येतांसमंता
न्निशितैःशरैः ॥ ४३ ॥ वर्तमानेतुसंग्रामेतस्मिन्वीरवरक्षये ॥ अतीवशुश्रुवेराजन्गांडीवस्यमहास्वनः ॥ ४४ ॥ श्रुत्वातुरथनिर्घोषंगांडीवस्यचनिःस्वनं ॥ सूत
पुत्रोब्रवीद्राजन्दुर्योधनमिदंवचः ॥ ४५ ॥ एषसर्वांचमूंहत्वामुख्यांश्चैवनरर्षभान् ॥ पौरवांश्चमहेष्वासोविक्षिपन्नुत्तमंधनुः ॥ ४६ ॥ पार्थोविजयतेतत्रगांडी
वनिनदोमहान् ॥ श्रूयतेरथघोपश्चवासवस्येवनर्दतः ॥ ४७ ॥ करोतिपांडवोव्यक्तंकर्मौपयिकमात्मनः ॥ एषाविदार्यतेराजन्बहुधाभारतीचमूः ॥ ४८ ॥ वि
प्रकीर्णान्यनेकानिनहितिष्ठंतिकर्हिचित् ॥ वातेनेवसमुद्धूतमभ्रजालंविदीर्यते ॥ ४९ ॥ सव्यसाचिनमासाद्यभिन्नानौरिवसागरे ॥ द्रवतांयोधमुख्यानांगां
डीवप्रेषितैःशरैः ॥ ५० ॥ विद्धानांशतशोराजन्श्रूयतेनिःस्वनोमहान् ॥ शृणुदुंदुभिनिर्घोषमर्जुनस्यरथंप्रति ॥ ५१ ॥ निशीथेराजशार्दूलस्तनयित्नोरिवांबरे ॥
हाहाकाररवांश्चैवसिंहनादांश्चपुष्कलान् ॥ ५२ ॥ शृणुशब्दान्बहुविधानर्जुनस्यरथंप्रति ॥ अयंमध्येस्थितोऽस्माकंसात्यकिःसात्वतांवरः ॥ ५३ ॥ इहचेल्लभ्य
तेलक्ष्यंकृत्स्नान्जेष्यामहेपरान् ॥ एषपांचालराजस्यपुत्रोद्रोणेनसंगतः ॥ ५४ ॥ सर्वतःसंवृतोयोधैःशूरैश्चरथसत्तमैः ॥ सात्यकिंयदिहन्यामधृष्टद्युम्नंचपार्षतं
॥ ५५ ॥ असंशयंमहाराजध्रुवोनोविजयोभवेत् ॥ सौभद्रवद्दिमौवीरौपरिवार्यमहारथौ ॥ ५६ ॥ प्रयतामोमहाराजनिहंतुंवृष्णिपार्षतौ ॥ सव्यसाचीपुरोभ्येति
द्रोणानीकायभारत ॥ ५७ ॥ संसक्तंसात्यकिंज्ञात्वाबहुभिःकुरुपुंगवैः ॥ तत्रगच्छंतुबहवःप्रवरारथसत्तमाः ॥ ५८ ॥ यावत्पार्थोनजानातिसात्यकिंबहुभिर्वृतं ॥
तेत्वरध्वंतथाशूराःशराणांमोक्षणेभृशं ॥ ५९ ॥ सात्यकिधृष्टद्युम्नौपांडवसेनायांसारभूतावभिमन्युवद्बहुभिर्मिलित्वाहंतव्याविर्त्याह सात्यकिमित्यादिना ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

यथात्विहव्रजत्येषपरलोकायमाधवः॥ तथाकुरुमहाराजसुनीत्यासुप्रयुक्तया॥ ६० ॥ कर्णस्यमतमास्थायपुत्रस्तेप्राहसौबलं॥ यथेंद्रःसमरेराजन्प्राहविष्णुं
यशस्विनं॥ ६१ ॥ वृतःसहस्रैर्दशभिर्गजानामनिवर्तिनां॥ रथैश्वदशसाहस्रैस्तूर्णयाहिधनंजयं ॥ ६२ ॥ दुःशासनोदुर्विषहःसुबाहुर्दुःप्रधर्षणः॥ एतेत्वाम
नुयास्यंतिपत्तिभिर्बहुभिर्वृताः॥ ६३ ॥ जहिकृष्णौमहाबाहोधर्मराजंचमातुल ॥ नकुलंसहदेवंचभीमसेनंतथैवच ॥ ६४ ॥ देवानामिवदेवेंद्रेजयाशात्वयि
मेस्थिता॥ जहिमातुलकौंतेयानसुरानिवपावकिः॥ ६५॥ एवमुक्तोययौपार्थान्पुत्रेणतवसौबलः ॥ महत्यासेनयासार्धंसहपुत्रैश्वतेविभो ॥ ६६ ॥ प्रियार्थं
तवपुत्राणांदिधक्षुःपांडुनंदनान्॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतावकानांपरैःसह॥ ६७ ॥ प्रयातेसौबलेराजन्पांडवानामनीकिनीं ॥ बलेनमहतायुक्तःसूतपुत्रस्तुसात्व
तं॥ ६८॥ अभ्ययात्त्वरितोयुद्धेकिरन्शरशतान्बहून्॥ तथैवपार्थिवाःसर्वेसात्यकिंपर्यवारयन्॥ ६९॥ भारद्वाजस्ततोगत्वाधृष्टद्युम्नरथंप्रति॥ महद्युद्धंतदासी
त्तुद्रोणस्यनिशिभारत॥ धृष्टद्युम्नेनवीरेणपंचालैश्वसहाद्भुतं ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेसप्तत्यधि
कशततमोऽध्यायः॥ १७० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततस्तेप्राद्रवन्सर्वेत्वरितायुद्धदुर्मदाः॥ अमृष्यमाणाःसंरब्धायुयुधानरथंप्रति
॥ १ ॥ तेरथैःकल्पितैराजन्हेमरूप्यविभूषितैः॥ सादिभिश्वगजैश्वैवपरिवव्रुःसमंततः॥ २॥ अथैनंकोष्ठकीकृत्यसर्वतस्तेमहारथाः ॥ सिंहनादांस्ततश्चक्रुस्तर्ज
यंतिस्मसात्यकिं॥ ३॥ तेभ्यवर्षञ्छरैस्तीक्ष्णैःसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ त्वरमाणामहावीरामाधवस्यवधैषिणः ॥ ४ ॥ तान्दृष्ट्वापततस्तूर्णंशैनेयःपरवीरहा॥
प्रत्यगृह्णान्महाबाहुःप्रमुंचन्विशिखान्बहून्॥ ५॥ तत्रवीरोमहेष्वासःसात्यकिर्युद्धदुर्मदः॥ निचकर्तशिरांस्युग्रैःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ६ ॥ हस्तिहस्तान्हयग्री
वाबाहूनपिचसायुधान्॥ क्षुरप्रैश्छादयामासतावकानांसमाधवः॥ ७॥ पतितैश्चामरैश्वैवश्वेतच्छत्रैश्वभारत॥ बभूवधरणीपूर्णानक्षत्रैर्द्यौरिवप्रभो॥ ८॥
एतेषांयुयुधानेनयुध्यतांयुधिभारत॥ बभूवतुमुलःशब्दःप्रेतानांक्रंदतामिव ॥ ९ ॥ तेनशब्देनमहतापूरिताभूद्वसुंधरा ॥ रात्रिःसमभवच्चैवतीव्ररूपाभयाव
हा॥ १०॥ दीर्यमाणंबलंदृष्ट्वायुयुधानशराहतं॥ श्रुत्वाचविपुलंनादंनिशीथेलोमहर्षणे॥ ११॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६॥१७॥१८ ॥ १९॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥ २९॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥ ३६ ॥ ३७॥

सुतस्त्वाब्रवीद्राजन्सारथिंरथिनांवरः ॥ यत्रैषशब्दस्तत्राश्वांश्चोदयेतिपुनःपुनः ॥ १२ ॥ तेनसंचोद्यमानस्तुततस्तांस्तुरगोत्तमान् ॥ सूतःसंचोदयामासयु
युधानरथंप्रति ॥ १३ ॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धोदृढधन्वाजितक्लमः ॥ शीघ्रहस्तश्चित्रयोधीयुयुधानमुपाद्रवत् ॥ १४ ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःशरैःशोणितभोजनैः ॥
दुर्योधनंद्वादशभिर्माधवःप्रत्यविध्यत ॥ १५ ॥ दुर्योधनस्तेनतथापूर्वमेवार्दितःशरैः ॥ शैनेयंदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यदमर्षितः ॥ १६ ॥ ततःसमभवद्युद्धं
तुमुलंभरतर्षभ ॥ पंचालानांचसर्वेषांभरतानांचदारुणं ॥ १७ ॥ शैनेयस्तुरणेक्रुद्धस्तवपुत्रंमहारथं ॥ सायकानामशीत्यातुविव्याधोरसिभारत ॥ १८ ॥
ततोस्यवाहान्समरेशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ सारथिंचरथात्तूर्णंपातयामासपत्रिणा ॥ १९ ॥ हताश्वेतुरथेतिष्ठन्पुत्रस्तवविशांपते ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्शैने
यस्यरथंप्रति ॥ २० ॥ शरान्पंचाशतस्तांस्तुशैनेयःकृतहस्तवत् ॥ चिच्छेदसमरेराजन्प्रेषितांस्तनयेनते ॥ २१ ॥ अथापरेणभल्लेनमुष्टिदेशेमहद्धनुः ॥ चिच्छे
दतरसायुद्धेतवपुत्रस्यमाधवः ॥ २२ ॥ विरथोविधनुष्कश्चसर्वलोकेश्वरःप्रभुः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंभास्वरंकृतवर्मणः ॥ २३ ॥ दुर्योधनेपरावृत्तेशैनेयस्तव
वाहिनीं ॥ द्रावयामासविशिखैर्निशामध्येविशांपते ॥ २४ ॥ शकुनिश्चार्जुनंराजन्परिवार्यसमंततः ॥ रथैरनेकसाहस्रैर्गजैश्चापिसहस्रशः ॥ २५ ॥ तथाहय
सहस्रैश्चनानाशस्त्रैरवाकिरत् ॥ तेमहास्त्राणिसर्वाणिविकिरंतोर्जुनंप्रति ॥ २६ ॥ अर्जुनंयोधयंतिस्मक्षत्रियाःकालचोदिताः ॥ तान्यर्जुनःसहस्राणिरथवार
णवाजिनां ॥ २७ ॥ प्रत्यवारयदायस्तःप्रकुर्वन्विपुलंक्षयं ॥ ततस्तुसमरेशूरःशकुनिःसौबलस्तदा ॥ २८ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैरर्जुनंप्रहसन्निव ॥ पुनश्चैवश
तेनास्यसंरुरोधमहारथं ॥ २९ ॥ तमर्जुनस्तुविंशत्याविव्याधयुधिभारत ॥ अथेतरान्महेष्वासांस्त्रिभिस्त्रिभिरविध्यत ॥ ३० ॥ निवार्यतान्बाणगणैर्युधिराज
न्धनंजयः ॥ जघानतावकान्योधान्वज्रपाणिरिवासुरान् ॥ ३१ ॥ भुजैश्छिन्नैर्महीपालहस्तिहस्तोपमैर्मृधे ॥ समाकीर्णामहीभातिपंचास्यैरिवपन्नगैः ॥
॥ ३२ ॥ शिरोभिःसकिरीटैश्चसुनसैश्चारुकुंडलैः ॥ संदष्टौष्ठपुटैःक्रुद्धैस्तथैवोद्वृत्तलोचनैः ॥ ३३ ॥ निष्कचूडामणिधरैःक्षत्रियाणांप्रियंवदैः ॥ पंकजैरिवविन्य
स्तैःपर्वतैर्विबभौमही ॥ ३४ ॥ कृत्वातत्कर्मबीभत्सुरुग्रमुग्रपराक्रमः ॥ विव्याधशकुनिंभूयःपंचभिर्नतपर्वभिः ॥ ३५ ॥ अताडयदुलूकंचत्रिभिरेवतथाश
रैः ॥ उलूकस्तुतथाविद्धोवासुदेवमताडयत् ॥ ३६ ॥ ननादचमहानादंपूरयन्निवमेदिनीं ॥ अर्जुनःशकुनेश्चापंसायकैरच्छिनद्रणे ॥ ३७ ॥

निन्येचचतुरोवाहान्यमस्यसदनंप्रति ॥ ततोरथादवप्लुत्यसौबलोभरतर्षभ ॥ ३८ ॥ उलूकस्यरथंतूर्णमारुरोहविशांपते ॥ तावेकरथमारूढौपितापुत्रौमहा
रथौ ॥ ३९ ॥ पार्थंसिषिचतुर्बाणैर्गिरिंमेघाविवांबुभिः ॥ तौतुविध्वामहाराजपांडवोनिशितैःशरैः ॥ ४० ॥ विद्रावयंस्तवचमूंशतशोव्यधमच्छरैः ॥ अनिले
नयथाभ्राणिविच्छिन्नानिसमंततः ॥ ४१ ॥ विच्छिन्नानितथाराजन्बलान्यासन्विशांपते ॥ तद्बलंभरतश्रेष्ठवध्यमानंतदानिशि ॥ ४२ ॥ प्रदुद्राविदिशःस
र्वावीक्षमाणंभयार्दितं ॥ उत्सृज्यवाहान्समरेचोदयंतस्तथापरे ॥ ४३ ॥ संभ्रांताःपर्यधावंततस्मिंस्तमसिदारुणे ॥ विजित्यसमरेयोधांस्तावकान्भरतर्षभ ॥
॥ ४४ ॥ दध्मतुर्मुदितौशंखौवासुदेवधनंजयौ ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रोणंविध्वात्रिभिःशरैः ॥ ४५ ॥ चिच्छेदधनुषस्तूर्णंज्यांशरेणशितेनह ॥ तन्निधायधनुर्भू
मौद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ४६ ॥ आददेन्यद्धनुःशूरोवेगवत्सारवत्तरं ॥ धृष्टद्युम्नंततोद्रोणोविध्वासप्तभिराशुगैः ॥ ४७ ॥ सारथिंपंचभिर्बाणैराजन्विव्याधसं
युगे ॥ तंनिवार्यशरैस्तूर्णंधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ ४८ ॥ व्यधमत्कौरवींसेनामासुरींमघवानिव ॥ वध्यमानेबलेतस्मिंस्तवपुत्रस्यमारिष ॥ ४९ ॥ प्रावर्ततनदी
घोराशोणितौघतरंगिणी ॥ उभयोःसेनयोर्मध्येनराश्वद्विपवाहिनी ॥ ५० ॥ यथावैतरणीराजन्यमराजपुरंप्रति ॥ द्रावयित्वातुतत्सैन्यंधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥
॥ ५१ ॥ अभ्यराजततेजस्वीशक्रोदेवगणेष्विव ॥ अथदध्मुर्महाशंखान्धृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ ५२ ॥ यमौचयुयुधानश्चपांडवश्चवृकोदरः ॥ जित्वारथसहस्रा
णितावकानांमहारथाः ॥ ५३ ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुःपांडवाजितकाशिनः ॥ पश्यतस्तवपुत्रस्यकर्णस्यचरणोत्कटाः ॥ तथाद्रोणस्यशूरस्यद्रौणेश्चैवविशांपते
॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेएकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच विद्रुतंस्वबलंदृष्ट्वावध्यमानंमहात्मभिः ॥ क्रोधेनमहताविष्टःपुत्रस्तवविशांपते ॥ १ ॥ अभ्येत्यसहसाकर्णंद्रोणंचजयतांवरं ॥ अमर्षवश
मापन्नोवाक्यज्ञोवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ भवद्भ्यामिहसंग्रामःक्रुद्धाभ्यांसंप्रवर्तितः ॥ आहवेनिहतंदृष्ट्वासैंधवंसव्यसाचिना ॥ ३ ॥ निहन्यमानांपांडूनांबलेनम
मवाहिनीं ॥ भूत्वातद्विजयेशक्तावशक्ताविवपश्यतः ॥ ४ ॥ यद्यहंभवतोस्त्याज्योनवाच्योस्मितदैवहि ॥ आवांपांडुसुतान्संख्येजेष्यावइतिमानदौ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ घट्टितौमर्दितौ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ संक्रंदेयुद्धे ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ सात्यकीइति

तदैवाहंवचःश्रुत्वाभवद्यामनुसंमतं॥ नाकरिष्यमिदंपार्थैवैरंयोधविनाशनं ॥ ६ ॥ यदिनाहंपरित्याज्योभवद्यांपुरुषर्षभौ ॥ युध्यतामनुरूपेणविक्रमेणसु
विक्रमौ॥ ७॥ वाक्प्रतोदेनतौवीरौप्रणुन्नौतनयेनते ॥ प्रावर्तयेतांसंग्राममंघट्टिताविवपन्नगौ ॥ ८ ॥ ततस्तौरथिनांश्रेष्ठौसर्वलोकधनुर्धरौ ॥ शैनेयप्रमुखा
न्पार्थानभिदुद्रुवतूरणे॥ ९॥ तथैवसहिताःपार्थाःसर्वसैन्येनसंवृताः॥ अभ्यवर्तततौवीरौनर्दमानौमुहुर्मुहुः ॥ १० ॥ अथद्रोणोमहेष्वासोदशभिःशिनिपुंग
वं॥ अविध्यत्त्वरितंक्रुद्धःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ११ ॥ कर्णश्चदशभिर्बाणैःपुत्रश्चतवसप्तभिः॥ दशभिर्वृषसेनश्चसौबलश्चापिसप्तभिः ॥ १२ ॥ एतेकौरवसंक्रंदे
शैनेयंपर्यवाकिरन्॥ दृष्ट्वाचसमरेद्रोणंनिघ्नंतंपांडवींचमूं॥ १३॥ विव्यधुःसोमकास्तूर्णंसमंताच्छरवृष्टिभिः॥ तत्राद्रोणोहरत्प्राणान्क्षत्रियाणांविशांपते॥ १४॥
रश्मिभिर्भास्करोराजंस्तमांसीवसमंततः॥ द्रोणेनवध्यमानानांपंचालानांविशांपते ॥ १५ ॥ शुश्रुवेतुमुलःशब्दःक्रोशतामितरेतरं ॥ पुत्रानन्येपितॄनन्ये
भ्रातॄनन्येचमातुलान्॥ १६॥ भागिनेयान्वयस्यांश्चतथासंबंधिबांधवान्॥ उत्सृज्योत्सृज्यगच्छंतित्वरिताजीवितेप्सवः॥ १७॥ अपरेमोहितामोहात्तमेवा
भिमुखाययुः ॥ पांडवानांरणेयोधाःपरलोकंगताःपरे ॥ १८ ॥ सातथापांडवीसेनापीड्यमानामहात्मना ॥ निशिसंप्राद्रवद्राजन्नुत्सृज्योल्काःसहस्रशः ॥
॥ १९॥ पश्यतोभीमसेनस्यविजयस्याच्युतस्यच ॥ यमयोर्धर्मपुत्रस्यपार्षतस्यचपश्यतः ॥ २० ॥ तमसासंवृतेलोकेनप्राज्ञायतकिंचन ॥ कौरवाणांप्रका
शेनदृश्यंतेविद्रुताःपरे॥ २१ ॥ द्रवमाणंतुतत्सैन्यंद्रोणकर्णौमहारथौ ॥ जघ्नतुःपृष्ठतोराजन्किरंतौसायकान्बहून्॥ २२ ॥ पंचालेषुप्रभग्नेषुक्षीयमाणेषुसर्वतः॥
जनार्दनोदीनमनाःप्रत्यभाषतफाल्गुनं॥ २३॥ द्रोणकर्णौमहेष्वासावेतौपार्षतसात्यकी ॥ पंचालांश्चैवसहितौजघ्नतुःसायकैर्भृशं ॥ २४ ॥ एतयोःशरवर्षे
णप्रभग्नानोमहारथाः॥ वार्यमाणापिकौंतेयपृतनानावतिष्ठते ॥ २५ ॥ तांतुविद्रवतींदृष्ट्वाऊचतुःकेशवार्जुनौ ॥ माविद्रवतवित्रस्ताभयंत्यजतपांडवाः ॥
॥ २६॥ तावावांसर्वसैन्यैश्चव्यूहैःसम्यगुदायुधैः ॥ द्रोणंचसूतपुत्रंचप्रयतावःप्रबाधितुं॥ २७ ॥ एतौहिबलिनौशूरौकृतास्त्रौजितकाशिनौ ॥ उपेक्षितौतवब
लैर्नाशयेतांनिशामिमां॥ २८ ॥ तयोःसंवदतोरेवंभीमकर्मामहाबलः ॥ आयाद्वृकोदरःशीघ्रंपुनरावर्त्यवाहिनीं॥ २९॥

द्वितीयांतं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

वृकोदरमथायांतंदृष्ट्वातत्रजनार्दनः ॥ पुनरेवाब्रवीद्राजन्हर्षयन्निवपांडवं ॥ ३० ॥ एषभीमोरणश्लाघीवृतःसोमकपांडवैः ॥ अभ्यवर्त्ततवेगेनद्रोणकर्णौम
हारथौ ॥ ३१ ॥ एतेनसहितोयुध्यपंचालैश्चमहारथैः ॥ आश्वासनार्थंसैन्यानांसर्वेषांपांडुनंदन ॥ ३२ ॥ ततस्तौपुरुषव्याघ्रावुभौमाधवपांडवौ ॥ द्रोणकर्णौ
समासाद्यधिष्ठितौरणमूर्धनि ॥ ३३ ॥ संजयउवाच ततस्तत्पुनरावृत्तंयुधिष्ठिरबलंमहत् ॥ ततोद्रोणश्चकर्णश्चपरान्मम्रदतुर्युधि ॥ ३४ ॥ ससंप्रहारस्तु
मुलोनिशिप्रत्यभवन्महान् ॥ यथासागरयोराजंश्चंद्रोदयविवृद्धयोः ॥ ३५ ॥ ततउत्सृज्यपाणिभ्यांप्रदीपांस्तवबाहिनी ॥ युयुधेपांडवैःसार्धमुन्मत्तवदसंकु
ला ॥ ३६ ॥ रजसातमसाचैवसंवृतेभृशदारुणे ॥ केवलंनामगोत्रेणप्रायुध्यंतजयैषिणः ॥ ३७ ॥ अश्रूयंतहिनामानिश्राव्यमाणानिपार्थिवैः ॥ प्रहरद्भिर्महा
राजस्वयंवरइवाहवे ॥ ३८ ॥ निःशब्दमासीत्सहसापुनःशब्दोमहानभूत् ॥ क्रुद्धानांयुध्यमानानांजीयतांजयतामपि ॥ ३९ ॥ यत्रयत्रस्मदृश्यंतेप्रदीपाःकुरु
सत्तम ॥ तत्रतत्रस्मशूरास्तेनिपतंतिपतंगवत् ॥ ४० ॥ तथासंयुध्यमानानांविगाढासीन्महानिशा ॥ पांडवानांचराजेंद्रकौरवाणांचसर्वशः ॥ ४१ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेद्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततः
कर्णोरणेदृष्ट्वापार्षतंपरवीरहा ॥ आजघानोरसिशरैर्दशभिर्मर्मभेदिभिः ॥ १ ॥ प्रतिविव्याधतंतूर्णंधृष्टद्युम्नोपिमारिष ॥ दशभिःसायकैर्हृष्टस्तिष्ठतिष्ठेतिचा
ब्रवीत् ॥ २ ॥ तावन्योन्यंशरैःसंख्येसंछाद्यसुमहारथौ ॥ पुनःपूर्णायतोत्सृष्टैर्विव्यधातेपरस्परं ॥ ३ ॥ ततःपंचालमुख्यस्यधृष्टद्युम्नस्यसंयुगे ॥ सारथिंचतुर
श्चाश्वान्कर्णोविव्याधसायकैः ॥ ४ ॥ कार्मुकप्रवरंचापिप्रचिच्छेदशितैःशरैः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ५ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुविरथोहताश्वोहतसा
रथिः ॥ गृहीत्वापरिघंघोरंकर्णस्याश्वानपीपिषत् ॥ ६ ॥ विद्धश्चबहुभिस्तेनशरैराशीविषोपमैः ॥ ततोयुधिष्ठिरानीकंपद्भ्यामेवान्वपद्यत ॥ ७ ॥ आरुरोहरथंचा
पिसहदेवस्यमारिष ॥ प्रयातुकामःकर्णायवारितोधर्मसूनुना ॥ ८ ॥ कर्णस्तुसुमहातेजाःसिंहनादविमिश्रितं ॥ धनुःशब्दंमहच्चक्रेदध्मौतारेणचांबुजं ॥ ९ ॥
दृष्ट्वाविनिर्जितंयुद्धेपार्षतंतेमहारथाः ॥ अमर्षवशमापन्नाःपंचालाःसहसोमकाः ॥ १० ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ आयस्तःप्रयत्नवान् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ अतिभयात्तृणचलनमात्रेणापिकर्णंप्राप्तंमेनिरे ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

सूतपुत्रवधार्थायशस्त्राण्यादायसर्वशः ॥ प्रययुःकर्णमुद्दिश्यमृत्युंकृत्वानिवर्तनं ॥ ११ ॥ कर्णस्यापिरथेवाहानन्यान्सूतोभ्ययोजयत् ॥ शंखवर्णान्महावेगा
न्सैंधवान्साधुवाहिनः ॥ १२ ॥ लब्धलक्षस्तुराधेयःपंचालानांमहारथान् ॥ अभ्यपीडयदायस्तःशरैर्मेघइवाचलं ॥ १३ ॥ सापीड्यमानाकर्णेनपंचालानांमहा
चमूः ॥ संप्राद्रवत्सुसंत्रस्तासिंहेनेवार्दितामृगी ॥ १४ ॥ पतितास्तुरगेभ्यश्चगजेभ्यश्चमहीतले ॥ रथेभ्यश्चनरास्तूर्णमदृश्यंततततस्ततः ॥ १५ ॥ धावमानस्ययोध
स्यक्षुरप्रैःसमहामृधे ॥ बाहूचिच्छेदवैकर्णःशिरश्चैवसकुंडलं ॥ १६ ॥ ऊरूचिच्छेदचान्यस्यगजस्थस्यविशांपते ॥ वाजिपृष्ठगतस्यापिभूमिष्ठस्यचमारिष ॥
॥ १७ ॥ नाज्ञासिषुर्धावमानाबहवश्चमहारथाः ॥ संछिन्नान्यात्मगात्राणिवाहनानिचसंयुगे ॥ १८ ॥ तेवध्यमानाःसमरेपंचालाःसृंजयैःसह ॥ तृणप्रस्पंदना
च्चापिसूतपुत्रंस्ममेनिरे ॥ १९ ॥ अपिस्वंसमरेयोधंधावमानंविचेतसं ॥ कर्णमेवाभ्यमन्यंततततोभीताद्रवंतिते ॥ २० ॥ तान्यनीकानिभग्नानिद्रवमाणानि
भारत ॥ अभ्यद्रवद्द्रुतंकर्णःपृष्ठतोविकिरञ्छरान् ॥ २१ ॥ अवेक्ष्यमाणास्त्वन्योन्यंसुसंमूढाविचेतसः ॥ नाशक्नुवन्नवस्थातुंकाल्यमानामहात्मना ॥ २२ ॥
कर्णेनाभ्याहताराजन्पंचालाःपरमेषुभिः ॥ द्रोणेनचदिशःसर्वावीक्षमाणाःप्रदुद्रुवुः ॥ २३ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजास्वसैन्यंप्रेक्ष्यविद्रुतं ॥ अपयानेमनःकृत्वा
फाल्गुनंवाक्यमब्रवीत् ॥ २४ ॥ पश्यकर्णंमहेष्वासंधनुष्पाणिमवस्थितं ॥ निशीथेदारुणेकालेतपंतमिवभास्करं ॥ २५ ॥ कर्णसायकनुन्नानांक्रोशतामेषनिः
स्वनः ॥ अनिशंश्रूयतेपार्थत्वद्बंधूनामनाथवत् ॥ २६ ॥ यथाविसृजतश्चास्यसंदधानस्यचाशुगान् ॥ पश्यामिनांतरंपार्थक्षपयिष्यतिनोध्रुवं ॥ २७ ॥ यदत्रा
नंतरंकार्यंप्राप्तकालंचपश्यसि ॥ कर्णस्यवधसंयुक्तंतत्कुरुष्वधनंजय ॥ २८ ॥ एवमुक्तोमहाराजपार्थःकृष्णमथाब्रवीत् ॥ भीतःकुंतीसुतोराजाराधेयस्याद्य
विक्रमात् ॥ २९ ॥ एवंगतेप्राप्तकालंकर्णानीकेपुनःपुनः ॥ भवान्व्यवस्यतुक्षिप्रंद्रवतेहिवरूथिनी ॥ ३० ॥ द्रोणसायकनुन्नानांभग्नानांमधुसूदन ॥ कर्णे
नत्रास्यमानानामवस्थानंनविद्यते ॥ ३१ ॥ पश्यामिचतथाकर्णंविचरंतमभीतवत् ॥ द्रवमाणान्रथोदारान्किरंतंनिशितैःशरैः ॥ ३२ ॥ नैनंशक्ष्यामिसं
सोढुंचरंतंरणमूर्धनि ॥ प्रत्यक्षंवृष्णिशार्दूलपादस्पर्शमिवोरगः ॥ ३३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

सभवांस्तत्रयात्वाशुयत्रकर्णोमहारथः ॥ अहमेनंहनिष्यामिमांवैषमधुसूदन ॥ ३४ ॥ श्रीवासुदेवउवाच पश्यामिकर्णंकौंतेयदेवराजमिवाहवे ॥ वि
चरंतंनरव्याघ्रमतिमानुषविक्रमं ॥ ३५ ॥ नैतस्यान्योस्तिसंग्रामेप्रत्युद्याताधनंजय ॥ ऋतेत्वांपुरुषव्याघ्रराक्षसाद्वाघटोत्कचात् ॥ ३६ ॥ नतुतावदहंमन्येप्रा
प्तकालंतवानघ ॥ समागमंमहाबाहोसूतपुत्रेणसंयुगे ॥ ३७ ॥ दीप्यमानामहोल्केवतिष्ठत्यस्यहिवासवी ॥ त्वदर्थंहिमहाबाहोसूतपुत्रेणसंयुगे ॥ ३८ ॥ रक्ष्यते
शक्तिरेषाहिरौद्ररूपंबिभर्तिच ॥ घटोत्कचस्तुराधेयंप्रत्युद्यातुमहाबलः ॥ ३९ ॥ सहिभीमेनबलिनाजातःसुरपराक्रमः ॥ तस्मिन्नस्त्राणिदिव्यानिराक्षसान्या
सुराणिच ॥ ४० ॥ सततंचानुरक्तोवोहितैषीचघटोत्कचः ॥ विजेष्यतिरणेकर्णमितिमेनात्रसंशयः ॥ ४१ ॥ एवमुक्तोमहाबाहुःपार्थःपुष्करलोचनः ॥ आजु
हावाथतद्रक्षस्तच्चासीत्प्रादुरग्रतः ॥ ४२ ॥ कवचीसशरःखड्गीसधन्वाचविशांपते ॥ अभिवाद्यततःकृष्णंपांडवंचधनंजयं ॥ अब्रवीच्चतदाकृष्णमयमस्म्यनुशा
धिमां ॥ ४३ ॥ ततस्तंमेघसंकाशंदीप्तास्यंदीप्तकुंडलं ॥ अभ्यभाषतहैडिंबिंदाशार्हःप्रहसन्निव ॥ ४४ ॥ वासुदेवउवाच घटोत्कचविजानीहियत्त्वां
वक्ष्यामिपुत्रक ॥ प्राप्तोविक्रमकालोयंतवनान्यस्यकस्यचित् ॥ ४५ ॥ सभवान्मज्जमानानांबंधूनांत्वंप्लवोभव ॥ विविधानितवास्त्राणिसंतिमायाचराक्ष
सी ॥ ४६ ॥ पश्यकर्णेनहैडिंबेपांडवानामनीकिनी ॥ काल्यमानायथागावःपालेनरणमूर्धनि ॥ ४७ ॥ एषकर्णोमहेष्वासोमतिमान्दृढविक्रमः ॥ पांडवाना
मनीकेषुनिहंतिक्षत्रियर्षभान् ॥ ४८ ॥ किरंतःशरवर्षाणिमहांतिदृढधन्विनः ॥ नशक्नुवंत्यवस्थातुंपीड्यमानाःशरार्चिषा ॥ ४९ ॥ निशीथेसूतपुत्रेणशरवर्षे
णपीडिताः ॥ एतेद्रवंतिपंचालाःसिंहेनेवार्दितामृगाः ॥ ५० ॥ एतस्यैवंप्रवृद्धस्यसूतपुत्रस्यसंयुगे ॥ निषेद्धाविद्यतेनान्यस्त्वामृतेभीमविक्रम ॥ ५१ ॥ सत्वंकु
रुमहाबाहोकर्मयुक्तमिहात्मनः ॥ मातुलानांपितॄणांचतेजसोस्त्रबलस्यच ॥ ५२ ॥ एतदर्थंहिहैडिंबेपुत्रानिच्छंतिमानवाः ॥ कथंनस्तारयेद्दुःखात्सत्वंतार
यबांधवान् ॥ ५३ ॥ इच्छंतिपितरःपुत्रान्स्वार्थहेतोर्घटोत्कच ॥ इहलोकात्परेलोकेतारयिष्यंतियेहिताः ॥ ५४ ॥ तवह्यस्त्रबलंभीमंमायाश्चतवदुस्तराः ॥ सं
ग्रामेयुध्यमानस्यसततंभीमनंदन ॥ ५५ ॥ पांडवानांप्रभग्नानांकर्णेननिशिसायकैः ॥ मज्जतांधार्तराष्ट्रेषुभवपारंपरंतप ॥ ५६ ॥ रात्रौहिराक्षसाभूयोभवंत्य
मितविक्रमाः ॥ बलवंतःसुदुर्धर्षाःशूराविक्रांतचारिणः ॥ ५७ ॥

॥१७३॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥ ॥ ७ ॥

जहिकर्णंमहेष्वासंनिशीथेमाययारणे ॥ पार्थाद्रोणंवधिष्यंतिधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ ५८ ॥ संजयउवाच केशवस्यवचःश्रुत्वाबीभत्सुरपिराक्षसं ॥ अभ्यभाषतकौरव्यघटोत्कचमरिंदमं ॥ ५९ ॥ घटोत्कचभवांश्चैवदीर्घबाहुश्चसात्यकिः ॥ मतौमेसर्वसैन्येषुभीमसेनश्चपांडवः ॥ ६० ॥ तद्भवान्यातुकर्णेनद्वैरथंयुध्यतांनिशि ॥ सात्यकिःपृष्ठगोपस्तेभविष्यतिमहारथः ॥ ६१ ॥ जहिकर्णंरणेशूरंसात्वतेनसहायवान् ॥ यथेंद्रस्तारकंपूर्वंस्कंदेनसहजघ्निवान् ॥ ६२ ॥ घटोत्कचउवाच अलमेवास्मिकर्णायद्रोणायालंचभारत ॥ अन्येषांक्षत्रियाणांचकृतास्त्राणांमहात्मनां ॥ ६३ ॥ अद्यदास्यामिसंग्रामंसूतपुत्रायतंनिशि ॥ यंजनाःसंप्रवक्ष्यंतियावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ६४ ॥ नचात्रशूरान्मोक्ष्यामिनभीतान्नकृतांजलीन् ॥ सर्वानेववधिष्यामिराक्षसंधर्ममास्थितः ॥ ६५ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वामहाबाहुर्हैडिंबिःपरवीरहा ॥ अभ्ययात्तुमुलेकर्णंतवसैन्यंविभीषयन् ॥ ६६ ॥ तमापतंतंसंक्रुद्धंदीप्तास्यंदीप्तमूर्धजं ॥ प्रहसन्पुरुषव्याघ्रःप्रतिजग्राहसूतजः ॥ ६७ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंकर्णराक्षसयोर्मृधे ॥ गर्जतोराजशार्दूलशक्रप्रह्रादयोरिव ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेघटोत्कचप्रोत्साहनेत्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वाघटोत्कचंराजन्सूतपुत्ररथंप्रति ॥ आयांतंतुतथायुक्तंजिघांसुंकर्णमाहवे ॥ १ ॥ अब्रवीत्तत्रपुत्रस्तेदुःशासनमिदंवचः ॥ एतद्रक्षोरणेतूर्णंदृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ २ ॥ अभियातिद्रुतंकर्णंतद्वारयमहारथं ॥ वृतःसैन्येनमहतायाहियत्रमहाबलः ॥ ३ ॥ कर्णोवैकर्तनोयुद्धेराक्षसेनयुयुत्सति ॥ रक्षकर्णंरणेयत्तोवृतःसैन्येनमानद ॥ ४ ॥ माकर्णंराक्षसोघोरःप्रमादान्नाशयिष्यति ॥ एतस्मिन्नंतरेराजन्जटासुरसुतोबली ॥ ५ ॥ दुर्योधनमुपागम्यप्राहप्रहरतांवरः ॥ दुर्योधनतवामित्रान्प्रख्यातान्युद्धदुर्मदान् ॥ ६ ॥ पांडवान्हंतुमिच्छामित्वयाज्ञप्तःसहानुगान् ॥ जटासुरोममपितारक्षसांग्रामणीःपुरा ॥ ७ ॥ प्रयुज्यकर्मरक्षोघ्नंक्षुद्रैःपार्थैर्निपातितः ॥ तस्यापचितिमिच्छामिशत्रुशोणितपूजया ॥ शत्रुमांसैश्चराजेंद्रमामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ८ ॥ तमब्रवीत्ततोराजाप्रीयमाणःपुनःपुनः ॥ द्रोणकर्णादिभिःसार्धंपर्याप्तोहंद्विषद्वधे ॥ ९ ॥ तंतुगच्छमयाज्ञप्तोजहियुद्धेघटोत्कचं ॥ राक्षसंक्रूरकर्माणंरक्षोमानुषसंभवं ॥ १० ॥

दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अपचितिनिष्कृति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

पांडवानांहितंनित्यंहस्त्यश्वरथघातिनं॥ वैहायसगतंयुद्धेप्रेषयेर्यमसादनं ॥ ११ ॥ तथेत्युक्त्वामहाकायःसमाहूयघटोत्कचं॥ जाटासुरिर्भैमसेनिंनानाशस्त्रैर
वाकिरत्॥ १२॥ अलंबुषंचकर्णंचकुरुसैन्यंचदुस्तरं॥ हैडिंबिःप्रममाथैकोमहावातोंबुदानिव॥ १३॥ ततोमायाबलंदृष्ट्वारक्षस्तूर्णमलंबुषः॥ घटोत्कचंशरव्रा
तैर्नानालिंगैःसमार्पयत् ॥ १४ ॥ विद्ध्वाचबहुभिर्बाणैर्भैमसेनिंमहाबलः ॥ व्यद्रावयच्छरव्रातैःपांडवानामनीकिनीं॥ १५ ॥ तेनविद्राव्यमाणानिपांडुसै
न्यानिभारत॥ निशीथेविप्रकीर्यंतेवातनुन्नाघनाइव ॥ १६ ॥ घटोत्कचशरैर्नुन्नातथैवतववाहिनी ॥ निशीथेप्राद्रवद्राजन्नुत्सृज्योल्काःसहस्रशः॥ १७॥
अलंबुषस्ततःक्रुद्धोभैमसेनिंमहामृधे ॥ आजघ्नेदशभिर्बाणैस्तोत्रैरिवमहाद्विपं ॥ १८ ॥ तिलशस्तस्यसंवाहंसूतंसर्वायुधानिच ॥ घटोत्कचःप्रचिच्छेदप्रण
दंश्चातिदारुणं॥ १९ ॥ततःकर्णशरव्रातैःकुरूनन्यान्सहस्रशः॥ अलंबुषंचाभ्यवर्षन्मेघोमेरुमिवाचलं॥ २० ॥ ततःसंचुक्षुभेसैन्यंकुरूणांराक्षसार्दितं ॥ उपर्यु
परिचान्योन्यंचतुरंगंममर्दह॥ २१ ॥ जाटासुरिर्महाराजविरथोहतसारथिः ॥ घटोत्कचंरणेक्रुद्धोमुष्टिनाभ्यहनद्दृढं ॥ २२ ॥ मुष्टिनाभ्याहतस्तेनप्रचचाल
घटोत्कचः॥ क्षितिकंपेयथाशैलःसवृक्षस्तृणगुल्मवान्॥ २३॥ ततःसपरिघाभेनद्विट्संघघ्नेनबाहुना ॥ जाटासुरिंभैमसेनिरवधीन्मुष्टिनाभृशं॥ २४ ॥ तंप्र
मथ्यततःक्रुद्धस्तूर्णंहैडिंबिराक्षिपत्॥ दोर्भ्यामिंद्रध्वजाभाभ्यांनिष्पिपेषचभूतले॥ २५ ॥जाटासुरिर्मोक्षयित्वाआत्मानंचघटोत्कचात् ॥ पुनरुत्थायवेगेन
घटोत्कचमुपाद्रवत् ॥ २६ ॥ अलंबुषोपिविक्षिप्यसमुत्क्षिप्यचराक्षसं ॥ घटोत्कचंरणेरोषान्निष्पिपेषचभूतले ॥ २७॥ तयोःसमभवद्युद्धंगर्जतोरतिकाय
योः॥ घटोत्कचालंबुषयोस्तुमुलंलोमहर्षणं॥ २८॥ विशेषयंतावन्योन्यंमायाभिरतिमायिनौ॥ युयुधातेमहावीर्याविंद्रवैरोचनाविव॥ २९ ॥ पावकांबुनि
धीभूत्वापुनर्गरुडतक्षकौ॥ पुनर्मेघमहावातौपुनर्वज्रमहाचलौ ॥ ३० ॥ पुनःकुंजरशार्दूलौपुनःस्वर्भानुभास्करौ ॥ एवंमायाशतसृजावन्योन्यवधकांक्षिणौ
॥ ३१ ॥ भृशंचित्रमयुध्येतामलंबुषघटोत्कचौ ॥ परिघैश्चगदाभिश्चप्रासमुद्गरपट्टिशैः॥३२॥ मुसलैःपर्वताग्रैश्चतावन्योन्यंविजघ्नतुः॥ हयाभ्यांचगजाभ्यां
चरथाभ्यांचपदातिभिः॥ ३३॥ युयुधातेमहामायौराक्षसप्रवरौयुधि॥ ततोघटोत्कचोराजन्नलंबुषवधेप्सया॥३४॥ उत्पपातभृशंक्रुद्धःश्येनवन्निपपातच॥
गृहीत्वाचमहाकायंराक्षसेंद्रमलंबुषं॥ ३५॥ उद्यम्यन्यवधीद्भूमौमयंविष्णुरिवाहवे॥ ततोघटोत्कचःखड्गमुद्धृत्याद्भुतदर्शनं॥ ३६॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ निष्ठांनाशं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यदिति ॥ १॥
॥ २ ॥ वर्ष्मेतिपाठेशरीरं ॥ ३ ॥ निम्नितोदरः निम्नितंपृष्ठवंशसंलग्नमशनहीनस्येवोदरंयस्येत्यर्थः ॥ ४ ॥करालवान्उन्नतदंतचतुष्कः ॥ ५ ॥ ६ ॥ विकचश्चासावुद्वृद्धपिंडोदृढांगःकोमूर्धायस्यसविक

रौद्रस्यकायाद्धिशिरोभीमंविकृतदर्शनं॥ स्फुरतस्तस्यसमरेनदतश्चातिभैरवं॥ ३७॥ निचकर्तमहाराजशत्रोरमितविक्रमः ॥ शिरस्तच्चापिसंगृह्यकेशेषुरु धिरोक्षितं॥ ३८॥ ययौघटोत्कचस्तूर्णंदुर्योधनरथंप्रति॥ अभ्येत्यचमहाबाहुःस्मयमानःसराक्षसः॥ ३९॥ शिरोरथेस्यनिक्षिप्यविकृताननमूर्धजं॥ प्राण दद्भैरवंनादंप्रावृषीवबलाहकः॥ ४०॥ अब्रवीच्चततोराजन्दुर्योधनमिदंवचः॥ एषतेनिहतोबंधुस्त्वयादृष्टोऽस्यविक्रमः॥ ४१॥ पुनर्द्रष्टासिकर्णस्यनिष्ठामेतां तथात्मनः॥ स्वधर्ममर्थकामंचत्रितयंयोभिवांछति॥ ४२॥ रिक्तपाणिर्नपश्येतराजानंब्राह्मणंस्त्रियं॥ तिष्ठस्वतावत्सुप्रीतोयावत्कर्णवधाम्यहं॥ ४३॥ एव मुक्त्वाततःप्रायात्कर्णप्रतिनरेश्वर॥ किरञ्छरगणांस्तीक्ष्णान्रुषितोरणमूर्धनि॥ ४४॥ ततःसमभवद्युद्धंघोररूपंभयानकं॥ विस्मापनंमहाराजनरराक्षस योर्मधे॥ ४५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलंबुषवधेचतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १७४॥ ॥७॥ ॥७॥

धृतराष्ट्रउवाच यत्तद्वैकर्तनःकर्णोराक्षसश्चघटोत्कचः॥ निशीथेसमसज्जेतांतद्युद्धमभवत्कथं॥ १ ॥ कीदृशंचाभवद्रूपंतस्यघोरस्यरक्षसः॥ रथश्चकीदृ शस्तस्यहयाःसर्वायुधानिच॥ २॥ किंप्रमाणाहयास्तस्यरथकेतुर्धनुस्तथा॥ कीदृशंवर्मचैवास्यशिरस्त्राणंचकीदृशं॥ ३ ॥ पृष्टस्त्वमेतदाचक्ष्वकुशलोह्यसि संजय॥ संजयउवाच लोहिताक्षोमहाकायस्ताम्रास्योनिम्नितोदरः॥ ४॥ ऊर्ध्वरोमाहरिश्मश्रुःशंकुकर्णोमहाहनुः॥ आकर्णदारितास्यश्चतीक्ष्णदंष्ट्रः करालवान्॥ ५॥ सुदीर्घताम्रजिह्वोष्ठोलंबभ्रूःस्थूलनासिकः॥ नीलांगोलोहितग्रीवोगिरिवर्ष्माभयंकरः॥ ६॥ महाकायोमहाबाहुर्महाशीर्षोमहाबलः॥ वि कृतःपरुषस्पर्शोविकचोद्वृद्धपिंडकः॥ ७॥ स्थूलस्फिग्गूढनाभिश्चशिथिलोपचयोमहान्॥ तथैवहस्ताभरणीमहामायोंगदीतथा॥ ८॥ उरसाधारयन्निष्क मग्निमालांयथाचलः॥ तस्यहेममयंचित्रंबहुरूपांगशोभितं॥ ९॥

चोद्वृद्धपिंडकः पाठांतरेविकटेविकृतेउद्वृद्धेदृढेपिंडिकेजंघोर्ध्वप्रदेशौयस्यसविकटोद्वृद्धपिंडिकः॥७॥ स्थूलस्फिक् शिथिलोपचयः स्फिक्प्रदेशेएवशिथिलःश्लथउपचयोवृद्धिर्यस्य पाठांतरेशिखिलःशि खावान्उपचयोललाटप्रांतोयस्येत्यर्थः अंगदीतिसाहचर्याद्धस्ताभरणीकटकमुद्रिकादिमान् ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ नल्वोहस्तचतुःशतं ॥ १२॥१३ ॥ वालाःस्कंधवालाः केसराणीतियावत् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ किष्कुर्हस्तलम्बितःपरीणाहोविस्तारोयस्य अरत्निर्निरष्टमांशःकरः

तोरणप्रतिमंशुभ्रंकिरीटंमूर्ध्न्यशोभत ॥ कुंडलेबालसूर्याभेमालांहिममयींशुभां ॥१०॥ धारयन्विपुलंकांस्यंकवचंचमहाप्रभं ॥ किंकिणीशतनिर्घोषंरक्तध्वजपताकिनं ॥ ११ ॥ ऋक्षचर्मावनद्धांगंनल्वमात्रंमहारथं ॥ सर्वायुधवरोपेतमास्थितंध्वजमालिनं ॥ १२ ॥ अष्टचक्रसमायुक्तंमेघगंभीरनिःस्वनं ॥ मत्तमातंगसंकाशालोहिताक्षाविभीषणाः ॥ १३ ॥ कामवर्णजवायुक्ताबलवंतःशतंहयाः ॥ वहंतोराक्षसंघोरंवालवंतोजितश्रमाः ॥ १४ ॥ विपुलाभिःसटाभिस्तेक्रेषमाणामुहुर्मुहुः ॥ राक्षसोस्यविरूपाक्षःसूतोदीप्तास्यकुंडलः ॥ १५ ॥ रश्मिभिःसूर्यरश्म्याभैःसंजग्राहहयान्रणे ॥सतेनसहितस्तस्थावरुणेनयथारविः ॥१६॥ संसक्तइवचाभ्रेणयथाद्रिर्महतामहान् ॥ दिवस्पृक्सुमहान्केतुःस्यंदनेस्यसमुच्छ्रितः ॥ १७ ॥ रक्तोत्तमांगःक्रव्यादोगृध्रःपरमभीषणः ॥ वासवाशनिनिर्घोषंदृढज्यमतिविक्षिपन् ॥ १८ ॥ व्यक्तंकिष्कुपरीणाहंद्वादशारत्निकार्मुकं ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभिःसर्वाःप्रच्छादयन्दिशः ॥ १९ ॥ तस्यांवीरापहारिण्यांनिशायांकर्णमभ्ययात् ॥ तस्यविक्षिपतश्चापंरथेविष्टभ्यतिष्ठतः ॥ २० ॥ अश्रूयतधनुर्घोषोविस्फूर्जितमिवाशनेः ॥ तेनवित्रास्यमानानितूर्णंसैन्यानिभारत ॥ २१ ॥ समकंपंतसर्वाणिसिंधोरिवमहोर्मयः ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यविरूपाक्षंविभीषणं ॥ २२ ॥ उत्स्मयन्निवराधेयस्त्वरमाणोभ्यवारयत् ॥ ततःकर्णोभ्ययादेनमस्यन्नस्यंतमंतिकात् ॥ २३ ॥ मातंगइवमातंगंयूथर्षभमिवर्षभः ॥ ससन्निपातस्तुमुलस्तयोरासीद्विशांपते ॥ २४ ॥ कर्णराक्षसयोराजन्निंद्रशंबरयोरिव ॥ तौप्रगृह्यमहावेगेधनुषीभीमनिःस्वने ॥ २५ ॥ प्राच्छादयेतामन्योन्यंतक्षमाणौमहेषुभिः ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैरिषुभिर्नतपर्वभिः ॥ २६ ॥ न्यवारयेतामन्योन्यंकांस्येनिर्भिद्यवर्मणी ॥ तौनखैरिवशार्दूलौदंतैरिवमहाद्विपौ ॥ २७ ॥ रथशक्तिभिरन्योन्यंविशिखैश्चततक्षतुः ॥ संछिंदंतौचगात्राणिसंदधानौचसायकान् ॥ ॥ २८ ॥ दहंतौचशरोल्काभिर्दुष्प्रेक्ष्यौचबभूवतुः ॥ तौतुविक्षतसर्वांगौरुधिरौघपरिप्लुतौ ॥ २९ ॥ विभ्राजेतांयथावारिस्रवंतौगैरिकाचलौ ॥ तौशराग्रविभिन्नांगौनिर्भिदंतौपरस्परं ॥ ३० ॥ नाकंपयेतामन्योन्यंयतमानौमहाद्युती ॥ तत्प्रवृत्तंनिशायुद्धंचिरंसममिवाभवत् ॥ ३१ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ रथशक्तिभिःरथाक्षमात्रैरितिप्रागुक्तैः रथाक्षतुल्यैरित्यर्थः रथःस्यंदनदेहयोरितिकोशाद्देहानुकूलशक्तिमद्भिरितिवा ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

तस्यघटोत्कचस्य आसक्तमन्योन्यसंसक्तंयथास्यात्तथाशरानस्यतः आशक्तमितिपाठेयावच्छक्ति आर्षोंचुप्रत्ययःसमासांतः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

प्राणयोर्दीव्यतोराजन्कर्णराक्षसयोर्मृधे ॥ तस्यसंदधतस्तीक्ष्णाञ्छरांश्चासक्तमस्यतः ॥ ३२ ॥ धनुर्घोषेणवित्रस्ताःस्वेपरेचतदाभवन् ॥ घटोत्कचंयदाक
र्णोविशेषयतिनोनृप ॥ ३३॥ ततःप्रादुष्करोद्दिव्यमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ कर्णेनसंधितंदृष्ट्वादिव्यमस्त्रंघटोत्कचः ॥ ३४ ॥ प्रादुश्चक्रेमहामायांराक्षसींपांडुनंदनः ॥
शूलमुद्गरधारिण्याशैलपादपहस्तया ॥ ३५ ॥ रक्षसांघोररूपाणांमहत्यासेनयावृतः ॥ तमुद्यतमहाचापंदृष्ट्वातेव्यथितानृपाः ॥ ३६ ॥ भूतांतकमिवायांतंकाल
दंडोग्रधारिणं ॥ घटोत्कचप्रयुक्तेनसिंहनादेनभीषिताः ॥ ३७ ॥ प्रसुस्रुवुर्गजामूत्रंविव्यधुश्चनराभृशं ॥ ततोश्मवृष्टिरत्युग्रामहत्यासीत्समंततः ॥ ३८ ॥ अर्धरा
त्रेधिकबलैर्विमुक्तारक्षसांबलैः ॥ आयसानिचचक्राणिभुशुंड्यःशक्तितोमराः ॥ ३९ ॥ पतंत्यविरलाःशूलाःशतघ्न्यःपट्टिशास्तथा ॥ तदुग्रमतिरौद्रंचदृष्ट्वायु
द्धंनराधिप ॥ ४० ॥ पुत्राश्चतवयोधाश्चव्यथिताविप्रदुद्रुवुः ॥ तत्रैकोस्त्रबलश्लाघीकर्णोमानीनविव्यथे ॥ ४१ ॥ व्यधमच्चशरैर्मायांतांघटोत्कचनिर्मितां ॥ मा
यायांतुप्रहीणायाममर्षाच्चघटोत्कचः ॥ ४२ ॥ विससर्जशरान्घोरान्सूतपुत्रंतआविशन् ॥ ततस्तेरुधिराभ्यक्ताभित्वाकर्णंमहाहवे ॥ ४३ ॥ विविशुर्धरणीं
बाणाःसंक्रुद्धाइवपन्नगाः ॥ सूतपुत्रस्तुसंक्रुद्धोलघुहस्तःप्रतापवान् ॥ ४४ ॥ घटोत्कचमतिक्रम्यबिभेददशभिःशरैः ॥ घटोत्कचोविनिर्भिन्नःसूतपुत्रेणमर्म
सु ॥ ४५ ॥ चक्रंदिव्यंसहस्रारमगृह्णाद्व्यथितोभृशं ॥ क्षुरांतंबालसूर्याभंमणिरत्नविभूषितं ॥ ४६ ॥ चिक्षेपाधिरथेःक्रुद्धोभैमसेनिर्जिघांसया ॥ प्रविद्धमतिवे
गेनविक्षिप्तंकर्णसायकैः ॥ ४७ ॥ अभाग्यस्येवसंकल्पस्तन्मोघमपतद्भुवि ॥ घटोत्कचस्तुसंक्रुद्धोदृष्ट्वाचक्रंनिपातितं ॥ ४८ ॥ कर्णंप्राच्छादयद्बाणैःस्वर्भानुरि
वभास्करं ॥ सूतपुत्रस्त्वसंभ्रांतोरुद्रोपेंद्रेंद्रविक्रमः ॥ ४९ ॥ घटोत्कचरथंतूर्णंछादयामासपत्रिभिः ॥ घटोत्कचेनक्रुद्धेनगदाहेमांगदातदा ॥ ५० ॥ क्षिप्ताभ्राम्य
शरैःसापिकर्णेनाभ्याहतापतत् ॥ ततोंतरिक्षमुत्पत्यकालमेघइवोन्नदन् ॥ ५१ ॥ प्रववर्षमहाकायोद्रुमवर्षंनभस्तलात् ॥ ततोमायाविनंकर्णोभीमसेनसुतंदि
वि ॥ ५२ ॥ मार्गणैरभिविव्याधघनंसूर्यइवांशुभिः ॥ तस्यसर्वान्हयान्हत्वासंछिद्यशतधारथं ॥ ५३ ॥ अभ्यवर्षच्छरैःकर्णःपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ नचास्यासी
दनिर्भिन्नंगात्रेद्व्यंगुलमंतरं ॥ ५४ ॥ सोदृश्यतमुहूर्तेनश्वाविच्छललितोयथा ॥ नहयान्नरथंतस्यनध्वजंनघटोत्कचं ॥ ५५ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥७९॥८०॥८१॥

दृष्टवंतःस्मसमरेशरौघैरभिसंवृतं॥ सतुकर्णस्यतद्दिव्यमस्त्रमस्त्रेणशातयन्॥ ५६॥ मायायुद्धेनमायावीसूतपुत्रमयोधयत्॥ सोयोधयत्तदाकर्णमाययाला
घवेनच॥ ५७॥ अलक्ष्यमाणानिदिविशरजालानिचापतन्॥ भैमसेनिर्महामायोमाययाकुरुसत्तम॥ ५८॥ विचचारमहाकायोमोहयन्निवभारत॥ सतु
कृत्वाविरूपाणिवदनान्यशुभानिच॥ ५९॥ अग्रसत्सूतपुत्रस्यदिव्यान्यस्त्राणिमायया॥ पुनश्चापिमहाकायःसंछिन्नःशतधारणे॥ ६०॥ गतसत्वोनिरुत्सा
हःपतितःखाद्व्यदृश्यत॥ तंहतंमन्यमानाःस्मप्राणदन्कुरुपुंगवाः॥ ६१॥ अथदेहैर्नवैरन्यैर्दिक्षुसर्वास्वदृश्यत॥ पुनश्चापिमहाकायःशतशीर्षःशतोदरः॥६२॥
व्यदृश्यतमहाबाहुर्मैनाकइवपर्वतः॥ अंगुष्ठमात्रोभूत्वाचपुनरेवसराक्षसः॥ ६३॥ सागरोर्मिरिवोद्धूतस्तिर्यगूर्ध्वमवर्तत॥ वसुधांदारयित्वाचपुनरप्सुन्य
मज्जत॥ ६४॥ अदृश्यततदातत्रपुनरुन्मज्जितोन्यतः॥ सोवतीर्यपुनस्तस्थौरथेहेमपरिष्कृते॥ ६५॥ क्षितिंखंचदिशश्चैवमाययाभ्येत्यदंशितः॥ गत्वाकर्णर
थाभ्याशंव्यचरत्कुंडलाननः॥ ६६॥ प्राहवाक्यमसंभ्रांतःसूतपुत्रंविशांपते॥ तिष्ठेदानींक्वमेजीवन्सूतपुत्रगमिष्यसि॥ ६७॥ युद्धश्रद्धामहंतेद्यविनेष्यामिर
णाजिरे॥ इत्युक्त्वारोषताम्राक्षंरक्षःक्रूरपराक्रमं॥ ६८॥ उत्पपातांतरिक्षंचजहासचसुविस्तरं॥ कर्णमभ्यहनच्चैवगजेंद्रमिवकेसरी॥६९॥ रथाक्षमात्रैरिषुभि
रभ्यवर्षद्घटोत्कचः॥ रथिनामृषभंकर्णंधाराभिरिवतोयदः॥ ७०॥ शरवृष्टिंचतांकर्णोदूरात्प्राप्तामशातयत्॥ दृष्ट्वाचविहतांमायांकर्णेनभरतर्षभ॥ ७१॥ घ
टोत्कचस्ततोमायांससर्जांतर्हितःपुनः॥ सोभवद्गिरिरत्युच्चःशिखरैस्तरुसंकटैः॥ ७२॥ शूलप्रासासिमुसलजलप्रस्रवणोमहान्॥ तमंजनचयप्रख्यंकर्णोदृ
ष्ट्वामहीधरं॥ ७३॥ प्रपातैरायुधान्युग्राण्युद्वहंतंनचुक्षुभे॥ स्मयन्निवततःकर्णोदिव्यमस्त्रमुदैरयत्॥ ७४॥ ततःसोस्त्रेणशैलेंद्रोविक्षिप्तोवैव्यनश्यत॥ ततःस
तोयदोभूत्वानीलःसेंद्रायुधोदिवि॥ ७५॥ अश्मवृष्टिभिरत्युग्रःसूतपुत्रमवाकिरत्॥ अथसंधायवायव्यमस्त्रमस्त्रविदांवरः॥ ७६॥ व्यधमत्कालमेघंतंकर्णो
वैकर्तनोवृषः॥ समार्गणगणैःकर्णोदिशःप्रच्छाद्यसर्वशः॥ ७७॥ जघानास्त्रंमहाराजघटोत्कचसमीरितं॥ ततःप्रहस्यसमरेभैमसेनिर्महाबलः॥ ७८॥ प्रा
दुश्चक्रेमहामायांकर्णंप्रतिमहारथं॥ सदृष्ट्वापुनरायांतंरथेनरथिनांवरं॥ ७९॥ घटोत्कचमसंभ्रांतंराक्षसैर्बहुभिर्वृतं॥ सिंहशार्दूलसदृशैर्मत्तमातंगविक्रमैः
॥ ८०॥ गजस्थैश्चरथस्थैश्चवाजिपृष्ठगतैस्तथा॥ नानाशस्त्रधरैर्घोरैर्नानाकवचभूषणैः॥ ८१॥

॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ उल्काभ्यांसर्जरसमिश्रोल्मुकाभ्यां ततोहिदीमस्यसर्जरसस्यकणाःसस्नेहत्वात्सार्चिषएवपतंतीतिप्रसिद्धं ॥ ९२ ॥ ९३ ॥

वृतंघटोत्कचंक्रूरैर्मरुद्भिरिववासवं ॥ दृष्ट्वाकर्णोमहेष्वासोयोधयामासराक्षसं ॥ ८२ ॥ घटोत्कचस्ततःकर्णंविध्वापंचभिराशुगैः ॥ ननादभैरवंनादंभीषय
न्सर्वपार्थिवान् ॥ ८३ ॥ भूयश्चांजलिकेनाथसमार्गणगणंमहत् ॥ कर्णहस्तस्थितंचापंचिच्छेदाशुघटोत्कचः ॥ ८४ ॥ अथान्यद्धनुरादायदृढंभारसहंमहत् ॥
विचकर्षबलात्कर्णइंद्रायुधमिवोच्छ्रितं ॥ ८५ ॥ ततःकर्णोमहाराजप्रेषयामाससायकान् ॥ सुवर्णपुंखाञ्छत्रुघ्नान्खेचरान्राक्षसान्प्रति ॥ ८६ ॥ तद्बाणैर
र्दितंयूथंरक्षसांपीनवक्षसां ॥ सिंहेनेवार्दितंवन्यंगजानामाकुलंकुलं ॥ ८७ ॥ विधम्यराक्षसान्बाणैःसाश्वसूतगजान्विभुः ॥ ददाहभगवान्वह्निर्भूतानीवयुगक्षये
॥ ८८ ॥ सहत्वाराक्षसींसेनांशुशुभेसूतनंदनः ॥ पुरेवत्रिपुरंदग्ध्वादिविदेवोमहेश्वरः ॥ ८९ ॥ तेषुराजसहस्रेषुपांडवेयेषुमारिष ॥ नैनंनिरीक्षितुमपिकश्चिच्छ
क्नोतिपार्थिव ॥ ९० ॥ ऋतेघटोत्कचाद्राजन्राक्षसेंद्रान्महाबलात् ॥ भीमवीर्यबलोपेतात्क्रुद्धाद्वैवस्वतादिव ॥ ९१ ॥ तस्यक्रुद्धस्यनेत्राभ्यांपावकःसमजाय
त ॥ महोल्काभ्यांयथाराजन्सार्चिषःस्नेहबिंदवः ॥ ९२ ॥ तलंतलेनसंहत्यसंदश्यदशनच्छदं ॥ रथमास्थायचपुनर्माययानिर्मितंतदा ॥ ९३ ॥ युक्तंगजनिभै
र्वाहैःपिशाचवदनैःखरैः ॥ ससूतमब्रवीत्क्रुद्धःसूतपुत्रायमांवह ॥ ९४ ॥ सययौघोररूपेणरथेनरथिनांवरः ॥ द्वैरथंसूतपुत्रेणपुनरेवविशांपते ॥ ९५ ॥ सचिक्षे
पपुनःक्रुद्धःसूतपुत्रायराक्षसः ॥ अष्टचक्रांमहाघोरामशनिंरुद्रनिर्मितां ॥ ९६ ॥ द्वियोजनसमुत्सेधांयोजनायामविस्तरां ॥ आयसींनिचितांशूलैःकदंबमिव
केशरैः ॥ ९७ ॥ तामवप्लुत्यजग्राहकर्णोन्यस्यमहद्धनुः ॥ चिक्षेपचैनांतस्यैवस्यंदनात्सोवपुप्लुवे ॥ ९८ ॥ साश्वसूतध्वजंयानंभस्मकृत्वामहाप्रभा ॥ विवेशव
सुधांभित्वासुरास्तत्रविसिस्मियुः ॥ ९९ ॥ कर्णंतुसर्वभूतानिपूजयामासुरंजसा ॥ यदवप्लुत्यजग्राहदेवसृष्टांमहाशनिं ॥ १०० ॥ एवंकृत्वारणेकर्णआरुरो
हरथंपुनः ॥ ततोमुमोचनाराचान्सूतपुत्रःपरंतपः ॥ १ ॥ अशक्यंकर्तुमन्येनसर्वभूतेषुमानद ॥ यदकार्षीत्तदाकर्णःसंग्रामेभीमदर्शने ॥ २ ॥ सहन्यमानोनारा
चैर्धाराभिरिवपर्वतः ॥ गंधर्वनगराकारःपुनरंतरधीयत ॥ ३ ॥ एवंसवैमहाकायोमाययालाघवेनच ॥ अस्त्राणितानिदिव्यानिजघानरिपुसूदनः ॥ ४ ॥ निह
न्यमानेष्वस्त्रेषुमाययातेनरक्षसा ॥ असंभ्रांतस्तदाकर्णस्तद्रक्षःप्रत्ययुध्यत ॥ १०५ ॥

॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ १०५ ॥

ततःक्रुद्धोमहाराजभैमसेनिर्महाबलः ॥ चकारबहुधात्मानंभीषयाणोमहारथान् ॥ ६ ॥ ततोदिग्भ्यःसमापेतुःसिंहव्याघ्रतरक्षवः ॥ अग्निजिह्वाश्चभुजगाविहगाश्चाप्ययोमुखाः ॥ ७ ॥ सकीर्यमाणोविशिखैःकर्णचापच्युतैःशरैः ॥ नागराडिवदुष्प्रेक्ष्यस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ८ ॥ राक्षसाश्चपिशाचाश्चयातुधानास्तथैव च ॥ शालावृकाश्चबहवोवृकाश्चविकृताननाः ॥ ९ ॥ तेकर्णंक्षपयिष्यंतःसर्वतःसमुपाद्रवन् ॥ अथैनंवाग्भिरुग्राभिस्त्रासयांचक्रिरेतदा ॥ ११० ॥ उद्यतैर्बहुभिर्घोरैरायुधैःशोणितोक्षितैः ॥ तेषामनेकैरेकैकंकर्णोविव्याधसायकैः ॥ ११ ॥ प्रतिहत्यतुतांमायांदिव्येनास्त्रेणराक्षसीं ॥ आजघानहयानस्यशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १२ ॥ तेभग्नाविक्षतांगाश्चभिन्नपृष्ठाश्चसायकैः ॥ वसुधामन्वपद्यंतपश्यतस्तस्यरक्षसः ॥ १३ ॥ सभग्नमायोहैडिंबिःकर्णंवैकर्तनंतदा ॥ एषतेविदधेमृत्युमित्युक्त्वांतरधीयत ॥ ११४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकर्णघटोत्कचयुद्धेपंचसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिंस्तथावर्तमानेकर्णराक्षसयोर्मृधे ॥ अलायुधोराक्षसेंद्रोवीर्यवानभ्यवर्तत ॥ १ ॥ महत्यासेनयायुक्तोदुर्योधनमुपागमत् ॥ राक्षसानांविरूपाणांसहस्रैःपरिवारितः ॥ २ ॥ नानारूपधरैर्वीरैःपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ तस्यज्ञातिर्हिविक्रांतोब्राह्मणादोबकोहतः ॥ ३ ॥ किर्मीरश्चमहातेजाहिडिंबश्चसखातदा ॥ सदीर्घकालाध्युषितंपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ ४ ॥ विज्ञायैतन्निशायुद्धंजिघांसुर्भीममाहवे ॥ समत्तइवमातंगःसंक्रुद्धइवचोरगः ॥ ५ ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यमब्रवीद्युद्धलालसः ॥ विदितंतेमहाराजयथाभीमेनराक्षसाः ॥ ६ ॥ हिडिंबबककिर्मीरानिहताममबांधवाः ॥ परामर्शश्चकन्यायाहिडिंबायाःकृतःपुरा ॥ ७ ॥ किमन्यद्राक्षसानन्यानस्मांश्चपरिभूयह ॥ तमहंसगणंराजन्सवाजिरथकुंजरं ॥ ८ ॥ हैडिंबिंचसहामात्यंहंतुमभ्यागतःस्वयं ॥ अद्यकुंतीसुतान्सर्वान्वासुदेवपुरोगमान् ॥ ९ ॥ हत्वासंभक्षयिष्यामिसर्वैरनुचरैःसह ॥ निवारयबलंसर्वंवयंयोत्स्यामपांडवान् ॥ १० ॥ तस्यैतद्वचनंश्रुत्वाहृष्टोदुर्योधनस्तदा ॥ प्रतिगृह्याब्रवीद्वाक्यंभ्रातृभिःपरिवारितः ॥ ११ ॥ त्वांपुरस्कृत्यसगणंवयंयोत्स्यामहेपरान् ॥ नहिवैरांतमनसःस्थास्यंतिममसैनिकाः ॥ १२ ॥ एवमस्त्वितिराजानमुक्त्वाराक्षसपुंगवः ॥ अभ्ययात्त्वरितोभैमिंसहितःपुरुषादकैः ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दीप्यमानेनवपुषारथेनादित्यवर्चसा ॥ तादृशेनैवराजेंद्रयादृशेनघटोत्कचः ॥ १४ ॥ तस्याप्यतुलनिर्घोषोबहुतोरणचित्रितः ॥ ऋक्षचर्मावनद्धांगोनल्व मात्रोमहारथः ॥ १५ ॥ तस्यापितुरगाःशीघ्राहस्तिकायाःखरस्वनाः ॥ शतंयुक्तामहाकायामांसशोणितभोजनाः ॥ १६ ॥ तस्यापिरथनिर्घोषोमहामेघर वोपमः ॥ तस्यापिसुमहच्चापंदृढज्यंकनकोज्वलं ॥ १७ ॥ तस्याप्यक्षसमावाणारुक्मपुंखाःशिलाशिताः ॥ सोपिवीरोमहाबाहुर्यथैवसघटोत्कचः ॥ १८ ॥ तस्यापिगोमायुबलाभिगुप्तोबभूवकेतुर्ज्वलनार्कतुल्यः ॥ सचापिरूपेणघटोत्कचस्यश्रीमत्तमोव्याकुलदीपितास्यः ॥ १९ ॥ दीप्तांगदोदीप्तकिरीटमालीबद्ध स्रगुष्णीषनिबद्धखड्गः ॥ गदीभुशुंडीमुसलीहलीचशरासनीवारणतुल्यवर्ष्मा ॥ २० ॥ रथेनतेनानलवर्चसातदाविद्रावयन्पांडववाहिनींतां ॥ रराजसंख्येप रिवर्तमानोविद्युन्मालीमेघइवांतरिक्षे ॥ २१ ॥ तेचापिसर्वप्रवरानरेंद्रामहाबलावर्मिणश्चर्मिणश्च ॥ हर्षान्वितायुयुधुस्तस्यराजन्समंततःपांडवयोधवीराः ॥ ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलायुधयुद्धेषट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच तमागतमभिप्रेक्ष्यभीमकर्माणमाहवे ॥ हर्षमाहारयांचक्रुःकुरवःसर्वएवते ॥ १ ॥ तथैवतवपुत्रास्तेदुर्योधनपुरोगमाः ॥ अप्लवाःप्लवमासाद्य तर्तुकामाइवार्णवं ॥ २ ॥ पुनर्जातमिवात्मानंमन्वानाःपुरुषर्षभाः ॥ अलायुधंराक्षसेंद्रंस्वागतेनाभ्यपूजयन् ॥ ३ ॥ तस्मिंस्त्वमानुषेयुद्धेवर्तमानेमहाभये ॥ कर्णराक्षसयोर्नक्तंदारुणप्रतिदर्शने ॥ ४ ॥ उपप्रैक्षंतपंचालाःस्मयमानाःसराजकाः ॥ तथैवतावकाराजन्वीक्षमाणास्ततस्ततः ॥ ५ ॥ चुक्रुशुर्नेदमस्तीतिद्रो णद्रौणिकृपादयः ॥ तत्कर्मदृष्ट्वासंभ्रांताहैडिंबस्यरणाजिरे ॥ ६ ॥ सर्वमाविग्नमभवद्धाहाभूतमचेतनं ॥ तवसैन्यंमहाराजनिराशंकर्णजीविते ॥ ७ ॥ दुर्यो धनस्तुसंप्रेक्ष्यकर्णमार्तिपरांगतं ॥ अलायुधंराक्षसेंद्रंसमाहूयेदमब्रवीत् ॥ ८ ॥ एषवैकर्तनःकर्णोहैडिंबेनसमागतः ॥ कुरुतेकर्मसुमहद्यदस्यौपयिकंमृधे ॥ ॥ ९ ॥ पश्यैतान्पार्थिवान्शूरान्निहतान्भैमसेनिना ॥ नानाशस्त्रैरभिहतान्पादपानिवदंतिना ॥ १० ॥ तवैषभागःसमरेराजमध्येमयाकृतः ॥ तवैवानुमतेवीर तंविक्रम्यनिबर्हय ॥ ११ ॥ पुरावैकर्तनंकर्णमेषपापोघटोत्कचः ॥ मायाबलंसमाश्रित्यकर्षयत्यरिकर्शन ॥ १२ ॥

तमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ इदमस्तीत्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥१३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

एवमुक्तःसराज्ञातुराक्षसोभीमविक्रमः॥ तथेत्युक्त्वामहाबाहुर्घटोत्कचमुपाद्रवत्॥ १३ ॥ ततःकर्णसमुत्सृज्यभैमसेनिरपिप्रभो ॥ प्रत्यमित्रमुपायांतंमर्द
यामासमार्गणैः॥ १४ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंक्रुद्धयोराक्षसेंद्रयोः॥ मत्तयोर्वासिताहेतोर्द्विपयोरिवकानने ॥ १५॥ रक्षसाविप्रमुक्तस्तुकर्णोपिरथिनांवरः॥
अभ्यद्रवद्भीमसेनंरथेनादित्यवर्चसा॥ १६॥ तमायांतमनादृत्यदृष्ट्वाग्रस्तंघटोत्कचं॥ अलायुधेनसमरेसिंहेनेवगवांपतिं॥ १७॥ रथेनादित्यवपुषाभीमःप्र
हरतांवरः॥ किरञ्छरौघान्प्रययावलायुधरथंप्रति ॥ १८ ॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यसतदालायुधःप्रभो॥ घटोत्कचंसमुत्सृज्यभीमसेनंसमाह्वयत्॥ १९॥ तंभी
मःसहसाभ्येत्यराक्षसांतकरःप्रभो॥ सगणंराक्षसेंद्रंतंशरवर्षैरवाकिरत्॥ २० ॥ तथैवालायुधोराजन्शिलाधौतैरजिह्मगैः॥ अभ्यवर्षतकौंतेयंपुनःपुनररिंद
म॥ २१ ॥ तथातेराक्षसाःसर्वेभीमसेनमुपाद्रवन्॥ नानाप्रहरणाभीमास्त्वत्सुतानांजयैषिणः ॥ २२॥ सताड्यमानोबहुभिर्भीमसेनोमहाबलः ॥ पंचभिःपं
चभिःसर्वांस्तानविध्यच्छितैःशरैः॥ २३॥ तेवध्यमानाभीमेनराक्षसाःक्रूरबुद्धयः ॥ विनेदुस्तुमुलान्नादान्दुद्रुवुस्तेदिशोदश ॥ २४॥ तांस्त्रास्यमानान्भीमेन
दृष्ट्वारक्षोमहाबलं॥ अभिदुद्राववेगेनशरैश्चैनमवाकिरत्॥ २५ ॥ तंभीमसेनःसमरेतीक्ष्णाग्रैरक्षिणोच्छरैः॥ अलायुधस्तुतानस्तान्भीमेनविशिखान्रणे
॥ २६॥ चिच्छेदकांश्चित्समरेत्वरयाकांश्चिदग्रहीत्॥ सतंदृष्ट्वाराक्षसेंद्रंभीमोभीमपराक्रमः॥ २७॥ गदांचिक्षेपवेगेनवज्रपातोपमांतदा ॥ तामापतंतींवेगे
नगदांज्वालाकुलांततः॥ २८॥ गदयाताडयामाससागदाभीममाव्रजत्॥ सराक्षसेंद्रंकौंतेयःशरवर्षैरवाकिरत्॥ २९॥ तानप्यस्याकरोन्मोघान्राक्षसोनि
शितैःशरैः॥ तेचापिराक्षसाःसर्वेरजन्यांभीमरूपिणः॥ ३० ॥ शासनाद्राक्षसेंद्रस्यनिजघ्नूरथकुंजरान् ॥ पंचालाःसृंजयाश्चैववाजिनःपरमद्विपाः॥ ३१॥
नशांतिंलेभिरेतत्रराक्षसैर्भृशपीडिताः॥ तंतुदृष्ट्वामहाघोरंवर्तमानंमहाहवं॥ ३२॥ अब्रवीत्पुंडरीकाक्षोधनंजयमिदंवचः॥ पश्यभीमंमहाबाहुंराक्षसेंद्रवशं
गतं॥ ३३॥ पदमस्यानुगच्छत्वंमाविचारयपांडव॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचयुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ ३४॥ सहितौद्रौपदेयाश्चकर्णयांतुमहारथाः॥ नकुलःसहदेव
श्चयुयुधानश्चवीर्यवान्॥ ३५॥ इतरान्राक्षसान्घ्नंतुशासनात्तवपांडव॥ त्वमपीमांमहाबाहोचमूंद्रोणपुरस्कृतां॥ ३६ ॥ वारयस्वनरव्याघ्रमहद्धिभयमाग
तं॥ एवमुक्तेतुकृष्णेनयथोद्दिष्टामहारथाः॥ ३७॥ जग्मुर्वैकर्तनंकर्णंराक्षसांश्चैवतान्रणे ॥ अथपूर्णायतोत्सृष्टैःशरैराशीविषोपमैः॥ ३८॥

धनुश्चिच्छेदभीमस्यराक्षसेंद्रःप्रतापवान् ॥ हयांश्चास्यशितैर्बाणैःसारथिंचमहाबलः ॥ ३९ ॥ जघानमिषतःसंख्येभीमसेनस्यराक्षसः ॥ सोवतीर्यरथोपस्थाद्धताश्वोहतसारथिः ॥ ४० ॥ तस्मैगुर्वींगदांघोरांविनदन्नुत्ससर्जह ॥ ततस्तांभीमनिर्घोषामापतंतींमहागदां ॥ ४१ ॥ गदयाराक्षसोघोरोनिजघाननना दच ॥ तद्दृष्ट्वाराक्षसेंद्रस्यघोरंकर्मभयावहं ॥ ४२ ॥ भीमसेनःप्रहृष्टात्मागदामाशुपरामृशत् ॥ तयोःसमभवद्युद्धंतुमुलंनररक्षसोः ॥ ४३ ॥ गदानिपातसंह्रादैर्भुवंकंपयतोर्भृशं ॥ गदाविमुक्तौतौभूयःसमासाद्येतरेतरं ॥ ४४ ॥ मुष्टिभिर्वज्रसंह्रादैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ रथचक्रैर्युगैरक्षैरधिष्ठानैरुपस्करैः ॥ ४५ ॥ यथासन्नमुपादायनिजघ्नतुरमर्षणौ ॥ तौविक्षरंतौरुधिरंसमासाद्येतरेतरं ॥ ४६ ॥ मत्ताविवमहानागौचकृषातेपुनःपुनः ॥ तदपश्यद्धृषीकेशःपांडवानांहितेरतः ॥ ४७ ॥ सभीमसेनरक्षार्थंहैडिंबिंपर्यचोदयत् ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलायुधयुद्धेसप्तसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच

संदृश्यसमरेभीमंरक्षसाग्रस्तमंतिकात् ॥ वासुदेवोऽब्रवीद्राजन्घटोत्कचमिदंवचः ॥ १ ॥ पश्यभीमंमहाबाहोरक्षसाग्रस्तमाहवे ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतवचैवमहाद्युते ॥ २ ॥ सकर्णंत्वंसमुत्सृज्यराक्षसेंद्रमलायुधं ॥ जहिक्षिप्रंमहाबाहोपश्चात्कर्णंवधिष्यसि ॥ ३ ॥ सवार्ष्णेयवचःश्रुत्वाकर्णमुत्सृज्यवीर्यवान् ॥ युयुधेराक्षसेंद्रेणबकभ्रात्राघटोत्कचः ॥ ४ ॥ तयोःसुतुमुलंयुद्धंबभूवनिशिरक्षसोः ॥ अलायुधस्यचैवोग्रंहैडिंबेश्चापिभारत ॥ ५ ॥ अलायुधस्ययोधांश्चराक्षसान्भीमदर्शनान् ॥ वेगेनापततःशूरान्प्रगृहीतशरासनान् ॥ ६ ॥ आत्तायुधःसुसंक्रुद्धोयुयुधानोमहारथः ॥ नकुलःसहदेवश्चचिच्छिदुर्निशितैःशरैः ॥ ७ ॥ सर्वांश्चसमरेराजन्किरीटीक्षत्रियर्षभान् ॥ परिचिक्षेपबीभत्सुःसर्वतःप्रकिरञ्छरान् ॥ ८ ॥ कर्णश्चसमरेराजन्व्यद्रावयतपार्थिवान् ॥ धृष्टद्युम्नशिखंड्यादीन्पंचालानांमहारथान् ॥ ९ ॥ तान्वध्यमानान्दृष्ट्वाथभीमोभीमपराक्रमः ॥ अभ्ययात्त्वरितःकर्णंविशिखान्प्रकिरन्रणे ॥ १० ॥ ततस्तेप्याययुर्हत्वाराक्षसान्यत्रसूतजः ॥ नकुलःसहदेवश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ ११ ॥ तेकर्णंयोधयामासुःपंचालाद्रोणमेवतु ॥ अलायुधस्तुसंक्रुद्धोघटोत्कचमरिंदमं ॥ परिघेणातिकायेनताडयामासमूर्धनि ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ हरींद्रयोःसिंहमुख्ययोः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

सतुतेनप्रहारेणभैमसेनिर्महाबलः॥ईषन्मूर्छितमात्मानमस्तंभयतवीर्यवान्॥१३॥ततोदीप्ताग्निसंकाशांशतघंटामलंकृतां॥ चिक्षेपतस्मैसमरेगदांकांचनभू
षितां॥ १४॥साहयांश्चरथंचास्यसारथिंचमहास्वना॥ चूर्णयामासवेगेनविसृष्टाभीमकर्मणा॥ १५॥ सभग्नहयचक्राक्षाद्विशीर्णध्वजकूबरात्॥ उत्पपातर
थात्तूर्णमायामास्थायराक्षसीं॥ १६॥ससमास्थायमायांतुववर्षरुधिरंबहु॥ विद्युद्विभ्राजितंचासीत्तुमुलाभ्राकुलंनभः॥ १७॥ ततोवज्रनिपाताश्चसाश
निस्तनयित्नवः॥ महांश्चटचटाशब्दस्तत्रासीच्चमहाहवे॥ १८॥ तांप्रेक्ष्यमहतींमायांराक्षसोराक्षसस्यच॥ ऊर्ध्वमुत्पत्यहैडिंबिस्तांमायांमाययावधीत्॥ १९॥
सोभिवीक्ष्यहतांमायांमायावीमाययैवहि॥ अश्मवर्षंसुतुमुलंविससर्जघटोत्कचे॥ २०॥ अश्मवर्षंसतंघोरंशरवर्षेणवीर्यवान्॥ दिक्षुविध्वंसयामासतद
द्भुतमिवाभवत्॥ २१॥ ततोनानाप्रहरणैरन्योन्यमभिवर्षतां॥आयसैःपरिघैःशूलैर्गदामुसलमुद्गरैः॥ २२॥ पिनाकैःकरवालैश्चतोमरप्रासकंपनैः॥ नाराचै
र्निशितैर्भल्लैःशरैश्चक्रैःपरश्वधैः॥ अयोगुडैर्भिंदिपालैर्गोशीर्षोलूखलैरपि॥ २३॥ उत्पाटितैर्महाशाखैर्विविधैर्जगतीरुहैः॥ शमीपीलुकदंबैश्चचंपकैश्चैवभा
रत॥ २४॥इंगुदैर्बदरीभिश्चकोविदारैश्चपुष्पितैः॥ पलाशैश्चारिमेदैश्चप्लक्षन्यग्रोधपिप्पलैः॥ २५॥ महद्भिःसमरेतस्मिन्नन्योन्यमभिजघ्नतुः॥ विपुलैःपर्व
ताग्रैश्चनानाधातुभिराचितैः॥ २६॥ तेषांशब्दोमहानासीद्वज्राणांभिद्यतामिव॥ युद्धंसमभवद्घोरंभैम्यलायुधयोर्नृप॥ २७॥ हरींद्रयोर्यथाराजन्वालिसुग्री
वयोःपुरा॥ तौयुध्वाविविधैर्घोरैरायुधैर्विशिखैस्तथा॥ प्रगृह्यचशितौखड्गावन्योन्यमभिपेततुः॥ २८॥ तावन्योन्यमभिद्रुत्यकेशेषुसुमहाबलौ॥ भुजाभ्यांप
र्यगृह्णीतांमहाकायौमहाबलौ॥ २९॥ तौस्विन्नगात्रौप्रस्वेदंसुसुवातेजनाधिप॥ रुधिरंचमहाकायावतिवृष्टाविवांबुदौ॥ ३०॥ अथाभिपत्यवेगेनसमुद्भ्राम्य
चराक्षसं॥ बलेनाक्षिप्यहैडिंबिश्चकर्तास्यशिरोमहत्॥ ३१॥ सोपहृत्यशिरस्तस्यकुंडलाभ्यांविभूषितं॥ तदासुतुमुलंनादंननादसुमहाबलः॥ ३२॥ हतंदृष्ट्वा
महाकायंबकज्ञातिमरिंदमं॥ पंचालाःपांडवाश्चैवसिंहनादान्विनेदिरे॥ ३३॥ ततोभेरीसहस्राणिशंखानामयुतानिच॥ अवादयन्पांडवेयाराक्षसेनिहतेयु
धि॥ ३४॥ अतीवसानिशातेषांबभूवविजयावहा॥ विद्योतमानाविबभौसमंताद्दीपमालिनी॥ ३५॥ अलायुधस्यतुशिरोभैमसेनिर्महाबलः॥ दुर्योधनस्य
प्रमुखेचिक्षेपगतचेतसः॥ ३६॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ निहत्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

अथदुर्योधनोराजादृष्ट्वाहतमलायुधं ॥ बभूवपरमोद्विग्नःसहसैन्येनभारत ॥ ३७ ॥ तेनह्यस्यप्रतिज्ञातंभीमसेनमहंयुधि ॥ हंतेतिस्वयमागम्यस्मरतावैरमुत्त मं ॥ ३८ ॥ ध्रुवंसतेनहंतव्यइत्यमन्यतपार्थिवः ॥ जीवितंचिरकालंहिभ्रातॄणांचाप्यमन्यत ॥ ३९ ॥ सतंदृष्ट्वाविनिहतंभीमसेनात्मजेनवै ॥ प्रतिज्ञांभीमसेन स्यपूर्णामेवाभ्यमन्यत ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलायुधवधेअष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच निहत्यालायुधंरक्षःप्रहृष्टात्माघटोत्कचः ॥ ननादविविधान्नादान्वाहिन्याःप्रमुखेतव ॥ १ ॥ तस्यतंतुमुलंशब्दंश्रुत्वाकुं जरकंपनं ॥ तावकानांमहाराजभयमासीत्सुदारुणं ॥ २ ॥ अलायुधविषक्तंतुभैमसेनिंमहाबलं ॥ दृष्ट्वाकर्णोमहाबाहुःपंचालान्समुपाद्रवत् ॥ ३ ॥ दशभिर्दश भिर्बाणैर्धृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ दृढैःपूर्णायतोत्सृष्टैर्बिभेदनतपर्वभिः ॥ ४ ॥ ततःपरमनाराचैर्युधामन्यूत्तमौजसौ ॥ सात्यकिंचरथोदारंकंपयामाससमार्गणैः ॥ ॥ ५ ॥ तेषामप्यस्यतांसंख्येसर्वेषांसव्यदक्षिणं ॥ मंडलान्येवचापानिव्यदृश्यंतजनाधिप ॥ ६ ॥ तेषांज्यातलनिर्घोषोरथनेमिस्वनश्चह ॥ मेघानामिवघर्मांते बभूवतुमुलोनिशि ॥ ७ ॥ ज्यानेमिघोषस्तनयित्नुमान्वैधनुस्तडिन्मंडलकेतुशृंगः ॥ शरौघवर्षाकुलवृष्टिमांश्चसंग्राममेघःसबभूवराजन् ॥ ८ ॥ तदद्भुतंशैलइ वाप्रकंपोवर्षंमहाशैलसमानसारः ॥ विध्वंसयामासरणेनरेंद्रवैकर्तनःशत्रुगणावमर्दी ॥ ९ ॥ ततोतुलैर्वज्रनिपातकल्पैःशितैःशरैःकांचनचित्रपुंखैः ॥ शत्रून् व्यपोहत्समरेमहात्मावैकर्तनःपुत्रहितेरतस्ते ॥ १० ॥ संछिन्नभिन्नध्वजिनश्चकेचित्केचिच्छरैरर्दितभिन्नदेहाः ॥ केचिद्विसूताविहयाश्चकेचिद्वैकर्तनेनाशुरु ताबभूवुः ॥ ११ ॥ अविंदमानास्त्वथशर्मसंख्येयौधिष्ठिरंतेबलमभ्यपद्यन् ॥ तान्प्रेक्ष्यभग्नान्विमुखीकृतांश्चघटोत्कचोरोषमतीवचक्रे ॥ १२ ॥ आस्थायतंकां चनरत्नचित्रंरथोत्तमंसिंहवत्संननाद ॥ वैकर्तनंकर्णमुपेत्यचापिविव्याधवज्रप्रतिमैःपृषत्कैः ॥ १३ ॥ तौकर्णिनाराचशिलीमुखैश्चनालीकदंडासनवत्सदंतैः ॥ वराहकर्णैःसविपाठशृंगैःक्षुरप्रवर्षैश्चविनेदतुःखं ॥ १४ ॥ तद्बाणधारावृतमंतरिक्षंतिर्यग्गताभिःसमरेरराज ॥ सुवर्णपुंखज्वलितप्रभाभिर्विचित्रपुष्पाभिरिव प्रजाभिः ॥ १५ ॥ समाहितावप्रतिमप्रभावावन्योन्यमाजघ्नतुरुत्तमास्त्रैः ॥ तयोर्हिवीरोत्तमयोर्नकश्चिद्ददर्शतस्मिन्समरेविशेषं ॥ १६ ॥

केतुशृंगंध्वजशिखरं शृंगंप्रभुत्वेशिखरेइतिमेदिनी ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ तिर्यग्गताभिरिषुपंक्तिभिरितिशेषः ॥ १५ ॥ १६ ॥

अतीवतच्चित्रमतुल्यरूपंबभूवयुद्धंरविभीमसून्वोः॥ समाकुलंशस्त्रनिपातघोरंदिवीवराह्वंशुमतोःप्रमत्तं ॥ १७॥ संजयउवाच घटोत्कचंयदाकर्णो नविशेषयतेनृप॥ ततःप्रादुश्चकारोग्रमस्त्रमस्त्रविदांवरः॥ १८॥ तेनास्त्रेणावधीत्तस्यरथंसहयसारथिं ॥ विरथश्चापिहैडिंबिःक्षिप्रमंतरधीयत॥ १९॥ धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्नंतर्हितेतूर्णंकूटयोधिनिराक्षसे॥ मामकैःप्रतिपन्नंयत्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ २०॥ संजयउवाच अंतर्हितंराक्षसेंद्रंविदित्वासंप्राक्रोशन्कुरवःसर्वएव॥ कथंनायंराक्षसःकूटयोधीहन्यात्कर्णंसमरेदृश्यमानः ॥ २१ ॥ ततःकर्णोलघुचित्रास्त्रयोधीसर्वादिशःप्रावृणोद्बाणजालैः॥ नवैकिंचित्पापतत्तत्रभूतंतमोभूतेसायकैरंतरिक्षे ॥ २२ ॥ नैवाददानोनचसंदधानोनचेषुधीःस्पृश्यमानःकराग्रैः ॥ अदृश्यदैलाघवात्सूतपुत्रःसर्वंबाणैश्छादयानोऽतरिक्षं ॥ २३ ॥ ततोमायांदारुणामंतरिक्षेघोरांभीमांविहितांराक्षसेन॥ अपश्यामलोहिताभ्रप्रकाशांदेदीप्यंतीमग्निशिखामिवोग्रां ॥ २४॥ ततस्तस्यांविद्युतःप्रादुरासन्नुल्काश्चापिज्वलिताःकौरवेंद्र॥ घोषश्चास्याःप्रादुरासीत्सुघोरःसहस्रशोनदतांदुंदुभीनां॥ २५॥ ततःशराःप्रापतन्रुक्मपुंखाःशक्त्यृष्टिप्रासमुसलान्यायुधानि॥ परश्वधास्तैलधौताश्चखड्गाःप्रदीप्ताग्रास्तोमराःपट्टिशाश्च ॥ २६॥ मयूखिनःपरिघालोहबद्धागदाश्चित्राःशितधाराश्चशूलाः॥ गुर्व्योगदाहेमपट्टावनद्धाःशतघ्न्यश्चप्रादुरासन्समंतात् ॥ २७ ॥ महाशिलाश्चापतंस्तत्रतत्रसहस्रशःसाशनयश्चवज्राः ॥ चक्राणिचानेकशतक्षुराणिप्रादुर्बभूवुर्ज्वलनप्रभाणि॥ २८॥ तांशक्तिपाषाणपरश्वधानांप्रासासिवज्राशनिमुद्गराणां॥ वृष्टिंविशालांज्वलितांपतंतींकर्णःशरौघैर्नशशाकहंतुं ॥ २९॥ शराहतानांपततांहयानांवज्राहतानांचतथागजानां॥ शिलाहतानांचमहारथानांमहान्निनादःपततांबभूव ॥ ३०॥ सुभीमनानाविधशस्त्रपातैर्घटोत्कचेनाभिहतंसमंतात्॥ दौर्योधनंवैबलमार्तरूपमावर्तमानंददृशेभ्रमत्तत् ॥ ३१ ॥ हाहाकृतंसंपरिवर्तमानंसंलीयमानंचविषण्णरूपं॥ तेत्वार्यभावात्पुरुषप्रवीराःपराङ्मुखानोबभूवुस्तदानीं ॥ ३२ ॥ तांराक्षसींभीमरूपांसुघोरांवृष्टिंमहाशस्त्रमयींपतंतीं॥ दृष्ट्वाबलौघांश्चनिपात्यमानान्महद्भयंतवपुत्रान्विवेश ॥ ३३ ॥ शिवाश्चवैश्वानरदीप्तजिह्वाःसुभीमनादाःशतशोनदंतीः॥ रक्षोगणान्नर्दतश्चापिवीक्ष्यनरेंद्रयोधाव्यथिताबभूवुः॥ ३४॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ उरसाहार्दबलेन ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

तेदीप्तजिह्वानलतीक्ष्णदंष्ट्राविभीषणाःशैलनिकाशकायाः॥ नभोगताःशक्तिविषक्तहस्तामेघाव्यमुंचन्निवदृष्टिमुग्रां ॥ ३५॥ तैराहतास्तेशरशक्तिशूलैर्गदा
भिरुग्रैःपरिघैश्चदीप्तैः॥ वज्रैःपिनाकैरशनिप्रहारैःशतघ्निचक्रैर्मथिताश्चपेतुः॥ ३६॥ शूलाभुशुंड्योऽश्मगुडाःशतघ्न्यःस्थूलाश्चकार्ष्णायसपट्टनद्धाः॥ तेऽवा
किरंस्तवपुत्रस्यसैन्यंततोरौद्रंकश्मलंप्रादुरासीत्॥ ३७॥ विकीर्णान्त्राविहतैरुत्तमांगैःसंभग्नांगाःशिश्यिरेतत्रशूराः॥ छिन्नाहयाःकुंजराश्चापिभग्नाःसंचूर्णि
ताश्चैवरथाःशिलाभिः॥ ३८॥ एवंमहच्छस्त्रवर्षंसृजंतस्तेयातुधानाभुविघोररूपाः॥ मायाःसृष्टास्तत्रघटोत्कचेननामुंचन्वैयाचमानंनभीतं ॥ ३९ ॥ तस्मिन्
घोरेकुरुवीरावमर्देकालोत्सृष्टेक्षत्रियाणामभावे॥ तेवैभग्नाःसहसाव्यद्रवंतप्राक्रोशंतःकौरवाःसर्वएव॥ ४०॥ पलायध्वंकुरवोनैतदस्तिसेंद्रादेवाघ्नंतिनःपां
डवार्थे॥ तथातेषांमज्जतांभारतानांतस्मिन्द्वीपःसूतपुत्रोबभूव ॥ ४१ ॥ तस्मिन्संक्रंदेतुमुलेवर्तमानेसैन्येभग्नेलीयमानेकुरूणां ॥ अनीकानांप्रविभागेप्र
काशेनाज्ञायंतेकुरवोनेतरेच॥ ४२॥ निर्मर्यादेविद्रवेघोररूपेसर्वादिशःप्रेक्षमाणाःस्मशून्याः॥ तांशस्त्रवृष्टिमुरसागाहमानंकर्णंस्मैकंतत्रराजन्नपश्यन्॥ ४३
ततोबाणैराव्टणोदंतरिक्षंदिव्यांमायांयोधयन्राक्षसस्य॥ ह्रीमान्कुर्वन्दुष्करंचार्यकर्मनैवामुह्यत्संयुगेसूतपुत्रः ॥ ४४॥ ततोभीताःसमुदैक्षंतकर्णंराजन्सर्वे
सैंधवाबाल्हिकाश्च॥ असंमोहंपूजयंतोऽस्यसंख्येसंपश्यंतोविजयंराक्षसस्य॥ ४५॥ तेनोत्सृष्टाचक्रयुक्ताशतघ्नीसमंसर्वांश्चतुरोश्वान्जघान॥ तेजानुभिर्ज
गतीमन्वपद्यन्गतासवोनिर्दशनाक्षिजिह्वाः॥ ४६॥ ततोहताश्वादवरुह्ययानादंतर्मनाःकुरुषुप्राद्रवत्सु॥ दिव्येचास्त्रेमाययावध्यमानेनैवामुह्यच्चिंतयन्प्रा
प्तकालं॥ ४७॥ ततोब्रुवन्कुरवःसर्वएवकर्णंदृष्ट्वाघोररूपांचमायां॥ शक्त्यारक्षोजहिकर्णाद्यतूर्णंनश्यंत्येतेकुरवोधार्तराष्ट्राः॥ ४८॥ करिष्यतःकिंचनोभीम
पार्थौतपंतमेनंजहिपापंनिशीथे॥ योनःसंग्रामाद्घोररूपाद्विमुंचेत्सनःपार्थान्सबलान्योधयेत ॥ ४९ ॥ तस्मादेनंराक्षसंघोररूपंशक्त्याजहित्वंदत्तयावासवे
न॥ माकौरवाःसर्वएवेंद्रकल्पारात्रियुद्धेकर्णनेशुःसयोधाः॥ ५०॥ सवध्यमानोरक्षसावैनिशीथेदृष्ट्वाराजंस्त्रास्यमानंबलंच॥ महच्छ्रुत्वानिनदंकौरवाणांम
तिंदध्रेशक्तिमोक्षायकर्णः॥ ५१॥ सवैक्रुद्धःसिंहइवात्यमर्षीनामर्षयन्प्रतिघातंरणेसौ॥ शक्तिंश्रेष्ठांवैजयंतीमसह्यांसमाददेतस्यवधंचिकीर्षन्॥ ५२॥ या
सौराजन्निहितावर्षपूगान्वधायाजौसत्कृताफाल्गुनस्य॥ यांवैप्रादात्सूतपुत्रायशक्रःशक्तिंश्रेष्ठांकुंडलाभ्यांनिमाय॥ ५३॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तांवैशक्तिंलेलिहानांप्रदीप्तांपाशैर्युक्तामंतकस्येवजिह्वां ॥ मृत्योःस्वसारंज्वलितामिवोल्कांवैकर्तनःप्राहिणोद्राक्षसाय॥ ५४॥ तामुत्तमांपरकायावहंत्रींदृष्ट्वा शक्तिंबाहुसंस्थांज्वलंतीं॥ भीतंरक्षोविप्रदुद्रावराजन्कृत्वात्मानंविंध्यतुल्यप्रमाणं॥ ५५॥ दृष्ट्वाशक्तिंकर्णबाह्वंतरस्थांनेदुर्भूतान्यंतरिक्षेनरेंद्र ॥ ववुर्वातास्तु मुलाश्चापिराजन्सनिर्घाताचाशनिर्गांजगाम ॥ ५६ ॥ सातांमायांभस्मकृत्वाज्वलंतीभित्वागाढंहृदयंराक्षसस्य ॥ ऊर्ध्वंययौदीप्यमानानिशायांनक्षत्रा णामंतराण्याविवेश॥५७॥ सनिर्भिन्नोविविधैरस्त्रपूगैर्दिव्यैर्नागैर्मानुषैराक्षसैश्च॥ नदन्नादान्विविधान्भैरवांश्चप्राणानिष्टांस्त्याजितःशक्रशक्त्या॥५८॥इदं चान्यच्चित्रमाश्चर्यरूपंचकारासौकर्मशत्रुक्षयाय॥तस्मिन्कालेशक्तिनिर्भिन्नमर्माबभौराजन्शैलमेघप्रकाशः॥५९॥ ततोंतरिक्षादपतद्गतासुःसराक्षसेंद्रोभु विभिन्नदेहः॥ अवाक्शिराःस्तब्धगात्रोविजिह्वोघटोत्कचोमहदास्थायरूपं॥ ६०॥ सतद्रूपंभैरवंभीमकर्माभीमंकृत्वाभैमसेनिःपपात॥ हतोप्येवंतवसैन्यैक देशमपोथयत्स्वेनदेहेनराजन्॥ ६१॥ पतद्रक्षःस्वेनकायेनतूर्णमतिप्रमाणेनविवर्धताच॥ प्रियंकुर्वन्पांडवानांगतासुरक्षौहिणींतवतूर्णंजघान॥ ६२॥ ततो मिश्राःप्राणदन्सिंहनादैर्भेर्यःशंखामुरजाश्चानकाश्च॥ दग्धांमायांनिहतंराक्षसंचदृष्ट्वाहृष्टाःप्राणदन्कौरवेयाः॥ ६३॥ ततःकर्णःकुरुभिःपूज्यमानोयथाश क्रोवृत्रवधेमरुद्भिः॥ अन्वारूढस्तवपुत्रस्ययानंहृष्टश्चापिप्राविशत्तत्स्वसैन्यं॥६४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेघटोत्कच वधेऊनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १७९॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच हैडिंबिंनिहतंदृष्ट्वाविशीर्णमिवपर्वतं॥ बभूवुःपांडवाःसर्वेशोक बाष्पाकुलेक्षणाः॥ १॥ वासुदेवस्तुहर्षेणमहताभिपरिप्लुतः॥ ननादसिंहनादंवैपर्यष्वजतफाल्गुनं॥ २॥ सविनद्यमहानादमभीषून्संनियम्यच॥ ननर्तहर्ष संवीतोवातोद्धूतइवद्रुमः॥ ३॥ ततःपरिष्वज्यपुनःपार्थमास्फोट्यचासकृत्॥ रथोपस्थगतोधीमान्प्राणदत्पुनरच्युतः॥ ४॥ प्रहृष्टमनसंज्ञात्वावासुदेवंमहा बलः॥ अर्जुनोथाब्रवीद्राजन्नातिहृष्टमनाइव॥५॥ अतिहर्षोयमस्थानेतवाद्यमधुसूदन॥ शोकस्थानेतुसंप्राप्तेहैडिंबस्यवधेनतु॥ ६॥ विमुखानीहसैन्या निहतंदृष्ट्वाघटोत्कचं॥ वयंचभृशमुद्विग्नाहैडिंबेस्तुनिपातनात्॥ ७॥ नैतत्कारणमल्पंहिभविष्यतिजनार्दन॥ तदद्यशंसमेपृष्टःसत्यंसत्यवतांवर॥८॥

हैडिंबिमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥ ८ ॥

धैर्यस्यवैकृतं अस्मत्पक्षक्षयेणतवहर्षोऽस्मद्धैर्यविनाशकइत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ कुंडलाभ्यांनिमायवि

यद्येतन्नरहस्यंतेवक्तुमर्हस्यरिंदम ॥ धैर्यस्यवैकृतंब्रूहित्वमद्यमधुसूदन ॥ ९ ॥ समुद्रस्येवसंशोषंमेरोरिवविसर्पणं ॥ तथैतदद्यमन्येहंतवकर्मजनार्दन ॥ १० ॥
वासुदेवउवाच अतिहर्षमिमंप्राप्तंश्रृणुमेत्वंधनंजय ॥ अतीवमनसःसद्यःप्रसादकरमुत्तमं ॥ ११ ॥ शक्तिंघटोत्कचेनेमांव्यंसयित्वामहाद्युते ॥ कर्णं
निहतमेवाजौविद्धिसद्योधनंजय ॥ १२ ॥ शक्तिहस्तंपुनःकर्णंकोलोकेस्तिपुमान्निह ॥ यएनमभितस्तिष्ठेत्कार्तिकेयमिवाहवे ॥ १३ ॥ दिष्ट्यापनीतकवचोदि
ष्ट्यापहतकुंडलः ॥ दिष्ट्यासाव्यंसिताशक्तिरमोघास्यघटोत्कचे ॥ १४ ॥ यदिहिस्यात्सकवचस्तथैवस्यात्सकुंडलः ॥ सामरानपिलोकांस्त्रीनेकःकर्णोजयेद्रणे ॥
॥ १५ ॥ वासवोवाकुबेरोवावरुणोवाजलेश्वरः ॥ यमोवानोत्सहेत्कर्णंरणेप्रतिसमासितुं ॥ १६ ॥ गांडीवमुद्यम्यभवांश्चक्रंचाहंसुदर्शनं ॥ नशक्तौस्वोरणेजेतुं
तथायुक्तंनरर्षभं ॥ १७ ॥ त्वद्धितार्थंतुशक्रेणमायापहृतकुंडलः ॥ विहीनकवचश्चायंकृतःपरपुरंजयः ॥ १८ ॥ उत्कृत्यकवचंयस्मात्कुंडलेविमलेचते ॥ प्रादा
च्छक्रायकर्णोवैतेनवैकर्तनःस्मृतः ॥ १९ ॥ आशीविषइवक्रुद्धोजृंभितोमंत्रतेजसा ॥ तथाद्यभातिकर्णोमेशांतज्वालइवानलः ॥ २० ॥ यदाप्रभृतिकर्णाय
शक्तिर्दत्तामहात्मना ॥ वासवेनमहाबाहोक्षिप्तायासौघटोत्कचे ॥ २१ ॥ कुंडलाभ्यांनिमायाथदिव्येनकवचेनच ॥ तांप्राप्यामन्यतवृषःसततंत्वांहतंरणे ॥
॥ २२ ॥ एवंगतोपिशक्योयंहंतुंनान्येनकेनचित् ॥ ऋतेत्वांपुरुषव्याघ्रशपेसत्येनचानघ ॥ २३ ॥ ब्रह्मण्यःसत्यवादीचतपस्वीनियतव्रतः ॥ रिपुष्वपिदयावां
श्चतस्मात्कर्णोवृषःस्मृतः ॥ २४ ॥ युद्धशौंडोमहाबाहुर्नित्योद्यतशरासनः ॥ केसरीववनेनर्दन्मातंगइवयूथपान् ॥ २५ ॥ विमदान्रथशार्दूलान्कुरुतेरणमूर्ध
नि ॥ मध्यंगतइवादित्योयोनशक्योनिरीक्षितुं ॥ २६ ॥ त्वदीयैःपुरुषव्याघ्रयोधमुख्यैर्महात्मभिः ॥ शरजालसहस्रांशुःशरदीवदिवाकरः ॥ २७ ॥ तपांतेजलदोयद्व
च्छरधाराःक्षरन्मुहुः ॥ दिव्यास्त्रजलदःकर्णःपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ २८ ॥ त्रिदशैरपिचास्यद्भिःशरवर्षंसमंततः ॥ अशक्यस्तदयंजेतुंस्रवद्भिर्मांसशोणितं ॥
॥ २९ ॥ कवचेनविहीनश्चकुंडलाभ्यांचपांडव ॥ सोद्यमानुषतांप्राप्तोविमुक्तःशक्रदत्तया ॥ ३० ॥ एकोहियोगोस्यभवेद्वधायच्छिद्रेत्वेनंस्वप्रमत्तःप्रमत्तं ॥ कृ
च्छ्रप्राप्तंरथचक्रेविमग्नेहन्याःपूर्वंत्वंतुसंज्ञांविचार्य ॥ ३१ ॥

निमयंकृत्वा ॥ २२ ॥ २३ ॥ वृषोधर्मप्रधानः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२॥ ३३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कथमिति योगैरुपायैः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

नह्युद्यतास्त्वंयुधिहन्यादजय्यमप्येकवीरोवलभित्सवज्रः॥ जरासंधश्चेदिराजोमहात्मामहाबाहुश्चैकलव्योनिषादः॥ ३२ ॥ एकैकशोनिहताःसर्वएतेयोगैस्तै
स्तैस्त्वद्धितार्थंमयैव ॥ अथापरेनिहताराक्षसेंद्राहिडिंबकिर्मीरबकप्रधानाः ॥ अलायुधःपरचक्रावमर्दीघटोत्कचश्चोग्रकर्मातरस्वी ॥ ३३॥ इतिश्रीमहा
भारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेघटोत्कचवधेश्रीकृष्णहर्षेअशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १८० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ अर्जुनउवाच
कथमस्मद्धितार्थंतेकैश्चयोगैर्जनार्दन ॥ जरासंधप्रभृतयोघातिताःपृथिवीश्वराः॥ १ ॥ वासुदेवउवाच जरासंधश्चेदिराजोनैषादिश्चमहाबलः॥ यदि
स्युर्नहताःपूर्वमिदानींस्युर्भयंकराः॥ २ ॥ दुर्योधनस्तानवश्यंवृणुयाद्रथसत्तमान् ॥ तेस्मासुनित्यविद्विष्टाःसंश्रयेयुश्चकौरवान् ॥ ३ ॥ तेहिवीरामहेष्वासाः
कृतास्त्राद्दढयोधिनः॥ धार्तराष्ट्रचमूंकृत्स्नांरक्षेयुरमराइव ॥ ४॥ सूतपुत्रोजरासंधश्चेदिराजोनिषादजः ॥ सुयोधनंसमाश्रित्यजयेयुःपृथिवीमिमां ॥ ५ ॥ यो
गैरपिहतायैस्तेतन्मेशृणुधनंजय ॥ अजय्याहिविनायोगैर्मृधेतेदैवतैरपि ॥ ६ ॥ एकैकोहिपृथक्तेषांसमस्तांसुरवाहिनीं ॥ योधयेत्समरेपार्थलोकपालाभिर
क्षितां ॥ ७॥ जरासंधोहिरुषितोरौहिणेयप्रधर्षितः ॥ अस्मद्वधार्थंचिक्षेपगदांवैसर्वघातिनीं ॥ ८ ॥ सीमंतमिवकुर्वाणांनभसःपावकप्रभां ॥ अदृश्यतापतंती
साशक्रमुक्तायथाशनिः॥ ९ ॥ तामापतंतींदृष्ट्वैवगदांरोहिणिनंदनः॥ प्रतिघातार्थमस्त्रंवैस्थूणाकर्णमवासृजत् ॥ १० ॥ अस्त्रवेगप्रतिहतासागदाप्रापतद्भु
वि ॥ दारयंतीधरांदेवींकंपयंतीवपर्वतान् ॥ ११ ॥ तत्रसाराक्षसीघोराजरानाम्नीसुविक्रमा ॥ संदधेसाहिसंजातंजरासंधमरिंदमं ॥ १२ ॥ द्वाभ्यांजातोहिमा
तृभ्यामर्धदेहःपृथक्पृथक् ॥ जरयासंधितोयस्माज्जरासंधस्ततोभवत् ॥ १३ ॥ सातुभूमिंगतापार्थहतासमुतबांधवा ॥ गदयातेनचास्त्रेणस्थूणाकर्णेनराक्ष
सी ॥ १४ ॥ विनाभूतःसगदयाजरासंधोमहामृधे ॥ निहतोभीमसेनेनपश्यतस्तेधनंजय ॥ १५ ॥ यदिहिस्याद्गदापाणिर्जरासंधःप्रतापवान् ॥ सेंद्रादेवानतंहं
तुंरणेशक्तानरोत्तम ॥ १६ ॥ त्वद्धितार्थंचनैषादिरंगुष्ठेनवियोजितः॥ द्रोणेनाचार्यकंकृत्वाछद्मनासत्यविक्रमः॥ १७॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ सगदयागदासहितयाराक्षस्याविनाभूतः अयंभावः गदयैवसदुर्जयःकदाचिज्जितश्चेत्पुनाराक्षस्यासंधातुंशक्यइत्युभ
यनाशेनजरासंधोनष्टइति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

सतुबद्धांगुलित्राणोनैषादिर्दृढविक्रमः ॥ अतिमानीवनचरोबभौरामइवापरः ॥ १८ ॥ एकलव्यंहिसांगुष्ठमशक्तादेवदानवाः ॥ सराक्षसोरगाःपार्थविजेतुंयु
धिकर्हिचित् ॥ १९ ॥ किमुमानुषमात्रेणशक्यःस्यात्प्रतिवीक्षितुं ॥ दृढमुष्टिःकृतीनित्यमस्यमानोदिवानिशं ॥ २० ॥ त्वद्धितार्थंतुसमयाहतःसंग्राममूर्धनि ॥
चेदिराजश्वविक्रांतःप्रत्यक्षंनिहतस्तव ॥ २१ ॥ सचाप्यशक्यःसंग्रामेजेतुंसर्वसुरासुरैः ॥ वधार्थंतस्यजातोहमन्येषांचसुरद्विषां ॥ २२ ॥ त्वत्सहायोनरव्याघ्र
लोकानांहितकाम्यया ॥ हिडिंबबककिर्मीराभीमसेनेनपातिताः ॥ २३ ॥ रावणेनसमप्राणाब्रह्मयज्ञविनाशनाः ॥ हतस्तथैवमायावीहैडिंबेनाप्यलायुधः ॥
॥ २४ ॥ हैडिंबश्चाप्युपायेनशक्त्याकर्णेनघातितः ॥ यदिह्येनंनाहनिष्यत्कर्णःशक्त्यामहामृधे ॥ २५ ॥ मयावध्योभविष्यत्सभैमसेनिर्घटोत्कचः ॥ मयाननि
हतःपूर्वमेषयुष्मत्प्रियेप्सया ॥ २६ ॥ एषहिब्राह्मणद्वेषीयज्ञद्वेषीचराक्षसः ॥ धर्मस्यलोप्तापापात्मातस्मादेषनिपातितः ॥ २७ ॥ व्यंसिताचाप्युपायेनशक्रदत्ता
मयानघ ॥ येहिधर्मस्यलोप्तारोवध्यास्तेममपांडव ॥ २८ ॥ धर्मसंस्थापनार्थंहिप्रतिज्ञैषाममाव्यया ॥ ब्रह्मसत्यंदमःशौचंधर्मोह्रीःश्रीर्धृतिःक्षमा ॥ २९ ॥ य
त्रतत्ररमेनित्यमहंसत्येनतेशपे ॥ नविषादस्त्वयाकार्यःकर्णंवैकर्तनंप्रति ॥ ३० ॥ उपदेक्ष्याम्युपायंतेयेनतंप्रसहिष्यसि ॥ सुयोधनंचापिरणेहनिष्यतिवृकोद
रः ॥ ३१ ॥ तस्यापिचवधोपायंवक्ष्यामितवपांडव ॥ वर्धतेतुमुलस्त्वेषशब्दःपरचमूंप्रति ॥ ३२ ॥ विद्रवंतिचसैन्यानित्वदीयानिदिशोदश ॥ लब्धलक्ष्याहिकौ
रव्याविधमंतिचमूंतव ॥ दहत्येषचवःसैन्यंद्रोणःप्रहरतांवरः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकृष्णवाक्येएकाशीत्यधिक
शततमोऽध्यायः ॥ १८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच एकवीरवधेमोघाशक्तिःसूतात्मजेयदा ॥ कस्मात्सर्वान्समुत्सृज्यसतांपार्थेन
मुक्तवान् ॥ १ ॥ तस्मिन्हतेहताहिस्युःसर्वेपांडवसृंजयाः ॥ एकवीरवधेकस्माद्युद्धेनजयमादधे ॥ २ ॥ आहूतोननिवर्तेयमितितस्यमहाव्रतं ॥ स्वयंमार्गयितव्यः
ससूतपुत्रेणफाल्गुनः ॥ ३ ॥ ततोद्वैरथमानीयफाल्गुनंशक्रदत्तया ॥ जघाननवृषःकस्मात्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ४ ॥ नूनंबुद्धिविहीनश्चाप्यसहायश्चमेसुतः ॥
शत्रुभिर्व्यंसितःपापःकथंनुसजयेदरीन् ॥ ५ ॥ यात्यस्यपरमाशक्तिर्जयस्यचपरायणं ॥ साशक्तिर्वासुदेवेनव्यंसिताचघटोत्कचे ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ एतव्यकृतशक्त्यार्जुनहननं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ एषकृतस्त्रः जयंप्रतिअर्जुनस्येत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

कुणेर्यथाहस्तगतंक्रियेत्फलंबलीयसा ॥ तथाशक्तिरमोघासामोघीभूताघटोत्कचे ॥ ७॥ यथावराहस्यशुनश्चयुध्यतोस्तयोरभावेश्वपचस्यलाभः ॥ मन्येवि
द्वन्वासुदेवस्यतद्वद्युद्धेलाभःकर्णहैडिंबयोर्वै ॥ ८ ॥ घटोत्कचोयदिहन्याद्धिकर्णपरोलाभःसभवेत्पांडवानां ॥ वैकर्तनोवायदितंनिहन्यात्तथापिकृत्यंशक्तिना
शात्कृतंस्यात् ॥ ९ ॥ इतिप्राज्ञःप्रज्ञयैतद्विचिंत्यघटोत्कचंसूतपुत्रेणयुद्धे ॥ अघातयद्वासुदेवोनृसिंहःप्रियंकुर्वन्पांडवानांहितंच ॥ १० ॥ संजयउवाच ए
तच्चिकीर्षितंज्ञात्वाकर्णस्यमधुसूदनः ॥ नियोजयामासतदाद्वैरथेराक्षसेश्वरं ॥ ११ ॥ घटोत्कचंमहावीर्यंमहाबुद्धिर्जनार्दनः ॥ अमोघायांविघातार्थंराजन्दु
र्मन्त्रितेतव ॥ १२ ॥ तदैवकृतकार्याहिवयंस्यामकुरूद्वह ॥ नरक्षेद्यदिकृष्णस्तंपार्थंकर्णान्महारथात् ॥ १३ ॥ साश्वध्वजरथःसंख्येधृतराष्ट्रपतेद्भुवि ॥ विनाजना
र्दनंपार्थोयोगानामीश्वरंप्रभुं ॥ १४ ॥ तैस्तैरुपायैर्बहुभीरक्ष्यमाणःसपार्थिव ॥ जयत्यभिमुखःशत्रून्पार्थःकृष्णेनपालितः ॥ १५ ॥ सविशेषात्त्वमोघायाःकृ
ष्णोरक्षतपांडवं ॥ हन्यात्क्षिप्रंहिकौंतेयंशक्तिर्वृक्षमिवाशनिः ॥ १६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच विरोधीचकुमंत्रीचप्राज्ञमानीममात्मजः ॥ यस्यैषसमतिक्रांतो
वधोपायोजयंप्रति ॥ १७ ॥ सवाकर्णोमहाबुद्धिःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ नमुक्तवान्कथंसूततामघोघांधनंजये ॥ १८ ॥ तवापिसमतिक्रांतमेतद्गावल्गणेकथं ॥
एतमर्थंमहाबुद्धेयत्त्वयानावबोधितः ॥ १९ ॥ संजयउवाच दुर्योधनस्यशकुनेर्ममदुःशासनस्यच ॥ रात्रौरात्रौभवत्येषानित्यमेवसमर्थना ॥ २० ॥ श्वः
सर्वसैन्यानुत्सृज्यजहिकर्णधनंजयं ॥ प्रेष्यवत्पांडुपंचालानुपभोक्ष्यामहेततः ॥ २१ ॥ अथवानिहतेपार्थेपांडवान्यतमंततः ॥ स्थापयेद्यदिवार्ष्णेयस्तस्मात्कृ
ष्णोहिहन्यतां ॥ २२ ॥ कृष्णोहिमूलंपांडूनांपार्थःस्कंधइवोद्गतः ॥ शाखाइवेतरेपार्थाःपंचालाःपत्रसंज्ञिताः ॥ २३ ॥ कृष्णाश्रयाःकृष्णबलाःकृष्णनाथाश्चपांड
वाः ॥ कृष्णःपरायणंचैषांज्योतिषामिवचंद्रमाः ॥ २४ ॥ तस्मात्पर्णानिशाखाश्चस्कंधंचोत्सृज्यसूतज ॥ कृष्णंहिविद्धिपांडूनांमूलंसर्वत्रसर्वदा ॥ २५ ॥ हन्या
द्यदिहिदाशार्हंकर्णोयादवनंदनं ॥ कृत्स्नावसुमतीराजन्वशेतस्यनसंशयः ॥ २६ ॥ यदिहिसनिहतःशयीतभूमौयदुकुलपांडवनंदनोमहात्मा ॥ ननुतववसुधा
नरेंद्रसर्वासगिरिसमुद्रवनावशंव्रजेत ॥ २७ ॥ सातुबुद्धिःकृताप्येवंजाग्रतित्रिदशेश्वरे ॥ अप्रमेयेहृषीकेशेयुद्धकालेप्यमुह्यत ॥ २८ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ निरग्नयोऽग्निविनामुखहीनाइवेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अहमेवेत्यादिग्रंथोभगवतोभक्तपक्षपातित्वप्रदर्शनार्थोनकेवलमर्जुनार्थ

अर्जुनंचापिराधेयात्सदारक्षतिकेशवः ॥ नह्येनमैच्छत्प्रमुखेसौतेःस्थापयितुंरणे ॥ २९ ॥ अन्यांश्चास्मैरथोदारानुपास्थापयदच्युतः ॥ अमोघांतांकथंशक्तिं मोघांकुर्यामितिप्रभो ॥ ३० ॥ यश्चैवंरक्षतेपार्थंकर्णात्कृष्णोमहामनाः ॥ आत्मानंसकथंराजन्नरक्षेत्पुरुषोत्तमः ॥ ३१ ॥ परिचिंत्यतुपश्यामिचक्रायुधमरिंदमं ॥ नसोस्तित्रिषुलोकेषुयोजयेतजनार्दनं ॥ ३२ ॥ संजयउवाच ततःकृष्णंमहाबाहुंसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ पप्रच्छरथशार्दूलःकर्णंप्रतिमहारथः ॥ ३३ ॥ अयंचप्रत्ययःकर्णेशक्तिश्चामितविक्रमा ॥ किमर्थंसूतपुत्रेणनमुक्ताफाल्गुनेतुसा ॥ ३४ ॥ वासुदेवउवाच दुःशासनश्चकर्णश्चशकुनिश्चससैंधवः ॥ सततंमंत्रयंतिस्मदुर्योधनपुरोगमाः ॥ ३५ ॥ कर्णकर्णमहेष्वासरणेमितपराक्रम ॥ नान्यस्यशक्तिरेषातेमोक्तव्याजयतांवर ॥ ३६ ॥ ऋतेमहारथात्कर्णकुंतीपुत्राद्धनंजयात् ॥ सहितेषामतियशादेवानामिववासवः ॥ ३७ ॥ तस्मिन्विनिहतेपार्थेपांडवाःसृंजयैःसह ॥ भविष्यंतिगतात्मानःसुराइवनिरग्नयः ॥ ॥ ३८ ॥ तथेतिचप्रतिज्ञातंकर्णेनशिनिपुंगव ॥ हृदिनित्यंचकर्णस्यवधोगांडीवधन्वनः ॥ ३९ ॥ अहमेवतुराधेयंमोहयामियुधांवर ॥ ततोनावासृजच्छक्तिंपांडवेश्वेतवाहने ॥ ४० ॥ फाल्गुनस्यहिसामृत्युरितिचिंतयतोनिशं ॥ ननिद्रानचमेहर्षोमनसोस्तियुधांवर ॥ ४१ ॥ घटोत्कचेव्यंसितांतुदृष्ट्वातांशिनिपुंगव ॥ मृत्योरास्यांतरान्मुक्तंपश्याम्यद्यधनंजयं ॥ ४२ ॥ नपितानचमेमातानयूयंभ्रातरस्तथा ॥ नचप्राणास्तथारक्ष्यायथाबीभत्सुराहवे ॥ ४३ ॥ त्रैलोक्यराज्याद्यत्किंचिद्भवेदन्यत्सुदुर्लभं ॥ नेच्छेयंसात्वताहंतद्विनापार्थंधनंजयं ॥ ४४ ॥ अतःप्रहर्षःसुमहान्युयुधानाद्यमेभवत् ॥ मृतंप्रत्यागतमिवदृष्ट्वापार्थंधनंजयं ॥ ४५ ॥ अतश्चप्रहितोयुद्धेमयाकर्णायराक्षसः ॥ नह्यन्यःसमरेरात्रौशक्तःकर्णंप्रबाधितुं ॥ ४६ ॥ संजयउवाच इतिसात्यकयेप्राहतदादेवकिनंदनः ॥ धनंजयहितेयुक्तस्तत्प्रियेसततंरतः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकृष्णवाक्येद्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच कर्णदुर्योधनादीनांशकुनेःसौबलस्यच ॥ अपनीतंमहत्तातत्तवचैवविशेषतः ॥ १ ॥

इतिभावः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ हितेआमुष्मिकेश्रेयसि प्रियेऐहिकेकल्याणे ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ ॥७॥
कर्णेति महज्जयालंबनममोघशक्तिरूपमितिशेषः अपनीतंनाशितं महदपनीतंअन्यायइतिवा ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ दुष्प्रणीतेनदुर्नयेन ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

यदिजानीथतांशक्तिमेकघ्नींसततंरणे॥ अनिवार्यामसत्यांचदेवैरपिसवासवैः ॥ २ ॥ साकिमर्थंतुकर्णेनप्रवृत्तेसमरेपुरा॥ नदेवकीसुतेमुक्ताफाल्गुनेवापि
संजय॥३॥ संजयउवाच संग्रामाद्विनिवृत्तानांसर्वेषांनोविशांपते॥४॥ रात्रौकुरुकुलश्रेष्ठमंत्रोयंसमजायत॥ प्रभातमात्रेश्वोभूतेकेशवायार्जुनायवा॥
शक्तिरेषाहिमोक्तव्याकर्णकर्णेतिनित्यशः॥ ५ ॥ ततःप्रभातसमयेराजन्कर्णस्यदैवतैः ॥ अन्येषांचैवयोधानांसाबुद्धिर्नाश्यतेपुनः ॥ ६ ॥ दैवमेवपरंमन्येय
त्कर्णोहस्तसंस्थया॥ नजघानरणेपार्थंकृष्णंवादेवकीसुतं॥ ७ ॥ तस्यहस्तस्थिताशक्तिःकालरात्रिरिवोद्यता॥ दैवोपहतबुद्धित्वान्नतांकर्णोविमुक्तवान्॥ ८ ॥
कृष्णेवादेवकीपुत्रेमोहितोदेवमायया॥ पार्थेवाशक्रकल्पेवैवधार्थंवासवींप्रभो॥ ९ ॥ धृतराष्ट्रउवाच दैवेनोपहतायूयंस्वबुद्ध्याकेशवस्यच॥ गताहि
वासवीहत्वात्तृणभूतंघटोत्कचं॥ १० ॥ कर्णश्चममपुत्राश्चसर्वेचान्येचपार्थिवाः॥ तेनवैदुष्प्रणीतेनगतावैवस्वतक्षयं ॥ ११ ॥ भूयएवतुमेशंसयथायुद्धमव
र्तत॥ कुरूणांपांडवानांचहैडिंबौनिहतेतदा॥ १२ ॥ येचतेभ्यद्रवन्द्रोणंव्यूढानीकाःप्रहारिणः॥ सृंजयाःसहपंचालैस्तेप्यकुर्वन्कथंरणं ॥ १३ ॥ सौमदत्तेर्वधा
द्द्रोणमायांतंसैंधवस्यच॥ अमर्षाज्जीवितंत्यक्त्वागाहमानंवरूथिनीं ॥ १४ ॥ जृंभमाणमिवव्याघ्रंव्यात्ताननमिवांतकं॥ कथंप्रत्युद्ययुर्द्रोणमस्यंतंपांडुसृंज
याः॥ १५ ॥ आचार्यंयेचतेरक्षन्दुर्योधनपुरोगमाः॥ द्रौणिकर्णकृपास्तातते वाकुर्वन्किमाहवे ॥ १६ ॥ भारद्वाजंजिघांसंतौसव्यसाचिवृकोदरौ॥ समार्च्छ
न्मामकायुद्धेकथंसंजयशंसमे॥ १७ ॥ सिंधुराजवधेनेमेघटोत्कचवधेनते॥ अमर्षिताःसुसंक्रुद्धारणंचक्रुःकथंनिशि॥ १८ ॥ संजयउवाच हतेघटोत्कचे
राजन्कर्णेननिशिराक्षसे॥ प्रणदत्सुचहृष्टेषुतावकेषुयुयुत्सुषु॥ १९ ॥ आपतत्सुचवेगेनवध्यमानेबलेपिच ॥ विगाढायांरजन्यांचराजादैन्यंपरंगतः ॥ २० ॥
अब्रवीच्चमहाबाहुर्भीमसेनमिदंवचः॥ आवारयमहाबाहोधार्तराष्ट्रस्यवाहिनीं ॥ २१ ॥ हैडिंबेश्चैवघातेनमोहोमामाविशन्महान् ॥ एवंभीमंसमादिश्यस्वर
थेसमुपाविशत्॥ २२ ॥ अश्रुपूर्णमुखोराजानिःश्वसंश्चपुनःपुनः॥ कश्मलंप्राविशद्घोरंदृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं॥ २३ ॥ तंतथाव्यथितंदृष्ट्वाकृष्णोवचनमब्रवीत्॥
माव्यथांकुरुकौंतेयनैतत्त्वय्युपपद्यते॥ २४ ॥ वैक्लव्यंभरतश्रेष्ठयथाप्राकृतपूरुषे॥ उत्तिष्ठराजन्युध्यस्ववहगुर्वींधुरंविभो॥ २५ ॥ त्वयिवैक्लव्यमापन्नेसंशयो
विजयेभवेत्॥ श्रुत्वाकृष्णस्यवचनंधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ एतत्सैन्यमप्रर्दितं एतयोः सैन्याभ्यांप्रमर्दितमितिविग्रहः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

विमृज्यनेत्रेपाणिभ्यांकृष्णंवचनमब्रवीत् ॥ विदितामेमहाबाहोधर्माणांपरमागतिः ॥ २७ ॥ ब्रह्महत्याफलंतस्ययःकृतंनावबुध्यते ॥ अस्माकंहिवनस्थानांहि
डिंबेनमहात्मना ॥ २८ ॥ बालेनापिसतातेनकृतंसाह्यंजनार्दन ॥ अस्त्रहेतोर्गतंज्ञात्वापांडवंश्वेतवाहनं ॥ २९ ॥ असौकृष्णमहेष्वासःकाम्यकेमामुपस्थितः ॥
उषितश्चसहास्माभिर्यावन्नासीद्धनंजयः ॥ ३० ॥ गंधमादनयात्रायांदुर्गेभ्यश्चस्मतारिताः ॥ पांचालीचपरिश्रांतापृष्ठेनोढामहात्मना ॥ ३१ ॥ आरंभाच्चैव
युद्धानांयदेषकृतवान्प्रभो ॥ मदर्थेदुष्करंकर्मकृतंतेनमहाहवे ॥ ३२ ॥ स्वभावाद्याचमेप्रीतिःसहदेवेजनार्दन ॥ सैवमेपरमाप्रीतीराक्षसेंद्रेघटोत्कचे ॥ ३३ ॥
भक्तश्चमेमहाबाहुःप्रियोस्याहंप्रियश्चमे ॥ तेनविंदामिवार्ष्णेयकश्मलंशोकतापितः ॥ ३४ ॥ पश्यसैन्यानिवार्ष्णेयद्राव्यमाणानिकौरवैः ॥ द्रोणकर्णौतुसंय
त्तौपश्ययुद्धेमहारथौ ॥ ३५ ॥ निशीथेपांडवंसैन्यमेतत्सैन्यप्रमर्दितं ॥ गजाभ्यामिवमत्ताभ्यांयथानलवनंमहत् ॥ ३६ ॥ अनादृत्यबलंबाह्वोर्भीमसेनस्यमा
धव ॥ चित्रास्त्रतांचपार्थस्यविक्रमंतिस्मकौरवाः ॥ ३७ ॥ एषद्रोणश्चकर्णश्चराजाचैवसुयोधनः ॥ निहत्यराक्षसंयुद्धेहृष्टानर्दंतिसंयुगे ॥ ३८ ॥ कथंवास्मासु
जीवत्सुत्वयिचैवजनार्दन ॥ हैडिंबिःप्राप्तवान्मृत्युंसूतपुत्रेणसंगतः ॥ ३९ ॥ कदर्थीकृत्यनःसर्वान्पश्यतःसव्यसाचिनः ॥ निहतोराक्षसःकृष्णभैमसेनिर्महाबलः
॥ ४० ॥ यदाभिमन्युर्निहतोधार्तराष्ट्रैर्दुरात्मभिः ॥ नासीत्तत्ररणेकृष्णसव्यसाचीमहारथः ॥ ४१ ॥ निरुद्धाश्चवयंसर्वेसैंधवेनदुरात्मना ॥ निमित्तमभवद्द्रोणः
सपुत्रस्तत्रकर्मणि ॥ ४२ ॥ उपदिष्टोवधोपायःकर्णस्यगुरुणास्वयं ॥ व्यायच्छतश्चखड्गेनद्विधाखड्गंचकारह ॥ ४३ ॥ व्यसनेवर्तमानस्यकृतवर्मानृशंसवत् ॥
अश्वान्जघानसहसातथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ ४४ ॥ तथेतरेमहेष्वासाःसौभद्रंयुध्यपातयन् ॥ अल्पेचकारणेकृष्णहतोगांडीवधन्वना ॥ ४५ ॥ सैंधवोयादवश्रेष्ठ
तच्चनातिप्रियंमम ॥ यदिशत्रुवधोन्याय्योभवेत्कर्तुंहिपांडवैः ॥ ४६ ॥ कर्णद्रोणौरणेपूर्वंहंतव्यावितिमेमतिः ॥ एतौहिमूलंदुःखानामस्माकंपुरुषर्षभ ॥ ४७ ॥
एतौरणेसमासाद्यसमाश्वस्तःसुयोधनः ॥ यत्रवध्योभवेद्द्रोणःसूतपुत्रश्चसानुगः ॥ ४८ ॥ तत्रावधीन्महाबाहुःसैंधवंदूरवासिनं ॥ अवश्यंतुमयाकार्यःसूतपु
त्रस्यनिग्रहः ॥ ४९ ॥ ततोयास्याम्यहंवीरस्वयंकर्णजिघांसया ॥ भीमसेनोमहाबाहुर्द्रोणानीकेनसंगतः ॥ ५० ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

एवमुक्त्वाययौतूर्णंत्वरमाणोयुधिष्ठिरः ॥ सविस्फार्यमहच्चापंशंखंप्रध्माप्यभैरवं ॥ ५१ ॥ ततोरथसहस्रेणगजानांचशतैस्त्रिभिः ॥ वाजिभिःपंचसाहस्रैःपंचा
लैःसप्रभद्रकैः ॥ ५२ ॥ ततःशिखंडीत्वरितोराजानंपृष्ठतोन्वयात् ॥ ततोभेरीःसमाजघ्नुःशंखान्दध्मुश्चदंशिताः ॥ ५३ ॥ पंचालाःपांडवाश्चैवयुधिष्ठिरपुरोग
माः ॥ ततोब्रवीन्महाबाहुर्वासुदेवोधनंजयं ॥ ५४ ॥ एषप्रयातित्वरितःक्रोधाविष्टोयुधिष्ठिरः ॥ जिघांसुःसूतपुत्रस्यतस्योपेक्षानयुज्यते ॥ ५५ ॥ एवमुक्त्वाहृ
षीकेशःशीघ्रमश्वानचोदयत् ॥ दूरंप्रयांतंराजानमन्वगच्छज्जनार्दनः ॥ ५६ ॥ तंदृष्ट्वासहसायांतंसूतपुत्रजिघांसया ॥ शोकोपहतसंकल्पंदह्यमानमिवाग्नि
ना ॥ ५७ ॥ अभिगम्याब्रवीद्व्यासोधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ व्यासउवाच कर्णमासाद्यसंग्रामेदिष्ट्याजीवतिफाल्गुनः ॥ ५८ ॥ सव्यसाचिवधाकांक्षीश
क्तिंरक्षितवान्हिसः ॥ नचागाद्द्वैरथंजिष्णुर्दिष्ट्यातेनमहारणे ॥ ५९ ॥ सृजेतांस्पर्धिनावेतौदिव्यान्यस्त्राणिसर्वशः ॥ वध्यमानेषुचास्त्रेषुपीडितःसूतनंदनः ॥ ६० ॥
वासवींसमरेशक्तिंध्रुवंमुंचेद्युधिष्ठिर ॥ ततोभवेत्तेव्यसनंघोरंभरतसत्तम ॥ ६१ ॥ दिष्ट्यारक्षोहतंयुद्धेसूतपुत्रेणमानद ॥ वासवींकारणंकृत्वाकालेनोपहतो
ह्यसौ ॥ ६२ ॥ तवैवकारणाद्रक्षोनिहतंतातसंयुगे ॥ माक्रुधोभरतश्रेष्ठमाचशोकेमनःकृथाः ॥ ६३ ॥ प्राणिनामिहसर्वेषामेषानिष्ठायुधिष्ठिर ॥ भ्रातृभिःस
हितःसर्वैःपार्थिवैश्चमहात्मभिः ॥ ६४ ॥ कौरवान्समरेराजन्प्रतियुध्यस्वभारत ॥ पंचमेदिवसेतातपृथिवीतेभविष्यति ॥ ६५ ॥ नित्यंचपुरुषव्याघ्रधर्ममेवा
नुचिंतय ॥ आनृशंस्यंतपोदानंक्षमांसत्यंचपांडव ॥ ६६ ॥ सेवेथाःपरमप्रीतोयतोधर्मस्ततोजयः ॥ इत्युक्त्वापांडवंव्यासस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ६७ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेव्यासवाक्येत्र्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तंचघटोत्क
चवधपर्व ॥ अथद्रोणवधपर्व ॥ संजयउवाच व्यासेनैवमथोक्तस्तुधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ स्वयंकर्णवधाद्वीरोनिवृत्तोभरतर्षभ ॥ १ ॥ घटोत्कचेतुनि
हतेसूतपुत्रेणतांनिशां ॥ दुःखामर्षवशंप्राप्तोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ २ ॥ दृष्ट्वाभीमेनमहतींवार्यमाणांचमूंतव ॥ धृष्टद्युम्नमुवाचेदंकुंभयोनिंनिवारय ॥ ३ ॥ त्वं
हिद्रोणविनाशायसमुत्पन्नोहुताशनात् ॥ सशरःकवचीखड्गीधन्वीचपरतापनः ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

अभिद्रवरणेहृष्टोमाचतेभीःकथंचन ॥ जनमेजयःशिखंडीचदौर्मुखिश्चयशोधरः ॥ ५ ॥ अभिद्रवंतुसंहृष्टाःकुंभयोनिंसमंततः ॥ नकुलःसहदेवश्चद्रौपदेयाः
प्रभद्रकाः ॥ ६ ॥ द्रुपदश्चविराटश्चपुत्रभ्रातृसमन्वितौ ॥ सात्यकिःकेकयाश्चैवपांडवश्चधनंजयः ॥ ७ ॥ अभिद्रवंतुवेगेनकुंभयोनिवधेप्सया ॥ तथैवरथि
नःसर्वेहस्त्यश्वंयच्चकिंचन ॥ ८ ॥ पदाताश्चरणेद्रोणंपातयंतुमहारथं ॥ तथाज्ञप्तास्तुतेसर्वेपांडवेनमहात्मना ॥ ९ ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनकुंभयोनिवधेप्सया ॥
आगच्छतस्तान्सहसासर्वोद्योगेनपांडवान् ॥ १० ॥ प्रतिजग्राहसमरेद्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ ततोदुर्योधनोराजासर्वोद्योगेनपांडवान् ॥ ११ ॥ अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्ध
इच्छन्द्रोणस्यजीवितं ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंश्रांतवाहनसैनिकं ॥ १२ ॥ पांडवानांकुरूणांचगर्जतामितरेतरं ॥ निद्रांधास्तेमहाराजपरिश्रांताश्चसंयुगे ॥ १३ ॥ नाभ्य
पद्यंतसमरेकांचिच्चेष्टांमहारथाः ॥ त्रियामारजनीचैषाघोररूपाभयानका ॥ १४ ॥ सहस्रयामप्रतिमाबभूवप्राणहारिणी ॥ वध्यतांचतथातेषांक्षतानांचवि
शेषतः ॥ १५ ॥ अर्धरात्रिःसमाजज्ञेनिद्रांधानांविशेषतः ॥ सर्वेह्यासन्निरुत्साहाःक्षत्रियादीनचेतसः ॥ १६ ॥ तवचैवपरेषांचगतास्त्राविगतेषवः ॥ तेतदापा
रयंतश्चह्रीमंतश्चविशेषतः ॥ १७ ॥ स्वधर्ममनुपश्यंतोनजहुःस्वामनीकिनीं ॥ अस्त्राण्यन्येसमुत्सृज्यनिद्रांधाःशेरतेजनाः ॥ १८ ॥ रथेष्वन्येगजेष्वन्येहयेष्व
न्येचभारत ॥ निद्रांधानोबुबुधिरेकांचिच्चेष्टांनराधिप ॥ १९ ॥ तानन्येसमरेयोधाःप्रेषयंतोयमक्षयं ॥ स्वप्नायमानांस्त्वपरेपरानतिविचेतसः ॥ २० ॥ आत्मा
नंसमरेजघ्नुःस्वानेवचपरानपि ॥ नानावाचोविमुंचंतोनिद्रांधास्तेमहारणे ॥ २१ ॥ अस्माकंचमहाराजपरेभ्योबहवोजनाः ॥ योद्धव्यमितितिष्ठंतोनिद्रासंर
क्तलोचनाः ॥ २२ ॥ संसर्पंतोरणेकेचिन्निद्रांधास्तेतथापरान् ॥ जघ्नुःशूरारणेशूरांस्तस्मिंस्तमसिदारुणे ॥ २३ ॥ हन्यमानमथात्मानंपरेभ्योबहवोजनाः ॥
नाभ्यजानंतसमरेनिद्रयामोहिताभृशं ॥ २४ ॥ तेषामेतादृशींचेष्टांविज्ञायपुरुषर्षभः ॥ उवाचवाक्यंबीभत्सुरुच्चैःसन्नादयन्दिशः ॥ २५ ॥ श्रांताभवंतोनिद्रां
धाःसर्वएवसवाहनाः ॥ तमसाचावृतेसैन्येरजसाबहुलेनच ॥ २६ ॥ तेयूयंयदिमन्यध्वमुपारमतसैनिकाः ॥ निमीलयतचात्रैवरणभूमौमुहूर्तकं ॥ २७ ॥ त
तोविनिद्राविश्रांताश्चंद्रमस्युदितेपुनः ॥ संसाधयिष्यथान्योन्यंसंग्रामंकुरुपांडवाः ॥ २८ ॥ तद्वचःसर्वधर्मज्ञाधार्मिकस्यविशांपते ॥ अरोचयंतसैन्यानित
थाचान्योन्यमब्रुवन् ॥ २९ ॥ चुक्रुशुःकर्णकर्णेतितथादुर्योधनेतिच ॥ उपारमतपांडूनांविरताहिवरूथिनी ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

तथाविक्रोशमानस्यफाल्गुनस्यततस्ततः॥ उपारमतपांडूनांसेनातवचभारत॥३१॥ तामस्यवाचंदेवाश्चऋषयश्चमहात्मनः॥ सर्वसैन्यानिचाक्षुद्रांप्रहृष्टाः
प्रत्यपूजयन्॥ ३२॥ तत्संपूज्यवचोऽक्रूरंसर्वसैन्यानिभारत॥ मुहूर्तमस्वपन्राजन्श्रांतानिभरतर्षभ ॥ ३३ ॥ सातुसंप्राप्यविश्रामंध्वजिनीतवभारत ॥ सु
खमाप्तवतीवीरमर्जुनंप्रत्यपूजयत्॥ ३४॥ त्वयिवेदास्तथास्त्राणित्वयिबुद्धिपराक्रमौ॥ धर्मस्त्वयिमहाबाहोदयाभूतेषुचानघ॥३५॥ यच्चाश्वस्तास्तवेच्छामः
शर्मपार्थतदस्तुते॥ मनसश्चप्रियानर्थान्वीरक्षिप्रमवाप्नुहि॥ ३६॥ इतितेतंनरव्याघ्रंप्रशंसंतोमहारथाः॥ निद्रयासमवाक्षिप्तास्तूष्णीमासन्विशांपते ॥ ३७॥
अश्वपृष्ठेषुचाप्यन्येरथनीडेषुचापरे॥ गजस्कंधगताश्चान्येशेरतेचापरेक्षितौ॥ ३८॥ सायुधाःसगदाश्चैवसखड्गाःसपरश्वधाः॥ सप्रासकवचाश्चान्येनराःसु
प्ताःपृथक्पृथक्॥ ३९॥ गजास्तेपन्नगाभोगैर्हस्तैर्भूरेणुगुंठितैः॥ निद्रांधावसुधांचक्रुर्घ्राणनिःश्वासशीतलां॥ ४०॥ सुप्ताःशुशुभिरेतत्रनिःश्वसंतोमहीतले॥
विकीर्णागिरयोयद्वन्निःश्वसद्भिर्महोरगैः॥ ४१॥ समांचविषमांचक्रुःखुराग्रैर्विक्षतांमहीं॥ हयाःकांचनयोक्त्रास्तेकेसरालंबिभिर्युगैः॥ ४२॥ सुषुपुस्तत्रराजें
द्रयुक्तावाहेषुसर्वशः॥ एवंहयाश्चनागाश्चयोधाश्चभरतर्षभ॥ युद्धाद्विरम्यसुषुपुःश्रमेणमहतान्विताः॥४३॥ तत्तथानिद्रयामग्नमबोधंप्रास्वपद्भृशं॥कुशलैःशि
ल्पिभिर्न्यस्तंपटेचित्रमिवाद्भुतं॥ ४४॥ तेक्षत्रियाःकुंडलिनोयुवानःपरस्परंसायकविक्षतांगाः॥ कुंभेषुलीनाःसुषुपुर्गजानांकुचेषुलग्नाइवकामिनीनां॥४५॥
ततःकुमुदनाथेनकामिनीगंडपांडुना॥ नेत्रानंदेनचंद्रेणमाहेंद्रीदिगलंकृता॥ ४६॥ दशशताक्षककुब्दरिनिःसृतःकिरणकेसरभासुरपिंजरः॥ तिमिरवारण
यूथविदारणःसमुदियादुदयाचलकेसरी॥ ४७॥ हरवृषोत्तमगात्रसमद्युतिःस्मरशरासनपूर्णसमप्रभः॥ नववधूस्मितचारुमनोहरःप्रविसृतःकुमुदाकरबां
धवः॥ ४८॥ ततोमुहूर्ताद्भगवान्पुरस्ताच्छशलक्षणः॥ अरुणंदर्शयामासग्रसन्ज्योतिःप्रभांप्रभुः॥ ४९॥ अरुणस्यतुतस्यानुजातरूपसमप्रभं॥ रश्मिजा
लंमहच्चंद्रोमंदंमंदमवासृजत्॥ ५०॥ उत्सारयंतःप्रभयातमस्तेचंद्ररश्मयः॥ पर्यगच्छञ्छनैःसर्वादिशःखंचक्षितिंतथा॥ ५१॥ ततोमुहूर्ताद्भुवनंज्योति
र्भूतमिवाभवत्॥ अप्रख्यमप्रकाशंचजगामाशुतमस्तथा॥ ५२॥ प्रतिप्रकाशितेलोकेदिवाभूतेनिशाकरे॥ विचेरुर्नविचेरुश्चराजन्नक्तंचरास्ततः॥ ५३॥
बोध्यमानंतुतत्सैन्यंराजंश्चंद्रस्यरश्मिभिः॥ बुबुधेशतपत्राणांवनंसूर्यांशुभिर्यथा॥ ५४॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥
यथाचंद्रोदयोद्भूतःक्षुभितःसागरोभवत् ॥ तथाचंद्रोदयोद्भूतःसबभूवबलार्णवः ॥ ५५ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंपुनरेवविशांपते ॥ लोकेलोकविनाशायपरंलोकम
भीप्सतां ॥ ५६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिरात्रियुद्धेसैन्यनिद्रायांचतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच ततोदुर्योधनोद्रोणमभिगम्याब्रवीदिदं ॥ अमर्षवशमापन्नोजनयन्हर्षतेजसी ॥ १ ॥ दुर्योधनउवाच नमर्षणीयाःसंग्रामेविश्रमंतःश्र
मान्विताः ॥ सपत्नाग्लानमनसोलब्धलक्षाविशेषतः ॥ २ यत्तुमर्षितमस्माभिर्भवतःप्रियकाम्यया ॥ तएतेपरिविश्रांताःपांडवाबलवत्तराः ॥ ३ ॥ सर्वथापरि
हीनाःस्मतेजसाचबलेनच ॥ भवतापाल्यमानास्तेविवर्धंतेपुनःपुनः ॥ ४ ॥ दिव्यान्यस्त्राणिसर्वाणिब्राह्मादीनिचयानिह ॥ तानिसर्वाणितिष्ठंतिभवत्येवविशेष
तः ॥ ५ ॥ नपांडवेयानवयंनान्येलोकेधनुर्धराः ॥ युध्यमानस्यतेतुल्याःसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ६ ॥ ससुरासुरगंधर्वानिमाँल्लोकान्द्विजोत्तम ॥ सर्वास्त्रविद्भवान्ह
न्याद्दिव्यैरस्त्रैर्नसंशयः ॥ ७ ॥ सभवान्मर्षयत्येतांस्त्वत्तोभीतान्विशेषतः ॥ शिष्यत्वंवापुरस्कृत्यममवामंदभाग्यतां ॥ ८ ॥ संजयउवाच एवमुद्धर्षितो
द्रोणःकोपितश्चसुतेनते ॥ समन्युरब्रवीद्राजन्दुर्योधनमिदंवचः ॥ ९ ॥ स्थविरःसन्परंशक्त्याघटेदुर्योधनाहवे ॥ अतःपरंमयाकार्यंक्षुद्रंविजयगृद्धिना ॥ १० ॥
अनस्त्रविदयंसर्वोहंतव्योस्त्रविदाजनः ॥ यद्भवान्मन्यतेचापिशुभंवायदिवाशुभं ॥ ११ ॥ तद्वैकर्तास्मिकौरव्यवचनात्तवनान्यथा ॥ निहत्यसर्वपंचालान्यु
द्धेकृत्वापराक्रमं ॥ १२ ॥ विमोक्ष्येकवचंराजन्सत्येनायुधमालभे ॥ मन्यसेयच्चकौंतेयमर्जुनंश्रांतमाहवे ॥ १३ ॥ तस्यवीर्यंमहाबाहोशृणुसत्येनकौरव ॥ तं
नदेवानगंधर्वानयक्षानचराक्षसाः ॥ १४ ॥ उत्सहंतेरणेजेतुंकुपितंसव्यसाचिनं ॥ खांडवेयेनभगवान्प्रत्युद्यातःसुरेश्वरः ॥ १५ ॥ सायकैर्वारितश्चापिवर्षमा
णोमहात्मना ॥ यक्षानागास्तथादैत्यायेचान्येबलगर्विताः ॥ १६ ॥ निहताःपुरुषेंद्रेणतच्चापिविदितंतव ॥ गंधर्वाघोषयात्रायांचित्रसेनादयोजिताः ॥ १७ ॥
यूयंतैर्ह्रियमाणाश्चमोक्षितादृढधन्वना ॥ निवातकवचाश्चापिदेवानांशत्रवस्तथा ॥ १८ ॥ सुरैरवध्याःसंग्रामेतेनवीरेणनिर्जिताः ॥ दानवानांसहस्राणिहि
रण्यपुरवासिनां ॥ १९ ॥ विजिग्येपुरुषव्याघ्रःसशक्योमानुषैःकथं ॥ प्रत्यक्षंचैवतेसर्वंयथाबलमिदंतव ॥ २० ॥
॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१८४॥ ॥७॥ त्रिभागमात्रशेषायां

क्षपितंपांडुपुत्रेणचेष्टतांनोविशांपते॥ संजयउवाच तंतदाभिप्रशंसंतमर्जुनंकुपितस्तदा॥ २१ ॥ द्रोणंतवसुतोराजन्पुनरेवेदमब्रवीत् ॥ अहंदुःशास
नःकर्णःशकुनिर्मातुलश्चमे॥२२॥ हनिष्यामोर्जुनंसंख्येद्विधाकृत्वाद्यभारतीं॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाभारद्वाजोहसन्निव॥२३॥ अन्ववर्ततराजानंस्वस्तितेस्त्विति
चाब्रवीत्॥ कोहिगांडीवधन्वानंज्वलंतमिवतेजसा॥ २४॥ अक्षयंक्षपयेत्कश्चित्क्षत्रियःक्षत्रियर्षभं॥ तंनवित्तपतिर्नेंद्रोनयमोनजलेश्वरः ॥ २५॥ नासुरो
रगरक्षांसिक्षपयेयुःसहायुधं॥ मूढास्त्वेतानिभाषंतेयानीमान्यात्थभारत ॥ २६ ॥ युद्धेत्वर्जुनमासाद्यस्वस्तिमान्कोव्रजेद्गृहान्॥ त्वंतुसर्वाभिशंकित्वान्निष्ठु
रःपापनिश्चयः॥२७॥ श्रेयसस्त्वद्धितेयुक्तांस्तत्तद्वक्तुमिहेच्छसि॥गच्छत्वमपिकौंतेयमात्मार्थेजहिमाचिरं॥२८॥त्वमप्याशंससेयोद्धुंकुलजःक्षत्रियोह्यसि॥
इमान्किंक्षत्रियान्सर्वान्घातयिष्यस्यनागसः॥२९॥ त्वमस्यमूलंवैरस्यतस्मादासादयार्जुनं॥एषतेमातुलःप्राज्ञःक्षत्रधर्ममनुव्रतः॥३०॥ दुर्द्यूतदेवीगांधारे
प्रयात्वर्जुनमाहवे॥ एषोक्षकुशलोजिह्मोद्यूतकृत्कितवःशठः॥३१॥ देवितानिकृतिप्रज्ञोयुधिजेष्यतिपांडवान्॥ त्वयाकथितमत्यर्थंकर्णेनसहहृष्टवत्॥३२॥
असकृच्छून्यवन्मोहाद्धृतराष्ट्रस्यशृण्वतः॥ अहंचतातकर्णश्चभ्रातादुःशासनश्चमे ॥ ३३॥ पांडुपुत्रान्हनिष्यामःसहिताःसमरेत्रयः॥ इतितेकत्थमानस्यश्रु
तंसंसदिसंसदि॥ ३४॥ अनुतिष्ठप्रतिज्ञांतांसत्यवाक्भवतैःसह॥ एषतेपांडवःशत्रुरविशंकोग्रतःस्थितः॥ ३५॥ क्षत्रधर्ममवेक्षस्वश्लाघ्यस्तववधोजयात्॥
दत्तंभुक्तमधीतंचप्राप्तमैश्वर्यमीप्सितं ॥ ३६ ॥ कृतकृत्योनृणश्चासिमाभैर्युध्यस्वपांडवं ॥इत्युक्त्वासमरेद्रोणोन्यवर्ततयतःपरे॥ द्वैधीकृत्यततःसेनांयुद्धंसम
भवत्तदा॥३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिद्रोणदुर्योधनभाषणेपंचाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१८५॥ ॥७॥ संजयउवाच त्रि
भागमात्रशेषायांरात्र्यांयुद्धमवर्तत॥ कुरूणांपांडवानांचसंहृष्टानांविशांपते॥ १॥ अथचंद्रप्रभांमुष्णन्नादित्यस्यपुरःसरः॥ अरुणोभ्युदयांचक्रेताम्रीकुर्व
न्निवांबरं॥ २॥ प्राच्यांदिशिसहस्रांशोररुणेनारुणीकृतं॥ तापनीयंयथाचक्रंभ्राजतेरविमंडलं॥३॥

मुहूर्तत्रयावशिष्टायां तत्रसूर्योदयोत्तरंत्रयोदश्यांद्रोणस्यनाशः त्रयोदश्यांशुक्लायांयुद्धारंभस्यहेमंतेप्रथमेमासेशुक्लपक्षेत्रयोदशीं प्रवृत्तंभारतंयुद्धमितिभारतसाविन्यामुक्तस्यचोपपत्तिःसिध्यति ॥१॥२॥३॥
कितवोवंचकः शठोधूर्तः

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥
ततोरथाश्वांश्चमनुष्ययानान्युत्सृज्यसर्वेकुरुपांडुयोधाः॥ दिवाकरस्याभिमुखंजपंतःसंध्यागताःप्रांजलयोबभूवुः ॥ ४ ॥ ततोद्वैधीकृतेसैन्येद्रोणःसोमकपांड
वान् ॥ अभ्यद्रवत्सपंचालान्दुर्योधनपुरोगमः ॥ ५ ॥ द्वैधीकृतान्कुरून्दृष्ट्वामाधवोर्जुनमब्रवीत् ॥ सपत्नान्सव्यतःकृत्वाअपसव्यमिमंकुरु ॥ ६ ॥ समाधवम
नुज्ञायकुरुष्वेतिधनंजयः ॥ द्रोणकर्णौमहेष्वासौसव्यतःपर्यवर्तत ॥ ७ ॥ अभिप्रायंतुकृष्णस्यज्ञात्वापरपुरंजयः ॥ आजिशीर्षगतंपार्थंभीमसेनोभ्युवाचह ॥
॥ ८ ॥ भीमसेनउवाच अर्जुनार्जुनबीभत्सोशृणुष्वैतद्वचोमम ॥ यदर्थंक्षत्रियासूतेतस्यकालोयमागतः ॥ ९ ॥ अस्मिंश्चेदागतेकालेश्रेयोनप्रतिपत्स्य
से ॥ असंभावितरूपस्त्वंसुनृशंसंकरिष्यसि ॥ १० ॥ सत्यश्रीधर्मयशसांवीर्येणानृण्यमाप्नुहि ॥ भिंध्यनीकंयुधांश्रेष्ठअपसव्यमिमान्कुरु ॥ ११ ॥ संजय
उवाच ससव्यसाचीभीमेनचोदितःकेशवेनच ॥ कर्णद्रोणावतिक्रम्यसमंतात्पर्यवारयत् ॥ १२ ॥ तमाजिशीर्षमायांतंदहंतंक्षत्रियर्षभान् ॥ पराक्रांतंपरा
क्रम्यततःक्षत्रियपुंगवाः ॥ १३ ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंवर्धमानमिवानलं ॥ अथदुर्योधनःकर्णःशकुनिश्चापिसौबलः ॥ १४ ॥ अभ्यवर्षञ्छरव्रातैःकुंतीपुत्रंधनं
जयं ॥ तेषामस्त्राणिसर्वेषामुत्तमास्त्रविदांवरः ॥ १५ ॥ कदर्थीकृत्यराजेंद्रशरवर्षैरवाकिरत् ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यलघुहस्तोजितेंद्रियः ॥ १६ ॥ सर्वानविध्य
न्निशितैर्दशभिर्दशभिःशरैः ॥ उद्भूतारजसोवृष्टिःशरवृष्टिस्तथैवच ॥ १७ ॥ तमश्चघोरंशब्दश्चतदासमभवन्महान् ॥ नद्यौर्नभूमिर्नदिशःप्राज्ञायंततथागते ॥
॥ १८ ॥ सैन्येनरजसामूढंसर्वमंधमिवाभवत् ॥ नैवतेनवयंराजन्प्राज्ञासिष्मपरस्परं ॥ १९ ॥ उद्देशेनहितेनस्मसमयुध्यंतपार्थिवाः ॥ विरथारथिनोराजन्स
मासाद्यपरस्परं ॥ २० ॥ केशेषुसमसज्जंतकवचेषुभुजेषुच ॥ हताश्वाहतसूताश्चनिश्चेष्टारथिनोहताः ॥ २१ ॥ जीवंतइवतत्रस्मव्यदृश्यंतभयार्दिताः ॥ हतान्
गजान्समाश्लिष्यपर्वतानिववाजिनः ॥ २२ ॥ गतसत्वाव्यदृश्यंततथैवसहसादिभिः ॥ ततस्त्वभ्यवस्त्यैवसंग्रामादुत्तरांदिशं ॥ २३ ॥ आतिष्ठदाहवेद्रोणो
विधूमोग्निरिवज्वलन् ॥ तमाजिशीर्षादेकांतमपक्रांतंनिशम्यतु ॥ २४ ॥ समकंपंतसैन्यानिपांडवानांविशांपते ॥ भ्राजमानंश्रियायुक्तंज्वलंतमिवतेजसा ॥
॥ २५ ॥ द्रोणंदृष्ट्वापरेत्रेसुश्चेरुर्मम्लुश्चभारत ॥ आह्वयंतंपरानीकंप्रभिन्नमिववारणं ॥ २६ ॥ नैनमाशंसिरेजेतुंदानवावासवंयथा ॥ केजिदासन्निरुत्साहाः
केचित्क्रुद्धामनस्विनः ॥ २७ ॥ विस्मिताश्चाभवन्केचित्केचिदासन्नमर्षिताः ॥ हस्तैर्हस्ताग्रमपरेप्रत्यपिंषन्नराधिपाः ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ शशापशपथंकृतवान् ॥ ४५ ॥ इष्टापूर्तात्तथाक्षात्रादिति

अपरेदशनैरोष्ठानदशन्क्रोधमूर्छिताः ॥ व्याक्षिपन्नायुधानन्येमन्दुश्चापरेभुजान् ॥ २९ ॥ अन्येचान्वपतन्द्रोणंत्यक्तात्मानोमहौजसः ॥ पंचालास्तुविशेषेणद्रोणसायकपीडिताः ॥ ३० ॥ समसज्जंतराजेंद्रसमरेभृशवेदनाः ॥ ततोविराटद्रुपदौद्रोणंप्रतिययूरणे ॥ ३१ ॥ तथाचरंतंसंग्रामेभृशंसमरदुर्जयं ॥ द्रुपदस्यततःपौत्रास्त्रयएवविशांपते ॥ ३२ ॥ चेदयश्चमहेष्वासाद्रोणमेवाभ्ययुर्युधि ॥ तेषांद्रुपदपौत्राणांत्रयाणांनिशितैःशरैः ॥ ३३ ॥ त्रिभिर्द्रोणोहरत्प्राणांस्तेहतान्यपतन्भुवि ॥ ततोद्रोणोजयद्युद्धेचेदिकैकेयसंजयान् ॥ ३४ ॥ मत्स्यांश्चैवाजयत्कृत्स्नान्भारद्वाजोमहारथान् ॥ ततस्तुद्रुपदःक्रोधाच्छरवर्षमवासृजत् ॥ ३५ ॥ द्रोणंप्रतिमहाराजविराटश्चैवसंयुगे ॥ तंनिहत्येषुवर्षैस्तुद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ३६ ॥ तौशरैश्छादयामासविराटद्रुपदावुभौ ॥ द्रोणेनच्छाद्यमानौतुक्रुद्धौसंग्राममूर्धनि ॥ ३७ ॥ द्रोणंशरैर्विव्यधतुःपरमंक्रोधमास्थितौ ॥ ततोद्रोणोमहाराजक्रोधामर्षसमन्वितः ॥ ३८ ॥ भल्लाभ्यांभृशतीक्ष्णाभ्यांचिच्छेदधनुषीतयोः ॥ ततोविराटःकुपितःसमरेतोमरान्दश ॥ ३९ ॥ दशचिक्षेपचशरान्द्रोणस्यवधकांक्षया ॥ शक्तिंचद्रुपदोघोरामायसीं स्वर्णभूषितां ॥ ४० ॥ चिक्षेपभुजगेंद्राभांक्रुद्धोद्रोणरथंप्रति ॥ ततोभल्लैःसुनिशितैश्छित्वातांस्तोमरान्दश ॥ ४१ ॥ शक्तिंकनकवैदूर्यांद्रोणश्चिच्छेदसायकैः ॥ ततोद्रोणःसुपीताभ्यांभल्लाभ्यामरिमर्दनः ॥ ४२ ॥ द्रुपदंचविराटंचप्रेषयामासमृत्यवे ॥ हतेविराटेद्रुपदेकेकयेषुतथैवच ॥ ४३ ॥ तथैवचेदिमत्स्येषुपंचालेषुतथैवच ॥ हतेषुत्रिषुवीरेषुद्रुपदस्यचनप्तृषु ॥ ४४ ॥ द्रोणस्यकर्मतद्दृष्ट्वाकोपदुःखसमन्वितः ॥ शशापरथिनांमध्येधृष्टद्युम्नोमहामनाः ॥ ४५ ॥ इष्टापूर्तात्तथाक्षात्राद्ब्राह्मण्याच्चसनश्यतु ॥ द्रोणोयस्याद्यमुच्येतयंवाद्रोणःपराभवेत् ॥ ४६ ॥ इतितेषांप्रतिश्रुत्यमध्येसर्वधनुष्मतां ॥ आयाद्द्रोणंसहानीकःपांचाल्यःपरवीरहा ॥ ४७ ॥ पंचालास्त्वेकतोद्रोणमभ्यघ्नन्पांडवैःसह ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चशकुनिश्चापिसौबलः ॥ ४८ ॥ सोदर्याश्चयथामुख्यास्तेरक्षन्द्रोणमाहवे ॥ रक्ष्यमाणंतथाद्रोणंसर्वैस्तैस्तुमहारथैः ॥ ४९ ॥ यतमानास्तुपंचालानशेकुःप्रतिवीक्षितुं ॥ तत्राक्रुध्यद्भीमसेनोधृष्टद्युम्नस्यमारिष ॥ ५० ॥

इष्टंयागहोमादि आपूर्तंक्षेत्रारामादि क्षात्रंद्रुपदकुलोत्पन्नत्वात् ब्राह्मण्यंयाजोपयाजयोर्ब्राह्मणयोस्तपसाब्राह्मणरूपादग्नेश्चजातत्वात्एतत्सर्वंतस्यनश्यतु यस्यशत्रुर्द्रोणोनमुच्येतमरणंनप्राप्नुयात् यंवामांवाद्रोणोयदिपराभवेदिति ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ अवस्थितमरिमुक्तविधंशपथंशपित्वापिकःपरिपालयेत्कस्तद्धननंनंकुर्यादपितुसर्वोपितद्धननंकुर्यादेवेतिसार्धःश्लोकः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

सएनंवाग्भिरुग्राभिस्तक्षपुरुषर्षभः॥ भीमसेनउवाच द्रुपदस्यकुलेजातःसर्वास्त्रेष्वस्त्रवित्तमः ॥ ५१ ॥ कःक्षत्रियोमन्यमानःप्रेक्षेतारिमवस्थितं॥
पितृपुत्रवधंप्राप्यपुमान्कःपरिपालयेत् ॥ ५२ ॥ विशेषतस्तुशपथंशपित्वाराजसंसदि ॥ एषवैश्वानरइवसमिद्धःस्वेनतेजसा ॥ ५३ ॥ शरचापेंधनोद्रोणः
क्षत्रंदहतितेजसा ॥ पुराकरोतिनिःशेषांपांडवानामनीकिनीं ॥ ५४ ॥ स्थिताःपश्यतमेकर्मद्रोणमेवव्रजाम्यहं ॥ इत्युक्त्वाप्राविशत्क्रुद्धोद्रोणानीकंवृकोदरः॥
॥ ५५ ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैर्द्रावयंस्तववाहिनीं ॥ धृष्टद्युम्नोपिपांचाल्यःप्रविश्यमहतींचमूं ॥ ५६ ॥ आससादरणेद्रोणंतदासीत्तुमुलंमहत् ॥ नैवनस्तादृशं
युद्धंदृष्टपूर्वंनचश्रुतं ॥ ५७ ॥ यथासूर्योदयेराजन्समुत्पिंजोभवन्महान् ॥ संसक्तान्येवचादृश्यन्रथवृंदानिमारिष ॥ ५८ ॥ हतानिचविकीर्णानिशरीराणिश
रीरिणां ॥ केचिदन्यत्रगच्छंतःपथिचान्यैरुपद्रुताः ॥ ५९ ॥ विमुखाःपृष्ठतश्चान्येताड्यंतेपार्श्वतःपरे॥ तथासंसक्तयुद्धंतदभवद्भृशदारुणं॥अथसंध्यागतःसूर्यः
क्षणेनसमपद्यत ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिसंकुलयुद्धेषडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच तेतथैवमहाराजदंशितारणमूर्धनि ॥ संध्यागतंसहस्रांशुमादित्यमुपतस्थिरे ॥ १ ॥ उदितेतुसहस्रांशौतप्तकांचनसप्रभे ॥ प्रकाशितेषुलोके
षुपुनर्युद्धमवर्तत ॥ २ ॥ द्वंद्वानितत्रयान्यासन्संसक्तानिपुरोदयात् ॥ तान्येवाभ्युदितेसूर्येसमसज्जंतभारत ॥ ३ ॥ रथैर्हयाहयैर्नागाःपादातैश्चापिकुंजराः ॥ ह
यैर्हयाःसमाजग्मुःपादाताश्चपदातिभिः ॥ ४ ॥ रथारथैरिभैर्नागास्तथैवभरतर्षभ ॥ संसक्ताश्चवियुक्ताश्चयोधाःसंन्यपतन्रणे ॥ ५ ॥ तेरात्रौकृतकर्माणःश्रां
ताःसूर्यस्यतेजसा ॥ क्षुत्पिपासापरीतांगाविसंज्ञाबहवोभवन् ॥ ६ ॥ शंखभेरीमृदंगानांकुंजराणांचगर्जतां ॥ विस्फारितविकृष्टानांकार्मुकाणांचकूजतां ॥
॥ ७ ॥ शब्दःसमभवद्राजन्दिविस्पृग्भरतर्षभ ॥ द्रवतांचपदातीनांशस्त्राणांपततामपि ॥ ८ ॥ हयानांह्रेषतांचापिरथानांचनिवर्ततां ॥ क्रोशतांगर्जतांचैवत
दासीत्तुमुलंमहत् ॥ ९ ॥ विवृद्धस्तुमुलःशब्दोद्यामगच्छन्महांस्तदा ॥ नानायुधनिकृत्तानांचेष्टतामातुरःस्वनः ॥ १० ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तेतथैवेति सहस्रांशुंविकीर्णकरसहस्रंउदेष्यंत
मित्यर्थः आदित्यंसूर्यं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ स्वेकौरवाःस्वान्स्वभृत्यान्परेपांडवाःस्वान्स्वभृत्यान् स्वेइत्यनुवर्तते परेषांपांडवानांस्वान्स्वेकौरवाःपरेषांपांडवानांपरान्कौरवान्परेपांडवाजघ्नुरित्यन्वयःपरेषामित्युभयत्रसंबध्यते स्वपरविभागो वक्तुःसंजयस्यानुरोधात् ॥ १२ ॥ वीरेति निज्यंतेप्रक्षाल्यंतेवासांसियेषुतेप्रदेशानेजनानितेषुयथावासमांराशयोभवंत्येवमुद्यतानांप्रतिकूलंपिष्टानांचखड्गानांराशयःप्रत्यदृश्यंत निज्यतांक्षालनैःउद्यम्यो

भूमावश्रूयतमहांस्तदासीत्कृपणंमहत् ॥ पततांपात्यमानानांपत्यश्वरथदंतिनां ॥ ११ ॥ तेषुसर्वेष्वनीकेषुव्यतिषक्तेष्वनेकशः ॥ स्वेस्वान्जघ्नुःपरेस्वांश्वस्वान्परे
षांपरेपरान् ॥ १२ ॥ वीरबाहुविसृष्टाश्वयोधेषुचगजेषुच ॥ राशयःप्रत्यदृश्यंतवाससांनेजनेष्विव ॥ १३ ॥ उद्यतप्रतिपिष्टानांखड्गानांवीरबाहुभिः ॥ सएवश
ब्दस्तद्रूपोवाससांनिज्यतामिव ॥ १४ ॥ अर्धासिभिस्तथाखड्गैस्तोमरैःसपरश्वधैः ॥ निकृष्टयुद्धंसंसक्तंमहदासीत्सुदारुणं ॥ १५ ॥ गजाश्वकायप्रभवांनरदे
हप्रवाहिनीं ॥ शस्त्रमत्स्यसुसंपूर्णांमांसशोणितकर्दमां ॥ १६ ॥ आर्तनादस्वनवतींपताकाशस्त्रफेनिलां ॥ नदींप्रावर्तयन्वीराःपरलोकौघगामिनीं ॥ १७ ॥
शरशक्त्यर्दिताःक्लांतारात्रिमूढाल्पचेतसः ॥ विष्टभ्यसर्वगात्राणिव्यतिष्ठन्गजवाजिनः ॥ १८ ॥ बाहुभिःकवचैश्चित्रैःशिरोभिश्चारुकुंडलैः ॥ युद्धोपकरणै
श्चान्यैस्तत्रतत्रचकाशिरे ॥ १९ ॥ क्रव्यादसंघैराकीर्णंमृतैरर्धमृतैरपि ॥ नासीद्रथपथस्तत्रसर्वमायोधनंप्रति ॥ २० ॥ मज्जत्सुचक्रेषुरथान्सत्वमास्थायवा
जिनः ॥ कथंचिदवहन्श्रांतावेपमानाःशरार्दिताः ॥ २१ ॥ कुलसत्वबलोपेतावाजिनोवारणोपमाः ॥ विह्वलंतूर्णमुद्भ्रांतंसभयंभारतातुरं ॥ २२ ॥ बलमा
सीत्तदासर्वमृतेद्रोणार्जुनावुभौ ॥ तावेवास्तांनिलयनंतावार्तायनमेवच ॥ २३ ॥ तावेवान्येसमासाद्यजग्मुर्वैवस्वतक्षयं ॥ आविग्नमभवत्सर्वंकौरवाणांमह
द्बलं ॥ २४ ॥ पंचालानांचसंसक्तंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ अंतकाक्रीडसदृशेभीरूणांभयवर्धने ॥ २५ ॥ पृथिव्यांराजवंश्यानामुत्थितेमहतिक्षये ॥ नतत्रकर्णंद्रोणं
वानार्जुनंनयुधिष्ठिरं ॥ २६ ॥ नभीमसेनंनयमौनपांचाल्यंनसात्यकिं ॥ नचदुःशासनंद्रौणिंनदुर्योधनसौबलौ ॥ २७ ॥ नकृपंमद्रराजंचकृतवर्माणमेवच ॥
नचान्यान्नैवचात्मानंनक्षितिंनदिशस्तथा ॥ २८ ॥ पश्यामराजन्संसक्तान्सैन्येनरजसावृतान् ॥ संभ्रांतेतुमुलेघोरेरजोमेघेसमुत्थिते ॥ २९ ॥ द्वितीयामिवसं
प्राप्ताममन्यंतनिशांतदा ॥ नज्ञायंतेकौरवेयानपंचालानपांडवाः ॥ ३० ॥

घम्यशिलायांस्फाल्यमानानां श्लोकद्वयं ॥ १३ ॥ १४ ॥ अर्धासिभिरेकधारैः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ निलयनमाश्रयः आर्तायनंआर्तानांभयवारणंस्वीयानां शत्रू
णांतुतावेवमृत्युकरावित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ चतुरश्चत्वारः भ्राताद्दुःशासनेन ॥ ३५ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

नदिशोद्यौर्नचोर्वीचनसमंविषमंतथा ॥ हस्तसंस्पर्शमापन्नान्परानप्यथवास्वकान् ॥ ३१ ॥ न्यपातयंस्तदायुद्धेनराःस्मविजयैषिणः ॥ उद्भूतत्वात्तुरजसःप्रसे
काच्छोणितस्यच ॥ ३२ ॥ प्राशाम्यतरजोभौमंशीघ्रत्वादनिलस्यच ॥ तत्रनागाहयायोधारथिनोथपदातयः ॥ ३३ ॥ पारिजातवनानीवव्यरोचन्रुधिरोक्षि
ताः ॥ ततोदुर्योधनःकर्णोद्रोणोदुःशासनस्तथा ॥ ३४ ॥ पांडवैःसमसज्जंतचतुर्भिश्चतुरोरथाः ॥ दुर्योधनःसहभ्रात्रायमाभ्यांसमसज्जत ॥ ३५ ॥ वृकोदरे
णराधेयोभारद्वाजेनचार्जुनः ॥ तद्घोरंमहदाश्चर्यंसर्वेप्रैक्षंतसर्वतः ॥ ३६ ॥ रथर्षभाणामुग्राणांसन्निपातममानुषं ॥ रथमार्गैर्विचित्रैस्तैर्विचित्ररथसंकुलं ॥
॥ ३७ ॥ अपश्यन्रथिनोयुद्धंविचित्रंचित्रयोधिनां ॥ यतमानाःपराक्रांताःपरस्परजिगीषवः ॥ ३८ ॥ जीमूताइवघर्मांतेशरवर्षैरवाकिरन् ॥ तेरथान्सूर्यसं
काशानास्थिताःपुरुषर्षभाः ॥ ३९ ॥ अशोभंतयथामेघाःशारदाश्चलविद्युतः ॥ योधास्तेतुमहाराजक्रोधामर्षसमन्विताः ॥ ४० ॥ स्पर्धिनश्चमहेष्वासाः
कृतयत्नाधनुर्धराः ॥ अभ्यगच्छंस्तथान्योन्यंमत्तागजवृषाइव ॥ ४१ ॥ ननूनंदेहभेदोस्तिकालेराजन्ननागते ॥ यत्रसर्वेनयुगपद्व्यशीर्यंतमहारथाः ॥ ४२ ॥
बाहुभिश्चरणैश्छिन्नैःशिरोभिश्चसकुंडलैः ॥ कार्मुकैर्विशिखैःप्रासैःखड्गैःपरशुपट्टिशैः ॥ ४३ ॥ नालीकैःक्षुद्रनाराचैर्नखरैःशक्तितोमरैः ॥ अन्यैश्चविविधाका
रैर्धौतैःप्रहरणोत्तमैः ॥ ४४ ॥ विचित्रैर्विविधाकारैःशरीरावरणैरपि ॥ विचित्रैश्चरथैर्भग्नैर्हतैश्चगजवाजिभिः ॥ ४५ ॥ शून्यैश्चैवनगाकारैर्हतयोधध्वजैरथैः ॥
अमनुष्यैर्हयैस्त्रस्तैःकृष्यमाणैस्ततस्ततः ॥ ४६ ॥ वातायमानैरसकृद्धतवीरैरलंकृतैः ॥ व्यजनैःकंकटैश्चैवध्वजैश्चविनिपातितैः ॥ ४७ ॥ छत्रैराभरणैर्वस्त्रैर्माल्यै
श्चसुसुगंधिभिः ॥ हारैःकिरीटैर्मुकुटैरुष्णीषैःकिंकिणीगणैः ॥ ४८ ॥ उरस्थैर्मणिभिर्निष्कैश्चूडामणिभिरेवच ॥ आसीदायोधनंतत्रनभस्तारागणैरिव ॥
॥ ४९ ॥ ततोदुर्योधनस्यासीन्नकुलेनसमागमः ॥ अमर्षितेनक्रुद्धस्यक्रुद्धेनामर्षितस्यच ॥ ५० ॥ अपसव्यंचकाराथमाद्रीपुत्रस्तवात्मजं ॥ किरञ्छरशतैर्हृ
ष्टस्तत्रनादोमहानभूत् ॥ ५१ ॥ अपसव्यंकृतंसंख्येभ्रातृव्येनात्यमर्षिणा ॥ नामृष्यततमप्याजौप्रतिचक्रेपसव्यतः ॥ ५२ ॥ पुत्रस्तवमहाराजराजादुर्योधनो
द्रुतं ॥ ततःप्रतिचिकीर्षंतमपसव्यंतुतेसुतं ॥ ५३ ॥ न्यवारयततेजस्वीनकुलश्चित्रमार्गवित् ॥ ससर्वतोनिवार्यैनंशरजालेनपीडयन् ॥ ५४ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

विमुखंनकुलश्चक्रेतत्सैन्याःसमपूजयन् ॥ तिष्ठतिष्ठेतिनकुलोबभाषेतनयंतव ॥ संस्मृत्यसर्वदुःखानितवदुर्मंत्रितंचतत् ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिनकुलयुद्धेसप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोदुःशासनःक्रुद्धःसहदेवमुपाद्रवत् ॥ रथवेगेनतीव्रेणकंपयन्निवमेदिनीं ॥ १ ॥ तस्यापततएवाशुभल्लेनामित्रकर्शनः ॥ माद्रीपुत्रःशिरोयंतुःसशिरस्त्राणमच्छिनत् ॥ २ ॥ नैनंदुःशासनःसूतंनापिकश्चनसैनिकः ॥ कृत्तोत्तमांगमाशुत्वात्सहदेवेनबुद्धवान् ॥ ३ ॥ यदात्वसंगृहीतत्वात्प्रयांत्यश्वायथासुखं ॥ ततोदुःशासनःसूतंबुबुधेगतचेतसं ॥ ४ ॥ सहयान्सन्निगृह्याजौस्वयंहयविशारदः ॥ युयुधेरथिनांश्रेष्ठोलघुचित्रंचसुष्ठुच ॥ ५ ॥ तदस्यापूजयन्कर्मस्वेपरेचापिसंयुगे ॥ हतसूतरथेनाजौव्यचरद्यदभीतवत् ॥ ६ ॥ सहदेवस्तुतानश्वांस्तीक्ष्णैर्बाणैरवाकिरत् ॥ पीड्यमानाःशरैश्चाशुप्राद्रवंस्तेततस्ततः ॥ ७ ॥ सरश्मिषुविषक्तत्वादुत्ससर्जशरासनं ॥ धनुषाकर्मकुर्वंस्तुरश्मींश्चपुनरुत्सृजन् ॥ ८ ॥ छिद्रेष्वेतेषुतंबाणैर्माद्रीपुत्रोभ्यवाकिरत् ॥ परीप्संस्त्वत्सुतंकर्णस्तदंतरमवापतत् ॥ ९ ॥ वृकोदरस्ततःकर्णंत्रिभिर्भल्लैःसमाहितः ॥ आकर्णपूर्णैरभ्यघ्नन्बाह्वोरुरसिचानदत् ॥ १० ॥ सनिवृत्तस्ततःकर्णःसंघट्टितइवोरगः ॥ भीममावारयामासविकिरन्निशिताञ्छरान् ॥ ११ ॥ ततोभूत्तुमुलंयुद्धंभीमराधेययोस्तदा ॥ तौवृषाविवनर्दंतौविवृत्तनयनावुभौ ॥ १२ ॥ वेगेनमहतान्योन्यंसंरब्धावभिपेततुः ॥ अभिसंश्लिष्टयोस्तत्रतयोराहवशौंडयोः ॥ १३ ॥ विच्छिन्नशरपातत्वाद्गदायुद्धमवर्तत ॥ गदयाभीमसेनस्तुकर्णस्यरथकूबरं ॥ १४ ॥ बिभेदशतधाराजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततोभीमस्यराधेयोगदामाविध्यवीर्यवान् ॥ १५ ॥ अवासृजद्रथेतांतुबिभेदगदयागदां ॥ ततोभीमःपुनर्गुर्वींचिक्षेपाधिरथेर्गदां ॥ १६ ॥ तांगदांबहुभिःकर्णःसुपुंखैःसुप्रवेजितैः ॥ प्रत्यविध्यत्पुनश्चान्यैःसाभीमंपुनराव्रजत् ॥ १७ ॥ व्यालीवमंत्राभिहताकर्णबाणैरभिद्रुता ॥ तस्याःप्रतिनिपातेनभीमस्यविपुलोध्वजः ॥ १८ ॥ पपातसारथिश्चास्यमुमोहचगदाहतः ॥ सकर्णेसायकानष्टौव्यसृजत्क्रोधमूर्च्छितः ॥ १९ ॥ तैस्तस्यनिशितैस्तीक्ष्णैर्भीमसेनोमहाबलः ॥ चिच्छेदपरवीरघ्नःप्रहसन्निवभारत ॥ २० ॥ ध्वजंशरासनंचैवशरावापंचभारत ॥ कर्णोप्यन्यद्धनुर्गृह्यहेमपृष्ठंदुरासदं ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ज्ञानमेकस्थ

ततःपुनस्तुराधेयोहयानस्यरथेषुभिः ॥ ऋक्षवर्णान्जघानाशुतथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ २२ ॥ सविपन्नरथोभीमोनकुलस्याप्लुतोरथं ॥ हरिर्यथागिरेःशृंगंसमा
क्रामदरिंदमः ॥ २३ ॥ तथाद्रोणार्जुनौचित्रमयुध्येतांमहारथौ ॥ आचार्यशिष्यौराजेंद्रकृतप्रहरणौयुधि ॥ २४॥ लघुसंधानयोगाभ्यांरथयोश्चरणेनच ॥
मोहयंतौमनुष्याणांचक्षूंषिचमनांसिच ॥ २५ ॥ उपारमंततेसर्वेयोधाभरतसत्तम ॥ अदृष्टपूर्वंपश्यंतस्तद्युद्धंगुरुशिष्ययोः ॥ २६ ॥ विचित्रान्पृतनामध्येरथ
मार्गानुदीर्यतौ ॥ अन्योन्यमपसव्यंचकर्तुंवीरौतदेषतुः ॥ २७॥ पराक्रमंतयोर्योधाददृशुस्तेसुविस्मिताः ॥ तयोःसमभवद्युद्धंद्रोणपांडवयोर्महत् ॥ २८ ॥ आ
मिषार्थंमहाराजगगनेश्येनयोरिव ॥ यद्यच्चकारद्रोणस्तुकुंतीपुत्रजिगीषया ॥ २९॥ तत्तत्प्रतिजघानाशुप्रहसंस्तस्यपांडवः ॥ यदाद्रोणोनशक्नोतिपांडवंस्म
विशेषितुं ॥ ३० ॥ ततःप्रादुश्चकारास्त्रमस्त्रमार्गविशारदः ॥ ऐंद्रंपाशुपतंत्वाष्ट्रंवायव्यमथवारुणं ॥ ३१ ॥ मुक्तंमुक्तंद्रोणचापात्तज्जघानधनंजयः ॥ अ
स्त्राण्यस्त्रैर्यदातस्यविधिवद्धंतिपांडवः ॥ ३२ ॥ ततोस्त्रैःपरमैर्दिव्यैर्द्रोणःपार्थमवाकिरत् ॥ यद्यदस्त्रंसपार्थायप्रयुंक्तेविजिगीषया ॥ ३३ ॥ तस्यतस्यविघाताय
तत्तद्धिकुरुतेर्जुनः ॥ सवध्यमानेष्वस्त्रेषुदिव्येष्वपियथाविधि ॥ ३४ ॥ अर्जुनेनार्जुनंद्रोणोमनसैवाभ्यपूजयत् ॥ मेनेचात्मानमधिकंपृथिव्यामधिभारत
॥३५॥ तेनशिष्येणसर्वेभ्यःशस्त्रविद्भ्यःपरंतपः ॥ वार्यमाणस्तुपार्थेनतथामध्येमहात्मनां ॥ ३६ ॥ यतमानोर्जुनंप्रीत्याप्रत्यवारयदुत्स्मयन् ॥ ततोंतरिक्षेदेवाश्चगं
धर्वाश्चसहस्रशः ॥ ३७॥ ऋषयःसिद्धसंघाश्चव्यतिष्ठंतदिदृक्षया ॥ तदप्सरोभिराकीर्णंयक्षगंधर्वसंकुलं ॥ ३८॥ श्रीमदाकाशमभवद्भूयोमेघाकुलंयथा ॥ तत्र
स्मांतर्हितावाचोव्यचरंतपुनःपुनः ॥ ३९॥ द्रोणपार्थस्तवोपेताव्यश्रूयंतनराधिप ॥ विसृज्यमानेष्वस्त्रेषुज्वालयत्सुदिशोदश ॥ ४० ॥ अब्रुवंस्तत्रसिद्धाश्चऋष
यश्चसमागताः ॥ नैवेदंमानुषंयुद्धंनासुरंनचराक्षसं ॥ ४१ ॥ नदैवंनचगांधर्वंब्राह्मंध्रुवमिदंपरं ॥ विचित्रमिदमाश्चर्यंननोदृष्टंनचश्रुतं ॥ ४२ ॥ अतिपां
डवमाचार्योद्रोणंचाप्यतिपांडवः ॥ नानयोरंतरंशक्यंद्रष्टुमन्येनकेनचित् ॥ ४३ ॥ यदिरुद्रोद्विधाकृत्ययुध्येतात्मानमात्मना ॥ तत्रशक्योपमाकर्तुमन्यत्रतुन
विद्यते ॥ ४४ ॥ ज्ञानमेकस्थमाचार्येज्ञानंयोगश्चपांडवे ॥ शौर्यमेकस्थमाचार्येबलंशौर्यंचपांडवे ॥ ४५ ॥

मिति आचार्योज्ञानस्यशौर्यस्यचावधिरित्यर्थः अर्जुनस्तुयोगेनबलेनचाधिकः कृष्णसारथिगांडीवदीव्यरथध्वजबुद्ध्यादिभिर्यौवनेनचयुक्तत्वात् तथाचयोगबलाभ्यामाचार्यसाम्यंप्राप्तइत्यर्थः ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ पारमवधिः आर्षक्लीबत्वं अन्यतरेणेतिशेषः गम्यतेप्राप्यतेअन्योन्ययुद्धे ततस्तदा संकुलयुद्धंअनियतयोधंयुद्धं ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ नापतत्बाणैरंतरिक्षस्य पूरितत्वादितिभावः ॥ ५४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ त्रयोधृष्टद्युम्नोऽन्यौद्वौच ॥६॥

नेमौशक्यौमहेष्वासौयुद्धेक्षपयितुंपरैः ॥ इच्छमानौपुनरिमौहन्येतांसामरंजगत् ॥४६॥ इत्यब्रुवन्महाराजदृष्ट्वातौपुरुषर्षभौ ॥ अंतर्हितानिभूतानिप्रकाशानिचसर्वशः ॥ ४७॥ ततोद्रोणोब्राह्ममस्त्रंप्रादुश्चक्रेमहामतिः ॥ संतापयन्रणेपार्थंभूतान्यंतर्हितानिच ॥ ४८ ॥ ततश्चचालपृथिवीसपर्वतवनद्रुमा ॥ ववौचविषमोवायुःसागराश्चापिचुक्षुभुः ॥ ४९ ॥ ततस्त्रासोमहानासीत्कुरुपांडवसेनयोः ॥ सर्वेषांचैवभूतानामुद्यतेस्त्रेमहात्मना ॥ ५० ॥ ततःपार्थोप्यसंभ्रांतस्तदस्त्रंप्रतिजघ्निवान् ॥ ब्रह्मास्त्रेणैवराजेंद्रततःसर्वमशीशमत् ॥ ५१ ॥ यदानगम्यतेपारंतयोरन्यतरस्यवा ॥ ततःसंकुलयुद्धेनतद्युद्धंव्याकुलीकृतं ॥ ५२ ॥ नाज्ञायतततःकिंचित्पुनरेवविशांपते ॥ प्रवृत्तेतुमुलेयुद्धेद्रोणपांडवयोर्मृधे ॥ ५३ ॥ शरजालैःसमाकीर्णेमेघजालैरिवांबरे ॥ नापतच्चततःकश्चिदंतरिक्षचरस्तदा ॥ ॥ ५४ ॥

इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच

तस्मिंस्तथावर्तमानेगजाश्वनरसंक्षये ॥ दुःशासनोमहाराजधृष्टद्युम्नमयोधयत् ॥ १ ॥ सतुरुक्मरथासक्तोदुःशासनशरार्दितः ॥ अमर्षात्तवपुत्रस्यशरैर्वाहानवाकिरत् ॥ २ ॥ क्षणेनसरथस्तस्यसध्वजःसहसारथिः ॥ नादृश्यतमहाराजपार्षतस्यशरैश्चितः ॥ ३ ॥ दुःशासनस्तुराजेंद्रपांचाल्यस्यमहात्मनः ॥ नाशकत्प्रमुखेस्थातुंशरजालप्रपीडितः ॥ ४ ॥ सतुदुःशासनंबाणैर्विमुखीकृत्यपार्षतः ॥ किरञ्छरसहस्राणिद्रोणमेवाभ्ययाद्रणे ॥ ५ ॥ अभ्यपद्यतहार्दिक्यःकृतवर्मात्वनंतरं ॥ सोदर्याणांत्रयश्चैवतएनंपर्यवारयन् ॥६॥ तंयमौपृष्ठतोन्वैतांरक्षंतौपुरुषर्षभौ ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंदीप्यमानमिवानलं ॥७॥ संप्रहारमकुर्वंस्तेसर्वेचसुमहारथाः ॥ अमर्षिताःसत्त्ववंतःकृत्वामरणमग्रतः ॥८॥ शुद्धात्मानःशुद्धवृत्ताराजन्स्वर्गपुरस्कृताः ॥ आर्यंयुद्धमकुर्वंतपरस्परजिगीषवः ॥ ९ ॥ शुक्लाभिजनकर्माणोमतिमंतोजनाधिप ॥ धर्मयुद्धमयुध्यंतप्रेप्संतोगतिमुत्तमां ॥ १० ॥ नतत्रासीदधर्मिष्ठमशस्त्रंयुद्धमेवच ॥ नात्रकर्णीननालीकोनलिप्तोनचबस्तिकः ॥ ११

॥७॥८॥९ ॥ शुक्लःशुद्धोऽभिजनोवंशोयेषांतेस्वयंशोधितकर्माणश्च ॥ १० ॥ अशस्तमप्रशस्यं प्रशस्यत्वमाह नात्रेति कर्णीविलोमकंटकद्वययुक्तः सहिउत्क्षिप्यमाणोंऽत्राण्युद्धरति नालीकःअल्पत्वाद्देहमग्नःसन्दुरुद्धरः नलिप्तोविषेणेतिशेषः बस्तिकःशल्यदंडसंधौशिथिलस्तस्योद्धरणेशल्यंबस्तिमध्येमज्जतिदंडमात्रंनिःसरति (अन्येबस्तकइतिपठित्वाशृंगघटितइतिव्याचख्युः)॥ ११ ॥

सूचीकर्णिसजातीयोबहुकंटकः (कपिशस्तुल्योमर्कटास्थिपयोवेतिप्राञ्चः) कार्ष्णायसमयः सम्रद्देप्याघातेंऽतर्बहुप्रविशति कपिशस्त्रिषुश्यामेइतिमेदिनी गवास्थिजोगजास्थिजस्तन्मयफलकश्चवा

नसूचीकपिशोनैवनगवास्थिर्गजास्थिजः ॥ इषुरासीन्नसंश्लिष्टोनपूतिर्नचजिह्मगः ॥ १२ ॥ ऋजून्येवविशुद्धानिसर्वेशस्त्राण्यधारयन् ॥ सुयुद्धेनपरांल्लोका नीप्संतःकीर्तिमेवच ॥ १३ ॥ तदासीत्तुमुलंयुद्धंसर्वदोषविवर्जितं ॥ चतुर्णांतवयोधानांतैस्त्रिभिःपांडवैःसह ॥ १४ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुतान्दृष्ट्वातवराजन्रथर्षभा न् ॥ यमाभ्यांवारितान्वीरान्छीघ्रास्त्रोद्रोणमभ्ययात् ॥ १५ ॥ निवारितास्तुतेवीरास्तयोःपुरुषसिंहयोः ॥ समसज्जंतचत्वारोवाताःपर्वतयोरिव ॥ १६ ॥ द्वाभ्यां द्वाभ्यांयमौसार्धंरथाभ्यांरथपुंगवौ ॥ समासक्तौततोद्रोणंधृष्टद्युम्नोभ्यवर्तत ॥ १७ ॥ दृष्ट्वाद्रोणायपांचाल्यंव्रजंतंयुद्धदुर्मदं ॥ यमाभ्यांतांश्चसंसक्तांस्तदंतरमु पाद्रवत् ॥ १८ ॥ दुर्योधनोमहाराजकिरञ्छोणितभोजनान् ॥ तंसात्यकिःशीघ्रतरंपुनरेवाभ्यवर्तत ॥ १९ ॥ तौपरस्परमासाद्यसमीपेकुरुमाधवौ ॥ हसमा नौनृशार्दूलावभीतौसमसज्जतां ॥ २० ॥ बाल्यवृत्तानिसर्वाणिप्रीयमाणौविचिंत्यतौ ॥ अन्योन्यंप्रेक्षमाणौचस्मयमानौपुनःपुनः ॥ २१ ॥ अथदुर्योधनोरा जासात्यकिंसमभाषत ॥ प्रियंसखायंसततंगर्हयन्वृत्तमात्मनः ॥ २२ ॥ धिक्क्रोधंधिक्सखेलोभंधिङ्मोहंधिगमर्षितं ॥ धिगस्तुक्षात्रमाचारंधिगस्तुबलमौर सं ॥ २३ ॥ यत्रमामभिसंधत्सेत्वांचाहंशिनिपुंगव ॥ त्वंहिप्राणैःप्रियतरोममाहंचसदातव ॥ २४ ॥ स्मरामितानिसर्वाणिबाल्यवृत्तानियानिनौ ॥ तानिस र्वाणिजीर्णानिसांप्रतंनोरणाजिरे ॥ २५ ॥ किमन्यत्क्रोधलोभाभ्यांयुद्धमेवाद्यसात्वत ॥ तंतथावादिनंतत्रसात्यकिःप्रत्यभाषत ॥ २६ ॥ प्रहसन्विशिखांस्ती क्ष्णानुद्यम्यपरमास्त्रवित् ॥ नेयंसभाराजपुत्रनाचार्यस्यनिवेशनं ॥ २७ ॥ यत्रक्रीडितमस्माभिस्तदाराजन्समागतैः ॥ दुर्योधनउवाच क्वसाक्रीडाग तास्माकंबाल्येवैशिनिपुंगव ॥ २८ ॥ क्वचयुद्धमिदंभूयःकालोहिदुरतिक्रमः ॥ किन्नुनोविद्यतेकृत्यंधनेनधनलिप्सया ॥ २९ ॥ यत्रयुध्यामहेसर्वेधनलोभा त्समागताः ॥ संजयउवाच तंतथावादिनंतत्रराजानंमाधवोब्रवीत् ॥ ३० ॥ एवंवृत्तंसदाक्षात्रंयुध्यंतीहगुरूनपि ॥ यदितेहंप्रियोराजन्जहिमांमाचि रंकृथाः ॥ ३१ ॥ त्वत्कृतेसुकृतान्लोकान्गच्छेयंभरतर्षभ ॥ यातेशक्तिर्बलंयच्चतत्क्षिप्रंमयिदर्शय ॥ ३२ ॥

णोविषलिप्तवज्ज्ञेयः श्लिष्टोद्विशल्यःक्षतद्वयकरत्वाद्धेयः पूतिर्मलिनशल्यः सोपिक्षतपोषकश्चर्वितोवा जिह्मगोऽन्यल्लक्ष्यत्वेनप्रदर्श्यान्यत्रपातितः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

नेच्छामितदहंद्रष्टुंमित्राणांव्यसनंमहत् ॥ इत्येवंव्यक्तमाभाष्यप्रतिभाष्यचसात्यकिः ॥ ३३॥ अभ्ययात्तूर्णमव्यग्रोदयांनाकुरुतात्मनि ॥ तमायांतंमहाबाहुंप्र
त्यगृण्हात्तवात्मजः ॥ ३४ ॥ शरैश्चावाकिरद्राजन्शैनेयंतनयस्तव ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकुरुमाधवसिंहयोः ॥ ३५ ॥ अन्योन्यंक्रुद्धयोर्घोरंयथाद्विरदसिंहयोः ॥
ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःसात्वतंयुद्धदुर्मदं ॥ ३६ ॥ दुर्योधनःप्रत्यविध्यत्कुपितोदशभिःशरैः ॥ तंसात्यकिःप्रत्यविध्यत्तथैवावाकिरच्छरैः ॥ ३७ ॥ पंचाशतापुनश्चा
जौत्रिंशतादशभिश्चह ॥ सात्यकिंतुरणेराजन्प्रहसंस्तनयस्तव ॥ ३८ ॥ आकर्णपूर्णैर्निशितैर्विव्याधत्रिंशताशरैः ॥ ततोस्यसशरंचापंक्षुरप्रेणद्विधाच्छिनत् ॥
॥ ३९ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायलघुहस्तस्ततोदृढं ॥ सात्यकिर्व्यसृजच्चापिशरश्रेणींसुतस्यते ॥ ४० ॥ तामापतंतींसहसाशरश्रेणींजिघांसया ॥ चिच्छेदबहुधा
राजाततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ४१ ॥ सात्यकिंचत्रिसप्तत्यापीडयामासवेगितः ॥ स्वर्णपुंखैःशिलाधौतैराकर्णापूर्णनिःसृतैः ॥ ४२ ॥ तस्यसंदधतश्चेषुंसंहितेषुंच
कार्मुकं ॥ अच्छिनत्सात्यकिस्तूर्णंशरैश्चैवाप्यवीविधत् ॥ ४३ ॥ सगाढविद्धोव्यथितःप्रत्यपायाद्रथांतरे ॥ दुर्योधनोमहाराजदाशार्हशरपीडितः ॥ ४४ ॥ समा
श्वस्यतुपुत्रस्तेसात्यकिंपुनरभ्ययात् ॥ विसृजन्निषुजालानियुयुधानरथंप्रति ॥ ४५ ॥ तथैवसात्यकिर्बाणान्दुर्योधनरथंप्रति ॥ सततंविसृजन्राजंस्तत्संकुल
मवर्तत ॥ ४६ ॥ तत्रेषुभिःक्षिप्यमाणैःपतद्भिश्चशरीरिषु ॥ अग्नेरिवमहाकक्षैःशब्दःसमभवन्महान् ॥ ४७ ॥ तयोःशरसहस्रैश्चसंछन्नंवसुधातलं ॥ अगम्यरू
पंचशरैराकाशंसमपद्यत ॥ ४८ ॥ तत्राप्यधिकमालक्ष्यमाधवंरथसत्तमं ॥ क्षिप्रमभ्यपतत्कर्णःपरीप्संस्तनयंतव ॥ ४९ ॥ नतुतंमर्षयामासभीमसेनोमहाब
लः ॥ सोभ्ययात्त्वरितःकर्णंविसृजन्सायकान्बहून् ॥ ५० ॥ तस्यकर्णःशितान्बाणान्प्रतिहन्यहसन्निव ॥ धनुःशरांश्चचिच्छेदसूतंचाभ्यहनच्छरैः ॥ ५१ ॥ भीमसे
नस्तुसंक्रुद्धोगदामादायपांडवः ॥ ध्वजंधनुश्चसूतंचसंममर्दाहवेरिपोः ॥ ५२ ॥ रथचक्रंचकर्णस्यबभंजसमहाबलः ॥ भग्नचक्रेरथेतिष्ठदकंपःशैलराडिव ॥
॥ ५३ ॥ एकचक्रंरथंतस्यतमूहुःसुचिरंहयाः ॥ एकचक्रमिवार्कस्यरथंसप्तहयायथा ॥ ५४ ॥ अमृष्यमाणःकर्णस्तुभीमसेनमयुध्यत ॥ विविधैरिषुजालैश्च
नानाशस्त्रैश्चसंयुगे ॥ ५५ ॥ भीमसेनस्तुसंक्रुद्धःसूतपुत्रमयोधयत् ॥ तस्मिंस्तथावर्तमानेक्रुद्धोधर्मसुतोब्रवीत् ॥ ५६ ॥ पंचालानांनरव्याघ्रान्मत्स्यांश्चपु
रुषर्षभान् ॥ येनःप्राणाःशिरोयेचयेनोयोधामहारथाः ॥ ५७ ॥ तएतेधार्तराष्ट्रेषुविषक्ताःपुरुषर्षभाः ॥ किंतिष्ठतयथामूढाःसर्वेविगतचेतसः ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पंचालानामिति ॥ १ ॥ २ ॥
तत्रगच्छतयत्रैतेयुध्यंतेमामकारथाः ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यसर्वएवगतज्वराः ॥ ५९ ॥ जयंतोवध्यमानाश्चगतिमिष्टांगमिष्यथ ॥ जित्वावाबहुभिर्यज्ञैर्यजध्वं
भूरिदक्षिणैः ॥ ६० ॥ हतावादेवसाद्भूत्वालोकान्प्राप्स्यथपुष्कलान् ॥ तेराज्ञाचोदितावीरायोत्स्यमानामहारथाः ॥ ६१ ॥ क्षात्रधर्मंपुरस्कृत्यत्वरिताद्रोणम
भ्ययुः ॥ पंचालास्त्वेकतोद्रोणमभ्यघ्नन्निशितैःशरैः ॥ ६२ ॥ भीमसेनपुरोगाश्चाप्येकतःपर्यवारयन् ॥ आसंस्तुपांडुपुत्राणांत्रयोजिह्मामहारथाः ॥ ६३ ॥ य
मौचभीमसेनश्चप्राक्रोशंस्तेधनंजयं ॥ अभिद्रवार्जुनक्षिप्रंकुरून्द्रोणादपानुद ॥ ६४ ॥ ततएनंहनिष्यंतिपंचालाहतरक्षिणं ॥ कौरवेयांस्ततःपार्थःसहसास
मुपाद्रवत् ॥ ६५ ॥ पंचालानेवतुद्रोणोधृष्टद्युम्नपुरोगमान् ॥ ममर्दुस्तरसावीराःपंचमेहनिभारत ॥ ६६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणि
संकुलयुद्धेऊननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच पंचालानांततोद्रोणोप्यकरोत्कदनंमहत् ॥ यथाक्रु
द्धोरणेशक्रोदानवानांक्षयंपुरा ॥ १ ॥ द्रोणास्त्रेणमहाराजवध्यमानाःपरेयुधि ॥ नात्रसंतरणेद्रोणात्सत्ववंतोमहारथाः ॥ २ ॥ युध्यमानामहाराजपंचालाःस्त्वं
जयास्तथा ॥ द्रोणमेवाभ्ययुर्युद्धेयोधयंतोमहारथाः ॥ ३ ॥ तेषांतुच्छाद्यमानानांपंचालानांसमंततः ॥ अभवद्भैरवोनादोवध्यतांशरवृष्टिभिः ॥ ४ ॥ वध्यमा
नेषुसंग्रामेपंचालेषुमहात्मना ॥ उदीर्यमाणेद्रोणास्त्रेपांडवान्भयमाविशत् ॥ ५ ॥ दृष्ट्वाश्वनरयोधानांविपुलंचक्षयंयुधि ॥ पांडवेयामहाराजनाशशंसुर्जयंत
दा ॥ ६ ॥ कच्चिद्द्रोणोननःसर्वान्क्षपयेत्परमास्त्रवित् ॥ समिद्धःशिशिरापायेदहन्कक्षमिवानलः ॥ ७ ॥ नचैनंसंयुगेकश्चित्समर्थःप्रतिवीक्षितुं ॥ नचैनमर्जुनो
जातुप्रतियुध्येतधर्मवित् ॥ ८ ॥ त्रस्तान्कुंतीसुतान्दृष्ट्वाद्रोणसायकपीडितान् ॥ मतिमान्श्रेयसेयुक्तःकेशवोर्जुनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ नैषयुद्धेनसंग्रामेजेतुंशक्यःक
थंचन ॥ सधनुर्धन्विनांश्रेष्ठोदेवैरपिसवासवैः ॥ १० ॥ न्यस्तशस्त्रस्तुसंग्रामेशक्योहंतुंभवेन्नृभिः ॥ आस्थीयतांजयेयोगोधर्ममुत्सृज्यपांडवाः ॥ ११ ॥ यथान
संयुगेसर्वान्नहन्याद्रुक्मवाहनः ॥ अश्वत्थाम्निहतेनैषयुद्धेदितिमतिर्मम ॥ १२ ॥ तंहतंसंयुगेकश्चिदस्मैशंसतुमानवः ॥ एतन्नारोचयद्राजन्कुंतीपुत्रोधनंजयः
॥ १३ ॥ अन्येत्वरोचयन्सर्वेकृच्छ्रेणतुयुधिष्ठिरः ॥ ततोभीमोमहाबाहुरनीकेस्वेमहागजं ॥ १४ ॥
॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

जघानगदयाराजन्नश्वत्थामानमित्युत ॥ परप्रमथनंघोरंमालवस्येंद्रवर्मणः ॥ १५ ॥ भीमसेनस्तुसव्रीडमुपेत्यद्रोणमाहवे ॥ अश्वत्थामाहतइतिशब्दमुच्चैश्च
कारह ॥ १६ ॥ अश्वत्थामेतिहिगजःख्यातोनाम्नाहतोभवत् ॥ कृत्वामनसितंभीमोमिथ्याव्याहृतवांस्तदा ॥ १७ ॥ भीमसेनवचःश्रुत्वाद्रोणस्तत्परमाप्रियं ॥
मनसासन्नगात्रोभूद्यथासैकतमंभसि ॥ १८ ॥ शंकमानःसतन्मिथ्यावीर्यज्ञःस्वसुतस्यवै ॥ हतःसइतिचश्रुत्वानैवधैर्यादकंपत ॥ १९ ॥ सलब्ध्वाचेतनांद्रो
णःक्षणेनैवसमाश्वसत् ॥ अनुचिंत्यात्मनःपुत्रमविषह्यमरातिभिः ॥ २० ॥ सपार्षतमभिद्रुत्यजिघांसुर्मृत्युमात्मनः ॥ अवाकिरत्सहस्रेणतीक्ष्णानांकंकपत्रि
णां ॥ २१ ॥ तंविंशतिसहस्राणिपंचालानांनरर्षभाः ॥ तथाचरंतंसंग्रामेसर्वतोवाकिरञ्छरैः ॥ २२ ॥ शरैस्तैराचितंद्रोणंनापश्यामममहारथं ॥ भास्करंजलदैरु
द्धंवर्षास्विवविशांपते ॥ २३ ॥ विधूयतान्बाणगणान्पंचालानांमहारथः ॥ प्रादुश्चक्रेततोद्रोणोब्राह्ममस्त्रंपरंतपः ॥ २४ ॥ वधायतेषांशूराणांपंचालानाममर्षि
तः ॥ ततोव्यरोचतद्रोणोविनिघ्नन्सर्वसैनिकान् ॥ २५ ॥ शिरांस्यपातयच्चापिपंचालानांमहामृधे ॥ तथैवपरिघाकारान्बाहून्कनकभूषणान् ॥ २६ ॥ तेवध्य
मानाःसमरेभारद्वाजेनपार्थिवाः ॥ मेदिन्यामन्वकीर्यंतवातनुन्नाइवद्रुमाः ॥ २७ ॥ कुंजराणांचपततांहयौघानांचभारत ॥ अगम्यरूपापृथिवीमांसशोणि
तकर्दमा ॥ २८ ॥ हत्वाविंशतिसाहस्रान्पंचालानांरथव्रजान् ॥ अतिष्ठदाहवेद्रोणोविधूमोग्निरिवज्वलन् ॥ २९ ॥ तथैवचपुनःक्रुद्धोभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ व
सुदानस्यभल्लेनशिरःकायादपाहरत् ॥ ३० ॥ पुनःपंचशतान्मत्स्यान्षट्सहस्रांश्चसृंजयान् ॥ हस्तिनामयुतंहत्वाजघानाश्वायुतंपुनः ॥ ३१ ॥ क्षत्रियाणाम
भावायदृष्ट्वाद्रोणमवस्थितं ॥ ऋषयोभ्यागतास्तूर्णंहव्यवाहपुरोगमाः ॥ ३२ ॥ विश्वामित्रोजमदग्निर्भरद्वाजोथगौतमः ॥ वसिष्ठःकश्यपोत्रिश्चब्रह्मलोकंनिनी
षवः ॥ ३३ ॥ सिकताःपृश्नयोगर्गावालखिल्यामरीचिपाः ॥ भृगवोंगिरसश्चैवसूक्ष्माश्चान्येमहर्षयः ॥ ३४ ॥ तएनमब्रुवन्सर्वेद्रोणमाहवशोभिनं ॥ अधर्मतः
कृतंयुद्धंसमयोनिधनस्यंते ॥ ३५ ॥ न्यस्यायुधंरणेद्रोणसमीक्षास्मानवस्थितान् ॥ नातःक्रूरतरंकर्मपुनःकर्तुमिहार्हसि ॥ ३६ ॥ वेदवेदांगविदुषःसत्यधर्मरत
स्यते ॥ ब्राह्मणस्यविशेषेणतवैतन्नोपपद्यते ॥ ३७ ॥ त्यजायुधममोघेषोतिष्ठवर्त्मनिशाश्वते ॥ परिपूर्णश्चकालस्तेवस्तुंलोकेद्यमानुषे ॥ ३८ ॥ ब्रह्मास्त्रेणत्वया
दग्धाअनस्त्रज्ञानराभुवि ॥ यदेतदीदृशंविप्रकृतंकर्मनसाधुतत् ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

न्यस्यायुधंरणेविप्रद्रोणमात्वंचिरंकृथाः॥ मापापिष्ठतरंकर्मकरिष्यसिपुनर्द्विज ॥ ४० ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाभीमसेनवचश्चतत् ॥ धृष्टद्युम्नंचसंप्रेक्ष्यरणेसवि
मनाभवत् ॥ ४१ ॥ संदिह्यमानोव्यथितःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ अहतंवाहतंवेतिपप्रच्छसुतमात्मनः ॥ ४२ ॥ स्थिराबुद्धिर्हिद्रोणस्यनपार्थोवक्ष्यतेनृतं ॥ त्र
याणामपिलोकानामैश्वर्यार्थेकथंचन ॥ ४३ ॥ तस्मात्तंपरिपप्रच्छनान्यंकंचिद्द्विजर्षभः ॥ तस्मिंस्तस्यहिसत्याशाबाल्यात्प्रभृतिपांडवे ॥ ४४ ॥ ततोनिष्पांड
वामुर्वींकरिष्यंतंयुधांपतिं ॥ द्रोणंज्ञात्वाधर्मराजंगोविंदोव्यथितोब्रवीत् ॥ ४५ ॥ यद्यर्धदिवसंद्रोणोयुध्यतेमन्युमास्थितः ॥ सत्यंब्रवीमितेसेनाविनाशंसमु
पैष्यति ॥ ४६ ॥ सभवांस्त्रातुनोद्रोणात्सत्याज्ज्यायोनृतंवचः ॥ अनृतंजीवितस्यार्थेवदन्नस्पृश्यतेऽनृतैः ॥ ४७ ॥ तयोःसंवदतोरेवंभीमसेनोब्रवीदिदं ॥ ४८ ॥ श्रुत्वैवं
तुमहाराजवधोपायंमहात्मनः ॥ गाहमानस्यतेसेनांमालवस्येंद्रवर्मणः ॥ ४९ ॥ अश्वत्थामेतिविख्यातोगजःशक्रगजोपमः ॥ निहतोयुधिविक्रम्यततोहंद्रो
णमब्रुवं ॥ ५० ॥ अश्वत्थामाहतोब्रह्मन्निवर्तस्वाहवादिति ॥ नूनंनाश्रद्दधद्वाक्यमेषमेपुरुषर्षभः ॥ ५१ ॥ सत्वंगोविंदवाक्यानिमानयस्वजयैषिणः ॥ द्रोणायनि
हतंशंसराजन्शारद्वतीसुतं ॥ ५२ ॥ त्वयोक्तोनैवयुध्येतजातुराजन्द्विजर्षभः ॥ सत्यवान्हित्रिलोकेस्मिन्भवान्ख्यातोजनाधिप ॥ ५३ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकृष्ण
वाक्यप्रचोदितः ॥ भावित्वाच्चमहाराजवक्तुंसमुपचक्रमे ॥ ५४ ॥ तमतथ्यभयेमग्नोजयेसक्तोयुधिष्ठिरः ॥ अव्यक्तमब्रवीद्राजन्हतःकुंजरइत्युत ॥ ५५ ॥ तस्य
पूर्वंरथःपृथ्व्याश्चतुरंगुलमुच्छ्रितः ॥ बभूवैवंचतेनोक्तेतस्यवाहाःस्पृशन्महीं ॥ ५६ ॥ युधिष्ठिरात्तुतद्वाक्यंश्रुत्वाद्रोणोमहारथः ॥ पुत्रव्यसनसंतप्तोनिराशोजी
वितेभवत् ॥ ५७ ॥ आगस्कृतमिवात्मानंपांडवानांमहात्मनां ॥ ऋषिवाक्येनमन्वानःश्रुत्वाचनिहतंसुतं ॥ ५८ ॥ विचेताःपरमोद्विग्नोधृष्टद्युम्नमवेक्ष्यच ॥ यो
द्धुंनाशक्नुवद्राजन्यथापूर्वमरिंदमः ॥ ५९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणियुधिष्ठिरासत्यकथनेनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥
॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच तंदृष्ट्वापरमोद्विग्नंशोकोपहतचेतसं ॥ पंचालराजस्यसुतोधृष्टद्युम्नःसमाद्रवत् ॥ १ ॥ यइष्ट्वामनुजेंद्रेणद्रुपदेनमहा
मखे ॥ लब्धोद्रोणविनाशायसमिद्धाद्धव्यवाहनात् ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

सधनुर्जैत्रमादायघोरंजलदनिःस्वनं॥ दृढज्यमजरंदिव्यंशरंचाशीविषोपमं॥ ३॥ संदधेकार्मुकेतस्मिंस्ततस्तमनलोपमं॥ द्रोणंजिघांसुःपांचाल्योमहाज्वा
लमिवानलं॥ ४॥ तस्यरूपंशरस्यासीद्धनुर्ज्यामंडलांतरे॥ द्योततोभास्करस्येवघनांतेपरिवेषिणः॥ ५॥ पार्षतेनपरामृष्टंज्वलंतमिवतद्धनुः॥ अंतकालमनु
प्राप्तंमेनिरेवीक्ष्यसैनिकाः॥ ६॥ तमिषुंसंहतंतेनभारद्वाजःप्रतापवान्॥ दृष्ट्वामन्यतदेहस्यकालपर्यायमागतं॥ ७॥ ततःप्रयत्नमातिष्ठदाचार्यस्तस्यवारणे॥
नचास्यास्त्राणिराजेंद्रप्रादुरासन्महात्मनः॥ ८॥ तस्यत्वहानिचत्वारिक्षिपाचैकास्यतोगता॥ तस्यचाह्नस्त्रिभागेनक्षयंजग्मुःपतत्रिणः॥ ९॥ सशरक्षयमासा
द्यपुत्रशोकेनचार्दितः॥ विविधानांचदिव्यानामस्त्राणामप्रसादतः॥ १०॥ उत्स्रष्टुकामःशस्त्राणिऋषिवाक्यप्रचोदितः॥ तेजसापूर्यमाणश्चयुयुधेनयथापु
रा॥ ११॥ भूयश्चान्यत्समादायदिव्यमांगिरसंधनुः॥ शरांश्चब्रह्मदंडाभान्धृष्टद्युम्नमयोधयत्॥ १२॥ ततस्तंशरवर्षेणमहतासमवाकिरत्॥ व्यशातयच्चसं
क्रुद्धोधृष्टद्युम्नममर्षणं॥ १३॥ शरांश्चशतधातस्यद्रोणश्चिच्छेदसायकैः॥ ध्वजंधनुश्चनिशितैःसारथिंचाप्यपातयत्॥ १४॥ धृष्टद्युम्नःप्रहस्यान्यत्पुनरादाय
कार्मुकं॥ शितेनचैनंबाणेनप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे॥ १५॥ सोतिविद्धोमहेष्वासोऽसंभ्रांतइवसंयुगे॥ भल्लेनशितधारेणचिच्छेदास्यपुनर्धनुः॥ १६॥ यच्चास्य
बाणविकृतंधनूंषिचविशांपते॥ सर्वंचिच्छेददुर्धर्षोगदांखड्गंचवर्जयन्॥ १७॥ धृष्टद्युम्नंचविव्याधनवभिर्निशितैःशरैः॥ जीवितांतकरःक्रुद्धःक्रुद्धरूपःपरंतप
॥ १८॥ धृष्टद्युम्नोथतस्याश्वान्स्वरथाश्वैर्महारथः॥ व्यामिश्रयदमेयात्माब्राह्ममस्त्रमुदीरयन्॥ १९॥ तेमिश्राबह्वशोभंतजवनावातरंहसः॥ पारावतसवर्णाश्च
शोणाश्चभरतर्षभ॥ २०॥ यथासविद्युतोमेघानदंतोजलदागमे॥ तथारेजुर्महाराजमिश्रितारणमूर्धनि॥ २१॥ ईषाबंधंचक्रबंधंरथबंधंतथैवच॥ प्राणा
शयदमेयात्माधृष्टद्युम्नस्यसद्द्विजः॥ २२॥ सच्छिन्नधन्वापांचाल्योनिकृत्तध्वजसारथिः॥ उत्तमामापदंप्राप्यगदांवीरःपरामृशत्॥ २३॥ तामस्यविशिखैस्ती
क्ष्णैःक्षिप्यमाणांमहारथः॥ निजघानशरैर्द्रोणःक्रुद्धःसत्यपराक्रमः॥ २४॥ तांतुदृष्ट्वानरव्याघ्रोद्रोणेननिहतांशरैः॥ विमलंखड्गमादत्तशतचंद्रंचभानुमत्
॥ २५॥ असंशयंतथाभूतःपांचाल्यःसाध्वमन्यत॥ वधमाचार्यमुख्यस्यप्राप्तकालंमहात्मनः॥ २६॥ ततःसरथनीडस्थःस्वरथस्यरथेषया॥ अगच्छदसिमुद्यम्य
शतचंद्रंचभानुमत्॥ २७॥ चिकीर्षुर्दुष्करंकर्मधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ इयेषवक्षोभेत्तुंसभारद्वाजस्यसंयुगे॥ २८॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ खड्गंचर्मचधारयन्भ्रांतादित्रयोदशविधंसंचरणंदर्शयामासेतिसंबंधः मंडलाकारतःखड्गभ्रामणंभ्रांतमुच्यते तदेवबाहु मुद्यम्यकृतमुद्भ्रांतमीरितं १ भ्रामणंस्वस्यपरितःखड्गस्याविद्धमुच्यते परप्रयुक्तशस्त्रस्यवारणार्थमिदंत्रयं २ शत्रोराक्रमणार्थायगमनंत्वाप्लुतंमतं खड्गस्याग्रेणतद्देहस्पर्शनंप्रसृतंमतं ३ वंचयित्वारिपौशस्त्रपातनं

सोऽतिष्ठद्युगमध्येवैयुगसन्नहनेषुच ॥ जघनार्धेषुचाश्वानांतत्सैन्याःसमपूजयन् ॥ २९ ॥ तिष्ठतोयुगपालीषुशोणानप्यधितिष्ठतः ॥ नापश्यदंतरंद्रोणस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३० ॥ क्षिप्रंश्येनस्यचरतोयथैवामिषगृद्धिनः ॥ तद्वदासीदभीसारोद्रोणपार्षतयोरणे ॥ ३१ ॥ तस्यपारावतानश्वान्रथशक्त्यापराभिनत् ॥ सर्वानेकैकशोद्रोणोरक्तानश्वान्विवर्जयन् ॥ ३२ ॥ तेहतान्यपतन्भूमौधृष्टद्युम्नस्यवाजिनः ॥ शोणास्तुपर्यमुच्यंतरथबंधाद्विशांपते ॥ ३३ ॥ तान्हयान्निहतान्दृष्ट्वाद्विजाग्र्येणसपार्षतः ॥ नामृष्यतयुधांश्रेष्ठोयाज्ञसेनिर्महारथः ॥ ३४ ॥ विरथःसगृहीत्वातुखड्गंखड्गभृतांवरः ॥ द्रोणमभ्यपतद्राजन्वैनतेयइवोरगं ॥ ३५ ॥ तस्यरूपंबभौराजन्भारद्वाजंजिघांसतः ॥ यथारूपंपुराविष्णोर्हिरण्यकशिपोर्वधे ॥ ३६ ॥ संतदाविविधान्मार्गान्प्रवरांश्चैकविंशतिं ॥ दर्शयामासकौरव्यपार्षतोविचरन्रणे ॥ ३७ ॥ भ्रांतमुद्भ्रांतमाविद्धमाप्लुतंप्रसृतंसृतं ॥ परिवृत्तंनिवृत्तंचखड्गंचर्मचधारयन् ॥ ३८ ॥ संपातंसमुदीर्णंचदर्शयामासपार्षतः ॥ भारतंकौशिकंचैवसात्वतंचैवशिक्षया ॥ ३९ ॥ दर्शयन्व्यचरद्युद्धेद्रोणस्यांतचिकीर्षया ॥ चरतस्तस्यतान्मार्गान्विचित्रान्खड्गचर्मिणः ॥ ४० ॥ व्यस्मयंतरणेयोधादेवताश्चसमागताः ॥ ततःशरसहस्रेणशतचंद्रमपातयत् ॥ ४१ ॥ चर्मखड्गंचसंबाधेधृष्टद्युम्नस्यसद्विजः ॥ येतुवैतस्तिकानामशराआसन्नयोधिनः ॥ ॥ ४२ ॥ निकृष्टयुद्धेद्रोणस्यनान्येषांसंतितेशराः ॥ ऋतेशारद्वतात्पार्थाद्द्रौणेर्वैकर्तनात्तथा ॥ ४३ ॥ प्रद्युम्नयुयुधानाभ्यामभिमन्योश्चभारत ॥ अथास्येषुंसमाधत्तदृढंपरमसंमतं ॥ ४४ ॥ अंतेवासिनमाचार्योजिघांसुःपुत्रसंमितं ॥ तंशरैर्दशभिस्तीक्ष्णैश्चिच्छेदशिनिपुंगवः ॥ ४५ ॥

गदितंसृतं परिवृत्तंभवेच्छत्रोर्वामदक्षिणभागतः ४ पश्चात्पदापसरणंनिवृत्तंसंप्रचक्षते ॥ ३८ ॥ अन्योन्यताडनंप्राहुःसंपातमुभयोरपि ५ आधिक्यमात्मनोयत्तत्समुदीर्णमुदीरितं अंगप्रत्यंगदेशेषुभ्रामणंभारतंस्मृतं ६ विचित्रखड्गसंचारदर्शनंकौशिकंस्मृतं निलीयचर्मणिक्षेपोयदसेःसात्वतंहितत् ७ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ संबाधेरणसंकटेवैतस्तिकाःवितस्तिप्रमाणाः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

अयंश्लोकश्चतुर्धरसंमतोनभवति त्रयोदशविधंसंचरणमितिकंठतस्तैरुक्तत्वात् मिश्राणांतुसंमतोस्तितैरेकविंशतिमितिप्रतीकमुपादायावांतरभेदकल्पनयोक्तसंख्यापूरणेनव्याख्यातत्वात्

॥१९१॥

पश्यतस्तवपुत्रस्यकर्णस्यचमहात्मनः ॥ ग्रस्तमाचार्यमुख्येनधृष्टद्युम्नममोचयत् ॥ ४६ ॥ चरंतंरथमार्गेषुसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ द्रोणकर्णांतरगतंकृपस्या
पिचभारत ॥ ४७ ॥ अपश्येतांमहात्मानौविष्वक्सेनधनंजयौ ॥ अपूजयेतांवार्ष्णेयंब्रुवाणौसाधुसाध्विति ॥ ४८ ॥ दिव्यान्यस्त्राणिसर्वेषांयुधिनिघ्नंतमच्युतं ॥
अभिपत्यततःसेनांविष्वक्सेनधनंजयौ ॥ ४९ ॥ धनंजयस्ततःकृष्णमब्रवीत्पश्यकेशव ॥ आचार्यरथमुख्यानांमध्येक्रीडन्मधूद्वहः ॥ ५० ॥ आनंदयतिमांभू
यःसात्यकिःपरवीरहा ॥ माद्रीपुत्रौचभीमंचराजानंचयुधिष्ठिरं ॥ ५१ ॥ यच्छिक्षयानुद्धतःसन्रणेचरतिसात्यकिः ॥ महारथानुपक्रीडन्वृष्णीनांकीर्तिवर्ध
नः ॥ ५२ ॥ तमेतेप्रतिनंदंतिसिद्धाःसैन्याश्चविस्मिताः ॥ अजय्यंसमरेदृष्ट्वासाधुसाध्वितिसात्यकिं ॥ योधाश्चोभयतःसर्वेकर्मभिःसमपूजयन् ॥ ५३ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिसंकुलयुद्धेएकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सात्वत
स्यतुतत्कर्मदृष्ट्वादुर्योधनादयः ॥ शैनेयंसर्वतःक्रुद्धावारयामासुरंजसा ॥ १ ॥ कृपकर्णौचसमरेपुत्राश्चतवमारिष ॥ शैनेयंत्वरयाभ्येत्यविनिघ्नन्निशितैःश
रैः ॥ २ ॥ युधिष्ठिरस्ततोराजामाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ भीमसेनश्चबलवान्सात्यकिंपर्यवारयन् ॥ ३ ॥ कर्णश्चशरवर्षेणगौतमश्चमहारथः ॥ दुर्योधनादयस्तेचशै
नेयंपर्यवारयन् ॥ ४ ॥ तांवृष्टिंसहसाराजन्नुत्थितांघोररूपिणीं ॥ वारयामासशैनेयोयोधयंस्तान्महारथान् ॥ ५ ॥ तेषामस्त्राणिदिव्यानिसंहितानिमहात्मनां ॥
वारयामासविधिवद्दिव्यैरस्त्रैर्महामृधे ॥ ६ ॥ क्रूरमायोधनंजज्ञेतस्मिन्राजसमागमे ॥ रुद्रस्येवहिक्रुद्धस्यनिघ्नतस्तान्पशून्पुरा ॥ ७ ॥ हस्तानामुत्तमांगानांका
र्मुकाणांचभारत ॥ छत्राणांचापविद्धानांचामराणांचसंचयैः ॥ ८ ॥ राशयःस्मव्यदृश्यंततत्रतत्ररणाजिरे ॥ भग्नचक्रैरथैश्चापिपातितैश्चमहाध्वजैः ॥ ९ ॥
सादिभिश्चहतैःशूरैःसंकीर्णावसुधाभवत् ॥ बाणपातनिकृत्तास्तुयोधास्तेकुरुसत्तम ॥ १० ॥ चेष्टंतोविविधाश्चेष्टाव्यदृश्यंतमहाहवे ॥ वर्तमानेतथायुद्धेघोरेदे
वासुरोपमे ॥ ११ ॥ अब्रवीत्क्षत्रियांस्तत्रधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ अभिद्रवतसंयत्ताःकुंभयोनिंमहारथाः ॥ १२ ॥ एषोहिपार्षतोवीरोभारद्वाजेनसंगतः ॥ घट
तेचयथाशक्तिभारद्वाजस्यनाशने ॥ १३ ॥ यादृशानिहिरूपाणिदृश्यंतेस्यमहारणे ॥ अद्यद्रोणंरणेक्रुद्धोघातयिष्यतिपार्षतः ॥ १४ ॥

॥१९५॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ एषोहीतिसेधिरार्षः ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ब्रह्मवादानांविदुत्यानांवचनानां द्वितीयार्थेषष्ठी श्रुत्वेतिशेषः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

तेयूयंसहिताभूत्वायुध्यध्वंकुंभसंभवं॥ युधिष्ठिरसमाज्ञप्ताःस्त्रंजयानांमहारथाः ॥ १५ ॥ अभ्यद्रवंतसंयत्ताभारद्वाजजिघांसवः॥ तान्समापततःसर्वान्भार
द्वाजोमहारथः॥ १६॥ अभ्यवर्ततवेगेनमर्तव्यमितिनिश्चितः ॥ प्रयातेसत्यसंधेतुसमकंपतमेदिनी॥ १७॥ ववुर्वाताःसनिर्घातास्त्रासयानावरूथिनीं॥ पपात
महतीचोल्काआदित्यान्निश्चरंत्युत ॥ १८ ॥ दीपयंतीउभेसेनेशंसंतीवमहद्भयं ॥ जज्वलुश्चैवशस्त्राणिभारद्वाजस्यमारिष ॥ १९ ॥ रथाःस्वनंतिचात्य
र्थंहयाश्चाश्रूण्यवासृजन्॥हतौजाइवचाप्यासीद्भारद्वाजोमहारथः॥ २०॥प्रास्फुरन्नयनंचास्यवामबाहुस्तथैवच॥ विमनाश्चाभवद्युद्धेदृष्ट्वापार्षतमग्रतः॥ २१॥
ऋषीणांब्रह्मवादानांस्वर्गस्यगमनंप्रति ॥सुयुद्धेनततःप्राणानुत्स्रष्टुमुपचक्रमे ॥ २२ ॥ ततश्चतुर्दिशंसैन्यैर्द्रुपदस्याभिसंवृतः ॥ निर्दहन्क्षत्रियव्रातान्द्रोणः
पर्यचरद्रणे॥ २३॥ हत्वाविंशतिसाहस्रान्क्षत्रियानरिमर्दनः ॥ दशायुतानिकरिणामवधीद्विशिखैःशितैः ॥ २४ ॥ सोतिष्ठदाहवेयत्तोविधूमोग्निरिवज्वल
न्॥क्षत्रियाणामभावायब्राह्ममस्त्रंसमास्थितः॥ २५॥ पांचाल्यंविरथंभीमोहतसर्वायुधंबली॥ सुविषण्णंमहात्मानंत्वरमाणःसमभ्ययात्॥ २६ ॥ ततःस्व
रथमारोप्यपांचाल्यमरिमर्दनः॥ अब्रवीदभिसंप्रेक्ष्यद्रोणमस्यंतमंतिकात्॥ २७॥ नत्वदन्यइहाचार्ययोद्धुमुत्सहतेपुमान्॥ त्वरस्वप्राग्वधायैवत्वयिभारःस
माहितः ॥ २८ ॥ सतथोक्तोमहाबाहुःसर्वभारसहंधनुः ॥ अभिपत्याददेक्षिप्रमायुधप्रवरंदृढं ॥ २९ ॥ संरब्धश्चशरानस्यन्द्रोणंदुर्वारणंरणे ॥ विवारयिषु
राचार्यंशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३० ॥ तौन्यवारयतांश्रेष्ठौसंरब्धौरणशोभिनौ ॥ उदीरयेतांब्राह्माणिदिव्यान्यस्त्राण्यनेकशः ॥ ३१ ॥ समहास्त्रैर्महाराजद्रो
णमाच्छादयद्रणे ॥ निहत्यसर्वाण्यस्त्राणिभारद्वाजस्यपार्षतः ॥ ३२ ॥ सवसातीन्शिबींश्चैवबाल्हीकान्कौरवानपि ॥ रक्षिष्यमाणान्संग्रामेद्रोणंव्यधमद
च्युतः॥ ३३ ॥ धृष्टद्युम्नस्तथाराजन्गभस्तिभिरिवांशुमान् ॥ बभौप्रच्छादयन्नाशाःशरजालैःसमंततः ॥ ३४ ॥ तस्यद्रोणोधनुश्छित्वाविध्वाचैनंशिलीमु
खैः॥ मर्माण्यभ्यहनद्भूयःसव्यथांपरमामगात्॥ ३५॥ ततोभीमोदृढक्रोधोद्रोणस्याश्लिष्यतंरथं॥शनकैरिवराजेंद्रद्रोणंवचनमब्रवीत्॥ ३६ ॥ यदिनामन
युध्येरन्शिक्षिताब्रह्मबंधवः॥ स्वकर्मभिरसंतुष्टानस्मक्षत्रंक्षयंव्रजेत्॥ ३७॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मुखमिति उरंउरः अपतः अधरहनोरप्रेणविष्टभ्य हृदिधारणंविषयाणांस्मरणंनिक्षिप्य

अहिंसांसर्वभूतेषुधर्मंज्यायस्तरंविदुः ॥ तस्यचब्राह्मणोमूलंभवांश्चब्रह्मवित्तमः ॥ ३८ ॥ श्वपाकवन्म्लेच्छगणान्हत्वाचान्यान्पृथग्विधान् ॥ अज्ञा
नान्मूढवद्ब्रह्मन्पुत्रदारधनेप्सया ॥ ३९ ॥ एकस्यार्थेबहून्हत्वापुत्रस्याधर्मविद्यया ॥ स्वकर्मस्थान्विकर्मस्थोनव्यपत्रपसेकथं ॥ ४० ॥ यस्यार्थेशस्त्र
मादाययमपेक्ष्यचजीवसि ॥ सचाद्यपतितःशेतेपृष्ठेनावेदितस्तव ॥ ४१ ॥ धर्मराजस्यतद्वाक्यंनाभिशंकितुमर्हसि ॥ एवमुक्तस्ततोद्रोणोभीमेनोत्सृ
ज्यतद्धनुः ॥ ४२ ॥ सर्वाण्यस्त्राणिधर्मात्माहातुकामोभ्यभाषत ॥ कर्णकर्णमहेष्वासकृपदुर्योधनेतिच ॥ ४३ ॥ संग्रामेक्रियतांयत्नोब्रवीम्येषपुनःपुनः ॥ पां
डवेभ्यःशिवंवोस्तुशस्त्रमभ्युत्सृजाम्यहं ॥ ४४ ॥ इतितत्रमहाराजप्राक्रोशद्द्रौणिमेवच ॥ उत्सृज्यचरणेशस्त्रंरथोपस्थेनिविश्यच ॥ ४५ ॥ अभयंसर्वभूतानांप्र
ददौयोगमीयिवान् ॥ तस्यतच्छिद्रमाज्ञायधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥ ४६ ॥ सशरंतद्धनुर्घोरंसंन्यस्याथरथेततः ॥ खड्गीरथादवप्लुत्यसहसाद्रोणमभ्ययात् ॥
॥ ४७ ॥ हाहाकृतानिभूतानिमानुषाणीतराणिच ॥ द्रोणंतथागतंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नवशंगतं ॥ ४८ ॥ हाहाकारंभृशंचक्रुरहोधिगितिचाब्रुवन् ॥ द्रोणोपिशस्त्राण्युत्सृ
ज्यपरमंसांख्यमास्थितः ॥ ४९ ॥ तथोक्त्वायोगमास्थायज्योतिर्भूतोमहातपाः ॥ पुराणंपुरुषंविष्णुंजगाममनसापरं ॥ ५० ॥ मुखंकिंचित्समुन्नाम्यविष्टभ्य
उरमग्रतः ॥ निमीलिताक्षःसत्वस्थोनिक्षिप्यहृदिधारणं ॥ ५१ ॥ ओमित्येकाक्षरंब्रह्मज्योतिर्भूतोमहातपाः ॥ स्मरित्वादेवदेवेशमक्षरंपरमंप्रभुं ॥ ५२ ॥ दि
वमाक्रामदाचार्यःसाक्षात्सद्भिर्दुराक्रमां ॥ द्वौसूर्यावितिनोबुद्धिरासीत्तस्मिंस्तथागते ॥ ५३ ॥ एकाग्रमिवचासीच्चज्योतिर्भिःपूरितंनभः ॥ समपद्यतचार्का
भेभारद्वाजदिवाकरे ॥ ५४ ॥ निमेषमात्रेणचतज्ज्योतिरंतरधीयत ॥ आसीत्किलकिलाशब्दःप्रहृष्टानांदिवौकसां ॥ ५५ ॥ ब्रह्मलोकगतेद्रोणेधृष्टद्युम्नेचमोहि
ते ॥ वयमेवतदाद्राक्ष्मपंचमानुषयोनयः ॥ ५६ ॥ योगयुक्तंमहात्मानंगच्छंतंपरमांगतिं ॥ अहंधनंजयःपार्थोभारद्वाजस्यचात्मजः ॥ ५७ ॥ वासुदेवश्चवा
र्ष्णेयोधर्मपुत्रश्चपांडवः ॥ अन्येतुसर्वेनापश्यन्भारद्वाजस्यधीमतः ॥ ५८ ॥

निरस्य अतएवसत्वस्थःरजस्तमोमलशून्येशुद्धेसत्वेस्फटिककल्पेस्थितः तत्रस्थितोभूत्वाओमित्यनेनप्रतीकेनएकाक्षरंवासुदेवाख्यंब्रह्मस्मरित्वास्मृत्वातद्बलेनाचार्योदिवमाक्रामदितिसार्धयोर्द्वयोःसंबंधः ॥
॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ अशीतीनांपंचकमस्यास्तीतिविग्रहः चतुःशतवार्षिकइत्यर्थः यद्वातत्तत्कालोचितस्यपुरुषायुषस्यविंशत्याभक्तस्यभागत्रयोनवयस्कइत्यर्थः ॥ ६४ ॥

महिमानंमहाराजयोगयुक्तस्यगच्छतः ॥ ब्रह्मलोकंमहद्दिव्यंदेवगुह्यंहितत्परं ॥ ५९ ॥ गतिंपरमिकांप्राप्तमजानंतोनृयोनयः ॥ नापश्यन्गच्छमानंहितंसा
धर्म्यषिपुंगवैः ॥ ६० ॥ आचार्ययोगमास्थायब्रह्मलोकमरिंदमं ॥ वितुन्नांगंशरव्रातैर्न्यस्तायुधमसृक्क्षरं॥ ६१ ॥ धिक्कृतःपार्षतस्तंतुसर्वभूतैःपरामृशत् ॥
तस्यमूर्धानमालंब्यगतसत्वस्यदेहिनः॥ ६२ ॥ किंचिदब्रुवतःकायाद्विचकर्तासिनाशिरः ॥ हर्षेणमहतायुक्तोभारद्वाजेनिपातिते ॥ ६३ ॥ सिंहनादरवंचक्रे
भ्रामयन्खड्गमाहवे ॥ आकर्णपलितश्यामोवयसाशीतिपंचकः ॥ ६४ ॥ त्वत्कृतेव्यचरत्संख्येसतुषोडशवर्षवत् ॥ उक्तवांश्चमहाबाहुःकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥
॥ ६५ ॥ जीवंतमानयाचार्यंमावधीर्द्रुपदात्मज ॥ नहंतव्योनहंतव्यइतितेसैनिकाश्चह॥ ६६ ॥ उत्क्रोशन्नर्जुनश्चैवसानुक्रोशस्तमाव्रजत् ॥ क्रोशमानेर्जुनेचै
वपार्थिवेषुचसर्वशः ॥ ६७॥ धृष्टद्युम्नोवधीद्द्रोणंरथतल्पेनरर्षभं॥ शोणितेनपरिक्लिन्नोरथाद्भूमिमथापतत्॥ ६८ ॥ लोहितांगइवादित्योदुर्धर्षःसमपद्यत॥ ए
वंतंनिहतंसंख्येददृशेसैनिकोजनः॥ ६९॥ धृष्टद्युम्नस्तुतद्राजन्भारद्वाजशिरोहरत्॥ तावकानांमहेष्वासःप्रमुखेतत्समाक्षिपत्॥ ७० ॥ तेतुदृष्ट्वाशिरोराजन्भार
द्वाजस्यतावकाः॥ पलायनकृतोत्साहादुद्रुवुःसर्वतोदिशं॥ ७१॥ द्रोणस्तुदिवमास्थायनक्षत्रपथमाविशत्॥ अहमेवतदाद्राक्षंद्रोणस्यनिधनंनृप॥ ७२॥ कृपेः
प्रसादात्कृष्णस्यसत्यवत्याःसुतस्यच॥ विधूमामिहसंयांतीमुल्कांप्रज्वलितामिव॥ ७३॥ अपश्याम दिवंस्तब्ध्वागच्छंतंतंमहाद्युतिं॥ हतेद्रोणेनिरुत्साहाःकुरु
पांडवसृंजयाः॥ ७४॥ अभ्यद्रवन्महावेगास्ततःसैन्यंव्यदीर्यत॥ निहताहतभूयिष्ठाःसंग्रामेनिशितैःशरैः॥ ७५॥ तावकानिहतेद्रोणेगतासवइवाभवन्॥ परा
जयमथावाप्यपरत्रचमहद्भयं॥ ७६ ॥ उभयेनैवतेहीनानाविंदन्धृतिमात्मनः॥ अन्विच्छंतःशरीरंतुभारद्वाजस्यपार्थिवाः॥ ७७॥ नान्वगच्छन्महाराजक
बंधायुतसंकुले॥ पांडवास्तुजयंलब्ध्वापरत्रचमहद्यशः ॥ ७८ ॥ बाणशंखरवांश्चक्रुःसिंहनादांश्चपुष्कलान्॥ भीमसेनस्ततोराजन्धृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ ७९॥
वरूथिन्यामनृत्येतांपरिष्वज्यपरस्परं ॥ अब्रवीच्चतदाभीमःपार्षतंशत्रुतापनं ॥ ८० ॥ भूयोहंत्वांविजयिनंपरिष्वज्यामिपार्षत॥ सूतपुत्रेहतेपापेधार्तराष्ट्रेचसं
युगे॥ ८१ ॥ एतावदुक्त्वाभीमस्तुहर्षेणमहतायुतः ॥ बाहुशब्देनपृथिवींकंपयामासपांडवः॥ ८२॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ परत्रचमहद्भयमिति पलायनस्यपरलोकविरुद्धत्वात् ॥ ७६ ॥ उभयेनलोकद्वयेनहीनारहिताः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥

८३ ॥ ८४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति १ ॥ २ ॥ ३॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

तस्यशब्देनवित्रस्ताःप्राद्रवंस्तावकायुधि ॥ क्षत्रधर्मंसमुत्सृज्यपलायनपरायणाः ॥ ८३ ॥ पांडवास्तुजयंलब्ध्वाहृष्टाध्यासन्विशांपते ॥ अरिक्षयंचसंग्रामेतेन
तेसुखमाप्नुवन्॥ ८४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिद्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९२॥ ॥७॥ ॥७॥ समाप्तंचद्रोणवधपर्व
अथनारायणास्त्रमोक्षपर्व ॥ संजयउवाच ततोद्रोणेहतेराजन्कुरवःशस्त्रपीडिताः ॥ हतप्रवीराविध्वस्ताभृशंशोकपरायणाः ॥ १ ॥ उदीर्णांश्चपरान्दृष्ट्वा
कंपमानाःपुनःपुनः ॥ अश्रुपूर्णेक्षणास्त्रस्तादीनास्त्वासन्विशांपते ॥ २॥ विचेतसोहतोत्साहाःकश्मलाभिहतौजसः ॥ आर्तस्वरेणमहतापुत्रंतेपर्यवारयन् ॥ ३ ॥
रजस्वलावेपमानावीक्षमाणादिशोदश ॥ अश्रुकंठायथादैत्याहिरण्याक्षेपुराहते ॥ ४ ॥ सतैःपरिवृतोराजात्रस्तैःक्षुद्रमृगैरिव ॥ अशक्नुवन्नवस्थातुमपायात्त
नयस्तव ॥ ५ ॥ क्षुत्पिपासापरिम्लानास्तेयोधास्तवभारत ॥ आदित्येनेवसंतप्ताभृशंविमनसोभवन् ॥ ६ ॥ भास्करस्येवपतनंसमुद्रस्येवशोषणं ॥ विपर्यासंय
थामेरोर्वासवस्येवनिर्जयं ॥ ७॥ अमर्षणीयंतद्दृष्ट्वाभारद्वाजस्यपातनं ॥ त्रस्तरूपतराराजन्कौरवाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ८ ॥ गांधारराजःशकुनिस्त्रस्तस्त्रस्ततरैःस
ह ॥ हतंरुक्मरथंश्रुत्वाप्राद्रवत्सहितोरथैः ॥ ९ ॥ वरूथिनींवेगवतींविद्रुतांसपताकिनीं ॥ परिगृह्यमहासेनांसूतपुत्रोऽपयाद्भयात् ॥ १० ॥ रथनागाश्वकलिलां
पुरस्कृत्यतुवाहिनीं ॥ मद्राणामीश्वरःशल्योवीक्षमाणोऽपयाद्भयात् ॥ ११ ॥ हतप्रवीरैर्भूयिष्ठैर्ध्वजैर्बहुपताकिभिः ॥ वृतःशारद्वतोगच्छत्कष्टंकष्टमितिब्रुवन् ॥
॥ १२ ॥ भोजानीकेनशिष्टेनकलिंगारट्टबाल्हिकैः ॥ कृतवर्मावृतोराजन्प्रायात्सुजवनैर्हयैः ॥ १३ ॥ पदातिगणसंयुक्तस्त्रस्तोराजन्भयार्दितः ॥ उलूकःप्राद्र
वत्तत्रदृष्ट्वाद्रोणंनिपातितं ॥ १४ ॥ दर्शनीयोयुवाचैवशौर्येणकृतलक्षणः ॥ दुःशासनोभृशोद्विग्नःप्राद्रवद्गजसंवृतः ॥ १५ ॥ रथानामयुतंगृह्यत्रिसाहस्रंचदं
तिनां ॥ वृषसेनोययौतूर्णंदृष्ट्वाद्रोणंनिपातितं ॥ १६ ॥ गजाश्वरथसंयुक्तोवृतश्चैवपदातिभिः ॥ दुर्योधनोमहाराजप्रायात्तत्रमहारथः ॥ १७ ॥ संशप्तकगणा
न्हत्यहतशेषान्किरीटिना ॥ सुशर्माप्राद्रवद्राजन्दृष्ट्वाद्रोणंनिपातितं ॥ १८ ॥ गजान्रथान्समारुह्यव्युदस्यचहयान्जनाः ॥ प्राद्रवन्सर्वतःसंख्येदृष्ट्वारुक्मरथं
हतं ॥ १९ ॥ त्वरयंतःपितॄनन्येभ्रातॄनन्येथमातुलान् ॥ पुत्रानन्येवयस्यांश्चप्राद्रवन्कुरवस्तदा ॥ २० ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

चोदयंतश्चसैन्यानिस्वस्रीयांश्चतथापरे॥ संबंधिनस्तथान्येचप्राद्रवंतदिशोदश॥ २१ ॥ प्रकीर्णकेशाविध्वस्तानद्वावेकत्रधावतः ॥ नेदमस्तीतिमन्वानाहतो
त्साहाहतौजसः॥ २२ ॥ उत्सृज्यकवचानन्येप्राद्रवंस्तावकाविभो॥ अन्योन्यंतेसमाक्रोशन्सैनिकाभरतर्षभ॥ २३ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिनचतेस्वयंतत्रावतस्थिरे॥
धुर्यानुन्मुच्यचरथाद्धतसूतान्स्वलंकृतान्॥ अधिरुह्यहयान्योधाःक्षिप्रंपद्भिरचोदयन्॥ २४ ॥ द्रवमाणेतथासैन्येत्रस्तरूपेहतौजसि ॥ प्रतिस्रोतइवग्राहोद्रोण
पुत्रःपरानियात् ॥ २५ ॥ तस्यासीत्सुमहद्युद्धंशिखंडिप्रमुखैर्गणैः॥ प्रभद्रकैश्चपंचालैश्चेदिभिश्चसकेकयैः॥ २६ ॥ हत्वाबहुविधाःसेनाःपांडूनांयुद्धदुर्मदः॥
कथंचित्संकटान्मुक्तोमत्तद्विरदविक्रमः॥ २७॥ द्रवमाणंबलंदृष्ट्वापलायनकृतक्षणं॥ दुर्योधनंसमासाद्यद्रोणपुत्रोब्रवीदिदं॥ २८॥ किमियंद्रवतेसेनात्रस्तरूपे
वभारत॥द्रवमाणांचराजेंद्रनावस्थापयसेरणे॥ २९॥ त्वंचापिनयथापूर्वंप्रकृतिस्थोनराधिप॥ कर्णप्रभृतयश्चेमेनावतिष्ठंतिपार्थिव॥ ३०॥ अन्येष्वपिचयुद्धे
पुनैवसेनाद्रवत्तदा॥ कच्चित्क्षेमंमहाबाहोतवसैन्यस्यभारत॥ ३१ ॥ कस्मिन्निदंहतेराजन्रथसिंहेबलंतव॥ एतामवस्थांसंप्राप्तंतन्ममाचक्ष्वकौरव॥ ३२ ॥
तत्तुदुर्योधनःश्रुत्वाद्रोणपुत्रस्यभाषितं॥ घोरमप्रियमाख्यातुंनाशक्नोत्पार्थिवर्षभः ॥ ३३ ॥ भिन्नानौरिवतेपुत्रोमग्नःशोकमहार्णवे ॥ बाष्पेणापिहितोदृष्ट्वा
द्रोणपुत्रंरथेस्थितं॥ ३४ ॥ ततःशारद्वतंराजासव्रीडमिदमब्रवीत्॥ शंसात्रभद्रंतेसर्वंयथासैन्यमिदंद्रुतं ॥ ३५ ॥ अथशारद्वतोराजन्नार्तिमार्च्छन्पुनःपुनः॥
शशंसद्रोणपुत्राययथाद्रोणोनिपातितः॥ ३६॥ कृपउवाच वयंद्रोणंपुरस्कृत्यपृथिव्यांप्रवरंरथं॥ प्रावर्तयामसंग्रामंपंचालैरेवकेवलं॥ ३७॥ ततःप्रवृत्ते
संग्रामेविमिश्राःकुरुसोमकाः॥ अन्योन्यमभिगर्जंतःशस्त्रैर्देहानपातयन्॥ ३८॥ वर्तमानेतथायुद्धेक्षीयमाणेषुसंयुगे ॥ धार्तराष्ट्रेषुसंक्रुद्धःपितातेस्त्रमुदैरयत्
॥ ३९ ॥ ततोद्रोणोब्राह्ममस्त्रंविकुर्वाणोनरर्षभः॥ व्यहनच्छात्रवान्भल्लैःशतशोथसहस्रशः॥ ४० ॥ पांडवाःकेकयामत्स्याःपंचालाश्चविशेषतः॥ संख्येद्रोणर
थंप्राप्यव्यनशन्कालचोदिताः॥ ४१ ॥ सहस्रंनरसिंहानांद्विसाहस्रंचदंतिनां ॥ द्रोणोब्रह्मास्त्रयोगेनप्रेषयामासमृत्यवे ॥ ४२ ॥ आकर्णपलितश्यामोवयसा
शीतिपंचकः॥ रणेपर्यचरद्द्रोणोवृद्धःषोडशवर्षवत्॥ ४३॥ क्लिश्यमानेषुसैन्येषुवध्यमानेषुराजसु॥ अमर्षवशमापन्नाःपंचालाविमुखाभवन्॥ ४४ ॥ तेषु
किंचित्प्रभग्नेषुविमुखेषुसपत्नजित्॥ दिव्यमस्त्रंविकुर्वाणोबभूवार्कइवोदितः॥ ४५॥

समध्यंप्राप्यपांडूनांशररश्मिःप्रतापवान्॥ मध्यंगतइवादित्योदुष्प्रेक्ष्यस्तेपिताभवत्॥४६॥ तेदह्यमानाद्रोणेनसूर्येणेवविराजता॥ दग्धवीर्यानिरुत्साहाबभूवुर्गतचेतसः॥ ४७॥ तान्दृष्ट्वापीडितान्बाणैर्द्रोणेनमधुसूदनः॥ जयैषीपांडुपुत्राणामिदंवचनमब्रवीत्॥ ४८ ॥ नैषजातुनरैःशक्योजेतुंशस्त्रभृतांवरः॥ अपिवृत्रहणासंख्येरथयूथपयूथपः॥ ४९॥ तेयूयंधर्ममुत्सृज्यजयंरक्षतपांडवाः॥ यथावःसंयुगेसर्वान्नहन्याद्रुक्मवाहनः॥ ५० ॥ अश्वत्थाम्निहतेनैषयुध्येदितिमतिर्मम॥हतंतंसंयुगेकश्चिदाख्यात्वस्मैन्नृपानरः॥ ५१॥ एतन्नारोचयद्वाक्यंकुंतीपुत्रोधनंजयः॥ अरोचयंस्तुसर्वेन्येकृच्छ्रेणतुयुधिष्ठिरः॥ ५२॥भीमसेनस्तुसव्रीडमब्रवीत्पितरंतव॥ अश्वत्थामाहतइतितंनाबुध्यततेपिता॥५३॥ सशंकमानस्तन्मिथ्याधर्मराजमपृच्छत॥ हतंवाप्यहतंवाजौत्वांपितापुत्रवत्सलः॥५४॥ तमतथ्यभयेमग्नोजयेसक्तोयुधिष्ठिरः॥ अश्वत्थामानमायोधेहतंदृष्ट्वामहागजं॥ ५५॥ भीमेनगिरिवर्ष्माणंमालवस्येंद्रवर्मणः॥ उपसृज्यतदाद्रोणमुच्चैरिदमुवाचह॥ ५६॥ यस्यार्थेशस्त्रमादत्सेयमवेक्ष्यचजीवसि॥पुत्रस्तेदयितोनित्यंसोश्वत्थामानिपातितः॥ ५७॥ शेतेविनिहतोभूमौवनेसिंहशिशुर्यथा ॥५८॥ जानन्नप्यनृतस्याथदोषान्सद्विजसत्तमं॥ अव्यक्तमब्रवीद्राजाहतःकुंजरइत्युत॥ ५९ ॥ सत्वांनिहतमाक्रंदेश्रुत्वासंतापतापितः॥ नियम्यदिव्यान्यस्त्राणिनायुध्यतयथापुरा॥ ६० ॥ तंदृष्ट्वापरमोद्विग्नंशोकातुरमचेतसं ॥ पांचालराजस्यसुतःक्रूरकर्मासमाद्रवत्॥ ६१ ॥ तंदृष्ट्वाविहितंमृत्युंलोकतत्त्वविचक्षणः॥ दिव्यान्यस्त्राण्यथोत्सृज्यरणेप्रायमुपाविशत्॥ ६२ ॥ ततोस्यकेशान्सव्येनगृहीत्वापाणिनातदा॥ पार्षतःक्रोशमानानांवीराणामच्छिनच्छिरः॥ ६३ ॥ नहंतव्योनहंतव्यइतितेसर्वतोब्रुवन्॥ तथैवचार्जुनोवाहादवरुह्यैनमाद्रवत्॥ ६४ ॥ उद्यम्यत्वरितोबाहुंब्रुवाणश्चपुनःपुनः॥ जीवंतमानयाचार्यमावधीरितिधर्मवित्॥ ६५॥ तथानिवार्यमाणेनकौरवैरर्जुनेनच॥ हतएवनृशंसेनपितातवनरर्षभ॥ ६६ ॥ सैनिकाश्चततःसर्वेप्राद्रवंतभयार्दिताः॥ वयंचापिनिरुत्साहाहतेपितरितेनघ॥ ६७॥ संजयउवाच तच्छ्रुत्वाद्रोणपुत्रस्तुनिधनंपितुराहवे॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रंपदाहतइवोरगः॥ ६८ ॥ ततःक्रुद्धोरणेद्रौणिर्भृशंजज्वालमारिष॥ यथेंधनंमहत्प्राप्यप्राज्वलद्धव्यवाहनः॥ ६९॥

॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ ७ ॥ अधर्मेणेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥१२॥१३॥१४॥१५॥

तलंतलेननिष्पिष्यदंतैर्दंतानुपास्पृशत् ॥ निःश्वसन्नुरगोयद्वल्लोहिताक्षोभवत्तदा ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वण्यश्वत्थामक्रोधेत्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अधर्मेणहतंश्रुत्वाधृष्टद्युम्नेनसंजय ॥ ब्राह्मणंपितरंवृद्धमश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ १ ॥ मानवंवारुणाग्नेयंब्राह्ममस्त्रंचवीर्यवान् ॥ ऐंद्रंनारायणंचैवयस्मिन्नित्यंप्रतिष्ठितं ॥ २ ॥ तमधर्मेणधर्मिष्ठंधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ श्रुत्वानिहतमाचार्यंसोऽश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ ३ ॥ येनरामादवाप्येहधनुर्वेदंमहात्मना ॥ प्रोक्तान्यस्त्राणिदिव्यानिपुत्रायगुणकांक्षिणा ॥ ४ ॥ एकमेवहिलोकेस्मिन्नात्मनोगुणवत्तरं ॥ इच्छंतिपुरुषाःपुत्रंलोकेनान्यंकथंचन ॥ ५ ॥ आचार्याणांभवंत्येवरहस्यानिमहात्मनां ॥ तानिपुत्रायवादद्युःशिष्यायानुगतायवा ॥ ॥ ६ ॥ सशिष्यःप्राप्यतत्सर्वंसविशेषंचसंजय ॥ शूरःशारद्वतीपुत्रःसंख्येद्रोणादनंतरः ॥ ७ ॥ रामस्यतुसमःशस्त्रेपुरंदरसमोयुधि ॥ कार्तवीर्यसमोवीर्येबृहस्पतिसमोमतौ ॥ ८ ॥ महीधरसमःस्थैर्येतेजसाग्निसमोयुवा ॥ समुद्रइवगांभीर्येक्रोधेचाशीविषोपमः ॥ ९ ॥ सरथीप्रथमोलोकेदृढधन्वाजितक्लमः ॥ शीघ्रोनिलइवाक्रंदेचरन्क्रुद्धइवांतकः ॥ १० ॥ अस्यतायेनसंग्रामेधरण्यभिनिपीडिता ॥ योनव्यथतिसंग्रामेवीरःसत्यपराक्रमः ॥ ११ ॥ वेदस्नातोव्रतस्नातोधनुर्वेदेचपारगः ॥ महोदधिरिवाक्षोभ्योरामोदाशरथिर्यथा ॥ १२ ॥ तमधर्मेणधर्मिष्ठंधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ श्रुत्वानिहतमाचार्यमश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ १३ ॥ धृष्टद्युम्नस्ययोमृत्युःसृष्टस्तेनमहात्मना ॥ यथाद्रोणस्यपांचाल्योयज्ञसेनसुतोभवत् ॥ १४ ॥ तंनृशंसेनपापेनक्रूरेणादीर्घदर्शिना ॥ श्रुत्वानिहतमाचार्यमश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिधृतराष्ट्रप्रश्नेचतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच छद्मनानिहतंश्रुत्वापितरंपापकर्मणा ॥ बाष्पेणापूर्यतद्रौणीरोषेणचनरर्षभ ॥ १ ॥ तस्यक्रुद्धस्यराजेंद्रवपुर्दीप्तमदृश्यत ॥ अंतकस्येवभूतानिजिहीर्षोःकालपर्यये ॥ २ ॥ अश्रुपूर्णेततोनेत्रेव्यपमृज्यपुनःपुनः ॥ उवाचकोपान्निःश्वस्यदुर्योधनमिदंवचः ॥ ३ ॥ पितामभयथाक्षुद्रैर्न्यस्तशस्त्रोनिपातितः ॥ धर्मध्वजवतापापंकृतंतद्विदितंमम ॥ ४ ॥ अनार्यंसुनृशंसंचधर्मपुत्रस्यमेश्रुतं ॥ युद्धेष्वपिप्रवृत्तानांध्रुवंजयपराजयौ ॥ ५ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ ॥ ७ ॥ छद्मनेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ धर्मध्वजवतादांभिकेन तत् अनृतवचनरूपंपापं ॥ ४ ॥ अनार्यंनीचयोग्यंकर्म धर्मपुत्रस्येत्युपालंभः ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ बाल्येनचापलेन ॥ १० ॥ विधर्मकाणिधर्मविरुद्धानि ॥ ११ ॥ अनुबंधंफलं ॥ १२ ॥ पांडवश्चअनुबंधंद्रष्टेत्यनुषज्यते ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

द्द्यमेतद्ध्वेद्राजन्वधस्तत्रप्रशस्यते॥न्यायवृत्तोवधोयस्तुसंग्रामेयुध्यतोभवेत् ॥ ६ ॥ नसदुःखायभवतितथादृष्टोहिसद्द्विजैः ॥ गतःसवीरलोकायपितामममन संशयः ॥७॥ नशोच्यःपुरुषव्याघ्रयस्तदानिधनंगतः॥यत्तुधर्मप्रवृत्तःसन्केशग्रहणमाप्तवान्॥८॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतन्मेममर्माणिकृंतति॥मयिजीवतियत्ता तःकेशग्रहमवाप्तवान्॥ ९ ॥ कथमन्येकरिष्यंतिपुत्रेभ्यःपुत्रिणःस्पृहां॥ कामात्क्रोधादविज्ञानाद्धर्षाद्बाल्येनवापुनः॥ १० ॥ विधर्मकाणिकुर्वंतितथापरिभवं तिच॥तदिदंपार्षतेनेहमहदाधर्मिकंकृतं ॥ ११ ॥ अवज्ञायचमांनूनंनृशंसेनदुरात्मना ॥ तस्यानुबंधंद्रष्टासौधृष्टद्युम्नःसुदारुणं॥ १२ ॥ अकार्यपरमंकृत्वामि थ्यावादीचपांडवः॥ योह्यसौछद्मनाचार्यंशस्त्रंसंन्यासयत्तदा॥ १३ ॥ तस्याद्यधर्मराजस्यभूमिःपास्यतिशोणितं॥ शपेसत्येनकौरव्यइष्टापूर्तेनचैवह॥ १४॥ अहत्वासर्वपंचालान्जीवेयंनकथंचन ॥ सर्वोपायैर्यतिष्यामिपंचालानामहंवधे॥ १५॥ धृष्टद्युम्नंचसमरेहंताहंपापकारिणं ॥ कर्मणायेनतेनेहमृदुनादारुणे नच॥१६॥ पंचालानांवधंकृत्वाशांतिंलब्धास्मिकौरव॥ यदर्थंपुरुषव्याघ्रपुत्रानिच्छंतिमानवाः॥१७॥ प्रेत्यचेहचसंप्राप्तांस्त्रायंतेमहतोभयात्॥ पित्रातुमम सावस्थाप्राप्तानिर्बंधुनायथा॥ १८॥ मयिशैलप्रतीकाशेपुत्रेशिष्येचजीवति ॥ धिङ्ममास्त्राणिदिव्यानिधिग्बाहूधिक्पराक्रमं ॥ १९ ॥ यंस्मद्रोणःसुतंप्रा प्यकेशग्रहमवाप्तवान्॥ सतथाहंकरिष्यामियथाभरतसत्तम॥ २०॥ परलोकगतस्यापिभविष्याम्यनृणःपितुः॥ आर्येणहिनवक्तव्याकदाचित्स्तुतिरात्मनः॥ ॥ २१ ॥ पितुर्वधममृष्यंस्तुवक्ष्याम्यद्येहपौरुषं॥ अद्यपश्यंतुमेवीर्यंपांडवाःसजनार्दनाः॥ २२ ॥ मृद्नतःसर्वसैन्यानियुगांतमिवकुर्वतः ॥ नहिदेवानगंधर्वाना सुरानचराक्षसाः ॥ २३ ॥ अद्यशक्ताःरणेजेतुंरथस्थंमांनरर्षभाः ॥ मदन्योनास्तिलोकेस्मिन्नर्जुनाद्वास्त्रवित्कचित् ॥ २४ ॥ अहंहिज्वलतांमध्येमयूखाना मिवांशुमान्॥ प्रयोक्तादेवसृष्टानामस्त्राणांपृतनागतः॥ २५॥ भृशमिष्वसनाद्यमत्प्रयुक्तामहाहवे॥ दर्शयंतःशरावीर्यंप्रमथिष्यंतिपांडवान्॥ २६॥ अद्य सर्वादिशोराजन्धाराभिरिवसंकुलाः॥ आवृताःपत्रिभिस्तीक्ष्णैर्द्रष्टारोमामकैरिह॥ २७॥ विकिरञ्छरजालानिसर्वतोभैरवस्वनान् ॥ शत्रून्निपातयिष्यामि महावातइवद्रुमान्॥ २८॥ नहिजानातिबीभत्सुस्तदस्त्रंनजनार्दनः॥ नभीमसेनोनयमौनचराजायुधिष्ठिरः॥ २९॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ मयूखानांमयूखवतां ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

कल्यःप्रयोगः निवर्तनमुपसंहारः ॥ ३० ॥ ब्रह्मरूपोवेदरूपः वैदिकैर्मंत्रैःस्तुतवानित्यर्थः उपस्थितइतितदन्यस्योपहारस्यतदानीमभावोदर्शितः ॥ ३१॥३२॥३३॥३४॥३५ ॥ रथस्यैवविसर्जनं शस्त्राणाम

नपार्षतोदुरात्मासौनशिखंडीनसात्यकिः॥ यदिदंमयिकौरव्यसकल्यंसनिवर्तनं॥३०॥नारायणायमेपित्राप्रणम्यविधिपूर्वकं ॥उपहारःपुरादत्तोब्रह्मरूपउपस्थितः॥ ३१ ॥ तंस्वयंप्रतिगृह्याथभगवान्सवरंददौ ॥ वव्रेपितामेपरममस्त्रंनारायणंततः ॥ ३२ ॥ अथैनमब्रवीद्राजन्भगवान्देवसत्तमः ॥ भवितात्वत्समोनान्यःकश्चिद्युधिनरःक्वचित् ॥ ३३ ॥ नत्विदंसहसाब्रह्मन्प्रयोक्तव्यंकथंचन ॥ नह्येतदस्त्रमन्यत्रवधाच्छत्रोर्निवर्त्तते ॥ ३४ ॥ नचैतच्छक्यतेज्ञातुंकेनवध्येदितिप्रभो॥ अवध्यमपिहन्याद्धितस्मान्नैतत्प्रयोजयेत् ॥ ३५ ॥ अथसंख्येरथस्यैवशस्त्राणांचविसर्जनं॥ प्रयाचतांचशत्रूणांगमनंशरणस्यच ॥ ३६ ॥ एतेप्रशमनेयोगामहास्त्रस्यपरंतप ॥ सर्वथापीडितोहिंस्यादवध्यान्पीडयन्रणे॥ ३७॥ तज्जग्राहपितामत्यमब्रवीच्चैवसप्रभुः ॥ त्वंवधिष्यसिसर्वाणिशस्त्रवर्षाण्यनेकशः ॥३८॥ अनेनास्त्रेणसंग्रामेतेजसाचज्वलिष्यसि ॥ एवमुक्त्वासभगवान्दिवमाचक्रमेप्रभुः ॥३९॥ एतन्नारायणादस्त्रंतत्प्राप्तंपितृबंधुना ॥ तेनाहंपांडवांश्चैवपंचालान्मत्स्यकेकयान् ॥ ४० ॥ विद्रावयिष्यामिरणेशचीपतिरिवासुरान् ॥ यथायथाहमिच्छेयंतथाभूत्वाशराममम ॥ ४१ ॥ निपतेयुःसपत्नेषुविक्रमत्स्वपिभारत॥ यथेष्टमश्मवर्षेणप्रवर्षिष्येरणेस्थितः॥ ४२ ॥ अयोमुखैश्चविहगैर्द्रावयिष्येमहारथान् ॥ परश्वधांश्चनिशितानुत्स्रक्ष्येहमसंशयं ॥ ४३ ॥ सोहंनारायणास्त्रेणमहताशत्रुतापनः॥ शत्रून्विध्वंसयिष्यामिकदर्थीकृत्यपांडवान् ॥ ४४ ॥ मित्रब्रह्मगुरुद्रोहीजाल्मकःसुविगर्हितः ॥ पांचालापसदश्चाद्यनमेजीवन्विमोक्ष्यते॥४५॥ तच्छ्रुत्वाद्रोणपुत्रस्यपर्यवर्ततवाहिनी॥ ततःसर्वेमहाशंखान्दध्मुःपुरुषसत्तमाः॥४६॥ भेरीश्चाभ्यहनन्हृष्टाडिंडिमांश्चसहस्रशः॥ तथाननादवसुधाखुरनेमिप्रपीडिता॥ ४७॥ सशब्दस्तुमुलःखंद्यांपृथिवींचव्यनादयत् ॥ तंशब्दंपांडवाःश्रुत्वापर्जन्यनिनदोपमं ॥ ४८ ॥ समेत्यरथिनांश्रेष्ठाःसहिताश्चाप्यमंत्रयन्॥ तथोक्त्वाद्रोणपुत्रस्तुवार्युपस्पृश्यभारत॥ ४९॥ प्रादुश्चकारतद्दिव्यमस्त्रंनारायणंतदा॥५०॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिअश्वत्थामक्रोधेपंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९५॥ ॥छ॥ ॥छ॥

पिविसर्जनंच प्रयाचतांमावधीरितियाचमानानां शरणस्यगमनंत्वमेवशरणंनइतिकीर्तनंच ॥३६॥ पीडितःपीडितंशस्त्रांतरेणबाधितं पुंस्त्वमार्षं ॥३७॥३८॥ ३९ ॥ पितृबंधुनात्मया ॥ ४० ॥४१॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ जाल्मकोमूर्खः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

प्रादुरिति सपृषतः सजलबिंदुः अनभ्रेअप्रावृषिकाले ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ कथंकथाकथंकर्तव्यंकथंकर्तव्यमित्येवंशब्दः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ रक्षणेमंत्रःकआसीतिसंबंधः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

संजयउवाच प्रादुर्भूतेततस्तस्मिन्नस्त्रेनारायणेप्रभो ॥ प्रावात्सपृषतोवायुरनभ्रेस्तनयित्नुमान् ॥ १ ॥ चचालपृथिवीचापिचुक्षुभेचमहोदधिः ॥ प्र
तिस्रोतःप्रवृत्ताश्चगंतुंतत्रसमुद्रगाः ॥ २ ॥ शिखराणिव्यशीर्यंतगिरीणांतत्रभारत ॥ अपसव्यंमृगाश्चैवपांडुसेनांप्रचक्रिरे ॥ ३ ॥ तमसाचावकीर्यंतसूर्यश्च
कलुषोभवत् ॥ संपतंतिचभूतानिक्रव्यादानिप्रहृष्टवत् ॥ ४ ॥ देवदानवगंधर्वास्त्रस्तास्त्वासन्विशांपते ॥ कथंकथाभवत्तीव्रादृष्ट्वातद्व्याकुलंमहत् ॥ ५ ॥ व्यथिताः
सर्वराजानस्त्रस्ताश्चासन्विशांपते ॥ तदृष्ट्वाघोररूपंवैद्रौणेरस्त्रंभयावहं ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच निवर्तितेषुसैन्येषुद्रोणपुत्रेणसंयुगे ॥ भृशंशोकाभितप्तेन
पितुर्वधममृष्यता ॥ ७ ॥ कुरूनापततोदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नस्यरक्षणे ॥ कोमंत्रःपांडवेष्वासीत्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ८ ॥ संजयउवाच प्रागेवविद्रुतान्दृष्ट्वाधार्त
राष्ट्रान्युधिष्ठिरः ॥ पुनश्चतुमुलंशब्दंश्रुत्वार्जुनमथाब्रवीत् ॥ ९ ॥ युधिष्ठिरउवाच आचार्येनिहतेद्रोणेधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ निहतेवज्रहस्तेनयथावृत्रेम
हासुरे ॥ १० ॥ नाशंसंतोजयंयुद्धेदीनात्मानोधनंजय ॥ आत्मत्राणेमतिंकृत्वाप्राद्रवन्कुरवोरणात् ॥ ११ ॥ केचिद्भ्रांतैरथैस्तूर्णंनिहतैःपार्ष्णियंतृभिः ॥ विपता
कध्वजच्छत्रैःपार्थिवाःशीर्णकूबरैः ॥ १२ ॥ भग्ननीडैराकुलाश्वैःप्रारुह्यान्यान्विचेतसः ॥ भीताःपादैर्हयान्केचित्त्वरयंतःस्वयंरथान् ॥ १३ ॥ भग्नाक्षयुगचक्रै
श्चव्याकृष्यंतसमंततः ॥ रथान्विशीर्णानुत्सृज्यपद्भिःकेचिच्चविद्रुताः ॥ १४ ॥ हयपृष्ठगताश्चान्येकृष्यंतेर्धच्युतासनाः ॥ गजस्कंधेषुसंस्यूतानाराचैश्चलितास
नाः ॥ १५ ॥ शरार्तैर्विद्रुतैर्नागैर्हृताःकेचिद्दिशोदश ॥ विशस्त्रकवचाश्चान्येवाहनेभ्यःक्षितिंगताः ॥ १६ ॥ संछिन्नानेमिभिश्चैवमृदिताश्चहयद्विपैः ॥ क्रोशंत
स्तातपुत्रेतिपलायंतेपरेभयात् ॥ १७ ॥ नाभिजानंतिचान्योन्यंकश्मलाभिहतौजसः ॥ पुत्रान्पितॄन्सखीन्भ्रातॄन्समारोप्यदृढक्षतान् ॥ १८ ॥ जलेनक्लेदयंत्य
न्येविमुच्यकवचान्यपि ॥ अवस्थांतादृशींप्राप्यहतेद्रोणेद्रुतंबलं ॥ १९ ॥ पुनरावर्तितंकेनयदिजानासिशंसमे ॥ हयानांह्रेषतांशब्दःकुंजराणांचबृंहतां ॥ २० ॥
रथनेमिस्वनैश्चात्रविमिश्रःश्रूयतेमहान् ॥ एतेशब्दाभृशंतीव्राःप्रवृत्ताःकुरुसागरे ॥ २१ ॥ मुहुर्मुहुरुदीर्यंतेकंपयंत्यपिमामकान् ॥ यएषतुमुलःशब्दःश्रूय
तेलोमहर्षणः ॥ २२ ॥ सेंद्रानप्येषलोकांस्त्रीन्ग्रसेदितिमतिर्मम ॥ मन्येवज्रधरस्यैषनिनादोभैरवस्वनः ॥ २३ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ भग्ननीडैरिति स्याहैंरितिपाठेऽतिस्पृहणीयैः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥२८॥ यस्मिन्निति दशशतमित्यनेनसर्वगोधनंददावितिज्ञेयं अन्यथाएकधेन्वर्थंद्रुपदंप्रतिद्रोणगमनस्यासंभवः यद्वाभाविनींसंपदमभिलक्ष्यैतद्दानंद्रष्टव्यं पुत्रोत्पत्तिकालेतस्य

द्रोणेहतेकौरवार्थंव्यक्तमभ्येतिवासवः॥ प्रहृष्टरोमकूपाश्चसंविग्नारथपुंगवाः॥ २४ ॥ धनंजयगुरुंश्रुत्वातत्रनादंसुभीषणं ॥ कएषकौरवान्दीर्णानवस्थाप्य
महारथः ॥ २५ ॥ निवर्तयतियुद्धार्थंमृधेदेवेश्वरोयथा॥ अर्जुनउवाच उद्यम्यात्मानमुग्रायकर्मणेवीर्यमास्थिताः ॥ २६ ॥ धमंतिकौरवाःशंखान्यस्यवी
र्यसमाश्रिताः॥ यत्रतेसंशयोराजन्न्यस्तशस्त्रेगुरौहते ॥ २७॥ धार्तराष्ट्रानवस्थाप्यकएषनदतीतिहि ॥ ह्रीमंतंतंमहाबाहुंमत्तद्विरदगामिनं ॥ २८॥ व्याघ्रास्यमु
ग्रकर्माणंकुरूणामभयंकरं॥ यस्मिञ्जातेददौद्रोणोगवांदशशतंधनं॥ २९ ॥ ब्राह्मणेभ्योमहार्हेभ्यःसोश्वत्थामैषगर्जति ॥ जातमात्रेणवीरेणयेनोच्चैःश्रवसा
यथा॥ ३० ॥ ह्रेषताकंपिताभूमिर्लोकाश्चसकलास्त्रयः॥ तच्छ्रुत्वांतर्हितंभूतंनामतस्याकरोत्तदा ॥ ३१ ॥ अश्वत्थामेतिसोद्यैषशूरोनदतिपांडव॥ योद्यनाथ
इवाक्रम्यपार्षतेनहतस्तथा॥ ३२ ॥ कर्मणासुनृशंसेनतस्यनाथोव्यवस्थितः॥ गुरुंमेयत्रपांचाल्यःकेशपक्षेपरामृशत्॥ ३३ ॥ तन्नजातुक्षमेद्रौणिर्जानन्पौ
रुषमात्मनः॥ उपचीर्णोगुरुर्मिथ्याभवताराज्यकारणात्॥ ३४॥ धर्मज्ञेनसतानामसोधर्मःसुमहान्कृतः॥ चिरंस्थास्यतिचाकीर्तिस्त्रैलोक्येसचराचरे॥ ३५॥
रामेवालिवधाद्यद्वदेवंद्रोणेनिपातिते॥ सर्वधर्मोपपन्नोयंसमेशिष्यश्चपांडवः॥ ३६ ॥ नायंवदतिमिथ्येतिप्रत्ययंकृतवांस्त्वयि ॥ ससत्यकंचुकंनामप्रविष्टेन
ततोऽनृतं॥ ३७॥ आचार्यउक्तोभवताहतःकुंजरइत्युत ॥ ततःशस्त्रंसमुत्सृज्यनिर्ममोगतचेतनः॥ ३८ ॥ आसीत्सुविह्वलोराजन्यथादृष्टस्त्वयाविभुः॥ सतुशो
कसमाविष्टोविमुखःपुत्रवत्सलः ॥ ३९ ॥ शाश्वतंधर्ममुत्सृज्यगुरुःशस्त्रेणघातितः॥ न्यस्तशस्त्रमधर्मेणघातयित्वागुरुंभवान्॥ ४० ॥ रक्षत्विदानींसामात्यो
यदिशक्तोसिपार्षतं॥ग्रस्तमाचार्यपुत्रेणक्रुद्धेनहतबंधुना॥४१॥ सर्वेवयंपरित्रातुंनशक्ष्यामोद्यपार्षतं॥सौहार्दंसर्वभूतेषुयःकरोत्यतिमानुषः॥सोद्यकेशग्रहंश्रु
त्वापितुर्धक्ष्यतिनोरणे॥४२॥विक्रोशमानेहिमयिभृशमाचार्यगृद्धिनि॥अपाकीर्यस्वयंधर्मंशिष्येणनिहतोगुरुः॥४३॥ यदागतंवयोभूयःशिष्टमल्पतरंचनः॥
तस्येदानींविकारोयमधर्मोयंकृतोमहान्॥४४॥ पितेवनित्यंसौहार्दात्पितेवहिचधर्मतः॥ सोल्पकालस्यराज्यस्यकारणाद्धातितोगुरुः॥४५॥ धृतराष्ट्रेणभीष्मा
यद्रोणायचविशांपते॥विसृष्टापृथिवीसर्वासहपुत्रैश्चतत्परैः॥४६॥ संप्राप्यतादृशींवृत्तिंसत्कृतःसततंपरैः॥ अवृणीतसदापुत्रान्मामेवाभ्यधिकंगुरुः॥ ४७॥

निर्धनत्वोक्तेः ॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥ सत्यंकंचुकंसत्याभासमनृतं ॥३७॥३८॥३९॥४०॥ ४१॥४२॥४३॥४४॥ सौहार्दाद्धर्मतोगुरुत्वाद्वाद्विगुणःपितुरित्यर्थः ॥४५॥४६॥४७॥

अवेक्षमाणस्त्वांमांचन्यस्ताश्त्रश्चाहवेहतः ॥ नत्वेनंयुध्यमानंवैहन्यादपिशतक्रतुः ॥ ४८ ॥ तस्याचार्यस्यवृद्धस्यद्रोहोनित्योपकारिणः ॥ कृतोह्यनार्यैरस्माभी राज्यार्थेलुब्धबुद्धिभिः ॥ ४९ ॥ अहोबतमहत्पापंकृतंकर्मसुदारुणं ॥ यद्राज्यसुखलोभेनद्रोणोयंसाधुघातितः॥५०॥पुत्रान्भ्रातॄन्पितॄन्दारान्जीवितंचैववास विः ॥ त्यजेत्सर्वंममप्रेम्णाजानात्येवंहिमेगुरुः ॥ ५१ ॥ समयाराज्यकामेनहन्यमानोह्युपेक्षितः ॥ तस्मादर्वाक्‌शिराराजन्प्राप्तोस्मिनरकंप्रभो ॥ ५२ ॥ ब्रा ह्मणंवृद्धमाचार्यन्यस्तशस्त्रंमहामुनिं ॥ घातयित्वाद्यराज्यार्थेमृतंश्रेयोनजीवितं ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिअर्जुन वाक्येषण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१९६॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच

अर्जुनस्यवचःश्रुत्वानोचुस्तत्रमहारथाः ॥ अप्रियंवाप्रि यंवापिमहाराजधनंजयं ॥ १ ॥ ततःक्रुद्धोमहाबाहुर्भीमसेनोभ्यभाषत ॥ कुत्सयन्निवकौंतेयमर्जुनंभरतर्षभ ॥ २ ॥ मुनिर्यथारण्यगतोभाषतेधर्मसंहितं ॥ न्य स्तदंडोयथापार्थब्राह्मणःसंशितव्रतः ॥ ३ ॥ क्षतत्राताक्षताज्जीवन्क्षंताश्त्रीष्वपिसाधुषु ॥ क्षत्रियःक्षितिमाप्नोतिक्षिप्रंधर्मंयशःश्रियः ॥ ४ ॥ सभवान्क्षत्रिय गुणैर्युक्तःसर्वैःकुलोद्वहः ॥ अविपश्चिद्यथावाचंव्याहरन्नाद्यशोभसे ॥ ५ ॥ पराक्रमस्तेकौंतेयशक्रस्येवशचीपतेः ॥ नचातिवर्तसेधर्मंवेलामिवमहोदधिः ॥ ॥ ६ ॥ नपूजयेत्त्वांकोन्वद्ययत्त्रयोदशवार्षिकं ॥ अमर्षंपृष्ठतःकृत्वाधर्ममेवाभिकांक्षसे ॥ ७ ॥ दिष्ट्यातातमनस्तेद्यस्वधर्ममनुवर्तते ॥ आनृशंस्येचतेदिष्ट्या बुद्धिःसततमच्युत ॥ ८ ॥ यत्तुधर्मप्रवृत्तस्यहृतंराज्यमधर्मतः ॥ द्रौपदीचपरामृष्टासभामानीयशत्रुभिः ॥ ९ ॥ वनंप्रव्राजिताश्चास्मवल्कलाजिनवाससः ॥ अनर्हमाणास्तंभावंत्रयोदशसमाःपरैः ॥ १० ॥ एतान्यमर्षस्थानानिमर्षितानिमयानघ ॥ क्षत्रधर्मप्रसक्तेनसर्वमेतदनुष्ठितं ॥ ११ ॥ तमधर्ममपाकृष्टंस्मृत्वा द्यसहितस्त्वया ॥ सानुबंधान्हनिष्यामिक्षुद्रान्राज्यहरानहं ॥ १२ ॥ त्वयाहिकथितंपूर्वंयुद्धायाभ्यागतावयं ॥ घटामहेयथाशक्तित्वंतुनोद्यजुगुप्ससे ॥ १३ ॥ धर्मंमन्विच्छसिज्ञातुंमिथ्यावचनमेवते ॥ भयार्दितानामस्माकंवाचामर्माणिकृंतसि ॥ १४ ॥ वपन्व्रणेक्षारमिवक्षतानांशत्रुकर्शन ॥ विदीर्यतेमेहृदयंत्व यावाक्शल्यपीडितं ॥ १५ ॥ अधर्ममेनंविपुलंधार्मिकःसन्नबुध्यसे ॥ यत्त्वमात्मानमस्मांश्चप्रशंस्यान्नप्रशंससि ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

वासुदेवेस्थितेचापिद्रोणपुत्रंप्रशंससि ॥ यःकलांषोडशींपूर्णांधनंजयनतेर्हति ॥ १७ ॥ स्वयमेवात्मनोदोषान्ब्रुवाणःकिन्नलज्जसे ॥ दारयेयंमहींक्रोधाद्वि
किरेयंचपर्वतान् ॥ १८ ॥ आविध्यैतांगदांगुर्वींभीमांकांचनमालिनीं ॥ गिरिप्रकाशान्क्षितिजान्भंजेयमनिलोयथा ॥ १९ ॥ द्रावयेयंशरैश्चापिसेंद्रान्देवा
न्समागतान् ॥ सराक्षसगणान्पार्थसासुरोरगमानवान् ॥ २० ॥ सत्वमेवंविधंजानन्भ्रातरंमांनरर्षभ ॥ द्रोणपुत्राद्भयंकर्तुंनार्हस्यमितविक्रम ॥ २१ ॥ अथ
वातिष्ठबीभत्सोसहसर्वैःसहोदरैः ॥ अहमेनंगदापाणिर्जेष्याम्येकोमहाहवे ॥ २२ ॥ ततःपांचालराजस्यपुत्रःपार्थमथाब्रवीत् ॥ संक्रुद्धमिवनर्दंतंहिरण्यकशि
पुर्हरिं ॥ २३॥ धृष्टद्युम्नउवाच बीभत्सोविप्रकर्माणिविदितानिमनीषिणां ॥ याजनाध्यापनेदानंतथायज्ञप्रतिग्रहौ ॥ २४ ॥ षष्ठमध्ययनंनामतेषांकस्मि
न्प्रतिष्ठितः ॥ हतोद्रोणोमयात्येवंकिंमांपार्थविगर्हसे ॥ २५ ॥ अपक्रांतःस्वधर्माच्चक्षात्रधर्मंव्यपाश्रितः ॥ अमानुषेणहंत्यस्मानस्त्रेणक्षुद्रकर्मकृत् ॥ २६ ॥ त
थामायांप्रयुंजानमसह्यंब्राह्मणब्रुवं ॥ माययैवनिहन्याद्योनयुक्तंपार्थतत्रकिं ॥ २७ ॥ तस्मिंस्तथामयाशस्तेयदिद्रौणायनीरुषा ॥ कुरुतेभैरवंनादंतत्रकिंम
महीयते ॥ २८ ॥ नचाद्भुतमिदंमन्येयद्द्रौणिर्युद्धसंज्ञया ॥ घातयिष्यतिकौरव्यान्परित्रातुमशक्नुवन् ॥ २९ ॥ यच्चमांधार्मिकोभूत्वाब्रवीषिगुरुघातिनं ॥ तदर्थमहमु
त्पन्नःपांचाल्यस्यसुतोनलात् ॥ ३० ॥ यस्यकार्यमकार्यंवायुध्यतःस्यात्समंरणे ॥ तंकथंब्राह्मणंब्रूयाःक्षत्रियंवाधनंजय ॥ ३१ ॥ योह्यनस्त्रविदोहन्याद्ब्रह्मास्त्रैः
क्रोधमूर्छितः ॥ सर्वोपायैर्नसकथंवध्यःपुरुषसत्तमः ॥ ३२ ॥ विधर्मिणंधर्मविद्भिःप्रोक्तंतेषांविषोपमं ॥ जानन्धर्मार्थतत्त्वज्ञकिंमामर्जुनगर्हसे ॥ ३३ ॥ नृशं
सःसमयाक्रम्यरथएवनिपातितः ॥ तन्मामनिंद्यंबीभत्सोकिमर्थंनाभिनंदसे ॥ ३४ ॥ कालानलसमंपार्थज्वलनार्कविषोपमं ॥ भीमंद्रोणशिरश्छिन्नंनप्रशं
ससिमेकथं ॥ ३५ ॥ योसौममैवनान्यस्यबांधवान्युधिजघ्निवान् ॥ छित्वापितस्यमूर्धानंनैवास्मिविगतज्वरः ॥ ३६ ॥ तच्चमेकृंततेमर्मयन्नतस्यशिरोमया ॥
निषादविषयेक्षिप्तंजयद्रथशिरोयथा ॥ ३७ ॥ अथावधश्चशत्रूणामधर्मःश्रूयतेर्जुन ॥ क्षत्रियस्यहिधर्मोयंहन्याद्धन्येतवापुनः ॥ ३८ ॥ सशत्रुर्निहतःसंख्येम
याधर्मेणपांडव ॥ यथात्वयाहतःशूरोभगदत्तःपितुःसखा ॥ ३९ ॥ पितामहंरणेहत्वामन्यसेधर्ममात्मनः ॥ मयाशत्रौहतेकस्मात्पापेधर्मनमन्यसे ॥ ४० ॥ सं
बंधावनतंपार्थनमांत्वंवक्तुमर्हसि ॥ स्वगात्रकृतसोपानंनिषण्णमिवदंतिनं ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सांगाइति १ ॥ २ ॥ ३॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

क्षमामितेसर्वमेववाग्व्यतिक्रममर्जुन॥द्रौपद्याद्रौपदेयानांकृतेनान्येनहेतुना॥४२॥कुलक्रमागतंवैरंममाचार्येणविश्रुतं॥तथाजानात्ययंलोकोनयूयंपां
डुनंदनाः॥४३॥नानृतीपांडवोज्येष्ठोनाहंवाऽधार्मिकोर्जुन॥शिष्यद्रोहीहतःपापोयुध्यस्वविजयस्तव॥४४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणा
स्त्रमोक्षपर्वणिधृष्टद्युम्नवाक्येसप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१९७॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच सांगावेदायथान्यायंयेनाधीतामहा
त्मना॥यस्मिन्साक्षाद्धनुर्वेदोह्रीनिषेवेप्रतिष्ठितः॥१॥यस्यप्रसादात्कुर्वंतिकर्माणिपुरुषर्षभाः॥अमानुषाणिसंग्रामेदेवैरसुकराणिच॥२॥तस्मिन्नाक्रु
श्यतिद्रोणेसमक्षंपापकर्मणा॥नीचात्मनानृशंसेनक्षुद्रेणगुरुघातिना॥३॥नामर्षंतत्रकुर्वंतिधिक्क्षात्रंधिगमर्षितां॥पार्थाःसर्वेचराजानःपृथिव्यांयेधनु
र्धराः॥४॥श्रुत्वाकिमाहुःपांचाल्यंतन्ममाचक्ष्वसंजय॥ संजयउवाच श्रुत्वाद्रुपदपुत्रस्यतावाचःक्रूरकर्मणः॥५॥ तूष्णींबभूवूराजानःसर्वएववि
शांपते॥अर्जुनस्तुकटाक्षेणजिह्मंविप्रेक्ष्यपार्षतं॥६॥ सबाष्पमतिनिःश्वस्यधिग्धिगित्येवचाब्रवीत्॥युधिष्ठिरश्वभीमश्वयमौकृष्णस्तथापरे॥७॥आस
न्सुव्रीडिताराजन्सात्यकिस्त्वब्रवीदिदं॥नेहास्तिपुरुषःकश्चिद्यइमंपापपूरुषं॥८॥भाषमाणमकल्याणंशीघ्रंहन्यान्नराधमं॥एतेत्वांपांडवाःसर्वेकुत्सयंतिवि
वित्सया॥९॥कर्मणातेनपापेनश्वपाकंब्राह्मणाइव॥एतत्कृत्वामहत्पापंनिंदितःसर्वसाधुभिः॥१०॥नलज्जसेकथंवक्तुंसमितिंप्राप्यशोभनां॥कथंचश
तधाजिह्वानतेमूर्धाचदीर्यते॥११॥गुरुमाक्रोशतःक्षुद्रनचाधर्मेणपात्यसे॥वाच्यस्त्वमसिपार्थैश्वसर्वैश्वांधकवृष्णिभिः॥१२॥यत्कर्मकलुषंकृत्वाश्लाघ
सेजनसंसदि॥अकार्यंतादृशंकृत्वापुनरेवगुरुंक्षिपन्॥१३॥वध्यस्त्वंनत्वयार्थोस्तिमुहूर्तमपिजीवता॥कस्त्वेतद्व्यवसेदार्यस्त्वदन्यःपुरुषाधम॥१४॥नि
गृह्यकेशेषुवधंगुरोर्धर्मात्मनःसतः॥सप्तावरेतथापूर्वेबांधवास्तेनिमज्जिताः॥१५॥यशसाचपरित्यक्तास्त्वांप्राप्यकुलपांसनं॥उक्तवांश्वापियत्पार्थैभीष्मं
प्रतिनरर्षभ॥१६॥तथांतोविहितस्तेनस्वयमेवमहात्मना॥तस्यापितवसोदर्योनिहंतापापकृत्तमः॥१७॥नान्यःपांचालपुत्रेभ्योविद्यतेभुविपापकृत्॥
सचापिसृष्टःपित्रातेभीष्मस्यांतकरःकिल॥१८॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

शिखंडीरक्षितस्तेनसचमृत्युर्महात्मनः ॥ पंचालाश्चलिताधर्मात्क्षुद्रामित्रगुरुद्रुहः ॥ १९ ॥ त्वांप्राप्यसहसौदर्यैधिक्कृतंसर्वसाधुभिः ॥ पुनश्चेदीदृशींवाचंमत्स
मीपेवदिष्यसि ॥ २० ॥ शिरस्तेपोथयिष्यामिगदयावज्रकल्पया ॥ त्वांचब्रह्महणंदृष्ट्वाजनःसूर्यमवेक्षते ॥ २१ ॥ ब्रह्महत्याहितेपापंप्रायश्चित्तार्थमात्मनः ॥ पां
चालकसुदुर्वृत्तममैवगुरुमग्रतः ॥ २२ ॥ गुरोर्गुरुंचभूयोपिक्षिपन्नैवहिलज्जसे ॥ तिष्ठतिष्ठसहस्वैकंगदापातमिमंमम ॥ २३ ॥ तवचापिसहिष्येहंगदापातान
नेकशः ॥ सात्वतेनैवमाक्षिप्तःपार्षतपरुषाक्षरं ॥ २४ ॥ संरब्धंसात्यकिंप्राहसंक्रुद्धःप्रहसन्निव ॥ धृष्टद्युम्नउवाच श्रूयतेश्रूयतेचेतिक्षम्यतेचेतिमाधव ॥
॥ २५ ॥ सदानार्योशुभःसाधुंपुरुषंक्षेप्तुमिच्छति ॥ क्षमाप्रशस्यतेलोकेनतुपापोर्हतिक्षमां ॥ २६ ॥ क्षमावंतंहिपापात्माजितोयमितिमन्यते ॥ सत्वंक्षुद्रसमा
चारोनीचात्मापापनिश्चयः ॥ २७ ॥ आकेशाग्रान्नखाग्राच्चवक्तव्योवक्तुमिच्छसि ॥ यःसभूरिश्रवाश्छिन्नभुजःप्रायगतस्त्वया ॥ २८ ॥ वार्यमाणेनहिहत
स्ततःपापतरंनुकिं ॥ गाहमानोमयाद्रोणोदिव्येनास्त्रेणसंयुगे ॥ २९ ॥ विसृष्टशस्त्रोनिहतःकिंतत्रक्रूरदुष्कृतं ॥ अयुध्यमानंयस्त्वाजौतथाप्रायगतंमुनिं ॥
॥ ३० ॥ छिन्नबाहुंपरैर्हन्यात्सात्यकेसकथंवदेत् ॥ निहत्यत्वांपदाभूमौसविकर्षतिवीर्यवान् ॥ ३१ ॥ किंतदाननिहंस्येनंभूत्वापुरुषसत्तमः ॥ त्वयापुनरनार्येण
पूर्वंपार्थेननिर्जितः ॥ ३२ ॥ यदातदाहतःशूरःसौमदत्तिःप्रतापवान् ॥ यत्रयत्रतुपांडूनांद्रोणोद्रावयतेचमूं ॥ ३३ ॥ किरञ्छरसहस्राणितत्रतत्रप्रयाम्यहं ॥ स
त्वमेवंविधंकृत्वाकर्मचांडालवत्स्वयं ॥ ३४ ॥ वक्तुमर्हसिवक्तव्यःकस्मात्त्वंपरुषाण्यथ ॥ कर्तात्वंकर्मणोत्यस्यनाहंवृष्णिकुलाधम ॥ ३५ ॥ पापानांचत्वमावा
सःकर्मणांमापुनर्वद ॥ जोषमास्वनमांभूयोवक्तुमर्हस्यतःपरं ॥ ३६ ॥ अधरोत्तरमेतद्धियन्मांत्वंवक्तुमर्हसि ॥ अथवक्ष्यसिमांमौर्ख्याद्भूयःपरुषमीदृशं ॥ ३७ ॥
गमयिष्यामिबाणैस्त्वांयुधिवैवस्वतक्षयं ॥ नचैवंमूर्खधर्मेणकेवलेनैवशक्यते ॥ ३८ ॥ तेषामपित्वधर्मेणचेष्टितंशृणुयादृशं ॥ वंचितःपांडवःपूर्वमधर्मेणयु
धिष्ठिरः ॥ ३९ ॥ द्रौपदीचपरिक्लिष्टातथाऽधर्मेणसात्यके ॥ प्रव्राजितावनंसर्वेपांडवाःसहकृष्णया ॥ ४० ॥ सर्वस्वमपकृष्टंचतथाधर्मेणबालिश ॥ अधर्मेणाप
कृष्टश्चमद्रराजःपरैरितः ॥ ४१ ॥ अधर्मेणतथाबालःसौभद्रोविनिपातितः ॥ इतोप्यधर्मेणहतोभीष्मःपरपुरंजयः ॥ ४२ ॥ भूरिश्रवाह्यधर्मेणत्वयाधर्मविदा
हतः ॥ एवंपरैराचरितंपांडवेयैश्चसंयुगे ॥ ४३ ॥ रक्षमाणैर्जयंवीरैर्धर्मज्ञैरपिसात्वत ॥ दुर्ज्ञेयःसपरोधर्मस्तथाधर्मश्चदुर्विदः ॥ ४४ ॥

युध्यस्वकौरवैःसार्धमागाःपितृनिवेशनं॥ संजयउवाच एवमादीनिवाक्यानिक्रूराणिपरुषाणिच ॥ ४५ ॥ श्रावितःसात्यकिःश्रीमानाकंपितइवाभ्र
वत् ॥ तच्छ्रुत्वाक्रोधताम्राक्षःसात्यकिस्त्वाददेगदां ॥ ४६ ॥ विनिःश्वस्ययथासर्पःप्रणिधायरथेधनुः ॥ ततोभिपत्यपांचाल्यंसंरंभेणेदमब्रवीत् ॥ ४७ ॥ नत्वां
वक्ष्यामिपरुषंहनिष्येत्वांवधक्षमं ॥ तमापतंतंसहसामहाबलममर्षणं ॥ ४८ ॥ पांचाल्यायाभिसंक्रुद्धमंतकायांतकोपमं ॥ चोदितोवासुदेवेनभीमसेनोमहा
बलः ॥ ४९ ॥ अवप्लुत्यरथात्तूर्णंबाहुभ्यांसमवारयत् ॥ द्रवमाणंतथाक्रुद्धंसात्यकिंपांडवोबली ॥ ५० ॥ प्रस्पंदमानमादायजगामबलिनंबलात् ॥ स्थित्वावि
ष्टभ्यचरणौभीमेनशिनिपुंगवः ॥ ५१ ॥ निगृहीतःपदेषष्ठेबलेनबलिनांवरः ॥ अवरुह्यरथात्तूर्णंध्रियमाणंबलीयसा ॥ ५२ ॥ उवाचश्लक्ष्णयावाचासहदेवो
विशांपते ॥ अस्माकंपुरुषव्याघ्रमित्रमन्यन्नविद्यते ॥ ५३ ॥ परमंधकवृष्णिभ्यःपंचालेभ्यश्चमारिष ॥ तथैवांधकवृष्णीनांतथैवचविशेषतः ॥ ५४ ॥ कृष्णस्य
चतथास्मत्तोमित्रमन्यन्नविद्यते ॥ पंचालानांचवार्ष्णेयसमुद्रांतांविचिन्वतां ॥ ५५ ॥ नान्यदस्तिपरंमित्रंयथापांडववृष्णयः ॥ सभवानीदृशंमित्रंमन्यतेचय
थाभवान् ॥ ५६ ॥ भवंतश्चयथास्माकंभवतांचतथावयं ॥ सएवंसर्वधर्मज्ञमित्रधर्ममनुस्मरन् ॥ ५७ ॥ नियच्छमन्युंपांचाल्यात्प्रशाम्यशिनिपुंगव ॥ पार्ष
तस्यक्षमत्वंवैक्षमतांपार्षतश्चते ॥ ५८ ॥ वयंक्षमयितारश्चकिमन्यत्रशमाद्भवेत् ॥ प्रशाम्यमानेशैनेयेसहदेवेनमारिष ॥ ५९ ॥ पांचालराजस्यसुतःप्रहसन्नि
दमब्रवीत् ॥ मुंचमुंचशिनेःपौत्रंभीमयुद्धमदान्वितं ॥ ६० ॥ आसादयतुमामेषधराधरमिवानिलः ॥ यावदस्यशितैर्बाणैःसंरंभंविनयाम्यहं ॥ ६१ ॥ युद्धश्र
द्धांचकौंतेयजीवितंचास्यसंयुगे ॥ किंनुशक्यंमयाकर्तुंकार्यंयदिदमुद्यतं ॥ ६२ ॥ सुमहत्पांडुपुत्राणामायांत्येतेहिकौरवाः ॥ अथवाफाल्गुनःसर्वान्वारयि
ष्यतिसंयुगे ॥ ६३ ॥ अहमप्यस्यमूर्द्धानंपातयिष्यामिसायकैः ॥ मन्यतेच्छिन्नबाहुंमांभूरिश्रवसमाहवे ॥ ६४ ॥ उत्सृजैनमहंचैनमेषवामांहनिष्यति ॥ शृ
ण्वन्पांचालवाक्यानिसात्यकिःसर्पवच्छ्वसन् ॥ ६५ ॥ भीमबाह्वंतरेसक्तोविस्फुरत्यनिशंबली ॥ तौवृषाविवनर्दंतौबलिनौबाहुशालिनौ ॥ ६६ ॥ त्वरयावासु
देवश्चधर्मराजश्चमारिष ॥ यत्नेनमहतावीरौवारयामासतुस्ततः ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

निवार्यपरमेष्वासौकोपसंरक्तलोचनौ ॥ युयुत्सूनपरान्संख्येप्रतीयुःक्षत्रियर्षभाः ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिधृष्टद्युम्नसात्यकिक्रोधेअष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततःसकदनंचक्रेरिपूणांद्रोणनंदनः ॥ युगांतेसर्वभूतानांकालसृष्टइवांतकः ॥ १ ॥ ध्वजद्रुमंशस्त्रशृंगंहतनागमहाशिलं ॥ अश्वकिंपुरुषाकीर्णंशरासनलतावृतं ॥ २ ॥ क्रव्यादपक्षिसंघुष्टंभूतयक्षगणाकुलं ॥ निहत्यशात्रवान्भल्लैःसोचिनोद्देहपर्वतं ॥ ३ ॥ ततोवेगेनमहताविनद्यसनरर्षभः ॥ प्रतिज्ञांश्रावयामासपुनरेवतवात्मजं ॥ ४ ॥ यस्माद्युध्यंतमाचार्यंधर्मकंचुकमास्थितः ॥ मुंचशस्त्रमितिप्राहकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ५ ॥ तस्मात्संपश्यतस्तस्यद्रावयिष्यामिवाहिनीं ॥ विद्राव्यसर्वान्हंतास्मिजाल्मंपांचाल्यमेवतु ॥ ६ ॥ सर्वानेतान्हनिष्यामियदियोत्स्यंतिमांरणे ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिपरिवर्तयवाहिनीं ॥ ७ ॥ तच्छ्रुत्वातवपुत्रस्तुवाहिनींपर्यवर्तयत् ॥ सिंहनादेनमहताव्यपोह्यसुमहद्भयं ॥ ८ ॥ ततःसमागमोराजन्कुरुपांडवसेनयोः ॥ पुनरेवाभवत्तीव्रःपूर्णसागरयोरिव ॥ ९ ॥ संरब्धाहिस्थिरीभूताद्रोणपुत्रेणकौरवाः ॥ उदग्राःपांडुपंचालाद्रोणस्यनिधनेनच ॥ १० ॥ तेषांपरमहृष्टानांजयमात्मनिपश्यतां ॥ संरब्धानांमहावेगःप्रादुरासीद्विशांपते ॥ ११ ॥ यथाशिलोच्चयेशैलःसागरेःसागरोयथा ॥ प्रतिहन्येतराजेंद्रतथासन्कुरुपांडवाः ॥ १२ ॥ ततःशंखसहस्राणिभेरीणामयुतानिच ॥ अवादयंतसंहृष्टाःकुरुपांडवसैनिकाः ॥ १३ ॥ यथानिर्मथ्यमानस्यसागरस्यतुनिःस्वनः ॥ अभवत्तवसैन्यस्यसुमहानद्भुतोपमः ॥ १४ ॥ प्रादुश्चक्रेततोद्रौणिरस्त्रंनारायणंतदा ॥ अभिसंधायपांडूनांपंचालानांचवाहिनीं ॥ १५ ॥ प्रादुरासंस्ततोबाणादीप्ताग्राःखेसहस्रशः ॥ पांडवान्क्षपयिष्यंतोदीप्तास्याःपन्नगाइव ॥ १६ ॥ तेदिशःखंचसैन्यंचसमावृण्वन्महाहवे ॥ मुहूर्ताद्भास्करस्येवलोकेराजन्गभस्तयः ॥ १७ ॥ तथापरेद्योतमानाज्योतींषीवामलांबरे ॥ प्रादुरासन्महाराजकार्ष्णायसमयागुडाः ॥ १८ ॥ चतुश्चक्राद्विचक्राश्वशतघ्न्योबहुलागदाः ॥ चक्राणिचक्षुरांतानिमंडलानीवभास्वतः ॥ १९ ॥ शस्त्राकृतिभिराकीर्णमतीवपुरुषर्षभ ॥ दृष्ट्वांतरिक्षमाविग्नाःपांडुपंचालसंजयाः ॥ २० ॥ यथायथाह्ययुध्यंतपांडवानांमहारथाः ॥ तथातथातदस्त्रंवैव्यवर्धतजनाधिप ॥ २१ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

सहिभीमोरथश्चास्यहयाःसूतश्चमारिष॥ संवृताद्रोणपुत्रेणपावकांतर्गताभवन्॥ ५ ॥ यथाजग्ध्वाजगत्कृत्स्नंसमयेसचराचरं ॥ गच्छेद्वन्हिर्विभोरास्यंतथास्त्रं
भीममावृणोत्॥ ६ ॥ सूर्यमग्निःप्रविष्टःस्याद्यथाचाग्निंदिवाकरः॥ तथाप्रविष्टंतत्तेजोनप्राज्ञायतपांडवं ॥ ७॥ विकीर्णमस्त्रंतद्दृष्ट्वातथाभीमरथंप्रति॥ उदीर्य
माणंद्रौणिंचनिष्प्रतिद्वंद्वमाहवे॥ ८॥ सर्वसैन्यंचपांडूनांन्यस्तशस्त्रमचेतनं ॥ युधिष्ठिरपुरोगांश्चविमुखांस्तान्महारथान्॥ ९॥ अर्जुनोवासुदेवश्चत्वरमाणौ
महाद्युती॥ अवप्लुत्यरथाद्वीरौभीममाद्रवतांततः॥ १० ॥ ततस्तद्द्रोणपुत्रस्यतेजोस्त्रबलसंभवं ॥ विगाह्यतौसुबलिनौमायँयाविशतांतथा ॥ ११ ॥ न्यस्तश
स्त्रौततस्तौतुनादहत्सोस्त्रजोनलः॥ वारुणास्त्रप्रयोगाच्चवीर्यवत्त्वाच्चकृष्णयोः॥ १२ ॥ ततश्चकृषतुर्भीमंसर्वशस्त्रायुधानिच ॥ नारायणास्त्रशांत्यर्थंनरनाराय
णौबलात्॥ १३ ॥ आकृष्यमाणःकौंतयोनदत्येवमहारवं॥ वर्धतेचैवतद्घोरंद्रौणेरस्त्रंसुदुर्जयं॥ १४ ॥ तमब्रवीद्वासुदेवःकिमिदंपांडुनंदन॥ वार्यमाणोपिकौं
तेययद्युद्धान्ननिवर्तसे॥ १५॥ यदियुद्धेनजेयाःस्युरिमेकौरवनंदनाः ॥ वयमप्यत्रयुध्येमतथाचेमेनरर्षभाः ॥ १६ ॥ रथेभ्यस्त्ववतीर्णाःस्मसर्वएवहिताव
काः॥ तस्मात्त्वमपिकौंतेयरथात्तूर्णमपाक्रम ॥ १७॥ एवमुक्त्वातुतंकृष्णोरथाद्भूमिमवर्तयत्॥ निःश्वसंतंयथानागंक्रोधसंरक्तलोचनं ॥ १८॥ यदापकृष्टःस
रथान्न्यासितश्चायुधंभुवि॥ ततोनारायणास्त्रंतत्प्रशांतंशत्रुतापनं॥ १९॥ संजयउवाच तस्मिन्प्रशांतेविधिनातेनतेजसिदुःसहे॥ बभूवुर्विमलाःसर्वादिशः
प्रदिशएवच॥ २०॥ प्रववुश्चशिवावाताःप्रशांताम्टगपक्षिणः॥ वाहनानिचहृष्टानिप्रशांतेस्त्रेसुदुर्जये॥ २१ ॥ व्यपोढेचततोघोरेतस्मिंस्तेजसिभारत॥ बभौ
भीमोनिशापायेधीमान्सूर्यइवोदितः॥ २२ ॥ हतशेषंबलंतत्तुपांडवानामतिष्ठत ॥ अस्त्रव्युपरमाद्धृष्टंतवपुत्रजिघांसया ॥ २३ ॥ व्यवस्थितेबलेतस्मिन्नस्त्रेप्र
तिहतेतथा॥ दुर्योधनोमहाराजद्रोणपुत्रमथाब्रवीत्॥ २४ ॥ अश्वत्थामन्पुनःशीघ्रमस्त्रमेतत्प्रयोजय॥ अवस्थिताहिपंचालाःपुनरेतेजयैषिणः ॥ २५॥ अश्व
त्थामातथोक्तस्तुतवपुत्रेणमारिष॥ सुदीनमभिनिःश्वस्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ २६ ॥ नैतदावर्ततेराजन्नस्त्रंद्विर्नोपपद्यते॥ आवृत्तंहिनिवर्तेतप्रयोक्तारंनसं
शयः॥ २७॥ एषचास्त्रप्रतीघातंवासुदेवःप्रयुक्तवान्॥ अन्यथाविहितःसंख्येवधःशत्रोर्जनाधिप॥ २८॥

*निगूढेनैश्वर्येण

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

पराजयोवामृत्युर्वाश्रेयान्मृत्युर्ननिर्जयः॥ विजिताश्चारयोह्येतेशस्त्रोत्सर्गान्मृतोपमाः॥ २९ ॥ दुर्योधनउवाच आचार्यपुत्रयद्येतद्विरस्त्रंनप्रयुज्यते॥
अन्यैर्गुरुघ्नावध्यंतामस्त्रैरस्त्रविदांवर॥ ३० ॥ त्वयिशस्त्राणिदिव्यानित्र्यंबकेचामितौजसि॥ इच्छतोनहितेमुच्येत्संक्रुद्धोहिपुरंदरः॥ ३१ ॥ धृतराष्ट्रउवाच
तस्मिन्नस्त्रेप्रतिहतेद्रोणेचोपधिनाहते॥ तथादुर्योधनेनोक्तोद्रौणिःकिमकरोत्पुनः॥ ३२ ॥ दृष्ट्वापार्थांश्वसंग्रामेयुद्धायसमुपस्थितान्॥ नारायणास्त्रनिर्मुक्तां
श्चरतःपृतनामुखे॥ ३३ ॥ संजयउवाच जानन्पितुःसनिधनंसिंहलांगूलकेतनः॥ सक्रोधोभयमुत्सृज्यसोभिदुद्रावपार्षतं॥ ३४ ॥ अभिद्रुत्यचविं
शत्याक्षुद्रकाणांनरर्षभ॥ पंचभिश्चातिवेगेनविव्याधपुरुषर्षभः॥ ३५॥ धृष्टद्युम्नस्ततोराजन्ज्वलंतमिवपावकं॥ द्रोणपुत्रंत्रिषष्ट्यातुराजन्विव्याधपत्रिणां॥
॥ ३६॥ सारथिंचास्यविंशत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः॥ हयांश्चचतुरोविध्यच्चतुर्भिर्निशितैःशरैः॥ ३७ ॥ विध्वाविध्वानदद्द्रौणिःकंपयन्निवमेदिनीं॥ आददे
सर्वलोकस्यप्राणानिवमहारणे॥ ३८॥ पार्षतस्तुबलीराजन्कृतास्त्रःकृतनिश्चयः॥ द्रौणिमेवाभिदुद्रावमृत्युंकृत्वानिवर्तनं॥ ३९ ॥ ततोबाणमयंवर्षंद्रोणपुत्र
स्यमूर्धनि॥ अवासृजदमेयात्मापांचाल्योरथिनांवरः॥ ४० ॥ तंद्रौणिःसमरेक्रुद्धंछादयामासपत्रिभिः॥ विव्याधचैनंदशभिःपितुर्वधमनुस्मरन्॥ ४१ ॥
द्वाभ्यांचसुविसृष्टाभ्यांक्षुराभ्यांध्वजकार्मुके॥ छित्वापांचालराजस्यद्रौणिरन्यैःसमार्दयत्॥ ४२ ॥ व्यश्वसूतरथंचैनंद्रौणिश्चक्रेमहाहवे॥ तस्यचानुचरान्स
र्वान्क्रुद्धःप्राद्रावयच्छरैः॥४३॥ ततःप्रदुद्रुवेसैन्यंपंचालानांविशांपते॥ संभ्रांतरूपमार्तंचनपरस्परमैक्षत॥४४ ॥ दृष्ट्वातुविमुखान्योधान्धृष्टद्युम्नंचपीडितं॥
शैनेयोऽचोदयत्तूर्णंरथंद्रौणिरथंप्रति॥ ४५॥ अष्टभिर्निशितैर्बाणैरश्वत्थामानमार्दयत्॥ विंशत्यापुनराहत्यनानारूपैरमर्षणः॥ ४६ ॥ विव्याधचतथासूतं
चतुर्भिश्चतुरोहयान्॥ धनुर्ध्वजंचसंयत्तश्चिच्छेदकृतहस्तवत्॥ ४७ ॥ ससाश्वंव्यधमच्चापिरथंहेमपरिष्कृतं॥ हृदिविव्याधसमरेत्रिंशतासायकैर्भृशं॥
॥ ४८ ॥ एवंसपीडितोराजन्नश्वत्थामामहाबलः॥ शरजालैःपरिवृतःकर्तव्यंनान्वपद्यत॥ ४९ ॥ एवंगतेगुरोःपुत्रेतवपुत्रोमहारथः॥ कृपकर्णादिभिःसार्धंश
रैःसात्वतमावृणोत्॥ ५० ॥ दुर्योधनस्तुविंशत्याकृपःशारद्वतस्त्रिभिः॥ कृतवर्माथदशभिःकर्णःपंचाशताशरैः॥ ५१ ॥ दुःशासनःशतेनैववृषसेनश्चसप्तभिः॥
सात्यकिंविव्यधुस्तूर्णंसमंतान्निशितैःशरैः॥ ५२ ॥ ततःससात्यकीराजन्सर्वानेवमहारथान्॥ विरथान्विमुखांश्चैवक्षणेनैवाकरोन्नृप॥ ५३॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥

अश्वत्थामातुसंप्राप्यचेतनांभरतर्षभ ॥ चिंतयामासदुःखार्तोनिःश्वसंश्चपुनःपुनः ॥ ५४ ॥ अथोरथांतरंद्रौणिःसमारुह्यपरंतपः ॥ सात्यकिंवारयामासकि
रन्शरशतान्बहून् ॥ ५५ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यभारद्वाजसुतंरणे ॥ विरथंविमुखंचैवपुनश्चक्रेमहारथः ॥ ५६ ॥ ततस्तेपांडवाराजन्दृष्ट्वासात्यकिविक्रमं ॥ शंख
शब्दान्भृशंचक्रुःसिंहनादांश्चनेदिरे ॥ ५७ ॥ एवंतंविरथंकृत्वासात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ जघानवृषसेनस्यत्रिसाहस्रान्महारथान् ॥ ५८ ॥ अयुतंदंतिनांसार्धं
कृपस्यनिजघानसः ॥ पंचायुतानिचाश्वानांशकुनेर्निजघानह ॥ ५९ ॥ ततोद्रौणिर्महाराजरथमारुह्यवीर्यवान् ॥ सात्यकिंप्रतिसंक्रुद्धःप्रययौतद्वधेप्सया ॥ ६० ॥
पुनस्तमागतंदृष्ट्वाशैनेयोनिशितैःशरैः ॥ अदारयत्क्रूरतरैःपुनःपुनररिंदम ॥ ६१ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासोनानालिंगैरमर्षणः ॥ युयुधानेनवैद्रौणिःप्रहसन्वा
क्यमब्रवीत् ॥ ६२ ॥ शैनेयाभ्युपपत्तिंतेजानाम्याचार्यघातिनि ॥ नचैनंत्रास्यसिमयाग्रस्तमात्मानमेवच ॥ ६३ ॥ शपेत्मनाहंशैनेयसत्येनतपसातथा ॥ अ
हत्वासर्वपंचालान्यदिशांतिमहंलभे ॥ ६४ ॥ यद्बलंपांडवेयानांवृष्णीनामपियद्बलं ॥ क्रियतांसर्वमेवेहनिहनिष्यामिसोमकान् ॥ ६५ ॥ एवमुक्त्वार्करश्म्या
भंसुतीक्ष्णंतंशरोत्तमं ॥ व्यसृजत्सात्वतेद्रौणिर्वज्रंवृत्रेयथाहरिः ॥ ६६ ॥ सतंनिर्भिद्यतेनास्तःसायकःसशरावरं ॥ विवेशवसुधांभित्वाश्वसन्बिलमिवोरगः
॥ ६७ ॥ सभिन्नकवचःशूरस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ विमुच्यसशरंचापंभूरिव्रणपरिस्रवः ॥ ६८ ॥ सीदन्रुधिरसिक्तश्चरथोपस्थउपाविशत् ॥ सूतेनापहृतस्तू
र्णंद्रोणपुत्राद्रथांतरं ॥ ६९ ॥ अथान्येनसुपुंखेनशरेणानतपर्वणा ॥ आजघानभ्रुवोर्मध्येधृष्टद्युम्नंपरंतपः ॥ ७० ॥ सपूर्वमतिविद्धश्चभृशंपश्चाच्चपीडितः ॥ ससा
दाथचपांचाल्योव्यपाश्रयतचध्वजं ॥ ७१ ॥ तन्नागमिवसिंहेनदृष्ट्वाराजंशरार्दितं ॥ जवेनाभ्यद्रवञ्छूराःपंचपांडवतोरथाः ॥ ७२ ॥ किरीटीभीमसेनश्चवृद्ध
क्षत्रश्चपौरवः ॥ युवराजश्चचेदीनांमालवश्चसुदर्शनः ॥ ७३ ॥ एतेहाहाकृताःसर्वेप्रगृहीतशरासनाः ॥ वीरंद्रौणायनिंवीराःसर्वतःपर्यवारयन् ॥ ७४ ॥ तेविं
शतिपदेयत्तागुरुपुत्रममर्षणं ॥ पंचभिःपंचभिर्बाणैरभ्यघ्नन्सर्वतःसमं ॥ ७५ ॥ आशीविषाभैर्विंशत्यापंचभिस्तुशितैःशरैः ॥ चिच्छेदयुगपद्द्रौणिःपंचविंश
तिसायकान् ॥ ७६ ॥ सप्तभिस्तुशितैर्बाणैःपौरवंद्रौणिरार्दयत् ॥ मालवंत्रिभिरेकेनपार्थंषड्भिर्वृकोदरं ॥ ७७ ॥ ततस्तेविव्यधुःसर्वेद्रौणिंराजन्महारथाः ॥ युग
पच्चपृथक्चैवरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ ७८ ॥ युवराजश्चविंशत्याद्रौणिंविव्याधपत्रिभिः ॥ पार्थश्चपुनरष्टाभिस्तथासर्वेत्रिभिस्त्रिभिः ॥ ७९ ॥

॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ १०२ ॥

ततोर्जुनंषड्भिरथाजघानद्रौणायनिर्दशभिर्वासुदेवं ॥ भीमंदशार्धैर्युवराजंचतुर्भिर्द्वाभ्यांद्वाभ्यांमालवंपौरवंच ॥ ८० ॥ सूतंविध्वाभीमसेनस्यषड्भिर्द्वाभ्यांवि
ध्वाकार्मुकंचध्वजंच ॥ पुनःपार्थंशरवर्षेणविध्वाद्रौणिर्घोरंसिंहनादंननाद ॥ ८१ ॥ तस्यास्यतस्तान्निशितान्पीतधारान्द्रौणेःशरान्पृष्ठतश्चाग्रतश्च ॥ धरावि
यद्यौःप्रदिशोदिशश्चच्छन्नाबाणैरभवन्घोररूपैः ॥ ८२ ॥ आसन्नस्यस्वरथंतीव्रतेजाःसुदर्शनस्येंद्रकेतुप्रकाशौ ॥ भुजौशिरश्चेंद्रसमानवीर्यस्त्रिभिःशरैर्युगप
त्संचकर्त ॥ ८३ ॥ सपौरवंरथशक्त्यानिहत्यच्छित्वारथंतिलशश्चास्यबाणैः ॥ छित्वाचबाहूवरचंदनाक्तौभल्लेनकायाच्छिरउच्चकर्त ॥ ८३ ॥ युवानमिंदीवरदा
मवर्णंचेदिप्रभुंयुवराजंप्रसह्य ॥ बाणैस्त्वरावान्प्रज्वलिताग्निकल्पैर्विध्वाप्रादान्मृत्यवेसाश्वसूतं ॥ ८५ ॥ मालवंपौरवंचैवयुवराजंचचेदिपं ॥ दृष्ट्वासमक्षंनिह
तंद्रोणपुत्रेणपांडवः ॥ ८६ ॥ भीमसेनोमहाबाहुःक्रोधमाहारयत्परं ॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैःसंक्रुद्धाशीविषोपमैः ॥ ८७ ॥ छादयामाससमरेद्रोणपुत्रंपरंतपः ॥
ततोद्रौणिर्महातेजाःशरवर्षंनिहत्यतं ॥ ८८ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्भीमसेनममर्षणः ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्द्रौणेर्युधिमहाबलः ॥ ८९ ॥ क्षुरप्रेणधनु
श्छित्वाद्रौणिंविव्याधपत्रिणा ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंद्रोणपुत्रोमहामनाः ॥ ९० ॥ अन्यत्कार्मुकमादायभीमंविव्याधपत्रिभिः ॥ तौद्रौणिभीमौसमरेपराक्रां
तौमहाबलौ ॥ ९१ ॥ अवर्षतांशरवर्षंवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ भीमनामांकिताबाणाःस्वर्णपुंखाःशिलाशिताः ॥ ९२ ॥ द्रौणिंसंछादयामासुर्घनौघाइवभास्क
रं ॥ तथैवद्रौणिनिर्मुक्तैर्भीमःसन्नतपर्वभिः ॥ ९३ ॥ अवाकीर्यतसक्षिप्रंशरैःशतसहस्रशः ॥ सच्छाद्यमानःसमरेद्रौणिनारणशालिना ॥ ९४ ॥ नविव्यथे
महाराजतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततोभीमोमहाबाहुःकार्तस्वरविभूषितान् ॥ ९५ ॥ नाराचान्दशसंप्रैषीद्यमदंडनिभाञ्छितान् ॥ तेजत्रुदेशमासाद्यद्रोणपुत्रस्य
मारिष ॥ ९६ ॥ निर्भिद्यविविशुस्तूर्णंवल्मीकमिवपन्नगाः ॥ सोतिविद्धोभृशंद्रौणिःपांडवेनमहात्मना ॥ ९७ ॥ ध्वजयष्टिंसमासाद्यन्यमीलयतलोचने ॥ समु
हूर्तात्पुनःसंज्ञांलब्ध्वाद्रौणिर्नराधिप ॥ ९८ ॥ क्रोधंपरममातस्थौसमरेरुधिरोक्षितः ॥ दृढंसोभिहतस्तेनपांडवेनमहात्मना ॥ ९९ ॥ वेगंचक्रेमहाबाहुर्भीमसे
नरथंप्रति ॥ ततआकर्णपूर्णानांशराणांतिग्मतेजसां ॥ १०० ॥ शतमाशीविषाभानांप्रेषयामासभारत ॥ भीमोपिसमरश्लाघीतस्यवीर्यमचिंतयन् ॥ १ ॥
तूर्णंप्रास्तृजदुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः ॥ ततोद्रौणिर्महाराजच्छित्वास्यविशिखैर्धनुः ॥ १०२ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ १२७ ॥

आजघानोरसिक्रुद्धःपांडवंनिशितैःशरैः॥ ततोन्यद्धनुरादायभीमसेनोत्यमर्षणः॥ १०३॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्द्रौणिंपंचभिराहवे॥ जीमूताविवघर्मांतेतौ
शरौघप्रवर्षिणौ ॥ ४ ॥ अन्योन्यक्रोधताम्राक्षौछादयामासतुर्युधि ॥ तलशब्दैस्ततोघोरैस्त्रासयंतौपरस्परं ॥ ५ ॥ अयुध्येतांसुसंरब्धौकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥
ततोविस्फार्यसुमहच्चापंरुक्मविभूषितं॥ ६॥ भीमंप्रैक्षतसद्रौणिःशरानस्यंतमंतिकात् ॥ शरद्यहर्मध्यगतोदीप्तार्चिरिवभास्करः॥ ७ ॥ आददानस्यविशि
खान्संदधानस्यचाशुगान्॥ विकर्षतोमुंचतश्चनांतरंददृशुर्जनाः॥ ८॥ अलातचक्रप्रतिमंतस्यमंडलमायुधं॥ द्रौणेरासीन्महाराजबाणान्विसृजतस्तदा॥ ९॥
धनुश्च्युताःशरास्तस्यशतशोथसहस्रशः॥ आकाशेप्रत्यदृश्यंतशलभानामिवायतीः ॥ १० ॥ तेतुद्रौणिविनिर्मुक्ताःशराहेमविभूषिताः॥ अजस्रमन्वकीर्यंत
घोराभीमरथंप्रति॥ ११ ॥ तत्राद्भुतमपश्याम भीमसेनस्यविक्रमं ॥ बलंवीर्यंप्रभावंचव्यवसायंचभारत ॥ १२ ॥ तांसमेघादिवोद्भूतांबाणवृष्टिंसमंततः ॥
जलवृष्टिंमहाघोरांतपांतइवचिंतयन्॥ १३॥ द्रोणपुत्रवधप्रेप्सुर्भीमोभीमपराक्रमः॥ अमुंचच्छरवर्षाणिप्रावृषीवबलाहकः ॥ १४ ॥ तद्रुक्मपृष्ठंभीमस्यध
नुर्घोरंमहारणे॥ विकृष्यमाणंविबभौशक्रचापमिवापरं॥ १५॥ तस्माच्छराःप्रादुरासञ्छतशोथसहस्रशः॥ संछादयंतःसमरेद्रौणिमाहवशोभिनं॥ १६॥
तयोर्विसृजतोरेवंशरजालानिमारिष॥ वायुरप्यंतराराजन्नाशक्नोत्प्रतिसर्पितुं ॥ १७ ॥ तथाद्रौणिर्महाराजशरान्हेमविभूषितान् ॥ तैलधौतान्प्रसन्नाग्रान्प्रा
हिणोद्वधकांक्षया॥ १८॥ तानंतरिक्षेविशिखैस्त्रिधैकैकमशातयत् ॥ विशेषयन्द्रोणसुतंतिष्ठतिष्ठेचाब्रवीत् ॥ १९॥ पुनश्चशरवर्षाणिघोराण्युग्राणिपांडवः॥
व्यसृजद्बलवान्क्रुद्धोद्रोणपुत्रवधेप्सया॥ १२०॥ ततोस्त्रमाययातूर्णंशरवृष्टिंनिवार्यतां ॥ धनुश्चिच्छेदभीमस्यद्रोणपुत्रोमहास्त्रवित् ॥ २१ ॥ शरैश्चैनंसुब
हुभिःक्रुद्धःसंख्येपराभिनत्॥ सच्छिन्नधन्वाबलवान्रथशक्तिंसुदारुणां॥ २२ ॥ वेगेनाविध्यचिक्षेपद्रोणपुत्ररथंप्रति ॥ तामापतंतींसहसामहोल्काभांशि
तैःशरैः॥ २३ ॥ चिच्छेदसमरेद्रौणिर्दर्शयन्पाणिलाघवं॥ एतस्मिन्नंतरेभीमोदृढमादायकार्मुकं॥ २४ ॥ द्रौणिंविव्याधविशिखैःस्मयमानोवृकोदरः॥ ततो
द्रौणिर्महाराजभीमसेनस्यसारथिं॥ २५ ॥ ललाटेदारयामासशरेणानतपर्वणा ॥ सोतिविद्धोबलवताद्रोणपुत्रेणसारथिः ॥ २६ ॥ व्यामोहमगमद्राजन्र
श्मीनुत्सृज्यवाजिनां॥ ततोश्वाःप्राद्रवंस्तूर्णंमोहितेरथसारथौ॥ १२७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ १३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ यथाशिवमयोविष्णुरेवंविष्णुमयंजगदितिस्मृतौ दार्ष्टांतिकंजगतोविष्णुमयत्वंपूर्वयोःपर्वणोर्विष्णोर्विश्वरूपप्रकाशनेनव्याख्यातं अथदृष्टांतीकृतंविष्णोःशिवमयत्वंव्याचिख्यासुःशतरुद्रियमारभते तदुपोद्घातत्वेनाश्वत्थामास्त्राभिभवंतावद्दर्शयति तत्प्रभग्नंबलं

भीमसेनस्यराजेंद्रपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ तंदृष्ट्वाप्रद्रुतैरश्वैरपकृष्टंरणाजिरात् ॥ २८॥ दध्मौप्रमुदितःशंखंबृहंतमपराजितः ॥ ततःसर्वेचपंचालाभीमसेनश्चपां डवः ॥ २९ ॥ धृष्टद्युम्नरथंत्यक्त्वाभीताःसंप्राद्रवन्दिशः ॥ तान्प्रभग्नांस्ततोद्रौणिःपृष्ठतोविकिरन्शरान् ॥ १३०॥ अभ्यवर्ततवेगेनकालयन्पांडुवाहिनीं ॥ तेवध्य मानाःसमरेद्रोणपुत्रेणपार्थिवाः ॥ द्रोणपुत्रभयाद्राजन्दिशःसर्वाश्चभेजिरे ॥ १३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वण्यश्वत्थामप राक्रमेद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वाकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ न्यवारयदमेयात्माद्रोणपुत्रजये प्सया ॥ १ ॥ ततस्तेसैनिकाराजन्नैवतत्रावतस्थिरे ॥ संस्थाप्यमानायत्नेनगोविंदेनार्जुनेनच ॥ २ ॥ एकएवचबीभत्सुःसोमकावयवैःसह ॥ मत्स्यैरन्यैश्चसं धायकौरवान्संन्यवर्तत ॥ ३ ॥ ततोद्रुतमतिक्रम्यसिंहलांगूलकेतनं ॥ सव्यसाचीमहेष्वासमश्वत्थामानमब्रवीत् ॥ ४ ॥ याशक्तिर्यच्चविज्ञानंयद्वीर्यंयच्चपौरु षं ॥ धार्तराष्ट्रेषुयाप्रीतिर्द्वेषोस्मासुचयच्चते ॥ ५॥ यच्चभूयोस्तितेजस्तेतत्सर्वंमयिदर्शय ॥ सएवद्रोणहंतातेदर्पंछेत्स्यतिपार्षतः ॥ ६ ॥ कालानलसमप्रख्यंद्वि षतामंतकोपमं ॥ समासादयपांचाल्यंमांचापिसहकेशवं ॥ दर्पंनाशयितास्म्यद्यतवोद्धतस्यसंयुगे ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच आचार्यपुत्रोमानार्होबलवां श्चापिसंजय ॥ प्रीतिर्धनंजयेचास्यप्रियश्चापिमहात्मनः ॥ ८ ॥ नभूतपूर्वंबीभत्सोर्वाक्यंपरुषमीदृशं ॥ अथकस्मात्सकौंतेयःसखायंरूक्षमुक्तवान् ॥ ९ ॥ सं जयउवाच युवराजेहतेचैववृद्धक्षत्रेचपौरवे ॥ इष्वस्त्रविधिसंपन्नेमालवेचसुदर्शने ॥ १० ॥ धृष्टद्युम्नेसात्यकौचभीमेचापिपराजिते ॥ युधिष्ठिरस्यतैर्वाक्यै र्मर्मण्यपिचघट्टिते ॥ ११ ॥ अंतर्भेदेचसंजातेदुःखंसंस्मृत्यचप्रभो ॥ अभूतपूर्वोबीभत्सोर्दुःखान्मन्युरजायत ॥ १२॥ तस्मादनर्हमश्लीलमप्रियंद्रौणिमुक्तवा न् ॥ मान्यमाचार्यतनयंरूक्षंकापुरुषंयथा ॥ १३ ॥ एवमुक्तःश्वसन्क्रोधान्महेष्वासतमोनृप ॥ पार्थेनपरुषंवाक्यंसर्वमर्मभिदागिरा ॥ १४ ॥

दृष्ट्वेत्यादिना ॥ १ ॥ ततस्तेतत्र ॥ २ ॥ सोमकावयवैःसोमकानामवयवरूपैर्मांडलिकैः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ उद्धतस्यउच्छास्त्रवर्तिनः ॥ ८ ॥ ९ ॥ युवराजेवेदिपतौ ॥ १० ॥ ११ ॥ अंतर्भेदेहृद यवैक्लव्ये दुःखंपुत्रवधादिजं ॥ १२ ॥ अश्लीलंजुगुप्सितं अप्रियंपरुषं ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रयतात्मानोयोगिनोपिसमाधिच्युताबभूवुरित्यर्थः ॥ २२ ॥ आवर्तितदिवाकरं विश्वंसर्वंभ्रमतीवेत्यमन्यतेत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

द्रौणिश्चुकोपपार्थायकृष्णायचविशेषतः ॥ सतुयत्तोरथेस्थित्वावार्युपस्पृश्यवीर्यवान् ॥ १५ ॥ देवैरपिसुदुर्धर्षमस्त्रमाग्नेयमाददे ॥ दृश्यादृश्यानरिगणानुद्दि
श्याचार्यनंदनः ॥ १६ ॥ सोभिमंत्र्यशरंदीप्तंविधूममिवपावकं ॥ सर्वतःक्रोधमाविश्यचिक्षेपपरवीरहा ॥ १७ ॥ ततस्तुमुलमाकाशेशरवर्षमजायत ॥ पा
वकार्चिःपरीतंतत्पार्थमेवाभिपुप्लुवे ॥ १८ ॥ उल्काश्चगगनात्पेतुर्दिशश्चनचकाशिरे ॥ तमश्चसहसारौद्रंचमूमवततारतां ॥ १९ ॥ रक्षांसिचपिशाचाश्चविने
दुरतिसंगताः ॥ ववुश्चाशिशिरावाताःसूर्योनैवततापच ॥ २० ॥ वायसाश्चापिचाक्रंदन्दिक्षुसर्वासुभैरवं ॥ रुधिरंचापिवर्षंतोविनेदुस्तोयदादिवि ॥ २१ ॥ प
क्षिणःपशवोगावोविनेदुश्चापिसुव्रताः ॥ परमंप्रयतात्मानोनशांतिमुपलेभिरे ॥ २२ ॥ भ्रांतसर्वमहाभूतमावर्तितदिवाकरं ॥ त्रैलोक्यमभिसंतप्तंज्वराविष्टमि
वाभवत् ॥ २३ ॥ अस्त्रतेजोभिसंतप्तानागाभूमिशयास्तथा ॥ निःश्वसंतःसमुत्पेतुस्तेजोघोरंमुमुक्षवः ॥ २४ ॥ जलजानिचसत्वानिदह्यमानानिभारत ॥ न
शांतिमुपजग्मुर्हितप्यमानैर्जलाशयैः ॥ २५ ॥ दिग्भ्यःप्रदिग्भ्यःखाद्भूमेःसर्वतःशरवृष्टयः ॥ उच्चावचानिपेतुर्वैगरुडानिलरंहसः ॥ २६ ॥ तैःशरैर्द्रोणपुत्रस्य
वज्रवेगैःसमाहताः ॥ प्रदग्धारिपवःपेतुरग्निदग्धाइवद्रुमाः ॥ २७ ॥ दह्यमानामहानागाःपेतुरुर्व्यांसमंततः ॥ नदंतोभैरवान्नादान्जलदोपमनिःस्वनान् ॥
॥ २८ ॥ अपरेप्रद्रुतानागाभयत्रस्ताविशांपते ॥ त्रेसुर्दिशोयथापूर्वंवनेदावाग्निसंवृताः ॥ २९ ॥ द्रुमाणांशिखराणीवदावदग्धानिमारिष ॥ अश्ववृंदान्यदृश्यं
तरथवृंदानिभारत ॥ ३० ॥ अपतंतरथौघाश्चतत्रतत्रसहस्रशः ॥ तत्सैन्यंभयसंविग्नंददाहयुधिभारत ॥ ३१ ॥ युगांतेसर्वभूतानिसंवर्तकइवानलः ॥ दृष्ट्वातुपां
डवींसेनांदह्यमानांमहाहवे ॥ ३२ ॥ प्रहृष्टास्तावकाराजन्सिंहनादान्विनेदिरे ॥ ततस्तूर्यसहस्राणिनानालिंगानिभारत ॥ ३३ ॥ तूर्णमाजघ्निरेहृष्टास्तावकाजि
तकाशिनः ॥ कृत्स्नाह्यक्षौहिणीराजन्सव्यसाचीचपांडवः ॥ ३४ ॥ तमसासंवृतेलोकेनादृश्यंतमहाहवे ॥ नैवनस्तादृशंराजन्दृष्टपूर्वंनचश्रुतं ॥ ३५ ॥ यादृशंद्रो
णपुत्रेणसृष्टमस्त्रममर्षिणा ॥ अर्जुनस्तुमहाराजब्राह्ममस्त्रमुदैरयत् ॥ ३६ ॥ सर्वास्त्रप्रतिघातार्थंविहितंपद्मयोनिना ॥ ततोमुहूर्तादिवतत्तमोव्युपशशामह ॥
॥ ३७ ॥ प्रववौचानिलःशीतोदिशश्चविमलाबभुः ॥ तत्राद्भुतमपश्यामकृत्स्नामक्षौहिणींहतां ॥ ३८ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ त्रेसुःशब्दंचक्रुः यथावनेइतिसंबंधः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ युगांतेप्रलये संवर्तकःसंहारकः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ तमोनुदौचंद्रसूर्यौ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ तयोर्विषये ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ वेदानांव्यासंशाखाप्रशाखाभेदेनविभाजकं सरस्वत्याअंगोपवेदस्मृत्यादिरूपायाआवासं व्या

अनभिज्ञेयरूपांचप्रदग्धामस्त्रतेजसा॥ ततोवीरौमहेष्वासौविमुक्तौकेशवार्जुनौ॥ ३९॥ सहितौप्रत्यदृश्येतांनभसीवतमोनुदौ ॥ ततोगांडीवधन्वाचकेशव श्चाक्षताबुभौ॥ ४० ॥ सपताकध्वजहयःसानुकर्षवरायुधः॥ प्रबभौसरथोयुक्तस्तावकानांभयंकरः ॥ ४१ ॥ ततःकिलकिलाशब्दःशंखभेरीस्वनैःसह॥ पांड वानांप्रहृष्टानांक्षणेनसमजायत॥ ४२ ॥ हताविततियोरासीत्सेनयोरुभयोर्मतिः॥ तरसाभ्यागतौदृष्ट्वासहितौकेशवार्जुनौ॥ ४३॥ तावक्षतौप्रमुदितौदध्म तुर्वारिजोत्तमौ॥ दृष्ट्वाप्रमुदितान्पार्थांस्त्वदीयाव्यथिताभृशं॥ ४४॥ विमुक्तौचमहात्मानौदृष्ट्वाद्रौणिःसुदुःखितः॥ मुहूर्तंचिंतयामासकिंत्वेतदितिमारिष॥ ॥ ४५॥ चिंतयित्वातुराजेंद्रध्यानशोकपरायणः॥निःश्वसन्दीर्घमुष्णंचविमनाश्चाभवत्ततः॥ ४६॥ ततोद्रौणिर्धनुस्त्यक्त्वारथात्प्रस्कंद्यवेगितः॥ धिग्धिक्सर्व मिदंमिथ्येत्युक्त्वासंप्राद्रवद्रणात्॥ ४७॥ ततःस्निग्धांबुदाभासंवेदावासमकल्मषं॥ वेदव्यासंसरस्वत्यावासंव्यासंददर्शह ॥ ४८ ॥ तंद्रौणिरग्रतोदृष्ट्वास्थितं कुरुकुलोद्वहं॥ सन्नकंठोऽब्रवीद्वाक्यमभिवाद्यसुदीनवत्॥ ४९॥ भोभोमायायदृच्छावानविद्मःकिमिदंभवेत् ॥ अस्त्रंत्विदंकथंमिथ्याममकश्चव्यतिक्रमः॥ ॥ ५०॥ अधरोत्तरमेतद्वालोकानांवापराभवः॥ यदिमौजीवतःकृष्णौकालोहिदुरतिक्रमः॥५१॥ नासुरानचगंधर्वानपिशाचानराक्षसाः॥ नसर्पायक्षपत गानमनुष्याःकथंचन॥ ५२॥ उत्सहंतेन्यथाकर्तुमेतदस्त्रंमयेरितं॥ तदिदंकेवलंहत्वाशांतमक्षौहिणींज्वलत्॥ ५३॥ सर्वघातिमयामुक्तमस्त्रंपरमदारुणं ॥ के नेमौमर्त्यधर्माणौनावधीत्केशवाऽर्जुनौ॥ ५४॥ एतत्प्रब्रूहिभगवन्मयापृष्टोयथातथं॥ श्रोतुमिच्छामितत्त्वेनसर्वमेतन्महामुने॥ ५५॥ व्यासउवाच म हांतमेवमर्थंमांयत्त्वंपृच्छसिविस्मयात्॥ तंप्रवक्ष्यामितेसर्वंसमाधायमनःशृणु॥५६॥योसौनारायणोनामपूर्वेषामपिपूर्वजः॥अजायतचकार्यार्थंपुत्रोधर्म स्यविश्वकृत्॥ ५७॥ सतपस्तीव्रमातस्थेशिशिरंगिरिमास्थितः॥ ऊर्ध्वबाहुर्महातेजाज्वलनादित्यसन्निभः॥ ५८ ॥ षष्टिंवर्षसहस्राणितावंत्येवशतानिच॥ अशोषयत्तदात्मानंवायुभक्षोंबुजेक्षणः॥ ५९॥ अथापरंतपस्तप्त्वाद्विस्ततोन्यत्पुनर्महत्॥ द्यावापृथिव्योर्विवरंतेजसासमपूरयत्॥ ६०॥

समितिपाठेविस्तारं ॥ ४८ ॥ कुरवोधृतराष्ट्राद्यास्तेषांकुलोद्वहं ॥ ४९ ॥ मायानष्टयोरप्यनष्टत्वेनदर्शनं यदृच्छाअस्त्रशक्तेरनियमः ॥ ५० ॥ अधरोत्तरंविपरीतं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ शिशिरंगिरिंहिमाचलं ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

ब्रह्मभूतोब्रह्मवदत्यंतनिर्लेपः ईश्वरंनिमित्तं योनिमुपादानं पतिंपालयितारं ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ईशानानांब्रह्मादीनामपिवृषभंश्रेष्ठं कपर्दिंजटाजूटवंतं चेकितानंचेतयंतं परांप्रकृष्टांयोनिमधिष्ठानं तिष्ठतः स्थावरस्य गच्छतोजंगमस्य ॥६३॥ दुर्वारणंदुर्निषेधंदुर्दर्शविरूपाक्षं तिग्ममन्युंतीव्रकोपंदुष्टेषु प्रचेतसंउदारचित्तंसाधुषु ॥ ६४ ॥ परश्वधिनंपरश्वधवंतं ॥ ६५ ॥ वयोतिगैर्वृद्धैः ॥ ६६ ॥ जगत्प्रमिमाणं

सतेनतपसातातब्रह्मभूतोयदाभवत् ॥ ततोविश्वेश्वरंयोनिंविश्वस्यजगतःपतिं ॥ ६१ ॥ ददर्शभृशदुर्धर्षंसर्वदेवैरभिष्टुतं ॥ अणीयांसमणुभ्यश्चबृहद्भ्यश्चबृहत्तमं ॥ ६२ ॥ रुद्रमीशानवृषभंहरंशंभुंकपर्दिनं ॥ चेकितानंपरांयोनिंतिष्ठतोगच्छतेश्चह ॥ ६३ ॥ दुर्वारणंदुर्दर्शंतिग्ममन्युंमहात्मानंसर्वहरंप्रचेतसं ॥ दिव्यंचापमिषुधीचाददानंहिरण्यवर्माणमनंतवीर्यं ॥ ६४ ॥ पिनाकिनंवज्रिणंदीप्तशूलंपरश्वधिनंगदिनंचायतासिं ॥ शुभ्रंजटिलंमुसलिनंचंद्रमौलिंव्याघ्राजिनंपरिघिणंदंडपाणिं ॥ ६५ ॥ शुभांगदंनागयज्ञोपवीतंविश्वैर्गणैःशोभितंभूतसंघैः ॥ एकीभूतंतपसांसन्निधानंवयोतिगैःसुष्टुतमिष्टवाग्भिः ॥
॥ ६६ ॥ जलंदिशंखंक्षितिंचंद्रसूर्यौतथावाय्वग्नीप्रमिमाणंजगच्च ॥ नालंद्रष्टुंयंजनाभिन्नवृत्ताब्रह्मद्विषघ्नममृतस्ययोनिं ॥ ६७ ॥ यंपश्यंतिब्राह्मणाःसाधुवृत्ताःक्षीणेपापेमनसावीतशोकाः ॥ तंनिष्पतंतंतपसाधर्ममीड्यंतद्भक्त्यावैविश्वरूपंददर्श ॥ दृष्ट्वाचैनंवाङ्मनोबुद्धिदेहैःसंहृष्टात्मामुमुदेवासुदेवः ॥ ६८ ॥ अक्षमालापरिक्षिप्तंज्योतिषांपरमंनिधिं ॥ ततोनारायणोदृष्ट्वाववंदेविश्वसंभवं ॥ ६९ ॥ वरदंपृथुचार्वंग्यापार्वत्यासहितंप्रभुं ॥ क्रीडमानंमहात्मानंभूतसंघगणैर्वृतं
॥ ७० ॥ अजमीशानमव्यक्तंकारणात्मानमच्युतं ॥ अभिवाद्यायरुद्रायसद्योंधकनिपातिने ॥ पद्माक्षस्तंविरूपाक्षमभितुष्टावभक्तिमान् ॥ ७१ ॥ श्रीनारायणउवाच त्वत्संभूताभूतकृतोवरेण्यगोप्तारोस्यभुवनस्यादिदेव ॥ आविश्येमांधरणींयेऽभ्यरक्षन्पुरापुराणींतवदेवसृष्टिं ॥ ७२ ॥ सुरासुरान्नागरक्षःपिशाचान्नरान्सुपर्णानथगंधर्वयक्षान् ॥ पृथग्विधान्भूतसंघांश्चविश्वांस्त्वत्संभूतान्विद्मसर्वांस्तथैव ॥ ऐंद्रंयाम्यंवारुणंवैत्तपाल्यंपैत्रंत्वाष्ट्रंकर्मसौम्यंचतुभ्यं ॥
॥ ७३ ॥ रूपंज्योतिःशब्दआकाशवायुःस्पर्शःस्वाद्यंसलिलंगंधउर्वी ॥ कालोब्रह्माब्रह्मचब्राह्मणाश्चत्वत्संभूतंस्थास्नुचरिष्णुचेदं ॥ ७४ ॥

परिमापयंतंकालं यंभिन्नवृत्तादुराचाराःद्रष्टुंनालं यतोब्रह्मद्विषघ्नं अमृतस्यमोक्षस्ययोनिंकारणं ॥ ६७ ॥ ददर्शवासुदेवइत्युत्तरेणसंबंधः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ भूतकृतःप्रजापतयः हेवरेण्यमोक्षकामैर्वरणीय ॥ ७२ ॥ ऐंद्रंइंद्रदैवत्यंकर्म तुभ्यंत्वदर्थमेव सर्वेषांदेवानांनाम्नात्वमेवतर्पणीयइत्यर्थः ॥ ७३ ॥ आकाशइतिलुप्तविभक्तिकं स्वाद्यंरसः ब्रह्मवेदाःयज्ञाश्च स्थास्नुस्थावरं चरिष्णुजंगमं ॥७४॥

*जगदुदरवासिनः

अद्भ्यःसमुद्रेभ्यःस्तोकाःवर्षबिंदवःसंक्षयेप्रलयेएकार्णवे सायुज्यंऐक्यं ॥७५॥ रूपंज्योतिरितिद्वाभ्यांश्लोकाभ्यांसर्वस्यब्रह्मप्रभवत्वंब्रह्मप्रलयत्वंचोक्तंइहसर्वस्मादन्यद्ब्रह्मणोरूपंविविनक्ति दिव्येति दिविहार्दाकाशेभवौदिव्यौशुद्धाशुद्धसत्वप्रधानायांमूलप्रकृतौमायाविद्याख्यायांचित्प्रतिबिंबावितियावत् तौचतावावृतौदिव्यावृतौईश्वरजीवौ अथापिमानसौमनस्येवशास्तृशास्यभावेनाभिव्यक्तौद्वौसुपर्णौपक्षिवदुपाध्यसंगिनौ तयोरधिष्ठेयाःसप्तपिप्पलाअश्वत्थाः वाचाशाखाःवाङ्मात्रेणशाखावत् खेआकाशेशेरतेतेशाखाः शाखाःखशयाइतियास्कः वाचारंभणंविकारइतिश्रुतेरनृताइत्यर्थः महदहंकारपंचतन्मात्राख्याःप्रकृतीमानसौभागुक्तौ ताभ्यांसहैकादश तथादशइंद्रियाणितेषामेकादशानांगोप्तारः गोप्तेतिपाठेएकवचनमार्षं तानिहिसंसारजाश्वत्थमूलावासनावर्धयंति केतेदश येपुरंपांचभौतिकंशरीरंधारयंति तेभ्य

अद्भ्यःस्तोकायांतियथापृथक्त्वंनाभिश्चैक्यंसंक्षयेयांतिभूयः॥ एवंविद्वान्प्रभवंचाप्ययंचमत्वाभूतानांतवसायुज्यमेति ॥ ७५॥ दिव्यावृतौमानसौद्वौसुपर्णौ
वाचाशाखाःपिप्पलाःसप्तगोपाः॥ दशाप्यन्येयेपुरंधारयंतित्वयासृष्टास्त्वंहितेभ्यःपरोहि ॥ ७६ ॥ भूतंभव्यंभविताचाप्यधृष्यंत्वत्संभूताभुवनानीहविश्वा॥
भक्तंचमांभजमानंभजस्वमारीरिषोमामहिताहितेन॥ ७७॥ आत्मानंत्वामात्मनोनन्यबोधंविद्वानेवंगच्छतिब्रह्मशुक्रं॥ अस्तौषंत्वांतवसंमानमिच्छन्विचि
न्वन्वैसदृशंदेववर्य॥ सुदुर्लभान्देहिवरान्ममेष्टानभिष्टुतःप्रविकार्षीश्चमायां॥ ७८॥ व्यासउवाच तस्मैवरानचिंत्यात्मानीलकंठःपिनाकधृत् ॥ अर्हते
देवमुख्यायप्रायच्छदृषिसंस्तुतः॥ ७९॥ श्रीभगवानुवाच मत्प्रसादान्मनुष्येषुदेवगंधर्वयोनिषु ॥ अप्रमेयबलात्मात्वंनारायणभविष्यसि ॥ ८०॥ न
चत्वांप्रसहिष्यंतिदेवासुरमहोरगाः॥ नपिशाचानगंधर्वानयक्षानचराक्षसाः ॥ ८१ ॥ नसुपर्णास्तथानागानचविश्वेवियोनिजाः ॥ नकश्चित्त्वांचदेवोपिस
मरेषुविजेष्यति॥ ८२॥ नशस्त्रेणनवज्रेणनाग्निनानचवायुना॥ नचार्द्रेणनशुष्केणत्रसेनस्थावरेणच॥ ८३॥

श्चषड्विंशतेरन्यःपरमात्मासप्तविंशस्त्वमसीत्यर्थः ॥७६॥ भूतमिति संभूतासंभूतानि विश्वाविश्वानि उभयत्रसुपश्छांदसोडादेशः भजस्वइष्टकामपूरणेनपालय मारीरिषःमाहिंसीःमां केन अहिताहितेन अहितानांकामादीनांआहितंआधानंमच्चेतसिप्रवेशनंतेनेत्यर्थः ॥७७॥ आत्मानमिति आत्मनोजीवस्यआत्मानंनिरुपाधिस्वरूपंप्रत्यंचं अतएवानन्यबोधंनास्तिअन्योहंकारादिर्बोधोयस्मिंस्तमनन्यबोधं अनन्यभावमितिपाठेपिसएवार्थः एतादृशंत्वांविद्वान् शुक्रंउपाध्यसंपर्कान्निरवद्यंब्रह्मगच्छतिप्राप्नोतिउपाधिप्रहाणेन अहंतुअहंकारविशिष्टस्तवशंभोःसंमानंअर्चनंकर्तुंइच्छंस्त्वामस्तौषंस्तुतवानस्मि कीदृशंसदृशंस्तुतियोग्यंत्वांविचिन्वन्अन्वेषयन् स्ववृषमितिपाठेस्वधर्मरूपंस्वधर्मप्राप्यं हेदेववर्यइशस्यापित्वंदुरधिगमइत्यर्थः मायांचप्रविकार्षीःप्रकर्षेणविकृतवानसि तांमामुद्दिश्यमाप्रविकार्षीरित्यनुषंगेणान्वयः ॥ ७८ ॥ अर्हतेयोग्यायऋषिणानारायणेनसंस्तुतः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ वियोनिजाःसिंहव्याघ्रादयः ॥ ८२ ॥ त्रसेनजंगमेन ॥ ८३॥

गत्वाप्राप्य ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ पूर्वदेवानांब्रह्मविष्णुरुद्राणांमध्येएतौविष्णुरूपिणावृषीनरनारायणौपरमोचितौअत्यंततपःसंपन्नौ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ देववन्नारायणवत् अवाकर्षःअवमतंकृशंकृतवानसिआत्मानंशरीरं ॥ ८९ ॥ शुभ्रंदीप्तिमत् ॥ ९० ॥ ९१ ॥ तयोर्नरनारायणयोः अथापितवतयोश्चविशेषहेतुंशृणुइत्याह ताभ्यामिति लिंगेसूक्ष्मशरीरे अर्चायांप्रतिमायां अयंभावः चतुर्णांसन्निधानेनयत्फलंतदशाश्वतं द्वयोस्तुसन्निधानेनशाश्वतंप्राप्यतेपदमितिदक्षस्मृतेः प्रतिमायांशिवार्चकस्यआत्मनइंद्रियविषयाणांचतुर्णांसान्निध्यमस्ति लिंगेतदर्चकस्यतुआत्ममनसोर्द्वयोरेवसान्निध्यमस्तीतित

कश्चित्तवरुजांकर्तामत्प्रसादात्कथंचन॥ अपिवैसमरंगत्वाभविष्यसिममाधिकः॥ ८४ ॥ एवमेतेवरालब्धाःपुरस्ताद्विद्धिशौरिणा ॥ सएषदेवश्चरतिमायया मोहयन्जगत् ॥ ८५ ॥ तस्यैवतपसाजातंनरंनाममहामुनिं॥ तुल्यमेतेनदेवेनतंजानीह्यर्जुनंसदा ॥ ८६ ॥ तावेतौपूर्वदेवानांपरमोपचितावृषी ॥ लोकयात्राविधानार्थंसंजायेतेयुगेयुगे ॥ ८७॥ तथैवकर्मणाकृत्स्नंमहतस्तपसोपिच ॥ तेजोमन्युंचबिभ्रंस्त्वंजातोरौद्रोमहामते ॥ ८८ ॥ सभवान्देववत्प्राज्ञोज्ञात्वाभवमयंजगत्॥ अवाकर्षस्त्वमात्मानंनियमैस्तत्प्रियेप्सया॥ ८९ ॥ शुभ्रमत्रहविःकृत्वामहापुरुषविग्रहं॥ ईजिवांस्त्वंजपैर्होमैरुपहारैश्चमानद ॥ ९० ॥ सतथापूज्यमानस्तेपूर्वदेहेप्यतूतुषत् ॥ पुष्कलांश्चवरान्प्रादात्तवविद्वन्हृदिस्थितान्॥ ९१ ॥ जन्मकर्मतपोयोगास्तयोस्तवचपुष्कलाः॥ ताभ्यांलिंगेर्चितोदेवस्त्वयार्चायांयुगेयुगे॥ ९२ ॥ सर्वरूपंभवंज्ञात्वालिंगेयोर्चयतिप्रभुं ॥ आत्मयोगाश्चतस्मिन्वैशास्त्रयोगाश्चशाश्वताः॥ ९३ ॥ एवंदेवायजंतोहिसिद्धाश्चपरमर्षयः॥ प्रार्थयंतेपरंलोकेस्थाणुमेकंससर्वकृत्॥ ९४ ॥ सएषरुद्रभक्तश्चकेशवोरुद्रसंभवः॥ कृष्णएवहियष्टव्योयज्ञैश्चैवसनातनः ॥ ९५ ॥ सर्वभूतभवंज्ञात्वालिंगमर्चतियःप्रभोः॥ तस्मिन्नभ्यधिकांप्रीतिंकरोतिवृषभध्वजः॥ ९६ ॥ संजयउवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वाद्रोणपुत्रोमहारथः ॥ नमश्चकाररुद्रायबहुमेनेचकेशवं॥ ९७ ॥ हृष्टरोमाचवश्यात्मासोभिवाद्यमहर्षये॥ वरूथिनीमभिप्रेक्ष्यत्यवहारमकारयत्॥ ९८ ॥ ततःप्रत्यवहारोभूत्पांडवानांविशांपते ॥ कौरवाणांचदीनानांद्रोणेयुधिनिपातिते॥ ९९ ॥ युद्धंकृत्वादिनान्पंचद्रोणोहत्वावरूथिनीं॥ ब्रह्मलोकंगतोराजन्ब्राह्मणोवेदपारगः॥ १०० ॥ इतिश्रीमहाभारते द्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिव्यासवाक्येशतरुद्रीयेएकाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

योरर्चकत्वसाम्येपिप्रकारभेदात्फलभेदभागितेति ॥ ९२ ॥ लिंगार्चनादेवसर्वंब्रह्मेतिजानातीत्याह सर्वेति ज्ञात्वाशास्त्रात् पूर्वंज्ञात्वापश्चादनुभवेनापिजानातीत्यर्थः अतएवकृष्णेआत्मयोगाख्यंजीवब्रह्मैक्यविज्ञानंशास्त्रयोगाख्यंपरोक्षज्ञानंचतत्कारणीभूतंपुष्कलमस्तीत्याह आत्मेति ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ कृष्णःभक्तानांसहेतुकंसंसारंकर्षतीतियोगात्सएवाराध्यः ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ महर्षयेव्यासाय ॥ ९९ ॥ १०० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तदेवंविष्णोःशिवमयत्वंव्याख्यायविष्णुत्राणात्तन्मयस्यजगतस्त्राणमपिशैवमेवकर्मेत्युक्तं तस्मिन्नित्यतआरभ्यपर्वसमाप्तिपर्यंतस्यग्रंथस्यतात्पर्यमपिभूभारावतारहेतुरपिशिवएवेति ॥ १ ॥ २ ॥ यदृच्छया
दैवेन ॥ ३ ॥ न्यहनंशत्रूनित्यत्रनिघ्नतःशत्रूनितिपाठेशरौघैःशत्रून्निघ्नतोममाग्रतोयांतंपुरुषमहंलक्षयेइत्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रजानांसर्गस्थित्यंतकर्तृत्वेनपतीनांब्रह्मविष्णुरुद्राणांप्रथयि
तारंकारणमित्यर्थः तैजसंस्वार्थेतद्धितः चिन्मात्ररूपं पुरुषंसर्वपूर्षुशरीरगुहासुशयानं अतएवप्रभुंअंतर्यामित्वेनशास्तारं भुवनंद्यौः भूःपृथिवी भुवमंतरिक्षं त्रैलोक्यशरीरमित्यर्थः देवंद्योतमानंसर्वलोकेश्वरं

धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्नतिरथेद्रोणेनिहतेपार्षतेनवै ॥ मामकाःपांडवाश्चैवकिमकुर्वन्नतःपरं॥१॥ संजयउवाच तस्मिन्नतिरथेद्रोणेनिहतेपार्षतेन
वै॥ कौरवेषुचभग्नेषुकुंतीपुत्रोधनंजयः॥ २ ॥ दृष्ट्वासुमहदाश्चर्यमात्मनोविजयावहं॥ यदृच्छयागतंव्यासंपप्रच्छभरतर्षभ॥ ३॥ अर्जुनउवाच संग्रा
मेन्यहनंशत्रून्शरौघैर्विमलैरहं॥ अग्रतोलक्षयेयांतंपुरुषंपावकप्रभं॥४॥ ज्वलंतंशूलमुद्यम्ययांदिशंप्रतिपद्यते॥तस्यांदिशिविदीर्यंतेशत्रवोमेमहामुने॥५॥
तेनभग्नानरीन्सर्वान्मद्भग्नान्मन्यतेजनः॥ तेनभग्नानिसैन्यानिपृष्ठतोनुव्रजाम्यहं॥६॥ भगवंस्तन्ममाचक्ष्वकोवैसपुरुषोत्तमः॥ शूलपाणिर्मयादृष्टस्तेजसासू
र्यसन्निभः॥ ७॥ नपद्भ्यांस्पृशतेभूमिंनचशूलंविमुंचति॥ शूलाच्छूलसहस्राणिनिष्पेतुस्तस्यतेजसा ॥ ८॥ व्यासउवाच प्रजापतीनांप्रथमंतैजसंपुरु
षंप्रभुं॥ भुवनंभूर्भुवंदेवंसर्वलोकेश्वरंप्रभुं ॥ ९ ॥ ईशानंवरदंपार्थदृष्टवानसिशंकरं॥ तंगच्छशरणंदेवंवरदंभुवनेश्वरं॥ १० ॥ महादेवंमहात्मानमीशानंजटि
लंविभुं॥ त्र्यक्षंमहाभुजंरुद्रंशिखिनंचीरवाससं॥ ११ ॥ महादेवंहरंस्थाणुंवरदंभुवनेश्वरं॥ जगत्प्रधानमजितंजगत्प्रीतिमधीश्वरं ॥ १२॥ जगद्योनिंजगद्बी
जंजयिनंजगतोगतिं॥ विश्वात्मानंविश्वसृजंविश्वमूर्तिंयशस्विनं॥१३॥विश्वेश्वरंविश्वनरंकर्मणामीश्वरंप्रभुं॥ शंभुंस्वयंभुंभूतेशंभूतभव्यभवोद्भवं॥१४॥
योगंयोगेश्वरंसर्वंसर्वलोकेश्वरेश्वरं॥ सर्वश्रेष्ठंजगच्छ्रेष्ठंवरिष्ठंपरमेष्ठिनं॥ १५॥ लोकत्रयविधातारमेकंलोकत्रयाश्रयं ॥ शुद्धात्मानंभवंभीमंशशांककृतशे
खरं॥ १६॥शाश्वतंभूधरंदेवंसर्ववागीश्वरेश्वरं॥ सुदुर्जयंजगन्नाथंजन्ममृत्युजरातिगं॥ १७॥

प्रभुमितिराजवद्बहिःस्थित्वापिनियमयंतमित्यर्थः ॥९॥ ईशानमनन्याधिपतिं वरदंश्रेष्ठानामपिखंडयितारं भुवनेश्वरंभुवनव्यापिनं ॥ १० ॥ जटिलंशिखिनमितिरूपभेदाभिप्रायेणविशेषणद्वयंयोज्यं ॥
॥ ११ ॥ जगत्प्रीतिंजगदानंदकरं अधीश्वरंईश्वरादप्यधिकंनिरुपाधिचिन्मात्रमित्यर्थः ॥ १२ ॥ जगद्योनिंजगद्बीजमितिजगतांमातृपितृरूपं ॥१३॥ विश्वनरंविश्वस्यनेतारं भूतस्यभव्यस्यभवस्यवर्तमा
नस्यचोद्भवं ॥ १४ ॥ योगंकर्मयोगादिरूपं योगेश्वरंयोगिनामीशं योगानांफलप्रदंवा सर्वंसर्वात्मकं ॥ १५ ॥ १६ ॥ सुदुर्जयं अत्यंतंदुष्प्रापमनधिकारिभिः ॥ १७ ॥

ज्ञानात्मानंज्ञानस्वरूपं ज्ञानगम्यंपरविद्याप्राप्यं ज्ञानश्रेष्ठंचिन्मात्ररूपत्वेनैवप्रशस्यतमं अतएवसुदुर्विदंअविषयत्वाद्दुर्ज्ञेयं ॥ १८ ॥ पारिषदागणाः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रधर्षयेत् अभिभवेत् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ भक्ताःभजंतइतिभक्ताः ॥ २७ ॥ नमस्करणंप्रह्वीभावस्तंकुरुष्व शितिकंठायनीलग्रीवाय कनिष्ठायसूक्ष्मायेतिप्राञ्चः कनीदीप्तौदीप्ततमाय ॥ २८ ॥ हर्यक्षःपिंगाक्षःकुबेरः ॥ २९ ॥ याम्यायायामकर्त्रेकालाय अव्यक्तकेशाय अव्यक्तंमायाशबलंकेशवद्रश्मिमात्रंयस्य सद्वृत्तेभक्तेशंकरायसुखकराय ॥ ३० ॥ मुंडाययजमानमूर्तित्वात् कुशायतपोनिष्ठत्वात् उत्तारणायसं

ज्ञानात्मानंज्ञानगम्यंज्ञानश्रेष्ठंसुदुर्विदं ॥ दातारंचैवभक्तानांप्रसादविहितान्वरान् ॥ १८ ॥ तस्यपारिषदादिव्यारूपैर्नानाविधैर्विभोः ॥ वामनाजटिलामुंडा ह्रस्वग्रीवामहोदराः ॥ १९ ॥ महाकायामहोत्साहामहाकर्णास्तथापरे ॥ आननैर्विकृतैःपादैःपार्थवेषैश्चवैकृतैः ॥ २० ॥ ईदृशैःसमहादेवःपूज्यमानोमहेश्वरः ॥ सशिवस्ताततेजस्वीप्रसादाद्यातितेग्रतः ॥ २१ ॥ तस्मिन्घोरेसदापार्थसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ द्रौणिकर्णकृपैर्गुप्तांमहेष्वासैःप्रहारिभिः ॥ २२ ॥ कस्तांसेनांतदापार्थमनसापिप्रधर्षयेत् ॥ ऋतेदेवान्महेष्वासाद्बहुरूपान्महेश्वरात् ॥ २३ ॥ स्थातुमुत्सहतेकश्चिन्नतस्मिन्नग्रतःस्थिते ॥ नहिभूतंसमंतेनत्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ २४ ॥ गंधेनापिहिसंग्रामेतस्यक्रुद्धस्यशत्रवः ॥ विसंज्ञाहतभूयिष्ठावेपंतिचपतंतिच ॥ २५ ॥ तस्मैनमस्तुकुर्वंतोदेवास्तिष्ठंतिवैदिवि ॥ येचान्येमानवालोकेयेचस्वर्गजितोनराः ॥ २६ ॥ येभक्तावरदंदेवंशिवंरुद्रमुमापतिं ॥ अनन्यभावेनसदासर्वेशंसमुपासते ॥ २७ ॥ इहलोकेसुखंप्राप्यतेयांतिपरमांगतिं ॥ नमस्कुरुष्वकौंतेयतस्मैशांतायवैसदा ॥ २८ ॥ रुद्रायशितिकंठायकनिष्ठायसुवर्चसे ॥ कपर्दिनेकरालायहर्यक्षवरदायच ॥ २९ ॥ याम्यायाव्यक्तकेशायसद्वृत्तेशंकरायच ॥ काम्यायहरिनेत्रायस्थाणवेपुरुषायच ॥ ३० ॥ हरिकेशायमुंडायकृशायोत्तारणायच ॥ भास्करायसुतीर्थायदेवदेवायरंहसे ॥ ३१ ॥ बहुरूपायसर्वायप्रियायप्रियवाससे ॥ उष्णीषिणेसुवक्त्रायसहस्राक्षायमीढुषे ॥ ३२ ॥ गिरिशायप्रशांतायपतयेचीरवाससे ॥ हिरण्यबाहवेराजन्नुग्रायपतयेदिशां ॥ ३३ ॥ पर्जन्यपतयेचैवभूतानांपतयेनमः ॥ वृक्षाणांपतयेचैवगवांचपतयेनमः ॥ ३४ ॥ वृक्षैरावृतकायायसेनान्येमध्यमायच ॥ स्रुवहस्तायदेवायधन्विनेभार्गवायच ॥ ३५ ॥ बहुरूपायविश्वस्यपतयेमुंजवाससे ॥ सहस्रशिरसेचैवसहस्रनयनायच ॥ ३६ ॥

सारादितिशेषः रंहसेवेगवते ॥ ३१ ॥ सर्वेअयाःशुभावहाविधयःप्रियायस्यतस्मैसर्वायप्रियाय प्रियवाससेसोमाय वाससःसोमदैवत्यत्वात् उष्णीषिणेशिरोवेष्टनवते मीढुषेवृष्टिकर्त्रे ॥ ३२ ॥ गिरिशायपर्वतशायिने चीरंवल्कलं हिरण्यबाहवेसुवर्णालंकृतभुजाय ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ वृक्षैर्वंश्वनयोग्यैर्देहैरावृतकायायआच्छादितस्वरूपाय मध्यमायअंतर्यामिणे स्रुवहस्तायअध्वर्यवेभार्गवायरामाय ॥ ३५ ॥ मुंजोवल्कलंतृणतंतवोवातन्मयवाससे ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ अव्ययमनाकुलं ॥ ३८ ॥ कपर्दिनंजटाजूटवंतं वृषावर्तंवृषाणांश्रेष्ठानांब्रह्मादीनामावर्तयितारं तानपिभ्रामयंतंमाययेत्यर्थः वृषनाभंसर्वलोकाश्रयत्वेनप्रशस्ततमगर्भंवृषध्वजंनंदिवाहनं वृषदर्पं
वृषःसमर्थस्त्रैलोक्यसंहारक्षमोदर्पोहंकारोयस्यतं वृषस्यधर्मस्य पतितत्फलप्रदातृत्वेन वृषोधर्मएवपरापररूपोविश्ववपुषःश्रृंगभूतउच्चतरोयस्यतं अतएववृषर्षभंवृषाणांफलवर्षिणामिंद्रादीनामृषभंश्रेष्ठं ॥ ३९ ॥
वृषोबलीवर्दोकेध्वजेयस्यतंवृषांकं वृषभोदारंवृषभेषुधर्मेणभासमानेषुउदारंबहुफलप्रदं अतएववृषभंवृषेणधर्मेणनिमित्तेनभानंसाक्षात्कारोयस्यतंवृषभंयोगधर्मैकगम्यं वृषभेक्षणंस्पष्टार्थं वृषायुधंश्रेष्ठप्रहर

सहस्रबाहवेचैवसहस्रचरणायच॥ शरणंगच्छकौंतेयवरदंभुवनेश्वरं ॥ ३७॥ उमापतिंविरूपाक्षंदक्षयज्ञनिबर्हणं॥ प्रजानांपतिमव्यग्रंभूतानांपतिमव्ययं
॥ ३८॥ कपर्दिनंवृषावर्तंवृषनाभंवृषध्वजं॥ वृषदर्पंवृषपतिंवृषश्रृंगंवृषर्षभं॥ ३९ ॥ वृषांकंवृषभोदारंवृषभंवृषभेक्षणं ॥ वृषायुधंवृषशरंवृषभूतंवृषेश्वरं ॥
॥ ४० ॥ महोदरंमहाकायंद्वीपिचर्मनिवासिनं॥ लोकेशंवरदंमुंडंब्रह्मण्यंब्राह्मणप्रियं॥ ४१ ॥ त्रिशूलपाणिंवरदंखड्गचर्मधरंप्रभुं ॥ पिनाकिनंखड्गधरंलोका
नांपतिमीश्वरं॥ ४२॥ प्रपद्येशरणंदेवंशरण्यंचीरवाससं॥ नमस्तस्मैसुरेशाययस्यवैश्रवणःसखा ॥ ४३ ॥ सुवाससेनमस्तुभ्यंसुव्रतायसुधन्विने ॥ धनुर्ध
रायदेवायप्रियधन्वायधन्विने ॥ ४४॥ धन्वंतरायधनुषेधन्वाचार्यायतेनमः ॥ उग्रायुधायदेवायनमःसुरवरायच ॥ ४५ ॥ नमोस्तुबहुरूपायनमोस्तुबहुध
न्विने॥ नमोस्तुस्थाणवेनित्यंनमस्तस्मैतपस्विने॥ ४६ ॥ नमोस्तुत्रिपुरघ्नायभगघ्नायचवैनमः॥ वनस्पतीनांपतयेनराणांपतयेनमः ॥ ४७ ॥ मातॄणांपत
येचैवगणानांपतयेनमः॥ गवांचपतयेनित्यंयज्ञानांपतयेनमः॥४८॥ अपांचपतयेनित्यंदेवानांपतयेनमः॥ पूष्णोदंतविनाशायत्र्यक्षायवरदायच॥४९॥

णं वृषोविष्णुःशरोयस्यतंवृषशरं वृषभूतंधर्मैकवपुषं वृषस्यदक्षयज्ञस्येश्वरंनियंतारं ॥ ४०॥ महदनेककोटिब्रह्मांडाश्रयभूतमुदरंयस्यतंमहोदरं महाकायंत्रैलोक्यशरीरं द्वीपिचर्मनिवासिनं व्याघ्रचर्मणानि
तरांछादितं ॥ ४१ ॥ खड्गधरंखड्गमात्रधरं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सुधन्विनेशोभनाधन्विनोधनुर्धराःपार्षदाःअस्यसंतितस्मै स्वयमपिधनुर्धराय अतएवप्रियधन्वायधनुःप्रियाय धन्वधनुःप्रेरकत्वेनास्यास्तीति
तस्मैबाणाय ॥ ४४ ॥ धन्वंतरायधनुषिअंतरेमध्येस्तीतिधन्वंतरंमौर्वीतद्रूपाय संधिरार्षः धनुषेधनुःस्वरूपाय धन्वाचार्यायधनुर्वेदगुरवे ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ भगघ्नायभगनेत्रभिदे ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

* गत्यर्थध्वजतेरूपं

॥ ५० ॥ ५१ ॥ गुहागताःपातालगताअपीत्यर्थः नसुखमेधंतीत्युक्तंतदेवाह दक्षस्येत्यादिना ॥ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ तमसासंवृतानप्राकाशंतनप्राज्ञायंत ॥ ५७ ॥ चकुर्ऋषयइति संबंधः ॥ ५८ ॥ पूषाणंपूषणं ॥ ५९ ॥ नतालीनाःसंतःनिश्चक्रमुर्यज्ञदेशादपक्रांताः देवानांलीनानामपिवधायेतिशेषः ॥ ६० ॥ तंशरान्मुंचंतमितिशेषः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ अतिकोपेनअतिक्रांतकोपेन

नीलकंठायपिंगायस्वर्णकेशायवैनमः ॥ कर्माणियानिदिव्यानिमहादेवस्यधीमतः ॥ ५० ॥ तानितेकीर्तयिष्यामियथाप्रज्ञंयथाश्रुतं ॥ नसुरानासुरालोके नगंधर्वानराक्षसाः ॥ ५१ ॥ सुखमेधंतिकुपितेतस्मिन्नपिगुहागताः ॥ दक्षस्ययजमानस्यविधिवत्संभृतंपुरा ॥ ५२ ॥ विव्याधकुपितोयज्ञंनिर्दयस्त्वभवत्तदा ॥ धनुषाबाणमुत्सृज्यसघोषंविननादच ॥ ५३ ॥ तेनशर्मकुतःशांतिंलेभिरेस्मसुरास्तदा ॥ विद्रुतेसहसायज्ञेकुपितेचमहेश्वरे ॥ ५४ ॥ तेनज्यातलघोषेणसर्वे लोकाःसमाकुलाः ॥ बभूवुर्वशगाःपार्थनिपेतुश्चसुरासुराः ॥ ५५ ॥ आपश्चुक्षुभिरेसर्वाश्चकंपेचवसुंधरा ॥ पर्वताश्चव्यशीर्यंतदिशोनागाश्चमोहिताः ॥ ५६ ॥ अंधेनतमसालोकानप्राकाशंतसंवृताः ॥ जघ्निवान्सहसूर्येणसर्वेषांज्योतिषांप्रभाः ॥ ५७ ॥ चुक्षुभुर्भयभीताश्चशांतिंचक्रुस्तथैवच ॥ ऋषयःसर्वभूतानामात्म नश्चसुखैषिणः ॥ ५८ ॥ पूषाणमभ्यद्रवतशंकरःप्रहसन्निव ॥ पुरोडाशंभक्षयतोदशनान्वैव्यशातयत् ॥ ५९ ॥ ततोनिश्चक्रमुर्देवावेपमानानताःस्मते ॥ पुन श्चसंदधेदीप्तान्देवानांनिशितान्शरान् ॥ ६० ॥ सधूमान्सस्फुलिंगांश्चविद्युत्तोयदसन्निभान् ॥ तंदृष्ट्वातुसुराःसर्वेप्रणिपत्यमहेश्वरं ॥ ६१ ॥ रुद्रस्ययज्ञभा गंचविशिष्टंतेत्वकल्पयन् ॥ भयेनत्रिदशाराजञ्छरणंचप्रपेदिरे ॥ ६२ ॥ तेनचैवातिकोपेनसयज्ञःसंधितस्तदा ॥ भग्नाश्चापिसुराआसन्भीताश्चाद्यापितं प्रति ॥ ६३ ॥ असुराणांपुराण्यासंस्त्रीणिवीर्यवतांदिवि ॥ आयसंराजतंचैवसौवर्णपरमंमहत् ॥ ६४ ॥ सौवर्णंकमलाक्षस्यतारकाक्षस्यराजतं ॥ तृतीयं तुपुरंतेषांविद्युन्मालिनआयसं ॥ ६५ ॥ नशक्तस्तानिमघवान्भेत्तुंसर्वायुधैरपि ॥ अथसर्वेसुरारुद्रंजग्मुःशरणमर्दिताः ॥ ६६ ॥ तेतमूचुर्महात्मानंसर्वेदे वाःसवासवाः ॥ ब्रह्मदत्तवराह्येते घोरास्त्रिपुरवासिनः ॥ ६७ ॥ पीडयंत्यधिकंलोकंयस्मात्तेवरदर्पिताः ॥ त्वदृतेदेवदेवेशनान्यःशक्तःकथंचन ॥ ६८ ॥ हंतुंदै त्यान्महादेवजहितांस्त्वंसुरद्विषः ॥ रुद्ररौद्राभविष्यंतिपशवःसर्वकर्मसु ॥ ६९ ॥ निपातयिष्यसेचैतानसुरान्भुवनेश्वर ॥ सतथोक्तस्तथेत्युक्त्वादेवानांहितका म्यया ॥ ७० ॥ गंधमादनविंध्यौचकृत्वावंशध्वजौहरः ॥ पृथ्वींससागरवनांरथंकृत्वातुशंकरः ॥ ७१ ॥

शांतेनेत्यर्थः ततःप्रभृतिपूर्वंभग्नाःसंतोऽद्यापिभीताःसंतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ वंशध्वजौअल्पौध्वजौपार्श्वद्वयस्थौमहाध्वजस्तुमेरुरितिवक्ष्यते ॥ ७१ ॥

॥ ७२ ॥ अणीयुगांतबंधनेद्वौनागौ यूपंयुगं अवनाहंत्रिवेणुयुगबंधनरज्जुं ॥ ७३ ॥ योक्त्राणि अंगानिचाकर्षादीनि सत्वानिसरीसृपपर्वतादीनिच ॥ ७४ ॥ उपवेदान्आयुर्वेदधनुर्वेदगांधर्ववेदपश्चिमाम्नायान्खलीनान्कडीयाळीतिप्रसिद्धान्गायत्रीसावित्र्यौप्रग्रहंरश्मीन् ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ वाजाभ्यांपक्षाभ्यांपक्षयोरित्यर्थः ॥ ७७ ॥ विद्युत्विद्युतं निश्राणंनिशितं ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ स्थानंस्थीयतेस्मिन्नितियोगाद्व्यूहं ॥ ८० ॥ स्थाणुरचलःसमेतानिसमसूत्रगतानि ॥ ८१ ॥ त्रिपर्वणात्रीणिविष्णुवायुवैवस्वताख्यानिशरपक्षपुंखरूपाणिपर्वाणियस्यतेन त्रिशल्येनगार्हपत्यदक्षिणाग्न्याहवनीयरूपाग्नित्रयशल्ये

अक्षंकृत्वातुनागेंद्रंशेषंनामत्रिलोचनः॥ चक्रेकृत्वातुचंद्रार्कौदेवदेवःपिनाकधृत् ॥ ७२ ॥ अणीकृत्वैलपत्रंचपुष्पदंतंचत्र्यंबकः ॥ यूपंकृत्वातुमलयमवनाहंचतक्षकं ॥ ७३॥ योक्त्रांगानिचसत्वानिकृत्वाशर्वःप्रतापवान्॥ वेदान्कृत्वाथचतुरश्चतुरश्वान्महेश्वरः॥ ७४ ॥ उपवेदान्खलीनांश्चकृत्वालोकत्रयेश्वरः ॥ गायत्रींप्रग्रहंकृत्वासावित्रींचमहेश्वरः॥ ७५ ॥ कृत्वोंकारंप्रतोदंचब्रह्माणंचैवसारथिं ॥ गांडीवंमंदरंकृत्वागुणंकृत्वातुवासुकिं॥ ७६॥ विष्णुंशरोत्तमंकृत्वाशल्यमग्निंतथैवच॥ वायुंकृत्वाथवाजाभ्यांपुंखेवैवस्वतंयमं॥७७॥ विद्युत्कृत्वाथनिश्राणंमेरुंकृत्वाथवैध्वजं॥ आरुह्यसरथंदिव्यंसर्वदेवमयंशिवः॥७८॥ त्रिपुरस्यवधार्थायस्थाणुःप्रहरतांवरः॥ असुराणामंतकरःश्रीमानतुलविक्रमः॥ ७९ ॥ स्तूयमानःसुरैःपार्थऋषिभिश्चतपोधनैः ॥ स्थानंमाहेश्वरंकृत्वादिव्यमप्रतिमंप्रभुः ॥ ८० ॥ अतिष्ठत्स्थाणुभूतःससहस्रंपरिवत्सरान् ॥ यदात्रीणिसमेतानिअंतरिक्षेपुराणिच ॥ ८१ ॥ त्रिपर्वणात्रिशल्येनतदातानिबिभेदसः॥ पुराणिनचतंशेकुर्दानवाःप्रतिवीक्षितुं॥८२॥ शरंकालाग्निसंयुक्तंविष्णुसोमसमायुतं॥ पुराणिदग्ध्यवंतंतंदेवीयाताप्रवीक्षितुं॥८३॥ बालमंकगतंकृत्वास्वयंपंचशिखंपुनः॥ उमाजिज्ञासमानावैकोयमित्यब्रवीत्सुरान्॥ ८४ ॥ असूयतश्चशक्रस्यवज्रेणप्रहरिष्यतः॥ बाहुंसवज्रंतंतस्यक्रुद्धस्यास्तंभयत्प्रभुः॥ ॥८५॥ प्रहस्यभगवांस्तूर्णंसर्वलोकेश्वरोविभुः॥ ततःसस्तंभितभुजःशक्रोदेवगणैर्वृतः॥८६॥

न ॥८२॥ पुराणीत्यादिसार्धः पूर्वंदक्षयज्ञविध्वंसनमुक्तंतस्यतात्पर्यमीश्वरेऽनर्पितोयज्ञोविध्वंसते ततश्चयज्ञकर्ताऋत्विजश्चनश्यतीत्युक्तं तेनेश्वरप्रीत्यर्थंकर्माणिकार्याणीतिदर्शितं ततस्त्रिपुरवधउक्तस्तस्यतात्पर्यंस्थूलसूक्ष्मकारणानित्रीणिशरीराणिपुराणिक्रमाद्बहुप्रीत्यल्पसुखकरत्वाभ्यांमोहमयत्वेनचसौवर्णराजतायसानि कामादयोऽसुराःशमादयोदेवास्तेषांप्रीतिकरोरुद्रआत्माशरीरंपृथिव्याख्यंरथमास्थायतस्यचालकेचंद्रसूर्याख्येमनश्चक्षुषीचक्रे वेदाश्चगम्यस्थानप्रापकत्वेनहयाः शरोविष्ण्वधिष्ठितासूक्ष्मबुद्धिस्तदैकाग्र्येणशरीरत्रयभेदेतुर्येब्रह्मणिसाक्षात्कृतेसतिकामादयोनश्यंतिफलभूताश्चशमादयोवर्धंते तेषुचवर्धमानेषुरुद्रोबालवद्रागद्वेषशून्योब्रह्मविद्यापरनाम्न्याउमायावशगोभवतीत्येतदत्रप्रदर्श्यते ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ असूयतश्चशक्रस्येत्यादितात्पर्यंब्रह्मभूतं द्विषंतःकर्मठास्तेनयोगमहिम्नानिर्जिताःसंतस्तमेवशरणंगच्छंतीति ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ गतिःपालकःपरायणंलयस्थानं ॥ ९७ ॥ भवउत्पत्तिकारणं ईशःशिक्षकः नाथःनायकःपतिःपालकः ॥ ९८ ॥ ९९ ॥

जगामससुरस्तूर्णंब्रह्माणंप्रभुमव्ययं ॥ तेतंप्रणम्यशिरसाप्रोचुःप्रांजलयस्तदा ॥ ८७॥ किमप्यंकगतंब्रह्मन्पार्वत्याभूतमद्भुतं ॥ बालरूपधरंदृष्ट्वानास्माभिर
भिलक्षितः ॥ ८८ ॥ तस्मात्त्वांप्रष्टुमिच्छामोनिर्जितायेनवैवयं ॥ अयुध्यताहिबालेनलीलयासपुरंदराः ॥ ८९ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाब्रह्माब्रह्मविदांवरः ॥ ध्या
त्वासशंभुंभगवान्बालंचामिततेजसं ॥ ९० ॥ उवाचभगवान्ब्रह्माशक्रादींश्चसुरोत्तमान् ॥ चराचरस्यजगतःप्रभुःसभगवान्हरः ॥ ९१ ॥ तस्मात्परतरंनान्य
त्किंचिदस्तिमहेश्वरात् ॥ योदृष्टोत्युमयासार्धंयुष्माभिरमितद्युतिः ॥ ९२ ॥ सपार्वत्याःकृतेशर्वःकृतवान्बालरूपतां ॥ तेमयासहितायूयंप्रापद्यध्वंतमेवहि ॥
॥ ९३ ॥ सएषभगवान्देवःसर्वलोकेश्वरःप्रभुः ॥ नसंबुबुधिरेचैनंदेवास्तंभुवनेश्वरं ॥ ९४ ॥ सप्रजापतयःसर्वेबालार्कसदृशप्रभं ॥ अथाभ्येत्यततोब्रह्मादृष्ट्वा
सचमहेश्वरं ॥ ९५ ॥ अयंश्रेष्ठइतिज्ञात्वाववंदेतंपितामहः ॥ ब्रह्मोवाच त्वंयज्ञोभुवनस्यास्यत्वंगतिस्त्वंपरायणं ॥ ९६ ॥ त्वंभवस्त्वंमहादेवस्त्वंधामपर
मंपदं ॥ त्वयासर्वमिदंव्याप्तंजगत्स्थावरजंगमं ॥ ९७॥ भगवन्भूतभव्येशलोकनाथजगत्पते ॥ प्रसादंकुरुशक्रस्यत्वयाक्रोधार्दितस्यवै ॥ ९८ ॥ व्यास
उवाच पद्मयोनिवचःश्रुत्वाततःप्रीतोमहेश्वरः ॥ प्रसादाभिमुखोभूत्वाअट्टहासमथाकरोत् ॥ ९९ ॥ ततःप्रसादयामासुरुमांरुद्रंचतेसुराः ॥ अभवच्चपुन
र्बाहुर्यथाप्रकृतिवज्रिणः ॥ १०० ॥ तेषांप्रसन्नोभगवान्सपत्नीकोवृषध्वजः ॥ देवानांत्रिदशश्रेष्ठोदक्षयज्ञविनाशनः ॥ १ ॥ सवैरुद्रःसचशिवःसोग्निःसर्वश्च
सर्ववित् ॥ सचेंद्रश्चैववायुश्चसोश्विनौचसविद्युतः ॥ २ ॥ सभवःसचपर्जन्योमहादेवःसनातनः ॥ सचंद्रमाःसचेशानःससूर्योवरुणश्चसः ॥ ३ ॥ सकालःसों
तकोमृत्युःसयमोरात्र्यहानितु ॥ मासार्धमासाऋतवःसंध्येसंवत्सरश्चसः ॥ ४ ॥ धाताचसविधाताचविश्वात्माविश्वकर्मकृत् ॥ सर्वासांदेवतानांचधारयत्य
वपुर्वपुः ॥ ५ ॥ सर्वदेवैस्तुतोदेवःसैकधाबहुधाचसः ॥ शतधासहस्रधाचैवभूयःशतसहस्रधा ॥ ६ ॥ द्वेतनूतस्यदेवस्यवेदज्ञाब्राह्मणाविदुः ॥ घोराचान्याशि
वाचान्यातेतनूबहुधापुनः ॥ ७ ॥ घोरातुयातुधानस्यसोग्निर्विष्णुःसभास्करः ॥ सौम्यातुपुनरेवास्यआपोज्योतींषिचंद्रमाः ॥ ८ ॥ वेदाःसांगोपनिषदःपुरा
णाध्यात्मनिश्चयाः ॥ यदत्रपरमंगुह्यंसवैदेवोमहेश्वरः ॥ ९ ॥ ईदृशश्चमहादेवोभूयांश्चभगवानजः ॥ नहिसर्वेमयाशक्यावक्तुंभगवतोगुणाः ॥ ११० ॥

॥ १०० ॥ १ ॥ सवैरुद्रइत्यादिनापुनरेवसार्वात्म्यमुच्यते ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३॥१४॥१५॥ द्वेतनूइत्युक्तेतनूपुनर्व्याख्याति तस्यदेवस्येति वडवामुखाख्याघोरातनुः ॥ १६ ॥ एषचैवेति अघोराश्मशानाख्याकाशी यातेरुद्रशिवातनूरघोरापापकाशिनीतिलिंगाद पापस्यब्रह्मणःप्रकाशकत्वात् एतच्चान्यत्राप्यविमुक्ताख्यांतामेवप्रकृत्याम्नातं अत्रहिजंतोःप्राणेषूत्क्रममाणेषुरुद्रस्तारकंब्रह्मव्याचष्टेयेनासावमृतीभूत्वामोक्षीभवति तस्मादविमुक्तमेवनिषेवेताविमुक्तंनविमुंचेदिति तत्रश्मशानेकाश्यांएनंरुद्रंजनाउपासकाःयजंतिआराधयंति एतदपितत्रैवश्रुतं यएषोऽनंतोव्यक्तआत्मासोविमुक्तउपास्यसोऽविमुक्तेप्रतिष्ठितइति वीरस्थानेवीराणांषड्वर्गजयिनांसंन्यासिनांस्थाने अविमुक्ते यथोक्तंयतीन्प्रकृत्यस्मृतिषु अष्टौमासान्विहारःस्याद्वार्षिकांश्चतुरोवसेत् अविमुक्तेप्रविष्टानांविहारोनैवविद्यतइति नचात्रश्मशानशब्दार्थोलोकप्रसिद्धोपहीतुंयुक्तः तस्याशुचित्वेनयागभूमित्वा

अपिवर्षसहस्रेणसततंपांडुनंदन॥ सर्वैर्ग्रहैर्गृहीतान्वैसर्वपापसमन्वितान्॥ ११ ॥ समोचयतिसुप्रीतःशरण्यःशरणागतान्॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यंवित्तंकामांश्चपुष्कलान्॥ १२ ॥ सददातिमनुष्येभ्यःसचैवाक्षिपतेपुनः ॥ सेंद्रादिषुचदेवेषुतस्यचैश्वर्यमुच्यते ॥ १३ ॥ सचैवव्यापृतोलोकेमनुष्याणांशुभाशुभे॥ ऐश्वर्याच्चैवकामानामीश्वरश्चसउच्यते॥ १४ ॥ महेश्वरश्चमहतांभूतानामीश्वरश्चसः॥ बहुभिर्बहुधारूपैर्विश्वंव्याप्नोतिवैजगत्॥ १५॥ तस्यदेवस्ययद्वक्त्रंसमुद्रेतदधिष्ठितं॥ वडवामुखेतिविख्यातंपिबत्तोयमयंहविः॥ १६ ॥ एषचैवश्मशानेषुदेवोवसतिनित्यशः ॥ यजंत्येनंजनास्तत्रवीरस्थानइतीश्वरं ॥ १७ ॥ अस्यदीप्तानिरूपाणिघोराणिचबहूनिच॥ लोकेयान्यस्यपूज्यंतेमनुष्याःप्रवदंतिच॥ १८ ॥ नामधेयानिलोकेषुबहून्यस्ययथार्थवत्॥ निरुच्यंतेमहत्त्वाच्चविभुत्वात्कर्मणस्तथा॥ १९ ॥ वेदेचास्यसमाम्नातंशतरुद्रियमुत्तमं॥ नाम्नाचानंतरुद्रेतिह्युपस्थानंमहात्मनः ॥ १२० ॥ सकामानांप्रभुर्देवोयेदिव्यायेचमानुषाः॥ सविभुःसप्रभुर्देवोविश्वंव्याप्नोतिवैमहत्॥ २१ ॥ ज्येष्ठंभूतंवदंत्येनंब्राह्मणामुनयस्तथा॥ प्रथमोह्येषदेवानांमुखादस्यानलोभवत्॥ २२ ॥

संभवेनयजंत्येनंजनास्तत्रेतिवाक्यशेषविरोधात् नचवीरस्थानेइत्युक्तेरसुराणांनियमार्गजुषांतदपियजनस्थानमितिवाच्यं आनुशासनिकेउमामहेश्वरसंवादेश्मशानसदृशंपवित्रंस्थानंत्रैलोक्येनास्तीतिमहेश्वरवचसैवस्थापितत्वात् तस्मान्महाश्मशानमितिलोकप्रसिद्धेः पवित्रंदेवयजनस्थानंश्मशानाख्यंवाराणस्येव अत्रैवसंवर्तादीनामज्ञातवासोजाबालादौश्रूयमाणोदानधर्मेषुमैत्रेयभिक्षायामाश्वमेधीयेसंवर्तमरुत्तीयेचोपबृंहितइतिसर्वमनवद्यं ॥ १७ ॥ अस्येति चादघोराणि ॥ १८ ॥ निरुच्यंते ऐश्वर्याच्चैवकामानामीश्वरश्चसउच्यते महेश्वरश्चमहतांभूतानामीश्वरश्चसइत्येवंजातीयकैःश्लोकैर्व्याख्यायंते ॥ ॥ १९ ॥ शतरुद्रियंनमस्तेरुद्रमन्यवइतियाजुषःप्रपाठकः उपस्थानंरुद्रोपस्थानमंत्रभूतं ॥ १२० ॥ कामानांदिव्यानांमानुषाणांचसप्रभुर्दाता विभुर्व्यापकः विश्वंव्याप्नोतिकनककुंडलवत् नत्वाकाशवद्विभुमात्रं नापिप्रधानवत् ॥ २१ ॥ यतःप्रभुरीश्वरश्चेतनइतियावत् ज्येष्ठंप्रशस्ततमंत्रिविधपरिच्छेदशून्यं भूतंनित्यसिद्धं एषएवप्रथमःप्रजापतिः ॥ २२ ॥

पशून्जीवान्अन्नपातिपालयति पिबतिसादरंपश्यति शोषयतिचेत्यर्थानभिप्रेत्यइत्यंतस्यपातेःपतिशब्दउत्पन्नस्तेनपशुपतिशब्दस्याप्यर्थत्रयमित्यपेविज्ञेयं ॥ २३ ॥ ब्रह्मचर्येणदिव्यत्वात् यथास्थितत्वाच्चलिंगमित्यप्यस्यनाम आलिंगयत्ययंप्रपंचंसत्तास्फूर्तिप्रदानेनालिंगत्येनंप्रपंचःप्रलीयमानइतिहेतोरयंलिंगपदवाच्यःदिव्यत्वादसंगत्वाद्यथास्थितत्वात्कूटस्थत्वाच्चप्रधानादन्यत्वमित्यर्थः महयन्पूजयन्सचासौईश्वरश्चेतिमहेश्वरः ॥ २४ ॥ लिंगयतिसर्वान्कामान्गमयति अतःसर्वोत्कृष्टत्वादूर्ध्वंऊर्ध्वत्वाच्चऋष्यादीनामर्च्यं लिंगतिभक्तसमर्पितंपत्रपुष्पादिगच्छतिप्राप्नोतीत्यनेनहेतुनालिंगमित्युत्तरस्यार्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ भवंवर्तमानं ॥ २७ ॥ एकमक्ष्यस्यवन्हिमयंजाज्वलदत्यंतदीप्तमास्तेयत्रप्रविष्टंसर्वंतत्तादात्म्यंप्राप्नोतीत्यनेनसरंत्येनंभूतानीतिवासरत्ययंसर्वाणिभूतान्यनंतलोचनत्वादितिवासर्वः

सर्वथायत्पशून्पातितैश्चयद्रमतेपुनः ॥ तेषामधिपतिर्यच्चतस्मात्पशुपतिःस्मृतः ॥ २३ ॥ दिव्यंचब्रह्मचर्येणलिंगमस्ययथास्थितं ॥ महयत्येपलोकांश्चमहेश्वर इतिस्मृतः ॥ २४ ॥ ऋषयश्चैवदेवाश्चगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ लिंगमस्यार्चयंतिस्मतच्चाप्यूर्ध्वंसमास्थितं ॥ २५ ॥ पूज्यमानेततस्तस्मिन्मोदतेसमहेश्वरः ॥ सुखीप्रीतश्चभवतिप्रहृष्टश्चैवशंकरः ॥ २६ ॥ यदस्यबहुधारूपंभूतभव्यभवास्थितं ॥ स्थावरंजंगमंचैवबहुरूपस्ततःस्मृतः ॥ २७ ॥ एकाक्षोजाज्वलन्नास्तेसर्वतोक्षिमयोपिवा ॥ क्रोधाद्यश्चाविशल्लोकांस्तस्मात्सर्वइतिस्मृतः ॥ २८ ॥ धूम्ररूपंचयत्तस्यधूर्जटिस्तेनचोच्यते ॥ विश्वेदेवाश्चयत्तस्मिन्विश्वरूपस्ततःस्मृतः ॥ २९ ॥ तिस्रोदेवीर्यदाचैवभजतेभुवनेश्वरः ॥ द्यामपःपृथिवींचैवत्र्यंबकश्चततःस्मृतः ॥ ३० ॥ समेधयतियन्नित्यंसर्वार्थान्सर्वकर्मसु ॥ शिवमिच्छन्मनुष्याणांतस्मादेषशिवःस्मृतः ॥ ३१ ॥ सहस्राक्षोयुताक्षोवासर्वतोक्षिमयोपिवा ॥ यच्चविश्वंमहत्पातिमहादेवस्ततःस्मृतः ॥ ३२ ॥ महत्पूर्वंस्थितोयच्चप्राणोत्पत्तिस्थितश्चयत् ॥ स्थितलिंगश्चयन्नित्यंतस्मात्स्थाणुरितिस्मृतः ॥ ३३ ॥

जाज्वलन्नित्यस्यैवविवरणंक्रोधादिति शर्वइतितालव्यादिपाठेपिश्रृणोतिहिनस्तीतिशर्वइतिनिर्वचनं ॥ २८ ॥ धूम्राक्रोधवतीजटिःस्वरूपमस्येतिविग्रहेवर्णलोपाद्धूर्जटिरित्याह धूम्रेति रूपशब्दोदेववाचीत्यभिप्रेत्याह विश्वेइति ॥ २९ ॥ त्रैलोक्यंभजतेपालयतीतित्र्यंबकइत्याह तिस्रइति ॥ ३० ॥ समेधयतीति यस्माद्धनादिवर्धनेनलोकानांशिवंकरस्तस्माच्छिवइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ महांतिपुरुषभेदेनबहुत्वाद्विभुत्वाद्वाव्यापकाख्यानिदेवशब्दितानींद्रियाण्यस्येतिवामहतोविश्वस्यदेवोराजावामहादेवइत्यभिप्रेत्याह सहस्रेति ॥ ३२ ॥ सईक्षांचक्रेसप्राणमसृजत्प्राणाच्छ्रद्धामित्यादिनाश्रुतौईक्षणकर्ताईश्वरोमहानुक्तः प्राणोजीवोपाधिस्तेनजीवउक्तः श्रद्धादिकंजीवस्यलिंगशरीरंचरमंकार्यं तत्रमहतईशात्प्रागुपाध्यस्पृष्टेनरूपेणततउपहितेनसाक्षिरूपेणतदुपाध्यभिमानिनाकर्त्रादिरूपेणचास्थितोपिस्थितलिंगः अविक्रियस्वरूपतयातिष्ठतीतियोगात्स्थाणुरित्युच्यतइत्याह महदिति ॥ ३३ ॥

सूर्याचंद्रमसोरित्यग्नेरप्युपलक्षणं रुचः दीप्तयः त्र्यक्षेसूर्यचंद्राग्निनेत्रे व्योम्निकेशारश्मयोयस्येतिविग्रहः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ शरीरेषुविषमैर्दशविधैरूपैस्तिष्ठतीति विषमस्थः प्राणिनांदेहाभिमानिनांसर्वेषांसमः प्रियत्वात् नह्यात्मनिकदाचिदप्यप्रियत्वंकस्यापिदृष्टंसएषशिवएववायुरूपीप्राणापानादिभेदेन विषमस्थेषुपुण्यपापिषुशरीरिषुजीवेषुस्थितः सर्वसमइत्यर्थः ॥ ३९ ॥ विग्रहंप्रतिमां ॥ ४० ॥ ऊरुभ्यामित्यादिश्लोकत्रयेणपुनस्तनूद्वयंविभजतेऊरुभ्यामिति तत्राद्यश्लोकेग्निरितिभोक्ता सोमइतिचभोग्यमुच्यते अत्रमुखबाहूरुपादेभ्योजाताश्चत्वारोवर्णाः कर्मफलभूतवृष्ट्यादिचारेणसमस्तप्राणिकल्याणकरत्वाद्रुद्रस्यशिवातनूरित्युच्यते तत्रऊरुशब्देनतदारभ्याधस्तनः प्रदेशउच्यते तत्रार्धमाग्नेयंपरिशेषादर्धंसोमः वैश्योभोक्ताशूद्रोभोज्यइत्यर्थः आत्मनोरुद्रस्य तथाचऊरुभ्यामुपरिअर्धंशिरोभागोब्राह्मणोग्निर्भोक्ता परिशेषादर्धंबाहुभागः क्षत्रियः सोमोभोज्यं तथापुनरप्येतदुच्यते अर्धमाग्नेयमर्धंसोमइति तेनब्रह्मक्षत्रेभोक्तारौ वैश्यशूद्रौभोज्यौ तथाचभोक्ताभोज्यैरक्ष्यंभोज्येनचभोक्तावर्धनीयइति तथाचचातुर्व

सूर्याचंद्रमसोर्लोकेप्रकाशंतेरुचश्चयाः ॥ ताःकेशसंज्ञितास्त्र्यक्षेव्योमकेशस्ततःस्मृतः ॥ ३४ ॥ भूतंभव्यंभविष्यंचसर्वंजगदशेषतः ॥ भवएवततोयस्माद्भूतभव्यभवोद्भवः ॥ ३५ ॥ कपिःश्रेष्ठइतिप्रोक्तोधर्मश्चवृषउच्यते ॥ सदेवदेवोभगवान्कीर्त्यतेतोवृषाकपिः ॥ ३६ ॥ ब्रह्माणमिंद्रंवरुणंयमंधनदमेवच ॥ निगृह्यहरतेयस्मात्तस्माद्धरइतिस्मृतः ॥ ३७ ॥ निमीलिताभ्यांनेत्राभ्यांबलाद्देवोमहेश्वरः ॥ ललाटेनेत्रमसृजत्तेनत्र्यक्षःसउच्यते ॥ ३८ ॥ विषमस्थःशरीरेषुसमश्चप्राणिनामिह ॥ सवायुर्विषमस्थेषुप्राणोपानःशरीरिषु ॥ ३९ ॥ पूजयेद्विग्रहंयस्तुलिंगंचापिमहात्मनः ॥ लिंगंपूजयितानित्यंमहतींश्रियमश्नुते ॥ ४० ॥ ऊरुभ्यामर्धमाग्नेयंसोमोर्धंचशिवातनुः ॥ आत्मनोर्धंतथाचाग्निःसोमोर्धंपुनरुच्यते ॥ ४१ ॥ तैजसीमहतीदीप्तादेवेभ्योस्यशिवातनुः ॥ भास्वतीमानुषेष्वस्यतनुर्घोराग्निरुच्यते ॥ ४२ ॥ ब्रह्मचर्यंचरत्येषशिवायास्यतनुस्तया ॥ यास्यघोरतरामूर्तिःसर्वानत्तितयेश्वरः ॥ ४३ ॥ यन्निर्दहतियत्तीक्ष्णोयदुग्रोयत्प्रतापवान् ॥ मांसशोणितमज्जादोयत्ततोरुद्रउच्यते ॥ ४४ ॥ एषदेवोमहादेवोयोसौपार्थतवाग्रतः ॥ संग्रामेशात्रवान्निघ्नंस्त्वयादृष्टःपिनाकधृत् ॥ ४५ ॥

र्ण्यंत्रैलोक्यस्थितिहेतुत्वादात्मनोरुद्रस्यशिवातनूरित्यर्थः ॥ ४१ ॥ तैजसीति नहवैदेवाअश्नंतिनपिबंत्येतदेवामृतंदृष्ट्वातृप्यंतीतिश्रुतेर्देवानांभोग्यासोमरूपास्यशिवातनुःस्वर्गेस्ति तथाभुविमानुषेषुघोराभोक्त्री जठराग्निरूपासर्वानर्थनिदानभूतास्तीतिभावः ॥ ४२ ॥ ब्रह्मचर्यमिति एषमानुषःतयातन्वाब्रह्मचर्यंचरति यास्यशिवातनूर्दैवीसंपत् शमदमादिरूपा सर्वानर्थनिदानंघोरतराकामक्रोधादिरूपायास्यशिवस्यमूर्तिस्तयाससर्वानत्ति क्रोधाद्याविष्टोहिपित्रादीनपिहिनस्तीतिप्रसिद्धं ॥ ४३ ॥ एवमस्यैवकारयितृत्वादयमेवाराध्योस्माद्भेतव्यमित्याशयेनाह यन्निर्दहतीति निर्दहत्यग्निवत् तीक्ष्णःशस्त्रवत् उग्रोयमवत् प्रतापवान्कालवच्चभूत्वासर्वान्रोदयतिरुणद्धिवासर्वंभासित्वाद्रुद्रइत्युच्यते अयमेवभयकृद्भयनाशनश्चेत्याराधनीयोनतुहेलनीयइतिभावः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥४६॥४७॥४८॥४९॥चतुर्विधंशुद्धशबलसूत्रविराड्भेदेनभगवद्रूपस्यचातुर्विध्यात्स्तोत्रमप्यस्यचतुर्विधं ॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥ इतिद्रो०द्व्यधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२०२॥

सिंधुराजवधार्थायप्रतिज्ञातेत्वयानघ ॥ कृष्णेनदर्शितःस्वप्नेयस्तुशैलेंद्रमूर्धनि॥४६॥ एषवैभगवान्देवःसंग्रामेयातितेऽग्रतः॥ येनदत्तानितेस्त्राऽणियैस्त्वया
दानवाहताः॥ ४७॥ धन्यंयशस्यमायुष्यंपुण्यंवेदैश्वसंमितं ॥ देवदेवस्यतेपार्थव्याख्यातंशतरुद्रियं ॥ ४८ ॥ सर्वार्थसाधनंपुण्यंसर्वकिल्बिषनाशनं ॥ सर्व
पापप्रशमनंसर्वदुःखभयापहं॥ ४९॥ चतुर्विधमिदंस्तोत्रंयःशृणोतिनरःसदा॥ विजित्यशत्रून्सर्वान्सरुद्रलोकेमहीयते ॥ ५० ॥ चरितंमहात्मनोनित्यंसां
ग्रामिकमिदंस्मृतं॥पठन्वैशतरुद्रीयंशृण्वंश्वसततोत्थितः॥ ५१॥भक्तोविश्वेश्वरंदेवंमानुषेषुचयःसदा ॥ वरान्कामान्सलभतेप्रसन्नेत्र्यंबकेनरः ॥ ५२ ॥
गच्छयुद्ध्यस्वकौंतेयनतवास्तिपराजयः॥यस्यमंत्रीचगोप्ताचपार्श्वस्थोहिजनार्दनः॥ ५३॥ संजयउवाच एवमुक्त्वार्जुनंसंख्येपराशरसुतस्तदा ॥ ज
गामभरतश्रेष्ठयथागतमरिंदम ॥ ५४ ॥युद्धंकृत्वामहद्घोरंपंचाहानिमहाबलः ॥ ब्राह्मणोनिहतोराजन्ब्रह्मलोकमवाप्तवान्॥ ५५ ॥ स्वधीतेयत्फलंवेदेतद
स्मिन्नपिपर्वणि ॥ क्षत्रियाणामभीरूणांयुक्तमत्रमहद्यशः ॥ ५६ ॥ यइदंपठतेपर्वशृणुयाद्वापिनित्यशः ॥ समुच्यतेमहापापैःकृतैर्घोरैश्वकर्मभिः ॥ ५७ ॥
यज्ञावाप्तिर्ब्राह्मणस्येहनित्यंघोरेयुद्धेक्षत्रियाणांयशश्व॥शेषौवर्णौकाममिष्टंलभेतेपुत्रान्पौत्रान्नित्यमिष्टांस्तथैव॥१५८॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसं
हितायांवैयासक्यांद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिद्व्यधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२०२॥ ॥७॥ समाप्तंनारायणास्त्रमोक्षपर्व द्रोणपर्वसमाप्तं अस्यानं
तरंकर्णपर्वभविष्यति तस्यायमाद्यःश्लोकः॥ वैशंपायनउवाच ततोद्रोणेहतेराजन्दुर्योधनमुखान्नृपाः॥भृशमुद्विग्नमनसोद्रोणपुत्रमुपाद्रवन्॥ १॥

॥ अत्रारंभप्रभृतिद्वितीयाध्यायपर्यंतंमध्येषोडशराजकीयेजयद्रथवधसमाप्त्यनंतरमापर्वसमाप्तिचचतुर्धरव्याख्यान्यत्रसर्वत्रमिश्रव्याख्याज्ञेया ॥

॥ अत्रपर्वणिव्यासोक्तावांतरपर्वाध्यायश्लोकसंख्यातोन्यूनाधिक्यंपूर्वलेखकादिप्रमादादेवेत्यूह्यं ॥

इदंद्रोणपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः ॥ १७८५ ॥

॥ इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीमहाभारते कर्णपर्व प्रारभ्यते ॥

कर्णपर्व

श्रीगणेशायनमः ॥ नरनारायणौनत्वाप्राचीनाचार्यवर्त्मना कर्णपर्वार्थविद्योतीभावदीपोवितन्यते ॥१॥ ननुविराटादिपर्वचतुष्टयतात्पर्यंक्रमेणार्थलुब्धानामर्थःसेवयानीत्याकपटपूर्वकेणकुलवृद्धवधेनन्नृशंसान्नृतपूर्वकेणमहागुरुवधेनचसिध्यतीत्युक्तं तावतैवार्थनिरूपणंसमाप्तं अतःपरंकाममोक्षावेवनिरूपणीयावितिकर्णपर्वादित्रयंनारंभणीयमितिचेन्नसत्यं यथाधर्मार्थौनिरूपितौएवंधर्माभासोर्थाभासश्चनिरूपणीयःपरिहाराय एवमधर्मानर्थौअधर्माभासानर्थाभासौचनिरूपणीयौहानायोपादानायच तदर्थमुत्तरग्रंथःकाममोक्षयोःप्रागावश्यकः तत्रचोरेभ्यःकार्पटिकमार्गमुपदिशतःसत्यवादिनःसत्यवदनंधर्माभासः एवंअविचार्यघ्राणचक्षुषंराक्षसंघ्नतोव्याधस्यहिंस्रत्वमधर्माभासः तथाशोकहेतुनाकुलक्षयेणप्राप्तोऽर्थोऽर्थाभासः सुप्तानांहननमधर्मः तत्कृतोश्वत्थाम्नोऽभिभवोनर्थः शरणागतस्यसैनिकत्राणार्थमन्यायेनापि

श्रीकृष्णायनमः॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत्॥ १॥ वैशंपायनउवाच ततोद्रोणेहतेराजन्दुर्योधनमुखान्नृपाः॥ भृशमुद्विग्नमनसोद्रोणपुत्रमुपागमन्॥ १ ॥ तेद्रोणमनुशोचंतःकश्मलाभिहतौजसः॥ पर्युपासंतशोकार्तास्ततःशारद्वतीसुतं॥ २॥ तेमुहूर्तंसमाश्वस्यहेतुभिःशास्त्रसंमितैः॥ रात्र्यागमेमहीपालाःस्वानिवेश्मानिभेजिरे ॥ ३॥ तेवेश्मस्वपिकौरव्यपृथ्वीशानाप्नुवन्सुखं॥ चिंतयंतःक्षयंतीव्रंदुःखशोकसमन्विताः ॥ ४ ॥ विशेषतःसूतपुत्रोराजाचैवसुयोधनः॥ दुःशासनश्चशकुनिःसौबलश्चमहाबलः॥ ५॥ उषितास्तेनिशांतांतुदुर्योधननिवेशने॥ चिंतयंतःपरिक्लेशान्पांडवानांमहात्मनां॥६॥ यत्तद्द्यूतेपरिक्लिष्टाकृष्णाचानायितासभां॥ तत्स्मरंतोनुशोचंतोभृशमुद्विग्नचेतसः॥ ७॥तथातुसंचिंतयतांतान्क्लेशान्द्यूतकारितान्॥ दुःखेनक्षणदाराजन्जगामाब्दशतोपमा ॥ ८॥ ततःप्रभातेविमलेस्थितादिष्टस्यशासने॥ चक्रुरावश्यकंसर्वेविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ ९ ॥ तेकृत्वावश्यकार्याणिसमाश्वास्यचभारत॥ योगमाज्ञापयामासुर्युद्धायचविनिर्ययुः॥ १० ॥ कर्णंसेनापतिंकृत्वाकृतकौतुकमंगलाः॥ पूजयित्वाद्विजश्रेष्ठान्दधिपात्रघृताक्षतैः ॥ ११ ॥ गोभिरश्वैश्चनिष्कैश्चवासोभिश्चमहाधनैः॥ वंद्यमानाजयाशीर्भिःसूतमागधवंदिभिः॥ १२ ॥ तथैवपांडवाराजन्कृतपूर्वाह्णिकक्रियाः॥ शिबिरान्निर्ययुस्तूर्णंयुद्धायकृतनिश्चयाः॥ १३॥

कृतोब्रह्मवधोनइतरब्रह्मवधवदनर्थःअपित्वनर्थाभासएव नचतेनब्रह्महाभवेदित्याततायिवधेदोषाभावस्मरणात् इत्येषामर्थानांनिरूपणार्थउत्तरःसंदर्भः आख्यायिकानुसुखप्रतिपत्त्यर्था तस्मादिदमपिपर्वत्रयमावश्यकमेव ततोद्रोणेहतेराजन्निति ॥ १ ॥ कश्मलाभिहतौजसःतीव्रशोकाभिघातजव्यामोहेननिरस्तसामर्थ्याः शारद्वतीसुतंद्रौणिं ॥ २ ॥ समाश्वस्यसावधानाभूत्वा रात्र्यागमेप्रदोषकाले ॥ ३ ॥ पृथ्वीशाःराजानः क्षयंभूतंभाविनंचचिंतयंतःपरामृशंतः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥ क्लेशान्कचग्रहणादीन् क्षणदारात्रिः ॥ ८ ॥ आवश्यकंनित्यकृत्यं ॥ ९॥ योगंसंनहनं ॥ १० ॥ ११ ॥ निष्कैःसुवर्णहारैः महाधनैःबहुमूल्यैःवंद्यमानाःस्तूयमानाः सूताःवंशानुक्रमविदः मागधाःपाणिस्वनिकाः बंदिनःस्तुतिपाठकाः ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ वृषःकर्णःपश्यतां अनादरेषष्ठी ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९॥ सममन्यतसम्यगवधृतवान् ॥ २० ॥ दुर्मरंदुःखेनापिमर्त्तुमशक्यंस्वेच्छया ॥ २१ ॥ २२ ॥ तन्मरणंदुष्करंमन्ये ॥ २३ ॥
॥ २४ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ हतेइति ॥ १ ॥ क्षयंगृहं ॥ २ ॥ ३ ॥ हाकष्टमितिखेदातिशयसूचकंवा

ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ कुरूणांपांडवानांचपरस्परजयैषिणां ॥ १४ ॥ तयोर्द्वौदिवसौयुद्धंकुरुपांडवसेनयोः ॥ कर्णेसेनापतौराजन्बभूवाद्भुतदर्श
नं ॥ १५ ॥ ततःशत्रुक्षयंकृत्वासुमहांतंरणेवृषः ॥ पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणांफाल्गुनेननिपातितः ॥ १६ ॥ ततस्तुसंजयःसर्वंगत्वानागपुरंद्रुतं ॥ आचष्टधृतराष्ट्राय
हृत्तंकुरुजांगले ॥ १७ ॥ जनमेजयउवाच आपगेयंहतंश्रुत्वाद्रोणंचापिमहारथं ॥ आजगामपरामार्त्तिंवृद्धोराजांबिकासुतः ॥ १८ ॥ सश्रुत्वानिहतं
कर्णंदुर्योधनहितैषिणं ॥ कथंद्विजवरप्राणानधारयतदुःखितः ॥ १९ ॥ यस्मिन्जयाशांपुत्राणांसममन्यतपार्थिवः ॥ तस्मिन्हतेसकौरव्यःकथंप्राणानधार
यत् ॥ २० ॥ दुर्मरंतदहंमन्येनृणांकृच्छ्रेपिवर्त्ततां ॥ यत्रकर्णंहतंश्रुत्वानात्यजज्जीवितंनृपः ॥ २१ ॥ तथाशांतनवंवृद्धंब्रह्मन्बाह्लीकमेवच ॥ द्रोणंचसोमदत्तंच
भूरिश्रवसमेवच ॥ २२ ॥ तथैवचान्यान्सुहृदःपुत्रान्पौत्रांश्चपातितान् ॥ श्रुत्वायन्नाजहात्प्राणांस्तन्मन्येदुष्करंद्विज ॥ २३ ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वविस्तरेणम
हामुने ॥ नहितृप्यामिपूर्वेषांशृण्वानश्चरितंमहत् ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिजनमेजयवाक्यंनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
वैशंपायनउवाच हतेकर्णेमहाराजनिशिगावल्गणिस्तदा ॥ दीनोययौनागपुरमश्वैर्वातसमैर्जवे ॥ १ ॥ सहास्तिनपुरंगत्वाभृशमुद्विग्नचेतनः ॥ जगामधृ
तराष्ट्रस्यक्षयंप्रक्षीणबांधवं ॥ २ ॥ सतमुद्वीक्ष्यराजानंकश्मलाभिहतौजसं ॥ ववंदेप्रांजलिर्भूत्वामूर्ध्नापादौनृपस्यह ॥ ३ ॥ संपूज्यचयथान्यायंधृतराष्ट्रंमहीपतिं ॥
हाकष्टमितिचोत्क्रास्ततोवचनमाददे ॥ ४ ॥ संजयोहंक्षितिपतेकच्चिदास्तेसुखंभवान् ॥ स्वदोषैरापदंप्राप्यकच्चिन्नाद्यविमुह्यति ॥ ५ ॥ हितान्युक्तानिविदुर
द्रोणगांगेयकेशवैः ॥ अगृहीतान्यनुस्मृत्यकच्चिन्नकुरुषेव्यथां ॥ ६ ॥ रामनारदकण्वाद्यैर्हितमुक्तंसभातले ॥ नगृहीतमनुस्मृत्यकच्चिन्नकुरुषेव्यथां ॥ ७ ॥ सुह
द्भिस्त्वद्धितेयुक्तान्भीष्मद्रोणमुखान्परैः ॥ निहतान्युधिसंस्मृत्यकच्चिन्नकुरुषेव्यथां ॥ ८ ॥ तमेवंवादिनंराजासूतपुत्रंकृतांजलिं ॥ सुदीर्घमथनिःश्वस्यदुःखार्त्त
इदमब्रवीत् ॥ ९ ॥ धृतराष्ट्रउवाच आपगेयेहतेशूरेदिव्यास्त्रवतिसंजय ॥ द्रोणेचपरमेष्वासेभृशंमेव्यथितंमनः ॥ १० ॥

क्यमुक्त्वापश्चाद्वचनंवक्तव्यमाददे ॥ ४ ॥ आस्तेतिष्ठति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

दंशितानांसन्नद्धानां वसुसंभवःवसूनामंशेभ्यःसंभूतः ॥ ११ ॥ १२ ॥ भार्गवःरामः यस्मैभीष्माय धनुर्वेदेउपाकृतःस्वीकृतःशिष्यत्वेन ॥ १३ ॥ यस्यद्रोणस्य ॥१४ ॥ सत्यसंधंअवितथप्रतिज्ञं ॥ १५ ॥
चतुर्विधे मुक्तंबाणादि अमुक्तंखड्गादि यंत्रमुक्तंगोलादि मुक्तामुक्तंसोपसंहारमस्त्रं ॥ १६ ॥ १७ ॥ गमितेसतिकिमकुर्वतेत्युत्तरेणसंबंधः ॥ १८ ॥ निमग्नानपिप्लवमानान्जीवितेप्सयाचेष्टांकुर्वाणानित्यु

योरथानांसहस्राणिदंशितानांदशैवतु ॥ अहन्यहनितेजस्वीनिजघ्नेवसुसंभवः ॥ ११ ॥ तंहतंयज्ञसेनस्यपुत्रेणेहशिखंडिना ॥ पांडवेयाभिगुप्तेनश्रुत्वामेव्यथितंमनः ॥ १२ ॥ भार्गवःप्रददौयस्मैपरमास्त्रंमहाहवे ॥ साक्षाद्रामेणयोबाल्येधनुर्वेदउपाकृतः ॥ १३ ॥ यस्यप्रसादात्कौंतेयाराजपुत्रामहारथाः ॥ महारथत्वंसंप्राप्तास्तथान्येवसुधाधिपाः ॥ १४ ॥ तंद्रोणंनिहतंश्रुत्वाधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ सत्यसंधंमहेष्वासंभृशंमेव्यथितंमनः ॥ १५ ॥ ययोर्लोकेपुमानस्त्रेनसमोस्तिचतुर्विधे ॥ तौद्रोणभीष्मौश्रुत्वातुहतौमेव्यथितंमनः ॥ १६ ॥ त्रैलोक्येयस्यचास्त्रेषुनपुमान्विद्यतेसमः ॥ तंद्रोणंनिहतंश्रुत्वाकिमकुर्वतमामकाः ॥ १७ ॥ संशप्तकानांचवधेपांडवेनमहात्मना ॥ धनंजयेनविक्रम्यगमितेयमसादनं ॥ नारायणास्त्रेचहतेद्रोणपुत्रस्यधीमतः ॥ १८ ॥ विप्रद्रुतेष्वनीकेषुकिमकुर्वतमामकाः ॥ विप्रद्रुतानहंमन्येनिमग्नान्शोकसागरे ॥ १९ ॥ प्लवमानान्हतेद्रोणेसन्ननौकानिवार्णवे ॥ दुर्योधनस्यकर्णस्यभोजस्यकृतवर्मणः ॥ २० ॥ मद्रराजस्यशल्यस्यद्रौणेश्चैवकृपस्यच ॥ मत्पुत्रस्यचशेषस्यतथान्येषांचसंजय ॥ २१ ॥ विप्रद्रुतेष्वनीकेषुमुखवर्णोभवत्कथं ॥ एतत्सर्वंयथावृत्तंतथागावल्गणेमम ॥ २२ ॥ आचक्ष्वपांडवेयानांमामकानांचविक्रमं ॥ संजयउवाच तवापराधाद्यद्वृत्तंकौरवेयेषुमारिष ॥ २३ ॥ तच्छ्रुत्वामाव्यथांकार्षीर्दिष्टेनव्यथतेबुधः ॥ यस्माद्भावीभावीवाभवेदर्थोनरंप्रति ॥ अप्राप्तौतस्यवाप्राप्तौनकश्चिद्व्यथतेबुधः ॥ २४ ॥ धृतराष्ट्रउवाच नव्यथाभ्यधिकाकाचिद्विद्यतेममसंजय ॥ दिष्टमेतत्पुरामन्येकथयस्वयथेच्छकं ॥ २५ ॥ इतिश्रीम० कर्णपर्वणिधृतराष्ट्रसंजयसंवादेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच हतेद्रोणेमहेष्वासेतवपुत्रामहारथाः ॥ बभूवुरस्वस्थमुखाविषण्णागतचेतसः ॥ १ ॥ अवाङ्मुखाःशस्त्रभृतःसर्वएवविशांपते ॥ अवेक्षमाणाःशोकार्त्तानाभ्यभाषन्परस्परं ॥ २ ॥ तान्दृष्ट्वाव्यथिताकारान्सैन्यानितवभारत ॥ ऊर्ध्वमेवनिरैक्षंतदुःखत्रस्तान्यनेकशः ॥ ३ ॥

त्तरत्रसंबंधः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ दिष्टेदैवोपाहृते अभाविनःसुखस्याप्राप्तौभाविनोदुःखस्यप्राप्तौवाबुधोनव्यथते तद्विपर्ययेवानंद्ष्यतीत्यर्थः ॥ २४ ॥ दिष्टंअवश्यंभावि ॥ २५ ॥
इतिकर्णप० नै० भारतभावदीपेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ हतेइति अस्वस्थमुखाःदीनवदनाः ॥ १ ॥ २ ॥ ऊर्ध्वंऊर्ध्वगमनमेवनत्वधोवस्थानं ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ हस्तस्थानांभ्रंशोऽरिष्टसूचकउक्तएवंबद्धानांबंधशैथिल्यमपीत्याह तानीति दिविस्थितानिपतमानानिनक्षत्राणीवअधोमुखान्यदृश्यंतेत्यर्थः॥५॥ स्तिमितंस्तब्धं यतोगतसत्वंउद्विग्नचित्तं॥ ६ ॥ ७॥ वध्यंतिवध्यंते परैरितिशेषः ॥ ८ ॥ किमत्रचित्रं क्षणंपांडवैर्जितंचेन्नैतदाश्चर्यं ॥ ९ ॥ अस्माकमसकृज्जयोजातइत्याह पश्यध्वमित्यादिना ॥ १० ॥ ११ ॥ तांद्रोणपर्वप्रसिद्धां ॥ १२ ॥ १३ ॥ द्रविणं

शस्त्राण्येपांतुराजेंद्रशोणिताक्तानिसर्वशः॥ प्राभ्रश्यंतकराग्रेभ्योदृष्ट्वाद्रोणंहतंयुधि॥ ४॥ तानिबद्धान्यरिष्टानिलंबमानानिभारत॥ अदृश्यंतमहाराजनक्षत्राणियथादिवि॥ ५॥ तथातुस्तिमितंदृष्ट्वागतसत्वमवस्थितं॥ बलंतवमहाराजराजादुर्योधनोब्रवीत्॥ ६॥ भवतांबाहुवीर्यंहिसमाश्रित्यमयायुधि॥ पांडवेयाःसमाहूतायुद्धंचेदंप्रवर्त्तितं॥ ७॥ तदिदंनिहतेद्रोणेविषण्णमिवलक्ष्यते॥ युध्यमानाश्चसमरेयोधावध्यंतिसर्वशः॥ ८॥ जयोवापिवधोवापियुध्यमानस्यसंयुगे॥ भवेत्किमत्रचित्रंवैयुध्यध्वंसर्वतोमुखाः॥ ९॥ पश्यध्वंचमहात्मानंकर्णंवैकर्त्तनंयुधि॥ प्रचरंतंमहेष्वासंदिव्यैरस्त्रैर्महाबलं॥ १०॥ यस्यवैयुधिसंत्रासात्कुंतीपुत्रोधनंजयः॥ निवर्त्ततेसदामंदःसिंहात्क्षुद्रमृगोयथा॥ ११॥ येननागायुतप्राणोभीमसेनोमहाबलः॥मानुषेणैवयुद्धेनतामवस्थांप्रवेशितः॥ १२॥ येनदिव्यास्त्रविच्छूरोमायावीसघटोत्कचः॥ अमोघयारणेशक्त्यानिहतोभैरवंनदन्॥ १३॥ तस्यदुर्वारवीर्यस्यसत्यसंधस्यधीमतः॥ बाह्वोर्द्रविणमक्षय्यमद्यद्रक्ष्यथसंयुगे॥ १४॥ द्रोणपुत्रस्यविक्रांतंराधेयस्यैवचोभयोः॥ पश्यंतुपांडुपुत्रास्तेविष्णुवासवयोरिव॥ १५॥ सर्वएवभवंतश्चशक्ताःप्रत्येकशोपिवा॥ पांडुपुत्रान्रणेहंतुंससैन्यान्किमुसंहताः॥ वीर्यवंतःकृतास्त्राश्चद्रक्ष्यथाद्यपरस्परं॥ १६॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाततःकर्णंचक्रेसेनापतिंतदा॥ तवपुत्रोमहावीर्योभ्रातृभिःसहितोनघ॥ १७॥ सैनापत्यमथावाप्यकर्णोराजन्महारथः॥ सिंहनादंविनद्योच्चैःप्रायुध्यतरणोत्कटः॥ १८॥ सस्रृंजयानांसर्वेषांपांचालानांचमारिष॥ केकयानांविदेहानांचकारकदनंमहत्॥ १९॥ तस्येषुधाराःशतशःप्रादुरासञ्छरासनात्॥ अग्रेपुंखेपुसंसक्तायथाभ्रमरपंक्तयः॥ २०॥ सपीडयित्वापांचालान्पांडवांश्चतरस्विनः॥ हत्वासहस्रशोयोधानर्जुनेननिपातितः॥ २१॥ इतिश्रीमहाभा० कर्णप० संजयवाक्यंनामतृतीयोध्यायः॥३॥ ॥४॥

वैशंपायनउवाच एतच्छ्रुत्वामहाराजधृतराष्ट्रोंबिकासुतः॥ शोकस्यांतमपश्यन्वैहतंमेनेसुयोधनं॥ १॥

बलं ॥ १४ ॥१५॥ द्रक्ष्यथदर्शयिष्यथ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अग्रेपुंखेषुसंसक्ताः प्रेर्यमाणस्यशरस्याग्रेणपुंखेषुप्रेरितेषुपुंखेनसंसक्ताइषुधाराःपूर्वोत्तरेषुसंधानादविच्छिन्नप्रवाहाइत्यर्थः॥२०॥ पीडयित्वाहत्वेत्यनेककर्तृकेपिक्त्वाप्रत्ययश्छांदसः अन्येभ्योपिदृश्यंतेइतिवनिबंतंवाशब्दद्वयं दृशिग्रहणादाद्येतुगपि पीडयन्निघ्नन्नितिवार्थः ॥ २१ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैल० भारतभा० तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ एतदिति ॥ १ ॥

विह्वलःचलनासमर्थःकाष्ठवत्पतितः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अंतःपुराणिस्त्रियः ॥ ५ ॥ ६ ॥ कदल्यइववेपमानाआसन्निति शेषः ॥ ७ ॥ ८ ॥ दृष्ट्वामनसैवालप्रत्ययेनदुःखवतीर्ज्ञात्वा ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
॥ १२ ॥ जीवन्नरोभद्रशतानिपश्येदितिमनसिनिधायाह यत्त्वयेति ॥ १३॥ जयेइति इष्टवियोगमात्रेणदशरथादिर्मृतः अस्यतुजयेनैराश्यमधिकंमरणकारणमस्तीतिभावः उक्तांसंक्षेपेण पुनर्ब्रूहिविस्तरेण

विह्वलःपतितोभूमौनष्टचेताइवद्विपः॥ तस्मिन्निपतितेभूमौविह्वलेराजसत्तमे ॥ २॥ आर्त्तनादोमहानासीत्स्त्रीणांभरतसत्तम ॥ सशब्दःपृथिवींकृत्स्नांपूरयामाससर्वशः॥ ३ ॥ शोकार्णवेमहाघोरेनिमग्नाभरतस्त्रियः॥ रुरुदुर्दुःखशोकार्त्ताभृशमुद्विग्नचेतसः॥४॥ राजानंचसमासाद्यगांधारीभरतर्षभ ॥ निःसंज्ञापतिताभूमौसर्वाण्यंतःपुराणिच ॥ ५॥ ततस्ताःसंजयोराजन्समाश्वासयदातुराः॥ मुह्यमानाःसुबहुशोमुंचंत्योवारिनेत्रजं ॥ ६॥ समाश्वस्ताःस्त्रियस्तास्तुवेपमानामुहुर्मुहुः॥ कदल्यइववातेनधूयमानाःसमंततः॥ ७॥ राजानंविदुरश्चापिप्रज्ञाचक्षुषमीश्वरं ॥ आश्वासयामासतदासिंचंस्तोयेनकौरवं ॥ ८॥ सलब्ध्वाशनकैःसंज्ञांताश्चदृष्ट्वास्त्रियोनृप॥ उन्मत्तइवराजेंद्रस्थितस्तूष्णींविशांपते॥ ९॥ ततोध्यात्वाचिरंकालंनिःश्वस्यचपुनःपुनः॥ स्वान्पुत्रान्गर्हयामासबहुमेनेचपांडवान्॥ १०॥ गर्हयंश्चात्मनोबुद्धिंशकुनेःसौबलस्यच॥ ध्यात्वातुसुचिरंकालंवेपमानोमुहुर्मुहुः॥ ११॥ संस्तभ्यचमनोभूयोराजाधैर्यसमन्वितः ॥ पुनर्गावल्गणिंसूतंपर्यपृच्छतसंजयं॥ १२॥ यत्त्वयाकथितंवाक्यंश्रुतंसंजयतन्मया॥ कच्चिद्दुर्योधनःसूतनगतोवैयमक्षयं॥ १३॥ जयेनिराशःपुत्रोमेसततंजयकामुकः॥ ब्रूहिसंजयतत्वेनपुनरुक्तांकथामिमां॥ १४॥ एवमुक्तोब्रवीत्सूतोराजानंजनमेजय ॥ हतोवैकर्त्तनोराजन्सहपुत्रैर्महारथः ॥ १५ ॥ भ्रातृभिश्चमहेष्वासैःसूतपुत्रैस्तनुत्यजैः॥ दुःशासनश्चनिहतःपांडवेनयशस्विना॥ पीतंचरुधिरंकोपाद्भीमसेनेनसंयुगे॥ १६ ॥ इतिश्रीम० क० प० धृतराष्ट्रशोकोनामचतुर्थोऽध्यायः॥ ४॥ ॥ ५॥ वैशंपायनउवाच इतिश्रुत्वामहाराजधृतराष्ट्रोंबिकासुतः ॥ अब्रवीत्संजयंसूतंशोकसंविग्नमानसः॥ १ ॥ दुष्प्रणीतेनमेतातपुत्रस्यादीर्घजीविनः ॥ हतंवैकर्त्तनंश्रुत्वाशोकोमर्माणिकृंतति ॥ २ ॥ तस्यमेसंशयंछिधिदुःखपारंतितीर्षतः ॥ कुरूणांसंजयानांचकेचजीवंतिकेमृताः ॥३॥ संजयउवाच हतःशांतनवोराजन्दुराधर्षःप्रतापवान्॥ हत्वापांडवयोधानामर्बुदंदशभिर्दिनैः॥४॥ तथाद्रोणोमहेष्वासःपांचालानांरथव्रजान्॥ निहत्ययुधिदुर्धर्षःपश्चाद्रुक्मरथोहतः॥ ५॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ इतिक० नै० भा० चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ इतीति ॥ १ ॥ दुष्प्रणीतेनदुर्नयेन अदीर्घजीविनोऽल्पायुषः मयैवदुर्नीत्यापुत्रोमरणोन्मुखःकृतइतिभावः ॥ २ ॥ ३ ॥ हत्वानिघ्नन् ॥ ४ ॥ निहत्यैवदुर्द्धर्षइत्यन्वयः जातइतिशेषः ॥ ५ ॥

कर्णस्तथाहतइत्यनुकृष्यते॥५७॥५८॥५९॥६०॥ इति०क०नै०भा०भा०पंचमोऽध्यायः॥५॥ ॥७॥ आख्याताइति॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥ षड्भिःद्रोणद्रौणिशल्यकर्णकृपकृतवर्मभिः परमकैरथैः

यथास्कंदेनमहिषोयथारुद्रेणचांधकः॥ तथार्जुनेनसहतोद्वैरथेयुद्धदुर्मदः॥ ५७ ॥ सामात्यबांधवोराजन्कर्णःप्रहरतांवरः॥ जयाशाधार्त्तराष्ट्राणांवैरस्यच मुखंयतः॥५८॥ तीर्णस्तत्पांडवोराजन्यत्पुरानावबुध्यसे॥ उच्यमानोमहाराजबंधुभिर्हितकांक्षिभिः॥५९॥ तदिदंसमनुप्राप्तंव्यसनंसुमहात्ययं॥ पुत्राणांराज्यकामानांत्वयाराजन्हितैषिणा॥ अहितान्येवचीर्णानितेपांतत्फलमागतं॥ ६०॥ इतिश्रीमहाभा०कर्णप०संजयवाक्येपंचमोऽध्यायः॥ ५॥ ॥ ७॥

धृतराष्ट्रउवाच आख्यातामामकास्तातनिहतायुधिपांडवैः॥ हतांश्चपांडवेयानांमामकैर्ब्रूहिसंजय ॥ १॥ संजयउवाच कुंतयोयुधिविक्रांतामहासत्वामहाबलाः ॥ सानुबंधाःसहामात्यागांगेयेननिपातिताः ॥ २ ॥ नारायणाबलभद्राःशूराश्चशतशोपरे ॥ अनुरक्ताश्चवीरेणभीष्मेणयुधिपातिताः ॥ ३॥ समःकिरीटिनासंख्येवीर्येणचबलेनच॥ सत्यजित्सत्यसंधेनद्रोणेननिहतोयुधि॥ ४॥ पांचालानांमहेष्वासाःसर्वेयुद्धविशारदाः॥ द्रोणेनसहसंगम्यगतावैवस्वतक्षयं॥ ५॥ तथाविराटद्रुपदौवृद्धौसहसुतौनृपौ ॥ पराक्रमंतौमित्रार्थेद्रोणेननिहतौरणे॥ ६॥ योबालएवसमरेसंमितःसव्यसाचिना॥ केशवेनचदुर्धर्षोबलदेवेनवाविभो॥ ७॥ परेषांकदनंकृत्वामहारथविशारदः॥ परिवार्यमहामात्रैःषड्भिःपरमकैरथैः॥ ८॥ अशक्नुवद्भिर्बीभत्सुमभिमन्युर्निपातितः॥ कृतंतंविरथंवीरंक्षत्रधर्मेव्यवस्थितं॥ ९॥ दौःशासनिर्महाराजसौभद्रंहतवान्रणे॥ सपत्नानांनिहंताचमहत्यासेनयावृतः॥ १०॥ अंबष्ठस्यसुतःश्रीमान्मित्रहेतोःपराक्रमन्॥ आसाद्यलक्ष्मणंवीरंदुर्योधनसुतंरणे॥ ११॥ सुमहत्कदनंकृत्वागतोवैवस्वतक्षयं॥ बृहंतःसुमहेष्वासःकृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः॥ १२॥ दुःशासनेनविक्रम्यगमितोयमसादनं॥ मणिमान्दंडधारश्चराजानौयुद्धदुर्मदौ॥ १३॥ पराक्रमंतौमित्रार्थेद्रोणेनयुधिपातितौ॥ अंशुमान्भोजराजस्तुसहसैन्योमहारथः॥ १४॥ भारद्वाजेनविक्रम्यगमितोयमसादनं॥ सामुद्रश्चित्रसेनश्चसहपुत्रेणभारत॥ १५॥ समुद्रसेनेनबलाद्गमितोयमसादनं॥ अनूपवासीनीलश्चव्याघ्रदत्तश्चवीर्यवान्॥ १६॥ अश्वत्थाम्नाविकर्णेनगमितौयमसादनं॥ चित्रायुधश्चित्रयोधीकृत्वाचकदनंमहत्॥ १७॥ चित्रमार्गेणविक्रम्यविकर्णेनहतोमृधे॥ वृकोदरसमोयुद्धेवृतःकैकेययोधिभिः॥ १८॥ कैकेयेनचविक्रम्यभ्राताभ्रात्रानिपातितः॥ जनमेजयोगदायोधीपार्वतीयःप्रतापवान्॥ १९॥

महामात्रैःमुख्यैः अशक्नुवद्भिरेकैकश्येन हंतुमितिशेषः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

रोचमानौएकनामानौभ्रातरौ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

दुर्मुखेनमहाराजतवपुत्रेणपातितः॥रोचमानौनरव्याघ्रौरोचमानौग्रहाविव॥ २० ॥द्रोणेनयुगपद्राजन्दिवंसंप्रापितौशरैः ॥ नृपाश्चप्रतियुध्यंतःपराक्रांता
विशांपते॥ २१ ॥कृत्वानसुकरंकर्मगतावैवस्वतक्षयं ॥ पुरुजित्कुंतिभोजश्चमातुलौसव्यसाचिनः ॥ २२॥ संग्रामनिर्जिताँल्लोकान्गमितौद्रोणसायकैः ॥
अभिभूःकाशिराजश्चकाशिकैर्बहुभिर्वृतः॥ २३ ॥वसुदानस्यपुत्रेणन्यासितोदेहमाहवे॥ अमितौजायुधामन्युरुत्तमौजाश्चवीर्यवान्॥ २४ ॥ निहत्यशत
शःशूरानस्मदीयैर्निपातिताः॥ मित्रवर्माचपांचाल्यःक्षत्रधर्माचभारत ॥ २५॥द्रोणेनपरमेष्वासौगमितौयमसादनं॥ शिखंडितनयोयुद्धेक्षत्रदेवोयुधांप
तिः॥ २६ ॥ लक्ष्मणेनहतोराजंस्तवपौत्रेणभारत॥ सुचित्रश्चित्रवर्माचपितापुत्रौमहारथौ ॥ २७॥ प्रचरंतौमहावीरौद्रोणेननिहतौरणे ॥ वार्धक्षेमिर्महारा
जसमुद्रइवपर्वणि॥ २८॥आयुधक्षयमासाद्यप्रशांतिंपरमांगतः॥ सेनाबिंदुसुतःश्रेष्ठःशस्त्रवान्प्रवरोयुधि॥ २९॥ बाह्लिकेनमहाराजकौरवेंद्रेणपातितः॥
धृष्टकेतुर्महाराजचेदीनांप्रवरोरथः ॥ ३० ॥कृत्वानसुकरंकर्मगतोवैवस्वतक्षयं॥ तथासत्यधृतिर्वीरःकृत्वाकदनमाहवे ॥ ३१ ॥ पांडवार्थेपराक्रांतोगमितो
यमसादनं॥ सेनाबिंदुःकुरुश्रेष्ठःकृत्वाकदनमाहवे ॥ ३२ ॥पुत्रस्तुशिशुपालस्यसुकेतुःपृथिवीपतिः ॥ निहत्यशात्रवान्संख्येद्रोणेननिहतोयुधि ॥ ३३ ॥ त
थासत्यधृतिर्वीरोमदिराश्वश्ववीर्यवान्॥ सूर्यदत्तश्वविक्रांतोनिहतोद्रोणसायकैः॥ ३४ ॥श्रेणिमांश्चमहाराजयुध्यमानःपराक्रमी ॥ कृत्वानसुकरंकर्मगतो
वैवस्वतक्षयं॥ ३५॥ तथैवयुधिविक्रांतोमागधःपरमास्त्रवित्॥ भीष्मेणनिहतोराजन्शेतेद्यपरवीरहा॥ ३६ ॥ विराटपुत्रःशंखस्तुउत्तरश्चमहारथः ॥ कुर्वंतौ
सुमहत्कर्मगतौवैवस्वतक्षयं॥ ३७॥ वसुदानश्चकदनंकुर्वाणोतीवसंयुगे ॥ भारद्वाजेनविक्रम्यगमितोयमसादनं॥ ३८॥ एतेचान्येचबहवःपांडवानांमहा
रथाः॥ हताद्रोणेनविक्रम्ययन्मांत्वंपरिपृच्छसि॥ ३९॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंजयवाक्येषष्ठोऽध्यायः॥ ६॥ ॥ ६॥ धृतराष्ट्रउवाच
मामकस्यास्यसैन्यस्यहृतोत्सेकस्यसंजय॥ अवशेषंनपश्यामिककुदेमृदितेसति॥ १ ॥

इ० कर्णप० नैल० भारतभा० षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ मामकस्येति हृतोत्सेकस्यकेदारान्प्रतिप्रापितोदकस्यक्षुद्रसरसइवावशेषंनपश्यामि ककुदेप्रधानपुरुषसमूहेभीष्मद्रोण
कर्णरूपे मृदितेनाशितेसति ॥ १ ॥

असतितुच्छे ॥ २ ॥ शतंशतंसहस्रदशकं आर्षोविभक्तिव्यत्ययः कुंजराणामयुतेनतुल्यंबाह्वोर्बलंयस्यतस्यापिवधंनमृष्यामीतिनअपितुमृष्याम्येव मृत्युजयिनोभीष्मस्यक्षात्रब्राह्मोभयबलवतोद्रोणस्य चवधंकुर्वतांपरेषांकर्णवधस्येषत्करत्वादितिभावः ॥ ३ ॥ ४ ॥ मृताःमृतप्रायाः ॥ ५ ॥ चित्राणिअनेकनानायुधप्रसवक्षमाणि शुभ्राणिदीप्तिमंति चतुर्विधानिदृढदूरसूक्ष्मशब्दवेधीनि विहितानिधनुर्वेदोदितानि चित्रशुभ्रदिव्याविहितान्येववाचतुर्विधानि अत्रविहितानिकृत्रिमाणीतिप्रांचः अस्त्रांतरनिवर्त्यमाग्नेयादि नतिमात्रनिवर्त्यंनारायणास्त्रादि प्रयोक्त्रैकनिवर्त्यंब्रह्मशिरआदि सर्वथाप्यनिवर्त्यंपाशुपतादि

तौहिवीरौमहेष्वासौमदर्थेकुरुसत्तमौ॥भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वानार्थोवैजीवितेऽसति॥२॥ नचशोचामिराधेयंहतमाहवशोभनं॥ यस्यबाह्वोर्बलंतुल्यंकुंजराणां शतंशतं॥३॥हतप्रवरसैन्यंमेयथाशंससिसंजय॥अहतानपिमेशंसकेत्रजीवंतिकेचन॥४॥एतेषुहिमृतेष्वद्ययेत्वयापरिकीर्तिताः॥येपिजीवंतितेसर्वेमृताइति मतिर्मम॥५॥ संजयउवाच यस्मिन्महास्त्राणिसमर्पितानिचित्राणिशुभ्राणिचतुर्विधानि॥दिव्यानिराजन्विहितानिचैवद्रोणेनवीरेद्विजसत्तमेन॥ ६॥ महारथःकृतिमानक्षिप्रहस्तोदृढायुधोदृढमुष्टिर्दृढेषुः॥सवीर्यवान्द्रोणपुत्रस्तरस्वीव्यवस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे॥ ७॥ आनर्त्तवासीह्रदिकात्मजोसौमहारथःसात्वतानांवरिष्ठः॥स्वयंभोजःकृतवर्माकृतास्त्रोव्यवस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे॥ ८ ॥ आर्त्तायनिःसमरेदुष्प्रकंप्यःसेनाग्रणीःप्रथमस्तावकानां॥यःस्वस्रीयान्पांडवेयान्विसृज्यसत्यांवाचंस्वांचिकीर्षुस्तरस्वी ॥ ९ ॥ तेजोवधंसूतपुत्रस्यसंख्येप्रतिश्रुत्याजातशत्रोःपुरस्तात् ॥ दुराधर्षःशक्रसमानवीर्यःशल्यःस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे॥ १० ॥ आजानेयैःसैंधवैःपार्वतीयैर्नदीजकांबोजवनायुजैश्च ॥ गांधारराजःस्वबलेनयुक्तोव्यवस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ११ ॥ शारद्वतोगौतमश्चापिराजन्महाबाहुर्बहुचित्रास्त्रयोधी ॥ धनुश्चित्रंसुमहद्भारसाहंव्यवस्थितोयोद्धुकामःप्रगृह्य ॥ १२॥ महारथःकेकयराजपुत्रःसदश्वयुक्तंचपताकिनंच॥रथंसमारुह्यकुरुप्रवीरव्यवस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे॥ १३॥ तथासुतस्तेज्वलनार्कवर्णंरथंसमास्थायकुरुप्रवीरः॥ व्यवस्थितःपुरुमित्रोनरेंद्रव्यभ्रेसूर्योभ्राजमानोयथाखे॥ १४॥दुर्योधनोनागकुलस्यमध्येव्यवस्थितःसिंहइवावभासे॥ रथेनजांबूनदभूषणेनव्यवस्थितःसमरेयोत्स्यमानः॥ १५॥सराजमध्येपुरुषप्रवीरोरराजजांबूनदचित्रवर्मा॥ पद्मप्रभोवन्हिरिवाल्पधूमोमेघांतरेसूर्यइवप्रकाशः ॥ १६ ॥

एवंचतुर्विधानिवीरेनिहितानिसमर्पितानि ॥ ६ ॥ कृतिमान्अवंध्ययत्नः ॥ ७ ॥ ८ ॥ आर्त्तायनिःशल्यःस्वस्रीयान्भागिनेयान् उभयोरेवभागिनेयत्वेपिलिंगसमवायात्सर्वेषांभागिनेयत्वं ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

|| १७ || क्षणभोजीशीघ्रभोजी || १८ || १९ नागपत्तिप्रयायीनागैःपत्तिभिश्चप्रयातुंशीलमस्य नागरथप्रयायीतिपाठांतरं || २० || २१ || २२ || २३ || सैन्याःसेनामर्हंतितैराजानः यथायथंपक्षद्वये पिजीवमानाआख्याताः इदंभाविजयपराजयादिकं इतिअनेनपक्षद्वयबलतोलनेनव्यक्तंस्पष्टमभिगच्छामिजानामि अर्थाभिपत्तितः फलोपपत्तितः तेनजयोमदीयानांनास्तीतिनिश्चिनोमीतिभावः ||२४||

तथासुषेणोप्यसिचर्मपाणिस्तवात्मजःसत्यसेनश्चवीरः || व्यवस्थितौचित्रसेनेनसार्धंहृष्टात्मानौसमरेयोद्धुकामौ || १७ || ह्रीनिषेवोभारतराजपुत्र उग्रायुधःक्ष णभोजीसुदर्शः || जारासंधिःप्रथमश्चादृढश्चचित्रायुधःश्रुतवर्माजयश्च || १८ || शलश्चसत्यव्रतदुःशलौचव्यवस्थिताःसहसैन्यानराग्र्याः || कैतव्यानामधि पःशूरमानीरणेरणेशत्रुहाराजपुत्रः || १९ || रथीहयीनागपत्तिप्रयायीव्यवस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे || वीरःश्रुतायुश्चधृतायुधश्चचित्रांगदश्चित्रसेनश्चवीरः || २० || व्यवस्थितायोद्धुकामानराग्र्याःप्रहारिणोमानिनःसत्यसंधाः || कर्णात्मजःसत्यसंधोमहात्माव्यवस्थितःसमरेयोद्धुकामः || २१ || अथापरौकर्णसुतौ वरास्त्रौव्यवस्थितौलघुहस्तौनरेंद्र || महद्बलंदुर्भिदमल्पवीर्यैःसमन्वितौयोद्धुकामौत्वदर्थे || २२ || एतैश्चमुख्यैरपरैश्चराजन्योधप्रवीरैरमितप्रभावैः || व्यवस्थि तोनागकुलस्यमध्येयथामहेंद्रःकुरुराजोजयाय || २३ || धृतराष्ट्रउवाच आख्याताजीवमानायेपरेसैन्यायथायथं || इतीदमवगच्छामिव्यक्तमर्थाभि पत्तितः || २४ || वैशंपायनउवाच एवंब्रुवन्नेवतदाधृतराष्ट्रोंबिकासुतः || हतप्रवीरंविध्वस्तंकिंचिच्छेषंस्वकंबलं || २५ || श्रुत्वाव्यामोहमागच्छच्छोक व्याकुलितेंद्रियः || मुह्यमानोब्रवीच्चापिमुहूर्त्तंतिष्ठसंजय || २६ || व्याकुलंमेमनस्तातश्रुत्वासुमहदप्रियं || मनोमुह्यतिचांगानिनचशक्तोमिधारितुं || २७ || इत्येवमुक्त्वावचनंधृतराष्ट्रोंबिकासुतः || भ्रांतचित्तस्ततःसोथबभूवजगतीपतिः || २८ || इतिश्रीमहाभा० कर्णप० संजयवाक्यंनामसप्तमोऽध्यायः || ७ ||

जनमेजयउवाच श्रुत्वाकर्णंहतंयुद्धेपुत्रांश्चैवनिपातितान् || नरेंद्रःकिंचिदाश्वस्तोद्विजश्रेष्ठकिमब्रवीत् || १ || प्राप्तवान्परमंदुःखंपुत्रव्यसनजंमहत् || तस्मि न्यदुक्तवान्कालेतन्ममाचक्ष्वपृच्छतः || २ || वैशंपायनउवाच श्रुत्वाकर्णस्यनिधनमश्रद्धेयमिवाद्भुतं || भूतसंमोहनंभीमंमेरोःसंसर्पणंयथा || ३ || चित्तमोहमिवायुक्तंभार्गवस्यमहामतेः || पराजयमिवेंद्रस्यद्विषद्भ्योभीमकर्मणः || ४ || दिवःप्रपतनंभानोरुर्व्यामिवमहाद्युतेः || संशोषणमिवाचिंत्यंसमुद्र स्याक्षयांभसः || ५ || महीवियद्दिगंबूनांसर्वनाशमिवाद्भुतं || कर्मणोरिववैफल्यमुभयोःपुण्यपापयोः || ६ ||

|| २५ || २६ || अंगानिचक्षुरादीनिमनश्चमुह्यति || २७ || २८ || इ० कर्णप० नै० भा० सप्तमोऽध्यायः || ७ || || ८ || श्रुत्वेति || १ || २ || ३ || भार्गवस्यरामस्य शुक्रस्यवा || ४ || ५ || ६ ||

कर्णस्यवधंसंचिंत्यमनस्यालोच्यइदंक्रूरंजगत्सर्वसैन्यंवानास्तीतिसंचिंत्यनिश्चित्यविललापेतितृतीयेनसंबंधः ॥ ७ ॥ प्राणिनांअवध्यात्कर्णादन्येषांतृणतुल्यानांमंदत्वादल्पवीर्यत्वात् इतिअनेनैवप्रकारेण
विनाशनंस्यादपीतिहेतोराशयेचेतसिधम्यमानइवविस्रस्तांगःयथाभ्राष्ट्रेधम्यमानःपाषाणादिःशीर्यतेतद्वद्विशीर्णइत्यर्थः ॥८॥ ९ ॥ १० ॥ ननिवर्त्ततेइतिछेदः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥१६॥

॥६॥ संचिंत्यनिपुणंबुद्ध्याधृतराष्ट्रोजनेश्वरः॥ नेदमस्तीतिसंचिंत्यकर्णस्यसमरेवधं॥७॥ प्राणिनामेवमन्येषांस्यादपीतिविनाशनं॥ शोकाग्निनादह्यमानोधम्य
मानइवाशये॥८॥ विस्रस्तांगःश्वसन्दीनोहाहेत्युक्त्वासुदुःखितः॥ विललापमहाराजधृतराष्ट्रोंबिकासुतः॥९॥ धृतराष्ट्रउवाच संजयाधिरथिर्वीरःसिंह
द्विरदविक्रमः॥ वृषभप्रतिमस्कंधोवृषभाक्षगतिस्वरन्॥ १० ॥ वृषभोवृषभस्येवयोयुद्धेननिवर्त्तते॥ शत्रोरपिमहेंद्रस्यवज्रसंहननोयुवा॥११॥ यस्यज्यात
लशब्देनशरवृष्टिरवेणच॥ रथाश्वनरमातंगानावतिष्ठंतिसंयुगे॥१२॥ यमाश्रित्यमहाबाहुंद्विषिषांजयकांक्षया॥ दुर्योधनोकरोद्वैरंपांडुपुत्रैर्महारथैः॥१३॥
सकथंरथिनांश्रेष्ठःकर्णःपार्थेनसंयुगे॥ निहतःपुरुषव्याघ्रःप्रसह्यासह्यविक्रमः ॥ १४ ॥ योनामन्यतवैनित्यमच्युतंचधनंजयं॥ नवृष्णीन्सहितानन्यान्स्व
बाहुबलदर्पितः ॥ १५॥ शार्ङ्गगांडीवधन्वानौसहितावपराजितौ ॥ अहंदिव्याद्रथादेकःपातयिष्यामिसंयुगे ॥ १६॥ इतियःसततंमंदमवोचल्लोभमोहितं ॥
दुर्योधनमवाचीनंराज्यकामुकमातुरं॥ १७॥ योजयत्सर्वकांबोजानावंत्यान्केकयैःसह ॥ गांधारान्मद्रकान्मत्स्यांस्त्रिगर्त्तांस्तंगणान्शकान् ॥ १८॥ पांचा
लांश्वविदेहांश्वकुलिंदान्काशिकोसलान्॥ सुह्मानंगांश्ववंगांश्वनिषादान्पुंड्रचीरकान्॥ १९ ॥ वत्सान्कलिंगांस्तरलानश्मकानृषिकानपि ॥ जित्वैतान्समरे
वीरश्चक्रेबलिभृतःपुरा ॥ २० ॥ शरव्रातैःसुनिशितैःसुतीक्ष्णैःकंकपत्रिभिः ॥ दुर्योधनस्यवृध्यर्थंराधेयोरथिनांवरः ॥ २१ ॥ दिव्यास्त्रविन्महातेजाःकर्णोवै
कर्त्तनोवृषः॥ सेनागोपश्चसकथंशत्रुभिःपरमास्त्रवित्॥२२॥ घातितःपांडवैःशूरैःसमरेवीर्यशालिभिः॥ वृषोमहेंद्रोदेवेषुवृषःकर्णोनरेष्वपि॥ २३॥ तृतीयम
न्यंलोकेपुवृषंनैवानुशुश्रुम॥ उच्चैःश्रवावरोश्वानांराज्ञांवैश्रवणोवरः॥ २४॥ वरोमहेंद्रोदेवानांकर्णःप्रहरतांवरः॥ योजितःपार्थिवैःशूरैःसमर्थैर्वीर्यशालिभिः
॥२५॥ दुर्योधनस्यवृद्ध्यर्थंकृत्स्नामुर्वीमथाजयत्॥ यंलब्ध्वामागधोराजासांत्वमानोथसौहृदैः॥२६॥ अरौत्सीत्पार्थिवंक्षत्रमृतेयादवकौरवान्॥ तंश्रुत्वानि
हतंकर्णंद्वैरथेसव्यसाचिना॥ २७॥ ॥६॥

अवाचीनंचिंतयाऽधोमुखं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ जलवर्षित्वाद्देवेषुमहेंद्रोवृषः धनवर्षित्वान्मनुष्येषुकर्णोवृषः ॥ २३ ॥ तृतीय
मेवमभितःवृष्टिकर्त्तारंवृषं ॥ २४ ॥ अजितइतिछेदः योजितोनियोजितोमयेतिवा ॥ २५ ॥ यमिति मागधोप्यस्यैवबलेनबलवानितिभावः ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ अप्लवःनौकाहीनः ॥२९॥३०॥३१॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभा० अष्टमोऽध्यायः॥८॥ ॥७॥ श्रियेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ दुःखात्भी

शोकार्णवेनिमग्नोहंभिन्नानौरिवसागरे॥ तंदृष्टंनिहतंश्रुत्वाद्वैरथेरथिनांवरं॥ २८॥शोकार्णवेनिमग्नोहमप्लवःसागरेयथा॥ ईदृशैर्यद्यहंदुःखैर्नविनश्यामिसंज
य॥२९॥ वज्राद्दृढतरंमन्येहृदयंममदुर्भिदं॥ ज्ञातिसंबंधिमित्राणामिमंश्रुत्वापराभवं॥३०॥ कोमदन्यःपुमाँल्लोकेनजह्यात्सूतजीवितं॥ विषमग्निंप्रपातंचप
र्वताग्रादहंवृणे॥ नहिशक्ष्यामिदुःखानिसोढुंकष्टानिसंजय॥३१॥ इ० म० भा० कर्णप० धृतराष्ट्रवाक्येऽष्टमोऽध्यायः॥८॥ ॥९॥ संजयउवाच श्रिया
कुलेनयशसातपसाचश्रुतेनच॥त्वामद्यसंतोमन्यंतेययातिमिवनाहुषं॥१॥श्रुतेमहर्षिप्रतिमःकृतकृत्योसिपार्थिव॥पर्यवस्थापयात्मानंमाविषादेमनःकृथाः
॥२॥ धृतराष्ट्रउवाच दैवमेवपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकं॥यत्रशालप्रतीकाशःकर्णोहन्यतसंयुगे॥३॥हत्वायुधिष्ठिरानीकंपांचालानांरथव्रजान्॥प्रताप्यशर
वर्षेणदिशःसर्वामहारथः॥ ४ ॥ मोहयित्वारणेपार्थान्वज्रहस्तइवासुरान् ॥ सकथंनिहतःशेतेवायुरुग्णइवद्रुमः॥ ५॥ शोकस्यांतंनपश्यामिपारंजलनिधेरि
व॥ चिंतामेवर्धतेतीवमुमूर्षाचापिजायते॥ ६॥ कर्णस्यनिधनंश्रुत्वाविजयंफाल्गुनस्यच ॥ अश्रद्धेयमहंमन्येवधंकर्णस्यसंजय॥ ७॥ वज्रसारमयंनूनंहृद
यंदुर्भिदंमम ॥ यच्छ्रुत्वापुरुषव्याघ्रंहतंकर्णंनदीर्यते ॥ ८ ॥ आयुर्नूनंसुदीर्घंमेविहितंदैवतैःपुरा ॥ यत्रकर्णंहतंश्रुत्वाजीवामीहसुदुःखितः॥ ९॥ धिग्जीवित
मिदंचैवसुहृद्धीनस्यसंजय॥ अद्यचाहंदशामेतांगतःसंजयगर्हितां॥१०॥ कृपणंवर्तयिष्यामिशोच्यःसर्वस्यमंदधीः॥ अहमेवपुराभूत्वासर्वलोकस्यसत्कृतः
॥११॥ परिभूतःकथंसूतपरैःशक्ष्यामिजीवितुं॥ दुःखात्सुदुःखव्यसनंप्राप्तवानस्मिसंजय॥ १२॥ भीष्मद्रोणवधेनैवकर्णस्यचमहात्मनः॥ नावशेषंप्रपश्या
मिसूतपुत्रेहतेयुधि ॥ १३ ॥ सहिपार्यमहानासीत्पुत्राणांममसंजय ॥ युद्धेहिनिहतःशूरोविसृजन्सायकान्बहून् ॥ १४॥ कोहिमेजीवितेनार्थस्तस्मिन्तेपुरुषर्ष
भे॥ रथादाधिरथिर्नूनंन्यपतत्सायकार्दितः॥१५॥ पर्वतस्येवशिखरंवज्रपाताद्विदारितं॥ सशेतेपृथिवींनूनंशोभयन्रुधिरोक्षितः॥ १६॥ मातंगइवमत्तेनद्वि
पेंद्रेणनिपातितः॥ योबलंधार्त्तराष्ट्राणांपांडवानांयतोभयं ॥ १७॥ सोर्जुनेनहतःकर्णःप्रतिमानंधनुष्मतां॥ सहिवीरोमहेष्वासोमित्राणामभयंकरः॥ १८॥

ष्मद्रोणवधजात् दुःखंचव्यसनंचतदुभयं दुःखंकर्णवधजं व्यसनंशेषनाशजं ॥ १२ ॥ तदेवाहभीष्मेत्यादिना ॥१३॥ पार्थपारप्रदंनौकास्थानीयं ॥ १४ ॥ १५॥ १६॥ १७॥ प्रतिमानंध्वजभूतं ॥ १८ ॥

यथापंगोरध्वगमनंदुर्घटमेवंदुर्योधनस्याकूतमभिप्रायोदुर्घटः तृषितस्य विप्रुषोजलबिंदवोयथातृष्णोपशमायनभवंति एवंदुर्योधनचेष्टितमपीष्टसिध्यर्थेनपर्याप्तमित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ दीनपौरुषःनष्टपरा
क्रमः ॥ २१ ॥ २२ ॥ अन्येक्षुद्राः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ताड्यमानाःताडयंतः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ अप्रतियुध्यंतंशिखंडिनाप्रति

शेतेविनिहतोवीरोदेवेंद्रेणइवाचलः ॥ पंगोरिवाध्वगमनंदरिद्रस्येवकामितं ॥ १९ ॥ दुर्योधनस्यचाकूतंतृषितस्येवविप्रुषः ॥ अन्यथाचिंतितंकार्यमन्यथातत्तु
जायते ॥ २० ॥ अहोनुबलवद्दैवंकालश्चदुरतिक्रमः ॥ पलायमानःकृपणोदीनात्मादीनपौरुषः ॥ २१ ॥ कच्चिद्विनिहतःसूतपुत्रोदुःशासनोमम ॥ कच्चिन्नदी
नाचरितंकृतवांस्तातसंयुगे ॥ २२ ॥ कच्चिन्ननिहतःशूरोयथाऽन्येक्षत्रियर्षभाः ॥ युधिष्ठिरस्यवचनंमायुध्यस्वेतिसर्वदा ॥ २३ ॥ दुर्योधनोनाभ्यगृह्णन्मूढःपथ्य
मिवौषधं ॥ शरतल्पेशयानेनभीष्मेणसुमहात्मना ॥ २४ ॥ पानीयंयाचितःपार्थःसोविध्यन्मेदिनीतलं ॥ जलस्यधारांजनितांदृष्ट्वापांडुसुतेनच ॥ २५ ॥ अब्र
वीत्समहाबाहुस्तातसंशाम्यपांडवैः ॥ प्रशमाद्धिभवेच्छांतिर्मदंतंयुद्धमस्तुवः ॥ २६ ॥ भ्रातृभावेनपृथिवींभुंक्ष्वपांडुसुतैःसह ॥ अकुर्वन्वचनंतस्यनूनंशोचति
पुत्रकः ॥ २७ ॥ तदिदंसमनुप्राप्तंवचनंदीर्घदर्शिनः ॥ अहंतुनिहतामात्योहतपुत्रश्चसंजय ॥ २८ ॥ द्यूततःकृच्छ्रमापन्नोलूनपक्षइवद्विजः ॥ यथाहिशकुनिंगृह्य
छित्वापक्षौचसंजय ॥ २९ ॥ विसर्जयंतिसंहृष्टास्ताड्यमानाःकुमारकाः ॥ लूनपक्षतयातस्यगमनंनोपपद्यते ॥ ३० ॥ तथाहमपिसंप्राप्तोलूनपक्षइवद्विजः ॥
क्षीणःसर्वार्थहीनश्चनिर्ज्ञातिर्बंधुवर्जितः ॥ कांदिशंप्रतिपत्स्यामिदीनःशत्रुवशंगतः ॥ ३१ ॥ वैशंपायनउवाच इत्येवंधृतराष्ट्रोथविलप्यबहुदुःखितः ॥
प्रोवाचसंजयंभूयःशोकव्याकुलमानसः ॥ ३२ ॥ धृतराष्ट्रउवाच योजयत्सर्वकांबोजानंबष्ठान्केकयैःसह ॥ गांधारांश्चविदेहांश्चजित्वाकार्यार्थमाहवे
॥ ३३ ॥ दुर्योधनस्यवृद्ध्यर्थंयोजयत्पृथिवींप्रभुः ॥ सजितःपांडवैःशूरैःसमरेबाहुशालिभिः ॥ ३४ ॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेकर्णेयुधिकिरीटिना ॥ केवीराःपर्य
तिष्ठंततन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ३५ ॥ कच्चिन्नैकःपरित्यक्तःपांडवैर्निहतोरणे ॥ उक्तंत्वयापुरातातयथावीरोनिपातितः ॥ ३६ ॥ भीष्ममप्रतियुध्यंतंशिखंडीसाय
कोत्तमैः ॥ पातयामाससमरेसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ ३७ ॥ तथाद्रौपदिनाद्रोणोन्यस्तसर्वायुधोयुधि ॥ युक्तयोगोमहेष्वासःशरैर्बहुभिराचितः ॥ ३८ ॥ निहतःखड्ग
मुद्यम्यधृष्टद्युम्नेनसंजय ॥ अंतरेणहतावेतौछलेनचविशेषतः ॥ ३९ ॥ अश्रौषमहमेतद्वैभीष्मद्रोणौनिपातितौ ॥ भीष्मद्रोणौहिसमरेनहन्याद्वज्रभृत्स्वयं ॥ ४० ॥

युद्धमनंगीकुर्वाणं ॥ ३७ ॥ द्रौपदिनाद्रुपदपुत्रेणधृष्टद्युम्नेन ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥४१॥४२॥ कुंडलाभ्यांसकवचाभ्यामर्थे तादर्थ्ये चतुर्थी ॥४३॥ अवमन्ये अवमेने ॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥ रथेति रथअंगाद्यभावेतस्यमृत्युर्न भवेदितिभावः ॥५२॥५३॥५४॥५५॥

न्यायेनयुध्यमानौहितद्वैसत्यंब्रवीमिते॥ कर्णस्त्वस्यंतमस्त्राणिदिव्यानिचबहूनिच ॥४१॥ कथमिंद्रोपमंवीरंमृत्युर्युद्धेसमस्पृशत् ॥ यस्यविद्युत्प्रभांशक्तिंदिव्यां कनकभूषणां ॥४२॥ प्रायच्छद्द्विषतांहंत्रींकुंडलाभ्यांपुरंदरः॥यस्यसर्पमुखोदिव्यःशरःकांचनभूषणः ॥ ४३॥ अशेतनिहतःपत्रीचंदनेष्वरिसूदनः ॥ भीष्मद्रोणमुखान्वीरान्योवमन्येमहारथान् ॥ ४४॥ जामदग्न्यान्महाघोरंब्राह्ममस्त्रमशिक्षत ॥ यश्चद्रोणमुखान्दृष्ट्वाविमुखानर्दितान्शरैः॥४५॥ सौभद्रस्यमहाबाहुर्व्यधमत्कार्मुकंशितैः॥ यश्चनागायुतप्राणंवज्ररंहसमच्युतं॥४६॥ विरथंसहसाकृत्वाभीमसेनमथाहसत्॥सहदेवंचनिर्जित्यशरैःसन्नतपर्वभिः॥४७॥ कृपया विरथंकृत्वानाहनद्धर्मचिंतया॥ यश्चमायासहस्राणिविकुर्वाणंजयैषिणं॥ ४८॥ घटोत्कचंराक्षसेंद्रंशक्रशक्त्यानिजघ्निवान्॥ एतांश्चदिवसान्यस्ययुद्धेभीतो धनंजयः॥४९॥ नागमद्वैरथंवीरःसकथंनिहतोरणे॥ संशप्तकानांयोधायेआह्वयंतसदान्यतः॥५०॥ एतान्हत्वाहनिष्यामिपश्चाद्वैकर्तनंरणे॥ इतिव्यपदिश्यपार्थोवर्जयन्सूतजंरणे॥५१॥ सकथंनिहतोवीरःपार्थेनपरवीरहा॥ रथभंगोनचेत्तस्यधनुर्वानव्यशीर्यत॥५२॥ नचेदस्त्राणिनिर्णेशुःसकथंनिहतःपरैः ॥ कोहि शक्तोरणेकर्णंविधुन्वानंमहद्धनुः॥५३॥ विमुंचंतंशरान्घोरान्दिव्यान्यस्त्राणिचाहवे॥ जेतुंपुरुषशार्दूलंशार्दूलमिववेगिनं॥५४॥ ध्रुवंतस्यधनुश्छिन्नंरथोवापिमहींगतः॥ अस्त्राणिवाप्रनष्टानियथाशंससिमेहतं॥५५॥ नह्यन्यदपिपश्यामिकारणंतस्यनाशने॥ नहन्मिफाल्गुनंयावत्तावत्पादौनधावये॥ ५६॥ इतियस्यमहाघोरंव्रतमासीन्महात्मनः ॥ यस्यभीतोरणेनिद्रांधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥५७॥ त्रयोदशसमानित्यंनाभजत्पुरुषर्षभः ॥ यस्यवीर्यवतोवीर्यमुपाश्रित्य महात्मनः॥५८॥ ममपुत्रःसभांभार्यांपांडूनांनीतवान्बलात्॥ तत्रापिचसभामध्येपांडवानांचपश्यतां ॥५९॥ दासभार्येतिपांचालीमब्रवीत्कुरुसन्निधौ॥ नसंतिपतयःकृष्णेसर्वेषंढतिलैःसमाः॥६०॥ उपतिष्ठस्वभर्त्तारमन्यंवावरवर्णिनि॥इत्येवंयःपुरावाचोरूक्षाःसंश्रावयन्रुषा॥६१॥सभायांसूतजःकृष्णांसकथंनिहतःपरैः॥यदिभीष्मोरणश्लाघीद्रोणोवायुधिदुर्मदः॥६२॥नहनिष्यतिकौंतेयान्पक्षपातात्सुयोधन॥सर्वान्निवहनिष्यामिव्येतुतेमानसोज्वरः॥६३॥किंकरिष्यतिगांडीवमक्षय्यौचमहेषुधी॥ स्निग्धचंदनदिग्धस्यमच्छरस्याभिधावतः॥ ६४॥ सनूनमृषभस्कंधोह्यर्जुनेनकथंहतः॥ यश्चगांडीवमुक्तानांस्पर्शमुग्रमचिंतयन्॥६५॥अपतिर्ह्यसिकृष्णेतिब्रुवन्पार्थानवैक्षत॥ यस्यनासीद्भयंपार्थैःसपुत्रैःसजनार्दनैः॥६६॥ ॥५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥

॥ ६७ ॥ प्रतीपंप्रातिभय्येनअभिधावद्भिःसर्वदिग्भ्यःसमागतैः॥ ६८ ॥ आधिरथेः अधिरथपुत्रस्य सोमसूर्यसाहचर्यानुप्रकर्षेणभातीतियोगाच्चप्रभोवह्निःतेषांत्रयाणामंशुभिर्मयूखैः ॥ ६९ ॥ मंदोदुर्योध

स्वबाहुबलमाश्रित्यमुहूर्त्तमपिसंजय ॥ तस्यनाहंवधंमन्येदेवैरपिसवासवैः॥६७॥ प्रतीपमभिधावद्भिःकिंपुनस्तातपांडवैः॥ नहिज्यांसंस्पृशानस्यतलत्रेवापि गृह्णतः॥६८॥ पुमानाधिरथेःस्थातुंकश्चित्प्रमुखतोर्हति ॥ अपिस्यान्मेदिनीहीनासोमसूर्यप्रभांशुभिः ॥ ६९ ॥ नवधःपुरुषेंद्रस्यसंयुगेष्वपलायिनः ॥ येनमं दःसहायेनभ्रात्रादुःशासनेनच ॥७०॥ वासुदेवस्यदुर्बुद्धिःप्रत्याख्यानमरोचत ॥ सनूनंवृषभस्कंधंकर्णंदृष्ट्वानिपातितं॥ ७१ ॥ दुःशासनंचनिहतंमन्येशोच तिपुत्रकः ॥ हतंवैकर्त्तनंश्रुत्वाद्वैरथेसव्यसाचिना ॥ ७२ ॥ जयतःपांडवान्दृष्ट्वाकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत् ॥ दुर्मर्षणंहतंदृष्ट्वावृषसेनंचसंयुगे ॥ ७३ ॥ प्रभग्नं चबलंदृष्ट्वावध्यमानंमहारथैः ॥ पराङ्मुखांश्चराज्ञस्तुपलायनपरायणान् ॥ ७४ ॥ विद्रुतान्रथिनोदृष्ट्वामन्येशोचतिपुत्रकः॥ अनेयश्चाभिमानीचदुर्बुद्धिर जितेंद्रियः ॥ ७५ ॥ हतोत्साहंबलंदृष्ट्वाकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत् ॥ स्वयंवैरंमहत्कृत्वावार्यमाणःसुहृद्गणैः ॥ ७६ ॥ प्रधनेहतभूयिष्ठैःकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत् ॥ भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वाभीमसेनेनसंयुगे ॥ ७७ ॥ रुधिरेपीयमानेचकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत् ॥ सहगांधारराजेनसभायांयदभाषत ॥ ७८ ॥ कर्णोर्जुनंरणेहंताहतेत स्मिन्किमब्रवीत् ॥ द्यूतंकृत्वापुराहृष्टोवंचयित्वाचपांडवान् ॥७९॥ शकुनिःसौबलस्तातहतेकर्णेकिमब्रवीत् ॥कृतवर्मामहेष्वासःसात्वतानांमहारथः॥८०॥ हतंवैकर्त्तनंदृष्ट्वाहार्दिक्यःकिमभाषत ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यायस्यशिक्षामुपासते ॥ ८१ ॥ धनुर्वेदंचिकीर्षतोद्रोणपुत्रस्यधीमतः॥ युवारूपेणसंपन्नोदर्श नीयोमहायशाः॥८२॥ अश्वत्थामाहतेकर्णेकिमभाषतसंजय ॥ आचार्योयोधनुर्वेदेगौतमोरथसत्तमः ॥ ८३ ॥ कृपःशारद्वतस्तातहतेकर्णेकिमब्रवीत् ॥ मद्रराजोमहेष्वासःशल्यःसमितिशोभनः ॥ ८४ ॥ दृष्ट्वाविनिहतंकर्णंसारथ्येरथिनांवरः ॥ किमभाषतसौवीरोमद्राणामधिपोबली ॥ ८५ ॥ दृष्ट्वाविनिहतं सर्वेयोधावारणदुर्जयाः ॥ येचकेचनराजानःपृथिव्यांयोद्धुमागताः॥ वैकर्तनंहतंदृष्ट्वाकान्यभाषंतसंजय ॥ ८६ ॥ द्रोणेतुनिहतेवीरेरथव्याघ्रेनरर्षभे ॥ केवा मुखमनीकानामासन्संजयभागशः॥८७॥ मद्रराजःकथंशल्योनियुक्तोरथिनांवरः॥ वैकर्त्तनस्यसारथ्येतन्ममाचक्ष्वसंजय॥८८॥

नः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ प्राङ्मुखानितिपाठेनिवर्तितमुखान् प्रत्यङ्मुखाःकौरवाःयदिपलायंतेतदाप्राङ्मुखाएवभवंतीत्यर्थः ॥ ७४ ॥ अनेयःअशिक्षणीयः यतोभिमानीविद्वत्त्वाभिमानी अतएव दुर्बुद्धिःहितमजानन् ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ प्रधनेरणे ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ कानिवाक्यानीतिशेषः ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

॥८९॥९०॥प्रत्युदीयुःकथमितिशेषः॥९१॥९२॥हतोत्सेधस्यविनष्टोत्कर्षस्य॥९३॥९४॥९५॥९६॥९७॥इतिकर्णप०नै०भा०नवमोध्यायः॥९॥ ॥७॥ हतेद्रोणइति॥१॥२॥स्वबलंप्रतिविद्रुतंद्रवंतंदृष्ट्वा
॥३॥४॥लब्धलक्षैःप्राप्तजयैः व्यायच्छद्भिःयतमानैःप्रत्यहारंप्रत्यवहारं प्रत्याहारमितिवापाठः॥५॥६॥पर्यंकेष्वेववरासनेषु॥७॥साम्नाप्रियवचसा परमवल्गुनाऽतिमधुरेण॥८॥कार्यतरंआवश्यकतरंयत्कार्यंकर्त्तं

केरक्षन्दक्षिणंचक्रंसूतपुत्रस्ययुध्यतः॥ वामंचक्रंररक्षुर्वाकेवावीरस्यपृष्ठतः॥ ८९ ॥ केकर्णनजहुःशूराःकेक्षुद्राःप्राद्रवंस्ततः॥ कथंचवःसमेतानांहतःकर्णो
महारथः॥ ९० ॥ पांडवाश्चस्वयंशूराःप्रत्युदीयुर्महारथाः ॥ सृजंतःशरवर्षाणिवारिधाराइवांबुदाः॥ ९१ ॥ सचसर्पमुखोदिव्योमहेषुप्रवरस्तदा ॥ व्यर्थःकथं
समभवत्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ ९२ ॥ मामकस्यास्यसैन्यस्यहतोत्सेधस्यसंजय॥ अवशेषंनपश्यामिककुदेमृदितेसति ॥ ९३ ॥ तौहिवीरौमहेष्वासौमदर्थेत्य
क्तजीवितौ॥ भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वाकोन्वर्थोजीवितेनमे॥ ९४ ॥ पुनःपुनर्नमृष्यामिहतंकर्णंचपांडवैः ॥ यस्यबाह्वोर्बलंतुल्यंकुंजराणांशतंशतैः॥ ९५ ॥ द्रोणे
हतेचयद्वृत्तंकौरवाणांपरैःसह॥ संग्रामेनरवीराणांतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ९६ ॥ यथाकर्णश्चकौंतेयैःसहयुद्धमयोजयत् ॥ तथाचद्विपतांहंतारणेशांतस्तदुच्य
तां॥९७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिधृतराष्ट्रप्रश्नेनवमोध्यायः॥९॥ ॥७॥ संजयउवाच हतेद्रोणेमहेष्वासेतस्मिन्नहनिभारत॥ कृतेचमोघसंकल्पे
द्रोणपुत्रेमहारथे॥१॥ द्रवमाणेमहाराजकौरवाणांबलार्णवे॥ व्यूह्यपार्थःस्वकंसैन्यमतिष्ठद्भ्रातृभिर्वृतः॥२॥तमवस्थितमाज्ञायपुत्रस्तेभरतर्षभ॥विद्रुतंस्वबलं
दृष्ट्वापौरुषेणन्यवारयत्॥ ३॥ स्वमनीकमवस्थाप्यबाहुवीर्यमुपाश्रितः॥ युध्वाचसुचिरंकालंपांडवैःसहभारत॥ ४ ॥ लब्धलक्षैःपरैर्हृष्टैर्व्यायच्छद्भिश्चिरंतदा॥
संध्याकालंसमासाद्यप्रत्यहारमकारयत्॥५॥ कृत्वाऽवहारंसैन्यानांप्रविश्यशिबिरंस्वकं॥ कुरवःसुहितंमंत्रंमंत्रयांचक्रिरेमिथः॥ ६॥ पर्यंकेषुपरार्ध्येषुस्पर्ध्या
स्तरणवत्सुच॥ वरासनेषूपविष्टाःसुखशय्यास्विवामराः॥ ७॥ ततोदुर्योधनोराजासाम्नापरमवल्गुना ॥ तानाभाष्यमहेष्वासान्प्राप्तकालमभाषत॥८॥मतं
मतिमतांश्रेष्ठाःसर्वेप्रब्रूतमाचिरं॥ एवंगतेतुकिंकार्यंकिंचकार्यतरंनृपाः॥ ९॥ संजयउवाच एवमुक्तेनरेंद्रेणनरसिंहायुयुत्सवः॥ चक्रुर्नानाविधाश्चेष्टाः
सिंहासनगतास्तदा॥ १० ॥ तेषांनिशाम्येंगितानियुद्धेप्राणान्जुहूषतां ॥ समुद्वीक्ष्यमुखंराज्ञोबालार्कसमवर्चसं॥ ११ ॥ आचार्यपुत्रोमेधावीवाक्यज्ञोवाक्य
माददे॥ रागोयोगस्तथादाक्ष्यंनयश्चेत्यर्थसाधकाः ॥ १२ ॥ उपायाःपंडितैःप्रोक्तास्तेतुदैवमुपाश्रिताः॥ लोकप्रवीरायेऽस्माकंदेवकल्पामहारथाः॥ १३॥

व्यंपरंमतंसंमतंतत्प्रब्रूत॥ ९ ॥ चेष्टाःशौर्याभिनयरूपाःभुजास्फालनाद्याः॥१०॥निशाम्यआलोच्य वर्चसंछांदसष्टच् ॥११॥रागःस्वामिभक्तिः योगोदेशकालादिसंपत्तिःदाक्ष्यंबलं नयोनीतिः ॥१२॥१३॥

॥ १४ ॥ सर्वार्थैः रागादिभिः सुनीतैः दैवमनुलोम्यते ऽनुकूलं क्रियते नकेवलंरागाद्यपेक्षयादैवस्य प्राबल्यमपितु दैवापेक्षयापि सुप्रणीतारागादयः प्रबला इत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ बहुमतींबाहुल्यवतीं अतिशयितामितियावत् ॥ १८ ॥ १९ ॥ शुभंवचः श्रुत्वामनः समवस्थाप्यसमाधायाब्रवीदितिद्वयोः संबंधः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ताभ्यांसकाशात् द्रविणवत्तरः बलवत्तरः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

नीतिमंतस्तथायुक्तादक्षारक्ताश्चतेहताः ॥ नत्वेवकार्यंनैराश्यमस्माभिर्विजयंप्रति ॥ १४ ॥ सुनीतैरिहसर्वार्थैर्दैवमप्यनुलोम्यते ॥ तेवयंप्रवरंनॄणांसर्वैर्गुणगणैर्युतं ॥ १५ ॥ कर्णमेवाभिषेक्ष्यामः सैनापत्येनभारत ॥ कर्णंसेनापतिंकृत्वाप्रमथिष्यामहेरिपून् ॥ १६ ॥ एषह्यतिबलः शूरः कृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः ॥ वैवस्वतइवासह्यः शक्तोजेतुंरणेरिपून् ॥ १७ ॥ एतदाचार्यतनयाच्छ्रुत्वाराजंस्तवात्मजः ॥ आशांबहुमतींचक्रेकर्णंप्रतिसवैतदा ॥ १८ ॥ हतेभीष्मेचद्रोणेचकर्णोजेष्यतिपांडवान् ॥ तामाशांहृदयेकृत्वासमाश्वस्यचभारत ॥ १९ ॥ ततोदुर्योधनः प्रीतः प्रियंश्रुत्वास्यतद्वचः ॥ प्रीतिसत्कारसंयुक्तंतथ्यमात्महितंशुभं ॥ २० ॥ स्वंमनः समवस्थाप्यबाहुवीर्यमुपाश्रितः ॥ दुर्योधनोमहाराजराधेयमिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ कर्णजानामितेवीर्यंसौहृदंपरमंमयि ॥ तथापित्वांमहाबाहोप्रवक्ष्यामिहितंवचः ॥ २२ ॥ श्रुत्वायथेष्टंचकुरुवीरयत्तवरोचते ॥ भवान्प्राज्ञतमोनित्यंममचैवपरागतिः ॥ २३ ॥ भीष्मद्रोणावतिरथौहतौसेनापतीमम ॥ सेनापतिर्भवानस्तुताभ्यांद्रविणवत्तरः ॥ २४ ॥ वृद्धौचतौमहेष्वासौसापेक्षौचधनंजये ॥ मानितौचमयावीरौराधेयवचनात्तव ॥ २५ ॥ पितामहत्वंसंप्रेक्ष्यपांडुपुत्रामहारणे ॥ रक्षितास्तातभीष्मेणदिवसानिदशैवतु ॥ २६ ॥ न्यस्तशस्त्रेचभवतिहतोभीष्मः पितामहः ॥ शिखंडिनंपुरस्कृत्यफाल्गुनेनमहाहवे ॥ २७ ॥ हतेतस्मिन्महेष्वासेशरतल्पगतेतथा ॥ त्वयोक्तेपुरुषव्याघ्रद्रोणोह्यासीत्पुरःसरः ॥ २८ ॥ तेनापिरक्षिताः पार्थाः शिष्यत्वादितिमेमतिः ॥ सचापिनिहतोवृद्धोधृष्टद्युम्नेनसत्वरं ॥ २९ ॥ निहताभ्यांप्रधानाभ्यांताभ्यांनमितविक्रम ॥ त्वत्समंसमरेयोधंनान्यंपश्यामिचिंतयन् ॥ ३० ॥ भवानेवतुनः शक्तोविजयायनसंशयः ॥ पूर्वंमध्येचपश्चाच्चतथैवविहितंहितं ॥ ३१ ॥ सभवान्धुर्यवत्संख्येधुरमुद्वोढुमर्हति ॥ अभिषेचयसैनान्येस्वयमात्मानमात्मना ॥ ३२ ॥ देवतानांयथास्कंदः सेनानीः प्रभुरव्ययः ॥ तथाभवानिमांसेनांधार्त्तराष्ट्रींबिभर्तुवै ॥ ३३ ॥ जहिशत्रुगणान्सर्वान्महेंद्रोदानवानिव ॥ अवस्थितंरणेदृष्ट्वापांडवास्त्वांमहारथाः ॥ ३४ ॥ द्रविष्यंतिचपांचालाविष्णुंदृष्ट्वेवदानवाः ॥ तस्मात्त्वंपुरुषव्याघ्रप्रकर्षैतांमहाचमूं ॥ ३५ ॥ भवत्यवस्थितेयत्तेपांडवामंदचेतसः ॥ द्रविष्यंतिसहामात्याः पांचालाः सृंजयाश्चह ॥ ३६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ताभ्यामपिनमितः सम्यक्कृतानोविक्रमोयस्य ॥ ३० ॥ विहितंत्वयेतिशेषः ॥ ३१ ॥ सैनान्येसेनानीत्वेसैनापत्ये ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ कर्णमेवंतदाब्रवीत् दुर्योधनइतिशेषः नसंयुयुत्सतियुद्धेच्छामपिनकरिष्यतिकिंपुनर्युद्धमितिभावः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ शातकुंभमयैःसौवर्णैर्माहेयैर्महीमयैश्चकुंभैः ॥ ४४ ॥

यथाह्यभ्युदितःसूर्यःप्रतपन्स्वेनतेजसा ॥ व्यपोहतितमस्तीव्रंतथाशत्रून्प्रतापय ॥ ३७ ॥ संजयउवाच आशाबलवतीराजन्पुत्रस्यतवयाभवत् ॥ हते
भीष्मेचद्रोणेचकर्णोजेष्यतिपांडवान् ॥ ३८ ॥ तामाशांहृदयेकृत्वाकर्णमेवंतदाब्रवीत् ॥ सूतपुत्रनतेपार्थःस्थित्वाग्रेसंयुयुत्सति ॥ ३९ ॥ कर्णउवाच उक्त
मेतन्मयापूर्वंगांधारेतवसन्निधौ ॥ जेष्यामिपांडवान्सर्वान्सपुत्रान्सजनार्दनान् ॥ ४० ॥ सेनापतिर्भविष्यामितवाहंनात्रसंशयः ॥ स्थिरोभवमहाराजजिता
न्विद्धिचपांडवान् ॥ ४१ ॥ संजयउवाच एवमुक्तोमहाराजततोदुर्योधनोनृपः ॥ उत्तस्थौराजभिःसार्द्धंदेवैरिवशतक्रतुः ॥ ४२ ॥ सैनापत्येनसत्कर्तुंकर्णं
स्कंदमिवामराः ॥ ततोभिषिषिचुःकर्णंविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ ४३ ॥ दुर्योधनमुखाराजन्राजानोविजयैषिणः ॥ शातकुंभमयैःकुंभैर्माहेयैश्चाभिमंत्रितैः ॥ ४४ ॥
तोयपूर्णैर्विषाणैश्चद्विपखड्गमहर्षभैः ॥ मणिमुक्तायुतैश्चान्यैःपुण्यगंधैस्तथौषधैः ॥ ४५ ॥ औदुंबरेसुखासीनमासनेक्षौमसंवृते ॥ शास्त्रदृष्टेनविधिनासंभारैश्च
सुसंभृतैः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यास्तथाशूद्राश्चसंमताः ॥ तुष्टुवुस्तंमहात्मानमभिषिक्तंवरासने ॥ ४७ ॥ ततोभिषिक्तेराजेंद्रनिष्कैर्गोभिर्धनेनच ॥ वाच
यामासविप्राग्र्यान्राधेयःपरवीरहा ॥ ४८ ॥ जयपार्थान्सगोविंदान्सानुगांस्तान्महामृधे ॥ इतितंबंदिनःप्राहुर्द्विजाश्चपुरुषर्षभं ॥ ४९ ॥ जहिपार्थान्सपांचाला
न्राधेयविजयायनः ॥ उद्यन्निवसदाभानुस्तमांस्युग्रैर्गभस्तिभिः ॥ ५० ॥ नह्यलंत्वद्विसृष्टानांशराणांवैसकेशवाः ॥ उलूकाःसूर्यरश्मीनांज्वलतामिवदर्शने
॥ ५१ ॥ नहिपार्थाःसपांचालाःस्थातुंशक्तास्तवाग्रतः ॥ आत्तशस्त्रस्यसमरेमहेंद्रस्येवदानवाः ॥ ५२ ॥ अभिषिक्तस्तुराधेयःप्रभयासोमितप्रभः ॥ अत्यरि
च्यतरूपेणदिवाकरइवापरः ॥ ५३ ॥ सैनापत्येतुराधेयमभिषिच्यसुतस्तव ॥ अमन्यततदात्मानंकृतार्थंकालचोदितः ॥ ५४ ॥ कर्णोपिराजन्संप्राप्यसैनापत्य
मरिंदमः ॥ योगमाज्ञापयामाससूर्यस्योदयनंप्रति ॥ ५५ ॥ तवपुत्रैर्वृतःकर्णःशुशुभेतत्रभारत ॥ देवैरिवयथास्कंदःसंग्रामेतारकामये ॥ ५६ ॥ इतिश्रीम०
कर्णप० कर्णाभिषेकेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच सैनापत्यंतुसंप्राप्यकर्णोवैकर्त्तनस्तदा ॥ तथोक्तश्चस्वयंराज्ञास्निग्धंभ्रातृसमंवचः ॥ १ ॥

विषाणैःद्विपस्यगजस्यदंतमयैःपात्रैः खड्गस्यगंडकस्य महर्षभस्यगवयस्यचशृंगैः विषाणंदंतशृंगयोरितिविश्वः द्विपखड्गमहर्षभैरितितद्धितलोपआर्षः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥
नहीति शराणांदर्शनेपिनालंकिमुतस्पर्शेइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैल० भारतभावदीपेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ सैनेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ नंदितूर्यंआनंदवाद्यं ॥ ३ ॥ ४ ॥ कल्पतांसंनह्यमानानां वरूथिनां सन्नह्यतांनराणांसन्नह्यमानानांगजादीनांचशब्दोबभूवेतिद्वयोःसंबंधः ॥ ५ ॥ ६ ॥ श्वेतेत्यादिविशेषणद्वयंरथेनेत्यस्य ॥ ७ ॥

योगमाज्ञाप्यसेनानामादित्येभ्युदितेतदा ॥ अकरोत्किंमहाप्राज्ञस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच कर्णस्यमतमाज्ञायपुत्रास्तेभरतर्षभ ॥ यो
गमाज्ञापयामासुर्नंदितूर्यपुरःसरं ॥ ३ ॥ महत्यपररात्रेचततवसैन्यस्यमारिष ॥ योगोयोगेतिसहसाप्रादुरासीन्महास्वनः ॥ ४ ॥ कल्पतांनागमुख्यानांरथानांच
वरूथिनां ॥ सन्नह्यतांनराणांचवाजिनांचविशांपते ॥ ५ ॥ क्रोशतांचैवयोधानांत्वरितानांपरस्परं ॥ बभूवतुमुलःशब्दोदिवस्पृक्सुमहांस्ततः ॥ ६ ॥ ततःश्वे
तपताकेनबलाकावर्णवाजिना ॥ हेमपृष्ठेनधनुषानागकक्षेणकेतुना ॥ ७ ॥ तूणीरशतपूर्णेनसगदेनवरूथिना ॥ शतघ्नीकिंकिणीशक्तिशूलतोमरधारिणा
॥ ८ ॥ कार्मुकैरुपपन्नेनविमलादित्यवर्चसा ॥ रथेनाभिपताकेनसूतपुत्रोभ्यदृश्यत ॥ ९ ॥ ध्मापयन्वारिजंराजन्हेमजालविभूषितं ॥ विधुन्वानोमहच्चापंका
र्त्तस्वरविभूषितं ॥ १० ॥ दृष्ट्वाकर्णंमहेष्वासंरथस्थंरथिनांवरं ॥ भानुमंतमिवोद्यंतंतमोनिघ्नन्दुरासदं ॥ ११ ॥ नभीष्मव्यसनंकेचिन्नापिद्रोणस्यमारिष ॥ ना
न्येषांपुरुषव्याघ्रमेनिरेतत्रकौरवाः ॥ १२ ॥ ततस्तुत्वरयन्योधान्शंखशब्देनमारिष ॥ कर्णोनिष्कर्षयामासकौरवाणांमहद्बलं ॥ १३ ॥ व्यूहंव्यूह्यमहेष्वासो
मकरंशत्रुतापनः ॥ प्रत्युद्ययौतथाकर्णःपांडवान्विजिगीषया ॥ १४ ॥ मकरस्यतुतुंडेवैकर्णोराजन्व्यवस्थितः ॥ नेत्राभ्यांशकुनिःशूरउलूकश्चमहारथः ॥ १५ ॥
द्रोणपुत्रस्तुशिरसिग्रीवायांसर्वसोदराः ॥ मध्येदुर्योधनोराजाबलेनमहतावृतः ॥ १६ ॥ वामपादेतुराजेंद्रकृतवर्माव्यवस्थितः ॥ नारायणबलैर्युक्तोगोपालैर्यु
द्धदुर्मदैः ॥ १७ ॥ पादेतुदक्षिणेराजन्गौतमःसत्यविक्रमः ॥ त्रिगर्त्तैःसुमहेष्वासैर्दाक्षिणात्यैश्चसंवृतः ॥ १८ ॥ अनुपादेतुयोवामस्तत्रशल्योव्यवस्थितः ॥ म
हत्यासेनयासार्द्धंमद्रदेशसमुत्थया ॥ १९ ॥ दक्षिणेतुमहाराजसुषेणःसत्यसंगरः ॥ वृतोरथसहस्रेणदंतिनांचत्रिभिःशतैः ॥ २० ॥ पुच्छेत्यास्तांमहावीर्यौभ्रा
तरौपार्थिवौतदा ॥ चित्रश्चचित्रसेनश्चमहत्यासेनयावृतौ ॥ २१ ॥ तथाप्रयातेराजेंद्रकर्णेनरवरोत्तमे ॥ धनंजयमभिप्रेक्ष्यधर्मराजोब्रवीदिदं ॥ २२ ॥ पश्यपा
र्थयथासेनाधार्त्तराष्ट्रीहसंयुगे ॥ कर्णेनविहितावीरगुप्तावीरैर्महारथैः ॥ २३ ॥ हतवीरतमाह्येषाधार्त्तराष्ट्रीमहाचमूः ॥ फल्गुशेषामहाबाहोतृणैस्तुल्यामताभम
॥ २४ ॥ एकोह्यत्रमहेष्वासःसूतपुत्रोविराजते ॥ सदेवासुरगंधर्वैःसकिन्नरमहोरगैः ॥ २५ ॥

॥ ८ ॥ अभिपताकेनवायोःप्रातिकूल्यादभिमुखपताकेन एतत्पराजयसूचकं ॥ ९ ॥ १० ॥ निघ्नन्निघ्नंतं घ्नंतमितिवापाठः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ अनुपादेपादस्थानस्यापिपश्चाद्भागे ॥ १९ ॥ दक्षिणेअनुपादे ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ व्यूहरचय ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिनैल० भारतभा० एकादशोध्यायः ॥ ११ ॥

चराचरैस्त्रिभिर्लोकैर्योजय्योरथिनांवरः॥ तंहत्वाद्यमहाबाहोविजयस्तवफाल्गुन ॥२६॥ उद्धृतश्चभवेच्छल्योममह्यादशवार्षिकः॥ एवंज्ञात्वामहाबाहोव्यूहंव्यू
हयथेच्छसि॥ २७॥ भ्रातुरेतद्वचःश्रुत्वापांडवःश्वेतवाहनः॥ अर्धचंद्रेणव्यूहेनप्रत्यव्यूहततांचमूं॥ २८ ॥ वामपार्श्वेतुतस्याथभीमसेनोव्यवस्थितः॥ दक्षिणे
चमहेष्वासोधृष्टद्युम्नोव्यवस्थितः॥ २९ ॥ मध्येव्यूहस्यराजातुपांडवश्चधनंजयः॥ नकुलःसहदेवश्चधर्मराजस्यपृष्ठतः॥ ३० ॥ चक्ररक्षौतुपांचाल्यौयुधामन्यू
त्तमौजसौ॥ नार्जुनंजहतुर्युद्धेपाल्यमानौकिरीटिना॥ ३१ ॥ शेषान्नृपतयोवीराःस्थिताव्यूहस्यदंशिताः॥ यथाभागंयथोत्साहंयथायत्नंचभारत॥ ३२॥ एवमे
तन्महाव्यूहंव्यूह्यभारतपांडवाः॥ तावकाश्चमहेष्वासायुद्धायैवमनोदधुः॥ ३३॥ दृष्ट्वाव्यूढांतवचमूंसूतपुत्रेणसंयुगे॥ निहतान्पांडवान्मेनेधार्त्तराष्ट्रःसबांधवः
॥ ३४॥ तथैवपांडवींसेनांव्यूढांदृष्ट्वायुधिष्ठिरः॥ धार्त्तराष्ट्रान्हतान्मेनेसकर्णान्वैजनाधिपः ॥ ३५ ॥ ततःशंखाश्चभेर्यश्चपणवानकदुंदुभिः॥ डिंडिमाश्चाप्यह
न्यंतझर्झराश्चसमंततः॥ ३६॥ सेनयोरुभयोराजन्प्रावाद्यंतमहास्वनाः ॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेशूराणांजयगृद्धिनां ॥ ३७॥ हयहेषितशब्दाश्चवारणानांचबृंह
तां॥ रथनेमिस्वनाश्चोग्राःसंबभूवुर्जनाधिप॥ ३८ ॥ नद्रोणव्यसनंकश्चिज्जानीतेतत्रभारत ॥ दृष्ट्वाकर्णमहेष्वासंमुखेव्यूहस्यदंशितं॥ ३९॥ उभेसैन्येमहारा
जप्रहृष्टनरसंकुले ॥ योद्धुकामेस्थितेराजन्हंतुमन्योन्यमोजसा ॥ ४० ॥ तत्रयत्तौसुसंरब्धौदृष्ट्वान्योन्यंव्यवस्थितौ॥ अनीकमध्येराजेंद्रचेरतुःकर्णपांडवौ
॥ ४१ ॥ नृत्यमानेचतेसेनेसमेयातांपरस्परं॥ तेषांपक्षैःप्रपक्षैश्चनिर्जग्मुस्तेयुयुत्सवः॥ ४२॥ ततःप्रववृतेयुद्धंनरवारणवाजिनां॥ रथानांचमहाराजअन्योन्य
मभिनिघ्नतां॥ ४३॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिव्यूहनिर्माणेएकादशोऽध्यायः॥ ११॥ ॥ ७॥ संजयउवाच तेसेनेऽन्योन्यमासाद्यप्रहृष्टाश्वनर
द्विपे॥ बृहत्यौसंप्रजह्रातेदेवासुरसमप्रभे॥ १ ॥ ततोनररथाश्वेभैःपत्तयश्चोग्रविक्रमाः ॥ संप्रहारान्भृशंचक्रुर्देहपाप्मासुनाशनान्॥ २ ॥ पूर्णचंद्रार्कपद्मानां
कांतिभिर्गंधतःसमैः॥ उत्तमांगैर्नृसिंहानांनृसिंहास्तस्तरुर्महीं॥ ३॥ अर्धचंद्रैस्तथाभल्लैःक्षुरप्रैरसिपट्टिशैः॥ परश्वधैश्चाप्यकृंतन्नुत्तमांगानियुध्यतां॥ ४॥ व्या
यतायतबाहूनांव्यायतायतबाहुभिः॥ बाहवःपातितारेजुर्धरण्यांसायुधांगदैः॥ ५॥

तेसेनेइति प्रगृह्यत्वाभावश्छांदसः ॥ १ देहानांपाप्मनामसूनांचनाशनान् ॥ २ ॥ पूर्णचंद्रार्कानांकांतिभिःसमैःपद्मानांगंधतःसमैःतस्तरुःआस्तीर्णवंतः ॥ ३ ॥ ४ ॥ व्यायताःपुंष्टाःआयताःदीर्घाः ॥ ५ ॥

प्रहितैःनिरस्तैः ओहाकृत्यागे ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥ १५ ॥ आपीडिनःभूषावंतः नानापृथक् विविधरागाणिवसनानियेषांतेविरागवसनाः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८॥ ॥ १९ ॥ २० ॥ महामात्ररथैरितिपाठेश्रेष्ठरथैः गजधूर्गतःगजस्कंधगतः ॥ २१ ॥ उदयाग्राद्रिभवनं उदयाद्रेरग्रभवनं अग्राद्रीत्यग्रशब्दस्यपूर्वनिपातआर्षः उदयनामाअग्राद्रिःपूर्वपर्वतःसएवभवनमितिवा

तैःस्फुरद्भिर्महीभातिरक्तांगुलितलैस्तथा ॥ गरुडप्रहितैरुग्रैःपंचास्यैरुरगैरिव ॥६॥ द्विरदस्यंदनाश्वेभ्यःपेतुर्वीराद्विषद्धताः ॥ विमानेभ्योयथाक्षीणेपुण्येस्वर्गसदस्तथा ॥ ७॥ गदाभिरन्येगुर्वीभिःपरिघैर्मुसलैरपि ॥ पोथिताःशतशःपेतुर्वीरावीरतरैरणे ॥ ८ ॥ रथारथैर्विमथितामत्तामत्तैर्द्विपाद्विपैः ॥ सादिनःसादिभिश्चैवतस्मिन्परमसंकुले ॥ ९ ॥ रथैर्नरारथानागैरश्वारोहाश्वपत्तिभिः ॥ अश्वारोहैःपदाताश्चनिहतायुधिशेरते ॥ १० ॥ रथाश्वपत्तयोनागैरथाश्वेभाश्वपत्तिभिः ॥ रथपत्तिद्विपाश्वाश्वैरथैश्चापिनरद्विपाः ॥ ११ ॥ रथाश्वेभनराणांतुनराश्वेभरथैःकृतं ॥ पाणिपादैश्चशस्त्रैश्चरथैश्चकदनंमहत् ॥ १२ ॥ तथातस्मिन्बलेशूरैर्वध्यमानेहतेपिच ॥ अस्मानभ्याययुःपार्थावृकोदरपुरोगमाः ॥ १३ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः ॥ सात्यकिश्चेकितानश्चद्राविडैःसैनिकैःसह ॥ १४ ॥ वृताव्यूहेनमहतापांड्याश्चोलाःसकेरलाः ॥ व्यूढोरस्कादीर्घभुजाःप्रांशवःपृथुलोचनाः ॥ १५ ॥ आपीडिनोरक्तदंतामत्तमातंगविक्रमाः ॥ नानाविरागवसनागंधचूर्णावचूर्णिताः ॥ १६ ॥ बद्धासयःपाशहस्तावारणप्रतिवारणाः ॥ समानमृत्यवोराजन्नात्यजंतपरस्परं ॥ १७ ॥ कलापिनश्चापहस्तादीर्घकेशाःप्रियंवदाः ॥ पत्तयःसादिनश्चान्येघोररूपपराक्रमाः ॥ १८ ॥ अथापरेपुनःशूराश्चेदिपांचालकेकयाः ॥ कारूषाःकोशलाःकांच्यामागधाश्चापिदुद्रुवुः ॥ १९ ॥ तेषांरथाश्वनागाश्चप्रवराश्चोग्रपत्तयः ॥ नानावाद्यधरैर्हृष्टानृत्यंतिचहसंतिच ॥ २० ॥ तस्यसैन्यस्यमहतोमहामात्रवरैर्वृतः ॥ मध्येवृकोदरोभ्यायात्त्वदीयान्नागधूर्गतः ॥ २१ ॥ सनागप्रवरोत्युग्रोविधिवत्कल्पितोबभौ ॥ उदयाग्राद्रिभवनंयथाभ्युदितभास्करं ॥ २२ ॥ तस्यायसंवर्मवरंवररत्नविभूषितं ॥ ताराव्याप्तस्यनभसःशारदस्यसमत्विषं ॥ २३ ॥ सतोमरव्यग्रकरश्चारुमौलिःस्वलंकृतः ॥ शरन्मध्यंदिनार्काभस्तेजसाव्यदहद्रिपून् ॥ २४ ॥ तंदृष्ट्वाद्विरदंदूरात्क्षेमधूर्तिर्द्विपस्थितः ॥ आह्वयन्नभिदुद्रावप्रमनाःप्रमनस्तरं ॥ २५ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंद्विपयोरुग्ररूपयोः ॥ यदृच्छयाद्रुमवतोर्महापर्वतयोरिव ॥ २६ ॥ संसक्तनागौतौवीरौतोमरैरितरेतरं ॥ बलवत्सूर्यरश्म्याभैर्भित्वान्योन्यंविनेदतुः ॥ २७ ॥

उदयायात्रिभवनमितिपाठेउदयाचलस्याग्रेशृंगेअग्रेरर्कभूतस्यभवनं ॥ २२ ॥ शारदस्यशरदाउपलक्षितस्य ॥ २३ ॥ चारुमौलिःरम्यकिरीटः ॥ २४ ॥ द्विपस्थितोद्विपारूढः प्रमनाःप्रकृष्टमनाः प्रमनस्तरंप्रसन्नतरमनसं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥२८॥२९॥३०॥ विनेदतुः सन्निहितौ वभूवतुः बदपतुरित्यर्थः ॥३१॥ अपरैः तोमरैरेव ॥३२॥ सभीमसेनः मेघैः समससमिरिवांशुमान् यथामेघांतर्हितस्य सूर्यस्य मरीचयः रश्मिरूपेणसर्वतः प्रचरंति एवंरश्मिस्थानीयास्तोमराः ॥३३॥ अंजोगतिं ऋजुगतिं॥३४॥३५॥३६॥ गृह्यमाणः निगृह्यमाणः क्षेमधूर्त्तिना ॥३७॥३८॥३९॥ आमित्रंशत्रुसंबंधिनं सामित्रमितिपाठांतरं॥४०॥४१॥४२॥४३॥ अहनद्धतवान् हतःगद

व्यपसृत्यतुनागाभ्यांमंडलानिविचेरतुः ॥ प्रगृह्यचोभौधनुषीजघ्नतुर्वैपरस्परं॥२८॥ क्ष्वेडितास्फोटितरवैर्बाणशब्दैस्तुसर्वतः॥ तौजनंहर्षयंतौचसिंहनादंप्रचक्रतुः॥ २९ ॥ समुद्यतकराभ्यांतौद्विपाभ्यांकृतिनावुभौ ॥ वातोद्धूतपताकाभ्यांयुयुधातेमहाबलौ ॥ ३० ॥ तावन्योन्यस्यधनुषीछित्वान्योन्यंविनेदतुः॥ शक्तितोमरवर्षेणप्रावृण्मेघाविवांबुभिः॥ ३१॥ क्षेमधूर्त्तिस्तदाभीमंतोमरेणस्तनांतरे॥ निर्बिभेदातिवेगेनषड्भिश्चाप्यपरैर्नदन्॥३२॥ सभीमसेनःशुशुभेतोमरैरंगमाश्रितैः॥ क्रोधदीप्तवपुर्मेघैःसमससमिरिवांशुमान्॥ ३३ ॥ ततोभास्करवर्णाभमंजोगतिमयस्मयं॥ ससर्जतोमरंभीमःप्रत्यमित्राययत्नवान् ॥ ३४ ॥ ततःकुलूताधिपतिश्चापमानम्यसायकैः ॥ दशभिस्तोमरंभित्वाषष्ट्याविव्याधपांडवं॥ ३५ ॥ अथकार्मुकमादायभीमोजलदनिःस्वनं॥ रिपोरभ्यर्दयन्नागमुन्नदन्पांडवःशरैः॥ ३६॥ सशरौघार्दितोनागोभीमसेनेनसंयुगे ॥ गृह्यमाणोपिनातिष्ठद्वातोद्धूतइवांबुदः ॥ ३७॥ तमभ्यधावद्द्विरदंभीमोभीमस्यनागराट्॥ महावातेरितंमेघंवातोद्धूतइवांबुदः॥ ३८ ॥ सन्निवार्यात्मनोनागंक्षेमधूर्त्तिःप्रतापवान्॥ विव्याधाभिद्रुतंबाणैर्भीमसेनस्यकुंजरं॥ ३९॥ ततःसाधुविसृष्टेनक्षुरेणानतपर्वणा ॥ छित्वाशरासनंशत्रोर्नागमामित्रमार्दयत् ॥ ४० ॥ ततःक्रुद्धोरणेभीमंक्षेमधूर्त्तिःपराभिनत् ॥ जघानचास्यद्विरदंनाराचैःसर्वमर्मसु॥ ४१॥ सपपातमहानागोभीमसेनस्यभारत॥ पुरानागस्यपतनादवप्लुत्यस्थितोमहीं॥ ४२ ॥ तस्यभीमोपिद्विरदंगदयासमपोथयत्॥ तस्मात्प्रमथितान्नागात्क्षेमधूर्त्तिमवप्लुतं॥ ४३॥ उद्यतायुधमायांतंगदयाहन्वृकोदरः॥ सपपातहतःसासिर्व्यसुस्तमभितोद्विपं॥ ४४ ॥ वज्रप्रभग्नमचलंसिंहोवज्रहतोयथा॥ तंहतंनृपतिंदृष्ट्वाकुलूतानांयशस्करं॥ प्राद्रवद्व्यथितासेनात्वदीयाभरतर्षभ॥ ४५॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० क्षेमधूर्त्तिवधेद्वादशोऽध्यायः॥ १२॥

संजयउवाच ततःकर्णोमहेष्वासःपांडवानामनीकिनीं॥ जघानसमरेशूरःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १ ॥ तथैवपांडवाराजंस्तवपुत्रस्यवाहिनीं॥ कर्णस्यप्रमुखेक्रुद्धानिजघ्नुस्तेमहारथाः॥ २॥ कर्णोपिराजन्समरेव्यहनत्पांडवींचमूं॥ नाराचैरर्करश्म्याभैःकर्मारपरिमार्जितैः॥ ३॥

याशकलीकृतः अतएवअभितोद्विपंद्विपस्याभितःपपात ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैल० भारतभा० द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ द्रौणिमभ्यद्रवत् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ कृपेणयुयुधेइतिशेषः ॥ ९ ॥ माद्रीपुत्रःसुतंतवेत्यस्यव्याख्यादुःशासनमिति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ लघु शीघ्रं सुष्ठु

तत्रभारतकर्णेननाराचैस्ताडितागजाः॥ नेदुःसेदुश्चमम्लुश्चबभ्रमुश्चदिशोदश ॥ ४ ॥ वध्यमानेबलेतस्मिन्सूतपुत्रेणमारिष ॥ नकुलोभ्यद्रवत्तूर्णंसूतपुत्रंम
हारणे ॥ ५ ॥ भीमसेनस्तथाद्रौणिंकुर्वाणंकर्मदुष्करं ॥ विंदानुविंदौकैकेयौसात्यकिःसमवारयत् ॥ ६ ॥ श्रुतकर्माणमायांतंचित्रसेनोमहीपतिः ॥ प्रतिविंध्य
स्तथाचित्रंचित्रकेतनकार्मुकं ॥ ७ ॥ दुर्योधनस्तुराजानंधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ संशप्तकगणान्क्रुद्धोह्यभ्यधावद्धनंजयः ॥ ८ ॥ धृष्टद्युम्नःकृपेणाथतस्मिन्वीरवरक्ष
ये ॥ शिखंडीकृतवर्माणंसमासादयदच्युतं ॥ ९ ॥ श्रुतकीर्त्तिस्तथाशल्यंमाद्रीपुत्रःसुतंतव ॥ दुःशासनंमहाराजसहदेवःप्रतापवान् ॥ १० ॥ कैकेयौसात्यकिंयु
द्धेशरवर्षेणभास्वता ॥ सात्यकिःकैकेयौचापिच्छादयामासभारत ॥ ११ ॥ तावेनंभ्रातरौवीरौजघ्नतुर्हृदयेभृशं ॥ विषाणाभ्यांयथानागौप्रतिनागंमहावने
॥ १२ ॥ शरसंभिन्नवर्माणौतावुभौभ्रातरौरणे ॥ सात्यकिंसत्यकर्माणंराजन्विव्यधतुःशरैः ॥ १३ ॥ तौसात्यकिर्महाराजप्रहसन्सर्वतोदिशः ॥ छादयंश्छरव
र्षेणवारयामासभारत ॥ १४ ॥ वार्यमाणौततस्तौहिशैनेयशरवृष्टिभिः ॥ शैनेयस्यरथंतूर्णंछादयामासतुःशरैः ॥ १५ ॥ तयोस्तुधनुषीचित्रेछित्वाशौरिर्महा
यशाः ॥ अथतौसायकैस्तीक्ष्णैर्वारयामाससंयुगे ॥ १६ ॥ अथान्येधनुषीचित्रेप्रगृह्यचमहाशरान् ॥ सात्यकिंछादयंतौतौचेरतुर्लघुसुष्ठुच ॥ १७ ॥ ताभ्यांमु
क्तामहाबाणाःकंकबर्हिणवाससः ॥ द्योतयंतोदिशःसर्वाःसंपेतुःस्वर्णभूषणाः ॥ १८ ॥ बाणांधकारमभवत्तयोराजन्महामृधे ॥ अन्योन्यस्यधनुश्चैवचिच्छिदुस्ते
महारथाः ॥ १९ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजसात्वतोयुद्धदुर्मदः ॥ धनुरन्यत्समादायसज्यंकृत्वाचसंयुगे ॥ २० ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनअनुविंदशिरोऽहरत् ॥ अपतत्त
च्छिरोराजन्कुंडलोपचितंमहत् ॥ ॥ २१ ॥ शंबरस्यशिरोयद्वन्निहतस्यमहारणे ॥ शोचयन्केकयान्सर्वान्जगामाशुवसुंधरां ॥ २२ ॥ तंदृष्ट्वानिहतंशूरंभ्राता
तस्यमहारथः ॥ सज्यमन्यद्धनुःकृत्वाशैनेयंपर्यवारयत् ॥ २३ ॥ सषष्ट्यासात्यकिंविध्वास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ ननादबलवान्नादंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ २४
सात्यकिंचततस्तूर्णंकेकयानांमहारथः ॥ शरैरनेकसाहस्रैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ २५ ॥ सशरैःक्षतसर्वांगःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ रराजसमरेराजन्सपुष्पइ
वकिंशुकः ॥ २६ ॥ सात्यकिःसमरेविद्धःकैकेयेनमहात्मना ॥ कैकेयंपंचविंशत्याविव्याधप्रहसन्निव ॥ २७ ॥ तावन्योन्यस्यसमरेसंछिद्यधनुषीशुभे ॥ हत्वा
चसारथीतूर्णंहयांश्चरथिनांवरौ ॥ २८ ॥

शोभनं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ उपचितमलंकृतं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अपहस्तेनतिर्यक्हस्तेन ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभा० त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ५ ॥ ० श्रुतकर्मेति ॥ १ ॥ अभि

विरथावसियुद्धायसमाजग्मतुराहवे ॥ शतचंद्रश्चितेगृह्यचर्मणीसुभुजौतथा ॥ २९ ॥ विरोचेतांमहारंगेनिस्त्रिंशवरधारिणौ ॥ यथादेवासुरेयुद्धेजंभशक्रौम
हाबलौ ॥ ३० ॥ मंडलानिततस्तौतुविचरंतौमहारणे ॥ अन्योन्यमभितस्तूर्णंसमाजग्मतुराहवे ॥ ३१ ॥ अन्योन्यस्यवधेचैवचक्रतुर्यत्नमुत्तमं ॥ कैकेयस्यद्वि
धाचर्मततश्चिच्छेदसात्वतः ॥ ३२ ॥ सात्यकेस्तुतथैवासौचर्मचिच्छेदपार्थिवः ॥ चर्मच्छित्वातुकैकेयस्तारागणशतैर्वृतं ॥ ३३ ॥ चचारमंडलान्येवगतप्रत्या
गतानिच ॥ तंचरंतंमहारंगेनिस्त्रिंशवरधारिणं ॥ ३४ ॥ अपहस्तेनचिच्छेदशैनेयस्त्वरयान्वितः ॥ सवर्माकेकयोराजन्द्विधाछिन्नोमहारणे ॥ ३५ ॥ निपपात
महेष्वासोवज्राहतइवाचलः ॥ तंनिहत्यरणेशूरःशैनेयोरथसत्तमः ॥ ३६ ॥ युधामन्युरथंतूर्णमारुरोहपरंतपः ॥ ततोन्यंरथमास्थायविधिवत्कल्पितंपुनः ॥ ३७ ॥
केकयानांमहत्सैन्यंव्यधमत्सात्यकिःशरैः ॥ सावध्यमानासमरेकेकयानांमहाचमूः ॥ तमुत्सृज्यरणेशत्रुंप्रदुद्रावदिशोदश ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप०
विंदानुविंदवधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच श्रुतकर्माततोराजंश्चित्रसेनंमहीपतिं ॥ आजघ्नेसमरेक्रुद्धःपंचाशद्भिःशिलीमुखैः
॥ १ ॥ अभिसारस्तुतंराजन्नवभिर्नतपर्वभिः ॥ श्रुतकर्माणमाहत्यसूतंविव्याधपंचभिः ॥ २ ॥ श्रुतकर्माततःक्रुद्धश्चित्रसेनंचमूमुखे ॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनम
र्मदेशेसमार्पयत् ॥ ३ ॥ सोतिविद्धोमहाराजनाराचेनमहात्मना ॥ मूर्छामभिययौवीरःकश्मलंचाविवेशह ॥ ४ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैनंश्रुतकीर्तिर्महायशाः ॥
नवत्याजगतीपालंछादयामासपत्रिभिः ॥ ५ ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांचित्रसेनोमहारथः ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनतंचविव्याधसप्तभिः ॥ ६ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादा
यवेगघ्नंरुक्मभूषितं ॥ चित्ररूपधरंचक्रेचित्रसेनंशरोर्मिभिः ॥ ७ ॥ सशरैश्चित्रितोराजाचित्रमाल्यधरोयुवा ॥ युवेवसमरेऽशोभद्गोष्ठीमध्येस्वलंकृतः ॥ ८ ॥ श्रु
तकर्माणमथवैनाराचेनस्तनांतरे ॥ बिभेदतरसाशूरस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ९ ॥ श्रुतकर्मापिसमरेनाराचेनसमर्पितः ॥ सुस्रावरुधिरंतत्रगैरिकार्द्रइवाचलः
॥ १० ॥ ततःसरुधिराक्तांगोरुधिरेणकृतच्छविः ॥ रराजसमरेवीरःसपुष्पइवकिंशुकः ॥ ११ ॥ श्रुतकर्माततोराजन्शत्रुणासमभिद्रुतः ॥ शत्रुसंवारणंक्रुद्धो
द्विधाचिच्छेदकार्मुकं ॥ १२ ॥

सारोभिसाराधिपतिश्चित्रसेनः आहत्यसंताड्य ॥ २ ॥ ३ ॥ मूर्छाअर्धनिद्रां कश्मलंअचित्तत्वं ॥ ४ ॥ एनं श्रुतकर्माणं ॥ ५ ॥ तंश्रुतकर्माणं ॥ ६ ॥ ७ ॥ सशरैरिति गोष्ठीगोयूथपःसांडोमहोक्षः सयथाशृंगादौअलंकृतएवंसशरैरलंकृतइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ कृतच्छविः आहितशोभः ॥ ११ ॥ १२ ॥

सुपत्रिभिःशोभनपुंखवद्भिर्नाराचानांशतैः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ प्रेतराट्यमः ॥ १७ ॥ दावोदावाग्निस्तेनदग्धाः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ स्वर्णघंटांसुवर्णमयघंटान्वितां ॥ २३ ॥

अथैनंछिन्नधन्वानंनाराचानांशतैस्त्रिभिः ॥ छादयन्समरेराजन्विव्याधचसुपत्रिभिः ॥ १३ ॥ ततोपरेणभल्लेनतीक्ष्णेननिशितेनच ॥ जहारससशिरस्त्राणं
शिरस्तस्यमहात्मनः ॥ १४ ॥ तच्छिरोन्यपतद्भूमौचित्रसेनस्यदीप्तिमत् ॥ यदृच्छयायथाचंद्रश्च्युतःस्वर्गान्महीतलं ॥ १५ ॥ राजानंनिहतंदृष्ट्वातेऽभिसारंतुमारि
ष ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनचित्रसेनस्यसैनिकाः ॥ १६ ॥ ततःक्रुद्धोमहेष्वासस्तत्सैन्यंप्राद्रवच्छरैः ॥ अंतकालेयथाक्रुद्धःसर्वभूतानिप्रेतराट् ॥ १७ ॥ तेवध्यमानाःस
मरेतवपौत्रेणधन्विना ॥ व्यद्रवंतदिशस्तूर्णंदावदग्धाइवद्विपाः ॥ १८ ॥ तांस्तुविद्रवतोदृष्ट्वानिरुत्साहान्द्विषज्जये ॥ द्रावयन्निषुभिस्तीक्ष्णैःश्रुतकर्माव्यरोचत
॥ १९ ॥ प्रतिविंध्यस्ततश्चित्रंभित्वापंचभिराशुगैः ॥ सारथिंचत्रिभिर्विद्ध्वाध्वजमेकेषुणापिच ॥ २० ॥ तंचित्रोनवभिर्भल्लैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ स्वर्णपुंखैः
प्रसन्नाग्रैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २१ ॥ प्रतिविंध्योधनुश्छित्वातस्यभारतसायकैः ॥ पंचभिर्निशितैर्बाणैरथैनंसहिजघ्निवान् ॥ २२ ॥ ततःशक्तिंमहाराजस्वर्णघं
टांदुरासदां ॥ प्राहिणोत्तवपौत्रायघोरामग्निशिखामिव ॥ २३ ॥ तामापतंतींसहसामहोल्काप्रतिमांतदा ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेप्रतिविंध्योहसन्निव ॥ २४ ॥
सापपातद्विधाछिन्नाप्रतिविंध्यशरैःशितैः ॥ युगांतेसर्वभूतानित्रासयंतीयथाऽशनिः ॥ २५ ॥ शक्तिंतांप्रहतांदृष्ट्वाचित्रोगृह्यमहागदां ॥ प्रतिविंध्यायचिक्षेपरु
क्मजालविभूषितां ॥ २६ ॥ साजघानहयांस्तस्यसारथिंचमहारणे ॥ रथंप्रमृद्यवेगेनधरणीमन्वपद्यत ॥ २७ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुरथादाप्लुत्यभारत ॥ शक्तिंचि
क्षेपचित्रायस्वर्णदंडामलंकृतां ॥ २८ ॥ तामापतंतींजग्राहचित्रोराजन्महामनाः ॥ ततस्तामेवचिक्षेपप्रतिविंध्यायपार्थिवः ॥ २९ ॥ समासाद्यरणेशूरंप्रतिविं
ध्यंमहाप्रभा ॥ निर्भिद्यदक्षिणंबाहुंनिपपातमहीतले ॥ पतिताभासयच्चैवतंदेशमशनिर्यथा ॥ ३० ॥ प्रतिविंध्यस्ततोराजंस्तोमरंहेमभूषितं ॥ प्रेषयामाससंक्रु
द्धश्चित्रस्यवधकांक्षया ॥ ३१ ॥ सतस्यगात्रावरणंभित्वाहृदयमेवच ॥ जगामधरणींतूर्णंमहोरगइवाशयं ॥ ३२ ॥ सपपाततदाराजातोमरेणसमाहतः ॥ प्र
सार्यविपुलौबाहूपीनौपरिघसन्निभौ ॥ ३३ ॥ चित्रंसंप्रेक्ष्यनिहतंतावकारणशोभिनः ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनप्रतिविंध्यंसमंततः ॥ ३४ ॥ सृजंतोविविधान्बाणान्श
तघ्नीश्चसकिंकिणीः ॥ तमवच्छादयामासुःसूर्यमभ्रगणाइव ॥ ३५ ॥ तान्विधम्यमहाबाहुःशरजालेनसंयुगे ॥ व्यद्रावयत्तवचमूंवज्रहस्तइवासुरीं ॥ ३६ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ गात्रावरणंकवचं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभा० चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ भीमेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ खड्गःगंडकः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

तेवध्यमानाःसमरेतावकाःपांडवैर्नृप॥ विप्रकीर्यंतसहसावातनुन्नाघनाइव ॥ ३७ ॥ विप्रद्रुतेबलेतस्मिन्वध्यमानेसमंततः ॥ द्रौणिरेकोऽभ्ययात्तूर्णंभीमसे
नंमहाबलं॥ ३८ ॥ ततःसमागमोघोरोबभूवसहसातयोः ॥ यथादेवासुरेयुद्धेवृत्रवासवयोरिव ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० चित्रवधेचतुर्दशोऽध्या
यः॥ १४॥ ॥ ७॥ संजयउवाच भीमसेनंततोद्रौणीराजन्विव्याधपत्रिणा॥ परयात्वरयायुक्तोदर्शयन्नस्त्रलाघवं॥ १॥ अथैनंपुनराजघ्नेनवत्या
निशितैःशरैः॥ सर्वमर्माणिसंप्रेक्ष्यमर्मज्ञोलघुहस्तवत्॥ २॥ भीमसेनःसमाकीर्णोद्रौणिनानिशितैःशरैः॥ रराजसमरेराजन्रश्मिवानिवभास्करः॥ ३॥ त
तःशरसहस्रेणसुप्रयुक्तेनपांडवः॥ द्रोणपुत्रमवच्छाद्यसिंहनादममुंचत॥४॥ शरैःशरांस्ततोद्रौणिःसंवार्ययुधिपांडवं॥ ललाटेऽभ्याहनद्राजन्नाराचेनस्मयन्नि
व॥ ५॥ ललाटस्थंततोबाणंधारयामासपांडवः॥ यथाशृंगंवनेदृप्तःखड्गोधारयतेनृप ॥ ६ ॥ ततोद्रौणिंरणेभीमोयतमानंपराक्रमी॥ त्रिभिर्विव्याधनाराचैर्ल
लाटेविस्मयन्निव॥७॥ ललाटस्थैस्ततोबाणैर्ब्राह्मणोसौव्यशोभत॥प्रावृषीवयथासिक्तस्त्रिशृंगःपर्वतोत्तमः॥८॥ ततःशरशतैर्द्रौणिरर्दयामासपांडवं॥ नचैनं
कंपयामाससमातरिश्वेवपर्वतं॥ ९॥ तथैवपांडवोयुद्धेद्रौणिंशरशतैःशितैः॥ नाकंपयतसंहृष्टोवार्योघइवपर्वतं ॥ १० ॥ तावन्योन्यंशरैर्घोरैश्छादयानौमहार
थौ॥ रथवर्यगतौवीरौशुशुभातेबलोत्कटौ॥ ११ ॥ आदित्याविवसंदीप्तौलोकक्षयकरावुभौ॥ स्वरश्मिभिरिवान्योन्यंतापयंतौशरोत्तमैः॥ १२॥ ततःप्रतिकृ
तेयत्नंकुर्वाणौतौमहारणे॥ कृतप्रतिकृतेयत्तौशरसंघैरभीतवत्॥ १३॥ व्याघ्राविवचसंग्रामेचेरतुस्तौनरोत्तमौ॥ शरदंष्ट्रौदुराधर्षौचापवक्त्रौभयंकरौ॥ १४॥
अभूतांतावदृश्यौचशरजालैःसमंततः॥ मेघजालैरिवच्छन्नौगगनेचंद्रभास्करौ॥ १५॥ चकाशेतेमुहूर्त्तेनततस्तावप्यरिंदमौ॥ विमुक्तावभ्रजालेनअंगारक
बुधाविव॥ १६॥ अथतत्रैवसंग्रामेवर्त्तमानेसुदारुणे॥ अपसव्यंततश्चक्रेद्रौणिस्तत्रवृकोदरं॥ १७॥ किरञ्छरशतैरुग्रैर्धाराभिरिवपर्वतं॥ नतुतन्ममृषेभीमः
शत्रोर्विजयलक्षणं॥ १८॥ प्रतिचक्रेततोराजन्पांडवोप्यपसव्यतः॥ मंडलानांविभागेषुगतप्रत्यागतेषुच॥ १९॥ बभूवतुमुलंयुद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः॥ चरि
त्वाविविधान्मार्गान्मंडलस्थानमेवच॥ २०॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः॥ अन्योन्यस्यवधेचैवचक्रतुर्यत्नमुत्तमं ॥ २१ ॥ ईषतुर्विरथंचैवकर्तु
मन्योन्यमाहवे॥ ततोद्रौणिर्महास्त्राणिप्रादुश्चक्रेमहारथः॥ २२॥ कृतप्रतिकृतेअन्योन्यास्त्रप्रतिघाते॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ ईषतुःइच्छांचक्रतुः॥ २२॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ उल्कानांअन्योन्याभिमुखंपातास्तैरावृतमिवेतिलुप्तोपमा ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ तथैवदशनच्छदौक्रोधात्संदष्टो

तान्यस्त्रैरेवसमरेप्रतिजघ्नेथपांडवः॥ ततोघोरंमहाराजअस्त्रयुद्धमवर्त्तत॥ २३॥ ग्रहयुद्धंयथाघोरंप्रजासंहरणेत्वभूत्॥ तेबाणाःसमसज्जंतमुक्तास्ताभ्यांतुभारत॥ २४॥ द्योतयंतोदिशःसर्वास्तथसैन्यंसमंततः॥ बाणसंघैर्वृतंघोरमाकाशंसमपद्यत॥ २५॥ उल्कापाताद्वृतंयुद्धंप्रजानांसंक्षयेनृप॥ बाणाभिघातात्संजज्ञेतत्रभारतपावकः॥ २६॥ सविस्फुलिंगोदीप्तार्चिर्योऽदहद्वाहिनीद्वयं॥ तत्रसिद्धामहाराजसंपतंतोब्रुवन्वचः॥ २७॥ युद्धानामतिसर्वेषांयुद्धमेतदितिप्रभो॥ सर्वयुद्धानिचैतस्यकलांनार्हंतिषोडशीं॥ २८ ॥ नेदृशंचपुनर्युद्धंभविष्यतिकदाचन ॥ अहोज्ञानेनसंपन्नावुभौब्राह्मणक्षत्रियौ ॥ २९ ॥ अहोशौर्येणसंपन्नावुभौचोग्रपराक्रमौ॥ अहोभीमबलोभीमएतस्यचकृतास्त्रता॥ ३० ॥ अहोवीर्यस्यसारत्वमहोसौष्ठवमेतयोः ॥ स्थितावेतौहिसमरेकालांतकयमोपमौ॥ ३१ ॥ रुद्रौद्वाविवसंभूतौयथाद्वाविवभास्करौ॥ यमौवापुरुषव्याघ्रौघोररूपावुभौरणे॥ ३२॥ इतिवाचःस्मश्रूयंतेसिद्धानांवैमुहुर्मुहुः॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेसमेतानांदिवौकसां॥ ३३॥ अद्भुतंचाप्यचिंत्यंचदृष्ट्वाकर्मतयोरणे॥ सिद्धचारणसंघानांविस्मयःसमपद्यत ॥ ३४ ॥ प्रशंसंतितदादेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः॥ साधुद्रौणेमहाबाहोसाधुभीमेतिचाब्रुवन्॥ ३५॥ तौशूरौसमरेराजन्परस्परकृतागसौ॥ परस्परमुदीक्षेतांक्रोधादुद्वृत्यचक्षुषी॥ ३६ ॥ क्रोधरक्तेक्षणौतौतुक्रोधात्प्रस्फुरिताधरौ॥ क्रोधात्संदष्टदशनौतथैवदशनच्छदौ॥ ३७॥ अन्योन्यंछादयंतौस्मशरवृष्ट्यामहारथौ॥ शरांबुधारौसमरेशस्त्रविद्युत्प्रकाशिनौ॥ ३८॥ तावन्योन्यंध्वजंविध्वासारथिंचमहारणे॥ अन्योन्यस्यहयान्विध्वाबिभिदातेपरस्परं ॥ ३९ ॥ ततःक्रुद्धौमहाराजबाणौगृह्यमहाहवे॥ उभौचिक्षिपतुस्तूर्णमन्योन्यस्यवधैषिणौ॥ ४० ॥ तौसायकौमहाराजद्योतमानौचमूमुखे॥ आजघ्नतुःसमासाद्यवज्रवेगौदुरासदौ॥ ४१ ॥ तौपरस्परवेगाच्चशराभ्यांचभृशाहतौ॥ निपेततुर्महावीर्यौरथोपस्थेतयोस्तदा॥ ४२ ॥ ततस्तुसारथिर्ज्ञात्वाद्रोणपुत्रमचेतनं॥ अपोवाहरणाद्राजन्सर्वसैन्यस्यपश्यतः॥ ४३ ॥ तथैवपांडवंराजन्विह्वलंतंमुहुर्मुहुः॥ अपोवाहरथेनाजौसारथिःशत्रुतापनं॥ ४४॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० अश्वत्थामभीमसेनयोर्युद्धेपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्र उवाच यथासंशप्तकैःसार्धमर्जुनस्याभवद्रणः॥ अन्येषांचमहीपानांपांडवैस्तद्ब्रवीहिमे॥ १॥

श्री ॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥तौबाणौभृशाहताविति हेतोःशराभ्यांअपभागाभ्यांतयोःतदीययोरथयोरुपस्थेमुख्यदेशेरथिनीनियावत् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभा० पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ यथेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ सरत्नानूरत्नांगुलीयकादियुक्तान् सरत्नीनितिपाठेरत्निःकूर्परादाकनिष्ठांतःकरःतत्सहितान्पाणीन् ॥ ८ ॥ ९ ॥ सुसंरब्धाइत्यत्रसुसंमर्दाइतिपाठेशोभनःस्वर्गदःसंमर्दोयेषां
तथाभूताः वासितापुष्पवतीगौस्तदर्थं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ छिन्नेति त्रिवेणुःउभयतःकाष्ठद्वयसहितोधूर्दंडः अक्षश्चक्राधारदंडः ॥ १३ ॥ योक्राणिबंधनरज्जवः रश्मयःप्रग्रहाः विवरूथानूरथगुप्तिरहि

अश्वत्थाम्नस्तुयद्युद्धमर्जुनस्यचसंजय ॥ अन्येषांचमहीपानांपांडवैस्तद्ब्रवीहिमे ॥ २ ॥ संजयउवाच श्रृणुराजन्यथावृत्तंसंग्रामंब्रुवतोमम ॥ वीराणांश
त्रुभिःसार्धंदेहपाप्मासुनाशनं ॥ ३ ॥ पार्थःसंशप्तकबलंप्रविश्यार्णवसन्निभं ॥ व्यक्षोभयदमित्रघ्नोमहावातइवार्णवं ॥ ४ ॥ शिरांस्युन्मथ्यवीराणांशितैर्भल्लैर्ध
नंजयः ॥ पूर्णचंद्राभवक्त्राणिस्वक्षिभ्रूदशनानिच ॥ ५ ॥ संतस्तारक्षितिंक्षिप्रंविनालैर्नलिनैरिव ॥ सुवृत्तानायतान्पुष्टान्चंदनागुरुभूषितान् ॥ ६ ॥ सायुधा
न्सतलत्रांश्चपंचास्योरगसन्निभान् ॥ बाहून्क्षुरैरमित्राणांचिच्छेदसमरेर्जुनः ॥ ७ ॥ धुर्यान्धुर्येतरान्सूतान्ध्वजांश्चापानिसायकान् ॥ पाणीन्सरत्नानसकृद्भ
ल्लैश्चिच्छेदपांडवः ॥ ८ ॥ रथान्द्विपान्हयांश्चैवसारोहानर्जुनोयुधि ॥ शरैरनेकसाहस्रैर्निन्येराजन्यमक्षयं ॥ ९ ॥ तंप्रवीराःसुसंरब्धानर्दमानाइवर्षभाः ॥ वासि
तार्थमिवक्रुद्धमभिद्रुत्यमदोत्कटाः ॥ १० ॥ निघ्नंतमभिजघ्नुस्तेशरैःश्रृंगैरिवर्षभाः ॥ तस्यतेषांचतद्युद्धमभवल्लोमहर्षणं ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यविजयेयद्वद्दैत्यानांस
हवज्रिणा ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यद्विषतांसर्वतोर्जुनः ॥ १२ ॥ इषुभिर्बहुभिस्तूर्णंविध्वाप्राणान्जहारसः ॥ छिन्नत्रिवेणुचक्राक्षान्हतयोधान्ससारथीन्
॥ १३ ॥ विध्वस्तायुधतूणीरान्समुन्मथितकेतनान् ॥ संछिन्नयोक्त्ररश्मीकान् विवरूथान्विकूबरान् ॥ १४ ॥ विस्रस्तबंधुरयुगान्विस्रस्ताक्षप्रमंडलान् ॥ रथा
न्विशकलीकुर्वन्महाभ्राणीवमारुतः ॥ १५ ॥ विस्मापयन्प्रेक्षणीयंद्विषतांभयवर्धनं ॥ महारथसहस्रस्यसमंकर्माकरोज्जयः ॥ १६ ॥ सिद्धदेवर्षिसंघाश्चचार
णाश्चापितुष्टुवुः ॥ देवदुंदुभयोनेदुःपुष्पवर्षाणिचापतन् ॥ १७ ॥ केशवार्जुनयोर्मूर्ध्निप्राहवाक्काशरीरिणी ॥ चंद्राग्न्यनिलसूर्याणांकांतिदीप्तिबलद्युतीः ॥ १८ ॥
यौसदाबिभ्रतुर्वीराविमौतौकेशवार्जुनौ ॥ ब्रह्मेशानाविवाजय्यौवीरावेकरथेस्थितौ ॥ १९ ॥ सर्वभूतवरौवीरौनरनारायणाविमौ ॥ इत्येतन्महदाश्चर्यंदृष्ट्वाश्रु
त्वाचभारत ॥ २० ॥ अश्वत्थामासुसंयत्तःकृष्णावभ्यद्रवद्रणे ॥ अथपांडवमस्यंतममित्रघ्नकराञ्छरान् ॥ २१ ॥ सेषुणापाणिनाहूयप्रहसन्द्रौणिरब्रवीत् ॥
यदिमांमन्यसेवीरप्राप्तमर्हमिहातिथिं ॥ २२ ॥

तान् कूबरःत्रिवेणोरग्रभागः ॥ १४ ॥ बंधुरंरथतल्पः युगंधूरग्रकाष्ठं अक्षप्रमंडलंरथनीडाक्षयोःसंधानकाष्ठजातंविशकलीकुर्वन् विशेषेणश
कलीकुर्वन् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ चंद्रादीनांकांत्यादीन्यथासंख्यंबिभ्रतुः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अमित्रघ्नाःकराःकराकारमग्रफलकंयेषांतानूअमित्रघ्नकरान् ॥ २१ ॥ अर्हंपूजयितुंयोग्यं ॥ २२ ॥

॥ २२ ॥२४॥ अनंतरंप्रथमं ॥२५॥२६॥२७ ॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२ ॥ आयस्तःयत्नवान् ॥३३ ॥ ३४॥ इषुधिप्रभृतिभ्यःशराःपेतुःलोमभ्योपिवर्मभ्योपिचपेतुस्तत्रहेतुःब्रह्मवादिनःयोगबलवतइत्य

ततःसर्वात्मनात्वद्ययुद्धातिथ्यंप्रयच्छमे॥ एवमाचार्यपुत्रेणसमाहूतोयुयुत्सया ॥ २३ ॥ बहुमेनेर्जुनोत्मानमितिचाहजनार्दनं॥ संशप्तकाश्चमेवध्याद्रौणिरा
ह्वयतेचमां॥ २४॥ यदत्रानंतरंप्राप्तंशंसमेतद्धिमाधव॥ आतिथ्यकर्माभ्युत्थायदीयतांयदिमन्यसे ॥ २५ ॥ एवमुक्तोवहत्पार्थंकृष्णोद्रोणात्मजांतिके॥ जैत्रे
णविधिनाहूतंवायुरिंद्रमिवाध्वरे॥ २६ ॥ तमामंत्र्यैकमनसंकेशवोद्रौणिमब्रवीत् ॥ अश्वत्थामन्स्थिरोभूत्वाप्रहराशुसहस्वच ॥ २७॥ निर्वेष्टुंभर्तृपिंडंहिका
लोयमुपजीविनां॥ सूक्ष्मोविवादोविप्राणांस्थूलौक्षात्रौजयाजयौ॥ २८॥ यामभ्यर्थयसेमोहाद्दिव्यांपार्थस्यसत्क्रियां ॥ तामाप्नुमिच्छन्युध्यस्वस्थिरोभूत्वा
चपांडवं॥ २९॥ इत्युक्तोवासुदेवेनतथेत्युक्त्वाद्विजोत्तमः॥ विव्याधकेशवंषष्ट्यानाराचैरर्जुनंत्रिभिः ॥ ३० ॥ तस्यार्जुनःसुसंक्रुद्धस्त्रिभिर्बाणैःशरासनं॥ चि
च्छेदचान्यदादत्तद्रौणिर्घोरतरंधनुः॥ ३१॥ सज्जंकृत्वानिमेषाच्चविव्याधार्जुनकेशवौ ॥ त्रिभिःशतैर्वासुदेवंसहस्रेणचपांडवं॥ ३२ ॥ ततःशरसहस्राणिप्रयु
तान्यर्बुदानिच॥ ससृजेद्रौणिरायस्तःसंस्तभ्यचरणेर्जुनं॥ ३३॥ इषुधेर्धनुषश्चैवज्यायाश्चैवाथमारिष॥ बाह्वोःकराभ्यामुरसोवदनघ्राणनेत्रतः॥ ३४॥ कर्णा
भ्यांशिरसोंगेभ्योलोमवर्मभ्यएवच॥ रथध्वजेभ्यश्चशरानिष्पेतुर्ब्रह्मवादिनः॥ ३५ ॥ शरजालेनमहताविध्वामाधवपांडवौ॥ ननादमुदितोद्रौणिर्महामेघौ
घनिःस्वनं॥ ३६॥ तस्यतंनिनदंश्रुत्वापांडवोच्युतमब्रवीत् ॥ पश्यमाधवदौरात्म्यंगुरुपुत्रस्यमांप्रति ॥ ३७॥ वधंप्राप्तौमन्यतेनौप्रावेश्यशरवेश्मनि॥ एषो
स्मिहन्मिसंकल्पंशिक्षयाचबलेनच॥ ३८॥ अश्वत्थाम्नःशरानस्तान्छित्वैकैकंत्रिधात्रिधा ॥ व्यधमद्भरतश्रेष्ठोनीहारमिवमारुतः ॥ ३९॥ ततःसंशप्तकान्भू
यःसाश्वसूतरथद्विपान्॥ ध्वजपत्तिगणानुग्रैर्बाणैर्विव्याधपांडवः॥ ४०॥ येयेददृशिरेतत्रयद्यद्रूपास्तदाजनाः॥ तेतेतत्रशरैर्व्याप्तंमेनिरेत्मानमात्मना॥ ४१॥
तेगांडीवप्रमुक्तास्तुनानारूपाःपतत्रिणः॥ क्रोशेसाग्रेस्थितान्घ्नंतिद्विपांश्चपुरुषान्रणे ॥ ४२॥ भल्लैश्छिन्नाःकराःपेतुःकरिणांमदवर्षिणां॥ यथावनेपरशुभि
र्निकृत्ताःसुमहाद्रुमाः॥ ४३॥ पश्चात्तुशैलवत्पेतुस्तेगजाःसहसादिभिः ॥ वज्रिवज्रप्रमथितायथैवाद्रिचयास्तथा॥ ४४ ॥ गंधर्वनगराकारान्रथांश्चैवसुक
ल्पितान्॥ विनीतैर्जवनैर्युक्तानास्थितान्युद्धदुर्मदैः॥ ४५॥ शरैर्विशकलीकुर्वन्नमित्रानभ्यवीवृषत्॥ स्वलंकृतानश्वसादीन्पत्तींश्चाहन्धनंजयः॥ ४६॥ धनं
जययुगांतार्कःसंशप्तकमहार्णवं॥ व्यशोषयतदुःशोषंतीक्ष्णैःशरगभस्तिभिः॥ ४७॥

र्थः॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥

महत्शैलंशिलासमूहोयस्मिन्तंमहाशैलंपर्वतमिव ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ पांडवेस्त्राणीत्यत्रकांडकोशानितिपाठेबाणानांकोशभूतान्निषंगान्न्यवेदयत् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभाव० षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति नक्षत्रमभितःनक्षत्रंलक्षीकृत्य ॥ १ ॥ विमार्गस्थौवक्रातिचारगौ ॥ २ ॥ ३ ॥ कृष्णौकृष्णार्जुनौआसतुःदीपयांचक्रतुः ॥ ४ ॥ सर्वतोधारंसर्वतोस्त्रधारा

पुनर्द्रौणिंमहाशैलंनाराचैर्वज्रसन्निभैः॥ निर्बिभेदमहावेगैस्त्वरन्वज्रीवपर्वतं॥ ४८ ॥ तमाचार्यसुतःक्रुद्धःसाश्वयंतारमाशुगैः॥ युयुत्सुरागमद्योद्धुंपार्थस्ता
नच्छिनच्छरान्॥ ४९ ॥ ततःपरमसंक्रुद्धःपांडवेऽस्त्राण्यवासृजत्॥ अश्वत्थामाभिरूपायगृहानतिथयेयथा॥ ५० ॥ अथसंशप्तकांस्त्यक्त्वापांडवोद्रौणिमभ्य
यात्॥ अपांक्तेयानिवत्यक्त्वादातापांक्तेयमर्थिनं॥५१॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० अश्वत्थामार्जुनसंवादेषोडशोऽध्यायः॥१६॥ ॥७॥ संजयउवाच
ततःसमभवद्युद्धंशुक्रांगिरसवर्चसोः॥ नक्षत्रमभितोव्योम्निशुक्रांगिरसयोरिव॥ १ ॥संतापयंतावन्योन्यंदीप्तैःशरगभस्तिभिः॥ लोकत्रासकरावास्तांविमा
र्गस्थौग्रहाविव॥ २॥ ततोविध्यद्भ्रुवोर्मध्येनाराचेनार्जुनोभृशं॥ सतेनविबभौद्रौणिरूर्ध्वरश्मिर्यथारविः॥ ३ ॥ अथकृष्णौशरशतैरश्वत्थाम्नार्दितौभृशं॥ स्वर
श्मिजालविकचौयुगांतार्काविवासतुः॥ ४॥ ततोर्जुनःसर्वतोधारमस्त्रमवासृजद्वासुदेवेभिभूते॥ द्रौणायनिंचाभ्यहनत्पृषत्कैर्वज्राग्निवैवस्वतदंडकल्पैः॥५॥
सकेशवंचार्जुनंचातितेजाविव्याधमर्मस्वतिरौद्रकर्मा॥ बाणैःसुयुक्तैरतितीव्रवेगैर्यैराहतोमृत्युरपिव्यथेत॥ ६ ॥ द्रौणेरिषूनर्जुनःसन्निवार्यव्यायच्छतस्तद्वि
गुणैःसुपुंखैः॥ तंसाश्वसूतध्वजमेकवीरमावृत्यसंशप्तकसैन्यमार्च्छत्॥ ७॥ धनूंषिबाणानिषुधीर्धनुर्ज्याःपाणीन्भुजान्पाणिगतंचशस्त्रं॥ छत्राणिकेतूंस्तुरगा
न्रथेषांवस्त्राणिमाल्यान्यथभूषणानि॥८॥चर्माणिवर्माणिमनोरमाणिप्रियाणिसर्वाणिशिरांसिचैव॥चिच्छेदपार्थोद्विषतांसुयुक्तैर्बाणैःस्थितानामपराङ्मु
खानां॥९॥सुकल्पिताःस्यंदनवाजिनागाःसमास्थितायत्नकृतैर्नृवीरैः॥पार्थेरितैर्बाणशतैर्निरस्तास्तैरेवसार्द्धंनृवरानिपेतुः॥१०॥पद्मार्कपूर्णेंदुनिभाननानिकि
रीटमाल्याभरणोज्ज्वलानि॥ भल्लार्धचंद्रक्षुरकर्त्तितानिप्रपेतुरुर्व्यांनृशिरांस्यजस्रं॥ ११ ॥ अथद्विपैर्देवरिपुद्विपाभैर्देवारिदर्पापहमत्युदग्रं॥ कलिंगवंगांगनि
षादवीराजिघांसवःपांडवमभ्यधावन्॥१२॥तेषांद्विपानांनिचकर्त्तपार्थोवर्माणिचर्माणिकरान्नियंतॄन्॥ध्वजान्पताकाश्चततःप्रपेतुर्वज्राहतानीवगिरेःशिरां
सि॥ १३॥

वर्षकं वज्रकल्पैःअमोघैःअग्निकल्पैःदाहकैःवैवस्वतदंडकल्पैःप्राणहरैः ॥ ५ ॥ ६ ॥ व्यायच्छ तोयतमानस्यआर्च्छत्गतवान् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सुकल्पिताःसुसन्नद्धाः यत्नकृतैःकृतयत्नैःतैरेवबाणैरेव ॥ १० ॥ ११ ॥ देवरिपुश्चासौद्विपश्चेतिगजासुरतुल्यैरित्यर्थः ॥ १२ ॥ करान्शुंडाः ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ तंअश्वत्थामानं तान्तदन्यान् तैःकृतंबाणांधकारंकृत्वाछित्वा कृतीछेदने॥ १६॥ संस्यूताःअन्योन्यंसंघट्टवंतः ॥ १७ ॥१८॥ समाप्तविद्येनसमप्रधनुर्वेदविदा ॥१९॥ अक्रियावान्प्रतिकाररहितः॥ २० ॥ २१ ॥ अविकर्णैःअविकर्णतुल्यायैः ॥ २२ ॥ अंगिरसांअंगिरोगोत्राणांमध्ये ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ओघनादिनाजलौघवन्नादवता ॥ २६ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभावदीपे

तेपुप्रभग्नेपुगुरोस्तनूजंबाणैःकिरीटीनवसूर्यवर्णैः॥प्रच्छादयामासमहाभ्रजालैर्वायुःसमुद्यंतमिवांशुमंतं॥१४॥ततोर्जुनेषूनिषुभिर्निरस्यद्रोणिःशितैरर्जुनवासुदेवौ॥ प्रच्छादयित्वादिविचंद्रसूर्यौननादसोंभोदइवातपांते॥ १५॥ तमर्जुनस्तांश्चपुनस्त्वदीयानभ्यर्दितस्तैरभिसृत्यशस्त्रैः॥ बाणांधकारंसहसैवकृत्वाविव्याधसर्वानिषुभिःसुपुंखैः॥१६॥ नाप्याददत्संदधन्नैवमुंचन्बाणान्रथेदृश्यतसव्यसाची॥रथांश्चनागांस्तुरगान्पदातीन्संस्यूतदेहान्ददृशुर्हतांश्च॥१७॥संधायनाराचवरान्दशाशुद्रौणिस्त्वरन्नेकमिवोत्ससर्ज॥ तेषांचपंचार्जुनमभ्यविध्यन्पंचाच्युतंनिर्बिभिदुःसुपुंखाः॥ १८॥तैराहतौसर्वमनुष्यमुख्यावस्रुक्स्रवंतौधनदेंद्रकल्पौ॥समाप्तविद्येनतथाभिभूतौहतौरणेताविति मेनिरेन्ये॥१९॥ अथार्जुनंप्राहदशार्हनाथःप्रमाद्यसेकिंजहियोधमेतं॥ कुर्याद्धिदोपंसमुपेक्षितोयंकष्टोभवेद्व्याधिरिवाक्रियावान्॥२०॥तथेतिचोक्त्वाच्युतमप्रमादीद्रौणिंप्रयत्नादिषुभिस्ततक्ष॥भुजौवरौचंदनसारदिग्धौवक्षःशिरोथाप्रतिमौतथोरू॥२१॥ गांडीवमुक्तैःकुपितोविकर्णैर्द्रौणिंशरैःसंयतिनिर्बिभेद॥ छित्वातुरश्मींस्तुरगानविध्यत्तेतंरणाद्दूरमुरतीवदूरं॥ २२॥ सतैर्हतोवातजवैस्तुरंगैर्द्रौणिर्दृढंपार्थशराभिभूतः॥ इयेषनावृत्यपुनस्तुयोद्धुंपार्थेनसार्द्धंमतिमान्विमृश्य॥ जानन्जयंनियतंवृष्णिवीरेधनंजयेचांगिरसांवरिष्ठः॥ २३॥ नियम्यसहयान्द्रौणिःसमाश्वस्यचमारिष॥ रथाश्वनरसंबाधंकर्णस्यप्राविशद्बलं॥ २४॥ प्रतीपकारिणिरणादश्वत्थाम्निहृतेहयैः॥ मंत्रौषधिक्रियायोगैर्व्याधौदेहादिवाहृते॥ २५॥ संशप्तकानभिमुखौप्रयातौकेशवार्जुनौ॥वातोद्धूतपताकेनस्यंदनेनौघनादिना॥२६॥ इतिश्रीमहाभा० कर्णप० अश्वत्थामपराजयेसप्तदशोऽध्यायः॥१७॥

संजयउवाच अथोत्तरेणपांडूनांसेनायांध्वनिरुत्थितः॥ रथनागाश्वपत्तीनांदंडधारेणवध्यतां॥१॥ निवर्त्तयित्वातुरथंकेशवोर्जुनमब्रवीत्॥ वाहयन्नेवतुरगान्गरुडानिलरंहसः॥ २॥ मागधोप्यतिविक्रांतोद्विरदेनप्रमाथिना॥भगदत्तादनवरःशिक्षयाचबलेनच॥३॥ एनंहत्वानिहंतासिपुनःसंशप्तकानिति॥ वाक्यतिप्रापयत्पार्थंदंडधारांतिकंप्रति॥ ४॥

सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ४ ॥ अथेति उत्तरेणउत्तरतः वध्यतांवध्यमानानां ॥ १ ॥ २ ॥ अनवरःअहीनः ॥ ३ ॥ ४ ॥

अंकुशग्रहेअंकुशधारणेहस्तियुद्धेइत्यर्थः ग्रहेआदित्यादिग्रहसमूहेयुद्धपरिग्रहेचअप्रसह्यः विकचःकचोपलक्षितशिरोरहितःकेतुरूपीग्रहइव विकचोविस्तीर्णोग्रहोधूमकेतुरूपीउत्पातग्रहः ॥ ५ ॥ दानवनाग सन्निभंगजासुरोपमंगजमित्यर्थात्समास्थितःसहंतीत्यन्वयः ॥ ६ ॥ रथान्पादैरधिष्ठायआक्रम्यमम्र्देमर्दयामासेत्युत्तरार्द्धस्यानुकर्षः एवंकरेणशुंडयानरादीनपोथयदिति एवंद्विपोहंतिरथादीनित्यर्थात् ॥ ७ ॥ शुष्मिणाबलवतास्थूलंसुषिरंनलंतृणविशेषं ॥ ८ ॥ संकुलेरणदेशेइतिसामर्थ्यात्ज्ञेयं ॥ ९ ॥ १० ॥ सगुणेषुकार्मुकंमौर्वीबाणसहितंधनुः नियंतॄन्नियंतारं ॥ ११ ॥ घनाघनोघातुकमत्तदंतिनो

समागधानांप्रवरोंकुशग्रहेग्रहेऽप्रसह्योविकचोयथाग्रहः॥ सपत्नसेनांप्रममाथदारुणोमहींसमग्रांविकचोयथाग्रहः॥ ५ ॥ सुकल्पितंदानवनागसन्निभंमहा भ्रनिर्ह्रादममित्रमर्दनं॥ रथाश्वमातंगगणान्सहस्रशःसमास्थितोहंतिशरैर्नरानपि॥ ६ ॥ रथानधिष्ठायसवाजिसारथीन्नरांश्चपादैर्द्विरदोव्यपोथयत्॥ द्विपां श्चपद्भ्यांमम्र्देकरेणद्विपोत्तमोहंतिचकालचक्रवत्॥ ७॥ नरांस्तुकार्ष्णायसवर्मभूषणान्निपात्यसाश्वानपिपत्तिभिःसह॥ व्यपोथयद्दंतिवरेणशुष्मिणासशब्द वत्स्थूलनलंयथातथा॥ ८॥ अथार्जुनोज्यातलनेमिनिःस्वनेमृदंगभेरीबहुशंखनादिते॥ रथाश्वमातंगसहस्रसंकुलेरथोत्तमेनाभ्यपतद्द्विपोत्तमं॥ ९॥ ततोर्जु नंद्वादशभिःशरोत्तमैर्जनार्दनंषोडशभिःसमार्पयत्॥ सदंडधारस्तुरगांस्त्रिभिस्त्रिभिस्ततोननादप्रजहासचासकृत्॥ १०॥ ततोस्यपार्थःसगुणेषुकार्मुकंचक र्त्तभल्लैर्ध्वजमप्यलंकृतं॥ पुनर्नियंतॄन्सहपादगोप्तृंस्ततःसचुक्रोधगिरिव्रजेश्वरः॥ ११॥ ततोर्जुनंभिन्नकटेनदंतिनाघनाघनेनानिलतुल्यवर्चसा॥ अतीवचुक्षो भयिषुर्जनार्दनंधनंजयंचाभिजघानतोमरैः॥ १२॥ अथास्यबाहूद्विपहस्तसन्निभौशिरश्चपूर्णेंदुनिभाननंत्रिभिः॥ क्षुरैःप्रचिच्छेदसहैवपांडवस्ततोद्विपंबाण शतैःसमार्पयत्॥ १३॥ सपार्थबाणैस्तपनीयभूषणैःसमाचितःकांचनवर्मभृद्द्विपः॥ तथाचकाशेनिशिपर्वतोयथादावाग्निनाप्रज्वलितौषधिद्रुमः॥ १४॥ स वेदनार्त्तोऽबुदनिस्वनोनदंश्चरन्भ्रमन्प्रस्खलितांतरोद्रवत्॥ पपातरुग्णःसनियंतृकस्तथायथागिरिर्वज्रविदारितस्तथा॥ १५॥ हिमावदातेनसुवर्णमालिना हिमाद्रिकूटप्रतिमेनदंतिना॥ हतेरणेभ्रातरिदंडआव्रजज्जिघांसुरिंद्रावरजंधनंजयं॥ १६॥ सतोमरैरर्ककरप्रभैस्त्रिभिर्जनार्दनंपंचभिरर्जुनंशितैः॥ समर्पयि त्वाविननादनर्दयंस्ततोस्यबाहूनिचकर्त्तपांडवः॥ १७॥ क्षुरप्रकृत्तौसुभृशंसतोमरौशुभांगदौचंदनरूषितौभुजौ॥ गजात्पतंतौयुगपद्विरेजतुर्यथाद्रिशृंगाद्रु चिरौमहोरगौ॥ १८॥

रितिविश्वः ॥ १२ ॥ सहैवयुगपत् ॥ १३ ॥ १४ ॥ चरन्गच्छन् भ्रमन्भ्रांतिंप्राप्नुवन्अतएवप्रस्खलितांतरःमध्येस्खलन्नित्यर्थः सनियंतृकःमहामात्रसहितःपपात त थापातयोग्यंयथास्यात्तथारुग्णःपीडितोयथैवंभूतःपपातेतिपृथगन्वयः ॥ १५ ॥ इंद्रावरजंविष्णुंकृष्णमित्यर्थः धनंजयंचजिघांसुर्दंडआव्रजत्दंतिनासहेतिशेषः ॥ १६ ॥ नर्दयन्शब्दंकारयन् ॥ १७ ॥ १८ ॥

अस्तात् अस्ताचलात् ॥ १९ ॥ २० ॥ गजोत्तमाः महागजारूढाः तौदंडधारतद्गात्रोर्द्विपौसाध्यक्षौकृतौछिन्नौतथातेपिकृताःछिन्नाः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिकर्णप० नै० भारतभाव० अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ प्रत्येति ॥ १ ॥ २ ॥ धुर्यान्श्रेष्ठान्धुर्यगतान्वाहान्वाहादीन्अमित्रवीराणांचिच्छेदेतिद्वयोःसंबंधः ॥ ३ ॥ ४ ॥ वासितार्थेस्त्रीनिमित्तं वासिताकरिणीनार्यो

तथार्धचंद्रेणहतंकिरीटिनापपातदंडस्यशिरःक्षितिंद्विपात् ॥ सशोणितार्द्रोनिपतन्विरेजेदिवाकरोस्तादिवपश्चिमांदिशं ॥ १९ ॥ अथद्विपंश्वेतवराभ्रसन्निभंदिवाकरांशुप्रतिमैःशरोत्तमैः ॥ बिभेदपार्थःसपपातनादयन्हिमाद्रिकूटंकुलिशाहतंयथा ॥ २० ॥ ततोपरेतत्प्रतिमागजोत्तमाजिगीषवःसंयतिसव्यसाचिना ॥ तथाकृतास्तेचयथैवतौद्विपौततःप्रभग्नंसुमहद्द्विपोर्बलं ॥ २१ ॥ गजारथाश्वाःपुरुषाश्चसंघशःपरस्परघ्नाःपरिपेतुराहवे ॥ परस्परंप्रस्खलिताःसमाहिताभृशंनिपेतुर्बहुभाषिणोहताः ॥ २२ ॥ अथार्जुनंस्वेपरिवार्यसैनिकाःपुरंदरंदेवगणाइवाब्रुवन् ॥ अभैष्मयस्मान्मरणादिवप्रजाःसवीरदिष्ट्यानिहतस्त्वयारिपुः ॥ २३ ॥ नचेदरक्षिष्यइमंजनंभयाद्द्विषद्भिरेवंबलिभिःप्रपीडितं ॥ तथाभविष्यद्द्विषतांप्रमोदनंयथाहतेष्वेष्विहनोरिसूदन ॥ २४ ॥ इतीवभूयश्चसुहृद्भिरीडितानिशम्यवाचःसुमनास्ततोर्जुनः ॥ यथानुरूपंप्रतिपूज्यतंजनंजगामसंशप्तकसंघहापुनः ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० दंडवधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच प्रत्यागत्यपुनर्जिष्णुर्जघ्नेसंशप्तकान्बहून् ॥ वक्रातिवक्रगमनादंगारकइवग्रहः ॥ १ ॥ पार्थबाणहताराजन्नराश्वरथकुंजराः ॥ विचेलुर्बभ्रमुर्नेशुःपेतुर्मम्लुश्चभारत ॥ २ ॥ धुर्यान्धुर्यगतान्सूतान्ध्वजांश्चापानिसायकान् ॥ पाणीन्पाणिगतंशस्त्रंबाहूनपिशिरांसिच ॥ ३ ॥ भल्लैःक्षुरैरर्धचंद्रैर्वत्सदंतैश्चपांडवः ॥ चिच्छेदामित्रवीराणांसमरेप्रतियुध्यतां ॥ ४ ॥ वासितार्थेयुयुत्संतोवृषभावृषभंयथा ॥ निपतंत्यर्जुनंशूराःशतशोथसहस्रशः ॥ ५ ॥ तेषांतस्यचतद्युद्धमभवल्लोमहर्षणं ॥ त्रैलोक्यविजयेयादृग्दैत्यानांसहवज्रिणा ॥ ६ ॥ तमविध्यत्त्रिभिर्बाणैर्दंदशूकैरिवाहिभिः ॥ उग्रायुधसुतस्तस्यशिरःकायादपाहरत् ॥ ७ ॥ तेर्जुनंसर्वतःक्रुद्धानानाशस्त्रैरवीवृषन् ॥ मरुद्भिःप्रेरितामेघाहिमवंतमिवोष्णगे ॥ ८ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यद्विषतांसर्वतोर्जुनः ॥ सम्यगस्तैःशरैःसर्वानहितानहनद्बहून् ॥ ९ ॥ छिन्नत्रिवेणुसंघातानहताश्वान्पार्ष्णिसारथीन् ॥ विस्रस्तहस्ततूणीरान्विचक्ररथकेतनान् ॥ १० ॥

र्वासितंसुरभीकृतेइतिविश्वः यथास्वयंवरस्थांस्त्रियंप्राप्तुंवृषभाश्चअवृषभाश्चतेषांयूथंवृषभाश्चवृषभंश्रेष्ठाश्रेष्ठयोधकुलंअहंपूर्विकयानिपततिएवंयुद्धेऽर्जुनंप्राप्तुंराजानइत्यर्थः वासितंअतिश्रेष्ठंराज्यादिकंवावस्तु ॥ ५ ॥ ६ ॥ तस्यउग्रायुधसुतस्यअपाहरदर्जुनइतिशेषः ॥ ७ ॥ उष्णगेग्रीष्मेगतेसतिप्रावृषीत्यर्थः उष्णोग्रीष्मोगतोऽतीतोयत्रसउष्णगःकालविशेषइतिविग्रहः ॥ ८ ॥ अस्तैःक्षिप्तैः ॥ ९ ॥ १० ॥

अनुकर्षःरथावस्थंदारु ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ निर्जिह्वांत्राःनिर्गताःजिह्वाःअंत्राणिचयेषांते ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

संछिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्व्यनुकर्षयुगान्रथान् ॥ विध्वस्तसर्वसन्नाहान्बाणैश्चक्रेर्जुनस्तदा ॥ ११ ॥ तेरथास्तत्रविध्वस्ताःपरार्ध्याभांत्यनेकशः ॥ धनिनामि
ववेश्मानिहतान्यग्न्यनिलांबुभिः ॥ १२ ॥ द्विपाःसंभिन्नमर्माणोवज्राशनिसमैःशरैः ॥ पेतुर्गिर्यग्रवेश्मानिवज्रपाताग्निभिर्यथा ॥ १३ ॥ सारोहास्तुरगाःपेतु
र्बहवोर्जुनताडिताः ॥ निर्जिह्वांत्राःक्षितौक्षीणारुधिरार्द्राःसुदुर्दृशः ॥ १४ ॥ नराश्वनागानाराचैःसंस्यूताःसव्यसाचिना ॥ बभ्रमुश्चस्खलुःपेतुर्नेदुर्मम्लुश्चमारि
ष ॥ १५ ॥ अनेकैश्चशिलाधौतैर्वज्राशनिविषोपमैः ॥ शरैर्निजघ्निवान्पार्थोमहेंद्रइवदानवान् ॥ १६ ॥ महार्हवर्माभरणानानारूपांबरायुधाः ॥ सरथाःसध्व
जावीराहताःपार्थेनशेरते ॥ १७ ॥ विजिताःपुण्यकर्माणोविशिष्टाभिजनश्रुताः ॥ गताःशरीरैर्वसुधामूर्जितैःकर्मभिर्दिवं ॥ १८ ॥ अथार्जुनंरथवरंत्वदीयाःस
मभिद्रवन् ॥ नानाजनपदाध्यक्षाःसगणाजातमन्यवः ॥ १९ ॥ उह्यमानारथाश्वेभैःपत्तयश्चजिघांसवः ॥ समभ्यधावन्नस्यंतोविविधंक्षिप्रमायुधं ॥ २० ॥
तदायुधमहावर्षंयुक्तंयोधमहांबुदैः ॥ व्यधमन्निशितैर्बाणैःक्षिप्रमर्जुनमारुतः ॥ २१ ॥ साश्वपत्तिद्विपरथंमहाशस्त्रौघसंप्लुवं ॥ सहसासंतितीर्षंतंपार्थंशस्त्रास्त्रसे
तुना ॥ २२ ॥ अथाब्रवीद्वासुदेवःपार्थकिंक्रीडसेऽनघ ॥ संशप्तकान्प्रमथ्यैनांस्ततःकर्णवधेत्वर ॥ २३ ॥ तथेत्युक्त्वार्जुनःकृष्णंशिष्टान्संशप्तकांस्तदा ॥ आक्षिप्य
शस्त्रेणबलाद्दैत्यानिंद्रइवावधीत् ॥ २४ ॥ आददत्संदधन्नेषून्दृष्टःकैश्चिद्रणेर्जुनः ॥ विमुंचन्वाशरान्शीघ्रंदृश्यतेवहितैरपि ॥ २५ ॥ आश्चर्यमितिगोविंदःसम
मन्यतभारत ॥ हंसांशुगौरास्तेसेनांहंसाःसरइवाविशन् ॥ २६ ॥ ततःसंग्रामभूमिंचवर्त्तमानेजनक्षये ॥ अवेक्षमाणोगोविंदःसव्यसाचिनमब्रवीत् ॥ २७ ॥ ए
षपार्थमहारौद्रोवर्त्ततेभरतक्षयः ॥ पृथिव्यांपार्थिवानांवैदुर्योधनकृतेमहान् ॥ २८ ॥ पश्यभारतचापानिरुक्मपृष्ठानिधन्विनां ॥ महतांचापविद्धानिकलापानि
पुर्धींस्तथा ॥ २९ ॥ जातरूपमयैःपुंखैःशरांश्चनतपर्वणः ॥ तैलधौतांश्चनाराचान्विमुक्तानिवपन्नगान् ॥ ३० ॥ आकीर्णांस्तोमरांश्चापिविचित्रान्हेमभूषिता
न् ॥ चर्माणिचापविद्धानिरुक्मपृष्ठानिभारत ॥ ३१ ॥ सुवर्णविकृतान्प्रासान्शक्तीःकनकभूषिताः ॥ जांबूनदमयैःपट्टैर्बद्धाश्चविपुलागदाः ॥ ३२ ॥ जातरूप
मयीश्चर्ष्टीःपट्टिशान्हेमभूषितान् ॥ दंडैःकनकचित्रैश्चविप्रविद्धान्परश्वधान् ॥ ३३ ॥ परिघान्भिंडिपालांश्चभुशुंडीःकुणपानपि ॥ अयस्कुंतांश्चपतितान्मुस
लानिगुरूणिच ॥ ३४ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ कलापान्अलंकारान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ आकीर्णान्सर्वतोविक्षिप्तान् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥३५॥३६॥ वाजीनांशरीरैरितिसंबंधः दैर्घ्यमार्षं॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥इतिकर्णप०नै०भारतभा०

नानाविधानिशस्त्राणिप्रगृह्यजयगृद्धिनः॥ जीवंतइवदृश्यंतेगतसत्वास्तरस्विनः॥ ३५॥ गदाविमथितैर्गात्रैर्मुसलैर्भिन्नमस्तकान्॥ गजवाजिरथैःक्षुण्णान्प
श्ययोधान्सहस्रशः॥ ३६॥ मनुष्यगजवाजीनांशरशक्त्यृष्टितोमरैः॥ निस्त्रिंशैःपट्टिशैःप्रासैर्नखरैर्लगुडैरपि॥ ३७॥ शरीरैर्बहुधाछिन्नैःशोणितौघपरिप्लुतैः॥
गतासुभिरमित्रघ्नसंवृतारणभूमयः॥ ३८॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैःसांगदैःशुभभूषणैः॥ सतलत्रैःसकेयूरैर्भातिभारतमेदिनी॥ ३९॥ सांगुलित्रैर्भुजाग्रैश्चवि
प्रविद्धैरलंकृतैः॥ हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरूरुभिश्चतरस्विनां॥४०॥ बद्धचूडामणिवरैःशिरोभिश्चसकुंडलैः॥ रथांश्चबहुधाभग्नान्हेमकिंकिणिनःशुभान्॥४१॥
अश्वांश्चबहुधापश्यशोणितेनपरिप्लुतान्॥ अनुकर्षानुपासंगान्पताकाविविधान्ध्वजान्॥ ४२॥ योधानांचमहाशंखान्पांडुरांश्चप्रकीर्णकान्॥ निरस्त
जिह्वान्मातंगान्शयानान्पर्वतोपमान्॥ ४३॥ वैजयंतीर्विचित्राश्चहतांश्चगजयोधिनः॥ वारणानांपरिस्तोमान्संयुक्तानेककंबलान्॥ ४४॥ विपाटितवि
चित्राश्चरूपचित्राःकुथास्तथा॥ भिन्नाश्चबहुधाघंटाःपतद्भिश्चूर्णितागजैः॥ ४५॥ वैदूर्यमणिदंडांश्चपतितांश्चांकुशान्भुवि॥ अश्वानांचयुगापीडान्रत्नचि
त्रानुरश्छदान्॥ ४६॥ विद्धाःसादिध्वजाग्रेषुसुवर्णविकृताःकुथाः॥ विचित्रान्मणिचित्रांश्चजातरूपपरिष्कृतान्॥ ४७॥ अश्वास्तरपरिस्तोमान्रांकवान्पति
तान्भुवि॥ चूडामणीन्नरेंद्राणांविचित्राःकांचनस्रजः॥ ४८॥ छत्राणिचापविद्धानिचामरव्यजनानिच॥ चंद्रनक्षत्रभासैश्चवदनैश्चारुकुंडलैः॥ ४९॥ कृप्त
श्मश्रुभिराकीर्णांपूर्णचंद्रनिभैर्महीं॥ कुमुदोत्पलपद्मानांखंडैःफुल्लंयथासरः॥ ५०॥ तथामहीभृतांवक्त्रैःकुमुदोत्पलसन्निभैः॥ तारागणविचित्रस्यनिर्मलेंदुद्यु
तित्विषः॥ ५१॥ पश्येमांनभसस्तुल्यांशरन्नक्षत्रमालिनीं॥ एतत्तवैवानुरूपंकर्मार्जुनमहाहवे॥ ५२॥ दिविवादेवराजस्यत्वयायत्कृतमाहवे॥ एवंतांदर्शयन्
कृष्णोयुद्धभूमिंकिरीटिने॥ ५३॥ गच्छन्नेवाशृणोच्छब्दंदुर्योधनबलेमहत्॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषंभेरीपणवनिःस्वनं॥५४॥ रथाश्वगजनादांश्चशस्त्रशब्दांश्च
दारुणान्॥ प्रविश्यतद्बलंकृष्णस्तुरगैर्वातवेगितैः॥ ५५॥ पांड्येनाभ्यर्दितंसैन्यंत्वदीयंवीक्ष्यविस्मितः॥ सहिनानाविधैर्बाणैरिष्वस्त्रप्रवरोयुधि॥ ५६॥ न्यहन
द्द्विषतांपूगान्गतासूनंतकोयथा॥ गजवाजिमनुष्याणांशरीराणिशितैःशरैः॥ ५७॥ भित्वाप्रहरतांश्रेष्ठोविदेहासूनपातयत्॥ शत्रुप्रवीरैरस्त्राणिनानाशस्त्रा
णिसायकैः॥ छित्वातानवधीच्छत्रून्पांड्यःशक्रइवासुरान्॥ ५८॥ इतिश्रीम०कर्णप०संकुलयुद्धेएकोनविंशोऽध्यायः॥१९॥ ॥७॥ एकोनविंशोऽध्यायः॥१९॥

प्रोक्तइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ पराभूतःप्रकोपितः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सपांड्यःव्यसूनकरोदितिद्वयोःसंबंधः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ मुष्टिश्लिष्टायतज्यं मुष्टिदेशेश्लिष्टा ज्ञआयताचज्यायस्यतत्तथा एकस्मिन्नेवक्षणेयद्धनुर्मंडलाकारंचिपिटाकारंचदृश्यतइतिभावः॥ १५ ॥ वर्षतःमत्तमत्तः ॥ १६ ॥ प्रमथसेप्रमथ्नासि ॥१७॥ सस्यहाअतिवृष्ट्याधान्यहा ह्रादीगर्जन् ॥१८॥

धृतराष्ट्रउवाच प्रोक्तस्त्वयापूर्वमेवप्रवीरोलोकविश्रुतः॥ नत्वस्यकर्मसंग्रामेत्वयासंजयकीर्त्तितं ॥१॥तस्यविस्तरशोब्रूहिप्रवीरस्याद्यविक्रमं ॥ शिक्षांप्रभावंवीर्यंचप्रमाणंदर्पमेवच ॥२॥ संजयउवाच भीष्मद्रोणकृपद्रौणिकर्णार्जुनजनार्दनान्॥ समाप्तविद्यान्धनुषिश्रेष्ठान्यान्मन्यसेरथान् ॥ ३ ॥ योत्याक्षिपतिवीर्येणसर्वानेतान्महारथान्॥नमेनेचात्मनातुल्यंकंचिदेवनरेश्वरं॥४॥तुल्यतांद्रोणभीष्माभ्यामात्मनोयोनमृष्यते॥वासुदेवार्जुनाभ्यांचन्यूनतांनैच्छतात्मनि ॥५॥ सपांड्योनृपतिश्रेष्ठःसर्वशस्त्रभृतांवरः॥ कर्णस्यानीकमहनत्पराभूतइवांतकः॥६॥ तदुदीर्णरथाश्वंचपत्तिप्रवरसंकुलं॥ कुलालचक्रवद्भ्रांतंपांड्येनाभ्याहतंबलात् ॥ ७॥ व्यश्वसूतध्वजरथान्विप्रविद्धायुधद्विपान् ॥सम्यगस्तैःशरैःपांड्योवायुर्मेघानिवाक्षिपत् ॥८॥ द्विरदान्द्विरदारोहान्विपताकायुधध्वजान्॥ सपादरक्षानहनद्वज्रेणाद्रीनिवाद्रिहा ॥ ९॥ सशक्तिप्रासतूणीरानश्वारोहान्हयानपि ॥ पुलिंदखसबाह्लीकनिषादांध्रककुंतलान् ॥ १० ॥ दाक्षिणात्यांश्चभोजांश्चशूरान्संग्रामकर्कशान् ॥ विशस्त्रकवचान्बाणैःकृत्वाचैवाकरोद्व्यसून् ॥ ११ ॥ चतुरंगंबलंबाणैर्निघ्नंतंपांड्यमाहवे ॥ दृष्ट्वाद्रौणिरसंभ्रांतमसंभ्रांतस्ततोभ्ययात् ॥ १२ ॥ आभाष्यचैनंमधुरमभीतंतमभीतवत् ॥ प्राहप्रहरतांश्रेष्ठःस्मितपूर्वसमाह्वयत् ॥ १३ ॥ राजन्कमलपत्राक्षविशिष्टाभिजनश्रुत ॥ वज्रसंहननप्रख्यप्रख्यातबलपौरुष ॥ १४॥ मुष्टिश्लिष्टायतज्यंचव्यायताभ्यांमहद्धनुः ॥ दोर्भ्यांविस्फारयन्भासिमहाजलदवद्भृशं ॥ १५॥ शरवर्षैर्महावेगैरमित्रानभिवर्षतः॥ मदन्यंनानुपश्यामिप्रतिवीरंतवाहवे ॥ १६ ॥ रथद्विरदपत्त्यश्वानेकःप्रमथसेबहून् ॥ मृगसंघानिवारण्येविभीर्भीमबलोहरिः॥ १७ ॥ महतारथघोषेणदिवंभूमिंचनादयन् ॥ वर्षांतिसस्यहामेघोभासिह्रादीवपार्थिव॥ १८ ॥ संस्पृशानःशरांस्तीक्ष्णांस्तूणादाशीविषोपमान् ॥ मयैवैकेनयुध्यस्वत्र्यंबकेनांधकोयथा॥ १९ ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वाप्रहरेतिचताडितः॥ कर्णिनाद्रोणतनयंविव्याधमलयध्वजः ॥ २० ॥ मर्मभेदिभिरत्युग्रैर्बाणैरग्निशिखोपमैः ॥ स्मयन्नभ्यहनद्द्रौणिःपांड्यमाचार्यसत्तमः॥२१॥

॥ १९ ॥ ताडितःद्रौणिना मलयवत्कृत्रिमोध्वजोयस्य मलयध्वजइतिप्रवीरस्यैवनामांतरंवा ॥ २० ॥ २१ ॥

गत्यादशम्या उन्मुख्यभिमुखीतिर्यङ्मंदागोमूत्रिकाध्रुवा स्खलितायमकाक्रांताकुष्टेतोप्लुगतोविंदुः शिरोहृदयपार्श्वदेशस्पृशस्तिस्रः मंदाईषच्छिन्नत्वक् गोमूत्रिकाकवचनिकृंतनीसव्यापसव्यगामिनी ध्रुवानि यमेनलक्ष्यभेदिनी स्खलितालक्ष्यच्युता यमकाक्रांतालक्ष्यंभित्वाऽसकृन्निर्गता क्रुष्टालक्ष्यैकदेशस्यबाह्यादेर्हंत्रीतिनवगतयः दशमीगतिस्तुशिरसासहदूरपातिनीअतिक्रुष्टानाम तयागत्याप्रक्षिप्तानपिशरा

ततोपरान्सुतीक्ष्णाग्रान्नाराचान्मर्मभेदिनः ॥ गत्यादशम्यासंयुक्तानश्वत्थामाप्यवासृजत् ॥ २२ ॥ तान्शरानच्छिनत्पांड्योनवभिर्निशितैःशरैः ॥ चतुर्भिर्दयच्चाश्वानाशुतेव्यसवोभवन् ॥ २३ ॥ अथद्रोणसुतस्येषूंस्तान्छित्वानिशितैःशरैः ॥ धनुर्ज्यांविततांपांड्यश्चिच्छेदादित्यतेजसः ॥ २४ ॥ दिव्यंधनुरथाधिज्यंकृत्वाद्रौणिरमित्रहा ॥ प्रेक्ष्यचाशुरथेयुक्तान्नरैरन्यान्हयोत्तमान् ॥ २५ ॥ ततःशरसहस्राणिप्रेषयामासवैद्विजः ॥ इषुसंबाधमाकाशमकरोद्दिशएवच ॥ २६ ॥ ततस्तानस्यतःसर्वान्द्रौणेर्बाणान्महात्मनः ॥ जानानोप्यक्षयान्पांड्योशातयत्पुरुषर्षभः ॥ २७ ॥ प्रयुक्तांस्तान्प्रयत्नेनछित्वाद्रौणेरिषून्नरिः ॥ चक्ररक्षौरणेतस्यप्राणुदन्निशितैःशरैः ॥ २८ ॥ अथारेर्लाघवंदृष्ट्वामंडलीकृतकार्मुकः ॥ प्रास्यद्द्रोणसुतोबाणान्वृष्टिंपूषानुजोयथा ॥ २९ ॥ अष्टावष्टगवान्यूहुःशकटानियदायुधं ॥ अह्नस्तदष्टभागेनद्रौणिश्चिक्षेपमारिष ॥ ३० ॥ तमंतकमिवक्रुद्धमंतकस्यांतकोपमं ॥ येयेददृशिरेतत्रविसंज्ञाःप्रायशोभवन् ॥ ३१ ॥ पर्जन्यइवघर्मांतेवृष्ट्यासाद्रिद्रुमांमहीं ॥ आचार्यपुत्रस्तांसेनांबाणवृष्ट्याव्यवीवृषत् ॥ ३२ ॥ द्रौणिपर्जन्यमुक्तांतांबाणवृष्टिंसुदुःसहां ॥ वायव्यास्त्रेणसंक्षिप्यमुदापांड्यानिलोनुदत् ॥ ३३ ॥ तस्यनानदतःकेतुंचंदनागुरुरूषितं ॥ मलयप्रतिमंद्रौणिश्छित्वाऽश्वांश्चतुरोहनत् ॥ ३४ ॥ सूतमेकेपुणाहत्वामहाजलदनिःस्वनं ॥ धनुश्छित्वार्धचंद्रेणतिलशोव्यधमद्रथं ॥ ३५ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यछित्वासर्वायुधानिच ॥ प्राप्तमप्यहितंद्रौणिर्नजघानरणेप्सया ॥ ३६ ॥ एतस्मिन्नंतरेकर्णोगजानीकमुपाद्रवत् ॥ द्रावयामाससतदापांडवानांमहद्बलं ॥ ३७ ॥ विरथान्रथिनश्चक्रेगजानश्वांश्चभारत ॥ गजान्बहुभिरानर्छच्छरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३८ ॥ अथद्रौणिर्महेष्वासःपांड्यंशत्रुनिबर्हणं ॥ विरथंरथिनांश्रेष्ठंनाहनद्युद्धकांक्षया ॥ ३९ ॥ हतेश्वरोदंतिवरःसुकल्पितस्त्वराभिसृष्टःप्रतिशब्दगोबली ॥ तमाद्रवद्द्रौणिशराहतस्त्वरन्जवेनकृत्वाप्रतिहस्तिगर्जितं ॥ ४० ॥

नूनवसंख्याकान्नवभिःशरैःअच्छिनदितिसंबंधः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ पूषानुजःपर्जन्यः पूषात्मजइतिपाठेपिसएवार्थः वृष्टेःसूर्यप्रभवत्वदर्शनात् ॥ २९ ॥ अष्टवृषभवाह्यानिअष्टौशकटानियदायुधसंभारंऊहुःवहंतितत्सर्वंअह्नोष्टमभागेनयामार्धेनक्षीणमित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ हतेश्वरोयःकश्चिन्नतंपांड्यं ॥ ४० ॥

मलयध्वजःपांड्यस्तंयदृच्छयागतंवारणंसमभ्यतिष्ठत् ॥ ४१ ॥ बलेनअस्त्रसर्गेयउत्तमोयत्नस्तेनमन्युनाचतैः परिपीडयन्अंकुशेनकोपयन्अद्रिपतिर्मलयस्तस्येश्वरःपांड्यः ॥ ४२ ॥ द्रौणेःवरांगभूषणंकिरी
टंतोमरेणपराहनत् ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इषून्समाददेद्रौणिरितिशेषः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ चतुरःचतुरंशः एवंसगजोदशधाभक्तोयथादशहविष्कायामिष्टौपिष्टपिंडोदशधाक्रियतेतथेत्यर्थः ॥ ४९ ॥

तंवारणंवारणयुद्धकोविदोद्विपोत्तमंपर्वतसानुसन्निभं॥ समभ्यतिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्यथाद्रिशृंगंहरिरुन्नदंस्तथा॥ ४१॥सतोमरंभास्कररश्मिवर्चसंबलास्त्र
सर्गोत्तमयत्नमन्युभिः॥ ससर्जशीघ्रंपरिपीडयन्गजंगुरोःसुतायाद्रिपतीश्वरोनदन्॥ ४२ ॥ मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकैरलंकृतंचांशुकमाल्यमौक्तिकैः॥ह
तोहतोसीत्यसकृन्मुदानदन्पराहनद्द्रौणिवरांगभूषणं ॥ ४३ ॥ तदर्कचंद्रग्रहपावकत्विषंभृशातिपातात्पतितंविचूर्णितं ॥ महेंद्रवज्राभिहतंमहास्वनंयथाद्रिशृं
गंधरणीतलेतथा॥ ४४॥ ततःप्रजज्वालपरेणमन्युनापादाहतोनागपतिर्यथातथा॥ समाददेचांतकदंडसन्निभानिषूनमित्रार्त्तिकरांश्चतुर्दश॥४५॥ द्विपस्य
पादाग्रकरान्सपंचभिर्नृपस्यबाहूचशिरोथचत्रिभिः॥जघानषड्भिःषडनुत्तमत्विषःसपांड्यराजानुचरान्महारथान्॥ ४६ ॥सुदीर्घवृत्तौवरचंदनोक्षितौसुवर्ण
मुक्तामणिवज्रभूषणौ॥ भुजौधरायांपतितौनृपस्यतौविचेष्टतुस्तार्क्ष्यहताविवोरगौ॥ ४७॥ शिरश्चतत्पूर्णशशिप्रभाननंसरोषताम्रायतनेत्रमुन्नसं॥ क्षिताव
पिभ्राजतितत्सकुंडलंविशाखयोर्मध्यगतःशशीयथा॥४८॥ सतुद्विपःपंचभिरुत्तमेषुभिःकृतःषडंशश्चतुरोनृपस्त्रिभिः॥कृतोदशांशःकुशलेनयुध्यतायथाहवि
स्तद्दशदैवतंतथा॥४९॥सपादशोराक्षसभोजनान्बहून्प्रदायपांड्योश्वमनुष्यकुंजरान्॥ स्वधामिवाप्यज्वलनःपितृप्रियस्ततःप्रशांतःसलिलप्रवाहतः॥५०॥
समाप्तविद्यंतुगुरोःसुतंनृपःसमाप्तकर्माणमुपेत्यतेसुतः॥ सुहृद्वृतोत्यर्थमपूजयन्मुदाजितेबलौविष्णुमिवामरेश्वरः॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० पांड्य
वधेविंशोऽध्यायः॥ २०॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच पांड्येहतेकिमकरोदर्जुनोयुधिसंजय॥एकवीरेणकर्णेनद्रावितेषुपरेषुच॥१॥ समाप्तविद्योबलवा
न्युक्तोवीरःसपांडवः॥ सर्वभूतेष्वनुज्ञातःशंकरेणमहात्मना ॥ २॥ तस्मान्महद्भयंतीव्रममित्रघ्नाद्धनंजयात्॥ सयत्तत्राकरोत्पार्थस्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ ३॥
संजयउवाच हतेपांड्येर्जुनंकृष्णस्त्वरन्नाहवचोहितं॥ पश्यामिनाहंराजानमपयातांश्चपांडवान्॥ ४॥

पांड्योश्वादीन्पादशःप्रदायखंडयित्वाप्रशांतःद्रौणिबाणैरितिशेषः यथास्वधांप्रेतशरीररूपंहविःप्राप्यपितृप्रियोज्वलनःश्मशानाग्निःजलेनशाम्यतितद्वदित्यर्थः॥ ५०॥ समाप्तविद्यंसम्यगाप्तविद्यं समाप्तकर्मा
णंकृतकृत्यं ॥५१॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ पांड्यइति ॥ १ ॥ अनुज्ञातःत्वंअजय्योभविष्यसीत्यनुगृहीतः॥२॥३॥ राजानंयुधिष्ठिरं ॥४॥

॥ २० ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ भ्रातुःयुधिष्ठिरस्य ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ द्यांस्वर्गं वियत्अंतरिक्षं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अंडजैर्जलपक्षिभिःसारसादिभिःआकीर्णां

निवृत्तैश्चपुनःपार्थैर्भग्नंशत्रुबलंमहत् ॥ अश्वत्थाम्नश्चसंकल्पाद्धताःकर्णेनसृंजयाः ॥ ५ ॥ तथाश्वरथनागानांकृतंचकदनंमहत् ॥ सर्वमाख्यातवान्वीरोवासुदे
वःकिरीटिने ॥ ६ ॥ एतच्छ्रुत्वाचदृष्ट्वाचभ्रातुर्घोरंमहद्भयं ॥ वाहयाश्वान्हृषीकेश क्षिप्रमित्याहपांडवः ॥ ७ ॥ ततःप्रायाद्धृषीकेशोरथेनाप्रतियोधिना ॥ दारुणश्च
पुनस्तत्रप्रादुरासीत्समागमः ॥ ८ ॥ ततःपुनःसमाजग्मुरभीताःकुरुपांडवाः ॥ भीमसेनमुखाःपार्थाःसूतपुत्रमुखावयं ॥ ९ ॥ ततःप्रववृतेभूयःसंग्रामोराजसत्तम ॥
कर्णस्यपांडवानांचयमराष्ट्रविवर्धनः ॥ १० ॥ धनूंषिबाणान्परिघानसिपट्टिशतोमरान् ॥ मुसलानिभुशुंडीश्चसशक्त्यृष्टिपरश्वधान् ॥ ११ ॥ गदाःप्रासान्शि
तान्कुंतान्भिंदिपालान्महांकुशान् ॥ प्रगृह्यक्षिप्रमापेतुःपरस्परजिघांसया ॥ १२ ॥ बाणज्यातलशब्देनद्यांदिशःप्रदिशोवियत् ॥ पृथिवींनेमिघोषेणनादय
तोभ्ययुःपरान् ॥ १३ ॥ तेनशब्देनमहतासंहृष्टाश्चकुराहवं ॥ वीरावीरैर्महाघोरकलहांततितीर्षवः ॥ १४ ॥ ज्यातलत्रधनुःशब्दःकुंजराणांचबृंहतां ॥ पादातानां
चपततांनृणांनादोमहानभूत् ॥ १५ ॥ तालशब्दांश्चविविधान्शूराणांचाभिगर्जतां ॥ श्रुत्वातत्रभृशंत्रेसुःपेतुर्मम्लुश्चसैनिकाः ॥ १६ ॥ तेषांनिनदतांचैवशस्त्र
वर्षंचमुंचतां ॥ बहूनाधिरथिर्वीरःप्रममाथेषुभिःपरान् ॥ १७ ॥ पंचपांचालवीराणांरथान्दशचपंचच ॥ साश्वसूतध्वजान्कर्णःशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ १८ ॥ यो
धमुख्यामहावीर्याःपांडूनांकर्णमाहवे ॥ शीघ्रास्त्रास्तूर्णमावृत्यपरिवव्रुःसमंततः ॥ १९ ॥ ततःकर्णोद्विषत्सेनांशरवर्षैर्विलोडयन् ॥ विजगाहांडजाकीर्णांपद्मिनी
मिवयूथपः ॥ २० ॥ द्विषन्मध्यमवस्कंद्यराधेयोधनुरुत्तमं ॥ विधुन्वानःशितैर्बाणैःशिरांस्युन्मथ्यपातयत् ॥ २१ ॥ चर्मवर्माणिसंछिन्नान्यपतन्भुविदेहिनां ॥
विषेहुर्नास्यसंस्पर्शंद्वितीयस्यपतत्रिणः ॥ २२ ॥ वर्मदेहासुमथनैर्धनुषःप्रच्युतैःशरैः ॥ मौर्व्यातलत्रेन्यहनत्कशयावाजिनोयथा ॥ २३ ॥ पांडुसृंजयपंचाला
न्शरगोचरमागतान् ॥ ममर्दतरसाकर्णःसिंहोमृगगणानिव ॥ २४ ॥ ततःपांचालराजश्चद्रौपदेयाश्चमा[illegible] यमौचयुयुधानश्चसहिताःकर्णमभ्ययुः ॥ २५ ॥
तेषुव्यायच्छमानेषुकुरुपांचालपांडुषु ॥ प्रियानसून्रणेत्यक्त्वायोधाजघ्नुःपरस्परं ॥ २६ ॥ सुसन्नद्धाःकवचिनःसशिरस्त्राणभूषणाः ॥ गदाभिर्मुसलैश्चान्येपरिघै
श्चमहाबलाः ॥ २७ ॥

व्यामां ॥ २० ॥ अवस्कंद्यनिपत्य उन्मथ्यमार्गादन्यत्रदूरेइत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ असुमथनैः असवःप्राणाउन्मथ्यंत्येभिस्तैः मौर्व्यामौर्वीच्युतैःशरैर्बाणैःतलत्रे ज्याघातवारगस्थानेन्यहनत् यथातेशरंसंधातुंनशक्नुवंतितथाचकारेत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ व्यायच्छमानेषुयतमानेषु ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २० ॥

॥ २८ ॥ विमस्तिष्केक्षणायुधाःमस्तिष्कंशिरोभागस्थमांसपिंडः ॥ २९ ॥ ३० ॥ परश्वधैःततक्षुःपट्टिशैरसिभिश्चचिच्छिदुःशक्तिभिर्बिभिदुः भिंदिपालैश्चिक्षिपुःनरवरैःसंचकर्तुःप्रासतोमरैर्जघ्नुः ॥ ३१ ॥
॥३२॥ सुरसंस्निग्धं प्रकृत्ताश्छिन्नाश्चंदनारक्तचंदनाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥ ३६ ॥ समाप्लुत्यसंमुखमुत्प्लुत्य ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ पद्मानीववदनानि स्रजइवगात्राणि ॥ ३९ ॥ समुन्नानिक्षारक्लिन्नानिम

समभ्यधावंतभ्रशंकालदंडैरिवोद्यतैः ॥ नर्दंतश्चाह्वयंतश्चप्रवल्गंतश्चमारिष ॥ २८ ॥ ततोनिजघ्नुरन्योन्यंपेतुश्चान्योन्यताडिताः ॥ वमंतोरुधिरंगात्रैर्विमस्तिष्के
क्षणायुधाः ॥ २९ ॥ दंतपूर्णैःसरुधिरैर्वक्त्रैर्दाडिमसन्निभैः ॥ जीवंतइवचाप्येकेतस्थुःशस्त्रोपबृंहिताः ॥ ३० ॥ परश्वधैश्चाप्यपरेपट्टिशैरसिभिस्तथा ॥ शक्तिभिर्भिं
दिपालैश्चनखरप्रासतोमरैः ॥ ३१ ॥ ततक्षुश्चिच्छिदुश्चान्येबिभिदुश्चिक्षिपुस्तथा ॥ संचकर्तुश्चजघ्नुश्चक्रुद्धारणमहार्णवे ॥ ३२ ॥ पेतुरन्योन्यनिहताव्यसवोरु
धिरोक्षिताः ॥ क्षरंतःसुरसंरक्तंप्रकृत्ताश्चंदनाइव ॥ ३३ ॥ रथैरथाविनिहताहस्तिभिश्चापिहस्तिनः ॥ नरैर्नराहताःपेतुरश्वाश्चाश्वैःसहस्रशः ॥ ३४ ॥ ध्वजाःशिरां
सिछत्राणिद्विपहस्तान्नृणांभुजाः ॥ क्षुरैर्भल्लार्धचंद्रैश्चच्छिन्नाःपेतुर्महीतले ॥ ३५ ॥ नरांश्चनागान्सरथान्हयान्ममृदुराहवे ॥ अश्वारोहैर्हताःशूराश्छिन्नहस्ताश्चदं
तिनः ॥ ३६ ॥ सपताकाध्वजाःपेतुर्विशीर्णाइवपर्वताः ॥ पत्तिभिश्चसमाप्लुत्यद्विरदाःस्यंदनास्तथा ॥ ३७ ॥ हताश्चहन्यमानाश्चपतिताश्चैवसर्वशः ॥ अश्वारोहाः
समासाद्यत्वरिताःपत्तिभिर्हताः ॥ ३८ ॥ सादिभिःपत्तिसंघाश्चनिहतायुधिशेरते ॥ मृदितानीवपद्मानिप्रम्लानाइवचस्रजः ॥ हतानांवदनान्यासन्गात्राणि
चमहाहवे ॥ ३९ ॥ रूपाण्यत्यर्थकांतानिद्विरदाश्वनृणांनृप ॥ समुन्नानीववस्त्राणिययुर्दुर्दर्शतांपरां ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० संकुलयुद्धेएकविंशोऽ
ध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच हस्तिभिस्तुमहामात्रास्तवपुत्रेणचोदिताः ॥ धृष्टद्युम्नंजिघांसंतःक्रुद्धाःपार्षतमभ्ययुः ॥ १ ॥ प्राच्याश्चदाक्षि
णात्याश्चप्रवरागजयोधिनः ॥ अंगावंगाश्चपुंड्राश्चमागधास्ताम्रलिप्तकाः ॥ २ ॥ मेकलाःकोशलामद्रादशार्णानिषधास्तथा ॥ गजयुद्धेषुकुशलाःकलिंगैःसह
भारत ॥ ३ ॥ शरतोमरनाराचैर्वृष्टिमंतइवांबुदाः ॥ सिषिचुस्तेततःसर्वेपांचालबलमाहवे ॥ ४ ॥ तान्संमिमर्दिषून्नागान्पार्ष्ण्यंगुष्ठांकुशैर्भृशं ॥ चोदितान्पा
र्षतोबाणैर्नाराचैरभ्यवीवृषत् ॥ ५ ॥ एकैकंदशभिःषड्भिरष्टाभिरपिभारत ॥ द्विरदानभिविव्याधक्षिप्तैर्गिरिनिभान्शरैः ॥ ६ ॥ प्रच्छाद्यमानंद्विरदैर्मेघैरिवदिवा
करं ॥ प्रययुःपांडुपांचालानदंतोनिशितायुधाः ॥ ७ ॥

लिनानि ॥ ४० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥
हस्तिभिरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पार्ष्णिःपादस्यपश्चाद्भागःअंगुष्ठःप्रसिद्धःअंकुशःप्रतोदःपार्ष्ण्यंकुशःअंगुष्ठांकुशश्चेतिद्वौकेवलांकुशश्चतैः ॥ ५ ॥ ६ ॥ प्रच्छाद्यमानंधृष्टद्युम्नं ॥ ७ ॥

॥८॥९॥१०॥११॥१२॥ आवर्जितःप्रहारवंचनेनरक्षितःकायोयेनतस्य ॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥ २३॥२४॥ २५ ॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥ इतिकर्णप०

तान्नागानभिवर्षंतोज्यातंत्रीतलनादितैः॥ वीरनृत्यंप्रनृत्यंतःशूरतालप्रचोदितैः॥ नकुलःसहदेवश्चद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः॥८॥ सात्यकिश्चशिखंडीचचेकिता
नश्चवीर्यवान्॥समंतात्सिषिचुर्वीरामेघास्तोयैरिवाचलान्॥९॥तेम्लेच्छैःप्रेषितानागानरानश्वान्रथानपि॥हस्तैराक्षिप्यममृदुःपद्भिश्चाप्यतिमन्यवः॥१०॥
बिभिदुश्चविषाणाग्रैःसमाक्षिप्यचचिक्षिपुः॥ विषाणलग्नाश्चाप्यन्येपरिपेतुर्विभीषणाः॥ ११॥ प्रमुखेवर्त्तमानंतुद्विपमंगस्यसात्यकिः॥ नाराचेनोग्रवेगेन
भित्वामर्माण्यपातयत्॥ १२॥ तस्यावर्जितकायस्यद्विरदादुत्पतिष्यतः॥ नाराचेनाहनद्वक्षःसात्यकिःसोपतद्भुवि ॥ १३ ॥ पुंड्रस्यापततोनागंचलंतमिवपर्व
तं॥ सहदेवःप्रयत्नात्तैर्नाराचैरहनत्रिभिः॥ १४॥ विपताकंवियंतारंविवर्मध्वजजीवितं॥ तंकृत्वाद्विरदंभूयःसहदेवोंगमभ्ययात्॥ १५ ॥ सहदेवंतुनकुलो
वारयित्वांगमार्दयत्॥ नाराचैर्यमदंडाभैस्त्रिभिर्नागंशतेनतं ॥ १६ ॥ दिवाकरकरप्रख्यानंगश्चिक्षेपतोमरान्॥ नकुलायशतान्यष्टौत्रिधैकैकंतुसोच्छिनत्
॥ १७॥ तथार्धचंद्रेणशिरस्तस्यचिच्छेदपांडवः॥ सपपातहतोम्लेच्छस्तेनैवसहदंतिना ॥ १८॥ अथांगपुत्रेनिहतेहस्तिशिक्षाविशारदे॥ अंगाःक्रुद्धामहामा
त्रानागैर्नकुलमभ्ययुः॥ १९॥ चलत्पताकैःसुमुखैर्हेमकक्षातनुच्छदैः॥ मिमर्दिषंतस्त्वरिताःप्रदीप्तैरिवपर्वतैः॥ २०॥ मेकलोत्कलकालिंगानिषधास्ताम्रलि
प्तकाः॥ शरतोमरवर्षाणिविमुंचंतोजिघांसवः॥ २१॥ तैश्छाद्यमानंनकुलंदिवाकरमिवांबुदैः॥ परिपेतुःसुसंरब्धाःपांडुपांचालसोमकाः॥ २२॥ ततस्तदभ
वद्युद्धंरथिनांहस्तिभिःसह॥ सृजतांशरवर्षाणितोमरांश्चसहस्रशः॥ २३॥ नागानांप्रास्फुटन्कुंभामर्माणिविविधानिच॥ दंताश्चैवातिविद्धानांनाराचैर्भूष
णानिच॥ २४॥ तेषामष्टौमहानागांश्चतुःषष्ट्यासुतेजनैः॥ सहदेवोजघानाशुतेऽपतन्सहसादिभिः॥ २५॥ अंजोगतिभिरायम्यप्रयत्नाद्धनुरुत्तमं॥ नाराचैर
हनन्नागान्नकुलःकुलनंदनः॥ २६॥ ततःपांचालशैनेयौद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः॥ शिखंडीचमहानागानसिषिचुःशरवृष्टिभिः॥ २७॥ तेपांडुयोधांबुधरैःशत्रु
द्विरदपर्वताः॥ बाणवर्षैर्हताःपेतुर्वज्रवर्षैरिवाचलाः॥ २८॥ एवंहत्वातवगजांस्तेपांडुरथकुंजराः॥ द्रुतांसेनामवैक्षंतभिन्नकूलामिवापगां॥ २९॥ तांतिसेनां
समालोड्यपांडुपुत्रस्यसैनिकाः॥ विक्षोभयित्वाचपुनःकर्णसमभिदुद्रुवुः॥ ३०॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेद्वाविंशोऽध्यायः॥ २२॥ ॥७॥

संजयउवाच सहदेवंतथाक्रुद्धंदहंतंतववाहिनीं॥ दुःशासनोमहाराजभ्राताभ्रातरमभ्ययात्॥ १॥ नैल० भारतभा० द्वाविंशोऽध्यायः॥ २२॥ ॥ ४॥ सहेति॥ १॥

तौसमेतौमहायुद्धेदृष्ट्वातत्रमहारथाः ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुर्वासांस्याद्दुधुवुश्चह ॥ २ ॥ ततोभारतक्रुद्धेनतवपुत्रेणधन्विना ॥ पांडुपुत्रस्त्रिभिर्बाणैर्वक्षस्यभिहतो
बली ॥ ३ ॥ सहदेवस्ततोराजन्नाराचेनतवात्मजं ॥ विध्वाविव्याधसप्तत्यासारथिंचत्रिभिःशरैः ॥ ४ ॥ दुःशासनस्ततश्चापंछित्वाराजन्महाहवे ॥ सहदेवंत्रि
सप्तत्याबाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥५॥ सहदेवस्तुसंक्रुद्धःखड्गंगृह्यमहाहवे ॥ आविध्यप्रास्त्रजत्तूर्णंतवपुत्ररथंप्रति ॥६॥ समार्गणगुणंचापंछित्वातस्यमहानसिः ॥
निपपाततततोभूमौच्युतःसर्पइवांबरात् ॥ ७॥ अथान्यद्धनुरादायसहदेवःप्रतापवान् ॥ दुःशासनायचिक्षेपबाणमंतकरंततः ॥८ ॥ तमापतंतंविशिखंयमदंडो
पमत्विषं ॥ खड्गेनशितधारेणद्विधाचिच्छेदकौरवः ॥ ९ ॥ ततस्तंनिशितंखड्गमाविध्ययुधिसत्वरः ॥ धनुश्चान्यत्समादायशरंजग्राहवीर्यवान् ॥ १० ॥ तमापतं
तंसहसानिस्त्रिंशंनिशितैःशरैः ॥ पातयामाससमरेसहदेवोहसन्निव ॥ ११ ॥ ततोबाणांश्चतुःषष्टिंतवपुत्रोमहारणे ॥ सहदेवरथंतूर्णंप्रेषयामासभारत ॥ १२ ॥
तांञ्छरान्समरेराजन्वेगेनापततोबहून् ॥एकैकंपंचभिर्बाणैःसहदेवोन्यकृंतत ॥ १३ ॥संनिवार्यमहाबाणांस्तवपुत्रेणप्रेषितान् ॥ अथास्मैसुबहून्बाणान्प्रेषया
माससंयुगे ॥ १४ ॥ तान्बाणांस्तवपुत्रोपिछित्वैकैकंत्रिभिःशरैः ॥ ननादसुमहानादंदारयाणोवसुंधरां ॥१५॥ ततोदुःशासनोराजन्विध्वापांडुसुतंरणे ॥ सा
रथिंनवभिर्बाणैर्माद्रेयस्यसमार्पयत् ॥ १६ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजसहदेवःप्रतापवान् ॥ समाधत्तशरंघोरंमृत्युकालांतकोपमं ॥१७॥ विकृष्यबलवच्चापंतवपु
त्रायसोऽसृजत् ॥ सतंनिर्भिद्यवेगेनभित्वाचकवचंमहत् ॥ १८ ॥ प्राविशद्धरणींराजन्वल्मीकमिवपन्नगः ॥ ततःसंमुमुहेराजंस्तवपुत्रोमहारथः ॥ १९ ॥ मू
ढंचैनंसमालोक्यसारथिस्त्वरितोरथं ॥ अपोवाहभृशंत्रस्तोवध्यमानःशितैःशरैः ॥ २० ॥ पराजित्यरणेतंतुकौरव्यंपांडुनंदनः ॥ दुर्योधनबलंदृष्ट्वाप्रममाथस
मंततः ॥ २१ ॥ पिपीलिकपुटंराजन्यथामृद्गन्नरोरुषा ॥ तथासाकौरवीसेनामृदितातेनभारत ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसहदेवदुःशासनयुद्धेत्र
योविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच नकुलंरभसंयुद्धेद्रावयंतंवरूथिनीं ॥ कर्णोवैकर्तनोराजन्वारयामासवैरुषा ॥ १ ॥ नकुलस्तुततः
कर्णंप्रहसन्निदमब्रवीत् ॥ चिरस्यबतदृष्टोहंदैवतैःसौम्यचक्षुषा ॥ २ ॥ पश्यमांत्वंरणेपापचक्षुर्विषयमागतं ॥ त्वंहिमूलमनर्थानांवैरस्यकलहस्यच ॥ ३ ॥ त्वद्दो
षात्कुरवःक्षीणाःसमासाद्यपरस्परं ॥त्वामद्यसमरेहत्वाकृतकृत्योऽस्मिविज्वरः ॥ ४॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

एवमुक्तः प्रत्युवाच नकुलं सूतनंदनः ॥ सदृशं राजपुत्रस्य धन्विनश्च विशेषतः ॥ ५ ॥ प्रहरस्व च मे वीर पश्यामस्तव पौरुषं ॥ कर्म कृत्वा रणे शूर ततः कत्थितुमर्हसि ॥ ६ ॥ अनुक्त्वा समरे तात शूरा युध्यंति शक्तितः ॥ प्रयुध्यस्व मया शक्त्या हनिष्ये दर्पमेव ते ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वा प्राहरत्तूर्णं पांडुपुत्राय सूतजः ॥ विव्याध चैनं समरे त्रिसप्तत्या शिलीमुखैः ॥ ८ ॥ नकुलस्तु ततो विद्धः सूतपुत्रेण भारत ॥ अशीत्याशीविषप्रख्यैः सूतपुत्रमविध्यत ॥ ९ ॥ तस्य कर्णो धनुश्छित्वा स्वर्णपुंखैः शिलाशितैः ॥ त्रिंशता परमेष्वासः शरैः पांडवमर्दयत् ॥ १० ॥ ते तस्य कवचं भित्वा पपुः शोणितमाहवे ॥ आशीविषा यथा नागा भित्वा गां सलिलं पपुः ॥ ११ ॥ अथान्यद्धनुरादाय हेमपृष्ठं दुरासदं ॥ कर्णं विव्याध समत्या सारथिं च त्रिभिः शरैः ॥ १२ ॥ ततः क्रुद्धो महाराज नकुलः परवीरहा ॥ क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कर्णस्य धनुराच्छिनत् ॥ १३ ॥ अथैनं छिन्नधन्वानं सायकानां शतैस्त्रिभिः ॥ आजघ्ने प्रहसन्वीरः सर्वलोकमहारथं ॥ १४ ॥ कर्णमभ्यर्दितं दृष्ट्वा पांडुपुत्रेण मारिष ॥ विस्मयं परमं जग्मू रथिनः सहदैवतः ॥ १५ ॥ अथान्यद्धनुरादाय कर्णो वैकर्त्तनस्तदा ॥ नकुलं पंचभिर्बाणैर्जत्रुदेशे समार्पयत् ॥ १६ ॥ तत्रस्थैरथ तैर्बाणैर्माद्रीपुत्रो व्यरोचयत् ॥ स्वरश्मिभिरिवादित्यो भुवने विसृजन्प्रभां ॥ १७ ॥ नकुलस्तु ततः कर्णं विध्वा सप्तभिराशुगैः ॥ अथास्य धनुषः कोटिं पुनश्चिच्छेद मारिष ॥ १८ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादाय समरे वेगवत्तरं ॥ नकुलस्य ततो बाणैः समंताच्छादयद्दिशः ॥ १९ ॥ संछाद्यमानः सहसा कर्णचापच्युतैः शरैः ॥ चिच्छेद सशरांस्तूर्णं शरैरेव महारथः ॥ २० ॥ ततो बाणमयं जालं विततं व्योम्निदृश्यते ॥ खद्योतानामिव व्रातैः संपतद्भिर्यथा नभः ॥ २१ ॥ तैर्विमुक्तैः शरशतैश्छादितं गगनं तदा ॥ शलभानां यथा व्रातैस्तद्वदासीद्दिशांपते ॥ २२ ॥ ते शरा हेमविकृताः संपतंतो मुहुर्मुहुः ॥ श्रेणीकृता व्यकाशंत क्रौंचाः श्रेणीकृता इव ॥ २३ ॥ बाणजालवृते व्योम्नि छादिते च दिवाकरे ॥ न स्म संपतते भूम्यां किंचिदप्यंतरिक्षगं ॥ २४ ॥ निरुद्धे तत्र मार्गे च शरसंघैः समंततः ॥ व्यरोचेतां महात्मानौ कालसूर्याविवोदितौ ॥ २५ ॥ कर्णचापच्युतैर्बाणैर्वध्यमानास्तु सोमकाः ॥ अवालीयंत राजेंद्र वेदनार्त्ता भृशार्दिताः ॥ २६ ॥ नकुलस्य तथा बाणैर्हन्यमाना चमूस्तव ॥ व्यशीर्यत दिशो राजन्वातनुन्ना इवांबुदाः ॥ २७ ॥ ते सेने हन्यमाने तु ताभ्यां दिव्यैर्महाशरैः ॥ शरपातमपाक्रम्य तस्थतुः प्रेक्षिके तदा ॥ २८ ॥ प्रोत्सारिते जने तस्मिन्कर्णपांडवयोः शरैः ॥ अविध्येतां महात्मानावन्योन्यं शरवृष्टिभिः ॥ २९ ॥ विदर्शयंतौ दिव्यानि शस्त्राणि बलमूर्धनि ॥ छादयंतौ च सहसा परस्परवधैषिणौ ॥ ३० ॥

नकुलेनशरामुक्ताःकंकबर्हिणवाससः॥ सूतपुत्रमवच्छाद्यव्यतिष्ठंतयथांबरे॥ ३१ ॥ तथैवसूतपुत्रेणप्रेपिताःपरमाहवे॥ पांडुपुत्रमवच्छाद्यव्यतिष्ठंतांबरेश
राः॥ ३२॥ शरवेश्मप्रविष्टौतौददृशातेनकैश्चन॥ सूर्याचंद्रमसौराजन्छाद्यमानौघनैरिव॥ ३३॥ ततःक्रुद्धोरणेकर्णःकृत्वाघोरतरंवपुः॥पांडवंछादयामास
समंताच्छरवृष्टिभिः॥ ३४॥ सोतिच्छन्नोमहाराजसूतपुत्रेणपांडवः॥ नचकारव्यथांराजन्भास्करोजलदैर्यथा ॥ ३५ ॥ ततःप्रहस्याधिरथिःशरजालानि
मारिष॥ प्रेषयामाससमरेशतशोथसहस्रशः॥ ३६॥ एकच्छायमभूत्सर्वंतस्यबाणैर्महात्मनः॥ अभ्रच्छायेवसंजज्ञेसंपतद्भिःशरोत्तमैः॥ ३७ ॥ ततःकर्णो
महाराजधनुश्छित्वामहात्मनः॥ सारथिंपातयामासरथनीडाद्धसन्निव॥ ३८॥ ततोश्वांश्चतुरश्चास्यचतुर्भिर्निशितैःशरैः ॥ यमस्यभवनंतूर्णंप्रेषयामासभा
रत॥ ३९॥ अथास्यतंरथंदिव्यंतिलशोव्यधमच्छरैः ॥ पताकांचक्ररक्षांश्चगदांखड्गंचमारिष॥ ४० ॥ शतचंद्रंचतच्चर्मसर्वोपकरणानिच ॥ हताश्वोविरथश्चै
वविवर्माचविशांपते॥ ४१ ॥ अवतीर्यरथात्तूर्णंपरिघंगृह्यधिष्ठितः॥ तमुद्यतंमहाघोरंपरिघंतस्यसूतजः ॥ ४२ ॥ व्यहनत्सायकैराजन्सुतीक्ष्णैर्भारसाधनैः॥
व्यायुधंचैनमालक्ष्यशरैःसन्नतपर्वभिः॥ ४३॥ आर्पयद्बहुभिःकर्णोनचैनंसमपीडयत्॥ सहन्यमानःसमरेकृताख्रेणबलीयसा॥ ४४॥ प्राद्रवत्सहसाराजन्नकु
लोव्याकुलेंद्रियः॥ तमभिद्रुत्यराधेयःप्रहसन्वैपुनःपुनः॥ ४५॥ सज्यमस्यधनुःकंठेव्यवासृजतभारत॥ ततःसशुशुभेराजन्कंठासक्तमहद्धनुः॥ ४६ ॥परिवेषम
नुप्राप्तेयथास्याद्व्योम्निचंद्रमाः॥ यथैवचासितोमेघःशक्रचापेनशोभितः॥ ४७॥ तमब्रवीत्ततःकर्णोव्यर्थंव्याहृतवानसि ॥ वदेदानींपुनर्हृष्टोवध्यमानःपुनः
पुनः॥ ४८॥ मायोत्सीःकुरुभिःसार्धंबलवद्भिश्चपांडव॥ सदृशैस्तातयुध्यस्वव्रीडांमाकुरुपांडव॥ ४९॥ गृहेवागच्छमाद्रेययत्रवाकृष्णफाल्गुनौ॥ एवमुक्त्वा
महाराजव्यसर्जयततंतदा॥ ५० ॥ वधप्राप्तंतुतंशूरोनाहनद्धर्मवित्तदा॥ स्मृत्वाकुंत्यावचोराजंस्ततएनंव्यसर्जयत्॥ ५१॥ विसृष्टःपांडवोराजन्सूतपुत्रेणध
न्विना॥ व्रीडन्निवजगामाथयुधिष्ठिररथंप्रति॥ ५२॥ आरुरोहरथंचापिसूतपुत्रप्रतापितः॥ निःश्वसन्दुःखसंतप्तःकुंभस्थइवपन्नगः॥ ५३॥ तंविजित्याथ
कर्णोपिपंचालांस्त्वरितोययौ ॥ रथेनातिपताकेनचंद्रवर्णहयेनच॥ ५४ ॥ तत्राक्रंदोमहानासीत्पांडवानांविशांपते ॥ दृष्ट्वासेनापतिंयांतंपंचालानांरथव्र
जान्॥ ५५॥ तत्राकरोन्महाराजकदनंसूतनंदनः॥ मध्यंप्राप्तेदिनकरेचक्रवद्विचरन्प्रभुः॥ ५६॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

भग्नचक्रै रथैः कैश्चिच्छिन्नध्वजपताकिभिः ॥ हताश्वैर्हतसूतैश्च भग्नाक्षैश्चैव मारिष ॥ ५७ ॥ ह्रियमाणानपश्याम पंचालानां रथव्रजान् ॥ तत्र तत्र च संभ्रांता वि
चेरु रथकुंजराः ॥ ५८ ॥ दावाग्निपरिदग्धांगा यथैवस्युर्महावने ॥ भिन्नकुंभार्द्ररुधिराश्छिन्नहस्ताश्च वारणाः ॥ ५९ ॥ छिन्नगात्रवराश्चैव छिन्नवालधयोऽप
रे ॥ छिन्नाभ्राणीव संपेतुर्हन्यमाना महात्मना ॥ ६० ॥ अपरे त्रासिता नागा नाराचशरतोमरैः ॥ तमेवाभिमुखं जग्मुः शलभा इव पावकं ॥ ६१ ॥ अपरे निष्टनंत
श्च व्यदृश्यंत महाद्विपाः ॥ क्षरंतः शोणितं गात्रैर्नगा इव जलस्रवाः ॥ ६२ ॥ उरश्छदैर्वियुक्तांश्च वालबंधैश्च वाजिनः ॥ राजतैश्च तथा कांस्यैः सौवर्णैश्चैव भूषणैः ॥ ६३ ॥
हीनांश्चाभरणैश्चैव खलीनैश्च विवर्जितान् ॥ चामरैश्च कुथाभिश्च तूणीरैः पतितैरपि ॥ ६४ ॥ निहतैः सादिभिश्चैव शूरैराहवशोभितैः ॥ अपश्याम रणे तत्र भ्राम्य
माणान् हयोत्तमान् ॥ ६५ ॥ प्रासैः खड्गैश्च रहितानृष्टिभिश्चापि भारत ॥ हयसादीनपश्याम कंचुकोष्णीषधारिणः ॥ ६६ ॥ निहतान्वध्यमानांश्च वेपमानांश्च भार
त ॥ नागांगावयवैर्हीनांस्तत्र तत्रैव भारत ॥ ६७ ॥ रथान्हेमपरिष्कारान्संयुक्ताञ्जवनैर्हयैः ॥ भ्राम्यमाणानपश्याम हतेषु रथिषु द्रुतं ॥ ६८ ॥ भग्नाक्षकूबरान्कां
श्चिद्भग्नचक्रांश्च भारत ॥ विपताकध्वजांश्चान्यान्छिन्नेषादंडबंधुरान् ॥ ६९ ॥ विहतान्रथिनस्तत्र धावमानांस्ततस्ततः ॥ सूतपुत्रशरैस्तीक्ष्णैर्हन्यमानान्वि
शांपते ॥ ७० ॥ विशस्त्रांश्च तथैवान्यान्सशस्त्रांश्च हतान्बहून् ॥ तारकाजालसंछन्नान्वरघंटाविशोभितान् ॥ ७१ ॥ नानावर्णविचित्राभिः पताकाभिरलंकृतान् ॥
वारणाननुपश्याम धावमानान्समंततः ॥ ७२ ॥ शिरांसि बाहूनूरूंश्च छिन्नानन्यांस्तथैव च ॥ कर्णचापच्युतैर्बाणैरपश्याम समंततः ॥ ७३ ॥ महान्व्यतिकरो रौद्रो
योधानामन्वपद्यत ॥ कर्णसायकनुन्नानां युध्यतां च शितैः शरैः ॥ ७४ ॥ ते वध्यमानाः समरे सूतपुत्रेण सृंजयाः ॥ तमेवाभिमुखं यांति पतंगा इव पावकं ॥ ७५ ॥ तं
दहंतमनीकानि तत्र तत्र महारथं ॥ क्षत्रिया वर्जयामासुर्युगांताग्निमिवोल्बणं ॥ ७६ ॥ हतशेषास्तु ये वीराः पंचालानां महारथाः ॥ तान्प्रभग्नान्द्रुतान्वीरः पृष्ठतो
विकिरञ्छरैः ॥ ७७ ॥ अभ्यधावत तेजस्वी विशीर्णकवचध्वजान् ॥ तापयामास तान्बाणैः सूतपुत्रो महाबलः ॥ मध्यंदिनमनुप्राप्तो भूतानीव तमोनुदः ॥ ७८ ॥
इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि कर्णयुद्धे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ संजय उवाच युयुत्सुं तव पुत्रस्य द्रावयंतं बलं महत् ॥ उलूकोऽन्यपतत्तूर्णं
तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ १ ॥

इति कर्णपर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ युयुत्सुमिति ॥ १ ॥

॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥

युयुत्सुश्चततोराजन्शितधारेणपत्रिणा॥ उलूकंताडयामासवज्रेणेवमहाबलं॥ २ ॥उलूकस्तुततःक्रुद्धस्तवपुत्रस्यसंयुगे॥ क्षुरप्रेणधनुश्छित्वाताडयामास
कर्णिना॥ ३ ॥तदपास्यधनुश्छिन्नंयुयुत्सुर्वेगवत्तरं॥ अन्यदादत्तसुमहच्चापंसंरक्तलोचनः॥ ४ ॥शाकुनिंतुततःषष्ट्याविव्याधभरतर्षभ॥ सारथिंत्रिभिरान
र्छत्तंचभूयोन्यविध्यत॥ ५ ॥ उलूकस्तंतुविंशत्याविध्वास्वर्णविभूषितैः॥ अथास्यसमरेक्रुद्धोध्वजंचिच्छेदकांचनं॥ ६॥ सच्छिन्नयष्टिःसुमहान्शीर्यमाणोम
हाध्वजः॥ पपातप्रमुखेराजन्युयुत्सोःकांचनध्वजः॥ ७॥ ध्वजमुन्मथितंदृष्ट्वायुयुत्सुःक्रोधमूर्छितः॥ उलूकंपंचभिर्बाणैराजघानस्तनांतरे॥ ८ ॥ उलूकस्त
स्यसमरेतैलधौतेनमारिष॥ शिरश्चिच्छेदभल्लेनयंतुर्भरतसत्तम॥ ९ ॥ तच्छिन्नमपतद्भूमौयुयुत्सोःसारथेस्तदा॥ ताराख्पंयथाचित्रंनिपपातमहीतले॥ १० ॥
जघानचतुरोश्वांश्चतंचविव्याधपंचभिः॥ सोतिविद्धोबलवताप्रत्यपायाद्रथांतरं॥ ११ ॥ तंनिर्जित्यरणेराजन्नुलूकस्त्वरितोययौ॥ पांचालान्सृंजयांश्चैववि
निघ्नन्निशितैःशरैः॥ १२ ॥शतानीकंमहाराजश्रुतकर्मासुतस्तव॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेनिमेषार्धादसंभ्रमः॥ १३ ॥हताश्वेतुरथेतिष्ठन्शतानीकोमहारथः॥ ग
दांचिक्षेपसंक्रुद्धस्तवपुत्रस्यमारिष॥ १४ ॥साकृत्वास्यंदनंभस्महयांश्चैवससारथीन्॥ पपातधरणींतूर्णंदारयंतीवभारत॥ १५ ॥ तावुभौविरथौवीरौकुरू
णांकीर्तिवर्धनौ॥ व्यपाक्रमेतांयुद्धात्तुप्रेक्षमाणौपरस्परं॥ १६ ॥ पुत्रस्तुतवसंभ्रांतोविविंशोरथमारुहत्॥ शतानीकोपित्वरितःप्रतिविंध्यरथंगतः॥ १७॥
सुतसोमंतुशकुनिर्विध्वातुनिशितैःशरैः॥ नाकंपयतसंक्रुद्धोवार्यौघइवपर्वतं॥ १८ ॥ सुतसोमस्तुतंदृष्ट्वापितुरत्यंतवैरिणं॥ शरैरनेकसाहस्रैश्छादयामास
भारत॥ १९॥तान्शरान्शकुनिस्तूर्णंचिच्छेदान्यैःपतत्रिभिः॥लघ्वस्त्रश्चित्रयोधीचजितकाशीचसंयुगे॥ २०॥ निवार्यसमरेचापिशरांस्तान्निशितैःशरैः॥ आ
जघानसुसंक्रुद्धःसुतसोमंत्रिभिःशरैः॥ २१ ॥ तस्याश्वान्केतनंसूतंतिलशोव्यधमच्छरैः॥ स्यालस्तवमहाराजततउ[illegible]कुश्चुर्जनाः॥ २२ ॥हताश्वोविरथश्चैव
छिन्नकेतुश्चमारिष॥ धन्वीधनुर्वरंगृह्यरथाद्भूमावतिष्ठत॥ २३ ॥व्यसृजत्सायकांश्चैवस्वर्णपुंखान्शिलाशितान्॥ छादयामाससमरेतवस्यालस्यतंरथं॥
॥ २४ ॥शलभानामिवव्रातान्शरव्रातान्महारथः॥रथोपगान्समीक्ष्यैवंविव्यथेनैवसौबलः॥ २५॥ प्रममाथशरांस्तस्यशरव्रातैर्महायशाः॥ तत्रातुष्यंतयोधा
श्चसिद्धाश्चापिदिविस्थिताः॥ २६॥ सुतसोमस्यतत्कर्मदृष्ट्वाश्रद्धेयमद्भुतं॥ रथस्थंशकुनिंयस्तुपदातिःसमयोधयत्॥ २७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ मंडलानिभ्रांतमुद्भ्रांतमित्यादीन्मार्गान् अनुलोमविलोमभेदेनद्विगुणतयाचतुर्दश ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मंडलानांआवर्त्तनेअनुलोमविलोमाभ्यासे ॥ ३६ ॥

तस्यतीक्ष्णैर्महावेगैर्भल्लैःसन्नतपर्वभिः॥ व्यहनत्कार्मुकंराजन्तूणीरांश्चैवसर्वशः॥ २८॥ सञ्छिन्नधन्वाविरथःखड्गमुद्यम्यचानदत्॥ वैदूर्योत्पलवर्णाभंदंतिदंतमयत्सरुं॥ २९॥ भ्राम्यमाणंततस्तंतुविमलांबरवर्चसं॥कालदंडोपमंमेनेसुतसोमस्यधीमतः॥३०॥सोचरत्सहसाखड्गीमंडलानिसहस्रशः॥ चतुर्दशमहाराजशिक्षाबलसमन्वितः॥ ३१ ॥ भ्रांतमुद्भ्रांतमाविद्धमाप्लुतंविप्लुतंस्रुतं॥ संपातसमुदीर्णेचदर्शयामाससंयुगे॥ ३२॥ सौबलस्तुततस्तस्यशरांश्चिक्षेपवीर्यवान्॥ तानापततएवाशुचिच्छेदपरमासिना॥ ३३॥ ततःक्रुद्धोमहाराजसौबलःपरवीरहा॥ प्राहिणोत्सुतसोमायशरानाशीविषोपमान्॥ ३४॥ चिच्छेदतांस्तुखड्गेनशिक्षयाचबलेनच॥ दर्शयन्लाघवंयुद्धेतार्क्ष्यतुल्यपराक्रमः॥ ३५॥ तस्यसंचरतोराजन्मंडलावर्तनेतदा॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनखड्गंचिच्छेदसुप्रभं॥ ॥ ३६॥ सञ्छिन्नःसहसाभूमौनिपपातमहानसिः॥ अर्धमस्यस्थितंहस्तेसुत्सरोस्तत्रभारत॥३७॥छिन्नमाज्ञायनिस्त्रिंशमवप्लुत्यपदानिषट्॥ प्राविध्यततत: शेषंसुतसोमोमहारथः॥ ३८॥ तच्छित्त्वासगुणंचापंरणेतस्यमहात्मनः॥ पपातधरणींतूर्णंस्वर्णवज्रविभूषितं॥ ३९॥ सुतसोमस्ततोगच्छच्छ्रुतकीर्तेर्महारथं॥ सौबलोपिधनुर्गृह्यघोरमन्यत्सुदुर्जयं॥ ४०॥ अभ्ययात्पांडवानीकंनिघ्नन्शत्रुगणान्बहून्॥ तत्रनादोमहानासीत्पांडवानांविशांपते॥ ४१॥ सौबलंसमरेदृष्ट्वाविचरंतमभीतवत्॥ तान्यनीकानिदृप्तानिशस्त्रवंतिमहांतिच॥ ४२॥ द्राव्यमाणान्यदृश्यंतसौबलेनमहात्मना॥ यथादैत्यचमूंराजन्देवराजोममर्द ह॥ तथैवपांडवींसेनांसौबलेयोव्यनाशयत्॥ ४३॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि सुतसोमसौबलयुद्धेपंचविंशोऽध्यायः॥ २५॥ ॥ ७॥

संजयउवाच

धृष्टद्युम्नंकृपोराजन्वारयामाससंयुगे॥ यथादृष्ट्वावनेसिंहंशरभोवारयेद्युधि॥ १॥ निरुद्धःपार्षतस्तेनगौतमेनबलीयसा॥ पदात्पदंविचलितुंनाशकत्तत्रभारत॥ २॥ गौतमस्यरथंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नरथंप्रति॥ वित्रेसुःसर्वभूतानिक्षयंप्राप्तंचमेनिरे॥ ३॥ तत्रावोचन्विमनसोरथिनःसादिनस्तथा॥ द्रोणस्यनिधनान्नूनंसंक्रुद्धोद्विपदांवरः॥ ४॥ शारद्वतोमहातेजादिव्यास्त्रविदुदारधीः॥ अपिस्वस्तिभवेदद्यधृष्टद्युम्नस्यगौतमात्॥ ५॥ अपीयंवाहिनीकृत्स्नामुच्येतमहतोभयात्॥ अप्ययंब्राह्मणःसर्वान्नोहन्यात्समागतान्॥ ६॥

अस्यअसेः सुत्सरोःशोभनमुष्टेः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृष्टेति शरभोष्टपादःसिंहघातीपशुपक्षिशरीरोन्नतसिंहवत्ख्याता ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ वर्मणः वर्मप्राप्यअभ्रश्यंतभ्रष्टाः वर्मनचिच्छिदुरित्यर्थः

यादृशंदृश्यतेरूपमंतकप्रतिमंभृशं ॥ गमिष्यत्यद्यपदवींभारद्वाजस्यगौतमः ॥ ७॥ आचार्यःक्षिप्रहस्तश्चविजयीचसदायुधि॥अस्त्रवान्वीर्यसंपन्नःक्रोधेनचस
मन्वितः ॥ ८॥ पार्षतश्चमहायुद्धेविमुखोद्याभिलक्ष्यते ॥इत्येवंविविधावाचस्तावकानांपरैःसह॥ ९॥ व्यश्रूयंतमहाराजतयोस्तत्रसमागमे॥विनिःश्वस्यततः
क्रोधात्कृपःशारद्वतोनृप ॥ १० ॥ पार्षतंचार्दयामासनिश्चेष्टंसर्वमर्मसु ॥ सहन्यमानःसमरेगौतमेनमहात्मना ॥ ११ ॥ कर्त्तव्यंनस्मजानातिमोहेनमहतावृ
तः॥ तमब्रवीत्ततोयंताकच्चित्क्षेमंतुपार्षत ॥ १२ ॥ ईदृशंव्यसनंयुद्धेनतेदृष्टंमयाक्वचित् ॥ दैवयोगात्तुतेबाणानापतन्मर्मभेदिनः ॥ १३ ॥ प्रेषिताद्विजमुख्येन
मर्माण्युद्दिश्यसर्वतः॥ व्यावर्त्तयेरथंतूर्णंनदीवेगमिवार्णवात् ॥ १४ ॥ अवध्यंब्राह्मणंमन्येयेनतेविक्रमोहतः॥ धृष्टद्युम्नस्ततोराजन्शनकैरब्रवीद्वचः॥ १५॥ मु
ह्यतेमेमनस्तातगात्रस्वेदश्चजायते॥ वेपथुश्चशरीरेमेरोमहर्षश्चसारथे॥ १६॥ वर्जयन्ब्राह्मणंयुद्धेशनैर्याहियतोर्जुनः ॥ अर्जुनंभीमसेनंवासमरेप्राप्यसार
थे॥ १७॥ क्षेममद्यभवेद्देवमेषामेनैष्ठिकीमतिः॥ ततःप्रायान्महाराजसारथिस्त्वरयन्हयान् ॥ १८॥यतोभीमोमहेष्वासोयुयुधेतवसैनिकैः॥प्रद्रुतंचरथंदृष्ट्वा
धृष्टद्युम्नस्यमारिष॥ १९॥किरन्शतशतान्येवगौतमोनुययौतदा॥शंखंचपूरयामासमुहुर्मुहुररिंदमः॥ २०॥पार्षतंत्रासयामासमहेंद्रोनमुचिंयथा॥ शिखंडि
नंतुसमरेभीष्ममृत्युंदुरासदं॥ २१ ॥ हार्दिक्योवारयामासस्मयन्निवमुहुर्मुहुः॥शिखंडीतुसमासाद्यहृदिकानांमहारथं॥ २२॥ पंचभिर्निशितैर्भल्लैर्जत्रुदेशेस
माहनत् ॥ कृतवर्मातुसंक्रुद्धोभित्वाषष्ट्यापतत्रिभिः॥ २३॥ धनुरेकेनचिच्छेदहसन्राजन्महारथः॥ अथान्यद्धनुरादायद्रुपदस्यात्मजोबली॥ २४ ॥ तिष्ठति
ष्ठेतिसंक्रुद्धोहार्दिक्यंप्रत्यभाषत॥ ततोस्यनवतिंबाणान्रुक्मपुंखान्सुतेजनान्॥ २५॥ प्रेषयामासराजेंद्रतेस्याभ्रश्यंतवर्मणः ॥ वितथांस्तान्समालक्ष्यपति
तांश्चमहीतले॥ २६॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनकार्मुकंचिच्छिदेभृशं॥ अथैनंछिन्नधन्वानंभग्नशृंगमिवर्षभं॥ २७॥ अशीत्यामार्गणैःक्रुद्धोबाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥
कृतवर्मातुसंक्रुद्धोमार्गणैःक्षतविक्षतः॥ २८॥ ववामरुधिरंगात्रैःकुंभवक्त्रादिवोदकं॥ रुधिरेणपरिक्लिन्नःकृतवर्माव्यराजत॥ २९ ॥ वर्षेणक्लेदितोराजन्य
थागैरिकपर्वतः॥ अथान्यद्धनुरादायसमार्गणगुणंप्रभुः॥ ३० ॥ शिखंडिनंबाणगणैःस्कंधदेशेव्यताडयत्॥स्कंधदेशस्थितैर्बाणैःशिखंडीतुव्यराजत॥ ३१॥
शाखाप्रशाखाविपुलःसुमहान्पादपोयथा॥ तावन्योन्यंभृशंविध्वारुधिरेणसमुक्षितौ॥ ३२॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ववामवांतवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

अन्योन्यश्रृंगाभिहतौरेजतुर्वृषभाविव॥ अन्योन्यस्यवधेयत्नंकुर्वाणौतौमहारथौ॥ ३३ ॥ रथाभ्यांचेरतुस्तत्रमंडलानिसहस्रशः॥ कृतवर्मामहाराजपार्षतंनि
शितैःशरैः॥ ३४ ॥ रणेविव्याधसमत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः॥ ततोस्यसमरेबाणंभोजःप्रहरतांवरः॥ ३५ ॥ जीवितांतकरंघोरंव्यसृजत्त्वरयान्वितः॥ सते
नाभिहतोराजन्मूर्छामाशुसमाविशत्॥ ३६॥ ध्वजयष्टिंचसहसाशिश्रियेकश्मलावृतः॥ अपोवाहरणात्तूर्णंसारथीरथिनांवरं॥३७॥ हार्दिक्यशरसंतप्तंनिः
श्वसंतंपुनःपुनः॥ पराजितेततःशूरेद्रुपदस्यात्मजेप्रभो॥ व्यद्रवत्पांडवीसेनाव्यधमानासमंततः॥ ३८॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेषड्विं
शोऽध्यायः॥ २६॥ ॥७॥ संजयउवाच श्वेताश्वोथमहाराजव्यधमत्तावकंबलं॥यथावायुःसमासाद्यतूलराशिंसमंततः॥१॥प्रत्युद्ययुस्त्रिगर्त्तास्तं
शिवयःकौरवैःसह॥ शाल्वाःसंशप्तकाश्चैवनारायणबलंचतत्॥ २॥ सत्यसेनश्चंद्रदेवोमित्रदेवःसुतंजयः॥ सौश्रुतिश्चित्रसेनश्चमित्रवर्माचभारत॥ ३ ॥
त्रिगर्त्तराजःसमरेभ्रातृभिःपरिवारितः॥ पुत्रैश्चैवमहेष्वासैर्नानाशस्त्रविशारदैः॥ ४॥ व्यसृजंतशरव्रातान्किरंतोर्जुनमाहवे॥ अभ्यवर्त्तंतसहसावार्योघाइ
वसागरं॥ ५॥ तेत्वर्जुनंसमासाद्ययोधाःशतसहस्रशः॥ अगच्छन्विलयंसर्वेतार्क्ष्यंदृष्ट्वेवपन्नगाः॥ ६॥ तेहन्यमानाःसमरेनाजहुःपांडवंरणे॥हन्यमानामहा
राजशलभाइवपावकं॥ ७॥ सत्यसेनस्त्रिभिर्बाणैर्विव्याधयुधिपांडवं॥ मित्रदेवस्त्रिषष्ट्यातुचंद्रसेनस्तुसप्तभिः॥ ८ ॥ मित्रवर्मात्रिसप्तत्यासौश्रुतिश्चापिसप्त
भिः॥ शत्रुंजयस्तुविंशत्यासुशर्मानवभिःशरैः॥ ९॥ सविद्धोबहुभिःसंख्येप्रतिविव्याधतान्नृपान्॥ सौश्रुतिंसप्तभिर्विध्वासत्यसेनंत्रिभिःशरैः॥१०॥ शत्रुं
जयंचविंशत्याचंद्रदेवंतथाष्टभिः॥ मित्रदेवंशतेनैवश्रुतसेनंत्रिभिःशरैः॥ ११ ॥ नवभिर्मित्रवर्माणंसुशर्माणंतथाष्टभिः॥शत्रुंजयंचराजानंहत्वातत्रशिला
शितैः॥१२॥सौश्रुतेःसशिरस्त्राणंशिरःकायादपाहरत्॥त्वरितश्चंद्रदेवंचशरैर्निन्येयमक्षयं॥१३॥ तथेतरान्महाराजयतमानान्महारथान्॥ पंचभिःपंचभिर्बा
णैरेकैकंप्रत्यवारयत्॥ १४॥ सत्यसेनस्तुसंक्रुद्धस्तोमरंव्यसृजन्महत्॥समुद्दिश्यरणेकृष्णंसिंहनादंननादच॥१५॥ सनिर्भिद्यभुजंसव्यंमाधवस्यमहात्मनः॥
अयस्मयोहेमदंडोजगामधरणींतदा॥ १६॥ माधवस्यतुविद्धस्यतोमरेणमहारणे॥ प्रतोदःप्रापतद्धस्ताद्रश्मयश्चविशांपते॥ १७॥वासुदेवंविभिन्नांगंदृ
ष्ट्वापार्थोधनंजयः॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रंकृष्णंचेदमुवाचह॥ १८॥ प्रापयाश्वान्महाबाहोसत्यसेनंप्रतिप्रभो॥ यावदेनंशरैस्तीक्ष्णैर्नयामियमसादनं॥ १९॥

॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥ ध्वजादीनांशब्दोऽश्रूयतेतिपञ्चेनान्वयः ॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥ हस्त्यश्वंचास्यतः छिंदतः स्वानुगाइव यथास्त्रस्मिन्

प्रतोदंगृह्यसोन्यत्तुरश्मीनपियथापुरा॥ वाहयामासतानश्वान्सत्यसेनरथंप्रति॥ २० ॥ विष्वक्सेनंतुनिर्भिन्नंदृष्ट्वापार्थोधनंजयः॥ सत्यसेनंशरैस्तीक्ष्णैर्वार यित्वामहारथः॥ २१ ॥ ततःसुनिशितैर्भल्लैराज्ञस्तस्यमहच्छिरः॥ कुंडलोपचितंकायाच्चकर्त्तपृतनांतरे॥ २२ ॥ तन्निकृत्यशितैर्बाणैर्मित्रवर्माणमाक्षिपत्॥ वत्सदंतेनतीक्ष्णेनसारथिंचास्यमारिष॥ २३ ॥ ततःशरशतैर्भूयःसंशप्तकगणान्बली॥ पातयामाससंक्रुद्धःशतशोथसहस्रशः॥ २४॥ ततोरजतपुंखेनराजन् शीर्षंमहात्मनः॥ मित्रसेनस्यचिच्छेदक्षुरप्रेणमहारथः॥ २५॥ सुशर्माणंसुसंक्रुद्धोजत्रुदेशेसमाहनत्॥ ततःसंशप्तकाःसर्वेपरिवार्यधनंजयं॥ २६ ॥शस्त्रौ घैर्ममृदुःक्रुद्धानादयंतोदिशोदश॥ अभ्यर्दितस्तुतजिष्णुःशक्रतुल्यपराक्रमः॥ २७॥ऐंद्रमस्त्रममेयात्माप्रादुश्चक्रेमहारथः॥ततःशरसहस्राणिप्रादुरासन्वि शांपते॥२८॥ ध्वजानांछिद्यमानानांकार्मुकाणांचमारिष॥ रथानांसपताकानांतूणीराणांयुगैःसह॥ २९॥ अक्षाणामथचक्राणांयोक्त्राणांरश्मिभिःसह॥ कूबराणांवरूथानांपृषत्कानांचसंयुगे॥ ३० ॥ अश्वानांपततांचापिप्रासानामृष्टिभिःसह॥ गदानांपरिघानांचशक्तितोमरपट्टिशैः॥३१॥ शतघ्नीनांसचक्रा णांभुजानांचोरुभिःसह॥ कंठसूत्रांगदानांचकेयूराणांचमारिष॥ ३२॥ हाराणामथनिष्काणांतनुत्राणांचभारत॥ छत्राणांव्यजनानांचशिरसांमुकुटैःस ह॥ ३३ ॥ अश्रूयतमहान्शब्दस्तत्रतत्रविशांपते॥ सकुंडलानिस्वक्षीणिपूर्णचंद्रनिभानिच॥३४ ॥ शिरांस्युर्व्यामदृश्यंततताराजालमिवांबरे॥ सुस्रग्वीणिसु वासांसिचंदनेनोक्षितानिच॥ ३५॥ शरीराणिव्यदृश्यंतनिहतानांमहीतले॥ गंधर्वनगराकारंघोरमायोधनंतदा॥ ३६ ॥ निहतैराजपुत्रैश्चक्षत्रियैश्चमहाब लैः॥ हस्तिभिःपतितैश्चैवतुरंगैश्चाभवन्मही॥ ३७॥ अगम्यरूपासमरेविशीर्णैरिवपर्वतैः॥ नासीच्चक्रपथस्तत्रपांडवस्यमहात्मनः॥ ३८॥ निघ्नतःशात्रवान्भ ल्लैर्हस्त्यश्वंचास्यतोमहत्॥ स्वानुगाइवसीदंतिरथचक्राणिमारिष॥ ३९॥ चरतस्तस्यसंग्रामेतस्मिन्लोहितकर्दमे॥ सीदमानानिचक्राणिसमूहुस्तुरगाभृशं ॥ ४०॥ श्रमेणमहतायुक्तामनोमारुतरंहसः॥ वध्यमानंतुतत्सैन्यंपांडुपुत्रेणधन्विना॥ ४१॥ प्रायशोविमुखंसर्वंनावतिष्ठतभारत॥ तान्जित्वासमरेजिष्णुः संशप्तकगणान्बहून्॥ विरराजतदापार्थोविधूमोग्निरिवज्वलन्॥ ४२॥ इ० म० भा० क० संशप्तकजयेसप्तविंशोऽध्यायः॥ २७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

नष्टेऽनुचराःसीदंत्येवंरथानांभंगंदृष्ट्वाचकाणिनश्यंतिअक्षभंगादितिभावः आतंकादिवेतिपाठेचिंतयेवेत्युपचारः॥३९॥सीदमानानिपंकमज्जनात्॥४०॥४१॥४२॥इ० क० नै० भा० सप्तविंशोऽध्यायः॥२७॥

युधिष्ठिरमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३॥ आजरणंअवव्रबुःअवग

संजयउवाच युधिष्ठिरंमहाराजविसृजंतंशरान्बहून्॥ स्वयंदुर्योधनोराजाप्रत्यगृह्णादभीतवत्॥ १ ॥ तमापतंतंसहसातवपुत्रंमहारथं॥धर्मराजोद्रुतंविध्वा
तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ २ ॥ सतुतंप्रतिविव्याधनवभिर्निशितैःशरैः॥ सारथिंचास्यभल्लेनभृशंक्रुद्धोभ्यताडयत्॥ ३ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजन्स्वर्णपुंखान्शिली
मुखान्॥ दुर्योधनायचिक्षेपत्रयोदशशिलाशितान्॥ ४ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहांस्तस्यहत्वामहारथः॥ पंचमेनशिरःकायात्सारथेश्चसमाक्षिपत्॥ ५ ॥ षष्ठेनतु
ध्वजंराज्ञःसप्तमेनतुकार्मुकं॥ अष्टमेनतथाखड्गंपातयामासभूतले॥ ६ ॥ पंचभिर्नृपतिंचापिधर्मराजोर्दयद्भृशं॥ हताश्वात्तुरथात्तस्मादवप्लुत्यसुतस्तव॥ ७॥
उत्तमंव्यसनंप्राप्तोभूमावेवावतिष्ठत॥ तंतुकृच्छ्रगतंदृष्ट्वाकर्णद्रौणिकृपादयः॥ ८॥ अभ्यवर्त्तंतसहसापरीप्संतोनराधिपं॥ अथपांडुसुताःसर्वेपरिवार्ययुधि
ष्ठिरं॥ ९ ॥ अन्वयुःसमरेराजंस्ततोयुद्धमवर्त्तत॥ ततस्तूर्यसहस्राणिप्रावाद्यंतमहामृधे॥ १० ॥ ततःकिलकिलाशब्दाःप्रादुरासन्महीपते॥ यत्राभ्यगच्छन्स
मरेपांचालाःकौरवैःसह॥ ११ ॥ नरानरैःसमाजग्मुर्वारणावरवारणैः॥ रथाश्चरथिभिःसार्धंहयाश्चहयसादिभिः॥ १२॥ द्वंद्वान्यासन्महाराजप्रेक्षणीयानिसं
युगे॥ विविधान्यप्यचिंत्यानिशस्त्रवंत्युत्तमानिच॥ १३॥ तेशूराःसमरेसर्वेचित्रंलघुचसुष्ठुच॥ अयुध्यंतमहावेगाःपरस्परवधैषिणः॥ १४ ॥ अन्योन्यंसमरे
जघ्नुर्योधव्रतमनुष्ठिताः॥ नहितेसमरंचक्रुःपृष्ठतोवैकथंचन॥ १५॥ मुहूर्त्तमेवतद्युद्धमासीन्मधुरदर्शनं॥ ततउन्मत्तवद्राजन्निर्मर्यादमवर्त्तत॥ १६॥ रथीना
गंसमासाद्यदारयन्निशितैःशरैः॥ प्रेषयामासकालायशरैःसन्नतपर्वभिः॥ १७॥नागाहयान्समासाद्यविक्षिपंतोबहून्रणे॥ दारयामासुरत्युग्रंतत्रतत्रतदात
दा॥ १८॥ हयारोहाश्चबहवःपरिवार्यहयोत्तमान्॥तलशब्दरवांश्चक्रुःसंपतंतस्ततस्ततः॥ १९॥धावमानांस्ततस्तांस्तुद्रवमाणान्महागजान्॥पार्श्वतःपृष्ठतश्चैव
निजघ्नुर्हयसादिनः॥ २० ॥ विद्राव्यचबहूनश्वान्नागाराजन्मदोत्कटाः॥ विषाणैश्चापरेजघ्नुर्ममृदुश्चापरेभृशं॥ २१ ॥ साश्वारोहांश्चतुरगान्विषाणैर्विव्यधूरु
षा॥ अपरेचिक्षिपुर्वेगात्प्रगृह्यातिबलास्तदा॥ २२॥ पादातैराहतानागाविवरेषुसमंततः॥ चक्रुरार्त्तस्वरंघोरंदुद्रुवुश्चदिशोदश॥ २३ ॥ पदातीनांतुसहसा
प्रद्रुतानांमहाहवे॥ उत्सृज्याभरणंतूर्णमवव्रुरणाजिरे॥ २४॥ निमित्तंमन्यमानास्तुपरिणाम्यमहागजाः॥ जगृहुर्बिभिदुश्चैवचित्राण्याभरणानिच॥ २५॥

त्यक्तवंतः ॥ २४ ॥ निमित्तंजयहेतुं महांतोगजायेषांतेमहागजाःगजारोहाःजगृहुःहस्तिभिर्ग्राहयामासुः परिणाम्यविनाम्यहस्तिनमितिशेषः विभिदुश्शत्रूनगजैरेव ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ प्रतिमानेषुगजदंतांतरालेषुप्रासैः कुंभेषुतोमरैर्दंतवेष्टेषुशक्तिभिश्चनिगृहीताः प्रतिमानंप्रतिच्छायागजदंतांतरालयोरितिमेदिनी ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

तांस्तुतत्रप्रसक्तान्वैपरिवार्यपदातयः॥ हस्त्यारोहान्विजघ्नुस्तेमहावेगाबलोत्कटाः॥ २६ ॥ अपरेहस्तिभिर्हस्तैःखंविक्षिप्तामहाहवे ॥ निपतंतोविषाणाग्रैर्भृशंवि
द्धाःसुशिक्षितैः॥ २७॥ अपरेसहसागृह्यविषाणैरेवसूदितां ॥ सेनांतरंसमासाद्यकेचित्तत्रमहागजैः॥ २८ ॥ क्षुण्णगात्रामहाराजविक्षिप्यचपुनःपुनः ॥ अप
रेव्यजनानीवविभ्राम्यनिहतामृधे ॥ २९ ॥ पुरःसराश्चनागानामपरेषांविशांपते ॥ शरीराण्यतिविद्धानितत्रतत्ररणाजिरे ॥ ३०॥ प्रतिमानेषुकुंभेषुदंतवेष्टेषु
चापरे॥ निगृहीताभृशंनागाःप्रासतोमरशक्तिभिः॥ ३१ ॥ निगृह्यचगजाःकेचित्पार्श्वस्थैर्भृशदारुणैः ॥ रथाश्वसादिभिस्तत्रसंभिन्नान्यपतन्भुवि ॥ ३२ ॥
सहयाःसादिनस्तत्रतोमरेणमहामृधे॥ भूमावमृद्नन्वेगेनसचर्माणंपदातिनं॥ ३३ ॥ तथासावरणान्कांश्चित्तत्रतत्रविशांपते॥रथान्नागाःसमासाद्यपरिगृह्य
चमारिष॥ ३४ ॥ व्याक्षिपन्सहसातत्रघोररूपेभयानके॥ नाराचैर्निहताश्चापिगजाःपेतुर्महाबलाः॥ ३५॥ पर्वतस्येवशिखरंवज्ररुग्णंमहीतले ॥ योधायोधा
न्समासाद्यमुष्टिभिर्व्यहनन्युधि॥ ३६॥ केशेष्वन्योन्यमाक्षिप्यचिक्षिपुर्बिभिदुश्चह ॥ उद्यम्यचभुजानन्येनिक्षिप्यचमहीतले ॥ ३७ ॥ पदाचोरःसमाक्रम्य
स्फुरतोऽपाहरञ्छिरः॥ पततश्चापरोराजन्विजहारासिनाशिरः॥३८॥जीवतश्चतथैवान्यःशस्त्रंकायेन्यमज्जयत्॥मुष्टियुद्धंमहच्चासीद्योधानांतत्रभारत॥३९॥
तथाकेशग्रहश्चोग्रोबाहुयुद्धंचभैरवं॥ समासक्तस्यचान्येनअविज्ञातस्तथापरः॥ ४० ॥ जहारसमरेप्राणान्नानाशस्त्रैरनेकधा ॥ संसक्तेषुचयोधेषुवर्त्तमानेच
संकुले॥ ४१ ॥ कबंधान्युत्थितानिस्युःशतशोथसहस्रशः॥ शोणितैःसिच्यमानानिशस्त्राणिकवचानिच॥ ४२ ॥ महारागानुरक्तानिवस्त्राणीवचकाशिरे॥ ए
वमेतन्महद्युद्धंदारुणंशस्त्रसंकुलं॥ ४३ ॥ उन्मत्तगंगाप्रतिमंशब्देनापूरयज्जगत्॥ नैवस्वेनपरेराजन्विज्ञायंतेशरातुराः॥ ४४ ॥ योद्धव्यमितियुध्यंतेराजानो
जयगृद्धिनः॥ स्वान्स्वेजघ्नुर्महाराजपरांश्चैवसमागतान्॥४५॥उभयोःसेनयोर्वीरैर्व्याकुलंसमपद्यत॥रथैर्भग्नैर्महाराजवारणैश्चनिपातितैः॥४६॥हयैश्चपतितै
स्तत्रनरैश्चविनिपातितैः॥अगम्यरूपापृथिवीक्षणेनसमपद्यत॥४७॥क्षणेनासीन्महीपालक्षतजौघप्रवर्त्तिनी॥पंचालानहनत्कर्णस्त्रिगर्त्तांश्चधनंजयः॥४८॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ अतीति ॥ १ ॥ २ ॥ विरथः कृतइत्युक्तंतत्रयुद्धेधर्मपुत्रःकथंतंविरथंचक्रे तस्यतंचनृपतिर्दुर्योध

भीमसेनःकुरून्राजन्हस्त्यनीकंचसर्वशः ॥ एवमेपक्षयोवृत्तःकुरुपांडवसेनयोः ॥ अपराह्णेगतेसूर्येकांक्षतांविपुलंयशः ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप
र्वणिसंकुलयुद्धेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अतितीव्राणिदुःखानिदुःसहानिबहूनिच ॥ त्वत्तोहंसंजयाश्रौषंपुत्राणांचैवसंक्षयं ॥ १ ॥
यथात्वंमेकथयसेयथायुद्धमवर्तत ॥ नसंतिसूतकौरव्याइतिमेनिश्चितामतिः ॥ २ ॥ दुर्योधनश्चविरथःकृतस्तत्रमहारथः ॥ धर्मपुत्रःकथंचक्रेतस्यवानृपतिः
कथं ॥ ३ ॥ अपराह्णेकथंयुद्धमभवल्लोमहर्षणं ॥ तन्ममाचक्ष्वतत्त्वेनकुशलोह्यसिसंजय ॥ ४ ॥ संजयउवाच संसक्तेषुतुसैन्येषुवध्यमानेषुभागशः ॥ र
थमन्यंसमास्थायपुत्रस्तवविशांपते ॥ ५ ॥ क्रोधेनमहतायुक्तःसविषोभुजगोयथा ॥ दुर्योधनःसमालक्ष्यधर्मराजंयुधिष्ठिरं ॥ ६ ॥ प्रोवाचसूतंत्वरितोयाहि
याहीतिभारत ॥ तत्रमांप्रापयक्षिप्रंसारथेयत्रपांडवः ॥ ७ ॥ ध्रियमाणातपत्रेणराजाराजतिदंशितः ॥ ससूतश्चोदितोराज्ञाराज्ञःस्यंदनमुत्तमं ॥ ८ ॥ युधिष्ठिर
स्याभिमुखंप्रेषयामाससंयुगे ॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धःप्रभिन्नइवकुंजरः ॥ ९ ॥ सारथिंचोदयामासयाहियत्रसुयोधनः ॥ तौसमाजग्मतुर्वीरौभ्रातरौरथसत्त
मौ ॥ १० ॥ समेत्यचमहावीरौसंरब्धौयुद्धदुर्मदौ ॥ ववर्षतुर्महेष्वासौशरैरन्योन्यमाहवे ॥ ११ ॥ ततोदुर्योधनोराजाधर्मशीलस्यमारिष ॥ शिलाशितेनभल्ले
नधनुश्चिच्छेदसंयुगे ॥ १२ ॥ तंनामृष्यतसंक्रुद्धोह्यवमानंयुधिष्ठिरः ॥ अपविध्यधनुश्छिन्नंक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ १३ ॥ अन्यत्कार्मुकमादायधर्मपुत्रश्चमूमु
खे ॥ दुर्योधनस्यचिच्छेदध्वजंकार्मुकमेवच ॥ १४ ॥ अथान्यद्धनुरादायप्राविध्यतयुधिष्ठिरं ॥ तावन्योन्यंसुसंक्रुद्धौशरवर्षाण्यमुंचतां ॥ १५ ॥ सिंहाविवसु
संरब्धौपरस्परजिगीषया ॥ जघ्नतुस्तौरणेन्योन्यंनर्दमानौवृषाविव ॥ १६ ॥ अंतरंमार्गमाणौचचेरतुस्तौमहारथौ ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःशरैस्तौतुकृतव्रणौ ॥ १७ ॥
विरेजतुर्महाराजकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥ ततोराजन्विमुंचंतौसिंहनादान्मुहुर्मुहुः ॥ १८ ॥ तलयोश्चतथाशब्दान्धनुषश्चमहाहवे ॥ शंखशब्दवरांश्चैवचक्रतु
स्तौनरेश्वरौ ॥ १९ ॥ अन्योन्यंतौमहाराजपीडयांचक्रतुर्भृशं ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजापुत्रंतवशरैस्त्रिभिः ॥ २० ॥ आजघानोरसिक्रुद्धोवज्रवेगैर्दुरासदैः ॥ प्रति
विव्याधतंतूर्णंतवपुत्रोमहीपतिः ॥ २१ ॥ पंचभिर्निशितैर्बाणैःस्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ ततोदुर्योधनोराजाशक्तिंचिक्षेपभारत ॥ २२ ॥

नः कथमयुध्यतइतिशेषः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अपविध्यत्यक्त्वा ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

सर्वपारसवीं सर्वविनाशिनींगौरादिः तिरस्कारविनाशेचपुंसिपारसवःपुमानितिमेदिनी ॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीये

सर्वपारसवींतीक्ष्णांमहोल्काप्रतिमांतदा॥तामापतंतींसहसाधर्मराजःशितैःशरैः॥२३॥त्रिभिश्चिच्छेदसहसातंचविव्याधपंचभिः॥निपपाततत:साथस्वर्णदं
डामहास्वना॥ २४॥ निपतंतीमहोल्केवव्यराजच्छिखिसन्निभा॥शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वापुत्रस्तवविशांपते ॥ २५ ॥ नवभिर्निशितैर्भल्लैर्निजघानयुधिष्ठिरं॥
सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुतापनः॥ २६॥दुर्योधनंसमुद्दिश्यबाणंजग्राहसत्वरः॥समाधत्तचतंबाणंधनुर्मध्येमहाबलः॥ २७॥चिक्षेपचमहाराजततः
क्रुद्धःपराक्रमी॥ सतुबाणःसमासाद्यतवपुत्रंमहारथं॥२८॥ व्यामोहयतराजानंधरणींचददारह॥ततोदुर्योधनःक्रुद्धोगदामुद्यम्यवेगितः॥ २९॥ विधित्सुः
कलहस्यांतंधर्मराजमुपाद्रवत्॥ तमुद्यतगदंदृष्ट्वादंडहस्तमिवांतकं॥ ३०॥ धर्मराजोमहाशक्तिंप्राहिणोत्तवसूनवे॥दीप्यमानांमहावेगांमहोल्कांज्वलितामि
व॥ ३१ ॥रथस्थःसतयाविद्धोवर्मभित्वास्तनांतरे॥ भृशंसंविग्नहृदयःपपातचमुमोहच॥ ३२॥भीमस्तमाहचततःप्रतिज्ञामनुचिंतयन्॥ नायंवध्यस्तवनृपइ
त्युक्तःसन्यवर्त्तत॥ ३३॥ ततस्त्वरितमागम्यकृतवर्मातवात्मजं॥ प्रत्यपद्यतराजानंनिमग्नंव्यसनार्णवे॥ ३४॥ गदामादायभीमोपिहेमपट्टपरिष्कृतां॥ अभि
दुद्राववेगेनकृतवर्माणमाहवे॥ ३५॥ एवंतदभवद्युद्धंत्वदीयानांपरैःसह ॥ अपराह्णेमहाराजकांक्षतांविजयंयुधि ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि
संकुलयुद्धेएकोनत्रिंशोऽध्यायः॥ २९॥ ॥७॥ संजयउवाच ततःकर्णंपुरस्कृत्यत्वदीयायुद्धदुर्मदाः॥पुनरावृत्यसंग्रामंचक्रुर्देवासुरोपमं॥ १ ॥ द्वि
रदनररथाश्वशंखशब्दैःपरिहृषिताविविधैश्वशस्त्रपातैः॥ द्विरदरथपदातिसादिसंघाःपरिकुपिताभिमुखाःप्रजघ्निरेते॥ २॥शितपरश्वधसासिपट्टिशैरिषुभिरने
कविधैश्वसूदिताः॥ द्विरदरथहयामहाहवेवरपुरुषैःपुरुषाश्ववाहनैः॥ ३॥कमलदिनकरेंदुसन्निभैःसितदशनैःसुमुखाक्षिनासिकैः॥रुचिरमुकुटकुंडलैर्महीपुरु
षशिरोभिरुपस्तृताबभौ॥ ४॥ परिघमुसलशक्तितोमरैर्नखरभुशुंडिगदाशतैर्हताः ॥ द्विरदनरहयाःसहस्रशोरुधिरनदीप्रवहास्तदाभवन्॥ ५॥ प्रहतरथनरा
श्वकुंजरंप्रतिभयदर्शनमुल्बणव्रणं॥तदहितहतमाबभौबलंपितृपतिराष्ट्रमिवप्रजाक्षये॥ ६॥ अथतवनरदेवसैनिकास्तवचसुताःसुरसूनुसन्निभाः॥ अमित
बलपुरःसरारणेकुरुवृषभाःशिनिपुत्रमभ्ययुः॥ ७॥तदतिरुधिरभीममाबभौपुरुषवराश्वरथद्विपाकुलं॥लवणजलसमुद्धतस्वनंबलमसुरामरसैन्यसप्रभं॥ ८॥

भारतभावदीपेएकोनत्रिंशोऽध्यायः॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ लवणजलः क्षारसमुद्रः ॥ ८ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ निष्कैवल्यंनिश्चितंकैवल्यंमरणंयस्मिन्तत्तथा ॥ ३६॥ प्रत्यपद्यतप्रविष्टः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकं
ठीयेभारतभावदीपेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ स्वेनच्छंदेनइच्छया आततायिनःशस्त्रपाणेः ॥ १ ॥ भद्रांसुभद्रां बलिभृतःकरदान् ॥ २॥ ३ ॥ अरक्षत्घोषयात्रायांभरतान्दुर्योधनादीन् ॥ ४ ॥

रथिनःसमहामात्रान्गजानश्वान्ससादिनः॥ पत्तिव्रातांश्चसंक्रुद्धोनिघ्नन्कर्णोव्यदृश्यत॥ ३१ ॥ तद्वध्यमानंपांडूनांबलंकर्णास्त्रतेजसा ॥ विशस्त्रपत्रदेहासु
प्रायआसीत्पराङ्मुखं॥ ३२ ॥ अथकर्णास्त्रमस्त्रेणप्रतिहत्यार्जुनःस्मयन्॥ दिशंखंचैवभूमिंचप्रावृणोच्छरवृष्टिभिः ॥ ३३ ॥ मुसलानीवसंपेतुःपरिघाइवचे
षवः॥ शतघ्न्यइवचाप्यन्येवज्राण्युग्राणिचापरे॥३४॥ तैर्वध्यमानंतत्सैन्यंसपत्त्यश्वरथद्विपं॥निमीलिताक्षमत्यर्थंबभ्रामचननादच॥३५॥ निष्कैवल्यंतदा
युद्धंप्रापुरश्वनरद्विपाः॥ हन्यमानाःशरैरार्त्तास्तदाभीताःप्रदुद्रुवुः॥ ३६॥ त्वदीयानांतदायुद्धेसंसक्तानांजयैषिणां॥ गिरिमस्तंसमासाद्यप्रत्यपद्यतभानुमान्
॥ ३७॥ तमसाचमहाराजरजसाचविशेषतः॥ नकिंचित्प्रत्यपश्यामशुभंवायदिवाऽशुभं॥ ३८॥ तेत्रस्यंतोमहेष्वासारात्रियुद्धस्यभारत॥अपयानंततश्चक्रुः
सहिताःसर्वयोधिभिः॥ ३९॥ कौरवेष्वपयातेषुतदाराजन्दिनक्षये॥ जयंसुमनसःप्राप्यपार्थाःस्वशिबिरंययुः ॥ ४० ॥ वादित्रशब्दैर्विविधैःसिंहनादैःसग
र्जितैः॥ परानुपहसंतश्चस्तुवंतश्चाच्युतार्जुनौ॥४१॥कृतेऽवहारेतैर्वीरैःसैनिकाःसर्वएवते॥आशीर्वाचःपांडवेषुप्रायुज्यंतनरेश्वराः॥४२॥ततःकृतेऽवहारेचप्रहृ
ष्टास्तत्रपांडवाः॥ निशायांशिबिरंगत्वान्यवसंतनरेश्वराः॥ ४३॥ ततोरक्षःपिशाचाश्चश्वापदाश्चैवसंघशः॥जग्मुरायोधनंघोरंरुद्रस्याक्रीडसन्निभं॥४४॥
इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिप्रथमेयुद्धदिवसेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच स्वेनच्छंदेननःसर्वानवधीद्व्यक्तमर्जुनः॥ नह्यस्यस
मरेमुच्येदंतकोप्याततायिनः॥ १ ॥ पार्थश्चैकोहरद्भद्रामेकश्चाग्निमतर्पयत्॥ एकश्चेमांमहींजित्वाचक्रेबलिभृतोनृपान्॥ २ ॥ एकोनिवातकवचानहनद्दिव्य
कार्मुकः॥ एकःकिरातरूपेणस्थितंशर्वमयोधयत्॥ ३॥ एकोह्यरक्षद्भरतानेकोभवमतोषयत्॥ तेनैकेनजिताःसर्वेमहीपाल्युग्रतेजसा॥ ४॥ नतेनिंद्याःप्रश
स्यास्तेयत्तेचक्रुर्ब्रवीहितत्॥ ततोदुर्योधनःसूतपश्चात्किमकरोत्तदा॥५॥ संजयउवाच हतप्रहतविध्वस्ताविवर्मायुधवाहनाः॥ दीनस्वरादूयमानामा
निनःशत्रुनिर्जिताः॥ ६॥ तेअस्मदीयाःननिंद्याः तेशब्दस्याभ्यासाद्वाक्यत्रयमिदं तथादुर्योधनोपिननिंद्यःअपितुततःविस्तृतःतादृशंशत्रुंप्राप्यख्यातिंगतइत्यर्थः ॥ ५॥ हताःताडिताःप्रह
ताश्छिन्नावयवाःविध्वस्ताःवाहनेभ्योऽधःपातिताः ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सहसा अकस्मात् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ मतेस्थितेनेतिशेषः प्रतीपकर्त्तारंशत्रूणांछेत्तारं प्रवीरंप्रकृष्टवीरं ॥ १३ ॥ १४ ॥ आत्ययिकेषुप्राणसंकटेषु ॥ १५ ॥ अप्यपश्यत अपिः

॥२९॥ शिबिरस्थाःपुनर्मंत्रंमंत्रयंतिस्मकौरवाः॥ भग्नदंष्ट्राहतविषाःपादाक्रांताइवोरगाः॥ ७॥ तानब्रवीत्ततःकर्णःक्रुद्धःसर्पइवश्वसन्॥ करंकरेणनिष्पीड्यप्रेक्षमाणस्तवात्मजं॥ ८ ॥ यत्तोदृढश्चदक्षश्चधृतिमानर्जुनस्तदा॥ संबोधयतिचाप्येनंयथाकालमधोक्षजः॥ ९ ॥ सहसास्त्रविसर्गेणवयंतेनाद्यवंचिताः ॥ श्वस्त्वहंतस्यसंकल्पंसर्वंहंतामहीपते॥ १० ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वासोनुजज्ञेनृपोत्तमान्॥ तेऽनुज्ञातानृपाःसर्वेस्वानिवेश्मानिभेजिरे॥ ११॥सुखोषितास्तांरजनींहृष्टायुद्धायनिर्ययुः॥ तेऽपश्यन्विहितंव्यूहंधर्मराजेनदुर्जयं॥ १२॥ प्रयत्नात्कुरुमुख्येनबृहस्पत्युशनोमते॥ अथप्रतीपकर्त्तारंप्रवीरंपरवीरहा ॥ १३ ॥ सस्माररवृषभस्कंधंकर्णंदुर्योधनस्तदा॥ पुरंदरसमंयुद्धेमरुद्गणसमंबले॥ १४॥ कार्त्तवीर्यसमंवीर्येकर्णंराज्ञोऽगमन्मनः॥ सर्वेषांचैवसैन्यानांकर्णमेवागमन्मनः॥सूतपुत्रंमहेष्वासंबंधुमात्ययिकेष्विव॥ १५॥ धृतराष्ट्रउवाच ततोदुर्योधनःसूतपश्चात्किमकरोत्तदा॥ यद्वोऽगमन्मनोमंदाःकर्णंवैकर्त्तनंप्रति॥ १६॥ अप्यपश्यतराधेयंशीतार्तइवभास्करं॥ कृतेऽवहारेसैन्यानांप्रवृत्तेचरणेपुनः॥ १७॥कथंवैकर्तनःकर्णस्तत्रायुध्यतसंजय॥कथंचपांडवाःसर्वेयुयुधुस्तत्रसूतजं॥ १८॥ कर्णोह्येकोमहाबाहुर्हन्यात्पार्थान्ससृंजयान्॥ कर्णस्यभुजयोर्वीर्यंशक्रविष्णुसमंयुधि॥ १९ ॥तस्यशस्त्राणिघोराणिविक्रमश्चमहात्मनः॥ कर्णमाश्रित्यसंग्रामेमत्तोदुर्योधनोनृपः॥ २० ॥ दुर्योधनंततोदृष्ट्वापांडवेनभृशार्दितं॥ पराक्रांतान्पांडुसुतान्दृष्ट्वाचापिमहारथः॥ २१॥ कर्णमाश्रित्यसंग्रामेमंदोदुर्योधनःपुनः॥ जेतुमुत्सहतेपार्थान्सपुत्रान्सहकेशवान्॥ २२॥ अहोबतमहद्दुःखंयत्रपांडुसुतान्रणे॥ नातरद्रभसःकर्णोदैवंनूनंपरायणं ॥ २३ ॥ अहोद्यूतस्यनिष्ठेयंघोरासंप्रतिवर्तते॥ अहोतीव्राणिदुःखानिदुर्योधनकृतान्यहं॥ २४॥ सोढाघोराणिबहुशःशल्यभूतानिसंजय॥सौबलंचतदाताततनीतिमानितिमन्यते॥ २५॥ कर्णश्चरभसोनित्यंराजातंचाप्यनुव्रतः॥ यदेवंवर्तमानेषुमहायुद्धेषुसंजय॥ २६॥ अश्रौषंनिहतान्पुत्रान्नित्यमेवविनिर्जितान्॥नपांडवानांसमरेकश्चिदस्तिनिवारकः॥ २७॥ ॥२९॥

प्रश्ने ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ मत्तः कर्णाश्रयेणमूढः भाविनाशानवधानात् ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ निष्ठाविपाकः ॥ २४ ॥ २५ ॥ कर्णश्चनीतिमानितिमन्यतइतिपूर्वेणान्वयः ॥ २६ ॥ २७ ॥

श्रीमध्यमिवगाहंते सेनांमृद्नंतीत्यर्थः निमित्तानिभूतादीनिधर्मिष्ठानीतिसोपालंभंविरुद्धानीत्यर्थः ॥२८ ॥ २९ ॥ कार्यंराज्यलाभाख्यंदूरप्राप्तंअत्यंतदुर्लभं यत्यतः विजानतापित्वया प्राप्ताप्राप्तविचारणं युक्तायुक्तपरीक्षणंनकृतमित्यन्वयः ॥ ३० ॥३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ शक्रशक्तोनिस्वस्यअर्जुनवधेसामर्थ्याभावंद्योतयति ॥ ३८ ॥ श्रेयस्करंआत्मत्राणकरं वीर्यंसमानमिति

श्रीमध्यमिवगाहंतेदैवंतुबलवत्तरं॥ संजयउवाच राजन्पूर्वंनिमित्तानिधर्मिष्ठानिविचिंतय ॥ २८ ॥ अतिक्रांतंहियत्कार्यंपश्चाच्चिंतयतेनरः ॥ तच्चा स्यनभवेत्कार्यंचिंतयाचविनश्यति॥२९॥तदिदंतवकार्यंतुदूरप्राप्तंविजानता॥नकृतंयत्त्वयापूर्वंप्राप्ताप्राप्तविचारणं॥३०॥उक्तोसिबहुधाराजन्मायुध्यस्वेति पांडवैः॥गृह्णीषेनचतन्मोहाद्वचनंचविशांपते॥ ३१ ॥त्वयापापानिघोराणिसमाचीर्णानिपांडुषु॥त्वत्कृतेवर्ततेघोरःपार्थिवानांजनक्षयः॥ ३२ ॥ तत्त्विदानी मतिक्रांतंमाशुचोभरतर्षभ॥श्रृणुसर्वंयथावृत्तंघोरंवैशसमच्युत॥ ३३॥ प्रभातायांरजन्यांतुकर्णोराजानमभ्ययात्॥ समेत्यचमहाबाहुर्दुर्योधनमथाब्रवीत् ॥ ३४॥ कर्णउवाच अद्यराजन्समेष्यामिपांडवेनयशस्विना॥ निहनिष्यामितंवीरंसवामांनिहनिष्यति ॥ ३५ ॥ बहुत्वान्ममकार्याणांतथापार्थस्यभा रत॥ नाभूत्समागमोराजन्ममचैवार्जुनस्यच॥ ३६॥ इदंतुमेयथाप्रज्ञंश्रृणुवाक्यंविशांपते॥ अनिहत्यरणेपार्थंनाहमेष्यामिभारत ॥ ३७॥ हतप्रवीरेसैन्ये स्मिन्मयिचावस्थितेयुधि॥ अभियास्यतिमांपार्थःशक्रशक्तिविनाकृतं॥ ३८॥ ततःश्रेयस्करंयच्चतन्निबोधजनेश्वर ॥ आयुधानांचमेवीर्यंदिव्यानामर्जुन स्यच॥ ३९॥ कार्यस्यमहतोभेदेलाघवेदूरपातने॥ सौष्ठवेचास्त्रपातेचसव्यसाचीनमत्समः॥ ४० ॥ प्राणेशौर्येथविज्ञानेविक्रमेचापिभारत ॥ निमित्तज्ञान योगेचसव्यसाचीनमत्समः॥ ४१ ॥ सर्वायुधमहामात्रंविजयंनामतद्धनुः॥ इंद्रार्थंप्रियकामेननिर्मितंविश्वकर्मणा॥ ४२॥ येनदैत्यगणान्राजन्जितवान्वै शतक्रतुः॥ यस्यघोषेणदैत्यानांव्यामुह्यंतदिशोदश॥ ४३॥ तद्भार्गवायप्रायच्छच्छक्रःपरमसंमतं॥ तद्दिव्यंभार्गवोमह्यमददद्धनुरुत्तमं॥४४॥ तेनयोत्स्ये महाबाहुमर्जुनंजयतांवरं॥ यथेंद्रःसमरेसर्वान्दैतेयान्वैसमागतान्॥ ४५॥ धनुर्घोरंरामदत्तंगांडीवात्तद्विशिष्यते ॥त्रिस्सप्तकृत्वःपृथिवीधनुषायेननिर्जिता ॥ ४६॥धनुषोत्यस्यकर्माणिदिव्यानिप्राहभार्गवः॥ तद्रामोह्यददन्मह्यंतेनयोत्स्यामिपांडवं॥ ४७॥ अद्यदुर्योधनाहंत्वांनंदयिष्येसबांधवं॥निहत्यसमरेवीर मर्जुनंजयतांवरं॥ ४८॥

शेषः ॥ ३९ ॥ कार्यस्यकर्त्तव्यस्यपरकीयस्यभेदेविनाशे लाघवेशैघ्र्येसौष्ठवेकौशले ॥ ४० ॥ प्राणेशारीरबलेशौर्येमानसबलेविज्ञानेअस्त्रशिक्षायां विक्रमेफलोप धानेऽस्त्राणां निमित्तज्ञानयोगेलक्षसंबंधावधारणे ॥४१॥ महामात्रंश्रेष्ठं विजयाख्यंनामप्रसिद्धं ॥ ४२ ॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥

॥ ४९ ॥ सिद्धिर्मोक्षः आत्मवतोजितचित्तस्य ॥ ५० ॥ ५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥ ५७॥ शल्यः कृष्णतुल्यः बाणशकटबहुलतयाबाणानामक्षय्यत्वंज्ञेयं एवंबद्धश्वत्वेनदिव्याश्वजयइत्याह अय

सपर्वतनवद्वीपाहृतवीरासससागरा ॥ पुत्रपौत्रप्रतिष्ठातेभविष्यत्यद्यपार्थिव ॥ ४९॥ नाशक्यंविद्यतेमेद्यत्वत्प्रियार्थंविशेषतः ॥सम्यग्धर्मानुरक्तस्यसिद्धिरात्मव
तोयथा॥ ५० ॥ नहिमांसमरेसोढुंसंशक्तोग्निरुर्यथा ॥ अवश्यंतुमयावाच्यंयेनहीनोस्मिफाल्गुनात् ॥५१॥ ज्यातस्यधनुषोदिव्यातथाक्षय्येमहेषुधी ॥ सा
रथिस्तस्यगोविंदोममतादृङ्विद्यते॥५२॥ तस्यदिव्यंधनुःश्रेष्ठंगांडीवमजितंयुधि॥ विजयंचमहद्दिव्यंममापिधनुरुत्तमं॥५३॥ तत्राहमधिकःपार्थाद्धनुषा
तेनपार्थिव ॥ येनचाप्यधिकोवीरःपांडवस्तन्निबोधमे ॥ ५४॥ रश्मिग्राहश्चदाशार्हःसर्वलोकनमस्कृतः ॥ अग्निदत्तश्चवैदिव्योरथःकांचनभूषणः ॥ ५५॥
अच्छेद्यःसर्वतोवीरवाजिनश्चमनोजवाः॥ ध्वजश्चदिव्योद्युतिमान्वानरोविस्मयंकरः ॥ ५६ ॥ कृष्णश्चस्रष्टाजगतोरथंतमभिरक्षति ॥ एतैर्द्रव्यैरहंहीनोयो
द्धुमिच्छामिपांडवं॥५७॥ अयंतुसदृशःशौरेःशल्यःसमितिशोभनः॥ सारथ्यंयदिमेकुर्याद्ध्रुवस्तेविजयोभवेत् ॥५८॥ तस्यमेसारथिःशल्योभवत्वसुकरः
परैः॥ नाराचान्गार्ध्रपत्रांश्चशकटानिवहंतुमे॥ ५९ ॥ रथाश्चमुख्याराजेंद्रयुक्तावाजिभिरुत्तमैः॥ आयांतुपश्चात्सततंमामेवभरतर्षभ॥६०॥एवमभ्यधिकः
पार्थाद्भविष्यामिगुणैरहं ॥ शल्योप्यभ्यधिकःकृष्णादर्जुनादपिचाप्यहं ॥ ६१ ॥ यथाश्वहृदयंवेददाशार्हःपरवीरहा॥तथाशल्योविजानीतेहयज्ञानंमहारथः
॥ ६२ ॥ बाहुवीर्येसमोनास्तिमद्रराजस्यकश्चन॥ तथास्त्रेमत्समोनास्तिकश्चिदेवधनुर्धरः॥ ६३ ॥ तथाशल्यसमोनास्तिहयज्ञानेहिकश्चन॥ सोयमभ्यधिकः
कृष्णाद्भविष्यतिरथोमम॥ ६४॥ एवंकृतेरथस्थोहंगुणैरभ्यधिकोर्जुनात् ॥ भवेयुधिजयेयंचफाल्गुनंकुरुसत्तम॥६५॥ समुद्यातुंनशक्ष्यंतिदेवाअपिसवास
वाः॥ एतत्कृतंमहाराजत्वयेच्छामिपरंतप॥६६॥ क्रियतामेषकामोमेमावःकालोऽत्यगादयं॥एवंकृतेकृतंसह्यंसर्वकामैर्भविष्यति॥६७॥ ततोद्रक्ष्यसिसंग्रा
मेयत्करिष्यामिभारत॥ सर्वथापांडवान्संख्येविजेष्येवैसमागतान्॥ ६८॥ नहिमेसमरेशक्ताःसमुद्यातुंसुरासुराः॥ किमुपांडुसुताराजन्रणेमानुषयोनयः
॥ ६९॥ संजयउवाच एवमुक्तस्तवसुतःकर्णेनाहवशोभिना॥ संपूज्यसंप्रहृष्टात्माततोराधेयमब्रवीत्॥७०॥ दुर्योधनउवाच एवमेतत्करिष्या
मियथात्वंकर्णमन्यसे॥ सोपासंगारथाःसाश्वाःस्वनुयास्यंतिसंयुगे॥ ७१ ॥

मित्यादिना ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ भवे भवेयं भवेदितिपाठःप्रामादिकः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ इतिश्रीनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकत्रिंशोध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ पुत्रेति विनयेननत्या प्रणयात्प्रकृष्टान्न्यायात्युक्तियुक्तइत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अभी

नाराचान्गार्द्धपत्रांश्चशकराानिवहंतुते ॥ अनुयास्यामकर्णत्वांवयंसर्वेचपार्थिवाः ॥ ७२ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वामहाराजतवपुत्रःप्रतापवान् ॥ अ
भिगम्याब्रवीद्राजामद्रराजमिदंवचः ॥ ७३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णदुर्योधनसंवादेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
पुत्रस्तवमहाराजमद्रराजंमहारथं ॥ विनयेनोपसंगम्यप्रणयाद्वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ सत्यव्रतमहाभागद्विषतांतापवर्धन ॥ मद्रेश्वररणेशूरपरसैन्यभयंकर ॥ २ ॥
श्रुतवानसिकर्णस्यब्रुवतोवदतांवर ॥ यथानृपतिसिंहानांमध्येत्वांवरयेस्वयं ॥ ३ ॥ तत्त्वामप्रतिवीर्याद्यशत्रुपक्षक्षयावह ॥ मद्रेश्वरप्रयाचेऽहंशिरसाविनयेनच
॥ ४ ॥ तस्मात्पार्थविनाशार्थंहितार्थंममचैवहि ॥ सारथ्यंरथिनांश्रेष्ठप्रणयात्कर्तुमर्हसि ॥ ५ ॥ त्वयियंतरिराधेयोविद्विषोमेविजेष्यते ॥ अभीषूणांहिकर्णस्य
ग्रहीतान्योनविद्यते ॥ ६ ॥ ऋतेहित्वांमहाभागवासुदेवसमंयुधि ॥ सपाहिसर्वथाकर्णंयथाब्रह्मामहेश्वरं ॥ ७ ॥ यथाचसर्वथापत्सुवार्ष्णेयःपातिपांडवं ॥ तथाम
द्रेश्वराद्यत्वंराधेयंप्रतिपालय ॥ ८ ॥ भीष्मोद्रोणःकृपःकर्णोभवान्भोजश्ववीर्यवान् ॥ शकुनिःसौबलोद्रौणिरहमेवचनोबलं ॥ ९ ॥ एवमेषकृतोभागोनवधापृ
थिवीपते ॥ नचभागोत्रभीष्मस्यद्रोणस्यचमहात्मनः ॥ १० ॥ ताभ्यामतीत्यतौभागौनिहताममशत्रवः ॥ वृद्धौहितौमहेष्वासौछलेननिहतौयुधि ॥ ११ ॥ कृत्वा
नसुकरंकर्मगतौस्वर्गमितोनघ ॥ तथान्येपुरुषव्याघ्राःपरैर्विनिहतायुधि ॥ १२ ॥ अस्मदीयाश्चबहवःस्वर्गायोपगतारणे ॥ त्यक्त्वाप्राणान्यथाशक्तिचेष्टांकृत्वा
चपुष्कलां ॥ १३ ॥ तदिदंहतभूयिष्ठंबलंममनराधिप ॥ पूर्वमप्यल्पकैःपार्थैर्हतंकिमुतसांप्रतं ॥ १४ ॥ बलवंतोमहात्मानःकौंतेयाःसत्यविक्रमाः ॥ बलंशेषंनह
न्युर्मेयथातत्कुरुपार्थिव ॥ १५ ॥ हतवीरमिदंसैन्यंपांडवैःसमरेविभो ॥ कर्णोह्येकोमहाबाहुरस्मत्प्रियहितेरतः ॥ १६ ॥ भवांश्चपुरुषव्याघ्रसर्वलोकमहारथः ॥
शल्यकर्णोर्जुनेनाद्ययोद्धुमिच्छतिसंयुगे ॥ १७ ॥ तस्मिन्जयाशाविपुलामद्रराजनराधिप ॥ तस्याभीषुग्रहवरोनान्योस्तिभुविकश्चन ॥ १८ ॥ पार्थस्यसमरे
कृष्णोयथाभीषुग्रहोवरः ॥ तथात्वमपिकर्णस्यरथेभीषुग्रहोभव ॥ १९ ॥ तेनयुक्तोरणेपार्थोरक्ष्यमाणश्चपार्थिव ॥ यानिकर्माणिकुरुतेप्रत्यक्षाणितथैवतत् ॥
॥ २० ॥ पूर्वनःसमरेह्येवमवधीदर्जुनोरिपून् ॥ इदानींविक्रमोह्यस्यकृष्णेनसहितस्यच ॥ २१ ॥

षूणांहयरश्मीनां ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ त्रातुत्रायतां ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ विश्रब्धंनिःशंकंयथास्यात्तथा ॥ ३२ ॥ ३३॥ ३४॥३५॥ निधायत्वत्कृतमपमानमितिशेषः प्रवर्तेतत्यक्कु

कृष्णेनसहितःपार्थोधार्त्तराष्ट्रींमहाचमूं ॥ अहन्यहनिमद्रेशद्रावयन्दृश्यतेयुधि ॥ २२ ॥ भागोऽवशिष्टःकर्णस्यतवचैवमहाद्युते॥ तंभागंसहकर्णेनयुगपन्नाशयाद्यहि ॥ २३ ॥ अरुणेनयथासार्द्धंतमःसूर्योव्यपोहति ॥ तथाकर्णेनसहितोजहिपार्थंमहाहवे ॥ २४ ॥ उद्यंतौचयथासूर्यौबालसूर्यसमप्रभौ ॥ कर्णशल्यौरणे दृष्ट्वाविद्रवंतुमहारथाः ॥ २५ ॥ सूर्यारुणौयथादृष्ट्वातमोनश्यतिमारिष ॥ तथानश्यंतुकौंतेयाःसपंचालाःससृंजयाः ॥ २६ ॥ रथिनांप्रवरःकर्णोयंतॄणांप्रवरो भवान् ॥ संयोगोयुवयोर्लोकेनाभून्नचभविष्यति ॥ २७ ॥ यथासर्वास्ववस्थासुवार्ष्णेयःपातिपांडवं ॥ तथाभवान्परित्रातुकर्णंवैकर्त्तनंरणे ॥ २८ ॥ त्वयासारथिनाह्येषअप्रधृष्योभविष्यति ॥ देवतानामपिरणेसशक्राणांमहीपते ॥ किंपुनःपांडवेयानांमाविशंकीर्वचोमम ॥ २९ ॥ संजयउवाच दुर्योधनवचः श्रुत्वाशल्यःक्रोधसमन्वितः ॥ त्रिशिखांभ्रुकुटिंकृत्वाधुन्वन्हस्तौपुनःपुनः ॥ ३० ॥ क्रोधरक्तेमहानेत्रेपरिवृत्यमहाभुजः ॥ कुलैश्वर्यश्रुतबलैर्दृप्तःशल्योब्रवीदिदं ॥ ॥ ३१ ॥ शल्यउवाच अवमन्यसिगांधारेध्रुवंचपरिशंकसे ॥ यन्मांब्रवीपिविश्रब्धंसारथ्यंक्रियतामिति ॥ ३२ ॥ अस्मत्तोभ्यधिकंकर्णंमन्यमानःप्रशंससि ॥ नचाहंयुधिराधेयंगणयेतुल्यमात्मनः ॥ ३३ ॥ आदिश्यतामभ्यधिकोममांशःपृथिवीपते ॥ तमहंसमरेजित्वागमिष्यामियथागतं ॥ ३४ ॥ अथवाप्येकएवाहंयोत्स्यामिकुरुनंदन ॥ पश्यवीर्यंममाद्यत्वंसंग्रामेदहतोरिपून् ॥ ३५ ॥ यथाभिमानंकौरव्यनिधायहृदयेपुमान् ॥ अस्मद्विधःप्रवर्त्तेतमामांत्वमभिशंकिथाः ॥ ३६ ॥ युधिवाप्यवमानोमेनकर्त्तव्यःकथंचन ॥ पश्यपीनौममभुजौवज्रसंहननोपमौ ॥ ३७ ॥ धनुःपश्यचमेचित्रंशरांश्चाशीविषोपमान् ॥ रथंपश्यचमेकॢप्तंसदश्वैर्वातवेगितैः ॥ ३८ ॥ गदांचपश्यगांधारेहेमपट्टविभूषितां ॥ दारयेयंमहींकृत्स्नांविकिरेयंचपर्वतान् ॥ ३९ ॥ शोषयेयंसमुद्रांश्चतेजसास्वेनपार्थिव ॥ तंमामेवंविधंराजन्समर्थमरिनिग्रहे ॥ ४० ॥ कस्माद्युनक्षिसारथ्येनीचस्याधिरथेरणे ॥ नमामधुरिराजेंद्रनियोक्तुंत्वमिहार्हसि ॥ ४१ ॥ नहिपापीयसःश्रेयान्भूत्वाप्रेष्यत्वमुत्सहे ॥ योह्यभ्युपगतंप्रीत्यागरीयांसंवशेस्थितं ॥ ४२ ॥ वशेपापीयसोधत्तेतत्पापमधरोत्तरं ॥ ब्रह्मणाब्राह्मणाःसृष्टामुखात्क्षत्रंचबाहुतः ॥ ४३ ॥ ऊरुभ्यामसृजद्वैश्यान्शूद्रान्पद्भ्यामितिश्रुतिः ॥ तेभ्योवर्णविशेषाश्चप्रतिलोमानुलोमजाः ॥ ४४ ॥

मितिशेषः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८॥३९॥४०॥अधुरिनीचेकर्मणि॥४१॥पापीयसःनीचयोनेःप्रेष्यत्वंदासत्वंकर्तुमितिशेषः॥४२॥वशेआज्ञायां ॥अधरोत्तरंनीचोच्चयोर्वैपरीत्यकरणजंमहत्पापं॥४३॥४४॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ऋतमिति ॥ ऋतमेवअयनंआश्रयोयेषांतेऋतायनास्तेषांगोत्रापत्यमार्तायनिस्त्वं ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अथान्योन्यस्यसंयोगाच्चातुर्वर्ण्यस्यभारत॥ गोप्तारःसंगृहीतारोदातारःक्षत्रियाःस्मृताः॥ ४५ ॥ याजनाध्यापनैर्विप्राविशुद्धैश्चप्रतिग्रहैः ॥ लोकस्यानुग्रहा
र्थायस्थापिताब्राह्मणाभुवि ॥ ४६ ॥ कृषिश्चपाशुपाल्यंचविशांदानंचधर्मतः॥ ब्रह्मक्षत्रविशांशूद्राविहिताःपरिचारकाः॥४७॥ ब्रह्मक्षत्रस्यविहिताःसूतावैप
रिचारकाः॥ नक्षत्रियोवैसूतानांशृणुयाच्चकथंचन॥ ४८॥ अहंमूर्द्धाभिषिक्तोहिराजर्षिकुलजोनृपः॥ महारथःसमाख्यातःसेव्यःस्तुत्यश्चबंदिनां॥४९॥ सो
ऽहमेतादृशोभूत्वानेहारिबलसूदनः॥ सूतपुत्रस्यसंग्रामेसारथ्यंकर्तुमुत्सहे॥५०॥अवमानमहंप्राप्यनयोत्स्यामिकथंचन॥आपृच्छेत्वाऽद्यगांधारेगमिष्यामिगृ
हायवै॥५१॥ संजयउवाच एवमुक्त्वामहाराजशल्यःसमितिशोभनः॥ उत्थायप्रययौतूर्णंराजमध्यादमर्षितः ॥ ५२॥ प्रणयाद्बहुमानाच्चतंनिगृह्य
सुतस्तव॥ अब्रवीन्मधुरंवाक्यंसाम्नासर्वार्थसाधकं॥ ५३॥ यथाशल्यविजानीषेएवमेतदसंशयं॥ अभिप्रायस्तुमेकश्चित्तन्निबोधजनेश्वर॥ ५४ ॥ नकर्णो
ऽभ्यधिकस्त्वत्तोनशंकेत्वांचपार्थिव॥नहिमद्रेश्वरोराजाकुर्याद्यदनृतंभवेत्॥५५॥ऋतमेवहिपूर्वास्तेवदंतिपुरुषोत्तमाः॥तस्मादार्तायनिःप्रोक्तोभवानितिमति
र्मम॥ ५६॥ शल्यभूतस्तुशत्रूणांयस्मात्त्वंयुधिमानद॥ तस्माच्छल्योहितेनामकथ्यतेपृथिवीतले॥५७॥ यदेतद्व्याहृतंपूर्वंभवताभूरिदक्षिण ॥ तदेवकुरुधर्म
ज्ञमदर्थंयद्यदुच्यते॥ ५८॥ नचत्वत्तोहिराधेयोनचाहमपिवीर्यवान्॥ वृणेहंत्वांहयाग्र्याणांयंतारमिहसंयुगे॥ ५९॥ मन्येचाभ्यधिकंशल्यगुणैःकर्णंधनंजया
त्॥ भवंतंवासुदेवाच्चलोकोयमितिमन्यते॥ ६०॥ कर्णोह्यभ्यधिकःपार्थादस्त्रैरेवनरर्षभ॥ भवानभ्यधिकःकृष्णादश्वज्ञानेबलेतथा॥ ६१ ॥ यथाश्वहृदयंवे
दवासुदेवोमहामनाः॥ द्विगुणंत्वंतथावेत्सिमद्रराजेश्वरात्मज॥ ६२॥ शल्यउवाच यन्मांब्रवीषिगांधारेमध्येसैन्यस्यकौरव ॥ विशिष्टंदेवकीपुत्रात्प्री
तिमानस्म्यहंत्वयि॥ ६३॥ एषसारथ्यमातिष्ठेराधेयस्ययशस्विनः॥ युध्यतःपांडवाग्र्येणयथात्वंवीरमन्यसे॥ ६४॥ समयश्चहिमेवीरकश्चिद्वैकर्तनंप्रति ॥ उ
त्सृजेयंयथाश्रद्धमहंवाचोस्यसन्निधौ॥ ६५॥

॥६०॥६१॥ मद्रेश्वरेत्यश्वोत्पत्तिदेशजत्वाद्विशेषेणतद्गुणाभिज्ञत्वंसूच्यते॥६२॥६३॥६४॥ वाचउत्सृजेयंताःअनेनक्षंतव्याइतिभावः॥६५॥

॥ ६६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ भूयइति ॥ १ ॥ पितुः पुरतःमत्संमम ॥ २ ॥ ३ ॥ तारकामयः तारकासुरएवआमयोरोगवत्पराभवहेतुर्यत्रसत
था ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ दमेनबाह्येंद्रियजयेन तपसाचित्तस्यैकाग्र्येण नियमेनशौचादिना समाधिनाअभ्युत्थानेन॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ चक्रस्थं

संजयउवाच तथेतिराजन्पुत्रस्तेसहकर्णेनभारत ॥ अब्रवीन्मद्रराजस्यमतंभरतसत्तम ॥ ६६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिशल्यसारथ्येद्वात्रिंशो
ध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ दुर्योधनउवाच भूयएवतुमद्रेशयत्तेवक्ष्यामितच्छृणु ॥ यथापुरावृत्तमिदंयुद्धेदेवासुरेविभो ॥ १ ॥ यदुक्तवान्पितुर्मत्यंमा
र्कंडेयोमहानृषिः ॥ तदशेषेणब्रुवतोममराजर्षिसत्तम ॥ २ ॥ निबोधमनसाचात्रनतेकार्याविचारणा ॥ देवानामसुराणांचपरस्परजिगीषया ॥ ३ ॥ बभूवप्र
थमोराजन्संग्रामस्तारकामयः ॥ निर्जिताश्चतदादैत्यादैवतैरितिनःश्रुतं ॥ ४ ॥ निर्जितेषुचदैत्येषुतारकस्यसुतास्त्रयः ॥ ताराक्षःकमलाक्षश्चविद्युन्मालीचपा
र्थिव ॥ ५ ॥ तपउग्रंसमास्थायनियमेपरमेस्थिताः ॥ तपसाकर्षयामासुर्देहान्स्वान्शत्रुतापन ॥ ६ ॥ दमेनतपसाचैवनियमेनसमाधिना ॥ तेषांपितामहःप्री
तोवरदःप्रददौवरं ॥ ७ ॥ अवध्यत्वंचतेराजन्सर्वभूतस्यसर्वदा ॥ सहितावरयामासुःसर्वलोकपितामहं ॥ ८ ॥ तानब्रवीत्तदादेवोलोकानांप्रभुरीश्वरः ॥ नास्ति
सर्वामरत्वंवैनिवर्तध्वमितोसुराः ॥ ९ ॥ अन्यंवरंवृणीध्वंवैयादृशंसंप्ररोचते ॥ ततस्तेसहिताराजन्संप्रधार्यासकृत्प्रभुं ॥ १० ॥ सर्वलोकेश्वरंवाक्यंप्रणम्येदम
थाब्रुवन् ॥ अस्मभ्यस्त्वंवरंदेवसंप्रयच्छपितामह ॥ ११ ॥ वयंपुराणित्रीण्येवसमास्थायमहीमिमां ॥ विचरिष्यामलोकेस्मिन्त्वत्प्रसादपुरस्कृताः ॥ १२ ॥ त
तोवर्षसहस्रेतुसमेष्यामःपरस्परं ॥ एकीभावंगमिष्यंतिपुराण्येतानिचानघ ॥ १३ ॥ समागतानिचैतानियोहन्याद्भगवंस्तदा ॥ एकेषुणादेववरःसनोमृत्युर्भवि
ष्यति ॥ १४ ॥ एवमस्त्वितितान्देवःप्रत्युक्त्वाप्राविशद्दिवं ॥ तेतुलब्धवराःप्रीताःसंप्रधार्यपरस्परं ॥ १५ ॥ पुरत्रयविसृष्ट्यर्थमयंवव्रुर्महासुरं ॥ विश्वकर्माणम
जरंदैत्यदानवपूजितं ॥ १६ ॥ ततोमयःस्वतपसाचक्रेधीमान्पुराणिच ॥ त्रीणिकांचनमेकंवैरौप्यंकार्ष्णायसंतथा ॥ १७ ॥ कांचनंदिवितत्रासीदंतरिक्षेचरा
जतं ॥ आयसंचाभवद्भौमंचक्रस्थंपृथिवीपते ॥ १८ ॥ एकैकंयोजनशतंविस्तारायामतःसमं ॥ गृहाट्टालकसंयुक्तंबहुप्राकारतोरणं ॥ १९ ॥ गृहप्रवरसंबाधम
संबाधमहापथं ॥ प्रासादैर्विविधैश्चापिद्वारैश्चैवोपशोभितं ॥ २० ॥ पुरेषुचाभवन्राजन्राजानोवैपृथक्पृथक् ॥ कांचनंतारकाक्षस्यचित्रमासीन्महात्मनः ॥ २१ ॥

आज्ञावशंयथेष्टसंचारीत्यर्थः चक्रस्थमित्यत्रतृतीयमितिपाठःप्रमादिकः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥आदित्यादेवाः॥४५॥४६॥४७॥

राजतंकमलाक्षस्यविद्युन्मालिनआयसं॥ त्रयस्तेदैत्यराजानस्त्रींल्लोकानस्त्रतेजसा॥ २२॥ आक्रम्यतस्थुरूचुश्चकश्चनामप्रजापतिः॥ तेषांदानवमुख्यानांप्र
युतान्यर्बुदानिच॥ २३॥ कोट्यश्चाप्रतिवीराणांसमाजग्मुस्ततस्ततः॥ मांसाशिनःसुदृप्ताश्चसुरैर्विनिकृताःपुरा॥ २४॥ महदैश्वर्यमिच्छंतस्त्रिपुरंदुर्गमाश्रि
ताः॥ सर्वेषांचपुनश्चैषांसर्वयोगवहोमयः॥ २५॥ तमाश्रित्यहितेसर्वेवर्तयंतेऽकुतोभयाः॥ योहियन्मनसाकामंदध्यौत्रिपुरसंश्रयः॥ २६॥ तस्मैकामंमयस्तंतं
विदधेमाययातदा॥ तारकाक्षसुतोवीरोहरिर्नाममहाबलः॥ २७॥ तपस्तेपेपरमकंयेनातुष्यत्पितामहः॥ संतुष्टमवृणोद्देवंवापीभवतुनःपुरे॥ २८॥ शस्त्रैर्वि
निहतायत्रक्षिप्ताःस्युर्बलवत्तराः॥ सतुलब्ध्वावरंवीरस्तारकाक्षसुतोहरिः॥ २९॥ सस्रजेतत्रवापींतांमृतानांजीविनींप्रभो॥ येनरूपेणदैत्यस्तुयेनवेषेणचैवह
॥ ३०॥ मृतस्तस्यांपरिक्षिप्तस्तादृशेनैवजज्ञिवान्॥ तांप्राप्यतेपुनस्तांस्तुलोकान्सर्वान्बबाधिरे॥ ३१॥ महतातपसासिद्धाःसुराणांभयवर्धनाः॥ नतेषामभव
द्राजन्क्षयोयुद्धेकदाचन॥ ३२॥ ततस्तेलोभमोहाभ्यामभिभूताविचेतसः॥ निर्ह्रीकाःसंस्थिताःसर्वेस्थापिताःसमलूलुपन्॥ ३३॥ विद्राव्यसगणान्देवां
स्तत्रतत्रतदातदा॥ विचेरुःस्वेनकामेनवरदानेनदर्पिताः॥ ३४॥ देवोद्यानानिसर्वाणिप्रियाणिचदिवौकसां॥ ऋषीणामाश्रमान्पुण्यान्रम्यान्जनपदांस्त
था॥ ३५॥ व्यनाशयन्नमर्यादादानवादुष्टचारिणः॥ पीड्यमानेषुलोकेषुततःशक्रोमरुद्वृतः॥ ३६॥ पुराण्यायोधयांचक्रेवज्रपातैःसमंततः॥ नाशकत्तान्य
भेद्यानियदाभेत्तुंपुरंदरः॥ ३७॥ पुराणिवरदत्तानिधात्रातेननराधिप॥ तदाभीतःसुरपतिर्मुक्त्वातानिपुराण्यथ॥ ३८॥ तैरेवविबुधैःसार्धंपितामहमरिंदम॥
जगामाथतदाख्यातुंविप्रकारंसुरेतरैः॥ ३९॥ तेतत्त्वंसर्वमाख्यायशिरोभिःसंप्रणम्यच॥ वधोपायमपृच्छंतभगवंतंपितामहं॥ ४०॥ श्रुत्वातद्भगवान्देवोदे
वानिदमुवाचह॥ ममापिसोपराध्नोतियोयुष्माकमसौम्यकृत्॥ ४१॥ असुराहिदुरात्मानःसर्वएवसुरद्विषः॥ अपराध्यंतिसततंयेयुष्मान्पीडयंत्युत॥ ४२॥
अहंहितुल्यःसर्वेषांभूतानांनात्रसंशयः॥ अधार्मिकास्तुहंतव्याइतिमेव्रतमाहितं॥ ४३॥ एकेषुणाविभेद्यानितानिदुर्गाणिनान्यथा॥ नचस्थाणुमृतेशक्तोभे
त्तुमेकेषुणापुरः॥ ४४॥ तेयूयंस्थाणुमीशानंजिष्णुमक्लिष्टकारिणं॥ योद्धारंवृणुतादित्याःसतान्हंतासुरेतरान्॥ ४५॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादेवाःशक्रपुरोग
माः॥ ब्रह्माणमग्रतःकृत्वावृषांकंशरणंययुः॥ ४६॥ तपोनियममास्थायगृणंतोब्रह्मशाश्वतं॥ ऋषिभिःसहधर्मज्ञाभवंसर्वात्मनागताः॥४७॥

उमाभिःरक्षोघ्नीभिःआमंव्याप्तं आत्मनाअनौपाधिकेन ॥ ४८ ॥ आत्मनःमनसः योगंसर्ववृत्तिनिरोधं सांख्यंसम्यकूख्यापनंआत्मनोजडवर्गात्पृथग्ग्रहणं आत्मामनः वशेआज्ञायां ॥४९ ॥ ५० ॥ भगवंतंषड्विधैश्वर्यवंतं एकमपितेतंयथायथोपासतइतिश्रुतेर्यथाभावनंशिवविष्णुरुद्रादिवेषेणनानारूपंअकल्पयन् आत्मनःचित्तस्यप्रतिरूपाणिसंकल्पानुसारीणिप्रतिबिंबानिवापरस्परस्यचेतिईश्वरस्वरूपेसर्वे

तुष्टुवुर्वाग्भिरुग्राभिर्भयेष्वभयदंनृप॥ सर्वात्मानंमहात्मानंयेनाप्तंसर्वमात्मना॥ ४८॥ तपोविशेषैर्विविधैर्योगंयोवेदचात्मनः ॥ यःसांख्यमात्मनोवेत्तियस्य
चात्मावशेसदा॥ ४९॥ तंतेददृशुरीशानंतेजोराशिमुमापतिं॥ अनन्यसदृशंलोकेभगवंतमकल्मषं॥५०॥ एकंचभगवंतंतेनानारूपमकल्पयन्॥ आत्मनःप्र
तिरूपाणिरूपाण्यथमहात्मनि॥ ५१॥ परस्परस्यचापश्यन्सर्वेपरमविस्मिताः॥ सर्वभूतमयंदृष्ट्वातमजंजगतःपतिं॥ ५२ ॥ देवाब्रह्मर्षयश्चैवशिरोभिर्धरणीं
गताः॥ तान्स्वस्तिवादेनाभ्यर्च्यसमुत्थाप्यचशंकरः॥ ५३॥ ब्रूतब्रूतेतिभगवान्स्मयमानोभ्यभाषत॥ त्र्यंबकेणाभ्यनुज्ञातास्ततस्तेस्वस्थचेतसः॥ ५४॥नमो
नमोनमस्तेस्तुप्रभोइत्यब्रुवन्वचः॥ नमोदेवाधिदेवायधन्विनेवनमालिने॥ ५५॥ प्रजापतिमखघ्नायप्रजापतिभिरीड्यते॥ नमस्तुतायस्तुत्यायस्तूयमाना
यशंभवे॥ ५६॥ विलोहितायरुद्रायनीलग्रीवायशूलिने॥ अमोघायमृगाक्षायप्रवरायुधयोधिने॥ ५७॥ अर्हायचैवशुद्धायक्षयायक्रथनायच॥ दुर्वारणा
यकाथायब्रह्मणेब्रह्मचारिणे॥ ५८॥ ईशानायाप्रमेयायनियंत्रेचर्मवाससे॥ तपोरतायपिंगायव्रतिनेकृत्तिवाससे॥ ५९॥ कुमारपित्रेत्र्यक्षायप्रवरायुधधा
रिणे॥ प्रपन्नार्तिविनाशायब्रह्मद्विट्संघघातिने॥ ६० वनस्पतीनांपतयेनराणांपतयेनमः॥ गवांचपतयेनित्यंयज्ञानांपतयेनमः ॥ ६१ ॥ नमोस्तुतेससैन्या
यत्र्यंबकायामितौजसे॥ मनोवाक्कर्मभिर्देवत्वांप्रपन्नान्भजस्वनः॥ ६२॥ ततःप्रसन्नोभगवान्स्वागतेनाभिनंद्यच॥ प्रोवाचव्येतुवस्त्रासोब्रूतकिंकरवाणि
वः॥ ६३॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणित्रिपुराख्यानेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः॥ ३३॥ ॥ ७॥ दुर्योधनउवाच पितृदेवर्षिसंघेभ्योऽभयेदत्तेमहात्म
ना॥ सत्कृत्यशंकरंप्राहब्रह्मालोकहितंवचः॥ १॥ तवातिसर्गाद्देवेशप्राजापत्यमिदंपदं॥ मयाधितिष्ठतादत्तोदानवेभ्योमहान्वरः॥ २॥ तानतिक्रांतमर्यादान्
नान्यःसंहर्तुमर्हति॥ त्वामृतेभूतभव्येशत्वंह्येषांप्रत्यरिर्वधे॥ ३॥ सत्वंदेवप्रपन्नानांयाचतांचदिवौकसां॥ कुरुप्रसादंदेवेशदानवान्जहिशंकर॥ ४॥

आत्मानंपरांश्चापश्यन्नितिसार्धश्लोकःएकंवाक्यं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ईड्यतेईड्यमानाय कर्मणीदमपौरुषं ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ क्रथनायहिंस्राय ॥५८॥५९॥६०॥६१॥ भजस्वइष्टैः कामैः पूरयस्व॥६२॥ व्येतुव्यपगच्छतु ॥६३॥ इतिकर्णप० नैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३३॥ ॥ ७ ॥ पित्रिति अभयेइतिच्छेदः ॥१॥२॥ वधेनिमित्तेप्रत्यरिः प्रतिकूलःशत्रुः॥३॥४॥

ऐ धनअवर्धंत तेप्रसिद्धावयंशरणंगतास्त्वामितिशेषः ॥ ५ ॥ ६ ॥ संहताः एकीभूताः यूयं ॥७॥ तेषांतेजोस्मत्तेजस्तोद्विगुणंदृष्टमेवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अर्धंतेजसः ॥ १२ ॥ १३ ॥ महता
सर्वातिशायिनाबलेनदीव्यतिप्रकाशतेइतिमहादेवः ॥ १४ ॥ १५ ॥ मूर्त्तीस्तेजोमात्राः समाधायएकीकृत्य ॥ १६ ॥ विहितंअपूर्वज्ञापितंयथातथैवविश्वकर्मणाकृतं ॥ १७ ॥ शृंगंशृंगाकाररथदिकायु

त्वत्प्रसादाज्जगत्सर्वंसुखमैधतमानद॥शरण्यस्त्वंहिलोकेशतेवयंशरणंगताः॥५॥ स्थाणुरुवाच हंतव्याःशत्रवःसर्वेंयुष्माकमितिमेमतिः॥नत्वेकउत्स
हेहंतुंबलस्याहिसुरद्विषः॥ ६॥ तेयूयंसंहताःसर्वेमदीयेनार्धतेजसा॥ जयध्वंयुधितान्शत्रून्संहताहिमहाबलाः॥७॥ देवाऊचुः अस्मत्तेजोबलंयावत्ता
वद्विगुणमाहवे॥तेषामितिहिमन्यामोदृष्टतेजोबलाहिते॥८॥ श्रीभगवानुवाच वध्यास्तेसर्वतःपापायेयुष्मास्वपराधिनः॥ममतेजोबलार्धेनसर्वान्नि
घ्नतशात्रवान्॥ ९॥ देवाऊचुः बिभर्तुंभवतोर्धंतुनशक्ष्यामोमहेश्वर॥सर्वेषांनोबलार्धेनत्वमेवजहिशात्रवान्॥ १०॥ श्रीभगवानुवाच यदिश
क्तिर्नवःकाचिद्विभर्त्तुमामकंबलं॥ अहमेतान्हनिष्यामियुष्मत्तेजोर्धबृंहितः॥ ११॥ ततस्तथेतिदेवेशस्तैरुक्तोराजसत्तम॥ अर्धमादायसर्वेषांतेजसाभ्यधि
कोभवत्॥ १२॥ संतुदेवोबलेनासीत्सर्वेभ्योबलवत्तरः॥ महादेवइतिख्यातस्ततःप्रभृतिशंकरः॥ १३॥ ततोब्रवीन्महादेवोधनुर्बाणधरोत्व्यहं॥हनिष्यामिरथे
नाजौतान्रिपून्वोदिवौकसः॥ १४॥ तेयूयंमेरथंचैवधनुर्बाणंतथैवच॥ पश्यध्वंयावदद्यैतान्पातयामिमहीतले॥१५॥ देवाऊचुः मूर्तीःसर्वाःसमाधा
यत्रैलोक्यस्यततस्ततः॥रथंतेकल्पयिष्यामोदेवेश्वरसुवर्चसं॥ १६॥ तथैवबुद्ध्याविहितंविश्वकर्मकृतंशुभं॥ ततोविबुधशार्दूलास्तेरथंसमकल्पयन्॥ १७॥
विष्णुंसोमंहुताशंचतस्येषुंसमकल्पयन्॥ शृंगमग्निर्बभूवास्यभल्लःसोमोविशांपते॥१८॥कुड्मलश्चाभवद्विष्णुस्तस्मिन्निषुवरेतदा॥रथंवसुंधरांदेवींविशाल
पुरमालिनीं॥ १९॥ सपर्वतवनद्वीपांचक्रुर्भूतधरांतदा॥ मंदरःपर्वतश्चाक्षंजंघातस्यमहानदी॥ २०दिशश्चप्रदिशश्चैवपरिवारोरथस्यतु॥ईषानक्षत्रवंशश्च
युगःकृतयुगोभवत्॥२१॥कूबरश्चरथस्यासीद्वासुकिर्भुजगोत्तमः॥अपस्करमधिष्ठानेहिमवान्विंध्यपर्वतः॥उदयास्तावधिष्ठानेगिरीचक्रेसुरोत्तमाः॥ २२॥

त्कंकांडं भल्लःशल्यःकुड्मलस्तस्याग्रभागस्तस्यैवतीक्ष्णभागःसोमः शल्योविष्णुस्तेजनमितिश्रुतेः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अक्षश्चक्राधारदंडः जंघाअक्षाधारकाष्ठं महानदीगंगा ॥ २० ॥ ईषायुगाक्षसंधानंत्रि
वेणुमयंकाष्ठं युगःधुर्ययोजनदंडः ॥ २१ ॥ कूबरःयुगंधरः अपस्करंपश्चात्काष्ठंभुजगोत्तमःशेषः अधिष्ठानेचक्रेचक्रेअधिष्ठानेचक्राधारौ अधिष्ठानंपुरेचक्रेप्रभावेध्यासनेपिचेतिमेदिनी ॥ २२ ॥

अक्षंबंधनपाशसमुदायः समुद्रःजलमयत्वेनचिक्कणत्वात् परिष्करःचक्ररक्षादिः ॥ २३ ॥ सिंधुर्यमुनाख्यानदीति स्त्रभिस्त्रिवेणुस्थानीयाभिःसहितमाकाशंधुरंधूर्भागः उपस्करःबंधादिसामग्री ॥ २४ ॥ अनुकर्षरथाधःस्थितदारु वरूथंरथगुप्तिं ॥ २५ ॥ धर्मादयस्त्रिवेणुसदृशाबंधुरंरथतल्पं ॥ २६ ॥ पूर्वंहिमवद्विंध्यपर्वतौचक्रत्वेनोक्तौअत्रसूर्यचंद्रौचक्रत्वेनदृष्टावतश्चतुश्चक्रोरथइतिगम्यते अतःसमुद्रोप्यक्षांतरमितिऋजुरेवार्थः पूर्वःपक्षःपूर्वांगंरात्रिः अपरःपक्षोऽपरांगअहः ॥ २७ ॥ २८ ॥ द्यांद्वितीयंयुगंचतुश्चक्रत्वाद्रथस्य संवर्त्तकबलाहकान्युगचर्माणिधुर्यस्कंधयुगयोरंतरस्थानिकशिपूनि ॥२९ ॥ वाल

समुद्रमक्षमसृजन्दानवालयमुत्तमं॥ सप्तर्षिमंडलंचैवरथस्यासीत्परिष्करः ॥ २३ ॥ गंगासरस्वतींसिंधुर्धुरमाकाशमेवच ॥ उपस्करोरथस्यासन्नापःसर्वाश्चनिम्नगाः ॥ २४ ॥ अहोरात्रंकलाश्चैवकाष्ठाश्चऋतवस्तथा॥ अनुकर्षग्रहादीप्तावरूथंचापितारकाः॥ २५॥ धर्मार्थकामंसंयुक्तंत्रिवेणुंदारुबंधुरं ॥ ओषधीर्वीरुधश्चैवघंटाःपुष्पफलोपगाः॥ २६॥ सूर्याचंद्रमसौकृत्वाचक्रेरथवरोत्तमे॥ पक्षौपूर्वापरौतत्रकृतेरात्र्यहनीशुभे ॥ २७॥ दशनागपतीनीषांधृतराष्ट्रमुखांस्तदा॥ योक्त्राणिचक्रुर्नागांश्चनिःश्वसतोमहोरगान्॥२८॥ द्यांयुगंयुगचर्माणिसंवर्तकबलाहकान्॥ कालपृष्ठोथनहुषःकर्कोटकधनंजयौ॥ २९ ॥ इतरेचाभवन्नागाहयानांवालबंधनाः॥ दिशश्चप्रदिशश्चैवरश्मयोरथवाजिनां॥ ३०॥ संध्यांधृतिंचमेधांचस्थितिंसन्नतिमेवच ॥ ग्रहनक्षत्रताराभिश्चर्मचित्रंनभस्तलं ॥ ३१॥ सुरांबुप्रेतवित्तानांपतीन्लोकेश्वरान्हयान्॥ सिनीवालीमनुमतिंकुहूंराकांचसुव्रतां॥३२॥ योक्त्राणिचक्रुर्वाहानांरोहकांस्तत्रकंटकान्॥ धर्मःसत्यंतपोर्थश्चविहितास्तत्ररश्मयः॥ ३३॥ अधिष्ठानंमनश्चासीत्परिरथ्यासरस्वती ॥नानावर्णाश्चचित्राश्चपताकाःपवनेरिताः॥३४॥ विद्युदिंद्रधनुर्नद्धंरथंदीप्तंव्यदीपयन्॥वषट्कारःप्रतोदोभूद्गायत्रीशीर्षबंधना॥३५॥योयज्ञेविहितःपूर्वमीशानस्यमहात्मनः॥संवत्सरोधनुस्तद्वैसावित्रीज्यामहास्वना॥३६॥दिव्यंचवर्मविहितंमहार्हंरत्नभूषितं॥अभेद्यंविरजस्कंवैकालचक्रबहिष्कृतं॥ ३७॥ध्वजयष्टिरभून्मेरुःश्रीमान्कनकपर्वतः॥ पताकाश्चाभवन्मेघास्तडिद्भिःसमलंकृताः॥ ३८॥

बंधनाः अश्वकेसरबंधनाः ॥ ३० ॥ नभस्तलंचर्मरथस्यबाह्यमावरणंतच्चसंध्यादिभिर्ग्रहादिभिश्चचित्रं ॥ ३१ ॥सिनीवालींपूर्वामावास्यां अनुमतिंपूर्वपौर्णमासीं कुहूंउत्तरामावास्यां राकांउत्तरांपौर्णमासीं ॥ ३२ ॥ रोहकान्सिनीवाल्याद्यधिष्ठातॄन्पित्रादीन् कंटकान्प्रकीलकान् धर्मादयस्तत्रकंटकेषुरश्मयः ॥ ३३ ॥ मनःअधिष्ठानंरथाधारभूः मनोमयोरथइत्यर्थः परिरथ्याप्रचारमार्गः सरस्वतीवाग्देवीकल्पितः शब्दमात्रशरीरइत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

अध्वर्यूणामृत्विजांमध्येस्थिताः पावकाःधिष्ण्यगाः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ गोवृषंध्वजत्वेनस्थापयामास ॥ ४२ ॥ परिस्कंदाः पार्श्वगोपाः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ छायांपूर्वोक्तांसाविक्रीशब्द ब्रह्मरूपत्वादात्मनस्तुल्यां ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ धनुर्ज्याकालरात्रिरूपातस्याःसंस्पर्शनविषेहुःनसेहिरे तेऽसुराः ॥ ५० ॥ तिग्ममन्युंतीक्ष्णसंकल्पं ॥ ५१ ॥ अजयमितिच्छेदः संधिरार्षः ॥ ५२ ॥५३॥

रेजुरध्वर्युमध्यस्थाज्वलंतइवपावकाः॥ कूमंतुतंरथंदृष्ट्वाविस्मितादेवताभवन् ॥ ३९ ॥ सर्वलोकस्यतेजांसिदृष्ट्वैकस्थानिमारिष ॥ युक्तंनिवेदयामासुर्दे वास्तस्मैमहात्मने ॥ ४० ॥ एवंतस्मिन्महाराजकल्पितेरथसत्तमे ॥ देवैर्मनुजशार्दूलद्विषतामभिमर्दने ॥ ४१ ॥ स्वान्यायुधानिमुख्यानिन्यदधाच्छंकरो रथे ॥ ध्वजयष्टिंवियत्कृत्वास्थापयामासगोवृषं ॥ ४२ ॥ ब्रह्मदंडःकालदंडोरुद्रदंडस्तथाज्वरः ॥ परिस्कंदारथस्यासन्सर्वतोदिशमुद्यताः ॥ ४३ ॥ अथ र्वांगिरसावास्तांचक्ररक्षौमहात्मनः॥ ऋग्वेदःसामवेदश्चपुराणंचपुरःसराः ॥ ४४ ॥ इतिहासयजुर्वेदौपृष्ठरक्षौबभूवतुः॥ दिव्यावाचश्चविद्याश्चपरिपार्श्वच राःस्थिताः॥ ४५॥ स्तोत्रादयश्चराजेंद्रवषट्कारस्तथैवच॥ ओंकारश्चमुखेराजन्नतिशोभाकरोभवत्॥ ४६ ॥ विचित्रमृतुभिःषड्भिःकृत्वासंवत्सरंधनुः ॥ छा यामेवात्मनश्चक्रेधनुर्ज्यामक्षयांरणे॥ ४७॥ कालोहिभगवान्रुद्रस्तस्यसंवत्सरोधनुः॥ तस्माद्रौद्रीकालरात्रिर्ज्याकृताधनुषोजरा ॥ ४८ ॥ इषुश्चाप्यभवद्वि ष्णुर्ज्वलनःसोमएवच॥ अग्नीषोमौजगत्कृत्स्नंवैष्णवंरोच्यतेजगत्॥ ४९ ॥ विष्णुश्चात्माभगवतोभवस्यामिततेजसः॥ तस्माद्धनुर्ज्यासंस्पर्शनविषेहुर्हरस्य ते॥ ५० ॥ तस्मिन्शरेतिग्ममन्युंमुमोचासत्यमीश्वरः॥ भृग्वंगिरोमन्युभवंक्रोधाग्निमतिदुःसहं॥ ५१ ॥ सनीललोहितोधूम्रःकृत्तिवासाऽभयंकरः ॥ आदि त्यायुतसंकाशस्तेजोज्वालावृतोज्वलन्॥ ५२॥ दुश्च्यावच्यावनोजेताहंताब्रह्मद्विषांहरः ॥ नित्यंत्राताचहंताचधर्माधर्माश्रितान्नरान्॥ ५३ ॥ प्रमाथिभिर्भी मबलैर्भीमरूपैर्मनोजवैः॥ विभातिभगवान्स्थाणुस्तैरेवात्मगुणैर्वृतः॥ ५४॥ तस्यांगानिसमाश्रित्यस्थितंविश्वमिदंजगत्॥ जंगमाजंगमंराजन्शुशुभेऽद्भु तदर्शनं॥ ५५॥ दृष्ट्वातुतंरथंयुक्तंकवचीसशरासनी॥ बाणमादायतंदिव्यंसोमविष्ण्वग्निसंभवं॥५६॥ तस्यराजंस्तदादेवाःकल्पयांचक्रिरेप्रभो॥पुण्यगंधव हंराजन्श्वसनंदेवसत्तमं॥ ५७॥ तमास्थायमहादेवस्त्रासयन्दैवतान्यपि॥ आरुरोहतदायत्तःकंपयन्निवमेदिनीं॥ ५८ ॥ तमारुरुक्षुंदेवेशंतुष्टुवुःपरमर्षयः॥ गंधर्वादेवसंघाश्चतथैवाप्सरसांगणाः॥ ५९॥ ब्रह्मर्षिभिःस्तूयमानोवंद्यमानश्चवंदिभिः॥ तथैवाप्सरसांवृंदैर्नृत्यद्भिर्नृत्यकोविदैः॥ ६०॥

तैरथादिभूतैःआत्मगुणैःआत्मनोभोक्तुर्गुणभूतैर्भोग्यैः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ बाणमादायस्थितंतंदृष्ट्वादेवास्तस्यानुकूलंजयावहंश्वसनंकल्पयांचक्रिरेइत्यन्वयः ॥ ५६ ॥ ५७॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

सशोभमानोवरदःखड्गीवाणीशरासनी॥ हसन्निवाब्रवीद्देवान्सारथिःकोभविष्यति॥ ६१ ॥ तमब्रुवन्देवगणायंभवान्संनियोक्ष्यते ॥ सभविष्यतिदेवेशसार
थिस्तेनसंशयः॥ ६२ ॥ तानब्रवीत्पुनर्देवोमत्तःश्रेष्ठतरोहियः॥ तंसारथिंकुरुध्वंमेस्वयंसंचिंत्यमाचिरं ॥ ६३ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोदेवावाक्यमुक्तंमहात्मना ॥ ग
त्वापितामहंदेवाः प्रसाद्येदंवचोब्रुवन्॥६४॥ यथात्वत्कथितंदेवत्रिदशारिविनिग्रहे॥तथाचकृतमस्माभिःप्रसन्नोनोवृषध्वजः॥६५॥रथश्चविहितोऽस्माभि
र्विचित्रायुधसंवृतः॥ सारथिंचनजानीमःकःस्यात्तस्मिन्रथोत्तमे ॥ ६६॥ तस्माद्विधीयतांकश्चित्सारथिर्देवसत्तम॥ सफलांतांगिरंदेवकर्त्तुमर्हसिनोविभो
॥ ६७॥ एवमस्मासुहिपुराभगवन्नुक्तवानसि॥ हितकर्तास्मिभवतामितितत्कर्तुमर्हसि ॥ ६८ ॥ सदेवयुक्तोरथसत्तमोनोदुराधरोद्रावणःशात्रवाणां ॥ पि
नाकपाणिर्विहितोत्रयोद्धाविभीषयन्दानवानुद्यतोसौ॥ ६९॥ तथैववेदाश्चतुरोहयाग्र्याधरासशैलाचरथोमहात्मनः॥ नक्षत्रवंशानुगतोवरूथीहरोयोद्धासा
रथिर्नाभिलक्ष्यः॥ ७० ॥ तत्रसारथिरेष्टव्यःसर्वैरेतैर्विशेषवान्॥ तत्प्रतिष्ठोरथोदेवहयायोद्धातथैवच॥ ७१ ॥ कवचानिसशस्त्राणिकार्मुकंचपितामह ॥ त्वामृ
तेसारथिंतत्रनान्यंपश्यामहेवयं॥ ७२ ॥ त्वंहिसर्वगुणैर्युक्तोदैवतेभ्योधिकःप्रभो॥ सरथंतूर्णमारुह्यसंयच्छपरमान्हयान्॥ ७३ ॥ जयायत्रिदिवेशानांवधा
यत्रिदशद्विषां॥ इतितेशिरसागत्वात्रिलोकेशंपितामहं ॥ देवाःप्रसादयामासुःसारथ्यायेतिनःश्रुतं॥ ७४ ॥ पितामहउवाच नात्रकिंचिन्मृषावाक्यं
यदुक्तंत्रिदिवौकसः॥ संयच्छामिहयानेषयुध्यतोवैकपर्दिनः॥ ततःसभगवान्देवोलोकस्रष्टापितामहः॥ ७५॥ सारथ्येकल्पितोदेवैरीशानस्यमहात्मनः॥ त
स्मिन्नारोहतिक्षिप्रंस्यंदनेलोकपूजिते॥ ७६॥ शिरोभिरगमन्भूमिंतेहयावातरंहसः॥ आरुह्यभगवान्देवोदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ ७७ ॥ अभीषून्हिप्रतोदं
चसंजग्राहपितामहः॥ ततउत्थायभगवांस्तान्हयाननिलोपमान्॥ ७८॥ बभाषेचतदास्थाणुमारोहेतिसुरोत्तमः॥ ततस्तमिषुमादायविष्णुसोमाग्निसंभवं॥
॥ ७९॥ आरुरोहतदास्थाणुर्धनुषाकंपयन्परान्॥ तमारूढंतुदेवेशंतुष्टुवुःपरमर्षयः॥ ८० ॥ गंधर्वदेवसंघाश्चतथैवाप्सरसांगणाः ॥ सशोभमानोवरदःखड्गी
बाणीशरासनी॥८१॥ प्रदीपयन्रथेतस्थौत्रीन्लोकान्स्वेनतेजसा॥ततोभूयोब्रवीद्देवोदेवानिंद्रपुरोगमान्॥८२॥नहन्यादितिकर्त्तव्योनशोकोवःकथंचन॥
हतानित्येवजानीतबाणेनानेनचासुरान्॥ ८३ ॥ तेदेवाःसत्यमित्याहुर्निहताइतिचाब्रुवन्॥ नचतद्वचनंमिथ्यायदाहभगवान्प्रभुः॥ ८४॥

॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥

इतिसंचिंत्यवैदेवाःपरांतुष्टिमवाप्नुवन् ॥ ततःप्रयातोदेवेशःसर्वैर्देवगणैर्वृतः ॥ ८५ ॥ रथेनमहताराजन्नुपमानास्तियस्यह ॥ स्वैश्चपारिषदैर्देवःपूज्यमानो
महायशाः ॥ ८६ ॥ नृत्यद्भिरपरैश्चैवमांसभक्षैर्दुरासदैः ॥ धावमानैःसमंताच्चतर्जमानैःपरस्परं ॥ ८७ ॥ ऋषयश्चमहाभागास्तपोयुक्तामहागुणाः ॥ आशंसु
र्वैजनादेवामहादेवस्यसर्वशः ॥ ८८ ॥ एवंप्रयातेदेवेशेलोकानामभयंकरे ॥ तुष्टमासीज्जगत्सर्वंदेवताश्चनरोत्तम ॥ ८९ ॥ ऋषयस्तत्रदेवेशंस्तुवंतोबहुभिःस्त
वैः ॥ तेजश्चास्मैवर्धयंतोराजन्नासन्पुनःपुनः ॥ ९० ॥ गंधर्वाणांसहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ वादयंतिप्रयाणेस्यवाद्यानिविविधानिच ॥ ९१ ॥ ततोधिरूढे
वरदेप्रयातेचासुरान्प्रति ॥ साधुसाध्वितिविश्वेशःस्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ ९२ ॥ याहिदेवयतोदैत्याश्चोदयाश्वानतंद्रितः ॥ पश्यबाह्वोर्बलंमेद्यनिघ्नतःशात्रवा
न्रणे ॥ ९३ ॥ ततोश्वांश्चोदयामासमनोमारुतरंहसः ॥ येनतत्त्रिपुरंराजन्दैत्यदानवरक्षितं ॥ ९४ ॥ पिबद्भिरिवचाकाशंतैर्हयैर्लोकपूजितैः ॥ जगामभगवान्
क्षिप्रंजयायत्रिदिवौकसां ॥ ९५ ॥ प्रयातेरथमास्थायत्रिपुराभिमुखेभवे ॥ ननादसुमहान्नादंवृषभःपूरयन्दिशः ॥ ९६ ॥ वृषभस्यास्यनिनदंश्रुत्वाभयकरंम
हत् ॥ विनाशमगमंस्तत्रतारकाःसुरशत्रवः ॥ ९७ ॥ अपरेवस्थितास्तत्रयुद्धायाभिमुखास्तदा ॥ ततःस्थाणुर्महाराजशूलधृक्क्रोधमूर्छितः ॥ ९८ ॥ त्रस्तानि
सर्वभूतानित्रैलोक्यंभूःप्रकंपते ॥ निमित्तानिचघोराणितत्रसंदधतःशरं ॥ ९९ ॥ तस्मिन्सोमाग्निविष्णूनांक्षोभेणब्रह्मरुद्रयोः ॥ सरथोधनुषःक्षोभादतीवत्व
वसीदति ॥ १०० ॥ ततोनारायणस्तस्माच्छरभागाद्विनिःसृतः ॥ वृषरूपंसमास्थायउज्जहारमहारथं ॥ १०१ ॥ सीदमानेरथेचैवनर्दमानेषुशत्रुषु ॥ ससंभ्रमा
त्तुभगवान्नादंचक्रेमहाबलः ॥ २ ॥ वृषभस्यस्थितोमूर्ध्निहयपृष्ठेचमानद ॥ तदासभगवान्रुद्रोनिरैक्षद्दानवंपुरं ॥ ३ ॥ वृषभस्यास्थितोरुद्रोहयस्यचनरोत्तम ॥
स्तनांस्तदाशातयतखुरांश्चैवद्विधाकरोत् ॥ ४ ॥ ततःप्रभृतिभद्रंतेगवांद्वैधीकृताःखुराः ॥ हयानांचस्तनाराजंस्तदाप्रभृतिनाभवन् ॥ ५ ॥ पीडितानांबलवता
रुद्रेणाद्भुतकर्मणा ॥ अथाधिज्यंधनुःकृत्वाशर्वःसंधायतंशरं ॥ ६ ॥ युक्त्वापाशुपतास्त्रेणत्रिपुरंसमचिंतयत् ॥ तस्मिन्स्थितेमहाराजरुद्रेविधृतकार्मुके ॥ ७ ॥ पुरा
णितानिकालेनजग्मुरेवैकतांतदा ॥ एकीभावंगतेचैवत्रिपुरत्वमुपागते ॥ ८ ॥ बभूवतुमलोहर्षोदेवतानांमहात्मनां ॥ ततोदेवगणाःसर्वेसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ ९ ॥
जयेतिवाचोमुमुचुःसंस्तुवंतोमहेश्वरं ॥ ततोग्रतःप्रादुरभूत्त्रिपुरंनिघ्नतोसुरान् ॥ ११० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ १३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥-१३४ ॥

अनिर्देश्योग्रवपुषोदेवस्यासह्यतेजसः॥ सतद्विकृष्यभगवान्दिव्यंलोकेश्वरोधनुः॥ ११ ॥ त्रैलोक्यसारंतमिषुंमुमोचत्रिपुरंप्रति॥ उत्सृष्टेवैमहाभागतस्मिन्नि
षुवरेतदा॥ १२॥ महानार्तस्वरोह्यासीत्पुराणांपततांभुवि॥ तान्सोऽसुरगणान्दग्ध्वाप्राक्षिपत्पश्चिमार्णवे॥ १३॥ एवंतुत्रिपुरंदग्धंदानवाश्चाप्यशेषतः ॥ म
हेश्वरेणक्रुद्धेनत्रैलोक्यस्यहितैषिणा॥ १४ ॥ सचात्मक्रोधजोवन्हिर्हाहेत्युक्त्वानिवारितः॥ माकार्षीर्भस्मसाल्लोकानितित्र्यक्षोब्रवीच्चतं॥ १५ ॥ ततःप्रकृतिमा
पन्नादेवालोकास्त्वथर्षयः॥ तुष्टुवुर्वाग्भिरग्र्याभिःस्थाणुमप्रतिमौजसं॥ १६॥ तेनुज्ञाताभगवताजग्मुःसर्वेयथागतं॥ कृतकामाःप्रयत्नेनप्रजापतिमुखाःसु
राः॥ १७॥ एवंसभगवान्देवोलोकस्रष्टामहेश्वरः॥ देवासुरगणाध्यक्षोलोकानांविदधेशिवं॥ १८॥ यथैवभगवान्ब्रह्मालोकधातापितामहः॥ सारथ्यमक
रोत्तत्ररुद्रस्यपरमोव्ययः॥ १९॥ तथाभवानपिक्षिप्रंरुद्रस्येवपितामहः॥ संयच्छतुहयानस्यराधेयस्यमहात्मनः॥२०॥ त्वंहिकृष्णाच्चकर्णाच्चफाल्गुनाच्चवि
शेषतः॥ विशिष्टोराजशार्दूलनास्तितत्रविचारणा॥ २१ ॥ युद्धेह्ययंरुद्रकल्पस्त्वंचब्रह्मसमोनये॥ तस्माच्छक्तोभवान्जेतुंमच्छत्रूंस्तानिवासुरान्॥ २२॥ य
थाशल्याद्यकर्णोयंश्वेताश्वंकृष्णसारथिं॥ प्रमथ्यहन्यात्कौंतेयंतथाशीघ्रंविधीयतां॥ २३॥ त्वयिमद्रेशराज्याशाजीविताशातथैवच ॥ विजयश्चतथैवाद्यक
र्णसाचिव्यकारितः॥ २४॥ त्वयिकर्णश्चराज्यंचवयंचैवप्रतिष्ठिताः॥ विजयश्चैवसंग्रामेसंयच्छाद्यहयोत्तमान्॥ २५॥ इमंचाप्यपरंभूयइतिहासंनिबोधमे॥
पितुर्ममसकाशेयद्ब्राह्मणःप्राहधर्मवित्॥ २६॥ श्रुत्वाचैतद्वचश्चित्रंहेतुकार्यार्थसंहितं॥ कुरुशल्यविनिश्चित्यमाभूदत्रविचारणा ॥ १७ ॥ भार्गवाणांकुले
जातोजमदग्निर्महायशाः॥ तस्यरामेतिविख्यातःपुत्रस्तेजोगुणान्वितः॥ २७॥ सतीव्रंतपआस्थायप्रसादयितवान्भवं ॥ अस्त्रहेतोःप्रसन्नात्मानियतःसंयतें
द्रियः॥ २८॥ तस्यतुष्टोमहादेवोभक्त्याचप्रशमेनच॥ हृद्गतंचास्यविज्ञायदर्शयामासशंकरः॥ महेश्वरउवाच रामतुष्टोस्मिभद्रंतेविदितंमेतवेप्सितं॥
कुरुष्वपूतमात्मानंसर्वमेतदवाप्स्यसि॥ ३० ॥ दास्यामितेतदास्त्राणियदापूतोभविष्यसि॥ अपात्रमसमर्थंचदहंत्यस्त्राणिभार्गव ॥ ३१ ॥ इत्युक्तोजामदग्न्य
स्तुदेवदेवेनशूलिना॥ प्रत्युवाचमहात्मानंशिरसावनतःप्रभुं॥ ३२॥ यदाजानातिदेवेशःपात्रंमामस्त्रधारणे॥ तदाशुश्रूषवेस्त्राणिभवान्मेदातुमर्हति ॥ ३३ ॥
दुर्योधनउवाच ततःसतपसाचैवदमेननियमेनच॥ पूजोपहारबलिभिर्होममंत्रपुरस्कृतैः॥ १३४॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ १४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

आराधयितवान्शर्वंबहून्वर्षगणांस्तदा ॥ प्रसन्नश्चमहादेवोभार्गवस्यमहात्मनः ॥ ३५ ॥ अब्रवीत्तस्यबहुशोगुणान्देव्याःसमीपतः ॥ भक्तिमानेषसततंमयि
रामोदृढव्रतः ॥ ३६ ॥ एवंतस्यगुणान्प्रीतोबहुशोऽकथयत्प्रभुः ॥ देवतानांपितॄणांचसमक्षमरिसूदन ॥ ३७ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदैत्याह्यासन्महाबलाः ॥ तैस्त
दादर्पमोहाद्यैरबाध्यंतदिवौकसः ॥ ३८ ॥ ततःसंभूयविबुधास्तान्हंतुंकृतनिश्चयाः ॥ चक्रुःशत्रुवधेयत्नंनशेकुर्जेतुमेवतान् ॥ ३९ ॥ अभिगम्यततोदेवामहेश्वर
मुमापतिं ॥ प्रासादयंस्तदाभक्त्याजहिशत्रुगणानिति ॥ ४० ॥ प्रतिज्ञायततोदेवोदेवतानांरिपुक्षयं ॥ रामंभार्गवमाहूयसोभ्यभाषतशंकरः ॥ ४१ ॥ रिपून्भा
र्गवदेवानांजहिसर्वान्समागतान् ॥ लोकानांहितकामार्थंमत्प्रीत्यर्थंतथैवच ॥ ४२ ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचत्र्यंबकंवरदंप्रभुं ॥ रामउवाच काशक्तिर्मेमहादे
वेशअकृतास्त्रस्यसंयुगे ॥ ४३ ॥ निहंतुंदानवान्सर्वान्कृतास्त्रान्युद्धदुर्मदान् ॥ महेश्वरउवाच गच्छत्वंमदनुज्ञातोनिहनिष्यसिशात्रवान् ॥ ४४ ॥ वि
जित्यचरिपून्सर्वान्गुणान्प्राप्स्यसिपुष्कलान् ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंप्रतिगृह्यचसर्वशः ॥ ४५ ॥ रामःकृतस्वस्त्ययनःप्रययौदानवान्प्रति ॥ अब्रवीद्देवशत्रूंस्ता
न्महादर्पबलान्वितान् ॥ ४६ ॥ ममयुद्धंप्रयच्छध्वंदैत्यायुद्धमदोत्कटाः ॥ प्रेषितोदेवदेवेनवोविजेतुंमहासुराः ॥ ४७ ॥ इत्युक्ताभार्गवेणाथदैत्यायुद्धंप्रचक्र
मुः ॥ सतान्निहत्यसमरेदैत्यान्भार्गवनंदनः ॥ ४८ ॥ वज्राशनिसमस्पर्शैःप्रहारैरेवभार्गवः ॥ सदानवैःक्षततनुर्जामदग्न्योद्विजोत्तमः ॥ ४९ ॥ संस्पृष्टःस्थाणुना
सद्योनिर्व्रणःसमजायत ॥ प्रीतश्चभगवान्देवःकर्मणातेनतस्यवै ॥ ५० ॥ वरान्प्रादाद्बहुविधान्भार्गवायमहात्मने ॥ उक्तश्चदेवदेवेनप्रीतियुक्तेनशूलिना ॥
॥ ५१ ॥ निपातात्तवशस्त्राणांशरीरेयाऽभवद्रुजा ॥ तयातेमानुषंकर्मव्यपोढंभृगुनंदन ॥ ५२ ॥ गृहाणास्त्राणिदिव्यानिमत्सकाशाद्यथेप्सितं ॥ दुर्योधनउ
वाच ततोऽस्त्राणिसमस्तानिवरांश्चमनसेप्सितान् ॥ ५३ ॥ लब्ध्वाबहुविधान्रामःप्रणम्यशिरसाभवं ॥ अनुज्ञांप्राप्यदेवेशाज्जगामसमहातपाः ॥ ५४ ॥ ए
वमेतत्पुरावृत्तंतदाकथितवानृषिः ॥ भार्गवोपिददौदिव्यंधनुर्वेदंमहात्मने ॥ ५५ ॥ कर्णायपुरुषव्याघ्रसुप्रीतेनांतरात्मना ॥ वृजिनंहिभवेत्किंचिद्यदिकर्णस्य
पार्थिव ॥ ५६ ॥ नास्मैह्यस्त्राणिदिव्यानिप्रादास्यद्भृगुनंदनः ॥ नापिसूतकुलेजातंकर्णमन्येकथंचन ॥ ५७ ॥ देवपुत्रमहंमन्येक्षत्रियाणांकुलोद्भवं ॥ विसृष्ट
मवबोधार्थंकुलस्येतिमतिर्मम ॥ ५८ ॥ सर्वथानह्ययंशल्यकर्णःसूतकुलोद्भवः ॥ सकुंडलंसकवचंदीर्घबाहुंमहारथं ॥ ५९ ॥

॥ १६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ नरसिंहयोःकृष्णार्जुनयोः अतस्तयोःसाम्यंममकी

कथमादित्यसदृशंमृगीव्याघ्रंजनिष्यति ॥ यथात्यस्यभुजौपीनौनागराजकरोपमौ ॥ ६० ॥ वक्षःपश्यविशालंचसर्वशत्रुनिबर्हणं ॥ नत्वेषप्राकृतःकश्चित्क
र्णोवैकर्तनोनृपः ॥ ६१ ॥ महात्मात्येषराजेंद्ररामशिष्यःप्रतापवान् ॥ ६२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणित्रिपुरवधोपाख्यानेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥
दुर्योधनउवाच एवंसभगवान्देवःसर्वलोकपितामहः ॥ सारथ्यमकरोत्तत्रब्रह्मारुद्रोभवद्रथी ॥ १ ॥ रथिनोभ्यधिकोवीरकर्तव्योरथसारथिः ॥ तस्मात्त्वं
पुरुषव्याघ्रनियच्छतुरगान्युधि ॥ २ ॥ यथादेवगणैस्तत्रवृतोयत्नात्पितामहः ॥ तथास्माभिर्भवान्यत्नात्कर्णादभ्यधिकोवृतः ॥ ३ ॥ यथादेवैर्महाराजईश्वरा
दधिकोवृतः ॥ तथाभवानपिक्षिप्रंरुद्रस्येवपितामहः ॥ ४ ॥ नियच्छतुरगानयुद्धेराधेयस्यमहाद्युते ॥ शल्यउवाच मयाप्येतन्नरश्रेष्ठबहुशोनरसिंहयोः
॥ ५ ॥ कथ्यमानंश्रुतंदिव्यमाख्यानमतिमानुषं ॥ यथाचचक्रेसारथ्यंभवस्यप्रपितामहः ॥ ६ ॥ यथाऽसुराश्चनिहताइषुणैकेनभारत ॥ कृष्णस्यचापिविदितं
सर्वमेतत्पुराव्यभूत् ॥ ७ ॥ यथापितामहोजज्ञेभगवान्सारथिस्तदा ॥ अनागतमतिक्रांतंवेदकृष्णोपितत्त्वतः ॥ ८ ॥ एतदर्थंविदित्वापिसारथ्यमुपजग्मिवान् ॥
स्वयंभूरिवरुद्रस्यकृष्णःपार्थस्यभारत ॥ ९ ॥ यदिहन्याच्चकौंतेयंसूतपुत्रःकथंचन ॥ दृष्ट्वापार्थंहिनिहतंस्वयंयोत्स्यतिकेशवः ॥ १० ॥ शंखचक्रगदापाणिर्धक्ष्य
तेतववाहिनीं ॥ नचापितस्यक्रुद्धस्यवार्ष्णेयस्यमहात्मनः ॥ ११ ॥ स्थास्यतेप्रत्यनीकेषुकश्चिदत्रनृपस्तव ॥ संजयउवाच तंतथाभाषमाणंतुमद्रराजम
रिंदमः ॥ १२ ॥ प्रत्युवाचमहाबाहुरदीनात्मासुतस्तव ॥ मावमंस्थामहाबाहोकर्णंवैकर्तनंरणे ॥ १३ ॥ सर्वशस्त्रभृतांश्रेष्ठंसर्वशास्त्रार्थपारगं ॥ यस्यज्यातलनि
र्घोषंश्रुत्वाभयकरंमहत् ॥ १४ ॥ पांडवेयानिसैन्यानिविद्रवंतिदिशोदश ॥ प्रत्यक्षंतेमहाबाहोयथारात्रौघटोत्कचः ॥ १५ ॥ मायाशतानिकुर्वाणोहतोमाया
पुरस्कृतः ॥ नचातिष्ठतबीभत्सुःप्रत्यनीकेकथंचन ॥ १६ ॥ एतांश्चदिवसान्सर्वान्भयेनमहतावृतः ॥ भीमसेनश्चबलवान्धनुष्कोट्याभिचोदितः ॥ १७ ॥ उक्त
श्चसंज्ञयाराजन्मूढऔदरिकोयथा ॥ माद्रीपुत्रौतथाशूरौयेनजित्वामहारणे ॥ १८ ॥ कमप्यर्थंपुरस्कृत्यनहतौयुधिमारिष ॥ येनवृष्णिप्रवीरस्तुसात्यकिःसा
त्वतांवरः ॥ १९ ॥ निर्जित्यसमरेशूरोविरथश्चबलात्कृतः ॥ सृंजयाश्चेतरेसर्वेधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ २० ॥

तिंकरमेवेतिभावः सुरसिंहयोरितिपाठेरुद्रपितामहयोः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ किमर्थमिति ॥ सारथ्यमात्रंप्रतिज्ञायप्रातिभाव्यंचेत्कृष्णःकुर्यात्तर्हित्वंयुध्यन्नूतद्वन्मिथ्याप्रतिज्ञोनभविष्यासीतिभावः ॥ २६ ॥ पदवीमानृण्यं ॥ २७॥२८॥ २९॥

असकृन्निर्जिताःसंख्येस्मयमानेनसंयुगे॥ तंकथंपांडवायुद्धेविजेष्यंतिमहारथं ॥ २१ ॥ योहन्यात्समरेक्रुद्धोवज्रहस्तंपुरंदरं ॥ त्वंचसर्वास्त्रविद्वीरःसर्वविद्यास्त्रपारगः॥ २२॥ बाहुवीर्येणतेतुल्यःपृथिव्यांनास्तिकश्चन॥ त्वंशल्यभूतःशत्रूणामविषह्यःपराक्रमे ॥ २३ ॥ ततस्त्वमुच्यसेराजन्शल्यइत्यरिसूदन ॥ तवबाहुबलंप्राप्यनशेकुःसर्वसात्वताः॥ २४॥तवबाहुबलाद्राजन्किंतुकृष्णोबलाधिकः॥ यथाहिकृष्णेनबलंधार्यंवैफाल्गुनेहते॥ २५ ॥ तथाकर्णात्ययीभावेत्वयाधार्यंमहद्बलं॥ किमर्थंसमरेसैन्यंवासुदेवोन्यवारयत्॥ २६॥ किमर्थंचभवान्सैन्यंनहनिष्यतिमारिष॥ त्वत्कृतेपदवींगंतुमिच्छेयंयुधिमारिष॥सोदराणांचवीराणांसर्वेषांचमहीक्षितां॥ २७॥ शल्यउवाच यन्मांब्रवीषिगांधारेअग्रेसैन्यस्यमानद॥ विशिष्टंदेवकीपुत्रात्प्रीतिमानस्म्यहंत्वयि॥ २८॥ एषसारथ्यमातिष्ठेराधेयस्ययशस्विनः॥ युध्यतःपांडवाग्र्येणयथात्वंवीरमन्यसे॥ २९॥ समयश्चहिमेवीरकश्चिद्वैकर्तनंप्रति ॥ उत्सृजेयंयथाश्रद्धमहंवाचोस्यसंनिधौ॥ ३०॥ संजयउवाच तथेतिराजन्पुत्रस्तेसहकर्णेनमारिष॥ अब्रवीन्मद्रराजानंसर्वक्षत्रस्यसन्निधौ॥ ३१॥ सारथ्यस्याभ्युपगमाच्छल्येनाश्वासितस्तदा॥ दुर्योधनस्तदाहृष्टःकर्णंतमभिषस्वजे॥ ३२॥ अब्रवीच्चपुनःकर्णंस्तूयमानःसुतस्तव॥ जहिपार्थान्रणेसर्वान्महेंद्रोदानवानिव॥३३॥ सशल्येनाभ्युपगतेहयानांसंनियच्छने॥ कर्णोहृष्टमनाभूयोदुर्योधनमभाषत ॥ ३४ ॥ नातिहृष्टमनाह्येषमद्रराजोभिभाषते ॥ राजन्मधुरयावाचापुनरेनंब्रवीहिवै॥ ॥ ३५॥ ततोराजामहाप्राज्ञःसर्वास्त्रकुशलोबली॥ दुर्योधनोब्रवीच्छल्यंमद्रराजंमहीपतिं॥ ३६॥ पूरयन्निवघोषेणमेघगंभीरयागिरा॥ शल्यकर्णोर्जुनेनाद्ययोद्धव्यमितिमन्यते॥ ३७॥ तस्यत्वंपुरुषव्याघ्रनियच्छतुरगान्युधि॥ कर्णोहत्वेतरान्सर्वान्फाल्गुनंहंतुमिच्छति॥३८॥ तस्याभीषुग्रहेराजन्प्रयाचेत्वांपुनःपुनः॥ पार्थस्यसचिवःकृष्णोयथाभीषुग्रहोवरः॥ तथात्वमपिराधेयंसर्वतःपरिपालय॥ ३९॥ संजयउवाच ततःशल्यःपरिष्वज्यसुतंतेवाक्यमब्रवीत्॥ दुर्योधनममित्रघ्नंप्रीतोमद्राधिपस्तदा॥ ४०॥ शल्यउवाच एवंचेन्मन्यसेराजन्गांधारेप्रियदर्शन॥ तस्मात्तेयत्प्रियंकिंचित्तत्सर्वंकरवाण्यहं॥४१॥ यत्रास्मिभरतश्रेष्ठयोग्यःकर्मणिकर्हिचित्॥ तत्रसर्वात्मनायुक्तोवक्ष्येकार्यपरंतप॥ ४२॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ वक्ष्येवोढास्मि ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ आत्मनिंदापरस्तवावपिश्रेयसांनियौकिमुतात्मपूजापरनिंदेतदुभयमहंकरोमीतिभावः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ अप्रमादोऽवधानं प्रयोगःअश्वप्रेरणं ॥ ज्ञानंआगामिदोषावेक्षणं विद्यांतत्परिहा

यत्तुकर्णमहंब्रूयांहितकामःप्रियाप्रिये॥ ममतत्क्षमतांसर्वंभवान्कर्णश्चसर्वशः॥ ४३॥ कर्णउवाच ईशानस्ययथाब्रह्मायथापार्थस्यकेशवः ॥ तथा
नित्यंहितेयुक्तोमद्रराजभवस्वनः॥ ४४॥ शल्यउवाच आत्मनिंदात्मपूजाचपरनिंदापरस्तवः॥ अनाचरितमार्याणांवृत्तमेतच्चतुर्विधं॥ ४५ ॥ यत्तुवि
द्वन्प्रवक्ष्यामिप्रत्ययार्थमहंतव॥ आत्मनस्तवसंयुक्तंतन्निबोधयथातथं॥ ४६ ॥ अहंशक्रस्यसारथ्येयोग्योमातलिवत्प्रभो ॥ अप्रमादप्रयोगाच्चज्ञानविद्या
चिकित्सनैः॥ ४७॥ ततःपार्थेनसंग्रामेयुध्यमानस्यतेनघ॥ वाहयिष्यामितुरगान्विज्वरोभवसूतज ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिशल्यसारथ्य
स्वीकारेपंचत्रिंशोऽध्यायः॥ ३५॥ ॥ ९॥ दुर्योधनउवाच अयंतेकर्णसारथ्यंमद्रराजःकरिष्यति॥ कृष्णादभ्यधिकोयंतादेवेशस्येवमातलिः॥ १॥
यथाहरिहयैर्युक्तंसंगृह्णातिसमातलिः॥ शल्यस्तथातवाद्यायंसंयंतारथवाजिनां॥ २ ॥ योधेत्वयिरथस्थेचमद्रराजेचसारथौ॥ रथश्रेष्ठोध्रुवंसंख्येपार्थानभिभ
विष्यति॥ ३॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोभूयोमद्रराजंतरस्विनं॥ उवाचराजन्संग्रामेऽभ्युषितेपर्युपस्थिते॥ ४ ॥ कर्णस्ययच्छसंग्राममद्रराजहयोत्त
मान्॥ त्वयाभिगुप्तोराधेयोविजेष्यतिधनंजयं॥ ५॥ इत्युक्तोरथमास्थायतथेतिप्राहभारत॥ शल्येऽभ्युपगतेकर्णःसारथिंसुमनाब्रवीत्॥ ६ ॥ त्वंसूतस्यंदनं
मह्यंकल्पयेत्यसकृत्त्वरन्॥ ततोजैत्रंरथवरंगंधर्वनगरोपमं॥ ७॥ विधिवत्कल्पितंभद्रंजयेत्युक्त्वान्यवेदयत्॥ तंरथंरथिनांश्रेष्ठःकर्णोऽभ्यर्च्ययथाविधि ॥ ८॥
संपादितंब्रह्मविदापूर्वमेवपुरोधसा॥ कृत्वाप्रदक्षिणंयत्नादुपस्थायचभास्करं ॥ ९॥ समीपस्थंमद्रराजमारोहत्वमथाब्रवीत् ॥ ततःकर्णस्यदुर्धर्षंस्यंदनप्रवरं
महत्॥ १०॥ आरुरोहमहातेजाःशल्यःसिंहइवाचलं॥ ततःशल्याश्रितंदृष्ट्वाकर्णःस्वंरथमुत्तमं ॥ ११॥ अध्यतिष्ठद्यथांऽभोदंविद्युत्वंतंदिवाकरः॥ तावेकरथ
मारूढावादित्याग्निसमत्विषौ॥ १२॥ अभ्राजेतांयथामेघंसूर्याग्नीसहितौदिवि॥ संस्तूयमानौतौवीरौतदास्तांद्युतिमत्तमौ ॥ १३॥ ऋत्विक्सदस्यैरिंद्राग्नीस्तू
यमानाविवाध्वरे॥ सशल्यसंगृहीताश्वेरथेकर्णःस्थितोबभौ॥ १४॥ धनुर्विस्फारयन्घोरंपरिवेषीवभास्करः॥ आस्थितःसरथश्रेष्ठंकर्णःशरगभस्तिमान्॥ १५॥

रज्ञानं चिकित्सनंदोषपरिहारसामर्थ्यं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ९ ॥ अयमिति ॥ १ ॥हरिहयैःइंद्रतुरगैर्युक्तंरथं ॥ २ ॥ ३ ॥ अभ्युषिते प्रातःकाले ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिकर्णपर्वणि नैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्त्रिंशोऽध्यायः

प्रवभौपुरुषव्याघ्रोमंदरस्थइवांशुमान् ॥ तंरथस्थंमहाबाहुंयुद्धायामिततेजसं ॥ १६ ॥ दुर्योधनस्तुराधेयमिदंवचनमब्रवीत् ॥ अकृतंद्रोणभीष्माभ्यांदुष्करं कर्मसंयुगे ॥ १७ ॥ कुरुष्वाधिरथेवीरमिषतांसर्वधन्विनां ॥ मनोगतंममत्वासीद्भीष्मद्रोणौमहारथौ ॥ १८ ॥ अर्जुनंभीमसेनंचनिहंताराविति ध्रुवं ॥ ताभ्यां यदकृतंवीरवीरकर्ममहामृधे ॥ १९ ॥ तत्कर्मकुरुराधेयवज्रपाणिरिवापरः ॥ गृहाणधर्मराजंवाजहिवात्वंधनंजयं ॥ २० ॥ भीमसेनंचराधेयमाद्रीपुत्रौयमा वपि ॥ जयश्चतेऽस्तुभद्रंतेप्रयाहिपुरुषर्षभ ॥ २१ ॥ पांडुपुत्रस्यसैन्यानिकुरुसर्वाणिभस्मसात् ॥ ततस्तूर्यसहस्राणिभेरीणामयुतानिच ॥ २२ ॥ वाद्यमानान्यरो चंतमेघशब्दोयथादिवि ॥ प्रतिगृह्यतुतद्वाक्यंरथस्थोरथसत्तमः ॥ २३ ॥ अभ्यभाषतराधेयःशल्यंयुद्धविशारदं ॥ चोदयाश्वान्महाबाहोयावद्धन्मिधनंजयं ॥ २४ ॥ भीमसेनंयमौचोभौराजानंचयुधिष्ठिरं ॥ अद्यपश्यतुमेशल्यबाहुवीर्यंधनंजयः ॥ २५ ॥ अस्यतःकंकपत्राणांसहस्राणिशतानिच ॥ अद्यक्षेप्स्याम्यहंशल्यशरा न्परमतेजनान् ॥ २६ ॥ पांडवानांविनाशायदुर्योधनजयायच ॥ शल्यउवाच सूतपुत्रकथंनुत्वंपांडवानवमन्यसे ॥ २७ ॥ सर्वास्त्रज्ञान्महेष्वासान्स र्वानेवमहाबलान् ॥ अनिवर्तिनोमहाभागानजय्यान्सत्यविक्रमान् ॥ २८ ॥ अपिसंतनयेयुर्येभयंसाक्षाच्छतक्रतोः ॥ यदाश्रोष्यसिनिर्घोषंविस्फूर्जितमिवा शनेः ॥ २९ ॥ राधेयगांडिवस्याजौतदानैवंवदिष्यसि ॥ यदाद्रक्ष्यसिभीमेनकुंजरानीकमाहवे ॥ ३० ॥ विशीर्णदंतंनिहतंतदानैवंवदिष्यसि ॥ यदाद्रक्ष्यसिसं ग्रामेधर्मपुत्रंयमौतथा ॥ ३१ ॥ शितैःपृषत्कैःकुर्वाणानभ्रच्छायामिवांबरे ॥ अस्यतःक्षिण्वतश्चारीन्लघुहस्तान्दुरासदान् ॥ पार्थिवानपिचान्यांस्त्वंतदानै वंवदिष्यसि ॥ ३२ ॥ संजयउवाच अनादृत्यतुतद्वाक्यंमद्रराजेनभाषितं ॥ याहीत्येवाब्रवीत्कर्णोमद्रराजंतरस्विनं ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्ण पर्वणिशल्यसंवादेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वाकर्णंमहेष्वासंयुयुत्सुंसमवस्थितं ॥ चुक्रुशुःकुरवःसर्वेहृष्टरूपाःसमंततः ॥ १ ॥ ततोदुंदुभिनिर्घोषैर्भेरीणांनिनदेनच ॥ बाणशब्दैश्चविविधैर्गर्जितैश्चतरस्विनां ॥ २ ॥ निर्ययुस्तावकायुद्धेमृत्युंकृत्वानिवर्तनं ॥ प्रयातेतुततःकर्णेयोधे षुमुदितेषुच ॥ ३ ॥ चचालपृथिवीराजन्ववाशचसुविस्तरं ॥ निःसरंतोव्यदृश्यंतसूर्यात्सप्तमहाग्रहाः ॥ ४ ॥

॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ तरस्विनांअश्वादीनां ॥ २ ॥ ३ ॥ ववाशशब्दंचकार ररासेतिपाठेपिसएवार्थः निःसरंतोयुद्धार्थमितिशेषः सूर्यात्सूर्यमारभ्य सूर्यादयोऽन्योन्यंयुध्यंतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ भीष्मद्रोणौ अतिक्रांतंवीर्यंययोस्तावतिवीर्यौसमीक्ष्यस्वकृत्यमालोच्यजगादेत्युत्तरेणान्वयः ॥ ११ ॥ आभाष्यभोशल्यइतिसंबोध्य ॥ १२ ॥ अस्थिरताजहातीत्यचं चलोस्मीत्यर्थः ॥ १३ ॥ ततोपिमेऽद्यसाध्वसंभयंनास्तीतियोजना ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ आतुरान्आसन्नमृत्यून् ॥ १७ ॥ विद्यांजानीयां भावंश्वोहंस्थास्यामीतिनिश्चयं ॥ १८ ॥ अस्त्रादीनिमनुष्यस्य

उल्कापाताश्वसंजज्ञुर्दिशांदाहास्तथैवच ॥ शुष्काशन्यश्वसंपेतुर्ववुर्वाताश्वभैरवाः ॥ ५ ॥ मृगपक्षिगणाश्चैवपृतनांबहुशस्तव ॥ अपसव्यंतदाचक्रुर्वेदयंतोमहाभयं ॥ ६ ॥ प्रथितस्यचकर्णस्यनिपेतुस्तुरगाभुवि ॥ अस्थिवर्षंचपतितमंतरिक्षाद्भयानकं ॥ ७ ॥ जज्वलुश्चैवशस्त्राणिध्वजाश्चैवचकंपिरे ॥ अश्रूणिचव्यमुंचंतवाहनानिविशांपते ॥ ८ ॥ एतेचान्येचवहवउत्पातास्तत्रदारुणाः ॥ समुत्पेतुर्विनाशायकौरवाणांसुदारुणाः ॥ ९ ॥ नचतान्गणयामासुःसर्वेदैवेनमोहिताः ॥ प्रस्थितंसूतपुत्रंचजयेत्यूचुर्नराधिपाः ॥ निर्जितान्पांडवांश्चैवमेनिरेतत्रकौरवाः ॥ १० ॥ ततोरथस्थःपरवीरहंताभीष्मद्रोणावतिवीर्यौसमीक्ष्य ॥ समुज्ज्वलन्भास्करपावकाभोवैकर्तनोसौरथकुंजरोनृप ॥ ११ ॥ सशल्यमाभाष्यजगादवाक्यंपार्थस्यकर्मातिशयंविचिंत्य ॥ मानेनदर्पेणविदह्यमानःक्रोधेनदीप्यन्निवनिःश्वसंश्व ॥ १२ ॥ नाहंमहेंद्रादपिवज्रपाणेःक्रुद्धाद्विभेम्यायुधवान्रथस्थः ॥ दृष्ट्वाहिभीष्मप्रमुखान्शयानानतीवमांह्यस्थिरताजहाति ॥ १३ ॥ महेंद्रविष्णुप्रतिमावनिंदितौरथाश्वनागप्रवरप्रमाथिनौ ॥ अवध्यकल्पौनिहतौयदापरैस्ततोनमेप्यस्तिरणेऽद्यसाध्वसं ॥ १४ ॥ समीक्ष्यसंख्येतिबलान्नराधिपान्ससूतमातंगरथान्परैर्हतान् ॥ कथंनसर्वानहितान्रणेवधीन्महास्त्रविद्ब्राह्मणपुंगवोगुरुः ॥ १५ ॥ ससंस्मरन्द्रोणमहंमहाहवेब्रवीमिसत्यंकुरवोनिबोधत ॥ नवामदन्यःप्रसहेद्रणेर्जुनंसमागतंमृत्युमिवोग्ररूपिणं ॥ १६ ॥ शिक्षाप्रसादश्वबलंधृतिश्वद्रोणेमहास्त्राणिचसंनतिश्व ॥ सचेदगान्मृत्युवशंमहात्मासर्वानन्यानातुरानद्यमन्ये ॥ १७ ॥ नेहध्रुवंकिंचिदपिप्रचिंतयन्विद्यांलोकेकर्मणोदैवयोगात् ॥ सूर्योदयेकोहिविमुक्तसंशयोभावंकुर्वीताद्यगुरौनिपातिते ॥ १८ ॥ ननूनमस्त्राणिवलंपराक्रमःक्रियाःसुनीतंपरमायुधानिवा ॥ अलंमनुष्यस्यसुखायवर्तितुंतथाहियुद्धेनिहतःपरैर्गुरुः ॥ १९ ॥ हुताशनादित्यसमानतेजसंपराक्रमेविष्णुपुरंदरोपमं ॥ नयेबृहस्पत्युशनोःसदासमंनचैनमस्त्रंतदुपास्तदुःसहं ॥ २० ॥ संप्राकुष्टेरुदितस्त्रीकुमारेपराभूतेपौरुषेधार्तराष्ट्रे ॥ मयाकृत्यमितिजानामिशल्यप्रयाहितस्माद्विषतामनीकं ॥ २१ ॥ यत्रराजापांडवःसत्यसंधोव्यवस्थितोभीमसेनार्जुनौच ॥ वासुदेवःसात्यकिःसृंजयाश्वयमौचकस्तान्विषहेन्मदन्यः ॥ २२ ॥

सुखायवर्तितुंनालमितिसंबंधः ॥ १९ ॥ उशनोःउशनसोः उपास्तउपातिष्ठत त्रातुमितिशेषः अस्त्रंअस्त्रादि ॥ २० ॥ संप्राकुष्टेसम्यगाक्रोशवति पराभूतेनिरस्ते धार्तराष्ट्रेधृतराष्ट्रपुत्रसंबंधिनि पौरुषेयत्ने ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ श्वेतयुजाश्वेताश्वयुजा ॥ ४५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
प्रयाणेइति ॥ १ ॥२॥ अभिमन्येतअल्पमित्यबजानीत ॥३॥४॥५॥ अंजनकेशीभिःकृष्णकेशीभिरश्वतरीभिर्युवतीभिर्वायुक्तं ॥६॥ हस्तिषड्गवंहस्तिषड्गं हस्तिषड्गवमिच्छंतिवीराःषङ्केचदंतिनामितिप्रांचः

समुदितबलवाहनाःपुनःपुरुषवरेणजिताःस्थगोग्रहे॥ सगुरुगुरुसुताःसभीष्मकाःकिमुनजितःसतदात्वयार्जुनः॥ ३९ ॥ इदमपरमुपस्थितंपुनस्तवनिधना यसुयुद्धमघवै॥ यदिनरिपुभयात्पलायसेसमरगतोद्यहतोसिसूतज॥ ४० ॥ संजयउवाच इतिबहुपरुषंप्रभाषतिप्रमनसिमद्रपतौरिपुस्तवं ॥ भृशम भिरुपितःपरंतपःकुरुपृतनापतिराहमद्रपं॥ ४१ ॥ कर्णउवाच भवतुभवतुकिंविकत्थसेननुसमतस्यहियुद्धमुद्यतं ॥ यदिसजयतिमामिहाहवेततइदम स्तुसुकत्थितंतव॥ ४२ ॥ संजयउवाच एवमस्त्वितिमद्रेशउक्त्वानोत्तरमुक्तवान्॥ याहिशल्येतिचाप्येनंकर्णःप्राहयुयुत्सया॥ ४३ ॥ सरथःप्रययौशत्रू न्श्वेताश्वःशल्यसारथिः ॥ निघ्नन्नमित्रान्समरेतमोघ्नन्सवितायथा॥ ४४ ॥ ततःप्रायात्प्रीतिमान्वैरथेनवैयाघ्रेणश्वेतयुजाथकर्णः ॥ सचालोक्यध्वजिनींपां डवानांधनंजयंत्वरयापर्यपृच्छत्॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच प्रया णेचततःकर्णोहर्षयन्वाहिनींतव॥ एकैकंसमरेदृष्ट्वापांडवान्पर्यपृच्छत ॥ १ ॥ योमामद्यमहात्मानंदर्शयेच्छ्वेतवाहनं॥ तस्मैदद्यामभिप्रेतंधनंयन्मनसेच्छति ॥ २ ॥ नचेत्तदभिमन्येतततस्मैदद्यामहंपुनः॥ शकटंरत्नसंपूर्णंयोमेब्रूयाद्धनंजयं॥ ३ ॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान् ॥ शतंदद्यांगवांतस्मैनैत्यकंकां स्यदोहनं॥ ४ ॥ शतंग्रामवरांश्चैवदद्यामर्जुनदर्शिने॥ तथातस्मैपुनर्दद्यांश्वेतमश्वतरीरथं॥ ५ ॥ युक्तमंजनकेशीभिर्योमेब्रूयाद्धनंजयं ॥ नचेत्तदभिमन्येतपु रुषोर्जुनदर्शिवान्॥ ६ ॥ अन्यंवास्मैपुनर्दद्यांसौवर्णंहस्तिषड्गवं॥ तथाप्यस्मैपुनर्दद्यांस्त्रीणांशतमलंकृतं ॥ ७ ॥ श्यामानांनिष्ककंठीनांगीतवाद्यविपश्चितां ॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान्॥ ८ ॥ तस्मैदद्यांशतंनागान्शतंग्रामान्शतंरथान् ॥ सुवर्णस्यचमुख्यस्यहयाग्र्याणांशतंशतान् ॥ ९ ॥ ऋद्ध्यागुणैः सुदांतांश्चधुर्यवाहान्सुशिक्षितान्॥ तथासुवर्णशृंगीणांगोधेनूनांचतुःशतं॥ १० ॥

अन्यंवासौवर्णरथमितिशेषः हस्तितुल्याःषट्गावउक्षाणोयस्मिन्तं षड्हस्तिनएवगोवत्वोढारोयस्यतादृशं ॥ ७ ॥ श्यामानांअप्रजातानां निष्कमुरोभूषणं ॥ ८ ॥ शतंशतान्दशसहस्राणि ॥ ९ ॥ ऋद्ध्यापु ष्ट्या सुदांतान्विनीतान् धुर्यवाहान्रथोद्वहनक्षमान् ॥ १० ॥

॥ २८ ॥

त्रिदशवरावरजोपमंविष्णुतुल्यं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ स्रतावागतौ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

सुरपतिसमविक्रमस्ततस्त्रिदशवरावरजोपमंयुधि ॥ दिनकरकिरणप्रभैःपृषत्कैरवितनयोभ्यहनच्छिनिप्रवीरं ॥ ९ ॥ तमपिसरथवाजिसारथिंशिनिवृष
भोविविधैःशरैस्त्वरन् ॥ भुजगविषसमप्रभैरणेपुरुषवरंसमवास्तृणोत्तदा ॥ १० ॥ शिनिवृषभशरैर्निपीडितंतवसुहृदोवसुषेणमभ्ययुः ॥ त्वरितमतिरथारथ
र्षभंद्विरदरथाश्वपदातिभिःसह ॥ ११ ॥ तदुदधिनिभमाद्रवद्बलंत्वरिततरैःसमभिद्रुतंपरैः ॥ द्रुपदसुतमुखैस्तदाभवत्पुरुषरथाश्वगजक्षयोमहान् ॥ १२ ॥ अथ
पुरुषवरौकृताह्निकौभवमभिपूज्ययथाविधिप्रभुं ॥ अरिवधकृतनिश्चयौद्रुतंतवबलमर्जुनकेशवौस्तृतौ ॥ १३ ॥ जलदनिनदनिःस्वनंरथंपवनविधूतपताकके
तनं ॥ सितहयमुपयांतमंतिकंकृतमनसोददृशुस्तदारयः ॥ १४ ॥ अथविस्फार्यगांडीवंरथेनृत्यन्निवार्जुनः ॥ शरसंबाधमकरोत्खंदिशःप्रदिशस्तथा ॥ १५ ॥
रथान्विमानप्रतिमान्मज्जयन्सायुधध्वजान् ॥ ससारथिंतदाबाणैरभ्राणीवानिलोवधीत् ॥ १६ ॥ गजान्गजप्रयंतॄंश्चवैजयंत्यायुधध्वजान् ॥ सादिनोश्वांश्च
पत्तींश्चशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ १७ ॥ तमंतकमिवक्रुद्धमनिवार्यंमहारथं ॥ दुर्योधनोभ्ययादेकोनिघ्नन्बाणैरजिह्मगैः ॥ १८ ॥ तस्यार्जुनोधनुःसूतमश्वान्केतुंच
सायकैः ॥ हत्वासप्तभिरेकेनछत्रंचिच्छेदपत्रिणा ॥ १९ ॥ नवमंचसमाधायव्यसृजत्प्राणघातिनं ॥ दुर्योधनायेषुवरंतंद्रौणिःसप्तधाच्छिनत् ॥ २० ॥ ततोद्रौ
णेर्धनुश्छित्वाहत्वाचाश्वरथान्शरैः ॥ कृपस्यापितदत्युग्रंधनुश्चिच्छेदपांडवः ॥ २१ ॥ हार्दिक्यस्यधनुश्छित्वाध्वजंचाश्वांस्तदावधीत् ॥ दुःशासनस्येष्वसनंछि
त्वाराधेयमभ्ययात् ॥ २२ ॥ अथसात्यकिमुत्सृज्यत्वरन्कर्णोर्जुनंत्रिभिः ॥ विध्वाविव्याधविंशत्याकृष्णंपार्थंपुनःपुनः ॥ २३ ॥ नग्लानिरासीत्कर्णस्यक्षिपतः
सायकान्बहून् ॥ रणेविनिघ्नतःशत्रून्क्रुद्धस्येवशतक्रतोः ॥ २४ ॥ अथसात्यकिरागत्यकर्णंविध्वाशितैःशरैः ॥ नवत्यानवभिश्चोग्रैःशतेनपुनरार्पयत् ॥ २५ ॥
ततःप्रवीराःपार्थानांसर्वेकर्णमपीडयन् ॥ युधामन्युःशिखंडीचद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः ॥ २६ ॥ उत्तमौजायुयुत्सुश्चयमौपार्षतएवच ॥ चेदिकारूषमत्स्यानांकेक
यानांचयद्बलं ॥ २७ ॥ चेकितानश्चबलवान्धर्मराजश्चसुव्रतः ॥ एतेरथाश्वद्विरदैःपत्तिभिश्चोग्रविक्रमैः ॥ २८ ॥ परिवार्यरणेकर्णंनानाशस्त्रैरवाकिरन् ॥ भा
षंतोवाग्भिरुग्राभिःसर्वेकर्णवधेधृताः ॥ २९ ॥ तांशस्त्रवृष्टिंबहुधाकर्णश्छित्वाशितैःशरैः ॥ अपोवाहास्त्रवीर्येणद्रुमंभंक्त्वेवमारुतः ॥ ३० ॥ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ २८ ॥

॥ ११ ॥ भांडमाभरणं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अपरांतेषुपश्चिमकच्छेषु ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्रत्यग्रवयसांअभिनवयौवनानां ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

दद्यांतस्मैसवत्सानांयोमेब्रूयाद्धनंजयं ॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान्॥ ११ ॥ अन्यदस्मैवरंदद्यांश्वेतान्पंचशतान्हयान् ॥ हेमभांडपरिच्छन्नान्सु
मृष्टमणिभूषणान्॥ १२ ॥ सुदांतानपिचैवाहंदद्यामष्टादशापरान् ॥ रथंचशुभ्रंसौवर्णदद्यांतस्मैस्वलंकृतं ॥ १३ ॥ युक्तंपरमकांबोजैर्योमेब्रूयाद्धनंजयं ॥ नचे
त्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान्॥ १४ ॥ अन्यदस्मैवरंदद्यांकुंजराणांशतानिषट् ॥ कांचनैर्विविधैर्भांडैराच्छन्नान्हेममालिनः ॥ १५॥ उत्पन्नानपरांतेषुवि
नीतान्हस्तिशिक्षकैः ॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान्॥ १६॥ अन्यदस्मैवरंदद्यांवैश्यग्रामांश्चतुर्दश ॥ सुस्फीतान्धनसंयुक्तान्प्रत्यासन्नवनोदकान्॥
अकुतोभयान्सुसंपन्नान्राजभोज्यांश्चतुर्दश ॥ १७ ॥ दासीनांनिष्ककंठीनांमागधीनांशतंतथा ॥ प्रत्यग्रवयसांदद्यांयोमेब्रूयाद्धनंजयं ॥ १८ ॥ नचेत्तदभि
मन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान् ॥ अन्यंतस्मैवरंदद्यांयमसौकामयेत्स्वयं॥ १९ ॥ पुत्रदारान्विहारांश्चयदन्यद्वित्तमस्तिमे ॥ तच्चतस्मैपुनर्दद्यांयद्यच्चमनसेच्छति ॥
॥ २० ॥ हत्वाचसहितौकृष्णौतयोर्वित्तानिसर्वशः ॥ तस्मैदद्यामहंयोमेप्रब्रूयात्केशवार्जुनौ ॥ २१ ॥ एतावाचःसुबहुशःकर्णउच्चारयन्युधि ॥ दध्मौसागरसं
भूतंसुस्वरंशंखमुत्तमं॥ २२॥तावाचःसूतपुत्रस्यतथायुक्तानिशम्यतु॥दुर्योधनोमहाराजसंहृष्टःसानुगोभवत्॥ २३॥ततोदुंदुभिनिर्घोषोमृदंगानांचसर्वशः॥
सिंहनादःसवादित्रःकुंजराणांचनिःस्वनः ॥ २४ ॥ प्रादुरासीत्तदाराजन्सैन्येषुपुरुषर्षभ ॥ योधानांसंप्रहृष्टानांतथासमभवत्स्वनः ॥ २५ ॥ तथाप्रहृष्टेसैन्येतुप्ल
वमानंमहारथं ॥ विकत्थमानंचतदाराधेयमरिकर्षणं ॥ मद्रराजःप्रहस्येदंवचनंप्रत्यभाषत ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णावलेपेऽष्टत्रिंशोऽध्या
यः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ शल्यउवाच मासूतपुत्रदानेनसौवर्णहस्तिषड्गवं॥प्रयच्छपुरुषायाद्यद्रक्ष्यसित्वंधनंजयं॥ १॥ बाल्यादिहत्वंत्यजसिवसुवैश्रवणो
यथा ॥ अयत्नेनैवराधेयद्रष्टास्यद्यधनंजयं ॥ २॥ परास्त्रजसियद्वित्तंकिंचित्त्वंबहुमूढवत् ॥ अपात्रदानेयेदोषास्तान्मोहान्नावबुध्यसे ॥ ३ ॥ यत्त्वंप्रेरयसेवित्तंब
हुतेनखलुत्वया ॥ शक्यंबहुविधैर्यज्ञैर्यष्टुंसूतयजस्वतैः ॥ ४ ॥ यच्चप्रार्थयसेहंतुंकृष्णौमोहाद्वृथैवतत् ॥ नहिशुश्रुमसंमर्देक्रोष्ट्रासिंहौनिपातितौ ॥ ५ ॥

प्लवमानंप्रयांतं ॥ २६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ मासूतेति ॥ १ ॥ वसुवित्तं द्रष्टासिद्रक्ष्यसि ॥ २ ॥
परास्त्रजसित्वथात्यजसि ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ अवद्धंअनर्थकं अकर्णीयंअनाकर्णनीयं ॥ ७ ॥ ८ ॥ सहितोयुध्यस्वनत्वेकाकी ॥ ९ ॥ एवंश्रद्धत्स्वयदिजिजीविषातेऽस्तिअन्यथामरिष्यसि ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ १४ ॥ १५ ॥

अप्रार्थितंप्रार्थयसेसुहृदोनहिसंतिते ॥ येत्वांनिवारयंत्याशुप्रपतंतंहुताशने ॥ ६ ॥ कार्याकार्यंनजानीषेकालपक्कोस्यसंशयं ॥ बद्धबद्धमकर्णीयंकोहिब्रू याज्जिजीविषुः ॥ ७॥ समुद्रतरणंदोर्भ्यांकंठेबध्वायथाशिलां ॥ गिर्यग्राद्वानिपतनंतादृक्तवचिकीर्षितं ॥ ८ ॥ सहितःसर्वयोधैस्त्वंव्यूढानीकैःसुरक्षितः ॥ ध नंजयेनयुध्यस्वश्रेयश्चेत्प्राप्तुमिच्छसि ॥ ९ ॥ हितार्थंधार्तराष्ट्रस्यत्रवीमित्वांनहिंसया ॥ श्रद्धत्स्वैवंमयाप्रोक्तंयदितेस्तिजिजीविषा॥ १०॥ कर्णउवाच स्व बाहुवीर्यमाश्रित्यप्रार्थयाम्यर्जुनंरणे ॥ त्वंतुमित्रमुखःशत्रुर्मांभीषयितुमिच्छसि ॥ ११ ॥ नमामस्मादभिप्रायात्कश्चिदद्यनिवर्तयेत् ॥ अपींद्रोवज्रमुद्यम्य किमुमर्त्यःकथंचन ॥ १२ ॥ संजयउवाच इतिकर्णस्यवाक्यांतेशल्यःप्राहोत्तरंवचः ॥ चुकोपयिपुरत्यर्थंकर्णंमद्रेश्वरःपुनः ॥ १३ ॥ यदावैत्वांफाल्गुन वेगयुक्ताज्याचोदिताहस्तवताविसृष्टाः ॥ अन्वेतारःकंकपत्राःशिताग्रास्तदातप्स्यस्यर्जुनस्यानुयोगात् ॥ १४ ॥ यदादिव्यंधनुरादायपार्थःप्रतापयन्पृतनांस व्यसाची ॥ त्वांमर्दयिष्यन्निशितैःपृषत्कैस्तदापश्चात्तप्स्यसेसूतपुत्र ॥ १५ ॥ बालश्चंद्रंमातुरंकेशयानोयथाकश्चित्प्रार्थयतेपहर्तुं ॥ तद्वन्मोहाद्द्योतमानंरथस्थं संप्रार्थयस्यर्जुनंजेतुमद्य ॥ १६ ॥ त्रिशूलमाश्रित्यसुतीक्ष्णधारंसर्वाणिगात्राणिविघर्षसित्वं ॥ सुतीक्ष्णधारोपमकर्मणात्वंयुयुत्ससेयोर्जुनेनाद्यकर्ण ॥ ॥ १७ ॥ क्रुद्धंसिंहंकेसरिणंबृहंतंबालोमूढःक्षुद्रमृगस्तरस्वी ॥ समाह्वयेत्तद्वदेतत्तवाद्यसमाह्वानंसूतपुत्रार्जुनस्य ॥ १८ ॥ मासूतपुत्राह्वयराजपुत्रंमहावीर्यंके सरिणंयथैव ॥ वनेसृगालःपिशितेनतृप्तोमापार्थमासाद्यविनंक्ष्यसित्वं ॥ १९ ॥ ईषादंतंमहानागंप्रभिन्नकरटामुखं ॥ शशकोह्वयसेयुद्धेकर्णपार्थंधनंजयं ॥ ॥ २० ॥ विलस्थंकृष्णसर्पंत्वंबाल्यात्काष्ठेनविध्यसि ॥ महाविषंपूर्णकोपंयत्पार्थंयोद्धुमिच्छसि ॥ २१ ॥ सिंहंकेसरिणंक्रुद्धमतिक्रम्याभिनर्दसे ॥ सृगालइवमू ढस्त्वंनृसिंहंकर्णपांडवं ॥ २२ ॥ सुपर्णंपतगश्रेष्ठंवैनतेयंतरस्विनं ॥ भोगीवाह्वयसेपातेकर्णपार्थंधनंजयं ॥ २३ ॥ सर्वांभसांनिधिंभीमंमूर्तिमंतंझषायुतं ॥ चंद्रो दयेविवर्धंतमप्लवःसन्तितीर्षसि ॥ २४ ॥ ऋषभंदुंदुभिग्रीवंतीक्ष्णशृंगंप्रहारिणं ॥ वत्सआह्वयसेयुद्धेकर्णपार्थंधनंजयं ॥ २५ ॥ महामेघंमहाघोरंदर्दुरःप्रति नर्दसि ॥ कामतोयप्रदंलोकेनरपर्जन्यमर्जुनं ॥ २६ ॥ यथाचस्वगृहस्थःश्वाव्याघ्रंवनगतंभषेत् ॥ तथात्वंभषसेकर्णनरव्याघ्रंधनंजयं ॥ २७ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ भोगीसर्पःपातेपतनार्थं ॥ २३ ॥ झषैर्मीनैरासमंतायुतंझषायुतं अप्लवःबाहुभ्यामित्यर्थः ॥ २४ ॥ दुंदुभिग्रीवंदुंदुभिस्वनकंठं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ अधीति वाक्शल्यत्वादेवायंश

शृगालोपिवनेकर्णशशैःपरिवृतोवसन् ॥ मन्यतेसिंहमात्मानंयावत्सिंहंनपश्यति ॥ २८ ॥ तथात्वमपिराधेयसिंहमात्मानमिच्छसि ॥ अपश्यन्शत्रुदमनंनर
व्याघ्रंधनंजयं ॥ २९ ॥ व्याघ्रंत्वंमन्यसेत्मानंयावत्कृष्णौनपश्यसि ॥ समास्थितावेकरथेसूर्याचंद्रमसाविव ॥ ३० ॥ यावद्गांडीवघोषंत्वंनशृणोषिमहाहवे ॥
तावदेवत्वयाकर्णशक्यंवक्तुंयथेच्छसि ॥ ३१ ॥ रथशब्दधनुःशब्दैर्नादयंतंदिशोदश ॥ नर्दंतमिवशार्दूलंदृष्ट्वाक्रोष्टाभविष्यसि ॥ ३२ ॥ नित्यमेवशृगालस्त्वं
नित्यंसिंहोधनंजयः ॥ वीरप्रद्वेषणान्मूढतस्मात्क्रोष्टेवलक्ष्यसे ॥ ३३ ॥ यथाखुःस्याद्बिडालश्चश्वाव्याघ्रश्चबलाबले ॥ यथाशृगालःसिंहश्चयथाचशशकुंजरौ ॥
॥ ३४ ॥ यथाऽनृतंचसत्यंचयथाचापिविषामृते ॥ तथात्वमपिपार्थश्चप्रख्यातावात्मकर्मभिः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्याधिक्षेपेएको
नचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच अधिक्षिप्तस्तुराधेयःशल्येनामिततेजसा ॥ शल्यमाहसुसंक्रुद्धोवाक्शल्यमवधारयन् ॥ १ ॥
कर्णउवाच गुणान्गुणवतांशल्यगुणवान्वेत्तिनागुणः ॥ त्वंतुशल्यगुणैर्हीनःकिंज्ञास्यसिगुणागुणं ॥ २ ॥ अर्जुनस्यमहास्त्राणिक्रोधंवीर्यंधनुःशरान् ॥ अहं
शल्याभिजानामिविक्रमंचमहात्मनः ॥ ३ ॥ तथाकृष्णस्यमाहात्म्यमृषभस्यमहीक्षितां ॥ यथाहंशल्यजानामिनत्वंजानासितत्तथा ॥ ४ ॥ एवमेवात्मनोवीर्यं
महंवीर्यंचपांडवे ॥ जानन्नेवाह्वयेयुद्धेशल्यगांडीवधारिणं ॥ ५ ॥ अस्तिवाऽयमिषुःशल्यसुपुंखोरक्तभोजनः ॥ एकतूणीशयःपत्रीसुधौतःसमलंकृतः ॥ ६ ॥
शेतेचंदनचूर्णेषुपूजितोबहुलाःसमाः ॥ आहेयोविषवानुग्रोनराश्वद्विपसंघहा ॥ ७ ॥ घोररूपोमहारौद्रस्तनुत्रास्थिविदारणः ॥ निर्भिद्यांयेनरुष्टोहमपिमेरुंमहा
गिरिं ॥ ८ ॥ तमहंजातुनास्येयमन्यस्मिन्फाल्गुनादृते ॥ कृष्णाद्वादेवकीपुत्रात्सत्यंचापिशृणुष्वमे ॥ ९ ॥ तेनाहमिषुणाशल्यवासुदेवधनंजयौ ॥ योत्स्येपरम
संक्रुद्धस्तत्कर्मसदृशंमम ॥ १० ॥ सर्वेषांवृष्णिवीराणांकृष्णेलक्ष्मीःप्रतिष्ठिता ॥ सर्वेषांपांडुपुत्राणांजयःपार्थेप्रतिष्ठितः ॥ ११ ॥ उभयंतुसमासाद्यकोनिवर्ति
तुमर्हति ॥ तावेतौपुरुषव्याघ्रौसमेतौस्यंदनेस्थितौ ॥ १२ ॥ मामेकमभिसंयातौसुजातंपश्यशल्यमे ॥ पितृष्वसामातुलजौभ्रातरावपराजितौ ॥ १३ ॥ मणी
सूत्रइवप्रोतौद्रष्टासिनिहतौमया ॥ अर्जुनेगांडिवंकृष्णेचक्रंतार्क्ष्यकपिध्वजौ ॥ १४ ॥

ल्यनामेतिनिश्चिन्वन् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ आहेयःसर्पमयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ नास्येयंनक्षिपेयं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ सुजातंशोभनंजन्म ॥ १३ ॥ प्रोतौएकसूत्रेमणीइवप्रेमसंबद्धौ ॥ १४ ॥

त्रासजननमितिसमुदायापेक्षयासामान्येननिर्देशः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ जोषंतूष्णींआस्वतिष्ठ क्रीडागताःलीलयाआगताः ॥ २० ॥ मद्रकेषुकुत्सितेपुमद्रदेशेषु ॥ २१ ॥२२॥ ॥ २३ ॥
अनृतेनचरतीत्यानृतिकः यावदंत्यंअंत्यजपर्यंतंमरणावधीतिवा ॥ २४॥२५ ॥ पुंभिःपुरुषैःविमिश्राःसंगताः इच्छया मैथुनिनःअज्ञातवत्ज्ञाताअप्यविगीताइत्यर्थः ॥ २६ ॥ येषांमद्रकाणांसक्तुमिश्रितम

भीरूणांत्रासजननंशल्यहर्षकरंमम ॥ त्वंतुदुष्प्रकृतिर्मूढोमहायुद्धेष्वकोविदः ॥१५॥भयावदीर्णःसंत्रासादबद्धंबहुभाषसे ॥ संस्तौपितौतुकेनापिहेतुनात्वंकुदे
शज ॥ १६ ॥ तौहत्वासमरेहंतात्वामद्यसहबांधवं ॥ पापदेशजदुर्बुद्धेक्षुद्रक्षत्रियपांसन ॥ १७ ॥ सुहृद्भूत्वारिपुःकिंमांकृष्णाभ्यांभीषयिष्यसि ॥ तौवामाम
द्यहंतारौहनिष्येवापितावहं ॥ १८ ॥ नाहंबिभेमिकृष्णाभ्यांविजानन्नात्मनोबलं ॥ वासुदेवसहस्रंवाफाल्गुनानांशतानिवा ॥ १९ ॥ अहमेकोहनिष्यामिजोष
मास्वकुदेशज ॥ स्त्रियोबालाश्चवृद्धाश्चप्रायःक्रीडागताजनाः ॥२०॥ यागाथाःसंप्रगायंतिकुर्वंतोध्ययनंयथा॥ तागाथाःशृणुमेशल्यमद्रकेषुदुरात्मसु॥२१॥
ब्राह्मणैःकथिताःपूर्वंयथावद्राजसन्निधौ॥ श्रुत्वाचैकमनामूढक्षमवाब्रूहिचोत्तरं॥ २२ ॥ मित्रध्रुङ्मद्रकोनित्यंयोनोद्वेष्टिसमद्रकः ॥ मद्रकेसंगतंनास्तिक्षुद्र
वाक्येनराधमे ॥ २३॥ दुरात्मामद्रकोनित्यंनित्यमानृतिकोऽनृजुः॥ यावदंत्यंहिदौरात्म्यंमद्रकेष्वितिनःश्रुतं॥२४॥ पितापुत्रश्चमाताचश्वश्रूश्वशुरमातुलाः॥
जामाताद्दुहिताभ्रातानप्ताऽन्येतेचबांधवाः ॥ २५॥ वयस्याभ्यागताश्चान्येदासीदासंचसंगतं ॥ पुंभिर्विमिश्रानार्यश्चज्ञाताज्ञाताःस्वयेच्छया ॥ २६ ॥ येषां
गृहेष्वशिष्टानांसक्तुमत्स्याशिनांतथा॥ पीत्वासीधुसगोमांसंक्रंदंतिचहसंतिच ॥२७॥ गायंतिचाप्यबद्धानिप्रवर्त्ततेचकामतः॥ कामप्रलापिनोऽन्योन्यंतेषुध
र्मःकथंभवेत्॥ २८॥ मद्रकेष्ववलिप्तेषुप्रख्याताशुभकर्मसु॥ नापिवैरंनसौहार्दंमद्रकेणसमाचरेत्॥ २९॥ मद्रकेसंगतंनास्तिमद्रकोहिसदामलः॥ मद्रकेषुच
संसृष्टंशौचंगांधारकेषुच ॥ ३० ॥ राजयाजकयाज्येचनष्टंदत्तंहविर्भवेत्॥ शूद्रसंस्कारकोविप्रोयथायातिपराभवं॥३१ ॥ यथाब्रह्मद्विषोनित्यंगच्छंतीहपरा
भवं॥ यथैवसंगतंकृत्वानरःपततिमद्रकैः॥३२॥ मद्रकेसंगतंनास्तिहतंवृश्चिकतेविषं॥ आथर्वणेनमंत्रेणयथाशांतिःकृतामया॥३३॥ इतिवृश्चिकदष्टस्यवि
षवेगहतस्यच॥ कुर्वंतिभेषजंप्राज्ञाःसत्यंतच्चापिदृश्यते॥३४॥ एवंविद्वन्जोषमास्वशृणुचात्रोत्तरंवचः॥ वासांस्युत्सृज्यनृत्यंतिस्त्रियोयामद्यमोहिताः॥३५॥

त्स्याशिनां सीधुमद्यं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ मद्रकेषुसंसृष्टंनष्टंएवंगांधारकेषुशौचंनष्टंभवेत् ॥३०॥ राजायाजकोयस्यतस्मिन्याज्येहविर्नष्टंभवेत् ॥ ३१ ॥ यथैवेति यथामद्रकैःसंगतंकृत्वापतति
यथावामद्रकेसंगतंनास्तिहेवृश्चिकतथातेविषंहतमित्युत्तरेणसंबंधः यद्येतत्सत्यंतर्हितवविषंनश्यत्विति मंत्रेणसर्वथाविषंनश्यतीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ मयेत्यात्मानुभवसिद्धमिदमितिद्योतयति ॥ ३३ ॥३४॥३५॥

यथाकामंवरयंतिताःअसंयताइतिच्छेदः तासांपुत्रःसंकरजातइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ प्रमेहंतिमूत्रयंतेदशेरकाःगर्दभाः ॥ ३७ ॥ सुवीरकंकांजिकं स्फिचौकटिप्रोथौ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ निर्न्हीकाःनिर्ल ज्जाः ॥ ४० ॥ घस्मराःबहुभक्षकाः ॥ ४१ ॥वक्तव्येपुगर्हणीयेषु ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सांपरायेसमूहेसंग्रामेइत्यर्थः मुच्येयंजीवितमितिशेषः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ उपहितःउपजप्तः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

मैथुनेऽसंयताश्चापियथाकामवराश्चताः ॥ तासांपुत्रःकथंधर्ममद्रकोवक्तुमर्हति ॥ ३६ ॥ यास्तिष्ठंत्यःप्रमेहंतियथैवोष्ट्रदशेरकाः ॥ तासांविभ्रष्टधर्माणांनिर्ल ज्जानांततस्ततः ॥ ३७ ॥ त्वंपुत्रस्तादृशीनांहिधर्मंवक्तुमिहेच्छसि ॥ सुवीरकंयाच्यमानामद्रिकाकर्षतिस्फिचौ ॥ ३८ ॥ प्रदातुकामावचनमिदंवदतिदारुणं ॥ मामांसुवीरकंकश्चिद्याचतांदयितंमम ॥ ३९ ॥ पुत्रंदद्यांपतिंदद्यांनतुदद्यांसुवीरकं ॥ गौर्योबृहत्योनिर्ह्रीकामद्रिकाःकंबलावृताः ॥ ४० ॥ घस्मरानष्टशौचाश्च प्रायइत्यनुशुश्रुम ॥ एवमादिमयाऽन्यैर्वाशक्यंवक्तुंभवेद्बहु ॥ ४१ ॥ आकेशाग्रान्नखाग्राच्चवक्तव्येपुकुकर्मसु ॥ मद्रकाःसिंधुसौवीराःधर्मंविद्युःकथंत्विह ॥ ॥ ४२ ॥ पापदेशोद्भवाम्लेच्छाधर्माणामविचक्षणाः ॥ एषमुख्यतमोधर्मःक्षत्रियस्येतिनःश्रुतं ॥ ४३ ॥ यदाजौनिहतःशेतेसद्भिःसमभिपूजितः ॥ आयुधानां सांपरायेयन्मुच्येयमहंततः ॥ ४४ ॥ ममैषप्रथमःकल्पोनिधनेस्वर्गमिच्छतः ॥ सोयंप्रियःसखाचास्मिधार्त्तराष्ट्रस्यधीमतः ॥ ४५ ॥ तदर्थंहिममप्राणायच्चमे विद्यतेवसु ॥ व्यक्तंत्वमप्युपहितःपांडवैःपापदेशज ॥ ४६ ॥ यथाचामित्रवत्सर्वंत्वमस्मासुप्रवर्त्तसे ॥ कामंनखलुशक्योहंत्वद्विधानांशतैरपि ॥ ४७ ॥ संग्रामा द्विमुखःकर्त्तुंधर्मज्ञइवनास्तिकैः ॥ सारंगइवघर्मार्त्तःकामंविलपशुष्यच ॥ ४८ ॥ नाहंभीषयितुंशक्यःक्षत्रवृत्तेव्यवस्थितः ॥ तनुत्यजांनृसिंहानामाहवेष्वनि वर्तिनां ॥ ४९ ॥ यागतिर्गुरुणाप्रोक्तापुरारामेणतांस्मरे ॥ तेषांत्राणार्थमुद्यंतंवधार्थंद्विषतामपि ॥ ५० ॥ विद्धिमामास्थितंवृत्तंपौरूरवसमुत्तमं ॥ नतद्भूतंप्र पश्यामित्रिपुलोकेपुमद्रप ॥ ५१ ॥ योमामस्माद्भिप्रायाद्वारयेदितिमेमतिः ॥ एवंविद्वन्जोषमास्वत्रासात्किंवहुभाषसे ॥ ५२ ॥ नत्वांहत्वाप्रदास्यामिक्रव्या द्भ्योमद्रकाधम ॥ मित्रप्रतीक्षयाशल्यधृतराष्ट्रस्यचोभयोः ॥ ५३ ॥ अपवादतितिक्षाभिस्त्रिभिरेतैर्हिजीवसि ॥ पुनश्चेदीदृशंवाक्यंमद्रराजवदिष्यसि ॥ ५४ ॥ शिरस्तेपातयिष्यामिगदयावज्रकल्पया ॥ श्रोतारस्त्विदमद्येहद्रष्टारोवाकुदेशज ॥ ५५ ॥

॥ ४९ ॥ तेषांधार्तराष्ट्राणां ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ हत्वाअर्जुनेनघातयित्वा मित्रप्रतीक्षयामित्रकार्यावेक्षणेन चात्दुर्योधनस्यतयोरेवोभयोः ॥ ५३ ॥ अपवादोनिंदातितिक्षाचैतैस्त्रिभिर्हेतुभिः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ मारिषहेराजन् ॥१॥२ ॥ वृषःमहोक्षः ॥ ३ ॥४॥५॥६॥ ७ ॥ आयुधस्यास्तिनवेतिज्ञानं परिज्ञानं रुतंजयपराजयसूचकं अतिभारोदुर्वहत्वं ॥ ८॥ निमित्तानिदिव्यांतरिक्षभौमानिमहाघानुकूल्यप्रातिकूल्यादीनि ॥ ९ ॥ निदर्शनंदृष्टांतं ॥ १० ॥११॥१२॥१३॥ १४ ॥ अतिपातिनःगत्यति

कर्णवाजघ्नतुःकृष्णौकर्णोवानिजघानतौ॥ एवमुक्त्वातुराधेयःपुनरेवविशांपते॥अब्रवीन्मद्रराजानंयाहियाहीत्यसंभ्रमं॥५६॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णमद्राधिपसंवादेचत्वारिंशोऽध्यायः॥४०॥ ॥७॥ संजयउवाच मारिषाधिरथेःश्रुत्वावाचोयुद्धाभिनंदिनः॥शल्योब्रवीत्पुनःकर्णंनिदर्शनमिदंवचः॥ १ ॥ जातोहंयज्वनांवंशेसंग्रामेष्वनिवर्तिनां॥ राज्ञांमूर्धाभिषिक्तानांस्वयंधर्मपरायणः ॥ २॥ यथैवमत्तोमद्येनत्वंतथालक्ष्यसेवृष ॥ तथाद्यत्वांप्रमाद्यंतंचिकित्सेयंसुहृत्तया॥ ३ ॥ इमांकाकोपमांकर्णप्रोच्यमानांनिबोधमे॥ श्रुत्वायथेष्टंकुर्यास्त्वंनिहीनकुलपांसन॥ ४ ॥ नाहमात्मनिकिंचिद्वैकिल्बिषंकर्णसंस्मरे॥ येनमांत्वंमहाबाहोहंतुमिच्छस्यनागसं॥ ५ ॥ अवश्यंतुमयावाच्यंबुध्यतात्वद्धिताहितं॥ विशेषतोरथस्थेनराज्ञश्चैवहितैषिणा॥ ६ ॥ समंचविषमंचैवरथिनश्चबलाबलं॥ श्रमःखेदश्चसततंहयानांरथिनासह॥ ७॥ आयुधस्यपरिज्ञानंरुतंचमृगपक्षिणां॥ भारश्चाप्यतिभारश्चशल्यानांचप्रतिक्रिया॥ ८ ॥ अस्त्रयोगश्चयुद्धंचनिमित्तानितथैवच॥ सर्वमेतन्मयाज्ञेयंरथस्यास्यकुटुंबिना॥ ९॥ अतस्त्वांकथयेकर्णनिदर्शनमिदंपुनः॥ वैश्यःकिलसमुद्रांतेप्रभूतधनधान्यवान्॥ १०॥ यज्वादानपतिःक्षांतःस्वकर्मस्थोभवच्छुचिः॥ बहुपुत्रःप्रियापत्यःसर्वभूतानुकंपकः॥११॥ राज्ञोधर्मप्रधानस्यराष्ट्रेवसतिनिर्भयः॥ पुत्राणांतस्यबालानांकुमाराणांयशस्विनां॥ १२॥ काकोबहूनामभवदुच्छिष्टकृतभोजनः॥ तस्मैसदाप्रयच्छंतिवैश्यपुत्राःकुमारकाः॥ १३ ॥ मांसोदनंदधिक्षीरंपायसंमधुसर्पिषी॥ सचोच्छिष्टभृतःकाकोवैश्यपुत्रैःकुमारकैः॥१४॥ सदृशान्पक्षिणोदृप्तःश्रेयसश्चाधिचिक्षिपे॥अथहंसाःसमुद्रांतेकदाचिदतिपातिनः॥१५॥ गरुडस्यगतौतुल्याश्चक्रांगाहृष्टचेतसः॥ कुमारकास्तदाहंसान्दृष्ट्वाकाकमथाब्रुवन्॥ १६॥ भवानेवविशिष्टोहिपतत्रिभ्योविहंगम ॥ प्रतार्यमाणस्तैःसर्वैरल्पबुद्धिभिरंडजः ॥ १७ ॥ तद्वचःसत्यमित्येवमौर्ख्याद्दर्पाच्चमन्यते ॥ तान्सोभिपत्यजिज्ञासुःकएषांश्रेष्ठभागिति ॥ १८ ॥ उच्छिष्टदर्पितःकाकोबहूनांदूरपातिनां॥ तेषांयंप्रवरंमेनेहंसानांदूरपातिनां॥ १९॥ तमाह्वयतदुर्बुद्धिःपतावइतिपक्षिणं॥ तच्छ्रुत्वाप्राहसन्हंसायेतत्रासन्समागताः॥ २०॥

शयगामिनः ॥ १५ ॥चक्रांगाःमानसचारिणः ॥ १६ ॥ पतत्रिभ्योऽन्येभ्यःप्रतार्यमाणोऽन्यथाप्रत्याय्यमानः ॥ १७ ॥ श्रेष्ठभाक्श्रेष्ठंअंगंभजते ॥ १८ ॥ १९ ॥ पतावःगच्छावः ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ दूरपातेनदूरगमनेन ॥ २२ ॥ २३ ॥ पतितापतिष्यसि ॥ कत्थनःगुणश्लाघी ॥ २४ ॥ पतितास्मिपतिष्यामि ॥ २५ ॥ पातानांशतमेकंगणयति उड्डीनमित्यादिना उड्डीनमूर्ध्वगमनमवडी नमधोगतिः प्रडीनंसर्वतोयानंडीनंगमनमात्रकं निडीनंशनकैर्यानंसंडीनंललितंगतं तिर्यगूडीनंगतंप्राहुस्तिरःप्रचरणंबुधाः तान्याशाभेदभिन्नानिचत्वारिप्रतिजानते तानितिर्यक्कूडीनानि॥२६ ॥ विडंबितंवि डीनंस्यात्परिडीनंतुसर्वतः पश्चाद्गतिःपराडीनंस्वर्गगंतुसुडीनकं आभिमुख्येनगमनमभिडीनंप्रचक्षते यानंमहाडीनमाहुःपवित्रामूर्जितांगतिं निर्डीनंनिश्चलंयानंप्रचंडमतिडीनकं विडंबितंमल्लव डुडीयोड्डीयगमनं ॥ २७ ॥ अवरोहोवडीनंस्यात्प्रडीनंचित्रमुच्यते गत्याललितयापूर्वमुपक्रम्यसमंततः परिक्रम्यप्रपतनंसंडीनंडीनडीनकं संडीनोड्डीनडीनंस्यात्तदेवोर्ध्वप्रकल्पनात् गतौगत्यंतरो

भाषतोबहुकाकस्यबलिनःपततांवराः॥ इदमूचुःस्मचक्रांगावचःकाकंविहंगमाः ॥ २१ ॥ हंसाऊचुः वयंहंसाश्चरामेमांपृथिवींमानसौकसः॥ पक्षिणांचवयंनित्यंदूरपातेनपूजिताः॥ २२॥ कथंहंसंनुबलिनंचक्रांगंदूरपातिनं॥ काकोभूत्वानिपतनेसमाह्वयसिदुर्मते॥ २३॥ कथंत्वंपतिताकाकसहास्माभिर्ब्रवीहितत्॥ अथहंसवचोमूढःकुत्सयित्वापुनःपुनः॥ प्रजगादोत्तरंकाकःकत्थनोजातिलाघवात् ॥ २४ ॥ काकउवाच शतमेकंचपातानांपतितास्मिनसंशयः॥ शतयोजनमेकैकंविचित्रंविविधंतथा॥ २५॥ उड्डीनमवडीनंचप्रडीनंडीनमेवच॥ निडीनमथसंडीनंतिर्यक्कूडीनगतानिच॥ २६ ॥ विडीनंपरिडीनंचपराडीनंसुडीनकं॥ अभिडीनंमहाडीनंनिर्डीनमतिडीनकं॥२७॥ अवडीनंप्रडीनंचसंडीनंडीनडीनकं॥ संडीनोड्डीनडीनंचपुनर्डीनविडीनकं॥२८॥ संपातंसमुदीषंचततोन्यद्व्यतिरिक्तकं ॥ गतागतंप्रतिगतंबह्वीश्चनिकुलीनकाः ॥ २९ ॥ कर्तास्मिमिषतांवोद्यततोद्रक्ष्यथमेबलं ॥ तेषामन्यतमेनाहंपतिष्यामिविहायसं॥ ३० ॥ प्रदिशध्वंयथान्यायंकेनहंसाःपताम्यहं॥ तेवैध्रुवंविनिश्चित्यपतध्वंनमयासह॥३१॥ पातैरेभिःखलुखगाःपतितुंखेनिराश्रये॥ एवमुक्तेतुकाकेनप्रहस्यैकोविहंगमः॥३२॥उवाचकाकंराधेयवचनंतन्निबोधमे॥ हंसउवाच शतमेकंचपातानांत्वंकाकपतिताध्रुवं॥३३॥एकमेवतुयंपातंविदुःसर्वेविहंगमाः॥ तमहंपतिताकाकनान्यंजानामिकंचन॥३४॥पतत्वमपितात्राक्षयेनपातेनमन्यसे॥ अथकाकाःप्रजहसुर्येतत्रासन्समागताः॥३५॥कथमेकेनपातेनहंसःपातशतंजयेत्॥एकेनैवशतस्यैषपातेनाभिपतिष्यति॥३६॥हंसस्यपतितंकाकोबलवानाशुविक्रमः॥प्रपेततुःस्पर्धयाचततस्तौहंसवायसौ॥३७॥

द्भेदोभवेड्डीनविडीनकं ॥ २८ ॥ क्षणात्संगत्यनिष्क्रम्यपक्षसंपातमुच्यते ऊर्ध्वाधोगतिसंभेदःसमुदीषंप्रचक्षते संकल्प्यपक्षगमनमुच्यतेव्यतिरिक्तकं षड्विंशतिरमीभेदाःपातानामिहदर्शिताः महाडीनंविहायैषांपातानांत्रिविधागतिः गतंतत्रयथोद्दिष्टमागतंपुनरागमः प्रत्यावृत्तिःप्रतिगतिरितिषट्सप्ततिःस्मृताः तेषांनिपाताःकथ्यंतेप्रत्येकंपंचविंशतिः निकुलीनकाःनिपाताः ॥ २९ ॥ मिषतांपश्यतां ॥ ३० ॥ केनपातेन पतध्वंनेतिशिरश्चालनेनकिंनपतध्वमपितुपतध्वमेवेतिकाकूक्त्यापरिहासः संपतध्वमितिवापाठः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ एकंमुख्यं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ एकेनपातेन॥ ३६॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इदमब्रुवन्काकाइत्यर्थात् ॥४३॥४४॥४५॥४६ ॥ नभसआकाशात् ॥ ४७ ॥ गांभीर्यान्गहनत्वाद्दिगंबरांभसः दिशएवांबरमावरणंयस्यतादृशमंभोयस्येत्या

एकपातीचचक्रांगःकाकःपातशतेनच॥ पतितावाथचक्रांगःपतितावाथवायसः ॥ ३८ ॥ विसिस्मापयिषुःपातैराचक्षाणोत्मनःक्रियाः ॥ अथकाकस्यचि
त्राणिपतितानिमुहुर्मुहुः॥ ३९ ॥ दृष्ट्वाप्रमुदिताःकाकाविनेदुरधिकैःस्वरैः॥ हंसांश्चावहसंतिस्मप्रावदन्नप्रियाणिच ॥ ४० ॥ उत्पत्योत्पत्यचमुहुर्मुहूर्तमिति
चेतिच॥ वृक्षाग्रेभ्यःस्थलेभ्यश्चनिपतंत्युत्पतंतिच॥ ४१॥ कुर्वाणाविविधान्रावानाशंसंतोजयंतथा॥ हंसस्तुमृदुनैकेनविक्रांतुमुपचक्रमे॥ ४२॥ प्रत्यहीय
तकाकाच्चमुहूर्तमिवमारिष ॥ अवमन्यचहंसांस्तानिदंवचनमब्रुवन् ॥ ४३ ॥ योसावुत्पतितोहंसःसोसावेवंप्रहीयते ॥ अथहंसःसतच्छ्रुत्वाप्रापतत्पश्चिमां
दिशं॥ ४४ उपर्युपरिवेगेनसागरंमकरालयं॥ ततोभीःप्राविशत्काकंतदातत्रविचेतसं ॥ ४५ ॥ द्वीपद्रुमानपश्यंतंनिपातार्थेश्रमान्वितं ॥ निपतेयंक्वनुश्रांतइ
तितस्मिन्जलार्णवे॥ ४६॥ अविषह्यःसमुद्रोहिबहुसत्वगणालयः ॥ महासत्वशतोद्भासीनभसोपिविशिष्यते॥ ४७॥ गांभीर्याद्धिसमुद्रस्यनविशेषंहिसूत
ज॥ दिगंबरांभसःकर्णसमुद्रस्याविदुर्जनाः॥ ४८॥ विदूरपातात्तोयस्यकिंपुनःकर्णवायसः॥ अथहंसोप्यतिक्रम्यमुहूर्तमितिचेतिच॥ ४९॥ अवेक्षमाणस्तं
काकंनाशकद्व्यपसर्पितुं॥ अतिक्रम्यचचक्रांगःकाकंतंसमुदैक्षत॥ ५०॥ यावद्गत्वापतत्येषकाकोमामितिचिंतयन्॥ततःकाकोभृशंश्रांतोहंसमभ्यागमत्तदा
॥ ५१ ॥ तंतथाहीयमानंतुहंसोदृष्ट्वाब्रवीदिदं ॥ उज्जिहीर्षुर्निमज्जंतंस्मरन्सत्पुरुषव्रतं॥ ५२॥ हंसउवाच बहूनिपतितानित्वमाचक्षाणोमुहुर्मुहुः॥ पा
तस्यव्याहरंश्चेदंननोगुह्यंप्रभाषसे॥ ५३॥ किंनामपतितंकाकयत्त्वंपतसिसांप्रतं॥ जलंस्पृशसिपक्षाभ्यांतुंडेनचपुनःपुनः ॥ ५४ ॥ प्रब्रूहिकतमेतत्रपातेवर्त
सिवायस॥ एह्येहिकाकशीघ्रंत्वमेषत्वांप्रतिपालये॥ ५५॥ शल्यउवाच सपक्षाभ्यांस्पृशन्नार्त्तस्तुंडेनचजलंतदा॥ दृष्टोहंसेनदुष्टात्मन्निदंहंसंततोब्रवी
त्॥ ५६॥ अपश्यन्नंभसःपारंनिपतंश्चश्रमान्वितः॥ पातवेगप्रमथितोहंसंकाकोब्रवीदिदं॥ ५७॥ वयंकाकाःकुतोनामचरामःकाकवाशिकाः ॥ हंसप्राणैः
प्रपद्येत्वामुदकांतंनयस्वमां॥ ५८॥ सपक्षाभ्यांस्पृशन्नार्त्तस्तुंडेनचमहार्णवे॥ काकोदृढपरिश्रांतःसहसानिपपातह॥ ५९ ॥

काशोपमा समुद्रस्यसंबंधिनस्तोयस्य ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अपसर्पितुंत्यक्त्वागंतुंदयावशत्वान्नाशकत् ॥ ५० ॥ मामनुलक्ष्येतिशेषः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥५४ ॥५५॥ दुष्टात्मन्नितिकर्णसंबोधनं॥५६ ॥
॥ ५७ ॥ काकवाशिकाःकाकाइतिवाशंतःशब्दंकुर्वंतः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ मद्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ चेलिवान्चलितवान् ॥ ६ ॥ ७ ॥ सूतोपधौसूतत्वपिधाननिमित्तं कर्मकालेस्वप्रतिज्ञारक्षणकाले ॥ ८ ॥ पर्याप्तंसमाप्तंविस्मृतमित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अस्त्रंततोरामदत्तादस्त्रादन्यत्प्रतिपन्नंप्राप्तंअहिवाणाख्यमित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

सूर्याचंद्रमसौयद्वत्तद्वदर्जुनकेशवौ ॥ प्राकाश्येनाभिविख्यातौत्वंतुखद्योतवन्नृषु ॥ ८६ ॥ एवंविद्वन्मावमंस्थाःसूतपुत्राच्युतार्जुनौ ॥ नृसिंहौतौमहात्मानौजोषमास्वविकत्थने ॥ ८७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेहंसकाकीयोपाख्यानेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच मद्राधिपस्याधिरथिर्महात्मावचोनिशम्याप्रियमप्रतीतः ॥ उवाचशल्यंविदितंममैतद्यथाविधावर्जुनवासुदेवौ ॥ १ ॥ शौरेरथंवाहयतोर्जुनस्यबलंमहास्त्राणिचपांडवस्य ॥ अहंविजानामियथावदद्यपरोक्षभूतंतवतत्तुशल्य ॥ २ ॥ तौचाप्यहंशस्त्रभृतांवरिष्ठौव्यपेतभीर्योधयिष्यामिकृष्णौ ॥ संतापयत्यभ्यधिकंनुरामाच्छापोद्यमांब्राह्मणसत्तमाच्च ॥ ३ अवसंवैब्राह्मणच्छद्मनाहंरामेपुरादिव्यमस्त्रंचिकीर्षुः ॥ तत्रापिमेदेवराजेनविघ्नोहितार्थिनाफाल्गुनस्यैवशल्य ॥ ४ ॥ कृतोविभेदेनममोरुमेत्यप्रविश्यकीटस्यतनुंविरूपां ॥ ममोरुमेत्यप्रविभेदकीटःसुप्तेगुरौतत्रशिरोनिधाय ॥ ५ ॥ ऊरुप्रभेदाच्चमहान्बभूवशरीरतोमेघनशोणितौघः ॥ गुरोर्भयाच्चापिनचेलिवानहंततोविबुद्धोददृशेसविप्रः ॥ ६ ॥ सधैर्ययुक्तंप्रसमीक्ष्यमांवैनत्वंविप्रःकोसिसत्यंवदेति ॥ तस्मैतदात्मानमहंयथावदाख्यातवान्सूतवदेत्यशल्य ॥ ७ ॥ समांनिशम्याथमहातपस्वीसंशप्तवान्रोषपरीतचेताः ॥ सूतोपधावाप्तमिदंतवास्त्रंनकर्मकालेप्रतिभास्यतित्वां ॥ ८ ॥ अन्यत्रतस्मात्तवमृत्युकालादब्राह्मणेब्रह्मनहिध्रुवंस्यात् ॥ तदद्यपर्याप्तमतीवचास्त्रमस्मिन्संग्रामेतुमुलेऽतीवभीमे ॥ ९ ॥ योयंशल्यभरतेषूपपन्नःप्रकर्षणःसर्वहरोतिभीमः ॥ सोभिमन्येक्षत्रियाणांप्रवीरान्प्रतापिताबलवान्वैविमर्दः ॥ १० ॥ शल्योग्रधन्वानमहंवरिष्ठंतरस्विनंभीममसह्यवीर्यं ॥ सत्यप्रतिज्ञंयुधिपांडवेयंधनंजयंमृत्युमुखंनयिष्ये ॥ ११ ॥ अस्त्रंततोन्यत्प्रतिपन्नमद्ययेनक्षेप्स्येसमरेशत्रुपूगान् ॥ प्रतापिनंबलवंतंकृतास्त्रंतमुग्रधन्वानममितौजसंच ॥ १२ ॥ क्रूरंशूरंरौद्रममित्रसाहंधनंजयंसंयुगेऽहंहनिष्ये ॥ अपांपतिर्वेगवानप्रमेयोनिमज्जयिष्यन्बहुलाःप्रजाश्च ॥ १३ ॥ महावेगंसंकुरुतेसमुद्रोवेलाचैनंधारयत्यप्रमेयं ॥ प्रमुंचंतंबाणसंघानमेयान्मर्मच्छिदोवीरहणःसुपत्रान् ॥ १४ ॥ कुंतीपुत्रंयत्रयोत्स्यामियुद्धेज्याकर्षतामुत्तममद्यलोके ॥ एवंबलेनातिबलंमहास्त्रंसमुद्रकल्पंसुदुरापमुग्रं ॥ १५ ॥ शरौघिणंपार्थिवान्मज्जयंतंवेलेवपार्थमिषुभिःसंसहिष्ये ॥ अद्याहवेयस्यनतुल्यमन्यंमन्येमनुष्यंधनुराददानं ॥ १६ ॥

सागरांभसितंदृष्ट्वापतिनंदीनचेतसं ॥ म्रियमाणमिदंकाकंहंसोवाक्यमुवाचह ॥ ६० ॥ शतमेकंचपातानांपताम्यहमनुस्मर ॥ श्लाघमानस्त्वमात्मानंकाकभा
षितवानसि ॥ ६१ ॥ सत्वमेकशतंपातंपतन्नभ्यधिकोमया ॥ कथमेवंपरिश्रांतःपतितोसिमहार्णवे ॥ ६२ ॥ प्रत्युवाचततःकाकःसीदमानइदंवचः ॥ उपरिष्ठंत
दाहंसमभिवीक्ष्यप्रसादयन् ॥ ६३ ॥ काकउवाच उच्छिष्टदर्पितोहंसमन्येत्मानंसुपर्णवत् ॥ अवमन्यवहूंश्चाहंकाकानन्यांश्चपक्षिणः ॥ ६४ ॥ प्राणैर्हं
सप्रपद्येत्वांद्वीपांतंप्रापयस्वमां ॥ यद्यहंस्वस्तिमान्हंसस्वंदेशंप्राप्नुयांविभो ॥ ६५ ॥ नकंचिदवमन्येहमापदोमांसमुद्धर ॥ तमेवंवादिनंदीनंविलपंतमचेतनं ॥
॥ ६६ ॥ काककाकेतिवाशंतंनिमज्जंतंमहार्णवे ॥ कृपयादायहंसस्तंजलक्लिन्नंसुदुर्दशं ॥ ६७ ॥ पद्भ्यामुत्क्षिप्यवेगेनपृष्ठमारोपयच्छनैः ॥ आरोप्यपृष्ठंहंसस्तं
काकंतूर्णंविचेतनं ॥ ६८ ॥ आजगामपुनर्द्वीपंस्पर्धयापेततुर्यतः ॥ संस्थाप्यतंचापिपुनःसमाश्वास्यचखेचरं ॥ ६९ ॥ गतोयथेप्सितंदेशंहंसोमनइवाशुगः ॥
एवमुच्छिष्टपुष्टःसकाकोहंसपराजितः ॥ ७० ॥ बलंवीर्यंमहत्कर्णत्यक्त्वाक्षांतिमुपागतः ॥ उच्छिष्टभोजनःकाकोयथावैश्यकुलेपुरा ॥ ७१ ॥ एवंत्वमुच्छिष्टभृ
तोधार्त्तराष्ट्रैर्नसंशयः ॥ सदृशान्श्रेयसश्चापिसर्वान्कर्णावमन्यसे ॥ ७२ ॥ द्रोणद्रौणिकृपैर्गुप्तोभीष्मेणान्यैश्चकौरवैः ॥ विराटनगरेपार्थमेकंकिंनावधीस्तदा ॥
॥ ७३ ॥ यत्रव्यस्ताःसमस्ताश्चनिर्जिताःस्थकिरीटिना ॥ सृगालाइवसिंहेनक्वतेवीर्यमभूत्तदा ॥ ७४ ॥ भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वासमरेसव्यसाचिना ॥ पश्यतांकुरुवी
राणांप्रथमंत्वंपलायितः ॥ ७५ ॥ तथाद्वैतवनेकर्णगंधर्वैःसमभिद्रुतः ॥ कुरून्समग्रानुत्सृज्यप्रथमंत्वंपलायितः ॥ ७६ ॥ हत्वाजित्वाचगंधर्वांश्चित्रसेनमुखान्र
णे ॥ कर्णदुर्योधनंपार्थःसभार्यंसममोक्षयत् ॥ ७७ ॥ पुनःप्रभावःपार्थस्यपौराणःकेशवस्यच ॥ कथितःकर्णरामेणसभायांराजसंसदि ॥ ७८ ॥ सततंचत्वम
श्रौषीर्वचनंद्रोणभीष्मयोः ॥ अवध्यौवदतःकृष्णौसन्निधौचमहीक्षितां ॥ ७९ ॥ कियत्तत्तत्प्रवक्ष्यामियेनयेनधनंजयः ॥ त्वत्तोतिरिक्तःसर्वेभ्योभूतेभ्योब्राह्म
णोयथा ॥ ८० ॥ इदानीमेवद्रष्टासिप्रधानेस्यंदनेस्थितौ ॥ पुत्रंचवसुदेवस्यकुंतीपुत्रंचपांडवं ॥ ८१ ॥ यथाश्रयतचक्रांगंवायसोबुद्धिमास्थितः ॥ तथाश्रयस्व
वार्ष्णेयंपांडवंचधनंजयं ॥ ८२ ॥ यदात्वंयुधिविक्रांतौवासुदेवधनंजयौ ॥ द्रष्टास्येकरथेकर्णतदानैवंवदिष्यसि ॥ ८३ ॥ यदाशरशतैःपार्थोदर्पंतववधिष्यति ॥
तदात्वमंतरंद्रष्टाआत्मनश्चार्जुनस्यच ॥ ८४ ॥ देवासुरमनुष्येषुप्रख्यातौयौनरोत्तमौ ॥ तौमावमंस्थामौर्ख्यात्त्वंखद्योतइवरोचनौ ॥ ८५ ॥

शत्रुरिति शदेःशातनार्थात्शास्तेःशासनार्थात्श्यतेस्तनूकरणार्थात्श्रृणातेर्हिसार्थात्श्वसतेरुच्छ्वासार्थादंतर्भावितण्यर्थात्सीदतेःसूदतेर्वादंत्यस्थानेतालव्यस्योपसर्जनात्शत्रुरितिशब्दउत्पन्नस्तदर्थश्चसर्वस्त्वय्य स्तीत्यर्थः॥३२॥दुर्योधनस्यतवमम चप्रीतिर्जयलाभेनयशसश्चप्राप्तिस्त्रयाणामपिईश्वरप्रीतिःस्वधर्माचरणेनेत्यर्थः ॥३३॥ अस्त्राणीति कालेऽस्त्रंनप्रतिभास्यतीतिपूर्वमुक्तापिआवेशात्स्वस्यविद्यमानामस्त्रसं

ब्रवीमितेसर्वमिदंममास्तितच्चापिसर्वंममवेत्तिराजा ॥ शत्रुःशदेःशासतेर्वाश्यतेर्वाश्रृणातेर्वाश्वसतेःसीदतेर्वा ॥ ३२ ॥ उपसर्गाद्दुधासूदतेश्चप्रायेणसर्वं त्वयितच्चमत्यं॥ दुर्योधनार्थंतवचप्रियार्थंयशोर्थमात्मार्थमपीश्वरार्थं॥ ३३॥ तस्मादहंपांडववासुदेवौयोत्स्येयत्नात्कर्मतत्पश्यमेऽद्य ॥ अस्त्राणिपश्याद्यम मोत्तमानिब्राह्माणिदिव्यान्यथमानुषाणि॥ ३४॥ आसादयिष्याम्यहमुग्रवीर्यंद्विपोद्विपंमत्तमिवातिमत्तः ॥ अस्त्रंब्राह्मंमनसायद्यजेयंक्षेप्स्येपार्थायाप्रमेयं जयाय॥ तेनापिमेनैवमुच्येतयुद्धेनचेत्पतेद्विषमेमेऽद्यचक्रं॥ ३५॥ वैवस्वताद्दंडहस्ताद्वरुणाद्वापिपाशिनः॥ सगदाद्वाधनपतेःसवज्राद्वापिवासवात् ॥ अन्य स्मादपिकस्माच्चिदमित्रादाततायिनः॥३६॥ इतिशल्यविजानीहियथानाहंबिभेम्यतः॥तस्मान्नमेभयंपार्थान्नापिचैवजनार्दनात्॥३७॥सहयुद्धंहिमेताभ्यां सांपरायेभविष्यति ॥ कदाचिद्विजयस्याहमस्त्रहेतोरटन्नृप ॥ ३८ ॥ अज्ञानाद्विक्षिपन्बाणान्घोररूपान्भयानकान्॥होमधेन्वावत्समस्यप्रमत्तइषुणाऽहनं ॥ ३९॥ चरंतंविजनेशल्यततोनुव्याजहारमां॥ यस्मात्त्वयाप्रमत्तेनहोमधेन्वाहतःसुतः॥४०॥ श्वभ्रेतेपततांचक्रमितिमांब्राह्मणोब्रवीत्॥ युध्यमानस्यसंग्रा मेप्राप्तस्यैकायनंभयं॥ ४१॥ तस्माद्बिभेमिबलवद्ब्राह्मणव्याहृतादहं॥ एतेहिसोमराजानईश्वराःसुखदुःखयोः॥ ४२ ॥ अदांतस्मैगोसहस्रंबलीवर्दांश्चषट्शा तान्॥ प्रसादंनलभेशल्यब्राह्मणान्मद्रकेश्वर॥ ४३॥ ईषादंतान्सप्तशतान्दासीदासशतानिच ॥ ददतोद्विजमुख्योमेप्रसादंनचकारसः॥ ४४॥ कृष्णानांश्वे तवत्सानांसहस्राणिचतुर्दश॥ आहरंनलभेतस्मात्प्रसादंद्विजसत्तमात्॥ ४५॥ ऋद्धंगृहंसर्वकामैर्यच्चमेवसुकिंचन ॥ तत्सर्वमस्मैसत्कृत्यप्रयच्छामिनचेच्छ ति॥ ४६॥ ततोब्रवीन्मांयाचंतमपराधंप्रयत्नतः॥ व्याहृतंयन्मयासूततत्तथानतदन्यथा॥४७॥ अनृतोक्तंप्रजांहन्यात्ततःपापमवाप्नुयां॥ तस्माद्धर्माभिरक्षा र्थंनानृतंवक्तुमुत्सहे॥ ४८॥ मात्वंब्रह्मगतिंहिंस्याःप्रायश्चित्तंकृतंत्वया॥ मद्वाक्यंनानृतंलोकेकश्चित्कुर्यात्समाप्नुहि॥ ४९॥

पदमभिप्रेत्याह ब्राह्माणिब्रह्मशिरआदीनि दिव्यानिऐंद्रवारुणगांधर्वादीनि मानुषाणिभौमानिदिव्यधनुरादीनि ॥ ३४ ॥ अस्त्रमिति यत्यदिहिप्रसिद्धंक्षेप्स्येनर्हिनैवमुच्येतशत्रुःपरंतुयदिचक्रंविषमेन पतेदित्ययमपिद्वितीयोदोषोदर्शितः ॥ ३५ ॥ ३६॥३७ ॥३८॥ अहनंहतवानस्मि ॥ ३९ ॥ ४० ॥४१॥४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ समामुहिशापमनुभवस्वेत्यर्थः ॥ ४९ ॥

मेमांप्रतिएप्यति ॥ १७ ॥ अस्त्रैरस्त्रतुल्यैः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥२३॥ खांडवेखांडवदाहे ॥२४॥२५॥२६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ आर्जवेकर्त्तव्येसति ॥ ३० ॥ अहंसिद्धिकांक्षमाणोस्मि
त्वंतुतन्मन्यसेयत्रऐकांत्यंसख्यंनास्ति अस्मत्पक्षीयोप्यन्यत्रस्नेहवानसीत्यर्थः तदेवाह मित्रमिति मिंदयतिमेदयतिवास्नेहार्थान्मिंदेर्मिदेर्वामित्रमितिरूपं नंदतेरित्यत्रमदतेरितिपाठः मदीहर्षेइत्यस्यवारूपं

सुरासुरान्युधिवैयोजयेततेनाद्यमेपश्ययुद्धंसुघोरं ॥ अतीवमानीपांडवोयुद्धकामोत्यमानुषैरेष्यतिमेमहास्त्रैः ॥ १७ ॥ तस्यास्त्रमस्त्रैःप्रतिहत्यसंख्येबाणोत्तमैः
पातयिष्यामिपार्थं॥ सहस्ररश्मिप्रतिमंज्वलंतंदिशश्चसर्वाःप्रतपंतमुग्रं॥ १८ ॥ तमोनुदंमेघइवातिमात्रंधनंजयंछादयिष्यामिबाणैः॥ वैश्वानरंधूमशिखंज्व
लंतंतेजस्विनंलोकमिमंदहंतं॥ १९ ॥ पर्जन्यभूतःशरवर्षैर्यथाग्निंतथापार्थंशमयिष्यामियुद्धे ॥ आशीविषंदुर्धरमप्रमेयंसुतीक्ष्णदंष्ट्रंज्वलनप्रभावं ॥ २० ॥
क्रोधप्रदीप्तंत्वहितंमहांतंकुंतीपुत्रंशमयिष्यामिभल्लैः॥ प्रमाथिनंबलवंतंप्रहारिणंप्रभंजनंमातरिश्वानमुग्रं॥ २१ ॥ युद्धेसहिष्येहिमवानिवाचलोधनंजयंक्रु
द्धमवृष्यमाणं॥ विशारदंरथमार्गेषुशक्तंधुर्यंनित्यंसमरेषुप्रवीरं॥ २२ ॥ लोकेवरंसर्वधनुर्द्धराणांधनंजयंसंयुगेसंसहिष्ये ॥ अद्याहवेयस्यनतुल्यमन्यंमन्येम
नुष्यंधनुराददानं॥ २३ ॥ सर्वामिमांयःपृथिवींविजिग्येतेनप्रयोद्धास्मिसमेत्यसंख्ये ॥ यःसर्वभूतानिसदैवकानिप्रस्थेजयत्खांडवेसव्यसाची ॥ २४ ॥ को
जीवितंरक्ष्यमाणोहितेनयुयुत्सेद्वैमानुषोमाम्रतेन्यः॥ मानीकृतास्त्रःकृतहस्तयोगोदिव्यास्त्रविद्धेतहयःप्रमाथी ॥ २५ ॥ तस्याहमद्यातिरथस्यकायाच्छिरोह
रिष्यामिशितैःपृषत्कैः॥ योत्स्याम्येनंशल्यधनंजयंवैमृत्युंपुरस्कृत्यरणेजयंवा॥ २६ ॥ अन्योहिनत्स्येकरथेनमर्त्योयुध्येतयःपांडवमिंद्रकल्पं ॥ तस्याहवेपौरुषं
पांडवस्यब्रूयांहृष्टःसमितौक्षत्रियाणां ॥ २७ ॥ किंत्वंमूर्खःप्रसभंमूढचेताममावोचःपौरुषंफाल्गुनस्य ॥ अप्रियोयःपुरुषोनिष्ठुरोहिक्षुद्रःक्षेमाक्षमिणश्चा
क्षमावान्॥ २८ ॥ हन्यामहंत्वादृशानांशतानिक्षमाम्यहंक्षमयाकालयोगात्॥ अवोचस्त्वंपांडवार्थेप्रियाणिप्रधर्षयन्मांमूढवत्पापकर्मन्॥ २९ ॥ मयार्जवेजि
ह्ममतिर्हतस्त्वंमित्रद्रोहीसाप्तपदंहिमैत्रं॥ कालस्त्वयंप्रत्युपयातिदारुणोदुर्योधनोयुद्धमुपागमद्यत् ॥ ३० ॥ अस्यार्थसिद्धिंत्वभिकांक्षमाणस्तन्मन्यसेयत्रनै
कांत्यमस्ति ॥ मित्रंमिंदेर्नंदतेःप्रीयतेर्वासंत्रायतेर्मिनुतेर्मोदतेर्वा ॥ ३१ ॥

मादयतितर्पयतीतिवामादयतेर्मित्रं मिदतेस्त्राणार्थस्यवामिदेरिदंरूपं नंदयतेःप्रीयतेःसंत्रायतेर्वाऽर्थेवर्त्तमानस्यमिदेर्मित्रमितिवार्थः मिनुतेमानंकरोतिसर्वंहितमस्यसंगृह्णातीतिवामोदतेऽस्यसुखेनेतिवामित्रमि
त्येतेऽर्थाःमयिसंतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥

॥ ५० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वाचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४२॥ ॥ ७ ॥ ततःअनंतरंशल्येनवक्तव्यंवचःसंनिवार्यस्वयमेवाहेत्यर्थः ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥ सखिभावःसारथ्येनोप
कारकत्वं सौहार्दंमदीयाक्षमा मित्रस्यदुर्योधनस्यभावःइष्टसिद्धिःहेतुरित्यर्थः ॥७॥ एतदेवत्रयंव्याचष्टे राज्ञश्चेत्यादिना ॥ ८ ॥ कृतइति शल्यसहस्रतुल्योहमेवास्मीत्यर्थः ॥ ९ ॥ इतिकर्णप० नै० भारत

इत्येतत्तेमयाप्रोक्तंक्षिप्तेनापिसुहृत्तया॥जानामित्वांविक्षिपंतंजोषमास्वोत्तरंशृणु॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेद्वाचत्वारिंशो
ध्यायः॥४२॥ ॥७॥ संजयउवाच ततःपुनर्महाराजमद्रराजमरिंदमः॥अभ्यभाषतराधेयःसंनिवार्योत्तरंवचः॥१॥ यत्त्वंनिदर्शनार्थंमांशल्यजल्पि
तवानसि॥ नाहंशक्यस्त्वयावाचाविभीषयितुमाहवे॥ २॥ यदिमांदेवताःसर्वायोधयेयुःसवासवाः॥ तथापिमेभयंनस्यात्किमुपार्थात्सकेशवात्॥ ३॥ नाहं
भीषयितुंशक्योवाङ्मात्रेणकथंचन॥ अन्यंजानीहियःशक्यस्त्वयाभीषयितुंरणे॥४॥ नीचस्यबलमेतावत्पारुष्यंयत्त्वमात्थमां ॥ अशक्तोमद्गुणान्वक्तुंवल्ग
सेबहुदुर्मते॥ ५॥ नहिकर्णःसमुद्भूतोभयार्थमिहमद्रक॥ विक्रमार्थमहंजातोयशोर्थंचतथात्मनः॥ ६॥ सखिभावेनसौहार्दान्मित्रभावेनचैवहि ॥ कारणैस्त्रि
भिरेतैस्त्वंशल्यजीवसिसांप्रतं॥ ७ ॥ राज्ञश्चधार्त्तराष्ट्रस्यकार्यंसुमहदुद्यतं॥ मयितच्चाहितंशल्यतेनजीवसिमेक्षणं॥८॥कृतश्चसमयःपूर्वंक्षंतव्यंविप्रियंतव॥
ऋतेशल्यसहस्रेणविजयेयमहंपरान्॥ मित्रद्रोहस्तुपापीयानितिजीवसिसांप्रतं॥ ९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः
॥४३॥ ॥७॥ शल्यउवाच ननुप्रलापाःकर्णैतेयान्ब्रवीषिपरान्प्रति॥ ऋतेकर्णसहस्रेणशक्याजेतुंपरेयुधि॥ १॥ संजयउवाच तथाब्रुवंतं
परुषंकर्णोमद्राधिपंतदा॥ परुषंद्विगुणंभूयःप्रोवाचाप्रियदर्शनं॥ २॥ कर्णउवाच इदंतुतेत्वमेकाग्रःशृणुमद्रजनाधिप ॥ संनिधौधृतराष्ट्रस्यप्रोच्यमा
नंमयाश्रुतं॥ ३॥ देशांश्चविविधांश्चित्रान्पूर्ववृत्तांश्चपार्थिवान्॥ ब्राह्मणाःकथयंतिस्मधृतराष्ट्रनिवेशने॥ ४॥ तत्रवृद्धःपुरावृत्ताःकथाःकश्चिद्द्विजोत्तमः॥ वा
हीकदेशंमद्रांश्चकुत्सयन्वाक्यमब्रवीत्॥ ५॥ बहिष्कृताहिमवतागंगयाचबहिष्कृताः॥ सरस्वत्यायमुनयाकुरुक्षेत्रेणचापिय॥ ६ ॥ पंचानांसिंधुषष्ठानांनदी
नांयेंतराश्रिताः॥ तान्धर्मबाह्यानशुचीन्वाहीकानपिवर्जयेत् ॥ ७ ॥ गोवर्धनोनामवटःसुभद्रंनामचत्वरं॥ एतद्राजकुलद्वारमाकुमारात्स्मराम्यहम् ॥ ८ ॥

भा० त्रिचत्वारिंशोध्यायः॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नन्विति कर्णसहस्रेणविनापिपरेजेतुंशक्याः मयेतिशेषः कर्णसहस्रतुल्योहमेकएवास्मीतिभावः ॥१॥ भूयःद्विगुणंअधिकगुणं ॥२॥३॥४॥५॥६॥
पंचानांवक्ष्यमाणानां सिंधुःषष्ठीयासां अंतरमवकाशमाश्रिताः॥ ७॥ गोवर्धनःगवांछेदनस्थानं सुभद्रंचत्वरंसुराभांडाश्रयभूतं एतदुभयंराजकुलस्यराजगृहद्वारस्योपलक्षणं ॥ ८ ॥

॥९॥ वृत्तंचरित्रं ॥१०॥ धानाभ्रष्टयवाःगौड्यासवंसुराविशेषं वाळ्यंयवान्नं क्रीतान्नंवा वाटोवृत्तौचमार्गेचवरंडेगान्त्रभेदयोरितिविश्वः स्वार्थेष्यञ् आशिनःभक्षणशीलाः॥११॥ वप्रेषुप्राकारभित्तिषु॥१२॥
अवगीतैः भगलिंगादिविगीतशब्दैः अनावृताःस्वपरपुरुषविवेकहीनाः कामचाराःयथेष्टचारिण्यः ॥ १३ ॥ सूक्तानिविनोदवचनानि हेहतेभोलिंगताडितेइत्याक्रोशेद्वित्वं संधिश्छांदसः स्वामिहतेभर्तृहतेइ

कार्येणात्यर्थगूढेनवाहीकेपूषितंमया॥ ततएषांसमाचारःसंवासाद्विदितोमम॥ ९॥ शाकलंनामनगरमापगानामनिम्नगा॥ जर्त्तिकानामवाहीकास्तेषांवृत्तं सुनिंदितं॥ १०॥ धानागौड्यासवंपीत्वागोमांसंलशुनैःसह॥ अपूपमांसवाट्यानामाशिनःशीलवर्जिताः॥११॥ गायंत्यथचनृत्यंतिस्त्रियोमत्ताविवाससः॥ नगरागारवप्रेषुबहिर्माल्यानुलेपनाः॥ १२॥ मत्तावगीतैर्विविधैःखरोष्ट्रनिनदोपमैः॥ अनावृतामैथुनेताःकामचाराश्चसर्वशः॥१३॥ आहुरन्योन्यसूक्तानि प्रब्रुवाणामदोत्कटाः॥ हेहतेहेहतेत्येवंस्वामिभर्तृहतेतिच॥१४॥ आक्रोशंत्यःप्रनृत्यंतिव्रात्याःपर्वस्वसंयताः॥तासांकिलावलिप्तानांनिवसन्कुरुजांगले॥१५॥ कश्चिद्वाहीकदुष्टानांनातिहृष्टमनाजगौ॥ सानूनंबृहतीगौरीसूक्ष्मकंबलवासिनी॥ १६॥ मामनुस्मरतीशेतेवाहीकंकुरुजांगले॥ शतद्रुकामहंतीर्त्वातांचरम्या मिरावतीं॥ १७॥गत्वास्वदेशंद्रक्ष्यामिस्थूलशंखाःशुभाःस्त्रियः॥ मनःशिलोज्वलापांग्योगौर्यस्त्रिककुदांजनाः॥१८॥ कंबलाजिनसंवीताःक्रंदंत्यःप्रियदर्शनाः॥ मृदंगानकशंखानांमर्दलानांचनिःस्वनैः॥ १९॥ खरोष्ट्राश्वतरैश्चैवमत्तायास्यामहेसुखं॥ शमीपीलुकरीराणांवनेषुसुखवर्त्मसु॥२०॥ अपूपान्सक्तुपिंडांश्चप्राश्नंतोमथितान्वितान्॥ पथिसुप्रबलाभूत्वाकदासंपततोध्वगान्॥ २१॥ चेलापहारंकुर्वाणास्ताडयिष्यामभूयसः॥ एवंशीलेषुव्रात्येषुवाहीकेषुदुरात्मसु॥ २२॥ कश्चेतयानोनिवसेन्मुहूर्त्तमपिमानवः॥ईदृशाब्राह्मणेनोक्तावाहीकामोघचारिणः॥२३॥ येषांषड्भागहर्तात्वमुभयोःशुभपापयोः॥ इत्युक्त्वाब्राह्मणःसाधुरुत्तरंपुनरुक्तवान्॥ २४॥ वाहीकेष्वविनीतेषुप्रोच्यमानंनिबोधतत्॥ तत्रस्मराक्षसीगातिःसदाकृष्णचतुर्दशीं॥ २५॥ नगरेशाकलेस्फीतेआहत्यनिशिदुंदुभिं॥ कदावाहेयिकागाथाःपुनर्गास्यामिशाकले॥ २६॥ गव्यस्यतृप्तामांसस्यपीत्वागौडंसुरासवं॥ गौरीभिःसहनारीभिर्बृहतीभिःस्वलंकृता॥ २७॥ पलांडुगंडूषयुतान्खादंतीचैडकान्बहून्॥ वाराहंकौक्कुटंमांसंगव्यंगार्दभमौष्ट्रिकं॥ २८॥

तिचतद्वत्॥ ४१॥पर्वसुउत्सवदिनेषुआक्रोशंत्यःगालयंत्यः तासांपतिरितिशेषः ॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ खरादियानैः ॥ २०॥ मथितंतक्रं ॥ २१॥ भूयसःबहून् ॥ २२ ॥ २३॥ २४॥
॥ २५॥ वहोदषभःतस्येदंवधपर्ववाहंतत्रोचिताःवाहेयिकाःगाथाःगीतीः ॥ २६॥ २७॥ खादंतीबलिरूपानूएडकान्मेषान् वाराहंविड्वराहजं ॥ २८॥

शाकलाःशाकलपुरवासिनः ॥ २९॥३०॥३१॥ गिरेःहिमाद्रेः ॥ ३२ ॥व्रात्यानांउपनयनादिसंस्काररहीनानां दासमीयानांदसमदेशोद्भवानां दासंग्रहशूद्रंमिमतेमानयंतिमैथुनार्थिन्यस्ताःदासम्यःतज्जानां दासमीयानांवा॥३३॥३४॥ कुंडेषुमह्योदरपात्रेषु ॥३५॥३६॥सर्वमन्नमदनीयंक्षीरंचभोजनंयेषांते॥३७॥३८॥युगंधरेनगरेऔष्ट्रादिकमपिक्षीरंपीयतेभक्ष्याभक्ष्यविवेकाभावात्तत्रावश्यमभक्ष्यभक्षणंआपत

ऐडंचयेनखादंतितेषांजन्मनिरर्थकं॥ इतिगायंतियेमत्ताःसीधुनाशाकलाश्रये॥ २९॥सबालवृद्धाःक्रंदंतस्तेषुधर्मःकथंभवेत् ॥ इतिशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते॥ ३०॥यदन्योप्युक्तवानस्मान्ब्राह्मणःकुरुसंसदि॥ पंचनद्योवहंत्येतायत्रपीलुवनान्युत॥ ३१ ॥ शतद्रुश्चविपाशाचतृतीयैरावतीतथा॥ चंद्रभागावितस्ताचसिंधुषष्ठाबहिर्गिरेः॥ ३२॥ आरट्टानामतेदेशानष्टधर्मानताान्व्रजेत्॥ व्रात्यानांदासमीयानांवाहीकानामयज्वनां॥ ३३ ॥ नदेवाःप्रतिगृह्णंतिपितरोब्राह्मणास्तथा॥ तेषांप्रनष्टधर्माणांवाहीकानामितिश्रुतिः॥ ३४ ॥ ब्राह्मणेनतथाप्रोक्तंविदुषासाधुसंसदि ॥ काष्ठकुंडेषुवाहीकामृन्मयेषुचभुंजते॥ ॥ ३५॥ सक्तुमद्यावलिप्तेषुश्वावलीढेषुनिर्घृणाः॥ आविकंचौष्ट्रिकंचैवक्षीरंगार्दभमेवच॥ ३६॥ तद्विकारांश्चवाहीकाःखादंतिचपिबंतिच॥ पुत्रसंकरिणोजाल्माःसर्वान्नक्षीरभोजनाः॥ ३७॥ आरट्टानामवाहीकावर्जनीयाविपश्चिता॥ हंतशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते॥ ३८॥ यदन्योप्युक्तवान्मह्यंब्राह्मणःकुरुसंसदि॥ युगंधरेपयःपीत्वाप्रोष्यचाप्यच्युतस्थले॥ ३९॥ तद्वद्भूतिलयेस्नात्वाकथंस्वर्गंगमिष्यति॥ पंचनद्योवहंत्येतायत्रनिःसृत्यपर्वतात्॥ ४० ॥ आरट्टानामवाहीकानतेष्वार्योद्व्यहंवसेत्॥ वहिश्चनामहीकश्चविपाशायांपिशाचकौ॥ ४१ ॥ तयोरपत्यंवाहीकानैषासृष्टिःप्रजापतेः॥ तेकथंविविधान्धर्मान्ज्ञास्यंतेहीनयोनयः॥ ४२॥ कारस्करान्माहिषकान्कालिंगान्केरलांस्तथा॥ कर्कोटकान्वीरकांश्चदुर्धर्मांश्चविवर्जयेत्॥ ४३॥ इतितीर्थानुसत्तारंराक्षसीकाचिद्ब्रवीत्॥ एकरात्रशयीगेहेमहोलूखलमेखला॥ ४४॥ आरट्टानामतेदेशावाहीकंनामतज्जलं॥ ब्राह्मणापसदायत्रतुल्यकालाःप्रजापतेः॥ ४५॥ वेदानतेषांवेद्यश्चयज्ञायजनमेवच॥ व्रात्यानांदासमीयानामन्नंदेवानभुंजते॥ ४६॥ प्रस्थलामद्रगांधाराआरट्टानामतःखशाः॥ वसातिसिंधुसौवीराइतिप्रायोतिकुत्सिताः॥ ४७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

त्येवएवमच्युतस्थलेनगरेउषितस्यागम्यागमनमवश्यंभावितादृशानामेवतत्रसत्त्वात्॥ ३९॥भूतिलयेहिचंडालब्राह्मणसाधारणएकोजलाशयस्तत्रचस्नातःकथंस्वर्गंगच्छेन्नकथंचिदित्यर्थः॥ ४०॥द्व्यहमित्येकरात्रवासेनदोषइत्यर्थः॥ ४१॥ ४२॥ कारस्करादयोदेशाः॥ ४३॥एकरात्रशयीएकरात्रशायिनंब्राह्मणमितिद्वितीयार्थेप्रथमा॥ ४४॥ ४५॥ ४६॥ ४७॥ इति॰ कर्णप॰ नै॰ भारतभा॰ चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४४॥

हंतेति ॥ १ ॥ २ ॥३ ॥ इमाःअनुभूतपूर्वाःप्रजाःकेनचकेनापिअर्थकामादिनानिमित्तेनधर्मेणसहनविरुध्यंते नकेनचिदधर्मेणेतिपाठेकेनाप्यधर्मेणैतानविरुध्यंतेनकंचिदप्यधर्मंकृत्वाशास्त्रेणविरुध्यंतेइत्यर्थः ॥ ४ ॥ निशामितंश्रुतं ॥ ५ ॥ ब्राह्मणोभूत्वेत्यादितज्जातीयकर्माचरणनिबंधनं ॥ ६ ॥ ७ ॥ कुलेएकएवविप्रोभवत्यन्येभ्रातरःप्रसृष्टाःसंकीर्णक्रियाइत्यर्थः ॥ ८ ॥ तत्रवाहीकेषु धर्मसंकरकारकोविपर्ययःश्रुतइतिलिंगविपरिणेयं विपर्ययोविहितवैपरीत्यं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ बंधक्योवेश्याः पंचमेव्यभिचारेबंधक्यः ॥ १२ ॥ नचैवेति उत्तरत्रेदंबंधकीत्वंसर्वत्रानुवर्त्तिष्यते यस्मान्मातुर्धनंदुहिताहरति

कर्णउवाच हंतशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते ॥ उच्यमानंमयासम्यक्त्वमेकाग्रमनाःशृणु ॥ १ ॥ ब्राह्मणःकिलनोगेहमध्यगच्छत्पुराऽतिथिः ॥ आचारंतत्रसंप्रेक्ष्यप्रीतोवचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ मयाहिमवतःशृंगमेकेनाध्युषितंचिरं ॥ दृष्टाश्चबहवोदेशानानाधर्मसमावृताः ॥ ३ ॥ नचकेनचधर्मेणविरुध्यंतेप्रजाइमाः ॥ सर्वेहितेब्रुवन्धर्मंयदुक्तंवेदपारगैः ॥ ४ ॥ अटतातुततोदेशान्नानाधर्मसमाकुलान् ॥ आगच्छतामहाराजवाहीकेषुनिशामितं ॥ ५ ॥ तत्रवैब्राह्मणोभूत्वाततोभवतिक्षत्रियः ॥ वैश्यःशूद्रश्चवाहीकस्ततोभवतिनापितः ॥ ६ ॥ नापितश्चततोभूत्वापुनर्भवतिब्राह्मणः ॥ द्विजोभूत्वाचतत्रैवपुनर्दासोभिजायते ॥ ७ ॥ भवंत्येककुलेविप्राःप्रसृष्टाःकामचारिणः ॥ गांधारामद्रकाश्चैववाहीकाश्चाल्पचेतसः ॥ ८ ॥ एतन्मयाश्रुतंतत्रधर्मसंकरकारकं ॥ कृत्स्नामटित्वापृथिवींवाहीकेषुविपर्ययः ॥ ९ ॥ हंतशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते ॥ यदप्यन्योब्रवीद्वाक्यंवाहीकानांचकुत्सितं ॥ १० ॥ सतीपुराहताकाचिदारट्टाकिलदस्युभिः ॥ अधर्मतश्चोपयतासातानभ्यशपत्ततः ॥ ११ ॥ बालांबंधुमतींयन्मामधर्मेणोपगच्छथ ॥ तस्मान्नार्योभविष्यंतिबंधक्योवैकुलस्यच ॥ १२ ॥ नचैवास्मात्प्रमोक्षध्वंघोरात्पापान्नराधमाः ॥ तस्मात्तेषांभागहराभागिनेयानसूनवः ॥ १३ ॥ कुरवःसहपंचालाःशाल्वामत्स्याःसनैमिषाः ॥ कोसलाःकाशपौंड्राश्चकालिंगामागधास्तथा ॥ १४ ॥ चेदयश्चमहाभागाधर्मंजानंतिशाश्वतं ॥ नानादेशेष्वसंतश्चप्रायोवात्यनयादृते ॥ १५ ॥ आमत्स्येभ्यःकुरुपांचालदेश्याआनैमिषाच्चेदयोयेविशिष्टाः ॥ धर्मंपुराणमुपजीवंतिसंतोमद्रानृतेपांचनदांश्चजिह्मान् ॥ १६ ॥ एवंविद्वान्धर्मकथासुराजंस्तूष्णींभूतोजडवच्छल्यभूयः ॥ त्वंतस्यगोप्ताचजनस्यराजाषड्भागहर्त्ताशुभदुष्कृतस्य ॥ १७ ॥ अथवादुष्कृतस्यत्वंहर्त्तातेषामरक्षिता ॥ रक्षितापुण्यभाग्राजाप्रजानांत्वंत्वपुण्यभाक् ॥ १८ ॥

पितुःपुत्रइतिनियमात् यद्यपिपुत्रीपुत्रश्चद्वावपिजारजौतथापिपितृत्वइवमातृत्वेविसंवादाभावाद्दौहित्रएवरिक्थहारीभवतिनपुत्रइतिभावः यतस्तेभगिनीष्वेवापत्यानिजनयंतिनस्वदारेष्वतस्तेषांभागिनेयाभागहराइतिव्याख्यानंप्राचां ॥ १३ ॥ १४ ॥ असंतश्चासंतश्चवर्ततेपरंतुवाक्षनयादृतेवाहीकनीतिंविनातत्रकेवलमसंतएववर्ततइत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

पूज्यमानेप्रशस्यमाने ॥ १९ ॥ कृतेकृतयुगेपिधर्मे वाहीकानामितिशेषः सवाहीकस्त्वं ॥ २० ॥ नाभ्यपूजयत्नप्रशंसितवान् ॥ २१ ॥ २२॥२३॥२४॥ म्लेच्छाःपापरताःधर्माधर्मविचारहीनाः म्लेच्छः पापरतेजातिभेदेस्यादपभाषणेइतिविश्वः उष्ट्रिकामृत्तिकाभांडभेदेपिकरभस्त्रियामितिविश्वः औष्ट्रिकःस्नेहभांडजीवीतैलिकइत्यर्थः षंढावर्षवराः राजयाजकाःक्षत्रियस्ययाज्यास्तेषामपियाज्याः राजपुरोहितयाज्यावा ॥ २५ ॥ २६ ॥ रक्षोपसृष्टेपुरक्षसाउपद्रुतेपु राक्षसंरक्षसांनाशकमिदंराक्षसं ॥ २७॥ ब्राह्मंवेदसमूहं धर्म्यंधर्मादनपेतंकर्ममानयंतीतिशेषः प्राच्यादासाःशूद्रधर्माणः दाशाइतिपाठेमत्स्यजी

पूज्यमानेपुराधर्मेसर्वदेशेषुशाश्वते॥ धर्मपांचनदंदृष्ट्वाधिगित्याहपितामहः॥ १९ ॥ व्रात्यानांदासमीयानांकृतेप्यशुभकर्मणां ॥ ब्रह्मणानिंदितेधर्मेसत्वंलोकेकिमब्रवीः॥ २० ॥ इतिपांचनदंधर्ममवमेनेपितामहः॥ स्वधर्मस्थेषुवर्णेषुसोप्येतान्नाभ्यपूजयत्॥ २१ ॥ हंतशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते॥ कल्माषपादःसरसिनिमज्जन्राक्षसोब्रवीत्॥ २२॥ क्षत्रियस्यमलंभैक्ष्यंब्राह्मणस्याव्रतंमलं॥ मलंपृथिव्यावाहीकाःस्त्रीणांमद्रस्त्रियोमलं ॥ २३ ॥ निमज्जमानमुद्धृत्यकश्चिद्राजानिशाचरं॥ आपृच्छत्तेनचाख्यातंप्रोक्तवांस्तन्निबोधमे॥२४॥ मानुषाणांमलंम्लेच्छाम्लेच्छानामौष्ट्रिकामलं॥ औष्ट्रिकाणांमलंषंढाःषंढानांराजयाजकाः॥ २५॥ राजयाजकयाज्यानांमद्रकाणांचयन्मलं॥ तद्भवेद्वैतवमलंयद्यस्मान्नविमुंचसि॥ २६॥ इतिरक्षोपसृष्टेपुविषवीर्यहतेषुच॥ राक्षसंभैषजंप्रोक्तंसंसिद्धवचनोत्तरं॥ २७॥ ब्राह्मंपांचालाःकौरवेयास्तुधर्म्यंसत्यंमत्स्याःशूरसेनाश्चयज्ञं॥ प्राच्यादासाद्वृषलादाक्षिणात्याःस्तेनावाहीकाःसंकरावैसुराष्ट्राः॥ २८॥ कृतघ्नतापरवित्तापहारोमद्यपानंगुरुदारावमर्दः॥ वाक्पारुष्यंगोवधोरात्रिचर्यावहिर्गेहंपरवस्त्रोपभोगः ॥ २९ ॥ येषांधर्मस्तान्प्रतिनास्त्यधर्मोत्यारट्टानांपंचनदान्धिगस्तु ॥ आपांचाल्येभ्यःकुरवोनैमिषाश्चमत्स्याश्चैतेप्यथजानंतिधर्मं ॥ अथोदीच्याश्चांगकामागधाश्चशिष्टान्धर्मानुपजीवंतिवृद्धाः॥ ३० ॥ प्राचींदिशंश्रितादेवाजातवेदःपुरोगमाः॥ दक्षिणांपितरोगुप्तांयमेनशुभकर्मणा॥ ३१ ॥ प्रतीचींवरुणःपातिपालयानःसुरान्बली॥ उदीचींभगवान्सोमोब्राह्मणैःसहरक्षति॥ ३२ ॥ तथारक्षःपिशाचाश्चहिमवंतंनगोत्तमं॥ गुह्यकाश्चमहाराजपर्वतंगंधमादनं॥३३॥

विनः वृषंधर्मलांतिआददतेतेवृषलाः धर्मसंग्रहपराःधर्मद्रोहिणइतिवा ॥२८॥ बहिर्गेहंरात्रिचर्याप्रच्छन्नंचौर्यपारदार्यादि ॥२९॥ आपांचाल्येभ्यःधर्मज्ञाः उदीच्यास्तुस्वयंधर्मस्वरूपमजानंतोपिशिष्टानुगामिनइत्यर्थः आरट्टास्तूभयभ्रष्टाइतिभावः॥३०॥प्राचीमित्यत्रजातवेदइत्यनेनाग्नेयीसहिताप्राचीदेवानामाश्रयः दक्षिणापितॄणां तत्रैवश्राद्धादिधर्मोदृश्यते ॥३१॥ एवंप्रतीचींवरुणः उदीचींसोमइतिकुबेरेशानयोर्ग्रहणं परिशेषान्नैर्ऋत्यांवायव्यांचवाहीकाश्रयायनैर्ऋतास्त्वादृशावातूलाश्चसंतीत्यर्थः॥३२॥तथारक्षइतिहिमवतोप्यप्रशस्यजनाश्रयत्वमुक्तं गंधमादनस्तुभोगलोलुपानांगुह्यकादीनामाश्रयः॥३३॥

एवमपिसवाहीकान्सनैर्ऋतान्देशान्विष्णुःपातिपर्जन्यवत्नदेशांतरेष्विववाहीकेषुविशेषतोदेवतानुपहोदृश्यतइत्यभिप्रायः अतएवतेषांमौढ्यंवर्णयति इंगितज्ञाश्चेति ॥३४॥ विषमाःदुःखसाध्याः॥३५॥ सर्वं जानंतोपियवनाम्लेच्छाश्वस्वसंज्ञायांस्वीयैःकृतोयोधर्मसंकेतस्तत्रैवनियताः वैदिकंधर्मंनमानयंतीत्यर्थः इतरेत्वनुक्तंहितंनावबुध्यंते ॥ ३६॥ प्रतिरथाःहितवादिनिप्रतिकूलाः गुरुद्रोहिणइत्यर्थः तादृशश्चत्वं

ध्रुवःसर्वाणिभूतानिविष्णुःपातिजनार्दनः ॥ इंगितज्ञाश्चमगधाःप्रेक्षितज्ञाश्चकोसलाः॥ ३४ ॥ अर्धोक्ताःकुरुपंचालाःशाल्वाःकृत्स्नानुशासनाः ॥ पार्वतीयाश्चविषमायथैवशिबयस्तथा॥ ३५॥ सर्वज्ञायवनाराजन्शूराश्चैवविशेषतः॥ म्लेच्छाःस्वसंज्ञानियतानानुक्तमितरेजनाः ॥३६ ॥ प्रतिरथास्तुवाहीकानचकेचनमद्रकाः॥ सत्वमेतादृशःशल्यनोत्तरंवक्तुमर्हसि ॥ पृथिव्यांसर्वदेशानांमद्रकोमलमुच्यते॥ ३७ ॥ सीधोःपानंगुरुतल्पावमर्दोभ्रूणहत्यापरवित्तापहारः॥ येषांधर्मस्तान्प्रतिनास्त्यधर्मआरट्टजान्पंचनदान्धिगस्तु॥ ३८॥ एतज्ज्ञात्वाजोषमास्वप्रतीपंमास्मवैकृथाः ॥ मात्वांपूर्वमहंहत्वाहनिष्येकेशवार्जुनौ॥ ॥ ३९॥ शल्यउवाच आतुराणांपरित्यागःस्वदारसुतविक्रयः॥ अंगेप्रवर्त्ततेकर्णयेषामधिपतिर्भवान्॥ ४०॥ रथातिरथसंख्यायांयत्त्वांभीष्मस्तदाब्रवीत्॥ तान्विदित्वात्मनोदोषान्निर्मन्युर्भवमाक्रुधः॥ ४१॥ सर्वत्रब्राह्मणाःसंतिसंतिसर्वत्रक्षत्रियाः॥ वैश्याःशूद्रास्तथाकर्णस्त्रियःसाध्व्यश्चसुव्रताः॥४२॥ रमंतेचोपहासेनपुरुषाःपुरुषैःसह॥ अन्योन्यमवरक्षंतोदेशेदेशेसमैथुनाः॥४३॥ परवाच्येषुनिपुणःसर्वोभवतिसर्वदा॥ आत्मवाच्यंनजानीतेजानन्नपिचमुह्यति ॥ ४४॥ सर्वत्रसंतिराजानःस्वंस्वंधर्ममनुव्रताः॥ दुर्मनुष्यान्निगृह्णंतिसंतिसर्वत्रधार्मिकाः॥ ४५॥ नकर्णदेशसामान्यात्सर्वःपापंनिषेवते॥ यादृशाःस्वस्वभावेनदेवाअपिनतादृशाः॥ ४६॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोराजाकर्णशल्याववारयत्॥ सखिभावेनराधेयंशल्यंस्वांजल्यकेनच ॥ ४७॥ ततोनिवारितःकर्णोधार्तराष्ट्रेणमारिष॥ कर्णोपिनोत्तरंप्राहशल्योप्यभिमुखःपरान्॥ ततःप्रहस्यराधेयःपुनर्याहीत्यचोदयत्॥ ४८॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि कर्णशल्यसंवादेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततःपरानीकसहंव्यूहमप्रतिमंकृतं॥ समीक्ष्यकर्णःपार्थानांधृष्टद्युम्नाभिरक्षितं॥ १ प्रययौरथघोषेणसिंहनादरवेणच॥ वादित्राणांचनिनदैःकंपयन्निवमेदिनीं॥ २॥

हितोपदेष्टारंमांनिंदसीत्यर्थः ॥ ३७॥ ३८ ॥ प्रतीपंप्रतिकूलंतेजोवधाख्यं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ देवाअपीति वृत्तेनदेवानप्यतिक्रामंतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ स्वांजल्यकेन स्वस्यअंजलिकर्मणा ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

वेपमानइवक्रोधाद्युद्धशौंडः परंतपः ॥ प्रतिव्यूह्यमहातेजायथावद्भरतर्षभ ॥ ३ ॥ व्यधमत्पांडवींसेनामासुरींमघवानिव ॥ युधिष्ठिरंचाभ्यहनदपसव्यंचका
रह ॥ ४ ॥ धृतराष्ट्रउवाच कथंसंजयराधेयःप्रत्यव्यूहतपांडवान् ॥ धृष्टद्युम्नमुखान्सर्वान्भीमसेनाभिरक्षितान् ॥ ५ ॥ सर्वानेवमहेष्वासानजय्यानमरै
रपि ॥ केचप्रपक्षौपक्षौवाममसैन्यस्यसंजय ॥ ६ ॥ प्रविभज्ययथान्यायंकथंवासमवस्थिताः ॥ कथंपांडुसुताश्चापिप्रत्यव्यूहंतमामकान् ॥ ७ ॥ कथंचैवमह
द्युद्धंप्रावर्ततसुदारुणं ॥ क्वचबीभत्सुरभवद्यत्कर्णोऽयाद्युधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ कोह्यर्जुनस्यसान्निध्येशक्तोभ्येतुंयुधिष्ठिरं ॥ सर्वभूतानियोह्येकःखांडवेजितवान्पुरा ॥
कस्तमन्यस्तुराधेयात्प्रतियुद्धेज्जिजीविषुः ॥ ९ ॥ संजयउवाच शृणुव्यूहस्यरचनामर्जुनश्चयथागतः ॥ परिवार्यनृपंस्वंस्वंसंग्रामश्चाभवद्यथा ॥ १० ॥
कृपःशारद्वतोराजन्मागधाश्चतरस्विनः ॥ सात्वतःकृतवर्माचदक्षिणंपक्षमाश्रिताः ॥ ११ ॥ तेषांप्रपक्षेशकुनिरुलूकश्चमहारथः ॥ सादिभिर्विमलप्रासैस्तवा
नीकमरक्षतां ॥ १२ ॥ गांधारिभिरसंभ्रांतैःपार्वतीयैश्चदुर्जयैः ॥ शलभानामिवव्रातैःपिशाचैरिवदुर्दृशैः ॥ १३ ॥ चतुर्विंशत्सहस्राणिरथानामनिवर्तिनां ॥
संशप्तकायुद्धशौंडावामपार्श्वमपालयन् ॥ १४ ॥ समन्वितास्तवसुतैःकृष्णार्जुनजिघांसवः ॥ तेषांप्रपक्षाःकांबोजाःशकाश्चयवनैःसह ॥ १५ ॥ निदेशात्सू
तपुत्रस्यसरथाःसाश्वपत्तयः ॥ आह्वयंतोर्जुनंतस्थुःकेशवंचमहाबलं ॥ १६ ॥ मध्येसेनामुखेकर्णोप्यवातिष्ठतदंशितः ॥ चित्रवर्मांगदःस्रग्वीपालयन्वाहिनी
मुखं ॥ १७ ॥ रक्षमाणैःसुसंरब्धैःपुत्रैःशस्त्रभृतांवरः ॥ वाहिनींप्रमुखेवीरःसंप्रकर्षन्नशोभत ॥ १८ ॥ अभ्यवर्तन्महाबाहुःसूर्यवैश्वानरप्रभः ॥ महाद्विपस्कंधग
तःपिंगाक्षःप्रियदर्शनः ॥ १९ ॥ दुःशासनोवृतःसैन्यैःस्थितोव्यूहस्यपृष्ठतः ॥ तमन्वयान्महाराजस्वयंदुर्योधनोनृपः ॥ २० ॥ चित्रास्त्रैश्चित्रसन्नाहैःसोदर्यै
रभिरक्षितः ॥ रक्ष्यमाणोमहावीर्यैःसहितैर्मद्रकेकयैः ॥ २१ ॥ अशोभतमहाराजदेवैरिवशतक्रतुः ॥ अश्वत्थामाकुरूणांचयेप्रवीरामहारथाः ॥ २२ ॥ नि
त्यमत्ताश्चमात्तंगाःशूरैर्म्लेच्छैःसमन्विताः ॥ अन्वयुस्तद्रथानीकंक्षरंतइवतोयदाः ॥ २३ ॥ तेध्वजैर्वैजयंतीभिर्ज्वलद्भिःपरमायुधैः ॥ सादिभिश्चास्थितारेजुर्द्रुम
वंतइवाचलाः ॥ २४ ॥ तेषांपदातिनागानांपादरक्षाःसहस्रशः ॥ पट्टिशासिधराःशूराबभूवुरनिवर्तिनः ॥ २५ ॥ सादिभिःस्यंदनैर्नागैरधिकंसमलंकृतैः ॥ स
व्यूहराजोविबभौदेवासुरचमूपमः ॥ २६ ॥ बार्हस्पत्यःसुविहितोनायकेनविपश्चिता ॥ नृत्यतीवमहाव्यूहःपरेषांभयमादधत् ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अग्निरिति योयंवैश्वानरोविश्वस्यनेताअग्निः सब्रह्माब्राह्मणःप्रजापतिमुखोद्भवत्वसाम्यात् सएवइंदुः उनत्तीतिव्युत्पत्तेर्जलाधीशःसोमरसश्च सएवसमितामश्वत्वंगतः वारुणोवाअश्वइतिश्रुतेः सोमोप्यश्वत्वेनस्तूयतेअत्यंनृजंतिकलशेदशक्षिपइत्यादौअत्यंअश्वं कलशेद्रोणकलशेक्षिपोंगुलयः तमश्वंदेवाःब्राह्मणाश्चविदुःसएकएव

तस्यपक्षप्रपक्षेभ्योनिष्पतंतियुयुत्सवः॥ हस्त्यश्वरथमातंगाःप्रावृषीवबलाहकाः ॥ २८॥ ततःसेनामुखेकर्णंदृष्ट्वाराजायुधिष्ठिरः ॥ धनंजयममित्रघ्नमेकवीरमुवाचह॥ २९॥ पश्यार्जुनमहाव्यूहंकर्णेनविहितंरणे॥ युक्तंपक्षैःप्रपक्षैश्चपरानीकंप्रकाशते॥३०॥ तदेतद्वैसमालोक्यप्रत्यमित्रंमहद्बलं॥ यथानाभिभवत्यस्मांस्तथानीतिर्विधीयतां॥ ३१ ॥ एवमुक्तोर्जुनोराज्ञाप्रांजलिर्नृपमब्रवीत्॥ यथाभवानाहतथातत्सर्वंनतदन्यथा॥ ३२॥ यस्त्वस्यविहितोघातस्तंकरिष्यामिभारत॥ प्रधानवधएवास्यविनाशस्तंकरोम्यहं॥ ३३॥ युधिष्ठिरउवाच तस्मात्त्वमेवराधेयंभीमसेनःसुयोधनं॥ वृषसेनंचनकुलःसहदेवोपिसौबलं॥ ॥ ३४॥ दुःशासनंशतानीकोहार्दिक्यंशिनिपुंगवः॥ धृष्टद्युम्नोद्रोणसुतंस्वयंयोत्स्याम्यहंकृपं॥ ३५॥ द्रौपदेयाधार्त्तराष्ट्रान्शिष्टान्सहशिखंडिना॥ तेतेचतांस्तानहितानस्माकंघ्नंतुमामकाः॥ ३६॥ संजयउवाच इत्युक्तोधर्मराजेनतथेत्युक्त्वाधनंजयः॥ व्यादिदेशस्वसैन्यानिस्वयंचागाच्चमूमुखं॥ ३७॥ अग्निर्वैश्वानरःपूर्वोब्रह्मेंदुःसमितांगतः॥ तस्माद्यःप्रथमंजातस्तंदेवाब्राह्मणाविदुः॥ ३८॥ ब्रह्मेशानेंद्रवरुणान्क्रमशोयोवहत्पुरा॥ तमाद्यंरथमास्थायप्रयातौकेशवार्जुनौ॥ ३९॥ अथतंरथमायांतंदृष्ट्वात्यद्भुतदर्शनं॥ उवाचाधिरथिंशल्यःपुनस्तंयुद्धदुर्मदं॥ ४०॥ अयंसरथआयातःश्वेताश्वःकृष्णसारथिः॥ दुर्वारःसर्वसैन्यानांविपाकःकर्मणामिव॥ ४१ ॥ निघ्नन्नमित्रान्कौंतेयोयंकर्णपरिपृच्छसि॥ श्रूयतेतुमुलःशब्दोयथामेघस्वनोमहान्॥ ४२॥ ध्रुवमेतौमहात्मानौवासुदेवधनंजयौ॥ एषरेणुःसमुद्भूतोदिवमावृत्यतिष्ठति॥ ४३॥ चक्रनेमिप्रणुन्नेवकंपतेकर्णमेदिनी॥ प्रवात्येषमहावायुरभितस्त्ववाहिनीं॥ ४४ ॥ क्रव्यादाव्याहरंत्येतेमृगाःक्रंदंतिभैरवं॥ पश्यकर्णमहाघोरंभयदंलोमहर्षणं॥ ४५॥ कबंधंमेघसंकाशंभानुमावृत्यसंस्थितं॥पश्ययूथैर्बहुविधैर्मृगाणांसर्वतोदिशं॥ ४६॥ बलिभिर्दृप्तशार्दूलैरादित्योभिनिरीक्ष्यते॥ पश्यकंकांश्चगृध्रांश्चसमवेतान्सहस्रशः॥ ४७॥

देवश्चतुर्धात्मानंव्यूह्यार्जुनंरथंवाहयतीत्यर्थः ब्रह्मेद्धइतिपाठेब्रह्मणावेदेनइद्धःस्तुत्याप्रदीप्तः सएवाश्वत्वंगतइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ एवमश्वान्स्तुत्वारथंस्तौति ब्रह्मेति ॥ ३९ ॥ ४० ॥ अयंसरथःकौंतेयआयातइतिद्वयोःसंबंधः ॥ ४१ ॥ शब्दोरथस्येतिशेषः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ प्रवातीत्यादिपराजयलक्षणमहातेजोभंगार्थमेव ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ कबंधंकेतुं मृगादिभिरादित्यावेक्षणंक्रियमाणंमृत्युसूचकं॥ ४६ ॥ ४७॥

चामराः रथेवलंबंतोरथाक्षचक्रयोः संघर्षजैः स्फुलिंगैर्ज्वलंतीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ज्यातलत्रेषुकर्णानितिपाठेकर्णोवाद्यविशेषः तेषांध्वनीन् शिल्पिनोरंजकाः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

स्थितानभिमुखान्घोरानन्योन्यमभिभाषतः॥ रंजिताश्चामरायुक्तास्तवकर्णमहारथे ॥ ४८ ॥ प्रवराः प्रज्वलंत्येतेध्वजश्चैवप्रकंपते ॥ सवेपथून्हयान्पश्यमहाकायान्महाजवान् ॥ ४९ ॥ प्लुवमानान्दर्शनीयानाकाशेगरुडानिव ॥ ध्रुवमेषुनिमित्तेषुभूमिमाश्रित्यपार्थिवाः ॥ ५० ॥ स्वप्स्यंतिनिहताः कर्णशतशोथसहस्रशः ॥ शंखानांतुमुलः शब्दः श्रूयतेलोमहर्षणः ॥ ५१ ॥ आनकानांचराधेयमृदंगानांचसर्वशः ॥ बाणशब्दान्बहुविधान्नराश्वगजवाजिनां ॥ ५२ ॥ ज्यातलत्रेषुशब्दांश्चशृणुकर्णमहात्मनां ॥ हेमरूप्यप्रसृष्टानांवाससांशिल्पिनिर्मिताः ॥ ५३ ॥ नानावर्णारथेभांतिश्वसनेनप्रकंपिताः ॥ सहेमचंद्रतारार्काः पताकाः किंकिणीयुताः ॥ ५४ ॥ पश्यकर्णार्जुनस्यैताः सौदामन्यइवांबुदे ॥ ध्वजाः कणकणायंतेवातेनाभिसमीरिताः ॥ ५५ ॥ विभ्राजंतिरथेकर्णविमानेदैवतेयथा ॥ सपताकारथाश्चैतेपंचालानांमहात्मनां ॥ ५६ ॥ पश्यकुंतीसुतंवीरंबीभत्सुमपराजितं ॥ प्रधर्षयितुमायांतंकपिप्रवरकेतनं ॥ ५७ ॥ एषध्वजाग्रेपार्थस्यप्रेक्षणीयः समंततः ॥ दृश्यतेवानरोभीमोद्विषतामघवर्धनः ॥ ५८ ॥ एतच्चक्रंगदाशार्ङ्गंशंखः कृष्णस्यधीमतः ॥ अत्यर्थंभ्राजतेकृष्णेकौस्तुभस्तुमणिस्ततः ॥ ५९ ॥ एषशार्ङ्गगदापाणिर्वासुदेवोतिवीर्यवान् ॥ वाहयन्नेतितुरगान्पांडुरान्वातरंहसः ॥ ६० ॥ एतत्कूजतिगांडीवंविकृष्टंसव्यसाचिना ॥ एतेहस्तवतामुक्ताघ्नंत्यमित्रान्शिताः शराः ॥ ६१ ॥ विशालायतताम्राक्षैः पूर्णचंद्रनिभाननैः ॥ एषाभूः कीर्यतेराजन्शिरोभिरपलायिनां ॥ ६२ ॥ एतेसुपरिघाकाराः पुण्यगंधानुलेपनाः ॥ उद्यतायुधशौंडानांपात्यंतेसायुधाभुजाः ॥ ६३ ॥ निरस्तनेत्रजिह्वाश्चवाजिनः सहसादिभिः ॥ पतिताः पात्यमानाश्चक्षितौक्षीणाश्चशेरते ॥ ६४ ॥ एतेपर्वतशृंगाणांतुल्यरूपाहताद्विपाः ॥ संछिन्नभिन्नाः पार्थेनप्रचरंत्यद्रयोयथा ॥ ६५ ॥ गंधर्वनगराकारारथाहतनरेश्वराः ॥ विमानानीवपुण्यानिस्वर्गिणांनिपतंत्यमी ॥ ६६ ॥ व्याकुलीकृतमत्यर्थंपश्यसैन्यंकिरीटिना ॥ नानामृगसहस्राणांयूथंकेसरिणायथा ॥ ६७ ॥ घ्नंत्येतेपार्थिवान्वीराः पांडवाः समभिद्रुताः ॥ नागाश्वरथपत्त्यौघांस्तावकान्समभिघ्नतः ॥ ६८ ॥ एषसूर्यइवांभोदैश्छन्नः पार्थोनदृश्यते ॥ ध्वजाग्रंदृश्यतेत्वस्यज्याशब्दश्चापिश्रूयते ॥ ६९ ॥ अद्यद्रक्ष्यसितंवीरंश्वेताश्वंकृष्णसारथिं ॥ निघ्नंतंशात्रवान्संख्येयंकर्णपरिपृच्छसि ॥ ७० ॥ अद्यतौपुरुषव्याघ्रौलोहिताक्षौपरंतपौ ॥ वासुदेवार्जुनौकर्णद्रष्टास्येकरथेस्थितौ ॥ ७१ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ अघवर्धनः दुःखस्यवर्धयिता ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

सारथिर्यस्यवार्ष्णेयोगांडीवंयस्यकार्मुकं॥ तंचेद्धंतासिराधेयत्वंनोराजाभविष्यसि॥ ७२ ॥ एषसंशप्तकाहूतस्तानेवाभिमुखोगतः ॥ करोतिकदनंचैषांसंग्रा
मेद्विषतांबली॥ ७३॥ इतिब्रुवाणंमद्रेशंकर्णःप्राहातिमन्युना॥ पश्यसंशप्तकैःक्रुद्धैःसर्वतःसमभिद्रुतः॥ ७४॥ एषसूर्यइवांभोदैश्छन्नःपार्थोनदृश्यते॥ एतदंतो
र्जुनःशल्यनिमग्नोयोधसागरे॥७५॥ शल्यउवाच वरुणंकोंभसाहन्यादिंधनेनचपावकं॥ कोवाऽनिलंनिगृह्णीयात्पिबेद्वाकोमहार्णवं॥ ७६॥ ईदृग्रूपम
हंमन्येपार्थस्ययुधिविग्रहं॥ नहिशक्योर्जुनोजेतुंयुधिसेंद्रैःसुरासुरैः॥ ७७॥ अथवापरितोषस्तेवाचोक्त्वासुमनाभव॥ नसशक्योयुधाजेतुमन्यंकुरुमनोरथं॥
॥ ७८॥ बाहुभ्यामुद्धरेद्भूमिंदहेत्क्रुद्धइमाःप्रजाः॥ पातयेत्त्रिदिवाद्देवान्योर्जुनंसमरेजयेत्॥ ७९॥ पश्यकुंतीसुतंवीरंभीममक्लिष्टकारिणं॥ प्रभासंतंमहाबाहुं
स्थितंमेरुमिवापरं॥ ८०॥ अमर्षीनित्यसंरब्धश्चिरंवैरमनुस्मरन्॥ एषभीमोजयप्रेप्सुर्युधितिष्ठतिवीर्यवान्॥ ८१॥ एषधर्मभृतांश्रेष्ठोधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥
तिष्ठत्यसुकरःसंख्येपरैःपरपुरंजयः॥ ८२॥ एतौचपुरुषव्याघ्रावश्विनाविवसोदरौ॥ नकुलःसहदेवश्चतिष्ठतोयुधिदुर्जयौ॥ ८३॥ अमीस्थिताद्रौपदेयाःपंच
पंचाचलाइव॥ व्यवस्थितायोद्धुकामाःसर्वेर्जुनसमायुधि॥ ८४॥ एतेद्रुपदपुत्राश्चधृष्टद्युम्नपुरोगमाः॥ स्फीताःसत्यजितोवीरास्तिष्ठंतिपरमौजसः॥ ८५॥
असाविंद्रइवासह्यःसात्यकिःसात्वतांवरः॥ युयुत्सुरुपयात्यस्मान्क्रुद्धांतकसमःपुरः॥८६॥ इतिसंवदतोरेवतयोःपुरुषसिंहयोः॥ तेसेनेसमसज्जेतांगंगायमु
नवद्भृशं॥ ८७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४६॥ ॥ ५॥ धृतराष्ट्रउवाच तथाव्यूढेष्वनीकेषुसंसक्तेषु
चसंजय॥ संशप्तकान्कथंपार्थोगतःकर्णश्चपांडवान्॥ १॥ एतद्विस्तरशोयुद्धंप्रब्रूहिकुशलोह्यसि॥ नहितृप्यामिवीराणांशृण्वानोविक्रमान्रणे॥ २॥ संज
यउवाच तदास्थितमवज्ञायप्रत्यमित्रबलंमहत्॥ अव्यूहतार्जुनोव्यूहंपुत्रस्यतवदुर्नये॥ ३॥ तत्सादिनागकलिलंपदातिरथसंकुलं॥ धृष्टद्युम्नमुखंव्यूहमशो
भतमहद्बलं॥ ४॥ पारावतसवर्णाश्वश्चंद्रादित्यसमद्युतिः॥ पार्षतःप्रबभौधन्वीकालोविग्रहवानिव॥५॥ पार्षतंजुगुपुःसर्वेद्रौपदेयायुयुत्सवः॥ दिव्यवर्मायुध
धराःशार्दूलसमविक्रमाः॥ ६॥ सानुगादीप्तवपुषश्चंद्रंतारागणाइव॥ अथव्यूढेष्वनीकेषुप्रेक्ष्यसंशप्तकान्रणे॥ ७॥

तयेति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ क्षत्रविट्शूद्रवीराणामित्यनेनब्राह्मणादृतेयुद्धंसर्वेषांश्रेयस्करमित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ युक्तायोजयि

क्रुद्धोर्जुनोभिदुद्रावव्याक्षिपन्गांडिवंधनुः ॥ अथसंशप्तकाःपार्थमभ्यधावन्वधैषिणः ॥ ८ ॥ विजयेधृतसंकल्पामृत्युंकृत्वाऽनिवर्त्तनं ॥ तन्नराश्वौघबहुलंम
त्तनागरथाकुलं ॥ ९ ॥ पत्तिमच्छूरवीरौघंद्रुतमर्जुनमार्दयत् ॥ ससंप्रहारस्तुमुलस्तेषामासीत्किरीटिना ॥ १० ॥ तस्यैवनःश्रुतोयादृङ्निवातकवचैःसह ॥ रथानश्वा
न्ध्वजान्नागान्पत्तीन्रणगतानपि ॥ ११ ॥ इषूनूधनूंषिखड्गांश्चचक्राणिचपरश्वधान् ॥ सायुधानुद्यतान्बाहून्विविधान्यायुधानिच ॥ १२ ॥ चिच्छेदद्विषतांपा
र्थःशिरांसिचसहस्रशः ॥ तस्मिन्सैन्यमहावर्त्तेपातालतलसन्निभे ॥ १३ ॥ निमग्नंतंरथंमत्वानेदुःसंशप्तकास्तथा ॥ सपुनस्तानरीन्हत्वापुनरुत्तरतोवधीत् ॥
॥ १४ ॥ दक्षिणेनचपश्चाच्चक्रुद्धोरुद्रःपशूनिव ॥ अथपंचालचेदीनांसृंजयानांचमारिष ॥ १५ ॥ त्वदीयैःसहसंग्रामआसीत्परमदारुणः ॥ कृपश्चकृतवर्माच
शकुनिश्चापिसौबलः ॥ १६ ॥ हृष्टसेनाःसुसंरब्धारथानीकप्रहारिणः ॥ कोसलैःकाश्यमत्स्यैश्चकारूषैःकेकयैरपि ॥ १७ ॥ शूरसेनैःशूरवरैर्युयुधुर्युद्धदुर्मदाः ॥
तेषामंतकरंयुद्धंदेहपाप्मासुनाशनं ॥ १८ ॥ क्षत्रविट्शूद्रवीराणांधर्म्यंस्वर्ग्यंयशस्करं ॥ दुर्योधनोथसहितोभ्रातृभिर्भरतर्षभ ॥ १९ ॥ गुप्तःकुरुप्रवीरैश्चमद्रा
णांचमहारथैः ॥ पांडवैःसहपंचालैश्चेदिभिःसात्यकेनच ॥ २० ॥ युध्यमानंरणेकर्णंकुरुवीरोभ्यपालयत् ॥ कर्णोपिनिशितैर्बाणैर्विनिहत्यमहाचमूं ॥ २१ ॥
प्रमृद्यचरथश्रेष्ठान्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ विवस्त्रायुधदेहासून्कृत्वाशत्रून्सहस्रशः ॥ २२ ॥ युक्तास्वर्ग्ययशोभ्यांचस्वेभ्योमुदमुदावहत् ॥ एवंमारिषसंग्रामोनर
वाजिगजक्षयः ॥ कुरूणांसृंजयानांचदेवासुरसमोभवत् ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
धृतराष्ट्रउवाच यत्तत्प्रविश्यपार्थानांसैन्यंकुर्वन्जनक्षयं ॥ कर्णोराजानमभ्येत्यतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ केचप्रवीराःपार्थानांयुधिकर्णमवारयन् ॥ कांश्च
प्रमथ्याधिरथिर्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २ ॥ संजयउवाच धृष्टद्युम्नमुखान्पार्थान्दृष्ट्वाकर्णोव्यवस्थितान् ॥ समभ्यधावत्त्वरितःपंचालाञ्छत्रुकर्षिणः ॥
॥ ३ ॥ तंतूर्णमभिधावंतंपंचालाजितकाशिनः ॥ प्रत्युद्ययुर्महात्मानंहंसाइवमहार्णवं ॥ ४ ॥ ततःशंखसहस्राणांनिःस्वनोहृदयंगमः ॥ प्रादुरासीदुभयतोभेरी
शब्दश्चदारुणः ॥ ५ ॥ नानाबाणनिपाताश्चद्विपाश्वरथनिःस्वनः ॥ सिंहनादश्चवीराणामभवद्दारुणस्तदा ॥ ६ ॥

त्वा ॥ २३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यत्तदिति अभ्येत्ययदकरोत्तन्ममाचक्ष्वेत्यन्वयः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ विमर्दंतंविमृद्गंतं ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

साद्रिद्रुमार्णवाभूमिःसवातांबुदमंबरं॥ सार्केंदुग्रहनक्षत्राद्यौश्चव्यक्तंविघूर्णिता॥ ७॥ इतिभूतानितंशब्दंमेनिरेतेचविव्यथुः॥ यानिचाप्यल्पसत्वानिप्राय
स्तानिमृतानिच॥ ८॥ अथकर्णोभृशंक्रुद्धःशीघ्रमस्त्रमुदीरयन्॥ जघानपांडवींसेनामासुरींमघवानिव॥ ९॥ सपांडवबलंकर्णःप्रविश्यविसृजञ्छरान्॥ प्र
भद्रकाणांप्रवरानहनत्सप्तसप्ततिं॥ १०॥ ततःसुपुंखैर्निशितैरथश्रेष्ठोरथेषुभिः॥ अवधीत्पंचविंशत्यापंचालान्पंचविंशतिं॥ ११॥ सुवर्णपुंखैर्नाराचैःपरका
यविदारणैः॥ चेदिकानवधीद्वीरःशतशोथसहस्रशः॥ १२॥ तंतथासमरेकर्मकुर्वाणमतिमानुषं॥ परिवव्रुर्महाराजपंचालानांरथव्रजाः॥ १३॥ ततःसंधायवि
शिखान्पंचभारतदुःसहान्॥ पंचालानवधीत्पंचकर्णोवैकर्तनोवृषः॥ १४॥ भानुदेवंचित्रसेनंसेनाबिंदुंचभारत॥ तपनंशूरसेनंचपंचालानहनद्रणे॥ १५॥
पंचालेषुचशूरेषुवध्यमानेषुसायकैः॥ हाहाकारोमहानासीत्पंचालानांमहाहवे॥ १६॥ परिवव्रुर्महाराजपंचालानांरथादश॥ पुनरेवचतान्कर्णोजघानाशुप
तत्रिभिः॥ १७॥ चक्ररक्षौतुकर्णस्यपुत्रौमारिषदुर्जयौ॥ सुषेणःसत्यसेनश्चत्यक्त्वाप्राणानयुध्यतां॥ १८॥ पृष्ठगोप्तातुकर्णस्यज्येष्ठःपुत्रोमहारथः॥ वृषसेनः
स्वयंकर्णपृष्ठतःपर्यपालयत्॥ १९॥ धृष्टद्युम्नःसात्यकिश्चद्रौपदेयावृकोदरः॥ जनमेजयःशिखंडीचप्रवीराश्चप्रभद्रकाः॥ २०॥ चेदिकेकयपंचालायमौम
त्स्याश्चदंशिताः॥ समभ्यधावन्राधेयंजिघांसंतःप्रहारिणं॥ २१॥ तएनंविविधैःशस्त्रैःशरधाराभिरेवच॥ अभ्यवर्षन्विमर्दंतंप्रावृषीवांबुदागिरिं॥ २२॥ पि
तरंतुपरीप्संतःकर्णपुत्राःप्रहारिणः॥ त्वदीयाश्चापरेराजन्वीरावीरानवारयन्॥ २३॥ सुषेणोभीमसेनस्यच्छित्वाभल्लेनकार्मुकं॥ नाराचैःसप्तभिर्विध्वाहृदिभी
मंननादह॥ २४॥ अथान्यद्धनुरादायसुदृढंभीमविक्रमः॥ सज्यंवृकोदरःकृत्वासुषेणस्याच्छिनद्धनुः॥ २५॥ विव्याधचैनंदशभिःक्रुद्धोनृत्यन्निवेषुभिः॥
कर्णंचतूर्णंविव्याधत्रिसप्तत्याशितैःशरैः॥ २६॥ भानुसेनंचदशभिःसाश्वसूतायुधध्वजं॥ पश्यतांसुहृदांमध्येकर्णपुत्रमपातयत्॥ २७॥ क्षुरप्रणुन्नंतत्तस्यशि
रश्चंद्रनिभाननं॥ शुभदर्शनमेवासीन्नालभ्रष्टमिवांबुजं॥ २८॥ हत्वाकर्णसुतंभीमस्तावकान्पुनरार्दयत्॥ कृपहार्दिक्ययोश्छित्वाचापौतावप्यथार्दयत्॥ २९॥
दुःशासनंत्रिभिर्विध्वाशकुनिंषड्भिरायसैः॥ उलूकंचपतत्रिंचचकारविरथावुभौ॥ ३०॥ सुषेणंचहतोसीतिब्रुवन्नादत्तसायकं॥ तमस्यकर्णश्चिच्छेदत्रिभिश्चै
नमताडयत्॥ ३१॥ अथान्यंपरिजग्राहसुपर्वाणंसुतेजनं॥ सुषेणायास्रजद्भीमस्तमप्यस्याच्छिनद्वृषः॥ ३२॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

पुनःकर्णस्त्रिसप्तत्याभीमसेनमथेषुभिः ॥ पुत्रंपरीप्सन्विव्याधक्रूरंक्रूरैर्जिघांसया ॥ ३३ ॥ सुषेणस्तुधनुर्गृह्यभारसाधनमुत्तमं ॥ नकुलंपंचभिर्बाणैर्बाह्वोरुर
सिचार्पयत् ॥ ३४ ॥ नकुलस्तंतुविंशत्याविध्वाभारसहैर्दृढैः ॥ ननादबलवान्नादंकर्णस्यभयमादधत् ॥ ३५ ॥ तंसुषेणोमहाराजविध्वादशभिराशुगैः ॥ चिच्छे
दचधनुःशीघ्रंक्षुरप्रेणमहारथः ॥ ३६ ॥ अथान्यद्धनुरादायनकुलःक्रोधमूर्छितः ॥ सुषेणंनवभिर्बाणैर्वारयामाससंयुगे ॥ ३७ ॥ सतुबाणैर्दिशोराजन्नाच्छाद्य
परवीरहा ॥ आजघ्नेसारथिंचास्यसुषेणंचततस्त्रिभिः ॥ ३८ ॥ चिच्छेदचास्यसुदृढंधनुर्भल्लैस्त्रिभिस्त्रिधा ॥ अथान्यद्धनुरादायसुषेणःक्रोधमूर्छितः ॥ ३९ ॥ आ
विध्यन्नकुलंषष्ट्यासहदेवंचसप्तभिः ॥ तद्युद्धंसुमहद्घोरमासीद्देवासुरोपमं ॥ ४० ॥ निघ्नतांसायकैस्तूर्णमन्योन्यस्यवधंप्रति ॥ सात्यकिर्वृषसेनस्यसूतंहत्वात्रि
भिःशरैः ॥ ४१ ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनजघानाश्वांश्चसप्तभिः ॥ ध्वजमेकेषुणोन्मथ्यत्रिभिस्तंहृद्यताडयत् ॥ ४२ ॥ अथावसन्नःस्वरथेमुहूर्तात्पुनरुत्थितः ॥ सर
णेयुयुधानेनविसूताश्वरथध्वजः ॥ ४३ ॥ कृतोजिघांसुःशैनेयंखड्गचर्मधृगभ्ययात् ॥ तस्यचापततःशीघ्रंवृषसेनस्यसात्यकिः ॥ ४४ ॥ वाराहकर्णैर्दशभिरवि
ध्यदसिचर्मणी ॥ दुःशासनस्तुतंदृष्ट्वाविरथंव्यायुधंकृतं ॥ ४५ ॥ आरोप्यस्वरथंतूर्णमपोवाहरणातुरं ॥ अथान्यंरथमास्थायवृषसेनोमहारथः ॥ ४६ ॥ द्रौपदे
यांस्त्रिसप्तत्यायुयुधानंचपंचभिः ॥ भीमसेनंचतुःषष्ट्यासहदेवंचपंचभिः ॥ ४७ ॥ नकुलंत्रिंशताबाणैःशतानीकंचसप्तभिः ॥ शिखंडिनंचदशभिर्धर्मरा
जंशतेनच ॥ ४८ ॥ एतांश्चान्यांश्चराजेंद्रप्रवीरान्जयगृद्धिनः ॥ अभ्यर्दयन्महेष्वासःकर्णपुत्रोविशांपते ॥ ४९ ॥ कर्णस्ययुधिदुर्धर्षस्ततःपृष्ठमपालयत् ॥ दुः
शासनंचशैनेयोनवैर्नवभिरायसैः ॥ ५० ॥ विसूताश्वरथंकृत्वाललाटेत्रिभिरार्पयत् ॥ सत्वन्यंरथमास्थायविधिवत्कल्पितंपुनः ॥ ५१ ॥ युयुधेपांडुभिःसार्धं
कर्णस्याप्याययन्बलं ॥ धृष्टद्युम्नस्ततःकर्णमविध्यद्दशभिःशरैः ॥ ५२ ॥ द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्यायुयुधानस्तुसप्तभिः ॥ भीमसेनश्चतुःषष्ट्यासहदेवश्चसप्तभिः ॥ ५३ ॥
नकुलस्त्रिंशताबाणैःशतानीकस्तुसप्तभिः ॥ शिखंडीदशभिर्वीरोधर्मराजःशतेनतु ॥ ५४ ॥ एतेचान्येचराजेंद्रप्रवीराजयगृद्धिनः ॥ अभ्यर्दयन्महेष्वासंसूतपुत्रं
महामृधे ॥ ५५ ॥ तान्सूतपुत्रोविशिखैर्दशभिर्दशभिःशरैः ॥ रथेनानुचरन्वीरःप्रत्यविध्यदरिंदमः ॥ ५६ ॥ तत्रास्त्रवीर्यंकर्णस्यलाघवंचमहात्मनः ॥ अपश्याम
महाभागतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ५७ ॥ नत्याददानंददृशुःसंदधानंचसायकान् ॥ विमुंचंतंचसंरंभादपश्यंतहतानरीन् ॥ ५८ ॥

॥५९॥६०॥विवरं अंतरं ददुः प्रस्तताइत्यर्थः ॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

द्यौर्वियद्भूर्दिशश्चैवप्रपूर्णानिशितैःशरैः ॥ अरुणाभ्रावृताकारंतस्मिन्देशेबभौवियत् ॥ ५९ ॥ नृत्यन्निवहिराधेयश्चापहस्तःप्रतापवान् ॥ यैर्विद्धःप्रत्यविध्य
त्तानेकैकंत्रिगुणैःशरैः॥ ६० ॥ शतैश्चदशभिश्चैतान्पुनर्विध्याननादच॥ साश्वसूतरथाश्छन्नास्ततस्तेविवरंददुः ॥ ६१॥ तान्प्रमथ्यमहेष्वासान्राधेयःशरवृ
ष्टिभिः॥ गजानीकमसंबाधंप्राविशच्छत्रुकर्शनः॥ ६२ ॥ सरथांस्त्रिशतंहत्वाचेदीनामनिवर्त्तिनां ॥ राधेयोनिशितैर्बाणैस्ततोऽभ्यार्छद्युधिष्ठिरं ॥ ६३ ॥ त
तस्तेपांडवाराजञ्छिखंडीचससात्यकिः॥ राधेयात्परिरक्षंतोराजानंपर्यवारयन्॥ ६४॥ तथैवतावकाःसर्वेकर्णंदुर्वारणंरणे ॥ यत्ताःशूरामहेष्वासाःपर्यरक्षं
तसर्वशः॥ ६५॥ नानावादित्रघोषाश्चप्रादुरासन्विशांपते॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेशूराणामभिगर्जतां॥६६॥ततःपुनःसमाजग्मुरभीताःकुरुपांडवाः॥ युधिष्ठि
रमुखाःपार्थाःसूतपुत्रमुखावयं॥ ६७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच
विदार्यकर्णस्तांसेनांयुधिष्ठिरमथाद्रवत्॥ रथहस्त्यश्वपत्तीनांसहस्रैःपरिवारितः॥ १ ॥ नानायुधसहस्राणिप्रेरितान्यरिभिर्वृषः॥ छित्वाबाणशतैरुग्रैस्तानवि
ध्यदसंभ्रमात्॥ २॥ निचकर्तशिरांस्येषांबाहूनूरूंश्चसूतजः॥ तेहतावसुधांपेतुर्भग्नाश्चान्येविदुद्रुवुः॥ ३॥ द्राविडास्तुनिषादास्तुपुनःसात्यकिचोदिताः॥ अभ्य
द्रवन्जिघांसंतःपत्तयःकर्णमाहवे॥ ४ ॥ तेविबाहुशिरस्त्राणाःप्रहताःकर्णसायकैः॥ पेतुःपृथिव्यांयुगपच्छिन्नंशालवनंयथा ॥ ५ ॥ एवंयोधशतान्याजौसह
स्राण्ययुतानिच॥ हतानीयुर्महींदेहैर्यशसापूरयन्दिशः॥ ६॥ अथवैकर्तनंकर्णंरणेक्रुद्धमिवांतकं॥ रुरुधुःपांडुपंचालाव्याधिंमंत्रौषधैरिव॥ ७॥ सतान्प्रमृद्या
भ्यपतत्पुनरेवयुधिष्ठिरं॥ मंत्रौषधिक्रियातीतोव्याधिरत्युल्बणोयथा॥ ८ ॥ सराजगृद्धिभीरुद्धःपांडुपंचालकेकयैः॥ नाशकत्तानतिक्रांतुंमृत्युर्ब्रह्मविदोयथा
॥ ९ ॥ ततोयुधिष्ठिरःकर्णमदूरस्थंनिवारितं॥अब्रवीत्परवीरघ्नंक्रोधसंरक्तलोचनः॥ १० ॥ कर्णकर्णवृथादृष्टेसूतपुत्रवचःशृणु ॥ सदास्पर्धसिसंग्रामेफाल्गुने
नतरस्विना॥ ११ ॥ तथास्मान्बाधसेनित्यंधार्तराष्ट्रमतेस्थितः॥ यद्बलंयच्चतेवीर्यंप्रद्वेषोयस्तुपांडुषु॥ १२ ॥ तत्सर्वंदर्शयस्वाद्यपौरुषंमहदास्थितः ॥ युद्धश्रद्धां
चतेद्याहंविनेष्यामिमहाहवे॥ १३॥ एवमुक्त्वामहाराजकर्णंपांडुसुतस्तदा॥ सुवर्णपुंखैर्दशभिर्विव्याधायस्मयैःशरैः॥ १४॥

विदार्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

तंसूतपुत्रोदशभिःप्रत्यविध्यदरिंदमः॥वत्सदंतैर्महेष्वासःप्रहसन्निवभारत॥ १५॥ सोवज्ञायतुनिर्विद्धःसूतपुत्रेणमारिष॥ प्रजज्वालततःक्रोधाद्धविषेवहुता
शनः॥ १६॥ज्वालामालापरिक्षिप्तोराज्ञोदेहोव्यदृश्यत॥युगांतिदग्धुकामस्यसंवर्ताग्नेरिवापरः॥ १७॥ततोविस्फार्यसुमहच्चापंहेमपरिष्कृतं॥समाधत्तशितंबाणं
गिरीणामपिदारणं॥ १८॥ ततःपूर्णायतोत्कृष्टंयमदंडनिभंशरं॥ मुमोचत्वरितोराजासूतपुत्रजिघांसया॥ १९॥ सतुवेगवतामुक्तोबाणोवज्राशनिस्वनः॥ वि
वेशसहसाकर्णंसव्येपार्श्वेमहारथं॥ २०॥सतुतेनप्रहारेणपीडितःप्रमुमोहवै॥स्रस्तगात्रोमहाबाहुर्धनुरुत्सृज्यस्यंदने॥ २१॥ गतासुरिवनिश्चेताःशल्यस्याभिमु
खोपतत्॥ राजापिभूयोनाजघ्नेकर्णंपार्थहितेप्सया॥ २२॥ ततोहाहाकृतंसर्वंधार्तराष्ट्रबलंमहत्॥ विवर्णमुखभूयिष्ठंकर्णंदृष्ट्वातथागतं॥ २३॥ सिंहनादश्चसं
जज्ञेक्ष्वेलाःकिलकिलास्तथा॥ पांडवानांमहाराजदृष्ट्वाराज्ञःपराक्रमं॥ २४॥ प्रतिलभ्यतुराधेयःसंज्ञांनातिचिरादिव॥ दध्रेराजविनाशायमनःक्रूरपराक्र
मः॥ २५॥ सहेमविकृतंचापंविस्फार्यविजयंमहत्॥ अवाकिरदमेयात्मापांडवंनिशितैःशरैः॥ २६॥ ततःक्षुराभ्यांपांचाल्यौचक्ररक्षौमहात्मनः॥ जघानचं
द्रदेवंचदंडधारंचसंयुगे॥ २७॥तावुभौधर्मराजस्यप्रवीरौपरिपार्श्वतः॥रथाभ्याशेचकाशेतेचंद्रस्येवपुनर्वसू॥ २८॥ युधिष्ठिरःपुनःकर्णमविध्यत्त्रिंशताशरैः॥
सुषेणंसत्यसेनंचत्रिभिस्त्रिभिरताडयत्॥ २९॥शल्यंनवत्याविव्याधत्रिसप्तत्याचसूतजं॥तांस्तस्यगोप्तॄन्विव्याधत्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः॥ ३०॥ ततःप्रहस्याधि
रथिर्विधुन्वानःसकार्मुकं॥ भित्वाभल्लेनराजानंविध्वाषष्ट्यानदत्तदा॥ ३१॥ ततःप्रवीराःपांडूनामभ्यधावन्नमर्षिताः॥युधिष्ठिरंपरीप्संतःकर्णमभ्यर्दयञ्छ
रैः॥ ३२॥ सात्यकिश्चेकितानश्चयुयुत्सुःपांड्यएवच॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः॥ ३३॥ यमौचभीमसेनश्चशिशुपालस्यचात्मजः॥ कारूषा
मत्स्यशेषाश्चकेकयाःकाशिकोसलाः॥ ३४॥ एतेचत्वरितावीरावसुषेणमताडयन्॥ जनमेजयश्चपांचाल्यःकर्णंविव्याधसायकैः॥ ३५॥ वाराहकर्णनाराचै
र्नालीकैर्निशितैःशरैः॥ वत्सदंतैर्विपाठैश्चक्षुरप्रैश्चटकामुखैः॥ ३६॥ नानाप्रहरणैश्चोग्रैरथहस्त्यश्वसादिभिः॥ सर्वतोभ्यद्रवत्कर्णंपरिवार्यजिघांसया॥ ३७॥
सपांडवानांप्रवरैःसर्वतःसमभिद्रुतः॥ उदीरयन्ब्राह्ममस्त्रंशरैरापूरयन्दिशः॥ ३८॥ ततःशरमहाज्वालोवीर्योष्माकर्णपावकः॥ निर्दहन्पांडववनंवीरःपर्यचर
द्रणे॥ ३९॥ ससंधायमहास्त्राणिमहेष्वासोमहामनाः॥ प्रहस्यपुरुषेंद्रस्यशरैश्चिच्छेदकार्मुकं॥ ४०॥ पुरुषेंद्रस्ययुधिष्ठिरस्य॥ ४०॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

ततःसंधायनवतिंनिमेषान्नतपर्वणां ॥ बिभेदकवचंराज्ञोरणेकर्णःशितैःशरैः ॥ ४१ ॥ तद्वर्महेमविकृतंरत्नचित्रंबभौपतत् ॥ सविद्युदभ्रंसवितुःश्लिष्टंवातहतं
यथा ॥ ४२ ॥ तदंगात्पुरुषेंद्रस्यभ्रष्टंवर्मव्यरोचत ॥ रत्नैरलंकृतंचित्रैर्व्यभ्रंनिशियथानभः ॥ ४३ ॥ छिन्नवर्माशरैःपार्थोरुधिरेणसमुक्षितः ॥ ततःसर्वायसींश
क्तिंचिक्षेपाधिरथिंप्रति ॥ ४४ ॥ तांज्वलंतीमिवाकाशेशरैश्चिच्छेदसप्तभिः ॥ साछिन्नाभूमिमगमन्महेष्वासस्यसायकैः ॥ ४५ ॥ ततोबाह्वोर्ललाटेचहृदिचै
वयुधिष्ठिरः ॥ चतुर्भिस्तोमरैःकर्णंताडयित्वानदन्मुदा ॥ ४६ ॥ उद्भिन्नरुधिरःकर्णःक्रुद्धःसर्पइवश्वसन् ॥ ध्वजंचिच्छेदभल्लेनत्रिभिर्विव्याधपांडवं ॥ ४७ ॥ इ
षुधीचास्यचिच्छेदरथंचतिलशोच्छिनत् ॥ कालवालास्तुयेपार्थंदंतवर्णावहन्हयाः ॥ ४८ ॥ तैर्युक्तंरथमास्थायप्रायाद्राजापराङ्मुखः ॥ एवंपार्थोभ्युपायात्सनि
हतःपार्ष्णिसारथिः ॥ ४९ ॥ अशक्नुवन्प्रमुखतःस्थातुंकर्णस्यदुर्मनाः ॥ अभिद्रुत्यतुराधेयःपांडुपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ ५० ॥ वज्रच्छत्रांकुशैर्मत्स्यैर्ध्वजकूर्मांबुजादि
भिः ॥ लक्षणैरुपपन्नेनपांडुनापांडुनंदनं ॥ ५१ ॥ पवित्रीकर्त्तुमात्मानंस्कंधेसंस्पृश्यपाणिना ॥ ग्रहीतुमिच्छन्सबलात्कुंतीवाक्यंचसोऽस्मरत् ॥ ५२ ॥ तंशल्यः
प्राहमाकर्णगृहीथाःपार्थिवोत्तमं ॥ गृहीतमात्रोहत्वात्वांमाकरिष्यतिभस्मसात् ॥ ५३ ॥ अब्रवीत्प्रहसन्राजन्कुत्सयन्निवपांडवं ॥ कथंनामकुलेजातःक्षत्रधर्मे
व्यवस्थितः ॥ ५४ ॥ प्रजह्यात्समरंभीतःप्राणान्रक्षन्महाहवे ॥ नभवान्क्षत्रधर्मेषुकुशलोहीतिमेमतिः ॥ ५५ ॥ ब्राह्मेबलेभवान्युक्तःस्वाध्यायेयज्ञकर्मणि ॥
मास्मयुध्यस्वकौंतेयमास्मवीरान्समासदः ॥ ५६ ॥ माचैतानप्रियंब्रूहिमावैव्रजमहारणं ॥ वक्तव्यामारिषान्येतुनवक्तव्यास्तुमादृशाः ॥ ५७ ॥ मादृशान्विब्रुव
न्युद्धेएतदन्यच्चलप्स्यसे ॥ स्वगृहंगच्छकौंतेययत्रतौकेशवार्जुनौ ॥ ५८ ॥ नहित्वांसमरेराजन्हन्यात्कर्णःकथंचन ॥ एवमुक्त्वाततःपार्थंविसृज्यचमहाबलः ॥
॥ ५९ ॥ न्यहनत्पांडवींसेनांवज्रहस्तइवासुरीं ॥ ततोपायाद्द्रुतंराजन्व्रीडन्निवनरेश्वरः ॥ ६० ॥ अथापयातंराजानंमत्वान्वीयुस्तमच्युतं ॥ चेदिपांडवपंचालाःसा
त्यकिश्चमहारथः ॥ ६१ ॥ द्रौपदेयास्तथाशूरामाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ ततोयुधिष्ठिरानीकंदृष्ट्वाकर्णःपराङ्मुखं ॥ ६२ ॥ कुरुभिःसहितोवीरःप्रहृष्टःपृष्ठतोन्वगात् ॥
भेरीशंखमृदंगानांकार्मुकाणांचनिःस्वनः ॥ ६३ ॥ बभूवधार्तराष्ट्राणांसिंहनादरवस्तथा ॥ युधिष्ठिरस्तुकौरव्यरथमारुह्यसत्वरं ॥ ६४ ॥ श्रुतकीर्त्तेर्महाराजदृष्टवा
न्कर्णविक्रमं ॥ काल्यमानंबलंदृष्ट्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ६५ ॥ स्वान्योधानब्रवीत्क्रुद्धोनिघ्नतैतान्किमासत ॥ ततोराज्ञाभ्यनुज्ञाताःपांडवानांमहारथाः ॥ ६६ ॥

॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥

भीमसेनमुखाःसर्वेपुत्रांस्तेप्रत्युपाद्रवन् ॥ अभवत्तुमुलःशब्दोयोधानांतत्रभारत ॥ ६७ ॥ रथहस्त्यश्वपत्तीनांशस्त्राणांचततस्ततः ॥ उत्तिष्ठतप्रहरतप्रैताभिपत
तेतिच ॥ ६८ ॥ इतिब्रुवाणात्वन्योन्यंजघ्नुर्योधामहारणे ॥ अभ्रच्छायेवतत्रासीच्छरवृष्टिभिरंबरे ॥ ६९ ॥ समाहृतैर्नरवरैर्निप्रद्भिरितरेतरं ॥ विपताकध्वजच्छ
त्राव्यश्वसूतायुधारणे ॥ ७० ॥ व्यंगांगावयवाःपेतुःक्षितौक्षीणाःक्षितीश्वराः ॥ प्रवणादिवशैलानांशिखराणिद्विपोत्तमाः ॥ ७१ ॥ सारोहानिहताःपेतुर्वज्र
भिन्नाइवाद्रयः ॥ छिन्नभिन्नविपर्यस्तैर्वर्मालंकारभूषणैः ॥ ७२ ॥ सारोहास्तुरगाःपेतुर्हतवीराःसहस्रशः ॥ विप्रविद्धायुधाश्चैवविरथाश्चरथैर्हताः ॥ ७३ ॥ प्र
तिवीरैश्चसंमर्दपत्तिसंघाःसहस्रशः ॥ विशालायतताम्राक्षैःपद्मेंदुसदृशाननैः ॥ ७४ ॥ शिरोभिर्युद्धशौंडानांसर्वतःसंवृतामही ॥ यथाभुवितथाव्योम्निनिःस्व
नंशुश्रुवुर्जनाः ॥ ७५ ॥ विमानैरप्सरःसंघैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥ हतानभिमुखान्वीरान्वीरैःशतसहस्रशः ॥ ७६ ॥ आरोप्यारोप्यगच्छंतिविमानेष्वप्सरोग
णाः ॥ तद्दृष्ट्वामहदाश्चर्यंप्रत्यक्षंस्वर्गलिप्सया ॥ ७७ ॥ प्रहृष्टमनसःशूराःक्षिप्रंजघ्नुःपरस्परं ॥ रथिनोरथिभिःसार्धंचित्रंयुयुधुराहवे ॥ ७८ ॥ पत्तयःपत्तिभिर्ना
गाःसहनागैर्हयैर्हयाः ॥ एवंप्रवृत्तेसंग्रामेगजवाजिनरक्षये ॥ ७९ ॥ सैन्येनरजसावृत्तेस्वेस्वाञ्जघ्नुःपरेपरान् ॥ कचाकचियुद्धमासीद्दंतादंतिनखानखि ॥ ८० ॥
मुष्टियुद्धंनियुद्धंचदेहपाप्मासुनाशनं ॥ तथावर्ततिसंग्रामेगजवाजिनरक्षये ॥ ८१ ॥ नराश्वनागदेहेभ्यःप्रसृतालोहितापगा ॥ गजाश्वनरदेहान्साव्युवाहपतिता
न्बहून् ॥ ८२ ॥ नराश्वगजसंबाधेनराश्वगजसादिनां ॥ लोहितोदामहाघोरामांसशोणितकर्दमा ॥ ८३ ॥ नराश्वगजदेहानांवहंतीभीरुभीषणा ॥ तस्याःपारम
पारंचव्रजंतिविजयैषिणः ॥ ८४ ॥ गाधेनचोत्प्लवंतश्चनिमज्योन्मज्यचापरे ॥ तेतुलोहितदिग्धांगारक्तवर्मायुधांबराः ॥ ८५ ॥ सस्नुस्तस्यांपपुश्चास्यांमम्लुश्च
भरतर्षभ ॥ रथानश्वान्नरान्नागानायुधाभरणानिच ॥ ८६ ॥ वसनान्यथवर्माणिवध्यमानान्हतानपि ॥ भूमिंखंद्यांदिशश्चैवप्रायःपश्यामलोहितं ॥ ८७ ॥
लोहितस्यतुगंधेनस्पर्शेनचरसेनच ॥ रूपेणचातिरक्तेनशब्देनचविसर्पता ॥ ८८ ॥ विषादःसुमहानासीत्प्रायःसैन्यस्यभारत ॥ तत्तुविप्रहतंसैन्यंभीमसेनमु
खास्तदा ॥ ८९ ॥ भूयःसमाद्रवन्वीराःसात्यकिप्रमुखास्तदा ॥ तेषामापततांवेगमविषह्यंनिरीक्ष्यच ॥ ९० ॥ पुत्राणांतेमहासैन्यमासीद्राजन्पराङ्मुखं ॥ तत्प्र
कीर्णरथाश्वेभंनरवाजिसमाकुलं ॥ ९१ ॥

॥५५॥ विध्वस्तवर्मकवचंप्रविल्यायुधकार्मुकं ॥व्यद्रवत्तावकंसैन्यंलोड्यमानंसमंततः॥सिंहार्दितमिवारण्येयथागजकुलंतथा॥ ९२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्व ८
णिसंकुलयुद्धेऊनपंचाशत्तमोध्यायः॥४९॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच तानभिद्रवतोदृष्ट्वापांडवांस्तावकंबलं॥दुर्योधनोमहाराजवारयामास
सर्वशः॥ १ ॥ योधांश्चस्वबलंचैवसमंताद्भरतर्षभ ॥ क्रोशतस्तवपुत्रस्यनस्मराजन्यवर्तत ॥ २ ॥ततःपक्षःप्रपक्षश्चशकुनिश्चापिसौबलः॥ तदासशस्त्राःकुरवो
भीममभ्यद्रवन्रणे ॥ ३ ॥ कर्णोपिदृष्ट्वाद्रवतोधार्तराष्ट्रान्सराजकान्॥ मद्रराजमुवाचेदंयाहिभीमरथंप्रति ॥ ४ ॥ एवमुक्तश्चकर्णेनशल्योमद्राधिपस्तदा ॥ हं
सवर्णान्हयानग्र्यान्प्रैषीद्यत्रवृकोदरः ॥ ५ ॥ तेप्रेरितामहाराजशल्येनाहवशोभिना॥ भीमसेनरथंप्राप्यसमसज्जंतवाजिनः॥ ६॥ दृष्ट्वाकर्णसमायांतंभीमः
क्रोधसमन्वितः ॥ मतिंचक्रेविनाशायकर्णस्यभरतर्षभ ॥ ७॥ सोब्रवीत्सात्यकिंवीरंधृष्टद्युम्नंचपार्षतं ॥ यूयंरक्षतराजानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ संश
यान्महतोमुक्तंकथंचिन्प्रेक्षतोमम ॥ अग्रतोमेकृतोराजाछिन्नसर्वपरिच्छदः ॥ ९ ॥ दुर्योधनस्यप्रीत्यर्थंराधेयेनदुरात्मना ॥ अंतमद्यगमिष्यामितस्यदुः
खस्यपार्षत॥ १० ॥ हंतास्म्यद्यरणेकर्णसवामांनिहनिष्यति॥ संग्रामेणसुघोरेणसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ११ ॥ राजानमद्यभवतांन्यासभूतंददानिवै॥ तस्यसंर
क्षणेसर्वैयतध्वंविगतज्वराः॥ १२ ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुःप्रायादाधिरथिंप्रति॥ सिंहनादेनमहतासर्वाःसन्नादयन्दिशः ॥ १३ ॥ दृष्ट्वात्वरितमायांतंभीमंयुद्धा
भिनंदिनं॥ सूतपुत्रमथोवाचमद्राणामीश्वरोविभुः॥ १४ ॥ शल्यउवाच पश्यकर्णमहाबाहुंसंक्रुद्धंपांडुनंदनं॥ दीर्घकालार्जितंक्रोधंमोक्तुकामंत्वयि
ध्रुवं॥ १५॥ ईदृशंनास्यरूपंमेदृष्टपूर्वंकदाचन॥ अभिमन्यौहतेकर्णराक्षसेचघटोत्कचे॥ १६ ॥ त्रैलोक्यस्यसमस्तस्यशक्तःक्रुद्धोनिवारणे ॥ बिभर्त्तिसदृशंरू
पंयुगांताग्निसमप्रभं॥ १७॥ संजयउवाच इतिब्रुवतिराधेयंमद्राणामीश्वरेनृप॥ अभ्यवर्ततवैकर्णंक्रोधदीप्तोवृकोदरः॥ १८॥ अथागतंतुसंप्रेक्ष्यभी
मंयुद्धाभिनंदिनं॥ अब्रवीद्वचनंशल्यंराधेयःप्रहसन्निव॥ १९ ॥ यदुक्तंवचनंमेद्यत्वयामद्रजनेश्वर॥ भीमसेनंप्रतिविभोतत्सत्यंनात्रसंशयः॥ २० ॥ एषशूर
श्चवीरश्चक्रोधनश्चवृकोदरः॥ निरपेक्षःशरीरेचप्राणतश्चबलाधिकः॥ २१॥ अज्ञातवासंवसताविराटनगरेतदा॥ द्रौपद्याःप्रियकामेनकेवलंबाहुसंश्रयात्॥
॥२२॥ गूढभावंसमाश्रित्यकीचकःसगणोहतः॥ सोद्यसंग्रामशिरसिसन्नद्धःक्रोधमूर्छितः॥ २३॥ ॥ १४ ॥ १५॥ १६ ॥ १७॥१८॥ १९॥२०॥२१॥ २२॥२३॥

किंकरोद्यतदंडेन करेणोद्यतोदंडोयेनतेनमृत्युनासमः किंशब्दउपमार्थे ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

किंकरोद्यतदंडेनमृत्युनापिव्रजेद्रणं॥ चिरकालाभिलषितोममायंतुमनोरथः॥ २४॥ अर्जुनंसमरेहन्यांमांवाहन्याद्धनंजयः॥ समेकदाचिद्दैवभवेद्भीमस
मागमात्॥ २५॥ निहतेभीमसेनेवायदिवाविरथीकृते॥ अभियास्यतिमांपार्थस्तन्मेसाधुभविष्यति॥ २६॥ अत्रयन्मन्यसेप्राप्तंतच्छीघ्रंसंप्रधारय॥ एत
च्छ्रुत्वातुवचनंराधेयस्यामितौजसः॥ २७॥ उवाचवचनंशल्यःसूतपुत्रंतथागतं॥ अभियाहिमहाबाहोभीमसेनंमहाबलं॥ २८॥ निरस्यभीमसेनंतुततःप्रा
प्स्यसिफाल्गुनं॥ यस्तेकामोभिलषितश्चिरात्प्रभृतिहृद्गतः॥ २९॥ सवैसंपत्स्यतेकर्णसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ एवमुक्तेततःकर्णःशल्यंपुनरभाषत॥ ३०॥ हंताहम
र्जुनंसंख्येमांवाहन्याद्धनंजयः॥ युद्धेमनःसमाधाययाहियत्रवृकोदरः॥ ३१॥ संजयउवाच ततःप्रायाद्रथेनाशुशल्यस्तत्रविशांपते॥ यत्रभीमोमहे
ष्वासोव्यद्रावयतवाहिनीं॥ ३२॥ ततस्तूर्यनिनादश्चभेरीणांचमहास्वनः॥ उदतिष्ठच्चराजेंद्रकर्णभीमसमागमे॥ ३३॥ भीमसेनोथसंक्रुद्धस्तस्यसैन्यंदुरास
दं॥ नाराचैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्दिशःप्राद्रावयद्बली॥ ३४॥ ससन्निपातस्तुमुलोघोररूपोविशांपते॥ आसीद्रौद्रोमहाराजकर्णपांडवयोर्मृधे॥ ३५॥ ततोमुहूर्त्ताद्रा
जेंद्रपांडवःकर्णमाद्रवत्॥ समापतंतंसंप्रेक्ष्यकर्णोवैकर्त्तनोवृषः॥ ३६॥ आजघानसुसंक्रुद्धोनाराचेनस्तनांतरे॥ पुनश्चैनममेयात्माशरवर्षैरवाकिरत्॥ ३७
सविद्धःसूतपुत्रेणच्छादयामासपत्रिभिः॥ विव्याधनिशितैःकर्णंनवभिर्नतपर्वभिः॥ ३८॥ तस्यकर्णोधनुर्मध्येद्विधाचिच्छेदपत्रिभिः॥ अथैनंछिन्नधन्वानं
प्रत्यविध्यत्स्तनांतरे॥ ३९॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनसर्वावरणभेदिना॥ सोन्यत्कार्मुकमादायसूतपुत्रंवृकोदरः॥ ४०॥ राजन्मर्मसुमर्मज्ञोविव्याधनिशितैः
शरैः॥ ननादबलवन्नादंकंपयन्निवरोदसी॥ ४१॥ तंकर्णःपंचविंशत्यानाराचेनसमार्पयत्॥ मदोत्कटंवनेदृप्तमुल्काभिरिवकुंजरं॥ ४२॥ ततःसायकभि
न्नांगःपांडवःक्रोधमूर्छितः॥ संरंभामर्षताम्राक्षःसूतपुत्रवधेप्सया॥ ४३॥ सकार्मुकेमहावेगंभारसाधनमुत्तमं॥ गिरीणामपिभेत्तारंसायकंसमयोजयत्॥
॥ ४४॥ विकृष्यबलवच्चापमाकर्णादतिमारुतिः॥ तंमुमोचमहेष्वासःक्रुद्धःकर्णजिघांसया॥ ४५॥ सविसृष्टोबलवतावाणोवज्राशनिस्वनः॥ अदारयद्रणे
कर्णंवज्रवेगोयथाचलं॥ ४६॥ सभीमसेनाभिहतःसूतपुत्रःकुरूद्वह॥ निषसादरथोपस्थेविसंज्ञःपृतनापतिः॥ ४७॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

ततोमद्राधिपोदृष्ट्वाविसंज्ञंसूतनंदनं॥ अपोवाहरथेनाजौकर्णमाहवशोभिनं ॥ ४८॥ ततःपराजितेकर्णेधार्तराष्ट्रींमहाचमूं ॥ व्यद्रावयद्भीमसेनोयथेंद्रोदानवान्पुरा॥ ४९॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णापयानेपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५०॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच सुदुष्करमिदंकर्मकृतंभीमेनसंजय॥ येनकर्णोमहाबाहुरथोपस्थेनिपातितः॥ १ ॥ कर्णोह्येकोरणेहंतापांडवान्सृंजयैःसह॥ इतिदुर्योधनःसूतप्राब्रवीन्मांमुहुर्मुहुः ॥ २॥ पराजितंतुराधेयंदृष्ट्वाभीमेनसंयुगे॥ ततःपरंकिमकरोत्पुत्रोदुर्योधनोमम ॥ ३ ॥ संजयउवाच विमुखंप्रेक्ष्यराधेयंसूतपुत्रंमहाहवे ॥ पुत्रस्तवमहाराजसोदर्यान्समभाषत॥ ४॥ शीघ्रंगच्छतभद्रंवोराधेयंपरिरक्षत॥ भीमसेनभयागाधेमज्जंतंव्यसनार्णवे॥ ५॥ तेतुराज्ञासमादिष्टाभीमसेनंजिघांसवः॥ अभ्यवर्ततसंक्रुद्धाःपतंगाःपावकंयथा॥ ६॥ श्रुतर्वादुर्धरःक्राथोविवित्सुर्विकटःसमः॥ निषंगीकवचीपाशीतथानंदोपनंदकौ॥ ७॥ दुष्प्रधर्षःसुबाहुश्चवातवेगसुवर्चसौ॥ धनुर्ग्राहोदुर्मदश्चजलसंधःशलःसहः॥ ८ ॥ एतेरथैःपरिवृतावीर्यवंतोमहाबलाः॥ भीमसेनंसमासाद्यसमंतात्पर्यवारयन्॥ ९॥ तेव्यमुंचञ्छरव्रातान्नानालिंगान्समंततः॥ सतैरभ्यर्द्यमानस्तुभीमसेनोमहाबलः॥ १० ॥ तेषामापततांक्षिप्रंसुतानांतिजनाधिप॥ रथैःपंचदशैःसार्द्धंपंचाशदहनद्रथान्॥ ११॥ विवित्सोस्तुततःक्रुद्धोभल्लेनापाहरच्छिरः॥ भीमसेनोमहाराजतत्पपातहतंभुवि॥ १२॥ सकुंडलशिरस्त्राणंपूर्णचंद्रोपमंतथा ॥ तंदृष्ट्वानिहतंशूरंभ्रातरःसर्वतःप्रभो॥ ॥ १३ ॥ अभ्यद्रवंतसमरेभीमंभीमपराक्रमं॥ ततोपराभ्यांभल्लाभ्यांपुत्रयोस्तेमहाहवे॥ १४॥ जहारसमरेप्राणान्भीमोभीमपराक्रमः॥ तौधरामनुपद्येतांवातरुग्णाविवद्रुमौ॥ १५॥ विकटश्चसहश्चोभौदेवपुत्रोपमौनृप॥ ततस्तुत्वरितोभीमःक्राथंनिन्येयमक्षयं ॥ १६ ॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनसहतोन्यपतद्भुवि॥ हाहाकारस्ततस्तीव्रःसंबभूवजनेश्वर॥ १७॥ वध्यमानेषुवीरेषुतवपुत्रेषुधन्विषु॥ तेषांसुलुलितेसैन्येपुनर्भीमोमहाबलः॥ १८ नंदोपनंदौसमरेप्रैषयद्यमसादनं॥ ततस्तेप्राद्रवन्भीताःपुत्रास्तेविह्वलीकृताः॥ १९॥ भीमसेनंरणेदृष्ट्वाकालांतकयमोपमं ॥ पुत्रांस्तेनिहतान्दृष्ट्वासूतपुत्रःसुदुर्मनाः॥ २०॥ हंसवर्णान्हयान्भूयःप्रैषयद्यत्रपांडवः॥ तेप्रेषितामहाराजमद्रराजेनवाजिनः॥ २१॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ हरींद्रयोःवानरेंद्रयोर्वालिसुग्रीवयोरित्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

भीमसेनरथंप्राप्यसमसज्जंतवेगिनाः ॥ ससन्निपातस्तुमुलोघोररूपोविशांपते ॥ २२ ॥ आसीद्रौद्रोमहाराजकर्णपांडवयोर्मृधे ॥ दृष्ट्वाममममहाराजतौसमेतौ
महारथौ ॥ २३ ॥ आसीद्बुद्धिःकथंयुद्धमेतदद्यभविष्यति ॥ ततोभीमोरणश्लाघीछादयामासपत्रिभिः ॥ २४ ॥ कर्णंरणेमहाराजपुत्राणांतवपश्यतां ॥ ततःक
र्णोभृशंक्रुद्धोभीमंनवभिरायसैः ॥ २५ ॥ विव्याधपरमास्त्रज्ञोभल्लैःसंनतपर्वभिः ॥ आहतःसमहाबाहुर्भीमोभीमपराक्रमः ॥ २६ ॥ आकर्णपूर्णैर्विशिखैःक
र्णंविव्याधसप्तभिः ॥ ततःकर्णोमहाराजआशीविषइवश्वसन् ॥ २७ ॥ शरवर्षेणमहताछादयामासपांडवं ॥ भीमोपितंशरव्रातैश्छादयित्वामहारथं ॥ २८ ॥प
श्यतांकौरवेयाणांविननर्दमहाबलः ॥ ततःकर्णोभृशंक्रुद्धोदृढमादायकार्मुकं ॥ २९ ॥ भीमंविव्याधदशभिःकंकपत्रैःशिलाशितैः ॥ कार्मुकंचास्यचिच्छेदभ
ल्लेननिशितेनच ॥ ३० ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्हेमपट्टविभूषितं ॥ परिघंघोरमादायमृत्युदंडमिवापरं ॥ ३१ ॥ कर्णस्यनिधनाकांक्षीचिक्षेपातिबलोनदन् ॥ तमा
पतंतंपरिघंवज्राशनिसमस्वनं ॥ ३२ ॥ चिच्छेदबहुधाकर्णःशरैराशीविषोपमैः ॥ ततःकार्मुकमादायभीमोदृढतरंतदा ॥ ३३ ॥ छादयामासविशिखैःकर्णंपर
बलार्दनं ॥ ततोयुद्धमभूद्घोरंकर्णपांडवयोर्मृधे ॥ ३४ ॥ हरींद्रयोरिवमुहुःपरस्परवधैषिणोः ॥ ततःकर्णोमहाराजभीमसेनंत्रिभिःशरैः ॥ ३५ ॥ आकर्णमूलंवि
व्याधदृढमायम्यकार्मुकं ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासःकर्णेनबलिनांवरः ॥ ३६ ॥ घोरमादत्तविशिखंकर्णकायावदारणं ॥ तस्यभित्वातनुत्राणंभित्वाकायंचसाय
कः ॥ ३७ ॥ प्राविशद्धरणींराजन्वल्मीकमिवपन्नगः ॥ सतेनातिप्रहारेणव्यथितोविह्वलन्निव ॥ ३८ ॥ संचचालरथेकर्णःक्षितिकंपेयथाचलः ॥ ततःकर्णोमहा
राजरोषामर्षसमन्वितः ॥ ३९ ॥ पांडवंपंचविंशत्यानाराचानांसमार्पयत् ॥ आजघ्नेबहुभिर्बाणैर्ध्वजमेकेषुणाहनत् ॥ ४० ॥ सारथिंचास्यभल्लेनप्रेषयामास
मृत्यवे ॥ छित्वाचकार्मुकंतूर्णंपांडवस्याशुपत्रिणा ॥ ४१ ॥ ततोमुहूर्त्ताद्राजेंद्रनातिकृच्छ्राद्धसन्निव ॥ विरथंभीमकर्माणंभीमंकर्णश्चकारह ॥ ४२ ॥ विरथोभ
रतश्रेष्ठप्रहसन्ननिलोपमः ॥ गदांगृह्यमहाबाहुरपतत्स्यंदनोत्तमात् ॥ ४३ ॥ अवप्लुत्यचवेगेनतवसैन्यंविशांपते ॥ व्यधमद्गदयाभीमःशरन्मेघानिवानिलः ॥ ४४ ॥
नागान्सप्तशतान्राजन्नीषादंतान्प्रहारिणः ॥ व्यधमत्सहसाभीमःक्रुद्धरूपःपरंतपः ॥ ४५ ॥ दंतवेष्टेषुनेत्रेषुकुंभेषुचकटेषुच ॥ मर्मस्वपिचमर्मज्ञस्तान्नागानवधी
द्बली ॥ ४६ ॥ ततस्तेप्राद्रवन्भीताःप्रतीपंप्रहिताःपुनः ॥ महामात्रैस्तमावव्रुर्मेघाइवदिवाकरं ॥ ४७ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥

तान्ससप्तशतान्नागान्सारोहायुधकेतनान् ॥ भूमिष्ठोगदयाजघ्नेवज्रेणेंद्रइवाचलान् ॥ ४८ ॥ ततःसुबलपुत्रस्यनागानतिबलान्पुनः ॥ पोथयामासकौंतेयोद्वि
पंचाशदरिंदमः ॥ ४९ ॥ तथारथशतंसाग्रंपत्तींश्चशतशोपरान् ॥ न्यहनत्पांडवोयुद्धेतापयंस्तववाहिनीं ॥ ५० ॥ प्रताप्यमानंसूर्येणभीमेनचमहात्मना ॥ तव
सैन्यंसंचुकोचचर्माग्नावाहितंयथा ॥ ५१ ॥ तेभीमभयसंत्रस्तास्तावकाभरतर्षभ ॥ विहायसमरेभीमंदुद्रुवुर्वैदिशोदश ॥ ५२ ॥ रथाःपंचशताश्चान्येह्रादिन
श्चर्मवर्मिणः ॥ भीममभ्यद्रवन्घ्नंतःशरपूगैःसमंततः ॥ ५३ ॥ तान्सपंचशतान्वीरान्सपताकध्वजायुधान् ॥ पोथयामासगदयाभीमोविष्णुरिवासुरान् ॥ ५४ ॥
ततःशकुनिनिर्दिष्टाःसादिनःशूरसंमताः ॥ त्रिसाहस्राभ्ययुर्भीमंशक्त्यृष्टिप्रासपाणयः ॥ ५५ ॥ प्रत्युद्गम्यजवेनाशुसाश्वारोहांस्तदारिहा ॥ विविधान्विचरन्मा
र्गान्गदयासमपोथयत् ॥ ५६ ॥ तेषामासीन्महाञ्छब्दस्तडितानांचसर्वशः ॥ अश्मभिर्विध्यमानानांनगानामिवभारत ॥ ५७ ॥ एवंसुबलपुत्रस्यत्रिसाह
स्रान्हयोत्तमान् ॥ हत्वान्यंरथमास्थायक्रुद्धोराधेयमभ्ययात् ॥ ५८ ॥ कर्णोपिसमरेराजन्धर्मपुत्रमरिंदमं ॥ सशरैश्छादयामाससारथिंचाप्यपातयत् ॥ ५९ ॥
ततःसप्रद्रुतःसंख्येरथंदृष्ट्वामहारथः ॥ अन्वधावत्किरन्बाणैःकंकपत्रैरजिह्मगैः ॥ ६० ॥ राजानमभिधावंतंशरैरावृत्यरोदसी ॥ क्रुद्धःप्रच्छादयामासशरजा
लेनमारुतिः ॥ ६१ ॥ सन्निवृत्तस्ततस्तूर्णंराधेयःशत्रुकर्शनः ॥ भीमंप्रच्छादयामाससमंतान्निशितैःशरैः ॥ ६२ ॥ भीमसेनरथव्यग्रंकर्णंभारतसात्यकिः ॥ अ
भ्यर्दयदमेयात्मापार्ष्णिग्रहणकारणात् ॥ ६३ ॥ अभ्यवर्ततकर्णस्तमर्दितोपिशरैर्भृशं ॥ तावन्योन्यंसमासाद्यवृषभौसर्वधन्विनां ॥ ६४ ॥ विसृजंतौशरान्दीप्ता
न्विभ्राजेतांमनस्विनौ ॥ ताभ्यांवियतिराजेंद्रविततंभीमदर्शनं ॥ ६५ ॥ क्रौंचपृष्ठारुणंरौद्रंबाणजालंव्यदृश्यत ॥ नैवसूर्यप्रभाराजन्नदिशःप्रदिशस्तथा ॥ ६६ ॥
प्राज्ञासिष्मवयंतेवाशरैर्मुक्तैःसहस्रशः ॥ मध्याह्नेतपतोराजन्भास्करस्यमहाप्रभाः ॥ ६७ ॥ हृताःसर्वाःशरौघैस्तैःकर्णपांडवयोस्तदा ॥ सौबलंकृतवर्माणंद्रौ
णिमाधिरथिंकृपं ॥ ६८ ॥ संसक्तान्पांडवैर्दृष्ट्वानिवृत्ताःकुरवःपुनः ॥ तेषामापततांशब्दस्तीव्रआसीद्विशांपते ॥ ६९ ॥ उद्धृत्तानांयथावृष्ट्यासागराणांभयावहः ॥
तेसेनेभृशसंसक्तेदृष्ट्वान्योन्यंमहाहवे ॥ ७० ॥ हर्षेणमहतायुक्तेपरिगृह्यपरस्परं ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंमध्यंप्राप्तेदिवाकरे ॥ ७१ ॥ तादृशंनकदाचिद्धिदृष्टपूर्वंनचश्रु
तं ॥ बलौघस्तुसमासाद्यबलौघंसहसारणे ॥ ७२ ॥ उपासर्पतवेगेनवार्योघइवसागरं ॥ आसीन्निनादःसुमहान्बाणौघानांपरस्परं ॥ ७३ ॥

गर्जतांसागरौघाणांयथास्यान्निःस्वनोमहान्॥ तेतुसेनेसमासाद्यवेगवत्यौपरस्परं ॥ ७४ ॥ एकीभावमनुप्राप्तेनद्याविवसमागमे ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंघोररूपं विशांपते॥ ७५॥ कुरूणांपांडवानांचलिप्सतांसुमहद्यशः॥ शूराणांगर्जतांतत्रत्यविच्छेदकृतागिरः॥ ७६ ॥ श्रूयंतेविविधाराजन्नामान्युद्दिश्यभारत ॥ यस्य यद्धिरणेव्यंगंपितृतोमातृतोपिवा॥ ७७॥ कर्मतःशीलतोवापिसतच्छ्रावयतेयुधि ॥ तान्दृष्ट्वासमरेशूरांस्तर्जमानान्परस्परं॥ ७८॥ अभवन्मेमतीराजन्नैषा मस्तीतिजीवितं॥ तेषांदृष्ट्वातुक्रुद्धानांवपूंष्यमिततेजसां ॥ ७९॥ अभवन्मेभयंतीव्रंकथमेतद्भविष्यति ॥ ततस्तेपांडवाराजन्कौरवाश्चमहारथाः ॥ ८० ॥ तत क्षुःसायकैस्तीक्ष्णैर्निघ्नंतोहिपरस्परं॥८१॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५१॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच क्षत्रियास्तेमहाराजपरस्परवधैषिणः॥ अन्योन्यंसमरेजघ्नुःकृतवैराःपरस्परं ॥ १॥ रथौघाश्चहयौघाश्चनरौघाश्चसमंततः॥ गजौघाश्चमहाराजसंसक्ताश्चपर स्परं॥ २॥ गदानांपरिघाणांचकणपानांचक्षिप्यतां॥प्रासानांभिंदिपालानांभुशुंडीनांचसर्वशः॥ ३॥ संपातंचानुपश्यामसंग्रामेभृशदारुणे॥ शलभाइवसं पेतुःशरवृष्ट्यःसमंततः॥ ४॥ नागान्नागाःसमासाद्यव्यधमंतपरस्परं॥ हयाहयांश्चसमरेरथिनोरथिनस्तथा॥५॥ पत्तयःपत्तिसंघांश्चहयसंघांश्चपत्तयः ॥ प त्तयोरथमातंगान्रथाहस्त्यश्वमेवच॥ ६॥ नागाश्वसमरेत्र्यंगंममृदुःशीघ्रगानृप ॥ वध्यतांतत्रशूराणांक्रोशतांचपरस्परं ॥ ७॥ घोरमायोधनंजज्ञेपशूनांवै शसंयथा॥ रुधिरेणसमास्तीर्णाभातिभारतमेदिनी॥ ८॥ शक्रगोपगणाकीर्णाप्रावृषीवयथाधरा॥ यथावावाससीशुक्लेमहारंजनरंजिते॥ ९॥ बिभृयाद्युवती श्यामातद्वदासीद्वसुंधरा॥ मांसशोणितचित्रेवशातकुंभमयीवच॥ १०॥ भिन्नानांचोत्तमांगानांबाहूनांचोरुभिःसह ॥ कुंडलानांप्रवृद्धानांभूषणानांचभा रत॥ ११॥ निष्काणामथशूराणांशरीराणांचधन्विनां॥ चर्मणांसपताकानांसंघास्तत्रापतन्भुवि॥ १२॥ गजागजान्समासाद्यविषाणैरार्दयन्नृप॥विषाणा भिहतास्तत्रभ्राजंतेद्विरदास्तथा॥ १३॥ रुधिरेणावसिक्तांगागैरिकप्रस्रवाइव॥ यथाभ्राजंतिस्यंदंतःपर्वताधातुमंडिताः॥१४॥तोमरान्सादिभिर्मुक्तान्प्रती पानास्थितान्बहून्॥ हस्तैर्विचेरुस्तेनागाबभंजुश्चापरेतथा॥१५॥नाराचैश्छिन्नवर्माणोभ्राजंतिस्मगजोत्तमाः॥ हिमागमेयथाराजन्व्यभ्राइवमहीधराः॥ ॥१६॥शरैःकनकपुंखैश्चचित्रारेजुर्गजोत्तमाः॥ उल्काभिःसंप्रदीप्ताग्राःपर्वताइवभारत॥ १७॥ ॥४॥५॥६॥ ७ ॥८ ॥ ९ ॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥

नगनिभोपमाः नगेषुनितरांभांतितेनगनिभाःपर्वतोत्तमास्तेउपमायेषामित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ धनुःशरगदाएवभा

केचिदभ्याहतानागैर्नागानगनिभोपमाः ॥ विनेशुःसमरेतस्मिन्पक्षवंतइवाद्रयः ॥ १८ ॥ अपरेप्राद्रवन्नागाःशल्यार्त्ताव्रणपीडिताः ॥ प्रतिमानैश्चकुंभैश्चपे
तुरुर्व्यांमहाहवे ॥ १९ ॥ विनेदुःसिंहवच्चान्येनदंतोभैरवान्रवान् ॥ बभ्रमुर्बहवोराजंश्चुक्रुशुश्चापरेगजाः ॥ २० ॥ हयाश्चनिहताबाणैर्हेमभांडविभूषिताः ॥ नि
पेदुश्चैवमम्लुश्चबभ्रमुश्चदिशोदश ॥ २१ ॥ अपरेकृष्यमाणाश्चविचेष्टंतोमहीतले ॥ भावान्बहुविधांश्चक्रुस्ताडिताःशरतोमरैः ॥ २२ ॥ नरास्तुनिहताभूमौकू
जंतस्तत्रमारिष ॥ दृष्ट्वाचबांधवानन्येपितॄनन्येपितामहान् ॥ २३ ॥ धावमानान्परांश्चान्येदृष्ट्वान्येतत्रभारत ॥ गोत्रनामानिख्यातानिशशंसुरितरेतरं ॥ २४ ॥
तेषांछिन्नामहाराजभुजाःकनकभूषणाः ॥ उद्वेष्टंतेविचेष्टंतेपतंतेचोत्पतंतिच ॥ २५ ॥ निपतंतितथैवान्येस्फुरंतिचसहस्रशः ॥ वेगांश्चान्येरणेचक्रुःपंचास्याइ
वपन्नगाः ॥ २६ ॥ तेभुजाभोगिभोगाभाश्चंदनाक्ताविशांपते ॥ लोहितार्द्राभृशंरेजुस्तपनीयध्वजाइव ॥ २७ ॥ वर्तमानेतथाघोरेसंकुलेसर्वतोदिशं ॥ अवि
ज्ञाताःस्मयुध्यंतेविनिघ्नंतःपरस्परं ॥ २८ ॥ भौमेनरजसाकीर्णेशस्त्रसंपातसंकुले ॥ नैवस्वेनपरेराजन्व्यज्ञायंततमोवृताः ॥ २९ ॥ तथातदभवद्युद्धंघोररूपंभ
यानकं ॥ लोहितोदामहानद्यःप्रसस्रुस्तत्रचासकृत् ॥ ३० ॥ शीर्षपाषाणसंछन्नाःकेशशैवलशाद्वलाः ॥ अस्थिमीनसमाकीर्णाधनुःशरगदोडुपाः ॥ ३१ ॥
मांसशोणितपंकिन्योघोररूपाःसुदारुणाः ॥ नदीःप्रवर्तयामासुःशोणितौघविवर्धिनीः ॥ ३२ ॥ भीरुवित्रासकारिण्यःशूराणांहर्षवर्धनाः ॥ तानद्योघोररूपास्तु
नयंत्योयमसादनं ॥ ३३ ॥ अवगाढान्मज्जयंत्यःक्षत्रस्याजनयन्भयं ॥ क्रव्यादानांनरव्याघ्रनर्दतांतत्रतत्रह ॥ ३४ ॥ घोरमायोधनंजज्ञेप्रेतराजपुरोपमं ॥
उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः ॥ ३५ ॥ नृत्यंतिवैभूतगणाःसुतृप्तामांसशोणितैः ॥ पीत्वाचशोणितंतत्रवसांपीत्वाचभारत ॥ ३६ ॥ मेदोमज्जावसा
मत्तास्तृप्तामांसस्यचैवह ॥ धावमानाःस्मदृश्यंतेकाकगृध्रबकास्तथा ॥ ३७ ॥ शूरास्तुसमरेराजन्भयंत्यक्त्वासुदुस्त्यजं ॥ योधव्रतसमाख्याताश्चक्रुःकर्माण्यभी
तवत् ॥ ३८ ॥ शरशक्तिसमाकीर्णेक्रव्यादगणसंकुले ॥ व्यचरंतरणेशूराःख्यापयंतःस्वपौरुषं ॥ ३९ ॥ अन्योन्यंश्रावयंतिस्मनामगोत्राणिभारत ॥ पितृनामा
निचरणेगोत्रनामानिवाविभो ॥ ४० ॥ श्रावयाणाश्चबहवस्तत्रयोधाविशांपते ॥ अन्योन्यमवमृद्नंतःशक्तितोमरपट्टिशैः ॥ ४१ ॥ स्वरत्वादुडुवन्नक्षत्रसदृशीःपांतीत्युडुपाः

धनुरादिवदुडुपःशोभायासांताइतिवा उडुपस्तुप्लवेचंद्रेभतापेस्त्वेदतेजसोः शोभायांचेतिविश्वः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अगणेयानिगणयितुमशक्यानि ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

वर्त्तमानेतथायुद्धेघोररूपेसुदारुणे ॥ व्यषीदत्कौरवीसेनाभिन्नानौरिवसागरे॥ ४२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५२॥
संजयउवाच वर्त्तमानेतथायुद्धेक्षत्रियाणांनिमज्जने॥ गांडीवस्यमहाघोषःश्रूयतेयुधिमारिष ॥ १ ॥ संशप्तकानांकदनमकरोद्यत्रपांडवः ॥ कोसलानांतथाराजन्नारायणबलस्यच ॥ २ ॥ संशप्तकास्तुसमरेशरवृष्टीःसमंततः॥ अपातयन्पार्थमूर्ध्निजयगृद्धाःप्रमन्यवः ॥ ३ ॥ तावृष्टीःसहसाराजंस्तरसाधारयन्प्रभुः॥ व्यगाहतरणेपार्थोविनिघ्नन्रथिनांवरान् ॥ ४ ॥ विगाह्यतद्रथानीकंकंकपत्रैःशिलाशितैः॥ आससादततःपार्थःसुशर्माणंवरायुधं ॥ ५ ॥ सतस्यशरवर्षाणिववर्षरथिनांवरः॥ तथासंशप्तकाश्चैवपार्थंबाणैःसमार्पयन् ॥ ६ ॥ सुशर्मातुततःपार्थंविध्वादशभिराशुगैः॥ जनार्दनंत्रिभिर्बाणैरहनद्दक्षिणेभुजे ॥ ७॥ ततोपरेणभल्लेनकेतुंविव्याधमारिष ॥ सवानरवरोराजन्विश्वकर्मकृतोमहान्॥८॥ ननादसुमहानादंभीषयाणोजगर्जच ॥ कपेस्तुनिनदंश्रुत्वासंत्रस्तातववाहिनी ॥ ९ ॥ भयंविपुलमाधायनिश्चेष्टासमपद्यत॥ ततःसाशुशुभेसेनानिश्चेष्टावस्थितानृप ॥ १० ॥ नानापुष्पसमाकीर्णंयथाचैत्ररथंवनं ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांयोधास्तेकुरुसत्तम ॥ ११ ॥ अर्जुनंसिषिचुर्बाणैःपर्वतंजलदाइव ॥ परिवव्रुस्ततःसर्वेपांडवस्यमहारथं ॥ १२ ॥ निगृह्यतंप्रचुक्रुशुर्वध्यमानाःशितैःशरैः ॥ तेहयान्रथचक्रेचरथेषांचापिमारिष ॥ १३॥ निग्रहीतुमुपाक्रामन्क्रोधाविष्टाःसमंततः॥ निगृह्यतंरथंतस्ययोधास्तेतुसहस्रशः ॥ १४ ॥ निगृह्यबलवत्सर्वेसिंहनादमथानदन्॥ अपरेजगृहुश्चैवकेशवस्यमहाभुजौ ॥ १५ ॥ पार्थमन्येमहाराजरथस्थंजगृहुर्मुदा॥ केशवस्तुततोबाहूविधुन्वन्रणमूर्धनि ॥ १६ ॥ पातयामासतान्सर्वान्दुष्टहस्तीवहस्तिपान्॥ ततःक्रुद्धोरणेपार्थःसंवृतस्तैर्महारथैः॥ १७॥ निग्रहीतंरथंदृष्ट्वाकेशवंचाप्यभिद्रुतं ॥ रथारूढांस्तुसुबहून्पदातींश्चाप्यपातयत् ॥ १८॥ आसन्नांश्चतथायोधान्शरैरासन्नयोधिभिः॥ छादयामाससमरेकेशवंचेदमब्रवीत् ॥ १९॥ पश्यकृष्णमहाबाहोसंशप्तकगणान्बहून्॥ कुर्वाणान्दारुणंकर्मवध्यमानान्सहस्रशः॥ २० ॥ रथबंधमिमंघोरंपृथिव्यांनास्तिकश्चन॥ यःसहेतपुमाँल्लोकेमदन्योयदुपुंगव॥ २१ ॥ इत्येवमुक्त्वाबीभत्सुर्देवदत्तमथाधमत्॥ पांचजन्यंचकृष्णोपिपूरयन्निवरोदसी॥ २२॥ तंतुशंखस्वनंश्रुत्वासंशप्तकवरूथिनी॥ संचचालमहाराजवित्रस्ताचाद्रवद्भृशं॥ २३॥

॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारत

पादबंधंततश्चक्रेपांडवःपरवीरहा॥ नागमस्त्रंमहाराजसंप्रकीर्यमुहुर्मुहुः॥ २४॥ तेबद्धाःपादबंधेनपांडवेनमहात्मना॥ निश्चेष्टाश्चाभवन्राजन्नश्मसारमया
इव॥ २५॥ निश्चेष्टांस्तुततोयोधानवधीत्पांडुनंदनः॥ यथेंद्रःसमरेदैत्यांस्तारकस्यवधेपुरा॥ २६॥ तेवध्यमानाःसमरेमुमुचुस्तंरथोत्तमं ॥ आयुधानिचसर्वा
णिविस्रष्टुमुपचक्रमुः॥ २७॥ तेबद्धाःपादबंधेननशेकुश्चेष्टितुंनृप॥ ततस्तानवधीत्पार्थःशरैःसन्नतपर्वभिः॥ २८॥ सर्वयोधाहिसमरेभुजगैर्वेष्टिताभवन्॥ या
नुद्दिश्यरणेपार्थःपादबंधंचकारह॥ २९ ॥ ततःसुशर्माराजेंद्रगृहीतांवीक्ष्यवाहिनीं॥ सौपर्णमस्त्रंत्वरितःप्रादुश्चक्रेमहारथः॥३०॥ ततःसुपर्णाःसंपेतुर्भक्षयंतो
भुजंगमान्॥ तेवैविदुद्रुवुर्नागादृष्ट्वातान्खचरान्नृप॥ ३१॥ बभौबलंतद्विमुक्तंपादबंधाद्विशांपते॥ मेघवृंदाद्यथामुक्तोभास्करस्तापयन्प्रजाः॥ ३२॥ विप्रमु
क्तास्तुतेयोधाःफाल्गुनस्यरथंप्रति॥ सस्रजुर्बाणसंघांश्चशस्त्रसंघांश्चमारिष॥ ३३॥ विविधानिचशस्त्राणिप्रत्यविध्यंतसर्वशः॥ तांमहास्त्रमयींवृष्टिंसंछिद्यश
रवृष्टिभिः॥ ३४॥ न्यवधीच्चततोयोधान्वासविःपरवीरहा॥ सुशर्मातुततोराजन्बाणेनानतपर्वणा॥ ३५॥ अर्जुनंहृदयेविध्वाविव्याधान्यैस्त्रिभिःशरैः॥ स
गाढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत्॥ ३६॥ ततउच्चुक्रुशुःसर्वेहतःपार्थइतिस्मह॥ ततःशंखनिनादाश्चभेरीशब्दाश्चपुष्कलाः॥३७॥ नानावादित्रनिनदाः
सिंहनादाश्चजज्ञिरे॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांश्वेताश्वःकृष्णसारथिः॥ ३८॥ ऐंद्रमस्त्रममेयात्माप्रादुश्चक्रेत्वरान्वितः॥ ततोबाणसहस्राणिसमुत्पन्नानिमारिष॥
॥ ३९॥ सर्वदिक्षुव्यदृश्यंतनिघ्नंतितववाहिनीं॥ हयान्रथांश्चसमरेशस्त्रैःशतसहस्रशः॥ ४०॥ वध्यमानेततःसैन्येभयंसुमहदाविशत्॥ संशप्तकगणानांच
गोपालानांचभारत॥ ४१॥ नहितत्रपुमान्कश्चिद्योर्जुनंप्रत्यविध्यत॥ पश्यतांतत्रवीराणामहन्यतबलंतव॥ ४२॥ हन्यमानमपश्यंश्चनिश्चेष्टंस्मपराक्रमे॥
अयुतंतत्रयोधानांहत्वापांडुसुतोरणे॥ ४३॥ व्यभ्राजतमहाराजविधूमोग्निरिवज्वलन्॥ चतुर्दशसहस्राणियानिशिष्टानिभारत॥ ४४॥ रथानामयुतंचै
वत्रिसाहस्राश्चदंतिनः॥ ततःसंशप्तकाभूयःपरिवव्रुर्धनंजयं॥ ४५॥ मर्तव्यमितितिनिश्चित्यजयंवाप्यनिवर्तनं॥ तत्रयुद्धंमहच्चासीत्तावकानांविशांपते॥
शूरेणबलिनासार्धंपांडवेनकिरीटिना॥४६ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५३॥ ॥छ॥ ॥छ॥

भावदीपेत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५३॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥

संजयउवाच कृतवर्माकृपोद्रौणिःसूतपुत्रश्चमारिष॥ उलूकःसौबलश्चैवराजाचसहसोदरैः॥१॥सीदमानांचमूंदृष्ट्वापांडुपुत्रभयार्दितां॥ समुज्जह्रुःस्मवे
गेनभिन्नांनावमिवार्णवे॥ २॥ ततोयुद्धमतीवासीन्मुहूर्त्तमिवभारत॥ भीरूणांत्रासजननंशूराणांहर्षवर्धनं॥ ३॥ कृपेणशरवर्षाणिप्रतिमुक्तानिसंयुगे॥ सृं
जयांश्छादयामासुःशलभानांव्रजाइव॥ ४॥ शिखंडीचततःक्रुद्धोगौतमंत्वरितोययौ॥ ववर्षशरवर्षाणिसमंताद्द्विजपुंगवं॥ ५॥ कृपस्तुशरवर्षंतद्विनिहत्यम
हास्त्रवित्॥ शिखंडिनंरणेक्रुद्धोविव्याधदशभिःशरैः॥ ६॥ ततःशिखंडीकुपितःशरैःसप्तभिराहवे॥ कृपंविव्याधकुपितंकंकपत्रैरजिह्मगैः॥ ७॥ ततःकृपःशरै
स्तीक्ष्णैःसोतिविद्धोमहारथः॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेशिखंडिनमथोद्विजः॥ ८॥ हताश्वात्तुततोयानादवप्लुत्यमहारथः॥ खड्गंचर्मतथागृह्यसत्वरंब्राह्मणंययौ॥ ९॥
तमापतंतंसहसाशरैःसन्नतपर्वभिः॥ छादयामाससमरेतदद्भुतमिवाभवत्॥ १०॥ तत्राद्भुतमपश्यामशिलानांप्लवनंयथा॥ निश्चेष्टस्तद्रणेराजञ्छिखंडीस
मतिष्ठत॥ ११॥ कृपेणच्छादितंदृष्ट्वानृपोत्तमशिखंडिनं॥ प्रत्युद्ययौकृपंतूर्णंधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ १२॥ धृष्टद्युम्नंततोयांतंशारद्वतरथंप्रति॥ प्रतिजग्राहवेगेन
कृतवर्मामहारथः॥ १३॥ युधिष्ठिरमथायांतंशारद्वतरथंप्रति॥ सपुत्रंसहसैन्यंचद्रोणपुत्रोन्यवारयत्॥ १४॥ नकुलंसहदेवंचत्वरमाणौमहारथौ॥ प्रतिजग्रा
हतेपुत्रःशरवर्षेणवारयन्॥ १५॥ भीमसेनंकरूषांश्चकेकयान्सहसृंजयैः॥ कर्णोवैकर्त्तनोयुद्धेवारयामासभारत॥ १६॥ शिखंडिनस्ततोबाणान्कृपःशारद्वतो
युधि॥ प्राहिणोत्त्वरयायुक्तोदिधक्षुरिवमारिष॥ १७॥ तान्छरान्प्रेषितांस्तेनसमंतात्स्वर्णभूषितान्॥ चिच्छेदखड्गमाविध्यभ्रामयंश्चपुनःपुनः॥ १८॥ शत
चंद्रंचतच्चर्मगौतमस्तस्यभारत॥ व्यधमत्सायकैस्तूर्णंततउच्चुक्रुशुर्जनाः॥ १९॥ सविचर्मामहाराजखड्गपाणिरुपाद्रवत्॥ कृपस्यवशमापन्नोमृत्योरास्यमि
वातुरः॥ २०॥ शारद्वतशरैर्ग्रस्तंक्लिश्यमानंमहाबलः॥ चित्रकेतुसुतोराजन्सुकेतुस्त्वरितोययौ॥ २१॥ विकिरन्ब्राह्मणंयुद्धेबहुभिर्निशितैःशरैः॥ अभ्यापत
दमेयात्मागौतमस्यरथंप्रति॥ २२॥ दृष्ट्वाचयुक्तंतंयुद्धेब्राह्मणंचरितव्रतं॥ अपयातस्ततस्तूर्णंशिखंडीराजसत्तम॥ २३॥ सुकेतुस्तुततोराजन्गौतमंनवभिः
शरैः॥ विध्वाविव्याधसमत्यापुनश्चैनंत्रिभिःशरैः॥२४॥ अथास्यसशरंचापंपुनश्चिच्छेदमारिष॥ सारथिंचशरेणास्यभृशंमर्मस्वताडयत्॥२५॥ गौतमस्तुत
तःक्रुद्धोधनुर्गृह्यनवंदृढं॥सुकेतुंत्रिंशताबाणैःसर्वमर्मस्वताडयत्॥२६॥सविह्वलितसर्वांगःप्रचचालरथोत्तमे॥भूमिकंपेयथावृक्षश्चचालकंपितोभृशं॥२७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः॥५४॥ ॥ ७ ॥

चलतस्तस्यकायात्तुशिरोज्वलितकुंडलं ॥ सोष्णीषंसशिरस्त्राणंक्षुरप्रेणव्यपातयत्॥ २८॥ तच्छिरःप्रापतद्भूमौश्येनाहृतमिवामिषं ॥ ततोस्यकायोवसुधांप
श्चात्प्रापतदच्युत॥ २९॥ तस्मिन्हतेमहाराजत्रस्तास्तस्यपुरोगमाः॥ गौतमंसमरेत्यक्त्वादुद्रुवुस्तेदिशोदश॥ ३०॥ धृष्टद्युम्नंतुसमरेसंनिवार्यमहारथः॥ कृत
वर्माब्रवीद्धृष्टस्तिष्ठतिष्ठेतिभारत॥ ३१॥ तदभूत्तुमुलंयुद्धंवृष्णिपार्षतयोरणे॥ आमिषार्थेयथायुद्धंश्येनयोःक्रुद्धयोर्नृप॥ ३२ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुसमरेहार्दिक्यंनव
भिःशरैः॥ आजघानोरसिक्रुद्धःपीडयन्हृदिकात्मजं॥ ३३॥ कृतवर्मातुसमरेपार्षतेनदृढाहतः॥ पार्षतंसरथंसाश्वंछादयामाससायकैः॥३४॥ सरथश्छादि
तोराजन्धृष्टद्युम्नोनदृश्यते॥ मेघैरिवपरिच्छन्नोभास्करोजलधारिभिः॥ ३५॥ विधूयतंबाणगणंशरैःकनकभूषणैः॥ व्यरोचतरणेराजन्धृष्टद्युम्नःकृतव्रणः॥
॥ ३६॥ ततस्तुपार्षतःक्रुद्धःशस्त्रवृष्टिंसुदारुणां॥ कृतवर्माणमासाद्यव्यसृजत्पृतनापतिः॥ ३७॥ तामापतंतींसहसाशस्त्रवृष्टिंसुदारुणां॥ शरैरनेकसाहस्रैर्हार्दि
क्योऽवारयद्युधि॥ ३८॥ दृष्ट्वातुवारितांयुद्धेशस्त्रवृष्टिंदुरासदां॥ कृतवर्माणमासाद्यवारयामासपार्षतः॥ ३९॥ सारथिंचास्यतरसाप्राहिणोद्यमसादनं॥ भ
ल्लेनशितधारेणसहतःप्रापतद्रथात्॥ ४०॥ धृष्टद्युम्नस्तुबलवान्जित्वाशत्रुंमहाबलं॥ कौरवान्समरेतूर्णंवारयामाससायकैः॥ ४१॥ ततस्तेतावकायोधाधृष्टद्यु
म्नमुपाद्रवन्॥ सिंहनादरवंकृत्वाततोयुद्धमवर्त्तत॥ ४२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५४॥ ॥ ७॥ ॥
संजयउवाच द्रौणिर्युधिष्ठिरंदृष्ट्वाशैनेयेनाभिरक्षितं॥ द्रौपदेयैस्तथाशूरैरभ्यवर्त्ततहृष्टवत्॥ १॥ किरन्निषुगणान्घोरान्स्वर्णपुंखान्शिलाशितान्॥ दर्शय
न्विविधान्मार्गान्शिक्षाश्वलघुहस्तवत्॥ २॥ ततःखंपूरयामासशरैर्दिव्यास्त्रमंत्रितैः॥ युधिष्ठिरंचसमरेपरिवार्यमहास्त्रवित्॥ ३॥ द्रोणायनिशरच्छन्नंनप्रा
ज्ञायतकिंचन॥ बाणभूतमभूत्सर्वमायोधनशिरोमहत्॥ ४॥ बाणजालंदिविच्छन्नंस्वर्णजालविभूषितं॥ शुशुभेभरतश्रेष्ठवितानमिवधिष्ठितं॥ ५॥ तेनच्छ
न्नंनभोराजन्बाणजालेनभास्वता॥ अभ्रच्छायेवसंजज्ञेबाणरुद्धेनभस्तले॥ ६॥ तत्राश्चर्यमपश्यामबाणभूतेतथाविधे ॥ नस्मसंपततेभूतंकिंचिदेवांतरिक्ष
गं॥ ७॥ सात्यकिर्यतमानस्तुधर्मराजश्चपांडवः॥ तथेतराणिसैन्यानिनस्मचक्रुःपराक्रमं॥ ८॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

लाघवंद्रोणपुत्रस्यदृष्ट्वातत्रमहारथाः॥ व्यस्मयंतमहाराजनचैनंप्रत्युदीक्षितुं॥ ९॥ शेकुस्तेसर्वराजानस्तपंतमिवभास्करं॥ वध्यमानेततःसैन्येद्रौपदेयामहा
रथाः॥ १०॥ सात्यकिर्धर्मराजश्चपंचालाश्चापिसंगताः॥ त्यक्त्वामृत्युभयंघोरंद्रौणायनिमुपाद्रवन्॥ ११॥ सात्यकिःसप्तविंशत्याद्रौणिंविध्वाशिलीमुखैः॥
पुनर्विव्याधनाराचैःसप्तभिःस्वर्णभूषितैः॥ १२॥ युधिष्ठिरस्त्रिसप्तत्याप्रतिविंध्यश्चसप्तभिः॥ श्रुतकर्मात्रिभिर्बाणैःश्रुतकीर्त्तिश्चसप्तभिः॥ १३॥ सुतसोमस्तु
नवभिःशतानीकश्चसप्तभिः॥ अन्येचबहवःशूराविव्यधुस्तंसमंततः॥ १४॥ सतुक्रुद्धस्ततोराजन्नाशीविषइवश्वसन्॥ सात्यकिंपंचविंशत्याप्राविध्यतशिली
मुखैः॥ १५॥ श्रुतकीर्त्तिंचनवभिःसुतसोमंचपंचभिः॥ अष्टभिःश्रुतकर्माणंप्रतिविंध्यंत्रिभिःशरैः॥ १६॥ शतानीकंचनवभिर्धर्मपुत्रंचपंचभिः॥ तथेतरां
स्ततःशूरान्द्वाभ्यांद्वाभ्यामताडयत्॥ १७॥ श्रुतकीर्त्तेस्तथाचापंचिच्छेदनिशितैःशरैः॥ अथान्यद्धनुरादायश्रुतकीर्त्तिर्महारथः॥ १८॥ द्रौणायनिंत्रिभिर्विध्वा
विव्याधान्यैःशितैःशरैः॥ ततोद्रौणिर्महाराजशरवर्षेणमारिष॥ १९॥ छादयामासतत्सैन्यंसमंताद्भरतर्षभ॥ ततःपुनरमेयात्माधर्मराजस्यकार्मुकं॥ २०॥
द्रौणिश्चिच्छेदविहसन्विव्याधचशरैस्त्रिभिः॥ ततोधर्मसुतोराजन्प्रगृह्यान्यन्महद्धनुः॥ २१॥ द्रौणिंविव्याधसप्तत्याबाह्वोरुरसिचार्पयत्॥ सात्यकिस्तुततःक्रुद्धो
द्रौणेःप्रहरतोरणे॥ २२॥ अर्धचंद्रेणतीक्ष्णेनधनुश्छित्वानदद्धृशं॥ छिन्नधन्वाततोद्रौणिःशक्त्याशक्तिमतांवरः॥ २३॥ सारथिंपातयामासशैनेयस्यरथाद्द्रु
तं॥ अथान्यद्धनुरादायद्रोणपुत्रःप्रतापवान्॥ २४॥ शैनेयंशरवर्षेणच्छादयामासभारत॥ तस्याश्वाःप्रद्रुताःसंख्येपतितेरथसारथौ॥ २५॥ तत्रतत्रैवधावं
तःसमदृश्यंतभारत॥ युधिष्ठिरपुरोगास्तुद्रौणिंशस्त्रभृतांवरं॥ २६॥ अभ्यवर्षंतवेगेनविसृजंतःशिताञ्छरान्॥ आगच्छमानांस्तान्दृष्ट्वाक्रुद्धरूपान्परंतपः॥
॥ २७॥ प्रहसन्प्रतिजग्राहद्रोणपुत्रोमहारणे॥ ततःशरशतज्वालःसेनाकक्षंमहारथः॥ २८॥ द्रौणिर्ददाहसमरेकक्षमग्निर्यथावने॥ तद्बलंपांडुपुत्रस्यद्रोणपुत्र
प्रतापितं॥ २९॥ चुक्षुभेभरतश्रेष्ठतिमिनेवनदीमुखं॥ दृष्ट्वाचैवमहाराजद्रोणपुत्रपराक्रमं॥ ३०॥ निहतान्मेनिरेसर्वान्पांडून्द्रोणसुतेनवै॥ युधिष्ठिरस्तुत्वरि
तोद्रोणशिष्योमहारथः॥ ३१॥ अब्रवीद्द्रोणपुत्रायरोषामर्षसमन्वितः॥ नैवनामतवप्रीतिर्नैवनामकृतज्ञता॥ ३२॥ यतस्त्वंपुरुषव्याघ्रमामेवाद्यजिघांससि॥
ब्राह्मणेनतपःकार्यंदानमध्ययनंतथा॥ ३३॥ क्षत्रियेणधनुर्नाम्यंसभवान्ब्राह्मणब्रुवः॥ मिषतस्तेमहाबाहोयुधिजेष्यामिकौरवान्॥ ३४॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ भिमसेनमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

कुरुष्वसमरेकर्मब्रह्मबंधुरसिध्रुवं ॥ एवमुक्तोमहाराजद्रोणपुत्रःस्मयन्निव ॥ ३५ ॥ युक्तंतत्त्वंचसंचिंत्यनोत्तरंकिंचिदब्रवीत् ॥ अनुक्काचततःकिंचिच्छरवर्षै
णपांडवं ॥ ३६ ॥ छादयामाससमरेक्रुद्धोंतकइवप्रजाः ॥ सन्छाद्यमानस्तुतदाद्रोणपुत्रेणमारिष ॥ ३७ ॥ पार्थोऽपयातःशीघ्रंवैविहायमहतींचमूं ॥ अपयाते
ततस्तस्मिन्धर्मपुत्रेयुधिष्ठिरे ॥ ३८ ॥ द्रोणपुत्रस्ततोराजन्प्रत्यगात्समहामनाः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजंस्त्यक्त्वाद्रौणिंमहाहवे ॥ प्रययौतावकंसैन्यंयुक्तःक्रूरायक
र्मणे ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिपार्थापयानेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच भीमसेनंचपांचाल्यंचेदिकेकयसं
वृतं ॥ वैकर्त्तनःस्वयंरुध्वावारयामाससायकैः ॥ १ ॥ ततस्तुचेदिकारूषान्सृंजयांश्चमहारथान् ॥ कर्णोजघानसमरेभीमसेनस्यपश्यतः ॥ २ ॥ भीमसेनस्ततःक
र्णंविहायरथसत्तमं ॥ प्रययौकौरवंसैन्यंकक्षमग्निरिवज्वलन् ॥ ३ ॥ सूतपुत्रोपिसमरेपंचालान्केकयांस्तथा ॥ सृंजयांश्चमहेष्वासान्निजघानसहस्रशः ॥ ४ ॥
संशप्तकेषुपार्थश्चकौरवेषुवृकोदरः ॥ पंचालेषुतथाकर्णःक्षयंचक्रुर्महारथाः ॥ ५ ॥ तेक्षत्रियादह्यमानास्त्रिभिस्तैःपावकोपमैः ॥ जग्मुर्विनाशंसमरेराजन्दुर्मंत्रि
तेतव ॥ ६ ॥ ततोदुर्योधनः क्रुद्धोनकुलंनवभिःशरैः ॥ विव्याधभरतश्रेष्ठचतुरश्चास्यवाजिनः ॥ ७ ॥ ततःपुनरमेयात्मातवपुत्रोजनाधिप ॥ क्षुरेणसहदेवस्य
ध्वजंचिच्छेदकांचनं ॥ ८ ॥ नकुलस्तुततःक्रुद्धस्तवपुत्रंचसप्तभिः ॥ जघानसमरेराजन्सहदेवश्चपंचभिः ॥ ९ ॥ तावुभौभरतश्रेष्ठौज्येष्ठौसर्वधनुष्मतां ॥ विव्याधो
रसिसंक्रुद्धःपंचभिःपंचभिःशरैः ॥ १० ॥ ततोपराभ्यांभल्लाभ्यांधनुषीसमकृंतत ॥ यमयोःसहसाराजन्विव्याधचत्रिसप्तभिः ॥ ११ ॥ तावन्येधनुषीश्रेष्ठेशक्रचाप
निभेशुभे ॥ प्रगृह्यरेजतुःशूरौदेवपुत्रसमौयुधि ॥ १२ ॥ ततस्तौरभसौयुद्धेभ्रातरौभ्रातरंयुधि ॥ शरैर्ववृषतुर्घोरैर्महामेघौयथाचलं ॥ १३ ॥ ततःक्रुद्धोमहारा
जतवपुत्रोमहारथः ॥ पांडुपुत्रौमहेष्वासौवारयामासपत्रिभिः ॥ १४ ॥ धनुर्मंडलमेवास्यदृश्यतेयुधिभारत ॥ सायकाश्चैवदृश्यंतेनिश्चरंतःसमंततः ॥ १५ ॥
आच्छादयन्दिशःसर्वाःसूर्यस्येवांशवोयथा ॥ बाणभूतेततस्तस्मिन्संछन्नेचनभस्तले ॥ १६ ॥ यमाभ्यांददृशेरूपंकालांतकयमोपमं ॥ पराक्रमंतुतंदृष्ट्वातवसू
नोर्महारथाः ॥ १७ ॥ मृत्योरुपांतिकंप्राप्तौमाद्रीपुत्रौस्ममेनिरे ॥ ततःसेनापतीराजन्पांडवस्यमहारथः ॥ १८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

शुक्लंचरोचमानंचसिंहसेनंचदुर्जयं ॥ तेवीरारथमार्गेणपरिवव्रुर्नरोत्तमं ॥ ४५ ॥ सृजंतंसायकान्क्रुद्धंकर्णमाहवशोभिनं ॥ युध्यमानांस्तुतान्शूरान्मनुजेंद्रप्र
तापवान् ॥ ४६ ॥ अष्टाभिरष्टौराधेयोऽभ्यर्दयन्निशितैःशरैः ॥ अथापरान्महाराजसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ ४७ ॥ जघानबहुसाहस्रान्योधान्युद्धविशारदान् ॥
जिष्णुंचजिष्णुकर्माणंदेवापिंभद्रमेवच ॥ ४८ ॥ दंडंचराजन्समरेचित्रंचित्रायुधंहरिं ॥ सिंहकेतुंरोचमानंशलभंचमहारथं ॥ ४९ ॥ निजघानसुसंक्रुद्धश्चेदी
नांचमहारथान् ॥ तेषामाददतःप्राणानासीदाधिरथेर्वपुः ॥ ५० ॥ शोणिताभ्युक्षितांगस्यरुद्रस्येवोर्जितंमहत् ॥ तत्रभारतकर्णेनमातंगास्ताडिताःशरैः ॥ ५१ ॥
सर्वतोभ्यद्रवन्भीताःकुर्वंतोमहदाकुलं ॥ निपेतुरुर्व्यांसमरेकर्णसायकताडिताः ॥ ५२ ॥ कुर्वंतोविविधान्नादान्वज्रनुन्नाइवाचलाः ॥ गजवाजिमनुष्यैश्चनि
पतद्भिःसमंततः ॥ ५३ ॥ रथैश्चाधिरथेर्मार्गेसमास्तीर्यतमेदिनी ॥ नैवंभीष्मोनचद्रोणोनान्येयुधिचतावकाः ॥ ५४ ॥ चक्रुःस्मतादृशंकर्मयादृशंवैकृतंरणे ॥ सू
तपुत्रेणनागेषुहयेषुचरथेषुच ॥ ५५ ॥ नरेषुचमहाराजकृतंस्मकदनंमहत् ॥ मृगमध्येयथासिंहोदृश्यतेनिर्भयश्चरन् ॥ ५६ ॥ पंचालानांतथामध्येकर्णोचरदभी
तवत् ॥ यथामृगगणांस्त्रस्तान्सिंहोद्रावयतेदिशः ॥ ५७ ॥ पंचालानांरथव्रातान्कर्णोव्यद्रावयत्तथा ॥ सिंहास्यंचयथाप्राप्यनजीवंतिमृगाःक्वचित् ॥ ५८ ॥ त
थाकर्णमनुप्राप्यनजिजीवुर्महारथाः ॥ वैश्वानरंयथाप्राप्यप्रतिदह्यंतिवैजनाः ॥ ५९ ॥ कर्णाग्निनावनेतद्वद्दग्धाभारतसृंजयाः ॥ कर्णेनचेदिकैकेयपांचालेषुच
भारत ॥ ६० ॥ विश्राव्यनामनिहताबहवःशूरसंमताः ॥ ममचासीन्मतीराजन्दृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ ६१ ॥ नैकोप्याधिरथेर्जीवन्पांचाल्योमोक्ष्यतेयुधि ॥ पंचा
लान्व्यधमत्संख्येसूतपुत्रःपुनःपुनः ॥ ६२ ॥ पंचालानथनिघ्नंतंकर्णंदृष्ट्वामहारणे ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ६३ ॥ धृष्टद्युम्नश्चराधेयंद्रौपदेया
श्चमारिष ॥ परिवव्रुरमित्रघ्नंशतशश्चापरेजनाः ॥ ६४ ॥ शिखंडीसहदेवश्चनकुलोनाकुलिस्तथा ॥ जनमेजयःशिनेर्नप्ताबहवश्चप्रभद्रकाः ॥ ६५ ॥ एतेपुरोग
माभूत्वाधृष्टद्युम्नश्चसंयुगे ॥ कर्णमस्यंतमिष्वस्त्रैर्विचेरुरमितौजसः ॥ ६६ ॥ तांस्तत्राधिरथिःसंख्येचेदिपांचालपांडवान् ॥ एकोबहूनभ्यपतद्गरुत्मान्पन्नगानिव
॥ ६७ ॥ तैःकर्णस्याभवद्युद्धंघोररूपंविशांपते ॥ तादृग्यादृक्पुरावृत्तंदेवानांदानवैःसह ॥ ६८ ॥ तान्समेतान्महेष्वासान्शरवर्षौघवर्षिणः ॥ एकोव्यधमदव्यग्रस्त
मांसीवदिवाकरः ॥ ६९ ॥ भीमसेनस्तुसंसक्तेराधेयेपांडवैःसह ॥ सर्वतोभ्यहनत्क्रुद्धोयमदंडनिभैःशरैः ॥ वाह्लीकान्केकयान्मत्स्यान्वासात्यान्मद्रसैंधवान् ॥ ७० ॥

पार्षतःप्रययौतत्रयत्रराजासुयोधनः॥ माद्रीपुत्रौततःशूरौव्यतिक्रम्यमहारथौ ॥ १९ ॥ धृष्टद्युम्नस्तवसुतंवारयामाससायकैः॥तमविध्यदमेयात्मातवपुत्रोत्य
मर्षणः॥ २० ॥ पांचाल्यंपंचविंशत्याप्रहस्यपुरुषर्षभः॥ततःपुनरमेयात्मातवपुत्रोत्यमर्षणः॥ २१ ॥ विध्वाननादपांचाल्यंषष्ट्यापंचभिरेवच ॥ तथास्यसशरं
चापंहस्तावापंचमारिष॥ २२ ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनराजाचिच्छेदसंयुगे ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंपांचाल्यःशत्रुकर्शनः॥ २३॥ अन्यदादत्तवेगेनधनुर्भारसहंन
वं॥ प्रज्वलन्निववेगेनसंरंभाद्रुधिरेक्षणः॥ २४ ॥ अशोभतमहेष्वासोधृष्टद्युम्नःकृतव्रणः॥सपंचदशनाराचान्श्वसतःपन्नगानिव॥ २५ ॥ जिघांसुर्भरतश्रेष्ठं
धृष्टद्युम्नोव्यपासृजत्॥ तेवर्महेमविकृतंभित्वाराज्ञःशिलाशिताः॥ २६ ॥ विविशुर्वसुधांवेगात्कंकबर्हिणवाससः ॥ सोतिविद्धोमहाराजपुत्रस्तेतिव्यराजत ॥
॥ २७ ॥ वसंतकालेसुमहान्प्रफुल्लइवकिंशुकः॥ सच्छिन्नवर्मानाराचप्रहारैर्जर्जरीकृतः ॥ २८॥ धृष्टद्युम्नस्यभल्लेनक्रुद्धश्चिच्छेदकार्मुकं ॥ अथैनंछिन्नधन्वा
नंत्वरमाणोमहीपतिः॥ २९ ॥ सायकैर्दशभीराजन्भ्रुवोर्मध्येसमार्पयत्॥ तस्यतेऽशोभयन्वक्रंकर्मारपरिमार्जिताः॥ ३० ॥ प्रफुल्लंपंकजंयद्वद्भ्रमरामधुलिप्स
वः॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंधृष्टद्युम्नोमहामनाः॥ ३१ ॥ अन्यदादत्तवेगेनधनुर्भल्लांश्चषोडश॥ ततोदुर्योधनस्याश्वान्हत्वासूतंचपंचभिः॥ ३२॥ धनुश्चिच्छेदभ
ल्लेनजातरूपपरिष्कृतं॥ रथंसोपस्करंछत्रंशक्तिंखड्गंगदांध्वजं॥ ३३॥ भल्लैश्चिच्छेददशभिःपुत्रस्यतवपार्षतः॥ तपनीयांगदंचित्रंनागंमणिमयंशुभं॥ ३४॥
ध्वजंकुरुपतेश्छिन्नंददृशुःसर्वपार्थिवाः॥ दुर्योधनंतुविरथंछिन्नवर्मायुधंरणे॥ ३५॥ भ्रातरःपर्यरक्षंतसोदराभरतर्षभ ॥ तमारोप्यरथेराजन्दंडधारोजनाधि
पः॥ ३६॥ अपाहरदसंभ्रांतोधृष्टद्युम्नस्यपश्यतः॥ कर्णस्तुसात्यकिंजित्वाराजगृद्धीमहाबलः ॥ ३७॥ द्रोणहंतारमुग्रेषुंससाराभिमुखोरणे ॥ तंपृष्ठतोभ्ययात्तू
र्णंशैनेयोवितुदञ्छरैः॥ ३८॥ वारणंजघनोपांतेविषाणाभ्यामिवद्विपः॥ सभारतमहानासीद्योधानांसुमहात्मनां॥ ३९॥ कर्णपार्षतयोर्मध्येत्वदीयानांमहा
रणः॥ नपांडवानांनास्माकंयोधःकश्चित्पराङ्मुखः॥ ४० ॥ प्रत्यदृश्यत्ततःकर्णःपंचालांस्त्वरितोययौ॥ तस्मिन्क्षणेनरश्रेष्ठगजवाजिजनक्षयः॥४१ ॥ प्रादु
रासीदुभयतोराजन्मध्यगतेहनि॥ पंचालास्तुमहाराजत्वरिताविजिगीषवः॥ ४२ ॥ तेसर्वेभ्यद्रवन्कर्णंपतत्रिणइवद्रुमं॥ तांस्तथाधिरथिःक्रुद्धोयतमानान्मन
स्विनः॥ ४३॥ विचिन्वन्निवबाणौघैःसमासादयदग्रगान्॥ व्याघ्रकेतुंसुशर्माणंचित्रंचोग्रायुधंजयं॥ ४४॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ९७॥

एकःसंख्येमहेष्वासोयोधयन्नवकशोभत ॥ तत्रमर्मसुभीमेननाराचैस्ताडितागजाः ॥ ७१॥ प्रपतंतोहतारोहाःकंपयंतिस्ममेदिनीं ॥ वाजिनश्चहतारोहाःपत्तय
श्चगतासवः ॥ ७२ ॥ शेरतेयुधिनिर्भिन्नावमंतोरुधिरंवहु ॥ सहस्रशश्चरथिनःपातिताःपतितायुधाः ॥७३ ॥ तेक्षताःसमदृश्यंतभीमभीतागतासवः॥ रथिभिः
सादिभिःसूतैःपादातैर्वाजिभिर्गजैः ॥ ७४ ॥ भीमसेनशरैश्छिन्नैराच्छन्नावसुधाभवत् ॥ तत्स्तंभितमिवातिष्ठद्भीमसेनभयार्दितं ॥ ७५ ॥ दुर्योधनवलंसर्वंनि
रुत्साहंकृतव्रणं ॥ निश्चेष्टंतुमुलंदीनंवभौतस्मिन्महारणे ॥ ७६ ॥ प्रसन्नसलिलेकालेयथास्यात्सागरोनृप ॥ तद्वत्तववलंतद्वैनिश्चलंसमवस्थितं॥ ७७॥ मन्युवी
र्यबलोपेतंदर्पात्प्रत्यवरोपितं ॥ अभवत्तवपुत्रस्यतत्सैन्यंनिष्प्रभंतदा ॥ ७८ ॥ तद्बलंभरतश्रेष्ठवध्यमानंपरस्परं ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नंरुधिरार्द्रंवभूवह ॥ ७९ ॥ ज
गामभरतश्रेष्ठवध्यमानंपरस्परं ॥ सूतपुत्रोरणेक्रुद्धःपांडवानामनीकिनीं॥ ८० ॥भीमसेनःकुरूंश्चापिद्रावयंतौविरेजतुः ॥ वर्तमानेतथारौद्रेसंग्रामेद्भुतदर्शने
॥ ८१ ॥ निहत्यपृतनामध्येसंशप्तकगणान्बहून् ॥ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठोवासुदेवमथाब्रवीत् ॥ ८२ ॥ प्रभग्नंबलमेतद्धियोत्स्यमानंजनार्दन॥ एतेद्रवंतिसगणाः
संशप्तकमहारथाः ॥ ८३ ॥ अपारयंतोमद्बाणान्सिंहशब्दंमृगाइव ॥ दीर्यतेचमहत्सैन्यंसृंजयानांमहारणे ॥ ८४ ॥ हस्तिकक्षोह्यसौकृष्णकेतुःकर्णस्यधीमतः ॥
दृश्यतेराजसैन्यस्यमध्येविचरतोमुदा ॥ ८५ ॥ नचकर्णंरणेशक्ताजेतुमन्येमहारथाः ॥ जानीतेहिभवान्कर्णंवीर्यवंतंपराक्रमे ॥ ८६ ॥ तत्रयाहियतःकर्णोद्राव
यत्येपनोवलं ॥ वर्जयित्वारणेयाहिसूतपुत्रंमहारथं ॥ ८७॥ एतन्मेरोचतेकृष्णयथावातवरोचते ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यगोविंदःप्रहसन्निव ॥ ८८ ॥ अब्रवीदर्जु
नंतूर्णंकौरवान्जहिपांडव ॥ ततस्तवमहासैन्यंगोविंदप्रेरिताहयाः ॥ ८९ ॥हंसवर्णाःप्रविविशुर्वहंतःकृष्णपांडवौ॥केशवप्रेरितैरश्वैःश्वेतैःकांचनभूषणैः॥ ९० ॥
प्रविशद्भिस्तववलंचतुर्दिशमभिद्यत ॥ मेघस्तनितनिर्ह्रादःसरथोवानरध्वजः ॥ ९१ ॥ चलत्पताकस्तांसेनांविमानंद्यामिवाविशत् ॥ तौविदार्यमहासेनांप्रवि
ष्टौकेशवार्जुनौ ॥ ९२ ॥ क्रुद्धौसंरंभरक्ताक्षौविभ्राजेतांमहाद्युती ॥ युद्धशौंडौसमाहूतावागतौतौरणाध्वरं ॥ ९३ ॥ यज्वभिर्विधिनाहूतौमखेदेवाविवाश्विनौ ॥
क्रुद्धौतौतुनरव्याघ्रौयोगवंतौवभूवतुः ॥ ९४ ॥ तलशब्देनरुषितौयथानागौमहावने ॥ विगाह्यतुरथानीकमश्वसंघांश्चफाल्गुनः ॥ ९५ ॥ व्यचरत्पृतनामध्ये
पाशहस्तइवांतकः ॥ तंदृष्ट्वायुधिविक्रांतंसेनायांतवभारत ॥ ९६ ॥ संशप्तकगणान्भूयःपुत्रस्तेसमचूचुदत् ॥ ततोरथसहस्रेणद्विरदानांत्रिभिःशतैः॥ ९७॥

॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७॥ १८॥१९॥ किंकरवद्दंडंबिभर्तिकिंकरनामानंवादंडं विभर्तिसः

चतुर्दशसहस्रैस्तुतुरगाणांमहाहवे ॥ द्वाभ्यांशतसहस्राभ्यांपदातीनांचधन्विनां ॥ ९८ ॥ शूराणांलब्धलक्षाणांविदितानांसमंततः ॥ अभ्यवर्ततकौंतेयंछादयं
तोमहारथाः ॥ ९९ ॥ शरवर्षैर्महाराजसर्वतःपांडुनंदनं ॥ सच्छाद्यमानःसमरेशरैःपरबलार्दनः ॥ १०० ॥ दर्शयन्रौद्रमात्मानंपाशहस्तइवांतकः ॥ निघ्नन्संशप्तका
न्पार्थःप्रेक्षणीयतरोभवत् ॥ १०१ ॥ ततोविद्युत्प्रभैर्बाणैःकार्तस्वरविभूषितैः ॥ निरंतरमिवाकाशमासीच्छन्नंकिरीटिना ॥ २ ॥ किरीटिभुजनिर्मुक्तैःसंपतद्भि
र्महाशरैः ॥ समाच्छन्नंबभौसर्वंकाद्रवेयैरिवप्रभो ॥ ३ ॥ रुक्मपुंखान्प्रसन्नाग्राञ्छरान्सन्नतपर्वणः ॥ अवासृजदमेयात्मादिक्षुसर्वासुपांडवः ॥ ४ ॥ महीविय
द्दिशःसर्वाःसमुद्रागिरयोपिवा ॥ स्फुटंतीतिजनाजज्ञुःपार्थस्यतलनिःस्वनात् ॥ ५ ॥ हत्वादशसहस्राणिपार्थिवानांमहारथः ॥ संशप्तकानांकौंतेयःप्रत्यक्षंत्वरि
तोभ्ययात् ॥ ६ ॥ प्रत्यक्षंचसमासाद्यपार्थःकांबोजरक्षितं ॥ प्रममाथबलाद्बाणैर्दानवानिववासवः ॥ ७ ॥ प्रचिच्छेदाशुभल्लेनद्विषतामाततायिनां ॥ शस्त्रंपा
णिंतथाबाहुंतथापिचशिरांस्युत ॥ ८ ॥ अंगांगावयवैश्छिन्नैर्व्यायुधास्तेऽपतन्भुवि ॥ विष्वग्वाताभिसंभग्नाबहुशाखाइवद्रुमाः ॥ ९ ॥ हस्त्यश्वरथपत्तीनांव्रा
तान्निघ्नंतमर्जुनं ॥ सुदक्षिणादवरजःशरवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ १० ॥ तस्यास्यतोर्द्धचंद्राभ्यांबाहूपरिघसन्निभौ ॥ पूर्णचंद्राभवक्त्रंचक्षुरेणाभ्यहरच्छिरः ॥ ११ ॥
सपपातततोवाहात्सुलोहितपरिस्रवः ॥ मनःशिलागिरेःशृंगंवज्रेणेवावदारितं ॥ १२ ॥ सुदक्षिणादवरजंकांबोजंददृशुर्हतं ॥ प्रांशुंकमलपत्राक्षमत्यर्थंप्रियद
र्शनं ॥ १३ ॥ कांचनस्तंभसदृशंभिन्नंहेमगिरिंयथा ॥ ततोभवत्पुनर्युद्धंघोरमत्यर्थमद्भुतं ॥ १४ ॥ नानावस्थाश्चयोधानांबभूवुस्तत्रयुध्यतां ॥ एकेषुनिहतैरश्वैः
कांबोजैर्यवनैःशकैः ॥ १५ ॥ शोणिताक्तैस्तदारक्तंसर्वमासीद्विशांपते ॥ रथैर्हताश्वसूतैश्चहतारोहैश्चवाजिभिः ॥ १६ ॥ द्विरदैश्चहतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ॥ अ
न्योन्येनमहाराजकृतोघोरोजनक्षयः ॥ १७ ॥ तस्मिन्प्रपक्षेपक्षेचनिहतेसव्यसाचिना ॥ अर्जुनंजयतांश्रेष्ठंत्वरितोद्रौणिरभ्ययात् ॥ १८ ॥ विधुन्वानोमहच्चा
पंकार्तस्वरविभूषितं ॥ आददानःशरान्घोरान्स्वरश्मीनिवभास्करः ॥ १९ ॥ क्रोधामर्षविवृत्तास्योलोहिताक्षोबभौबली ॥ अंतकालेयथाक्रुद्धोमृत्युःकिंकरदं
डभृत् ॥ २० ॥ ततःप्रासृजदुग्राणिशरवर्षाणिसंघशः ॥ तैर्विसृष्टैर्महाराजव्यद्रवत्पांडवीचमूः ॥ २१ ॥ सदृष्ट्वैवतुदाशार्हंस्यंदनस्थंविशांपते ॥ पुनःप्रासृजदुग्रा
णिशरवर्षाणिमारिष ॥ २२ ॥ तैःपतद्भिर्महाराजद्रौणिमुक्तैःसमंततः ॥ संछादितौरथस्थौतावुभौकृष्णधनंजयौ ॥ २३ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१॥ २२॥२३॥२४॥किंकिणिनः किंकिणीमंतः व्रीह्यादित्वादिनिः॥२५ ॥२६ ॥

त्रिभागश्चावशिष्टोयंदिवसस्यजनार्दन॥ नचमांधार्त्तराष्ट्रेपुकश्चिद्युध्यतिसंयुगे॥ ५॥ तस्मात्त्वंमत्प्रियंकुर्वन्याहियत्रयुधिष्ठिरः॥ दृष्ट्वाकुशलिनंयुद्धेधर्मपुत्रं सहानुजं॥ ६॥ पुनर्योद्धास्मिवार्ष्णेयशत्रुभिःसहसंयुगे॥ ततःप्रायाद्रथेनाशुवीभत्सोर्वचनाद्धरिः॥ ७॥यतोयुधिष्ठिरोराजास्त्वंजयाश्चमहारथाः॥ अयुध्यंस्तावकैःसार्धंमृत्युंकृत्वानिवर्तनम्॥ ८ ॥ ततःसंग्रामभूमिंतांवर्तमानेजनक्षये ॥ अवेक्षमाणोगोविंदःसव्यसाचिनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ पश्यपार्थमहारौद्रोवर्ततेभरतक्षयः॥पृथिव्यांक्षत्रियाणांवैदुर्योधनकृतेमहान्॥ १० ॥ पश्यभारतचापानिरुक्मपृष्ठानिधन्विनाम्॥ हतानामपविद्धानिकलापांश्चमहाधनान्॥ ११ ॥ जातरूपमयैःपुंखैःशरांश्चानतपर्वणः॥ तैलधौतांश्चनाराचान्निर्मुक्तान्पन्नगानिव॥ १२॥हस्तिदंतत्सरून्खड्गान्जातरूपपरिष्कृतान्॥ वर्माणिचापविद्धानि रुक्मगर्भाणिभारत॥ १३॥ सुवर्णविकृतान्प्रासान्शक्तीःकनकभूषणाः॥ जांबूनदमयैःपट्टैर्बद्धाश्चविपुलागदाः ॥ १४ ॥ जातरूपमयीश्चर्ष्टीःपट्टिशान्हेमभूषणान्॥ दंडैःकनकचित्रैश्चविप्रविद्धान्परश्वधान्॥ १५॥ अयःकुंतांश्चपतितान्मुसलानिगुरूणिच॥शतघ्नीःपश्यचित्राश्चविपुलान्परिघांस्तथा॥१६॥ चक्राणिचापविद्धानितोमरांश्चमहारणे॥ नानाविधानिशस्त्राणिप्रगृह्यजयगृद्धिनः॥ १७॥ जीवंतइवदृश्यंतेगतसत्वास्तरस्विनः॥ गदाविमथितैर्गात्रैर्मुसलैर्भिन्नमस्तकान्॥ १८॥ गजवाजिरथक्षुण्णान्पश्ययोधान्सहस्रशः॥ मनुष्यहयनागानांशरशक्त्यृष्टिपट्टिशैः॥ १९ ॥ परिघैरायसैर्घोरैरयस्कुंतैःपरश्वधैः॥ शरीरैर्बहुभिश्छिन्नैःशोणितौघपरिप्लुतैः॥ २० ॥गतासुभिरमित्रघ्नसंवृतारणभूमयः॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैःसांगदैर्हेमभूषितैः॥ २१॥ सतलत्रैःसकेयूरैर्भातिभारतमेदिनी॥ सांगुलित्रैर्भुजाग्रैश्चविप्रविद्धैरलंकृतैः॥ २२॥ हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरूरुभिश्चतरस्विनां॥ बद्धचूडामणिवरैःशिरोभिश्चसकुंडलैः॥२३॥ पतितैर्ऋषभाक्षाणांविराजतिवसुंधरा॥ कबंधैःशोणितादिग्धैश्छिन्नगात्रशिरोधरैः॥ २४॥ भूर्भातिभरतश्रेष्ठशांतार्चिर्भिरिवाग्निभिः॥रथांश्चबहुधाभग्नान् हेमकिंकिणिनःशुभान्॥ २५ ॥ वाजिनश्चहतान्पश्यनिष्कीर्णांत्रान्शराहतान्॥ अनुकर्षानुपासंगान्पताकाविविधध्वजान्॥ २६ ॥ रथिनांचमहाशंखान् पांडुरांश्चप्रकीर्णकान्॥ निरस्तजिह्वान्मातंगान्शयानान्पर्वतोपमान्॥ २७॥

प्रकीर्णकान्चामरान् प्रकीर्णकंचामरेस्याद्विस्तरेनातुरंगमेइतिमेदिनी ॥ २७ ॥

ततःशरशतैस्तीक्ष्णैरश्वत्थामाप्रतापवान् ॥ निश्चेष्टौतावुभौयुद्धेकृत्वामाधवपांडवौ ॥ २४ ॥ हाहाकृतमभूत्सर्वंस्थावरंजंगमंतथा ॥ चराचरस्यगोप्तारौदृष्ट्वा
संछादितौशरैः ॥ २५ ॥ सिद्धचारणसंघाश्चसंपेतुस्तेसमंततः ॥ चिंतयंतोभवेदद्यलोकानांस्वस्त्यपीतिच ॥२६॥नमयाताद्दशोराजन्दृष्टपूर्वःपराक्रमः ॥ संग्रा
मेयादृशोद्रौणेःकृष्णौसंछादयिष्यतः ॥ २७॥ द्रौणेस्तुधनुषःशब्दमहितत्रासनंरणे ॥ अश्रौषंबहुशोराजन्सिंहस्यनिनदोयथा ॥ २८ ॥ ज्याचास्यचरतोयुद्धे
सव्यदक्षिणमस्यतः ॥ विद्युदंबुदमध्यस्थाभ्राजमानेवसाभवत् ॥ २९ ॥ सतथाक्षिप्रकारीचदृढहस्तश्चपांडवः ॥ प्रमोहंपरमंगत्वाप्रेक्ष्यतंद्रोणजंततः ॥ ३० ॥
विक्रमंविहतंमेनेआत्मनःसमहायशाः ॥ तस्यास्यसमरेराजन्वपुरासीत्सुदुर्दृशं ॥ ३१ ॥ द्रौणिपांडवयोरेवंवर्तमानेमहारणे ॥ वर्धमानेचराजेंद्रद्रोणपुत्रेमहाब
ले ॥ ३२ ॥ हीयमानेचकौंतेयेकृष्णेरोषःसमाविशत् ॥ सरोषान्निःश्वसन्राजन्निर्दहन्निवचक्षुषा॥३३॥द्रौणिंह्यपश्यत्संग्रामेफाल्गुनंचमुहुर्मुहुः ॥ ततःक्रुद्धो
ब्रवीत्कृष्णःपार्थंसप्रणयंतदा॥३४॥अत्यद्भुतमिदंपार्थतवपश्यामिसंयुगे ॥ अतिशेतेहियत्रत्वांद्रोणपुत्रोद्यभारत ॥ ३५ ॥ कच्चिद्वीर्यंयथापूर्वंभुजयोर्वाबलंत
व ॥ कच्चित्तेगांडिवंहस्तेरथेतिष्ठसिचार्जुन ॥ ३६ ॥ कच्चित्कुशलिनोबाहूमुष्टिर्वानव्यशीर्यत ॥ उदीर्यमाणंहिरणेपश्यामिद्रौणिमाहवे ॥ ३७ ॥ गुरुपुत्रइति
त्वेनंमानयन्भरतर्षभ ॥ उपेक्षांकुरुमापार्थनायंकालउपेक्षितुं ॥ ३८ ॥ एवमुक्तस्तुकृष्णेनगृह्यभल्लांश्चतुर्दश ॥ त्वरमाणस्त्वराकालेद्रौणेर्धनुरथाच्छिनत् ॥
॥ ३९ ॥ ध्वजंछत्रंपताकाश्चरथंशक्तिंगदांतथा ॥ जत्रुदेशेचसुभृशंवत्सदंतैरताडयत् ॥ ४० ॥ समूर्छांपरमांगत्वाध्वजयष्टिंसमाश्रितः ॥ तंविसंज्ञंमहाराजश
त्रुणाभृशपीडितम् ॥ ४१ ॥ अपोवाहरणात्सूतोरक्षमाणोधनंजयात् ॥ एतस्मिन्नेवकालेचविजयःशत्रुतापनः ॥४२ ॥ व्यहनत्तावकंसैन्यंशतशोथसहस्रशः
पश्यतस्तस्यवीरस्यतवपुत्रस्यभारत ॥ ४३ ॥ एवमेषक्षयोवृत्तस्तावकानांपरैःसह ॥ क्रूरोविशसनोघोरोराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ४४ ॥ संशप्तकांश्चकौंतेयःकुरूं
श्चापिवृकोदरः ॥ वसुषेणश्चपंचालान्क्षणेनव्यधमद्रणे ॥ ४५ ॥ वर्तमानेतथारौद्रेराजन्वीरवरक्षये ॥ उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः ॥ ४६ ॥ युधि
ष्ठिरोपिसंग्रामेप्रहारैर्गाढवेदनः ॥ क्रोशमात्रमपक्रम्यतस्थौभरतसत्तम ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५६ ॥

दुर्योधनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥६ ॥७॥८॥९॥१०॥ पांडवाअपिकौरवानभ्यद्रवंतेतिशेषः॥११॥ कालयुगांतःमहाप्रलयः ॥ १२ ॥१३॥ स्वकर्मआभिमुख्येनप्रहारसहनादि उद्वहतोनिर्वोढून्

संजयउवाच दुर्योधनस्ततःकर्णमुपेत्यभरतर्षभ॥ अब्रवीन्मद्रराजंचतथैवान्यांश्चपार्थिवान्॥ १ ॥ यदृच्छयैतत्संप्राप्तंस्वर्गद्वारमपावृतं ॥ सुखिनःक्षत्रियाःकर्णलभंतेयुद्धमीदृशं॥ २॥ सदृशैःक्षत्रियैःशूरैःशूराणांयुध्यतांयुधि ॥ इष्टंभवतिराधेयतदिदंसमुपस्थितम् ॥ ३ ॥ हत्वाचपांडवान्युद्धेस्फीतामुर्वीमवाप्स्यथ॥ निहतावापरैर्युद्धेवीरलोकमवाप्स्यथ॥ ४॥ दुर्योधनस्यतच्छ्रुत्वावचनंक्षत्रियर्षभाः॥ हृष्टानादानुदक्रोशन्वादित्राणिचसर्वशः॥ ५॥ ततःप्रमुदितेतस्मिन्दुर्योधनबलेतदा॥ हर्षयंस्तावकान्योधान्द्रौणिर्वचनमब्रवीत्॥ ६॥ प्रत्यक्षंसर्वसैन्यानांभवतांचापिपश्यतां॥ न्यस्तशस्त्रोममपिताधृष्टद्युम्नेनपातितः ॥ ७॥ सतेनाहममर्षेणमित्रार्थेचापिपार्थिवाः॥ सत्यंवःप्रतिजानामितद्वाक्यंमेनिबोधत॥ ८॥ धृष्टद्युम्नमहत्वाहंनविमोक्ष्यामिदंशनं ॥ अनृतायांप्रतिज्ञायांनाहंस्वर्गमवाप्नुयां॥ ९॥ अर्जुनोभीमसेनश्चयोधोयोरक्षितारणे॥ धृष्टद्युम्नस्यतंसंख्येनिहनिष्यामिसायकैः॥ १० ॥ एवमुक्तेततःसर्वासहिताभारतीचमूः॥ अभ्यद्रवतकौंतेयांस्तथातेचापिपांडवाः॥ ११ ॥ ससंनिपातोरथयूथपानांबभूवराजन्नतिभीमरूपः ॥ जनक्षयःकालयुगांतकल्पःप्रावर्त्ततामेकुरुसंजयानां ॥ १२॥ ततःप्रवृत्तेयुधिसंप्रहारेभूतानिसर्वाणिसदैवतानि॥ आसन्समेतानिसहाप्सरोभिर्दिदृक्षमाणानिनरप्रवीरान्॥ १३ ॥ दिव्यैश्चमाल्यैर्विविधैश्चगंधैर्दिव्यैश्चरत्नैर्विविधैर्नराग्र्यान्॥ रणेस्वकर्मोद्वहतःप्रवीरानवाकिरन्नप्सरसःप्रहृष्टाः॥ १४ ॥ समीरणस्तांश्चनिषेव्यगंधान्सिषेवसर्वानपियोधमुख्यान्॥ निषेव्यमाणास्त्वनिलेनयोधाःपरस्परघ्नाधरणींनिपेतुः॥१५॥ सादिव्यमाल्यैरवकीर्यमाणासुवर्णपुंखैश्चशरैर्विचित्रैः॥ नक्षत्रसंघैरिवचित्रिताद्यौःक्षितिर्बभौयोधवरैर्विचित्रा॥ १६॥ ततोंतरिक्षादपिसाधुवादैर्वादित्रघोषैःसमुदीर्यमाणः॥ ज्याघोषनेमिस्वननादचित्रःसमाकुलःसोभवत्संप्रहारः॥१७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिअश्वत्थामप्रतिज्ञायांसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५७॥ ॥ॐ॥ संजयउवाच एवमेषमहानासीत्संग्रामःपृथिवीक्षिताम्॥ क्रुद्धेर्जुनेतथाकर्णेभीमसेनेचपांडवे॥ १ ॥ द्रोणपुत्रंपराजित्यजित्वाचान्यान्महारथान्॥ अब्रवीदर्जुनोराजन्वासुदेवमिदंवचः॥ २ ॥ पश्यकृष्णमहाबाहोद्रवंतींपांडवींचमूं॥ कर्णपश्यचसंग्रामेकालयंतंमहारथान्॥ ३ ॥ नचपश्यामिदाशार्हधर्मराजंयुधिष्ठिरं॥ नापिकेतुर्युधांश्रेष्ठधर्मराजस्यदृश्यते॥ ४॥

॥ १४ ॥ समीरणःसिषेवेत्यन्वयः परस्परघ्नंतितिपरस्परेणमारिताइत्यर्थः ॥१५॥१६॥१७॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तपंचाशत्तमोध्यायः ॥५७॥ ॥ ७ ॥ एवमिति॥१॥२॥३॥४॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

वैजयंतीर्विचित्राश्चहतांश्चगजवाजिनः॥ वारणानांपरिस्तोमांस्तथैवाजिनकंबलान्॥ २८॥ विपाटितविचित्रांश्चरूप्यचित्रान्कुथांकुशान्॥भिन्नाश्चबहुधा
घंटामहद्भिःपतितैर्गजैः॥ २९॥ वैदूर्यदंडांश्चशुभान्पतितानंकुशान्भुवि॥ बद्धाःसादिभुजाग्रेषुसुवर्णविकृताःकशाः॥ ३०॥ विचित्रमणिचित्रांश्चजातरूप
परिष्कृतान्॥ अश्वास्तरपरिस्तोमान्रांकवान्पतितान्भुवि॥ ३१॥चूडामणीन्नरेंद्राणांविचित्राःकांचनस्रजः ॥ छत्राणिचापविद्धानिचामरव्यजनानिच ॥
॥ ३२॥ चंद्रनक्षत्रभासैश्चवदनैश्चारुकुंडलैः॥ कृप्तश्मश्रुभिरत्यर्थंवीराणांसमलंकृतैः॥ ३३ ॥ वदनैःपश्यसंछन्नांमहींशोणितकर्दमां ॥ सजीवांश्चापरान्प
श्यकूजमानान्समंततः॥ ३४॥ उपास्यमानान्बहुशोन्यस्तशस्त्रैर्विशांपते॥ ज्ञातिभिःसहितांस्तत्ररोदमानैर्मुहुर्मुहुः॥ ३५ ॥ व्युत्क्रांतानपरान्योधांश्छादयि
त्वातरस्विनः॥ पुनर्युद्धायगच्छंतिजयगृद्धाःप्रमन्यवः॥ ३६॥ अपरेतत्रतत्रैवपरिधावंतिमानवाः ॥ ज्ञातिभिःपतितैःशूरैर्याच्यमानास्तथोदकं॥३७॥ जला
र्थंचगताःकेचिन्निष्प्राणाबहवोर्जुन॥ सन्निवृत्ताश्चतेशूरास्तान्दृष्ट्वाविचेतसः॥ ३८ ॥ जलंत्यक्त्वाप्रधावंतिक्रोशमानाःपरस्परं ॥ जलंपीत्वाम्रतान्यस्यपिबं
तोन्यांश्चमारिष॥ ३९॥ परित्यज्यप्रियानन्येबांधवान्बांधवप्रियाः॥ व्युत्क्रांताःसमदृश्यंततत्रतत्रमहारणे॥४०॥ तथापरान्नरश्रेष्ठसंदष्टौष्ठपुटान्पुनः ॥ भ्रुकु
टीकुटिलैर्वक्त्रैःप्रेक्षमाणान्समंततः॥ ४१ ॥ एवंब्रुवंस्तदाकृष्णोययौयत्रयुधिष्ठिरः॥ अर्जुनश्चापिनृपतेर्दर्शनार्थंमहारणे॥ ४२ ॥ याहियाहीतिगोविंदंमुहुर्मुहु
रचोदयत्॥ तांयुद्धभूमिंपार्थस्यदर्शयित्वाचमाधवः॥ ४३॥ त्वरमाणस्ततःकृष्णःपार्थमाहशनैरिदं॥ पश्यपांडवराजानमुपयातांश्चपार्थिवान्॥ ४४॥ कर्णं
पश्यमहारंगेज्वलंतमिवपावकं॥ असौभीमोमहेष्वासःसन्निवृत्तोरणंप्रति॥ ४५॥ तमेतेविनिवर्तंतधृष्टद्युम्नपुरोगमाः॥ पांचालसृंजयानांचपांडवानांचयेमु
खं॥ ४६॥ निवृत्तैश्चपुनःपार्थैर्भग्नंशत्रुबलंमहत्॥ कौरवान्द्रवतोह्येषकर्णोरोधयतेर्जुन॥४७॥ अंतकप्रतिमोवेगेशक्रतुल्यपराक्रमः॥ असौगच्छतिकौरव्य
द्रौणिःशस्त्रभृतांवरः॥ ४८॥ तमेवप्रद्रुतंसंख्येधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ अनुप्रयातिसंग्रामेहतान्पश्यचसृंजयान्॥ ४९॥ सर्वमाहसुदुर्धर्षोवासुदेवःकिरीटिने॥ त
तोराजन्महाघोरःप्रादुरासीन्महारणः॥ ५०॥ सिंहनादरवाश्चैवप्रादुरासन्समागमे॥ उभयोःसेनयोराजन्मृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं॥ ५१॥

एवमेषक्षयोवृत्तःपृथिव्यांपृथिवीपते॥तावकानांपरेषांचराजन्दुर्मंत्रितेतव॥५२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० वासुदेववाक्येअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५८॥

संजयउवाच ततःपुनःसमाजग्मुरभीताःकुरुसृंजयाः॥ युधिष्ठिरमुखाःपार्थाःसूतपुत्रमुखावयं॥ १ ॥ ततःप्रववृतेभीमःसंग्रामोलोमहर्षणः ॥ कर्णस्यपांडवानांचयमराष्ट्रविवर्धनः॥ २ ॥ तस्मिन्प्रवृत्तेसंग्रामेतुमुलेशोणितोदके॥ संशप्तकेषुशूरेषुकिंचिच्छिष्टेषुभारत॥३॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजसहितःसर्वराजभिः॥ कर्णमेवाभिदुद्रावपांडवाश्चमहारथाः॥ ४ ॥ आगच्छमानांस्तान्संख्येप्रहृष्टान्विजयैषिणः॥ दधारैकोरणेकर्णोजलौघानिवपर्वतः॥ ५ ॥ समासाद्यतुतेकर्णंव्यशीर्यंतमहारथाः॥ यथाचलंसमासाद्यवार्योघाःसर्वतोदिशं॥ ६॥ तयोरासीन्महाराजसंग्रामोलोमहर्षणः॥ धृष्टद्युम्नस्तुराधेयंशरेणानतपर्वणा॥ ७॥ ताडयामाससमरेतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ विजयंचधनुःश्रेष्ठंविधुन्वानोमहारथः॥ ८॥ पार्षतस्यधनुश्छित्वाशरांश्चाशीविषोपमान्॥ ताडयामाससंक्रुद्धःपार्षतंनवभिःशरैः॥ ९॥ तेवर्महेमविकृतंभित्वातस्यमहात्मनः॥ शोणिताक्ताव्यराजंतशक्रगोपाइवानघ ॥ १० ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ अथान्यद्धनुरादायशरांश्चाशीविषोपमान्॥ ११ ॥ कर्णंविव्याधसप्तत्याशरैःसन्नतपर्वभिः॥ तथैवराजन्कर्णोपिपार्षतंशत्रुतापनं ॥ १२ ॥ छादयामाससमरेशरैराशीविषोपमैः॥ द्रोणशत्रुर्महेष्वासोविव्याधनिशितैःशरैः॥ १३ ॥ तस्यकर्णोमहाराजशरंकनकभूषणं॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धोमृत्युदंडमिवापरं॥ १४॥ तमापतंतंसहसाघोररूपंविशांपते॥ चिच्छेदशतधाराजन्शैनेयःकृतहस्तवत्॥ १५॥ दृष्ट्वाविनिहतंबाणंशरैःकर्णोविशांपते॥सात्यकिंशरवर्षेणसमंतात्पर्यवारयत्॥ १६॥ विव्याधचैनंसमरेनाराचैस्त्रसप्तभिः॥ तंप्रत्यविध्यच्छैनेयःशरैर्हेमपरिष्कृतैः॥ १७॥ ततोयुद्धंमहाराजचक्षुःश्रोत्रभयानकं॥ आसीद्घोरंचचित्रंचप्रेक्षणीयंसमंततः॥ १८॥ सर्वेषांतत्रभूतानांलोमहर्षोभ्यजायत॥ तद्दृष्ट्वासमरेकर्मकर्णशैनेययोर्नृप॥ १९॥ एतस्मिन्नंतरेद्रौणिरभ्ययात्सुमहाबलं ॥ पार्षतंशत्रुदमनंशत्रुवीर्यासुनाशनं॥ २० ॥ अभ्यभाषतसंक्रुद्धोद्रौणिःपरपुरंजयः॥ तिष्ठतिष्ठाद्यब्रह्मघ्ननमेजीवन्विमोक्ष्यसे॥ २१ ॥ इत्युक्त्वासुभृशंवीरंशीघ्रकृन्निशितैःशरैः॥ पार्षतंछादयामासघोररूपैःसुतेजनैः॥ २२॥ यतमानंपरंशक्त्यायतमानोमहारथः॥ यथाहिसमरेद्रोणःपार्षतंवीक्ष्यमारिष॥ २३॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥४७॥४८॥ ४९ ॥

तथाद्रौणिंरणेदृष्ट्वापार्षतःपरवीरहा॥ नातिहृष्टमनाभूत्वामन्यतेमृत्युमात्मनः॥ २४ ॥ सज्ञात्वासमरेत्मानंशस्त्रेणावध्यमेवतु ॥ जवेनाभ्याययौद्रौणिंकालः
कालमिवक्षये॥ २५॥ द्रौणिस्तुदृष्ट्वाराजेंद्रधृष्टद्युम्नमवस्थितं॥ क्रोधेननिःश्वसन्वीरःपार्षतंसमुपाद्रवत्॥ २६॥ तावन्योन्यंतुदृष्ट्वैवसंरंभंजग्मतुःपरं॥ अथाब्र
वीन्महाराजद्रोणपुत्रःप्रतापवान्॥ २७॥ धृष्टद्युम्नंसमीपस्थंत्वरमाणोविशांपते॥ पंचालापसदाद्यत्वांप्रेषयिष्यामिमृत्यवे॥ २८ ॥ पापंहियत्त्वयाकर्मघ्नताद्रो
णंपुराकृतं॥ अद्यत्वांतप्स्यतेतद्वैयथानकुशलंतथा॥ २९॥ अरक्ष्यमाणःपार्थेनयदितिष्ठसिसंयुगे॥ नापक्रामसिवामूढसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ ३० ॥ एवमुक्तःप्र
त्युवाचधृष्टद्युम्नःप्रतापवान्॥ प्रतिवाक्यंसएवासिर्मामकोदास्यतेतव॥ ३१ ॥ येनैवतेपितुर्दत्तंयतमानस्यसंयुगे ॥ यदितावन्मयाद्रोणोनिहतोब्राह्मणब्रुवः॥
॥ ३२ ॥ त्वामिदानींकथंयुद्धेनहनिष्यामिविक्रमात्॥ एवमुक्त्वामहाराजसेनापतिरमर्षणः॥ ३३ ॥ निशितेनातिबाणेनद्रौणिंविव्याधपार्षतः ॥ ततोद्रौणिः
सुसंक्रुद्धःशरैःसंनतपर्वभिः॥ ३४॥ आच्छादयद्दिशोराजन्धृष्टद्युम्नस्यसंयुगे॥ नैवांतरिक्षंनदिशोनापियोधाःसमंततः॥ ३५॥ दृश्यंतेवैमहाराजशरैश्छन्नाः
सहस्रशः॥ तथैवपार्षतोराजन्द्रौणिमाहवशोभिनं॥ ३६॥ शरैःसंछादयामाससूतपुत्रस्यपश्यतः॥ राधेयोपिमहाराजपंचालान्सहपांडवैः॥ ३७॥ द्रौपदेया
न्युधामन्युंसात्यकिंचमहारथं॥ एकःसंवारयामासप्रेक्षणीयःसमंततः॥ ३८॥ धृष्टद्युम्नस्तुसमरेद्रौणेश्चिच्छेदकार्मुकं॥ तदपास्यधनुर्द्रौणिरन्यदादायकार्मुकं
॥ ३९॥ वेगवान्समरेघोरेशरांश्चाशीविषोपमान्॥ सपार्षतस्यराजेंद्रधनुःशक्तिंगदांध्वजं॥ ४० ॥हयान्सूतंरथंचैवनिमेषाद्व्यधमच्छरैः॥ सच्छिन्नधन्वाविर
थोहताश्वोहतसारथिः॥४१॥ खड्गमादत्तविपुलंशतचंद्रंचभानुमत्॥ द्रौणिस्तदपिराजेंद्रभल्लैःक्षिप्रंमहारथः॥४२॥ चिच्छेदसमरेवीरःक्षिप्रहस्तोदृढायुधः॥
रथादनवरूढस्यतदद्भुतमिवाभवत्॥ ४३॥ धृष्टद्युम्नंहिविरथंहताश्वंछिन्नकार्मुकं॥ शरैश्चबहुधाविद्धमस्त्रैश्चशकलीकृतं॥ ४४॥ नाशकद्भरतश्रेष्ठयतमानोम
हारथः॥ तस्यांतमिषुभीराजन्यदाद्रौणिर्नजग्मिवान्॥ ४५॥ अथत्यक्त्वाधनुर्वीरःपार्षतंत्वरितोन्वगात्॥ आसीदाप्लुवतोवेगस्तस्यराजन्महात्मनः॥ ४६॥ ग
रुडस्येवपततोजिघृक्षोःपन्नगोत्तमं॥ एतस्मिन्नेवकालेतुमाधवोर्जुनमब्रवीत्॥ ४७॥ पश्यपार्थयथाद्रौणिःपार्षतस्यवधंप्रति॥ यत्नंकरोतिविपुलंहन्याच्चैनंन
संशयः॥ ४८॥ तंमोचयमहाबाहोपार्षतंशत्रुकर्शन॥ द्रौणेरास्यमनुप्राप्तंमृत्योरास्यगतंयथा॥ ४९॥

एवमुक्त्वामहाराजवासुदेवःप्रतापवान्॥ प्रैषयत्तुरगांस्तत्रयत्रद्रौणिर्व्यवस्थितः॥ ५० ॥ तेहयाश्चंद्रसंकाशाःकेशवेनप्रचोदिताः ॥ आपिबंतइवव्योमजग्मु
द्रौणिरथंप्रति॥ ५१ ॥ दृष्ट्वायातौमहावीर्यावुभौकृष्णधनंजयौ॥ धृष्टद्युम्नवधेयत्नंचक्रेराजन्महाबलः॥ ५२ ॥ विकृष्यमाणंदृष्ट्वैवधृष्टद्युम्नंनरेश्वर ॥ शरांश्चिक्षे
पवैपार्थोद्रौणिंप्रतिमहाबलः॥ ५३ ॥ तेशराहेमविकृतागांडीवप्रेषिताभृशं॥ द्रौणिमासाद्यविविशुर्वल्मीकमिवपन्नगाः ॥ ५४ ॥ सविद्धस्तैःशरैर्घोरैर्द्रोणपु
त्रःप्रतापवान्॥ उत्सृज्यसमरेराजन्पांचाल्यममितौजसं॥ ५५ ॥ रथमारुरुहेवीरोधनंजयशरार्दितः॥ प्रगृह्यचधनुःश्रेष्ठंपार्थंविव्याधसायकैः॥५६॥ एतस्मि
न्नंतरेवीरःसहदेवोजनाधिप ॥ अपोवाहरथेनाजौपार्षतंशत्रुतापनं॥ ५७॥ अर्जुनोपिमहाराजद्रौणिंविव्याधपत्रिभिः ॥ तंद्रोणपुत्रःसंक्रुद्धोबाह्वोरुरसिचार्प
यत्॥ ५८॥ क्रोधितस्तुरणेपार्थोनाराचंकालसंमितं॥ द्रोणपुत्रायचिक्षेपकालदंडमिवापरं॥ ५९ ॥ ब्राह्मणस्यांसदेशेसनिपपातमहाद्युतिः॥ सविह्वलोमहा
राजशरवेगेनसंयुगे॥ ६० ॥ निषसादरथोपस्थेवैक्लव्यंचपरंययौ॥ ततःकर्णोमहाराजव्याक्षिपद्विजयंधनुः॥ ६१ ॥ अर्जुनंसमरेक्रुद्धःप्रेक्षमाणोमुहुर्मुहुः॥ द्वै
रथंचापिपार्थेनकामयानोमहारणे॥ ६२ ॥ विह्वलंतंतुवीक्ष्याथद्रोणपुत्रंचसारथिः॥ अपोवाहरथेनाजौत्वरमाणोरणाजिरात्॥ ६३ ॥ अथोत्क्रुष्टंमहाराजपं
चालैर्जितकाशिभिः॥ मोक्षितंपार्षतंदृष्ट्वाद्रोणपुत्रंचपीडितं॥६४॥वादित्राणिचदिव्यानिप्रावाद्यंतसहस्रशः॥ सिंहनादांश्चचक्रुस्तेदृष्ट्वासंख्येतदद्भुतं॥ ६५॥
एवंकृत्वाब्रवीत्पार्थोवासुदेवंधनंजयः॥ याहिसंशप्तकान्कृष्णकार्यमेतत्परंमम॥ ६६॥ ततःप्रयातोदाशार्हःश्रुत्वापांडवभाषितं ॥ रथेनातिपताकेनमनोमा
रुतरंहसा॥ ६७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिद्रौण्यपयानेऊनषष्टितमोऽध्यायः॥ ५९॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच एतस्मिन्नंतरेकृष्णः
पार्थंवचनमब्रवीत्॥ दर्शयन्निवकौंतेयंधर्मराजंयुधिष्ठिरं॥ १ ॥ एषपांडवतेभ्राताधार्तराष्ट्रैर्महाबलैः॥ जिघांसुभिर्महेष्वासैर्द्रुतंपार्थोनुसार्यते ॥ २॥ तंचानु
यांतिसंरब्धाःपंचालायुद्धदुर्मदाः॥ युधिष्ठिरंमहात्मानंपरीप्संतोमहाबलाः॥ ३ ॥ एषदुर्योधनःपार्थरथानीकेनदंशितः॥ राजासर्वस्यलोकस्यराजानमनुधाव
ति॥ ४॥ जिघांसुःपुरुषव्याघ्रभ्रातृभिःसहितोबली॥ आशीविषसमस्पर्शैःसर्वयुद्धविशारदैः॥ ५॥

नरोत्तमंवदान्यं रत्नोत्तममितिपाठे कांचनंतद्धिउत्कृष्टानांमध्येऽत्युत्तमं ॥६ ॥ जिहीर्षवोयुधिष्ठिरंहर्तुमिच्छंतः निरुद्धाःसंतोपिअधिष्ठिताः ॥ ७॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५॥ तस्ययुधिष्ठिरस्यकर्मकर्तव्यंपराजयाख्यं एभिर्दुर्योधनादिभिः कृतंनिष्पादितं ॥ १६ ॥ तत्रहेतुः ब्राह्मेबलेक्षमायां क्षात्रेबलेनिष्ठुरत्वे ॥ १७ ॥१८॥१९॥२०॥ हतनाशयतेतिकर्णश्चोदयतीतिसंबंधः॥२१॥

एतेजिघृक्षवोयांतिद्विपाश्वरथपत्तयः॥ युधिष्ठिरंधार्तराष्ट्रानरोत्तममिवार्थिनः॥ ६॥ पश्यसात्वतभीमाभ्यांनिरुद्धाधिष्ठिताःपुनः ॥ जिहीर्षवोऽमृतंदैत्याःश क्राग्निभ्यामिवासकृत्॥७॥ एतेबहुत्वात्त्वरिताःपुनर्गच्छंतिपांडवं॥ समुद्रमिववार्योघाःप्रावृट्कालेमहारथाः ॥ ८ ॥ नदंतःसिंहनादांश्चधमंतश्चापिवारिजा न्॥ बलवंतोमहेष्वासाविधुन्वंतोधनूंषिच ॥ ९ ॥ मृत्योर्मुखगतंमन्येकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ हुतमग्नौचकौंतेयंदुर्योधनवशंगतं॥ १० ॥ यथाविधमनीकंतुधार्त्तरा ष्ट्रस्यपांडव॥ नास्यशक्रोपिमुच्येतसंप्राप्तोबाणगोचरं॥ ११ ॥ दुर्योधनस्यवीरस्यशरौघान्शीघ्रमस्यतः॥ संक्रुद्धस्यांतकस्येवकोवेगंसंसहेद्रणे॥१२॥ दुर्यो धनस्यवीरस्यद्रौणेःशारद्वतस्यच॥ कर्णस्यचेषुवेगोवैपर्वतानपिशातयेत्॥१३॥ कर्णेनचकृतोराजाविमुखःशत्रुतापनः ॥ बलवाँल्लघुहस्तश्चकृतीयुद्धविशा रदः॥ १४॥ राधेयःपांडवश्रेष्ठंशक्तःपीडयितुंरणे॥ सहितोधृतराष्ट्रस्यपुत्रैःशूरैर्महाबलैः ॥ १५ ॥ तस्यैभिर्युध्यमानस्यसंग्रामेशंसितात्मनः ॥ अन्यैरपिचपा र्थस्यकृतंकर्ममहारथैः॥ १६॥ उपवासकृशोराजाभृशंभरतसत्तमः॥ ब्राह्मेबलेस्थितोह्येषनक्षात्रेहिबलेविभुः॥ १७॥ कर्णेनचाभियुक्तोयंभूपतिःशत्रुताप नः॥ संशयंसमनुप्राप्तःपांडवोवैयुधिष्ठिरः॥ १८॥ नजीवतिमहाराजोमन्येपार्थयुधिष्ठिरः॥ यद्भीमसेनःसहतेसिंहनादममर्षणः॥ १९ ॥ नर्दतांधार्तराष्ट्राणां पुनःपुनररिंदमः॥ धमतांचमहाशंखान्संग्रामेजितकाशिनां॥ २०॥ युधिष्ठिरंपांडवेयंहतेतिभरतर्षभ॥ संचोदयत्यसौकर्णोधार्तराष्ट्रान्महाबलान्॥२१॥ स्थू णाकर्णेंद्रजालेनपार्थपाशुपतेनच॥ प्रच्छादयंतिराजानंशस्त्रजालैर्महारथाः॥ २२॥ आतुरोहिकृतोराजासंनिषेव्यश्चभारत॥ यथैनमनुवर्ततेपंचालाःसहपां डवैः॥ २३॥ त्वरमाणास्त्वराकालेसर्वशस्त्रभृतांवराः॥ मज्जंतमिवपातालेबलिनोप्युज्जिहीर्षवः॥२४॥ नकेतुर्दृश्यतेराज्ञःकर्णेननिहतःशरैः॥ पश्यतोर्यमयोः पार्थसात्यकेश्चशिखंडिनः॥ २५॥ धृष्टद्युम्नस्यभीमस्यशतानीकस्यवाविभो॥ पंचालानांचसर्वेषांचेदीनांचैवभारत॥ २६॥ एषकर्णोरणेपार्थपांडवानाम नीकिनीं॥ शरैर्विध्वंसयतिवैनलिनीमिवकुंजरः॥ २७॥ एतेद्रवंतिरथिनस्त्वदीयाःपांडुनंदन॥ पश्यपश्ययथापार्थगच्छंत्येतेमहारथाः॥ २८॥

स्थूणाकर्णोगंधर्वस्तस्यास्त्रंस्थूणाकर्णंगांधर्वं इंद्रजालमयंतत् ॥ २२ ॥ निषेव्यःचिकित्सकैराराध्यःसन्निषण्णइतिपाठेअवसन्नः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३०॥ हस्तिकक्ष्यांकेतुमितिसंबंधः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ छत्रेणोपलक्षितः ॥४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ प्रार्थयन्युद्धमितिशेषः ॥ ४४ ॥

एतेभारतमातंगाःकर्णेनाभिहताःशरैः॥ आर्तनादान्विकुर्वाणाविद्रवंतिदिशोदश॥ २९॥ रथानांद्रवतेवृंदमेतच्चैवसमंततः॥द्राव्यमाणंरणेपार्थकर्णेनामित्रकर्षिणा॥३०॥ हस्तिकक्ष्यांरणेपश्यचरंतींतत्रतत्रह॥ रथस्यंसूतपुत्रस्यकेतुंकेतुमतांवर॥ ३१ ॥ असौधावतिराधेयोभीमसेनरथंप्रति॥ किरन्शरशतान्येवविनिघ्नंस्तववाहिनीं॥ ३२॥ एतान्पश्यचपंचालान्द्राव्यमाणान्महारथान्॥ शक्रेणेवयथादैत्यान्हन्यमानान्महाहवे॥ ३३॥ एषकर्णोरणेजित्वापंचालान्पांडुसृंजयान्॥ दिशोविप्रेक्षतेसर्वास्त्वदर्थमितिमेमतिः॥ ३४॥ पश्यपार्थधनुःश्रेष्ठंविकर्षन्साधुशोभते॥ शत्रुंजित्वायथाशक्रोदेवसंघैःसमावृतः॥ ३५॥ एतेनर्दंतिकौरव्यादृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं॥त्रासयंतोरणेपांडून्सृंजयांश्चसमंततः॥३६॥ एषसर्वात्मनापांडूंस्त्रासयित्वामहारणे॥अभिभाषतिराधेयःसर्वसैन्यानिमानद॥ ३७॥ अभिद्रवतभद्रंवोद्रुतंद्रवतकौरवाः॥ यथाजीवन्नवःकश्चिन्मुच्येतयुधिसृंजयः॥ ३८॥ तथाकुरुतसंयत्तावयंयास्यामपृष्ठतः॥ एवमुक्त्वागतोह्येषपृष्ठतोविकिरञ्छरान्॥ ३९॥ पश्यकर्णंरणेपार्थश्वेतच्छत्रविराजितं॥ उदयंपर्वतंयद्वच्छशांकेनाभिशोभितं॥ ४०॥ पूर्णचंद्रनिकाशेनमूर्ध्निच्छत्रेणभारत॥ ध्रियमाणेनसमरेश्रीमच्छतशलाकिना॥ ४१॥ एषत्वांप्रेक्षतेकर्णःसकटाक्षंविशांपते॥ उत्तमंजवमास्थायध्रुवमेष्यतिसंयुगे॥ ४२॥ पश्यह्येनंमहाबाहोविधुन्वानंमहद्धनुः॥ शरांश्चाशीविषाकारान्विसृजंतंमहारणे॥ ४३॥ असौनिवृत्तोराधेयोदृश्यतेवानरध्वजं॥ प्रार्थयन्समरेपार्थत्वयासहपरंतप॥ ॥ ४४॥ वधायचात्मनोभ्येतिदीप्तास्यंशलभोयथा॥ कर्णमेकाकिनंदृष्ट्वारथानीकेनभारत॥ ४५॥ रिरक्षिषुःसुसंवृत्तोधार्तराष्ट्रोनिवर्तते॥ सर्वैःसहैभिर्दुष्टात्मावध्यतांचप्रयत्नतः॥४६॥ त्वयायशश्चराज्यंचसुखंचोत्तममिच्छता॥ अदीनयोर्विश्रुतयोर्युवयोर्योत्स्यमानयोः॥ ४७॥ देवासुरेपार्थमृधेदेवदानवयोरिव॥ पश्यंतुकौरवाःसर्वेतवपार्थपराक्रमं॥ ४८॥ त्वांचदृष्ट्वातिसंरब्धंकर्णंचभरतर्षभ॥ असौदुर्योधनःक्रुद्धोनोत्तरंप्रतिपद्यते॥४९॥आत्मानंचकृतात्मानंसमीक्ष्यभरतर्षभ॥ कृतागसंचराधेयंधर्मात्मनियुधिष्ठिरे॥ प्रतिपद्यस्वकौंतेयप्राप्तकालमनंतरं॥५०॥ आर्यांयुद्धमतिंकृत्वाप्रत्येहिरथयूथपं॥ पंचह्येतानिमुख्यानिरथानांरथसत्तम॥ ५१॥शतान्यायांतिसमरेबलिनांतिग्मतेजसां॥ पंचनागसहस्राणिद्विगुणावाजिनस्तथा॥ ५२॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ युवयोःकर्णार्जुनयोः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७॥ ७८ ॥

अभिसंहत्यकौंतेयपदातिप्रयुतानिच॥ अन्योन्यरक्षितंवीरबलंत्वामभिवर्तते॥ ५३॥ द्रोणपुत्रंपुरस्कृत्यतच्छीघ्रंसंनिपूदय ॥ निकृत्यैतद्रथानीकंबलिनंलोक
विश्रुतं॥ ५४॥ सूतपुत्रंमहेष्वासंदर्शयात्मानमात्मना॥ उत्तमंजवमास्थायप्रत्येहिभरतर्षभ॥ ५५॥ असौकर्णःसुसंरब्धःपंचालानभिधावति॥ केतुमस्यहिप
श्यामिधृष्टद्युम्नरथंप्रति॥ ५६॥ समुपैष्यतिपंचालानितिमन्येपरंतप॥ आचचक्षेप्रियंपार्थतवेदंभरतर्षभ॥ ५७॥ राजासौकुशलीश्रीमान्धर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः
असौभीमोमहाबाहुःसन्निवृत्तश्चमूमुखे॥ ५८॥ वृतःसृंजयसैन्येनशैनेयेनचभारत॥ वध्यंतएतेसमरेकौरवानिशितैःशरैः॥ ५९॥ भीमसेनेनकौंतेयपंचा
लैश्चमहात्मभिः॥ सेनाहिधार्तराष्ट्रस्यविमुखाविक्षरद्रणा॥ ६०॥ विप्रधावतिवेगेनभीमस्याभिहताशरैः॥ विपन्नसस्येवमहीरुधिरेणसमुक्षिता॥ ६१॥ भा
रतीभरतश्रेष्ठसेनाकृपणदर्शना॥ निवृत्तंपश्यकौंतेयभीमसेनंयुधांपतिं॥ ६२॥ आशीविषमिवक्रुद्धंद्रावयंतंवरूथिनीं॥ पीतरक्तासितसितास्ताराचंद्रार्कमं
डिताः॥ ६३॥ पताकाविप्रकीर्यंतेच्छत्राण्येतानिचार्जुन॥ सौवर्णाराजताश्चैवतैजसाश्चपृथग्विधाः॥ ६४॥ केतवोभिनिपात्यंतेहस्त्यश्वंचप्रकीर्यते॥ रथेभ्यः
प्रपतंत्येतेरथिनोविगतासवः॥ ६५॥ नानावर्णैर्हतावाणैःपंचालैरपलायिभिः॥ निर्मनुष्यान्गजानश्वान्रथांश्चैवधनंजय॥ ६६॥ समाद्रवंतिपंचालाधार्तरा
ष्ट्रांस्तरस्विनः॥ विमृद्नंतिनरव्याघ्राभीमसेनबलाश्रयात्॥ ६७॥ बलंपरेषांदुर्धर्षास्त्यक्त्वाप्राणानरिंदम॥ एतेनदंतिपंचालाध्मापयंतिचवारिजान्॥ ६८॥ अ
भिद्रवंतिचरणेमृद्नंतःसायकैःपरान्॥ पश्यत्वेषांचमाहात्म्यंपंचालाहिपराक्रमात्॥ ६९॥ धार्तराष्ट्रान्विनिघ्नंतिक्रुद्धाःसिंहाइवद्विपान्॥ शस्त्रमाच्छिद्यशत्रूणां
सायुधानांनिरायुधाः॥ ७०॥ तेनैवैतानमोघास्त्रानिघ्नंतिचनदंतिच॥ शिरांस्येतानिपात्यंतेशत्रूणांबाहवोपिच॥ ७१॥ रथनागहयावीरायशस्याःसर्वएव
च॥ सर्वतश्चाभिपन्नैषाधार्तराष्ट्रीमहाचमूः॥ ७२॥ पंचालैर्मानसादेत्यहंसैर्गंगेववेगितैः॥ सुभृशंचपराक्रांताःपंचालानांनिवारणे॥ ७३॥ कृपकर्णादयोवी
राऋषभाणामिवर्षभाः॥ भीमास्त्रेणसुनिर्भग्नान्धार्तराष्ट्रान्महारथान्॥ ७४॥ धृष्टद्युम्नमुखावीराघ्नंतिशत्रून्सहस्रशः॥ पंचालेष्वभिभूतेषुद्विषद्भिरपभीर्नदन्
॥ ७५॥ शत्रुपक्षमवस्कंद्यशरानस्यतिमारुतिः॥ विषण्णभूयिष्ठतराधार्तराष्ट्रीमहाचमूः॥ ७६॥ रथाश्चैतेसुवित्रस्ताभीमसेनभयार्दिताः॥ पश्यभीमेननाराचै
र्भिन्नानागाःपतंत्यमी॥ ७७॥ वज्रिवज्राहतानीवशिखराणिधराभृतां॥ भीमसेनस्यनिर्विद्धावाणैःसन्नतपर्वभिः॥ ७८॥

॥७९॥८०॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥८७॥८८॥८९॥९०॥९१॥९२॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्टितमोऽध्यायः ॥६०॥ ॥ ७ ॥ निवृत्तइति॥१॥२॥३॥४॥

स्वान्यनीकानिमृद्नंतोद्रवंत्येतेमहागजाः॥ अभिजानीहिभीमस्यसिंहनादंसुदुःसहं॥ ७९॥ नदतोर्जुनसंग्रामेवीरस्यजितकाशिनः॥ एषनैषादिरभ्येतिद्विप
मुख्येनपांडवं॥ ८०॥ जिघांसुस्तोमरैःक्रुद्धोदंडपाणिरिवांतकः॥ सतोमरावस्यभुजौछिन्नौभीमेनगर्जतः॥ ८१॥ तीक्ष्णैरग्निरविप्रख्यैर्नाराचैर्दशभिर्हतः॥
हत्वैनंपुनरायातिनागानन्यान्प्रहारिणः॥ ८२॥ पश्यनीलांबुदनिभान्महामात्रैरधिष्ठितान्॥ शक्तितोमरसंघातैर्विनिघ्नंतंवृकोदरं॥ ८३॥ सप्तसप्तचनागां
स्तान्वैजयंतीश्चसध्वजाः॥ निहत्यनिशितैर्बाणैश्छिन्नाःपार्थाग्रजेनते॥ ८४॥ दशभिर्दशभिश्चैकोनाराचैर्निहतोगजः॥ नचासौधार्तराष्ट्राणांश्रूयतेनिनदस्त
था॥ ८५॥ पुरंदरसमेक्रुद्धेनिवृत्तेभरतर्षभ॥ अक्षौहिण्यस्तथातिस्रोधार्तराष्ट्रस्यसंहताः॥ क्रुद्धेनभीमसेनेननरसिंहेनवारिताः॥ ८६॥ नशक्नुवंतिवैपार्थपा
र्थिवाःसमुदीक्षितुं॥ मध्यंदिनगतंसूर्यंयथादुर्बलचक्षुषः॥ ८७॥ एतेभीमस्यसंत्रस्ताःसिंहस्येवेतरेमृगाः॥ शरैःसंत्रासिताःसंख्येनलभंतेसुखंक्वचित्॥ ८८॥
संजयउवाच एतच्छ्रुत्वामहाबाहुर्वासुदेवाद्धनंजयः॥ भीमसेनेनतत्कर्मकृतंदृष्ट्वासुदुष्करं॥ ८९॥ अर्जुनोव्यधमच्छिष्टानहितान्निशितैःशरैः॥ ते
वध्यमानाःसमरेसंशप्तकगणाःप्रभो॥ ९०॥ प्रभग्नाःसमरेभीतादिशोदशमहाबलाः॥ शक्रस्यातिथितांगत्वाविशोकाह्यभवंस्तदा॥ ९१॥ पार्थश्चपुरुषव्या
घ्रःशरैःसन्नतपर्वभिः॥ जघानधार्तराष्ट्रस्यचतुर्विधबलांचमूं॥ ९२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकृष्णार्जुनसंवादेषष्टितमोऽध्यायः॥ ६०॥ ॥ ७ ॥
धृतराष्ट्रउवाच निवृत्तेभीमसेनेचपांडवेचयुधिष्ठिरे॥ वध्यमानेबलेचापिमामकेपांडुसृंजयैः॥ १॥ द्रवमाणेबलौघेचनिरानंदेमुहुर्मुहुः॥ किमकुर्वंतकुर
वस्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ २॥ संजयउवाच दृष्ट्वाभीमंमहाबाहुंसूतपुत्रःप्रतापवान्॥ क्रोधरक्तेक्षणोराजन्भीमसेनमुपाद्रवत्॥ ३॥ तावकंतुबलंदृष्ट्वा
भीमसेनात्पराङ्मुखं॥ यत्नेनमहताराजन्पर्यवस्थापयद्बली॥ ४॥ व्यवस्थाप्यमहाबाहुस्तवपुत्रस्यवाहिनीं॥ प्रत्युद्ययौतदाकर्णःपांडवान्युद्धदुर्मदान्॥ ५॥
प्रत्युद्ययुस्तुराधेयंपांडवानांमहारथाः॥ धुन्वानाःकार्मुकाण्याजौविक्षिपंतश्चसायकान्॥ ६॥ भीमसेनःशिनेर्नप्ताशिखंडीजनमेजयः॥ धृष्टद्युम्नश्चबलवान्स
र्वेचापिप्रभद्रकाः॥ ७॥ जिघांसंतोनरव्याघ्राःसमंतात्तववाहिनीं॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धाःसमरेजितकाशिनः॥ ८॥ तथैवतावकाराजन्पांडवानामनीकिनीं॥ अ
भ्यद्रवंतत्वरिताजिघांसंतोमहारथाः॥ ९॥ रथनागाश्वकलिलंपत्तिध्वजसमाकुलं॥ बभूवपुरुषव्याघ्रसैन्यमद्भुतदर्शनं॥ १०॥ ॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

शिखंडीचययौकर्णंधृष्टद्युम्नःसुतंतव ॥ दुःशासनंमहाराजमहत्यासेनयावृतं ॥ ११ ॥ नकुलोवृषसेनंतुचित्रसेनंयुधिष्ठिरः ॥ उलूकंसमरेराजन्सहदेवःसमभ्य
यात् ॥ १२ ॥ सात्यकिःशकुनिंचापिद्रौपदेयाश्चकौरवान् ॥ अर्जुनंचरणेयत्तोद्रोणपुत्रोमहारथः ॥ १३ ॥ युधामन्युंमहेष्वासंगौतमोऽभ्यपतद्रणे ॥ कृतवर्माच
बलवानुत्तमौजसमाद्रवत् ॥ १४ ॥ भीमसेनःकुरून्सर्वान्पुत्रांश्चतवमारिष ॥ सहानीकान्महाबाहुरेकएवन्यवारयत् ॥ १५ ॥ शिखंडीतुततःकर्णंविचरंतमभीत
वत् ॥ भीष्महंतामहाराजवारयामासपत्रिभिः ॥ १६ ॥ प्रतिरुद्धस्ततःकर्णोरोषात्प्रस्फुरिताधरः ॥ शिखंडिनंत्रिभिर्बाणैर्भ्रुवोर्मध्येऽभ्यताडयत् ॥ १७ ॥ धारयंस्तु
सतान्बाणान्शिखंडीबहुशोभत ॥ राजतःपर्वतोयद्वत्त्रिभिःशृंगैरिवोच्छ्रितैः ॥ १८ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासःसूतपुत्रेणसंयुगे ॥ कर्णंविव्याधसमरेनवत्यानिशितैः
शरैः ॥ १९ ॥ तस्यकर्णोहयान्हत्वासारथिंचत्रिभिःशरैः ॥ उन्ममाथध्वजंचास्यक्षुरप्रेणमहारथः ॥ २० ॥ हताश्वात्तुततोयानादवप्लुत्यमहारथः ॥ शक्तिंचिक्षे
पकर्णायसंक्रुद्धःशत्रुतापनः ॥ २१ ॥ तांछित्वासमरेकर्णस्त्रिभिर्भारतसायकैः ॥ शिखंडिनमथाविध्यन्नवभिर्निशितैःशरैः ॥ २२ ॥ कर्णचापच्युतान्बाणान्व
र्जयंस्तुनरोत्तमः ॥ अपयातस्ततस्तूर्णंशिखंडीभृशविक्षतः ॥ २३ ॥ ततःकर्णोमहाराजपांडुसैन्यान्यशातयत् ॥ तूलराशिंसमासाद्ययथावायुर्महाबलः ॥ २४ ॥
धृष्टद्युम्नोमहाराजतवपुत्रेणपीडितः ॥ दुःशासनंत्रिभिर्बाणैःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ २५ ॥ तस्यदुःशासनोबाहुंसव्यंविव्याधमारिष ॥ सतेनरुक्मपुंखेनभल्लेना
नतपर्वणा ॥ २६ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुनिर्विद्धःशरंघोरममर्षणः ॥ दुःशासनायसंक्रुद्धःप्रेषयामासभारत ॥ २७ ॥ आपतंतंमहावेगंधृष्टद्युम्नसमीरितं ॥ शरैश्चिच्छेदपु
त्रस्तेत्रिभिरेवविशांपते ॥ २८ ॥ अथापरैःसप्तदशैर्भल्लैःकनकभूषणैः ॥ धृष्टद्युम्नंसमासाद्यबाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ २९ ॥ ततःसपार्षतःक्रुद्धोधनुश्चिच्छेदमारिष ॥
क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ३० ॥ अथान्यद्धनुरादायपुत्रस्तेप्रहसन्निव ॥ धृष्टद्युम्नंशरव्रातैःसमंतात्पर्यवारयत् ॥ ३१ ॥ तवपुत्रस्यतेदृष्ट्वाविक्रमंसु
महात्मनः ॥ व्यस्मयंतरणेयोधाःसिद्धाश्चाप्सरसांगणाः ॥ ३२ ॥ धृष्टद्युम्नंनपश्यामघटमानंमहाबलं ॥ दुःशासनेनसंरुद्धंसिंहेनेवमहागजं ॥ ३३ ॥ ततःसरथ
नागाश्वाःपंचालाःपांडुपूर्वज ॥ सेनापतिंपरीप्संतोरुरुधुस्तनयंतव ॥ ३४ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतावकानांपरैःसह ॥ घोरंप्राणभृतांकालेभीमरूपंपरंतप ॥ ३५ ॥ न
कुलंवृषसेनस्तुभित्वापंचभिरायसैः ॥ पितुःसमीपेतिष्ठन्वैत्रिभिरन्यैरविध्यत ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

नकुलस्तुततःशूरोवृषसेनंहसन्निव॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनविव्याधहृदयेभृशं॥ ३७॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुकर्षण ॥ शत्रुंविव्याधविंशत्यासचतंपं
चभिःशरैः॥ ३८॥ ततःशरसहस्रेणतावुभौपुरुषर्षभौ॥ अन्योन्यमाच्छादयतामथोभज्यतवाहिनी॥ ३९॥ सदृष्ट्वाप्रद्रुतांसेनांधार्तराष्ट्रस्यसूतजः॥ निवारया
मासबलादनुसृत्यविशांपते॥ ४०॥ निवृत्तेतुततःकर्णेनकुलःकौरवान्ययौ॥ कर्णपुत्रस्तुसमरेहित्वानकुलमेवतु॥ ४१॥ जुगोपचक्रंत्वरितोराधेयस्यैवमारि
ष॥ उलूकस्तुरणेक्रुद्धःसहदेवेनवारितः॥ ४२॥ तस्याश्वांश्चतुरोहत्वासहदेवःप्रतापवान्॥ सारथिंप्रेषयामासयमस्यसदनंप्रति॥ ४३॥ उलूकस्तुततोयानाद
वप्लुत्यविशांपते॥ त्रिगर्तानांबलंतूर्णंजगामपितृनंदनः॥ ४४॥ सात्यकिःशकुनिंविध्वाविंशत्यानिशितैःशरैः॥ध्वजंचिच्छेदभल्लेनसौबलस्यहसन्निव॥४५॥
सौबलस्तस्यसमरेक्रुद्धोराजन्प्रतापवान्॥ विदार्यकवचंभूयोध्वजंचिच्छेदकांचनं॥ ४६॥ तथैनंनिशितैर्बाणैःसात्यकिःप्रत्यविध्यत॥ सारथिंचमहाराजत्रि
भिरेवसमार्पयत्॥ ४७॥ अथास्यवाहांस्त्वरितःशरैर्निन्येयमक्षयं॥ ततोवप्लुत्यसहसाशकुनिर्भरतर्षभ॥४८॥ आरुरोहरथंतूर्णमुलूकस्यमहात्मनः॥ अपोवा
हाथशीघ्रंसशैनेयाद्युद्धशालिनः॥ ४९॥ सात्यकिस्तुरणेराजंस्तावकानामनीकिनीं॥ अभिदुद्रावबेगेनततोनीकमभज्यत॥ ५०॥ शैनेयशरसंछन्नंतवसैन्यं
विशांपते॥ भेजेदशदिशस्तूर्णंन्यपतच्चगतासुवत्॥ ५१॥ भीमसेनंतवसुतोवारयामाससंयुगे॥ तंतुभीमोमुहूर्त्तेनव्यश्वसूतरथध्वजं॥ ५२॥ चक्रेलोकेश्वरंत
त्रतेनातुष्यंतवैजनाः॥ ततोपायान्नृपस्तत्रभीमसेनस्यगोचरात्॥५३॥ कुरुसैन्यंततःसर्वंभीमसेनमुपाद्रवत्॥तत्रनादोमहानासीद्भीमसेनंजिघांसतां॥५४॥
युधामन्युःकृपंविध्वाधनुरस्याशुचिच्छिदे॥ अथान्यद्धनुरादायकृपःशस्त्रभृतांवरः॥ ५५॥ युधामन्योर्ध्वजंसूतंछत्रंचापातयत्क्षितौ॥ ततोपायाद्रथेनैवयुधा
मन्युर्महारथः॥ ५६॥ उत्तमौजाश्चहार्दिक्यंभीमंभीमपराक्रमं॥ छादयामाससहसामेघोवृष्ट्येवपर्वतं॥५७॥तद्युद्धमासीत्सुमहद्घोररूपंपरंतप॥यादृशंनमया
युद्धंदृष्टपूर्वंविशांपते॥ ५८॥ कृतवर्माततोराजन्नुत्तमौजसमाहवे॥ हृदिविव्याधसहसारथोपस्थउपाविशत्॥ ५९॥ सारथिस्तमपोवाहरथेनरथिनांवरं॥
कुरुसैन्यंततःसर्वंभीमसेनमुपाद्रवत्॥ ६०॥ दुःशासनःसौबलश्चगजानीकेनपांडवं॥ महतापरिवार्यैवक्षुद्रकैरभ्यताडयत्॥ ६१॥ ततोभीमःशरशतैर्दुर्योध
नममर्पणं॥ विमुखीकृत्यतरसागजानीकमुपाद्रवत्॥ ६२॥ तमापतंतंसहसागजानीकंवृकोदरः॥ दृष्ट्वैवसुभृशंक्रुद्धोदिव्यमस्त्रमुदैरयत्॥६३॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

गजैर्गजानभ्यहनद्वज्रेणेंद्रइवासुरान् ॥ ततोंतरिक्षंबाणौघैःशलभैरिवपादपं ॥ ६४ ॥ छादयामाससमरेगजान्निघ्नन्वृकोदरः ॥ ततःकुंजरयूथानिसमेतानि
सहस्रशः ॥ ६५ ॥ व्यधमत्तरसाभीमोमेघसंघानिवानिलः ॥ सुवर्णजालापिहितामणिजालैश्चकुंजराः ॥ ६६ ॥ रेजुरभ्यधिकंसंख्येविद्युत्वंतइवांबुदाः ॥ तेव
ध्यमानाभीमेनगजाराजन्विदुद्रुवुः ॥ ६७ ॥ केचिद्विभिन्नहृदयाःकुंजरान्यपतन्भुवि ॥ पतितैर्निपतद्भिश्चगजैर्हेमविभूषितैः ॥ ६८ ॥ अशोभतमहीतत्रविशी
र्णैरिवपर्वतैः ॥ दीप्ताभैरत्नवद्भिश्चपतितैर्गजयोधिभिः ॥ ६९ ॥ रराजभूमिःपतितैःक्षीणपुण्यैरिवग्रहैः ॥ ततोभिन्नकटानागाभिन्नकुंभकरास्तथा ॥ ७० ॥ दु
द्रुवुःशतशःसंख्येभीमसेनशराहताः ॥ केचिद्वमंतोरुधिरंभयार्ताःपर्वतोपमाः ॥ ७१ ॥ व्यद्रवञ्छरविद्धांगाधातुचित्राइवाचलाः ॥ महाभुजगसंकाशौचंदना
गुरुरूषितौ ॥ ७२ ॥ अपश्यंभीमसेनस्यधनुर्विक्षिपतोभुजौ ॥ तस्यज्यातलनिर्घोषंश्रुत्वाशनिसमस्वनं ॥ ७३ ॥ विमुंचंतःशकृन्मूत्रंगजाःप्राद्रुद्रुवुर्भृशं ॥ भीम
सेनस्यतत्कर्मराजन्नेकस्यधीमतः ॥ निघ्नतःसर्वभूतानिरुद्रस्येवचनिर्बभौ ॥ ७४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥
संजयउवाच ततःश्वेताश्वसंयुक्तेनारायणसमाहिते ॥ तिष्ठन्रथवरेश्रीमानर्जुनःसमपद्यत ॥ १ ॥ तद्बलंनृपतिश्रेष्ठतावकंविजयोरणे ॥ व्यक्षोभयदुदीर्णाश्वं
महोदधिमिवानिलः ॥ २ ॥ दुर्योधनस्तवसुतःप्रमत्तेश्वेतवाहने ॥ अभ्येत्यसहसाक्रुद्धःसैन्यार्धेनाभिसंवृतः ॥ ३ ॥ पर्यवारयदायांतंयुधिष्ठिरममर्षणं ॥ क्षुरप्रा
णांत्रिसप्तत्याततोविध्यतपांडवं ॥ ४ ॥ अक्रुध्यतभृशंतत्रकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ सभल्लांस्त्रिंशतस्तूर्णंतवपुत्रेन्यवेशयत् ॥ ५ ॥ ततोधावंतकौरव्याजिघृक्षंतोयुधि
ष्ठिरं ॥ दुष्टभावान्परान्ज्ञात्वासमवेतामहारथाः ॥ ६ ॥ आजग्मुस्तंपरीप्संतःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ नकुलःसहदेवश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ ७ ॥ अक्षौहिण्यापरिवृ
तास्तेभ्यधावन्युधिष्ठिरं ॥ भीमसेनश्चसमरेमृद्नंस्तवमहारथान् ॥ ८ ॥ अभ्यधावदभिप्रेप्सूराजानंशत्रुभिर्वृतं ॥ तांस्तुसर्वान्महेष्वासान्कर्णोवैकर्तनोनृप ॥ ९ ॥
शरवर्षेणमहताप्रत्यवारयदागतान् ॥ शरौघान्विसृजंतस्तेप्रेरयंतश्चतोमरान् ॥ १० ॥ नशेकुर्यत्नवंतोपिराधेयंप्रतिवीक्षितुं ॥ तांश्चसर्वान्महेष्वासान्सर्वशस्त्रा
स्त्रपारगः ॥ ११ ॥ महताशरवर्षेणराधेयःप्रत्यवारयत् ॥ दुर्योधनंचविंशत्याशीघ्रमस्त्रमुदीरयन् ॥ १२ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठी

अविध्यत्तूर्णमभ्येत्यसहदेवःप्रतापवान्॥ सविद्धःसहदेवेनरराजाचलसन्निभः॥ १३ ॥ प्रभिन्नइवमातंगोरुधिरेणपरिप्लुतः ॥ दृष्ट्वातवसुतंतत्रगाढविद्धंसु
तेजनैः॥ १४॥ अभ्यधावद्दृढंक्रुद्धोराधेयोरथिनांवरः॥ दुर्योधनंतथादृष्ट्वाशीघ्रमस्त्रमुदैरयत्॥ १५ ॥ तेनयौधिष्ठिरंसैन्यमवधीत्पार्षतंतथा ॥ ततोयौधिष्ठि
रंसैन्यंवध्यमानंमहात्मना॥ १६॥ सहसाप्राद्रवद्राजन्सूतपुत्रशरार्दितं॥ विविधाविशिखास्तत्रसंपतंतःपरस्परं ॥ १७ ॥ फलैःपुंखान्समाजघ्नुःसूतपुत्रधनु
श्च्युताः॥ अंतरिक्षेशरौघाणांपततांचपरस्परं॥ १८॥ संघर्षेणमहाराजपावकःसमजायत॥ ततोदशदिशःकर्णःशलभैरिवयायिभिः॥ १९ ॥ अभ्यघ्नंस्तरसा
राजन्शरैःपरशरीरगैः॥ रक्तचंदनसंदिग्धौमणिहेमविभूषितौ॥ २० ॥ बाहूव्यत्यक्षिपत्कर्णःपरमास्त्रंविदर्शयन्॥ ततःसर्वादिशोराजन्सायकैर्विप्रमोहयन्॥
॥ २१ ॥ अपीडयद्भृशंकर्णोधर्मराजंयुधिष्ठिरं॥ ततःक्रुद्धोमहाराजधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ २२॥ निशितैरिषुभिःकर्णपंचाशद्भिःसमार्पयत्॥बाणांधकारमभव
त्तद्युद्धंघोरदर्शनं॥ २३ ॥ हाहाकारोमहानासीत्तावकानांविशांपते॥ वध्यमानेतदासैन्येधर्मपुत्रेणमारिष ॥ २४॥ सायकैर्विविधैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रैःशिला
शितैः॥ भल्लैरनेकैर्विविधैःशक्त्यृष्टिमुसलैरपि॥ २५॥ यत्रयत्रसधर्मात्मादुष्टांदृष्टिंव्यसर्जयत्॥ तत्रतत्रव्यशीर्यंततावकाभरतर्षभ ॥ २६ ॥ कर्णोपिभृशसं
क्रुद्धोधर्मराजंयुधिष्ठिरं॥ नाराचैरर्धचंद्रैश्चवत्सदंतैश्चसंयुगे॥ २७॥ अमर्षीक्रोधनश्चैवरोषप्रस्फुरिताननः॥ सायकैरप्रमेयात्मायुधिष्ठिरमभिद्रवत्॥ २८॥
युधिष्ठिरश्चापिशतंस्वर्णपुंखैःशितैःशरैः॥ प्रहसन्निवतंकर्णःकंकपत्रैःशिलाशितैः॥ २९॥ उरस्यविध्यद्राजानंत्रिभिर्भल्लैश्चपांडवं॥ सपीडितोभृशंतेनधर्मरा
जोयुधिष्ठिरः॥ ३० ॥ उपविश्यरथोपस्थेसूतंयाहीत्यनोदयत्॥ अक्रोशंततततःसर्वेधार्तराष्ट्राःसराजकाः॥ ३१ ॥ गृह्णीध्वमितिराजानमभ्यधावंतसर्वशः॥ त
तःशतासप्तदशकेकयानांप्रहारिणां॥ ३२॥ पंचालैःसहिताराजन्धार्तराष्ट्रान्न्यवारयन्॥ तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमानेजनक्षये॥ ३३॥ दुर्योधनश्चभीमश्च
समेयातांमहाबलौ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेद्विषष्टितमोऽध्यायः॥ ६२॥ संजयउवाच कर्णोपिशरजालेनकेकयानांमहार
थान्॥ व्यधमत्परमेष्वासानग्रतःपर्यवस्थितान्॥ १ ॥ तेषांप्रयतमानानांराधेयस्यनिवारणे॥ रथान्पंचशतान्कर्णःप्राहिणोद्यमसादनं॥ २॥

येभारतभावदीपेद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ कर्णइति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

अविषह्यंततोदृष्ट्वाराधेयंयुधियोधिनः ॥ भीमसेनमुपागच्छन्कर्णबाणप्रपीडिताः ॥ ३ ॥ रथानीकंविदार्यैवशरजालैरनेकधा ॥ कर्णएकरथेनैवयुधिष्ठिरमु
पाद्रवत् ॥ ४ ॥ सेनानिवेशमार्छंतंमार्गणैःक्षतविक्षतं ॥ यमयोर्मध्यगंवीरंशनैर्यातंविचेतसं ॥ ५ ॥ समासाद्यतुराजानंदुर्योधनहितेप्सया ॥ सूतपुत्रस्त्रिभिस्ती
क्ष्णैर्विव्याधपरमेषुभिः ॥ ६ ॥ तथैवराजाराधेयंप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ शरैस्त्रिभिश्चयंतारंचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ ७ ॥ चक्ररक्षौतुपार्थस्यमाद्रीपुत्रौपरंतपौ ॥ ता
वप्यधावतांकर्णंराजानंमावधीरिति ॥ ८ ॥ तौपृथक्शरवर्षाभ्यांराधेयमभ्यवर्षतां ॥ नकुलःसहदेवश्चपरमंयत्नमास्थितौ ॥ ९ ॥ तथैवतौप्रत्यविध्यत्सूतपुत्रः
प्रतापवान् ॥ भल्लाभ्यांशितधाराभ्यांमहात्मानावरिंदमौ ॥ १० ॥ दंतवर्णांस्तुराधेयोनिजघानमनोजवान् ॥ युधिष्ठिरस्यसंग्रामेकालवालान्हयोत्तमान् ॥ ११ ॥
ततोपरेणभल्लेनशिरस्त्राणमपातयत् ॥ कौंतेयस्यमहेष्वासःप्रहसन्निवसूतजः ॥ १२ ॥ तथैवनकुलस्यापिहयान्हत्वाप्रतापवान् ॥ ईषांधनुश्चचिच्छेदमाद्रीपुत्र
स्यधीमतः ॥ १३ ॥ तौहताश्वौहतरथौपांडवौभृशविक्षतौ ॥ भ्रातरावारुरुहतुःसहदेवरथंतदा ॥ १४ ॥ तौदृष्ट्वामातुलस्तत्रविरथौपरवीरहा ॥ अभ्यभाषतरा
धेयंमद्रराजोनुकंपया ॥ १५ ॥ योद्धव्यमद्यपार्थेनफाल्गुनेनत्वयासह ॥ किमर्थंधर्मराजेनयुध्यसेभृशरोषित ॥ १६ ॥ क्षीणशस्त्रास्त्रकवचःक्षीणबाणोविबाण
धिः ॥ श्रांतसारथिवाहश्चच्छन्नोस्त्रैररिभिस्तथा ॥ १७ ॥ पार्थमासाद्यराधेयउपहास्योभविष्यसि ॥ एवमुक्तोपिकर्णस्तुमद्रराजेनसंयुगे ॥ १८ ॥ तथैवकर्णःसंरब्धो
युधिष्ठिरमताडयत् ॥ शरैस्तीक्ष्णैःपराविध्यमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ १९ ॥ प्रहस्यसमरेकर्णंश्चकारविमुखंशरैः ॥ ततःशल्यःप्रहस्येदंकर्णंपुनरुवाचह ॥ २० ॥ र
थस्थमतिसंरब्धंयुधिष्ठिरवधेधृतं ॥ यदर्थंधार्तराष्ट्रेणसततंमानितोभवान् ॥ २१ ॥ तंपार्थंजहिराधेयकिंतेहत्वायुधिष्ठिरं ॥ शंखयोर्ध्मायतोःशब्दःसुमहाने
षकृष्णयोः ॥ २२ ॥ श्रूयतेचापघोषोयंप्रावृषीवांबुदस्यह ॥ असौनिघ्नन्रथोदारानर्जुनःशरवृष्टिभिः ॥ २३ ॥ सर्वांग्रसतिनःसेनांकर्णपश्यैनमाहवे ॥ पृष्ठरक्षौ
चशूरस्ययुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ २४ ॥ उत्तरंचास्यवैशूरश्चक्रंरक्षतिसात्यकिः ॥ धृष्टद्युम्नस्तथाचास्यचक्रंरक्षतिदक्षिणं ॥ २५ ॥ भीमसेनश्चवैराज्ञाधार्तराष्ट्रे
णयुध्यते ॥ यथानहन्यात्तंभीमःसर्वेषांनोद्यपश्यतां ॥ २६ ॥ तथाराधेयक्रियतांराजामुच्येतनोयथा ॥ पश्यैनंभीमसेनेनग्रस्तमाहवशोभिनं ॥ २७ ॥ यदित्वा
साद्यमुच्येतविस्मयःसुमहान्भवेत् ॥ परित्राह्येनमभ्येत्यसंशयंपरमंगतं ॥ किंनुमाद्रीसुतौहत्वाराजानंचयुधिष्ठिरं ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ द्रौणिरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

इतिशल्यवचःश्रुत्वाराधेयःपृथिवीपते॥ दृष्ट्वादुर्योधनंचैवभीमग्रस्तंमहाहवे॥ २९ ॥ राजगृद्धीभृशंचैवशल्यवाक्यप्रचोदितः ॥ अजातशत्रुमुत्सृज्यमाद्रीपुत्रौचपांडवौ॥ ३० ॥ तवपुत्रंपरित्रातुमभ्यधावतवीर्यवान्॥ मद्रराजप्रणुदितैरश्वैराकाशगैरिव॥ ३१ ॥ गतेकर्णेतुकौंतेयःपांडुपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ अपायाज्जवनैरश्वैःसहदेवश्चमारिष॥ ३२ ॥ ताभ्यांससहितस्तूर्णंव्रीडन्निवनरेश्वरः॥ प्राप्यसेनानिवेशंचमार्गणैःक्षतविक्षतः॥ ३३ ॥ अवतीर्णोरथात्तूर्णमाविशच्छयनंशुभं॥ अपनीतशल्यःसुभृशंदुःखशल्याभिनिपीडितः॥ ३४ ॥ सोऽब्रवीद्भ्रातरौराजामाद्रीपुत्रौमहारथौ॥ अनीकंभीमसेनस्यपांडवावाशुगच्छतां॥ ३५ ॥ जीमूतइवनर्दंस्तुयुध्यतेसवृकोदरः॥ ततोऽन्यंरथमास्थायनकुलोरथपुंगवः॥ ३६ ॥ सहदेवश्चतेजस्वीभ्रातरौशत्रुकर्षणौ ॥ तुरगैरग्र्यरंहोभिर्यात्वाभीमस्यशुष्मिणौ॥ अनीकैःसहितौतत्रभ्रातरौसमवस्थितौ॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिधर्मापयानेत्रिषष्टितमोध्यायः॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥

संजयउवाच द्रौणिस्तुरथवंशेनमहतापरिवारितः॥ अपतत्सहसाराजन्यत्रपार्थोव्यवस्थितः॥ १ ॥ तमापतंतंसहसाशूरःशौरिसहायवान्॥ दधारसहसापार्थोवेलेवमकरालयं॥ २ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजद्रोणपुत्रःप्रतापवान्॥ अर्जुनंवासुदेवंचच्छादयामाससायकैः॥ ३ ॥ अवच्छन्नौततःकृष्णौदृष्ट्वातत्रमहारथाः॥ विस्मयंपरमंगत्वाप्रैक्षंतकुरवस्तदा॥ ४ ॥ अर्जुनस्तुततोदिव्यमस्त्रंचक्रेहसन्निव॥ तदस्त्रंवारयामासब्राह्मणोयुधिभारत॥ ५ ॥ यद्यद्धिव्याक्षिपद्युद्धेपांडवोऽस्त्रंजिघांसया॥ तत्तदस्त्रंमहेष्वासोद्रोणपुत्रोव्यशातयत्॥ ६ ॥ अस्त्रयुद्धेततोराजन्वर्तमानेमहाभये॥ अपश्यामरणेद्रौणिंव्यात्ताननमिवांतकं॥ ७ ॥ सदिशःप्रदिशश्चैवच्छादयित्वाजिह्मगैः॥ वासुदेवंत्रिभिर्बाणैरविध्यद्दक्षिणेभुजे॥ ८ ॥ ततोऽर्जुनोहयान्हत्वासर्वांस्तस्यमहात्मनः॥ चकारसमरेभूमिंशोणितौघतरंगिणीं॥ ९ ॥ सर्वलोकवहांरौद्रांपरलोकवहांनदीं॥ सरथान्रथिनःसर्वान्पार्थचापच्युतैःशरैः॥ १० ॥ द्रौणेरपहतान्संख्येददृशुःसचतांतथा॥ प्रावर्तयन्महाघोरांनदींपरवहांतदा॥ ११ ॥ तयोस्तुव्याकुलेयुद्धेद्रौणेःपार्थस्यदारुणे॥ अमर्यादंयोधयंतःपर्यधावंतपृष्ठतः॥ १२ ॥ रथैर्हताश्वसूतैश्चहतारोहैश्चवाजिभिः॥ द्विरदैश्चहतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः॥ १३ ॥ पार्थेनसमरेराजन्कृतोघोरोजनक्षयः॥ निहतारथिनःपेतुःपार्थचापच्युतैःशरैः॥ १४ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ द्रौणेःसंबंधिनोरथिनः शरैरपहतान्ददृशुरित्युत्तरश्लोकेनसंबंधः लोकाइतिशेषः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

हयाश्वपर्यधावंतमुक्तयोक्रास्ततस्ततः ॥ तद्दृष्ट्वाकर्मपार्थस्यद्रौणिराहवशोभिनः ॥ १५ ॥ अर्जुनंजयतांश्रेष्ठंत्वरितोभ्येत्यवीर्यवान् ॥ विधुन्वानोमहच्चापंकार्तस्व
रविभूषितं ॥ १६ ॥ अवाकिरत्ततोद्रौणिःसमंतान्निशितैःशरैः ॥ भूयोर्जुनंमहाराजद्रौणिरायम्यपत्रिणा ॥ १७ ॥ वक्षोदेशेभृशंपार्थंताडयामासनिर्दयं ॥ सो
तिविद्धोरणेतेनद्रोणपुत्रेणभारत ॥ १८ ॥ गांडीवधन्वाप्रसभंशरवर्षैरुदारधीः ॥ संछाद्यसमरेद्रौणिंचिच्छेदास्यचकार्मुकं ॥ १९ ॥ सच्छिन्नधन्वापरिघंवज्र
स्पर्शसमंयुधि ॥ आदायचिक्षेपतदाद्रोणपुत्रःकिरीटिने ॥ २० ॥ तमापतंतंपरिघंजांबूनदपरिष्कृतं ॥ चिच्छेदसहसाराजन्प्रहसन्निवपांडवः ॥ २१ ॥ सपपात
तदाभूमौनिकृत्तःपार्थसायकैः ॥ विकीर्णःपर्वतोराजन्यथावज्रेणताडितः ॥ २२ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजद्रोणपुत्रोमहारथः ॥ ऐंद्रेणचास्त्रवेगेनबीभत्सुंसमवाकि
रत् ॥ २३ ॥ तस्येंद्रजालावततंसमीक्ष्यपार्थोराजन्गांडिवमाददेसः ॥ ऐंद्रंजालंप्रत्यहरत्तरस्वीवरास्त्रमादायमहेंद्रसृष्टं ॥ २४ ॥ विदार्यतज्जालमथैंद्रमुक्तंपार्थ
स्ततोद्रौणिरथंक्षणेन ॥ प्रच्छादयामासततोभ्युपेत्यद्रौणिस्तदापार्थशराभिभूतः ॥ २५ ॥ विगाह्यतांपांडवबाणवृष्टिंशरैःपरंनामततःप्रकाश्य ॥ शतेनकृष्णं
सहसाभ्यविद्ध्यत्रिभिःशतैरर्जुनंक्षुद्रकाणां ॥ २६ ॥ ततोर्जुनःसायकानांशतेनगुरोःसुतंमर्मसुनिर्बिभेद ॥ अश्वांश्चसूतंचतथाधनुर्ज्यामवाकिरत्पश्यतांताव
कानां ॥ २७ ॥ सविध्वामर्मसुद्रौणिंपांडवःपरवीरहा ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ २८ ॥ ससंगृह्यस्वयंवाहान्कृष्णौप्राच्छादयच्छरैः ॥ तत्राद्भु
तमपश्यामद्रौणेराशुपराक्रमं ॥ २९ ॥ प्रायच्छत्तुरगान्यच्चफाल्गुनंचाप्ययोधयत् ॥ तदस्यसमरेराजन्सर्वेयोधाअपूजयन् ॥ ३० ॥ ततःप्रहस्यबीभत्सुर्द्रोण
पुत्रस्यसंयुगे ॥ क्षिप्रंरश्मीनथाश्वानांक्षुरप्रैश्चिच्छिदेजयः ॥ ३१ ॥ प्राद्रवंस्तुरगास्तेतुशरवेगप्रपीडिताः ॥ ततोभून्निनदोघोरस्तवसैन्यस्यभारत ॥ ३२ ॥ पां
डवास्तुजयंलब्ध्वातवसैन्यंसमाद्रवन् ॥ समंतान्निशितान्बाणान्विमुंचंतोजयैषिणः ॥ ३३ ॥ पांडवैस्तुमहाराजधार्तराष्ट्रीमहाचमूः ॥ पुनःपुनरथोवीरैःसंयुगे
जितकाशिभिः ॥ ३४ ॥ पश्यतांतेमहाराजपुत्राणांचित्रयोधिनां ॥ शकुनेःसौबलेयस्यकर्णस्यचविशांपते ॥ ३५ ॥ वार्यमाणामहासेनापुत्रैस्तवजनेश्वर ॥ न
चातिष्ठतसंग्रामेपीड्यमानासमंततः ॥ ३६ ॥ ततोयोधैर्महाराजपलायद्भिःसमंततः ॥ अभवद्व्याकुलंभीतंपुत्राणांतेमहद्बलं ॥ ३७ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचततःसूतपुत्र
स्यजल्पतः ॥ नावतिष्ठतिसासेनावध्यमानामहात्मभिः ॥ ३८ ॥ अथोत्कुष्टंमहाराजपांडवैर्जितकाशिभिः ॥ धार्तराष्ट्रबलंदृष्ट्वाविद्रुतंवैसमंततः ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ कर्णप्रतिलक्षी

ततोदुर्योधनःकर्णमब्रवीत्रणयादिव ॥ पश्यकर्णमहासेनांपंचालैरर्दितांभृशं ॥ ४० ॥ त्वयितिष्ठतिसंत्रासात्पलायनपरायणा ॥ एतज्ज्ञात्वामहाबाहोकुरुप्रा
प्तमरिंदम ॥ ४१ ॥ सहस्राणिचयोधानांत्वामेवपुरुषोत्तम ॥ क्रोशंतिसमरेवीरद्राव्यमाणानिपांडवैः ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रुत्वापिराधेयोदुर्योधनवचोमहान् ॥ मद्र
राजमिदंवाक्यमब्रवीत्प्रहसन्निव ॥ ४३ ॥ पश्यमेभुजयोर्वीर्यमस्त्राणांचजनेश्वर ॥ अद्यहन्मिरणेसर्वान्पंचालान्पांडुभिःसह ॥ ४४ ॥ वाहयाश्वान्नरव्याघ्रभद्रे
णैवनसंशयः ॥ एवमुक्त्वामहाराजसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ ४५ ॥ प्रगृह्यविजयंवीरोधनुःश्रेष्ठंपुरातनं ॥ सज्जंकृत्वामहाराजसंमृज्यचपुनःपुनः ॥ ४६ ॥ सन्निवा
र्यचयोधान्ससत्येनशपथेनच ॥ प्रायोजयदमेयात्माभार्गवास्त्रंमहाबलः ॥ ४७ ॥ ततोराजन्सहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ कोटिशश्चशरास्तीक्ष्णानिरगच्छ
न्महामृधे ॥ ४८ ॥ ज्वलितैस्तैःशरैर्घोरैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ संछन्नापांडवीसेनानप्राज्ञायतकिंचन ॥ ४९ ॥ हाहाकारोमहानासीत्पंचालानांविशांपते ॥ पी
डितानांबलवताभार्गवास्त्रेणसंयुगे ॥ ५० ॥ निपतद्भिर्गजैराजन्नश्वैश्चापिसहस्रशः ॥ रथैश्चापिनरव्याघ्रनरैश्चैवसमंततः ॥ ५१ ॥ प्राकंपतमहीराजन्निहतैस्तैः
समंततः ॥ व्याकुलंसर्वमभवत्पांडवानांमहद्बलं ॥ ५२ ॥ कर्णस्त्वेकोयुधांश्रेष्ठोविधूमइवपावकः ॥ दहन्शत्रून्नरव्याघ्रशुशुभेसपरंतपः ॥ ५३ ॥ तेवध्यमानाः
कर्णेनपंचालाश्चेदिभिःसह ॥ तत्रतत्रव्यमुह्यंतवनदाहेयथाद्विपाः ॥ ५४ ॥ चुक्रुशुश्चनरव्याघ्रयथाव्याघ्रानरोत्तमाः ॥ तेषांतुक्रोशतामासीद्भीतानांरणमूर्द्ध
नि ॥ ५५ ॥ धावतांचततोराजंस्त्रस्तानांचसमंततः ॥ आर्तनादोमहांस्तत्रभूतानामिवसंप्लवे ॥ ५६ ॥ वध्यमानांस्तुतान्दृष्ट्वासूतपुत्रेणमारिष ॥ वित्रेसुःसर्वभू
तानितिर्यग्योनिगतान्यपि ॥ ५७ ॥ तेवध्यमानाःसमरेसूतपुत्रेणसृंजयाः ॥ अर्जुनंवासुदेवंचक्रोशंतिचमुहुर्मुहुः ॥ ५८ ॥ प्रेतराजपुरेयद्वत्प्रेतराजंविचेतसः ॥
श्रुत्वातुनिनदंतेषांवध्यतांकर्णसायकैः ॥ ५९ ॥ अथाब्रवीद्वासुदेवंकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ भार्गवास्त्रंमहाघोरंदृष्ट्वातत्रसमीरितं ॥ ६० ॥ पश्यकृष्णमहाबाहोभा
र्गवास्त्रस्यविक्रमं ॥ नैतदस्त्रंहिसमरेशक्यंहंतुंकथंचन ॥ ६१ ॥ सूतपुत्रंचसंरब्धंपश्यकृष्णमहारणे ॥ अंतकप्रतिमंवीर्येकुर्वाणंकर्मदारुणं ॥ ६२ ॥ अभीक्ष्णंचो
दयन्नश्वान्प्रेक्षतेमांमुहुर्मुहुः ॥ नचपश्यामिसमरेकर्णंप्रतिपलायितुं ॥ ६३ ॥ जीवन्प्राप्नोतिपुरुषःसंख्येजयपराजयौ ॥ मृतस्यतुहृषीकेशभंगएवकुतोजयः ॥
॥ ६४ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनकृष्णोमतिमतांवरं ॥ धनंजयमुवाचेदंप्राप्तकालमरिंदमं ॥ ६५ ॥

कृत्यपलायितुंनपश्यामिनिषिद्धत्वात् ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ द्रौणिमिति ततोग्रधन्वाविस्तारितोग्रचापः ॥ १ ॥

कर्णेनहिदृढंराजाकुंतीपुत्रःपरिक्षतः ॥ तंदृष्ट्वाश्वास्यचपुनःकर्णपार्थवधिष्यसि ॥ ६६ ॥ एवमुक्तापुनःप्रायाद्द्रष्टुमिच्छन्युधिष्ठिरं ॥ श्रमेणग्राहयिष्यंश्चयुद्धेक
र्णविशांपते ॥ ६७ ॥ ततोधनंजयोद्रष्टुंराजानंबाणपीडितं ॥ रथेनप्रययौक्षिप्रंसंग्रामात्केशवाज्ञया ॥ ६८ ॥ गच्छन्नेवतुकौंतेयोधर्मराजदिदृक्षया ॥ सैन्यमा
लोकयामासनापश्यत्तत्रचाग्रजं ॥ ६९ ॥ युद्धंकृत्वातुकौंतेयोद्रोणपुत्रेणभारत ॥ दुःसहंवज्रिणासंख्येपराजित्यगुरोःसुतं ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप
र्वणिधर्मराजशोधनेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच द्रौणिंपराजित्यततोग्रधन्वाकृत्वामहद्दुष्करंशूरकर्म ॥ आलोकयामासत
तःस्वसैन्यंधनंजयःशत्रुभिरप्रधृष्यः ॥ १ ॥ अयुध्यमानान्पृतनामुखस्थान्शूरःशूरान्हर्षयन्सव्यसाची ॥ पूर्वप्रहारैर्मथितान्प्रशंसन्स्थितान्महात्मासरथानने
कान् ॥ २ ॥ अपश्यमानस्तुकिरीटमालीयुधिष्ठिरंभ्रातरमाजमीढं ॥ उवाचभीमंतरसाभ्युपेत्यराज्ञःप्रवृत्तिंत्विहकुत्रराजा ॥ ३ ॥ भीमसेनउवाच अप
यातइतोराजाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ कर्णबाणाभितप्तांगोयदिजीवेत्कथंचन ॥ ४ ॥ अर्जुनउवाच तस्माद्भवान्शीघ्रमितःप्रयातुराज्ञःप्रवृत्त्यैकुरुस
त्तमस्य ॥ नूनंसविद्धोतिभृशंपृषत्कैःकर्णेनराजाशिबिरंगतोसौ ॥ ५ ॥ यःसंप्रहारैर्निशितैःपृषत्कैर्द्रोणेनविद्धोतिभृशंतरस्वी ॥ तस्थौसतत्रापिजयप्रतीक्षोद्रो
णोपियावन्नहतःकिलासीत् ॥ ६ ॥ ससंशयंगमितःपांडवाग्र्यःसंख्येद्यकर्णेनमहानुभावः ॥ ज्ञातुंप्रयात्याशुतमद्यभीमस्थास्याम्यहंशत्रुगणान्निरुध्य ॥ ७ ॥
भीमसेनउवाच त्वमेवजानीहिमहानुभावराज्ञःप्रवृत्तिंभरतर्षभस्य ॥ अहंहियद्यर्जुनयाम्यमित्रावदंतिमांभीतइतिप्रवीराः ॥ ८ ॥ ततोब्रवीदर्जुनोभीमसे
नंसंशप्तकाःप्रत्यनीकस्थितामे ॥ एतानहत्वाद्यमयानशक्यमितोपयातुंरिपुसंघगोष्ठात् ॥ ९ ॥ अथाब्रवीदर्जुनंभीमसेनःस्ववीर्यमासाद्यकुरुप्रवीर ॥ संशप्तका
न्प्रतियोत्स्यामिसंख्येसर्वानहंयाहिधनंजयत्वं ॥ १० ॥ तद्भीमसेनस्यवचोनिशम्यसुदुष्करंभ्रातुरमित्रमध्ये ॥ संशप्तकानीकमसह्यमेकःसुदुष्करंधारयामी
तिपार्थः ॥ ११ ॥ उवाचनारायणमप्रमेयंकपिध्वजःसत्यपराक्रमस्य ॥ श्रुत्वावचोभ्रातुरदीनसत्वस्तदाहवेसत्यवचोमहात्मा ॥ द्रष्टुंकुरुश्रेष्ठमभिप्रयास्यन्प्रो
वाचवृष्णिप्रवरंतदानीं ॥ १२ ॥ अर्जुनउवाच चोदयाश्वान्हृषीकेशविहायैतद्बलार्णवं ॥ अजातशत्रुंराजानंद्रष्टुमिच्छामिकेशव ॥ १३ ॥

अनेकान्बहून् ॥ २ ॥ उवाचतंपप्रच्छ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ गोष्ठान्स्थानात् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ भ्रातुर्वचःश्रुत्वातदेवसत्यंवचोनारायणंप्रतिकपिध्वजउवाचेत्यन्वयः ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ प्रत्यनीकेशत्रुसैन्यसमीपे ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

स्वागतमिति ओअच्युतार्जुनौयुवयोर्दर्शनंमेगाढंप्रियं कुशलमितिपाठेयुवयोःकुशलंयत्तन्मेगाढंप्रियमितियोज्यं ॥ १ ॥ अरिष्टाभ्यांशुभाभ्यां ॥ २ ॥ ३ ॥ अनुज्ञातंअनुगृहीतं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अनलानिलयोरितिक्रमात्तेजोबलाभ्यां ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

संजयउवाच ततोहयान्सर्वदाशार्हमुख्यःप्रचोदयन्भीममुवाचचेदं ॥ नैतच्चित्रंतवकर्माद्यभीमयास्याम्यहंजहिपार्थारिसंघान् ॥ १४॥ ततोययौत्दृषीकेशो यत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ शीघ्राच्छीघ्रतरंराजन्वाजिभिर्गरुडोपमैः ॥ १५ ॥ प्रत्यनीकेव्यवस्थाप्यभीमसेनमरिंदमं ॥ संदिश्यचैनंराजेंद्रयुद्धंप्रतिवृकोदरं ॥ १६॥ ततस्तुगत्वापुरुषप्रवीरौराजानमासाद्यशयानमेकं ॥ रथादुभौप्रत्यवरुह्यतस्माद्ववंदतुर्धर्मराजस्यपादौ ॥ १७ ॥ तंदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रंक्षेमिणंपुरुषर्षभं ॥ मुदाभ्यु पगतौकृष्णावश्विनाविववासवं ॥ १८ ॥ तावभ्यनंदद्राजापिविवस्वानश्विनाविव ॥ हतेमहासुरेजंभेशक्रविष्णूयथागुरुः ॥ १९ ॥ मन्यमानोहतंकर्णंधर्मरा जोयुधिष्ठिरः ॥ हर्षगद्गदयावाचाप्रीतःप्राहपरंतपः ॥ २० ॥ संजयउवाच अथोपयातौपृथुलोहिताक्षौशराचितांगौरुधिरप्रदिग्धौ ॥ समीक्ष्यसेनाग्रनर प्रवीरौयुधिष्ठिरोवाक्यमिदंबभाषे ॥ २१ ॥ महासत्वौहितौदृष्ट्वासहितौकेशवार्जुनौ ॥ हतमाधिरथिंमेनेसंख्येगांडीवधन्वना ॥ २२ ॥ तावभ्यनंदत्कौंतेयःसा म्नापरमवल्गुना ॥ स्मितपूर्वममित्रघ्नंपूजयन्भरतर्षभ ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणियुधिष्ठिरंप्रतिकृष्णार्जुनगमनेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥

युधिष्ठिरउवाच स्वागतंदेवकीमातःस्वागतंतेधनंजय ॥ प्रियंमेदर्शनंगाढंयुवयोरच्युतार्जुनौ ॥ १ ॥ अक्षताभ्यामरिष्टाभ्यांहतःकर्णोमहारथः ॥ आशीवि षसमंयुद्धेसर्वशस्त्रविशारदं ॥ २ ॥ अग्रगंधार्तराष्ट्राणांसर्वेषांशर्मवर्मच ॥ रक्षितंवृषसेनेनसुषेणेनचधन्विना ॥ ३ ॥ अनुज्ञातंमहावीर्यंरामेणास्त्रेसुदुर्जयं ॥ अ ग्र्यंसर्वस्यलोकस्यरथिनंलोकविश्रुतं ॥ ४ ॥ त्रातारंधार्तराष्ट्राणांगंतारंवाहिनीमुखे ॥ हंतारंपरसैन्यानाममित्रगणमर्दनम् ॥ ५ ॥ दुर्योधनहितेयुक्तमस्मद्दुःखा यचोद्यतं ॥ अप्रधृष्यंमहायुद्धेदेवैरपिसवासवैः ॥ ६ ॥ अनलानिलयोस्तुल्यंतेजसाचबलेनच ॥ पातालमिवगंभीरंसुहृदानंदिवर्धनं ॥ ७ ॥ अंतकंममित्रा णांहत्वाकर्णंमहामृधे ॥ दिष्ट्यायुवामनुप्राप्तौजित्वासुरमिवामरौ ॥ ८ ॥ घोरंयुद्धमदीनेनमयाद्यच्युतार्जुनौ ॥ कृतंतेनांतकेनेवप्रजाःसर्वाजिघांसता ॥ ९ ॥ तेनकेतुश्चमेछिन्नोहतौचपार्ष्णिसारथी ॥ हतवाहस्ततश्चास्मियुयुधानस्यपश्यतः ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मरणेउपस्थितेसतियातःपलायितोस्मि वाध्रीणसःमेषविशेषः यस्यनासापुटयोर्वध्रीसदृशंचर्मभवति द्विपःद्वाभ्यांवक्रकर्णाभ्यांपिबतीति द्विजइतिपाठे कृष्णग्रीवो

धृष्टद्युम्नस्ययमयोर्वीरस्यचशिखंडिनः॥ पश्यतांद्रौपदेयानांपंचालानांचसर्वशः॥ ११ ॥ एतान्जित्वामहावीर्यःकर्णःशत्रुगणान्बहून्॥ जितवान्मांमहाबा
होयतमानोमहारणे॥ १२॥ अभिसृत्यचमांयुद्धेपरुषाण्युक्तवान्बहु॥ तत्रतत्रयुधांश्रेष्ठपरिभूयनसंशयः॥ १३ ॥ भीमसेनप्रभावात्तुयज्जीवामिधनंजय॥
बहुनात्रकिमुक्तेननाहंतत्सोढुमुत्सहे॥ १४॥ त्रयोदशाहंवर्षाणियस्माद्भीतोधनंजय॥ नस्मनिद्रांलभेरात्रौनचाहनिसुखंक्कचित्॥ १५॥ तस्यद्वेषेणसंयुक्तःप
रिदह्येधनंजय॥ आत्मनोमरणेयातोवाध्रीणसइवद्विपः॥ १६॥ तस्यायमगमत्कालश्चिंतयानस्यमेचिरं॥ कथंकर्णोमयाशक्योयुद्धेक्षपयितुंभवेत्॥ १७॥
जाग्रत्स्वपंश्चकौंतेयकर्णमेवसदाह्यहं॥ पश्यामितत्रतत्रैवकर्णभूतमिदंजगत्॥ १८॥ यत्रयत्रहिगच्छामिकर्णाद्भीतोधनंजय॥ तत्रतत्रहिपश्यामिकर्णमेवा
ग्रतःस्थितं॥ १९॥ सोहंतेनैववीरेणसमरेष्वपलायिना॥ सहयःसरथःपार्थजित्वाजीवन्विसर्जितः॥ २०॥ कोनुमेजीवितेनार्थोराज्येनार्थोभवेत्पुनः॥ ममै
वंविक्षतस्याद्यकर्णेनाहवशोभिना॥ २१॥ नप्राप्तपूर्वंयद्भीष्मात्कृपाद्द्रोणाच्चसंयुगे॥ तत्प्राप्तमद्यमेयुद्धेसूतपुत्रान्महारथात्॥ २२॥ सत्वांपृच्छामिकौंतेयय
थाद्यकुशलंतथा॥ तन्ममाचक्ष्वकात्स्न्र्येनयथाकर्णोहतस्त्वया॥ २३॥ शक्रतुल्यबलोयुद्धेयमतुल्यःपराक्रमे॥ रामतुल्यस्तथास्त्रेणसकथंवैनिषूदितः॥ २४॥
महारथःसमाख्यातःसर्वयुद्धविशारदः॥ धनुर्धराणांप्रवरःसर्वेषामेकपूरुषः॥ २५॥ पूजितोधृतराष्ट्रेणसपुत्रेणविशांपते॥ त्वदर्थमेवराधेयःसकथंनिहतस्त्व
या॥ २६॥ धार्तराष्ट्रोहियोधेषुसर्वेष्वेवसदार्जुन॥ तवमृत्युंरणेकर्णंमन्यतेपुरुषर्षभ॥ २७॥ सत्वयापुरुषव्याघ्रकथंयुद्धेनिषूदितः॥ तन्ममाचक्ष्वकौंतेययथा
कर्णोहतस्त्वया॥ २८॥ युध्यमानस्यचशिरःपश्यतांसुहृदांहृतं॥ त्वयापुरुषशार्दूलसिंहेनेवयथारुरोः॥ २९॥ यःपर्युपासीत्प्रदिशोदिशश्चत्वांसूतपुत्रःसम
रेपरीप्सन्॥ दित्सुःकर्णःसमरेहस्तिषड्गवंसहीदानींकंकपत्रैःसुतीक्ष्णैः॥ ३०॥ त्वयारणेनिहतःसूतपुत्रःकच्चिच्छेतेभूमितलेदुरात्मा॥ प्रियश्चमेपरमोवैकृतोयं
त्वयारणेसूतपुत्रंनिहत्य॥ ३१॥ यःसर्वतःपर्यपतत्त्वदर्थेसदार्चितोगर्वितःसूतपुत्रः॥ सशूरमानीसमरेसमेत्यकच्चित्त्वयानिहतःसंयुगेसौ॥ ३२॥ रौक्मंवरंह
स्तिगजाश्वयुक्तंरथंप्रदित्सुर्यःपरेभ्यस्त्वदर्थे॥ सदारणेस्पर्धतेयःसपापःकच्चित्त्वयानिहतस्तातयुद्धे॥ ३३॥

रक्तशिराःश्वेतपक्षोविहंगमः सवैवाध्रीणसःप्रोक्तोयाज्ञिकैःपितृकर्मणीतिप्रांचः॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ अयंसूतपुत्रः॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥

॥३४॥ विहंगैर्बाणैः॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥बाणेभ्यःसमर्पितेनकर्णबाणैरत्यंतंप्रविद्धेनेत्यर्थः॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्षष्टित

योसौसदाशूरमदेनमत्तोविकत्थतेसंसदिकौरवाणां॥ प्रियोत्यर्थंतस्यसुयोधनस्यकच्चित्सपापोनिहतस्त्वयाद्य॥ ३४ ॥ कच्चित्समागम्यधनुःप्रयुक्तैस्त्वत्प्रेषि
तैर्लोहितांगैर्विहंगैः॥ शेतेसपापःसुविभिन्नगात्रःकच्चिद्भग्नौधार्तराष्ट्रस्यबाहू॥ ३५ ॥ योसौसदाश्लाघतेराजमध्येदुर्योधनंहर्षयन्दर्पपूर्णः ॥ अहंहंताफाल्गु
नस्येतिमोहात्कच्चिद्वचस्तस्यनवैतथातत्॥ ३६॥ नाहंपादौधावयिष्येकदाचिद्यावत्स्थितःपार्थइत्यल्पबुद्धेः॥ व्रतंतस्यैतत्सर्वदाशक्रसूनोकच्चित्त्वयानिहतःसो
द्यकर्णः॥ ३७॥ योसौकृष्णामब्रवीद्दुष्टबुद्धिःकर्णःसभायांकुरुवीरमध्ये॥ किंपांडवांस्त्वंनजहासिकृष्णेसुदुर्बलान्पतितान्हीनसत्वान्॥ ३८ ॥ योसौकर्णःप्रत्य
जानात्त्वदर्थेनाहंहत्वासहकृष्णेनपार्थं॥ इहोपयातेतिसपापबुद्धिःकच्चिच्छेतेशरसंभिन्नगात्रः॥ ३९ ॥ कच्चित्संग्रामोविदितोवैतवायंसमागमेसृंजयकौरवा
णां॥ यत्रावस्थामीदृशींप्रापितोहंकच्चित्त्वयासोद्यहतोदुरात्मा॥४०॥ कच्चित्त्वयातस्यसुमंदबुद्धेर्गांडीवमुक्तैर्विशिखैर्ज्वलद्भिः॥ सकुंडलंभानुमदुत्तमांगंका
यात्प्रकृत्तंयुधिसव्यसाचिन्॥ ४१ ॥ यत्तन्मयाबाणसमर्पितेनध्यातोसिकर्णस्यवधायवीर॥ तन्मेत्वयाकच्चिदमोघमद्यध्यानंकृतंकर्णनिपातनेन॥ ४२ ॥ यद्द
र्पपूर्णःससुयोधनोस्मानुदीक्षतेकर्णसमाश्रयेण॥ कच्चित्त्वयासोद्यसमाश्रयोस्यभग्नःपराक्रम्यसुयोधनस्य॥ ४३ ॥ योनःपुरापंढतिलानवोचत्सभामध्येकौ
रवाणांसमक्षं॥ सदुर्मतिःकच्चिदुपेत्यसंख्येत्वयाहतःसूतपुत्रोत्यमर्षी॥ ४४ ॥ यःसूतपुत्रःप्रहसन्दुरात्मापुराब्रवीन्निर्जितांसौबलेन ॥ स्वयंप्रसह्यानययाज्ञसे
नीमपीहकच्चित्सहतस्त्वयाद्य॥ ४५ ॥ यःशस्त्रभृच्छ्रेष्ठतमंपृथिव्यांपितामहंव्याक्षिपदल्पचेताः ॥ संख्यायमानोर्द्धरथःसकच्चित्त्वयाहतोद्याधिरथिर्महात्मन् ॥
॥ ४६॥ अमर्षजंनिकृतिसमीरणेरितंहृदिस्थितंज्वलनमिमंसदामम॥ हतोमयासोद्यसमेत्यकर्णइतिब्रुवन्प्रशमयसेद्यफाल्गुन ॥ ४७॥ ब्रवीहिमेदुर्लभमे
तदद्यकथंत्वयानिहतःसूतपुत्रः॥ अनुध्यायेत्वांसततंप्रवीरवृत्रेहतेसौभगवानिवेंद्रः॥ ४८॥ इ० महाभारतेकर्णपर्वणियुधिष्ठिरवाक्येषट्षष्टितमोध्यायः ६६
संजयउवाच तद्धर्मशीलस्यवचोनिशम्यराज्ञःक्रुद्धस्यातिरथोमहात्मा॥ उवाचदुर्धर्षमदीनसत्वंयुधिष्ठिरंजिष्णुरनंतवीर्यः॥ १ ॥ अर्जुनउवाच सं
शप्तकैर्युध्यमानस्यमेद्यसेनाग्रयायीकुरुसैन्येपुराजन्॥ आशीविषाभान्खगमानप्रमुंचनद्रौणिःपुरस्तात्सहसाभ्यतिष्ठत्॥ २॥

मोऽध्यायः ॥ ६६॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ तद्धर्मेति ॥ १ ॥ खगमान्बाणान् ॥ २ ॥

॥३॥ वध्यतांव ध्यमानानांकौरवाणांउज्जिहीर्षाउद्धर्तुमिच्छामकार्षांत् ॥ ४ ॥५॥ अष्टौगावोयस्मिन्तदष्टागवंशकटंतेषामष्टागवामष्टअष्टसंख्यानिशकटानिनुडभावआर्षः॥शतानिबाणान्अनेकशतसंख्या
द्दष्ट्वारथंमेघरवंममैवसमस्तसेनावरणेभ्यतिष्ठत्॥ तेषामहंपंचशतानिहत्वाततोद्रौणिमगमंपार्थिवाग्र्य॥ ३॥समांसमासाद्यनरेंद्रयत्तःसमभ्ययात्सिंहमिवद्वि
पेंद्रः ॥ अकार्षीच्चरथिनामुज्जिहीर्षांमहाराजवध्यतांकौरवाणां॥ ४॥ ततोरणेभारतदुष्प्रकंप्यअचार्यपुत्रःप्रवरःकुरूणां ॥ मामर्दयामासशितैःपृषत्कैर्जनार्द
नंचैवविषाग्निकल्पैः ॥ ५ ॥ अष्टागवामष्टशतानिबाणान्मयाप्रयुद्धस्यवहंतितस्य ॥ तांस्तेनमुक्तानहमस्यबाणैर्व्यनाशयंवायुरिवाभ्रजालं ॥ ६ ॥ ततोपरा
न्बाणसंघाननेकानाकर्णपूर्णायतविप्रमुक्तान्॥ ससर्जशिक्षास्त्रबलप्रयत्नैस्तथायथाप्रावृषिकालमेघः॥ ७॥ नैवाददानंनचसंदधानंजानीमहेकतरेणास्यती
ति॥ वामेनवायदिवादक्षिणेनसद्रोणपुत्रःसमरेपर्यवर्तत् ॥ ८॥ तस्याततंमंडलमेवसज्यंप्रदृश्यतेकार्मुकंद्रोणसूनोः॥सोविध्यन्मांपंचभिर्द्रौणपुत्रःशितैःशरैः
पंचभिर्वासुदेवं॥ ९ ॥ अहंहितंत्रिंशतावज्रकल्पैःसमार्दयंनिमिषस्यांतरेण॥ क्षणात्श्वावित्समरूपोबभूवसमार्दितोमद्विसृष्टैःपृषत्कैः ॥१०॥ सविक्षरन्रुधि
रंसर्वगात्रैरथानीकंसूतसूनोर्विवेश॥ मयाभिभूतान्सैनिकानांप्रवर्हानसौप्रपश्यन्रुधिरप्रदिग्धान्॥ ११ ॥ ततोभिभूतंयुधिवीक्ष्यसैन्यंवित्रस्तयोधंद्रुतवाजि
नागं॥ पंचाशतारथमुख्यैःसमेत्यकर्णस्त्वरन्मामुपयात्प्रमाथी॥ १२॥ तान्सूदयित्वाहमपास्यकर्णंद्रष्टुंभवंतंत्वरयाभियातः॥ सर्वेपंचालाह्युद्विजंतेस्मकर्णंदृ
ष्ट्वागावःकेसरिणंयथैव ॥ १३ ॥ मृत्योरास्यंव्यात्तमिवाभिपद्यप्रभद्रकाःकर्णमासाद्यराजन् ॥ रथांस्तुतान्सप्तशतान्निमग्नांस्तदाकर्णःप्राहिणोन्मृत्युसद्म ॥
॥ १४॥ नचाप्यभूत्क्लांतमनाःसराजन्यावन्नास्मान्दृष्टवान्सूतपुत्रः॥ श्रुत्वातुत्वांतेनदृष्टंसमेतमश्वत्थाम्नापूर्वतरंक्षतंच॥ १५॥ मन्येकालमपयानस्यराजन्
क्रूरात्कर्णात्तेहमचिंत्यकर्मन्॥ मयाकर्णस्यास्त्रमिदंपुरस्ताद्युद्धेदृष्टंपांडवचित्ररूपं॥ १६ ॥ नह्यन्ययोद्धाविद्यतेसृंजयानांमहारथंयोद्यसहेतकर्णं ॥ शैनेयोमे
सात्यकिश्चक्ररक्षौधृष्टद्युम्नश्चापितथैवराजन्॥१७॥ युधामन्युश्चोत्तमौजाश्चशूरौपृष्ठतोमांरक्षतांराजपुत्रौ॥ रथप्रवीरेणमहानुभावद्विपत्सैन्येवर्तताद्स्तरेण
॥ १८॥ समेत्याहंसूतपुत्रेणसंख्येवृत्रेणवज्रीवनरेंद्रमुख्य॥ योत्स्याम्यहंभारतसूतपुत्रमस्मिन्संग्रामेयदिवैदृश्यतेद्य॥ १९॥ आयाहिपश्याद्ययुयुत्समानंमांसू
तपुत्रस्यरणेजयाय॥ महर्षभस्येवमुखंप्रपन्नाःप्रभद्रकाःकर्णमभिद्रवंति॥ २०॥

न्वहंति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

षट्साहस्राभारतराजपुत्राःस्वर्गायलोकायरणेनिमग्नाः॥ कर्णनचेदद्यनिहन्मिराजन्सबांधवंयुध्यमानंप्रसह्य॥२१॥ प्रतिश्रुत्याकुर्वतोवैगतिर्याकष्टायातांता
महंराजसिंह॥ आमंत्रयेत्वांब्रूहिजयंरणेमेपुराभीमंधार्तराष्ट्राग्रसंते॥ २२॥ सौतिंहनिष्यामिनरेंद्रसिंहसैन्यंतथाशत्रुगणांश्चसर्वान्॥ २३॥ इतिश्रीमहाभा
रतेकर्णपर्वणिअर्जुनवाक्येसप्तषष्टितमोऽध्यायः॥ ६७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच श्रुत्वाकर्णंकल्यमुदारवीर्यंक्रुद्धःपार्थःफाल्गुनस्यामितौजाः॥ धनं
जयंवाक्यमुवाचचेदंयुधिष्ठिरःकर्णशराभितप्तः॥ १॥ विप्रद्रुतातातचमूस्त्वदीयातिरस्कृताचाद्ययथानसाधु॥ भीतोभीमंत्यज्यचायास्तथात्वंयन्नाशकःक
र्णमथोनिहंतुं॥ २॥ स्नेहस्त्वयापार्थकृतःपृथायागर्भंसमाविश्यययानसाधु॥ त्यक्त्वारणेयदपायाःसभीमंयन्नाशकःसूतपुत्रंनिहंतुं॥ ३॥ यत्तद्वाक्यंद्वैतवनेत्व
योक्तंकर्णंहंतास्म्येकरथेनसत्यं॥ त्यक्त्वातंवैकथमद्यापयातःकर्णाद्भीतोभीमसेनंविहाय॥ ४॥ इदंयदिद्वैतवनेप्यवक्ष्यःकर्णंयोद्धुंनप्रशक्ष्येनृपेति॥ वयंततःप्रा
प्तकालंचसर्वेकृत्यान्युपैष्यामतथैवपार्थ॥ ५॥ मयिप्रतिश्रुत्यवधंहितस्यनवैकृतंतच्चतथैववीर॥ आनीयनःशत्रुमध्यंसकस्मात्समुत्क्षिप्यस्थंडिलेप्रत्यपिंष्ठाः
॥६॥ अप्याशिष्मवयमर्जुनत्वयियियासवोबहुकल्याणमिष्टं॥ तन्नःसर्वंविफलंराजपुत्रफलार्थिनांविफलइवातिपुष्पः॥ ७॥ प्रच्छादितंबडिशमिवामिषेण
संच्छादितंगरलमिवाशनेन॥ अनर्थकंमेदर्शितवानसित्वंराज्यार्थिनोराज्यरूपंविनाशं॥ ८॥ त्रयोदशेमाहिसमाःसदावयंत्वामन्वजीविष्मधनंजयाशया॥
कालेवर्षंदेवमिवोप्तबीजंतन्नःसर्वान्नरकेत्वंन्यमज्जः॥ ९॥ यत्तत्पृथांवागुवाचांतरिक्षेसप्ताहजातेत्वयिमंदबुद्धौ॥ जातःपुत्रोवासवविक्रमोयंसर्वान्शूरान्शा
त्रवान्जेष्यतीति॥ १०॥ अयंजेताखांडवेदेवसंघान्सर्वाणिभूतान्यपिचोत्तमौजाः॥ अयंजेतामद्रकलिंगकेकयानयंकुरून्राजमध्येनिहंता॥ ११॥ अस्मा
त्परोनोभविताधनुर्धरोनैनंभूतंकिंचनजातुजेता॥ इच्छन्नयंसर्वभूतानिकुर्याद्वशेवशीसर्वसमाप्तविद्यः॥ १२॥ कांत्याशशांकस्यजवेनवायोःस्थैर्येणमेरोः
क्षमयापृथिव्याः॥ सूर्यस्यभासाधनदस्यलक्ष्म्याशौर्येणशक्रस्यबलेनविष्णोः॥ १३॥ तुल्योमहात्मातवकुंतिपुत्रोजातोऽदितेर्विष्णुरिवारिहंता॥ स्वेषांजयाय
द्विषतांवधायख्यातोमितौजाःकुलतंतुकर्ता॥ १४॥ इत्यंतरिक्षेशतशृंगमूर्ध्नितपस्विनांशृण्वतांवागुवाच॥ एवंविधंतच्चनाभूत्तथाचदेवापिनूनमनृतंवदंति॥
॥ १५॥ तथापरेषामृषिसत्तमानांश्रुत्वागिरःपूजयतांसदात्वां॥ नसंनतिंप्रैमिसुयोधनस्यनत्वांजानाम्याधिरथेर्भयार्तं॥ १६॥ ॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ७ ॥

पूर्वंयदुक्तंहिसुयोधनेनेनफाल्गुनःप्रमुखेस्थास्यतीति ॥ कर्णस्ययुद्धेहिमहाबलस्यमौर्ख्यात्तुतन्नावबुद्धंमयासीत् ॥ १७ ॥ तेनाद्यतप्स्येभृशमप्रमेयंयच्छत्रुवर्गे
नरकंप्रविष्टः ॥ तदैववाच्योस्मिननुत्वयाहंनयोत्स्येहंसूतपुत्रंकथंचित् ॥ १८ ॥ ततोनाहंस्त्रंजयान्केकयांश्वसमानयेयंसुहृदोरणाय ॥ एवंगतेकिंचमयाद्यशक्यंका
र्यंकर्तुंविग्रहेसूतजस्य ॥ १९ ॥ तथैवराज्ञश्वसुयोधनस्ययेवापिमांयोद्धुकामाःसमेताः ॥ धिगस्तुमज्जीवितमद्यकृष्णयोहंवशंसूतपुत्रस्ययातः ॥ २० ॥ मध्येकुरूणां
सुहृदांचमध्येयेचाप्यन्येयोद्धुकामाःसमेताः ॥ यदिस्मजीवेत्सभवेन्निहंतामहारथानांप्रवरोरथोत्तमः ॥ तवाभिमन्युस्तनयोद्यपार्थनचास्मिगंतासमरेपराभ
वं ॥ २१ ॥ अथापिजीवेत्समरेघटोत्कचस्तथापिनाहंसमरेपराङ्मुखः ॥ ममत्वभाग्यानिपुराकृतानिपापानिनूनंबलवंतियुद्धे ॥ २२ ॥ तृणंचकृत्वासमरेभवंतंत
तोहमेवंनिकृतोदुरात्मना ॥ वैकर्तनेनैवतथाकृतोहंयथाह्यशक्तःक्रियतेह्यबांधवः ॥ २३ ॥ आपद्गतंकश्वनयोविमोक्षेत्सबांधवःस्नेहयुक्तंसुहृच्च ॥ एवंपुराणा
मुनयोवदंतिधर्मःसदासद्भिरनुष्ठितश्च ॥ २४ ॥ त्वष्ट्राकृतंवाहमकूजनाक्षंशुभंसमास्थायकपिध्वजंतं ॥ खड्गंगृहीत्वाहेमपट्टानुबद्धंधनुश्चेदंगांडिवंतालमात्रं
॥ २५ ॥ सकेशवेनोह्यमानःकथंत्वंकर्णाद्भीतोव्यपयातोसिपार्थ ॥ धनुश्चतत्केशवायप्रयच्छयंताभविष्यस्त्वंरणेकेशवस्य ॥ २६ ॥ तदाहनिष्यत्केशवःकर्णमुग्रं
मरुत्पतिर्वृत्रमिवात्तवज्रः ॥ राधेयमेतंयदिनाद्यशक्तश्चरंतमुग्रंप्रतिबाधनाय ॥ २७ ॥ प्रयच्छान्यस्मैगांडिवमेतदद्यत्वत्तोयोस्त्रैरभ्यधिकोवानरेंद्रः ॥ अस्मा
न्नैवंपुत्रदारैर्विहीनान्सुखाद्भ्रष्टान्राज्यनाशाच्चभूयः ॥ २८ ॥ द्रष्टालोकःपतितानप्यगाधेपापैर्जुष्टेनरकेपांडवेय ॥ मासेऽपतिष्यःपंचमेत्वंसुकृच्छ्रेनवागर्भेआभ
विष्यःपृथायाः ॥ २९ ॥ तत्तेश्रेयोराजपुत्राभविष्यन्नचेत्संग्रामादपयानंदुरात्मन् ॥ धिग्गांडीवंधिक्चतेबाहुवीर्यमसंख्येयान्बाणगणांश्वधिक्ते ॥ धिक्तेकेतुंकेस
रिणःसुतस्यकृशानुदत्तंचरथंचधिक्ते ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणियुधिष्ठिरक्रोधवाक्येअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
युधिष्ठिरेणैवमुक्तःकौंतेयःश्वेतवाहनः ॥ असिंजग्राहसंक्रुद्धोजिघांसुर्भरतर्षभं ॥ १ ॥ तस्यकोपंसमुद्वीक्ष्यचित्तज्ञःकेशवस्तदा ॥ उवाचकिमिदंपार्थगृहीतः
खड्गइत्युत ॥ २ ॥ नहिपश्यामियोद्धव्यंत्वयाकिंचिद्धनंजय ॥ तेग्रस्ताधार्तराष्ट्राहिभीमसेनेनधीमता ॥ ३ ॥

युधिष्ठिरेणेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥७ ॥८॥९॥१० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ भवान्यत्संरंभंअगात्तत्कालेनअकालेइत्यर्थः ॥१६ ॥ १७ ॥ कर्तुमयोग्यानांकर्मणांसंयोगंकर्तुयोग्यानामपिअक्रियाणांनि

अपयातोसिकौंतेयराजाद्रष्टव्यइत्यपि॥ सराजाभवताद्दष्टःकुशलीचयुधिष्ठिरः॥४॥ सद्दष्ट्वान्नृपशार्दूलंशार्दूलसमविक्रमं॥ हर्षकालेचसंप्राप्तेकिमिदंमोहका
रितं॥ ५॥ नतंपश्यामिकौंतेययस्तेवध्योभविष्यति॥ प्रहर्तुमिच्छसेकस्मात्किंवातेचित्तविभ्रमः॥ ६॥ कस्माद्भवान्महाखड्गंपरिगृह्णातिसत्वरः॥ तत्त्वांपृच्छा
मिकौंतेयकिमिदंतेचिकीर्षितं॥ ७॥ परामृशसियत्क्रुद्धःखड्गमद्भुतविक्रम॥ एवमुक्तस्तुकृष्णेनप्रेक्षमाणोयुधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ अर्जुनःप्राहगोविंदंक्रुद्धःसर्पइव
श्वसन्॥ अन्यस्मैदेहिगांडीवमितिमांयोभिचोदयेत्॥ ९॥ भिंद्यामहंतस्यशिरइत्युपांशुव्रतंमम॥ तदुक्तंममचानेनराज्ञामितपराक्रम॥ १० ॥ समक्षंतवगो
विंदनतत्क्षंतुमिहोत्सहे॥ तस्मादेनंवधिष्यामिराजानंधर्मभीरुकं॥ ११ ॥ प्रतिज्ञांपालयिष्यामिहत्वैनंनरसत्तमं॥ एतदर्थमयाखड्गोगृहीतोयदुनंदन ॥ १२॥
सोहंयुधिष्ठिरंहत्वासत्यस्यानृण्यतांगतः॥ विशोकोविज्वरश्चापिभविष्यामिजनार्दन॥ १३॥ किंवात्वंमन्यसेप्राप्तमस्मिन्कालउपस्थिते ॥ त्वमस्यजगतस्ता
तवेत्थसर्वंगतागतं॥ १४॥ तत्तथाप्रकरिष्यामियथामांवक्ष्यतेभवान्॥ संजयउवाच धिग्धिगित्येवगोविंदःपार्थमुक्त्वाब्रवीत्पुनः॥ १५॥ कृष्ण
उवाच इदानींपार्थजानामिनवृद्धाःसेवितास्त्वया॥ कालेनपुरुषव्याघ्रसंरंभंयद्भवानगात्॥ १६॥ नहिधर्मविभागज्ञःकुर्यादेवंधनंजय॥ यथात्वंपांडवा
द्येहधर्मभीरुरपंडितः॥ १७॥ अकार्याणांक्रियाणांचसंयोगंयःकरोतिवै॥ कार्याणामक्रियाणांचसपार्थपुरुषाधमः॥ १८॥ अनुसृत्यतुयेधर्मंकथयेयुरुप
स्थिताः॥ समासविस्तरविदांनतेषांवेत्सिनिश्चयं॥ १९॥ अनिश्चयज्ञोहिनरःकार्याकार्यविनिश्चये॥ अवशोमुह्यतेपार्थयथात्वंमूढएवतु॥ २० ॥ नहिकार्य
मकार्यंवासुखंज्ञातुंकथंचन॥ श्रुतेनज्ञायतेसर्वंतच्चत्वंनावबुध्यसे॥ २१॥ अविज्ञानाद्भवान्यच्चधर्मंरक्षतिधर्मवित्॥ प्राणिनांत्वंवधंपार्थधार्मिकोनावबुध्य
से॥ २२॥ प्राणिनामवधस्तातसर्वज्यायान्मतोमम॥ अनृतांवावदेद्वाचंनतुहिंस्यात्कथंचन॥ २३॥ सकथंभ्रातरंज्येष्ठंराजानंधर्मकोविदं॥ हन्याद्भवान्नरश्रे
ष्ठप्राकृतोन्यःपुमानिव॥ २४॥ अयुध्यमानस्यवधस्तथाऽशत्रोश्चमानद॥ पराङ्मुखस्यद्रवतःशरणंचापिगच्छतः॥ २५॥

पिद्धक्रियाणांसंयोगंयःकरोतिसपुरुषाधमइत्याह अकार्याणामिति ॥ १८ ॥ उपस्थिताःशिष्यैरनुसृताःगुरवः ॥ १९ ॥ २० ॥ सुखं अनधीत्येत्यर्थः श्रुतेनशास्त्रेण ॥ २१ ॥ यत्भवान्धर्मंरक्षतितदविज्ञा
नात् अधर्ममेवधर्ममनुषेइत्यर्थः यतःप्राणिनांवधंदोषकरंइत्येतन्नावबुध्यसे ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अशत्रोःअशातनीयस्यअवध्यस्य ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३०॥ सत्यंतत्त्वेनयाथातथ्येनसुदुर्ज्ञेयंपश्यकचित्सत्यमप्यधर्मायभवतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ यस्ययेनहेतुनासत्यमेवसत्यतयाअनुष्ठितंतादृशमेवपश्यतिसत्यवा

कृतांजलेःप्रपन्नस्यप्रमत्तस्यतथैवच ॥ नवधःपूज्यतेसद्भिस्तच्चसर्वंगुरौतव ॥ २६ ॥ त्वयाचैवंव्रतंपार्थबालेनेवकृतंपुरा ॥ तस्मादधर्मसंयुक्तंमौर्ख्यात्कर्मव्यव
स्यसि ॥ २७ ॥ सगुरुंपार्थकस्मात्त्वंहंतुकामोभिधावसि ॥ असंप्रधार्यधर्माणांगतिंसूक्ष्मांदुरत्ययां ॥ २८ ॥ इदंधर्मरहस्यंचतववक्ष्यामिपांडव ॥ यद्ब्रूयात्तव
भीष्मोहिपांडवोवायुधिष्ठिरः ॥ २९ ॥ विदुरोवातथाक्षत्ताकुंतीवापियशस्विनी ॥ तत्तेवक्ष्यामितत्त्वेननिबोधैतद्धनंजय ॥ ३० ॥ सत्यस्यवदितासाधुर्नसत्याद्वि
द्यतेपरं ॥ तत्त्वेनैवसुदुर्ज्ञेयंपश्यसत्यमनुष्ठितं ॥ ३१ ॥ भवेत्सत्यमवक्तव्यंवक्तव्यमनृतंभवेत् ॥ यत्रानृतंभवेत्सत्यंसत्यंचाप्यनृतंभवेत् ॥ ३२ ॥ विवाहकालेरति
संप्रयोगेप्राणात्ययेसर्वधनापहारे ॥ विप्रस्यचार्थेत्ह्यनृतंवदेतपंचानृतान्याहुरपातकानि ॥ ३३ ॥ सर्वस्वस्यापहारेतुवक्तव्यमनृतंभवेत् ॥ तत्रानृतंभवेत्सत्यंस
त्यंचाप्यनृतंभवेत् ॥ तादृशंपश्यतेबालोयस्यसत्यमनुष्ठितं ॥ ३४ ॥ भवेत्सत्यमवक्तव्यंनवक्तव्यमनुष्ठितं ॥ सत्यानृतेविनिश्चित्यततोभवतिधर्मवित् ॥ ३५ ॥
किमाश्चर्यंकृतप्रज्ञःपुरुषोपिसुदारुणः ॥ सुमहत्प्राप्नुयात्पुण्यंबलाकोंधवधादिव ॥ ३६ ॥ किमाश्चर्यंपुनर्मूढोधर्मकामोत्यपंडितः ॥ सुमहत्प्राप्नुयात्पापमाप
गास्विवकौशिकः ॥ ३७ ॥ अर्जुनउवाच आचक्ष्वभगवन्नेतद्यथाविदाम्यहंतथा ॥ बलाकस्यानुसंबद्धंनदीनांकौशिकस्यच ॥ ३८ ॥ वासुदेवउ
वाच पुराव्याधोभवत्कश्चिद्बलाकोनामभारत ॥ यात्रार्थंपुत्रदारस्यमृगान्हंतिनकामतः ॥ ३९ ॥ वृद्धौचमातापितरौबिभर्त्यन्यांश्चसंश्रितान् ॥ स्वधर्म
निरतोनित्यंसत्यवागनसूयकः ॥ ४० ॥ सकदाचिन्मृगंलिप्सुर्नाभ्यविंदन्मृगंक्वचित् ॥ अपःपिबंतंददृशेश्वापदंघ्राणचक्षुषं ॥ ४१ ॥ अदृष्टपूर्वमपितत्सत्वंतेनह
तंतदा ॥ अंधेहतेततोव्योम्नःपुष्पवर्षंपपातच ॥ ४२ ॥ अप्सरोगीतवादित्रैर्नादितंचमनोरमं ॥ विमानमगमत्स्वर्गान्मृगव्याधनिनीषया ॥ ४३ ॥ तद्भूतंसर्वभूता
नामभावायकिलार्जुन ॥ तपस्तप्त्वावरंप्राप्तंकृतमंधंस्वयंभुवा ॥ ४४ ॥ तद्धत्वासर्वभूतानामभावकृतनिश्चयं ॥ ततोबलाकःस्वरगादेवंधर्मःसुदुर्विदः ॥ ४५ ॥
कौशिकोप्यभवद्विप्रस्तपस्वीनोबहुश्रुतः ॥ नदीनांसंगमेग्रामाददूरात्सकिलावसत् ॥ ४६ ॥ सत्यंमयासदावाच्यमितितस्याभवद्व्रतं ॥ सत्यवादीतिविख्यातः
सतदासीद्धनंजय ॥ ४७ ॥ अथदस्युभयात्केचित्तदातद्वनमाविशन् ॥ तत्रापिदस्यवःक्रुद्धास्तानमार्गंतयत्नतः ॥ ४८ ॥

दितयानेनहेतुनाबालःअज्ञः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तपस्वीनः तपस्विनामिनःश्रेष्ठः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१॥५२॥५३ ॥ श्वभ्रमिवनरकमिव अपृष्ट्वाप्रश्नमकृत्वार्हति तत्रधर्माधर्मयोस्तत्त्वेनिश्चेतव्येलक्षणस्यउद्देशः वचनंभविष्यति ॥५४॥ कचित्तर्केणापिधर्मस्वरूपंनिर्णेयमित्याह दुष्क
रमिति ॥ ५५ नप्रत्यसूयामिनदूषयामि अनुमानतोपिधर्मोज्ञेयइत्याशयेनाह नचेति लक्षणोद्देशमाह प्रभवेति ॥ ५६ ॥ अहिंसैवधारणाधर्मइत्याहाहिंसार्थायेति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ न्यायेनसंतोषंजनये
त्यान्नस्तदेवेश्वरपूजनमित्यादिवाक्यावष्टंभेनअन्योन्यसुखहेतुत्वात्पारदार्यादिकमपिधर्मइतिवदंतोधर्मापहारमिच्छंतितेअकूजनेनवेदशब्दराहित्येनतद्विरुद्धंधर्ममोक्षंवावेदबाह्यमिच्छंतितान्प्रतिनानुकूजेततैः

अथकौशिकमभ्येत्यप्राहुस्तेसत्यवादिनं॥ कतमेनपथायाताभगवन्ब्रहवोजनाः॥ ४९ ॥ सत्येनपृष्टःप्रब्रूहियदितान्वेत्थशंसनः॥ सपृष्टःकौशिकःसत्यंवचनं
तानुवाचह॥ ५० ॥ बहुवृक्षलतागुल्ममेतद्वनमुपाश्रिताः॥ इतितान्ख्यापयामासतेभ्यस्तत्त्वंसकौशिकः॥ ५१ ॥ ततस्तेतान्समासाद्यक्रूराजघ्नुरितिश्रुतिः॥ ते
नाधर्मेणमहतावाग्दुरुक्तेनकौशिकः॥ ५२ ॥ गतःसकष्टंनरकंसूक्ष्मधर्मेष्वकोविदः॥ यथाचाल्पश्रुतोमूढोधर्माणामविभागवित्॥ ५३ ॥ वृद्धानपृष्ट्वासंदेहं
महच्छ्वभ्रमिवार्हति ॥ तत्रतेलक्षणोद्देशःकश्चिदेवंभविष्यति॥ ५४॥ दुष्करंपरमंज्ञानंतर्केणानुव्यवस्यति॥ श्रुतेर्धर्मइतिह्येकेवदंतिबहवोजनाः॥ ५५॥ नत्वे
नप्रत्यसूयामिनचसर्वंविधीयते॥ प्रभवार्थायभूतानांधर्मप्रवचनंकृतं॥ ५६॥ यत्स्यादहिंसासंयुक्तंसधर्मइतिनिश्चयः ॥ अहिंसार्थायहिंस्राणांधर्मप्रवचनं
कृतं॥ ५७ ॥ धारणाद्धर्ममित्याहुर्धर्मोधारयतेप्रजाः॥ यत्स्याद्धारणसंयुक्तंसधर्मइतिनिश्चयः॥ ५८ ॥ येन्यायेनजिहीर्षंतोधर्ममिच्छंतिकर्हिचित्॥ अकूज
नेनमोक्षंवानानुकूजेत्कथंचन॥ ५९॥ अवश्यंकूजितव्येवाशंकेरन्नप्यकूजतः॥ श्रेयस्तत्रानृतंवक्तुंतत्सत्यमविचारितं॥ ६० ॥ यःकार्येभ्योव्रतंकृत्वातस्यना
नोपपादयेत्॥ नतत्फलमवाप्नोतिएवमाहुर्मनीषिणः॥ ६१ ॥ प्राणात्ययेविवाहेवासर्वज्ञातिवधात्यये॥ नर्मण्यभिप्रवृत्तेवानचप्रोक्तंमृषाभवेत्॥ ६२॥ अध
र्मंनात्रपश्यंतिधर्मतत्त्वार्थदर्शिनः॥ यस्तेनैःसहसंबंधान्मुच्यतेशपथैरपि॥६३॥ श्रेयस्तत्रानृतंवक्तुंतत्सत्यमविचारितं॥ नचतेभ्योधनंदेयंशक्येसतिकथंचन
॥ ६४ ॥ पापेभ्योहिधनंदत्तंदातारमपिपीडयेत्॥ तस्माद्धर्मार्थमनृतमुक्त्वानानृतभाग्भवेत्॥६५॥

सहसंवादमपिनकुर्यादसंभाष्यास्ते तेनवेदाविरोधेसतियदन्यस्यसुखकरंतद्धर्मइत्यर्थः ॥ ५९ ॥ यत्रतुधर्मसंदेहेवेदशब्दोनास्तिनापिलौकिकीयुक्तिरस्ति तत्रकिंकर्तव्यमित्याशंक्याह अवश्यमिति
यत्रब्राह्मणस्तेनत्वेन ज्ञातः तत्रेतरेषांस्तेनोयमस्तेनोवेतिसंशयेपक्षद्वयेऽपिहिंसाप्राप्तौमौनमेवाश्रयेत् मौनेनाप्यसिद्धौअनृतमपिवदेदित्यर्थः ॥ ६० ॥ यइति कार्येभ्यःयत्किंचित्कार्यमनस्युद्दिश्यव्रतंकृत्वात
स्यव्रतस्यनानाअन्येनप्रकारेणोपपादनंकरोतिसदांभिकोव्रतफलंनाप्नोतीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ तेभ्यः स्तेनेभ्यः पीडयेत्नरकंप्रापयेत् ॥ ६४ ॥ ६५॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ अविदितमितिच्छेदः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ अनुपहंअवधेनप्रतिज्ञारक्षणं ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ तूबरकः बहुभोजनः ॥ ७३ ॥ तंहन्यामितिस्थातानतस्थास्ये एनसामुक्तोपिकृतप्राय

एषतेलक्षणोद्देशोमयोद्दिष्टोयथाविधि ॥ यथाधर्मंयथाबुद्धिमयाद्यंवैहितार्थिना ॥६६॥ एतच्छ्रुत्वाब्रूहिपार्थयदिवध्योयुधिष्ठिरः॥ अर्जुनउवाच यथा ब्रूयान्महाप्राज्ञोयथाब्रूयान्महामतिः ॥ ६७॥ हितंचैवयथास्माकंतथैतद्वचनंतव ॥ भवान्मातृसमोस्माकंतथापितृसमोपिच ॥ ६८ ॥ गतिश्चपरमाकृष्णत्व मेवचपरायणं ॥ नहितेत्रिषुलोकेषुविद्यतेऽविदितंक्वचित् ॥ ६९ ॥ तस्माद्भवान्परंधर्मंवेदसर्वंयथातथं ॥ अवध्यंपांडवंमन्येधर्मराजंयुधिष्ठिरं ॥ ७० ॥ अस्मिं स्तुममसंकल्पेब्रूहिकिंचिदनुग्रहं ॥ इदंवापरमत्रैवश्रृणुत्वत्स्थंविवक्षितं ॥ ७१ ॥ जानासिदाशार्हममव्रतंत्वंयोमांब्रूयात्कश्चनमानुषेषु ॥ अन्यस्मैत्वंगांडिवंदे हिपार्थत्वत्तोस्त्रैर्वावीर्यतोवाविशिष्टः ॥ ७२ ॥ हन्यामहंकेशवतंप्रसह्यभीमोहन्यात्तूबरकेतिचोक्तः ॥ तन्मेराजाप्रोक्तवांस्तेसमक्षंधनुर्देहीत्यसकृद्वृष्णिवीर ॥ ७३ ॥ तंहन्यांचेत्केशवजीवलोकेस्थातानाहंकालमप्यल्पमात्रं ॥ ध्यात्वानूनंत्वेनसाचापिमुक्तोवधंराज्ञोभ्रष्टवीर्योविचेताः ॥ ७४॥ यथाप्रतिज्ञाममलोक बुद्धौभवेत्सत्याधर्मभृतांवरिष्ठ ॥ यथाजीवेत्पांडवोहंचकृष्णतथाबुद्धिंदातुमप्यर्हसित्वं ॥ ७५॥ वासुदेवउवाच राजाश्रांतोविक्षतोदुःखितश्चकर्णेनसं ख्येनिशितैर्बाणसंघैः ॥ यश्चानिशंसूतपुत्रेणवीरशरैर्भृशंताडितोयुध्यमानः ॥ ७६॥ अतस्त्वमेतेनसरोषमुक्तोदुःखान्वितेनेदमयुक्तरूपं॥ अकोपितोह्येषयदि स्मसंख्येकर्णनहन्यादितिचाब्रवीत्सः॥ ७७॥ जानातितंपांडवएषचापिपापंलोकेकर्णमसह्यमन्यैः ॥ ततस्त्वमुक्तोभृशरोषितेनराज्ञासमक्षंपरुषाणिपार्थ ॥ ॥ ७८ ॥ नित्योद्युक्तेसततंचाप्रसह्येकर्णेद्यूतंह्यद्यरणेनिबद्धं ॥ तस्मिन्हतेकुरवोनिर्जिताःस्युरेवंबुद्धिःपार्थिवेधर्मपुत्रे ॥७९ ॥ ततोवधंनार्हतिधर्मपुत्रस्त्वयाप्रति ज्ञार्जुनपालनीया ॥ जीवन्नयंयेनमृतोभवेद्धितन्मेनिबोधेहतवानुरूपं ॥ ८० ॥ यदामानंलभतेमाननार्हस्तदासवैजीवतिजीवलोके ॥ यदावमानंलभतेमहांतं तदाजीवन्मृतइत्युच्यतेसः॥ ८१ ॥ संमानितःपार्थिवोयंसदैवत्वयाचभीमेनतथायमाभ्यां ॥ वृद्धैश्चलोकेपुरुषैश्चशूरैस्तस्यापमानंकलयाप्रयुंक्ष्व ॥८२॥ त्व मित्यत्रभवंतंहिब्रूहिपार्थयुधिष्ठिरं॥त्वमित्युक्तोहिनिहतोगुरुर्भवतिभारत॥८३॥एवमाचरकौंतेयधर्मराजेयुधिष्ठिरे ॥अधर्मयुक्तंसंयोगंकुरुष्वैनंकुरूद्वह॥८४॥

श्चित्तोपिनस्थास्येइत्यर्थः ॥ किंकृत्वाराज्ञोवधंध्यात्वा ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ समक्षंआवयोरितिशेषः ॥ ७८ ॥ कर्णेपणीकृतेद्यूतंयुद्धरूपं ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ अत्रभवंतंमान्यं त्वमितिब्रूहि तावतैवतद्वधःकृतोभवतीत्यर्थः ॥ ८३ ॥ एवंपूज्यावमानरूपंसंयोगंआत्मनानुष्ठितंकुरुष्व ॥ ८४ ॥

तत्रमानमाह अथर्वेति ॥ ८५ ॥ यत्गुरुस्त्वमितिप्रोक्तस्तत्अवधेनशस्त्रपातनमंतरेणैववधःवधकरंभवतीत्यर्थः ॥८६ ॥ अयुक्तमेवंत्वत्तोवधंवेत्स्यते अनेनाहंहतइतिज्ञास्यतीत्यर्थः समंवैषम्यपरिहारं॥८७॥

अथर्वांगिरसीह्येषाश्रुतीनामुत्तमाश्रुतिः॥ अविचार्यैवकार्यैषाश्रेयस्कामैर्नरैःसदा॥ ८५॥ अवधेनवधःप्रोक्तोयद्गुरुस्त्वमितिप्रभुः ॥ तद्ब्रूहित्वंयन्मयोक्तंध
र्मराजस्यधर्मवित्॥ ८६॥ वधंह्येयंपांडवधर्मराजस्त्वत्तोऽयुक्तंवेत्स्यतेचैवमेषः॥ ततोस्यपादावभिवाद्यपश्चात्समंब्रूयाःसांत्वयित्वाचपार्थ॥ ८७॥ भ्राताप्रा
ज्ञस्तवकोपंनजातुकुर्याद्राजाधर्ममवेक्ष्यचापि॥ मुक्तोनृताद्भ्रातृवधाच्चपार्थहृष्टःकर्णंत्वंजहिसूतपुत्रं॥ ८८॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकृष्णार्जुनसंवा
देऊनसप्ततितमोऽध्यायः॥ ६९॥ ॥ ७॥ संजयउवाच इत्येवमुक्तस्तुजनार्दनेनपार्थःप्रशस्याथसुहृद्वचस्तत्॥ ततोब्रवीदर्जुनोधर्मराजम
नुक्तपूर्वंपरुषंप्रसह्य॥ १॥ अर्जुनउवाच मात्वंराजन्व्याहरव्याहरस्वयस्तिष्ठसेक्रोशमात्रेरणाद्वै॥ भीमस्तुमामर्हतिगर्हणाययोयुध्यतेसर्वलोकप्रवीरैः
॥ २॥ कालेहिशत्रून्परिपीड्यसंख्येहत्वाचशूरान्पृथिवीपतींस्तान्॥ रथप्रधानोत्तमनागमुख्यान्सादिप्रवेकानमितांश्चवीरान्॥ ३॥ यःकुंजराणामधिकंसह
स्रंहत्वानदंस्तुमुलंसिंहनादं॥ कांबोजानामयुतंपार्वतीयान्मृगान्सिंहोविनिहत्येवचाजौ॥ ४॥ सुदुष्करंकर्मकरोतिवीरःकर्तुंयथानार्हसित्वंकदाचित्॥ रथाद
वप्लुत्यगदांपरामृशंस्तयानिहंत्यश्वरथद्विपान्रणे॥ ५॥ वरासिनावाजिरथाश्वकुंजरांस्तथारथांगैर्धनुषादहत्यरीन्॥ प्रगृह्यपद्भ्यामहितान्निहंतिपुनस्तुदोर्भ्यां
शतमन्युविक्रमः॥ ६॥ महाबलोवैश्रवणांतकोपमःप्रसह्यहंताद्विषतामनीकिनीं॥ सभीमसेनोर्हतिगर्हणांमेनत्वंनित्यंरक्ष्यसेयःसुहृद्भिः॥ ७॥ महारथान्ना
गवरान्हयांश्चपदातिमुख्यानपिचप्रमथ्य॥ एकोभीमोधार्तराष्ट्रेषुमग्नःसमामुपालब्धुमरिंदमोर्हति॥ ८॥ कलिंगवंगांगनिषादमागधान्सदामदान्नीलबलाह
कोपमान्॥ निहंतियःशत्रुगणाननेकान्समामुपालब्धुमरिंदमोर्हति॥ ९॥ सयुक्तमास्थायरथंहिकालेधनुर्विधुन्वन्शरपूर्णमुष्टिः॥ सृजत्यसौशरवर्षाणिवी
रोमहाहवेमेघइवांबुधाराः॥ १०॥ शतान्यष्टौवारणानामवश्यंविशातितैःकुंभकराग्रहस्तैः॥ भीमेनाजौनिहतान्यद्यबाणैःसमांक्रूरंवक्तुमर्हत्यरिघ्नः॥ ११॥ ब
लंतुवाचिद्विजसत्तमानांक्षात्रंबुधाबाहुबलंवदंति॥ त्वंवाग्बलोभारतनिष्ठुरश्चत्वमेवमांवेत्थयथाऽबलोहं॥ १२॥ यतेहनित्यंतवकर्तुमिष्टंदारैःसुतैर्जीवितेना
त्मनाच॥ एवंयन्मांवाग्विशिखेनहंसित्वत्तःसुखंनवयंविद्मकिंचित्॥ १३॥ ॥ ८८॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनसप्ततितमोऽध्यायः॥ ६९॥

इत्येवमिति ॥ १ ॥ व्याहरव्याहरस्ववचनं क्रोशमात्रेनतिष्ठसेअपितुततोपिदूरेइत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ सत्यसंधेनभीष्मेण ॥ १५ ॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥ अनुतेपेअनुतापंप्राप्तवान् उद्बबर्हकोशान्निष्कासितवान् ॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥ आत्मस्तवादात्महत्यापरहत्यास्यकु

मांमावमंस्थाद्द्रौपदीतल्पसंस्थोमहारथान्प्रतिहन्मित्वदर्थे॥ तेनाभिशंकीभारतनिष्ठुरोसित्वत्तःसुखंनाभिजानामिकिंचित्॥ १४ ॥ प्रोक्तःस्वयंसत्यसंधेनमृ
त्युस्तवप्रियार्थंनरदेवयुद्धे॥वीरःशिखंडीद्रौपदोसौमहात्मामयाभिगुप्तेनहतश्चतेन॥१५॥नचाभिनंदामितवाधिराज्यंयतस्त्वमक्षेष्वहितायसक्तः॥स्वयंकृत्वा
पापमनार्यजुष्टमस्माभिर्वातर्तुमिच्छस्यरींस्त्वं॥ १६॥ अक्षेषुदोषाबहवोविधर्माःश्रुतास्त्वयासहदेवोब्रवीद्यान्॥तान्नैषित्वंत्यक्तुमसाधुजुष्टांस्तेनस्मसर्वेनिर
यंप्रपन्नाः॥ १७ ॥ सुखंत्वत्तोनाभिजानीमकिंचिद्यतस्त्वमक्षैर्देवितुंसंप्रवृत्तः॥ स्वयंकृत्वाव्यसनंपांडवत्वमस्मांस्तीव्राःश्रावयस्यद्यवाचः॥ १८ ॥ शेतेस्मा
भिर्निहताशत्रुसेनाछिन्नैर्गात्रैर्भूमितलेनदंती ॥ त्वयाहितत्कर्मकृतंनृशंसंयस्माद्दोषःकौरवाणांवधश्च ॥ १९ ॥ हताउदीच्यानिहताःप्रतीच्यानष्टाःप्राच्यादा
क्षिणात्याविशस्ताः॥ कृतंकर्माप्रतिरूपंमहद्भिस्तेषांयोधैरस्मदीयैश्चयुद्धे॥२०॥ त्वंदेवितात्वत्कृतेराज्यनाशस्त्वत्संभवंनोव्यसनंनरेंद्र॥मास्मान्क्रूरैर्वाक्प्रतो
दैस्तुदंस्त्वंभूयोराजन्कोपयेस्त्वल्पभाग्यः॥ २१॥ संजयउवाच एतावाचःपरुषाःसव्यसाचीस्थिरप्रज्ञःश्रावयित्वातुरूक्षाः॥ बभूवासौविमनाधर्मभी
रुःकृत्वाप्राज्ञःपातकंकिंचिदेवं॥ २२ ॥ तदानुतेपेसुरराजपुत्रोविनिःश्वसंश्चासिमथोद्बबर्ह॥ तमाहकृष्णःकिमिदंपुनर्भवान्विकोशमाकाशनिभंकरोत्यसिं॥
॥ २३ ॥ ब्रवीहिमांत्वंपुनरुत्तरंवचस्तथाप्रवक्ष्याम्यहमर्थसिद्धये॥ इत्येवमुक्तःपुरुषोत्तमेनसुदुःखितःकेशवमर्जुनोब्रवीत्॥ २४ ॥ अहंहनिष्येस्वशरीरमेवप्र
सह्ययेनाहितमाचरंवै॥ निशम्यतत्पार्थवचोब्रवीदिदंधनंजयंधर्मभृतांवरिष्ठः॥२५॥ राजानमेनंत्वमितीदमुक्त्वाकिंकश्मलंप्राविशःपार्थघोरं॥ त्वंचात्मानं
हंतुमिच्छस्यरिघ्ननेदंसद्भिःसेवितंवैकिरीटिन्॥ २६॥ धर्मात्मानंभ्रातरंज्येष्ठमद्यखड्गेनचैनंयदिहन्यान्नवीर ॥ धर्माद्भीतस्तत्कथंनामतेस्यात्किंचोत्तरंवाकरि
ष्यस्त्वमेव ॥ २७ ॥ सूक्ष्मोधर्मोदुर्विदश्चापिपार्थविशेषतोऽज्ञैःप्रोच्यमानंनिबोध॥ हत्वात्मानमात्मनाप्राप्नुयास्त्वंवधाद्भ्रातुर्नरकंचातिघोरं॥२८॥ ब्रवीहिवा
चाद्यगुणानिहात्मनस्तथाहतात्माभवितासिपार्थ॥ तथास्तुकृष्णेत्यभिनंद्यतद्वचोधनंजयःप्राहधनुर्विनाम्य ॥ २९ ॥ युधिष्ठिरंधर्मभृतांवरिष्ठंशृणुष्वराजन्नि
तिशक्रसूनुः॥ नमादृशोन्योनरदेवविद्यतेधनुर्धरोदेवमृतेपिनाकिनं॥ ३०॥

त्मनादित्यध्यायतात्पर्यं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

अहंहितेनानुमतोमहात्माक्षणेनहन्यांसचराचरंजगत् ॥ मयाहिराजन्सदिगीश्वरादिशोविजित्यसर्वाभवतःकृतावशे ॥ ३१ ॥ सराजसूयश्चसमाप्तदक्षिणःस
भाचदिव्याभवतोममौजसा ॥ पाणौपृषत्कानिशितामभैवधनुश्चसज्यंविततंसबाणं ॥ ३२ ॥ पादौचमेसरथौसध्वजौचनमादृशंयुद्धगतंजयंति ॥ हताउदी
च्यानिहताःप्रतीच्याःप्राच्यानिरस्तादाक्षिणात्याविशस्ताः ॥ ३३ ॥ संशप्तकानांकिंचिदेवास्तिशिष्टंसर्वस्यसैन्यस्यहतंमयार्धं ॥ शेतेमयानिहताभारतीयंचमूरा
जन्देवचमूप्रकाशा ॥ ३४ ॥ येचास्त्रज्ञास्तानहंहन्मिचास्त्रैस्तस्माल्लोकानेषकरोमिभस्म ॥ जैत्रंरथंभीममास्थायकृष्णयावःशीघ्रंसूतपुत्रंनिहंतुं ॥ ३५ ॥ राजाभ
वत्वद्यसुनिर्वृतोयंकर्णंरणेनाशयितास्मिबाणैः ॥ इत्येवमुक्त्वापुनराहपार्थोयुधिष्ठिरंधर्मभृतांवरिष्ठं ॥ ३६ ॥ अद्यापुत्रासूतमाताभवित्रीकुंतीवाथोवामयातेन
वापि ॥ सत्यंवदाम्यद्यनकर्णमाजौशरैरहत्वाकवचंविमोक्ष्ये ॥ ३७ ॥ संजयउवाच इत्येवमुक्त्वापुनरेवपार्थोयुधिष्ठिरंधर्मभृतांवरिष्ठं ॥ विमुच्यशस्त्राणि
धनुर्विसृज्यकोशेचखड्गंविनिधायतूर्णं ॥ ३८ ॥ सव्रीडयानम्रशिराःकिरीटीयुधिष्ठिरंप्रांजलिरभ्युवाच ॥ प्रसीदराजन्क्षमयन्मयोक्तंकालेभवान्वेत्स्यतितन्न
मस्ते ॥ ३९ ॥ प्रसाद्यराजानममित्रसाहंस्थितोब्रवीच्चैवपुनःप्रवीरः ॥ नेदंचिरात्क्षिप्रमिदंभविष्यत्यावर्ततेसाध्वभियामिचैनं ॥ ४० ॥ याम्येषभीमंसमरात्प्र
मोक्तुंसर्वात्मनासूतपुत्रंचहंतुं ॥ तवप्रियार्थंममजीवितंहिब्रवीमिसत्यंतदवेहिराजन् ॥ ४१ ॥ इतिप्रयास्यन्नुपगृह्यपादौसमुत्थितोदीप्ततेजाःकिरीटी ॥ एतच्छ्रु
त्वापांडवोधर्मराजोभ्रातुर्वाक्यंपरुषंफाल्गुनस्य ॥ ४२ ॥ उत्थायतस्माच्छयनादुवाचपार्थंततोदुःखपरीतचेताः ॥ कृतंमयापार्थयथानसाधुयेनप्राप्तंव्यसनं
वःसुघोरं ॥ ४३ ॥ तस्माच्छिरश्छिंधिममेदमद्यकुलांतकस्याधमपूरुषस्य ॥ पापस्यपापव्यसनान्वितस्यविमूढबुद्धेरलसस्यभीरोः ॥ ४४ ॥ वृद्धावमंतुःपरुष
स्यचैवकिंतेचिरंमेह्यनुसृत्यरूक्षं ॥ गच्छाम्यहंवनमेवाद्यपापःसुखंभवान्वर्ततांमद्विहीनः ॥ ४५ ॥ योग्योराजाभीमसेनोमहात्माक्लीबस्यवाममकिंराज्यकृत्यं ॥
नचापिशक्तःपरुषाणिसोढुंपुनस्तवेमानिरुषान्वितस्य ॥ ४६ ॥ भीमोस्तुराजाममजीवितेननकार्यमद्यावमतस्यवीर ॥ इत्येवमुक्त्वासहसोत्पपातराजातत
स्तच्छयनंविहाय ॥ ४७ ॥ इयेषनिर्गंतुमथोवनायतंवासुदेवःप्रणतोभ्युवाच ॥ ४८ ॥ राजन्विदितमेतद्वैयथागांडीवधन्वनः ॥ प्रतिज्ञासत्यसंधस्यगांडीवंप्रति
विश्रुता ॥ ब्रूयाद्यएवंगांडीवमन्यस्मैदेयमित्युत ॥ ४९ ॥ वध्योस्यसपुमाँल्लोकेत्वयाचोक्तोयमीदृशं ॥ ततःसत्यांप्रतिज्ञांतांपार्थेनप्रतिरक्षता ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ७ ॥

मच्छंदादवमानोयंकृतस्तवमहीपते ॥ गुरूणामवमानोहिवधइत्यभिधीयते ॥ ५१ ॥ तस्मात्त्वंवैमहाबाहोममपार्थस्यचोभयोः ॥ व्यतिक्रममिमंराजन्सत्यसं
रक्षणंप्रति ॥ ५२ ॥ शरणंत्वांमहाराजप्रपन्नौस्वउभावपि ॥ क्षंतुमर्हसिमेराजन्प्रणतस्याभियाचतः ॥ ५३ ॥ राधेयस्याद्यपापस्यभूमिःपास्यतिशोणितं ॥ स
त्यंतेप्रतिजानामिहतंविद्ध्यद्यसूतजं ॥ ५४ ॥ यस्येच्छसिवधंतस्यगतमप्यस्यजीवितं ॥ इतिकृष्णवचःश्रुत्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ५५ ॥ ससंभ्रमंहृषीकेशमु
त्थाप्यप्रणतंतदा ॥ कृतांजलिस्ततोवाक्यमुवाचानंतरंवचः ॥ ५६ ॥ एवमेवयथात्थत्वमस्त्येषोतिक्रमोमम ॥ अनुनीतोस्मिगोविंदतारितश्चास्मिमाधव ॥
॥ ५७ ॥ मोचिताव्यसनाद्घोराद्वयमद्यत्वयाच्युत ॥ भवंतंनाथमासाद्यद्यावांव्यसनसागरात् ॥ ५८ ॥ घोरादद्यसमुत्तीर्णावुभावज्ञानमोहितौ ॥ त्वद्बुद्धिप्लवमा
साद्यदुःखशोकार्णवाद्वयं ॥ ५९ ॥ समुत्तीर्णाःसहामात्याःसनाथाःस्मत्वयाच्युत ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणियुधिष्ठिरसमाश्वासनेसप्ततितमो
ध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच धर्मराजस्यतच्छ्रुत्वाप्रीतियुक्तंवचस्ततः ॥ पार्थंप्रोवाचधर्मात्मागोविंदोयदुनंदनः ॥ १ ॥ इतिस्मकृ
ष्णवचनात्प्रत्युच्चार्ययुधिष्ठिरं ॥ बभूवविमनाःपार्थःकिंचित्कृत्वेवपातकं ॥ २ ॥ ततोब्रवीद्वासुदेवःप्रहसन्निवपांडवं ॥ कथंनामभवेदेतद्यदित्वंपार्थधर्मजं ॥ ३ ॥
असिनातीक्ष्णधारेणहन्याधर्मेव्यवस्थितं ॥ त्वमित्युक्त्वाथराजानमेवंकश्मलमाविशः ॥ ४ ॥ हत्वातुनृपतिंपार्थआकरिष्यःकिमुत्तरं ॥ एवंहिदुर्विदोधर्मोमंद
प्रज्ञैर्विशेषतः ॥ ५ ॥ सभवान्धर्मभीरुत्वाद्ध्रुवंमैष्यन्महत्तमः ॥ नरकंघोररूपंचभ्रातुर्ज्येष्ठस्यवैवधात् ॥ ६ ॥ सत्वंधर्मभृतांश्रेष्ठंराजानंधर्मसंहितं ॥ प्रसादयकु
रुश्रेष्ठमेतदत्रमतंमम ॥ ७ ॥ प्रसाद्यभक्त्याराजानंप्रीतेचैवयुधिष्ठिरे ॥ प्रयावस्त्वरितौयोद्धुंसूतपुत्ररथंप्रति ॥ ८ ॥ हत्वातुसमरेकर्णंत्वमद्यनिशितैःशरैः ॥ वि
पुलांप्रीतिमाधत्स्वधर्मपुत्रस्यमानद ॥ ९ ॥ एतदत्रमहाबाहोप्राप्तकालंमतंमम ॥ एवंकृतेकृतंचैवतवकार्यंभविष्यति ॥ १० ॥ ततोर्जुनोमहाराजलज्जयावैस
मन्वितः ॥ धर्मराजस्यचरणौप्रपद्यशिरसानतः ॥ ११ ॥ उवाचभरतश्रेष्ठंप्रसीदेतिपुनःपुनः ॥ क्षमस्वराजन्यत्प्रोक्तंधर्मकामेनभीरुणा ॥ १२ ॥

धर्मराजस्येतिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥
इतिस्मेत्यारभ्यभ्रातुर्ज्येष्ठस्यवैवधादित्यंतंश्लोकपंचकंक्षिप्तंपार्थंप्रोवाचेत्यस्यततोब्रवीदित्यनेनपौनरुक्त्यात्कचित्पुस्तकांतरेष्वनुपलंभाच्चपूर्वमेवराजानमेनंत्वमितीदमित्यादिश्लोकैरेवैतदर्थस्यकोडीकाराच्च

पद्मांपादयोः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥

दृष्ट्वातुपतितंपद्म्यांधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ धनंजयममित्रघ्नंरुदंतंभरतर्षभ ॥ १३ ॥ उत्थाप्यभ्रातरंराजाधर्मराजोधनंजयं ॥ समाश्लिष्यचसस्नेहंप्ररुरोदमहीप
तिः ॥ १४ ॥ रुदित्वासुचिरंकालंभ्रातरौसुमहाद्युती ॥ कृतशौचौमहाराजप्रीतिमंतौबभूवतुः ॥ १५ ॥ ततआश्लिष्यतंप्रेम्णामूर्ध्निचाघ्रायपांडवः ॥ प्रीत्यापर
मयायुक्तोविस्मयंश्चपुनःपुनः ॥ अब्रवीत्तंमहेष्वासंधर्मराजोधनंजयं ॥ १६ ॥ कर्णेनमेमहाबाहोसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ कवचंचध्वजंचैवधनुःशक्तिर्हयाःशराः
॥ १७ ॥ शरैःकृत्तामहेष्वासयतमानस्यसंयुगे ॥ सोहंज्ञात्वारणेतस्यकर्मदृष्ट्वाचफाल्गुन ॥ १८ ॥ व्यवसीदामिदुःखेननचमेजीवितंप्रियं ॥ नचेदद्यहितंवीरं
निहनिष्यसिसंयुगे ॥ १९ ॥ प्राणानेवपरित्यक्ष्येजीवितार्थोहिकोमम ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचविजयोभरतर्षभ ॥ २० ॥ सत्येनतेशपेराजन्प्रसादेनतथैवच ॥ भी
मेनचनरश्रेष्ठयमाभ्यांचमहीपते ॥ २१ ॥ यथाद्यसमरेकर्णंहनिष्यामिहतोपिवा ॥ महीतलेपतिष्यामिसत्येनायुधमालभे ॥ २२ ॥ एवमाभाष्यराजानमब्रवी
न्माधवंवचः ॥ अद्यकर्णंरणेकृष्णसूदयिष्येनसंशयः ॥ २३ ॥ तवबुध्याहिभद्रंतेवधस्तस्यदुरात्मनः ॥ एवमुक्तोब्रवीत्पार्थंकेशवोराजसत्तम ॥ २४ ॥ शक्तोसि
भरतश्रेष्ठहंतुंकर्णंमहाबलं ॥ एषचापिहिमेकामोनित्यमेवमहारथ ॥ २५ ॥ कथंभवान्रणेकर्णंनिहन्यादितिसत्तम ॥ भूयश्चोवाचमतिमान्माधवोधर्मनंदनं ॥
॥ २६ ॥ युधिष्ठिरेमंबीभत्सुंत्वंसांत्वयितुमर्हसि ॥ अनुज्ञातुंचकर्णस्यवधायाद्यदुरात्मनः ॥ २७ ॥ श्रुत्वात्वहमयंचैवत्वांकर्णशरपीडितं ॥ प्रवृत्तिंज्ञातुमायाता
विहावांपांडुनंदन ॥ २८ ॥ दिष्ट्यासिराजन्नहतोदिष्ट्यानग्रहणंगतः ॥ परिसांत्वयबीभत्सुंजयमाशाधिचानघ ॥ २९ ॥ युधिष्ठिरउवाच एह्येहिपार्थबीभ
त्सोमांपरिष्वजपांडव ॥ वक्तव्यमुक्तोस्मिहितंत्वयाक्षांतंचतन्मया ॥ ३० ॥ अहंत्वामनुजानामिजहिकर्णंधनंजय ॥ मन्युंचमाकृथाःपार्थयन्मयोक्तोसिदा
रुणं ॥ ३१ ॥ संजयउवाच ततोधनंजयोराजन्शिरसाप्रणतस्तदा ॥ पादौजग्राहपाणिभ्यांभ्रातुर्ज्येष्ठस्यमारिष ॥ ३२ ॥ तमुत्थाप्यततोराजापरिष्वज्यचपी
डितं ॥ मूर्ध्न्युपाघ्रायचैवैनमिदंपुनरुवाचह ॥ ३३ ॥ धनंजयमहाबाहोमानितोस्मिदृढंत्वया ॥ माहात्म्यंविजयंचैवंभूयःप्राप्नुहिशाश्वतं ॥ ३४ ॥ अर्जुनउवाच
अद्यतंपापकर्माणंसानुबंधंरणेशरैः ॥ नयाम्यंतंसमासाद्यराधेयंबलगर्वितं ॥ ३५ ॥ येनत्वंपीडितोबाणैर्दृढमायम्यकार्मुकं ॥ तस्याद्यकर्मणःकर्णःफलमाप्स्यति
दारुणं ॥ ३६ ॥ अद्यत्वामनुपश्यामिकर्णंहत्वामहीपते ॥ सभाजयितुमाक्रंदादितिसत्यंब्रवीमिते ॥ ३७ ॥

नाहत्वाविनिवर्त्तिष्येकर्णमद्यरणाजिरात् ॥ इतिसत्येनतेपादौस्पृशामिजगतीपते॥ ३८ ॥ संजयउवाच इतिब्रुवाणंसुमनाःकिरीटिनंयुधिष्ठिरः
प्राहवचोबृहत्तरं ॥ यशोऽक्षयंजीवितमीप्सितंतेजयंसदावीर्यमरिक्षयंतदा ॥ ३९ ॥ प्रयाहिवृद्धिंचदिशंतुदेवतायथाहमिच्छामितवास्तुतत्तथा ॥ प्रयाहि
शीघ्रंजहिकर्णमाहवेपुरंदरोवृत्रमिवात्मवृद्धये ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिअर्जुनप्रतिज्ञायांएकसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७१॥ संजयउवाच
प्रसाद्यधर्मराजानंप्रहृष्टेनांतरात्मना॥ पार्थःप्रोवाचगोविंदंसूतपुत्रवधोद्यतः॥ १ ॥ कल्प्यतांमेरथोभूयोयुज्यतांचहयोत्तमाः॥ आयुधानिचसर्वाणिसज्जंतांमे
महारथे॥ २॥उपावृत्ताश्वतुरगाःशिक्षिताश्वाश्वसादिभिः॥रथोपकरणैःसज्जाउपायांतुत्वरान्विताः॥३॥प्रयाहिशीघ्रंगोविंदसूतपुत्रजिघांसया॥एवमुक्तोम
हाराजफाल्गुनेनमहात्मना ॥ ४ ॥ उवाचदारुकंकृष्णःकुरुसर्वंयथाब्रवीत् ॥ अर्जुनोभरतश्रेष्ठश्रेष्ठःसर्वधनुष्मतां॥ ५॥ आज्ञप्तस्त्वथकृष्णेनदारुकोराजस
त्तम॥ योजयामाससरथंवैयाघ्रंशत्रुतापनं॥ ६॥ सज्जंनिवेदयामासपांडवस्यमहात्मनः ॥ युक्तंतुतंरथंदृष्ट्वादारुकेणमहात्मना ॥ ७ ॥ आपृच्छ्यधर्मराजा
नंब्राह्मणान्स्वस्तिवाच्यच॥ सुमंगलंस्वस्त्ययनमारुरोहरथोत्तमं ॥ ८ ॥ तस्यराजामहाप्राज्ञोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ आशिषोऽयुंक्तसततःप्रायात्कर्णरथंप्रति॥
॥ ९ ॥ तमायांतंमहेष्वासंदृष्ट्वाभूतानिभारत॥ निहतंमेनिरेकर्णंपांडवेनमहात्मना॥ १० ॥ बभूवुर्विमलाःसर्वादिशोराजन्समंततः ॥ चाषाश्वशतपत्राश्वक्रौं
चाश्चैवजनेश्वर॥ ११ ॥ प्रदक्षिणमकुर्वंततदावैपांडुनंदनं॥ बहवःपक्षिणोराजन्पुन्नामानःशुभाःशिवाः॥१२॥ त्वरयंतोर्जुनंयुद्धेहृष्टरूपाववाशिरे ॥ कंकागृ
ध्रावकाःश्येनावायसाश्वविशांपते॥ १३॥ अग्रतस्तस्यगच्छंतिमांसहेतोर्भयानकाः॥ निमित्तानिचधन्यानिपांडवस्यशशंसिरे॥ १४ ॥ विनाशमरिसैन्या
नांकर्णस्यचवधंप्रति॥ प्रयातस्याथपार्थस्यमहान्स्वेदोव्यजायत ॥ १५ ॥ चिंताचविपुलाजज्ञेकथंचेदंभविष्यति॥ ततोगांडीवधन्वानमब्रवीन्मधुसूदनः॥
दृष्ट्वापार्थंतथायांतंचिंतापरिगतंतदा॥ १६॥ वासुदेवउवाच गांडीवधन्वन्संग्रामेयेत्वयाधनुषाजिताः॥ नतेषांमानुषोजेतात्वदन्यइहविद्यते॥ १७॥
दृष्टाहिबहवःशूराःशक्रतुल्यपराक्रमाः॥ त्वांप्राप्यसमरेशूरंतेगताःपरमांगतिं॥ १८॥ कोहिद्रोणंचभीष्मंचभगदत्तंचमारिष ॥ विंदानुविंदावावंत्यौकांबोजंच
सुदक्षिणं॥ १९॥ श्रुतायुषंमहावीर्यमच्युतायुषमेवच॥ प्रत्युद्गम्यभवेत्क्षेमीयोनस्यात्त्वमिवप्रभो॥ २०॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ अष्टरत्निरित्यस्य विवरणंमहाबाहुर्व्यूढोरस्कइति तथाहिसर्वस्यपुरुषस्यव्याममात्रंदैर्घ्यंतच्चपंचहस्तंविंशत्यधिकशतांगुलं रत्निस्त्वेकविंशत्यंगुलः अष्टानांरत्नीनांअष्टषष्ट्यधिकंशतंअंगुलानित्रिभवंति आजानुबाहुपुरुषस्यव्यामंअष्टरत्निमितंभवति अष्टाचत्वारिंशदंगुलातत्रवृद्धिः तत्रापिपंचमांशेनवक्षसिविशालता शेषंअंसादार

तवत्यस्त्राणिदिव्यानिलाघवंबलमेवच ॥ असंमोहश्चयुद्धेषुविज्ञानस्यचसंनतिः ॥ २१ ॥ वेधःपातश्चलक्षेषुयोगश्चैवतथार्जुन ॥ भवान्देवान्सगंधर्वान्हन्यात्सहचराचरान् ॥ २२ ॥ पृथिव्यांतुरणेपार्थनयोद्धात्वत्समःपुमान् ॥ धनुर्ग्राहाहियेकेचित्क्षत्रियायुद्धदुर्मदाः ॥ २३ ॥ आदेवात्त्वत्समंतेषांनपश्यामिशृणोमिच ॥ ब्रह्मणाचप्रजाःसृष्टागांडीवंचमहद्धनुः ॥ २४ ॥ येनत्वंयुध्यसेपार्थतस्मान्नास्तित्वयासमः ॥ अवश्यंतुमयावाच्यंयत्पथ्यंतवपांडव ॥ २५ ॥ मावमंस्थामहाबाहोकर्णमाहवशोभिनं ॥ कर्णोहिबलवान्दृप्तःकृतास्त्रश्चमहारथः ॥ २६ ॥ कृतीचचित्रयोधीचदेशकालस्यकोविदः ॥ बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपाच्छृणुपांडव ॥ २७ ॥ त्वत्समंत्वद्विशिष्टंवाकर्णमन्येमहारथं ॥ परमंयत्नमास्थायत्वयावध्योमहाहवे ॥ २८ ॥ तेजसावह्निसदृशोवायुवेगसमोजवे ॥ अंतकप्रतिमःक्रोधेसिंहसंहननोबली ॥ २९ ॥ अष्टरत्निर्महाबाहुर्व्यूढोरस्कःसुदुर्जयः ॥ अभिमानीचशूरश्चप्रवीरःप्रियदर्शनः ॥ ३० ॥ सर्वयोधगुणैर्युक्तोमित्राणामभयंकरः ॥ सततंपांडवद्वेषीधार्तराष्ट्रहितेरतः ॥ ३१ ॥ सर्वैरवध्योराधेयोदेवैरपिसवासवैः ॥ ऋतेत्वामितिमेबुद्धिस्तदद्यजहिसूतजं ॥ ३२ ॥ देवैरपिहिसंयत्तैर्बिभ्रद्भिर्मांसशोणितं ॥ अशक्यःसरथोजेतुंसर्वैरपियुयुत्सुभिः ॥ ३३ ॥ दुरात्मानंपापवृत्तंनृशंसंदुष्टप्रज्ञंपांडवेयेषुनित्यं ॥ हीनस्वार्थंपांडवेयैर्विरोधेहत्वाकर्णंनिश्चितार्थोभवाद्य ॥ ३४ ॥ तंसूतपुत्रंरथिनांवरिष्ठंनिष्कालिकंकालवशंनयाद्य ॥ तंसूतपुत्रंरथिनांवरिष्ठंहत्वाप्रीतिंधर्मराजेकुरुष्व ॥ ३५ ॥ जानामितेपार्थवीर्यंयथावद्दुर्वारणीयंचसुरासुरैश्च ॥ सदावजानातिहिपांडुपुत्रानसौदर्पात्सूतपुत्रोदुरात्मा ॥ ३६ ॥ आत्मानंमन्यतेवीरंयेनपापःसुयोधनः ॥ तमद्यमूलंपापानांजहिसौतिंधनंजय ॥ ३७ ॥ खड्गजिह्वंधनुरास्यंशरदंष्ट्रंतरस्विनं ॥ दृप्तंपुरुषशार्दूलंजहिकर्णंधनंजय ॥ ३८ ॥ अहंत्वामनुजानामिवीर्येणचबलेनच ॥ जहिकर्णंरणेशूरंमातंगमिवकेसरी ॥ ३९ ॥ यस्यवीर्येणवीर्यंतेधार्तराष्ट्रोवमन्यते ॥ तमद्यपार्थसंग्रामेकर्णंवैकर्त्तनंजहि ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकृष्णार्जुनसंवादेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

भ्यवाह्वोर्दद्धिरितिज्ञेयं ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ निष्कालिकंनिर्गतःकालयिताजेतास्येतितं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

ततइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥ यदित्वंत्राताननभवेस्तर्हितद्धार्तराष्ट्रंबलंकोनुप्रतीयादितिसंबंधः ॥२३॥२४॥२५॥२६॥

संजयउवाच ततःपुनरमेयात्माकेशवोर्जुनमब्रवीत् ॥ कृतसंकल्पमायांतंवधेकर्णस्यभारत ॥१॥ अद्यसप्तदशाहानिवर्तमानस्यभारत॥ विनाशस्यातिघोरस्यनरवारणवाजिनां ॥ २ ॥ भूत्वाहिविपुलासेनातावकानांपरैःसह ॥ अन्योन्यंसमरंप्राप्यकिंचिच्छेषाविशांपते ॥ ३॥ भूत्वावैकौरवाःपार्थप्रभूतगजवाजिनः ॥ त्वांवैशत्रुंसमासाद्यविनष्टारणमूर्धनि ॥ ४ ॥ एतेतेपृथिवीपालाःसृंजयाश्चसमागताः ॥ त्वांसमासाद्यदुर्धर्षंपांडवाश्चव्यवस्थिताः ॥ ५ ॥ पंचालैःपांडवैर्मत्स्यैःकारूषैश्चेदिभिःसह ॥ त्वयागुप्तैरमित्रघ्नैःकृतःशत्रुगणक्षयः ॥ ६ ॥ कोहिशक्तोरणेजेतुंकौरवांस्तातसंयुगे ॥ अन्यत्रपांडवान्युद्धेत्वयागुप्तान्महारथान् ॥ ॥ ७ ॥ शक्तस्त्वंहिरणेजेतुंससुरासुरमानुषान् ॥ त्रीन्लोकान्समरेयुक्तान्किंपुनःकौरवंबलं ॥ ८ ॥ भगदत्तंचराजानंकोन्यःशक्तस्त्वयाविना ॥ जेतुंपुरुषशार्दूलयोपिस्याद्वासवोपमः ॥ ९ ॥ तथेमांविपुलांसेनांगुप्तांपार्थत्वयानघ ॥ नशेकुःपार्थिवाःसर्वेचक्षुर्भिरपिवीक्षितुं ॥ १० ॥ तथैवसततंपार्थरक्षिताभ्यांत्वयारणे ॥ धृष्टद्युम्नशिखंडिभ्यांभीष्मद्रोणौनिपातितौ ॥ ११ ॥ कोहिशक्तोरणेपार्थभारतानांमहारथौ ॥ भीष्मद्रोणौयुधाजेतुंशक्रतुल्यपराक्रमौ ॥ १२ ॥ कोहिशांतनवंभीष्मंद्रोणंवैकर्तनंकृपं॥ द्रौणिंचसौमदत्तिंचकृतवर्माणमेवच॥१३॥ सैंधवंमद्रराजानंराजानंचसुयोधनं ॥ वीरान्कृतास्त्रान्समरेसर्वानेवानिवर्तिनः ॥१४॥ अक्षौहिणीपतीनुग्रान्संहतान्युद्धदुर्मदान् ॥ त्वामृतेपुरुषव्याघ्रजेतुंशक्तःपुमानिह ॥ १५ ॥ श्रेण्यश्चबहुलाःक्षीणाःप्रदीर्णाश्वरथद्विपाः ॥ नानाजनपदाश्चोग्राःक्षत्रियाणाममर्षिणां ॥ १६ ॥ गोवासदासमीयानांवसातीनांचभारत ॥ प्राच्यानांवाटधानानांभोजानांचाभिमानिनां ॥ १७॥ उदीर्णाश्चगजासेनासर्वक्षत्रस्यभारत ॥ त्वांसमासाद्यनिधनंगताभीमंचभारत ॥ १८ ॥ उग्राश्चभीमकर्माणस्तुषारायवनाःखशाः ॥ दार्वाभिसारादरदाःशकामाठरतंगणाः ॥ १९ ॥ आंध्रकाश्चपुलिंदाश्चकिराताश्चोग्रविक्रमाः ॥ म्लेच्छाश्चपर्वतीयाश्चसागरानूपवासिनः ॥ २० ॥ संरंभिणोयुद्धशौंडाबलिनोदंडपाणयः ॥एतेसुयोधनस्यार्थेसंरब्धाःकुरुभिःसह ॥ २१ ॥ नशक्यायुधिनिर्जेतुंत्वदन्येनपरंतप ॥ धार्तराष्ट्रमुदग्रंहिव्यूढंदृष्ट्वामहद्बलं ॥ २२ ॥ यदित्वंनभवेस्त्राताप्रतीयात्कोनुमानवः ॥ तत्सागरमिवोद्धूतंरजसासंवृतंबलं ॥ २३ ॥ विदार्यपांडवैःक्रुद्धैस्त्वयागुप्तैर्हतंविभो ॥ मागधानामधिपतिर्जयत्सेनोमहाबलः ॥ २४ ॥ अद्यसप्तैवचाहानिहतःसंख्येभिमन्युना ॥ ततोदशसहस्राणिगजानांभीमकर्मणां ॥ २५॥ जघानगदयाभीमस्तस्यराज्ञःपरिच्छदं ॥ ततोन्येभिहतानागारथाश्चशतशोबलात् ॥ २६॥

॥ २७ ॥ २८॥२९॥३०॥३१ ॥३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥४२ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७॥ ४८ ॥ ४९ ॥ त्वांहीति क्षणेनसर्वंभस्मीकर्तुं

तदेवंसमरेपार्थवर्तमानेमहाभये॥ भीमसेनंसमासाद्यत्वांचपांडवकौरवाः॥ २७॥ सवाजिरथमातंगाम्त्युलोकमितोगताः ॥ तथासेनामुखेतत्रनिहतेपार्थ
पांडवैः॥ २८॥ भीष्मःप्रास्तजदुग्राणिशरजालानिमारिष॥ सचेदिकाशिपांचालान्करूषान्मत्स्यकेकयान्॥ २९॥ शरैःप्रच्छाद्यनिधनमनयत्परमास्त्रवित्॥
तस्यचापच्युतैर्बाणैःपरदेहविदारणैः॥ ३० ॥ पूर्णमाकाशमभवद्रुक्मपुंखैरजिह्मगैः॥ हन्याद्रथसहस्राणिएकैकेनैवमुष्टिना॥ ३१ ॥ लक्षंनरद्विपान्हत्वासमेता
न्समहाबलान्॥ गत्यादशम्यातेगत्वाजघ्नुर्वाजिरथद्विपान्॥ ३२॥ हित्वानवगतीर्दुष्टाःसबाणानाहवेत्यजन्॥ दिनानिदशभीष्मेणनिघ्नताताबकंबलं॥ ३३॥
शून्याःकृतारथोपस्थाहताश्वगजवाजिनः॥ दर्शयित्वात्मनोरूपंरुद्रोपेंद्रसमंयुधि ॥ ३४ ॥ पांडवानामनीकानिप्रगृह्यासौव्यशातयत्॥ विनिघ्नन्पृथिवीपा
लांश्चेदिपांचालकेकयान्॥ ३५॥ अदहत्पांडवींसेनांरथाश्वगजसंकुलां ॥ मज्जंतमप्लुवेमंदमुज्जिहीर्षुःसुयोधनं॥ ३६ ॥ तथाचरंतंसमरेतपंतमिवभास्करं
पदातिकोटिसाहस्राःप्रवरायुधपाणयः॥ ३७॥ नशेकुःसृंजयाद्रष्टुंतथैवान्येमहीक्षितः॥ विचरंतंतथातंतुसंग्रामेजितकाशिनं॥ ३८॥ सर्वोद्यमेनमहतापांड
वान्समभिद्रवत्॥ सतुविद्राव्यसमरेपांडवान्सृंजयानपि॥ ३९॥ एकएवरणेभीष्मएकवीरत्वमागतः॥ तंशिखंडीसमासाद्यत्वयागुप्तोमहाव्रतं॥ ४०॥ जघा
नपुरुषव्याघ्रंशरैःसन्नतपर्वभिः॥ सएषपतितःशेतेशरतल्पेपितामहः॥ ४१ ॥ त्वांप्राप्यपुरुषव्याघ्रंवृत्रःप्राप्येववासवं॥ द्रोणःपंचदिनान्युग्रोविधम्यरिपुवा
हिनीं॥ ४२॥ कृत्वाव्यूहमभेद्यंचपातयित्वामहारथान्॥ जयद्रथस्यसमरेकृत्वारक्षांमहारथः॥ ४३॥ अंतकप्रतिमश्चोग्रोरात्रियुद्धेऽदहत्प्रजाः॥ दग्ध्वायोधा
ञ्छरैर्वीरोभारद्वाजःप्रतापवान्॥ ४४॥ धृष्टद्युम्नंसमासाद्यसगतःपरमांगतिं॥ यदिवाद्यभवान्युद्धेसूतपुत्रमुखान्रथान्॥ ४५ ॥ नावारयिष्यःसंग्रामेनस्मद्रो
णोव्यनंक्ष्यत॥ भवतातुबलंसर्वंधार्तराष्ट्रस्यवारितं॥४६॥ ततोद्रोणोहतोयुद्धेपार्षतेनधनंजय॥ एवंवाकोरणेकुर्यात्त्वदन्यःक्षत्रियोयुधि॥ ४७॥ यादृशंतेकृतं
पार्थजयद्रथवधंप्रति॥ निवार्यसेनांमहतींहत्वाशूरांश्चपार्थिवान्॥ ४८॥ निहतःसैंधवोराजात्वयास्त्रबलतेजसा॥ आश्चर्यंसिंधुराजस्यवधंजानंतिपार्थिवाः
॥ ४९॥ अनाश्चर्यंहितत्त्वत्तस्त्वंहिपार्थमहारथः॥ त्वांहिप्राप्यरणेक्षत्रमेकाहादितिभारत॥५०॥

समर्थेत्वांप्राप्यएकाहात्नश्यमानंक्षत्रंयुक्तंबलवत्तरंमन्येयंजानीयांक्षणेननाश्यमपिपूर्णैकाहपर्यंतंस्थापयित्वादितिभावसार्द्धः ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२॥७३॥७४॥७५ ॥ ७६ ॥

नस्यमानमहंयुक्तंमन्येयमितिमेमतिः॥ सेयंपार्थचमूर्घोराधार्तराष्ट्रस्यसंयुगे॥ ५१ ॥ हतसर्वस्ववीराहिभीष्मद्रोणौयदाहतौ॥ शीर्णप्रवरयोधाद्यहतवाजिरथ
द्विपा॥ ५२ ॥ हीनासूर्येंदुनक्षत्रैर्द्यौरिवाभातिभारती॥ विध्वस्ताहिरणेपार्थसेनेयंभीमविक्रम॥ ५३ ॥ आसुरीवपुरासेनाशक्रस्येवपराक्रमैः॥ तेषांहतावशि
ष्टास्तुसंतिपंचमहारथाः॥ ५४ ॥ अश्वत्थामाकृतवर्माकर्णोमद्राधिपःकृपः॥ तांस्त्वमद्यनरव्याघ्रहत्वापंचमहारथान्॥ ५५ ॥ हतामित्रःप्रयच्छोर्वींराज्ञेसद्वी
पपत्तनां॥ साकाशजलपातालांसपर्वतमहावनां॥ ५६ ॥ प्राप्नोत्वमितवीर्यश्रीरद्यपार्थोवसुंधरां॥ एतांपुराविष्णुरिवहत्वादैतेयदानवान्॥ ५७॥ प्रयच्छमेदि
नींराज्ञेशक्रायैवहरिर्यथा॥ अद्यमोदंतुपंचालानिहतेष्वरिषुत्वया॥ विष्णुनानिहतेष्वेवदानवेयेषुदेवताः॥ ५८ ॥ यदिवाद्विपदांश्रेष्ठद्रोणंमानयतोगुरुं॥ अश्व
त्थाम्निकृपातेस्तिकृपैवाचार्यगौरवात्॥ ५९ ॥ अत्यंतापचितान्बंधून्मानयन्मात्वबांधवान्॥ कृतवर्माणमासाद्यननेष्यसियमक्षयं॥ ६० ॥ भ्रातरंमातुरासाद्य
शल्यंमद्रजनाधिपं॥ यदित्वमरविंदाक्षदयावान्नजिघांससि॥ ६१ ॥ इमंपापमतिंक्षुद्रमत्यंतंपांडवान्प्रति॥ कर्णमद्यनरश्रेष्ठजह्याशुनिशितैःशरैः॥ ६२ ॥
एतत्तेसुकृतंकर्मनात्रकिंचनयुज्यते॥ वयमप्यनुजानीमोनात्रदोषोस्तिकश्चन॥ ६३ ॥ दहनेयत्सपुत्रायानिशिमातुस्त्वानघ॥ द्यूतार्थंयच्चयुष्मासुप्रावर्त्तत
सुयोधनः॥ ६४ ॥ तस्यसर्वस्यदुष्टात्माकर्णोवैमूलमित्युत॥ कर्णाद्धिमन्यतेत्राणंनित्यमेवसुयोधनः॥ ६५ ॥ ततोमामपिसंरब्धोनिग्रहीतुंप्रचक्रमे॥ स्थिरबु
द्धिर्नरेंद्रस्यधार्तराष्ट्रस्यमानद॥ ६६ ॥ कर्णःपार्थान्रणेसर्वान्विजेष्यतिनसंशयः॥ कर्णमाश्रित्यकौंतेयधार्तराष्ट्रेणविग्रहः॥ ६७ ॥ रोचितोभवतासार्धंजानता
पिबलंतव॥ कर्णोहिभाषतेनित्यमहंपार्थान्समागतान्॥ ६८ ॥ वासुदेवंचदाशार्हंविजेष्यामिमहारथं॥ प्रोत्साहयन्दुरात्मानंधार्तराष्ट्रंसुदुर्मतिं॥ ६९ ॥ समि
तौगर्जतेकर्णस्तमद्यजहिभारत॥ यच्चयुष्मासुपापंवैधार्तराष्ट्रःप्रयुक्तवान्॥ ७० ॥ तत्रसर्वत्रदुष्टात्माकर्णःपापमतिर्मुखं॥ यच्चतद्धार्तराष्ट्रस्यक्रूरैःषड्भिर्महार
थैः॥ ७१ ॥ अपश्यंनिहतंवीरंसौभद्रमृषभेक्षणं॥ द्रोणद्रौणिकृपान्वीरान्कर्षयंतंनरर्षभान्॥ ७२ ॥ निर्मनुष्यांश्चमातंगान्विरथांश्चमहारथान्॥ व्यश्वारोहांश्च
तुरगान्पत्तीन्व्यायुधजीविनः॥ ७३ ॥ कुर्वंतमृषभस्कंधंकुरुवृष्णियशस्करं॥ विधमंतमनीकानिव्यथयंतंमहारथान्॥ ७४ ॥ मनुष्यवाजिमातंगान्प्राहिण्वंतं
यमक्षयं॥ शरैःसौभद्रमायांतंदहंतमिववाहिनीं॥ ७५ ॥ तन्मेदहतिगात्राणिसखेसत्येनतेशपे॥ यत्तत्रापिचदुष्टात्माकर्णोभ्यद्रुह्यतप्रभो॥ ७६ ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥

अशक्नुवंश्चाभिमन्योःकर्णःस्थातुंरणेग्रतः ॥ सौभद्रशरनिर्भिन्नोविसंज्ञःशोणितोक्षितः ॥ ७७ ॥ निःश्वसन्क्रोधसंदीप्तोविमुखःसायकार्दितः ॥ अपयान
कृतोत्साहोनिराशश्चापिजीविते ॥ ७८ ॥ तस्थौसुविह्वलःसंख्येप्रहारजनितश्रमः ॥ अथद्रोणस्यसमरेतत्कालसदृशंतदा ॥ ७९ ॥ श्रुत्वाकर्णोवचःक्रूरंततश्चि
च्छेदकार्मुकं ॥ ततश्छिन्नायुधंतेनरणेपंचमहारथाः ॥ ८० ॥ तंचैवनिकृतिप्रज्ञाःप्राहरञ्छरवृष्टिभिः ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेसर्वेषांदुःखमाविशत् ॥ ८१ ॥ प्राह
सत्सतुदुष्टात्माकर्णःसचसुयोधनः ॥ यच्चकर्णोब्रवीत्कृष्णांसभायांपरुषंवचः ॥ ८२ ॥ प्रमुखेपांडवेयानांकुरूणांचनृशंसवत् ॥ विनष्टाःपांडवाःकृष्णेशाश्वतंन
रकंगताः ॥ ८३ ॥ पतिमन्यंपृथुश्रोणिवृणीष्वमृदुभाषिणि ॥ एषात्वंधृतराष्ट्रस्यदासीभूतानिवेशनं ॥ ८४ ॥ प्रविशारालपक्ष्माक्षिनसंतिपतयस्तव ॥ नपांडवाः
प्रभवंतितवकृष्णेकथंचन ॥ ८५ ॥ दासभार्याचपांचालिस्वयंदासीचशोभने ॥ अद्यदुर्योधनोह्येकःपृथिव्यांनृपतिःस्मृतः ॥ ८६ ॥ सर्वेचास्यमहीपालायोग
क्षेममुपासते ॥ पश्येदानींयथाभद्रेविनष्टाःपांडवाःसमं ॥ ८७ ॥ अन्योन्यंसमुदीक्षंतेधार्तराष्ट्रस्यतेजसा ॥ व्यक्तंषंढतिलाह्येतेनपुरेवनिमज्जिताः ॥ ८८ ॥ प्रे
ष्यवच्चापिराजानमुपस्थास्यंतिकौरवं ॥ इत्युक्तवानधर्मज्ञस्तदापरमदुर्मतिः ॥ ८९ ॥ पापःपापवचःकर्णःशृण्वतस्तवभारत ॥ अद्यपापस्यतद्वाक्यंसुवर्णविकृ
ताःशराः ॥ ९० ॥ शमयंतुशिलाधौतास्त्वयास्ताजीवितच्छिदः ॥ यानिचान्यानिदुष्टात्मापापानिकृतवांस्त्वयि ॥ ९१ ॥ तान्यद्यजीवितंचास्यशमयंतुशरास्त
व ॥ गांडीवप्रहितान्घोरानद्यगात्रैःस्पृशञ्छरान् ॥ ९२ ॥ कर्णःस्मरतुदुष्टात्मावचनंद्रोणभीष्मयोः ॥ सुवर्णपुंखानाराचाःशत्रुघ्नावैद्युतप्रभाः ॥ ९३ ॥ त्वयाऽस्ता
स्तस्यवर्माणिभित्त्वापास्यंतिशोणितं ॥ उग्रास्त्वद्भुजनिर्मुक्तामर्मभित्त्वामहाशराः ॥ ९४ ॥ अद्यकर्णंमहावेगाःप्रेषयंतुयमक्षयं ॥ अद्यहाहाकृतादीनाविषण्णा
स्त्वच्छरार्दिताः ॥ ९५ ॥ प्रपतंतंरथात्कर्णंपश्यंतुवसुधाधिपाः ॥ अद्यशोणितसंमग्नंशयानंपतितंभुवि ॥ अपविद्धायुधंकर्णंदीनाःपश्यंतुबांधवाः ॥ ९६ ॥ ह
स्तिकक्षोमहानस्यभल्लेनोन्मथितस्त्वया ॥ प्रकंपमानःपततुभूमावपिरथध्वजः ॥ ९७ ॥ त्वयाशरशतैश्छिन्नंरथंहेमविभूषितं ॥ हतयोधाश्वमुत्सृज्यभीतःशल्यः
पलायतां ॥ ९८ ॥ नचेत्कर्णसुतंपार्थसूतपुत्रस्यपश्यतः ॥ प्रतिज्ञावारणार्थायनिहनिष्यसिसायकैः ॥ ९९ ॥ हतंकर्णस्तुतंदृष्ट्वाप्रियंपुत्रंदुरात्मवान् ॥ स्मरतांद्रो
णभीष्माभ्यांवचःक्षत्तुश्चमानद ॥ १०० ॥ ततःसुयोधनोदृष्ट्वाहतमाधिरथिंत्वया ॥ निराशोजीवितेत्वद्यराज्येचैवभवत्वरिः ॥ १०१ ॥

॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ १२५ ॥

एतेद्रवंतिपंचालावध्यमानाःशितैःशरैः॥ कर्णेनभरतश्रेष्ठपांडवानुज्जिहीर्षवः॥१०२॥ पंचालान्द्रौपदेयांश्चधृष्टद्युम्नशिखंडिनौ॥ धृष्टद्युम्नतनूजांश्चशतानीकं
चनाकुलिं॥ १०३॥ नकुलंसहदेवंचदुर्मुखंजनमेजयं॥ सुधर्माणंसात्यकिंचविद्धिकर्णवशंगतान्॥ १०४ ॥ अभ्याहतानांकर्णेनपंचालानामसौरणे॥ श्रूय
तेनिनदोघोरस्त्वद्बंधूनांपरंतप॥ १०५ ॥ नत्वेवभीताःपंचालाःकथंचित्स्युःपराङ्मुखाः॥नहिमृत्युंमहेष्वासागणयंतिमहारणे॥१०६॥ यएकःपांडवींसेनांश
रौघैःसमवेष्टयत्॥ तंसमासाद्यपंचालाभीष्मान्नासन्पराङ्मुखाः॥ १०७॥ तेकथंकर्णमासाद्यविद्रवेयुर्महारथाः॥ यस्त्वेकःसर्वपंचालानहन्यहनिनाशयन्
॥ १०८॥ कालवच्चरतेवीरःपंचालानांरथव्रजे॥तमप्यासाद्यसमरेमित्रार्थेमित्रवत्सलाः॥ १०९॥ तथाज्वलंतमस्त्राग्निंगुरुंसर्वधनुष्मतां॥ निर्दहंतंचसमरेदु
र्धर्षंद्रोणमोजसा॥ ११०॥ तेनित्यमुदिताजेतुंमृधेशत्रूनरिंदम॥ नजात्वाधिरथेर्भीताःपंचालाःस्युःपराङ्मुखाः॥ १११ ॥ तेषामापततांशूरःपंचालानांतर
स्विनां॥ आदत्तासून्शरैःकर्णःपतंगानामिवानलः॥११२॥ एतेद्रवंतिपंचालाद्राव्यंतेयोधिभिर्ध्रुवं॥ कर्णेनभरतश्रेष्ठपश्यपश्यतथाकृतान्॥११३॥ तांस्तथा
भिमुखान्वीरान्मित्रार्थेत्यक्तजीवितान्॥ क्षयंनयतिराधेयःपंचालाञ्छतशोरणे॥१४॥ तद्भारतमहेष्वासानगाधेमज्जतोऽप्लवे॥ कर्णार्णवेप्लवोभूत्वापंचालां
स्त्रातुमर्हसि॥१५॥ अस्त्रंहिरामात्कर्णेनभार्गवादृषिसत्तमात्॥ यदुपात्तंमहाघोरंतस्यरूपमुदीर्यते॥ १६॥ तापनंसर्वसैन्यानांघोररूपंसुदारुणं॥ समावृत्यम
हासेनांज्वलंतंस्वेनतेजसा॥ १७॥ एतेचरंतिसंग्रामेकर्णचापच्युताःशराः॥ भ्रमराणामिवव्रातास्तापयंतिस्मतावकान्॥ १८॥ एतेद्रवंतिपंचालादिक्षुसर्वा
सुभारत॥ कर्णास्त्रंसमरेप्राप्यदुर्निवार्यमनात्मभिः॥ १९॥ एषभीमोदृढक्रोधोवृतःपार्थसमंततः॥ सृंजयैर्योधयन्कर्णंपीड्यतेनिशितैःशरैः॥१२०॥ पांडवा
न्सृंजयांश्चैवपंचालांश्चैवभारत॥ हन्यादुपेक्षितःकर्णोरोगोदेहमिवागतः॥२१॥ नान्यंत्वत्तोहिपश्यामियोधंयौधिष्ठिरेबले॥ यःसमासाद्यराधेयंस्वस्तिमाना
व्रजेद्गृहं॥ २२॥ तमद्यनिशितैर्बाणैर्विनिहत्यनरर्षभ॥ यथाप्रतिज्ञंपार्थत्वंकृत्वाकीर्तिमवाप्नुहि॥ २३ ॥ त्वंहिशक्तोरणेजेतुंसकर्णानपिकौरवान्॥ नान्योयु
धियुधांश्रेष्ठसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ २४॥ एतत्कृत्वामहत्कर्महत्वाकर्णंमहारथं॥ कृतार्थःसफलःपार्थःसुखीभवनरोत्तम॥ १२५॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप
र्वणिकृष्णवाक्येत्रिसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७३॥ ॥ ७॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७३॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

सकेशवस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ज्वलंतंपुंस्त्वमार्षं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ स्मरतांस्मरतु ॥ १४ ॥ मंडलंद्यूतेशारीस्थापनपट्टं दुरोदरंपाशं ॥ १५॥ १६ ॥

संजयउवाच सकेशवस्यबीभत्सुःश्रुत्वाभारतभाषितं ॥ विशोकःसंप्रहृष्टश्चक्षणेनसमपद्यत ॥ १ ॥ ततोज्यामभिमृज्याशुव्याक्षिपद्गांडिवंधनुः ॥ दध्रेकर्ण
विनाशायकेशवंचाभ्यभाषत ॥ २ ॥ त्वयानाथेनगोविंदध्रुवएवजयोमम ॥ प्रसन्नोयस्यमेद्यत्वंलोकेभूतभविष्यकृत् ॥ ३ ॥ त्वत्सहायोह्यहंकृष्णत्रींल्लोकान्वै
समागतान् ॥ प्रापयेयंपरंलोकंकिमुकर्णमहाहवे ॥ ४ ॥ पश्यामिद्रवतींसेनांपंचालानांजनार्दन ॥ पश्यामिकर्णसमरेविचरंतमभीतवत् ॥ ५॥ भार्गवास्त्रंचप
श्यामिज्वलंतंकृष्णसर्वशः ॥ सृष्टंकर्णेनवार्ष्णेयशक्रेणेवयथाशनिं ॥६॥ अयंखलुससंग्रामोयत्रकर्णमयाहतं ॥ कथयिष्यंतिभूतानियावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ७॥
अद्यकृष्णविकर्णामेकर्णंनेष्यंतिमृत्यवे ॥ गांडीवमुक्ताःक्षिण्वंतोममहस्तप्रचोदिताः ॥ ८ ॥ अद्यराजाधृतराष्ट्रःस्वांबुद्धिमवमंस्यते ॥ दुर्योधनमराज्यार्हंययारा
ज्येभ्यषेचयत् ॥ ९ ॥ अद्यराज्यात्सुखाच्चैवश्रियोराष्ट्रात्तथापुरात् ॥ पुत्रेभ्यश्चमहाबाहोधृतराष्ट्रोविमोक्ष्यति ॥१०॥ गुणवंतंहियोद्वेष्टिनिर्गुणंकुरुतेप्रभुं ॥ सशो
चतिनृपःकृष्णक्षिप्रमेवागतेक्षये ॥ ११ ॥ यथाचपुरुषःकश्चिच्छित्वाचाम्रवणंमहत् ॥ फलंदृष्ट्वाभृशंदुःखीभविष्यतिजनार्दन ॥ सूतपुत्रेहतेत्वद्यनिराशोभवि
ताप्रभुः ॥ १२ ॥ अद्यदुर्योधनोराज्याज्जीविताच्चनिराशकः ॥ भविष्यतिहतेकर्णेकृष्णसत्यंब्रवीमिते ॥ १३ ॥ अद्यदृष्ट्वामयाकर्णंशरैर्विशकलीकृतं ॥ स्मरतांत
ववाक्यानिशमंप्रतिजनेश्वरः ॥ १४ ॥ अद्यासौसौबलःकृष्णग्लहान्जानातुवैशरान् ॥ दुरोदरंचगांडीवंमंडलंचरथंप्रति ॥ १५ ॥ अद्यकुंतीसुतस्याहंदृढंराज्ञः
प्रजागरं ॥ व्यपनेष्यामिगोविंदहत्वाकर्णंशितैःशरैः ॥ १६ ॥ अद्यकुंतीसुतोराजाहतेसूतसुतेमया ॥ सुप्रहृष्टमनाःप्रीतश्चिरंसुखमवाप्स्यति ॥ १७॥ अद्यचाह
मनाधृष्यंकेशवाप्रतिमंशरं ॥ उत्स्रक्ष्यामीहयःकर्णंजीविताद्भ्रंशयिष्यति ॥ १८ ॥ यस्यचैतद्व्रतंमत्यंवधेकिलदुरात्मनः ॥ पादौनधावयेतावद्यावद्धन्यांनफाल्गु
नं ॥ १९ ॥ मृषाकृत्वाव्रतंतस्यपापस्यमधुसूदन ॥ पातयिष्येरथात्कायंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २० ॥ योसौरणेनरंनान्यंपृथिव्यामनुमन्यते ॥ तस्याद्यसूतपुत्रस्य
भूमिःपास्यतिशोणितम् ॥ २१ ॥ अपतिर्ह्यसिकृष्णेतिसूतपुत्रोयदब्रवीत् ॥ धृतराष्ट्रमतेकर्णःश्लाघमानःस्वकान्गुणान् ॥ २२ ॥ अनृतंतत्करिष्यंतिमामका
निशिताःशराः ॥ आशीविषाइवक्रुद्धास्तस्यपास्यंतिशोणितं ॥२३॥ मयाहस्तवतामुक्तानाराचावैद्युतत्विषः ॥ गांडीवसृष्टादास्यंतिकर्णस्यपरमांगतिं ॥२४॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥५४ ॥ ५५॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७५॥

भविष्यतिहतेकर्णेमयिचापिजयाधिके॥ अहंहत्वारणेकर्णपुत्रंचास्यमहारथं ॥ ५० ॥ प्रीतिंदास्यामिभीमस्ययमयोःसात्यकस्यच ॥ धृष्टद्युम्नशिखंडिभ्यांपं
चालानांचमाधव॥ ५१ ॥ अद्यानृण्यंगमिष्यामिहत्वाकर्णमहाहवे॥ अद्यपश्यंतुसंग्रामेधनंजयममर्षणं॥ ५२ ॥ युध्यंतंकौरवान्संख्येघातयंतंचसूतजं॥भव
त्सकाशेवक्ष्येचपुनरेवात्मसंस्तवं॥ ५३ ॥ धनुर्वेदेमत्समोनास्तिलोकेपराक्रमेवाममकोस्तितुल्यः॥ कोवाप्यन्योमत्समोस्तिक्षमावांस्तथाक्रोधेसदृशोन्योनमे
स्ति॥ ५४॥ अहंधनुष्मानसुरान्सुरांश्चसर्वाणिभूतानिचसंगतानि॥ स्वबाहुवीर्याद्गमयेपराभवंमत्पौरुषंविद्धिपरंपरेभ्यः॥ ५५ ॥ शरार्चिषागांडिवेनाहमेकः
सर्वान्कुरून्बाह्लिकांश्चाभिहत्य॥ हिमात्ययेकक्षगतोयथाग्निस्तथादहेयंसगणान्प्रसह्य॥ ५६ ॥ पाणौपृषत्कालिखितामम्ैतेधनुश्चदिव्यंविततंसबाणं॥ पादौ
चमेसरथौसध्वजौचनमादृशंयुद्धगतंजयंति॥ ५७॥ इत्येवमुक्त्वार्जुनमेकवीरःक्षिप्रंरिपुघ्नःक्षतजोपमाक्षः॥ भीमंमुमुक्षुःसमरेप्रयातःकर्णस्यकायाच्चशिरो
जिहीर्षुः॥ ५८॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिअर्जुनवाक्येचतुःसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७४॥ ॥७५॥ धृतराष्ट्रउवाच समागमेपांडवसृंजयानां
महाभयेमामकानामगाधे॥ धनंजयेतातरणाययातेकर्णेनतद्युद्धमथोत्रकीदृक्॥ १॥ संजयउवाच तेषामनीकानिबृहद्ध्वजानिरणेसमृद्धानिसमाग
तानि॥ गर्जंतिभेरीनिनदोन्मुखानिनादैर्यथामेघगणास्तपांते॥ २ ॥ महागजाभ्राकुलमस्त्रतोयंवादित्रनेमीतलशब्दवच्च॥ हिरण्यचित्रायुधविद्युतंचशरासि
नाराचमहास्त्रधारं॥ ३ ॥ तद्भीमवेगंरुधिरौघवाहिखड्गाकुलंक्षत्रियजीवघाति॥ अनार्तवंक्रूरमनिष्टवर्षंबभूवतत्संहरणंप्रजानां॥ ४ ॥ एकंरथंसंपरिवार्यमृत्युं
नयंत्यनेकेचरथाःसमेताः॥ एकस्तथैकंरथिनंरथाग्र्यांस्तथारथश्चापिरथाननेकान्॥ ५ ॥ रथंससूतंसहयंचकंचित्कश्चिद्रथीमृत्युवशंनिनाय ॥ निनायचाप्ये
कगजेनकश्चिद्रथान्बहून्मृत्युवशेतथाश्वान्॥ ६ ॥ रथान्ससूतान्सहयान्गजांश्चसर्वानरीन्मृत्युवशंशरौघैः॥ निन्येहयांश्चैवतथाससादीन्पदातिसंघांश्चतथैव
पार्थः॥ ७॥ कृपःशिखंडीचरणेसमेतौदुर्योधनंसात्यकिरभ्यगच्छत्॥ श्रुतस्तथाद्रोणपुत्रेणसार्धंयुधामन्युश्चित्रसेनेनसार्धं॥ ८ ॥ कर्णस्यपुत्रंतुरथीसुषेणंस
मागतंसृंजयश्चोत्तमौजाः॥ गांधारराजंसहदेवःक्षुधार्तोमहर्षभंसिंहइवाभ्यधावत् ॥ ९ ॥

समागमेइति समागमेकर्णेनसहकीदृग्युद्धमभूदितिशेषः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

अद्यतप्स्यतिराधेयःपांचालींयत्तदाब्रवीत्॥सभामध्येवचःक्रूरंकुत्सयन्पांडवान्प्रति॥ २५॥ येवैषंढतिलास्तत्रभवितारोद्यतेतिलाः॥ हतेवैकर्तनेकर्णेसूतपुत्रेदु
रात्मनि॥ २६॥ अहंवःपांडुपुत्रेभ्यस्त्रास्यामीतियदब्रवीत्॥ धृतराष्ट्रसुतान्कर्णःश्लाघमानोत्मनोगुणान्॥ अनृतंतत्करिष्यंतिमामकानिशिताःशराः॥ २७॥
उद्योगःपांडुपुत्राणांसमाप्तिमुपयास्यति॥ हंताहंपांडवान्सर्वान्सपुत्रानितियोब्रवीत्॥ २८॥ तमद्यकर्णंहंतास्मिमिषतांसर्वधन्विनां॥ यस्यवीर्यसमाश्रित्यधा
र्तराष्ट्रोमहामनाः॥ २९॥ अवामन्यतदुर्बुद्धिर्नित्यमस्मान्दुरात्मवान्॥ हत्वाहंकर्णमाजौहितोषयिष्यामिभ्रातरं॥ ३० ॥ शरान्नानाविधान्मुक्त्वात्रासयिष्या
मिशात्रवान्॥ आकर्णमुक्तैरिपुभिर्यमराष्ट्रविवर्धनैः॥ ३१ ॥ भूमिशोभांकरिष्यामिपातितैरथकुंजरैः॥ तत्राहंवैमहासंख्येसंपन्नंयुद्धदुर्मदं॥ ३२॥ अद्यकर्ण
महंघोरंसूदयिष्यामिसायकैः॥ अद्यकर्णेहतेकृष्णधार्तराष्ट्राःसराजकाः॥ ३३॥ विद्रवंतुदिशोभीताःसिंहत्रस्तामृगाइव॥ अद्यदुर्योधनोराजाआत्मानंचानुशो
चतां॥ ३४॥ हतेकर्णेमयासंख्येसपुत्रेससुहृज्जने॥ अद्यकर्णंहतंदृष्ट्वाधार्तराष्ट्रोत्यमर्षणः॥ ३५॥ जानातुमांरणेकृष्णप्रवरंसर्वधन्विनां॥ सपुत्रपौत्रंसामात्यं
सभृत्यंचनिराशिषं॥ ३६॥ अद्यराज्येकरिष्यामिधृतराष्ट्रंजनेश्वरं॥ अद्यकर्णस्यचक्रांगाःक्रव्यादाश्चपृथग्विधाः॥ ३७॥ शरैश्छिन्नानिगात्राणिविचरिष्यंति
केशव॥ अद्यराधासुतस्याहंसंग्रामेमधुसूदन॥ ३८॥ शिरश्छेत्स्यामिकर्णस्यमिषतांसर्वधन्विनां॥ अद्यतीक्ष्णैर्विपाठैश्चक्षुरैश्चमधुसूदन॥ ३९॥ रणेछेत्स्या
मिगात्राणिराधेयस्यदुरात्मनः॥ अद्यराजामहत्कृच्छ्रंसंत्यक्ष्यतियुधिष्ठिरः॥ ४०॥ संतापंमानसंवीरश्चिरसंभृतमात्मनः॥ अद्यकेशवराधेयमहंहत्वासबांधवं
॥ ४१॥ नंदयिष्यामिराजानंधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ अद्याहमनुगान्कृष्णकर्णस्यकृपणान्युधि॥ ४२॥ हंताज्वलनसंकाशैःशरैःसर्पविषोपमैः॥ अद्याहंहेमकवचै
राबद्धमणिकुंडलैः॥ ४३॥ संस्तरिष्यामिगोविंदवसुधांवसुधाधिपैः॥ अद्याभिमन्योःशत्रूणांसर्वेषांमधुसूदन॥ ४४॥ प्रमथिष्यामिगात्राणिसिरांशिचशि
तैःशरैः॥ अद्यनिर्धार्तराष्ट्रांचभ्रात्रेदास्यामिमेदिनीं॥ ४५॥ निरर्जुनांवापृथिवींकेशवानुचरिष्यसि॥ अद्याहमनृणःकृष्णभविष्यामिधनुर्भृतां॥ ४६॥ कोप
स्यचकुरूणांचशराणांगांडिवस्यच॥ अद्यदुःखमहंमोक्ष्येत्रयोदशसमार्जितं॥ ४७॥ हत्वाकर्णंरणेकृष्णशंबरंमघवानिव॥ अद्यकर्णेहतेयुद्धेसोमकानांमहा
रथाः॥ ४८॥ कृतंकार्यंचमन्यंतांमित्रकार्येप्सवोयुधि॥ ममचैवकथंप्रीतिःशैनेयस्याद्यमाधव॥ ४९॥

पांचालेयंपांचालीतनयंनाकुलिं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥

शतानीकोनाकुलिःकर्णपुत्रंयुवायुवानंवृषसेनंशरौघैः ॥ समार्पयत्कर्णपुत्रश्चशूरःपांचालेयंशरवर्षैरनेकैः ॥ १० ॥ रथर्षभःकृतवर्माणमार्छन्माद्रीपुत्रोनकुल श्चित्रयोधी ॥ पंचालानामधिपोयाज्ञसेनिःसेनापतिःकर्णमार्छत्ससैन्यं ॥ ११ ॥ दुःशासनोभारतभारतीचसंशप्तकानांपृतनासमृद्धा ॥ भीमंरणेशस्त्रभृतांवरि ष्ठंभीमंसमार्छत्तमसह्यवेगं ॥ १२ ॥ कर्णात्मजंतत्रजघानवीरस्तथाच्छिनच्चोत्तमौजाःप्रसह्य ॥ तस्योत्तमांगंनिपपातभूमौनिनादयद्द्यांनिनदेनखंच ॥ १३ ॥ सुषेणशीर्षंपतितंपृथिव्यांविलोक्यकर्णोथतदार्तरूपः ॥ क्रोधाद्धयांस्तस्यरथंध्वजंचबाणैःसुधारैर्निशितैरकृंतत् ॥ १४ ॥ सतूत्तमौजानिशितैःपृषत्कैर्विव्याधखड्गेनचभास्वरेण ॥ पार्ष्णिग्रहांश्चैवकृपस्यहत्वाशिखंडिवाहंसततोध्यरोहत् ॥ १५ ॥ कृपंतुदृष्ट्वाविरथंरथस्थोनैच्छच्छरैस्ताडयितुंशिखंडी ॥ तंद्रौणिरावार्यरथंकृ पस्यसमुज्जह्रेपंकगतांयथागां ॥ १६ ॥ हिरण्यवर्मानिशितैःपृषत्कैस्तवात्मजानामनिलात्मजोवै ॥ अतापयत्सैन्यमतीवभीमःकालेशुचौमध्यगतोयथार्कः ॥ ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलद्वंद्वयुद्धेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अथत्विदानींतुमुलेविमर्देद्विष द्भिरेकोबहुभिःसमावृतः ॥ महारणेसारथिमित्युवाचभीमश्चमूंवाहयधार्तराष्ट्रीं ॥ १ ॥ त्वंसारथेयाहिजवेनवाहैर्नयाम्येतान्धार्तराष्ट्रान्यमाय ॥ संचोदितोभी मसेनेनचैवंससारथिःपुत्रबलंत्वदीयं ॥ २ ॥ प्रायात्ततःसत्वरमुग्रवेगोयतोभीमस्तद्बलंगंतुमैच्छत् ॥ ततोपरेनागरथाश्वपत्तिभिःप्रत्युद्ययुस्तंकुरवःसमंतात् ॥ ॥ ३ ॥ भीमस्यवाहाग्र्यमुदारवेगंसमंततोबाणगणैर्निजघ्नुः ॥ ततःशरानापततोमहात्माचिच्छेदबाणैस्तपनीयपुंखैः ॥ ४ ॥ तेवैनिपेतुस्तपनीयपुंखाद्विधात्रिधा भीमशरैर्निकृत्ताः ॥ ततोराजन्नागरथाश्वयूनांभीमाहतानांवरराजमध्ये ॥ ५ ॥ घोरोनिनादःप्रबभौनरेंद्रवज्राहतानामिवपर्वतानां ॥ तेवध्यमानाश्चनरेंद्रमु ख्यानिर्भिन्नंतोभीमशरप्रवेकैः ॥ ६ ॥ भीमंसमंतात्समरेऽभ्यरोहन्वृक्षंशकुंताइवपुष्पहेतोः ॥ ततोभियातेतवसैन्येसभीमःप्रादुश्चक्रेवेगमनंतवेगः ॥ ७ ॥ य थांतकालेक्षपयन्दिधक्षुर्भूतांतकृत्कालइवात्तदंडः ॥ तस्यातिवेगस्यरणेतिवेगंनाशक्नुवन्धारयितुंत्वदीयाः ॥ ८ ॥ व्यात्ताननस्यापततोयथैवकालस्यकालेहर तःप्रजावै ॥ ततोबलंभारतभारतानांप्रदह्यमानंसमरेमहात्मना ॥ ९ ॥ भीतंदिशोऽकीर्यतभीमनुन्नंमहानिलेनाभ्रगणायथैव ॥ ततोधीमान्सारथिमब्रवीद्बली सभीमसेनःपुनरेवहृष्टः ॥ १० ॥

अथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

सूताभिजानीहिस्वकान्परान्वारथान्ध्वजांश्चापततःसमेतान् ॥ युद्ध्यन्त्वहंनाभिजानामिकिंचिन्मासैन्यंस्वंछादयिष्येपृषत्कैः ॥ ११ ॥ अरीन्विशोकाभिनिरी
क्ष्यसर्वतोरथोध्वजाग्राणिधुनोतिमेभृशं ॥ राजातुरोनागमयत्किरीटीबहूनिदुःखान्यभियातोस्मिसूत ॥ १२ ॥ एतद्दुःखंसारथेधर्मराजोयन्मांहित्वायातवा
नृशत्रुमध्ये ॥ नैनंजीवंनाद्यजानाम्यजीवंबीभत्सुंवातन्ममाद्यातिदुःखं ॥ १३ ॥ सोहंद्विषत्सैन्यमुदग्रकल्पंविनाशयिष्येपरमप्रतीतः ॥ एतन्निहत्याजिमध्येसमे
तंप्रीतोभविष्यामिसहत्वयाद्य ॥ १४ ॥ सर्वांस्तूणान्सायकानामवेक्ष्यकिंशिष्टंस्यात्सायकानांरथेमे ॥ कावाजातिःकिंप्रमाणंचतेषांज्ञात्वाव्यक्तंतत्समाचक्ष्व
सूत ॥ १५ ॥ विशोकउवाच षण्मार्गणानामयुतानिवीरक्षुराश्चभल्लाश्चतथायुतास्याः ॥ नाराचानांद्वेसहस्रेचवीरत्रीण्येवचप्रदराणांस्मपार्थ ॥ १६ ॥
अस्त्यायुधंपांडवेयावशिष्टंनयद्वहेच्छकटंषड्गवीयं ॥ एतद्विद्वन्मुंचसहस्रशोपिगदासिबाहुद्रविणंचतेस्ति ॥ १७ ॥ प्रासाश्चमुद्गराःशक्तयस्तोमराश्चमाभैषीस्त्वं
संक्षयादायुधानां ॥ १८ ॥ भीमसेनउवाच सूताद्यैनंपश्यभीमप्रयुक्तैःसंछिंदद्भिःपार्थिवानांसुवेगैः ॥ छन्नंबाणैराहवंघोररूपंनष्टादित्यंमृत्युलोकेनतुल्यं
॥ १९ ॥ अद्यैतद्वैविदितंपार्थिवानांभविष्यतित्वाकुमारंचसूत ॥ निमग्नोवासमरेभीमसेनएकःकुरून्वासमरेव्यजैषीत् ॥ २० ॥ सर्वेसंख्येकुरवोनिष्पतंतुमांवा
लोकाःकीर्तयंत्वाकुमारं ॥ सर्वानेकस्तानहंपातयिष्येतेवासर्वेभीमसेनंतुदंतु ॥ २१ ॥ आशास्तारःकर्मचाप्युत्तमंयेतन्मेदेवाःकेवलंसाधयंतु ॥ आयात्विहाद्यार्जु
नःशत्रुघातीशक्रस्तूर्णंयज्ञइवोपहूतः ॥ २२ ॥ ईक्षस्वैतांभारतींदीर्यमाणामेतेकस्माद्विद्रवंतेनरेंद्राः ॥ व्यक्तंधीमान्सव्यसाचीनराग्र्यःसैन्यंत्वेतच्छादयत्याशुबा
णैः ॥ २३ ॥ पश्यध्वजांश्चद्रवतोविशोकनागाहयान्पत्तिसंघांश्चसंख्ये ॥ रथान्विकीर्णान्शरशक्तिताडितान्पश्यस्वैतान्रथिनश्चैवसूत ॥ २४ ॥ आपूर्यतेकौर
वीचाप्यभीक्ष्णंसेनात्यसौसुभृशंहन्यमाना ॥ धनंजयस्याशनितुल्यवेगैर्ग्रस्ताशरैःकांचनबर्हिजालैः ॥ २५ ॥ एतेद्रवंतिस्मरथाश्वनागाःपदातिसंघानतिमर्द
यंतः ॥ संमुह्यमानाःकौरवाःसर्वएवद्रवंतिनागाइवदाहभीताः ॥ २६ ॥ हाहाकृताश्चैवरणेविशोकमुंचंतिनादान्विपुलान्गजेंद्राः ॥ २७ ॥ विशोकउवाच
किंभीमनैनंत्वमिहाश्रृणोषिविस्फारितंगांडिवस्यातिघोरं ॥ क्रुद्धेनपार्थेनविकृष्यतोद्यकच्चिन्नमेतवकर्णौविनष्टौ ॥ २८ ॥ सर्वेकामाःपांडवतेसमृद्धाःकपिर्ह्य
सौदृश्यतेहस्तिसैन्ये ॥ नीलाद्घनाद्विद्युतमुच्चरंतींतथापश्यविस्फुरंतींधनुर्ज्यां ॥ २९ ॥

कपिर्ध्वसौवीक्षतेसर्वतोवैध्वजाग्रमारुह्यधनंजयस्य ॥ वित्रासयन्रिपुसंघान्विमर्दैर्बिभेम्यस्मादात्मनैवाभिवीक्ष्य॥३०॥विभ्राजतेचातिमात्रंकिरीटंविचि
त्रमेतच्चधनंजयस्य॥दिवाकराभोमणिरेषदिव्योविभ्राजतेचैवकिरीटसंस्थः॥३१॥पार्श्वेभीमंपांडुराभ्रप्रकाशंपश्यस्वशंखंदेवदत्तंसुघोषं॥ अभीषुहस्तस्य
जनार्दनस्यविगाहमानस्यचमूंपरेषां॥३२॥रविप्रभंवज्रनाभंक्षुरांतंपार्श्वेस्थितंपश्यजनार्दनस्य ॥ चक्रंयशोवर्धनंकेशवस्यसदार्चितंयदुभिःपश्यवीर ॥
॥३३॥महाद्विपानांसरलद्रुमोपमाःकरानिकृत्ताःप्रपतंत्यमीक्षुरैः॥ किरीटिनातेनपुनःससादिनःशरैर्निकृत्ताःकुलिशैरिवाद्रयः॥३४॥तथैवकृष्णस्यचपांच
जन्यंमहार्हमेतंद्विजराजवर्णं॥कौंतेयपश्योरसिकौस्तुभंचजाज्वल्यमानंविजयांस्रजंच॥ ३५ ॥ध्रुवंरथाग्र्यःसमुपैतिपार्थोविद्रावयन्सैन्यमिदंपरेषां ॥ सिता
भ्रवर्णैरसितप्रयुक्तैर्हयैर्महार्हैरथिनांवरिष्ठः॥३६॥ रथान्हयान्पत्तिगणांश्चसायकैर्विदारितान्पश्यपतंत्यमीयथा॥तवानुजेनामरराजतेजसामहावनानीव
सुपर्णवायुना॥३७॥चतुःशतान्पश्यरथानिमान्हतान्सवाजिसूतान्समरेकिरीटिना॥महेषुभिःसप्तशतानिदंतिनांपदातिसादींश्चरथाननेकशः॥ ३८ ॥
अयंसमभ्येतितवांतिकंबली निघ्नन्कुरूंश्चित्रइवग्रहोर्जुनः॥समृद्धकामोसिहतास्तवाहितावलंतवायुश्चचिरायवर्धतां॥३९॥ भीमसेनउवाच ददानि
तेग्रामवरांश्चतुर्दशप्रियाख्यानेसारथेसुप्रसन्नः॥दासीशतंचापिरथांश्चविंशतिंयदर्जुनंवेदयसेविशोक॥४०॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिभीमसेनवि
शोकसंवादेषट्सप्ततितमोऽध्यायः॥७६॥ ॥७७॥ संजयउवाच श्रुत्वातुरथनिर्घोषंसिंहनादंचसंयुगे॥अर्जुनःप्राहगोविंदंशीघ्रंनोदयवाजिनः
॥१॥अर्जुनस्यवचःश्रुत्वागोविंदोर्जुनमब्रवीत्॥एषगच्छामिसुक्षिप्रंयत्रभीमोव्यवस्थितः॥ २ ॥तंयांतमश्वैर्हिमशंखवर्णैःसुवर्णमुक्तामणिजालनद्धैः॥
जंभंजिघांसुंप्रगृहीतवज्रंजयायदेवेंद्रमिवोग्रमन्युं॥३॥रथाश्वमातंगपदातिसंघाबाणस्वनैर्नेमिखुरस्वनैश्च॥संनादयंतोवसुधांदिशश्चक्रुद्धान्नृसिंहाजयम
भ्युदीयुः॥४॥तेषांचपार्थस्यचमारिषासीद्देहासुपापक्षपणंसुयुद्धं॥त्रैलोक्यहेतोरसुरैर्यथासीद्देवस्यविष्णोर्जयतांवरस्य॥५॥ तैरस्तमुच्चावचमायुधंतदेकः
प्रचिच्छेदकिरीटमाली॥क्षुरार्धचंद्रैर्निशितैश्चभल्लैःशिरांसितेषांबहुधाचबाहून्॥ ६ ॥ छत्राणिवालव्यजनानिकेतूनश्वान्रथान्पत्तिगणान्द्विपांश्च॥तेपेतुरु
र्व्यांबहुधाविरूपावातप्रणुन्नानियथावनानि॥७॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

सुवर्णजालावततामहागजाःसवैजयंतीध्वजयोधकल्पिताः ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिःसमाचिताश्चकाशिरेप्रज्वलितायथाचलाः ॥ ८ ॥ विदार्यनागाश्वरथान्ध
नंजयःशरोत्तमैर्वासववज्रसन्निभैः ॥ द्रुतंययौकर्णजिघांसयातथायथामरुत्वान्बलभेदनेपुरा ॥ ९ ॥ ततःसपुरुषव्याघ्रस्तवसैन्यमरिंदमः ॥ प्रविवेशमहा
बाहुर्मकरःसागरंयथा ॥ १० ॥ तंहृष्टास्तावकाराजन्रथपत्तिसमन्विताः ॥ गजाश्वसादिबहुलाःपांडवंसमुपाद्रवन् ॥ ११ ॥ तेषामापततांपार्थमारावःसुमहान
भून् ॥ सागरस्येवक्षुब्धस्ययथास्यात्सलिलस्वनः ॥ १२ ॥ तेतुतंपुरुषव्याघ्रंव्याघ्राइवमहारथाः ॥ अभ्यद्रवंतसंग्रामेत्यक्त्वाप्राणकृतंभयं ॥ १३ ॥ तेषामापत
तांतत्रशरवर्षाणिमुंचतां ॥ अर्जुनोव्यधमत्सैन्यंमहावातोघनानिव ॥ १४ ॥ तेर्जुनंसहिताभूत्वारथवंशैःप्रहारिणः ॥ अभियायमहेष्वासाविव्यधुर्निशितैःश
रैः ॥ १५ ॥ ततोर्जुनःसहस्राणिरथवारणवाजिनां ॥ प्रेषयामासविशिखैर्यमस्यसदनंप्रति ॥ १६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेपार्थचापच्युतैःशरैः ॥ तत्रतत्रस्मलीयं
तेभयेजातेमहारथाः ॥ १७ ॥ तेषांचतुःशतान्वीरान्यतमानान्महारथान् ॥ अर्जुनोनिशितैर्बाणैरनयद्यमसादनं ॥ १८ ॥ तेवध्यमानाःसमरेनानालिंगैःशितैः
शरैः ॥ अर्जुनंसमभित्यज्यदुद्रुवुर्वैदिशोदश ॥ १९ ॥ तेषांशब्दोमहानासीद्द्रवतांवाहिनीमुखे ॥ महौघस्येवजलधेर्गिरिमासाद्यदीर्यतः ॥ २० ॥ तांतुसेनांभृशं
विध्वाद्रावयित्वार्जुनःशरैः ॥ प्रायादभिमुखःपार्थःसूतानीकंहिमारिष ॥ २१ ॥ तस्यशब्दोमहानासीत्परानभिमुखस्यवै ॥ गरुडस्येवपततःपन्नगार्थेयथापुरा
॥ २२ ॥ तंतुशब्दमभिश्रुत्यभीमसेनोमहाबलः ॥ बभूवपरमप्रीतःपार्थदर्शनलालसः ॥ २३ ॥ श्रुत्वैवपार्थमायांतंभीमसेनःप्रतापवान् ॥ त्यक्त्वाप्राणान्महारा
जसेनांतवममर्दह ॥ २४ ॥ सवायुवीर्यप्रतिमोवायुवेगसमोजवे ॥ वायुवद्व्यचरद्भीमोवायुपुत्रःप्रतापवान् ॥ २५ ॥ तेनार्द्यमानाराजेंद्रसेनातवविशांपते ॥
व्यभ्रश्यतमहाराजभिन्नानौरिवसागरे ॥ २६ ॥ तांतुसेनांतदाभीमोदर्शयन्पाणिलाघवं ॥ शरैरवचकर्तोग्रैःप्रेषयिष्यन्यमक्षयं ॥ २७ ॥ तत्रभारतभीमस्यब
लंदृष्ट्वातिमानुषं ॥ व्यभ्रमंतरणेयोधाःकालस्येवयुगक्षये ॥ २८ ॥ तथार्दितान्भीमबलान्भीमसेनेनभारत ॥ दृष्ट्वादुर्योधनोराजाइदंवचनमब्रवीत् ॥ २९ ॥ सै
निकांश्चमहेष्वासान्योधांश्चभरतर्षभ ॥ समादिशन्रणेसर्वान्हतभीममितिस्मह ॥ ३० ॥ तस्मिन्हतेहतंमन्येपांडुसैन्यमशेषतः ॥ प्रतिगृह्यचतामाज्ञांतवपुत्र
स्यपार्थिवाः ॥ ३१ ॥ भीमंप्रच्छादयामासुःशरवर्षैःसमंततः ॥ गजाश्वबहुलाराजन्नराश्चजयगृद्धिनः ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥५७॥५८॥

रथेस्थिताश्चराजेंद्रपरिवव्रुर्वृकोदरं ॥ सतैःपरिवृतःशूरैःशूरोराजन्समंततः ॥ ३३॥ शुशुभेभरतश्रेष्ठोनक्षत्रैरिवचंद्रमाः ॥ परिवेषीयथासोमःपरिपूर्णोविराज
ते ॥ ३४ ॥ सरराजतथासंख्येदर्शनीयोनरोत्तमः ॥ निर्विशेषोमहाराजयथाहिविजयस्तथा ॥३५॥ तस्यतेपार्थिवाःसर्वेशरवृष्टिंसमास्तृजन् ॥ क्रोधरक्तेक्षणाः
शूराहंतुकामावृकोदरं ॥ ३६ ॥ तांविदार्यमहासेनांशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ निश्चक्रामरणाद्भीमोमत्स्योजालादिवांभसि ॥ ३७ ॥ हत्वादशसहस्राणिगजानाम
निवर्तिनां ॥ नृणांशतसहस्रेद्वेद्वेशतेचैवभारत ॥ ३८ ॥ पंचचाश्वसहस्राणिरथानांशतमेवच ॥ हत्वाप्रास्यंदयद्भीमोनदींशोणितवाहिनीं ॥ ३९ ॥ शोणितोदां
रथावर्तांहस्तिग्राहसमाकुलां ॥ नरमीनाश्वनक्रांतांकेशशैवलशाद्वलां ॥४०॥ संछिन्नभुजनागेंद्रांबहुरत्नापहारिणीं ॥ ऊरुग्राहांमज्जपंकांशीर्षोपलसमावृतां
॥ ४१ ॥ धनुःकाशांशरावापांगदापरिघकेतनां ॥ हंसछत्रध्वजोपेतामुष्णीषवरफेनिलां ॥ ४२ ॥ हारपद्माकरांचैवभूमिरेणूर्मिमालिनीं ॥ आर्यवृत्तवतींसं
ख्येसुतरांभीरुदुस्तरां ॥ ४३ ॥ योधग्राहवतींसंख्येवहंतींपितृसादनं ॥ क्षणेनपुरुषव्याघ्रःप्रावर्तयतनिम्नगां ॥ ४४ ॥ यथावैतरणीमुग्रांदुस्तरामकृतात्मभिः ॥
तथादुस्तरणींघोरांभीरूणांभयवर्धनीं ॥ ४५ ॥ यतोयतःपांडवेयःप्रविष्टोरथसत्तमः ॥ ततस्ततोघातयतयोधान्शतसहस्रशः ॥ ४६ ॥ एवंदृष्ट्वाकृतंकर्मभीमसे
नेनसंयुगे ॥ दुर्योधनोमहाराजशकुनिंवाक्यमब्रवीत् ॥ ४७॥ जयमातुलसंग्रामेभीमसेनंमहाबलं ॥ अस्मिन्जितेजितंमन्येपांडवेयंमहाबलं ॥ ४८ ॥ ततः
प्रायान्महाराजसौबलेयःप्रतापवान् ॥ रणायमहतेयुक्तोभ्रातृभिःपरिवारितः ॥ ४९ ॥ ससमासाद्यसंग्रामेभीमंभीमपराक्रमं ॥ वारयामासतंवीरोवेलेवमक
रालयं ॥ ५० ॥ संन्यवर्तततंभीमोवार्यमाणःशितैःशरैः ॥ शकुनिस्तस्यराजेंद्रवामपार्श्वेस्तनांतरे ॥ ५१ ॥ प्रेषयामासनाराचान्रुक्मपुंखान्शिलाशितान् ॥
वर्मभित्वातुतेघोराःपांडवस्यमहात्मनः ॥ ५२ ॥ न्यमज्जंतमहाराजकंकबर्हिणवाससः ॥ सोतिविद्धोरणेभीमःशरंरुक्मविभूषितं ॥ ५३ ॥ प्रेषयामाससरुषा
सौबलंप्रतिभारत ॥ तमायांतंशरंघोरंशकुनिःशत्रुतापनः ॥ ५४ ॥ चिच्छेदसप्तधाराजन्कृतहस्तोमहाबलः ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौभीमःक्रुद्धोविशांपते
॥ ५५ ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनसौबलस्यहसन्निव ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंसौबलेयःप्रतापवान् ॥ ५६ ॥ अन्यदादायवेगेनधनुर्भल्लांश्चषोडश ॥ तैस्तस्यतुमहारा
जभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ ५७॥ द्वाभ्यांससारथिंत्वार्छद्भीमंसप्तभिरेवच ॥ ध्वजमेकेनचिच्छेदद्वाभ्यांछत्रंविशांपते ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीये

चतुर्भिश्चतुरोवाहान्विव्याधसुबलात्मजः॥ ततःक्रुद्धोमहाराजभीमसेनःप्रतापवान्॥ ५९ ॥ शक्तिंचिक्षेपसमरेरुक्मदंडामयस्मयीं ॥ साभीमभुजनिर्मुक्ता नागजिह्वेवचंचला॥ ६० ॥ निपपातरणेतूर्णंसौबलस्यमहात्मनः॥ ततस्तामेवसंगृह्यशक्तिंकनकभूषणां॥ ६१॥भीमसेनायचिक्षेपक्रुद्धरूपोविशांपते॥ सा निर्भिद्यभुजंसव्यंपांडवस्यमहात्मनः॥ ६२॥ निपपाततदाभूमौयथाविद्युन्नभश्च्युता॥ अथोत्क्रुष्टंमहाराजधार्तराष्ट्रैःसमंततः॥ ६३॥ नतुतंममृषेभीमःसिंह नादंतरस्विनां॥ अन्यद्गृह्यधनुःसज्यंत्वरमाणोमहाबलः॥ ६४॥ मुहूर्तादिवराजेंद्रच्छादयामाससायकैः॥ सौबलस्यबलंसंख्येत्यक्त्वात्मानंमहाबलः॥ ६५ ॥ तस्याश्वांश्चतुरोहत्वासूतंचैवविशांपते॥ ध्वजंचिच्छेदभल्लेनत्वरमाणःपराक्रमी॥ ६६॥ हताश्वंरथमुत्सृज्यत्वरमाणोनरोत्तमः॥ तस्थौविस्फारयंश्चापंक्रोध रक्तेक्षणःश्वसन्॥ ६७॥ शरैश्चबहुधाराजन्भीममार्छत्समंततः॥ प्रतिहत्यतुवेगेनभीमसेनःप्रतापवान्॥ ६८॥ धनुश्चिच्छेदसंक्रुद्धोविव्याधचशितैःशरैः॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुकर्शनः॥ ६९॥ निपपाततदाभूमौकिंचित्प्राणोनराधिपः॥ ततस्तंविह्वलंज्ञात्वापुत्रस्तवविशांपते॥ ७०॥ अपोवाहरथेनाजौ भीमसेनस्यपश्यतः॥ रथस्थेतुनरव्याघ्रेधार्तराष्ट्राःपराङ्मुखाः॥ ७१ ॥ प्रदुद्रुवुर्दिशोभीताभीमाज्जातेमहाभये॥ सौबलेनिर्जितेराजन्भीमसेनेनधन्विना॥ ॥ ७२॥ भयेनमहताविष्टःपुत्रोदुर्योधनस्तव॥ अपायाज्जवनैरश्वैःसापेक्षोमातुलंप्रति॥ ७३ ॥ पराङ्मुखंतुराजानंदृष्ट्वासैन्यानिभारत॥ विप्रजग्मुःसमुत्सृ ज्यद्वैरथानिसमंततः॥ ७४॥ तान्दृष्ट्वाविद्रुतान्सर्वान्धार्तराष्ट्रान्पराङ्मुखान्॥ जवेनाभ्यापतद्भीमःकिरन्शरशतान्बहून्॥ ७५॥ तेवध्यमानाभीमेनधार्तरा ष्ट्राःपराङ्मुखाः॥ कर्णमासाद्यसमरेस्थिताराजन्समंततः॥ ७६॥ सहितेषांमहावीर्योद्वीपोभूत्सुमहाबलः॥ भिन्ननौकायथाराजन्द्वीपमासाद्यनिर्वृताः॥ ७७॥ भवंतिपुरुषव्याघ्रनाविकाःकालपर्यये॥ तथाकर्णंसमासाद्यतावकाःपुरुषर्षभ॥ ७८॥ समाश्वस्ताःस्थिताराजन्संप्रहृष्टाःपरस्परं॥ समाजग्मुश्चयुद्धायमृत्युं कृत्वानिवर्तनं॥ ७९॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिशकुनिपराजयेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः॥७७॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच ततोभग्ने षुसैन्येषुभीमसेनेनसंयुगे॥ दुर्योधनोब्रवीत्किंनुसौबलोवापिसंजय॥ १ ॥ कर्णोवाजयतांश्रेष्ठोयोधावामामकायुधि॥ कृपोवाकृतवर्मावाद्रौणिर्दुःशासनो पिवा॥ २॥ अत्यद्भुतमहंमन्येपांडवेयस्यविक्रमं॥ यदेकःसमरेसर्वान्योधयामाससमामकान्॥ ३॥ भारतभावदीपेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः॥७७॥ ॥७॥ ॥ततइति॥ १॥ २॥ ३॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

यथाप्रतिज्ञंयोधानांराधेयःकृतवानपि ॥ कुरूणामथसर्वेषांकर्णःशत्रुनिषूदनः ॥ ४ ॥ शर्मवर्मप्रतिष्ठाचजीविताशाचसंजय ॥ तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वाकौंतेयेनामि
तौजसा ॥ ५ ॥ राधेयोवाप्याधिरथिःकर्णःकिमकरोद्युधि ॥ पुत्रावाममदुर्धर्षाराजानोवामहारथाः ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वकुशलोह्यसिसंजय ॥ ६ ॥ संजयउवाच
अपराह्णेमहाराजसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ जघानसोमकान्सर्वान्भीमसेनस्यपश्यतः ॥ ७ ॥ भीमोप्यतिबलंसैन्यंधार्तराष्ट्रंव्यपोथयत् ॥ अथकर्णोब्रवीच्छल्यंपं
चालान्प्रापयस्वमां ॥ ८ ॥ द्राव्यमाणंबलंदृष्ट्वाभीमसेनेनधीमता ॥ यंतारमब्रवीत्कर्णःपंचालानेवमांवह ॥ ९ ॥ मद्रराजस्ततःशल्यःश्वेतानश्वान्महाजवान् ॥
प्राहिणोच्चेदिपंचालान्करूषांश्चमहाबलः ॥ १० ॥ प्रविश्यचमहत्सैन्यंशल्यःपरबलार्दनः ॥ न्ययच्छत्तुरगान्हृष्टोयत्रयत्रैच्छदग्रणीः ॥ ११ ॥ तंरथंमेघसंकाशंवै
याघ्रपरिवारणं ॥ संदृश्यपांडुपंचालास्त्रस्ताह्यासन्विशांपते ॥ १२ ॥ ततोरथस्यनिनदःप्रादुरासीन्महारणे ॥ पर्जन्यसमनिर्घोषःपर्वतस्येवदीर्यतः ॥ १३ ॥ ततः
शरशतैस्तीक्ष्णैःकर्णआकर्णनिःसृतैः ॥ जघानपांडवबलंशतशोथसहस्रशः ॥ १४ ॥ तत्तथासमरेकर्मकुर्वाणमपराजितं ॥ परिवव्रुर्महेष्वासाःपांडवानांमहार
थाः ॥ १५ ॥ तंशिखंडीचभीमश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ नकुलःसहदेवश्चद्रौपदेयाश्चसात्यकिः ॥ १६ ॥ परिवव्रुर्जिघांसंतोराधेयंशरवृष्टिभिः ॥ सात्यकिस्तुतदा
कर्णंविंशत्यानिशितैःशरैः ॥ १७ ॥ अताडयद्रणेशूरोजत्रुदेशेनरोत्तमः ॥ शिखंडीपंचविंशत्याधृष्टद्युम्नश्चसप्तभिः ॥ १८ ॥ द्रौपदेयाश्चतुःषष्ट्यासहदेवश्चसप्त
भिः ॥ नकुलश्चशतेनाजौकर्णंविव्याधसायकैः ॥ १९ ॥ भीमसेनस्तुराधेयंनवत्यानतपर्वणां ॥ विव्याधसमरेक्रुद्धोजत्रुदेशेमहाबलः ॥ २० ॥ अथप्रहस्याधि
रथिर्व्याक्षिपद्धनुरुत्तमं ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्पीडयन्सुमहाबलः ॥ २१ ॥ तान्प्रत्यविध्यद्राधेयःपंचभिःपंचभिःशरैः ॥ सात्यकेस्तुधनुश्छित्वाध्वजंचभरत
र्षभ ॥ २२ ॥ तंतथानवभिर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ भीमसेनंततःक्रुद्धोविव्याधत्रिंशताशरैः ॥ २३ ॥ सहदेवस्यभल्लेनध्वजंचिच्छेदमारिष ॥ सारथिंचत्रिभि
र्बाणैराजघानपरंतपः ॥ २४ ॥ विरथान्द्रौपदेयांश्चचकारभरतर्षभ ॥ अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २५ ॥ विमुखीकृत्यतान्सर्वान्शरैःसन्नतपर्व
भिः ॥ पंचालानहनच्छूरांश्चेदीनांचमहारथान् ॥ २६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेचेदिमत्स्याविशांपते ॥ कर्णमेकमभिद्रुत्यशरसंघैःसमार्पयन् ॥ २७ ॥ तान्जघान
शितैर्बाणैःसूतपुत्रोमहारथः ॥ तेवध्यमानाःसमरेचेदिमत्स्याविशांपते ॥ २८ ॥ प्राद्रवंतरणेभीताःसिंहत्रस्तामृगाइव ॥ एतदत्यद्भुतंकर्मदृष्टवानस्मिभारत ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१॥५२॥५३ ॥५४॥ ५५॥

यदेकःसमरेशूरान्सूतपुत्रःप्रतापवान्॥ यतमानान्परंशक्त्यायोधयानांश्चधन्विनः॥ ३०॥ पांडवेयान्महाराजशरैर्वारितवान्रणे ॥ तत्रभारतकर्णस्यलाघवे
नमहात्मनः॥ ३१॥ तुतुषुर्देवताःसर्वाःसिद्धाश्चसहचारणैः॥ अपूजयन्महेष्वासाधार्तराष्ट्रानरोत्तमं॥ ३२॥ कर्णंरथवरश्रेष्ठंश्रेष्ठंसर्वधनुष्मतां॥ ततःकर्णोमहा
राजददाहरिपुवाहिनीं॥ ३३॥ कक्षमिद्धोयथावह्निर्निदाघेज्वलितोमहान्॥ तेवध्यमानाःकर्णेनपांडवेयास्ततस्ततः॥ ३४॥ प्राद्रवंतरणेभीताःकर्णंदृष्ट्वामहा
रथं॥ तत्राक्रंदोमहानासीत्पंचालानांमहारणे॥ ३५॥ वध्यतांसायकैस्तीक्ष्णैःकर्णचापवरच्युतैः॥ तेनशब्देनवित्रस्तापांडवानांमहाचमूः॥ ३६॥ कर्णमेकंर
णेयोधंमेनिरेतत्रशात्रवाः॥ तत्राद्भुतंपुनश्चक्रेराधेयःशत्रुकर्शनः॥ ३७॥ यदेनंपांडवाःसर्वेनशेकुरभिवीक्षितुं॥ यथौघःपर्वतश्रेष्ठमासाद्याभिप्रदीर्यते॥ ३८॥
तथातत्पांडवंसैन्यंकर्णमासाद्यदीर्यते॥ कर्णोपिसमरेराजन्विधूमोग्निरिवज्वलन्॥ ३९॥ ददहंस्तस्थौमहाबाहुःपांडवानांमहाचमूं॥ शिरांसिचमहाराजकर्णा
श्चैवसकुंडलान्॥ ४०॥ बाहूंश्चवीरोवीराणांचिच्छेदलघुचेषुभिः॥ हस्तिदंतत्सरून्खड्गान्ध्वजान्शक्तीर्हयान्गजान्॥ ४१॥ रथांश्चविविधान्राजन्पताकाव्य
जनानिच॥ अक्षंचयुगयोक्त्राणिचक्राणिविविधानिच॥ ४२॥ चिच्छेदबहुधाकर्णोयोधव्रतमनुष्ठितः॥ तत्रभारतकर्णेननिहतैर्गजवाजिभिः॥ ४३॥ अग
म्यरूपापृथिवीमांसशोणितकर्दमा॥ विषमंचसमंचैवहतैरश्वपदातिभिः॥ ४४॥ रथैश्चकुंजरैश्चैवनप्राज्ञायतकिंचन॥ नापिस्वेनपरेयोधाःप्राज्ञायंतपरस्परं
॥ ४५॥ घोरेशरांधकारेतुकर्णास्त्रेचविजृंभिते॥ राधेयचापनिर्मुक्तैःशरैःकांचनभूषणैः॥ ४६॥ संछादितामहाराजपांडवानांमहारथाः॥ तेपांडवेयाःसमरेरा
धेयेनपुनःपुनः॥ ४७॥ अभज्यंतमहाराजयतमानामहारथाः॥ मृगसंघान्यथाक्रुद्धःसिंहोद्रावयतेवने॥ ४८॥ पंचालानांरथश्रेष्ठान्द्रावयन्शात्रवांस्तथा॥
कर्णस्तुसमरेयोधांस्त्रासयन्सुमहायशाः॥ ४९॥ कालयामासतत्सैन्यंयथापशुगणान्वृकः॥ दृष्ट्वातुपांडवींसेनांधार्तराष्ट्राःपराङ्मुखीं॥ ५०॥ तत्राजग्मुर्महे
ष्वासारुवंतोभैरवान्रवान्॥ दुर्योधनोहिराजेंद्रमुदापरमयायुतः॥ ५१॥ वादयामाससंहृष्टोनानावाद्यानिसर्वशः॥ पंचालापिमहेष्वासाभग्नास्तत्रनरोत्त
माः॥ ५२॥ न्यवर्ततयथाशूरंमृत्युंकृत्वानिवर्तनं॥ तान्निवृत्तान्रणेशूरान्राधेयःशत्रुतापनः॥ ५३॥ अनेकशोमहाराजबभंजपुरुषर्षभः॥ तत्रभारतकर्णेनपं
चालाविंशतीरथाः॥ ५४॥ निहताःसायकैःक्रोधाच्चेदयश्चपरंशताः॥ कृत्वाशून्यान्रथोपस्थान्वाजिपृष्ठांश्चभारत॥ ५५॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनइति ॥ १ ॥

निर्मनुष्यान्गजस्कंधान्यादातांश्चैवविद्रुतान् ॥ आदित्यइवमध्याह्नेदुर्निरीक्ष्यःपरंतपः ॥ ५६ ॥ कालांतकवपुःशूरःसूतपुत्रोभ्यराजत ॥ एवमेतन्महाराजनर
वाजिरथद्विपान् ॥ ५७ ॥ हत्वातस्थौमहेष्वासःकर्णोरिगणसूदनः ॥ यथाभूतगणान्हत्वाकालस्तिष्ठेन्महाबलः ॥ ५८ ॥ तथाससोमकान्हत्वातस्थावेकोमहारथः ॥
तत्राद्भुतमपश्यामपंचालानांपराक्रमं ॥ ५९ ॥ वध्यमानापियत्कर्णंनाजहूरणमूर्धनि ॥ राजादुःशासनश्चैवकृपःशारद्वतस्तथा ॥ ६० ॥ अश्वत्थामाकृतवर्मा
शकुनिश्चमहाबलः ॥ न्यहनन्पांडवींसेनांशतशोथसहस्रशः ॥ ६१ ॥ कर्णपुत्रौतुराजेंद्रभ्रातरौसत्यविक्रमौ ॥ निजघ्नातेबलंक्रुद्धौपांडवानामितस्ततः ॥ ६२ ॥
तत्रयुद्धंमहच्चासीत्क्रूरंविशसनंमहत् ॥ तथैवपांडवाःशूराधृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ ६३ ॥ द्रौपदेयाश्चसंक्रुद्धाअभ्यघ्नंस्तावकंबलं ॥ एवमेषक्षयोवृत्तःपांडवानांतत
स्ततः ॥ तावकानामपिरणेभीमंप्राप्यमहाबलं ॥ ६४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच अर्जुनस्तुमहाराजहत्वासैन्यंचतुर्विधं ॥ सूतपुत्रंचसंक्रुद्धंदृष्ट्वाचैवमहारणे ॥ १ ॥ शोणितोदांमहींकृत्वामांसमज्जास्थिपंकिलां ॥ मनुष्यशी
र्षपाषाणांहस्त्यश्वकृतरोधसं ॥ २ ॥ शूरास्थिचयसंकीर्णांकाकगृध्रानुनादितां ॥ छत्रहंसप्लवोपेतांवीरवृक्षापहारिणीं ॥ ३ ॥ हारपद्माकरवतीमुष्णीषवरफेनिलां ॥
धनुःशरध्वजोपेतांनरक्षुद्रकपालिनीं ॥ ४ ॥ चर्मवर्मभ्रमोपेतांरथोडुपसमाकुलां ॥ जयैषिणांचसुतरांभीरूणांचसुदुस्तरां ॥ ५ ॥ नदींप्रावर्तयित्वाचबीभत्सुः
परवीरहा ॥ वासुदेवमिदंवाक्यमब्रवीत्पुरुषर्षभः ॥ ६ ॥ अर्जुनउवाच एषकेतूरणेकृष्णसूतपुत्रस्यदृश्यते ॥ भीमसेनादयश्चैतेयोधयंतिमहारथं ॥ ७ ॥ ए
तेद्रवंतिपंचालाःकर्णत्रस्ताजनार्दन ॥ एषदुर्योधनोराजाश्वेतच्छत्रेणधार्यता ॥ ८ ॥ कर्णेनभग्नान्पंचालान्द्रावयन्बहुशोभते ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिश्चैवम
हारथः ॥ ९ ॥ एतेरक्षंतिराजानंसूतपुत्रेणरक्षिताः ॥ अवध्यमानास्तेस्माभिर्घातयिष्यंतिसोमकान् ॥ १० ॥ एषशल्योरथोपस्थेरश्मिसंचारकोविदः ॥ सूतपुत्र
रथंकृष्णवाहयन्बहुशोभते ॥ ११ ॥ तत्रमेबुद्धिरुत्पन्नावाहयात्रमहारथं ॥ नाहत्वासमरेकर्णंनिवर्तिष्येकथंचन ॥ १२ ॥ राधेयोप्यन्यथापार्थान्सृंजयांश्चम
हारथान् ॥ निःशेषान्समरेकुर्यात्पश्यतांनोजनार्दन ॥ १३ ॥ ततःप्रायाद्रथेनाशुकेशवस्तवबाहिनीं ॥ कर्णप्रतिमहेष्वासंद्वैरथेसव्यसाचिना ॥ १४ ॥ प्रयातश्च
महाबाहुःपांडवानुज्ञयाहरिः ॥ आश्वासयन्रथेनैवपांडुसैन्यानिसर्वशः ॥ १५ ॥ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

रथघोषःससंग्रामेपांडवेयस्यसंबभौ ॥ वासवाशनितुल्यस्यमेघौघस्येवमारिष ॥ १६ ॥ महतारथघोषेणपांडवःसत्यविक्रमः ॥ अभ्ययादप्रमेयात्मानिर्जयं
स्तववाहिनीं ॥ १७ ॥ तमायांतंसमीक्ष्यैवश्वेताश्वंकृष्णसारथिं ॥ मद्रराजोब्रवीत्कर्णंकेतुंदृष्ट्वामहात्मनः ॥ १८ ॥ अयंसरथआयातिश्वेताश्वःकृष्णसारथिः ॥
निघ्नन्नमित्रान्समरेयंकर्णपरिपृच्छसि ॥ १९ ॥ एषतिष्ठतिकौंतेयःसंस्पृशन्गांडिवंधनुः ॥ तंहनिष्यसिचेदद्यतन्नःश्रेयोभविष्यति ॥ २० ॥ धनुर्ज्याचंद्रतारांका
पताकाकिंकिणीयुता ॥ पश्यकर्णार्जुनस्यैषासौदामन्यंबरेयथा ॥ २१ ॥ एषध्वजाग्रेपार्थस्यप्रेक्षमाणःसमंततः ॥ दृश्यतेवानरोभीमोवीराणांभयवर्धनः ॥ २२ ॥
एतच्चक्रंगदाशंखःशार्ङ्गंकृष्णस्यचप्रभो ॥ दृश्यतेपांडवरथेवाहयानस्यवाजिनः ॥ २३ ॥ एतत्कूजतिगांडीवंविसृष्टंसव्यसाचिना ॥ एतेहस्तवतामुक्ताघ्नंत्यमि
त्रान्शिताःशराः ॥ २४ ॥ विशालायतताम्राक्षैःपूर्णचंद्रनिभाननैः ॥ एषाभूःकीर्यतेराज्ञांशिरोभिरपलायिनां ॥ २५ ॥ एतेपरिघसंकाशाःपुण्यगंधानुलेपनाः ॥
उद्धृतारणशूराणांपात्यंतेसायुधाभुजाः ॥ २६ ॥ निरस्तजिव्हानेत्रांतावाजिनःसहसादिभिः ॥ पतिताःपात्यमानाश्चक्षितौक्षीणाविशेरते ॥ २७ ॥ एतेपर्वत
शृंगाणांतुल्याहैमवतागजाः ॥ संछिन्नकुंभाःपार्थेनप्रपतंत्यद्रयोयथा ॥ २८ ॥ गंधर्वनगराकारायथावातेनरेश्वराः ॥ विमानादिवपुण्यांतेस्वर्गिणोनिपतंत्य
मी ॥ २९ ॥ व्याकुलीकृतमत्यर्थंपरसैन्यंकिरीटिना ॥ नानामृगसहस्राणांयूथंकेसरिणांयथा ॥ ३० ॥ त्वामभिप्रेप्सुरायातिकर्णनिघ्नन्वरान्रथान् ॥ असह्यमा
नोराधेयतंयाहिप्रतिभारत ॥ ३१ ॥ एषाविदीर्यतेसेनाधार्तराष्ट्रीसमंततः ॥ अर्जुनस्यभयात्तूर्णंनिघ्नतःशात्रवान्बहून् ॥ ३२ ॥ वर्जयन्सर्वसैन्यानित्वरतेहिध
नंजयः ॥ त्वदर्थमितिमन्येहंयथास्योदीर्यतेवपुः ॥ ३३ ॥ नत्यवस्थास्यतेपार्थोयुयुत्सुःकेनचित्सह ॥ त्वामृतेक्रोधदीप्तोहिपीड्यमानेवृकोदरे ॥ ३४ ॥ विरथंधर्म
राजंतुदृष्ट्वासुदृढविक्षतं ॥ शिखंडिनंसात्यकिंचधृष्टद्युम्नंचपार्षतं ॥ ३५ ॥ द्रौपदेयान्युधामन्युमुत्तमौजसमेवच ॥ नकुलंसहदेवंचभ्रातरौद्वौसमीक्ष्यच ॥ ३६ ॥
सहसैकरथःपार्थस्त्वामभ्येतिपरंतपः ॥ क्रोधरक्तेक्षणःक्रुद्धोजिघांसुःसर्वपार्थिवान् ॥ ३७ ॥ त्वरितोभिपतत्यस्मांस्त्यक्त्वासैन्यान्यसंशयं ॥ त्वंकर्णप्रतियाह्ये
नंनास्त्यन्योहिधनुर्धरः ॥ ३८ ॥ नतंपश्यामिलोकेस्मिंस्त्वत्तोप्यन्यंधनुर्धरं ॥ अर्जुनंसमरेक्रुद्धंयोवेलामिवधारयेत् ॥ ३९ ॥ नचास्यरक्षांपश्यामिपार्श्वतोनच
पृष्ठतः ॥ एकएवाभियातित्वांपश्यसाफल्यमात्मनः ॥ ४० ॥ त्वंहिकृष्णौरणेशक्तःसंसाधयितुमाहवे ॥ तवैवभारोराधेयप्रत्युद्याहिधनंजयं ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

समानोस्यसिभीष्मेणद्रोणद्रौणिकृपेणच ॥ सव्यसाचिनमायांतंनिवारयमहारणे ॥ ४२ ॥ लेलिहानंयथासर्पंगर्जंतमृषभंयथा ॥ वनस्थितंयथाव्याघ्रंजहिकर्णधनंजयं ॥ ४३ ॥ एतेद्रवंतिसमरेधार्तराष्ट्रामहारथाः ॥ अर्जुनस्यभयात्तूर्णंनिरपेक्षाजनाधिपाः ॥ ४४ ॥ द्रवतामथतेषांतुनान्योस्तियुधिमानवः ॥ भयहायोभवेद्वीरस्त्वामृतेसूतनंदन ॥ एतेत्वांकुरवःसर्वेद्वीपमासाद्यसंयुगे ॥ ४५ ॥ धिष्ठिताःपुरुषव्याघ्रत्वत्तःशरणकांक्षिणः ॥ वैदेहांबष्ठकांबोजास्तथानग्नजितस्त्वया ॥ ४६ ॥ गांधाराश्चययाधृत्याजिताःसंख्येसुदुर्जयाः ॥ तांधृतिंकुरुराधेयततःप्रत्येहिपांडवं ॥ ४७ ॥ वासुदेवंचवार्ष्णेयंप्रीयमाणंकिरीटिना ॥ प्रत्युद्याहिमहाबाहोपौरुषेमहतिस्थितः ॥ ४८ ॥ कर्णउवाच प्रकृतिस्थोसिमेशल्यइदानींसंमतस्तथा ॥ प्रतिभासिमहाबाहोमाभैषीस्त्वंधनंजयात् ॥ ४९ ॥ पश्यबाह्वोर्बलंमेद्यशिक्षितस्यचपश्यमे ॥ एकोद्यनिहनिष्यामिपांडवानांमहाचमूं ॥ ५० ॥ कृष्णौचपुरुषव्याघ्रततःसत्यंब्रवीमिते ॥ नाहत्वायुधितौवीरौव्यपयास्येकथंचन ॥ ५१ ॥ शिष्येवानिहतस्ताभ्यामनित्योहिरणेजयः ॥ कृतार्थोद्यभविष्यामिहत्वावाप्यथवाहतः ॥ ५२ ॥ शल्यउवाच अजय्यमेनंप्रवदंतियुद्धेमहारथाःकर्णरथप्रवीरं ॥ एकाकिनंकिमुकृष्णाभिगुप्तंविजेतुमेनंकइहोत्सहेत ॥ ५३ ॥ कर्णउवाच नैतादृशोजातुबभूवलोकेरथोत्तमोयावदुपश्रुतंनः ॥ तमीदृशंप्रतियोत्स्यामिपार्थंमहाहवेपश्यचपौरुषंमे ॥ ५४ ॥ रणेचरत्येपरथप्रवीरःसितैर्हयैःकौरवराजपुत्रः ॥ सवाद्यमांनेष्यतिकृच्छ्रमेतत्कर्णस्यांतादेतदंतास्तुसर्वे ॥ ५५ ॥ अस्वेदिनौराजपुत्रस्यहस्ताववेपमानौजातकिणौबृहंतौ ॥ दृढायुधःकृतिमान्क्षिप्रहस्तोनपांडवेयेनसमोस्तियोधः ॥ ५६ ॥ गृह्णात्यनेकानपिकंकपत्रानेकंयथातान्प्रतियोज्यचाशु ॥ तेक्रोशमात्रेनिपतंत्यमोघाःकस्तेनयोधोस्तिसमःपृथिव्यां ॥ ५७ ॥ अतोषयत्खांडवेयोहुताशंकृष्णद्वितीयोतिरथस्तरस्वी ॥ लेभेचक्रंयत्रकृष्णोमहात्माधनुर्गांडीवंपांडवःसव्यसाची ॥ ५८ ॥ श्वेताश्वयुक्तंचसुघोषमुग्रंरथंमहाबाहुरदीनसत्वः ॥ महेषुधीचाक्षयेदिव्यरूपेशस्त्राणिदिव्यानिचहव्यवाहात् ॥ ५९ ॥ तथेंद्रलोकेनिजघानदैत्यानसंख्येयान्कालकेयांश्चसर्वान् ॥ लेभेशंखंदेवदत्तंस्मतत्रकोनामतेनाभ्यधिकःपृथिव्यां ॥ ६० महादेवंतोषयामासयोस्त्रैःसाक्षात्सुयुद्धेनमहानुभावः ॥ लेभेततःपाशुपतंसुघोरंत्रैलोक्यसंहारकरंमहास्त्रं ॥ ६१ ॥ पृथक्पृथग्लोकपालाःसमेतादद्युर्महास्त्राण्यप्रमेयाणिसंख्ये ॥ यैस्तान्जघानाशुरणेनृसिंहःसकालकेयानसुरान्समेतान् ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ शुचिशुक्रयोः आषाढज्येष्ठयोर्मध्येगतः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

तथाविराटस्यपुरेसमेतान्सर्वानस्मानेकरथेनजित्वा॥ जहारतद्वोधनमाजिमध्येवस्त्राणिचादत्तमहारथेभ्यः॥ ६३ ॥ तमीदृशंवीर्यगुणोपपन्नंकृष्णद्वितीयंपर
मंनृपाणां॥ तमाह्वयन्साहसमुत्तमंवैजानेस्वयंसर्वलोकस्यशल्य॥ ६४ ॥ अनंतवीर्येणचकेशवेननारायणेनाप्रतिमेनगुप्तः॥ वर्षायुतैर्यस्यगुणानशक्याव
क्तुंसमेतैरपिसर्वलोकैः॥ ६५ ॥ महात्मनःशंखचक्रासिपाणेर्विष्णोर्जिष्णोर्वसुदेवात्मजस्य॥ भयंचमेजायतेसाध्वसंचदृष्ट्वाकृष्णावेकरथेसमेतौ॥ ६६ ॥ अ
तीवपार्थोयुधिकार्मुकिभ्योनारायणश्चाप्रतिचक्रयुद्धे॥ एवंविधौपांडववासुदेवौचलेत्स्वदेशाद्धिमवान्नकृष्णौ॥ ६७॥ उभौहिशूरौबलिनौदृढायुधौमहारथौ
संहननोपपन्नौ॥ एतादृशौफाल्गुनवासुदेवौकोन्यःप्रतीयान्मदृतेतौतुशल्य॥ ६८ ॥ मनोरथोयस्तुममाद्यतस्यमद्रेशयुद्धंप्रतिपांडवस्य॥ नैतच्चिरादाशुभवि
ष्यतीदमत्यद्भुतंचित्रमतुल्यरूपं॥ ६९॥ एतौचहत्वायुधिपातयिष्येमांवापिकृष्णौनिहनिष्यतोद्य॥ इतिब्रुवन्शल्यममित्रहंताकर्णोरणेमेघइवोन्ननाद॥ ७०॥
अभ्येत्यपुत्रेणतवाभिनंदितःसमेत्यचोवाचकुरुप्रवीरं॥ कृपंचभोजंचमहाभुजावुभौतथैवगांधारपतिंसहानुजं ॥ ७१ ॥ गुरोःसुतंचावरजंतथात्मनःपदाति
नोथद्विपसादिनश्चतान्॥ निरुध्यताभिद्रवताच्युतार्जुनौश्रमेणसंयोजयताशुसर्वशः॥ ७२ ॥ यथाभवद्भिर्भृशविक्षितावुभौसुखेनहन्यामहमद्यभूमिपाः॥ त
थेतिचोक्त्वात्वरिताःस्मतेर्जुनंजिघांसवोवीरतराःसमाययुः॥ ७३ ॥ शरैश्चजघ्नुर्युधितंमहारथाधनंजयंकर्णनिदेशकारिणः॥ नदीनदंभूरिजलोमहार्णवोयथा
तथातान्समरेर्जुनोग्रसत्॥ ७४॥ नसंदधानोनतथाशरोत्तमान्प्रमुंचमानोरिपुभिःप्रदृश्यते॥ धनंजयास्तैस्तुशरैर्विदारिताहतानिपेतुर्नरवाजिकुंजराः॥ ७५॥
शरार्चिषंगांडिवचारुमंडलंयुगांतसूर्यप्रतिमानतेजसं॥ नकौरवाःशेकुरुदीक्षितुंजयंयथारविंव्याधितचक्षुषोजनाः॥ ७६॥ शरोत्तमान्संप्रहितान्महारथैश्चि
च्छेदपार्थःप्रहसञ्छरौघैः॥ भूयश्चतानहनद्बाणसंघान्गांडीवधन्वायतपूर्णमंडलं॥ ७७॥ यथोग्ररश्मिःशुचिशुक्रमध्यगःसुखंविवस्वान्हरतेजलौघान्॥ त
थार्जुनोबाणगणान्निरस्यददाहसेनांतवपार्थिवेंद्र॥ ७८ ॥ तमभ्यधावद्विसृजन्कृपःशरांस्तथैवभोजस्तवचात्मजःस्वयं॥ महारथोद्रोणसुतश्चसायकैरवाकिरं
स्तोयधरायथाचलं॥ ७९ ॥ जिघांसुभिस्तान्कुशलःशरोत्तमान्महाहवेसंप्रहितान्प्रयत्नतः॥ शरैःप्रचिच्छेदसपांडवस्त्वरन्पराभिनद्वक्षसिचेषुभिस्त्रिभिः॥
॥ ८० ॥ सगांडिवव्यायतपूर्णमंडलस्तपन्रिपूनर्जुनभास्करोबभौ॥ शरोग्ररश्मिःशुचिशुक्रमध्यगोयथैवसूर्यःपरिवेषवांस्तथा॥ ८१ ॥

॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ आयुधंआयुधजातं उपनिकीर्यनिषंगकोशादिभ्योनिष्काश्यभूतले भूतलतुल्येहताश्वसारथिध्वजस्यरथस्योपस्थे ॥८५॥८६॥८७॥८८ ॥ ८९ ॥ ९०॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥

अथाग्र्यबाणैर्दशभिर्धनंजयंपराभिनद्द्रोणसुतोच्युतंत्रिभिः ॥ चतुर्भिरश्वांश्चतुरःकपिंततःशरैश्चनाराचवरैरवाकिरत् ॥ ८२ ॥ तथापितंप्रस्फुरदात्तकार्मुकंत्रि
भिःशरैर्यंतृशिरःक्षुरेण ॥ हयांश्चतुर्भिश्चपुनस्त्रिभिर्ध्वजंधनंजयोद्रौणिरथादपातयत् ॥ ८३ ॥ सरोषपूर्णोमणिवज्रहाटकैरलंकृतंतक्षकभोगवर्चसं ॥ महाध
नंकार्मुकमन्यदाददेयथामहाहिप्रवरंगिरेस्तटात् ॥ ८४ ॥ स्वमायुधंचोपनिकीर्यभूतलेधनुश्चकृत्वासगुणंगुणाधिकः ॥ समार्दयत्तावजितौनरोत्तमौशरोत्तमै
र्द्रौणिरविध्यदंतिकात् ॥ ८५ ॥ कृपश्चभोजश्चतवात्मजश्चतेशरैरनेकैर्युधिपांडवर्षभं ॥ महारथाःसंयुगमूर्धनिस्थितास्तमोनुदंवारिधराइवापतन् ॥ ८६ ॥ कृप
स्यपार्थःसशरंशरासनंहयान्ध्वजान्सारथिमेवपत्रिभिः ॥ समार्पयद्बाहुसहस्रविक्रमस्तथायथावज्रधरःपुराबलेः ॥ ८७ ॥ सपार्थबाणैर्विनिपातितायुधोध्व
जावमर्देचकृतेमहाहवे ॥ कृतःकृपोबाणसहस्रयंत्रितोयथापगेयःप्रथमंकिरीटिना ॥८८॥ शरैःप्रचिच्छेदतवात्मजस्यध्वजंधनुश्चप्रचकर्तनर्दतः ॥ जघानचा
श्वान्कृतवर्मणःशुभान्ध्वजंचचिच्छेदततःप्रतापवान् ॥८९॥ सवाजिसूतेष्वसनान्सकेतनान्जघाननागाश्वरथांस्त्वरंश्चसः॥ततःप्रकीर्णंसुमहद्बलंतवप्रदारि
तंसेतुरिवांभसायथा ॥ ९० ॥ ततोर्जुनस्याशुरथेनकेशवश्चकारशत्रूनपसव्यमातुरान् ॥ ततःप्रयातंत्वरितंधनंजयंशतक्रतुंवृत्रनिजघ्नुषंयथा ॥ ९१ ॥ समन्व
धावन्पुनरुत्थितैर्ध्वजैरथैःसुयुक्तैरपरेयुयुत्सवः ॥ अथाभिसृत्यप्रतिवार्यतानरीन्धनंजयस्याभिमुखंमहारथाः ॥ ९२ ॥ शिखंडिशैनेययमाःशितैःशरैर्विदार
यंतोव्यनदन्सुभैरवं ॥ ततोभिजघ्नुःकुपिताःपरस्परंशरैस्तदांजोगतिभिःसुतेजनैः ॥ ९३ ॥ कुरुप्रवीराःसहसृंजयैर्यथाऽसुराःपुरादेवगणैस्तथाहवे ॥ जयेप्सवः
स्वर्गमनायचोत्सुकाःपतंतिनागाश्वरथाःपरंतप ॥ ९४ ॥ जगर्जुरुच्चैर्बलवच्चविव्यधुःशरैःसुमुक्तैरितरेतरंपृथक् ॥ शरांधकारेतुमहात्मभिःकृतेमहामृधेयोधव
रैःपरस्परं ॥ चतुर्दिशोवैविदिशश्चपार्थिवप्रभाचसूर्यस्यतमोवृताभवत् ॥ ९५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेऊनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥
संजयउवाच राजन्कुरूणांप्रवरैर्बलैर्भीममभिद्रुतं ॥ मज्जंतमिवकौंतेयमुज्जिहीर्षुर्धनंजयः ॥ १ ॥ विमृद्यसूतपुत्रस्यसेनांभारतसायकैः ॥ प्राहिणोन्मृत्युलो
कायपरवीरान्धनंजयः ॥ २ ॥ ततोस्यांबरमाश्रित्यशरजालानिभागशः ॥ अदृश्यंततथान्येचनिजघ्नुस्तववाहिनीं ॥३॥

॥ ९४ ॥ ९५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ७९ ॥ राजन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७॥ विनिर्दहन्नित्यचाडभावआर्षः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥
सपक्षिसंघाचरितमाकाशंपूरयन्शरैः॥ धनंजयोमहाबाहुःकुरूणामंतकोभवत्॥ ४॥ ततोभल्लैःक्षुरप्रैश्चनाराचैर्विमलैरपि॥ गात्राणिप्राच्छिनत्पार्थःशिरां
सिचचकर्तह॥ ५॥ छिन्नगात्रैर्विकवचैर्विशिरस्कैःसमंततः॥ पातितैश्चपतद्भिश्चयोधैरासीत्समावृता॥ ६॥ धनंजयशराभ्यस्तैःस्यंदनाश्वरथद्विपैः॥ संछि
न्नभिन्नविध्वस्तैर्व्यंगांगावयवैस्तृता॥ ७॥ सुदुर्गमासुविषमाघोरात्यर्थंसुदुर्दृशा॥ रणभूमिरभूद्राजन्महावैतरणीयथा॥ ८॥ ईषाचक्राक्षभग्नैश्चव्यश्वैःसा
श्वैश्चयुध्यतां॥ ससूतैर्हतसूतैश्चरथैस्तीर्णाभवन्मही॥ ९॥ सुवर्णवर्णसन्नाहैर्योधैःकनकभूषणैः॥ आस्थिताःकॢप्तवर्माणोभद्रानित्यमदाद्विपाः॥ १०॥ क्रुद्धाः
क्रूरैर्महामात्रैःपार्ष्ण्यंगुष्ठप्रचोदिताः॥ चतुःशताःशरवरैर्हताःपेतुःकिरीटिना॥ ११॥ पर्यस्तानीवशृंगाणिससत्त्वानिमहागिरेः॥ धनंजयशराभ्यस्तैस्तीर्णाभूर्व
रवारणैः॥ १२॥ समंताज्जलदप्रख्यान्वारणान्मदवर्षिणः॥ अभिपेदेर्जुनरथोघनान्भिंदन्निवांशुमान्॥ १३॥ हतैर्गजमनुष्याश्वैर्भिन्नैश्चबहुधारथैः॥ विश
स्त्रयंत्रकवचैर्युद्धशौंडैर्गतासुभिः॥ १४॥ अपविद्धायुधैर्मार्गःस्तीर्णोभूत्फाल्गुनेनवै॥ व्यस्फारयद्वैगांडीवंसुमहद्भैरवारवं॥ १५॥ घोरवज्रविनिष्पेषंस्तनयि
त्नुरिवांबरे॥ ततःप्रादीर्यतचमूर्धनंजयशराहता॥ १६॥ महावातसमाविद्धामहानौरिवसागरे॥ नानारूपाःप्राणहराःशरागांडीवचोदिताः॥ १७॥ अलातो
ल्काशनिप्रख्यास्तवसैन्यंविनिर्दहन्॥ महागिरौवेणुवनंनिशिप्रज्वलितंयथा॥ १८॥ तथातवमहासैन्यंप्रास्फुरच्छरपीडितं॥ संपिष्टदग्धविध्वस्तंतवसैन्यंकि
रीटिना॥ १९॥ कृतंप्रविहतंबाणैःसर्वतःप्रद्रुतंदिशः॥ महावनेमृगगणादावाग्नित्रासितायथा॥ २०॥ कुरवःपर्यवर्ततनिर्दग्धाःसव्यसाचिना॥ उत्सृज्यचम
हाबाहुंभीमसेनंतथारणे॥ २१॥ बलंकुरूणामुद्विग्नंसर्वमासीत्पराङ्मुखं॥ ततःकुरुषुभग्नेषुबीभत्सुरपराजितः॥ २२॥ भीमसेनंसमासाद्यमुहूर्तंसोभ्यवर्तत॥
समागम्यचभीमेनमंत्रयित्वाचफाल्गुनः॥ २३॥ विशल्यमरुजंचास्मैकथयित्वायुधिष्ठिरं॥ भीमसेनाभ्यनुज्ञातस्ततःप्रायाद्धनंजयः॥ २४॥ नादयन्रथ
घोषेणपृथिवींद्यांचभारत॥ ततःपरिवृतोवीरैर्दशभिर्योधपुंगवैः॥ २५॥ दुःशासनादवरजैस्तवपुत्रैर्धनंजयः॥ तेतमभ्यर्दयन्बाणैरुल्काभिरिवकुंजरं॥ २६॥
आततेष्वसनाःशूरान्नृत्यंतइवभारत॥ अपसव्यांस्तुतांश्चक्रेरथेनमधुसूदनः॥ २७॥ नियुक्तान्हिसतान्मेनेयमायाशुकिरीटिना॥ ततस्तेप्राद्रवन्शूराःपराङ्मु
खरथेर्जुने॥ २८॥ तेषामापततांकेतूनश्वांश्चापानिसायकान्॥ नाराचैरर्धचंद्रैश्चक्षिप्रंपार्थोन्यपातयत्॥ २९॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ तमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

अथान्यैर्दशभिर्भल्लैःशिरांस्येषामपातयत् ॥ रोषसंरक्तनेत्राणिसंदष्टौष्ठानिभूतले ॥ ३० ॥ तानिवक्त्राणिविबभुःकमलानीवभूरिशः ॥ तांस्तुभल्लैर्महावेगैर्दश
भिर्दशकौरवान् ॥ ३१ ॥ रुक्मांगदान्रुक्मपुंखैर्हत्वाप्रायादमित्रहा ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ५ ॥
संजयउवाच तंप्रयांतंमहावेगैरश्वैःकपिवरध्वजं ॥ युद्धायाभ्यद्रवन्वीराःकुरूणांनवतीरथाः ॥ १ ॥ कृत्वासंशप्तकाघोरंशपथंपारलौकिकं ॥ परिवव्रुर्नरव्या
घ्रानरव्याघ्रंरणेर्जुनं ॥ २ ॥ कृष्णःश्वेतान्महावेगानश्वान्कांचनभूषणान् ॥ मुक्ताजालप्रतिच्छन्नान्प्रैषीत्कर्णरथंप्रति ॥ ३ ॥ ततःकर्णरथंयांतमरिघ्नंतंधनंजयं ॥
बाणवर्षैरभिघ्नंतःसंशप्तकरथाययुः ॥ ४ ॥ त्वरमाणांस्तुतान्सर्वान्ससूतेष्वसनध्वजान् ॥ जघाननवतिंवीरानर्जुनोनिशितैःशरैः ॥ ५ ॥ तेपतंतहताबाणैर्नानारू
पैःकिरीटिना ॥ सविमानायथासिद्धाःस्वर्गात्पुण्यक्षयेतथा ॥ ६ ॥ ततःसरथनागाश्वाःकुरवःकुरुसत्तमं ॥ निर्भयाभरतश्रेष्ठमभ्यवर्ततफाल्गुनं ॥ ७ ॥ तदाय
स्तमनुष्याश्वमुदीर्णवरवारणं ॥ पुत्राणांतेमहासैन्यंसमरौत्सीद्धनंजयं ॥ ८ ॥ शक्त्यृष्टितोमरप्रासैर्गदानिस्त्रिंशसायकैः ॥ प्राच्छादयन्महेष्वासाःकुरवःकुरुनंद
नं ॥ ९ ॥ तामंतरिक्षेविततांशस्त्रवृष्टिंसमंततः ॥ व्यधमत्पांडवोबाणैस्तमःसूर्यइवांशुभिः ॥ १० ॥ ततोम्लेच्छाःस्थितामत्तैस्त्रयोदशशतैर्गजैः ॥ पार्श्वतोव्यहन
न्पार्थतवपुत्रस्यशासनात् ॥ ११ ॥ कर्णिनालीकनाराचैस्तोमरप्रासशक्तिभिः ॥ मुसलैर्भिंदिपालैश्चरथस्थंपार्थमार्दयन् ॥ १२ ॥ तांशस्त्रवृष्टिमतुलांद्विपहस्तैः
प्रवेरितां ॥ चिच्छेदनिशितैर्भल्लैरर्धचंद्रैश्चफाल्गुनः ॥ १३ ॥ अथतान्द्विरदान्सर्वान्नानालिंगैःशरोत्तमैः ॥ सपताकध्वजारोहान्गिरीन्वज्रैरिवाहनत् ॥ १४ ॥ ते
हेमपुंखैरिषुभिरर्दिताहेममालिनः ॥ हताःपेतुर्महानागाःसाग्निज्वालाइवाद्रयः ॥ १५ ॥ ततोगांडीवनिर्घोषोमहानासीद्विशांपते ॥ स्तनतांकूजतांचैवमनुष्यग
जवाजिनां ॥ १६ ॥ कुंजराश्चहताराजन्दुद्रुवुस्तेसमंततः ॥ अश्वाश्चपर्यधावंतहतारोहादिशोदश ॥ १७ ॥ रथाहीनामहाराजरथिभिर्वाजिभिस्तथा ॥ गंधर्व
नगराकारादृश्यंतेस्मसहस्रशः ॥ १८ ॥ अश्वारोहामहाराजधावमानाइतस्ततः ॥ तत्रतत्रैवदृश्यंतेनिहताःपार्थसायकैः ॥ १९ ॥ तस्मिन्क्षणेपांडवस्यबाह्वोर्ब
लमदृश्यत ॥ यत्सादिनोवारणांश्चरथांश्चैकोजयद्युधि ॥ २० ॥ ततस्त्र्यंगेणमहताबलेनभरतर्षभ ॥ दृष्ट्वापरिवृतंराजन्भीमसेनःकिरीटिनं ॥ २१ ॥ हतावशेषानु
त्सृज्यत्वदीयान्कतिचिद्रथान् ॥ जवेनाभ्यद्रवद्राजन्धनंजयरथंप्रति ॥ २२ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

ततस्तत्प्राद्रवत्सैन्यंहतभूयिष्ठमातुरं॥ दृष्ट्वार्जुनंतदाभीमोजगामभ्रातरंप्रति ॥ २३ ॥ हतावशिष्टांस्तुरगानर्जुनेनमहाबलान् ॥ भीमोव्यधमदश्रांतोगदापा
णिर्महाहवे॥ २४॥ कालरात्रिमिवात्युग्रांनरनागाश्वभोजनां॥ प्राकाराट्टपुरद्वारदारणीमतिदारुणां ॥ २५ ॥ ततोगदांनृनागाश्वेष्वाशुभीमोव्यवासृजत् ॥
साजघानबहूनश्वानश्वारोहांश्चमारिष॥ २६॥ कार्ष्णायसतनुत्राणान्नरानश्वांश्चपांडवः॥ पोथयामासगदयासशब्दंतेऽपतन्हताः॥ २७॥ दंतैर्दशंतोवसुधां
शेरतेक्षतजोक्षिताः॥ भग्नमूर्धास्थिचरणाःक्रव्यादगणभोजनाः॥ २८॥ असृङ्मांसवसाभिश्चतृप्तिमभ्यागतागदा॥ अस्थीन्यप्यश्नतीतस्थौकालरात्रीवदु
र्दृशा॥ २९॥ सहस्राणिदशाश्वानांहत्वापत्तींश्चभूयसः॥ भीमोभ्यधावत्संक्रुद्धोगदापाणिरितस्ततः॥ ३०॥ गदापाणिंततोभीमंदृष्ट्वाभारततावकाः॥ मेनिरे
समनुप्राप्तंकालदंडोद्यतंयमं॥ ३१॥ समत्तइवमातंगःसंक्रुद्धःपांडुनंदनः॥ प्रविवेशगजानीकंमकरःसागरंयथा॥ ३२॥ विगाह्यचगजानीकंप्रगृह्यमहतीं
गदां॥ क्षणेनभीमःसंक्रुद्धस्तन्निन्येयमसादनं॥ ३३॥ गजान्सकंटकान्मत्तान्सारोहान्सपताकिनः॥ पततःसमपश्यामसपक्षान्पर्वतानिव॥ ३४॥ हत्वातुतद्ग
जानीकंभीमसेनोमहाबलः॥ पुनःस्वरथमास्थायपृष्ठतोर्जुनमभ्ययात्॥ ३५॥ हतंपराङ्मुखप्रायंनिरुत्साहंपरंबलं ॥ व्यालंबतमहाराजप्रायशःशस्त्रवेष्टितं ॥
॥ ३६॥ विलंबमानंतत्सैन्यमप्रगल्भमवस्थितं॥ दृष्ट्वाप्राच्छादयद्बाणैरर्जुनःप्राणतापनैः॥ ३७॥ नराश्वरथमातंगायुधिगांडीवधन्वना॥ शरव्रातैश्चितारेजुः
कदंबाइवकेसरैः॥ ३८॥ ततःकुरूणामभवदार्तनादोमहान्नृप॥ नराश्वनागासुहरैर्वध्यतामर्जुनेषुभिः॥ ३९॥ हाहाकृतंभृशंत्रस्तंलीयमानंपरस्परं ॥ अलात
चक्रवत्सैन्यंतदाभ्रमततावकं॥ ४०॥ ततस्तद्युद्धमभवत्कुरूणांसुमहद्बलैः॥ नह्यत्रासीदनिर्भिन्नोरथःसादीहयोगजः ॥ ४१ ॥ आदीप्तमिवतत्सैन्यंशरैश्छि
न्नतनुच्छदं॥ आसीत्सुशोणितक्लिन्नंफुल्लाशोकवनंयथा॥ ४२॥ तंदृष्ट्वाकुरवस्तत्रविक्रांतंसव्यसाचिनं॥ निराशाःसमपद्यंतसर्वेकर्णस्यजीविते ॥४३ ॥ अ
विषह्यंतुपार्थस्यशरसंपातमाहवे॥ मत्वान्यवर्तन्कुरवोजितागांडीवधन्वना॥ ४४॥ तेहित्वासमरेकर्णंवध्यमानाश्चसायकैः ॥ प्रदुद्रुवुर्दिशोभीताश्चुक्रुशुश्चा
प्यसूतजं॥ ४५॥ अभ्यद्रवततान्पार्थःकिरन्शरशतान्बहून्॥ हर्षयन्पांडवान्योधान्भीमसेनपुरोगमान्॥ ४६ ॥ पुत्रास्तुतेमहाराजजग्मुःकर्णरथंप्रति ॥ अ
गाधमज्जतांतेषांद्वीपःकर्णोभवत्तदा॥ ४७॥ कुरवोहिमहाराजनिर्विषाःपन्नगाइव॥ कर्णमेवोपलीयंतभयाद्गांडीवधन्वनः॥ ४८॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

यथासर्वाणिभूतानिमृत्योर्भीतानिमारिष ॥ धर्ममेवोपलीयंतेकर्मवंतिहियानिच ॥ ४९ ॥ तथाकर्णमहेष्वासंपुत्रास्तवनराधिप ॥ उपालीयंतसंत्रासात्पांडव
स्यमहात्मनः ॥ ५० ॥ तान्शोणितपरिक्लिन्नान्विषमस्थान्शरातुरान् ॥ माभैष्टेत्यब्रवीत्कर्णोह्यभीतोमामितेतिच ॥ ५१ ॥ संभग्नंहिबलंदृष्ट्वाबलात्पार्थेनताव
कं ॥ धनुर्विस्फारयन्कर्णस्तस्थौशत्रुजिघांसया ॥ ५२ ॥ तान्प्रद्रुतान्कुरून्दृष्ट्वाकर्णःशस्त्रभृतांवरः ॥ संचिंतयित्वापार्थस्यवधेदध्रेमनःश्वसन् ॥ ५३ ॥ विस्फार्य
सुमहच्चापंततश्चाधिरथिर्वृषः ॥ पंचालान्पुनराधावत्पश्यतःसव्यसाचिनः ॥ ५४ ॥ ततःक्षणेनक्षितिपाःक्षतजप्रतिमेक्षणाः ॥ कर्णंववर्षुर्बाणौघैर्यथामेघा
महीधरं ॥ ५५ ॥ ततःशरसहस्राणिकर्णमुक्तानिमारिष ॥ व्ययोजयंतपंचालान्प्राणैःप्राणभृतांवर ॥ ५६ ॥ तत्रशब्दोमहानासीत्पंचालानांमहामते ॥ वध्यतां
सूतपुत्रेणमित्रार्थेमित्रगृद्धिना ॥ ५७ ॥ इतिश्रीम०कर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच ततःकर्णःकु
रुषुप्रद्रुतेषुवरूथिनाश्वेतहयेनराजन् ॥ पांचालपुत्रान्व्यधमत्सूतपुत्रोमहेषुभिर्वातइवाभ्रसंघान् ॥ १ ॥ सूतंरथादंजलिकैर्निपात्यजघानचाश्वान्जनमेजया
स्य ॥ शतानीकंसुतसोमंचभल्लैरवाकिरद्धनुषीचाप्यकृंतत् ॥ २ ॥ धृष्टद्युम्नंनिर्बिभेदाथषड्भिर्जघानाश्वांस्तरसातस्यसंख्ये ॥ हत्वाचाश्वान्सात्यकेःसूतपुत्रःकैके
यपुत्रंन्यवधीद्विशोकं ॥ ३ ॥ तमभ्यधावन्निहतेकुमारेकैकेयसेनापतिरुग्रकर्मा ॥ शरैर्विधुन्वन्भृशमुग्रवेगैःकर्णात्मजंचाप्यहनत्प्रसेनं ॥ ४ ॥ तस्यार्धचंद्रैस्त्रि
भिरुच्चकर्तप्रहस्यबाहूचशिरश्चकर्णः ॥ सस्यंदनाद्गामगमद्गतासुःपरश्वधैःशालइवावरुग्णः ॥ ५ ॥ हताश्वमंजोगतिभिःप्रसेनःशिनिप्रवीरंनिशितैःपृषत्कैः ॥
प्रच्छाद्यनृत्यन्निवकर्णपुत्रःशैनेयबाणाभिहतःपपात ॥ ६ ॥ पुत्रेहतेक्रोधपरीतचेताःकर्णःशिनीनामृषभंजिघांसुः ॥ हतोसिशैनेयइतिब्रुवन्सव्यवास्रजद्बाणम
मित्रसाहं ॥ ७ ॥ तमस्यचिच्छेदशरंशिखंडीत्रिभिस्त्रिभिश्चप्रतुतोदकर्णं ॥ शिखंडिनःकार्मुकंचध्वजंचछित्वाक्षुराभ्यांन्यपतत्सुजातः ॥ ८ ॥ शिखंडिनंषड्भिरवि
ध्यदुग्रोधार्ष्टद्युम्नेःसशिरश्चोच्चकर्त ॥ तथाभिनत्सुतसोमंशरेणसुसंशितेनाधिरथिर्महात्मा ॥ ९ ॥ अथाक्रंदेतुमुलेवर्तमानेधार्ष्टद्युम्नेनिहतेतत्रकृष्णः ॥ अपांचाल्यं
क्रियतेयाहिपार्थकर्णंजहीत्यब्रवीद्राजसिंह ॥ १० ॥ ततःप्रहस्याशुनरप्रवीरोरथंरथेनाधिरथेर्जगाम ॥ भयेतेषांत्राणमिच्छन्सुबाहुरभ्याहतानांरथयूथपेन ॥ ११ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अंजोगतिभिःपूर्णायतोत्सृष्टैः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२॥ प्रतिश्रुतःप्रतिस्वनः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

विस्फार्यगांडीवमथोग्रघोषंज्ययासमाहत्यतलेभृशंच ॥ बाणांधकारंसहसैवकृत्वाजघाननागाश्वरथध्वजांश्च ॥ १२ ॥ प्रतिश्रुतःप्राचरदंतरिक्षेगुहागिरीणा
मपतन्वयांसि ॥ यन्मंडलज्येनविजृंभमाणोरौद्रेमुहूर्तेभ्यपतत्किरीटी ॥ १३ ॥ तंभीमसेनोनुययौरथेनपृष्ठेरक्षन्पांडवमेकवीरः ॥ तौराजपुत्रौत्वरितौरथाभ्यां
कर्णाययातावरिभिर्विपक्तौ ॥ १४ ॥ तत्रांतरेसुमहान्सूतपुत्रश्चक्रेयुद्धंसोमकान्संप्रगृह्य ॥ रथाश्वमातंगगणाञ्जघानप्रच्छादयामासशरैर्दिशश्च ॥ १५ ॥
तमुत्तमौजाजनमेजयश्चक्रुद्धौयुधामन्युशिखंडिनौच ॥ कर्णंविभेदुःसहिताःपृषत्कैःसन्नर्दमानाःसहपार्षतेन ॥ १६ ॥ तेपंचपंचालरथप्रवीरावैकर्तनंकर्णमभि
द्रवंतः ॥ तस्माद्रथाच्च्यावयितुंनशेकुर्धैर्यात्कृतात्मानमिवेंद्रियार्थाः ॥ १७ ॥ तेषांधनूंषिध्वजवाजिसूतांस्तूर्णंपताकाश्चनिकृत्यबाणैः ॥ तान्पंचभिस्त्वभ्यहनत्पृ
षत्कैःकर्णस्ततःसिंहइवोन्ननाद ॥ १८ ॥ तस्यास्यतस्तानभिनिघ्नतश्चज्याबाणहस्तस्यधनुःस्वनेन ॥ साद्रिद्रुमास्यात्पृथिवीविशीर्णेत्यतीवमत्वाजनताव्यषीद
न् ॥ १९ ॥ सशक्रचापप्रतिमेनधन्वनाभृशायतेनाधिरथिःशरान्सृजन् ॥ बभौरणेदीप्तमरीचिमंडलोयथांशुमालीपरिवेषवांस्तथा ॥ २० ॥ शिखंडिनंद्वादश
भिःपराभिनच्छितैःशरैःषड्भिरथोत्तमौजसं ॥ त्रिभिर्युधामन्युमविध्यदाशुगैस्त्रिभिस्त्रिभिःसोमकपार्षतात्मजौ ॥ २१ ॥ पराजिताःपंचमहारथास्तुतेमहाहवेसू
तसुतेनमारिष ॥ निरुद्यमास्तस्थुरमित्रनंदनायथेंद्रियार्थात्मवतापराजिताः ॥ २२ ॥ निमज्जतस्तानथकर्णसागरेविपन्ननावोवणिजोयथार्णवे ॥ उद्दध्रिरेनौ
भिरिवार्णवाद्रथैःसुकल्पितैर्द्रौपदिजाःस्वमातुलान् ॥ २३ ॥ ततःशिनीनामृषभःशितैःशरैर्निकृत्यकर्णप्रहितानिषून्बहून् ॥ विदार्यकर्णंनिशितैरयस्मयैस्तवा
त्मजंज्येष्ठमविध्यदष्टभिः ॥ २४ ॥ कृपोथभोजश्चतवात्मजस्तथास्वयंचकर्णोनिशितैरताडयत् ॥ सतैश्चतुर्भिर्युयुधेयदूत्तमोदिगीश्वरैर्दैत्यपतिर्यथातथा ॥ २५ ॥
समाततेनेष्वसनेनकूजताभृशायतेनामितबाणवर्षिणा ॥ बभूवदुर्धर्षतरःससात्यकिःशरन्नभोमध्यगतोयथारविः ॥ २६ ॥ पुनःसमास्थायरथान्सुदंशिताः
शिनिप्रवीरंजुगुपुःपरंतपाः ॥ समेत्यपंचालमहारथारणेमरुद्गणाःशक्रमिवारिनिग्रहे ॥ २७ ॥ ततोभवद्युद्धमतीवदारुणंतवाहितानांतवसैनिकैःसह ॥ रथा
श्वमातंगविनाशनंतथायथासुराणामसुरैःपुराभवत् ॥ १८ ॥ रथाद्विपावाजिपदातयस्तथाभवंतिनानाविधशस्त्रवेष्टिताः ॥ परस्परेणाभिहताश्चचस्खलुर्विने
दुरार्ताव्यसवोपतंस्तथा ॥ २९ ॥ तथागतंभीममभीस्तवात्मजःससारराजावरजःकिरन्शरैः ॥ तमभ्यधावत्त्वरितोवृकोदरोमहारुरुंसिंहइवाभिपेदिवान् ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तत्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

ततस्तयोर्युद्धमतीवदारुणंप्रदीव्यतोःप्राणदुरोदरंद्वयोः ॥ परस्परेणाभिनिविष्टरोषयोरुदग्रयोःशंबरशक्रयोर्यथा ॥ ३१ ॥ शरैःशरीरार्तिकरैःसुतेजनैर्निजघ्नतु
स्ताबितरेतरंभृशं ॥ स्रकुस्रभिन्नाविववासितांतरेमहागजौमन्मथसक्तचेतसौ ॥ ३२ ॥ तवात्मजस्याथवृकोदरस्त्वरन्धनुःक्षुराभ्यांध्वजमेवचाच्छिनत् ॥ ललाट
मप्यस्यविभेदपत्रिणाशिरश्चकायात्प्रजहारसारथेः ॥ ३३ ॥ सराजपुत्रोन्यदवाप्यकार्मुकंवृकोदरंद्वादशभिःपराभिनत् ॥ स्वयंनियच्छंस्तुरगानजिह्मगैःशरैश्च
भीमंपुनरप्यवीवृषत् ॥ ३४ ॥ ततःशरंसूर्यमरीचिसप्रभंसुवर्णवज्रोत्तमरत्नभूषितं ॥ महेंद्रवज्राशनिपातदुःसहंमुमोचभीमांगविदारणक्षमं ॥ ३५ ॥ सतेन
निर्विद्धतनुर्वृकोदरोनिपातितःस्रस्ततनुर्गतासुवत् ॥ प्रसार्यबाहूरथवर्यमाश्रितःपुनःससंज्ञामुपलभ्यचानदत् ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिदुःशा
सनभीमसेनयुद्धेद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तत्राकरोद्दुष्करंराजपुत्रोदुःशासनस्तुमुलंयुध्यमानः ॥ चिच्छेदभी
मस्यधनुःशरेणषड्भिःशरैःसारथिमप्यविध्यत् ॥ १ ॥ सतत्कृत्वाराजपुत्रस्तरस्वीविव्याधभीमंनवभिःपृषत्कैः ॥ ततोभिनद्बहुभिःक्षिप्रमेववरेषुभिर्भीमसेनं
महात्मा ॥ २ ॥ ततःक्रुद्धोभीमसेनस्तरस्वीशक्तिंचोग्रांप्राहिणोत्तेसुताय ॥ तामापतंतींसहसातिघोरांदृष्ट्वासुतस्तेज्वलितामिवोल्कां ॥ ३ ॥ आकर्णपूर्णैरिषुभि
र्महात्माचिच्छेदपुत्रोदशभिःपृषत्कैः ॥ दृष्ट्वातुतत्कर्मकृतंसुदुष्करंप्रापूजयन्सर्वयोधाःप्रहृष्टाः ॥ ४ ॥ अथाशुभीमंचशरेणभूयोगाढंसविव्याधसुतस्त्वदीयः ॥
चुक्रोधभीमःपुनराशुतस्मैभृशंप्रजज्वालरुषाभिवीक्ष्य ॥ ५ ॥ विद्धोस्मिवीराशुभृशंत्वयाद्यसहस्वभूयोपिगदाप्रहारं ॥ उक्त्वैवमुच्चैःकुपितोथभीमोजग्राहतांभी
मगदांवधाय ॥ ६ ॥ उवाचचाद्याहमहंदुरात्मन्पास्यामितेशोणितमाजिमध्ये ॥ अथैवमुक्तस्तनयस्तवोग्रांशक्तिंवेगात्प्राहिणोन्मृत्युरूपां ॥ ७ ॥ आविध्यभी
मोपिगदांसुघोरांविचिक्षिपेरोषपरीतमूर्तिः ॥ सातस्यशक्तिंसहसाविरुज्यपुत्रंतवाजौताडयामासमूर्ध्नि ॥ ८ ॥ सविक्षरन्नागइवप्रभिन्नोगदामस्मैतुमुलेप्रा
हिणोद्वै ॥ तयाहरद्दशधन्वंतराणिदुःशासनंभीमसेनःप्रसह्य ॥ ९ ॥ तयाहतःपतितोवेपमानोदुःशासनोगदयावेगवत्या ॥ विध्वस्तवर्माभरणांबरस्रग्विचेष्टमा
नोभृशवेदनातुरः ॥ १० ॥ हयाःससूतानिहतानरेंद्रचूर्णीकृतश्चास्यरथःपतंत्या ॥ दुःशासनंपांडवाःप्रेक्ष्यसर्वेहृष्टाःपंचालाःसिंहनादानमुंचन् ॥ ११ ॥ तंपात
यित्वाथवृकोदरोथजगर्जहर्षेणविनादयन्दिशः ॥ नादेनतेनाखिलपार्श्ववर्तिनोमूर्च्छाकुलाःपतितास्त्वाजमीढ ॥ १२ ॥ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

भीमोपिवेगादवतीर्ययानादुःशासनंवेगवानभ्यधावत् ॥ ततःस्मृत्वाभीमसेनस्तरस्वीसापत्नकंयत्प्रयुक्तंसुतैस्ते ॥ १३ ॥ तस्मिन्सुघोरेतुमुलेवर्तमानेप्रधानभू
यिष्ठतरैःसमंतात् ॥ दुःशासनंतत्रसमीक्ष्यराजन्भीमोमहाबाहुरचिंत्यकर्मा ॥ १४ ॥ स्मृत्वाथकेशग्रहणंचदेव्यावस्त्रापहारंचरजस्वलायाः ॥ अनागसोभर्तृप
राङ्मुखायादुःखानिदत्तान्यपिविप्रचिंत्य ॥ १५ ॥ जज्वालक्रोधादथभीमसेनआज्यप्रसिक्तोहियथाहुताशः ॥ तत्राहकर्णंचसुयोधनंचकृपंद्रौणिंकृतवर्माण
मेव ॥ १६ ॥ निहन्मिदुःशासनमद्यपापंसंरक्ष्यतामद्यसमस्तयोधाः ॥ इत्येवमुक्त्वासहसाभ्यधावन्निहंतुकामोतिबलस्तरस्वी ॥ १७ ॥ तथातुविक्रम्यरणेवृकोद
रोमहागजंकेसरिकोयथैव ॥ निगृह्यदुःशासनमेकवीरःसुयोधनस्याधिरथेःसमक्षं ॥ १८ ॥ रथादवप्लुत्यगतःसभूमौयत्नेनतस्मिन्प्रणिधायचक्षुः ॥ असिंससमु
द्यम्यसितंसुधारंकंठेपदाक्रम्यचवेपमानं ॥ १९ ॥ उवाचतद्गौरितियद्ब्रुवाणोहृष्टोवदेःकर्णसुयोधनाभ्यां ॥ येराजसूयावभृथेपवित्राजाताःकचायाज्ञसेन्यादु
रात्मन् ॥ २० ॥ तेपाणिनाकतरेणावकृष्टास्तद्ब्रूहित्वांपृच्छतिभीमसेनः ॥ श्रुत्वातुतद्भीमवचःसुघोरंदुःशासनोभीमसेनंनिरीक्ष्य ॥ २१ ॥ जज्वालभीमंसतदा
स्मयेनसंशृण्वतांकौरवसोमकानां ॥ उक्तस्तदाजौसतथासरोषंजगादभीमंपरिवर्तनेत्रः ॥ २२ ॥ अयंकरिकराकारःपीनस्तनविमर्दनः ॥ गोसहस्रप्रदाताचक्ष
त्रियांतकरःकरः ॥ २३ ॥ अनेनयाज्ञसेन्यामेभीमकेशाविकर्षिताः ॥ पश्यतांकुरुमुख्यानांयुष्माकंचसभासदां ॥ २४ ॥ एवंब्रुवसौराजसुतंनिशम्यब्रुवंतमा
जौविनिपीड्यवक्षः ॥ भीमोबलात्तंप्रतिगृह्यदोर्भ्यामुच्चैर्ननादाथसमस्तयोधान् ॥ २५ ॥ उवाचयस्यास्तिबलंसरक्षत्वसौभवेदद्यनिरस्तबाहुः ॥ दुःशासनंजी
वितंप्रोत्सृजंतमाक्षिप्ययोधांस्तरसामहाबलः ॥ २६ ॥ एवंक्रुद्धोभीमसेनःकरेणउत्पाटयामासभुजंमहात्मा ॥ दुःशासनंतेनसवीरमध्येजघानवज्राशनिस
न्निभेन ॥ २७ ॥ उत्कृत्यवक्षःपतितस्यभूमावथापिबच्छोणितमस्यकोष्णं ॥ ततोनिपात्यास्यशिरोपकृत्यतेनासिनातवपुत्रस्यराजन् ॥ २८ ॥ सत्यांचिकीर्षु
र्मतिमान्प्रतिज्ञांभीमोपिबच्छोणितमस्यकोष्णं ॥ आस्वाद्यचास्वाद्यचवीक्षमाणःक्रुद्धोहिचैनंनिजगादवाक्यं ॥ २९ ॥ स्तन्यस्यमातुर्मधुसर्पिषोर्वामाध्वीकपा
नस्यचसत्कृतस्य ॥ दिव्यस्यवातोयरसस्यपानात्पयोदधिभ्यांमथिताच्चमुख्यात् ॥ ३० ॥ अन्यानिपानानिचयानिलोकेसुधामृतस्वादुरसानितेभ्यः ॥ सर्वेभ्य
एवाभ्यधिकोरसोयंममाद्यचास्याहितलोहितस्य ॥ ३१ ॥

अथाहभीमःपुनरुग्रकर्मादुःशासनंक्रोधपरीतचेताः॥ गतासुमालोक्यविहस्यसुस्वरंकिंवाकुर्यांमृत्युनारक्षितोसि॥३२॥ एवंब्रुवाणंपुनराद्रवंतमास्वाधमानं
तमतिप्रहृष्टं॥ येभीमसेनंददृशुस्तदानींभयेनतेपिव्यथितानिपेतुः॥ ३३॥ येचापिनासन्व्यथितामनुष्यास्तेषांकरेभ्यःपतितंहिशस्त्रं॥ भयाच्चसंचुक्रुशुरस्वरैस्ते
निमीलिताक्षाददृशुःसमंततः॥ ३४॥ तंतत्रभीमंददृशुःसमंताद्दौःशासनंतद्रुधिरंपिबंतं॥ सर्वेपलायंतभयाभिपन्नानवैमनुष्योयमितिब्रुवाणाः ॥ ३५ ॥ त
स्मिन्कृतेभीमसेनेनरूपेदृष्ट्वाजनाःशोणितंपीयमानं॥ संप्राद्रवंश्चित्रसेनेनसार्धंभीमंरक्षोभाषमाणाभयार्ताः ॥ ३६ ॥ युधामन्युःप्रद्रुतंचित्रसेनंसहानीक
स्त्वभ्ययाद्राजपुत्रः॥ विव्याधचैनंनिशितैःपृषत्कैर्व्यपेतभीःसप्तभिराशुमुक्तैः॥ ३७॥ संक्रांतभोगइवलेलिहानोमहोरगःक्रोधविषंसिसृक्षुः॥ निवृत्त्यपांचा
लजमभ्यविध्यत्त्रिभिःशरैःसारथिमस्यषड्भिः॥ ३८॥ ततःसुपुंखेनसुयंत्रितेनसुसंशिताग्रेणशरेणशूरः॥ आकर्णमुक्तेनसमाहितेनयुधामन्युस्तस्यशिरोजहा
र॥ ३९॥ तस्मिन्हतेभ्रातरिचित्रसेनेक्रुद्धःकर्णःपौरुषंदर्शयानः॥ व्यद्रावयत्पांडवानामनीकंप्रत्युद्यातोनकुलेनामितौजाः॥ ४० ॥ भीमोपिहत्वातत्रैवदुः
शासनममर्षणं॥ पूरयित्वांजलिंभूयोरुधिरस्योग्रनिःस्वनः॥ ४१ ॥ शृण्वतांलोकवीराणामिदंवचनमब्रवीत्॥ एषतेरुधिरंकंठात्पिबामिपुरुषाधम॥ ४२ ॥
ब्रूहीदानींतुसंहृष्टःपुनर्गौरितिगौरिति॥ येतदास्मान्प्रनृत्यंतिपुनर्गौरितिगौरिति॥ ४३॥ तान्वयंप्रतिनृत्यामःपुनर्गौरितिगौरिति॥ प्रमाणकोट्यांशयनंकाल
कूटस्यभोजनं॥ ४४॥ दंशनंचाहिभिःकृष्णैर्दाहंचजतुवेश्मनि॥ द्यूतेनराज्यहरणमरण्येवसतिश्चया॥ ४५॥ द्रौपद्याःकेशपक्षस्यग्रहणंचसुदारुणं॥ इष्वस्त्रा
णिचसंग्रामेष्वसुखानिचवेश्मनि॥ ४६॥ विराटभवनेयश्चक्लेशोस्माकंपृथग्विधः॥ शकुनेर्धार्तराष्ट्रस्यराधेयस्यचमंत्रिते॥ ४७॥ अनुभूतानिदुःखानितेषां
हेतुस्त्वमेवहि॥ दुःखान्येतानिजानीमोनसुखानिकदाचन॥ धृतराष्ट्रस्यदौरात्म्यात्सपुत्रस्यसदावयं॥ ४८॥ इत्युक्त्वावचनंराजन्जयंप्राप्यवृकोदरः॥ पुनरा
हमहाराजस्मयंस्तौकेशवार्जुनौ॥ ४९॥ अस्रग्दिग्धोविस्रवल्लोहितास्यःक्रुद्धोत्यर्थंभीमसेनस्तरस्वी॥ दुःशासनेयद्रणेसंश्रुतंमेतद्वैसत्यंकृतमद्येहवीरौ॥ ५० ॥
अत्रैवदास्याम्यपरंद्वितीयंदुर्योधनंयज्ञपशुंविशस्य॥ शिरोमृदित्वाचपदादुरात्मनःशांतिंलप्स्येकौरवाणांसमक्षं॥ ५१ ॥ एतावदुक्त्वावचनंप्रहृष्टोननादचो
च्चैरुधिरार्द्रगात्रः॥ ननर्दचैवातिबलोमहात्मावृत्रंनिहत्येवसहस्रनेत्रः॥ ५२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिदुःशासनवधेत्र्यशीतितमोऽध्यायः॥ ८३॥

दुःशासनेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

संजयउवाच दुःशासनेतुनिहतेतवपुत्रामहारथाः ॥ महाक्रोधविषावीराःसमरेष्वपलायिनः ॥ १ ॥ दशराजन्महावीर्याभीमंप्राच्छादयन्शरैः ॥ निषंगी
कवचीपाशीदंडधारोधनुर्धरः ॥ २ ॥ अलोलुपःसहःषंढोवातवेगसुवर्चसौ ॥ एतेसमेत्यसहिताभ्रातृव्यसनकर्शिताः ॥ ३ ॥ भीमसेनंमहाबाहुंमार्गणैःसमवार
यन् ॥ सवार्यमाणोविशिखैःसमंतात्तैर्महारथैः ॥ ४ ॥ भीमःक्रोधाग्निरक्ताक्षःक्रुद्धःकालइवाबभौ ॥ तांस्तुभल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दशभारतान् ॥ ५ ॥ रुक्मांगदा
न्रुक्मपुंखैःपार्थोनिन्येयमक्षयं ॥ हतेषुतेषुवीरेषुप्रदुद्राववलंतव ॥ ६ ॥ पश्यतःसूतपुत्रस्यपांडवस्यभयार्दितं ॥ ततःकर्णोमहाराजप्रविवेशमहद्भयं ॥ ७ ॥ दृ
ष्ट्वाभीमस्यविक्रांतमंतकस्यप्रजास्विव ॥ तस्यत्वाकारभावज्ञःशल्यःसमितिशोभनः ॥ ८ ॥ उवाचवचनंकर्णंप्राप्तकालमरिंदमं ॥ माव्यथांकुरुराधेयनैवंत्व
य्युपपद्यते ॥ ९ ॥ एतेद्रवंतिराजानोभीमसेनभयार्दिताः ॥ दुर्योधनश्चसंमूढोभ्रातृव्यसनकर्शितः ॥ १० ॥ दुःशासनस्यरुधिरेपीयमानेमहात्मना ॥ व्यापन्न
चेतसश्चैवशोकोपहतचेतसः ॥ ११ ॥ दुर्योधनमुपासंतेपरिवार्यसमंततः ॥ कृपप्रभृतयश्चैतेहतशेषाःसहोदराः ॥ १२ ॥ पांडवालब्धलक्षाश्चधनंजयपुरोगमाः ॥
त्वामेवाभिमुखाःशूरायुद्धायसमुपस्थिताः ॥ १३ ॥ सत्वंपुरुषशार्दूलपौरुषेणसमास्थितः ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यप्रत्युद्याहिधनंजयं ॥ १४ ॥ भारोहिधार्तराष्ट्रेणत्व
यिसर्वःसमाहितः ॥ तमुद्वहमहाबाहोयथाशक्तियथाबलं ॥ १५ ॥ जयेस्याद्विपुलाकीर्तिध्रुवःस्वर्गःपराजये ॥ वृषसेनश्चराधेयसंक्रुद्धस्तनयस्तव ॥ १६ ॥ त्वयि
मोहंसमापन्नेपांडवानभिधावति ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंशल्यस्यामिततेजसः ॥ हृदिचावश्यकंभावंचक्रेयुद्धायसुस्थिरं ॥ १७ ॥ ततःक्रुद्धोवृषसेनोभ्यधावदव
स्थितंप्रमुखेपांडवंतं ॥ वृकोदरंकालमिवात्तदंडंगदाहस्तंयोधयंतंत्वदीयान् ॥ १८ ॥ तमभ्यधावन्नकुलःप्रवीरोरोषादमित्रंप्रतुदन्पृषत्कैः ॥ कर्णस्यपुत्रंसमरे
प्रहृष्टंपुराजिघांसुर्मघवेवजंभं ॥ १९ ॥ ततोध्वजंस्फाटिकचित्रकंचुकंचिच्छेदवीरोनकुलःक्षुरेण ॥ कर्णात्मजस्येष्वसनंचचित्रंभल्लेनजांबूनदचित्रनद्धं ॥ २० ॥
अथान्यदादायधनुःसशीघ्रंकर्णात्मजःपांडवमभ्यविध्यत् ॥ दिव्यैरस्त्रैरभ्यवर्षच्चसोपिकर्णस्यपुत्रोनकुलंकृतास्त्रः ॥ २१ ॥ शराभिघाताच्चरुषाचराजन्स्वयाच
भासास्त्रसमीरणाच्च ॥ जज्वालकर्णस्यसुतोतिमात्रमिद्धोयथाज्याहुतिभिर्हुताशः ॥ २२ ॥ कर्णस्यपुत्रोनकुलस्यराजन्सर्वानश्वानक्षिणोदुत्तमास्त्रैः ॥ वनायु
जान्वैनकुलस्यशुभ्रानुदग्रगान्हेमजालावनद्धान् ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

ततोहताश्वादवरुह्ययानादादायचर्मामलरुक्मचंद्रं ॥ आकाशसंकाशमसिंप्रगृह्यदोधूयमानःखगवच्चचार ॥ २४ ॥ ततोंतरिक्षेचरथाश्वनागंचिच्छेदतूर्णं
नकुलश्चित्रयोधी ॥ तेप्रापतन्नसिनागांविशस्तायथाश्वमेधेपशवःशमित्रा ॥ २५ ॥ द्विसाहस्राःपातितायुद्धशौंडानानादेश्याःसुभृताःसत्यसंधाः ॥ एकेनसं
ख्येनकुलेनकृत्ताजयेप्सुनानुत्तमचंदनांगाः ॥ २६ ॥ तमापतंतंनकुलंसोभिपत्यसमंततःसायकैःप्रत्यविध्यत् ॥ सतुद्यमानोनकुलःपृषत्कैर्विव्याधवीरंसचुको
पविद्धः ॥ २७ ॥ महाभयेरक्ष्यमाणोमहात्माभ्रात्राभीमेनाकरोत्तत्रभीमं ॥ तंकर्णपुत्रोव्यधमंतमेकंनराश्वमातंगरथाननेकान् ॥ २८ ॥ क्रीडंतमष्टादशभिःपृ
षत्कैर्विव्याधवीरंनकुलंसरोषः ॥ सतेनविद्धोतिभृशंतरस्वीमहाहवेवृषसेनेनराजन् ॥ २९ ॥ क्रुद्धेनधावन्समरेजिघांसुःकर्णात्मजंपांडुसुतोनृवीरः ॥ वितत्यप
क्षौसहसापतंतंश्येनंयथैवामिषलुब्धमाजौ ॥ ३० ॥ अवाकिरद्वृषसेनस्ततस्तंशितैःशरैर्नकुलमुदारवीर्यं ॥सतान्मोघांस्तस्यकुर्वन्शरौघान्चचारमार्गान्नकुल
श्चित्ररूपान् ॥ ३१ ॥ अथास्यतूर्णंचरतोनरेंद्रखड्गेनचित्रंनकुलस्यतस्य ॥ महेषुभिर्व्यधमत्कर्णपुत्रोमहाहवेचर्मसहस्रतारं ॥ ३२ ॥ तंचायसंनिशितंतीक्ष्णधा
रंविकोशमुग्रंगुरुभारसाहं ॥ द्विषच्छरीरांतकरंसुघोरमाधुन्वतःसर्पमिवोग्ररूपं ॥ ३३ ॥ क्षिप्रंशरैःषड्भिरमित्रसाहश्चकर्तखड्गंनिशितैःसुवेगैः ॥ पुनश्चदीप्तैर्नि
शितैःपृषत्कैःस्तनांतरेगाढमथाभ्यविध्यत् ॥ ३४ ॥ कृत्वातुतद्दुष्करमार्यजुष्टमन्यैर्नरैःकर्मरणेमहात्मा ॥ ययौरथंभीमसेनस्यराजन्शराभितप्तोनकुलस्त्वरावा
न् ॥ ३५ ॥ सभीमसेनस्यरथंहताश्वोमाद्रीसुतःकर्णसुताभितप्तः ॥ आपुप्लुवेसिंहइवाचलाग्रंसंप्रेक्ष्यमाणस्यधनंजयस्य ॥ ३६ ॥ ततःक्रुद्धोवृषसेनोमहात्माव
वर्षताविपुजालेनवीरः ॥ महारथावेकरथेसमेतौशरैःप्रभिंदन्निवपांडवेयौ ॥ ३७ ॥ तस्मिन्रथेनिहतेपांडवस्यक्षिप्रंचखड्गेविशिखैर्निकृत्ते ॥ अन्येचसंहत्यकुरु
प्रवीरास्ततोन्यघ्नन्शरवर्षैरुपेत्य ॥ ३८ ॥ तौपांडवेयौपरितःसमेतान्संहूयमानाविवहव्यवाहौ ॥ भीमार्जुनौवृषसेनायक्रुद्धाववर्षतुःशरवर्षंसुघोरं ॥ ३९ ॥ अ
थाब्रवीन्मारुतिःफाल्गुनंचपश्यस्वैनंनकुलंपीड्यमानं ॥ अयंचनोबाधतेकर्णपुत्रस्तस्माद्भवान्प्रत्युपयातुकार्णिं ॥ ४० ॥ सतन्निशम्यैववचःकिरीटीरथंसमासा
द्यवृकोदरस्य ॥ अथाब्रवीन्नकुलोवीक्ष्यवीरमुपागतंशातयशीघ्रमेनं ॥ ४१ ॥ इत्येवमुक्तःसहसाकिरीटीभ्रात्रासमक्षंनकुलेनसंख्ये ॥ कपिध्वजंकेशवसंगृहीतं
प्रैषीदुदग्रोवृषसेनायवाहम् ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिवृषसेनयुद्धेनकुलपराजयेचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच नकुलमथविदित्वाछिन्नवाणासनासिंविरथमरिशरार्तंकर्णपुत्रास्त्रभग्नं ॥ पवनधुतपताकान्हादिनोवल्गिताश्वावरपुरुषनियुक्तास्तेरथैःशी
घ्रमीयुः॥ १ ॥ द्रुपदसुतवरिष्ठाःपंचशैनेयषष्ठाद्रुपददुहितृपुत्राःपंचचामित्रसाहाः॥ द्विरदरथनराश्वान्सूदयंतस्त्वदीयान्भुजगपतिनिकाशैर्मार्गणैरात्तशस्त्राः
॥ २ ॥ अथतवरथमुख्यास्तान्प्रतीयुस्त्वरंतःकृपहृदिकसुतौचद्रौणिदुर्योधनौच॥ शकुनिसुतवृकौचक्राथदेवावृधौचद्विरदजलदघोषैःस्यंदनैःकार्मुकैश्च॥ ३॥
तवनृपरथिवीरास्तान्दशैकंचवीरान्नृवरशरवराग्रैस्ताडयंतोभ्यरुंधन्॥ नवजलदसवर्णैर्हस्तिभिस्तानुदीयुर्गिरिशिखरनिकाशैर्भीमवेगैःकुलिंदाः॥ ४॥ सुक
ल्पिताहैमवतामदोत्कटारणाभिकामैःकृतिभिःसमास्थिताः॥ सुवर्णजालैर्विततावभुर्गजास्तथायथाखेजलदाःसविद्युतः॥ ५ ॥ कुलिंदपुत्रोदशभिर्महायसैः
कृपंससूताश्वमपीडयद्भृशं॥ ततःशरद्वत्सुतसायकैर्हतःसहैवनागेनपपातभूतले॥६॥ कुलिंदपुत्रावरजस्तुतोमरैर्दिवाकरांशुप्रतिमैरयस्मयैः॥ रथंचविक्षोभ्य
ननादनर्दतस्ततोस्यगांधारपतिःशिरोऽहरत् ॥ ७ ॥ ततःकुलिंदेषुहतेषुतेष्वथप्रहृष्टरूपास्तवतेमहारथाः ॥ भृशंप्रदध्मुर्लवणांबुसंभवान्परांश्चबाणासनपाणयो
भ्ययुः॥ ८ ॥ अथाभवद्युद्धमतीवदारुणंपुनःकुरूणांसहपांडुसृंजयैः॥ शरासिशक्त्यृष्टिगदापरश्वधैर्नराश्वनागासुहरंभृशाकुलं ॥ ९ ॥ रथाश्वमातंगपदातिभि
स्ततःपरस्परंविप्रहताःपतन्क्षितौ॥ यथासविद्युत्स्तनितावलाहकाःसमाहतादिग्भ्यइवोग्रमारुतैः॥ १० ॥ ततःशतानीकमतान्महागजांस्तथारथान्पत्तिगणां
श्चतान्बहून्॥ जघानभोजस्तुहयानथापतन्क्षणाद्विशस्ताःकृतवर्मणःशरैः॥ ११ ॥ अथापरेद्रौणिहतामहाद्विपास्त्रयःससर्वायुधयोधकेतनाः॥ निपेतुरुर्व्यां
व्यसवोनिपातितास्तथायथावज्रहतामहाचलाः॥ १२॥ कुलिंदराजावरजादनंतरःस्तनांतरेपत्रिवरैरताडयत्॥ तवात्मजंतस्यतवात्मजःशरैःशितैःशरीरंव्यहन
द्द्विपंचतं॥ १३ ॥ सनागराजःसहराजसूनुनापपातरक्तंबहुसर्वतःक्षरन्॥ महेंद्रवज्रप्रहतोंबुदागमेयथाजलंगैरिकपर्वतस्तथा॥ १४॥ कुलिंदपुत्रप्रहितोपरोद्वि
पःक्राथंससूताश्वरथंव्यपोथयत्॥ ततोपतत्क्राथशराभिघातितःसहेश्वरोवज्रहतोयथागिरिः॥ १५॥ रथीद्विपस्थेनहतोपतच्छरैःक्राथाधिपःपर्वतजेनदुर्जयः॥
सवाजिसूतेष्वसनध्वजस्तथायथामहावातहतोमहाद्रुमः॥ १६॥ वृकोद्विपस्थंगिरिराजवासिनंभृशंशरैर्द्वादशभिःपराभिनत् ॥ ततोवृकंसाश्वरथंमहाद्विपोद्रु
तंचतुर्भिश्चरणैर्व्यपोथयत्॥ १७॥ सनागराजःसनियंतृकोपतत्तथाहतोबभ्रुसुतेषुभिर्भृशं ॥ सचापिदेवावृधसूनुरर्दितःपपातनुन्नःसहदेवसूनुना ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

विषाणगात्रावरयोधपातिनागजेनहंतुंशकुनिंकुलिंदजः ॥ जगामवेगेनभृशार्दयंश्चतंततोस्यगांधारपतिःशिरोहरत् ॥ १९ ॥ ततःशतानीकहतामहागजाः
हयारथाःपत्तिगणाश्चतावकाः ॥ सुपर्णवातप्रहतायथोरगास्तथागतागांविवशाविचूर्णिताः ॥ २० ॥ ततोभ्यविद्ध्यद्बहुभिःशितैःशरैःकलिंगपुत्रोनकुलात्मजं
स्मयन् ॥ ततोस्यकोपाद्विचकर्तनाकुलिःशिरःक्षुरेणांबुजसन्निभाननं ॥ २१ ॥ ततःशतानीकमविध्यदायसैस्त्रिभिःशरैःकर्णसुतोर्जुनंत्रिभिः ॥ त्रिभिश्चभी
मंनकुलंचसप्तभिर्जनार्दनंद्वादशभिश्चसायकैः ॥ २२ ॥ तदस्यकर्मातिमनुष्यकर्मणःसमीक्ष्यहृष्टाःकुरवोभ्यपूजयन् ॥ पराक्रमज्ञास्तुधनंजयस्ययेहुतोयम
ग्नाविति तेतुमेनिरे ॥ २३ ॥ ततःकिरीटीपरवीरघातीहताश्वमालोक्यनरप्रवीरः ॥ माद्रीसुतंनकुलंलोकमध्येसमीक्ष्यकृष्णंभृशविक्षतंच ॥ २४ ॥ समभ्यधावद्वृ
षसेनमाहवेससूतजस्यप्रमुखेस्थितस्तदा ॥ तमापतंतंनरवीरमुग्रंमहाहवेबाणसहस्रधारिणं ॥ २५ ॥ अभ्यापतत्कर्णसुतोमहारथंयथामहेंद्रंनमुचिःपुरातथा ॥
ततोद्भुतंचैकशरेणपार्थंशितेनविध्वायुधिकर्णपुत्रः ॥ २६ ॥ ननादनादंसुमहानुभावोविध्वेवशक्रंनमुचिःसवीरः ॥ पुनःसपार्थंवृषसेनउग्रैर्बाणैरविद्ध्यद्भुजमू
लेतुसव्ये ॥ २७ ॥ तथैवकृष्णंनवभिःसमार्दयत्पुनश्चपार्थंदशभिर्जघान ॥ पूर्वंयथावृषसेनप्रयुक्तैरभ्याहतःश्वेतहयःशरैस्तैः ॥ २८ ॥ संरंभमीषद्गमितोवधाय
कर्णात्मजस्याथमनःप्रदध्रे ॥ ततःकिरीटीरणमूर्ध्निकोपात्कृत्वात्रिशाखांभ्रुकुटिंललाटे ॥ २९ ॥ मुमोचतूर्णंविशिखान्महात्मावधेधृतःकर्णसुतस्यसंख्ये ॥
आरक्तनेत्रोंतकशत्रुहंताउवाचकर्णंभृशमुत्स्मयंस्तदा ॥ ३० ॥ दुर्योधनंद्रौणिमुखांश्चसर्वानहंरणेवृषसेनंतमुग्रं ॥ संपश्यतःकर्णतवाद्यसंख्येनयामिलोकंनि
शितैःपृषत्कैः ॥ ३१ ऊनंचतावद्धिजनावदंतिसर्वैर्भवद्भिर्ममसूनुर्हतोसौ ॥ एकोरथोमद्विहीनस्तरस्वीअहंहनिष्येभवतांसमक्षं ॥ ३२ ॥ संरक्ष्यतांरथसंस्थाःसुतो
यंअहंहनिष्येवृषसेनमुग्रं ॥ पश्चाद्वधिष्येत्वामपिसंप्रमूढमहंहनिष्येर्जुनआजिमध्ये ॥ ३३ ॥ तमद्यमूलंकलहस्यसंख्येदुर्योधनापाश्रयजातदर्पं ॥ त्वामद्यहं
तास्मिरणेप्रसह्यअस्यैवहंतायुधिभीमसेनः ॥ ३४ ॥ दुर्योधनस्याधमपूरुषस्ययस्यानयादेषमहान्क्षयोभवत् ॥ सएवमुक्काविनिमृज्यचापंलक्ष्यंहिकृत्वावृ
षसेनमाजौ ॥ ३५ ॥ ससर्जबाणान्विशिखान्महात्मावधायराजन्कर्णसुतस्यसंख्ये ॥ विव्याधचैनंदशभिःपृषत्कैर्मर्मस्वशंकंप्रहसन्किरीटी ॥ ३६ ॥ चिच्छेदचा
स्येष्वसनंभुजौचक्षुरैश्चतुर्भिर्निशितैःशिरश्च ॥ सपार्थबाणाभिहतःपपातरथाद्विबाहुर्विशिराधरायां ॥ ३७ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वृषसेनमिति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥

पुनरप्याहतेजस्वीपार्थःकृष्णमरिंदम ॥ चोदयाश्वान्हृषीकेशकालोयमतिवर्तते ॥ एवमुक्तस्तदातेनपांडवेनमहात्मना ॥ २ २॥ जयेनसंपूज्यसपांडवंतदाप्रचो
दयामासहयान्मनोजवान् ॥ सपांडुपुत्रस्यरथोमनोजवःक्षणेनकर्णस्यरथाग्रतोभवत् ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णार्जुनद्वैरथेवासुदेववाक्ये
षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच वृषसेनंहतंदृष्ट्वाशोकामर्षसमन्वितः ॥ पुत्रशोकोद्भवंवारिनेत्राभ्यांसमवासृजत् ॥ १ ॥ रथेन
कर्णस्तेजस्वीजगामाभिमुखोरिपुं ॥ युद्धायामर्षताम्राक्षःसमाहूयधनंजयं ॥ २ ॥ तौरथौसूर्यसंकाशौवैयाघ्रपरिवारितौ॥ समेतौददृशुस्तत्रद्वाविवार्कौसमुद्गतौ
॥ ३ ॥ श्वेताश्वौपुरुषौदिव्यावास्थितावरिमर्दनौ ॥ शुशुभातेमहात्मानौचंद्रादित्यौयथादिवि ॥ ४ ॥ तौदृष्ट्वाविस्मयंजग्मुःसर्वसैन्यानिमारिष ॥ त्रैलोक्यविज
येयत्ताविंद्रवैरोचनाविव ॥ ५ ॥ रथज्यातलनिर्ह्रादैर्बाणसिंहरवैस्तथा ॥ तौरथावभ्यधावंतौसमालोक्यमहीक्षितां॥६ ॥ ध्वजौचदृष्ट्वासंसक्तौविस्मयःसमपद्य
त ॥ हस्तिकक्षंचकर्णस्यवानरंचकिरीटिनः ॥ ७ ॥ तौरथौसंप्रसक्तौतुदृष्ट्वाभारतपार्थिवाः ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुःसाधुवादांश्चपुष्कलान् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वाचद्वैरथंता
भ्यांतत्रयोधाःसहस्रशः ॥ चक्रुर्बाहुस्वनांश्चैवतथाचैवावधूननं ॥ ९ ॥ आजघ्नुःकुरवस्तत्रवादित्राणिसमंततः ॥ कर्णंप्रहर्षयिष्यंतःशंखान्दध्मुश्चसर्वशः ॥
॥ १० ॥ तथैवपांडवाःसर्वेहर्षयंतोधनंजयं ॥ तूर्यशंखनिनादेनदिशःसर्वाव्यनादयन् ॥ ११ ॥ क्ष्वेडितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्तुमुलंसर्वतोभवत् ॥ बाहुशब्दैश्चशूरा
णांकर्णार्जुनसमागमे ॥ १ २ ॥ तौदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रौरथस्थौरथिनांवरौ ॥ प्रगृहीतमहाचापौशरशक्तिध्वजायुतौ॥ १ ३ ॥ वर्मिणौबद्धनिस्त्रिंशौश्वेताश्वौशंखशो
भितौ ॥ तूणीरवरसंपन्नौद्वावप्येतौसुदर्शनौ ॥ १ ४ ॥ रक्तचंदनदिग्धांगौसमदौगोवृषाविव ॥ चापविद्युध्वजोपेतौशस्त्रसंपत्तियोधिनौ ॥ १५ ॥ चामरव्यज
नोपेतौश्वेतच्छत्रोपशोभितौ ॥ कृष्णशल्यरथोपेतौतुल्यरूपौमहारथौ ॥ १६ ॥ सिंहस्कंधौदीर्घभुजौरक्ताक्षौहेममालिनौ ॥ सिंहस्कंधप्रतीकाशौव्यूढोरस्कौम
हाबलौ ॥ अन्योन्यवधमिच्छंतावन्योन्यजयकांक्षिणौ ॥ १७॥ अन्योन्यमभिधावंतौगोष्ठेगोवृषभाविव ॥ प्रभिन्नाविवमातंगौसुसंरब्धाविवाचलौ ॥ १८ ॥
आशीविषशिशुप्रख्यौयमकालांतकोपमौ ॥ इंद्रवृत्राविवक्रुद्धौसूर्यचंद्रसमप्रभौ ॥ १९ ॥ महाग्रहाविवक्रुद्धौयुगांतायसमुत्थितौ ॥ देवगर्भौदेवबलौदेवतु
ल्यौचरूपतः ॥ २० ॥ यदृच्छयासमायातौसूर्याचंद्रमसौयथा ॥ बलिनौसमरेदृप्तौनानाशस्त्रधरौयुधि॥२१॥ ॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥

सुपुष्पितोवृक्षवरोतिकायोवातेरितःशालइवाद्रिशृंगात् ॥ संप्रेक्ष्यबाणाभिहतंपतंतंरथात्सुतंसूतजःक्षिप्रकारी ॥ ३८॥ रथंरथेनाशुजगामरोषात्किरीटिनःपु
त्रवधाभितप्तः ॥ ततःसमक्षंस्वसुतंविलोक्यकर्णोहतंश्वेतहयेनसंख्ये ॥ संरंभमागम्यपरंमहात्माकृष्णार्जुनौसहसैवाभ्यधावत् ॥ ३९॥ इतिश्रीमहाभारतेक
र्णपर्वणिवृषसेनवधेपंचाशीतितमोऽध्यायः॥ ८५॥ ॥ ७॥ संजयउवाच तमायांतमभिप्रेक्ष्यवेलोद्वृत्तमिवार्णवं॥ गर्जंतंसुमहाकायंदुर्निवारंसु
रैरपि ॥ १ ॥ अर्जुनंप्राहदाशार्हःप्रहस्यपुरुषर्षभः॥ अयंसरथआयातिश्वेताश्वःशल्यसारथिः॥ २ ॥ येनतेसहयोद्धव्यंस्थिरोभवधनंजय॥ पश्यचैनंसमायुक्तं
रथंकर्णस्यपांडव॥ ३ ॥ श्वेतवाजिसमायुक्तंयुक्तंराधासुतेनच॥ नानापताकाकलिलंकिंकिणीजालमालिनं॥ ४॥ उह्यमानमिवाकाशेविमानंपांडुरैर्हयैः॥
ध्वजंचपश्यकर्णस्यनागकक्षंमहात्मनः॥ ५॥ आखंडलधनुःप्रख्यमुल्लिखंतमिवांबरं॥ पश्यकर्णसमायांतंधार्तराष्ट्रप्रियैषिणं॥ ६॥ शरधाराविमुंचंतंधारासा
रमिवांबुदं॥ एषमद्रेश्वरोराजारथाग्रेपर्यवस्थितः॥ ७ ॥ नियच्छतिहयानस्यराधेयस्यामितौजसः॥ शृणुदुंदुभिनिर्घोषंशंखशब्दंचदारुणं॥ ८॥ सिंहनादां
श्चविविधान्शृणुपांडवसर्वतः॥ अंतर्धायमहाशब्दान्कर्णेनामिततेजसा॥ ९॥ दोधूयमानस्यभृशंधनुषःशृणुनिःस्वनं ॥ एतेदीर्यंतिसगणाःपंचालानांमहा
रथाः॥ १०॥ दृष्ट्वाकेसरिणंक्रुद्धंमृगाइवमहावने॥ सर्वयत्नेनकौंतेयहंतुमर्हसिसूतजं॥ ११ ॥ नहिकर्णशरानन्यःसोढुमुत्सहतेनरः॥ सदेवासुरगंधर्वांस्त्रीँल्लो
कान्सचराचरान्॥ १२ ॥ त्वंहिजेतुंरणेशक्तस्तथैवविदितंमम॥ भीममुग्रंमहात्मानंत्र्यक्षंशर्वंकपर्दिनं ॥ १३॥ नशक्ताद्रष्टुमीशानंकिंपुनर्योधितुंप्रभुं॥ त्व
यासाक्षान्महादेवःसर्वभूतशिवःशिवः॥ १४॥ युद्धेनाराधितःस्थाणुर्देवाश्चवरदास्तव॥ तस्यपार्थप्रसादेनदेवदेवस्यशूलिनः॥ १५ ॥ जहिकर्णंमहाबाहोन
मुचिंवृत्रहायथा॥ श्रेयस्तेस्तुसदापार्थयुद्धेजयमवाप्नुहि॥ १६॥ अर्जुनउवाच ध्रुवएवजयःकृष्णममनास्त्यत्रसंशयः॥ सर्वलोकगुरुर्यस्त्वंतुष्टोसिम
धुसूदन॥ १७॥ चोदयाश्वान्हृषीकेशरथंममहारथ॥ नाहत्वासमरेकर्णंनिवर्तिष्यतिफाल्गुनः॥१८॥ अद्यकर्णंहतंपश्यमच्छरैःशकलीकृतं॥ मांवाद्रक्ष्यसि
गोविंदकर्णेननिहतंशरैः॥१९॥ उपस्थितमिदंघोरंयुद्धंत्रैलोक्यमोहनं ॥ यज्जनाःकथयिष्यंतियावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ २० ॥ एवंब्रुवंस्तदापार्थःकृष्णमक्लिष्ट
कारिणं॥ प्रत्युद्ययौरथेनाशुगजंप्रतिगजोयथा॥ २१॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥३७॥३८॥३९॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ व्यालमृगाःशशमृगाः

तौदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रौशार्दूलाविवधिष्ठितौ॥ बभूवपरमोहर्षस्तावकानांविशांपते॥ २२॥ संशयःसर्वभूतानांविजयेसमपद्यत॥ समेतौपुरुषव्याघ्रौप्रेक्ष्यकर्णध
नंजयौ॥ २३॥ उभौवरायुधधरावुभौरणकृतश्रमौ॥ उभौचबाहुशब्देननादयंतौनभस्तलं॥ २४॥ उभौविश्रुतकर्माणौपौरुषेणबलेनच॥ उभौचसदृशौयुद्धे
शंबरामरराजयोः॥ २५॥ कार्तवीर्यसमौचोभौतथादाशरथेःसमौ॥ विष्णुवीर्यसमौचोभौतथाभवसमौयुधि॥ २६॥ उभौश्वेतहयौराजन्रथप्रवरवाहिनौ॥
सारथीप्रवरौचैवतयोरास्तांमहारणे॥ २७॥ ततोदृष्ट्वामहाराजराजमानौमहारथौ॥ सिद्धचारणसंघानांविस्मयःसमपद्यत॥२८॥ तवपुत्रास्ततःकर्णसबला
भरतर्षभ॥ परिवव्रुर्महात्मानंक्षिप्रमाहवशोभिनं॥ २९॥ तथैवपांडवाहृष्टाधृष्टद्युम्नपुरोगमाः॥ परिवव्रुर्महात्मानंपार्थमप्रतिमंयुधि॥ ३०॥ तावकानांरणेक
र्णोग्लहोह्यासीद्विशांपते॥ तथैवपांडवेयानांग्लहःपार्थोभवत्तदा॥ ३१ ॥ तएवसभ्यास्तत्रासन्प्रेक्षकाश्चाभवन्स्मृते ॥ तत्रैषांग्लहमानानांध्रुवौजयपराज
यौ॥ ३२॥ ताभ्यांद्यूतंसमासक्तंविजयायेतरायच॥ अस्माकंपांडवानांचस्थितानांरणमूर्धनि॥ ३३॥ तौतुस्थितौमहाराजसमरेयुद्धशालिनौ॥ अन्योन्यंप्र
तिसंरब्धावन्योन्यवधकांक्षिणौ॥ ३४॥ तावुभौप्रजिहीर्षंताविंद्रवृत्राविवप्रभो॥ भीमरूपधरावास्तांमहाधूमाविवग्रहौ॥ ३५ ॥ ततोंतरिक्षेसाक्षेपाविवादा
भरतर्षभ॥ मिथोभेदाश्चभूतानामासन्कर्णार्जुनांतरे॥ ३६॥ व्यश्रूयंतमिथोभिन्नाःसर्वलोकास्तुमारिष॥ देवदानवगंधर्वाःपिशाचोरगराक्षसाः॥ ३७॥ प्र
तिपक्षग्रहंचक्रुःकर्णार्जुनसमागमे॥ द्यौरासीत्सूतपुत्रस्यपक्षेमातेवधिष्ठिता॥३८ ॥ भूमिर्धनंजयस्यासीन्मातेवजयकांक्षिणी ॥ गिरयःसागराश्चैवनद्यश्च
सजलास्तथा॥ ३९॥ वृक्षाश्चौषधयश्चैवव्याश्रयंतपरस्परं॥ असुरायातुधानाश्चगुह्यकाश्चपरंतप॥४०॥ तेकर्णंसमपद्यंतहृष्टरूपाःसमंततः॥ मुनयश्चारणाः
सिद्धावैनतेयावयांसिच॥ ४१ ॥ रत्नानिनिधयःसर्वेवेदाश्चाख्यानपंचमाः॥ सोपवेदोपनिषदःसरहस्याःससंग्रहाः॥४२॥ वासुकिश्चित्रसेनश्चतक्षकोमणि
कस्तथा॥ सर्पाश्चैवतथासर्वेकाद्रवेयाश्चसान्वयाः॥ ४३॥ विषवंतोमहाराजनागाश्चार्जुनतोभवन् ॥ ऐरावताःसौरभेयावैशालेयाश्चभोगिनः॥ ४४ ॥ ए
तेभवन्नर्जुनतःक्षुद्रसर्पाश्चकर्णतः॥ ईहामृगाव्यालमृगामांगल्याश्चमृगद्विजाः ॥ ४५ ॥ पार्थस्यविजयेराजन्सर्वएवाभिसंस्थिताः ॥ वसवोमरुतःसाध्यारु
द्राविश्वेश्विनौतथा॥ ४६॥ अग्निरिंद्रश्चसोमश्चपवनोथदिशोदश॥ धनंजयस्यतेपक्षेआदित्याःकर्णतोभवन्॥ ४७॥ ॥ ४५॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥७१॥७२ ॥७३॥

विशःशूद्राश्चसूताश्चयेचसंकरजातयः॥सर्वशस्तेमहाराजराधेयमभजंस्तदा॥४८॥देवास्तुपितृभिःसार्धसगणाःसपदानुगाः॥यमोवैश्रवणश्चैववरुणश्चय
तोर्जुनः॥ ४९ ॥ब्रह्मक्षत्रंचयज्ञाश्चदक्षिणाश्चार्जुनंश्रिताः॥प्रेताश्चैवपिशाचाश्चक्रव्यादाश्चमृगांडजाः॥ ५०॥राक्षसाःसहयादोभिःश्वसृगालाश्चकर्णतः॥
देवब्रह्मनृपर्षीणांगणाःपांडवतोभवन्॥ ५१ ॥तुंबुरुप्रमुखाराजन्गंधर्वाश्चयतोर्जुनः॥प्राधेयाःसहमौनेयागंधर्वाप्सरसांगणाः ॥ ५२ ॥ईहामृगाःपक्षिग
णाद्विपाश्वरथपत्तिभिः॥उह्यमानास्तथामेघैर्वायुनाचमनीषिणः॥ ५३॥ दिदृक्षवःसमाजग्मुःकर्णार्जुनसमागमं ॥ देवदानवगंधर्वानागयक्षाःपतत्रिणः
॥ ५४ ॥ महर्षयोवेदविदःपितरश्चस्वधाभुजः॥तपोविद्यास्तथौषध्योनानारूपबलान्विताः॥ ५५॥ अंतरिक्षेमहाराजविनदंतोवतस्थिरे ॥ ब्रह्माब्रह्मर्षिभिःसा
र्धंप्रजापतिभिरेवच॥ ५६॥ भवश्चैवस्थितोयानेदिव्यंतंदेशमागमत्॥ समेतौतौमहात्मानौदृष्ट्वाकर्णधनंजयौ ॥ ५७॥ अर्जुनोजयतांकर्णमितिशक्रोब्रवी
त्तदा॥जयतामर्जुनंकर्णइतिसूर्योभ्यभाषत॥ ५८॥ हत्वार्जुनंममसुतःकर्णोजयतुसंयुगे॥हत्वाकर्णंजयत्वद्यममपुत्रोधनंजयः॥५९॥इतिसूर्यस्यचैवासीद्वि
वादोवासवस्यच॥ पक्षसंस्थितयोस्तत्रतयोर्विबुधसिंहयोः॥ द्वैपक्ष्यमासीद्देवानामसुराणांचभारत॥ ६०॥ समेतौतौमहात्मानौदृष्ट्वाकर्णधनंजयौ॥ अकंपंत
त्रयोलोकाःसहदेवर्षिचारणाः॥ ६१ ॥ सर्वेदेवगणाश्चैवसर्वभूतानियानिच॥ यतःपार्थस्ततोदेवायतःकर्णस्ततोसुराः ॥ ६२ ॥ रथयूथपयोःपक्षौकुरुपांडव
वीरयोः॥ दृष्ट्वाप्रजापतिंदेवाःस्वयंभुवमचोदयन्॥ ६३॥ कोनयोर्विजयीदेवकुरुपांडवयोधयोः॥ समोस्तुविजयोदेवएतयोर्नरसिंहयोः॥६४॥ कर्णार्जुनवि
वादेनसर्वंसंशयितंजगत्॥ स्वयंभोब्रूहिनस्तथ्यमेतयोर्विजयंप्रभो॥ ६५॥ स्वयंभोब्रूहितद्वाक्यंसमोस्तुविजयोनयोः॥ तदुपश्रुत्यमघवाप्रणिपत्यपितामहं॥
॥ ६६॥ व्यज्ञापयतदेवेशमिदंमतिमतांवरः॥ पूर्वंभगवताप्रोक्तंकृष्णयोर्विजयोध्रुवः ॥ ६७॥ तत्तथास्तुनमस्तेस्तुप्रसीदभगवन्मम ॥ ब्रह्मेशानावथोवाक्य
मूचतुस्त्रिदशेश्वरं॥ ६८॥ विजयोध्रुवमेवास्यविजयस्यमहात्मनः॥ खांडवेयेनहुतभुक्तोषितःसव्यसाचिना॥ ६९॥ स्वर्गंचसमनुप्राप्यसाहाय्यंशक्रतेकृतं॥
कर्णश्चदानवःपक्षअतःकार्यःपराजयः॥ ७० ॥ एवंकृतेभवेत्कार्यंदेवानामेवनिश्चितं॥ आत्मकार्यंचसर्वेषांगरीयस्त्रिदशेश्वर॥ ७१ ॥ महात्माफाल्गुनश्चापि
सत्यधर्मरतःसदा॥ विजयस्तस्यनियतंजायतेनात्रसंशयः॥ ७२ ॥तोषितोभगवान्येनमहात्मावृषभध्वजः॥ कथंवातस्यनजयोजायतेशतलोचन॥ ७३ ॥

॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६॥११७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥८७॥

शल्यश्वपुंडरीकाक्षंतथैवाभिसमैक्षत ॥ तत्राजयद्वासुदेवःशल्यंनयनसायकैः ॥१००॥ कर्णंचाप्यजयद्दृष्ट्याकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ अथाब्रवीत्सूतपुत्रःशल्यमाभाष्यसस्मितं ॥ १०१ ॥ यदिपार्थोरणेहन्याद्द्यमामिहकर्हिचित् ॥ किंकरिष्यसिसंग्रामेशल्यसत्यमथोच्यतां ॥१०२॥ शल्यउवाच यदिकर्णरणेहन्याद्द्यत्वांश्वेतवाहनः ॥ उभावेकरथेनाहंहन्यांमाधवपांडवौ ॥ ३॥ संजयउवाच एवमेवतुगोविंदमर्जुनःप्रत्यभाषत ॥ तंप्रहस्याब्रवीत्कृष्णःसत्यंपार्थमिदंवचः ॥ ४ ॥ पतेद्दिवाकरःस्थानाच्छुष्येदपिमहोदधिः ॥ शैत्यमग्निरियान्नत्वांहन्यात्कर्णोधनंजय ॥ ५॥ यदिचैतत्कथंचित्स्याल्लोकपर्यासनंभवेत् ॥ हन्यांकर्णंतथाशल्यंबाहुभ्यामेवसंयुगे ॥ ६ ॥ इतिकृष्णवचःश्रुत्वाप्रहसन्कपिकेतनः ॥ अर्जुनःप्रत्युवाचेदंकृष्णमक्लिष्टकारिणं ॥ ७ ॥ ममतावदपर्याप्तौकर्णशल्यौजनार्दन ॥ सपताकध्वजंकर्णंसशल्यरथवाजिनं ॥ ८ ॥ सच्छत्रकवचंचैवसशक्तिशरकार्मुकं ॥ द्रष्टास्यद्यरणेकृष्णशरैश्छिन्नमनेकधा ॥ ९ ॥ अद्यैवसरथंसाश्वंसशक्तिकवचायुधं ॥ संचूर्णितमिवारण्येपादपंदंतिनायथा ॥ १० ॥ अद्यराधेयभार्याणांवैधव्यंसमुपस्थितं ॥ ध्रुवंस्वप्नेष्वनिष्टानिताभिर्दृष्टानिमाधव ॥ ॥ ११ ॥ द्रष्टासिध्रुवमद्यैवविधवाःकर्णयोषितः ॥ नहिमेशाम्यतेमन्युर्यदनेनपुराकृतं॥१२॥कृष्णांसभागतांदृष्ट्वामूढेनादीर्घदर्शिना॥अस्मांस्तथावहसताक्षिपताचपुनःपुनः॥ १३ ॥ अद्यद्रष्टासिगोविंदकर्णमुन्मथितंमया ॥ वारणेनेवमत्तेनपुष्पितंजगतीरुहं ॥ १४ ॥ अद्यतामधुरावाचःश्रोतासिमधुसूदन ॥ दिष्ट्याजयसिवार्ष्णेयइतिकर्णेनिपातिते ॥ १५ ॥ अद्याभिमन्युजननींप्रहृष्टःसांत्वयिष्यसि ॥ कुंतींपितृष्वसारंचप्रहृष्टःसन्जनार्दन ॥ १६ ॥ अद्यबाष्पमुखींकृष्णांसांत्वयिष्यसिमाधव॥ वाग्भिश्चामृतकल्पाभिर्धर्मराजंचपांडवं॥१७॥इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णार्जुनसमागमेद्वैरथेसप्ताशीतितमोऽध्यायः॥८७॥

संजयउवाच तद्देवनागासुरसिद्धयक्षैर्गंधर्वरक्षोप्सरसांचसंघैः ॥ ब्रह्मर्षिराजर्षिसुपर्णजुष्टंबभौवियद्विस्मयनीयरूपं ॥ १ ॥ नानद्यमानंनिनदैर्मनोज्ञैर्वादित्रगीतस्तुतिनृत्यहासैः ॥ सर्वेंतरिक्षंददृशुर्मनुष्याःखस्थाश्चतद्विस्मयनीयरूपं ॥ २ ॥ ततःप्रहृष्टाःकुरुपांडुयोधावादित्रशंखस्वनसिंहनादैः ॥ विनादयंतोवसुधांदिशश्चस्वनेनसर्वान्द्विषतोनिजघ्नुः ॥ ३ ॥ नराश्वमातंगरथैःसमाकुलंशरासिशक्त्यृष्टिनिपातदुःसहं ॥ अभीरुजुष्टंहतदेहसंकुलंरणाजिरंलोहितमाबभौतदा ॥ ॥ ४ ॥ बभूवयुद्धंकुरुपांडवानांयथासुराणामसुरैःसहाभवत् ॥ तथाप्रवृत्तेतुमुलेसुदारुणेधनंजयस्याधिरथेश्चसायकैः ॥ ५ ॥ तदिति॥१॥२॥द्विषतःशत्रून्॥३॥४॥५॥

॥ ७४ ॥७५॥७६ दिष्टमपिदैवविहितमपि ॥ ७७ ॥ व्यवस्थानंमर्यादा ॥७८॥ ७९॥८०॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥८७॥८८॥८९॥९०॥९१॥९२॥९३॥९४॥९५॥९६॥९७॥९८॥९९॥

यस्यचक्रेस्वयंविष्णुःसारथ्यंजगतःप्रभुः॥ मनस्वीबलवान्शूरःकृतास्त्रोथतपोधनः॥ ७४ ॥ बिभर्तिचमहातेजाधनुर्वेदमशेषतः ॥ पार्थःसर्वगुणोपेतोदेवका र्यमिदंयतः॥ ७५ ॥ क्लिश्यंतेपांडवानित्यंवनवासादिभिर्भृशं॥ संपन्नस्तपसाचैवपर्याप्तःपुरुषर्षभः॥७६॥ अतिक्रमेच्चमाहात्म्याद्दिष्टमप्यर्थपर्ययं॥ अतिक्रां तेचलोकानामभावोनियतंभवेत्॥ ७७॥ नविद्यतेव्यवस्थानंक्रुद्धयोःकृष्णयोःक्वचित्॥ स्रष्टारौजगतश्चैवसततंपुरुषर्षभौ॥ ७८ ॥ नरनारायणावेतौपुराणा वृषिसत्तमौ॥ अनियम्यौनियंतारावेतौतस्मात्परंतपौ॥ ७९ ॥ नैतयोस्तुसमःकश्चिद्दिविवामानुषेषुवा॥ अनुगम्यास्त्रयोलोकाःसहदेवर्षिचारणैः॥८०॥ सर्व देवगणाश्चापिसर्वभूतानियानिच॥ अनयोस्तुप्रभावेनवर्ततेनिखिलंजगत्॥ ८१ ॥ कर्णोलोकानयंमुख्यानाप्नोतुपुरुषर्षभः॥ कर्णोवैकर्तनःशूरोविजय स्त्वस्तुकृष्णयोः॥ ८२ ॥ वसूनांसमलोकत्वंमरुतांवासमाप्नुयात्॥ सहितोद्रोणभीष्माभ्यांनाकलोकमवाप्नुयात्॥ ८३ ॥ इत्युक्तोदेवदेवाभ्यांसहस्राक्षोब्रवीद्व चः॥ आमंत्र्यसर्वभूतानिब्रह्मेशानानुशासनं॥ ८४ ॥ श्रुतंभवद्भिर्यत्प्रोक्तंभगवद्भ्यांजगद्धितं॥ तत्तथानान्यथातद्धितिष्ठध्वंविगतज्वराः॥ ८५ ॥ इतिश्रुत्वेंद्र वचनंसर्वभूतानिमारिष॥ विस्मितान्यभवन्राजन्पूजयांचक्रिरेतदा॥ ८६ ॥ व्यसृजंश्चसुगंधीनिपुष्पवर्षाणिहर्षिताः॥ नानारूपाणिविबुधादेवतूर्याण्यवा दयन्॥ ८७॥ दिदृक्षवश्चाप्रतिमंद्वैरथंनरसिंहयोः॥ देवदानवगंधर्वाःसर्वएवावतस्थिरे॥ ८८ ॥ रथौतयोःश्वेतहयौदिव्यौयुक्तौमहात्मनोः॥ यौतौकर्णार्जुनौ राजन्प्रहृष्टौव्यवतिष्ठतां॥ ८९ ॥ समागतालोकवीराःशंखान्दध्मुःपृथक्पृथक्॥ वासुदेवार्जुनौवीरौकर्णशल्यौचभारत॥ ९० ॥ तद्भीरुसंत्रासकरंयुद्धंसमभ वत्तदा॥ अन्योन्यस्पर्धिनोरुग्रंशक्रशंबरयोरिव॥ ९१॥ तयोर्ध्वजौवीतमलौशुशुभातेरथेस्थितौ॥ राहुकेतूयथाकाशेउदितौजगतःक्षये॥ ९२ ॥ कर्णस्याशी विषनिभारत्नसारमयीदृढा॥ पुरंदरधनुःप्रख्याहस्तिकक्ष्याविराजते॥ ९३ ॥ कपिश्रेष्ठस्तुपार्थस्यव्यादितास्यइवांतकः॥ दंष्ट्राभिर्भीषयन्भाभिर्दुर्निरीक्ष्योरवि र्यथा॥ ९४ ॥ युद्धाभिलाषुकोभूत्वाध्वजोगांडीवधन्वनः॥ कर्णध्वजमुपातिष्ठत्स्वस्थानाद्वेगवान्कपिः॥ ९५ ॥ उत्पपातमहावेगःकक्ष्यामभ्याहनत्तदा ॥ नखै श्चदशनैश्चैवगरुडःपन्नगंयथा॥ ९६ ॥ साकिंकिणीकाभरणाकालपाशोपमायसी॥ अभ्यद्रवत्सुसंरब्धाहस्तिकक्ष्याथतंकपिं ॥ ९७ ॥ तयोर्घोरतरेयुद्धेद्वैरथे द्यूतआहिते॥ प्राकुर्वतांध्वजौयुद्धंपूर्वंपूर्वतरंतदा॥ ९८ ॥ हयाहयानभ्यहेषन्स्पर्धमानाःपरस्परं॥ अविध्यत्पुंडरीकाक्षःशल्यंनयनसायकैः॥ ९९ ॥

॥ ६ ॥ एकौमुख्यौरथौरथिनौकर्णार्जुनौ एकौचतौरथौचेतिविग्रहः॥ ७ ॥ तमोनुदौसूर्यचंद्रौनचअभिसर्तव्यंनापयातव्यमितिनियमेनप्रचोदिताःप्रेरिताः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विसस्रुः

दिशश्चसैन्यंचशितैरजिह्मगैःपरस्परंप्राद्रवणुतांसुदंशितैः॥ ततस्त्वदीयाश्चपरेचसायकैःकृतेंधकारेददृशुर्नकिंचन॥ ६॥ भयातुराएकरथौसमाश्रयंस्ततोऽभव
त्त्वद्भुतमेवसर्वतः॥ ततोस्त्रमस्त्रेणपरस्परंतौविधूयवाताविवपूर्वपश्चिमौ॥ ७ ॥ घनांधकारेविततेतमोनुदौयथोदितौतद्वदतीवरेजतुः ॥ नचाभिसर्तव्यमितिप्र
चोदिताःपरेत्वदीयाश्चतथावतस्थिरे॥८॥ महारथौतौपरिवार्यसर्वतःसुरासुराःशंबरवासवाविव॥ मृदंगभेरीपणवानकस्वनैःससिंहनादैर्नदतुर्नरोत्तमौ॥ ९
शशांकसूर्याविवमेघनिःस्वनैर्विरेजतुस्तौपुरुषर्षभौतदा॥ महाधनुर्मंडलमध्यगावुभौसुवर्चसौबाणसहस्रदीधिती॥ १०॥ दिधक्षमाणौसचराचरंजगद्युगां
तसूर्याविवदुःसहौरणे॥ उभावजेयावहितांतकावुभावुभौजिघांसूकृतिनौपरस्परं॥ ११ ॥ महाहवेवीतभयौसमीयतुर्महेंद्रजंभाविवकर्णपांडवौ ॥ ततोमहा
स्त्राणिमहाधनुर्धरौविमुंचमानाविषुभिर्भयानकैः॥ १२॥ नराश्वनागानमितान्निजघ्नतुःपरस्परंचापिमहारथौनृप॥ ततोविसस्रुःपुनरर्दितानराःनरोत्तमाभ्यां
कुरुपांडवाश्रयाः॥ १३॥ सनागपत्त्यश्वरथादिशोदशतथायथासिंहहतावनौकसः॥ ततस्तुदुर्योधनभोजसौबलाःकृपेणशारद्वतसूनुनासह ॥ १४ ॥ महार
थाःपंचधनंजयाच्युतौशरैःशरीरार्तिकरैरताडयन्॥ धनूंषितेषामिषुधीन्ध्वजान्हयान्रथांश्चसूतांश्चधनंजयःशरैः ॥ १५ ॥ समंप्रमथ्याशुपरान्समंततःशरो
त्तमैर्द्वादशभिश्चसूतजं॥ अथाभ्यधावंस्त्वरिताःशतंरथाःशतंगजाश्चार्जुनमाततायिनः॥ १६॥ शकास्तुषारायवनाश्चसादिनःसहैवकांबोजवरैर्जिघांसवः॥
वरायुधान्पाणिगतैःशरैःसहक्षुरैर्न्यकृंतन्प्रपतन्शिरांसिच॥ १७॥ हयांश्चनागांश्चरथांश्चयुध्यतोधनंजयःशत्रुगणान्क्षितौक्षिणोत्॥ ततोंतरिक्षेसुरतूर्यनिः
स्वनाःससाधुवादाहर्षितैःसमीरिताः॥ १८॥ निपेतुरप्युत्तमपुष्पवृष्टयःसगंधिगंधाःपवनेरिताःशुभाः ॥ तदद्भुतंदेवमनुष्यसाक्षिकंसमीक्ष्यभूतानिविसिस्मि
युस्तदा॥ १९॥ तवात्मजःसूतसुतश्चनव्ययांनविस्मयंजग्मतुरेकनिश्चयौ॥ अथाब्रवीद्द्रोणसुतस्तवात्मजंकरंकरेणप्रतिपीड्यसांत्वयन्॥ २०॥ प्रसीददुर्योध
नशाम्यपांडवैरलंविरोधेनधिगस्तुविग्रहं॥ हतोगुरुर्ब्रह्मसमोमहास्त्रवित्तथैवभीष्मप्रमुखामहारथाः ॥ २१ ॥ अहंत्ववध्योममचापिमातुलःप्रशाधिराज्यंसह
पांडवैश्चिरं॥ धनंजयःशाम्यतिवारितोमयाजनार्दनोनैवविरोधमिच्छति॥ २२॥

विप्रद्रुताः ॥ १३ ॥ पंचैवावशिष्टाइत्याह ततइति ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥२५॥२६॥२७॥२८॥ निसर्गतइतिसहजमित्रत्वोपपादनं साम्नाप्रीत्या प्रसन्नेराज्यार्धदानेनहितंअर्जुनकोपशमनेनेतिचतुर्थापक्षोपिविवृतः॥२९॥३०॥वचःदुर्योधनस्यहतस्यशिरःपदाता

युधिष्ठिरोभूतहितेरतःसदावृकोदरस्तद्वशगस्तथायमौ॥त्वयातुपार्थैश्चकृतेचसंविदेप्रजाःशिवंप्राप्नुयुरिच्छयातव ॥ २३ ॥ व्रजंतुशेषाःस्वपुराणिबांधवानि वृत्तयुद्धाश्चभवंतुसैनिकाः ॥ नचेद्वचःश्रोष्यसिमेनराधिपध्रुवंप्रतप्तासिहतोरिभिर्युधि॥ २४॥ इदंचदृष्टंजगतासहत्वयाकृतंयदेकेनकिरीटमालिना॥ यथान कुर्याद्बलभिन्नचांतकोनचापिधाताभगवान्नयक्षराट्॥ २५॥ अतोपिभूयान्स्वगुणैर्धनंजयोनचातिवर्तिष्यतिमेवचोखिलं ॥ तवानुयात्रांचसदाकरिष्यति प्रसीदराजेंद्रशमंत्वमाप्नुहि॥ २६॥ ममापिमानःपरमःसदात्वयिब्रवीम्यतस्त्वांपरमाच्चसौहृदात्॥ निवारयिष्यामिचकर्णमप्यहंयदाभवान्सप्रणयोभविष्य ति॥ २७॥ वदंतिमित्रंसहजंविचक्षणास्तथैवसाम्नाचधनेनचार्जितं॥ प्रतापतश्चोपनतंचतुर्विधंतदस्तिसर्वंतवपांडवेषु॥ २८ ॥ निसर्गतस्तेतववीरबांधवाः पुनश्चसाम्नासमवाप्नुहिप्रभो॥ त्वयिप्रसन्नेयदिमित्रतांगतेहितंकृतंस्याज्जगतस्त्वयातुलं॥ २९॥ सएवमुक्तःसुहृदावचोहितंविचिंत्यनिःश्वस्यचदुर्मनाब्रवी त्॥ यथाभवानाहसखेतथैवतन्ममापिविज्ञापयतोवचःशृणु॥ ३० ॥ निहत्यदुःशासनमुक्तवान्वचःप्रसह्यशार्दूलवदेषदुर्मतिः ॥ वृकोदरस्तद्धृदयेममस्थितं नतत्परोक्षंभवतःकुतःशमः॥३१॥नचापिकर्णंप्रसहेद्रणेर्जुनोमहागिरिंमेरुमिवोग्रमारुतः॥नचाश्वसिष्यंतिपृथात्मजामयिप्रसह्यवैरंबहुशोविचिंत्य॥ ३२॥ नचापिकर्णंगुरुपुत्रसंयुगादुपारमेत्यर्हसिवक्तुमच्युत॥ श्रमेणयुक्तोमहताद्यफाल्गुनस्तमेषकर्णःप्रसभंहनिष्यति ॥ ३३॥ तमेवमुक्त्वाप्यनुनीयचासकृत्तवा त्मजःस्वाननुशास्तिसैनिकान्॥ समाहिताभिद्रवताहितान्ममसबाणहस्ताःकिमुजोषमासत॥ ३४॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिअश्वत्थामवाक्येअष्टाशी तितमोऽध्यायः॥ ८८॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच तौशंखभेरीनिनदेसमृद्धेसमीयतुःश्वेतहयौनराग्र्यौ॥ वैकर्तनःसूतपुत्रोर्जुनश्च दुर्मंत्रितेतवपुत्रस्यराजन्॥१॥यथागजौहैमवतौप्रभिन्नौप्रवृद्धदंताविववासितार्थे॥तथासमाजग्मतुरुग्रवीर्यौधनंजयश्चाधिरथिश्चवीरौ॥२॥बलाहकेनेवम हावलाहकोयदृच्छयावागिरिणायथागिरिः॥ तथाधनुर्ज्यातलनेमिनिःस्वनैःसमीयतुस्ताविषुवर्षवर्षिणौ॥३॥ प्रवृद्धशृंगद्रुमवीरुदोषधीप्रवृद्धनानाविधनि र्झरौकसौ॥ यथाचलावाचलितौमहाबलौतथामहास्त्रैरितरेतरंहतः॥ ४॥

इयिष्यामीत्येवंरूपं ॥३१॥यथार्जुनःकर्णंनप्रसहेत्तदपिभवतःपरोक्षंनेतिपूर्वेणान्वयः॥३२॥३३॥३४॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टाशीतितमोऽध्यायः॥८८ ॥ ताविति ॥१॥२॥३॥४॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ केतार्थं स्थानार्थं नीडे पक्षिगणाइव देहे बाणा लीयंत इत्यर्थः ॥१५॥ संघानू बाणसंघान्॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३
ससन्निपातस्तुवयोर्महानभूत्सुरेशवैरोचनयोर्यथापुरा॥ शरैर्विनुन्नांगनियंतृवाहयोःसुदुःसहोन्यैःकटुशोणितोदकः ॥ ५ ॥ प्रभूतपद्मोत्पलमत्स्यकच्छपौम
हाह्रदौपक्षिगणैरिवावृतौ॥ सुसन्निकृष्टावनिलोद्धतौयथातथारथौतौध्वजिनौसमीयतुः॥ ६॥ उभौमहेंद्रस्यसमानविक्रमावुभौमहेंद्रप्रतिमौमहारथौ॥ म
हेंद्रवज्रप्रतिमैश्चसायकैर्महेंद्रवृत्राविवसंप्रजघ्नतुः॥ ७॥ सनागपत्त्यश्वरथेशुभेबलेविचित्रवर्माभरणांबरायुधे ॥ चकंपतुर्विस्मयनीयरूपेवियद्गताश्चार्जुन
कर्णसंयुगे॥ ८॥ भुजाःसवस्त्रांगुलयःसमुच्छ्रिताःससिंहनादैर्हृषितैर्दिदृक्षुभिः॥ यदर्जुनोमत्तइवद्विपोद्विपंसमभ्ययादाधिरथिंजिघांसया॥ ९॥उदक्रोशन्सो
मकास्तत्रपार्थंपुरःसराश्चार्जुनभिंधिकर्णं॥ छिंध्यस्यमूर्धानमलंचिरेणश्रद्धांचराज्याद्धृतराष्ट्रसूनोः ॥ १० ॥ तथास्माकंबहवस्तत्रयोधाःकर्णंतथायाहियाही
त्यवोचन्॥ जह्यर्जुनंकर्णशरैःसुतीक्ष्णैःपुनर्वनंयांतुचिरायपार्थाः॥११॥ तथाकर्णःप्रथमंतत्रपार्थंमहेषुभिर्दशभिःप्रत्यविध्यत्॥तंचार्जुनःप्रत्यविध्यच्छिता
ग्रैःकक्षांतरेदशभिःसंप्रहस्य॥ १२॥ परस्परंतौविशिखैःसुपुंखैस्ततक्षतुःसूतपुत्रोर्जुनश्च॥ परस्परंतौविभिदुर्विमर्देसुभीममभ्यापततुश्चहृष्टौ ॥ १३ ॥ ततो
र्जुनःप्रासृजदुग्रधन्वाभुजावुभौगांडिवंचानुमृज्य॥ नाराचनालीकवराहकर्णान्क्षुरांस्तथासांजलिकार्धचंद्रान्॥१४॥ तेसर्वतःसमकीर्यंतराजन्पार्थेषवःक
र्णरथंविशंतः॥ अवाङ्मुखाःपक्षिगणादिनांतेविशंतिकेतार्थमिवाशुवृक्षं॥ १५॥ यानर्जुनःसभ्रुकुटीकटाक्षंकर्णायराजन्नसृजज्जितारिः॥ तान्सायकैर्ग्रस
तेसूतपुत्रःक्षिप्तान्क्षिप्तान्पांडवस्याशुसंघान्॥ १६॥ ततोस्त्रमाग्नेयममित्रसाधनंमुमोचकर्णायमहेंद्रसूनुः॥ भूम्यंतरिक्षेचदिशोर्कमार्गंप्रावृत्यदेहोस्यबभू
वदीप्तः॥ १७॥ योधाश्चसर्वेज्वलितांबराभृशंप्रदुद्रुवुस्तत्रविदग्धवस्त्राः॥ शब्दश्चघोरोतिबभूवतत्रयथावनेवेणुवनस्यदह्यतः॥ १८॥ तद्वीक्ष्यकर्णोज्वलना
स्त्रमुद्यतंसवारुणंतत्प्रशमार्थमाहवे ॥ समुत्सृजन्सूतसुतःप्रतापवान्सतेनवह्निंशमयांबभूव ॥ १९ ॥ बलाहकौघश्चदिशस्तरस्वीचकारसर्वास्तिमिरेणसंवृ
ताः॥ ततोधरित्रीधरतुल्यरोधसःसमंततोवैपरिवार्यवारिणा॥ २०॥ तैश्चातिवेगात्सतथाविधोपिनीतःशमंवह्निरतिप्रचंडः॥ बलाहकैरेवदिगंतराणिव्याप्ता
निसर्वाणियथानभश्च॥२१॥तथाचसर्वास्तिमिरेणवैदिशोमेघैर्वृतानप्रदृश्येतकिंचित्॥अथापोवाह्याभ्रसंघान्समस्तान्वायव्यास्त्रेणापततःसकर्णात्॥२२॥
ततोप्यसह्यंदयितंदेवराज्ञःप्रादुश्चक्रेवज्रमतिप्रभावं॥ गांडीवंज्यांविशिखांश्चानुमंत्र्यधनंजयःशत्रुभिरप्रधृष्यः॥ २३॥

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

त्रिभिस्त्रिभिर्भीमबलोनिहत्यननादघोरंमहतास्वरेण ॥ सकर्णबाणाभिहतःकिरीटीभीमंतथाप्रेक्ष्यजनार्दनंच ॥ ६२ ॥ अमृष्यमाणःपुनरेवपार्थःशरान्दशाष्टौ
चसमुद्ववर्ह ॥ सकेतुमेकेनशरेणविध्वाशल्यंचतुर्भिस्त्रिभिरेवकर्णं ॥ ६३ ॥ ततःसमुक्तैर्दशभिर्जघानसभापतिंकांचनवर्मनद्धं ॥ सराजपुत्रोविशिराविबाहुर्वि
वाजिसूतोविधनुर्विकेतुः ॥ ६४ ॥ हतोरथाग्रादपतत्सरुग्णःपरश्वधैःशालइवावकृत्तः ॥ पुनश्चकर्णंत्रिभिरष्टभिश्चद्वाभ्यांचतुर्भिर्दशभिश्चविध्वा ॥ ६५ ॥ चतुः
शतान्द्विरदान्सायुधान्वैहत्वारथानष्टशतानजघान ॥ सहस्रशोश्वांश्चपुनःससादीनष्टौसहस्राणिचपत्तिवीरान् ॥ ६६ ॥ कर्णंससूतंसरथंसकेतुमदृश्यमंजोगति
भिःप्रचक्रे ॥ अथाक्रोशन्कुरवोवध्यमानाधनंजयेनाधिरथिंसमंतात् ॥ ६७ ॥मुंचाभिविध्यार्जुनमाशुकर्णबाणैःपुराहंतिकुरून्समग्रान् ॥सचोदितःसर्वयत्ने
नकर्णोमुमोचबाणान्सुबहूनभीक्ष्णं ॥ ६८ ॥ तेपांडुपांचालगणान्निजघ्नुर्मर्मच्छिदःशोणितपांसुदिग्धाः ॥ तावुत्तमौसर्वधनुर्धराणांमहाबलौसर्वसपत्नसाहौ
॥ ६९ ॥ निजघ्नतुश्चाहितसैन्यमुग्रमन्योन्यमप्यस्त्रविदौमहास्त्रैः ॥ अथोपयातस्त्वरितोदिदृक्षुर्मंत्रौषधीभिर्निरुजोविशल्यः ॥ ७० ॥ कृतःसुहृद्भिर्भिषजांवरिष्ठै
र्युधिष्ठिरस्तत्रसुवर्णवर्मा ॥ तथोपयातंयुधिधर्मराजंदृष्ट्वामुदासर्वभूतान्यनंदन् ॥ ७१ ॥ राहोर्विमुक्तंविमलंसमग्रंचंद्रंयथैवाभ्युदितंतथैव ॥ दृष्ट्वातुमुख्यावथ
युध्यमानौदिदृक्षवःशूरवरावरिघ्नौ ॥ ७२ ॥ कर्णंचपार्थंचविलोकयंतःस्वस्थामहीस्थाश्चजनावतस्थुः ॥ सकार्मुकज्यातलसंनिपातःसुमुक्तबाणस्तुमुलोबभूव
॥ ७३ ॥ घ्नतोस्तथान्योन्यमिषुप्रवेकैर्धनंजयस्याधिरथेश्चतत्र ॥ ततोधनुर्ज्यासहसा ... पाणि ... ष्टासुघोषमच्छिद्यतपांडवस्य ॥ ७४ ॥ तस्मिन्क्षणेपांडवंसूतपुत्रःस
माचिनोत्क्षुद्रकाणांशतेन ॥ निर्मुक्तसर्पप्रतिमैरभीक्ष्णंतैलप्रधौतैःखगपत्रवाजैः ॥ ७५ ॥ षष्ट्याविभेदाशुचवासुदेवमनंतरंफाल्गुनमष्टभिश्च ॥ पूषात्मजो
मर्मसुनिर्बिभेदमरुत्सुतंचायुतशःशराग्र्यैः ॥ ७६ ॥ कृष्णंचपार्थंचतथाध्वजंचपार्थानुजान्सोमकान्पातयंश्च ॥ प्राच्छादयंस्तेविशिखैःपृषत्कैर्जीमूतसंघान
भसीवसूर्यं ॥ ७७ ॥ आगच्छतस्तान्विशिखैरनेकैर्व्यष्टंभयत्सूतपुत्रःकृतास्त्रः ॥ तैरस्तमस्त्रंविनिहत्यसर्वंजघानतेषांरथवाजिनागान् ॥ ७८ ॥ तथातुसैन्यप्रवरां
श्चराजन्नभ्यर्दयन्मार्गणैःसूतपुत्रः ॥ तेभिन्नदेहाव्यसवोनिपेतुःकर्णेषुभिर्भूमितलेस्वनंतः ॥ ७९ ॥ सिंहेनक्रुद्धेनयथाश्वयूथ्यांमहाबलाभीमबलेनतद्वत् ॥ पुन
श्चपांचालवरास्तथान्येतदंतरेकर्णधनंजयाभ्यां ॥ ८० ॥

॥८१॥८२॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ स्नात्वेत्यनेनपातालगंगायास्तलंप्राप्यतदभिघातेनपरावृत्ताइत्यर्थः ॥ ८९ ॥ तक्षकपुत्रपक्षाइतितेसर्पबाणाःअश्वसेनप्रयुक्ताः ॥ ९० ॥ ९१॥

प्रस्कंदंतोबलिनासाधुमुक्तैःकर्णेनबाणैर्निहताःप्रसह्य॥ जयंमत्वाविपुलंवैत्वदीयास्तलान्निजघ्नुःसिंहनादांश्चनेदुः॥ ८१ ॥ सर्वेत्वमन्यंतवशेकृतौतौकर्णेन कृष्णावितितेविमर्दे॥ ततोधनुर्ज्यामवनाम्यशीघ्रंशरानस्तानाधिरथेर्विधम्य ॥ ८२ ॥ सुसंरब्धःकर्णशरक्षतांगोरणेपार्थःकौरवान्प्रत्यगृह्णात् ॥ ज्यांचानुमृ ज्याभ्यहनत्तलत्रेबाणांधकारंसहसाचचक्रे॥ ८३॥ कर्णंचशल्यंचकुरूंश्चसर्वान्बाणैरविध्यत्प्रसभंकिरीटी॥ नपक्षिणोबभ्रमुरंतरिक्षेतदामहास्त्रेणकृतेंधकारे ॥ ८४॥ वायुर्वियत्स्थैरीरितोभूतसंघैरुवाहदिव्यःसुरभिस्तदानीं ॥ शल्यंचपार्थोदशभिःपृषत्कैर्भृशंतनुत्रेप्रहसन्नविध्यत् ॥ ८५ ॥ ततःकर्णद्वादशभिःसुमु क्तैर्विध्वापुनःसप्तभिरभ्यविध्यत्॥ सपार्थबाणासनवेगमुक्तैर्दृढाहतःपत्रिभिरुग्रवेगैः॥ ८६ ॥ विभिन्नगात्रःक्षतजोक्षितांगःकर्णोबभौरुद्रइवाततेषुः ॥ प्र क्रीडमानोथश्मशानमध्येरौद्रेमुहूर्तेरुधिरार्द्रगात्रः॥ ८७॥ ततस्त्रिभिस्तंत्रिदशाधिपोपमंशरैर्बिभेदाधिरथिर्धनंजयं ॥ शरांश्चपंचज्वलितानिवोरगान्प्रवेश यामासजिघांसयाऽच्युतं॥८८॥ तेवर्मभित्त्वापुरुषोत्तमस्यसुवर्णचित्रान्यपतन्सुमुक्ताः॥ वेगेनगामाविविशुःसुवेगाःस्नात्वाचकर्णाभिमुखाःप्रतीयुः॥ ८९॥ तान्पंचभल्लैर्दशभिःसुमुक्तैस्त्रिधात्रिधैकैकमथोच्चकर्त॥ धनंजयास्त्रैर्न्यपतन्पृथिव्यांमहाहयस्तक्षकपुत्रपक्षाः॥ ९० ॥ ततःप्रजज्वालकिरीटमालीक्रोधेनक क्षंप्रदहन्निवाग्निः॥ तथाविनुन्नांगमवेक्ष्यकृष्णंसर्पैषुभिःकर्णभुजप्रसृष्टैः॥ ९१ ॥ सकर्णमाकर्णविकृष्टसृष्टैःशरैःशरीरांतकरैर्ज्वलद्भिः ॥ मर्मस्वविध्यत्सच चालदुःखाद्दैवाद्वातिष्ठतधैर्यबुद्धिः॥ ९२ ॥ ततःशरौघैःप्रदिशोदिशश्चरवेःप्रभाकर्णरथश्चराजन्॥ अदृश्यमासीत्कुपितेधनंजयेतुषारनीहारवृतंयथानभः॥ ॥ ९३ ॥ सचक्ररक्षानथपादरक्षान्पुरःसरान्पृष्ठगोपांश्चसर्वान्॥ दुर्योधनेनानुमतानरिघ्नःसमुद्यतान्सरथान्सारभूतान्॥ ९४॥ द्विसाहस्रान्समरेसव्यसाची कुरुप्रवीरान्वृषभःकुरूणां॥ क्षणेनसर्वान्सरथाश्वसूतान्निनायराजन्क्षयमेकवीरः॥ ९५॥ ततोऽपलायंतविहायकर्णंतवात्मजाःकुरवोयेऽवशिष्टाः॥ हतानपा कीर्यशरक्षतांश्चलालप्यमानांस्तनयान्पितॄंश्च ॥ ९६॥ ससर्वतःप्रेक्ष्यदिशोविशून्याभयावदीर्णैःकुरुभिर्विहीनः॥ नविव्यथेभारततत्रकर्णःप्रहृष्टएवार्जुन मभ्यधावत्॥ ९७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णार्जुनद्वैरथेऊननवतितमोऽध्यायः॥ ८९॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊननवतितमोऽध्यायः॥ ८९॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

ततइति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ बाणजालैकमयं दृष्ट्वेतिशेषः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

संजयउवाच ततःप्रयाताःशरपातमात्रमवस्थिताःकुरवोभिन्नसेनाः॥विद्युत्प्रकाशंददृशुःसमंताद्धनंजयास्त्रंसमुदीर्यमाणं॥ १ ॥ तदर्जुनास्त्रंग्रसतिस्मक
र्णोवियद्गतंघोरतरैःशरैस्तत्॥क्रुद्धेनपार्थेनभृशाभिसृष्टंवधायकर्णस्यमहाविमर्दे॥ २ ॥ उदीर्यमाणंस्मकुरून्दहंतंसुवर्णपुंखैर्विशिखैर्ममर्द॥ कर्णस्त्वमोघेष्व
सनंदृढज्यंविस्फारयित्वाविसृजञ्छरौघान्॥३॥ रामादुपात्तेनमहामहिम्नाह्याथर्वणेनारिविनाशनेन॥तदर्जुनास्त्रंव्यधमद्दहंतंकर्णस्तुबाणैर्निशितैर्महात्मा॥
॥ ४ ॥ ततोविमर्दःसुमहान्बभूवतत्रार्जुनस्याधिरथेश्चराजन्॥ अन्योन्यमासादयतोःपृषत्कैर्विषाणघातैर्द्विपयोरिवोग्रैः ॥ ५ ॥ तत्रास्त्रसंघातसमावृतंतदाब
भूवराजंस्तुमुलंस्मसर्वतः॥तत्कर्णपार्थौशरवृष्टिसंघैर्निरंतरंचक्रतुरंबरंतदा॥ ६ ॥ ततोजालंबाणमयंमहांतंसर्वेऽद्राक्षुःकुरवःसोमकाश्च ॥ नान्यंचभूतंददृशु
स्तदातेबाणांधकारेतुमुलेथकिंचित्॥ ७ ॥ तौसंदधानावनिशंचराजन्समस्यंतौचापिशराननेकान्॥ संदर्शयेतांयुधिमार्गान्विचित्रान्धनुर्धरौतौविविधैःकृ
तास्त्रैः॥ ८ ॥ तयोरेवंयुध्यतोराजिमध्येसूतात्मजोभूदधिकःकदाचित्॥ पार्थःकदाचित्त्वधिकःकिरीटीवीर्यास्त्रमायाबलपौरुषेण॥ ९ ॥ दृष्ट्वातयोस्तंयुधिसंप्र
हारंपरस्परस्यांतरमीक्षमाणयोः॥ घोरंतयोर्दुर्विषहंरणेऽन्यैर्योधाःसर्वेविस्मयमभ्यगच्छन्॥ १० ॥ ततोभूतान्यंतरिक्षस्थितानितौकर्णपार्थौप्रशशंसुर्नरेंद्र॥
भोःकर्णसाध्वर्जुनसाधुचेतिवियत्सुवाणीश्रूयतेसर्वतोपि॥ ११ ॥ तस्मिन्विमर्देरथवाजिनागैस्तदाभिघातैर्दलितेहिभूतले॥ततस्तुपातालतलेशयानोनागोऽ
श्वसेनःकृतवैरोर्जुनेन॥ १२ ॥ राजंस्तदाखांडवदाहमुक्तोविवेशकोपाद्वसुधातलेयः॥ अथोत्पपातोर्ध्वगतिर्जवेनसंदृश्यकर्णार्जुनयोर्विमर्दं॥ १३ ॥ अयंहिका
लोस्यदुरात्मनोवैपार्थस्यवैरप्रतियातनाय॥ संचिंत्यतूणंप्रविवेशचैवकर्णस्यराजन्शररूपधारी॥ १४ ॥ ततोस्त्रसंघातसमाकुलंतदाबभूवजन्यंविततांशुजा
लं॥ तत्कर्णपार्थौशरसंघवृष्टिभिर्निरंतरंचक्रतुरंबरंतदा ॥ १५ ॥ तद्बाणजालैकमयंमहांतंसर्वेत्रसन्कुरवःसोमकाश्च॥ नान्यत्किंचिद्ददृशुःसंपतद्वैबाणांधका
रेतुमुलेतिमात्रं॥ १६ ॥ ततस्तौपुरुषव्याघ्रौसर्वलोकधनुर्धरौ॥ त्यक्तप्राणौरणेवीरौयुद्धश्रममुपागतौ॥समुत्क्षेपैर्वीक्षमाणौसिक्तौचंदनवारिणा॥ १७ ॥ स
वालव्यजनैर्दिव्यैर्दिविस्थैरप्सरोगणैः॥ शक्रसूर्यकराब्जाभ्यांप्रमार्जितमुखावुभौ॥ १८ ॥ कर्णोथपार्थंनविशेषयद्यदाभृशंचपार्थेनशराभितप्तः॥ ततस्तुवीरः
शरविक्षतांगोदध्रेमनोह्येकशयस्यतस्य॥ १९ ॥ ततोरिपुघ्नंसमधत्तकर्णःसुसंचितंसर्पमुखंज्वलंतं॥रौद्रंशरंसन्नतमुग्रधौतंपार्थार्थमत्यर्थचिराभिगुप्तं॥ २० ॥

॥ २१ ॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥अथेति मूर्ध्नःसकाशात् व्यालास्त्रस्यसर्गश्चोत्तमयत्नश्चमन्युश्चतैःप्रयुक्तेनशरेणोत्तमगात्रभूषणमुत्तमांगभूषणंप्रजहारेतिद्वयोःसंबंधः॥ ३२ ॥

सदार्चितंचंदनचूर्णशायितंसुवर्णतूणीरशयंमहार्चिषं॥ आकर्णपूर्णंचविकृष्यकर्णःपार्थोन्मुखःसंदधेचोत्तमौजाः॥ २१ ॥ प्रदीप्तमैरावतवंशसंभवंशिरोजि
हीर्षुर्युधिसव्यसाचिनः॥ ततःप्रजज्वालदिशोनभश्चउल्काश्चघोराःशतशःप्रपेतुः ॥ २२ ॥ तस्मिंस्तुनागेधनुषिप्रयुक्तेहाहाकृतालोकपालाःसशक्राः ॥ नचा
पितंबुबुधेसूतपुत्रोबाणेप्रविष्टंयोगबलेननागं॥ २३ ॥दशशतनयनोहिंदृष्ट्वबाणेप्रविष्टंनिहतइतिसुतोमेस्रस्तगात्रोबभूव ॥ जलजकुसुमयोनिःश्रेष्ठभावो
जितात्मात्रिदशपतिमवोचन्माव्यथिष्ठाजयेश्रीः॥ २४॥ ततोब्रवीन्मद्रराजोमहात्मादृष्ट्वाकर्णप्रहितेषुंतमुग्रं॥ नकर्णग्रीवामिषुरेषलप्स्यतेसमीक्ष्यसंधत्स्वश
रंशिरोघ्नं॥ २५॥ अथाब्रवीत्क्रोधसंरक्तनेत्रोमद्राधिपंसूतपुत्रस्तरस्वी॥ नसंधत्तेद्विःशरंशल्यकर्णोनमादृशाजिह्मयुद्धाभवंति॥ २६ ॥ इतीदमुक्त्वाविससर्ज
तंशरंप्रयत्नतोवर्षगणाभिपूजितं॥ हतोसिवैफाल्गुनइत्यधिक्षिपन्नुवाचचोच्चैर्गिरमूर्जितांवृषः॥२७॥ससायकःकर्णभुजप्रसृष्टोहुताशनार्कप्रतिमःसुघोरः॥
गुणच्युतःकर्णधनुःप्रमुक्तोवियद्गतःप्राज्वलदंतरिक्षे॥ २८ ॥ तंप्रेक्ष्यदीप्तंयुधिमाधवस्तुत्वरान्वितंसत्वरयैवलीलया ॥पदाविनिष्पिष्यरथोत्तमंसप्रावेशयत्पृ
थिवींकिंचिदेव॥ २९ ॥ क्षितिंगताजानुभिस्तेऽथवाहाहेमच्छन्नाश्चंद्रमरीचिवर्णाः॥ ततोंतरिक्षेसुमहान्निनादःसंपूजनार्थंमधुसूदनस्य ॥ ३० ॥ दिव्याश्चवा
चःसहसाबभूवुर्दिव्यानिपुष्पाण्यथसिंहनादाः॥ तस्मिंस्तथावैधरणींनिमग्नेरथेप्रयत्नान्मधुसूदनस्य॥ ३१ ॥ ततःशरःसोभ्यहनत्किरीटंतस्येंद्रदत्तंसुदृढंचधी
मतः॥ अथार्जुनस्योत्तमगात्रभूषणंधरावियद्द्योसलिलेषुविश्रुतं॥ ३२॥ व्यालास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिःशरेणमूर्ध्नःप्रजहारसूतजः॥ दिवाकरेंदुज्वलनप्रभ
त्विषंसुवर्णमुक्तामणिवज्रभूषितं॥ ३३॥पुरंदरार्थंतपसाप्रयत्नतःस्वयंकृतंयद्विभुनास्वयंभुवा॥ महार्हरूपंद्विषतांभयंकरंबिभर्तुरत्यर्थसुखंसुगंधिनं ॥ ३४ ॥
जिघांसतेदेवरिपून्सुरेश्वरःस्वयंददौयत्सुमनाःकिरीटिने॥ हरांबुपाखंडलवित्तगोमृभिःपिनाकपाशाशनिसायकोत्तमैः॥ ३५ ॥ सुरोत्तमैरप्यविषह्यमर्दितुं
प्रसह्यनागेनजहारयद्वृषः॥ सदुष्टभावोवितथप्रतिज्ञःकिरीटमत्यद्भुतमर्जुनस्य॥ ३६॥ नागोमहार्हंतपनीयचित्रंपार्थोत्तमांगात्प्रहरत्तरस्वी ॥ तद्धेमजालाव
ततंसुघोषंजाज्वल्यमानंनिपपातभूमौ॥३७॥तदुत्तमेषून्मथितंविषाग्निनाप्रदीप्तमर्चिष्मदथोक्षितौप्रियं॥पपातपार्थस्यकिरीटमुत्तमंदिवाकरोस्तादिवरक्तमं
डलः॥३८॥सवैकिरीटंबहुरत्नभूषितंजहारनागोर्जुनमूर्धतोबलात्॥गिरेःसुजातांकुरपुष्पितद्रुमंमहेंद्रवज्रःशिखरोत्तमंयथा॥३९॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९

॥ ४० ॥ ४१ ॥ गोकर्णामुकुटंजहारेत्यन्वयः अर्जुनस्यमुकुटहरणमपिमहत्कर्मेतिसूचयन्मुकुटंविशिनष्टि गविचक्षुषिकर्णौयस्याःसागोकर्णाचक्षुःश्रवाःसर्पिणीअर्जुनेनखांडवेनिहतासतीइहनिमित्तभूता तस्यमुकुटमेवजहारहृतवतीनतुशिरः कथंहतायाहननिमित्तत्वमतआह सुमुखीकृतेनइषुणागोपुत्रसंप्रेषिता संधिरविवक्षितत्वान्नभवति शोभनंपुत्रजीवनकरंमुखंयस्याःसासुमुखी साहिपुत्रंनिगीर्यदह्य मानात्खांडवादुत्पतंतीशिरोदेशेअर्जुनेनच्छिन्नासतीस्वयंमृतापुत्रंचरक्षितवतीत्यादिपर्वण्युपाख्यायते कृतेनस्वयंनिर्मितेनपुत्रेणत्रातेनइषुणाइषुभावंगतेन आत्मावैपुत्रनामासीतिश्रुतेरिष्वाकारपुत्ररूपेणसंप न्नासती गोमतोरश्मिमतोऽर्कस्यपुत्रेणकर्णेनप्रेषिता इषुणेतीत्थंभावेतृतीया गोपुत्रेतिमतुब्लोपआर्षः किंकृत्वामुकुटंजहारेत्यतआह सुव्यक्तगोऽसुप्रभं गोगतकंदृष्ट्वा सुव्यक्ताःअतिशयेनाविर्भूताःगावोरश्मय स्तेजइतियावत् सुव्यक्तैर्गोभिरसुभिश्चप्रकर्षेणभासमानंनिरतिशयतेजोबलमर्जुनं गोगतकंगोशब्देनहयरश्मीनांप्रदेशोलक्ष्यते तत्रगतंविद्यमानंकंशिरोयस्यतं अर्जुनस्यग्रीवादेशंकर्णेनलक्षीकृतंविज्ञायभ

महीवियद्द्यौःसलिलंचवायुनाप्रसह्यमुग्रंविनिघूर्णितंयथा॥ अतीवशब्दोभुवनेषुवैतदाजनाध्यवस्यन्व्यथिताश्चसस्खलुः॥४०॥ विनाकिरीटंशुशुभेसपा र्थःश्यामोयुवानीलइवोच्चशृंगः॥ ततःसमुद्ग्रथ्यसितेनवाससास्वमूर्धजानव्यथितस्तदार्जुनः॥विभासितःसूर्यमरीचिनादृढंशिरोगतेनोदयपर्वतोयथा॥४१॥ गोकर्णासुमुखीकृतेनइषुणागोपुत्रसंप्रेषितागोशब्दात्मजभूषणंसुविहितंसुव्यक्तगोऽसुप्रभं ॥ दृष्ट्वागोगतकंजहारमुकुटंगोशब्दगोपूरिवैगोकर्णासनमर्दन श्चनययावप्राप्यमृत्योर्वशं॥४२॥ ससायकःकर्णभुजप्रसृष्टोहुताशनार्कप्रतिमोमहार्हः ॥ महोरगःकृतवैरोर्जुनेनकिरीटमाहत्यततोव्यतीयात् ॥ ४३ ॥ तं चापिदग्ध्वातपनीयचित्रंकिरीटमाकृष्यतदर्जुनस्य॥ इयेषगंतुंपुनरेवतूर्णंदृष्टश्चकर्णेनततोब्रवीत्तं॥ ४४॥

गवतास्वभारेणअश्वेषुजानुभ्यामवनींगमितेषुरश्मिभिःसमसूत्रदेशेअर्जुनस्यशिरोदृष्ट्वापिवेगातिशयात्स्वयंनीचीभवितुमशक्तासतीतद्देशस्थंमुकुटंजहारेत्यर्थः गोशब्दात्मजभूषणंसुविहितमिति गौःपृथिवीत याशब्द्यतेगोशब्दाअदितिः इयंवाअदितिरितिपृथिव्याअदितेर्निर्देशात् तस्याआत्मजस्येंद्रस्यभूषणंसुविहितंवेधसेतिशेषः तथाचात्रैवोक्तंपुरंदरार्थंतपसाप्रयत्नतःस्वयंकृतंयद्विधिनास्वयंभुवेति कीदृशंमुकुटं वैनिश्चितंप्रसिद्धंवा गोशब्दगोपूरि गोभिःरश्मिभिःशब्द्यतेरश्मिमानितिकथ्यतइतिसूर्यःतस्येवभुवनगर्भव्यापिनोगावःकिरणास्तैर्भुवनंपूरयितुंशीलमस्यतत्तथा सूर्यसमप्रभमित्यर्थः ननुचेतनाधिष्ठितोबाणःपु नरेत्यार्जुनंकुतोनहतवानित्यतआह गोकर्णासनमर्दनश्चनययावप्राप्यमृत्योर्वशमिति गोकर्णःसर्पःपुनरर्जुनंहंतुंइच्छंतंअसनेनबाणक्षेपेणमर्दयतियःसतथाभूतोऽर्जुनश्चतमेवसर्पमनवाप्यमृत्योर्वशंनययौ सर्पस्य पुनरागमनंवधश्चात्रैवकीर्त्यते गौर्नादित्येबलीवर्देक्रतुभेदर्षिभेदयोः स्त्रीतुस्यादिशिभारत्यांभूमौचसुरभावपि नृस्त्रियोःस्वर्गवज्रांबुरश्मिदृग्बाणलोमस्विति कोशः ॥ ४२ ॥ ४३ ४४॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ अग्निजःकार्तिकेयः ॥६८ ॥ ६९॥ ईषिवान्मनसिकृतवान् ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकैरलंकृतंचास्यवरांगभूषणं ॥ प्रविद्धमुर्व्यांनिपपातपत्रिभिर्धनंजयेनोत्तमकुंडलेपिच ॥ ६३ ॥ महाधनंशिल्पिवरैःप्रयत्नतःकृतंयद
स्योत्तमवर्मभास्वरं ॥ सुदीर्घकालेनततोस्यपांडवःक्षणेनबाणैर्बहुधाव्यशातयत् ॥ ६४ ॥ सतंविवर्माणमथोत्तमेषुभिःशितैश्चतुर्भिःकुपितःपराभिनत् ॥ स
विव्यथेऽत्यर्थमरिप्रताडितोयथातुरःपित्तकफानिलज्वरैः॥६५॥ महाधनुर्मंडलनिःसृतैःशितैःक्रियाप्रयत्नप्रहितैर्बलेनच ॥ ततक्ष कर्णंबहुभिःशरोत्तमैर्बिभेद
मर्मस्वपिचार्जुनस्त्वरन् ॥ ६६ ॥ दृढाहतःपत्रिभिरुग्रवेगैःपार्थेनकर्णोविविधैःशिताग्रैः ॥ बभौगिरिर्गैरिकधातुरक्तःक्षरन्प्रपातैरिवरक्तमंभः ॥६७॥ ततोर्जुनः
कर्णमवक्रगैर्नवैःसुवर्णपुंखैःसुदृढैरयस्मयैः ॥ यमाग्निदंडप्रतिमैस्तनांतरेपराभिनत्क्रौंचमिवाद्रिमग्निजः ॥ ६८ ॥ ततःशरावापमपास्यसूतजोधनुश्चतच्छक्र
शरासनोपमं ॥ ततोरथस्थःसमुमोहचस्खलन्प्रशीर्णमुष्टिःसुभृशाहतःप्रभो ॥ ६९ ॥ नचार्जुनस्तंव्यसनेतदेषिवान्निहंतुमार्यःपुरुषव्रतेस्थितः ॥ ततस्तमिंद्रा
वरजःसुसंभ्रमादुवाचकिंपांडवहेप्रमाद्यसे ॥ ७० ॥ नैवाहितानांसततंविपश्चितःक्षणंप्रतीक्षंत्यपिदुर्बलीयसां ॥ विशेषतोरीन्व्यसनेषुपंडितोनिहत्यधर्मंचय
शश्वविंदते ॥ ७१ ॥ तदेकवीरंतवचाहितंसदात्वरस्वकर्णंसहसाभिमर्दितुं ॥ पुरासमर्थःसमुपैतिसूतजोभिंधित्वमेनंनमुचिंयथाहरिः ॥ ७२ ॥ ततस्तदेवेत्यभि
पूज्यसत्वरंजनार्दनंकर्णमविध्यदर्जुनः ॥ शरोत्तमैःसर्वकुरूत्तमस्त्वरंस्तथायथाशंबरहापुराबलिं॥ ७३॥ साश्वंतुकर्णंसरथंकिरीटीसमाचिनोद्भारतवत्सदंतैः॥
प्रच्छादयामासदिशश्चबाणैःसर्वप्रयत्नात्तपनीयपुंखैः ॥ ७४ ॥ सवत्सदंतैःपृथुपीनवक्षाःसमाचितःसोधिरथिर्विभाति ॥ सुपुष्पिताशोकपलाशशाल्मलिर्य
थाऽचलश्चंदनकाननायुतः ॥ ७५ ॥ शरैःशरीरेबहुभिःसमर्पितैर्विभातिकर्णःसमरेविशांपते ॥ महीरुहैराचितसानुकंदरोयथागिरींद्रःस्फुटकर्णिकारवान् ॥
॥ ७६ ॥ सबाणसंघान्बहुधाव्यवासृजन्विभातिकर्णःशरजालरश्मिवान् ॥ सलोहितोरक्तगभस्तिमंडलोदिवाकरोस्ताभिमुखोयथातथा ॥ ७७ ॥ बाह्वंतरा
दाधिरथेर्विमुक्तान्बाणान्महाहीनिवदीप्यमानान् ॥ व्यध्वंसयन्नर्जुनबाहुमुक्ताःशराःसमासाद्यदिशःशिताग्राः ॥ ७८ ॥ ततःसकर्णःसमवाप्यधैर्यंबाणान्वि
मुंचन्कुपिताहिकल्पान् ॥ विव्याधपार्थंदशभिःपृषत्कैःकृष्णंचषड्भिःकुपिताहिकल्पैः ॥ ७९ ॥ ततःकिरीटीभृशमुग्रनिःस्वनंमहाशरंसर्पविषानलोपमं ॥ अय
स्मयंरौद्रमहास्त्रसंभृतंमहाहवेक्षेप्तुमनामहामतिः ॥ ८० ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ कर्णेनवाक्यंउक्तःसंस्तद्वाक्यमसहन्असहमानःस्वयंप्रायादित्युत्तरेणान्वयः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ महोल्कामितिपाठेइवेत्यध्याहृत्ययोज्यं ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

मुक्तस्त्वयाहंत्वसमीक्ष्यकर्णशिरोहृतंयन्नमयार्जुनस्य ॥ समीक्ष्यमांमुंचरणेत्वमाशुहंतास्मिशत्रुंतवचात्मनश्च ॥ ४५ ॥ सएवमुक्तोयुधिसूतपुत्रस्तमब्रवीत्को भवानुग्ररूपः ॥ नागोब्रवीद्विद्धिकृतागसंमांपार्थेनमातुर्वधजातवैरं ॥ ४६ ॥ यदिस्वयंवज्रधरोस्यगोप्तातथापियातापितृराजवेश्मनि ॥ कर्णउवाच न नागकर्णोद्यरणेपरस्यबलंसमास्थायजयंबुभूषेत् ॥ ४७ ॥ नसंदध्यांद्विःशरंचैवनागयद्यर्जुनानांशतमेवहन्यां ॥ तमाहकर्णःपुनरेवनागंतदाजिमध्येरविसूनुसत्तमः ॥ ४८ ॥ व्यालास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिर्हंतास्मिपार्थंसुसुखीव्रजत्वं ॥ इत्येवमुक्तोयुधिनागराजःकर्णेनरोषादसहंस्तस्यवाक्यं ॥ ४९ ॥ स्वयंप्रायात्पार्थवधायराजन्कृत्वास्वरूपंविजिघांसुरुग्रः ॥ ततःकृष्णःपार्थमुवाचसंख्येमहोरगंकृतवैरंजहित्वं ॥ ५० ॥ सएवमुक्तोमधुसूदनेनगांडीवधन्वारिपुवीर्यसाहः ॥ उवाचकोत्थेषममाद्यनागःस्वयंयआयाद्गरुडस्यवक्रं ॥ ५१ ॥ कृष्णउवाच योसौत्वयाखांडवेचित्रभानुंसंतर्पयाणेनधनुर्धरेण ॥ वियद्गतोजननीगुप्तदेहोमत्वैकरूपंनिहतास्यमाता ॥ ५२ ॥ सएषतद्वैरमनुस्मरन्वैत्वांप्रार्थयत्यात्मवधायनूनं ॥ नभश्च्युतांप्रज्वलितामिवोल्कांपश्यैनमायांतममित्रसाह ॥ ५३ ॥ संजयउवाच ततःसजिष्णुःपरिवृत्यरोषाच्चिच्छेदषड्भिर्निशितैःसुधारैः ॥ नागंवियत्तिर्यगिवोत्पतंतंसच्छिन्नगात्रोनिपपातभूमौ ॥ ५४ ॥ गतेचतस्मिन्भुजगेकिरीटिनास्वयंविभुःपार्थिवभूतलादथ ॥ समुज्जहाराशुपुनःपतंतंरथंभुजाभ्यांपुरुषोत्तमस्ततः ॥ ५५ ॥ तस्मिन्मुहूर्तेदशभिःपृषत्कैःशिलाशितैर्बर्हिणबर्हवाजितैः ॥ विव्याधकर्णःपुरुषप्रवीरोधनंजयंतिर्यगवेक्षमाणः ॥ ५६ ॥ ततोर्जुनोद्वादशभिःसुमुक्तैर्वराहकर्णैर्निशितैःसमर्प्य ॥ नाराचमाशीविषतुल्यवेगमाकर्णपूर्णायतमुत्ससर्ज ॥ ५७ ॥ सचित्रवर्मेषुवरोविदार्यप्राणान्निरस्यन्निवसाधुमुक्तः ॥ कर्णस्यपीत्वारुधिरंविवेशवसुंधरांशोणितदिग्धवाजः ॥ ५८ ॥ ततोवृषोबाणनिपातकोपितोमहोरगोदंडविघट्टितोयथा ॥ तदाशुकारीव्यसृजच्छरोत्तमान्महाविषःसर्पइवोत्तमंविषं ॥ ५९ ॥ जनार्दनंद्वादशभिःपराभिनन्नवैर्नवत्याचशरैस्तथार्जुनं ॥ शरेणघोरेणपुनश्चपांडवंविदार्यकर्णोव्यनदज्जहासच ॥ ६० ॥ तमस्यहर्षममृषेनपांडवोबिभेदमर्माणिततोस्यमर्मवित् ॥ परःशतैःपत्रिभिरिंद्रविक्रमस्तथायथेंद्रोबलमोजसारणे ॥ ६१ ॥ ततःशराणांनवतिंतदार्जुनःससर्जकर्णेऽतकदंडसंनिभां ॥ तैःपत्रिभिर्विद्धतनुःसविव्यथेतथायथावज्रविदारितोचलः ॥ ६२ ॥

गतेगमिते विभुःसमर्थः ॥ ५५ ॥ बर्हिणांबर्हाएववाजाःपक्षाःसंजातायेषां तैर्बर्हिणबर्हवाजितैः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

कालइति हेनृप कर्णवधंअभिलक्ष्येतिशेषःब्रुवाणःवक्ता ॥ ८१ ॥ वामंचक्रंग्रसते नृवीरेत्यत्रात्तिसौनेरितिपाठेग्रसतेअत्तिचनतुनिगीर्णमुद्गमतीत्यर्थः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ चैत्यःसवेदिकोपामसूचकोमहाद्रु

कालोत्ययद्दृश्योनृपविप्रकोपान्निदर्शयन्कर्णवधंब्रुवाणः ॥ भूमिस्तुचक्रंग्रसतीत्यवोचत्कर्णस्यतस्मिन्वधकालआगते ॥ ८१ ॥ ततस्तदस्त्रंमनसःप्रनष्टंयद्भार्ग
वोस्मैप्रददौमहात्मा ॥ चक्रंचवामंग्रसतेभूमिरस्यप्राप्तेतस्मिन्वधकालेनृवीर ॥ ८२ ॥ ततोरथोघूर्णितवान्नरेंद्रशापात्तदाब्राह्मणसत्तमस्य ॥ ततश्चक्रमपतत्त
स्यभूमौसविह्वलःसमरेसूतपुत्रः ॥ ८३ ॥ सवेदिकश्चैत्यइवातिमात्रःसुपुष्पितोभूमितलेनिमग्नः ॥ घूर्णेरथेब्राह्मणस्याभिशापाद्रामादुपात्तेत्वविभातिचास्त्रे
॥ ८४ ॥ छिन्नेशरेसर्पमुखेचघोरेपार्थेनतस्मिन्विषसादकर्णः ॥ अमृष्यमाणोव्यसनानितानिहस्तौविधुन्वन्सविगर्हमाणः ॥ ८५ ॥ धर्मप्रधानंकिलपातिधर्मइ
त्यब्रुवन्धर्मविदःसदैव ॥ वयंचधर्मेप्रयतामनित्यंचर्तुंयथाशक्तियथाश्रुतंच ॥ ८६ ॥ सचापिनिघ्नातिनपातिभक्तान्मन्येननित्यंपरिपातिधर्मः ॥ एवंब्रुवन्प्र
स्खलिताश्वसूतोविचाल्यमानोर्जुनबाणपातैः ॥ मर्माभिघाताच्छिथिलःक्रियासुपुनःपुनर्धर्ममसौजगर्हे ॥ ८७ ॥ ततःशरैर्भीमतरैरविध्यत्त्रिभिराहवे ॥ हस्ते
कृष्णंतथापार्थमभ्यविध्यच्चसप्तभिः ॥ ८८ ॥ ततोर्जुनःसप्तदशतिग्मवेगानजिह्मगान् ॥ इंद्राशनिसमान्घोरानसृजत्पावकोपमान् ॥ ८९ ॥ निर्भिद्यतेभीमवे
गाह्यपतन्पृथिवीतले ॥ कंपितात्माततःकर्णःशक्त्याचेष्टामदर्शयत् ॥ ९० ॥ बलेनाथससंस्तभ्यब्रह्मास्त्रंसमुदैरयत् ॥ ऐंद्रंततोर्जुनश्चापितंदृष्ट्वाभ्युपमंत्रयत् ॥
॥ ९१ ॥ गांडीवंज्यांचबाणांश्चसोनुमंत्र्यपरंतपः ॥ व्यसृजच्छरवर्षाणिवर्षाणीवपुरंदरः ॥ ९२ ॥ ततस्तेजोमयाबाणारथात्पार्थस्यनिःसृताः ॥ प्रादुरासन्महा
वीर्याःकर्णस्यरथमंतिकात् ॥ ९३ ॥ तान्कर्णस्त्वग्रतोन्यस्तान्मोघांश्चक्रेमहारथः ॥ ततोब्रवीद्वृष्णिवीरस्तस्मिन्नस्त्रेविनाशिते ॥ ९४ ॥ विसृजास्त्रंपरंपार्थराधे
योग्रसतेशरान् ॥ ततोब्रह्मास्त्रमत्युग्रंसंमंत्र्यसमयोजयत् ॥ ९५ ॥ छादयित्वाततोबाणैःकर्णंप्रत्यस्यदर्जुनः ॥ ततःकर्णःशितैर्बाणैर्ज्यांचिच्छेदसुतेजनैः ॥ ९६ ॥
द्वितीयांचतृतीयांचचतुर्थींपंचमींतथा ॥ षष्ठीमथास्यचिच्छेदसप्तमींचतथाष्टमीं ॥ ९७ ॥ नवमींदशमींचास्यतथाचैकादशींवृषः ॥ ज्याशतंशतसंधानःस
कर्णोनावबुध्यते ॥ ९८ ॥ ततोज्यांविनिधायान्यामभिमंत्र्यचपांडवः ॥ शरैरवाकिरत्कर्णंदीप्यमानैरिवाहिभिः ॥ ९९ ॥ तस्यज्याच्छेदनंकर्णोज्यावधानंच
संयुगे ॥ नान्वबुध्यतशीघ्रत्वात्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १०० ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यप्रनिघ्नन्सव्यसाचिनः ॥ चक्रेचाप्यधिकंपार्थात्स्ववीर्यमतिदर्शयन् ॥ १ ॥

मः ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ अभ्युपमंत्रयत्गांडीवमित्युत्तरान्वयि ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ प्रत्यस्यत्प्रतिप्राक्षिपत् ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥

अभ्यसपुनःपुनः अश्वंआतिष्ठव्रजप्रेरयेत्यब्रवीदितियोजना ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठी

ततःकृष्णोर्जुनंदृष्ट्वाकर्णास्त्रेणचपीडितं॥ अभ्यसेत्यब्रवीत्पार्थमातिष्ठास्त्रंव्रजेतिच॥ १०२ ॥ ततोग्निसदृशंघोरंशरंसर्पविषोपमं ॥ अश्ममसारमयंदिव्यमभिमंत्र्यपरंतपः॥ ३ ॥ रौद्रमस्त्रंसमाधायक्षेप्तुकामःकिरीटवान्॥ ततोग्रसन्महीचक्रंराधेयस्यतदानृप ॥ ४ ॥ ततोवतीर्यराधेयोरथादाशुसमुद्यतः॥ चक्रंभुजाभ्यामालंब्यसमुत्क्षेप्तुमियेषसः॥ ५ ॥ सप्तद्वीपावसुमतीसशैलवनकानना॥ गीर्णचक्रासमुत्क्षिप्ताकर्णेनचतुरंगुलं॥ ६ ॥ ग्रस्तचक्रस्तुराधेयःक्रोधादश्रूण्यवर्तयत्॥ अर्जुनंवीक्ष्यसंरब्धमिदंवचनमब्रवीत्॥ ७ ॥ भोभोपार्थमहेष्वासमुहूर्तंपरिपालय॥ यावच्चक्रमिदंग्रस्तमुद्धरामिमहीतलात्॥ ८ ॥ सव्यंचक्रंमहीग्रस्तंदृष्ट्वादैवादिदंमम॥ पार्थकापुरुषाचीर्णमभिसंधिंविसर्जय॥ ९ ॥ नत्वंकापुरुषाचीर्णमार्गमास्थातुमर्हसि॥ ख्यातस्त्वमसिकौंतेयविशिष्टोरणकर्मसु॥ १० ॥ विशिष्टतरमेवत्वंकर्तुमर्हसिपांडव॥ प्रकीर्णकेशेविमुखेब्राह्मणेथकृतांजलौ॥ ११ ॥ शरणागतेन्यस्तशस्त्रेयाचमानेतथार्जुन॥ अबाणेभ्रष्टकवचेभ्रष्टभग्नायुधेतथा॥ १२ ॥ नविमुंचंतिशस्त्राणिशूराःसाधुव्रतेस्थिताः॥ त्वंचशूरतमोलोकेसाधुवृत्तश्चपांडव॥ १३ ॥ अभिज्ञोयुद्धधर्माणांवेदांतावभृथाप्लुतः॥ दिव्यास्त्रविदमेयात्माकार्तवीर्यसमोयुधि॥ १४ ॥ यावच्चक्रमिदंग्रस्तमुद्धरामिमहाभुज॥ नमांरथस्थोभूमिष्ठंविकलंहंतुमर्हसि॥ १५ ॥ नवासुदेवात्त्वत्तोवापांडवेयबिभेम्यहं॥ त्वंहिक्षत्रियदायादोमहाकुलविवर्धनः॥ अतस्त्वांप्रब्रवीम्येषमुहूर्तंक्षमपांडव॥ १६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णरथचक्रग्रसनेनवतितमोऽध्यायः॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तमब्रवीद्वासुदेवोरथस्थोराधेयदिष्ट्यास्मरसीहधर्मं॥ प्रायेणनीचाव्यसनेषुमग्नानिंदंतिदैवंकुकृतंनतुस्वं॥ १ ॥ यद्द्रौपदीमेकवस्त्रांसभायामानाययेस्त्वंचसुयोधनश्च॥ दुःशासनःशकुनिःसौबलश्चनतेकर्णप्रत्यभात्तत्रधर्मः॥ २ ॥ यदासभायांराजानमनक्षज्ञंयुधिष्ठिरं॥ अजैषीच्छकुनिर्ज्ञानात्क्वतेधर्मस्तदागतः॥ ३ ॥ वनवासेव्यतीतेचकर्णवर्षेत्रयोदशे॥ नप्रयच्छसियद्राज्यंक्वतेधर्मस्तदागतः॥ ४ ॥ यद्भीमसेनंसर्पैश्चविषयुक्तैश्चभोजनैः॥ आचरस्त्वन्मतेराजाक्वतेधर्मस्तदागतः॥ ५ ॥ यद्वारणावतेपार्थान्सुप्तान्जतुगृहेतदा॥ आदीपयस्त्वंराधेयक्वतेधर्मस्तदागतः ॥ ६ ॥ यदारजस्वलांकृष्णांदुःशासनवशेस्थितां॥ सभायांप्राहसःकर्णक्वतेधर्मस्तदागतः॥ ७ ॥

येभारतभावदीपेनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तमिति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

यद्नार्यैःपुराकृष्णांक्लिश्यमानामनागसं ॥ उपप्रेक्षसिराधेयक्वतेधर्मस्तदागतः ॥ ८ ॥ विनष्टाःपांडवाःकृष्णेशाश्वतंनरकंगताः ॥ पतिमन्यंवृणीष्वेतिवदंस्त्वं
गजगामिनीं ॥ ९ ॥ उपप्रेक्षसिराधेयक्वतेधर्मस्तदागतः ॥ राज्यलुब्धःपुनःकर्णसमाव्हयसिपांडवान् ॥ १० ॥ यदाशकुनिमाश्रित्यक्वतेधर्मस्तदागतः ॥ यदा
भिमन्युंबहवोयुद्धेजघ्नुर्महारथाः ॥ परिवार्यरणेबालंक्वतेधर्मस्तदागतः ॥ ११ ॥ यद्येषधर्मस्तत्रनविद्यतेहिकिंसर्वथातालुविशोषणेन ॥ १२ ॥ अद्येहधर्म्याणिवि
धत्स्वसूततथापिजीवन्नविमोक्ष्यसेहि ॥ नलोह्यक्षैर्निर्जितःपुष्करेणपुनर्यशोराज्यमवापवीर्यात् ॥ १३ ॥ प्राप्तास्तथापांडवाबाहुवीर्यात्सर्वैःसमेताःपरिवृत्तलो
भाः ॥ निहत्यशत्रून्समरेप्रवृद्धान्ससोमकाराज्यमवाप्नुयुस्ते ॥ १४ ॥ तथागताधार्तराष्ट्राविनाशंधर्माभिगुप्तैःसततंनृसिंहैः ॥ संजयउवाच एवमुक्तस्त
दाकर्णोवासुदेवेनभारत ॥ १५ ॥ लज्जयावनतोभूत्वानोत्तरंकिंचिदुक्तवान् ॥ क्रोधात्प्रस्फुरमाणौष्ठोधनुरुद्यम्यभारत ॥ १६ ॥ योधयामासवैपार्थंमहावेगप
राक्रमः ॥ ततोब्रवीद्वासुदेवःफाल्गुनंपुरुषर्षभं ॥ १७ ॥ दिव्यास्त्रेणैवनिर्भिद्यपातयस्वमहाबल ॥ एवमुक्तस्तुदेवेनक्रोधमागात्तदार्जुनः ॥ १८ ॥ मन्युमभ्याविश
द्घोरंस्मृत्वातत्तुधनंजयः ॥ तस्यक्रुद्धस्यसर्वेभ्यःस्रोतोभ्यस्तेजसोर्चिषः ॥ १९ ॥ प्रादुरासंस्तदाराजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ तत्समीक्ष्यततःकर्णोब्रह्मास्त्रेणधनंज
यं ॥ २० ॥ अभ्यवर्षत्पुनर्यत्नमकरोद्रथसर्जने ॥ ब्रह्मास्त्रेणैवतंपार्थोववर्षशरवृष्टिभिः ॥ २१ ॥ तदस्त्रमस्त्रेणावार्यप्रजहारचपांडवः ॥ ततोन्यदस्त्रंकौंतेयोदयितं
जातवेदसः ॥ २२ ॥ मुमोचकर्णमुद्दिश्यतत्प्रजज्वालतेजसा ॥ वारुणेनततःकर्णःशमयामासपावकं ॥ २३ ॥ जीमूतैश्चदिशःसर्वाश्चक्रेतिमिरदुर्दिनाः ॥ पांडवे
यस्त्वसंभ्रांतोवायव्यास्त्रेणवीर्यवान् ॥ २४ ॥ अपोवाहतदाभ्राणिराधेयस्यप्रपश्यतः ॥ ततःशरंमहाघोरंज्वलंतमिवपावकं ॥ २५ ॥ आददेपांडुपुत्रस्यसूतपु
त्रोजिघांसया ॥ योज्यमानेततस्तस्मिन्बाणेधनुषिपूजिते ॥ २६ ॥ चचालपृथिवीराजन्सशैलवनकानना ॥ ववौसशर्करोवायुर्दिशश्चरजसावृताः ॥ २७ ॥
हाहाकारश्चसंजज्ञेसुराणांदिविभारत ॥ तमिषुंसंधितंदृष्ट्वासूतपुत्रेणमारिष ॥ विषादंपरमंजग्मुःपांडवादीनचेतसः ॥ २८ ॥ ससायकःकर्णभुजप्रमुक्तःशक्रा
शनिप्रख्यरुचिःशिताग्रः ॥ २९ ॥ भुजांतरंप्राप्यधनंजयस्यविवेशवल्मीकमिवोरगोत्तमः ॥ सगाढविद्धःसमरेमहात्माविघूर्णमानःश्लथहस्तगांडिवः ॥ ३० ॥
चचालबीभत्सुरमित्रमर्दनःक्षितेःप्रकंपेचयथाचलोत्तमः ॥ तदंतरंप्राप्यवृषोमहारथोरथांगमुर्वीगतमुज्जिहीर्षुः ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

रथादवप्लुत्यनिगृह्यदोर्भ्यांशशाकदैवान्नमहाबलोपि ॥ ततःकिरीटीप्रतिलभ्यसंज्ञांजग्राहबाणंयमदंडकल्पं ॥ ३२ ॥ ततोर्जुनःप्रांजलिकंमहात्माततोब्रवीद्वा
सुदेवोपिपार्थं ॥ छिंध्यस्यमूर्धानमरेःशरेणनयावदारोहतिवैरथंवृषः ॥ ३३ ॥ तथैवसंपूज्यसतद्वचःप्रभोस्ततःशरंप्रज्वलितंप्रगृह्य ॥ जघानकक्षाममलार्कव
र्णांमहारथेरथचक्रेविमग्ने ॥ ३४ ॥ तंहस्तिकक्षाप्रवरंचकेतुंसुवर्णमुक्तामणिवज्रपृष्ठं ॥ ज्ञानप्रकर्षोत्तमशिल्पियुक्तैःकृतंसुरूपंतपनीयचित्रं ॥ ३५ ॥ जयास्प
दंतवसैन्यस्यनित्यममित्रवित्रासनमीड्यरूपं ॥ विख्यातमादित्यसमंस्मलोकेत्विषासमंपावकभानुचंद्रैः ॥ ३६ ॥ ततःक्षुरप्रेणसुसंशितेनसुवर्णपुंखेनहुताग्नि
वर्चसा ॥ श्रियाज्वलंतंध्वजमुन्ममाथमहारथस्याधिरथेःकिरीटी ॥ ३७ ॥ यशश्चदर्पश्चतथाप्रियाणिसर्वाणिकार्याणिचतेनकेतुना ॥ साकंकुरूणांहृदयानि
चापतन्बभूवहाहेतिचनिःस्वनोमहान् ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वाध्वजंपातितमाशुकारिणाकुरुप्रवीरेणनिकृत्तमाहवे ॥ नाशंसिरेसूतपुत्रस्यसर्वेजयंतदाभारतयेत्वदीयाः
॥ ३९ ॥ अथत्वरन्कर्णवधायपार्थोमहेंद्रवज्रानलदंडसन्निभं ॥ आदत्तचाथांजलिकंनिषंगात्सहस्ररश्मेरिवरश्मिमुत्तमं ॥ ४० ॥ मर्मच्छिदंशोणितमांसदिग्धं
वैश्वानरार्कप्रतिमंमहार्हं ॥ नराश्वनागासुहरंत्र्यरत्निंषड्वाजमंजोगतिमुग्रवेगं ॥ ४१ ॥ सहस्रनेत्राशनितुल्यवीर्यंकालानलंव्यात्तमिवातिघोरं ॥ पिनाकनारा
यणचक्रसन्निभंभयंकरंप्राणभृतांविनाशनं ॥ ४२ ॥ जग्राहपार्थःसशरंप्रहृष्टोयोदेवसंघैरपिदुर्निवार्यः ॥ संपूजितोयःसततंमहात्मादेवासुरान्योविजयेन्महे
षुः ॥ ४३ ॥ तंवैप्रमृष्टंप्रसमीक्ष्ययुद्धेचचालसर्वंसचराचरंजगत् ॥ स्वस्तिजगत्स्यादृषयःप्रचुक्रुशुस्तमुद्यतंप्रेक्ष्यमहाहवेषुं ॥ ४४ ॥ ततस्तुतंवैशरमप्रमेयंगांडीव
धन्वाधनुषिव्ययोजयत् ॥ युक्त्वामहास्त्रेणपरेणचापंविकृष्यगांडीवमुवाचसत्वरं ॥ ४५ ॥ अयंमहास्त्रप्रहितोमहाशरःशरीरहृच्चासुहरश्चदुर्हृदः ॥ तपोस्तितप्तंगु
रवश्चतोषितामयायदीष्टंसुहृदांश्रुतंतथा ॥ ४६ ॥ अनेनसत्येननिहंत्वयंशरःसुसंश्रितःकर्णमरिंममोर्जितं ॥ इत्यूचिवांस्तंप्रमुमोचबाणंधनंजयःकर्णवधाय
घोरं ॥ ४७ ॥ कृत्यामथर्वांगिरसीमिवोग्रांदीप्तामसह्यांयुधिमृत्युनापि ॥ ब्रुवन्किरीटीतमतिप्रहृष्टोह्ययंशरोमेविजयावहोस्तु ॥ ४८ ॥ जिघांसुरर्केंदुसमप्र
भावःकर्णमयास्तोनयतांयमाय ॥ तेनेषुवर्येणकिरीटमालीप्रहृष्टरूपोविजयावहेन ॥ ४९ ॥ जिघांसुरर्केंदुसमप्रभेणचक्रेविषक्तंरिपुमाततायी ॥ तथाविमुक्तो
बलिनार्कतेजाःप्रज्वालयामासदिशोनभश्च ॥ ततोर्जुनस्तस्यशिरोजहारवृत्रस्यवज्रेणयथामहेंद्रः ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥५४ ॥ ५५ ॥ ५६॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ अपराह्णेदिवसस्यपश्चिमेभागेअपरंचरमं अहःमरणदिनंयस्य ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

शरोत्तमेनांजलिकेनराजन्तदामहास्त्रप्रतिमंत्रितेन॥ पार्थोपराह्णेशिरउच्चकर्तवैकर्तनस्याथमहेंद्रसूनुः॥५१॥ तच्चापतच्चांजलिकेनच्छिन्नमपास्यकायोनि
पपातपश्चात्॥ तदुद्यतादित्यसमानतेजसंशरन्नभोमध्यगभास्करोपमं॥५२॥ वरांगमुर्व्यामपतच्चमूमुखेदिवाकरोस्तादिवरक्तमंडलः॥ ततोस्यदेहंसततंसु
खोचितंसुरूपमत्यर्थमुदारकर्मणः॥५३॥ परेणकृच्छ्रेणशिरःसमत्यजद्गृहंमहर्धीवसुसंगमीश्वरः॥ शरैर्विभिन्नंव्यसुतत्सुवर्चसःपपातकर्णस्यशरीरमुच्छ्रितं
॥५४॥ स्रवद्व्रणंगैरिकतोयविस्रवंगिरेर्यथावज्रहतंमहाशिरः॥ देहाच्चकर्णस्यनिपातितस्यतेजःसूर्यंखंवितत्याविवेश॥५५॥ तदद्भुतंसर्वमनुष्ययोधाःसंदृष्ट
वंतोनिहतेस्मकर्णे॥ ततःशंखान्पांडवादध्मुरुच्चैर्दृष्ट्वाकर्णंपातितंफाल्गुनेन॥५६॥ तथैवकृष्णश्चधनंजयश्चहृष्टौयमौदध्मतुर्वारिजातौ॥ तंसोमकाःप्रेक्ष्यह
तंशयानंसैन्यैःसार्धंसिंहनादान्प्रचक्रुः॥५७॥ तूर्याणिसंजघ्नुरतीवहृष्टावासांसिचैवादुधुवुर्भुजांश्च॥ संवर्धयंतश्चनरेंद्रयोधाःपार्थंसमाजग्मुरतीवहृष्टाः॥
॥५८॥ बलान्विताश्चापरेत्यप्यनृत्यन्नन्योन्यमाश्लिष्यनदंतऊचुः॥ दृष्ट्वातुकर्णंभुविवाविपन्नंकृत्तंरथात्सायकैरर्जुनस्य॥५९॥ महानिलेनाद्रिमिवापविद्धं
यज्ञावसानेग्निमिवप्रशांतं॥ रराजकर्णस्यशिरोनिकृत्तमस्तंगतंभास्करस्येवबिंबं॥६०॥ शरैराचितसर्वांगःशोणितौघपरिप्लुतः॥ विभातिदेहःकर्णस्यस्वर
श्मिभिरिवांशुमान्॥६१॥ प्रताप्यसेनामामित्रींदीप्तैःशरगभस्तिभिः॥ बलिनार्जुनकालेननीतोस्तंकर्णभास्करः॥६२॥ अस्तंगच्छन्यथादित्यःप्रभामा
दायगच्छति॥ तथाजीवितमादायकर्णस्येपुर्जगामसः॥ अपराह्णेऽपराह्णोऽस्यसूतपुत्रस्यमारिष॥६३॥ छिन्नमंजलिकेनाजौसोत्सेधमपतच्छिरः॥ उपर्युप
रिसैन्यानामस्यशत्रोस्तदंजसा॥ शिरःकर्णस्यसोत्सेधमिषुःसोप्यहरद्द्रुतं॥६४॥ कर्णंतुशूरंपतितंपृथिव्यांशराचितंशोणितदिग्धगात्रं॥ दृष्ट्वाशयानंभुविम
द्रराजश्छिन्नध्वजेनाथययौरथेन॥६५॥ हतेकर्णेकुरवःप्राद्रवंतभयार्दितागाढविद्धाश्चसंख्ये॥ अवेक्षमाणामुहुरर्जुनस्यध्वजंमहांतंवपुषाज्वलंतं॥६६॥
सहस्रनेत्रप्रतिमानकर्मणःसहस्रपत्रप्रतिमाननंशुभं॥ सहस्ररश्मिर्दिनसंक्षयेयथातथापतत्कर्णशिरोवसुंधरां॥६७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्ण
वधेएकनवतितमोऽध्यायः॥९१॥ ॥७॥ संजयउवाच शल्यस्तुकर्णार्जुनयोर्विमर्देबलानिदृष्ट्वामृदितानिबाणैः॥ ययौहतेचाधिरथौपदा
नुगेरथेनसंछिन्नपरिच्छदेन॥१॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकनवतितमोऽध्यायः॥९१॥ ॥७॥ शल्यइति रथेनग्रस्तचक्रेणहेतुनापदानुगेपदचारिणि॥१॥

॥२॥३॥प्रहृष्टाअर्जुनादयः वित्रस्ताभीरवः विषण्णाः शत्रवः विस्मिताःप्रेक्षकाः॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विनवतितमोऽध्यायः॥९२॥

निपातितस्यंदनवाजिनागंबलंचदृष्ट्वाहतसूतपुत्रं॥ दुर्योधनोश्रुप्रतिपूर्णनेत्रोदीनोमुहुर्निश्वसंश्चार्तरूपः॥ २ ॥ कर्णंतुशूरंपतितंपृथिव्यांशराचितंशोणितदिग्धगात्रं॥ यदृच्छयासूर्यमिवावनिस्थंदिदृक्षवःसंपरिवार्यतस्थुः॥ ३॥ प्रहृष्टवित्रस्तविषण्णविस्मितास्तथापरेशोकहताइवाभवन्॥परेत्वदीयाश्चपरस्परेणयथायथैषांप्रकृतिस्तथाऽभवन् ॥ ४॥ प्रविद्धवर्माभरणांबरायुधंधनंजयेनाभिहतंमहौजसं ॥ निशाम्यकर्णंकुरवःप्रदुद्रुवुर्हतर्षभागावइवाजनेवने॥५॥ भीमश्चभीमेनतदास्वनेननादंकृत्वारोदसीकंपयानः॥ आस्फोटयन्वल्गतेनृत्यतेचहतेकर्णेत्रासयन्धार्तराष्ट्रान्॥६॥ तथैवराजन्सोमकाःसृंजयाश्चशंखान्दध्मुःसस्वजुश्चापिसर्वे॥ परस्परंक्षत्रियाहृष्टरूपाःसूतात्मजेवैनिहतेतदानीं ॥ ७॥ कृत्वाविमर्दंमहदर्जुनेनकर्णोहतःकेसरिणेवनागः॥ तीर्णाप्रतिज्ञापुरुषर्षभेणवैरस्यांतंगतवांश्चापिपार्थः॥ ८॥ मद्राधिपश्चापिविमूढचेतास्तूर्णंरथेनापकृतध्वजेन॥ दुर्योधनस्यांतिकमेत्यराजन्सबाष्पदुःखाद्वचनंबभाषे॥ ९॥ विशीर्णनागाश्वरथप्रवीरंबलंत्वदीयंयमराष्ट्रकल्पं॥ अन्योन्यमासाद्यहतंमहद्भिर्नराश्वनागैर्गिरिकूटकल्पैः॥१०॥नैतादृशंभारतयुद्धमासीद्यथातुकर्णार्जुनयोर्बभूव॥ ग्रस्तौहिकर्णेनसमेत्यकृष्णावन्येचसर्वेतवशत्रवोये॥ ११ ॥ दैवंध्रुवंपार्थवशात्प्रवृत्तंयत्पांडवान्पातिहिनस्तिचास्मान्॥ तवार्थसिद्ध्यर्थकरास्तुसर्वेप्रसह्यवीरानिहताद्विषद्भिः॥ १२ ॥ कुबेरवैवस्वतवासवानांतुल्यप्रभावान्नृपतेसुवीराः॥ वीर्येणशौर्येणबलेनतेजसातैस्तैस्तुयुक्ताविविधैर्गुणौघैः॥ १३॥ अवध्यकल्पानिहतानरेंद्रास्तवार्थकामायुधिपांडवेयैः॥ तान्माशुचोभारतदिष्टमेतत्पर्याश्वसत्वंनसदास्तिसिद्धिः॥ १४॥एतद्वचोमद्रपतेर्निशम्यस्वंचाप्यनीतंमनसानिरीक्ष्य॥ दुर्योधनोदीनमनाविसंज्ञःपुनःपुनर्न्यश्वसदार्तरूपः॥ १५॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिद्विनवतितमोऽध्यायः॥ ९२॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

धृतराष्ट्रउवाच तस्मिंस्तुकर्णार्जुनयोर्विमर्देदग्धस्यरौद्रेहनिविद्रुतस्य॥ बभूवरूपंकुरुसृंजयानांबलस्यबाणोन्मथितस्यकीदृक्॥१॥ संजयउवाच शृणुराजन्नवहितोयथावृत्तोमहाक्षयः॥ घोरोमनुष्यदेहानामाजौचगजवाजिनां॥ २ ॥ यत्रकर्णेहतेपार्थःसिंहनादमथाकरोत्॥तदातवसुतान्राजन्नाविवेशमहद्भयं॥ ३ ॥ नसंधातुमनीकानिनचैवाशुपराक्रमे॥ आसीद्बुद्धिर्हतेकर्णेतवयोधस्यकर्हिचित्॥४॥ वणिजोनावि भिन्नायामगाधेविप्लवेयथा॥ अपारेपारमिच्छंतोहतेद्वीपेकिरीटिना॥ ५॥ सूतपुत्रेहतेराजन्वित्रस्ताःशस्त्रविक्षताः॥ अनाथानाथमिच्छंतोमृगाःसिंहैरिवार्दिताः॥ ६॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३॥ ४॥५॥६॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

भग्नश्रृंगाद्वृषायद्वद्भग्नदंष्ट्राइवोरगाः॥ प्रत्यपायामसायाह्नेनिर्जिताःसव्यसाचिना॥ ७॥ हतप्रवीराविध्वस्तानिकृत्तानिशितैःशरैः॥ सूतपुत्रेहतेराजन्पुत्रास्ते
दुद्रुवुर्भयात्॥ ८॥ विस्रस्तयंत्रकवचाःकांदिग्भूताविचेतसः॥ अन्योन्यमवमृद्नंतोवीक्षमाणाभयार्दिताः॥ ९॥ मामेवनूनंबीभत्सुर्मामेवचवृकोदरः॥ अभि
यातीतिमन्वानाःपेतुर्मम्लुश्चसंभ्रमात्॥ १०॥ हयानन्येगजानन्येरथानन्येमहारथाः॥ आरुह्यजवसंपन्नाःपदातीन्प्रजहुर्भयात्॥ ११॥ कुंजरैःस्यंदनाःक्षु
ण्णाःसादिनश्चमहारथैः॥ पदातिसंघाश्चाश्वौघैःपलायद्भिर्भयार्दितैः॥ १२॥ व्यालतस्करसंकीर्णेसार्थहीनायथावने॥ सूतपुत्रेहतेराजंस्तवयोधास्तथाभवन्
॥ १३॥ हतारोहायथानागाश्छिन्नहस्तायथानराः॥ सर्वेपार्थमयंलोकंसंपश्यंतोभयार्दिताः॥ १४॥ संप्रेक्ष्यद्रवतःसर्वान्भीमसेनभयार्दितान्॥ दुर्योधनोथ
स्वंसूतंहाहाकृत्वेदमब्रवीत्॥ १५॥ नातिक्रमेच्चमांपार्थोधनुष्पाणिमवस्थितं॥ जघनेसर्वसैन्यानांशनैरश्वान्प्रचोदय॥ १६॥ युध्यमानंहिकौंतेयंहनिष्यामि
नसंशयः॥ नोत्सहेन्मामतिक्रांतुंवेलामिवमहोदधिः॥ १७॥ अद्यार्जुनंसगोविंदंमानिनंचवृकोदरं॥ हन्यांशिष्टांस्तथाशत्रून्कर्णस्यानृण्यमाप्नुयां ॥ १८॥
तच्छ्रुत्वाकुरुराजस्यशूरार्यसदृशंवचः॥ सूतोहेमपरिच्छन्नान्शनैरश्वानचोदयत्॥ १९॥ रथाश्वनागहीनास्तुपादातास्तवमारिष॥ पंचविंशतिसाहस्रायुद्धा
यैवव्यवास्थिताः॥ २०॥ तान्भीमसेनःसंक्रुद्धोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ बलेनचतुरंगेणसंवृत्याजघ्नतुःशरैः ॥ २१॥ प्रत्ययुध्यंतसमरेभीमसेनंसपार्षतं॥ पार्थपा
र्षतयोश्चान्येजगृहुस्तत्रनामनी॥ २२॥ अक्रुध्यतरणेभीमस्तैस्तदापर्यवस्थितैः॥ सोवतीर्यरथात्तूर्णंगदापाणिरयुध्यत ॥ २३॥ नतान्रथस्थोभूमिष्ठान्धर्मा
पेक्षीवृकोदरः॥ योधयामासकौंतेयोभुजवीर्यव्यपाश्रयः॥ २४॥ जातरूपपरिच्छन्नांप्रगृह्यमहतींगदां॥ अवधीत्तावकान्सर्वान्दंडपाणिरिवांतकः ॥ २५॥
पदातिनोपिसंत्यक्काप्रियंजीवितमात्मनः ॥ भीममभ्यद्रवन्संख्येपतंगाज्वलनंयथा ॥ २६॥ आसाद्यभीमसेनंतुसंरब्धायुद्धदुर्मदाः ॥ विनेशुःसहसादृष्ट्वा
भूतग्रामाइवांतकं॥ २७॥ श्येनवद्विचरन्भीमोगदाहस्तोमहाबलः॥ पंचविंशतिसाहस्रांस्तावकानवपोथयत्॥ २८॥ हत्वातत्पुरुषानीकंभीमःसत्यपराक्रमः॥
धृष्टद्युम्नंपुरस्कृत्यतस्थौतत्रमहाबलः॥ २९॥ धनंजयोरथानीकमभ्यवर्ततवीर्यवान्॥ माद्रीपुत्रौतुशकुनिंसात्यकिश्चमहारथः ॥ ३०॥ जवेनाभ्यपतन्हृष्टा
घ्नंतोदौर्योधनंबलं॥ तस्याश्वसादीन्सुबहूंस्तेनिहत्यशितैःशरैः॥ ३१॥ समभ्यधावंस्त्वरितास्तत्रयुद्धमभून्महत्॥ धनंजयोपिचाभ्येत्यरथानीकंतवप्रभो॥ ३२॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

विश्रुतंत्रिषुलोकेषुगांडीवंविक्षिपन्धनुः ॥ कृष्णसारथिमायांतंदृष्ट्वाश्वेतहयंरथं ॥ ३३ ॥ अर्जुनंचापियोद्धारंत्वदीयाःप्राद्रवन्भयात् ॥ विप्रहीणरथाश्चैवशरै
श्चपरिकर्षिताः ॥ ३४ ॥ पंचविंशतिसाहस्राःकालमार्च्छन्पदातयः ॥ हत्वातान्पुरुषव्याघ्रःपंचालानांमहारथः ॥ ३५ ॥ पुत्रःपांचालराजस्यधृष्टद्युम्नोमहामनाः ॥
भीमसेनंपुरस्कृत्यनचिरात्प्रत्यदृश्यत ॥ ३६ ॥ महाधनुर्धरःश्रीमानमित्रगणतापनः ॥ पारावतसवर्णाश्वंकोविदारमयध्वजं ॥ ३७ ॥ धृष्टद्युम्नंरणेदृष्ट्वात्वदीयाः
प्राद्रवन्भयात् ॥ गांधारराजंशीघ्रास्त्रमनुसृत्ययशस्विनौ ॥ ३८ ॥ नचिरात्प्रत्यदृश्येतांमाद्रीपुत्रौससात्यकी ॥ चेकितानःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चमारिष ॥ ३९ ॥
हत्वात्वदीयंसुमहत्सैन्यंशंखांस्तथाधमन् ॥ तेसर्वेतावकान्प्रेक्ष्यद्रवतोपिपराङ्मुखान् ॥ ४० ॥ अभ्यवर्ततसंरब्धान्वृषान्जित्वायथावृषाः ॥ सेनावशेषंतंदृष्ट्वा
तवसैन्यस्यपांडवः ॥ ४१ ॥ व्यवस्थितःसव्यसाचीचुक्रोधबलवान्नृप ॥ धनंजयोरथानीकमभ्यवर्ततवीर्यवान् ॥ ४२ ॥ विश्रुतंत्रिषुलोकेषुव्याक्षिपद्गांडिवंध
नुः ॥ ततएनान्शरव्रातैःसहसासमवाकिरत् ॥ ४३ ॥ तमसासंवृतेनाथनस्मकिंचिद्व्यदृश्यत ॥ अंधकारीकृतेलोकेरजोभूतेमहीतले ॥ ४४ ॥ योधाःसर्वेमहारा
जतावकाःप्राद्रवन्भयात् ॥ संभज्यमानेसैन्येतुकुरुराजोविशांपते ॥ ४५ ॥ परानभिमुखांश्चैवसुतस्तेसमुपाद्रवत् ॥ ततोदुर्योधनःसर्वानाजुहावाथपांडवान्
॥ ४६ ॥ युद्धायभरतश्रेष्ठदेवानिवपुराबलिः ॥ तएनमभिगर्जंतःसहिताःसमुपाद्रवन् ॥ ४७ ॥ नानाशस्त्रभृतःक्रुद्धाभर्त्सयंतोमुहुर्मुहुः ॥ दुर्योधनोप्यसंभ्रांतस्ता
न्रणेनिशितैःशरैः ॥ ४८ ॥ तत्रावधीत्ततःक्रुद्धःशतशोथसहस्रशः ॥ तत्सैन्यंपांडवेयानांयोधयामाससर्वतः ॥ ४९ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामतवपुत्रस्यपौरुषं ॥ यदे
कःसहितान्सर्वान्रणेयुध्यतपांडवान् ॥ ५० ॥ ततोपश्यन्महात्मासस्वसैन्यंभृशदुःखितं ॥ ततोवस्थाप्यराजेंद्रकृतबुद्धिस्तवात्मजः ॥ ५१ ॥ हर्षयन्निवतान्यो
धानिदंवचनमब्रवीत् ॥ नतंदेशंप्रपश्यामियत्रयाताभयार्दिताः ॥ ५२ ॥ गतानांयत्रवैमोक्षःपांडवात्किंगतेनवः ॥ अल्पंचबलमेतेषांकृष्णौचभृशविक्षतौ ॥
॥ ५३ ॥ अद्यसर्वान्हनिष्यामिध्रुवोहिविजयोभवेत् ॥ विप्रयातांस्तुवोभिन्नान्पांडवाःकृतकिल्बिषान् ॥ ५४ ॥ अनुसृत्यवधिष्यंतिश्रेयान्नःसमरेवधः ॥ सुखं
सांग्रामिकोमृत्युःक्षत्रधर्मेणयुध्यतां ॥ ५५ ॥ मृतोदुःखंनजानीतेप्रेत्यचानंत्यमश्नुते ॥ शृणुध्वंक्षत्रियाःसर्वेयावंतःस्थसमागताः ॥ ५६ ॥ यदाशूरंचभीरुंच
मारयत्यंतकोयमः ॥ कोनमूढोनयुध्येतमादृशःक्षत्रियव्रतः ॥ ५७ ॥ द्विषतोभीमसेनस्यक्रुद्धस्यवशमेष्यथ ॥ पितामहैराचरितंनधर्मंहातुमर्हथ ॥ ५८ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

विकृष्यमाणैर्जवनैस्तुरंगमैर्हतेश्वरैराजरथैःसुकल्पितैः॥ मनुष्यमातंगरथाश्वराशिभिर्द्रुतंव्रजंतोबहुधाविचूर्णिताः ॥ १६ ॥ सहेमपट्टाःपरिघाःपरश्वधाःशिताश्वशूलामुसलानिमुद्गराः॥ पेतुश्चखड्गाविमलाविकोशागदाश्चजांबूनदपट्टनद्धाः ॥ १७ ॥ चापानिरुक्मांगदभूषणानिशराश्चकार्तस्वरचित्रपुंखाः॥ ऋष्टयश्चपीताविमलाविकोशाःप्रासाश्चदंडैःकनकावभासैः॥ १८॥ छत्राणिवालव्यजनानिशंखाश्छिन्नापविद्धाश्चस्रजोविचित्राः॥ कुथाःपताकांबरभूषणानिकिरीटमालामुकुटाश्चशुभ्राः॥ १९॥ प्रकीर्णकाविप्रकीर्णाश्चराजन्प्रवालमुक्तातरलाश्चहाराः॥ आपीडकेयूरवरांगदानिग्रैवेयनिष्काःससुवर्णसूत्राः॥ ॥ २०॥ मण्युत्तमावज्रसुवर्णमुक्तारत्नानिचोच्चावचमंगलानि॥ गात्राणिचात्यंतसुखोचितानिशिरांसिचेंदुप्रतिमाननानि॥ २१ ॥ देहांश्चभोगांश्चपरिच्छदांश्चत्यक्त्वामनोज्ञानिसुखानिचैव॥ स्वधर्मनिष्ठांमहतीमवाप्यव्याप्याशुलोकान्यशसागतास्ते॥ २२ ॥ निवर्तदुर्योधनयांतुसैनिकाव्रजस्वराजन्शिबिरायमानद॥ दिवाकरोप्येषविलंबतेप्रभोपुनस्त्वमेवात्रनरेंद्रकारणं॥ २३॥ इत्येवमुक्त्वाविररामशल्योदुर्योधनंशोकपरीतचेताः॥ हाकर्णहाकर्णइतिब्रुवाणमार्तंविसंज्ञंभृशमश्रुनेत्रं॥ २४॥ तंद्रोणपुत्रप्रमुखानरेंद्राःसर्वेसमाश्वास्यमुहुःप्रयांति॥ निरीक्षमाणामुहुरर्जुनस्यध्वजंमहांतंयशसाज्वलंतं॥ २५ ॥ नराश्वमातंगशरीरजेनरक्तेनसिक्तांचतथैवभूमिं॥ रक्तांबरस्रक्तपनीययोगान्नारींप्रकाशामिवसर्वगम्यां॥ २६॥ प्रच्छन्नरूपांरुधिरेणराजन्रौद्रेमुहूर्तेतिविराजमाने॥ नैवावतस्थुःकुरवःसमीक्ष्यप्रव्राजितादेवलोकायसर्वे॥ २७॥ वधेनकर्णस्यतुदुःखितास्तेहाकर्णहाकर्णइतिब्रुवाणाः॥ द्रुतंप्रयाताःशिबिराणिराजन्दिवाकरंरक्तमवेक्षमाणाः॥ २८ ॥ गांडीवमुक्तैस्तुसुवर्णपुंखैःशिलाशितैःशोणितदिग्धवाजैः॥ शरैश्चितांगोयुधिभातिकर्णोहतोपिसन्सूर्यइवांशुमाली॥ ॥ २९॥ कर्णस्यदेहंरुधिरावसिक्तंभक्तानुकंपीभगवान्विवस्वान्॥ स्पृष्ट्वांशुभिर्लोहितरक्तरूपःसिष्णासुरभ्येतिपरंसमुद्रं॥ ३०॥ इतीवसंचिंत्यसुरर्षिसंघाःसंप्रस्थितायांतियथानिकेतनं॥ संचिंतयित्वाजनताविसस्रुर्यथासुखंखंचमहीतलंच॥ ३१॥ तदद्भुतंप्राणभृतांभयंकरंनिशाम्ययुद्धंकुरुवीरमुख्ययोः॥ धनंजयस्याधिरथेश्चविस्मिताःप्रशंसमानाःप्रययुस्तदाजनाः॥ ३२॥ शरसंकृत्तवर्माणंरुधिरोक्षितवाससं॥ गतासुमपिराधेयंनैवलक्ष्मीर्विमुंचति॥ ३३॥ तप्तजांबूनदनिभंज्वलनार्कसमप्रभं॥ जीवंतमिवतंशूरंसर्वभूतानिमेनिरे॥ ३४॥

|| ५९ || ६० || इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिनवतितमोऽध्यायः || ९३ || || ७ || || ७ || || ७ || || ७ || || ७ ||

नह्यधर्मोऽस्तिपापीयान्क्षत्रियस्यपलायनात् ॥ नयुद्धधर्माच्छ्रेयोहिपंथाःस्वर्गस्यकौरवाः ॥ अचिरेणहतालोकान्सद्योयोधाःसमश्नुत ॥ ५९ ॥ संजयउवाच एवंब्रुवतिपुत्रेतेसैनिकाभृशविक्षताः ॥ अनवेक्ष्यैवतद्वाक्यंप्राद्रवन्सर्वतोदिशः ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकौरवसैन्यपलायनेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ || ७ || || ७ || संजयउवाच दृष्ट्वातुसैन्यंपरिवृत्यमानंपुत्रेणतेमद्रपतिस्तदानीं ॥ संत्रस्तरूपःपरिमूढचेतादुर्योधनंवाक्यमिदंबभाषे ॥ १ ॥ शल्यउवाच पश्येदमुग्रंनरवाजिनागैरायोधनंवीरशतैःसुपूर्णं ॥ महीधराभैःपतितैश्चनागैःसकृत्प्रभिन्नैःशरभिन्नदेहैः ॥ २ ॥ संविह्वलद्भिश्चगतासुभिश्चप्रध्वस्तवर्मायुधचर्मखड्गैः ॥ वज्रापविद्धैरिवचाचलोत्तमैर्विभिन्नपाषाणमहाद्रुमौषधैः ॥ ३ ॥ प्रविद्धघंटांकुशतोमरध्वजैःसहेमजालैरुधिरौघसंप्लुतैः ॥ शरावभिन्नैःपतितैस्तुरंगमैःश्वसद्भिरार्तैःक्षतजंवमद्भिः ॥ ४ ॥ दीनंस्तनद्भिःपरिवृत्तनेत्रैर्महींदशद्भिःकृपणंनदद्भिः ॥ तथापविद्धैर्गजवाजियोधैर्मंदासुभिश्चैवगतासुभिश्चनराश्वनागैश्चरथैश्चमर्दितैः ॥ मंदांशुभिश्चैवमहीमहाहवेनूनंयथावैतरणीवभाति ॥ ६ ॥ गजैर्निकृत्तैर्वरहस्तगात्रैरुद्वेपमानैःपतितैःपृथिव्यां ॥ विशीर्णदंतैःक्षतजंवमद्भिःस्फुरद्भिरार्तैःकरुणंनदद्भिः ॥ ७ ॥ निकृत्तचक्रेषुयुगैःसयोक्तृभिःप्रविद्धतूणीरपताककेतुभिः ॥ सुवर्णजालावततैर्भृशाहतैर्महारथौघैर्जलदैरिवावृता ॥ ८ ॥ यशस्विभिर्नागरथाश्वयोधिभिःपदातिभिश्चाभिमुखैर्हतैःपरैः ॥ विशीर्णवर्माभरणांबरायुधैर्वृताप्रशांतैरिवपावकैर्मही ॥ ९ ॥ शरप्रहाराभिहतैर्महाबलैरवेक्षमाणैःपतितैःसहस्रशः ॥ दिवश्च्युतैर्भूरतिदीप्तिमद्भिर्नक्तंग्रहैर्द्यौरमलप्रदीप्तैः ॥ १० ॥ प्रनष्टसंज्ञैःपुनरुच्छ्वसद्भिर्महीवभूवानुगतैरिवार्चिभिः ॥ कर्णार्जुनाभ्यांशरभिन्नगात्रैर्हतैःप्रवीरैःकुरुसंजयानां ॥ ११ ॥ शरास्तुकर्णार्जुनबाहुमुक्ताविदार्यनागाश्वमनुष्यदेहान् ॥ प्राणान्निरस्याशुमहींप्रतीयुर्महोरगावासमिवाभिनम्राः ॥ १२ ॥ हतैर्मनुष्याश्वगजैश्चसंख्येशरापविद्धैश्चरथैर्नरेंद्र ॥ धनंजयस्याधिरथेश्चमार्गणैरगम्यरूपावसुधाबभूव ॥ १३ ॥ रथैर्वरेषून्मथितैःसुकल्पैःसयोधशस्त्रैश्चवरायुधैर्ध्वजैः ॥ विशीर्णयोक्त्रैर्विनिकृत्यबंधनैर्निकृत्तचक्राक्षयुगत्रिवेणुभिः ॥ १४ ॥ विमुक्तशस्त्रैश्चतथाप्युपस्करैर्हतानुकर्षैर्विनिषंगबंधनैः ॥ प्रभग्ननीडैर्मणिहेमभूषितैस्तृतामहीद्यौरिवशारदैर्घनैः ॥ १५ ॥

दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

हतस्यापिमहाराजसूतपुत्रस्यसंयुगे॥ वित्रेसुःसर्वतोयोधाःसिंहस्येवेतरेमृगाः॥ ३५॥ हतोपिपुरुषव्याघ्रोजीववानिवलक्ष्यते॥ नाभवद्विकृतिःकाचिद्धतस्या
पिमहात्मनः॥ ३६॥ चारुवेषधरंवीरंचारुमौलिशिरोधरं॥ तन्मुखंसूतपुत्रस्यपूर्णचंद्रसमद्युति॥ ३७॥ नानाभरणवान्राजंस्तप्तजांबूनदांगदः॥ हतोवैकर्त
नःशेतेपादपोंकुरवानिव॥ ३८॥ कनकोत्तमसंकाशोज्वलन्निवविभावसुः॥ सशांतःपुरुषव्याघ्रपार्थसायकवारिणा॥३९॥ यथाहिज्वलनोदीप्तोजलमासा
द्यशाम्यति॥ कर्णाग्निःसमरेतद्वत्पार्थमेघेनशामितः॥ ४०॥ आहृत्यचयशोदीप्तंसुयुद्धेनात्मनोभुवि॥ विसृज्यशरवर्षाणिप्रताप्यचदिशोदश॥ ४१॥ सपु
त्रःसमरेकर्णःसशांतःपार्थतेजसा॥ प्रताप्यपांडवान्सर्वान्पंचालांश्चास्त्रतेजसा॥ ४२॥ वर्षित्वाशरवर्षेणप्रताप्यरिपुवाहिनीं॥ श्रीमानिवसहस्रांशुर्जगत्सर्वं
प्रताप्यच॥ ४३॥ हतोवैकर्तनःकर्णःसपुत्रःसहवाहनः॥ अर्थिनांपक्षिसंघस्यकल्पवृक्षोनिपातितः॥४४॥ ददानीत्येवयोऽवोचन्ननास्तीत्यर्थितोर्थिभिः॥ स
द्भिःसदासत्पुरुषःसहतोद्वैरथेवृषः॥ ४५॥ यस्यब्राह्मणसात्सर्वंवित्तमासीन्महात्मनः॥ नादेयंब्राह्मणेष्वासीद्यस्यस्वमपिजीवितं॥४६॥ सदास्त्रीणांप्रियोनित्यं
दाताचैवमहारथः॥ सवैपार्थास्त्रनिर्दग्धोगतःपरमिकांगतिं॥ ४७॥ यमाश्रित्याकरोद्वैरंपुत्रस्तेसगतोदिवं॥ आदायतवपुत्राणांजयाशांशर्मवर्मच॥ ४८॥
हतेकर्णेसरितोनप्रसस्रुर्जगामचास्तंसवितादिवाकरः॥ ग्रहश्चतिर्यक्ज्वलनार्कवर्णःसोमस्यपुत्रोभ्युदियायतिर्यक्॥ ४९॥ नभःपफालेवननादचोर्वीववुश्च
वाताःपरुषाःसुघोराः॥ दिशोबभूवुर्ज्वलिताःसधूमामहार्णवाःसस्वनुश्चुक्षुभुश्च॥ ५०॥ सकाननाश्चाद्रिचयाश्चकंपिरेप्रविव्यथुर्भूतगणाश्चसर्वे॥ बृहस्पतिः
संपरिवार्यरोहिणींबभूवचंद्रार्कसमोविशांपते॥ ५१॥ हतेतुकर्णेविदिशोपिजज्वलुस्तमोवृताद्यौर्विचचालभूमिः॥ पपातचोल्काज्वलनप्रकाशानिशाचरा
श्चाप्यभवन्प्रहृष्टाः॥ ५२॥ शशिप्रकाशाननमर्जुनोयदाक्षुरेणकर्णस्यशिरोन्यपातयत्॥ तदांतरिक्षेसहसैवशब्दोबभूवहाहेतिसुरैर्विमुक्तः॥ ५३॥ सदेवगं
धर्वमनुष्यपूजितंनिहत्यकर्णंरिपुमाहवेर्जुनः॥ रराजराजन्परमेणवर्चसायथापुरावृत्रवधेशतक्रतुः॥५४॥ ततोरथेनांबुदवृंदनादिनाशरन्नभोमध्यदिवाकरा
र्चिषा॥ पताकिनाभीमनिनादकेतुनाहिमेंदुशंखस्फटिकावभासिना॥५५॥ महेंद्रवाहप्रतिमेनतावुभौमहेंद्रवीर्यप्रतिमानपौरुषौ॥सुवर्णमुक्तामणिवज्रवि
द्रुमैरलंकृतावप्रतिमेनरंहसा॥५६॥नरोत्तमौकेशवपांडुनंदनौतदाहितावग्निदिवाकराविव॥रणाजिरेवीतभयौविरेजतुःसमानयानाविवविष्णुवासवौ॥५७॥

ततोधनुर्ज्यातलवाणनिःस्वनैःप्रसह्यकृत्वाचरिपून्हतप्रभान् ॥ संछादयित्वातुकुरूञ्शरोत्तमैःकपिध्वजःपक्षिवरध्वजश्च ॥ ५८ ॥ दृष्टौततस्तावमितप्रभावौ मनांस्यरीणामवदारयंतौ ॥ सुवर्णजालावततौमहास्वनौहिमावदातौपरिगृह्यपाणिभिः ॥ चुचुंबतुःशंखवरौनृणांवरौवराननाभ्यांयुगपच्चदध्मतुः ॥५९॥पांचजन्यस्यनिर्घोषेदेवदत्तस्यचोभयोः ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचदिशश्चैवान्वनादयत् ॥६०॥ वित्रस्ताश्चाभवन्सर्वेकौरवाराजसत्तम ॥ शंखशब्देनतेनाथमाधवस्यार्जुनस्यच ॥ ६१ ॥ तौशंखशब्देननिनादयंतौवनानिशैलान्सरितोगुहाश्च ॥ वित्रासयंतौतवपुत्रसेनांयुधिष्ठिरंनंदयतांवरिष्ठौ ॥६२ ॥ ततःप्रयाताःकुरवोजवेनश्रुत्वैवशंखस्वनमीर्यमाणं ॥ विहायमद्राधिपतिंपतिंचदुर्योधनंभारतभारतानां ॥ ६३ ॥ महाहवेतंबहुरोचमानंधनंजयंभूतगणाःसमेताः ॥ तदान्वमोदंतजनार्दनंचदिवाकरावभ्युदितौयथैव ॥६४॥ समाचितौकर्णशरैःपरंतपावुभौव्यभातांसमरेच्युतार्जुनौ ॥ तमोनिहत्याभ्युदितौयथामलौशशांकसूर्यौदिविरश्मिमालिनौ ॥ ६५ ॥ विहायतान्वाणगणानथागतौसुहृद्वृतावप्रतिमानविक्रमौ ॥ सुखंप्रविष्टौशिबिरंस्वमीश्वरौसदस्यहूताविवविष्णुवासवौ ॥ ६६॥ तौदेवगंधर्वमनुष्यचारणैर्महर्षिभिर्यक्षमहोरगैरपि ॥ जयाभिवृद्ध्यापरयाभिपूजितौहतेतुकर्णेपरमाहवेतदा ॥ ६७॥ यथानुरूपंप्रतिपूजितावुभौप्रशस्यमानौस्वकृतैर्गुणौघैः ॥ ननंदतुस्तौससुहृद्गणौतदाबलंनियम्येवसुरेशकेशवौ ॥ ६८॥ इतिश्रीम० कर्णपर्वणिरणभूमिवर्णनंनामचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४॥

संजयउवाच हतेवैकर्तनेराजन्कुरवोभयपीडिताः ॥ वीक्षमाणादिशःसर्वाःपर्यापेतुःसहस्रशः ॥ १ ॥ कर्णतुनिहतंदृष्ट्वाशत्रुभिःपरमाहवे ॥ भीतादिशोव्यकीर्यंततावकाःक्षतविक्षताः ॥ २ ॥ ततोवहारंचक्रुस्तेयोधाःसर्वेसमंततः ॥ निवार्यमाणाश्चोद्विग्नास्तावकाभृशदुःखिताः ॥ ३ ॥ तेषांतन्मतमाज्ञायपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ अवहारंततश्चक्रेशल्यस्यानुमतेनृप ॥ ४ ॥ कृतवर्मारथैस्तूर्णंवृतोभारततावकैः ॥ नारायणावशेषैश्चशिबिरायैवदुद्रुवे ॥ ५ ॥ गांधाराणांसहस्रेणशकुनिःपरिवारितः ॥ हतमाधिरथिंदृष्ट्वाशिबिरायैवदुद्रुवे ॥ ६ ॥ कृपःशारद्वतोराजन्नागानीकेनभारत ॥ महामेघनिभेनाशुशिबिरायैवदुद्रुवे ॥ ७॥ अश्वत्थामाततःशूरोविनिःश्वस्यपुनःपुनः ॥ पांडवानांजयंदृष्ट्वाशिबिरायैवदुद्रुवे ॥ ८ ॥ संशप्तकावशिष्टेनबलेनमहतावृतः ॥ सुशर्मापियर्यौराजन्वीक्षमाणोभयार्दितः ॥ ९ ॥ दुर्योधनोपिनृपतिर्हतसर्वस्वबांधवः ॥ ययौशोकसमाविष्टश्चिंतयन्विमनाबहु ॥ १० ॥

छिन्नध्वजेनशल्यस्तुरथेनरथिनांवरः ॥ प्रययौशिबिरायैववीक्षमाणोदिशोदश ॥ ११ ॥ ततोपरेसुबहवोभारतानांमहारथाः ॥ प्राद्रवंतभयत्रस्ताःक्रियावि
ष्टाविचेतसः ॥ १२ ॥ अस्तृक्क्षरंतःसोद्विग्नावेपमानास्तथातुराः ॥ कुरवोदुद्रुवुःसर्वेदृष्ट्वाकर्णंनिपातितं ॥ १३ ॥ प्रशंसंतोर्जुनंकेचित्केचित्कर्णंमहारथाः ॥
व्यद्रवंतदिशोभीताःकुरवःकुरुसत्तम ॥ १४ ॥ तेषांयोधसहस्राणांतावकानांमहामृधे ॥ नासीत्तत्रपुमान्कश्चिद्योयुद्धायमनोदधे ॥ १५ ॥ हतेकर्णेमहाराज
निराशाःकुरवोभवन् ॥ जीवितेष्वपिराज्येषुदारेषुचधनेषुच ॥ १६ ॥ तान्समानीयपुत्रस्तेयत्नेनमहताविभुः ॥ निवेशायमनोदध्रेदुःखशोकसमन्वितः ॥ १७ ॥
तस्याज्ञांशिरसायोधाःपरिगृह्यविशांपते ॥ विवर्णवदनाराजन्न्यविशंतमहारथाः ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिशिबिरप्रयाणेपंचनवतितमो
ऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९५ ॥ संजयउवाच तथानिपातितेकर्णेपरसैन्येचविद्रुते ॥ आश्लिष्यपार्थंदाशार्होहर्षाद्वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ हतोवज्र
भृतावृत्रस्त्वयाकर्णोधनंजय ॥ वृत्रकर्णवधंघोरंकथयिष्यंतिमानवाः ॥ २ ॥ वज्रेणनिहतोवृत्रःसंयुगेभूरितेजसा ॥ त्वयातुनिहतःकर्णोधनुषानिशितैःशरैः ॥
॥ ३ ॥ तमिमंविक्रमंलोकेप्रथितंतेयशस्करं ॥ निवेदयावःकौंतेयकुरुराजस्यधीमतः ॥ ४ ॥ वधंकर्णस्यसंग्रामेदीर्घकालचिकीर्षितं ॥ निवेद्यधर्मराजायत्वमानृण्यं
गमिष्यसि ॥ ५ ॥ वर्तमानेमहायुद्धेतवकर्णस्यचोभयोः ॥ द्रष्टुमायोधनंपूर्वमागतोधर्मनंदनः ॥ ६ ॥ भृशंतुगाढविद्धत्वान्नाशकत्स्थातुमाहवे ॥ ततःसशिवि
रंगत्वास्थितवान्पुरुषर्षभः ॥ ७ ॥ तथेत्युक्तःकेशवस्तुपार्थेनयदुपुंगवः ॥ पर्यावर्तयदव्यग्रोरथंरथवरस्यतं ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वार्जुनंकृष्णःसैनिकानिदमब्रवीत् ॥
परानभिमुखायत्तास्तिष्ठध्वंभद्रमस्तुवः ॥ ९ ॥ धृष्टद्युम्नंयुधामन्युंमाद्रीपुत्रौवृकोदरं ॥ युयुधानंचगोविंदइदंवचनमब्रवीत् ॥ १० ॥ यावदावेद्यतेराज्ञेहतःकर्णो
र्जुनेनवै ॥ तावद्भवद्भिर्यत्तैस्तुभवितव्यंनराधिपैः ॥ ११ ॥ सतैःशूरैरनुज्ञातोययौराजनिवेशनं ॥ पार्थमादायगोविंदोददर्शचयुधिष्ठिरं ॥ १२ ॥ शयानंराज
शार्दूलंकांचनेशयनोत्तमे ॥ अगृह्णीतांचमुदितौचरणौपार्थिवस्यतौ ॥ १३ ॥ तयोःप्रहर्षमालक्ष्यहर्षाद्श्रूण्यवर्तयत् ॥ राधेयंनिहतंमत्वासमुत्तस्थौयुधिष्ठि
रः ॥ १४ ॥ उवाचचमहाबाहुःपुनःपुनररिंदमः ॥ वासुदेवार्जुनौप्रेम्णातावुभौपरिषस्वजे ॥ १५ ॥ तत्तस्मैतद्यथावृत्तंवासुदेवःसहार्जुनः ॥ कथयामासकर्णस्य
निधनंयदुपुंगवः ॥ १६ ॥ ईषदुत्स्मयमानस्तुकृष्णोराजानमब्रवीत् ॥ युधिष्ठिरंहतामित्रंकृतांजलिरथाच्युतः ॥ १७ ॥ ॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

दिष्ट्यागांडीवधन्वाचपांडवश्चवृकोदरः॥ त्वंचापिकुशलीराजन्माद्रीपुत्रौचपांडवौ॥ १८॥ मुक्तावीरक्षयादस्मात्संग्रामाल्लोमहर्षणात्॥ क्षिप्रमुत्तरकालानि
कुरुकार्याणिपांडव॥ १९॥ हतोवैकर्तनोराजन्सूतपुत्रोमहारथः॥दिष्ट्याजयसिराजेंद्रदिष्ट्यावर्धसिभारत॥ २० ॥ यस्तुद्यूतजितांकृष्णांप्राहसत्पुरुषाधमः॥
तस्याद्यसूतपुत्रस्यभूमिःपिबतिशोणितं॥ २१ ॥ शेतेसौशरपूर्णांगःशत्रुस्तेकुरुपुंगव॥ तंपश्यपुरुषव्याघ्रविभिन्नंबहुभिःशरैः ॥ २२ ॥ हतामित्रामिमामुर्वी
मनुशाधिमहाभुज॥ यत्तोभूत्वासहास्माभिर्भुंक्ष्वभोगांश्चपुष्कलान्॥ २३॥ संजयउवाच इतिश्रुत्वावचस्तस्यकेशवस्यमहात्मनः॥ धर्मपुत्रःप्रहृष्टा
त्मादाशार्हंवाक्यमब्रवीत्॥ २४॥ दिष्ट्यादिष्ट्येतिराजेंद्रवाक्यंचेदमुवाचह॥ नैतच्चित्रंमहाबाहोत्वयिदेवकिनंदन॥ २५॥ त्वयासारथिनापार्थोयत्नवानहनच्च
तं॥ नतच्चित्रंमहाबाहोयुष्मद्बुद्धिप्रसादजं॥ २६॥ प्रगृह्यचकुरुश्रेष्ठसांगदंदक्षिणंभुजं॥ उवाचधर्मभृत्पार्थउभौतौकेशवार्जुनौ ॥ २७॥ नरनारायणौदेवौ
कथितौनारदेनमे॥ धर्मात्मानौमहात्मानौपुराणावृषिसत्तमौ॥ २८॥ असकृच्चापिमेधावीकृष्णद्वैपायनोमम ॥ कथामेतांमहाभागांकथयामासतत्त्ववित्॥
॥ २९॥ तवकृष्णप्रसादेनपांडवोयंधनंजयः॥ जिगायाभिमुखःशत्रून्नचासीद्विमुखःक्वचित्॥३०॥जयश्चैवध्रुवोस्माकंनत्वस्माकंपराजयः॥ यदात्वंयुधिपा
र्थस्यसारथ्यमुपजग्मिवान्॥ ३१॥ भीष्मोद्रोणश्चकर्णश्चमहात्मागौतमःकृपः॥ अन्येचबहवःशूरायेचतेपांपदानुगाः॥ ३२॥ त्वद्बुद्ध्यानिहतेकर्णेहतागोविंद
सर्वथा॥ इत्युक्त्वाधर्मराजस्तुरथंहेमविभूषितं॥ ३३॥ श्वेतवर्णैर्हयैर्युक्तंकालवालैर्मनोजवैः॥ आस्थायपुरुषव्याघ्रःस्वबलेनाभिसंवृतः॥ ३४॥ प्रययौसमहा
बाहुर्द्रष्टुमायोधनंतदा॥ कृष्णार्जुनाभ्यांवीराभ्यामनुमंत्र्यततःप्रियं॥ ३५॥ आभाषमाणस्तौवीरावुभौमाधवफाल्गुनौ॥ सददर्शरणेकर्णंशयानंपुरुषर्षभं॥
॥ ३६॥ यथाकदंबकुसुमंकेसरैःसर्वतोवृतं॥ चितंशरशतैःकर्णंधर्मराजोददर्शसः॥ ३७॥ गंधतैलावसिक्ताभिःकांचनीभिःसहस्रशः॥ दीपिकाभिःकृतोद्यो
तंपश्यंतेवैवृषंतदा॥ ३८॥ संछिन्नभिन्नकवचंबाणैश्चविदलीकृतं॥ सपुत्रंनिहतंदृष्ट्वाकर्णंराजायुधिष्ठिरः॥ ३९॥ संजातप्रत्ययोतीववीक्ष्यचैवंपुनःपुनः॥
प्रशशंसनरव्याघ्रावुभौमाधवपांडवौ॥ ४०॥ अद्यराजास्मिगोविंदपृथिव्यांभ्रातृभिःसह॥ त्वयानाथेनवीरेणविद्वपापरिपालितः॥ ४१ ॥ हतंश्रुत्वानरव्या
घ्रंराधेयमतिमानिनं॥ निराशोद्यदुरात्मासौधार्तराष्ट्रोभविष्यति॥ ४२॥ जीवितेचैवराज्येचहतेराधात्मजेरणे॥ त्वत्प्रसादाद्वयंचैवकृतार्थाःपुरुषर्षभ॥ ४३॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

दिष्ट्याजयसिगोविंददिष्ट्याशत्रुर्निपातितः॥ दिष्ट्यागांडीवधन्वाचविजयीपांडुनंदनः॥४४॥ त्रयोदशसमास्तीर्णाजागरेणसुदुःखिताः॥ स्वप्स्यामोद्यसुखं
रात्रौत्वत्प्रसादान्महाभुज॥ ४५॥ एवंसबहुशोराजाप्रशशंसजनार्दनं॥ अर्जुनंचकुरुश्रेष्ठंधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ ४६॥ संजयउवाच दृष्ट्वाचनिहतंक
र्णंसपुत्रंपार्थसायकैः॥ पुनर्जातमिवात्मानंमेनेचसमहीपतिः॥ ४७॥ समेत्यचमहाराजकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ हर्षयंतिस्मराजानंहर्षयुक्तामहारथाः॥४८॥ न
कुलःसहदेवश्चपांडवश्चवृकोदरः॥ सात्यकिश्चमहाराजवृष्णीनांप्रवरोरथः॥ ४९ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचपांडुपांचालसृंजयाः ॥ पूजयंतिस्मकौंतेयंनिहतेसूत
नंदने॥ ५० ॥ तेवर्धयित्वानृपतिंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं॥ जितकाशिनोलब्धलक्ष्यायुद्धशौंडाःप्रहारिणः॥ ५१ ॥ स्तुवंतस्तवयुक्ताभिर्वाग्भिःकृष्णौपरंतपौ ॥ ज
ग्मुःस्वशिबिरायैवमुदायुक्तामहारथाः॥ ५२ ॥ एवमेषक्षयोवृत्तःसुमहाँल्लोमहर्षण॥ तवदुर्मंत्रितेराजन्किमर्थमनुशोचसि ॥ ५३ ॥ वैशंपायनउवाच
श्रुत्वैतदप्रियंराजाधृतराष्ट्रोंबिकासुतः॥ पपातभूमौनिश्चेष्टश्छिन्नमूलइवद्रुमः॥५४॥ तथासापतितादेवीगांधारीदीर्घदर्शिनी॥ शुशोचबहुलालापैःकर्णस्य
निधनंयुधि॥ ५५॥ तांपर्यगृह्णाद्विदुरोनृपतिंसंजयस्तथा॥ पर्याश्वासयतांचैवतावुभावेवभूमिपं॥ ५६॥ तथैवोत्थापयामासुर्गांधारींकुरुयोषितः ॥ सदैवंप
रमंमत्वाभवितव्यंचपार्थिवः॥ ५७॥ परांपीडांसमाश्रित्यनष्टचित्तोमहातपाः॥ चिंताशोकपरीतात्मानजज्ञेमोहपीडितः॥ ससमाश्वासितोराजातूष्णीमासी
द्विचेतनः॥ ५८॥ इमंमहायुद्धमखंमहात्मनोधनंजयस्याधिरथेश्चयःपठेत्॥ ससम्यगिष्टस्यमखस्ययत्फलंतदाप्नुयात्संश्रवणाच्चभारत॥ ५९॥ मखोहिविष्णु
र्भगवान्सनातनोवदंतितच्चाग्न्यनिलेंदुभानवः ॥ अतोनसूयुःशृणुयात्पठेच्चयःससर्वलोकानुचरःसुखीभवेत् ॥ ६० ॥ तांसर्वदाभक्तिमुपागतानराःपठंतिपु
ण्यांवरसंहितामिमां॥ धनेनधान्येनयशसाचमानुषानंदंतितेनात्रविचारणास्ति॥६१॥ अतोनसूयुःशृणुयात्सदातुवैनरःससर्वाणिसुखानिचाप्नुयात्॥ वि
ष्णुःस्वयंभूर्भगवान्भवश्चतुष्यंतितेतस्यनरोत्तमस्य॥६२॥ वेदावाप्तिर्ब्राह्मणस्येहदृष्टारणेबलंक्षत्रियाणांजयोयुधि॥ धनज्येष्ठाश्चापिभवंतिवैश्याःशूद्रारोग्यं
प्राप्नुवंतीहसर्वे॥ ६३॥ तथैवविष्णुर्भगवान्सनातनःसचात्रदेवःपरिकीर्त्यतेयतः॥ ततःसकामान्लभतेसुखीनरोमहामुनेस्तस्यवचोर्चितंयथा ॥ ६४ ॥

कपिलानांसवत्सानांवर्षमेकंनिरंतरं॥ योदद्यात्सुकृतंतद्धिश्रवणात्कर्णपर्वणः॥ ६५॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासक्यांकर्णपर्वणियु
धिष्ठिरहर्षेषण्णवतितमोऽध्यायः॥ ९६॥ कर्णपर्वसमाप्तं ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥
अतःपरंशल्यपर्वभविष्यति तस्यायमाद्यःश्लोकः जनमेजयउवाच एवंनिपातितेकर्णेसमरेसव्यसाचिना॥ अल्पावशिष्टाःकुरवःकिमकुर्वतवैद्विज॥ १॥
अत्रादिपर्वोक्ताध्यायसंख्यावैषम्यंश्लोकसंख्यावैषम्यंलिपिकरप्रमादादिनाद्रष्टव्यं

इदं कर्णपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः १७८५

॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्व समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीमहाभारते शल्यपर्व प्रारभ्यते ॥

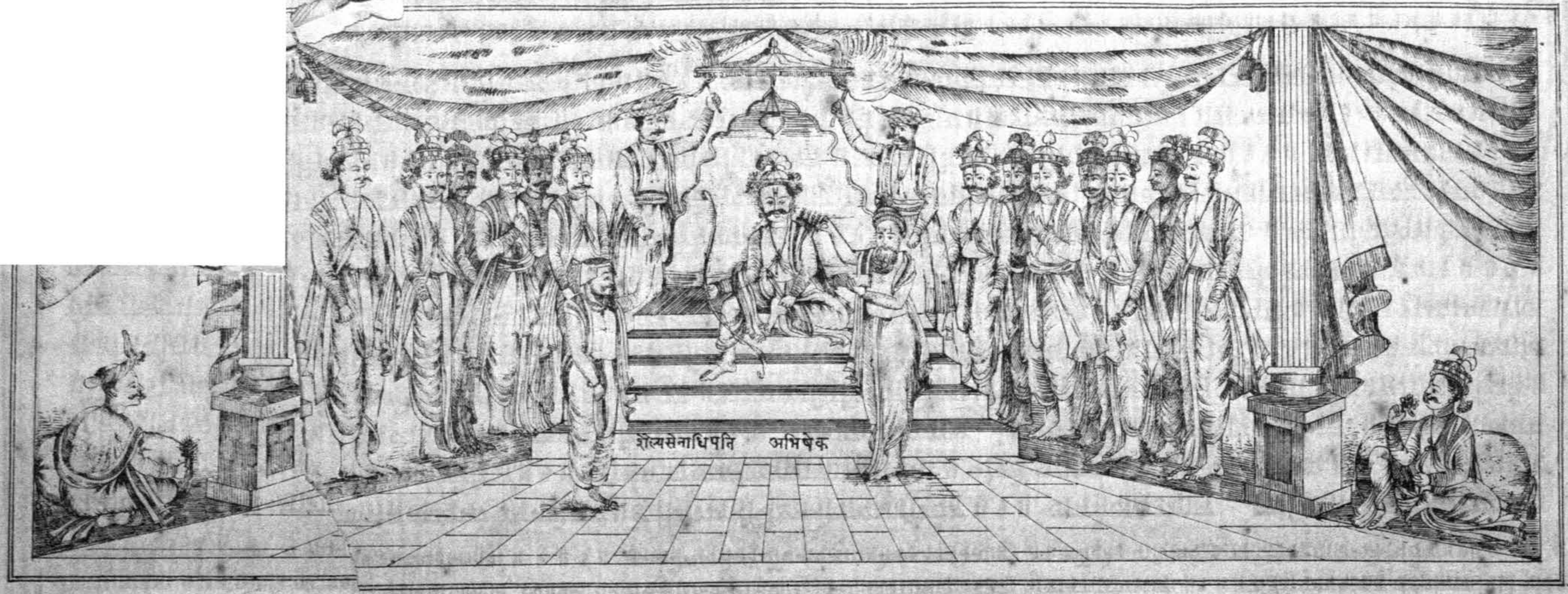
शैल्यसेनाधिपति अभिषेक

श्रीगणेशायनमः ॥ उक्तासंगतिःकर्णपर्वादौ एवंनिपातितइति उद्यमंपलायनंवाचकुरितिप्रष्टुरभिप्रायः अल्पाःअवशिष्टाइतिच्छेदः अत्राकारलोपआर्षः ॥१ ॥ तत्रद्वितीयमेवमत्वाह उदीर्यमाणमिति पांडव
बलस्योत्कर्षंदृष्ट्वाकिंप्रापद्यत पलायनमेवास्यश्रेयइतिभावः ॥ २ ॥ ३ ॥ कृत्स्नसैन्यवधेनदुर्योधनःपलायनमेवकृतवानित्याह ततःकर्णेहतेइत्यादिनाप्राङ्मुखःप्राद्रवद्भयादित्यंतेनग्रंथेन ॥४॥ ५ ॥ ६ ॥

श्रीगणेशायनमः॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं॥देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ जनमेजयउवाच एवंनिपातितेकर्णेसमरेसव्यसा
चिना॥ अल्पावशिष्टाःकुरवःकिमकुर्वतवैद्विज ॥ १ ॥ उदीर्यमाणंचबलंदृष्ट्वाराजासुयोधनः ॥ पांडवैःप्राप्तकालंचकिंप्रापद्यतकौरवः ॥ २ ॥ एतदिच्छाम्यहं
श्रोतुंतदाचक्ष्वद्विजोत्तम॥नहितृप्यामिपूर्वेषांशृण्वानश्चरितंमहत्॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच ततःकर्णेहतेराजन्धार्त्तराष्ट्रःसुयोधनः ॥ भृशंशोकार्णवेम
ग्नोनिराशःसर्वतोभवत्॥४॥हाकर्णहाकर्णइतिशोचमानःपुनःपुनः॥कृच्छ्रात्स्वशिबिरंप्रायाद्धतशेषैर्नृपैःसह॥५॥ससमाश्वास्यमानोपिहेतुभिःशास्त्रनिश्चितैः॥
राजभिर्नालभच्छर्मसूतपुत्रवधंस्मरन्॥ ६॥ सदैवंबलवन्मत्वाभवितव्यंचपार्थिवः॥संग्रामेनिश्चयंकृत्वापुनर्युद्धायनिर्ययौ ॥ ७॥ शल्यंसेनापतिंकृत्वावि
धिवद्राजपुंगवः॥रणायनिर्ययौराजाहतशेषैर्नृपैःसह॥ ८॥ ततःसुतुमुलंयुद्धंकुरुपांडवसेनयोः॥बभूवभरतश्रेष्ठदेवासुररणोपमं ॥ ९॥ ततःशल्योमहाराज
कृत्वाकदनमाहवे॥ससैन्योथसमध्याह्नेधर्मराजेनघातितः॥ १०॥ततोदुर्योधनोराजाहतबंधूरणाजिरात् ॥अपसृत्यह्रदंघोरंविवेशरिपुजाद्भयात् ॥ ११ ॥
अथापराह्णेतस्याह्नःपरिवार्यसुयोधनः॥ ह्रदादाहूययुद्धायभीमसेनेनपातितः ॥ १२॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेहतशिष्टास्त्रयोरथाः ॥ संरंभान्निशिराजेंद्रजघ्नुःपां
चालसोमकान्॥१३॥ ततःपूर्वाह्णसमयेशिबिरादेत्यसंजयः॥प्रविवेशपुरींदीनोदुःखशोकसमन्वितः॥१४॥सप्रविश्यपुरींसूतोभुजावुच्छ्रित्यदुःखितः॥वेप
मानस्ततोराज्ञःप्रविवेशनिकेतनं॥ १५॥ रुरोदचनरव्याघ्रहाराजन्नितिदुःखितः॥ अहोबतविनष्टाःस्मनिधनेनमहात्मनः ॥ १६॥ विधिश्चबलवानत्रपौरुषं
तुनिरर्थकं॥शक्रतुल्यबलाःसर्वेयथाऽवध्यंतपांडवैः॥१७॥दृष्ट्वैवचपुरेराजन्जनःसर्वःससंजयं॥क्लेशेनमहतायुक्तंसर्वतोराजसत्तम॥१८॥रुरोदचभृशोद्वि
ग्नोहाराजन्नितिविस्वरं॥ आकुमारंनरव्याघ्रतत्रतत्रसमंततः॥ १९॥ आर्त्तनादंततश्चक्रेश्रुत्वाविनिहतंनृपं॥धावतश्चाप्यपश्यामस्तत्रतान्पुरुषर्षभान्॥२०॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ एवंसर्वान्घातयित्वापलायनेदुर्यशोलब्ध्वापिमरणमेवप्रापेत्याह अथेति अपराह्णेअहरर्धे ॥ १२ ॥ १३ ॥ ततःरात्रिवृत्तदर्शनानंतरं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥
जनःरुरोदेतिद्वयोरन्वयः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अपश्यामःअडागमोविसर्गोवाआर्षः वैशंपायनवाक्यमिदं ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ वाक्येनवचनेनसंदिग्धयावाक्यसंदिग्धया ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

नष्टचित्तानिवोन्मत्तान्शोकेनभृशपीडितान् ॥ तथासविह्वलःसूतःप्रविश्यनृपतिक्षयं ॥ २१ ॥ ददर्शनृपतिश्रेष्ठंप्रज्ञाचक्षुषमीश्वरं ॥ तथाचासीनमनघंसमंता
त्परिवारितं ॥ २२ ॥ स्नुषाभिर्भरतश्रेष्ठगांधार्याविदुरेणच ॥ तथान्यैश्चसुहृद्भिश्चज्ञातिभिश्चहितैषिभिः ॥ २३ ॥ तमेवचार्थंध्यायंतंकर्णस्यनिधनंप्रति ॥ रुद
न्नेवाब्रवीद्वाक्यंराजानंजनमेजय ॥ २४ ॥ नातिहृष्टमनाःसूतोवाक्यसंदिग्धयागिरा ॥ संजयोहंनरव्याघ्रनमस्तेभरतर्षभ ॥ २५ ॥ मद्राधिपोहतःशल्यःशकु
निःसौबलस्तथा ॥ उलूकःपुरुषव्याघ्रकैतव्योदृढविक्रमः ॥ २६ ॥ संशप्तकाहताःसर्वेकांबोजाश्चशकैःसह ॥ म्लेच्छाश्चपार्वतीयाश्चयवनाविनिपातिताः ॥ २७ ॥
प्राच्याहतामहाराजदाक्षिणात्याश्चसर्वशः ॥ उदीच्याश्चहताःसर्वेप्रतीच्याश्चनरोत्तमाः ॥ २८ ॥ राजानोराजपुत्राश्चसर्वेतेनिहतान्नृप ॥ दुर्योधनोहतोराजाय
थोक्तंपांडवेनह ॥ २९ ॥ भग्नसक्थोमहाराजशेतेपांसुपुरूषितः ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजशिखंडीचापराजितः ॥ ३० ॥ उत्तमौजायुधामन्युस्तथाराजन्प्रभद्रकाः ॥ पं
चालश्चनरव्याघ्रचेदयश्चनिषूदिताः ॥ ३१ ॥ तवपुत्राहताःसर्वेद्रौपदेयाश्चभारत ॥ कर्णपुत्रोहतःशूरोवृषसेनःप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ नराविनिहताःसर्वेगजाश्च
विनिपातिताः ॥ रथिनश्चनरव्याघ्रहयाश्चनिहतायुधि ॥ ३३ ॥ किंचिच्छेषंचशिबिरंतावकानांकृतंप्रभो ॥ पांडवानांकुरूणांचसमासाद्यपरस्परं ॥ ३४ ॥ प्रायः
स्त्रीशेषमभवज्जगत्कालेनमोहितं ॥ सप्तपांडवतःशेषाधार्तराष्ट्रास्त्रयोरथाः ॥ ३५ ॥ तेचैवभ्रातरःपंचवासुदेवोथसात्यकिः ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिश्चजयतांवरः
॥ ३६ ॥ तथाप्येतेमहाराजरथिनोनृपसत्तम ॥ अक्षौहिणीनांसर्वासांसमेतानांजनेश्वर ॥ ३७ ॥ एतेशेषामहाराजसर्वेन्येनिधनंगताः ॥ कालेननिहतंसर्वंज
गद्वैभरतर्षभ ॥ ३८ ॥ दुर्योधनंवैपुरतःकृत्वावैरंचभारत ॥ वैशंपायनउवाच एतच्छ्रुत्वावचःक्रूरंधृतराष्ट्रोजनेश्वरः ॥ ३९ ॥ निपपातसराजेंद्रोगतसत्वो
महीतले ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौविदुरोपिमहायशाः ॥ ४० ॥ निपपातमहाराजशोकव्यसनकर्शितः ॥ गांधारीचनृपश्रेष्ठसर्वाश्चकुरुयोषितः ॥ ४१ ॥ पतिताः
सहसाभूमौश्रुत्वाक्रूरंवचस्तदा ॥ निःसंज्ञंपतितंभूमौतदासीद्राजमंडलं ॥ ४२ ॥ प्रलापयुक्तामहतीचित्रन्यस्तापटेयथा ॥ कृच्छ्रेणतुततोराजाधृतराष्ट्रोमहीप
तिः ॥ ४३ ॥ शनैरलभतप्राणान्पुत्रव्यसनकर्शितः ॥ लब्ध्वातुसनृपःसंज्ञांवेपमानःसुदुःखितः ॥ ४४ ॥ उदीक्ष्यचदिशःसर्वाःक्षत्तारंवाक्यमब्रवीत् ॥ विद्वन्
क्षत्तर्महाप्राज्ञत्वंगतिर्भरतर्षभ ॥ ४५ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ विसृष्टास्वि

ममानाथस्यसुभृशंपुत्रैर्हीनस्यसर्वशः ॥ एवमुक्त्वाततोभूयोविसंज्ञोनिपपातह ॥ ४६ ॥ तंतथापतितंदृष्ट्वाबांधवायेस्यकेचन ॥ शीतैस्तेसिषिचुस्तोयैर्विव्यजु
र्व्यंजनैरपि ॥ ४७ ॥ सतुदीर्घेणकालेनप्रत्याश्वस्तोनराधिपः ॥ तूष्णींदध्यौमहीपालःपुत्रव्यसनकर्शितः ॥ ४८ ॥ निःश्वसन्जिह्मगइवकुंभक्षिप्तोविशांपते ॥ सं
जयोप्यरुदत्तत्रदृष्ट्वाराजानमातुरं ॥ ४९ ॥ तथासर्वाःस्त्रियश्चैवगांधारीचयशस्विनी ॥ ततोदीर्घेणकालेनविदुरंवाक्यमब्रवीत् ॥ ५० ॥ धृतराष्ट्रोनरश्रेष्ठमुह्य
मानोमुहुर्मुहुः ॥ गच्छंतुयोषितःसर्वागांधारीचयशस्विनी ॥ ५१ ॥ तथेमेसुहृदःसर्वेभ्राम्यतेमेमनोभृशं ॥ एवमुक्तस्ततःक्षत्ताताःस्त्रियोभरतर्षभ ॥ ५२ ॥ विस
र्जयामासशनैर्वेपमानःपुनःपुनः ॥ निश्चक्रमुस्ततःसर्वाःस्त्रियोभरतसत्तम ॥ ५३ ॥ सुहृदश्चतथासर्वेदृष्ट्वाराजानमातुरं ॥ ततोनरपतिंतूर्णंलब्धसंज्ञंपरंतप ॥
॥ ५४ ॥ अवैक्षत्संजयोदीनंरोदमानंभृशातुरं ॥ प्रांजलिर्निःश्वसंतंचतंनरेंद्रंमुहुर्मुहुः ॥ समाश्वासयतक्षत्तावचसामधुरेणच ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश
ल्यपर्वणिधृतराष्ट्रप्रमोहेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच विसृष्टास्वथनारीषुधृतराष्ट्रोंबिकासुतः ॥ विललापमहाराजदुः
खाद्दुःखांतरंगतः ॥ १ ॥ सधूममिवनिःश्वस्यकरौधुन्वन्पुनःपुनः ॥ विचिंत्यचमहाराजवचनंचेदमब्रवीत् ॥ २ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अहोबतमहद्दुःखंयदहंपां
डवान्रणे ॥ क्षेमिणश्चाव्ययांश्चैवत्वत्तःसूतशृणोमिवै ॥ ३ ॥ वज्रसारमयंनूनंहृदयंसुदृढंमम ॥ यच्छ्रुत्वानिहतान्पुत्रान्दीर्यतेनसहस्रधा ॥ ४ ॥ चिंतयित्वाव
यस्तेषांबालक्रीडांचसंजय ॥ हतान्पुत्रानशेषेणदीर्यतेमेभृशंमनः ॥ ५ ॥ अनेत्रत्वाद्यदेतेषांनमेरूपनिदर्शनं ॥ पुत्रस्नेहकृताप्रीतिर्नित्यमेतेषुधारिता ॥ ६ ॥ बा
लभावमतिक्रम्ययौवनस्थांश्चतानहं ॥ मध्यप्राप्तांस्तथाश्रुत्वाहृष्टआसंतदानघ ॥ ७ ॥ तानद्यनिहतान्श्रुत्वाहतैश्वर्यान्हतौजसः ॥ नलभेयंक्वचिच्छांतिंपुत्रा
धिभिरभिप्लुतः ॥ ८ ॥ एह्येहिपुत्रराजेंद्रममानाथस्यसांप्रतं ॥ त्वयाहीनोमहाबाहोकांनुयास्याम्यहंगतिं ॥ ९ ॥ कथंत्वंपृथिवीपालांस्त्यक्त्वातातसमागतान् ॥
शेषेविनिहतोभूमौप्राकृतःकुनृपोयथा ॥ १० ॥ गतिर्भूत्वामहाराजज्ञातीनांसुहृदांतथा ॥ अंधंवृद्धंचमांवीरविहायक्वनुयास्यसि ॥ ११ ॥

ति ॥ १ ॥ सधूममिव अत्युष्णमित्यर्थः ॥ २ ॥ पांडवाःक्षेमिणइत्येकंदुःखंस्वीयाश्चसर्वेनिहताइत्यपरंतेद्वेआहद्वाभ्यां अहोइति ॥ ३ ॥ ४ ॥ वयःएतावत्कालपर्यंतंप्रौढत्वं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥
प्राकृतोनीचः कुनृपःकुत्सितान्नरान्पातीतिनीचपरिजनइत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ तत्वागुक्तंसाधुयथास्यात्तथामेमांप्रतिवद पुनरिनिशेषः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

साकृपासाचतेप्रीतिःसाचराजन्सुमानिता॥कथंविनिहतःपार्थैःसंयुगेष्वपराजितः॥१२॥कोनुमामुत्थितंवीरताततातेतिवक्ष्यति॥ महाराजेतिसततंलोकना
थेतिचासकृत्॥१३॥परिष्वज्यचमांकंठेस्नेहेनक्लिन्नलोचनः॥अनुशाधीतिकौरव्यतत्साधुवदमेवचः ॥१४॥ननुनामाहमश्रौषंवचनंतवपुत्रक॥भूयसी
ममपृथ्वीयंयथापार्थस्यनोतथा॥१५॥भगदत्तःकृपःशल्यआवंत्योथजयद्रथः ॥भूरिश्रवाःसोमदत्तोमहाराजश्चबाह्लिकः॥ १६॥अश्वत्थामाचभोजश्च
मागधश्चमहाबलः॥बृहद्बलश्चकाशीशःशकुनिश्चापिसौबलः॥१७॥म्लेच्छाश्चशतसाहस्राःशकाश्चयवनैःसह॥सुदक्षिणश्चकांबोजस्त्रिगर्त्ताधिपतिस्तथा॥
॥१८॥भीष्मःपितामहश्चैवभारद्वाजोथगौतमः॥श्रुतायुश्चायुतायुश्चशतायुश्चापिवीर्यवान्॥ १९ ॥जलसंधोथार्ष्यशृंगीराक्षसश्चाप्यलायुधः॥ अलंबुषो
महाबाहुःसुबाहुश्चमहारथः॥ २० ॥एतेचान्येचबहवोराजानोराजसत्तम ॥ मदर्थमुद्यताःसर्वेप्राणांस्त्यक्त्वाधनानिच ॥ २१ ॥ तेषांमध्येस्थितोयुद्धेभ्रातृ
भिःपरिवारितः॥योधयिष्याम्यहंपार्थान्पंचालांश्चैवसर्वशः ॥ २२ ॥ चेदींश्चनृपशार्दूलद्रौपदेयांश्चसंयुगे॥सात्यकिंकुंतिभोजंचराक्षसंचघटोत्कचं॥ २३ ॥
एकोप्येषांमहाराजसमर्थःसन्निवारणे॥समरेपांडवेयानांसंक्रुद्धोत्यभिधावतां॥ २४॥ किंपुनःसहितावीराःकृतवैराश्चपांडवैः॥ अथवासर्वएवैतेपांडवस्या
नुयायिभिः॥ २५॥ योत्स्यंतेसहराजेंद्रहनिष्यंनिचतान्मृधे॥ कर्णएकोमयासार्द्धंनिहनिष्यतिपांडवान् ॥ २६ ॥ ततोनृपतयोवीराःस्थास्यंतिममशासने॥ य
श्चतेषांप्रणेतावैवासुदेवोमहाबलः॥ २७॥ नससंनह्यतेराजन्निितिमामब्रवीद्वचः॥ तस्याथवदतःसूतबहुशोममसन्निधौ ॥ २८॥ शक्तितोह्यनुपश्यामिनि
हतान्पांडवान्रणे॥तेषांमध्येस्थितायत्रहन्यंतेममपुत्रकाः॥ २९॥व्यायच्छमानाःसमरेकिमन्यद्भागधेयतः॥भीष्मश्चनिहतोयत्रलोकनाथःप्रतापवान् ॥
॥ ३० ॥ शिखंडिनंसमासाद्यमृगेंद्रइवजंबुकं॥द्रोणश्चब्राह्मणोयत्रसर्वशस्त्रास्त्रपारगः ॥ ३१ ॥ निहतःपांडवैःसंख्येकिमन्यद्भागधेयतः॥कर्णश्चनिहतःसं
ख्येदिव्यास्त्रज्ञोमहाबलः ॥ ३२ ॥ भूरिश्रवाहतोयत्रसोमदत्तश्चसंयुगे॥बाह्लिकश्चमहाराजकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३३ ॥ भगदत्तोहतोयत्रगजयुद्धविशार
दः॥जयद्रथश्चनिहतःकिमन्यद्भागधेयतः ॥३४॥ सुदक्षिणोहतोयत्रजलसंधश्चपौरवः॥श्रुतायुश्चायुतायुश्चकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३५॥ महाबलस्तथा
पांड्यःसर्वशस्त्रभृतांवरः॥निहतःपांडवैःसंख्येकिमन्यद्भागधेयतः॥३६॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

प्रतिमानंकेतुभूतं॥ ३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥ सम्यगवेक्ष्यनिपुणंविभाव्या

बृहद्बलोहतोयत्रमागधश्चमहाबलः॥ उग्रायुधश्चविक्रांतःप्रतिमानंधनुष्मतां ॥ ३७ ॥ आवंत्योनिहतोयत्रत्रैगर्त्तश्चजनाधिपः ॥ संशप्तकाश्चनिहताःकिम
न्यद्भागधेयतः ॥ ३८ ॥ अलंबुषस्तथाराजन्राक्षसश्चाप्यलायुधः ॥ आर्ष्यशृंगिश्चनिहतःकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३९ ॥ नारायणाहतायत्रगोपालायुद्धदु
र्मदाः॥ म्लेच्छाश्चबहुसाहस्राःकिमन्यद्भागधेयतः॥४०॥ शकुनिःसौबलोयत्रकैतव्यश्चमहाबलः॥ निहतःसबलोवीरःकिमन्यद्भागधेयतः॥४१॥ एतेचान्ये
चबहवःकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः॥राजानोराजपुत्राश्चशूराःपरिघबाहवः॥ ४२ ॥ निहताबहवोयत्रकिमन्यद्भागधेयतः ॥ यत्रशूरामहेष्वासाःकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः
॥ ४३ ॥ बहवोनिहतासूतमहेंद्रसमविक्रमाः॥ नानादेशसमावृत्ताःक्षत्रियायत्रसंजय॥ ४४॥ निहताःसमरेसर्वेकिमन्यद्भागधेयतः ॥ पुत्राश्चमेविनिहताः
पौत्राश्चैवमहाबलाः॥ ४५॥ वयस्याभ्रातरश्चैवकिमन्यद्भागधेयतः॥ भागधेयसमायुक्तोध्रुवमुत्पद्यतेनरः ॥ ४६ ॥ यस्तुभाग्यसमायुक्तःसशुभंप्राप्नुयान्न
रः॥ अहंवियुक्तःस्तैर्भाग्यैःपुत्रैश्चैवेहसंजय॥ ४७॥ कथमद्यभविष्यामिवृद्धःशत्रुवशंगतः ॥ नान्यदत्रपरंमन्येवनवासादृतेप्रभो ॥ ४८ ॥ सोहंवनंगमिष्या
मिनिर्बंधुर्ज्ञातिसंक्षये॥ नहिमेऽन्यद्भवेच्छ्रेयोवनाभ्युपगमादृते॥४९॥ इमामवस्थांप्राप्तस्यलूनपक्षस्यसंजय॥ दुर्योधनोहतोयत्रशल्यश्चनिहतोयुधि॥५०॥
दुःशासनोविविंशश्चविकर्णश्चमहाबलः॥ कथंहिभीमसेनस्यश्रोष्येहंशब्दमुत्तमं ॥ ५१ ॥ एकेनसमरेयेनहतंपुत्रशतंमम ॥ असकृद्वदतस्तस्यदुर्योधनवधे
नच॥५२॥ दुःखशोकाभिसंतप्तोनश्रोष्येपरुषागिरः॥ वैशंपायनउवाच एवंवृद्धश्चसंतप्तःपार्थिवोहतबांधवः॥ ५३॥ मुहुर्मुहुर्मुह्यमानःपुत्राधिभि
रभिप्लुतः॥ विलप्यसुचिरंकालंधृतराष्ट्रोंबिकासुतः ॥ ५४॥ दीर्घमुष्णंसनिःश्वस्यचिंतयित्वापराभवं॥ दुःखेनमहताराजन्संतप्तोभरतर्षभः ॥ ५५ ॥ पुनर्गा
वल्गणिंसूतंपर्यपृच्छद्यथातथं॥ धृतराष्ट्रउवाच भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वासूतपुत्रंचघातितं ॥ ५६ ॥ सेनापतिंप्रणेतारंकमकुर्वतमामकाः ॥ यंयंसेनाप्रणे
तारंयुधिकुर्वंतिमामकाः॥ ५७॥ अचिरेणैवकालेनतंतंनिघ्नंतिपांडवाः॥ रणमूर्ध्निहतोभीष्मःपश्यतांवःकिरीटिना ॥ ५८ ॥ एवमेवहतोद्रोणःसर्वेषामेवपश्य
तां॥ एवमेवहतःकर्णःसूतपुत्रःप्रतापवान्॥ ५९॥ सराजकानांसर्वेषांपश्यतांवःकिरीटिना॥ पूर्वमेवाहमुक्तोवैविदुरेणमहात्मना॥ ६०॥ दुर्योधनापराधेनप्र
जेयंविनशिष्यति॥ केचिन्नसम्यक्पश्यंतिमूढाःसम्यगवेक्ष्यच॥ ६१॥

पिमूढास्तथाभूतंतद्वचः केचिन्नपश्यंतीत्युत्तरेणसंबंधः ॥ ६१ ॥

तथाभूतंयथार्थं ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शृण्विति ॥

तदिदंममभूढस्यतथाभूतंवचःस्मतत् ॥ यदब्रवीत्सधर्मात्माविदुरोदीर्घदर्शिवान् ॥ तत्तथासमनुप्राप्तंवचनंसत्यवादिनः ॥ ६२ ॥ दैवोपहतचित्तेनयन्मयान
कृतंपुरा ॥ अनयस्यफलंतस्यब्रूहिगावल्गणेपुनः ॥ ६३ ॥ कोवामुखमनीकानामासीत्कर्णेनिपातिते ॥ अर्जुनंवासुदेवंचकोवाप्रत्युद्ययौरथी ॥ ६४ ॥ केऽर
क्षन्दक्षिणंचक्रंमद्रराजस्यसंयुगे ॥ वामंचयोद्धुकामस्यकेवावीरस्यपृष्ठतः ॥ ६५ ॥ कथंचवःसमेतानांमद्रराजोमहारथः ॥ निहतःपांडवैःसंख्येपुत्रोवामम
संजय ॥ ६६ ॥ ब्रूहिसर्वंयथातत्वंभरतानांमहाक्षयं ॥ यथाचनिहतःसंख्येपुत्रोदुर्योधनोमम ॥ ६७ ॥ पंचालाश्चयथासर्वेनिहताःसपदानुगाः ॥ धृष्टद्युम्नःशि
खंडीचद्रौपद्याःपंचचात्मजाः ॥ ६८ ॥ पांडवाश्चयथामुक्तास्तथोभौमाधवौयुधि ॥ कृपश्चकृतवर्माचभारद्वाजस्यचात्मजः ॥ ६९ ॥ यद्यथायादृशंचैवयुद्धं
वृत्तंचसांप्रतं ॥ अखिलंश्रोतुमिच्छामिकुशलोह्यसिसंजय ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिधृतराष्ट्रविलापेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच शृणुराजन्नवहितोयथावृत्तोमहान्क्षयः ॥ कुरूणांपांडवानांचसमासाद्यपरस्परं ॥ १ ॥ निहतेसूतपुत्रेतुपांडवेनमहात्मना ॥ विद्रुतेषुचसैन्ये
षुसमानीतेषुचासकृत् ॥ २ ॥ घोरेमनुष्यदेहानामाजौनरवरक्षये ॥ यत्तत्कर्णेहतेपार्थःसिंहनादमथाकरोत् ॥ ३ ॥ तदातवसुतान्राजन्प्राविशत्सुमहद्भयं ॥ नसं
धातुमनीकानिनचैवाथपराक्रमे ॥ ४ ॥ आसीद्बुद्धिर्हतेकर्णेतवयोधस्यकस्यचित् ॥ वणिजोनाविभिन्नायामगाधेऽविप्लवाइव ॥ ५ ॥ अपारेपारमिच्छंतोहते
द्वीपेकिरीटिना ॥ सूतपुत्रेहतेराजन्वित्रस्ताःशरविक्षताः ॥ ६ ॥ अनाथानाथमिच्छंतोमृगाःसिंहार्दिताइव ॥ भग्नशृंगाइवर्षभाःशीर्णदंष्ट्राइवोरगाः ॥ ७ ॥ प्रत्यु
पायामसायाह्नेनिर्जिताःसव्यसाचिना ॥ हतप्रवीराविध्वस्तानिकृत्तानिशितैःशरैः ॥ ८ ॥ सूतपुत्रेहतेराजन्पुत्रास्तेप्राद्रवंस्ततः ॥ विध्वस्तकवचाःसर्वेकांदिशी
काविचेतसः ॥ ९ ॥ अन्योन्यमभिनिघ्नंतोवीक्षमाणाभयाद्दिशः ॥ मामेवनूनंबीभत्सुर्मामेववृकोदरः ॥ १० ॥ अभियातीतिमन्वानाःपेतुर्मम्लुश्चभारत ॥
अश्वानन्येगजानन्येरथानन्येमहारथाः ॥ ११ ॥ आरुह्यजवसंपन्नाःपादातान्प्रजहुर्भयात् ॥ कुंजरैःस्यंदनाभग्नाःसादिनश्चमहारथैः ॥ १२ ॥ पदातिसंघा
श्चाश्वौघैःपलायद्भिर्भृशंहताः ॥ व्यालतस्करसंकीर्णेसार्थहीनायथावने ॥ १३ ॥ तथात्वदीयानिहतेसूतपुत्रेतदाभवन् ॥ हतारोहास्तथानागाश्छिन्नहस्तास्तथा
परे ॥ १४ ॥

॥ १ ॥ समानीतेषुयुद्धोन्मुखीकृतेषु ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ जघनेअंते प्राणपणेनयुध्यंतमित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

सर्वपार्थमयंलोकमपश्यन्वैभयार्दिताः ॥ तान्प्रेक्ष्यद्रवतःसर्वान्भीमसेनभयार्दितान् ॥ १५ ॥ दुर्योधनोथस्वंसूतंहाहाकृत्वैवमब्रवीत् ॥ नातिक्रमिष्यतेपार्थोध
नुष्पाणिमवस्थितं ॥ १६ ॥ जघनेयुद्धमानंमांतूर्णमश्वान्प्रचोदय ॥ समरेयुद्धमानंहिकौंतेयोमांधनंजयः ॥ १७ ॥ नोत्सहेताप्यतिक्रांतुंवेलामिवमहार्ण
वः ॥ अद्यार्जुनंसगोविंदंमानिनंचवृकोदरं ॥ १८ ॥ निहत्यशिष्टान्शत्रूंश्चकर्णस्यानृण्यमाप्नुयां ॥ तच्छ्रुत्वाकुरुराजस्यशूरार्यसदृशंवचः ॥ १९ ॥ सूतोहेमप
रिच्छन्नान्शनैरश्वानचोदयत् ॥ गजाश्वरथहीनास्तुपादाताश्चैवमारिष ॥ २० ॥ पंचविंशतिसाहस्राःप्राद्रवन्शनकैरिव ॥ तान्भीमसेनःसंक्रुद्धोधृष्टद्युम्नश्च
पार्षतः ॥ २१ ॥ बलेनचतुरंगेणपरिक्षिप्याहनच्छरैः ॥ प्रत्ययुध्यंस्तुतेसर्वेभीमसेनंसपार्षतं ॥ २२ ॥ पार्थपार्षतयोश्चान्येजगृहुस्तत्रनामनी ॥ अक्रुध्यतरणे
भीमस्तैर्मृधेप्रत्यवस्थितैः ॥ २३ ॥ सोवतीर्यरथात्तूर्णंगदापाणिरयुध्यत ॥ नतान्रथस्थोभूमिष्ठान्धर्मापेक्षीवृकोदरः ॥ २४ ॥ योधयामासकौंतेयोभुजवीर्यमु
पाश्रितः ॥ जातरूपपरिच्छन्नांप्रगृह्यमहतींगदां ॥ २५ ॥ न्यवधीत्तावकान्सर्वान्दंडपाणिरिवांतकः ॥ पदातयोहिसंरब्धास्त्यक्तजीवितबांधवाः ॥ २६ ॥ भीम
मभ्यद्रवन्संख्येपतंगाइवपावकं ॥ आसाद्यभीमसेनंतेसंरब्धायुद्धदुर्मदाः ॥ २७ ॥ विनेदुःसहसादृष्ट्वाभूतग्रामाइवांतकं ॥ श्येनवद्व्यचरद्भीमःखड्गेनगदयातथा
॥ २८ ॥ पंचविंशतिसाहस्रांस्तावकानांव्यपोथयत् ॥ हत्वातत्पुरुषानीकंभीमःसत्यपराक्रमः ॥ २९ ॥ धृष्टद्युम्नंपुरस्कृत्यपुनस्तस्थौमहाबलः ॥ धनंजयोरथानी
कमन्वपद्यतवीर्यवान् ॥ ३० ॥ माद्रीपुत्रौचशकुनिंसात्यकिश्चमहाबलः ॥ जवेनाभ्यपतन्हृष्टाघ्नंतोदौर्योधनंबलं ॥ ३१ ॥ तस्याश्ववाहान्सुबहूंस्तेनिहत्यशि
तैःशरैः ॥ तमन्वधावंस्त्वरितास्तत्रयुद्धमवर्तत ॥ ३२ ॥ ततोधनंजयोराजन्रथानीकमगाहत ॥ विश्रुतंत्रिषुलोकेषुगांडीवंव्याक्षिपन्धनुः ॥ ३३ ॥ कृष्णसार
थिमायांतंदृष्ट्वाश्वेतहयंरथं ॥ अर्जुनंचापियोद्धारंत्वदीयाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ३४ ॥ विप्रहीनरथाश्वाश्चशरैश्चपरिवारिताः ॥ पंचविंशतिसाहस्राःपार्थमार्च्छन्पदा
तयः ॥ ३५ ॥ हत्वातत्पुरुषानीकंपंचालानांमहारथः ॥ भीमसेनंपुरस्कृत्यनचिरात्प्रत्यदृश्यत ॥ ३६ ॥ महाधनुर्धरःश्रीमानमित्रगणमर्दनः ॥ पुत्रःपंचालराजस्य
धृष्टद्युम्नोमहायशाः ॥ ३७ ॥ पारावतसवर्णाश्वंकोविदारवरध्वजं ॥ धृष्टद्युम्नंरणेदृष्ट्वात्वदीयाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ३८ ॥ गांधारराजंशीघ्रास्त्रमनुसृत्ययशस्विनौ ॥
अचिरात्प्रत्यदृश्येतांमाद्रीपुत्रौससात्यकी ॥ ३९ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

चेकितानःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चमारिष ॥ हत्वात्वदीयंसुमहत्सैन्यंशंखानथाधमन् ॥ ४० ॥ तेसर्वेतावकान्प्रेक्ष्यद्रवतोवैपराङ्मुखान् ॥ अभ्यधावंतनिघ्नंतोवृ
पान्जित्वात्वपाइव ॥ ४१ ॥ सेनावशेषंतंदृष्ट्वातवपुत्रस्यपांडवः ॥ अवस्थितंसव्यसाचीचुक्रोधबलवन्नृप ॥ ४२ ॥ ततएनंशरैराजन्सहसासमवाकिरत् ॥ रज
साचोद्धतेनाथनस्मकिंचनदृश्यते ॥ ४३ ॥ अंधकारीकृतेलोकेशरीभूतेमहीतले ॥ दिशःसर्वामहाराजतावकाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ४४ ॥ भज्यमानेषुसर्वेषुकुरुरा
जोविशांपते ॥ परेषामात्मनश्चैवसैन्येतेसमुपाद्रवत् ॥ ४५ ॥ ततोदुर्योधनःसर्वानाजुहावाथपांडवान् ॥ युद्धायभरतश्रेष्ठदेवानिवपुराबलिः ॥ ४६ ॥ तएनम
भिगर्जंतंसहिताःसमुपाद्रवन् ॥ नानाशस्त्रसृजःक्रुद्धाभर्त्सयंतोमुहुर्मुहुः ॥ ४७ ॥ दुर्योधनोप्यसंभ्रांतस्तानरीन्व्यधमच्छरैः ॥ तत्राद्भुतमपश्यामतवपुत्रस्यपौ
रुषं ॥ ४८ ॥ यदेनंपांडवाःसर्वेनशेकुरतिवर्तितुं ॥ नातिदूरापयातंचकृतबुद्धिपलायने ॥ ४९ ॥ दुर्योधनःस्वकंसैन्यमपश्यद्भृशविक्षतं ॥ ततोवस्थाप्यराजेंद्रकृ
तबुद्धिस्तवात्मजः ॥ ५० ॥ हर्षयन्निवतान्योधांस्ततोवचनमब्रवीत् ॥ नतंदेशंप्रपश्यामिपृथिव्यांपर्वतेषुच ॥ ५१ ॥ यत्रयातान्नवोहन्युःपांडवाःकिंसृतेनवः ॥
स्वल्पंचैवबलंतेषांकृष्णौचभृशविक्षतौ ॥ ५२ ॥ यदिसर्वेत्रतिष्ठामोध्रुवंनोविजयोभवेत् ॥ विप्रयातांस्तुवोभिन्नान्पांडवाःकृतकिल्बिषान् ॥ ५३ ॥ अनुसृत्य
हनिष्यंतिश्रेयोनःसमरेवधः ॥ सुखःसांग्रामिकोमृत्युःक्षत्रधर्मेणयुध्यतां ॥ ५४ ॥ मृतोदुःखंनजानीतेप्रेत्यचानंत्यमश्नुते ॥ शृण्वंतुक्षत्रियाःसर्वेयावंतोत्रस
मागताः ॥ ५५ ॥ द्विषतोभीमसेनस्यवशमेष्यथविद्रुताः ॥ पितामहैराचरितंनधर्मंहातुमर्हथ ॥ ५६ ॥ नान्यत्कर्मास्तिपापीयःक्षत्रियस्यपलायनात् ॥ नयु
द्धधर्माच्छ्रेयान्हिपंथाःस्वर्गस्यकौरवाः ॥ ५७ ॥ सुचिरेणार्जितांल्लोकान्सद्योयुद्धात्समश्नुते ॥ तस्यतद्वचनंराज्ञःपूजयित्वामहारथाः ॥ ५८ ॥ पुनरेवाभ्यवर्त्तंत
क्षत्रियाःपांडवान्प्रति ॥ पराजयममृष्यंतःकृतचित्ताश्चविक्रमे ॥ ५९ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंपुनरेवसुदारुणं ॥ तावकानांपरेषांचदेवासुररणोपमं ॥ ६० ॥ युधि
ष्ठिरपुरोगांश्चसर्वसैन्येनपांडवान् ॥ अन्वधावन्महाराजपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ ६१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिकौरवसैन्यापयानेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच पतितान्रथनीडांश्चरथांश्चापिमहात्मनां ॥ रणेचनिहतान्नागान्दृष्ट्वापत्तींश्चमारिष ॥ १ ॥

इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पतितानिति ॥ १ ॥

अप्रख्यातिमित्यत्रप्रत्याख्यातिमितिपाठेपितुल्योर्थः ॥ २ ॥ भृशेत्यत्रदृशैतिपाठेदृशादृक्मात्रेण ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ मन्युवशाद्दुर्योधनस्यदैन्यवशात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १०॥११॥१२ ॥ १३॥ १४ ॥

आयोधनंचातिघोरंरुद्रस्याक्रीडसन्निभं ॥ अप्रख्यातिंगतानांतुराज्ञांशतसहस्रशः ॥ २ ॥ विमुखेतवपुत्रेतुशोकोपहतचेतसि ॥ भृशोद्विग्नेषुसैन्येषुदृष्ट्वापार्थस्यविक्रमं ॥ ३ ॥ ध्यायमानेषुसैन्येषुदुःखंप्राप्तेषुभारत ॥ बलानांमथ्यमानानांश्रुत्वानिनदमुत्तमं ॥ ४ ॥ अभिज्ञानंनरेंद्राणांविक्षतंप्रेक्ष्यसंयुगे ॥ कृपाविष्टः कृपोराजन्वयःशीलसमन्वितः ॥ ५ ॥ अब्रवीत्तत्रतेजस्वीसोभिसृत्यजनाधिपं ॥ दुर्योधनंमन्युवशाद्वाक्यंवाक्यविशारदः ॥ ६ ॥ दुर्योधननिबोधेदंयत्त्वांवक्ष्यामिकौरव ॥ श्रुत्वाकुरुमहाराजयदितेरोचतेनघ ॥ ७ ॥ नयुद्धधर्माच्छ्रेयान्वैपंथाराजेंद्रविद्यते ॥ यंसमाश्रित्ययुध्यंतेक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभ ॥ ८ ॥ पुत्रोभ्रातापिताचैवस्वस्रीयोमातुलस्तथा ॥ संबंधिबांधवाश्चैवयोध्यावैक्षत्रजीविना ॥ ९ ॥ वधेचैवपरोधर्मस्तथाऽधर्मःपलायने ॥ तेस्म घोरांसमापन्नाजीविकांजीवितार्थिनः ॥ १० ॥ तदत्रप्रतिवक्ष्यामिकिंचिदेवहितंवचः ॥ हतेभीष्मेचद्रोणेचकर्णेचैवमहारथे ॥ ११ ॥ जयद्रथेचनिहतेतवभ्रातृषुचानघ ॥ लक्ष्मणेतवपुत्रेचकिंशेषंपर्युपास्महे ॥ १२ ॥ येषुभारंसमासाद्यराज्येमतिमकुर्महि ॥ तेसंत्यज्यतनूर्याताःशूराब्रह्मविदांगतिं ॥ १३ ॥ वयंत्विहविनाभूतागुणवद्भिर्महारथैः ॥ कृपणंवर्त्तयिष्यामपातयित्वान्नृपान्बहून् ॥ १४ ॥ सर्वैरथचजीवद्भिर्बीभत्सुरपराजितः ॥ कृष्णनेत्रोमहाबाहुर्देवैरपिदुरासदः ॥ १५ ॥ इंद्रकार्मुकतुल्याभमिंद्रकेतुमिवोच्छ्रितं ॥ वानरंकेतुमासाद्यसंचचालमहाचमूः ॥ १६ ॥ सिंहनादाच्चभीमस्यपांचजन्यस्वनेनच ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषात्संहृष्यंतिमनांसिनः ॥ १७ ॥ चरंतीवमहाविद्युन्मुष्णंतीनयनप्रभां ॥ अलातमिवचाविद्धंगांडीवंसमदृश्यत ॥ १८ ॥ जांबूनदविचित्रंचधूयमानंमहद्धनुः ॥ दृश्यतेदिक्षुसर्वासुविद्युदभ्रघनेष्विव ॥ १९ ॥ श्वेताश्ववेगसंपन्नाःशशिकाशसमप्रभाः ॥ पिबंतइवचाकाशंरथेयुक्तास्तुवाजिनः ॥ २० ॥ उह्यमानांश्चकृष्णेनवायुनेवबलाहकाः ॥ जांबूनदविचित्रांगावहंतेचार्जुनंरणे ॥ २१ ॥ तावकंतद्बलंराजन्नर्जुनोस्त्रविशारदः ॥ गहनंशिशिरेकक्षंददाहाग्निरिवोल्बणः ॥ २२ ॥ गाहमानमनीकानिमहेंद्रसदृशप्रभं ॥ धनंजयमपश्यामचतुर्दंष्ट्रमिवद्विपं ॥ २३ ॥ विक्षोभयंतंसेनांतेत्रासयंतंचपार्थिवान् ॥ धनंजयमपश्यामनलिनीमिवकुंजरं ॥ २४ ॥ त्रासयंतंतथायोधान्धनुर्घोषेणपांडवं ॥ भूयएनमपश्यामसिंहंमृगगणानिव ॥ २५ ॥

कृष्णोनेत्रंनेतायस्यसतथा ॥ १५ ॥ १६ ॥ संहृष्यंतिसंहरिष्यंति इडभावआर्षः मनांसिआत्मानंसंहरिष्यंति मूढानिभविष्यंतीत्यर्थः संमुह्यंतीतिपाठांतरं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ वर्तमानस्यसंग्रामस्यअभितोवध्यतांवध्यमानानांचअथसप्तदशाहानिजातानीत्यन्वयः जातानीतिशेषः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

सर्वलोकमहेष्वासौवृषभौसर्वधन्विनां ॥ आमुक्तकवचौकृष्णौलोकमध्येविचेरतुः ॥ २६ ॥ अथसप्तदशाहानिवर्त्तमानस्यभारत ॥ संग्रामस्यातिघोरस्यव
ध्यतांचाभितोयुधि ॥ २७॥ वायुनेवविधूतानितवसैन्यानिसर्वतः ॥ शरदंभोदजालानिव्यशीर्यंतसमंततः ॥ २८ ॥ तांनावमिवपर्यस्तांवातधूतांमहार्णवे॥
तवसेनांमहाराजसव्यसाचीव्यकंपयत् ॥ २९ ॥ क्वनुतेसूतपुत्रोभूत्क्वनुद्रोणःसहानुगः ॥ अहंक्वचक्वचात्मातेहार्दिक्यश्चतथाक्वनु ॥ ३० ॥ दुःशासनश्चतेभ्राता
भ्रातृभिःसहितःक्वनु ॥ बाणगोचरसंप्राप्तंप्रेक्ष्यचैवजयद्रथं ॥ ३१ ॥ संबंधिनस्तेभ्रातॄंश्चसहायान्मातुलांस्तथा ॥ सर्वान्विक्रम्यमिषतोलोकमाक्रम्यमूर्धनि ॥
॥ ३२ ॥ जयद्रथोहतोराजन्किंनुशेषमुपास्महे ॥ कोहीहसपुमानस्तियोविजेष्यतिपांडवं ॥ ३३ ॥ तस्यचास्त्राणिदिव्यानिविविधानिमहात्मनः ॥ गांडीवस्य
चनिर्घोषोधैर्याणिहरतेहिनः ॥ ३४ ॥ नष्टचंद्रायथारात्रिःसेनेयंहतनायका ॥ नागभग्नद्रुमाशुष्कानदीवाकुलतांगता ॥ ३५ ॥ ध्वजिन्यांहतनेत्रायांयथेष्टंश्वेत
वाहनः ॥ चरिष्यतिमहाबाहुःकक्षेष्वग्निरिवज्वलन् ॥ ३६ ॥ सात्यकेश्चैववयोवेगोभीमसेनस्यचोभयोः ॥ दारयेच्चगिरीन्सर्वान्शोषयेच्चैवसागरान् ॥ ३७ ॥ उ
वाचवाक्यंयद्भीमःसभामध्येविशांपते ॥ कृतंतत्सफलंतेनभूयश्चैवकरिष्यति ॥ ३८ ॥ प्रमुखस्थेतदाकर्णेबलंपांडवरक्षितं ॥ दुरासदंतदागुप्तंव्यूढंगांडीवधन्व
ना ॥ ३९ ॥ युष्माभिस्तानिचीर्णानियान्यसाधूनिसाधुषु ॥ अकारणकृतान्येवतेषांवःफलमागतं ॥ ४० ॥ आत्मनोर्थेत्वयालोकोयत्नतःसर्वआहृतः ॥ सतेसं
शयितस्तातआत्माचभरतर्षभ ॥ ४१ ॥ रक्षदुर्योधनात्मानमात्मासर्वस्यभाजनं ॥ भिन्नेहिभाजनेतातदिशोगच्छतितद्गतं ॥ ४२ ॥ हीयमानेनवैसंधिःपर्येष्टव्यः
समेनवा ॥ विग्रहोवर्धमानेनमतिरेषाबृहस्पतेः ॥ ४३ ॥ तेवयंपांडुपुत्रेभ्योहीनाःस्मबलशक्तितः ॥ तदत्रपांडवैःसार्धंसंधिंमन्येक्षमंप्रभो ॥ ४४ ॥ नजानीते
हियःश्रेयःश्रेयसश्चावमन्यते ॥ सक्षिप्रंभ्रश्यतेराज्यान्नचश्रेयोनुविंदति ॥ ४५ ॥ प्रणिपत्यहिराजानंराज्यंयदिलभेमहि ॥ श्रेयःस्यान्नतुमौढ्येनराजन्गंतुःप
राभवं ॥ ४६ ॥ वैचित्रवीर्यवचनात्कृपाशीलोयुधिष्ठिरः ॥ विनियुंजीतराज्येत्वांगोविंदवचनेनच ॥ ४७ ॥ यद्ब्रूयाद्धिहृषीकेशोराजानमपराजितं ॥ अर्जुनंभी
मसेनंचसर्वेकुर्युरसंशयं ॥ ४८ ॥ नातिक्रमिष्यतेकृष्णोवचनंकौरवस्यतु ॥ धृतराष्ट्रस्यमन्येहंनापिकृष्णस्यपांडवः ॥ ४९ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ असंशयंगतवैरमित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवमुक्तस्ततोराजेतिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

एतत्क्षेममहंमन्येनचपार्थैश्वविग्रहं ॥ नत्वांब्रवीमिकार्पण्यान्नप्राणपरिरक्षणात् ॥ ५० ॥ पथ्यंराजन्ब्रवीमित्वांतत्परासुःस्मरिष्यसि ॥ इतिवृद्धोविलप्यैतत्कृ
पःशारद्वतोवचः ॥ दीर्घमुष्णंचनिःश्वस्यशुशोचचमुमोहच ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिकृपवाक्येचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच एवमुक्तस्ततोराजागौतमेनतपस्विना ॥ निःश्वस्यदीर्घमुष्णंचतूष्णीमासीद्विशांपते ॥ १ ॥ ततोमुहूर्त्तंसध्यात्वाधार्त्तराष्ट्रोमहामनाः ॥ कृपंशार
द्वतंवाक्यमित्युवाचपरंतपः ॥ २ ॥ यत्किंचित्सुहृदावाच्यंतत्सर्वंश्रावितोस्म्यहं ॥ कृतंचभवतासर्वंप्राणान्संत्यज्ययुध्यता ॥ ३ ॥ गाहमानमनीकानियुध्यमानं
महारथैः ॥ पांडवैरतितेजोभिर्लोकस्त्वामनुदृष्टवान् ॥ ४ ॥ सुहृदायदिदंवाक्यंभवताश्रावितोस्म्यहं ॥ नमांप्रीणातितत्सर्वंमुमूर्षोरिवभेषजं ॥ ५ ॥ हेतुकारण
संयुक्तंहितंवचनमुत्तमं ॥ उच्यमानंमहाबाहोनमेविप्राग्र्यरोचते ॥ ६ ॥ राज्याद्विनिकृतोस्माभिःकथंसोस्मासुविश्वसेत् ॥ अक्षद्यूतेचनृपतिर्जितोस्माभिर्म
हाधनः ॥ ७ ॥ सकथंममवाक्यानिश्रद्दध्याद्भूयएवतु ॥ तथादौत्येनसंप्राप्तःकृष्णःपार्थहितेरतः ॥ ८ ॥ प्रलब्धश्चहृषीकेशस्तच्चकर्माविचारितं ॥ सचमेवचनंब्र
ह्मन्कथमेवाभिमन्यते ॥ ९ ॥ विललापचयत्कृष्णासभामध्येसमेयुषी ॥ नतन्मर्षयतेकृष्णोनराज्यहरणंतथा ॥ १० ॥ एकप्राणावुभौकृष्णावन्योन्यमभिसंश्रि
तौ ॥ पुरायच्छ्रुतमेवासीदद्यपश्यामितत्प्रभो ॥ ११ ॥ स्वस्रीयंनिहतंश्रुत्वादुःखंस्वपितिकेशवः ॥ कृतागसोवयंतस्यसमदर्थंकथंक्षमेत् ॥ १२ ॥ अभिमन्योर्विनाशे
ननशर्मलभतेर्जुनः ॥ सकथंमद्धितेयत्नंप्रकरिष्यतियाचितः ॥ १३ ॥ मध्यमःपांडवस्तीक्ष्णोभीमसेनोमहाबलः ॥ प्रतिज्ञातंचतेनोग्रंभज्येतापिनसंनमेत् ॥ १४ ॥
उभौतौबद्धनिस्त्रिंशावुभौचाबद्धकंकटौ ॥ कृतवैरावुभौवीरौयमावपियमोपमौ ॥ १५ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचकृतवैरौमयासह ॥ तौकथंमद्धितेयत्नंकुर्यातांद्विज
सत्तम ॥ १६ ॥ दुःशासनेनयत्कृष्णाएकवस्त्रारजस्वला ॥ परिक्लिष्टासभामध्येसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ १७ ॥ तथाविवसनांदीनांस्मरंत्यद्यापिपांडवाः ॥ ननिवार
यितुंशक्याःसंग्रामात्तेपरंतपाः ॥ १८ ॥ यदाचद्रौपदीक्लिष्टामद्विनाशायदुःखिता ॥ स्थंडिलेनित्यदाशेतेयावद्वैरस्ययातनं ॥ १९ ॥ उग्रंतेपेतपःकृष्णाभर्तॄणा
मर्थसिद्धये ॥ निक्षिप्यमानंदर्पंचवासुदेवसहोदरा ॥ २० ॥ कृष्णायाःप्रेष्यवद्भूत्वाशुश्रूषांकुरुतेसदा ॥ इतिसर्वंसमुन्नद्धंननिर्वातिकथंचन ॥ २१ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

अभिमन्योर्विनाशेनससंधेयःकथंमया ॥ कथंचराजाभुक्तेमांपृथिवींसागरांबरां ॥ २२ ॥ पांडवानांप्रसादेनभोक्ष्येराज्यमहंकथं ॥ उपर्युपरिराज्ञांवैज्वलित्वाभास्करोयथा ॥ २३ ॥ युधिष्ठिरंकथंपश्चादनुयास्यामिदासवत् ॥ कथंभुक्त्वास्वयंभोगान्दत्वादायांश्चपुष्कलान् ॥ २४ ॥ कृपणंवर्तयिष्यामिकृपणैःसहजीविकां ॥ नाभ्यसूयामितेवाक्यमुक्तंस्निग्धंहितंत्वया ॥ २५ ॥ नतुसंधिमहंमन्येप्राप्तकालंकथंचन ॥ सुनीतमनुपश्यामिसुयुद्धेनपरंतप ॥ २६ ॥ नायंक्लीबयितुंकालःसंयोद्धुंकालएवनः ॥ इष्टंमेबहुभिर्यज्ञैर्दत्ताविप्रेषुदक्षिणाः ॥ २७ ॥ प्राप्ताःकामाःश्रुतावेदाःशत्रूणांमूर्ध्निचस्थितं ॥ भृत्यामेसुभृतास्तातदीनश्चाभ्युद्धृतोजनः ॥ २८ ॥ नोत्सहेऽद्यद्विजश्रेष्ठपांडवान्वक्तुमीदृशं ॥ जितानिपरराष्ट्राणिस्वराष्ट्रमनुपालितं ॥ २९ ॥ भुक्ताश्चविविधाभोगास्त्रिवर्गःसेवितोमया ॥ पितॄणांगतमानृण्यंक्षत्रधर्मस्यचोभयोः ॥ ३० ॥ नध्रुवंसुखमस्तीतिकुतोराष्ट्रंकुतोयशः ॥ इहकीर्त्तिर्विधातव्यासाचयुद्धेननान्यथा ॥ ३१ ॥ गृहेयत्क्षत्रियस्यापिनिधनंतद्विगर्हितं ॥ अधर्मःसुमहानेषयच्छय्यामरणंगृहे ॥ ३२ ॥ अरण्येयोविमुच्येतसंग्रामेवातनुंनरः ॥ क्रतूनाहृत्यमहतोमहिमानंसगच्छति ॥ ३३ ॥ कृपणंविलपन्नार्त्तोजरयाभिपरिप्लुतः ॥ म्रियतेरुदतांमध्येज्ञातीनांनसपूरुषः ॥ ३४ ॥ त्यक्त्वातुविविधान्भोगान्प्राप्तानांपरमांगतिं ॥ अपीदानींसुयुद्धेनगच्छेयंयत्सलोकतां ॥ ३५ ॥ शूराणामार्यवृत्तानांसंग्रामेष्वनिवर्त्तिनां ॥ धीमतांसत्यसंधानांसर्वेषांक्रतुयाजिनां ॥ ३६ ॥ शस्त्रावभृथपूतानांध्रुवंवासस्त्रिविष्टपे ॥ मुदानूनंप्रपश्यंतियुद्धेत्वप्सरसांगणाः ॥ ३७ ॥ पश्यंतिनूनंपितरःपूजितान्सुरसंसदि ॥ अप्सरोभिःपरिवृतान्मोदमानांस्त्रिविष्टपे ॥ ३८ ॥ पंथानममरैर्यातंशूरैश्चैवानिवर्त्तिभिः ॥ अपितत्संगतंमार्गंवयमध्यारुहेमहि ॥ ३९ ॥ पितामहेनवृद्धेनतथाचार्येणधीमता ॥ जयद्रथेनकर्णेनतथादुःशासनेनच ॥ ४० ॥ घटमानामदर्थेस्मिन्हताःशूराजनाधिपाः ॥ शेरतेलोहिताक्तांगाःसंग्रामेशरविक्षताः ॥ ४१ ॥ उत्तमास्त्रविदःशूरायथोक्तक्रतुयाजिनः ॥ त्यक्त्वाप्राणान्यथान्यायमिंद्रसद्मसुधिष्ठिताः ॥ ४२ ॥ तैःस्वयंरचितोमार्गोदुर्गमोहिपुनर्भवेत् ॥ संपतद्भिर्महावेगैर्यास्यद्भिरिहसद्गतिं ॥ ४३ ॥ येमदर्थेहताःशूरास्तेषांकृतमनुस्मरन् ॥ ऋणंतत्प्रतियुंजानोनराज्येमनआदधे ॥ ४४ ॥ घातयित्वावयस्यांश्चभ्रातॄनथपितामहान् ॥ जीवितंयदिरक्षेयंलोकोमांगर्हयेद्ध्रुवं ॥ ४५ ॥ कीदृशंचभवेद्राज्यंममहीनस्यबंधुभिः ॥ सखिभिश्चविशेषेणप्रणिपत्यचपांडवं ॥ ४६ ॥ सोहमेतादृशंकृत्वाजगतोस्यपराभवं ॥ सुयुद्धेनततःस्वर्गंप्राप्स्यामिनतदन्यथा ॥ ४७ ॥

|| ४८ || ४९ || ५० || ५१ || ५२ || इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचमोऽध्यायः || ५ || || ७ || || ७ || अथेति प्रस्थेशिखरे || १ || २ || ततःतत्र || ३ || ४ || ५ || ६ ||

एवंदुर्योधनेनोक्तंसर्वेसंपूज्यतद्वचः ॥ साधुसाध्वितिराजानंक्षत्रियाःसंबभाषिरे ॥ ४८ ॥ पराजयमशोचंतःकृतचित्ताश्चविक्रमे ॥ सर्वेसुनिश्चितायोद्धुमुद्ग्रमनसोभवन् ॥ ४९ ॥ ततोवाहान्समाश्वास्यसर्वेयुद्धाभिनंदिनः ॥ ऊनेद्वियोजनेगत्वाप्रत्यतिष्ठंतकौरवाः ॥ ५० ॥ आकाशेविद्रुमेपुण्येप्रस्थेहिमवतःशुभे ॥ अरुणांसरस्वतींप्राप्यपपुःसस्नुश्चतेजलं ॥ ५१ ॥ तवपुत्रकृतोत्साहाःपर्यवर्त्तततेततः ॥ पर्यवस्थाप्यचात्मानमन्योन्येनपुनस्तदा ॥ सर्वेराजन्न्यवर्त्तंतक्षत्रियाःकालचोदिताः ॥ ५२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिदुर्योधनवाक्येपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अथहैमवतेप्रस्थेस्थित्वायुद्धाभिनंदिनः ॥ सर्वएवमहायोधास्तत्रतत्रसमागताः ॥ १ ॥ शल्यश्चचित्रसेनश्चशकुनिश्चमहारथः ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवकृतवर्माचसात्वतः ॥ २ ॥ सुषेणोरिष्टसेनश्चधृतसेनश्चवीर्यवान् ॥ जयत्सेनश्चराजानस्तेरात्रिमुषितास्ततः ॥ ३ ॥ रणेकर्णेहतेवीरेत्रासिताजितकाशिभिः ॥ नालभन्शर्मतेपुत्राहिमवंतमृतेगिरिं ॥ ४ ॥ तेब्रुवन्सहितास्तत्रराजानंशल्यसन्निधौ ॥ कृतयत्नारणेराजन्संपूज्यविधिवत्तदा ॥ ५ ॥ कृत्वासेनाप्रणेतारंपरांस्त्वंयोद्धुमर्हसि ॥ येनाभिगुप्ताःसंग्रामेजयेमासुहृदोवयं ॥ ६ ॥ ततोदुर्योधनःस्थित्वारथेरथवरोत्तमं ॥ सर्वयुद्धविभावज्ञमंतकप्रतिमंयुधि ॥ ७ ॥ स्वंगंप्रच्छन्नशिरसंकंबुग्रीवंप्रियंवदं ॥ व्याकोशपद्मपत्राक्षंव्याघ्रास्यंमेरुगौरवं ॥ ८ ॥ स्थाणोर्वृषस्यसदृशंस्कंधनेत्रगतिस्वरैः ॥ पुष्टश्लिष्टायतभुजंसुविस्तीर्णवरोरसं ॥ ९ ॥ बलेजवेचसदृशमरुणानुजवातयोः ॥ आदित्यस्यार्चिषातुल्यंबुद्ध्याचोशनसासमं ॥ १० ॥ कांतिरूपमुखैश्वर्यैस्त्रिभिश्चंद्रमसासमं ॥ कांचनोपलसंघातैःसदृशंश्लिष्टसंधिकं ॥ ११ ॥ सुवृत्तोरुकटीजंघंसुपादंस्वंगुलीनखं ॥ स्मृत्वास्मृत्वैवतुगुणान्धात्रायत्नाद्विनिर्मितं ॥ १२ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंनिपुणंश्रुतिसागरं ॥ जेतारंतरसारीणामजेयमरिभिर्बलात् ॥ १३ ॥ दशांगंयश्चतुष्पादमिष्वस्त्रंवेदतत्त्वतः ॥ सांगांस्तुचतुरोवेदान्सम्यगाख्यानपंचमान् ॥ १४ ॥ आराध्यत्र्यंबकंयत्नाद्व्रतैरुग्रैर्महातपाः ॥ अयोनिजायामुत्पन्नोद्रोणेनायोनिजेनयः ॥ १५ ॥ तमप्रतिमकर्माणंरूपेणाप्रतिमंभुवि ॥ पारगंसर्वविद्यानांगुणार्णवमनिंदितं ॥ १६ ॥

सर्वेषांयुद्धगतानांविविधानांभावानामभिप्रायाणांज्ञंसर्वयुद्धविभावज्ञं ॥७॥ स्वंगंशोभनांगं ॥८॥ स्थाणोःसंबंधिनोवृषस्य ॥९॥ अर्चिषाज्योतिषातुल्यंतुल्यतेजसं अर्चिषाआदित्यस्यतुल्यमितिवा ॥१०॥ ॥११॥१२॥१३॥ दशांगं व्रतंप्राप्तिर्धृतिःपुष्टिःस्मृतिःक्षेपोरिभेदनं चिकित्सोद्दीपनंकृष्टिरिष्वस्त्रंस्याद्दशांगकं दीक्षाशिक्षात्मरक्षाचएतत्साधनमेवच धनुर्वेदस्यचत्वारएतेपादाःप्रकीर्तिताः ॥१४॥१५॥१६॥

तुभ्यंतव ॥१७॥१८॥१९॥ महासेनइवकार्तिकेयइव महतीसेनायस्यसमहासेनः ॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्ठो

तमभ्येत्यात्मजस्तुभ्यमश्वत्थामानमब्रवीत् ॥ यंपुरस्कृत्यसहितायुधिजेष्यामपांडवान् ॥ १७॥ गुरुपुत्रोद्यसर्वेषामस्माकंपरमागतिः ॥ भवांस्तस्मान्नियोगा
त्तेकोस्तुसेनापतिर्मम ॥ १८॥ द्रौणिरुवाच अयंकुलेनरूपेणतेजसायशसाश्रिया ॥ सर्वैर्गुणैःसमुदितःशल्योनोस्तुचमूपतिः ॥ १९ ॥ भागिनेयान्नि
जांस्त्यक्त्वाकृतज्ञोस्मानुपागतः ॥ महासेनोमहाबाहुर्महासेनइवापरः ॥ २० ॥ एनंसेनापतिंकृत्वान्नृपतिंनृपसत्तम ॥ शक्यःप्राप्तुंजयोस्माभिर्देवैःस्कंदमिवा
जितं ॥ २१ ॥ तथोक्तेद्रोणपुत्रेणसर्वएवनराधिपाः ॥ परिवार्यस्थिताःशल्यंजयशब्दांश्चचक्रिरे ॥ २२ ॥ युद्धायचमतिंचक्रुरावेशंचपरंययुः ॥ ततोदुर्योधनो
भूमौस्थित्वारथवरेस्थितं ॥ २३ ॥ उवाचप्रांजलिर्भूत्वाद्रोणभीष्मसमंरणे ॥ अयंसकालःसंप्राप्तोमित्राणांमित्रवत्सल ॥ २४ ॥ यत्रमित्रममित्रंवापरीक्षंते
बुधाजनाः ॥ सभवानस्तुनःशूरःप्रणेतावाहिनीमुखे ॥ २५ ॥ रणंयातेचभवतिपांडवामंदचेतसः ॥ भविष्यंतिसहामात्याःपंचालाश्चनिरुद्यमाः ॥ २६ ॥ दुर्यो
धनवचःश्रुत्वाशल्योमद्राधिपस्तदा ॥ उवाचवाक्यंवाक्यज्ञोराजानंराजसन्निधौ ॥ २७॥ शल्यउवाच यत्तुमांमन्यसेराजन्कुरुराजकरोमितत् ॥ त्वत्प्रि
यार्थंहिमेसर्वंप्राणाराज्यंधनानिच ॥ २८॥ दुर्योधनउवाच सैनापत्येनवरयेत्वामहंमातुलातुलं ॥ सोस्मान्पाहियुधांश्रेष्ठस्कंदोदेवानिवाहवे ॥ २९ ॥
अभिषिच्यस्वराजेंद्रदेवानामिवपावकिः ॥ जहिशत्रून्रणेवीरमहेंद्रोदानवानिव ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्यदुर्योधनसंवादेषष्ठोऽध्यायः
॥ ६॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच एतच्छ्रुत्वावचोराज्ञोमद्रराजःप्रतापवान् ॥ दुर्योधनंतदाराजन्वाक्यमेतदुवाचह ॥ १ ॥ दुर्योधनमहाबाहो
श्रृणुवाक्यविदांवर ॥ यावेतौमन्यसेकृष्णौरथस्थौरथिनांवरौ ॥ २ ॥ नमेतुल्यावुभावेतौबाहुवीर्येकथंचन ॥ उद्यतांपृथिवींसर्वांससुरासुरमानवां ॥ ३ ॥ यो
धयेयंरणमुखेसंक्रुद्धःकिमुपांडवान् ॥ विजेष्यामिरणेपार्थान्सोमकांश्चसमागतान् ॥ ४॥ अहंसेनाप्रणेतातेभविष्यामिनसंशयः ॥ तंचव्यूहंविधास्यामिन
तरिष्यंतियंपरे ॥ ५ ॥ इतिसत्यंब्रवीम्येषदुर्योधननसंशयः ॥ एवमुक्तस्ततोराजामद्राधिपतिमंजसा ॥ ६॥ अभ्यषिंचतसेनायामध्येभरतसत्तम ॥ विधिनाशा
स्त्रदृष्टेनक्लिष्टरूपोविशांपते ॥ ७॥ अभिषिक्तेततस्तस्मिन्सिंहनादोमहानभूत् ॥ तवसैन्येष्ववाद्यंतवादित्राणिचभारत ॥ ८॥

ऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥७॥ एतच्छ्रुत्वेति ॥१॥२॥३॥४॥ नतरिष्यंतीत्यत्रनभविष्यंतीतिपाठेयंप्राप्यनभविष्यंतिमरिष्यंतीत्यध्याहृत्ययोज्यं ॥ ५ ॥ ६ ॥ क्लिष्टरूपःपराजयनिश्चयात् ॥ ७ ॥ ८ ॥

कुष्टाआहूताः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ मर्त्यधर्माणःमर्त्यधर्मणः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

क्रुष्टाश्चासंस्तथायोधामद्रकाश्चमहारथाः ॥ तुष्टुवुश्चैवराजानंशल्यमाहवशोभिनं ॥ ९ ॥ जयराजंश्चिरंजीवजहिशत्रून्समागतान् ॥ तवबाहुबलंप्राप्यधार्त्त
राष्ट्रामहाबलाः ॥ १० ॥ निखिलाःपृथिवींसर्वांप्रशासंतुहतद्विषः ॥ त्वंहिशक्तोरणेजेतुंससुरासुरमानवान् ॥ ११ ॥ मर्त्यधर्माणइहतुकिमुस्तृंजयसोमकान् ॥
एवंसंपूज्यमानस्तुमद्राणामधिपोबली ॥ १२ ॥ हर्षंप्रापतदावीरोदुरापमकृतात्मभिः ॥ शल्यउवाच अद्यचाहंरणेसर्वान्पंचालान्सहपांडवैः ॥ १३ ॥
निहनिष्यामिवाराजन्स्वर्गंयास्यामिवाहतः ॥ अद्यपश्यंतुमांलोकाविचरंतमभीतवत् ॥ १४ ॥ अद्यपांडुसुताःसर्वेवासुदेवःससात्यकिः ॥ पंचालाश्चेदयश्चैव
द्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ १५ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचसर्वेचापिप्रभद्रकाः ॥ विक्रमंममपश्यंतुधनुषश्चमहद्बलं ॥ १६ ॥ लाघवंचास्त्रवीर्यंचभुजयोश्चबलंयुधि ॥ अ
द्यपश्यंतुमेपार्थाःसिद्धाश्चसहचारणैः ॥ १७ ॥ यादृशंमेबलंबाह्वोःसंपदस्त्रेषुयाचमे ॥ अद्यमेविक्रमंदृष्ट्वापांडवानांमहारथाः ॥ १८ ॥ प्रतीकारपराभूत्वाचेष्टं
तांविविधाःक्रियाः ॥ अद्यसैन्यानिपांडूनांद्रावयिष्येसमंततः ॥ १९ ॥ द्रोणभीष्मावतिविभोसूतपुत्रंचसंयुगे ॥ विचरिष्येरणेयुध्यन्प्रियार्थंतवकौरव ॥ २० ॥
संजयउवाच अभिषिक्तेतथाशल्येतवसैन्येषुमानद ॥ नकर्णव्यसनंकिंचिन्मेनिरेतत्रभारत ॥ २१ ॥ हृष्टाःसुमनसश्चैवबभूवुस्तत्रसैनिकाः ॥ मेनिरेनिहता
न्पार्थान्मद्रराजवशंगतान् ॥ २२ ॥ प्रहर्षंप्राप्यसेनातुतावकीभरतर्षभ ॥ तांरात्रिमुषितासुखाहर्षचित्ताचसाभवत् ॥ २३ ॥ सैन्यस्यतवतंशब्दंश्रुत्वाराजायुधि
ष्ठिरः ॥ वार्ष्णेयमब्रवीद्वाक्यंसर्वक्षत्रस्यपश्यतः ॥ २४ ॥ मद्रराजःकृतःशल्योधार्त्तराष्ट्रेणमाधव ॥ सेनापतिर्महेष्वासःसर्वसैन्येषुपूजितः ॥ २५ ॥ एतज्ज्ञात्वाय
थाभूतंकुरुमाधवयत्क्षमं ॥ भवान्नेताचगोप्ताचविधत्स्वयदनंतरं ॥ २६ ॥ तमब्रवीन्महाराजवासुदेवोजनाधिपं ॥ आर्त्तायनिमहंजानेयथातत्त्वेनभारत ॥
॥ २७ ॥ वीर्यवांश्चमहातेजामहात्माचविशेषतः ॥ कृतीचचित्रयोधीचसंयुक्तोलाघवेनच ॥ २८ ॥ यादृग्भीष्मस्तथाद्रोणोयादृक्कर्णश्चसंयुगे ॥ तादृशस्तद्विशि
ष्टोवामद्रराजोमतोमम ॥ २९ ॥ युद्ध्यमानस्यतस्याहंचिंतयानश्चभारत ॥ योद्धारंनाधिगच्छामितुल्यरूपंजनाधिप ॥ ३० ॥ शिखंड्यर्जुनभीमानांसात्वतस्य
चभारत ॥ धृष्टद्युम्नस्यचतथाबलेनाभ्यधिकोरणे ॥ ३१ ॥ मद्रराजोमहाराजःसिंहद्विरदविक्रमः ॥ विचरिष्यत्यभीःकालेकालःक्रुद्धःप्रजास्विव ॥ ३२ ॥ तस्या
द्यनप्रपश्यामिप्रतियोद्धारमाहवे ॥ त्वामृतेपुरुषव्याघ्रशार्दूलसमविक्रमं ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिशल्यप० नै० भारतभा० सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ५ ॥ व्यतीतायामिति ॥ १ ॥

सदेवलोकेकृत्स्नेस्मिन्नान्यस्त्वत्तःपुमान्भवेत् ॥ मद्रराजंरणेक्रुद्धंयोहन्यात्कुरुनंदन ॥ ३४ ॥ अहन्यहनियुध्यंतंक्षोभयंतंबलंतव ॥ तस्माज्जहिरणेशल्यंमघवा
निवशंबरं ॥ ३५ ॥ अजेयश्चाप्यसौवीरोधार्त्तराष्ट्रेणसत्कृतः ॥ तवैवहिजयोनूनंहतेमद्रेश्वरेयुधि ॥ ३६ ॥ तस्मिन्हतेहतंसर्वंधार्त्तराष्ट्रबलंमहत् ॥ एतच्छ्रुत्वाम
हाराजवचनंममसांप्रतं ॥ ३७ ॥ प्रत्युद्याहिरणेपार्थमद्रराजंमहारथं ॥ जहिचैनंमहाबाहोवासवोनमुचिंयथा ॥ ३८ ॥ नचैवात्रदयाकार्यामातुलोयंममेति
वै ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यजहिमद्रजनेश्वरं ॥ ३९ ॥ द्रोणभीष्मार्णवंतीर्त्वाकर्णपातालसंभवं ॥ मानिमज्जस्वसगणःशल्यमासाद्यगोष्पदं ॥ ४० ॥ यच्चतेतपसोवी
र्यंयच्चक्षात्रंबलंतव ॥ तद्दर्शयरणेसर्वंजहिचैनंमहारथं ॥ ४१ ॥ एतावदुक्त्वावचनंकेशवःपरवीरहा ॥ जगामशिबिरंसायंपूज्यमानोथपांडवैः ॥ ४२ ॥ केशवे
तुतदायातेधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ विसृज्यसर्वान्भ्रातॄंश्चपंचालानथसोमकान् ॥ ४३ ॥ सुष्वापरजनींतांतुविशल्यइवकुंजरः ॥ तेचसर्वेमहेष्वासाःपंचालाः
पांडवास्तथा ॥ ४४ ॥ कर्णस्यनिधनेहृष्टाःसुषुपुस्तांनिशांतदा ॥ गतज्वरंमहेष्वासंतीर्णपारंमहारथं ॥ ४५ ॥ बभूवपांडवेयानांसैन्यंचमुदितंनृप ॥ सूतपुत्र
स्यनिधनेजयंलब्ध्वाचमारिष ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्यसैनापत्याभिषेकेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच व्यतीतायांरजन्यांतुराजादुर्योधनस्तदा ॥ अब्रवीत्तावकान्सर्वान्सन्नह्यंतांमहारथाः ॥ १ ॥ राज्ञश्चमतमाज्ञायसमनह्यतसाचमूः ॥ अयो
जयन्रथांस्तूर्णंपर्यधावंस्तथापरे ॥ २ ॥ अकल्प्यंतचमातंगाःसमनह्यंतपत्तयः ॥ रथानास्तरणोपेतांश्चक्रुरन्येसहस्रशः ॥ ३ ॥ वादित्राणांचनिनदःप्रादुरासीद्वि
शांपते ॥ आयोधनार्थंयोधानांबलानांचाप्युदीर्यतां ॥ ४ ॥ ततोबलानिसर्वाणिसेनाशिष्टानिभारत ॥ प्रस्थितानिव्यदृश्यंतमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ॥ ५ ॥ शल्यं
सेनापतिंकृत्वामद्रराजंमहारथाः ॥ प्रविभज्यबलंसर्वमनीकेषुव्यवस्थिताः ॥ ६ ॥ ततःसर्वेसमागम्यपुत्रेणतवसैनिकाः ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिःशल्योथ
सौबलः ॥ ७ ॥ अन्येचपार्थिवाःशेषाःसमयंचक्रुरादृताः ॥ ननएकेनयोद्धव्यंकथंचिदपिपांडवैः ॥ ८ ॥ योह्येकःपांडवैर्युध्येद्योवायुध्यंतमुत्सृजेत् ॥ सपंचभिर्भ
वेद्युक्तःपातकैश्चोपपातकैः ॥ ९ ॥ अन्योन्यंपरिरक्षद्भिर्योद्धव्यंसहितैश्चह ॥ एवंतेसमयंकृत्वासर्वेतत्रमहारथाः ॥ १० ॥ मद्रराजंपुरस्कृत्यतूर्णमभ्यद्रवन्परान् ॥
तथैवपांडवाराजन्व्यूह्यसैन्यंमहारणे ॥ ११ ॥ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

अभ्ययुःकौरवान्राजन्योत्स्यमानाःसमंततः ॥ तद्बलंभरतश्रेष्ठक्षुब्धार्णवसमस्वनं ॥ १२ ॥ समुद्धूतार्णवाकारमुद्धूतरथकुंजरं ॥ धृतराष्ट्रउवाच द्रो
णस्यचैवभीष्मस्यराधेयस्यचमेश्रुतं ॥ १३ ॥ पातनंशंसमेभूयःशल्यस्याथसुतस्यमे ॥ कथंरणेहतःशल्योधर्मराजेनसंजय ॥ १४ ॥ भीमेनचमहाबाहुः
पुत्रोदुर्योधनोमम॥ संजयउवाच क्षयंमनुष्यदेहानांतथानागाश्वसंक्षयं ॥ १५ ॥ शृणुराजन्स्थिरोभूत्वासंग्रामंशंसतोमम ॥ आशाबलवतीराजन्पु
त्राणांतेभवत्तदा ॥ १६ ॥ हतेद्रोणेचभीष्मेचसूतपुत्रेचपातिते ॥ शल्यःपार्थान्रणेसर्वान्निहनिष्यतिमारिष ॥ १७ ॥ तामाशांहृदयेकृत्वासमाश्वस्यचभार
त ॥ मद्रराजंचसमरेसमाश्रित्यमहारथं ॥ १८ ॥ नाथवंतंतदात्मानममन्यंतसुतास्तव ॥ यदाकर्णेहतेपार्थाःसिंहनादंप्रचक्रिरे ॥ १९ ॥ तदातुतावकान्राज
न्नाविवेशमहद्भयं ॥ तान्समाश्वास्ययोधांस्तुमद्रराजःप्रतापवान् ॥ २० ॥ व्यूह्यव्यूहंमहाराजसर्वतोभद्रमृद्धिमत् ॥ प्रत्युद्ययौरणेपार्थान्मद्रराजःप्रतापवान्
॥ २१ ॥ विधुन्वन्कार्मुकंचित्रंभारघ्नंवेगवत्तरं ॥ रथप्रवरमास्थायसैंधवाश्वंमहारथः ॥ २२ ॥ तस्यसूतोमहाराजरथस्थोऽशोभयद्रथं ॥ सतेनसंवृतोवीरोरथे
नामित्रकर्षणः ॥ २३ ॥ तस्थौशूरोमहाराजपुत्राणांतेभयप्रणुत् ॥ प्रयाणेमद्रराजोभून्मुखंव्यूहस्यदंशितः ॥ २४ ॥ मद्रकैःसहितोवीरैःकर्णपुत्रैश्चदुर्जयैः ॥
सव्येभूत्कृतवर्माचत्रिगर्तैःपरिवारितः ॥ २५ ॥ गौतमोदक्षिणेपार्श्वेशकैश्चयवनैःसह ॥ अश्वत्थामापृष्ठतोभूत्कांबोजैःपरिवारितः ॥ २६ ॥ दुर्योधनोभवन्म
ध्येरक्षितःकुरुपुंगवैः ॥ हयानीकेनमहतासौबलश्चापिसंवृतः ॥ २७ ॥ प्रययौसर्वसैन्येनकैतव्यश्चमहारथः ॥ पांडवाश्चमहेष्वासाव्यूह्यसैन्यमरिंदमाः ॥ २८ ॥
त्रिधाभूतामहाराजतवसैन्यमुपाद्रवन् ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचसात्यकिश्चमहारथः ॥ २९ ॥ शल्यस्यवाहिनींहंतुमभिदुद्रुवुराहवे ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजास्वेनानी
केनसंवृतः ॥ ३० ॥ शल्यमेवाभिदुद्रावजिघांसुर्भरतर्षभः ॥ हार्दिक्यंचमहेष्वासमर्जुनःशत्रुसैन्यहा ॥ ३१ ॥ संशप्तकगणांश्चैववेगितोभिविदुद्रुवे ॥ गौत
मंभीमसेनोवैसोमकाश्चमहारथाः ॥ ३२ ॥ अभ्यद्रवंतराजेंद्रजिघांसंतःपरान्युधि ॥ माद्रीपुत्रौतुशकुनिमुलूकंचमहारथं ॥ ३३ ॥ ससैन्यौसहसैन्यौतावुपतस्थतु
राहवे ॥ तथैवायुतशोयोधास्तावकाःपांडवान्रणे ॥ ३४ ॥ अभ्यवर्तंतसंक्रुद्धाविविधायुधपाणयः ॥ धृतराष्ट्रउवाच हतेभीष्मेमहेष्वासेद्रोणेकर्णेमहारथे
॥ ३५ ॥ कुरुष्वल्पावशिष्टेषुपांडवेषुचसंयुगे ॥ सुसंरब्धेषुपार्थेषुपराक्रांतेषुसंजय ॥ ३६ ॥

मामकानांपरेषांचकिंशिष्टमभवद्बलं॥ संजयउवाच यथावयंपरेराजन्युद्धायसमुपस्थिताः ॥ ३७ ॥ यावच्चासीद्बलंशिष्टंसंग्रामेतन्निबोधमे ॥ एका
दशसहस्राणिरथानांभरतर्षभ ॥ ३८ ॥ दशदंतिसहस्राणिसप्तचैवशतानिच ॥ पूर्णेशतसहस्रेद्वेहयानांतत्रभारत ॥ ३९ ॥ पत्तिकोट्यस्तथातिस्रोबलमेतत्तवा
भवत् ॥ रथानांपट्सहस्राणिषट्सहस्राश्चकुंजराः ॥ ४० ॥ दशचाश्वसहस्राणिपत्तिकोटीचभारत ॥ एतद्बलंपांडवानामभवच्छेषमाहवे ॥ ४१ ॥ एतएवसमा
जग्मुर्युद्धायभरतर्षभ ॥ एवंविभज्यराजेंद्रमद्रराजवशेस्थिताः ॥ ४२ ॥ पांडवान्प्रत्युदीयुस्तेजयगृद्धाःप्रमन्यवः ॥ तथैवपांडवाःशूराःसमरेजितकाशिनः ॥
॥ ४३ ॥ उपयातानरव्याघ्राःपंचालाश्चयशस्विनः ॥ इमेतेचबलौघेनपरस्परवधैषिणः ॥ ४४ ॥ उपयातानरव्याघ्राःपूर्वांसंध्यांप्रतिप्रभो ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंघो
ररूपंभयानकं ॥ तावकानांपरेषांचनिघ्नतामितरेतरं ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिव्यूहनिर्माणेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच ततःप्रववृतेयुद्धंकुरूणांभयवर्धनं ॥ सृंजयैःसहराजेंद्र घोरंदेवासुरोपमं ॥ १ ॥ नरारथागजौघाश्चसादिनश्चसहस्रशः ॥ वाजिनश्चपराक्रां
ताःसमाजग्मुःपरस्परं ॥ २ ॥ गजानांभीमरूपाणांद्रवतांनिःस्वनोमहान् ॥ अश्रूयतयथाकालेजलदानांनभस्तले ॥ ३ ॥ नागैरभ्याहताःकेचित्सरथारथिनो
पतन् ॥ व्यद्रवंतरणेवीराद्राव्यमाणामदोत्कटैः ॥ ४ ॥ हयौघान्पादरक्षांश्चरथिनस्तत्रशिक्षिताः ॥ शरैःसंप्रेषयामासुःपरलोकायभारत ॥ ५ ॥ सादिनःशिक्षि
ताराजन्परिवार्यमहारथान् ॥ विचरंतोरणेऽभ्यघ्नन्प्रासशक्त्यृष्टिभिस्तथा ॥ ६ ॥ धन्विनःपुरुषाःकेचित्परिवार्यमहारथान् ॥ एकंबहवआसाद्यप्रेषयुर्यमसादनं
॥ ७ ॥ नागान्रथवरांश्चान्येपरिवार्यमहारथाः ॥ सांतरायोधिनंजघ्नुर्द्रवमाणंमहारथं ॥ ८ ॥ तथाचरथिनंक्रुद्धंविकिरंतंशरान्बहून् ॥ नागाजघ्नुर्महाराजपरिवा
र्यसमंततः ॥ ९ ॥ नागोनागमभिद्रुत्यरथीचरथिनंरणे ॥ शक्तितोमरनाराचैर्निजघ्नेतत्रभारत ॥ १० ॥ पादातानवमृद्नंतोरथवारणवाजिनः ॥ रणमध्येव्यदृश्यंतकु
र्वंतोमहदाकुलं ॥ ११ ॥ हयाश्चपर्यधावंतचामरैरुपशोभिताः ॥ हंसाहिमवतःप्रस्थेपिबंतइवमेदिनीं ॥ १२ ॥ तेषांतुवाजिनांभूमिःखुरैश्चित्राविशांपते ॥ अ
शोभतयथानारीकरजैःक्षतविक्षता ॥ १३ ॥ वाजिनांखुरशब्देनरथनेमिस्वनेनच ॥ पत्तीनांचापिशब्देननागानांबृंहितेनच ॥ १४ ॥ वादित्राणांचघोषेणशं
खानांनिनदेनच ॥ अभवन्नादिताभूमिर्निर्घातैरिवभारत ॥ १५ ॥ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ तालानांतालफलानां ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ननिवर्त्तिरेननिवर्तिता॰

धनुषांकूजमानानांशस्त्रौघानांचदीप्यतां॥ कवचानांप्रभाभिश्चनप्राज्ञायतकिंचन ॥ १६ ॥ बहवोबाहवश्छिन्नानागराजकरोपमाः॥ उद्वेष्टंतेविचेष्टंतेवेगं
कुर्वंतिदारुणं॥१७॥ शिरसांचमहाराजपततांधरणीतले॥ च्युतानामिवतालेभ्यस्तालानांश्रूयतेस्वनः॥१८॥ शिरोभिःपतितैर्भातिरुधिरार्द्रैर्वसुंधरा॥ तपनी
यनिभैःकालेनलिनैरिवभारत॥ १९॥ उद्वृत्तनयनैस्तैस्तुगतसत्वैःसुविक्षतैः॥ व्यभ्राजतमहीराजन्पुंडरीकैरिवावृता ॥ २०॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैःसकेयूरैर्म
हाधनैः॥ पतितैर्भातिराजेंद्रमहाशक्रध्वजैरिव॥ २१ ऊरुभिश्चनरेंद्राणांविनिकृत्तैर्महाहवे॥ हस्तिहस्तोपमैरन्यैःसंवृतंतद्रणांगनं ॥ २२॥ कबंधशतसंकीर्णंछ
त्रचामरसंकुलं॥ सेनावनंतच्छुशुभेवनंपुष्पाचितंयथा॥ २३॥ तत्रयोधामहाराजविचरंतोह्यभीतवत्॥ दृश्यंतेरुधिराक्तांगाःपुष्पिताइवकिंशुकाः॥ २४॥
मातंगाश्चाप्यदृश्यंतशरतोमरपीडिताः॥ पतंतस्तत्रतत्रैवछिन्नाभ्रसदृशारणे ॥ २५॥ गजानीकंमहाराजवध्यमानंमहात्मभिः॥ व्यदीर्यतदिशःसर्वावातनु
न्नाघनाइव॥ २६॥ तेगजाघनसंकाशाःपेतुरुर्व्यांसमंततः॥ वज्रनुन्नाइवबभुःपर्वतायुगसंक्षये ॥ २७॥ हयानांसादिभिःसार्धंपतितानांमहीतले॥ राशयः
स्मप्रदृश्यंतेगिरिमात्रास्ततस्ततः॥ २८॥ संजज्ञेरणभूमौतुपरलोकवहानदी ॥ शोणितोदारथावर्ताध्वजवृक्षास्थिशर्करा ॥ २९॥ भुजनक्राधनुःस्रोताहस्ति
शैलाहयोपला॥ मेदोमज्जाकर्दमिनीछत्रहंसागदोडुपा॥ ३०॥ कवचोष्णीषसंछन्नापताकारुचिरद्रुमा॥ चक्रचक्रावलीजुष्टात्रिवेणुदंडकावृता॥ ३१॥ शू
राणांहर्षजननीभीरूणांभयवर्धनी॥ प्रावर्त्ततनदीरौद्राकुरुसृंजयसंकुला॥ ३२॥ तांनदींपरलोकायवहंतीमतिभैरवां॥ तेरुर्वाहननौभिस्तेशूराःपरिघबाहवः
॥ ३३॥ वर्त्तमानेतदायुद्धेनिर्मर्यादेविशांपते॥ चतुरंगक्षयेघोरेपूर्वंदेवासुरोपमे॥ ३४॥ व्याक्रोशन्बांधवानन्येतत्रतत्रपरंतप॥ क्रोशद्भिर्दयितैरन्येभयार्त्ता
ननिवर्त्तिरे॥ ३५॥ निर्मर्यादेतथायुद्धेवर्त्तमानेभयानके॥ अर्जुनोभीमसेनश्चमोहयांचक्रतुःपरान् ॥ ३६॥ सावध्यमानामहतीसेनातवनराधिप॥ अमुह्य
त्तत्रतत्रैवयोषिन्मदवशादिव॥ ३७॥ मोहयित्वाचतांसेनांभीमसेनधनंजयौ॥ दध्मतुर्वारिजौतत्रसिंहनादांश्चचक्रतुः॥ ३८॥ श्रुत्वैवतुमहाशब्दंधृष्टद्युम्नशि
खंडिनौ॥ धर्मराजंपुरस्कृत्यमद्रराजमभिद्रुतौ॥ ३९॥ तत्राश्चर्यमपश्यामघोररूपंविशांपते॥ शल्येनसंगताःशूरायदयुध्यंतभागशः॥ ४०॥ माद्रीपुत्रौतुरभ
सौकृतास्त्रौयुद्धदुर्मदौ॥ अभ्ययातांत्वरायुक्तौजिगीषंतौपरंतप॥ ४१॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तत्रभग्नमिति अध्यायःस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥

ततोन्यवर्त्ततबलंतावकंभरतर्षभ ॥ शरैःप्रणुन्नंबहुधापांडवैर्जितकाशिभिः ॥ ४२ ॥ वध्यमानाचमूःसातुपुत्राणांप्रेक्षतांतव ॥ भेजेदिशोमहाराजप्रणुन्नाशर
वृष्टिभिः ॥ ४३ ॥ हाहाकारोमहान्जज्ञेयोधानांतत्रभारत ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचाप्यासीद्द्रावितानांमहात्मनां ॥ ४४ ॥ क्षत्रियाणांसहान्योन्यंसंयुगेजयमिच्छतां ॥
प्राद्रवन्नेवसंभग्नाःपांडवैस्तवसैनिकाः ॥ ४५ ॥ त्यक्त्वायुद्धेप्रियान्पुत्रान्भ्रातॄनथपितामहान् ॥ मातुलान्भागिनेयांश्चवयस्यानपिभारत ॥ ४६ ॥ हयान्द्विपां
स्त्वरयंतोयोधाजग्मुःसमंततः ॥ आत्मत्राणकृतोत्साहास्तावकाभरतर्षभ ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वामद्रराजःप्रतापवान् ॥ उवाचसारथिंतूर्णंचोदयाश्वान्महाजवान् ॥ १ ॥ एषतिष्ठतिवैराजापांडुपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ छत्रेणध्रिय
माणेनपांडुरेणविराजता ॥ २ ॥ अत्रमांप्रापयक्षिप्रंपश्यमेसारथेबलं ॥ नसमर्थोहिमेपार्थःस्थातुमद्यपुरोयुधि ॥ ३ ॥ एवमुक्तस्ततःप्रायान्मद्रराजस्यसारथिः ॥
यत्रराजासत्यसंधोधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ४ ॥ प्रापतत्तच्चसहसापांडवानांमहद्बलं ॥ दधारैकोरणेशल्योवेलोद्वृत्तमिवार्णवं ॥ ५ ॥ पांडवानांबलौघस्तुशल्यमा
साद्यमारिष ॥ व्यतिष्ठततदायुद्धेसिंधोर्वेगइवाचलं ॥ ६ ॥ मद्रराजंतुसमरेदृष्ट्वायुद्धायधिष्ठितं ॥ कुरवःसन्न्यवर्त्तंतमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ॥ ७ ॥ तेषुराजन्निवृत्तेषु
व्यूढानीकेषुभागशः ॥ प्रावर्त्ततमहारौद्रःसंग्रामःशोणितोदकः ॥ ८ ॥ समार्छच्चित्रसेनंतुनकुलोयुद्धदुर्मदः ॥ तौपरस्परमासाद्यचित्रकार्मुकधारिणौ ॥ ९ ॥ मे
घाविवयथोद्वृत्तौदक्षिणोत्तरवर्षिणौ ॥ शरतोयैःसिषिचतुस्तौपरस्परमाहवे ॥ १० ॥ नांतरंतत्रपश्यामिपांडवस्येतरस्यच ॥ उभौकृतास्त्रौबलिनौरथचर्याविशा
रदौ ॥ ११ ॥ परस्परवधेयत्तौछिद्रान्वेषणतत्परौ ॥ चित्रसेनस्तुभल्लेनपीतेननिशितेनच ॥ १२ ॥ नकुलस्यमहाराजमुष्टिदेशेऽच्छिनद्धनुः ॥ अथैनंछिन्नधन्वानं
रुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ १३ ॥ त्रिभिःशरैरसंभ्रांतोललाटेवैसमार्पयत् ॥ हयांश्चास्यशरैस्तीक्ष्णैःप्रेषयामासमृत्यवे ॥ १४ ॥ तथाध्वजंसारथिंचत्रिभिस्त्रि
भिरपातयत् ॥ सशत्रुभुजनिर्मुक्तैर्ललाटस्थैस्त्रिभिःशरैः ॥ १५ ॥ नकुलःशुशुभेराजंस्त्रिशृंगइवपर्वतः ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःखड्गमादायचर्मच ॥ १६ ॥ रथा
दवातरद्वीरःशैलाग्रादिवकेसरी ॥ पद्भ्यामापततस्तस्यशरवृष्टिंसमासृजत् ॥ १७ ॥ नकुलोप्यग्रसत्तांवैचर्मणालघुविक्रमः ॥ चित्रसेनरथंप्राप्यचित्रयोधीजि
तश्रमः ॥ १८ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ चित्रसेनःकर्णपुत्रः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

आरुरोहमहाबाहुःसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ सकुंडलंससमुकुटंसुनसंस्वायतेक्षणं ॥ १९ ॥ चित्रसेनशिरःकायादपाहरतपांडवः ॥ सपपातरथोपस्थेदिवाकरसम
द्युतिः ॥ २० ॥ चित्रसेनंविशस्तंतुदृष्ट्वातत्रमहारथाः ॥ साधुवादस्वनांश्चक्रुःसिंहनादांश्चपुष्कलान् ॥ २१ ॥ विशस्तंभ्रातरंदृष्ट्वाकर्णपुत्रौमहारथौ ॥ सुषेणः
सत्यसेनश्चमुंचंतौविविधान्शरान् ॥ २२ ॥ ततोभ्यधावतांतूर्णंपांडवंरथिनांवरं ॥ जिघांसंतौयथानागंव्याघ्रौराजन्महावने ॥ २३ ॥ तावभ्यधावतांतीक्ष्णौ
द्वावप्येनंमहारथं ॥ शरौघान्सम्यगस्यंतौजीमूतौसलिलंयथा ॥ २४ ॥ सशरैःसर्वतोविद्धःप्रहृष्टइवपांडवः ॥ अन्यत्कार्मुकमादायरथमारुह्यवेगवान् ॥ २५ ॥
अतिष्ठतरणेवीरःक्रुद्धरूपइवांतकः ॥ तस्यतौभ्रातरौराजन्शरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २६ ॥ रथंविशकलीकर्तुंसमारब्धौविशांपते ॥ ततःप्रहस्यनकुलश्चतुर्भिश्चतु
रोरणे ॥ २७ ॥ जघाननिशितैर्बाणैःसत्यसेनस्यवाजिनः ॥ ततःसंधायनाराचंरुक्मपुंखंशिलाशितं ॥ २८ ॥ धनुश्चिच्छेदराजेंद्रसत्यसेनस्यपांडवः ॥ अथा
न्यंरथमास्थायधनुरादायचापरं ॥ २९ ॥ सत्यसेनःसुषेणश्चपांडवंपर्यधावतां ॥ अविध्यत्तावसंभ्रांतौमाद्रीपुत्रःप्रतापवान् ॥ ३० ॥ द्वाभ्यांद्वाभ्यांमहाराजश
राभ्यांरणमूर्धनि ॥ सुषेणस्तुततःक्रुद्धःपांडवस्यमहद्धनुः ॥ ३१ ॥ चिच्छेदप्रहसन्युद्धेक्षुरप्रेणमहारथः ॥ अथान्यद्धनुरादायनकुलःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ३२ ॥
सुषेणंपंचभिर्विद्ध्वाध्वजमेकेनचिच्छिदे ॥ सत्यसेनस्यसधनुर्हस्तावापंचमारिष ॥ ३३ ॥ चिच्छेदतरसायुद्धेततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ अथान्यद्धनुरादायवेगघ्नंभा
रसाधनं ॥ ३४ ॥ शरैःसंछादयामाससमंतात्पांडुनंदनं ॥ सन्निवार्यतुतान्बाणान्नकुलःपरवीरहा ॥ ३५ ॥ सत्यसेनंसुषेणंचद्वाभ्यांद्वाभ्यामविध्यत ॥ तावेनंप्र
त्यविध्येतांपृथक्पृथगजिह्मगैः ॥ ३६ ॥ सारथिंचास्यराजेंद्रशितैर्विव्यधतुःशरैः ॥ सत्यसेनोरथेषांतुनकुलस्यधनुस्तथा ॥ ३७ ॥ पृथक्शराभ्यांचिच्छेदकृ
तहस्तःप्रतापवान् ॥ सरथेतिरथस्तिष्ठन्रथशक्तिंपरामृशत् ॥ ३८ ॥ स्वर्णदंडामकुंठाग्रांतैलधौतांसुनिर्मलां ॥ लेलिहानामिवविभोनागकन्यांमहाविषां ॥
॥ ३९ ॥ समुद्यम्यचचिक्षेपसत्यसेनस्यसंयुगे ॥ सातस्यहृदयंसंख्येबिभेदशतधानृप ॥ ४० ॥ सपपातरथाद्भूमिंगतसत्वोल्पचेतनः ॥ भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वासुषे
णःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ४१ ॥ अभ्यवर्षच्छरैस्तूर्णंपादातंपांडुनंदनं ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्ध्वजंछित्वाचपंचभिः ॥ ४२ ॥ त्रिभिर्वैसारथिंहत्वाकर्णपुत्रोननादह ॥
नकुलंविरथंदृष्ट्वाद्रौपदेयोमहारथं ॥ ४३ ॥ सुतसोमोभिदुद्रावपरीप्सन्पितरंरणे ॥ ततोधिरुह्यनकुलःसुतसोमस्यतंरथं ॥ ४४ ॥

शुशुभेभरतश्रेष्ठोगिरिस्थइवकेसरी॥ अन्यत्कार्मुकमादायसुषेणंसमयोधयत् ॥ ४५ ॥ तावुभौशरवर्षाभ्यांसमासाद्यपरस्परं ॥ परस्परवधेयत्नंच क्रतुःसु
महारथौ ॥ ४६ ॥ सुषेणस्तुततःक्रुद्धःपांडवंविशिखैस्त्रिभिः॥ सुतसोमंतुविंशत्याबाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ ४७ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजनकुलःपरवीरहा॥ शरैस्त
स्यदिशःसर्वाश्छादयामासवीर्यवान्॥ ४८ ॥ ततोगृहीत्वातीक्ष्णाग्रमर्धचंद्रंसुतेजनं॥ सुवेगवंतंचिक्षेपकर्णपुत्रायसंयुगे॥ ४९ ॥ तस्यतेनशिरःकायाज्जहार
नृपसत्तम॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतदद्भुतमिवाभवत्॥ ५० ॥ सहतःप्रापतद्राजन्नकुलेनमहात्मना॥ नदीवेगादिवारुग्णस्तीरजःपादपोमहान् ॥ ५१ ॥ कर्णपु
त्रवधंदृष्ट्वानकुलस्यचविक्रमं॥ प्रदुद्रावभयात्सेनातावकीभरतर्षभ ॥ ५२ ॥ तांतुसेनांमहाराजमद्रराजःप्रतापवान्॥ अपालयद्रणेशूरःसेनापतिररिंदमः
॥ ५३ ॥ विभीस्तस्थौमहाराजव्यवस्थाप्यचवाहिनीं॥ सिंहनादंभृशंकृत्वाधनुःशब्दंचदारुणं॥ ५४॥ तावकाःसमरेराजन्रक्षिताद्दृढधन्वना ॥ प्रत्युद्ययुश्चतां
स्तेतुसमंताद्विगतव्यथाः॥ ५५॥ मद्रराजंमहेष्वासंपरिवार्यसमंततः॥ स्थिताराजन्महासेनायोद्धुकामासमंततः ॥ ५६ ॥ सात्यकिर्भीमसेनश्चमाद्रीपुत्रौच
पांडवौ॥ युधिष्ठिरंपुरस्कृत्यह्रीनिषेवमरिंदमं॥ ५७॥ परिवार्यरणेवीराःसिंहनादंप्रचक्रिरे॥ बाणशंखरवांस्तीव्रान्क्ष्वेडाश्चविविधाद्दधुः॥ ५८ ॥ तथैवताव
काःसर्वेमद्राधिपतिमंजसा॥ परिवार्यसुसंरब्धाःपुनर्युद्धमरोचयन् ॥ ५९ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंभीरूणांभयवर्धनं ॥ तावकानांपरेषांचमृत्युंकृत्वानिवर्तनं॥
॥ ६० ॥ यथादेवासुरंयुद्धंपूर्वमासीद्विशांपते॥ अभीतानांतथाराजन्यमराष्ट्रविवर्धनं॥ ६१ ॥ ततःकपिध्वजोराजन्हत्वासंशप्तकान्रणे ॥ अभ्यद्रवततांसेनां
कौरवींपांडुनंदनः॥ ६२ ॥ तथैवपांडवाःसर्वेधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ अभ्यधावंततांसेनांविसृजंतःशितान्शरान् ॥ ६३ ॥ पांडवैरवकीर्णानांसंमोहःसमजाय
त॥ नचजज्ञुस्त्वनीकानिदिशोवाविदिशस्तथा॥६४॥ आपूर्यमाणानिशितैःशरैःपांडवचोदितैः॥ हतप्रवीराविध्वस्तावार्यमाणासमंततः॥६५॥ कौरव्यवध्य
तचमूःपांडुपुत्रैर्महारथैः॥ तथैवपांडवंसैन्यंशरैराजन्समंततः॥६६॥ रणेहन्यतपुत्रैस्तेशतशोथसहस्रशः॥ तेसेनेभृशसंतप्तेवध्यमानेपरस्परं ॥ ६७॥ व्याकुले
समपद्येतांवर्षासुसरिताविव॥ आविवेशततस्तीव्रंतावकानांमहद्भयं ॥ पांडवानांचराजेंद्रतथाभूतेमहाहवे ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकु
लयुद्धेदशमोऽध्यायः॥१०॥ ॥ ९॥ ॥ ९॥

तस्मिन्निति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥ भृग्विति सर्वभूभुजांकृत्स्नपृथ्वीपतिनांपांडुपुत्राणांपांडवानांचरमंविलोमगणनयाप्रथमंयुधिष्ठिरमभिलक्ष्यशुक्रभौम

संजयउवाच तस्मिन्विलुलितेसैन्येवध्यमानेपरस्परं ॥ द्रवमाणेषुयोधेषुविद्रवत्सुचदंतिषु ॥ १ ॥ कूजतांस्तनतांचैवपदातीनांमहाहवे ॥ निहतेषुमहाराजहये
षुबहुधातदा ॥ २ ॥ प्रक्षयेदारुणेघोरेसंहारेसर्वदेहिनां ॥ नानाशस्त्रसमावायेव्यतिषक्तरथद्विपे ॥ ३ ॥ हर्षणेयुद्धशौंडानांभीरूणांभयवर्धने ॥ गाहमानेषुयोधे
षुपरस्परवधैषिषु ॥ ४ ॥ प्राणादानेमहाघोरेवर्त्तमानेदुरोदरे ॥ संग्रामेघोररूपेतुयमराष्ट्रविवर्द्धने ॥ ५ ॥ पांडवास्तावकंसैन्यंव्यधमन्निशितैःशरैः ॥ तथैवताव
कायोधाजघ्नुःपांडवसैनिकान् ॥ ६ ॥ तस्मिंस्तथावर्त्तमानेयुद्धेभीरुभयावहे ॥ पूर्वाह्णेचापिसंप्राप्तेभास्करोदयनंप्रति ॥ ७ ॥ लब्धलक्षाःपरेराजन्रक्षितास्तु
महात्मना ॥ अयोधयंस्तवबलंमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ॥ ८ ॥ बलिभिःपांडवैर्दृप्तैर्लब्धलक्षैःप्रहारिभिः ॥ कौरव्यसीदत्पृतनामृगीवाग्निसमाकुला ॥ ९ ॥ तांदृष्ट्वासीद
तींसेनांपंकेगामिवदुर्बलां ॥ उज्जिहीर्षुस्तदाशल्यःप्रायात्पांडुसुतान्प्रति ॥ १० ॥ मद्रराजःसुसंक्रुद्धोगृहीत्वाधनुरुत्तमं ॥ अभ्यद्रवतसंग्रामेपांडवानाततायि
नः ॥ ११ ॥ पांडवाअपिभूपालसमरेजितकाशिनः ॥ मद्रराजंसमासाद्यविभिदुर्निशितैःशरैः ॥ १२ ॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैर्मद्रराजोमहारथः ॥ अर्दयामासतां
सेनांधर्मराजस्यपश्यतः ॥ १३ ॥ प्रादुरासन्निमित्तानिनानारूपाण्यनेकशः ॥ चचालशब्दंकुर्वाणामहीचापिसपर्वता ॥ १४ ॥ सदंडशूलादीप्ताग्रादीर्यमाणाःस
मंततः ॥ उल्काभूमिंदिवःपेतुराहत्यरविमंडलं ॥ १५ ॥ मृगाश्चमहिषाश्चापिपक्षिणश्चविशांपते ॥ अपसव्यंतदाचक्रुःसेनांतेबहुशोनृप ॥ १६ ॥ भृगुसूनुधरापु
त्रौशशिजेनसमन्वितौ ॥ चरमंपांडुपुत्राणांपुरस्तात्सर्वभूभुजां ॥ १७ ॥ शस्त्राग्रेष्वभवज्ज्वालानेत्राण्याहत्यवर्षती ॥ शिरःस्वलीयंतभृशंकाकोलूकाश्चकेतुषु ॥
॥ १८ ॥ ततस्तद्युद्धमत्युग्रमभवत्सहचारिणां ॥ तथासर्वाण्यनीकानिसन्निपत्यजनाधिप ॥ १९ ॥ अभ्ययुःकौरवाराजन्पांडवानामनीकिनीं ॥ शल्यस्तुशर
वर्षेणवर्षन्निवसहस्रदृक् ॥ २० ॥ अभ्यवर्षतधर्मात्माकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ भीमसेनंशरैश्चापिरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ २१ ॥ द्रौपदेयांस्तथासर्वान्माद्रीपुत्रौ
चपांडवौ ॥ धृष्टद्युम्नंचशैनेयंशिखंडिनमथापिच ॥ २२ ॥ एकैकंदशभिर्बाणैर्विव्याधसमहाबलः ॥ ततोसृजद्बाणवर्षंघर्मांतेमघवानिव ॥ २३ ॥ ततःप्रभद्रका
राजन्सोमकाश्चसहस्रशः ॥ पतिताःपात्यमानाश्चदृश्यंतेशल्यसायकैः ॥ २४ ॥

बुधाःसप्तमस्थानेबलावहाःआसन् एतच्चसर्वभूभुजामितिफलस्यजनकमित्यर्थः ॥१७॥ आहत्यस्पृष्ट्वावर्षतीभुविपतंती कर्षतीतिपाठेआहत्यबलेनकर्षयती ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

भ्रमराणामिवव्राताःशलभानामिवव्रजाः॥ ह्रादिन्यइवमेघेभ्यःशल्यस्यन्यपतन्शराः॥ २५॥ द्विरदास्तुरगाश्चार्त्ताःपत्तयोरथिनस्तथा॥ शल्यस्यबाणैरपत
न्वभ्रमुर्व्यनदंस्तथा॥ २६॥ आविष्टइवमद्रेशोमन्युनापौरुषेणच॥ प्राच्छादयदरीन्संख्येकालस्टष्टइवांतकः॥ २७॥ विनर्दमानोमद्रेशोमेघह्रादोमहाबलः॥
सावध्यमानाशल्येनपांडवानामनीकिनी॥ २८॥ अजातशत्रुंकौंतेयमभ्यधावद्युधिष्ठिरं॥ तांसमर्घत्ततःसंख्येलघुहस्तःशितैःशरैः॥ २९॥ बाणवर्षेणमहता
युधिष्ठिरमताडयत्॥ तमापतंतंपत्त्यश्वैःक्रुद्धोराजायुधिष्ठिरः॥ ३०॥ अवारयच्छरैस्तीक्ष्णैर्महाद्विपमिवांकुशैः॥ तस्यशल्यःशरंघोरंमुमोचाशीविषोपमं॥
॥ ३१॥ सनिर्भिद्यमहात्मानंवेगेनाभ्यपतच्चगां॥ ततोवृकोदरःक्रुद्धःशल्यंविव्याधसप्तभिः॥ ३२॥ पंचभिःसहदेवस्तुनकुलोदशभिःशरैः॥ द्रौपदेयाश्चशत्रु
घ्नंशूरमार्तायनिंशरैः॥ ३३॥ अभ्यवर्षन्महाराजमेघाइवमहीधरं॥ ततोदृष्ट्वावार्यमाणंशल्यंपार्थैःसमंततः॥ ३४॥ कृतवर्माकृपश्चैवसंक्रुद्धावभ्यधावतां॥
उलूकश्चमहावीर्यःशकुनिश्चापिसौबलः॥ ३५॥ समागम्याथशनकैरश्वत्थामामहाबलः॥ तवपुत्राश्चकार्त्स्न्येनजुगुपुःशल्यमाहवे॥ ३६॥ भीमसेनंत्रिभि
र्विध्वाकृतवर्माशिलीमुखैः॥ बाणवर्षेणमहताक्रुद्धरूपमवारयत्॥ ३७॥ धृष्टद्युम्नंततःक्रुद्धोबाणवर्षैरपीडयत्॥ द्रौपदेयांश्चशकुनिर्यमौचद्रौणिरभ्ययात्
॥ ३८॥ दुर्योधनोयुधांश्रेष्ठआहवेकेशवार्जुनौ॥ समभ्ययादुग्रतेजाःशरैश्चाप्यहनद्बली॥ ३९॥ एवंद्वंद्वशतान्यासंस्त्वदीयानांपरैःसह॥ घोररूपाणिचित्रा
णितत्रतत्रविशांपते॥ ४०॥ ऋक्षवर्णान्जघानाश्वान्भोजोभीमस्यसंयुगे॥ सोवतीर्यरथोपस्थाद्धताश्वात्पांडुनंदनः॥ ४१॥ कालोदंडमिवोद्यम्यगदापा
णिरयुध्यत॥ प्रमुखेसहदेवस्यजघानाश्वान्समद्रराट्॥ ४२॥ ततःशल्यस्यतनयंसहदेवोसिनाऽवधीत्॥ गौतमःपुनराचार्योधृष्टद्युम्नमयोधयत्॥ ४३॥ अ
संभ्रांतमसंभ्रांतोयत्नवान्यत्नवत्तरं॥ द्रौपदेयांस्तथावीरानेकैकंदशभिःशरैः॥ ४४॥ अविध्यदाचार्यसुतोनातिक्रुद्धोहसन्निव॥ पुनश्चभीमसेनस्यजघाना
श्वांस्तथाहवे॥ ४५॥ सोवतीर्यरथात्तूर्णंहताश्वःपांडुनंदनः॥ कालोदंडमिवोद्यम्यगदांक्रुद्धोमहाबलः॥ ४६॥ पोथयामासतुरगान्रथंचकृतवर्मणः॥ कृतव
र्मात्ववप्लुत्यरथात्तस्मादपाक्रमत्॥ ४७॥ शल्योपिराजन्संक्रुद्धोनिघ्नन्सोमकपांडवान्॥ पुनरेवशितैर्बाणैर्युधिष्ठिरमपीडयत्॥ ४८॥ तस्यभीमोरणेक्रुद्धःसंद
ष्टदशनच्छदं॥ विनाशायाभिसंधायगदामादायवीर्यवान्॥ ४९॥ यमदंडप्रतीकाशांकालरात्रिमिवोद्यतां॥ गजवाजिमनुष्याणांदेहांतकरणीमति॥ ५०॥

परिक्षिप्तांपरिच्छन्नां ॥५१॥५२॥ वासवींऐंद्रीं रासनीमितिपाठेशब्दवतीं ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ महेश्वरसखंकुबेरं ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९॥६० ॥ ६१॥६२॥ ६३ ॥ इतिशल्यपर्वणिनै

हेमपट्टपरिक्षिप्तामुल्कांप्रज्वलितामिव ॥ शैक्यांव्यालीमिवात्युग्रांवज्रकल्पामयोमयीं ॥ ५१ ॥ चंदनागुरुपंकाक्तांप्रमदामीप्सितामिव ॥ वसामेदोपदिग्धांगींजिह्वांवैवस्वतीमिव ॥५२॥ पटुघंटाशतरवांवासवीमशनीमिव ॥ निर्मुक्ताशीविषाकारांपृक्तांगजमदैरपि ॥५३॥ त्रासनींसर्वभूतानांस्वसैन्यपरिहर्षिणीं ॥ मनुष्यलोकेविख्यातांगिरिशृंगविदारणीं ॥५४॥ ययाकैलासभवनेमहेश्वरसखंबली ॥ आह्वयामासयुद्धायभीमसेनोमहाबलः ॥५५॥ ययामायामयान्दृप्तान्सुबहून्धनदालये ॥ जघानगुह्यकान्क्रुद्धोनदन्पार्थोमहाबलः ॥ ५६ ॥ निवार्यमाणोबहुभिर्द्रौपद्याःप्रियमास्थितः ॥ तांवज्रमणिरत्नौघकल्माषांवज्रगौरवां ॥ ५७ ॥ समुद्यम्यमहाबाहुःशल्यमभ्यपतद्रणे ॥ गदयायुद्धकुशलस्तयादारुणनादया ॥ ५८ ॥ पोथयामासशल्यस्यचतुरोश्वान्महाजवान् ॥ ततःशल्योरणेक्रुद्धःपीनेवक्षसितोमरं ॥५९॥ निचखाननदन्वीरोवर्मभित्वाचसोभ्ययात् ॥ वृकोदरस्त्वसंभ्रांतस्तमेवोद्धृत्यतोमरं ॥६०॥ यंतारंमद्रराजस्यनिर्बिभेदततोहृदि ॥ सभिन्नवर्मारुधिरंवमन्वित्रस्तमानसः ॥६१॥ पपाताभिमुखोदीनोमद्रराजस्त्वपाक्रमत् ॥ कृतप्रतिकृतंदृष्ट्वाशल्योविस्मितमानसः ॥ ६२ ॥ गदामाश्रित्यधर्मात्माप्रत्यमित्रमवैक्षत ॥ ततःसुमनसःपार्थाभीमसेनमपूजयन् ॥ तेदृष्ट्वाकर्मसंग्रामेघोरमक्लिष्टकर्मणः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिभीमसेनशल्ययुद्धेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच पतितंप्रेक्ष्ययंतारंशल्यःसर्वायसींगदां ॥ आदायतरसाराजंस्तस्थौगिरिरिवाचलः ॥ १ ॥ तंदीप्तमिवकालाग्निंपाशहस्तमिवांतकं ॥ सशृंगमिवकैलासंसवज्रमिववासवं ॥ २ ॥ सशूलमिवहर्यक्षंवनेमत्तमिवद्विपं ॥ जवेनाभ्यपतद्भीमःप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ३ ॥ ततःशंखप्रणादश्चतूर्याणांचसहस्रशः ॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेशूराणांहर्षवर्धनः ॥ ४ ॥ प्रेक्षंतःसर्वतस्तौहियोधायोधमहाद्विपौ ॥ तावकाश्चापरेचैवसाधुसाध्वित्यपूजयन् ॥ ५ ॥ नहिमद्राधिपादन्योरामाद्वायदुनंदनात् ॥ सोढुमुत्सहतेवेगंभीमसेनस्यसंयुगे ॥ ६ ॥ तथामद्राधिपस्यापिगदावेगंमहात्मनः ॥ सोढुमुत्सहतेनान्योयोधोयुधिवृकोदरात् ॥ ७ ॥ तौवृषाविवनर्दंतौमंडलानिविचेरतुः ॥ आवर्तितौगदाहस्तौमद्रराजवृकोदरौ ॥ ॥ ८ ॥ मंडलावर्तमार्गेषुगदाविहरणेषुच ॥ निर्विशेषमभूद्युद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ ९ ॥

लकंठीयेभारतभावदीपेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पतितमिति ॥ १ ॥ २ ॥ हर्यक्षंरुद्रं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

शुभ्रैर्दीप्तिमद्भिः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

तप्तहेममयैःशुभ्रैर्बभूवभयवर्धिनी ॥ अग्निज्वालैरिवाबद्धापट्टैःशल्यस्यसागदा ॥ १० ॥ तथैवचरतोमार्गान्मंडलेषुमहात्मनः ॥ विद्युदभ्रप्रतीकाशाभीमस्य
शुशुभेगदा ॥ ११ ॥ ताडितामद्रराजेनभीमस्यगदयागदा ॥ दह्यमानेवखेराजन्साऽसृजत्पावकार्चिषः ॥ १२ ॥ तथाभीमेनशल्यस्यताडितागदयागदा ॥
अंगारवर्षंमुमुचेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १३ ॥ दंतैरिवमहानागौशृंगैरिवमहर्षभौ ॥ तोत्रैरिवतदान्योन्यंगदाग्राभ्यांनिजघ्नतुः ॥ १४ ॥ तौगदाभिहतैर्गात्रैःक्षणेन
रुधिरोक्षितौ ॥ प्रेक्षणीयतरावास्तांपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ १५ ॥ गदयामद्रराजस्यसव्यदक्षिणमाहतः ॥ भीमसेनोमहाबाहुर्नचचालाचलोयथा ॥ १६ ॥ तथा
भीमगदावेगैस्ताड्यमानोमुहुर्मुहुः ॥ शल्योनविव्यथेराजन्दंतिनेवमहागिरिः ॥ १७ ॥ शुश्रुवेदिक्षुसर्वासुतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ गदानिपातसंह्रादोवज्रयोरिव
निःस्वनः ॥ १८ ॥ निवृत्यतुमहावीर्यौसमुच्छ्रितमहागदौ ॥ पुनरंतरमार्गस्थौमंडलानिविचेरतुः ॥ १९ ॥ अथाभ्येत्यपदान्यष्टौसन्निपातोभवत्तयोः ॥ उद्यम्यलो
हदंडाभ्यामतिमानुषकर्मणोः ॥ २० ॥ पोथयंतौतदान्योन्यंमंडलानिविचेरतुः ॥ क्रियाविशेषंकृतिनौदर्शयामासतुस्तदा ॥ २१ ॥ अथोद्यम्यगदेघोरेसशृंगा
विवपर्वतौ ॥ तावाजघ्नतुरन्योन्यंमंडलानिविचेरतुः ॥ २२ ॥ क्रियाविशेषकृतिनौरणभूमितलेचलौ ॥ तौपरस्परसंरंभाद्गदाभ्यांसुभृशाहतौ ॥ २३ ॥ युगपत्पेततु
र्वीरावुभाविंद्रध्वजाविव ॥ उभयोःसेनयोर्वीरास्तदाहाहाकृतोभवन् ॥ २४ ॥ भृशंमर्माण्यभिहतावुभावास्तांसुविह्वलौ ॥ ततःस्वरथमारोप्यमद्राणामृषभंरणे
॥ २५ ॥ अपोवाहकृपःशल्यंतूर्णमायोधनादथ ॥ क्षीबवद्विह्वलत्वात्तुनिमेषात्पुनरुत्थितः ॥ २६ ॥ भीमसेनोगदापाणिःसमाह्वयतमद्रपं ॥ ततस्तुतावकाःशूराना
नाशस्त्रसमायुताः ॥ २७ ॥ नानावादित्रशब्देनपांडुसेनामयोधयन् ॥ भुजावुच्छ्रित्यशस्त्रंचशब्देनमहताततः ॥ २८ ॥ अभ्यद्रवन्महाराजदुर्योधनपुरोगमाः ॥ त
दनीकमभिप्रेक्ष्यततस्तेपांडुनंदनाः ॥ २९ ॥ प्रययुःसिंहनादेनदुर्योधनपुरोगमान् ॥ तेषामापततांतूर्णंपुत्रस्तेभरतर्षभ ॥ ३० ॥ प्रासेनचेकितानंवैविव्याधहृदये
भृशं ॥ सपपातरथोपस्थेतवपुत्रेणताडितः ॥ ३१ ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नःप्रविश्यविपुलंतमः ॥ चेकितानंहतंदृष्ट्वापांडवेयामहारथाः ॥ ३२ ॥ असक्तमभ्यवर्षंतशरव
र्षाणिभागशः ॥ तावकानामनीकेषुपांडवाजितकाशिनः ॥ ३३ ॥ व्यचरंतमहाराजप्रेक्षणीयाःसमंततः ॥ कृपश्चकृतवर्माचसौबलश्चमहारथः ॥ ३४ ॥ अयोधयन्ध
र्मराजंमद्रराजपुरस्कृताः ॥ भारद्वाजस्यहंतारंभूरिवीर्यपराक्रमं ॥ ३५ ॥ दुर्योधनोमहाराजधृष्टद्युम्नमयोधयत् ॥ त्रिसाहस्रास्तथाराजंस्तवपुत्रेणचोदिताः ॥ ३६ ॥

अयोधयंतविजयंद्रोणपुत्रपुरस्कृता॥ विजयेधृतसंकल्पाःसमरेत्यक्तजीविता ॥ ३७॥ प्राविशंस्तावकाराजन्हंसाइवमहत्सरः॥ ततोयुद्धमभूद्धोरंपरस्परवधैषि
णां॥३८॥ अन्योन्यवधसंयुक्तमन्योन्यप्रीतिवर्धनं॥ तस्मिन्प्रवृत्तेसंग्रामेराजन्वीरवरक्षये॥३९॥ अनिलेनेरितंघोरमुत्तस्थौपार्थिवंरजः॥ श्रवणान्नामधेया
नांपांडवानांचकीर्त्तनात्॥ ४० ॥ परस्परंविजानीमोयद्युध्यन्नभीतवत्॥ तद्रजःपुरुषव्याघ्रशोणितेनप्रशामितं॥४१ ॥ दिशश्चविमलाजातास्तस्मिंस्तमसि
नाशिते॥ तथाप्रवृत्तेसंग्रामेघोररूपेभयानके॥४२॥ तावकानांपरेषांचनासीत्कश्चित्पराङ्मुखः॥ ब्रह्मलोकपराभूत्वाप्रार्थयंतोजयंयुधि॥४३॥ सुयुद्धेनपरा
क्रांतानराःस्वर्गमभीप्सवः॥ भर्तृपिंडविमोक्षार्थंभर्तृकार्यविनिश्चिताः॥ ४४ ॥ स्वर्गसंसक्तमनसोयोधायुयुधिरेतदा ॥ नानारूपाणिशस्त्राणिविसृजंतोमहा
रथाः॥ ४५॥ अन्योन्यमभिगर्जंतःप्रहरंतःपरस्परं॥ हतविध्यतगृह्णीतप्रहरध्वंनिकृंतत॥ ४६॥ इतिस्मवाचःश्रूयंतेतवतेषांचवैबले ॥ ततःशल्योमहाराजधर्म
पुत्रंयुधिष्ठिरं॥ ४७॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्हंतुकामोमहारथं ॥ तस्यपार्थोमहाराजनाराचान्वैचतुर्दश ॥ ४८ ॥ मर्माण्युद्दिश्यमर्मज्ञोनिचखानहसन्निव॥
आवार्यपांडवंबाणैर्हंतुकामोमहाबलः॥ ४९ ॥ विव्याधसमरेक्रुद्धोबहुभिःकंकपत्रिभिः॥ अथभूयोमहाराजशरेणानतपर्वणा ॥ ५० ॥ युधिष्ठिरंसमाजघ्नेस
र्वसैन्यस्यपश्यतः॥ धर्मराजोपिसंक्रुद्धोमद्रराजंमहायशाः॥ ५१ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैःकंकबर्हिणवाजितैः॥ चंद्रसेनंचसप्तत्यासूतंचनवभिःशरैः॥ ५२॥
द्रुमसेनंचतुःषष्ट्यानिजघानमहारथः॥ चक्ररक्षेहतेशल्यःपांडवेनमहात्मना ॥ ५३ ॥ निजघानततोराजंश्चेदीन्वैपंचविंशतिं॥ सात्यकिंपंचविंशत्याभीमसे
नंचपंचभिः॥ ५४॥ माद्रीपुत्रौशतेनाजौविव्याधनिशितैःशरैः॥ एवंविचरतस्तस्यसंग्रामेराजसत्तम॥ ५५॥ संप्रैषयच्छितान्पार्थःशरानाशीविषोपमान्॥
ध्वजाग्रंचास्यसमरेकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ ५६॥ प्रमुखेवर्त्तमानस्यभल्लेनापहरद्रथात्॥ पांडुपुत्रेणवैतस्यकेतुंछिन्नंमहात्मना॥ ५७॥ निपतंतमपश्यामगिरि
शृंगमिवाहतं॥ ध्वजंनिपतितंदृष्ट्वापांडवंचव्यवस्थितं॥ ५८॥ संक्रुद्धोमद्रराजोभूच्छरवर्षंमुमोचह॥ शल्यःसायकवर्षेणपर्जन्यइववृष्टिमान ॥ ५९॥ अभ्य
वर्षदमेयात्माक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः॥ सात्यकिंभीमसेनंचमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ ६० ॥ एकैकंपंचभिर्विध्वायुधिष्ठिरमपीडयत्॥ ततोबाणमयंजालंविततं
पांडवोरसि॥ ६१ ॥ अपश्याममहाराजमेघजालमिवोद्गतं॥ तस्यशल्योरणेक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः॥ ६२॥

॥ ६३ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ पीडितेइति ॥ १ ॥ तंशल्यमेकंबहुभिःपीड्यमानंदृष्ट्वासिद्धाः

दिशःसंछादयामासप्रदिशश्चमहारथः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाबाणजालेनपीडितः ॥ बभूवाद्भुतविक्रांतोजंभोवृत्रहणायथा ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश
ल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच पीडितेधर्मराजेतुमद्रराजेनमारिष ॥ सात्यकिर्भीमसेनश्चमाद्रीपु
त्रौचपांडवौ ॥ १ ॥ परिवार्यरथैःशल्यंपीडयामासुराहवे ॥ तमेकंबहुभिर्दृष्ट्वापीड्यमानंमहारथैः ॥ २ ॥ साधुवादोमहान्जज्ञेसिद्धाश्चासन्प्रहर्षिताः ॥ आश्चर्यमि
त्यभाषंतमुनयश्चापिसंगताः ॥ ३ ॥ भीमसेनोरणेशल्यंशल्यभूतंपराक्रमे ॥ एकेनविध्वाबाणेनपुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ४ ॥ सात्यकिश्चशतेनैनंधर्मपुत्रपरी
प्सया ॥ मद्रेश्वरमवाकीर्यसिंहनादमथानदत् ॥ ५ ॥ नकुलःपंचभिश्चैनंसहदेवश्चपंचभिः ॥ विध्वातंतुपुनस्तूर्णंततोविव्याधसप्तभिः ॥ ६ ॥ सतुशूरोरणेयत्तः
पीडितस्तैर्महारथैः ॥ विकृष्यकार्मुकंघोरंवेगघ्नंभारसाधनं ॥ ७ ॥ सात्यकिंपंचविंशत्याशल्योविव्याधमारिष ॥ भीमसेनंतुसप्तत्यानकुलंसप्तभिस्तथा ॥
॥ ८ ॥ ततःसविशिखंचापंसहदेवस्यधन्विनः ॥ छित्वाभल्लेनसमरेविव्याधैनंत्रिसप्तभिः ॥ ९ ॥ सहदेवस्तुसमरेमातुलंभूरिवर्चसं ॥ सज्ज्यमन्यद्धनुःकृत्वापं
चभिःसमताडयत् ॥ १० ॥ शरैराशीविषाकारैर्ज्वलज्ज्वलनसन्निभैः ॥ सारथिंचास्यसमरेशरेणानतपर्वणा ॥ ११ ॥ विव्याधभृशसंक्रुद्धस्तंवैभूयस्त्रिभिःशरैः ॥
भीमसेनस्तुसप्तत्यासात्यकिर्नवभिःशरैः ॥ १२ ॥ धर्मराजस्तथाषष्ट्यागात्रेशल्यंसमार्पयत् ॥ ततःशल्योमहाराजनिर्विद्धस्तैर्महारथैः ॥ १३ ॥ सुस्रावरुधिरं
गात्रैर्गैरिकंपर्वतोयथा ॥ तांश्चसर्वान्महेष्वासान्पंचभिःपंचभिःशरैः ॥ १४ ॥ विव्याधतरसाराजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततोऽपरेणभल्लेनधर्मपुत्रस्यमारिष ॥
॥ १५ ॥ धनुश्चिच्छेदसमरेसज्ज्यंससुमहारथः ॥ अथान्यद्धनुरादायधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १६ ॥ साश्वसूतध्वजरथंशल्यंप्राच्छादयच्छरैः ॥ सच्छाद्यमानःस
मरेधर्मपुत्रस्यसायकैः ॥ १७ ॥ युधिष्ठिरमथाविध्यद्दशभिर्निशितैःशरैः ॥ सात्यकिस्तुततःक्रुद्धोधर्मपुत्रेशरार्दिते ॥ १८ ॥ मद्राणामधिपंशूरंशरैर्विव्याधपंच
भिः ॥ ससात्यकेःप्रचिच्छेदक्षुरप्रेणमहद्धनुः ॥ १९ ॥ भीमसेनमुखांस्तांश्चत्रिभिस्त्रिभिरताडयत् ॥ तस्यक्रुद्धोमहाराजसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ २० ॥ तोमरं
प्रेषयामासस्वर्णदंडंमहाधनं ॥ भीमसेनोथनाराचंज्वलंतमिवपन्नगं ॥ २१ ॥

प्रहर्षिताआसन्नितिसंबंधः ॥ २ ॥ साधुवादोजज्ञेअर्थात्सिद्धानां ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सहदेवेनप्रेषितामितिपूर्वस्मात्संबध्यते ॥ २६ ॥ २७ ॥ सारथिंचविव्याधेत्युत्तरस्मादपकृष्यते ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

नकुलःसमरेशक्तिंसहदेवोगदांशुभां ॥ धर्मराजःशतघ्नींचजिघांसुःशल्यमाहवे ॥ २२ ॥ तानापततएवाशुपंचानांवैभुजच्युतान् ॥ वारयामाससमरेशस्त्रसं
घैःसमद्रराट् ॥ २३ ॥ सात्यकिप्रहितंशल्योभल्लैश्चिच्छेदतोमरं ॥ प्रहितंभीमसेनेनशरंकनकभूषणं ॥ २४ ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेकृतहस्तःप्रतापवान् ॥ नकुल
प्रेषितांशक्तिंहेमदंडांभयावहां ॥ २५ ॥ गदांचसहदेवेनशरौघैःसमवारयत् ॥ शराभ्यांचशतघ्नींतांराज्ञश्चिच्छेदभारत ॥ २६ ॥ पश्यतांपांडुपुत्राणांसिंहना
दंननादच ॥ नामृष्यत्तत्रशैनेयःशत्रोर्विजयमाहवे ॥ २७ ॥ अथान्यद्धनुरादायसात्यकिःक्रोधमूर्छितः ॥ द्वाभ्यांमद्रेश्वरंविव्ध्वासारथिंचत्रिभिःशरैः ॥ २८ ॥
ततःशल्योरणेराजन्सर्वांस्तान्दशभिःशरैः ॥ विव्याधभृशसंक्रुद्धस्तोत्रैरिवमहाद्विपान् ॥ २९ ॥ तेवार्यमाणाःसमरेमद्रराज्ञामहारथाः ॥ नशेकुःसंमुखेस्थातुं
तस्यशत्रुनिषूदनाः ॥ ३० ॥ ततोदुर्योधनोराजादृष्ट्वाशल्यस्यविक्रमं ॥ निहतान्पांडवान्मेनेपंचालानथसृंजयान् ॥ ३१ ॥ ततोराजन्महाबाहुर्भीमसेनःप्रता
पवान् ॥ संत्यज्यमनसाप्राणान्मद्राधिपमयोधयत् ॥ ३२ ॥ नकुलःसहदेवश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ परिवार्यतदाशल्यंसमंताद्व्यकिरन्शरैः ॥ ३३ ॥ सचतु
र्भिर्महेष्वासैःपांडवानांमहारथैः ॥ वृतस्तान्योधयामाससमद्रराजःप्रतापवान् ॥ ३४ ॥ तस्यधर्मसुतोराजन्क्षुरप्रेणमहाहवे ॥ चक्ररक्षंजघानाशुमद्रराजस्यपा
र्थिवः ॥ ३५ ॥ तस्मिंस्तुनिहतेशूरेचक्ररक्षेमहारथे ॥ मद्रराजोपिबलवान्सैनिकानावृणोच्छरैः ॥ ३६ ॥ समावृतांस्ततस्तांस्तुराजन्वीक्ष्यस्वसैनिकान् ॥ चिंतया
माससमरेधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३७ ॥ कथंनुसमरेशक्यंतन्माधववचोमहत् ॥ नहिक्रुद्धोरणेराजन्क्षपयेतबलंमम ॥ ३८ ॥ ततःसरथनागाश्वाःपांडवाःपांडुपू
र्वज ॥ मद्रराजंसमासेदुःपीडयंतःसमंततः ॥ ३९ ॥ नानाशस्त्रौघबहुलांशस्त्रवृष्टिंसमुद्यतां ॥ व्यधमत्समरेराजामहाभ्राणीवमारुतः ॥ ४० ॥ ततःकनकपुंखां
तांशल्यक्षिप्तांवियद्गतां ॥ शरवृष्टिमपश्यामशलभानामिवायतिं ॥ ४१ ॥ तेशरामद्रराजेनप्रेषितारणमूर्धनि ॥ संपतंतःस्मदृश्यंतेशलभानांव्रजाइव ॥ ४२ ॥
मद्रराजधनुर्मुक्तैःशरैःकनकभूषणैः ॥ निरंतरमिवाकाशंसंबभूवजनाधिप ॥ ४३ ॥ नपांडवानांनास्माकंतत्रकिंचिद्व्यदृश्यत ॥ बाणांधकारेमहतिकृतेतत्र
महाहवे ॥ ४४ ॥ मद्रराजेनबलिनालाघवाच्छरवृष्टिभिः ॥ चाल्यमानंतुतंदृष्ट्वापांडवानांबलार्णवं ॥ ४५ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

विस्मयंपरमंजग्मुर्देवगंधर्वदानवाः ॥ सतुतान्सर्वतोयत्तान्शरैःसंछाद्यमारिष ॥ ४६ ॥ धर्मराजमवच्छाद्यसिंहवद्व्यनदन्मुहुः ॥ तेच्छन्नाःसमरेतेनपांडवा
नांमहारथाः ॥ ४७ ॥ नाशक्नुवंस्तदायुद्धेप्रत्युद्यातुंमहारथं ॥ धर्मराजपुरोगास्तुभीमसेनमुखारथाः ॥ नजहुःसमरेशूरंशल्यमाहवशोभिनं ॥ ४८ ॥ इति
श्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्ययुद्धेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अर्जुनोद्रौणिनाविद्धोयुद्धेबहुभिरायसैः ॥ तस्यचा
नुचरैःशूरैस्त्रिगर्तानांमहारथैः ॥ १ ॥ द्रौणिंविव्याधसमरेत्रिभिरेवशिलीमुखैः ॥ तथेतरान्महेष्वासान्द्वाभ्यांद्वाभ्यांधनंजयः ॥ २ ॥ भूयश्चैवमहाराजशरवर्षैरवा
किरत् ॥ शरकंटकितास्तेतुतावकाभरतर्षभ ॥ ३ ॥ नजहुःपार्थमासाद्यताड्यमानाःशितैःशरैः ॥ अर्जुनंरथवंशेनद्रोणपुत्रपुरोगमाः ॥ ४ ॥ अयोधयंतसमरेपरि
वार्यमहारथाः ॥ तैस्तुक्षिप्ताःशराराजन्कार्त्तस्वरविभूषिताः ॥ ५ ॥ अर्जुनस्यरथोपस्थंपूरयामासुरंजसा ॥ तथाकृष्णौमहेष्वासौवृषभौसर्वधन्विनां ॥ ६ ॥
शरैर्वीक्ष्यविनुन्नांगौप्रहृष्टायुद्धदुर्मदाः ॥ कूबरंरथचक्राणिईषायोक्त्राणिवाविभो ॥ ७ ॥ युगंचैवानुकर्षंचशरभूतमभूत्तदा ॥ नैतादृशंदृष्टपूर्वंराजन्नैवचनः
श्रुतं ॥ ८ ॥ यादृशंतत्रपार्थस्यतावकाःसंप्रचक्रिरे ॥ सरथःसर्वतोभातिचित्रपुंखैःशितैःशरैः ॥ ९ ॥ उल्काशतैःसंप्रदीप्तंविमानमिवभूतले ॥ ततोर्जुनोमहारा
जशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १० ॥ अवाकिरत्तांपृतनांमेघोवृष्ट्येवपर्वतं ॥ तेवध्यमानाःसमरेपार्थनामांकितैःशरैः ॥ ११ ॥ पार्थभूतममन्यंतप्रेक्षमाणास्तथावि
धं ॥ कोपोद्धूतशरज्वालोधनुःशब्दानिलोमहान् ॥ १२ ॥ सैन्येंधनंददाहाशुतावकंपार्थपावकः ॥ चक्राणांपततांचापियुगानांचधरातले ॥ १३ ॥ तूणीराणां
पताकानांध्वजानांचरथैःसह ॥ ईषाणामनुकर्षाणांत्रिवेणूनांचभारत ॥ १४ ॥ अक्षाणामथयोक्त्राणांप्रतोदानांचसर्वशः ॥ शिरसांपततांचापिकुंडलोष्णी
षधारिणां ॥ १५ ॥ भुजानांचमहाभागस्कंधानांचसमंततः ॥ छत्राणांव्यजनैःसार्धंमुकुटानांचराशयः ॥ १६ ॥ समदृश्यंतपार्थस्यरथमार्गेषुभारत ॥ ततःक्रु
द्धस्यपार्थस्यरथमार्गेविशांपते ॥ १७ ॥ अगम्यरूपापृथिवीमांसशोणितकर्दमा ॥ भीरूणांत्रासजननीशूराणांहर्षवर्धिनी ॥ १८ ॥ बभूवभरतश्रेष्ठरुद्रस्या
क्रीडनंयथा ॥ हत्वातुसमरेपार्थःसहस्रेद्वेपरंतपः ॥ १९ ॥ रथानांसवरूथानांविधूमोग्निरिवज्वलन् ॥ यथाहिभगवानग्निर्जगद्दग्ध्वाचराचरं ॥ २० ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

विधूमोदृश्यतेराजंस्तथापार्थोधनंजयः॥ द्रौणिस्तुसमरेदृष्ट्वापांडवस्यपराक्रमं॥ २१ ॥ रथेनातिपताकेनपांडवंप्रत्यवारयत् ॥ तावुभौपुरुषव्याघ्रौतावुभौध
न्विनांवरौ॥ २२॥ समीयतुस्तदान्योन्यंपरस्परवधैषिणौ॥ तयोरासीन्महाराजबाणवर्षंसुदारुणं॥ २३ ॥ जीमूतयोर्यथावृष्टिस्तपांतेभरतर्षभ॥ अन्योन्यस्प
र्धिनौतौतुशरैःसन्नतपर्वभिः॥ २४॥ ततक्षतुस्तदान्योन्यंशृंगाभ्यांवृषभाविव ॥ तयोर्युद्धंमहाराजचिरंसममिवाभवत्॥ २५॥ शस्त्राणांसंगमश्चैवघोरस्तत्रा
भवत्पुनः॥ ततोर्जुनंद्वादशभीरुक्मपुंखैःसुतेजनैः॥ २६॥ वासुदेवंचदशभिर्द्रौणिर्विव्याधभारत॥ ततःप्रहर्षाद्बीभत्सुर्व्याक्षिपद्गांडिवंधनुः ॥ २७॥ मानयि
त्वामुहूर्तंतुगुरुपुत्रंमहाहवे॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेसव्यसाचीपरंतपः॥ २८॥ मृदुपूर्वंततश्चैनंपुनःपुनरताडयत् ॥ हताश्वेतुरथेतिष्ठन्द्रोणपुत्रस्त्वयस्मयं ॥ २९ ॥
मुसलंपांडुपुत्रायचिक्षेपपरिघोपमं ॥ तमापतंतंसहसाहेमपट्टविभूषितं॥ ३०॥ चिच्छेदसप्तधावीरःपार्थःशत्रुनिबर्हणः॥ सच्छिन्नंमुसलंदृष्ट्वाद्रौणिःपरमको
पनः॥ ३१॥ आददेपरिघंघोरंनगेंद्रशिखरोपमं॥ चिक्षेपचैवपार्थायद्रौणिर्युद्धविशारदः॥ ३२ ॥ तमंतकमिवक्रुद्धंपरिघंप्रेक्ष्यपांडवः ॥ अर्जुनस्त्वरितोजघ्ने
पंचभिःसायकोत्तमैः॥ ३३॥ सच्छिन्नःपतितोभूमौपार्थबाणैर्महाहवे॥ दारयन्पृथिवींद्राणांमनांसीवचभारत॥ ३४ ॥ ततोपरैस्त्रिभिर्भल्लैर्द्रौणिंविव्याधपां
डवः॥ सोतिविद्धोबलवतापार्थेनसुमहात्मना॥ ३५॥ नाकंपततदाद्रौणिःपौरुषेषुव्यवस्थितः॥ सुरथंचततोराजन्भारद्वाजोमहारथं॥ ३६ ॥ अवाकिरच्छ
रव्रातैःसर्वक्षत्रस्यपश्यतः ॥ ततस्तुसुरथोप्याजौपंचालानांमहारथः ॥ ३७॥ रथेनमेघघोषेणद्रौणिमेवाभ्यधावत ॥ विकर्षन्वैधनुःश्रेष्ठंसर्वभारसहंदृढं ॥
॥ ३८॥ ज्वलनाशीविषनिभैःशरैश्चैनमवाकिरत्॥ सुरथंतंततःक्रुद्धमापतंतंमहारथं॥ ३९॥ चुकोपसमरेद्रौणिर्दंडाहतइवोरगः ॥ त्रिशिखांभ्रुकुटींकृत्वासृ
क्किणीपरिसंलिहन्॥ ४०॥ उद्वीक्ष्यसुरथंरोषाद्धनुर्ज्यामवमृज्यच॥ मुमोचतीक्ष्णंनाराचंयमदंडोपमद्युतिं॥ ४१ ॥ सतस्यहृदयंभित्वाप्रविवेशातिवेगितः॥
शक्राशनिरिवोत्सृष्टोविदार्यधरणीतलं॥ ४२॥ ततःसपतितोभूमौनाराचेनसमाहतः॥ वज्रेणचयथाशृंगंपर्वतस्येवदीर्यतः ॥ ४३ ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेद्रो
णपुत्रःप्रतापवान्॥ आरुरोहरथंतूर्णंतमेवरथिनांवरः॥ ४४॥ततःसज्जोमहाराजद्रौणिराहवदुर्मदः॥ अर्जुनंयोधयामाससंशप्तकवृतोरणे॥ ४५ ॥ तत्रयुद्धं
महच्चासीदर्जुनस्यपरैःसह॥ मध्यंदिनगतेसूर्येयमराष्ट्रविवर्धनं॥ ४६॥

तत्राश्चर्यमपश्यामदृष्ट्वातेपांपराक्रमं ॥ यदेकोयुगपद्वीरान्समयोधयदर्जुनः ॥ ४७ ॥ विमर्दःसुमहानासीदेकस्यबहुभिःसह ॥ शतक्रतोर्यथापूर्वंमहत्या दैत्यसेनया ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दुर्योधनोमहाराजधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ चक्रतुःसुमहद्युद्धंशरशक्तिसमाकुलं ॥ १ ॥ तयोरासन्महाराजशरधाराःसहस्रशः ॥ अंबुदानांयथाकालेजलधाराःसमंततः ॥ २ ॥ राजाचपार्षतंविध्वाशरैःपंचभिराशुगैः ॥ द्रोणहंतारमुग्रेषुंपुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ३ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुसमरेबलवान्दृढविक्रमः ॥ सप्तत्याविशिखानांवैदुर्योधनमपीडयत् ॥ ४ ॥ पीडितंवीक्ष्यराजानंसोदर्याभरतर्षभ ॥ महत्यासेनयासार्धंपरिवव्रुःस्मपार्षतं ॥ ५ ॥ सतैःपरिवृतःशूरःसर्वतोतिरथैर्भृशं ॥ व्यचरत्समरेराजन्दर्शयन्नस्त्रलाघवं ॥ ६ ॥ शिखंडीकृतवर्माणंगौतमंचमहारथं ॥ प्रभद्रकैःसमायुक्तोयोधयामासधन्विनौ ॥ ७ ॥ तत्रापिसुमहद्युद्धंघोररूपंविशांपते ॥ प्राणान्संत्यजतांयुद्धेप्राणद्यूताभिदेवने ॥ ८ ॥ शल्यःसायकवर्षाणिविमुंचन्सर्वतोदिशं ॥ पांडवान्पीडयामाससमात्यकिवृकोदरान् ॥ ९ ॥ तथातौतुयमौयुद्धेयमतुल्यपराक्रमौ ॥ योधयामासराजेंद्रवीर्येणास्त्रबलेनच ॥ १० ॥ शल्यसायकनुन्नानांपांडवानांमहामृधे ॥ त्रातारंनाध्यगच्छंतकेचित्तत्रमहारथाः ॥ ११ ॥ ततस्तुनकुलःशूरोधर्मराजेप्रपीडिते ॥ अभिदुद्राववेगेनमातुलंमातृनंदनः ॥ १२ ॥ संछाद्यसमरेवीरंनकुलःपरवीरहा ॥ विव्याधचैनंदशभिःस्मयमानःस्तनांतरे ॥ १३ ॥ सर्वपारसवैर्बाणैःकर्मारपरिमार्जितैः ॥ स्वर्णपुंखैःशिलाधौतैर्धनुर्यंत्रप्रचोदितैः ॥ १४ ॥ शल्यस्तुपीडितस्तेनस्वस्रीयेणमहात्मना ॥ नकुलंपीडयामासपत्रिभिर्नतपर्वभिः ॥ १५ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाभीमसेनोथसात्यकिः ॥ सहदेवश्चमाद्रेयोमद्रराजमुपाद्रवन् ॥ १६ ॥ तानापततएवाशुपूरयाणान्रथस्वनैः ॥ दिशश्चविदिशश्चैवकंपयानांश्चमेदिनीं ॥ १७ ॥ प्रतिजग्राहसमरेसेनापतिरमित्रजित् ॥ युधिष्ठिरंत्रिभिर्विध्वाभीमसेनंचपंचभिः ॥ १८ ॥ सात्यकिंचशतेनाजौसहदेवंत्रिभिःशरैः ॥ ततस्तुसशरंचापंनकुलस्यमहात्मनः ॥ १९ ॥ मद्रेश्वरःक्षुरप्रेणतदामारिषचिच्छिदे ॥ तदशीर्यतविच्छिन्नंधनुःशल्यस्यसायकैः ॥ २० ॥ अथान्यद्धनुरादायमाद्रीपुत्रोमहारथः ॥ मद्रराजरथंतूर्णंपूरयामासपत्रिभिः ॥ २१ ॥ युधिष्ठिरस्तुमद्रेशंसहदेवश्चमारिष ॥ दशभिर्दशभिर्बाणैरुरस्येनमविध्यतां ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीये

भीमसेनस्तुतंषष्ट्यासात्यकिर्दशभिःशरैः॥ मद्रराजमभिद्रुत्यजघ्नतुःकंकपत्रिभिः॥ २३ ॥ मद्रराजस्ततःक्रुद्धःसात्यकिंनवभिःशरैः॥ विव्याधभूयःसप्तत्याश
राणांनतपर्वणां॥ २४॥ अथास्यसशरंचापंमुष्टौचिच्छेदमारिष॥ हयांश्चचतुरःसंख्येप्रेषयामासमृत्यवे॥ २५॥ विरथंसात्यकिंकृत्वामद्रराजोमहारथः॥ विशि
खानांशतेनैनमाजघानसमंततः॥ २६॥ माद्रीपुत्रौचसंरब्धौभीमसेनंचपांडवं॥ युधिष्ठिरंचकौरव्यविव्याधदशभिःशरैः॥ २७॥ तत्राद्भुतमपश्यामममद्ररा
जस्यपौरुषं॥ यदेनंसहिताःपार्थानाभ्यवर्त्तंतसंयुगे॥ २८॥ अथान्यंरथमास्थायसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ पीडितान्पांडवान्दृष्ट्वामद्रराजवशंगतान्॥ २९॥
अभिदुद्राववेगेनमद्राणामधिपंबलात्॥ आपतंतंरथंतस्यशल्यःसमितिशोभनः॥ ३०॥ प्रत्युद्ययौरथेनैवमत्तोमत्तमिवद्विपं॥ ससन्निपातस्तुमुलोबभूवाद्भु
तदर्शनः॥ ३१॥ सात्यकेश्चैवशूरस्यमद्राणामधिपस्यच॥ यादृशोवैपुरावृत्तःशंबरामरराजयोः॥ ३२॥ सात्यकिःप्रेक्ष्यसमरेमद्रराजमवस्थितं॥ विव्याध
दशभिर्बाणैस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ ३३॥ मद्रराजस्तुसुभृशंविद्धस्तेनमहात्मना॥ सात्यकिंप्रतिविव्याधचित्रपुंखैःशितैःशरैः॥ ३४॥ ततःपार्थामहेष्वासाः
सात्वताभिसृतंनृपं॥ अभ्यवर्त्तन्रथैस्तुर्णंमातुलंवधकांक्षया॥ ३५॥ ततआसीत्परामर्दस्तुमुलःशोणितोदकः॥ शूराणांयुध्यमानानांसिंहानामिवनर्दतां॥
॥ ३६॥ तेषामासीन्महाराजव्यधिक्षेपःपरस्परं॥ सिंहानामामिषेप्सूनांकूजतामिवसंयुगे॥ ३७॥ तेषांबाणसहस्रौघैराकीर्णावसुधाभवत्॥ अंतरिक्षंचसह
साबाणभूतमभूत्तदा॥ ३८॥ शरांधकारंसहसाकृतंतेनसमंततः॥ अभ्रच्छायेवसंजज्ञेशरैर्मुक्तैर्महात्मभिः॥ ३९॥ तत्रराजन्शरैर्मुक्तैर्निर्मुक्तैरिवपन्नगैः॥
स्वर्णपुंखैःप्रकाशद्भिर्व्यरोचंतदिशस्तदा॥ ४०॥ तत्राद्भुतंपरंचक्रेशल्यःशत्रुनिबर्हणः॥ यदेकःसमरेशूरोयोधयामासवैबहून्॥ ४१॥ मद्रराजभुजोत्सृष्टैःकं
कबर्हिणवाजितैः॥ संपतद्भिःशरैर्घोरैरवाकीर्यतमेदिनी॥ ४२॥ तत्रशल्यरथंराजन्विचरंतंमहाहवे॥ अपश्यामयथापूर्वंशक्रस्यासुरसंक्षये॥ ४३॥ इति
श्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततःसैन्यास्तवविभोमद्रराजपुरस्कृताः॥ पुनरभ्य
द्रवन्पार्थान्वेगेनमहतारणे॥ १॥ पीडितास्तावकाःसर्वेप्रधावंतोरणोत्कटाः॥ क्षणेनचैवपार्थांस्तेबहुत्वात्समलोडयन्॥ २॥ तेवध्यमानाःसमरेपांडवानाव
तस्थिरे॥ निवार्यमाणाभीमेनपश्यतोःकृष्णयोस्तदा॥ ३॥ भारतभावदीपेपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ततइति॥ १॥ २॥ ३॥

॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥

ततोधनंजयःक्रुद्धःकृपंसहपदानुगैः ॥ अवाकिरच्छरौघेणकृतवर्माणमेवच ॥ ४ ॥ शकुनिंसहदेवस्तुसहसैन्यमवाकिरत् ॥ नकुलःपार्श्वतःस्थित्वामद्रराजमवैक्षत॥ ५ ॥ द्रौपदेयानरेंद्रांश्चभूयिष्ठान्समवारयन् ॥ द्रोणपुत्रंचपांचाल्यःशिखंडीसमवारयत् ॥ ६ ॥ भीमसेनस्तुराजानंगदापाणिरवारयत् ॥ शल्यंतुसहसैन्येनकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ७ ॥ ततःसमभवत्सैन्यंसंसक्तंतत्रतत्रह ॥ तावकानांपरेषांचसंग्रामेष्वनिवर्तिनां ॥ ८ ॥ तत्रपश्याम्यहंकर्मशल्यस्यातिमहद्रणे ॥ यदेकःसर्वसैन्यानिपांडवानामयोधयत् ॥ ९ ॥ व्यदृश्यततदाशल्योयुधिष्ठिरसमीपतः ॥ रणेचंद्रमसोभ्याशेशनैश्चरइवग्रहः ॥ १० ॥ पीडयित्वातुराजानंशरैराशीविषोपमैः ॥ अभ्यधावत्पुनर्भीमंशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ११ ॥ तस्यतल्लाघवंदृष्ट्वातथैवचकृतास्त्रतां ॥ अपूजयन्ननीकानिपरेषांतावकानिच ॥ १२ ॥ पीड्यमानास्तुशल्येनपांडवाभृशविक्षताः ॥ प्राद्रवंतरणंहित्वाक्रोशमानेयुधिष्ठिरे ॥ १३ ॥ वध्यमानेष्वनीकेषुमद्रराजेनपांडवः ॥ अमर्षवशमापन्नोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ १४ ॥ ततःपौरुषमास्थायमद्रराजमताडयत् ॥ जयोवास्तुवधोवास्तुकृतबुद्धिर्महारथः ॥ १५ ॥ समाहूयाब्रवीत्सर्वान्भ्रातॄन्कृष्णंचमाधवं ॥ भीष्मोद्रोणश्चकर्णश्चयेचान्येपृथिवीक्षितः ॥ १६ ॥ कौरवार्थेपराक्रांताःसंग्रामेनिधनंगताः ॥ यथाभागंयथोत्साहंभवंतःकृतपौरुषाः ॥ १७ ॥ भागोवशिष्टएकोयंममशल्योमहारथः ॥ सोहमद्ययुधाजेतुमाशंसेमद्रकाधिपं ॥ १८ ॥ तत्रयन्मानसंमह्यंतत्सर्वंनिगदामिवः ॥ चक्ररक्षाविमौवीरौममामाद्रवतीसुतौ ॥ ॥ १९ ॥ अजेयौवासवेनापिसमरेशूरसंमतौ ॥ साध्विमौमातुलंयुद्धेक्षत्रधर्मपुरस्कृतौ ॥ २० ॥ मदर्थंप्रतियुद्ध्येतांमानार्हौसत्यसंगरौ ॥ मांवाशल्योरणेहंतातंवाहंभद्रमस्तुवः ॥ २१ ॥ इतिसत्यामिमांवाणींलोकवीरानिबोधत ॥ योत्स्येहंमातुलेनाद्यक्षात्रधर्मेणपार्थिवाः ॥ २२ ॥ स्वमंशमभिसंधायविजयायेतरायच ॥ तस्यमेप्यधिकंशस्त्रंसर्वोपकरणानिच ॥ २३ ॥ संसज्जंतुरथेक्षिप्रंशास्त्रवद्रथयोजकाः ॥ शैनेयोदक्षिणंचक्रंधृष्टद्युम्नस्तथोत्तरं ॥ २४ ॥ पृष्ठगोपोभवत्वद्यममपार्थोधनंजयः ॥ पुरःसरोममाद्यास्तुभीमःशस्त्रभृतांवरः ॥ २५ ॥ एवमभ्यधिकःशल्याद्भविष्यामिमहामृधे ॥ एवमुक्तास्तथाचक्रुस्तदाराज्ञःप्रियैषिणः ॥ ॥ २६ ॥ ततःप्रहर्षःसैन्यानांपुनरासीत्तदामृधे ॥ पंचालानांसोमकानांमत्स्यानांचविशेषतः ॥ २७ ॥ प्रतिज्ञांतांतदाराजाकृत्वामद्रेशमभ्ययात् ॥ ततःशंखांश्चभेरीश्चशतशश्चैवपुष्कलान् ॥ २८ ॥

॥५४॥ ५५॥ ५६॥५७॥ ५८॥ ५९॥ ६०॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥ ६५॥ ६६॥ ६७॥ ६८॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशोऽध्यायः॥ १६॥ ॥७॥ ॥७॥

तस्यतच्चरितंदृष्ट्वासंग्रामेभीमकर्मणः॥ विस्मिसुस्तावकाःसर्वेशल्यस्त्वेनंसमभ्ययात्॥५४॥ ततस्तौभृशसंक्रुद्धौप्रध्मायसलिलोद्भवौ॥ समाहूयतदान्योन्यं भर्त्सयंतौसमीयतुः॥५५॥शल्यस्तुशरवर्षेणपीडयामासपांडवं॥ मद्रराजंतुकौंतेयःशरवर्षैरवाकिरत्॥५६॥ अदृश्येतांतदाराजन्कंकपत्रिभिराचितौ॥ उद्भिन्नरुधिरौशूरौमद्रराजयुधिष्ठिरौ॥५७॥पुष्पितौशुशुभातेवैवसंतेकिंशुकौयथा॥दीप्यमानौमहात्मानौप्राणद्यूतेनदुर्मदौ॥५८॥ दृष्ट्वासर्वाणिसैन्यानि नाध्यवस्यंस्तयोर्जयं॥ हत्वामद्राधिपंपार्थोभोक्ष्यतेद्यवसुंधरां॥५९॥ शल्योवापांडवंहत्वादद्याद्दुर्योधनायगां॥ इतीवनिश्चयोनाभूद्योधानांतत्रभारत॥ ॥६०॥ प्रदक्षिणमभूत्सर्वंधर्मराजस्ययुध्यतः॥ ततःशरशतंशल्योमुमोचाथयुधिष्ठिरे॥६१॥ धनुश्चास्यशिताग्रेणबाणेननिरकृंतत॥ सोन्यत्कार्मुकमादायशल्यंशरशतैस्त्रिभिः॥६२॥ अविध्यत्कार्मुकंचास्यक्षुरेणनिरकृंतत॥ अथास्यनिजघानाश्वांश्चतुरोनतपर्वभिः॥ ६३॥ द्वाभ्यामतिशिताग्राभ्यामुभौतत्पार्ष्णिसारथी॥ ततोस्यदीप्यमानेनपीतेननिशितेनच॥६४॥ प्रमुखेवर्त्तमानस्यभल्लेनापाहरद्ध्वजं॥ ततःप्रभग्नंतत्सैन्यंदौर्योधनमरिंदम॥६५॥ ततोमद्राधिपंद्रौणिरभ्यधावत्तथाकृतं॥ आरोप्यचैनंस्वरथेत्वरमाणःप्रदुद्रुवे॥६६॥ मुहूर्त्तमिवतौगत्वानर्दमानेयुधिष्ठिरे॥ स्मित्वाततोमद्रपतिरन्यंस्यंदनमास्थितः॥६७॥ विधिवत्कल्पितंशुभ्रंमहांबुदनिनादिनं॥ सज्जयंत्रोपकरणंद्विषतांलोमहर्षणं॥६८॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्ययुधिष्ठिरयुद्धेषोडशोऽध्यायः॥१६॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच अथान्यद्धनुरादायबलवान्वेगवत्तरं॥ युधिष्ठिरंमद्रपतिर्भित्वासिंहइवानदत्॥ १॥ ततःसशरवर्षेणपर्जन्यइववृष्टिमान्॥ अभ्यवर्षदमेयात्माक्षत्रियंक्षत्रियर्षभः॥ २॥ सात्यकिंदशभिर्विद्ध्वाभीमसेनंत्रिभिःशरैः॥ सहदेवंत्रिभिर्विद्ध्वायुधिष्ठिरमपीडयत्॥ ३॥ तांस्तानन्यान्महेष्वासान्साश्वान्सरथकूबरान्॥ अर्दयामासविशिखैरुल्काभिरिवकुंजरान्॥ ४॥ कुंजरान्कुंजरारोहानश्वानश्वप्रयायिनः॥ रथांश्चरथिनःसार्धंजघानरथिनांवरः॥५॥ बाहूंश्चिच्छेदतरसासायुधान्केतनानिच॥ चकारचमहींयोधैस्तीर्णांवेदींकुशैरिव॥६॥ तथातमरिसैन्यानिघ्नंतंमृत्युमिवांतकं॥ परिवव्रुर्भृशंक्रुद्धाःपांडुपांचालसोमकाः॥ ७॥ तंभीमसेनश्चशिनेश्चनप्तामाद्र्याश्चपुत्रौपुरुषप्रवीरौ॥ समागतंभीमबलेनराज्ञापर्याप्तमन्योन्यमथाह्वयंत॥८॥

अथेति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ रथशक्त्यारथस्थयाशक्त्या ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

अवादयंतपंचालाःसिंहनादांश्चनेदिरे ॥ तेभ्यधावंतसंरब्धामद्रराजंतरस्विनं ॥ २९ ॥ महताहर्षजेनाथनादेनकुरुपुंगवाः ॥ क्ष्वेडेनगजघंटानांशंखानांनिनदे
नच ॥ ३० ॥ तूर्यशब्देनमहतानादयंतश्चमेदिनीं ॥ तान्प्रत्यगृह्णात्पुत्रस्तेमद्रराजश्चवीर्यवान् ॥ ३१ ॥ महामेघानिवबहून्शैलावस्तोदयावुभौ ॥ शल्यस्तुसमर
श्लाघीधर्मराजमरिंदमं ॥ ३२ ॥ ववर्षशरवर्षेणशंबरंमघवाइव ॥ तथैवकुरुराजोपिप्रगृह्यरुचिरंधनुः ॥ ३३ ॥ द्रोणोपदेशान्विविधान्दर्शयानोमहामनाः ॥
ववर्षशरवर्षाणिचित्रंलघुचसुष्ठुच ॥ ३४ ॥ नचास्यविवरंकश्चिद्ददर्शचरतोरणे ॥ तावुभौविविधैर्बाणैस्ततक्षातेपरस्परं ॥ ३५ ॥ शार्दूलावामिषप्रेप्सूपराक्रां
ताविवाहवे ॥ भीमस्तुतवपुत्रेणयुद्धशौंडेनसंगतः ॥ ३६ ॥ पांचाल्यःसात्यकिश्चैवमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ शकुनिप्रमुखान्वीरान्प्रत्यगृह्णन्समंततः ॥ ३७ ॥
तदासीत्तुमुलंयुद्धंपुनरेवजयैषिणां ॥ तावकानांपरेषांचराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ३८ ॥ दुर्योधनस्तुभीमस्यशरेणानतपर्वणा ॥ चिच्छेदादिश्यसंग्रामेध्वजंहेमप
रिष्कृतं ॥ ३९ ॥ सकिंकिणीकजालेनमहताचारुदर्शनः ॥ पपातरुचिरःसंख्येभीमसेनस्यपश्यतः ॥ ४० ॥ पुनश्चास्यधनुश्चित्रंगजराजकरोपमं ॥ क्षुरेणशि
तधारेणप्रचकर्त्तनराधिपः ॥ ४१ ॥ सच्छिन्नधन्वातेजस्वीरथशक्त्यासुतंतव ॥ बिभेदोरसिविक्रम्यसरथोपस्थआविशत् ॥ ४२ ॥ तस्मिन्मोहमनुप्राप्तेपुनरेव
वृकोदरः ॥ यंतुरेवशिरःकायात्क्षुरप्रेणाहरत्तदा ॥ ४३ ॥ हतसूताहयास्तस्यरथमादायभारत ॥ व्यद्रवंतदिशोराजन्हाहाकारस्तदाभवत् ॥ ४४ ॥ तमभ्यधाव
त्त्राणार्थंद्रोणपुत्रोमहारथः ॥ कृपश्चकृतवर्माचपुत्रंतेपिपरीप्सवः ॥ ४५ ॥ तस्मिन्विलुलितेसैन्येत्रस्तास्तस्यपदानुगाः ॥ गांडीवधन्वाविस्फार्यधनुस्तानहन
च्छरैः ॥ ४६ ॥ युधिष्ठिरस्तुमद्रेशमभ्यधावदमर्षितः ॥ स्वयंसन्नोदयन्नश्वान्दंतवर्णान्मनोजवान् ॥ ४७ ॥ तत्राश्चर्यमपश्यामकुंतीपुत्रेयुधिष्ठिरे ॥ पुराभूत्वा
मृदुर्दांतोयत्तदादारुणोभवत् ॥ ४८ ॥ विवृताक्षश्चकौंतेयोवेपमानश्चमन्युना ॥ चिच्छेदयोधान्निशितैःशरैःशतसहस्रशः ॥ ४९ ॥ यांयांप्रत्युद्ययौसेनांतांतां
ज्येष्ठःसपांडवः ॥ शरैरपातयद्राजन्गिरीन्वज्रैरिवोत्तमैः ॥ ५० ॥ साश्वसूतध्वजरथान्रथिनःपातयन्बहून् ॥ अक्रीडदेकोबलवान्पवनस्तोयदानिव ॥ ५१ ॥
साश्वारोहांश्चतुरगान्पत्तींश्चैवसहस्रधा ॥ व्यपोथयतसंग्रामेक्रुद्धोरुद्रःपशूनिव ॥ ५२ ॥ शून्यमायोधनंकृत्वाशरवर्षैःसमंततः ॥ अभ्यद्रवतमद्रेशंतिष्ठशल्ये
तिचाब्रवीत् ॥ ५३ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ संहननीयोदृढसंधिकोमध्योयस्यतस्मात्कायात् ॥ २७ ॥

ततस्तुशूराःसमरेनरेंद्रनरेश्वरंप्राप्ययुधांवरिष्ठं॥ आवार्यचैनंसमरेन्दवीराजघ्नुःशरैःपत्रिभिरुग्रवेगैः ॥ ९ ॥ संरक्षितोभीमसेनेनराजामाद्रीसुताभ्यामथमा
धवेन॥ मद्राधिपंपत्रिभिरुग्रवेगैस्तनांतरेधर्मसुतोनिजघ्ने॥ १० ॥ ततोरणेतावकानांरथौघाःसमीक्ष्यमद्राधिपतिंशरार्त्तं ॥ पर्यावव्रुःप्रवरास्तेसुसज्जादुर्यो
धनस्यानुमतेपुरस्तात् ॥ ११ ॥ ततोद्रुतंमद्रजनाधिपोरणेयुधिष्ठिरंसप्तभिरभ्यविध्यत् ॥ तंचापिपार्थोनवभिःपृषत्कैर्विव्याधराजंस्तुमुलेमहात्मा ॥ १२ ॥
आकर्णपूर्णायतसंप्रयुक्तैःशरैस्तदासंयतितैलधौतैः ॥ अन्योन्यमाच्छादयतांमहारथौमद्राधिपश्चापियुधिष्ठिरश्च ॥ १३ ॥ ततस्तुतूर्णंसमरेमहारथौपरस्पर
स्यांतरमीक्षमाणौ॥ शरैर्भृशंविव्यधतुर्नृपोत्तमौमहाबलौशत्रुभिरप्रधृष्यौ॥ १४ ॥ तयोर्धनुर्ज्यातलनिःस्वनोमहान्महेंद्रवज्राशनितुल्यनिःस्वनः ॥ परस्परं
बाणगणैर्महात्मनोःप्रवर्षतोर्मद्रपपांडुवीरयोः॥ १५॥ तौचेरतुर्व्याघ्रशिशुप्रकाशौमहावनेष्वामिषगृद्धिनाविव॥ विषाणिनौनागवराविवोभौततक्षतुःसंय
तिजातदर्पौ॥ १६ ॥ ततस्तुमद्राधिपतिर्महात्मायुधिष्ठिरंभीमबलंप्रसह्य॥ विव्याधवीरंहृदयेतिवेगंशरेणसूर्याग्निसमप्रभेण ॥ १७॥ ततोतिविद्धोथयुधिष्ठि
रोपिसुसंप्रयुक्तेनशरेणराजन्॥ जघानमद्राधिपतिंमहात्मामुदंचलेभेऋषभःकुरूणां ॥ १८॥ ततोमुहूर्त्तादिवपार्थिवेंद्रोलब्ध्वासंज्ञांक्रोधसंरक्तनेत्रः॥ शतेन
पार्थंत्वरितोजघानसहस्रनेत्रप्रतिमप्रभावः ॥ १९॥ त्वरंस्ततोधर्मसुतोमहात्माशल्यस्यकोपान्नवभिःपृषत्कैः ॥ भित्वाह्युरस्तपनीयंचवर्मजघानषड्भिस्त्वप
रैःपृषत्कैः॥ २० ॥ ततस्तुमद्राधिपतिःप्रकृष्टंधनुर्विकृष्यव्यसृजत्पृषत्कान्॥ द्वाभ्यांशराभ्यांचतथैवराज्ञश्चिच्छेदचापंकुरुपुंगवस्य ॥ २१॥ नवंततोन्यत्सम
रेप्रगृह्यराजाधनुर्घोरतरंमहात्मा ॥ शल्यंतुविव्याधशरैःसमंताद्यथामहेंद्रोनमुचिंशिताग्रैः॥ २२ ॥ ततस्तुशल्येनवभिःपृषत्कैर्भीमस्यराज्ञश्चयुधिष्ठिरस्य ॥
निकृत्यरौक्मेपटुवर्मणीतयोर्विदारयामासभुजौमहात्मा ॥ २३ ॥ ततोपरेणज्वलनार्कतेजसाक्षुरेणराज्ञोधनुरुन्ममाथ ॥ कृपश्चतस्यैवजघानसूतंषड्भिःशरैः
सोभिमुखःपपात॥ २४ ॥ मद्राधिपश्चापियुधिष्ठिरस्यशरैश्चतुर्भिर्निजघानवाहान्॥ वाहांश्चहत्वाव्यकरोन्महात्मायोधक्षयंधर्मसुतस्यराज्ञः॥ २५ ॥ तथाकृ
तेराजनिभीमसेनोमद्राधिपस्याथततोमहात्मा॥ छित्वाधनुर्वेगवताशरेणद्वाभ्यामविध्यत्सुभृशंनरेंद्रं ॥ २६॥ तथापरेणास्यजहारयंतुःकायाच्छिरःसंहननी
यमध्यात्॥ जघानचाश्वांश्चतुरःसुशीघ्रंतथाभृशंकुपितोभीमसेनः॥ २७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ कर्मयुद्धरूपं अवशिष्टंस्वस्यभागंचनिशम्यालोच्यशल्यवधेमनःकृत्वाइंद्रावरजस्यकृष्णस्ययथोक्तंवचनंचक्रेइत्यन्वयः

तमग्रणीःसर्वधनुर्धराणामेकंचरंतंसमरेतिवेगं ॥ भीमःशतेनव्यकिरच्छराणांमाद्रीपुत्रःसहदेवस्तथैव ॥ २८ ॥ तैःसायकैर्मोहितंवीक्ष्यशल्यंभीमःशरैरस्यच
कर्त्तवर्म ॥ सभीमसेनेननिकृत्तवर्मामद्राधिपश्चर्मसहस्रतारं ॥ २९ ॥ प्रगृह्यखड्गंचरथान्महात्माप्रस्कंद्यकुंतीसुतमभ्यधावत् ॥ छित्वारथेषांनकुलस्यसोथ
युधिष्ठिरंभीमवलोऽभ्यधावत् ॥ ३० ॥ तंचापिराजानमथोत्पतंतंक्रुद्धंयथैवांतकमापतंतं ॥ धृष्टद्युम्नोद्रौपदेयाःशिखंडीशिनेश्चनप्तासहसापरीयुः ॥ ३१ ॥ अ
थास्यचर्माप्रतिमंन्यकृंतद्भीमोमहात्मानवभिःपृषत्कैः ॥ खड्गंचभल्लैर्निचकर्त्तमुष्टौनदन्प्रहृष्टस्तवसैन्यमध्ये ॥ ३२ ॥ तत्कर्मभीमस्यसमीक्ष्यहृष्टास्तेपांडवानां
प्रवरारथौघाः ॥ नादंचचक्रुर्भृशमुत्स्मयंतःशंखांश्चदध्मुःशशिसन्निकाशान् ॥ ३३ ॥ तेनाथशब्देनविभीषणेनतथाभितप्तंबलमप्रधृष्यं ॥ कांदिग्भूतंरुधिरे
णोक्षितांगंविसंज्ञकल्पंचतदाविषण्णं ॥ ३४ ॥ समद्रराजःसहसाविकीर्णोभीमाग्रगैःपांडवयोधमुख्यैः ॥ युधिष्ठिरस्याभिमुखंजवेनसिंहोयथाम्रगहेतोःप्रया
तः ॥ ३५ ॥ सधर्मराजोनिहताश्वसूतःक्रोधेनदीप्तोज्वलनप्रकाशः ॥ दृष्ट्वाचमद्राधिपतिंस्मतूर्णंसमभ्यधावत्तमरिंबलेन ॥ ३६ ॥ गोविंदवाक्यंत्वरितंविचिं
त्यदध्रेमतिंशल्यविनाशनाय ॥ सधर्मराजोनिहताश्वसूतोरथेतिष्ठन्शक्तिमेवाभ्यकांक्षत् ॥ ३७ ॥ तच्चापिशल्यस्यनिशम्यकर्ममहात्मनोभागमथावशिष्टं ॥
कृत्वामनःशल्यवधेमहात्मायथोक्तमिंद्रावरजस्यचक्रे ॥ ३८ ॥ सधर्मराजोमणिहेमदंडांजग्राहशक्तिंकनकप्रकाशां ॥ नेत्रेचदीप्तेसहसाविवृत्यमद्राधिपंक्रु
द्धमनानिरैक्षत् ॥ ३९ ॥ निरीक्षितोसौनरदेवराज्ञापूतात्मनानिर्हतकल्मषेण ॥ आसीन्नयद्भस्मसान्मद्रराजस्तदद्भुतंमेप्रतिभातिराजन् ॥ ४० ॥ ततस्तुशक्तिं
रुचिरोग्रदंडांमणिप्रवेकोज्ज्वलितांप्रदीप्तां ॥ चिक्षेपवेगात्सुभृशंमहात्मामद्राधिपायप्रवरःकुरूणां ॥ ४१ ॥ दीप्तामथैनांप्रहितांबलेनसविस्फुलिंगांसहसापतं
तीं ॥ प्रैक्षंतसर्वेकुरवःसमेतादिवोयुगांतेमहतीमिवोल्कां ॥ ४२ ॥ तांकालरात्रीमिवपाशहस्तांयमस्यधात्रीमिवचोग्ररूपां ॥ सब्रह्मदंडप्रतिमाममोघांसस
र्जयत्तोयुधिधर्मराजः ॥ ४३ ॥ गंधस्रगग्र्यासनपानभोजनैरभ्यर्चितांपांडुसुतैःप्रयत्नात् ॥ सांवर्त्तकाग्निप्रतिमांज्वलंतींकृत्यामथर्वांगिरसीमिवोग्रां ॥
॥ ४४ ॥ ईशानहेतोःप्रतिनिर्मितांतांत्वष्टारिपूणामसुदेहभक्ष्यां ॥ भूम्यंतरिक्षादिजलाशयानिप्रसह्यभूतानिनिहंतुमीशां ॥ ४५ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ अंतरिक्षादीत्यादिनाग्निवायू ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ तोयमिवसुप्रवेशांगां अप्रसक्ताअप्रतिहतां नृपतेःशल्यस्य ॥ ५० ॥ ५१ ॥५२॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

घंटापताकांमणिवज्रनालांवैडूर्यचित्रांतपनीयदंडां ॥ त्वष्ट्राप्रयत्नान्नियमेनक्लृप्तांब्रह्मद्विषामंतकरीममोघां॥४६॥ बलप्रयत्नादधिरूढवेगांमंत्रैश्चघोरैरभिमं
न्त्र्ययत्नात् ॥ ससर्जमार्गेणचतांपरेणवधायमद्राधिपतेस्तदानीं ॥ ४७ ॥ हतोसिपापेत्यभिगर्जमानोरुद्रोंधकायांतकरंयथेषुं ॥ प्रसार्यबाहुंसुदृढंसुपाणिंक्रो
धेननृत्यन्निवधर्मराजः ॥ ४८ ॥ तांसर्वशक्त्याप्रहितांसुशक्तिंयुधिष्ठिरेणाप्रतिवार्यवीर्यां ॥ प्रतिग्रहायाभिननर्दशल्यःसम्यग्घुतामग्निरिवाज्यधारां ॥ ४९ ॥
सातस्यमर्माणिविदार्यशुभ्रमुरोविशालंचतथैवभित्वा ॥ विवेशगांतोयमिवाप्रसक्तायशोविशालंनृपतेर्दहंती ॥ ५० ॥ नासाक्षिकर्णास्यविनिःसृतेनप्रस्यं
दताचव्रणसंभवेन ॥ संसिक्तगात्रोरुधिरेणसोभूत्क्रौंचोयथास्कंदहतोमहाद्रिः ॥ ५१ ॥ प्रसार्यबाहूचरथाद्गतोगांसंछिन्नवर्माकुरुनंदनेन ॥ महेंद्रवाहप्रतिमो
महात्मावज्राहतंशृंगमिवाचलस्य ॥ ५२ ॥ बाहूप्रसार्याभिमुखोधर्मराजस्यमद्रराट् ॥ ततोनिपतितोभूमाविंद्रध्वजइवोच्छ्रितः ॥ ५३ ॥ सतथाभिन्नसर्वा
गोरुधिरेणसमुक्षितः ॥ प्रत्युद्गतइवप्रेम्णाभूम्यासनरपुंगवः ॥ ५४ ॥ प्रिययाकांतयाकांतःपतमानइवोरसि ॥ चिरंभुक्त्वावसुमतींप्रियांकांतामिवप्रभुः ॥
॥ ५५ ॥ सर्वैरंगैःसमाश्लिष्यप्रसुप्तइवचाभवत् ॥ धर्म्येधर्मात्मनायुद्धेनिहतेधर्मसूनुना ॥ ५६ ॥ सम्यग्घुतइवस्विष्टःप्रशांतोग्निरिवाध्वरे ॥ शक्त्याविभिन्नह
दयंविप्रविद्धायुधध्वजं ॥ ५७ ॥ संशांतमपिमद्रेशंलक्ष्मीर्नैवविमुंचति ॥ ततोयुधिष्ठिरश्चापमादायेंद्रधनुष्प्रभं ॥ ५८ ॥ व्यधमद्द्विषतःसंख्येखगराडिवपन्नगा
न् ॥ देहान्सुनिशितैर्भल्लैरिपूणांनाशयन्क्षणात् ॥ ५९ ॥ ततःपार्थस्यबाणौघैरावृताःसैनिकास्तव ॥ निमीलिताक्षाःक्षिण्वंतोभृशमन्योन्यमर्दिताः ॥ ६० ॥
क्षरंतोरुधिरंदेहैर्विपन्नायुधजीविताः ॥ ततःशल्येनिपतितेमद्रराजानुजोयुवा ॥ ६१ ॥ भ्रातुस्तुल्योगुणैःसर्वैरथीपांडवमभ्ययात् ॥ विव्याधचनरश्रेष्ठोनारा
चैर्बहुभिस्त्वरन् ॥ ६२ ॥ हतस्यापचितिंभ्रातुश्चिकीर्षुर्युद्धदुर्मदः ॥ तंविव्याधाशुगैःषड्भिर्धर्मराजस्त्वरन्निव ॥ ६३ ॥ कार्मुकंचास्यचिच्छेदक्षुराभ्यांध्वजमेव
च ॥ ततोस्यदीप्यमानेनसुदृढेनशितेनच ॥ ६४ ॥ प्रमुखेवर्त्तमानस्यभल्लेनापाहरच्छिरः ॥ सकुंडलंतद्ददृशेपतमानंशिरोरथात् ॥ ६५ ॥ पुण्यक्षयमनुप्राप्यप
तन्स्वर्गादिवच्युतः ॥ तस्यापकृत्तशीर्षंतुशरीरंपतितंरथात् ॥ ६६ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ स्वर्गात्स्वर्गसुखात्च्युतोभ्रष्टःअतएवपतन्नतस्मादेव ॥ ६६ ॥

॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥

रुधिरेणावसिक्तांगंदृष्ट्वासैन्यमभज्यत ॥ विचित्रकवचेतस्मिन्हतेमद्रनृपानुजे ॥ ६७ ॥ हाहाकारंप्रकुर्वाणाःकुरवोभिप्रदुद्रुवुः ॥ शल्यानुजंहतंदृष्ट्वातावका
स्त्यक्तजीविताः ॥ ६८ ॥ वित्रेसुःपांडवभयाद्रजोध्वस्तास्तदाभृशं ॥ तांस्तथाभज्यमानांस्तुकौरवान्भरतर्षभ ॥ ६९ ॥ शिनेर्नप्ताकिरन्बाणैरभ्यवर्ततसात्य
किः ॥ तमायांतंमहेष्वासंदुष्प्रसह्यंदुरासदं ॥ ७० ॥ हार्दिक्यस्त्वरितोराजन्प्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ तौसमेतौमहात्मानौवार्ष्णेयौवरवाजिनौ ॥ ७१ ॥ हार्दिक्यः
सात्यकिश्चैवसिंहाविवबलोत्कटौ ॥ इषुभिर्विमलाभासैश्छादयंतौपरस्परं ॥ ७२ ॥ अर्चिर्भिरिवसूर्यस्यदिवाकरसमप्रभौ ॥ चापमार्गबलोद्धूतान्मार्गणान्वृ
ष्णिसिंहयोः ॥ ७३ ॥ आकाशगानपश्यामपतंगानिवशीघ्रगान् ॥ सात्यकिंदशभिर्विध्वाहयांश्चास्यत्रिभिःशरैः ॥ ७४ ॥ चापमेकेनचिच्छेदहार्दिक्योनतप
र्वणा ॥ तन्निकृत्तंधनुःश्रेष्ठमपास्यशिनिपुंगवः ॥ ७५ ॥ अन्यदादत्तवेगेनवेगवत्तरमायुधं ॥ तदादायधनुःश्रेष्ठंवरिष्ठःसर्वधन्विनां ॥ ७६ ॥ हार्दिक्यंदशभि
र्बाणैःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ ततोरथंयुगेषांचच्छित्वाभल्लैःसुसंयतैः ॥ ७७ ॥ अश्वांस्तस्यावधीत्तूर्णमुभौचपार्ष्णिसारथी ॥ ततस्तंविरथंदृष्ट्वाकृपःशारद्वतःप्र
भो ॥ ७८ ॥ अपोवाहततःक्षिप्रंरथमारोप्यवीर्यवान् ॥ मद्रराजेहतेराजन्विरथेकृतवर्मणि ॥ ७९ ॥ दुर्योधनबलंसर्वंपुनरासीत्पराङ्मुखं ॥ तत्परेनान्वबुध्यंतसै
न्येनरजसावृते ॥ ८० ॥ बलंतुहतभूयिष्ठंतत्तदासीत्पराङ्मुखं ॥ ततोमुहूर्त्तात्तेपश्यन्रजोभौमंसमुत्थितं ॥ ८१ ॥ विविधैःशोणितस्रावैःप्रशांतंपुरुषर्षभ ॥ ततो
दुर्योधनोदृष्ट्वाभग्नंस्वबलमंतिकात् ॥ ८२ ॥ जवेनापततःपार्थानेकःसर्वानवारयत् ॥ पांडवान्सरथान्दृष्ट्वाधृष्टद्युम्नंचपार्षतं ॥ ८३ ॥ आनर्त्तंचदुराधर्षंशितैर्बा
णैरवारयत् ॥ तंपरेनाभ्यवर्त्तंतमर्त्यामृत्युमिवागतं ॥ ८४ ॥ अथान्यंरथमास्थायहार्दिक्योपिन्यवर्तत ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजात्वरमाणोमहारथः ॥ ८५ ॥ चतु
र्भिर्निजघानाश्वान्पत्रिभिःकृतवर्मणः ॥ विव्याधगौतमंचापिषड्भिर्भल्लैःसुतेजनैः ॥ ८६ ॥ अश्वत्थामाततोराज्ञाहताश्वंविरथीकृतं ॥ तमपोवाहहार्दिक्यंस्वरथे
नयुधिष्ठिरात् ॥ ८७ ॥ ततःशारद्वतःषड्भिःप्रत्यविध्यद्युधिष्ठिरं ॥ विव्याधचाश्वान्निशितैस्तस्याष्टाभिःशिलीमुखैः ॥ ८८ ॥ एवमेतन्महाराजयुद्धशेषमवर्त्तत ॥
तवदुर्मंत्रितेराजन्सहपुत्रस्यभारत ॥ ८९ ॥ तस्मिन्महेष्वासधरेविशस्तेसंग्राममध्येकुरुपुंगवेन ॥ पार्थाःसमेताःपरमप्रहृष्टाःशंखान्प्रदध्मुर्हतमीक्ष्यशल्यं ॥ ९० ॥

॥ ९१ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥ ॥७॥ ॥७॥ शल्येइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

युधिष्ठिरंचप्रशशंसुराजौपुराकृतेवृत्रवधेयथेंद्रं ॥ चक्रुश्चनानाविधवाद्यशब्दान्निनादयंतोवसुधांसमेताः ॥ ९१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्यवधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच शल्येथनिहतेराजन्मद्रराजपदानुगाः ॥ रथाःसप्तशतावीरानिर्ययुर्महतोबलात् ॥ १ ॥ दुर्योधनस्तुद्विरदमारुह्याचलसन्निभं ॥ छत्रेणध्रियमाणेनवीज्यमानश्चचामरैः ॥ २ ॥ नगंतव्यंनगंतव्यमितिमाद्रानवारयत् ॥ दुर्योधनेनतेवीरावार्यमाणाःपुनःपुनः ॥ ३ ॥ युधिष्ठिरंजिघांसंतःपांडूनांप्राविशन्बलं ॥ तेतुशूरामहाराजकृतचित्ताश्चयोधने ॥ ४ ॥ धनुःशब्दंमहत्कृत्वासहायुध्यंतपांडवैः ॥ श्रुत्वाचनिहतंशल्यंधर्मपुत्रंचपीडितं ॥ ५ ॥ मद्रराजप्रियेयुक्तैर्मद्रकाणांमहारथैः ॥ आजगामततःपार्थोगांडीवंविक्षिपन्धनुः ॥ ६ ॥ पूरयन्रथघोषेणदिशःसर्वामहारथः ॥ ततोर्जुनश्चभीमश्चमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ ७ ॥ सात्यकिश्चनरव्याघ्रोद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचपंचालाःसहसोमकैः ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरंपरीप्संतःसमंतात्पर्यवारयन् ॥ तेसमंतात्परिवृताःपांडवाःपुरुषर्षभाः ॥ ९ ॥ क्षोभयंतिस्मतांसेनांमकराःसागरंयथा ॥ वृक्षानिवमहावाताःकंपयंतिस्मतावकान् ॥ १० ॥ पुरोवातेनगंगेवक्षोभ्यमाणामहानदी ॥ अक्षोभ्यततदाराजन्पांडूनांध्वजिनीततः ॥ ११ ॥ प्रस्कंद्यसेनांमहतींमहात्मानोमहारथाः ॥ बहवश्चुक्रुशुस्तत्रक्कसराजायुधिष्ठिरः ॥ १२ ॥ भ्रातरोवास्यतेशूराहृश्यंतेनेहकेनच ॥ धृष्टद्युम्नोथशैनेयोद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ १३ ॥ पंचालाश्चमहावीर्याःशिखंडीचमहारथः ॥ एवंतान्वादिनःशूरान्द्रौपदेयामहारथाः ॥ १४ ॥ अभ्यघ्नन्युयुधानश्चमद्रराजपदानुगान् ॥ चक्रैर्विमथितैःकेचित्केचिच्छिन्नैर्महाध्वजैः ॥ १५ ॥ तेहृश्यंतेपिसमरेतावकानिहताःपरैः ॥ आलोक्यपांडवान्युद्धेयोधाराजन्समंततः ॥ १६ ॥ वार्यमाणाययुर्वेगात्पुत्रेणतवभारत ॥ दुर्योधनश्चतान्वीरान्वारयामाससांत्वयन् ॥ १७ ॥ नचास्यशासनंकेचित्तत्रचक्रुर्महारथाः ॥ ततोगांधारराजस्यपुत्रःशकुनिरब्रवीत् ॥ १८ ॥ दुर्योधनंमहाराजवचनंवचनक्षमः ॥ किंनःसंप्रेक्षमाणानांमद्राणांहन्यतेबलं ॥ १९ ॥ नयुक्तमेतत्समरेत्वयितिष्ठतिभारत ॥ सहितैश्चापियोद्धव्यमित्येषसमयःकृतः ॥ २० ॥ अथकस्मात्परानेवघ्नतोमर्षयसेनृप ॥ दुर्योधनउवाच वार्यमाणामयापूर्वंनैतेचक्रुर्वचोमम ॥ २१ ॥ एतेविनिहताःसर्वेप्रस्कन्नाःपांडुवाहिनीं ॥ शकुनिरुवाच नभर्तुःशासनंवीरारणेकुर्वंत्यमर्षिताः ॥ २२ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रस्कन्नाःप्रपन्नाः ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टादशो

अलंक्रोद्धुमथैतेषांनायंकालउपेक्षितुं ॥ यामःसर्वेचसंभूयसवाजिरथकुंजराः ॥ २३ ॥ परित्रातुंमहेष्वासान्मद्रराजपदानुगान् ॥ अन्योन्यंपरिरक्षामोयत्नेनम
हतान्नृप ॥ २४ ॥ एवंसर्वेनुसंचिंत्यप्रययुर्यत्रसैनिकाः ॥ संजयउवाच एवमुक्तस्तदाराजाबलेनमहतावृतः ॥ २५ ॥ प्रययौसिंहनादेनकंपयन्निवमेदि
नीं ॥ हतविध्यतगृह्णीतप्रहरध्वंनिकृंतत ॥ २६ ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दस्तवसैन्यस्यभारत ॥ पांडवास्तुरणेदृष्ट्वामद्रराजपदानुगान् ॥ २७ ॥ सहितानभ्यवर्त्तंतगु
ल्ममास्थायमध्यमं ॥ तेमुहूर्त्ताद्रणेवीराहस्ताहस्तिविशांपते ॥ २८ ॥ निहताःप्रत्यदृश्यंतमद्रराजपदानुगाः ॥ ततोनःसंप्रयातानांहतामद्रास्तरस्विनः ॥ २९ ॥
हृष्टाःकिलकिलाशब्दमकुर्वन्सहिताःपरे ॥ उत्थितानिकबंधानिसमदृश्यंतसर्वशः ॥ ३० ॥ पपातमहतीचोल्कामध्येनादित्यमंडलं ॥ रथैर्भग्नैर्युगाक्षैश्चनिहतै
श्चमहारथैः ॥ ३१ ॥ अश्वैर्निपतितैश्चैवसंछन्नाभूद्वसुंधरा ॥ वातायमानैस्तुरगैर्युगासक्तैस्ततस्ततः ॥ ३२ ॥ अदृश्यंतमहाराजयोधास्तत्ररणाजिरे ॥ भग्नच
क्रान्रथान्केचिदहरंस्तुरगारणे ॥ ३३ ॥ रथार्धंकेचिदादायदिशोदशविबभ्रमुः ॥ तत्रतत्रव्यदृश्यंतयोक्त्रैःश्लिष्टाःस्मवाजिनः ॥ ३४ ॥ रथिनःपतमानाश्चदृश्यं
तेस्मनरोत्तमाः ॥ गगनात्प्रच्युताःसिद्धाःपुण्यानामिवसंक्षये ॥ ३५ ॥ निहतेषुचशूरेषुमद्रराजानुगेषुवै ॥ अस्मानापततश्चापिदृष्ट्वापार्थमहारथाः ॥ ३६ ॥
अभ्यवर्त्तंतवेगेनजयगृद्धाःप्रहारिणः ॥ बाणशब्दरवान्कृत्वाविमिश्रान्शंखनिःस्वनैः ॥ ३७ ॥ अस्मांस्तुपुनरासाद्यलब्धलक्षाःप्रहारिणः ॥ शरासनानिधुन्वा
नाःसिंहनादान्प्रचुक्रुशुः ॥ ३८ ॥ ततोहतमभिप्रेक्ष्यमद्रराजबलंमहत् ॥ मद्रराजंचसमरेदृष्ट्वाशूरंनिपातितं ॥ ३९ ॥ दुर्योधनबलंसर्वंपुनरासीत्पराङ्मुखं ॥ व
ध्यमानंमहाराजपांडवैर्जितकाशिभिः ॥ दिशोभेजेथसंभ्रांतंभ्रामितंदृढधन्विभिः ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टादशोऽध्यायः
॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच पातितेयुधिदुर्धर्षेमद्रराजेमहारथे ॥ तावकास्तवपुत्राश्चप्रायशोविमुखाभवन् ॥ १ ॥ वणिजोनाविभिन्नायां
यथागाधेऽप्लुवेर्णवे ॥ अपारेपारमिच्छंतोहतेशूरेमहात्मना ॥ मद्रराजेमहाराजवित्रस्ताःशरविक्षताः ॥ २ ॥ अनाथानाथमिच्छंतोमृगाःसिंहार्दिताइव ॥ वृषा
यथाभग्नशृंगाःशीर्णदंतायथागजाः ॥ ३ ॥ मध्याह्नेप्रत्यपायामनिर्जिताजातशत्रुणा ॥ नसंधातुमनीकानिनचराजन्पराक्रमे ॥ ४ ॥ आसीद्बुद्धिर्हतेशल्ये
भूयोयोधस्यकस्यचित् ॥ भीष्मेद्रोणेचनिहतेसूतपुत्रेचभारत ॥ ५ ॥ ध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ पातितेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥
यद्दुःखंतवयोधानांभयंचासीद्विशांपते॥ तद्भयंसचनःशोकोभूयएवाभ्यवर्त्तत ॥ ६ ॥ निराशाश्चजयेतस्मिन्हतेशल्येमहारथे ॥ हतप्रवीराविध्वस्तानिकृत्ता
श्चशितैःशरैः॥ ७॥ मद्रराजेहतेराजन्योधास्तेप्राद्रवन्भयात्॥ अश्वानन्येगजानन्येरथानन्येमहारथाः॥ ८ ॥ आरुह्यजवसंपन्नाःपादाताःप्राद्रवंस्तथा॥ द्वि
साहस्राश्चमातंगागिरिरूपाःप्रहारिणः॥ ९ ॥ संप्राद्रवन्हतेशल्येअंकुशांगुष्ठनोदिताः॥ तेरणाद्भरतश्रेष्ठतावकाःप्राद्रवन्दिशः॥ १० ॥ धावतश्चाप्यपश्यामश्व
समानान्शराहतान्॥ तान्प्रभग्नान्द्रुतान्दृष्ट्वाहतोत्साहान्पराजितान् ॥ ११ ॥ अभ्यवर्त्तंतपंचालाःपांडवाश्चजयैषिणः॥ बाणशब्दरवाश्चापिसिंहनादाश्चपु
ष्कलाः॥ १२ ॥ शंखशब्दश्चशूराणांदारुणःसमपद्यत॥ दृष्ट्वातुकौरवंसैन्यंभयत्रस्तंप्रविद्रुतं ॥ १३ ॥ अन्योन्यंसमभाषंतपंचालाःपांडवैःसह॥ अद्यराजास
त्यधृतिर्हतामित्रोयुधिष्ठिरः॥ १४॥ अद्यदुर्योधनोहीनोदीप्तायान्नृपतिश्रियः॥ अद्यश्रुत्वाहतंपुत्रंधृतराष्ट्रोजनेश्वरः॥ १५॥ विह्वलःपतितोभूमौकिल्बिषंप्रति
पद्यतां॥ अद्यजानातुकौंतेयंसमर्थंसर्वधन्विनां॥ १६॥ अद्यात्मानंचदुर्मेधागर्हयिष्यतिपापकृत्॥ अद्यक्षत्तुर्वचःसत्यंस्मरतांब्रुवतोहितं॥ १७ ॥ अद्यप्रभृति
पार्थंचप्रेष्यभूतइवाचरन्॥ विजानातुनृपोदुःखंयत्प्राप्तंपांडुनंदनैः॥ १८॥ अद्यकृष्णस्यमाहात्म्यंविजानातुमहीपतिः॥ अद्यार्जुनधनुर्घोषंघोरंजानातुसंयुगे
॥ १९ ॥ अस्त्राणांचबलंसर्वंबाह्वोश्चबलमाहवे॥ अद्यज्ञास्यतिभीमस्यबलंघोरंमहात्मनः ॥ २० ॥ हतेदुर्योधनेयुद्धेशक्रेणेवासुरेबले॥ यत्कृतंभीमसेनेनदुः
शासनवधेतदा॥ २१ ॥ नान्यःकर्त्तास्तिलोकेस्मिन्नृतेभीमान्महाबलात्॥ अद्यज्येष्ठस्यजानीतांपांडवस्यपराक्रमं॥ २२॥ मद्रराजंहतंश्रुत्वादेवैरपिसुदुःसहं॥
अद्यज्ञास्यतिसंग्रामेमाद्रीपुत्रौसुदुःसहौ ॥ २३ ॥ निहतेसौबलेवीरेप्रवीरेषुचसर्वशः ॥ कथंजयोनतेषांस्याद्येषांयोद्धाधनंजयः ॥ २४ ॥ सात्यकिर्भीमसेन
श्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ द्रौपद्यास्तनयाःपंचमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ २५॥ शिखंडीचमहेष्वासोराजाचैवयुधिष्ठिरः ॥ येषांचजगतोनाथोनाथःकृष्णोजनार्दनः
॥ २६ ॥ कथंतेषांजयोनस्याद्येषांधर्मोव्यपाश्रयः॥ भीष्मंद्रोणंचकर्णंचमद्रराजानमेवच ॥ २७॥ तथान्यान्नृपतीन्वीरान्शतशोथसहस्रशः ॥ कोन्यःशक्तो
रणेजेतुमृतेपार्थाद्युधिष्ठिरात्॥ २८॥ यस्यनाथोहृषीकेशःसदासत्ययशोनिधिः॥ इत्येवंवदमानास्तेहर्षेणमहतायुताः॥ २९॥ प्रभग्नांस्तावकान्योधान्संदृष्टाः
पृष्ठतोन्वयुः॥ धनंजयोरथानीकमभ्यवर्ततवीर्यवान्॥ ३०॥

माद्रीपुत्रौचशकुनिंसात्यकिश्चमहारथः॥ तान्प्रेक्ष्यद्रवतःसर्वान्भीमसेनभयार्दितान्॥ ३१ ॥ दुर्योधनस्तदासूतमब्रवीद्विजयायच ॥ मामतिक्रमतेपार्थोधनु
ष्पाणिमवस्थितं॥ ३२ ॥ जघनेसर्वसैन्यानांममाश्वान्प्रतिपादय॥ जघनेयुध्यमानंहिकौंतेयोमांसमंततः॥ ३३ ॥ नोत्सहेदभ्यतिक्रांतुंवेलामिवमहोदधिः॥
पश्यसैन्यंमहत्सूतपांडवैःसमभिद्रुतं॥ ३४॥ सैन्यरेणुंसमुद्धूतंपश्यस्वैनंसमंततः ॥ सिंहनादांश्चबहुशःशृणुघोरान्भयावहान् ॥ ३५ ॥ तस्माद्याहिशनैःसूत
जघनंपरिपालय॥ मयिस्थितेचसमरेनिरुद्धेषुचपांडुषु॥ ३६॥ पुनरावर्त्ततेतूर्णंमामकंबलमोजसा॥ तच्छ्रुत्वातवपुत्रस्यशूरार्यसदृशंवचः ॥ ३७ ॥ सारथि
र्हेमसंछन्नान्शनैरश्वानचोदयत्॥ गजाश्वरथिभिर्हीनास्त्यक्तात्मानःपदातयः॥ ३८॥ एकविंशतिसाहस्राःसंयुगायावतस्थिरे ॥ नानादेशसमुद्भूतानानान
गरवासिनः॥ ३९॥ अवस्थितास्तदायोधाःप्रार्थयंतोमहद्यशः॥ तेषामापततांतत्रसंहृष्टानांपरस्परं ॥ ४० ॥ संमर्दःसुमहान्जज्ञेघोररूपोभयानकः ॥ भीम
सेनस्तदाराजन्धृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ ४१ ॥ बलेनचतुरंगेणनानादेश्यानवारयत्॥ भीममेवाभ्यवर्त्तंतरणेन्येतुपदातयः॥ ४२ ॥ प्रक्ष्वेड्यास्फोट्यसंहृष्टावीरलो
कंयियासवः॥ आसाद्यभीमसेनंतुसंरब्धायुद्धदुर्मदाः॥ ४३॥ धार्त्तराष्ट्राविनेदुर्हिनान्यामकथयन्कथां ॥ परिवार्यरणेभीमंनिजघ्नुस्तेसमंततः ॥ ४४ ॥ सव
ध्यमानःसमरेपदातिगणसंवृतः॥ नचचालततःस्थानान्मैनाकइवपर्वतः॥ ४५ ॥ तेतुक्रुद्धामहाराजपांडवस्यमहारथं॥ निग्रहीतुंप्रवृत्ताहियोधांश्चान्यानवा
रयत्॥४६॥ अक्रुध्यतरणेभीमस्तैस्तदापर्यवस्थितैः॥ सोवतीर्यरथात्तूर्णंपदातिःसमवस्थितः॥४७॥ जातरूपप्रतिच्छन्नांप्रगृह्यमहतींगदां॥ अवधीत्तावका
न्योधान्दंडपाणिरिवांतकः॥४८॥ विप्रहीणरथाश्वांस्तानवधीत्पुरुषर्षभः॥ एकविंशतिसाहस्रान्पदातीन्समपोथयत् ॥ ४९॥ हत्वातत्पुरुषानीकंभीमःसत्य
पराक्रमः॥ धृष्टद्युम्नंपुरस्कृत्यनचिरात्प्रत्यदृश्यत॥ ५०॥ पादातानिहताभूमौशिश्यिरेरुधिरोक्षिताः॥ संभग्नाइववातेनकर्णिकाराःसुपुष्पिताः॥ ५१ ॥ नाना
शस्त्रसमायुक्तानानाकुंडलधारिणः॥ नानाजात्याहतास्तत्रनानादेशसमागताः॥ ५२ ॥ पताकाध्वजसंछन्नंपदातीनांमहद्बलं॥ निकृत्तंविबभौरौद्रंघोररूपं
भयावहं॥ ५३॥ युधिष्ठिरपुरोगाश्चसहसैन्यामहारथाः॥ अभ्यधावन्महात्मानंपुत्रंदुर्योधनंतव॥ ५४॥ तेसर्वेतावकान्दृष्ट्वामहेष्वासान्पराङ्मुखान्॥ नात्य
वर्त्तंततेपुत्रंवेलेवमकरालयं॥ ५५॥ तदद्भुतमपश्यामतवपुत्रस्यपौरुषं॥ यदेकंसहिताःपार्थानशेकुरतिवर्त्तितुं॥ ५६॥

॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥६८॥६९॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनविंशोऽध्यायः॥ १९॥ ॥ ॥ सन्निवृत्तेइति॥१॥२॥ ३ ॥ ४॥

नातिदूरापयातंतुकृतबुद्धिंपलायने॥ दुर्योधनःस्वकंसैन्यमब्रवीद्भृशविक्षतं॥ ५७॥ नतंदेशंप्रपश्यामिपृथिव्यांपर्वतेषुच॥ यत्रयातान्नवाहन्युःपांडवाःकिं
स्तेनवः॥ ५८॥ अल्पंचबलमेतेषांकृष्णौचभृशविक्षतौ॥ यदिसर्वेत्रतिष्ठामोध्रुवंनोविजयोभवेत्॥ ५९॥ विप्रयातांस्तुवोभिन्नान्पांडवाःकृतविप्रियाः॥
अनुसृत्यहनिष्यंतिश्रेयान्नःसमरेवधः॥ ६०॥ शृण्वंतुक्षत्रियाःसर्वेयावंतोत्रसमागताः॥ यदाशूरंचभीरुंचमारयत्यंतकःसदा॥ ६१॥ कोनमूढोनयुध्येतपु
रुषःक्षत्रियोध्रुवं॥ श्रेयोनोभीमसेनस्यक्रुद्धस्याभिमुखेस्थितं॥ ६२॥ सुखःसांग्रामिकोमृत्युःक्षत्रधर्मेणयुध्यतां॥ मर्त्येनावश्यमर्तव्यंगृहेष्वपिकदाचन॥
॥ ६३॥ युध्यतःक्षत्रधर्मेणमृत्युरेषसनातनः॥ हत्वेहसुखमाप्नोतिहतःप्रेत्यमहत्फलं॥ ६४॥ नयुद्धधर्माच्छ्रेयान्वैपंथाःस्वर्गस्यकौरवाः॥ अचिरेणैवताँल्लो
कान्हतोयुद्धेसमश्नुते॥ ६५॥ श्रुत्वातद्वचनंतस्यपूजयित्वाचपार्थिवाः॥ पुनरेवाभ्यवर्त्तंतपांडवानाततायिनः॥ ६६॥ तानापततएवाशुव्यूढानीकाःप्रहारि
णः॥ प्रत्युद्ययुस्तदापार्थाजयगृद्धाःप्रमन्यवः॥६७॥ धनंजयोरथेनाजावभ्यवर्त्ततवीर्यवान्॥ विश्रुतंत्रिषुलोकेषुव्याक्षिपन्गांडिवंधनुः॥६८॥ माद्रीपुत्रौच
शकुनिंसात्यकिश्चमहाबलः॥ जवेनाभ्यपतन्हृष्टायत्तावैतावकंबलं॥ ६९॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेएकोनविंशोऽध्यायः॥ १९॥ ॥ ॥
संजयउवाज सन्निवृत्तेजनौघेतुशाल्वोम्लेच्छगणाधिपः॥ अभ्यवर्त्ततसंक्रुद्धःपांडवानांमहद्बलं॥ १॥ आस्थायसुमहानागंप्रभिन्नंपर्वतोपमं॥ दृप्तमैरा
वतप्रख्यममित्रगणमर्दनं॥ २॥ योसौमहान्भद्रकुलप्रसूतःसुपूजितोधार्त्तराष्ट्रेणनित्यं॥ सुकल्पितःशास्त्रविनिश्चयज्ञैःसदोपवाह्यःसमरेषुराजन्॥ ३॥ त
मास्थितोराजवरोबभूवयथोदयस्थःसविताक्षपांते॥ सतेननागप्रवरेणराजन्नभ्युद्ययौपांडुसुतान्समेतान्॥ ४॥ सितैःपृषत्कैर्विददारवेगैर्महेंद्रवज्रप्रतिमैः
सुघोरैः॥ ततःशरान्वैसृजतोमहारणेयोधांश्चराजन्नयतोयमालयं॥ ५॥ नास्यांतरंददृशुःस्वेपरेवायथापुरावज्रधरस्यदैत्याः॥ ऐरावणस्थस्यचमूविमर्देऽदै
त्याःपुरावासवस्येवराजन्॥ ६॥ तेपांडवाःसोमकाःसृंजयाश्चतमेकनागंददृशुःसमंतात्॥ सहस्रशोवैविचरंतमेकंयथामहेंद्रस्यगजंसमीपे॥ ७॥ संद्राव्य
माणंतुबलंपरेषांपरीतकल्पंविबभौसमंततः॥ नैवावतस्थेसमरेभृशंभयाद्विमृद्यमानंतुपरस्परंतदा॥ ८॥

पुरापूर्वंवज्रधरस्यऐरावणस्थस्यवासवस्यपुराप्रथमेचमूविमर्देदैत्याअदैत्यादेवाश्चयथाअंतरंनददृशुस्तथास्वेपरेचअस्यशाल्वस्यांतरंनददृशुरित्यन्वयः इवशब्दोवाक्यालंकारे ॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥

ततःप्रभग्नासहसामहाचमूःसापांडवीतेननराधिपेन॥दिशश्चतस्रःसहसाविधाविता गजेंद्रवेगंतमपारयंती॥ ९ ॥ दृष्ट्वाचतांवेगवतींप्रभग्नांसर्वेत्वदीयायुधि
योधमुख्याः॥अपूजयंस्तेतुनराधिपंतंदध्मुश्चशंखान्शशिसन्निकाशान्॥ १० ॥ श्रुत्वानिनादंत्वथकौरवाणांहर्षाद्विमुक्तंसहशंखशब्दैः॥ सेनापतिःपांडव
सृंजयानांपांचालपुत्रोमम्रषेनकोपात्॥ ११ ॥ ततस्तुतंवैद्विरदंमहात्माप्रत्युद्ययौत्वरमाणोजयाय॥ जंभोयथाशक्रसमागमेवैनागेंद्रमैरावणमिंद्रवाह्यं॥
॥ १२ ॥ तमापतंतंसहसातुदृष्ट्वापांचालपुत्रंयुधिराजसिंहः॥ तंवैद्विपंप्रेषयामासतूर्णंवधायराजन्द्रुपदात्मजस्य॥ १३ ॥ सतंद्विपेंद्रंसहसापतंतमविध्यदग्नि
प्रतिमैःपृषत्कैः॥कर्मारधौतैर्निशितैर्ज्वलद्भिर्नाराचमुख्यैस्त्रिभिरुग्रवेगैः॥ १४ ॥ ततोपरान्पंचशतान्महात्मानाराचमुख्यान्विससर्जकुंभे॥ सतैस्तुविद्धःपर
मद्विपोरणेतदापरावृत्यभृशंप्रदुद्रुवे॥ १५॥ तंनागराजंसहसाप्रणुन्नंविद्राव्यमाणंविनिवर्त्यशाल्वः॥ तोत्रांकुशैःप्रेषयामासतूर्णंपंचालराजस्यरथंप्रदिश्य
॥ १६॥दृष्ट्वापतंतंसहसातुनागंधृष्टद्युम्नःस्वरथाच्छीघ्रमेव॥ गदांप्रगृह्योग्रजवेनवीरोभूमिंप्रपन्नोभयविह्वलांगः॥ १७॥ सतंरथंहेमविभूषितांगंसाश्वंससूतं
सहसाविमृद्य॥उत्क्षिप्यहस्तेननदन्महाद्विपोविपोथयामासवसुंधरातले॥ १८॥पांचालराजस्यसुतंचदृष्ट्वातदार्दितंनागवरेणतेन॥ तमभ्यधावत्सहसाजवे
नभीमःशिखंडीचशिनेश्चनप्ता॥ १९॥शरैश्चवेगंसहसानिगृह्यतस्याभितोव्यापततोगजस्य॥ससंगृहीतोरथिभिर्गजोवैचचालतैर्वार्यमाणश्चसंख्ये॥२०॥
ततःपृषत्कान्प्रववर्षराजासूर्योयथारश्मिजालंसमंतात्॥तैराशुगैर्वध्यमानारथौघाःप्रदुद्रुवुःसहितास्तत्रतत्र॥ २१ ॥ तत्कर्मशाल्वस्यसमीक्ष्यसर्वेपांचाल
पुत्रान्नृपसृंजयाश्च॥हाहाकारैर्नादयंतिस्मयुद्धेद्विपंसमंताद्रुरुधुर्नराग्र्याः॥२२॥पांचालपुत्रस्त्वरितस्तुशूरोगदांप्रगृह्याचलशृंगकल्पां॥ससंभ्रमंभारतशत्रु
घातीजवेनवीरोनुससारनागं॥ २३॥ततस्तुनागंधरणीधराभंमदंस्रवंतंजलदप्रकाशं॥गदांसमाविध्यभृशंजघानपंचालराजस्यसुतस्तरस्वी॥ २४॥ सभि
न्नकुंभःसहसाविनद्यमुखात्प्रभूतंक्षतजंविमुंचन्॥पपातनागोधरणीधराभःक्षितिप्रकंपाच्चलितोयथाद्रिः॥ २५॥ निपात्यमानेतुतदागजेंद्रेहाहाकृतेतवपु
त्रस्यसैन्ये॥सशाल्वराजस्यशिनिप्रवीरोजहारभल्लेनशिरःशितेन॥ २६॥

॥ २७ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ सात्वतंकृतवर्माणं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

हृतोत्तमांगोयुधिसात्वतेनपपातभूमौसहनागराज्ञा ॥ यथाद्रिशृंगंसुमहत्प्रणुन्नंवज्रेणदेवाधिपचोदितेन ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशाल्व
वधेविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच तस्मिंस्तुनिहतेशूरेशाल्वेसमितिशोभने ॥ तवाभज्यद्बलंवेगाद्वातेनेव
महाद्रुमः ॥ १ ॥ तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वाकृतवर्मामहारथः ॥ दधारसमरेशूरःशत्रुसैन्यंमहाबलः ॥ २ ॥ सन्निवृत्तास्तुतेशूरादृष्ट्वासात्वतमाहवे ॥ शैलोपमंस्थिरंरा
जन्कीर्यमाणंशरैर्युधि ॥ ३ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकुरूणांपांडवैःसह ॥ निवृत्तानांमहाराजमृत्युंकृत्वानिवर्तनं ॥ ४ ॥ तत्राश्चर्यमभूद्युद्धंसात्वतस्यपरैःसह ॥ य
देकोवारयामासपांडुसेनांदुरासदां ॥ ५ ॥ तेषामन्योन्यसुहृदांकृतेकर्मणिदुष्करे ॥ सिंहनादःप्रहृष्टानांदिविस्पृक्सुमहानभूत् ॥ ६ ॥ तेनशब्देनवित्रस्तान्पं
चालान्भरतर्षभ ॥ शिनेर्नप्तामहाबाहुरन्वपद्यतसात्यकिः ॥ ७ ॥ ससमासाद्यराजानंक्षेमधूर्तिंमहाबलं ॥ सप्तभिर्निशितैर्बाणैरनयद्यमसादनं ॥ ८ ॥ तमायां
तंमहाबाहुंप्रवपंतंशितान्शरान् ॥ जवेनाभ्यपतद्धीमान्हार्दिक्यःशिनिपुंगवं ॥ ९ ॥ सात्वतौचमहावीर्यौधन्विनौरथिनांवरौ ॥ अन्योन्यमभिधावेतांशस्त्रप्रव
रधारिणौ ॥ १० ॥ पांडवाःसहपंचालायोधाश्चान्येनृपोत्तमाः ॥ प्रेक्षकाःसमपद्यंततयोर्घोरेसमागमे ॥ ११ ॥ नाराचैर्वत्सदंतैश्चवृष्ण्यंधकमहारथौ ॥ अभिज
घ्नतुरन्योन्यंप्रहृष्टाविवकुंजरौ ॥ १२ ॥ चरंतौविविधान्मार्गान्हार्दिक्यशिनिपुंगवौ ॥ मुहुरंतर्दधातेतौबाणवृष्ट्यापरस्परं ॥ १३ ॥ चापवेगबलोद्धूतान्मार्गणान्
वृष्णिसिंहयोः ॥ आकाशेसमपश्यामपतंगानिवशीघ्रगान् ॥ १४ ॥ तमेकंसत्यकर्माणमासाद्यहृदिकात्मजः ॥ अविध्यन्निशितैर्बाणैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ १५ ॥
सदीर्घबाहुःसंक्रुद्धस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ अष्टभिःकृतवर्माणमविध्यत्परमेषुभिः ॥ १६ ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःकृतवर्माशिलाशितैः ॥ सात्यकिंत्रिभिराहत्यध
नुरेकेनचिच्छिदे ॥ १७ ॥ निकृत्तंतद्धनुःश्रेष्ठमपास्यशिनिपुंगवः ॥ अन्यदादत्तवेगेनशैनेयःसशरंधनुः ॥ १८ ॥ तदादायधनुःश्रेष्ठंवरिष्ठःसर्वधन्विनां ॥ आरो
प्यचधनुःशीघ्रंमहावीर्योमहाबलः ॥ १९ ॥ अमृष्यमाणोधनुषश्छेदनंकृतवर्मणा ॥ कुपितोतिरथःशीघ्रंकृतवर्माणमभ्ययात् ॥ २० ॥ ततःसुनिशितैर्बाणै
र्दशभिःशिनिपुंगवः ॥ जघानसूतंचाश्वांश्चध्वजंचकृतवर्मणः ॥ २१ ॥ ततोराजन्महेष्वासःकृतवर्मामहारथः ॥ हताश्वसूतंसंप्रेक्ष्यरथंहेमपरिष्कृतं ॥ २२ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

धनुश्चिच्छेदभल्लेनसहदेवस्यमारिष ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंमाद्रीपुत्रःप्रतापवान् ॥ ११ ॥ अभ्यद्रवतराजानंप्रगृह्यान्यन्महद्धनुः ॥ ततोदुर्योधनंसंख्येविव्या
धदशभिःशरैः ॥ १२ ॥ नकुलस्तुततोवीरोराजानंनवभिःशरैः ॥ घोररूपैर्महेष्वासोविव्याधचननादच ॥ १३ ॥ सात्यकिश्चैवराजानंशरेणानतपर्वणा ॥ द्रौ
पदेयास्त्रिसप्तत्याधर्मराजश्चपंचभिः ॥ १४ ॥ अशीत्याभीमसेनश्चशरैराजानमार्पयन् ॥ समंतात्कीर्यमाणस्तुबाणसंघैर्महात्मभिः ॥ १५ ॥ नचचालम
हाराजसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ लाघवंसौष्ठवंचापिवीर्यंचापिमहात्मनः ॥ १६ ॥ अतिसर्वाणिभूतानिददृशुःसर्वमानवाः ॥ धार्त्तराष्ट्राहिराजेंद्रयोधास्तुस्वल्प
मंतरं ॥ १७ ॥ अपश्यमानाराजानंपर्यवर्त्तंतदंशिताः ॥ तेषामापततांघोरस्तुमुलःसमपद्यत ॥ १८ ॥ क्षुब्धस्यहिसमुद्रस्यप्रावृट्कालेयथास्वनः ॥ समासाद्य
रणेतेतुराजानमपराजितं ॥ १९ ॥ प्रत्युद्ययुर्महेष्वासाःपांडवानाततायिनः ॥ भीमसेनंरणेक्रुद्धोद्रोणपुत्रोन्यवारयत् ॥ २० ॥ नानाबाणैर्महाराजप्रमुक्तैःसर्व
तोदिशं ॥ नाज्ञायंतरणेवीरानदिशःप्रदिशःकुतः ॥ २१ ॥ तावुभौक्रूरकर्माणावुभौभारतदुःसहौ ॥ घोररूपमयुध्येतांकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ २२ ॥ त्रासयंतौदि
शःसर्वाज्याक्षेपकठिनत्वचौ ॥ शकुनिस्तुरणेवीरोयुधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २३ ॥ तस्याश्वांश्चतुरोहत्वासुबलस्यसुतोविभो ॥ नादंचकारबलवत्सर्वसैन्यानिको
पयन् ॥ २४ ॥ एतस्मिन्नंतरेवीरंराजानमपराजितं ॥ अपोवाहरथेनाजौसहदेवःप्रतापवान् ॥ २५ ॥ अथान्यंरथमास्थायधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ शकुनिंनवभि
र्विध्वापुनर्विव्याधपंचभिः ॥ २६ ॥ ननादचमहानादंप्रवरःसर्वधन्विनां ॥ तद्युद्धमभवच्चित्रंघोररूपंचमारिष ॥ २७ ॥ प्रेक्षतांप्रीतिजननंसिद्धचारणसेवितं ॥
उलूकस्तुमहेष्वासंनकुलंयुद्धदुर्मदं ॥ २८ ॥ अभ्यद्रवदमेयात्माशरवर्षैःसमंततः ॥ तथैवनकुलःशूरःसौबलस्यसुतंरणे ॥ २९ ॥ शरवर्षेणमहतासमंतात्पर्य
वारयत् ॥ तौतत्रसमरेवीरौकुलपुत्रौमहारथौ ॥ ३० ॥ योधयंतावपश्येतांकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ तथैवकृतवर्माणंशैनेयःशत्रुतापनः ॥ ३१ ॥ योधयन्शुशुभे
राजन्बलिंशक्रइवाहवे ॥ दुर्योधनोधनुश्छित्वाधृष्टद्युम्नस्यसंयुगे ॥ ३२ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंविव्याधनिशितैःशरैः ॥ धृष्टद्युम्नोपिसमरेप्रगृह्यपरमायुधं ॥
॥ ३३ ॥ राजानंयोधयामासपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ तयोर्युद्धंमहच्चासीत्संग्रामेभरतर्षभ ॥ ३४ ॥ प्रभिन्नयोर्यथासक्तंमत्तयोर्वरहस्तिनोः ॥ गौतमस्तुरणेक्रुद्धोद्रौ
पदेयान्महाबलान् ॥ ३५ ॥ विव्याधबहुभिःशूरःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ तस्यतैरभवद्युद्धमिंद्रियैरिवदेहिनः ॥ ३६ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिशल्यप०नै०भारतभा०एकविंशोऽध्यायः २१ ॥ ॥५॥ ॥५॥

रोषेणमहताविष्टःशूलमुद्यम्यमारिष ॥ चिक्षेपभुजवेगेनजिघांसुःशिनिपुंगवं ॥ २३ ॥ तच्छूलंसात्वतोह्याजौनिर्भिद्यनिशितैःशरैः ॥ चूर्णितंपातयामासमोहयन्निवमाधवं ॥ २४ ॥ ततोऽपरेणभल्लेनत्दृद्येनंसमताडयत् ॥ युयुधेयुयुधानेनहताश्वोहतसारथिः ॥ २५ ॥ कृतवर्माकृतस्तेनधरणीमन्वपद्यत ॥ तस्मिन्सात्यकिनावीरेद्वैरथेविरथीकृते ॥ २६ ॥ समपद्यतसर्वेषांसैन्यानांसुमहद्भयं ॥ पुत्रस्यतवचात्यर्थंविषादःसमजायत ॥ २७ ॥ हतसूतेहताश्वेतुविरथेकृतवर्मणि ॥ हताश्वंचसमालक्ष्यहतसूतमरिंदम ॥ २८ ॥ अभ्यधावत्कृपोराजन्जिघांसुःशिनिपुंगवं ॥ तमारोप्यरथोपस्थेमिषतांसर्वधन्विनां ॥ २९ ॥ अपोवाहमहाबाहुंतूर्णमायोधनादपि ॥ शैनेयेधिष्ठितेराजन्विरथेकृतवर्मणि ॥ ३० ॥ दुर्योधनबलंसर्वंपुनरासीत्पराङ्मुखं ॥ तत्परेनान्वबुध्यंतसैन्येनरजसावृताः ॥ ३१ ॥ तावकाःप्रद्रुताराजन्दुर्योधनमृतेनृपं ॥ दुर्योधनस्तुसंप्रेक्ष्यभग्नंस्वबलमंतिकात् ॥ ३२ ॥ जवेनाभ्यपतत्तूर्णंसर्वांश्चैकोन्यवारयत् ॥ पांडूंश्चसर्वान्संक्रुद्धोधृष्टद्युम्नंचपार्षतं ॥ ३३ ॥ शिखंडिनंद्रौपदेयान्पंचालानांचयेगणाः ॥ केकयान्सोमकांश्चैवसृंजयांश्चैवमारिष ॥ ३४ ॥ असंभ्रमंदुराधर्षःशितैर्बाणैरवाकिरत् ॥ अतिष्ठदाहवेयत्तःपुत्रस्तवमहाबलः ॥ ३५ ॥ यथायज्ञेमहानग्निर्मंत्रपूतःप्रकाशवान् ॥ तथादुर्योधनोराजासंग्रामेसर्वतोभवत् ॥ ३६ ॥ तंपरेनाभ्यवर्त्तंतमर्त्यामृत्युमिवाहवे ॥ अथान्यंरथमास्थायहार्दिक्यःसमपद्यत ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसात्यकिकृतवर्मयुद्धेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ५ ॥

संजयउवाच पुत्रस्तुतेमहाराजरथस्थोरथिनांवरः ॥ दुरुत्सहोबभौयुद्धेयथारुद्रःप्रतापवान् ॥ १ ॥ तस्यबाणसहस्रैस्तुप्रच्छन्नाह्यभवन्मही ॥ परांश्चसिषिचेबाणैर्धाराभिरिवपर्वतान् ॥ २ ॥ नचसोस्तिपुमान्कश्चित्पांडवानांबलार्णवे ॥ हयोगजोरथोवापियःस्याद्बाणैरविक्षतः ॥ ३ ॥ यंयंहिसमरेयोधंप्रपश्यामिविशांपते ॥ ससबाणैश्चितोभूद्वैपुत्रेणतवभारत ॥ ४ ॥ यथासैन्येनरजसासमुद्धूतेनवाहिनी ॥ प्रत्यदृश्यतसंछन्नातथाबाणैर्महात्मनः ॥ ५ ॥ बाणभूतामपश्याम पृथिवींपृथिवीपते ॥ दुर्योधनेनप्रकृतांक्षिप्रहस्तेनधन्विना ॥ ६ ॥ तेषुयोधसहस्रेषुतावकेषुपरेषुच ॥ एकोदुर्योधनोह्यासीत्पुमानितिमतिर्मम ॥ ७ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामतवपुत्रस्यविक्रमं ॥ यदेकंसहिताःपार्थानाभ्यवर्त्तंतभारत ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरंशतेनाजौविव्याधभरतर्षभ ॥ भीमसेनंचसप्तत्यासहदेवंचपंचभिः ॥ ९ ॥ नकुलंचचतुःषष्ट्याधृष्टद्युम्नंचपंचभिः ॥ सप्तभिर्द्रौपदेयांश्चत्रिभिर्विव्याधसात्यकिं ॥ १० ॥ पुत्रइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥पत्रंत्राहनं॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वाविंशोऽध्यायः ॥२२॥ ॥५॥ ॥५॥
घोररूपमसंवार्यंनिर्मर्यादमवर्त्तत॥तेचसंपीडयामासुरिंद्रियाणीवबालिशं॥३७॥सचतान्प्रतिसंरब्धःप्रत्ययोधयदाहवे॥एवंचित्रमभूद्युद्धंतस्यतैःसहभा
रत॥३८॥उत्थायोत्थायहियथादेहिनामिंद्रियैर्विभो॥नराश्चैवनरैःसार्धंदंतिनोदंतिभिस्तथा॥ ३९ ॥हयाहयैःसमासक्तारथिनोरथिभिःसह॥संकुलंचा
भवद्भूयोघोररूपंविशांपते॥४०॥इदंचित्रमिदंघोरमिदंरौद्रमितिप्रभो॥युद्धान्यासन्महाराजघोराणिचबहूनिच॥ ४१ ॥ तेसमासाद्यसमरेपरस्परमरिंद
माः॥व्यनदंश्चैवजघ्नुश्चसमासाद्यमहाहवे॥४२॥तेषांपत्रसमुद्भूतंरजस्तीव्रमदृश्यत॥वातेनचोद्धतंराजन्धावद्भिश्चाश्वसादिभिः॥४३॥रथनेमिसमुद्भूतं
निःश्वासैश्चापिदंतिनां॥रजःसंध्याभ्रकलिलंदिवाकरपथंययौ॥४४॥ रजसातेनसंपृक्तोभास्करोनिष्प्रभःकृतः॥संछादिताभवद्भूमिस्तेचशूरामहारथाः
॥४५॥मुहूर्त्तादिवसंवृत्तंनीरजस्कंसमंततः॥वीरशोणितसिक्तायांभूमौभरतसत्तम॥ ४६ ॥ उपाशाम्यत्ततस्तीव्रंतद्रजोघोरदर्शनं॥ततोपश्यमहंभूयोद्वंद्व
युद्धानिभारत॥४७॥यथाप्राणंयथाश्रेष्ठंमध्याह्नेवैसुदारुणं॥वर्मणांतत्रराजेंद्रव्यदृश्यंतोज्वलाःप्रभाः॥ ४८ ॥शब्दश्चतुमुलःसंख्येशराणांपतताममभूत्॥
महावेणुवनस्येवदह्यमानस्यपर्वते॥४९॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेद्वाविंशोऽध्यायः॥२२॥ ॥५॥ ॥५॥ संजयउवाच
वर्त्तमानेतदायुद्धेघोररूपेभयानके ॥ अभज्यतबलंतत्रतवपुत्रस्यपांडवैः ॥ १ ॥ तांस्तुयत्नेनमहतासन्निवार्यमहारथान्॥ पुत्रस्तेयोधयामासपांडवानाम
नीकिनीं॥२॥निवृत्ताःसहसायोधास्तवपुत्रजयैषिणः॥ सन्निवृत्तेषुतेष्वेवंयुद्धमासीत्सुदारुणं॥३॥ तावकानांपरेषांचदेवासुररणोपमं ॥ परेषांतवसैन्ये
वानासीत्कश्चित्पराङ्मुखः॥४॥अनुमानेनयुध्यंतेसंज्ञाभिश्चपरस्परं॥तेषांक्षयोमहानासीद्युध्यतामितरेतरं॥५॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाक्रोधेनमहतायुतः॥
जिगीषमाणःसंग्रामेधार्त्तराष्ट्रान्सराजकान्॥६॥त्रिभिःशारद्वतंविध्वारुक्मपुंखैःशिलाशितैः॥चतुर्भिर्निजघानाश्वान्नाराचैःकृतवर्मणः॥७॥अश्वत्थामा
तुहार्दिक्यमपोवाहयशस्विनं॥अथशारद्वतोष्टाभिःप्रत्यविद्ध्यद्युधिष्ठिरं॥८॥ ततोदुर्योधनोराजारथान्सप्तशतान्रणे॥ प्रैषयद्यत्रराजासौधर्मपुत्रोयुधिष्ठि
रः॥९॥ तेरथारथिभिर्युक्तामनोमारुतरंहसः॥अभ्यद्रवंतसंग्रामेकौंतेयस्यरथंप्रति॥ १० ॥ तेसमंतान्महाराजपरिवार्ययुधिष्ठिरं॥ अदृश्यंसायकैश्चक्रुर्मे
घाइवदिवाकरं॥११॥

वर्त्तमानेइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥

तेदृष्ट्वाधर्मराजानंकौरवेयैस्तथाकृतं॥ नाम्यध्यंतसुसंरब्धाःशिखंडिप्रमुखारथाः ॥ १२ ॥ रथैरश्ववरैर्युक्तैःकिंकिणीजालसंवृतैः॥ आजग्मुरथरक्षंतःकुंतीपु
त्रंयुधिष्ठिरं॥ १३ ॥ ततःप्रववृतेरौद्रःसंग्रामःशोणितोदकः ॥ पांडवानांकुरूणांचयमराष्ट्रविवर्धनः॥ १४ ॥ रथान्सप्तशतान्हत्वाकुरूणामाततायिनां ॥ पांड
वाःसहपंचालैःपुनरेवाभ्यवारयन् ॥ १५ ॥ तत्रयुद्धंमहच्चासीत्तवपुत्रस्यपांडवैः ॥ नचतत्तादृशंदृष्टंनैवचापिपरिश्रुतं ॥ १६ ॥ वर्तमानेतदायुद्धेनिर्मर्या
देसमंततः ॥ वध्यमानेषुयोधेषुतावकेष्वितरेषुच ॥ १७॥ विनदत्सुचयोधेषुशंखवर्यैश्चपूरितैः॥ उत्कृष्टैःसिंहनादैश्चगर्जितैश्चैवधन्विनां ॥ १८ ॥ अतिप्र
वृत्तेयुद्धेचछिद्यमानेषुमर्मसु ॥ धावमानेषुयोधेषुजयगृद्धिषुमारिष ॥ १९ ॥ संहारेसर्वतोजातेपृथिव्यांशोकसंभवे ॥ बह्वीनामुत्तमस्त्रीणांसीमंतोद्धरणेत
था ॥ २० ॥ निर्मर्यादेमहायुद्धेवर्तमानेसुदारुणे॥ प्रादुरासन्विनाशायतदोत्पाताःसुदारुणाः ॥ २१ ॥ चचालशब्दंकुर्वाणासपर्वतवनामही ॥ सदंडाःसो
ल्मुकाराजन्कीर्यमाणाःसमंततः॥ २२ ॥ उल्काःपेतुर्दिवोभूमावाहत्यरविमंडलं॥ विष्वग्वाताःप्रादुरासन्नीचैःशर्करवर्षिणः ॥ २३॥ अश्रूणिमुमुचुर्नागावे
पथुंचास्पृशन्भृशं॥ एतान्घोराननादृत्यसमुत्पातान्सुदारुणान्॥ २४॥ पुनर्युद्धायसंयत्ताःक्षत्रियास्तस्थुरव्यथाः ॥ रमणीयेकुरुक्षेत्रेपुण्येस्वर्गंयियासवः॥
॥ २५॥ ततोगांधारराजस्यपुत्रःशकुनिरब्रवीत्॥युध्यध्वमग्रतोयावत्पृष्ठतोहन्मिपांडवान्॥ २६॥ ततोनःसंप्रयातानांमद्रयोधास्तरस्विनः॥ हृष्टाःकिलकिला
शब्दमकुर्वंतपरेतथा॥ २७॥ अस्मांस्तुपुनरासाद्यलब्धलक्षादुरासदाः॥ शरासनानिधुन्वंतःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ २८ ॥ ततोहतंपरैस्तत्रमद्रराजबलंतदा॥ दु
र्योधनबलंदृष्ट्वापुनरासीत्पराङ्मुखं॥ २९ ॥ गांधारराजस्तुपुनर्वाक्यमाहततोबली॥ निवर्तध्वमधर्मज्ञायुध्यध्वंकिंसृतेनवः॥ ३० ॥ अनीकंदशसाहस्रमश्वा
नांभरतर्षभ॥ आसीद्गांधारराजस्यविशालप्रासयोधिनां॥ ३१ ॥ बलेनतेनविक्रम्यवर्तमानेजनक्षये॥ पृष्ठतःपांडवानीकमभ्यघ्नन्निशितैःशरैः ॥ ३२॥ त
दभ्रमिववातेनक्षिप्यमाणंसमंततः॥ अभज्यतमहाराजपांडूनांसुमहद्बलं॥ ३३॥ ततोयुधिष्ठिरःप्रेक्ष्यभग्नंस्वबलमंतिकात्॥ अभ्यनोदयदव्यग्रःसहदेवंमहा
बलं॥ ३४॥ असौसुबलपुत्रोनोजघनंपीड्यदंशितः॥ सैन्यानिसूदयत्येषपश्यपांडवदुर्मतिं ॥ ३५ ॥ गच्छत्वंद्रौपदेयैश्चशकुनिंसौबलंजहि॥ रथानीकमहंध
क्ष्येपंचालसहितोनघ॥ ३६॥ गच्छंतुकुंजराःसर्वेवाजिनश्चसहत्वया॥ पादाताश्चत्रिसाहस्राःशकुनिंतैर्वृतोजहि॥ ३७॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥

ततोगजाःसमशताश्चापपाणिभिरास्थिताः ॥ पंचचाश्वसहस्राणिसहदेवश्ववीर्यवान् ॥ ३८ ॥ पादाताश्चत्रिसाहस्राद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ रणेत्वभ्यद्रवंस्तेतु
शकुनिंयुद्धदुर्मदं ॥ ३९ ॥ ततस्तुसौबलोराजन्नभ्यतिक्रम्यपांडवान् ॥ जघानपृष्ठतःसेनांजयगृद्धःप्रतापवान् ॥ ४० ॥ अश्वारोहास्तुसंरब्धाःपांडवानांतरस्वि
नां ॥ प्राविशन्सौबलानीकमभ्यतिक्रम्यतान्रथान् ॥ ४१ ॥ तेतत्रसादिनःशूराःसौबलस्यमहद्बलं ॥ रणमध्येव्यतिष्ठंतशरवर्षैरवाकिरन् ॥ ४२ ॥ तदुद्यतगदा
प्रासमकापुरुषसेवितं ॥ प्रावर्त्ततमहद्युद्धंराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ४३ ॥ उपारमंतज्याशब्दाःप्रेक्षकारथिनोभवन् ॥ नहिस्वेषांपरेषांवाविशेषःप्रत्यदृश्यत ॥ ४४ ॥
शूरबाहुविसृष्टानांशक्तीनांभरतर्षभ ॥ ज्योतिषामिवसंपातमपश्यन्कुरुपांडवाः ॥ ४५ ॥ ऋष्टिभिर्विमलाभिश्चतत्रतत्रविशांपते ॥ संपतंतीभिराकाशमावृतं
बहुशोभत ॥ ४६ ॥ प्रासानांपततांराजन्रूपमासीत्समंततः ॥ शलभानामिवाकाशेतदाभरतसत्तम ॥ ४७ ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगाविप्रविद्धैर्नियंतृभिः ॥ हयाः
परिपतंतिस्मशतशोथसहस्रशः ॥ ४८ ॥ अन्योन्यंपरिपिष्टाश्चसमासाद्यपरस्परं ॥ आविक्षताःस्मदृश्यंतेवमंतोरुधिरंमुखैः ॥ ४९ ॥ ततोभवत्तमोघोरंसैन्येन
रजसावृते ॥ तानपाक्रमतोद्राक्षंतस्माद्देशादरिंदम ॥ ५० ॥ अश्वान्राजन्मनुष्यांश्चरजसासंवृतेसति ॥ भूमौनिपतिताश्चान्येवमंतोरुधिरंबहु ॥ ५१ ॥ केशा
केशिसमालग्नानशेकुश्चेष्टितुंनराः ॥ अन्योन्यमश्वपृष्ठेभ्योविकर्षंतोमहाबलाः ॥ ५२ ॥ मल्लाइवसमासाद्यनिजघ्नुरितरेतरं ॥ अश्वैश्चव्यपकृष्यंतबहवोत्रगता
सवः ॥ ५३ ॥ भूमौनिपतिताश्चान्येबहवोविजयैषिणः ॥ तत्रतत्रव्यदृश्यंतपुरुषाःशूरमानिनः ॥ ५४ ॥ रक्तोक्षितैश्छिन्नभुजैरवकृष्टशिरोरुहैः ॥ व्यदृश्यतमही
कीर्णाशतशोथसहस्रशः ॥ ५५ ॥ दूरंनशक्यंतत्रासीद्गंतुमश्वेनकेनचित् ॥ साश्वारोहैर्हतैरश्वैरावृतेवसुधातले ॥ ५६ ॥ रुधिरोक्षितसन्नाहैरात्तशस्त्रैरुदायुधैः ॥
नानाप्रहरणैर्घोरैःपरस्परवधैषिभिः ॥ ५७ ॥ सुसन्निकृष्टैःसंग्रामेहतभूयिष्ठसैनिकैः ॥ समुहूर्त्तंततोयुध्वासौबलोथविशांपते ॥ ५८ ॥ षट्साहस्रैर्हयैःशिष्टैरपा
याच्छकुनिस्ततः ॥ तथैवपांडवानीकंरुधिरेणसमुक्षितं ॥ ५९ ॥ षट्साहस्रैर्हयैःशिष्टैरपायाच्छ्रांतवाहनं ॥ अश्वारोहाश्चपांडूनामब्रुवन्रुधिरोक्षिताः ॥ ६० ॥
सुसन्निकृष्टेसंग्रामेभूयिष्ठेत्यक्तजीविताः ॥ नहिशक्यंरथैर्योद्धुंकुतएवमहागजैः ॥ ६१ ॥ रथानेवरथायांतुकुंजराःकुंजरानपि ॥ प्रतियातोहिशकुनिःस्वमनी
कमवस्थितः ॥ ६२ ॥ नपुनःसौबलोराजायुद्धमभ्यागमिष्यति ॥ ततस्तुद्रौपदेयाश्चतेचमत्तामहाद्विपाः ॥ ६३ ॥

प्रययुर्यत्रपांचाल्योधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ सहदेवोपिकौरव्यरजोमेघेसमुत्थिते ॥ ६४ ॥ एकाकीप्रययौतत्रयत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ ततस्तेषुप्रयातेषुशकुनिःसौ
बलःपुनः ॥ ६५ ॥ पार्श्वतोभ्यहनत्क्रुद्धोधृष्टद्युम्नस्यवाहिनीं ॥ तत्पुनस्तुमुलंयुद्धंप्राणांस्त्यक्त्वाऽभ्यवर्त्तत ॥ ६६ ॥ तावकानांपरेषांचपरस्परवधैषिणां ॥ तेचा
न्योन्यमवैक्षंततस्मिन्वीरसमागमे ॥ ६७ ॥ योधाःपर्यपतन्राजन्शतशोथसहस्रशः ॥ असिभिश्छिद्यमानानांशिरसांलोकसंक्षये ॥ ६८ ॥ प्रादुरासीन्महा
न्शब्दस्तालानांपततामिव ॥ विमुक्तानांशरीराणांछिन्नानांपततांभुवि ॥ ६९ ॥ सायुधानांचबाहूनामूरूणांचविशांपते ॥ आसीत्कटकटाशब्दःसुमहाँल्लो
महर्षणः ॥ ७० ॥ निघ्नंतोनिशितैःशस्त्रैर्भ्रातॄन्पुत्रान्सखीनपि ॥ योधाःपरिपतंतिस्मयथामिषकृतेखगाः ॥ ७१ ॥ अन्योन्यंप्रतिसंरब्धाःसमासाद्यपरस्परं ॥
अहंपूर्वमहंपूर्वमितिनिघ्नन्सहस्रशः ॥ ७२ ॥ संघातेनासनभ्रष्टैरश्वारोहैर्गतासुभिः ॥ हयाःपरिपतंतिस्मशतशोथसहस्रशः ॥ ७३ ॥ स्फुरतांप्रतिपिष्टानामश्वा
नांशीघ्रगामिनां ॥ स्तनतांचमनुष्याणांसन्नद्धानांविशांपते ॥ ७४ ॥ शक्त्यृष्टिप्रासशब्दश्चतुमुलःसमपद्यत ॥ भिंदतांपरमर्माणिराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ७५ ॥
श्रमाभिभूताःसंरब्धाःश्रांतवाहाःपिपासवः ॥ विक्षताश्चशितैःशस्त्रैरभ्यवर्त्तंततावकाः ॥ ७६ ॥ मत्तारुधिरगंधेनबहवोत्रविचेतसः ॥ जघ्नुःपरान्स्वकांश्चैवप्राप्ता
न्प्राप्ाननंतरान् ॥ ७७ ॥ बहवश्चगतप्राणाःक्षत्रियाजयगृद्धिनः ॥ भूमावभ्यपतन्राजन्शरवृष्टिभिरावृताः ॥ ७८ ॥ वृकगृध्रशृगालानांतुमुलेमोदनेहनि ॥
आसीद्बलक्षयोघोरस्तवपुत्रस्यपश्यतः ॥ ७९ ॥ नराश्वकायैःसंछन्नाभूमिरासीद्विशांपते ॥ रुधिरोदकचित्राचभीरूणांभयवर्धिनी ॥ ८० ॥ असिभिःपट्टिशैः
शूलैस्तक्षमाणाःपुनःपुनः ॥ तावकाःपांडवेयाश्चनन्यवर्त्तंतभारत ॥ ८१ ॥ प्रहरंतोयथाशक्तियावत्प्राणस्यधारणं ॥ योधाःपरिपतंतिस्मवमंतोरुधिरंव्रणैः ॥
॥ ८२ ॥ शिरोगृहीत्वाकेशेषुकबंधःस्मप्रदृश्यते ॥ उद्यम्यचशितंखड्गंरुधिरेणपरिप्लुतं ॥ ८३ ॥ तथोत्थितेषुबहुषुकबंधेषुनराधिप ॥ तथारुधिरगंधेनयोधाःक
श्मलमाविशन् ॥ ८४ ॥ मंदीभूतेततःशब्देपांडवानांमहद्बलं ॥ अल्पावशिष्टैस्तुरगैरभ्यवर्त्ततसौबलः ॥ ८५ ॥ ततोभ्यधावंस्त्वरिताःपांडवाजयगृद्धिनः ॥ प
दातयश्चनागाश्चसादिनश्चोद्यतायुधाः ॥ ८६ ॥ कोष्टकीकृत्यचाप्येनंपरिक्षिप्यचसर्वशः ॥ शस्त्रैर्नानाविधैर्जघ्नुर्युद्धपारंतितीर्षवः ॥ ८७ ॥ त्वदीयास्तांस्तुसंप्रे
क्ष्यसर्वतःसमभिद्रुतान् ॥ रथाश्वपत्तिद्विरदाःपांडवानभिदुद्रुवुः ॥ ८८ ॥

॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

केचित्पदातयःपद्भिर्मुष्टिभिश्चपरस्परं ॥ निजघ्नुःसमरेशूराःक्षीणशस्त्रास्ततोपतन् ॥ ८९ ॥ रथेभ्योरथिनःपेतुर्द्विपेभ्योहस्तिसादिनः ॥ विमानेभ्योदिवोभ्रष्टाः सिद्धाःपुण्यक्षयादिव ॥ ९० ॥ एवमन्योन्यमायत्तायोधाजघ्नुर्महाहवे ॥ पितॄन्भ्रातॄन्वयस्यांश्चपुत्रानपितथापरे ॥ ९१ ॥ एवमासीदमर्यादंयुद्धंभरतसत्तम ॥ प्रासासिबाणकलिलंवर्त्तमानेसुदारुणे ॥ ९२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच तस्मिन्शब्देमृदौजातेपांडवैर्निहतेबले ॥ अश्वैःसप्तशतैःशिष्टैरुपावर्त्ततसौबलः ॥ १ ॥ सयात्वावाहिनींतूर्णमब्रवीत्त्वरयन्युधि ॥ युद्ध्यध्वमि तिसंहृष्टाःपुनःपुनररिंदमाः ॥ २ ॥ अपृच्छत्क्षत्रियांस्तत्रक्वनुराजामहाबलः ॥ शकुनेस्तद्वचःश्रुत्वातमूचुर्भरतर्षभ ॥ ३ ॥ असौतिष्ठतिकौरव्योरणमध्येमहाबलः ॥ यत्रैतत्सुमहच्छत्रंपूर्णचंद्रसमप्रभं ॥ ४ ॥ यत्रैतेसतनुत्राणारथास्तिष्ठंतिदंशिताः ॥ यत्रैषतुमुलःशब्दःपर्जन्यनिनदोपमः ॥ ५ ॥ तत्रगच्छद्रुतंराजंस्ततोद्रक्ष्य सिकौरवं ॥ एवमुक्तस्तुतैर्योधैःशकुनिःसौबलस्तदा ॥ ६ ॥ प्रययौतत्रयत्रासौपुत्रस्तवनराधिप ॥ सर्वतःसंवृतोवीरैःसमरेचित्रयोधिभिः ॥ ७ ॥ ततोदुर्योधनं दृष्ट्वारथानीकेव्यवस्थितं ॥ सरथांस्तावकान्सर्वान्हर्षयन्शकुनिस्ततः ॥ ८ ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यंहृष्टरूपोविशांपते ॥ कृतकार्यमिवात्मानंमन्यमानोब्रवीन्नृपं ॥ ॥ ९ ॥ जहिराजन्रथानीकमश्वाःसर्वेजितामया ॥ नात्यक्त्वाजीवितंसंख्येशक्योजेतुंयुधिष्ठिरः ॥ १० ॥ हतेतस्मिन्रथानीकेपांडवेनाभिपालिते ॥ गजानेता न्हनिष्यामःपदातींश्चेतरांस्तथा ॥ ११ ॥ श्रुत्वातुवचनंतस्यतावकाजयगृद्धिनः ॥ जवेनाभ्यपतन्हृष्टाःपांडवानामनीकिनीं ॥ १२ ॥ सर्वेविवृततूणीराःप्रगृही तशरासनाः ॥ शरासनानिधुन्वानाःसिंहनादान्प्रणेदिरे ॥ १३ ॥ ततोज्यातलनिर्घोषःपुनरासीद्विशांपते ॥ प्रादुरासीच्छराणांचसुमुक्तानांसुदारुणः ॥ १४ ॥ तान्समीपगतान्दृष्ट्वाजवेनोद्यतकार्मुकान् ॥ उवाचदेवकीपुत्रंकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ १५ ॥ चोदयाश्वानसंभ्रांतःप्रविशैतद्बलार्णवं ॥ अंतमद्यगमिष्यामिशत्रू णांनिशितैःशरैः ॥ १६ ॥ अष्टादशदिनान्यद्ययुद्धस्यास्यजनार्दन ॥ वर्त्तमानस्यमहतःसमासाद्यपरस्परं ॥ १७ ॥ अनंतकल्पाध्वजिनीभूत्वाह्येषांमहात्मनां ॥ क्षयमद्यगतायुद्धेपश्यदैवंयथाविधं ॥ १८ ॥ समुद्रकल्पंचबलंधार्त्तराष्ट्रस्यमाधव ॥ अस्मानासाद्यसंजातंगोष्पदोपमच्युत ॥ १९ ॥ हतेभीष्मेतुसंदध्याच्छि वंस्यादिहमाधव ॥ नचतत्कृतवान्मूढोधार्त्तराष्ट्रःसुबालिशः ॥ २० ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ पापकंप्रचरिष्यतिआचरिष्यतिधार्तराष्ट्रइतिशेषः
उक्तंभीष्मेणयद्वाक्यंहितंतथ्यंचमाधव॥ तच्चापिनासौकृतवान्वीतबुद्धिःसुयोधनः॥ २१॥ तस्मिंस्तुतुमुलेभीष्मेप्रच्युतेधरणीतले॥ नजानेकारणंकिंतुयेनयु
द्धमवर्त्तत॥ २२॥ मूढांस्तुसर्वथामन्येधार्त्तराष्ट्रान्सुबालिशान्॥ पतितेशांतनोःपुत्रेयेऽकार्षुःसंयुगंपुनः॥ २३॥ अनंतरंचनिहतेद्रोणेब्रह्मविदांवरे॥ राधेयेच
विकर्णेचनैवाशाम्यतवैशसं॥ २४॥ अल्पावशिष्टेसैन्येस्मिन्सूतपुत्रेचपातिते॥ सपुत्रेवैनरव्याघ्रेनैवाशाम्यतवैशसं॥ २५॥ श्रुतायुषिहतेवीरेजलसंधेचपौ
रवे॥ श्रुतायुधेचनृपतौनैवाशाम्यतवैशसं॥ २६॥ भूरिश्रवसिशल्येचशाल्वेचैवजनार्दन॥ आवंत्येषुचवीरेषुनैवाशाम्यतवैशसं॥ २७॥ जयद्रथेचनिहते
राक्षसेचाप्यलायुधे॥बाह्लिकेसोमदत्तेचनैवाशाम्यतवैशसं॥२८॥ भगदत्तेहतेशूरेकांबोजेचसुदारुणे॥ दुःशासनेचनिहतेनैवाशाम्यतवैशसं॥२९॥ दृष्ट्वावि
निहतान्शूरान्पृथङ्भांडलिकान्नृपान्॥ बलिनश्वरणेकृष्णनैवाशाम्यतवैशसं॥ ३० ॥ अक्षौहिणीपतीन्दृष्ट्वाभीमसेननिपातितान्॥ मोहाद्वायदिवालोभा
न्नैवाशाम्यतवैशसं॥ ३१॥ कोनुराजकुलेजातःकौरवेयोविशेषतः॥ निरर्थकंमहद्वैरंकुर्यादन्यःसुयोधनात्॥ ३२॥ गुणतोभ्यधिकान्ज्ञात्वाबलतःशौर्यतो
पिवा॥ अमूढःकोनुयुद्ध्येतजानन्प्राज्ञोहिताहितं॥ ३३॥ यन्नतस्यमनोह्यासीत्त्वयोक्तस्यहितंवचः॥ प्रशमेपांडवैःसार्धंसोन्यस्यश्रृणुयात्कथं॥ ३४॥ येन
शांतनवोवीरोद्रोणोविदुरएवच॥ प्रत्याख्याताःशमस्यार्थेकिंनुतस्याद्यभेषजं॥ ३५॥ मौर्ख्याद्येनपितावृद्धःप्रत्याख्यातोजनार्दन॥ तथामाताहितंवाक्यंभा
षमाणाहितैषिणी॥ ३६॥ प्रत्याख्यातात्यसत्कृत्यसकस्मैरोचयेद्वदन्॥ कुलांतकरणोव्यक्तंजातएषजनार्दन॥ ३७॥ तथास्यदृश्यतेचेष्टानीतिश्चैवविशांपते॥
नैषदास्यतिनोराज्यमितिमेमतिरच्युत॥ ३८॥ उक्तोहंबहुशस्तातविदुरेणमहात्मना॥ नजीवन्दास्यतेभागंधार्त्तराष्ट्रस्तुमानद॥ ३९॥ यावत्प्राणाधरिष्यंति
धार्त्तराष्ट्रस्यदुर्मतेः॥ तावद्युष्मास्वपापेषुप्रचरिष्यतिपापकं॥ ४०॥ नचयुक्तोन्यथाजेतुमृतेयुद्धेनमाधव॥ इत्यब्रवीत्सदामांहिविदुरःसत्यदर्शनः॥ ४१॥ त
त्सर्वमद्यजानामिव्यवसायंदुरात्मनः॥ यदुक्तंवचनंतेनविदुरेणमहात्मना॥ ४२॥ योहिश्रुत्वावचःपथ्यंजामदग्न्याद्यथातथं॥ अवामन्यतदुर्बुद्धिर्ध्रुवंनाश
मुखेस्थितः॥ ४३॥ उक्तंहिबहुशःसिद्धैर्जातमात्रेसुयोधने॥ एनंप्राप्यदुरात्मानंक्षयंक्षत्रंगमिष्यति॥ ४४॥ तदिदंवचनंतेषांनिरुक्तंवैजनार्दन॥ क्षयंयाता
हिराजानोदुर्योधनकृतेभृशं॥ ४५॥
॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इतिशल्यप०नै०भारतभा०

सोद्यसर्वान्रणेयोधान्निहनिष्यामिमाधव ॥ क्षत्रियेषुहतेष्वाशुशून्येचशिबिरेकृते ॥ ४६ ॥ वधायचात्मनोस्माभिःसंयुगंरोचयिष्यति ॥ तदंतंहिभवेद्वैरमनु
मानेनमाधव ॥ ४७ ॥ एवंपश्यामिवार्ष्णेयचिंतयन्प्रज्ञयास्वया ॥ विदुरस्यचवाक्येनचेष्टयाचदुरात्मनः ॥ ४८ ॥ तस्माद्याहिचमूंवीरयावद्धन्मिशितैःशरैः ॥
दुर्योधनंमहाबाहोवाहिनींचास्यसंयुगे ॥ ४९ ॥ क्षेममद्यकरिष्यामिधर्मराजस्यमाधव ॥ हत्वैतद्दुर्बलंसैन्यंधार्तराष्ट्रस्यपश्यतः ॥ ५० ॥ संजयउवाच अ
भीषुहस्तोदाशार्हस्तथोक्तःसव्यसाचिना ॥ तद्बलौघममित्राणामभीतःप्राविशद्बलात् ॥ ५१ ॥ कुंतखड्गशरैर्घोरंशक्तिकंटकसंकुलं ॥ गदापरिघपंथानंरथनाग
महाद्रुमं ॥ ५२ ॥ हयपत्तिलताकीर्णंगाहमानोमहायशाः ॥ व्यचरत्तत्रगोविंदोरथेनातिपताकिना ॥ ५३ ॥ तेहयाःपांडुराराजन्वहंतोर्जुनमाहवे ॥ दिक्षुसर्वा
स्वदृश्यंतदाशार्हेणप्रचोदिताः ॥ ५४ ॥ ततःप्रायाद्रथेनाजौसव्यसाचीपरंतपः ॥ किरन्शरशतांस्तीक्ष्णान्वारिधाराघनोयथा ॥ ५५ ॥ प्रादुरासीन्महान्शब्दः
शराणांनतपर्वणां ॥ इषुभिश्छाद्यमानानांसमरेसव्यसाचिना ॥ ५६ ॥ असज्जंतस्तनुत्रेषुशरौघाःप्रापतन्भुवि ॥ इंद्राशनिसमस्पर्शागांडीवप्रेषिताःशराः ॥
॥ ५७ ॥ नरान्नागान्समाहत्यहयांश्चापिविशांपते ॥ अपतंतरणेबाणाःपतंगाइवघोषिणः ॥ ५८ ॥ आसीत्सर्वमवच्छन्नंगांडीवप्रेषितैःशरैः ॥ नप्राज्ञायंतसम
रेदिशोवाप्रदिशोपिवा ॥ ५९ ॥ सर्वमासीज्जगत्पूर्णंपार्थनामांकितैःशरैः ॥ रुक्मपुंखैस्तैलधौतैःकर्मारपरिमार्जितैः ॥ ६० ॥ तेदह्यमानाःपार्थेनपावकेनेवकुं
जराः ॥ पार्थंनप्राजहुर्घोरावध्यमानाःशितैःशरैः ॥ ६१ ॥ शरचापधरःपार्थःप्रज्वलन्निवभास्करः ॥ ददाहसमरेयोधान्कक्षमग्निरिवज्वलन् ॥ ६२ ॥ यथाव
नांतेवनपैर्विसृष्टःकक्षंदहेत्कृष्णगतिःसुघोषः ॥ भूरिद्रुमंशुष्कलतावितानंभृशंसमृद्धोज्वलनःप्रतापी ॥ ६३ ॥ एवंसनाराचगणप्रतापीशरार्चिरुच्चावचति
ग्मतेजाः ॥ ददाहसर्वांतवपुत्रसेनाममृष्यमाणस्तरसातरस्वी ॥ ६४ ॥ तस्येषवःप्राणहराःसुमुक्तानासज्जन्वैवर्मसुरुक्मपुंखाः ॥ नचद्वितीयंप्रमुमोचबाणंनरे
हयेवापरमद्विपेवा ॥ ६५ ॥ अनेकरूपाकृतिभिर्हिबाणैर्महारथानीकमनुप्रविश्य ॥ सएवएकस्तवपुत्रस्यसेनांजघानदैत्यानिववज्रपाणिः ॥ ६६ ॥ इतिश्री
महाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच पश्यतांयतमानानांशूराणामनिव
र्तिनां ॥ संकल्पमकरोन्मोघंगांडीवेनधनंजयः ॥ १ ॥

चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ९ ॥ पश्यतामिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

इंद्राशनिसमस्पर्शानविषह्यान्महौजसः ॥ विसृजनदृश्यतेबाणान्धारामुंचन्निवांबुदः ॥ २ ॥ तत्सैन्यंभरतश्रेष्ठवध्यमानंकिरीटिना ॥ संप्रदुद्रावसंग्रामात्तवपु
त्रस्यपश्यतः ॥ ३ ॥ पितॄन्भ्रातॄन्परित्यज्यवयस्यानपिचापरे ॥ हतधुर्यारथाःकेचिद्धतसूतास्तथापरे ॥ ४ ॥ भग्नाक्षयुगचक्रेषाःकेचिदासन्विशांपते ॥ अन्ये
षांसायकाःक्षीणास्तथान्येबाणपीडिताः ॥ ५ ॥ अक्षतायुगपत्केचित्प्राद्रवन्भयपीडिताः ॥ केचित्पुत्रानुपादायहतभूयिष्ठबांधवाः ॥ ६ ॥ विचुक्रुशुःपितॄंस्त्व
न्येसहायानपरेपुनः ॥ बांधवांश्चनरव्याघ्रभ्रातॄन्संबंधिनस्तथा ॥ ७ ॥ दुद्रुवुःकेचिदुत्सृज्यतत्रतत्रविशांपते ॥ बहवोत्रभृशंविद्धामुह्यमानामहारथाः ॥ ८ ॥
निःश्वसंतिस्मदृश्यंतेपार्थबाणहतानराः ॥ तानन्येरथमारोप्यत्वाश्वास्यचमुहूर्त्तकं ॥ ९ ॥ विश्रांताश्चवितृष्णाश्चपुनर्युद्धायजग्मिरे ॥ तानपास्यगताःकेचित्पुन
रेवयुयुत्सवः ॥ १० ॥ कुर्वंतस्तवपुत्रस्यशासनंयुद्धदुर्मदाः ॥ पानीयमपरेपीत्वापर्याश्वास्यचवाहनं ॥ ११ ॥ वर्माणिचसमारोप्यकेचिद्भरतसत्तम ॥ समा
श्वास्यापरेभ्रातॄन्निक्षिप्यशिबिरेपिच ॥ १२ ॥ पुत्रानन्येपितॄनन्येपुनर्युद्धमरोचयन् ॥ सज्जयित्वारथान्केचिद्यथामुख्यंविशांपते ॥ १३ ॥ आप्लुत्यपांडवा
नीकंपुनर्युद्धमरोचयन् ॥ तेशूराःकिंकिणीजालैःसमाच्छन्नाबभासिरे ॥ १४ ॥ त्रैलोक्यविजयेयुक्तायथादैतेयदानवाः ॥ आगम्यसहसाकेचिद्रथैःस्वर्णविभू
षितैः ॥ १५ ॥ पांडवानामनीकेषुधृष्टद्युम्नमयोधयन् ॥ धृष्टद्युम्नोपिपांचाल्यःशिखंडीचमहारथः ॥ १६ ॥ नाकुलिस्तुशतानीकोरथानीकमयोधयन् ॥ पांचा
ल्यस्तुततःक्रुद्धःसैन्येनमहतावृतः ॥ १७ ॥ अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धस्तावकान्हंतुमुद्यतः ॥ ततस्त्वापततस्तस्यतवपुत्रोजनाधिप ॥ १८ ॥ बाणसंघाननेकान्वैप्रेषया
मासभारत ॥ धृष्टद्युम्नस्ततोराजंस्तवपुत्रेणधन्विना ॥ १९ ॥ नाराचैरर्धनाराचैर्बहुभिःक्षिप्रकारिभिः ॥ वत्सदंतैश्चबाणैश्चकर्मारपरिमार्जितैः ॥ २० ॥ अश्वां
श्चचतुरोहत्वाबाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ २१ ॥ तस्याश्वांश्चतुरोबाणैःप्रेषयामासमृत्यवे ॥ सारथेश्चास्यभल्लेनशिरःका
यादपाहरत् ॥ २२ ॥ ततोदुर्योधनोराजापृष्ठमारुह्यवाजिनः ॥ अपाक्रामद्धतरथोनातिदूरमरिंदमः ॥ २३ ॥ दृष्ट्वातुहतविक्रांतंस्वमनीकंमहाबलः ॥ तवपुत्रो
महाराजप्रययौयत्रसौबलः ॥ २४ ॥ ततोरथेषुभग्नेषुत्रिसाहस्रामहाद्विपाः ॥ पांडवान्रथिनःसर्वान्समंतात्पर्यवारयन् ॥ २५ ॥ तेवृताःसमरेपंचगजानीकेन
भारत ॥ अशोभंतमहाराजग्रहाव्याप्ताघनैरिव ॥ २६ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

तेहतान्यपतन्भूमौस्यंदनेभ्योमहारथाः ॥ वसंतेपुष्पशबलानिकृत्ताइवकिंशुकाः ॥ १५ ॥ ततोपरेणभल्लेनतीक्ष्णेनचपरंतपः ॥ दुर्विमोचनमाहत्यप्रेषयामा
सम्रत्यवे ॥ १६ ॥ सहतःप्रापतद्भूमौस्वरथाद्रथिनांवरः ॥ गिरेस्तुकूटजोभग्नोमारुतेनेवपादपः ॥ १७ ॥ दुष्प्रधर्षंततश्चैवसुजातंचसुतंतव ॥ एकैकंन्यहनत्सं
ख्येद्वाभ्यांद्वाभ्यांचमूमुखे ॥ १८ ॥ तौशिलीमुखविद्धांगौपेततूरथसत्तमौ ॥ ततःपतंतंसमरेअभिवीक्ष्यसुतंतव ॥ १९ ॥ भल्लेनपातयामासभीमोदुर्विषहंरणे ॥ स
पपातहतोवाहात्पश्यतांसर्वधन्विनां ॥ २० ॥ दृष्ट्वातुनिहतान्भ्रातॄन्बहूनेकेनसंयुगे ॥ अमर्षवशमापन्नःश्रुतर्वाभीममभ्ययात् ॥ २१ ॥ विक्षिपन्सुमहच्चापं
कार्तस्वरविभूषितं ॥ विसृजन्सायकांश्चैवविषाग्निप्रतिमान्बहून् ॥ २२ ॥ सतुराजन्धनुश्छित्वापांडवस्यमहामृधे ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंविंशत्यासमवाकिरत्
॥ २३ ॥ ततोन्यद्धनुरादायभीमसेनोमहाबलः ॥ अवाकिरत्तवसुतंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ २४ ॥ महदासीत्तयोर्युद्धंचित्ररूपंभयानकं ॥ यादृशंसमरेपूर्वंजंभ
वासवयोर्युधि ॥ २५ ॥ तयोस्तत्रशितैर्मुक्तैर्यमदंडनिभैःशरैः ॥ समाच्छन्नाधरासर्वाखंदिशोविदिशस्तथा ॥ २६ ॥ ततःश्रुतर्वासंक्रुद्धोधनुरादायसायकैः ॥
भीमसेनंरणेराजन्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ २७ ॥ सोतिविद्धोमहाराजतवपुत्रेणधन्विना ॥ भीमःसंचुक्षुभेक्रुद्धःपर्वणीवमहोदधिः ॥ २८ ॥ ततोभीमोरुषाविष्टःपु
त्रस्यतवमारिष ॥ सारथिंचतुरश्चाश्वान्शरैर्निन्येयमक्षयं ॥ २९ ॥ विरथंतंसमालक्ष्यविशिखैर्लोमवाहिभिः ॥ अवाकिरदमेयात्मादर्शयन्पाणिलाघवं ॥
॥ ३० ॥ श्रुतर्वाविरथोराजन्नाददेखड्गचर्मणी ॥ अथास्याददतःखड्गंशतचंद्रंचभानुमत् ॥ ३१ ॥ क्षुरप्रेणशिरःकायात्पातयामासपांडवः ॥ छिन्नोत्तमांगस्य
ततःक्षुरप्रेणमहात्मना ॥ ३२ ॥ पपातकायःसरथाद्वसुधामनुनादयन् ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेतावकाभयमोहिताः ॥ ३३ ॥ अभ्यद्रवंतसंग्रामेभीमसेनंयुयुत्स
वः ॥ तानापतनएवाशुहतशेषाद्बलार्णवात् ॥ ३४ ॥ दंशितान्प्रतिजग्राहभीमसेनःप्रतापवान् ॥ तेतुतंवैसमासाद्यपरिवव्रुःसमंततः ॥ ३५ ॥ ततस्तुसंवृतोभीम
स्तावकान्निशितैःशरैः ॥ पीडयामासतान्सर्वान्सहस्राक्षइवासुरान् ॥ ३६ ॥ ततःपंचशतान्हत्वासवरूथान्महारथान् ॥ जघानकुंजरानीकंपुनःसप्तशतंयुधि ॥
॥ ३७ ॥ हत्वाशतसहस्राणिपत्तीनांपरमेषुभिः ॥ वाजिनांचशतान्यष्टौपांडवःस्मविराजते ॥ ३८ ॥ भीमसेनस्तुकौंतेयोहत्वायुद्धेसुतांस्तव ॥ मेनेकृतार्थमात्मा
नंसफलंजन्मचप्रभो ॥ ३९ ॥ तंतथायुद्ध्यमानंचविनिघ्नंतंचतावकान् ॥ ईक्षितुंनोत्सहंतेस्मतवसैन्यानराधिप ॥ ४० ॥

विद्राव्यचकुरून्सर्वांस्तांश्चहत्वापदानुगान् ॥ दोर्भ्यांशब्दंततश्चक्रेत्रासयानोमहाद्विपान् ॥ ४१ ॥ हतभूयिष्ठयोधातुतवसेनाविशांपते ॥ किंचिच्छेषामहाराज
कृपणंसमपद्यत ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिएकादशधार्तराष्ट्रवधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दुर्योधनो
महाराजसुदर्शश्चापितेसुतः ॥ हतशेषौतदासंख्येवाजिमध्येव्यवस्थितौ ॥ १ ॥ ततोदुर्योधनंदृष्ट्वावाजिमध्येव्यवस्थितं ॥ उवाचदेवकीपुत्रःकुंतीपुत्रंधनंज
यं ॥ २ ॥ शत्रवोहतभूयिष्ठाज्ञातयःपरिपालिताः ॥ गृहीत्वासंजयंचासौनिवृत्तःशिनिपुंगवः ॥ ३ ॥ परिश्रांतश्चनकुलःसहदेवश्चभारत ॥ योधयित्वारणेपा
पान्धार्त्तराष्ट्रान्सहानुगान् ॥ ४ ॥ दुर्योधनमभित्यज्यत्रयएतेव्यवस्थिताः ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिश्चैवमहारथः ॥ ५ ॥ असौतिष्ठतिपांचाल्यःश्रियापरमयायु
तः ॥ दुर्योधनबलंहत्वासहसर्वैःप्रभद्रकैः ॥ ६ ॥ असौदुर्योधनःपार्थवाजिमध्येव्यवस्थितः ॥ छत्रेणध्रियमाणेनप्रेक्षमाणोमुहुर्मुहुः ॥ ७ ॥ प्रतिव्यूह्यबलंसर्वं
रणमध्येव्यवस्थितः ॥ एनंहत्वाशितैर्बाणैःकृतकृत्योभविष्यसि ॥ ८ ॥ गजानीकंहतंदृष्ट्वात्वांचप्राप्तमरिंदम ॥ यावन्नविद्रवंत्येतेतावज्जहिसुयोधनं ॥ ९ ॥
यातुकश्चित्तुपांचाल्यंक्षिप्रमागम्यतामिति ॥ परिश्रांतबलस्तातनैषमुच्येतकिल्बिषी ॥ १० ॥ हत्वातवबलंसर्वंसंग्रामेधृतराष्ट्रजः ॥ जितान्पांडुसुतान्मत्वारूपं
धारयतेमहत् ॥ ११ ॥ निहतंस्वबलंदृष्ट्वापीडितंचापिपांडवैः ॥ ध्रुवमेष्यतिसंग्रामेवधायैवात्मनोनृपः ॥ १२ ॥ एवमुक्तःफाल्गुनस्तुकृष्णंवचनमब्रवीत् ॥ धृतरा
ष्ट्रसुताःसर्वेहताभीमेनमाधव ॥ १३ ॥ यावेतावास्थितौकृष्णतावद्यनभविष्यतः ॥ हतोभीष्मोहतोद्रोणःकर्णोवैकर्त्तनोहतः ॥ १४ ॥ मद्रराजोहतःशल्योहतः
कृष्णजयद्रथः ॥ हयाःपंचशताःशिष्टाःशकुनेःसौबलस्यच ॥ १५ ॥ रथानांतुशतेशिष्टेद्वेएवतुजनार्दन ॥ दंतिनांचशतंसाग्रंत्रिसाहस्राःपदातयः ॥ १६ ॥ अश्व
त्थामाकृपश्चैवत्रिगर्त्ताधिपतिस्तथा ॥ उलूकःशकुनिश्चैवकृतवर्माचसात्वतः ॥ १७ ॥ एतद्बलमभूच्छेषंधार्त्तराष्ट्रस्यमाधव ॥ मोक्षोननूनंकालात्तुविद्यतेभुवि
कस्यचित् ॥ १८ ॥ तथाविनिहतेसैन्येपश्यदुर्योधनंस्थितं ॥ अद्याह्नाहिमहाराजोहतामित्रोभविष्यति ॥ १९ ॥ नहिमेमोक्ष्यतेकश्चित्परेषामिहचिंतये ॥ येत्व
द्यसमरंकृष्णनहास्यंतिमदोत्कटाः ॥ २० ॥ तान्वैसर्वान्हनिष्यामियद्यपिस्युर्नमानुषाः ॥ अद्ययुद्धेसुसंक्रुद्धोदीर्घंराज्ञःप्रजागरं ॥ २१ ॥ अपनेष्यामिगांधारं
घातयित्वाशितैःशरैः ॥ निकृत्यावैदुराचारोयानिरत्नानिसौबलः ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

सभायामहरद्द्यूतेपुनस्तान्याहराम्यहं ॥ अद्यताअपिरोत्स्यंतिसर्वानागपुरेस्त्रियः ॥ २३ ॥ श्रुत्वापतींश्चपुत्रांश्चपांडवैर्निहतान्युधि ॥ समाप्तमद्यवैकर्मसर्वंकृष्ण
भविष्यति ॥ २४ ॥ अद्यदुर्योधनोदीप्तांश्रियंप्राणांश्चमोक्ष्यति ॥ नापयातिभयात्कृष्णसंग्रामाद्यदिचेन्मम ॥ २५ ॥ निहतंविद्धिवार्ष्णेयधार्त्तराष्ट्रंसुबालिशं ॥
ममस्त्वेतदशक्तंवैवाजिवृंदमरिंदम ॥ २६ ॥ सोढुंज्यातलनिर्घोषंयाहियावन्निहन्म्यहं ॥ एवमुक्तस्तुदाशार्हःपांडवेनयशस्विना ॥ २७ ॥ अचोदयद्धयान्राजन्
दुर्योधनबलंप्रति ॥ तदनीकमभिप्रेक्ष्यत्रयःसज्जामहारथाः ॥ २८ ॥ भीमसेनोर्जुनश्चैवसहदेवश्चमारिष ॥ प्रययुःसिंहनादेनदुर्योधनजिघांसया ॥ २९ ॥ ता
न्प्रेक्ष्यसहितान्सर्वान्जवेनोद्यतकार्मुकान् ॥ सौबलोभ्यद्रवद्युद्धेपांडवानाततायिनः ॥ ३० ॥ सुदर्शनस्तवसुतोभीमसेनंसमभ्ययात् ॥ सुशर्माशकुनिश्चैवयु
युधातेकिरीटिना ॥ ३१ ॥ सहदेवंतवसुतोहयपृष्ठगतोभ्ययात् ॥ ततोहियत्नतःक्षिप्रंतवपुत्रोजनाधिप ॥ ३२ ॥ प्रासेनसहदेवस्यशिरसिप्राहरद्भृशं ॥ सोपा
विशद्रथोपस्थेतवपुत्रेणताडितः ॥ ३३ ॥ रुधिराप्लुतसर्वांगआशीविषइवश्वसन् ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांसहदेवोविशांपते ॥ ३४ ॥ दुर्योधनंशरैस्तीक्ष्णैःसंक्रुद्धः
समवाकिरत् ॥ पार्थोपियुधिविक्रम्यकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ ३५ ॥ शूराणामश्वपृष्ठेभ्यःशिरांसिनिचकर्तह ॥ तदनीकंतदापार्थोव्यधमद्बहुभिःशरैः ॥ ३६ ॥ पा
तयित्वाहयान्सर्वांस्त्रिगर्त्तानांरथान्ययौ ॥ ततस्तेसहिताभूत्वात्रिगर्तानांमहारथाः ॥ ३७ ॥ अर्जुनंवासुदेवंचशरवर्षैरवाकिरन् ॥ सत्यकर्माणमाक्षिप्यक्षुरप्रेण
महायशाः ॥ ३८ ॥ ततोस्यस्यंदनस्येषांचिच्छिदेपांडुनंदनः ॥ शिलाशितेनचविभोक्षुरप्रेणमहायशाः ॥ ३९ ॥ शिरश्चिच्छेदसहसातप्तकुंडलभूषणं ॥ सत्येषु
मथचादत्तयोधानांमिषतांततः ॥ ४० ॥ यथासिंहोवनेराजन्मृगंपरिबुभुक्षितः ॥ तंनिहत्यततःपार्थःसुशर्माणंत्रिभिःशरैः ॥ ४१ ॥ विध्वातानहनत्सर्वान्रथा
न्रुक्मविभूषितान् ॥ ततःप्रायात्त्वरन्पार्थोदीर्घकालंसुसंवृतं ॥ ४२ ॥ मुंचन्क्रोधविषंतीक्ष्णंप्रस्थलाधिपतिंप्रति ॥ तमर्जुनःपृषत्कानांशतेनभरतर्षभ ॥ ४३ ॥
पूरयित्वाततोवाहान्प्राहरत्तस्यधन्विनः ॥ ततःशरंसमादाययमदंडोपमंतदा ॥ ४४ ॥ सुशर्माणंसमुद्दिश्यचिक्षेपाशुहसन्निव ॥ सशरःप्रेषितस्तेनक्रोधदीप्तेन
धन्विना ॥ ४५ ॥ सुशर्माणंसमासाद्यबिभेदहृदयंरणे ॥ सगतासुर्महाराजपपातधरणीतले ॥ ४६ ॥ नंदयन्पांडवान्सर्वान्व्यथयंश्चापितावकान् ॥ सुशर्माणं
रणेहत्वापुत्रानस्यमहारथान् ॥ ४७ ॥ सप्तचाष्टौचत्रिंशच्चसायकैरनयत्क्षयं ॥ ततोस्यनिशितैर्बाणैःसर्वान्हत्वापदानुगान् ॥ ४८ ॥

अभ्यगाद्भारतींसेनांहतशेषांमहारथः ॥ भीमस्तुसमरेक्रुद्धः पुत्रंतवजनाधिप ॥ ४९ ॥ सुदर्शनमदृश्यंतंशरैश्चक्रेहसन्निव ॥ ततोस्यप्रहसन्क्रुद्धःशिरःकायादपाहरत् ॥ ५० ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनसहतःप्रापतद्भुवि ॥ तस्मिंस्तुनिहतेवीरेततस्तस्यपदानुगाः ॥ ५१ ॥ परिवव्रूरणेभीमंकिरंतोविविधान्शरान् ॥ ततस्तुनिशितैर्बाणैस्तवानीकंवृकोदरः ॥ ५२ ॥ इंद्राशनिसमस्पर्शैःसमंतात्पर्यवाकिरत् ॥ ततःक्षणेनतद्भीमोन्यहनद्भरतर्षभ ॥ ५३ ॥ तेषुतूत्साद्यमानेषुसेनाध्यक्षामहारथाः ॥ भीमसेनंसमासाद्यततोयुद्धंतभारत ॥ ५४ ॥ सतान्सर्वान्शरैर्घोरैरवाकिरतपांडवः ॥ तथैवतावकाराजन्पांडवेयान्महारथान् ॥ ५५ ॥ शरवर्षेणमहतासमंतात्पर्यवारयन् ॥ व्याकुलंतदभूत्सर्वंपांडवानांपरैःसह ॥ ५६ ॥ तावकानांचसमरेपांडवेयैर्युयुत्सतां ॥ तत्रयोधास्तदापेतुःपरस्परसमाहताः ॥ उभयोःसेनयोराजन्संशोचंतःस्मबांधवान् ॥ ५७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसुशर्मवधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच

तस्मिन्प्रवृत्तेसंग्रामेगजवाजिनरक्षये ॥ शकुनिःसौबलोराजन्सहदेवंसमभ्ययात् ॥ १ ॥ ततोस्यापततस्तूर्णंसहदेवःप्रतापवान् ॥ शरौघान्प्रेषयामासपतंगानिवशीघ्रगान् ॥ २ ॥ उलूकश्चरणेभीमंविव्याधदशभिःशरैः ॥ शकुनिश्चमहाराजभीमंविद्ध्वात्रिभिःशरैः ॥ ३ ॥ सायकानांनवत्यावैसहदेवमवाकिरत् ॥ तेशूराःसमरेराजन्समासाद्यपरस्परं ॥ ४ ॥ विव्यधुर्निशितैर्बाणैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ स्वर्णपुंखैःशिलाधौतैराकर्णप्रहितैःशरैः ॥ ५ ॥ तेषांचापभुजोत्सृष्टाशरवृष्टिर्विशांपते ॥ आच्छादयद्दिशःसर्वाधाराइवपयोमुचः ॥ ६ ॥ ततःक्रुद्धोरणेभीमःसहदेवश्चभारत ॥ चेरतुःकदनंसंख्येकुर्वंतौसुमहाबलौ ॥ ७ ॥ ताभ्यांशरशतैश्छन्नंतद्बलंतवभारत ॥ सांधकारमिवाकाशमभवत्तत्रतत्रह ॥ ८ ॥ अश्वैर्विपरिधावद्भिःशरच्छन्नैर्विशांपते ॥ तत्रतत्रवृतोमार्गोविकर्षद्भिर्हतान्बहून् ॥ ९ ॥ निहतानांहयानांचसहैवहयसादिभिः ॥ वर्मभिर्विनिकृत्तैश्चप्रासैश्छिन्नैश्चमारिष ॥ १० ॥ ऋष्टिभिःशक्तिभिश्चैवसासिप्रासपरश्वधैः ॥ संछन्नापृथिवीजज्ञेकुसुमैःशबलाइव ॥ ११ ॥ योधास्तत्रमहाराजसमासाद्यपरस्परं ॥ व्यचरंतरणेक्रुद्धाविनिघ्नंतःपरस्परं ॥ १२ ॥ उद्वृत्तनयनैरोषात्संदष्टौष्ठपुटैर्मुखैः ॥ सकुंडलैर्महीच्छन्नापद्मकिंजल्कसन्निभैः ॥ १३ ॥ भुजैश्छिन्नैर्महाराजनागराजकरोपमैः ॥ सांगदैःसतनुत्रैश्चसासिप्रासपरश्वधैः ॥ १४ ॥ कबंधैरुत्थितैश्छिन्नैर्नृत्यद्भिश्चापरैर्युधि ॥ क्रव्यादगणसंछन्नाघोराभूत्पृथिवीविभो ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

अल्पावशिष्टेसैन्येतुकौरवेयान्महाहवे ॥ प्रहृष्टाःपांडवाभूत्वानिन्यिरेयमसादनं ॥ १६ ॥ एतस्मिन्नंतरेशूरःसौबलेयःप्रतापवान् ॥ प्रासेनसहदेवस्यशिरसि
प्राहरद्भृशं ॥ १७ ॥ सविह्वलोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ सहदेवंतथादृष्ट्वाभीमसेनःप्रतापवान् ॥ १८ ॥ सर्वसैन्यानिसंक्रुद्धोवारयामासभारत ॥ निर्बि
भेदचनाराचैःशतशोथसहस्रशः ॥ १९ ॥ विनिर्भिद्याकरोच्चैवसिंहनादमरिंदमः ॥ तेनशब्देनवित्रस्ताःसर्वेसहयवारणाः ॥ २० ॥ प्राद्रवन्सहसाभीताःशकुने
श्वपदानुगाः ॥ प्रभग्नानथतान्दृष्ट्वाराजादुर्योधनोब्रवीत् ॥ २१ ॥ निवर्त्तध्वमधर्मज्ञायुध्यध्वंकिंसृतेनवः ॥ इहकीर्तिंसमाधायप्रेत्यलोकान्समश्नुते ॥ २२ ॥
प्राणान्जहातियोधीरोयुद्धेपृष्ठमदर्शयन् ॥ एवमुक्तास्तुतेराज्ञासौबलस्यपदानुगाः ॥ २३ ॥ पांडवानभ्यवर्त्तंतमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ॥ द्रवद्भिस्तत्रराजेंद्रकृतः
शब्दोतिदारुणः ॥ २४ ॥ क्षुब्धसागरसंकाशाःक्षुभिताःसर्वतोभवन् ॥ तांस्ततःपुरतोदृष्ट्वासौबलस्यपदानुगान् ॥ २५ ॥ प्रत्युद्ययुर्महाराजपांडवाविजयोद्यताः ॥
प्रत्याश्वस्यचदुर्धर्षःसहदेवोविशांपते ॥ २६ ॥ शकुनिंदशभिर्विध्वाहयांश्चास्यत्रिभिःशरैः ॥ धनुश्चिच्छेदचशरैःसौबलस्यहसन्निव ॥ २७ ॥ अथान्यद्धनुरादा
यशकुनिर्युद्धदुर्मदः ॥ विव्याधनकुलंषष्ट्याभीमसेनंचसप्तभिः ॥ २८ ॥ उलूकोपिमहाराजभीमंविव्याधसप्तभिः ॥ सहदेवंचसप्तत्यापरीप्सन्पितरंरणे ॥ २९ ॥
तंभीमसेनःसमरेविव्याधनवभिःशरैः ॥ शकुनिंचचतुःषष्ट्यापार्श्वस्थांश्चत्रिभिस्त्रिभिः ॥ ३० ॥ तेहन्यमानाभीमेननाराचैस्तैलपायितैः ॥ सहदेवंरणेक्रुद्धा
श्छादयन्शरवृष्टिभिः ॥ ३१ ॥ पर्वतंवारिधाराभिःसविद्युतइवांबुदाः ॥ ततोस्यापततःशूरःसहदेवःप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ उलूकस्यमहाराजभल्लेनापाहरच्छिरः ॥
सजगामरथाद्भूमिंसहदेवेनपातितः ॥ ३३ ॥ रुधिराप्लुतसर्वांगोनंदयन्पांडवान्युधि ॥ पुत्रंतुनिहतंदृष्ट्वाशकुनिस्तत्रभारत ॥ ३४ ॥ साश्रुकंठोविनिःश्वस्यक्ष
त्तुर्वाक्यमनुस्मरन् ॥ चिंतयित्वामुहूर्त्तंसबाष्पपूर्णेक्षणःश्वसन् ॥ ३५ ॥ सहदेवंसमासाद्यत्रिभिर्विव्याधसायकैः ॥ तानपास्यशरान्मुक्तान्शरसंघैःप्रतापवान्
॥ ३६ ॥ सहदेवोमहाराजधनुश्चिच्छेदसंयुगे ॥ छिन्नेधनुषिराजेंद्रशकुनिःसौबलस्तदा ॥ ३७ ॥ प्रगृह्यविपुलंखड्गंसहदेवायप्राहिणोत् ॥ तमापतंतंसहसाघो
ररूपंविशांपते ॥ ३८ ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेसौबलस्यहसन्निव ॥ असिंदृष्ट्वातथाच्छिन्नंप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ३९ ॥ प्राहिणोत्सहदेवायसामोघान्यपतद्भुवि ॥ त
तःशक्तिंमहाघोरांकालरात्रीमिवोद्यतां ॥ ४० ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धःपांडवंप्रतिसौबलः ॥ तामापतंतींसहसाशरैःकनकभूषणैः ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

त्रिधाचिच्छेदसमरेसहदेवोहसन्निव ॥ सापपातत्रिधाच्छिन्नाभूमौकनकभूषणा ॥ ४२ ॥ शीर्यमाणायथादीप्तागगनाद्वैशतह्रदा ॥ शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वा
सौबलंचभयार्दितं॥४३॥ दुद्रुवुस्तावकाःसर्वेभयेजातेससौबलाः॥ अथोत्क्रुष्टंमहच्चासीत्पांडवैर्जितकाशिभिः॥४४॥ धार्त्तराष्ट्रास्ततःसर्वेप्रायशोविमुखाभव
न्॥ तान्वैविमनसोदृष्ट्वामाद्रीपुत्रःप्रतापवान्॥ ४५॥ शरैरनेकसाहस्रैर्वारयामाससंयुगे ॥ ततोगांधारकैर्गुप्तंपुष्टैरश्वैर्जयेधृतं॥ ४६ ॥ आससादरणेयांतंस
हदेवोथसौबलं॥ स्वमंशमवशिष्टंतंसंस्मृत्यशकुनिंनृप ॥ ४७॥ रथेनकांचनांगेनसहदेवःसमभ्ययात् ॥ अधिज्यंबलवत्कृत्वाव्याक्षिपन्सुमहद्धनुः॥ ४८ ॥ स
सौबलमभिद्रुत्यगार्ध्रपत्रैःशिलाशितैः॥ भृशमभ्यहनत्क्रुद्धस्तोत्त्रैरिवमहाद्विपं ॥ ४९ ॥ उवाचचैनंमेधावीविगृह्यस्मारयन्निव ॥ क्षत्रधर्मेस्थिरोभूत्वायुध्य
स्वपुरुषोभव॥ ५० ॥ यत्तदाल्हष्यसेमूढग्लहन्नक्षैःसभातले॥ फलमद्यप्रपश्यस्वकर्मणस्तस्यदुर्मते॥ ५१ ॥ निहतास्तेदुरात्मानोयेस्मानवहसन्पुरा ॥ दुर्योध
नःकुलांगारःशिष्टस्त्वंचास्यमातुलः॥ ५२ ॥ अद्यतेनिहनिष्यामिक्षुरेणोन्मथितंशिरः॥ वृक्षात्फलमिवाविद्धंलगुडेनप्रमाथिना॥ ५३॥ एवमुक्त्वामहाराजस
हदेवोमहाबलः॥ संक्रुद्धोरणशार्दूलोवेगेनाभिजगामतं॥ ५४ ॥ अभिगम्यसुदुर्धर्षःसहदेवोयुधांपतिः ॥ विकृष्यबलवच्चापंक्रोधेनप्रज्वलन्निव ॥ ५५ ॥ श
कुनिंदशभिर्विध्वाचतुर्भिश्चास्यवाजिनः॥ छत्रंध्वजंधनुश्चास्यच्छित्वासिंहइवानदत्॥ ५६॥ छिन्नध्वजधनुश्छत्रःसहदेवेनसौबलः॥ कृतोविद्धश्चबहुभिः
सर्वमर्मसुसायकैः॥ ५७॥ ततोभूयोमहाराजसहदेवःप्रतापवान्॥ शकुनेःप्रेषयामासशरवृष्टिंदुरासदां ॥ ५८ ॥ ततस्तुक्रुद्धःसुबलस्यपुत्रोमाद्रीसुतंसहदेवं
विमर्दे॥ प्रासेनजांबूनदभूषणेनजिघांसुरेकोभिपपातशीघ्रं ॥ ५९ ॥ माद्रीसुतस्तस्यसमुद्यतंतंप्रासंसुवृत्तौचभुजौरणाग्रे ॥ भल्लैस्त्रिभिर्युगपत्संचकर्त्तनना
दचोच्चैस्तरसाजिमध्ये॥ ६० ॥ तस्याशुकारीसुसमाहितेनसुवर्णपुंखेनदृढायसेन ॥ भल्लेनसर्वावरणातिगेनशिरःशरीरात्प्रममाथभूयः॥ ६१ ॥ शरेणकार्त्त
स्वरभूषितेनदिवाकराभेणसुसंहितेन॥ हृतोत्तमांगोयुधिपांडवेनपपातभूमौसुबलस्यपुत्रः॥६२॥ सतच्छिरोवेगवताशरेणसुवर्णपुंखेनशिलाशितेन॥ प्रावे
रयत्कुपितःपांडुपुत्रोयत्तत्कुरूणामनयस्यमूलं ॥ ६३ ॥ भुजौसुवृत्तौप्रचकर्त्तवीरःपश्चात्कबंधंरुधिरावसिक्तं ॥ विस्पंदमानंनिपपातघोरंरथोत्तमात्पार्थि
वपार्थिवस्य॥ ६४॥ हतोत्तमांगंशकुनिंसमीक्ष्यभूमौशयानंरुधिरार्द्रगात्रं॥ योधास्त्वदीयाभयनष्टसत्वादिशःप्रजग्मुःप्रगृहीतशस्त्राः॥ ६५॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

तस्मैतदहमाचक्षेसर्वंप्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ भ्रातॄंश्चनिहतान्सर्वान्सैन्यंचविनिपातितं ॥ ४७ ॥ त्रयःकिलरथाःशिष्टास्तावकानांनराधिप ॥ इतिप्रस्थानकालेमां
कृष्णद्वैपायनोब्रवीत् ॥ ४८ ॥ सदीर्घमिवनिःश्वस्यप्रत्यवेक्ष्यपुनःपुनः ॥ असौमांपाणिनास्पृष्ट्वापुत्रस्तेपर्यभाषत ॥ ४९ ॥ त्वदन्योनेहसंग्रामेकश्चिज्जीवति
संजय ॥ द्वितीयंनेहपश्यामिससहायाश्चपांडवाः ॥ ५० ॥ ब्रूयाःसंजयराजानंप्रज्ञाचक्षुषमीश्वरं ॥ दुर्योधनस्तवसुतःप्रविष्टोह्रदमित्युत ॥ ५१ ॥ सुहृद्भिस्तादृ
शैर्हीनःपुत्रैर्भ्रातृभिरेवच ॥ पांडवैश्चहृतेराज्येकोनुजीवेतमादृशः ॥ ५२ ॥ आचक्षीथाःसर्वमिदंमांचमुक्तंमहाहवात् ॥ अस्मिंस्तोयह्रदेगुप्तंजीवंतंभृशविक्ष
तं ॥ ५३ ॥ एवमुक्त्वामहाराजप्राविशत्तंमहाह्रदं ॥ अस्तंभयततोयंचमाययामनुजाधिपः ॥ ५४ ॥ तस्मिन्ह्रदंप्रविष्टेतुत्रीन्रथान्श्रांतवाहनान् ॥ अपश्यंस
हितानेकस्तंदेशंसमुपेयुषः ॥ ५५ ॥ कृपंशारद्वतंवीरंद्रौणिंचरथिनांवरं ॥ भोजंचकृतवर्माणंसहितान्शरविक्षतान् ॥ ५६ ॥ तेसर्वेमामभिप्रेक्ष्यतूर्णमश्वाननो
दयन् ॥ उपयायतुमामूचुर्दिष्ट्याजीवसिसंजय ॥ ५७ ॥ अपृच्छंश्चैवमांसर्वेपुत्रंतवजनाधिपं ॥ कच्चिद्दुर्योधनोराजासनोजीवतिसंजय ॥ ५८ ॥ आख्यातवा
नहंतेभ्यस्तदाकुशलिनंनृपं ॥ तच्चैवसर्वमाचक्षंयन्मांदुर्योधनोब्रवीत् ॥ ५९ ॥ ह्रदंचैवाहमाचक्षंयंप्रविष्टोनराधिपः ॥ अश्वत्थामातुतद्राजन्निशम्यवचनंम
म ॥ ६० ॥ तंह्रदंविपुलंप्रेक्ष्यकरुणंपर्यदेवयत् ॥ अहोधिङ्नसजानातिजीवतोस्मान्नराधिपः ॥ ६१ ॥ पर्याप्ताहिवयंतेनसहयोधयितुंपरान् ॥ तेतुतत्रचिरंका
लंविलप्यचमहारथाः ॥ ६२ ॥ प्राद्रवन्रथिनांश्रेष्ठादृष्ट्वापांडुसुतान्रणे ॥ तेतुमांरथमारोप्यकृपस्यसुपरिष्कृतं ॥ ६३ ॥ सेनानिवेशमाजग्मुर्हतशेषास्त्रयोर
थाः ॥ तत्रगुल्माःपरित्रस्ताःसूर्येचास्तमितेसति ॥ ६४ ॥ सर्वेविचुक्रुशुःश्रुत्वापुत्राणांतवसंक्षयं ॥ ततोवृद्धामहाराजयोषितांरक्षिणोनराः ॥ ६५ ॥ राजदारा
नुपादायप्रययुर्नगरंप्रति ॥ तत्रविक्रोशमानानांरुदतीनांचसर्वशः ॥ ६६ ॥ प्रादुरासीन्महान्शब्दःश्रुत्वातद्बलसंक्षयं ॥ ततस्तायोषितोराजन्रुदत्योवैमुहुर्मु
हुः ॥ ६७ ॥ कुरर्यइवशब्देननादयंत्योमहीतलं ॥ आजघ्नुःकरजैश्चापिपाणिभिश्चशिरांस्युत ॥ ६८ ॥ लुलुचुश्चतदाकेशान्क्रोशंत्यस्तत्रतत्रह ॥ हाहाकारविना
दिन्योविनिघ्नंत्यउरांसिच ॥ ६९ ॥ शोचंत्यस्तत्ररुरुदुःक्रंदमानाविशांपते ॥ ततोदुर्योधनामात्याःसाश्रुकंठाभृशातुराः ॥ ७० ॥ राजदारानुपादायप्रययुर्नगरंप्र
ति ॥ वेत्रव्यासक्तहस्ताश्चद्वाराध्यक्षाविशांपते ॥ ७१ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥ ततःक्रुद्धइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

प्रविद्रुताःशुष्कमुखाविसंज्ञागांडीवघोषेणसमाहताश्च ॥ भयार्दिताभग्नरथाश्वनागाःपदातयश्चैवसधार्त्तराष्ट्राः ॥ ६६ ॥ ततोरथाच्छकुनिंपातयित्वामुदान्वि
ताभारतपांडवेयाः ॥ शंखान्प्रदध्मुःसमरेतिहृष्टाःसकेशवाःसैनिकान्हर्षयंतः ॥ ६७ ॥ तंचापिसर्वेप्रतिपूजयंतोदृष्ट्वाब्रुवाणाःसहदेवमाजौ ॥ दिष्ट्याहतोनैकृति
कोमहात्मासहात्मजोवीररणेत्वयेति ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशकुन्युलूकवधेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
॥ अथह्रदप्रवेशपर्व ॥ संजयउवाच ततःक्रुद्धामहाराजसौबलस्यपदानुगाः ॥ त्यक्त्वाजीवितमाक्रंदेपांडवान्पर्यवारयन् ॥ १ ॥ तानर्जुनःप्रत्यगृह्णात्स
हदेवजयेधृतः ॥ भीमसेनश्चतेजस्वीक्रुद्धाशीविषदर्शनः ॥ २ ॥ शक्त्यृष्टिप्रासहस्तानांसहदेवंजिघांसतां ॥ संकल्पमकरोन्मोघंगांडीवेनधनंजयः ॥ ३ ॥ संगृही
तायुधान्बाहून्योधानामभिधावतां ॥ भल्लैश्चिच्छेदबीभत्सुःशिरांस्यपिहयानपि ॥ ४ ॥ तेहयाःप्रत्यपद्यंतवसुधांविगतासवः ॥ चरतालोकवीरेणप्रहताःसव्य
साचिना ॥ ५ ॥ ततोदुर्योधनोराजादृष्ट्वास्वबलसंक्षयं ॥ हतशेषान्समानीयक्रुद्धोरथगणान्बहून् ॥ ६ ॥ कुंजरांश्चहयांश्चैवपादातांश्चसमंततः ॥ उवाचसहिता
न्सर्वान्धार्त्तराष्ट्रइदंवचः ॥ ७ ॥ समासाद्यरणेसर्वान्पांडवान्ससुहृद्गणान् ॥ पांचाल्यंचापिसबलंहत्वाशीघ्रंन्यवर्त्तत ॥ ८ ॥ तस्यतेशिरसागृह्यवचनंयुद्धदुर्मदाः ॥
अभ्युद्ययूरणेपार्थांस्तवपुत्रस्यशासनात् ॥ ९ ॥ तानभ्यापततःशीघ्रंहतशेषान्महारणे ॥ शरैराशीविषाकारैःपांडवाःसमवाकिरन् ॥ १० ॥ तत्सैन्यंभरतश्रेष्ठमु
हूर्त्तेनमहात्मभिः ॥ अवध्यतरणंप्राप्यत्रातारंनाभ्यविंदत ॥ ११ ॥ प्रतिष्ठमानंतुभयान्नावतिष्ठतिदंशितं ॥ अश्वैर्विपरिधावद्भिःसैन्येनरजसावृते ॥ १२ ॥ न
प्राज्ञायंतसमरेदिशःसप्रदिशस्तथा ॥ ततस्तुपांडवानीकान्निःसृत्यबहवोजनाः ॥ १३ ॥ अभ्यघ्नंस्तावकान्युद्धेमुहूर्त्तादिवभारत ॥ ततोनिःशेषमभवत्तत्सैन्यं
तवभारत ॥ १४ ॥ अक्षौहिण्यःसमेतास्तुतवपुत्रस्यभारत ॥ एकादशहतायुद्धेताःप्रभोपांडुसृंजयैः ॥ १५ ॥ तेपुराजसहस्रेपुतावकेपुमहात्मसु ॥ एकोदुर्योधनो
राजन्नदृश्यतभृशंक्षतः ॥ १६ ॥ ततोवीक्ष्यदिशःसर्वादृष्ट्वाशून्यांचमेदिनीं ॥ विहीनःसर्वयोधैश्चपांडवान्वीक्ष्यसंयुगे ॥ १७ ॥ मुदितान्सर्वतःसिद्धान्नर्दमाना
न्समंततः ॥ बाणशब्दरवांश्चैवश्रुत्वातेषांमहात्मनां ॥ १८ ॥ दुर्योधनोमहाराजकश्मलेनाभिसंवृतः ॥ अपयानेमनश्चक्रेविहीनबलवाहनः ॥ १९ ॥ धृतरा
ष्ट्रउवाच निहतेमामकेसैन्येनिःशेषेशिबिरेकृते ॥ पांडवानांबलेसूतकिंनुशेषमभूत्तदा ॥ २० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

एतन्मेपृच्छतोब्रूहिकुशलोह्यसिसंजय ॥ यच्चदुर्योधनोमंदःकृतवांस्तनयोमम ॥ २१ ॥ बलक्षयंतथादृष्ट्वासएकःपृथिवीपतिः ॥ संजयउवाच रथानां
द्वेसहस्रेतुसप्तनागशतानिच ॥ २२ ॥ पंचचाश्वसहस्राणिपत्तीनांचशतंशताः ॥ एतच्छेषमभूद्राजन्पांडवानांमहद्बलं ॥ २३ ॥ परिगृह्यहियद्युद्धेधृष्टद्युम्नोव्यव
स्थितः ॥ एकाकीभरतश्रेष्ठततोदुर्योधनोनृपः ॥ २४ ॥ नापश्यत्समरेकंचित्सहायंरथिनांवरः ॥ नर्दमानान्परान्दृष्ट्वास्वबलस्यचसंक्षयं ॥ २५ ॥ तथादृष्ट्वाम
हाराजएकःसपृथिवीपतिः ॥ हतंस्वहयमुत्सृज्यप्राङ्मुखःप्राद्रवद्भयात् ॥ २६ ॥ एकादशचमूभर्त्तापुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ गदामादायतेजस्वीपदातिःप्रस्थितो
ह्रदं ॥ २७ ॥ नातिदूरंततोगत्वापद्भ्यामेवनराधिपः ॥ सस्मारवचनंक्षत्तुर्धर्मशीलस्यधीमतः ॥ २८ ॥ इदंनूनंमहाप्राज्ञोविदुरोदृष्टवान्पुरा ॥ महद्वैशसमस्माकं
क्षत्रियाणांचसंयुगे ॥ २९ ॥ एवंविचिंतयानस्तुप्रविविक्षुर्ह्रदंनृपः ॥ दुःखसंतप्तहृदयोदृष्ट्वाराजन्बलक्षयं ॥ ३० ॥ पांडवास्तुमहाराजधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥
अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धास्तवराजन्बलंप्रति ॥ ३१ ॥ शक्त्यृष्टिप्रासहस्तानांबलानामभिगर्जतां ॥ संकल्पमकरोन्मोघंगांडीवेनधनंजयः ॥ ३२ ॥ तान्हत्वानिशितैर्बा
णैःसामात्यान्सहबंधुभिः ॥ रथेश्वेतहयेतिष्ठन्नर्जुनोबह्वशोभत ॥ ३३ ॥ सुबलस्यहतेपुत्रेसवाजिरथकुंजरे ॥ महावनमिवच्छिन्नमभवत्तावकंबलं ॥ ३४ ॥
अनेकशतसाहस्रेबलेदुर्योधनस्यह ॥ नान्योमहारथोराजन्जीवमानोव्यदृश्यत ॥ ३५ ॥ द्रोणपुत्रादृतेवीरात्तथैवकृतवर्मणः ॥ कृपाच्चगौतमाद्राजन्पार्थिवाच्च
तवात्मजात् ॥ ३६ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुमांदृष्ट्वाहसन्सात्यकिमब्रवीत् ॥ किमनेनगृहीतेननानेनार्थोस्तिजीवता ॥ ३७ ॥ धृष्टद्युम्नवचःश्रुत्वाशिनेर्नप्तामहारथः ॥ उद्य
म्यनिशितंखड्गंहंतुंमामुद्यतस्तदा ॥ ३८ ॥ तमागम्यमहाप्राज्ञःकृष्णद्वैपायनोब्रवीत् ॥ मुच्यतांसंजयोजीवन्नहंतव्यःकथंचन ॥ ३९ ॥ द्वैपायनवचःश्रुत्वाशि
नेर्नप्ताकृतांजलिः ॥ ततोमामब्रवीन्मुक्त्वास्वस्तिसंजयसाधय ॥ ४० ॥ अनुज्ञातस्त्वहंतेनन्यस्तवर्मानिरायुधः ॥ प्रातिष्ठंयेननगरंसायाह्नेरुधिरोक्षितः ॥ ४१ ॥
क्रोशमात्रमपक्रांतंगदापाणिमवस्थितं ॥ एकंदुर्योधनंराजन्नपश्यंभृशविक्षतं ॥ ४२ ॥ सतुमामश्रुपूर्णाक्षोनाशक्नोदभिवीक्षितुं ॥ उपप्रैक्षतमांदृष्ट्वातथा
दीनमवस्थितं ॥ ४३ ॥ तंचाहमपिशोचंतंदृष्ट्वैकाकिनमाहवे ॥ मुहूर्त्तंनाशकंवक्तुमतिदुःखपरिप्लुतः ॥ ४४ ॥ ततोस्मैतदहंसर्वमुक्तवान्ग्रहणंतदा ॥ द्वैपायन
प्रसादाच्चजीवतोमोक्षमाहवे ॥ ४५ ॥ समुहूर्त्तमिवध्यात्वाप्रतिलभ्यचचेतनां ॥ भ्रातॄंश्चसर्वसैन्यानिपर्यपृच्छतमांततः ॥ ४६ ॥

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥

शयनीयानिशुभ्राणिस्पर्ध्यस्तरणवंतिच ॥ समादायययुस्तूर्णंनगरंदाररक्षिणः ॥ ७२ ॥ आस्थायाश्वतरीयुक्तान्स्यंदनानपरेपुनः ॥ स्वान्स्वान्दारानुपादाय
प्रययुर्नगरंप्रति ॥ ७३ ॥ अदृष्टपूर्वायानार्योभास्करेणापिवेश्मसु ॥ ददृशुस्तामहाराजजनायाताःपुरंप्रति ॥ ७४ ॥ ताःस्त्रियोभरतश्रेष्ठसौकुमार्यसमन्विताः ॥
प्रययुर्नगरंतूर्णंहतस्वजनबांधवाः ॥ ७५ ॥ आगोपालाविपालेभ्योद्रवंतोनगरंप्रति ॥ ययुर्मनुष्याःसंभ्रांताभीमसेनभयार्दिताः ॥ ७६ ॥ अपिचैषांभयंतीव्रंपा
र्थेभ्योभूत्सुदारुणं ॥ प्रेक्षमाणास्तदान्योन्यमाधावन्नगरंप्रति ॥ ७७ ॥ तस्मिंस्तथावर्तमानेविद्रवेभृशदारुणे ॥ युयुत्सुःशोकसंमूढःप्राप्तकालमचिंतय
त् ॥ ७८ ॥ जितोदुर्योधनःसंख्येपांडवैर्भीमविक्रमैः ॥ एकादशचमूभर्त्ताभ्रातरश्चास्यसूदिताः ॥ ७९ ॥ हताश्चकुरवःसर्वेभीष्मद्रोणपुरःसराः ॥ अहमेकोविमु
क्तस्तुभाग्ययोगाद्यदृच्छया ॥ ८० ॥ विद्रुतानिचसर्वाणिशिबिराणिसमंततः ॥ इतस्ततःपलायंतेहतनाथाहतौजसः ॥ ८१ ॥ अदृष्टपूर्वादुःखार्त्ताभयव्याकुल
लोचनाः ॥ हरिणाइववित्रस्तावीक्षमाणादिशोदश ॥ ८२ ॥ दुर्योधनस्यसचिवायेकेचिदवशेषिताः ॥ राजदारानुपादायप्रययुर्नगरंप्रति ॥ ८३ ॥ प्राप्तकाल
महंमन्येप्रवेशंतैःसहप्रभो ॥ युधिष्ठिरमनुज्ञायभीमसेनंतथैवच ॥ ८४ ॥ एतमर्थंमहाबाहुरुभयोःसन्यवेदयत् ॥ तस्यप्रीतोभवद्राजानित्यंकरुणवेदिता ॥
॥ ८५ ॥ परिष्वज्यमहाबाहुर्वैश्यापुत्रंव्यसर्जयत् ॥ ततःसरथमास्थायद्रुतमश्वानचोदयत् ॥ ८६ ॥ संवाहयितवांश्चापिराजदारान्पुरंप्रति ॥ तैश्चैवसहितःक्षिप्र
मस्तंगच्छतिभास्करे ॥ ८७ ॥ प्रविष्टोहास्तिनपुरंबाष्पकंठोश्रुलोचनः ॥ अपश्यतमहाप्राज्ञंविदुरंसाश्रुलोचनं ॥ ८८ ॥ राज्ञःसमीपान्निष्क्रांतंशोकोपहतचेत
सं ॥ तमब्रवीत्सत्यधृतिःप्रणतंत्वग्रतःस्थितं ॥ ८९ ॥ दिष्ट्याकुरुक्षयेंस्मिंस्त्वंपुत्रजीवसि ॥ विनाराज्ञःप्रवेशाद्वैकिमसित्वमिहागतः ॥ ९० ॥ एतन्मेकार
णंसर्वंविस्तरेणनिवेदय ॥ युयुत्सुरुवाच निहतेशकुनौतत्रसज्ञातिसुतबांधवे ॥ ९१ ॥ हतशेषपरीवारोराजादुर्योधनस्ततः ॥ स्वकंसहयमुत्सृज्यप्राङ्मु
खःप्राद्रवद्भयात् ॥ ९२ ॥ अपक्रांतेतुनृपतौस्कंधावारनिवेशनात् ॥ भयव्याकुलितंसर्वंप्राद्रवन्नगरंप्रति ॥ ९३ ॥ ततोराज्ञःकलत्राणिभ्रातॄणांचास्यसर्वतः ॥
वाहनेषुसमारोप्यअध्यक्षाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ९४ ॥ ततोहंसमनुज्ञाप्यराजानंसहकेशवं ॥ प्रविष्टोहास्तिनपुरंरक्षन्लोकान्प्रधावितान् ॥ ९५ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवच
नंवैश्यापुत्रेणभाषितं ॥ प्राप्तकालमितिज्ञात्वाविदुरःसर्वधर्मवित् ॥ ९६ ॥

॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ १०५ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अपूजयदमेयात्मायुयुत्सुंवाक्यमब्रवीत् ॥ प्राप्तकालमिदंसर्वंब्रुवताभरतक्षये ॥ ९७ ॥ रक्षितःकुलधर्मश्चसानुक्रोशतयात्वया ॥ दिष्ट्यात्वामिहसंग्रामाद
स्माद्वीरक्षयात्पुरं ॥ ९८ ॥ समागतमपश्यामत्वंशुमंतमिवप्रजाः ॥ अंधस्यनृपतेर्यष्टिर्लुब्धस्यादीर्घदर्शिनः ॥ ९९ ॥ बहुशोयाच्यमानस्यदैवोपहतचेतसः ॥
त्वमेकोव्यसनार्त्तस्यध्रियसेपुत्रसर्वथा ॥ १०० ॥ अद्यत्वमिहविश्रांतःश्वोभिगंतायुधिष्ठिरं ॥ एतावदुक्त्वावचनंविदुरःसाश्रुलोचनः ॥ १ ॥ युयुत्सुंसमनुप्रा
प्यप्रविवेशनृपक्षयं ॥ पौरजानपदैर्दुःखाद्धाहेतिभृशनादितं ॥ २ ॥ निरानंदंगतश्रीकंहतारामभिवाशयं ॥ शून्यरूपमपध्वस्तंदुःखादुःखतरोऽभवत् ॥ ३ ॥ वि
दुरःसर्वधर्मज्ञोविक्लवेनांतरात्मना ॥ विवेशनगरेराजन्निशश्वासशनैःशनैः ॥ ४ ॥ युयुत्सुरपितांरात्रिंस्वगृहेन्यवसत्तदा ॥ वंद्यमानःस्वकैश्चापिनाभ्यनंदत्सुदुः
खितः ॥ चिंतयानःक्षयंतीव्रंभरतानांपरस्परं ॥ १०५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिन्हदप्रवेशपर्वणिएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ समाप्तं
चन्हदप्रवेशपर्व ॥ अतःपरंगदायुद्धपर्व ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

हतेषुसर्वसैन्येषुपांडुपुत्रैरणाजिरेइत्यारभ्यशोकसंविग्नमनसश्चिताध्यानपराभवन्नित्यंतः शल्यपर्वशेषोगदापर्वाख्यस्तस्यतात्पर्यंसर्वनाशेपिजीवितंदुस्त्यजंपराभूतमपिशत्रुंशूरानत्यजंतीतिच ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

धृतराष्ट्रउवाच हतेषुसर्वसैन्येषुपांडुपुत्रैरणाजिरे ॥ ममसैन्यावशिष्टास्तेकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥ कृतवर्माकृपश्चैवद्रोणपुत्रश्चवीर्यवान् ॥ दुर्योधनश्चमंदा
त्माराजाकिमकरोत्तदा ॥ २ ॥ संजयउवाच संप्राद्रवत्सुदारेषुक्षत्रियाणांमहात्मनां ॥ विद्रुतेशिबिरेशून्येभृशोद्विग्नास्त्रयोरथाः ॥ ३ ॥ निशम्यपांडुपुत्रा
णांतदावैजयिनांस्वनं ॥ विद्रुतंशिबिरंदृष्ट्वासायान्हेराजगृद्धिनः ॥ ४ ॥ स्थानंनारोचयंस्तत्रततस्तेन्हदमभ्ययुः ॥ युधिष्ठिरोपिधर्मात्माभ्रातृभिःसहितोरणे ॥ ५ ॥
हृष्टःपर्यचरद्राजन्दुर्योधनवधेप्सया ॥ मार्गमाणास्तुसंक्रुद्धास्तवपुत्रंजयैषिणः ॥ ६ ॥ यत्नतोन्वेषमाणास्तेनैवापश्यन्जनाधिपं ॥ सहितीव्रेणवेगेनगदापा
णिरपाक्रमत् ॥ ७ ॥ तंन्हदंप्राविशच्चापिविष्टभ्यापःस्वमायया ॥ यदातुपांडवाःसर्वेसुपरिश्रांतवाहनाः ॥ ८ ॥ ततःस्वशिबिरंप्राप्यव्यतिष्ठंतस्वसैनिकाः ॥ ततःकृ
पश्चद्रौणिश्चकृतवर्माचसात्वतः ॥ ९ ॥ सन्निविष्टेषुपार्थेषुप्रयातास्तंन्हदंशनैः ॥ तेतंन्हदंसमासाद्ययत्रशेतेजनाधिपः ॥ १० ॥ अभ्यभाषंतदुर्धर्षराजानंसुप्तमंभ
सि ॥ राजन्नुत्तिष्ठयुद्ध्यस्वसहास्माभिर्युधिष्ठिरं ॥ ११ ॥ जित्वावापृथिवींभुंक्ष्वहतोवास्वर्गमाप्नुहि ॥ तेषामपिबलंसर्वंहतंदुर्योधनत्वया ॥ १२ ॥ प्रतिविद्धाश्चभूयि
ष्ठयेशिष्टास्तत्रसैनिकाः ॥ नतेवेगंविषहितुंशक्तास्तवविशांपते ॥ १३ ॥ अस्माभिरपिगुप्तस्यतस्मादुत्तिष्ठभारत ॥ दुर्योधनउवाच दिष्ट्यापश्यामिवोमुक्ता
नीदृशात्पुरुषक्षयात् ॥ १४ ॥ पांडुकौरवसंमर्दाज्जीवमानान्नरर्षभान् ॥ विजेष्यामोवयंसर्वेविश्रांताविगतक्लमाः ॥ १५ ॥ भवंतश्चपरिश्रांतावयंचभृशवि
क्षताः ॥ उदीर्णंचबलंतेषांतेननयुद्धंनरोचये ॥ १६ ॥ नत्वेतदद्भुतंवीरायद्वोमहदिदंमनः ॥ अस्मासुचपराशक्तिर्नतुकालःपराक्रमे ॥ १७ ॥ विश्रम्यैकांनिशाम
द्यभवद्भिःसहितोरणे ॥ प्रतियोत्स्याम्यहंशत्रून्श्वोनमेस्त्यत्रसंशयः ॥ १८ ॥ संजयउवाच एवमुक्तोब्रवीद्द्रौणीराजानंयुद्धदुर्मदं ॥ उत्तिष्ठराजन्भद्रंतेविजे
ष्यामोवयंपरान् ॥ १९ ॥ इष्टापूर्तेनदानेनसत्येनचजयेनच ॥ शपेराजन्यथात्वद्यनिहनिष्यामिसोमकान् ॥ २० ॥ मास्मयज्ञकृतांप्रीतिमाप्नुयांसज्जनोचितां ॥
यदीमांरजनींव्युष्टांनहिहन्मिपरान्रणे ॥ २१ ॥ नाहत्वासर्वपांचालान्विमोक्ष्येकवचंविभो ॥ इतिसत्यंब्रवीम्येतत्तन्मेशृणुजनाधिप ॥ २२ ॥ तेषुसंभाषमाणेषुव्या
धास्तंदेशमाययुः ॥ मांसभारपरिश्रांताःपानीयार्थंयदृच्छया ॥ २३ ॥ तेहिनित्यंमहासजभीमसेनस्यलुब्धकाः ॥ मांसभारानुपाजन्हुर्भक्त्यापरमयाविभो ॥ २४ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ यज्ञकृतांप्रीतिंयज्ञादिजस्यपुण्यस्यफलं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥ नष्टेअदृश्यत्वंगतंलीनमित्यर्थः ॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

तेतत्रधिष्ठितास्तेषांसर्वंतद्वचनंरहः ॥ दुर्योधनवचश्चैवशुश्रुवुःसंगतामिथः ॥ २५ ॥ तेपिसर्वेमहेष्वासाअयुद्धार्थिनिकौरवे ॥ निर्बंधंपरमंचक्रुस्तदावैयुद्ध
कांक्षिणः ॥२६॥ तांस्तथासमुदीक्ष्याथकौरवाणांमहारथान् ॥ अयुद्धमनसंचैवराजानंस्थितमंभसि ॥२७॥ तेषांश्रुत्वाचसंवादंराज्ञश्चसलिलेसतः ॥ व्याधा
भ्यजानन्राजेंद्रसलिलस्थंसुयोधनं ॥ २८ ॥ तेपूर्वंपांडुपुत्रेणपृष्टाव्यासन्सुतंतव ॥ यदृच्छोपगतास्तत्रराजानंपरिमार्गता ॥ २९ ॥ ततस्तेपांडुपुत्रस्यस्मृत्वात
द्भाषितंतदा ॥ अन्योन्यमब्रुवन्राजन्मृगव्याधाःशनैरिव ॥३०॥ दुर्योधनंस्याख्यामोधनंदास्यतिपांडवः ॥ अव्यक्तमिहनःख्यातोह्रदेदुर्योधनोनृपः ॥ ३१ ॥
तस्माद्गच्छामहेसर्वेयत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ आख्यातुंसलिलेसुप्तंदुर्योधनममर्षणं ॥३२॥ धृतराष्ट्रात्मजंतस्मैभीमसेनायधीमते ॥ शयानंसलिलेसर्वेकथयामो
धनुर्भृते ॥ ३३ ॥ सनोदास्यतिसुप्रीतोधनानिबहुलान्युत ॥ किंनोमांसेनशुष्केणपरिक्लिष्टेनशोषिणा ॥ ३४ ॥ एवमुक्त्वातुतेव्याधाःसंप्रहृष्टाधनार्थिनः ॥ मांस
भारानुपादायप्रययुःशिबिरंप्रति ॥ ३५ ॥ पांडवापिमहाराजलब्धलक्षाःप्रहारिणः ॥ अपश्यमानाःसमरेदुर्योधनमवस्थितं ॥ ३६ ॥ निकृतेस्तस्यपापस्यतेपारं
गमनेप्सवः ॥ चारान्संप्रेषयामासुःसमंतात्तद्रणाजिरे ॥३७॥ आगम्यतुततःसर्वेनष्टंदुर्योधनंनृपं ॥ न्यवेदयंतसहिताधर्मराजस्यसैनिकाः ॥ ३८ ॥ तेषांतद्वच
नंश्रुत्वाचाराणांभरतर्षभ ॥ चिंतामभ्यगमत्तीव्रांनिशश्वासचपार्थिवः ॥ ३९ ॥ अथस्थितानांपांडूनांदीनानांभरतर्षभ ॥ तस्माद्देशादपक्रम्यत्वरितालुब्धका
विभो ॥ ४० ॥ आजग्मुःशिबिरंहृष्टादृष्ट्वादुर्योधनंनृपं ॥ वार्यमाणाःप्रविष्टाश्चभीमसेनस्यपश्यतः ॥ ४१ ॥ तेतुपांडवमासाद्यभीमसेनंमहाबलं ॥ तस्मैतत्सर्व
माचख्युर्यद्वृत्तंयच्चवैश्रुतं ॥ ४२ ॥ ततोवृकोदरोराजन्दत्वातेषांधनंबहु ॥ धर्मराजायतत्सर्वमाचचक्षेपरंतपः ॥ ४३ ॥ असौदुर्योधनोराजन्विज्ञातोममलु
ब्धकैः ॥ संस्तभ्यसलिलंशेतेयस्यार्थेपरितप्यसे ॥ ४४ ॥ तद्वचोभीमसेनस्यप्रियंश्रुत्वाविशांपते ॥ अजातशत्रुःकौंतेयोहृष्टोभूत्सहसोदरैः ॥ ४५ ॥ तंचश्रुत्वाम
हेष्वासंप्रविष्टंसलिलह्रदे ॥ क्षिप्रमेवततोऽगच्छत्पुरस्कृत्यजनार्दनं ॥ ४६ ॥ ततःकिलकिलाशब्दःप्रादुरासीद्विशांपते ॥ पांडवानांप्रहृष्टानांपंचालानांचसर्व
शः ॥ ४७ ॥ सिंहनादांस्ततश्चक्रुःक्ष्वेडाश्चभरतर्षभ ॥ त्वरिताःक्षत्रियाराजन्जग्मुर्द्वैपायनंह्रदं ॥ ४८ ॥ ज्ञातःपापोधार्तराष्ट्रोदृष्टश्चेत्यसकृद्रणे ॥ प्राक्रोशन्सो
मकास्तत्रहृष्टरूपाःसमंततः ॥ ४९ ॥ तेषामाशुप्रयातानांरथानांतत्रवेगिनां ॥ बभूवतुमुलःशब्दोदिवस्पृक्पृथिवीपते ॥ ५० ॥

दुर्योधनंपरीप्संतस्तत्रतत्रयुधिष्ठिरं॥ अन्वयुस्त्वरितास्तेवैराजानंश्रांतवाहनाः॥५१॥ अर्जुनोभीमसेनश्चमाद्रीपुत्रौचपांडवौ॥ धृष्टद्युम्नश्चपांचाल्यःशिखंडी
चापराजितः॥ ५२॥ उत्तमौजायुधामन्युःसात्यकिश्चमहारथः॥ पंचालानांचयेशिष्टाद्रौपदेयाश्चभारत॥५३॥ हयाश्चसर्वेनागाश्चशतशश्चपदातयः॥ ततः
प्राप्तोमहाराजधर्मराजःप्रतापवान्॥ ५४॥ द्वैपायनन्हदंघोरंयत्रदुर्योधनोभवत्॥ शीतामलजलंहृद्यंद्वितीयमिवसागरं॥ ५५॥ माययासलिलंस्तभ्ययत्रा
भूत्तेस्थितःसुतः॥ अत्यद्भुतेनविधिनादैवयोगेनभारत॥ ५६॥ सलिलांतर्गतःशेतेदुर्दर्शःकस्यचित्प्रभो॥ मानुषस्यमनुष्येंद्रगदाहस्तोजनाधिपः॥ ५७॥ त
तोदुर्योधनोराजासलिलांतर्गतोवसन्॥ शुश्रुवेतुमुलंशब्दंजलदोपमनिःस्वनं॥ ५८॥ युधिष्ठिरश्चराजेंद्रतंन्हदंसहसोदरैः॥ आजगाममहाराजतवपुत्रवधाय
वै॥ ५९॥ महताशंखनादेनरथनेमिस्वनेनच॥ ऊर्ध्वंधुन्वन्महारेणुंकंपयंश्चापिमेदिनीं॥६०॥ यौधिष्ठिरस्यसैन्यस्यश्रुत्वाशब्दंमहारथाः॥ कृतवर्माकृपोद्रौणी
राजानमिदमब्रुवन्॥ ६१॥ इमेह्यायांतिसंहृष्टाःपांडवाजितकाशिनः॥ अपयास्यामहेतावदनुजानातुनोभवान्॥ ६२॥ दुर्योधनस्तुतच्छ्रुत्वातेषांतत्रतर
स्विनां॥ तथेत्युक्त्वान्हदंतंवैमायया़स्तंभयत्प्रभो॥ ६३॥ तेत्वनुज्ञाप्यराजानंभृशंशोकपरायणाः॥ जग्मुर्दूरंमहाराजकृपप्रभृतयोरथाः॥ ६४॥ तेगत्वादूरम
ध्वानंन्यग्रोधंप्रेक्ष्यमारिष॥ न्यविशंतभृशंश्रांताश्चिंतयंतोनृपंप्रति॥ ६५॥ विष्टभ्यसलिलंसुप्तोधार्तराष्ट्रोमहाबलः॥ पांडवाश्चापिसंप्राप्तास्तंदेशंयुद्धमीप्स
वः॥ ६६॥ कथंनुयुद्धंभविताकथंराजाभविष्यति॥ कथंनुपांडवाराजन्प्रतिपत्स्यंतिकौरवं॥ ६७॥ इत्येवंचिंतयानास्तुरथेभ्योश्वान्विमुच्यते॥ तत्रासांचक्रि
रेराजन्कृपप्रभृतयोरथाः॥ ६८॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणित्रिंशोऽध्यायः॥ ३०॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततस्तेष्वप
यातेपुरथेपुत्रिषुपांडवाः॥ तेन्हदंप्रत्यपद्यंतयत्रदुर्योधनोभवत्॥ १॥ आसाद्यचकुरुश्रेष्ठतदाद्वैपायनंन्हदं॥ स्तंभितंधार्तराष्ट्रेणदृष्ट्वातंसलिलाशयं॥ २॥ वासु
देवमिदंवाक्यमब्रवीत्कुरुनंदनः॥ पश्येमांधार्तराष्ट्रेणमायामप्सुप्रयोजितां॥ ३॥ विष्टभ्यसलिलंशेतेनास्यमानुषतोभयं॥ दैवींमायामिमांकृत्वासलिलांत
र्गतोत्ययं॥ ४॥ निकृत्यानिकृतिप्रज्ञोनमेजीवन्विमोक्ष्यते॥ यद्यस्यसमरेसाह्यंकुरुतेवज्रभृत्स्वयं॥ ५॥

जीवितेप्सुंदुर्योधनंविज्ञायकदाचिद्राज्यार्धंयुधिष्ठिरस्तस्मैदास्यतीत्याशंक्यभगवांस्तंबोधयतिदुर्योधनवधार्थी मायाविनइत्यादिना ॥ ६ ॥ क्रियाभ्युपायैःशत्रुक्रियानुरूपैःप्रतीकारैर्धर्म्यैरधर्म्यैर्वेत्यर्थः एते

तथाप्येनंहतंयुद्धेलोकाद्रक्ष्यंतिमाधव ॥ वासुदेवउवाच मायाविनइमांमायांमाययाजहिभारत ॥ ६ ॥ मायावीमाययावध्यःसत्यमेतद्युधिष्ठिर ॥ क्रियाभ्युपायैर्बहुभिर्मायामप्सुप्रयोज्यच ॥ ७ ॥ जहित्वंभरतश्रेष्ठमायात्मानंसुयोधनं ॥ क्रियाभ्युपायैरिंद्रेणनिहतादैत्यदानवाः ॥ ८ ॥ क्रियाभ्युपायैर्बहुभिर्बलिर्बद्धोमहात्मना ॥ क्रियाभ्युपायैर्बहुभिर्हिरण्याक्षोमहासुरः ॥ ९ ॥ हिरण्यकशिपुश्चैवक्रिययैवनिषूदितौ ॥ वृत्रश्चनिहतोराजन्क्रिययैवनसंशयः ॥ १० ॥ तथा पौलस्त्यतनयोरावणोनामराक्षसः ॥ रामेणनिहतोराजन्सानुबंधःसहानुगः ॥ ११ ॥ क्रिययायोगमास्थायतथात्वमपिविक्रम ॥ क्रियाभ्युपायैर्निहतौमया राजन्पुरातनौ ॥ १२ ॥ तारकश्चमहादैत्योविप्रचित्तिश्चवीर्यवान् ॥ वातापिरिल्वलश्चैवत्रिशिराश्चतथाविभो ॥ १३ ॥ सुंदोपसुंदावसुरौक्रिययैवनिषूदितौ ॥ क्रियाभ्युपायैरिंद्रेणत्रिदिवंभुज्यतेविभो ॥ १४ ॥ क्रियाबलवतीराजन्नान्यत्किंचिद्युधिष्ठिर ॥ दैत्याश्चदानवाश्चैवराक्षसाःपार्थिवास्तथा ॥ १५ ॥ क्रियाभ्युपायैर्निहताःक्रियांतस्मात्समाचर ॥ संजयउवाच इत्युक्तोवासुदेवेनपांडवःसंशितव्रतः ॥ १६ ॥ जलस्थंतंमहाराजतवपुत्रंमहाबलं ॥ अभ्यभाषतकौंतेयः प्रहसन्निवभारत ॥ १७ ॥ सुयोधनकिमर्थोयमारंभोप्सुकृतस्त्वया ॥ सर्वक्षत्रंघातयित्वास्वकुलंचविशांपते ॥ १८ ॥ जलाशयंप्रविष्टोद्यवांछन्जीवितमात्मनः ॥ उत्तिष्ठराजन्युध्यस्वसहास्माभिःसुयोधन ॥ १९ ॥ सतेदर्पोनरश्रेष्ठसचमानःक्वतेगतः ॥ यस्त्वंसंस्तभ्यसलिलंभीतोराजन्व्यवस्थितः ॥ २० ॥ सर्वेत्वांशूरइत्येवंजनाजल्पंतिसंसदि ॥ व्यर्थंतद्भवतोमन्येशौर्यंसलिलशायिनः ॥ २१ ॥ उत्तिष्ठराजन्युध्यस्वक्षत्रियोसिकुलोद्भवः ॥ कौरवेयोविशेषेणकुलंजन्मचसंस्मर ॥ २२ ॥ सकथंकौरवेवंशेप्रशंसन्जन्मचात्मनः ॥ युद्धाद्भीतस्ततस्तोयंप्रविश्यप्रतितिष्ठसि ॥ २३ ॥ अयुद्धमव्यवस्थानंनैषधर्मःसनातनः ॥ अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यंरणेराजन्पलायनं ॥ २४ ॥ कथंपारमगत्वाहियुद्धेत्वंवैजिजीविषुः ॥ इमान्निपतितान्दृष्ट्वापुत्रान्भ्रातॄन्पितॄंस्तथा ॥ २५ ॥ संबंधिनोवयस्यांश्चमातुलान्बांधवांस्तथा ॥ घातयित्वाकथंतातन्हदेतिष्ठसिसांप्रतं ॥ २६ ॥ शूरमानीनशूरस्त्वंमृषावदसिभारत ॥ शूरोहमितिदुर्बुद्धेसर्वलोकस्यशृण्वतः ॥ २७ ॥

तुछलकारिणश्छलैरेवहंतव्याइतिभावः ॥ ७ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ विक्रमविक्रमंकुरुष्व ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ अयुद्धंयुद्धवर्जनं अव्यवस्थानंविशेषेणअवस्थानंराज्येवास्वर्गेवास्थितिर्व्यवस्थानंतदभावश्चैतद्वयंक्षत्रियस्यनधर्मइत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

ब्रूहीति हेशूरेतिसाधिक्षेपसंबोधनं ययावृत्यानिमित्तभूतया वानप्रस्थत्वेनवान्यस्तशस्त्रत्वेनवाक्लीबत्वेनवात्वंसंगरंत्यजसितांवृत्तिंब्रूहि नत्वंवानप्रस्थोसिराज्यार्थित्वात् नापिन्यस्तशस्त्रोगदाधारित्वात् परिशे षात्क्लीबोस्मीतिमाभाषस्व युद्धंकुर्वितिभावः ॥ २८ ॥ विनीयत्यक्त्वा ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ पौरुषंयत्नः विक्रांतताशौर्यं विस्फूर्जितंगर्जनं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ नैतदिति

नहिशूराःपलायंतेशत्रून्दृष्ट्वाकथंचन॥ब्रूहिवात्वंययावृत्याशूरत्यजसिसंगरं ॥ २८ ॥ सत्वमुत्तिष्ठयुध्यस्वविनीयभयमात्मनः ॥ घातयित्वासर्वसैन्यंभ्रातॄंश्चैवसुयोधन॥ २९॥ नेदानींजीवितेबुद्धिःकार्याधर्मचिकीर्षया॥क्षत्रधर्ममुपाश्रित्यत्वद्विधेनसुयोधन॥ ३०॥ यत्तुकर्णमुपाश्रित्यशकुनिंचापिसौबलं॥ अमर्त्यइवसंमोहात्त्वमात्मानंनबुद्धवान्॥ ३१ ॥ तत्पापंसुमहत्कृत्वाप्रतियुध्यस्वभारत ॥ कथंहित्वद्विधोमोहाद्रोचयेतपलायनं ॥ ३२॥ क्वतेतत्पौरुषंयातंक्वचमानःसुयोधन॥क्वचविक्रांततायाताक्वचविस्फूर्जितंमहत्॥ ३३॥ क्वतेकृतास्त्रतायाताकिंचशेषेजलाशये॥सत्वमुत्तिष्ठयुध्यस्वक्षत्रधर्मेणभारत॥ ३४॥ अस्मांस्तुवापराजित्यप्रशाधिपृथिवीमिमां॥ अथवानिहतोस्माभिर्भूमौस्वप्स्यसिभारत॥ ३५॥एषतेपरमोधर्मःसृष्टोधात्रामहात्मना॥तंकुरुष्वयथातथ्यंराजाभवमहारथ॥ ३६॥ संजयउवाच एवमुक्तोमहाराजधर्मपुत्रेणधीमता॥सलिलस्थस्तवसुतइदंवचनमब्रवीत्॥ ३७॥ दुर्योधनउवाच नैतच्चित्रंमहाराजयद्भीःप्राणिनमाविशेत्॥ नचप्राणभयाद्भीतोव्यपयातोस्मिभारत ॥ ३८॥ अरथश्चानिषंगीचनिहतःपार्ष्णिसारथिः॥एकश्चाप्यगणःसंख्येप्रत्याश्वासमरोचयं॥ ३९॥ नप्राणहेतोर्नभयान्नविषादाद्विशांपते ॥ इदमंभःप्रविष्टोस्मिश्रमात्त्विदमनुष्ठितं ॥ ४० ॥ त्वंचाश्वसिहिकौंतेययेचाप्यनुगतास्तव॥ अहमुत्थायवःसर्वान्प्रतियोत्स्यामिसंयुगे॥ ४१॥ युधिष्ठिरउवाच आश्वस्ताएवसर्वेस्मचिरंत्वांमृगयामहे॥तदिदानींसमुत्तिष्ठयुध्यस्वेहसुयोधन॥ ४२॥ हत्वावासमरेपार्थान्स्फीतंराज्यमवाप्नुहि॥ निहतोवारणेस्माभिर्वीरलोकमवाप्स्यसि॥ ४३॥ दुर्योधनउवाच यदर्थंराज्यमिच्छामिकुरूणांकुरुनंदन॥ तइमेनिहताःसर्वेभ्रातरोमेजनेश्वर॥ ४४॥ क्षीणरत्नांचपृथिवींहतक्षत्रियपुंगवां॥ नह्युत्सहाम्यहंभोक्तुंविधवामिवयोषितं॥ ४५ ॥ अद्यापित्वहमाशंसेत्वांविजेतुंयुधिष्ठिर॥ भंक्त्वापांचालपांडूनामुत्साहंभरतर्षभ॥ ४६॥ नत्विदानीमहंमन्येकार्यंयुद्धेनकर्हिचित् ॥ द्रोणेकर्णेचसंशांतेनिहतेचपितामहे ॥ ४७॥ अस्त्विदानीमियंराजन्केवलापृथिवीतव॥ असहायोहिकोराजाराज्यमिच्छेत्प्रशासितुं॥ ४८॥

प्राणेनरक्षितव्येनहेतुनाभीर्भयंमा मांमनुष्यंआविशेदितिब्रुवन्नैतच्चित्रमपि तुप्राणिनांस्वाभाविकोयंधर्मःपरंतुमय्येतन्नास्तीत्याह नचेति ॥ ३८॥ ३९॥ प्राणहेतोर्जीवितार्थित्वात् भयात्बंधनादित्रासात् विषादात्शोकाभिभूतत्वात् ॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ ४५॥ ४६॥ ४७॥ ४८॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

सुहृदस्तादृशान्हित्वापुत्रान्भ्रातॄन्पितॄनपि ॥ भवद्भिश्चहृतेराज्येकोनुजीवेतमादृशः ॥ ४९ ॥ अहंवनंगमिष्यामिह्यजिनैःप्रतिवासितः ॥ रतिर्हिनास्तिमेरा
ज्येहतपक्षस्यभारत ॥ ५० ॥ हतबांधवभूयिष्ठाहताश्वाहतकुंजरा ॥ एषातेपृथिवीराजन्भुंक्ष्वैनांविगतज्वरः ॥ ५१ ॥ वनमेवगमिष्यामिवसानोमृगचर्मणी ॥
नहिमेनिर्जनस्यास्तिजीवितेद्यस्पृहाविभो ॥ ५२ ॥ गच्छत्वंभुंक्ष्वराजेंद्रपृथिवींनिहतेश्वरां ॥ हतयोधांनष्टरत्नांक्षीणवृत्तिर्यथासुखं ॥ ५३ ॥ संजयउवाच दुर्यो
धनंतवसुतंसलिलस्थंमहायशाः ॥ श्रुत्वातुकरुणंवाक्यमभाषतयुधिष्ठिरः ॥ ५४ ॥ युधिष्ठिरउवाच आर्तप्रलापान्मातातसलिलस्थःप्रभाषिथाः ॥ नैतन्म
नसिमेराजन्वाशितंशकुनेरिव ॥ ५५ ॥ यदिवापिसमर्थःस्यास्त्वंदानायसुयोधन ॥ नाहमिच्छेयमवनिंत्वयादत्तांप्रशासितुं ॥ ५६ ॥ अधर्मेणनगृह्णीयांत्व
यादत्तांमहीमिमां ॥ नहिधर्मःस्मृतोराजन्क्षत्रियस्यप्रतिग्रहः ॥ ५७ ॥ त्वयादत्तांनचेच्छेयंपृथिवीमखिलामहं ॥ त्वांतुयुद्धेविनिर्जित्यभोक्तास्मिवसुधामि
मां ॥ ५८ ॥ अनीश्वरश्चपृथिवींकथंत्वंदातुमिच्छसि ॥ त्वयेयंपृथिवीराजन्किन्नदत्तातदैवहि ॥ ५९ ॥ धर्मतोयाचमानानांप्रशमार्थंकुलस्यनः ॥ वार्ष्णेयंप्रथ
मंराजन्प्रत्याख्यायमहाबलं ॥ ६० ॥ किमिदानींददासित्वंकोहितेचित्तविभ्रमः ॥ अभियुक्तस्तुकोराजादातुमिच्छेद्धिमेदिनीं ॥ ६१ ॥ नत्वमद्यमहींदातुमी
शःकौरवनंदन ॥ आच्छेत्तुंवाबलाद्राजन्सकथंदातुमिच्छसि ॥ ६२ ॥ मांतुनिर्जित्यसंग्रामेपालयेमांवसुंधरां ॥ सूच्यग्रेणापियद्भूमेरपिभिद्येतभारत ॥ ६३ ॥
तन्मात्रमपितन्मह्यंनददातिपुराभवान् ॥ सकथंपृथिवीमेतांप्रददासिविशांपते ॥ ६४ ॥ सूच्यग्रंनात्यजःपूर्वंसकथंत्यजसिक्षितिं ॥ एवमैश्वर्यमासाद्यप्रशास्य
पृथिवीमिमां ॥ ६५ ॥ कोहिमूढोव्यवस्येतशत्रोर्दातुंवसुंधरां ॥ त्वंतुकेवलमौर्ख्येणविमूढोनावबुध्यसे ॥ ६६ ॥ पृथिवींदातुकामोपिजीवितेनविमोक्ष्यसे ॥ अ
स्मान्वात्वंपराजित्यप्रशाधिपृथिवीमिमां ॥ ६७ ॥ अथवानिहतोस्माभिर्व्रजलोकाननुत्तमान् ॥ आवयोर्जीवतोराजन्मयिचत्वयिचध्रुवं ॥ ६८ ॥ संशयःस
र्वभूतानांविजयेनौभविष्यति ॥ जीवितंतवदुष्प्रज्ञमयिसंप्रतिवर्तते ॥ ६९ ॥ जीवयेयमहंकामंनतुत्वंजीवितुंक्षमः ॥ दहनेहिकृतोयत्नस्त्वयास्मासुविशेषतः ॥
॥ ७० ॥ आशीविषैर्विषैश्चापिजलेचापिप्रवेशनैः ॥ त्वयाविनिकृताराजन्राज्यस्यहरणेनच ॥ ७१ ॥ अप्रियाणांचवचनैर्द्रौपद्याःकर्षणेनच ॥ एतस्मात्कार
णात्पापजीवितंतेनविद्यते ॥ ७२ ॥

॥ ७३ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ यस्येति आतपत्रेणदुर्योधनःसूर्याद्रक्षितइत्येषप्रवादोपियस्यनसहतेइ

उत्तिष्ठोत्तिष्ठयुध्यस्वयुद्धेश्रेयोभविष्यति ॥ एवंतुविविधावाचोजययुक्ताःपुनःपुनः ॥ कीर्तयंतिस्मतेवीरास्तत्रतत्रजनाधिप ॥ ७३ ॥ इतिश्रीम० शल्यांतर्गतग
दापर्वणिसुयोधनयुधिष्ठिरसंवादेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ धृतराष्ट्रउवाच एवंसंतर्ज्यमानस्तुममपुत्रोमहीपतिः ॥ प्रकृत्यामन्युमान्वीरःकथमासीत्प
रंतपः ॥ १ ॥ नहिसंतर्जनातेनश्रुतपूर्वाकथंचन ॥ राजभावेनमान्यश्चसर्वलोकस्यसोभवत् ॥ २ ॥ यस्यातपत्रच्छायापिस्वकाभानोस्तथाप्रभा ॥ खेदायैवाभि
मानित्वात्सहेत्सैवंकथंगिरः ॥ ३ ॥ इयंचपृथिवीसर्वासम्लेच्छाटविकाभृशं ॥ प्रसादाद्ध्रियतेयस्यप्रत्यक्षंतवसंजय ॥ ४ ॥ सतथातर्ज्यमानस्तुपांडुपुत्रैर्विशेष
तः ॥ विहीनश्चस्वकैर्भृत्यैर्निर्जनेचावृतोभृशं ॥ ५ ॥ सश्रुत्वाकटुकावाचोजययुक्ताःपुनःपुनः ॥ किमब्रवीत्पांडवेयांस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ६ ॥ संजयउवाच
तर्ज्यमानस्तदाराजन्नुदकस्थस्तवात्मजः ॥ युधिष्ठिरेणराजेंद्रभ्रातृभिःसहितेनह ॥ ७ ॥ श्रुत्वासकटुकावाचोविषमस्थोनराधिपः ॥ दीर्घमुष्णंचनिःश्वस्यसलिल
स्थःपुनःपुनः ॥ ८ ॥ सलिलांतर्गतोराजाधुन्वन्हस्तौपुनःपुनः ॥ मनश्चकारयुद्धायराजानंचाभ्यभाषत ॥ ९ ॥ यूयंससुहृदःपार्थाःसर्वेसरथवाहनाः ॥ अहमेकःप
रिद्यूनोविरथोहतवाहनः ॥ १० ॥ आत्तशस्त्रैरथोपेतैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ कथमेकःपदातिःसन्नशस्त्रोयोद्धुमुत्सहे ॥ ११ ॥ एकैकेनतुमांयूयंयोधयध्वंयुधिष्ठिर ॥
नह्येकोबहुभिर्वीरैर्न्याय्योयोधयितुंयुधि ॥ १२ ॥ विशेषतोविकवचःश्रांतश्चापत्समाश्रितः ॥ भृशंविक्षतगात्रश्चश्रांतवाहनसैनिकः ॥ १३ ॥ नमेत्वत्तोभयंराज
न्नचपार्थाद्वृकोदरात् ॥ फाल्गुनाद्वासुदेवाद्वापंचालेभ्योथवापुनः ॥ १४ ॥ यमाभ्यांयुयुधानाद्वायेचान्येतवसैनिकाः ॥ एकःसर्वानहंक्रुद्धोवारयिष्येयुधिस्थि
तः ॥ १५ ॥ धर्ममूलासतांकीर्तिर्मनुष्याणांजनाधिप ॥ धर्मंचैवेहकीर्तिंचपालयन्प्रब्रवीम्यहं ॥ १६ ॥ अहमुत्थायसर्वान्वैप्रतियोत्स्यामिसंयुगे ॥ अनुगम्याग
तान्सर्वानृतून्संवत्सरोयथा ॥ १७ ॥ अद्यवःसरथान्साश्वानशस्त्रोविरथोपिसन् ॥ नक्षत्राणीवसर्वाणिसवितारात्रिसंक्षये ॥ १८ ॥ तेजसानाशयिष्यामिस्थि
रीभवतपांडवाः ॥ अद्यानृण्यंगमिष्यामिक्षत्रियाणांयशस्विनां ॥ १९ ॥ बाह्लीकद्रोणभीष्माणांकर्णस्यचमहात्मनः ॥ जयद्रथस्यशूरस्यभगदत्तस्यचोभयोः ॥
॥ २० ॥ मद्रराजस्यशल्यस्यभूरिश्रवसएवच ॥ पुत्राणांभरतश्रेष्ठशकुनेःसौबलस्यच ॥ २१ ॥

तिभावः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ परिद्यूनःपरिश्रांतः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४॥ २५ ॥ २६ ॥ हत्वैकं अस्माकंपंचानांमध्येएकमपिहत्वात्वंराज्यंप्राप्स्यसीत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

मित्राणांसुहृदांचैवबांधवानांतथैवच ॥ आनृण्यमद्यगच्छामिहत्वात्वांभ्रातृभिःसह ॥ २२ ॥ एतावदुक्त्वावचनंविरराम जनाधिपः ॥ युधिष्ठिरउवाच दि
ष्ट्यात्वमपिजानीषेक्षत्रधर्मंसुयोधन ॥ २३॥ दिष्ट्यातेवर्ततेबुद्धिर्युद्धायैवमहाभुज ॥ दिष्ट्याशूरोसिकौरव्यदिष्ट्याजानासिसंगरं ॥ २४ ॥ यस्त्वमेकोहिनःसर्वा
न्संगरेयोद्धुमिच्छसि ॥ एकएकेनसंगम्ययत्तेसंमतमायुधं ॥ २५॥ तत्त्वमादाययुध्यस्वप्रेक्षकास्तेवयंस्थिताः ॥ स्वयमिष्टंचतेकामंवीरभूयोददाम्यहं ॥ २६ ॥
हत्वैकंभवतोराज्यंहतोवास्वर्गमाप्नुहि ॥ दुर्योधनउवाच एकश्चेद्योद्धुमाक्रंदेशूरोद्यममदीयतां ॥ २७॥ आयुधानामियंचापिवृतात्वत्संमतेगदा ॥ हंतैकंभव
तामेकःशक्यंमांयोभिमन्यते ॥ २८ ॥ पदातिर्गदयासंख्येसयुध्यतुमयासह ॥ वृत्तानिरथयुद्धानिविचित्राणिपदेपदे ॥ २९ ॥ इदमेकंगदायुद्धंभवत्वद्याद्भुतंम
हत् ॥ अस्त्राणामपिपर्यायंकर्तुमिच्छंतिमानवाः ॥ ३० ॥ युद्धानामपिपर्यायोभवत्वनुमतेतव ॥ गदयात्वांमहाबाहोविजेष्यामिसहानुजं ॥ ३१ ॥ पंचालान्
सृंजयांश्चैवयेचान्येतवसैनिकाः ॥ नहिमेसंभ्रमोजातुशक्रादपियुधिष्ठिर ॥ ३२॥ युधिष्ठिरउवाच उत्तिष्ठोत्तिष्ठगांधारेमांयोधयसुयोधन ॥ एकएकेन
संगम्यसंयुगेगदयाबली ॥ ३३॥ पुरुषोभवगांधारेयुध्यस्वसुसमाहितः ॥ अद्यतेजीवितंनास्तियदींद्रोपितवाश्रयः ॥ ३४॥ संजयउवाच एतत्सनरशार्दूलो
नामृष्यततवात्मजः ॥ सलिलांतर्गतःश्वभ्रेमहानागइवश्वसन् ॥ ३५॥ तथासौवाक्प्रतोदेनतुद्यमानःपुनःपुनः ॥ वचोनममृषेराजन्नुत्तमाश्वःकशामिव ॥ ३६॥
संक्षोभ्यसलिलंवेगाद्गदामादायवीर्यवान् ॥ अद्रिसारमयींगुर्वींकांचनांगदभूषणां ॥ ३७॥ अंतर्जलात्समुत्तस्थौनागेंद्रइवनिःश्वसन् ॥ सभित्वास्तंभितंतोयं
स्कंधेकृत्वायसींगदां ॥ ३८॥ उदतिष्ठतपुत्रस्तेप्रतपन्रश्मिवानिव ॥ ततःशैक्यायसींगुर्वींजातरूपपरिष्कृतां ॥ ३९ ॥ गदांपरामृशद्धीमान्धार्तराष्ट्रोमहाबलः ॥
गदाहस्तंतुतंदृष्ट्वासशृंगमिवपर्वतं ॥ ४० ॥ प्रजानामिवसंक्रुद्धंशूलपाणिमिवस्थितं ॥ सगदोभारतोभातिप्रतपन्भास्करोयथा ॥ ४१ ॥ तमुत्तीर्णंमहाबाहुंग
दाहस्तमरिंदमं ॥ मेनिरेसर्वभूतानिदंडपाणिमिवांतकं ॥ ४२ ॥ वज्रहस्तंयथाशक्रंशूलहस्तंयथाहरं ॥ ददृशुःसर्वपंचालाःपुत्रंतवजनाधिप ॥ ४३ ॥ तमुत्तीर्णं
तुसंप्रेक्ष्यसमहृष्यंतसर्वशः ॥ पंचालाःपांडवेयाश्चतेन्योन्यस्यतलान्ददुः ॥ ४४ ॥ अवहासंतुतंमत्वापुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ उद्वृत्यनयनेक्रुद्धोदिधक्षुरिवपांडवा
न् ॥ ४५ ॥ त्रिशिखांभ्रुकुटींकृत्वासंदष्टदशनच्छदः ॥ प्रत्युवाचततस्तान्वैपांडवान्सहकेशवान् ॥ ४६॥ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३॥ ४४ ॥ ४५॥ ४६॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ क्षत्रधर्मंअस्तीतिशेषः धर्मोऽस्त्रीपुण्यआचारेइतिमेदिनी ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

दुर्योधनउवाच अस्यावहासस्यफलंप्रतिभोक्ष्यथपांडवाः ॥ गमिष्यथहताःसद्यःसपंचालायमक्षयं ॥ ४७ ॥ संजयउवाच उत्थितश्चजलात्तस्मात्पुत्रो
दुर्योधनस्तव ॥ अतिष्ठतगदापाणीरुधिरेणसमुक्षितः ॥ ४८ ॥ तस्यशोणितदिग्धस्यसलिलेनसमुक्षितं ॥ शरीरंस्मतदाभातिस्रवन्निवमहीधरः ॥ ४९ ॥ तमु
द्यतगदंवीरंमेनिरेतत्रपांडवाः ॥ वैवस्वतमिवक्रुद्धंकिंकरोद्यतपाणिनं ॥ ५० ॥ समेघनिनदोहर्षान्नर्दन्निवचगोवृषः ॥ आजुहावततःपार्थान्गदयायुधिवीर्य
वान् ॥ ५१ ॥ दुर्योधनउवाच एकैकेनचमांयूयमासीदतयुधिष्ठिर ॥ नह्येकोबहुभिर्न्याय्योवीरोयोधयितुंयुधि ॥ ५२ ॥ न्यस्तवर्माविशेषेणश्रांतश्चाप्सु
परिप्लुतः ॥ भृशंविक्षतगात्रश्चहतवाहनसैनिकः ॥ ५३ ॥ अवश्यमेवयोद्धव्यंसर्वैरेवमयासह ॥ युक्तंत्वयुक्तमित्येतद्वेत्सित्वंचैवसर्वदा ॥ ५४ ॥ युधिष्ठिरउवा
च माभूदियंतवप्रज्ञाकथमेवंसुयोधन ॥ यदाभिमन्युंबहवोजघ्नुर्युधिमहारथाः ॥ ५५ ॥ क्षत्रधर्मंभृशंक्रूरंनिरपेक्षंसुनिर्घृणं ॥ अन्यथातुकथंहन्युरभिमन्युंत
थागतं ॥ ५६ ॥ सर्वेभवंतोधर्मज्ञाःसर्वेशूरास्तनुत्यजः ॥ न्यायेनयुध्यतांप्रोक्ताशक्रलोकगतिःपरा ॥ ५७ ॥ यद्येकस्तुनहंतव्योबहुभिर्धर्मएवतु ॥ तदाभिमन्युं
बहवोनिजघ्नुस्त्वन्मतेकथं ॥ ५८ ॥ सर्वोविमृशतेजंतुःकृच्छ्रस्थोधर्मदर्शनं ॥ पदस्थःपिहितंद्वारंपरलोकस्यपश्यति ॥ ५९ ॥ आमुंचकवचंवीरमूर्धजान्यमयस्व
च ॥ यच्चान्यदपितेनास्तितदप्यादत्स्वभारत ॥ ६० ॥ इममेकंचतेकामंवीरभूयोददाम्यहं ॥ पंचानांपांडवेयानांयेनत्वंयोद्धुमिच्छसि ॥ ६१ ॥ तंहत्वावैभवान्
राजाहतोवास्वर्गमाप्नुहि ॥ ऋतेचजीविताद्वीरयुद्धेकिंकुर्मतेप्रियं ॥ ६२ ॥ संजयउवाच ततस्तवसुतोराजन्वर्मजग्राहकांचनं ॥ विचित्रंचशिरस्त्राणंजां
बूनदपरिष्कृतं ॥ ६३ ॥ सोवबद्धशिरस्त्राणःशुभकांचनवर्मभृत् ॥ रराजराजन्पुत्रस्तेकांचनःशैलराडिव ॥ ६४ ॥ सन्नद्धःसगदोराजन्सज्जःसंग्राममूर्धनि ॥ अ
ब्रवीत्पांडवान्सर्वान्पुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ ६५ ॥ भ्रातॄणांभवतामेकोयुध्यतांगदयामया ॥ सहदेवेनवायोत्स्येभीमेननकुलेनवा ॥ ६६ ॥ अथवाफाल्गुनेनाद्यत्व
यावाभरतर्षभ ॥ योत्स्येहंसंगरंप्राप्यविजेष्येचरणाजिरे ॥ ६७ ॥ अहमद्यगमिष्यामिवैरस्यांतंसुदुर्गमं ॥ गदयापुरुषव्याघ्रहेमपट्टनिबद्धया ॥ ६८ ॥ गदायुद्धेनमे
कश्चित्सदृशोस्तीतिचिंतये ॥ गदयावोहनिष्यामिसर्वानेवसमागतान् ॥ ६९ ॥ नमेसमर्थाःसर्वेवैयोद्धुंन्यायेनकेचन ॥ नयुक्तमात्मनावक्तुमेवंगर्वोद्धतंवचः ॥
अथवासफलंह्येतत्करिष्येभवतांपुरः ॥ ७० ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

॥ ७१ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥३॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ योग्याअभ्यासः योग्यःप्रवीणेत्यायुपक्रम्यकृयभ्यासार्कयोषितोरिति

अस्मिन्मुहूर्तेसत्यंवामिथ्यावैतद्भविष्यति ॥ गृह्णातुचगदांयोवैयोत्स्यतेद्यमयासह ॥ ७१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणियुधिष्ठिरदुर्योधनसंवादेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥५॥ संजयउवाच एवंदुर्योधनेराजन्गर्जमानेमुहुर्मुहुः ॥ युधिष्ठिरस्यसंक्रुद्धोवासुदेवोब्रवीदिदं ॥ १ ॥ यदिनामत्वयंयुद्धेवरयेत्त्वांयुधिष्ठिर ॥ अर्जुनंनकुलंचैवसहदेवमथापिवा ॥ २॥ किमिदंसाहसंराजंस्त्वयाव्याहृतमीदृशं ॥ एकमेवनिहत्याजौभवराजाकुरुष्विति ॥ ३ ॥ नसमर्थानहंमन्येगदाहस्तस्यसंयुगे ॥ एतेनहिकृतायोग्यावर्षाणीहत्रयोदश ॥ ४ ॥ आयसेपुरुषेराजन्भीमसेनजिघांसया ॥ कथंनामभवेत्कार्यमस्माभिर्भरतर्षभ ॥ ५ ॥ साहसंकृतवांस्त्वंतुत्यनुक्रोशान्नृपोत्तम ॥ नान्यमस्यानुपश्यामिप्रतियोद्धारमाहवे ॥ ६ ॥ ऋतेवृकोदरात्पार्थात्सचनातिकृतश्रमः ॥ तदिदंद्यूतमारब्धंपुनरेवयथापुरा ॥ ७॥ विषमंशकुनेश्चैवतवचैवविशांपते ॥ बलीभीमःसमर्थश्चकृतीराजासुयोधनः ॥ ८ ॥ बलवान्वाकृतीवेतिकृतीराजन्विशिष्यते ॥ सोयंराजंस्त्वयाशत्रुःसमेपथिनिवेशितः ॥ ९ ॥ न्यस्तश्चात्मासुविषमेकृच्छ्रमापादितावयं ॥ कोनुसर्वान्विनिर्जित्यशत्रूनेकेनवैरिणा ॥ १० ॥ कृच्छ्रप्राप्तेनचतथाहारयेद्राज्यमागतं ॥ पणित्वाचैकपाणेनरोचयेदेवमाहवं ॥ ११ ॥ नहिपश्यामितंलोकेयोद्यदुर्योधनंरणे ॥ गदाहस्तंविजेतुंवैशक्तःस्यादमरोपिहि ॥ १२ ॥ नत्वंभीमोननकुलःसहदेवोथफाल्गुनः ॥ जेतुंन्यायेनशक्तोवैकृतीराजासुयोधनः ॥ १३ ॥ सकथंवदसेशत्रुंयुध्यस्वगदयेतिहि ॥ एकंचनोनिहत्याजौभवराजेतिभारत ॥ १४ ॥ वृकोदरंसमासाद्यसंशयोविजयेहिनः ॥ न्यायतोयुध्यमानानांकृतीह्येषमहाबलः ॥ १५ ॥ एकंवास्मान्निहत्यत्वंभवराजेतिवैपुनः ॥ नूनंनराज्यभागेषापांडोःकुंत्याश्चसंततिः ॥ १६ ॥ अत्यंतवनवासायसृष्टाभैक्ष्यायवापुनः ॥ भीमसेनउवाच मधुसूदनमाकार्षीर्विषादंयदुनंदन ॥ १७ ॥ अद्यपारंगमिष्यामिवैरस्यभृशदुर्गमं ॥ अहंसुयोधनंसंख्येहनिष्यामिनसंशयः ॥ १८ ॥ विजयोवैध्रुवःकृष्णधर्मराजस्यदृश्यते ॥ अध्यर्धेनगुणेनेयंगदागुरुतरीमम ॥ १९ ॥ नतथाधार्तराष्ट्रस्यमाकार्षीर्माधवव्यथां ॥ अहमेनंहिगदयासंयुगेयोद्धुमुत्सहे ॥ २० ॥ भवंतःप्रेक्षकाःसर्वेममसंतुजनार्दन ॥ सामरानपिलोकांस्त्रीन्नानाशस्त्रधरान्युधि ॥ २१ ॥ योधयेयंरणेकृष्णकिमुताद्यसुयोधनं ॥ संजयउवाच तथासंभाषमाणंतुवासुदेवोवृकोदरं ॥ २२ ॥

मेदिनी ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ शकुनेश्चतवचयथापुरातथैवेदमितिद्वयोःसंबंधः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ इतिकथंवदसेइत्यनुकर्षणीयं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

हृष्टःसंपूजयामासवचनंचेदमब्रवीत् ॥ त्वामाश्रित्यमहाबाहोधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ २३॥ निहतारिःस्वकांदीमांश्रियंप्राप्तोनसंशयः॥त्वयाविनिहताःसर्वेधृतरा
ष्ट्रसुतारणे॥ २४॥ राजानोराजपुत्राश्चनागाश्वविनिपातिताः॥ कलिंगामागधाःप्राच्यागांधाराःकुरवस्तथा॥ २५॥ त्वामासाद्यमहायुद्धेनिहताःपांडुनंदन॥
हत्वादुर्योधनंचापिप्रयच्छोर्वींससागरां॥ २६॥ धर्मराजायकौंतेययथाविष्णुःशचीपतेः॥ त्वांचप्राप्यरणेपापोधार्तराष्ट्रोविनंक्ष्यति॥ २७॥ त्वमस्यसक्थिनी
भंक्ताप्रतिज्ञांपालयिष्यसि॥ यत्नेनतुसदापार्थयोद्धव्योधृतराष्ट्रजः॥ २८॥ कृतीचबलवांश्चैवयुद्धशौंडश्चनित्यदा॥ ततस्तुसात्यकीराजन्पूजयामासपांडवं॥
॥ २९॥ पंचालाःपांडवेयाश्चधर्मराजपुरोगमाः॥ तद्वचोभीमसेनस्यसर्वएवाभ्यपूजयन् ॥ ३० ॥ ततोभीमबलोभीमोयुधिष्ठिरमथाब्रवीत्॥ सृंजयैःसहतिष्ठं
तंतपंतमिवभास्करं॥ ३१ ॥अहमेतेनसंगम्यसंयुगेयोद्धुमुत्सहे॥ नहिशक्तोरणेजेतुंमामेषपुरुषाधमः ॥ ३२॥ अद्यक्रोधंविमोक्ष्यामिनिहितंहृदयेभृशं॥ सु
योधनेधार्तराष्ट्रेखांडवेग्निमिवार्जुनः॥ ३३॥शल्यमद्योद्धरिष्यामितवपांडवहृच्छयं ॥ निहत्यगदयापापमद्यराजन्सुखीभव॥ ३४॥ अद्यकीर्तिमयींमालां
प्रतिमोक्ष्येतवानघ ॥ प्राणान्श्रियंचराज्यंचमोक्ष्यतेद्यसुयोधनः ॥ ३५ ॥ राजाचधृतराष्ट्रोद्यश्रुत्वापुत्रंमयाहतं॥ स्मरिष्यत्यशुभंकर्मयत्तच्छकुनिबुद्धिजं॥
॥ ३६॥ इत्युक्त्वाभरतश्रेष्ठोगदामुद्यम्यवीर्यवान्॥ उदतिष्ठतयुद्धायशक्रोवृत्रमिवाह्वयन्॥ ३७॥ तदाह्वानममृष्यन्वैतवपुत्रोतिवीर्यवान्॥ प्रत्युपस्थितएवा
शुमत्तोमत्तमिवद्विपं॥ ३८॥ गदाहस्तंतवसुतंयुद्धायसमुपस्थितं॥ ददृशुःपांडवाःसर्वेकैलासमिवशृंगिणं॥ ३९॥ तमेकाकिनमासाद्यधार्तराष्ट्रंमहाबलं॥ वि
यूथमिवमातंगंसमहृष्यंतपांडवाः॥ ४० ॥ नसंभ्रमोनचभयंनचग्लानिर्नचव्यथा॥ आसीद्दुर्योधनस्यापिस्थितःसिंहइवाहवे॥ ४१ ॥ समुद्यतगदंदृष्ट्वाकैला
समिवशृंगिणं॥ भीमसेनस्तदाराजन्दुर्योधनमथाब्रवीत् ॥४२॥ राज्ञापिधृतराष्ट्रेणत्वयाचास्मासुयत्कृतं॥ स्मरतद्दुष्कृतंकर्मयद्वृत्तंवारणावते॥४३॥ द्रौपदी
चपरिक्लिष्टासभामध्येरजस्वला ॥ द्यूतेयद्विजितोराजाशकुनेर्बुद्धिनिश्चयात्॥ ४४ ॥यानिचान्यानिदुष्टात्मन्पापानिकृतवानसि ॥ अनागःसुचपार्थेषुतस्य
पश्यमहत्फलं॥ ४५ ॥त्वत्कृतेनिहतःशेतेशरतल्पेमहायशाः ॥ गांगेयोभरतश्रेष्ठःसर्वेषांनःपितामहः॥ ४६ ॥हतोद्रोणश्चकर्णश्चहतःशल्यःप्रतापवान् ॥ वैर
स्यचादिकर्तासौशकुनिर्निहतोरणे॥ ४७॥ भ्रातरस्तेहताःशूराःपुत्राश्चसहसैनिकाः॥ राजानश्चहताःशूराःसमरेष्वनिवर्तिनः॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप० नैलकंठीयेभारतभा० त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्युद्धेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ चत्वारिंशदहान्यद्यद्वेचमेनिःसृतस्यवै पुष्येणसंप्रयातोस्मिश्रवणेपुनरागतइति ननुश्रवणेऽत्रयुद्धसमाप्तिर्दृश्यते तदनुपातेनयुद्धारंभोमृगशीर्षेभवितुंयुज्यते अष्टादशाहानियुद्धमभूदितिवचनात् एवंचयुद्धारंभंप्रकृत्यभीष्मपर्वणिसंजयवाक्यंमघाविषयगःसोमस्तद्दिनंसंप्रपद्यतेइतिमघायांयुद्धारंभप्रदर्शकंविरुध्यते तथात्वेरेवत्यांयुद्धसमाप्त्यापत्तेरित्युपक्रमोपसंहारयोर्विरोधोदुःसमाधेयइतिचेन् सत्यं उपसंहार

एतेचान्येचनिहताबहवःक्षत्रियर्षभाः ॥ प्रातिकामीतथापापोद्रौपद्याःक्लेशकृद्धतः ॥ ४९ ॥ अवशिष्टस्त्वमेवैकःकुलघ्नोधमपूरुषः ॥ त्वामप्यद्यहनिष्यामिगदयानात्रसंशयः ॥ ५० ॥ अद्यतेहंरणेदर्पंसर्वंनाशयितानृप ॥ राज्याशांविपुलांराजन्पांडवेषुचदुष्कृतं ॥ ५१ ॥ दुर्योधनउवाच किंकत्थितेनबहुनायुध्यस्वाद्यमयासह ॥ अद्यतेहंविनेष्यामियुद्धश्रद्धांवृकोदर ॥ ५२ ॥ किंनपश्यसिमांपापगदायुद्धेव्यवस्थितं ॥ हिमवच्छिखराकारांप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ५३ ॥ गदिनंकोद्यमांपापहंतुमुत्सहतेरिपुः ॥ न्यायतोयुध्यमानस्यदेवेष्वपिपुरंदरः ॥ ५४ ॥ मात्वथागर्जकौंतेयशारदाभ्रमिवाजलं ॥ दर्शयस्वबलंयुद्धेयावत्तत्तेद्यविद्यते ॥ ॥ ५५ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वापांडवाःसहसृंजयाः ॥ सर्वेसंपूजयामासुस्तद्वचोविजिगीषवः ॥ ५६ ॥ उन्मत्तमिवमातंगंतलशब्देनमानवाः ॥ भूयःसंहर्षयामासूराजन्दुर्योधनंनृपं ॥ ५७ ॥ बृंहंतिकुंजरास्तत्रहयाहेषंतिचासकृत् ॥ शस्त्राणिसंप्रदीप्यंतेपांडवानांजयैषिणां ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिभीमसेनदुर्योधनसंवादेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिन्युद्धेमहाराजसुसंवृत्तेसुदारुणे ॥ उपविष्टेषुसर्वेषुपांडवेषुमहात्मसु ॥ १ ॥ ततस्तालध्वजोरामस्तयोर्युद्धउपस्थिते ॥ श्रुत्वातच्छिष्ययोराजन्नाजगामहलायुधः ॥ २ ॥ तंदृष्ट्वापरमप्रीताःपांडवाःसहकेशवाः ॥ उपगम्योपसंगृह्यविधिवत्प्रत्यपूजयन् ॥ ३ ॥ पूजयित्वाततःपश्चादिदंवचनमब्रुवन् ॥ शिष्ययोःकौशलंयुद्धेपश्यरामेतिपार्थिव ॥ ४ ॥ अब्रवीच्चतदारामोदृष्ट्वाकृष्णंसपांडवं ॥ दुर्योधनंचकौरव्यंगदापाणिमवस्थितं ॥ ५ ॥ चत्वारिंशदहान्यद्यद्वेचमेनिःसृतस्यवै ॥ पुष्येणसंप्रयातोस्मिश्रवणेपुनरागतः ॥ ६ ॥ शिष्ययोर्वैगदायुद्धंद्रष्टुकामोस्मिमाधव ॥ ततस्तदागदाहस्तौदुर्योधनवृकोदरौ ॥ ७ ॥

स्यनिर्णीतार्थकत्वात्तदनुरोधेनोपक्रमस्यनेयत्वान्मघाविषयगइत्यस्यायमर्थः अत्रमघाशब्देनतत्सहचराःपितरोलक्ष्यंते मघानक्षत्रंपितरोदेवतेतिश्रुतेरितिमघायांपितृसंबंधित्वावधारणात् तेनयुद्धेमृतानांउत्तमदेहप्रदानार्थंचंद्रस्तदापितृलोकेसन्निहितोभूदिति स्वर्गिणांदिव्यदेहलाभश्चंद्राधीनइतिशास्त्रप्रसिद्धं युद्धारंभस्तुमृगशीर्षेइतिभीष्मपर्वणिनिपुणतरमुपपादितंतन्नविस्मर्तव्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥

रराजतुःरेजतुः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनै० भारतभा० चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३४॥

युद्धभूमिंगतौवीरावुभावेवरराजतुः॥ ततोयुधिष्ठिरोराजापरिष्वज्यहलायुधं॥ ८॥ स्वागतंकुशलंचास्मैपर्यपृच्छद्यथातथं॥ कृष्णौचापिमहेष्वासावभिवाद्य
हलायुधं॥ ९॥ सस्वजातेपरिप्रीतौप्रियमाणौयशस्विनौ॥ माद्रीपुत्रौतथाशूरौद्रौपद्याःपंचचात्मजाः ॥ १० ॥ अभिवाद्यस्थिताराजन्रौहिणेयंमहाबलं॥ भी
मसेनोथबलवान्पुत्रस्तवजनाधिप॥ ११ ॥ तथैवचोद्यतगदौपूजयामासतुर्बलं॥ स्वागतेनचतेतत्रप्रतिपूज्यसमंततः ॥ १२॥ पश्ययुद्धंमहाबाहोइतितेराममब्रुवन्॥ एवमूचुर्महात्मानंरौहिणेयंनराधिपाः॥ १३॥ परिष्वज्यतदारामःपांडवान्सहसृंजयान्॥ अपृच्छत्कुशलंसर्वान्पार्थिवांश्चामितौजसः॥ १४॥ तथै
वतेसमासाद्यपप्रच्छुस्तमनामयं॥ प्रत्यभ्यर्च्यहलीसर्वान्क्षत्रियांश्चमहात्मनः॥ १५॥ कृत्वाकुशलसंयुक्तांसंविदंचयथावयः॥ जनार्दनंसात्यकिंचप्रेम्णास
परिषस्वजे॥ १६॥ मूर्ध्निचैतावुपाघ्रायकुशलंपर्यपृच्छत॥ तौचतंविधिवद्राजन्पूजयामासतुर्गुरुं॥ १७॥ ब्रह्माणमिवदेवेशमिंद्रोपेंद्रौमुदान्वितौ॥ ततोब्रवी
द्धर्मसुतोरौहिणेयमरिंदमं॥ १८॥ इदंभ्रात्रोर्महायुद्धंपश्यरामेतिभारत॥ तेषांमध्येमहाबाहुःश्रीमान्केशवपूर्वजः॥ १९॥ न्यविशत्परमप्रीतःपूज्यमानोमहा
रथैः॥ सबभौराजमध्यस्थोनीलवासाःसितप्रभः॥ २०॥ दिवीवनक्षत्रगणैःपरिकीर्णोनिशाकरः॥ ततस्तयोःसंनिपातस्तुमुलोलोमहर्षणः॥ २१॥ आसीदंत
करोराजन्वैरस्यतवपुत्रयोः॥ २२॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवागमनेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः॥ ३४॥ ॥ ७॥ जनमेजयउवाच
पूर्वमेवयदारामस्तस्मिन्युद्धउपस्थिते॥ आमंत्र्यकेशवंयातोवृष्णिभिःसहितःप्रभुः॥ १॥ साहाय्यंधार्तराष्ट्रस्यनचकर्तास्मिकेशव॥ नचैवपांडुपुत्राणांगमि
ष्यामियथागतं॥ २॥ एवमुक्त्वातदारामोयातःक्षत्रनिबर्हणः॥ तस्यचागमनंभूयोब्रह्मन्शंसितुमर्हसि॥३॥ आख्याहिमेविस्तरशःकथंरामउपस्थितः॥ कथं
चदृष्टवान्युद्धंकुशलोह्यसिसत्तम॥ ४॥ वैशंपायनउवाच उपप्लव्येनिविष्टेषुपांडवेषुमहात्मसु॥ प्रेषितोधृतराष्ट्रस्यसमीपंमधुसूदनः॥ ५॥ शमंप्रतिम
हाबाहोहितार्थंसर्वदेहिनां॥सगत्वाहास्तिनपुरंधृतराष्ट्रंसमेत्यच॥६॥ उक्तवान्वचनंतथ्यंहितंचैवविशेषतः॥ नचतत्कृतवान्राजायथाख्यातंहितत्पुरा॥७॥ अन
वाप्यशमंतत्रकृष्णःपुरुषसत्तमः॥ आगच्छतमहाबाहुरुपप्लव्यंजनाधिप॥८॥ ततःप्रत्यागतःकृष्णोधार्तराष्ट्रविसर्जितः॥ अक्रियायांनरव्याघ्रपांडवानिदम
ब्रवीत्॥ ९॥

पूर्वमेवेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ अक्रियायांसंधिकार्यानिष्पत्तौ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ मैत्रनक्षत्रयोगेअनुराधायां भोजःकृतवर्मा ॥ १४ ॥ पुष्येणहिपांडवेभ्यःप्रयाणंअनुराधातस्तीर्थयात्रार्थमितिविवेकः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

नकुर्वंतिवचोमत्यंकुरवःकालनोदिताः॥ निर्गच्छध्वंपांडवेयाःपुष्येणसहितामया ॥ १० ॥ ततोविभज्यमानेषुबलेषुबलिनांवरः॥ प्रोवाचभ्रातरंकृष्णंरौहिणेयोमहामनाः॥ ११ ॥ तेषामपिमहाबाहोसाहाय्यंमधुसूदन॥ क्रियतामितितत्कृष्णोनास्यचक्रेवचस्तदा ॥ १२ ॥ ततोमन्युपरीतात्माजगामयदुनंदनः॥ तीर्थयात्रांहलधरःसरस्वत्यांमहायशाः॥ १३॥ मैत्रनक्षत्रयोगेस्मसहितःसर्वयादवैः॥ आश्रयामासभोजस्तुदुर्योधनमरिंदमः॥ १४॥ युयुधानेनसहितोवासुदेवस्तुपांडवान्॥ रौहिणेयेगतेशूरेपुष्येणमधुसूदनः॥१५॥ पांडवेयान्पुरस्कृत्यययावभिमुखःकुरून्॥ गच्छन्नेवपथिस्थस्तुरामःप्रेष्यानुवाचह॥१६॥ संभारांस्तीर्थयात्रायांसर्वोपकरणानिच॥ आनयध्वंद्वारकायामग्नीन्वैयाजकांस्तथा॥१७॥सुवर्णरजतंचैवधेनूर्वासांसिवाजिनः॥कुंजरांश्चरथांश्चैवखरोष्ट्रंवाहनानिच॥१८॥ क्षिप्रमानीयतांसर्वंतीर्थहेतोःपरिच्छदं॥ प्रतिस्रोतःसरस्वत्यागच्छध्वंशीघ्रगामिनः॥१९॥ ऋत्विजश्चानयध्वंवैशतशश्चद्विजर्षभान्॥ एवंसंदिश्यतुप्रेष्यान्बलदेवोमहाबलः॥ २०॥ तीर्थयात्रांययौराजन्कुरूणांवैशसेतदा॥ सरस्वतींप्रतिस्रोतःसमंतादभिजग्मिवान्॥ २१॥ ऋत्विग्भिश्चसुहृद्भिश्चतथान्यैर्द्विजसत्तमैः॥ रथैर्गजैस्तथाश्वैश्चप्रेष्यैश्चभरतर्षभ॥ २२॥ गोखरोष्ट्रप्रयुक्तैश्चयानैश्चबहुभिर्वृतः॥ श्रांतानांक्लांतवपुषांशिशूनांविपुलायुषां॥ २३॥ देशेदेशेतुदेयानिदानानिविविधानिच॥ अर्चायैचार्थिनांराजन्क्लृप्तानिबहुशस्तथा ॥ २४॥ तानियानीहदेशेषुप्रतीक्षंतिस्मभारत ॥ बुभुक्षितानामर्थायक्लृप्तमन्नंसमंततः॥ २५॥ योयोयत्रद्विजोभोज्यंभोक्तुंकामयतेतदा॥ तस्यतस्यतुतत्रैवमुपजह्रुस्तदानृप॥ २६॥ तत्रतत्रस्थिताराजन्रौहिणेयस्यशासनात्॥ भक्ष्यपेयस्यकुर्वंतिराशींस्तत्रसमंततः ॥ २७॥ वासांसिचमहार्हाणिपर्यंकास्तरणानिच ॥ पूजार्थंतत्रक्लृप्तानिविप्राणांसुखमिच्छतां॥ २८॥ यत्रयःस्वपतेविप्रःक्षत्रियोवापिभारत॥ तत्रतत्रतुतस्यैवसर्वंक्लृप्तमदृश्यत॥ २९॥ यथासुखंजनःसर्वोयातितिष्ठतिवैतदा॥ यातुकामस्ययानानिपानानितृषितस्यच॥ ३०॥ बुभुक्षितस्यचान्नानिस्वादूनिभरतर्षभ॥ उपजह्रुर्नरास्तत्रवस्त्राण्याभरणानिच ॥ ३१॥ सपंथाःप्रबभौराजन्सर्वस्यैवसुखावहः॥ स्वर्गोपमस्तदावीरनराणांतत्रगच्छतां॥ ३२॥ नित्यप्रमुदितोपेतःस्वादुभक्ष्यःशुभान्वितः॥ विपण्यापणपण्यानांनानाजनशतैर्वृतः॥ नानाद्रुमलतोपेतोनानारत्नविभूषितः ॥३३॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ विपणिःपण्यवीथिका आपणाःहट्टाः पण्यानिविक्रेयद्रव्याणि ॥ ३३ ॥

॥३४॥३५॥३६॥३७॥ गुणान्‌रमणीयत्वादीन्‌ उत्पत्तिसंभवं कर्मनिर्वृत्तितीर्थयात्राविधिसिद्धिं॥३८॥यथाक्रमेणतीर्थक्रमापेक्षया अनुपूर्वशःगुणोत्पत्त्यादिक्रमापेक्षया ॥३९॥४०॥४१॥प्रभासःप्रभासत्वं

ततोमहात्मानियमेस्थितात्मापुण्येपुतीर्थेषुवसूनिराजन्॥ ददौद्विजेभ्यःक्रतुदक्षिणाश्चयदुप्रवीरोहलभृत्प्रतीतः॥ ३४ ॥ दोग्ध्रीश्चधेनूश्चसहस्रशोवैसुवाससः
कांचनबद्धशृंगीः॥ हयांश्चनानाविधदेशजातान्यानानिदासांश्चशुभान्द्विजेभ्यः॥ ३५॥ रत्नानिमुक्तामणिविद्रुमंचाप्यग्र्यंसुवर्णरजतंसुशुद्धं ॥ अयस्मयं
ताम्रमयंचभांडंददौद्विजातिप्रवरेषुरामः ॥ ३६ ॥ एवंसवित्तंप्रददौमहात्मासरस्वतीतीर्थवरेषुभूरि ॥ ययौक्रमेणाप्रतिमप्रभावस्ततःकुरुक्षेत्रमुदारवृत्तिः॥
॥३७॥ जनमेजयउवाच सारस्वतानांतीर्थानांगुणोत्पत्तिंवदस्वमे॥ फलंचद्विपदांश्रेष्ठकर्मनिर्वृत्तिमेवच ॥३८॥ यथाक्रमेणभगवंस्तीर्थानामनुपूर्व
शः॥ब्रह्मन्ब्रह्मविदांश्रेष्ठपरंकौतूहलंहिमे ॥३९॥ वैशंपायनउवाच तीर्थानांचफलंराजन्गुणोत्पत्तिंचसर्वशः ॥ मयोच्यमानंवैपुण्यंशृणुराजेंद्रकृत्स्न
शः॥ ४० ॥पूर्वंमहाराजयदुप्रवीरऋत्विग्सुहृद्विप्रगणैश्चसार्धं॥पुण्यंप्रभासंसमुपाजगामयत्रोडुराड्यक्ष्मणाक्लिश्यमानः॥४१॥ विमुक्तशापःपुनराप्यतेजः
सर्वंजगद्भासयतेनरेंद्र॥ एवंतुतीर्थप्रवरंपृथिव्यांप्रभासनात्तस्यततःप्रभासः॥ ४२॥ जनमेजयउवाच कथंतुभगवान्सोमोयक्ष्मणासमगृह्यत॥ कथं
चतीर्थप्रवरेतस्मिंश्चंद्रोन्यमज्जत॥ ४३॥कथमाप्लुत्यतस्मिंस्तुपुनराप्यायितःशशी॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वविस्तरेणमहामुने॥ ४४॥ वैशंपायनउवाच दक्ष
स्यतनयास्तातप्रादुरासन्विशांपते॥ ससप्तविंशतिंकन्यादक्षःसोमायवैददौ ॥ ४५॥ नक्षत्रयोगनिरताःसंख्यानार्थंचताभवन्॥ पत्न्योवैतस्यराजेंद्रसोमस्य
शुभकर्मणः॥४६॥ तास्तुसर्वाविशालाक्ष्योरूपेणाप्रतिमाभुवि॥ अत्यरिच्यततासांतुरोहिणीरूपसंपदा॥४७॥ ततस्तस्यांसभगवान्प्रीतिंचक्रेनिशाकरः॥ सा
स्यहृद्याबभूवाथतस्मात्तांवुभुजेसदा॥४८॥ पुराहिसोमोराजेंद्ररोहिण्यामवसत्परं॥ ततस्ताःकुपिताःसर्वानक्षत्राख्यामहात्मनः॥ ४९॥ तागत्वापितरंप्राहुः
प्रजापतिमतंद्रिताः॥ सोमोवसतिनास्मासुरोहिणींभजतेसदा ॥ ५० ॥ तावयंसहिताःसर्वास्त्वत्सकाशेप्रजेश्वर ॥ वत्स्यामोनियताहारास्तपश्चरणतत्पराः॥
॥ ५१ ॥ श्रुत्वातासांतुवचनंदक्षःसोममथाब्रवीत्॥ समंवर्तस्वभार्यासुमात्वाऽधर्मोमहान्स्पृशेत्॥ ५२॥ तास्तुसर्वाब्रवीद्दक्षोगच्छध्वंशशिनोंतिकं॥ समंव
त्स्यतिसर्वासुचंद्रमाममशासनात्॥ ५३॥विसृष्टास्तास्तथाजग्मुःशीतांशुभवनंतदा॥ तथापिसोमोभगवान्पुनरेवमहीपते॥५४॥ रोहिण्यांनिवसत्येवप्रीयमा
णोमुहुर्मुहुः॥ ततस्ताःसहिताःसर्वाभूयःपितरमब्रुवन्॥ ५५॥

॥४२॥४३॥ ४४ ॥ ४५॥ ४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥ त्वात्वांअधर्मःमास्पृशेत् ॥५२॥५३॥५४॥५५॥

॥ ५६ ॥ विरोचनहेविशेषेणरोचमान त्वांमाशप्स्ये तवरोचनांयथाहंशापेननहरामितथायतस्वेत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥६४॥ ६५॥ ६६ ॥६७ ॥ ६८ ॥ शापस्य

तवशुश्रूषणेयुक्तावत्स्यामोहितवांतिके॥ सोमोवसतिनास्मासुनाकरोद्वचनंतव॥ ५६॥ तासांतद्वचनंश्रुत्वादक्षःसोममथाब्रवीत्॥ समंवर्तस्वभार्यासुमात्वां शप्स्येविरोचन॥ ५७॥ अनादृत्यतुतद्वाक्यंदक्षस्यभगवान्शशी॥ रोहिण्यासार्धमवसत्ततस्ताःकुपिताःपुनः॥ ५८॥ गत्वाचपितरंप्राहुःप्रणम्यशिरसातदा॥ सोमोवसतिनास्मासुतस्मान्नःशरणंभव॥ ५९॥ रोहिण्यामेवभगवान्सदावसतिचंद्रमाः॥ नत्वद्वचोगणयतिनास्मासुस्नेहमिच्छति॥६०॥ तस्मान्नस्त्राहि सर्वावैयथानःसोमआविशेत्॥ तच्छ्रुत्वाभगवान्क्रुद्धोयक्ष्माणंपृथिवीपते॥ ६१॥ ससर्जरोषात्सोमायसचोडुपतिमाविशत्॥ सयक्ष्मणाभिभूतात्माक्षीयता हरहःशशी॥ ६२॥ यत्नंचाप्यकरोद्राजन्मोक्षार्थंतस्ययक्ष्मणः॥ इष्टेष्टिभिर्महाराजविविधाभिर्निशाकरः॥ ६३॥ नचामुच्यतशापाद्वैक्षयंचैवाभ्यगच्छत॥ क्षीयमाणेततःसोमेओषध्योनप्रजज्ञिरे॥६४॥ निरास्वादरसाःसर्वाहतवीर्याश्चसर्वशः॥ ओषधीनांक्षयेजातेप्राणिनामपिसंक्षयः॥६५॥ कृशाश्चासन्प्रजाः सर्वाःक्षीयमाणेनिशाकरे॥ ततोदेवाःसमागम्यसोममूचुर्महीपते॥६६॥ किमिदंभवतोरूपमीदृशंनप्रकाशते॥ कारणंब्रूहिनःसर्वंयेनेदंतेमहद्भयं॥६७॥ श्रुत्वातुवचनंत्वत्तोविधास्यामस्ततोवयं॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचसर्वांस्तान्शशलक्षणः॥६८॥ शापस्यलक्षणंचैवयक्ष्माणंचतथात्मनः॥ देवास्तथावचःश्रुत्वागत्वादक्षमथाब्रुवन्॥६९॥ प्रसीदभगवन्सोमेशापोयंविनिवर्त्यतां॥ असौहिचंद्रमाःक्षीणःकिंचिच्छेषोहिलक्ष्यते॥७०॥ क्षयाच्चैवास्यदेवेशप्रजाश्चैवगताःक्षयं॥ वीरुदोषधयश्चैवबीजानिविविधानिच॥ ७१॥ तेषांक्षयेक्षयोस्माकंविनास्माभिर्जगच्चकिं॥ इतिज्ञात्वालोकगुरोप्रसादंकर्तुमर्हसि॥ ७२॥ एवमुक्तस्ततोदेवान्प्राहवाक्यंप्रजापतिः॥ नैतच्छक्यंममवचोव्यावर्तयितुमन्यथा॥ ७३॥ हेतुनातुमहाभागानिवर्तिष्यतिकेनचित्॥ समंवर्ततुसर्वासुशशीभार्यासुनित्यशः॥ ७४॥ सरस्वत्यावरेतीर्थेउन्मज्जन्शशलक्षणः॥ पुनर्वर्धिष्यतेदेवास्तद्वैसत्यंवचोमम॥ ७५॥ मासार्धंचक्षयंसोमोनित्यमेवगमिष्यति॥ मासार्धंतु सदावृद्धिंसत्यमेतद्वचोमम॥ ७६॥ समुद्रंपश्चिमंगत्वासरस्वत्यब्धिसंगमं॥ आराधयतुदेवेशंततःकांतिमवाप्स्यति॥ ७७॥ सरस्वतींततःसोमःसजगामर्षिशासनात्॥ प्रभासंप्रथमंतीर्थंसरस्वत्याजगामह॥ ७८॥ अमावास्यांमहातेजास्तत्रोन्मज्जन्महाद्युतिः॥ लोकान्प्रभासयामासशीतांशुत्वमवापच॥ ७९॥ देवास्तुसर्वेराजेंद्रप्रभासंप्राप्यपुष्कलं॥ सोमेनसहिताभूत्वादक्षस्यप्रमुखेभवन्॥ ८०॥

लक्षणंकारणं ॥६९॥७०॥७१॥७२॥७३॥७४॥७५॥७६॥७७॥७८॥७९॥८०॥

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मादिति ॥ १ ॥ २ ॥

ततःप्रजापतिःसर्वाविससर्जाथदेवताः॥ सोमंचभगवान्प्रीतोभूयोवचनमब्रवीत्॥८१॥ मावमंस्थाःस्त्रियःपुत्रमाचविप्रान्कदाचन॥ गच्छयुक्तःसदाभूत्वाकु
रुवैशासनंमम॥८२॥ सविसृष्टोमहाराजजगामाथस्वमालयं॥ प्रजाश्चमुदिताभूत्वापुनस्तस्थुर्यथापुरा॥८३॥ एवंतेसर्वमाख्यातंयथाशप्तोनिशाकरः॥ प्र
भासंचयथातीर्थंतीर्थानांप्रवरंमहत्॥ ८४॥ अमावास्यांमहाराजनित्यशःशशलक्षणः॥ स्नात्वाह्याप्यायतेश्रीमान्प्रभासेतीर्थउत्तमे॥८५॥ अतश्चैनत्प्रजा
नंतिप्रभासमितिभूमिप॥ प्रभांहिपरमांलेभेतस्मिन्नुन्मज्यचंद्रमाः॥८६॥ ततस्तुचमसोद्भेदमच्युतस्त्वगमद्बली॥ चमसोद्भेदइत्येवंयंजनाःकथयंत्युत॥८७॥
तत्रदत्वाचदानानिविशिष्टानिहलायुधः॥ उषित्वारजनीमेकांस्नात्वाचविधिवत्तदा॥८८॥ उदपानमथागच्छत्त्वरावान्केशवाग्रजः॥ आद्यंस्वस्त्ययनंचैव
यत्रावाप्यमहत्फलं॥ ८९॥ स्निग्धत्वादोषधीनांचभूमेश्चजनमेजय॥ जानंतिसिद्धाराजेंद्रनष्टामपिसरस्वतीं॥ ९०॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यांतर्गतगदाप
र्वणिबलदेवतीर्थयात्रायांप्रभासोत्पत्तिकथनेपंचत्रिंशोऽध्यायः॥ ३५॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच तस्मान्नदीगतंचापिह्युदपानंयशस्विनः॥ त्रित
स्यचमहाराजजगामाथहलायुधः॥ १॥ तत्रदत्वाबहुद्रव्यंपूजयित्वातथाद्विजान्॥ उपस्पृश्यचतत्रैवप्रहृष्टोमुसलायुधः॥ २॥ तत्रधर्मपरोभूत्वात्रितःससुम
हातपाः॥ कूपेचवसतातेनसोमःपीतोमहात्मना॥३॥ तत्रचैनंसमुत्सृज्यभ्रातरौजग्मतुर्गृहान्॥ ततस्तौवैशशापाथत्रितोब्राह्मणसत्तमः॥४॥ जनमेजय
उवाच उदपानंकथंब्रह्मन्कथंचसुमहातपाः॥ पतितःकिंचसंत्यक्तोभ्रातृभ्यांद्विजसत्तम॥५॥ कूपेकथंचहित्वैनंभ्रातरौजग्मतुर्गृहान्॥ कथंचयाजयामा
सपपौसोमंचवैकथं॥६॥ एतदाचक्ष्वमेब्रह्मन्श्रोतव्यंयदिमन्यसे॥ वैशंपायनउवाच आसन्पूर्वयुगेराजन्मुनयोभ्रातरस्त्रयः॥७॥ एकतश्चद्वितश्चैव
त्रितश्चादित्यसन्निभाः॥ सर्वेप्रजापतिसमाःप्रजावंतस्तथैवच॥ ८॥ ब्रह्मलोकजिताःसर्वेतपसाब्रह्मवादिनः॥ तेषांतुतपसाप्रीतोनियमेनदमेनच॥ ९॥ अ
भवद्गौतमोनित्यंपिताधर्मरतःसदा॥ सतुदीर्घेणकालेनतेषांप्रीतिमवाप्यच॥१०॥ जगामभगवान्स्थानमनुरूपमिवात्मनः॥ राजानस्तस्ययेह्यासन्याज्या
राजन्महात्मनः॥ ११॥ तेसर्वेस्वर्गतेतस्मिंस्तस्यपुत्रानपूजयन्॥ तेषांतुकर्मणाराजंस्तथाचाध्ययनेनच॥ १२॥ त्रितःसश्रेष्ठतांप्रापयथैवास्यपितातथा॥
तथासर्वेमहाभागामुनयःपुण्यलक्षणाः॥ १३॥ ॥ ३॥ ४॥ ५॥ याजयामास स्वार्थेणिच् यागंकृतवान्॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ पशून्प्रतिपश्वर्थं दक्षिणार्थागाः प्राप्तुमित्यर्थः ॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥

अपूजयन्महाभागंयथास्यपितरंतथा॥ कदाचिद्धिततोराजन्भ्रातरावेकतद्वितौ ॥ १४॥ यज्ञार्थंचक्रतुश्चिंतांतथावित्तार्थमेवच ॥ तयोर्बुद्धिःसमभवत्त्रितंगृ
ह्यपरंतप ॥ १५॥ याज्यान्सर्वानुपादायप्रतिगृह्यपशूंस्ततः ॥ सोमंपास्यामहेहृष्टाःप्राप्ययज्ञंमहाफलं ॥ १६॥ चक्रुश्चैवंतथाराजन्भ्रातरस्त्रयएवच ॥ तथाते
तुपरिक्रम्ययाज्यान्सर्वान्पशून्प्रति ॥ १७॥ याजयित्वाततोयाज्यान्लब्ध्वातुसुबहून्पशून् ॥ याज्येनकर्मणातेनप्रतिगृह्यविधानतः ॥ १८॥ प्राचींदिशंमहात्मा
नआजग्मुस्तेमहर्षयः ॥ त्रितस्तेषांमहाराजपुरस्ताद्याति हृष्टवत् ॥ १९॥ एकतश्चद्वितश्चैवपृष्ठतःकालयन्पशून् ॥ तयोश्चिंतासमभवद्दृष्ट्वापशुगणंमहत् ॥ २० ॥
कथंचस्युरिमागावआवाभ्यांहिविनात्रितं ॥ तावन्योन्यंसमाभाष्यएकतश्चद्वितश्चह ॥ २१ ॥ यदूचतुर्मिथःपापौतन्निबोधजनेश्वर ॥ त्रितोयज्ञेषुकुशलस्त्रितो
वेदेषुनिष्ठितः ॥ २२ ॥ अन्यास्तुबहुलागावस्त्रितःसमुपलप्स्यते ॥ तदावांसहितौभूत्वागाःप्रकाल्यव्रजावहे ॥ २३॥ त्रितोपिगच्छतांकाममावाभ्यांवैविनाकृ
तः ॥ तेषामागच्छतांरात्रौपथिस्थानांवृकोभवत् ॥ २४ ॥ तत्रकूपोविदूरेभूत्सरस्वत्यास्तटेमहान् ॥ अथत्रितोवृकंदृष्ट्वापथितिष्ठंतमग्रतः ॥ २५ ॥ तद्भयादपस
र्पन्वैतस्मिन्कूपेपपातह ॥ अगाधेसुमहाघोरेसर्वभूतभयंकरे ॥ २६ ॥ त्रितस्ततोमहाराजकूपस्थोमुनिसत्तमः ॥ आर्तनादंततश्चक्रेतौतुशुश्रुवतुर्मुनी ॥ २७॥ तं
ज्ञात्वापतितंकूपेभ्रातरावेकतद्वितौ ॥ वृकत्रासाच्चलोभाच्चसमुत्सृज्यप्रजग्मतुः ॥ २८॥ भ्रातृभ्यांपशुलुब्धाभ्यामुत्सृष्टःसमहातपाः ॥ उदपानेतदाराजन्निर्ज
लेपांसुसंवृते ॥ २९॥ त्रितआत्मानमालक्ष्यकूपेवीरुत्तृणावृते ॥ निमग्नंभरतश्रेष्ठनरकेदुष्कृतीयथा ॥ ३०॥ सबुद्ध्यागणयत्प्राज्ञोमृत्योर्भीतोह्यसोमपः ॥ सोमः
कथंतुपातव्यइहस्थेनमयाभवेत् ॥ ३१ ॥ सएवमभिनिश्चित्यतस्मिन्कूपेमहातपाः ॥ ददर्शवीरुधंतत्रलंबमानांयदृच्छया ॥ ३२ ॥ पांशुग्रस्तेततःकूपेविचिंत्य
सलिलंमुनिः ॥ अग्नीन्संकल्पयामासहोत्रेचात्मानमेवच ॥ ३३॥ ततस्तांवीरुधंसोमंसंकल्प्यसुमहातपाः ॥ ऋचोयजूंषिसामानिमनसाचिंतयन्मुनिः ॥ ३४॥
ग्रावाणःशर्कराःकृत्वाप्रचक्रेभिषवंनृप ॥ आज्यंचसलिलंचक्रेभागांश्चत्रिदिवौकसां ॥ ३५॥ सोमस्याभिषवंकृत्वाचकारविपुलंध्वनिं ॥ सचाविशद्दिवंराज
न्पुनःशब्दस्त्रितस्यवै ॥ ३६॥ समवाप्यचतंयज्ञंयथोक्तंब्रह्मवादिभिः ॥ वर्तमानेमहायज्ञेत्रितस्यसुमहात्मनः ॥ ३७॥ आविग्नंत्रिदिवंसर्वंकारणंचनबुध्यते ॥
ततःसुतुमुलंशब्दंशुश्रावाथबृहस्पतिः ॥ ३८ ॥ श्रुत्वाचैवाब्रवीत्सर्वान्देवान्देवपुरोहितः ॥ त्रितस्यवर्ततेयज्ञस्तत्रगच्छामहेसुराः ॥ ३९ ॥

सहिक्रुद्धःसृजेदन्यान्देवानपिमहातपाः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यसहिताःसर्वदेवताः ॥ ४० ॥ प्रययुस्तत्रयत्रासौत्रितयज्ञःप्रवर्तते ॥ तेतत्रगत्वाविबुधास्तंकूपंय त्रसत्रितः ॥ ४१ ॥ ददृशुस्तंमहात्मानंदीक्षितंयज्ञकर्मसु ॥ दृष्ट्वाचैनंमहात्मानंश्रियापरमयायुतं ॥४२॥ ऊचुश्चैनंमहाभागंप्राप्ताभागार्थिनोवयं ॥ अथाब्रवी दृषिर्देवान्पश्यध्वंमांदिवौकसः ॥४३॥ अस्मिन्प्रतिभयेकूपेनिमग्नंनष्टचेतसं ॥ ततस्त्रितोमहाराजभागांस्तेषांयथाविधि ॥४४॥ मंत्रयुक्तान्समददत्तेचप्रीतास्त दाभवन् ॥ ततोयथाविधिप्राप्तान्भागान्प्राप्यदिवौकसः ॥४५॥ प्रीतात्मानोददुस्तस्मैवरान्यान्मनसेच्छति ॥ सतुवव्रेवरंदेवांस्त्रातुमर्हथमामितः ॥४६॥ यश्चेहो पस्पृशेत्कूपेससोमपगतिंलभेत् ॥ तत्रचोर्मिमतीराजन्नुत्पपातसरस्वती ॥४७॥ तयोत्क्षिप्तःसमुत्तस्थौपूजयंस्त्रिदिवौकसः ॥ तथेतिचोक्त्वाविबुधाजग्मूराजन्य थागताः ॥४८॥ त्रितश्चाप्यागमत्प्रीतःस्वमेवनिलयंतदा ॥ क्रुद्धस्तुससमासाद्यतावृषीभ्रातरौतदा ॥ ४९ ॥ उवाचपरुषंवाक्यंशशापचमहातपाः ॥ पशुलुब्धौ युवांयस्मान्मामुत्सृज्यप्रधावितौ ॥ ५० ॥ तस्माद्वृकाकृतीरौद्रौदंष्ट्रिणावभितश्चरौ ॥ भवितारौमयाशप्तौपापेनानेनकर्मणा ॥ ५१ ॥ प्रसवश्चैवयुवयोर्गोलां गूलर्क्षवानराः ॥ इत्युक्तेनतदातेनक्षणादेवविशांपते ॥ ५२ ॥ तथाभूतावदृश्येतांवचनात्सत्यवादिनः ॥ तत्राप्यमितविक्रांतःस्पृष्ट्वातोयंहलायुधः ॥ ५३ ॥ द त्वाचविविधान्दायान्पूजयित्वाचवैद्विजान् ॥ उदपानंचतंवीक्ष्यप्रशस्यचपुनःपुनः ॥ नदीगतमदीनात्माप्राप्तोविनशनंतदा ॥५४॥ इतिश्रीमहाभारते शल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवती० त्रिताख्यानेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥३६॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच ततोविनशनंराजन्जगामाथहलायुधः ॥ शू द्राभीरान्प्रतिद्वेषाद्यत्रनष्टासरस्वती ॥ १ ॥ तस्मात्तुऋषयोनित्यंप्राहुर्विनशनेतिच ॥ यत्राप्युपस्पृश्यबलःसरस्वत्यांमहाबलः ॥ २ ॥ सुभूमिकंततोगच्छत्सरस्व त्यास्तटेवरे ॥ तत्रचाप्सरसःशुभ्रानित्यकालमतंद्रिताः ॥ ३ ॥ क्रीडाभिर्विमलाभिश्चक्रीडंतिविमलाननाः ॥ तत्रदेवाःसगंधर्वामासिमासिजनेश्वर ॥ ४ ॥ अ भिगच्छंतितत्तीर्थंपुण्यंब्राह्मणसेवितं ॥ तत्रादृश्यंतगंधर्वास्तथैवाप्सरसांगणाः ॥ ५ ॥ समेत्यसहिताराजन्यथाप्राप्तंयथासुखं ॥ तत्रमोदंतिदेवाश्चपितरश्चस वीरुधः ॥ ६ ॥ पुण्यैःपुष्पैःसदादिव्यैःकीर्यमाणाःपुनःपुनः ॥ आक्रीडभूमिःसाराजंस्तासामप्सरसांशुभा ॥ ७॥ सुभूमिकेतिविख्यातासरस्वत्यास्तटेवरे ॥ तत्र स्नात्वाचदत्वाचवसुविप्रायमाधवः ॥८॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ शुभ्राःशुचयः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ कालज्ञानंप्रतिकालज्ञानार्थं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ शंखंशंखनामानं ॥ २० ॥ नगंवृक्षं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

श्रुत्वागीतंचतद्दिव्यंवादित्राणांचनिःस्वनं ॥ छायाश्चविपुलादृष्ट्वादेवगंधर्वरक्षसां ॥ ९ ॥ गंधर्वाणांततस्तीर्थमागच्छद्रोहिणीसुतः ॥ विश्वावसुमुखास्तत्रगं
धर्वास्तपसान्विताः ॥ १० ॥ नृत्यवादित्रगीतंचकुर्वंतिसुमनोरमं ॥ तत्रदत्वाहलधरोविप्रेभ्योविविधंवसु ॥ ११ ॥ अजाविकंगोखरोष्ट्रंसुवर्णंरजतंतथा ॥ भो
जयित्वाद्विजान्कामैःसंतर्प्यचमहाधनैः ॥ १२ ॥ प्रययौसहितोविप्रैस्तूयमानश्चमाधवः ॥ तस्माद्गंधर्वतीर्थाच्चमहाबाहुररिंदमः ॥ १३ ॥ गर्गस्रोतोमहातीर्थमा
जगामैककुंडली ॥ तत्रगर्गेणवृद्धेनतपसाभावितात्मना ॥ १४ ॥ कालज्ञानगतिश्चैवज्योतिषांचव्यतिक्रमः ॥ उत्पातादारुणाश्चैवशुभाश्चजनमेजय ॥ १५ ॥
सरस्वत्याःशुभेतीर्थेविदितावैमहात्मना ॥ तस्यनाम्नाचतत्तीर्थंगर्गस्रोतइतिस्मृतं ॥ १६ ॥ तत्रगर्गंमहाभागंऋषयःसुव्रतानृप ॥ उपासांचक्रिरेनित्यंकालज्ञानं
प्रतिप्रभो ॥ १७ ॥ तत्रगत्वामहाराजबलःश्वेतानुलेपनः ॥ विधिवद्धिधनंदत्वामुनीनांभावितात्मनां ॥ १८ ॥ उच्चावचांस्तथाभक्ष्यान्विप्रेभ्योविप्रदायसः ॥ नी
लवासास्तदाऽगच्छच्छंखतीर्थंमहायशाः ॥ १९ ॥ तत्रापश्यन्महाशंखंमहामेरुमिवोच्छ्रितं ॥ श्वेतपर्वतसंकाशंऋषिसंघैर्निषेवितं ॥ २० ॥ सरस्वत्यास्तटेजा
तंनगंतालध्वजोबली ॥ यक्षाविद्याधराश्चैवराक्षसाश्चामितौजसः ॥ २१ ॥ पिशाचाश्चामितबलायत्रसिद्धाःसहस्रशः ॥ तेसर्वेह्यशनंत्यक्त्वाफलंतस्यवनस्पतेः
॥ २२ ॥ व्रतैश्चनियमैश्चैवकालेकालेस्मभुंजते ॥ प्राप्तैश्चनियमैस्तैस्तैर्विचरंतःपृथक्पृथक् ॥ २३ ॥ अदृश्यमानामनुजैर्व्यचरन्पुरुषर्षभ ॥ एवंख्यातोनरव्याघ्रलोके
स्मिन्सवनस्पतिः ॥ २४ ॥ ततस्तीर्थंसरस्वत्याःपावनंलोकविश्रुतं ॥ तस्मिंश्चयदुशार्दूलोदत्वातीर्थेपयस्विनीः ॥ २५ ॥ ताम्रायसानिभांडानिवस्त्राणिविविधा
निच ॥ पूजयित्वाद्विजांश्चैवपूजितश्चतपोधनैः ॥ २६ ॥ पुण्यंद्वैतवनंराजन्नाजगामहलायुधः ॥ तत्रगत्वामुनीन्दृष्ट्वानानावेषधरान्बलः ॥ २७ ॥ आप्लुत्यसलि
लेचापिपूजयामासवैद्विजान् ॥ तथैवदत्वाविप्रेभ्यःपरिभोगान्सुपुष्कलान् ॥ २८ ॥ ततःप्रायाद्बलोराजन्दक्षिणेनसरस्वतीं ॥ गत्वाचैवंमहाबाहुर्नातिदूरेमहाय
शाः ॥ २९ ॥ धर्मात्मानागधन्वानंतीर्थमागमदच्युतः ॥ यत्रपन्नगराजस्यवासुकेःसन्निवेशनं ॥ ३० ॥ महाद्युतेर्महाराजबहुभिःपन्नगैर्वृतं ॥ ऋषीणांहिसहस्रा
णितत्रनित्यंचतुर्दश ॥ ३१ ॥ यत्रदेवाःसमागम्यवासुकिंपन्नगोत्तमं ॥ सर्वपन्नगराजानमभ्यषिंचन्यथाविधि ॥ ३२ ॥ पन्नगेभ्योभयंतत्रविद्यतेनस्मपौरव ॥
तत्रापिविधिवद्दत्वाविप्रेभ्योरत्नसंचयान् ॥ ३३ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥३४॥३५॥३६॥ अवेक्षार्थंइष्टसिध्यर्थं ॥३७॥३८॥इच्छामिश्रोतुमितिशेषः॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥ यज्ञोपवीतैःयज्ञसूत्रैःतीर्थंत्रेताग्नीनामुत्तरभागंती

प्रायात्प्राचींदिशंतत्रतत्रतीर्थान्यनेकशः॥ सहस्रशतसंख्यानिप्रथितानिपदेपदे॥३४॥ आप्लुत्यतत्रतीर्थेषुयथोक्तंतत्रचर्षिभिः॥ कृत्वोपवासनियमंदत्वादा
नानिसर्वशः॥३५॥ अभिवाद्यमुनींस्तान्वैतत्रतीर्थनिवासिनः॥ उद्दिष्टमार्गःप्रययौयत्रभूयःसरस्वती॥३६॥ प्राङ्मुखंवैनिवर्तंतेवृष्टिर्वातहतायथा॥ ऋषी
णांनैमिषेयाणामवेक्षार्थंमहात्मनां॥३७॥ निवृत्तांतांसरिच्छ्रेष्ठांतत्रदृष्ट्वातुलांगली॥ बभूवविस्मितोराजन्बलःश्वेतानुलेपनः॥ ३८॥ जनमेजयउवाच
कस्मात्सरस्वतीब्रह्मन्निवृत्ताप्राङ्मुखीभवत्॥ व्याख्यातमेतदिच्छामिसर्वमध्वर्युसत्तम॥३९॥ कस्मिंश्चित्कारणेतत्रविस्मितोयदुनंदनः॥ निवृत्ताहेतुनाके
नकथमेवसरिद्वरा॥४०॥ वैशंपायनउवाच पूर्वंकृतयुगेराजन्नैमिषेयास्तपस्विनः॥ वर्तमानेसुविपुलेसत्रेद्वादशवार्षिके॥ ४१ ॥ ऋषयोबहवोराजंस्त
त्सत्रमभिपेदिरे॥ उषित्वाचमहाभागास्तस्मिन्सत्रेयथाविधि॥४२॥ निवृत्तेनैमिषेयेवैसत्रेद्वादशवार्षिके॥ आजग्मुर्ऋषयस्तत्रबहवस्तीर्थकारणात्॥४३॥
ऋषीणांबहुलत्वात्तुसरस्वत्याविशांपते॥ तीर्थानिनगरायंतेकूलेवैदक्षिणेतदा॥४४॥ समंतपंचकंयावत्तावत्तेद्विजसत्तमाः॥ तीर्थलोभान्नरव्याघ्रनद्यास्तीरं
समाश्रिताः॥४५॥ जुह्वतांतत्रतेषांतुमुनीनांभावितात्मनां॥ स्वाध्यायेनातिमहताबभूवुःपूरितादिशः॥४६॥ अग्निहोत्रैस्ततस्तेषांक्रियमाणैर्महात्मनां॥ अ
शोभतसरिच्छ्रेष्ठादीप्यमानैःसमंततः॥४७॥ वालखिल्यामहाराजअश्मकुट्टाश्चतापसाः॥ दंतोलूखलिनश्चान्येप्रसंख्यानास्तथापरे॥४८॥ वायुभक्षाजला
हाराःपर्णभक्षाश्चतापसाः॥ नानानियमयुक्ताश्चतथास्थंडिलशायिनः॥ ४९ ॥ आसन्वैमुनयस्तत्रसरस्वत्याःसमीपतः॥ शोभयंतःसरिच्छ्रेष्ठांगंगामिव
दिवौकसः॥५०॥ शतशश्चसमापेतुर्ऋषयःसत्रयाजिनः॥ तेवकाशंनददृशुःसरस्वत्यामहाव्रताः॥५१॥ ततोयज्ञोपवीतैस्तेतत्तीर्थंनिर्मिमायवै॥ जुहुवुश्चा
ग्निहोत्रांश्चचक्रुश्चविविधाःक्रियाः॥५२॥ ततस्तमृषिसंघातंनिराशंचिंतयान्वितं॥ दर्शयामासराजेंद्रतेषामर्थेसरस्वती॥५३॥ ततःकुंजान्बहून्कृत्वासन्नि
वृत्तासरस्वती॥ ऋषीणांपुण्यतपसांकारुण्याज्जनमेजय॥५४॥ ततोनिवृत्त्यराजेंद्रतेषामर्थेसरस्वती॥ भूयःप्रतीच्यभिमुखीप्रसुस्रावसरिद्वरा॥५५॥ अमो
घागमनंकृत्वातेषांभूयोव्रजाम्यहं॥ इत्यद्भुतंमहच्चक्रेतदाराजन्महानदी॥५६॥ एवंसकुंजोराजन्वैनैमिषीयइतिस्मृतः॥ कुरुश्रेष्ठकुरुक्षेत्रेकुरुष्वमहतींक्रि
यां॥५७॥ र्थत्वेनश्रौतेप्रसिद्धं निर्मिमायनिर्माय्येत्यर्थः॥५२॥ निराशंसरस्वतीजललाभेइत्यर्थः॥५३॥ कुंजान्आत्मनोवासस्थानानितीर्थविशेषानित्यर्थः॥५४॥ ५५॥ ५६॥ ५७॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥७॥ सप्तेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

तत्रकुंजान्बहून्दृष्ट्वानिवृत्तांचसरस्वतीं ॥ बभूवविस्मयस्तत्ररामस्याथमहात्मनः ॥ ५८ ॥ उपस्पृश्यतुतत्रापिविधिवद्यदुनंदनः ॥ दत्वादायान्द्विजातिभ्योभांडानिविविधानिच ॥ ५९ ॥ भक्ष्यंभोज्यंचविविधंब्राह्मणेभ्यःप्रदायच ॥ ततःप्रायाद्बलोराजन्पूज्यमानोद्विजातिभिः ॥ ६० ॥ सरस्वतीतीर्थवरंनानाद्विजगणायुतं ॥ बदरेंगुदकाश्मर्यप्लक्षाश्वत्थविभीतकैः ॥ ६१ ॥ कंकोलैश्चपलाशैश्चकरीरैःपीलुभिस्तथा ॥ सरस्वतीतीर्थरुहैस्तरुभिर्विविधैस्तथा ॥ ६२ ॥ करूषकवरैश्चैवबिल्वैराम्रातकैस्तथा ॥ अतिमुक्तकषंडैश्चपारिजातैश्चशोभितं ॥ ६३ ॥ कदलीवनभूयिष्ठंदृष्टिकांतंमनोहरं ॥ वाय्वंबुफलपर्णादैर्दंतोलूखलिकैरपि ॥ ॥ ६४ ॥ तथाश्मकुट्टैर्वानेयैर्मुनिभिर्बहुभिर्वृतं ॥ स्वाध्यायघोषसंघुष्टंमृगयूथशताकुलं ॥ ६५ ॥ अहिंस्रैर्धर्मपरमैर्नृभिरत्यर्थसेवितं ॥ सप्तसारस्वतंतीर्थमाजगामहलायुधः ॥ यत्रमंकणकःसिद्धस्तपस्तेपेमहामुनिः ॥ ६६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवतीर्थ० सारस्वतोपाख्यानेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥७॥ जनमेजयउवाच सप्तसारस्वतंकस्मात्कश्चमंकणकोमुनिः ॥ कथंसिद्धःसभगवान्कश्चास्यनियमोऽभवत् ॥ १ ॥ कस्यवंशेसमुत्पन्नःकिंचाधीतंद्विजोत्तम ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंविधिवद्द्विजसत्तम ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच राजन्सप्तसरस्वत्योयाभिर्व्याप्तमिदंजगत् ॥ आहूताबलवद्भिर्हितत्रतत्रसरस्वती ॥ ३ ॥ सुप्रभाकांचनाक्षीचविशालाचमनोरमा ॥ सरस्वतीचौघवतीसुरेणुर्विमलोदका ॥ ४ ॥ पितामहस्यमहतोवर्तमानेमहामखे ॥ विततेयज्ञवाटेचसंसिद्धेषुद्विजातिषु ॥ ५ ॥ पुण्याहघोषैर्विमलैर्वेदानांनिनदैस्तथा ॥ देवेषुचैवव्यग्रेषुतस्मिन्यज्ञविधौतदा ॥ ६ ॥ तत्रचैवमहाराजदीक्षितेप्रपितामहे ॥ यजतस्तस्यसत्रेणसर्वकामसमृद्धिना ॥ ७ ॥ मनसाचिंतितात्वर्थाधर्मार्थकुशलैस्तदा ॥ उपतिष्ठंतिराजेंद्रद्विजातींस्तत्रतत्रह ॥ ८ ॥ जगुश्चतत्रगंधर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ वादित्राणिचदिव्यानिवादयामासुरंजसा ॥ ९ ॥ तस्ययज्ञस्यसंपत्त्यातुतुषुर्देवताअपि ॥ विस्मयंपरमंजग्मुःकिमुमानुषयोनयः ॥ १० ॥ वर्तमानेतथायज्ञेपुष्करस्थेपितामहे ॥ अब्रुवन्नृषयोराजन्नायंयज्ञोमहागुणः ॥ ११ ॥ नदृश्यतेसरिच्छ्रेष्ठायस्मादिहसरस्वती ॥ तच्छ्रुत्वाभगवान्प्रीतःसस्माराथसरस्वतीं ॥ १२ ॥ पितामहेनयजताआहूतापुष्करेषुवै ॥ सुप्रभानामराजेंद्रनाम्नातत्रसरस्वती ॥ १३ ॥ तांदृष्ट्वामुनयस्तुष्टास्त्वरायुक्तांसरस्वतीं ॥ पितामहंमानयंतींक्रतुंतेबहुमेनिरे ॥ १४ ॥ एवमेषासरिच्छ्रेष्ठापुष्करेषुसरस्वती ॥ पितामहार्थंसंभूतातुष्ट्यर्थंचमनीषिणां ॥ १५ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ सस्मरुःस्तुतवंतः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ गयेषुगयदेशेषु ॥ २० ॥ २१ ॥२२॥२३॥२४॥ २५ ॥ सुरेणुरुद्देशेषष्ठीयद्यपितथापिपंचमेस्थानेकीर्त्यते श्लोकानांपौर्वापर्यंवाविज्ञेयं ॥२६॥२७॥

नैमिषेमुनयोराजन्समागम्यसमासते॥ तत्रचित्राःकथात्यासन्वेदंप्रतिजनेश्वर ॥ १६॥ यत्रतेमुनयोत्यासन्नानास्वाध्यायवेदिनः॥ तेसमागम्यमुनयःस
स्मरुर्वैसरस्वतीं॥ १७॥ सातुध्याताममहाराजऋषिभिःसत्रयाजिभिः॥ समागतानांराजेंद्रसहायार्थंमहात्मनां॥ १८॥ आजगाममहाभागातत्रपुण्यासरस्व
ती॥ नैमिषेकांचनाक्षीतुमुनीनांसत्रयाजिनां॥ १९॥ आगतासरितांश्रेष्ठातत्रभारतपूजिता॥ गयस्ययजमानस्यगयेष्वेवमहाक्रतुं॥ २०॥ आहूतासरितां
श्रेष्ठागययज्ञेसरस्वती॥ विशालांतुगयस्याहुर्ऋषयःसंशितव्रताः ॥ २१॥ सरित्साहिमवत्पार्श्वात्प्रसुताशीघ्रगामिनी॥ औद्दालकेस्तथायज्ञेयजतस्तस्यभार
त॥ २२॥ समेतेसर्वतःस्फीतेमुनीनांमंडलेतदा॥ उत्तरेकोसलाभागेपुण्येराजन्महात्मनः॥२३॥ उद्दालकेनयजतापूर्वंध्यातासरस्वती॥ आजगामसरिच्छ्रेष्ठा
तंदेशंमुनिकारणात्॥२४॥ पूज्यमानामुनिगणैर्वल्कलाजिनसंवृतैः॥ मनोरमेतिविख्यातासाहितैर्मनसाकृता॥ २५॥ सुरेणुर्ऋषभेद्वीपेपुण्येराजर्षिसेविते॥
कुरोश्चयजमानस्यकुरुक्षेत्रेमहात्मनः॥ २६॥ आजगाममहाभागासरिच्छ्रेष्ठासरस्वती॥ ओघवत्यपिराजेंद्रवसिष्ठेनमहात्मना॥ २७॥ समाहूताकुरुक्षेत्रे
दिव्यतोयासरस्वती॥ दक्षेणयजताचापिगंगाद्वारेसरस्वती॥ २८॥ सुरेणुरितिविख्याताप्रसुताशीघ्रगामिनी॥ विमलोदाभगवतीब्रह्मणायजतापुनः॥२९॥
समाहूतायथौतत्रपुण्येहैमवतेगिरौ॥एकीभूतास्ततस्तास्तुतस्मिंस्तीर्थेसमागताः॥३०॥ सप्तसारस्वतंतीर्थंततस्तुप्रथितंभुवि॥ इतिसप्तसरस्वत्योनामतःपरिकी
र्त्तिताः॥३१॥ सप्तसारस्वतंचैवतीर्थंपुण्यंतथास्मृतं॥ शृणुमंकणकस्यापिकौमारब्रह्मचारिणः॥३२॥आपगामवगाढस्यराजन्प्रक्रीडितंमहत्॥ दृष्ट्वायदृच्छया
तत्रस्त्रियमंभसिभारत॥३३॥ स्नायंतींरुचिरापांगींदिग्वाससमनिंदितां॥ सरस्वत्यांमहाराजचस्कंदेवीर्यमंभसि ॥३४॥ तद्रेतःसतुजग्राहकलशेवैमहातपाः॥
सप्तधाप्रविभागंतुकलशस्थंजगामह॥३५॥ तत्रर्षयःसप्तजाताजज्ञिरेमरुतांगणाः॥ वायुवेगोवायुबलोवायुहावायुमंडलः॥३६॥ वायुज्वालोवायुरेतावायु
चक्रश्चवीर्यवान्॥ एवमेतेसमुत्पन्नामरुतांजनयिष्णवः॥ ३७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥स्नायंतींस्नांतीं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मरुतांप्राणवायूनांएकोनपंचाशतां एतेषांतपसामरुतोदित्यामुत्पन्नाइतिकल्पांतरविषयोयमर्थः ॥ ३७ ॥

इदमत्यद्भुतंराजन्नित्यस्यतात्पर्यंयोगेनसिद्धस्यकायस्यपरिणामांतरंह्रासवृध्यादिकंनजायतेतस्तत्रप्रविष्टोन्नरसोऽपरिणममाणएवदेहान्निःसरति तंदृष्ट्वाआत्मनःसिद्धकायत्वंमत्वामंकणकोगर्वेणनृत्यति तदे

इदमत्यद्भुतंराजन्शृण्वाश्चर्यतरंभुवि ॥ महर्षेश्चरितंयादृक्त्रिषुलोकेषुविश्रुतं ॥ ३८ ॥ पुरामंकणकःसिद्धःकुशाग्रेणेतिनःश्रुतं ॥ क्षतःकिलकरेराजंस्तस्यशा
करसोस्रवत् ॥ ३९ ॥ सवैशाकरसंदृष्ट्वाहर्षाविष्टःप्रनृत्तवान् ॥ ततस्तस्मिन्प्रनृत्तेवैस्थावरंजंगमंचयत् ॥ ४० ॥ प्रनृत्तमुभयंवीरतेजसातस्यमोहितं ॥ ब्रह्मादि
भिःसुरैराजन्ऋषिभिश्चतपोधनैः ॥ ४१ ॥ विज्ञप्तोवैमहादेवऋषेरर्थेनराधिप ॥ नायंनृत्येद्यथादेवतथात्वंकर्तुमर्हसि ॥ ४२ ॥ ततोदेवोमुनिंदृष्ट्वाहर्षाविष्टमतीव
हि ॥ सुराणांहितकामार्थंमहादेवोभ्यभाषत ॥ ४३ ॥ भोभोब्राह्मणधर्मज्ञकिमर्थंनृत्यतेभवान् ॥ हर्षस्थानंकिमर्थंचतवेदमधिकंमुने ॥ ४४ ॥ तपस्विनोधर्मपथे
स्थितस्यद्विजसत्तम ॥ ऋषिरुवाच किंनपश्यसिमेब्रह्मन्कराच्छाकरसंस्रुतं ॥ ४५ ॥ यंदृष्ट्वासंप्रनृत्तोवैहर्षेणमहताविभो ॥ तंप्रहस्याब्रवीद्देवोमुनिंरागे
णमोहितं ॥ ४६ ॥ अहंनविस्मयंविप्रगच्छामीतिप्रपश्यमां ॥ एवमुक्त्वामुनिश्रेष्ठंमहादेवेनधीमता ॥ ४७ ॥ अंगुल्यग्रेणराजेंद्रस्वांगुष्ठस्ताडितोभवत् ॥ ततोभ
स्मक्षताद्राजन्निर्गतंहिमसन्निभं ॥ ४८ ॥ तद्दृष्ट्वाव्रीडितोराजन्सम्मुनिःपादयोर्गतः ॥ मेनेदेवंमहादेवमिदंचोवाचविस्मितः ॥ ४९ ॥ नान्यंदेवादहंमन्येरुद्रा
त्परतरंमहत् ॥ सुरासुरस्यजगतोगतिस्त्वमसिशूलधृत् ॥ ५० ॥ त्वयासृष्टमिदंविश्वंवदंतीहमनीषिणः ॥ त्वामेवसर्वंविशतिपुनरेवयुगक्षये ॥ ५१ ॥ देवैरपि
नशक्यस्त्वंपरिज्ञातुंकुतोमया ॥ त्वयिसर्वेस्मदृश्यंतेभावायेजगतिस्थिताः ॥ ५२ ॥ त्वामुपासंतवरदंदेवाब्रह्मादयोनघ ॥ सर्वस्त्वमसिदेवानांकर्ताकारयिताच
हि ॥ ५३ ॥ त्वत्प्रसादात्सुराःसर्वेमोदंतीहाकुतोभयाः ॥ एवंस्तुत्वामहादेवंसऋषिःप्रणतोभवत् ॥ ५४ ॥ यदिदंचापलंदेवकृतमेतत्स्मयादिकं ॥ ततःप्रसादयामि
त्वांतपोमेनक्षरेदिति ॥ ५५ ॥ ततोदेवःप्रीतमनास्तमृषिंपुनरब्रवीत् ॥ तपस्तेवर्धतांविप्रमत्प्रसादात्सहस्रधा ॥ ५६ ॥ आश्रमेचेहवत्स्यामित्वयासार्धमहंसदा ॥
सप्तसारस्वतेचास्मिन्योमामर्चिष्यतेनरः ॥ ५७ ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचिद्भवितेहपरत्रवा ॥ सारस्वतंचतेलोकंगमिष्यंतिनसंशयः ॥ ५८ ॥ एतन्मंकणकस्यापिच
रितंभूरितेजसः ॥ सहिपुत्रःसुकन्यायामुत्पन्नोमातरिश्वना ॥ ५९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश० गदा० बलदेवती० सारस्वतोपाख्यानेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

वक्षयशून्यत्वंदेहस्यमहतीयोगसिद्धिःदेहस्यभस्मभूतत्वंतुमहीयसीसिद्धिरित्येतद्रुद्रोदर्शयंस्तस्यगर्वंपरिहरतीति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ स्मयादिकंगर्वादिकं ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप० नैलकंठीयेभारतभा० अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥१॥

उषित्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

वैशंपायनउवाच उषित्वातत्ररामस्तुसंपूज्याश्रमवासिनः ॥ तथामंकणकेप्रीतिंशुभांचक्रेहलायुधः ॥ १ ॥ दत्वादानंद्विजातिभ्योरजनींतामुपोष्यच ॥ पूजितोमुनिसंघैश्चप्रातरुत्थायलांगली ॥ २ ॥ अनुज्ञाप्यमुनीन्सर्वान्स्पृष्ट्वातोयंचभारत ॥ प्रययौत्वरितोरामस्तीर्थहेतोर्महाबलः ॥ ३ ॥ ततस्त्वौशनसंतीर्थमाजगामहलायुधः ॥ कपालमोचनंनामयत्रमुक्तोमहामुनिः ॥ ४ ॥ महताशिरसाराजन्ग्रस्तजंघोमहोदरः ॥ राक्षसस्यमहाराजरामक्षिप्तस्यवैपुरा ॥ ५ ॥ तत्रपूर्वंतपस्तप्तंकाव्येनसुमहात्मना ॥ यत्रास्यनीतिरखिलाप्रादुर्भूतामहात्मनः ॥ ६ ॥ यत्रस्थश्चिंतयामासदैत्यदानवविग्रहं ॥ तत्प्राप्यचबलोराजंस्तीर्थप्रवरमुत्तमं ॥ ॥ ७ ॥ विधिवद्वैददौवित्तंब्राह्मणानांमहात्मनां ॥ जनमेजयउवाच कपालमोचनंब्रह्मन्कथंयत्रमहामुनिः ॥ ८ ॥ मुक्तःकथंचास्यशिरोलग्नंकेनचहेतुना ॥ वैशंपायनउवाच पुरावैदंडकारण्येराघवेणमहात्मना ॥ ९ ॥ वसताराजशार्दूलराक्षसान्शमयिष्यता ॥ जनस्थानेशिरश्छिन्नंराक्षसस्यदुरात्मनः ॥ १० ॥ क्षुरेणशितधारेणउत्पपातमहावने ॥ महोदरस्यतल्लग्नंजंघायांवैयदृच्छया ॥ ११ ॥ वनेविचरतोराजन्नस्थिभित्वास्फुरत्तदा ॥ सतेनलग्नेनतदाद्विजातिर्नशशाकह ॥ १२ ॥ अभिगंतुंमहाप्राज्ञस्तीर्थान्यायतनानिच ॥ सपूतिनाविस्रवतावेदनार्तोमहामुनिः ॥ १३ ॥ जगामसर्वतीर्थानिपृथिव्यांचेतिनःश्रुतं ॥ सगत्वासरितःसर्वाःसमुद्रांश्चमहातपाः ॥ १४ ॥ कथयामासतत्सर्वमृषीणांभावितात्मनां ॥ आप्लुत्यसर्वतीर्थेषुनचमोक्षमवाप्तवान् ॥ १५ ॥ सतुशुश्रावविप्रेंद्रमुनीनांवचनंमहत् ॥ सरस्वत्यास्तीर्थवरंख्यातमौशनसंतदा ॥ १६ ॥ सर्वपापप्रशमनंसिद्धिक्षेत्रमनुत्तमं ॥ सतुगत्वाततस्तत्रतीर्थमौशनसंद्विजः ॥ १७ ॥ ततऔशनसेतीर्थेतस्योपस्पृशतस्तदा ॥ तच्छिरश्चरणंमुक्त्वापपातांतर्जलेतदा ॥ १८ ॥ विमुक्तस्तेनशिरसापरंसुखमवापह ॥ सचाप्यंतर्जलेमूर्धाजगामादर्शनंविभो ॥ १९ ॥ ततःसविशिराराजन्पूतात्मावीतकल्मषः ॥ आजगामाश्रमंप्रीतःकृतकृत्योमहोदरः ॥ २० ॥ सोथगत्वाश्रमंपुण्यंविप्रमुक्तोमहातपाः ॥ कथयामासतत्सर्वमृषीणांभावितात्मनां ॥ २१ ॥ तेश्रुत्वावचनंतस्यततस्तीर्थस्यमानद ॥ कपालमोचनमितिनामचक्रुःसमागताः ॥ २२ ॥ सचापितीर्थप्रवरंपुनर्गत्वामहानृषिः ॥ पीत्वापयःसुविपुलंसिद्धिमायात्तदामुनिः ॥ २३ ॥ तत्रदत्वाबहून्दायान्विप्रान्संपूज्यमाधवः ॥ जगामवृष्णिप्रवरोरुषङ्गोराश्रमंतदा ॥ २४ ॥ यत्रतप्तंतपोघोरमार्ष्टिषेणेनभारत ॥ ब्राह्मण्यंलब्धवांस्तत्रविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ २५ ॥ सर्वकामसमृद्धंचतदाश्रमपदंमहत् ॥ मुनिभिर्ब्राह्मणैश्चैवसेवितंसर्वदाविभो ॥ २६ ॥

॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥ श्वोमरणंतपेत् अक्षयंस्वर्गमाप्नोतीत्यर्थः ॥३४॥३५॥ ब्राह्मण्यंब्रह्मसंघातोवेदसमूहइतियावत् ततःस्वार्थेष्यञ् ब्राह्मण्यंब्रह्मसंघातेइतिमेदिनी ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

ततोहलधरःश्रीमान्ब्राह्मणैःपरिवारितः ॥ जगामतत्रराजेंद्ररुषङ्गुस्तनुमत्यजत् ॥ २७॥ रुषङ्गुर्ब्राह्मणोवृद्धस्तपोनित्यश्चभारत ॥ देहन्यासेकृतमनाविचिंत्यब हुधातदा ॥ २८ ॥ ततःसर्वानुपादायतनयान्वैमहातपाः ॥ रुषंगुरब्रवीत्तत्रनयध्वंमांपृथूदकं ॥ २९ ॥ विज्ञायातीतवयसंरुषङ्गुंतेतपोधनाः ॥ तंचतीर्थमुपानि न्युःसरस्वत्यास्तपोधनं ॥ ३० ॥ सतैःपुत्रैस्तदाधीमानानीतोवैसरस्वतीं ॥ पुण्यांतीर्थशतोपेतांविप्रसंघैर्निषेवितां ॥ ३१ ॥ सतत्रविधिनाराजन्नाप्लुत्यसुमहात पाः ॥ ज्ञात्वातीर्थगुणांश्चैवप्राहेदमृषिसत्तमः ॥ ३२ ॥ सुप्रीतःपुरुषव्याघ्रसर्वान्पुत्रानुपासतः ॥ सरस्वत्युत्तरेतीरेयस्त्यजेदात्मनस्तनुं ॥ ३३ ॥ पृथूदकेजप्यपरो नैनंश्वोमरणंतपेत् ॥ तत्राप्लुत्यसधर्मात्माउपस्पृश्यहलायुधः ॥ ३४ ॥ दत्वाचैवबहून्दायान्विप्राणांविप्रवत्सलः ॥ ससर्जयत्रभगवाँल्लोकाँल्लोकपितामहः ॥ ३५ यत्रार्ष्टिषेणःकौरव्यब्राह्मण्यंसंशितव्रतः ॥ तपसामहताराजन्प्राप्तवानृषिसत्तमः ॥ ३६ ॥ सिंधुद्वीपश्चराजर्षिर्देवापिश्चमहातपाः ॥ ब्राह्मण्यंलब्धवान्यत्रविश्वा मित्रस्तथामुनिः ॥ ३७ ॥ महातपस्वीभगवानुग्रतेजामहातपाः ॥ तत्राजगामबलवान्बलभद्रःप्रतापवान् ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदाप० बलदेवतीर्थयात्रायांसारस्वतोपाख्यानेऊनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ जनमेजयउवाच कथमार्ष्टिषेणोभगवान्विपुलंतप्तवांस्तपः ॥ सिं धुद्वीपःकथंचापिब्राह्मण्यंलब्धवांस्तदा ॥ १ ॥ देवापिश्चकथंब्रह्मन्विश्वामित्रश्चसत्तम ॥ तन्ममाचक्ष्वभगवन्परंकौतूहलंहिमे ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच पुरा कृतयुगेराजन्नार्ष्टिषेणोद्विजोत्तमः ॥ वसन्गुरुकुलेनित्यंनित्यमध्ययनेरतः ॥ ३ ॥ तस्यराजन्गुरुकुलेवसतोनित्यमेवच ॥ समाप्तिंनागमद्विद्यानापिवेदाविशां पते ॥ ४ ॥ सनिर्विण्णस्ततोराजंस्तपस्तेपेमहातपाः ॥ ततोवैतपसातेनप्राप्यवेदाननुत्तमान् ॥ ५ ॥ सविद्वान्वेदयुक्तश्चसिद्धश्चाप्यृषिसत्तमः ॥ तत्रतीर्थेवरा न्प्रादात्त्रीनेवसुमहातपाः ॥ ६ ॥ अस्मिंस्तीर्थेमहानद्याअद्यप्रभृतिमानवः ॥ आप्लुतोवाजिमेधस्यफलंप्राप्स्यतिपुष्कलं ॥ ७ ॥ अद्यप्रभृतिनैवात्रभयंव्यालाद्भ विष्यति ॥ अपिचाल्पेनकालेनफलंप्राप्स्यतिपुष्कलं ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वामहातेजाजगामत्रिदिवंमुनिः ॥ एवंसिद्धःसभगवानार्ष्टिषेणःप्रतापवान् ॥ ९ ॥ तस्मिन्ने वतदातीर्थेसिंधुद्वीपःप्रतापवान् ॥ देवापिश्चमहाराजब्राह्मण्यंप्रापतुर्महत् ॥ १० ॥ तथाचकौशिकस्तातत्तपोनित्योजितेंद्रियः ॥ तपसावैसुतप्तेनब्राह्मणत्वमवा प्तवान् ॥ ११ ॥

इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ कथमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ .२९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप०

गाधिर्नाममहानासीत्क्षत्रियःप्रथितोभुवि ॥ तस्यपुत्रोभवद्राजन्विश्वामित्रःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ सराजाकौशिकस्तातमहायोग्यभवत्किल ॥ सपुत्रमभिषि
च्याथविश्वामित्रंमहातपाः ॥ १३ ॥ देहन्यासेमनश्चक्रेतमूचुःप्रणताःप्रजाः ॥ नगंतव्यंमहाप्राज्ञत्राहिचास्मान्महाभयात् ॥ १४ ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचततोगा
धिःप्रजास्ततः ॥ विश्वस्यजगतोगोप्ताभविष्यतिसुतोमम ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वातुततोगाधिर्विश्वामित्रंनिवेश्यच ॥ जगामत्रिदिवंराजन्विश्वामित्रोभवन्नृपः ॥
॥ १६ ॥ नसशक्नोतिपृथिवींयत्नवानपिरक्षितुं ॥ ततःशुश्रावराजासराक्षसेभ्योमहाभयं ॥ १७ ॥ निर्ययौनगराच्चापिचतुरंगबलान्वितः ॥ सगत्वादूरमध्वानंव
सिष्ठाश्रममभ्ययात् ॥ १८ ॥ तस्यतेसैनिकाराजंश्चक्रुस्तत्रानयान्बहून् ॥ ततस्तुभगवान्विप्रोवसिष्ठोश्रममभ्ययात् ॥ १९ ॥ ददृशेथततःसर्वंभज्यमानंमहाव
नं ॥ तस्यक्रुद्धोमहाराजवसिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ २० ॥ सृजस्वशबरान्घोरानितिस्वांगामुवाचह ॥ तथोक्तासाऽसृजद्धेनुःपुरुषान्घोरदर्शनान् ॥ २१ ॥ तेतुतद्बल
मासाद्यबभंजुःसर्वतोदिशं ॥ तच्छ्रुत्वाविद्रुतंसैन्यंविश्वामित्रस्तुगाधिजः ॥ २२ ॥ तपःपरंमन्यमानस्तपस्येवमनोदधे ॥ सोस्मिंस्तीर्थवरेराजन्सरस्वत्याःस
माहितः ॥ २३ ॥ नियमैश्चोपवासैश्चकर्षयन्देहमात्मनः ॥ जलाहारोवायुभक्षःपर्णाहारश्चसोभवत् ॥ २४ ॥ तथास्थंडिलशायीचयेचान्येनियमाःपृथक् ॥ अ
सकृत्तस्यदेवास्तुव्रतविघ्नंप्रचक्रिरे ॥ २५ ॥ नचास्यनियमाद्बुद्धिरपयातिमहात्मनः ॥ ततःपरेणयत्नेनतप्त्वाबहुविधंतपः ॥ २६ ॥ तेजसाभास्कराकारोगाधि
जःसमपद्यत ॥ तपसातुतथायुक्तंविश्वामित्रंपितामहः ॥ २७ ॥ अमन्यतमहातेजावरदोवरमस्यतत् ॥ सतुवव्रेवरंराजन्स्यामहंब्राह्मणस्त्विति ॥ २८ ॥ तथेति
चाब्रवीद्ब्रह्मासर्वलोकपितामहः ॥ सलब्ध्वातपसोग्रेणब्राह्मणत्वंमहायशाः ॥ २९ ॥ विचचारमहींकृत्स्नांकृतकामःसुरोपमः ॥ तस्मिंस्तीर्थवरेरामःप्रदायवि
विधंवसु ॥ ३० ॥ पयस्विनीस्तथाधेनूर्यानानिशयनानिच ॥ अथवस्त्राण्यलंकारंभक्ष्यंपेयंचशोभनं ॥ ३१ ॥ अददन्मुदितोराजन्पूजयित्वाद्विजोत्तमान् ॥ ययौ
राजंस्ततोरामोबकस्याश्रममंतिकात् ॥ ३२ ॥ यत्रतेपेतपस्तीव्रंदाल्भ्योबकइतिश्रुतिः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश० गदाप० बलदेवतीर्थयात्रायांसारस्वतो
पाख्यानेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ वैशंपायनउवाच ब्रह्मयोनेरवाकीर्णंजगामयदुनंदनः ॥ यत्रदाल्भ्योबकोराजन्नाश्रमस्थोमहातपाः ॥ १ ॥

नैलकंठीयेभारतभावदीपेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४१ ॥ ब्रह्मयोनेःब्राह्मण्योत्पादकात्तीर्थादवाकीर्णंनामदाल्भ्यसेवितंतीर्थंजगाम ॥ १ ॥

॥२५॥२६॥२७॥२८॥ तत्रतीर्थेइतिशत्रुनाशकामैस्तत्रहोमजपादिकंकर्तव्यमित्याख्यानतात्पर्यं ॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥ इ०श०ग०नै०भा०एकचत्वारिंशो

तंतथाविलपंतंतुशोकोपहतचेतसं ॥ दृष्ट्वातस्यकृपाजज्ञेराष्ट्रंतस्यव्यमोचयत् ॥ २५॥ ऋषिःप्रसन्नस्तस्याभूत्संरंभंचविहायसः ॥ मोक्षार्थंतस्यराज्यस्यजुहाव
पुनराहुतिं ॥ २६॥मोक्षयित्वाततोराष्ट्रंप्रतिगृह्यपशून्बहून्॥हृष्टात्मानैमिषारण्यंजगामपुनरेवसः॥ २७॥ धृतराष्ट्रोपिधर्मात्मास्वस्थचेतामहामनाः॥ स्वमेवन
गरंराजन्प्रतिपेदेमहर्द्धिमत् ॥ २८॥ तत्रतीर्थेमहाराजबृहस्पतिरुदारधीः॥ असुराणामभावायभवायचदिवौकसां॥ २९॥ मांसैरभिजुहावेष्टिमक्षीयंततत्तोसु
राः॥दैवतैरपिसंभग्नाजितकाशिभिराहवे॥ ३०॥ तत्रापिविधिवद्दत्वाब्राह्मणेभ्योमहायशाः ॥ वाजिनःकुंजरांश्चैवरथांश्वाश्वतरीयुतान्॥ ३१ ॥ रत्नानिचम
हार्हाणिधनंधान्यंचपुष्कलं॥ ययौतीर्थंमहाबाहुर्यायातंपृथिवीपते॥३२॥ तत्रयज्ञेययातेश्चमहाराजसरस्वती॥सर्पिःपयश्चसुस्रावनाहुषस्यमहात्मनः॥३३॥
तत्रेष्ट्वापुरुषव्याघ्रोययातिःपृथिवीपतिः॥ अक्रामदूर्ध्वंमुदितोलेभेलोकांश्चपुष्कलान्॥३४॥ पुनस्तत्रचराज्ञस्तुययातेर्यजतःप्रभोः॥ औदार्यंपरमंकृत्वाभक्तिं
चात्मनिशाश्वतीं॥ ३५॥ददौकामान्ब्राह्मणेभ्योयान्यान्योमनसेच्छति॥ योयत्रस्थितएवेहआहूतोयज्ञसंस्तरे॥ ३६॥ तस्यतस्यसरिच्छ्रेष्ठागृहादिशयना
दिकं ॥ षड्रसंभोजनंचैवदानंनानाविधंतथा ॥ ३७॥ तेमन्यमानाराज्ञस्तुसंप्रदानमनुत्तमं॥ राजानंतुष्टुवुःप्रीतादत्वाचैवाशिषःशुभाः॥ ३८ ॥तत्रदेवाःस
गंधर्वाःप्रीतायज्ञस्यसंपदा॥ विस्मितामानुपाश्चासन्दृष्ट्वातांयज्ञसंपदं॥ ३९ ॥ततस्तालकेतुर्महाधर्मकेतुर्महात्माकृतात्मामहादाननित्यः॥ वसिष्ठापवाहंम
हाभीमवेगंधृतात्माजितात्मासमभ्याजगाम॥ ४०॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवतीर्थयात्रायांसारस्वतोपाख्यानेएकचत्वारिंशोऽ
ध्यायः॥४१॥ ॥७॥ जनमेजयउवाच वसिष्ठस्यापवाहोसौभीमवेगःकथंनुसः॥किमर्थंचसरिच्छ्रेष्ठातमृषिंप्रत्यवाहयत्॥१॥ कथमस्याभवद्वैरंकारणंकिं
चतत्प्रभो॥शंसपृष्टोमहाप्राज्ञनहितृप्यामिकथ्यति॥२॥ वैशंपायनउवाच विश्वामित्रस्यविप्रर्षेर्वसिष्ठस्यचभारत॥ भृशंवैरमभूद्राजंस्तपःस्पर्धाकृतंमहत्
॥३॥ आश्रमोवैवसिष्ठस्यस्थाणुतीर्थेभवन्महान्॥ पूर्वतःपार्श्वतश्चासीद्विश्वामित्रस्यधीमतः॥४॥ यत्रस्थाणुर्महाराजतप्तवान्परमंतपः॥ तत्रास्यकर्मतद्घोरंप्र
वदंतिमनीषिणः॥५॥यत्रेष्ट्वाभगवान्स्थाणुःपूजयित्वासरस्वतीं॥स्थापयामासतत्तीर्थंस्थाणुतीर्थमितिप्रभो॥६॥तत्रतीर्थेसुराःस्कंदमभ्यषिंचन्नराधिप॥
सैनापत्येनमहतासुरारिविनिबर्हणं॥ ७॥ ऽध्यायः॥४१॥ ॥७॥ वसिष्ठस्येति अपोह्यनेतीरेभास्यतेनेनेत्यपवाहस्तीर्थविशेषः॥१॥ कथ्यतित्वयिकथयतिसति॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥

तस्यावाकीर्णत्वमाह जुहावेत्यादिना अवाकीर्यंतेनीचैरवपात्यंतेशत्रवोस्मिन्नित्यवाकीर्णमित्यर्थः वैचित्रवीर्यिणःविचित्रवीर्यएववैचित्रवीर्यःसपितृत्वेनास्यस्यतस्यैवेत्यर्थः ॥२॥ प्रतापवान्राष्ट्रंजुहावेति

जुहावधृतराष्ट्रस्यराष्ट्रंवैचित्रवीर्यिणः॥ तपसाघोररूपेणकर्षयन्देहमात्मनः ॥ २ ॥ क्रोधेनमहताविष्टोधर्मात्मावैप्रतापवान्॥ पुराहिनैमिषीयाणांसत्रेद्वादशवार्षिके॥ ३ ॥ वृत्तेविश्वजितोंतेवैपंचालानृषयोगमन्॥ तत्रेश्वरमयाचंतदक्षिणार्थंमनस्विनः ॥ ४॥ बलान्वितान्वत्सतरान्निर्व्याधीनेकविंशतिं॥ तानब्रवीद्बकोदाल्भ्योविभजध्वंपशूनिति॥ ५॥ पशूनेतानहंत्यक्त्वाभिक्षिष्येराजसत्तमं ॥ एवमुक्त्वाततोराजन्नृषीन्सर्वान्प्रतापवान्॥ ६॥ जगामधृतराष्ट्रस्यभवनंब्राह्मणोत्तमः ॥ ससमीपगतोभूत्वाधृतराष्ट्रंजनेश्वरं॥ ७॥ अयाचतपशून्दाल्भ्यःसचैनंरुषितोब्रवीत्॥ यदृच्छयामृतादृष्ट्वागास्तदानृपसत्तमः॥ ८॥ एतान्पशून्नयक्षिप्रंब्रह्मबंधोयदीच्छसि॥ ऋषिस्तथावचःश्रुत्वाचिंतयामासधर्मवित् ॥ ९॥ अहोबतनृशंसंवैवाक्यमुक्तोस्मिसंसदि॥ चिंतयित्वामुहूर्तेनरोषाविष्टोद्विजोत्तमः॥ १०॥ मतिंचक्रेविनाशायधृतराष्ट्रस्यभूपतेः॥ सतूत्कृत्यमृतानांवैमांसानिमुनिसत्तमः॥ ११॥ जुहावधृतराष्ट्रस्यराष्ट्रंनरपतेःपुरा॥ अवाकीर्णेसरस्वत्यास्तीर्थेप्रज्वाल्यपावकं॥ १२॥ बकोदाल्भ्योमहाराजनियमंपरमंस्थितः॥ सतैरेवजुहावास्यराष्ट्रंमांसैर्महातपाः॥ १३॥ तस्मिंस्तुविधिवत्सत्रेसंप्रवृत्तेसुदारुणे॥ अक्षीयतततोराष्ट्रंधृतराष्ट्रस्यपार्थिव॥ १४॥ ततःप्रक्षीयमाणंतद्राज्यंतस्यमहीपतेः॥ छिद्यमानंयथानंतंवनंपरशुनाविभो॥ १५॥ बभूवापद्गतंतच्चव्यवकीर्णमचेतनं॥ दृष्ट्वातथावकीर्णंतुराष्ट्रंसमनुजाधिपः॥ १६॥ बभूवदुर्मनाराजंश्चिंतयामासचप्रभुः॥ मोक्षार्थमकरोद्यत्नंब्राह्मणैःसहितःपुरा॥ १७॥ नचश्रेयोध्यगच्छत्तुक्षीयतेराष्ट्रमेवच॥ यदासपार्थिवःखिन्नस्तेचविप्रास्तदानघ॥ १८॥ यदाचापिनशक्नोतिराष्ट्रंमोक्षयितुंनृप॥ अथवैप्राश्निकांस्तत्रपप्रच्छजनमेजय॥ १९॥ ततोवैप्राश्निकाःप्राहुःपशुंविप्रकृतस्त्वया॥ मांसैरभिजुहोतीतितवराष्ट्रंमुनिर्बकः॥ २०॥ तेनतेहूयमानस्यराष्ट्रस्यास्यक्षयोमहान्॥ तस्यैतत्तपसःकर्मयेनतेह्यलयोमहान्॥ २१॥ अपांकुंजेसरस्वत्यास्तंप्रसादयपार्थिव॥ सरस्वतींततोगत्वासराजाबकमब्रवीत्॥ २२॥ निपत्यशिरसाभूमौप्रांजलिर्भरतर्षभ॥ प्रसादयेत्वांभगवन्नपराधंक्षमस्वमे॥ २३॥ ममदीनस्यलुब्धस्यमौर्ख्येणहतचेतसः॥ त्वंगतिस्त्वंचमेनाथप्रसादंकर्तुमर्हसि॥ २४॥

संबंधःसत्रेवृत्तेनिवृत्तेसतीत्युत्तरेणसंबंधः ॥ ३॥ पंचालान्विश्वजितोयज्ञस्यांतेअगमन् पंचालंराजानंययुरित्यर्थः ईश्वरंपंचालराजं ॥ ४ ॥ ५ ॥ एतान्पंचालराजदत्तान् स्वयंतत्रभागंनगृहीतवान्इत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ यदृच्छयेति गाःबलीवर्दान्धेनूश्च ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ रक्षोग्रामणिसंमतमित्यत्रच्छन्दस्त्वमार्षं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप० नैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ७ ॥

वेगेनोवाहतंविप्रंविश्वामित्राश्रमंप्रति॥न्यवेदयतचाभीक्ष्णंविश्वामित्रायतंमुनिं॥३४॥तमानीतंसरस्वत्यादृष्ट्वाकोपसमन्वितः॥ अथान्वेषत्प्रहरणंवसिष्ठांतकरंतदा॥ ३५॥ तंतुक्रुद्धमभिप्रेक्ष्यब्रह्मवध्याभयान्नदी ॥ अपोवाहवसिष्ठंतुप्राचींदिशमतंद्रिता॥३६॥ उभयोःकुर्वतीवाक्यंवंचयित्वाचगाधिजं॥ ततोपवाहितंदृष्ट्वावसिष्ठमृषिसत्तमं ॥ ३७॥ अब्रवीद्दुःखसंक्रुद्धोविश्वामित्रोह्यमर्षणः॥ यस्मान्मांत्वंसरिच्छ्रेष्ठेवंचयित्वापुनर्गता॥ ३८॥शोणितंवहकल्याणिरक्षोग्रामणिसंमतं॥ततःसरस्वतीशप्ताविश्वामित्रेणधीमता॥३९॥अवहच्छोणितोन्मिश्रंतोयंसंवत्सरंतदा॥अथर्षयश्चदेवाश्चगंधर्वाप्सरसस्तदा॥४०॥ सरस्वतींतथादृष्ट्वाबभूवुर्भृशदुःखिताः॥ एवंवसिष्ठापवाहोलोकेख्यातोजनाधिप॥ आगच्छच्चपुनर्मार्गंस्वमेवसरितांवरा॥४१॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवती०सारस्व०द्विचत्वारिंशोऽध्यायः॥४२॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच साशप्तातेनक्रुद्धेनविश्वामित्रेणधीमता॥ तस्मिंस्तीर्थवरेशुभ्रेशोणितंसमुपावहत्॥१॥ अथाजग्मुस्ततोराजन्राक्षसास्तत्रभारत॥ तत्रतेशोणितंसर्वेपिबंतःसुखमासते॥ २॥ तृप्ताश्चसुभृशंतेनसुखिताविगतज्वराः॥ नृत्यंतश्चहसंतश्चयथास्वर्गजितस्तथा॥३॥ कस्यचित्त्वथकालस्यऋषयःसुतपोधनाः॥तीर्थयात्रांसमाजग्मुःसरस्वत्यांमहीपते॥४॥ तेषुसर्वेषुतीर्थेषुस्वाप्लुत्यमुनिपुंगवाः॥ प्राप्यप्रीतिंपरांचापितपोलुब्धाविशारदाः॥५॥ प्रययुर्हिततोराजन्येनतीर्थमसृग्वहं॥ अथागम्यमहाभागास्तत्तीर्थंदारुणंतदा॥६॥ दृष्ट्वातोयंसरस्वत्याःशोणितेनपरिप्लुतं॥ पीयमानंचरक्षोभिर्बहुभिर्नृपसत्तम॥ ७॥ तान्दृष्ट्वाराक्षसान्राजन्मुनयःसंशितव्रताः॥ परित्राणेसरस्वत्याःपरंयत्नंप्रचक्रिरे॥ ॥८॥ तेतुसर्वेमहाभागाःसमागम्यमहाव्रताः॥ आहूयसरितांश्रेष्ठामिदंवचनमब्रुवन्॥ ९॥ कारणंब्रूहिकल्याणिकिमर्थंतेह्रदोह्ययं॥ एवमाकुलतांयातःश्रुत्वाऽध्यास्यामहेवयं॥१०॥ ततःसासर्वमाचष्टयथावृत्तंप्रवेपती॥दुःखितामथतांदृष्ट्वाऊचुस्तेवैतपोधनाः॥११॥कारणंश्रुतमस्माभिःशापश्चैवश्रुतोनघे॥ करिष्यंतितुयत्प्राप्तंसर्वएवतपोधनाः॥ १२॥ एवमुक्त्वासरिच्छ्रेष्ठामूचुस्तेथपरस्परं॥ विमोचयामहेसर्वेशापादेतांसरस्वतीं॥ १३॥ तेसर्वेब्राह्मणाराजंस्तपोभिर्नियमैस्तथा॥ उपवासैश्चविविधैर्यमैःकष्टव्रतैस्तथा॥ १४॥ आराध्यपशुभर्तारंमहादेवंजगत्पतिं॥ मोक्षयामासुस्तांदेवींसरिच्छ्रेष्ठांसरस्वतीं॥ १५॥

साशप्तेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अध्यास्यामहेअध्यवसायंकरिष्यामहे ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥ वयंऋषयःत्वत्तोधीमहिवेदान् कदाचिदनाध्यायात्वेपुऋषिपुसंप्रदायोच्छेदे

तस्मिन्सारस्वतेतीर्थेविश्वामित्रोमहामुनिः॥ वसिष्ठंचालयामासतपसोग्रेणतच्छृणु॥८॥ विश्वामित्रवसिष्ठौतावहन्यहनिभारत॥ स्पर्धांतपःकृतांतीव्रांचक्र
तुस्तौतपोधनौ॥९॥ तत्राप्यधिकसंतापोविश्वामित्रोमहामुनिः॥ दृष्ट्वातेजोवसिष्ठस्यचिंतामभिजगामह॥ १०॥ तस्यबुद्धिरियंह्यासीद्धर्मनित्यस्यभारत॥
इयंसरस्वतीतूर्णमत्समीपंतपोधनं॥ ११ आनयिष्यतिवेगेनवसिष्ठंतपतांवरं॥ इहागतंद्विजश्रेष्ठंहनिष्यामिनसंशयः॥ १२॥ एवंनिश्चित्यभगवान्विश्वामि
त्रोमहामुनिः॥ सस्मारसरितांश्रेष्ठांक्रोधसंरक्तलोचनः॥ १३॥ साध्यातामुनिनातेनव्याकुलत्वंजगामह॥ जज्ञेचैनंमहावीर्यंमहाकोपंचभाविनी॥ १४॥ त
तएनंवेपमानाविवर्णाप्रांजलिस्तदा॥ उपतस्थेमुनिवरंविश्वामित्रंसरस्वती॥ १५॥ हतवीरायथानारीसाभवद्दुःखिताभृशं॥ ब्रूहिकिंकरवाणीतिप्रोवाचमुनि
सत्तमं॥ १६॥ तामुवाचमुनिःक्रुद्धोवसिष्ठंशीघ्रमानय॥ यावदेनंनिहन्म्यद्यतच्छ्रुत्वाव्यथितानदी॥ १७॥ प्रांजलिंतुततःकृत्वापुंडरीकनिभेक्षणा॥ प्राकंपतभृशं
भीतावायुनेवाहतालता॥ १८॥ तथारूपांतुतांदृष्ट्वामुनिराहमहानदीं॥ अविचारंवसिष्ठंत्वमानयस्वांतिकंमम॥ १९॥ सातस्यवचनंश्रुत्वाज्ञात्वापापंचिकीर्षितं॥
वसिष्ठस्यप्रभावंचजानंत्यप्रतिमंभुवि॥ २०॥ साभिगम्यवसिष्ठंचइदमर्थमचोदयत्॥ यदुक्तासरितांश्रेष्ठाविश्वामित्रेणधीमता॥ २१॥ उभयोःशापयोर्भीतावे
पमानापुनःपुनः॥ चिंतयित्वामहाशापंऋषिवित्रासिताभृशं॥ २२॥ तांकृशांचविवर्णांचदृष्ट्वाचिंतासमन्वितां॥ उवाचराजन्धर्मात्मावसिष्ठोद्विपदांवरः॥ २३॥
वसिष्ठउवाच॥ पाह्यात्मानंसरिच्छ्रेष्ठेवहमांशीघ्रगामिनी॥ विश्वामित्रःशपेद्धित्वांमाकृथास्त्वंविचारणां॥ २४॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकृपाशीलस्यसासरित्॥ चिं
तयामासकौरव्यकिंकृत्वासुकृतंभवेत्॥ २५॥ तस्याश्चिंतासमुत्पन्नावसिष्ठोमय्यतीवहि॥ कृतवान्हिदयांनित्यंतस्यकार्यंहितंमया॥ २६॥ अथकूलेस्वकेराज
न्जपंतमृषिसत्तमं॥ जुह्वानंकौशिकंप्रेक्ष्यसरस्वत्यभ्यचिंतयत्॥ २७॥ इदमंतरमित्येवंततःसासरितांवरा॥ कूलापहारमकरोत्स्वेनवेगेनसासरित्॥ २८॥ तेन
कूलापहारेणमैत्रावरुणिरौह्यत॥ उह्यमानःसतुष्टावतदाराजन्सरस्वतीं॥ २९॥ पितामहस्यसरसःप्रवृत्तासिसरस्वति॥ व्याप्तंचेदंजगत्सर्वंतवैवांभोभिरुत्त
मैः॥ ३०॥ त्वमेवाकाशगादेविमेघेषुसृजसेपयः॥ सर्वाश्चापस्त्वमेवेतित्वत्तोवयमधीमहि॥ ३१॥ पुष्टिर्द्युतिस्तथाकीर्तिःसिद्धिर्बुद्धिरुमातथा॥ त्वमेववाणी
स्वाहात्वंतवायत्तमिदंजगत्॥ ३२॥ त्वमेवसर्वभूतेषुवससीहचतुर्विधा॥ एवंसरस्वतीराजंस्तूयमानामहर्षिणा॥ ३३॥ सतीतिभावः॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

तेषांतुसाप्रभावेणप्रकृतिस्थासरस्वती ॥ प्रसन्नसलिलाजज्ञेयथापूर्वंतथैवहि ॥ १६ ॥ निर्मुक्ताचसरिच्छ्रेष्ठाविबभौसायथापुरा ॥ दृष्ट्वातोयंसरस्वत्यामुनिभि
स्तैस्तथाकृतं ॥ १७ ॥ तानेवशरणंजग्मूराक्षसाःक्षुधितास्तथा ॥ कृत्वांजलिंततोराजन्राक्षसाःक्षुधयार्दिताः ॥ १८ ॥ ऊचुस्तान्वैमुनीन्सर्वान्कृपायुक्तान्पुनः
पुनः ॥ वयंचक्षुधिताश्चैवधर्माद्धीनाश्चशाश्वतात् ॥ १९ ॥ नचनःकामकारोयंयद्वयंपापकारिणः ॥ युष्माकंचाप्रसादेनदुष्कृतेनचकर्मणा ॥ २० ॥ यत्पापंवर्ध
तेस्माकंयतःस्मोब्रह्मराक्षसाः ॥ योषितांचैवपापेनयोनिदोषकृतेनच ॥ २१ ॥ एवंहिवैश्यशूद्राणांक्षत्रियाणांतथैवच ॥ येब्राह्मणान्प्रद्विषंतितेभवंतीहराक्षसाः
॥ २२ ॥ आचार्यमृत्विजंचैवगुरुंवृद्धजनंतथा ॥ प्राणिनोयेऽवमन्यंतेतेभवंतीहराक्षसाः ॥ २३ ॥ तत्कुरुध्वमिहास्माकंतारणंद्विजसत्तमाः ॥ शक्ताभवंतःसर्वेषां
लोकानामपितारणे ॥ २४ ॥ तेषांतुवचनंश्रुत्वातुष्टुवुस्तांमहानदीं ॥ मोक्षार्थंरक्षसांतेषामूचुःप्रयतमानसाः ॥ २५ ॥ क्षतंकीटावपन्नंचयच्चोच्छिष्टाचितंभवेत् ॥
सकेशमवधूतंचरुदितोपहतंचयत् ॥ २६ ॥ एभिःसंसृष्टमन्नंचभागोसौरक्षसामिह ॥ तस्माज्ज्ञात्वासदाविद्वानेतान्यत्नाद्विवर्जयेत् ॥ २७ ॥ राक्षसान्नमसौभुंक्ते
योभुंक्तेत्यन्नमीदृशं ॥ शोधयित्वाततस्तीर्थमृषयस्तेतपोधनाः ॥ २८ ॥ मोक्षार्थंराक्षसानांचनदींतांप्रत्यचोदयन् ॥ महर्षीणांमतंज्ञात्वाततःसासरितांवरा ॥ २९ ॥
अरुणामानयामासस्वांतनुंपुरुषर्षभ ॥ तस्यांतेराक्षसाःस्नात्वातनूस्त्यक्त्वादिवंगताः ॥ ३० ॥ अरुणायांमहाराजब्रह्मवध्यापहाहिसा ॥ एतमर्थमभिज्ञायदेवराजः
शतक्रतुः ॥ ३१ ॥ तस्मिंस्तीर्थवरेस्नात्वाविमुक्तःपाप्मनाकिल ॥ जनमेजयउवाच किमर्थंभगवान्शक्रोब्रह्मवध्यामवाप्तवान् ॥ ३२ ॥ कथमस्मिंश्चतीर्थे
वैआप्लुत्याकल्मषोभवत् ॥ वैशंपायनउवाच शृणुष्वैतदुपाख्यानंयथावृत्तंजनेश्वर ॥ ३३ ॥ यथाबिभेदसमयंनमुचेर्वासवःपुरा ॥ नमुचिर्वासवाद्भीतः
सूर्यरश्मिंसमाविशत् ॥ ३४ ॥ तेनेंद्रःसख्यमकरोत्समयंचेदमब्रवीत् ॥ नचार्द्रेणनशुष्केणनरात्रौनापिचाहनि ॥ ३५ ॥ वधिष्याम्यसुरश्रेष्ठसखेसत्येनतेशपे ॥
एवंसकृत्वासमयंदृष्ट्वानीहारमीश्वरः ॥ ३६ ॥ चिच्छेदास्यशिरोराजन्नपांफेनेनवासवः ॥ तच्छिरोनमुचेश्छिन्नंपृष्ठतःशक्रमन्वियात् ॥ ३७ ॥ भोभोमित्रहन्पा
पेतिब्रुवाणंशक्रमंतिकात् ॥ एवंसशिरसातेनचोद्यमानःपुनःपुनः ॥ ३८ ॥ पितामहायसंतप्तएतमर्थंन्यवेदयत् ॥ तमब्रवील्लोकगुरुररुणायांयथाविधि ॥ ३९ ॥
इष्ट्वोपस्पृशदेवेंद्रतीर्थेपापभयापहे ॥ एषापुण्यजलाशक्रकृतामुनिभिरेवतु ॥ ४० ॥

॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपे त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ सरस्वत्याइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥ ८ ॥ ९॥

निगूढमस्यागमनमिहासीत्पूर्वमेवतु ॥ ततोभ्येत्यारुणांदेवींप्लावयामासवारिणा ॥ ४१ ॥ सरस्वत्यारुणायाश्चपुण्योयंसंगमोमहान् ॥ इहत्वंयजदेवेंद्रददस्वदाना न्यनेकशः ॥ ४२ ॥ अत्राप्लुत्यसुघोरात्त्वंपातकाद्विप्रमोक्ष्यसे ॥ इत्युक्तःससरस्वत्याःकुंजेवैजनमेजय ॥ ४३ ॥ इष्ट्वायथावद्बलभिदरुणायामुपास्पृशत् ॥ समु क्तःपाप्मनातेनब्रह्मवध्याकृतेनच ॥ ४४ ॥ जगामसंहृष्टमनास्त्रिदिवंत्रिदशेश्वरः ॥ शिरस्तच्चापिनमुचेस्तत्रैवाप्लुत्यभारत ॥ लोकान्कामदुघान्प्राप्तमक्षयान् राजसत्तम ॥ ४५ ॥ वैशंपायनउवाच तत्राप्युपस्पृश्यबलोमहात्मादत्वाचदानानिपृथग्विधानि ॥ अवाप्यधर्मंपरमार्यकर्माजगामसोमस्यमहत्सुतीर्थं ॥ ४६ ॥ यत्रायजद्राजसूयेनसोमःसाक्षात्पुराविधिवत्पार्थिवेंद्र ॥ अत्रिर्धीमान्विप्रमुख्योबभूवहोतायस्मिन्क्रतुमुख्येमहात्मा ॥ ४७ ॥ यस्यांतेभूत्सुमहद्दान वानांदैतेयानांराक्षसानांचदेवैः ॥ यस्मिन्युद्धंतारकाख्यंसुतीव्रंयत्रस्कंदस्तारकाख्यंजघान ॥ ४८ ॥ सैनापत्यंलब्धवान्देवतानांमहासेनोयत्रदैत्यांतकर्ता ॥ साक्षाच्चैवंन्यवसत्कार्तिकेयःसदाकुमारोयत्रसप्लक्षराजः ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवतीर्थयात्रायांसारस्व० त्रिचत्वारिंशोऽ ध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ जनमेजयउवाच सरस्वत्याःप्रभावोयमुक्तस्तेद्विजसत्तम ॥ कुमारस्याभिषेकंतुब्रह्मन्व्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ य स्मिन्देशेचकालेचयथाचवदतांवर ॥ यैश्चाभिषिक्तोभगवान्विधिनायेनचप्रभुः ॥ २ ॥ स्कंदोयथाचदैत्यानामकरोत्कदनंमहत् ॥ तथामेसर्वमाचक्ष्वपरंकौ तूहलंहिमे ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच कुरुवंशस्यसदृशंकौतूहलमिदंतव ॥ हर्षमुत्पादयत्येववचोमेजनमेजय ॥ ४ ॥ हंततेकथयिष्यामिशृण्वानस्यनरा धिप ॥ अभिषेकंकुमारस्यप्रभावंचमहात्मनः ॥ ५ ॥ तेजोमाहेश्वरंस्कन्नमग्नौप्रपतितंपुरा ॥ तत्सर्वभक्षोभगवान्नाशकद्दग्धुमक्षयं ॥ ६ ॥ तेनासीदतितेजस्वी दीप्तिमान्हव्यवाहनः ॥ नचैवधारयामासगर्भंतेजोमयंतदा ॥ ७ ॥ सगंगामभिसंगम्यनियोगाद्ब्रह्मणःप्रभुः ॥ गर्भमाहितवान्दिव्यंभास्करोपमतेजसं ॥ ८ ॥ अथगंगापितंगर्भमसहंतीविधारणे ॥ उत्ससर्जगिरौरम्येहिमवत्यमरार्चिते ॥ ९ ॥ सतत्रववृधेलोकानावृत्यज्वलनात्मजः ॥ ददृशुर्ज्वलनाकारंतंगर्भमथकृत्ति काः ॥ १० ॥ शरस्तंबेमहात्मानमनलात्मजमीश्वरं ॥ ममायमितिताःसर्वाःपुत्रार्थिन्योभिचुक्रुशुः ॥ ११ ॥ तासांविदित्वाभावंतंमातॄणांभगवान्प्रभुः ॥ प्रस्नु तानांपयःषड्भिर्वदनैरपिबत्तदा ॥ १२ ॥ तंप्रभावंसमालक्ष्यतस्यबालस्यकृत्तिकाः ॥ परंविस्मयमापन्नादेव्योदिव्यवपुर्धराः ॥ १३ ॥ ॥१०॥११॥१२॥१३॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ बिडालवृषदंशौमार्जारजातिभेदौतत्सदृशाननौ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

यत्रोत्सृष्टःसभगवान्गंगयागिरिमूर्द्धनि॥ सशैलकांचनःसर्वःसंबभौकुरुसत्तम ॥ १४ ॥ वर्धताचैवगर्भेणपृथिवीतेनरंजिता॥ अतश्चसर्वेसंवृत्तागिरयःकां
चनाकराः॥ १५ ॥ कुमारःसुमहावीर्यःकार्त्तिकेयइतिस्मृतः॥गांगेयःपूर्वमभवन्महायोगबलान्वितः ॥ १६ ॥ शमेनतपसाचैववीर्येणचसमन्वितः॥ववृधेती
वराजेंद्रचंद्रवत्प्रियदर्शनः॥ १७॥ सतस्मिन्कांचनेदिव्येशरस्तंबेश्रियावृतः॥ स्तूयमानःसदाशेतेगंधर्वैर्मुनिभिस्तथा॥ १८॥तथैनमन्वनृत्यंतदेवकन्याःसहस्र
शः॥दिव्यवादित्रनृत्यज्ञाःस्तुवंत्यश्चारुदर्शनाः ॥ १९ ॥ अन्वास्तेचनदीदेवंगंगावैसरितांवरा॥दधारपृथिवीचैनंबिभ्रतीरूपमुत्तमं॥ २०॥ जातकर्मादिकास्त
त्रक्रियाश्चक्रेबृहस्पतिः॥ वेदश्चैनंचतुर्मूर्तिरुपतस्थेकृतांजलिः॥ २१॥धनुर्वेदश्चतुष्पादःशस्त्रग्रामःससंग्रहः॥ तत्रैनंसमुपातिष्ठत्साक्षाद्वाणीचकेवला॥ २२॥
सददर्शमहावीर्यंदेवदेवमुमापतिं॥शैलपुत्र्यासमासीनंभूतसंघशतैर्वृतं॥ २३ ॥ निकायाभूतसंघानांपरमाद्भुतदर्शनाः॥ विकृताविकृताकाराविकृताभर
णध्वजाः॥ २४ ॥ व्याघ्रसिंहर्क्षवदनाबिडालमकराननाः॥ वृषदंशमुखाश्चान्येगजोष्ट्रवदनास्तथा॥ २५॥ उलूकवदनाःकेचिद्गृध्रगोमायुदर्शनाः॥ क्रौंचपा
रावतनिभैर्वदनैरांकवैरपि॥ २६॥ श्वाविच्छल्यकगोधानामजैडकगवांतथा ॥ सदृशानिवपूंष्यन्येतत्रतत्रव्यधारयन् ॥ २७॥ केचिच्छैलांबुदप्रख्याश्चक्रो
द्यतगदायुधाः॥ केचिदंजनपुंजाभाःकेचिच्छ्वेताचलप्रभाः॥ २८॥ सप्तमातृगणाश्चैवसमाजग्मुर्विशांपते॥ साध्याविश्वेथमरुतोवसवःपितरस्तथा॥ २९॥
रुद्रादित्यास्तथासिद्धाभुजगादानवाःखगाः॥ ब्रह्मास्वयंभूर्भगवान्सपुत्रःसहविष्णुना॥ ३०॥ शक्रस्तथाभ्ययाद्द्रष्टुंकुमारवरमच्युतं ॥ नारदप्रमुखाश्चापिदे
वगंधर्वसत्तमाः॥ ३१॥ देवर्षयश्चसिद्धाश्चबृहस्पतिपुरोगमाः॥पितरोजगतःश्रेष्ठादेवानामपिदेवताः॥ ३२॥तेपितत्रसमाजग्मुर्यामाधामाश्चसर्वशः॥सतुबा
लोपिबलवान्महायोगबलान्वितः॥ ३३॥अभ्याजगामदेवेशंशूलहस्तंपिनाकिनं॥ तमाव्रजंतमालक्ष्यशिवस्यासीन्मनोगतं॥ ३४॥ युगपच्छैलपुत्र्याश्चगंगा
याःपावकस्यच॥ कंनुपूर्वमयंबालोगौरवादभ्युपैष्यति॥ ३५॥ अपिमामितिसर्वेषांतेषामासीन्मनोगतं॥ तेषामेतमभिप्रायंचतुर्णामुपलक्ष्यसः॥ ३६॥ युगप
द्योगमास्थायससर्जविविधास्तनूः॥ ततोभवच्चतुर्मूर्तिःक्षणेनभगवान्प्रभुः॥ ३७॥तस्यशाखोविशाखश्चनैगमेयश्चपृष्ठतः॥ एवंसकृत्वात्यात्मानंचतुर्धाभग
वान्प्रभुः॥ ३८॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ तस्यस्कंदस्यपृष्ठतःपश्चात्शाखविशाखनैगमेयाःआसन्तेस्कंदेनसहचत्वारः ॥ ३८ ॥

यतोरुद्रस्ततःस्कंदोजगामाद्भुतदर्शनः॥ विशाखस्तुययौयेनदेवीगिरिवरात्मजा॥ ३९ ॥ शाखोययौसभगवान्वायुमूर्तिर्विभावसुं ॥ नैगमेयोगमद्गंगांकुमारःपावकप्रभः॥ ४० ॥ सर्वेभासुरदेहास्तेचत्वारःसमरूपिणः॥ तान्समभ्ययुरव्यग्रास्तदद्भुतमिवाभवत्॥ ४१ ॥ हाहाकारोमहानासीद्देवदानवरक्षसां॥तद्दृष्ट्वामहदाश्चर्यमद्भुतंलोमहर्षणं॥ ४२ ॥ ततोरुद्रश्चदेवीचपावकश्चपितामहं ॥ गंगयासहिताःसर्वेप्रणिपेतुर्जगत्पतिं॥ ४३ ॥ प्रणिपत्यततस्तेतुविधिवद्राजपुंगव॥ इदमुचुर्वचोराजन्कार्तिकेयप्रियेप्सया॥ ४४ ॥ अस्यबालस्यभगवन्नाधिपत्यंयथेप्सितं॥ अस्मत्प्रियार्थंदेवेशसदृशंदातुमर्हसि ॥ ४५ ॥ ततःसभगवान्धीमान्सर्वलोकपितामहः॥ मनसाचिंतयामासकिमयंलभतामिति॥ ४६॥ ऐश्वर्याणिचसर्वाणिदेवगंधर्वरक्षसां ॥ भूतयक्षविहंगानांपन्नगानांचसर्वशः॥ ४७॥ पूर्वमेवादिदेशासौनिकायेषुमहात्मनां॥ समर्थंचतमैश्वर्येमहामतिरमन्यत ॥ ४८ ॥ ततोमुहूर्तंसध्यात्वादेवानांश्रेयसिस्थितः॥ सैनापत्यंददौतस्मैसर्वभूतेषुभारत॥ ४९॥ सर्वदेवनिकायानांयेराजानःपरिश्रुताः॥ तान्सर्वान्व्यादिदेशास्मैसर्वभूतपितामहः॥ ५० ॥ततःकुमारमादायदेवाब्रह्मपुरोगमाः॥ अभिषेकार्थमाजग्मुःशैलेंद्रंसहितास्ततः॥ ५१ ॥ पुण्यांहैमवतींदेवींसरिच्छ्रेष्ठांसरस्वतीं॥ समंतपंचकेयावैत्रिषुलोकेषुविश्रुता॥ ५२॥ तत्रतीरेसरस्वत्याःपुण्येसर्वगुणान्विते॥ निषेदुर्देवगंधर्वाःसर्वेसंपूर्णमानसाः॥५३॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवतीर्थयात्रायांसारस्व०कुमाराभिषेकोपक्रमेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः॥४४॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच ततोभिषेकसंभारान्सर्वान्संभृत्यशास्त्रतः॥ बृहस्पतिःसमिद्धेग्नौजुहावाग्निंयथाविधि॥१॥ ततोहिमवतादत्तेमणिप्रवरशोभिते॥ दिव्यरत्नाचितेपुण्येनिषण्णंपरमासने॥२॥ सर्वमंगलसंभारैर्विधिमंत्रपुरस्कृतं॥आभिषेचनिकंद्रव्यंगृहीत्वादेवतागणाः॥ ३ ॥ इंद्रविष्णूमहावीर्यौसूर्याचंद्रमसौतथा॥ धाताचैवविधाताचतथाचैवानिलानलौ॥४॥ पूष्णाभगेनार्यम्णाचअंशेनचविवस्वता॥ रुद्रश्चसहितोधीमान्मित्रेणवरुणेनच॥ ५॥ रुद्रैर्वसुभिरादित्यैरश्विभ्यांचवृतःप्रभुः॥ विश्वेदेवैर्मरुद्भिश्चसाध्यैश्चपितृभिःसह ॥ ६ ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चयक्षराक्षसपन्नगैः ॥ देवर्षिभिरसंख्यातैस्तथाब्रह्मर्षिभिस्तथा ॥ ७॥ वैखानसैर्वालखिल्यैर्वाय्वाहारैर्मरीचिपैः॥ भृगुभिश्चांगिरोभिश्चयतिभिश्चमहात्मभिः॥ ८॥ सर्पैर्विद्याधरैःपुण्यैर्योगसिद्धैस्तथावृतः॥ पितामहःपुलस्त्यश्चपुलहश्चमहातपाः॥ ९॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ आभिषेचनिकंभांडंअभिषेकोपकरणं ॥ १९ ॥ सरस्वतीभिरुदकवतीभिर्नदीभिः ताभिरेववासप्रभिः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

अंगिराःकश्यपोत्रिश्चमरीचिर्भृगुरेवच ॥ क्रतुर्हरःप्रचेताश्चमनुर्दक्षस्तथैवच ॥ १० ॥ ऋतवश्चग्रहाश्चैवज्योतींषिचविशांपते ॥ मूर्तिमत्यश्चसरितोवेदाश्चैवस
नातनाः ॥ ११ ॥ समुद्राश्चह्रदाश्चैवतीर्थानिविविधानिच ॥ पृथिवीद्यौर्दिशश्चैवपादपाश्चजनाधिप ॥ १२ ॥ अदितिर्देवमाताचह्रीःश्रीःस्वाहासरस्वती ॥ उमा
शचीसिनीवालीतथाचानुमतिःकुहूः ॥ १३ ॥ राकाचधिषणाचैवपत्न्यश्चान्यादिवौकसां ॥ हिमवांश्चैवविंध्यश्चमेरुश्चानेकशृंगवान् ॥ १४ ॥ ऐरावतःसानुच
रःकलाःकाष्ठास्तथैवच ॥ मासार्धमासाऋतवस्तथारात्र्यहनीनृप ॥ १५ ॥ उच्चैःश्रवाहयश्रेष्ठोनागराजश्चवासुकिः ॥ अरुणोगरुडश्चैववृक्षाश्चौषधिभिःसह ॥
॥ १६ ॥ धर्मश्चभगवान्देवःसमाजग्मुर्हिसंगताः ॥ कालोयमश्चमृत्युश्चयमस्यानुचराश्चये ॥ १७ ॥ बहुलत्वाच्चनोक्तायेविविधादेवतागणाः ॥ तेकुमाराभिषे
कार्थंसमाजग्मुस्ततस्ततः ॥ १८ ॥ जगृहुस्तेतदाराजन्सर्वएवदिवौकसः ॥ आभिषेचनिकंभांडंमंगलानिचसर्वशः ॥ १९ ॥ दिव्यसंभारसंयुक्तैःकलशैःकांच
नैर्नृप ॥ सरस्वतीभिःपुण्याभिर्दिव्यतोयाभिरेवतु ॥ २० ॥ अभ्यषिंचन्कुमारंवैसंप्रहृष्टादिवौकसः ॥ सेनापतिंमहात्मानमसुराणांभयंकरं ॥ २१ ॥ पुरायथाम
हाराजवरुणंवैजलेश्वरं ॥ तथाभ्यषिंचद्भगवान्सर्वलोकपितामहः ॥ २२ ॥ कश्यपश्चमहातेजायेचान्येलोककीर्तिताः ॥ तस्मैब्रह्माददौप्रीतोबलिनोवातरंहसः ॥
॥ २३ ॥ कामवीर्यधरान्सिद्धान्महापारिषदान्प्रभुः ॥ नंदिसेनंलोहिताक्षंघंटाकर्णंचसंमतं ॥ २४ ॥ चतुर्थमस्यानुचरंख्यातंकुमुदमालिनं ॥ तत्रस्थाणुर्महाते
जामहापारिषदंप्रभुः ॥ २५ ॥ मायाशतधरंकामंकामवीर्यबलान्वितं ॥ ददौस्कंदायराजेंद्रसुरारिविनिबर्हणं ॥ २६ ॥ सहिदेवासुरेयुद्धेदैत्यानांभीमकर्मणां ॥ ज
घानदोर्भ्यांसंक्रुद्धःप्रयुतानिचतुर्दश ॥ २७ ॥ तथादेवाददुस्तस्मैसेनांनैर्ऋतसंकुलां ॥ देवशत्रुक्षयकरीमजय्यांविष्णुरूपिणीं ॥ २८ ॥ जयशब्दंतथाचक्रुर्देवाः
सर्वेसवासवाः ॥ गंधर्वायक्षरक्षांसिमुनयःपितरस्तथा २९ ॥ ततःप्रादादनुचरौयमःकालोपमावुभौ ॥ उन्माथश्चप्रमाथश्चमहावीर्यौमहाद्युती ॥ ३० ॥ सुभ्रा
जोभास्वरश्चैवयौतौसूर्यानुयायिनौ ॥ तौसूर्यःकार्तिकेयायददौप्रीतःप्रतापवान् ॥ ३१ ॥ कैलासशृंगसंकाशौश्वेतमाल्यानुलेपनौ ॥ सोमोप्यनुचरौप्रादान्म
णिंसुमणिमेवच ॥ ३२ ॥ ज्वालाजिह्वंतथाज्योतिरात्मजायहुताशनः ॥ ददावनुचरौशूरौपरसैन्यप्रमाथिनौ ॥ ३३ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

परिघंचवटंचैवभीमंचसुमहाबलं॥ दहतिंदहनंचैवप्रचंडौवीर्यसंमतौ॥३४॥ अंशोप्यनुचरान्पंचददौस्कंदायधीमते॥ उत्क्रोशंपंचकंचैववज्रदंडधरावुभौ॥
॥ ३५॥ ददावनलपुत्रायवासवःपरवीरहा॥ तौहिशत्रून्महेंद्रस्यजघ्नतुःसमरेबहून्॥ ३६॥ चक्रंविक्रमकंचैवसंक्रमंचमहाबलं॥ स्कंदायत्रीननुचरान्ददौवि
ष्णुर्महायशाः॥ ३७॥ वर्धनंनंदनंचैवसर्वविद्याविशारदौ॥ स्कंदायददतुःप्रीतावश्विनौभिषजांवरौ॥ ३८ ॥ कुंदंचकुसुमंचैवकुमुदंचमहायशाः॥ डंबराडं
बरौचैवददौधातामहात्मने॥ ३९ ॥ चक्रानुचक्रौबलिनौमेघचक्रौबलोत्कटौ॥ ददौत्वष्टामहामायौस्कंदायानुचरावुभौ॥४०॥ सुव्रतंसत्यसंधंचददौमित्रोम
हात्मने॥ कुमारायमहात्मानौतपोविद्याधरौप्रभुः॥४१॥सुदर्शनीयौवरदौत्रिषुलोकेषुविश्रुतौ॥ सुव्रतंचमहात्मानंशुभकर्माणमेवच॥४२॥ कार्तिकेयायसं
प्रादाद्विधातालोकविश्रुतौ॥ पाणीतकंकालिकंचमहामायाविनावुभौ ॥ ४३॥ पूषाचपार्षदौप्रादात्कार्त्तिकेयायभारत ॥ बलंचातिबलंचैवमहावक्त्रौमहाब
लौ॥ ४४॥ प्रददौकार्तिकेयायवायुर्भरतसत्तम॥ यमंचातियमंचैवतिमिवक्त्रौमहाबलौ॥ ४५॥ प्रददौकार्तिकेयायवरुणःसत्यसंगरः ॥ सुवर्चसंमहात्मानं
तथैवाप्यतिवर्चसं ॥ ४६ ॥ हिमवान्प्रददौराजन्हुताशनसुतायवै ॥ कांचनंचमहात्मानंमेघमालिनमेवच ॥ ४७ ॥ ददावनुचरौमेरुरग्निपुत्रायभारत ॥
स्थिरंचातिस्थिरंचैवमेरुरेवापरौददौ॥४८॥ महात्मात्वग्निपुत्रायमहाबलपराक्रमौ॥उच्छ्रंगंचातिश्रृंगंचमहापाषाणयोधिनौ॥४९॥प्रददावग्निपुत्रायविंध्यः
पारिषदावुभौ॥ संग्रहंविग्रहंचैवसमुद्रोपिगदाधरौ॥ ५० ॥ प्रददावग्निपुत्रायमहापारिषदावुभौ ॥ उन्मादंशंकुकर्णंचपुष्पदंतंतथैवच ॥ ५१ ॥ प्रददावग्नि
पुत्रायपार्वतीशुभदर्शना॥जयंमहाजयंचैवनागौज्वलनसूनवे॥५२॥प्रददौपुरुषव्याघ्रवासुकिःपन्नगेश्वरः॥ एवंसाध्याश्चरुद्राश्चवसवःपितरस्तथा॥५३॥
सागराःसरितश्चैवगिरयश्चमहाबलाः॥ ददुःसेनागणाध्यक्षान्शूलपट्टिशधारिणः॥ ५४॥ दिव्यप्रहरणोपेतान्नानावेषविभूषितान् ॥ शृणुनामानिचाप्येषां
येन्येस्कंदस्यसैनिकाः॥५५॥ विविधायुधसंपन्नाश्चित्राभरणभूषिताः॥ शंकुकर्णोनिकुंभश्चपद्मःकुमुदएवच॥ ५६॥ अनंतोद्वादशभुजस्तथाकृष्णोपकृष्ण
कौ॥ घ्राणश्रवाःकपिस्कंधःकांचनाक्षोजलंधमः॥ ५७॥ अक्षःसंतर्जनोराजन्कुनदीकस्तमोंतकृत्॥ एकाक्षोद्वादशाक्षश्चतथैवैकजटःप्रभुः॥ ५८ ॥ सहस्र
बाहुर्विकटोव्याघ्राक्षःक्षितिकंपनः॥ पुण्यनामासुनामाचसुचक्रःप्रियदर्शनः॥५९॥

परिश्रुतःकोकनदःप्रियमाल्यानुलेपनः॥अजोदरोगजशिराःस्कंधाक्षःशतलोचनः॥६०॥ज्वालाजिह्वःकरालाक्षःशितिकेशोजटीहरिः॥परिश्रुतःकोकनदः
कृष्णकेशोजटाधरः॥६१॥चतुर्दंष्ट्रोष्टजिह्वश्चमेघनादःपृथुश्रवाः॥विद्युताक्षोधनुर्वक्रोजाठरोमारुताशनः॥६२॥उदाराक्षोरथाक्षश्चवज्रनाभोवसुप्रभः॥
समुद्रवेगोराजेंद्रशैलकंपीतथैवच॥६३॥वृषोमेषःप्रवाहश्चतथानंदोपनंदकौ॥धूम्रःश्वेतःकलिंगश्चसिद्धार्थोवरदस्तथा॥६४॥प्रियकश्चैवनंदश्चगोनंदश्च
प्रतापवान्॥आनंदश्चप्रमोदश्चस्वस्तिकोध्रुवकस्तथा॥६५॥क्षेमवाहःसुवाहश्चसिद्धपात्रश्चभारत॥गोव्रजःकनकापीडोमहापारिषदेश्वरः॥६६॥गाय
नोहसनश्चैवबाणःखड्गश्चवीर्यवान्॥वैतालीगतितालीचतथाकथकवातिकौ॥६७॥हंसजःपंकदिग्धांगःसमुद्रोन्मादनश्चह॥रणोत्कटःप्रहासश्चश्वेतसिद्ध
श्चनंदनः॥६८॥कालकंठःप्रभासश्चतथाकुंभांडकोदरः॥कालकक्षःसितश्चैवभूतानांमथनस्तथा॥६९॥यज्ञवाहःसुवाहश्चदेवयाजीचसोमपः॥मज्जान
श्चमहातेजाःक्रथक्राथौचभारत॥७०॥तुहरश्चतुहारश्चचित्रदेवश्चवीर्यवान्॥मधुरःसुप्रसादश्चकिरीटीचमहाबलः॥७१॥वत्सलोमधुवर्णश्चकलशोदरएव
च॥धर्मदोमन्मथकरःसूचीवक्त्रश्चवीर्यवान्॥७२॥श्वेतवक्त्रःसुवक्त्रश्चचारुवक्त्रश्चपांडुरः॥दंडबाहुःसुबाहुश्चरजःकोकिलकस्तथा॥७३॥अचलःकनका
क्षश्चबालानामपियःप्रभुः॥संचारकःकोकनदोगृध्रपत्रश्चजंबुकः॥७४॥लोहाजवक्त्रोजवनःकुंभवक्त्रश्चकुंभकः॥स्वर्णग्रीवश्चकृष्णौजाहंसवक्त्रश्चचंद्र
भः॥७५॥पाणिकूर्चाश्चशंबूकःपंचवक्त्रश्चशिक्षकः॥चाषवक्त्रश्चजंबूकःशाकवक्त्रश्चकुंजलः॥७६॥योगयोक्तामहात्मानःसततंब्राह्मणप्रियाः॥पैतामहा
महात्मानोमहापारिषदाश्चये॥७७॥यौवनस्थाश्चबालाश्चवृद्धाश्चजनमेजय॥सहस्रशःपारिषदाःकुमारमवतस्थिरे॥७८॥वक्त्रैर्नानाविधैर्येतुशृणुतान्जन
मेजय॥कूर्मकुक्कुटवक्त्राश्चशशोलूकमुखास्तथा॥७९॥खरोष्ट्रवदनाश्चान्येवराहवदनास्तथा॥मार्जारशशवक्त्राश्चदीर्घवक्त्राश्चभारत॥८०॥नकुलोलू
कवक्त्राश्चकाकवक्त्रास्तथापरे॥आखुबभ्रुकवक्त्राश्चमयूरवदनास्तथा॥८१॥मत्स्यमेषाननाश्चान्येअजाविमहिषाननाः॥ऋक्षशार्दूलवक्त्राश्चद्वीपिसिंहा
ननास्तथा॥८२॥भीमागजाननाश्चैवतथानक्रमुखाश्चये॥गरुडाननाःकंकमुखावृककाकमुखास्तथा॥८३॥गोखरोष्ट्रमुखाश्चान्येवृषदंशमुखास्तथा॥
महाजठरपादांगास्तारकाक्षाश्चभारत॥८४॥पारावतमुखाश्चान्येतथावृषमुखाःपरे॥कोकिलाभाननाश्चान्येश्येनतित्तिरिकाननाः॥८५॥

॥८६॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥१०४॥१०५॥१०६॥१०७॥१०८॥१०९॥११०॥

कृकलासमुखाश्चैव विरजोंबरधारिणः ॥ व्यालवक्राः शूलमुखाश्चंडवक्राः शुभाननाः ॥८६॥ आशीविषाश्चीरधरा गोनासावदनास्तथा ॥ स्थूलोदराः कृशांगा
श्च स्थूलांगाश्च कृशोदराः ॥८७॥ ह्रस्वग्रीवा महाकर्णा नानाव्यालविभूषणाः ॥ गजेंद्रचर्मवसना स्तथा कृष्णाजिनांबराः ॥८८॥ स्कंधेमुखा महाराज तथा ह्युदर
तोमुखाः ॥ पृष्ठेमुखा हनुमुखास्तथा जंघामुखा अपि ॥ ८९ ॥ पार्श्वाननाश्च बहवो नानादेशमुखास्तथा ॥ तथा कीटपतंगानां सदृशास्या गणेश्वराः ॥ ९० ॥ नाना
व्यालमुखाश्चान्ये बहुबाहुशिरोधराः ॥ नानावृक्षभुजाः केचित्कटिशीर्षास्तथापरे ॥ ९१ ॥ भुजंगभोगवदना नानागुल्मनिवासिनः ॥ चीरसंवृतगात्राश्च नाना
कनकवाससः ॥ ९२ ॥ नानावेषधराश्चैव नानामाल्यानुलेपनाः ॥ नानावस्त्रधराश्चैव चर्मवाससएव च ॥ ९३ ॥ उष्णीषिणो मुकुटिनः सुग्रीवाश्च सुवर्चसः ॥ कि
रीटिनः पंचशिखास्तथा कांचनमूर्धजाः ॥ ९४ ॥ त्रिशिखा द्विशिखाश्चैव तथा सप्तशिखाः परे ॥ शिखंडिनो मुकुटिनो मुंडाश्च जटिलास्तथा ॥ ९५ ॥ चित्रमाला
धराः केचित्केचिद्रोमाननास्तथा ॥ विग्रहैकरसा नित्यमजेयाः सुरसत्तमैः ॥ ९६ ॥ कृष्णा निर्मांसवक्राश्च दीर्घपृष्ठास्तनूदराः ॥ स्थूलपृष्ठा ह्रस्वपृष्ठाः प्रलंबोदरमे
हनाः ॥ ९७ ॥ महाभुजा ह्रस्वभुजा ह्रस्वगात्राश्च वामनाः ॥ कुब्जाश्च ह्रस्वजंघाश्च हस्तिकर्णशिरोधराः ॥ ९८ ॥ हस्तिनासाः कूर्मनासा वृकनासास्तथापरे ॥ दीर्घो
च्छ्वासा दीर्घजंघा विकराला ह्यधोमुखाः ॥ ९९ ॥ महादंष्ट्रा ह्रस्वदंष्ट्राश्चतुर्दंष्ट्रास्तथापरे ॥ वारणेंद्रनिभाश्चान्ये भीमा राजन्सहस्रशः ॥ १०० ॥ सुविभक्तशरीरा
श्च दीप्तिमंतः स्वलंकृताः ॥ पिंगाक्षाः शंकुकर्णाश्च रक्तनासाश्च भारत ॥ १०१ ॥ पृथुदंष्ट्रा महादंष्ट्राः स्थूलौष्ठा हरिमूर्धजाः ॥ नानापादौष्ठदंष्ट्राश्च नानाहस्तशिरो
धराः ॥ १०२ ॥ नानाचर्मभिराच्छन्ना नानाभाषाश्च भारत ॥ कुशला देशभाषासु जल्पंतोन्योन्यमीश्वराः ॥ १०३ ॥ हृष्टाः परिपतंति स्म महापारिषदास्तथा ॥
दीर्घग्रीवा दीर्घनखा दीर्घपादशिरोभुजाः ॥ १०४ ॥ पिंगाक्षा नीलकंठाश्च लंबकर्णाश्च भारत ॥ वृकोदरनिभाश्चैव केचिदंजनसन्निभाः ॥ १०५ ॥ श्वेताक्षा लो
हितग्रीवाः पिंगाक्षाश्च तथापरे ॥ कल्माषा बहवो राजंश्चित्रवर्णाश्च भारत ॥ १०६ ॥ चामरापीडकनिभाः श्वेतलोहितराजयः ॥ नानावर्णाः सवर्णाश्च मयूरसदृश
प्रभाः ॥ १०७ ॥ पुनः प्रहरणान्येषां कीर्त्यमानानि मे शृणु ॥ शेषैः कृतः पारिषदैरायुधानां परिग्रहः ॥ १०८ ॥ पाशोद्यतकराः केचिद्व्यादितास्याः खराननाः ॥ पृथ्वा
क्षा नीलकंठाश्च तथा परिघबाहवः ॥ १०९ ॥ शतघ्नीचक्रहस्ताश्च तथा मुसलपाणयः ॥ असिमुद्गरहस्ताश्च दंडहस्ताश्च भारत ॥ ११० ॥

नानाविचित्रवेषाश्चनानाभाषास्तथैवच ॥ एतेचान्येचबहवोगणाःशत्रुभयंकराः ॥ ४३ ॥ अनुजग्मुर्महात्मानंत्रिदशेंद्रस्यसंमते ॥ ततःशक्त्यस्त्रमददद्भगवा
न्पाकशासनः ॥ ४४ ॥ गुहायराजशार्दूलविनाशायसुरद्विषां ॥ महास्वनांमहाघंटांद्योतमानांसितप्रभां ॥ ४५ ॥ अरुणादित्यवर्णांचपताकांभरतर्षभ ॥ ददौप
शुपतिस्तस्मैसर्वभूतमहाचमूं ॥ ४६ ॥ उग्रांनानाप्रहरणांतपोवीर्यबलान्वितां ॥ अजेयांस्वगणैर्युक्तांनाम्नासेनांधनंजयां ॥ ४७ ॥ रुद्रतुल्यबलैर्युक्तांयोधानामयुतै
स्त्रिभिः ॥ नसाविजानातिरणात्कदाचिद्विनिवर्तितुं ॥ ४८ ॥ विष्णुर्ददौवैजयंतींमालांबलविवर्धिनीं ॥ उमाददौविरजसीवाससीरविसप्रभे ॥ ४९ ॥ गंगाक
मंडलुंदिव्यममृतोद्भवमुत्तमं ॥ ददौप्रीत्याकुमारायदंडंचैवबृहस्पतिः ॥ ५० ॥ गरुडोदयितंपुत्रंमयूरंचित्रबर्हिणं ॥ अरुणस्ताम्रचूडंचप्रददौचरणायुधं ॥ ५१ ॥
नागंतुवरुणोराजाबलवीर्यसमन्वितं ॥ कृष्णाजिनंततोब्रह्माब्रह्मण्यायददौप्रभुः ॥ ५२ ॥ समरेषुजयंचैवप्रददौलोकभावनः ॥ सैनापत्यमनुप्राप्यस्कंदोदेव
गणस्यह ॥ ५३ ॥ शुशुभेज्वलितोर्चिष्मान्द्वितीयइवपावकः ॥ ततःपारिषदैश्चैवमातृभिश्चसमन्वितः ॥ ५४ ॥ ययौदैत्यविनाशायह्लादयन्सुरपुंगवान् ॥ सा
सेनानैर्ऋतीभीमासघंटोच्छ्रितकेतना ॥ ५५ ॥ सभेरीशंखमुरजासायुधासपताकिनी ॥ शारदीद्यौरिवाभातिज्योतिर्भिरिवशोभिता ॥ ५६ ॥ ततोदेवनिका
यास्तेनानाभूतगणास्तथा ॥ वादयामासुरव्यग्राभेरीःशंखांश्चपुष्कलान् ॥ ५७ ॥ पटहान्झर्झरांश्चैवक्रकचान्गोविषाणिकान् ॥ आडंबरान्गोमुखांश्चडिंडि
मांश्चमहास्वनान् ॥ ५८ ॥ तुष्टुवुस्तेकुमारंतुसर्वेदेवाःसवासवाः ॥ जगुश्चदेवगंधर्वानन्नृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ५९ ॥ ततःप्रीतोमहासेनस्त्रिदशेभ्योवरंददौ ॥ रिपून्
हंतास्मिसमरेयेवोवधचिकीर्षवः ॥ ६० ॥ प्रतिगृह्यवरंदेवास्तस्माद्विबुधसत्तमात् ॥ प्रीतात्मानोमहात्मानोमेनिरेनिहतान्रिपून् ॥ ६१ ॥ सर्वेषांभूतसंघानांह
र्षान्नादःसमुत्थितः ॥ अपूरयतलोकांस्त्रीन्वरेदत्तेमहात्मना ॥ ६२ ॥ सनिर्ययौमहासेनोमहत्यासेनयावृतः ॥ वधाययुधिदैत्यानांरक्षार्थंचदिवौकसां ॥ ६३ ॥
व्यवसायोजयोधर्मःसिद्धिर्लक्ष्मीर्धृतिःस्मृतिः ॥ महासेनस्यसैन्यानामग्रेजग्मुर्नराधिप ॥ ६४ ॥ सतयाभीमयादेवःशूलमुद्गरहस्तया ॥ ज्वलितालातधारिण्या
चित्राभरणवर्मया ॥ ६५ ॥ गदामुसलनाराचशक्तितोमरहस्तया ॥ दृप्तसिंहनिनादिन्याविनद्यप्रययौगुहः ॥ ६६ ॥ तंदृष्ट्वासर्वदैतेयाराक्षसादानवास्तथा ॥ व्य
द्रवंतदिशःसर्वाभयोद्विग्नाःसमंततः ॥ ६७ ॥ अभ्यद्रवंतदेवास्तान्विविधायुधपाणयः ॥ दृष्ट्वाचसततःक्रुद्धःस्कंदस्तेजोबलान्वितः ॥ ६८ ॥

॥ १११ ॥ ११२ ॥ ११३ ॥ ११४ ॥ ११५ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीये भारतभावदीपे पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शृण्विति ॥ १ ॥

गदाभुशुंडिहस्ताश्चतथातोमरपाणयः ॥ आयुधैर्विविधैर्घोरैर्महात्मानोमहाजवाः ॥ १११ ॥ महाबलामहावेगामहापारिषदास्तथा ॥ अभिषेकंकुमारस्यदृ
ष्ट्वाहृष्टारणप्रियाः ॥ ११२ ॥ घंटाजालपिनद्धांगाननृतुस्तेमहौजसः ॥ एतेचान्येचबहवोमहापारिषदानृप ॥ ११३ ॥ उपतस्थुर्महात्मानंकार्तिकेयंयशस्विनं॥
दिव्याश्चाप्यांतरिक्षाश्चपार्थिवाश्चानिलोपमाः ॥ ११४ ॥ व्यादिष्टादैवतैःशूराःस्कंदस्यानुचराभवन् ॥ तादृशानांसहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ अभिषिक्तंम
हात्मानंपरिवार्योपतस्थिरे ॥ ११५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलराम०सारस्व०स्कंदाभिषेकेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥
वैशंपायनउवाच शृणुमातृगणान्राजन्कुमारानुचरानिमान् ॥ कीर्त्यमानान्मयावीरसपत्नगणसूदनान् ॥ १ ॥ यशस्विनीनांमातॄणांशृणुनामानिभारत॥
याभिर्व्याप्तास्त्रयोलोकाःकल्याणीभिश्चभागशः ॥ २ ॥ प्रभावतीविशालाक्षीपालितागोस्तनीतथा ॥ श्रीमतीबहुलाचैवतथैवबहुपुत्रिका ॥ ३ ॥ अप्सुजाता
चगोपालीबृहदंबालिकातथा ॥ जयावतीमालतिकाध्रुवरत्नाभयंकरी ॥ ४ ॥ वसुदामाचदामाचविशोकानंदिनीतथा ॥ एकचूडामहाचूडाचक्रनेमिश्चभारत
॥ ५ ॥ उत्तेजनीजयत्सेनाकमलाक्ष्यथशोभना ॥ शत्रुंजयातथाचैवक्रोधनाशलभीखरी ॥ ६ ॥ माधवीशुभवक्त्राचतीर्थसेनिश्चभारत ॥ गीतप्रियाचकल्या
णीरुद्ररोमामिताशना ॥ ७ ॥ मेघस्वनाभोगवतीसुभ्रूश्चकनकावती ॥ अलाताक्षीवीर्यवतीविद्युज्जिह्वाचभारत ॥ ८ ॥ पद्मावतीसुनक्षत्राकंदराबहुयोजना॥
संतानिकाचकौरव्यकमलाचमहाबला ॥ ९ ॥ सुदामाबहुदामाचसुप्रभाचयशस्विनी॥ नृत्यप्रियाचराजेंद्रशतोलूखलमेखला ॥ १० ॥ शतघंटाशतानंदाभगनं
दाचभाविनी ॥ वपुष्मतीचंद्रशीताभद्रकालीचभारत ॥ ११ ॥ ऋक्षांबिकानिष्कुटिकावामाचत्वरवासिनी ॥ सुमंगलास्वस्तिमतीबुद्धिकामाजयप्रिया ॥
॥ १२ ॥ धनदासुप्रसादाचभवदाचजलेश्वरी ॥ एडीभेडीसमेडीचवेतालजननीतथा ॥ १३ ॥ कंडूतिःकालिकाचैवदेवमित्राचभारत ॥ वसुश्रीःकोटराचैव
चित्रसेनातथाचला ॥ १४ ॥ कुक्कुटिकाशंखलिकातथाशकुनिकानृप ॥ कुंडारिकाकौकुलिकाकुंभिकाथशतोदरी ॥ १५ ॥ उत्क्राथिनीजलेलाचमहावेगाचकं
कणा ॥ मनोजवाकंटकिनीप्रघसापूतनातथा ॥ १६ ॥ केशयंत्रीत्रुटिर्वामाक्रोशनाथतडित्प्रभा ॥ मंदोदरीचमुंडीचकोटरामेघवाहिनी ॥ १७ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

सुभगालंबिनीलंबाताम्रचूडाविकाशिनी ॥ उर्ध्ववेणीधराचैवपिंगाक्षीलोहमेखला ॥ १८ ॥ पृथुवस्त्रामधुलिकामधुकुंभातथैवच ॥ पक्षालिकामकुलिकाज
रायुर्जर्जराननना ॥ १९ ॥ ख्यातादहदहाचैवतथाधमधमानृप ॥ खंडखंडाचराजेंद्रपूषणामणिकुट्टिका ॥ २० ॥ अमोघाचैवकौरव्यतथालंबपयोधरा ॥ वेणुवी
णाधराचैवपिंगाक्षीलोहमेखला ॥ २१ ॥ शशोलूकमुखीकृष्णाखरजंघामहाजवा ॥ शिशुमारमुखीश्वेतालोहिताक्षीविभीषणा ॥ २२ ॥ जटालिकाकामचरी
दीर्घजिह्वाबलोत्कटा ॥ कालेहिकावामनिकामुकुटाचैवभारत ॥ २३ ॥ लोहिताक्षीमहाकायाहरिपिंडाचभूमिप ॥ एकत्वचासुकुसुमाकृष्णकर्णीचभारत ॥ २४ ॥
क्षुरकर्णीचतुष्कर्णीकर्णप्रावरणास्तथा ॥ चतुष्पथनिकेताचगोकर्णीमहिषानना ॥ २५ ॥ खरकर्णीमहाकर्णीभेरीस्वनमहास्वना ॥ शंखकुंभश्रवाश्चैवभगदा
चमहाबला ॥ २६ ॥ गणाचसुगणाचैवतथाभीत्यथकामदा ॥ चतुष्पथरताचैवभूतितीर्थान्यगोचरी ॥ २७ ॥ पशुदावित्तदाचैवसुखदाचमहायशाः ॥ पयो
दागोमहिषदासुविशालाचभारत ॥ २८ ॥ प्रतिष्ठासुप्रतिष्ठाचरोचमानासुरोचना ॥ नौकर्णीमुखकर्णीचविशिरामंथिनीतथा ॥ २९ ॥ एकचंद्रामेघकर्णामेघ
मालाविरोचना ॥ एताश्चान्याश्चबहवोमातरोभरतर्षभ ॥ ३० ॥ कार्तिकेयानुयायिन्योनानारूपाःसहस्रशः ॥ दीर्घनख्योदीर्घदंत्योदीर्घतुंड्यश्चभारत ॥ ३१ ॥
सबलामधुराश्चैवयौवनस्थाःस्वलंकृताः ॥ माहात्म्येनचसंयुक्ताःकामरूपधरास्तथा ॥ ३२ ॥ निर्मांसगात्र्यःश्वेताश्चतथाकांचनसन्निभाः ॥ कृष्णमेघनिभाश्चा
न्याधूम्राश्चभरतर्षभ ॥ ३३ ॥ अरुणाभामहाभोगादीर्घकेश्यःसितांबराः ॥ ऊर्ध्ववेणीधराश्चैवपिंगाक्ष्योलंबमेखलाः ॥ ३४ ॥ लंबोदर्योलंबकर्णास्तथालंबप
योधराः ॥ ताम्राक्ष्यस्ताम्रवर्णाश्चहर्यक्ष्यश्चतथापराः ॥ ३५ ॥ वरदाःकामचारिण्योनित्यंप्रमुदितास्तथा ॥ याम्यारौद्रास्तथासौम्याःकौबेर्योथमहाबलाः ॥ ३६ ॥
वारुण्योथचमाहेंद्र्यस्तथाग्नेय्यःपरंतप ॥ वायव्यश्चाथकौमार्योब्राह्म्यश्चभरतर्षभ ॥ ३७ ॥ वैष्णव्यश्चतथासौर्योवाराह्यश्चमहाबलाः ॥ रूपेणाप्सरसांतुल्या
मनोहार्योमनोरमाः ॥ ३८ ॥ परपुष्टोपमावाक्येतथर्द्ध्याधनदोपमाः ॥ शक्रवीर्योपमायुद्धेदीप्त्यावह्निसमास्तथा ॥ ३९ ॥ शत्रूणांविग्रहेनित्यंभयदास्ताभवंत्यु
त ॥ कामरूपधराश्चैवजवेवायुसमास्तथा ॥ ४० ॥ अचिंत्यबलवीर्याश्चतथाऽचिंत्यपराक्रमाः ॥ वृक्षचत्वरवासिन्यश्चतुष्पथनिकेतनाः ॥ ४१ ॥ गुहाश्मशान
वासिन्यःशैलप्रस्रवणालयाः ॥ नानाभरणधारिण्योनानामाल्यांबरास्तथा ॥ ४२ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥

शक्त्यस्त्रंभगवान्भीमंपुनःपुनरवाकिरत् ॥ आदधच्चात्मनस्तेजोहविषेद्धइवानलः ॥६९॥ अभ्यस्यमानेशक्त्यस्त्रेस्कंदेनामिततेजसा ॥ उल्काज्वालामहाराज
पपातवसुधातले ॥ ७० ॥ संन्हादयंतश्चतथानिर्घाताश्चापतन्क्षितौ ॥ यथांतकालसमयेसुघोराःस्युस्तथान्नृप ॥७१॥ क्षिप्तात्व्येकायदाशक्तिःसुघोराऽनलसूनु
ना ॥ ततःकोट्योविनिष्पेतुःशक्तीनांभरतर्षभ ॥ ७२ ॥ ततःप्रीतोमहासेनोजघानभगवान्प्रभुः ॥ दैत्येंद्रंतारकंनाममहाबलपराक्रमं ॥ ७३ ॥ वृतंदैत्यायुतैर्वीरै
र्बलिभिर्दशभिर्नृप ॥ महिषंचाष्टभिःपद्मैर्वृतंसंख्येनिजघ्निवान् ॥ ७४ ॥ त्रिपादंचायुतशतैर्जघानदशभिर्वृतं ॥ न्हदोदरंनिखर्वैश्चवृतंदशभिरीश्वरः ॥ ७५ ॥ ज
घानानुचरैःसार्धंविविधायुधपाणिभिः ॥ तथाकुर्वंतविपुलंनादंवध्यत्सुशत्रुषु ॥ ७६ ॥ कुमारानुचराराजन्पूरयंतोदिशोदश ॥ ननृतुश्चववल्गुश्चजहसुश्चमुदा
न्विताः ॥ ७७ ॥ शक्त्यस्त्रस्यतुराजेंद्रततोर्चिर्भिःसमंततः ॥ त्रैलोक्यंत्रासितंसर्वंजृंभमाणाभिरेवच ॥ ७८ ॥ दग्धाःसहस्रशोदैत्यानादैःस्कंदस्यचापरे ॥ पताक
यावधूताश्चहताःकेचित्सुरद्विषः ॥ ७९ ॥ केचिद्घंटारवत्रस्तानिषेदुर्वसुधातले ॥ केचित्प्रहरणैश्छिन्नाविनिष्पेतुर्गतायुषः ॥ ८० ॥ एवंसुरद्विषोनेकान्बलवा
नाततायिनः ॥ जघानसमरेवीरःकार्तिकेयोमहाबलः ॥ ८१ ॥ बाणोनामाथदैतेयोबलेःपुत्रोमहाबलः ॥ क्रौंचंपर्वतमाश्रित्यदेवसंघानबाधत ॥ ८२ ॥ तमभ्य
यान्महासेनःसुरशत्रुमुदारधीः ॥ सकार्तिकेयस्यभयात्क्रौंचंशरणमीयिवान् ॥८३॥ ततःक्रौंचंमहामन्युःक्रौंचनादनिनादितं ॥ शक्त्याबिभेदभगवान्कार्ति
केयोग्निदत्तया ॥ ८४ ॥ सशालस्कंधशबलंत्रस्तवानरवारणं ॥ प्रोड्डीनोद्भ्रांतविहगंविनिष्पतितपन्नगं ॥ ८५ ॥ गोलांगूलर्क्षसंघैश्चद्रवद्भिरनुनादितं ॥ कुरंग
मविनिर्घोषनिनादितवनांतरं ॥ ८६ ॥ विनिष्पतद्भिःशरभैःसिंहैश्चसहसाद्रुतैः ॥ शोच्यामपिदशांप्राप्तोरराजेवसपर्वतः ॥ ८७ ॥ विद्याधराःसमुत्पेतुस्तस्यशृं
गनिवासिनः ॥ किन्नराश्चसमुद्विग्नाःशक्तिपातरवोद्धताः ॥ ८८ ॥ ततोदैत्याविनिष्पेतुःशतशोथसहस्रशः ॥ प्रदीप्तात्पर्वतश्रेष्ठाद्विचित्राभरणस्रजः ॥ ८९ ॥
तान्निजघ्नुरतिक्रम्यकुमारानुचरामृधे ॥ सचैवभगवान्क्रुद्धोदैत्येंद्रस्यसुतंतदा ॥ ९० ॥ सहानुजंजघानाशुवृत्रंदेवपतिर्यथा ॥ बिभेदक्रौंचंशक्त्याचपावकिः
परवीरहा ॥ ९१ ॥ बहुधाचैकधाचैवकृत्वात्मानंमहाबलः ॥ शक्तिःक्षिप्तारणेतस्यपाणिमेतिपुनःपुनः ॥ ९२ ॥ एवंप्रभावोभगवांस्ततोभूयश्चपावकिः ॥ शौर्या
द्विगुणयोगेनतेजसायशसाश्रिया ॥ ९३ ॥ क्रौंचस्तेनविनिर्भिन्नोदैत्याश्चशतशोहताः ॥ ततःसभगवान्देवोनिहत्यविबुधद्विषः ॥ ९४ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ऐलविलःकुबेरः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

एवमस्त्वितितान्देवान्वरुणोवाक्यमब्रवीत् ॥ समागम्यततःसर्वेवरुणंसागरालयं ॥ ९ ॥ अपांपतिंप्रचक्रुर्हिविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ अभिषिच्यततोदेवावरुणं यादसांपतिं ॥ १० ॥ जग्मुःस्वान्येवस्थानानिपूजयित्वाजलेश्वरं ॥ अभिषिक्तस्ततोदेवैर्वरुणोपिमहायशाः ॥ ११ ॥ सरितःसागरांश्चैवनदांश्चापिसरांसिच ॥ पालयामासविधिनायथादेवान्शतक्रतुः ॥ १२ ॥ ततस्तत्राप्युपस्पृश्यदत्वाचविविधंवसु ॥ अग्नितीर्थंमहाप्राज्ञोजगामाथप्रलंबहा ॥ १३ ॥ नष्टोनदृश्यतेयत्रशमीगर्भेहुताशनः ॥ लोकालोकविनाशेचप्रादुर्भूतेतदानघ ॥ १४ ॥ उपतस्थुःसुरायत्रसर्वलोकपितामहं ॥ अग्निःप्रनष्टोभगवान्कारणंचनविद्महे ॥ १५ ॥ सर्वभूतक्षयोराजन्संपादयविभोऽनलं ॥ जनमेजयउवाच किमर्थंभगवानग्निःप्रनष्टोलोकभावनः ॥ १६ ॥ विज्ञातश्चकथंदेवैस्तन्ममाचक्ष्वतत्त्वतः ॥ वैशंपायनउवाच भृगोःशापाद्भृशंभीतोजातवेदाःप्रतापवान् ॥ १७ ॥ शमीगर्भमथासाद्यननाशभगवांस्ततः ॥ प्रनष्टेतुतदावह्नौदेवाःसर्वेसवासवाः ॥ ॥ १८ ॥ अन्वैषंततदानष्टंज्वलनंभृशदुःखिताः ॥ ततोग्नितीर्थमासाद्यशमीगर्भस्थमेवहि ॥ १९ ॥ ददृशुर्ज्वलनंतत्रवसमानंयथाविधि ॥ देवाःसर्वेनरव्याघ्रबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ २० ॥ ज्वलनंतंसमासाद्यप्रीताऽभूवन्सवासवाः ॥ पुनर्यथागतंजग्मुःसर्वभक्षश्चसोभवत् ॥ २१ ॥ भृगोःशापान्महाभागयदुक्तंब्रह्मवादिना ॥ तत्राप्याप्लुत्यमतिमान्ब्रह्मयोनिंजगामह ॥ २२ ॥ ससर्जभगवान्यत्रसर्वलोकपितामहः ॥ तत्राप्लुत्यततोब्रह्मासहदेवैःप्रभुःपुरा ॥ २३ ॥ ससर्जतीर्थानि तथादेवतानांयथाविधि ॥ तत्रस्नात्वाचदत्वाचवसूनिविविधानिच ॥ २४ ॥ कौबेरंप्रययौतीर्थंतत्रतप्त्वामहत्तपः ॥ धनाधिपत्यंसंप्राप्तोराजन्नैलविलःप्रभुः ॥ ॥ २५ ॥ तत्रस्थमेवतंराजन्धनानिनिधयस्तथा ॥ उपतस्थुर्नरश्रेष्ठतत्तीर्थंलांगलीबलः ॥ २६ ॥ गत्वादत्वाचविधिवद्ब्राह्मणेभ्योधनंददौ ॥ ददृशेतत्रतत्स्थानंकौबेरेकाननोत्तमे ॥ २७ ॥ पुरायत्रतपस्तप्तंविपुलंसमहात्मना ॥ यक्षराज्ञाकुबेरेणवरालब्धाश्चपुष्कलाः ॥ २८ ॥ धनाधिपत्यंसख्यंचरुद्रेणामिततेजसा ॥ सुरत्वंलोकपालत्वंपुत्रंचनलकूबरं ॥ २९ ॥ यत्रलेभेमहाबाहोधनाधिपतिरंजसा ॥ अभिषिक्तश्चतत्रैवसमागम्यमरुद्गणैः ॥ ३० ॥ वाहनंचास्यतद्दत्तंहंसयुक्तंमनोजवं ॥ विमानंपुष्पकंदिव्यंनैर्ऋतैश्वर्यमेवच ॥ ३१ ॥ तत्राप्लुत्यबलोराजन्दत्वादायांश्चपुष्कलान् ॥ जगामत्वरितोरामस्तीर्थंश्वेतानुलेपनः ॥ ३२ ॥

॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ तस्मैन्नदितकषायायतमसस्पारंदर्शयतिभगवान्सनत्कुमारस्तंस्कंदइत्याचक्षतइतिच्छांदोग्येश्रुतंस्कंदस्य पूर्वपरिग्रहमाह केचिदिति ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥

सभज्यमानोविबुधैःपरंहर्षमवापह ॥ ततोदुंदुभयोराजन्नेदुःशंखाश्चभारत ॥ ९५ ॥ मुमुचुर्देवयोषाश्चपुष्पवर्षमनुत्तमं ॥ योगिनामीश्वरंदेवंशतशोथसहस्र
शः ॥ ९६ ॥ दिव्यगंधमुपादायववौपुण्यश्चमारुतः ॥ गंधर्वास्तुष्टुवुश्चैनंयज्वानश्चमहर्षयः ॥ ९७ ॥ केचिदेनंव्यवस्यंतिपितामहसुतंप्रभुं ॥ सनत्कुमारंसर्वेषां
ब्रह्मयोनिंतमग्रजं ॥ ९८ ॥ केचिन्महेश्वरसुतंकेचित्पुत्रंविभावसोः ॥ उमायाःकृत्तिकानांचगंगायाश्चवदंत्युत ॥ ९९ ॥ एकधाचद्विधाचैवचतुर्धाचमहाबलं ॥
योगिनामीश्वरंदेवंशतशोथसहस्रशः ॥ १०० ॥ एतत्तेकथितंराजन्कार्तिकेयाभिषेचनं ॥ शृणुचैवसरस्वत्यास्तीर्थवर्यस्यपुण्यतां ॥ १०१ ॥ बभूवतीर्थप्रवरंहते
षुसुरशत्रुषु ॥ कुमारेणमहाराजत्रिविष्टपमिवापरं ॥ १०२ ॥ ऐश्वर्याणिचतत्रस्थोददावीशःपृथक्पृथक् ॥ ददौनैर्ऋतमुख्येभ्यस्त्रैलोक्यंपावकात्मजः ॥ १०३ ॥
एवंसभगवांस्तस्मिंस्तीर्थेदैत्यकुलांतकः ॥ अभिषिक्तोमहाराजदेवसेनापतिःसुरैः ॥ १०४ ॥ तैजसंनामतत्तीर्थयत्रपूर्वमपांपतिः ॥ अभिषिक्तःसुरगणैर्वरु
णोभरतर्षभ ॥ १०५ ॥ अस्मिंस्तीर्थवरेस्नात्वास्कंदंचाभ्यर्च्यलांगली ॥ ब्राह्मणेभ्योददौरुक्मंवासांस्याभरणानिच ॥ १०६ ॥ उषित्वारजनींतत्रमाधवःपरवी
रहा ॥ पूज्यतीर्थवरंतच्चस्पृष्ट्वातोयंचलांगली ॥ १०७ ॥ हृष्टःप्रीतमनाश्चैवह्यभवन्माधवोत्तमः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ यथाभिषिक्तोभग
वान्स्कंदोदेवैःसमागतैः ॥ १०८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यप० गदापर्वणि बल० सारस्वतो० तारकवधेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥
जनमेजयउवाच अत्यद्भुतमिदंब्रह्मन्श्रुतवानस्मितत्त्वतः ॥ अभिषेकंकुमारस्यविस्तरेणयथाविधि ॥ १ ॥ यच्छ्रुत्वापूतमात्मानंविजानामितपोधन ॥ प्र
हृष्टानिचरोमाणिप्रसन्नंचमनोमम ॥ २ ॥ अभिषेकंकुमारस्यदैत्यानांचवधंतथा ॥ श्रुत्वामेपरमाप्रीतिर्भूयःकौतूहलंहिमे ॥ ३ ॥ अपांपतिःकथंह्यस्मिन्नभि
षिक्तःपुरासुरैः ॥ तन्मेब्रूहिमहाप्राज्ञकुशलोह्यसिसत्तम ॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच शृणुराजन्निदंचित्रंपूर्वकल्पेयथातथं ॥ आदौकृतयुगेराजन्वर्तमानेय
थाविधि ॥ ५ ॥ वरुणंदेवताःसर्वाःसमेत्येदमथाब्रुवन् ॥ यथास्मान्सुरराट्शक्रोभयेभ्यःपातिसर्वदा ॥ ६ ॥ तथात्वमपिसर्वासांसरितांवैपतिर्भव ॥ वासश्चते
सदादेवसागरेमकरालये ॥ ७ ॥ समुद्रोयंतववशेभविष्यतिनदीपतिः ॥ सोमेनसार्धंचतवहानिवृद्धीभविष्यतः ॥ ८ ॥

॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥ १०८ ॥ इतिशल्यप० गदाप० नै० भारतभा० षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ९ ॥ अत्यद्भुतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥३३॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसमचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ७ ॥ ततइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥

निषेवितंसर्वसत्वैर्नाम्नाबदरपाचनं॥ नानर्तुकवनोपेतंसदापुष्पफलंशुभं॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवती० सारस्वतोपा० स
मचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४७॥ ॥९॥ वैशंपायनउवाच ततस्तीर्थवरंरामोययौबदरपाचनं॥ तपस्विसिद्धचरितंयत्रकन्याधृतव्रता॥ १ ॥ भरद्वाजस्य
दुहितारूपेणाप्रतिमाभुवि॥ श्रुतावतीनामविभोकुमारीब्रह्मचारिणी ॥ २ ॥ तपश्चचारसात्युग्रंनियमैर्बहुभिर्वृता॥ भर्तामेदेवराजःस्यादितिनिश्चित्यभामि
नी॥ ३ ॥ समास्तस्याव्यतिक्रांतावह्व्यःकुरुकुलोद्वह ॥ चरंत्यानियमांस्तांस्तांस्त्रीभिस्तीव्रान्सुदुश्चरान्॥ ४॥ तस्यास्तुतेनवृत्तेनतपसाचविशांपते॥ भक्त्या
चभगवान्प्रीतःपरयापाकशासनः॥ ५॥ आजगामाश्रमंतस्यास्त्रिदशाधिपतिःप्रभुः॥ आस्थायरूपंविप्रर्षेर्वसिष्ठस्यमहात्मनः॥ ६ ॥ सातंदृष्ट्वोग्रतपसंवसि
ष्ठंतपतांवरं॥ आचारैर्मुनिभिर्दृष्टैःपूजयामासभारत॥ ७॥ उवाचनियमज्ञाचकल्याणीसाप्रियंवदा॥ भगवन्मुनिशार्दूलकिमाज्ञापयसिप्रभो ॥ ८ ॥ सर्वम
द्ययथाशक्तितवदास्यामिसुव्रत॥ शक्रभक्त्याचतेपाणिंनदास्यामिकथंचन॥ ९॥ व्रतैश्चनियमैश्चैवतपसाचतपोधन॥ शक्रस्तोषयितव्योवैमयात्रिभुवनेश्व
रः॥ १० ॥ इत्युक्तोभगवान्देवःस्मयन्निवनिरीक्ष्यतां ॥ उवाचनियमंज्ञात्वासांत्वयन्निवभारत ॥ ११ ॥ उग्रंतपश्चरसिवैविदितामेसिसुव्रते॥ यदर्थमयमारं
भस्तवकल्याणिहृद्गतः॥ १२ ॥ तच्चसर्वंयथाभूतंभविष्यतिवरानने॥ तपसालभ्यतेसर्वंयथाभूतंभविष्यति॥ १३ ॥ यथास्थानानिदिव्यानिविबुधानांशुभा
नने॥ तपसातानिप्राप्याणितपोमूलंमहत्सुखं॥ १४ ॥ इतिकृत्वातपोघोरंदेहंसंन्यस्यमानवाः॥ देवत्वंयांतिकल्याणिशृणुष्वैकंवचोमम॥ १५॥ पंचचैतानि
सुभगेबदराणिशुभव्रते॥ पचेत्युक्त्वातुभगवान्जगामबलसूदनः॥ १६॥ आमंत्र्यतांतुकल्याणींततोजप्यंजजापसः॥ अविदूरेततस्तस्मादाश्रमात्तीर्थमुत्तमं
॥ १७॥ इंद्रतीर्थेतिविख्यातंत्रिषुलोकेषुमानद॥ तस्यजिज्ञासनार्थंसभगवान्पाकशासनः॥ १८॥ बदराणामपचनंचकारविबुधाधिपः॥ ततःप्रतप्तासाराजन्
वाग्यताविगतक्लमा॥ १९॥ तत्पराशुचिसंवीतापावकेसमधिश्रयत्॥ अपचद्राजशार्दूलबदराणिमहाव्रता॥ २०॥ तस्याःपचंत्याःसुमहान्कालोगात्पुरुषर्षभ॥
नचस्मतान्यपच्यंतदिनंचक्षयमभ्यगात्॥ २१ ॥ हुताशनेनदग्धश्चयस्तस्याःकाष्ठसंचयः॥ अकाष्ठमग्निंसादृष्ट्वास्वशरीरमथादहत्॥ २२ ॥ पादौप्रक्षिप्यसा
पूर्वंपावकेचारुदर्शना॥ दग्धौदग्धौपुनःपादावुपावर्तयतानघ॥ २३॥

॥२०॥ २१ ॥ २२ ॥ दग्धाविति उपावर्तयतायेऽग्नेप्रसारितवती ॥ २३ ॥

यतोऽनिंदिताधोगधर्मेणनिर्दोषाअतोनाचिंतयदिति स्वपादसंवर्धनक्षमापिदाहपीडांसेहेइतिधैर्योक्तिः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

चरणौदह्यमानौचनाचिंतयदनिंदिता ॥ कुर्वाणादुष्करंकर्ममहर्षिप्रियकाम्यया ॥ २४ ॥ नवैमनस्यंतस्यास्तुमुखभेदोथवाभवत् ॥ शरीरमग्निनादीप्यजलमध्येवहर्षिता ॥ २५ ॥ तच्चास्यावचनंनित्यमवर्तद्धृदिभारत ॥ सर्वथाबदराण्येवपक्तव्यानीतिकन्यका ॥ २६ ॥ सातन्मनसिकृत्वैवमहर्षेर्वचनंशुभा ॥ अपचद्दराण्येवनचापच्यंतभारत ॥ २७ ॥ तस्यास्तुचरणौवह्निर्ददाहभगवान्स्वयं ॥ नचतस्यामनोदुःखंस्वल्पमप्यभवत्तदा ॥ २८ ॥ अथतत्कर्मदृष्ट्वास्याःप्रीतस्त्रिभुवनेश्वरः ॥ ततःसंदर्शयामासकन्यायैरूपमात्मनः ॥ २९ ॥ उवाचचसुरश्रेष्ठस्तांकन्यांसुदृढव्रतां ॥ प्रीतोस्मितेशुभेभक्त्यातपसानियमेनच ॥ ३० ॥ तस्माद्योभिमतःकामःसतेसंपत्स्यतेशुभे ॥ देहंत्यक्त्वामहाभागेत्रिदिवेमयिवत्स्यसि ॥ ३१ ॥ इदंचतेतीर्थवरंस्थिरंलोकेभविष्यति ॥ सर्वपापापहंसुभ्रुनाम्नाबदरपाचनं ॥ ३२ ॥ विख्यातंत्रिषुलोकेषुब्रह्मर्षिभिरभिप्लुतं ॥ अस्मिन्खलुमहाभागेशुभेतीर्थवरेनघे ॥ ३३ ॥ त्यक्त्वासप्तर्षयोजग्मुर्हिमवंतमरुंधतीं ॥ ततस्तेवैमहाभागागत्वातत्रसुसंशिताः ॥ ३४ ॥ वृत्त्यर्थंफलमूलानिसमाहर्तुंययुःकिल ॥ तेषांवृत्त्यर्थिनांतत्रवसतांहिमवद्वने ॥ ३५ ॥ अनावृष्टिरनुप्राप्तातदाद्वादशवार्षिकी ॥ तेकृत्वाचाश्रमंतत्रन्यवसंततपस्विनः ॥ ३६ ॥ अरुंधत्यपिकल्याणीतपोनित्याभवत्तदा ॥ अरुंधतींततोदृष्ट्वातीव्रंनियममास्थितां ॥ ३७ ॥ अथागमत्त्रिनयनःसुप्रीतोवरदस्तदा ॥ ब्राह्मंरूपंततःकृत्वामहादेवोमहायशाः ॥ ३८ ॥ तामभ्येत्याब्रवीद्देवोभिक्षामिच्छाम्यहंशुभे ॥ प्रत्युवाचततःसातंब्राह्मणंचारुदर्शना ॥ ॥ ३९ ॥ क्षीणोन्नसंचयोविप्रबदराणीहभक्षय ॥ ततोब्रवीन्महादेवःपचस्वैतानिसुव्रते ॥ ४० ॥ इत्युक्तासाऽपचत्तानिब्राह्मणप्रियकाम्यया ॥ अधिश्रित्यसमिद्धेग्नौबदराणियशस्विनी ॥ ४१ ॥ दिव्यामनोरमाःपुण्याःकथाःशुश्रावसातदा ॥ अतीतासात्वनावृष्टिर्घोराद्वादशवार्षिकी ॥ ४२ ॥ अनश्नंत्याःपचंत्याश्चशृण्वंत्याश्चकथाःशुभाः ॥ दिनोपमःसतस्याथकालोतीतःसुदारुणः ॥ ४३ ॥ ततस्तुमुनयःप्राप्ताःफलान्यादायपर्वतात् ॥ ततःसभगवान्प्रीतःप्रोवाचारुंधतींततः ॥ ॥ ४४ ॥ उपसर्पस्वधर्मज्ञेयथापूर्वमिमानृषीन् ॥ प्रीतोस्मितवधर्मज्ञेतपसानियमेनच ॥ ४५ ॥ ततःसंदर्शयामासस्वरूपंभगवान्हरः ॥ ततोब्रवीत्तदातेभ्यस्तस्याश्चचरितंमहत् ॥ ४६ ॥ भवद्भिर्हिमवत्पृष्ठेयत्तपःसमुपार्जितं ॥ अस्याश्चयत्तपोविप्रानसमंतन्मतंमम ॥ ४७ ॥ अनयाहितपस्विन्यातपस्तप्तंसुदुश्चरं ॥ अनश्नंत्यापचंत्याचसमाद्वादशपारिताः ॥ ४८ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ विशेषःसमर्पितःवन्हौदेहोपिन्यस्तः पादयोःसमर्पणादितिभावः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

ततःप्रोवाचभगवांस्तामेवारुंधतींपुनः ॥ वरंवृणीष्वकल्याणियत्तेऽभिलषितंहृदि ॥ ४९ ॥ साब्रवीत्पृथुताम्राक्षीदेवंसप्तर्षिसंसदि ॥ भगवान्यदिमेप्रीतस्ती
र्थंस्यादिदमद्भुतं ॥ ५० ॥ सिद्धदेवर्षिदयितंनाम्नाबदरपाचनं ॥ तथास्मिन्देवदेवेशत्रिरात्रमुषितःशुचिः ॥ ५१ ॥ प्राप्नुयादुपवासेनफलंद्वादशवार्षिकं ॥ एवम
स्त्वितितांदेवःप्रत्युवाचतपस्विनीं ॥ ५२ ॥ सप्तर्षिभिस्तुतोदेवस्ततोलोकंययौतदा ॥ ऋषयोविस्मयंजग्मुस्तांदृष्ट्वाचाप्यरुंधतीं ॥ ५३ ॥ अश्रांतांचाविवर्णांच
क्षुत्पिपासाऽसमायुतां ॥ एवंसिद्धिःपराप्राप्ताअरुंधत्याविशुद्धया ॥ ५४ ॥ यथात्वयामहाभागेमदर्थंसंशितव्रते ॥ विशेषोहित्वयाभद्रेव्रतेह्यस्मिन्समर्पितः ॥
॥ ५५ ॥ तथाचेदंददाम्यद्यनियमेनसुतोषितः ॥ विशेषंतवकल्याणिप्रयच्छामिवरंवरे ॥ ५६ ॥ अरुंधत्यावरस्तस्यायोदत्तोवैमहात्मना ॥ तस्यचाहंप्रभावेनत
वकल्याणितेजसा ॥ ५७ ॥ प्रवक्ष्यामिपरंभूयोवरमत्रयथाविधि ॥ यस्त्वेकांरजनींतीर्थेवत्स्यतेसुसमाहितः ॥ ५८ ॥ सस्नात्वाप्राप्स्यतेलोकान्देहन्यासात्सुदु
र्लभान् ॥ इत्युक्त्वाभगवान्देवःसहस्राक्षःप्रतापवान् ॥ ५९ ॥ श्रुतावतींततःपुण्यांजगामत्रिदिवंपुनः ॥ गतेवज्रधरेराजंस्तत्रवर्षंपपातह ॥ ६० ॥ पुष्पाणांभर
तश्रेष्ठदिव्यानांपुण्यगंधिनां ॥ देवदुंदुभयश्चापिनेदुस्तत्रमहास्वनाः ॥ ६१ ॥ मारुतश्चववौपुण्यःपुण्यगंधोविशांपते ॥ उत्सृज्यतुशुभादेहंजगामास्यचभार्य
तां ॥ ६२ ॥ तपसोग्रेणतंलब्ध्वातेनरेमेसहाच्युत ॥ जनमेजयउवाच कातस्याभगवन्माताक्वसंवृद्धाचशोभना ॥ ६३ ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंविप्रपरंकौतूहलं
हिमे ॥ वैशंपायनउवाच भरद्वाजस्यविप्रर्षेःस्कन्नंरेतोमहात्मनः ॥ ६४ ॥ दृष्ट्वाप्सरसमायांतींघृताचींपृथुलोचनां ॥ सतुजग्राहतद्रेतःकरेणजपतांवरः ॥
॥ ६५ ॥ तदापतत्पर्णपुटेतत्रसासंभवत्सुता ॥ तस्यास्तुजातकर्मादिकृत्वासर्वंतपोधनः ॥ ६६ ॥ नामचास्याःसकृतवान्भरद्वाजोमहामुनिः ॥ श्रुतावतीतिधर्मा
त्मादेवर्षिगणसंसदि ॥ स्वेचतामाश्रमेन्यस्यजगामहिमवद्वनं ॥ ६७ ॥ तत्राप्युपस्पृश्यमहानुभावोवसूनिदत्वाचमहाद्विजेभ्यः ॥ जगामतीर्थंसुसमाहितात्माश
क्रस्यवृष्णिप्रवरस्तदानीं ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश० गदाप० बलदेवतीर्थ० सारस्वतो० बदरपाचनतीर्थकथनेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥
वैशंपायनउवाच इंद्रतीर्थंततोगत्वायदूनांप्रवरोबलः ॥ विप्रेभ्योधनरत्नानिददौस्नात्वायथाविधि ॥ १ ॥ तत्रह्यमरराजोसावीजेक्रतुशतेनच ॥ बृहस्पतेश्च
देवेशःप्रददौविपुलंधनं ॥ २ ॥ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ इंद्रतीर्थमिति ॥ १ ॥ २ ॥

जारूथ्यानुपुष्टान् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ साजाविअजाभिरविभिश्चसहितंदानं ॥ १० ॥ ११ ॥ आनयामासमुनीनिंत्यनुषज्यते राजसूयंकर्तुमितिशेषः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥१५॥

निरर्गलान्सजारूथ्यान्सर्वान्विविधदक्षिणान् ॥ आजहारक्रतूंस्तत्रयथोक्तान्वेदपारगैः ॥ ३ ॥ तान्क्रतून्भरतश्रेष्ठशतकृत्वोमहाद्युतिः ॥ पूरयामासविधिवत्त
तःख्यातःशतक्रतुः ॥ ४ ॥ तस्यनाम्नाचतत्तीर्थंशिवंपुण्यंसनातनं ॥ इंद्रतीर्थमितिख्यातंसर्वपापप्रमोचनं ॥ ५ ॥ उपस्पृश्यचतत्रापिविधिवन्मुसलायुधः ॥ ब्रा
ह्मणान्पूजयित्वाचसदाच्छादनभोजनैः ॥ ६ ॥ शुभंतीर्थवरंतस्माद्रामतीर्थंजगामह ॥ यत्ररामोमहाभागोभार्गवःसुमहातपाः ॥ ७॥ असकृत्पृथिवींजित्वा
हतक्षत्रियपुंगवां ॥ उपाध्यायंपुरस्कृत्यकश्यपंमुनिसत्तमं ॥ ८ ॥ अयजद्वाजपेयेनसोश्वमेधशतेनच ॥ प्रददौदक्षिणांचैवपृथिवींवैससागरां ॥ ९ ॥ दत्वाचदा
नंविविधंनानारत्नसमन्वितं ॥ सगोहस्तिकदासीकंसाजाविगतवान्वनं ॥ १० ॥ पुण्येतीर्थवरेतत्रदेवब्रह्मर्षिसेविते ॥ मुनींश्चैवाभिवाद्याथयमुनातीर्थमागमत्
॥ ११ ॥ यत्रानयामासतदाराजसूयंमहीपते ॥ पुत्रोदितेर्महाभागोवरुणोवैसितप्रभः ॥ १२ ॥ तत्रनिर्जित्यसंग्रामेमानुषान्देवतास्तथा ॥ वरंक्रतुंसमाजह्रेव
रुणःपरवीरहा ॥ १३ ॥ तस्मिन्क्रतुवरेवृत्तेसंग्रामःसमजायत ॥ देवानांदानवानांचत्रैलोक्यस्यभयावहः ॥ १४॥ राजसूयेक्रतुश्रेष्ठेनिवृत्तेजनमेजय ॥ जाय
तेसुमहाघोरःसंग्रामःक्षत्रियान्प्रति ॥ १५ ॥ तत्रापिलांगलीदेवऋषीनभ्यर्च्यपूजया ॥ इतरेभ्योप्यदाद्दानमर्थिभ्यःकामदोविभुः ॥ १६ ॥ वनमालीततोहृष्टः
स्तूयमानोमहर्षिभिः ॥ तस्मादादित्यतीर्थंचजगामकमलेक्षणः ॥ १७॥ यत्रेष्ट्वाभगवान्ज्योतिर्भास्करोराजसत्तम ॥ ज्योतिषामाधिपत्यंचप्रभावंचाभ्यपद्य
त ॥ १८ ॥ तस्यानद्यास्तुतीरेवैसर्वेदेवाःसवासवाः ॥ विश्वेदेवाःसमरुतोगंधर्वाप्सरसश्चह ॥ १९ ॥ द्वैपायनःशुकश्चैवकृष्णश्चमधुसूदनः ॥ यक्षाश्चराक्षसा
श्चैवपिशाचाश्चविशांपते ॥ २० ॥ एतेचान्येचबहवोयोगसिद्धाःसहस्रशः ॥ तस्मिंस्तीर्थेसरस्वत्याःशिवेपुण्येपरंतप ॥ २१ ॥ तत्रहत्वापुराविष्णुरसुरौमधुकैट
भौ ॥ आप्लुत्यभरतश्रेष्ठतीर्थप्रवरउत्तमे ॥ २२ ॥ द्वैपायनश्चधर्मात्मातत्रैवाप्लुत्यभारत ॥ संप्राप्यपरमंयोगंसिद्धिंचपरमांगतः ॥ २३ ॥ असितोदेवलश्चैवत
स्मिन्नेवमहातपाः ॥ परमंयोगमास्थायऋषिर्योगमवाप्तवान् ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवती०सारस्वतो०एकोनपंचाशत्त
मोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥छ॥ वैशंपायनउवाच तस्मिन्नेवतुधर्मात्मावसतिस्मतपोधनः ॥ गार्हस्थ्यंधर्ममास्थायत्यसितोदेवलःपुरा ॥ १ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥छ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ व्यतिक्रमतव्यत्यक्रामत् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९॥२०॥२१ ॥ २२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥

धर्मनित्यःशुचिर्दांतोन्यस्तदंडोमहातपाः ॥ कर्मणामनसावाचासमःसर्वेषुजंतुषु ॥ २ ॥ अक्रोधनोमहाराजतुल्यनिंदात्मसंस्तुतिः ॥ प्रियाप्रियेतुल्यवृत्तिर्यम
वत्समदर्शनः ॥ ३ ॥ कांचनेलोष्टभावेचसमदर्शीमहातपाः ॥ देवानपूजयन्नित्यमतिथींश्चद्विजैःसह ॥ ४ ॥ ब्रह्मचर्यरतोनित्यंसदाधर्मपरायणः ॥ ततोभ्येत्य
महाभागयोगमास्थायभिक्षुकः ॥ ५ ॥ जैगीषव्योमुनिर्धीमांस्तस्मिंस्तीर्थेसमाहितः ॥ देवलस्याश्रमेराजन्न्यवसत्समहाद्युतिः ॥ ६ ॥ योगनित्योमहाराजसि
द्धिंप्राप्तोमहातपाः ॥ तंतत्रवसमानंतुजैगीषव्यंमहामुनिं ॥ ७ ॥ देवलोदर्शयन्नेवनैवायुंजतधर्मतः ॥ एवंतयोर्महाराजदीर्घकालोव्यतिक्रमत् ॥ ८ ॥ जैगीषव्यं
मुनिवरंनददर्शाथदेवलः ॥ आहारकालेमतिमान्परिव्राड्जनमेजय ॥ ९ ॥ उपातिष्ठतधर्मज्ञोभैक्षकालेसदेवलं ॥ सदृष्ट्वाभिक्षुरूपेणप्राप्तंतत्रमहामुनिं ॥ १० ॥
गौरवंपरमंचक्रेप्रीतिंचविपुलांतथा ॥ देवलस्तुयथाशक्तिपूजयामासभारत ॥ ११ ॥ ऋषिदृष्टेनविधिनासमाबह्वीःसमाहितः ॥ कदाचित्तस्यनृपतेदेवलस्यम
हात्मनः ॥ १२ ॥ चिंतासुमहतीजातामुनिंदृष्ट्वामहाद्युतिं ॥ समास्तुसमतिक्रांताबह्व्यःपूजयतोमम ॥ १३ ॥ नचायमलसोभिक्षुरभ्यभाषतकिंचन ॥ एवंविगण
यन्नेवसजगाममहोदधिं ॥ १४ ॥ अंतरिक्षचरःश्रीमान्कलशंगृह्यदेवलः ॥ गच्छन्नेवसधर्मात्मासमुद्रंसरितांपतिं ॥ १५ ॥ जैगीषव्यंततोपश्यद्गतंप्रागेवभार
त ॥ ततःसविस्मयश्चिंतांजगामाथामितप्रभः ॥ १६ ॥ कथंभिक्षुरयंप्राप्तःसमुद्रेस्नातएवच ॥ इत्येवंचिंतयामासमहर्षिरसितस्तदा ॥ १७ ॥ स्नात्वासमुद्रेविधि
वच्छुचिर्जप्यंजजापसः ॥ कृतजप्याह्निकःश्रीमानाश्रमंचजगामह ॥ १८ ॥ कलशंजलपूर्णंवैगृहीत्वाजनमेजय ॥ ततःसप्रविशन्नेवस्वमाश्रमपदंमुनिः ॥ १९ ॥
आसीनमाश्रमेतत्रजैगीषव्यमपश्यत ॥ नव्याहरतिचैवैनंजैगीषव्यःकथंचन ॥ २० ॥ काष्ठभूतोश्रमपदेवसतिस्ममहातपाः ॥ तंदृष्ट्वाचाप्लुतंतोयेसागरेसाग
रोपमं ॥ २१ ॥ प्रविष्टमाश्रमंचापिपूर्वमेवददर्शसः ॥ असितोदेवलोराजंश्चिंतयामासबुद्धिमान् ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाप्रभावंतपसोजैगीषव्यस्ययोगजं ॥ चिंतयामासरा
जेंद्रतदासमुनिसत्तमः ॥ २३ ॥ मयादृष्टःसमुद्रेचआश्रमेचकथंत्वयं ॥ एवंविगणयन्नेवसमुनिर्मंत्रपारगः ॥ २४ ॥ उत्पपाताश्रमात्तस्मादंतरिक्षंविशांपते ॥
जिज्ञासार्थंतदाभिक्षोर्जैगीषव्यस्यदेवलः ॥ २५ ॥ सोंतरिक्षचरान्सिद्धान्समपश्यत्समाहितान् ॥ जैगीषव्यंचतैःसिद्धैःपूज्यमानमपश्यत ॥ २६ ॥ ततोसितः
सुसंरब्धोव्यवसायीदृढव्रतः ॥ अपश्यद्वैततोयातंजैगीषव्यंसदेवलः ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ भूतार्थंयथाभूतार्थं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ उत्पातब्रह्म

तस्मात्तुपितृलोकंतंव्रजंतंसोन्वपश्यत॥ पितृलोकाच्चतंयातंयाम्यंलोकमपश्यत॥२८॥ तस्मादपिसमुत्पत्यसोमलोकमभिप्लुतं॥ व्रजंतमन्वपश्यत्सजैगीषव्यं
महामुनिं॥ २९॥ लोकान्समुत्पतंतंतुशुभानेकांतयाजिनां ॥ ततोग्निहोत्रिणांलोकांस्ततश्चाप्युत्पपातह ॥ ३० ॥ दर्शंचपौर्णमासंचयेयजंतितपोधनाः॥ ते
भ्यःसददृशेधीमाँल्लोकेभ्यःपशुयाजिनां ॥ ३१ ॥ व्रजंतंलोकममलमपश्यद्देवपूजितं॥ चातुर्मास्यैर्बहुविधैर्यजंतेयेतपोधनाः ॥ ३२ ॥ तेषांस्थानंततोयातंत
थाग्निष्टोमयाजिनां॥ अग्निष्टुतेनचतथायेयजंतितपोधनाः॥ ३३॥ तत्स्थानमनुसंप्राप्तमन्वपश्यतदेवलः ॥ वाजपेयंक्रतुवरंतथाबहुसुवर्णकं ॥ ३४ ॥ आहरं
तिमहाप्राज्ञास्तेषांलोकेष्वपश्यत॥ यजंतेराजसूयेनपुंडरीकेणचैवये॥ ३५॥ तेषांलोकेष्वपश्यच्चजैगीषव्यंसदेवलः॥ अश्वमेधंक्रतुवरंनरमेधंतथैवच॥३६॥
आहरंतिनरश्रेष्ठास्तेषांलोकेष्वपश्यत॥ सर्वमेधंचदुष्प्रापंतथासौत्रामणिंचये॥ ३७॥ तेषांलोकेष्वपश्यच्चजैगीषव्यंसदेवलः॥ द्वादशाहैश्चसत्रैश्चयजंतेविवि
धैर्नृप॥ ३८॥ तेषांलोकेष्वपश्यच्चजैगीषव्यंसदेवलः॥ मैत्रावरुणयोर्लोकानादित्यानांतथैवच॥३९॥ सलोकतामनुप्राप्तमपश्यतततोसितः॥ रुद्राणांचवसू
नांचस्थानंयच्चबृहस्पतेः॥ ४० ॥ तानिसर्वाण्यतीतानिसमपश्यत्ततोसितः॥ आरुह्यचगवांलोकंप्रयातोब्रह्मसत्रिणां॥ ४१ ॥ लोकानपश्यद्गच्छंतंजैगीषव्यं
ततोसितः॥ त्रीँल्लोकानपरान्विप्रमुत्पतंतंस्वतेजसा ॥ ४२ ॥ पतिव्रतानांलोकांश्चव्रजंतंसोन्वपश्यत॥ ततोमुनिवरंभूयोजैगीषव्यमथासितः ॥ ४३ ॥ नान्वप
श्यतलोकस्थमंतर्हितमरिंदम ॥ सोचिंतयन्महाभागोजैगीषव्यस्यदेवलः॥ ४४ ॥ प्रभावंसुव्रतत्वंचसिद्धिंयोगस्यचातुलां ॥ असितोपृच्छततदासिद्धाँल्लोके
पुसत्तमान्॥ ४५॥ प्रयतःप्रांजलिर्भूत्वाधीरस्तान्ब्रह्मसत्रिणः॥ जैगीषव्यंनपश्यामितंशंसध्वंमहौजसं ॥ ४६॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंपरंकौतूहलंहिमे॥ सि
द्धाऊचुः श्रृणुदेवलभूतार्थंशंसतांनोदृढव्रत ॥ ४७॥ जैगीषव्यःसवैलोकंशाश्वतंब्रह्मणोगतः ॥ वैशंपायनउवाच सश्रुत्वावचनंतेषांसिद्धानांब्रह्म
सत्रिणां॥ ४८॥ असितोदेवलस्तूर्णमुत्पपातपपातच ॥ ततःसिद्धास्तऊचुर्हिदेवलंपुनरेवह ॥ ४९ ॥ नदेवलगतिस्तत्रतवगंतुंतपोधन॥ ब्रह्मणःसदनेविप्रजै
गीषव्योयदाप्तवान्॥ ५०॥ वैशंपायनउवाच तेषांतद्वचनंश्रुत्वासिद्धानांदेवलःपुनः॥ आनुपूर्व्येणलोकांस्तान्सर्वानवततारह॥ ५१ ॥ स्वमाश्रमपदंपु
ण्यमाजगामपतत्रिवत्॥ प्रविशन्नेवचापश्यज्जैगीषव्यंसदेवलः॥ ५२॥

लोकंगंतुमितिशेषः पपातचगगनात्॥ ४९॥ ५०॥ ५१॥ ५२॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ संन्यासेकृताबुद्धिर्येनतं ॥ ५६ ॥ सर्वाःक्रियाःउत्सर्गेष्ट्यादयः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ मोक्षंसंन्यासंत्यक्तुंमनोदधे उत्सृष्टानामग्नीनांपुनराधानंकर्तुमैच्छत् ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ जैगीषव्येतत्त्वविदितपोनास्ति पूर्वस्यतपसोदग्धत्वात्क्रियमाणस्यचाश्लेषात् तथाचश्रुतीभवतः तद्यथैषीकतूलमग्नौप्रोतंप्रदूयेतैवंहास्यसर्वेपाप्मानःप्रदूयंते तद्यथापुष्करपलाशेआ

ततोबुद्ध्याव्यगणयद्देवलोधर्मयुक्तया ॥ दृष्ट्वाप्रभावंतपसोजैगीषव्यस्ययोगजं ॥ ५३ ॥ ततोब्रवीन्महात्मानंजैगीषव्यंसदेवलः ॥ विनयावनतोराजन्नुपसर्प्य
महामुनिं ॥ ५४ ॥ मोक्षधर्मंसमास्थातुमिच्छेयंभगवन्नहं ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाउपदेशंचकारसः ॥ ५५ ॥ विधिंचयोगस्यपरंकार्याकार्यस्यशास्त्रतः ॥ संन्यास
कृतबुद्धिंतंततोदृष्ट्वामहातपाः ॥ ५६ ॥ सर्वाश्चास्यक्रियाश्चक्रेविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ संन्यासकृतबुद्धिंतंभूतानिपितृभिःसह ॥ ५७ ॥ ततोदृष्ट्वाप्ररुरुदुःकोस्मा
न्संविभजिष्यति ॥ देवलस्तुवचःश्रुत्वाभूतानांकरुणंतथा ॥ ५८ ॥ दिशोदशव्याहरतांमोक्षंत्यक्तुंमनोदधे ॥ ततस्तुफलमूलानिपवित्राणिचभारत ॥ ५९ ॥ पु
ष्पाण्योषधयश्चैवरोरूयंतिसहस्रशः ॥ पुनर्नोदेवलःक्षुद्रोनूनंछेत्स्यतिदुर्मतिः ॥ ६० ॥ अभयंसर्वभूतेभ्योयोदत्वानावबुध्यते ॥ ततोभूयोव्यगणयत्स्वबुद्ध्या
मुनिसत्तमः ॥ ६१ ॥ मोक्षेगार्हस्थ्यधर्मेवाकिंनुश्रेयस्करंभवेत् ॥ इतिनिश्चित्यमनसादेवलोराजसत्तम ॥ ६२ ॥ त्यक्त्वागार्हस्थ्यधर्मंसमोक्षधर्ममरोचयत् ॥
एवमादीनिसंचिंत्यदेवलोनिश्चयात्ततः ॥ ६३ ॥ प्राप्तवान्परमांसिद्धिंपरंयोगंचभारत ॥ ततोदेवाःसमागम्यबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ६४ ॥ जैगीषव्यंतपश्चास्य
प्रशंसंतितपस्विनः ॥ अथाब्रवीदृषिवरोदेवान्वैनारदस्तथा ॥ ६५ ॥ जैगीषव्येतपोनास्तिविस्मापयतियोसितं ॥ तमेवंवादिनंधीरंप्रत्यूचुस्तेदिवौकसः ॥ ६६ ॥
नैवमित्येवशंसंतोजैगीषव्यंमहामुनिं ॥ नातःपरतरंकिंचित्तुल्यमस्तिप्रभावतः ॥ ६७ ॥ तेजसस्तपसश्चास्ययोगस्यचमहात्मनः ॥ एवंप्रभावोधर्मात्माजैगीष
व्यस्तथासितः ॥ तयोरिदंस्थानवरंतीर्थंचैवमहात्मनोः ॥ ६८ ॥ तत्राप्युपस्पृश्यततोमहात्मादत्वाचवित्तंहलभृद्द्विजेभ्यः ॥ अवाप्यधर्मंपरमार्यकर्माजगामसो
मस्यमहत्सुतीर्थं ॥ ६९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवती० सारस्व० पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायन
उवाच यत्रेजिवानुडुपतीराजसूयेनभारत ॥ तस्मिंस्तीर्थेमहानासीत्संग्रामस्तारकामयः ॥ १ ॥ तत्राप्युपस्पृश्यबलोदत्वादानानिचात्मवान् ॥ सारस्वतस्य
धर्मात्मामुनेस्तीर्थंजगामह ॥ २ ॥ तत्रद्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यांद्विजोत्तमान् ॥ वेदानध्यापयामासपुरासारस्वतोमुनिः ॥ ३ ॥

पोनश्लिष्यंतएवमेवामुष्मिन्पापंकर्मनाश्लिष्यतइति ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ असितःदेवलः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ इतिश० गदा० नै० भारतभा० पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ७ ॥ यत्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

जनमेजयउवाच कथंद्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यांद्विजोत्तमान् ॥ ऋषीनध्यापयामासपुरासारस्वतोमुनिः ॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच आसीत्पूर्वंमहा
राजमुनिर्धीमान्महातपाः ॥ दधीचइतिविख्यातोब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ ५ ॥ तस्यातितपसःशक्रोबिभेतिसततंविभो ॥ नसलोभयितुंशक्यःफलैर्बहुविधैरपि ॥
॥ ६ ॥ प्रलोभनार्थंतस्याथप्राहिणोत्पाकशासनः ॥ दिव्यामप्सरसंपुण्यांदर्शनीयामलंबुषां ॥ ७ ॥ तस्यतर्पयतोदेवान्सरस्वत्यांमहात्मनः ॥ समीपतोमहाराजसो
पातिष्ठतभाविनी ॥ ८ ॥ तांदिव्यवपुषंदृष्ट्वातस्यर्षेर्भावितात्मनः ॥ रेतःस्कन्नंसरस्वत्यांतत्साजग्राहनिम्नगा ॥ ९ ॥ कुक्षौचाप्यदधद्दृष्ट्वातद्रेतःपुरुषर्षभ ॥ सादधा
रचतंगर्भंपुत्रहेतोर्महानदी ॥ १० ॥ सुषुवेचापिसमयेपुत्रंसासरितांवरा ॥ जगामपुत्रमादायतमृषिंप्रतिचप्रभो ॥ ११ ॥ ऋषिसंसदितंदृष्ट्वासानदीमुनिसत्त
मं ॥ ततःप्रोवाचराजेंद्रददतीपुत्रमस्यतं ॥ १२ ॥ ब्रह्मर्षेतवपुत्रोयंत्वद्भक्त्याधारितोमया ॥ दृष्ट्वातेप्सरसंरेतोयत्स्कन्नंप्रागलंबुषां ॥ १३ ॥ तत्कुक्षिणावैब्रह्मर्षेत्व
द्भक्त्याधृतवत्यहं ॥ नविनाशमिदंगच्छेत्त्वत्तेजइतिनिश्चयात् ॥ १४ ॥ प्रतिगृह्णीष्वपुत्रंस्वंमयादत्तमनिंदितं ॥ इत्युक्तःप्रतिजग्राहप्रीतिंचावापपुष्कलां ॥ १५ ॥
स्वसुतंचाप्यजिघ्रत्तंमूर्ध्निप्रेम्णाद्विजोत्तमः ॥ परिष्वज्यचिरंकालंतदाभरतसत्तम ॥ १६ ॥ सरस्वत्यैवरंप्रादात्प्रीयमाणोमहामुनिः ॥ विश्वेदेवाःसपितरोगंध
र्वाप्सरसांगणाः ॥ १७ ॥ तृप्तिंयास्यंतिसुभगेतर्प्यमाणास्तवांभसा ॥ इत्युक्त्वासतुतुष्टावववचोभिर्वैमहानदीं ॥ १८ ॥ प्रीतःपरमहृष्टात्मायथावच्छृणुपार्थिव ॥
प्रसुतासिमहाभागेसरसोब्रह्मणःपुरा ॥ १९ ॥ जानंतित्वांसरिच्छ्रेष्ठेमुनयःसंशितव्रताः ॥ ममप्रियकरीचापिसततंप्रियदर्शने ॥ २० ॥ तस्मात्सारस्वतःपुत्रो
महांस्तेवरवर्णिनि ॥ तवैवनाम्नाप्रथितःपुत्रस्तेलोकभावनः ॥ २१ ॥ सारस्वतइतिख्यातोभविष्यतिमहातपाः ॥ एषद्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यांद्विजर्षभान् ॥ २२ ॥
सारस्वतोमहाभागेवेदानध्यापयिष्यति ॥ पुण्याभ्यश्चसरिद्भ्यस्त्वंसदापुण्यतमाशुभे ॥ २३ ॥ भविष्यसिमहाभागेमत्प्रसादात्सरस्वति ॥ एवंसासंस्तुतानेनवरंल
ब्ध्वामहानदी ॥ २४ ॥ पुत्रमादायमुदिताजगामभरतर्षभ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुविरोधेदेवदानवैः ॥ २५ ॥ शक्रःप्रहरणान्वेषीलोकांस्त्रीन्विचचारह ॥ नचोप
लेभेभगवान्शक्रःप्रहरणंतदा ॥ २६ ॥ यद्वैतेषांभवेद्योग्यंवधायविबुधद्विषां ॥ ततोब्रवीत्सुरान्शक्रोनमेशक्यामहासुराः ॥ २७ ॥ ऋतेऽस्थिभिर्दधीचस्यनिहं
तुंत्रिदशद्विषः ॥ तस्माद्गत्वाऋषिश्रेष्ठोयाच्यतांसुरसत्तमाः ॥ २८ ॥ दधीचास्थीनिदेहीतितैर्वधिष्यामहेरिपून् ॥ सचतैर्याचितोस्थीनियत्नाद्दर्षिवरस्तदा ॥ २९ ॥

॥३०॥३१॥ परमर्षिणादधीचिना सदेहस्तपसासंभृतः ॥३२॥३३॥ अस्यमुनेः ॥३४॥ तेनतदस्थिजेनवज्रेण ॥३५॥ नवतीर्नवदशाधिकां अष्टशतीं ॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥

प्राणत्यागंकुरुश्रेष्ठचकारैवाविचारयन्॥ सलोकानक्षयान्प्रापदेवप्रियकरस्तदा॥ ३० ॥ तस्यास्थिभिरथोशक्रःसंप्रहृष्टमनास्तदा॥ कारयामासदिव्यानि नानाप्रहरणानिच॥ ३१ ॥ गदावज्राणिचक्राणिगुरून्दंडांश्चपुष्कलान्॥ सहितीव्रेणतपसासंभृतःपरमर्षिणा ॥ ३२ ॥ प्रजापतिसुतेनाथभृगुणालोकभावनः॥ अतिकायःसतेजस्वीलोकसारोविनिर्मितः॥ ३३ ॥ जज्ञेशैलगुरुःप्रांशुर्महिम्नाप्रथितःप्रभुः॥ नित्यमुद्विजतेचास्यतेजसःपाकशासनः॥ ३४ ॥ तेनवज्रेणभगवान्मंत्रयुक्तेनभारत॥ भृशंक्रोधविसृष्टेनब्रह्मतेजोद्भवेनच॥३५॥ दैत्यदानववीराणांजघाननवतीर्नव॥ अथकालेव्यतिक्रांतेमहत्यतिभयंकरे॥३६॥ अनावृष्टिरनुप्राप्ताराजन्द्वादशवार्षिकी॥ तस्यांद्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यांमहर्षयः॥३७॥ वृत्त्यर्थंप्राद्रवन्राजन्क्षुधार्ताःसर्वतोदिशं॥ दिग्भ्यस्तान्प्रद्रुतान्दृष्ट्वामुनिःसारस्वतस्तदा॥३८॥ गमनायमतिंचक्रेतंप्रोवाचसरस्वती॥ नगंतव्यमितःपुत्रतवाहारमहंसदा॥३९॥दास्यामिमत्स्यप्रवरानुष्यतामिहभारत॥ इत्युक्तस्तर्पयामाससपितॄन्देवतास्तथा॥ ४० ॥ आहारमकरोन्नित्यंप्राणान्वेदांश्चधारयन्॥ अथतस्यामनावृष्ट्यामतीतायांमहर्षयः॥ ४१ ॥ अन्योन्यंपरिपप्रच्छुःपुनःस्वाध्यायकारणात्॥ तेषांक्षुधापरीतानांनष्टावेदाभिधावतां॥ ४२॥ सर्वेषामेवराजेंद्रनकश्चित्प्रतिभानवान्॥ अथकश्चिदृषिस्तेषांसारस्वतमुपेयिवान्॥ ४३ ॥कुर्वाणंसंशितात्मानंस्वाध्यायमृषिसत्तमं ॥ सगत्वाचष्टतेभ्यश्चसारस्वतमतिप्रभं॥ ४४॥ स्वाध्यायममरप्रख्यंकुर्वाणंविजनेवने ॥ ततःसर्वेसमाजग्मुस्तत्रराजन्महर्षयः॥ ४५॥ सारस्वतंमुनिश्रेष्ठमिदमूचुःसमागताः॥ अस्मानध्यापयस्वेतितानुवाचततोमुनिः॥ ४६ ॥ शिष्यत्वमुपगच्छध्वंविधिवद्विमेत्युत॥ तत्राब्रुवन्मुनिगणाबालस्त्वमसिपुत्रक॥ ४७॥ सतानाहनमेधर्मोनश्येदितिपुनर्मुनीन्॥ योह्यधर्मेणवैब्रूयाद्गृह्णीयाद्योप्यधर्मतः ॥ ४८ ॥ हीयेतांतावुभौक्षिप्रंस्यातांवावैरिणावुभौ॥ नहायनैर्नपलितैर्नवित्तेननबंधुभिः॥ ४९॥ ऋषयश्चक्रिरेधर्मंयोनूचानःसनोमहान्॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यमुनयस्तेविधानतः॥ ५० ॥ तस्माद्वेदाननुप्राप्यपुनर्धर्मंप्रचक्रिरे॥ षष्टिर्मुनिसहस्राणिशिष्यत्वंप्रतिपेदिरे ॥ ५१ ॥ सारस्वतस्यविप्रर्षेर्वेदस्वाध्यायकारणात्॥ मुष्टिंमुष्टिंततःसर्वेदर्भाणांतेह्युपाहरन्॥ तस्यासनार्थंविप्रर्षेर्बालस्यापिवशेस्थिताः॥ ५२ ॥

॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥

॥ ५३ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥१॥ ॥१॥ कथमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

तत्रापिदत्त्वावसुरौहिणेयोमहाबलः केशवपूर्वजोथ ॥ जगामतीर्थंमुदितःक्रमेणख्यातंमहद्वृद्धकन्यास्मयत्र ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवती० सारस्व० एकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ जनमेजयउवाच कथंकुमारीभगवन्तपोयुक्ताह्यभूत्पुरा ॥ किमर्थंचतपस्तेपेकोवास्यानियमोभवत् ॥ १ ॥ सुदुष्करमिदंब्रह्मंस्त्वत्तःश्रुतमनुत्तमं ॥ आख्याहितत्त्वमखिलंयथातपसिसास्थिता ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच ऋषिरासीन्महावीर्यःकुणिर्गर्गोमहायशाः ॥ सतप्त्वाविपुलंराजंस्तपोवैतपतांवरः ॥ ३ ॥ मनसाथसुतांसुभ्रूंसमुत्पादितवान्विभुः ॥ तांचदृष्ट्वामुनिःप्रीतःकुणिर्गर्गोमहायशाः ॥ ४ ॥ जगामत्रिदिवंराजन्संत्यज्येहकलेवरं ॥ सुभ्रूःसाप्यथकल्याणीपुंडरीकनिभेक्षणा ॥ ५ ॥ महतातपसोग्रेणकृत्वाश्रममनिंदिता ॥ उपवासैःपूजयंतीपितॄन्देवांश्चसापुरा ॥ ६ ॥ तस्यास्तुतपसोग्रेणमहान्कालोत्यगान्नृप ॥ सापित्रादीयमानापितत्रनैच्छदनिंदिता ॥ ७ ॥ आत्मनःसदृशंसातुभर्तारंनान्वपश्यत ॥ ततःसातपसोग्रेणपीडयित्वात्मनस्तनुं ॥ ८ ॥ पितृदेवार्चनरताबभूवविजनेवने ॥ सात्मानंमन्यमानापिकृतकृत्यंश्रमान्विता ॥ ९ ॥ वार्धकेनचराजेंद्रतपसाचैवकर्शिता ॥ सानाशकद्यदागंतुंपदात्पदमपिस्वयं ॥ १० ॥ चकारगमनेबुद्धिंपरलोकायवैतदा ॥ मोक्तुकामांतुतांदृष्ट्वाशरीरंनारदोब्रवीत् ॥ ११ ॥ असंस्कृतायाःकन्यायाःकुतोलोकास्तवानघे ॥ एवंतुश्रुतमस्माभिर्देवलोकेमहाव्रते ॥ १२ ॥ तपःपरमकंप्राप्तंनतुलोकास्त्वयाजिताः ॥ तन्नारदवचःश्रुत्वासाब्रवीदृषिसंसदि ॥ १३ ॥ तपसोर्धंप्रयच्छामिपाणिग्राहस्यसत्तम ॥ इत्युक्तेचास्याजग्राहपाणिंगालवसंभवः ॥ १४ ॥ ऋषिःप्राक्शृंगवान्नामसमयंचेममब्रवीत् ॥ समयेनतवाद्याहंपाणिंस्प्रक्ष्यामिशोभने ॥ १५ ॥ यद्येकरात्रंवस्तव्यंत्वयासहमयेतिह ॥ तथेतिसाप्रतिश्रुत्यतस्मैपाणिंददौतदा ॥ १६ ॥ यथादृष्टेनविधिनाहुत्वाचाग्निंविधानतः ॥ चक्रेचपाणिग्रहणंतस्योद्वाहंचगालविः ॥ १७ ॥ साराात्रावभवद्राजंस्तरुणीवरवर्णिनी ॥ दिव्याभरणवस्त्राचदिव्यगंधानुलेपना ॥ १८ ॥ तांदृष्ट्वागालविःप्रीतोदीपयंतीमिवश्रिया ॥ उवासचक्षपामेकांप्रभातेसाब्रवीच्चतं ॥ १९ ॥ यस्त्वयासमयोविप्रकृतोमेतपतांवर ॥ तेनोषितास्मिभद्रंतेस्वस्तितेस्तुव्रजाम्यहं ॥ २० ॥ सानिर्गताब्रवीद्भूयोयोस्मिंस्तीर्थेसमाहितः ॥ वसतेरजनीमेकांतर्पयित्वादिवौकसः ॥ २१ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

चत्वारिंशतमष्टौचेति प्रतिवेदंद्वादशवर्षाणी तिवेदचतुष्टयाध्ययनायाष्टाचत्वारिंशद्वर्षाणि ततोद्वौवत्सरौ स्नातकेनगुरोरानृण्यार्थंसेवाकार्या ततोष्टवार्षिकींकन्यांपरिणीयतस्यायौवनावध्यष्टवर्षाणीतिअष्टपंचाश

चत्वारिंशतमष्टौचद्वौचाष्टौसम्यगाचरेत् ॥ योब्रह्मचर्यंवर्षाणिफलंतस्यलभेतसः ॥ २२ ॥ एवमुक्काततःसाध्वीदेहंत्यक्त्वादिवंगता ॥ ऋषिरप्यभवद्दीनस्तस्या
रूपंविचिंतयन् ॥ २३ ॥ समयेनतपोर्धंचकृच्छ्रात्प्रतिगृहीतवान् ॥ साधयित्वातदात्मानंतस्याःसगतिमन्वियात् ॥ २४ ॥ दुःखितोभरतश्रेष्ठतस्यारूपबलात्कृ
तः ॥ एतत्तेवृद्धकन्यायाव्याख्यातंचरितंमहत् ॥ २५ ॥ तथैवब्रह्मचर्यंचस्वर्गस्यचगतिःशुभा ॥ तत्रस्थश्चापिशुश्रावहतंशल्यंहलायुधः ॥ २६ ॥ तत्रापिदत्वादा
नानिद्विजातिभ्यःपरंतपः ॥ शुश्रावशल्यंसंग्रामेनिहतंपांडवैस्तदा ॥ २७ ॥ समंतपंचकद्वारात्ततोनिष्क्रम्यमाधवः ॥ पप्रच्छर्षिगणान्रामःकुरुक्षेत्रस्ययत्फलं
॥ २८ ॥ तेपृष्टायदुसिंहेनकुरुक्षेत्रफलंविभो ॥ समाचख्युर्महात्मानस्तस्मैसर्वंयथातथं ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यप० गदाप० बलदेवतीर्थ० सारस्वतो०
द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥७॥ ऋषयऊचुः प्रजापतेरुत्तरवेदिरुच्यतेसनातनंरामसमंतपंचकं ॥ समीजिरेयत्रपुरादिवौकसोवरेणसत्रेणम
हावरप्रदाः ॥ १ ॥ पुराचराजर्षिवरेणधीमताबहूनिवर्षाण्यमितेनतेजसा ॥ प्रकृष्टमेतत्कुरुणामहात्मनाततःकुरुक्षेत्रमितीहपप्रथे ॥ २ ॥ रामउवाच किम
र्थंकुरुणाकृष्टंक्षेत्रमेतन्महात्मना ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंकथ्यमानंतपोधनाः ॥ ३ ॥ ऋषयऊचुः पुराकिलकुरुंरामकर्षंतंसततोत्थितं ॥ अभ्येत्यशक्रस्त्रि
दिवात्पर्यपृच्छतकारणं ॥ ४ ॥ इंद्रउवाच किमिदंवर्ततेराजन्प्रयत्नेनपरेणच ॥ राजर्षेकिमभिप्रेत्ययेनेयंकृष्यतेक्षितिः ॥ ५ ॥ कुरुरुवाच इहयेपु
रुषाःक्षेत्रेमरिष्यंतिशतक्रतो ॥ तेगमिष्यंतिसुकृताँल्लोकान्पापविवर्जितान् ॥ ६ ॥ अवहस्यततःशक्रोजगामत्रिदिवंपुनः ॥ राजर्षिरप्यनिर्विण्णःकर्षत्येववसुं
धरां ॥ ७ ॥ आगम्यागम्यचैवैनंभूयोभूयोवहस्यच ॥ शतक्रतुरनिर्विण्णंपृष्ट्वापृष्ट्वाजगामह ॥ ८ ॥ यदातुतपसोग्रेणचकर्षवसुधांनृपः ॥ ततःशक्रोब्रवीद्देवा
न्राजर्षेर्यच्चिकीर्षितं ॥ ९ ॥ एतच्छ्रुत्वाब्रुवन्देवाःसहस्राक्षमिदंवचः ॥ वरेणच्छंदयतांशक्रराजर्षिर्यदिशक्यते ॥ १० ॥ यदित्यत्रप्रमीतावैस्वर्गंगच्छंतिमानवाः ॥
अस्माननिष्ट्वाक्रतुभिर्भागोनोनभविष्यति ॥ ११ ॥ आगम्यचततःशक्रस्तदाराजर्षिमब्रवीत् ॥ अलंखेदेनभवतःक्रियतांवचनंमम ॥ १२ ॥ मानवायेनिराहारा
देहंत्यक्ष्यंत्यतंद्रिताः ॥ युधिवानिहताःसम्यगपितिर्यग्गतानृप ॥ १३ ॥ तेस्वर्गभाजोराजेंद्रभविष्यंतिमहामते ॥ तथास्त्वितिततोराजाकुरुःशक्रमुवाचह ॥ १४ ॥

वर्षाणिब्रह्मचर्यंसर्वस्येष्टं ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इ० श० ग० नै० भा० द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥७॥ प्रजापतेरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ब्रह्मणःक्षयंनिवासं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३॥२४॥ सारस्वतानांतीर्थानांवर्णनंकुरुक्षेत्रमहात्म्यज्ञापनार्थं तदपितत्रमृतानामन्येषामपिस्वर्गतिप्रदंकिमुतक्षत्रध

ततस्तमभ्यनुज्ञाप्यप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ जगामत्रिदिवंभूयःक्षिप्रंबलनिषूदनः ॥ १५॥ एवमेतद्यदुश्रेष्ठकुरुक्षेत्रंराजर्षिणापुरा ॥ शक्रेणचाभ्यनुज्ञातंब्रह्माद्यैश्चसुरै
स्तथा ॥ १६॥ नातःपरतरंपुण्यंभूमेःस्थानंभविष्यति ॥ इहतप्स्यंतियेकेचित्तपःपरमकंनराः॥ १७॥ देहत्यागेनतेसर्वेयास्यंतिब्रह्मणःक्षयं ॥ येपुनःपुण्यभाजोवै
दानंदास्यंतिमानवाः ॥ १८ ॥ तेषांसहस्रगुणितंभविष्यत्यचिरेणवै ॥ येचेहनित्यंमनुजानिवत्स्यंतिशुभैषिणः ॥ १९ ॥ यमस्यविषयंतेतुनद्रक्ष्यंतिकदाचन ॥
यक्ष्यंतियेचक्रतुभिर्महद्भिर्मनुजेश्वराः ॥ २० ॥ तेषांत्रिविष्टपेवासोयावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ अपिचात्रस्वयंशक्रोजगौगाथांसुराधिपः ॥ २१ ॥ कुरुक्षेत्रनिबद्धांवै
तांश्टणुष्वहलायुध ॥ पांसवोपिकुरुक्षेत्राद्वायुनासमुदीरिताः ॥ अपिदुष्कृतकर्माणंनयंतिपरमांगतिं ॥ २२ ॥ सुरर्षभाब्राह्मणसत्तमाश्चतथानृगाद्यानरदेवमु
ख्याः ॥ इष्ट्वामहार्हैःक्रतुभिर्नृसिंहसंत्यज्यदेहान्सुगतिंप्रपन्नाः ॥ २३ ॥ तरंतुकारंतुकयोर्यदंतरंरामन्हदानांचमचक्रुकस्यच ॥ एतत्कुरुक्षेत्रसमंतपंचकंप्रजाप
तेरुत्तरवेदिरुच्यते ॥ २४ ॥ शिवंमहापुण्यमिदंदिवौकसांसुसंमतंसर्वगुणैःसमन्वितं ॥ अतश्चसर्वेनिहतानृपारणेयास्यंतिपुण्यांगतिमक्षयांसदा ॥ २५ ॥ इत्यु
वाचस्वयंशक्रःसहब्रह्मादिभिस्तदा ॥ तच्चानुमोदितंसर्वंब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥ २६ ॥ इतिश्रीम० शल्यपर्वांतर्गतग० बलदेवती० सारस्व० कुरुक्षेत्रकथनेत्रि
पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच कुरुक्षेत्रंततोदृष्ट्वादत्वादायांश्चसात्वतः ॥ आश्रमंसुमहद्दिव्यमगमज्जनमेजय ॥ १ ॥
मधूकाम्रवणोपेतंप्लक्षन्यग्रोधसंकुलं ॥ चिरबिल्वयुतंपुण्यंपनसार्जुनसंकुलं ॥ २ ॥ तंदृष्ट्वायादवश्रेष्ठःप्रवरंपुण्यलक्षणं ॥ पप्रच्छतानृषीन्सर्वान्कस्याश्रमवरस्त्व
यं ॥ ३ ॥ तेतुसर्वेमहात्मानमूचूराजन्हलायुधं ॥ श्टणुविस्तरशोरामयस्यायंपूर्वमाश्रमः ॥ ४ ॥ अत्रविष्णुःपुरादेवस्तप्तवांस्तपउत्तमं ॥ अत्रास्यविधिवद्यज्ञाः
सर्वेवृत्ताःसनातनाः ॥ ५ ॥ अत्रैवब्राह्मणीसिद्धाकौमारब्रह्मचारिणी ॥ योगयुक्तादिवंयातातपःसिद्धातपस्विनी ॥ ६ ॥ बभूवश्रीमतीराजन्शांडिल्यस्यमहा
त्मनः ॥ सुताधृतव्रतासाध्वीनियताब्रह्मचारिणी ॥ ७ ॥ सातुतप्त्वातपोघोरंदुश्चरंस्त्रीजनेनह ॥ गतास्वर्गंमहाभागादेवब्राह्मणपूजिता ॥ ८ ॥ श्रुत्वाऋषीणांवच
नमाश्रमंतंजगामह ॥ ऋषींस्तानभिवाद्याथपार्श्वेहिमवतोच्युतः ॥ ९ ॥ संध्याकार्याणिसर्वाणिनिर्वर्त्यारुरुहेचलं ॥ नातिदूरंततोगत्वानगंतालध्वजोबली ॥ १० ॥

र्येणमृतानामित्येतदर्थंतदेवोपसंहरन्दर्शयति अतश्चेति ॥ २५ ॥ २६ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणि नै० भा० त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ कुरुक्षेत्रमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

पुण्यंतीर्थवरंदृष्ट्वाविस्मयंपरमंगतः॥ प्रभावंचसरस्वत्याःप्लक्षप्रस्रवणंबलः ॥ ११ ॥ संप्राप्तःकारपवनंप्रवरंतीर्थमुत्तमं ॥ हलायुधस्तत्रचापिदत्वादानंमहा
बलः॥ १२ ॥ आप्लुतःसलिलेपुण्येसुशीतेविमलेशुचौ॥ संतर्पयामासपितॄन्देवांश्चरणदुर्मदः ॥ १३ ॥ तत्रोष्यैकांतुरजनींयतिभिर्ब्राह्मणैःसह॥ मित्रावरुण
योःपुण्यंजगामाश्रममच्युतः॥ १४ ॥ इंद्रोग्निरर्यमाचैवयत्रप्राक्प्रीतिमाप्नुवन्॥ तंदेशंकारपवनाद्यमुनायांजगामह॥ १५॥ स्नात्वातत्रचधर्मात्मापरांप्रीति
मवाप्यच॥ ऋषिभिश्चैवसिद्धैश्चसहितोवैमहाबलः॥ १६ ॥ उपविष्टःकथाःशुभ्राःशुश्रावयदुपुंगवः॥ तथातुतिष्ठतांतेषांनारदोभगवानृषिः॥ १७॥ आजगा
माथतंदेशंयत्ररामोव्यवस्थितः॥ जटामंडलसंवीतःस्वर्णचीरोमहातपाः॥ १८॥ हेमदंडधरोराजन्कमंडलुधरस्तथा॥ कच्छपींसुखशब्दांतांगृह्यवीणांमनोर
मां॥ १९॥नृत्येगीतेचकुशलोदेवब्राह्मणपूजितः॥प्रकर्ताकलहानांचनित्यंचकलहप्रियः॥ २०॥तंदेशमगमद्यत्रश्रीमान्रामोव्यवस्थितः॥प्रत्युत्थायचतंसम्य
क्पूजयित्वायतव्रतं॥ २१ ॥ देवर्षिंपर्यपृच्छत्सयथावृत्तंकुरून्प्रति॥ ततोस्याकथयद्राजन्नारदःसर्वधर्मवित्॥ २२ ॥ सर्वमेतद्यथावृत्तमतीवकुरुसंक्षयं॥ त
तोब्रवीद्रौहिणेयोनारदंदीनयागिरा॥ २३ ॥ किमवस्थंतुतत्क्षत्रंयेतुतत्राभवन्नृपाः॥ श्रुतमेतन्मयापूर्वंसर्वमेवतपोधन ॥ २४ ॥ विस्तरश्रवणेजातंकौतूहल
मतीवमे॥ नारदउवाच पूर्वमेवहतोभीष्मोद्रोणःसिंधुपतिस्तथा॥ २५ ॥ हतोवैकर्तनःकर्णःपुत्राश्चास्यमहारथाः॥ भूरिश्रवारौहिणेयमद्रराजश्चवीर्य
वान्॥ २६ ॥ एतेचान्येचबहवस्तत्रतत्रमहाबलाः॥ प्रियान्प्राणान्परित्यज्यजयार्थंकौरवस्यवै॥ २७॥ राजानोराजपुत्राश्चसमरेष्वनिवर्तिनः॥ अहतांस्तुमहा
बाहोशृणुमेतत्रमाधव॥ २८ ॥ धार्तराष्ट्रबलेशेषास्त्रयःसमितिमर्दनाः॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रोणपुत्रश्चवीर्यवान्॥ २९ ॥ तेपिवैविद्रुतारामदिशोदशभयात्त
दा॥ दुर्योधनोहतेशल्येविद्रुतेषुकृपादिषु॥ ३० ॥ ह्रदंद्वैपायनंनामविवेशभृशदुःखितः॥ शयानंधार्तराष्ट्रंतुसलिलेस्तंभितेतदा॥ ३१ ॥ पांडवाःसहकृष्णेनवा
ग्भिरुग्राभिरार्दयन्॥ सतुद्यमानोबलवान्वाग्भीरामसमंततः॥ ३२॥ उत्थितःस्वह्रदाद्वीरःप्रगृह्यमहतींगदां॥ सचाप्युपगतोयोद्धुंभीमेनसहसांप्रतं॥ ३३ ॥ भ
विष्यतितयोरद्ययुद्धंरामसुदारुणं॥ यदिकौतूहलंतेस्तिव्रजमाधवमाचिरं॥ ३४ ॥ पश्ययुद्धंमहाघोरंशिष्ययोर्यदिमन्यसे॥ वैशंपायनउवाच. नारदस्य
वचःश्रुत्वातानभ्यर्च्यद्विजर्षभान्॥ ३५ ॥ सर्वान्विसर्जयामासयेतेनाभ्यागताःसह॥ गम्यतांद्वारकांचेतिसोन्वशादनुयायिनः ॥ ३६॥

सोवतीर्याचलश्रेष्ठात्प्लक्षप्रस्रवणाच्छुभात् ॥ ततःप्रीतमनारामःश्रुत्वातीर्थफलंमहत् ॥ विप्राणांसन्निधौश्लोकमगायदिममच्युतः॥३७॥ सरस्वतीवाससमा
कुतोरतिःसरस्वतीवाससमाःकुतोगुणाः ॥सरस्वतींप्राप्यदिवंगताजनाःसदास्मरिष्यंतिनदींसरस्वतीं ॥ ३८॥ सरस्वतीसर्वनदीषुपुण्यासरस्वतीलोकशुभा
वहासदा ॥ सरस्वतींप्राप्यजनाःसुदुष्कृतंसदानशोचंतिपरत्रचेहच ॥ ३९ ॥ ततोमुहुर्मुहुःप्रीत्याप्रेक्षमाणःसरस्वतीं ॥ हयैर्युक्तंरथंशुभ्रमातिष्ठतपरंतपः ॥
॥४०॥सशीघ्रगामिनातेनरथेनयदुपुंगवः॥दिदृक्षुरभिसंप्राप्तःशिष्ययुद्धमुपस्थितं॥४१॥इतिश्रीमहाभारतेशल्यप० गदापर्वणिवलदेवतीर्थयात्रायांसारस्व
तोपाख्यानेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५४॥ ॥७॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच एवंतदभवद्युद्धंतुमुलंजनमेजय ॥ यत्रदुःखान्वितोराजाधृ
तराष्ट्रोब्रवीदिदं॥ १॥ धृतराष्ट्रउवाच रामंसनिहितंदृष्ट्वागदायुद्धउपस्थिते॥ममपुत्रःकथंभीमंप्रत्ययुध्यतसंजय॥२॥ संजयउवाच रामसान्नि
ध्यमासाद्यपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ युद्धकामोमहाबाहुःसमहृष्यतवीर्यवान्॥ ३ ॥ दृष्ट्वालांगलिनंराजाप्रत्युत्थायचभारत॥ प्रीत्यापरमयायुक्तःसमभ्यर्च्ययथा
विधि॥ ४ ॥ आसनंचददौतस्मैपर्यपृच्छदनामयं॥ ततोयुधिष्ठिरंरामोवाक्यमेतदुवाचह॥ ५॥ मधुरंधर्मसंयुक्तंशूराणांहितमेवच ॥ मयाश्रुतंकथयतामृषी
णांराजसत्तम॥६॥ कुरुक्षेत्रंपरंपुण्यंपावनंस्वर्ग्यमेवच॥ दैवतैर्ऋषिभिर्जुष्टंब्राह्मणैश्चमहात्मभिः॥७॥ तत्रवैयोत्स्यमानायेदेहंत्यक्ष्यंतिमानवाः॥ तेषांस्वर्गेध्रु
वोवासःशक्रेणसहमारिष॥ ८॥ तस्मात्समंतपंचकमितोयामद्रुतंनृप॥ प्रथितोत्तरवेदीसादेवलोकेप्रजापतेः॥९॥ तस्मिन्महापुण्यतमेत्रैलोक्यस्यसनातने॥
संग्रामेनिधनंप्राप्यध्रुवंस्वर्गेभविष्यति॥ १०॥ तथेत्युक्त्वामहाराजकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ समंतपंचकंवीरःप्रायादभिमुखःप्रभुः॥ ११ ॥ ततोदुर्योधनोराजा
प्रगृह्यमहतींगदां॥ पद्भ्याममर्षीद्युतिमानगच्छत्पांडवैःसह॥ १२ ॥ तथायांतंगदाहस्तंवर्मणाचापिदंशितं॥ अंतरिक्षचरादेवाःसाधुसाध्वित्यपूजयन्॥१३॥
वातिकाश्चारणायेतुदृष्ट्वातेहर्षमागताः ॥ सपांडवैःपरिवृतःकुरुराजस्तवात्मजः ॥ १४॥ मत्तस्येवगजेंद्रस्यगतिमास्थायसोव्रजत्॥ ततःशंखनिनादेनभेरी
णांचमहास्वनैः॥ १५॥ सिंहनादैश्चशूराणांदिशःसर्वाःप्रपूरिताः॥ ततस्तेतुकुरुक्षेत्रंप्राप्तानरवरोत्तमाः॥१६॥

प्रतीच्यभिमुखमित्यत्रप्रतीयेतिपाठेप्रतिगत्यअन्योन्याभिमुखंप्रातिभव्येनप्राप्येत्यर्थः स्वयनंसुगतिदं ॥ १७॥ अनिरिणेअनूषरे अनिघृणेइतिपाठेनिहीनयाघृणयाकथमहंभ्रातरंवधिष्यामिइत्येवंरूपयाकरुण

प्रतीच्यभिमुखंदेशंयथोद्दिष्टंसुतेनते ॥ दक्षिणेनसरस्वत्याःस्वयनंतीर्थमुत्तमं ॥ १७॥ तस्मिन्देशेत्वनिरिणेतेतुयुद्धमरोचयन् ॥ ततोभीमोमहाकोटिंगदांगृह्या
थवर्मभृत् ॥ १८ ॥ बिभ्रद्रूपंमहाराजसदृशंहिगरुत्मतः ॥ अवबद्धशिरस्त्राणःसंख्येकांचनवर्मभृत् ॥ १९ ॥ रराजराजन्पुत्रस्तेकांचनःशैलराडिव ॥ वर्मभ्यांसं
यतौवीरौभीमदुर्योधनावुभौ ॥ २० ॥ संयुगेचप्रकाशेतेसंरब्धाविवकुंजरौ ॥ रणमंडलमध्यस्थौभ्रातरौतौनरर्षभौ ॥ २१ ॥ अशोभेतांमहाराजचंद्रसूर्यावि
वोदितौ ॥ तावन्योन्यंनिरीक्षेतांक्रुद्धाविवमहाद्विपौ ॥ २२ ॥ दहंतौलोचनैराजन्परस्परवधैषिणौ ॥ संप्रहृष्टमनाराजन्गदामादायकौरवः ॥ २३ ॥ सृक्किणीसं
लिहन्राजन्क्रोधरक्तेक्षणःश्वसन् ॥ ततोदुर्योधनोराजन्गदामादायवीर्यवान् ॥ २४ ॥ भीमसेनमभिप्रेक्ष्यगजोगजमिवाह्वयत् ॥ अद्रिसारमयींभीमस्तथै
वादायवीर्यवान् ॥ २५ ॥ आह्वयामासनृपतिंसिंहःसिंहंयथावने ॥ तावुद्यतगदापाणीदुर्योधनवृकोदरौ ॥ २६ ॥ संयुगेचप्रकाशेतांगिरीसशिखराविव ॥ ता
वुभौसमतिक्रुद्धावुभौभीमपराक्रमौ ॥ २७॥ उभौशिष्यौगदायुद्धेरौहिणेयस्यधीमतः ॥ उभौसदृशकर्माणौमयवासवयोरिव ॥ २८॥ तथासदृशकर्माणौवरु
णस्यमहाबलौ ॥ वासुदेवस्यरामस्यतथावैश्रवणस्यच ॥ २९ ॥ सदृशौतौमहाराजमधुकैटभयोर्युधि ॥ उभौसदृशकर्माणौतथासुंदोपसुंदयोः ॥ ३० ॥ रामरा
वणयोश्चैववालिसुग्रीवयोस्तथा ॥ तथैवकालस्यसमौमृत्योश्चैवपरंतपौ ॥ ३१॥ अन्योन्यमभिधावंतौमत्ताविवमहाद्विपौ ॥ वासितासंगमेदृप्तौशरदीवमदो
त्कटौ ॥ ३२ ॥ उभौक्रोधविषंदीप्तंवमंतावुरगाविव ॥ अन्योन्यमभिसंरब्धौप्रेक्षमाणावरिंदमौ ॥ ३३ ॥ उभौभरतशार्दूलौविक्रमेणसमन्वितौ ॥ सिंहाविवदु
राधर्षौगदायुद्धविशारदौ ॥ ३४ ॥ नखदंष्ट्रायुधौवीरौव्याघ्राविवदुरुत्सहौ ॥ प्रजासंहरणेक्षुब्धौसमुद्राविवदुस्तरौ ॥ ३५ ॥ लोहितांगाविवक्रुद्धौप्रतपंतौमहा
रथौ ॥ पूर्वपश्चिमजौमेघौप्रेक्षमाणावरिंदमौ ॥३६॥ गर्जमानौसुविषमंक्षरंतौप्रावृषीवहि ॥ रश्मियुक्तौमहात्मानौदीप्तिमंतौमहाबलौ॥३७॥ ददृशातेकुरुश्रे
ष्ठौकालसूर्याविवोदितौ॥व्याघ्राविवसुसंरब्धौगर्जंताविवतोयदौ॥३८॥जहृषातेमहाबाहूसिंहकेसरिणाविव॥गजाविवसुसंरब्धौज्वलिताविवपावकौ॥३९॥

यारहिते अतएवसमरेनिष्ठुरत्वंप्रशस्यतेस्वर्गहेतुत्वात् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ वासितासंगमेएककरिणीसंगमार्थेदृप्तौ
मोहितौ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ लोहितांगौद्वौकुजाविवेत्यभूतोपमा ॥३६॥३७॥३८॥ जहृषातेहर्षंप्रापतुः ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ शौटीर्यसंमतंगर्वयुक्तं ॥ ४४ ॥ ४५॥ ४६ ॥ ४७॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचपंचाशत्तमोऽ

ददृशातेमहात्मानौसशृंगाविवपर्वतौ॥रोषात्प्रस्फुरमाणोष्ठौनिरीक्षंतौपरस्परं॥ ४० ॥तौसमेतौमहात्मानौगदाहस्तौनरोत्तमौ॥ उभौपरमसंहृष्टावुभौपरम
संमतौ॥४१॥सदश्वाविवहेषंतौबृंहंताविवकुंजरौ॥वृषभाविवगर्जंतौदुर्योधनवृकोदरौ॥४२॥दैत्याविवबलोन्मत्तौरेजतुस्तौनरोत्तमौ॥ ततोदुर्योधनोराज
न्निदमाहयुधिष्ठिरं॥४३॥भ्रातृभिःसहितंचैवकृष्णेनचमहात्मना॥रामेणामितवीर्येणवाक्यंशौटीर्यसम्मतं॥४४॥केकयैःसृंजयैर्दृप्तंपंचालैश्चमहात्मभिः॥
इदंव्यवसितंयुद्धंममभीमस्यचोभयोः॥ ४५॥ उपोपविष्टाःपश्यध्वंसहितैर्नृपपुंगवैः॥श्रुत्वादुर्योधनवचःप्रत्यपद्यंततत्तथा॥ ४६ ॥ ततःसमुपविष्टंतत्सुमहद्रा
जमंडलं॥ विराजमानंददृशेदिवीवादित्यमंडलं॥ ४७॥तेषांमध्येमहाबाहुःश्रीमान्केशवपूर्वजः॥ उपविष्टोमहाराजपूज्यमानःसमंततः॥ ४८ ॥शुशुभेराज
मध्यस्थोनीलवासाःसितप्रभः॥ नक्षत्रैरिवसंपूर्णोवृतोनिशिनिशाकरः॥४९॥ तौतथातुमहाराजगदाहस्तौसुदुःसहौ ॥अन्योन्यंवाग्भिरुग्राभिस्तक्षमाणौ
व्यवस्थितौ॥५०॥अप्रियाणिततोन्योन्यमुक्त्वातौकुरुसत्तमौ ॥उदीक्षंतौस्थितौतत्रवृत्रशक्रौयथाहवे॥५१॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदाप०
युद्धारंभेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५५॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच ततोवाग्युद्धमभवत्तुमुलंजनमेजय ॥ यत्रदुःखान्वितोराजाधृतराष्ट्रोब्रवीदिदं॥
॥ १ ॥ धिगस्तुखलुमानुष्यंयस्यनिष्ठेयमीदृशी॥एकादशचमूभर्तायत्रपुत्रोममानघ॥ २॥ आज्ञाप्यसर्वान्नृपतीन्भुक्त्वाचेमांवसुंधरां॥ गदामादायवेगेनप
दातिःप्रस्थितोरणे॥ ३ ॥भूत्वाहिजगतोनाथोह्यनाथइवमेसुतः॥गदामुद्यम्ययोयातिकिमन्यद्भागधेयतः॥ ४॥ अहोदुःखंमहत्प्राप्तंपुत्रेणममसंजय॥ एव
मुक्त्वासदुःखार्तोविरराम जनाधिपः॥५॥ संजयउवाच समेघनिनदोहर्षान्निनदन्निवगोवृषः॥ आजुहावतदापार्थंयुद्धाययुधिवीर्यवान्॥ ६ ॥ भीम
माह्वयमानेतुकुरुराजेमहात्मनि॥प्रादुरासन्सुघोराणिरूपाणिविविधान्युत ॥ ७॥ ववुर्वाताःसनिर्घाताःपांशुवर्षंपपातच॥बभूवुश्चदिशःसर्वास्तिमिरेणस
मावृताः॥८॥ महास्वनाःसुनिर्वातास्तुमुलालोमहर्षणाः॥पेतुस्तथोल्काःशतशःस्फोटयंत्योनभस्तलान्॥ ९॥ राहुश्चाग्रसदादित्यमपर्वणिविशांपते॥ चकंपेचमहाकंपंपृथिवीसवनद्रुमा॥१०॥दीप्ताश्चवाताःप्रववुर्नीचैःशर्करकर्षिणः॥गिरीणांशिखराण्येवन्यपतंतमहीतले॥ ११॥

ध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११॥

॥३८॥३९॥४०॥४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥७॥ ततइति ॥ १ ॥२ ॥३॥४॥५॥६॥

किंकत्थनेनबहुनायुध्यस्वत्वंवृकोदर ॥ अद्यतेहंविनेष्यामियुद्धश्रद्धांकुलाधम ॥ ३८ ॥ नहिदुर्योधनःक्षुद्रःकेनचित्त्वद्विधेनवै ॥ शक्यस्त्रासयितुंवाचायथान्यः प्राकृतोनरः ॥ ३९ ॥ चिरकालेप्सितंदिष्ट्याहृदयस्थमिदंमम ॥ त्वयासहगदायुद्धंत्रिदशैरुपपादितं ॥ ४० ॥ किंवाचाबहुनोक्तेनकत्थितेनचदुर्मते ॥ वाणीसंपद्यतामेषाकर्मणामाचिरंकृथाः ॥ ४१ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासर्वएवाभ्यपूजयन् ॥ राजानःसोमकाश्चैवयेतत्रासन्समागताः ॥ ४२ ॥ ततःसंपूजितःसर्वैःसंप्रहृष्टतनूरुहः ॥ भूयोधीरांमतिंचक्रेयुद्धायकुरुनंदनः ॥ ४३ ॥ उन्मत्तमिवमातंगंतलशब्दैर्नराधिपाः ॥ भूयःसंहर्षयांचक्रुर्दुर्योधनममर्षणं ॥ ४४ ॥ तंमहात्मा महात्मानंगदामुद्यम्यपांडवः ॥ अभिदुद्राववेगेनधार्तराष्ट्रंवृकोदरः ॥ ४५ ॥ बृंहंतिकुंजरास्तत्रहयाह्रेषंतिचासकृत् ॥ शस्त्राणिचाप्यदीप्यंतपांडवानांजयैषिणां ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिगदायुद्धारंभेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोदृष्ट्वाभीमसेनंतथागतं ॥ प्रत्युद्ययावदीनात्मावेगेनमहतानदन् ॥ १ ॥ समापेततुरन्योन्यंशृंगिणौवृषभाविव ॥ महानिर्घातघोषश्चप्रहाराणामजायत ॥ २ ॥ अभवच्चतयोर्युद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ जिगीषतोर्यथान्योन्यमिंद्रप्रह्लादयोरिव ॥ ३ ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगौगदाहस्तौमनस्विनौ ॥ ददृशातेमहात्मानौपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ ४ ॥ तथातस्मिन्महायुद्धेवर्तमानेसुदारुणे ॥ खद्योतसंघैरिवखंदर्शनीयंव्यरोचत ॥ ५ ॥ तथातस्मिन्वर्तमानेसंकुलेतुमुलेभृशं ॥ उभावपिपरिश्रांतौयुध्यमानावरिंदमौ ॥ ६ ॥ तौमुहूर्तंसमाश्वस्यपुनरेवपरंतपौ ॥ अभ्यहारयतान्योन्यंसंप्रगृह्यगदेशुभे ॥ ७ ॥ तौतुदृष्ट्वामहावीर्यौसमाश्वस्तौनरर्षभौ ॥ बलिनौवारणौयद्वद्वासितार्थेमदोत्कटौ ॥ ८ ॥ समानवीर्यौसंप्रेक्ष्यप्रगृहीतगदावुभौ ॥ विस्मयंपरमंजग्मुर्देवगंधर्वमानवाः ॥ ९ ॥ प्रगृहीतगदौदृष्ट्वादुर्योधनवृकोदरौ ॥ संशयःसर्वभूतानांविजयेसमपद्यत ॥ १० ॥ समागम्यततोभूयोभ्रातरौबलिनांवरौ ॥ अन्योन्यस्यांतरप्रेप्सूप्रचक्रातेऽतरंप्रति ॥ ११ ॥ यमदंडोपमांगुर्वीमिंद्राशनिमिवोद्यतां ॥ ददृशुःप्रेक्षकाराजन्रौद्रींविशसनींगदां ॥ १२ ॥ आविध्यतोगदांतस्यभीमसेनस्यसंयुगे ॥ शब्दःसुतुमुलोघोरोमुहूर्तंसमपद्यत ॥ १३ ॥ आविध्यंतमरिंप्रेक्ष्यधार्तराष्ट्रोथपांडवं ॥ गदामतुलवेगांतांविस्मितःसंबभूवह ॥ १४ ॥ चरंश्चविविधान्मार्गान्मंडलानिचभारत ॥ अशोभततदावीरोभूयएववृकोदरः ॥ १५ ॥

अभ्यहारयतान्योन्यंपरस्परमभ्यहारयतांगदेअजिघहीषातां संधिरार्षः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अंतरंगतिविशेषं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ मंडलानिशत्रोःपरिवेष्टनानिपरितोभ्रमणानि ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ गतंशत्रोःसंमुखगमनं प्रत्यागतंआभिमुख्यमत्यजतएवापसरणं ॥ १७ ॥ अस्त्रयंत्राणि कंचिन्मर्मदेशमाक्षिप्ययेनशत्रोरुत्क्षेपणमपक्षेपणंचक्रियतेतदस्त्रयंत्रं अस्यतेक्षिप्यतेनेनेत्यस्त्रंतच्चतद्यंत्रंनिप हणंचास्त्रयंत्रमितिसमासः स्थानानितेषामेवोपयोगीनिमर्मदेशादीनि परिधावनंवेगेनसव्यापसव्यकरणं ॥१८॥ अभिद्रवणंवेगेनाभ्यागमनं आक्षेपंपरयत्नस्यतत्पातनहेतुतासंपादनं अवस्थानमचांचल्यं स

तौपरस्परमासाद्ययत्तावन्योन्यरक्षणे ॥ मार्जाराविवभक्षार्थेततक्षातेमुहुर्मुहुः ॥१६॥ अचरद्भीमसेनस्तुमार्गान्बहुविधांस्तथा ॥ मंडलानिविचित्राणिगतप्रत्यागतानिच ॥ १७॥ अस्त्रयंत्राणिचित्राणिस्थानानिविविधानिच ॥ परिमोक्षंप्रहाराणांवर्जनंपरिधावनं ॥ १८ ॥ अभिद्रवणमाक्षेपमवस्थानंसविग्रहं ॥ परिवर्तनसंवर्तमवप्लुतमुपप्लुतं ॥ १९ ॥ उपन्यस्तमपन्यस्तंगदायुद्धविशारदौ ॥ एवंतौविचरंतौतुन्यघ्नतांवैपरस्परं ॥ २० ॥ वंचयानौपुनश्चैवचेरतुःकुरुसत्तमौ ॥ विक्रीडंतौसुबलिनौमंडलानिविचेरतुः ॥ २१ ॥ तौदर्शयंतौसमरेयुद्धक्रीडांसमंततः ॥ गदाभ्यांसहसान्योन्यमाजघ्नतुररिंदमौ ॥ २२ ॥ परस्परंसमासाद्यदंष्ट्राभ्यांद्विरदौयथा ॥ अशोभेतांमहाराजशोणितेनपरिप्लुतौ ॥ २३ ॥ एवंतदभवद्युद्धंघोररूपंपरंतप ॥ परिवृत्तेहनिक्रूरंवृत्रवासवयोरिव ॥ २४ ॥ गदाहस्तौततस्तौतुमंडलावस्थितौबली ॥ दक्षिणंमंडलंराजन्धार्तराष्ट्रोऽभ्यवर्तत ॥ २५ ॥ सव्यंतुमंडलंतत्रभीमसेनोऽभ्यवर्तत ॥ तथातुचरतस्तस्यभीमस्यरणमूर्धनि ॥ २६ ॥ दुर्योधनोमहाराजपार्श्वदेशेऽभ्यताडयत् ॥ आहतस्तुततोभीमःपुत्रेणतवभारत ॥ २७ ॥ आविध्यतगदांगुर्वींप्रहारंतमचिंतयन् ॥ इंद्राशनिसमांघोरांयमदंडमिवोद्यतां ॥ २८ ॥ ददृशुस्तेमहाराजभीमसेनस्यतांगदां ॥ आविध्यंतंगदांदृष्ट्वाभीमसेनंतवात्मजः ॥ २९ ॥ समुद्यम्यगदांघोरांप्रत्यविध्यत्परंतपः ॥ गदामारुतवेगेनतवपुत्रस्यभारत ॥ ३० ॥ शब्दआसीत्तुमुलस्तेजश्चसमजायत ॥ सचरन्विविधान्मार्गान्मंडलानिचभागशः ॥ ३१ ॥ समशोभततेजस्वीभूयोभीमात्सुयोधनः ॥ आविद्धासर्ववेगेनभीमेनमहतीगदा ॥ ३२ ॥ सधूमंसार्चिषंचाग्निंमुमोचोग्रमहास्वना ॥ आधूतांभीमसेनेनगदांदृष्ट्वासुयोधनः ॥ ३३ ॥ अद्रिसारमयींगुर्वीमाविध्यन्बह्वशोभत ॥ गदामारुतवेगंहिदृष्ट्वातस्यमहात्मनः ॥ ३४ ॥ भयंविवेशपांडूंस्तुसर्वानेवससोमकान् ॥ तौदर्शयंतौसमरेयुद्धक्रीडांसमंततः ॥ ३५ ॥ गदाभ्यांसहसान्योन्यमाजघ्नतुररिंदमौ ॥ तौपरस्परमासाद्यदंष्ट्राभ्यांद्विरदौयथा ॥ ३६ ॥

विग्रहंशत्रावुत्थितेपुनस्तेनसहयुद्धकरणं परिवर्तनंशत्रुंप्रहर्तुंपरितःप्रसरणं संवर्तंशत्रुप्रसरणस्यावरोधनं अवप्लुतंप्रहारवंचनार्थंनम्रीभूयनिःसरणं उपप्लुतंतदेवार्वाग्गमनयुक्तं ॥ १९ ॥ उपन्यस्तंउपेत्यायुधप्रक्षेपः अपन्यस्तंपरावृत्यपृष्ठतःकृतेनहस्तेनशत्रोस्ताडनं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ आस्थायेति कौशिकान्कुशउन्मत्तस्तदाचरितान्मार्गान्आस्थायपुनःपुनरुत्पतनेनवंचनेनचभीमंउन्मत्ती

अशोभेतांमहाराजशोणितेनपरिप्लुतौ ॥ एवंतदभवद्युद्धंघोररूपमसंवृतं ॥ ३७ ॥ परिवृत्तेऽहनिक्रूरंवृत्रवासवयोरिव ॥ दृष्ट्वाव्यवस्थितंभीमंतवपुत्रोमहाबलः ॥
॥ ३८ ॥ चरंश्चित्रतरान्मार्गान्कौंतेयमभिदुद्रुवे ॥ तस्यभीमोमहावेगांजांबूनदपरिष्कृतां ॥ ३९ ॥ अतिक्रुद्धस्यक्रुद्धस्तुताडयामासतांगदां ॥ सविस्फुलिंगोनि
र्ह्रादस्तयोस्तत्राभिघातजः ॥ ४० ॥ प्रादुरासीन्महाराजसृष्टयोर्वज्रयोरिव ॥ वेगवत्यातयातत्रभीमसेनप्रमुक्तया ॥ ४१ ॥ निपतंत्यामहाराजपृथिवीसमकं
पत ॥ तांनामृष्यतकौरव्योगदांप्रतिहतांरणे ॥ ४२ ॥ मत्तोद्विपइवक्रुद्धःप्रतिकुंजरदर्शनात् ॥ ससव्यंमंडलंराजाउद्भ्राम्यकृतनिश्चयः ॥ ४३ ॥ आजघ्नेमूर्ध्निकौं
तेयंगदयाभीमवेगया ॥ तयात्वभिहतोभीमःपुत्रेणतवपांडवः ॥ ४४ ॥ नाकंपतमहाराजतदद्भुतमिवाभवत् ॥ आश्चर्यंचापितद्राजन्सर्वसैन्यान्यपूजयन् ॥
॥ ४५ ॥ यद्गदाभिहतोभीमोनाकंपतपदात्पदं ॥ ततोगुरुतरांदीप्तांगदांहेमपरिष्कृतां ॥ ४६ ॥ दुर्योधनायव्यसृजद्भीमोभीमपराक्रमः ॥ तंप्रहारमसंभ्रांतोला
घवेनमहाबलः ॥ ४७ ॥ मोघंदुर्योधनश्चक्रेतत्राभूद्विस्मयोमहान् ॥ सातुमोघागदाराजन्पतंतीभीमचोदिता ॥ ४८ ॥ चालयामासपृथिवींमहानिर्घातनिस्व
ना ॥ आस्थायकौशिकान्मार्गानुत्पतन्सपुनःपुनः ॥ ४९ ॥ गदानिपातंप्रज्ञायभीमसेनंचवंचितं ॥ वंचयित्वातदाभीमंगदयाकुरुसत्तमः ॥ ५० ॥ ताडयामास
संक्रुद्धोवक्षोदेशेमहाबलः ॥ गदयानिहतोभीमोमुह्यमानोमहारणे ॥ ५१ ॥ नाभ्यमन्यतकर्तव्यंपुत्रेणाभ्याहतस्तव ॥ तस्मिंस्तथावर्तमानेराजन्सोमकपांड
वाः ॥ ५२ ॥ भृशोपहतसंकल्पानहृष्टमनसोऽभवन् ॥ सतुतेनप्रहारेणमातंगइवरोषितः ॥ ५३ ॥ हस्तिवद्धस्तिसंकाशमभिदुद्रावतेसुतं ॥ ततस्तुतरसाभीमोगद
यातनयंतव ॥ ५४ ॥ अभिदुद्राववेगेनसिंहोवनगजंयथा ॥ उपसृत्यतुराजानंगदामोक्षविशारदः ॥ ५५ ॥ आविध्यतगदांराजन्समुद्दिश्यसुतंतव ॥ अताडय
द्भीमसेनःपार्श्वेदुर्योधनंतदा ॥ ५६ ॥ सविह्वलःप्रहारेणजानुभ्यामगमन्महीं ॥ तस्मिन्कुरुकुलश्रेष्ठेजानुभ्यामवनींगते ॥ ५७ ॥ उदतिष्ठत्ततोनादःसृंजयानां
जगत्पते ॥ तेषांतुनिनदंश्रुत्वासृंजयानांनरर्षभः ॥ ५८ ॥ अमर्षाद्भरतश्रेष्ठपुत्रस्तेसमकुप्यत ॥ उत्थायतुमहाबाहुर्महानागइवश्वसन् ॥ ५९ ॥ दिधक्षन्निवनेत्रा
भ्यांभीमसेनमवैक्षत ॥ ततःसभरतश्रेष्ठोगदापाणिरभिद्रवन् ॥ ६० ॥ प्रमथिष्यन्निवशिरोभीमसेनस्यसंयुगे ॥ समहात्मामहात्मानंभीमंभीमपराक्रमः ॥ ६१ ॥

कृत्यगदयाताडयामासेतिद्वयोःसंबंधः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ नहृष्टमनसःखिन्नचेतसः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

शंखदेशेललाटप्रांते ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥६७ ॥ नेदुषांनादंकृतवतीनां ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणि नै०भा० सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५७॥ ॥३॥

अताडयच्छंखदेशेनचचालाचलोपमः ॥ सभूयःशुशुभेपार्थस्ताडितोगदयारणे ॥ उद्भिन्नरुधिरोराजन्प्रभिन्नइवकुंजरः ॥ ६२ ॥ ततोगदांवीरहणीमयोम
यींप्रगृह्यवज्राशनितुल्यनिःस्वनां ॥ अताडयच्छत्रुममित्रकर्षणोबलेनविक्रम्यधनंजयाग्रजः ॥ ६३ ॥ सभीमसेनाभिहतस्तवात्मजःपपातसंकंपितदेहबंध
नः ॥ सुपुष्पितोमारुतवेगताडितोवनेयथाशालइवावघूर्णितः ॥ ६४ ॥ ततःप्रणेदुर्जहृषुश्चपांडवाःसमीक्ष्यपुत्रंपतितंक्षितौतव ॥ ततःसुतस्तेप्रतिलभ्यचेत
नांसमुत्पपातद्विरदोयथाह्रदात् ॥ ६५ ॥ सपार्थिवोनित्यममर्षितस्तदामहारथःशिक्षितवत्परिभ्रमन् ॥ अताडयत्पांडवमग्रतःस्थितंसविह्वलांगोजगतीमुपा
स्पृशत् ॥ ६६ ॥ ससिंहनादंविननादकौरवोनिपात्यभूमौयुधिभीममोजसा ॥ बिभेदचैवाशनितुल्यमोजसागदानिपातेनशरीररक्षणं ॥ ६७ ॥ ततोंतरिक्षेनि
नदोमहानभूद्दिवौकसामप्सरसांचनेदुषां ॥ पपातचोच्चैरमरप्रवेरितंविचित्रपुष्पोत्करवर्षमुत्तमं ॥ ६८ ॥ ततःपरानाविशदुत्तमंभयंसमीक्ष्यभूमौपतितंनरोत्त
मं ॥ अहीयमानंचबलेनकौरवंनिशाम्यभेदंसुदृढस्यवर्मणः ॥ ६९ ॥ ततोमुहूर्तादुपलभ्यचेतनांप्रमृज्यवक्त्रंरुधिराक्तमात्मनः ॥ धृतिंसमालंब्यविवृत्यलोचने
बलेनसंस्तभ्यवृकोदरःस्थितः ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिगदायुद्धेसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ संजयउवाच समुदीर्णं
ततोदृष्ट्वासंग्रामंकुरुमुख्ययोः ॥ अथाब्रवीदर्जुनस्तुवासुदेवंयशस्विनं ॥ १ ॥ अनयोर्वीरयोर्युद्धेकोज्यायान्भवतोमतः ॥ कस्यवाकोगुणोभूयानेतद्वदजनार्द
न ॥ २ ॥ वासुदेवउवाच उपदेशोनयोस्तुल्योभीमस्तुबलवत्तरः ॥ कृतीयत्नपरस्त्वेषधार्तराष्ट्रोवृकोदरात् ॥ ३ ॥ भीमसेनस्तुधर्मेणयुध्यमानोनजेष्यति ॥
अन्यायेनतुयुध्यन्वैहन्यादेवसुयोधनं ॥ ४ ॥ माययानिर्जितादेवैरसुराइतिनःश्रुतं ॥ विरोचनस्तुशक्रेणमाययानिर्जितःसखे ॥ ५ ॥ माययाचाक्षिपत्तेजोवृत्रस्य
बलसूदनः ॥ तस्मान्मायामयंभीमआतिष्ठतुपराक्रमं ॥ ६ ॥ प्रतिज्ञातंचभीमेनद्यूतकालेधनंजय ॥ ऊरूभेत्स्यामितेसंख्येगदयेतिसुयोधनं ॥ ७ ॥ सोयंप्रति
ज्ञांतांचापिपालयत्वरिकर्षणः ॥ मायाविनंतुराजानंमाययैवनिकृंततु ॥ ८ ॥ यद्येषबलमास्थायन्यायेनप्रहरिष्यति ॥ विषमस्थस्ततोराजाभविष्यतियुधिष्ठि
रः ॥ ९ ॥ पुनरेवतुवक्ष्यामिपांडवेयनिबोधमे ॥ धर्मराजापराधेनभयंनःपुनरागतं ॥ १० ॥ कृत्वाहिसुमहत्कर्महत्वाभीष्ममुखान्कुरून् ॥ जयःप्राप्तोयशःप्राग्र्यं
वैरंचप्रतियातितं ॥ ११ ॥

समुदीर्णमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥१२॥१३॥ १४ ॥ १५॥१६॥ १७ ॥ १८॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६॥ ३७ ॥ ३८ ॥

तदेवंविजयःप्राप्तःपुनःसंशयितःकृतः॥ अबुद्धिरेषामहतीधर्मराजस्यपांडव ॥१२॥ यदेकविजयेयुद्धंपाणितंघोरमीदृशं॥ सुयोधनःकृतीवीरएकायनगतस्त
था॥ १३॥ अपिचोशनसागीतःश्रूयतेऽयंपुरातनः॥ श्लोकस्तत्त्वार्थसहितस्तन्मेनिगदतःशृणु ॥१४॥ पुनरावर्तमानानांभग्नानांजीवितैषिणां॥ भेतव्यमरिशे
षाणामेकायनगताहिते॥१५॥ साहसोत्पतितानांचनिराशानांचजीविते॥ नशक्यमग्रतःस्थातुंशक्रेणापिधनंजय ॥ १६॥ सुयोधनमिमंभग्नंहतसैन्यंह्रदंग
तं॥ पराजितंवनप्रेप्सुंनिराशंराज्यलंभने॥ १७॥ कोन्वेषसंयुगेप्राज्ञःपुनर्द्वंद्वेसमाह्वयेत्॥ अपिनोनिर्जितंराज्यंनहरेतसुयोधनः॥ १८॥ यस्त्रयोदशवर्षाणिग
दयाकृतनिश्रमः॥ चरत्यूर्ध्वंचतिर्यक्चभीमसेनजिघांसया॥१९॥ एनंचेन्नमहाबाहुरन्यायेनहनिष्यति॥ एषवःकौरवोराजाधार्तराष्ट्रोभविष्यति॥२०॥ धनं
जयस्तुश्रुत्वैतत्केशवस्यमहात्मनः॥ प्रेक्षतोभीमसेनस्यसव्यमूरुमताडयत् ॥ २१ ॥ गृह्यसंज्ञांततोभीमोगदयाव्यचरद्रणे ॥ मंडलानिविचित्राणियमका
नीतराणिच॥ २२ ॥ दक्षिणंमंडलंसव्यंगोमूत्रकमथापिच॥ व्यचरत्पांडवोराजन्नरिंसंमोहयन्निव ॥ २३ ॥ तथैवतवपुत्रोपिगदामार्गविशारदः॥ व्यचरल्ल
घुचित्रंचभीमसेनजिघांसया॥ २४॥ आधुन्वंतौगदेघोरेचंदनागरुरूषिते ॥ वैरस्यांतंपरीप्संतौरणेक्रुद्धाविवांतकौ ॥ २५॥ अन्योन्यंतौजिघांसंतौप्रवीरौपु
रुषर्षभौ॥ युयुधातेगरुत्मंतौयथानागामिषैषिणौ ॥ २६॥ मंडलानिविचित्राणिचरतोर्नृपभीमयोः॥ गदासंपातजास्तत्रप्रजज्ञुःपावकार्चिषः॥ २७॥ समंप्र
हरतोस्तत्रशूरयोर्वलिनोर्मृधे॥ क्षुब्धयोर्वायुनाराजन्द्वयोरिवसमुद्रयोः॥२८॥ तयोःप्रहरतोस्तुल्यंमत्तकुंजरयोरिव॥ गदानिर्घातसंह्रादःप्रहाराणामजायत
॥ २९॥ तस्मिंस्तदासंप्रहारेदारुणेसंकुलेभृशं॥ उभावपिपरिश्रांतौयुध्यमानावरिंदमौ ॥ ३० ॥ तौमुहूर्तंसमाश्वस्यपुनरेवपरंतप॥ अभ्यहारयतांक्रुद्धौप्रगृह्य
महतीगदे॥ ३१ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंघोररूपमसंवृतं॥ गदानिपातैराजेंद्रतक्षतोर्वैपरस्परं ॥ ३२ ॥ समरेप्रद्रुतौतौतुवृषभाक्षौतरस्विनौ ॥ अन्योन्यंजघ्नतुर्वीरौ
पंकस्थौमहिषाविव॥ ३३ ॥ जर्जरीकृतसर्वांगौरुधिरेणाभिसंप्लुतौ॥ ददृशातेहिमवतिपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ ३४ ॥ दुर्योधनस्तुपार्थेनविवरेसंप्रदर्शिते॥ ई
षदुन्मिषमाणस्तुसहसाप्रससारह॥ ३५॥ तमभ्याशगतंप्राज्ञोरणेप्रेक्ष्यवृकोदरः॥ अवाक्षिपद्गदांतस्मिन्वेगेनमहताबली॥ ३६॥ आक्षिपंतंतुतंदृष्ट्वापुत्रस्तव
विशांपते॥ अवासर्पत्ततःस्थानात्सामोघान्यपतद्भुवि ॥ ३७॥ मोक्षयित्वाप्रहारंतंसुतस्तवससंभ्रमात्॥ भीमसेनंचगदयाप्राहरत्कुरुसत्तम॥ ३८॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ क्षुपःक्षुद्रवृक्षः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

तस्यविस्यंदमानेनरुधिरेणामितौजसः ॥ प्रहारगुरुपाताच्चमूर्छेवसमजायत ॥ ३९ ॥ दुर्योधनोनतंवेदपीडितंपांडवंरणे ॥ धारयामासभीमोपिशरीरमतिपी
डितं ॥ ४० ॥ अमन्यतस्थितंह्येनंप्रहरिष्यंतमाहवे ॥ अतोनप्राहरत्तस्मैपुनरेवतवात्मजः ॥ ४१ ॥ ततोमुहूर्तमाश्वस्यदुर्योधनमुपस्थितं ॥ वेगेनाभ्यपतद्राज
न्भीमसेनःप्रतापवान् ॥ ४२ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यसंरब्धममितौजसं ॥ मोघमस्यप्रहारंतंचिकीर्षुर्भरतर्षभ ॥ ४३॥ अवस्थानेमतिंकृत्वापुत्रस्तवमहामनाः ॥ इ
येषोत्पतितुंराजञ्छलयिष्यन्वृकोदरं ॥ ४४॥ अबुध्यद्भीमसेनस्तुराज्ञस्तस्यचिकीर्षितं ॥ अथास्यसमभिद्रुत्यसमुत्क्रुश्यचसिंहवत् ॥ ४५॥ सृत्यावंचयतोराज
न्पुनरेवोत्पतिष्यतः ॥ ऊरुभ्यांप्राहिणोद्राजन्गदांवेगेनपांडवः ॥ ४६॥ सावज्रनिष्पेषसमाप्रहिताभीमकर्मणा॥ऊरूदुर्योधनस्याथबभंजप्रियदर्शनौ॥ ४७॥
सपपातनरव्याघ्रोवसुधामनुनादयन् ॥ भग्नोरुर्भीमसेनेनपुत्रस्तवमहीपते ॥ ४८॥ ववुर्वाताःसनिर्घाताःपांशुवर्षंपपातच ॥ चचालपृथिवीचापिसवृक्षक्षुप
पर्वता ॥ ४९ ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेपत्यौसर्वमहीक्षितां ॥ महास्वनापुनर्दीप्तासनिर्घाताभयंकरी ॥ ५० ॥ पपातचोल्कामहतीपतितेपृथिवीपतौ ॥ तथाशोणित
वर्षंचपांशुवर्षंचभारत ॥ ५१ ॥ ववर्षमघवांस्तत्रतवपुत्रेनिपातिते ॥ यक्षाणांराक्षसानांचपिशाचानांतथैवच ॥ ५२॥ अंतरिक्षेमहानादःश्रूयतेभरतर्षभ ॥
तेनशब्देनघोरेणमृगाणामथपक्षिणां ॥ ५३ ॥ जज्ञेघोरतरःशब्दोबहूनांसर्वतोदिशं ॥ येतत्रवाजिनःशेषागजाश्चमनुजैःसह ॥ ५४॥ मुमुचुस्तेमहानादंतवपु
त्रेनिपातिते ॥ भेरीशंखमृदंगानामभवच्चस्वनोमहान् ॥ ५५॥ अंतर्भूमिगतश्चैवतवपुत्रेनिपातिते ॥ बहुपादैर्बहुभुजैःकबंधैर्घोरदर्शनैः ॥ ५६ ॥ नृत्यद्भिर्भयदै
र्व्याप्तादिशस्तत्राभवन्नृप ॥ ध्वजवंतोस्त्रवंतश्चशस्त्रवंतस्तथैवच ॥ ५७॥ प्राकंपंततदाराजंस्तवपुत्रेनिपातिते ॥ ह्रदाःकूपाश्चरुधिरमुद्वेमुर्नृपसत्तम ॥ ५८ ॥ नद्य
श्चसुमहावेगाःप्रतिस्रोतोवहाभवन् ॥ पुल्लिंगाइवनार्यस्तुस्त्रीलिंगाःपुरुषाभवन् ॥ ५९ ॥ दुर्योधनेतदाराजन्पतितेतनयेतव ॥ दृष्ट्वातानद्भुतोत्पातान्पंचालाः
पांडवैःसह ॥ ६० ॥ आविग्नमनसःसर्वेबभूवुर्भरतर्षभ ॥ ययुर्देवायथाकामंगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ ६१ ॥ कथयंतोद्भुतंयुद्धंसुतयोस्तवभारत ॥ तथैवसिद्धाराजें
द्रतथावातिकचारणाः ॥ ६२ ॥ नरसिंहौप्रशंसंतौविप्रजग्मुर्यथागतं ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिदुर्योधनवधेअष्टपंचाशत्तमोऽ
ध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ॐ॥ ॥ॐ॥

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ॐ॥ ॥ॐ॥ ॥ॐ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

संजयउवाच तंपातितंततोदृष्ट्वामहाशालमिवोद्गतं ॥ प्रहृष्टमनसःसर्वेददृशुस्तत्रपांडवाः ॥ १ ॥ उन्मत्तमिवमातंगंसिंहेनविनिपातितं ॥ ददृशुर्हृष्टरोमाणः
सर्वेतेचापिसोमकाः ॥ २ ॥ ततोदुर्योधनंहत्वाभीमसेनःप्रतापवान् ॥ पातितंकौरवेंद्रंतमुपगम्येदमब्रवीत् ॥ ३ ॥ गौगौरितिपुरामंदद्रौपदीमेकवाससं ॥ यत्स
भायांहसन्नस्मांस्त्वदावदसिदुर्मते ॥ ४ ॥ तस्यावहासस्यफलमद्यत्वंसमवाप्नुहि ॥ एवमुक्त्वासवामेनपदामौलिमुपास्पृशत् ॥ ५ ॥ शिरश्चराजसिंहस्यपादेनस
मलोडयत् ॥ तथैवक्रोधसंरक्तोभीमःपरबलार्दनः ॥ ६ ॥ पुनरेवाब्रवीद्वाक्यंयत्तच्छृणुनराधिप ॥ येस्मान्पुरोपनृत्यंतमूढागौरितिगौरिति ॥ ७ ॥ तान्वयंप्रतिनृ
त्यामःपुनर्गौरितिगौरिति ॥ नास्माकंनिकृतिर्वह्निर्नाक्षद्यूतंनवंचना ॥ स्वबाहुबलमाश्रित्यप्रबाधामोवयंरिपून् ॥ ८ ॥ सोवाप्यवैरस्यपरस्यपारंवृकोदरःप्राह
शनैःप्रहस्य ॥ युधिष्ठिरंकेशवसृंजयांश्चधनंजयंमाद्रवतीसुतौच ॥ ९ ॥ रजस्वलांद्रौपदीमानयन्येयेचाप्यकुर्वंतसदस्यवस्त्रां ॥ तान्पश्यध्वंपांडवैर्धार्तराष्ट्रान्र
णेहतांस्तपसायाज्ञसेन्याः ॥ १० ॥ येनःपुराषंढतिलानवोचन्क्रूराराज्ञोधृतराष्ट्रस्यपुत्राः ॥ तेनोहताःसगणाःसानुबंधाःकामंस्वर्गंनरकंवापतामः ॥ ११ ॥ पु
नश्चराज्ञःपतितस्यभूमौसतांगदांस्कंधगतांप्रगृह्य ॥ वामेनपादेनशिरःप्रमृद्यदुर्योधनंनैकृतिकंन्यवोचत् ॥ १२ ॥ हृष्टेनराजन्कुरुसत्तमस्यक्षुद्रात्मनाभीमसे
नेनपादं ॥ दृष्ट्वाकृतंमूर्धनिनाभ्यनंदन्धर्मात्मानःसोमकानांप्रबर्हाः ॥ १३ ॥ तवपुत्रंतथाहत्वाकत्थमानंवृकोदरं ॥ नृत्यमानंचबहुशोधर्मराजोब्रवीदिदं ॥ १४ ॥
गतोसिवैरस्यानृण्यंप्रतिज्ञापूरितात्वया ॥ शुभेनाथाशुभेनैवकर्मणाविरमाधुना ॥ १५ ॥ माशिरोस्यपदामर्दीर्माधर्मस्तेतिगोभवेत् ॥ राजाज्ञातिर्हतश्चायंनै
तन्न्याय्यंतवानघ ॥ १६ ॥ एकादशचमूनाथंकुरूणामधिपंतथा ॥ मास्प्राक्षीर्भीमपादेनराजानंज्ञातिमेवच ॥ १७ ॥ हतबंधुर्हतामात्योभ्रष्टसैन्योहतोमृधे ॥
सर्वाकारेणशोच्योयंनावहास्योयमीश्वरः ॥ १८ ॥ विध्वस्तोयंहतामात्योहतभ्राताहतप्रजः ॥ उत्सन्नपिंडोभ्राताचनैतन्न्याय्यंकृतंत्वया ॥ १९ ॥ धार्मिकोभी
मसेनोसावित्याहुस्त्वांपुराजनाः ॥ सकस्माद्भीमसेनत्वंराजानमधितिष्ठसि ॥ २० ॥ इत्युक्त्वाभीमसेनंतुसाश्रुकंठोयुधिष्ठिरः ॥ उपसृत्याब्रवीद्दीनोदुर्योधन
मरिंदमं ॥ २१ ॥ तातमन्युर्नतेकार्योनात्माशोच्यस्त्वयातथा ॥ नूनंपूर्वकृतंकर्मसुघोरमनुभूयते ॥ २२ ॥ धात्रोपदिष्टंविषमंनूनंफलमसंस्कृतं ॥ यद्वयंत्वांजिघां
सामस्त्वंचास्मान्कुरुसत्तम ॥ २३ ॥ आत्मनोह्यपराधेनमहद्व्यसनमीदृशं ॥ प्राप्तवानसियल्लोभान्मदाद्बाल्याच्चभारत ॥ २४ ॥

॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥इ०ग०नै०भा०एकोनषष्टितमोऽध्यायः॥५९॥७॥ अधर्मेणेति॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥आत्मेति आत्मवृद्धिः क्षत्रुक्षयः स्वमित्रस्यवृद्धिः

घातयित्वावयस्यांश्चभ्रातॄनथपितॄंस्तथा॥पुत्रान्पौत्रांस्तथाचान्यांस्ततोसिनिधनंगतः॥ २५॥तवापराधादस्माभिर्भ्रातरस्तेनिपातिताः॥निहताज्ज्ञातयश्चापिदिष्टंमन्येदुरत्ययं॥ २६॥आत्मानशोचनीयस्तेश्लाघ्योमृत्युस्त्वानघ॥वयमेवाधुनाशोच्याःसर्वावस्थासुकौरव॥ २७॥ कृपणंवर्तयिष्यामस्तैर्हीनावंधुभिःप्रियैः॥भ्रातॄणांचैवपुत्राणांतथावैशोकविह्वलाः॥ २८॥कथंद्रक्ष्यामिविधवावधूःशोकपरिप्लुताः॥त्वमेकःसुस्थितोराजन्स्वर्गेतेनिलयोध्रुवः॥ २९॥ वयंनरकसंज्ञंवैदुःखंप्राप्स्यामदारुणं॥स्नुषाश्चप्रस्नुषाश्चैवधृतराष्ट्रस्यविह्वलाः॥ गर्हयिष्यंतिनोनूनंविधवाःशोककर्शिताः॥ ३०॥ संजयउवाच एवमुक्त्वासुदुःखार्तोनिशश्वाससपार्थिवः॥ विललापचिरंचापिधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ ३१॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणियुधिष्ठिरविलापेएकोनषष्टितमोऽध्यायः॥५९॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच अधर्मेणहतंदृष्ट्वाराजानंमाधवोत्तमः॥ किमब्रवीत्तदासूतबलदेवोमहाबलः॥ १॥ गदायुद्धविशेषज्ञोगदायुद्धविशारदः॥कृतवान्रौहिणेयोयत्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ २॥ संजयउवाच शिरस्यभिहतंदृष्ट्वाभीमसेनेनतेसुतं॥ रामःप्रहरतांश्रेष्ठश्चुक्रोधबलवद्बली॥ ३॥ततोमध्येनरेंद्राणामूर्ध्वबाहुर्हलायुधः॥कुर्वन्नार्तस्वरंघोरंधिग्धिग्भीमेत्युवाचह॥ ४॥ अहोधिग्यदधोनाभेःप्रहृतंधर्मविग्रहे॥नैतद्दृष्टंगदायुद्धेकृतवान्यद्वृकोदरः॥ ५॥अधोनाभ्यानहंतव्यमितिशास्त्रस्यनिश्चयः॥ अयंत्वशास्त्रविन्मूढःस्वच्छंदात्संप्रवर्तते॥६॥ तस्यतत्तद्ब्रुवाणस्यरोषःसमभवन्महान्॥ ततोराजानमालोक्यरोषसंरक्तलोचनः॥७॥ बलदेवोमहाराजततोवचनमब्रवीत्॥ नचैषपतितःकृष्णकेवलंमत्समोऽसमः॥ ८॥ आश्रितस्यतुदौर्बल्यादाश्रयःपरिभर्त्स्यते॥ततोलांगलमुद्यम्यभीममभ्यद्रवद्बली॥९॥ तस्योर्ध्वबाहोःसदृशंरूपमासीन्महात्मनः॥ बहुधातुविचित्रस्यश्वेतस्येवमहागिरेः॥१०॥तमुत्पतंतंजग्राहकेशवोविनयान्वितः॥ बाहुभ्यांपीनवृत्ताभ्यांप्रयत्नाद्बलवद्बली॥ ११॥सितासितौयदुवरौशुशुभातेधिकंतदा॥ नभोगतौयथाराजंश्चंद्रसूर्यौदिनक्षये॥१२॥उवाचचैनंसंरब्धंशमयन्निवकेशवः॥आत्मवृद्धिर्मित्रवृद्धिर्मित्रमित्रोदयस्तथा॥ १३॥ विपरीतंद्विषत्स्वेतत्षड्विधावृद्धिरात्मनः॥ आत्मन्यपिचमित्रेचविपरीतंयदाभवेत्॥ १४॥ तदाविद्यान्मनोग्लानिमाशुशांतिकरोभवेत्॥अस्माकंसहजंमित्रंपांडवाःशुद्धपौरुषाः॥ १५॥

शत्रुमित्रस्यक्षयः स्वमित्रमित्रस्यवृद्धिः शत्रुमित्रमित्रस्यक्षयः एवंषड्विधाआत्मनोवृद्धिः॥१३॥ विपरीतंआत्मक्षयशत्रुवृध्यादिकंइदमेवषट्कं॥१४॥ प्रकृतेमित्रवृद्धिरेवात्मवृद्धिरित्याह अस्माकमिति१५

॥ १६ ॥ भंक्ताभंक्ष्येइतिप्रतिज्ञांपालनरूपत्वादस्यधोनाभिप्रहारोनाधर्मइत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ यौनःयोनिनिमित्तःसंबंधः अस्माकंपितामहःपांडवानांमातामहश्चैकइतियौनसंबंधः एवमर्जुनेजामातृत्वा
दिरपि सुखहार्दैःअन्योन्यसुखप्रदैःसौहार्दैःस्नेहेनचेत्यर्थः ॥ १९ ॥ सीरभृत्रामः ॥ २० ॥ धर्मइति नियच्छतिनियममेतिअर्थकामाभ्यांधर्मःसंकोचमेतीत्यर्थः ॥ २१ ॥ धर्मार्थौकामेनापीडयन्धर्मकामा

स्वकाःपितृष्वसुःपुत्रास्तेपरैर्निकृताभृशं॥ प्रतिज्ञापालनंधर्मःक्षत्रियस्येहवेद्म्यहं॥१६॥ सुयोधनस्यगदयाभंक्तास्म्यूरूमहाहवे ॥ इतिपूर्वंप्रतिज्ञातंभीमेनहि
सभातले॥ १७॥ मैत्रेयेणाभिशप्तश्चपूर्वमेवमहर्षिणा॥ ऊरूतेभेत्स्यतेभीमोगदयेतिपरंतप ॥ १८ ॥ अतोदोषंनपश्यामिमाक्रुद्धस्त्वप्रलंबहन्॥ यौनःस्वैःसु
खहार्दैश्चसंबंधःसहपांडवैः॥ १९ ॥तेषांवृद्ध्याहिवृद्धिर्नोमाक्रुधःपुरुषर्षभ ॥ वासुदेववचःश्रुत्वासीरभृत्प्राहधर्मवित्॥ २० ॥ धर्मःसुचरितःसद्भिःसचद्वाभ्यां
नियच्छति॥ अर्थश्चात्यर्थलुब्धस्यकामश्चातिप्रसंगिणः ॥ २१ ॥धर्मार्थौधर्मकामौचकामार्थौचाप्यपीडयन्॥ धर्मार्थकामान्योभ्येतिसोत्यंतंसुखमश्नुते॥
॥ २२ ॥तदिदंव्याकुलंसर्वंकृतंधर्मस्यपीडनात्॥ भीमसेनेनगोविंदकामंत्वंतुयथात्थमां ॥ २३॥ कृष्णउवाच अरोषणोहिधर्मात्मासततंधर्मवत्सलः॥
भवान्प्रख्यायतेलोकेतस्मात्संशाम्यमाक्रुधः॥ २४॥ प्राप्तंकलियुगंविद्धिप्रतिज्ञांपांडवस्यच॥ आनृण्यंयातुवैरस्यप्रतिज्ञायाश्चपांडवः॥२५॥ संजयउवाच
धर्मच्छलमपिश्रुत्वाकेशवात्सविशांपते॥ नैवप्रीतमनारामोवचनंप्राहसंसदि ॥ २६ ॥ हत्वाऽधर्मेणराजानंधर्मात्मानंसुयोधनं॥ जिह्मयोधीतिलोकेस्मिन्
ख्यातिंयास्यतिपांडवः॥ २७॥ दुर्योधनोपिधर्मात्मागतिंयास्यतिशाश्वतीं ॥ ऋजुयोधीहतोराजाधार्तराष्ट्रोनराधिपः॥ २८॥ युद्धदीक्षांप्रविश्याजौरणयज्ञं
वितत्यच॥ हुत्वात्मानममित्राग्नौप्रापचावभृथंयशः॥ २९॥ इत्युक्त्वारथमास्थायरौहिणेयःप्रतापवान्॥ श्वेताभ्रशिखराकारःप्रययौद्वारकांप्रति॥ ३०॥ पं
चालाश्चसवार्ष्णेयाःपांडवाश्चविशांपते॥ रामेद्वारवतींयातेनातिप्रमनसोभवन्॥ ३१॥ ततोयुधिष्ठिरंदीनंचिंतापरमधोमुखं॥ शोकोपहतसंकल्पंवासुदेवो
ब्रवीदिदं॥३२॥ वासुदेवउवाच धर्मराजकिमर्थंत्वमधर्ममनुमन्यसे॥ हतबंधोर्यदेतस्यपतितस्यविचेतसः॥३३॥ दुर्योधनस्यभीमेनमृद्यमानंशिरःपदा॥
उपप्रेक्षसिकस्मात्त्वंधर्मज्ञःसन्नराधिप॥ ३४॥ युधिष्ठिरउवाच नममैतत्प्रियंकृष्णयद्राजानंवृकोदरः॥ पदामूर्ध्न्यस्पृशत्क्रोधान्नचहृष्येकुलक्षये॥३५॥

वर्थेनापीडयन्कामार्थौधर्मेणचापीडयन्नित्यर्थः ॥ २२ ॥ कामंयथेष्टंत्वंमांप्रतिउक्तवानसिनतुधर्म्यं यतोऽर्थलुब्धेनभीमेनधर्मस्यपीडनात्पूर्वोक्तोमार्गोव्याकुलीकृतइत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्राप्तमिति क
लियुगारंभेएतावत्पापंनातीवखेदावहमितिभावः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
निकृत्यानिकृतानित्यंधृतराष्ट्रसुतैर्वयं ॥ बहूनिपरुषाण्युक्त्वावनंप्रस्थापिताःस्मह ॥ ३६ ॥ भीमसेनस्यतद्दुःखमतीवहृदिवर्तते ॥ इतिसंचिंत्यवार्ष्णेयमयैतत्समु
पेक्षितं ॥ ३७ ॥ तस्माद्धत्वाऽकृतप्रज्ञंलुब्धंकामवशानुगं ॥ लभतांपांडवःकामंधर्मेऽधर्मेचवाकृते ॥ ३८ ॥ संजयउवाच इत्युक्तेधर्मराजेनवासुदेवोब्रवी
दिदं ॥ काममस्त्वेतदितिवैकृच्छ्राद्यदुकुलोद्वहः ॥ ३९ ॥ इत्युक्तोवासुदेवेनभीमप्रियहितैषिणा ॥ अन्वमोदततत्सर्वंयद्भीमेनकृतंयुधि ॥ ४० ॥ भीमसेनोपिह
त्वाजौतवपुत्रममर्षणः ॥ अभिवाद्याग्रतःस्थित्वासंप्रहृष्टःकृतांजलिः ॥ ४१ ॥ प्रोवाचसुमहातेजाधर्मराजंयुधिष्ठिरं ॥ हर्षादुत्फुल्लनयनोजितकाशीविशांपते
॥ ४२ ॥ तवाद्यपृथिवीसर्वाक्षेमानिहतकंटका ॥ तांप्रशाधिमहाराजस्वधर्ममनुपालय ॥ ४३ ॥ यस्तुकर्तास्यवैरस्यनिकृत्यानिकृतिप्रियः ॥ सोयंविनिहतःशेते
पृथिव्यांपृथिवीपते ॥ ४४ ॥ दुःशासनप्रभृतयःसर्वेतेचोग्रवादिनः ॥ राधेयःशकुनिश्चैवहताश्चतवशत्रवः ॥ ४५ ॥ सेयंरत्नसमाकीर्णामहीसवनपर्वता ॥ उपा
वृत्तामहाराजत्वामद्यनिहतद्विषं ॥ ४६ ॥ युधिष्ठिरउवाच गतोवैरस्यनिधनंहतोराजासुयोधनः ॥ कृष्णस्यमतमास्थायविजितेयंवसुंधरा ॥ ४७ ॥ दि
ष्ट्यागतस्त्वमानृण्यंमातुःकोपस्यचोभयोः ॥ दिष्ट्याजयसिदुर्धर्षदिष्ट्याशत्रुर्निपातितः ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवसांत्वने
षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच हतंदुर्योधनंदृष्ट्वाभीमसेनेनसंयुगे ॥ पांडवाःसृंजयाश्चैवकिमकुर्वतसंजय ॥
॥ १ ॥ संजयउवाच हतंदुर्योधनंदृष्ट्वाभीमसेनेनसंयुगे ॥ सिंहेनेवमहाराजमत्तंवनगजंयथा ॥ २ ॥ प्रहृष्टमनसस्तत्रकृष्णेनसहपांडवाः ॥ पंचालाःसृंज
याश्चैवनिहतेकुरुनंदने ॥ ३ ॥ आविध्यन्नुत्तरीयाणिसिंहनादांश्चनेदिरे ॥ नैतान्हर्षसमाविष्टानियंसेहेवसुंधरा ॥ ४ ॥ धनूंष्यन्येव्याक्षिपंतज्याश्चाप्यन्येतथाक्षि
पन् ॥ दध्मुरन्येमहाशंखानन्येजघ्नुश्चदुंदुभीन् ॥ ५ ॥ चिक्रीडुश्चतथैवान्येजहसुश्चतवाहिताः ॥ अब्रुवंश्चासकृद्वीराभीमसेनमिदंवचः ॥ ६ ॥ दुष्करंभवताक
र्मरणेद्यसुमहत्कृतं ॥ कौरवेंद्ररणेहत्वागदयातिकृतश्रमं ॥ ७ ॥ इंद्रेणेवहिवृत्रस्यवधंपरमसंयुगे ॥ त्वयाकृतममन्यंतशत्रोर्वधमिमंजनाः ॥ ८ ॥ चरंतंविविधा
न्मार्गान्मंडलानिचसर्वशः ॥ दुर्योधनमिमंशूरंकोन्योहन्याद्वृकोदरात् ॥ ९ ॥ वैरस्यचगतःपारंत्वमिहान्यैःसुदुर्गमं ॥ अशक्यमेतदन्येनसंपादयितुमीदृशं ॥
॥ १० ॥ कुंजरेणेवमत्तेनवीरसंग्राममूर्धनि ॥ दुर्योधनशिरोदिष्ट्यापादेनमृदितंत्वया ॥ ११ ॥ हतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥ अतिभुग्नेनअत्यंतंनामितेन ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥

सिंहेनमहिषस्येवकृत्वासंगरमुत्तमं॥दुःशासनस्यरुधिरंदिष्ट्यापीतंत्वयानघ ॥ १२॥ येविप्रकुर्वन्राजानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ मूर्ध्नितेषांकृतःपादोदिष्ट्यातेस्वेनकर्मणा ॥ १३ ॥ अमित्राणामधिष्ठानाद्वधाद्दुर्योधनस्यच ॥ भीमदिष्ट्यापृथिव्यांतेप्रथितंसुमहद्यशः ॥ १४ ॥ एवंनूनंहतेवृत्रेशक्रंनंदंतिबंदिनः ॥ तथात्वांनिहतामित्रंवयंनंदामभारत ॥ १५ ॥ दुर्योधनवधेयानिरोमाणिहृषितानिनः ॥ अद्यापिनविहृष्यंतेतानितद्विद्धिभारत ॥ १६ ॥ इत्यब्रुवन्भीमसेनंवातिकास्तत्रसंगताः ॥ तान्हृष्टान्पुरुषव्याघ्रान्पंचालान्पांडवैःसह ॥ १७ ॥ ब्रुवतोऽसदृशंतत्रप्रोवाचमधुसूदनः ॥ नन्याय्यंनिहतंशत्रुंभूयोहंतुंनराधिपाः ॥ १८ ॥ असकृद्वाग्भिरुग्राभिर्निहतोह्येषमंदधीः ॥ तदैवैषहतःपापोयदैवनिरपत्रपः ॥ १९ ॥ लुब्धःपापसहायश्चसुहृदांशासनातिगः ॥ बहुशोविदुरद्रोणकृपगांगेयसृंजयैः ॥ २० ॥ पांडुभ्यःप्रार्थ्यमानोपिपित्र्यमंशंनदत्तवान् ॥ नैषयोग्योद्यमित्रंवाशत्रुर्वापुरुषाधमः ॥ २१ ॥ किमनेनातिभुग्नेनवाग्भिःकाष्ठसधर्मणा ॥ रथेष्वारोहतक्षिप्रंगच्छामोवसुधाधिपाः ॥ २२ ॥ दिष्ट्याहतोयंपापात्मासामात्यज्ञातिबांधवः ॥ इतिश्रुत्वात्वधिक्षेपंकृष्णाद्दुर्योधनोनृपः ॥ २३ ॥ अमर्षवशमापन्नउदतिष्ठद्विशांपते ॥ स्फिग्देशेनोपविष्टःसदोर्भ्यांविष्टभ्यमेदिनीं ॥ २४ ॥ दृष्टिंभ्रूसंकटांकृत्वावासुदेवेन्यपातयत् ॥ अर्धोन्नतशरीरस्यरूपमासीन्नृपस्यतु ॥ ॥ २५ ॥ क्रुद्धस्याशीविषस्येवच्छिन्नपुच्छस्यभारत ॥ प्राणांतकरिणींघोरांवेदनामप्यचिंतयन् ॥ २६ ॥ दुर्योधनोवासुदेवंवाग्भिरुग्राभिरार्दयत् ॥ कंसदासस्यदायादनतेलज्जास्त्यनेनवै ॥ २७ ॥ अधर्मेणगदायुद्धेयदहंविनिपातितः ॥ ऊरूभिंधीतिभीमस्यस्मृतिंमिथ्याप्रयच्छता ॥ २८ ॥ किंनविज्ञातमेतन्मेयदर्जुनमवोचथाः ॥ घातयित्वामहीपालान्ऋजुयुद्धान्सहस्रशः ॥ २९ ॥ जिह्मैरुपायैर्बहुभिर्नतेलज्जानतेघृणा ॥ अहन्यहनिशूराणांकुर्वाणःकदनंमहत् ॥ ३० ॥ शिखंडिनंपुरस्कृत्यघातितस्तेपितामहः ॥ अश्वत्थाम्नःसनामानंहत्वानागंसुदुर्मते ॥ ३१ ॥ आचार्योन्यासितःशस्त्रंकिंतन्नविदितंमया ॥ सचानेननृशंसेनधृष्टद्युम्नेनवीर्यवान् ॥ ३२ ॥ पात्यमानस्त्वयादृष्टोनचैनंत्वमवारयः ॥ वधार्थंपांडुपुत्रस्ययाचितांशक्तिमेवच ॥ ३३ ॥ घटोत्कचेव्यंसयतःकस्त्वत्तःपापकृत्तमः ॥ छिन्नहस्तःप्रायगतस्तथाभूरिश्रवाबली ॥ ३४ ॥ त्वयाभिसृष्टेनहतःशैनेयेनमहात्मना ॥ कुर्वाणश्चोत्तमंकर्मकर्णःपार्थजिगीषया ॥ ३५ ॥ व्यंसनेनाश्वसेनस्यपन्नगेंद्रस्यवैपुनः ॥ पुनश्चपतितेचक्रेव्यसनार्तःपराजितः ॥ ३६ ॥ पातितःसमरेकर्णश्चक्रव्यग्रोग्रणीर्नृणां ॥ यदिमांचापिकर्णंचभीष्मद्रोणौचसंयुतौ ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

ऋजुनाप्रतियुध्येथानतेस्याद्विजयोध्रुवं ॥ त्वयापुनरनार्येणजिह्ममार्गेणपार्थिवाः ॥ ३८ ॥ स्वधर्ममनुतिष्ठंतोवयंचान्येचघातिताः ॥ वासुदेवउवाच हत
स्त्वमसिगांधारेसभ्रातृसुतबांधवः ॥ ३९ ॥ सगणःससुहृच्चैवपापंमार्गमनुष्ठितः ॥ तवैवदुष्कृतैर्वीरौभीष्मद्रोणौनिपातितौ ॥ ४० ॥ कर्णश्चनिहतःसंख्येतव
शीलानुवर्तकः ॥ याच्यमानंमयामूढपित्र्यंमंशंनदित्ससि ॥ ४१ ॥ पांडवेभ्यःस्वराज्यंचलोभाच्छकुनिनिश्चयात् ॥ विषंतेभीमसेनायदत्तंसर्वेचपांडवाः ॥ ४२ ॥
प्रदीपिताजतुगृहेमात्रासहसुदुर्मते ॥ सभायांयाज्ञसेनीचकृष्टाद्यूतेरजस्वला ॥ ४३ ॥ तदैवतावद्दुष्टात्मन्वध्यस्त्वंनिरपत्रप ॥ अनक्षज्ञंचधर्मज्ञंसौबलेनाक्षवे
दिना ॥ ४४ ॥ निकृत्यायत्पराजैषीस्तस्माद्सिहतोरणे ॥ जयद्रथेनपापेनयत्कृष्णाक्लेशितावने ॥ ४५ ॥ यातेषुमृगयांचैवतृणबिंदोरथाश्रमं ॥ अभिमन्युश्चयद्बा
लएकोबहुभिराहवे ॥ ४६ ॥ त्वद्दोषैर्निहतःपापतस्माद्सिहतोरणे ॥ यान्यकार्याणिचास्माकंकृतानीतिप्रभाषसे ॥ ४७ ॥ वैगुण्येनतवात्यर्थंसर्वंहितदनुष्ठितं ॥
बृहस्पतेरुशनसोनोपदेशःश्रुतस्त्वया ॥ ४८ ॥ वृद्धानोपासिताश्चैवहितंवाक्यंनतेश्रुतं ॥ लोभेनातिबलेनत्वंतृष्णयाचवशीकृतः ॥ ४९ ॥ कृतवानस्यकार्याणि
विपाकस्तस्यभुज्यतां ॥ दुर्योधनउवाच अधीतंविधिवद्दत्तंभूःप्रशास्तासमसागरा ॥ ५० ॥ मूर्ध्निस्थितममित्राणांकोनुस्वंततरोमया ॥ यदिष्टंक्षत्रबंधूनां
स्वधर्ममनुपश्यतां ॥ ५१ ॥ तदिदंनिधनंप्राप्तंकोनुस्वंततरोमया ॥ देवार्हामानुषाःभोगाःप्राप्ताअसुलभान्नृपैः ॥ ५२ ॥ ऐश्वर्यंचोत्तमंप्राप्तंकोनुस्वंततरोमया ॥
ससुहृत्सानुगश्चैवस्वर्गंगंताहमच्युत ॥ ५३ ॥ यूयंनिहतसंकल्पाःशोचंतोवर्तयिष्यथ ॥ संजयउवाच अस्यवाक्यस्यनिधनेकुरुराजस्यधीमतः ॥ ५४ ॥
अपतत्सुमहद्वर्षंपुष्पाणांपुण्यगंधिनां ॥ अवादयंतगंधर्वावादित्रंसुमनोहरं ॥ ५५ ॥ जगुश्चाप्सरसोराज्ञोयशःसंबद्धमेवच ॥ सिद्धाश्चमुमुचुर्वाचःसाधुसा
ध्वितिपार्थिव ॥ ५६ ॥ ववौचसुरभिर्वायुःपुण्यगंधोमृदुःसुखः ॥ व्यराजंश्चदिशःसर्वानभोवैदूर्यसन्निभं ॥ ५७ ॥ अत्यद्भुतानितेदृष्ट्वावासुदेवपुरोगमाः ॥ दुर्यो
धनस्यपूजांतुदृष्ट्वाव्रीडामुपागमन् ॥ ५८ ॥ हतांश्चाधर्मतःश्रुत्वाशोकार्ताःशुशुचुर्हिते ॥ भीष्मंद्रोणंतथाकर्णंभूरिश्रवसमेवच ॥ ५९ ॥ तांस्तुचिंतापरान्दृष्ट्वापांड
वान्दीनचेतसः ॥ प्रोवाचेदंवचःकृष्णोमेघदुंदुभिनिस्वनः ॥ ६० ॥ नैषशक्योतिशीघ्रास्त्रस्तेचसर्वेमहारथाः ॥ ऋजुयुद्धेनविक्रांताहंतुंयुष्माभिराहवे ॥ ६१ ॥
नैषशक्यःकदाचित्तुहंतुंधर्मेणपार्थिवः ॥ तेवाभीष्ममुखाःसर्वेमहेष्वासामहारथाः ॥ ६२ ॥

मयानैकेरुपायैस्तुमायायोगेनचासकृत् ॥ हतास्तेसर्वएवाजौभवतांहितमिच्छता ॥ ६३ ॥ यदिनैवंविधंजातुकुर्यांजिह्ममहंरणे ॥ कुतोवोविजयोभूयःकुतोरा
ज्यंकुतोधनं ॥ ६४ ॥ तेहिसर्वेमहात्मानश्चत्वारोतिरथाभुवि ॥ नशक्याधर्मतोहंतुंलोकपालैरपिस्वयं ॥ ६५ ॥ तथैवायंगदापाणिधार्तराष्ट्रोगतक्लमः ॥ नशक्यो
धर्मतोहंतुंकालेनापीहदंडिना ॥ ६६ ॥ नचवोहृदिकर्तव्यंयदयंघातितोरिपुः ॥ मिथ्यावध्यास्तथोपायैर्बहवःशत्रवोधिकाः ॥ ६७ ॥ पूर्वैरनुगतोमार्गोदेवैरसुर
घातिभिः ॥ सद्भिश्चानुगतःपंथाःससर्वैरनुगम्यते ॥ ६८ ॥ कृतकृत्याश्चसायाह्नेनिवासंरोचयामहे ॥ साश्वनागरथाःसर्वेविश्रमामोनराधिपाः ॥ ६९ ॥ वासु
देववचःश्रुत्वातदानींपांडवैःसह ॥ पंचालाभ्रृशसंहृष्टाविनेदुःसिंहसंघवत् ॥ ७० ॥ ततःप्राध्मापयन्शंखान्पांचजन्यंचमाधवः ॥ हृष्टादुर्योधनंदृष्ट्वानिहतंपु
रुषर्षभ ॥ ७१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिकृष्णपांडवदुर्योधनसंवादेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ ॥ संजयउवाच ततस्तेप्र
ययुःसर्वेनिवासायमहीक्षितः ॥ शंखान्प्रध्मापयंतोवैहृष्टाःपरिघबाहवः ॥ १ ॥ पांडवान्गच्छतश्चापिशिबिरंनोविशांपते ॥ महेष्वासोन्वगात्पश्चाद्युयुत्सुःसा
त्यकिस्तथा ॥ २ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ सर्वेचान्येमहेष्वासाययुःस्वशिबिराण्युत ॥ ३ ॥ ततस्तेप्राविशन्पार्थाहतत्विट्कंहतेश्वरं ॥ दुर्योधन
स्यशिबिरंरंगवद्विसृतेजने ॥ ४ ॥ गतोत्सवंपुरमिवहृतनागमिवह्रदं ॥ स्त्रीवर्षवरभूयिष्ठंवृद्धामात्यैरधिष्ठितं ॥ ५ ॥ तत्रैतान्पर्युपातिष्ठन्दुर्योधनपुरःपुराः ॥ कृ
तांजलिपुटाराजन्काषायमलिनांबराः ॥ ६ ॥ शिबिरंसमनुप्राप्यकुरुराजस्यपांडवाः ॥ अवतेरुर्महाराजरथेभ्योरथसत्तमाः ॥ ७ ॥ ततोगांडीवधन्वानमभ्यभाषत
केशवः ॥ स्थितःप्रियहितेनित्यमतीवभरतर्षभ ॥ ८ ॥ अवरोपयगांडीवमक्षयौचमहेषुधी ॥ अथाहमवरोक्ष्यामिपश्चाद्भरतसत्तम ॥ ९ ॥ स्वयंचैवावरोहत्वमेत
च्छ्रेयस्तवानघ ॥ तच्चाकरोत्तथावीरःपांडुपुत्रोधनंजयः ॥ १० ॥ अथपश्चात्ततःकृष्णोरश्मीनुत्सृज्यवाजिनां ॥ अवारोहतमेधावीरथाद्गांडीवधन्वनः ॥ ११ ॥
अथावतीर्णेभूतानामीश्वरेसुमहात्मनि ॥ कपिरंतर्दधेदिव्योध्वजोगांडीवधन्वनः ॥ १२ ॥ सदग्धोद्रोणकर्णाभ्यांदिव्यैरस्त्रैर्महारथः ॥ अनादीप्ताग्निनात्याशु
प्रजज्वालमहीपते ॥ १३ ॥ सोपासंगःसरश्मिश्चसाश्वःसयुगबंधुरः ॥ भस्मीभूतोपतद्भूमौरथोगांडीवधन्वनः ॥ १४ ॥ तंतथाभस्मभूतंतुदृष्ट्वापांडुसुताःप्रभो ॥
अभवन्विस्मिताराजन्नर्जुनश्चेदमब्रवीत् ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

कृतांजलिःसप्रणयंप्रणिपत्याभिवाद्यह ॥ गोविंदकस्माद्भगवन्रथोदग्धोयमग्निना ॥ १६॥ किमेतन्महदाश्चर्यमभवद्यदुनंदन॥ तन्मेब्रूहिमहाबाहोश्रोतव्यंय
दिमन्यसे॥ १७॥ वासुदेवउवाच अस्त्रैर्बहुविधैर्दग्धः पूर्वमेवायमर्जुन॥ मदधिष्ठितत्वात्समरेनविशीर्णः परंतप॥ १८॥ इदानींतुविशीर्णोयंदग्धोब्रह्मा
स्त्रतेजसा॥ मयाविमुक्तःकौंतेयत्वय्यद्यकृतकर्मणि॥ १९॥ ईषदुत्स्मयमानस्तुभगवान्केशवोरिहा॥ परिष्वज्यचराजानंयुधिष्ठिरमभाषत॥ २०॥ दिष्ट्याजय
सिकौंतेयदिष्ट्यातेशत्रवोजिताः॥ दिष्ट्यागांडीवधन्वाचभीमसेनश्चपांडवः॥ २१॥ त्वंचापिकुशलीराजन्माद्रीपुत्रौचपांडवौ॥ मुक्तावीरक्षयादस्मात्संग्रामान्नि
हतद्विषः॥ २२॥ क्षिप्रमुत्तरकालानिकुरुकार्याणिभारत॥ उपयातमुपप्लव्यंसहगांडीवधन्वना॥ २३॥ आनीयमधुपर्कमांयत्पुरात्वमवोचथाः॥ एषभ्राताস
खाचैवतवकृष्णधनंजयः॥ २४॥ रक्षितव्योमहाबाहोसर्वास्वापत्स्वितिप्रभो॥ तवचैवंब्रुवाणस्यतथेत्येवाहमब्रुवं॥ २५॥ ससव्यसाचीगुप्तस्तेविजयीचजनेश्व
र॥ भ्रातृभिःसहराजेंद्रशूरःसत्यपराक्रमः॥ २६॥ मुक्तोवीरक्षयादस्मात्संग्रामाल्लोमहर्षणात्॥ एवमुक्तस्तुकृष्णेनधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ २७॥ हृष्टरोमामहारा
जप्रत्युवाचजनार्दनं॥ युधिष्ठिरउवाच प्रमुक्तंद्रोणकर्णाभ्यांब्रह्मास्त्रमरिमर्दन॥ २८॥ कस्त्वदन्यःसहेत्साक्षादपिवज्रीपुरंदरः॥ भवतस्तुप्रसादेनसंश
प्तकगणाजिताः॥ २९॥ महारणगतःपार्थोयच्चनासीत्पराङ्मुखः॥ तथैवचमहाबाहोपर्यायैर्बहुभिर्मया॥ ३०॥ कर्मणामनुसंतानंतेजसश्चगतीःशुभाः॥ उप
प्लव्येमहर्षिर्मेकृष्णद्वैपायनोब्रवीत्॥ ३१॥ यतोधर्मस्ततःकृष्णोयतःकृष्णस्ततोजयः॥ इत्येवमुक्तेतेवीराःशिबिरंतवभारत॥ ३२॥ प्रविश्यप्रत्यपद्यंतकोशरत्न
र्धिसंचयान्॥ रजतंजातरूपंचमणीनथचमौक्तिकान्॥ ३३॥ भूषणान्यथमुख्यानिकंबलान्यजिनानिच॥ दासीदासमसंख्येयंराज्योपकरणानिच॥ ३४॥
तेप्राप्यधनमक्षय्यंत्वदीयंभरतर्षभ॥ उदक्रोशन्महाभागानरेंद्रविजितारयः॥ ३५॥ तेतुवीराःसमाश्वस्यवाहनान्यवमुच्यच॥ अतिष्ठंतमुहुःसर्वेपांडवाःसा
त्यकिस्तथा॥ ३६॥ अथाब्रवीन्महाराजवासुदेवोमहायशाः॥ अस्माभिर्मंगलार्थायवस्तव्यंशिबिराद्बहिः॥ ३७॥ तथेत्युक्त्वाहितेसर्वेपांडवाःसात्यकिस्तथा॥
वासुदेवेनसहितामंगलार्थंबहिर्ययुः॥ ३८॥ तेसमासाद्यसरितंपुण्यामोघवतींनृप॥ न्यवसन्नथतांरात्रिंपांडवाहतशत्रवः॥ ३९॥ युधिष्ठिरस्ततोराजाप्राप्त
कालमचिंतयत्॥ तत्रतेगमनंप्राप्तंरोचतेतवमाधव॥ ४०॥ गांधार्याःक्रोधदीप्तायाःप्रशमार्थमरिंदम॥ हेतुकारणयुक्तैश्चवाक्यैःकालसमीरितैः॥ ४१॥

क्षिप्रमेवमहाभागगांधारीप्रशमिष्यसि ॥ पितामहश्चभगवान्व्यासस्तत्रभविष्यति ॥ ४२ ॥ ततःसंप्रेषयामासुर्यादवंनागसाह्वयं ॥ सचप्रायाज्जवेनाशुवासु
देवःप्रतापवान् ॥ ४३ ॥ दारुकंरथमारोप्ययेनराजांबिकासुतः ॥ तमूचुःसंप्रयास्यंतंशैव्यसुग्रीववाहनं ॥ ४४ ॥ प्रत्याश्वासयगांधारींहतपुत्रांयशस्विनीं ॥ स
प्रायात्पांडवैरुक्तस्तत्पुरंसात्वतांवरः ॥ ४५ ॥ आससादततःक्षिप्रंगांधारींनिहतात्मजां ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिवासुदेववाक्ये
द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥७॥ ॥७॥ जनमेजयउवाच किमर्थंद्विजशार्दूलधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ गांधार्याःप्रेषयामासवासुदेवं
परंतपं ॥ १ ॥ यदापूर्वंगतःकृष्णःशमार्थंकौरवान्प्रति ॥ नचतंलब्धवान्कामंततोयुद्धमभूदिदं ॥ २ ॥ निहतेषुतुयोधेषुहतेदुर्योधनेतदा ॥ पृथिव्यांपांडवेयस्यनिःस
पत्नेकृतेयुधि ॥ ३ ॥ विद्रुतेशिबिरेशून्येप्राप्तेयशसिचोत्तमे ॥ किंनुतत्कारणंब्रह्मन्येनकृष्णोगतःपुनः ॥ ४ ॥ नचैतत्कारणंब्रह्मन्नल्पंविप्रतिभातिमे ॥ यत्रागम
द्मेयात्मास्वयमेवजनार्दनः ॥ ५ ॥ तत्त्वतोवैसमाचक्ष्वसर्वमध्वर्युसत्तम ॥ यच्चात्रकारणंब्रह्मन्कार्यस्यास्यविनिश्चये ॥ ६ ॥ वैशंपायनउवाच त्वद्युक्तो
यमनुप्रश्नोयन्मांपृच्छसिपार्थिव ॥ तत्तेहंसंप्रवक्ष्यामियथावद्भरतर्षभ ॥ ७ ॥ हतंदुर्योधनंदृष्ट्वाभीमसेनेनसंयुगे ॥ व्युत्क्रम्यसमयंराजन्धार्तराष्ट्रंमहाबलं ॥
॥ ८ ॥ अन्यायेनहतंदृष्ट्वागदायुद्धेनभारत ॥ युधिष्ठिरंमहाराजमहद्भयमथाविशत् ॥ ९ ॥ चिंतयानोमहाभागांगांधारींतपसान्वितां ॥ घोरेणतपसायुक्तांत्रै
लोक्यमपिसादहेत् ॥ १० ॥ तस्यचिंतयमानस्यबुद्धिःसमभवत्तदा ॥ गांधार्याःक्रोधदीप्तायाःपूर्वंप्रशमनंभवेत् ॥ ११ ॥ साहिपुत्रवधंश्रुत्वाकृतमस्माभिरीदृशं ॥
मानसेनाग्निनाक्रुद्धाभस्मसान्नःकरिष्यति ॥ १२ ॥ कथंदुःखमिदंतीव्रंगांधारीसंप्रशक्ष्यति ॥ श्रुत्वाविनिहतंपुत्रंछलेनाजिह्मयोधिनं ॥ १३ ॥ एवंविचिंत्यबहु
धाभयशोकसमन्वितः ॥ वासुदेवमिदंवाक्यंधर्मराजोभ्यभाषत ॥ १४ ॥ तवप्रसादाद्गोविंदराज्यंनिहतकंटकं ॥ अप्राप्यंमनसापीदंप्राप्तमस्माभिरच्युत ॥
॥ १५ ॥ प्रत्यक्षंमेमहाबाहोसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ विमर्दःसुमहान्प्राप्तस्त्वयायादवनंदन ॥ १६ ॥ त्वयादेवासुरेयुद्धेवधार्थममरद्विषां ॥ यथासाह्यंपुरादत्तंहताश्च
विबुधद्विषः ॥ १७ ॥ साह्यंतथामहाबाहोदत्तमस्माकमच्युत ॥ सारथ्येनचवार्ष्णेयभवताहिधृतावयं ॥ १८ ॥ यदिनत्वंभवेन्नाथःफाल्गुनस्यमहारणे ॥ कथंश
क्योरणेजेतुंभवेदेषबलार्णवः ॥ १९ ॥ गदाप्रहाराविपुलाःपरिघैश्चापिताडनं ॥ शक्तिभिर्भिंदिपालैश्चतोमरैःसपरश्वधैः ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ हेतुकारणसंयुक्तैः हेतवोदृष्टाअपराधाः कारणानिअदृष्टान्यत्रस्थंभावीनितैर्युक्तानितैः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१॥३२ ॥ प्रायाद्गच्छत् ॥३३॥

अस्मत्कृतेत्वयाकृष्णवाचःसुपरुषाःश्रुताः ॥ शस्त्राणांचनिपातावैवज्रस्पर्शोपमारणे ॥ २१ ॥ तेचतेसफलाजाताहतेदुर्योधनेऽच्युत ॥ तत्सर्वंनयथानश्येत्पुनः
कृष्णतथाकुरु ॥ २२ ॥ संदेहदोलांप्राप्तंनश्चेतःकृष्णजयेसति ॥ गांधार्याहिमहाबाहोक्रोधंबुद्ध्यस्वमाधव ॥ २३ ॥ साहिनित्यंमहाभागातपसोग्रेणकर्शिता ॥
पुत्रपौत्रवधंश्रुत्वाध्रुवंनःसंप्रधक्ष्यति ॥ २४ ॥ तस्याःप्रसादनंवीरप्राप्तकालंमतंमम ॥ कश्चतांक्रोधताम्राक्षींपुत्रव्यसनकर्शितां ॥ २५ ॥ वीक्षितुंपुरुषःशक्त
स्त्वामृतेपुरुषोत्तम ॥ तत्रमेगमनंप्राप्तंरोचतेतवमाधव ॥ २६ ॥ गांधार्याःक्रोधदीप्तायाःप्रशमार्थमरिंदम ॥ त्वंहिकर्ताविकर्ताचलोकानांप्रभवाव्ययः ॥ २७ ॥
हेतुकारणसंयुक्तैर्वाक्यैःकालसमीरितैः ॥ क्षिप्रमेवमहाबाहोगांधारींशमयिष्यसि ॥ २८ ॥ पितामहश्चभगवान्कृष्णस्तत्रभविष्यति ॥ सर्वथातेमहाबाहोगांधा
र्याःक्रोधनाशनं ॥ २९ ॥ कर्तव्यंसात्वतांश्रेष्ठपांडवानांहितार्थिना ॥ धर्मराजस्यवचनंश्रुत्वायदुकुलोद्वहः ॥ ३० ॥ आमंत्र्यदारुकंप्राहरथःसज्जोविधीयतां ॥
केशवस्यवचःश्रुत्वात्वरमाणोथदारुकः ॥ ३१ ॥ न्यवेदयद्रथंसज्जंकेशवायमहात्मने ॥ तंरथंयादवश्रेष्ठःसमारुह्यपरंतपः ॥ ३२ ॥ जगामहास्तिनपुरंत्वरितः
केशवोविभुः ॥ ततःप्रायान्महाराजमाधवोभगवान्रथी ॥ ३३ ॥ नागसाह्वयमासाद्यप्रविवेशचवीर्यवान् ॥ प्रविश्यनगरंवीरोरथघोषेणनादयन् ॥ ३४ ॥ वि
दितंधृतराष्ट्रस्यसोवतीर्यरथोत्तमात् ॥ अभ्यगच्छददीनात्माधृतराष्ट्रनिवेशनं ॥ ३५ ॥ पूर्वंचाभिगतंतत्रसोपश्यदृषिसत्तमं ॥ पादौप्रपीड्यकृष्णस्यराज्ञश्चापि
जनार्दनः ॥ ३६ ॥ अभ्यवादयदव्यग्रोगांधारींचापिकेशवः ॥ ततस्तुयादवश्रेष्ठोधृतराष्ट्रमधोक्षजः ॥ ३७ ॥ पाणिमालंब्यराजेंद्रसुस्वरंप्ररुरोदह ॥ समुहूर्तादि
वोत्सृज्यबाष्पंशोकसमुद्भवं ॥ ३८ ॥ प्रक्षाल्यवारिणानेत्रेत्वाचम्यचयथाविधि ॥ उवाचप्रस्तुतंवाक्यंधृतराष्ट्रमरिंदमः ॥ ३९ ॥ नतेस्त्यविदितंकिंचिद्वृद्धस्य
तवभारत ॥ कालस्यचयथावृत्तंतत्तेसुविदितंप्रभो ॥ ४० ॥ यदिदंपांडवैःसर्वैस्तवचित्तानुरोधिभिः ॥ कथंकुलक्षयोनस्यात्तथाक्षत्रस्यभारत ॥ ४१ ॥ भ्रातृभिः
समयंकृत्वाक्षांतवान्धर्मवत्सलः ॥ द्यूतच्छलजितैःशुद्धैर्वनवासोभ्युपागतः ॥ ४२ ॥ अज्ञातवासचर्याचनानावेषसमावृतैः ॥ अन्येचबहवःक्लेशास्त्वशक्तैरि
वसर्वदा ॥ ४३ ॥ मयाचस्वयमागम्ययुद्धकालउपस्थिते ॥ सर्वलोकस्यसान्निध्येग्रामांस्त्वंपंचयाचितः ॥ ४४ ॥ त्वयाकालोपसृष्टेनलोभतोनापवर्जिताः ॥ त
वापराधान्नृपतेसर्वंक्षत्रंक्षयंगतं ॥ ४५ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ कृष्णस्यव्यासस्य ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

भीष्मेणसोमदत्तेनवाल्हीकेनकृपेणच ॥ द्रोणेनचसपुत्रेणविदुरेणचधीमता ॥ ४६ ॥ याचितस्त्वंशमंनित्यंनचतत्कृतवानसि ॥ कालोपहतचित्ताहिसर्वेमुह्यं
तिभारत ॥ ४७ ॥ यथामूढोभवान्पूर्वमस्मिन्नर्थेसमुद्यते ॥ किमन्यत्कालयोगाद्धिदिष्टमेवपरायणं ॥ ४८ ॥ माचदोषान्महाप्राज्ञपांडवेषुनिवेशय ॥ अल्पोप्य
तिक्रमोनास्तिपांडवानांमहात्मनां ॥ ४९ ॥ धर्मतोन्यायतश्चैवस्नेहतश्चपरंतप ॥ एतत्सर्वंतुविज्ञायह्यात्मदोषकृतंफलं ॥ ५० ॥ असूयांपांडुपुत्रेषुनभवान्कर्तुम
र्हति ॥ कुलंवंशश्चपिंडाश्चयच्चपुत्रकृतंफलं ॥ ५१ ॥ गांधार्यास्तववैनाथपांडवेषुप्रतिष्ठितं ॥ त्वंचैवकुरुशार्दूलगांधारीचयशस्विनी ॥ ५२ ॥ माशुचोनरशार्दू
लपांडवान्प्रतिकिल्बिषं ॥ एतत्सर्वमनुध्यायआत्मनश्चव्यतिक्रमं ॥ ५३ ॥ शिवेनपांडवान्पाहिनमस्तेभरतर्षभ ॥ जानासिचमहाबाहोधर्मराजस्ययात्वयि ॥
॥ ५४ ॥ भक्तिर्भरतशार्दूलस्नेहश्चापिस्वभावतः ॥ एतच्चकदनंकृत्वाशत्रूणामपकारिणां ॥ ५५ ॥ दह्यतेसदिवारात्रौनचशर्माधिगच्छति ॥ त्वांचैवनरशार्दूल
गांधारींचयशस्विनीं ॥ ५६ ॥ सशोचन्नरशार्दूलःशांतिंनैवाधिगच्छति ॥ ह्रियाचपरयाविष्टोभवंतंनाधिगच्छति ॥ ५७ ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंबुद्धिव्याकुलि
तेंद्रियं ॥ एवमुक्त्वामहाराजधृतराष्ट्रंयदूत्तमः ॥ ५८ ॥ उवाचपरमंवाक्यंगांधारींशोककर्शितां ॥ सौबलेयिनिबोधत्वंयत्त्वांवक्ष्यामितच्छृणु ॥ ५९ ॥ त्वत्समाना
स्तिलोकेस्मिन्नद्यसीमंतिनीशुभे ॥ जानासिचयथाराज्ञिसभायांममसन्निधौ ॥ ६० ॥ धर्मार्थसहितंवाक्यमुभयोःपक्षयोर्हितं ॥ उक्तवत्यसिकल्याणिनचतेत
नयैःकृतं ॥ ६१ ॥ दुर्योधनस्त्वयाचोक्तोजयार्थीपरुषंवचः ॥ शृणुमूढवचोमह्यंयतोधर्मस्ततोजयः ॥ ६२ ॥ तदिदंसमनुप्राप्तंतववाक्यंनृपात्मजे ॥ एवंविदित्वा
कल्याणिमास्मशोकेमनःकृथाः ॥ ६३ ॥ पांडवानांविनाशायमातेबुद्धिःकदाचन ॥ शक्ताचासिमहाभागेपृथिवींसचराचरां ॥ ६४ ॥ चक्षुषाक्रोधदीप्तेननि
र्दग्धुंतपसोबलात् ॥ वासुदेववचःश्रुत्वागांधारीवाक्यमब्रवीत् ॥ ६५ ॥ एवमेतन्महाबाहोयथावदसिकेशव ॥ आधिभिर्दह्यमानायामतिःसंचलितामम ॥
॥ ६६ ॥ सामेव्यवस्थिताश्रुत्वातववाक्यंजनार्दन ॥ राज्ञस्त्वंधस्यवृद्धस्यहतपुत्रस्यकेशव ॥ ६७ ॥ त्वंगतिःसहितैर्वीरैःपांडवैर्द्विपदांवर ॥ एतावदुक्त्वावचनंमुखं
प्रच्छाद्यवाससा ॥ ६८ ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तागांधारीप्ररुरोदह ॥ ततएनांमहाबाहुःकेशवःशोककर्शितां ॥ ६९ ॥ हेतुकारणसंयुक्तैर्वाक्यैराश्वासयत्प्रभुः ॥ स
माश्वास्यचगांधारींधृतराष्ट्रंचमाधवः ॥ ७० ॥ द्रौणिसंकल्पितंभावमवबुध्यतकेशवः ॥ ततस्त्वरितउत्थायपादौमूर्ध्नाप्रणम्यच ॥ ७१ ॥

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥६३॥ ॥७॥ ॥७॥ अधिष्ठितइति शौटीरःशूरः

द्वैपायनस्यराजेंद्रततःकौरवमब्रवीत्॥ आपृच्छेत्वांकुरुश्रेष्ठमाचशोकेमनःकृथाः ॥ ७२ ॥ द्रौणेःपापोस्त्यभिप्रायस्तेनास्मिसहसोत्थितः॥ पांडवानांवधेरा
त्रौबुद्धिस्तेनप्रदर्शिता॥ ७३ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंगांधार्यासहितोब्रवीत्॥ धृतराष्ट्रोमहाबाहुःकेशवंकेशिसूदनं ॥ ७४ ॥ शीघ्रंगच्छमहाबाहोपांडवान्परिपाल
य॥ भूयस्त्वयासमेष्यामिक्षिप्रमेवजनार्दन॥ ७५ ॥ प्रायात्ततस्तुत्वरितोदारुकेणसहाच्युतः ॥ वासुदेवेगतेराजन्धृतराष्ट्रंजनेश्वरं॥ ७६ ॥ आश्वासयदमेया
त्माव्यासोलोकनमस्कृतः॥ वासुदेवोपिधर्मात्माकृतकृत्योजगामह ॥ ७७॥ शिबिरंहास्तिनपुराद्दिदृक्षुःपांडवान्नृप ॥ आगम्यशिबिरंरात्रौसोभ्यगच्छतपांड
वान्॥ तच्चतेभ्यःसमाख्यायसहितस्तैःसमाहितः ॥७८॥ इतिश्रीम०शल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिधृतराष्ट्रगांधारीसमाश्वासनेत्रिषष्टितमोऽध्यायः॥६३॥७॥
धृतराष्ट्रउवाच अधिष्ठितःपदामूर्ध्निभग्नसक्थोमहींगतः ॥ शौटीर्यमानीपुत्रोमेकिमभाषतसंजय ॥ १ ॥ अत्यर्थंकोपनोराजाजातवैरश्चपांडुषु॥ व्यसनंपर
मंप्राप्तःकिमाहपरमाहवे॥ २ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियथावृत्तंनराधिप ॥ राज्ञायदुक्तंभग्नेनतस्मिन्व्यसनआगते॥३॥ भग्नसक्थोनृपोरा
जन्पांसुनासोवगुंठितः॥ यमयन्मूर्धजांस्तत्रवीक्ष्यचैवदिशोदश ॥ ४ ॥ केशान्नियम्ययत्नेननिःश्वसन्नुरगोयथा॥ संरंभाश्रुपरीताभ्यांनेत्राभ्यामभिवीक्ष्यमां
॥ ५॥ बाहूधरण्यांनिष्पिष्यमुहुर्मत्तइवद्विपः॥ प्रकीर्णान्मूर्धजान्धुन्वन्दंतैर्दंतानुपस्पृशन्॥६॥ गर्हयन्पांडवंज्येष्ठंनिःश्वस्येदमथाब्रवीत्॥ भीष्मेशांतनवेनाथे
कर्णेशस्त्रभृतांवरे॥ ७॥ गौतमेशकुनौचापिद्रोणेचास्त्रभृतांवरे॥ अश्वत्थाम्नितथाशल्येशूरेचकृतवर्मणि॥ ८॥ इमामवस्थांप्राप्तोस्मिकालोहिदुरतिक्रमः॥
एकादशचमूभर्तासोहमेतांदशांगतः॥ ९॥ कालंप्राप्यमहाबाहोनकश्चिदतिवर्तते॥ आख्यातव्यंमदीयानांयेस्मिन्जीवंतिसंयुगे॥ १० ॥ यथाहंभीमसेनेन
व्युत्क्रम्यसमयंहतः॥ बहूनिसुनृशंसानिकृतानिखलुपांडवैः॥११॥ भूरिश्रवसिकर्णेचभीष्मेद्रोणेचश्रीमति॥ इदंचाकीर्तिजंकर्मनृशंसैःपांडवैःकृतं॥१२॥ ये
नतेसत्सुनिर्वेदंगमिष्यंतिहिमेमतिः॥ काप्रीतिःसत्वयुक्तस्यकृत्वोपाधिकृतंजयं॥ १३॥ कोवासमयभेत्तारंबुधःसंमंतुमर्हति ॥ अधर्मेणजयंलब्ध्वाकोनुहृष्ये
तपंडितः॥ १४॥ यथासंहृष्यतेपापःपांडुपुत्रोवृकोदरः॥ किन्नुचित्रमितस्त्वद्यभग्नसक्थस्ययन्मम॥ १५॥

सएवशौटीर्यमात्मानंमन्यतेशौटीर्यमानी ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥८॥ ९॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ मयामत्तः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ वार्तिकान्वार्ताहारिणः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ चार्वा

क्रुद्धेनभीमसेनेनपादेनमृदितंशिरः ॥ प्रतपंतंश्रियाजुष्टंवर्तमानंचबंधुषु ॥ १६ ॥ एवंकुर्यान्नरोयोहिसवैसंजयपूजितः ॥ अभिज्ञौयुद्धधर्मस्यममम।तापिताच मे ॥ १७ ॥ तौहिसंजयदुःखार्तौविज्ञाप्यौवचनाद्धिमे ॥ इष्टंभृत्याभृताःसम्यक्भूःप्रशास्तासस।गरा ॥ १८ ॥ मूर्ध्निस्थितममित्राणांजीवतामेवसंजय ॥ दत्ता दायायथाशक्तिमित्राणांचप्रियंकृतं ॥ १९ ॥ अमित्राबाधिताःसर्वेकोनुस्वंततरोमया ॥ मानिताबांधवाःसर्वेवश्यःसंपूजितोजनः ॥ २० ॥ त्रितयंसेवितंसर्वं कोनुस्वंततरोमया ॥ आज्ञप्तंनृपमुख्येषुमानःप्राप्तःसुदुर्लभः ॥ २१ ॥ आजानेयैस्तथायातंकोनुस्वंततरोमया ॥ यातानिपरराष्ट्राणिनृपाभुक्ताश्चदासवत् ॥ २२ ॥ प्रियेभ्यःप्रकृतंसाधुकोनुस्वंततरोमया ॥ अधीतंविधिवद्दत्तंप्राप्तमायुर्निरामयं ॥ २३ ॥ स्वधर्मेणजितालोकाःकोनुस्वंततरोमया ॥ दिष्ट्यानाहंजितःसंख्येपरा न्प्रेष्यवदाश्रितः ॥ २४ ॥ दिष्ट्यामेविपुलालक्ष्मीर्मृतेत्वन्यगताविभो ॥ यदिष्टंक्षत्रबंधूनांस्वधर्ममनुतिष्ठतां ॥ २५ ॥ निधनंतन्मयाप्राप्तंकोनुस्वंततरोमया ॥ दिष्ट्यानाहंपरावृत्तोवैरात्प्राकृतवज्जितः ॥ २६ ॥ दिष्ट्यानविमतिंकांचिद्भजित्वातुपराजितः ॥ सुप्तंवाथप्रमत्तंवायथाहन्याद्विषेणवा ॥ २७ ॥ एवंव्युत्क्रांतध र्मेणव्युत्क्रम्यसमयंहतः ॥ अश्वत्थामामहाभागःकृतवर्माचसात्वतः ॥ २८ ॥ कृपःशारद्वतश्चैववक्तव्यावचनान्मम ॥ अधर्मेणप्रवृत्तानांपांडवानामनेकशः ॥ ॥ २९ ॥ विश्वासंसमयघ्नानांनयूयंगंतुमर्हथ ॥ वार्तिकांश्चाब्रवीद्राजापुत्रस्तेसत्यविक्रमः ॥ ३० ॥ अधर्माद्भीमसेनेननिहतोहंयथारणे ॥ सोहंद्रोणंस्वर्गगतंक र्णशल्यावुभौतथा ॥ ३१ ॥ वृषसेनंमहावीर्यंशकुनिंचापिसौबलं ॥ जलसंधंमहावीर्यंभगदत्तंचपार्थिवं ॥ ३२ ॥ सोमदत्तंमहेष्वासंसैंधवंचजयद्रथं ॥ दुःशास नपुरोगांश्चभ्रातॄनात्मसमांस्तथा ॥ ३३ ॥ दौःशासनिंचविक्रांतंलक्ष्मणंचात्मजावुभौ ॥ एतांश्चान्यांश्चसुबहून्मदीयांश्चसहस्रशः ॥ ३४ ॥ पृष्ठतोनुगमिष्या मिसार्थहीनोयथाध्वगः ॥ कथंभ्रातॄन्हतान्श्रुत्वाभर्तारंचस्वसामम ॥ ३५ ॥ रोरूयमाणादुःखार्तादुःशलासाभविष्यति ॥ स्नुषाभिःप्रस्नुषाभिश्चवृद्धोराजा पितामम ॥ ३६ ॥ गांधारीसहितश्चैवकांगतिंप्रतिपत्स्यति ॥ नूनंलक्ष्मणमातापिहतपुत्राहतेश्वरा ॥ ३७ ॥ विनाशंयास्यतिक्षिप्रंकल्याणीपृथुलोचना ॥ यदि जानातिचार्वाकःपरिव्राड्वाग्विशारदः ॥ ३८ ॥ करिष्यतिमहाभागोध्रुवंचापचितिंमम ॥ समंतपंचकेपुण्येत्रिषुलोकेषुविश्रुते ॥ ३९ ॥ अहंनिधनमासाद्यलो कान्प्राप्स्यामिशाश्वतान् ॥ ततोजनसहस्राणिबाष्पपूर्णानिमारिष ॥ ४० ॥

कःब्राह्मणवेषधारीराक्षसः ॥ ३८ अपचितिंप्रतीकारं ॥ ३९ ॥ ४० ॥

प्रलापंनृपतेःश्रुत्वाप्यद्रवंतदिशोदश ॥ ससागरवनाघोरापृथिवीसचराचरा ॥ ४१ ॥ चचालाथसनिर्ह्रादादिशश्चैवाविलाभवन् ॥ तेद्रोणपुत्रमासाद्ययथा
वृत्तंन्यवेदयन् ॥ ४२ ॥ व्यवहारंगदायुद्धेपार्थिवस्यचपातनं ॥ तदाख्यायततःसर्वेद्रोणपुत्रस्यभारत ॥ ध्यात्वाचसुचिरंकालंजग्मुरार्तायथागतं ॥ ४३ ॥ इति
श्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिदुर्योधनविलापेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच वार्तिकाणांसकाशात्तुश्रुत्वादु
र्योधनंहतं ॥ हतशिष्टास्ततोराजन्कौरवाणांमहारथाः ॥ १ ॥ विनिर्भिन्नाःशितैर्बाणैर्गदातोमरशक्तिभिः ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवकृतवर्माचसात्वतः ॥ २ ॥ त्व
रिताजवनैरश्वैरायोधनमुपागमन् ॥ तत्रापश्यन्महात्मानंधार्तराष्ट्रंनिपातितं ३ ॥ प्रभग्नंवायुवेगेनमहाशालंयथावने ॥ भूमौविचेष्टमानंतंरुधिरेणसमुक्षितं ॥
॥ ४ ॥ महाजगमिवारण्येव्याधेनविनिपातितं ॥ विवर्तमानंबहुशोरुधिरौघपरिप्लुतं ॥ ५ ॥ यदृच्छयानिपतितंचक्रमादित्यगोचरं ॥ महावातसमुत्थेनसंशुष्क
मिवसागरं ॥ ६ ॥ पूर्णचंद्रमिवव्योम्नितुषारावृतमंडलं ॥ रेणुध्वस्तंदीर्घभुजंमातंगमिवविक्रमे ॥ ७ ॥ वृतंभूतगणैर्घोरैःक्रव्यादैश्चसमंततः ॥ यथाधनंलिप्समा
नैर्भृत्यैर्नृपतिसत्तमं ॥ ८ ॥ भ्रुकुटीकृतवक्त्रांतंक्रोधादुद्वृत्तचक्षुषं ॥ सामर्षंतंनरव्याघ्रंव्याघ्रंनिपतितंयथा ॥ ९ ॥ तेतंदृष्ट्वामहेष्वासंभूतलेपतितंनृपं ॥ मोहमभ्या
गमन्सर्वेकृपप्रभृतयोरथाः ॥ १० ॥ अवतीर्यरथेभ्यश्चप्राद्रवन्राजसन्निधौ ॥ दुर्योधनंचसंप्रेक्ष्यसर्वेभूमावुपाविशन् ॥ ११ ॥ ततोद्रौणिर्महाराजबाष्पपूर्णेक्ष
णःश्वसन् ॥ उवाचभरतश्रेष्ठंसर्वलोकेश्वरेश्वरं ॥ १२ ॥ ननूनंविद्यतेसत्यंमानुषेकिंचिदेवहि ॥ यत्रत्वंपुरुषव्याघ्रशेषेपांसुषुरूषितः ॥ १३ ॥ भूत्वाहिनृपतिःपूर्वं
समाज्ञाप्यचमेदिनीं ॥ कथमेकोद्यराजेंद्रतिष्ठसेनिर्जनेवने ॥ १४ ॥ दुःशासनंनपश्यामिनापिकर्णंमहारथं ॥ नापितान्सुहृदःसर्वान्किमिदंभरतर्षभ ॥ १५ ॥
दुःखंनूनंकृतांतस्यगतिंज्ञातुंकथंचन ॥ लोकानांचभवान्यत्रशेषेपांसुषुरूषितः ॥ १६ ॥ एषमूर्धाभिषिक्तानामग्रेगत्वापरंतपः ॥ सतृणंग्रसतेपांसुंपश्यकाल
स्यपर्ययं ॥ १७ ॥ क्वतेतदमलंछत्रंव्यजनंक्वचपार्थिव ॥ साचतेमहतीसेनाक्वगतापार्थिवोत्तम ॥ १८ ॥ दुर्विज्ञेयागतिर्नूनंकार्याणांकारणांतरे ॥ यद्वैलोकगु
रुर्भूत्वाभवानेतांदशांगतः ॥ १९ ॥ अध्रुवासर्वमर्त्येषुश्रीरुपालक्ष्यतेभृशं ॥ भवतोव्यसनंदृष्ट्वाशक्रविस्पर्धिनोभृशं ॥ २० ॥

मादित्यगोचरंसूर्यमंडलमिवेतिलुप्तोपमा ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ कारणांतरेअदृष्टरूपेसति तेनदृष्टसामग्रीवैयर्थ्यंजायतइतिभावः ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

तस्यतद्वचनंश्रुत्वादुःखितस्यविशेषतः ॥ उवाचराजन्पुत्रस्तेप्राप्तकालमिदंवचः ॥ २१ ॥ विमृज्यनेत्रेपाणिभ्यांशोकजंबाष्पमुत्सृजन् ॥ कृपादीन्सतदावीरा
न्सर्वानेवनराधिपः ॥ २२॥ ईदृशोलोकधर्मोयंधात्रानिर्दिष्टउच्यते ॥ विनाशःसर्वभूतानांकालपर्यायमागतः॥ २३ ॥ सोयंमांसमनुप्राप्तःप्रत्यक्षंभवतांहि
यः ॥ पृथिवींपालयित्वाहमेतांनिष्ठामुपागतः ॥ २४ ॥ दिष्ट्यानाहंपरावृत्तोयुद्धेकस्यांचिदापदि ॥ दिष्ट्याहंनिहतःपापैश्छलेनैवविशेषतः ॥ २५ ॥ उत्साहश्चकृ
तोनित्यंमयादिष्ट्यायुयुत्सता ॥ दिष्ट्याचास्मिन्हतोयुद्धेनिहतज्ञातिबांधवः ॥ २६ ॥ दिष्ट्याचवोहंपश्यामिमुक्तानस्माज्जनक्षयात् ॥ स्वस्तियुक्तांश्चकल्यांश्चत
न्मेप्रियमनुत्तमं ॥ २७॥ माभवंतोत्रतप्यंतांसौहृदान्निधनेनमे ॥ यदिवेदाःप्रमाणंवोजितालोकामयाऽक्षयाः ॥२८॥ मन्यमानःप्रभावंचकृष्णस्यामिततेज
सः ॥ तेननच्यावितश्चाहंक्षत्रधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥ २९ ॥ समयासमनुप्राप्तोनास्मिशोच्यःकथंचन ॥ कृतंभवद्भिःसदृशमनुरूपमिवात्मनः ॥ ३० ॥ यतितंविज
येनित्यंदैवंतुदुरतिक्रमं ॥ एतावदुक्त्वावचनंबाष्पव्याकुललोचनः ॥ ३१ ॥ तूष्णींबभूवराजेंद्ररुजाऽसौविह्वलोभृशं ॥ तथानुदृष्ट्वाराजानंबाष्पशोकसमन्वितं॥
॥ ३२॥ द्रौणिःक्रोधेनजज्वालयथावह्निर्जगत्क्षये ॥ सचक्रोधसमाविष्टःपाणौपाणिंनिपीड्यच ॥३३॥ बाष्पविह्वलयावाचाराजानमिदमब्रवीत् ॥ पितामेनि
हतःक्षुद्रैःसुनृशंसेनकर्मणा ॥ ३४ ॥ नतथातेनतप्यामियथाराजंस्त्वयाद्यवै ॥ शृणुचेदंवचोमत्यंसत्येनवदतःप्रभो ॥३५॥ इष्टापूर्तेनदानेनधर्मेणसुकृतेनच॥
अद्याहंसर्वपंचालान्वासुदेवस्यपश्यतः ॥ ३६ ॥ सर्वोपायैर्हिनेष्यामिप्रेतराजनिवेशनं ॥ अनुज्ञांतुमहाराजभवान्मेदातुमर्हति ॥ ३७॥ इतिश्रुत्वातुवचनंद्रोण
पुत्रस्यकौरवः ॥ मनसःप्रीतिजननंकृपंवचनमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ आचार्यशीघ्रंकलशंजलपूर्णंसमानय ॥ सतद्वचनमाज्ञायराज्ञोब्राह्मणसत्तमः ॥ ३९ ॥ कलशं
पूर्णमादायराज्ञोंतिकमुपागमत् ॥ तमब्रवीन्महाराजपुत्रस्तवविशांपते ॥४०॥ ममाज्ञयाद्विजश्रेष्ठद्रोणपुत्रोभिषिच्यतां ॥ सैनापत्येनभद्रंतेममचेदिच्छसिप्रि
यं ॥ ४१ ॥ राज्ञोनियोगाद्योद्धव्यंब्राह्मणेनविशेषतः ॥ वर्तताक्षत्रधर्मेणत्येवंधर्मविदोविदुः ॥ ४२॥ राज्ञस्तुवचनंश्रुत्वाकृपःशारद्वतस्तथा ॥ द्रौणिंराज्ञोनियो
गेनसैनापत्येभ्यषेचयत् ॥ ४३ ॥ सोभिषिक्तोमहाराजपरिष्वज्यनृपोत्तमं ॥ प्रययौसिंहनादेनदिशःसर्वाविनादयन् ॥ ४४ ॥ दुर्योधनोपिराजेंद्रशोणितेनपरि
प्लुतः ॥ तांनिशांप्रतिपेदेथसर्वभूतभयावहां ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ॐ॥ ॥ॐ॥ ॥ॐ॥ ॥ॐ॥ ॥ॐ॥ ॥ॐ॥ ॥ॐ॥

अपक्रम्यतुतेतूर्णंतस्मादायोधनान्नृप ॥ शोकसंविग्नमनसश्चिंताध्यानपराभवन् ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासक्यांशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिअश्वत्थामसैनापत्याभिषेकेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ॐ॥ ॥ॐ॥ ॥ समाप्तंगदापर्व शल्यपर्वच ॥ अतःपरंसौप्तिकंपर्वभविष्यति ॥ तस्यायमाद्यःश्लोकः ॥ संजयउवाच ततस्तेसहितावीराःप्रयातादक्षिणामुखाः ॥ उपास्तमनवेलायांशिबिराभ्याशमागताः ॥ १ ॥

अत्रादिपर्वोक्ताध्यायसंख्यावैषम्यंश्लोकसंख्यावैषम्यंचलिपिकरप्रमादादिनाद्रष्टव्यं

इदं शल्यपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः १७८५

IMPERIAL LIBRARY

॥ इति श्रीमहाभारते शल्यपर्व समाप्तम् ॥